OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXIV — DÍL I

1904

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM

1904

Obsah dílu prvního.

R. 1904. Čís. 1.

OSVĚTA

O českém lidu ve Slezsku.

Zpráva

F. V. Vykoukala.

Ví bez pochyby i dr. Funke, sebevědomý vůdce Litoměřických Němců, že město, jemuž je v čele, v době poměrně nedávné mělo správu českou. Správu takovou měl i Žatec a jiná města a místa našeho království, jejichž německá zastupitelstva dnešní by si z celého srdce přála býti přivtělena k říši sousední. Na náměstí v Prachaticích posud stojí stará radnice, ozdobená jadrnými průpovědmi českými, ale vedle ní pne se hrdá budova německého zastupitelstva městského, jež na posílenou domácího němectví zbudovalo také pyšný »Studentenheim« — snad v odvetu za skromnou tamní českou školu obecnou. Jděte po jazykovém pomezí v naší vlasti a uvědomte si, kolik půdy jsme tu ztratili a to ne všude v nerovných zápasích válečných a dějinných pohromách, jež zastihly náš národ. Pozorování takové na Moravě by v nás vzbudilo dojmy ještě bolestnější. Nepřirozený, na první pohled nepochopitelný úkaz, že nepatrná menšina vládne veliké většině, jest v tamních městech zjevem bohužel příliš běžným, a jen po tuhých zápasích vrací se v české ruce to ono město, v němž po tu chvíli hospodařila hrstka odrodilců. A ve Slezsku? Tam je o to hůře, že ztráta správy obecní pravidelně znamená odnárodnění obce. Nové zastupitelstvo provede změnu jazyka ve škole a do mladého pokolení jest již vštěpován duch národu našemu nepřátelský. Útočný živel cizí má práci tím snazší, že stojí za ním vláda, že jest podporován cizím kapitálem a velikými podniky průmyslovými i těžařskými a že nedaleko tyčí se přehrady rozpínavého souseda, který se již od staletí osvědčil jako pohlcovač krve slovanské.

Naproti takové převaze chvěje se v zápolení o holý život nepatrný obvod českých dědin, roztržený administrativou, sevřený zgermanisovaným sousedstvem, rozptýlený v dialekty a odkázaný téměř jen na sebe sama. Česká Morava je slezským bratřím slabou

oporou, ježto sama ve vlastním domově má mnoho doháněti, a Čechové v království za stálých bojů o každou špetku politických práv zapomínají na vzdálenou část svého kmene, právě jako zapomínají na Slováky. A přece právě ten úzký pruh českých dědin na Frýdecku a Těšínsku jest mostem, který spojuje českou výspu s velikým světem slovanským. Jak že to zpívá Petr Bezruč o tomto živoucím mostě slovanském?

»Sedmdesát tisíc je nás
před Těšínem, před Těšínem.
Sto tisíc nás poněmčili,
sto tisíc nás popolštili,
v srdce pad mi svatý klid.
Když nás zbylo sedmdesát,
tisíců jen sedmdesát —
smíme žít?«

Ti, v jejichž rukou je moc, ovšem volají: Nesmíte žít!

»Sedmdesát tisíc hrobů
kopají nám před Těšínem . . .«

Neníliž povinností veškerého národa našeho starati se ze všech sil, aby slezská haluz naše nevadla, ale zůstávala ratolestí rostoucí, ratolestí rostoucí podle studnic, ratolestí rostoucí nad zeď?

Mámeli však se zasaditi o něčí existenci, jest především třeba, abychom jej znali. Známost o slezských Češích šířili u nás až posud hlavně neúnavný pracovník Vinc. Prasek, původce Vlastivědy slezské a mnohých jiných prací druhu rozmanitého, Fr. Sláma, Fr. Bartoš, Ig. Hořica a různí přispěvatelé do slezských časopisů, zvláště do Opavského Týdenníka a Těšínských Novin. Do této řady vstoupil v posledních letech spisovatel jak pilný, tak čilý a své věci oddaný. Jan Vyhlídal, té doby farář v Lobodicích na Kroměřížsku, narozený r. 1861 v Hluchově u Prostějova, vydal již řadu spisů, zabývajících se českými Slezany. Jmenujeme z nich zvláště Slezskou svatbu, Kresby ze Slezska a Čechové v Prusku.[1]) Národopisné rozpravy jeho v časopisích uložené vzbudily zaslouženou pozornost odborníků a daly posléze vznik nejdůležitějšímu dílu jeho, nazvanému *Naše Slezsko*, vydanému ve dvou samostatných částech (I. r. 1901 str. 132, II. r. 1903 str. 340, nákl. vlastním.[2]) Obsažná, důkladná práce tato podává o předmětu, o nějž nám tu jde, tolik látky poučné i zajímavé, že neváháme zevrubněji na ni upozorniti. Kdo se chce o poměrech slezských Čechů poučiti — a to by měl učiniti každý náš intelligent, — nemůže k tomu voliti nad tuto knihu pomůcky vhodnější a výmluvnější.

Spisovatel působil osm let v Jaktaři na Opavsku a měl tedy plnou příležitost seznati život našeho lidu ve Slezsku. Že před

---

[1]) O těchto pojednal také v Osvětě r. 1901 na str. 289 a 485 v rozpravě »Zapomenutý český kout.«

[2]) První svazek je za 2 k., druhý za 4 k. 50 h. Výtěžek určen na zřízení stipendia pro žáky českého gymnasia v Opavě.

tím pobyl ve Velké na moravském Slovensku, v místě, kde Bartoš sebral nejvíce písní, a na Hané, jistě bylo jenom na prospěch jeho studiím. Zbystřeloť tím jeho pozorování, nabylo možnosti srovnávati a soustředivši se k určitému cíli dospělo k obrazu plnému podrobností, při tom však zároveň jednotnému a především živému. Opětovné cesty autorovy po českém Těšínsku doplnily nasbíranou látku tak, že kniha vyčerpává vše, co nás na českém Slezsku může zajímati. Že při tom Vyhlídal použil, pokud bylo třeba, také dosavadních výzkumu Praskových, Slámových a Bartošových, netřeba zvláště připomínati Poměr svůj k těmto předchůdcům vyjadřuje slovy, že bylo jeho »úmyslem nově ukořistěnou látkou doplniti práce zmíněných zasloužilých pracovníků a obrátiti pozornost čtenářů na české Slezany,« jimž jest vésti krutý boj s dravým a zuřivým nepřítelem.

Úkolem, který si autor vytkl, bylo »vylíčiti kraje Čechy obývané po stránce národnostní, náboženské, popsati jejich rodinný život, obyčeje, zvyky, poměry atd.« Tedy úkol v podstatě národopisný. Vyhlídal však nespokojuje se, jak činívají naši lidopisci, jen sebráním lidového podání a vylíčením rodinného života, nýbrž správně rozšiřuje svůj program také na všecky ostatní stránky, jež jsou důležity pro širokou veřejnost. Podává zde tedy nejdříve přehled dějepisný a přechází pak k zeměpisu, místopisu a k vypsání stavu národnostního.[1]) Zde nalezneme množství zpráv zajímavých i z míry poučných. Všeho obyvatelstva slezského r. 1890 bylo 605.649; z toho Čechů 130.821, t. j. 22%, Poláků 178.114, t. j. 30·2%, Němců 281.555, t. j. 47·8%. Od předešlého sčítání přibylo Čechů 2·8%, Poláků 15%, Němců 4·5%. Překvapující přírůstek Poláků vysvětluje se přílivem polského dělnictva z Haliče, valícího se zvláště do obvodů uhelných. Nepatrný vzrůst Čechů plyne jednak ze slabší lidnatosti venkova Opavského, hlavně však z malé uvědomělosti lidu. »Dosti často se stává, že obecní písař, náhodou odrodilec (a těch jest hojně), vyplní sčítací archy, jak mu libo. Tak na př. r. 1880 Jarkovice a Vlašťovičky, dědiny blízko Opavy, byly ryze české a r. 1890, tedy za deset let, jest v Jarkovicích 70 Čechů a 120 Němců, ve Vlašťovičkách 65 Čechů a 123 Němci; a přece se do obou osad nenastěhovalo více Němců než jedna dvoučlenná rodina!« Z té ovšem nepřibyli německému národu v krátké době 243 příslušníci! Tímto způsobem všecka úřední statistika o poměrech národnostních stává se ještě nespolehlivější, než jest v »uzavíraném« území v Čechách. Právě proto však jest si vážiti údajů nestranného znalce, jaký k nám mluví z této knihy.

Území české na Opavsku bývalo asi dvakrát takové, jako jest nyní. Dnes bydlí slezští Čechové v té části vévodství souvisle v hejtmanství Opavském a Bíloveckém; mimo to jsou české menšiny v německých městech, na př. v Opavě, a český ostrůvek

[1]) Viz o tom zprávu v Osvětě r. 1901 str. 585 nn. Některé údaje statistické zde pro úplnost opakujeme.

Pustějov a Studénka na soumezí Klimkovicko-Bíloveckém. Nehledímeli k 14 osadám poněmčeným nebo německým, v nichž české menšiny jsou zcela nepatrné, nalezneme na tomto správním území 90 osad Čechy obydlených, z nichž však *pouze 14 jest ryze českých,* prostých cizího příměsku. Osady tyto netvoří souvislého území; Martinov na př. jest ve východním cípu země jižně od pruského Hlučína, Jakubčovice jižně od Opavy, Uhleřov a Mikolajice odtud na severozápad za Moravicí, nad níž jest Němci nakažený Hradec a Podolí. Nutíli nás již tento zjev ku přemýšlení, vrývají se do našich úvah tím více poznámky, jež autor přičinil k seznamu jednotlivých osad a jejich obyvatelstva. U Holasovic na př., jež měly 562 Čechy a 131 Němce, jest připsáno: Velmi ohroženy. (Holasovice jsou mezi Opavou a Krňovem nedaleko hranic pruských.) Držkovice (134 Č., 8 N.) — ohroženy! Jaktař (541 Č., 74 N.) — dosti ohrožen; Vlašťovičky, o nichž již byla řeč dříve (65 Č., 123 odrodilci), velmi ohroženy — obě tyto osady přičiněním renegátských učitelů tamních, Smitala a Hrabetze (Hrabce). — Otice (786 Č., 4 N.) — napadány, rozumí se z nedaleké Opavy, podobně jako velmi ohrožené Kateřinky (3550 Č., 20 Poláků, 1051 Němců). Svinov (záp. od Mor. Ostravy, 1071 Č., 50 Pol., 209 N.) — velmi ohrožen; Lukavec (509 Č., 48 N.) — velmi ohrožen; Albrechtice Lesní (369 Č., 8 N.) — ohroženy; Prostějov (988 Č., 41 N.) — dosti ohrožen.[1]) — Místa, tuto jmenovaná za příklad z mnohých podobných leží v různých částech Opavského území. Čísla jejich a poznámky autorovy objasňují křiklavé poměry slezské co nejvýmluvněji, ale ukazují zároveň, jaké nebezpečenství hrozí naší národnosti v těch místech. Nebezpečenství to jest tím větší, že hranice národnosti naší nejsou nikterak pevné.

Celkem na Opavsku i s menšinami, rozptýlenými po německém území, bylo 56.942 Čechů z celkového počtu 305.499 obyvatelstva. Na Těšínsku jest ze 300.150 obyvatelů 73.879 Čechů, 177.403 Poláci a 41.857 Němců. Čechové bydlí tu souvisle v hejtmanství Fryštátském a Těšínském, zejmena v okresích Fryštátském, Frýdeckém a Bohumínském. Na Těšínsku byly pouze *tři osady ryze české* (Malenovice, Pazděrna a Nižní Lhoty), ve všech ostatních osadách s českou správou nebo většinou byly menšiny buď polské, buď německé, buď obojí. A zase nás tu překvapují v přehledu význačné poznámky autorovy. Skalice (1137 Č., 10 P., 6 N.) — jest ohrožena odrodilci! Šenov (2301 Č., 26 P., 73 N.) — poněkud ohrožen Poláky; Leskovec (1014 Č., 172 P., 150 N.) — velmi ohrožen Němci; Orlová (2199 Č., 984 P., 157 N.) — ohrožena Poláky; Bludovice Horní (521 Č., 7 P., 5 N.) — ohroženy Poláky; Staré Hamry (2504 Č., 12 P., 57 N.) — hrozně zanedbány. Jak tu postupuje živel polský, názorně ukazuje trojí Suchá v okrese Frýštátském; Horní Suchá, ležící nejvíce na východ, jest polská; Prostřední Suchá (377 Č., 623 P., 1 N.) se popolšťuje;

[1]) Mapa krajů, o něž tu jde, byla by knize velmi prospěla.

západní Dolní Suchá má silnou menšinu polskou (617 Č., 486 P.). Od let sedmdesátých úplně se popolštila ves Hnojník (8 Č., 529 P., 18 N.) v okrese Těšínském. V chrámích někde (na př. v Dětmarovicích, v Pol. Ostravě a zvláště v Něm. Lutyni) nově se objevila polština, ve Frýdku (který ještě v letech sedmdesátých měl české zastupitelstvo) vedle češtiny němčina, kdežto jinde (na př. v Šenově a v Bludovicích) vyskytla se vedle polštiny nově čeština. V Karviné čeština ustoupila němčině, polština se zachovala. Popolšťování v těch krajích jest usnadněno jednak blízkostí kompaktního živlu polského v Haliči, jednak tou okolností, že nářečí Lachů samo zabíhá do polštiny. Popolšťování však, neznamenajíc alespoň pro Slovanstvo ztráty, jest méně nebezpečno než zněmčování, jež usilovně provádí úřednictvo statků a závodů arciknížecích, Wilczkových, Guttmannových a j.

P. Vyhlídal líčí také za rozličných příležitostí, zvláště v zevrubné rozpravě »Z dějin písemnictví a národnosti české na Opavsku a Těšínsku,« jak se kdysi dařilo češtině ve Slezsku. Přičiněním p. Bartoše z Držkovic byla čeština zavedena r. 1426 do zemských desk ve Slezsku (na Moravě teprve r. 1480, v Čechách 1495) místo latiny. Na Těšínsku byla čeština úřední řečí až do Josefa II. V Opavě samé byla čeština v 16. století rovněž řečí úřední, němčinu skoro vytlačivši. V tamních farních chrámích užívalo se ještě r. 1852 stejně češtiny jako němčiny. Poslední český zápis v zemských deskách Opavských pochází z r. 1747. Dnes po mnohých bojích úřadové v českých okresích slezských přijímají česká podání, ale česky jich nevyřizují. Jak násilně pak vedou si i ti úřadové, kteří by zvláště měli osvědčovati nestrannost, jde na jevo z usnesení zemské školní rady slezské, která r. 1876 přijala návrh, že nebude přijímati českých křestních listů od žáků, žádajících za osvobození od školného! — Z výkladů Vyhlídalových jde na jevo, že všecka zbědovanost naší národnosti ve Slezsku plyne ze zařízení tamních škol a z učitelstva, které není odchováno a vzděláno v českých ústavech. Snad jenom ve Slezsku jest v dobách moderní paedagogiky a didaktiky možno pověstné nařízení zemské školní rady ze dne 16. ledna r. 1873: »Vyučování přijímejž postupně víc a více ráz *utrakvistický* a ve školách několikatřídních *budiž užíváno němčiny převážně jako jazyka vyučovacího.*« Odtud si vysvětlíme ono monstrum obecných škol, jaké mají naši Slezané. K jakým důsledkům však vede takovéto národnostně zabijácké zařízení, vidíme nejlépe na Lužičanech, jež škola bezpečně germanisuje. Tím horlivěji musíme se starati, aby stav tento náležitě se změnil a zároveň aby lid náš víc a více se probouzel a uvědomoval. Nadšení pracovníci, jež tato kniha po zásluze oceňuje, mnoho již v té příčině vykonali, ale mnohem více ještě zbývá činiti. Na první pohled jest tu také patrno, jak důležitý úkol mají české střední školy v Opavě, Moravské Ostravě a v Místku. Kéž by jen slezští odchovanci jejich také odhodlávali se k trvalému působení ve své domovině!

V druhém díle »Našeho Slezska,« vydaném za pomoci slezského sněmu,[1]) spisovatel podává široký, dopodrobna provedený a zároveň přehledný obraz všeho života našeho lidu ve Slezsku. Lidové podání po všech svých stránkách jest tu zpracováno tak, aby bylo jednak zaznamenáno vše podstatné, jednak aby byly od zániku zachráněny podrobnosti jinde posud nezapsané. Dle toho pravidla autor použil, jak již řečeno, kde uznal za dobré, také posavadní literatury, ale obmezil se v tom výběru na nejmenší míru. Též z vlastních sbírek neuvádí vší látky tam, kde o předmětě pojednal již jinde obšírněji. Popis svatby v této knize, srovnán jsa se Slezskou svatbou Vyhlídalovou, objasňuje tuto sebeovládavou umírněnost autorovu zvláště zřetelně. — Spisovatel seznamuje nás především s obyčeji, jež se u našich Slezanů poutají k význačným dnům roku církevního. Rozumí se samo sebou, že tu nalezneme mnoho věcí, známých také z různých krajů českých a moravských, ale jest pochopitelno, že nás nejvíce zajímají odchylky, zvláště takové, v kterých se tají buď živly mythologické nebo jiné přežitky z časů dávno minulých. Tak v některých dědinách chodí — jako jinde Mikuláš — »*matičky*,« za něž se ustrojí dvě roby. O štědrém večeru »někde upravovali zvláštním způsobem stůl. Ve Slavkově rozestřeli dvě provizla (povřísla) křížem na stůl a pak jej pokryli ubrusem. Po večeři provizla se hned rozvázala a několika stébly z nich obvazovaly se stromy, aby měly ovoce.« Při tom si vzpomínáme na polský a rusínský obyčej, pokrývati štědrovečerní stůl slamou. Na sv. Štěpána v Morávce a v Dobré »kněz po velkém náboženství světí *oves*, jejž hoši mají v šátkách« a jímž potom na sebe házejí. Za starodávna byl ten obyčej znám také v Čechách a upomíná na pohazování ovsem u jiných Slovanů. V týž den chodí na Těšínsku se *ščestím* = chvojkou, zrobenou z jedlových ratolestí. V některých místech, na př. v Janovicích, zachovalo se ještě vynášení »smrti« na smrtnou neděli. Chlapci přistrojí »Maříka« jako chlapa, děvčata »Mařenu« jako robu. V ten den chodí se na Opavsku s ***krasnou***, na Frýdecku s ***mojíkem*** (naše »líto«). Některé z popěvků k obyčeji tomu se pojících shodují se obsahem i formou s polskými, jak je známe z Kolberga a starších sbírek; je to zejmena č. 10. na str. 41 (»Na širem poli — hej nam hej!«) a č. 3. na str. 43 (»Aj přistempujeme ku vašimu domu«). — »*Kocanek*« (kočiček) na květnou neděli svěcených užívalo se také při kladení základního kamene. — O velikonocích chlapci na Opavsku ***kyčkují***, t. j. šlehají kyčkou (pomlázkou), jinde chodí na »šmigrust,« »šmergust.« — *Odpust* nebo ***krmaš***, ***karmaš*** (posvícení) slaví se ve Slezsku jako u nás.

Po krátké sbírce pozdravů a pověr, týkajících se člověka, jeho zaměstnání a poměru ku přírodě, a po sbírečce přísloví popisuje autor *vesele*, svatbu. O tom jsme se již zmínili; zde toliko vytýkáme, že také ve Slezsku posud jest o svatbách slýchati některé písně a přípitky, jež jsou v Čechách známy ze starých knížek

[1]) Povolil na ně 300 korun.

Vavákových. Do popisu slezské svatby jistě náležejí týmž právem, jako náležely do popisu svatby české. — O pohřbích na Opavsku ženy odívají se *bíle*. Dříve nosívaly na znamení smutku bílé ubrusy, jimiž si zahalovaly i hlavu. V Pusté Polomi byl tento zvyk, známý také u Slováků-Kopaničářů a na některých místech v Lužici, ještě r. 1861 obecný. — Další část knihy tvoří sbírka písní, jež většinou [1]) harmonisoval Vilibald Scheiber, který s autorem putoval po Slezsku; od něho jest psána též odborná úvaha o nápěvích a věcné ocenění jich se stanoviska hudebního. Případně se tu vytýká, že »celkový ráz slezských písní jest jako povaha lidu slezského naivní, idyllický, srdečný, tu a tam humorem i vtipem dýšící, prostý však vší vášně a náruživosti.« Co do tempa »slezské zpěvy nejčastěji kráčejí pohybem rychlým, až i živým, málokdy poměrně mírným a ještě řídčeji volným. Krajních mezí, tempa táhlého a divokého, Slezan téměř nezná, onoho zvláště ne.« — Lidový zpěv i ve Slezsku hyne; odcizená škola a blízkost továren a dolů pomáhá jej zatlačovati. Hojněji zpívá se ještě v horách Bezkydských. Vyhlídal uložil zde 165 písní, v což jsou čítány též koledy a různé popěvky obřadové. Z nich asi čtvrtina nebo pětina jest bez nápěvů. Asi 100 písní sběratel pokládá za nové. Možná, že to číslo je bezděky poněkud nadsazeno. Buď však jak buď, z území tak nevelikého a cizotou sevřeného je to jistě výtěžek uspokojivý, což uznáme tím ochotněji, vzpomenemeli, že tam sbíral již Sušil a Bartoš. Tím více jest litovati, že sběratel, jak svědčí poznámka na str. 118, práce své nedokončil. Bude mu možno ještě se k ní vrátiti? U některých písní (n. př. Aj, ty ptačku — krahulačku, str. 139, Proč, krušinko, v poli stojíš, str. 145, Okolo Dunaje chodila, str. 149, O vanocich dluhe noci, str. 156, Štěstí, zdraví, pokoj svatý, str. 92) byl by býval na místě odkaz ku podobným písním českým a moravským. Píseň o kořalce na str. 161 mohla odpadnouti, jistě není lidová. Spisovatel přidal také »seznam více méně jarmarečních písní, jež ve Slezsku se zpívají.« Z pouhých začátků jest sice těžko souditi o celé písni, přes to však můžeme tvrditi, že na př. píseň »Rostu, rostu konopě za cestu«, nebo »Polomský pan farář pěkně káže« jest lidová a píseň »Jede mladík na svém koni« a »V borovém na skále háji« umělá, nikoli jarmareční.

V další části spisovatel vypisuje kroj lidový, z něhož však na naše časy málo se zachovalo, zabývá se lidovou kuchyní a lékařstvím, pečujícím o lidi i dobytek, a dodává seznam léčivých rostlin. V tomto nás zajímají názvy, utvořené z latiny, n. př. cendalie (chelidonium), santaryjka (erythraea centaurium), makabonka (veronica beccabunga) atd. Tak vznikaly názvy rostlin ze středověkých herbářů také u nás i jinde. V nemocech podána jest nová látka zvláště o *koltunu* (str. 213—216). Život slezských dětí autor po vzoru Bartošově líčí zevrubně a pěkně. Cenná jest sbírka legend, pověstí a pohádek, kterou připojuje k tomu obrazu. Popis slez-

---

[1]) Několik písní harmonisoval p. Hrazdira.

ského statku, jehož vzor známe také z Národopisné výstavy, a rozprava o zaměstnání slezského lidu i o jeho povaze dovršuje záslužné dílo, v němž dostalo se našemu Slezsku literárního pomníku trvalé ceny. Mluvě o přednostech i vadách českých Slezanů, autor vytýká snadnost, s jakou se tu rozmáhá odrodilectví, podporované arci všemi poměry nynějšími. Dílo Vyhlídalovo na mnohých místech správně ukazuje, jakými prostředky jest třeba proti tomuto neduhu bojovati. Tím bojem však povolaní činitelé ani okamžik nemají odkládati, tu je veliké nebezpečenství i z malého prodlení!

Prevelebný pán.

Slovenský obrázek

od

Karla Kálala.

Asi sto kilometrů za Tatrami trčí na kuželovitém vrchu zříceniny hradu Šarišského. Rád v ta místa duchem zalétám, tak na náměstí v Prešově, odkudž je pohled na Šariš zvláště pěkný. V Šarišské stolici mám přítele, starého faráře uniatského. Hledejme ho za Prešovem, za hradem Kapušanským, pak ještě dále na východ, až za řekou Teplou, již blízko hranic stolice Zemplínské. – Tam, v dědině při potoce rozházené, v nízkém zděném domku pod šindelem žije prevelebný a velkomožný pán farár. Je to člověk zvláštní, fara jeho zvláštní, dědinka zvláštní a celý ten kraj má v sobě cosi zvláštního, hodného, aby tam sociolog prodlel a studium konal.

S prevelebným pánem takto jsem se seznámil.

V Aboši, jižně od Prešova, sedli jsme do vlaku, já a tři přátelé, samí Češi. Ve vlaku seděl starý oholený pán v černém šatě, na krku měl šátek v uzel zavázaný, košili neškrobenou. Nevypadal jako kněz, a byl to kněz. Slyše nás česky rozprávěti, promluvil k nám po česku, skoro správně. »Jsem pop a Čechy mám rád,« pravil.

Přisednuv k němu stiskl jsem mu ruku. Všickni jsme se představili. »A kde jste se naučil česky?«

»V letech padesátých studoval jsem na gymnasiu v Levoči, a tam byli dva čeští profesoři, Javůrek a Dvořák. Učilo se německy, ale tito dva mluvili též česky a dbali, abychom se i my, studující, česky naučili. To byli profesoři, takových tu v Uhrách není! Každé gymnasium vynikalo, kde bylo několik českých profesorův. Učili fundamentálně, dávali otázky, jakéž maďarským profesorům ani nepřipadnou. Když jsem z Levoče přestoupil do septimy v Užhradě, tož jsem tak vtipně odpovídal, že se profesor podivil. ‚Kde jste studoval?‘ otázal se mne. – ‚V Levoči.‘ — ‚To

jsem si hned myslil.' — Po vyrovnání r. 1867 museli čeští profesoři z Uher pryč, a to byla pro Slovensko veliká škoda,« dokončil prevelebný pán.

Jak začal mluviti, hned jsem si podle svého obyčeje vytáhl zápisník a hned jsem si toto svědectví o blahodárném působení českých mužů na Slovensku zaznamenal. Dobrácký pop pozval nás k sobě, abychom prý věřili, že má Čechy rád.

V Prešově a okolí zdrželi jsme se dva dni a potom jsme se vypravili k panu faráři, jehož působiště bylo nám, do Humenného putujícím, právě na cestě. Vůz se zastavil před zděným obíleným domkem. »To je fara,« pravil vozka. Však jsme již zahledli pana faráře v zahradě, an s jakousi paní podpíral větve ovocem příliš obtížené. Bylo v celé krajině množství švestek, tak že i svině pod stromy honili a ovoce jim střásali. Pan farář vyšel nám vstříc a představil nám svou hospodyni. Už cestou z Aboše do Prešova nám byl pověděl, že je vdovec. Uniatský kněz smí se jen jednou oženit, a to před vysvěcením. Panu faráři dávno již žena zemřela, ještě mladá, a také jediný květ lásky jejich sžehla mu smrt. Stojí vedle něho gazdina, silná, zdravá a vzhledná, asi čtyřicetipěti let, veselá, hostům se těšící. Pan farář má šedesát tři léta, ale mnoho prožil, je vetchý, svět ho už netěší, úsměv na druhého člověka ho namáhá...

Navrhl jsem, abychom šli do zahrady a větve dále podpírali. Mám tělesnou práci rád, zvláště v zahradě. Bylo potřebí ku podepření delší tyče. Rozběhl jsem se s přítelem, básníkem, že na dvoře nebo v kolně něco najdeme. Všecko jsme prolezli, ale nenašli ani lati, ani kolu, ani prkénka, ničeho. Fara jako po vyhoření. Básník se smíchem oznámil prevelebnému pánu, že nikde nic. Ironicky usmál se farář do prázdna a vyložil nám, že se před půl rokem předchůdce jeho na lepší faru stěhoval a že odvezl i kde jaký kousek dřeva. Byla tudíž naše práce v zahradě tuze krátká. Šli jsme do příbytku.

U nás nikde na faře není tak těsno a skromno, jako na četných farách slovenských. Strop nízký, jizby nemalované, bez koberců, stoly nenatřené. Okna jsou skoro docela zastřena mušelínovými záclonami. Pan farář s gazdinou obývají v jediné jizbě; ta je úřadovnou, jídelnou i ložnicí. V druhé jizbě bylo cítiti plíseň, ač byl příbytek na straně sluneční. Byla tam dvě lůžka, stůl a židle. Na stěnách dva obrazy, Ježíš a Marie, vlastně obrázečky, staré, plesnivé, s papírovými rámečky, jakéž si u nás po desetníku kupuje nejchudobnější lid na jarmarcích.

Navrhl jsem, abychom šli do kostela. Bylo pod večer, pěkně se nám do kopečka stoupalo. Cestou pan farář, sundav brejle a vytíraje si oči, stěžoval si mně, že gazdina okna záclonami zastírá, že si nedá říci, darmo se celá léta s ní pro takovou mizernou věc zlobí a že už z toho na oči ochořel.

»Jste paedagog,« pravil, »všelico o duši lidské víte, zdaliž mi dovedete něco poraditi, čím bych tu ženskou pohnul, aby záclony nechala rozhrnuté?«

»Ano, poradím vám,« řekl jsem, ale farář hned mi skočil do řeči, chtě vysvětliti převahu své gazdiny:

»Víte, která je na světě největší moc?«

»Hloupost,« prál jsem.

»Ano, proti hlouposti i bozi darmo bojovali; nedivte se, že ji nepřemáhá bídný pop.«

»Buďte bez starosti, prevelebný pane, to spraví čtyři krejcary, povím vám to, až půjdeme s kopečka dolů. Nyní nám laskavě ukážete, co je v kostele vašem památného.«

Vnitřek kostelíka je malý, asi jako velký pokoj. Okna vysoko nad hlavami, obloukovitá a maličká jako ve sklepech. Stěny od plísně zelené. I v uniatských kostelích, jako v pravoslavných, je ikonostas, t. j. dřevěná (někdy i mramorová) stěna mezi oltářem a prostorem pro lid. Ve stěně jsou trojí dvéře, jež se podle obřadních předpisů otvírají a zavírají. Na ikonostase jsou obrazy P. Ježíše, P. Marie a jiných svatých, ale v tomto kostelíčku jsou malby staré, téměř již neznatelné. Šli jsme k oltáři, a sice dveřmi postranními, neboť prostředními, carskými, choditi smí toliko kněz. I oltář je sešlý, jakýž jsem ještě nikde neuviděl. Za oltářem visela dvě roucha, jedno černé, jedno zelené, nikoli ve skříni, nýbrž na vlhké stěně. Ležely tři staré plesnivé knihy; rozevřev je uviděl jsem kyrillici — staroslovanštinu. Potěšilo mě, že se tu Slované modlí jazykem slovanským. Ponejprv jsem spatřil v kostele svícny dřevěné. Stály tu korouhve, měkké a zmuchlané — bylyť z kartonu. Za dveřmi, hned jak jsme do kostela vstoupili, stálo koště. Na kruchtě varhan není, zpívá se bez varhan.

Při kostele je cintorín (hřbitov). Jest neohrazen jako tak mnohé hřbitovy na Slovensku. Vzpomeneš si na Havlíčkův epigram o farářových kravách, vidíš bez toho v samém sousedství hřbitova malé stádečko. Křížů, pomníků na hřbitově není. Toliko při samém kostele pochováni jsou tři faráři a z nich dva mají po maličkém kříži. Prevelebný pán nám ukázal, kde bude pochován on. Pověděl to, zdálo se, s úplnou lhostejností.

S kopečka šli jsme cestičkou jinou, kol zahrad. Zahrady byly husté jako les. Z jednoho kořene vyrostly čtyři švestkové kmeny, a hospodáři nechali tak. Pán Bůh nejlepší hospodář. Také ořech v zahradách uvidíme; je tu tepleji než u nás, a země po rovinách i návrších úrodná. Kolem zahrad viděli jsme zvláštní ploty, do země vbité hole a propletené jalovcem a rozmanitým větvovím. Trní všude, v zahradách, za zahradami i v poli. Dole na cestě byl přes potok můstek, jakýsi patentní. Právě jel vůz s nákladem a nemohl na můstek vjeti. Gazda bičištěm mlátil voly, křičel, tlačil — nadarmo. Farář stál a díval se; nepoučil, neřekl nic, jen se tak do prázdna ironicky zasmál. Můstek byl o stupeň vyšší než cesta. Každý vůz se tady zastavil, každý gazda se tu zpotil, zápřež tu byla vždy stlučena, i prý mnohé kolo se tu rozvalilo, a přece nikomu nepřipadlo, aby můstek s cestou vyrovnal . . .

Já řku: »Gazdo, couvněte s vozem!« Gazda couvl a klel na voly, kteří se v jařmě skoro rdousili. My hosté pak odhodili kabáty a nanosivše od potoka ploských kamenů, v několika minutách jsme můstek pěkně s cestou vyrovnali. »Vjo!« vzkřikl gazda na voly a hladce vjel a hladce sjel... Obracel se za námi; viděltť ponejprv v životě, »ako sa pánovia k hrubej robotě uponížili.«

I farář stál všecek udiven. »Niečo takého len Češi vedia,« pravil, »aj profesori Dvořák a Javůrek žiadnych pánov zo seba něrobili.« My jsme věru žádných zásluh necítili, ale prevelebný pán ještě i paní gazdince doma vypravoval, jak jeho hosté spravovali most, a gazdinka spínala v údivu ruce. »Za to dám pánům dobrou večeři,« pravila a prostírala na stůl v pokojíku pro nás vykázaném, už provětraném.

Mnohého čtenáře by asi zajímalo, jaká jídla jsme tam, daleko za Tatrami, měli, ale mně to již zcela z paměti vyšlo. Chutnalo nám, to si pamatuji. Pan farář nalil vína, ale dva jsme s díkem odmítli, řkouce, že jsme abstinenti.

Hostitelem naším to trhlo. »Choďtě sem, gazdinka, títo pánovia něpijú vína!« Až po tu dobu jen z novin věděl, že jsou na světě také lidé, kteří zcela dobrovolně lihovin nepijí; a tu najednou hleděl jim tváří v tvář. Ale byla ještě jiná příčina, proč sebou trhl. »Co budete pít?« otázal se.

»Vodu,« řekli jsme.

»Vodu, vodu, když jí není; v celé dědině jest jen jedna studna, a v té je špatná voda,« smál se farář do prázdna hledě. Smáli jsme se všickni.

»A kde berou lidé vodu?« ptal se jeden z hostí.

»V potoce,« dí farář.

»A v čem se lidé topí?« ptal se básník.

»V pálence,« vzkřikl farář. A teprv jsme se rozesmáli na plné kolo, gazdina nejvíc, plácajíc si při tom dlaněmi na kulatý život.

Když bylo po večeři, požádal jsem hostitele, aby nám vypravoval něco z života. Zapálil si dýmku s dlouhým troubelem, váhavě usedl a přemýšlel, o čem začít. »Hm, hm — všecko zlé a nic dobrého. Hm, hm... Nejdřív vám, milí bratia Češi, povím, proč jsem všecek disperátní. Už jsem vám řekl, že mi brzy žena zemřela. A když mi zemřela, hledal jsem si hospodyni.« A než to pravé pověděl, zasmál se do prázdna. »Za osm let jsem měl třicet gazdin.«

»Třicet gazdin!« vzkřikli jsme jedním hlasem.

»Jsem neustále pronásledován. Roku 1879 náš Prešovský biskup zakázal kněžím míti vousy, a já jsem je nosil dále příkazu nedbaje. Za to mě biskup neustanovoval kanovníkem. Tedy jsem vousy shodil, a přece mne kanovníkem neudělal; prý neumím dobře maďarsky. On mě má za panslava, to je ta pravá příčina.«

Skočil jsem prevelebnému pánu do řeči tázaje se, co je, zda Rusín nebo Rus nebo docela Slovák?

»Jsem Rus,« odpověděl důrazně, »žádný Rusín. Také ne Slovák; my uniati mluvíme v těchto krajích slovensky, ale jsme Rusi. Umím dobře rusky a v dřívějších letech jsem také čítal ruské časopisy a knihy.«

»A co nyní čtete?«

»Skoro nic; odbírám jediný časopis, maďarský katolický týdenník politický.«

»A nic slovenského, nic ruského, nic českého?«

»Nic. Myslím si, kdyby mne přece ještě udělali kanovníkem; proto nic slovanského neodbírám. Biskup je na Slovany jako čert. U uniatův je obyčej pozdravovati: ‚Sláva Jesu Christu!' Biskup pozdrav ten zakázal, poněvadž si myslil, že ‚sláva' je cosi slávského.«

A opět se pan farář do prázdna zasmál.

Pak přešel na jiné pole. Vypravoval, co zakusil od židův i od úřadův. Moc židů na Slovensku a bezohlednost jejich stoupá od západu k východu. Řádění židů na ruském území v Uhrách jest úžasné; lichvařením přivádějí na mizinu nejen rodiny a dědiny, ale celé kraje. Místo episod farářových povím událost z doby nejnovější.

V Marmarošské stolici žil mezi Malorusy žid Alter Pollak. Přišel tam s rancem jako žebrák, ale již za několik let byl z něho boháč. Půjčoval peníze tak chytře, že z 40 zl. bral 100 zl. úroku. Vyplacených směnek nevracel, nýbrž žaloval je. Celé okolí přišlo na niveč. Tři sedláci, tiší, svědomití a zbožní, Pollaka — zabili. »Zabili jste?« ptá se jich soudce. — »Ano, zabili jsme ho.« — »A cítíte se vinnými?« »Necítíme. Kdy by nám nyní přišlo rozmýšleti, mámeli jej zabit čili nic, zabili bychom ho.« A soud? Vycítiv strašnou zločinnost Pollakovu pominul litery zákona a vrahy uznal za nevinny! Opakuji, v těch krajích řádění židů je strašlivé, nám přímo neuvěřitelné, a zcela pochopuji, že stařičkému popovi život ztrpčují. Někteří kněží, lidu se ujímající, byli v nebezpečí života, a četnické stráže musely je za noci hlídati.

Najednou prevelebný pán v žalobě na židy ustal a do země hledě dsperátně se rozesmál. »Pomyslete si, takoví jsou židé, a přece pop v M. s židem si tykal a židovce ruce líbal. Jaj, mrzký človék! Jednou jsem ho šel navštívit. Jdu, jdu, už stojím přede dveřmi, v tom se dvéře prudce otevrou a z nich vyletí paní farárka, a farár s holí za ní . . .«

A zase se rozesmál, kterýž smích jeho omrzelé tváři nijak neslušel. Hlavu měl skloněnou, v ramena zapadlou a trup obloukovitě nahnutý, zdálo se, více z pohodlí a omrzelosti než ze slabosti.

Byl již od vypravování unaven, ale já jsem si přece ještě dovolil otázku, jakým spůsobem jej pronásledují úřady?

»To je dlouhá kapitola, dlouhá, ale něco vám přece povím. Učitel zabil nemanželské dítě. Udal jsem jej soudu. Soudce na

mě vyhrkl: ‚Což si vy myslíte, že učiteli nedovoleno jest — —?‘ Jindy jsem udal rychtáře, že kradl. Soudce se na mě rozkřikl: ‚Co toho rychtáře tak pronásledujete?‘ A což teprv vyvádějí stoličné úřady . . .«

Prevelebný pán povstav chystal se k spánku. Hospodyně přinesla slámu a pro dva hosty, prý pro ty mladší, ustlala na zem. Odcházeje do své ložnice nechal pan farář dvéře otevřeny a pomalu se odstrojuje ještě s námi rozmlouval. Stranou uléhala gazdina a též ještě cosi vykládala; mělať zajisté poslední slovo.

Já dlouho neusínal přemílaje v hlavě, co jsem byl všecko od pana faráře slyšel. Za to jsem spal tvrdě až k ránu. Zdálo se mi, zdálo . . . najednou prásk! střelná rána mě probudila. Vstoupil pan farář, ještě neustrojený, do naší jizby a běží k mému lůžku. Směje se, tentokrát od srdce. »Tak jsem urobil, jak jste mi, vy pedagogu, poradil. Běhal jsem po kuchyni, zlobil jsem se, že mi svými záclonami už oči zkazila, pojednou jsem chytil hliněný hrnec, ze všech největší, a bác! už lítaly střepiny po kuchyni, a já pryč . . . Uvidíme, co z toho bude. Hahaha!«

Játť včera panu farářovi vysvětlil, že prostá žena vnitřní jeho rozhorlení ze slov nepochopí, k takovým lidem že je potřebí promluviti názorem, jak to děláme my pedagogové. »Chyťte hrnec, před očima jí ho rozbijte, potom pochopí, že to ve vás vře.«

Paní gazdina skutečně pochopila; za několik minut byly záclony rozhrnuty a stlačeny na samé okraje oken. Protože v naší ložnici byla po zemi sláma, gazdinka prostřela k snídani v jejich ložnici, dnes už světlejší. Jala se nám smutně vypravovati, že prevelebný pán rozbil hrnec. »Ký čert mu to napískal,« pravila, »to jistě nebylo z jeho hlavy, jaktěživ ještě hrnec nerozbil, k tomu takový hrnec! V čem budu vařit, kdo poběhne do Prešova pět hodin cesty pro nový? To není maličkost . . .« Všickni jsme se tvářili vážně a přikyvovali jsme, že je hrnce škoda, až farář, slyše znova: »Ký čert,« vypukl v smích a my za ním. I bylo smíchu nad rozbitým hrncem jako včera večer nad jedinou studnou s páchnoucí vodou. Rozhněvaná hospodyně odběhla do kuchyně.

Hned po snídaní vypravili jsme se do blízké vesnice, též uniatské, farář šel s námi. Na hlavu si vzal domácí lehkou čepičku, na ruce černé nitěné rukavice, již staré, že mu z nich všecky prsty čouhaly, a do ruky turistickou hůl až nad hlavu vysokou, kterou na samém horním konci držel. Tak prý chodívá na procházku vždy. Mužští v tom kraji nosí i v létě kožichy a na krku černý šátek, jehož konce jsou pod bradou kroužkem provlečeny. Prevelebný pán kožichu nenosí a domácímu kroji vyhovuje toliko šátkem na krku, ten musí být, ale pan farář má šáteček bílý a místo kroužku uzlík.

Včera pod večer jsme viděli vjížděti na most, dnes, jdouce do sousední dědiny, vidíme vjížděti do stodoly. Vrata jsou z tyčí, propletených vrbovým proutím. Na voze je oves, je ho málo, ale vrata jsou tak nízká, že gazda darmo voly šlehá, darmo tlačí, nemůže vjeti do stodoly. Farář se zastavil, usmál, ale neřekl nic.

Nám to nedalo pokoje, zvolali jsme: »Shoďte několik snopů dolů!« Gazda líně asi tucet snopů stáhl a snadno pak do stodoly vjel. Jakási vrozená línost je v tomto lidu; ne že by nevěděl, proč nemůže vjeti na most nebo do stodoly, ale nechce se mu nositi kamení nebo stáhnouti snopy s vozu. Při tomto výjevu poznamenal prevelebný pán: »Nebožtík Adolf Ivanovič Dobrianský říkával: V Rusích je líná krev.« Já mám tu zkušenost, že čím je lid vzdělanější, tím je pilnější. Nejusilovnější lid shledal jsem ve vzdělaném Polabí, na východ usilovnosti ubývá, v chudobných a málo vzdělaných krajích je pilnosti nejméně. Kde se pije mnoho alkoholu, tam je vždy povalečství.

Už skoro víme, proč se lid ze Šarišské, Zemplínské a Marmarošské stolice tak houfně do Ameriky stěhuje. Maďarisace zadržuje vzdělání, vlastně ohlupuje, v lidu je »líná krev«, žid lichvaří a lid tone v pálence. Výslednicí je bída, nespokojenost i mravní porucha —: pryč, do Ameriky! Na novém působišti je člověk jako nové koště, dobře mete, v Americe musí, a tak si vydělá a koupiv si častěji kus masa píše domů, na chudobné Slovensko, že se má v Americe jako gróf a vábí tak nové zástupy, doma nespokojené a k soustu masa sotva za uherský měsíc přicházející. Viděli jsme v tom kraji mnoho oken zanesených prachem a pavučinami, a když jsme nahledli dovnitř, shledali jsme příbytky neobydlené; stály tu stůl a židle, lůžka byla bez peřin, dvory bez drůbeže, chlévy bez dobytka. Obyvatelstvo je tak prořídlé, že někde i půl dědiny je neobydleno.

Ale neoddalujme se příliš od prevelebného pána. Došli jsme zatím k farskému poli, na němž lid shraboval oves. Máť prevelebný pán osm osmin[1]) pozemků. Farníci musí sami zadarmo všecky obdělati. Kdo má zápřež, oře a sváží; kdo zápřeže nemá, musí pět dní na poli nebo v stodole pracovati. Každý zeman je povinen zavesti na faru dvě fůry dříví za rok z urbárního lesa.

Po tomto výkladu dodav si smělosti, otázal jsem se popa, jaké má ostatní příjmy?

»Hm, čo mám? Málo, — nič, hm — Mám 234 zl. kongruy, štola není skoro žádná; od nového roku do srpna byl toliko jeden pohřeb.«

»A kolik dostanete za pohřeb?«

»Za pohřeb? Hm, dostanu 2 zl., 2 bochníky chleba a litr pálenky. Za mši 1 zl., bochník nebo dva chleba a litr pálenky. Za křest právě tak. To je všecko, hm.«

»A co děláte s chlebem a co s pálenkou?

»Čeleď nemám, tož co chleba zbude, rozdám, nebo gazdina bochník, dva prodá; pálenku popíjí po troškách gazdina, a co zbude, prodá nebo rozdá.«

Do M. jsme šli podle potoka široce rozlitého. Nebyla žádná vyjetá cesta. Kamení, trní, jalovec — ani nevíš, jeli pastvisko nebo cesta. M. je zcela podobna působišti prevelebného pána. Dřevěné

[1]) $^1/_8$ = 4 jitra = 8 korcův; jitro 1600 čtvereč. sáhův.

chalupy s okenečky jako dlaň, sem tam při potoce rozházené. Před jednou chalupou stojí starý sice, ale statný muž. V parném dni teplý kožich na těle a černý šátek na krku. »Aha, to je starý Hruška,« praví prevelebný pán.

»Koľko je vám rokov?« ptá se starce.

»To veru něviem; len to jim poviem, že som s Košutom bojoval, tak si to vypočítajú.«

Já místo počítání vyzvídám dále: »Čo, vy stě bojoval s Košutom proti Slovákom?«

»Hej,« odpovídá Hruška se smíchem, »já se držel Košuta.«

»Tož je vám přes sedmdesát let,« pravili jsme.

»To je věru moc, já počítal jen asi šedesát.«

»Títo pánovia sú z Čiech a Moravy,« praví pop Hruškovi, »či vietě, kdě sú Čechy?«

»To něviem, ale tamto Ďuro vie,« odpovídá Hruška a volá na souseda, mladého sedláka. »Vieš, Ďuro, kdě sú Čechy?«

»Veru viem, veď som ja bol až vo Fiume,« sebevědomě odpovídá Ďuro, voják reservista.

»Počuli stě čo o Prahe?« tázal jsem se.

»O Prahe? hm, to veru nič. Levoč, Igló (Nová Ves), Pešť — to znánie, ale v Prahe sme něboli.«

V celé dědině jsou samí analfabeti. Ani pán rychtárko neumí čítať a písať. Žádné noviny, žádná kniha! Úzkost tě pojímá! Jak můžeš požadovati známosti zeměpisné, když lidé neumějí ani číst? Ale trošku se musím přece opravit. Je v dědině murár (zedník) světa sběhlý, byl v Americe a v Rusku, ten umí číst kyrillici i latinku, také latinkou píše. Tento murár, takto největší piják v dědině, je učitelem mládeže, v zimě učí číst, psát a počítat, a tak již mnohý chlapec a děvče dovede přečíst psaní z Ameriky. Šťastný muráre, světlo Šarišské dědiny!

V působišti prevelebného pána je šikovný učitel. Ten umí i trošku maďarsky a má obchodní talent; skupuje lacino seno a po jaru je draze prodává. Také nám jej pan farář představil. Je to domkář, který odhodil národní kroj a v uších má šroubky. K vůli bohoslužbě učí kyrillici číst, ale latinkou učí psáti, psáti hlavně proto, aby mohli jednou z Ameriky dáti o sobě zprávu.

Navštivme ještě Hruškovu rodinu, jeho ženatého syna. Bez pana faráře nebylo by možno tam vejíti, zvláště ne se zápisníkem v ruce. Prostý člověk vidí tu vždy v »pánovi« nepřítele a nikoli bez příčiny. »To sú hodní ľudia, něbojte sa jich,« pravil pan farář a šel s námi. Podlaha je z hlíny a samý hrbol. Od stropu visí tři kolísky a čtyři bidla. Na lavici jsou hrnce, škopík od vápna, bandurky (brambory), všeliké šatstvo, na okně flaše na kořalku, na stole mísa a v ní černé dřevěné lžíce, — vše, co jest jejich, mají bezmála v jizbě. Je to smutná podívaná. Knihy tu nenajdeš — ani modliteb, ani kalendáře.

Vracejíce se domů a potkávajíce lidi podivili jsme se, že většina jich prevelebného pána nepozdravuje. Podívali se, třeba i usmáli, ale nepozdravili. Já jsem lidi v poli pracující pozdravoval,

ale oni neděkovali. Jiný kraj, jiné obyčeje; z takových úkazů nesuďme na nízký stupeň civilisace nebo na zlobu.

Paní gazdinka uvítala nás zase již uklidněna a již se o hrnci ani nezmínila.

Po obědě nechali jsme unaveného faráře odpočinouti a sami jsme chodili dědinou. Lidé již věděli, že jsme hostmi na faře, a tudíž nám důvěřovali. V malé této dědině jsme napočítali 28 židovských rodin. Jeden žid má krčmu a v ní nalévá jen kořalku, jeden má kupecký krám, jeden je čižmárem, jeden krajčířem, a také jsme viděli jíti židy s kosami na pole, jezditi s kravami a pásti dobytek. Někteří byli zrzaví, nevzhlední, prý z Haliče.

Mužští nosí tu gatě z konopného plátna. Za 70 kr. je plátna na jedny gatě, od ušití dáš 10 kr. Cifrované (s výšivkami) stojí o zlatý více. Ženské nosí krátké kartounové sukně a kordulky. V neděli vplítají do vrkočů tenké barevné šátečky nebo pentle.

Když jsme odcházeli z domu, říkali nám: »Štěstlivú drahu.« Chleba tu zpravidla nepekou nahrazujíce si jej posušky (plackami). Sedlák, třeba měl osm desetin pozemků, krmníka si nezabije; prodá jej, aby měl na daně. Hotový groš získá si sedlák tak, že zaveze fůru dříví, ze svého neb urbárního lesa, do městečka dvě hodiny vzdáleného a tam je prodá za 50, 60, 80 kr. Dříví je tu téměř zadarmo; jeť ho hojnost a k dráze je 5—6 hod. cesty. Jeden podludník (chalupník) dělal košárky (opálky) z klenových lubů (jedna za 35 kr.) nebo z vrbového proutí (za 20 kr.) a nejpevnější z jalovcového kořene (za 30 kr.). Za den udělá jednu, někdy i dvě. Hotové nosí na trh do Prešova.

Jedna ženička šla spěšně proti nám a zvědavě na nás hleděla. »Nepřicházíte z Ameriky?« otázala se. Stává se totiž, že vracející se z Ameriky Slováci bývají po městsku oděni. »Mám v Americe syna, a tak jsem si pomyslila, zda o něm něco nevíte.« A pohlednuvši vzhůru dodala: »Kdy by se mi, než umru, zjevil jen jako vtáčik v letu, umírala bych spokojeně.« Vzdychla a pospíchala jako vítr dále. Náš básník hleděl za ní. »Tu jste poznali, že v lidu tomto je poesie,« pravil. »A dobrý je ten lid, tu bych se nebál v poli spát ani ve dne, ani v noci.«

Když jsme se k večeru navrátili, stihli jsme gazdinku na dvoře. »Co robí prevelebný pán?« otázali jsme se.

»Dnes měli pěkné odpoledne: s jabloně spadlo bílé jablíčko a kura na něm sedí a myslí, že je to vejce. Prevelebný pán velmi se tím zabávali.«

Po večeři ukázal nám pan farář všecka svá vysvědčení. Byl dobrým žákem, většinou s vyznamenáním. Vida výborné známky na zvetšelém papíru vzpomněl jsem si na Šarišské a Kapušanské zříceniny. Kdysi bílé zdi a věže hrdě trčely do výše, vévodily kraji — a dnes jsou tu skrovné trosky . . . Býval kdysi pan farář jarý a vzdělaný muž, míval ruské, slovenské a české spisy, — dnes vytáhla gazdina několik čísel Slovenských Pohľadův na podpálení, skříň je podložena ruským svazkem, police na knihy téměř prázdny, zbyteček knih v nepořádku. Býval pan farář vzdělaný

muž, býval, poznáte to podle základův duše jeho, ale dnes jest jako Kapušanské zříceniny. Mnohdy se za celý rok nesetká s člověkem vzdělaným. Slepice, sedící na bílém jablíčku, zabaví ducha jeho na několik hodin. I nyní ještě četl by nějaké lehčí noviny, ale slovanské odbírati se bojí a maďarských nemiluje. Nečte, nemluví . . . je desperátní.

V celém tomto kraji řádí šarkan. Sežírá osení, vypíjí studnice, rdousí mláďata. Šarkan — maďarisace! Půda pod nohama tě pálí, tu teprv pocítíš, jaká zločinnost jest odrozování. Není možno zříditi jednotřídnou školu, na níž by vzdělaný učitel vyučoval jazykem mateřským. Jak tu tedy vzdělanost může míti vznik?

Pan farář se při takovéto úvaze desperátně rozesměje. Všecko tady dýše otupělostí; 22 fary uniatské nejsou obsazeny, neníť kněží, mladíci nechtí k tomu stavu. V blízké dědině viděli jsme faru rozvalenu; kněz utekl, občané nechali tak. Šli jsme s panem farářem do kostela, na mši. Kněz vyčkával, že přijde aspoň ten, jenž si mši zaplatil, ale ani on nepřišel, aniž kdo jiný. Snoubenci dávají se — v tom kraji Šarišském, o němž píši — oddávati většinou toliko občansky. Zde je církevní život jediným zdrojem duševního žití, odvrhneli jej člověk, to není pokrok, neboť potom již není stébla, jehož by se chytil. Berou lidu školu i kostel a dávají mu židovskou krčmu. Běda!

Přišla chvíle rozloučení se skrovným zákoutím. Na faru byli jsme přišli k večeru, pobyli jsme den a třetí den ráno jsme se ubírali dále. Gazdinka zdržovala nás skoro násilím; široká jsouc zastavila dvéře docela. Básník náš věděl hned radu; otevřel okno a přistavil židli, pak nás teprv ven pustila. Farář nás doprovázel. Stoupali jsme do kopce k hranicím stolice. Ještě vzpomněl na Javůrka a na Dvořáčka. Rozpomenul se na jednotlivá themata jazykových úkolů. Jedno bylo: který chléb jest nejvýživnější? Studující hádali, že pšeničný, ale Dvořáček je poučil, že žitný, a vyložil pojmy: zážívný a výživný. Není pochyby, že prevelebný pán se vzpomínkami na české profesory sdružoval vzpomínky na zlaté mládí. Čím je člověk od mládí dál, tím vroucněji na ně vzpomíná. »Náš kraj by potřeboval hodně Javůrkův a Dvořáčkův,« — ř vyslovil hodně důrazně — »pamatujte si to.«

Tím jsme se s prevelebným pánem rozloučili. Jistě dojati.

Tenkráte ponejprv přišla mi myšlenka, že tito Rusi, mluvíce již dnes slovensky, budou skutečně jednou míti za profesory Javůrky a Dvořáčky, že totiž přijmou osvětu nikoli maďarskou, nýbrž českou. Chraňme si západ, sever a jih, na východ budeme postupovati vývojem přirozeným — ovšem také ne bez práce.

Z písní vánočních.

Již nelze nevěřiti, —
již zvučí vzduchu vlny,
noc veliká se blíží,
čas světlý, lásky plný —
On přijde!

Hvězd zástup duhou sálá,
ples na horách i v tůni,
chlad zimy zapomenut,
vše zpívá, dýchá vůní —
On přijde!

Hle, nebesa a země
si podávají ruku,
jsou smířeny! Bůh, člověk
jde k nám, v tu naši muku —
On přijde!

On nesklame, on spasí,
neb proto k nám se blíží,
a miluje až k smrti,
až k bolestnému kříži —
On přijde!

Den lásky, milosti a spásy,
čas nejsvětejší památky
již k pohnutým se duším hlásí,
čas vánoc je tu přesladký.

Již bratr bratra nezarmoutí,
kdo raněn byl, rád odpustí,
teď svárům všem jest umlknouti
a květům dobra dorůsti.

A byť to bylo na čas krátký,
jen na tu noc, jen na chvíli,
té božské chvíle půvab sladký,
tak vzácný a tak spanilý,

nám stačí zjasnit denní chmuru,
cest křemen zjemnit do hlati,
zor ducha vznésti k Bohu vzhůru
a srdce láskou zahřáti.

Ve svaté noci myslitel truchlil:
  »K čemu to bylo? Darmo!
Spasitel, hyna za bídné lidstvo,
  nezničil hříchu jarmo.

Znova svět zlobný nevinnost stíhá,
  do tváře pravdu bije,
poctivé právo nohama šlape,
  v obilí koukol sije.«

Do rána bděla v napjetí hlava,
  ve zraku žár, tíž v duši,
když tu — slyš! — chudé, pějící dítě
  pěstičkou v dvéře buší.

»Narodil se dnes Ježíšek!« jásá,
  »dejte! mám hlad! je zima!«
Směje se při tom, košíček zvedá
  ručkama ukřehlýma.

»V lásce jen spása!« učenec zvolal,
  skýtaje dary děcku, —
najednou vidí shodu a souhlas,
  cítí v ní moudrost všecku.

Irma Geisslová.

Oldřich z Lichtenburka.

Dva lehkovážné panské druhy
měl na sněmu kdys národ náš,
Jan z Dražic jeden slul, a druhý
pán Bechyně byl Tobiáš.

Ti úplatek už v kapsách měli
a na vzdor věrným Čechům všem
za krále mocí uvest chtěli
Albrechta německého v zem.

I Volfrámovce podplatili.
Byl napřed zosnován ten pych,
leč v pravý čas a v pravou chvíli
lest Oldřich z Lichtenburka stih.

Chtěl v Čechách krále s českou krví,
ne toho, Dobš jejž velebil

a z Dražic Jan, kněz v zemi prvý,
jenž s Tobiášem jedno byl.

A Dobeš neměl konce chvály
a mluvil: »Albrecht ctný je muž,
jenž nemá rovna v blízku, v dáli . . .«
Tu vzkřikne Oldřich: »Ustaň už!«

A jaře k Bechyňskému skočí
a volá: »Ej, maršálku, mluv,
chceš králem snad« — hněv žžeh mu oči —
»mít škůdce našich Václavův?

Což není reků prostých hany,
již jsou nám krví mnohem blíž?
dál jsouli Rakous Korutany,
že Přemyslovny nevidíš?

Či není doma bohatýrů
a v Polsce ducha orlů snad,
že toužíš k sváru místo k míru
roj sršňů nasadit nám v hrad?«

Leč Bechyňský v řeč Oldře skáká,
že nechce na lstivý dát svod:
»Tož jděte někam pro sedláka,
když vojvoda vám není vhod!

Tam přímo do Stadic se dejte,
kde českým hnojem voní zem,
a z chlapů krále vyhledejte,
kdo příbuzen je s Přemyslem!«

Tou hanou zlícen Oldřich vstává:
»Ej, nestoudná je tvoje řeč!
Zhyň, kdo lid vrahům zaprodává!«
a v Bechyňského vráží meč.

»Kdo ze zisku vlast do poroby
a záhuby chce lstivě hnát,
je pes, jenž kálí otcův hroby
a hyzdí boží majestát!

Ty, Jene, pak, jenž vlast jak Krista
za třicet dáváš stříbrných,
se odtud kliď, než z jasna čista
pár stržíš na památku rýh!

Jsi chytrý sic a podnikavý,
leč ctižádost tvůj hyzdí nach;
kněz, jenž se proti lidu staví,
mstné vzpouře zvoní na poplach.

My biskupem a správcem země
dél nechcem žádného z vás, věz!·
Sem, český lide, svorně ke mně,
kol vlasti vzrostiž mečů les!

Rod český všude králům rovný,
chlap český stejný jako pán.
Buď zdráv, choť Anny Přemyslovny,
buď zdráv král Jindřich z Korutan!«

Adolf Heyduk.

V písku.

Vzpomínka z chlapeckých let.

Napsal

Karel Leger.

»Všady zem Páně, na Zálabí písek!« říká se u nás. Na pravém břehu Labském předvěký tok říčních vod odplavil úrodnou půdu a nanesl spoustu drobnozrného písku, který dosud pokrývá širé prostory. Poušť to bývala a je částečně podnes, třeba lidé rozdělili si neúrodnou půdu a rozorali ji v pole, na kterých živoří chudé obilíčko a divná plevel. Když vane z jara ostřejší vítr, z neosetých polí zvedají se mračna drobného písku, přelétají meze a tvoří celé závěje. Vysoké kopce tohoto vátého písku se za léta místem utvořily, stěhujíce se dál a dál po větru, dokud nezarostly bylím, dokud je neosázeli lidé borovými lesíky. Pamatuji se, bývaly takové pískové kopce blízko nad městem u samé řeky. Zarostly chudou travou, která sotva z jara se zazelenala, v letě vyprahla, ale přece vzdorovala svými kořeny divokým větrům. Zdálo se, že pod jejím příkrovem chráněny jsou už ony pískové návěje, že stěhovavý písek je upoután. Beze změny stály kopce, smutné pastviny rozkládaly se po nich.

A přece z nenadání hnuly se opět!

Na protějším břehu inženýři vyměřili novou dráhu, přišli podnikatelé, shlukli se dělníci, přes Labe položen dřevěný most, a pískové kopce po něm stěhovaly se s dunivým rachotem na stavbu železničního náspu. Jako v mraveništi bylo v pustých písčinách, za parných dní srpnových se nad nimi stále vznášel oblak šedého prachu.

Tehdy o prázdninách my drobní studentíci byli jsme uchváceni strašlivou vášní přírodozpyteckou. Téměř denně podnikali jsme výpravy do pískových kopců, kde vyskytoval se zvláštní druh brouků »mlynaříků« velikosti chrousta, ale barvy bělavé s hnědými skvrnami. S lítostí vzpomínám, že lidé tam pracující a hlavně dohlížitelé nijak nechápali našeho zápalu pro přírodní vědy, s nekřesťanským zlořečením vždycky nás odháněli. Ovšem naše činnost nepřestávala jen na sbírání hmyzu, vášnivě rádi hrabali jsme v jemném písku, kdekoliv dělníci odkopali bok některého kopce. Do vysokých pískových stěn celé jeskyně jsme vyrývali, nedbajíce, že sypké vrstvy mohly snadno nás všechny zasypati.

Abychom nebyli pozorováni, obešli jsme jednoho rána dalekým obloukem pracující dělníky a plížili se nejodlehlejším koncem mezi rozkopané násypy. Byl jasný tichý den, z daleka dolétal k nám hovor a křik pracujících, ale ze směsice hlasů ostře pronikal jeden vysoký, pánovitý, který vykřikoval jakési rozkazy a vždycky zakončil strašlivým maďarským zaklením.

»To je pan Dřevojan!« řekl někdo z nás, a bezděky jsme se všichni skrčili.

Pan Dřevojan byl jedním z podnikatelů, kteří odváželi pískové kopce, Slovák rodem, nevysoký ale čilý s černými vousisky a jiskřivýma očima. V režné haleně s dýmkou v zubech pobíhal mezi svými dělníky a pobízel po slovácku, proklínal po maďarsku. A nám hochům již pouhé jeho jmeno bylo postrachem!

Proto přece plížili jsme se dále až k čerstvě odkopané vrstvě písku, kterou dělníci opustili. Byla vysoká jako zeď, pod ní jsme byli v bezpečném úkrytu.

Bylo nás pět. Šel jsem v předu, podle mne Kotek (Gotthard) Koláčný, hoch o celou hlavu vyšší než já, hubený, s bledě modrýma, dobráckýma očima.

Opíraje se o vrbový prut kráčel vážně, velmi učeně vykládaje o některých záhadách přírodozpytu, pokud se týče říše hmyzu.

Byl to opravdu hodný hoch, který nikomu neublížil, nikoho nezarmoutil; bohužel u nás, nezbedníků, za svoji dobrotu sklízel jen nevděk.

Kde však hrozilo nebezpečí, jistě jsme ho poslali napřed! A on poslušně šel velikou hlavou při každém kroku potřásaje.

»Slyšíš, Kotku?« šeptal jsem mu, »obejdi ještě onen násep, podívej se, neníli tam pan Dřevojan!«

Bez jediného slůvka odmluvy milý Kotek se rozběhl. Ne daleko, — najednou se zastavil a leknutím vykřikl. Byli jsme hotovi k útěku, ale Kotek, s místa se nehýbaje, jenom hlavou potřásal. Opatrně tedy přiblížili jsme se za ním.

A strnuli jsme jako on.

Před námi v písku rozžhaveném srpnovým sluncem zabodnuta stála uschlá snítka olšová a pod ní, v jejím skrovném stínu ležela — lidská hlava. Hlava starce s prošedivělými, řídkými vlasy, s kozí svraštělou, s očima zamhouřenýma, hluboko v důlkách za-

padlýma. Svraštělé rty byly sevřeny, brada pokrytá hustým strništěm vousů zapadala téměř do písku.

Cítil jsem, jak mi mráz běží po zádech. »Co je to?« šeptal jsem vyděšen.

V očích soudruhů viděl jsem stejnou hrůzu. Jenom Kotek opět se vzpamatoval.

»To? lidská hlava!« odpovídal Kotek tak klidně na moji otázku, jako by se rozumělo samo sebou, že v pískových kopcích válejí se lidské hlavy.

A v tom okamžení hlava se pohnula, — s brady opadal písek, oči se otevřely mžourajíce v paprscích slunečních, a mezi rty zabělaly se zbytky zubů.

»Rozárko!« chraptivým hlasem vykřikla strašlivá hlava, oči se točily do kola, kohosi hledajíce. »Vždyť jsem to věděl — zase utekla nezbednice! Rozárko! Nechá mne tak opuštěného —!«

Malomocné rozhorlení s vyhrůžkou zaznívalo chvějícím se hlasem.

A pod vrstvou bílého, sluncem vyprahlého písku, počaly se objevovati obrysy lidského těla, oděného pouze v nejnutnější šat. Staré oči bez lesku točily se po nás chlapcích. »Hošíčkové!« lichotivě promluvila bezzubá ústa, a hubené tváře stáhly se v nasládlý úsměv. »Hošíčkové zlatí, podívejte se, kde je Rozára, uličnice, zavolejte ji! že ji nabiju, až přijde!«

My však ještě stáli kolem v ustrnutí s vytřeštěnýma očima pozorujíce divnou hlavu, která dále k nám hovořila: »Anebo, hošíčkové, nechte Rozáry a sami mně pomozte, ubohému nemocnému — Podívejte se, tuhle větev u hlavy postavte jinak, aby mi sluníčko nesvítilo do očí — Já vím, že jste hodni, Pán Bůh vám to oplatí!«

Tuším, že v tom okamžiku my všichni hrdinové o krok bojácně ustoupili. Jenom Kotek, náš dobrý Kotek bez obavy a chladnokrevně přiblížil se, poklekl a větev přestavil. Hlava v písku vděčně se zakývala, oči se usmívaly. »Tak, tak, hošíčku, jsi hodný. Teď ještě mi na tělo shrň teplý písek, na ramena, na kolena, — víš, dělá mi to dobře, mám bolesti v celém těle, a když tak ležím na sluníčku v rozpáleném písku, uleví se mi.«

Hodný Kotek shrnoval písek.

»Jak pak ti říkají, hošíčku?«

»Kotek Koláčný.«

»Ach, tvého tatínka dobře znám, chodívali jsme spolu do školy. Říkají mu také Kotek, viď? A mne neznáš? Jsem Choděra, starý Choděra od kostela, — víš? Tak, ještě levou nohu mi dobře zahrň!« Hlava spokojeně uložila se na písku, staré dobrácké oči ohlížely se vesele.

My děti však jsme se již doplížili k pískové stěně čerstvě odkopané a hrabali o překot v zavlhlém, chladivém písku. Vokřálův Pepek celé doupě vyhrabal jako jezevec, celým tělem už v něm zmizel, jenom bosé nohy vyčnívaly pod pískovou vrstvou. Pomáhal jsem mu, písek, který z doupěte vyhraboval, odhrnoval

jsem dále, aby mu v práci nepřekážel. A při tom slyšel jsem, co stařeček Choděra vypráví.

»Tak, tak, milý Kotku, jsi hodný hoch, tak, tak! Hleď, mouchu mi s čela zažeň! och, je to trápení! Och! och!« stařeček naříkal.

Viděl jsem Kotkovi na očích, že by rád mezi nás zaskočil, ohlížel se netrpělivě, ale stařeček jako by jej k sobě připoutal prosebným pohledem, lichotivým hlasem. Byl to opravdu hodný hoch, tenhle Kotek!

»Vidíš, zle je na světě starému! Levou nohu lépe mi pískem zahrň, tak, hošíčku. Už deset let mám bolesti v celém těle, všechno jsem zkusil, co která baba radila, u doktora jsem byl, nic nepomohlo. Ale písek je dobrý, tuze dobrý. Rozárka — kde je to zpropadené děvče? — vždycky mne sem zavede a celého do prohřátého písku zahrabe, cítím zrovna, jak sluníčko mi z kostí nemoc vytahuje. Jen kdy by mouchy nezlobily, — zažeň je, synečku!«

A hodný Kotek mouchy zaháněl, písek přihrnoval kývaje ke všemu velikou hlavou s dobráckýma očima.

»Tak! jsi hodný hoch!« liboval si stařeček a jsa patrně rád, že ho někdo poslouchá, rozpovídal se. »Tvůj tatínek byl také hodný hoch. Zeptej se ho na starého Choděru, — my táhli spolu na Prahu, — víš, to bylo v roce osmačtyřicátém, když byla tam revoluce a Vindiškréc kázal střílet do lidu. Jeli jsme s městskou gardou Praze na pomoc, byli s námi i z Chrudimě a z Kutné Hory. Jeli jsme vlakem, — už tehdy byla vystavěna dráha do Prahy, — ze všech okének vlaku ti vyhlížely jen flinty a šavle, byl to hrozný pohled, hošíčku! Ale do Prahy jsme se nedostali, nepustili nás do nádraží, a ti z naší gardy, kteří tu byli o den dříve, přiběhli k nám a vyprávěli, že je zle, že Staroměstské mlýny hoří. Tak jsme jeli nazpátek, ale u Běchovic rozjela se na nás kumpanie husarů a schnala nás z vlaku. Do vozů šavlemi píchali, bezbožníci, a když jsme seskákali a utíkali do polí, honili nás jako zajíce a sekali do nás, mladého Drobníka div do smrti nezubili. Bylo to ukrutné, tak nás mordovat! Zahnali nás až k rybníku, a my zaházeli flinty do vody a rozprchli se, kam kdo mohl. Utíkám, a Koláčný — tvůj tatínek — cestou se ke mně připojil. Byli jsme mladí, nohy zdravé a tak jsme utíkali, že už k večeru doběhli jsme k domovu. Když jsme se blížili k našemu městu, povídáme si: Jistě jsme tu první, žádný nás nepředběhl. Ale před samým městem v příkopu seděl žid Bondy, který byl také gardistou (v první setnině sloužil) a jel také Praze na pomoc, — ten tu byl dříve než my, utíkal ještě rychleji. Tak my tři radili se, co teď. Do města jsme se báli, neboť Bondy tvrdil, že budou zatýkat a zavírat rebelly. Vyčkali jsme, až úplně se setmělo, pak teprve odvážil jsem se jít domů, — oba kamarádi šli se mnou. Zaťukám na okno, stařičká matka vyhlédla. Všechno už věděla. Několika gardistům podařilo se dojet domů vlakem, skryli se

ve voze se dřívím (tehdy stroje vytápěli dřívím) a pak po městě okazovali polínka naveskrz provrtaná kulemi, jak za nimi vojáci stříleli. Maminka na přivítanou zalomila rukama: ‚Dítě nezdárné, vždycky jsem ti říkala, že to s tebou smutně dopadne! Vždyť budeš viset! soused Borovička povídal, že už pro každého buřiče ve Vídni pletou provaz.‘ Dali jsme se na útěk všichni tři, — ani nevím, kterak jsme se po tmě dostali až sem někam do pískových kopců. Byla to ošklivá noc, milý Kotku, tma kolem nás a Bondy stále jektal zuby a modlil se hebrejsky. Schovali jsme se v zaschlém bodláčí, přitiskli se k zemi. Nespali, nedýchali jsme ani naslouchajíce, neuslyšímeli kroky, nejdouli už pro nás. Ráno viděli jsme husarskou piketu jet od Týnice, — nepřeju ti, hochu, zažít takového smrtelného strachu! Ale piketa šťastně nás minula. Přemýšleli jsme, co dál? Počal se hlásit neodbytný hlad. Nebylo pomoci, — já s Koláčným vyšli jsme do města hledat něco na zub, Bondyho nechali jsme v pískových kopcích. Slíbili jsme mu, že se pro něj vrátíme, nebudeli nebezpečí — ale zapomněli jsme docela na ubožáka, neboť ve městě bylo plno novinek, vyprávělo se o Praze, o ukrutnostech vojskem páchaných, a všechno trnulo úzkostí, co se bude dít? Mluvilo se o zrádcích a vyzvědačích. Bubeník svolával gardu, ale nikdo nepřišel, kdo ještě nějakou zbraň měl, schovával ji na půdu, za komín. A my s kamarádem naslouchali, co kdo vyprávěl, a sami také povídali. Měl jsem nevěstu, Marii Vozkovou, — s tou jsem se loučil, jako bych už na smrt měl jít, — a na Bondyho ani jsem nevzpomněl. Až na večer najednou se po městě rozlétla pověst, že v pískových kopcích našli lidskou hlavu. Pasáci ji tam našli useknutou ležet mezi bodláčím, vyděšeni přiběhli s hroznou zprávou domů. Pohledl jsem na Koláčného, Koláčný na mne, a hned jsme uhodli, co se stalo. Husaři našli Bondyho, uťali mu hlavu, nebožák leží rozsekán tam v pískových kopcích! A v městě bylo zbouření, lidé zmateně přebíhali, ženy lomily rukama. Buben vířil na poplach, ale gardisti nespěchali do řad, všechno chvělo se hrůzou. Jenom my s Koláčným jsme neztráceli mysli, sehnali jsme několik nejstatečnějších občanů a šli jsme do pískových kopců hledat mrtvolu nešťastného spolubojovníka. Silně se stmívalo, Koláčný na předu nesl lucernu, za námi hlučel zástup statečných mužů, řinčely šavle a halapartny. Když jsme však došli za město, zůstali jsme s Koláčným sami dva. Byla temná noc, bloudili jsme v pustině, záře naší svítilny sotva se kmitala ve tmách. Nemluvili jsme, myslím, že nám oběma bylo tehdy nějak úzko. Najednou vykřikne Koláčný: ‚Tady je!‘ a lucerna zatřásla se mu v ruce. Vidím: pod uschlým bodlákem leží hlava, Bondyho hlava, o tom nebylo žádné pochyby, ssinalá žlutá, oči zavřeny, černé kudrny pískem pykryty. Hlava bez těla. Lítost mi sevřela hrdlo, povídám: ‚Tak jsi musel zahynout, ubožáku!‘ Najednou se hlava otočí, s vlasů sesypal se písek, oči se otevřely a jak od země k nám se pozvedly, strašlivě zasvítilo v nich bělmo. ‚Dlouho nejdete, přátelé!‘ promluvila hrozná hlava. Koláčnému vypadla lucerna z ruky, sklo se

rozbilo, světlo shaslo a my oba hrůzou smyslů zbaveni ubíhali jsme noční tmou zpátky k městu.«

Starý Choděra se zachechtal sípavým smíchem.

»Ano, — co jsem chtěl říci? Nesměj se, hošíku, židům, někdy nejsme o nic statečnější, než oni. Druhého dne z rána vrátil se Bondy živ a zdráv domů, — všechno se vysvětlilo. Aby ho nevypátrali nepřátelé, vyhrabal jámu v písku, v které se ukryl a pískem se zasypal, že jenom hlava vyčnívala. Tak asi, jako já teď, nešťastný Lazar, v písku jsem za živa pochován.«

Dědeček Choděra při svém vypravování se jaksi rozehřál, bezděky z rozžhaveného písku vyzvedl obě hubené, svadlé ruce až po ramena obnažené. Najednou patrně bolest někde se ozvala a přivolala jej z minulosti.

»Ach, ach!« zahořekoval, »jak to píchá! Přikrej mě, synáčku, tak, teplý písek nahrň mi na ruce, tak, na nohy ještě —«

Dobrý Kotek rukama k nemocnému přihrnoval písek. Ale ostatní hoši zatím také nelenovali, v pískové stěně vyhloubena byla už celá jeskyně, a Pepek Vokřálův navrhoval, aby se provedla podzemní chodba někam až k Labi.

»Ach, to hřeje« liboval si stařeček. »Věř, člověku hned je lépe, bolest jako by se z kloubů vypařovala. Říkám: písek je dobrý!«

»Ano, písek je dobrý!« houklo nad námi. Hlas ten působil na nás hochy, jako by nám na hrdlo nůž položil. Všichni jsme vyskočili připraveni k útěku, jenom Kotek zůstal klečeti u nemocného. Ale i on hrůzou otevřel dobrácké oči.

Nahoře, na kopci nad podrytou stěnou seděl pan Dřevojan. Nohy jeho v režných nohavicích visely dolů, klátil jimi spokojeně. V jedné ruce držel chléb, v druhé kus slaniny a bílými zuby ukusoval. A jak kousal, pohybovaly se mu konečky černých knírů a v zubech skřípal mu písek. Patrně usedl tam, aby poobědval. Byl v dobré náladě, drobná očka jeho jen se usmívala. »Oh, písek je dobrý!« pochvaloval si.

V tom stalo se něco strašného. Podrytá vrstva písková sesula se i s panem Dřevojanem. Viděl jsem, jak padá, zvedaje v jedné ruce slaninu, v druhé krajíc chleba, a již v letu otvíral ústa k strašlivému zlořečení.

Rozprchli jsme se na všechny strany, jen Kotek zůstal tam u dědečka Choděry. A ukryti někde daleko v příkopě ještě dlouho naslouchali jsme maďarskému proklínání. Však my hoši uměli jsme tehdy také maďarsky zlořečiti, věru po husarsku!

— — · —

Tři lesní panny.

Vlá šumění lesem, noc temně jej smuší;
jde tamtudy mládec, a teskno mu v duši.
Hle, proti němu z nejtemnější strany
tři lesní tu panny
blíž na laničkách kluší.

Ta na lani bílé, ta první v jich reji,
mu dí: »Hleď mi v oči! Zda v srdci tě hřejí?
Ó vzpomeň sobě, čí to pohled sladký!
Mám oči tvé matky
a něžné srdce její.«

I vábí jej druhá, ta na laňce plavé:
»Aj, znášli mé líčko, to radostně smavé?
Mám útlé lokty, k objímání čilé,
rty sestry tvé milé
a její písně hravé.«

A na lani vrané dí spanilá třetí:
»Znáš vlasy mé zlaté, jež k tobě teď letí?
Ty spnou tě se mnou na nejsladší chvilky!
Mám vlasy tvé milky!
Ó pojď mi do objetí!«

Však mládec jim vece: »Vše marno, vy krásky!
Rty miluji bledší a zlatější vlásky,
tvář sinou, spící tiše v bílém kvítí —
jen s ní chtěl bych sníti
sen věčný věčné lásky.

Co matka i sestra? Co spanilost milky?
Co života rozkoš a nejsladší chvilky?
Jen k duši toužím, s níž se duše snoubí,
a do věčna hloubi
mě volá sen mé snílky.« —

»Ha, pohrdáš slastí a života čárem?
Ty moci se vymstí svým nezdolným žárem!
Leť k duši, snílku, pyšně v nekonečno,
ať obejme věčno
tě mrazným smrti spárem!«

Vlá bouř noci temnem, les vichru se vzpírá,
však mládec ho nedbá, v tmách duši on zírá!
Zjev lesních panen v bouřný vír se ztrácí.
Sjel blesk, dub se kácí —
a mládec pod ním zmírá.

El. Krásnohorská.

Dar Neronův.

»Tak všecko svým zval's, co Řím dáti může;
v mém trikliniu kolem spánků růže
snil's v purpurové tunice.

Falernské pil jsi z jedné číše se mnou,
chuť maren okoušel's i broskví jemnou
melounů, fíků ze Smyrny.

Směl's před národem o polední době
mi holdovati, já sňal s hlavy tobě
ve prachu klečícímu tiaru;

Já v cirk tě ved, mé viděl's naumachie,
přes nahá dívčí těla od orgie
moh kráčeti jsi bosonoh.

Při sprchách růží, při potlesku hromu
směl's vidět v aréně, po katadromu
jak chodí slon můj učený;

A sedmihlavé Rómy prvním šerem
směl's těkat se mnou heter, šašků sterem
v chatrném plášti zahalen.

Z mých dirkovaných stropů celé splavy
tě osvěžily voňavek a žhavý
déšť růží, bílý narcisků

ti splýval na skráň ve výskotu citer,
ve fléten blouznění, do zářných jiter
než noci tmavé skanuly.

Já Akté, nejdražší svou otrokyni,
ti přenechal ve zrcadlové síni,
lva svého, s kterým nahý spím;

Vše viděl's, slyšel's, měl, co Róma sluje
a o čem barbar dětem vypravuje
na severu jak o bájkách.

Ba ještě víc, já, umělec jenž ryzí,
den celý hlasem plným jarní mízy
jsem tobě jedinému pěl.

Teď odcházíš, tě proudy unášejí,
jak básník praví, slané na peřeji,
k svým larům tíhneš arménským.

Nuž, Tiridate, vasale a králi,
památku vezmi od Nerona z dáli,
to nejlepší, co může dát.

To nejvzácnější, čím se pyšnit mohu,
na Kapitolu co jsem urval bohu,
v té vezmi zlaté krabičce.

Však přísahej, že z duše příliš chtivé
tu skřínku, králi, neotevřeš dříve,
až mezi vodou, nebesy;

Dřív neuzříš, co ona na dně tají
v opálech, perlách, které v zlatě hrají
duhovým svitem měsíčným.«

Tiridat klek a v milou upomínku
od Nerona vzal malou, zlatou skřínku
na srdci vlastním odnes ji;

Slib dodržel; až sám když oceánem
plul k břehům vlasti, teprv prvním ránem
ji s hrůzou svatou otevřel.

Ach, co jen tají, šperk snad krásy větší,
než sama jest? Čím Nero se mu vděčí,
zda vzácný je to amulet?

I otvírá, krev jemu v spáncích víří . . . .
Zří na dně cos jak šafránové chmýří,
pár nitek ležet v safirech.

Co vryto v onyx víčka, čte si v chvatu:
»Dar příteli a králi Tiridatu
z prvního vousu Nerona!«

Jar. Vrchlický.

Erbenova Svatební košile a Zeyerova Paskalina.

Ze studií

Jana Voborníka.

Zdá se, že není dvou zjevů literárních, které by se více lišily, než Zeyer a Erben. A přece i to zdání klame, jako každé. A pravda jen jest, že veliké umění nejde v životě lidském směry souběžnými tak, že by se nikdy některý zjev s jinými nestýkal,

nýbrž že se hojně stýká a křižuje a to nejvíce v ohniscích duševního proudění, totiž v ideách.

Zeyer se křižuje s mnohými našimi umělci, a potkal se krásnou ideou jedné své neveršované básně, která náleží k nejskvostnějším plodům novočeského umění, s ideou básně Erbenovy, která k nim náleží rovněž. A nejen ideou, ale i podstatou obsahu a osnovou dějovou.

Jsou to Zeyerova prosaická legenda *Sestra Paskalina*[1]) a Erbenova *Svatební košile*[2]). Touto ukázkou srovnavacích studií se má způsobiti, aby o těchto básních vyšly na jevo některé pravdy, jimiž by se přispělo k dokonalejšímu poznání jejich hodnoty a uměleckého rázu.

* * *

Podstata obsahu Zeyerovy básně jest tato: V jistém klášteře za dávných časů žila jeptiška Paskalina. Byla sirotkem rytířské rodiny. Otec její padl v Palestině, matka ji obětovala Panně Marii. V klášteře vyrostla a byla vychována. Stala se sakristiankou. Měli tam v klášteře zázračný obraz Marianský, toho si zvlášť pilně hleděla.

Do kláštera přišel poutník, kněz z dalekého východu. Vypravoval mnoho zvláště o knězi Janu, báječném císaři Asie. Všecky jeptišky byly tím upoutány a uneseny, ale i znepokojeny mocnou touhou, jež se v nich vzbudila tak, že se jim poutník ani nezdál už býti dobrým člověkem, ale ďáblem. Jen Paskalina hrdě vzdorovala dojmům toho vzdáleného světa, nechtěla o nich ani slyšeti, ba smála se svým družkám a vychloubala se duševní silou; troufala prý by si vysmáti se i pokušením samého ďábla.

Uklízela potom v sakristii ve skříni svatých tří králů, a hle, místo poprsí tří nalezla čtyři. Čtvrtému stříbrnému poprsí trčel v prsou šíp. Smutná, bledě stříbrná tvář sochy se jí zarývala do paměti a podivnou mocí i do srdce. Byla jakási tajemná duše v tom obraze čtvrtého krále.

A přišel do kláštera zase poutník a to zraněný rytíř. Jak na loži ležel, smutný a bledý, byl zcela jako ten čtvrtý král. Paskalina byla zděšena. Ošetřovala ho a dychtivě naslouchala jeho pověstem. Vypravoval o knězi Janu na východě, o jeho touze po čemsi vzdáleném, o jeho snu, v němž viděl sebe sama ležeti v lese s šípem v prsou, zabitého, ale přece toužícího; kterak přišla dívka a oživila ho čarovnýma svýma rukama. A poněvadž nalezla Paskalina ve skříni krále čtvrtého s šípem v prsou, to (vykládal rytíř) je znamením, že se knězi Janu sen vyplnil, a že ji

---

[1]) Vyšla v Lumíru 1884, potom nákladem Edv. Valečky 1887. 2. vyd. nákl. Unie 1903. Spisy Julia Zeyera. XII.

[2]) Vlastně by se mělo říci: Erbenovy Svatební košile (plurál), neboť se podivným nedopatřením zapomnělo, že je košil plný uzel a že si upír přeje alespoň dvou. Ale zvyk je zvyk a těžko už proti němu bojovati. Zvítězil singulár asi tím, že myšleno vždy na slovo »báseň«.

leže v lese zastřelen a smuten na pomoc z dálky touhou svojí volá a na ni čeká.

Paskalině bylo, že musí všeho nechat a jít ubohému na pomoc. *On* ji volal. Položila klíče na oltář Panny Marie pod obraz, aby je chránil, a odešla tajně s rytířem, jenž se zval Nikodem. Putovali na východ, až po mnohých nesnázích a bojích, v nichž rytíř osvědčil statečnost a věrnost a tím se Paskalině velice zalíbil, přišli v lese do opuštěné svatyně pohanské. Tu žili v blahu lásky delší čas, až se v rytířovi probudila touha po činech a on počal zabíjeti ptáky. Tím se Paskalině znechutil, a ona chtěla dále, ke knězi Janovi.

Přišli na hrad knížete Kormy. Tu se jí rytíř stal nevěrným, a ona zavržena octla se až u vězení. Z něho ji vysvobodil rytíř jiný, a unesl ji na vzdálený hrad. A to byl sám ďábel a sluhové jeho ďáblové. Pomocí svatého škapulíře se dověděla, že co se s ní dělo, stalo se z trestu za její provinění. Užuž měla propadnouti moci pekelné a záhubě věčné. Jen svatý škapulíř ji zachránil na živě.

Ale čekalo na ni ještě mnoho let utrpení nového a velikého. Byla prodávána v otroctví z ruky do ruky, vláčena za kořist mužské smyslnosti, až hanbou a studem zoufalé bylo vyšší milostí dopřáno uprchnouti na poušť. Tam žila v pokání a touze po svém klášteře, až se konečně do něho i navrátila.

Výklad čili idejní podstata básně jest: Vychloubajíc se stálostí své ctnosti Paskalina zhřešila. Byla to pýcha velikého sebevědomí, vada mravní neopatrnosti a vyzývavost. Kdo stojí, hlediž, aby nepadl! Nevolej čerta, sice se ti objeví! Na to Paskalina v čiré nevinnosti a nezkušenosti zapomněla. Zapomněla býti skromnou a tím si zasloužiti blaha své rajské nevinnosti a blažené čistoty. Byla jako Eva, jež zaujata snem své nevinnosti přistoupila k stromu, a tím vyzvala ďábla, aby ji pokoušel. Za to vše dívka už nezasloužila oné nebeské blaženosti liliové, která nechce pýchu, ale naprostou oddanost. Vyzvala svým hrdým slovem ďábla a Boha, aby ji zkoušeli. A její ochránkyně, Panna Maria, musila svoliti, aby dívka za svou všetečnou troufalost a za své pohrdání nebezpečím, životem a světem byla uvržena v bolestnou zkoušku toho všeho. Aby si znovu zasloužila ráj před milostným obličejem, z něhož se sama, pravá dcera Evina, vyloučila, musí projíti peklem muk, jež jsou duši i srdci ženskému uchystány, peklem lásky zrazené, žárlivosti, hanby, sebeponížení, studu, hnusu a zoufalství; a vyjdouc z pekla musí projíti očistcem velikého pokání. Pak teprve, až pozná sebe a svět, poučena, vyzkušena, skroušena a z marnosti a vášní vyhojena najde zase cestu k blaženosti pokojného srdce.

Veliká idea lidská vtělená formou starodávné legendy, v určitém ovzduší časovém, v duchu určitého náboženství i určitých tvarů zevního života. Určitost, barvitost, životnost, pravda zevní i vnitřní, síla formy znamenitá, jak znamenitá jest idea.

Tolik o idei básně v celku.

Podrobný výklad vše potvrdí a dolíčí. Paskalina jednala, jak jednati musela, t. j. v básni vládne neodolatelná nutnost a hluboká příčinnost. Motivy nejsou zevní a náhodné, nejsou v tyranii a rozmaru básníkova vymudrovaného plánu, jsou v povaze lidské, v duši založeny. Paskalina byla dítě rytířské, z věku, kdy rytířství nabylo největšího vzletu ideálního. Otec její táhl do Palestiny a v zbožném zápalu tam padl. Byl u ženy i dcery jistě v pověsti svaté. A pozůstalá vdova, aby jí dcera nepoutala na svět, odloučila se od dítěte a žila v samotě na modlitbách. Dítě žilo od malička v klášteře, nikoli světáckém a renaissančním, ale gotickém, za květu a slávy kultu Marianského. Paskalina vyrostla nepoznavši světa, ani hříchu, ani nespokojené touhy. Ale nebyla bezkrevná, chorobná světice, umučená askesí. Vyrostla zdravě, květ statného rodu, v přízni sester klášterních, u veselosti a štěstí. V ráji pozemském jako anděl lidský, dokud nevyspěla v pannu a nevzbudila se v ní ženskost. Hrdost, odhodlanost rodová, bezpečnost zvyklé ctnosti a nevinnosti, nezkušenost a naivnost prostomyslné klášternice, vše to způsobilo pýchu sebevědomí domněle svaté sakristianky. A pýcha předchází pád.

Kníže pekelné Barbatos nepřijde ovšem v podobě ďábelské, jako k nějakému Faustu, neboť by nepochodil. A je vůbec přístup k Paskalině velice těžký, neboť neznala dosud skoro žádných vášní a její citová hnutí se týkají jenom její obmezené služby kostelní. Nuže, právě pomocí těchto prostých, nevinných hnutí byla Paskalina pokoušena, jata a svedena. Mistrovství básníkovy invence a důmyslných kombinací je podivuhodné, jakož i hloubka znalosti takové duše ženské.

Sakristianka Paskalina má mimo jiné posvátné nářadí na starosti také tři stříbrná poprsí svatých králů, jež ukládá po slavnostech ve zvláštní skříni. Jsou její miláčkové, předmět něžné péče její. Ďábelské kníže začne tím, že se uloží v podobě stříbrného poprsí vedle nich jakožto král čtvrtý. Nadpřirozeným smutkem a oduševnělostí sochy zajme duši ubohé Paskaliny a vzbudí její zvědavost a pak soucit. A soucitem touhu a žádost činorodou. Aby se této žádosti dostalo cíle a posily, pošle ďábel rytíře Nikodéma raněného, aby budil nový soucit, a smyšleným vypravováním o trpícím knězi Janu vylákal pannu z kláštera.

Pouť Paskalinina má čtvero oddělení: pouť s Nikodemem, pouť s ďáblem, pouť peklem hanby a očistcem pokání.

Na pouti s Nikodemem poznala Paskalina nejprve muže ze strany ctné, hodné obdivu a pak lásky. Byl něžný, věrný, statný, obětovný, ušlechtilý, pravý rytíř, ľajitel ctnosti ženské.

Cizím světem obklopena, nebezpečími ohrožena, není divu, že k rytíři svému přilnula, a že po dlouhé, strastné pouti, když v lese tichý stánek nalezli, i k štěstí manželského soužití svolila. Ale tím měly pravé strasti počíti. Ukáže se, že ten něžný manžel a rytíř je bezcitný ukrutník, vrah líbezných ptačích životů. Hrozné stránky jeho povahy se objevují víc a víc. Nevěrník, smyslný otrok

svůdné cizí ženy, pak i vrah člověka, zrádce a nectný podlec: tak se sřítil ve zkázu sen lásky nešťastné, užaslé Paskaliny. Místo muže lidského nastoupí pak ďábel sám. Ale nemá k ní pravé moci, dokud se Paskalina nevzdá své víry a zbožnosti, vlastně svého škapulíře.

Scéna zaklínání ďáblů značí vrchol básně, konflikt. Následuje Paskalinino vystřízlivění z bludné illuse o knězi Janu a z illuse svatosti vlastního svého života. Poznala svou vinu a trest. Ale toto poznání ještě nestačilo, aby byla přijata na milost.

Čím zhřešila hlavně, tím musí býti hlavně trestána. A to bylo její hrdé panenství, pýcha nepřemožitelné čistoty. A tak Paskalina nadpřirozenou mocí proti ďáblům ochráněná poslána jest na další pout, na které by poníženo bylo její hrdé sebevědomí cudného ženství čistého, ponížen její útlý stud, a ona aby tak nahledla v samé peklo mravního života. Aby byla zachráněna, musí si tu při všem zůstati vědoma sebe, svého provinění a trestu, a nesmí se ani zapomenouti ani zoufati, ale snášeti a v trpělivé důvěře o své vysvobození bojovati.

Vyšla z kláštera za neuvědomělým pudem lásky, mystický květ obětující se panny; během života poznala lásku ryzí a krátké blaho manželství, dlouhé peklo života v opovrhování sebou a vším smyslným životem; na konec palčivou žádost obrozující se duše magdalenské. Vyšla s úsměvem nezmožené panny svaté, vrátila se plačící a sestárlou Magdalenou. Ale úsměv oné panny byl stav sebeklamu, klid před bouří; tam v dáli na ni čekal ten vysněný muž, jejž měla spasiti; ale během života z té illuse vystřízlivěla; vysněný rek se rozplynul v pouhou představu dívčí obraznosti; skutečnost jí ukázala pravého muže, po jedné straně ušlechtilého, pokud něhu laskavého ženství hledá, ale po druhé straně urputného služebníka sobeckých pudů.

Pomocí muže však poznala propast světské smyslnosti a krvavou, těžkou zásluhu vznešeného magdalenství. Vrátila se celou ženou, s klidem už trvalým.

Báseň jest tolik bohata nápovědmi a myšlenkovými vztahy, že možno úvahy šířiti na dél i na příč. Ale hlavních věcí je přehled tímto už dokončen.

Erbenova báseň je známa tak, že možno přikročiti k srovnávání parallelou.

A) *Epická minulost, situace, povaha, vina.*

1. Paskalina je *sirotek* bez otce i matky, i bez pokrevenců. Rodina její vždy vynikala zbožností a dokázala to skutky. Ctnosti rodiny byly vychováním vypěstěny v dívce v ušlechtilý květ hrdé, sebevědomé, vzletné povahy, schopné mohutného jednání.

Erbenova dívka je rovněž sirotek, rovněž bez otce i matky a bez pokrevenců. Je ze selské rodiny české, kde byla zbožnost jistě tak domovem jako práce a starost, jimiž do hrobu se schýlili tak brzy otec i matka. A její zbožné vychování jistě není bez zásluh rodinných zásad a ctností. A zdravé vychování. Dívka je

statná, energická, nezná zbytečné bázně, bystrá a rozumná, duchapřítomná.

Rozdíl u ní proti Paskalině jest, že se při selském živobytí seznámila s kusem života, že už má milence, na jehož návrat toužebně čeká, a že se chystá na vdavky.

2. V klášteře mají zázračný *obraz Marianský*, a Paskalina je celou duší *oddána úctě* svaté Panny.

V komůrce Erbenovy dívky visí rovněž obraz Marianský, a dívka je celou duší oddána důvěře v pomoc Matky boží.

3. V duši obou dívek se mísí city zbožné a svaté s tužbami čistě lidskými a slabostí ženskou. Obou se zmocnila *touha* splniti úlohu ženskosti obětováním se muži lásky. A touha ta nabude konečně síly činorodé vášně.

4. Ani Paskalina ani dívka česká *nevědí, kde jsou hranice* pravé ctnosti a zbožnosti a hříšného toužení a jednání. Obě se tím naprosto liší od sentimentální měšťanky německé, zkušené už Lenory, která v neštěstí má po boku mateř, na hranici tu ji důtklivě upomínající, ale marně. Také polská dívka vědomě hřeší, neboť se utíká k zapověděným kouzlům a tím zlé moci zcela se poddává.

Prostý názor lidový praví, že nevědomost hříchu nečiní, čili že za hřích spáchaný v nevědomosti, beze všeho zlého úmyslu, nezasluhuje člověk odsouzení. Jen vědomost, svolení dobrovolné, úmysl zlý odsuzuje člověka a dává jej v moc pomstě a silám zmaru. Ale sama poesie národní si vede horlivěji a přísněji. Ještě nemohl zlý úmysl vzniknouti a jen u výbuchu vášně zlé slovo proklouzlo, a už se dostaví účin a trest veliký, mnohem větší, než bylo provinění, už je dcera zakleta v javor, synové v havrany, už se otvírají dvéře hrozné Polednici atd.

Tento přísný názor mravní panuje i v obou básních. Paskalina i Erbenova dívka hřeší v čiré nevědomosti toho, co dělají. Ale překypění vášně a zvláště *nespokojenost* s přítomným stavem (u dívky české) a *neskromnost* (u Paskaliny) vynucují na vyšší prozřetelnosti změnu stavu, důkladné poučení a tím trest.

5. Obě dívky hřeší najednou *dvojnásobně*, a proto obě stíhá i dvojnásobný trest. Paskalina se proviní neskromnou hrdostí čili tedy pýchou klášterní panny, která světem a jeho divy pohrdá, a všetečnou vyzývavostí ženské sobělibosti, která pohrdá pokušením. Česká dívka hřeší jednak přílišnou vášní a touhou po milenci, jednak opovážlivou vyzývavostí a pohrdáním životem. Obě nevěděly, co mluví, obě zůstaly prostomyslně nevinné, věřící a zasvěcené. Ani jedna ani druhá tedy nepropadá duši, jako bývá v balladách, nýbrž jenom zkoušce. Drama jejich není tragédie, nýbrž jen činohra. Zázračná ochrana tragédii nedopustí.

6. Znamení, že se provinily a že se přivoluje k jejich trestu, jest v obou básních stejné: Paskalinin milostný obraz se náhle zakabonil, obraz v komůrce české dívky se pohnul na stěně a nad to ještě lampa shasla. V žádné jiné básni Lenorské neboli upírské, pokud jsou známy, toho motivu není, ani v balladě

Mickiewiczově, a nemůže ani býti. Neboť to znamení hněvu dané obrazem je zároveň znamením, že dívky zůstávají pod jistou ochranou své patronky, která dopustí zlé moci práva jen až po jistou míru a dobu, potom se však svých svěřenek, budouli se káti, ujme. Zde se zkrátka naše básně ode všech ostatních toho druhu podstatně různí: obě stojí na půdě ideálně křesťanské a drží se na výši vznešeného lidství, vírou v jediné božství všemocné a všeslitovné vítězného, obě stojí mimo to na půdě onoho katolictví, které svůj nejvyšší vzlet označilo kultem svaté Panny a Matky. Ostatní upírské básně, i naše lidové pověsti setrvaly na půdě náboženství dílem ještě přírodního, dílem pověrečného a víry v démony. Rozcházejí se tu ve dva směry: poesie legendární a balladické. Erben sice poznamenal, že se své prostonárodní předlohy přidržel »věrně,« [1]) ale není tomu tak, o čemž později.

B) *Pouť s milencem. Vystřízlivění a poznání hříchu.*

Pouť Paskalinina se ovšem od pouti v pověstech národních a v Erbenově silně liší, ale více jen podrobnostmi. Hlavní účel její a ideová podstata jsou si u Zeyera a Erbena velice podobny, ba vlastně stejny. Zeyerovy prameny byly: Stará podání kronikářů, fantastická líčení starých cestovatelů, demonologů a vlastní snění. V starém podání »kronikářů« (mnichů) nalezl fabuli o jeptišce, která odešla z kláštera a ve světě různých dobrodružství zažila, ale tak, že v klášteře o její nepřítomnosti nikdo nevěděl. Jedna legenda praví, že žila ve dvou osobách, jiná, že ji zastupovala Panna Maria, poněvadž do její ochrany odevzdala úřad svůj. Ale to jest jen fabulový rámec, hlavní věcí jest, *proč a za čím* odešla z kláštera a *co ve světě dělala.* Obyčejné legendě na tom málo záleží, jí jest hlavní věcí jen ta zázračnost. Idea mravní nebývá buď žádná, neb jen prostě naivní, že totiž svatá Panna neb i Bůh své miláčky ochraňuje, a může pak v umělém zpracování nabyti povahy humorné. Viz ku př. Vrchlického roztomilou legendu o sv. Zitě.

Z fantastických líčení cestovatelů čerpal Zeyer pověst o knězi Janu, kteroužto báječnou příměsí, mistrně použitou, dodal své básni fantastického nádechu ryze středověkého blouznění, jakož zde nádherně a bujně kvete nálada ranného středověku. Představa ráje, slib království božího, sláva apokalyptického Jana, tajemná spleť rodokmenu svatých tří magů, úžasy starodávných poutníků a křižáků atd., vše tu smícháno v čarovný celek.

Co spojilo tyto prarůzné pověsti, legendu o růži z Jericha, o ďábelském hradu, o jeptišce ve dvou osobách, o knězi Janu atd. v celek tak nerozlučně spjatý a harmonický? Básníkovo snění. Totiž obraznost, za určitým cílem vedená a řízená, jinými slovy obrazotvornost, v níž mechanismus, síla geniální, dal bohatý rej vybavovaných představ, a logismus účelné kombinace těch před-

[1]) Viz Erbenovy Kytice vydání Quisovo 1901 (Světová knihovna Ottova) na str. 154, a vydání Schenkovo-Strakovo (v Zábřeze 1901) na str. 169.

stav dle ideje napřed pojaté, ideje, která nejen esthetický vkus básníkův zaujala, ale celý jeho svět citový a mravní. Básník se sám ideou svou uchvacoval a povznášel, a básnění Paskaliny mu bylo jako modlitba.

Z celku vane hluboké vlání ducha nábožensky rozníceného a cílem svého tvoření uneseného: podati obraz člověka žalostně slabého a zmítaného, ale silou víry mravně nezmožitelného; vylíčiti hlubokou podstatu původního kultu Marianského, a konečně vyjádřiti vlastní svou snivou náladu náboženskou, založenou na citech dávného mládí, vzbuzených dojmy Marianství poutnického, jak ho duše lidová z konce století XVII. a ze století XVIII. přinesla. Týž duch a ne jiný, ryzí a lidový, ale poznatky století XIX. osvícený, ideově prohloubený názor, vedl také Erbena, a to skoro v celé Kytici; nejvíce však v Záhořově lóži a zvláště ve Svatební košili.

Mravní základ citový a ideální je v obou básních stejný, ačkoli vyšli básníci z pramenů tak naprosto různých. Jako užil Zeyer středověké fabule jen za rámec, jejž však si vyplnil obsahem zcela samostatně upraveným dle obrazu, jaký mu vytvořilo vlastní jeho snění, a jako on tím povznesl svou legendu z oboru prostomyslné, často pošetilé a podivínské fantastiky mnišských kronik a pověrečného středověku v obor vyššího duchovního života, kde se nejvyšší krása mravní objímá s krásou básnictví nejumělejšího [1]), tak se povedlo i Erbenovi prostonárodní pověst surově pověrečnou zušlechtiti tím, že ji do téhož, jako Zeyer, oboru vyššího života duchovního, náboženského a mravního povznesl. Tím se s básní svou vyšvihl na výši, o níž snad ani sám neměl tušení a úplně překonal a zbytečnou učinil výčitku, dle které »škoda krásy, kde rozumu není«.

---

[1]) Ačkoli se obec Zeyerových ctitelů vzmáhá, jest přece stále viděti, ku př. na jeho následovnících a nápodobitelích, že se podstata Zeyerovy poesie a vzácnost jeho tvůrčí síly nechápe dobře. V Novém Životě roč. VII. 1902 č. 6. vyšla »Legenda o sestře Beatrici«, kterou napsala Longina Snivá. Následovnictví Paskaliny a Zeyera je zcela patrné, a je v dílku tom mnoho pěkného v snaze i provedení. Právě proto zasluhuje, aby zde bylo při něm upozorněno, v čem neuhodila autorka na správnou cestu za Zeyerem. — Legenda vypravuje: Sestra Beatrix byla vrátnou v klášteře. Měla jedinou touhu: užíti Jesulátko na klíně a moci je pochovati jako sv. Antonín. Ale pak četla píseň Šalomounovu a ta v ní probudila smyslnou vášeň (?). Z lásky nebeské se stala pozemská. I šla z kláštera do světa, rozloučivši se dříve s Pannou Marií. Panna Maria hned vystoupila ze sochy, vzala na se podobu Beatričinu a byla místo ní vrátnou. — Za deset let se Beatrix vrátila, — zubožena, *milovníků užila prý dost.* A Panna Maria jí vrátnictví zase odevzdala. A konec? — To je poetický omyl, nic jiného. Fantasticko-mystická slupka legendární, jejíž podstata, idea, je jen praskrovně a to nepravdivě a nepoeticky zastoupena přehnanou smyslností. Jeptiška, která měla touhu pochovati Jesulátko, je zjev milý a pravdivý, v duchu lidském i klášternickém. Ale ten pud jí básnířka dobře dala, nedobře však vyložila a nedobré důsledky odvodila. To byl přece pud mateřský v ní, který tu touhu budil. Mateřství ovšem chtělo lásku, a mohla býti láska ta vzbuzena písní Šalomounovou,

Pouť jeho dívky s milencem jest ovšem zcela podobna balladickým pověstem, v nichž dívka hyne, protože básník lidovou pověst zachovati *chtěl,* ale působením mravního svého názoru, náboženského osvícení a působením básnického ducha přece pověst *bezděky* tak proměnil, že nabyla zcela jiné podstaty. Předloha jeho nebyla než pověra, a to se mu na ní zalíbilo, že se dívka v nouzi chytí dobrého rozumu a upírovi uteče a útokům jeho se ubrání. Konec konců pomohou jí přece jen kohouti, tedy prostředek mechanický a zase jen pověrečný. Ale pokrokový duch českého rationalismu je patrný.

Pouť dívky Erbenovy a Paskalinina má tyto shodné momenty:

1. Obě dívky se opatří na cestu posvátnými předměty, symboly své upřímné víry a zbožnosti. To sice učiní polská dívka také, ale snad se příliš nezmýlíme, řeknemeli, že jen více z pověrečného zvyku, nežli z upřímné, přesvědčené duše zbožné, sice by se nebyla před tím utekla k čárům.

2. Prvá část dívčiny pouti je noční idylla milenců. Ona ještě netuší, s kým to jde, a kam je zaváděna. Tak i Paskalina, dokud cestuje s rytířem Nikodemem. Ale zlá podstata milencova se brzy počíná prozrazovati, a nebýti tak zaslepena láskou, rozradostněna splněným slibem návratu, a nebýti tak prostě důvěřiva, brzy by dívka upíra prohledla. Paskalinin blud je ještě horší, ovšem, neboť ona cestuje za milencem, jenž ji v dáli *čeká,* ale sám s ní necestuje. Také musí Paskalina ze dvou illusí vystřízlivěti: z illuse lásky k muži, a z illuse, že je poslána býti spasitelkou. Z illuse lásky ji vyvede Nikodemova surovost, z illuse druhé teprve ďábel sám, když ho zaklínáním přinutila se vyznávati.

V tom okamžiku, kdy vystřízliví, poznává Paskalina svůj hřích, totiž hříšnost svého prvotního jednání, a poznává i pravý smysl a účel své strastné pouti. Situace její je zoufalá, ale ona se přece nezapomene nad sebou, nespustí se víry ve spásu svou. Přijímá své ponížení a všecky hrůzné osudy za pokutu, které si zasloužila, ale která se skončí vysvobozením.

A podobně vše tak u dívky Erbenovy. Ten okamžik, kdy poznává hřbitov a upíra, prohledla rázem, co se s ní stalo, a jistě také pocítila ihned, ačkoli o tom nemluví, protože nemá času, *proč* se to s ní děje. Pocítila hříšnost své rouhavé žádosti a trestný ráz své pouti. Obrániti se proti upíru, v poli širém, nemá čím,

---

ale při jeptišce ušlechtilé nikdy láska sprostě prostituční, nýbrž čistě pohlavní, která hledá milence a chce mu býti věrna. Za takovou uprchlici, která se *úmyslně* tělesnosti za zuřivou kořist oddala, zastávala Panna Maria službu? To je idea dekadentní anebo fanatická (jako je u Calderona »Pobožnost ke kříži«) a jesuitská. — Pravým obsahem legendy té měla býti pouť uprchlice a obraz jejího života, *vývoj života mravního,* který ji konečně vede někam k cíli nebo zpátky do kláštera. Do líčení prudkých výbuchů chtíčů se básníkovi právem nechtělo, ale tím právě zůstala báseň jeho kusou a prázdnou.

všecky posvátné předměty jí už zahodil. Nezbývá než lest [1]), která se jí podaří.

3. Když byly obě dívky, Paskalina i Erbenova děva, vystřízlivěly z lásky a seznaly hříšnost svého jednání, bylo dojista jich myšlenkou nyní: vysvobození a návrat. U Erbena se dívka uteče do umrlčí komory. Nebylo to vymyšleno, je to jen přispůsobení lidového pramene. Je to věru zajímavé: jedno a totéž vypravování má v balladě a pověsti jiný smysl, a jiný smysl u Erbena. »Vystála strachu, ale zachránila se odhodlaností a energií«, dí lidová pověst. Erben tu pověst následoval, ale změnou začátku a vloženou modlitbou způsobil změnu smyslu celé obrany dívčiny.

Byl si Erben vědom významu scény v komoře? Přijal tu scénu rád, že může stupňovati hrůzu, což neměl dělati, jak někteří myslí? Užijemeli také tu parallely s Zeyerem, najdeme toto: Paskalina už byla dokonale poznala svou hříšnost a potrestána byla už mukami i strachy velikými, a básník už pomocí zázračného působení růže z Jericha Paskalinu téměř vysvobodil ze všeho, a mohl beze všech námitek spravedlnosti lidské i esthetické Paskalinu vrátiti klášteru. Proč toho neučinil? Žádný pramen mu celou Paskalininu pouť nevypravuje, on si její dobrodružství sám ve svém snění sestavil a skombinoval. Proč se nevyhnul vypravování o její hrozné hanbě, to bylo už dříve pověděno. Byla tu idea dvojího trestu, a ta tomu tak chtěla. Zde byla napřed idea a potom kombinace. U Erbena byla kombinace už hotova (pouť s umrlcem a boj s druhým v komoře), a šlo jen o to, aby n..-byla vzhledem k idei pojaté nějakého platného smyslu. A toho nabyla. Scéna v komoře je, říká se, »dokonání« očisty dívčiny. Řekněme to nyní jasně a určitě: Poutí s milencem a poznáním upíra byla děva vyléčena z lásky; ale zbývá ještě *omrzelost života*. Dívka blízkým a déle trvajícím stykem s hrozným umrlcem musí pocítiti nepoznané dosud touhy žíti, a to žíti jen pro sám život a sladkou zvyklost bytí, a pocítiti neznámého jí děsu oněch věcí, do nichž se z omrzelosti života už i žádala sama dostati.

Že připustil Erben tolik hrůzy? Jeli tím idea obdařena živou silou názoru, nemá žádná výtka hrůzy nejmenší platnosti [2]).

---

[1]) Zde se utkává dvojí rationalismus, básníkův a čtenářův. Čtenářova setrvačnost myšlenkového sledování děje by dala raději za pravdu původní lidové pověsti (viz Schenka a Straku na str. 171), dle níž dívka utekla od hřbitova do vsi. Když tedy zde u Erbena upír skočí, přes zeď napřed, čekáme, že se dívka otočí a dá se na útěk. Že by skočila přes zeď za ním, to je představám čtenářovým překvapením, zvláště když to »skočila za ním« sám si má rychle přimysliti. Ale básník praví: A kam by utíkala? Což pak je v rodné krajině? Je daleko v cizině, nikde nic nezná. Jediné stavení tu jest, pevné jako klec a to je umrlčí komora.

[2]) Ostatně jsou výtky přehnané hrůzy a děsu většinou jen esthetické brykule. Obecenstvo prosté jich nedbá a literatura také ne. V poesii veliké vždy se možno ptáti: jaký má ta hrůza smysl a cíl? A poesie ta nám odpoví. U Shakespeara je hrůza vždy prostředkem k cíli. U Maetterlincka už je sama cílem. To způsobila skepse rationalismu a reakce proti materialismu. Materialismus nejčiřejší a rationalismus

Tak je nyní dívčina vysvobozena z hlavního, co ji trápilo, z touhy lásky a omrzelosti života, a může býti vysvobozena nyní i fysicky. Bylo třeba obojího osvobození, jak z vášně aktivní tak passivní. Neboť co by bylo platno kterékoli z nich jen o sobě?

C) *Vysvobození a návrat.*

Tu je mezi oběma básněmi shody jenom tolik, co obsahuje sám nápis: byly vysvobozeny a vráceny svému světu. Prostředky jsou naprosto různé, Zeyerovo vypravování je až do konce divy na divy, překvapení na překvapení, ale tak mu to chtěla a dovolovala i látka i volná forma. Erbenovi těsná forma a rámec lidové předlohy ukládaly co největší stručnost a ráznost. Na tom ostatně nesejde, jen když je idea shodná. Jenom to kohoutí zakročení nutno ještě ohledati. To si ponechal Erben z pověsti a pověry. Kohoutí zpěv by byl už dávno dříve mohl duchy zahnati, jak tomu učí jistá pohádka. Ale pověst, které se držel Erben, zcela správně dává kohoutům zpívati, až když se tím zvěstuje den, světlo, které zapuzuje noční mrákoty. Pak ovšem je námitka, nač potřebovala vyšší ochrany, když musela bojovati s duchy až do kuropění, které by ji bylo tak jako tak osvobodilo. Lidová pověst je rationalistická tolik, že o žádné vyšší ochraně nemluví. Nemluví, ale vědomí vyšší ochrany je v duchu lidovém zcela na blízku. Vyjdeli kdo z velikého nebezpečí, přičítá to zbožný lid vždycky vyšší ochraně. Erben přibásnil všechen náboženský apparát zcela pravdivě v duchu náboženství lidu. Ale že začíná dívčina pokuta nadpřirozeným výjevem pohnutí se obrazu, mělo by, zdá se, i skončení pokuty nějak podobně býti provedeno, tak totiž, aby vědomí stálé vyšší ochrany bylo potvrzeno. Ale že se vědomí stálé té vyšší ochrany, s počátku jistě vzbuzeného, nevzdáme a vzdáti nemůžeme, je nutno i spůsob skončení pokuty té vyšší ochraně připsati, a dlužno ve smyslu víry lidové říci: Panna Maria držela kohoutí zpívání, až ho bylo třeba.

Jako tedy v Paskalině tak i v básni Erbenově jsou dvě bytosti hlavní: Panna svatá a děva lidská. Živel pověrečný vydal v obou básních květ ducha lidského: ideu náboženskou a poetickou, obě nerozlučně sloučené. Idea náboženská je vyšší, a tedy na otázku, co zobrazují ty básně, řekneme: Zobrazují příklady zázračné moci Panny Marie a víry v ni.

nejskeptičtější nedovedou člověka uhájiti proti děsu tajemna a neosobna. Naopak. Jest jisto, že každý věřící člověk prostý spíše projde v noci hřbitovem nežli pět rationalistů z desíti. Tu je důkaz, proč spiritismus kvete nejvíc v stoletích skeptických. V duši lidské a v životě lidském zůstane vždy místo pro děs duchového tajemna. Kdo se posmívají Raupachově dušičkové hře, věru nevědí, čemu se posmívají. Říkáme balladě drama ve formě písně, velebíme dramatičnost Erbenovu, ale v užitek poesie naší dramatické toho neobracíme. Řada českých ballad výborných ukázala, jak možno českou poesii hrůzného tajemna dějem a postavami vytvořovati, ale na divadelní naši produkci to nemělo účinu. Chtíti Raupachovu hru, jejíž fabule se zakládá na pověře hluboce zakořeněné, v lidu jak německém tak českém nahraditi pracizotvárnou hrou španělskou je nemožno. A hle, není hrůznější povídky, nežli ruský »Vij«, a už je vítán — opeře.

Erbenova Svatební košile až dosud vždy a všude byla pokládána neb aspoň jmenována balladou [1]).

S dostatek nyní vysvítá a jest tuším dokázáno, že balladou není, že má jen balladickou zevní formu a balladickou předlohu. Ale vpravenou ideou a osnovou a cílem i závěrem se stala v rukou básníka umělého něčím jiným, totiž legendou.

Erbenova Svatební košile je legenda o zázračné moci ochrany Panny Marie. Je to poesie z oboru kultu Marianského, k ušlechtilosti původní, vznešeně náboženské a hluboce lidské uměním novověkého básníka navráceného.

* * *

Někdo se snad otáže: A co na tom záleží? Ballada nebo legenda. Velmi často skutečně na určení druhu málo záleží. Ale někdy přece, a to zde ku příkladu zrovna, neboť je Svatební košile už básní klassickou, vzorovou, a to nejen formou vůbec básnickou, ale i formou druhovou. Ku př. v knihách školních platí za příklad ballady. Čte se ballada, a pak se z ní abstrahují vypozorované znaky a skončí se definicí: totoť jest ballada.

Je to v pořádku, aby se abstrahovaly balladické znaky z něčeho, co balladou ani není? Či je balladou vše, kde je upír, umrlec, strašidlo, a kde to zní buch, buch? Pravda, na druhovém určení nezáleží, a také si básník může báseň svou pojmenovati, jak chce; ale na pochopení záleží, a tu, aby nebylo mýlky, dlužno velmi často na titul ani nehleděti a býti si vědom básníkova práva, že si může dáti titul, jaký chce [2]). Erben napsal na svou sbírku: »Kytice z pověstí národních«. Věru, to je zcela pravda. Ale také je pravý jiný titul: »Kytice z básní K. J. Erbena«. Ale není báseň jako báseň, a na titulu a určení druhovém ihned bude mnoho záležeti, jakmile se ukáže, že se některé básni pro nesprávný titul nesprávně rozumí, a to se právě Svatební košili stalo a děje. Příklady mají Schenk a Straka zvláště na str. 181. V téže citované knize čteme (str. 182): »Kdežto je v naší balladě konec smírný, Bürgerova Lenora skončila zle, podobně v Mickiewiczově balladě a v českém Ženichu umrlci«. Možno dodati, zpravidla vždy touhou uchvácená bytost hyne. Ale jsou výjimky, kde se ta bytost, obyčejně dívka, zachrání. Jaké to výjimky? Kde se vzaly a proč? Je to snad jen malá, vedlejší věc, když se dívka zachrání? Nikoli, je to věc podstatná, a tím se mění i celý druh, a vzniká něco zcela nového. Totiž takto.

Mluvme určitě a říkejme ballada upírská nebo Lenorská, protože jsou i rozličné jiné ballady a jich tituly (ku př. Vrchlický má mnoho ballad francouzských, Neruda řadu ballad »neballadických« atd.). Ballada upírská má názor z pozůstatků časů prastarých. Základem jejím jest mythus o lidské duši, o moci

---

[1]) Všecku literaturu potřebnou lze nalezti ve zmíněném už vydání Kytice Erbenovy od Schenka a Straky, knize pilné a užitečné. Právě tato kniha na mnohých místech ukazuje, co mezer a práce při Kytici ještě zbývá.

[2]) Neruda napsal Balladu horskou, a je to legenda. Podobně často.

působení její vůle do dálky, o svazcích duší v tělech osob živých s dušemi zemřelých, o hrozné síle daného slova a povinnosti slovu dostáti, o moci slibu lásky a manželství atd. Dále je v základu jejím názor o životě a smrti, názor chmurný, hluboce poetický, ale i měkce soucitný a smírný: Smrt je vysvobození ze zla života. Lépe zahynouti nežli se žalem trápiti a pod.

Vznikaly příběhy, a jest jich celý svět, pověsti, báje a konečně po čase i ballady o lidech touhou hynoucích. Dvě živé duše se spojily svazkem nerozlučitelného slibu věrnosti, a to lásky nebo přátelství, a jedna z nich zahynula. Obě touží po sobě. Buď jde živá k neživé, nebo neživá k živé, v obou případech živá hyne, totiž odchází z těla, bytu hmotného. Aby nehynula touhou, vysvobozuje se z těla. Tak je smrt útěchou a smířením.

To je základ upírské ballady, k nížto se však teprve dospělo pozdějším vývojem. Napřed nebylo strašidelnosti. Ta vznikla teprve, když se smírný názor o smrti zkazil. Z duší zemřelých lidí, zprvu ochranných bytostí a geniů, se již v starověku staly příšery, jichž hrůzu středověk maloval až do šerednosti. Úpadek vzdělanosti zplodil pověru o upírech a chodících umrlcích, a balladu upírskou romantická poesie, která se pověrami těmi živila. Ale poetický a hluboce lidský základ mythický zůstal a nebyl ani nejpřepjatějšími hrůzami kostlivců a ďáblů zastřen: vždy tu jsou dvě bytosti touhou spjaté, a neživá stáhne k sobě živou, která jde ráda, protože lásky moc hrůzu smrti překonává.

Jsou některé odchylky velice zajímavé, z nichž budiž příklad uveden tento. Byly tři bytosti, bohatýr, dívka a jinoch. Bohatýr umřel z touhy po vlasti, dívka z touhy po bohatýru a jinoch z touhy po dívce.

»A když tak v srdci citu květ povadne,
co chceš tu ještě na té zemi chladné?«

V čas půlnoční, »jenž hroby otvírá,« vstal jinoch, ježto ho táhla touha k hrobu milenky; ale ten už byl prázdný, neboť dívka vstala a šla k hrobu bohatýrovu; i ten byl prázdný, neboť bohatýra vytáhla z hrobu touha po vzdálené vlasti. Tato překrásná báseň (Petöfi »Pohádka tří srdcí«) ukazuje, jak se může ještě ballada upírská proměňovati a obměňovati a ušlechťovati, a při tom zůstati svou. Na výtečný kus umění Goethovské musy možno jen poukázati, totiž na »Nevěstu Korintskou«, kde dva názory náboženské, dva světy kulturní, středověký křesťanský a starověký antický přeuměle jsou setkány. Zvláště tento příklad silně poukazuje na starý smysl základní báje upírského básnění, totiž na ideu smíru a vysvobození z útrap života pomocí smrti společné.[1])

Tedy prvotně: v smrti smír a vysvobození.

K tomuto faktu hluboce a věčně platnému přikročil potom názor historicky vyvinuté formy náboženské a také snad reagující

[1]) Jsou ballady, které mají touž ideu smírné smrti vysvobozovací a nejsou upírské. Neživá bytost, která živou stáhne, je pak zastoupena něčím jiným. Výtečná je toho druhu ballada Čelakovského »Toman a lesní panna.« Není žádné »viny« při Tomanovi. Byl zrazen ubožák

síla životního pudu, a tím se ze smrti prostě vysvobozující stalo neštěstí, a to zaviněné, neboli trest za vinu. Na vinu pohlíženo v různých dobách rozličně; tu se už tvoří zvláštní názor národně náboženský. Záleží tu na století a na vzdělanosti.

Zbožnost lidová a přísná kázeň náboženská vinu nešťastných zoufalců ve smyslu mravně náboženském vyložila za jednání nesprávné, vzdorné, hříšné, konečně i rouhavé.

Také příchod duchů se potom měl už jinak. Byla duše živá proniknuta žádostí své věčné spásy. A duch, umrlec byl stižen klatbou života nečistého, peklu propadlého. Takovému duchu se svěřiti bylo činem naprostého rouhavého zoufalství, pro něž duše hynoucí bytosti sama propadla věčné zkáze.

V názoru národa statného, zdravě rozumného, při tom hluboce zbožného velice přirozeně se mohl projevovati energický odpor proti názoru o smrti vysvobozovací v balladismu upírském a objeviti se přísný příkaz, aby se bytost upírem ohrožená hleděla zachrániti stůj co stůj. Tu je česká pověst o dívce, která upírovi utekla, dokumentem vítězného rationalismu českého, pokrokového ducha jak osvětného tak náboženského, neboť upírská pověra se tím už zapuzovala, a tím ovšem i rušila upírská ballada. Jest pak poměr pověsti staré a novější rationalistické a básně Erbenovy tento:

Napřed je pověst o dívce, která se dala upírem unesti a zahynula. To je zpola starý názor o smrti smiřovací, zpola názor o rouhavém zoufalství. Půda ryze balladická. Proti tomu povstal názor opravený a to pomocí zdravého rozumu a ušlechtilejšího názoru náboženského, jenže pověst ještě toho názoru nevyjadřuje. Dívka prchne upírovi, ale o modlitbě a vyšší ochraně se nemluví. Balladismus tu je však zrušen, zbyla jen pověst. Básník Erben vyzdvihl skrytě působícího ducha náboženského, vyňal z něho hlavní ideu a povýšil pověst na legendu. A tento jeho čin je nový dokument duchovního stavu národa českého, svědčící o duchu vybavujícím se z náboženství pověrečného a zdraví pudového k uvědomělému životu mravnímu i náboženskému.

Dokumentem téže věci je i báseň Zeyerova a množství jiných legend českých. Jakož vůbec možno pomocí jistých druhů české poesie stopovati a dokazovati velmi názorně vývoj hlavních stránek ducha českého, o čemž až jindy.[1])

a poslán se svou věrnou láskou domů. Záleží mu na tom, aby se vrátil? Pranic. Jeho mladé dni »ve tmách se zasypaly.« Je zoufalý. Smysl života mu shasl. Zbloudil v lese, spadl s koně a zabil se. Byl z trápení vysvobozen. Lesní panna je krásná forma pro tu smrt, forma anticky půvabná, konkretní síla přírodní, plastické tajemství záhadného Tomanova neštěstí v lese.

[1]) Zajímavé je v ohledu pochopení Erbenovy básně to, jak byla kdy illustrována. Vydání třetí, r. 1871 učiněné nákladem Jaroslava Pospíšila, má titulní obrázek, jenž při vší prostotě náleží k nejlepším illustracím Erbenovy Kytice a jest dosud jedinou správnou illustraci Svatební košile. Umělec (jména mi neznámého) z celé Kytice dovedl vyhledati nejcennější pověst a z té vycítiti nejhlavnější moment. Zobrazil dvojici milenců na pouti a nad nimi vidmo Panny Marie, jejíž zář dívku sleduje. Ten umělec tušil, že je Svatební košile legendou.

V Taškentě a Samarkandě.

Z asijské pouti za českými památkami

podává

dr. **Em. Falt.**

Již před rokem 1892 některé časopisy rozhlašovaly, že v Samarkandě jsou nějaké staré české písemní památky, a také české zbraně a roucha z 13. století prý se tam nalézají. Jak tam přišly? Za nájezdu mongolského na Moravě r. 1241 byly prý uloupeny a po rozmanitých oklikách dopraveny až do sídla světovládce Timura, do velkolepého Samarkandu. Nemohlo se tvrditi, že by to nebylo možno. Nezavlekli Švédové rukopisy naše do své vlasti za války třicetileté? Jak se dostalo slovanské evangelium, psané v Pražském klášteře Emauzském, do Remeše, kde na ně potom králové francouzští při svém korunování přísahali? Snad se tedy nějaký český rukopis dostal také až do střední Asie.

Od té doby dopisoval jsem si o té věci s některými osobami v Čechách i za hranicemi, abych se pravdy dopátral. S mnohými jsem vyjednával ústně, nepouštěje otázky té se zřetele. Posléze přivedla mě r. 1902 k tomu, abych se znova podíval do krajin středoasijských, kterými jsem již o 13 let dříve byl projížděl.

Tato druhá cesta vedla mě přes Tiflis, Baku, Krasnovodsk, Aschabad, Merv, Čardžuj a Bucharu, v kterémžto sídle emirově prodlel jsem od 12 do 14. července. Maje doporučující listy k generálu Koljubakinu v Taškentě a od šejch-ul-islama k perským velkoobchodníkům bratrům Rizajevým v Samarkandě, vydal jsem se na další pouť, o které chci podrobněji vypravovati.

I.

Vyjíždím z Buchary.

Již na dřívějších stanicích železničných tu a tam vedle řádného buffetu býval zřizován jiný vedlejší. Opodál staničné budovy postavily se v řadě tři, čtyři ženy buď hlídačů aneb jiných zřízenců dráhy a nabízely ku prodeji mléko nebo i horkou vodu na čaj; sklenku mléka za 2 kopějky, láhev za 5 kopějek. Od Buchary východně se mi zdálo, že postranních prodavaček přibývá; řada jejich bývala delší, zboží pestřejší. V písku vedle ženy nabízející svařené mléko se usadila jiná s vejci; pečenou slepici nanabízely za 35 kop., husu za 40 kop. Vyskytly se i koláče s řídkým tvarohem. Také ovoce, jmenovitě třešně přinášely, byla to však lahůdka, a málo kdo si jich dopřával. Osady ruské jsou jmenovitě východně od Bucharského pruhu hojnější, a proto ženy vesničanů chápou se nádražního prodeje jako vedlejšího zdroje příjmů. Peršané a Sartové, jakmile vlak zastaví, rozbíhají se na všechny

strany, aby sehnali levnou vodu na čaj; pět minut s hlukem a vádou smlouvají o kopějku.

Vybral jsem si místo v kruhu »pereselenců« (vystěhovalců). Muž, žena s dvěma dětmi, vedle nich mladší jejich známý, — zabrali jsme oddíl kupé, podélnou chodbou odloučený. Hromada ranců a ranečků, hrnků a hrníčků, nevyhnutelný čajník směstnány nahoře i dole pod lavicí. Rodina se stěhovala ze Saratova do Taškentu, kde si hodlali zaříditi nějaký malý obchod.

»Omrzelo mne hospodářství,« povídal muž. »Namáháš se, padne sucho, a trpíš hlad, hyne potah i ovce. Obchod jest pohodlnější, povede se, nějaký baryšek (výdělеček) přece stranou uložíš.«

Večer se společně pustili do slepice, kterou na jedné z předcházejících stanic koupili; přikusovali k ní chleba a zapíjeli čajem. Čaje vlastně ani po celou cestu nepřestali nalévati. Aby se ušetřilo cukru, pije se neslazený nápoj, ale cedí se skrze kousek cukru mezi zuby vložený. Žena odešla do sousedního kupé na návštěvu, a muž se obrací k mladšímu sousedu: »Ožeňte se. Muž je slabý tvor, bez cizí podpory brzo klesá. Někdy se zdá, že je silný, ale něco přijde, a je na hromadě. Musí míti ženu, aby mu poskytovala pomoci.«

»Ale,« namítá mladý, »vezmeš si bohatou a drží tě za onuci, vybereš si chudou a bujností tě přivede na mizinu. V Evropě bez toho se málo kdo žení. Tuhle bárin (pán) jistě také není ženat,« obrátil se ke mně.

»Dávno jsem ženat, i moji bratři.«

Na mladého to účinkovalo, už ani neodpověděl.

Vytahovali jsme železné podpěry na lůžka; každý se zařídil dle toho, jaké měl pokrývky a jak si je dovedl pohodlně rozložiti. Někdo arci spí i při 40° R v noci, třeba na tvrdém prkně, jiný nemůže oko zamhouřiti, když se vějířem ovívá. Ráno veliký shon. Pro kipjatok (vařící vodu) na čaj kde kdo se dere na nádraží při zastávce. Stojí to kopějku a nalije se z toho pět, šest sklenic.

Z vedlejšího kupé přišel na návštěvu kamenický dělník z Krivošije v Kotorsku.

»Jak dlouho jste už z domova?« ptám se ho

»Dvě léta. Byl jsem zaměstnán na nové trati, která se staví z Orenburka k Taškentu; ale nic se neušetří. Celý den jen čaj píti a chleba přikusovati nevydržíš.«

»Jsou zde ještě jiní vaši krajané?«

»Krivošijci sem nepřijdou, ale několik Černohorců se na trati Zakaspické uchytilo a dobře se jim vede. Domů sám nyní nemohu nic posílati, ale na ženu nezapomínám a zůstávám jí věren.« Jen po velikém pobízení přijal vařená vajíčka a půl láhve piva.

Krajina měnila svou tvářnost. Míjeli jsme údolí blahodárného Zerafšanu. Blížilo se k nám a opět vzdalovalo útulné Kermine, kde ve svém letohrádku rád v ústraní trávívá nynější emir Bucharský dni své nečinnosti; žije polo na pensi, na osudy své země

nemá žádné moci. »Co s tím?« pravil jakýsi obchodník. »Není to k ničemu, carská vláda by měla celý emirát zabrati, aby byl slušnější pořádek. Jednou k tomu dojde, ať jest to raději dříve.« Čeká se, až věci přirozeně dozrají. Nutno okolí zabezpečiti, ruský živel v sousedství sesíliti. Emirát tak jistě splyne s ruským Turkestanem, jako se zralé jablko za stopku na stromě neudrží.

Před Katta-kurganem jsme opět vstoupili na půdu carskou. Město čítá asi 10.000 obyvatelů, na ruskou část jich připadá 2000. Bujné vrcholky topolů, akátů i jilmů stíní střechy; jenom vystupující kouř označuje směr ulic. U města byla r. 1900 přepadena menší posádka ruská; ale pokus vzpoury se nezdařil, účastníci její krvavě potrestáni, příbuzní stiženi pokutami a počet mužstva posádkového značně rozmnožen.

Ani v Samarkandě jsem nyní nepřerušil jízdy. Do vedlejšího kupé vstoupil jakýsi ruský obchodník a brzy kolem sebe shromáždil četné posluchače. Četl Turkestanské Vědomosti a vykládal plynnou sartštinou, — přednáška ve vlaku bez policejního svolení.

Projedeme stanicemi Rostovcevem, Kuropatkinem, Miljutinskou na Džirak. Krajina dílem rovinatá, dílem pahorkovitá s roklinatými úvaly. Džirak mívá již často nedostatek vody, a proto obyvatelstvo strádá ništou. Spěcháme přes hlinitou step až k Čerňajevu směrem východním, odtud pod pravým úhlem zahýbáme k severu do stanice Syrdarjinské. »Hladová step« vznikla nakupením spraše na levém břehu Syrdarje. Půda jest úrodná, ale nemá vláhy; aby se tomu pomohlo, zřizuje se mohutný průplav a z něho se povedou pobočné strouhy, aby žíznivé půdě se dostalo vláhy. Již nyní jest v obvodu průplavu několik ruských osad, a počet jejich vzroste, až se práce dovrší.

Přehoupneme se přes statnou řeku Syr-darji a menšími obcemi Vrevskou a Kaufmanskou dosáhneme svého cíle, konečného bodu dráhy Zakaspické i nově prováděné Orenbursko-Taškentské.

T a š k e n t patří k nejstarším městům střední Asie. U domorodců se někdy zove Čač nebo Šaš. Prvopočátky jeho se halí v mlhu bájí. První květ města vypučel pod ochranou Arabů, přešly nepokoje chivské, přehnala se bouře mongolská. Za Timurovců Taškent býval příliš zastíněn svým šťastnějším soupeřem Samarkandem. Mír rušívali svými nájezdy Uzbekové a Kirgizové. Bouřlivé zmatky se prodloužily až do 19. století. V prvních jeho desítiletích rozhodovali nad osudem města Kokandci; celé čtvrtstoletí veden zápas mezi nimi a Bucharou. Do sporu zasáhli posléze Rusové a pod vedením generala Čerňajeva opanovali město 15. června 1865.

Ani v Samarkandě již se nezachovává tak přísně rozdíl mezi Asií a Evropou, světem pravoslavným a mohamedánským, jako v Taškentě. Kdo je zvyklý západní Evropě, zdá se mu ruská čtvrt příliš rozvláčnou; není to hromada věžovitých domů, kde se každý loket základní plochy tolik cení, nýbrž skupina villových předměstí. Jste malincí, ztrácíte se na objemné prostoře. V našem shluku městském tlačí se těsně k sobě buňky včel, komůrky ne-

úmorných mravenců, ale v ruském Taškentu by ani Göthe nemohl vzdychati: »Více světla!« Spíše by vybízel: »Přitulme se!« Bloudíte řadami ulic pod ochranou stinných stromových korun a vždy po dlouhé chvíli teprv setkáte se s lidským okem.

Jisté třídě lidí by se mohlo zvláště město doporučovati. Jest mnoho takových choulostivců, kteří za zdroj všech nemocí pokládají vítr a průvan. Chodíváme v hustých stromořadích, kde téměř po celý rok nepocítíme, co to jest mocnější proud vzduchu. A přece byste si v červnu i červenci za dusivého úpalu toužebně přáli, aby vám lahodný zefýrek rozpálené tváře ovanul.

Vesna se v Taškentě svým kouzelným prutem dotkne přírody v prvních dnech března. Ale již v květnu počíná slunce tak nemilosrdně své paprsky metati v ovzduší rozlehlých zahrad, že před ním prchá, kdo může. Proto v červnu a dále až do polovice srpna jako by náměstí i ulice byly zachváceny morovou nákazou. Osamělý chodec zdá se býti sobě na obtíž. Úřední hodiny jsou od osmé ráno do jedné odpoledne. Teprve k večeru trochu se opět vzpružuje ruch. Oblíbeným útočištěm před úpalem slunečním jest úžlabí Čimganské, asi 90 km. vzdálené. V carství na 50 až 100 km. nikomu nesejde, to se zdá býti maličkostí. V ústraní zařízeno sanatorium pro posádku. Každého roku mnoho prostých vojínů své porouchané zdraví tam spravuje. Soukromníci buď si najímají od Kirgizů jurtu aneb si na vlastní účet zařizují nějaký stan. Nejsou to tedy naše alpské hotely a pohorská výletní místa na Šumavě a v Krkonoších. Mléko, kumys, skopové vyplňují s čajem denní jídelní lístek. Chtějíli si výletníci dopřáti nějakého pohodlí, skládají se. V roklinách přecházíte výmoly, často brodíte se přes horské potůčky, děti si potřebují poskočiti; proto »dačníci« přispívají na správku cest, můstků, na hřiště i na lampy při pěšinkách.

Kdo je dobrý jezdec, může se levně projeti na koni. Výlet do Čimganu povozem se počítá na 25 rublů, domáci arbou 5 r. Kdo trpí chorobou plicní nebo žaludeční, zajíždí do Čimkentu, kde se léčí kumysem. V době úpalu mnozí hledají úlevy v sadech okolních vesnic, vypátrají si příhodné zátiší u průplavu a loví ryby. Kdo je milovníkem lovu, najde v okolí hejna hus a kachen, také labutě a potápky. Vycházky na kančí bývají někdy nebezpečné.

Taškent je středem ruského Turkestanu a čítá 160 tisíc obyvatelů; z toho na Rusy připadá 25 tisíc.

Společenský život se málo kdy bujně rozvíří. V zimě se pořádají rodinné taneční zábavy nebo koncerty. Občas přijíždějí divadelní společnosti z evropského Ruska; též ochotníci v zimním a letním divadle bavívají širší obecenstvo.

Do starého sartského města dopraví nás od hlavní tržnice koňská dráha. Dovnitř města se nedostaneme, pouze k jeho obvodu. Klikatiny ulic se podobají hlemýždím stopám, točí se, za hýbají, ale celkem směřují hlavní z nich k bazaru jako k srdci, jež rozlévá život po celém těle. Od paprskovitých tepen odbočuje celá řada příčných uliček. V některých najdete pět, šest

koutů a marně pátráte po východu. Zabloudíteli v takové skořepině, ohraničené prázdnými stěnami, z vepřovic slepenými, klopýtáte po hrbolaté půdě zpátky k východu a zažehnáváte městské stavitele — ne do devátého nebe. Prázdným prostorem se mihne zahalená postava ženská, někdy tlupa dětí polonahých vyrušena ze svých skotačivých her a pokřikuje: »Urus!« (Rus). Jinde si oturbanění domorodci od »čajhane« líně prohlížejí cizince. Ticho ulic přerušuje osamělý jezdec, mezek s nákladem dříví. Podle zdí se belhají dva staří moslimové, aby v nedaleké mešitě vykonali předepsaný namaz (modlitbu). Ani ti azandžijové (muezinové) nevyvolávají se štíhlých minaretů dobu k modlitbě určenou tak, jak jsem je tu ještě před lety slýchával; hlas jejich není již tak sebevědomý, zvučný, bezděčně projevují, že moslim přestal rozhodovati o osudech světa.

Bazar Taškentský zdaleka není tak zajímavý jako v Bucharě. Rozkladné paprsky ruské vzdělanosti mnohem hlouběji pronikají do všeho ústrojí společnosti. Koberce nejsou výrobkem sartským v místě, nýbrž jsou sem přiváženy. Látky bavlněné buď jsou původu ruského, nebo se hrubá mata dodává z Kašgarska. Sedla, postroje koňské setrvávají při starých vzorech dědovských. Za to boty (tatarské ičigy) i přezůvky podléhají vzorům ruským, ano i Vídeňské zboží pro dámy si klestí zvolna cestu. Krejčovina rovněž se udržuje v rukou domorodců a jejich žen. Ani v pekařství se nedají nijak odstrašiti soutěží. Mnohé ženy pekou sušenky na výdělek a zabezpečují si tím značné vedlejší přijmy. Stavitelství uchovává se v cechu domácích podnikatelů, i ruské kostely bývají stavěny od moslimů. Jenom kamnářství Sartové nerozumějí a nedovedou se mu naučiti.

Prohlížel jsem si rozmanité krámky, když ke mně přistoupil jakýsi důvěřivý Sart žádaje, abych mu přečetl listinu, kterou mu povolena živnost. Upokojil jsem ho, že listina je správně vyhotovena; jemu ruské písmo bylo nerozluštitelným tajemstvím.

Mešity Taškentské zdaleka nejsou tak krásné a nákladné jako v hlavním městě emirátu. V Hazret-imamu pohřben Abu bekr ben Ismail-kaffali-šoš († 926 po Kr.). Ulemové tvrdí, že hlavně zásluhou tohoto muže jejich předkové byli pro pravou víru získáni. S hlavní budovy madrasy (školy) Kukol-daty bývaly kdysi metány dolů ženštiny, jimž se vytýkal nepořádný život. V téže mahale (čtvrti) Biš-agač (pět stromů) ukazuje se nám madrasa Chodža-Achrar-vali. Naproti škole se vypíná mešita od téhož muže zbudovaná. Během doby velice schátrala; ruská vláda ji dala svým nákladem opraviti, proto ji teď mohamedáni nazývají carskou mešitou. Mimo proroka Mohameda není druhé osoby mezi moslimy v Turkestanu, která by se z takové neomezené úcty těšila jako Chodža Achrar. Celé legendy se z jeho života vypravují, a nekonečná je řada jeho dobrodiní. Učeností se mu nikdo nevyrovnal, jeho bohatství bylo nevyčerpatelné. V novém městě mimo četné budovy státní a učebné (mužské i dívčí gymnasium, řemeslnická škola) připomínáme hlavní chrám. Prvnímu organi-

sátoru střední Asie K. P. Kaufmannovi (1867—1882) postaven v parku krásný pomn·k. Na blízku skví se druhý památník, jímž se oslavují vítězné zbraně ruské v srdci největšího dílu světa.

Svým bytem nebyl jsem příliš nadšen. Měl jsem malý pokojík s okny na dvůr, kamž odpoledne slunce nemilosrdně pralo. Posluhovati mi měli vysloužilý kozák a jeho žena, kterou jsem za čtyři dni svého pobytu nemohl přiměti, aby postel ustlala a věci uklidila. Dávám jí klíč do ruky: »Spořádejte mi to v nomeře!« — »Charašo (dobře), budět.« Ale nebylo.

Dělal jsem starého mládence; koupil jsem si cukr a čaj, ráno, v poledne a večer přinesli mi samovar, housku jsem si vybral u buločníka (pekaře) a tím byly mé potřeby obstarány. V poledne uvařili boršč neb šči (polévku s masem, kapustou a octem); na jiného člověk bez toho neměl při úmorném vedru chuti. Někdy k vůli změně přišla na stůl jajčnica (míchaná vajíčka). Kozák byl dobrák, rád si popovídal, ale žena nedovolila. »Što ty postojanno boltaješ (stále blabolíš),« okřikovala ho, když počal vyprávěti o svých cestách po Sibiři.

»Což,« ptám se, »zdraví vám sloužilo?«

»Ničevo, lichorjadka (zimnice) byla, těper (nyní) uže nět.«

Druhého dne byl přepadlý, zimnice jím klepala znovu. Zastupoval jej jiný kozák, ale ještě v uniformě. Zdá se to podivné, máli člověk vojáka za pokojského, ale celý Turkestan je pod správou vojenskou, i průvodčí vlaků na Zakaspické dráze jsou »nižšími činy« (vojíny).

Odevzdal jsem svůj doporučující list generálu Koljubakinu. Nebylo to snadno dostati se řadami rozmanitých ordonancí až k jeho osobě. Přijal mě velmi laskavě. »Přijďte zítra, vyřídím vše sám s generálním gubernátorem.« Dán mi opět voják, aby mě labyrintem chodeb vyprovodil ven. Štěstí bylo, že generál náhodou zůstával ještě v Taškentě a nebyl vyslán v nějaké úřední záležitosti do kraje; už to by bývalo mrzuté, kdy by se byl se svou rodinou pro vedro přestěhoval do Čimganu; byl bych tím ztratil 10—14 dní.

Druhého dne jsem obdržel dopis k generálnímu gubernátorovi. Provázen opět »ordonancem« jel jsem k veliteli všeho Turkestanu.

»Přicházím jako soukromá osoba, abych se přesvědčil, co jest pravdy na pověstech, že se nalézají nějaké české památky v Samarkandě. Kdy by se pověsti potvrdily, česká akademie pro vědy a slovesnost by učinila náležité kroky u ministerstva v Petrohradě, aby se rukopisy uchovaly.«

»Mluvili jsme již o vaší cestě s generálem Koljubakinem. Dám vám vyhotoviti dopis ke gubernátorovi v Samarkandu, aby pátral po památkách, ale sám o tom nemám žádných zpráv. Zatím dostanete doporučenku k řediteli zdejšího musea a knihovny, nenílí snad něco českého tam uchováno.«

Poděkovav Jeho Převoschoditělstvu za vzácnou ochotu a přízeň, odebral jsem se hned do musea. Prostorná jeho budova,

spojená s veřejnou čítárnou, byla docela na blízku. Ředitel J. F. Pljat uvítal mne s velikou zdvořilostí a vykládal sbírky. V rukopisném oddíle nic českého není uloženo.

Ukazoval mi vakufní knihy (odkazy k dobročinným účelům) z města Turkestanu, sepsané v jazyce tureckém. V museu chová se mnoho náhrobních kamenů nestorianských kněží, jež nalezeny na rozličných místech střední Asie; jsou pečlivě hlazeny a písmo krásně čitelné. Vystaveno zde i úplné svatební roucho Kirgizů; dojem byl by úplnější, kdy by bylo oblečeno na figurinu. Řada popelnic jeví podobu chaty nebo stanu s ellipsovitou základnou; ozdoby na nich rysovány v geometrických tvarech a připomínají nám z části etrurské pohřební nádoby. Dosti plná jest sbírka ražených peněz z doby římské a řecké i některé ukázky z času republiky Novgorodské. Zbraně domácí, brnění z chanství kokandského, drátěné košile připomínají stejné výrobky horalů kavkazských z krajiny Chevsurie. Zařaděno tu mnoho spisův anglických, německé encyklopedické slovníky, latinské, italské, francouzské, ale ani jediný spisek český. Celá knihovna má asi 24.000 svazků, hlavně spisů, jednajících o střední Asii. Ohromné jest dílo Meževovo; obsahuje několik set svazkův a zahrnuje vůbec seznam literatur světových o střední Asii do r. 1884 i s ukazatelem jmen. Mnoho jest v museu latinských a italských památek po misionářích z Věrného. Z nejnovějších listin zasluhuje zmínky pokorná prosba města Andižanu z r. 1898. Obyvatelstvo obrací se k samovládci ruskému, aby mu nejmilostivěji prominuto bylo, že někteří nerozvážní mladíci dali se strhnouti ke vzpouře.

Na odpoledne o 3. hod. jsem byl pozván k generálu Koljubakinu. Kráčím před určenou hodinou před hlavní chrám, obdivuji se jeho krásné kupoli a úhlednému portálu. V stínu košatých moruší spatřím na lávce dvě elegantní dámy, a kolem nich pobíhá asi tříletý hošík. Zahrčí kočár, zastaví u dám, z něho se vyhoupne mladý důstojník a líbá dámám ruku. Kráčím po druhé straně a hledám číslo domu. Najednou slyším přes ulici zvonkový dámský hlas: »Gospoda, požalujsta! vy ně doktor Emanuil Martinovič?« Vzbudil jsem pozornost. Krásná dáma, paní generálová, s milostným úsměvem mě vítá. Vzájemné představování. Druhá drobnější dáma byla choť jakéhosi statkáře, důstojník byl nastávající zeť gubernátora Samarkandského. Následovala výměna obvyklých frásí o horkém počasí, o zmalátnělosti tělesné i duševní, o příjemném stromořadí.

»Izvinitě (odpusťte),« pravila po chvilce »generalša,« »moj muž ožidajet (očekává) nas, pora (je čas), iďem!«

Vstoupili jsme do protějšího domku, kde nás přivítal generál. K stolu přisedl i jeho syn, informátor hošíkův a vychovatelka dcerušky. Úzký kroužek rodinný. Posluhoval vojín v plném lesku, v bílých rukavicích. Zahanbil by leckterého našeho číšníka. Mluvilo se o cestách. Generál zná Evropu, cestoval po Italii, Řecku, Španělsku, Francii, Anglii, Německu i Rakousku.

»Osip Andrejevič (generál) rád si promluví s cestovateli; předešlý týden pozval si příchozího Francouze. Byl to roztomilý starší pán,« s úsměvem připomíná »generalša.«

»Francouzi jsou vždy uhlazení, také na cestách,« pravím, »sa to Angličané dovedou býti hodně bezohlední. Na cestě do Wadi Halfy v Nubii na horním toku Nilu vyšší anglický důstojník přišel k společnému obědu na parníku pouze ve spodkách a opánkách, ani košile neměl; byli jsme všichni zaraženi, on však toho nedbal a pohodlně se posadil k svému příboru.«

»Slyšel si, Nikolaji?« obrací se matka generálová k synáčkovi. »Jak se nazývá ten, kdo si bez košile sedne k stolu?«

»Skaži (řekni), Nikolaj, kak nazyvajetsja?«

»Eto p . . . . .,« nesměle pronáší svůj úsudek hošík, přirovnávaje nespůsobného k jistému málo čistotnému zvířeti.

Oba mladší důstojníci právě vykonali štábní zkoušku s dobrým prospěchem.

»Ostatně k čemu takové zkoušky? Každý zkoušející generál nebo plukovník má syna, a rozumí se, že při zkoušce všichni bývají uznáni za spůsobilé.«

»Není to tak lehké, zákonitým požadavkům se musí vyhověti!« namítal své manželce generál.

»Které vojsko dle vašeho soudu jest v Evropě nejlepší?« ptám se.

»Řecké a italské pluky jsou bídné (drjaň). Za to se mi líbí Španělové, jsou pružní, svalnatí a stateční.«

»A což u nás v Rakousku?«

»Čechové jsou statný lid s dobrou veřejnou disciplinou, Slováci a Rusíni jsou ještě dnes zuboženi.«

»A Poláci?«

»Ti se přežili, doba jejich slávy minula,« vmísil se do řeči jeden z mladších důstojníků. »Sami zavinili úpadek svého státu.«

»Ale opět se z úpadku svého probírají.«

Generál vzal svého malého synáčka do náručí.

»Také bude vojákem?«

»Ovšem že bude. Já jsem již stár, ale můj Nikolenka jistě potáhne do Indie.« Z Turkestanu je spojení s nížinou hindostanskou velice čilé. Mnoho anglických důstojníků bylo pro vyzvědačství posláno přes hranice.

K obědu po čtyřikrát přinášena jídla, úprava jich byla výborná. Když jsme vstali od stolu, generál poceloval děti a choť, jíž důstojníci políbili ruku; já děkoval za laskavé pohostinství.

V pracovně měl generál rozvěšeny krásné obrazy, upomínky na válku Napoleonskou a Krymskou. Vyšli jsme do sadu před hlavním chrámem.

»Město je krásné,« podotkl jsem, »ale Samarkand se mi svými dějinami zdá míti více práva na první místo v zemi.«

»Ano, ale Taškent jest blíže Indie i Číny, a rovněž do Sibiře možno se odtud pohodlněji dostati.«

Přiblížil se »broďaga« (tulák), asi čtyřicátník s plnovousem a s černými, přistřiženými vlasy. Košile jeho byla stažena špinavým pasem, kdysi červeným, kalhoty vetché, lýkové »láptě« (opánky) měly na sobě vrstvu prachu. Prosil »Boga radi« za milostynju (almužnu).

»I počemu ty rabotať ne chočeš? Stydno viděť zdorovago čelověka, i on braďaga!« domlouval mu generál, ale dal mu přece »pětačok« (5 kopějek).

Rozloučil jsem se s laskavými hostiteli. Slíbili mně jistojistě, až pojedou do Evropy, že se v Praze zastaví, abych jim mohl ukázati její krásy. »Baryňa« se při tom čtveráčky usmívala, že to bude co nejdříve. Psaní z Prahy do Taškentu, když se nikde nezadrží, dojde za 13 dní.

Nazejtří šel jsem si pro slíbený list generálního gubernátora. V předsíni paláce seděla na bobku Sartka v závoji a v šedé parandži (svrchním oděvu). Vedle ní se usadili dva klučíci 5—7 let, bosi, tybetejku (čepičku) v týle, v hadříkách domácí výroby. Po chvíli přišel podřízený úředník a tázal se ženy, čeho si přeje. Ovdověla, a příbuzní nechtěli jí přispívati na výživu. Stěžovala si, byla nadána neobyčejným darem výmluvnosti, a třeba mohamedánka, nikterak se neostýchala hájiti svého práva i před vojenskými úřady. Při živých pohybech rukou, jimiž dodávala důrazu nepřetržitému proudu slov, několikráte se jí nazdvihl závoj: s obličeje již unikala krása. Úředník ji radil žertem, aby se opět brzy provdala, že bude míti po soudu. S úsměškem podotkla, že nemá na spěch.

Když velitel dlouho nepřicházel, odešel jsem požádav, aby list byl přímo poslán do Samarkandu gubernátorovi, že se tam představím. Sotva jsem doma počal urovnávati své věci k odjezdu, otevřely se dvéře a sluha od generálního gubernátora mi s omluvou doručoval zapečetěný list.

V žádném jiném městě středoasijském nejsou tatarští obchodníci tak přičinliví, jako v Taškentě. Po svém příjezdu jsem se ani nepřevlekl a neumyl, a již bušil na dvéře podomní tatarský obchodník a výmluvnými slovy jal se mi doporučovati rozmanité hedvábné šátky, šály, výšivky na aksamitu, povlaky na střevíčky dámské z antilopí kůže s úhlednými, pestrobarevnými vzorky. Nazejtří přišel druhý i třetí prodavač se stejnými výrobky a stejnou horlivostí. Ani při odchodu mi nedali pokoje. Židovskými soupeři v Rusku jsou v některých končinách na Černomoří Řekové, dále do asijského nitrozemí Arméni, Tataři i Sartové. Druh druha se snaží v obchodnické vynalézavosti překonati.

(Dokončení.)

Nové nálezy spisů Husových.

Podal jsem v Osvětě (roku 1899, str. 726—732 a roku 1900, 1014 nn.) zprávy o nových objevech textů Husových, jež většinou seznamenal jsem ve své »Literární činnosti M. Jana Husi« r. 1900 (viz zprávu v Osvětě 1900 str. 934—936). Vypočetl jsem tam celkem 188 rukopisů a 40 českých i 90 latinských textů Husových. Úvah bylo napsáno o mém spisku velmi mnoho, ale nových rukopisů nebo nových traktatů kritikové nenalezli.

Co roku 1900 v mém spise z veliké části bylo novinkou, přešlo r. 1903 již v obecnou známost; r. 1903 mé výklady o nově objevených textech Husových popularisovaly již obrázkové týdenníky. Ale opět článků, jež by ohlašovaly nové texty nebo nové rukopisy, jsem v záplavě hojné té literatury nepostřehl.

Sám jsem arci v hledání neustal; pověděl jsem ve své práci, že ji pokládám jen za přehled zatímný toho, co o té věci dosavadní literatura poskytuje. Od té doby mohl jsem se důkladněji zabývati rukopisy kapitulními, Břevnovskými, Oseckými, Lipskými, Vídeňskými, Magdeburskými, Olomuckými, Wolfenbüttelskými, — i bylo by smutno, kdy bych byl nad svou knihu z r. 1900 nebyl pokročil. Nalézal jsem podporu tam, kde bych jí byl nečekal; a nalézal jsem opět překážky tam, kde bych se jich byl nejméně nadál. Marně jsem se snažil proniknouti do archivu kapitoly Olomucké, jenž jest tak důležitý filologu českému; marně jsem klepal v klášteřích Seitenstettenském a Světelském v Rakousích; za to velice vlídně a ochotně podporoval mne v studijní knihovně Olomucké p. kustos Müller, velice laskavě a shovívavě vyhovoval mi v klášterní knihovně Osecké p. knihovník Tölg; — jiné kraje, jiní lidé.

Výtěžek těchto studií — arci stále neukončených — daleko předstihl mé očekávání; nemyslil jsem, že možno ještě tolik najíti, počítal jsem jen na pouhé paběrkování.

Roku 1900 vypočítal jsem 188 rukopisů; od té doby poznal jsem 162 rukopisů nových; z nich pouze v kapitulní knihovně Pražské, kde moji předchůdci jich shledali 5, nalezl jsem téměř 50 kodexů dříve neznámých (výčet těchto kodexů podal jsem ve Věstníku České Akademie v poznámkách k drobným příspěvkům »K literární činnosti M. Jana Husi« v l. 1900—1903), tak že nyní rukopisů Husovských známe skorem půlčtvrta sta! Ještě roku 1893, před desíti lety, znal jich Jaroslav Vlček pouze půl sta (a z těch ještě dva nebyly Husovy); od té doby se tedy jejich počet zesedmeronásobil. Jak rychle ten počet rostl, svědčí na př. rukopisná data těch textů, jež jsem dosud vydal; traktátu »de corpore Christi« jsem r. 1900 znal celkem 15 rukopisů (a 2 mylně k nim přičtené), r. 1903 však 23 — o polovici více; traktátu »de sanguine Christi« znal jsem r. 1900 celkem 14 kodexů — nyní 28, tedy dvakrát tolik; traktátu »expositio decalogi« r. 1900 kodex jediný, letos čtyři, — tak rychle rostly naše znalosti a nepochybně

ještě porostou. Neboť — jda podle katalogu — nenalezl jsem rukopisů Husovských tam, kde jistě jsou: na př. v rukopisech universitní knihovny Lipské jsem (kromě dvou opisů XVIII. stol. z tisku) nenalezl nežli jeden jediný kodex Husa; knihovna ta má jich jistě více, ale její neprakticky zřízený katalog nedovoluje tušiti v anonymech více, a bude potřebí za nového, delšího pobytu vzíti její anonyma znovu do ruky, — a pak nepochybně i tam se najdou kodexy dosud neznámé.

Rukopisy samy arci nejsou všechno; kdy by všechny ty kodexy opakovaly nám věci již známé, málo by nám bylo platno dochování ve čtyřech stech kodexích. Ale jsou v nich také díla dosud neznámá, větší i menší, česká i latinská. Z důležitějších uvádím tato:

A) Z nejstarší doby Husova působení pocházejí

super Physicorum; je to dílo Husovo nejstarší, asi z doby 1396—1400, kdy jako mladý mistr četl žákům svým na fakultě artistské o fysice Aristotelově;

concordantiae Novi Testamenti: stručný výklad Nového Zákona s drobnými připisky a rozděleními Husovými; jeden z nejvzácnějších kodexů Husových, chovaný v kapitolní knihovně Pražské, pochází asi z prvních dob jeho působení na fakultě theologické (asi z r. 1400—1402);

reportata: sbírka kázání z prvních dob jeho kazatelství Betlemského (1402—1407); jsou to většinou jen materiálie, jichž zachován nám pouze prvý díl přes 300 listů v rukopise kapitoly Pražské. Obsahuje v textu a mezi řádky mnoho přípisků českých;

tabulae Christi et Antichristi: jest to velmi zajímavý traktátek z doby po r. 1403, v němž Hus po vzorech cizích stručně charakterisuje rozdíl církve prvotní a papežské za jeho doby. Práce jest provedena na způsob obrazů Krista a Antikrista, jichž je devět (nebo dle jiného počtu deset), každý »obraz« mívá několik »barev« a v každé barvě vypisuje se jednak citáty z písma Kristus, jednak citáty z kanonů papež, — jejich vzájemná kontraposice působí skutečně velmi důrazně. Začínají tyto obrázky srovnáním Krista zmučeného, nesoucího kříž na Kalvarii, s papežem ve zlatém roušc, jedoucím na bílém koni do chrámu Svatopetrského.

B) Z doby pozdější, z dob jeho bojů s hierarchií, pocházejí

de praxi ecclesiae et curiae, z r. 1408: dílo, vytýkající srovnáváním citátů Písma s jednáním dvora papežského zvláště svatokupectví a mnohoobročnictví;

kvestie přečetné: těch nalezl jsem nyní v rukopisech Pražských, Vídeňských a cizích množství veliké, na př. »utrum omne testimonium fidei Christianae sit verum et credibile menti sanae« zdaž všeliké svědectví víry křesťanské jest pravé a sluší mu věřiti myslí zdravou?) »utrum aliquid lege divina prohibitum possit in aliquo casu homini esse licitum« (zdaliž něco božím zákonem zakázané v některém případě může býti člověku dovoleno? — z r. 1408) atd. Z nich zajímavo jest, že v l. 1407—1409 Hus při kvodlibetu slavnostním zabýval se otázkou: »Quare mediante osse pectorali ipsius auce assate in die sancti Martini de aspera vel longa vel

remissa et brevi hieme solent homines divinare« (proč lidé věští z kobylky pečené husy na den sv. Martina buď tuhou nebo dlouhou, mírnou nebo krátkou zimu?). Mnohému bude se zdáti tato otázka malicherná (Jeronym v týž čas luštil otázku, proč včely nenávidí sršně), ale zajímavo jest, že tento druh pověry podnes u obecného lidu se zachoval;

překlady české rozmanitých kratších textů latinských: řeč sv. Augustina proti hadačům, viklefské letáky domnělého Quintina Folkhyrde, list kněze Wyche, sentence sv. otců o slyšení slova božího atd.;

kázání česká i latinská velmi hojná; sborníky takových, dosud neznámých kázání, obsahují mimo jiné také rukopisy kapitolní F 20 a N 7; jsou mezi nimi texty knižné i pouhé materiály pro kázání k lidu. České jsou na př. na hod velikonoční, na 1. kapitolu sv. Jana atd.; latinské na př. na slova »Přistoupili k Ježíši někteří fariseové,« »Chválím tě, otče, Pane nebes i země,« »Když sstupoval Ježíš s hory,« »Milovali lidé více tmu než světlo« (kázání k duchovenstvu; zachované ve dvou Vídeňských a jednom Pražském kodexu), »Toť jest den, jejž učinil Pán« (na den vzkříšení; ve dvou Pražských, v Brněnském a Petrohradském rukopise), »Tento Ježíš, jenž vzat jest« (na den nanebevstoupení Páně) atd. Mnohá z těchto kázání jeví jasně Husovo vlastenecké smýšlení; v jednom jsou i stopy antisemitismu, v středověku dosti rozšířeného. Úryvky z jednoho kázání, kde Hus podává své mínění o stavu učitelském, otiskl jsem ve Věstníku České akademie r. 1901; o některých jiných podal jsem zprávu tamtéž v l. 1902 a 1903.

Z velikého počtu nově nalezených kvestií (asi 20) a kázání (asi 50), nehledě k veliké sbírce Reportata, shora uvedené, jejíž první díl jen se zachoval, jest patrno — když si připamatujeme, jaké množství sbírek a jednotlivých kázání bylo již v mém starším spisku uvedeno, — jak rozsáhlá byla činnost Husova i na universitě (neboť kvestie zajisté všechny Hus přednášel na fakultě), tak i na kazatelně Betlemské (neboť že největší část nalezených kázání byla promluvena v Betlemě, jest velmi pravdě podobno).

C) Asi z r. 1413 pocházejí další nově nalezené traktátky:

koncept obrany, jakýsi náčrtek k pozdější obraně zvané obyčejně »Ordo processus;« je to koncept necelý, rychle od Husa na papír vržený; zachován pouze v jednom rukopise kapitolním, nalezl jsem jej a otiskl ve Věstníku České akademie r. 1901, překlad jeho pojat jest do »Sebraných Spisů M. Jana Husi« (nákl. Bursíkovým) dílu I.;

proti Rokycanským, traktát obšírný, rovněž nedokončený. Dovídáme se z něho, že proti Husovi bylo kázáno také v klášteře Rokycanském; bylo mu vytýkáno 16 artikulů bludných a kacířských. Dosud byl znám jako ohnisko boje proti Husovi klášter Dolanský na Moravě; nyní k němu přistupuje klášter Rokycanský. Není to divno, vzpomenemeli si, že byli tam augustiniáni, kterýž řád stál i v Praze svými členy na fakultě theologické v nejostřejším boji proti Husovi. Hus odpovídá rovněž ostře; ale díla nedokončil: místo odpovědi k 16 artikulům vypracoval odpověď jen na 7

prvých, končí vyzváním panstva světského, aby stavili hříchy kněžské; zprávu o něm (je to 80 listů jednoho rukopisu knihovny kapitulní) jsem podal ve Věstníku České akademie r. 1902;

traktát o tanci (staročeský), překlad (vlastně zpracování) známého již dříve textu latinského. Jest to soubor citátů výroků svatých otců o škodlivosti tance; z počátku dokazuje Hus, že tanečníci hřeší proti všem desíti přikázáním božím. Nalezl jsem r. 1900 jen začátek v jednom rukopise Českého musea (a otiskl ve Věstníku, 1901), pak celý traktát v jednom rukopise kapitulním;

list paní jakés (staročeský), obsahující rovněž výklad o škodlivosti tance, v chatrném přepise XVI. století na nějž upozornil již dříve neúnavný Zíbrt. Jest velmi živým slohem psán a ku prostému vybídnutí, aby paní urozená stavila na svých zbožích tance, přidává scholastickou úvahu o škodlivosti tance a jeho hříšnosti. Hus poučuje paní, že stavení tanců jest i jí na prospěch: »nebť jest to zjevná věc, že ti, jenž nehrají, netancují, lépe se mívají a bohatější i šlechetnější bývají a více sau takoví pilni díla svého i spíš pánu svému aurody a platy zaplacují.« Otiskl jsem z rukopisu Musejního r. 1902 ve Věstníku České akademie.

A tak našimi nálezy vzrůstá počet traktátů Husových českých na 50, latinských daleko přes 100. Co již z mé starší práce bylo patrno, ukazuje se novými nálezy ještě zřetelněji: literární činnost Husova byla obrovská, rozsáhlejší než všech jeho předchůdců. Bylo by arci nesprávno chtíti velikost genia odhadovati vahou papíru, na němž svá díla napsal; ta nesmrtelná stránka, která jediná uchovává díla budoucnosti, nemusí se vyskytati ani ve stovkách svazků a v hrubých foliantech. A tu stránku nesmrtelnou u Husa najdeme v jeho listech — z těch dosud mluví k nám duše naše, struna jejich řeči zní dosud stejně se strunou srdce našeho . . . Nuže, i k nim máme příspěvek nový — a ostatní osvětlují lépe a jasněji život a dílo velikého zakladatele naší nové literatury. *V. Flajšhans.*

Revise.

Novela

od

Bohumila Brodského.

I.

Pro venkovskou honoraci v okolí Bořetic už několik měsíců nebylo novinky, která by svlažila suchopár všedního života, žádné zamilované pletky, žádné domácí různice, žádný skandálek. Už to bylo k zoufání! Proto, když paní kontrolorová významně prohodila, že se u lesních správců chystají k radostné rodinné události, rázem zčeřila se klidná hladina zábavy. Jak, u lesních

správců? Není možná! Vždyť mají dospělé dcery, a už po patnáct let neozval se dětský pláč v jejich rodině. To je jistě mýlka. Paní lesní správcová je subtilní dáma, která, kdy by stříbrné nitky ve vlasech a drápky u očí neprozrazovaly její pokročilý věk, dle těla a pohybů mohla by býti považována za slečinku.

»Nevěřím,« promluvila jedna z paniček. »Já taky ne,« připojovala se k ní druhá. A ostatní obrátily tázavé zraky k paní kontrolorce, stárnoucí brunetce, stále roztoužené a stále svým osudem nespokojené, která se nyní tajemně usmívala.

»Milé dámy,« pravila, »mám to z úst, která nemohou klamat.«

»Od koho?«

»Od slečny Kláry.«

Okamžik bylo ticho. Ale potom jako by vítr rozšelestil koruny stromů.

»A co tomu, prosím vás, říkají slečny?«

»Co říká Slávka, nevím —«

»Ale Klára? Pláče, zlobí se? Je jí přece dvaadvacet roků, sama už by mohla být paničkou —«

»Je to taková resolutní slečna, ráda se baví, už měla nápadníky — a teď! No, děkuju pěkně!«

Paní kontrolorová jala se podávati podrobnou zprávu.

Ano, Klára opravdu plakala, když jí matka téměř ostýchavě svěřila své tajemství. Napřed nechtěla ani věřiti, ale když spatřila v matčiných očích slze, uvěřila. Stála chvilku jako zdrcena.

»Přece je to k něčemu dobré, že jsi se na jaře nevdala,« řekla matka již odhodlaněji, když byla tajemství přenesla přes rty. »Trochu mě zastaneš, a tatínek bude opatrován, jak toho potřebuje.«

Klára propukla v pláč.

»Tobě snad je to proti mysli?« dí matka zaražena.

»Jak by nebylo? Teď, když jsme já i Slávka už tak staré, v celém okolí se nám budou smát, pro hanbu nebudeme moci hlavu vystrčit —«

»Jakže? Pro hanbu?« Matka upřela své poděšené oči na dceru. »Kláro, co to mluvíš?«

Dcera zakryla si tvář rukama a vyběhla ven, aby matce neřekla ještě něco horšího. Nezastavila se na dvoře, chvátala do zahrady. Trhajíc kapesník, kterým oči otírala, proběhla i zahradou a chtěla vyjíti zadními vrátky do polí, když přes plot ze sousedství kdosi na ni zavolal. Ohledla se a spatřila paní kontrolorku, která se v pohodlném županu procházela držíc nad sebou slunečník, aby slunce nepokazilo její uvadající pleť pihami. Kontrolorovi byli bezdětní, a paní nejednou litovala dám, když si naříkaly na starosti s dětmi.

Nudíc se spatřila Kláru a zastavila ji. S paní lesní správcovou se jen zřídka setkávaly, ačkoliv mezi nimi nebylo nepřátelství, a paní kontrolorová by bývala ochotna věnovati své sousedce nejedno půldne v témdni. S Klárou se dosti důvěrně sbl-

žila. Dívka věděla, že otec i matka neradi vidí toto přátelství, a proto se schůze věkem rozdílných přítelkyň děly skoro potají.

Na zavolání paní kontrolorky Klára vyšla ze zahrady, obešla plot, a už jí otvírala paní kontrolorová dvířka.

»Vy jste jaksi rozčilena, co se vám stalo?« ptala se jí soucitně.

»Jsem nešťastná,« žalovala slečinka. »Vy ani nevíte, co se u nás děje!«

»Co pak pro Pánaboha? — Pojďte tamhle, aby nás nikdo neviděl. Snad vám mohu poradit, vás potěšit. Víte přece, jak vás mám ráda.«

Dovedla Kláru do besídky, posadila jí a ruce její vzala do svých.

»Nu, hezky se zpovídejte. Zradil snad vás někdo? Trpíte pro nešťastnou lásku?«

»Ne,« zavrtěla Klára hlavou. »Ani nevím, jak vám to říci. Teď, když bych se mohla sama vdávati, budu museti doma chovat — —«

»Skutečně?«

»Právě mi to matinka řekla. Představte si, paní kontrolorová, co tomu řekne svět!«

»Opravdu, to je zvláštní věc. Paní matka je už přes čtyřicet?«

»Třiačtyřicet jí bylo minulý měsíc, — tatínkovi je padesát A teď tohle —!«

Ovšem, kde jsou už dospělé dcery — — A co slečna Slávka?«

»Snad ještě o ničem neví. Znáte ji, jaká je to skrovná dušička, jak je vždycky při matince —«

»Arci, arci, hlavně vy to pocítíte. A změnit se už nic nedá. Ale konečně, jaké pak neštěstí? Zvláště pro vás? Jste tak mladá, sličná, roztomilá —«

»Co je mi platno, jsemli hezká, když jsem chudá,« řekla Klára rozmazleně.

»Můj Bože, jsou ještě lidé, kteří nehledí na peníze. Já sama vím o pánovi, jenž by si vás vzal třeba hned. A nechce peníze —«

»To je lesní Komárek, že?«

»Vidíte, jak jste uhodla. Což by to nebyla dobrá partie? Není ještě stár, má vyšší státní zkoušku, a pan hrabě prý chce, aby jednou, až váš pan otec půjde do pense, byl pan Komárek jeho nástupcem. Divily jsme se všechny, že jste se k němu na jaře tak chladně chovala. A já vím bezpečně, že podnes na vás myslí.«

Klára poslouchala s hlavou maličko skloněnou, a její pohled bloudil po stole. Nerozhodný úsměv těkal po její tváři. Komárek nebyl sice krasavec, měl sivou pleť, nízké čelo, trochu velké zuby a byl hubený. Ale jeho chování bylo uhlazené, vybraně se šatil, pěkně tančil a mezi dámami platil za výborného společníka. Naděje, že jednou postoupí na prvního lesního úředníka zvyšovala

ovšem jeho cenu. Klára ho na jaře téměř odmítla doufajíc, že se dostaví ženich, který by se jí lépe líbil. Ale nyní nastala docela jiná situace, nyní jí velice záleželo na tom, aby se stůj co stůj brzy dostala z otcovského domu.

»On s vámi o mně hovořil?« ptala se po malé pomlčce paní kontrolorové.

»Několikrát. Kdy by vám bylo milo s ním se setkati, jen mi řekněte. Jsem vaší upřímnou přítelkyní.«

»To já vím, paní kontrolorová, a je mi to tuze milé. Ale — mámli býti upřímná — povím vám. všechno. Komárek jednou nadhodil, že jeho budoucí paní nemusí mít žádného věna, ale pěknou výbavu. Znáte ho, že je podivín, — chce se krásně zařídit — a takové zařízení by stálo aspoň dva tisíce. Nevím, můželi tatínek tolik dát.«

»Ale jděte, nemějte tolik strachu! Vždyť váš tatínek je lesní správce, a dva tisíce nejsou žádné peníze.«

Klára dychtivě poslouchala. Její myšlenky šly stejným proudem, ale potřebovala, aby ji někdo ujistil, že správně soudí. Podívala se na svou rádkyni, a na rtech se jí zas ukázal úsměv.

»Myslíte tedy, že Komárek o mě posud stojí?«

»Chceteli sem odpoledne přijít, uslyšíte to od něho samotného,« řekla paní kontrolorová čtveračivě a přivinula Kláru k sobě.

»Musím napřed mluvit s rodičema. Prosím vás, neříkejte ještě nikomu nic.«

»Všecko dobře skončí, — a já se těším, až budete s panem Komárkem svoji. Z vás bude rozkošná mladá paní.«

Klára se blaženě usmála. Ano, často slýchala, že je velmi půvabná, že má elegantní postavu, sličnou tvář, krásné oči. Byla sama do sebe zamilována a s jakýmsi uspokojením porovnávala k sobě sestru Slávku. O té také se říkalo, že je roztomilá, že má zvlášť výrazný pohled, jemnou pleť a že je něžná jako květina, ale scházela jí postava. Byla sice štíhlá, švižná, ale bez půvabů. Ve společnosti chovala se ostýchavě, byla málomluvná a nejraději držela se doma u matinky, starajíc se s ní o domácí potřeby. S Klárou nežila nikdy v úzkém, srdečním poměru. Buď že Klára po takovém vroucím přivinutí netoužila, buď že Slávka neměla smyslu pro hrdou povýšenost sestřinu, skoro nic důvěrného jich nepoutalo.

Když se Klára po úradě s paní kontrolorovou vracela domů, našla Slávku v síni. Sestra se jaksi udivena na ni podívala a chtěla jí ustoupiti, ale Klára chopivši ji za ruku vedla ji do pokoje, který byl v přízemí zařízen pro hosti.

»Víš už, co se u nás stalo?« ptala se přitlumeným hlasem.

»Vím. A co tys to udělala matince? Pláče chudák a naříká, jak jsi necitelná. To jsi neměla dělat. Naše matinka si nezaslouží, abychom jí přidělávaly zármutek.«

»Už tedy na mě žalovala? A my si nemáme stěžovat?«

»My? Proč? Že nás bude víc? Já jsem právě ráda. Co nám bratři umřeli, je u nás bez toho smutno. Těším se už —«

»S tebou je marná řeč. Ostatně ty jsi o tři léta mladší než já, proto se to tebe tolik nedotýká.«

»Ale Kláro, ty děláš, jako by se Bůh ví co stalo —«

»Mně není lhostejno, co budou lidé o naší rodině roznášet! Ty nikam nepřijdeš a nic nevíš. Těšíšli se na chování, já ne. Abys věděla, že nezůstanu doma, — buď se vdám nebo půjdu do služby.«

»No, tak se vdej.«

»Tatínek je doma?«

»Před chvílí přišel a je teď u matinky.«

»Dobře, půjdu k nim. Zůstaneš zatím v kuchyni a dáš pozor, aby služka nechodila nahoru. Nemusí vyslechnout, o čem se hovoří.«

Slávka ještě sestru zadržela: »Kláro, neubližuj matince!«

»Vím, co mám dělat,« odbyla ji sestra a vyšla ven.

Rodiče nahoře dojista o ní hovořili. Odvaha její rostla, rozmluva s kontrolorkou posilnila její touhu, aby si vybojovala svobodu a samostatnost. Přes tu chvíli naslouchala, vrznouli nahoře dvéře. Ale musela dlouho čekati. Rodiče opravdu velmi vážně se radili.

Mezi manžely byl velmi pěkný poměr. Kohout, muž prostřední, ramenaté postavy, s krátkým prokvétajícím plnovousem, byl rázovitý, ušlechtilý zjev. V jeho snědé tváři tkvěl výraz intelligence a srdečnosti. Ve službě byl rázný, bystrý, neúnavný a ovládal lesní hospodářství s lehkostí skutečného odborníka. K podřízeným byl rovněž vlídný jako přísný, mimo službu taktní a poněkud nedůvěřivý. S nikým se zvlášť důvěrně nepřátelil a neúčastníval se hlučných společností. Maje slušné příjmy vedl domácnost s jakousi bezstarostností, nechtěl, aby jeho rodina v něčem měla nedostatek. S příjmy svými vycházel, ale nezbývalo mu.

S manželkou měli se upřímně rádi, a láska jejich stávala se lety jenom něžnější. Po nepatrných šarvátkách mladých let nepamatovala žádná ze služek, že by mezi nima bylo došlo k nějakému hlučnému sporu, neřku hněvu; ba jako zvláštnost vypravovaly, že mezi stárnoucími manžely jako by se vracely líbánky. Ostatní dámy se tomu útrpně usmívaly, v pravdě však dosti nelibě nesly, že jim není dopřáno takové domácí harmonie.

Byvši vychovatelkou v hraběcí rodině, nepřinesla paní Kohoutová muži svému žádného věna. Hraběcí manželé obmyslili mladý párek nějakými dárky, domnívajíce se, že povýšením Kohoutovým učinili zadost svým povinnostem k vychovatelce. Když potom přicházely dítky, mladá paní, útlá a těžkým pracem nezvyklá, potřebovala v domácnosti více pomoci. Po dvou dcerách přišli dva synové; byli dáni do města na studie a oba tam zemřeli epidemickým tyfem. Smrt jejich matka odstonala a dlouho kolísala mezi životem a smrtí. Až po několika letech se zotavila, ale její útlé tělesné ústrojí potřebovalo stálé péče a ochrany. Že nezemřela, přičítala věrné lásce mužově, kterého milovala celou oddanou duší.

K dětem neměli oba té ráznosti, jaká by snad bývala žádoucí. Trochu lehkomyslně důvěřovali, že samostatný vývoj povah v domácnosti, kde panuje láska a nic pohoršlivého se jich nedotýkalo, nejlíp prospěje při jich vychovávání. U Kláry leccos nedopadalo dle jejich přání. Už její touha po okázalosti, po hlučných zábavách, po marnivém závodění s druhými v toaletách a společenském významu, nelíbila se ani otci ani matce. Nechtěli drsně zasahovati v její mládí, působiti v domácnosti různice; raději Kláře povolovali a těšili se z mírné a přítulné Slávky. Když pak jim osud zasadil krutou ránu vyrvav jim oba syny, stali se k dětem tím shovívavější.

Z jara, když se Komárek veřejně počal Kláře dvořiti a kdy se už všeobecně o blízkém sňatku mluvilo, Klára prohodila tu a tam slovo o věně a výbavě.

»Když jsem se já ženil, neptal jsem se, mnoholi bude moje žena mít,« ozval se jí jednou otec. »Bral jsem si manželku a neuzavíral jsem obchod. Líbíli se komu moje dítě, ať s Pánem Bohem si je vezme, ale ať si je vezme z lásky, ne ze zisku.«

Tehdy se Klára jaks taks ještě spokojila, poněvadž Komárek svým zevnějškem neodpovídal představám, které si ve své vrtošivé hlavě o svém budoucím vyvoleném byla utvořila. Nebylo to od ní žádnou obětí, když ke Komárkovi ochladla.

Teď se najednou shlukala bouře a hrozila pokaziti spokojený a šťastný život rodiny.

Kohout zamračen přecházel pokojem, hořkost zkřivila mu rty.

»Milá ženo, přerostla nám přes hlavu,« povídal. »Přáli jsme jí veliké svobody, myslili jsme, že nám bude vděčna za své volné mládí, ale zatím jsme se přepočítali. Odcizila se nám. Vím, že je tím mnoho vinna stará pletichářka kontrolorová, ale už je pozdě si to připomínat. Ty musíš na každý způsob mít pokoj. Však já děvčeti napravím hlavu.«

»Jen žádné násilí, žádnou tvrdost!« prosila paní.

»Na takové prostředky nemyslím. Byly by také bezúčelné, poněvadž Klára není malé dítě. Jeli však bezohledná a sobecká, musíme se také my trochu změnit. Nelíbíli se jí u rodičů a máli dost smělosti pronášet neslušný soud, dáme také jí příležitost k vážnému přemýšlení. Ať jde do služby. Obrátím se k paní hraběnce, aby jí opatřila nějaké místo v šlechtické rodině. Život ji naučí skromnosti.«

»Má od své mladosti chodit po cizích domech!« vzdychla matka.

»Měla jsi ty lehčí mládí? Každý na světě musí někomu sloužit, — já také sloužím, a hodná žena slouží mužovi a dětem. Nesmíš ji tolik litovat, sice s ní bude teprva těžké pořízení.«

»Jiné pomoci by nebylo?«

»Proč ne? Ať zůstane doma, ať se k rodičům šetrně chová, a obzvláště k matce, od které se může učit, jakou žena má být, aby byla podporou a radostí mužovou. Časem se jí něco nahodí, vdá se —«

Paní starostlivě hleděla k zemi: »Děvče bez věna se těžko vdává.«

»Dobře vychované, nemajetné děvče vdává se právě tak, jako bohaté. Jenom děvčata převráceného životního názoru, která se dívají na manželství jako na ústav zaopatřovací, chtějí ulovit muže, aby je vysoko povznesl, aby se o ně staral a od nich žádné oběti nežádal, zkrátka přepjatá a marnivá děvčata zůstávají na ocet a potom křičí o nespravedlivém postavení ženy. Naše Klára patří mezi ně. Namluvili jí, že je krásná, půvabná a Bůh ví co ještě, a ona si myslí, že pro každého nevyrostla. Až se stane skromnější, najde ji ženich.«

»Ty se díváš na ženské, jako by měly všechny být stejné, ale jsou různé povahy —«

»Arci, jsou různé povahy, ale není to v pořádku, když žádám, aby byla tvá dcera jako ty?«

Kohoutovi se rozjasnila tvář, sklonil se k manželce a přitiskl její hlavu k své.

»Ach, můj Bože, kéž by mé dcery byly tak šťastny jako já!« zatoužila ona vřele.

»Kdo jim brání, aby nebyly? Žena je rozhodujícím činitelem v manželství, dle ní se řídí osud domácnosti. Slávka bude šťastna, poněvadž má takové srdce jako ty, ale Klára, ta by se hodila snad jen pro majitele panství, jenž by měl hojně prostředků plniti její rozmary, začež by ho snad odměnila ujištěním, že ho má ráda. Takhle s Komárkem by se hodili dohromady, ona marnivá a domýšlivá, on domýšlivý a marnivý. Počítá bezpečně, že bude mým nástupcem. Nu, počká si ještě, já mu tak brzy neustoupím; ale jeho marnivost ho nabádá, aby už nyní činil větší dojem, a svět aby náležitě měl na paměti, čím se jednou stane. Vyhledává známosti, tlačí se mezi nejpřednější a chce je oslnit svou domácností. U Kláry snad by se byl zřekl věna, poněvadž považuje spříbuznění s lesním správcem za bezpečný stupínek, aby jednou zaujal jeho místo. Ó, já ho znám, a kdy bych nebyl otcem, přál bych Kláře, aby se stala jeho ženou!«

»Snad by byli spolu šťastni,« podotkla paní nesměle.

»Inu, také možná. Jenže nemůžeme udělat zkoušku, — nemám peněz, abych mohl opatřit výbavu, jaké si Komárek přeje.«

»Kdy bychom jí mohli nějak vyhovět — třeba si vypůjčit a po částkách splácet. Nikdo by se toho nemusel ani dovědět. Budeme skrovně živi, Slávka je příčinlivá. Počkej, nedurdi se. Uhlídáš, že se to všechno dá urovnat.«

»Dobře, že jsi připomněla Slávku. Máme odstrčit jednu, protože si druhá staví hlavu? Slávka může dnes nebo zítra nalezt ženicha, a čím jí přispějeme? Máme hromadit dluh na dluh?«

»Snad nám potom přijde nějaká pomoc.«

»Taková jsi,« usmál se lesní správce. »Na všecko se díváš růžově, na sebe zapomínáš a místo plísnění ještě hájíš. Nu, zatím jsme o tom dost dlouho povídali. A na mě čeká práce.«

Pohladiv ji po vlasech odcházel. Než vstoupil na schody, spatřil Kláru, ana chvatně vystupuje vzhůru. Svraštil čelo a chtěl

jí nechati. Ale zvláštní umíněný pohled její ho zarazil. Snad se vrací, aby zas činila výčitky matce. Bude lépe, když on si rozmluvu s ní odbude hned. Vrátil se tedy do pokoje a nechal dvéře otevřeny.

»Klára sem jde,« pravil na vysvětlenou a vida prosebný pohled své paní, jen se usmál. Když se zavřely dvéře, otočil se a podíval se zpříma na dceru.

»Slyšel jsem, jak jsi se nešetrně chovala k matce,« řekl a popošel k ní. Ruce měl v kapsách zastrčeny a jeho oči pronikavě se dívaly do vzdorovitých očí Klářiných. »Kdo pak tobě, která dosud jíš chléb svých rodičů, která jsi sama ještě ničeho nezkusila, kdo pak ti dal právo, abys se takhle chovala k matce, jakých je vůbec pořídku?«

»Vím, že jím váš chléb, a proto půjdu sloužit,« ozvala se Klára podrážděným hlasem.

»Nejsem už malé dítě, a celý svět se mi směje —«

»Kdo je to ten celý svět? Snad paní kontrolorová, která nemajíc sama dětí, jiné pomlouvá? Jsem trochu starší než ty, a je to dost smutné, že musím vlastní dospělou dceru poučovat o takových věcech. Vyřiď paní kontrolorové, že je spíše hanba nemít dětí, které posvěcují manželství.«

»Mně paní kontrolorová nic neřekla,« bránila se Klára, kterou dráždil otcův klid a jeho důtklivá řeč.

»Tedy jsi sama o své újmě urazila matku, a to ti jednou pro vždy zapovídám! Dokud jsi mým dítětem a dokud s námi přebýváš pod jednou střechou, chovej se, jak ti náleží. Ještě jsem nikdy proti tobě se vší přísností nezakročil, až dnes. Nezapomeň na to. — A teď, chcešli rozumně hovořit, můžeme se poradit o tvé budoucnosti. Stalli se ti pobyt doma tolik nemilý, co míníš počíti? Zmínila jsi se o službě. Dobrá, — přeješli si, budu ještě dnes psáti paní hraběnce, a ona ti najde nějaké slušné zaměstnání.«

Klára se zarytě dívala k zemi. Tiskla rty, aby potlačila pláč, nechtíc ze vzdoru ukázati svou slabost. Paní Kohoutová všecka ulekána těkala pohledem s muže na dceru.

»Když mě vyháníte do ciziny, půjdu,« promluvila Klára. »Půjdu a kdy bych měla být nejnižší služkou, budu ráda, když budu z domova.«

»Kláro, nemluv tak, nehněvej tatínka!« zvolala matka úzkostlivě a rychle povstavši přiblížila se k dceři. »Proč chceš tak na chvat z domova? Ublížili jsme ti něčím?«

Klára nevědouc, co by odpověděla, rozplakala se a tiskla obě ruce k obličeji. Otec prosebnými pohledy matčinými odzbrojen, pokrčil ramenoma a obrátil se k oknu.

»Proč mně nedovolíte, abych se vdala?« vzlykala Klára nabývajíc odvahy, když matka v její prospěch zakročila.

»Kdo ti nedovoluje?« ptal se otec udiven. »Mášli ženicha, vdávej se!«

»Vy mi nechcete nic dát — mám jít z domova s prázdnem jako nějaký sirotek. To už dřív — a teď teprv šetříte — na dítě — —«

Klára nedořekla. Matka při posledních slovech jejích ucouvla a všecka zděšena pohledla na muže, jenž sebou trhl a chvatně se obrátil. Viděl, jak žena zbledla, a sám nebyl hned schopen odpovědi.

»Mnoholi chce tvůj ženich?« ozval se po chvilce trapného ticha.

»Jen výbavu chce — takovou, aby bylo vidět, že jsem z úřednické rodiny —«

»Á, tedy Komárek!« prohodil otec jako pro sebe. »Mnoholi asi počítáš na takovou výbavu?«

»Já nevím,« odtušila vahavě dcera utírajíc si oči. »Jednou o tom byla řeč, a on povídal, že by bylo potřebí osmnácti set —«

»Hezká suma,« usmál se otec hořce. »Počítal asi, kolik má lesní správce pokojů, aby se dle toho nakoupil nábytek. Ví už, že jsi o tom dnes chtěla s námi hovořit?«

»Ach ne. Ale já vím, že by si mě vzal — a nic lepšího by se mi nemohlo nahodit —«

»Arci, ujdeš hanbě, která by tě doma čekala, a jednou budeš lesní správcovou. Abys věděla, že nechci tvému štěstí překážet, můžeš Komárkovi ohlásit, že ty peníze dostaneš.«

Klára byla náhlým svolením otcovým všecka pomatena. Připravovala se na dlouhé boje, na výčitky a vzdory, a zatím se všecko rychle a dost klidně skončilo. Náhlý stud se jí zmocnil, ozvala se v ní pochyba, neubližilali rodičům, nežádalali příliš mnoho, nepřekročilali meze úcty, které jí přirozený zákon ukládal. Viděla matčinu úzkost, otcovu zasmušilou tvář a chladný tón jeho, jako by byl předzvěstí brzkého rozloučení na všecky časy. Ráda by byla nějak oslabila nepříjemný dojem, ale marně hledala, jak by se k jejich srdcím znova mohla přiblížit.

»Hněváš se na mě, tatínku?« prohodila nejistým hlasem.

»Hněvat? Ne. Jsi mé dítě. Ale bolest jsi nám udělala. Omlouvám tě, že si chceš zařídit svou domácnost, ale zármutek, který jsi matce způsobila, nedá se jen slovem odčinit. Až sama jednou budeš matkou, teprve pochopíš, jak jsi chybila.«

»Nemyslila jsem to tak zle,« omlouvala se zahanbena.

»Nechme toho — nastávají jiné starosti. Kdy budeš potřebovat peněz?«

»Nevím dosud nic, musím napřed mluvit s Komárkem. Mám ho pozvat sem?«

»Jakž jinak — až se o všem spolu dohodnete.«

Klára stála okamžik nerozhodně, potom přistoupivši chvatně k rodičům políbila jim ruce a odcházela. Teď se hněvají; kdy by se byla důrazně o své právo nehlásila, byli by ji stále jen vybízeli k trpělivému čekání. Za nějaký čas zapomenou a bude dobře. Ona zatím dosáhne, po čem touží. Mlčky šla v síni kolem Slávky a zamířila do zahrady. Teď se už nemusí tajit přátelstvím s paní kontrolorovou...

Matka rozuměla, že otec slovem dceři daným na se uvalil velikou starost. Kterak si pomůže k penězům? Vypůjčí si — u koho? Má sice za několik set rentu, ale ostatek?...

Kohout před manželkou nic neprozradil. S úsměvem k ní vcházel a veselou řečí plašil její nepokoj, žertoval jako by ho pranic netížilo. Ale jí, která znala každý záchvěv jeho duše, rozuměla každému jeho pohledu a rozeznávala každý tón jeho hlasu, nebylo možno oklamati, tušila, jaké jej to stojí přemáhání, aby před ní hrál takovou úlohu. Mnohokráte otvírala ústa, aby se ho zeptala, máli již slíbené peníze, ale po každé se jí hrdlo sevřelo nepřekonatelnou úzkostí.

Kohout v pravdě kudy chodil, přemýšlel jen o penězích. Kde je vzíti? Má se někam do blízkých měst obraceti o půjčku? Má se pokořovati před nějakým místním pašou, který vládne záložnou a u sklenice piva se chlubí, kdo přišel prosit o půjčku, kdo závisí na jejich milosti, komu udělali dobrodiní, že mu poskytli pomoc, ovšem za pěkné úroky? Má se rozkřiknouti, že lesní správce Kohout, který dosud při všem svém jednání projevoval nechuť k důvěrným poměrům s rozličnými okresními veličinami, poněvadž obyčejně se z nich vyklubali obtížní přátelé, žádající, aby je zval na hony, aby jim laciněji zvěř i dříví prodával a jiné podobné služby jim prokazoval, že tento pyšný pán zkrotl a šel do prosa? A i kdy by snad tuto nechuť překonal, kde vezme ručitele? Mezi úředníky jich hledat nemůže a nesmí. Konec by byl jeho autoritě, konec jeho svobodě. Ruce by si svázal, veškeru svou činnost podlomil, a lidé jsou příliš škodolibí, aby se zlomyslnou radostí nepozorovali, co se děje. A hledat nějakého zámožného rolníka, mlynáře, měšťana? Nemusel by se právem obávat, že celé přátelstvo ručitele se bude před světem chlubit, jak pan lesní správce jest jim zavázán, jak takový vysoký hraběcí úředník našel cestu tam, kam nikdy před tím nepřicházel? A což kdy by mu někdo ručení odepřel? Hořel by hanbou a do smrti by osten ve svém nitru nosil.

A přece — co zbude jiného? Jak dlouho bude moci takhle nerozhodně choditi a marně pátrati po pomoci? Lekal se okamžiku, až Komárek učiní formálné prohlášení, a nastane potřeba vysázeti peníze.

Došlo k tomu dříve, než se nadál. Sotva za týden po rozmluvě s Klárou volali ho z kanceláře. Na okamžik se mu srdce zastavilo, vstal a díval se zděšeně před sebe; potom přejev dlaní hlavu, sáhl po klobouku a šel domů.

Komárek ho očekával v slavnostním obleku a vybranými slovy požádal za ruku Klářinu. Kohout dívaje se na něj cítil, jak mu v hlavě hučí. Odpověď jeho byla krátká, nesouvislá, skoro zmatená, ale ženich se tomu nedivil, kladl to na vrub velikého pohnutí otcovského srdce.

»Co se týče výbavy,« jaksi chvatně promluvil Kohout, »myslím, že si s Klárou všecko sami vyberete. Či snad to máme učinit my?«

»Nebudeme vás obtěžovat. Po neděli chceme se za tou příčinou podívat do Prahy — dáteli mi na dva dni dovolenou.«

»Dám, dám,« řekl Kohout nuceně se usmívaje. »Vám dovolenou a Kláře peníze.«

Vrátiv se do své kanceláře, těžce usedl ku psacímu stolu. Jako by ho všechna síla opustila, upřel vytřeštěný pohled do prázdna, podávaje se pocitu zmatku, který ho zachvátil. V neděli má dávati peníze — a dnes je čtvrtek! Zbývají mu dva dni, aby je sehnal. Teď se už něco musí státi, teď nelze už odkládati ze dne na den, nutno učiniti rozhodný krok. Třeba by se musel jakkoli ponížiti — —

Sáhl prudce po dopisech, jež krátce před jeho příchodem položil na stůl poštovní posel pro lesní úřad. Otvíral je, aby je přikázal k vyřízení kontrolorovi nebo lesnímu adjunktovi. Samá úřední a obchodní korrespondence to byla, a on ji nevrle odhazoval stranou.

Předposlední psaní dle firmy na obálce vytištěné pocházelo od obchodníka dřívím Fränkla, který po několik roků kupoval veškery zásoby dříví na velkostatku. Byla to dobrá firma a správně platila. Zásoby dříví ležely po lesích, a dle toho, jak jich potřeboval, dával je Fränkl odvážeti a za odebrané partie poslal hned peníze.

Kohout otevřel psaní a chvatně je četl. Fränkl oznamoval, že druhého dne počnou odvážeti jistou částku dříví, za něž pošle obratem pošty peníze, úhrnem patnáct set zlatých. Kohout dával dopis k ostatním, ale pojednou se zarazil, četl jej znova — a neklid jím zalomcoval. Zamyslil se, máchl rukou, odložil list a otevřel i poslední psaní zcela bezvýznamné.

Potom vstav počal přecházet po kanceláři. V neděli musí míti třináct set zlatých. Nebudeli jich míti, stihne jej a rodinu jeho téměř pohroma. Opatříli je, bude míti pokoj, jeho domácnost se rozjasní, a třeba by on trpěl, nebude aspoň trpěti jeho dobrá žena . . .

Zastavil se u stolu a bezděky sáhl opět po dopise Fränklově. Zítra, nejdéle pozítří přijde od něho patnáct set. Nikdo neví, že je bude posílat. Jezdí jednou za rok do Bořetic, aby uzavřel koupi, a tu obyčejně pouze Kohout sám s ním jednává. Lesní úřad ochotně čeká solidním obchodníkům, když někdy nedodrží splátky, a nikomu na celém panství nenapadne na to ukazovati. Kdy by zítra nebo pozítří jako náhodou čekal na poštovního posla venku, mohl by od něho vzíti peníze — a v neděli by mohl platiti, co slíbil. Potom by se našla cesta, jak nenápadně peníze jinde opatřiti. Bez překotného kvapu a násilí urovnala by se celá záležitost, nikomu by to nebylo na škodu, jeho žena i on by se veseleji dívali do světa.

Posadiv se vložil hlavu do dlaní, znova uvažoval, přemítal a bojoval. Pojednou prudce vyskočil. Eh, má se mučit? Má pro svou přemrštěnou úzkostlivost dávati v šanc své zdraví a svou pověst? Pomůže si na krátký čas penězi Fränklovými; až se zbaví nynější horečky, chladný rozum ukáže mu snadno cestu, jak peníze získat a účty doplnit.

Vzal Fränklův list a rozžehnuv sirku, zapálil jej a strčil do kamen. Potom srovnav ostatní dopisy odebral se do sousední

kanceláře, kde seděli kontrolor a adjunkt; odevzdal jim korrespondenci k vyřízení a podepsav listiny vyšel z domu na čerstvý vzduch.

II.

V pondělí ráno odjížděla Klára s ženichem svým do Prahy. Byla všecka rozradostněná, domov připadal jí už cizí. Všecky své tužby přenášela v budoucí svůj život. Komárka pokládala za svého vysvoboditele, a vše, co dříve jí na něm připadalo nehezké, nyní viděla jinak. Že přes její jarní ochladnutí stále na ni čekal a byl ochoten ruku jí podati, považovala za důkaz opravdové lásky. Když je obklopil šum a ruch Pražských ulic, vesele šla po boku jeho vybírat, čím by vyzdobili svůj příbytek.

Touž dobou zastavil se před lesním úřadem v Bořeticích kočár, a jakýsi pán vcházel dovnitř. Byl prostředně vysoký, souměrné, pružné postavy; tvář měl výraznou, černý plnovous do špičky přistřižený. Tmavé, sličně sklenuté obočí dodávalo jeho tváři energického výrazu. Hajný, bydlící ve dvoře lesního úřadu, vyšel právě do síně, a spatřiv příchozího zvědavě se k němu přiblížil.

»Je pan lesní správce zde?« ptal se ho neznámý.

»Ještě není, ale přijde každé chvíle. Však už, mně se zdá, že jde.«

Venku bylo slyšet hlučné odkašlání, a hajný vyšoural se nenápadně na dvůr. Cizinec se obrátil ke dveřím, a už se v nich objevil Kohout.

»Přejete si něčeho?« ptal se zdvořile.

»Jsem revident Holeš od Vídeňského ústředního klubu velkostatkářů, a pan hrabě pověřil mě revisí zdejšího panství.«

Kohout na něj široce otevřel oči, vůčihledě se zaraziv. Ale rychle se přemohl a ukloniv se, vítal revidenta. Hlas se mu zachvěl, a když strkal klíč do dveří, třásla se mu ruka. Mlčky minuli síň a vešli do pracovny správcovy. Kráčeje za revidentem pomyslil si Kohout, nebyloli by lépe obrátiti se a jíti domů, — měl ve svém nočním stolku revolver — za okamžik by bylo po strachu . . . Ale tvář ženina se mu mihla před očima. Sevřel rty, a vzdor se mu vracel do prsou.

»Zde je má legitimace,« začal revident příjemně se usmívaje.

Kohout vzal listinu a zběžně ji přečetl. Pan hrabě opravňoval revidenta Holeše, aby učinil vše, co za dobré uzná, a nařizoval své lesní správě, aby mu podala všechny přílohy a vysvětlivky, kterých bude potřebovati.

»Jsem vám k službám,« řekl Kohout trochu podrážděně. »Pan hrabě projevuje mi tím sice nedůvěru, které jsem si nezasloužil, ale myslím, že jednal pod cizím vlivem. Doufám, že nenaleznete nic, co bych nemohl zodpovídati, a že mi řeknete, kdo asi byl původcem této revise.«

»Pokud vím, nikdo,« řekl revident, dívaje se mu pozorně do očí. »Urození páni v klubu svém často debattují o potřebě

náhlých revisí, poněvadž je obecně známo, jak velmi zhusta bývá laskavosti kavalírů zneužíváno k nepoctivému hospodaření, které pak zaviňuje klesání velkostatků a nechuť šlechty k samostatnému vedení svého majetku. Váš pan hrabě jest velmi spokojen, a mohu vás ujistit, že mě vyslal na revisi chtěje toliko povzbudit ostatních pánů, by činili tolkéž. Až revisi skončím, budu vám snad moci říci více.«

»Přičiňoval jsem se vždy dle své možnosti,« hučel Kohout zmateně, »a najdeli se snad něco, pak se to jistě nestalo z lehkomyslnosti.«

»Dovedu to posouditi,« dí revident. »Nejsem na revisi po prvé. Také jsem spravoval velkostatek a své nynější místo přijal jsem pouze k důtklivému naléhání předsednictva klubovního. Prosím tedy, abyste si mé počínání nijak křivě nevysvětloval. Račte mi odevzdati hlavní knihy a klíče od pokladny.«

»Zde. Druhý klíč má pan kontrolor. Liboli, zavolám ho.«

»Buďte tak laskav.«

Přišli kontrolor i adjunkt. Oba se nemálo podivili slyšíce, kdo je ten pán, sice vlídný, ale odměřený. Kontrolor mu odevzdal druhý klíč od pokladny a přinesl knihy, revident pak žádal, aby pánové zatím zapisovali účty do příručních knih, odkud je po revisi přenesou do hlavních. Propustiv kontrolora a adjunkta, obrátil se vesele ke Kohoutovi.

»Nyní mám jakousi neúřední prosbu,« pravil důvěrně. »Zámek je odtud přes půl hodiny, slušného hostince tu nenajdu, a řeknu vám upřímně, že se bojím, jak tu budu živ. Mohl byste mi snad po čas mého pobytu postoupiti nějaký pokojík a směl bych vaši paní požádat, aby mě přijala za strávníka? Neobávejte se, nejsem vyběráček, jsem zvyklý na jednoduché jídlo, jen když vím, že je spolehlivá ruka upravila. Jsem dosud svoboden a v hostincích jsem se často přesvědčil o hrozné nečistotě.«

»Pokojem vám můžeme posloužit, a co se týče stravování, dovolte, abych to oznámil druhé instanci, ženské —«

»Toť se rozumí. Bude mi potěšením, zavedeteli mě do svého bytu, abych mohl vaší paní učiniti poklonu a přednesti jí svou prosbu.«

»Jen zavolám hajného, aby odnesl k nám knihy.«

Správce rychle vyšel ven a vracel se s hajným. Holeš pozoruje ho nemohl se zbaviti zvláštního tísnivého dojmu. Znamenal, že Kohout je neklidný, ačkoliv jej dle zjištění hraběte považoval za muže velmi intelligentního a čestného. Věděl arci, že úředníci bývají při revisi jaksi rozčileni, i když k tomu není zvláštní příčiny. Nebyl si sám vědom, proč ho ten neklid u Kohouta překvapil. Jaksi přirozeně se v něm ozvalo podezření. Skoro litoval, že ho požádal za byt a stravu, ačkoliv nemohl jednati jinak; vyhledati podřízeného úředníka bylo by nemístno, a možná, že by tím urazil muže veskrze řádného.

Šel s Kohoutem do jeho bytu.

»Paní je nahoře?« ptal se správce, když v síni potkali služku.

»Ano, prosím.«

»Až přijde hajný, ať dá knihy do hostinského pokoje. — Budete zůstávat dole,« obrátil se k Holešovi, »abyste měl úplný pokoj.«

»Kdekoliv, budu všude spokojen,« děkoval se revident. Nejsem nijak rozmazlen.«

»A my žijeme zcela prostě. Prosím, račte do těchto dveří.«

(Dokončení.)

Z vojny.

Leťte, vy ptáčkové, přes černý les,
pozdravte ode mne tu naši ves,
  starého tatíka,
  zda ještě naříká,
tak jako tenkrát, když profous mne vez.

Pozdravte ode mne ten jeden kříž —
má zlatá matičko, dávno tam spíš,
  ó jak bys plakala
  a hořce vzdychala,
kdy bys jen viděla tu moji tíž.

Pozdravte ode mne ten jeden dům,
leťte tam v okýnko k rychtářovům,
  tam ruce lomila
  holka má rozmilá,
když rychtář prodal mne těm panským psům.

Vzkažte ji zlíbati na tisíckrát,
že ji mám do hrobu věčného rád,
  zda na mne vzpomene,
  to zlaté srdce mé,
že pro ně nosím jen bílý kabát.

Vojáčku, láska je polní tráva,
vždyť se ti pozejtřku holka vdává.
  Ze zámku písaře,
  už byli na faře —
a potom na rychtě bude sláva.

Nejede ženich to cestou bílou,
jede to vojáček za svou milou.
  Ať jen tě nechytí
  pan kaprál s desíti,
pro tvou to hlavičku pošetilou.

Dvě rány zazněly před kostelem.
Dvě slzy upadly do očí všem.
. Dali je v jeden rov
ke zdi tam na hřbitov
vojáčka s panenkou pod černou zem.

B. Jarovec.

Obnovení chrámu Vyšehradského.

Slovo o malířské jeho výzdobě.

Od

Renáty Tyršové.

V ústraní Vyšehradském, kam Pražany (v průměru svém tak málo dbalé památek a památných míst svého rodného města) zřídka cesta vede, bylo vnitř nového chrámu sv. Petra a Pavla provedeno pozoruhodné dílo. [1]) Jest naší zpravodajskou povinností na ně upozorniti. Tím spíše nyní, kdy se tolik mluví o potřebě, aby umění »zlidovělo.« Opakovala bych, co jsem při jiné příležitosti v Osvětě rozvedla pravíc, že dekorativní malby v míře mnohem značnější než různorodé tabulové obrazy v některé výstavě vyvěšené mají vlivnou moc na výchovu vkusu a schopnost upoutati zálibu širokých vrstev. Výzdoba Vyšehradského chrámu má k tomu ráz spontánní bezprostřednosti, jež celku dodává jednoty a v níž figurální i ornamentální část je za jedno, je též prosta oné svatouškující affektace, vlastní tak mnohé novodobé tvorbě t. zv. monumentálního umění církevního, jež je nesympatická zdravému citu uměleckému stejně jako mysli upřímně věřící.

Dekorace chrámu — vyjímaje presbyterium, Vídeňským podnikatelem maleb církevních Jobstem již před tím vymalované — jest dílem Frant. Urbana, co do květové zdoby kleneb též dílo choti jeho Marie. Svěží, svérázný duch, pronikající celý tento malířský doprovod stavitelského díla, jest bezprostředním výrazem umělcovy invence, — že umělec ku práci povolaný mohl dáti volný průchod svému cítění, nejsa poután jinými ohledy než zřetelem k posvátnosti místa a požadavkům povahy stavby, sluší přičísti za skutečnou zásluhu prozíravému uměleckému smyslu těch činitelů, kteří o výzdobě kostela rozhodovali.

Dekorace chrámu soustřeďuje se především na pilířích klenbu hlavní lodi nesoucích, v cviklech nad oblouky v hlavní lodi a na křížových klenbách. Na pilířích jsou umístěny jednotlivé postavy svatých a světic, [1]) v cviklech vznášejí se postavy andělů s rozepjatými

[1]) Viz též v letošní Osvětě str. 259 zprávu dr. Harlasa.

[1]) Jsou to v levé lodi sv. Kunhuta, sv. Jan Křtitel následující Beránka, sv. Alžběta na útěku z Vartburka, sv. Jan Kapistran, sv. Klára, abatyše, sv. Markéta, sv. Monika, sv. Jenovefa, bl. Hroznata, jako·zakla-

perutěmi, klenby jsou vyzdobeny cherubiny a ornamentem rostlinným, v hlavní lodi též medaillony svatých a světic — v souhlase s řešením již dříve provedeným.

Vyciťujeme z díla Urbanova, že se nehoní po »modernosti« z choutky saisonního směru vkusu, ale že vyšlo spontanně z individuálního nazírání v sobě ustáleného.

Dílo malířovo mluví přímo svou vlastní řečí a samo se vykládá. Nicméně jest také pravda, že my, kteří máme býti prostředníky mezi prací umělcovou a širším obecenstvem, tu řeč linie a barvy dosti často správně vyložiti neumíme. Nejen posudkářům se to přiházívá, ale i nejsuverennějším kritikům. Však obecenstvo má právo býti objektivně uvedeno v intence umělcovy, neboť vystižení intencí, z kterých některé dílo vzniklo, tvoří základ k jeho pochopení. A tu naskytuje se bezděčně otázka, zdali by nebylo vlastně nejsprávnější, kdy by umělci samému byla poskytnuta příležitost pověděti nám o intencích, které ruku jeho vedly. Umělci ale neradi se chápou pera, snad cítíce, že mluvu linie a barvy lze nesnadno a vždy nedokonale tlumočiti slovem. Záleželo mi nicméně tolik na tom, aby celek, ve svém způsobu tak nový, jako je dekorace chrámu Vyšehradského, došel správného osvětlení před čtenáři Osvěty, že jsem si připravila na umělce několik otázek, jichž objasnění se vyhnouti neměl příčiny.

Tak seznala jsem především výraz Urbanova přesvědčení, že lze v dekoraci chrámu — obzvláště, když se jedná o stavbu novou, v které svědomí umělcovo není vázáno ohledem na zbytky starých maleb — postupovati volně, dle vlastní inspirace a v duchu nové doby. To ovšem tak, aby ráz monumentálnosti a ohled na obřadné a posvátné určení budovy byl zachován a nebylo puštěno se zřetele, že dekorace musí s architekturou chrámu tvořiti jednotný celek. Tento jednotný charakter může se zachovati i když rostlinný ornament bude řešen odchylně od obvyklých výzdob, ze starých budov více méně věrně okopírovaných, ale ovšem tak, aby k článkům architektonickým, které zdobí, se přimykal, v tom způsobu — pokud ovšem to je dosažitelno — jak se přimykalo k staré architektuře středověké dílo těch výborných mistrů dekorace, kteří ji malbami zdobili. V tom směru je umělec přesvědčen o oprávněnosti toho, aby moderní způsob nazírání též v dekoraci církevní stavby přišel ku platnosti. Stejně, pokud barevného držení se týče. Také zde příčí se mu ona affektovaná záliba v pošmurně lomených tónech, jež v malířské výzdobě nových gotických chrámů jest obvyklá, k níž se obyčejně sahá z obavy, že se nepodaří harmonicky zladiti živé, intensivní barvy, které středověcí architekti směle vedle sebe kladli v ornamentaci vnitřků chrámových. Ježto vnitřek kostelů bývá zřídka dostatečně osvětlen, myslí Urban, že mdlá, v barvě tísnivým dojmem působící dekorace není na místě. Dal v díle svém též průchod svému přesvědčení, že právě vzhledem

datel kláštera Tepelského, sv. Dominik, sv. Jeroným, sv. Helena, sv. Lev Veliký, papež; v pravé lodi: sv. Ludvík, sv. Vladimír, sv. Vít, sv. Tomáš Akvinský, sv. Norbert, sv. Maří Majdalena, sv. Isidor, oráč, sv. Notburga, sv. Ivan s laní, sv. Longin, sv. Bronislava, sv. Roch, sv. Benedikt, sv. Sigmund, král.

ke skrovnému světlu v chrámě lze užiti barev takořka primérních. Jich zharmonisování jest ovšem nesnadné, ale výběrem barev navzájem se mírnících a hojným užitím zlata lze pořídìti klidný a přece barvitý celek, který vnitřku chrámovému dodá rázu slavnostního, povznášejícího, radostného. S určitou intencí Urban udržel teplý, šedý tón kamenných sloupů a hrubé omítky jako podklad celé dekorace a zajistil si tím onen jednotný plavý, jasný dojem barvitý, který chrámem se prostírá. Podpory a žebroví ponechal bez dekorace, aby konstruktivní jejich úkol zřejmě vynikl.

Bordura, ve výši hlavic v střední lodi obíhající, spojuje dekoraci novou se starším vymalováním presbyteria. Pod ní jsou v cviklech umístěny postavy andělů, jichž rozpjatými peruťmi umělec dosáhl jakéhosi ornamentálného rytmu stoupání a klesání. Hlavice sloupců, článkujících pilíře hlavní lodi, Urban vyzlatil a dříky jejich jako by ovázal řemením červeným, zlatě oživeným. Rohové sloupce jsou červenou barvou, od které se odráží žlutozelený a zlatý listový ornament, energicky vyznačeny, oporný dojem pilíře stužujíce. Po obou stranách hlavic středních sloupů tvoří svazky lilií, které andělé v rukou drží, jako girlandu, která prostředkuje přechod hlavic k stěně. Těchto reminiscencí na příležitostné dekorování věncovím, vázankami, střapci, koberci a p., které také dávaly motivy středověké dekoraci malířské, užito též k výzdobě pilířů, které jsou na třech stranách jako ověšeny gobeliny, na kruzích visícími a dole v třepení končícími. Úzkou bordurou vroubeny, jsou tu, jak již podotknuto, umístěny postavy svatých a světic jednoduše traktované, v světlých, klidných plochách držené, tak že se rámci dekorace podřizují. V těchto jednotlivých postavách typicky charakterisovaných attributy a legendárními motivy, přiměřeně stylisticky vázaných, při tom přirozených, a řekla bych, jako dobří ochránci a prostředníci k lidu sestupujících a naivnímu cítění jeho jistě též sympatických, měl Urban velmi šťastnou ruku.

Avšak chtěla jsem na umělci ještě vysvětlení, proč při dekoraci užil výhradně ornamentu rostlinného. Dostala jsem v odpověď, že se vyhnul ornamentu geometrickému při dekoraci a dělení ploch i při výzdobě článků oporných, ježto po jeho zdání jednotvárně a suchopárně působí; oblibu jeho při dekoraci chrámů v nové době že si vykládá jen snazším a levnějším spůsobem jeho provádění pomocí patron. Urbanovi tanul na mysli spůsob ornamentace, v kterém je život a pohyb.

K výzdobě kleneb, pilířů atd., kterou paní Urbanová navrhla a v skutečné velikosti kreslila, je v bohaté rozmanitosti užito květů z našich luhů a hájů. Stylisace těchto motivů je docela individuelní, z charakteru živých rostlin vycházející, plochám, které zdobí, a jich architektonické funkci s přesným citem se přimykající.

Volbou těchto prostých motivů rostlinných paní Urbanová své dílo založila »slohově,« v tom smyslu, že také ve vznikajícím slohu gotickém dekorace tesaná i malovaná má za motiv nejskromnější kvítka na domácí půdě rostoucí. Kdežto románská dekorace se opírala o tradiční květenu jihu, kterou s formami římské a byzantské architektury zdědila, umělci stojící ve Francii, při kolébce nového

slohu národního, hledali zejmena za první doby na lukách, na březích říček, pod klenbou stromů své motivy ornamentalné: jetelinky, plané lilie, jahodoví, kapradiny, fialky, kosatec a j., k nimž během vývoje slohu přibírali listoví révy, břečtanu, dubu, jasanu atd. Připadá mi vždy, že v této volbě ornamentalních motivů ranné gotiky vězí také kus její lidovosti a že vyvírala z lásky k rodné půdě těch prvních občanských umělců, kteří svého ducha uplatnili v krásných kathedrálách střední a severní Francie.

Tolik je jisto, že architektonické formy z hmotnější fase gotiky, v nichž chrám Vyšehradský celkem je držen, snad ze všech nejvíce připouštějí volnost v rázu dekorace, jediného na ní samy sebou si vyžadujíce, aby pomáhala vyznačovati konstrukci. Sloh, jenž svým celým organismem byl dílem převratu — ovšem v bási předchozích evolucí zakotveného, — jehož vznik provázel vzmach uvědomování širokých vrstev občanských, dobře se srovná s projevem individuelního cítění uměleckého a se snahou po svérázné koncepci.

R. Tyršová.

Nové písemnictví.

Botanika.

Kdo byl zvyklý studovati botanická díla cizojazyčná, tomu jest opravdovým potěšením, můželi se zahloubati do spisu rodným jazykem sepsaného. Tak dělo se jistě našim bryologům, když se jim r. 1897 dostalo díla prof. dr. Jos. Velenovského: *Mechy české*, vydaného nákladem České akademie. Je to objemný spis o 348 stranách, k němuž badatel si shromažďoval materiál po devět let, přečetnými cestami, v zimě, na jaře i na podzim, po lesích, roklích, lukách, bažinách, skalách, horách, u vod tekoucích i stojatých. Tak prozkoumal celou vlast českou a zjistil, že flora mechův u nás je bohatější a rozmanitější, než dosavade se myslilo, a mohl dílo své založiti na své vlastní zkušenosti a svém badání, aniž mu třeba bylo ohlédati se po spolupracovnících. Z 500 druhů mechů v díle uvedených nesbíral sám pouze 40; ty byly publikovány již před vydáním díla jinými bryology. Je to zajímavý obraz života mechového, netušených rozměrů. Dílo je čistě vědecké, nelze tedy o něm podati referátu zevrubnějšího, jenž by neodborníkům se zamlouval, ježto však je to dílo v naší literatuře skutečně epochální — první spis, jednající o celé třídě rostlin tajnosnubných — zasluhuje plnou měrou také uznání naší veřejnosti, a proto jsme je pojali ve stať o novějších dílech botanických, ačkoli bylo vydáno již před šesti lety.

Od prvého stadia, kdy z výtrusu vyroste nepatrný prvomech, útlému zelenému vlakénku podobný, na němž teprve vypučí drobné vlastní rostlinky mechové s pelatkami a zárodečníky, sledujeme se spisovatelem vývoj tobolky mechové (plodu) s výtrusy. Anatomicky i morfologicky prozkoumává lodyžku a její rozvětvení, popisuje listy a zákony, jak postaveny jsou na lodyhách, rozmnožovací ústroje,

ukazuje k poměrům biologickým, k souvislosti genealogické s řasami a kapradinami a končí popisem plodův a výtrusův. Ale málo mechů vydá plod, mnohem více se jich množí nepohlavně a jest s podivením, proč týž druh v jedné krajině jest plodný, v jiné vždy jen sterilním? nebo proč v horách je plodný, nebo jen v teplých rovinách? Zde stojíme u záhady; rozhoduje asi počasí, střídání se ročních období, světlo, teplo a snad i jiné vlivy, které záhy maří zárodečníky. Zůstaneli však mech neplodný, každá jeho částka vyrůstá v novou rostlinu, pak je to pravý nezmar! Na oko nepatrné bylinky jsou významny a důležity v hospodářství přírody i člověka. Zelenou, kyprou pokryvkou zastiňují půdu lesní a zadržují vlhkost, dodávají života holým skalám, močál proměňují v svěží, zelenou mechatinu, pod níž voda nehnije a okolí neškodí, naopak se vypařuje, a to tolikráte více, kolikrát mechatina je hrbolatější než hladká rovina rybníka. Assimilujíce mechy vypouštějí kyslík do vzduchu, konají tedy tutéž funkci, kterou zelený háj koná zdravému dýchání. Kde lesy vykáceli, tam přívaly a deště odnášejí prsť, tam vzniká poušť na nedozírné věky; ale na skále a kamení usazují se lišejníky, rozhlodávají pomalu povrch v sypkou prsť, na níž se usazují mechy. Ty vzrůstají v koberce a připravují půdu dokonalejšímu rostlinstvu. Rašelina, živoucí kolos, zdá se nám, že žije a nezmírá; jest jako nádržkou vody širošíré krajině: přívaly, stálé deště činí neškodnými, ana ssaje do sebe množství vody; rybničné hráze přívalem se potrhají, ale ssavé buňky rašelinníku nikoli. Horská rašeliniska skoro výhradně dávají vznik potokům i potůčkům, je tedy pošetilo tyto rašeliny vysušovati!

Další oddíl, charakteristika bryologická krajin českých, chová také mnoho zajímavých dat; autor popisuje geologickou povahu krajiny, jako podklad půdy, na níž rostliny se naskytají, povahu terénu i ovzduší, a pak význačné rostliny jevnosnubné a jejich sousedy a druhy — mechy. Jak rozdílné je na př. družstvo květin na skalách okolí Karlova Týna a údolí Vltavského, nebo prahorní pahorkatiny jihočeské a křídových opuk severočeských! A přece i při té rozmanitosti půdy shledáme mnoho »ubiquistů,« jimž se daří na podkladu jakémkoli. A tak »sama příroda představuje se nám co milý, poutavý celek, nemáme tudíž z ní vybírati jedno jediné, nýbrž vše, tak jak se nám v složení objevuje. V přírodě se v jeden velkolepý děj víže mech, bylina, houba, strom, hmyz, pták, plaz, skála, rybník, louka, les i obloha, jedno do druhého zapadá a tvoří lepou harmonii.« — Co v tomto díle Velenovského podáno, jest úryvek, jak by měl proveden býti obraz české flóry jako celku — *prvý* pokus u nás! Kéž by spisovatel nárys tento propracoval v rozsahu největším!

Systematický oddíl spisu dbá znaků rozmnožovacích, plodových, vegetativních i anatomických; »slabých druhů neuznává a je toliko jako odrůdy klade k hlavním druhům.«

Jediné, co pohřešujeme při tomto znamenitém spise, jsou obrázky vysvětlovací; ty by byly ovšem výborným doplňkem textu, ale náklad na vydání spisu byl by příliš vzrostl, snad by vůbec bylo bývalo nemožno knihu vydati.

»Práce naše sice obsahuje mnoho, ale sám neodvažuji se ji pokládati za ukončenou,« praví spisovatel v úvodě. »Geologicky a geotektonicky tak rozmanitě utvářená země česká skrývá ještě značný počet netušených vzácností a novinek bryologických,« k jejichž prozkoumání ovšem síly jednotlivcovy nestačí; až výzkumy našich českých botaniků se připojí k tomuto základnímu dílu, teprve nabudeme jasného obrazu naší flory mechové, jako jsme ho nabyli pomocí venkovských botanikův o floře jevnosnubné. Takové doplňky spisovatel uveřejňuje od r. 1898 každého roku v rozpravách České akademie; takým doplňkem jsou i Jos. Podpěry: Monografické studie o českých druzích rodu *Bryum* (vydala Čes. akad. r. 1900), k nimž připojeny jsou tři tabule, na kterých velmi zdařile jsou nakresleny hlavně tobolky, obústí, listnaté lodyžky a i některé detaily anatomické.

Prof. Velenovský obracel však pozornost také ke druhé skupině mechů, jatrovkám českým, kteréž vyznačují se plochou stélkou nebo tenkou lodyžkou a na ní drobnými lístky ve dvou nebo třech řadách. Tobolka jejich i když uzraje, bývá zavřena, nebo puká podélnými skulinami a chová mimo výtrusy ještě mrštníky, které vodou nabubříce výtrusy z tobolek vymrští. Jatrovky skrovným počtem nemohou ovšem rovnati se mechům, ale předčí je zajímavostí. — Toto dílo Jatrovky české vychází po částech od r. 1901 (dosud vydány tři svazky nákladem České akademie) a k němu připojeny jsou tabule, mistrně autorem samým kreslené: podávají celkový zjev rostliny, jakož i podrobně její význačné vlastnosti. Také k této práci badatel opatřoval si materiál sám na výzkumných cestách po celých Čechách; z prací českých posloužila mu toliko práce prof. Josefa Dědečka v Archivu pro výzkum Čech r. 1884 vydaná, která svým obsahem na tehdejší poměry jest nejzáslužnějším a nejúplnějším pokusem zpracovati české jatrovky.

O *Názorné květeně zemí koruny české,* kterou ředitel Frant. Polívka vydává v Olomouci nákladem Prombergrovým, bylo již v tomto časopise[1]) zevrubněji referováno, a to při dokončení druhého a třetího svazku. Na sklonku roku 1903 dokončen i čtvrtý a první svazek, a tím celé dílo jest odevzdáno našemu obecenstvu, pročež k němu ještě jednou se vracíme. Ve svazku čtvrtém o 975 obrázcích vypsány jsou rostliny dvouděložné bezkorunné, jednoděložné, nahosemenné a tajnosnubné cevnaté. Jako v předešlých svazcích tak i v tomto k našim domácím rostlinám připojeny jsou cizí rostliny důležité a u nás známé jednak svými plody (smokvoň, vavřín atd.), jednak hojněji pěstované v zahradách i květináčích (skočec, agave, sprekelie, vallota, některé palmy atd.), jednak zvláště význačné pro květenu některé země (vstavače). Nejsou to však suchopárné popisy rostlin, nýbrž text hojně propleten jest výklady morfologickými (někdy až zevrubnými, na př. podsněžník, bledule, mečík, vstavač, atd.), anatomickými a zvláště biologickými, a tu zase především ukazováno k tomu, jak pyl se přenáší s květu na květ, jak si ho květ chrání od vlhka, atd. Také obrázky nepodávají pouze habitus

[1]) Viz Osvětu 1901, str. 849 nn.

rostliny, nýbrž i rozbory květů, jejich diagramy a kde třeba, i anatomii ústroje zvláště význačného (cibule křivatce atd.). Květena nepodává však toliko systematiky, kde řád jde za řádem, čeleď za čeledí, nýbrž ona při rodech, které chovají četnější druhy (na př. vrba, pryšec, kosatec, vstavač, trávy atd.), podává ihned stručný klíč k ustanovení druhů a pak teprve tyto druhy zevrubně popisuje; u rozsáhlejších řádů (na př. Liliovitých) připojuje přehled čeledí, pak rodů, — a tím vším jenom vzrůstá hodnota knihy, která se hodí nejen za knihu určovací, nýbrž jest i výbornou rukovětí všeobecné botaniky systematické. Pod čarou dočítáme se etymologie jmen latinských i českých, poznáváme prameny, ze kterých čerpal náš Presl, a čtenář podiví se zajisté shledaje, že mnohé jmeno rostlinné teď u nás docela zdomácnělé je vlastně ruské nebo jihoslovanské, Preslem zavedené. Ani přirovnání našich jmen českých k jiným slovanským neb i cizím není nezajímavo. Poznámky a pověsti tu a tam uváděné budou zajisté vhod všem, kdož se zabývají studiemi národopisnými (jenom mělo býti připojeno, odkud ta ona pověst je čerpána), jakož zase poznámkami v textu uvedenými spisovatel se zavděčil ctitelům faráře Kneippa. Přihlednemeli pak i k tomu, že při rostlinách kulturních uveden hmyz škodlivý, choroby těchto rostlin působené hmyzem a cizopasnými houbami, jakož i že spisovatel bedlivě si všímá, kde botanika stýká se s průmyslem, zemědělstvím a jinými odvětvími praktického života, že sleduje květenu naši i do dob geologických, zajisté že upřímně se podivíme neobyčejné píli a svědomitosti spisovatelově, až do konce díla vytrvalé. Dokladem pečlivosti jest i 3120 obrázků celého díla, kreslených skoro vesměs dle skutečnosti; i nakladateli dlužno vzdáti čest, že pořídil obrázky všech rostlin v textu popsaných. Byť i všecky obrázky se nezdařily po přání autorovu (zejmena některé obrázky hmyzu), přece Květena podává tolik zdařilých jako žádná jiná kniha toho obsahu a rozsahu. A posléze — co zvláště mile působí — spisovatel všady pečlivě dbá v mluvě obratů českých, jadrných.

Prvý díl uzavírá v sobě slovník terminologický a věcný, jenž má nahraditi botaniku všeobecnou; toto uspořádání je výhodné, neboť nebudeli čtenáři některý termin dosti jasný, dojde v slovníku rychleji poučení, než kdy by měl pročítati celé statě botaniky soustavně uspořádané. Také v tomto oddíle text je hojně provázen obrázky sice jednoduchými, ale instruktivními. Hesla: anatomie, fysiologie, fytogeografie, choroby rostlin s přehledem hub vůbec, květ, list, stonek, jsou zvláště obsáhlá; shledáváme se tu i s hesly nejnovějších výzkumů, jichž bychom v jiných příručných knihách marně hledali. Jenom by bylo s prospěchem, kdy by byla připojena literatura naše jako na str. 101; uváděti cizí literaturu méně přístupnou (str. 155 a 156) jen ojediněle, nezdá se nám býti vhodno. Také snad z německých názvů květena mohla se vybaviti. – Druhým oddílem tohoto prvého svazku je soustavný přehled rostlinstva naší květeny; třetím oddílem je klíč, jímž možno určiti kteroukoli rostlinu ve Květeně uvedenou. Seznamy autorů spolu s daty životopisnými a výčtem prací (autorům českým věnována zvláštní pozornost, a jsou zde i podobizny zemřelých českých botaniků: Presla, Opice, Formánka a Čela-

kovského) a čtyřmi rejstříky (jmen českých, latinských, německych a chorob rostlin i škůdců) končí se celé dílo — vykonané s mnohou obětí a mnohým sebezapřením, ale čestně.

Záslužné jest i dílo Jana Bezděka *Houby jedlé a jim podobné jedovaté*, k němuž pojí se *Atlas hub*, malovaných Vácslavem Luňáčkem. Bezděk učinil si úkolem podati širokým vrstvám dílo o houbách a v něm vypsati rostliny tyto tak, aby nejen bezpečně poznávány byly druhy hub jedlých, téměř již zobecnělých, nýbrž i méně známých, avšak hojně a obecně rostoucích a dobrou chutí se vyznačujících. Úvodem vypisuje o houbách jako potravě, jak lid v různých zemích dbá hub jakožto potravy, o výživnosti hub (zajímavě srovnává s jinými potravinami a uvádí výživnost některých druhů zvláště), o stravitelnosti hub (praktické návody k přípravě hub). Zvláště obsáhlý jest oddíl o jedovatosti hub a jak lze jedovaté od nejedovatých rozeznati; probírá všecky znaky dosud uváděné, ale při všech hojnými doklady dovozuje, že znaky ty jsou jen relativné (příjemně voníci jsou jedlé, nepříjemně voníci jsou jedovaté), nebo klamné (měníli houba barvu do modra nebo zelena), nesprávné (z kterých se bílá nebo barevná šťáva prýští, nebo měníli šťáva barvu, ty že jsou škodlivé), ba mnohdy docela povrchní (barev neúhledných, nebo zcela bílé, nebo barev velmi živých, že jsou jedovaté); i ty znaky, které pokládány jsou dosud za nejbezpečnější, rozeznati jedlé houby od jedovatých (když cibule s nimi vařená zčerná, stříbrná lžíce zhnědne, bílek vejce šediví, sůl sežloutne), spisovatel pokládá za klamné a přivádí hojně dokladův. S bezpečnými význaky, které by byly všeobecným pravidlem, nás ovšem neseznámil, neboť nelze jich podati; nerozhoduje tu asi jediný činitel, nýbrž několik zároveň a ne naposled i žaludek nebo disposice vůbec, neboť známo, že někteří lidé hub vůbec nesnesou, nebo že některé druhy někomu jdou k duhu a jiný po nich ochuraví. Z nemírné obavy před otravou tisíce a tisíce hub bývá rozšlapáno a rozbíjeno a přece mnohé z nich by poskytly chutného a výživného pokrmu. I zbývá jediný prostředek: poučiti se, které jedlé a které škodlivé houby rostou v naší krajině, a to se státi může buď pečlivým studiem nebo veřejnými přednáškami, jakéž spisovatel podniká; míní, že by tu dobře posloužili kočovní učitelé a spolky za tím účelem zakládané.

Aby tedy každý, kdo o to se zajímá, bezpečně poznal houby skutečně jedovaté, spisovatel počíná jimi, zevrubně každou popisuje a hned uvádí, s kterými jedlými houbami jedovatý druh by mohl býti zaměněn. Popisem tímto vpadl sice hned in medias res, ale pochybujeme, zda to na prospěch srozumitelnosti a populárnosti díla; autor ovšem při popisu vysvětluje některé části těla hub (třeň, plachetku, kroužek, závoj atd.), ale bylo by zajisté poučlivější, kdy by na muchomůrce v čelo postavené všecky ústroje hub (podhoubí, třeň, klobouk, výtrusy, basidie atd.) vysvětlil, pověděl stručně o fysiologii hub a připojil nejstručnější přehled systematiky hub vyšších se znaky jen nejdůležitějšími. Dále míníme, že popisy měly býti stručnější; znaky mají těsně jíti za sebou. Popis ovšem pěkně se čte, ale k určení houby méně se hodí. Data o otravách jsou tuze dlouhá

a celkem málo poučlivá; uváděny jsou skoro veskrze otravy z cizích zemí, od nás skoro nic, i vzniká v nás otázka, zda hub těch u nás lidé vůbec pojídají? Houby v »omylech« uvedené popsány jsou jen stručně, a tu se nahromadí tolik jmen najednou, že sběratel nezkušený nebude si věděti rady; i zde stručnost byla by na místě. Také pohřešujeme údajů, *kde* houby popsané rostou a v kterých měsících se naskytají. Legenda S. Boušky a Chodská pověst slušně mohly býti vypuštěny.

Co tu pravíme, jest ovšem naše skromné mínění, jak my bychom si vedli, i nebudiž nikterak vykládáno na úkor díla samého, které bude dojista k okrase naší literatury botanické. Všady z něho prosvitají nejen rozsáhlá studia, nýbrž i zkušenost, získaná vlastním pozorováním a zkoumáním, a ta právě při díle populárním rozhoduje a jemu pravé hodnoty dodává. I tím se dílo to stane důležitým, že ustálí naše názvosloví, které právě u hub je tak spletené; Bezděk pilně sbírá názvy lidové a jmena česká, jež sám vytvořil, všecka jsou vhodná a libého zvuku (jenom slovo »hnojník« je dvojznačné). Plného uznání zasluhuje obětavost páně spisovatelova; vydávář sám dílo své a s obětmi, o nichž veřejnost ani netuší.

O všech 26 obrazech, kteréž dosud v devíti sešitech byly vydány, nic nenadsazujíce pravíme, že jsou krásné malbou i reprodukcí, ke cti malířovi i českému umění grafickému; známe mykologická díla německá, ruská i francouzská, ale nade všecka vysoko vyniká toto dílo české; dle plánu jeho má všech obrazů býti 51, vydána tedy již polovina. Na každém listě zobrazen toliko jediný druh o úplném vývoji (mladší stadia, houba dorostlá i průřezy), hodí se tudíž tyto obrazy i k vyučování na školách středních, budou výbornou ozdobou tříd i chodeb, a pomohou zároveň šlechtiti krasocit mládeže. Úředním dohližitelům trhův a zdravotním referentům budou pomůckou nezbytnou. Jen malou poznámku: kdo bude čísti text, ohledne se zajisté po obrazech, aby s nimi srovnal popis: text však popisuje houby jedovaté, a atlas podává veskrze houby jedlé mimo nejedlou kustřebku laločnatou a límcovku měděnkovou, při níž není podpisu, zda jest jedlá či škodlivá.

Panu Bezděkovi, spisovateli a zároveň nakladateli, přejeme, aby přízeň a podpora našeho obecenstva vyvážily horlivou snahu a obětavost jeho. *Alex. Jos. Bernard.*

Staročeská alchymie.

Rajmund Lullius: Praktyka Testamentu (L. 1500). Z rukopisu klášterní knihovny na Strahově, s úvodem a vysvětlivkami vydal Otakar Zachar. V Praze, 1904.

Staročeské památky až do nedávna byly v ostatní naší literatuře pokládány za zemi nehostinnou, v níž bydleti náleží jen filologům; ani historikové o ně nedbali, by z nich vyčítali děje minulé, ani kulturní historie z nich neváživa nových poznatků. Byly pokládány za skladiště staročeských imperfekt a neznámých slovíček.

Teprve v době nejnovější nastupuje také ocenění věcné, které zajisté autorům jich bylo věcí hlavní. Rozbírají se památky nejdůle-

žitější, ukazují prameny a tendence jejich, srovnávají se s plody novověkými a ukazuje se pak, jak důležity jsou zejmena v ohledě kulturním.

Pro památky dlouho kaceřované pavědy alchymie práci takovou léta již se vzácnou obětavostí a pílí podniká p. Otakar Zachar. Nedávno v Musejníku takřka ze země vyhrabal postavu Bavora Rodovského z Hustiřan, loni ve Věstníku Společnosti nauk rozebral důkladně jeho největší dílo, zapadlé až do Leydenu, před dvěma lety vydal staročeskou Cestu v alchymii mistra Antonia Florenckého, nyní vydává z rukopisu strahovského Praktyku Rajmunda Lullia. Opatřil ji výborným slovníkem, v němž se nespokojil pouze vypsáním slovíček, nýbrž podal i jich výklad, přidal úvod obšírný a důkladný, v němž vedle podrobného rozboru nalézáme také stručné a spravedlivé ocenění. Text otištěn jest věrně dle rukopisu a přidány k němu pěkné snímky zinkografické.

Z drobností připomínám jen, že na str. 8 místo »Hypokratovsko-Galenovské« má býti »Hippokratovsko-Galenovské« (tato chyba tisku se ještě jinde nalézá) a že od »čistiti« zní partic. »čištěn« (nikoli »čistěn« jako str. 31 a j.). Jinak vydání je každým spůsobem vzorné, úprava nádherná — a tomu, kdo by se o modní vědě století XVI., alchymii, chtěl poučiti, kniha Raimunda Lullia, tehda nejvyšší autority, jest ve vydání Zacharově rukovětí nejvhodnější.

V. Flajšhans.

Rozpravy o věcech slovanských.

Na svém pestrém feuilletonistickém luhu sebral Josef Kuffner zase hrst květin a svázal je v kytici nazvanou »*Slovanské svity*, volné listy z kroniky rozvoje.« Za stručným »Úvodním slovem,« dle něhož »věc naší rovnoprávnosti není otázka českoněmecká, nýbrž otázka slovanská,« následuje třicet »volných listů,« roztříděných do čtyř oddílů pod tituly: »Vlny ideje,« »Ze společnosti,« »Z písma i obrazu,« »Návštěvy.« V nich rozpřádá a dokazuje se úvodní hlavní myšlenka s duchaplností obvyklou u feuilletonistů, ač ne vždy nenucenou. Vybíráme z jednotlivých listů tolik, co lze souvisle reprodukovati.

Moderní kultury mají svou barbarskou stránku jako starořímská — tu, že vyhlazují svéráznou bytost národů, kteří je trpně přejímají. Středověký křesťanský internacionalismus se neudržel, protože dusil přirozené zvláštnosti evropských kmenů. Napřed u Francouzů a Angličanů se ozvala idea národnostní, potom zachvátila Němce a odtud přišla i k nám. Kdo ji chtěl potlačiti, se špatnou se potázal. Napoleon I., největší utiskovatel Němců, právě svými útisky uspíšil jejich národní probuzení. I »naše české probuzení vyšlo z německé renaissance a — podmanivosti.«

Čechové dosud marně dovolávají se rovného práva s Němci, proto marně, že Němci neuznají nás nikdy za schopné rovnoprávnosti, pokud sami jim ukazujeme, jak závisíme na jejich kultuře a jazyku. Naši sokové, kdekoli jsou s to, všude šmahem vyklizují náš jazyk, ale my i v místech úplně českých snášíme na ulicích,

v obchodech, v hostincích atd. vedle své mateřštiny také němčinu, jako by tomu ani jinak býti nemohlo. Maďaři nikde nestrpí dvojjazyčnosti; u nás skvějí se nápisy dvojjazyčné v samém srdci naší země i na parnících, jezdících z Prahy do Chuchle a Závisti.

Na říšské radě ve Vídni Slované — většina obyvatelstva říše — dohodují se vespolek němčinou, projevujíce tak okatě, že jsou v porobě kultury cizí. Z toho ponižujícího jařma není vybavení, leč povznesouli Slované a zvláště Čechové nejživějším stykem pospolitým vzdělanost svou vlastní. »Slovanský vzdělanec je povinen obeznámiti se na tolik s příbuznými jazyky, aby slovo psané i mluvené mohl bez obtíže sledovati. V obcování pak mluví každý svou a rozumí řeči druhého.« Sejde tudíž na tom, aby nám všechny střední školy slovanské odchovaly takovou generaci; až ji odchovají, pomine dorozumívací němčina na říšské radě jakožto zbytečnost.

V Čechách nejdříve se zrodila myšlenka vzájemnosti slovanské, protože našinci nejživěji cítili nebezpečenství hrozící »drobným organismům.« [1]) Bude takřka naší zkouškou zralosti, dovedemeli si osvojiti jazyky slovanské a tím postarati se o souvislost s kulturním světem slovanským. Ale pozornost bratrských kmenů (i ostatního světa) musíme si vynutiti, ne vyžebrati, a to předně svéráznými plody svého umění a své vědy, t. j. těmi, které vyvěrají z čistě českého ovzduší. Nesmíme míti směšných starostí o »světovost« svých látek a ideí; velký talent vytváří i v poměrech sebe skrovnějších díla, která budí obdiv i ciziny. A ježto dle Havlíčkových slov »největší svoboda bez národnosti není nic, protože jest to svoboda jen pro cizí, pro utlačovatele a pány naše, ne pak pro nás,« třeba přední úsilí obrátiti k tomu, aby jazyk náš panoval ve školách, v úřadech, v kostele, v obchodech atd. V českých salonech měla by hlaholiti vedle mateřštiny spíše ta ona řeč slovanská než jazyk francouzský neb anglický; v nich měla by se vyvinouti jakási škola vyššího vkusu a společenské ušlechtilosti; pohříchu »není vynikajících jedinců, schopných udávati tón, není sebevědomé národní šlechty, není oslňujících vzorů.«

Slované sami na sebe splétají metlu tím, že sebe vespolek vůbec neznají, nebo se o sobě dovídají toliko cizím mediem. Kdy by si hleděli přímého obcování mezi sebou, poznali by, že mají své společné potřeby a že jsou si duchem i jazykem bližší, nežli se domnívají; v Krakově na př. podivíš se, jak srozumitelna Čechu polština. Turistika prospěla by vespolnému poznání; Kollár jest náš první turista v moderním smyslu, ale »Staroitalia slavjanská« se u nás dosud nedoceňuje; mezi Slovinci v Jezersku nalezli již Čechové své dychánky. Slovanský sjezd v Praze (r. 1848) byl prvním pokusem o to, aby se dohodli synové téže matky; sjezdy slovanských novinářů (v Praze, v Krakově a v Dubrovníce) vytkly si cíle skrovnější, ale dosažitelnější. Kancelář slovanská jest již jen otázkou času; žádoucí bylo by zaražení slovanského klubu v Praze. Všecky otázky, o nichž rokuje se na sjezdech, třeba voliti pečlivě tak, aby bylo se nadíti shody mezi účastníky sjezdu; o to starati se jest zvláště hostiteli;

[1]) Aby to nebezpečenství i druzí Slované pocítili, o to postará se již — zpupnost jejich odpůrce.

vše, co by vedlo k neshodám (tak na př. i otázka o jednotné řeči dorozumívací), musí býti vyloučeno.

Tyto a mnoho jiných myšlenek úvahy hodných najdete v knize Kuffnerově, psané jistě s nejlepším úmyslem a ne nadarmo; pohříchu, pokud *národohospodářsky* budeme závislí na Němcích, nepřestane se nám jejich kultura věšeti na paty, kamkoli se jen hneme.

O. Staněk.

Obzor divadelní.

Opera.

Tosca. Hudební drama o třech dějstvích. Napsali V. Sardou, L. Illica a G. Giacosa. Z vlaštiny přeložil O. Smrčka. Hudbu složil G. Puccini.

Verismus je lavina. Sněhová spousta osobních prospěchů nakladatelských se ve Vlaších odtrhla od prospěchů hudebně uměleckých, s ohlušujícím lomozem reklamním valila se níže, strhla s sebou vše, co se jí stavělo na odpor, tu hlasy veřejného mínění, onde rozvážnost hudebníků, padla do údolí operního a konečně na slunci správného posuzování roztála v bláto a bahno. Verismus chtěl býti pravdivým a stal se surovým, chtěl objeviti nové dráhy, a zatím utvořil neschůdné rozvaliny; sensace jest jeho prvním úspěchem. Prolomil veškery zásady hudební logiky, prohlásil nesprávnost za zákon, spoustu za povinnost. To jest jeho druhý úspěch.

K dvěma krásným duším, které se postavily v čelo verismu, přidružil se nyní — nehledě k Charpentierovi, který v Louise jen za verismem pošilhává, — Puccini svojí Toskou. Theorie skládání jeho jest velice jednoduchá. Zde jest její recept: Opatř si slušný text, v kterém teče krev proudem — jedna vražda jako u Mascagniho, nebo dvě jako u Leoncavalla, je málo, raději víc, — hleď však, aby se obecenstvo pohledem na ně náležitě pokochati mohlo, zasedni ke klavíru, předčítej si libreto, hraj pravou rukou cokoliv a levou tolikéž, zanotuj na příhodném místě sladkou kantilenu — ne dlouhou — stačí čtyři až osm taktů, — vyhledej z komposic novoromantiků nejúčinnější instrumentální kombinace, snaž se jich kdekoliv užiti, vypracuj k této komposici úděly pěvecké, pamatuj, že recitace na jednom tónu jest velice výhodná a nevyžaduje přemýšlení, — a opera jest v hlavních kusech hotova. Buď přívržencem pokroku. Verdi užil v rekviem postupů několika kvint, — pravda, že mu to vykládali ve zlé; avšak jde tu jen o zvyk. Slyš, jak v předehře k třetímu jednání si pohrávám s nimi hodnou chvíli, možno, že se opera ve svých koncích octne u Hucbaldova organum . . .

Toska u nás byla se vzácnou jednomyslností kriticky odsouzena. Její uvedení na jeviště Národního divadla bylo diktováno jednak hrozným nedostatkem novinek vůbec, jednak jistou logikou událostí. Kam byl Mascagni hlučně uveden, kde byly připraveny veliké ovace Leoncavallovi, tam má také Toska místo.

Libreto přináší děj známého Sardouova dramatu zbudovaného na kriminální historii z dob, kdy policejní prefekt byl všemohoucím pánem, zejmena bylli bídník rázu Scarpiova. Toska, chtíc zachrániti milence svého Cavaradossiho, slibuje podati se Scarpiovi, ale zavraždí jej, když — dav na oko Cavaradossimu milost — se k ní láskou hoře, blíží. Vidouc, že její miláček jest zastřelen, vrhá se Toska s terrassy Andělského hradu. *K. Knittl.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Sborník reprodukcí Schwaigrových. — Kalvodova Stará píseň. — Výbor z pozůstalosti Julia Mařáka. — Vánoční výstava Umělecké Besedy. — Karlsruhe.

Zimní období letošního roku štědře rozsévá krásné publikace, s uměleckým přepychem vypravené. Vedle alba Mařákova je tu bohatě illustrovaná kniha o mistru H. Schwaigrovi, vydaná nákladem Unie. Důstojně se připojuje ku předešlým monografiím o Hynaisovi, Myslbekovi a Úprkovi. Obrázky jsou z největšího dílu barevné, i v textu jest jich veliký počet. Od náčrtků a detailných studií až po hotová díla, od pohádkových illustrací až po fresky v Průhonicích a v Bystřici pod Hostýnem jsou zde četné ukázky umělecké činnosti tohoto zvláštního malíře, který od prvních počátků svých až po dnes kráčel svou cestou, vedoucí často velmi daleko od vyšlapaných stezek moderního umění. Schwaiger je svou nemoderností právě velmi moderním umělcem. Nestaraje se o všeliké směry, o různé ty -ismy, jak jeho životopisec Fr. Táborský praví, sledoval vždy svůj cíl, a ten vytýčen na zcela jiných základech, než jaké vyhledávalo aktuelní umění poslední doby. Krajně individuální ráz Schwaigrova tvoření je pravým modernistům zvláště po chuti, a Schwaiger již proto vždy platil u nich za typ a čítali jej mezi »mladé,« ač mu vlasy a vousy prokvetly. Nezdolný humor, k tomu dávka sarkasmu, zcela osobitý názor na svět, láska k chudým, malým lidem — všecky tyto vlastnosti Schwaigrovy odívají se v tvary rovněž velmi individuální. Schwaiger je realista, ale dívá se očima starých německých a nizozemských malířů. Krůpěj germánské krve v jeho umění se nezapře. Miluje příšerné pohádky a pověsti, vypravuje s chutí o skřítcích a skalních duchách, o Hamelském krysaři, o českém vodníku, o mandragoře. Maloval také historický obraz, svoje Novokřtěnce, ale ten »dies aequitatis et fraternitatis« vábil ho zase jen pitvornou, až zběsilou malebností té hrůzné orgie lidských vášní, která byla slavena na Leydenském náměstí. Skvostné reprodukce jeho akvarelů a kreseb dávají o rázovitosti Schwaigrova umění jasné svědectví. Unie předkládá nám dílo, o jehož vysoké umělecké hodnotě není pochybnosti.

Mladý ještě umělec, krajinář Kalvoda, vydal cyklus olejových maleb s titulem *Stará píseň*, a sám mistr Jaroslav Vrchlický doprovází dílo svými básněmi. Tato kniha není »uměleckou publikací«

rázu oněch monografií, jichž vyšla u nás již celá sbírka. Je to intimnější publikace, podobná Engelmüllerovým Náladám a pohádkám, ale ještě zaokrouhlenější. Umělec tentokrát vypravuje lyrické drama, nebo malý román, a to u Kalvody jako krajináře překvapilo. Ovšem podřizuje figurální část svých maleb krajině, ale i ta stafáž je s podivuhodnou jistotou malována. Náladové krajiny Kalvodovy známe již z četných výstav, a vždy byly výrazné, najmě v barvě silné. Také z reprodukcí této knihy lze poznati, že originály se vyznamenávají těmitéž vlastnostmi, o čemž se veřejnost také na své oči přesvědčila, když byly malby i reprodukce ve výkladní skříni nakladatelství Hejdova a Tučkova spolu vystaveny. S básnickým doprovodem Vrchlického tvoří cyklus těchto maleb ladný celek, a není malá poklona pro malíře, že obrazy úplně přiléhají k tklivým slokám Staré písně, jako není malým uměním doprovázeti díla štětce hudbou tak delikátní, slovem tak poetickým. Mámli si však hleděti obrazové části publikace, není též pochybnosti, že Kalvoda tímto cyklem utvrdil svou dobrou pověst jako moderní krajinář. Každý obraz má svou zvláštní náladu vzduchovou, svůj barevný akkord, každý obraz malován širokým rozmachem, volně a jistě, a kdy by ani nebylo slovního výkladu, řada maleb sama by se pojila k jakési básni v barvách, pointované postavami hrdiny a hrdinky. »On« a »ona« na počátku a na konci sami o sobě jsou středem krajiny, na posledním obrázku spatřujeme interieur — atelier. Mezi tím oživen kraj vždy párkem mladých milujících. Tak by obrazy samy napovídaly, že znázorňují jednotlivé »výstupy« v tichém dramatu, že tu předvedena »stará historie,« nebo dle Heinea »Eine alte Geschichte,« — stará, ale věčně nová! A tu vracím se opět k literární pointě díla, však sám malíř aspoň tentokrát vědomě a úmyslně ji staví do popředí a chce, aby obrazy nebyly posuzovány jenom jako malby, ale též v souvislosti jako illustrace povídkového děje. Jak již praveno, malby sou v obojím směru cenné.

Nakladatelství Topičovo vydalo album Mařákových prací. Julius Mařák zaujímá přední místo mezi našimi krajináři a je také za hranicemi naší vlasti uznáván jako vynikající umělec. Byl malířem lesa, malířem stromů, krajiny pohledové maloval a kreslil spíše z nutnosti. Výborné reprodukce Topičova alba hlavně nám předvádějí Mařáka jako poetu, který se snaží vystihnouti kouzlo kraje v jeho světelných, na druhém místě pak též v barevných proměnách. Nakladatelství Topičovo publikuje tu velikou sbírku Mařákových kreseb a maleb, jeho uměleckou pozůstalost, v majetku firmy se nacházející. Nejsou zde tedy reprodukce větších prací Mařákových, nýbrž spíše studie dle přírody, komposiční náčrty, skizzy a nápady. Některé uhlové kresby poukazují na větší provedená díla, jako na př. březový lesík, v němž se pase několik krav a jehož kropenatými kmeny prosvítá západ podzimního slunce. Veliký obraz olejem malovaný v císařské obrazárně Vídeňské má stejný obsah. Album Mařákových kreseb a maleb, které by mělo za účel poskytnouti přehled životního díla umělcova, nutně by obsahovalo reprodukce slavných jeho »lesních charakterů,« jeho hradů českých, jeho pralesů a t. d. Ale krásné album Topičovo nechce líčiti uměleckou historii Mařákovu,

nýbrž svazuje výběr z jeho prací v kytici nevšedního půvabu. Věru s oprávněnou pýchou lze nám patřiti na publikace takového rázu, takové noblessy, jako jest »Julius Mařák.« Máme jich už pěknou řadu, ale toto dílo náleží k nejpěknějším. Měkkost a pel uhlových i křídových kreseb Mařákových, jas jeho barev, poetičnost jeho nálad, to vše se uplatňuje v bezvadných reprodukcích Unie. Je tu několik dosti zběžných náčrtů, ale jsou to náčrty velikého mistra, a krásné reprodukce jejich jsou stejně vítány, jako reprodukce provedenějších prací. Vůbec nahromaděn zde studijní materiál pro historika umění, jenž v budoucím čase o Mařákovi pojedná, a tento materiál si odjinud doplní.

* * *

Vánoční výstava Umělecké Besedy byla letos uspořádána v novém domě arch. Buldry ve Ferdinandově třídě. Obeslali ji hojně mladší krajináři, z nichž Král, Langer, Friedrich, Bárta, Josef Jelínek, Šetelík, Satra, Ota Bubeníček, Foerster menšími i většími pracemi dobře jsou zastoupeni. Bárta vystavil veliký obraz Prahy, pohled ze svého atelieru na Pražský most, Malou Stranu a Hradčany za večerních červánků. Úchvatný pohled na tuto část města s hladinou Vltavy v popředí, tolikrát a za různých světelných nálad malovaný, jest tu podán s přesvědčivou zanícenosti, umělec maloval Prahu v zášeří, usínající, velikou a přismutnělou, se zjevným citem pro nevšední krásu obrysův a pro poesii vzduchové nálady. Také jeho lept, určený za výroční prémii Umělecké Besedy, zachycuje tento obraz nejmalebnějšího města střední Evropy. Umělecká Beseda vystřídává svými prémiemi rozličné reprodukční techniky grafické, a také plastiky neopomíjí. Letos tedy vyvolila staré, nyní však opět moderní umění leptařské a zároveň vzala zřetel k trvajícímu zájmu o Prahu. Vytýkáli se naší veřejnosti těkavost a přílišná snaha po střídání dojmů, najmě uměleckých, sluší poukázati na poměrně dlouhou dobu, po kterou se zajímáme o krásu naší staré Prahy. Je to důkaz, že dobrá věc dovede upoutati mysl i té mnohohlavé, a dle nejnovějších názorů též bezhlavé bytosti, jejíž jmeno jest »dav.«

Vždy větší pozornost obrací k sobě Šetelík. Jeho malby vyznamenávají se lahodnou barvitostí a podáním velmi zručným, ba virtuosním. Je to vše tak lehce a delikátně malováno, ty pampelišky, ty Tatranské hvozdy, ten pohled na jezero v lůně obrovských skal. Šetelík je velmi nadaný a velmi pilný umělec, to znamenáme každým novým obrazem z jeho dílny.

Nejnovější kořist z letních výletů Karla Liebschera zamlouvá se nejen známým pečlivým přednesem, ale též milou prostotou pojetí a vzduchovou hloubkou drobných těch motivů u Chocně, z okolí Okoře atd. Ullmann vystavil větší obraz »Sníh taje« a studii chaloupek, švižně a sytou barvou malovaných. Terš má zde rozměrné dílo »V náhoně,« pěkně osvětlené, s dobrým popředím, Klán několik studií z cest a jistou rukou »nahozený« lesní interieur. Dále vystavují Ferd. Prokop, Kralupský J. Holub, V. Malý, Vend. Schwarz, Vít Grus, Jan Šír. Král a Langer, nejmladší odchovanci krajinářské školy naší akademie, debutují s ukázkami svého svěžího umění, Král

poněkud tlumenější a zádumčivější, Langer energičtější v přednesu i v barvě.

Pí. Pokorná vkusně uspořádala a hebce provedla své Pivoňky s indickou vázou, Anina Nejtková široce guašem malovala Bezinky, E. Nevrlá olejem dekorativní zátiší.

Figurální malby zůstaly počtem za krajinami, jak tomu bývá již po dlouhá leta na všech našich výstavkách. Adolf Liebscher zaslal skizzu své Valašské Madonny a velký obraz temperový dvou líbajících se dětských postaviček, pak menší komposice dekorativní, a genre Socha u moře. Jakší má zde melancholické adagio »Na onen svět,« V. Černý Starého rybáře. Konečně také Terše lze zde připojiti pro postavu děvčátka na jeho obraze »V náhoně,« Jelínka pro jeho studii, a Jos. Ženíška pro genry Zprávy z vojny a Spící děcko.

Ze sochařských prací stavím do přední řady silné práce Frant. Uprky. Je mladý sochař, ale má odvahu a veliký rys faktury. B. Vlček dávno si zasloužil dobrou pověst jako výborný portrétista, jeho vystavené práce to jen dosvědčují. Krista nesoucího svůj kříž modeloval J. Kvasnička, pojetí jest originelní, postava při všem realismu nepostrádá vnitřní velikosti. Říha zastoupen podobiznami i dekorativními nádobami, které tu spatřujeme též od Milana Havlíčka. Také Amort vystavuje skizzu Jana Husa, výraznou postavu v kazatelském postoji. Znamenitou maličkost zaslal Cvekl, řezbář již z interieuru c. k. uměl. prům. školy r. 1900 chvalně známý. Ten »Chodák« v kožichu je výborně ze dřeva vyřezaný, je to »skulptura« skrovných sice rozměrů, ale plná života.

Přestávámli tentokrát namnoze na stručném vypočtení vystavených prací, budiž mně omluvou, že tato vánoční výstava je především domácím podnikem Umělecké Besedy, jímž poskytnuta členům umělcům příležitost, aby svá díla prodali, obecenstvu pak, aby nakupovalo. Není tedy příčiny k analytickým rozborům a podrobným posudkům.

V Novoměstských sálech *Radimský* svou novou výstavou vystřídal Jednotu výtvarných umělců; 35 obrazů z Normandie rozvěšeno řadou po stěnách. Ale dojem, jakým tato prostá exposice nejnovějších prací našeho impressionisty působí, jest hluboký. Jako by se tu volněji dýchalo, jako by z rámců těch obrazů vanul chladivý, občerstvující vzduch. Nejsou tu »pohledy,« až na tři malby, na nichž pohlížíme do hlubokého údolí, kde v mlze a v kouři se prostírá Rouen, a také tyto »pohledy« jsou především studie, čili lépe portréty vzduchových nálad, atmosféry. Je to zcela moderní směr, jímž se béře Vácslav Radimský, nikoli snad k vůli modernosti tohoto směru, nýbrž proto, že mu nelze jinak na přírodu se dívati, než tím moderním okem, které postihuje velkolepou hru barev a světla nad zemským povrchem, které nevidí, než věčně se měnící nádheru oblak, báječné effekty tlumeného nebo vítězně prorážejícího světla slunečního a pro něž existuje hlavně to nepomíjející divadlo barvy, barvy slabě vibrující, něžně nadechnuté, měkce kmitavé, podivuhodně zvučící a v táhlých, sonorních akkordech zaznívající. Je to hudba barev, symphonie atmosferických zjevů, co Radimský maluje. Marně

hledá laik nějakou romantiku, nějaký »vděčný motiv,« něco pittoreskního. Cesta lukou stačí, aby Radimský s nadšením, s temperamentem sobě vlastním se chopil štětce a rozmachem volným, ba rapidně zachytil to, co jeho oku lahodí, jeho srdce naplňuje rozkoší. Mléčný svit nad pastviskem ranní mlhou zahaleným, tetelící se jiskry slunečních paprsků na žlutě kvetoucím janovci, dlouhé, jemně modré stíny stromů na živě zeleném pažitě, nebe tyrkysové s fialovou dálavou, nebo rudě planoucí s tmavozelenými silhouettami stromů — to jest obsah jeho obrazů. A maluje to vše nad míru směle, bez techniky, ale též bez dlouhého hledání nebo zkoušení, na první ráz. Není pochybnosti o skutečnosti této pelové nádhery dalekých vršků sluncem oblitých, nebo o jadrnosti brčálové zeleně vodních travin. Radimský nutí diváka, aby uvěřil, že vše to bylo, třeba jen na chvilku bylo, než mrak se přehnal, než slunce za strom se skrylo. V tom je význam jeho umění. Ovšem nutno odstoupiti od mnohé malby jeho v jakousi uctivou vzdálenost, neboť Radimský nemaluje »kabinetní kousky,« vždyť i rozměry obrazů vyžadují, aby mezi divákem a plátnem zůstala dostatečná vrstva vzduchu. Pak ale obrazy svítí, pak máme illusi hloubky, dálky, výšky klenby nebeské, a pak uznáváme, že Radimský dosáhl, čeho zamýšlel: vzbuditi zdání skutečnosti, zobraziti kus božího světa s prchavou krásou jeho ovzduší.

Karlsruhe, hlavní a residenční město badenského velkovévodství, jest něco jako rozlehlejší krajské město, a vysílá do světa výstavu prací »domácích« umělců. Dnes asi je v Karlsruhe 80.000 obyvatelů, ale jeho umělecká škola (Kunstschule) proslula jakousi zvláštností, sborem profesorů, kteří založili spolek litografů a spolek leptařů. Výstava je dosti zajímava, neboť poznáváme z ní, že v Německu zájem o výtvarné umění je velmi vyvinut, že patrně se rozšířil přes širé kraje a společenské vrstvy, a že němečtí malíři (o ty jde nejvíce) chutě pracují pro četné a dle ukázek též umělecky dosti vzdělané publikum. Výstava obrazů neimponuje tou měrou, abychom na př. my Čechové odtud čerpali nové popudy nebo poznatky. Naopak jest mezi olejovými malbami mnohá, která by u poroty našich českých výstav neobstála. Několik starých, osvědčených umělců přidržuje se vyzkoušených receptů a dobrých tradicí. E. Kanoldt maluje »heroické krajiny,« Ferd. Keller Schwindovsko-Böcklinovské, Hoerter vodopády s velmi hnědým okolím, Ritter solidní ženské akty. Pak je tu několik mladších, jichž jmena dosud nejsou známa, Propheter jako dobrý podobiznář, Koester malíř kachen (opravdu jiných námětů nevystavil), Junker malíř koní. Aug. Groh zobrazil sv. Jiří i s koněm v rudém světle zapadajícího slunce, v životní velikosti (po kolena, z koně viděti toliko hlavu), a to velmi obhrouble, Segisser přistřihuje svoje krajinářské motivy po secessionistsku do rovných čar a jednobarvých ploch. Je to spíše všecko solidní, v barvě načernalé, než moderně švižné a koloristní. Za to veliká sbírka kamenotisků, dřevorytů a leptů je tím zajímavější, neboť kreslířský talent německý byl ode dávna značnější než čistě malířský. V tomto oddělení setkáváme se také se známějšími jmeny. Je tu Hans Thoma, Kallmorgen, Hans v. Volkmann, Fikentscher, Carlos Grethe, a jsou tu mnozí jiní, kteří rydlem nebo litografickou křídou mnohem lépe

se vyjadřují než štětcem. Poetické nálady, pěkná zákoutí, mnoho lesního kouzla, také tu i tam barevné nápady, v obmezené své pestrosti dosti originelní, — galerie rozmanitých tvarů i barev tu na papírových listech z lisu vyšlých též representuje moderní německé malířství mnohem lépe, než předcházející malby. Bystré, vnímavé oko Němců a jejich poněkud drsná, ale spolehlivá ruka docilují zde větších úspěchů, a též zasloužněnějších. Zdá se mi, že ze všech prací lze poznati, jak vážně se ti němečtí umělci dívají na své umění. Berou to všichni do pravdy, a to bez posy. A jak již podotknuto, umějí kresliti. Jsou tu četné ukázky všech těch výtečných vlastností německého malířství, které vždy nejraději kreslí. —

Tuto výstavu pořádala Krasoumná jednota pro Čechy. Je to v poměrně krátké době již několikátá výstava německého umění v Praze z různých příčin pořádaná, i sluší uvážiti, nebyloli těch německých výstav přespříliš. Neboť marně bychom pátrali po českých výstavách toho druhu v městech německých, — až na jednotlivý soukromý podnik není o uznání českého výtvarného umění v Německu ani řeči. Z naší strany pořád úsluha, zdvořilost, poklony, z německé strany pořád drsné odmítání, nepřátelské smýšlení, povykování o naší inferiornosti — »jaká pak je to symmetrie?«

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

Dr. Eduard Brzorád. — Antonín Havránek. — Anna Turnovská (Rajská). — Martin Hattala.

V plné síle mužné zemřel dne 18. listopadu 1903 v Německém Brodě advokát a poslanec zemský i říšský dr. Eduard Brzorád. Nebylo mu ještě 46 roků, když odešel na onen svět věčného míru a klidu, po němž za poslední doby následkem stále se vzmáhajícího neduhu tak velice toužil.

Brzorádův život v mládí, jako život všech mladých lidí z tak zvaných lepších tříd měšťanských, byl prost vzrušujících episod. Školy obecné i gymnasiální vychodil doma. Otec jeho, rovněž advokát v Německém Brodě, byl muž neobyčejného vzdělání, ale žil v názorech oné doby, jež měla za to, že humanismus vylučuje »úzkoprsé« národní třídění. Avšak povaha mladého Eduarda se hlavně vlivem školy a zevnějšího světa vyvinula směrem tak vlasteneckým, že neznáme z vynikajících mužů nynější naší společnosti žádného, jenž by jej ryzostí českého cítění předčil. Již jako student přilnul s horoucím zápalem k veřejné práci, a nebylo snad odvětví, v němž by se jí nebyl záslužně súčastnil. Působil v Praze mezi soudruhy, působil na venkově mezi lidem selským, ale nejšťastnějším se cítil v kruzích živnostenských, a měl zejmena mezi menšími řemeslníky přečetné upřímné přátele. Rozvoji této naší společenské vrstvy především věnoval svou činnost. Když se stal koncipientem, rozšířil svůj program a zasvětil se práci, zejmena v národě českém snad nejne-

vděčnější — politice. Z toho pole nikdo si u nás neodnáší vonných květův uznání a vděčnosti, ani zlatých klasův prospěchu, — kdo se dá touto cestou, toho nic jiného nečeká než sklamání, nevděk a bolest. Kdo jako politik u nás hodlá vyletěti na perutech slávy k nebesům, zle se přepočítá, — žár závisti, lži a nepřátelství roztaví vosková křídla nebohému Ikarovi, a on se s výše své sřítí dolů do propasti. Osudu toho dr. Brzorád — k svému štěstí — se nedočkal; sice ani on nebyl ušetřen nevděkem těch, pro něž tak poctivě, horlivě a nezištně pracoval, ale přece zanechal velké množství přátel.

Brzy potom, když dospěl potřebných let, stal se Brzorád poslancem a tím se dostal do pravého proudu. Nebyl z těch, kteří se domnívají, že tato hodnost k ničemu nezavazuje, ale byl ještě z té staré gardy, která se nepachtí po vyznamenáních a po zisku, nýbrž prosta všech vedlejších záměrů pracuje a ve výsledcích práce své hledá i nalézá útěchu a posilu. Brzorád byl nejen poslancem, nýbrž i rádcem a přítelem lidu svého, a čistá jeho povaha všemu, co nízkého a zlého, nepřístupná, nedopouštěla ani, aby pomýšlel na sebe. Pracoval za jiné bez odměny až do úmoru, a to bylo hlavní příčinou, že jsme se s ním museli tak záhy rozloučiti.

Jako poslanec brzy postoupil do předních řad našich, až byl zvolen za místopředsedu poslaneckého klubu svobodomyslné národní strany a za člena parlamentární komise. Ačkoli sám byl v jednání rázný, mnohdy i bezohledný, přece požíval všeobecné úcty. Každý se záhy přesvědčil, jak šlechetná, něžná duše jest v tom robustním, na pohled zdravém těle, tak že i v řadách našich národních odpůrců požíval vážnosti, ano i důvěry; každý věděl, že co Brzorád slíbí, také se stane. Byl pracovník neúnavný, v klubu, v komisích i ve sněmovně, zejmena však vynikal v polemikách. Mluvil s železnou logikou a neobyčejně bystře. Nezapomenutelné zůstanou jeho dotazy ku předsedovi v prvním zasedání říšské rady nynějšího období, kde hájil práva jazyka českého v parlamentě. Dotazy ty opakovaly se každý den a vždy vyzněly v jinou nuanci, byly vesměs rozhodné, pádné a vtipné.

Jako člen praesidia klubovního měl účastenství v nejednom pro národ náš důležitém vyjednávání s vládou i s politickými stranami, a v každém ohledu osvědčil neobyčejnou bystrost a prozíravost.

V parlamentárním životě užívá se, třeba ne v plném souhlase s jednacím řádem sněmovním, hlasitých oněch poznámek, jež mnohdy způsobují větší vzrušení než dlouhá řeč. Dr. Brzorád byl z těch, kteří vždy dovedou užiti v pravý okamžik pravého slova a charakterisovati jím situaci. Mnohá jeho parlamentární interjekce stala se okřídleným slovem. Co mu však nejvíce zjednávalo přátel a stoupenců, byla absolutní čistota jeho charakteru a jeho naprostá nezištnost. Na sebe vždycky zapomínal; prospěch a štěstí českého lidu byly mu nade všecko, lidu svému obětoval své vlastní štěstí.

Dlouho zápasil s chorobou, jež mu hubila útroby. Odejel z Vídně teprve, když se toho ukázala nezbytná potřeba. V létě zajel si do

Karlových Varů, ale v beznadějném stavu vrátil se domů. Někdy se zdálo, že se stav jeho zlepší a že snad jeho energie životní odolá zákeřné nemoci; ale marná byla všechna naděje: smrt vyrvala jej rodině i národu. S velkolepou pohřební slavností uložen jest v Německém Brodě dne 21. listopadu k věčnému odpočinku.

V. Ryba.

Dne 28. listopadu t. r. zemřel v Praze Antonín Havránek, profesor akademického gymnasia. Narodil se r. 1861 ve Valašském Meziříčí, vystudoval na Pražské universitě, a věnovav se profesuře, působil jako supplující učitel na střední škole Malostranské v Praze, odkudž byl r. 1894 povolán za skutečného učitele klasické i moderní filologie na gymnasium do Kolína. Po čtyřech letech přešel na tamější reálku a teprve r. 1903 byl přeložen na gymnasium akademické. Oddán jsa s upřímnou horlivostí svému povolání, zabýval se také pracemi literárními, přispívaje od roku 1891 do Ottova naučného slovníku. *F. V.*

Na Vyšehradě v noci na den 3. prosince 1903 dokonala svoji pozemskou pouť vetchá osmdesátiletá stařenka Anna Turnovská. Teprve svou smrtí připomněla se opět lidem staršího pokolení. »Hle,« pravili sobě čtouce noviny, »Anna Rajská zemřela!« Mladší generace si vůbec nepovšimla té události, neboť o zesnulé už docela nevěděla. A přece Anna Rajská kdysi stávala v přední řadě českých žen, v dobách nad míru nepříznivých dobyla si platných zásluh o české divadlo, patřila k jeho hvězdám, ještě pak více k jeho hrdinkám, arci ne v tom smyslu, že by byla zastávala obor heroin.

Narodila se v Praze v únoru roku 1824 jako třinácté dítě vojenského důstojníka Forchheima. Její starší sestra, vstoupivši na dráhu hereckou, octla se s mladým J. K. Tylem u jedné společnosti, a když se nebezpečně rozstonal, ošetřovala ho s příkladnou obětavostí. Později také on na čas oblekl císařský kabát, jako vojenský účetní seznámil se v Praze s Forchheimem a počal choditi do jeho rodiny. Ta ovšem byla německá; ale malá Anna se Tylovou zásluhou rychle a dobře naučila česky a působením jeho počala v českých představeních, jmenovitě v Kajetánském domě vystupovati v dětských úložkách.

Tyl, který se s její sestrou oženil, nazýval divadlo svým hadem z ráje; tím stalo se též Anně Forchheimové. Roku 1839 počala již hráti na stavovském divadle. Brzy potom byl otec její přeložen do Lvova; Annu vzal ovšem s sebou, ale jí ani tam herecká vášeň neopustila. O překot se učila polsky a jako šestnáctileté děvče, dosáhnuvši pěkného úspěchu v úloze Katinky Hulbronské, stala se členem Skarbkova divadla. Ale když v Praze Stöger zřídil zvláštní české divadlo v Růžové ulici a Tyla v něm učinil režisérem, Anna Forchheimová s nadšením poslechla vybídnutí švakra svého a spěchala do Prahy k jeho divadlu, do jeho domácnosti, v níž pak setrvala až do smrti jeho.

Divadelní jmeno její — Anna Rajská — záhy v Praze patřilo k nejpopulárnějším. Stala se velmi oblíbenou herečkou a horlivě se

účastnila tehdejšího vlasteneckého hnutí, jmenovitě také jako pilná deklamátorka v českých besedách.

Ale životní dráha její byla trnitá. Česká představení v Růžové ulici neměla dlouhého trvání; od r. 1845 konala se v stavovském divadle, ale toliko v neděli odpoledne; čeští herci měli buď velice skrovný plat, nebo neměli platu žádného. Tyl sám jako herec nijak nevynikal, i měl dosti osobních a literárních nepřátel, kteří jej posléze z Prahy vypudili. Od roku 1851 — neobdržev ani své vlastní koncese — musel se tou'ati po venkově, často i s rodinou strádati největším nedostatkem, snášeti nejtrapnější svízele; pro lásku k vlasti a pro lásku k divadlu vytrpěl mučednictví.

Když r. 1856 vysílen a umořen klesl do hrobu, osiřela po něm jmenovitě též Anna Rajská, ježto byla matkou dětí jeho. Jej se slávou pochovali, rodiné jeho však teprv nastaly těžké časy. Nuzovala se při venkovských společnostech a mohla jen s největšími obavami hleděti do budoucnosti. Bylo to v letech, kdy i Božena Němcová s dětmi svými nemívala co do úst dáti a posílala k dobrým známým pro kousek chleba. V tak krušných poměrech žili tehda čeští spisovatelé a herci, kteří v lidu svém konali předůležité národní a kulturní dílo.

Tylovým dětem a matce jejich na štěstí se našel pravý přítel a pomocník, mladý kočovný herec Turnovský. Annu Rajskou, o 13 let starší, pojal r. 1860 za manželku, dětem jejím stal se ne otčímem, nýbrž dobrým otcem. Nová rodina musela ještě mnoho přestáti, všeličeho zkoušeti, jen aby se obživila. Rajská dostala se posléze opět ku Pražskému českému divadlu, ale za pruské okkupace r. 1866 musela se znova uteci na venek. Brzy potom se na vždy rozloučila s prkny, které znamenají svět, uchýlila se v soukromí, žila jen své rodině. Tyla přečkala skorem o půl století, s Turnovským byla přes 40 rokův, jsouc mu z té duše vděčna, že jí a dětem jejím po dlouhé strastné plavbě na zmítaném člunu upravil život v klidném přístavě. Jako paní Turnovská měla už jen velmi úzký kruh známých. Na herečku Rajskou se dávno zapomnělo; ona sama jen ob čas před domácími prohodila: »Dnes je tomu padesát a tolik let, co jsem tam a tam po prvé vystoupila v té a v té úloze.« Když přežila i Turnovského, v tom novém, divném světě vždy více pohružovala se do tichých vzpomínek na ty, kteří před ní — větším dílem již dávno — odešli na věčnost; a čím jistěji se blížil její vlastní konec, tím pevněji věřila, že se s nimi tam nad hvězdami shledá. *R. O.*

Právě, když toto číslo Osvěty končíme, přichází ještě jedna truchlivá zpráva: že po krátké nemoci dokonal v Praze život svůj stařičký profesor Martin Hattala. Nekrolog jeho přineseme budoucně.

———— —

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 12. prosince 1903.

Říšská rada. Dohoda tří českých stran a volba na Lounsku. — Uhersko. — Německý říšský sněm. — Francie. — Macedonské reformy. — Nový italský kabinet. — Neutěšené poměry v Bulharsku. — Poměr mezi Ruskem a Žaponskem. — Anglická výprava do Tibetu. — Poselství presidenta Roosevelta.

Vídeňská říšská rada zasedala od 17. listopadu, a výsledek její »činnosti« jest takový, jakého se s jistotou bylo lze nadíti. Čeští poslanci pokračovali v obstrukci, a není vyhlídky, že by se proti jejich vůli podařilo říšský parlament učiniti dělným. Veškery pokusy o uzdravení tohoto centralistického zákonodárného sboru až dosud selhaly, a nikdo snad již nepochybuje, že žádný takový pokus se nezdaří. Dnové tohoto parlamentu jsou sečteny, osud jeho je spečetěn. Předseda ministerstva dr. Körber je se svým, od officiosních listů tak vychvalovaným státnickým uměním v koncích. Úkolem jeho bylo učiniti parlament dělným, odstraniti nejnaléhavější spory a skoncovati vyrovnání s Uhry. A z těchto úkolů neprovedl ani jediného. Oblažuje již čtyři roky Rakousko, a poměry nejen že se nezlepšily, nýbrž valně se zhoršily a zmatky vzrostly na všech stranách.

Panu Körbrovi podařilo se jediné — přiostřiti spor rakousko-uherský. V první své řeči v tomto zasedání říšské rady vyslovil se, že Uhersko nemůže ve věcech vojenských samostatně rozhodovati. Na to prohlásil hr. Tisza v uherském říšském sněmu, že v záležitostech uherské části armády jsou právomocnými činiteli pouze koruna a sněm uherský a že výklad předsedy rakouského ministerstva jest toliko »dilettantským projevem vynikajícího cizince,« jemuž nemůže býti přikládán nějaký význam. Odpověď páně Körbrova byla chabá a vyhýbavá. Dovolil si toliko námitku, že hrabě Tisza jest přece také stoupencem zákonů o vyrovnání z r. 1867, jichž každá změna pouze za souhlasu obou polovic říše jest možna. Hrabě Tisza na to prohlásil, že nelze mluviti o základních zákonech mocnářství, nýbrž toliko o zákonech uherských a zákonech rakouských, a že není správné tvrzení, jako by Uhersko mohlo vyrovnávací zákony měniti jen za souhlasu Rakouska. V tomto souboji pan dr. Körber rozhodně podlehl. V parlamentních kruzích panuje přesvědčení, že hr. Tisza a ryt. Körber vedle sebe vládnouti nemohou, kdy by zahájený boj měl býti dobojován do všech důsledků. A že dobojován bude, o to se Maďaři postarají. Který z obou ministerských předsedů by ustoupil, není těžko uhodnouti.

Poslanec dr. *Fořt* uvedl do rozpravy problém veliké důležitosti: podal návrh na *revisi ústavy* a odůvodňoval jej dne 9. prosince. Ohradil se proti tomu, že by českým poslancům tímto návrhem jen o to běželo, aby pravidelný postup sněmovních prací zdržovali; vlastní pohnutkou jim bylo poznání, že v době, kdy vše nalézá se takřka ve varu a kdy zájmy státní se utápějí v rostoucím příboji národního soupeřství a záští, jeví se nutná potřeba vystoupiti z bašt zápasnických na vyšší cimbuří a pátrati po Ariadnině niti, která by mohla ukázati cestu z nynějšího labyrintu. Pak podal zevrubné důkazy, že

ústavní centralismus v Rakousku přivodil: 1. v oboru politického života ***zfalšování ústavnosti***, 2. v oboru zákonodárství ***neplodnost***, 3. v oboru veřejné správy ***byrokratickou libovůli***, 4. v oboru péče o hmotné prospěchy a osvětový pokrok ***chřadnutí a zakrnělost***, 5. v oboru státních financí ***nesnesitelná břemena a plíživý schodek***, 6. v oboru záruk budoucnosti státu ***podkopávání vší autority*** a bezvládné kymácení státní lodi na nepokojném moři. Ke konci appeloval na sněmovnu, aby se přičinila o uskutečnění snah směřujících k tomu, aby státní útvar, jehož jsme členy, po strastiplných, vysilujících ba umrtvujících zápasech byl konečně postaven na pevný základ národní rovnoprávnosti a skutečné, nefalšované ústavnosti.

Při hlasování zamítnuta pilnost návrhu. Proti pilnosti hlasovali nebo před hlasováním se vzdálili čeští poslanci radikální, agrární a národně sociální. Stanovisko radikálů označil dr. Baxa. Pravil, že český národ stojí na stanovisku českého státního práva a je proti ústřednímu parlamentu. Má býti zřízen generální sněm český na základě stejného, obecného volebního práva, a sněmu tomu mají připadnouti úkoly nynější říšské rady. Jmenem národních socialistů prohlásil posl. Choc, že Fořtův návrh jest tuze skromný a nesrovnává se s programem, na jehož základě Mladočeši byli zvoleni; Rakousko spasí jen obnova českého státu. Čeští konservativci velkostatkáři hlasovali rovněž proti pilnosti a oznamují příčiny svého jednání: pokládají návrh za obstrukční a jsou proti němu také z důvodů věcných, ježto jsou důslední ve své státoprávní politice a nepřiznávají Vídeňskému parlamentu právo, aby v nynějším svém složení, jež z české strany nebylo nikdy uznáno za právní, byla měněna ústava. Sezení 10. listopadu, kdy o návrhu Fořtově hlasováno, bylo poslední před vánocemi. Kdy bude příští sezení, neví nikdo, ani vláda.

Officiosní listy oznamují, že stane se ještě jeden pokus, učiniti parlament dělným. V jakém směru se náprava má státi, o tom zachovává se mlčení. Že změna jednacího řádu nepomůže, jest jisto. »N. fr. Pr.« nadhodila, že pomýšlí se na změnu kabinetu a proslýchá se, že nástupcem Körbrovým má se státi dr. Baernreither. Prostá změna osob nepomůže, a není třeba prorockého ducha, aby se s bezpečností předpovědělo, že dr. Baernreither by dospěl k témže smutným koncům, jako dr. Koerber. Nikoli změny osobní, ale změny celého systému, a sice změny radikální, jest potřebí. Německé strany na českém sněmu usnesly se, pokračovati v obstrukci bezpodmínečně a všemi prostředky tak dlouho, dokud budou Češi obstruovati na říšské radě. Někteří němečtí poslanci doporučují vládě, aby z rozpočtového provisoria, jež bude § 14. dekretováno, škrtla veškery položky, na nichž Čechům v první řadě musí záležeti. Oznamuje se, že předseda ministerstva nesouhlasí s tímto návrhem, že nechce podniknouti nic, co by se jen z daleka podobalo státnímu převratu, a že bude zachovávati »trpnou stálost«, aby Čechy přesvědčil, že stát a vláda na sobě nedají nic vynutiti. »Trpná stálost« vlády zajisté se neosvědčí a nezlomí vytrvalosti českých poslanců.

Dohoda tří politických stran českých dosud pohříchu nejeví blahodárných následků, které se právem od ní očekávati mohly. Vo-

lání všech Čechů pod společný prapor k zápasu za práva země i národa, k nejtužšímu odporu proti útisku a bezpráví nedošlo dosud náležité ozvěny, a myšlenka utvoření pevného, jednotného tábora českého, »před jehož silou by se sklonila křivda, a o kterýž opřen by zvítězil majestát práva a spravedlnosti,« nepřiblížila se ani o krok k svému uskutečnění. Různé mladé radikální strany nejeví nikterak ochotu k společné činnosti a jsou odhodlány jíti též dále svými cestami. Lidé pochybující o trvalosti a pevnosti zjednané dohody posilněni jsou příliš brzo v nedůvěře své: při doplňovací volbě do zemského sněmu na Lounsku střetly se strany mladočeské a agrární, a ježto účastněním se strany sociálně demokratické nedostalo se žádnému kandidátu potřebné většiny, došlo k užší volbě, při níž po tuhém boji zvítězil kandidát strany agrární.

V Uhersku nastal konečně obrat. Přičiněním Košutovým zjednán mír mezi jeho stranou a vládou, a tím skončila se obstrukční éra. Frakce Szederkenyiova a různí poslanci, kteří nenáležejí k žádné straně, prohlásili sice, že budou v obstrukci pokračovati, ale i když se všichni spojí, bude jich sotva třicet, což jest počet na účinnou obstrukci příliš malý. Maďaři mohou býti spokojeni, neboť dosáhli, čeho na ten čas dosáhnouti vůbec bylo možno. Na ten čas vzdali se sice velící řeči maďarské v uherské části armády, ale předseda ministerstva učinil na sněmu zásadní prohlášení, *že v Uhrách každé právo a tudíž i každé právo týkající se organisace a správy vojska, jakož i řeči velící, má svůj původ ve vůli národa vyjádřené jeho zákonodárným sněmem.* Jest to veliký ústupek, jehož se Maďarům dostalo a jejž tím více ceniti dlužno, že se stal nedlouho po známém Chlopském armádním rozkazu, v němž hlásalo se něco zcela jiného.

Německý říšský sněm zahájen byl trůnní řečí, o níž jest jednohlasný úsudek, že dosud žádná nebyla tak prázdná. Císař Vilém chtěl sněm zahájiti osobně, ale vážná choroba jeho mu to zabránila; trůnní řeč četl říšský kancléř hr. Bülow, a z řad poslanců neozval se tentokráte ani jediný projev souhlasu. Z ohlášených vládních předloh pouze předloha týkající se *reformy říšských financí* má větší důležitost. Jest velice naléhavá, ale spojené vlády nenalezly jiného prostředku, než značné zvýšení daní. Pro reformu vyslovují se národní liberálové, konservativci a antisemité, proti ní katolický střed, sociální demokrati a různé malé frakce, tak že na přijetí její nelze pomysliti. — O zahraničné situaci mluví trůnní řeč s velikou zdrželivostí. Nápadno bylo, že se vyslovuje toliko »přání a naděje« udržeti mír, kdežto v dřívějších letech určitě se tvrdívalo, že zachování míru jest zabezpečeno. Macedonská otázka, kteráž jindy na lehkou váhu se brala, prohlášena nyní za »obtížnou«. Setkání německého císaře s ruským carem označeno jest jako důkaz trvalého přátelství mezi oběma státy, ale pomlčeno o tom, jak by se přátelství to osvědčilo, kdy by vypukla válka mezi Ruskem a Žaponskem. — Při volbě praesidia zvolen za předsedu hr. Ballestrem (z katolického středu), za místopředsedy pak hr. Stollberg (z konservativní strany) a profesor Paasche (za strany národně liberální). Sociální demokrati neobdrželi zastoupení v předsednictvu.

Ve Francii ministerstvo Combesovo bezohledně pokračuje ve své proticírkevní politice, ačkoli sám předchudce nynějšího předsedy ministerstva, Waldeck-Rousseau, jenž politiku tu přece zahájil, rozhodně proti němu se postavil a v senátě dokazoval, že vláda jde v boji proti katolické církvi příliš daleko a že boj ten povede k rozdělení Francie na dva nepřátelské tábory. Waldeck-Rousseau radil Combesovi, aby se zastavil, dokud je čas. Combes odpověděl, že půjde svou cestou dále. Poněvadž Waldeck-Rousseau má v senátě dosti silnou stranu, ocitla se vláda v nebezpečné situaci, ale při rozhodném hlasování přece jí v senátě vyslovena důvěra, ovšem jen malou většinou jedenácti hlasů. Proticírkevní politika jest netoliko v ohledu církevně politickém povážlivá, ale i z té příčiny, že proměnou řeholních škol na veřejné hrozí státnímu rozpočtu na dlouhá leta veliký schodek.

Na obzoru objevila se opět *záležitost Dreyfussova*: přívrženci jeho žádají za novou revisi jeho procesu. Nacionalisté ovšem se jí vzpírají. Uvádějí, že ochránci Dreyfussovi jsou titéž lidé, kteří jsou zároveň přáteli trojspolku, snaží se odloučiti Francii od Ruska, bratří se s Anglií, jež vypudila Francii z Fašody, kteří také chtí zničiti armádu a štvou občana proti občanu. Proti revisi vyslovili se též všichni dosavadní ministři války kromě nynějšího. Čelný nacionalistický list Patrie uveřejnil plamenný protest proti revisi, v němž pravil: »Co chceme protestujíce proti rehabilitačním pokusům, jest: zjednati vážnost dvojnásobnému rozsudku, hájiti čest důstojníků, kteří konali dvakráte svou povinnost, ztrestati zradu a přibiti ji na pranýř, posilniti obranu země, hájiti spravedlnost a pravdu! Proč, tážeme se všech lidí dobré vůle, proč všichni nepřátelé naší armády jsou přáteli Rennesského odsouzence? Proč dělá se tolik pro Dreyfussa, co se nikdy pro nikoho nedělalo? Neboť bylli kdo po zrušení rozsudku postaven po druhé před soud, toho neviděl svět, aby byl postaven před soud ještě po třetí!« Ale vláda Combesova jest úplně ve vleku Dreyfussovců.

Otázka oprav v Macedonii, na ten čas v Evropě nejdůležitější a nejpalčivější, nepřiblížila se dosud svému rozluštění. Turecká vláda vyhledává a pohříchu i nalézá vždy nové vytáčky. Rakousko a Rusko osvědčují k jednání vysoké porty podivuhodnou trpělivost. Zástupcové obou velmocí opět a opět s největším důrazem v Cařihradě naléhali na provádění požadavků v Muerzstegu umluvených, ale bez valného výsledku. Sultán doufal do posledního okamžiku, že některá z evropských velmocí — nejspíše Německo — přispěje mu ku pomoci, ale když se přesvědčil, že jeho naděje jsou marny, odhodlal se konečně prohlásiti, že úmluvu Muerzstegskou »v zásadě« přijímá, ale že podá podrobné námitky proti některým požadavkům, aby je uvedl v souhlas se zásadami svrchovanosti Turecka. Jest patrno, že turecké vládě jde jedině o získání času a že nikterak nepomýšlí na to, aby rakouským a ruským požadavkům vyhověla. Naděje, že záležitost oprav v Macedonii lze smírnou cestou vyříditi, mizí vždy více. Anglie prohlásila, že si zůstavuje právo podati vlastní návrh, kdy by se přesvědčila, že projekt rusko-rakouský nepřispěl

k zabezpečení míru a k zavedení pořádku na Balkáně. O zpustošení Macedonie a Starého Srbska podávají i turecké úřední správy úžasné podrobnosti. V Ochridském okrese bylo vypáleno 1420 domů, v Koturském 1322, v Gorickém sandžaku 384. Ve Francii činí se publicistické pokusy, aby Balkánská otázka se stala společnou záležitostí všech evropských velmocí. Vůdcové macedonského hnutí vidouce, jak málo turecká vláda dbá rakouských a ruských požadavků, zahájili opět svou činnost. Michaelovský, Sončev a Boris Sarafov cestují po Balkánsku a prohlašují, že na jaře dojde opět k boji. Ve skutečné provádění reforem nikdo nevěří.

Nový italský kabinet představil se oběma zákonodárným sborům. Předseda kabinetu *Giolitti* oznamoval obšírně svůj program, který ani vzhledem k vnitřní, ani vzhledem k zahraničné politice neobsahuje nic pozoruhodného. Oplývá krásnými sliby, ale neudává prostředků, jimiž vláda Italii z nynějších neblahých poměrů vnitropolitických, hospodářských a sociálních vysvoboditi hodlá. Nová vláda nenarazila na velikou opposici, a v obou sborech jí valnou většinou vyslovena důvěra. Ale nikdo se netají přesvědčením, že nebude míti dlouhého trvání. Veliké rozpaky způsobeny jí protirakouskými demonstracemi téměř ve všech větších městech italských; vznikly z té příčiny, že německá akademická mládež v Innsbruku surovým spůsobem pohanila italského prof. Gubernatisa, když tam přijel, aby přednášel o znělkách Petrarcových, v čemž Němci spatřovali demonstraci pro zřízení vlašské university. Italská vláda potlačila protirakouské výtržnosti a ministr zahraničných záležitostí Tittoni vyslovil se, že nebudou míti nijakého vlivu na přátelské styky mezi Rakouskem a Italií (?).

Z Bulharska docházejí smutné zprávy. Členové macedonského komitétu vymáhají příspěvky na macedonské hnutí násilím a nelekají se ani vraždy. Sofijské listy naříkajíce oznamují, že »vlastenci« již i za bílého dne vnikají do domů a závodů zámožných občanů a hrozíce jim smrtí nutí je, aby jim vyplatili veliké výkupné. Vláda pokračuje ve své protiruské politice. Ministři prohlásili, že se Bulharsko cítí dosti silným, aby mohlo v Macedonii provozovati samostatnou politiku. Bývalý ministr dr. Danev, jenž v národním sobrání nemohl se hájiti proti žalobě, že chtěl Rusům vydati Burgas a Varnu, vyslovil se, že tato »samostatná« politika znamená politiku protiruskou, a politika protiruská že jest v Bulharsku vlastizrádná, ježto nemůže vésti leč k pokoření Bulharska. Nynější ministr vojenství, plukovník Savov, vyjádřil se, že Bulharsko, budeli míti vojnu, nebude ji míti s Tureckem, nýbrž s nepřítelem Turecku i Bulharsku společným. Tímto »společným nepřítelem« jest Rusko, ono Rusko, které s nesmírnými obětmi vyprostilo Bulharsko z jařma tureckého!

Poměr mezi Ruskem a Žaponskem je stále napjatý a nebezpečí války nemizí s obzoru. Anglie neustává štváti Žaponce proti Rusku. Žaponská vláda podala ruskému místodržiteli admirálu Alexejevu podmínky, na jichž základě jest ochotna vyjednávati o dohodu. Podmínky ty jsou: 1. Celé Mandžursko musí býti cizincům otevřeno. 2. Jednotlivé státy dohodnou se samy s Čínou o hranicích

jednotlivých údělů, které jim mají býti otevřeny. 3. Rusko musí se vzdáti všech privilegií v Mandžursku. 4. Počet ochranného vojska podle železničné dráhy musí býti uveden na nejmenší míru. 5. Rusko musí uznati práva, kterých si Žaponci dobyli na Koreji. 6. Rusko nesmí se vměšovati do záležitostí žaponských koncesí železničných. 7. Rusko musí uznati právo Žaponska chovati na Koreji vojsko k ochraně žaponských poddaných a železnic. 8. Rusko nesmí na Koreji nic podnikati, co by mohlo vésti k zápletkám mezi oběma státy. Že Rusko požadavkům těm se nepodrobí, jest pochopitelno, neboť jsou tak těžké, jako by již Rusko ve válce podlehlo.

Rusko otálí dosud s odpovědí, ale nesložilo zatím ruce v klín. Před několika dny přišla z dálného východu překvapující zvěst, že Rusko uzavřelo s Čínou v příčině Mandžurska novou úmluvu, kterou původní ujednání o této provincii bylo obnoveno. Smlouva stanoví, že čínský císař zůstane suverénem v Mandžursku, že však Rusku bude přiznán poradní hlas při správě země. Čína pomýšlela nějaký čas na válku s Ruskem a počítala na pomoc Žaponska, Anglie a severní Ameriky. Když však nabyla přesvědčení, že ani na Anglii, ani na Ameriku spoléhati nemůže, a Žaponsko nedalo praktické rady, jak by se proti Rusku postupovalo, rozhodla se, že se dohodne s Ruskem. Dohoda rusko-čínská způsobila v Žaponsku velikou stísněnost, neboť dokázala, že by v případě války zůstalo Žaponsko odkázáno samo na sebe.

Žárlivost a nepřátelství mezi Žaponskem a Ruskem netrvá teprve od ruského obsazení Mandžurska. Sibiřská dráha budila v Žaponsku hned od počátku strach a starost, neboť vidělo, jak Rusko vždy více jeho postavení ve východní Asii ohrožuje. Bez dráhy nebylo by Rusko nikdy mohlo pomýšleti na to, aby se na Koreji a v Číně stalo v obchodu i v politice jeho soupeřem. Když pak Žaponsko v letech 1894 a 1895 svedlo válku s Čínou a zvítězilo, požadovalo poloostrov Liaodun, který by mu byl zabezpečil taktickou přesilu v Žlutém moři a protektorát nad Pekingem. Tomu se však Rusko opřelo, a Žaponsko muselo se spokojiti ostrovem Formosou. Od té doby zanevřeli Žaponci na Rusko a pomýšlejí na válku. Ale žaponští státníci jsou si dobře vědomi, že by to byl příliš nerovný boj, kdy by Žaponsko do války s Ruskem samo se pustilo. Na moři mohlo by se s ním snad měřiti, ale na pevné zemi jest ruská přesila příliš veliká. Rusko nechová se ostatně k oprávněným požadavkům žaponským odmítavě, jest ochotno učiniti mu na Koreji značné ústupky, ale nikoli v té míře, jak vláda žaponská žádá. Rozhodnutí o míru nebo válce závisí jedině na Žaponsku.

Anglie podniká výpravu do T i b e t u. Vůdcem jejím ustanoven plukovník Macdonald, jenž se má spojiti v Khombo-Youngu, druhém to městě Tibetu, s plukovníkem Younghousbandem, jenž již od několika neděl se nalézá v opevněné posici na území tibetském. Anglická vláda prohlašuje sice, že nepomýšlí na trvalé obsazení území tibetského, ani na útočný postup až k hlavnímu městu Lhesse, ale opposiční listy anglické tvrdí, že nejedná se o nic jiného, než o zabrání země té, a útočí prudce na místokrále indického, lorda Con-

zona, jenž ke kroku tomu dal podnět. Jest to zjevná provokace Ruska. Anglie, nemohouc zabrániti ruských úspěchův ve Východní Asii, chce se patrně odškodniti v Střední Asii. Jistý státník ruský vyslovil se, že jest to vrcholem všeho, co si Anglie od r. 1878 dovolila, a že podaříli se Anglii záměr její, bude pánem v Asii. Rusko nebude zajisté k tomuto anglickému podniku přihlížeti nečinně. Jak známo, navazovalo Rusko již styky s Tibetem, a před nedávným časem vyslal tibetský Dalai-Lama zvláštní poselství k caru Mikuláši.

Poselství presidenta Roosevelta ke kongresu jest projevem státníka, jenž s chloubou pohlíží na veliké pokroky Spojených států doma i za hranicemi a jenž s nejlepšími nadějemi hledí do budoucnosti. Příjmy Unie byly o 54, 297, 667 dollarů větší než výdaje, ale president Roosevelt jako dobrý kupec varuje, aby nebylo slepě spoléháno na nevyčerpatelnost tohoto zlatého zdroje, a radí k spořivosti. Hlásá zásadu, že velikého přebytku ani si nesluší přáti, a dává přednost rovnováze mezi příjmy a vydáním. Nejdůležitějším bodem poselství jest prohlášení o nedotknutelnosti zlaté měny. President považuje veškery bimetallistické pokusy v nynějších poměrech za zbytečné a nemoudré. Důležitějším jest mu podporování amerického obchodu jinými cestami, přimlouvá se za utvoření amerického poštovního paroloďstva námořního. Co se týče otázky přistěhovalecké, vyslovuje se, že Amerika má přijímati jen »vítané« živly. Pak připomíná výrok Monroeův z roku 1824, že loďstvo jest zbraní, kteráž poskytuje vládě největší oporu při obraně americké říše, a doporučuje, aby Spojené státy neustávaly rozmnožovati své lodi. Přimlouvá se za zřízení lodní stanice na Filipínách, poněvadž bez ní by východoasijské loďstvo bylo málomocné, a za zřízení admirálského štábu po spůsobu generálního štábu pozemní armády. Roosevelt ohlašuje brzké předložení smlouvy o panamském kanálu, ospravedlňuje jednání Spojených států hledě k panamské revoluci, a končí své poselství: »Vláda Spojených států byla by se dopustila pošetilosti a slabosti, jež by byly rovny zločinu na národě spáchanému, kdy by byla jednala jinak.«

Adolf Srb.

R. 1904. Čís. 2.

OSVĚTA

Herbert Spencer a jeho nauka.

Napsal

Otakar Josek.

Dne 8. prosince 1903 zemřel na jižním břehu anglickém (v Brightonu) stařec skoro 84 let, který, ač churavěl téměř bez ustání, vykonal dílo vyžadující obrovských sil. Obral si úkol odvážnější a rozáhlejší než sám Darwin. Chtěl totiž jednotným spůsobem, zákonem to vývoje, vyložiti nejen vznik rostlin a živoků, nýbrž i sluneční soustavy a naší země, jevů v duši jedincově i ve společnosti lidské. I usmyslil si vytvořiti ucelenou, podrobně rozčleněnou soustavu svých myšlenek, která by se jako strom opírala o několik stěžejních, všeobecných pomyslů, o své to kořeny, a která by pak z jednotného svého kmene vyháněla klenbu svých haluzí, t. j. několik odborných, ale týmiž hlavními zásadami prodchnutých nauk. Tak usiloval o dvojí jednotu poznatků: předně o jednotu nižšího řádu (v každé odborné nauce), potom o vyšší, nadřazenou (v nauce všeobecné, slučující výslední poznatky všech odborův). A v tomto jednotném přehledu všech vědomostí lidských, postihujícím všude hlavní orientační nit, spatřoval význačnou vlastnost filosofovu. Bylať mu věda »poznáním ujednoceným *z části,*« filosofie však »poznáním *zúplna* ujednoceným.«

Angličanům lahodí, že takový universální, synoptický duch přišel na svět v městě Derby, v srdci jejich vlastní země, a ne v Skotsku, které tak často jim odchovávalo slavná jmena. Lahodí jim, že vedle Humea, Lockea, Berkeleye a Milla, kteří pěstovali toliko jednotlivé úseky vědy, a vedle Ruskina, který byl příliš těkavé povahy a síly své rozptyloval, vlast jejich vydala muže přihlédajícího k veškerenstvu věcí a tím umlčujícího výtku ciziny, že nejsou s to, aby vymyslili filosofickou soustavu všeobsáhlou a organicky rozvětvenou.

Herbert Spencer narodil se dne 27. dubna 1820 ze staré rodiny učitelské, ale vychováván byl dosti nepravidelně.[1]) Chlapce slabého těla matka vodívala na bohoslužbu mezi methodisty, otec mezi kvakery. Po otci, učiteli mathematiky, zdědil zálibu v předmětech reálních: v kreslení (dle přírody), v počtech, fysice, chemii a vůbec ve věcech spíše rozumových než pamětných. Rád sbíral přírodniny, strojil pokusy a naučil se takto více mimo školu než ve škole, kde býval lenivý, neposlušný a umíněný. Když trochu tělesně sesílil, třináctiletý dán na vychování k strýci Tomášovi, knězi církve anglikánské v Hintonu (blíže Bathu). Strýc, ač demokrat, přívrženec chartistův a protivník obilních cel, vážil si svého akademického vzdělání a přál si, aby se i Herbert připravil k studiím na universitě v Cambridgi. Ale chlapec nechtěl o universitě ani slyšeti; vstoupil pouze do tříletého přípravného kursu, kde nejevil chuti ani ke klassickým jazykům, ani k francouzskému a vůbec ošklivil si učení jen z paměti; za to v mathematice a mechanice vynikl nade všecky druhy. Navrátiv se pak k rodičům, chtěl se věnovati učitelství, když náhle od někdejšího žáka otcova byl vyzván, aby přijal službu železničného inženýra. Účastnil se tedy stavění dráhy mezi Londýnem a Birminghamem, později (r. 1838) také mezi Birminghamem a Gloucestrem a vynašel přístroj k měření rychlosti lokomotiv (velocimetr). Kdykoli pracoval pod širým nebem, sbíral fossilie; doma ponořoval se do Lyellových »Základů geologie,« v nichž po prvé se mu zalíbila Lamarckova theorie vývojová, ač od Lyella vyvracovaná.

Zatím železničný ruch pominul, a mnoho inženýrů, mezi nimi, Spencer pozbylo služby. Za nevítané prázdně prohluboval své vědomosti přírodovědecké, zejmena botanické, navštívil svého strýce v Hintonu, účastnil se politického hnutí, aby rozšířeno bylo právo hlasovací, a časopis »Nonconformist« přinesl celou řadu jeho dopisů, kterými objasňoval, až pokud mají jíti správné meze státní činnosti. Úspěch těchto listů vzbudil v něm naději, že by se mohl uživiti spisovatelstvím; proto vydal se r. 1843 do Londýna. Nicméně nový železničný ruch svedl ho znova k práci inženýrské (1844—1846) a teprve, když opět ruch ten poklesl, Spencer chytil se žurnalistiky. »Economist,« nejznamenitější finanční a hospodářský list anglický, přijal ho mezi své spolupracovníky; na podzim r. 1848 stal se subredaktorem tohoto listu.[2])

Maje dosti důchodův i prázdně uveřejnil své první objemnější dílo »Social Statics,« které mu získalo přátelství Huxleyovo, Lewesovo, Tyndallovo, J. St. Milla, G. Grotea, J. D. Hookera a j. Učiniv jmeno své známým ještě asi dvaceti rozličnými rozpravami, umínil si r. 1852, že se činnosti při Economistu vzdá a zasvětí

[1]) Otto Gaupp: »Herbert Spencer.« II. vermehrte Aufl. 1900; některá data vzata také z prosincových čísel (z r. 1903) časopisů »The illustrated Londoner News« a »The Grafic.«

[2]) Později i »Westminster Review,« »Edinburgh Review« a jiné časopisy přinášely jeho práce.

ostatek života hlavnímu svému úkolu: »Soustavě filosofie souborné,« jejíž osnova upřádala se v jeho duchu plných deset let (1848 až 1858). Zatím totiž, co skládal své »Principy psychologie« (uveřejněné po prvé r. 1858), utvrzovalo se v něm přesvědčení, že zákon vývoje, který odhaloval na jevech lidské duše, jest universálním zákonem světovým, vyvěrajícím z jakési rovněž universální příčiny. Aby tuto věc rozvedl a dokázal, zabral se do práce tak zimničně, že si uhnal chronickou dyspepsii a nespavost a potom směl pracovati jen tři hodiny denně. A tak celé dílo, které prvotně mínil dokončiti za 20 let, stálo jej 36 let (od 1860 do 1896), a z těch prvních 15 přinášelo mu strast za strastí. Nenaleznuv pro své knihy nakladatele, byl nucen tisknouti je na svůj groš. Jeho úspory se rychle stenčovaly a stálého úřadu přese všechny přímluvy svých příznivců nedosáhl ani v Indii, ani v Anglii. Proto odhodlal se zahájiti subskripci na chystanou svou rozsáhlou publikaci a uveřejnil r. 1860 památný svůj prospekt, v kterém podrobně narýsoval, co v ní zamýšlí čtenáři předvesti. Ale až do r. 1875 stíhala ho rána za ranou. Jeho knihy se nikterak nevyplácely, ačkoli sháněli mu odběratele J. St. Mill, Huxley, Lubbock a zejmena Američan Ed. L. Youmans, nadšený obdivovatel Spencerova genia. Nad to jej často sužovala choroba. Zahrabal do svého podniku asi 14.000 zl., také malé dědictví po strýci a později i po otci. I mohl si právem postesknouti, že 40milionový národ žádal na něm, nezámožném pracovníku mozkem, aby věnoval zdarma své knihy rozličným národním knihovnám. Teprve po r. 1875 poptávka po jeho spisech rozmáhala se víc a více, a jejich nakladatel (Spencer), klidě konečně ovoce své námahy a přestálých útrap, stal se zámožným mužem.

Jeho knihy kolovaly po všech državách světového panství anglického i v Unii severoamerické a překládají se skoro do všech evropských jazyků, ba i do sanskritu, čínštiny a japonštiny.[1]) — Když posléze r. 1896 stařec 76letý uzavíral svou památnou publikaci (»System filosofie souborné«) třetím svazkem své sociologie, jmena všech žijících anglických velikánů stála na listině, která mu k tomu blahopřála.

[1]) Nejdůležitější díla Spencerova jsou: vedle »Social Statics« (z r. 1851) monumentální, 10svazkový »System of Synthetic Philosophy,« dovršený r. 1896, jehož částmi jsou: »First Principles« (r. 1862), »Principles of Biology« (r. 1865), »Principles of Psychology« (z r. 1855, přeprac. r. 1870) a »Principles of Sociology« (1876—1896, k nimž náležejí také »Ceremonial Institutions« z r. 1879 a »Political Institutions« z r. 1885) a »Principles of Ethics« (r. 1879—1893). Vedle toho vydal r. 1861 »Education, Intellectual, Moral and Physical,« r. 1864 »Classification of Sciences,« r. 1873 »The Study of Sociology,« r. 1884 »The Man versus The State,« r. 1873—1881 »Descriptive Sociology« (podporován jsa Duncanem, Scheppigem a Collierem) a j., mimo to četná přepracování spisů vyjmenovaných a asi 47 rozprav (»Essays: Scientific, Political and Speculativ« v souboru r. 1891). Do češtiny přeložili: a) dr. E. Peroutka: »Herberta Spencera Filosofie souborná u výtahu, jejž pořídil F. Howard Collins,« v Praze 1901, b) Jos. Úlehla: »Vychování rozumové« (v Praze 1880) a »Dané pravdy mravoučné« (v Přerově 1893); c) J. Pelcl: »O studiu sociologie« (v Praze 1898).

Spencer od r. 1871 byl zasypáván akademickými poctami, řády a tituly od rozličných učených korporací i od vlád, ale zásadně všecky ty oslavy své osoby zamítal. V politice zastával se vždy nejširší svobody individua, ozýval se proti útočnému imperialismu a bezpráví páchanému na Burech. Nemohl pochopiti, jak sám praví, že by rozkvétala národní čest utlačováním slabých; neboť prý známkou ušlechtilého smýšlení jest šetrně nakládati s těmi, kdo jsou proti nám slabší, a zříci se něčeho z toho, nač snad máme právo.

Ani po r. 1896 nepřál si oddechu a přepracovával některé dřívější své spisy, zvláště biologii, neboť šlo mu o to, aby stála na výši vědecké. V Londýně docházel rád do klubu učencův (Athenaea), aby se pobavil hovorem nebo hrou na kulečníku. Na jaře r. 1898 přestěhoval se do Brightonu, kde si zakoupil dům na břehu mořském. Ač byl starý mládenec, nebýval přece broukavý a rád zavítal do společnosti neb do divadla (na komické opery). V závěti své ustanovil, aby jeho tělo bylo po smrti spáleno.

Dědictví, které odkázal své otčině i všemu světu, jest znamenité. Knihovnička z jeho spisů dlouho bude poutati odborníky, a jeho myšlenky budou vyzývati každého z budoucích pracovníků na téže roli, aby přiznal barvu, t. j. vytkl svůj poměr k Spencerovi.

Naše stať, která se přimyká k nedávnému jeho úmrtí, nemíní podati leč jakous takous povšechnou orientaci o tvůrci »Soustavy filosofie souborné« a jejím významu; proto také zříká se již předem všech obtížnějších, metafysických úvah a některé z nich odkazuje pod čáru.

Herbert Spencer jest jakožto badatel předně positivista (svou methodou), jádrem svého učení evolucionista prvního řádu (i v ethice) a konečným svým přesvědčením monista.

První z těchto přívlastkův upomíná na Aug. Comtea, náčelníka francouzského positivismu, jehož mnohé názory v Anglii buď prostě přijali nebo více méně přetvořili J. St. Mill, A. Bain, G. H. Lewes, W. Clifford, J. Sully, H. Maudsley a pěstitelé přírodovědy Ch. Darwin, G. Romanes, Th. Huxley a J. Tyndall. Spencer býval pokládán za žáka Comteova (který se narodil již r. 1798 a zemřel r. 1857), zvláště když hned název prvního čelnějšího jeho spisu (»Social Statics« z r. 1851) připomínal termin oblíbený u francouzského předchůdce. To přimělo Spencera, aby se proti té domněnce ozval (ve své »Classification of Sciences«) a poměr svůj ke Comteovi objasnil. Přiznává se, že se s ním v mnohých kusech shoduje, ale celkem v těch, které již před Comtem byli vyslovili jako požadavky methody vědecké četní jiní mužové (zejmena Bacon, Newton, Hume, Kant, Hamilton atd.), požadavky, které po nich Francouz jen přijal, jen je určitěji vyslovil. Již Bacon naléhal na to, aby zpytovací spůsob přírodních věd byl zaveden vůbec do všech nauk i filosofických, sociologických a ethických, a již Newton pronášel výstrahu: »Fysiko, vystříhej se

metafysiky!« — V čem záleží tedy ten způsob, který vede všude k poznatkům spolehlivým, bezpečným čili »positivním?« — Ne v tom, aby byly soukány jisté domysly z čirého rozumu, který zabednil se do své komnaty. Třeba otevříti okna té komnaty nebo vyjíti z ní ven, pozorovati co možná přímo svými smysly všecky věci v přírodě i mezi lidmi, t. j. hojně sbírati přesná fakta, hledati mezi nimi pevné a stálé vztahy a vyslovovati je jakožto neměnitelné zákony. Při tom třeba jest varovati se toho, abychom se marně nepokoušeli vnikati do tajemného nitra, do ukryté nám podstaty všech těch věcí a nevkládali do nich své rozličné (metafysické) myšlenky, své zvěcněné pojmy jakožto domnělé příčiny všech úkazů. Přitahování železných pilin magnetem o nic lépe nevyložíš, přibájíšli do magnetu jakousi magnetickou sílu, místo abys přestal na tom faktu, že magnet tyto piliny vždy k sobě táhne. Proto raději prostě sluší uznati, že nepoznáváme a nemůžeme poznati věci tak, jak v skutku jsou (již proto, že je pojímáme prostřednictvím svého lidského ústrojí), nýbrž jenom, jak se nám jeví. Pouze tyto jevy jsou nám přístupny, ne to, co se za nimi skrývá, a naše vědomosti o věcech jsou tedy nedokonalé, relativní, nikoliv naprosté, jdoucí až do základů jejich podstaty.

Všecka náboženství, nechť jinak sebe neshodnější a neuspokojivá, udržovala toto povědomí o něčem tajemném, zásvětném, o jakémsi neznámém zdroji všeho, což jest kolem nás, a uctívala toto mysterium. Jakmile však se po něm jal pátrati ať theista, ať pantheista, ať atheista, aby si vyložil původ světa, sklaplo mu; na konec ocitl se v takových logických rozporech sám s sebou, že nevěděl kudy kam. Divoch představuje si Boha se samými lidskými přívlastky; když vzdělání jeho roste, odkládá vždy více těch přívlastků jakožto Boha nedůstojných; posléze zbývá mu jakási blíže neurčitelná, tajemná moc. K témuž konci dospívá i věda. Aby si vysvětlila svět, užívá pojmů »prostor, čas, síla, pohyb, vědomí« atd. Ale kdo ty pojmy důkladněji rozbírá, najde v nich také plno sporů; přesvědčuje se, že ani ty ani ony pojmy nemohou vésti k poznání pravé povahy věcí, že jsou pouhými symboly a ne poznatky toho, co jest skutečno.[1])

[1]) Toto nepoznatelno Spencer nazývá buď »absolutnem« (jakožto korrelát relativna) neb »neznámou nejvyšší realitou« (jejížto zjevováním jsou všecky psychické a fysické úkazy, nám poznatelné), neb i »neznamou silou« (která je objektivním korrelátem našeho napjetí svalového); neujasněnost toho ponětí byla později příčinou mnohých výtek a námitek (srovn. Ernst Grosse: »H. Spencer's Lehre von dem Unerkennbaren«). Nepoznatelnost absolutna Spencer dovozuje také z rázu našeho myšlení. Vysvětlujíce si fakta, podřazujeme zvláštní obecnějším, až dospějeme k faktu, které jinému již nelze podřaditi. Dále, kdo myslí, staví věc A proti B, zpodobuje, rozlišuje, srovnává nové dojmy se staršími, ale nic z toho nepřipouští povaha absolutna. — Comte mní, že lidé nemohou ctíti, než co jest jim známo, a proto vybízí je ke kultu lidstva (humanity) jakožto prý nejvyšší bytosti. Spencer však shledává pravý zdroj náboženství právě v neznámé všeho příčině, o kteréžto prý přece jakés takés nejasné povědomí máme. A toto absolutno, třeba nepoznatelné, skutečně *existuje*. Neboť jsouli pozna-

Náboženství chybují (dle soudu Spencerova) v tom, že předstírají, jako by něco *určitého* věděla o tom tajemném zdroji veškerenstva; vědečtí badatelé zase rádi zapomínají, že jejich výklady musejí býti pouze *přibližné.* Kdykoli vznikne spor mezi náboženstvím a vědou, hádají se takřka dva rytíři o barvu nějakého štítu proto, že se každý z nich na něj dívá odjinud, ale nepřejde na stanovisko sokovo, aby pochopil, proč táž věc může se jednou zdáti takovou, podruhé onakou. Smír mezi oběma jest jen tehdy možný, jestliže svorně uznají, že každá věc jest »projevem nějaké moci, jež přesahuje naše poznání.«

Lidé od pradávna vykládali si rozličné výjevy pořáde *týmž* způsobem, a to tak, že generalisovali příčiny úkazů tím více, čím více rozmáhala se jejich zkušenost vlastní i zděděná po předcích. Spencer tedy neuznává učení Comteova, že by výklad lidský býval postupně jiný a jiný, totiž zprva že vkládal do úkazů bohy, potom smyšlené (metafysické) síly a naposled přestával (po vědecku) na pouhém zjišťování stálých mezi nimi vztahů. Také jinak třídí vědy než Comte a hlavní rysy nejčelnějších nauk přijímá do svého »Systému filosofie souborné.« Tam nejprve v »Prvních principech« rozmlouvá o »Nepoznatelném,« potom o »Poznatelném« a zároveň stanoví všecky znaky svého stěžejního ponětí, čili ukazuje, co vývoj vůbec znamená. Potom applikuje toto ponětí, t. j. vytýká jeho platnost v »Principech biologie, psychologie (jejíž oprávněnost jako zvláštní vědy sui generis proti Comteovi hájí), sociologie (jejíž název jakož i termin »sociální konsensus« od Comtea přejímá) a ethiky.« Celkem však závislost jeho na zakladateli francouzského positivismu jest mnohem větší, než se Spencer přiznává.[1]) (Srv.: H. Gruber: »Der Positivismus vom Tode Aug. Comte's,« str. 113—114.)

Než přihledněme již raději k němu jakožto k evolucionistovi, jemužto se veškery věci následující nejen vyvíjejí z předchozích, ale zároveň víc a více se postupně zdokonalují.

Pomysl vývoje vyskytuje se v dějinách filosofie v rozličných podobách již dávno před Spencerem, ale my zde uvedeme pouze bezprostřední zdroje, z nichž jeho evolucionismus čerpal a ponenáhlu se vyhraňoval. Byla to Lamarckova theorie descendenční, Kantovsko-Laplaceovská (o vzniku soustavy sluneční), Schellingova Naturphilosophie (o tíhnutí všech bytostí k vytvoření individuality), výzkumy přírodopisce Baera (o nichž bude později řeč) a konečně nauka Darwinova »O původu druhů.« Toto dílo však vyšlo teprve r. 1859, když už Spencer sedm let před tím uve-

---

telné věci jevy, jsou jevy *něčeho*, a vše vztažité odkazuje na něco nevztažitého, naprostého. A tak dle Spencera skutečno jest dvojí: nepoznatelné (absolutno) a poznatelné čili jevy absolutna, z nichžto lidé některé kladou do svého nitra (subjektivní jevy), jiné ven z nitra (objektivní jevy).

[1]) O poměru obou filosofův a zvláště i o stanovisku jejich k socialismu bylo by třeba zvláštní, samostatné úvahy.

řejnil hlavní nárysy svého vývojesloví. Není tedy žákem Darwinovým, ale doplnil potom jeho »přírodním výběrem« některé mezery svého vlastního učení. A tak formuloval posléze svůj základní pomysl takto: »Vývoj jest ucelování látky a současné rozptylování pohybu; během tohoto pochodu látka přechází z neurčité jednorodosti nesouvislé v určitou různorodost souvislou, a pohyb zbylý zakouší podobného přetvořování« (Herb. Spencera »Filosofie souborná u výtahu,« přel. Em. Peroutka, str. 51).

Tato formule, čtenáři na první poslech sotva srozumitelná, stane se mu bohdá pochopitelnější podrobnějším rozborem. Před jakými záhadami Spencer stál, chtěje vývojem vysvětliti i nejsložitější bytost lidskou, ukáže názorný příklad. Kdo by se pokusil o to vytvořiti hliněnou sochu, která by se podobala člověku, potřeboval by předně kusu látky nerozplývavé: zhuštěné, soudržné zeminy. Potom zhruba by jej uformoval a uhnětl na něm nejprve nejhrubší obrysy, značící hlavu, trup a končetiny. Potom vyhnětl by další podrobnosti na hlavě (oči, uši, nos, ústa a p.), na trupu (přední a zadní části), na končetinách ruce a chodidla, na obou prsty atd. Všecky tyto části zevnějšího těla rozčlenil by postupně ještě podrobněji, až by vznikla více méně věrná podoba lidská, pokud jest okem viditelna. Kdy by však chtěl i útroby lidské vytvářeti, musel by počíti rovněž od jakéhosi povšechného tvaru základního a jej rozčleňovati postupně v rozmanité formy, které mají mozek, plíce, srdce, játra, žaludek atd. K věrnému vypodobení všech těchto ústrojů bylo by třeba všelijak pozměněné hlíny, zjinačené její složby (struktury), kdykoli by chtěl z ní uhnísti buď mozek, buď plíce, buď srdce a p. Kdy by však měl učiniti tu sochu živou, musel by i to dovesti, aby všecky její ústroje konaly své úkony. Vyložiti však tyto úkony vývojově znamená ukázati, který byl z nich asi prvotní, základní, nejjednodušší, potom kterak v těle nastává jakási dělba práce vždy podrobnější, a jak vytvářejí se zároveň orgány vždy rozmanitější, z nichž každý koná svůj určitý úkol. Ale při tom všecky stávají se druh na druhu vždy závislejšími; činí sice bohatě rozčleněný celek, tento pak udržuje se jen tím, že všecky jeho složky pracují za týmž společným cílem.

Z toho příkladu patrno, proč Spencer, aby mohl svým způsobem jednotně objasniti vznik všech věcí pozorovatelných, potřebuje předně shluků čili aggregátů, kusů hmoty zhuštěné, scelování (integrování) látky prvotně rozptýlené, dále postupně určitějšího vyhránění těch shluků v rozlišné části různého látkového složení čili zrůzňování (differenciace). Tak jako prvotní, jednoduchý úkon shluku rozlišuje se v řadu jiných, vždy rozmanitějších, ale i vespolek souvislejších: tak i z prvotní své neurčité a hrubé podoby nabývá rostoucím množením svých částí vždy přesnějších a rozčleněnějších rysův. A čím dějí se všecky ty divy, toto shlučování látky, toto postupné rozčleňování v části a úkony zároveň vždy souvislejší? — To Spencer přičítá ustavičnému přetřiďo-

vání hmoty a pohybu, dvou to spůsobů téže energie.[1]) O tomto svém důležitém ponětí Spencer se (v »Classification of Sciences«) vyslovuje takto: »Ježto nemůžeme nabyti poznání nějakého jevu leč změnou způsobenou v nás, každý jev zahrnuje nezbytně přetřídění síly — změny v kombinacích hmoty a pohybu. V pohybech molekulů jako v pohybech mass ukazuje se veliká a táž uniformita. Ubývající kvantita pohybu, vnímatelného neb nevnímatelného, provazena jest rostoucí aggregací hmoty, a naopak: rostoucí kvantita pohybu (vnímatelného neb nevnímatelného) provázena jest ubývající aggregací hmoty. Dejte molekulům nějaké massy větší kvantitu toho nevnímatelného pohybu, který zveme horkem, a částem té hmoty ubude něco soudržnosti. Přidejte větší kvantitu pohybu nevnímatelného, a soudržnost tak seslábne, že hmota zkapalní; rozmnožte ještě víc pohyb nevnímatelný, a hmota se promění v plyn, který zabere prostor o to větší, oč dříve byla rozmnožena kvantita nevnímatelného pohybu.« Ztrátou pohybu tedy houstne hmota a naopak. Totéž platí i při pohybech vnímatelných. Kdy bychom rozmnožili rychlost oběžnic, zvětšily by se jejich dráhy; soustava sluneční zabrala by více místa, a naopak.

Při všech jevech patrna aggregace hmoty při úbytku (rozptýlení) pohybu, a naopak desaggregace hmoty při pohlcování pohybu. Oba ty výjevy dějí se současně ať v nerostu, ať v bylině, ať v živočichu. Kde má vrch aggregace hmoty a úbytek pohybu, nastává *vývoj*; kde nabude převahy rozmnožení pohybu a desaggregace hmoty, nastává *rozklad* (dissoluce).

Naše sluneční soustava vznikla tím, že prvotní, rozplynulá mlhavina zhoustla dle zákona gravitačního v ohromné kusy, které nabyly podoby kulovníků, kroužících kolem sebe. Potom odlupovaly se z jejich okrajů prsténce a spojovaly se v kulovníky druhotné. I zemský kulovník tak vznikl. Zprvu jsa žhavý, pozbýval vždy více teploty na svém povrchu, tuhl tuto v pevnou kůru a konečně tak se ochladil, že mohly se sraziti rozličné plyny ve vodu. Teplem slunečním, kterému země byla vydána brzy na té, brzy na oné straně, vnitřním žárem zemským a vlivem měsíce na oceán vznikaly rozličné výjevy meteorologické a geologické. Čím více chladl povrch zemský, tím spíše se mohly skupovati látky v rozličné věci neústrojné, složení vždy hojnějšího. Posléze mohly existovati i bytosti ústrojné, zprva méně, později více komplexního složení. Chemikové dovedou dnes ve svých laboratořích sestrojovati takové složeniny vždy komplexnější; tím více uměla takových synthesí nastrojiti příroda v milionech svých laboratoří z nejrozmanitějších látek a za nejrozmanitějších podmínek, ana země přecházela z temperatury vyšší v nižší po nesčíslných stup-

[1]) Základní věty jeho jsou vzaty z přírodní vědy: Jest *síla* (energie), neznámá příčina známých účinků, nezničitelná, kvantitou stále táž; proto je nezničitelna i *hmota*, a *pohyb* (postupující čarou nejmenšího odporu) stále trvá.

ních. Takých nepřetržitých proměn výsledkem jsou jak jevy geologické, tak biologické. Jsou to účiny fysických sil na hmoty povrchu zemského.

Nerosty, byliny i živočichové povstávají a trvají tím, že látky z okolí se kolem jistých středisk shlučují a shloučené všelijak přetvořují, ježto zevnější síly nepřestávají na ně dorážeti. Shluk nemůže zůstati stejnorodým, protože vnitřní rovnováha všeho stejnorodého jest vratká, síly zvenčí útočí na jeho rozličné díly a v různých směrech, a nad to každá z nich sama se zase při nárazu differencuje a tak stává matkou mnoha změn. Z hlíny robí sochu tvůrčí ruka lidská, při čem na hlínu samu hledíme jako na trpnou. Ale dle Spencera shluky vytvářejí své ústroje i svými funkcemi, svými totiž reakcemi proti zevnějším činitelům, až opakováním toho neb onoho úkonu pozměňuje se struktura té neb oné části shluku a vzniká tam nový ústroj. Tak z nestejnorodého, neurčitého shluk přejinačuje se v různorodý a určitý. Na podobné (místně sousedící) díly shluku táž síla zevnější působí stále stejným způsobem. Jako kapka vody za kapkou v totéž místo kamene vyhlubuje vždy patrnější skulinu, tak z opakující se reakce proti téže útočné síle vyhraňují se vždy přesněji jisté díly shluku ve zvláštní jednotky.

Shluk zápasí neustále s tím vnějším nepřítelem, až posléze nastane na čas rovnováha mezi jeho vnitřními silami a druhými z okolí. Avšak ta rovnováha nemůže býti trvalá, ježto síly vnější mezi sebou nikdy se nevyrovnávají. Shluk tedy vydán jsa dalším útokům, přejímá zvenčí víc a více pohybu, a soudržnosti jeho hmoty krok za krokem ubývá. Konečně musí dojíti k rozkladu. Malý shluk rozpadává se v krátké době, velký (na př. některá tělesa nebeská) až po milionech let. Tak vznik a zánik střídá se neustále; život a smrt opakuje se rythmicky po kratší delší době dle velikosti toho onoho shluku. Tento nepřetržitý postup vývoje za rozkladem a rozkladu za vývojem není než následek téže trvalé, kvantitativně se neměnící síly (energie), která se nám ukazuje pod maskou brzy hmoty, brzy pohybu. Snad je to táž síla, která v naší bytosti vyvěrá pod způsobou vědomí. Toho přesvědčení jest Spencer, a proto nazýváme jej monistou. Zdálo by se, že jest snad materialistou, ježto jeho výklady se hemží výrazy »síla, hmota a pohyb;« ale Spencer věří také v existenci nepoznatelného absolutna, čehož skutečný materialista není schopen.

Po tomto všeobecném nástinu Spencerova evolucionismu přikročme již k jeho biologii, kde se zevrubněji poučíme o tom, kterak se organismy vývojem zároveň zdokonalují. Spencer uvádí nás do »tajné dílny přírody,« plné ruchu, kde se ústrojné hmoty ustavují z prvků velmi protivné povahy (kyslíku, vodíku, dusíku a uhlíku). Tím vysvětluje se značná přesunutelnost molekulů uvnitř látek takto složených, které pak reagují na rozličné zevnější síly tím, že budí se v nich teplo, světlo, elektřina, síla nervová aneb i viditelný pohyb. Co jest život, vlastně nejpodstatnější jeho příznak? »Ustavičné přispůsobování vztahů vnitřních k zevnějším.«

Organismus roste tím, že se uceluje přijímáním příbuzných látek ze svého okolí. Aby si je mohl opatřovati (zejmena přebytek potravy nad spotřebu), třeba mu těla k tomu upraveného. Spencer obšírně vykládá, kterak tělo povstalo z buněk, z jednotek prvotně stejných, které pak se znestejňovaly rozmanitým spůsobem, skupily v tkániva, a kterak tato zase nabývala různé složitější struktury. Baer upozornil na zajímavý úkaz; že totiž »každý organismus na nejrannějším svém stupni má největší část znaků společných se *všemi* ostatními organismy v jich nejrannějších dobách; že na každém dalším stupni přibývá rysů, které více *odlišují* vyvíjející se embryo od skupiny embryí, jimž dříve se rovnalo,« až posléze podobá se jen příslušníkům druhu, jehož jest členem. »Zárodek lidský, prvotně jsa podoben *všem* ostatním, nejdřív rozlišuje se od zárodků *rostlinných*, potom od zárodků *bezobratlových* a přibírá postupně rysy ssavčí, potom rysy ssavců placentálních, potom rysy unguiculat a posléze rysy lidské.« (»Filos. soub. u výtahu,« str. 92.) Rozvoj jednotlivého organismu děje se tedy *zrůzňováním jeho částí* mezi sebou; mimo to však i zrůzňováním *zceleného těla od jeho okolí* (od něhož se pak liší strukturou, tvarem, chemickým složením, teplotou, specifickou vahou a samovolným pohybem).

Povšimněme si nyní *úkonů*. Prof. Huxley ukázal, že nejnižší kořenonožci, ač u nich neviděti žádných částí rozdílných, přece se živí, rostou a pohybují — doklad, »že jest život i bez organisace. Jest nám tudíž hleděti na úkon čili funkci jako na věc, která jest *dříve* než struktura, a nikoli obráceně.« (»Filos. soub. u výt.« str. 94.) To znamená · zjinačení úkonu vede k nové struktuře té oné části těla a tím k zjinačení ústroje: čím rozmanitější funkce, tím rozmanitější pak orgány. Sejde na tom, jakou činnost konají rodiče a tím nabývají některých zvláštností tělesných; neboť potomci — (kterými spůsoby se děje jich genese, Spencer podrobně vypočítává) — dědívají ty zvláštnosti po nich (na př. velké ruce po rodičích, kteří těžce pracovali). Tak vysvětlujeme si některé zvláštní vlastnosti jedinců, a děděním těch vlastností i vznik nových druhů. Soudí tedy Spencer, že tyto druhy vyvinuly se *nenáhlými přechody*, kteroužto hypothesu vývojovou opírá o četné důvody (jako Darwin).

K změněným činnostem bývají organismy nuceny změnou svého přírodního okolí. Někdy toto okolí zjinačuje se jen *ponenáhlu* a trvale (na př. když krajina zvolna se zdvíhá nad hladinu mořskou); tu i organismy jen znenáhla přejinačují své činnosti i své ústrojí; přispůsobují se okolí samy a *přímo*. Jindy změní se okolí jejich *náhle* (na př. při náhlém klesnutí krajiny pod hladinu mořskou). Tu neumějí se všichni jedinci přispůsobiti, nýbrž mnozí hynou, a toliko nejzdatnější z nich se zachovávají a stanou rodiči dokonalejšího potomstva. Druh tedy přispůsobuje se *nepřímo*, totiž prostřednictvím těchto nejschopnějších. Toto Spencerovo »přežití nejzdatnějšího« shoduje se s Darwinovým »přírodním výběrem,« jenže onen připouští takový výběr celkem jen mezi niž-

šími organismy,[1]) jejichžto vynikající funkce bývá pouze jedna, a proto nesnadněji se přispůsobují k náhlým změnám zevnějším než organismy vyšší s funkcemi rozmanitějšími. — Přijmemeli hypothesu vývojovou, uznáme, že ani buňky nejsou vlastními prvky těla organického, nýbrž beztvárné části protoplasmy.

Spencer vyloživ podrobně morfologické složení a fysiologii rostlin i zvířat, vyšetřuje dále, kdy více, kdy méně rozplozují se organismy. Ukazuje, kterak schopnost rozplozovací závisí na větší menší snadnosti výživy; že vzrůstá, kde jest sebeuchování snadné, a že kde výdaj na sebeuchování jest nejmenší, lze dané výživy nejdokonaleji užiti k zachování celého rodu. I u lidí hojností výživy (pokud má vrch nad spotřebu) přibývá plodnosti. Z této arci pochází pak nadbytek obyvatelstva a z toho zase *soutěž*, jejížto význam Spencer takto oceňuje: »Nevynakládalo by se denně tolik myšlenek a energie na úkol životní, kdy by nebylo soutěže, která je vzbuzuje: nerostly by schopnosti duševní. Obtíž opatřiti si živobytí jest zároveň popudem k lepšímu vychování dětí, i k úsilné a trvalé píle u dospělých. Nic nemohlo způsobiti, že lidé podrobují se té kázni než nutnost, a nic nemohlo způsobiti trvalý pokrok než tato kázeň.« [2]) (»Filos. soub. u výtahu« str. 204.)

Člověk vyvinoval a vyvinuje se týmž postupem jako ostatní organismy: přispůsobováním svého těla a přispůsobováním své duše tomu prostředí, do kterého byl neb jest postaven. Se všemi změnami v jeho nervech dějí se *souběžně* změny v jeho nitru, a k této souvislosti života duševního s tělesným přihlédá Spencerova »*psychologie objektivní*,« jakýsi to oddíl biologie, založený na pozorování vnějším.

Zdá se, že jako tytéž hodiny zároveň ukazují a bijí, v člověku táž podstata projevuje se dvojako: jednak jako stav tělesný, jednak jako stav psychický (Spencerův monismus). »*Psychologie subjektivní*,« založená na pozorování vnitřním, zabývá se jako věda sui generis *vědomím* a jeho měnivými stavy. Nervová soustava lidská nebývala asi u pradávných našich předchůdců tak veliká, tak rozčleněná a tak ustředěná jako nyní; tať výplodem teprve odvěkého přímého i nepřímého přispůsobování, kterým lidé stali se tak schopnými, tak dovednými bytostmi. Živok žijící pouze ve vodě, umí se chovati a zachovati jenom v tomto živlu; ten, který tráví ve vodě i na souši, musí naučiti se reagovati na obě ta prostředí. Nižší živočichové reagují než na ty popudy, kterými se jejich tělo bezprostředně stýká, na př. plísně; vyšší (na př. pes, který větří do dálky) upravují své chování již dle popudů vzdálenějších, protože opatřeni čichem, po případě zrakem a sluchem. Člověk nad to užívá při tom nejen svých osobních zkušeností, ale i zděděných po předcích, a vydávaje se na širé moře s kompasem, nezabloudí.

Protože psychické naše stavy a činnosti nejsou než *soujevy* změn nervových, snadno si lze odvoditi všecky důsledky této věty

[1]) Tedy hlavně na počátku vývojového procesu.
[2]) »Survival of the fittest.«

Spencerovy. Týž popud zevnější (udeření na touž klapku piana) způsobuje totéž podráždění nervové a s ním souběžný stav duševní (na př. tón *a*); dva zevnější popudy (udeření na dvě klapky) provázeno dvěma záchvěvy nervovými, dvěma stavy duševními (na př. tón *a* a *c*). Opakujíli se dva popudy často po sobě, opakují se často příslušné změny v nervech a příslušné jevy duševní. Tím potom jedna změna nervová (A) má tendenci přejíti v druhou (B), i když pouze samojediná byla zevnějším popudem vzbuzena; podobně souběžný stav duševní (*a*) nabývá tím tendence vzbuditi obvyklého svého průvodce. To znamená: jevy nervové i psychické chodí rády po vyšlapaných cestičkách. Proto po jedné změně lze předvídati ostatní, než ještě skutečně nastaly, jako po blesku zahřmění; na tom založena naše zkušenost. A ta zkušenost jest tím spolehlivější, čím častěji zevnější popudy ukazovaly se v témž neměnitelném pořádku; a naopak: čím řídčeji jeden byl provázen nebo sledován druhým, tím nespolehlivější se stává naše předvídání.

Spencer za jakýsi základní stav duševní pokládá cosi podobného hudebnímu tónu a nazývá stav tento povšechným jmenem cit. Helmholtz totiž dokázal, že hudební tón, jednoduchý na poslech, lze v skutku rozložiti. Rovných nárazů více než 16 za vteřinu hlásí se našemu vědomí stavem, který jmenujeme tón; při méně než 16 úhozech za vteřinu nárazy nesplývají, a každé klepnutí bude znatelno jako zvláštní hluk. »A tak různé počitky známé jako zvuky vznikly ze *společné jednotky* — otřesení nervového, — o němž třeba se domýšleti, že má intensitu velice slabou. Jest pravděpodobno, že všechna nerovnost našich počitků vyplývá z nerovných spůsobův ucelování této jednotky základní.« (»Filosof. soub. u výt.« str. 228.) Spencer tedy pokládá »za nejbližší součástky duše« takové »city a vztahy mezi těmi city« a psychický vývoj představuje si tak, že »od nejasného cítění postupujeme k ucelování citů mezi sebou a s city jiných řádů stále pevnějšímu, k rozmanitosti v aggregátech citů vzbuzených, pořád větší a větší, a k určitosti struktury v aggregátech těchto stále rostoucí (tamtéž: str. 232—233), t. j. stavy duševní vždy více se rozlišují, stávají určitějšími a zároveň souvislejšími.[1]) V nitru našem vzniká vždy více podrobných přihrad, ale zároveň i vždy přesněji podřazují se četné menší méně četným větším.

Každý stav duševní nám tím bezpečněji připomíná jiné, čím častěji dříve tyto s ním neb po něm se vyskytovaly, tak asi jako začátek písničky nás upomíná na ostatní její oddíly, čím častěji jsme je po něm kdysi uslyšeli. Ministrant na nápověď »Confiteor« odříká celou tu modlitbu, jestliže ji mnohokrát opakoval, aniž na ni myslí, krátce odříká ji jako stroj, zcela automaticky. Neví, co říká, když se jeho ústa pohybují. Není si vědom stavů duševních, pokud plynně se rozvinují; teprve když váznou, když se zastaví

[1]) Při tom změny psychické nabývají vždy rozhodněji uspořádání řadového na rozdíl od fysiologických, které jsou i současné i posloupné.

jejich rozvoj a jeden člen té řady trvá, počíná si býti toho jednoho stavu vědom a rozlišovati jej od ostatních.

Spencer ukazuje tedy, že některé naše činnosti dějí se bezděčně, bez našeho vědomí, jiné však s naším vědomím, ale jen za jistých okolností. Padneli nám prášek do průdušky,[1]) bezděčně kášleme, t. j. provádíme jistou činnost, nejsouce si jí vědomi, čili provádíme pohyb *odrazný* (reflexivní) — takový, jaké asi člověk prvotně konal. Když si chlapci hrají míčem, zavírají oči, uskakují, roztahují ruce, skrčují se, konají celou řadu pohybů bezděčně. Naučila je zkušenost vlastní i zděděná tomu, aby se chránili od jisté, často se opakující sestavy popudů zevnějších (napřažení ruky spoluhráčovy, hození míče a následující bolesti) těmi činnostmi, kterými se konečného následku uvarují, t. j. činnostmi *instinktivními.* Když pianista, který se učí čtverylce, opakoval si první a druhou její túru nesčíslněkráte, hrají potom jeho prsty samy tyto dva oddíly, a on sám ani neví jak. Jestliže si třetí díl čtverylky přehrál toliko několikráte, první dva hraje jako stroj zcela plynně a bez váznutí, ale při třetím snad se brzy zastaví. A tu teprve vzpomíná, který akkord udeřiti má po sousedním předchozím a tento předchozí upomene ho tím spíše na pravý následující, čím častěji dříve na ten pravý uhodil. V tom případě hraje tyto dva postupné akkordy vědomě, a jeho činnost není již bezděčná, jako byla při všech předchozích. I říkáme, že se upamatoval na to, co měl konati. Z toho patrno, že *paměť* vyniká teprve při úkonech, při kterých automatismus pro svou složitost vázne. A rovněž to, co nazýváme *rozum, cit a vůle*, ukazuje se při podobných příležitostech. Vědomě rozlišujeme a spodobujeme toliko při složitých úkonech, kdy automatismus duševních stavů selhává, když na př. mezi hady známými, často viděnými, spatřím pojednou méně známého (zmiji). I mohu jej určiti, a to jen tehdy bezpečněji a správněji (prohlásiti za zmiji a ne snad za úžovku), čím častěji jsem dříve poznal jeho význačné vlastnosti neb o nich slyšel.

Též aby někdo projeviti mohl to, co zveme vůlí, musí se octnouti jako Herkules na jakémsi rozcestí, musí se plynulý dosud proud jeho duševního ruchu jaksi zaraziti před jakýmisi překážkami. A na čem závisí jeho rozhodnutí, zda se dá v pravo neb v levo? Na vzpomínkách z minulosti, na tom, co častěji (prospěšného neb škodlivého) následovalo za činem A nebo činem B. Vlastní neb (osvojená) cizí zkušenost pudí jej pak na tu neb onu cestu, ale než se na některou z nich vydá, trvá jeho nelibý stav duševní (pochybnost), a právě proto si jej uvědomuje jako cit a rozlišuje od stavu jiného, budoucího. A tak činnosti duševní, rozvíjejíli se plynně a bez váhání, ukazují se reflexními a instinktivními; vázneli však pro jejich složitost automatismus a vyskytujíli se rozpaky, ohlašují se našemu vědomí jako paměť, cit a vůle. Jak dále lze nám vybřísti z těchto rozpakův, o tom rozhoduje naše zkušenost, kterou nás obdařila minulost.

[1]) Těchto příkladů Spencer sám neuvádí.

I nejvyšší úkony intelligence. jako na př. vědomé usuzování, nejsou jinak možny nežli tím, že s dojmy a pojmy předchozími srovnáváme pozdější, rozlišujeme podobné od nepodobného a assimilujeme; ba bez toho integrování a differencování stavů duševních nebylo by možno ani naše vědomí. Všecky věci poznáváme, určujeme, třídíme a jmenem opatřujeme dle starších, nám známějších.[1])

(Dokončení.)

Martin Hattala.

Vzpomínka

od

dr. **V. Flajšhansa.**

Bude tomu napřesrok dvacet let, co jsem poprvé vkročil do poslucháren naší fakulty filosofické. Věděl jsem již o bojích, které od r. 1878 neustávaly mezi vůdcem nové školy českých filologů, prof. Gebauerem, a mezi starým zástupcem slovanské filologie, prof. Hattalou. Nemohl jsem se dočkati, až zasednu do lavic před ně, — ty lavice měly býti mým křeslem soudcovským.

Byl jsem sám mlád — šel jsem tedy napřed k prof. Gebauerovi. Přednášel tehdy v č. V. od 3. do 4. hod. »vědeckou skladbu jazyka českého.« Četl jsem později Hauffovy memoiry Satanovy; bylo v té posluchárně asi tak, jako v oné kolleji theologické, do níž chodil pan ‚von Natas.' Naprosté ticho, rušené jen jednotvárným — moderní stylista by řekl šedivým — hlasem přednášejícího, šustěním papíru a per; byla to věda v přísné a strohé své podobě. Haldy dokladů, očíslované a roztříděné: nikde téměř stopy po osobách a osobnostech. Nejen jsi si ne-

---

[1]) Proto Spencer zamítá syllogismus (»Filos. soub. u výt.« str. 300) jako »s různých stránek nesrovnatelný s pochodem usuzování, jak obyčejně se provádí,« a vylíčiv podrobně, kterak vnímáme rozličné předměty, prostor, čas, pohyb a odpor, a jaká jest povaha vztahů podobnosti a nepodobnosti, stejného a nestejného atd., vykládá, co rozumí »přetvořeným realismem,« pro který se rozhodl. Klade prý prostě, »že objektivní bytí neboli jsoucno jest odděleno a nezávislo od bytí subjektivního,« ale netvrdí »ani, že některý způsob bytí objektivného jest ve skutečnosti tím, čím se jeví býti, ani že spojení mezi spůsoby jeho jsou objektivně taková, jakými se zdají.« (»Fil. soub. u výt.« str. 357.) Potom Spencer nový oddíl své duševědy (»Psychologii zvláštní«) prohlašuje za nutný úvod k své sociologii. V tom oddílu třídí stavy psychické podrobněji; když vytkl hlavní z nich jakožto »city a vztahy mezi city,« vypisuje rozvoj pojmů, průjevy hnutí mysli čili emocí, vznik družnosti a sympathie, city egoistické, ego-altruistické, altruistické a esthetické. Tyto esthetické vykládá z činností příbuzných hře a »nesloužících přímo pochodům udržujícím život.« Pomíjíme tuto těchto věcí, ale k některým vrátíme se později.

uvědomil, že ta imperfekta a participia vlastně tak sama o sobě neexistují, že staročeská literatura přece není (jako ve starém příkladě Ciceronově) jen hromada literek, tvarův a slov, ale také jsi ani neviděl pomalou práci těch mužů, na níž se zakládala tato nová, veliká stavba: byly to kasárny, beze slohu a fasády, ale důkladné a prostorné, přebývalo v nich tisíce vojáků — dokladův, — a posluchači, jako u Hauffa, mohli si odnášeti s uspokojením domů plné popsané sešity té pravé, přísné vědy.

O přednáškách Gebauerových kolovalo mezi námi mnoho vtipů; jak prý Zeus odsoudil Promethea na Kavkaz jen z neznalosti těchto přednášek; jak kollega jeden historik usnul při nich spánkem spravedlivých a nemohli ho vzbuditi až třetí den ráno; jiný — geograf — jak po jedné takové hodině, do níž byl trestuhodnou neopatrností kollegou filologem zavlečen, naprosto zmizel, a druhý den rybáři vytáhli povědomou mrtvolu nedaleko Klementina z Vltavy... Takové historky kolovaly mezi námi před dvacíti lety.

Docela jinak vypadalo kollegium vedle, v síni č. VI., o hodinu později. Hemžilo se nás tam — někdy, při hodinách počátečních — jako much. Vídal jsem tam vojáky i kněze, mnichy i učitele, studenty i profesory; jeden čas tam svorně sedaly také dvě jeptišky. Nešlo také vše přesně na vlas: místo ve čtvrt chodíval Hattala po čtvrt, někdy také v půl páté, někdy ještě později. Vždy ve svém širokostřechém klobouku, vždy se svým modrým šátkem, vždy se stříbrnou tabatěrkou, vždy ve svém černém kabátku — semper idem. A trvalo, třebas přišel pravidelně pozdě, vždy nějakou chvíli, nežli se rozpovídal; brzo mu židle dobře nestála, brzo plyn příliš »syčel,« brzy hořák plamene nebyl obrácen k posluchačům... A sotvaže se rozpovídal — přednášel tehdy o literatuře české XV. a XVI. století — netrvalo někdy ani pět minut, a již od suché vědy zabočil do osobností. Na to shromážděné posluchačstvo čekalo; přednášku samu psal málo kdo, — několik let potom jsem měl celou jednu semestrální přednášku o epické poesii slovanské napsánu na *třech* stránkách obyčejné osmerky; nic podstatného nescházelo...

Ale ty osobnosti — a především osobnost Hattaly samého — ty dovedly získati a udržeti posluchače celou hodinu ve veselé náladě. Dlouhou řadou defilovali před námi jeho protivníci a odpůrci: *Šlejcher* (tak jej Hattala vyslovoval) se svými »prajazyky,« *Jireček* (někdy se mátl — úmyslně — a říkal Syreček), který »u Libuše ministrem nebyl,« *Jagić* »commis voyageur de l'Europe,« *Miklosich* »rytíř, který nezvedl rukavice« hozené jemu Hattalou, *Erben*, který poetisoval »opravdu dětské báchorky,« *Tomíček*, který »zbožňoval« (tak překládal Hattala německé ‚nachbeten') mluvnici Dobrovského, »pán« *Šembera* se svými Západními Slovany atd. Byla jich mračna, — v těch přednáškách bylo viděti za kulisy vědeckého divadla. Takový pohled za kulisy bývá zajímavý — ale nesmí se často opakovati.

Toho základního pravidla však Hattala nešetřil; následek toho byl, že po několika přednáškách davy věrných se značně stenčily, — a bývaly doby, kdy jsme tam s kollegou A. Wintrem (zemřel již, sotva že se domohl pevného postavení) bývali sami dva, někdy nás bylo jen o málo více. My jsme potom ovšem znali již napřed vtipy, které přijdou: jak Hanka chodil v košilce »do pupa,« jak Jirečka »zrezal« tak, že svůj »Nákres« ani jako c. k. minister nemohl zavesti do škol, jak Miklosich »dbá o pravdu jako o loňější sníh« atd. Znali jsme také napřed citáty: z Liebiga, jak omývačky viděly na mrtvole každá něco jiného, z Uhlanda, že základem literatury je chorická poesie, ze Shakespeara (toho citoval Hattala vždy německy), že jest více věcí mezi nebem a zemí atd. A znali jsme výroky Hattaly samého: z Brusu, z Počátečných skupenin, z Osvěty atd., tak že jsme často celou hodinu proseděli s namočeným perem a přece nemohli nic nového zapsati. Osobnost Hattalovu jsme v těch přednáškách poznali arci dokonale.

Věděli jsme o něm všechno. To, že se narodil 4. listopadu 1821 v Trstěné na Slovensku, naplňovalo nás jen posvátnou hrůzou. Věděli jsme, že r. 1891 bude sice již učiti poslední rok, ale přece ještě učiti, — a že my jsme snad poslední, ale přece ještě vždy velmi snadno budoucí jeho oběti, že totiž budeme museti snad dělati u něho státní zkoušku z češtiny. Nebyla to věc obtížná, jeho koníčky brzo každý znal; ale náramně se protivilo hrabati se do podrobna v samých osobnostech a v samých citátech, k tomu ještě v knihách věkem již žloutnoucích a stářím se rozpadajících. A věděli jsme také, že nesmíme míti jiného mínění než on: vyprávěl nám, že již za svých studií »každému narezal, kdo se drápal« před něho. Věděli jsme také, že po dokončených studiích, byv vysvěcen za kněze v Ostřihomě, v l. 1849—1850, kaplanoval v Bzovíku a Hodruši. Hattala nezapomněl nám pověděti, že jakožto uherský kněz je šlechticem, a nejednou svým odpůrcům sliboval, že jim ukáže, »co to je uherský kněz.« Také jsme věděli, že z těch dob pochází (r. 1850) jeho slovenská mluvnice »Grammatica linguae slovenicae, collatae cum proxime cognata bohemica.« Bylo to dílo, které jsme nejméně Hattalovi odpouštěli; žili jsme v době nových styků československých, a tu jsme nemohli zapomenouti, že Hattala svou grammatikou zřídil Slovákům jazyk spisovný. I také začátky vědecké karriéry Hattalovy byly nám známy; věděli jsme, že neměl ani předepsaných státních zkoušek pro učitelství gymnasijní, ani povinného doktorátu filosofického pro docentství universitní. Dispens od státní zkoušky mu vymohla první jeho práce vědecká »Zvukosloví« (1854), podle mínění odpůrců jeho také poslední učené dílo. Byla to knížečka malá (Hattala vůbec silných knih nespisoval), ale velice obratně sestavená. Nedlouho před tím Šafařík poprvé (v Počátcích staročeské mluvnice 1845) česky zpracoval hláskosloví — disciplinu grammatickou, jež nyní dominuje, — a Hattala se ve Vídni seznámil s novými vědeckými názory, methodou

i terminologií; přilnul zvláště k otci germanistiky Grimmovi a k zakladateli filologie románské Diezovi; vliv německé filologie zůstal u něho pak až do smrti rozhodující. Není divu, že Šafařík, který v slavnostním sedění Vídeňské akademie horlivě se zastal Grimma a sám s oblibou hláskoslovím se zabýval, ještě nevytištěnou práci Hattalovu ministerstvu vyučování schválil a že ho doporučil na kathedru slovanské filologie v Praze, která úmrtím Čelakovského (1852) byla osiřela. A tak Hattala na základě svého Zvukosloví stal se r. 1854 mimořádným profesorem filologie slovanské v Praze.

A od té doby již Hattala stál v boji se svými odpůrci, skutečnými i domnělými. Věděli jsme, že již následujícího roku (1855), když vydal svou Skladbu, pustil se do boje s Erbenem, v němž neustal ani dvacet let po smrti pěvce Kytice. Skladba dávala mu totiž, ještě častěji než Zvukosloví, příležitost projeviti svou individualitu. Tato jevila se silným akcentováním vlastní osoby a zvláštním, nenapodobitelným slohem, do něhož nejjednodušší pravdy uměl tak zabalovati a zakrývati, že čtenář, když mu porozuměl, litoval času vynaloženého na jeho luštění. Slohově svůj, vyráběl Hattala i svá slova, hrozná a úžasná; psal svým pravopisem (psal *muzký* místo mužský, *spívati* místo zpívati, místo zavřený říkal *zatevřený* atd.); nazval přímo české klassiky »zvětralými sloupy« našeho jazyka a vedl si v české filologii asi jako Napoleon v dobytých královstvích. Erben v Obzoru r. 1855 vystoupil na obranu domácího našeho jazyka i písemnictví; následek toho byla »Obrana skladby *profesora* M. Hattaly proti ... *jakémusi* panu *n, sepsaná *jím samým«* (totiž Hattalou). Byl to první boj, čistě Hattalovský, a od té doby již neustával. V konkretních případech Hattala proti Erbenovi všude prohrál, — i o kmenech ‚zatevřených' mu ukázal Erben, že se musí jmenovati buď ‚zatvořené' (po staročesku) anebo ‚zavřené,' jak jest obecný zvyk. Ale při tom přece Hattala proti Erbenovi dokázal pravdu nových idejí, třebas jejich applikace dopadla všude nešťastně; právem ukázal, že nestačí (jako ještě převážnou měrou činily grammatiky Nejedlého, Dobrovského, Pelclova ... a jako nyní znovu činí naše grammatiky školní) hleděti jen ke klassikům literatury psané, že náleží rovný zřetel míti také k řeči lidové, tak jak se jeví v písních, pohádkách, říkadlech; že se nesmí hleděti jen k správnosti tvarův a hlásek, duch řeči že jest patrný zvláště ve skladbě a slohu (sám Hattala ovšem dával svým slohem špatný příklad) atd.

A od té doby spory Hattalovy se netrhnou, však ubývá čím dále tím více samostatných jeho prací vědeckých. Jeho pojednání »O ablativě ve slovančině a litvančině« v Musejníku 1857 a 1858, třebas dnes jazykozpytem již úplně překonané, jest na svou dobu poslední cenná práce Hattalova. Od té doby, co se r. 1861 stal řádným profesorem universitním a dospěl tak na konec své karriéry, Hattala místo velkých koncepcí a nových organisací zabořoval se víc a více do polemik a isoloval se tak, že

největší část jeho prací zůstala vůbec torsem, že jejich pokračování nikdy nevyšlo.

Taková byla jeho vydání textů: Slovo o pluku Igorově (1858), Staročeské Alexandreidy (1881), Štítného řeči besední (1897) — tak nepatrný počet je textů jím vydaných! — vyšly vesměs bez slovníku; Alexandreidy i bez kommentáře, Štítného docela bez úvodu, úvod »pro snadnější zažití« Hattala ovšem slíbil, ale nikdy nenapsal. Takové byly jeho články časopisné »Výsledky historického jazykozpytu a mluvnice ruská« (v Musejníku 1864), »O všeslovanském jazyce« (v Osvětě 1871, 1872 podle starší německé práce nedokončené), »Příspěvek k nejnovějším dějinám mluvnictví českého« (vycházel od r. 1891 v Kroku, ale Krok dříve zašel, než Hattala článek dokončil) atd.

Tak nedokončená byla také jeho hlavní práce vědecká, na níž zakládal si nejvíce: badání o počátečných skupinách souhlásek slovanských, jímž se zabýval v l. 1864—1870. Výtěžky těchto zkoumání uložil v různých spisích: »De contiguarum consonantium mutatione in linguis slavicis« (1867), »Počátečné skupiny souhlásek československých« (1868) atd. Byla to věda již jen z polovice; větší část ve spůsobě nesmírně dlouhých poznámek pod čarou připadala na polemiku proti Schleicherovi a Miklosichovi. Zůstala nedokončena i část o skupeninách souhlásek ruských, polských atd. A práce byla vystavena na základě docela mylném a sypkém: nálezem Havlíkova zákona jerového (1889) sesypala se celá stavba úplně. Historie těchto Hattalových knih jest jen historie velikého omylu. I tu ovšem — v konkretních případech všude prohrávaje — jest Hattala zastancem dobré ideje: hájí individualismu v řeči, že již výslovností a mluvidly liší se nejen národ od národa, ale i člověk od člověka; hájí tak větu, kterou moderní grammatikové učinili východiskem důkladných a důležitých studií. Ale výsledky jeho byly úplně nezdařilé.

A zrovna tak nedokončena zůstala chystaná, obšírná jeho »Obrana rukopisu Královédvorského.« Od r. 1860 (tehdy článkem v Časopise Musejním ‚o enklitickém ž a ť' a polemikou v Času proti Feifalikovi) Hattala sliboval, že napíše důkladnou obranu, že dosavadní naše obrany jsou jako sprostá pranice proti pravidelnému souboji. Obrana měla vyjíti r. 1870; r. 1885 uveřejňoval z ní ukázky v Osvětě a Národních Listech; 1896 ohlašoval, že jest již dotištěna a že během roku vyjde na světlo — r. 1904 zůstala zrovna tak nedokončená jako r. 1860. I zde byl Hattala zastancem správné zásady methodické: nikoli obráncové jsou povinni vésti důkaz pravosti, odpůrcům náleží dokázati nepravost — zásada, proti které se často hřeší — takových zásad »pravé kritiky a lidskosti« stanovil Hattala několik, ale v konkretních případech zase tyto zásady nikde nevystačí . . .

Mimo rozmanité polemiky (se Schleicherem o skupeniny, s Gebaurem o pravidlo o staročeském e—ě atd.) z celé pozdější dlouhé jeho činnosti zůstal jediný spis úplný »Brus jazyka českého, příspěvek k dějinám osvěty vůbec a slovanské i české zvláště«

(1877), v němž takřka vtělila se celá jeho tvářnost vědecká. Vykládaje tam o věcech s thematem málo nebo nic nesouvisících (o černé zemi ruské a smrti Ciceronově, o panské češtině Nejedlého a básních Erbenových) stanoví tam opět řadu zásad zajisté správných a důležitých, ale spokojuje se jen několika příklady skutečného broušení jazyka. A v těchto konkretních příkladech všude opět chybuje: vytýká frasi »míti dosti na čem« za germanismus, ale veškeré památky české svědčí proti němu, svědčí proti němu i stará polština.

Hattala dožil se vysokého věku, v 82 letech zemřel, kteréhož věku osud nedopřál ani Jungmannovi, ani Palackému, ani Dobrovskému, ani Šafaříkovi ... Zůstává po něm řada polemik, spousta věcí nedokončených, několik prací dnes překonaných a jediné dílo dokončené na vrcholu věku mužného, Brus — Brus, jehož dnes nikdo nezná, nikdo necituje, nikdo nečte.

Jest to truchlivý výsledek tak dlouhého života. A Hattala nestál ve službách idejí starých, sám se stavěl na levo jako pokrokář, hlásil se k mladogrammatikům, — měl nepopíratelné nadání, věrnou paměť (jeho citáty bývaly pověstné), značný vliv, nerušenou volnost v práci. Čím to, že po něm nezbude ani Slovník ani Dějiny ani Starožitnosti ani Instituce?

Jemu scházelo jen jedno: práce — ta tvrdá, úsilná a pomalá, bez které není ani velikých knih ani realisace velikých myšlenek. Nestačí míti nebo opakovati nové, veliké myšlenky; třeba jest — dlouhou a trpělivou prací — ukázati, jak se ve věcech verifikují a realisují. Věda má v kosmu myšlenek znázorňovati kosmos věcí; a tu jest třeba namáhání, také hmotného, práce, také fysické. K té Hattala nebyl; jemu se zdálo, že on jako vůdčí osoba nemusí dbáti těch lapálií, praktikoval do starého slova »minima non curat praetor.« Věřil, že svět, literatura, jazyk ustrojeny jsou rozumně a účelně, domníval se, že znalost hlavních zásad zdravého rozumu zde postačí. A kde nalézal chyby proti těmto zásadám, stavěl se příkře, s celou svou osobností proti nim; on znal cestu správnou, druzí »bloudili.«

V tom byla jeho tragická vina. V politice, v morálce, v náboženství snad by byl býval na svém místě: reformátor (politický, mravní, náboženský ...) formuje fakta dle svých myšlenek, jeho idea je prius a jí se musí podrobiti líná hmota. Hattalu na neštěstí osud postavil do širého oboru vědy, kde idea platí velmi málo a tím více studium fakt, jež lze měřiti, počítati a vážiti. A postavil ho tam, neproved ho před tím tuhou školou moderního zkoumání, určiv ho povoláním za kněze, jehož předním úkolem právě jest podrobiti hmotu vůdčí ideji, jehož základním článkem jest víra, experimentem zázrak, zásadou povrhati světem vezdejším ... Byl také poslední z kněží-profesorů universitních, jeho doba dávno již minula.

V tom však byla také jeho pokuta. Nevychoval si ani jediného žáka, poslední léta svého života bloudil úplně sám, po starém zvyku od 4 do 5 hod. chodíval do Klementina — arci již jen do

veřejné knihovny, — a tam se sluhy, nebo koho mu náhoda přivedla do cesty, sdílel se o své poslední plány. Nebyly veliké a nešly daleko; ale ani tito bezpeční posluchači nebyli již vytrvalí, odvraceli se od něho, jak mohli nejdříve, a starý uherský kněz chodíval zase pomalu domů. Chodíval pravidelně nábřežím — a ve tmě nad vodou ztrácela se jeho černá silhouetta, jako se ztrácejí jeho díla v moři zapomenutí...

V Taškentě a Samarkandě.

Z asijské pouti za českými památkami

podává

dr. **Em. Fait.**

(Dokončení.)

II. Samarkand.

Ještě v nádraží jsem se setkal s mnohými známými z posledních dnů. Jeli i někteří důstojníci. Naproti mně usadil se cestující velikého parního mlýna z Grozného v Předkavkazí. Dělal v Turkestanu výborné obchody. Před dvěma roky navštívil Vídeň; výlet ho stál asi 800 rublů, město Feaků na Dunaji se mu líbilo, ačkoli první dni musel tlumočníku platiti denně 5 rublů.

»Znáte ten palác na hlavní ulici, jehož majitel zahodil zlatý klíč do Dunaje? Kdo klíč najde, tomu připadne dům.«

Někdo mu to žertem vypravoval. Až do Haliče cestoval pohodlně, domluvil se, dále přes Moravu a Rakousy měl samé svízele. I peníze mu působily mnoho trampot; z počátku dával rubl za zlatý. Na našich drahách bývá poměrně čistěji než na ruských, ale místa jsou nesmírně stísněna O našich poměrech českých velice málo si pamatoval. Boj s Němci v Rakousku ho nezajímal, byl mu cizí. Pojem Slovanstva jako celku proti Germánstvu zůstával mu záhadou. Cítil, že Češi, Poláci a Rusové jsou si příbuzni, ale že by se měli spojiti proti společnému nepříteli, nevstoupilo mu na mysl.

Cesta do Samarkandu zdála se mi tentokrát mnohem rychlejší než před lety. Již z dálky pozorujeme kupole jednotlivých mešit, jež druhdy značily slávu mohamedánskou. Nádraží jest přes km. od města, ale vyjížďka není jednotvárná; jsme stále pod ochranou mohutných topolů nebo moruší.

Hotel jest pohodlně zařízen pro skromné požadavky, aspoň dbáno tu pořádku a čistoty. Kuchařství svěřeno sice Sartovi, ale jídla možno stráviti, čehož na jiných místech vždy nebývá. Hostinský můj byl Němec ze západních Uher a dostal se do sídla Timurova po značné oklice. Původně se odebral jako sběratel

brouků do Malé Asie, odtud do Egypta, do Indie, na ostrovy Sundské, do Číny, do Japonska, na Koreu, kde jako domnělý vyzvědač byl zajat a měl býti zastřelen. Zachránil se skoro jen náhodou a potom se z malých úspor svých chytil v Samarkandě. Dařilo se mu slušně, a v zimě ani jediný pokojík v jeho hotelu nezůstával neobsazen. Říční voda přicházela stokou až na dvůr. Mimo to dával si majitel hostince každý den dovážeti pitnou vodu z horského pramene, vzdáleného 12 km. Vozka pouštěl ji ze sudu do ohromné hliněné nádoby, na dvorečku do země zakopané. Též o koupel bylo postaráno. Vzadu mezi jasany a jilmy položena na čtyřech trámcích podlaha z prken, v rozích zaraženy kolmé sloupce, na nich nahoře upevněn druhý čtverec trámový, prostor mezi nimi po stranách vyplněn rohožkami. Na plochou střechu postaven sud, do něhož se ruční pumpou čerpala voda. K sudu připevněna sprcha s kohoutkem, — a lázeň byla hotova.

Mou první starostí bylo odevzdati dopis u gubernátora. Palác jeho s obsáhlým sadem úpravněji zařízen než obydlí hlavního carova náměstka v Taškentě. Dva džigitové (domácí jezdci) místo vrátných čekají u podjezdu a pomáhají hostům z vozu. Vlastní komorník uvádí nás do předsíně. Džigitové jsou vybraní muži. Ve svém žlutohnědém úboru, černé nízké beranici, majíce dva řemeny na prsou skřížené, činí slušný dojem; na jednom řemeni visí revolver, na druhém se houpá šavle.

Gubernátor, starší už pán, silně prošedivělý, s výrazem dobroty ve tváři, při mém vstupu seděl. Přednesl jsem mu svoji žádost.

»Sloužím v Turkestaně po čtyřicet let,« řekl, »ale neslyšel jsem, že by se tu nalézaly nějaké české památky.«

»Právě proto přicházím, abych věc soukromě vyšetřil, než by nějaké úřední kroky byly podniknuty,« pravil jsem. »Zdejší poměry znám z dřívějšího pobytu. Při první cestě vracel jsem se do Tiflisu s tehdejším gubernátorem Samarkandským, rodilým Gruzinem.«

Generál obrátil se k svému tajemníkovi, který dosvědčil, že r. 1889 skutečně byl plnomocníkem carským v sídle Timurovců plukovník pocházející z Gruzie.

»Promiňte,« dí gubernátor, »že jsem vás ani náležitě nepřivítal, — nemohu vstáti. Dokonáváme veliký podnik, prokopává se průplav přes Hladovou step. Dohlížel jsem ku práci, a tu mě zlý kůň kousl do nohy.«

»Jinak jste zdráv, Vaše Prevoschoditělstvo?«

»Trochu mě obtěžuje zimnice.«

»Dovolte, abych vyslovil své mínění o zavodňovacích průplavech. Znám zdejší krajiny a myslím, máli se celý podnik zdařiti, že nutno úpravu počíti od horního toku řeky, zříditi tam nádržky pro podzimní a jarní vodu, aby se mohla z nich v letních měsících vypouštěti; holé stráně nutno postupně zalesňovati.«

Při odchodu ještě jednou jsem připomněl, by generál věc dal prozkoumati.

»Budu se starati, aby věc byla vyšetřena, a výsledek vám oznámím. Vím, že cestovatelé jsou netrpělivi, sotva dva tři dni vydrží na jednom místě.«

»Počkám zde třeba týden, i déle.«

V městě byl jsem jako doma. Co se úředně vyšetřovalo, pátral jsem soukromě.

I v mrtvém období život pouliční jest zajímavý. Veškery ulice jsou jako pod ochrannou stráží mohutných topolů, talův. Tyto jsou v národním podání sartském představiteli síly. »Silný jako tal,« jest pro palvana (zápasníka) největší poklonou. Vedle topolů jsou v sadech zastoupeny moruše, akáty; též naše ovocné stromoví: jabloně, višně, ořechy, meruňky, broskve uchylují se do zahrad. Jsou však s velikým úspěchem činěny pokusy, aby se užitečné a krásné druhy stromoví místnímu podnebí přispůsobily. Z jehličnatých v gubernátorském sadě, dílem v státní školce nalézají se Wellingtonia gigantea, Pinus excelsa, Pinus halepensis (borovice východní), Ginco biloba, z cypřišů Cupressus pyramidalis, Cupressus Lawsaniana, zimostráz (Taxus baccata), jalovec (Juniperus virginiana), Larex europea, břečtan (Hedera folies variegates), Paulownia imperialis, Prunus laurocerasus, Liliodendron tulipifera, Jucca filamentosa, Jucca gloriosa.

V určité hodiny denní obcházejí po ulicích zřízenci, kteří stavidly nebo i kamením určité stoky zatarasují, jiné uvolňují. Někdy arci mají nemilé výstupy s menšími nebo většími uličníky, kteří svou zvůli na stavidlech provádějí. Rázovitou postavou na ulicích jest kropič. Bos, kalhoty maje nad kolena vykasány, malou čepičku na hlavě, košili pouze přes levé rameno, aby pravá hruď byla úplně volna, nabírá vodu dřevěnou lopatou z aryku (stoky); dobře si vycvičil svaly, aby voda na určitou vzdálenost padala na dusivý prach. Anatom by mohl studovati, jak sval se zdvihá, napíná, klesá.

Z rána pozorujete Sarty nebo Uzbeky z okolních vesnic, jak nabízejí své zboží ku prodeji. Pohodlně si jede na koníku neb oslu, po obou stranách má k sedlu přivázané za nohy slepice, i kachny, někdy však v hrubých pytlích rozváží vejce, okurky a jinou zeleninu. Sedí klidně, vyvolává, hospodyně přicházejí, smlouvají. Nemohouli se dohodnouti, prodavač pobídne koníka o několik kroků dále.

Žena s dítětem neb i dva muži sedí na oslu, jenž cupá spokojeně kývaje hlavou. Majitel jej ob čas pobídne hůlkou. U stoky zastavila se tlupa dělníků; jdou ze stavby, nachylují se k stoce, nabírají vody a pijí. Některý vytáhne za ňadry kus sušenky, namočí ve vodě a ostří své zuby. V starém městě najdete řadu dělníků v krámcích do ulice otevřených. Mají víceletý cvik v tom, jak práci svou vykonávati, aby co nejméně pohybův učinili a jmenovitě se málo shýbali. Zkušenost ukázala, že snadno podléhá záchvatům mrtvice, kdo se sklání. Proto můžete pozorovati u lidí

těžce pracujících, že svého těla téměř nenachylují. Dělník na poli se ohání ketmení (jakousi lopatou). Kovář, zámečník a jiní kovodělníci vyhlubují si u kovadliny jámu, neshýbají se ani pro železo, ani pro kleště, majíce je vedle sebe rozloženy. Pomocník sedí u výhně na bobku, nebo rovněž se postaví do jámy a dmýchá do plamene dvěma malými měchy. I tesař k sekeře dává si dlouhý topor, aby zpřímen kládu přitesával, ale jeho širočina nemá podélné ostří jako u nás, nýbrž příčné, na způsob rýče s rovnou, ne zaokrouhlenou sečnou čarou.

Zedníci mají práci velmi ulehčenu. Tesaři jim udělají ze slabých trámců kostru na domek, volné prostory mezi dřevy se vyplňují sušenými na slunci cihlami, místo malty se užívá promíchané hlíny. Jenom v ruském městě se staví z pálených cihel a na maltu. Umění pokryvačskému se nikdo neučí, střechy jsou rovné, upěchované hlinou, kterou smíchají s pšeničnou, na drobno rozsekanou slamou. Než hlíny užijí, nechávají ji asi tři neděle prokysati. Maz na střeše se obnovuje každý rok a nepropouští vodu ani při velikých lijácích.

V bazaru jsou hojně zastoupeni také řemenáři, sedláři, pasíři, truhláři malých skříněk, zeleným nebo červeným plechem pobitých, do nichž ukládají Sartové vzácnější části roucha i ozdoby své. Zlatníci a stříbrníci podávají výrobky, svědčící o svérázném vkusu. Nabízejí rozmanité náhrdelníky. čelenky, drobounké stříbrné a postříbřené nádobky na voňavky, líčidla. Z karneolu, jaspisu i z jiných drahých a polodrahých kamenů můžete si nakoupiti jemně vyřezávané hlavice do prstenů. I pečetní kaménky, vkusně propracované shledáte na skladě.

Látky bavlněné i hedvábné jsou namnoze původu ruského. V trhové dni nemůžete se ani prodrati skrze zástupy. Na svahu u bývalé citadelly bývá přivázáno na sta koní, velbloudů i mezků. Karavanseraje (naše zájezdní hostince) jsou přeplněny. U cesty nabízejí sušenky, cukrovinky, ale i limonádu a ruské bulky (housky). U pouličního ovocnáře usadil se příštipkář; do silničného prachu si položil několik kousků kůže, šídlo a dratev. Klidně jako Diogenes čeká, až by si někdo dal porouchanou botu spraviti.

Mineme pravoslavnou »cerkov,« pohovíme si ve stínu mohutného Abramovského bulváru, dáme se mimo sklady astrachanského dříví do klikatiny nevzhledných, špinavých ulic. Směr cesty nám naznačuje mohutná kupole, jež nad sousední nízké plochy střech v umělém oblouku se nese. Lid ji nazývá *Guremir*, t. j. hrobka velitelova. Kdo mohl býti větším právem nazýván velitelem než strašný Timur, před nímž se chvěla Evropa a v základech se třásla Asie? Jakýsi žebrák ochotně nás vedl ke vchodu. Portál i kupole zdobeny jsou polévanými cihlami, jež nyní v střední Asii skoro již neumějí vyráběti. Neobdivujete se nezkrotnému výbojci, jenž statisíce lidí zahubil, krásné, žírné lány proměňoval v poušť, lidská sídla v rozvaliny, kde havran, šakal a hyena k tučným hodům se scházeli. Ale mausoleum jeho i se svými četnými trhlinami a z části sesutými zdmi vábí neodolatelným kouzlem.

Mullové vypravují, že byla mohyla mnohem dříve dohotovena, než jí pán její užil. V předsíni seděli tři starci-šejchové pokročilých let — hodlali převzíti úlohu sudiček? Vnitřek náhrobku se dělí ve dvě části, vrchní a spodní. V hlavní hořejší komnatě seřaděno devět náhrobních kamenů. Přední ozdobou všech jest kámen Timurův. Vytesán je z nefritu, a celá literatura již o něm napsána. Skládá se z dvou polovicí, pečlivě k sobě přihlazených. Nápisy dobře ještě čitelné uvádějí rodokmen Timura Chromého a Čingizchanův. K tomu připojena pověst, jak Alankuva, matka tohoto asijského světoborce, cítila se požehnanou od slunečního paprsku, jenž se prodral skulinou do jejího stanu. Národové východu dovedou postavy svých velikánův obetkávati jemným předivem tajemnosti. Kámen původně byl celistvý. Pověst líčí, jak jej zloději ukradli, domnívajíce se, že jsou v něm ukryty vzácné poklady. Když jej chtěli naložiti na arbu, spadl a přerazil se. Jiní tvrdí, že jej perský Šach-nadir kázal dopraviti do svého paláce, aby si jej prohledl; lidé jeho však byli neopatrni a rozbili monolit. Nefrity jinde se objevující a v Asii velice ceněné jsou mnohem menších rozměrů. Dle úsudku znamenitého geologa ruského Mušketova kámen byl přivezen z provincie Chotanu, z lomů Kuenlynských. Co do velikosti nemá sobě rovného.

Obruba hořejší komnaty obložena jest marockým alabastrem, silně zaprášeným. Střední část stěny vyzdobena jest geometrickými vzorci a zlatými nápisy z koranu. Klenba kupole vyplněna jest arabeskami, podlaha dlážděna mramorovými deskami.

Myslil jsem, že mi nebude dovoleno sestoupiti do spodní kobky, vlastní hrobky. Průvodce ukázal mlčky na moje boty. »Nemám přezůvek,« řekl jsem, a strážce svatyně, zapaluje svíci, spokojil se omluvou. Sestupujeme po sedmi stupních; číslo to bylo již starým Babyloncům posvátné, a dle nich spravovali se židé a také mohamedáni. V dusivém vzduchu, při kmitavém plápolu svíčky rozeznáte hrob Tamerlanův i jeho nejbližších příbuzných. I zde jsou zřízeny náhrobní kameny, opatřeny nápisy, úplně v shodné poloze s hořejšími.[1])

Rubl a pozdrav »Alejkum as salem« vzbudily i na mramorových rtech šejchů cosi podobného přívětivosti. Bývaly doby, že se smrtí stíhalo, když se nevěřící na tak posvátné místo odvážil. —

Asi třicet minut za městem na zříceninách někdejšího Afrosiaba se ukazují vzácné ostatky mešity *»Šach-zindy.«* Afrosiab pokládá se za nejstarší část města, která jest nyní úplně opuštěná. Hrob jednotlivcův nemůže rozveseliti, tím méně mohyla mohutného města. Prach, nízké pahorky zdiva, pravidelné rysy budov, tu a tam divoké stromoví na šedém písku — jak málo vlídný dojem! Ale tu jsme mile překvapeni. Svěží barva pálených cihel, jimiž stěny mešity vkusně a pečlivě jsou obloženy,

---

[1]) Д. И. Зварницки, Путеводитель по Средней Азіи въ археологическомъ и историческомъ отношеніяхъ, str. 39.

nás vábí blíž. Ani čas, ani působení povětrnosti, ani kouzelný bělitel turkestanský — žhavé slunce — nijak nepůsobily na neporušenost hmoty a trvalost barev. Každý by řekl: »Včera byly dodány na místo z peci.« Ani faraonské památky v Egyptě neosvědčují větší nezměnitelnost.

Mešita nebyla najednou provedena. Základy položil Timur, aby oslavil památku předního hlasatele islamu v Samarkandě, Kasyma-ibn Abbasa. Ale k původním stěnám připojeno ještě desatero budov. Všechny se k sobě řadí stupňovitě a sloučeny jsou galerií téměř 60 m. dlouhou. Tyto vedlejší přístavky namnoze slouží za hrobky příbuzných a milců Timurových. Na levé straně od vchodu se nalézá mešita. Čas zle s ní hospodařil. Přišli opravci 19. století. Výsledek jejich úsilí? Co bylo dobrého novými přílepky se zmrzačilo. Opodál mešity jest otevřená přístavba, na podlaze její položeny rohožky a plstěné přikrývky. Jest to letní modlitebna, do níž se uchylují věřící, když je z kryté svatyně vypuzuje nesnesitelné dusno. Naproti na malém dvorečku vidíte několik malých světniček jako pro poustevníky na hoře Athonské; to je vyšší škola, madrase. Stoupáme po cihlových schodech, shledneme dvě kapličky po levé i pravé straně. V levých se chovají ostatky sester výbojcových a jejich rodin, v pravých odpočívají jeho dcera a první ministr emir Hasan Bogadur. V následujících výklencích zapuštěny jsou do stěny veliké hliněné nádoby. Cesta překlenuta obloukem. Nad ním po levici vykázáno nevzhledné obydlí mullům. Po pravici se otvírají dvéře jemné řezbářské práce s bronzovým kováním a svérázným, uměle zdobeným zámkem. Dostaneme se na chodbu a z ní do komnaty, kde na stojanech rozloženy jsou dva korany. Jeden jest opis onoho, nad nímž byl kdysi ubit chalif Osman. Původní kniha dopravena do veřejné knihovny v Petrohradě. Ke koranové síni připojena malá mešita, v níž ohrazena dřevěným zábradlím jest hrobka svatého Kasym-ibn-Abbasa. Vchod k ní se otvírá toliko jednou za deset let. Galerie se končí ssutinami okrouhlé budovy, u samého vchodu k smutným památkám Afrosiabu. Evarnický soudí, že na tomto místě stávala hlavní svatyně Šach-zinda.

Vracíme se k městu a zastavíme se u mešity *Bibi-Chanymy*, oblíbené ženy hrůzovládcovy. Ta se nazývala Saraj-Muluk-Chanym. Zde slavil čas mnohem dokonalejší vítězství než u Šach-Zindy. Záhuba jest neodvratna, brzy budou jen kupy rumu hlásati polohu mešity. To, co se z ní dosud uchovává, svědčí o tvůrčí síle a jemném vkuse původců. Kolem se kdysi rozkládal ohromný dvůr. Již vchod do hrobky Timurovy jest silně porouchán, ale Bibi-Chanym jest smutnější.

Hlavní pozornost navštěvovatelů Samarkandu se soustřeďuje na náměstí Rigistanu, které se uznává za nejkrásnější v střední Asii. Na západní straně se vypíná mešita Ulug-begova. Hlásá slávu Timurova vnuka, slavného astronoma. Vnitřku sice jest prach vymeten, ale zlaté ozdoby od mé poslední návštěvy ještě více zčernaly.

»Proč nedáváte památky své trochu opraviti?« vytýkal jsem průvodci, k němuž se ještě dva mullové přidružili.

»Naši boháči schovávají peníze, aby z nich nemuseli platiti daně.«

Krásně vypadá průčelí, ozdobené rovněž jako dvě druhé mešity a vysoké školy na Rigistanu polévanými cihlami. Mešita Ulug-begova byla dostavena r. 1434, a r. 1449 hlava nadšeného podporovatele věd a umění pověšena na průčelném oblouku do dvora. Syn Abdullatif se vzbouřil proti otci, jehož ušlechtilost se mu protivila, znak dobytého vítězství se houpal nad velikolepou budovou.

Naproti uchovávají se zbytky mešity *Šir-daru*. Práce na ní byly dokončeny r. 1616. V průčelí viděti obrysy dvou lvů, sestrojených z pálených cihel, na žluto polévaných. Po obou stranách se dva štíhlé minarety pnou k jasnému blankytu.

Mešita *Tillja-kari* byla vybudována r. 1618 od Jalongtuše Bogadura. Nebylo šetřeno zlata na její výzdobu a proto pojmenována zlatou (tillja dříve asi 10 kor.). Průčelí přispůsobeno na čtyřhranný oblouk. I zde zdvihají se dva minarety. Vstupujeme do čtverhranného dvora. Po jeho stranách zřízeny malounké kobky pro studující madrasy. Nahledneme do některých: Malý prostor, rohožka na podlaze, dřevěné lůžko, v koutě čajník, několik knih, chalát, někde nízká skřínka s drobnými potřebami. Každý náš primán má více knih, než zde studující vysokých škol.

Táži se, majíli ještě nějaké »kitablar« pro obecnou potřebu.

»K čemu pak?« dostávám v odpověď. »Každý má své knihy.«

»A což učitelé?«

»Také jich mnohem více nemají.«

»Jak dlouho bývají zde jednotliví studující?«

»Pět, šest let. Vláda nedovolí, aby v madrase zůstávali déle. Dříve pohodlně žili někteří ve škole 15—20 let.«

»Dobře, ať udělají lenoši místo přičinlivým.«

Vytáhnu z kapsy list a ukazuji ruský nadpis.

»Nerozumím tomu,« povídá průvodce usmívaje se.

Dávám mu perský nápis.

»Neumím čísti.« Znal trochu rusky a sartsky, ale o perštině neměl zdání, ačkoliv je v Turkestaně dosti rozšířena; rovněž o turečtině. Mezi knihami studujících naleznete příručky arabské, perské, zřídka turecké nebo sartské. Rusky se učí jenom dle slechu.

Po točitých schodech vystoupili jsme na střechu. Byly důkladně vyšlapány, museli jsme opatrně kráčeti, aby se noha nesmekla. Průvodce šel napřed. »Chanym, chanym!« slyším jeho hlas. Než se v patách za ním rozhlednu po rovných střechách, mizejí s dvou domů ve spěchu tři ženské postavy, zahalené v parandžách (svrchním ženském šatě).

Rozhled na Samarkand s výšin není právě úchvatný; převládá barva šedá; ruská čtvrt nejeví se oku celá. Mile dojímá svou pestrotou Rigistan a Gur-emir.

»Tudy přitáhli Rusové,« ukazuje průvodce na silnici k Taškentu vedoucí. »Lidé nebyli svorni, a boj se snadno rozhodl.« S letopočtem stále zápasil, pletl ruský s arabským (hedžrou). Chlubil se, že provázel ruského učence Veselovského po městě.

Vracíme se. Při vchodu pozoruji, že jedna deska s nápisem chybí a místo její zalepeno sádrou. »Kam se poděla?« — »Nevím.« Ale i jedna ze zbylých silně jest vyviklaná. »Kousek po kousku roznesete celou madrasu.« Stálo několik mohamedánů kolem, prohlíželi desky, ale mlčeli.

Vnitřku sartského města postaven palác Timurův, kdysi slavený pro svůj přijímací sál. Sem se sjížděli ze všech stran pokoření panovníci. Dvorana slula *Talari-Timur*, Kamenný stolec »kok-taš« zastupoval místo trůnu. V komnatach druhdy přepychem zářících zařízeno nyní dělostřelecké skladiště a cizincům vstup zakázán.

Celkový dojem města? Vedle sebe stojí a zvolna splývají dva světy. Vetchý, spuchřelý svět mohamedánský, jehož obrazem jsou velikolepé rozvaliny, sklání se malomyslně. Široký tok ruský někdy silou překypuje, ale urovnává si široké ulice, zabezpečuje si lahodný stín, kamkoli zabočí

Jak by nebyla v Samarkandě česká osada? Umluvil jsem s p. Bulou, že se sejdeme. Otevřel si slušný galanterní krám. Přišel sem ze Slovenska a také všechny pomocníky vybral si z krajanův. Opět vidíme nápis »Slovanský bazar«.

»Jak se daří obchod?«

»Ještě by to ušlo, ale máme zlou soutěž.«

»Žida?«

»S tím dobře vycházíme; ale zrovna vedle se nám usadili dva Arméni, kteří se nelekají žádného podvodu.«

»Jaké máte zboží?«

»Moskevské, Varšavské, Vídeňské, z Berlína, ze Stargardu.«

Již v Taškentě ujišťovali mě někteří obchodníci, že by se mohlo navázati také s Čechy obchodní spojení, ale jest u nás málo podnikavosti. Stará píseň.

Večer sešli jsme se na malý tábor u p. Šetiny. Milý muž, má celý Turkestan v malíku. Jest hudebník, jezdí po všech ruských městech v střední Asii, kde se nalézá posádka s hudbou, zkouší nástroje, a kde třeba, na místě je spravuje nebo je posílá do Samarkandu, kde má dílnu. Spojil se s Němcem Kochem a zařídili si slušný sklad hudebních nástrojův. Dalšími členy schůze byli p. Berger, mistr zámečnický, jeho manželka i tchýně.

»Tedy znáte kraj dobře?« ptal jsem se Šetiny.

»Před týdnem jsem se vrátil z Věrného,« odtušil, »a pozejtří pojedu do Mervu a Aschabadu.«

»Nacházíte i Čechy?«

»Ale v každém městě turkestanském. Skoro u všech pluků zdejšího kraje kapelníci jsou Češi.«

»V Sibiři se s nimi také všude potkáváte,« ozvala se matka paní Bergrové. »Procestovala jsem dvakrát celou Sibiř. Po prvé, když ještě nebyla dráha, a pak loni, když byl spojen Port Arthur s Irkutskem.«

»Kdy by se všichni Čechové vrátili přes noc do Čech, ani by se tam nemohli vyspati,« žertoval Šetina.

Druhého dne »izvoščik« mne dopravil ke skladům bratří Rizajevých. Jeli jsme přes Abramovskij bulvar, Rigistan na Taškentskou silnici. Vůz stanul před slušným domem na způsob karavanseraje. Sluha uvedl mě do kanceláře. Představil muž asi čtyřicátník, bledých tváří, s černou čapkou na hlavě, s plnovousem přistřiženým, trochu na červeno přibarveným. Černé oči jaksi umdleny na mně spočinuly, když jsem odevzdával list šejcha-ul-islama. Dvakráte pročetl dopis a odevzdal jej svému příručímu; i ten jej dvakráte přeslabikoval.

»Čech?« praví pán. »Máme zde rukopisy perské, arabské, sartské, — Čech?« Pomlčel.

Vysvětluji mu příčinu svého příchodu a slyším, že v celém Samarkandě šiité o tom nezaslechli. Ani sunnitům nebylo o věci nic povědomo. Dopis šejch-ul-islamův vyžádal jsem si na památku.

Na zpáteční cestě vozka zastavil u vetešníka, který měl zboží své rozloženo dílem na ulici, dílem v prostranné nízké komnatě. Prachu byl všude takový nadbytek, že se nikdo ani nenamáhal jej stírati. Uprostřed nahromaděného haraburdí seděl muž s usmolenou tybetejkou (čapkou) na hlavě, v dlouhém chalátě, opásaný bělavou látkou; pergamenová jeho tvář byla vroubena černým řídkým vousem.

»Ktablar dyrma burda (jsou zde knihy)?«

Pokynul pouze hlavou do kouta. Vzorný pořádek v nepořádku. Staré konvice na čaj, otlučené samovary, rozviklané postele, skřínky pobité barveným plechem, rohožky, klíče, zámky, vyhloubané dýně na zelenavý prášek tabáku, jenž se žvýká, stará ruská zrcadla, čilim (druh dýmky), staré ičigy (boty tatarské), kusy »košmy« (plstěné pokrývky) a jiné a jiné vzácnosti tu nakupeny. Je strach, aby tu našinec nepřišel k nějakým drobným příživníkům.

Převracím knihy. Ruských bylo poměrně nejvíce. Vypátrám italskou mluvnici, německý román, díl British autors, též něco francouzského, ale českého ani lístku sem vítr nezanesl. Abych Sarta zbytečně neobtěžoval, odebral jsem mu »Spravočnou knihu.«

Ani u druhého vetešníka jsem lépe nepochodil. O jiných, kteří by měli také knihy na skladě, jsem nezvěděl.

Bloudil jsem po městě kolik dní. Vedra přibývalo, trampoty se nemenšily. Na zpáteční cestě k poledni učinil jsem zastávku v malém hostinci na lahev piva z domácího závodu. Hostinský

byl rodem z Rostova na Donu, ženu měl Arménku, se svým švakrem vedli živnost. Scházívali se u něho samí Sartové.

»Proč sem nechodí také Rusové?« zvídal jsem.

»Nesmím mužikovi nebo kozákovi podati více než lahev. Před dvěma nedělemi mě pokutovali dvaceti rubly, že jsem prodal tři lahve jakémusi obchodníku.«

»Sartové sem často chodí?«

»Někdy tu bývá plno, vydrží do dvou hodin po půlnoci, až se zavírá. Vždy dva a dva mívají 12—14 lahví.«

Ráno se přivážel led, tak že nápoj ještě ucházel. V první místnosti ve výčepu bylo několik malých stolků, podle zdí postaveny široké lavice, aby si mohl každý usednouti na zkřížené nohy. V druhé místnosti a na dvorečku byly na podlahu položeny toliko rohožky. Na nich se hosté pohodlně rozložili, kdo přišel, byl z jejich středu, cizinec k nim nezavítal. K pivu se přikládá na malé misce několik kousků černého sucharu nebo sušeného chleba na drobné kostky rozkrájeného. Někdy vám podávají v soli proležené pecky z broskví, meruněk i švestek, aby se povzbudila chuť k pití. Chvílemi obejde hosty sluha s čilimem, což jest dýmka s dlouhým troubelem, širokým otvorem, krátkou rovnou špičkou. Sluha sám nosí tabák v pytlíku; nasypav kuřidla, klade nahoru řeřavý uhlík. Podá čilim hostovi, tento udělá tři, čtyři tahy a nabídne dýmku sousedovi Žádný nevykouří celou dýmku. Vedle toho rádi požívají hašiše z konopí připraveného. Ani opium není jim věcí neznámou.

»Vodky zdejší mohamedáni nepijí?« ptal jsem se.

»Pijí, ale aby to nikdo nepozoroval.«

Důstojníci vypravovali, že poznali v nitrozemí mnohé »aksakaly« (bílé brady, starosty), kteří bez ostychu z lahve popíjeli kořalky. Když se rozehřáli Sartové, pustili se do zpěvu. Někdy si zavolají »bači« (tanečníky), aby je obveselili. Taková zábava mnohdy končí rvačkou, ano i vraždou, ač ne tak často jako za zlatých časů chanských.

A což víno? Na tom si pochutnávají hlavně v zimě. Dávají přednost sladkému, t. j. padělanému před přirozeným. A přece samarkandské víno slyne více než kachetinské z Kavkazu.

Pátral jsem po milovnících rukopisů, poněvadž veřejných archivů není, ani museí. Ku pomoci mi přispěl V. J. Vigdinov, bývalý profesor gymnasia v Tiflisu. Po mnohém úsilí vyhledali jsme dva takové milovníky. J. F. Ljapkin se mi jevil pravým vzorem Kirgiza. Statný, ramenatý muž s šikmýma očima, hlavu do hola ostříhanou, řídký vous. Vychován byv v ruském gymnasii pojal za choť Rusku. S mladým Vigdinovem vyrušili jsme jej z odpoledního odpočinku. Nábytek měl v domácnosti ruský, ale výzdoba koberců, pokrývek připomínala vkus Kirgizův. Omlouvám se, že mu činím nepohodlí. »Máte mnoho rukopisů, jak jsem doslechl.«

»Ano kirgizské, sartské, perské, arabské.«

Ochotně ukazoval svou nevelikou sbírku, mezi nimi nejeden exemplář krásně psaný.

»Nemáte nějakých evropských?«

»Nerozumím tomu, a v celém okolí nic podobného není.«

Přinesli čaj. J. F. Ljapkin jest obhájcem Sartův a Kirgizův i požívá mezi svými klienty veliké důvěry. Proto jeho důchody se vysoko odhadují.

»To jest podivno,« řekl jsem, »že v městě se nalézá poměrně tak málo písemných památek.«

»Někteří vypravují, že před příchodem ruských vojsk mullové dopravili mnoho spisů do Margelanu. Když i tam carské prapory se blížily, tajně četné písemné doklady z dob chanských odstraněny do Afganistanu.«

V Margelaně jsem byl. Stopa mizí, jako voda v písku. Jděte do Afganistanu, a zprávy se vám rozptýlí jako mnohonásobná ozvěna v skalách, jednotlivá města obmykajících.

Rozloučil jsem se se vzdělaným Kirgizem, poděkovav za prokázanou ochotu.

Druhého dne stojíme v bytě V. L. Vjatkina, vážného muže, prostředních let, jehož práce také carská akademie věd v Petrohradě uznala. Přednesl jsem, oč se jedná.

»Slyšel jsem již o vašem poslání,« odpověděl, »a byl jsem ve věci úředně tázán. Mohu vás ujistiti, že nyní v Samarkandě ani v Taškentě žádných památek českých není. Máme zprávy, že v Buchaře se kdesi ukrývá tajný archiv emirský. Některé knihy byly tam koupeny a nepozorovaně odstraněny od Angličanův. Na podzim r. 1902 nebo počátkem r. 1903 budu poslán s plnomocenstvím akademie, abych vyšetřil, jaké listiny nebo spisy v emirově archivu se uchovávají. Kdy by se něco českého vyskytlo, dám vám o tom zprávu.«

Následujícího dne přišel sám »policijmejster« (policejní ředitel) do mého bytu a oznamoval, že mne »prevoschoditělstvo« gubernátor čeká; chtěl prý mě sám navštíviti, ale vadila mu bolavá noha.

V předpokoji gubernátorově čekala řada důstojníků; mluvili o »komandirovkách« do Mervu, Oše, Věrného a jinam. Džigit mi po nějaké chvíli pokynul, abych vstoupil dále.

Generál laskavě mě přivítav pravil: »Dal jsem prohlednouti vojenský archiv i jiné sbírky státní. Policijmejster vyptával se soukromě, ale nic se nenašlo. Zde v Asii těžko se co uchovává. Arméni vypsali odměnu 10.000 rublů tomu, kdo by nalezl rukopis o jejich dějinách, odvezený z jejich země za vpádu perského šacha Nadira. Dosud nabízejí peníze marně.«

* * *

Uplynulo půldruhého roku, co jsem se z asijského výletu vrátil do vlasti; o Bucharském archivě nedošla posud žádná zpráva.

Moderní snahy v umění stavitelském.

Umění stavitelské dosáhlo mezi všemi uměnami výtvarnými svého zvláštního významu. Stalo se charakteristickou známkou, jak vysoko dospěla kultura jednotlivých národů, jsouc k tomu především povoláno velikostí i mohutností svých výtvorů, jakož i celým svým tisíceletým vývojem.

Jest také jediným uměním skutečně tvořícím. Jest schopno organicky vyvinouti formy, které zdají se býti oku lidskému krásnými a citově přirozenými. Možno říci s Darwinem, že v duši lidské není všeobecného, ideálního měřítka krásna, — krasochuť a ideály střídají se takovým spůsobem, že podmiňují stále nové formy, odpovídající požadavkům přítomnosti.

A v tom nutno hledati základnu veškeré tvorby architektonické. Ačkoliv tyto formy mají zárodek svůj v přirozeném složení jednotlivých elementů, které funkci zákonů přírodních vyjadřují, a původ v materiálu i jeho technickém upotřebení a zpracování, přece vytvořená forma leží tak daleko od původního svého východiště, že musí býti považována za úplný novotvar. A jeli úlohou umění vůbec přiodívati myšlenky a dojmy ve výrazu formou jim nejvlastnější, jest tomu tak zvláště v architektuře, v níž se mrtvá hmota vedle základní nezbytné profilace, vyjadřující konflikt sil vzájemně v sebe působících, oživuje i případnou výzdobou allegorickou nebo symbolickou.

Jest přirozeno, že každý jednotlivý element architektury přijímá výraz své funkce přímo z přírody a že se teprve součinem celé řady těchto elementů vyvíjí vlastní forma konečná, podléhající již úplně individualitě tvůrcově.

Pravá architektura jen tehdy trvává při plném významu svém a nevymírá ve svých principech, když tyto jsou založeny na přírodě a hlásají všeobecnou i absolutní pravdu, mluvící k nám tou řečí, která v každém věku a všude sama sebou zůstala srozumitelna, jsouc právě výrazem samé přírody.

Jedině architektura řecká podává nám tento obraz nejsvobodnějšího umění, dalekého všech doktrin a akademických pravidel, spatřujíc nejvyšší svůj cíl a účel jen v potřebě a prostředcích. Celkový charakter Hellenů spočíval hlavně ve vzdělanosti ducha. Stálým pozorováním přírody a bujnou činností fantasie stala se božstva jich ideály a vzbudila nadšení pro vyšší a čistší přírodu, vroucí lásku k vlastním výtvorům. A mládež pokolení za pokolením vyrůstala pod ušlechťujícím vlivem nadšení, budícím lásku k přírodě; jsouc ve stálém s ní styku, pod dojmy života, jehož skutečnost a proza stala se bezprostřední učitelkou, vychovávající ducha ne abstraktní vědou, nýbrž obrazem, dodávajícím fantasii mnohem více citlivosti pro požitek krásy, než rozumu pro vystižení pravdy skutečné. Tím život sám v mysli a v představách budil smysl pro míru, formu a pořádek.

Proto staly se Hellenům takto vychovaným výtvory jich mnohem bližší a důležitější než nám výtvory naše. Staly se více než pouhou krásou, byly řečí pravdy a měřítkem vůle, kterou stělesněnou v kameni považovali za výtvor své lepší bytosti, v které soustředili a vyjádřili celé své bytí, plné nadšení, a která v celém svém zjevu odpovídala opět jen nadšením.

Umění pojímáno bylo vážně; bylo více než luxus a zpříjemnění přítomnosti, bylo jádrem celého života a mírou všeho jednání. A tímto směrem vedené a uskutečňované tvoření odpovídalo plně hellenským vznešeným pojmům o stavbách chrámů, v nichž každý svým rodem kněz, s bohy sám směl rozmlouvati.

A v těchto pojmech spočívá také zárodek každé tvorby a konstrukce další, jejichž vývoj podmíněn byl pouze postupným rozvojem účelu a jež se staly druhotným činitelem ve tvoření forem i celkových zjevů architektonických.

Jest na bíle dni, že podobným rozvojem tvůrčí síly lidské jednotlivá řešení nepostačovala všem úkolům a potřebám a že vždy nová a holá konstrukce vybízela mnohem naléhavěji k formálnímu svému vyvinutí.

Smysl pro krásu budil vždy umění odpovídající úrovni soudobé krasochuti a učinil je tak stálým průvodcem stavitelství. Teprve na půdě římské architektura řecká sevřena tužšími pouty a podrobena i přísnějším zákonům; umění řecké uplatnilo se tu nejvíce v rozkvětu svém, přistupujíc k velikým, novým úlohám. Ale v nich byla jednotlivost již podřízena, a celý bohatě utvořený organismus prostupuje vždy jednotná vůdčí myšlenka a jednotný systém. A to se opětuje ve všech dobách.

Proto nutno uznati jistou závislost a pravidlo, řád či zákon uměleckého ovládání větších úloh, — při čemž ovšem nesmí podobná pravidelnost býti pouze akademická, to jest, nesmí zasahovati tak daleko, by se dostala v odpor s účelem a praktickými požadavky života.

Doba křesťanská i středověk pracoval stejně dále, ale již pod tíží skromných prostředků materielních; volnosti myšlenky a tvůrčí touze byla dána pouta nejtěžší.

Po bujném, plodném létě nastal podzim, bohaté květy se uzavřely a ovoce dozrálo. A bouře bojů nové víry rozmetala símě na půdu dále již neúrodnou, v nížto život k zdárnému rozvoji už nenacházel nezbytných podmínek. Krása forem ustoupila nutné změně konstrukcí, bujný, pyšný život Říma upadl v strnulost, pokoru a odříkání. Nové poměry, obětovná nálada mysli při nedostatku prostředků hmotných podnítily odvážnost a zdonalost techniky. Nový účel chrámů křesťanských i nutná ěděnosti všech členův obce v jediné místnosti byla ou k vytvoření nových prostorů, v jichž nádpozdější sever proti jihu hleděl nalezti pravý ho nadšení.

náboženské stělesněna postupem času vijejících se obdobně spolu s rozvojem

uměleckých názorů i se stoupajícím blahobytem, vrcholící v bohatě členěné, nádherné kathedrále, triumfu konstrukce kamenné.

Gotika nevyvinula se v obsáhlý sloh světový, podobný hellensko-římskému. Její rozkvět byl vázán skoro výhradně na Evropu, a také tam ve značném ještě lokálním obmezení. Vždyť jižní Evropa (zvláště Italie a jižní Francie) tak blízká původním místům systematického vývoje gotiky, vedle ní stále zůstávala nakloněna i tradicím antickým po celou dobu středověku až do dob renaissančních.

Ale proto přece gotika pro svůj nejzvláštnější, nejpůvodnější výraz umělecké fantasie severoevropských národů zasluhuje zcela mimořádného ocenění, třebas národní charakter gotiky pro severní a střední Evropu za všeobecně platný považován býti musí a nějaký rozdíl slohový mezi památkami jednotlivých národů jen potud může v úvahu býti brán, pokud jej připouštějí jednotlivé školy.

Proto také nemůže býti gotika považována za výhradný sloh některého národa. Naopak, gotika se ve svých formách vzdaluje všeho pojímání slohu ve smyslu dob dřívějších a přichyluje se k umění staroorientálskému již proto, že základní elementy slohu, najmě lomený oblouk, svůj původ v něm vzaly.

Za to doba románská v přirovnání ke gotice jako i stejně později vzniklá renaissance mají nepopíratelný blízký vztah ke klassické antice, které také děkují za celé své vyvinutí.

Jediná zvláštnost gotiky, společná všem národům severním, spočívala v zálibě vytvořovati prostory vysoko se pnoucí, dělené celým systémem blízce postavených opěr, kterážto zvláštnost vždy se příčila citu a pojmu pro poměr prostorový národů jižních a proto také od nich nikdy nebyla přijata.

Gotice přísluší zásluha, že stavby kostelní staly se vznešeným ideálem lidu; a právě proto, že v stavbách těchto jevily se tradicionelní typy mnohem stálejší než kdekoliv jinde, bylo renaissanci v prvních dobách velmi těžko s gotikou soutěžiti. Ona jak v době svého vývoje tak i v dobách svého rozkvětu zůstala uměním výhradně kostelním, její formy byly v první řadě vytvořeny pro stavbu chrámův a teprve později přeneseny i na stavby světské.

Rovněž tak spočívají veškery dekorativní motivy celé této epochy skoro výhradně na poli náboženském, a ve výrazu myšlenkovém — neli právě formální krásou — dostihují aspoň svou zřetelností a z toho vyplývajícím pochopeným zvšeobecněním bez mála výšky umění řeckého.

Skoro výhradný náboženský charakter gotiky nepřipouštěl všeobecné snahy po vytvoření forem odpovídajících neustále proměnlivým potřebám života světského.

A byla to právě renaissance, která zase v tomto směru překonala chudobu gotiky bohatstvím svých forem dekorativních rázu nejvíce světského. Ač gotika sleduje v umění jen čistě konstruktivní zákony, přece nebyla vlastní ornamentice nijak na závadu, ba naopak, tato častým spojováním s různými uměleckými od-

větvími dosahovala mohutně působící výzdoby. Malířství a plastika — třeba ovládány architekturou — spojily se k význačným výkonům spočívajícím na zdravém naturalismu a vytvořily typy pro božské a nadpřirozené postavy světců, jichž formální nevyspělost původ svůj má jedině v naprostém oddálení se od přírody a v neznalosti vynikajících prací antických. Za to gotika v umění nabyla velikého významu zavedením domácích rostlin do ornamentiky, ale to se nestalo dle týchž pravidel a principů, které v antice vedly k vytvoření tvarů akantových. Stálá spojitost mezi účelem a konstrukcí, mezi konstrukcí a formou ponechávala jen fantasii volné pole.

A ve všech těchto konstruktivních vymoženostech celé doby předcházející, tvořících nepřetržitý řetěz článků v sebe zasahujících, nalezl vhodnou, úrodnou půdu dlouho připravovaný obrat názorů, naprosté oddálení se od principů skoro již zkostnatělých. Podoben silnému výhonu nové větve, vedle kmene stářím již odumírajícího, pln nové síly a života vyrostl na půdě samé, ze samotných kořenů. A obrozuje starý už kmen, přioděl se nejlepším jeho rouchem.

Veškery formy ornamentální i plastické, které antika v tak nezměrné hojnosti přímo nabízela, tak blízké přírodě a životu, jedině renaissance pochopila a ocenila. A kde výkvět její poskytuje nám celou řadu jednotlivých motivův a řešení nepřekonatelné krásy, kde v úpadku chápe své veliké úkoly s ohledem k celkovému uspořádání, hledí jen na pronikavé, vlastní umělecké ovládání mass a opouští při tom všechny ty principy architektonické, které ještě dnes za platné uznáváme a na nichž dnešní naše moderní stavitelství spočívá, tam všude zjevil se zřetelný vliv velikého umění hellenského.

Tendence jeho přijala i doba naše a vyvinula je dále. Jestliže pozdní renaissance vytvořila přísnější pravidelnost disposice půdorysné, vyvinula organismus ve skupení massy, vyznačila hlavní místnosti v rozdělení plánu i v průčelích, přivedla ku platnosti celý oblíbený systém pavillonový a risalitový s ohledem na symmetrii celku a při tom podporovala účinnost v malebnost perspektivickou dovedným odstupňováním výšky jednotlivých pater a okenních otvorů, budíc zároveň smysl pro velkolepé rozložení hlavních místností a representačních součástí celé budovy, — tu moderní umění šlo dále: hledí ještě rozhodněji na vyznačení charakteristiky vnitřního úkolu v zevnějším vyvinutí i na svéráznost celku, sestavujíc jednotlivé díly dohromady v příznivější ještě poměry tak, aby se navzájem podporovaly a doplňovaly, veškeren účinek celku pak povznášely. Při tom zůstávají jednotlivé části podřízeny celku, ale výraz stává se mohutnějším, energičtějším než v samé renaissanci, pohnutějším a bohatším v rythmu i skupení. Žádný ze slohů, který se byl před renaissancí vyvinul a uzavřel, nemůže ani duševním ani materielním požadavkům naší doby odpovídati, nýbrž musí přestoupiti hranice vší tradicionálnosti a rozšířiti se na všechny strany.

Pod tímto vlivem vyvinul se také nepozorovaně sloh nový, přimykající se na cinquecentisty — sloh 19. století, moderní renaissance.

Dnešní stavitelství naše spočívá na rozšířených architektonických principech 16. století. Jsme k renaissanci v témž poměru, v jakém ona byla k antice.

Římané i mistři renaissance přispůsobili a podřídili své názory duchu doby, větším úmyslům, změněným klimatickým poměrům, své půdě a materiálu, i vytvořili díla celistvá, v nichž nové, praktické sociální požadavky spojovaly se harmonicky s nejvyššími požadavky uměleckými. I dnes antika — podklad celé té mohutné produkce renaissanční — vždy ještě tvoří východiště všeho architektonického umění, protože v ní vůbec stělesněny jsou veškery principy stavitelské.

Různé a hojné užívání architektury ve všech oborech průmyslových a z toho nezbytně vyplývající mnohostrannost a šířka duševní i umělecké základny architektů podává nejjasnější svědectví, že dnes, kdy se stavitelské umění snaží ke všem těmto novým problémům též správné rozřešení nalezti, právě k vyplnění těchto požadavkův absolutně potřebí jest všestranného a v každém směru neobmezeného ovládání architektonických forem všech věků dávno minulých.

Snaha mnohých ovládati a tvořiti formy architektonické na základě okamžité nálady, bez znalosti všech forem základních a nezbytných pravidel tradicionelních, je stavění větrných zámků i postrádá všeho hlubšího základu. Jsou to výrony chorobných, zbloudilých myslí, kolísajících v duševní horečce a v bludné snaze po mesiášství v umění. Proto i každá násilná snaha po vyvolání nových převratů v architektuře zůstává neplodnou a obmezenou i soustřeďuje se nejvíce ještě v oborech dekoračního umění nebo uměleckého průmyslu. Schází úrodná půda, schází součinost všech vlivuplných elementů — hlavně však schází důvěra. Veliké převraty sociální dosud nenastaly, a jednotlivci nejsou povoláni působiti umělecké revoluce. Každý nový sloh povstal zvolna z dřívějších tím, že nové konstrukce, materiál i společenské úkoly a náhledy sloučily se s dřívějšími a tak vytvořily novotvary. Úkoly, které má naše moderní umění, jsou tytéž, jaké byly ve všech dobách, ve všech periodách vývoje architektury.

Ze základního tvaru konstruktivného, náležitým vyjádřením funkcí vzájemného v sebe působení, použitím jednotlivých, žádanému výrazu odpovídajících elementů architektonických, tudíž ve smyslu duševního procesu čistě antického, povstává dílo architektonicky samostatné — novotvar, který však zůstává spřízněn se všemi tvary jednotlivých dob, jsa samostatným květem jednoho a téhož stromu vzrostlého v dávných dobách hellenských. Jen celková forma jest jiná, jest moderní, jsouc naším výtvorem, representujícím naše snahy a naši dovednost. Vše moderně vytvořené má proto odpovídati i moderním konstrukcím, novému materiálu stejně jako všem požadavkům přítomnosti; má však zůstati ve spojení

s celým kmenem tisíceletým, má býti větví plnou životní šťávy a rašící síly, plnou květů bohatých a plodných, neurvanou a nepřesazovanou do půdy sociálními poměry dosud nepřipravené, do prostředí již zmrtvělého.

Má přiléhati k tělu veškerého moderního člověčenstva, má znázorňovati jeho vlastní ideálné bytí, jeho ohromnou technickou vyspělost a vědecké vymoženosti, stejně jako i praktickou mysl.

Celkový pochod vývoje slohů nezůstává pro jednotlivé jeho elementy stejným. Velké stavební principy, disposice prostoru, dělení hmot a zkušenosti konstruktivné se vyvíjejí svým pravidelným tempem, kdežto jednotlivé formy a detail rychle se mění a podléhají lokálním poměrům i vlivům časových náhledů, pohybujících se od extrému k extrému. Proto také navázání architektury moderní na renaissanci, případně na antiku, neznamená bezprostřední souvislost s jednotlivými formami architektonickými nebo dokonce s detailem, ale totožnost základních myšlenek a principův.

Vždyť sama pravidla Vitruvianská, ještě v 16. století veškero tvoření architektonické vymezující, nemohla vyhověti duchům, jako byl Michel Angelo, i byla přestoupena ku prospěchu rozvoje architektury, který mimo to podnícen byl i tehdejší vyvinutou technikou ve zpracování stuku a kamene.

A vidělali pozdní renaissance řešení svých vysokých průčelí ve spojování pater mohutnými sloupy nebo pilastry, v kombinaci menších uspořádání pro části podřízené a odpovídající jednotlivým patrům, v použití dekorace v podobě nýky, medaillonů, tabulí a festonů, attiky s vázami, sochami a obelisky, s nadsazenou pak střechou, věží neb kupolí, shledáváme se s celou touto směsí povstalou a podmíněnou všemi dobami dřívějšími v úzkém spojení i při moderních budovách století našeho, jenže se charakterem detailů a celkovým vyvedením valně liší od zdánlivých svých vzorů renaissančních.

Architektura jest ve svém vývoji stále na pochodu. Ideály lidstva a nevyzpytatelné nadšení jeho pro určité formy a linie mění se takovým spůsobem, že, jak praví Du Bois-Reymond, nádherné stavby chrámů gotických staly se v 18. století posměchem. Změna názorů i krasochuti podléhá vedle vlivů lokálních u vysoké míře i vlastnímu temperamentu jednotlivých národů, kteří formy požadavkům jich odpovídající, nejen nejlépe vyjadřující jich svérážnost, nýbrž hodící se i k representaci, přijali za formy národní a nadále již je tendenčně vyvíjeli.

Tím nastalo jisté oddálení ve formálním vyjadřování myšlenek od původních generalisujících zákonů, povstala architektura specielní odchylující se od původního kmene, vyvíjející se vlastní, přirozenou silou za všech podmínek zdárnému vývoji potřebných.

Toto lokalisování a samostatné vyvíjení nových forem mnohdy mělo původ i v jakosti a druhu materiálu, méně ve zvláštních úmyslech tvůrcových, neboť spůsob a možnost zpracování a po-

užití materiálu přímo vybízely ke konstruktivním a tím i nezbytně formálním změnám.

A právě tyto jednotlivé ustálené formy, těšící se oblibě jen jistého okruhu společenského, vedle autority velkých mistrů nejvíce přispěly ke vzniku typů nebo škol, které byly základem další produkce, do určitých kolejí vymezené.

V každé době a za všech poměrů shledáváme se s význačnými středisky umění stavitelského, s mistry obklopenými řadou ctitelů a žáků, kteří pokračujíce v duchu svého vychování, přijali vštípené zásady za svůj umělecký štít. Ale se štítem přijali i boj, který veden jsa za velikost přesvědčení, za obhájení zásad pravého umění právě v dnešní době stal se nejvýš akutním. Stálé kvašení v umění stavitelském ke konci minulého věku, neustalenost v názorech a hledání nové základny pro tvorbu a výraz umělecký, nejbližší novému cítění a novým potřebám, nebyly neodůvodněny, nýbrž byly a zůstaly případnou charakteristikou celé naší doby. Ale při tom nutno hledati zárodek tohoto kvašení a jeho zbujnělého vývoje jednak v pokroku vědy inženýrské, ve vynálezu parního stroje, jednak v celém oboru moderní chemie, zkrátka na všech fakultách technického učení.

Vždyť právě postavením válcoven v letech 1783—1787 podnícen byl nový obrat ve stavitelství. Povstal nový sloh budov, síní, mostů na rozdíl od architektury kamenné, sloh železa. Ale s veškerou změnou materiálu i techniky zpracování jeho nebyly změněny vlastní, základní podmínky formálního tvoření. Proto také nebyla vyvedena železná příhradovina s ohledem na sloh, nýbrž jednoduché formy její zjednaly sobě přístup dokonce proti všemu uměleckému citu. Teprve později nastalo opětné přirozené hnutí v duši lidské ve snaze po dekorování slohově slabého díla, použitím a přispůsobením forem architektury posavadní. Vzájemnou a účelnou kombinací, spojováním želez válcovaných a jednotlivých konstrukcí s částmi ornamentálními, kovaného železa s litinou atd. uvolněn byl i rozvoj architektury železné. V prvních dobách se zdálo, že jest určena pro dvacáté století, a také všecka umělecká snaha nesla se k tomu, aby již předem ustáleny byly důstojné formy přiměřené významu a oblíbenosti tohoto nového stavebního materiálu. Ale citelnou zůstávala vždy hubenost, suchost, beztělnost konstrukcí, kterými nebylo možno uspokojiti architektonické požadavky, a proto také dnes proti všemu očekávání železná architektura překročila již svůj kulminační bod a nalézá se patrně na sestupu.

Používání železa k nosným konstrukcím vedlo přirozeně k uvolnění vzájemných vztahů mezi konstrukcí a formou, dokonce i k uvolnění formy samé.

Délka volného architrávu, mohutné vyložení říms a vyvedení kleneb nebyly již odvisly od fysických vlastností materiálu kamenného, ale staly se při pečlivě ukryté lacinější železné konstrukci skoro staticky a i konstruktivně bezvýznamnou hračkou, vedly však zároveň i k rychlému zvšeobecnění a hojnému použí-

vání forem určených dříve pro kámen a vyvinutých přiměřeně k vlastnostem jeho, staly se vědomou lží a způsobily, že nádherná architektura kamenná se v imitaci stala nepochopenou, ale stůj co stůj žádanou předlohou stavitelství předměstského.

Moderní hnutí snažilo se ovšem tuto lež napraviti líčenou pravdomluvností a bez rozvahy vystrkovalo válcované železo na světlo denní, považujíc je v jeho podobě za cenně dekorativné. Ale koho pak nadchne pohled na známé, třeba vědecky i prakticky odůvodněné profily válených želez, plné nýtův a šroubův?

Ostatně umění architektury nespočívá také na průznačném předvádění jsoucnosti jednotlivých konstrukcí, kde by symbolické vyjádření konfliktu vzájemného v sebepůsobení odpadalo.

Proto také rovná příhradovina konstrukcí železných zůstavuje v duši naší neukojenost, a nikdy neuskutečnilo se zdárně spojení její s formami stavitelskými. Není divu, že celý rozvoj této moderní železné architektury dostoupil dříve svého vrcholu, než se očekávalo, nehledě k rozličným nevýhodám, spojeným s vlastní přirozeností materiálu, a k pozvolnému vyloučení jeho z mnohých odvětví stavitelských.

Mimo to všechen průmysl svým ohromným vyráběním nových a nových látek stavebních podporuje celé toto hnutí, neboť každou změnou materiálu povstává i změna názorů a požadavků a roste odvaha k tvoření nových forem, látce i vlastnostem jejím nejvíce odpovídajících.

V tomto směru není vůbec žádné trvalosti; i moderní fotografie a veškera tiskařská reprodukce přispívá silným dílem k vzájemné výměně názorů a podněcuje přímo k jich změnám. A tisk se stejnou ochotou hlásá zásady zdravé i pochybené.

Všeobecného nadšení a porozumění pro architekturu není. Celé vrstvy společnosti žijí netečně, bez potřebné schopnosti i bez touhy utvořiti sobě vlastní, samostatný úsudek.

Povšechně stačí úsudek i neznalců, jen když slova jsou břitká a forma mluvy tajemná až k nepochopení. Proto také v dnešních poměrech zmůže více jediný dopisující člen redakce denního listu chvástavými referáty, než výsledek upřímných dlouholetých snah vážné školy.

Došlo k tomu, že se na veliké umění architektury pohlíží jako na modu, která z určitých míst měněna jest dle potřeby a žádosti interessentův a k níž příslušné modely a formy prodávají se za hotové; zdá se býti proto přístupnou i každému laiku — bez studia, bez námahy, třeba bez talentu. Bohu díky, že se tak nestává snadno ve smyslu výtvarném, ale bohužel, že se tak z pravidla děje ve smyslu kritickém.

Veliký význam reprodukce a blahodárný vliv její při vzájemném poznávání a šíření idei architektonických pozbývá při neznalosti jich jednotlivých vztahů svého vznešeného účelu vychovávacího, ano stává se studnicí moudrosti a tučným stolem lidí, kteří tyjí z odložených a mnohdy sběhem okolností neprovedených myšlenek svých plodnějších kollegů, olupujíce je o nejvlastnější

jich duševní majetek, o autorství, upírajíce jim všech práv k němu jedině proto, že reprodukce zdá se jim býti veřejným majetkem, hozeným na pospas. Jsou v řadách umělců stvůrami, které případně předvádí již De l'Orme v díle svém — bez očí, uší a nosu, ale s velikou hubou »pour babiller et mesdire,« v dlouhém taláru a v čepici učenců »pour contrefaire un grand docteur et tenir bonne mine à fin que l'on pense c'est quelque grande chose de lui.«

Celé uplynulé století — v němž rychlíkovou jízdou byly v umění architektury projety všechny názory věků předcházejících a jemuž z mnohých stran vyčítána neschopnost umělecké produkce — nezůstalo jen tak bez významu.

Stalo se v pravém slova smyslu generální zkouškou, důkladnou rekapitulací veškerých poznaných pravd a zásad, jakousi srovnávací výstavou, z níž mohly vždy očekávány býti nové vznĕty, nové vzpružení. Nesmíme zapomínati, že i tato doba ponechala budoucnosti mnoho skvostů svého umění a že vytvořila tolik nových typů rozličných staveb, kterých ani vlastní doba výkvětu těch kterých slohů ve své produkci nebyla obsáhla.

Zůstalo sice dobou přirozeného kvašení, ale naprosto nutnou; nebylo úpadkem, nýbrž dalším článkem celého řetězu postupného vývoje.

Dnes stojíme zdánlivě na prahu nové doby, — ve skutečnosti však jen tam, kam jsme přirozeným vlivem okolností při svědomité práci dospěti museli: uprostřed víru žádostivých snah po vytvoření forem nám nejbližších, v plné nespokojenosti a v přísném posuzování sebe samých, — ale uprostřed nejplodnějšího prostředí a všech podmínek zdárné tvorby.

Zásady volající po vzdálení se ode všeho, co posud bylo po odtržení se ode všech pravd a zákonů, ode všeho citu, který během staletí stal se tak vybroušeným, zářícím drahokamenem, jenž pouze novým broušením větší ceny a záře nabývá, — zásady ty staví se proti přirozenému, mohutnému toku umění stavitelského, který ovšem snadno v sebe pojímá cizorodé elementy a bývá jimi někdy i hodně rozčeřen a od svého směru odchýlen, ale toliko na čas, ne na vždy.

Chtějí použiti formy detailův i celku k symbolické mluvě, ne však přirozené, kterou výtvory sami k nám promlouvati mají, ale k stělesnění falešných, namnoze imitovaných výronů své osobní filosofie, vnucujíce všem vidoucím třeba na dlouhou řadu let své choré zásady, k jichž pochopení potřebí jest celých legend a jež pro širší veřejnost zůstávají bezcenné — lákajíce její zvědavost jen novostí nátěrů a bizarností celistvého zjevu.

Jedině kolísajícími a nevytříbenými názory a nestálou krasochutí našich společenských vrstev lze odůvodniti jakési positivnější výsledky v uskutečnění různých těch pochybných snah.

Zapomíná se zcela, že architektura symbolisovala vždy jen nejvznešenější ideály národův a lidstva, ideály božství, velikost a slávu největších mužů, nikoli nahodilou osobní náladu a rozmar

jednotlivcův. Veliké úkoly architektury všech dob nebyly luštěny hned na poprvé, aniž jediným umělcem, nýbrž postupně za součinosti mnohých tvůrčích duchů, celé doby, pod vlivem kritiky všech vrstevníků, všech stran. Tím také jedině lze si vysvětliti vybroušenost, určitost a ustálenost jich forem. Každá novota přirozeně láká, podněcuje otázky, podmiňuje diskussi. Snadno nachází následovníků, přivede v kolísání i vážněji myslící umělce, jichž většina jen z pohnutek osobního prospěchu opouští svá přesvědčení, říkajíc na svou omluvu, že kráčí s duchem a pokrokem času.

K nim druží se všichni, kteří ve víru přirozeného rozvoje umění nemají sil udržeti se nad povrchem a kteří za každou cenu chtějí na sebe upoutati aspoň chvilkovou pozornost veřejnosti. Přijímají s křikem nová hesla, osobují si titul apoštolů nových myšlenek a zapomínají, že jsou vlastně jen tím, čím ohon kometě. Veškera nejmodernější produkce, chovající snad i mnohé upřímné snahy, nestane se plně plodnou, ale zůstane navždy jen pouhou modou.

Jedině přikloněním se k architektuře posavadní a přijetím veškerých zásad jejích stal by se možným zdárný postup nového vývoje, který však nenastane, pokud nezavládne všeobecné vzrušení a pochopení věci. Ale k tomu vedlę skutečného porozumění lidí nejpovolanějších potřebí jest i zvýšené úrovně znalosti umění vůbec, nutné a požadované při obecném vzdělávání všech vrstev, i nejširších.

A jeli úkolem umění mluviti k lidem všech stavův a každého vzdělání, musí býti samo především srozumitelno, přístupno a jasno.

Teprve ve všeobecném pochopení a porozumění a ve vzájemné součinosti může býti nalezena pravá základna dalšího uměleckého tvoření a přirozené, zdárné prostředí pro řešení nových úkolův.

Daleko zabíhající formy moderny mohou některý čas býti v modě, asi tak jako byly v době rokoka v oblibě žaponerie a později egyptomanie a zříceniny doby romantické, — ale nikdy nemohou býti výrazem naší moderní mnohotisícileté kultury.

Již dnes je znáti nápadné ochabnutí ve všech výtvorech moderny, jisté vyčerpání se stálým jen opakováním a používáním zcela obmezeného počtu tvarů, kdežto ono velké umění, které nepopírá tradici mnohých tisíciletí, naplněno jest účinným, života plným dalším tvořením všech historicky přijatých forem a musí býti považováno za jediné skutečně moderní.

Archit. *K. Kepka.*

Havran.

Vrány se sletují nad šedým polem
po kraji holém,
smutno a pusto je kolem a kolem.

Stoletý havran nebem se mih,
rozlét se po širé, daleké pláni,
vykřikl v kraj, jenž ležel tak tich,
znělo to jako by kletba i lání.

K hejnu vran potom zaletěl v dál,
krákoral žalostně, divoce letem,
a já jsem dole v poslechu stál,
co že to vypráví druhům a dětem:

»Pusto je všude, není co jíst,
tisíckrát běda a tisíckrát běda,
pole jsou prázdna, suchý je list,
země ta úrodná jísti nám nedá!

Býval tu jednou jinačí čas
přede sty lety, ach, dávno je tomu,
na poli vojska — jaký to kvas!
sedlák se houpal tu na každém stromu,

V úvozech lesních prchaje, štván —
v zápětí za ním vždy letěla zloba —
mnohý pad kůň a mnohý kles pán,
ranou či únavou — našimi oba!

Hostina včera, hostina dnes,
stolem nám sloužila země ta celá,
kam jen jsi pohléd, hořela ves,
ve dne i v noci se obloha rděla.

Voněla v dálku lidská nám krev,
po polích tekla jak v přívalu vody,
nad plání zněl náš vítězný zpěv,
bratry zval na velké, veselé hody.

Krkavec, krahuj — každý byl host,
táhly sem po krvi zástupy supů,
bylo tu pastvy pro všecky dost,
po polích ležely tisíce trupů!«

Zaletěl havran za tmavý les,
ale mně smutek obestřel čelo,

ale já v dumy nevlídné kles,
co vše se v zemi té nešťastné dělo.

Myslil jsem na dav krkavců, vran,
kteří k nám přilétli z celého světa,
aby se pásli na krvi ran,
kterou zem chlípěla jako by kletá.

Aby se s lupem vrátili zpět
na jih či k severu, do chladné dáli,
do Španěl, Němec, do Vlach či Švéd,
anebo do věků z našich ran ssáli.

Zlověstný, lačný cizáctva duch
zdál se mi v havrana onoho vkletý,
který se vznáší nad žirný luh,
čekaje lupu jak přede sty lety . . .

Vrány se sletují nad šedým polem
po kraji holém,
smutno a pusto je kolem a kolem.

Ant. Klášterský.

Revise.

Novela

od

Bohumila Brodského.

(Dokončení.)

Paní Kohoutová a Slávka šily u stolu, když správce s cizím pánem vstoupili, dámy povstaly ku přivítání; paní maličko se zarděvši tázavě pohledla na muže.

»Pan revident Holeš,« představoval jí hosta. »Je poslán od pana hraběte k revisi zdejšího statku a ptá se, mohlli by u nás bydlit a se stravovat.«

»Zajisté,« řekla vlídně paní a utkvěla na hostovi svýma dobrýma očima. »Přijmeli pan revident za vděk naší dobrou vůlí – –«

»Budu vám velice vděčen za všelikou laskavost a ochotu. Bez pochyby slečna dcera?«

»Ano, Slávka. Odpusťte, že jsem ji zapomněla představit. Máme právě mnoho práce, starší dcera se bude vdávat, a doháníme ještě všelicos.«

»To jsem arci přišel nevhod! Požádám raději některého z ostatních pánův — —«

»Bůh uchovej!« namítala paní srdečně. »Řekla jsem to pouze na omluvu, že snad vám v něčem nevyhovíme. Jinak rádi učiníme, co našeho možného. Slávko, skoč prohlednout pokoj!«

Dívka odběhla. Její milý úsměv, kterým jako by se Holešovi omlouvala, jej až u srdce zahřál. Tak se mu celý pokoj nějak zalíbil, jako by přišel domů. Paní správcová usednuvši proti němu, živě se dotazovala, jak dlouho se zdrží, jaké si přeje stravy atd. Při tom její pohled několikrát zavadil o muže, který zamlkle seděl vedle hosta. Jako by úzkost šlehla jejím zrakem a stín přeletěl její tvář; ale vždy se hned opanovala a zase vlídně hovořila. Holeš prosil nadlesního, aby opatřil povoz, že za dne bude jezditi po lesích a dvorech a u večer doma pracovati.

»Pojedeme hned odpoledne,« řekl na konec. »Neračte mně, milostpaní, míti za zlé, prosímli, abych směl jídat ve svém pokoji. Nerad bych vám v rodině překážel a také chci užiti každé chvíle ku práci.«

»Je mi líto, že neužijeme vaší společnosti, ale učiníme, jak si račíte přáti.«

»Děkuji mnohokrát předem,« řekl host vstávaje. »Odpusťte, půjdu, abych se v novém bytě po domácku zařídil. Pan lesní správce mě tam laskavě dovede.«

Kohout učiniv podle jeho přání, vrátil se k manželce.

»Co se to stalo, Karle, že tak z nenadání přijel?« tázala se ho dívajíc se mu pozorně do očí. »Máš nějakou starost, viď?«

»Dětinství,« odpověděl, »jakou starost? Je to takový hloupý nápad od hraběte. Kdy bych chtěl krást, budu krást tak, že to žádný revident nepozná. Mrzí mě jen, že si ostatní budou myslit, kdo ví co se nestalo. Znáš jejich škodolibost. Paní kontrolorová poběhne s tím ještě dnes ke všem klepnám, a po celém okolí se roznese, že jsem ve vyšetřování. K tomu mi Klára přidělala trampot, až mě hlava bolí.«

Otíraje si čelo přešel prudce pokojem. Paní ho sledovala pohledem, v němž se chvěla rostoucí úzkost. Takhle neklidný, rozčilený a podrážděný už dávno nebyl. Proč? Revident nezdá se býti zlý člověk; dívá se sice jaksi přísně, ale ona vycítila, že není neústupný a tvrdý. Věřila dosud tak pevně v poctivost svého muže — teprve nyní vznikala v ní jakási temná předtucha . . .

»Buď trpěliv, Karle,« řekla srdečně, vzala ho za ruku a zadívala se svýma dobrýma očima do jeho tváře. »Budešli mít nějakou nejistotu, nic přede mnou nezatajuj.«

»Snad mě také nepodezříváš?« ptal se otevřev šíře oči; ale nesnesl jejího pohledu a zatěkal stranou.

»Bože uvaruj. Vím, jak jsi šlechetný a že všecko činíš pro naše štěstí. Prosím tě pouze, abys nezapomínal, že jsem tu také já a že zasluhuji tvé důvěry.«

»Ale arci, moje dušičko, všechno ti svěřím. Teď mě pusť, musím nařídit, aby nám ve dvoře připravili kočár. Přijde také

pošta a odbudu si své starosti. S Bohem, v poledne se uvidíme.«

Když revident vešel do hostinského pokoje, zastihl tam Slávku v horlivém uklízení. Lekla se, když se otevřely dvéře, a všecka zapýřena počala se omlouvati, že ještě není vše hotovo.

»Vždyť je tu vzorný pořádek!« řekl host.

»Ach ne — nikdo tu již dlouho nezůstával. Kdy by pan revident šel na chvíli do zahrady —«

»Jsteli vy neústupná, budu já také,« žertoval pán. »Počkám zde. Bohužel nedovedu vám pomoci, neumím to.«

»Však bych já to ani nedovolila,« řekla a vesele se naň podívala svýma gazelíma očima.

»Jste tedy hodně přísná?«

»Někdy musím být.«

»Tomu nevěřím Jste nápadně podobna paní matce a té není, tuším, nic tak daleko jako přísnost.«

»Ano, matinka je velmi dobrá.«

»Máte ji tedy hodně ráda?«

»Naši matinku musí mít každý rád.«

»Dcerušky mívají obyčejně raději matinku než otce, to je přirozeno.«

»Proč? Myslíte, že náš tatínek není hodný? Ve službě ovšem je přísný, ale nikomu neublíží. To jen naše Klára ho považuje za zlého.«

»Aj, slečna sestra?« ptal se host zvědavě. Úmyslně setrval v lehkém hovoru. Slávka nevědomky byla vyslýchána. Učinila na něj dojem upřímného dítěte, které nezná přetvářky a jehož ústa přetékají, čím srdce jest plno.

»Ano. Není to sice hezké, že to povídám, ale udělala tatínkovi velkou starost; nepováží, že tatínek s námi nejlépe myslí. Bude si brát lesníka Komárka — a v naší rodině je nyní nepokoj. Máte také ještě tatínka a matinku?«

»Bohužel nikoliv. Matinku jsem ztratil, když mi bylo dvacet roků, a otec zemřel loni.«

»To vás upřímně lituji. Nedej Bůh, abych já je měla ztratit,« řekla dívka s vážnou tklivostí. »Však ona Klára později také bude litovat — — Dovolte, pane revidente, hrajete na piano?«

»Nehraji. Proč se tážete?«

»Že bychom vám sem dali naše pianino. Domnívám se, že vám tu bude smutno.«

»I to to — budu mít tolik práce, že mi na zábavu ani nezbude času. Chvátám, abych byl brzy hotov, ačkoliv moje revise bude trvat aspoň tři týdny.«

»Radši ať trvá déle. Těším se, že u nás bude veseleji.«

»Jste velmi laskava. Nebývám všude rád viděn, ba obyčejně si lidé přejí, abych zas už raději byl pryč.«

»Opravdu? To se vás bojí? Jste snad přísný?«

»Konám pouze svou povinnost, ale to nebývá mnohým příjemno. Zde se jen bojím, abych vám nepřidělával mnoho práce.«

»Ach, kde pak,« usmála se Slávka. »Budeteli si čeho přát, jen řekněte, a vše obstaráme. Nu, konečně jsem hotova. Teď jen aby se vám u nás hodně líbilo.«

Roztomile se mu uklonivši vyběhla ven. Jako by se světlý paprsek mihl, ohledl se Holeš za ní a s bezděčným úsměvem přistoupil k oknu. Milé děvče — tak upřímný, srdečný pohled má a tak přátelsky se chová, jako by byl starým známým. Nic se ho neleká, a její vzezření je tak čisté, jako by mu otvírala pohled až do svého srdce. Takový neporušený, vonný květ může vyrůsti jen v čistém rodinném ovzduší, a její láska k rodičům je opravdu hluboce jímavá. Nepovídala to proto, aby k nim byl laskav. Znal příliš dobře lidské povahy a byl by znamenal přetvářku. Na něj samého učinila také paní Kohoutová velmi milý dojem, celá domácnost se mu líbila, Kohout sám mu byl sympatický, — a přece nedůvěra jak osten v něm tkvěla. Proč se zarazil? Proč jeho paní tak podivně naň patřila? Či se snad mýlil, byl by snad Kohout rozechvěn vdavkami své starší dcery, která dle řeči Slávčiny nebyla k rodičům tak upřímná? Budiž cokoliv toho příčinou, musí býti velmi šetrný a jednati velmi opatrně, aby se jich nedotkl a nezpůsobil jim bolest.

Slávka mu zase napadla. Jako by cítil vůni jejího mladého, čistého zjevu. Nevzbudila v něm nijakých vášnivých citův. Jímala ho svou prostotou, srdečností a půvabností. Právě tak začínal převrat v jeho duši, když se před deseti lety přiblížil k děvčeti, které nyní je ženou jeho bratra. Také to byla dcera myslivcova a podobala se vzácnému květu, který byl ukryt v lesním moři, čekaje na pohádkovitého rytíře, aby ho z vězení vysvobodil. Holeš byl tehdy jmenován správcem v blízkém dvoře a seznámil se s ní a cítil se zachvácen opojením, jehož nedovedl zakryti. Nebyla k němu lhostejna. Již byl odhodlán požádati za její ruku, když k němu návštěvou přijel bratr, důstojník. Srdce jeho překypovalo štěstím, jehož před bratrem netajil. V ješitné marnivosti, aby se bratr obdivoval jeho vyvolené, vedl jej do myslivny. Byl za to zle potrestán. Bratr prodloužil svůj pobyt u něho, a co on obstarával práce u dvora, docházel sám do myslivny. Když později správce přišel zase s bratrem, zarazil ho chlad nevěsty jeho. Vyhýbala se důvěrnému hovoru, odmítala jeho narážky na vysvětlení. Zdrcen vrátil se domů, pro bolest svou nespozorovav, že se její srdce nachýlilo jeho bratrovi. Hrdost se v něm probudila, i umiňoval si, že nikdy už nevkročí do domu, kde s ním bylo tak zahráváno. Bratr zůstal u něho ještě několik dní a potom odejel na oko lhostejný. Až když za několik týdnů dostal od něho oznámení, že se zasnoubil s jeho bývalou láskou, jako by dostal ránu pěstí do tváře. Jednání bratrovo i jeho ženy připadalo mu tolik podlé, že rázem našel svůj klid. Nikdy se od té doby s nimi nestýkal, nikdy nepocítil bolesti nad ztrátou té, které chtěl věnovati všechen zápal svého srdce a života. Ale zároveň také pocítil odpor k ženám.

Slávka byla první, na kterou se díval bez takového odporu. Odzbrojovala ho svou něhou, svou dobrotou a hlavně svou láskou k rodičům. Cosi smírného pocítil při jejím spatření, a kouzlo jejího zjevu jako by neviditelně poletovalo kolem jeho skrání. Dobrá duše, pomyslil si, usedaje ke knihám, aby si na večer roztřídil práci. Záhy zapomněl na vše a počal pracovati s obvyklou přesností a důkladností. Knihy naň učinily dobrý dojem.

»Uvidíme,« řekl si valně uklidněn, odkládaje knihy, poněvadž z vesnice až sem bylo slyšeti zvonek zvonit poledne. A také za okamžik vcházela do pokoje Slávka se služkou. Z kuchyně zahřáta tichým hlasem nařizovala služce, jak si má po druhé počínat.

»Snad mi nechcete sama sloužit?« ptal se jí revident.

»Nikoliv, holka udělá to hlavní, já pouze přinesu jídlo. To nemohu nikomu svěřit. A prosím vás, nehaňte mne na poprvé, matinka mi dnes nepomáhala, bojím se, že nebudete spokojen. Přeji dobrého chutnání.«

Holeš byl uvyklý, aby nikým nerušen a pozornostmi neobtěžován mohl jedině na revisi mysliti. Zde Slávka jako pokušitel stále se mu pletla před oči. Tušil, že často uprostřed cifer vyskočí její líbezná hlavička a bude se na něj čtveračivě usmívat a svádět ho k nepozornosti. »Nějak si to zakážu,« myslil si při obědě. »Teď hned nemohu, ale později najdu cestu, kterou se jí zbavím.«

Ale když místo slečny přišla s druhým jídlem služka, podivně se po dveřích otočil. Kávu přinesla Slávka sama, a Holeš později stále hledal ve své hlavě vysvětlení, kterak neopatrně a téměř dětinsky radostně k ní se obrátiv povídal: »Však jsem se již bál, že se na mě hněváte.« Podívala se na něj radostně a usmála se zvláštním, teplým úsměvem.

»Ó ne, nerada se hněvám, poněvadž se tím připravuji o svou duševní spokojenost.«

Zadíval se na ni, jak nalévala kávu do koflíku a její průsvitná pleť svítila nejkrásnějším odstínem ruměnce. Jak delikátní měla rysy, jak jemné linie úst a růžové brady, jak rozkošně svítily dlouhé brvy, které zakrývaly její oči!

»Děkuji,« řekl, když nalivši kávu stavěla koflík před něho a při tom pohledem zavadila o jeho tvář.

»Prosím,« zašeptala plaše, a najednou líce její zaplálo rudými květy. Nečekala na další slova, zapomněla konvici na stole a chvatně vyšla ven. Holeš patřil za ní a naslouchal, dokud slyšel její drobné kroky v síni zníti. Potom zadíval se před sebe a srkal kávu. Bylo mu blaze v pokoji, v němž teprve několik hodin trávil. Jako by odpočíval po zmateném shonu velkého města, podepřel se pohodlně o lenoch a zapáliv si doutník díval se za modravými obláčky dýmu.

Tak ho našel Kohout, když pro něj přišel. Protrhnuv se ze svých myšlenek omlouval se, aby správce odpustil, že bude hned

hotov. Chvatně se oblekl a usedl s Kohoutem do čekajícího povozu.

»Kde si přejete revidovat?« ptal se správce.

»To je stejné, veďte mě kamkoliv. Nemíním ani tak zevrubně prohlížet hotové zásoby, jako podívat se na vaše paseky a provest zkoušky s pasekami na letošní zimu chystanými. Hajní nám pomohou při měření, a páni lesníci, v jichž revírech budeme, nemusejí ani vědět, že jsme u nich revidovali.«

»Libolí tedy, pojedeme do revíru lesního Komárka, mého nastávajícího zetě. Je právě v Praze a netuší, že pan revident je tu.«

»Jak si přejete, ačkoliv jsem nemínil svým návrhem projevovat jakousi nedůvěru. Jde mi pouze o to, abych nabyl náležitého obrazu o lesním hospodaření.«

»Budu velmi rád, když se o všem důkladně přesvědčíte,« odpověděl Kohout s nádechem posměchu, jenž v Holešovi vzbudil dřívější podezření. Proč je Kohout tolik rozezlen? Chová se přece k němu se vší šetrností, ničím se ho nedotýká, žádné pochybnosti nepronáší, a přece to v něm kypí a vře.

»Máte asi hodně starostí nyní před sňatkem dcerušky,« začal revident po chvíli klidně. »Slečna Slávka mi povídala, že bude sňatek brzy slaven a že teď je v celé domácnosti mnoho starostí. Lituji, že jsem přijel v takovou nepříhodnou dobu.«

»Nu což, je to konečně lhostejno,« řekl Kohout a zasmušil se. »Dcera chvátala, — v rodině stanou se všelijaké nenadálé věci. Mně to pokazilo všechen můj domácí pokoj.«

»Věřím. Měl jsem také sestru a pamatuji se na shon, který u nás byl, když se vdávala. Nemohla se ani dočkat, aby byla vdána, a za rok po sňatku zemřela. Taková veselá a zdravá byla, rodiče na ni lpěli celým srdcem, a potom dlouho její smrt spočívala jako dusivý stín na celé rodině.«

»Ano, tak to bývá,« přikývl Kohout. Holešova zmínka, že zná také starosti rodinné, jako by ho potěšila. »Mnohdy dítě pospíchá pro nepatrnou příčinu z domova a potom by se rádo vrátilo, kdy by bylo možno.«

»Není tedy slečna Klára tak tichounká jako slečna Slávka,« řekl Holeš usmívaje se.

»To nejsou sestry povahami. Slávka je neobyčejně taktní a život by dala zvlášť pro matku. Štěstí, že ji matka má. Potřebuje nyní dvojnásob její přítomnosti. Mohu vám sděliti, co tolik nepříjemně rozrušilo naši rodinu. Po patnácti letech čekáme opět její přírůstek, a právě proto Klára chvátá se svým sňatkem.«

»Tak?« podíval se Holeš překvapen na lesníka. »Proč ji to rozčiluje? Vždyť jest to něco, co musí býti všem členům rodiny velice milé?«

»Takové jsou děti,« pokrčil Kohout rameny. »Slávka má radost, Klára se hněvá. Prý se tomu lidé budou smát. Nezapírám, že se najdou lidé, kteří v tom budou hledat cosi směšného, ale myslím, že to nebudou lidé nejlepší.«

»To si také myslím. Neznám ve svém životě jiné touhy, než abych měl dítky, a poněvadž jsem se zřekl myšlenky na ženitbu, ozývá se ve mně stálý stesk, který, čím jsem starší, tím je neodbytnější.«

»A proč se tedy neženíte?«

»Každý máme své tajemství. Dnes, kdy už se blíží třicátý šestý rok, zříkám se naděje, že bych našel ženu podle své žádosti. Podivil jsem se, jak mladistvě vaše paní vypadá. Nikdy bych byl nehádal, že má už tak dospělé dcery.«

»Ano, moje žena má zvláštní dar přírody,« řekl Kohout, a jeho tvář se rozjasnila. »Jsme už dvacet tři léta spolu, a mně se zdá, že se v ničem nezměnila, zvlášť duševně. Pro mne bylo neocenitelným štěstím, že jsem ji našel. Nemohu na svůj život naříkat, a mámli nějakou touhu, jest to přání, aby ji Bůh chránil všeho zlého.«

»Jsem u vás teprve několik hodin, ale také jsem pozoroval zvláštní něžnou lásku, která musí každého překvapit. Tím nápadnější je, že slečna Klára z domova spěchá.«

»Nemá srdce, nedbá na rodiče, žádá oběti nad naše síly... Vlastní zkušenosti ji naučí rozeznávat dobré a zlé, a potom se dočkáme zadostučinění . . . Tamhle začíná revír Komárkův. Myslivna je na druhém konci revíru, a letos chceme začít s pasekami od tohoto konce. Hájovna je na blízku, a můžeme tedy začít hned odtud. Mám už plán a výpočty paseky hotové, račte jej potom se skutečným stavem porovnat.«

Podával revidentovi skizzy a výpočty. Holeš pozoroval, že si už rozmluvy o domácích záležitostech nepřeje, a proto prohlížel podané pomůcky. Kočí zajel k lesu, Kohout zatroubil na lesní trubku, a od hájovny odpovídal hajný a za chvíli přiběhl. — Holeš klidně počal se zkouškou. Kohout jaksi vzdorovitě ho sledoval a na nic ho neupozornil. Pozoroval však, že revident věci rozumí a že mu nic neujde. Nemohl mu také upříti, že se chová velmi šetrně, že se všemu vyhýbá, co by mohlo býti považováno za důkaz nedůvěry. A právě proto, že si tak pěkně počínal, cítil dvojnásob duševní svá muka. Co si o něm pomyslí, prozradíli se jeho zpronevěra? Co bude říkati, až přijde ke knihám? Lesní revise se nelekal, kdy by přijelo několik revisorův. Ale knihy, ty jako příšery stály před očima jeho. V noci ho děsily, kudy chodil, ho provázely a podlamovaly jeho sílu. Myslil si sice, že Holeš na nic nepřijde, že mu nenapadne sháněti se, jeli povinnost firmy Fränklovy vyrovnána. Ale přece vědomí viny ho lekalo a upozorňovalo ho na všeliké případy, kterými by jeho tajemství mohlo býti odhaleno. Peníze teď jinde sháněti bylo zhola nemožno. Jakmile se rozkřiklo, že do Bořetic přijel z nenadání revident, každý, na něhož by se s prosbou o půjčku obrátil, hned by se domyslil, že shání peníze, aby zakryl své šmejdy, a veta by bylo po víře v jeho počestnost.

Holeš skončil výpočet paseky, porovnal svoje šetření s výpočtem Kohoutovým a s úsměvem k němu přistoupil.

»Počítal jste ještě svědomitěji než já. Ponechám si zatím vaše pomůcky, abych je mohl opsat a předložit panu hraběti jako doklady. Kdo odbírá dříví od zdejšího statku?«

»Firma Fränklova,« řekl Kohout, a zděšení ukázalo se na jeho tváři.

»Platí správně?« ptal se revident, jako by nic nepozoroval.

»Skoro vždy. Někdy se poněkud opozdí, ale při takovém dobrém zákazníku nesmí se příliš hartusit.«

»Arci, jen když při konečných účtech je vše vyrovnáno. Dluhuje také nyní něco?«

»Nikoliv. Ovšem, odebral před několika dny část svých zásob a dosud neposlal peníze, ale učiní to nepochybně brzy.«

»Rád bych na konci sestavil bilanci, aby moje revise poskytovala přesný obraz vašeho hospodaření. Nepošleli brzy firma peníze, račte ji o vyrovnání požádati.«

»Mohli bychom ji urazit,« stěží promluvil Kohout.

»Když napíšete, za jakých okolností o peníze žádáte, uznají, že je nikdo nemíní urážet. Je tak zvykem všudy dokončovat revise, a nechci tu činit výjimky. Ostatně moje revise bude trvat několik týdnův, a vyrovnání účtů se může stát třeba až v posledních dnech. Jak velká je to suma?«

»Asi patnáct set,« zahučel Kohout a švihl holí.

»Nu, to firmě neublíží. Račte mě zavest na některou paseku již zpracovanou, abych učinil protizkoušku.«

»Prosím,« řekl úsečně lesník a chvatně vykročil.

Holeš nemohl mu stačiti a šel několik kroků za ním. Bylo mu skoro vhod, že se Kohout hněvá a popřává mu klidu. Kráčeje tichým lesem, přemýšlel o rozmluvě, jež jasně ozářila situaci; nabyl jistoty o tom, co Kohouta rozrušilo. Dcera se mu vdává a sice proti vůli rodičův. Očekávaný přírůstek rodiny po pudil slečinku, že chtěla za každou cenu z domova. Rodiče nemají peněz, dcera doléhá, rodiče sami rádi by se sprostili trapného rozčilení, a otec nevěda si rady sahá po cizích penězích, aby mohl dceru vybaviti. A v té době přichází on k revisi. Jaký hrozný boj asi lomcuje lesním správcem! Ubohý člověk! Až dosud šťasten vidí se pojednou před ztroskotáním celého svého štěstí. Co počíti? Byl rád, že mu napadlo prodloužiti lhůtu. Snad někde peníze sežene a v čas uhradí, co schází. Ví o tom paní Kohoutová? Její polekaný pohled, když ji navštívil, jako by ji usvědčoval. Možná, že neví nic určitého, že pouze hádá. Nemáli Kohout soukromého jmění, muselo jí být nápadno, odkud muž peníze vzal. Snáší asi také muka, která právě nyní, kdy osud připravil jí radostné překvapení, tím mocněji se jí dotýkají. Slávka neví o ničem, to je jisto, a poněvadž její chování poskytuje mu obraz, jak radostně rodina pohromadě žila, tím trapnější jest mu, že on bezděčně strhá krásný svazek dobrých duší. Musí ještě v knihách pátrati, jeli to po prvé, co si Kohout cizími penězi pomohl. Učinilli to častěji, bude zřejmo, že je lehkomyslný,

Horlivě pustil se do práce a ke Kohoutovi obracel se co nejméně. Ten chodil po pasece s rukama na zad složenýma a pohvizdoval si. Ale rozčilení hledělo mu z očí.

Když byl Holeš hotov, schoval své výpočty a šel k lesnímu správci.

»Pro dnešek tedy dost,« řekl zapaluje si doutník. »Máte velmi pěkné lesní hospodářství, radost je takhle revidovat.«

»Pan hrabě si snad myslil, že má ve svých službách defraudanty?« prohodil Kohout.

»Pochybuji, že by měl nějaké podobné podezření. Jaký máte stav zvěře?«

V kusém, dosti podivném hovoru došli ke kočáru a když usedli, křikl správec na kočího, aby jel. Přikrčil se do kouta a odpovídal na Holešovy otázky s podrážděnou stručností. Revident byl rád, když dojeli k lesnímu úřadu, a chvatně pozdraviv, vcházel do svého bytu. Ulevilo se mu, když se sprostil přítomnosti Kohoutovy; všecek rozmrzen si vyčítal, proč hned začínal o dřevařské firmě. Ale když už jednou o tom začal, nesmí ustoupiti, poněvadž by se stal spoluvinným, a kdo ví, jeli Kohout opravdu tak politování hoden.

Usednuv ke knihám dychtivě sáhl po stránkách, které vykazovaly obchodní jednání lesního úřadu s firmou Fränklovou. Porovnával zanášky, kdy bylo dříví odebráno a kdy placeno. Přesně shodovala se data; nikde doba mezi odebráním a placením nepřesahovala tři dni. Bylo mu snáze, když po skončeném zkoumání zavíral knihu. Neprovozoval tedy Kohout až dosud nikdy úskoků, nedopouštěl se nesprávností, a jeli jeho nynější podezření pravdivo, jest příčinou všeho nastávající sňatek v rodině. Byl zvědav poznati Kláru, k níž mimoděk cítil nechuť, a když mu Slávka přinesla večeři, zkoumavě na ni hleděl, obávaje se, že snad Kohout v rodině na něj huboval. Ale Slávka byla klidna. Mimoděk zažertoval, obdivuje se neobyčejné citlivosti její pleti, jež hned zrůžověla a hned zase nabývala jemné bělosti. Také dívka mu dávala některé otázky, projevujíc naivní zvědavost a účast ve všem, co se jeho týkalo.

Tyto hovory záhy se stávaly pravidelnými. Ani revident ani Slávka nechápali, jaká tajná síla je pudí k důvěrným rozmluvám, které se zatím týkaly věcí lhostejných. Kdykoliv Slávka k němu s jídlem vcházela, bezděčně se usmála a rozkvetly růže na jejích tvářích. Holeš vstával, aby ji pomohl, dotazoval se, co doma dělala, co matinka atd. Nabývala klidu, a hovor se stával živější.

Klára byla už několik dní doma a setkala se s revidentem. Její půvabná postava a sličná tvář se mu líbily, ale vycitoval cosi, co ji činilo nesympatickou. Chovala se uhlazeně, byla k němu velmi vlídná a přívětivá, poněvadž mohl jednou jejímu choti prospěti nebo uškoditi. Ale on, ač se k ní choval velmi zdvořile, počínal si zdrženlivě. Kdykoli vcházel do domu Kohoutova, přál

si v duchu, aby jí nepotkal. Za to nikdy nešel kolem kuchyně, aby se tam nepokusil chvatným pohledem spatřiti Slávku.

Že Kohout duševně trpí, přesvědčoval se každodenně, když v jeho společnosti projížděl lesy. Už spolu hrubě nemluvili. Lesní správce nedovedl se opanovati, jeho nenávist k revidentovi byla patrna též úředníkům, kteří tu a tam byli přítomni jejich společnému jednání. Holeš se měl na pozoru, aby se nedal strhnouti k nějakému výbuchu.

Divil se, že Slávka své chování k němu nemění. Že by Kohout doma skrýval svou nevoli k němu, ani nemohl věřiti, ačkoliv zase uvažoval, že Slávka se nedovede tak obratně přetvařovati, aby toho nepostřehl.

Až asi po deseti dnech přišla Slávka s obědem všecka sklíčena. Nepodařil se jí úsměv, tiše pozdravila a upravivši některé věci chtěla odejíti.

»Slečno, co je vám?« otázal se jí. »Snad jsem já vám ublížil?«

»Ach, kde pak! Mám mnoho práce,« pravila zmateně.

»Nemluvíte pravdu, něco se stalo. Jsem tím já vinen?«

Okamžik mlčela. Rty se jí chvěly a najednou zaplakala.

»Proč jsme tak nešťastni!« zaúpěla, rychle stírajíc slze. »Klára bude mít po neděli sňatek a přišla dnes s Komárkem žádat, aby s nimi rodiče jeli do Prahy, kde bude kopulace. U nás byla veliká mrzutost, matinka pláče, tatínek je všecek rozčilen, a Klára hrozí, že uteče z domu.«

»Co se stalo? Proč taková různice?«

»Klára si nakoupila drahých věcí a chlubila se, jak krásně bude mít zařízený byt. A tu tatínek se rozkřičel, aby mu to nepovídala, že není jeho dcerou, protože s ním neměla soucitu, vynutila na něm peníze, které prý ho do hrobu a do hanby přivedou. Je strach, aby z toho neměl smrt. Bez toho je poslední čas popudlivý, nespí celé noci, nechce jíst, a matinka je všecka usoužena.«

»Jak vás lituji!«

Znovu se jí slze v očích zatřpytily a okamžik stála s hlavou skloněnou, jako by ji cosi zdržovalo, aby neodcházela.

»Pane revidente, smím se vás na něco zeptat?« ozvala se po chvíli bojácně a plaše se naň podívala.

»Ptejte se, odpovím vám milerád.«

»Matinka mi sice zakázala o tom s vámi hovořit, ale já nemohu jinak. Matinka se bojí, kde vzal tatínek peníze, vypůjčilli si je — či snad — —«

Zarazila se. Zamrazení přeletělo jí tělem, zděšení naplnilo její oči. Smrtelná bledost rozlila se jí po tváři a zoufalá úzkost vyzírala z každého jejího rysu.

»Marně se lekáte,« řekl Holeš, násilně potlačuje mocné pohnutí své. »Vyřiďte matince, aby trpělivě a s důvěrou vyčkala, že zase nastane klid. A vy sama buďte ke mně upřímná, řekněte mi vše, co vás tíží a leká, a já vám rád poradím.«

10*

»Jak jste hodný!« řekla s nesmírným ulevením, a celá její tvář se rozjasnila. »Pro sebe si ničeho nepřeji. Matinka vám bude nesmírně vděčna, a já sama nevím, jak bych vám poděkovala. Kéž byste byl hodně šťasten!«

»Zač mi tolik děkujete?« bránil se Holeš. »Neprokázal jsem vám dosud žádných služeb, jen jsem je od vás přijímal. Panu otci ať matinka zatím nic neříká. Budeli třeba, promluvím s ním sám.«

»Bojím se, aby v rozčilení nebyl nešetrný.«

»Rozumím jeho duševnímu stavu a nedám mu příčiny domnívati se, že se chci míchat do jeho domácích záležitostí.«

Podívala se naň upřeně a náhle mu podala ruku.

»Děkuji vám,« promluvila vroucně a chvatně vyšla ven.

Usedl k jídlu. Ale dnes mu nechutnalo, stále přemýšlel o tom, co se stalo. Uvažuje nyní chladným rozumem, co řekl, sám sobě se podivil, jak přenáhleně jednal. Dal určité prohlášení, — ruce si svázal, — celá jeho revise bude komedií, za kterou se musí styděti . . .

Málo pojedl a počal přecházet pokojem. Služka přinesla černou kávu a když odcházela, zavolal na ni.

»Vyřiďte panu lesnímu správci, že prosím, aby mě po obědě navštívil.«

Ano, tak bude nejlépe. Promluví s ním otevřeně. Snad bude Kohout zuřit, ale tím se nesmí dáti odstrašit. Sám už touží, aby přestal napjatý poměr, který mu pobyt v Bořeticích činil nesnesitelným. Chvílemi mu napadalo, že správce snad ani nepřijde, a tím větší pojímal ho nepokoj. Konečně slyšel jeho kroky. Srdce mu zabušilo, zastaviv se čekal, až k němu vejde.

Lekl se jeho vzezření. Tvář jeho byla žlutá, oči zapadlé, a cosi děsivého tkvělo na jeho obličeji. Zavřel za sebou a váhavě přijal podávanou ruku revidentovu.

»Odpusťte, že vás obtěžuji,« počal revident. »Nemohu se déle přemoci. Mezi námi dvěma je nedorozumění, které nám oběma působí trapné okamžiky. Musíme se přece jednou mužně sblížit. Věříte, že nejsem špatný člověk?«

»Slídíte, kde byste mě mohl chytit, abyste mě zkazil,« řekl Kohout posupně a upřel svítící se oči na Holeše.

»Vidíte, jak jste předpojat,« odpovídal tento nedbaje urážky. »Naopak. Slídím, jak bych vám pomohl. Máte mě za tak neprozíravého, že nechápu, co se stalo? A je to snad znamením mé mstivosti, když jsem o tom mlčel?«

»A co se stalo?« vzkřikl lesník.

»Prosím, pamatujte se. Pamatujte na svou dobrou paní a na svou dobrou dceru. Obě trpí nevinně — chcete zničit jejich štěstí?«

Kohoutovi klesla hlava k prsům a bolestí zasykl.

»Kdy by jich nebylo, už bych byl vysvobozen,« zajektal zoufale.

»Což není žádné cesty, abyste byl vskutku vysvobozen? Vy, který jste nikdy nezpronevěřil ani haléře, který jste svou pýchu viděl ve vzorném vedení lesní správy a svou radost v štěstí své rodiny, měl byste tak malou odvahu, že byste se k znovuzískání všeho toho nechtěl pokusit o záchranu? Proč si nevypůjčíte?«

Kohout uděšen zvedl hlavu a díval se na revidenta, jenž klidně snesl jeho pohled. Chtěl se brániti, ale jediný pohled jeho potlačil jeho výmluvy.

»Vypůjčit!« opakoval po chvíli a hrozný úsměv zkřivil jeho rty. »Kdo mi teď půjčí? Prstem na mě ukážou a budou křičet, že jsem nepoctivý, že jsem ukradl cizí peníze a hledám u nich spasení. Zloděje ze mne udělají, ze mne, který jsem děkoval Bohu, že mi nikdo ani stín nepoctivosti nemůže vytknout. Dřív jsem si měl vypůjčit, neměl jsem dbát svých obav, že by to byla hanba, kdy bych se o půjčku ucházel. Bál jsem se tehdy posměchu, že se dlužím na výbavu své dcery, nechtěl jsem se pokořit před někým, aby za mne ručil, že bych mu byl díky zavázán. Doufal jsem, že mi přijde nějaká nenadálá pomoc, že seženu peníze bez pokořování, že budu moci zaplatit těch třináct set. Byl bych přece našel cestu, kterou bych si byl poctivě k p - nězům pomohl, a pan hrabě nebyl by přišel ani o krejcar. V tom jste přijel vy. Knihy, klíče od pokladny jste žádal a hned jste proti mně útočil, že jsem seznal, kam míříte. Nyní víte vše. Oznamte to panu hraběti. Ať mě propustí, ale ať počká, až se moje žena uzdraví. Teď by ji to zabilo, a její smrt by byla mou smrtí. Zabiju se, podlomíli ji to zdraví.«

Pronesl svá slova s tak hrozivou určitostí, že Holeš nemohl o jich pravdivosti pochybovati.

»Opakoval jste výčitku, že jsem hned proti vám útočil,« pravil. »Vy se, pane lesní správce, neznáte. Vy jste se nenarodil, abyste byl defraudantem. Neumíte to a zrazoval jste se sám. Měl jsem o vás zprávu jako o muži naprosto bezúhonném a poctivém, a vy jste spatřiv mě ztratil všechnu odvahu. Že jsem tak záhy přišel na bolavé místo, byla pouhá náhoda, docela přirozený výsledek okolností. Věděl jsem, že jste k uvarování domácího pokoje náhle sháněl peníze. Vida, jak chladný poměr panuje mezi vámi a panem kontrolorem, tušil jsem, že jste peníze tajně z pokladny nevzal. Abyste se společně s některým lesníkem zapletl, na to jste příliš hrdý a poctivý. Když jsme začali hovořit o firmě Fränklově, vyčetl jsem z vaší tváře, tam že vězí osten, který vám hrozí záhubou. A protože mi vás bylo upřímně líto, podotkl jsem, že je dost času, zaplatíli firma až ke konci mého pobytu. Domníval jsem se, že snad se vám podaří peníze sehnat. Ale stal se opak. Vědomí, že jsem věci na stopě, ochromilo všechnu vaši rozvahu. Kdy bych byl zlý člověk, nemluvil bych dnes s vámi, a kdy bych si přál vaší záhuby, už dávno bych to byl mohl provést. Ale já vás chci zachránit. Pro jediný nepro-

myšlený čin, nevyplývající ze zlé vůle, nesmím zapomínat, že jste ctihodný muž a hlava rodiny, které si vážím. Věříte mi konečně?«

Kohout visel téměř na jeho rtech. Úžas se ho zmocnil, jak lehce odkrýval jeho nitro. Bylo by opravdu možno, aby tak prostě vše poznal, aby měl poctivou vůli ho zachrániti?

»Odpusťte mi,« řekl chvěje se. »Věřím vám a opakuji svou prosbu, abyste s udáním počkal, až se má žena uzdraví, až se trochu na vaši revisi zapomene a já se budu moci ucházet o půjčku b.z obavy, že budu podezříván.«

»Ne, pane lesní správce, učiníme to jinak,« dí srdečně Holeš. »Vaše povaha nedovede čelit velkým starostem,' žil byste v neklidu a celá vaše rodina by tím trpěla. Mnoholi vám schází?«

»Třináct set. Zadržel jsem patnáct, ale dvě stě mám — —«

»Dobře, dojednáme vše hned. Vy mi přinesete ony dvě stě, a já za tři dni složím patnáct set. Zanesete je do knih, a já peníze uzavru do pokladny. Nikdo nebude nic tušit, a než odjedu, podepíšete mi dluhopis na půjčenou částku. Souhlasíte?«

»Pane revidente,« zvolal lesník hluboce pohnut, »můžete mi odpustit?«

»Milerád. Vždyť vím, že byste nebyl schopen ničeho špatného, kdy byste žil v obvyklých svých kolejích. Těším se, že budeme nyní revisi provádět veseleji.«

Revident podával Kohoutovi ruku. On ji uchopil a křečovitě stiskl. Pojednou se mu zarosily oči, a obrátiv se vyšel beze slova ven.

Slastné zadostučinění naplnilo mysl Holešovu, všecko kolem něho jako by se světlem zalilo. Usmívaje se přemítal, co asi řekne Slávka, budeli spokojena, jak otce utišil. Ano, jí má otec děkovati, že správně vše chápal, že nahledl do soukromého jeho života a naučil se vážiti si jeho rodiny. Bez ní by byl zůstal nedůvěřivý, nebyl by ve svém srdci nalezl takové omluvy a účinné síly zažehnati hrozící nebezpečenství. Jak se asi Slávka podiví, jak jí oči zazáří, jak všecka oživne! Dobré dítě! Až z ní bude žena, půjde v šlepějích své matky, a šťastný muž, který ji dostane. Škoda, že on je tak stár a nemůže již pomýšleti na teplo radostného domácího života.

. Zasmušil se, chvíli chodil pokojem a potom mrzutě pokrčiv rameny chopil se klobouku. Kočár měl záhy přijeti, šel se tedy projít před dům. Zdálo se mu, že celé okolí vlídněji vypadá, ale jakýsi rozladěný tón tiše zněl v jeho nitru. Za chvíli přihrčel kočár, a objevil se Kohout. Podali si ruce a mlčky sedli do kočáru. Až když vyjeli ze vsi, ozval se lesní správce. Rozehříval se, radost ze života dívala se z jeho tváře, a jaksi dychtivě se rozhlížel, jako by hledal nových dojmů, jimiž by zahojil své rozbolavěné nitro.

»Neděkoval jsem vám prve,« promluvil chvatně a sklopil hlavu, jako by se styděl. »Neměl jsem slov. Vrátil jste mě životu. Je to veliký dar. Ale že jste mě vrátil mé ženě, a jí vrátil mír, je takový dar — —«

»Vidíte, jak snadno si možno získat díků,« obracel Holeš všecko v žert.

»Za to vám může odplatit pouze nebe.«

»Naše přátelství, tuším, počíná teprv dnešním dnem.«

»Ale nepřestane!«

Jak jinak se teď Kohout na revisi díval! Hajní i úředníci patřili v udivení na změněný poměr, a marně tázal se druh druha, co se vlastně stalo, že se lesní správce s revidentem pojednou tolik spřátelil. Paní kontrolorová, která už větřila brzký pád Kohoutův a těšila se, že snad její muž bude povýšen, nyní s kyselou tváří vyslechla mužovu zprávu o náhlé změně.

»V tom něco vězí, a já se toho dovím. Dojista nějaká intrika proti nám. Předcházeli si ho dost dlouho, než ho chytili. Nu, Klára mi to poví.«

Stýkala se s Klárou každý den a byla dosti obratná, aby se nenápadně dověděla všeho, o čem Klára věděla. Ale tentokrát sdílela s ní Klára neukojenou zvědavost. Přiznala se, že se s otcem zle povadili, až jí vyčítal, že chce celou rodinu zničit, ale co se mezi otcem a revidentem odehrálo, nemohla vypátrati. Otec a matka uzavřeli se do ložnice, a Slávka nedovolila, aby mohla naslouchat. Když se vrátili, byla matka sice uplakána, ale neobyčejně veselá, a líbala Slávku i ji. Slávka asi něco ví, ale nic neprozradí.

»Těšíte se asi, až bude sňatek odbyt,« zakrývala paní kontrolorová své sklamání.

»Jako na své spasení,« ujišťovala Klára a chvátala své přítelkyni pověděti něco o své výbavě. Paní kontrolorová se v duchu smála hloupé pýše její, ale do očí velebila a chválila, jako by jí srdce láskou přetékalo.

Od Holešovy rozmluvy s otcem nevešla Slávka do jeho pokoje. Když u večer nedočkavě patřil na dvéře, brzoli přijde, zarazil se spatřiv pouze služku. Ostýchá se, povídal sám sobě; jistě otec nebo matka jí vše řekli, a ona se nyní stydí. Není divu. Pro takovou mladou bytost, která považovala své rodiče za ideál dokonalosti, je cosi takového velmi bolestným sklamáním. Měla by však v sobě potlačiti uraženou ješitnost a aspoň nějakým slůvkem projeviti svou vděčnost, že splnil, co jí sliboval.

»Sobče,« káral sám sebe. »Udělal jsi dobrý skutek, a už chceš za něj odměnu. Právě že nepřichází, projevuje více taktu a více jemného citu, než kdy by tě zahrnula přehnanými díky.«

Ale když ani druhého dne se u něho neukázala, zmocnil se ho nepokoj; zatoužil ji spatřiti, přál si viděti její půvabný zjev, nahlednouti do jejích hlubokých očí a slyšeti pružné, tiché její kroky. Však marně.

Kohout mu den potom sdělil, že pozejtří nebude doma; povolil prosbám své paní, pojede s ní k sňatku Kláříně, aby odchod její z domova byl smírný.

»Slečna Slávka také pojede?« ptal se Holeš na oko klidně.

»Ne, bude tu opatrovat dům.«

»Jen proto by —?«

»Nu, povím pravdu — nechce jeti. Matka jí domlouvala, ale nadarmo. Nenutím jí. Je teď jaksi zaražena. Netušil jsem ani, jak na ni působil dusivý poměr minulých dnů.«

Nemluvili o tom dále, ale revidenta zmocnilo se ošklivé podezření. Proto tedy byla k němu tolik laskavá a důvěrná, aby ho naklonila k otci, postavila rodiče do nejlepšího světla; a když toho dosáhla, obratně se uhnula, naznačujíc, že už jí na něm nezáleží. A třeba sebe horlivěji chtěl se ujistiti, že chybně soudí, podezření se vracelo. Stal se dobrodincem Kohoutovým, jsa přesvědčen, že zachraňuje otce nejlepší dcery, a zatím vlastně byl loutkou v jejích rukou . . .

Kohout si nedovedl vysvětliti, proč se revident pojednou stal skoupým na slovo. Snad ho mrzí, že má dáti peníze. Když po návratu posel revidentovi dodal peněžné psaní a služka jeho jmenem došla pro Kohouta, byl už Holeš klidný a zdvořilý jako jindy. Zavolal správce k dokončení peněžité záležitosti a dav si od něho potvrditi dlužní úpis, sám zanesl peníze do kanceláře a nařídil kontrolorovi, aby si příjem jich poznamenal. Rozvaha v něm zvítězila. Jedno sklamání nesmí zvrátiti jeho zásady.

Vědomí, že jeho obavy už nadobro jsou zaplašeny, dovršily spokojenost Kohoutovu. Nelíčenými slovy znova Holešovi děkoval a ujišťoval, že bude měsíčnými splátkami dluh svůj umořovati, než se mu podaří vhodná půjčka.

U večer druhého dne odjížděla rodina do Prahy, kde měl býti nazejtří vykonán sňatek. Poněvadž také paní kontrolorová k němu byla pozvána a adjunkt už dříve slíbil Komárkovi svou přítomnost, osamotněly oba panské domy.

Holeš probudiv se později než jindy, zvolna se oblekl, posnídal a potom vyšel na chvíli ven. Bez cíle toulal se okolo vesnice, snaže se zaplašiti smutek, který na něj padal. Neštěstí provází jeho kroky. Kdykoliv dychtivě natahoval ruku, aby také dosáhl štěstí, uniklo vše jako přízrak, zanechávajíc v duši jeho touhu, které nemohl ukojiti . . .

Kéž by tu byl již hotov! Revisí se stále přesvědčuje, že v lesním hospodářství nelze ničeho vytýkati, Kohoutovo postavení je navždy upevněno. Podivná shoda okolností! Měl ho v rukou, mohl ho zničiti, a zatím ho ještě výše pozvedl. Hrabě bude míti radost, že se před ostatními kavalíry může svými úředníky pochlubiti, a jistě Kohouta povýší nebo jinak odmění.

»Ech, co je mi po všem tom,« rozmrzel se Holeš sám na sebe vraceje se domů. Až Kohout peníze vrátí, budou vyrovnáni, na revisi do Bořetic jistě už nikdy nepojede, a čas přinese i v tomto případě nejlepší lék — zapomenutí. Raději bude dnes pracovati o písemné zprávě hraběti, aby potom mohl urychliti svůj odjezd.

Když služka přišla upravit stůl, postavil se k oknu. Mysl jeho bloudila; ani nevěda co jí, odbýval rychle oběd. Služka od-

nášela nádoby, čekal pouze na kávu. Seděl zasmušile maje sepjaté ruce položeny na stole a hlavu maličko schýlenou.

Slyšel, jak se otevřely dvéře. »Služka nese kávu,« pomyslil si a položil ruce na klín, aby mohla kávu před něj postaviti. Náhle překvapen pozdvihl hlavu. Slávka ve svých růžových pracích šatech stála vedle něho, stavíc kávu na stůl. Ruce se jí třásly a pramének přelité kávy stékal na ubrus.

»Odpusťte,« promluvila tiše a zapýřena sahala po ubrousku, aby kávu utřela.

»Nic nevadí,« řekl chvatně, »jen že budete mít víc práce.«

Jako by cítila, že se na ni upjatě dívá, proti své vůli také na něj pohledla, a všechen ruměnec jí zmizel s tváře. Nastalo pomlčení.

»Dávno jsem už slečnu neviděl,« pravil revident, aby se neprodlužovalo. »Domníval jsem se, že jsem vám snad ublížil.«

»Tušila jsem to,« zašeptala. »Ale není tomu tak. Věřte mi to. Prosím vás, nemějte mě za neupřímnou.«

Sepjala bezděky ruce, a on patře na ni cítil, jak ho uchvacuje pohnutí. Chopil se jejích rukou a jemně je stáhl dolů.

»Přiznávám se, »pravil, »že mě bolelo, »když jste se mne tak najednou stranila. Měla jste k tomu jistě důvod — —«

»Kdy byste býval tak rychle tatínkovi nepomáhal, bylo by to snad jinak dopadlo — ale potom už jsem nemohla jinak jednat.«

»Vás netěšilo, co jsem udělal?«

»Že jste zachránil otce? A matinku? Bože můj milý!« hovořila všecka zmatena a rozpaky její měnily se v úzkost. »Zavázal jste si nás všechny, stal jste se naším dobrodincem, — i nemohla jsem s vámi potom mluvit tak svobodně jako prve.«

»A bylo to něco tolik vážného, co jste mi chtěla říci, že jste se už potom nemohla k tomu odhodlat?«

»Nenuťte mne, prosím vás. Nikdy na vás nezapomenu — —«

Náhle zavzlykla, z hloubi duše zaúpěla, jako by želela nenahraditelné ztráty.

»Já na vás také ne, slečno Slávko,« dí Holeš vřele. »Já jsem také choval jiné naděje, kterých snad už nikdy neoživím?«

Stajila dech a zvolna pozvedala k němu oči.

»Jaké naděje?« vydechla.

»Jsou to pošetilé sny. Myslil jsem na vás a na svou budoucnost, kterou byste mohla rozsvětlit, kdy byste se obětovala člověku, žijícímu bezúčelný, bezradostný život.«

»Vy si myslíte, že bych vás mohla trochu potěšit a rozumět vašim citům?«

»Ano, ale k tomu bylo by potřebí něčeho více než vděčnosti za můj nepatrný skutek — k tomu by bylo potřebí lásky . . .«

Dívali se na sebe zanícenýma očima. Radostný úsměv rostl na tváři Slávčině a její prsty zachytily Holešovu ruku.

»Víte, proč jsem přestala sem chodit?« vyznávala se. »Abyste si nemyslil, že to, co mě k vám poutá, je toliko vděčnost. Znala

jsem vás, že jste příliš hrdý, abyste se spokojil pouhou vděčností. Myslila jsem, že se přemohu, že všecko v sobě potlačím, abyste mohl odsud odejít bez výčitky, že jste odnesl něčí klid. Chtěla jsem vás dnes naposledy vidět, abych nepozorována mohla oplakat, s čím se budu loučit. Což mi nerozumíte?«

»Už rozumím, Slávko — už všemu rozumím!«

Okamžik váhal. Ale potom se k ní náhle sklonil a pil z jejích sladkých rtů nebeskou rosu nového života . . .

V podvečer šli spolu naproti rodičům.

Noční bdění.

Harum al Rašid jedenkrát,
ať co chtěl dělal, nemoh spát.

Již stokrát na loži se hnul
a podušku si posunul.

Pak velbloudí houň srovnal zas
a párkrát rozsvítil a zhas.

Na jediný bod upřel hled,
by spánek na svá víčka sveď.

Leč marno, sen vždy prchal pryč,
svých Harun myšlenek byl míč.

Svůj celý dlouhý život zřel,
v něm radost počítal i žel.

Svých dobrých skutků viděl dav,
jak zástup žehnal mu sta hlav.

Jen něco málo viděl zlých
a veliké měl hoře z nich.

Pak v doby přešel, kdy byl mlád,
na ženy myslil, jež měl rád.

Těch bylo — máků na poli,
až div zrak z toho nebolí.

Harun se usmál nad tím sám
a zase patřil v bezdno tmám.

Však neusnul a při tom zas
tak mnohý v duchu viděl kvas.

Zřel pitky druhů, moudrých sněm,
vždy nejmoudřejší býval v něm.

A převalil se, hlavu skryl,
o nynějším svém věku snil.

Teď sladěno vše v jeden tok . . .
(Na druhý Harun leh si bok.)

Teď jeho život plný štěp,
všem vláhu dává a všem chléb.

Teď po bojích a sporech všech . . .
(Na druhou stranu Harun leh.)

Teď sto let žil by takto rád,
jen kdy by dneska mohl spát.

Svit zory v posledu když vzplál,
derviše kalif zavolal.

Vše, jak to bylo, vyprávěl
a proč že nespal, vědět chtěl.

Lékařem derviš spolu byl
a k Harunu tak hovořil:

»Věř, synu, Allah má tě rád,
tím chtěl ti věčnost ukázat.

Ta horší než tvé bdění jest,
bez oken dům, poušť bez všech cest.

Čím starší budeš, častěji
tě zasype tou závějí,

Jež zde jest bděním, spánkem tam,
však zory nezkrátí ji plam.

Ve míru sladké závrati
lze *smrtí* jen ji přespati.

Noc jednu bděním předržíš,
ne prázdno věčnosti a tíž.

Vím, sto let chtěl bys žíti rád,
ba nechtěl ani umírat.

A proto snem, dnes jejž jsi měl,
ti Allah okno otevřel

do věčnosti, bys v hrobu chlad
odešel k otcům znaven, rád!«

Na prsou skřížil kalif dlaň,
a v dumách schýlil šedou skráň.

Dukátů sto derviši dal,
»Jest velký Allah!« zašeptal.

Jar. Vrchlický.

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

I.

Roku 1855 byly už v prosinci tuhé zimy. Ale potom se v druhé polovici ledna oteplilo tak, že se 24. dne v tom měsíci led na Vltavě zdvihl a vydal na cestu k moři.

»Splašil se před časem,« smáli se diváci na nábřeží. »Zmátl si kalendář.«

»Snad je zmýlen tím krátkým masopustem, — myslí, že na jeho konci jsme blíže k jaru.«

Masopust totiž roku 1856 měl trvati pouze čtyři neděle a několik dní. Následkem toho museli se tanečníci více činiti, aby svou práci vykonali, a bálů v každém témdni bylo hustěji než jiná léta. To se ovšem nijak nedotýkalo nás studentíků, kteří jsme ještě nechodili ani do tanečních hodin; nicméně krátkost masopustu měla také na školství zvláštní účinek.

Bylo chvalitebným zvykem, že se první běh končil zrovna před masopustními ostatky, které tudíž padaly do prázdnin mezi prvním a druhým během. Roku 1856 měly následovati už ob den po hromnicích, a takž trval první běh pouze čtyři měsíce a končil se zároveň s lednem.

Byl jsem tehdy ve čtvrté latinské třídě. Vánoční ferie trávil jsem u rodičů na venkově; a poněvadž cesta domů a zpátky v zimním čase byla dosti nesnadná, nepomýšlel jsem na to, že bych ji po tak krátké přestávce opakoval. Avšak posledního ledna udál se v mysli mé náhlý převrat.

»Celý týden jsou vakace — podívám se k nám!« to předsevzetí vstoupilo mi najednou do hlavy jako opojné víno.

Po čtvrté hodině spěchal jsem z Klementina do Vodičkovy ulice, kde jsem od počátku toho školního roku bydlil s Krupkou z Peruce, s dvěma bratry Budily z Říčan a s Miklasem z Beřkovic. Krupka a starší Budil byli moji spolužáci, mladší Budil se připravoval na učitelství, Miklas chodil do hlavní školy.

Věděl jsem, že svým náhlým rozhodnutím jednomu se nezachovám — Krupkovi. Ten pro masopustní prázdniny měl jiný plán než jeti domů. Byl šťastným vlastníkem všech svazků Hebrova díla »Böhmens Burgen und Schlösser,« v kterém jsme s ním tuze rádi čítali a o romantice starých hradův a zámkův, o slavných starých dobách blouznili. Ustálil se mezi námi náhled, že jest naší čestnou povinností očitě spatřiti co největší počet zřícenin, které se na české půdě po tu dobu zachovaly. Na podzim jsme byli na Okoři a v Říčanech, nyní mělo dojíti k výpravě na sám Karlův Týn a snad také na Levý Hradec. Těchto dvou podniků bylo na týden valem dost, poněvadž měly býti vykonány per pedes apostolorum; v stranu Karlova Týna nevedla ještě žádná železnice, ale my bychom jí nebyli užili ani při cestě na Levý Hradec, — nebyli jsme jí ještě nikterak zvyklí.

Naší kvartýrskou byla paní Bálková, jejíž manžel, povoláním sladovnický, se jen pořídku doma ukázal. Nazývali jsme ji vůbec jen paničkou, ačkoli byla vysoká a statná, skoro jako její otec, vysloužilý kyrysník z dob Napoleonských, teď na kterémsi panství v Plzeňsku šafařující. Když jsem na chvat snášel a do rance skládal věci, které jsem si chtěl vzíti s sebou, jmenovitě některé kusy svého svátečního obleku, panička nečinila námitek, ale pozastavovala se nad tím, že se chci na cestu vydati ještě dnes, v tu hodinu.

»Vždyť je tu noc!« namítala.

»Dojdu do Strašnic,« vykládal jsem jí, »tam přespím, mohu ráno hodně časně vstát a nemusím čekat, až otevrou městskou bránu. Kdy bych z Prahy vyšel až zejtra, nedostal bych se za den domů, když je tak krátký.«

Bez peněz k muzice nelez, ale také na cestu se nevydávej. Vzal jsem si jich od paničky hodně do zásoby, celou zlatku; neměla prasknout, kam pak! — ale měla mi dodávati silného vědomí.

Krupka přišel domů ze všech poslední, když jsem byl se svými přípravami už hotov. Nechtěl svým očím a uším věřiti.

»Co to z čista jasna?« dorážel na mě. »Ký čert ti to napískal?«

Já řku: »Nejlépe bude, když se také ty zejtra octneš u otcovského krbu.«

»A co Karlův Týn? a Levý Hradec?«

»S těmi počkáme do jara, až bude fiala, nebo až bude pivoňka, — v tu dobu takové lampartie docela jinak užijeme.«

»Ne, brachu, musíš si do rána lépe usmyslit.«

»Ale vždyť já jdu hned —«

»Cože?«

»S Bohem buď a pamatuj!«

Podával jsem Krupkovi ruku, ale on mě přes ni jen plácl.

»Tak si jdi ke všem rohatým,« reptal nevrle, — »neznabohu!«

Všichni se smáli, že se tak do pravdy hněvá.

»To není samo sebou,« hučel, — »jistě se tě tam ňáká nemůže dočkat, a ty jí!«

Mně jako jemu šlo právě na sedmnáctý rok.

»Totiž ňáká rohatá, když mě k rohatým posíláš?«

»Mlčel jsi, ale tajně jsi na to dávno myslil, že se tam s ní o masopustních dnech vyskáčeš.«

»Ne, jak ty všecko prokoukneš! Zrovna jako ten Bystrozraký v pohádce. Opravdu ještě minulý týden jsem si dělal laskominy na to vyskákání —«

»Alé?« prohodila panička. »S kým pak?«

»S jednou rohatou — s kozou na ledě. Ale nenička je led pryč, a do hospody ona se mnou nepůjde. — Ostatně,« obrátil jsem se ke Krupkovi, »kdo v té peci bývá, jiného tam hledá. Dost možná, že ty se nemůžeš od nějakého magnetu v Praze odtrhnout. Nebo snad dokonce na Karlově Týně rytířská slečna si může oči z okna vykoukat, až se objevíš před hradem? — No, mějte se tu všichni rádi, já už se nesmím meškat.«

»Pozdravuj pocestné,« řekl Budil podávaje mi levici.

»A doma tatínka a maminku,« doložila panička.

»Já vás vyprovodím za bránu,« ozval se naposledy Miklas, a již vzal můj přichystaný filec na záda.

Krupka k němu přiskočil a táhl jej k dveřím.

»Běžte!« nabádal ho. »Upalujte, co vám nohy stačí! Utecte mu s tím někam do města, aby se odsud nemohl hnout!«

Miklas vycenil zuby, ale neposlechl. Krupka mu byl velikou autoritou, ale já jsem se těšil větší příchylnosti jeho, ačkoli sotva minul den, abych mu nevyvedl nějakou taškařinu.

Když jsme sešli na ulici, opatřil jsem se zásobou potravin, to jest, koupil jsem si dvě, tři slané housky.

Miklas cupal podle mne s tak veselou tváří, jako bychom šli na posvícení.

»A prosím vás,« optal se mne najednou, když jsme se po Koňském trhu brali vzhůru k bráně, »proč vám říkají ‚neznabohu‘?«

»Nejspíš proto,« povídám, »že toho zasluhuji, že takový jsem.«

»To já vím, že ne — že je to jen špásem — ale proč zrovna ‚neznabohu‘?«

Ježto se Miklas právě v tu chvíli osvědčoval tak hodný, věrný a přítulný, nechtěl jsem ho papírkovati a pověděl jsem mu věc dle historické pravdy.

Měla se, jak následuje.

Když jsme se na podzim roku 1852 uvelebili v parvě Pražského akademického gymnasia, bylo naše první důležité poznání, že naším třídním jest doktor theologie Innocenc Frencl a bude u nás míti náboženství, češtinu a zeměpis, dále že nás bude doktor filosofie Šohaj učiti latině, »papínek« Unschuld němčině, doktor medicíny Pečírka živočichopisu a mladistvý Hajnovský počtům.

Frencl byl počítán mezi přísné profesory, totiž mezi ty, kteří u žákův vzbuzují spíše respekt než lásku; v pravdě však byl dobrák, horlivě vyučoval a otcovsky se o nás staral. Jako knězi bylo mu ovšem náboženství nejdůležitějším předmětem, tu hned tak něco neslevil; nejmenší váhu kladl na zeměpis a všelijak v něm nadlehčoval. Avšak právě následkem toho staly se u něho v zeměpisných hodinách některé zvláštní objevy, o kterých jinak ani velmi učené hlavy neměly potuchy.

Profesor Frencl na příklad zkoušeje žáka optal se, co znamenitého jest v Pavii. Žák se hluboce zamyslil a zamlčel. Profesor svou otázku po druhé, po třetí opáčil; žák brzy oči zdvíhal k stropu, brzy je klopil k zemi, — ale ani tu ani tam nečetl, co by měl odpověděti.

»To byste nevěděl?« mluvil do něho profesor. »Podívejte se, všichni se hlásí — všichni vědí, co má Pavia znamenitého! Nu tedy — Pavia, muži — přece Pavia má —«

»Paviány,« pochopil konečně žák napovídání jeho.

»Paviány? Výborně!« zvolal překvapený profesor a musel se smáti s celou třídou.

Touže cestou byly po druhé zas objeveny nové hory na veliké mapě, před níž profesor a zkoušený žák na povýšeném místě u kathedry stáli.

»A zde — jaké jsou to hory?« ptal se profesor, — a když si žák nemohl vzpomenouti, nabádal ho několik okamžiků: »Ale, ale — přece zde — nu? To jsou hory — —«

Že škola za jeho zády začínala hlučeti, obrátil se náhle a s přísným pohledem zvolal: »Ale štěbetálkové!«

»Štěbetálkové hory!« vyhrknul žák před mapou.

V principii musel nám Frencl dějepis už přednášeti po německu, ale tu a tam dovolil, aby žák něco delšího směl česky vyprávěti. V tercii postoupil u nás dějiny tvrdému Němci, jehož jmeno bylo Adolf Beer, jemuž však dle toho, jak své jmeno podpisoval a jak se nám v národním ohledu ukázal, jsme říkali Wolf Bär.

Byl jsem u profesora Frencla velmi dobře zapsán, uměl jsem jmenovitě jeho náboženské učebnice z paměti i se všemi hojnými citáty z písem. Ale v tercii jsem se mu jednou nezachoval. Zrovna tehdy to na mě sedlo, že jsem také naplňoval starodávné pravidlo: Sunt pueri pueri, pueri puerilia tractant.

Frencl nám v jedné hodině hleděl vysvětliti svědomí jaksi vědecky, jal se mluviti o silách centrifugální a centripetální a ty nám znázorňoval takto: Nakreslil na tabuli kolíček, k němu přivázaný provazec a na konci jeho kuličku; když se to roztočí,

kulička snaží se stále odletěti pryč, dále od středu (kolíčku), ale provazec ji k němu stále přitahuje.

Ďas mi nedal dobře dělati — pošeptám několik slov svému sousedu Paděrovi, synu našeho ředitele, — a on za všeobecného ticha hlasitě vyprskne. Celá třída k němu rázem obrátí oči.

»Co to?« táže se profesor nevrle. »Co se smějete? Nu? Co se smějete, ptám se!«

»On mi tu něco řekl,« — odpovídá Paděra, a znovu se bezděky zachechtá.

»*Co* vám řekl?« táže se zostra profesor, — i nedá jinak, Paděra musí mluviti.

»Řekl mi: Až se tě bude ptát, co je svědomí, odpověz — hehe — odpověz: Kolíček, provázek a kulička — haha!«

»Hahaha!« řehtá se celá škola.

Jen profesor kaboní čelo a stahuje brvy.

»Nu,« praví hněvivě, »*neznabozi* se *všemu* posmívají!«

Byla to tuze řídká věc, aby se mi ve škole dostalo důtky. A najednou neznaboh! Seděl jsem jak opařen.

Když se půlletí schylovalo ke konci, profesor Frencl churavěl a volal si nás ke zkoušení jednotlivě do bytu.

Mne si podržel hodně dlouho, vždy ještě mi dával novou otázku. Ale o neznabožství ani muk.

»Neptal se tě, co je svědomí?« přivítal mne pak ve škole Paděra.

»Neptal. A tebe?«

»Také ne.«

Stala se sháňka po celé třídě, komu dal otázku o svědomí. Ale nikdo nebyl nalezen.

Na vysvědčení dostal jsem od profesora Frencla zase nejlepší známku.

Vysvětlení, proč mi druzí někdy řeknou ‚neznabohu', se Miklasovi jak náleží líbilo.

»Kdy bych já tak mohl tu cestu s vámi konat!« řekl toužebně.

»Ano, to bychom si toho napovídali. Jako jindy s bratrem Josefem, který mě nejčastěji provázel. Vždycky nám bylo veselo, někdy jsme se nasmáli, jako by nás lehtal. Jednou — to jsme jeli z Prahy po Benešovské silnici, — když formani v Ládví krmili, seděl jsem s Josefem na voze pod otevřenou kolnou a vypravoval jsem mu příhody pana Prášila. Četl jste je už?«

»Ba ne.«

»Teda ku příkladu, jak pan Prášil v tuhé zimě cestoval krajinou, kde nebylo nikde vidět žádnych vesnic, ani lesů, ani stromů, jen nepřehlednou rovinu pokrytou vysokým, umrzlým sněhem. Když to ani za tmy žádného konce nebralo a pan Prášil unavením se už nemohl udržet na koni, který také už sotva nohami pletl, nezbývalo mu nic jiného, než aby slezl a v tom sněhu se vyspal. Měl jen starost, aby mu zatím kůň neutekl. Ohlíží se a spatří jakýsi sloup, který ze sněhu vyčníval; honem k němu

přivázal koně, převalil se a hnedle spal jako zabitý. Ráno se probudí a poznává, že leží v jakési vesnici před kostelem. Co se to s ním stalo? Aha, v noci přišla náhlá obleva, sníh, kterým byla celá vesnice vysoko zasypána, pod ním tál a tál, a on klesal pořád níž, až se octl na pevné zemi. Sloup, k němuž v noci koně přivázal, byla špička kostelní věže; kůň k ní přivázaný nemohl se sněhem pořád klesati a visel teď za uzdu nad bání věže. ‚Jak ho dostanu dolů?‘ přemítal pan Prášil. Brzy mu, jak obyčejně, přišel chytrý nápad. Vytáhl pistol, kterou měl u sebe, zamířil, a púc! přestřelil uzdu koni nad hlavou. Kůň sletěl dolů, pan Prášil na něj vyskočil a jel hledat dobrou hospodu, aby se ohřál, najedl a napil.«

Pověděl jsem Miklasovi ještě druhý, třetí příběh páně Prášilův, a on se nepřestával zubiti.

»Můj bratr se tehdy řehtal, že se to po celém dvoře rozléhalo,« dokládal jsem. »Najednou se na jiném voze pod plachtou ozvala jakási ženská. ‚Člověče,‘ volala, ‚jak mu to můžete věřit? Vždyť on vám to všecko lže!‘ Tu bratr i já jsme div smíchem nepukali.«

Miklasovi se dělo podobně, musel si utírati slze, které se mu válely po tvářích.

Ačkoli se už hodně šeřilo, byl by se mnou tuze rád šel ještě dál, já však jsem ho u Kanálky přiměl, aby mi odevzdal můj ranec.

»Po voze by se vám to přece jenom lépe cestovalo,« prohodil při tom.

»Nehrubě,« řekl jsem. »Když člověk zimního času dlouhé hodiny sedí na voze, zvláště v noci, prokřehne na kost a je mu velmi nepříjemno.«

»Už jste někdy tuhle cestu v zimě konal pěšky?«

»Před dvěma lety, když jsem se vracel z vánocí. Bratr Josef šel se mnou, vyrazili jsme časně ráno do čerstvého sněhu a z většího dílu jsme se ubírali po místech, kde nebylo prošlápnuto. Dnes jsou cesty pevné a leží na nich jen popráška.«

»Kdy budete doma?«

»Zejtra touhle dobou, dáli Pánbůh.«

»Jejej, teprva? A to půjdete pořád sám?«

»Nepochybně.«

»A nebude se vám stýskat?«

»I to to — člověk pořád na něco myslí.«

»A není se čeho bát?«

»Leda kominíka, kdy bych ho potkal. A teď, milý, zlatý Miklásku, s Pánembohem!«

II.

Za Kanálkou jsem se od silnice uhnul na cestu k Strašnicům, a minuv Feslovku octnul jsem se v místech, kde se přede mnou otvírala širá krajina. Ale nyní už do ní bylo málo viděti, a nebyla nijak půvabná; všecko jednotvárně pokrýval čerstvý sníh,

a který v mlhavém večerním šeru nevypadal čistší a bělejší než popelavá obloha.

Neviděl jsem vůkol nic příjemného, ale s potěšením jsem dýchal studený vzduch a prsa se mi radostně zdouvala. Vždyť jsem byl na cestě k domovu!

Kdy bych byl měl někomu určitě odpovídati, co mě tam vlastně tolik táhne, dojista bych se byl octnul na rozpacích. Jídlo jsem měl v Praze lepší, příbytek pěknější, celé živobytí proti vesnickému panské; žádné lahůdky, žádné tělesné požitky mne domů neválbily. Věděl jsem, že mě rodiče rádi uvidí, ale nijak se nebudou se mnou laskat a mazlit; mým vysvědčením budou docela uspokojeni, ale chváliti mne nebudou, otec ničeho neřekne, matka mi dá nějaké starostlivé napomenutí.

Jen letmo mi o hlavu zavadily některé věci, na které jsem se v domově těšil. Jsou dva svátky za sebou, dvakrát budu v Kácovském kostele, přijdu na oči mnohým lidem, kteří se tomu již přestali smáti, že mě rodiče dali do škol, a hledí na mne s jakýmsi respektem, vědouce, že nosím domů lepší vysvědčení než kterýkoli panský nebo městský synek z celého okolí.

Navštívím velebného pána Růžičku, který k tomu nejvíce přispěl, abych od sedlačiny přišel do Prahy ke knihám, zakládá si na tom, že jeho předpovědi o mně se naplnily, vždy více na mě drží, a také nyní mně s jiskrným pohledem poklepá na rameno a řekne: »Brávo! Brávo!«

V pondělí a v úterý budou chodit maškarádi a celá vesnice, celá končina bude po dva dni samé veselí.

Z domácích a příbuzných jsem se v pravdě nejvíc těšil na bratra Josefa; s tím jsme byli doma nerozluční, pořád jsme si měli co povídati a pořád nám spolu bylo veselo. Tentokrát jej zvláště něčím překvapím: ukážu mu svoji dýku.

Ano, zcela pořádnou dýku, lesklou, ostře nabroušenou, ale nyní zastrčenou v pochvě, uschovanou v pravé náprsní kapse mého spodního kabátu; v levé mám své cenné papíry: domovský list a nové vysvědčení.

Dýku vykupčil jsem od svého spolužáka Vladimíra Červinky, jehož otci náleželo panství Ostředecké. Ten měl zbraně všelikého druhu; doma na venkově flinty a šavle, snad i sudlice, palcáty a okované cepy, v Praze pistole, dýky a rozmanité nože. Nechlubil se tím, jsa vůbec málomluvný, vědělo nás o tom jen několik zasvěcených; nikdo z nás nemohl se mu v tom podobati, neřku vyrovnati, i byl u nás proto ve zvláštní vážnosti. Z našich nejmilejších spisovatelů byli tehdy Vocel, Klicpera, Tyl, Jan z Hvězdy, Chocholoušek, Herloš, Čajkovský svým Vernyhorou, Gogol svým Tarasem Bulbou; bojovníci husitští, kozáčtí, černohorští a srbští byli našimi ideály, v tajnosti své duše chtěli jsme býti také hrdinami, proto pro nás měla zbraň veliké kouzlo, tím větší, že míti ji bylo i velkým vůbec zapověděno.

Nyní už na třetí rok Rusové v zemích okolo Černého moře bojovali proti Turkům a spojencům jejich, Angličanům, Francouzům a Vlachům. Nedávno v jedné té zemi generál Muravěv vy-

dal provolání, v němžto nabádal lid: »Zbrojte se, bratři, a ve jmenu božím překažte zlomyslné podnikání starého nepřítele. S křížem v srdci, s mečem v ruce! Bůh je s námi!«

Tato slova vzbudila v nás nadšení. Nejprve jsme si je opakovali, pak jsme z nich malou změnou utvořili heslo, které jsem nyní na cestě k Strašnicům náhle vykřikl do noční tmy:

»V srdci vlast, v ruce zbraň! Bůh je s námi!«

Nevytáhl jsem svou dýku, ale položil jsem aspoň ruku na místo, kde byla ukryta.

Přicházeje k vesnici, vlastně k hospodě, která v ní na té straně byla prvním stavením, dosti podobným nějaké tvrzi, počal jsem uvažovati: »Teprva je šest hodin pryč. Co zde budu dělat tu dlouhou dobu, než půjdu spat? Na prázdno sedět v šenkovně? Mnohem lépe užiju toho času, když ještě dnes dorazím až do Měcholup. Je tam přes hodinu cesty, tu nyní vykonám jako nic, a ráno mi to pěkně nadskočí.«

Nevešel jsem do hospody, pustil jsem se dále cestou podle dlouhé zahradní zdi; o vesnici jsem jinak nezavadil.

Za ní jsem vystupoval do volného kopce. Zdvíhal se vítr pořád silnější, až mi div čepici nestrhl; potom počal padati sníh.

Vzpomínal jsem, co teď dělají hoši. Krupka se asi pořád ještě mrzí; starší Budil mu třeba něco vykládá, otevřenou levičkou šikmo před sebou sekaje, ale on toho nedbá, hledí jen do knihy a kroutí si knoflíky u kabátu, u vesty nebo u košile na prsou, až třeba některý odpadne a zůstane po něm toliko nehezká díra. Ten zvyk je Krupkovou slabostí, které se nemůže zhostit, ačkoli jest jinak pevné povahy, ano někdy až umíněný paličák.

Mladší Budil se nejspíš pocvičuje na houslích, a Miklas nepochybně dělá v kuchyni společníka paničce a hraje si s malou její dceruškou. Je narozen a vychován pod panskou střechou, otec jeho je v knížecím zámku klíčníkem nebo čímsi podobným. Hoch je na svůj věk neobyčejně vyrostlý, ale tělesně i duševně měkký jako máslo. Chtěl by cestu se mnou konati, — nu, ten by se v téhle tmě naklopýtal a napadal! A jistě by měl strach. K smíchu — čeho pak se báti?

Ostatně, když se to kolem a kolem uváží, člověk nikdy neví, co ho může potkati třeba na takovém místě, kde by se nejméně nadál nebezpečenství. Jako ten cestář, který kdesi mezi Plzní a Klatovy v pokoji a bázni boží spravoval svou silnici a nic zlého netušil, když se po ní zvolna blížilo několik neobyčejných vozů. Myslil, že jsou to potulní komedianti, a zatím to byl zvěřinec. Když se vozy až k němu přiharcovaly, jeden se přes větší kámen nebo hromadu štěrku hodně zakolísal; tím se otevřela příhrada v které byl zavřen pardál, a ta lítá šelma hop! už byla na silnici. Cestař nečekal nic jiného, než že se vrhne na něj a počne mu tělo na kusy sápati. Ale ona skočila k jednomu koni, který pocítiv její zuby vztekle počal vyhazovati. Dostala několik notných ran a takový respekt, že utekla na nejbližší strom při silnici. Na jiném, jen pár kroků dál, seděl milý cestař.

»Pro milost boží!« drkotal zuby. »Jak snadno mohla vrazit za mnou na tenhle štěp! Však se na mě dívá, — snad sleze dolů vyskočí sem, a já budu syn smrti!«

Hezkou chvíli se repetal strachem. Až hlídač zvěřince pardalovi ukázal králíka a strčil ho do prázdné přihrady. Dravec zase hup! hup! — a už byl zpátky v kleci, která se za ním v tu chvíli zavřela. Cestař viděl, jak trhá ubohého králíka, ale chvála Bohu, že netrhá jeho!

»Aby mi to byl před hodinou někdo řekl, jaká hrůza tu na mě čeká!« povídal si.

Mne ovšem cestařova nehoda jen obveselovala.

Byl jsem již na kopci. Vítr se utišil, za to se sníh chumelil vždy hustěji. Znal jsem dávno cestu, věděl jsem, že něco dále se trochu v pravo zatáčí, dolů schyluje a tam dost veliký oblouk tvoří; podobala se v těch místech srpu, po jehož rukověti jsem se právě ubíral. Pěšáci nezacházeli si obloukem, nýbrž dávali se po pěšině, která tvořila tetivu jeho; šla od cesty nejdřív po polní mezi, sklonila se do údolíčka a šla tu přes neveliký palouk.

I já jsem se ovšem na ni od vozové cesty uhnul.

Tu příhodu s pardalem četli jsme v Lumíru; tam častěji bylo i něco veselého, co bude náš Josef tuze rád poslouchati. Ku příkladu »Zupp mech!«

Nějaký Mauši z Polska se zatoulal až do Angličan. Když chodil po Londýnském mostě, lidé se na něj s posměchem dívali, až ho najednou vysoký, hřmotný měšťák zastavil, do očí se mu pošklebovaI, konečně za dlouhé vousy ho chytil a krákal. »Vaj! Vaj!« křičel žid, jako by ho bral na nože. Přiběhl stražník a jeho i svévolníka odvedl na úřad. Mauši nenadál se ničeho dobrého, nejspíš se dostane z bláta do louže. Ale na úřadě usoudili, že svévolník je povinen vyplatiti mu několik set zlatých. Žid ještě myslil, že si jen z něho dělají blázna, a koukal jako v Jiříkovu vidění, když mu peníze v skutku byly vysázeny. Jako s teplým koláčem utíkal s nimi z Londýna, prchal z anglické země, a přestal se o ně teprv strachovati, když se zas octnul ve svém domácím hnízdě, plném nuzoty a bídy, špíny a smradu. Tam hnedle spozorovali, že se z něho stal boháč, — několik set zlatých u nich, panečku, bylo ňáké jmění! Jak k němu přišel? Nejspíš nalezl nějaký skrytý poklad, ale mlčí o tom jako němý. Hádali, pátrali, však nedopídili se ničeho. Až jeden z nich, vyzáblý Chaim, si dodal kuráže a došel k němu.

»Mauše, vždycky jsem tě měl v lásce, i ty jsi býval můj přítel.«

»No dobře, — a co bys rád?«

»Hleď, jak jsem chud, učiněný žebrák —«

»Také jsem býval.«

»Ale poznal jsi tajemství, jak zbohatnouti. Smiluj se nade mnou, něco mi z něho pověz, abych také nalezl nějaký poklad, třeba menší.«

»Abys věděl, že jsem tvůj přítel, povím ti to. Půjdeš do anglické země, do města Londýna, hrozně velikého a bohatého;

tam budeš chodit po dlouhém mostě, až tě zastaví člověk a zatahá tě za bradu. Bude tě to bolet, moc bolet, ale ten člověk ti potom vysází několik set zlatých.«

Druhého dne byl už Chaim na cestě do Angličan. Dlouho trvalo, než se dostal do Londýna. Hned se doptal na most a chodil po něm celý den, celý týden, celý měsíc, ale člověk, který jej měl zatahati za bradu, pořád nepřicházel. Už se nemohl dočkati, i řekl sám jednomu měšťanu: »Zupp mech (zatahej mě)!« On však si ho ani nevšiml. »To není ten pravý,« myslil si žid, a nastrčil svou bradu jinému: »Zupp mech!« Byl nevrle odstrčen. »Zupp mech!« říkal brzy tomu, brzy onomu, — říkal to den za dnem, měsíc za měsícem, rok za rokem, ale pořád nedostával pokladu, bez kterého se nechtěl domů vrátiti. Jestli neumřel, snad podnes chodí po Londýnském mostě a opakuje slovo, kterému tam nikdo nerozumí: »Zupp mech!«

Ouha! Moje myšlenky se od polského žida v Londýně rázem vrátily na místo, kde jsem se právě sám nalézal.

Nebylo takové, jako mělo býti. Už jsem měl scházeti do údolíčka, a zatím pode mnou byla půda, která spíše ponenáhlu vstoupala. Rozhlédnouti se nebylo možno ani na několik kroků, nejen proto, že byla tma, ale že se sníh teď sypal tak hustě, jako by okolo mne visela dlouhá bílá plátna.

»A jsemli pak na pěšině?« mihla se mi hlavou náhlá pochybnost.

Na mou věru, nejsem; neznamenaje toho uchýlil jsem se od ní. Snad ne daleko? Počnu ji hledati, nejdřív nohama, pak i zrakem: shýbám se k zasněžené zemi, jako bych na ní byl vytrousil bílý šátek. Zkouším to hned na jedné, hned na druhé straně, ale po pěšině ani památky; jisto je, že se motám na poli, které bylo na podzim oseto obilím.

A jisto je, že jsem zbloudil. U všech všudy, jak se mi to mohlo přihoditi? Už to vím! Chybil jsem hned u vozové cesty. Od té do polí šlo více mezí, a já jsem se v nepozornosti, ve tmě a v chumelenici pustil po nepravé, která se táhla dále po kopci a kdesi pode mnou zmizela. Místo abych šel rovně, držel jsem se nevěda v levo. Proto jsem se nedostal do údolíčka. Abych svou chybu napravil, musím se dáti hodně na pravo; tím směrem jistě přijdu na dolíček nebo na vozovou cestu; nemohou býti daleko.

Pozorně kráčím několik minut. Půda zůstává rovná, na vozovou cestu nevrážím. Ještě dále zakopnu o jakýsi měkký pahrbek, — aha, jsem na poli pokrytém hromadami hnoje. Ne, nejdu dobře ani teď! Nejdřív jsem se nevědomky zmýlil, pak jsem se přepočítal, — co jsem pokládal za jisté, nesplnilo se. V čem to vězí? Nejspíš v nové chybě, které jsem se před chvilkou dopustil tím shýbáním a otáčením: spletl jsem si, kde původně bylo v pravo a v levo, kde vpředu a vzadu. Teď jsem nadobro pomaten a z místa nevím, kam se obrátiti!

Na zdařbůh dávám se brzy sem, brzy tam, ale v každý směr hnedle pozbývám důvěry. Nejsem na poušti, nalézám se

v známé krajině, k lidským sídlům mám sotva půl hodiny: ale jak do nich trefiti?

Slyš! V dálce zaštěkal pes — v tuhle stranu. Ale co tam leží, Hostivaře, Práče nebo Strašnice? A když se v tu stranu pustím, trhnu na vesnici? Kdy by pes pořád štěkal, ano, — ale už zas je všecko hlucho, odnikud neslyšeti hlásku.

Již jsem se hodně zahřál. Státi nesmím, abych nevystydl a něco nechytil. Ale kam jíti? Buduli se třeba míli držeti jedním směrem, může to býti nadarmo. Ba mohu v polích blouditi do bílého dne, vydržímli na nohou. Nevydržímli, přemůželi mě slabost, mohu pod širým nebem usnouti, ve spaní stuhnouti a octnouti se na onom světě.

Co počíti? Houknu, co mi hrdlo stačí, — houkám hezkou chvíli, ale nikdo se neozývá. Jen jsem se více zapotil. Přemítám znova.

»Hola!« trhnu sebou. »Teď to mám. Proč mně to oslovi oslovskému nenapadlo dřív?«

Prve foukal silný vítr — mně do týla, tedy od Prahy, od západu. Půjduli pořád proti větru, musím se nevyhnutelně dostati k vozové cestě, od které jsem se odchýlil.

Vítr ovšem nadobro utichl, tak že sníh padal rovně dolů; ale tu jsem znal pomoc. Pozdvihl jsem nasliněný ukazováček: na které straně více studil, odtamtud vál vítr. Abych se znova nepřenáhlil a nezmýlil, opakoval jsem zkoušku i jinými prsty, hned u levé, hned u pravé ruky; a když jsem měl jistotu, vydal jsem se odhodlaně na pochod.

Kráčel jsem jen zvolna měkkým sněhem, kterého dobře na dva prsty přibylo, klopýtal jsem tu zakopávaje o hrboly, tam šlapaje do jamek, byl jsem vždy více upachtěn, — ale nepovolil jsem, vždy znova zdvíhal jsem nasliněný prst, abych se zase nestočil v jinou stranu.

Najednou bác! upadl jsem na zemi. Byl tím vinen příkop zasypaný sněhem, nehluboký, neširoký, ale mně nad míru protivný.

»Aby tě čerti vzali!« hněval jsem se. »Ještě takový neřád bude tu na mě číhat a podrážet mi nohy!«

Oklepnuv trochu sníh s obleku učinil jsem asi půl tuctu krokův, — a znova jsem vzal pochop, znova jsem klesl na kolena i na ruce.

»Hrrrom — —!« chtěl jsem zase zaklíti, ale náhle jsem zarazil.

Bylť jsem opět v příkopě. Dva příkopy pár kroků od sebe, to není jen tak, to něco znamená — na příklad silnici!

Vyskočiv zkoumám místo mezi prvním a druhým příkopem.

Na mou duši — cesta! Vozová cesta! Moje cesta, kterou hledám a které — jda přes ni — jsem pro sníh nepoznal! Byl bych ji minul, kdy by nebylo obou příkopů. Hřešil jsem na ně, ale teď jim musím žehnati. Kam bych se byl dostal, co se mohlo se mnou díti v tu noc, kdy by mne byly dvakrát za sebou nepovalily! Teď je konec blouzení a vší nesnázi, — blahoslavené příkopy!

Při cestě od Strašnic k Hostivařům byly toliko na jednom místě: v dolíku u louky, kterou jsem měl po pěšině přejíti od severu k jihu, ale v poslední chvilce jsem ji nevěda přešel od východu k západu.

»Blahoslavené příkopy!« opakoval jsem. »Ale sám sobě bych měl dát pohlavek nebo dva, že jsem vyvedl takovou pitomost a v známých, otevřených místech zbloudil jako v hlubině cizokrajných lesů!«

K pohlavkovému výkonu nedošlo. Odpustil jsem si jej, když to hloupé dobrodružství bylo již odbyto. Vždyť to všecko bylo spíše k smíchu nežli k pláči!

S veselou myslí nastoupil jsem další pouť.

Ale můj dobrý humor měl krátké trvání. Šel jsem nyní ovšem stále po vozové cestě, ale snad už za pět minut zase pozoruji, že vypadá jinak, než by měla! Sníh už padá mnohem řidčeji, vidím už pár sáhů na pravo, na levo i ku předu, a pořád se více přesvědčuji, že tohle jsou místa, kde bych neměl být!

Co se to děje? Tenkrát jsem se žádné chyby nedopustil, a přece cesta k Hostivařům takhle nevypadá! Ale nezbývá nic jiného, než abych se jí držel, neboť to je jisto, že mě dřív či později přivede do nějaké vesnice.

Za chvilku poletují už jen jednotliví motýlkové sněhu — a najednou vidím světla. Ještě dosti daleko, v jakési dolině. Však se i cesta již svahuje. Světla pocházejí z oken, jsou roztroušena po dosti velké prostoře, a ještě se zdá, jako by po pravé straně kopec zastíral další část osady, která tam leží.

Toť jsem dychtiv, kde se to octnu, kde mi bylo proti mému úmyslu souzeno dnes noclehovati!

Přicházeje blíže znamenám, že se před tou osadou černá cosi jako hradby! Vypadá to přede mnou podobně, jako bych s Žižkovského vrchu sestupoval ku Praze.

Zrychluji krok, zbystřuji oko. Ne, nejsou to hradby, jsou to jen obyčejné zdi, a — a — —

»Tisíc láter! Vždyť jsem u Strašnic!«

Povědomý rozvážný tahoun nestanul před novými vraty tak vyjevený a ustrnulý jako já na místě, kde mi vítr před hodinou chtěl vzít čepici. Tu hodinu jsem chodil docela nadarmo, zakoušel hromadu nepříjemností a vyváděl hloupé kousky, za které jsem se musel sám před sebou stydět. Naposledy, naleznuv vozovou cestu, motal jsem se tam u louky tak, že jsem se znova spletl, a pustil zpátky místo ku předu. Jako by mi ty Strašnice učarovaly, abych proti své vůli v nich přenocoval.

»A zrovna ne!« zvolal jsem. »Teď na truc půjdu do Měcholup!«

A jako na vojenské komando jsem se obrátil a vykročil k novému nočnímu marši. (Pokračování.)

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava prací Jože Uprky.

Novým rokem zahájil »Manes« ve svém pavilloně výstavu prací Jože Uprky. Po tolikerých debutech cizích mistrů, Francouzů a Němců, po skvělé výstavě charvátských umělců došlo na Čechoslovana tak »vybarveného«, že nelze sobě představiti lepšího representanta mladého a nadějně vyspívajícího umění našeho. Uprka platí za »nejslovanštějšího« malíře, a jeli Aleš, jak říkáme, nejčeštější, jest Uprka ethnograficky nejrázovitějším umělcem Československého národa. Nevím, přijduli vhod všem hlasatelům těchto náhledů tvrdě, že Uprka není o nic slovanštější malíř než na př. Jaroslav Špillar nebo Věšín, poněvadž také tito dva malují převážně slovanské lidi, Špillar české Chody, Věšín nyní Bulhary, před tím Slováky. Ba právě Věšín dobyl sobě jmena i slávy svými obrazy ze Slovenska dávno před Uprkou. Byl to skoro týž kraj, z kterého přinášel veliké i malé obrazy života, způsobů, kroje statného a krásného lidu, jemuž se obdivovati patří nyní k dobrému tónu — ačkoliv obdivovatelé z největšího dílu bohužel lidu toho neznají, o jeho mravy a rázovité zvyky se nestarají, o jeho uměleckém nadání nevědí. Nemluvím ani o útrapách a svízelích tohoto lidu na Moravě i v Uhersku, o krutém tlaku jej tížícím. Na Moravě v jařmu Němců, v Uhersku v jařmu Maďarů těžce se žije Slovákům. A snad právě proto spatřujeme v uměleckém zobrazení tohoto lidu národní rys, snad proto již mluvíme o malíři »národním.« Pravda, látkou, předmětem je umění Uprkovo slovenské a národní, ale s těží by bylo lze vytknouti český, nebo dokonce slovenský ráz malby jeho. Uprka je moderní malíř, Pařížský žák. Uprka je pleinairista, impressionista, luminista — chcemeli. Uprka maluje tak, že lid jeho okolí dle svého vzdělání nedovede porozuměti jeho malířskému umění. A známo jest, že Uprka jako malíř vskutku žije mezi svými nepochopen, ba že jeho život strpčuje nepřátelství, nevraživost sousedů, nepřízeň spoluobčanů. Nemaluje pro své lidi, ale pro nás, vzdálené měšťáky, pro společnost blaseovanou, pro lidi »umění milovné«, pro tu intelligenci, s kterou nežije.

Toho sluší litovati. Je to veliká škoda pro Uprkovy sousedy, pro jeho okolí, pro lid Slovenský. Naše názory o národním umění osvětlují se tím podivným odleskem, když malíř, který žije jako sedlák mezi svými a maluje všecken život kolem sebe, celý ten Slovenský svět, když tento malíř je doma pouze sedlákem, a jeho umění neexistuje pro jeho nejbližší okolí, vyjma kruh rodinný, a teprve za horami v městech, kde o Slovácích jenom čtou, nachází obdivovatelů.

Shodoval bych se s názorem modernistním, že národní ráz umění nespočívá v předmětu, ani v jisté methodě nebo ve způsobu podání. Ne každý malíř malující Slováky je slovanským malířem, neboť viděl jsem Slováky malovány od Francouze, Němce, Maďara. Ale způsob Uprkův je slovenský, jeho způsob, jak se dívá na svůj svět,

jak je tím světem dotčen, jak se z něho raduje — to je národní. Pravý Slovan a Slovák je Uprka, jakmile se uchopí palety a štětce — v barvě prozrazuje svou plemennou příslušnost, v lásce k barvám živým, veselým, sytým, ano křiklavým. A pak též v lásce k zobrazeným lidem. S láskou je maluje — nerozuměj nikdo slovu »s láskou« ve smyslu »pečlivé uhlazenosti« — ty své poutníky, ty dívčice na poli, ty šohaje, ty písmáky na kruchtě zpívající, ty sekáče, rozsévače, oráče. Pravil jsem, že Uprka nezachází s štětcem příliš úzkostlivě, ale neřekl jsem tím dosti jasně, že maluje široce, směle, s bravurou. Je v tom teplý život, síla, křepkost, jak několika švihy štětce zachytí a »nahodí,« oč jde. Uprka »se nepárá« se svými malbami, nešperkuje, nearanžuje, nevymýšlí; za to snaží se vždy podati skutečnost, to jest tu krásu, kterou shledává v postřehnuté skutečnosti. Krásné je nebe poledními parami v plném svitu slunce zbělené, krásné jsou mraky žlutavého prachu v dálce fialovějící, krásné jsou osmáhle, potem se lesknoucí tváře žneček, pradlen, krásní jsou ti hrubohlaví koníci, ta těžkopadná spřežení volů jsou krásná, a luh i háj, stromy na návsi zaprášené, i louky, nádherně kvetoucí, i zmoklé cesty, kudy táhne procesí, i rovné lány v šíř i v dál. A že se Uprkovi líbí ten pestrý kroj rodného lidu, kdo by se divil? A tak maluje s chutí a poctivě ty červené šátky a suknice, modré, žluté, zelené fábory a výšivky a úběl nadouvaných rukávů. Ba poctivě, neboť Uprka není poseur, nechce šálit, nebásní, ale on hýří v krásách, které jsou z tohoto světa.

Nebýti francouzské školy, kterou absolvoval štětcem a paletou, nebýti rutiny zcela mistrovské, v níž se skrývá dostatek něžnosti i vypočítavosti také tam, kde se zdá Uprka nanejvýš robustním, nebýti všech těch finess, jichž užívá snad proti své vůli, měli bychom před sebou malíře lidového, z lidu vyšlého, a ještě bychom nesměli říci: pro lid tvořícího. Takto však jsme bohužel daleci toho, aby v Uprkovi spatřen byl malíř tak »národní,« jakým bývá vyhlašován. Je národnostní ráz v jeho umění, nikoli však ve smyslu obecně uznávaném. Uprka Slovák maluje tak, jak by žádný Francouz ani Němec tytéž věci nemaloval. A to stačiž, neboť tím vyslovena chvála větší, než se zdá. Za naší doby jest tolik dobře vyškolených i nadaných malířů, kteří nikdy nedospěli k vlastní řeči, k vlastnímu, osobitému výrazu. Nad těmi stojí Uprka.

Nemělo by účelu, kdy bychom probírali jeho výstavu číslo za číslem. Několik starších maleb, také nedávno v Praze viděných, navazuje na předcházející tvoření, ale většina je pro nás novinkou. Z těch starších obrazů několik ztemnělo, tak se mně zdá, a to u těch, které maloval na drsnou pytlovinu. Vlas této látky, prorážející řídčím nánosem barvy, chytá prach i veškeru nečistotu a kalí barvu. Novější olejové malby na pěkném malířském plátně provedené skvějí se čistotou tónů, barvy jsou brillantního lesku. Znamenity jsou akvarely. Je tu sbírka velikých a rozkošně malovaných listů, obrazů plných svěží pestrosti, a při tom tak vzdušných, tak prohloubených, s postavami tak plastickými, živými, že nelze lepších příkladů mistrovského ovládání malby tohoto druhu nalezti. Pak zaslal Uprka malby olejové menších rozměrů, jednotlivé postavy a hlavy, jichž provedení

napovídá, že mistr ve svém přirozeném vývoji dovede také s hladším štětcem zacházeti, že vedle lapidarního slohu svého se též vyzná v ciselování drobnějších předmětů. Impressionistní náčrtky na malých prkénkách a kouscích plátna připomínají pak zase malíře »barevných skvrn,« ať tyto skvrny jsou ve skutečnosti šátky kupujících děvčat u jarmarečných stánků nebo hlavy mužů a žen na pozadí zeleného pažitu atd.

Modernost Uprkova umění dosvědčena také leptanými kresbami, měkké atelierové otisky působí výborně. Ti rozsévači a dědové jsou jadrně na kov vryti, volnost Uprkovy ruky, řekl bych ohebnost jeho zápěstí, s celého jeho tvoření patrná, je také zde hodna obdivu. Silný a zdravý tento muž má ruku pádnou, ale též jistou, jako dobrý šermíř obratnou. A kdy by nebylo v jeho malbách ničeho, než této svěžesti, síly a radosti z života a to z života jeho vlastního, stačilo by to, aby si dobyl uznání a slávy. Moderních umělců bez stop blazeovanosti je tak málo, že Uprkovi náleží čelné místo mezi současnými malíři, nejen našimi. Vždyť též u nás se ve výtvarném umění vzmáhá známý »světobol« novoromantiky, a u nás jest ho nejméně potřebí. České výtvarnictví je mladé, a tedy snad ještě neunavené. Takoví zdraví a mladí malíři jako Uprka representují je nejlépe.

Dr. Fr. X. Harlas.

Obzor divadelní.

Činohra.

Svěží domácí vzduch vznášel se nad scénou Národního divadla téměř po celé dva měsíce. Byl toho příčinou především *cyklus původních her*, který zahájen dne 18. listopadu Klicperovým Ptáčníkem a Macháčkovými Ženichy a skončil teprve v neděli dne 27. prosince Jiráskovým Žižkou. Památka dvacátého výročí Národního divadla oslavena tu nejpřípadnějším spůsobem: rozhojněním počtu představení věnovaných české dramatické produkci a obmezením cizích večerů na míru pokud možná nejmenší. Ať mluví kdo chce co chce, nejdůležitějším posláním Národního divadla přece jenom je pěstování domácího umění, třeba by ve všem nehovělo nejpřísnějším požadavkům světových veleděl. Co by nám bylo platno, kdy bychom nádherným spůsobem dovedli předváděti Shakespeara, Ibsena, Tolstého, Calderona, Cervantesa a neměli nic, v čem by zněla třeba jen prostým tónem naše česká duše? Chlubili bychom se pouze cizím peřím, a české divadlo bylo by skoro zbytečností. Kulturní výše národa neměří se podle toho, kolik cizí vzdělanosti dovede přelíti do svých jazykových forem, ale podle toho, co přinese sám svérázného a původního do celkového souboru světové vzdělanosti. Nepřátelé našeho duševního rozvoje a našeho osvětového osamostatnění vymyslili si na nás velice pohodlnou methodu: když se snažíme osvojiti si vrcholy cizích kulturních snah, volají na nás, že nemáme nic vlastního, že všechna naše vzdělanost je čerpána z cizích pra-

menů, a hrdlí nás, abychom jim tedy ukázali svůj ráz, svoji individualitu. Ale jakmile se snažíme svoji vlastní práci, pronásledovanou všemi bědami malých a chudých poměrů, povznesti až k oněm hrdým výšinám, kde trůní největší duchové, ovládající vzdělanost naší doby, ihned se na nás rozkřikují domácí a cizí Cerberové: Varte odtud, sem nemají přístupu vaše snahy, zde sídlí jenom vyhraněná velikost! Na jedné straně bijí do nás, proč nemáme Schillera, Goetha, Shakespeara a Molièra, na druhé straně odnímají našemu divadlu možnost, aby k nim časem dospělo. Od svých zahraničných nepřátel i od jejich nohsledů v našich vlastních řadách jsme stále štváni v jednom nekonečném kruhu; nikdo z těch ušlechtilých mentorů nevzpomene, že české divadlo trvá teprve od roku 1862, a kdežto francouzské národní divadlo bylo zorganisováno již r. 1680 a Němci pak na začátku devatenáctého století měli již celou síť dvorních a jiných divadel, naše Národní divadlo teprve před dvaceti lety osmělilo se k prvnímu samostatnému letu, který sám sebou byl dost nebezpečný, ano krkolomný. Nesmíme se tedy dáti svésti skuhráním nedočkavců, ani posměchem nepřátel, ani lhostejností lidí neuvědomělých, a heslem našeho divadla musí i dále býti: neúnavná práce výš a hloub na prospěch domácí divadelní literatury. A každého prostředku, který jen poněkud může buditi zájem pro tuto naši stále odstrkovanou Popelku, musí býti také dále užíváno, neboť i my máme povinnost odevzdati těm, kteří přijdou po nás, hřivnu nově vymoženou a bohatě zúročenou. Lpěla na ní krev mnoha životů, když jsme ji dostali od svých předchůdců. Je posvěcena hrdinstvím a obětavostí, jakou by bylo těžko doložiti z úsměvného rozvoje cizích národů. Máme v martyrologii svého vzkříšení a svých prvních úspěchů světce, kteří za ni položili více, než dovedeme nyní již jen pochopiti! A proto uchováme a rozmnožíme ji vítězně do pokladu našich domácích umën, pro celek našich uměleckých a kulturních snah!

Není pochyby, že cyklickým prováděním dramatických prací budí se pro ně větší zájem, i můžeme tuto činnost jen s povděkem připočísti k dobru divadelní správy. Ovšem tentokráte byla obecenstvu podána spíše jen dobrá vůle, — a v takovém případě stává se dost často, že věc dobře myšlená přináší více škody než zisku. Špatně prováděný a bez piety sehrávaný cyklus znamená porážku, poněvadž obecenstvo disgustuje se od návštěvy představení, a tam, kde mělo býti získáno, jest odpuzeno, dost často navždy.

Můžemeli si tedy zásadně libovati v právě uplynulém cyklu, nemáme mnoho chvály o jeho skutečném provedení. Již pokud se týče pořadu her, měli bychom dost námitek. Do cyklu byly zařaděny kusy: Klicperův Ptáčník, Macháčkovi Ženichové, Tylova Tvrdohlavá žena, Kolárův Pražský žid, Bozděchův Jenerál bez vojska, Jeřábkův Syn člověka, Štolbova Závěť, Vrchlického Knížata a Jiráskův Jan Žižka. Podle jaké zásady byly vypraveny právě tyto hry, nedovedl by asi nikdo udati. Proč vybrán z Bozděcha Jenerál bez vojska? Domníval se někdo, že bude možno tuto veselohru zachrániti pro běžný repertoir? Jaký náklad a jaká péče byla věnována výpravě hry, aby alespoň její zevnější dojem byl ladný a dobově případný?

Když se již jednou v Národním divadle začala vypravovati činohra, ak toho u každé žádá její individuální ráz, budeme vždy žádati, aby se každé hře dalo, co jí náleží, — nelze připustiti, aby již nedostatkem péče o výpravu některých her byla hozena smyčka menšího významu na jejich literární existenci. Buď se každá hra vypraví ve svém zvláštním náladovém a dobovém rámci, nebo se vůbec nevypraví. Toť zásada, jíž bude dlužno správě divadelní bedlivě šetřiti, aby se jí nemohla vytýkati neobjektivnost. Podobně jako k Bozděchovi, zachovala se i k Jeřábkovu Synu člověka. Neníli jisté, že hra snese náklad na novou výpravu a řádné nové studování, nechť se z téhož spisovatele vybéře práce, při níž není podobných obav. Avšak Synu člověka mohla do jista býti věnována větší péče. Také je možno pozorovati, že se úlohy neobsazují spravedlivě podle kvalifikace herců. Když se vypravuje původní hra s tou snahou, aby se i dále udržela v repertoiru, dlužno dáti jí všecko, čeho třeba nejen v dekorační části, ale i v obsazení. Pro každou úlohu nechť se vyhledá nejspůsobilejší představitel. U nás celá řada nadaných uměleckých sil chodí pouze okolo divadla, kdežto řada jiných se přepíná a zaujímá celý repertoir. Když pak někdo se roznemůže, nebo se dostane do sporu s tím oním divadelním činitelem, celý repertoir je na hromadě. Mimo to vše bylo v cyklu silně pozorováno, že naše herecké umění je v určitých oborech silně na ústupu. Hry, vzniklé v poslední době, byly sice herecky prováděny celkem dokonale, avšak hry ze starší doby téměř vesměs vzaly ujmu v obsazení svém. Ještě Štolbova Závěť že se tak tak udržela na stejné výši s dřívějškem; nebylať právě v nejdůležitějších rollích vyměněna. Však nemají bez naprosté nutnosti rolle starším umělcům býti brány a přidělovány začátečníkům, kteří se teprve včera vyskytli. Je to sice velmi hezké vychovávati mladé talenty, ale všecko se slušnou mírou. A pak zase všem stejně. U nás se pracuje rádo v podivných zvláštnostech. Čím je kdo na scéně nemožnější, tím více se obecenstvu vnucuje, aby mu přivyklo! To je ovšem zásada, která odpudila naší činohře již téměř třetinu jejích bývalých stálých navštěvovatelů. Umění při tom také nepochodilo dobře.

Čistým nepopíratelným ziskem lonského cyklu činoherního zůstalo vypravení Tylovy Tvrdohlavé ženy, která zaujme asi trvalé místo v našem lidovém repertoiru, silný zevnější úspěch Kolárova Pražského žida, uznání, které bylo třeba vzdáti literárním kvalitám Jeřábkova Syna člověka s politováním, že se nestalo posud nic pro jeho nejlepší hru Služebník svého pána, pěkný úspěch Štolbovy Závěti a ovšem neochablý zájem pro obě poslední repertoirní hry, které byly jaksi vrcholem cyklu: Vrchlického Knížata a Jiráskova Jana Žižku. Z hereckých výkonů vedle hrdinných postav Vojanových hřály pravým teplem života roztomilé genrové figurky Mošnovy. Z ostatních uměleckých sil měla příležitost osobitými tóny na sebe upozorniti jmenovitě paní Hübnerová. Jinak — mimo ojedinělé známky uměleckého rozvoje některých mladších členů — nebylo pozorovati mnoho radostného v hereckých našich poměrech. Máme mnoho mezer v ensemblu. Historická stylová hra bude na naší scéně náležeti brzy k nemožnostem. Celkem — přes jednotlivé skvělé vý-

jimky — úroveň činohry klesá zvolna, ale stále. Je svrchovaný čas, aby svěžejší vzduch pronikl hlavami našich vedoucích divadelních kruhů.

Vedle nepodařených repris zesnulých dramatiků E. Bozděcha a F. V. Jeřábka měli jsme na štěstí také premiéru, k jejímuž zdaru spojily se veškery divadelní mocnosti. Nová práce dramaturga Národního divadla Jaroslava Kvapila, tříaktová hra Oblaka, byla vypravena s takovou péčí, obsazena, memorována a sehrána tak dokonale, že jsme zažili v poslední době málo tak vzorně zladěných představení. Ovšem byla největší úloha kusu napsána výhradně pro autorovu choť, a správa divadla spisovateli, režisérovi, dramaturgu a rozhodujícímu svému členu vyhověla ve všech jeho přáních a tužbách. Je to výborná zásada, aby u českého divadla český spisovatel mohl si do osudu svého díla promluviti vlivné slovo — zásada, které jsme byli vždycky nejhorlivějšími tlumočníky, a těšíme se, že vítězství, kterého dobyl Jaroslav Kvapil na divadelní správě ve všem všudy, bude míti pevné důsledky také pro všecky ostatní české dramatiky.

Právě horlivá péče a pozornost, které byly hře věnovány, mají velikou zásluhu o to, že Oblaka docílila nikoli úspěchu, neboť ten bylo snadno předvídati, ale onoho hlubšího porozumění, bez něhož zevnější úspěch bývá často jen zdvořilostním projevem neúspěchu. Ačkoli hra nezakotvila se na více než na obvyklý — nyní již opět obvyklý — turnus čtyř čtvrtek, přece jen zavzněly z ní na několika místech tóny, které rozehrály struny hlediště do souzvučných akkordů s lyrickými pasážemi textu. Především textu! neboť o ději a charakteristice jednotlivých postav lze při nové hře Kvapilově teprve v poslední řadě mluviti. To je právě příčina, která odňala Oblakům pevnějších kořenů k trvalému životu na scéně. Právě pro jejich krásnou, poetickou, náladovou řeč, pro jejich plnozvučná slova, pro jejich vzletně kroužené věty je toho citelná škoda, neboť nemáme na jevišti mnoho her, které by se v tom ohledu mohly Oblakům postaviti po bok. Ovšem je to do jisté míry pouze retorická přednost, ale vždyť i zde má naše jeviště zcela určité povinnosti. Tím více dlužno litovati, že jinak hra přes některé své psychologické záchvěvy a obraty, které bývají myšleny více poeticky nežli životně a pravděpodobně, nemá tolik dramatické síly, aby se udržela na scéně jako ukázka naší moderní básnické dikce, která je zároveň náladově výstižná, ale při tom také i normálnímu člověku jasná a srozumitelná, zachovávajíc zároveň dost jazykové ryzosti, což bude již znenáhla velmi řídkou předností, ač se dříve rozumívala sama sebou.

Mimo nedostatek dramatické síly a tudíž i prudších záchvatů scénických jest na úkor divadelní působivosti Oblaků jistá jednotvárnost celku a jen nepatrné zvlnění děje, které opět a opět vyjadřuje se slovy a nikterak zdramatisovanými konflikty. Vlastně se zde o konflikt ani téměř nejedná. Milostný záchvat nastávajícího kněze není tak životně vášnivý, abychom se do pravdy mohli obávati příkrých srážek, a milostné halucinaci Májině vůbec nevěříme. Víme, že její sobectví (liboli, řekněme síla) není schopno opravdové lásky. Jednáli se pouze o fysiologické zaproudění krve (což bychom mohli ještě nejspíše nazvati pravděpodobným, neboť jinak zdá se diváku zajisté

mnohem spíše, že se zkušené herečce jednalo více o okamžitou sensaci) a nikoli o chvilkové zachvácení citů a pomíjející porážku jejích vzepjatých snah, vrátí se Mája zajisté na svoji další cestu, jakmile zaplanutí ochladne, a ani v tom případě nechvějeme se o její nová rozhodnutí. Při této celkové vlažnosti motivu nepůsobí hra také vesměs vyrovnaným uměleckým dojmem, neboť právě nejdůležitější postava její je psychologicky dost nejasným zjevem. Spisovatel ji stále líčí pěknými, barvitými a působivými slovy především jako herečku, ale plasticky, scénicky a jako žena postava ta životně podána není. Nedýchá, ale jen mluví. Také ostatní osoby—nelze ani dobře říci jednající — jsou naladěny téměř veskrze jen na jediný tón. Avšak při tom farář Matouš a jeho sestra jsou velmi sympatický párek staroušků. Bohoslovec Petr není postavou ani životnou, ani divadelní, ani poetickou, utonul docela v nezmarné výmluvnosti Májině. Doktor Votava je pak jenom komunikačním motorem, neobratným hyblem Májiných příchodů a odchodů. Jakož vůbec v technice kusu je nahromaděno neobratností až na podiv. Idea hry? Po Pampelišce možno zjistiti pokrok jenom v celistvosti hry, — ve všem ostatním ústup, ale doufejme, že je to jen odpočinek a sbírání sil k energickému a mohutnému vzepjetí, které nám teprve dokáže, budeli básník také dramatikem.

O výpravě a provedení hry jsme již řekli, že byly výborné: Paní Kvapilová oslňovala přednesem i toilettami.

Jan Ladecký.

Nové písemnictví.

Básně.

Poesie různých směrů vydala své květy, jako by se místo zasněženého smrčí vánočního byly štěpy jarně zabělely a zazelenaly kolem nás. Některé nejnovější plody Musy se tak dovedly vlichotiti v zálibu čtenářstva, že se staly populárními dříve, než na nás došla řada, abychom hnuli perem k zvěsti o nich. Nemusí nás trápiti, že jsme se opozdili; naopak, upřímně si přejeme, aby na našich nivách se rozvíjely vždy samé jen zjevy takové, které vpadnou lidu přímo do srdce a bezprostředním svým účinkem předbíhají ocenění kritické o sto honů.

Takovou šťastnou knihou jsou *Hradčanské písničky*, jež náš písničkář Fr. S. Procházka vydal nákladem Vilímkovým, s illustracemi Olívovými. Nakladatel asi tušil, že kniha půjde z ruky do ruky, a dal jí věnem úpravu gallovou, tak že zevnějškem a knihkupeckou cenou se hlásí k elitě, kdežto obsahem i prostou formou náleží vrstvám nejširším. Snad knize tyto dvě odlišné stránky její otevřely přístup tu i tamo. Hradčanské písničky však byly by si zjednaly úspěch i v nejskromnějším formátku, zejmena pak jim není o slávu zdaru děliti se s temnými, o své nutnosti nás nepřesvědčujícími vyobrazeními.

Hradčanské písničky jsou tím, zač je název jejich vydává: písničkami o našich osiřelých Hradčanech. Tónem skoro prostonárodním, leckde i popěvkovým, jehož satira nenuceně zachovává lidový sloh a jenž i vážné jádro věci i dojmy tragické maskuje výpady sarkasmu, vzpomínají tyto písničky toho, čím by nám královské Hradčany měly býti a čím jsou. Neobírají se zašlou jejich glorií, nýbrž úpadkem jejich a zpustnutím. Není pak možno, aby sladce pěly; břitce a trpce vyznívá z nich krvavá bolest, oděná rouchem káravého vtipu. Z místa na místo provádí nás písničkář osamělými Hradčany, a ráz na ráz dopadají na české srdce pravdy těžké jak balvany žulové. Mnohé mužné slovo tu pověděno s otevřeným hledím, mnohý smělý blesk mrštěn do mrákavy navyklého shovívání, mnohá písnička jest výkřikem s bouřlivou ozvěnou, a pěvcova postava jeví se představě naší se zaťatými pěstmi. — Závažná, nejširšího pozoru hodná, ryze česká jest to kniha, poctivě míněná a cítěná do posledního slova, stejně daleká frásovitého vykračování na chůdách jako moderní netečnosti národní, zdravá, silná, lapidární. —

Čteme několik básnických apostrof velkého přerodu duševního, jehožto vznik vytvořil nejslavnější dobu dějin českých a stal se pramenem reformace, odplavivší bouřnými proudy svými středověk v minulost, z níž není návratu. Básník Aug. Eug. M u ž í k sdružil tyto básně v cyklus nazvaný *Duchu Husovu*. Nevelký ten sešit, vydaný nákladem Ottovým, obsahuje celkem osm básni, věnovaných Janu Husovi, Jeronymovi a Žižkovi, ale vybízí pozornost opravdovostí, možno říci historičností pojetí, jež jmenovitě u Husa povahopisně jest věrné a správné. Vážně se čte zvláště klasická báseň první, v níž Hus jako čistý, ideální křesťan své doby, nemodernisovaný tím vším, co se v jeho velikém činu i významu jeví očím pozdních prapotomků doby jeho, charakterisován jest jako mistr pravdy, která mu zářila jen v Kristu, a jako mučedník za tuto pravdu Kristovu. Již kolikery naše generace odvykly si představovati zjev Husův tak jednoduchý a apoštolský; prostá ta rázovitost dává Mužíkově kresbě rysy svěží a ladné, jež jako by šťastně obnovovaly starý, milý obraz uměním sympatickým. — Též ostatní čísla malé té sbírky jsou hluboká, bez lapání efektu, obsažně výmluvná a důstojná. —

Zcela intimní život, odloučený od otázek povšechnosti a od zevních známek doby, proudí v lyrické knize Jaroslava K v a p i l a, kterou autor nazval *Andante*, vyjádřiv tím umírněné, ustálené tempo života zralých let, majících rozlet i chvat mladictví za sebou. Zcela subjektivně, jako by vlastnímu vědomí účty skládal, vyslovuje básník city a názory osobního jeho okruhu se týkající. Obsahem knihy jest poměr básníkův k osobám jemu blízkým, k vlastnímu útulku a štěstí domácímu, k umění, k životnímu boji a k metafysickému veškerenstvu. Posuzujemeli knihu jako celek, pozorujeme, že nálada její není stejná, přece však jest jednotná; z resignace, jež také v úplňku beznadějné nedůvěry v sebe i v život zachovává nerušené své »andante,« a právě tam, kde snad ho nejméně hledala, nachází k němu i doplněk »maestoso,« jasní se, vzmužuje se k smířlivějšímu soudu nad sebou i nad světem, pochod to zajisté zcela přirozený a důvodný. Však byť byl útěšný ten vývoj názoru knihou samou i tím, co v ní po-

věděno, sebe lépe oprávněn, přece nenacházíme — jak aspoň náš cit rozeznává — pravého podnětu k tak zvláštnímu, náhlému vznětu optimismu, jaký nás v básni závěrečné (»Fuga«) zcela nepřipraveně překvapuje. Nechť nám již básník odpustí, přiznáváme se upřímně, že tomuto zakončení nerozumíme. A tu budiž dovoleno říci, že tu a onde též na jiných místech knihy narážíme na leccos neproniknutelného, co napsal básník více jen pro sebe než pro nás. A věru škoda jest, že na takových, závorou přílišné subjektivnosti nám uzamčených místech jsme chvilkově vyrušeni z vroucí účasti, která plným proudem sleduje náladu básníkovu i každý jeho výrok. Umíť si lyrik Kvapil připoutati duši čtenářovu, kdekoliv ji upřímně zasvěcuje v tajiny svého nitra. Má sílu dojmu, který se sdílí, a neutkvívaje nikdy na povrchu věcí nebo poměrů, jest i v rozvíření citového živlu okřídlen myšlenkou. Hovoří k nám i pěje mluvou ušlechtilou, jejíž význačnou předností je spíše hudebnost než malebnost, a formou nejdelikátnější. — Kniha vyšla nákladem Hejdy a Tučka.

Jiná, menší kniha lyrická vyšla o málo dříve a dosáhla v časopisech neobyčejného, velmi povzbuzujícího povšimnutí. Nazývá se prostě *Kniha veršů* a vydal ji (nákl. Al. Šaška ve V. Meziříčí) Julius Skarlandt, dřívějšími svými pracemi známý jako stoupenec moderny, od jejíchžto výstředností se nyní obrací na cesty normálnímu rozumu a srozumu přístupnější. Tím vzbouzí v malé říši našeho písemnictví vlídnou pozornost kritiky. Nelze ovšem než schvalovati tento obrat u mladého básníka, jehož dříve již patrný talent by nikam nedospěl v neplodném, vyumělkovaném směru, který opustiti se odhodlal k svému zajisté prospěchu. Avšak jeho kniha zajisté podává důkaz, že není zbytečno mladé hlavy všelikými výstrahami přiváděti k nejrychlejší deserci od praporů a bubnů moderny, neboť i kdo jen kratičce v táboře jejím sloužil, odstůně to citelně. Jen pohleďněme upřímně v tuto knihu: zdali na nás z ní nevyzírá chorobná fysiognomie rekonvalescentova? Daleko dosud jest od skutečného zdraví, které by bylo bezpečno, že ho neschvátí recidiva. Zbyla tu nevolnost básníka svírající, jako by se nemohl vpraviti v prosté umění: vyjádřiti určitou myšlenku výrazem plastickým, půvabně zřetelným; zbyla tu mlhavost a zasmušilost, jež nedává ještě zcela proniknouti mladému talentu, jemuž lze nadějně a upřímně říci: Jen zmužile dál! — Předmluva Theerova k této knize stojí za zmínku, ne však applaudující. Co má básník právo viděti a říci, třeba že tráva je červená a slunce čtverhranné, o tom se s nikým nebudeme příti; pro sebe má každý právo tvrditi, co chce, ale podávati to veřejnosti jako duševní stravu, toť něco jiného, a kritika má snad také právo říci, že nezdravé jest, co zdravé není, i chrániti veřejnost, aby jí chorobná nakaženina nebyla vnucována suverénní modou a jejími hlasateli. Jest také zbytečným achronismem, hájíli předmluva ještě dodatečně něčeho, co básník sám již zamítl.

A ještě třetí kniha intimní lyriky druží se ku předešlým: *Z mého zpěvníku*, verše Rudolfa Stupavského, publikace Nového Života. I zde se potkáváme s talentem, jenž se sám ohradil překážkami a nemůže se vysloviti proto, že od počátku zaujal nepravé

stanovisko. Kdo chce kus života obrážeti v zrcadle ryzí poesie, musí hleděti na přírodu a lidi volným okem poetovým, nikoliv skly disciplinovaného kaplana, jenž chce, abychom věřili, že se mu nikde na světě lépe nelíbí než v jeho kaplance. Okno její jest příliš malým rámečkem pro rozhled básníka, který chce v literatuře míti význam širší. Tušíme, že by tento básník *měl* co vysloviti, a jsme zvědavi, zda sobě učiní tuto spravedlnost.

Zcela jiného původu i rázu jsou *Verše*, jež vydal V. Vitinger nákladem vlastním, tiskem dělnické knihtiskárny v Praze. Koho by nelákalo probírati se též básnickou tvorbou této provenience? Vždyť do literatury vstupuje z dělnictva zcela nový kruh lidí, kteří do ní přinášejí svůj životní názor a živel v originále, živý a nefalšovaný, kdežto nám jindy a jinde podávána krev i duše jejich v umělých praeparátech, rukama nevlastníma upravovaných. Natažený dlouhán uprostřed červených skvrn na obálce a nejapně secesní vignety mezi textem budily v nás proti veršům předsudek, který čtením jich úplně se rozptýlil. Ejhle básník, který určitě ví, co chce říci a na vlas přesně to povídá, jak to myslí a cítí. Zde věru nemáme nač si stěžovati co do srozumitelnosti a logičnosti, za to místy upadají verše v pouhou prozu. Budiž jim hřích ten odpuštěn za svěží, energický dech pravdy, za přímost a poctivost, s jakou nepokrytě si vedou v řešení ne snad jakýchsi problémů sociálních, ale intimních záhad vlastního života, vlastního srdce. Takřka beze všeho obvyklého aparátu a šperku, zcela nepodobny poesii konvencionální, mají tyto verše silnou, trpkou vůni pravdy nelíčené, tu i tam spravedlivě rozhořčené, prosté všech hříček, affektací, ale také všeho nízkého a krutého. Jsou to básně nelíčeně lidské, jejichž Parnas netkví v oblacích, nýbrž na klopotné zemi.

O podivné jmeno básnické zaráží pohled: dr. Efkem Ot. Čtemeli však po hebrejsku zpět, vysvitne nám objasnění, že nemáme před sebou básníka jakéhosi neznámého plemene východního, nýbrž pouhého, jen trochu čtveráckého Čecha. Kniha jeho se nazývá *Z bujných okamžiků,* vyšla nákladem Weinfurterovým a jest illustrována, — pomalu, jak se zdá, nebude již ani poesii možno odvážiti se bez illustrací na knihkupecký trh. Bujné okamžiky illustroval V. Muttich, a přehlednuvše obrázky, nabýváme jistoty o dvojí potěšitelné věci: jednak že z knihy nijak nehrozí našemu poklidu bujnost přílišná, snad bouřlivá, a pak že jest nám konečně jednati s knihou epiky, jež nás pohostinně vítá jako pevný břeh ostrova v moři věčně se převlňující a věčně nedozpívané lyriky. Chutě skočíme na břeh, abychom se rozhledli po tomto novém kousku země, a hned na první ráz nahmátneme kus dobrého kovu; ač není v knize na místě prvním, přivábil nás k němu název nejdříve, neboť název ten zní: »Člověk moderní.« Toť nález pro nás! A věru nás nesklamal. Jest to persifláže tak jemná a věrná, že ji nelze nijak nazvati karrikaturou, spíše podobiznou šetrnou, která modelu jestě mnoho odpouští. Báseň výborná, vtipná, řízná, beze všeho upřílišení; satira umělecky kreslená, za niž jsme autorovi opravdu vděčni. Jest zajisté nejvýznamnější mezi jedenácti dobře, bohatě vypravovanými historkami, jež se

v knize zábavně a s interesem čtou. »Moderní člověk« jest nejen nejobsažnější, však i nejpravdivější ve všech rysech a nejzaokrouhlenější jako celek.

Ostatní zde pestře seřaděné příběhy jsou více rázu anekdotového a někde vybočují z mezí pravděpodobnosti. Na té se ovšem mnoho sleví k vůli působivému žertu a není oň věru nouze v této knize, jež má některá místa brillantní co do humoru a klidné, úplně nevtíravé a proto neodolatelné pósy humoristovy. Výjev v básni »Ze života ubožákova,« kde nový, věčný supplent na návštěvě u purkmistra, obuvníka, trne hrůzou nad svými od kollegy vypůjčenými lakýrkami, když vidí, že tvůrce jejich je poznává, jest jedním takovým vzorečkem virtuosního vypravování. S potěšením poznáváme talent opravdový a velice mnohoslibný, s tím větším potěšením, čím řidčeji se skutečně daří humoru na sesmutnělých luzích českých. Autor mohl by se státi znamenitým básníkem humoristou. Schází mu k tomu jen vybíračnější volba látek, látek obsažnějších a pozoruhodnějších, které něco znamenají, něco charakterisují, jako na př. »Moderní člověk.« K objasnění svého mínění ukazujeme k básni »Ve svatyni lásky,« jejíž prolog a epilog vyzývavě sice škádlí dobu copu, kdežto historka sama se mohla sběhnouti stejně dnes jako před stoletím a ničím specielně copovým se neodlišuje od záletů doby kterékoli. Tolik jen pro dorozumění. Autor s podivným svým pseudonymem náleží k těm, na jichžto příští knihy rozhodně se těšíme.

El. Krásnohorská.

Výpravná prosa.

Jako jiné práce, které Alois Jirásek v poslední době vytvořil, také jeho nová kronika *U nás* vzrůstá v dílo širokého rozsahu. V sebraných spisích autorových vyšel třetí díl její, nazvaný *Osetek* (str. 519). Spisovatel zbudoval zde důstojný literární pomník svému rodnému kraji, pravé »monumentum aere perennius.« Není to sice dnešní Hronov s širým okolím, jež Jirásek líčí v dosavadních knihách U nás, ale přece jest to půda, v které posud tkví základní kořeny vší bytosti jeho jakožto českého člověka. Místo, společnost a ovzduší, v kterém žili autorovi rodiče, které on sám v mládí ještě zastihl a o kterém často a často slýchal ze svěžího, živého podání, toť jest oživené dějiště Osetku, jako již prve bylo dějištěm Úhoru a Noviny. Nenáhlý rozvoj rodného kraje a lidu po stránkách nejrůznějších, především pak v příčině osvětné, národní, sociální a hospodářské — jest předmětem zajímavého a poutavého obrazu tohoto. — Věren jsa kronikářskému rázu díla, vytčenému již na titulu, Jirásek navazuje zde bezprostředně časovým postupem na svazek předešlý. Podržuje tytéž osoby, ke kterým již dříve obracel naši pozornost, zmenšuje počet jich o ty, které po přirozeném zákoně opustily dějiště tohoto světa, a rozmnožuje je těmi, které vhodně přispívají ku posouvání nebo sjednocení děje. Středem všeho obrazu jest opět P. Havlovický, farář v Padolí. Na jeho postavě jako na pevném, nosném pilíři spočívá všecka stavba Jiráskova díla. Charakte-

ristika jeho jest hotova již z částí dřívějších; o to tedy slabší jest zde zájem čtenářův, o to mdlejší jest účin Osetku proti Úhoru i Novině. Nevýhoda, v které se spisovatel tím způsobem octl, vzrostla, jak se rozumí samo sebou, tím, že také řada jiných postav přechází sem již v dovršené podobě, a že tedy jsme zbaveni libého dojmu, jaký máme pozorujíce nenáhlý vývoj jednajících osob. K takovým ukončeným figurkám náleží zde na př. Kalina, učitel Šolta, mlynář Klikar, Doubenus, Černý Vacek a j. Není třeba připomínati, že všecky tyto postavy smýšlejí a jednají důsledně, jak čekáme z význačných rysů nám již od dřívějška známých. Farář Havlovický po rozporech mladších let je »ucelen v svém nitru, jemuž zůstal klid pevného přesvědčení, názoru i opora víry, ne mysticky blouznivé nebo fanaticky přísné a k jiným bezohledné, nýbrž té smírné, provanuté lidskostí a milosrdenstvím, jak jim ji vštěpoval učitel jeho na filosofii, profesor Bolzano« (str. 154). Sám chrání jinověrců proti výstřednostem potměšilého Šimůnka a jeho chasy a neváhá stýkati se se vzdělaným pastorem Bergmannem ze Stroužného, ač ví, že si tím mezi vlastními spolubratřími vzbudí na sebe udavače. Prospěchu svého lidu pomáhá ze všech sil a snaží se nejen duchovně jej vzdělávati a zastaralých pověr a předsudků zbavovati, nýbrž i učiti jej lepšímu rationelnějšímu hospodaření. V té příčině povzbuzuje jej vlastním příkladem i přímým působením na přístupnější, pokročilejší jednotlivce. Těchto jest pohříchu pramálo v tom »zákoutí opozdilém, ubohém, bez radosti, s tolikerým zápasem o skyvu chleba, s tolikerou bídou a zabedněností duševní« (str. 345). V těžké práci dostavují se mu sice také chvíle pochybností, připadá mu, že všecko jeho přičinění a učení jsou »semena větrem roznesená na skálu, v trní, hloží a mimo,« ale dočasný nezdar neodstrašuje ho a nepodlamuje jeho vytrvalosti. Horlivě působí zvláště ve směru národního probuzení a uvědomění lidu, pokud ovšem v letech 1833—1840, jež obsahuje Jiráskovo vypravování, možno bylo takto působiti v chudém, zastrčeném kraji podhorském. S upřímnou radostí vítá každou novou knihu českou a hledí českému čtení získati nové přátele. Buditelské dílo své správně staví na základ osvětový, jemuž však marně pokouší se dobýti půdy také u těch, kdož lidu vládnou.

Různotvárná činnost P. Havlovického jest vlastním předmětem Osetku, ač jest sama jenom prostředkem, aby byl zobrazen tehdejší život a vývoj rodného kraje autorova. A kraj ten sám, rozumí se, není jedinečný, nýbrž jest představitelem přemnohých míst v Čechách, po výtce pak takových, kde podobné poměry přírodní vytvářely obdobný stav obyvatelstva. Ráz doby a časové zabarvení vystihuje spisovatel vším, co pro ta léta jest charakteristické. Jsou to jednak různé zjevy ze života obecného, jakých hojnost podaly již obě knihy předešlé, jednak události a novoty, vyskytující se ve vytčeném období. Za příklad buď jmenováno pěstování jiřin a výstava jich v České Skalici, na níž má účast také V. K. Klicpera a k níž jest obratně připojeno také vystoupení mladistvé Boženy Němcové na dějiště povídkové. Jiným příkladem jest šíření písně »Kde domov můj,« jež tehdy vznikla s Tylovou Fidlovačkou. Tlak vlády Metternichovské na venku i v Praze, také význak doby, jest doložen jasně

a se stránek různých. — Spojení odlehlého dějiště pohraničného s Prahou, jediným ústředím tehdejšího života českého, jest provedeno korunováním Ferdinandovým. Líčení té události bezděky nás upomíná na scény z F. L. Věka, v nichž se vypisuje Pražské korunování Leopoldovo. Jako tam kupec Věk z Dobrušky, tak zde farář Havlovický z Padolí jede do Prahy, aby shledl korunovaného krále českého, a také on s několika venkovany jest spisovateli vhodným prostředkem jak k zachycení rušného a vzácného obrazu, tak k vyjádření různých dojmů, podmíněných nestejnou intelligencí pozorovatelů. Ale jinak, což ostatně o Jiráskově umění netřeba připomínati, nic se tu neopakuje, a nevšední podívaná líčena jest zde s jiného hlediska než ve Věku. Jsou tu také jiná místa, vybízející k parallele s F. L. Věkem, zejmena návštěva Kajetanského divadla, pobyt mezi spisovateli v kavárně, zastávka v knihkupectví Pospíšilově, veselá scéna hospodská mezi studenty, jinde zase výprava chlapců na studie, požár v Padolí a j. Kdo by parallely tyto prováděl zevrubně, jistě v nich nenalezne ničeho, co by bylo na úkor Jiráskově invenci.

Jako si Jirásek libuje v malbě na širokých plátnech, na nichž jest nakupeno takové množství postav, že naprosto není možno, aby každá z nich byla zevrubně propracována a ve vnitřních pochodech svých stopována (a čtoucí věru po tom ani netouží), tak zobrazuje rád také rušné scény, v nichž ne již jednotlivci, ale davy jsou v pohybu. Připomněli jsme doklady toho již svrchu; řadíme k nim zvláště také líčení pohřbu faráře Ondráška na Boušíné, kdež jednoduchými, ale velmi působivými prostředky vystižen jest různý dojem pohřební řeči vikářovy, procesí Hanáků ve Vambeřicích, posvícenské tance u Langrů a hon za ruskými zběhy, kteří zabloudili až na Náchodsko. V takových případech živost a síla autorova líčení dochází plné platnosti, slovo jeho pak nabývá plastičnosti a přese vši svou jednoduchost i nevšední význačnosti.

Aby knihu, které by hotovost přejatých postav byla na ujmu, udržel na výši jejích předchůdkyň a zároveň aby posílil zájem čtenářův, Jirásek přijal do Osetku nové živly, jež představují jednak nové, zevrubnější proniknutí společenských vrstev na Padolsku, jednak nové složky komposiční. Takovým novým živlem jsou zde pašeři, mezi nimiž autor zachycuje některé figurky nad míru rázovité. Večerní schůze těchto mužův u kupce Hlaváčka ve Slaném »na druhé straně« jsou vylíčeny tak živoucně, že přímo volají po štětci malířském. S osudy pašerů souvisí také příběh sirotka Hilmy, jehož se Havlovický ujme, přesvědčiv se o jeho neobyčejném nadání k malbě. Již tato postavička má úkol novou látkou rozhojňovati pásmo dějové a utvrzovati libou jednotu celku rozmanitostí detailův. Tím více připadla ta úloha učitelskému Kalistovi a jeho milostné historii, bezděčně roznícené dcerou bohatnoucího a nadutého pláteníka Dušánka. Rozmarná nálada, dobře slušící veselé bídě, jež byla údělem stavu tehdy bez viny a práva opovrženému, ustupuje tu posléze smutné skutečnosti, jež byla obvyklým důsledkem učitelských poměrův. — A ještě jedna nová osoba zasluhuje tu pozornosti, totiž farářův bratr Vincenc, šichtmistr

v Uhrách, jímž si spisovatel vhodně upravuje půdu pro další rozvoj svého vypravování.

Celkem lze říci, že také Osetku bude náležeti čestné místo v bohaté galerii půvabných historických obrazů Jiráskových.

F. V. Vykoukal.

Nové rovy.

Josef Dumek. — V. Matyáš Lipovský. — Dr. Václav Seidl. — Břetislav Ed. Tolman. — Ad. Čech. — Al. Hepřik. — Bedřich Bernan. — Josef Reiter.

Dne 14. prosince roku 1903 zemřel v Praze Josef Dumek, bývalý zemský učitel zemědělský. Narodil se v Praze r. 1844, vystudoval gymnasium, oddal se potom na technice chemii a studoval na hospodářském učilišti v Libverdě. Po nějaký čas řídil vyšší hospodářský ústav v Doubravicích na Moravě, který založil, načež byl povolán do Čech za kočovného učitele hospodářského. V tom povolání vykonal na tisíce přednášek po našem venkově a přispěl dle sil svých k tomu, kdy theoretické i praktické vědomosti našeho rolnictva se rozhojnily a tím všechen veledůležitý stav tento se povznesl. Rád také vykládával o svých naukách v českých seminářích theologických, při čemž šlo mu nejen o kněze jakožto budoucí hospodáře, ale také o vůdce a učitele lidu. S povoláním jeho souvisela také hojná jeho činnost literární. Dumek redigoval Pražské hospodářské noviny, vydával v l. 1881—86 Hospodářský kalendář, vydal hojně rozšířenou Hospodářskou čítanku, Knihu pro každého hospodáře, Vinařství, Zelinářství, Hospodářství na malém statku a řadu spisů drobnějších, na př. Přátelé a nepřátelé zemědělství a j.

V Mladé Boleslavi dokončil dne 18. prosince m. r. trudnou pouť životní redaktor a vydavatel tamních Ml. Listů V. Matyáš Lipovský. Narodil se r. 1839 v Hutích u Bechyně, po gymnasijních studiích byl kočovným hercem u společnosti Čížkovy a Kramuelovy a později stal se napovědou prozatímného českého divadla v Praze. Pozbyv hlasu přešel na dráhu žurnalistickou. Působil v redakci Pokroku, r. 1885 převzal řízení Jizerana a po několika letech založil si vlastní list. V mladších letech pilně psával povídky, z nichž »Statek v Habří«, vydaný v Ottově laciné knihovně, těšil se hojné oblibě.

V Jindřichově Hradci zemřel dne 19. prosince m. r. a potom na Vyšehradě byl pohřben dr. Václav Seidl, kdysi poslanec na zemském sněmu. Narodiv se v Praze r. 1823 a pocházeje z rodiny národně uvědomělé, účastnil se zvláště r. 1848 horlivě tehdejšího života veřejného. Právnické povolání soudcovské zavedlo ho do Klatov, odkudž byl také vyslán na zemský sněm, na němž učinil návrh na provedení úplné rovnoprávnosti jazykové. Vystoupiv ze služby státní a oddav se advokacii, Seidl působil horlivě zejmena pro sbírky na Národní divadlo a na Ústřední matici školskou. Činnost jeho zasluhuje vděčné paměti také mimo užší působiště jeho.

Dne 23. prosince m. r. skonal v Králové Hradci bývalý knihkupec a nakladatel tamní Břetislav Ed. Tolman. Úmrtí tohoto muže, který, pokud mu síly stačily, vydatně se súčastnil obecní správy i ruchu spolkového, vzbudilo vzpomínky na kruté pronásledování českých žurnalistů v letech šedesátých a sedmdesátých. Tolman, narozený v Nové Huti u Berouna r. 1842, býval v Praze redaktorem »Posla z Prahy« a jako jiní redaktoři českých listů (na př. Jak. Arbes, J. Barák, J. Černý, B. Pacák, K. Tůma, Jan Květoň, K. Krouský a j.) byl opět a opět poháněn před soud, tu že uveřejnil provolání k táboru, jindy že o jiném táboře přinesl zprávu a z jiných příčin neméně hrozných, v nichž státní žalobce tehdy spatřoval zločin rušení veřejného pokoje. Po pokutách a srážkách z kauce stižen byl také Tolman žalářem a byl vězněn od 20. listopadu r. 1868 do 24. dubna r. 1870, kdy po změně ministerstva většina redaktorů, jež slepá Spravedlnost poslala za mříže, byla amnestována. Ale i potom bylo Tolmanovi překonati jakožto trestanému žurnalistovi nejednu nesnáz, než se mu r. 1875 podařilo pevně zakotviti za stolem knihkupeckým.

České kruhy hudební byly dne 27. prosince m. r. postiženy citelnou ztrátou. Toho dne zemřel v Praze Adolf Čech, původním jmenem Tausík. Narozen r. 1842 v Prčici, vzdělal se v hudbě již u svého otce učitele a později, když studoval v Praze na technice, důkladněji vnikl v její taje u Píče a Škroupa. Jejich vlivem se stalo, že Čech zanechal architektury a věnoval se hudbě. Na tomto poli jeho jmeno srostlo s dějinami českého zemského divadla a s vývojem našeho uměleckého, po výtce pak hudebního života vůbec. V obou příčinách byla činnost Čechova platná, vydatná a v plném smyslu záslužná. K divadlu dostal se Čech za ředitele Thoméa, a když v letním období 1863—64 české divadlo dostalo svůj vlastní orkestr, Čech byl za kapelnictví J. N. Maýra sbormistrem, solistou a později druhým kapelníkem. Sloužiti divadelnímu umění nebylo tehdy povolání lehké ani pohodlné. Adolf Čech píše o tom v knížce svých pamětí divadelních: »Bylo k tomu vskutku mnoho vlasteneckého nadšení zapotřebí státi se členem sboru za 10—15 zl. měsíčního platu. Vždyť já sám, angažován byv jako sbormistr a vůdce sboru, solista ve zpěvohře a později druhý kapelník, měl jsem jen 20 zl. měsíční gáže. Ale tehdejší vlastenecké nadšení sílilo nás tak, že jsme s lehkostí snášeli všecky svízele — ba dokonce i hlad.« Kapelníci a sbor měli mimo to obtíže s místnostmi cvičebními. Těch zakusil Čech hojně ještě, když se po krátkém pobytu v Olomouci u ředitele Königa r. 1866 vrátil do Prozatímného divadla. Tam přijal r. 1876 definitivně řízení opery z rukou mistra Smetany, s nímž se již dříve a rovněž potom přátelsky stýkal. O provozování jeho oper a tím též o uznání, jež náleželo české hudbě, Čech získal si zásluhy trvalé. Bylo potřeba neumdlévající energie, vytrvalosti a dovednosti, měloli z nepatrných počátků operetních vytvořeno býti operní těleso, jehož orkestr těšil by se takové pověsti, jakou si za řízení Čechova získal orkestr Národního divadla. A právě důvěra v operní část Národního divadla vnukla r. 1892 řediteli Šubertovi odvahu, aby uvedl české divadlo na horkou půdu Vídeňskou. Jest nepochybno, že A. Cech

má na tehdejším vítězství českém ve Vídni rozhodný podíl, který mu vždy bude přičítán k zásluze nejen v historii památné výpravy oné, nýbrž i v historii naší hudby vůbec. Teprve Vídeňské vítězství výstavní otevřelo Smetanovi i jiným skladatelům našim cestu do širého světa a zlomilo onu úpornou zaujatost, jakou dovedou Němci šířiti proti všemu českému krom českých peněz. Adolf Čech vynikl také jako dirigent velikých koncertů, pořádaných v Praze na př. orkestrem Národního divadla, spolkem hudebních umělců, Filharmonií, hudebním odborem Um. Besedy a j. Za nové správy divadelní r. 1900 byl nucen opustiti své místo u Nár. divadla, k němuž se pojilo tolik jeho práce i tolik milých upomínek. Tyto sebral v pěknou sbírku, vydanou nákladem Máje nedlouho před jeho smrtí. Také hudební skladby od něho pocházejí, zvláště skladby toho druhu, jakého divadlo na různých příležitostí žádá na svém kapelníku.

Téhož dne 27. prosince zemřel v Praze Alois Hepřík, člen redakce Hlasu Národa. Narodil se r. 1849 v Kolíně, po studiích na reálce byl úředníkem u dráhy a psal do různých časopisů. Opustiv své místo stal se žurnalistou a redigoval v Mladé Boleslavi Jizerana a potom v Králové Hradci Polabana. Vstoupiv do redakce Hlasu Národa řídil hospodářský oddíl tohoto listu. Pro milou, úslužnou a ochotnou povahu byl ve vážnosti také u kollegů z jiných táborů politických.

Dne 2. ledna t. r. zemřel v Plaňanech technický správce tamního cukrovaru B. Bernau, spisovatel německý a český. Jmenoval se původně Přemysl Bačkora a narodil se r. 1849 v Praze jakožto syn Josefa Množislava Bačkory, kterýžto učitel a spisovatel (překládal zvláště z ruštiny) pocházel z Malína a zemřel v Praze r. 1876. Strýcem Přemyslovým byl známý pedagog Štěpán Bačkora, vzorný učitel na Hrádku. Proč si Přemysl Bačkora úředně vymohl změnu svého jmena, nemůžeme určitě udati. Censorů, z nichž jeden kdysi jmeno jeho otce nebo strýce, když se prvně objevilo v časopise, pokládal za výsměch na sebe nalíčený, nebylo se jemu již obávati. Zdá se, že se odhodlal změniti své jmeno tehdy, když hledal nakladatele na své německé spisy, jimž snad tak zvučné české jmeno vadilo. Ale odrodilcem Bernau dokonce nebyl. Vydávaje v Žatci čelné dílo své »Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen«, osvědčil se historikem nestranným. Dílo jeho počalo vycházeti v sešitech r. 1879, tedy v době, kdy prof. Aug. Sedláček měl k monumentálním Hradům a zámkům sebráno mnoho látky, již však po přání nakladatele F. Šimáčka měnil v jiný pořad, než prve byl zamýšlel, a to, jak se brzy ukázalo, na rozhodný prospěch svého díla. Bernau nelíčil hradů dle krajů jako Sedláček, nýbrž kladl po sobě ve volném výběru obrazy z míst českých i německých. Malíř Kutina byl mu v práci zdatným společníkem. Prof. Kalousek, posuzuje v Osvětě r. 1879 (str. 337) začátek díla Bernauova, chválí svědomitost, píli a věcnou znalost autorovu, rozhled po pramenech a spravedlnost k naší minulosti. Když však podnik r. 1883 (kdy již vycházelo dílo Sedláčkovo) zanikl, týž povolaný kritik připomíná v Osvětě (str. 1028), že se to stalo bez pochyby proto, že Bernau nepsal tónem nená-

vistným proti Čechům. Bernau napsal také několik monografií německých; česky pak psal do Památek archeologických, do Ottových Čech (Středohoří, Krušné hory a Poohří) a r. 1896 vydal na vděk místa, kde trávil poslední léta svého života, pěkný, cenný spis »Plaňany s okolím.« *F. V. Vykoukal.*

Inženýr Josef Reiter, vynikající technik český, skonal, postižen záchvatem mrtvice, dne 12. prosince m. r. ve věku 63 let. Reiter byl po svých technických studiích zaměstnán u podnikatelstva Šebkova a později Říhova při stavbě některých železničných tratí v Čechách, zejmena české severní dráhy a dráhy cís. Františka Josefa. Při stavbě Pražského nádraží posléze jmenované dráhy řídil stavbu obou tunelů, Žižkovského i Vinohradského. Roku 1873 pracoval spolu při redakci úřední technické zprávy o světové výstavě Vídeňské. Viditelnou památkou odborné činnosti jeho je most Palackého, jenž dle jeho projektu, vyznamenaného na výstavě Pařížské velkou stříbrnou medalií, byl postaven pod jeho řízením r. 1878. Ušlechtilé rozměry této mostní stavby a zejmena harmonická polychromní volba různých druhů českého kamene pro jednotlivé části konstrukce její jsou svědectvím jemného vkusu a odborné zdatnosti Reiterovy. Roku 1885 založil s inž. Al. Štěpánem soukromou technickou kancelář, opustiv službu při stavebním úřadě obce Pražské. Súčastnil se pak prací při celé řadě projektů pro místní dráhy v Čechách, pro obě lanové dráhy Pražské a veškeré tratě elektrických drah Pražských, pro spojovací železničnou trať k Holešovickému přístavu, pro různé podniky meliorační a pro upravovací plány měst. Z těchto sluší uvesti hlavně plán města Hradce Králové, jenž byl první cenou poctěn. Posléze účastnil se Reiter též přípravných prací měřických pro úpravu a kanalisaci středního Labe v trati od Mělníka k Brandýsu, kteréž firma pro vládu provádí jako podklad pro příslušný projekt. Reiter své bohaté, důkladné vědomosti technické uplatnil provedením celé řady prací geometrických a těšil se nejlepšímu jmenu v kruzích technických, o čemž svědčí zvolení jeho za místopředsedu inženýrské komory. Neocenitelné služby, širším kruhům málo známé, prokázal české veřejnosti svou tichou činností v Jednotě pro povzbuzení průmyslu, jíž děkovati sluší za mnohé cenné podněty na poli národohospodářském u nás. Se zálibou obíral se také historií českou, pokud se vztahuje ku pracem technickým a zejmena k stavbám vodním. Ve Zprávách spolku architektů a inženýrů v království českém jsou uloženy tyto jeho studie, a jiné články odborné zde i v Ottově slovníku naučném. Za mladších let uveřejnil Reiter i některé básně lyrické a překlady z polštiny a ruštiny v Ladě a Zlaté Praze. Byl povahy ideálné, skromné; pln pozornosti po každého, vždy správný a svědomitý, pracoval neúnavně až do posledních dnů života svého. Čestná paměť budiž zachována záslužné činnosti jeho. *R. Š.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 16. ledna 1904.

(Situace v Rakousku. Nesvolání sněmu českého. Resoluce agrární strany. Shoda tří českých stran. — A. Schaeffle †. — Delegace. — Z uherského sněmu. — Německo. — Francie. — Věci makedonské. — Rusko a Žaponsko.)

»Nynější politická situace musí býti nazvána smutnou, neboť nejen stát, ale veškery naše veřejné poměry nalézají se v stavu výjimečném. Všechny parlamentní řády jsou rozvráceny, ústrojí státní ve svých základech ohroženo, Vídeňský parlament ku práci nespůsobilý a na sněmě království českého zahájena obstrukce. V každém jiném státě by podobné poměry, z nichž není téměř žádného východiště, musely v rozhodujících kruzích vzbuditi vážné obavy a nutiti k důkladnému přemýšlení. Bohužel však se zdá, že na rozhodujících místech nedospělo se ku poznání příčin nynějšího politického stavu, a že zejmena ani význam ani váha české obstrukce nebyly náležitě pochopeny.«

Tak označil dr. Herold ve schůzi na Vinohradech nynější vnitropolitickou situaci v Rakousku, a skutečně nevylíčil ji nikterak pessimisticky. Kamkoli v mocnářství rakousko-uherském pohledneme, jsou poměry jak v jednotlivých částech, tak v celku nad míru neutěšené, a není politika, kterýž by dovedl ukázati východiště z nynějších zmatků. Rozhodující kruhové dosud se nevymanili z klamného domnění, že jediné cestou nadvlády maďarsko-německé státní loď do klidného přístavu se dostane.

Marně očekávalo se, že vláda se odhodlá svolati *český sněm*, jehož práci lehkomyslná německá obstrukce zmařila, a přece tím trpí oba národní kmeny v zemi stejně. Zemské finance ocitly se v stavu nad pomyšlení kritickém: téměř dvanáctimilionový schodek vzbudil ve všech vrstvách obyvatelstva nesmírný poplach, zvláště když současně s neblahou zprávou tou bylo sděleno, že k úhradě schodku bylo by nutno posavadní 55procentní zemskou přirážku zvýšiti o dalších 17 procent. K takovým koncům dospělo se v nejpoplatnějším království tohoto mocnářství následkem špatného vládního systému, dle něhož největší díl zemských příjmů pohlcuje nenasytná ústřední pokladna státní. Zemský výbor ustanovil zvláštní komisi, kteréž uloženo, aby se radila o prostředcích, jak by bylo lze deficit zmenšiti, a vypátrala nové zdroje zemských příjmů. Komise navrhla: I. Všecky položky výdajové v rozpočtu na rok 1904 mají býti znova důkladně a přísně prohlednuty, aby se zjistilo, nedajíli se snížiti nebo úplně škrtnouti, aneb zda by pro některé částky nemohl býti dosažen odklad placení. Příslušné návrhy mají býti nejdříve předloženy permanentnímu finančnímu komitétu. Jednotlivé odbory zemského výboru mají své návrhy předložiti do 1. února 1904. II. Co se týče rozpočtu na r. 1905, má býti brán přísný zřetel na položky, které do rozpočtu přijaty býti mají, a nemá do něho přijíti nic, čeho není nevyhnutelně potřebí. V příčině preliminování subvencí na stavby železničné, vodní a školské, pokud stavby ty neprovádí země sama, má býti brán zřetel na to, aby dotyčné podni-

katelství, jemuž slíbena zemská podpora, opatřilo si potřebný kapitál půjčkami, za něž by zemský fond převzal placení úrokův a kont amortisačních.

Na provedení těchto opatření, na nichž se zemský výbor usnesl jednomyslně, tedy jak čeští, tak němečtí jeho členové, nelze ovšem pomýšleti, dokud se nepodaří učiniti zemský sněm dělným.

Strana agrární rozhodla se na den 10. ledna v 21 politických okresích, živelní pohromou postižených, svolati hromadné schůze, jichž výsledkem byla manifestace pro svolání sněmu českého. Na všech schůzích, namnoze bouřlivých, přijata jednomyslně tato resoluce: »Lid náš v kraji tomto bez rozdílu stavu letošní katastrofou tak postižený, nalézá se v postavení zoufalém. Podpora státní daleko nedostačuje na zmírnění nouze katastrofou nastalé, a proto tím více očekávána byla námi podpora země, která ústy rozpočtové komise sněmu království českého projevila ochotu věnovati $3^1/_2$ milionů k. k zmírnění těchto katastrofálních následků. Nejen že státní správa nezvýšila tak nepatrnou podporu, a to v nouzi, která je údělem tisíců a statisíců nešťastných obětí veliké pohromy, než sama tato státní moc nesvoláváním sněmu království českého přímo brání tomuto, aby vykonal povinnost lidskosti vůči širokým vrstvám českého lidu. Shromáždění dnešní tudíž protestuje se vší rozhodností proti této lhostejnosti a bezohlednosti rakouské vlády a volá rozhodným hlasem ke všem činitelům státní i zemské správy, aby o bezodkladné zvýšení státní podpory a svolání sněmu království českého se po stararali. I k jiným úkolům, jako vyřízení záležitosti pojišťování, povinných hospodářských společenstev, řádného rozpočtu zemského, zvláště pak jeho úhrady se týkající jest nutno, aby mu ponecháno bylo dostatečně času, aby všem svým povinnostem, jež odpovídají váze a významu českého sněmu, dostáti mohl. Voláme k poslancům všech stran v národě, voláme všecek lid český, aby bez rozdílu politických stran a stavů všemi zákonitými prostředky o to se přičinil, aby dobrému právu našemu bylo vyhověno.« — Zároveň zaslány v té příčině telegramy kabinetní kanceláři, nejvyššímu maršálkovi, místodržiteli a předsedovi ministerstva. Také někteří poslanci národní strany svobodomyslné měli voličské schůze, na kterých vytýkalo se vládě, že svou povinnost k rolnictvu nekonala a že český sněm nesvolala, ačkoli k tomu byl čas.

Shoda tří českých stran málo se osvědčuje: dosud nelze nikde pozorovati účinek její, a strany na sebe dotírají. Netoliko při volbách do zákonodárných sborů, ale i při volbách do obecních zastupitelstev utkávají se vášnivě; tak stalo se v Berouně a zejmena v Mladé Boleslavi, kde volba starosty opětně zmařena. Při volbě poslance do zemského sněmu za městskou skupinu Německobrodskou zvolen za poslance bývalý ministr dr. Rezek, proti němuž různé odstíny radikální a národní sociální demokraté hlasovali pro poslance Klofáče. Nastávající volba říšského poslance za venkovskou skupinu Kralohradeckou ukazuje opět roztříštěnost českou v plném světle: stojíť proti sobě čtyři kandidáti.

V Stuttgartě zemřel dne 25. prosince známý národohospodářský spisovatel a bývalý rakouský ministr Albert *Schaeffle*. Narodil se

dne 24. dubna 1831 v Nürtinkách ve Virtembersku, byl r. 1860 profesorem národního hospodářství v Tubinkách, r. 1868 povolán na Vídeňskou universitu a 7. února 1871 vstoupil do ministerstva Hohenwartova jako ministr obchodu a zároveň jako správce ministerstva orby. Po pádu ministerstva Hohenwartova uchýlil se do Stuttgartu. Vydal mnohá pozoruhodná díla, z nichž hlavně spis o socialismu a kapitalismu vzbudil obecnou pozornost. Schaeffle byl upřímným přítelem snah českého národa a rozhodný zastance federalismu uznávaje, že centralismus jest v příkrém odporu s celým složením, s povahou i posláním Habsburského soustatí. Schaefflovi bylo snášeti prudké útoky německých liberálů, a také nyní mu německé listy v posmrtných vzpomínkách činily trpké výčitky, že ač pocházel z Německa, snažil se zlomiti německou nadvládu v Rakousku.

Od 14. prosince zasedají *delegace*. Trůnní řeč (16. prosince) byla velmi stručná a málo obsažná. Mocnář ubezpečoval toliko, že zahraničná situace mocnářství jeví se velmi potěšitelnou. Ale nad míru zajímavým stalo se obvyklé přijímání delegátů, a sice rozmluvou panovnikovou s dr. Kramářem. Pro důležitost její podáváme ji do slova. Císař: »Cestou, na níž se nacházíte, nedosáhnete ničeho!« — Dr. Kramář: »Vaše Veličenstvo, vyčkávali jsme čtyři roky, byli jsme čtyři roky trpěliví doufajíce ve spravedlivé vyplnění požadavků svých a neohlíželi jsme se na ztrátu své populárnosti u českého lidu. Ježto však jsme se přesvědčili, že naše shovívavost je bezvýsledná, musím si dovoliti Vašemu Veličenstvu s povinnou otevřeností o loyálnosti říci, že za své určité a mírné požadavky budeme bojovati tak dlouho, pokud to budeme moci srovnati se svým svědomím, se zájmy našeho národa, státu a Vašeho Veličenstva.« — Císař: »Vždyť požadujete stále více.« — Dr. Kramář: »Vnitřní úřední řeč nám Vaše Veličenstvo po zrušení jazykových nařízení přímo slíbilo. A jeden a půl milionu Čechů na Moravě má k universitě aspoň takové právo, jako půl milionu Němců ve Štyrsku, a více jsme nežádali.« — Císař: »U vás mluví se v novinách o potlačování, což jest přece nesprávné!« — Dr. Kramář: »Co píší naše noviny, za to my nemůžeme. Nejsme zajisté tak potlačováni jako Poláci v Poznani, ale pravím otevřeně jako příslušník šestimilionového národa, který dosáhl tak vysokého stupně kulturního, který tolik vykonal pro mocnářství, že jest to potlačování, nemámeli v úřadech tatáž práva jako druhá národnost, a dělali se nám z otázky universitní politická koncese.« — Císař: »Jsem přesvědčen, že toho požadavku dosáhnete nejspíše cestou ústavní.« — Dr. Kramář: »Také já bych měl tuto naději, kdy by proti našim požadavkům nestálo veto německé obstrukce. Proto bojujeme a nepřestaneme bojovati proti tomu, aby parlament a jeho většina stály pod vetem obstrukce. Bylo potřebí pouze ochoty ze strany vlády k našim spravedlivým požadavkům, a byli bychom spolupůsobili k změně jednacího řádu. My nejsme vinni, že k tomu nedošlo. Pokud nebude změněn jednací řád, nelze pomýšleti na parlamentní vyřízení vyrovnání a obchodních smluv. My naprosto neznemožňujeme nutnou změnu jednacího řádu.« — Císař: »Ale prozatím přece děláte obstrukci!« — Mužná odpověď dr. Kramáře došla souhlasu v celém českém národě.

Výklad ministra Goluchovského *o zahraničné politice* celkem uspokojil a nevzbudil na žádné straně vážného odporu. Vítáno bylo prohlášení, že poměr naší říše k Rusku ponenáhlu se prohlubuje a že od něho lze očekávati rozmnožení záruk míru. Dle slov ministrových čím dále tím více se upevňuje přesvědčení, že vlastně není příčiny k nedůvěře a tajnému nepřátelství a že dosaženo souhlasu v nazírání na důležité otázky. K tomuto poznání měli ředitelé rakousko-uherské zahraničné politiky dospěti již dávno! Ačkoli trojspolek shodou Rakouska s Ruskem pozbyl svého významu — neboť byl zřízen proti Rusku, — přece neopomenul hr. Goluchovski velebiti jej a oznámiti, že byl obnoven. Zajímava byla některá sdělení ministerstva o záležitosti makedonské. Ku provedení reforem, na nichž Rakousko a Rusko v Mürzstegu se usnesly, určena lhůta dvou roků, a po této době má kontrola býti prováděna od konsulátův, týkajíc se hlavně finančních záležitostí. K dotazu dr. Stránského oznámil ministr, že národní ohraničení sandžaků má býti provedeno tím způsobem, by v každém rozhodovala národnost, která tvoří nejméně 80 procent obyvatelstva. K dotazu, proč vilajet Drinopolský nebyl rovněž kontrole podroben, odpověděl ministr vyhýbavě a neuspokojivě. Pravil, že ve vilajetu tom nejevila se nespokojenost, když reformní akce počala. A přece právě Drinopolský vilajet byl jevištěm nejděsnějšího vraždění. Jmenování italského generála náčelníkem četnictva v Makedonii vysvětloval ministr tím, že italské četnictvo se na Krétě znamenitě osvědčilo.

Výklad ministrův podroben od českých delegátů na mnohých místech náležité kritice. Dr. Kramář pravil, že zvěst o obnovení trojspolku nikterak nevzrušila odpůrce jeho, neboť trojspolek posuzuje se v celé veřejnosti jen jako starožitná instituce, jejíž existence připomíná spíše minulost než přítomnost. Dr. Kramář konstatoval dále s uspokojením, že zahraničná situace mocnářství přes smutné poměry vnitřní stala se vymaněním z Berlínského poručenství volnější a lepší, a vyslovil přání, aby dřívější poměry se nevrátily a rakousko-ruská shoda pevně přetrvala zmatky Balkánské, ano ještě více, aby měla positivní výsledky pro zachování míru a plnění humanitních povinností ke křesťanským národům v Turecku, aby se stala nezrušitelným základem východní politiky obou států, s níž pak nejen národy Balkánské, ale všechny evropské mocnosti budou nuceny počítati.

Zvláštní pozornost vzbudily výklady ministra vojenství Pitreicha o *jazyku v armádě.*[1]) Ministr rozeznává jazyk velicí, služební a plukovní. Německý jazyk velicí pokládá za nedotknutelný. Co se týče jazyka služebního, uznal, že »vojenská potřeba jednotné služební

[1]) Ministr vojenství šl. Pittreich vydal nařízení o znalosti jazyků neněmeckých, z něhož uvádíme tyto podrobnosti: Ve sborech s neněmeckým mužstvem mají se důstojníci a kadeti naučiti řeči plukovní, ve sborech s dvěma plukovními jazyky mají se naučiti jednomu do tří let. Velitelé sborů mají toho dbáti, aby zřízením jazykových kursů bylo vyučování umožněno. — Také ve sborech s pouze německou řečí mužstva musejí důstojníci znáti některou jinou řeč mocnářství, a velitelé vojenských obvodů mohou rozhodnouti o volbě této řeči jakož i o přidělení důstojníků a kadetů do jazykových kursů. Dostatečnou znalost plukovního

řeči nikoli neobratně se popírá,« to jest, že se uvádějí důvody, jichž ani z vojenského stanoviska nelze odmítati. Ministr prohlásil dále, že kdo se chce státi důstojníkem, musí si osvojiti dokonale služební jazyk, uznal, že nynější stav jest neuspokojivý a že příště bude přiloženo přísné měřítko na úplnou jeho znalost jak u důstojníků tak u poddůstojníků. Dr. Kramář prohlásil, že ministrovy vývody o národnostech a šetření národního citu jsou mu sympatické. Důstojníci sami se v různých jinojazyčných posádkách považují za cizí těleso, což vojenské správě neprospívá. Řečník žádal, aby ve vojenské korrespondenci se samosprávnými úřady, ve vojenských výnosech a přípisech užívalo se řeči, jíž úřady ty rozumějí, a ve vojenských učilištích aby se věnovala větší péče vyučování jazykům neněmeckým.

Dr. Stránský prohlásil, že soudě dle rozkazu o jazycích ve vojště, vojenská správa se dala cestou jedině správnou, která měla již dávno býti nastoupena. Vyslovil však obavu, že tento výnos ministrův, jako mnohé jiné, zůstane pouze na papíře a že jednotlivými komandy nebude prováděn. O snahách německých pravil, že Němci, kteří proti maďarským požadavkům staví základní zákony a výsady koruny, činí to jedině z té příčiny, že mají na mysli poněmčení státu; i vyzval navrhovatele, aby upřímně a nepokrytě řekl, zda by praerogativy koruny hájili také v tom případě, kdy by koruna se rozhodla zavesti jednotnou velící řeč maďarskou. Na tento dotaz zůstali páni odpověď dlužni. — Dr. Kramář žádal ministra vojenství, aby při pěstování plukovní řeči sledoval pevně svůj cíl a připustil, jak původně měl v úmyslu, aby na vojenských ústavech některým předmětům se vyučovalo plukovní řečí. »Prosím,« pravil, »aby rozkaz byl vykonáván v celém rozsahu a při jeho provádění aby nenabyla vrchu zase úzkoprsost a strach. Čím více nový duch armádní správy do armády vnikne, a čím více obyvatelstvo to pocítí, tím lepší bude jeho poměr k armádě, a že z toho bude míti armáda jen zisk, o tom není pochybnosti.«

Němečtí delegáti vytasili se s návrhem, jenž způsobil velké překvapení. Delegát Derschatta totiž navrhl, aby delegace říšské rady projevila své přesvědčení, že dle státních základních zákonů jest nepochybno, že právo činiti všechna opatření, jež se vztahují na řízení, vedení a vnitřní organisaci celé armády, jest výhradním osobním právem panovníkovým, kteréž bez spolupůsobení zodpovědné vlády se vykonává a při němž povšechné zásady o součinnosti zákonodárných činitelů nemají platnosti. Na první pohled mohlo by se zdáti, že návrh ten jest namířen pouze proti Maďarům, jímž učiněn ústupek známým prohlášením ministerstva, že v Uhrách každé právo a tudíž

---

jazyka má důstojník prokázati před komisí. Aby nabyli kvalifikace pro služební potřeby, musejí důstojníci a kadeti býti s to, aby udíleli v plukovní řeči theoretické vyučování a dávali nařízení vojsku v polní službě. Štábní důstojníci mají dávati dobrý příklad svým mladším soudruhům a vynasnažiti se, aby sami znali plukovní řeč co nejlépe, tak aby bez závady mohli v ní dávati rozkazy a hesla před šikem. Poddůstojníci musejí ovšem znáti plukovní řeč co nejdůkladněji; neznalost němčiny nemá jim při postupu vaditi.

i každé právo týkající se organisace a správy vojska, jakož i řeči velicí, má svůj původ ve vůli národa, vyjádřené jeho zákonodárným sněmem. Návrh Derschattův jest nejhrubším porušením práv kostitučních, nebyl podán z ohledů dynastických, ani snad k vůli jednotě armády, nýbrž vyplývá jedině ze snahy zachovati ve vojšti nadvládu němčiny. To bez obalu vyznávají německé listy, uvádějíce, že by za nynějších poměrů bylo těžko udržeti panství německého jazyka v armádě, kdy by otázka služebního a velicího jazyka měla býti rozhodnuta v parlamentě. Rozličné národní aspirace měly by prý zajisté vliv na nynější platnost německého jazyka v armádě a vedly by snad vládu k tomu, že by se jazyk armádní stal předmětem národních ústupků. Budeli o této otázce vnitřní organisace rozhodovati koruna sama, nebude prý na nynější platnosti němčiny v armádě ničeho měněno, poněvadž jazyková otázka ve vojště unikne pak sporu stran! — Pro návrh ten hlasovali všichni členové výboru (také zástupci českého velkostatku) až na dr. Kramáře, dr. Stránského a dr. Šusteršiče. Dr. Kramář upozornil, že proti výhradnosti práva koruny rozhodovati v záležitostech vedení a organisace armády vyslovil se nejen předseda uherského ministerstva, ale i dr. Koerber v poslední své řeči.

Společný rozpočet na rok 1904 vykazuje celkovou potřebu 374,975.389 korun s úhradou 6,965.471 k., tak že úhrnná potřeba vykazuje se sumou 368,009.918 k., tudíž o 1,957,546 k. více, než roku předešlého. Ministerstvo zahraničných věcí vykazuje 11,735.876 korun výdajů řádných, 197.295 k. výdajů mimořádných a 508.000 korun úhrady. Řádná potřeba na vojsko vykazuje 285,846.519 korun, mimořádná 22,210.350 k., řádná potřeba na válečné námořnictvo 29,684.450 k. mimořádná 10,586.960 k.

Uherská sněmovna sešla se po novém roce opět ve znamení obstrukce, a situace byl tak napjata, že již se mluvilo o odstoupení kabinetu Tiszova. Sněmovna přijala první braneckou předlohu v třetím čtení a přikročila k projednávání druhé, která jedná o povolení kontingentu. Opposiční řečníci protestovali proti odstavci, jímž stanovení služebního a velicího jazyka ve vojště ponechává se rozhodnutí královu; prohlásili, že nynější vojenský organismus béře národu nejdůležitější práva, a podali návrh, jímž jednota armády rakousko-uherské se prohlašuje za instituci, kteráž se příčí uherskému státnímu právu a uherské ústavě.

V uherské sněmovně odsoudil hr. Apponyi návrh Derschattův co nejrozhodněji: »Nechci o tom mluviti,« — pravil — »v jakém světle se jeví parlamentní činitelové a konstituční strany, které se namáhají, aby majestátní právo, ohledně vojska vylíčili a vyznačili jakožto absolutistický ostrov a které se dobrovolně a beze vší potřeby zříkají práva tak vysoce cenného, jako jest přímý vliv na správu, vedení a organisaci vojska. Většina rakouské delegace přijala zásadu, že rakouský císař svá výsostná práva ohledně rakouského vojska nevykonává způsobem ústavním, ani za spolupůsobení svých odpovědných rádců, nýbrž absolutně, beze všeho vlivu a beze vší spolučinnosti ústavních činitelů. Ježto však naproti tomu v Uhersku s jasností, která

vylučujé všelikou pochybnost, trvá a platí zásada, že výsostná práva panovníkova v příčině armády v Uhersku mohou býti vykonávaná jedině cestou ústavní, plyne z tohoto rozporu, z této různosti statoprávních názorů: 1. že jest dvojí, základně a zásadně různá podstata statoprávní individuality krále uherského a císaře rakouského, že v Rakousku jest panovník, co se týče vojska, osobně neobmezený čili absolutní, v Uhersku však konstituční a součinností parlamentu vázaný; 2. že nadále žádným spůsobem nelze držeti nauku o jednotné armádě již se statoprávního hlediska, ježto výsostná práva nejsou žádnou společnou záležitostí, nýbrž jenom souhlasným spůsobem se vykonávají. Trvajíli tedy v rakouské a uherské armádě dvě tak základně a zásadně různá práva, jest tím theorie o jednotě armády úplně a navždy povalena.« — Tato kritika resoluce, kterou výbor rakouské delegace přijal, byla v celém svém obsahu i s logickými závěry od předsedy ministerstva Tiszy uznána za správnou.

Po prohlášeních, kteráž v rakouské delegaci se stala, zhoršila se parlamentní situace ještě více. Lidová strana usnesla se na této deklaraci: »Poněvadž dle projevu ministra vojenství Pitreicha a dle řeči ministerského předsedy Tiszy nelze nadíti se vyjasnění situace, uznává strana lidová nutnost proti kabinetu Tiszovu, jehož programu schází upřímnost, zahájiti nejrozhodnější boj.« Myslí se, že poslanecká sněmovna bude co nejdříve rozpuštěna, ačkoli předseda ministerstva se vší určitostí prohlásil, že se to nestane.

Německý říšský sněm pojednal o starobním pojišťování samostatných řemeslníků, a státní tajemník Posadovský dovozoval, že domáhajíli se řemeslníci povinného pojištění invalidního, nelze ho odpírati také rolníkům, umělcům a spisovatelům.

Zajímava byla volba předsednictva ve francouzské sněmovně. Účastnilo se jí 536 poslanců, z nichž 28 odevzdalo nevyplněné lístky. Činila tedy nadpoloviční většina 255, a za předsedu zvolen 257 hlasy, tedy jen většinou dvou hlasů, kandidát vládního »bloku«, známý radikál Brisson. Jeho protikandidátem byl umírněný republikán Bertrand, kandidát spojených stran protiministerských, který dostal 219 hlasů, ačkoli je skoro neznám. Citelnou porážku utrpěla vládní většina při volbě prvního místopředsedy, neboť dosavadní místopředseda Jaurès, vůdce socialistů, podlehl 119 hlasy proti 255, kteréž obdržel umírněný radikál Gerville-Réach, jejž volily všechny strany pravice. Z voleb těch jest patrno, že vládní republikánský blok už jeví povážlivé trhliny a že dosavadní spolehlivá většina kabinetu Combesova jest otřesena.

Věci makedonské nalézají se na témže místě jako před novým rokem, a nic nesvědčí o tom, že by turecká vláda chtěla reformy rychleji prováděti než dosud. Vyslanci ruský a rakouský upozorní prý portu, že její pojímání některých reforem není zcela jasné nebo se nesrovnává úplně s programem v Mürzstegu ujednaným.

Z východní Asie docházejí zprávy docela si odporující. Dle jedněch — hlavně z anglických pramenů pocházejících — jest válka

neodvratná, dle jiných není dorozumění mezi Ruskem a Žaponskem ještě nikterak vyloučeno, ale vyjednávání protáhne se snad na několik týdnů. Jistý diplomat, jenž kolik roků v Žaponsku dlel a má důvěrné styky s žaponskou vládou, vyslovil se: »Pokládám vyhlídky na udržení míru za příznivé. Tolik jest jisto, že na obou stranách se jeví upřímné přání vyhnouti se válce. Hrabě Lamsdorff jest obratný a opatrný diplomat a především muž umírněných názorů, a baron Komma, žaponský ministr zahraničných věcí, jest rovněž chytrá hlava, muž evropského vzdělání, jenž dlel dlouho v Americe jako diplomat a zná do podrobna poměry na Korei a v Mandžursku. Šovinistické a válečné smýšlení žaponského lidu jest ovšem důležitý činitel v nynější situaci, ale jakkoli národ v Žaponsku má podíl ve vládě, má svobodu tisku, svobodu shromažďování a representativní ústavu, přece jen za všech poměrů rozhoduje vůle císařova. Císař má postavení, o kterém si v Evropě nemůžeme ani pojem učiniti. Moc jeho zakládá se na odvěkých podáních, jež s názory žaponského lidu těsně srostly. Dynastie jest tak stará jako Žaponsko samo. Proudy aneb docela revoluce, které by byly namířeny proti císaři, jsou v Žaponsku nemožné. Tato císařova moc tvoří silnou protiváhu proti šovinistickému smýšlení lidu. Obdržel jsem v těchto dnech dopis z Tokia od přítele, jenž náleží k císařskému dvoru, a ten mi píše, že císař smýšlí rovněž mírumilovně jako ruský car.«

O novém roce ruském (dne 14. ledna dle našeho počtu) car jako obyčejně přijímal blahopřání diplomatického sboru. Velikou pozornost vzbudilo, když přistoupil k žaponskému vyslanci Kurinovi a zvlášť srdečně jej oslovil. Pravil s důrazem, že Rusko klade velkou váhu na dobré sousedské styky s Žaponskem nejen v době přítomné, ale i pro budoucnost, a vyslovil pevnou naději, že se podaří nynější spor smírně a ve prospěch obou národů vyříditi. Žaponský vyslanec byl prý srdečností carovou velice dojat. — Vysoký ruský diplomat sděluje tento výrok hr. Lamsdorffa: Jest jisto, že vyjednávání s Žaponskem vede se dále. Rovněž jest odůvodněná naděje, že vyjednávání povede k cíli, ježto ruská vláda jest proniknuta touhou po udržení míru a učiní vše, aby nedošlo k válce.

Adolf Srb.

R. 1904. Čís. 3.

OSVĚTA

Ústavní dějiny Rakouska.

Úvaha

Jaroslava Božka.

Naše politické vzdělání zůstává stále ještě v začátcích. Na to upozornil nedávno prof. dr. Bráf[1]) vybízeje, abychom se co nejhorlivěji pustili do studia nauk národohospodářských, nejpotřebnější to dnes výzbroje politikům, kteří se u nás po výtce zabývali jen věcmi ústavními. To je sice pravda, ale jak nepřesná ponětí byla mezi našinci ještě nedávno rozšířena i o stěžejních kusech ústavních, na př. i o říjnovém diplomu z r. 1860, ukázalo se po důkladných článcích z pera prof. B. Riegra, uveřejněných v Osvětě pod názvem »Náš ústavní vývoj od r. 1848«; valná část čtenářů se bez mučení přiznávala, že spadlo jí teprve bělmo s očí. Není divu; až dosud ssajeme všechnu ústavní moudrost pouze z politických denníkův a ne ze spisův osvědčených odborníkův.

Ústavní dějiny Rakouska čili mocnářství vzniklého r. 1526 tím, že jeden a týž panovník (Ferdinand I. Habsburský) stal se společným vládcem zemí skupiny starorakouské, českých a uherských, vylíčil nám nyní prof. dr. Bohuš Rieger tak jasně, všestranně a při tom zhuštěně (něco přes 70 stran posetých drobným tiskem),[2]) že nemáme druhého spisu, který by nám na tak malém počtu listů přinášel takové bohatství cenné látky. Důvody, z kterých vybízíme k pilné četbě toho díla, jsou na snadě; či může kdo dobře rozuměti ústavnímu procesu českému a jeho rozličným fasím, kdo ho nepojímá jako důsledek trvalého svazku zemí koruny české jednak s ostatními hlavními složkami soustátí, jednak se společnou dynastií Habsburskou a Habsburskolotrinskou? — A právě na tyto důsledky obojího svazku práce Riegrova ustavičně ukazuje.

[1]) »Listy politického kacíře.«

[2]) Spis je otištěn z Ottova Slovníku naučného.

Skládá se z tří oddílův. První z nich — úvod — charakterisuje povšechně povahu a ústavní proměny soustátí; druhý stopuje vývoj říšského svazku do r. 1848 nejprv přehledně, pak podrobněji (vývoj territoriální, vývoj práva monarchického, říšských úřadův a jejich styk se zřízením zemským); třetí sleduje podobným spůsobem vývoj ústavy moderní od roku 1848 až do ministerstva Körbrova, rozbíraje nejprve ústavní poměry v letech 1848—1859, potom diplom říjnový r. 1860, ústavu únorovou a zřízení zemská r. 1861, ústavní zápasy let 1861—1867, vyrovnání r. 1867 a společnou ústavu Rakousko-Uherska, prosincovou ústavu Předlitavskou r. 1867, ústavní zápasy let 1867—1873, přímé volby říšské r. 1873 a opravy r. 1882, 1896). Celek zakončen výčtem literatury odborné, o kterou spis jest opřen.

Vyjímáme zde pro čtenáře Osvěty závažnější myšlenky předně z povšechného úvodu Riegrova.

Spojené tři skupiny zemské dlouho po r. 1526 neměly jednotného jmena. Po r. 1804 ustaloval se teprve titul »císařství rakouské«, který však po vyrovnání s Uhry r. 1867 znova ustupuje alternativnímu názvu »mocnářství neb říše rakousko-uherská« a tak zv. Předlitavsko zůstává podnes bez určitého úředního pojmenování.

Od přírody dána mocnářství (zejmena třemi soustavami horskými: Alpskou s Krasem, Sudetskou a Karpatskou) povaha na podiv rozmanitá a složitá. Nicméně země všech těch soustav jsou »vespolek zauzleny nebo sblíženy příhodnými úvazky a přechody; také hospodářské poměry jako by je vzájemně na sebe odkazovaly, jako malý svět o sobě.« Dle svého veletoku nazývána bývá říše i »Podunajskou«, ačkoli Čechy nenáležejí k oblasti řeky té, a dle hlavního směru jejího i říší »východní«.

Od pradávna půda její hostí mnoho národů různojazyčných a jest jevištěm ustavičných zápasů mezi nimi a kompromisního přispůsobování. Z těchto kmenů Němci již za středověku vedli si útočně (i svou městskou a vesnickou kolonisací) proti svým sousedům a germanisovali většinu velkokorutanských Jihoslovanů. Dnes jich v tom následují i Maďaři, aby se dělili s nimi o hegemonii nad Slovany (počtem nad oba ty soky mocnějšími, jenže rozdělenými i politicky ve dvou polovicích říše), Vlachy a Rumuny, ale národní vědomí utiskovaných ozývá se vždy mocněji proti vnucování cizího jazyka a cizího poručníkování.

Politická idea (čili poslání) říše měnila se postupem let. Prvotně soustátí mělo býti hradbou proti návalu Turků do Evropy, záhy však panovníci přibírali si také úkol ochraňovati víru katolickou proti církevní reformaci a později zastávali se vůbec zásady auktority proti požadavkům ducha moderního. Palacký hlásal r. 1848 humanitní nutnost Rakouska, aby bylo rovnou záštitou sdružených menších národností a zemí, které by samy o sobě nedovedly uhájiti své bytosti a svéprávnosti.

Unie tří skupin zemí, zprva (za Ferdinanda I.) čistě osobní, přecházejíc na potomky Ferdinandovy, vytvářela se ve svazek dě-

dičný čili dynastický, který byl pak pragmatickou sankcí zabezpečen juristicky. Zároveň vyvinovaly se *věci* všem skupinám společné, které nabádaly k jednotnému (ústřednímu) vedení, čímž vznikala unie reální (v politickém smyslu). Nejprve za společné pokládány záležitosti kamerální, zahraničné a vojenské, ale od časů Marie Terezie panovník vřazoval mezi ně (o své vůli) také věci vnitřně politické a justiční dvou skupin: rakouské a české. Absolutismus pak prováděl centralisaci vždy více, až se říše podobala monarchickému státu spolkovému (s ústřední mocí státní, totiž císařskou). Rok 1848 otřásl tím dílem. Nový vývoj po r. 1860 vyspěl posléze (r. 1867) v dualismus, který většina auktorit pokládá za reální unii (v juristickém smyslu), jakožto trvalý, právní svazek dvou koordinovaných samostatných států. —

Po tomto povšechném úvodu líčí Rieger nejprve hrubými rysy vývoj říšského svazku do r. 1848.

Trvalé sloučení zemí starorakouských, českých a uherských Ferdinandem I. r. 1526 jest toliko závěrkem předchozích o to pokusů; neboť dočasně spojovali ty ony skupiny neb země brzy králové čeští (Přemysl Otakar II., Lucemburkové i Jagellonci), brzy uherští (Matiáš Korvín), brzy i rakouští Habsburkové (zvláště v letech 1437—1457). Auktor vykládá, proč není správno pokládati skupinu rakouskou neb dokonce Rakousy za vlastní (a to německý) základ mocnářství; spíše hodí se k tomu země české, jejichž osudy dávají příznačný ráz dějinám celé říše. »Původní základ mocnářství poskytlo především nabytí koruny české, po čem teprve Ferdinand I. nabyl ještě uherské; dále byla moc dynastie pojištěna hlavně přemožením českého odboje r. 1547, také země české byly hlavní její državou, kdežto Uhry byly roztrženy, a po r. 1564 také země rakouské rozděleny mezi tři linie. Absolutní stát rakouský r. 1620 založen jmenovitě povalením českého povstání. Centralistický stát rakouský začal se r. 1749 především na základě zrušení české dvorské kanceláře, jež do té doby byla zvláštním státním ministerstvem české koruny; po případě začínal se tím též administrativně dualismus. Konstituční stát Předlitavský (z r. 1848 a nynější) pak zakládá se především na zmaru státoprávních snah českých.« — Šťastnější byly Uhry; podržely za všech předchozích dob značné přednosti a ústavní svobody, které dovršil jim dualismus z r. 1867. Země starorakouské (domácí patrimonium dynastie) pomáhaly vždy germanisaci a centralisaci, z níž tyla Vídeň.

Hledíc k osudům říše jakožto celku, lze říci, že od r. 1526 do 1740 má ráz soustátí středověkého, t. j. stavovsko-federativního, které od r. 1740 až do r. 1867 znenáhla proměněno v stát moderní, a to byrokraticko-centralistický.

V prvním z těchto období dynastie si pojistí dědičnost trůnu českého i uherského, načež pragmatická sankce stanoví konečně zásady práva monarchického pro *všecky* skupiny zemské. Již Ferdinand I. položil základ k společným úřadům ústředním, které vyklubaly se z jeho tajné rady, dvorské komory a dvorské rady

vojenské. Vzrostem absolutismu vzrůstá i kompetence těchto sborů prvotně poradných. Vedle nich však každá skupina zemská ještě i dále uchovává si své zvláštní nejvyšší úřady státní; v zemské ústavě, v správě i soudnictví trvají stále ještě formy stavovské (feudální a patrimoniální). Do zápasu mezi mocí panovnickou a stavovskou vplítají se i otázky náboženské; zeměpán spolčuje se s katolicismem, stavové z pravidla s reformací, při čemž obě strany opírají se o příbuzné živly v Německu. Šlechta tíhne k oligarchii, dynastie k absolutismu. Z toho dojde v Čechách k dvěma odbojům: z r. 1547 a r. 1618. Protestantská šlechtovláda podlehne katolickému absolutismu. Tento však po vítězství Bělohorském přece neruší aspoň zevnějšího práva státního a nepřináší nových organisací centralistických. »Ještě rozeznávaly se tři skupiny zemské; panovníci Habsburští vládli v Čechách napořád zřejmě jako králové čeští.«

Druhé období začíná se dobou absolutismu osvíceného. Po prvé Marie Terezie z moci zeměpanské slučuje (r. 1749) skupinu zemí českých i rakouských v jeden celek správní, který podřízen společným ústředním úřadům pro vnitřní politiku a justici; vedle této centralisace ohlašuje se zároveň dualismus, ježto země uherské podržují své vlastní úřady. Zeměpán opatřuje se hojným počtem úředníků závislých (byrokratů), jimž odevzdává správu zemskou i krajskou a soudy; stát upravuje i zřízení městské a vrchnostenské. »Tu již všeliká stará zřízení korporativní a stavovská odstraňují se ve jmenu obecného či státního blaha podle názorů doby osvícenské; namnoze připravují se moderní poměry občanské a společenské s rovností před zákonem a soudem; jde vůbec o všeliké reformy . . . Toto reformátorství postupuje za Marie Terezie zvolna, za Josefa II. kvapně, tak že za Leopolda II. v některých směrech nastává zase restaurace, jež vlivem válek francouzských zvrací se i v reakci . . . Tu konečně r. 1848 nastupuje prudce období nové: vývoj moderního státu konstitučního se základními svobodami občanskými a národní representací. Zároveň však k centralismu historickému . . . přistupuje nyní ještě konstituční sjednocování státní za celkového souhlasu národů v mocnářství spojených, a tím teprve tvoří a dovršuje se centralismus moderní« . . . Oživlý absolutismus Bachovský dlouho nepotrval; rok 1860 přinesl národům diplom říjnový, který vzbudil naději, že centralisace správní i konstituční pomine, ale naděje ta ukázala se potom klamnou.

Po těchto všeobecných charakteristikách Rieger přistupuje k podrobnostem, předně o territoriálním vývoji říše; z výkladu toho nemůžeme zde upozorniti než na kusy stěžejní.

Skupina zemí starorakouských ustavila se za rodu Habsburského a příslušela i s jeho panstvími »venkovskými« (ve Švýcarsku a Švábsku) k císařství německému. Země české skupili v dynastickou říši Lucemburkové, kdežto Arpádovci, připojivše 100 let po korunování sv. Štěpána (r. 1000) k Uhrám a Sedmi-

hradsku také království charvátské, vytvořili tak skupinu zemí uherských.

Když potom všecky ty tři skupiny sdružil týž panovnický rod (od r. 1526), rakouská, zprvu rozdělena byvši mezi tři Habsburské linie, sjednotila se zase (konečně r. 1665), podobně uherská scelila se vypuzením Turků za Leopolda I. a Karla VI., kdežto koruna česká právě naopak se zmenšovala. »Byly to dvě veliké krise středoevropské, válka 30letá a válka o rakouské dědictví, kdy právě šlo o samo trvání dynastie, kdy koruna česká musela vlastními ztrátami [1]) platiti zachování monarchie Habsburské a svou k ní příslušnost.« A zrovna v doby, kdy území její bylo stenčováno, dovršovány její pohromy tím, že podkopávány zároveň (za Ferdinanda II. a Marie Terezie) pilíře domácí české ústavy.

Spisovatel, vypočítav kde jaký territoriální přírůstek i ztrátu mocnářství (i po r. 1848), vytýká pak r o z d í l n o s t m o n a r c h i c k é h o p r á v a ve třech základních složkách soustátí.

V skupině starorakouské o rodinném a dědickém právu Habsburků rozhodovala říše a rod sám, který si o tom své domácí řády vypracoval; souhlas stavů měl význam pouze garanční. Avšak v koruně české a uherské domácí akty dynastie samy o sobě neměly zákonné platnosti; o volbě na trůn, jeho dědičnosti, o nedílnosti koruny, o řádu posloupnosti atd. rozhodovaly zákony státní (umluvené se stavy na sněmích); také v obou těch korunách šetřeno sukcesse individuální, kterou vymáhala nerozdílnost státu samého.

Když tedy r. 1526 Ferdinand I. (po smrti Ludvíka Moháčského) ucházel se o trůn český, odvolali se stavové na zákon Karla IV. z r. 1348 a majestát krále Vladislava z r. 1510. Dle zákona Karlova nabývali práva voliti krále, jakmile nebylo žádného mužského neb ženského potomka z královského rodu. To později vykládáno tak, že i provdaná dcera nenáleží již do toho rodu a přestává býti jeho dědičkou. Dle majestátu Vladislavova mohla se sice Anna Jagelovna, choť Ferdinanda I., státi dědičkou trůnu českého, kdy by bratr její Ludvík zemřel bez dědiců, ale bylo třeba, aby k její svatbě formálně přivolili také stavové. K tomu však nedošlo, a proto Ferdinand I. musel jim (13. pros. 1526 vydati revers, že si jej svobodně a z dobré vůle za krále obrali. Teprve r. 1547 dopuštěno Ferdinandovi, když zmařil tehdejší odboj stavovský, aby vložil do nových desk zemských jiný (druhý) revers, dle něhož prý stavové čeští uznali Annu za dědičku dle ustanovení z r. 1348 a 1510. Trůn tedy dědily potom manželské dcery králů českých (i provdané), ale posloupnost po přeslici zevrubněji neurčena, kdežto po meči asi přijata (dle rodu Lucemburského) zásada prvorozenství; kromě toho však dědic nabýval vládní moci teprve tím, když byl od stavů ústavně přijat

---

[1]) Obojí Lužice (r. 1635) a většiny Slezska s hrábstvím Kladským (r. 1742).

a korunován. Obnovené zřízení zemské z r. 1627 dědičnost českého trůnu dotvrdilo tím, že dědici nebylo třeba sněmovního přijímání; ale jinak podrželo o posloupnosti dědické řády dřívější z r. 1348, 1510 a 1545 (druhý revers Ferdinanda I.). Patrimoniem dynastie koruna česká ani tehdy se nestala, ježto stavům přece pozůstalo právo k eventuální volbě krále při vymření královského rodu. »Korunovace Pobělohorská tudíž podržela aspoň význam manifestační pro svrchovanost a celistvost koruny, jakož i garanční, zvláště pro ta práva a privilegia stavů, která obnovenému zřízení zemskému neodporovala a byla jim znova potvrzena.«

Krátce jen zmíníme se o koruně uherské. I v Uhrách musel Ferdinand I. uznati (r. 1527) reversem, že byl za krále z dobré vůle stavů vyvolen; dříve již vyvolen i v Cetini na trůn charvátský. Uhři pak trvale přiznávali Habsburkům po meči nárok dědický, šetříce fakticky prvorozenství, ač formálně nebylo uznáno, ale i u nich nabýval dědic vládních práv teprve ústavním přijetím a korunováním. Po porážce Turků u Vídně a vítězném zabírání země od vojsk císařských uznáno r. 1687 (na sněmě Prešpurském) i formálně dědické právo mužského potomstva Habsburků na trůn uherský (podle primogenitury pořadem lineálním).

Této různosti monarchického práva v rozličných zemích učinila konec pragmatická sankce Karla VI. — ne jako jeho řád domácí, nýbrž tím, že osnova panovníkova přijata za základ srovnalých zákonů, ujednaných od stavů na sněmích zemských. Tím posloupnost mužského i ženského potomstva upravena pro všechny skupiny zemské *jednostejně*. Jediný a týž dědic nastupuje právnicky nutně a nerozdílně podle téhož řádu posloupnosti ve všech královstvích a zemích, čili vzniká reální unie všech těch složek celku ve smyslu juristickém. Z ní nepřímo lze dovozovati, že všem složkám vzchází závazek ke společné solidární obraně říše, ale ze sankce samé ještě nutně neplyne společná správa věcí zahraničných a vojenských, nýbrž spíše z dlouholetého historického vývoje společných, říšských institucí. A kdybychom i ze sankce mohli odvoditi společnost všech trojích věcí (zahraničné politiky, vojska a nákladu na ně), přece nikdy nemohla znamenati, že by také *vnitřní* záležitosti zemí měly býti společnými a po centralisticku neb dualisticku se upravovati.

Sněmy zemí českých přijaly (r. 1720) vládní předlohu Karlovu v mylném domnění, že se co do rozsahu dědické posloupnosti srovnává s řády Obnoveného zřízení zemského z r. 1627. Rozsah ten se však stanovením určitého pořádku posloupnosti po přeslici téměř neobmezeně rozšiřoval, tak že eventuelní volební jejich právo stávalo se illusorním.

Lépe pochodili Maďaři. Uherský sněm (r. 1722—1723) sice přivolil k stenčení svého práva v tom smyslu, že zavázal se voliti krále po vymření Habsburků po přeslici [1]) (ne hned již po meči),

---

[1]) Dle uherského článku II. z r. 1867 náleží Uhrům právo volby již při vymření ženského potomstva Karlova, Josefova a Leopoldova.

ale zaručil si za tento ústupek, že král panovati má podle uherských zákonů, již vydaných nebo příště na sněmě ujednaných, a nikoli po spůsobu jiných zemí. »Uhři podnes spatřují v pragmatické sankci fundament své ústavy, — neprávem však snaží se z jejího přijetí dovozovati i nynější dualismus rakousko-uherský.«

Tak jako do této sankce býval vkládán smysl nesprávný, podobně dálo se, když František I. přijal (r. 1804) *titul císaře rakouského.* Tento titul označoval vlastně toliko *osobní* hodnost společného mocnáře všech zemí a přinášel jim (kollektivní) jednotné jmeno. Nicméně vznikla domněnka, že novým titulem obdržel panovník i novou moc státní, *vyšší,* které podřízena jest moc krále českého, uherského a arciknížete rakouského, a tedy oprávněna uniformovati země společnými řády i takovými, kterých domácí jejich ústavy nepřipouštěly. Již Ferdinand I. zřídil si některé (prvotně pouze poradné) sbory, z kterých ustavily se časem *ústřední* čili *říšské úřady.* Stav se panovníkem tří skupin zemských, měl v každé z nich jistý obor, v němžto nebyl dle středověkého zvyku od stavův obmezován: tak v důchodech, které mu plynuly ze všech složek jeho říše, ve vojsku, které si z důchodů svých najímal, a v zahraničné politice, která nemohla býti v každé zemské skupině jiná. O těchto věcech radíval se s tajnou radou, dvorskou komorou a dvorskou vojenskou radou, do nichž vybíral si údy dle své libosti. Do těch (poradných) sborů zprva pranic nebylo úřadům zemským (skupinovým), spravujícím vnitřní věci politické a soudnictví a osazovaným osobami branými ze stavův.

Když jeden a týž panovník nabyl vlády nad několika takovými stavovskými territorii, z nichžto každé mělo své zvláštní řády, snažil se všecky ty državy přetvořiti v jedinou jednotnou. Proto vpravoval jim všem společné úředníky správní, soudní, společné zákony a vojsko, t. j. hleděl celek *centralisovati.* Stavovské osoby rozličných zemí arci tomu nepřály, protože tím v každém z territorií pozbývaly své vážnosti a svého vlivu. Povolné nástroje vůle své kníže volí si tedy z takých jedinců, kteří do jeho služby vstupovali za mzdu, aby z ní žili jako takřka z živnosti své. Tito služebníci knížecí sestupovali se v kollegia, z nichž jedna vyřizovala věci politické, jiná finanční, jiná soudní atd. a to pro *celou* državu panovníkovu (ne pro jednotlivá territoria). Zprva byla to pouze kollegia poradná, později, vydávajíce své nálezy a rozkazy jmenem knížete i zemským úřadům, stávala se tím instancemi autoritativními, které zemským byly nadřízeny. Čím více se vzmáhal absolutismus panovnický, tím více vzrůstala agenda a moc jeho orgánů, totiž zeměpanských úředníků z povolání čili byrokracie. Nejdůležitějším právem stavů bývalo povolování berní a vojska, které mívali na starosti také po stránce hospodářské. Zenáhla kníže stenčuje toto jejich právo tím, že některé druhy daní (na př. z tabáku, akcísy, kolky) vymíní vybírati své komoře (inkameruje), od stavů sice vymáhá vždy větší náklad na vojsko, ale nechce, aby je najímali a potřebami opatřovali oni, nýbrž vyhrazuje

to své osobě, t. j. zřízencům, které si sám k tomu stanoví. Tak se i u nás dálo, a dlouhým historickým procesem, (který Rieger zevrubně vyličuje,[1]) konečně z někdejší tajné rady, dvorské komory a dvorské vojenské rady Ferdinanda I. vyspějí jeho prvotně poradné sbory (již před r. 1848) v nejzávažnější tři ústřední úřady: v říšská ministerstva věcí zahraničných, financí a vojenství.

Vnitřní věci politické a justici odníti stavovským úřadům zemským a svěřiti je zeměpanským, toť bylo dalším cílem absolutismu.

Až do Marie Terezie mají pro tyto obory skupina zemí českých i rakouských každá svůj samostatný svrchovaný úřad: dvorskou kancelář českou a dvorskou kancelář rakouskou. Panovnice, vytýkajíc kancléřům (zvláště českému), že pečuje více o práva zemí a stavů než o knížecí, zrušila r. 1749 obě ty kanceláře a scentralisovala správu obou skupin tím, že jejich vnitřní politiku a soudnictví svěřila týmž dvěma ústředním úřadům: »Directoriu in publicis et cameralibus« a »nejvyššímu soudnímu místu«, jejichž podoba a názvy se sice potom měnily,[2]) ale při spojení obou zemí již zůstalo.

V zemích samých politická a komorní správa odevzdána (místo starým stavovským) zcela zeměpanským úřadům (»representacím a komorám«). Po té i krajské úřady v koruně české postátněny, hejtmanové od eráru placeni a dle vzoru českého i do rakouských zemí uváděni. Jim též podřízena jednostejně města zeměpanská i poddaná a usedlému měšťanstvu odnímána nejprve správa politická a soudní (konaná pak od zkoušených, placených a doživotních úředníků), později i právo voliti purkmistra a magistrátní radní.

»Osvícení« absolutisté, chtějíce podrobiti samojediné své vůli kde kterou duši celé říše, hledí vybaviti ji z vlivu všech jiných činitelů. Proto zkracují práva stavovských sněmů, stavy vylučují z účasti v úřadech, aby je mohli svěřiti armádě svých byrokratů, omezují pravomoc vrchností a jejich zřízenců. Aby zlepšili los širokého zástupu vrchnostenských poddaných, snižují a přesně vymezují jeho povinnosti (robotními patenty), chrání jej dozorem krajských hejtmanů proti libovolným útiskům, ruší osobní rabství, snaží se uvaliti rovné břímě berní na pozemek panský jako na selský (novými katastry) a podporují vykupování z robot a dávek.

Zakládají humanitní ústavy pro nešťastníky, pečují o zdravotnictví a duševní vzdělání svých poddaných, ale zároveň hledí zvýšiti jejich poplatní sílu a uniformovati je týmž jazykem vyučovacím. V Čechách za Marie Terezie všeobecný řád o normálních školách germanisuje tyto ústavy, němčina vládne na re-

---

[1]) V odstavcích: »Tajná rada a konference. Rada státní a konference. — Dvorská a státní kancelář. — Dvorská rada vojenská. — Dvorská rada, dvor. kancelář atd.«

[2]) Politickou správu od r. 1761 vede (s malou přestávkou) až do r. 1848 spojená kancelář česko-rakouská.

formovaných gymnasiích, zavádí se (za Josefa II.) i na university, nařizuje se jakožto jazyk úřední. Josefinismus, jsa oslněn naukou o všemohoucnosti státní a nakloněn snahám protipapežským, omezuje zahraničný i vnitřní vliv církve katolické, udílí (tolerančním patentem r. 1781) jistá náboženská a občanská práva některým nekatolíkům (lutheránům, reformovaným a nesjednoceným Řekům) a poskytuje úlev židům. Z jmění zrušeného řádu jesuitského založen fond studijní, ze statků zrušených klášterů kontemplativních fond náboženský, jehož správy ani Leopold II. nesvěřuje biskupům, nýbrž ji zůstavuje úřadům zeměpanským.

Rieger dolíčiv, kterak Josef II. soudy z veliké části postátnil neb aspoň státně zreguloval (v městech a na panstvích vrchnostenských), vyčítá novější kodifikace rakouské (počínajíc dobou Marie Terezie) a přechází pak ke kapitole o »styku zřízení říšského se zemským«; z ní teprve náležitě poznáváme plný význam ran, které zasadil zemím absolutismus.

I když už si panovník vytvořil některé úřady ústřední (říšské), přece až do r. 1848 nebylo nijaké společné ústavy, nýbrž jen stavovská zřízení jednotlivých zemí, zejmena pak neexistovalo společné zastupitelstvo (delegace říšské). Již Ferdinand I. pečoval o všeobecné kongresy svých zemí, aby mu na nich plnomocní zástupci sněmů povolovali berně proti Turkům podle měřítka, o něž by se mezi sebou dohodli, ale stavové takovým kongresům zprva nepřáli. Teprve když později pochopovali, že na těch sjezdech umlouvati se mohou vespolek o hájení náboženských a politických svobod proti dynastii (proti Rudolfovi II., Matiáši a Ferdinandovi II.), obesílali je ochotně. Za to arci panovníci nestáli pak o takové schůze stavovské, a jestliže přece kdy museli svolati konferenci delegátů rakouských a českých (na př. aby ujednána byla proporce, dle níž ty i ony země měly odváděti berni na vojenské potřeby), nedopouštěli, aby delegáti jednali přímo mezi sebou, nýbrž jen prostřednictvím vládních orgánů. — Ústava stavovská záležela jednak v zřízení sněmovním, jednak v úřadech a soudech, úplně neb částečně stavům vyhrazených, čímž knížeti bráněno vlásti dle libovůle a slepě poslušnými stvůrami. V Čechách Ferdinand I. musel vladařiti z královské moci české (ústavně obmezované) podle zemských zákonů a úřadů skrze české úřady. Úředníky nemohli se státi cizozemci, nýbrž Čechové, dosazovaní od krále po úradě se stavy a odpovědní jak jemu tak také jim. Zvláště zavázán byl král úřadovati prostředkem nejvyššího kancléře českého jakožto státního tajemníka koruny české aspoň při aktech, na něž bylo třeba velké čili majestátní pečeti. I místodržitelská vláda (za nepřítomnosti královy v zemi) měla býti svěřována pouze Čechům a to nejvyšším úředníkům zemským společně, kterým náležela péče nejen o potřeby královy, ale i o svobody a práva českého království. Od českého a moravského zemského soudu nebylo odvolání ke králi.

Obnovené zřízení zemské z r. 1627 ovšem povzneslo moc panovníkovu na ujmu stavovské. Úřady dvorské i zemské sice zůstaly vyhrazeny usedlým domácím osobám stavu panského a rytířského, ale úředníci přísahali pouze králi, k němuž také bylo dovoleno odvolání od soudů zemských. Královská rada poklesla na zemské místodržitelstvo; tím více však povýšena auktorita české dvorské kanceláře ve Vídni, která za Karla VI. stala se úplně samostatným státním ministerstvem českých zemí a nejvyšším jejich soudem. Ježto podle Obnoveného zřízení zemského měla nejvyšší soudní instance zemí českých býti domácí a králům českým bylo vlásti jen prostřednictvím české dvorské kanceláře a českého místodržitelstva, zrušení obou těch úřadů r. 1749 není jen pouhým aktem administrativním, nýbrž znamená *převrat ústavní a státoprávní.*

Vážnost *stavovského sněmu* po r. 1526 čím dál tím více klesá, ač ne nepřetržitě. Za Jagellovců nabyla moc jeho převahy nad mocí královskou, ale již od Ferdinanda I., který pevně se chápe praerogativ v příčině svolávání a jednání sněmů, ochuzen o statky a práva celý stav městský (r. 1547) a bráněno konání sjezdů krajských (volících poslance stavu rytířského). Spory mezi Rudolfem a Matiášem prospěly sice sněmům, tak že se stavové domohli zase závažných ústupků politických a náboženských, ba směřovali k zbudování oligarchie. Za to bitva Bělohorská připravila jim hluboký pád. »Oktrojírkou Obnoveného zřízení zemského změněno *složení* sněmu, také potlačeno autonomní postavení stavů vyšších (král *sám* udílí inkolát i všeliké stupně šlechty; připuštěni už jen katolíci a přikázáno rovné právo jazyka českého i německého, jenž ponenáhlu fakticky nabývá převahy); jmenovitě pak na místě hlasů kuriátních zavedeny hlasy *virilní* a tím dotvrzena absolutisticko-aristokratická podoba sněmu pobělohorského.« — *Zákonodárná* iniciativa stavům odňata; Ferdinand II. vyhradil si moc rozmnožovati a opravovati zřízení zemské a činiti vše, co s sebou přináší jus legis ferendae a výhradu tu učinil i pro své nástupce, budoucí krále České. »Vydávány tedy zákony též absolutisticky, ačkoli bylo *vedle toho* možné zákonodárné účastenství sněmů na základě král. proposicí«; později dopuštěna stavům i jistá iniciativa ve »věcech menších« (r. 1640). »Pobělohorská úprava legislativy nicméně ještě neznačila, že by všechno *veřejné* právo napříště záviselo pouze na libovůli panovníkově a nemělo už vlastní podstaty a závaznosti. Ferdinand jmenovitě nemohl rušiti zevnější státní právo české (právě základ *jeho* legitimních práv ke království a koruně); všeobecnou výhradou nebyly všeliké jeho právní závazky vůbec vyloučeny, zvláště když po vydání Obnoveného zřízení zemského zvláštními majestáty r. 1627 a r. 1628 potvrdil stavům aspoň všechna ta privilegia svobody, které proti Obnovenému zřízení zemskému nečelí . . . také znění královské přísahy korunovační vztahovalo se na takováto privilegia.«

Sněm uchoval si jen právo povolovati berně, ale to stenčováno vždy hojnějším inkamerováním daní a r. 1748 tak zv. de-

cennálními recessy, kterými stavové z nátlaku zeměpanského svolují k značně zvýšenému nákladu na vojsko na celou řadu let (10). Vojsko, které pak se doplňuje pravidelným odvodem na základě konskripce a již ani z části ne hotovostí stavovskou, přechází úplně do správy vojenských úřadů knížecích. Posléze Josef II. nechce trpěti schůzí stavovských, leda ty sněmovní, na nichž vyřizují se vládní postuláty, ba pokládá sněmy za zbytečné, když nová berně pozemková se má vybírati prostě dle měřítek katastru josefinského. Zatím stavové vytlačeni ze všech úřadů, jichžto zmocňují se byrokrati. Celkem tedy stavovské zřízení v Čechách podlamováno od r. 1627 tímto postupem: dle Obnoveného zřízení zemského král zasahá *do složení* sněmu (udíleje sám inkolát a šlechtictví); tím a zavedením hlasů virilních místo kuriátních sněm nabývá rázu absolutisticko-aristokratického; *zákonodárné* právo mu odňato. Právo *povolovati berně* mu zůstává, ale slábne inkameracemi a decennálními recessy; *politickou* správu odejme stavům Marie Terezie; *soudnictví* Josef II., který konečně vybíráním berní dle svého katastru sněm vůbec chce odkliditi. — — Stavovským žalobám vyhovuje pak Leopold II. pouze částečně. Povoluje zase zemský výbor, od Josefa II. zrušený, a obnovuje konání sněmu, ale při té restauraci nejde dále zpět za r. 1764. Zákonodárné právo stavům nevrací; slibuje jim toliko, že budou v některých případech »slyšáni.« Berně mají povolovati, ale neodpírati jich v případech pilných a za války, nýbrž toliko po svém zdání prováděti repartici. Teprve po r. 1842 hledí stavové toto (a jiná svá práva) proti vládě zvláštním pamětním spisem obhájiti.

Za to tím úplněji dovedli si zachovati podstatné kusy své ústavy Uhři, a to jak v době Předbělohorské (zvláště r. 1606 až 1608) tak i r. 1620 a později. I když povstání uherské od Leopolda I. povaleno, zakoušeli jenom na čas vlády absolutistické, která r. 1687 zrušila právo stavů k brannému odboji, propůjčené jim zlatou bullou Ondřeje II. Uherská ústava nabyla své normální podoby (za Karla VI.) r. 1715 a 1723 a byla r. 1741 zaručena i od Marie Terezie. Po přijetí pragmatické sankce nově zařízena uherská dvorní kancelář ve Vídni, král. rada místodržitelská v Prešpurcě a tabule septemvirátní (jakožto revisní soud celé koruny).

Josefinský absolutismus v Uhrách nic nesvedl, a za Leopolda II., kdy žádosti stavů českých odbývány s vysoka, Maďaři si vymohli (r. 1791) slavné prohlášení, že »Uhry s přivtělenými zeměmi jsou královstvím svobodným a co do vlády ve všech dikasteriích neodvislým, t. j. že ono není podřízeno žádnému jinému království nebo národu, nýbrž má svou vlastní ústavu, i má býti ovládáno a spravováno svým korunovaným králem a jeho dědici podle vlastních zákonův a obyčejů, nikoli po způsobu ostatních zemí.« Tyto úspěchy Uhrů přičítá Rieger jejich mocnému vývoji stavovského zřízení sněmovního o dvou komorách na podkladě jisté soustavy representativní (t. j. volby komitátních poslancův) a neméně mocnému samosprávnému zřízení komitátnímu, což

obojí dovedlo zdárně vzdorovati také pozdější reakci za Františka I. a Ferdinanda Dobrotivého. —

Přistupujeme k druhému hlavnímu dílu práce Riegrovy, k vývoji moderní ústavy od r. 1848. O tomto oddíle můžeme se zde zmíniti zcela stručně, protože auktor sám napsal o tomto předmětu celou řadu důkladných článků do Osvěty.[1])

Rok 1848. stal se předně tím památný, že vzbudil zase myšlenku všerakouského sněmu, který arci měl býti jinak upraven nežli kongresy stavů rozličných zemí, svolávané od Ferdinanda I. až do prvních let vlády Marie Terezie. V pohnutém tom roce ozývaly se již u nás myšlenky racionalistické a velebena »přirozená práva« lidí, t. j. svoboda individuální a státoobčanská i s rovnoprávností národní. Zvláště v Předlitavsku horováno pro konstituci moderní dle vzorů francouzsko-belgických čili pro jednotné národní zastupitelstvo, v kterém lid účastní se moci zákonodárné a dozírá na veřejnou správu, vedenou od odpovědných ministrů. Toto jednotné zastupitelstvo zavádí se u nás se souhlasem všech národů Předlitavských — čímž vzniká u nás *centralisace také konstituční.* Tím se stává, že zástupci jiných zemí, pracujíce o společné ústavě Předlitavské, osobují si moc rozhodovati (spolu se zástupci národa českého) o právech krále a království našeho. Zatím Uhři si svou stavovskou ústavu přetvořují v moderní liberální konstituci a budují svůj maďarský národní stát, když jim od panovníka schváleno zvláštní ministerstvo a 31 základních článků sněmovních z r. 1847—1848.

Rieger vypisuje a kriticky rozbírá císařskou proklamaci ze dne 4. března 1848 a manifest z 15. března o svolání říšského sněmu k vypracování nové ústavy, českou chartu z 8. dubna a oktrojírku Pillersdorfovu z 25. dubna t. r., císařskou proklamaci z 16. května o konstitujícím shromáždění říšském o jedné komoře, říšský sněm ve Vídni, říjnovou revoluci Vídeňskou, sněm Kroměřížský, ústavní osnovu Kroměřížskou (z 2. března 1849) a oktrojírku ze 4. března (Stadionovu), namířenou také proti separatistickým choutkám Němců (lnoucích k Frankfurtskému parlamentu) a revoltujících Maďarů. Po vítězstvích Radeckého v Italii a pokoření Uhrův u Vilagoše (13. srpna 1849) obnoven absolutismus, který však vede k finanční zkáze říše ohromným nákladem na vojsko a byrokracii. Nad to za války Krymské (1854—56) Rakousko pozbývá přízně Ruska a válkou italskou (r. 1859) ztrácí Lombardii. Bach propuštěn a nový ministr vnitra hr. Goluchowski už slibuje »podrobiti všechny státní výdaje účinné kontrole jakož i zaříditi stavovská zastupitelstva v jednotlivých korunních zemích.«

Vývoj ústavních poměrů od r. 1860 do 1873 zahajuje Rieger velmi trefnou povšechnou charakteristikou, jejíž vý-

[1]) »Náš ústavní vývoj r. 1848—1851« (v Osvětě r. 1897—98); dále »Říjnový diplom r. 1860« (v Osvětě r. 1900), »Ústava únorová« (v Osvětě r. 1901), »Česká státoprávní otázka v l. 1848—65« (v Osvětě r. 1901), »O vyrovnání rakousko-uherském a jeho důsledcích« (v Osvětě r. 1903).

stížnost čtenář dovede oceniti arci teprve, když vnikne do vnitřní spojitosti všech potom následujících výkladů. Není možná zde kratičkým výrazem zachytiti podstatu celého toho procesu namnoze velmi složitého. Skutečného poučení o něm nelze nayti jinak než vlastním pilným studiem spisu Riegrova; nicméně chceme usnadniti čtenáři tuto práci vytknutím jedné hlavní myšlenky, která jako červená nit pásmem výkladů se táhne. Jesti to vznik a nenáhlá úprava ***říšské rady*** až v její nynější podobu.

Její zárodek hledati sluší v tak zvané rozmnožené říšské radě, svolané od panovníka patentem z 5. března r. 1860. Byl to sbor prvotně jen poradný. Teprve když už zasedal, obdržel (dne 17. července t. r.) první skutečně konstituční právo, totiž, že nové berně a dávky, zvyšování posavadních a uzavírání nových půjček má napříště záviseti na jeho souhlase. Panovník, popřávaje sluchu návrhům konservativně autonomistické většiny té rady, vydává (dne 20. října 1860) neodvolatelný diplom říjnový. Jím slibuje, že ***zákonodárné právo*** bude příště vykonáváno jen se spolupůsobením ***zemských sněmův*** a té říšské rady, do které sněmům přísluší posílati jistý počet členů (panovnikem stanovený). Provedení toho diplomu císař svěří Schmerlingovi. Ten však (únorovkou z r. 1861) ustrojí ***jinakou*** říšskou radu, než jaká říjnovým diplomem byla míněna: radu totiž ***dvojkomorou*** (i s panskou sněmovnou, do nížto všeliká volba vyloučena); do její sněmovny poslanecké sice sněmy volí (své delegáty), ale dle skupin ***zájmových,*** dle kterých i do sněmů samých mají volby býti konány. Při tom »volební geometrie« Schmerlingova stará se o to, aby v zemích slovanských pojistila Němcům většinu zvláště v městské kurii. Schmerling nad to zavádí dvojí způsob říšské rady, totiž jednu ***širší*** a druhou ***užší.*** Užší rokuje bez účasti zástupců zemí uherských o zákonech platných pro celek zemí neuherských, t. j. ***centralisuje*** už zákonodárství Předlitavské a pracuje tím nepřímo pro dualismus. Zákony, o kterých se usnášejí sněmové, jsou platny jen pro tu onu zemi samojedinou; nad to — zvláštnost rakouská — ***provádění*** těch zákonů připadá většinou úřadům zeměpanským, které nejsou odpovědny sněmu, nýbrž říšské radě (prostřednictvím nadřízených ministrů).

Taková říšská rada arci nebyla po chuti většině národův. Když svolána (koncem dubna r. 1861), nedostavili se zvláště zástupci zemí uherských; byla tedy kusá a toliko užší, nicméně vedla si, jako by byla širší, rokujíc o zákonech pro říši celou.

Čechové obeslali zemský sněm jen s protestem proti nespravedlivému volebnímu řadu Schmerlingovu a podobně i říšskou radu, doufajíce zprva, že v tom i onom zastupitelstvu domohou se oprav nové ústavy. Když se v tom sklamali, zahájili passivní opposici nejprve proti Předlitavské říšské radě (17. června 1863).

Uhři, zamítajíce šmahem i diplom říjnový i únorovku jakožto oktrojované absolutismem, začali proti vládě tak prudký odpor, že konečně Schmerling (r. 1865) propuštěn, a nástupce jeho (Belcredi) únorovku zastavil. Únorovka však přirostla Němcům k srdci,

že hověla jejich nadvládě nad většinou ostatních národů; proto nazývajíce se »ústavověrní« dovolávali se její obnovy. Pozorujíce však (zvláště za zmatků válečných r. 1866), že Maďarů neudolají, zřekli se hegemonie své v celé říši, aby podrželi ji aspoň v Předlitavsku. Proto zůstavili Maďarům nadvládu v druhé polovici říše; zároveň tu i onde upevněn centralismus. Tento dualismus z r. 1867 (ujednaný mezi Beustem a Deákem) nebyl však pouze smírem s Uhry, nýbrž upravoval nově veškeren říšský svazek a stvořil *Předlitavsko jako nový zvláštní stát*, Uhrám koordinovaný.

Tu již mluví se o dvou polovicích říše i *ve společných věcech* veškerého mocnářství. I království české se vtěluje jako podřízená část do nového státu Předlitavského, zbavuje bezprostředního zastoupení v záležitostech říše veškeré a má se jich účastniti toliko prostřednictvím užší říšské rady (totiž Předlitavské). Než i v samém Předlitavsku Němcům nesnadno udržeti hegemonii proti bouřícím se kmenům ostatním; proto usmiřují si aspoň Poláky tím, že jim Beust vymůže zvláštního ministra pro Halič a některé jiné výhody. Naproti tomu Čechové zahajují passivní odpor také na zemském sněmu (v dubnu 1867) a protestují svou státoprávní deklarací (z 22. srpna 1868) předně proti ústavě Předlitavské, méně proti vyrovnání s Uhry, totiž jen potud, pokud oktrojovalo zemím ostatním řády, k nimž nemělo práva. Za to Čechové trestáni persekucí Kollerovou, deklaranti zbaveni mandátů, ale v září 1869 znova jednomyslně do sněmu zvoleni. Za války francouzsko-německé r. 1870—1871, zvláště když se vítězství sklání k Prusku, sejde vládě na tom, aby byla obeslána říšská rada i od Čechů. Proto slibuje, že bude *»revidováno« postavení království českého* k veškeré říši a na sněmě českém upraveny »fundamentálky« za ministerstva Hohenwartova. Fundamentálky, ač mnohem mírnější než deklarace, zmařeny nicméně odporem Němcův a Maďarů, jakož i zakročením Berlínským. Proto sněm český znova odpírá voliti do říšské rady; nastává druhá persekuce, prováděná opět Kollerem za ministerstva Auerspergova a Lasserova. Centralisté usilují tedy o to, aby říšskou radu učinili na sněmích *nezávislou*, a tak r. 1873 domohou se zákona, který odnímá sněmům právo voliti do této rady, rozmnožené tehda o 50 členů, a zavádí *přímé volby říšské* dle skupin zájmových, upravené později ještě dodatečnými zákony z r. 1882 a 1896. Těmito změněn jednak způsob volby v skupině velkostatkářské, jednak rozšířeno právo v skupině měst a obcí venkovských nejprve na pětizlatové, potom i čtyřzlatové poplatníky a počet členů poslanecké sněmovny zvýšen o 72 členy, kteří přiděleni nově utvořené páté (všeobecné) třídě voličské.

Tím zájem vždy většího počtu občanů připoutáván k říšské radě, do níž přímo voliti navykli si již po několika letech tou měrou, že čím dále tím více mizí naděje v navrácení té kompetence zemským sněmům, aby jakožto »politické osobnosti působily na řízení a záležitosti říšské . . . Ústavní převrat z r. 1873

byl tedy zároveň ***novou základní porážkou*** pro program českého státního práva.« —

Od té doby zápasy ústavní a státoprávní ustupují národně-politickým; nastává perioda *ministerských nařízení jazykových.*

Po vstoupení Čechů do říšské rady (23. září 1879) za smiřovací éry Taaffovy prohlášeno nejprve Stremayerovo nařízení o zevnějším jazyku úředním (19. dubna 1880), potom Pražákovo o užívání češtiny jako vnitřního jazyka úředního (26. září 1886). Školské ordonnance Gautschovy (r. 1887) pomohly vítěziti Mladočechům při volbách sněmovních (r. 1889). Tito pobouřivše veřejné mínění proti punktacím, ujednaným s Němci na konferencích ve Vídni (v lednu 1890), ujali se pak politického vedení i na říšské radě (v březnu 1891). Po odstoupení Taaffově (v listopadu 1893) a Windischgraetzově (v březnu 1895) dvojí jazykové nařízení Badenova (5. dubna 1897) vzbudila svými ústupky Čechům lomoznou obstrukci německou, která přivodila pád toho ministra (v listopadu 1897). Následovala pozměněná jazyková nařízení Gautschova (24. února 1898), ale přežila toliko ministerstvo Thunovo, načež odvolána zase od Claryho (14. října 1899).

Nynější ministerstvo Körbrovo (od 20. ledna 1900) až dosud marně se pokouší o jakýs takýs mír mezi Čechy a Němci, — a vnitřní rozháranost celého soustátí trvá dále na radost těm, kdo by se rádi dožili jeho zániku.

Mnoholeté studium věci, jehož ovocem jest již několik dřívějších monografií prof. Riegra, hlásí se na každé stránce tohoto nevelkého, ale obsažného díla. Záhy postřehneš, že spisovatel zná podrobně autentický text listin ústavních, okolnosti z historie domácí nebo poměrů zahraničných, z kterých ta ona z nich vyvěrá, a cíl, k němuž směřuje. Rozbíraje každou z nich auktor vytýká význam, který jí přísluší jak samé o sobě tak i hledíc ku předchozím a následujícím. Odtud případnost jeho posudkův a charakteristik, ať již přihlédají k celému procesu ústavnímu, ať jen k jednotlivým jeho fasím. A o povolanosti spisovatelově k řešení podobných úkolů nic tak patrně nesvědčí jako pečlivé rozlišování, vytříbenost a přesnost jeho ústavních ponětí.

Herbert Spencer a jeho nauka.

Napsal

Otakar Josek.

(Dokončení.*)

Minulost jest naší učitelkou, zkušenosti naše osobní i zděděné. Co v jedinci dřímá po předcích, to jest apriorní; co získal sám, jest aposteriorní; tak Spencer smiřuje empirismus s apriorismem. Člověka a jeho schopnosti vůbec nelze pochopiti, leč ve svazku se společností předchozí, souvěkou a pozdější. A tím octli jsme se u Spencerovy sociologie.

Vývoj společenský čili »nadústrojný« vyvěrá mu ze souřaděné součinnosti četných jedinců a zabarvuje se jednak dle rázu přírodního prostředí (podnebí, rostlin a živočichů té oné krajiny, činitelů vnějších), jednak dle vlastností lidí čili jednotek, z kterých společnost se skládá (dle činitelů vnitřních).

Důležito jest přihlednouti k fysické, citové a rozumové stránce prvotního člověka, který býval postavou menší, méně silný, ale otrlejší a dříve zralý než obyčejný člověk civilisovaný; překypoval vášnivostí, kolísavostí, sobeckostí, nedovedl věcí přesněji rozlišovati, předvídati následky vzdálenější, měl málo vynalézavosti atd. Každé věci dával záhy *dvojitou* bytost, věře, že se může proměňovati brzy ve viditelnou, brzy v neviditelnou. Pozoroval totiž, že tytéž věci (slunce, měsíc, duha, blesk, mračna atd.) někdy se objevují, jindy mizejí; pozoroval někdy stín vedle předmětu, obraz tohoto ve vodní hladině a jindy ne. Probudiv se z živého snu, domníval se, že sám má dvě individuality; jednu, která za spánku zůstala na místě, druhou, která zatím těkala jinde — u přátel a známých, o nichžto se mu zdálo. Domníval se, že i tyto osoby mají dvojí bytost. K podobným závěrům veden byl úkazy mdloby, mrtvice a padoucnice; soudil, že vrací se zase cosi do těla, co je před chvílí opustilo. I smrt samu (posmrtnou bezcitnost) pokládal zprva jen za dočasnou, očekávaje, že se do mrtvoly zase druhé já navrátí; proto kladl vedle ní pokrmy a chránil ji od porušení. Ustávající tepot srdeční (při umírání) přivedl některé národy na myšlenku, že jest to druhé já; jiní pokládali za ně zmizelý dech, a ježto i čtvernožci a ptáci dýchají, míněno, že i ti mají své druhé já. Takovým spůsobem naplnil své okolí dušemi rodičův a příbuzných, přátel i nepřátel, zvířat, rostlin i předmětů neživých. Potom všecky výjevy arci vykládal si tak, že jsou způsobovány od duchů. Jim připisoval také nemoci lidí (zlý duch vešel do těla) nebo zase neobyčejné, podivuhodné schopnosti, ať již obrovskou

---

*) Do předešlého dílu této práce vloudily se dva omyly. Na str. 107 místo »Nižší živočichové« má státi: »Nejnižší organismy,« a poznámka »Survival of the fittest« patří na str. 106.

sílu tělesnou, ať moudrost, vtip neb jinou vlohu toho onoho jedince. »Víra, že tato druhá já zemřelých lidí jsou příčinami podivných a tajemných věcí, vede prvotní lidi chrániti se od nich pomocí zaklínačův a čarodějův, anebo naklońovati si je modlitbami a chvalozpěvy ... Pojímámeli výraz ‚ctění předků' v jeho nejširším smysle, tak že zahrnuje ctění zemřelých vůbec, ať jsou téže krve, ať nejsou, uctívání předků je kořenem *všeho* náboženství« (Filos. soub. u výt. str. 442). Tento Spencerův výrok až dosud zavdává podnět (i u nás) k horlivým polemikám. Úhrnně Spencer vyslovuje výsledek svého bádání takto: »Kdežto strach před *živými* stává se kořenem dozoru politického, strach před *mrtvými* stává se kořenem dozoru náboženského.« (Tamtéž, str. 444.)

Teprve nyní přistupuje Spencer k vlastnímu rozboru sociálního vývoje, který pojímá jako organický; avšak místo aby přesně dokázal, že společnost v skutku organismem jest, přestává toliko na analogiích,[1]) které tu věc činí pravdě podobnou. Dle něho organismus individuelní i společenský předně jsou oba shluky, které vyrůstajíce zároveň rozlišují své části i úkony vždy patrněji, při čemž vespolné závislosti všech složek krok za krokem přibývá. Nejpodstatnější rozdíl mezi oběma je ten, že v individuelním organismu »vědomí je soustředěno v malé *části* aggregátu (ne v celém), kdežto ve společnosti *všecky* jednotky nadány jsou téměř stejnou schopností vnímati i štěstí i bídu;« proto »ježto není společenského sensoria, blahobyt celku sám o sobě a odloučen od blahobytu jednotek, není účelem, za nímž jest se snažiti« (Filos. soub. u výt. str. 447). — Oběma srovnávaným bytostem jsou tedy dle Spencera společny toliko »základní principy ustrojení,« hlavně co do »rostu, stavby a úkonů« (tamtéž, str. 463). Tak jako »konsensus čili srovnalost úkonů v organismu jednotlivém stává se vždy užší« (čím dále vývoj pokračuje), tak i v společenském (tamtéž. str. 450). Jako onde jedny ústroje se starají o látku výživnou, jiné ji rozvádějí, jiné (totiž nervy hybné) všechnu činnost upravují, tak i tuto se ustavují rozličné sociální třídy: jedna těží a zpracovává plodiny, jiná suroviny a výrobky rozváží a vyměňuje, a jiná nade všemi vládne. Součinnost lidí jest zprva (v společnostech vojenských) vynucená, později (v průmyslných) vždy dobrovolnější. Vymírající členy družstev stále nahrazuje pokolení nově se rodící. Touto myšlenkou Spencer přechází ke genesi nynější rodiny a nynějšího manželství z prvotních vztahů mezi oběma pohlavími, což obšírně vypisuje pod záhlavím »Zřízení domácí.« Za tímto následuje vznikopis zřízení obřadných, politických, církevních, stavovských a průmyslových.

Místo všeobecných schemat a charakteristik uvedeme tu raději několik podrobnějších ukázek takých, jaké asi pojal R. Lavollée[2]) do svého spisu »La Morale dans l'histoire« (str. 344—352). Ještě

[1]) Odtud časté polemiky proti jeho postupu.
[2]) Vyňav je ze Spencerových spisů »Princ. sociologie« a »Zákon a příčina pokroku.« Užili jsme těch ukázek volně.

dnes najdeme mezi divochy, jak asi společnost vypadala v prvotních svých podobách. Je stejnorodým shlukem jedincův, kteří mají tytéž schopnosti a tytéž úkony; jediný patrný rozdíl ve funkcích plyne z různosti pohlaví. Každý člověk jest bojovník, rybář, lovec, hotovitel nářadí, stavitel; každá žena robí jisté práce, tytéž pro všecky. Každá rodina sama sobě dostačuje, leda že jde o společný útok nebo společnou obranu proti cizinci. Potom velmi záhy ujímá se rozdíl mezi vládnoucím a ovládanými. Jakmile se objeví někdo nad jiné mocnější, rodiny odloučené a potulné se slučují v kmen kočovný; ujařmením sousedního kmene povstává svaz mohutnější. Nejsilnější jedinec nabývá vážnosti v družstvu divochů zrovna tak jako v stádě zvířecím neb v tlupě školáků. Zprva jest auktorita jeho neurčitá a nejistá; sdílí se o ni s jinými jedinci, jejichžto moc jest o málo jen menší. První suverén neliší se od nich spůsobem svého života, sám hotoví si zbraň, sám buduje svou chatu. Později mezi vládnoucím a poddanými rozdíl se vzmáhá. Nejvyšší moc mění se v dědičnou jedné rodiny. Náčelník této rodiny nestará se již o své potřeby sám, nýbrž jiní jej opatřují tím, čeho potřebuje, a vladaření pozůstane jeho jediným úkolem.

První náčelníci divokých kmenů pokládáni jsou potom za osoby božské z příčin, které jsme jinde uvedli. Když umrou, jejich zásady a rozkazy prohlášeny jsou za posvátné; jejich nástupci — potomci těchto bohů — nutí poddané zachovávati ty příkazy a přijímají sami (jako jejich předchůdci) pocty božské. Odtud auktorita panovnická často a dlouho sdružena s kněžskou.

Organisace nejstarší hordy jest volná a nestálá; později pevnější řády se ustalují a přesněji vyhraňují; místo vlády obyčejů a zvyků nastupují zákony, zprva povšechné, potom zvláštnější a podrobnější. Všeliké funkce a instituce, z počátku pomíšené, znenáhla kus po kuse od sebe se odlučují a odloučené určitěji vytvářejí. Někteří jedinci primitivních kmenů, zprva co do činnosti s druhými nerozlišní, počnou v tom onom oboru vynikati zručností nad ostatní. Tito vyžadují si od nich dovednější výrobky a nabízejí za ně ty, které sami lépe hotoví. Dělbou práce rozkvétají řemesla i obchod. Živnosti mírumilovné odštěpují se od válečných, a lidé dle svých zručností rozstupují se v kasty, mezi nimiž kněží a bojovníci zprva vyvyšují se nad kasty ostatní. Podobně postupuje rozlišování i v jazyku rozhojňováním slov a částí řeči. Mluva psaná, malířství a sochařství, prvotně sloučené, nesamostatné živly na okrasách starých chrámů a paláců, pak rozcházejí se v samostatné jednotky; rovněž tak básnictví, hudba a tanec, které původně splývaly v staré bohoslužbě.

Rozvoj společnosti (bytosti kollektivní) vymáhá arci součinnosti všech jejích údův. Nejprve ustavuje se nezbytně společnost vojenská, která k té součinnosti své členy přinucuje. Jejím cílem jest zachovati shluk lidský, kterýžto na venek zastupuje, chrániti ho od útoků cizích a brániti všem příčinám vnitřním, které by vedly k rozkladu celku. Taková společnost vyvěrá a žije z války, podrobuje si neb ničí sociální organismy nižšího řádu, opírá se

o neomezenou auktoritu dědičného knížete, silnou armádu a její pohlaváry, utiskuje své otroky a nevolníky. Jakmile však utvrdí své vítězství nad slabšími organismy sociálními, kazí se a rozpadá za doby míru Z tohoto rodí se společnost průmyslová a jejím cílem jest bohatství. Mohutní triumfem věd a vzdělanosti nad přírodou a barbarstvím. Tíhne k tomu, aby svoboda občanů se rozmáhala a součinnost jejich ve věcech veřejných aby vyplývala z dobré vůle, z mírné dohody, odklizuje stálé vojsko, zavádí volené úředníky, snižuje ústřední moc státní. Moderní státy mají formu smíšenou: dílem vojenskou, dílem průmyslovou, a bylo by neštěstím, kdy by dosavadní jejich pokrok zmařen byl zase návratem k choutkám výbojným, hlásícím se útočným imperialismem. Minulé zápasy mezi společenskými organismy byly ovšem nezbytny, aby se »v mužné škole ducha vojenského« v lidstvu nahromadily síly a zručnosti, bez nichž nebýval by další pokrok možný; avšak dnes již nemají býti znova zasvěcovány válce, nýbrž vyšším úkolům pokoje.

Jednotlivé organismy společenské sice mohou se rozpadati, ale lidstvo jakožto celek přece jen postoupí vždy o krok dále. Reforma pokleslé společnosti závisí na reformě všech jejích složek, t. j. na mravním obrození všech jejích příslušníkův. A tak dospíváme konečně i k ethice Spencerově, k ethice vývojové, jejíž kořeny stopuje hluboko v životě zvířecím. Mravnost dle něho nevyvěrá z vůle nějaké bytosti nadpřirozené, není nic intuitivního, není diktována hned od počátku kategorickým imperativem Kantovým. Ponětí, co jest dobré a zlé, vyklubávalo se u lidí a rozjasňovalo se jim jen znenáhla, když začali uvažovati, co prospěšného neb škodlivého vyplynulo jim z toho neb onoho skutku. V tom mají ethičtí utilitaristé pravdu, jenže hledívají při tom k zkušenostem pouze *jediného* člověka o sobě, vytrženého ze svazku s lidmi minulými. A zatím jedincovo ponětí o dobrém a zlém jest ovocem zkušeností nejen jeho vlastních, nýbrž i přejatých od jeho předkův. Dobrým nazývalo se prvotně, co prospívalo sebezáchově a záchově potomstva, potom — v sociálním soužití širším — i to, co sloužilo záchově společnosti. O tom ustálily se časem jisté normy, které však zjinačovaly se zase dle potřeb jiné doby.

Každá společnost již proto, aby se udržela, ukládá svým údům dva protivné příkazy: nepřátelské chování k jiné, která jest jí nebezpečna, a přátelskou shodu se svými příslušníky. V společnosti, která žije v ustavičných půtkách s jinými, velebí se útok, lupičství, válečná statečnost, schopnost ujařmovati jiné. Tam, kde lidské družstvo obvyklo míru a klidu, vynášejí se jako ctnosti spravedlnost, poctivost, snášelivost, šetrnost k právům jedincův a p. Jakmile tedy mění se okolnosti zevnější, přetvořují se i ponětí o mravnosti.

Lidské jednání třeba zkoumati po stránce fysické, biologické, psychologické i sociologické jako část jednání živoucích bytostí vůbec, abychom mohli určiti, čím stává se mravně dobrým, t. j.

»nejlépe vyvinutým.« Jednání — toť předně *(fysicky)* řada složitých pohybů. Nižší živočich neb divoch neumí tyto pohyby tak kombinovati (minulé s přítomnými a budoucími), tak souvisle a bezpečně sestavovati, tak vhodně přizpůsobiti rozmanitým účelům, jako člověk vzdělanější, v jehož chování mizí kolísavost, nerozhodnost, nerozmyslnost a nejistota. Po té stránce mravní jednání ukazuje tedy »rostoucí souvislost, určitost a rozmanitost kombinovaných pohybů,« které »pomáhají lepšímu udržení pohyblivé rovnováhy.« (Filos. soub. u výt. str. 649.)

V příčině *biologické* člověk vede si (jako jiní živočichové) správně, tíhneli za libostí a vyhýbáli se bolesti. Vše, čím podporován život, je slastné nebo slastí provázeno, vše, čím života ubývá, je strastné nebo strastí provázeno. »Jedinec i druh den ode dne udržuje se na živu tím, že vyhledává příjemné a uniká nepříjemnému . . . Cítící bytost může vyvíjeti se jenom s tou podmínkou, že činy, radost působící, jsou činy udržujícími život... Každá radost zvyšuje sílu životní, každé hoře zmenšuje sílu životní; každá radost povznáší proud životní, každé hoře jej snižuje;« neboť účin každého popudu na ten onen ústroj přenáší se pak na celou soustavu nervovou a odtud i na ostatní ústroje veškerého těla. Spencer tedy míní, že všecko správné jednání (i ethické) je vždy slastné a naopak. Čím lépe se jednotlivec »přispůsobí« (přírodě a společnosti), tím více bude proniknut tím přesvědčením a sebe obtížnější povinnost posléze vykoná bez všelikého vnitřního odporu.

Po stránce *psychologické* pozorujeme u nejnižších zvířat, že za podrážděním ihned provádějí pohyb. Ale u vyšších čím dále tím více opozďuje se úkon za popudem, při čem oba nabývají zároveň větší rozmanitosti. Člověk mravný nepodává se popudu hned, nýbrž uvažuje a váhá, ba staví proti němu často vyšší, abstraktní motivy. Maje na mysli nejen okamžité libosti neb nelibosti, které ten onen skutek provázejí, nýbrž i budoucí jejich následky, upravuje své chování dle nich jako lákadel neb výstrah. Zprva arci »nároky sobecké jdou před altruistickými.« Dlouho pokládá se zavázán k tomu, aby tak neb onak jednal, pouze tím, že nechce si ublížiti v očích svých druhů, bohů, vlády, nýbrž prospěti, a »mravní pohnutka ještě dlouho pak nese stopy onoho vědomí podřízenosti pod nějakou sílu vnější« (Filos. soub. u výt. str. 654—655). Teprve »s dokonalým přispůsobením k stavu společenskému« zmizí ono přidružené vědomí závazku. »Odtud překvapující závěr, že cit pro povinnost nebo cit mravního závazku jest dočasný a že ho bude ubývati tou měrou, jak umravnění přibývá.« (Tamtéž str. 655.)

Konečně se stanoviska *sociologického* zprva jednotlivec se svými zájmy téměř nic ve společnosti neplatí; tato teprve, když pomíjí záliba její ve válce, začíná se umlouvati po dobrém se svými údy o jejich součinnost, klade důraz na jejich práva a chrání je, aby všichni si šetrně vedli mezi sebou a zároveň ochotně plnili

své povinnosti k celku. »Všeobecnou základnou součinností jest spravedlivý poměr mezi přijatými výhodami a vrácenými službami. Bez toho nemůže býti žádné dělby práce . . . A ježto dělba práce fysiologická, jako sociologická, prospívá celku i každé části, vyplývá z toho, že blahobyt i zvláštní i celkový závisí na tom, udržíli se zřízení jí potřebná.« (Tamtéž str. 657.) Dokonalé přispůsobení tedy nastane, až zájmy individuí se úplně smíří se zájmy pospolitého celku.

Již mezi zvířaty oceňují se úkony dle toho, jaké mají následky pro jednotlivce a jaké pro ostatní. Předně všude jeví se žádoucím zachování druhu; proto čím nedospělejší a nerozvitějších schopností jest živočich, tím více prokazuje se mu péče, ošetřování a vůbec dobrodiní. Jakmile vyspěje, vymáhá se na něm, aby přispíval také sám k zachování druhu. Nabývá tedy hodnoty tím větší, čím lépe se umí přispůsobovati životním podmínkám, čím větší budí naději, že přežije ostatní, méně zdatné (zásada »přežití nejzdatnějšího«). Již v stádech zvířecích lnou jedinci k shluku jen proto, že mají ze soužití větší prospěch než škodu; musejí se tedy uskrovňovati ve prospěch ostatních, ano i obětovati, jdeli o spásu celku. Rovněž lidé spolčují se pro větší bezpečnost a usnadnění výživy; proto i tu třeba, aby se jedinci obmezovali, přihlédajíce k tomu, aby se zachovalo potomstvo, dále aby jiní jedinci mohli vedle nich žíti; i tu, jakmile jde o blaho celého shluku, nesmějí se vymykati ani z nejtěžších obětí. A lidé, přispůsobujíce se těmto podmínkám sociálního soužití, pěstují v sobě dvojí cit spravedlnosti: nejprve egoistický a znenáhla i altruistický. Egostický opírá se o zásadu, aby každý pokojně užíval ovoce své činnosti. K altruistickému dospívají jedinci teprve průchodiskem proaltruistického. Obávajíce se totiž, že jednajíce na újmu druhých pouze za svým prospěchem, dožijí se příště podobné nešetrnosti od jiných, sociální hany, zákonného trestu nebo hněvu bohů, uznávají, že by jim z čirého sobectví vyplynuly rozličné nehody. Naproti tomu zakoušejí jindy slasti, potlačujíli svůj egoismus, aby dodělal se blaha a zdaru některý z jejich druhův. Nicméně kdy by kdo pranic sebe nedbaje oddával se pouze blahovůli k ostatním, sám zahyne. Proto nadsazování jak egoismu tak altruismu je škodné; oba ty korrelativní city mají se harmonicky doplňovati. Každý měj svobodu konati, co chce, ale při tom nezapomínej, že i všem ostatním přísluší táž svoboda.

Uznámeli, že každý jisté omezené volnosti požívati *musí*, uznáme zároveň, že jí požívati *má*, t. j. uznáme jeho k tomu právo. Práva *individuální* (tělesné) nedotknutelnosti, volného pohybu a stěhování, právo na užívání prostředí přírodních jako světla, vzduchu a země, právo vlastnictví plynoucí z uznání přirozeného vztahu mezi námahou a mzdou za ni, právo darování a odkazu, volné výměny a volné smlouvy, volné výroby, právo volnosti víry a bohoslužby, právo volného slova a volného uveřejňování jsou jen »vývody ze zákona o rovné svobodě« (»Filos. soub. u výt.«

str. 712[1]). Vyvěrají z ethického ponětí a stanovený zákon není jejich prius, nýbrž pozdější ozvuk. Stát sám jen proto existuje, aby bylo jich šetřeno, a má k tomu po případě kde koho přinucovati. Tak zvaná práva politická vznikla teprve, když rušena byla ona práva individuální; jsou tedy jen prostředkem k tomu, aby tato byla zjednávána a obhajována.

Sejde na tom, jak kdy stát svůj úkol plní; nelze ho definovati jediným samospasitelným výměrem, ježto v rozličných dobách rozličně se vyvíjel. Prvotně ustavovaly se státy z války, t. j. za okolností, kdy šlo o útočnou a obrannou činnost společnosti proti jiné. Proto staraly se dlouho hlavně jen o vojenskou svou pohotovost; vážily si mezi svými příslušníky nejvíce jen bojovníkův a nutily nemilosrdně jedince k tomu, aby konali povinnosti, které s obranou země souvisely.

Druhý úkol svůj, chrániti totiž jedince i proti vnitřnímu nepříteli, státy přijímaly jen znenáhla, když zavítala doba míru a pokoje. Tu teprve si vedly šetrněji k právům svých příslušníkův a povinnosti, k nimž je zavazovaly, umlouvaly s nimi po dobrém. Tuto druhou svou úlohu plní státy tím svědomitěji, čím více mezi národy nabývá vrchu záliba v míru nad výbojnými choutkami. Nicméně tyto choutky ještě dnes časem vytryskují a mohou usnadniti dočasný návrat barbarství.

Proti velebitelům státního socialismu, opřenému o Comteovu nauku, Spencer hájí co nejrozsáhlejší svobodu individuí. Nechce, aby stát ve všem všudy vodil je na provázku, vydával podrobné předpisy o vychování světském i náboženském a staral se o veřejnou dobročinnost, o starce, děti a mrzáky.[2]) Lidumilné spolky, náboženské sekty a řády dovedou lépe hojiti všelikou bídu než placení funkcionáři veřejní, kteří jsou od lidu mocí tou obdařeni a na jeho útraty žijí. Společnost jakožto organismus, který se vyvíjí dle svých vlastních zákonů, nelze přetvořovati »zákony na papíře.« Ta se může obroditi jen, obrodíli se sami údové, kteří ji skládají. A ti vyspějí k vrchu dokonalosti, až k spravedlnosti své připojí zároveň sympathii a lásku, nejen ochotně každému zůstavujíce, což jeho jest, ale i ochotně jeho blahu napomáhajíce. Pak rozkvete mezi nimi zároveň dobročinnost záporná i kladná: budou trpni v době, »kdy činností mohli by si opatřiti sobeckou radost« (při volné soutěži, smlouvách, dávkách nepovinných a p.), a jindy zase »obětují něco, aby druhému tím prokázali dobrodiní« (v manželství, k dětem, nemocným, stiženým úrazem, týraným a p. Filos. soub. u výtahu str. 737).

Nicméně spravedlnost třeba odlišovati od dobročinnosti. »Neboť spravedlnost jest potřebna pro rovnováhu společenskou a tudíž jest důležitosti obecné, kdežto dobročinnost, nejsouc ne-

---

[1]) S vyšším stupněm života společenského postupuje zároveň ochota uznávati práva žen a dětí.

[2]) J. Bourdeau: »Herbert Spencer (Časopis Die Wage, č. 52. z 19/12. 1903).

zbytna, jest věcí důležitosti soukromé. Dobročinnost nesmí býti konána na úkor spravedlnosti« (Tamtéž str. 736); tuto musí stát po případě vynucovati. Jestliže by společnost více dbala blahovůle na prospěch slabých a neschopných, všichni zdatní její údové byli by tím zkracováni;[1]) nebylo by podnětu pro nikoho »býti vyšším člověkem. To jest politika, jež posléze vede ke kommunismu a k bezvládí.« (Tamtéž.) A tak štěstí lidské společnosti dle Spencera závisí hlavně jen na tom, aby »přežili (fysicky, biologicky, psychologicky a sociologicky) nejzdatnější.« Nepochybuje, že zdokonaleným přispůsobováním promění se podstatně i *citová stránka* lidí, nejmocnější to povzbuzovatelka k takové neb onaké jejich činnosti. Od malička jest nitro jich jevištěm zápasu mezi sobectvím a altruismem. Teprve když se stanou otci neb matkami, v lásce rodičů k dětem oba ty city harmonicky splývají. Neboť péče o děti je radost rodičů, činnost jim příjemná, zároveň však prospěšná nejen rodičům samým, nýbrž i jiným bytostem. Podobné city vyrovnané, jako otec a matka k svým potomkům, bude kdysi každý chovati ke kterémukoli příslušníku svého kmene a údu pospolité obce. »Zkušenost ukazuje nám i nyní,« dokládá Spencer na konci své ethiky, »že může povstati nejvyšší zájem o to, abychom sledovali cíle zcela nezištné; a postupem času bude víc a více těch, jichž nezištným cílem bude další rozvoj lidstva. Budoucně nejvyšší ctižádostí člověka dobročinného bude přispívati k tomu, aby z bližního činil člověka.« (Filos. soub. u výt. str. 758.)

A uspíšiti takovou blaženější budoucnost mohla by i *výchova mládeže*,[2]) kdy by nevštěpovala chovancům vědění, které hoví jen marnivosti, modě a jiným blyskotkám, a raději si uvědomila, která hodnota přísluší těm neb oněm vědomostem, aby opravdu prospívaly správnému vedení života. Napřed chovance třeba poučovati o tom, co slouží jejich sebezáchově přímo neb nepřímo (zejmena co svědčí neb nesvědčí jejich tělesnému zdraví, z čeho těžiti mohou při budoucí své živnosti), potom jak si mají vésti jednou jako rodičové, aby zdárně vychovali své potomky, dále jak chovati se jim jako příštím občanům a údům lidské společnosti, a nejposléze, jak se baviti a povznášeti esthetickými požitky v prázdných chvílích života. Pravé vychování šetří tohoto přirozeného pořádku při svém postupu a všecky své poučky čerpá ze spolehlivého zdroje — z vědy, která právě proto má cenu největší. Té potřebuje i umělec vedle přirozeného nadání, chceli hlouběji vniknouti v podstatu svého oboru, aby v něm vynikl. Věda, nepřijímajíc pravd z úcty jen k autoritě, nýbrž zůstavujíc každému na vůli, aby je sám vyzkoušel, cvikuje soudnost a podporuje mravní kázeň. »Nelze pochybovati, že těm pověrám, jež se udržují pod jmenem náboženství, věda jest nepří-

---

[1]) V rodině Spencer připouští shovívavější, milosrdnější praktikování morálky, ale této citlivosti nedovoluje státu.

[2]) Herb. Spencer: »Vychování rozumové, mravné a tělesné.« Přel. Jos. Úlehla.

telem, avšak nikoli pravému náboženství, jež se těmito pověrami pouze h ıbí . . . Ona jest nábožna také proto, že dává vznikati hluboké úctě a bezvýjimečné důvěře v onu jednostejnost přírodního dění, kterouž zjevují všecky věci a hlásají . . . a že sama jediná k tomu nás vede, abychom dobře a opravdově porozuměli sobě a poměru svému k tajnostem všeho bytí. V tu dobu, kdy nám zjevuje, co všecko nám poznati lze, ukazuje nám také hranice, za nimiž nám nelze poznati ničeho.«

Vychování *rozumové*, dříve čistě auktoritativní, cvikovavši pouze paměť a bruukavě zakazovavši každou radost dětskou, zlepšilo se valně dle zásad, které hlásal Rousseau a Pestalozzi, a Spencer doplňuje a hloub odůvodňuje. Vychovatelé přizpůsobují svůj postup vždy více k methodám, jichž užívá příroda. O tom svědčí věc, »že již ustáváme od předčasného přepínání dítek, proti němuž se přirozenost vzpírá, a na tom přestáváme, aby dítko v prvních letech jen údy a smysly cvičilo. Že jsme zavrhli učení z paměti a místo toho sami látku učebnou že přednášíme a pokusy znázorňujeme; dále že pořádáme vycházky do polí a dětem hříčka upravujeme. Že neučíme již žáka pravidlům, ale dáváme mu sbírati jednotlivé zkušenosti, to jest, že jej seznamujeme se zákony všeobecnými až tenkráte, když nabyl dosti jednotlivých zkušeností, z nichž zákon všeobecný jest odvozen. Svědčí o tom i systém vyučování názorného, a také to, že prvním počátkům vědeckým konkretně učíme a nikoliv abstrakně. Ale nejvíc o pravdě hořejšího výroku svědčí rozličné snahy, směřující vesměs k tomu cíli, aby žákovi se podávaly vědomosti spůsobem poutavým a učení aby se mu učinilo věcí příjemnou.« Jenom odtud kyne naděje, že v žákovi neutuchne záliba zvídati o tom neb onom předmětu vyučovacím více, i když už nebude ve škole.

Příčinou, proč *mravné* vychování mládeže se dosti nedaří, bývá nedostatečné vzdělání otcův a matek. Děti bývají zasypávány hanou nebo chválou, tresty i odměnami dle nahodilé nálady rodičův. Avšak každý skutek (i dětský) má své přirozené následky buď blahodějné, buď strastné. Bylo by tedy nejsprávnější dopouštěti, aby chovanci zakoušeli, pokud možná, toho přirozeného ovoce svých činů. Ne příkazy neb zákazy, nýbrž vlastní zkušenost udržuje nejlépe na pravé cestě, to vědění o jistých neměnitelných, věcných následcích. K slasti neb strasti, již si dítě samo způsobí, může se pak mírná chvála neb hana rodičů jako doplněk přidružiti. Místo věčného poručníkování lépe jest vypěstovati v chovancích předvídavost následkův a dopřávati jim tím více volnosti, čím patrněji rozumem dospívají. »Ať historie vašeho domácího panství malým jest obrazem dějin politických: z počátku panství samovládné, když dozoru opravdu třeba; potom nenáhle počínající ústavnost, když svoboda osobní jistého přiznaného uznání dochází, nenáhlé rozmnožování této svobody osobní a napotom konečné poděkování se rodičův.«

Zrovna hříšně zanedbává se *tělesné* vychovávání dětí. Do stájů často chodí hospodář, aby se přesvědčil, co jde k duhu do-

mácím zvířatům; jaký pokrm, oděv, vzduch, pohyb a p. svědčí jeho dětem, toho valně si nevšímá. Majíce na mysli hroznou moderní soutěž životní, která i nás vysiluje, hledíme potomky své vyzbrojiti zvýšenou spůsobilostí, aby jednou v soutěži obstáli. I zapřaháme děti do nemírné práce zvláště duševní; pro výcvik rozumový zapomínáme na to, že hyne jejich tělo, pilíř i duševní jejich zdatnosti i schopnosti konkurenční. Vychování ocítá se tedy na scestí, staráli se jenom o ducha chovancova a ne zároveň o jeho tělo, i bloudí rovněž, pečujeli jen a jen o rozum. »Spencerovi rozum není vůdcem, nýbrž nástrojem, svítilnou, jichž užívají choutky a náruživosti, aby došly svých cílů.« Na rozdíl od Viktora Huga, který chtěl školou zničiti potřebu žalářů, Spencer opírá se o kriminální statistiku, aby dokázal, že *čistě* intellektuelní vychovávání národa vede nezbytně k zvětšování věznic, k zvyšování nákladu na policii. »Co musí býti vychováváno, je *cit, emoce, vůle*, a tu je racionalismus bez moci.«[1])

Spencerova filosofie, jak jsme ji letmo nastínili, nazývá se právem soubornou. Od počátku až do konce spojuje methodu induktivní s deduktivní, výtěžky vlastního přemítání s výtěžky bádání odborných učenců̊v, aby ustrojila své závěry a z nich jednotný výsledek celkový. Auktorova hluboká znalost přírodních věd jest nepopíratelna, rovněž i podivuhodný jeho dar, kterým všecky ty vědomosti své splítá, sestavuje a v souvislost uvádí, aby v nevyčerpatelném kaleidoskopu všech jevů fysických i psychických odhalil překvapující, základní shody. I tyto shody odhaluje ustavičně touž formulí, svým pomyslem o vývoji, který není (jako snad Heglův a Schellingův) nic jen povšechně naznačeného, nýbrž podrobněji určen co do svého rázu a svých fasí a opřen o pilíře vědeckých výzkumův. Jím jako zvětšovacím sklem chce Spencer napomáhati naší krátkozrakosti, abychom postřehovali podobnost, kde jsme jí netušili, a příbuznost mezi úkazy, o kterých jsme se domnívali, že jsou si naprosto cizí. Zasypal, zahrnul nás tisícerými příměry hlubší podstaty, o kterých jsme neměli potuchy, příměry, které vynikají svou určitostí a zřetelnou názorností. Z jeho pouček drží přední místo arci ta, že věci nebývaly takovými, jakými nyní jsou, nýbrž nabývaly své nynější a to dokonalejší podoby teprve po dlouhých procesech, ale podstatně týchž. I ukazuje podrobně, kterak se to dálo, a dokládaje se nesčíslnými fakty, sebranými o veškerých poznatelných jevech, usiluje o to, aby podal nám jakousi kosmologii v nejširším smyslu slova. Nejpřípadněji vystihl jeho zásluhu Američan E. L. Youmans. Upozorniv na to, že Spencer náleží mezi muže, kteří pochopili hluboký význam rozřešení záhady, jak věci staly se tím, co jsou, ježto sice nikdy jim dobře rozuměti nemůžeme, dokládá: Spencer »přidržuje se hlediska, které hvězdáři učinili pravděpodobným a geologové demonstrovali, že totiž příroda v nekonečné minulosti poslouchala téhož systému zákonů, a uzná-

[1]) J. Bourdeau: »Herb. Spencer.«

vaje, že nynější pořádek pojímati jest za vzešlý z předchozího, dospěl k přesvědčení, že vědě nic jiného nezbývá než uvažovati všecko všudy, co příroda obsahuje, s téhož hlediska. Viděl tedy, že život, duch, člověk, věda, umění, řeč, mravnost, společnost, stát a státní řády jsou věci, které podléhají nenáhlému ustavičnému vývoji a nemohou nikterak jinak býti vysvětlovány než theorií rostu a odvození. Nelze Spencerovi vyhraditi nárok, že byl první, kdo této methody užíval při zpytování zvláštních předmětů; ale ovšem byl první, kdo ji prováděl jako methodu všeobecnou, první, kdo viděl, že odtud musí vzejíti nový názor o lidské přirozenosti, nová věda o duši, o společnosti, aby pak se staly členy souvislé soustavy myšlenkové. A byl dále první, kdo s toho hlediska, neb jinými slovy, kdo na základě vývojového principu utvořil rozsáhlou soustavu filosofickou.«[1])

A toto jeho »ujednocené poznání« vedlo jej konečně k tušení jednoty nejvyšší, která ohlašuje se nám ve všelikém jevu fysickém i psychickém — k téže jediné energii tajemné, o které však byl přesvědčen, že není pouhou smyšlenkou, nýbrž že skutečně existuje, třeba jsouc nám neznáma. — Arci tvrdil, že tato nejvyšší realita nám jest *naprosto* nepoznatelna, a tím dal svým protivníkům podnět k výtce a namítce, kterak to, že ona realita, ač manifestuje se nám v jevech poznatelných, přece může po všech svých stránkách zůstávati nám tajemnou.[2]) Táž síla, kvantitativně neměnivá, přetvořujíc se bez ustání brzy v hmotu, brzy v pohyb, opatřuje přírodu takřka továrnou na látky, tvary a funkce, patrné na organismech i neorganismech. Čtoucímu podrobný o tom výklad Spencerův tají se dech nad těmi řadami bytostí, které povalujíce mezníky umělé naší systematiky vyklubávají se z tvarů starších v nové a nové podoby podle téhož rozkazujícího nápěvu vývojového, ač ten zase jest pouhou předehrou k budoucímu, námi netušenému. Toliko generál této filosofie, který pořádá ohromné ty šiky, zachovává klid a — budiž to podotknuto k jeho cti — také jakousi pěknou skromnost; neboť generálové i mezi mysliteli mívají spíše tuto ctnost než nižší šarže. Přiznává se bez ostychu, že vědecký myslitel »spatřuje se ve světě zevnějším i vnitterném uprostřed ustavičných změn, jichž ani počátku ani konce nemůže odhaliti. Jestliže sleduje běh vývoje věcí, dovoluje si ustrojiti domněnku, že existovala kdysi hmota rozptýlená, naprosto není s to, aby pochopil, kterak octla se v tom stavu; rovněž přemítáli o budoucnosti, nemůže vytknouti mezí té dlouhé řadě jevů, které se před ním bez konce rozvíjejí. Na druhé straně, jestliže hledí do sebe sama, vidí, že dva konce nitě vědomí vymykají se jeho dosahu: nemůže se upamatovati, kdy neb kterak vědomí počalo, a nemůže zachytiti vědomí, jak existuje v některém okamžení daném; a tak pouze, když ten stav vědomí už minul, může se státi předmětem jeho myšlenky a ne dokud pro-

[1]) Otto Gaupp: »Herb. Spencer,« str. 6 7.
[2]) Herm. Gruber: »Der Positivismus vom Tode Aug. Comte's,« str. 124.

bíhá . . . Pochopuje zároveň velikost i malost ducha lidského; jeho velikost, hledíc k tomu, co padá pod kontrolu zkušenosti, jeho slabost v tom, co zkušenosti se vymyká «[1])

Spencer jakožto filosof má své velebitele a má také své protivníky. John St. Mill vychvaluje ho jako genia sourodého s Comteovým pro důkladnost a encyklopedický rozsah jeho vědomostí, pro jeho schopnost soustavně je pojímati a slučovati; Lewes cení nadání jeho výše než Baconovo a Darwinovo, Th. Ribot nazývá jej »tvůrčím, geniálním duchem,« P. Siciliani »filosofem dvou světů.«[2]) Z přírodopisů evolucionistů stojí mu blízko ti, kteří Lamarckismus uznávají podstatným činitelem fylogenese, a to zvláště u vyšších zvířat, kdo menší důraz kladou na Darwinův »přírodní výběr;« naproti tomu nemohou s ním býti v témže táboře ti, kdo i Lamarckismus i selekci (jako »anglickou nemoc«) zamítají.[3]) Mezi filology A. Riehl pozastavuje se nad evolucionismem Spencerovým (»Der philos. Kriticismus, II. svaz. 1887, str. 113) otázkou: »Zda nenamanují se nám tu samé narážky a více méně pošilhávající příměry, ne mnoho jinak než v přírodní filosofii Heglově?« — A Eug. Dühring (»Cursus der Philosophie,« 1875, str. 109) užívá v svém posudku ještě ostřejších výrazů, jako »šarlatánství, lehkomyslná povrchnost, vědecké mystifikace, přírodofilosofická polopoesie« atd. — Herm. Gruber, všecek jsa pobouřen Spencerovými výklady o vzniku náboženských pojmů, manželství, rodiny, auktority, zákona a vlastnictví, jmenuje anglického positivistu »praehistorickým filosofem pralesa.«[4]) Katoličtí theologové, jako na př. Bened. Lorenzelli (»Principia philosophiae naturalis, str. 59—67) vyvracejí arci Spencerovu nauku a to důvody skoro týmiž jako učení Darwinovo.[5]) Připomínají předně, že není možno, aby živé bytosti pocházely z neživých; každý zárodek chová v sobě život jen proto, že jej přijal z něčeho již živoucího. Vývojem nemůže z nerostu povstati rostlina, z rostliny zvíře, ze zvířete člověk; mezi rozdílnými řády těch bytostí jest nepřekročitelná mez. Žádná bytost netíhne za takovým přetvořením své podstaty, aby přestala býti tím, co jest. A která jsou fakta embryologická? Semena vytvářejí se z něčeho skutečně živého, organického, různorodého, komplexního; z něčeho takového vyvíjí se sémě virtuálně organické, různorodé, komplexní v živoucí bytost podobnou svým ploditelům co do druhu (secundum speciem) a stává se pak v skutku (actu) organickou, různorodou, komplexní. Není napřed funkce, pak ústroj; nýbrž tento již obsažen v zárodku, aby vzrosta konal potřebné úkony k zachování života. Analogie ve formách organismů plynou z analogie účelů, které vytknuty jsou jejich ústrojům. Orgány tyto jsou více méně

---

[1]) R. Lavollée: »La morale dans l'histoire,« str. 353- 354.

[2]) H. Gruber: »Der Positivismus vom Tode A. Comte's,« str. 112.

[3]) Podrobnosti o tom a jmena všech těch mužů uvádí dr. Fr. Vejdovský ve své »Zoologii všeobecné i soustavné,« str. 499—503.

[4]) Herm. Gruber: »Der Positiv. vom Tode Aug. Comte's« str. 121—126.

[5]) Rozumí se, že o jejich namítkách prostě referujeme.

stejné nebo rozličné podle toho, k čemu jsou. Všechny živoucí bytosti potřebují jistých více méně shodných ústrojů, pokud všechněm třeba, aby se vyživovaly, rozmnožovaly, po případě cítily a se pohybovaly, ale opatřeny také rozdílnými, pokud způsob, čas a místo vymáhají rozdílných úkonů životních. Embryologické analogie neokazují nic jiného, nežli že se embrya živoků vyvíjejí podobným procesem útvarným, pokud vůbec každé z nich má vyspěti v živoka a ne v cosi jiného. Ale všechna nevyvíjejí se totožně, ježto v následujících periodách objevují se ihned rozdíly struktury i tvaru čili difference anatomicko-fysiologické a morfologické, kterými se stává zjevno, že »útvarná moc (virtus formativa) embryí, na počátku podobných, byla přece jen zcela rozdílna, protože k rozdílným cílům tíhla a k nim i přivedla.« Rovněž vyšší species nepo hází z nižší; neboť nikdy se dvě embrya nepodobají i co do specifického typu morfologického čili příslušného specii nižší, nýbrž jenom co do typu generického, který jest ještě bez určité formy a teprve schopen určitějšího tvaru (»secundum typum genericum et informe et determinabile«). Z toho vychází na jevo, že útvarný pr ces vyšší specie sice zprva postupuje po generické čáře, již má společnou se speciemi nižšími, ale potom uchyluje se od ní na odbočku, které vyžaduje specifická rozdílnost atd.

Arci, organické bytosti přírodní nebudují svého těla z jiných součástí než těch, které shledáváme i v přírodě anorganické. Nicméně tytéž součásti stojí a působí v organismu pod vládou zákonů zcela jiných než gravitačních, než zákonů setrvačnosti, chemické příbuznosti, pouhého pohybu molekulů nebo mass, o kterých poučuje nás fysika. (Dr. V. Knauer: »Grundlinien zur Aristotelisch Thomistischen Psychologie,« str. 12—13.) Rostlina si své tělo tvoří z říše nerostné, ale tvoří si je právě sama, vybírajíc si zcela po své chuti (mit eigensinnigster Wahl«) látky ze země, vzduchu a vody a přeměňujíc je způsobem, pouze jí obvyklým, který i zcela necvičený rozum bezpečně rozlišuje od toho, jakým působí síly činné v říši anorganické.

Lilie (dle krásného slova Aristotelova »slepá umělkyně«) zdá se sníti líbezný sen, který hledí uvesti v skutečnost. Neboť jako spící děcko sahá svýma ručkama po všech těch milých věcech, které sen před ním šalebně vykouzluje, tak i lilie sahá a hmatá kolem nitkami svých kořenů a ostatními ústroji, aby si utkala něžné roucho, skvělejší nad nádheru Šalamounovu.

Rostlinné i zvířecí tělo klíčí a rozvíjí se z pranepatrné buňky, která obsahuje pramaličký dílček látky již organisované a s ní život. Ten díleček roste a rozčleňuje se, vždy nové dílky látkové si přitvořuje a zároveň starší vylučuje. Myšlenka, že tyto stále přibývající a mizející dílky nejsou samy tím, co trvá, co aktivně tvoří a změny provádí, vtírá se nám neodolatelnou evidencí. — A jako Spencer není s to, aby nám vysvětlil život, tak nedovede vysvětliti ani vědomí, udati, čím to, že se k změnám nervovým přidružují jisté soujevy psychické.

Na nedostatky jeho sociologie, ethiky a dílem i psychologie upozornil zejmena dr. Pavel Barth (»Die Philosophie der Geschichte als Sociologie,« I. díl, str. 89—127). Vytýká předně, kde analogie mezi biologickým organismem a společností kulhá. V biologii Spencer pokládá za jednotku, z níž organismus vzchází, buňku; jednotkou společnosti staré jest mu rodina, společnosti moderní jednotlivý člověk, — ale tento, nemoha se nikdy sám o sobě rozmnožovati, nemůže nikdy v témže smyslu, jako buňka organismu rostlinného neb zvířecího, býti jednotkou společnosti. Sociální jednotkou v příčině rostu může býti pouze rodina, t. j. spojení lidí rozdílného pohlaví. I v struktuře animálního a společenského organismu vyskytují se vedle shod i neshody. Z blan buněčných (zevnější, vnitřní a prostřední) vyvíjí se sice soustava nervová jako vládnoucí, ústroje vyživovací a rozváděcí, proti kterým ve společnosti stojí souhlasná třída bojovníků, živitelů a obchodníků, ale údy těchto stavů tuto nejsou členové pouze téže rodiny, nýbrž jen z rozličných rodin vybraní jednotlivci.

Mezi bojovníky vřazují se z rozličných rodin pouze mužové, mezi živitele a dělníky jednak domácí ženy, jednak zajatí otroci původu cizího.

Že se biologický organismus v potomstvu uchovává, lze vykládati tak, že mladší buňky vyrůstají a dále žijí po starších, již odumřelých, tak jako nezbytna jest potřeba potomstva z jednotlivých rodin, aby nahrazovalo zemřelé údy lidského družstva. Ale aby specifický ráz jisté společnosti (na př. Spartské) byl zachován, nedostačí, aby se toliko rodili mladí lidé, nýbrž třeba, aby přijímali také jisté duševní dědictví po předcích, které jim musí býti odevzdáváno zvláštním způsobem vychování, takovým na př., které z dětí Sparťanů činí právě Sparťany, a ne pouze Reky nebo lidi vůbec. A o takové vychování starají se sice zprva rodiny samy, ale později také jiné, zvláštní orgány (v Spartě na př. státní).

Mimo to Spencer všímá si v organismu zvířecím pouze jednoho dílu soustavy nervové, totiž motorického, s nímž srovnává vládnoucí třídu společenskou, a zanedbává úkonů nervstva čivného i jeho sociálního analoga. Vytýká jako hlavní rozdíl mezi zvířecím a společenským organismem to, že v onom soustředěno jest vědomí pouze v některé (jediné) jeho části, kdežto v tomto rozšířeno po všech jeho dílech. Tím arci připouští, že jednotlivci ve společnosti mohou míti také své vlastní pobídky při svém jednání a vésti si někdy jinak, než jak jim diktuje vládnoucí třída. Neměl tedy zapomínati, že v sociálních zjevech možna ještě jiná kausalita než v organismu biologickém. Přestává však pouze na fysických příčinách, kterými dle něho rodiny, nejsouce si toho ani vědomy, byly puzeny, aby sestupovaly se v hordy, v kmeny a národy. Tomu snad tak bylo, ale pouze na počátku vývoje lidských družstev. Později však nepůsobily pouze přírodní podněty, nýbrž jak jedinci tak celá družstva, vědomě o věcech přemýšlejíce, úmyslně mezi sebou ustavují větší menší spolky za jistými účely. Krátce Spencer klade důraz pouze na první stadia

myšlení, připoutaného k tělu a zevnějším fysickým podnětům, na myšlení associativní, ne na pozdější apperceptivní, které bývá pak protichůdcem všech pouhých instinktův a má také jinou kausalitu. Apperceptivní myšlení lidské společnosti projevuje se v dobách, kdy počnou vystupovati zákonodárci. Takový zákonodárce jest politik, který proti »přirozeným tendencím« sociálním, vedoucím snad k rozkladu, staví »duševní sílu« svého intellektu a vůle jím řízené. »Příroda a duch« — toť protiva, které Spencer neuznává, ale která jest nepopíratelným faktem zkušenosti.

Pokročilejší společnost lidská stanoví předně svůj zevnější rozsah; provádějíc politiku populační, přikazuje neb zakazuje dle svých účelů pohazování dětí, vysílá obyvatelstvo do kolonií, vydává své řády o sňatcích. Dále mění svou konstituci, upravujíc poměr mezi jednotlivými orgány a poměr jich k celku, přenášejíc vládní moc, vyhrazenou dosud jen bojovníkům, i na ty ony z třídy živitelů neb obchodníků, kdežto v organismu zvířecím podržují ústroje stále tytéž úkony, — konstituce se nemění. I náboženské představy, které se prvotně vyvíjely v jedincích bezděčně, společnost pak tříbí, očišťuje, z bohů přírodních činí mocnosti mravní a proti tomu, k čemu člověka žene přirozenost, stanoví své ideály a dává jeho vůli jiné směry.

A tak společnost čím dále, tím více vybavuje se ze jha přírody. Její duševní majetek může děditi nejen následující pokolení téhož národa, nýbrž i cizí kmen buď souvěký, buď pozdější, a jeho vývoj bude pak jakousi výslednicí ze živlů domorodých i z těchto živlů odjinud přijatých; avšak duševní majetek zvířete přenáší se pouze na jeho potomky a to jen částečně ve spůsobě instinktův.[1])

Spencer zamiloval se do své biologie a přenášeje principy její do své psychologie (fysiologické co do podstaty), do své sociologie (celkem biologické), pokládal i ve své ethice mravní zákon za jakési pokračování přírodního. Jsa přívržencem »volné soutěže« Ad. Smitha, zapomněl, že právo volnosti, které osobuje všem členům nějaké společnosti, není prostě darem přírody, není právem primitivním, nýbrž svrchovaně ideálním a sestrojeným filosofickými dedukcemi. A volná soutěž národohospodářská — zda byla by možna, kdy by neexistovalo již vlastnictví prostředků výrobních a statků spotřebních, právo smlouvy a ochrana státem

[1]) Moderní theorie o společnosti jakožto organismu liší se značně od starší (i Spencerovy). Zamítá pojímati společnost tak, jako by byla zcela shodna s fysickým tělem organickým. Pokládá ji pouze za kollektivní bytost, jejížto jednota jest právě v tomto souboru individuí. Klade důraz na to, že tato individua jsou si podobna, ač rozlišená a vnitřně mezi sebou souvislá, a nikoli na účelné a souladné sestavení rozličných složek, podobajících se ústrojům organismu. Společenský proces, který tím sdružením individuí vzniká, jest po výtce povahy psychologické, ne fysiologické. Tím liší se společnost lidská i od družstev čili států zvířecích, které jsou založeny pouze na fysiologické souvislosti. (Srovn. »Dr. Kristiakowski: Gesellschaft und Einzelwesen. Eine methodologische Studie.« Berlin 1899.)

uchystaná čili řády, kterých příroda sama nedala?[1]) Přes to Spencer myslí, že ve společnosti lidské vládne táž »kázeň přírodní« jako ve zvířectvu — týž »přírodní výběr dobrodějný,« který odklizuje neschopné, neduživé a slabé, zkracuje jejich útrapy a zamezuje dědění neschopnosti, tedy množení zla. Pleteli se stát do toho procesu, nezmenšuje bídy, nýbrž ji rozhojňuje. Tato »disciplina přírody,« ničíc vždy jen slabé a špatné, bude prý napomáhati tomu, aby dospěla společnost v jakýsi ideální stav i po stránce mravní. Ale koho vskutku podporuje příroda v Spencerově státu »volné soutěže?« Jedince silné buď tělem, buď majetkem: ale mravně mohou býti obojí špatní a mohli by potlačiti všecky opravdu mravně hodnotné své bližní, kdy by stát nebránil čistě sobeckým pudům svými sociálními řády.

Barth obrací se i proti kriteriím, dle nichž Spencer odhaduje jednání lidské jakožto mravně dobré. Fysicky jest prý toto jednání jakožto soustava pohybů důmyslně kombinovaných »lépe přispůsobeno« než nesouvislé pohyby nižších živočichů; avšak (namítá Barth), jestliže nižší živočich přes to pravidelně jimi ukájí své potřeby a dosahuje svých účelů, není důvodu, aby jeho pohyby prohlašovány byly za »méně dokonale přispůsobené.« Rovněž není spolehlivo, že čím podporován život, je vždy slastno a naopak, že co je slastné, podporuje život. Možná, že slastí nebo strastí může býti správně řízen život zvířecí nebo vegetativní lidský, ale nedostačí to měřítko pro vědomou činnost lidí. Neboť nutná práce bývá často protivna, ano i bolestna; i mravní jednání bývá obtížno a trapno, a Spencer marně si pomáhá vytáčkou o budoucím »zdokonaleném přispůsobení,« kterým častý dosud rozpor mezi bezprostřední slastí a povinností pomine atd.

A k jakému vrcholu dokonalosti má posléze společnost dospěti? Dle Spencera »k pohyblivé rovnováze všech činností,« tak že objevovati se bude jen tu tam menší kolísání. To by dle Bartha nebylo obohacením, nýbrž ochuzením duševního života. Snad Spencer nerozlišuje dvojí věci: to že všecky popudy budou mysl lidskou vždy slaběji dojímati a to, že přibývati bude popudů vnitřních. Jest historickou skutečností, že čím více společnost se vyvíjí, tím méně podnětů k jednání přijímá zvenčí a vždy více z nitra, z myšlenek. Ale proto nemusejí tyto vnitřní podněty býti méně živé. Snad kdy by zevnější okolnosti, v nichž lidé žijí, zůstávaly nezměněny, tytéž dojmy věčně se opakující přestaly by vzrušovati člověka a uspaly by jej v jakýsi otupělý klid. Ale to není možno Přírodní okolí lidí, ba i jejich vlastní tělo, se pořád mění, zevnější podmínky životní stále v nových a nových sestavách se vyskytují a nutkají k jiným a jiným formám přispůsobování a ovládání přírody, třeba více silou duševní než fysickou. Nebude tedy nikdy nedostatek živých podnětů k živé lidské reakci, a Spencerův ideální stav sociální, kde není bojů a kde vládne »pohyblivá rovnováha,« zdá se býti Barthovi »pro tento pozemský

---

[1]) Srovn. »Sociální dění a jeho zákonnost« ve Sborníku. práv. a stát. věd, 1903—1904, seš. 1.

svět věčnou utopil.« K tomu Spencer byl sveden svým naturalismem. »Přenáší rád prostorově-fysikální poměry na duševní dění;« chce psychický vývoj vysvětliti přetřiďováním hmoty a pohybu. Představuje si jedince i společnost i tehdy, kdy jde o poměry mezi lidskými vůlemi, jako »soustavu mechanických sil rozdílného směru, které na konec dospějí k podobnému klidu, jako jednou na sklonku všech dní dostředivá a odstředivá síla oběžnic. Avšak organický a najmě duševní svět má vyšší zákony než zákony pouhého mechanického vyrovnání.«

Ale k čemu tyto rozklady? Ne k tomu, aby snížena byla velikost Spencerova výkonu, nýbrž aby nebyla nadsazována tak, jak on sám si nepřál. Věděl — již proto, že hlásal učení nenáhlého vývoje, že teprve budoucí bádání ukáže, v čem na pravdu uhodil, v čem pochybil. Věděl, že i kdy by schema toho vývoje, které nastínil, osvědčilo se ve všem všudy správným, sňal závoj toliko s jedné stránky věcí, totiž s té, jak vznikaly. Až dosud sami Angličané uznávají, že podal spíše popis [1]) než zákon vývoje věcí. A právě proto, že mu šlo o to, aby ukázal jejich evoluci z bytostí předchozích, méně dokonalých, kladl větší důraz na nižší stadia vývoje než na pozdější. Odtud pochopitelno, proč i duševní život lidských jedinců a lidské společnosti vyličoval se zálibou, pokud připoután jest k tělesnému a vůbec podmínkám přírodním, pokud jest takřka zvířecím, a méně vytýkal svrchní jeho proudy, které nejsou tak závisly na popudech fysických. Tento důraz na nižší stránku lidské bytosti (i v ethice) moderní čtenář arci snáší jenom s jakýmsi odporem. Zdá se mu, jako by Spencer člověka zprva příliš snižoval a teprve v mlhavých končinách vzdálené budoucnosti vykouzloval ušlechtilejší jeho podobiznu. Obraceje zrak svůj zpět do minulosti, nerad se hlásíš k těm předkům, o jichžto sobectví, nesnadno kroceném a jen znenáhla vychytrávajícím, čteš spousty dokladův. I kde jsi myslil, že zastihuješ jakýsi záblesk ctnosti, skličuje tě domněnka, že to byla ctnost pouze vynucená. Počínáš podezírati své ideály, jako by bývaly bludičkami nad bažinou. Hledě v před, tušíš sice kdesi v nedozírné budoucnosti cosi jako lidské anděly, ale tato náhrada jest slabá, aby tě vyléčila z předchozího trapného »rozčarování.« Povaha lidská jest již taková, že ji mocněji dojímají sta a sta skutečných praecedenčních příkladů vypočítavého egoismu než velebené vzory teprve příští nezištnosti. Připouštíš, že Spencerovy ethické předpisy snad dostačí, aby jedincům nebo společnosti ten život fysický, na který filosof takovou váhu klade, šťastně uplýval, a že si jej zachovají, uposlechnouli toho, k čemu se jim radí. Čím puzeni jsou lidé k tomu, aby si život udrželi, to Spencer vysvětlil, ale nevysvětlil, co žene je k tomu, aby jako Sokrates a Hus proti společnosti se obraceli a za své přesvědčení i života se vzdávali. A tak i nyní mravní závazek — zůstává tajemný.

[1]) »Not properly a law, but rather a description of the process« (The illustr. Londoner News).

Sfinga hrůzy.

(Abu'l haul.[1])

— Dru. Otakaru Hostinskému. —

Pluk dělných lidí bez práce a zisku
v poušť Lybickou vzal Cavigliův chvat,
již obří sfingu hrůzy z moře písku
zas po staletích měli vykopat;
znoj jejich píle odvažoval zlatem,
tož Ethiopci v pouště slunci vzňatém,
ač umdlévali, chutě díla dbali,
až sfingu, matku hrůzy, vykopali.

Byl velebný to objev zašlé doby,
jenž sta let v písku dřímal, bouří plen,
an věky oloupený o své zdoby,
stál stejně jako dělník udiven
a na východ zřel vyvaleným zrakem;
šeř večerní vše posouvala mrakem
a pracovníky ponořila v spánek;
lid snil a pouští šepotný táh vánek.

Noc spěla k vrcholu, kol ticho vládlo, —
tu z ňader sfingy hluboký zněl vzdech,

[1]) *Abu'l haul* po česku vlastně *Otec hrůzy;* že však sfinga v češtině jest rodu ženského, užíváme prostě názvu *Sfinga hrůzy*.

Caviglia nazýval se italský inženýr, jenž řídil vykopávání zavátých pískem památek dávnověkosti egyptské pro francouzského učence Marietta. Tohoto povolal na doporučení vlády francouzské místokrál Said paša, aby zachránil a zachoval, co se po hromadných loupežích starých i nových národů zachovati dalo. Učený Mariette skvěle se osvědčil. Strhal celé vesnice o 100 a více chyších, jež vystavěny byly na střechách zapadlých chrámů a paláců, a shromáždil ve velikém Museu v Bulaku na 20.000 předmětů ohromné ceny, někdy až 6000 let starých, nepatrných to zbytkův, ušlých vandalismu hlavně zběsilého Theodosia, jenž při zavádění křesťanství strhnouti a rozbiti kázal přes 40.000 obrovských soch, ač k obeliskům a chrámům ani nepřihlížíme.

Harmach byl bůh slunce. *Kemm* jmenovali staří Egypťané svou zemi a *Jaro* říkali Nilu; *Sebek* byl bůh věčnosti, *Nef* = praduch, *Pešt* = prostor nekonečný, *Net* = hmota; všecka tato božstva spojená nazývala se Amun. *Zoan* jmenovalo se město, kde Mojžíš divy tvořil; *Ra* a *Hathar* byly bohyně dne a noci, *Pašt* bohyně nekonečnosti; *Ptah*, bůh ohně a tepla; *Anuka*, bohyně země. *Sefecha* byla bohyně dějin. *Labyrint* byl palác o 3000 síní, z nichž byla polovice nad zemí a polovice pod zemí.

Latinský nápis na stehně sochy Memnonovy zní v překladu takto: »My A. Iustuleius Tenar, první setník XII. legie, Cajus Valerius Priscus, centurio XXII. legie a Lucius Quintus Viator, decurio, slyšeli jsme Memnona v jedenáctém roce Nerona, našeho císaře, 12. dubna v hodině první.« — O všem ostatním lze se dočísti v obšírnějších dějinách Egypta.

jak žuly sten, když hruď jí ryje rádlo,
jak z vězně úst, jenž tone v smrti snech;
sfinx okem strnulým kol kolem zírá,
div kamenný, jenž v lebce zvolna sbírá,
co nijak srovnat nemůž s novým časem,
a chvěje se a mluví polohlasem:

»Už paměť má se v minulosti tratí,
už roste doba na pět tisíc let,
co z hory žulové mě vytesati
dal velký Cheops divem v dálný svět
a Chefren, jenž si v pyramidě hoví,
mě posvětiti kázal Harmachovi,
an sluncem svítí na veškeru zemi
a pán a bůh je bohy nade všemi.

Už po desáté zbavena jsem písku
od doby té, a vždycky znova zas
běs samum sbírá v dálce jej i blízku,
by u mne hrozný slavil hodokvas;
by nezdolnou a neúkrotnou mukou
mě zasypával obrovitou rukou
a v zuřivosti s planoucím msty dechem
zid' v zrak mi vrhal zhouby divým spěchem.

A pokaždé, když milosrdné ruce
mě zbaví tíhy ňader sevřených,
bych oddechla si po věčité muce
a výše hledíc z písku žárů mstných
zas uviděla slunce v záře svodu
v kraj Nilský snášeti se od východu,
vždy strnu úžasem než doba mine,
že všecko změněno, že vše jest jiné!

Pe bohyně jen šat zřím: hvězdné divy,
a Eah, jejich strážce mračný vůz,
a dole poušť; kde pobřežné jsou nivy
a zase poušť, tu němou matku hrůz,
jíž v klíně kosti mrtvol tlí a stany.
I nohy mé jsou v písku zahrabány
i zbytky trosek velebných dřív chrámů, —
aj, žijili, či vše je hříčka klamův?

Kde Kemi čarovné jsou ráje asi,
jichž stromů plody udiven byl svět,
kde orných polí obrovité klasy,
kde faraonských sadů zářný květ?
Kde slavnostní jsou velbloudi a sloni?
Kde zlaté vozy s nádhernými koni?

Kde zvuky harf, z nichž moře písní znělo?
Kde, kde to dnes, kam všecko se to dělo?

Kde Menes je, jenž Kemi v zázrak zvedl?
Jen skrovné zbytky vidím pyramid,
zrak můj ne Memfis už, jen vísku shledl,
v ní jakýs přeubohý, cizí lid;
kam zřím, vše jino, posud v snech-li tonu?
Kde sláva je a síla faraonů?
Kdo král, jenž ondy slaven poctou boha?
Kde je? kde je? proč nezřím Amenoha?

Kde Hyksové, jichž vládci pásli stáda?
Kde židé, jejich nohsledníci, jsou?
Kde žida Josefova moudrá vláda?
Proč nezřím ho, kam zašel s Asnatou,
již Farao dal kouzelnou mu ženou?
Proč Ahmesa tvář nezřím převznešenou,
jenž v plamenité mysli orlím vzletu
svá díla v podiv nechal všemu světu?

Kde pilný lid, jenž proměnil poušť v nivu,
proč chránce věčna, Sebek, nestřeh jej?
A kde je Zoan, město plné divu,
v němž kouzla konal Mojžíš čaroděj?
Kde Menkaa, jenž v slávy plném jasu
na posměch záhubě a na vzdor času
svůj zdobil hrob, jejž otrok za chléb boří,
a jehož rakev bouře skryla v moři?

A kde jsou Théby, kde že v dál i blízku
je z žuly jehel bezvětevný les?
Kde jsou ty hroty lesklých obelisků?
Kde náhrobků a památníků směs?
Jen Memnon, šíp když slunce v hruď mu lučí
a zlatí ji, jak ondy smutně zvučí,
až na východě svitne hvězda denní,
snad vzdychl též, jak stále vše se mění.

A kde je Ramses, ve skalní jenž kobě
skryl k poctě věkům řadu vlastních soch?
Kde Sesostris, jenž duchem v času zlobě
výš orlem vzlét a nával hrůzy zmoh.
Kde je, kde je, jenž vojska za lomozu
dal čtyři krále připřáhnout si k vozu,
když, zlatou dvojkorunu na temeni,
v chrám vykonat spěl modlitbu svou denní.

Kde je, jenž hrdě zval se králů králem?
Kde vznešeného jeho ducha vzlet?
Kde kněží jsou, již o něm s teskným žalem
vší zemi vyprávěli tisíc let?
Kde Psometik, jenž po číši vztáh rámě,
by pitnou obět bohům přines v chrámě
a po svých druhů příkoří a hádce
stal z vyhnance se mocný samovládce?

Kde jeho paláce jsou divů plny?
Kde Moeres jezero? Jen žlutý lesk
zřím z jeho zbytku, dárek skrovné vlny,
jež zahnala sem Jara slzný stesk.
Kde Labyrint, jenž v div jsem zřela státi,
když Tutmas rozkázal mě vykopati,
jak v sen mu děla vůle Harmachova,
než vzteklý samum zasypal mne znova?

A zde je Apris, postrach Egypťanů,
kde Amasis, jímž padl Babylon?
Ó, žel, ať v tu, ať v onu hledím stranu,
vše jinako, vše změnil časů hon!
Kde bohové se skryli slabé vůle?
Vše, vše to tam, jen světa různé půle,
jak ondy řídí Ra a Hathar černá
a Pašt, všemíra velkost bezeměrná!

Vždy po staletích ze sna v krátkou chvíli
zpod příkrovu jsem probuzena zas,
bych pohledla, jak v záhubu se chýlí,
co v údiv světům vytvořil kdy čas;
vždy zřím pak, že Nil líněji se vine,
a vždycky tváře neznámé a jiné
a stále jiné, neznámé mně řeči
a na všem spousty písku stále větší.

V něm ukryt Ptah je, zkácen temna syny,
v něm skalní chrám a nádherných soch tlum,
vše zaniklo, jen samé rozvaliny,
řad sloupů jen! Kde Isidin je dům,
v němž ondy chudým dávány jsou chleby?
Vše zničeno, vše; po Memfidě Théby,
v nichž řádil Kambyses, ten Peršan divý;
kde, kde že jsou ty země krásné divy?

A kde je Kambyses, msty lítý vazal,
jenž v Saidě vítězstvím se běsně vzpjal
a Amasisa v rakvi mrskat kázal
a lebku jeho vztekle rozkopal?

Kde bratr jeho Bartja, jatý v Suse?
kde vojska v poušť vyslaná k hrůze
as žhavým pískem zasypána leží?
To Anuka jen ví, leč jiný stěží!

A kde je Majhar, z jehož krve žáru
zas štěstí červánkem vzplál jas a ples?
Kde Ptolomeus dlí, jenž světlo Pharu
jak nové slunce vznesl do nebes?
Kde paláce, v nichž vínem lásky zpilá
lstně Kleopatra vládla rozmařilá,
jež k ukojení nádherného těla
i Caesarova vraha milcem měla?

Kde jsou, kde jsou, vždy ptala jsem se znova
a každým procitnutím ptám se zas,
leč nadarmo; vždyť křídla ocelová
a neprůhledná na vše klade čas;
kdož ví, co pod nimi vše leží skryto,
vždyť zrušeno i to, co v žulu ryto;
jeť neúdolná klidná jeho síla,
a hlava má se vždycky roztesknila.

Já kvílela, až nepřítel můj dravý
zas obrovitá černá křídla vznes
a svál mi písek po temeno hlavy,
až žoldnéř caesarův sňal jeho směs;
však nebyl Egypt už mých předků zemí:
už Ramsesův pad kmen i s haluzemi,
mdlý Caesarion sťat Oktaviánem
a Řím byl říše Menesovy pánem.

A zas a zas jsem drahná léta spala,
až Priskus písek rozmet, jenž mne kryl,
a rukou, jež mne z pouště vykopala,
své jmeno do podstavce v skálu vryl . . .
Kde Priskus teď, kde žena Hadriána,
jež zvědavostí ke mně v poušť je hnána?
Už po nich obou nikde ani stopa,
jen nápis dí to v stehnách Amentopa!

Kde Theodos, teď hrozný kat, se kryje,
jenž víru v Krista vraždou vštěpoval
a k jeho slávě tělo Hypatie
od zvrhlých rabů městem smýkat dal?
Kde příšerný je zlosyn Karakalla?
kde ta, jež za Palmyru bojovala?
kde Firmus rek? kde Achill k právu tupý,
jenž prchnout musil lidu za potupy?

A kde je Sarbar, Kambysa druh nový?
Kde mravenčí jsou vojska Arabův?
Kde jejich paláce, kde jejich rovy?
Kde pěvci krásy čarodějných snův?
Kde Ludvík as, jenž světcem dán byl světu,
že zloby ohněm zničil Damiettu?
kde Derkut je, kde Kansu v boji hbitý,
jenž bez vzdechu mřel koňů pod kopyty?

A znova přilít samum s hrůzy dechem
a vše, co v staletích mu člověk vzal,
zas přes noc s vášně neúkrotným spěchem
na plece mé i témě nasypal;
a znova přes hlavu mi létly věky
a z rukou bouří nové písku řeky,
bych nezřela, jak závistivá doba
kol kolem řádila i lidská zloba.

Kdož o mne dbal? Lid zotročený, tupý
jak před strašidlem mimo jda se chvěl,
strach oklikami divochů hnal tlupy,
když Memnon žalem úzkostlivě zněl;
čas hltal čas a doba líhla dobu,
jas slávy prch; trůn její vzala zloba
a vznešenost se děvkou hanby stala . . .
Zda Sefecha stý díl jen znamenala?

Když z hrobu opět čas mě pozved nový,
stál, kde dřív Memfis kvetla, města díl,
ten Fostad slul, stan říše prorokovy,
jenž s Kahyrou pak říše tvrzí byl;
a kde jsou kalifové? Čas vše zmarní,
ti tam jsou knížata i vládci svární
a na věky se skryla v smrti klínu
už sláva Eibegů i Saladinů!

A kde jsou pouště kočovníci snědí,
ti nebes zkoumači a pěvci as?
Za jejich hvězdami jich učeň hledí,
ač ten i onen mušky svitem zhas.
Kde velký Ali, kde zbůj Mameluků,
jichž zvůle v těžkou uvrhla mě muku,
až ukrutníci Selimova davu
v terč kulí dělových mou měli hlavu.

Je rozbito mé líce i hřbet sporý,
je poraněn a seslaben můj hled,
však přec jej zřela jsem, jenž vojsk svých sbory
od jižních moří k pyramidám ved.

Kde je ten malý mužík s velkým čelem,
jenž prošít svět jak orel v letu smělém,
kde Napoleon? Snad dle lidských zvyků
mřel kolos ducha v poutech trpaslíků?

Co nyní kol? Ó Kemi, tuk tvůj ssají
lstní kupci, dravci z věčných moře mlh,
jsi spoutána jich ozbrojenou lájí,
jež v tobě hřeje se jak v hnízdě plch
a tyje z chudých mozolů a krve, —
ach jinak, zcela jinak bylo prve
v té bohy vroucně zulíbané zemi,
ó jaký žal nás stíhá, Kemi, Kemi!

Kde jsou, kde jsou, kdo v proklet i vděku
nás, děti pouště, hnětli? Zašli zas!
Kde pohádky jsou šedesáti věků?
Kam dojdou ti, jež po nás zrodí čas?
Kde našich předchůdců jsou epitafy?
Kde těch, již dovzdychali v hradbách Jaffy
a v moře padli u zdi Abukiru?
Proč my ni lidstvo nesmíme žít v míru?

Ó žel, ó žel! Vše vůkol doba schvátí!
Proč pokaždé, když jal mě žití svit,
zmar zřela jsem? Ach spát už, věčně spáti
a navždycky se v písek ponořit,
bych přála si! Ó samume, spěš, vstávej,
ne jenom hruď, i lebku zasypávej
a v divém běsa víření a ržání
spát v úkrytu mě nechej do skonání.

Vše, vše je pryč, co bylo; vše je jino,
je neustálý divý času let
a věčné jest, co nikým nestvořino,
jen božstva: Sebek, Peršt a Nef a Net.
Vše Amun jenom na chvíli zde hostí,
jen on je od věčnosti do věčnosti
a zjevuje se v podobě vždy jiné,
co mimo něj, vše hyne, hyne, hyne!

Vše, všecko hyne kol i pyramidy,
jež rozvrtal červ člověk: časný hmyz,
ty věku mezníky a časné bídy,
jež k pokolením křičí: Lidstvo, víz,
víc nežli samo jsi, jsou tvoje díla,
dřív zahyneš. Co vzdor je tvůj a síla?
Co za čas po tobě, co po nás zbude?
Jen změna, věčná změna trvat bude!« —

A sfinga vzdechla v půlnoc usedavě ...
Mdlý dělník procit, vstal a k práci šel,
bůh Ra se sklonil k sfingy dumné hlavě
a líbal ji, až zrak jí zaslzel,
když sklonila jej k lidí cizích dílu.
A chvějící se žluté vlny Nilu
cos palmám šeptaly, jež podál stály,
a pyramidy k nebi růst se zdály.

Adolf Heyduk.

Za doby předbřeznové.

List z kroniky král. města Nymburka.

Napsal

Ferdinand Schulz.

V nížině Polabské, široko otevřené větrům Krkonošským, jaro pravidelně prociťuje později než jinde v Čechách středních. Však r. 1842 pospíšilo si. Už počátkem března měsíce zavládly krajem lahodné vánky západní, přinesly do něho hojnost dešťův mírných a teplých, práce na polích se dařily, a když v polovině dubna od jihozápadu stálými vánky přibývalo tepla, rozlehlá rovina na několik mil kolem města Nymburka za několik dní zaskvěla se nejsvěžejší zelení pod temněmodrou oblohou. Tráva na lukách bujela, osení na polích hnalo do prvních kolínek, vrbová obruba klikatého toku Labského už leskla se barvami tmavšími, stíny v listnatém stromoví na poloostrově Topolce kvapem houstly, i stará dubina, chudičký zbytek někdejšího nádherného tajuplného hvozdu, zdobivšího od nepaměti po několik století levý břeh Labe odtud až do Poděbrad, už usmívala se na okolí své žlutězeleným mlázím. Ptactvo zpěvné pospíchalo z jižní pouti; každého rána přibývalo sladkých hlásků jeho na zahradách, kde koruny hruší, třešní a slivoňův už už jemně se bělaly poupaty polopuklými ...

I všechen život obyvatelstva Nymburského mimo příbytky a dílny domácí toho roku už dávno byl v čilém proudu. Jakmile obstarána pole, hlavní činnost měšťanstva soustředila se v píli, aby už do tohoto leta napravily se všechny škody, jež v městě způsobil veliký požár r. 1838.

Už na pátý rok opravují se obydlí méně poškozená, staví se domy a domky nové. Bylot potřebí napnouti všechny síly peněžní i pracovní, aby třetina města, ztrávená onoho roku za jedinou noc ze dne 13. května měsíce, co nejdříve opět se zdvihla z rumu.

Počátkem r. 1842 zbývalo v západní části města už jen několik spálenišť. Poslední z nich byl dvůr Mollinarovský, už mimo druhý, vnější příkop městský při silnici u mostu.

Neméně pilně než na stavbách buď opravovaných buď nových pracovalo se zároveň i na rozbírání a odklizení dvou bran městských, řečeným požárem velice poškozených: totiž brány mostecké čili Labské a brány Boleslavské.

Brána Labská, prvotně nejnádhernější ze čtyr bran, mohutností svou vynikající nad pevný kruh hradebních zdí Nymburských, byla tehdy snesena až pod polovici své výše: nad ostrým obloukem průjezdovým popukané zdivo vyrovnáno jen pro umístění hodin a pokryto plochou stříškou z prken. Brána Boleslavská, uzavírajíc město před samým mostem, jenž vedl přes vnitřní příkop na »valy,« rozbírala se tehdy i s rozpukanou věží svou až po ostrou klenbu průjezdovou. Kamen a cihly tu vylámané koupil tehdejší purkmistr a dal z nich ihned stavěti úhledný dům o jednom poschodí jen asi tři sta kroků odtud na předměstí naproti nově zřízenému dvoru Mollinarovskému.

S prací bylo všude velmi naspěch. Nejvíce tam, kde šlo i o stavbu stodoly. Počítánoť, když jaro v plné síle své oplozující letos dostavilo se tak neočekávaně záhy, že i žně letošní budou rannější než bývají. Při tom celé město, vlastníci polí i lid pracovný, těšili se, že letošní žeň bude bohatší, než byla po několik let právě minulých, a že všechna sklizeň se dostane šťastně pod střechu.

Bylo k večeru počátkem května měsíce.

»Snad Pánbůh konečně smiluje se nad námi!« se zbožným povzdechem před vchodem do brány Boleslavské pekař, jemuž někteří říkali Pajč, někteří Bičiště, zastavil se u souseda Cyrusa, vůdce muzikantů Nymburských a nájemce obecní míry, na kterou měřilo se domácí obilí při prodeji hlavně kupcům cizím.

»Aspoň sluníčko usmálo se na nás letos dříve než jindy,« odvětil Cyrus, jenž tu byl stál už hodnou chvíli, dívaje se, jak těžká to práce, vylomiti opět kousek zdiva ze staré brány. A všimnuv si, že pekař má na rameni motyčku, prohodil tázavě: »Byl jste zase v polích?«

»Vyběhl jsem před chvílí z domu,« přisvědčil pekař, »jen tak,« připojil, obraceje zrak svůj po sobě samém. Bylť na boso v sešlapaných pantoflích, v modrých, plátěných nohavicích, zavázaných nad kotníky a v dlouhé kazajce ze zeleného, černě kostkovaného moldonu, na hlavě placatou čepici, všecek pomoučen na staré, vrásčité tváři i na oděvu. »Včera tam někdo po průhoně hnal dobytek. Našel jsem souvrať rozšlapanou. Tak jsem tam dnes doběhl, abych tu neplechu srovnal.«

Při tom ukazoval motyčkou, jak to udělal.

»A jak vypadá osení?« Muzikant dal se s pekařem zvolným krokem prostřed silnice do města.

»Všechno jako z jednoho požehnání božího,« levou nohou pokulhávaje liboval si nadšeně pekař. »To se to bude péct z nového! Už abysme to měli raději všecko doma ve stodolách! Věru, že letos prvně po tolika letech zase nám nestačí!«

»Však už je zle o zrno, milý sousede. Štěstí, že posud máte ňáký pytel mletí. V celém městě není na prodej ani čtvrtce zadiny. Co kdo udržel na sýpce, má jen pro sebe na chléb. V zimě všechno vyprodáno, aby bylo čím platit stavby a dát něco na dluhy . . . A jak ukazují se prosa?«

»Jedno lepší než druhé. Sám ho mám jen pod několik lih, co jsem najal od obce vedle silnice v ‚lodici.' Lituji, že jsem nenasil tenkráte samé proso. Nejkrásnější má mydlář ‚na vrších.' Jen aby hezky sypalo a dobře platilo.«

»Ondyno už schválním poslem poptávali se i u nás Jilemničtí, jak to asi s prosem letos tady bude? Vzkázal jsem jim, že letos budou moct najíst se jahel jen od nás více než do syta.«

Uprostřed ulice Boleslavské stanuli. Bičiště tam měl svůj domek na rohu ulice Dobytčítržské. Pokynuv hlavou podal Cyrusovi ruku na rozloučenou.

»Musím honem zadělat na preclíky. Židé objednali si jich pro sebe deset pletencův!«

»Vypecte jim je jako kůrčičky na vepřové pečeni,« potutelně usmál se Cyrus, čtyřicítník urostlého, kostnatého těla, širokých ramenou a rtův odulých, už na odchodu. »Ať si na nich pochroupají!« A obrátil se k náměstí.

»Abych nezapomněl, sousede,« ozval se za ním pekař už od svého krámku, vyvěšeného z přízemního okna. »Víteli o nějaké čtvrtci pěkně modrého, sladkého a nestuchlého máku . . .«

»Jaký pak ještě má být?« Cyrus jen hlavou k němu se obrátiv přerušil jeho řeč.

»Spolehnu se na vás, a přijďte si zejtra ráno pro ňáký preclík, budou dobré,« už za prahem své síně povýšeným, tenkým hlasem pekař zval muzikanta.

»Košerovaných nejím!« ušklíbl se Cyrus a ubíral se k náměstí.

Tam právě z ulice Bobnické pružným, křepkým krokem vyšel voják v uniformě šedopopelavé, s rudými výložky na límci, rukávech a obrubě dlouhých vlaštovčích šosův u fraku, jako jedle stanul před lékárnou, nasadil trubku z lesklého mosazu na rty a už jasný hlahol veselé noty vznášel se nad náměstím a pronikal i do ulic, odtud vycházejících.

Byla to nota známá všem obyvatelům města už po dvacet tři léta: neměnilať se od té doby, co v Nymburce byla zřízena remontní a hřebeční stanice státní. Třikrát za den trubač vytruboval ji na třech místech v městě jakožto znamení, aby vojáci šli krmit koně ve velikých stájích, vystavených z cihlového zdiva starých hradeb.

Generál Wimmer, r. 1842 velitel jízdecké posádky Nymburské, velice si zakládal na trubači, jehož si přivedl sem od pluku kyrysnického.

Cyrus stanul na rohu náměstí před radnicí; ani sebou nehnul, pokud troubení trvalo. Pak pošoupl svou opelichanou ‚pan-

grotku' nad levé ucho, sešpulil odulé rty, jako by vojenskou notu chtěl opakovati, zvolna rozšířil tvář a polohlasitě pravil:

»Chlapík, ten trubač! Radost ho poslouchat. Člověk zrovna okřeje . . . Já také stokrát radší vezmu do ruky svou trubku než basu. Jaká pak to muzika na basu! Jen bručí jako vrčivá bába. Zazníli trubka, každý vesele poskočí. I při posledním soudě anděl zatroubí! Hned všichni mrtví budou vzhůru. Ani by sebou nehnuli, kdy by nad nimi zabručela basa!«

V těch myšlenkách zabrán zvolna postupoval po silnici středem náměstí k Labi. Měl v úmyslu, že zajde do mlýna zeptat se na nějaký výdělek. Tam sjíždějí se mleči z širého okolí, zvláště z pravého břehu Labského, kde pro tolik velikých vesnic mezi Vlkavou a Křincem není mlýnka ani o jednom složení; v Nymburce pak jest největší mlýn na celém toku Labském v Čechách: má šestnáctero složení. Zde se sejde obilí! Zde člověk také se doví, kde bude co ‚měřičného.'

Jen málo lidí mělo tou chvílí cestu po náměstí. Několik stálo jich po různu neb v malých skupinách před domy na podloubí, které s tří stran náměstí vroubilo. Na straně čtvrté, západní tento starodávný spůsob staveb městských, po ohni r. 1838 obnoven byl toliko při dvou domech krajních k ulici Svatojirské. Ostatní řada až k ulici Boleslavské postavena už bez podloubí.

Tam stál i nový veliký hostinec zájezdný, podle vlastníků svých zvaný »u Renčů.« Širokým průjezdem bylo viděti na prostorný dvůr, na dolním konci ohražený laťovým plotem. Průjezd až posud měl neomítnuté stěny, místo stropu jen několik zhruba otesaných trámů, mezi nimiž visely hrsti slámy, nahoře složené, a místo dlažby samý dolík v hlíně. Prostřed něho stálo několik mužův a žen, vesměs oděných ošumělými šaty vesnickými, s ranci a s raněčky na zádech. Jako by na někoho nebo na něco čekali.

Jakmile Cyrus se silnice je spatřil, houkl na ně. Patřili na něho mlčky.

»Což jste neuslyšeli troubit?« zvolal.

»Uslyšeli jsme,« ozval se muž vpředu skupiny a pohodil rancem svým, aby si ho narovnal na levé lopatce.

»A nevidíte, že rafička na věžních hodinách ukazuje už pět minut po šesté?« otázal se Cyrus důrazněji, vztýčiv pravici ke kostelu, vypínajícímu se nad východní stranou náměstí.

»Vidíme, že šestá už minula,« zazněla odpověď z průjezdu hlasem klidným.

»A nevíte, co jest vaše povinnost?« muzikant postoupil několik kroků proti hostinci.

Lidé z podloubí scházeli se kolem něho. Spozorovavše teprv, oč tu jde, dychtivě očekávali, jak to skončí.

»Víme, že máme už být za mostem,« odvětil ze skupiny v průjezdě jiný muž, vychrtlý, s dlouhou bradou.

»A proč tam nejste? Proč se rozmýšlíte? Což most Nymburský spadl?« s posměchem zvolal Cyrus do průjezdu.

Lidí se sbíhalo před hostincem a z chumáče jejich rozléhal se smích, vyrážely pokřiky.

»Zas ho příštipkujou!« drsným hlasem zachechtal se starý, šedivý Freund, vůdce skupiny v průjezdě.

»Možná, že už spad; nevíme!« dodal vedle něho malý, zavalitý Kantor. »Jděte tam na komis, pane Cyruse!«

»Pojďte všichni se mnou,« vesele vybídl muzikant celý hlouček. »Barvíř mezi mosty půjčí mi pramici; převezu vás všechny na bělidla.«

»To by bylo proti panskému nařízení,« bránil se Freund a druhové jeho přisvědčovali mu pokyvováním hlavy.

»Nařízení zní, že o hodině šesté z večera máme přejít Nymburský most, a ne aby nás někdo převezl na protější břeh,« vykládal Kantor, ošívaje a vrtě se s rancem mezi ženskými jako na obrtlíku.

»Tak, tak,« potvrzovaly tři ženské. »Na pramici nepůjdeme, na vodu nikdo nás nedostane.«

»Budeme v Nymburce jednou nocovat,« obrátil se k nim Freund s veselou tváří. »Nymburští páni musejí nám dát dobrý nocleh, pořádnou večeři a k snídaní kafe. Proč mají takový most, že nemůžeme po něm na druhou stranu? . . .«

Chumáč lidí před hostincem dal se do hlasitého smíchu, že Kovaničtí židé jednou se vyspí v Nymburce.

»Podívám se tam dolů, jak to vypadá na mostě,« řekl mrzutě Cyrus a už zaměřil k Labské bráně. »Zatím nechte si rance na zádech,« obrátil se po několika krocích k židům, jimž celá příhoda patrně dělala potěšení.

Od 5. října r. 1628 židé nesměli v Nymburce bydliti. Kdož toho dne tam byli usedlí, z rozkazu Ferdinanda II. museli město opustiti. Usadili se pak v sousední vesnici na levém břehu Labském, v Kovanicích. Odtud ráno přicházeli do Nymburka a do jeho okolí na pravém břehu za svými obchody. Ale přes noc nesměl z nich v Nymburce zůstati žádný. Nařízení o nich znělo, jakmile na hodinách kostelní věže Nymburské ručička doběhne na šestou, že všichni musejí býti na mostě cestou domů, do Kovanic. Od tohoto ustanovení správy státní magistrát Nymburský koncem let třicátých století minulého udělal jedinou výminku, dovoliv doktoru lékařství, Genitzovi, stálý pobyt ve městě. Při tom zůstalo až do r. 1848.

Cyrus pospíchal k Labi. Nebylť toho dne vyšel z města, ale o správce mostu nevěděl do té chvíle, ač mu neušlo nikdy ani sebe menší hnutí na veřejnosti.

V bráně Labské ustoupil těsně ke zdi, aby mimo něj mohli pohodlně přejíti dva chodci. Přicházeli volným krokem silnicí, stoupající od řeky na náměstí a byli zabráni do hovoru. Mluvili německy. Byli to generál Wimmer a domácí rodák, mladý lékař Jan Dlabač.

Generál Wimmer, postava silná, vysoká, vypadal ještě vyšší ve dlouhém, k tělu přiléhajícím, až po kotníky sahajícím plášti

z bílého sukna s červeným límcem. Pod černou čapkou důstojnickou splývaly sněhobílé vlasy hluboko do týla, před ušima dvě široké kosinky jejich sáhaly až do polovice obličeje přirudlé pleti a plných tváří. Pravice generálova pošvihovala dlouhým, pleteným bičíkem se stříbrným kováním na rukojeti, v levici nesl náčiní zahradnické z lesklé oceli: pilku a žabku.

Pracovalť od samého oběda na parkáně, terasovitě zřízeném na vnější straně pobořených hradebních zdí Nymburských, od budovy špitální u velkého mostu až k bráně Svatojirské. Minulého podzimku byl tam nasázel podle dolního plotu laťového převzácných zákrslíků jabloňových a hrušových, ke zdi pak množství sazenic ušlechtilé révy a broskvovníkův. Od konce února už tam dochází přihrabávat prst, uvazovat, zastřihovat větvičky, aby rostly v určitých tvarech a směrech. Nabylť záliby a vyučení v sadařství a květinářství u svého strýce, generála barona Jakuba Wimmera v Praze. Sám opět vycvičil si v oblíbeném umění v posádce Nymburské dva důstojníky: Schupplera a Trauna. Ti tráví s ním na parkáně téměř všechen čas. I dnes mu tam pomáhali. Zůstali v práci zahradní, i když on odešel. Odcházel totiž, jakmile na blízkém náměstí o hodině šesté zazněla trubka vojenská.

U vchodu do Labské brány setkal se s mladým lékařem městským, doktorem Dlabačem. Věděl o něm, že pilně vyhledává a sbírá paměti rodného města svého, aby sepsal kroniku Nymburskou. Vážil si mladého lékaře rovněž jako dějezpytce a měl k němu upřímnou náklonnost. Rád potkával se s ním a po každé dal se s ním do hovoru. Vyptával se ho, co nového a zajímavého zase vypátral o minulosti staroslavného rodiště svého. Často litoval, že nemůže mluviti s ním po česku, neuměje jazyka toho více, než čemu se teprve zde naučil pro nejnutnější potřebu služby vojenské.

Vida konec mostu u samého břehu opět rozebraný, naklonil vysokou postavu na pravo k doktoru Dlabačovi, sahajícímu hlavou jen k jeho ramenům, a vyslovil své podivení, kdežto v Poděbradech loni byl vystaven přes Labe most železný, že v Nymburce, ačkoliv tudy už na dvanáctý rok vede hlavní silnice vojenská z Vídně na Jihlavu a Čáslav do Mladé Boleslavě a dále až do Liberce k samým hranicím království českého, do té chvíle mají most jen dřevěný a i ten velice špatný, že vlastně ani nevychází ze správky.

Cyrus uctivě se uklonil, sňal pangrotku a s hořkým úsměvem pravil po česku:

»Ani pravnukové naši nedočkají se tu lepšího mostu. Naopak tahle rachota bude jen čím dále, tím horší, jestliže velká voda nesmiluje se nad ní a neodnese ji. Šlápněte na ni na tomhle konci, a všechny mostnice vyskakujou na ní jako klavesy na rozbřinkaném klavíru.«

Opět zdvořile pozdraviv mrzutě vykročil z brány k Labi.

»Měšťan Nymburský už aby se styděl i před těmi handrlaty!« bručel před sebe. »Ale já to spravím. Musejí na noc domů. Do postelí Nymburských se nedostanou.«

A zrychlil krok k tesařům, upravujícím už nejkrajnější mostnice.

Generál s doktorem zvolňoučka stoupali prostředkem silnice, vedoucí od samého břehu vrškem dosti příkrým na kraj náměstí. Doktor k žádosti jeho tlumočil mu, co Cyrus právě byl pověděl po česku.

»Tak zle snad přece nebude,« mínil generál, švihnuv bičíkem před sebou, jako by chtěl odehnati něco nepříjemného. Pak stanuv na nejpříkřejším místě silničního vršku, právě před dlouhým nárožním domem v levo, kde bydlil v prvém poschodí a kde voják vytaseným palašem na stráži mu salutoval, otázal se průvodce svého:

»A byla vždycky taková bída se zdejším mostem?«

»Nebyla,« odvětil doktor. »Pokud jej Nymburk měl ve správě vlastní. Sám jako chlapec pamatuju se na něj, jak byl dobrý, ačkoliv už koncem století minulého obec udržovala jej s velikou škodou svou. Vláda Vídeňská totiž odňala jí mýto z něho a dávala jí na opravy jeho z bohatého příjmu ročně jen 409 zl. 36 kr. To ovšem nestačilo, a obec byla nucena přidávati ze svého skromného jmění, chtělali zachovávati most ve stavu dobrém a bezpečném. Konečně před dvanácti lety, když byla zřízena tato silnice z Kolína do Mladé Boleslavě, zastaven i ten nepatrný příspěvek k obecním potřebám, správa státní odňala Nymburku most nadobro a oznámila, že nadále bude udržován z jakéhosi silničného fondu zemského. Jak to udržování se děje, o tom jste se, pane generále, přesvědčil sám už za nedlouhého pobytu mezi námi.«

»A co tu počít?« generál prohodil, jen aby dal na jevo, že pozorně sleduje výklad doktorův.

»K účelům vojenským byla vystavena tato silnice. Účelům vojenským slouží tedy i most, bez něhož silnice neměla by ceny. Proto Nymburk nemůže nadíti se ani potřebné, důkladné opravy mostu svého dřevěného, tím méně stavby kamenného, nezasáhneli do toho správa vojenská . . . Škoda, přeškoda, pane generále, že most Nymburský nebyl v nynějším zbědovaném stavu svém už před osmdesáti pěti lety!« dodal mladý měšťan s upřímným vzdechnutím.

Generál upjal naň tázavý zrak s výrazem překvapení.

»Bylo by to bývalo velikým štěstím nejen pro Nymburk, ale i pro naši vlast, ba pro celou říši,« ujišťoval doktor.

»Nerozumím . . .« omlouval se generál.

»Vítězství hraběte Dauna u Kolína bylo by dostalo následky neočekávaně skvělé . . . Vojsko pruské, co ho bylo po porážce, bylo by se octlo v zajetí i se svým králem! Ten opustil bojiště a s nepatrným průvodem jízdným prchal napřed k Nymburku,

aby stihl k mostu, jedinému té doby přechodu přes Labe odtud až do Brandýsa. Jen tolik vytažených mostnic, co jich bylo zdviženo dnes, bylo by na večer dne 18. června 1757 postačilo, aby Prusko bylo bývalo zasaženo ranou smrtelnou . . . Most tak chatrný, jaký tu máme nyní, by se pod návalem pruského vojska, prchajícího v zoufalém zmatku, jistě byl rozbořil.«

»Však král Fridrich přece vyvázl šťastně,« namítl generál. »A jak se podobá, vinou samých občanů Nymburských —« po kratičkém pomlčení dodal s přízvukem výčitky.

»Toto obvinění opakuje se proti Nymburčanům až posud i jinde,« vážně odvětil doktor. »Dlužno vysvětliti je i vyvrátiti. Pruský král ve velikých nesnázích po bitvě, ztracené u Kolína, osvědčil velikou odvahu. Vsadil všecko na přízeň náhody. Vlezl do pasti, ale věděl jen sám, že jest to past. Občané Nymburští neměli ani nejmenšího tušení, že mají ho v ruce, kterou třeba bylo jen sevřít. Slyšeli houkání a dunění hrubých kusův od Kolína, ale majíce na mysli, že král Fridrich proti Rakousku posud stále vyhrával, neočekávali nic jiného, než že i u Kolína zvítězí. Viděli se zase na první ráně jeho pychu, jeho válečného drancování. Uzavřeli a zatarasili se v příbytcích svých, trnouce strachem před následky opětného vítězství jeho. Celé město k večeru dne 18. června vypadalo jako po vymření. Náměstí zcela pusté. Když taková nálada zavládla Nymburkem, očekávajícím nový soudný den, král pruský s nepatrným průvodem dostal se s největší opatrností přes most na prázdné náměstí. Celá četa ničím nedala na jevo, že sám král jest v jejím středu, a on rychle rozhlednuv se prázdným prostranstvím sestoupil s koně, odloučil se od své družiny a v nejbližším okamžení už byl ve skrýši, v níž zajisté nikdo nebyl by ho hledal... Zde, pane generále.« Doktor Dlabač pokynul k pravému rohu podloubí, právě naproti bytu generálovu, »zde už tenkráte stál při pilíři veliký prkenný kotec, jaký tu stojí posud, té chvíle prázdný. Tam Jeho Veličenstvo pruské vlezl, tam se skrčil — a v úzkostech čekal, až nedobitky vojska jeho přispíší za ním od Kolína . . . To stalo se ještě téhož večera. Za noci vojsko pruské prošlo Nymburkem, pojavši krále svého mezi sebe . . . Teprve nazejtří ráno občané Nymburští dověděli se pravdy. Nejen že Fridrich u Kolína byl poražen, ale že po několik hodin ve zdech jejich se tajil, až mu přišla pomoc. Marno bylo litovati, že drahocenný ptáček jim uletěl. Klec jejich byla otevřena — neměli zdání, že on do ní vlezl. Strach jejich a dobrý most zdejší byly spásou jeho . . .«

Generál zvědavě přistoupil k naznačenému pilíři a kotci, který k němu byl přistaven. Bába, sedící tam za dvířky u svého zboží, křížal a pečiva, nemálo se podivila, co pan generál dnes tak pozorně si prohlíží stánek její; posud si ho nikdy ani nevšiml.

Mladý doktor se smíchem ji upokojil, aby se nebála.

Odcházeje s ním na náměstí, generál žertovně pravil: »Neníli to týž slavný kotec?«

»Nemohl jsem posud zjistit.«

Nymburk měl by zvláštní zajímavost dějinnou. Snad nynější Prusové by dali za ni mnoho peněz.«

»Leda aby ji zničili! Nebylo by jim věru příjemno, aby si prohlíželi a snad i cizincům okazovali prkenný trůn, na němž veliký král jejich kdysi se vystřídal s Nymburskou bábou ovocnářkou.«

»Měřil jsem očima tento kotec,« generál bičíkem pokynul přes rameno. »Slýchal jsem od svého strýce Jakuba, že král Fridrich II. nebyl postavy vysoké. Ale ať byl těla i pod naši míru vojenskou, vidím, jak se skrčil a skroutil, aby se vešel pod prkénko, na němž bába sedí v kotci.«

Doktor dále vypravoval generálovi, jakých pohrom a zkáz Nymburk a obyvatelé jeho od vzplanutí války třicítileté až do konce minulého století utrpěli od Sasův a Prusův.

»Něco z dějin tohoto utrpení vašeho města už jest mi známo z vypravování strýce mého, generála Jakuba Wimmra. Bystrá hlava! Škoda jí tam na hřbitově Bubenském, kam ji uložili před desíti lety. To byl nepřítel Prusův! Po prvé setkal se s nimi jako čtyřiadvacítiletý důstojník v pluku Degenfeldově u Mostu, kamž oni r. 1778 proti všemu právu vpadli. Vyznamenal se tehdy proti nim neobyčejnou udatností. Do smrti své nepřestal litovati, že mírem Těšínským už r. 1779 válečné činnosti jeho proti nim učiněn byl náhlý konec. Však brzy potom vyhlídl si nový spůsob, aby dal na jevo své nepřátelství proti nim. Nevím, známoli vám, že hlavně k jeho podnětu ustanoveno vystavěti na dolním Labi v Čechách, jako strážce pohodlné vodní cesty ze severu k nám, pevnost neobyčejných rozměrův a nejnovější úpravy?«

»Terezín?« dychtivě otázal se doktor, jenž o této činnosti zesnulého barona Jakuba Wimmra posud nevěděl.

»Ano, Terezín!« přisvědčil generál pyšným hlasem. »Strýc můj nejen vyhotovil nákresy pro stavbu veliké naší pevnosti, zřízené hlavně proti Prusům, on, muž nad míru podnikavý, převzal i opatřování veškerého dovozu při stavbě, která hlavně neúnavnou horlivostí jeho byla dokonána.«

Další hovor jejich přerušil Cyrus. Vrátil se na náměstí a silným hlasem volal na židy, posud čekající v průjezdě zajízdného hostince, aby honem šli, most že už jest upraven pro jejich přechod.

(Pokračování.)

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

III.

Mraky, z kterých napadlo sněhu, byly už kdo ví kde, obloha se zdvíhala a pak i projasnívala, až se podobalo, že na ní brzo může tu a tam proskočiti hvězdička. Zřetelně jsem rozeznával arci jen blízké předměty: břehy, pahrbky a dolíky podle vozové cesty, které jsem se nespouštěl. Z počátku jsem všecko vůkol bystře pozoroval; potom maje jistotu, že nyní už zblouditi nemohu, počal jsem zase myslit i na jiné věci.

Jmenovitě obživlo mi v paměti, co se u nás doma jednou v zimě přihodilo — tuším v ten rok, když jsem naposledy chodil do Kácovské školy. Ano, jistě to bylo v ten rok, teda před pěti lety, — právě v den, když jsem od svého spolužáka Karla Khola obdržel jeden ze svých největších pokladů. K těm u nás vždy náležely papír, inkoust, olůvko čili plajštift, musely jsme jimi šetřiti jako drahou mastí. Posejpátko bylo laciné, to jsme si na čerstvé písmo škrábali se zdi. Ale vlastního liniáru neměl můj bratr Josef přede mnou, neměl jsem ani já po něm; ve škole jsem si ho vypůjčoval od jiných, doma pak jsem linoval podle desky a třeba i podle pilky, ovšem ne na té straně, kde měla zuby.

Kholův otec byl truhlář, ale truhly nebo almary dělal ještě řídčeji než rakve; i správek míval po skrovnu, ač se chutě pouštěl i do flašinetu, ba i do klavíru a do varhan, když jim něco scházelo. Já jsem se octnul mezi jeho zákazníky na zapřenou: umluvili jsme s jeho Karlem, že mi dá udělati pěkný liniár.

Ale musel jsem dlouho čekati, často jsem Karla darmo upomínal. Až mi konečně hlásil a na pravdu toho se zadušoval, že liniár jest už v práci, zejtra že ho dostanu.

»Ale vždyť je zejtra čtvrtek,« namítal jsem, »a nemáme školu.«

»No, teda pozejtří — to snad už tě taky rohatý nevezme.«

Ve čtvrtek jsem doma šel z práce do práce. Dopoledne jsem venku na dvoře celé hodiny sekal chvůj, odpoledne jsem zas na šeré půdě celé hodiny dělal míchanici slámy a sena pro dobytek; nejzdlouhavější bývalo večer nekonečné škrabání bramborů, při němžto jsem naposledy už míval oční víčka těžká jak olovo. Ale dnes mi při všelikém zaměstnání bylo veselo, pořád jsem se v duchu těšil na zejtřejší den, jako by to byl veliký svátek. Nový liniár byl mé poslední pomyšlení, když jsem v noci usínal, a mé první pomyšlení, když mě ráno matka vzbudila.

Přes noc napadlo hodně sněhu, a mou první úlohou bylo ještě za tmy prohazovati a prometati na dvoře cesty k ovčínu,

sklepu, špejcharu, stodole a kolně, odkud jsem nosil do světnice palivo a přikládal do kamen. Bratři Francek a Josef a sestra Marjánka už přede dnem uklízeli koně, krávy a ovce; déle směla si na lůžku hověti toliko malá sestra Anička.

Před snídaním se dostavily přijednané mlatečky, první Hromaska, podruhyně.

»Zastaví se tu Honza, až půjde do školy?« optal jsem se jí na jejího syna, který byl se mnou stejného stáří.

»I hochu zlatý,« odtušila, »dnes není na školu ani pomyšlení.«

»Proč?«

»Ale vždyť venku je tak, aby tam ani psa nevyhnal. Těžko jsem se k vám dobrouzdala, je to kumšt, aby člověk nohu s bandorem vytáhl z takového sněhu. Ale Honza si proto nedá nohu za krk, — jen se zubil, že smí ještě zůstat v pelíšku. Po ránu on tu bude jako s keserem.«

»Můžete dnes dělat něco jiného,« podotkla naše maminka.

»Já do školy půjdu,« řekl jsem — ale s opatrnou skromností.

»Ty bys v ní nejradši ostával.«

To byla důtka, které jsem se tajně ulekl. Aby tak maminka řekla, že mi dnes musí na školu zajíti chuť, — dnes, když tam na mě čekala taková radost!

Byl jsem zticha, ale když se blížil čas, počal jsem se chystati na cestu, to jest, obouvati se.

»Kalhoty do bot, to je dobře,« prohodil bratr Francek, už dospělý chasník, — »jenže dneska bys měl do toho mít i vysoké punčochy, až přes stehna, jako nosívají myslivci.«

»Však mi nebude zima.«

»No pravda, ty máš horkou krev, — ale těch nových brslenek bys ušetřil.«

Bylo tomu teprva několik dní, co hančmochr staré otcovy koženky přešil na mé tělo; nebylo na nich dokonce viděti novoty, jejich původní žlutá barva už jen po stranách slabě prokmitala.

K Franckovu pošklebku doložil Josef, o čtyři léta starší než já: »Můžeš jich ušetřit i bez mysliveckých punčoch: prohoď si nejdřív cestu až do Kácova, a potom po ní půjdeš jako pán, ani bot neurousáš.«

Nechal jsem jich, byl jsem jen rád, že matka mlčí, nijakou záporou mé přípravy nezastavuje. Konečně jsem k ní přistoupil.

»Prosím vás, maminko, dejte mi něco na poledne.«

»Víš, kde je chléb, ukroj si.« odpověděla. »Caletka dnes už není. Pár jablek si také můžeš vzít. Nejmoudřejší by bylo, abys dnes do té nepohody nechodil.«

»Vždyť není tak zle.«

»Tobě ono je milejší venku se brodit sněhem než doma dělat užitečnou práci.«

»Ba ne« namítal jsem krotce.

»I když bývá lepší cesta, tobě prej se ani stará závěj v rokli nevyhne?«

Dělal jsem, jako bych nerozuměl, jen jsem bezděky zamrkal očima. Že jsme — já i druzí — jdouce ze školy skákali do hlubokých závějí s podobnou chutí jako v létě při koupání do řeky, bylo pravda, ale po tu chvíli jsem myslil, že maminka o tom nemá potuchy.

»V lese nad potůčky,« dokládala, »máte prej dokonce schované sáňky a vozíváte se na nich s kopce, dokud je vidět?«

»Já ne, maminko,« jistil jsem, »jestli druzí —«

»Nevím, že bys chodíval domů dřív než oni, obyčejně už bývá tma.«

»Když je den tak krátký —«

»A klouzačky tak dlouhé, co?«

Radši jsem už ani slovem neodmlouval, aby mi maminka nesáhla ještě hlouběji do svědomí. Když jsem jí potom dával »s Pánembohem,« ještě mne napomenula: »Děláli někdo jiný darebnosti, ty jich pomiň. A ničko jdi vsí, ne po zahradě — na cestě bude spíš prošlápnuto.«

Poslechl jsem jí, ale přesvědčil jsem se, že na cestě, pokud šla vsí, nebylo ještě prošlápnuté pěšinky; a hned za posledním stavením, za židovnou, byla v úvoze první veliká závěj, které jsem se musel vyhnouti, i nezbývalo než vylezti po břehu skoro po čtyrech na zahradu.

Nebe bylo zataženo, ale sníh poletoval jen řídce. Vítr si s ním pohrával, ale do toho, který ležel na zemi, byl by musel pořádně zalehnouti, aby jej odvál aspoň s povýšených míst, pokud byl měkký a sypký. Všude mi sahal k lýtkům, místy, kde jsem musel závěj aspoň překročiti, nabíral jsem ho i do holinek; tam se teplem rozpouštěl, a tak, než jsem se dostal ke mlýnu, měl jsem v botách mokro, jako kdy bych se v nich byl přebrodil hlubokým potokem.

Za řekou, na Zlivské straně, pokud byla rovina, šlo se mi dosti dobře; v kopci bylo hůř, a nahoře na něm až ke vsi musel jsem při každém kroku koleno zdvíhati skoro až k bradě. Také vítr se rozfoukal a činil chůzi ještě nesnadnější; notně jsem se udychtil, než jsem se dostal na pěšinu, která se pod vesnicí táhla při samé zahradní zdi. Překvapilo mě, že byla prázdná, zrovna jako by ji vymetl; ze sněhu se podle ní utvořil násep tak dlouhý jako zeď. Bylo tam i ticho a vůbec příjemno jako v pravém dychánku; ale zdržovati se tam ovšem nebylo možno.

Za vesnicí byla kaplička u cesty hluboko zabořena do sněhu, který se na ní též nahoře na všech stranách nachytal, tak že se spíše podobala sněhovému panáku. Od ní jsem už viděl Kácov, ale nesběhl jsem k němu hbitě jako jindy, a zvláště pod kopcem nastalo opět zdlouhavé břdení.

»Chyba, že jsem z domova nevyšel dříve,« pravil jsem si, — »dnes je k té cestě potřeba času o dobrou polovici delšího.«

Skutečně jsem přišel do školy pozdě. Opatrně jsem otevřel dvéře, po špičkách jsem vstoupil do třídy; všichni se na mě podívali, pan učitel Kurz, který měl právě hodinu, se také ohledl,

ale nepřestal vykládati. Pokleknuv před krucifixem tiše jsem se pomodlil a zase po špičkách jsem se odebral na své místo, které bylo na kraji hnedle za lavicemi děvčat.

Na první pohled bylo patrno, že je tu dnes sotva polovice žákův, a to mentinou z městečka; z přespolních spozoroval jsem toliko dva ze Zlivě: bratrance Františka Přenosila s Toníkem Tajčmonovým. Mně ovšem záleželo nejvíce na Kholovi; byl tu také, ob jednu lavici za mnou, a když jsem se na něj ohledl, porozuměl mému tázavému zraku, posvědčil hlavou a ukázal před sebe do lavice. To znamenalo: »Liniár je tu,« — a mně srdce poskočilo v těle.

Obrátiv zase hlavu vidím, že pan učitel stojí u samých dveří, zády k nám obrácen, zdvíhá pravici až nad svou hlavu, kulatou jako jablíčko, porostlou krátkými, hustými, šedivými vlasy, a počíná něco křidou psáti. K mému velikému překvapení objevilo se na dveřích mé jmeno a při něm dnešní datum. Pan učitel se po chvilce přede mnou zastavuje — snad mě pro něco pokárá? Ale v jeho narůžovělém obličeji, protkaném hustou sítí jemných, červených žilek, není viděti hněvu.

»Víš, proč to?« řekl ukazuje na dvéře.

Zavrtěl jsem hlavou.

»Že jsi se ani dnes nedal zdržet nečasem a necestou a přišel přece do školy, ze vzdálenějších obcí jediný. Dostaneš za to dobré znamení.«

Cítil jsem, že dobrota páně učitelova je mnohem větší než moje zásluha, ale uznání jeho mně přece bylo velmi milé.

V jedenáct hodin vystřídal se u nás s mladým učitelem, panem Kahounem. Krátké přestávky užil Khol k tomu, aby mi podal výrobek otce svého. Ve mně se zrovna zatajil dech. Liniár byl jen asi dvě pídě dlouhý, za to hezky široký, jako sklo hladký, barvu měl jako čistý med nebo nový dukát a leskl se zrovna jako zrcadlo, — ano, mohl jsem se v něm zhlížeti! Tolik jsem se na něj těšil, ale takové krásy jsem nečekal.

Poněvadž nastávala krásopisná hodina, hned jsem si podle něho linoval papír; velikou radostí se mi při tom div netřásly ruce. Později, když jsem už podle předpisu na tabuli zvolna písmeno za písmenem, slovo za slovem maloval, nedalo mi to, musel jsem chvílemi liniár levou rukou z lavice povytáhnouti a na něj se podívati. Až to spozoroval pan Kahoun, který měl oči černé jako uhel, bystré jako krahulík, tváře bledé a po jedné straně nad slabým knírkem bradavici tmavou jako trnka.

»Co máš pořád s tím pravítkem?« ptal se, přišed ke mně ze zadu.

»Nic . . .« zašeptal jsem rozpačitě.

»Snad si v něm chceš prohlídnout svoji kakadu? Není potřebí, je krásná.«

Jistě jsem nebyl příliš pěkně učesán, o kakadě u mne nemohla být řeč, — ale on sám měl vlasy nad čelem podlíznuté tak že se mu stále potřásaly.

Když v poledne od kostela zahučely zvony a naše vyučování modlitbou bylo ukončeno, přistoupil ke mně Khol.

»No,« povídal, »držel jsem tentokrát lépe slovo nežli pes půst? Jak se ti líbí liniár?«

»Je hezký,« šetřil jsem opatrně chválou. »Co pak za něj přijde?«

»Tři krejcary.«

»To snad je moc?«

»Moc? Prosím tě! Ani bratru by nemohl být lacinější.«

»Mám jablka, — chtěl bys?«

»Inu tak.«

Myslil jsem na něj ovšem již doma i dal jsem mu nyní plnou kapsu jablek, sobě jsem ani jednoho neponechal.

»Zrovna se na člověka smějí,« liboval si je, »a teď jsou už vzácná. Budou lepší než sladké dřevo, a toho je za krejcar malý flák.«

»No, jako myší ocásek,« svědčil jsem, ačkoli jsem ten pamlsek vídal jenom u jiných, sám jsem si ho nikdy nekoupil.

»Víš co?« navrhoval mi Khol. »Přineseš mi ještě jednou jablek, a budeme kvit.«

To právě jsem chtěl slyšeti. Nedám ani krejcaru, mám takovou pěknou věc docela zadarmo!

Měl jsem k obědu jenom suchý chlebíček, ale to nebylo nic neobyčejného. Byl černý a už trochu tvrdý, ale dnes mi chutnal jako Adamovi v ráji nejsladší ovoce; můj krásný liniár učinil mne šťastným člověkem.

IV.

Odpoledne počalo se venku zase chumeliti, a ve škole se dlouho před časem tak zatmělo, že nebylo hrubě možno psáti ani čísti. Starý pan učitel nás konečně zaměstnával už jen počítáním z hlavy.

Když se blížila třetí hodina, vyhrnuly se dříve děti z první třídy; bylo je slyšeti na chodbě i venku pod okny, když jsme my sborem odříkávali amolanc: »Jednou jedna jest jedna, dvakrát dvě čtyri« atd. Za toho hluku octl se v naší třídě i pan učitel Kahoun.

»Desetkrát stotisíc jest jeden milion,« vykřikli jsme naposledy, i nastalo náhle utišení.

»Tady je málo vidět,« pravil mladý pan učitel starému zrovna u mé lavice, »a tam« — ukázal k první třídě — »tam už nic; měli jsme to pustit radši dřív.«

»Pan páter nepřišel?«

»Zrovna prý vycházel z fary, když tam zastavil vůz —«

»A on musel k nemocnému s Panem Bohem?«

»V takovýhle den to není lehká povinnost.«

»Kam jel?«

»Do Střechova.«

»I to jsme měli vědět!«

»Z jaké příčiny?«

»Tuhle hoch se mohl s ním svézt,« ukázal starý pán na mne, »a dostat se bezpečně domů.«

»Což,« mínil mladý, »pana pátera přivezou zpátky, chceli na něj hoch počkat, tady nebo ve Zlivi, kde má strýčka —«

»Slyšíš?« obrátil se pan učitel Kurz ke mně.

»I vždyť já snadno dojdu domů,« řekl jsem.

»Není třeba, abys se dával v nebezpečenství, když je venku zas ještě hůř, než bylo ráno.«

»Zůstaň ve Zlivi přes noc u Přenosilů,« radil mi pan Kahoun, »a budeš sem mít ráno kratší cestu.«

Mně ani nepřipadlo, abych měl o sebe nějakou starost, jen o to mi šlo, aby se po cestě nestalo nic mému klenotu, novému iniáru. Pečlivě jsem jej uvelebil ve své plátěné tašce, že z ní enom špička jeho vykukovala.

Když jsme s dvěma Zlivskými soudruhy měli městečko za sebou a kráčeli řadou po pěšině, které ovšem nebylo viděti, prohodil Tajčmon: »Táhneme jako tři králové.«

»A ty jsi ten černý vzadu,« odvětil mu bratranec Frantík, »hlavu máš tak důkladně ovázanou, že ti z toho čouhá jen brada a nos.«

»Proč si to taky tak neuděláš?«

»Nebojím se, že zmrznu. Co pak je taková zima, že musíš mít i rukavice?«

»Rukavice, brachu, jsou dobrá věc.«

»Ještě jsem jich neměl na ruce, a jsem taky živ,« prál Frantík.

»A u nás nejsou v celém domě a nikdy nebyly,« přisvědčoval jsem mu.

»Rukavice jsou dobrá věc,« opakoval Tajčmon, — »vaši tátové jsou sedláci, ale držgrešlové a mamonáři, že vám ani rukavic nedopřejou, — radší ať vám ozábnou ruce.«

Bratranec se ho dočkal.

»Zač pak je tenhle tvůj pár?« ptal se. »Za tolar? nebo za dukát?«

»Zadarmo. Je to domácí dílo.«

Ovšem byly u celého páru jenom dva prsty — palce.

»Co je u vás zadarmo,« štiplavě mluvil Frantík, »na tom by naši tátové moc neušetřili. A ty, abys věděl, drbej se o koryto, ne o naše táty.«

Zdvihl ruce, — a už letěl Tajčmon s pěšiny dolů do závěje. Nepokazil hru, ještě se na sněhu jak široký tak dlouhý rozložil.

»Na mou kuši,« řekl, »leží se tu měkčeji než na prachové peřině.«

Vylezl nespěchaje, oklepával si sníh — a najednou strčil do mne, snad jen proto, že měl ke mně blíže než k Frantíkovi Octnul jsem se v závěji docela nevinně, vzal jsem to také za žert ale Tajčmonovi mělo být oplaceno.

Tak to začalo hned u Kácova. Byli jsme jenom tři, ale dováděli jsme za deset; když jsme se dostali ke Zlivi, byli jsme netoliko na celém těle od sněhu provlhlí, ale také do potu uříceni.

»Čert mi vás byl dlužen, kluci,« povídal jsem. »Ale teď už budu dělat dobrotu a od vás si odpočinu.«

»Přece půjdeš k nám?« namítal bratranec, — »víš, co povídali oba páni učitelé.«

»Oni tomu jináč rozumějí. Kdy bych nepřicházel domů, naši by si dělali kdo ví jaké myšlenky, a dostal bych pak co proto. Dobrou noc —«

»A pytel blech na pomoc!« doložil Tajčmon na rozloučenou.

Pode vsí, v dychánku při zahradní zdi, bylo ještě příjemněji než ráno. Chvilku jsem si tam oddechl a dopřál jsem si i toho potěšení, že jsem se podíval na svůj liniár.

Ubíraje se dále dělal jsem ovšem dobrotu, ale s odpočinkem to valně nedopadalo. Na jízdné cestě ode vsi bylo po kolena sněhu, pěšina podle ní byla jím zakryta a k tomu tak úzká, že jsem po ní kráčel jako po provaze a při vší opatrnosti jsem se s ní několikrát poroučel dolů na pole.

»Chvála Bohu,« liboval jsem si minuv ji a počínaje scházeti s kopce, »nejhorší kousek mám za sebou.«

V pravdě však jsem mnoho nezískal Šera přibývalo, metelice houstla, vítr mě šlehal do obličeje a zalepoval mi sněhem oči, — i nebylo divu, že jsem uprostřed kopce udělal chybný krok a spadl do vymleté rokle, nyní vrchovatě zanešené závějí, která mi sahala skoro až po ramena.

»Prachmilione!« povídal jsem si nahlas. »Kdy by tohle udělal jiný, řekl bych mu, že je motovidlo a ještě má vlčí mhu.«

Dole jsem byl v okamžení, nahoru se dostati nebyla snadná úloha. Nemohl jsem se nohama odraziti, abych vyskočil, a neměl jsem se zač rukama chytiti, abych se vytáhl. Nadarmo pachtil jsem se dvě, tři minuty, sníh mě držel a táhl dolů podobně jako hastrman do vody.

»Je to hloupé;« mrzel jsem se. »Ani si nemohu pod nohy plivnout!«

Ještě chvilku, a poznal jsem, že nemám žádné síly, že mám všecky údy ochablé a že je mi též od žaludku mdlo. Aha, to je tím, že jsme se prve tak stuchali, hrozně jsem vyhladověl a se uondal. Opravdu, kdy bych si do toho měkkého sněhu lehl, byla by to pohova jako v prachových peřinách.

Ale kam pak s tou flintou! Trochu oddechnuv počal jsem se znova drápati nahoru. Konečně se mi podařilo pevněji se opříti o lokte, povytáhnouti tělo a vymrštiti se na okraj rokle.

»Ty sloto,« loučil jsem se s ní, »jak jen bych tě za to potrestal, že jsi se mi nevyhnula?«

Panečku, hodně mi ublížila. I když jsem potom šel s kopce a po rovině, byl jsem sláb jako moucha, která k jaru odkudsi z kouta vyleze a jen pomalu obživuje. Bylo až k smíchu, jak jsem nohama pletl; dobře aspoň, že mne nikdo neviděl. Také hlava se

mi div nemotala, jako napilému, a přece jsem si dnes ani vody nepřihnul. Snad mě proto pálilo od hrdla až do žaludku, že jsem měl žízeň. Spolkl jsem špetku čerstvého sněhu, a když mi to lahodilo, i druhou a třetí; po chvilce jsem to opakoval.

No, tu již byla řeka; v soumraku a chumelenici nebylo za ní mlýn s rybárnou viděti. Na přívozníka jsem houkati nemusel, neboť řeka byla zamrzlá; chodilo se přes ni zrovna v tom místě, kde jindy byl přívoz.

Hned jsem viděl, že teď nebude snadno dostati se k němu. Na srázném, skalnatém břehu nahromadily se spousty sněhu; po pěšince, která po něm vedla dolů, nebylo ani památky. Pustil jsem se závějí jen tak od oka a musel jsem se míti na pozoru, abych neslетěl; zde by takový pád měl osudnější následky než prve v rokli.

Na stranu nachýlen, levicí o sníh se opíraje plouhal jsem se zvolna ku předu. Jindy jsme tu skákali jako kůzlata, teď jsem se tu vlekl jako mrzák na nohy i na ruce chromý nebo jako ušlápnutý zeměplaz.

»Jsem o něco výš, než jde pěšina« řekl jsem si, když jsem byl už jen asi sáh nad řekou.

Spouštěl jsem se níž, ale v tom sklouzla mi noha, i skutalil jsem se dolů po několika stupních, totiž po špičatých skaliskách pod sněhem ukrytých, na která jsem při tom rozličnými částmi těla narážel, na některé i hlavou.

Dopadnuv na rovinu byl jsem náhle jiný člověk. Jako bych byl po tu chvíli ležel v nejhlubším spaní, jako by mě teď budili a jako bych se nemohl ještě vzpamatovati, oči otevříti a žádným údem pohnouti. Bylo mi zcela lhostejno, kde se nalézám a co se se mnou děje, právě jako člověku, když je nejvíc ospalý.

Mrákota dlouho netrvala, znenáhla jsem zase přicházel k sobě. Na kolika místech jsem cítil bolest: na pravo v stehně a v žebrech, na levo v kyčli, nahoře v týle. Trochu jsem se potloukl, ale nepojal mne strach, že by to bylo zlé. Až za minutku jsem se přece lekl: »Pro pána krále — což můj liniár?« Mocí jsem se napolo zvedl, sedě shledal jsem na sobě přešoupnutou tašku, omakával jsem v ní svůj klenot. Chvála Bohu, nebyl ve dví, nebyl na žádném rohu a na žádné straně uražen.

»Hahou!« zaznělo v tom na blízku silné houknutí. Na přívozníka to dnes nebylo. »Hahou!« opakovalo se znova, i poznal jsem, že přichází z protějšího břehu. Kdosi se ode mlýna blížil k řece a několikrát houknuv počal si hvízdati marš bývalé Kácovské gardy. Jistě půjde přes led.

Povstav a narovnav otlučené tělo, znova jsem vykročil — nyní teprv těžko. Na druhé straně řeky, kde jindy bývala uvázána loď, nyní na břeh vytažená, potkal jsem mužského; za té činy poznal jsem ho až v poslední chvíli.

»Josefe!« zvolal jsem, nevěře svým očím.

»Vinšuju šťastný, dobrý večer,« zněla odpověď.

»Kde se tu bereš?«

»Ale ztratil se nám můj mladší bratr; šlak ví, kam se zatoulal, jako mladé telátko, — ale ne jako telátko, to by bečelo, a on se neozývá. Hahou! Jdu ho hledat.«

»Není pravda,« odpíral jsem, protože z našeho stavení nám nikdo nikdy nechodil naproti, ani když jsme byli hodně mladší.

»No, tak ne,« řekl bratr, — »tak teda jdu na ryby, abych je v zamrzlé řece chytal rybářovi zrovna pod nosem. — Ale že tu přece jednou jsi; kdy pak já už čekám ve mlejně.«

»Snad u mlejna?«

»I ve mlejně; měl jsem tam mamince vyzvědět, kdy můžeme přijít s obilím.«

Dovtípil jsem se, jak to v pravdě všecko bylo: maminka přece jen měla o mne starost, ale nechtěla říci, aby Josef pouze k vůli mně šel z domova; poptávka u mlynáře byla na oko hlavní věc, moje osůbka jako by se k tomu jen připletla.

»Jak pak si to vykračuješ?« ptal se mne za chvilku Josef. »Zrovna jako bys se vracel od muziky, kde byla velká pranice?«

Já řku: »Tamhle jsem se po skále brodil závějí a ke konci jsem sletěl.«

»Ale kakraholte, na lítání, zvlášť se skály dolů, si dej zajít chuť! Co pak chceš od nynějška být patentálním invalidou?«

Obrátil jsem řeč jinam: »Pan páter Růžička prý jel do Střechova s Pánembohem? Ke komu?«

»K starému Divíškovi.«

»Co se mu stalo?«

»A to víš, dělá židovi v aparátě, chodí z horka do mrazu a z mrazu do horka, tak mu dnes najednou přišlo zle.«

»Kdo mu jel pro kněze?«

»Vodolan.«

Ve mlýně už svítili. Před oknem, v širokém pruhu světla, stál letitý pan otec, kterému podle mlýna říkali Posada; jindy byl od hlavy až k patě šedivý, nyní od sněhu docela bílý.

»No, tak jsi tady?« promluvil ke mně. »Hned ráno, jak jsi tudy procházel, byla moje řeč, že jsi se do toho neměl vydávat. No, jen když se ti nic nestalo.«

»Ještě je samá bujnost,« ušklíbl se Josef, — »tamhle za řekou po skále válel sudy až na led a trochu se pošramotil.«

»Musíš se ohřát a trochu si odpočinout,« pravil mlynář. »Pojď!«

Bylo mi proti mysli, abych se po svých dobrodružstvích cizím lidem ukazoval, on však mě vzal za ruku a vedl do světnice, kde jsem po tu dobu ještě nikdy nebyl, ačkoli jsem kolik let tak často chodil mimo.

»Podívej se, stará,« povídal mlynářce, kterou jsme tam našli, »šaty by mu mohl ždímat, ruce a uši má jako rampouchy —«

»Ubohé dítě!« litovala mne dobrá panímáma, hladíc mě po tváři. »Proč pak tě posílají do takové Siberie?«

»I neposílali,« ozval se Josef, — »bránili mu, ale on se nedal udržet.«

Posadili nás k stolu, na kterém již ležel načatý bochník chleba, a hned potom nám mlynářka od kamen přinášela po hrnku kávy. Josef se náramně bránil, co panímáma myslí, aby nás takhle uctívala, že si toho nezasluhujeme a že nemáme hlad. Jeho slovo bylo pravidlem i pro mne.

»Nekoukej se na něj, synáčku,« přimlouvala mi mlynářka, »neposlouchej ho. On se upejpá jako nevěsta, ale ty máš žaludek prázdný a od rána jsi neměl nic teplého v ústech. A ještě máš hodný kus domů, takovou psotou, — musíš se posilnit!«

Sama ukrojila pořádnou skývu, sama mi drobila do kávy a nepřestala mne pobízeti, až jsem hrnek vyjedl na dno.

Asi půl hodiny nás zdržela, ačkoli Josef už byl jako na trní. Mlynář hned byl ve světnici, hned se zas vytratil. Když jsme odcházeli, vyprovodil nás před stavení.

»S velebným pánem se nějak dlouho nevrací,« poznamenal. »První cestu měl špatnou, což teprva teď v noci! — Ale počkejme, zrovna tu je.«

Do dvora vjel vůz, po silné vrstvě sněhu neobyčejně tiše. V okamžení nás minul a zrovna sletěl do hluboké strouhy, pod mlýnskými koly prudce proudící a proto nezamrzlé; za ní vyrazil vzhůru na ostrov.

»To není Vodolan,« ozval se nejprve mlynář, »to je váš otec!«

»Jak to přijde?« vyvalil jsem na Josefa oči.

»Doma se toho dovíme,« odtušil. »Jen už pojď!«

V.

Dali jsme se v opačnou stranu, než z které byl právě tatínek s panem páterem přijel. Neboť z naší vsi vedly k Posadovu mlýnu dvě rozličné cesty, které dohromady tvořily kolo, arci nepravidelné. Obě počínaly u naší zahrady. Kdo šel pěšky, bral se od ní na půlnoc, až na potůčka, potom podle mlýnské strouhy k východu; kdo však jel s vozem, dal se na východ, do průhonů, ke kříži a dále až »nad skály,« potom na sever, nechal položení »na říce« v pravo a dostav se s kopce obrátil se na západ ke mlýnu. Cesta přes potůčky byla ovšem kratší.

Ačkoliv mi posilnění ve mlýně velmi prospělo, přece mi cesta odtud domů ještě nikdy nebyla tak krušná jako dnes; také nám trvala jednou tak dlouho.

»Že přeci jdete,« přivítala nás káravě maminka. »Už jsem myslila, že tam ostanete oba.«

»Je tuze špatná cesta,« omlouval jsem se.

»Nepovídala jsem ti ráno, abys do toho nelezl?«

»Taky jsme se omeškali ve mlejně,« oznamoval Josef. »Mlynář nám přišel na přístihy a nedal jináč, museli jsme k nim, a mlynářka nám dala kafe.«

»Kdy můžeme mlít?«

»Třeba hned v pondělí. Tatínek jel zrovna skrz, ale ani jsme s ním nemluvili. Jak to přijde, že Vodolan nevezl kněze zpátky?«

Matka nespěchala odpověděti, místo ní se ozval Francek: »Když ho vezl sem, ztratila mu kobyla podkovu a začala kulhat. Proto přišli od Divíšků prosit nás.«

»Taková věc se ovšem nemůže odepřít,« moudře podotýkal Josef.

»Taky pan páter tatínkovi vzkázal, aby mu to udělal k vůli, s každým jiným že by se té cesty bál.«

»Proč jsi nejel ty?« ptal se Josef.

»Vždyť slyšíš,« prál jsem, »že velebný pán chtěl jenom tatínka.«

»A tatínek by se mi dnes bál koně svěřit,« prohodil kysele Francek, »když jsem ještě maličký.«

»Pro svoje pohodlí to tatínek neudělal, když tebe nechal doma,« obrátila se k němu matka. »Pánbůh ho ochraňuj, aby se mu v té hrozné spoustě a tmavé noci nic nepřihodilo, i těm hovadům.« Mínila koně.

»Dnes by do toho měly být jen sáně,« povídal Josef.

»My jsme na našich už léta Páně nejezdili,« odtušil Francek, »jistě by to trvalo celý den, než bychom je náležitě zrychtovali. A tak to je v každém numeře po celé vsi.«

Každý šel po své práci; já jsem si jen vzal jiné kalhoty místo promočených brslenek, které jsem si dal usušit na vrchnici.

Všichni jsme se shromáždili až k večeři, také přijednané mlatečky, které neodešly ani potom, nýbrž zasedly ku přeslicím jako maminka a Marjánka. Francek štípal třísky k svícení, já s Josefem škrabali jsme brambory.

Přeslice hrčely, hovor neutichal, cizí ženské měly řečí jako vody. Maminka byla zamlklá, bylo viděti, že pozoruje, zdali se venku něco ozývá; někdy zastavila i kolovrat, potom přistoupila i k oknu a dívala se ven do tmy.

»Už by tu měl dobře být,« promluvila jen jako k sobě, pořád nic.«

»Nedivte se, hospodyně, že mu to trvá delší dobu,« řečnila Hromaska. »I koně v tom dnes mohou jít jen, co noha nohu mine Do Kácova se dostal pozdě a nemohl se jen otočit a hned zase jet zpátky, musel trochu odpočinout, do hospody zajet, třeba i koně na chvíli do maštale dát —«

»To on by sotva udělal, milá zlatá,« pochybovala maminka.

»Tak se třebas stavil u přátel ve Zlivi.«

Hromaska věděla pořád něco jiného, a Ledvinka jí horlivě notovala. Ale když zase míjela chvíle za chvílí v marném očekávání, už nám všem bylo nevolno.

Najednou k nám přišli dva hosté: strýček Zelenka a Franta Divíškův, vrstevník našeho Francka.

»Tak tu švakr ještě není?« promluvil strýček.

»Už to není samo sebou,« vzdychala maminka. »Pro Kristovy drahé rány, co se to děje?«

»Jenom se nestrašte,« chlácholila ji Hromaska. »Když hospodář koná tak dobrý skutek, Pánbůh na něj nedopustí nehody.«

»Anděl strážný bude při něm,« dokládala Ledvinka.

Tu se ozval mladý Divíšek: »Mě naši posílají, že bysme tuhle s Franckem mohli jít pantátovi naproti.«

»To je moudré slovo,« schvaloval to strýc. »Jděte, hoši, jděte!«

A než se bratr obul, dal chasníkům hromadu dobrých naučení.

Když po jich odchodu zase prošla hodina, nemohl už strýc ani kdo jiný matky ukonejšiti. Konečně se zase objevili, ale bez tatínka, a hleděli jako v Jiříkovu vidění, slyšíce, že se ještě nevrátil. Sotva stačili odpovídati ke všem otázkám, a z jich odpovědí jsme se dověděli, že šli ke kříži, nad skály, dále v stranu říky a pod kopcem se zatočili ke mlýnu.

»Co pak jste otce nepotkali?« divil se tam mlynář. »Vždyť už se tudy vracel, snad je tomu čtvrt hodiny, nebo něco víc. Šli jste pořád cestou?«

»Místy se nám ztratila, tak že jsme trochu bloudili.«

»A při tom jste se minuli s otcem! Bude doma dřív než vy.«

Po tomto ujištění vraceli se do vsi kratší cestou přes potůčka.

»A vidíte,« prohlásil strýček Zelenka, »to byla chyba. Kdy byste byli šli za otcem, mohli jste mu prospět; nebo jináč to nebude, nežli že tam někde uvázl v hluboké závěji a nemůže s místa, ani ku předu ani do zadu.«

Matka hlasitě bědovala.

»Půjdeme ještě jednou,« řekl mladý Divíšek.

»Nic jiného nezbývá,« schvaloval strýc i tento úmysl. »Vy jděte hned, a já půjdu za vámi, jen skočím domů vzít si boty. — Nenaříkejte, švakrová, ještě nemůžeme mluvit o neštěstí. Naše máma sem k vám přijde.«

»Strejčku,« ozval se Josef, »vezměte mě s sebou.«

»No třebas. A vy, Hromasko, běžte k Zemanovům, aby on taky šel. Tady se sejdeme, — rozumíte? tady!«

Mínil ovšem Zemana, muže mé sestry Barušky.

Josef se honem uchystal, ale strýc se tak brzo nevracel. Před ním ještě přišla teta a povídala, že se mu to ještě jináč v hlavě rozleželo, že strojí koně, aby na nich tatínkovi jel naproti, a budeli potřeba, k jeho vozu je připřáhl.

Když se s nimi dostavil, sedl si švakr Zeman na druhého a vydali se na cestu. Josef musel ostati doma.

Ostatně také oni nedojeli daleko, — v průhonech potkali tatínka a s ním oba Francky, našeho i Divíškova.

»Co se pro milost boží s tebou dělo?« ptala se maminka, když se tatínek zbavil mokrého obleku a usedl za stůl.

Potvrdilo se, že Hromaska v jedné věci měla pravdu; tatínek se skutečně v Kácově zdržel, aby dopřál koňům odpočinku před

novou velikou štrapácí. A když se vydal na zpáteční cestu, hned od městečka se do dlouhého kopce hrozně těžko dostal, nejednou uváznuv. I potom mu cesty ubývalo pomalu jako šnekovi. Bezpočtukrát musel zastavovat, s šejtroku slízat a ohledávat místo, kde byl nebo kudy měl jet, taky třeba podle koní sněhem se brouzdat. Nejméně stokrát mohl převrhnout, často také pod vůz se dostat.

Když už přejel u Posady řeku a mlýnskou strouhu, myslil, že má vyhráno. A zatím na něj teprv čekalo, čeho by se byl do nejdelší smrti nenadál.

Za mlýnem měl po chvíli jeti do kopce. Nu, jede, jede — ale pořád po rovině. Koňům se to líbí, ale tatínek znamená, že to není v pořádku. Zastavuje, zkoumá místo, — není pochyby, jede chybně. Ztratil cestu, a místo aby byl zahnul na pravo do kopce, směřoval rovně na říku.

Musí zpátky. Otočí koně a vůz a dává dobrý pozor, až se vrátí k cestě, aby jí nepřejel. Ale ona se neukazuje, ani po mlýně není vidu a slechu, když by už zase mohl býti až u něho.

»A ještě něco,« vypravoval dále, »jedu zas proti větru, a v stranu mlýna měl bych jet po něm. Za chvíli se vůz nachyluje na bok, jedu tedy podle svahu, ale kopec je na pravé straně místo na levé!«

»Bloudil jste zas,« podotkl strýček Zelenka.

»A jak jsem bloudil! Jako bych v těch místech jak živ nebýval, jako bych byl od Střechova Bůh ví kde, na nějaké pláni, které na žádnou stranu nebylo konce. Sníh se nepřestával chumelit, nebylo vidět na tři kroky; zkoušel jsem to brzy tak, brzy onak, až jsem už myslil, že mi není pomoci.«

»To jistě nebylo ničím jiným, nežli že se vám do cesty namanulo bludné koření« tvrdil strýc. »Kdo to za tmy překročí nebo přejede, je tak pomaten a zmámen, že by spíš slepý a hluchý někam trefil na nepovědomém místě, než on na povědomém.«

»A jak jsi z toho přece vyvázl?« zvídala maminka.

»Tak, že jsem se naposledy octnul u řeky. Málem bych byl na ni s louky sjel, koně se v poslední chvilce zarazili. Ale zaplať Pánbůh, že jsem u ní! Když se jí budu držet, tak aby mi zůstávala po pravé straně, musím se nevyhnutelně dostat ke mlejnu. A skutečně, netrvalo dlouho, a koně se zastavili u nové překážky. Byla to loď, z vody vytažená, stál jsem u přívozu. Po poli za mlynářovou stodolou dojel jsem na cestu, kterou jsem tak dlouho marně hledal.«

»A potom už bylo dobře?« ptal se strýc.

»Ještě na mě čekala perná chvíle.«

»Aha, v ouvoze nad kopcem?«

»Pravda. Byl jako necky rovně naplněné sněhem; být trochu hlubší, nebyl bych zde ještě ani teď.«

»Toho jsem se bál.«

»Tuze těžko jsme se jím propracovali. Ale na mě až potom padl největší strach za ten večer. Cesta jde nad samými skalami,

je bílá jako všecko vůkol, není jí možná rozeznat; koně pak jsou namáháním, pokřikováním, pošlehováním a cloumáním už poplašeni: kdy bychom se zas uchýlili stranou, jenom pár kroků na levo, sletíme do propasti — koně, vůz i já, — a rozbijeme se na padrť.«

»Rodičko boží!« hrozila se matka.

»Když se cesta od skal zatočila mezi naše pole, teprv jsem si oddechl a děkoval Pánubohu, že jsem venku ze všeho nebezpečenství.«

»Budiž mu, Otci nebeskému, věčná čest a chvála, že to skončilo tak, a ne hůř!« dí matka sepjavši ruce.

Ukázalo se, že i oba Franckové někde překročili bludné koření; když po druhé vyšli za ves, uhnuli se za křížem nevědomky od cesty a motali se v polích, až uslyšeli řinčeti vůz, i spěchali po tom hlase a dohonili tatínka, místo aby ho byli potkali.

Po všech těžkostech jsme na noc spokojeně usínali, já obzvláště. Ráno však vyšlo na jevo, že si včerejší den přece vyžádal jedné oběti; kdo události jeho zaplatil životem, byly mé brslenky. Na vrchnici pravda důkladně přes noc uschly, ale při tom se zkroutily, scvrkly a stvrdly jako roh. Už ani nebyly podobny kalhotám, a stalo se věcí zhola nemožnou, aby je kdo na tělo natáhl; i nezbývalo než zahoditi je do starých hadrů.

Mne ovšem neminula ostrá důtka, že jsem je dal sušiti na tak horké místo. Jinak jsem jich snadno oželel, neboť jsem v nich od počátku měl tuze malé zalíbení. Kdy by byla zkáza stihla můj liniár, jistě bych jej byl oplakal.

Takto jsem se jím těšil dále; na podzim, když jsem jel po prvé do Prahy, byl on hlavní věc, kterou jsem tam hodlal dělati parádu.

Prodlením času mi arci sevšedněl, a od té doby, co jsem chodil do kreslení a měl kolik jiných pravítek, byl on mezi nimi v mé vážnosti poslední. Ale držel se mne až ke konci minulého roku. Tu jsem kdysi škádlil Krupku tak, že chytiv můj starý lineál počal mě jím plácati. Chopil jsem jej za druhý konec, tahali jsme se o něj, až najednou prask! byl ve dví.

»Ubohý,« litoval jsem ho, »takový na něj čekal konec! Ani nevíš, co máš na svědomí.«

»Zač byl?« tázal se Krupka.

»Za dvě kapsy jablek.«

»Polovinu ti tedy nahradím, ačkoli vina je celá tvoje.«

A skutečně, když jsme přijeli z vánočních ferií, nacpal mi kapsu Peruckými jablky.

Zdali pak se přece i on zejtra vydá domů? Kdy by tak věděl, jak jsem u Strašnic bloudil, ten by se mi nařouhal! Pěkně s tím budu před ním zticha, — ostatně také u nás doma: tam by to pokládali za nový důkaz, že skutečně v polích a lesích roste bludné koření.

VI.

Zcela hezky se mi šlo, co mysl moje takto dlela v jiných dobách a na jiných místech. Do přítomné skutečnosti se teprv nadobro vrátila, když jsem vešel do Hořejších Měcholup a od každého stavení na mě vyskočil štěkající pes.

Zamířil jsem do hospody, kterou jsem znal už z předešlých cest. Vstoupiv do šenkovny octnul jsem se jako v husté, modravé, štiplavé mlze. Nahoře u dlouhého stolu sedělo několik mužských, všichni kouřili a hráli v karty. U nich stál hospodský, dívaje se na jich zábavu a také z fajfky dýmaje. Když jsem sundal svůj ranec, svlekl zimník a usedl na dolejším konci stolu, obrátil se a zvolna ke mně přistoupil. Byl ještě mladý, statného těla, v krátkém kabátci bez šosův a ve vysokých botách.

Nový host mu asi nepadl valně do oka, neukazoval mi žádné úslužnosti, vlídnosti ani vážnosti.

»Něco byste rád?« ptal se jako proti své vůli, vytáhnuv špičku troubele zrovna jen před ústa.

»Holbu piva,« pravím. Vlastně jsem si hodlal dáti jen žejdlík, ale když se na mě díval tak s půdy, ať ví, že mohu udělati útratu.

Dal si na čas, aby sklenici naplnil a přede mne postavil.

»Mohu zde přespat, nenílí pravda?« povídám mu.

»Máte pas?« řekl podobným spůsobem jako policajt nebo četník.

Sáhl jsem do náprsní kapsy a s domovským listem jsem mu jako náhodou podal i své nové vysvědčení. Hned v pase našel něco jiného, než očekával, prozradilo se to tím, jak mimoděk pohnul hlavou na zad; do vysvědčení se díval déle, ač mu do něho nic nebylo. Než je shora dolů přečetl, obličej jeho stal se vůčihledě přívětivějším.

»Teda študent?« promluvil také už jiným hlasem, vraceje mi papíry. »A už ve čtvrté latinské!«

»Jsou tam mladší než já,« řekl jsem.

»Taky mám hocha v Praze, ale je teprva první rok na reálce. Zejtra ho tu budeme mít, — ale takovéhle vysvědčení on nepřinese.«

»Snad ještě lepší.«

Hospodský teď už hovořil zcela přátelsky: »Jste z daleka?«

»Z Prahy je to asi sedm mil.«

»To bude za Benešovem? nebo za Sázavou?«

»Za Šternberkem.«

»Tam jde cesta přes Černý Kostelec, že?«

»Přes Kostelec jezdíváme po voze, nebo také přes Benešov a Vlašim, ale já půjdu přes Mnichovice, Ondřejov a Kocerady.«

»Co je tatínek?«

»Rolník,« odpověděl jsem vybranějším slovem místo »sedlák.«

»Snad má taky koně?«

»Arci.«

»A přijede vám alespoň naproti?«

»Ani doma nevědí, že přijdu.«

»A to chcete v téhle zimě a necestě tak daleko rázovat pěšky?«

»Nedělám to prvně.«

»Tak?« divil se hospodský. »Ale ono je odsiď až podsiď, — když nic jiného, mohl byste si na zdraví uškodit a mít z toho notnou polízanou.«

»I to to!«

»A už jen jaká je to v takovém nečase zkouška a trampota!«

»Zábava je to,« usmál jsem se. »Také bych byl mohl jet po voze, zejtra bude v Praze trh, protože v sobotu je svátek, a na trhu vždycky bývá i z naší strany dost formanův.«

»To jste hrdina,« řekl hospodský, a jeho chvála mi lichotila. »Náš má domů dost blízko, ale v sněhu a mrazu capat by se mu nechtělo. — No, a co k večeři?«

»Jen když bude k chlebu nějaký syreček.«

»Je i čerstvá jitrnička nebo jelítko — zabíjeli jsme právě —«

»Teda jitrničku.«

Dostal jsem jitrnici dlouhou a tlustou jako váleček. Co jsem jedl, hospodský se držel u druhých hostí, ke mně přišel teprva odnest prázdný talíř.

»Jak vám šmakovala?« ptal se familiárně.

»Máte lepší než v Praze, zrovna jako chlebíček.«

Teď zas moje chvála lichotila jemu. »Všecko domácí dílo,« podotkl.

Po chvíli ho ke mně přivedla dopitá sklenice.

»Ještě jednu?«

»Ba ne,« odtušil jsem, »to bych byl na mol, -- už teď to mám v hlavě. Ustelete mi tady?«

»Tady byste musel spát na slámě.«

»To nic neškodí.«

»A neměl byste ani pokoj, sousedé se hned tak od hry netrhnou. Půjdete do pokojíčka, na pořádnou postel.«

S pokojíčkem nebylo to jako prve s jitrničkou: byl opravdu velmi malý, jen že se tak tak mohlo projít podle několika kusů nábytku. Kamna v něm ani nestála, nikdy v něm tedy nebylo topeno, proti šenkovně byl tam vzduch studený jako v lednici, ale za to mnohem čistší.

Chystaje se na lože dal jsem si poklady své — hodinky, peníze a dýku — pod hlavnici. Člověk se nemusí zrovna báti zlodějův, ale opatrnosti nikdy nezbývá.

Venku, právě před oknem, si vítr z vysokého, úzkého topolu udělal důkladnou basu, ale já jsem při té jednotvárné melodii usnul brzo a příjemně jako při nejhezčí ukolébavce. Potom jsem ji ještě dvakrát, třikrát ze spaní uslyšel. Když pak jsem prvně docela protrhl oči a pro jistotu si posvítil na hodinky, po-

znal jsem k svému překvapení, že jest už ráno, ba že jsem podle svého včerejšího plánu měl touhle dobou býti už za Benicemi.

Vykonav ranní modlitbu, rychle jsem se umyl a ustrojil. Hospodský, maje ode mne bráti peníze, objevil se ještě v podvlíkačkách.

»Je tam škaredě,« povídal. »Měl byste aspoň počkat na teplé snídaní, za půl hodiny by mohlo být —«

»Za půl malé nebo za celou velkou,« pomyslil jsem si. Nahlas jsem udal jinou příčinu: »Už tak jsem se opozdil.«

»Aspoň teda štamprle kmínky, abyste si něčím zahřál žaludek.«

Účet za všecko všudy nebyl veliký; s hospodským jsme se rozloučili jako staří, dobří známí.

Venku bylo sněhu po kotníky, a poněvadž se právě zase chumelil, byla ještě skoro taková tma jako v noci. Za vsí octnul jsem se brzy v rovných polích; cesta do Benic i v létě byla málo vyježděna, teď se od polí vůbec nerozeznávala, proto jsem šel jenom po paměti.

Myslil jsem, že se držím rovného směru, — ať přece se konečně místo osamělé Benické hospody přede mnou z šera vynořila celá skupina domů! Opět jsem byl na scestí, jako bych měl býti za to potrestán, že jsem se ještě večer, i po svém blouzení u Strašnic, v duchu posmíval bludnému koření.

Za malou chvíli jsem věděl, že jsem se bezděky dostal do Ouřiněvsi. Jakáž boží porada! Půjdu po silnici (na které už dojista na bludné koření nešlápnu) až do Radošovic a pak se pustím přes Říčany k Mnichovicům.

Sníh přestal padati, a pak se rychle vyjasňovalo. Ale i na silnici zůstávalo pusto. Nikoho jsem nepotkával, a teprve za dobrou půlhodinu mě předjížděl vůz, vesnický fasuněk. Než jsem se pozorněji podíval, kdo v něm sedí, zvolal z něho povědomý hlas:

»Vášo! Vlčátko! Pozdrav tě Pánbůh!«

»Servus, Kajetáne,« odpověděl jsem svému spolužákovi, který chtě míti stejné jmeno jako Tyl, dal se loni biřmovati Kajetán; od nás potom byl obecně jen takto nazýván, leda že jsme mu někdy řekli »Hejso,« protože při našem hraní a dovádění za branou volával: »Hejsa, hoši!«

»Kde se tu bereš?« ptal se nakláněje se hlavou přes žebřinu, »kam cestuješ?«

»Domů, toť víš.«

»Já taky. Pojď sem na vůz — aspoň na chvíli!«

Na šejtroku seděl muž prostředních let drže v rukou oprať a v ústech dýmku. Uslyšev poslední slova Kajetánova, hned zastavil koně, statné a pěkné, a kývl na mě hlavou. Nemeškaje vyskočil jsem po kole do přední košatiny a usedl jsem na slámu proti svému spolužákovi.

Byl to příjemný hoch, štíhlý, mrštný, živý a hezký, ale ze všeho toho bylo na něm teď málo viděti, ano vypadal až bubácky, jsa od brady až přes nohy obalen širokým a dlouhým pláštěm dospělého muže a hlavu maje přes uši podvázánu dosti

velkým šatem. Z obyčejného vzezření jeho zbýval pouze obličej, v kterém všecko hrálo, a zvláště chrpové oči, které se pořád usmívaly.

Vedle něho široce byla uvelebena panímáma ještě dost mladá a pohledná, kulatých, zdravě zardělých tváří, širokých ramen a vůbec silného těla; od temene až na klín byla zavinuta do tlustého, vlněného šatu.

Věděl jsem, že Kajetán je z okolí Zásmuk, učitelův syn.

»Snad maminka?« optal jsem se ho nyní, ukazuje očima na panímámu.

»Ne,« odpověděl, »tetička.«

»A už dost daleká,« doložila ona.

»Ale hodná!« řekl Kajetán, lísavě k ní hlavu nakloniv.

»Do očí ty chválíš.«

»Po straně chválil bych ještě víc. — Tohle, tetičko, je můj kollega —«

»Jako kamarád?«

»Kamarád a přítel — náš primus.«

»Co to vyznamenává?«

»Že je první kubík v naší třídě; platí o něm pravidlo: komu Pánbůh, tomu všichni svatí.«

»Teda je hodný?«

»Podle vysvědčení docela vzorný, — ale někdy jím také čerti šijou, arci jen, když jsme inter sues, mám říci: suos.«

»Kdo pak ti rozumí!«

»No, když jsme sami mezi sebou. — To jsem rád, hochu,« obrátil se Kajetán ke mně, »že jsme tě tu našli!«

»Já ještě radší,« pravím, — »do Radošovic se pěkně svezu.«

»Jen tam? Přece jezdíváš také někdy přes Kostelec?«

»Přes Kostelec, přes Nučice —«

»Můžeme tedy společně jet až k Nučicům. A jen tak to bude rozumné; ty se nebudeš zbytečně trmácet —«

»No, gratias —«

»A pohromadě bude nám cestou veseleji.«

(Pokračování.)

Z hudebního světa.

Berlioz. — Mahler.

Letos celý hudební svět stojí ve znamení Berliozově. Stoleté narozeniny tohoto prvního průkopníka moderní hudby instrumentální vyvolaly celou řadu koncertů, věnovaných jeho tvorbě, ano vzkřísily i jeho opery, těšící se již po dlouhá léta nezaslouženému odpočinku v divadelních archivech.

U nás jubileum Berliozovo oslaveno třemi velkými koncerty, z nichž dva konány v jubilejním měsíci prosinci, třetí jest již na

obzoru. Nejprve provedeno »Faustovo prokletí« operou Národního divadla v koncertu ve prospěch pensijního fondu, potom konservatoř uspořádala velký koncert z jeho děl menšího rozměru zrovna v klassickém výběru, nyní hlásí se »Hlahol,« že provede jeho »Rekviem.« Nemnoho na počet, ale mnoho svým významem. Jen jedno tu chybí: Ceská filharmonie s »Fantastickou symfonií,« kterou opakovati bylo by snad lépe, důvodněji, užitečněji i praktičtěji než ohlašovanou Beethovenovu »devátou.«

Význam Berliozův byl oceněn již bohatou literaturou vědeckou i populární (u nás knížka Hostinského nahradí každému mnoho knih cizích). Originalita celé osobnosti Berliozovy, nejen umělecké, nýbrž i lidské, má rysy tak ostré a jasné, že zde nelze kritice a dějinám hudby tápati. Berlioz, fantastický blouznil a pověstný naivní člověk, jenž bůhví odkud dostal se do tohoto praktického s ěta, o nějž stále narážel a jemuž ani dost málo nerozuměl a rozuměti nechtěl, — tento Berlioz byl nejlépe povolán vytrhnouti hudbu z absolutního klassicismu, v němž by byla znenáhla pozbývala dechu. Byl romantik, snílek, v hudbě s počátku dilettant — jak by ho bylo mohlo bavit ano napadnout psáti přísné sonatové věty a Haydnovské menuetty? Co mu plnilo hlavu, bylo něco jiného: sny, někdy velmi divoké, někdy velmi naivní, ale vždy sny, v nichžto žil celý. To muselo se dostati v hudbu. Hudba pro něho nemohla býti »hra tónů,« jak říkával Smetana, hudba jeho musela míti svůj myšlenkový obsah, ten, který plnil celou jeho duši, hudba musela přibrati na pomoc poesii, z hudby absolutní musila se státi programní hudba. Tak Berliozova osobní povaha dala hudbě skutečnou hybnou páku, možnost rozvoje, jenž dosud není u konce.

Pro nás má Berlioz význam tím větší, že mu děkujeme nejen za to, co prokázal hudbě vůbec, ale i za to, jaký měl vliv na naší českou hudbu. Bylo to poprvé r. 1846, kdy Berlioz v Praze vlastními koncerty získal pro sebe celou řadu mladých nadšenců: Kittla, Ambrosa a j. Tím počala kolísati moc samovládného »starého pána z Malé strany,« znamenitého svého času Tomáška, a tím počínala doba — Smetanova. Netrvalo ani 20 let po tomto koncertu Berliozově a již tu byla nová uvědomělá generace všech oborů, sdružená v nové Umělecké Besedě. R. 1864 manifestovala se velkou slavností Shakespeareovou. V čele hudebníků stál Smetana, v čele hudebního programu »Romeo a Julie« od Berlioza. Nemohl býti volen tehdy skladatel, jenž by nový ten ruch lépe byl charakterisoval než právě Berlioz. Smetana, zásadní stoupenec programní hudby skrz na skrz, jenž od svého uzrání v umělce nenapsal ani jediné noty absolutní, jenž měl odvahu zavrhnouti i svou vlastní symfonii z mládí, protože prý jest psána »na staré kopyto« hudby absolutní, vždy vděčně vzpomínal zakladatele směru, jenž mu umožnil napsati »Mou Vlast« a »Z mého života.«

Máme tedy velmi dobré důvody oslavovati jubileum Berliozovo, jak nejlépe dovedeme. A tím více nás musí těšiti, že v čelo těchto oslav postavila se svým koncertem konservatoř. Když všechny naše hudební korporace s obdivem pohlížely na francouzského mistra, činila konservatoř výjimku. Pro ni byl Berlioz »kacířem«, jehož hudba

nesměla porušiti pravověrný sluch chovanců konservatoře. Poměry se změnily, dnes konservatoř dívá se na věci zcela jinak, aspoň někteří její členové, především prof. Knittl. Jeho zásluhou proveden byl 13. prosince m. r. (Berlioz narozen 11. prosince 1803) koncert, nejvýznamnější z naší letošní saisony. Orchestr konservatoře dirigoval Knittl. Upozornil jsem častokráte na nedoceněné u nás dirigentské umění Knittlovo, jenž z orchestru konservatoře učinil náš nejlepší orchestr a z jeho koncertů nejdokonalejší výkony našich hudebních těles. Od stanovení programu až do poslední noty jest vše na svém místě, promyšleno, vybroušeno. Program ukazoval nám umění Berliozovo z různých stran: především »Symfonii smuteční a vítěznou« (z let 1834—40), ukázku vlastní programní symfonie Berliozovy, zřídka hranou, i nejhorlivějšímu návštěvníku koncertů velmi vzácnou. Jest obdivuhodno instrumentační umění Berliozovo právě v této symfonii: napřed oloupí orchestr o smyčcové nástroje (mimo celli) a se zbytkem dociluje instrumentačních effektů prvního řádu. Za to v konečné »apotheose« rozvinul ovšem Berlioz sílu nejen celého orchestru, nýbrž i vokálního sboru. Škoda jen, že prof. Hilmer v 2. větě neposadil se do orchestru; posaun je velmi nemotorný solový nástroj na pohled. Mimo to Berlioz ani nevede tento nástroj vždy jako solový. Myslím, že by jemná hra Hilmerova z řad orchestru jen byla získala; celkový dojem aspoň rozhodně. Symfonii nejblíže stojí ouvertura »Král Lear« (z r. 1831), s níž kontrastoval Trojánský pochod z »Dobytí Troje« z konce mistrova života (1856—63), nejlepší důkaz, že Berlioz dramatikem nebyl a že i v číslech instrumentálních rámec operní ho tísnil. Jak jinak vypadá »Ballet des Sylphes« z »Faustova prokletí« (z r. 1846), jenž musel býti opakován pro své nádherné provedení. Konečně nezapomenuto ani na Berliozovy písně, z nichž dvě přednesla žákyně konservatoře sl. B. Důrasová.

O provedení a o dirigentském umění Knittlově nechci ztráceti slov. Jen o jedné věci chci se zmíniti: jak dovede Knittl harmonii podříditi celku. Dnes u nás vládne zlozvyk, že nástup plechových nástrojů, zvláště posaunů, děje se vždy ve fortissimu, jež přehluší ostatní orchestr. Tím ovšem přetrhává se celá polyfonní síť skladby. Jinak je tomu za dirigování Knittlova. Tu posauny nejsou řvoucí nestvůry, jichž nástupu se každé poctivé musikantské ucho strachuje. Vše má jen tu sílu, jaké jest potřebí. V takovém podání není pak třeba žádných »retouchí«, tu i sebe slabší nástroj přichází ku platnosti, třeba i současně s posauny. V Knittlově umění máme nejlepší doklad, že retouche na př. Smetanových symfonických básní nevyplývají ze slabosti Smetanovy instrumentace, nýbrž z nedisciplinovanosti orchestru a slabosti dirigentovy, jež nedovede ovládnouti a držeti na uzdě hřmotné součástky orchestru.

Dokonalosti koncertu konservatoře nedosáhlo provedení »Faustova prokletí«, avšak působilo přece na četné obecenstvo velmi mocně. Neboť vokální díla Berliozova při vší své zevnější kostrbatosti mají tolik vnitřní síly, kouzla a poesie, že nemohou neuchvátiti posluchače jen poněkud vnímavého. Letos stal se pokus provésti tuto »dramatickou legendu« scénicky na jevišti (v Mohuči a j.), což sice bylo zajímavým experimentem, ale sotva trvalým obohacením

operním. Naše Národní divadlo, ovšem asi z příčin jiných, zůstalo při obvyklém provedení koncertním, což možno jen schvalovati. Koncert, provedený solisty, sborem a orchestrem Národního divadla, řídil se známou již rutinou pan kapelník M. Anger.

* * *

Česká filharmonie nevzala jubileum Berliozovo na vědomost. Za to provedla dílo, jež možno uvesti v blízkou souvislost s Berliozem a tudíž i s jeho jubileem: Gustava Mahlera druhou symfonii z *c* moll. Jmeno Mahlerovo bylo u nás od let známo, avšak jen jako dirigenta a ředitele dvorní opery Vídeňské. O jeho skladbách vědělo u nás málo lidí, že vůbec existují. Mahler však ani doma nedobyl rázem velkých úspěchů. Premiery své první symfonie dočkal se až v 34. roce věku svého, když ji byl po 6 let choval ve svém stolku. Z dalších symfonií dávány jen některé věty, třetí provedena poprvé celá až r. 1902. Mahler nás zajímá již tím, ze je rodem z Čech (nar. 1860 v Kališti). Záleželo snad jen na shodě okolností, aby z tohoto židovského chlapce z české vsi stal se český skladatel. Gymnasium studoval v Praze, r. 1885 byl tu prvním kapelníkem německého divadla. Styk jeho s Prahou, byl tedy častý a blízký. Jeho zásluhou otevřena Vídeňská opera nejen dílům Smetanovým, nýbrž i hudbě ruské (Čajkovskému).

Symfonie Mahlerovy vzbudily v hudebním světě velikou sensaci, získaly autorovi mnoho přátel, avšak ještě více nepřátel. Již to dokazuje, že tu nemáme něco všedního, obyčejného. Jen vynikající člověk se může pochlubiti, že má velmi mnoho nepřátel. Také u nás koncert filharmonický (18. prosince), v němž provedena byla druhá symfonie Mahlerova, měl neobvyklý ráz. Na podiu orchestr o polovinu zvětšený, sloučené sbory obou našich »Hlaholů« (Pražského a Vinohradského), u varhan p. Ed. Tregler — v obecenstvu snad všichni členové naší hudební obce. Všude napjetí, očekávání, v jehož ovzduší nedařilo se dobře Mozartovu klavírnímu koncertu, jenž v znamenitém přednesu pí. Timoniové zahájil koncert. Úspěch symfonie byl rozhodný, takže v pondělí 28. prosince byla opakována. Mahler u nás pronikl, snad nyní dojde i na jiná jeho díla.

Mahler svou skladatelskou dráhu počal skladbami vokálními (sborová »Das klagende Lied«, solové »Lieder eines fahrenden Gesellen« a »Des Knaben Wunderhorn«), o operu se jen pokusil (nedokončené »Die Argonauten« a pohádka »Rübezahl«). Jeho význam však spočívá v symfoniích, o něž také v cizině vede se spor. Jde především o hudební kvalitu Mahlerových skladeb. Na první poslechnutí zarazí eklekticismus jeho hudby. Wagner a Bruckner mají na jeho melodiku velký vliv, avšak ani jiné vlivy nescházejí, i Smetanu tu najdeme. A přece celek činí dojem tak originelní. V tomto eklekticismu vidíme snahu nejnovější hudby německé: soustřediti všechny dosavadní hudební prostředky k dosažení nového, vlastního účinku. Že při užití cizího takového prostředku dostane se do skladby někdy i melodická kontura, je velmi přirozeno. Využitkovati v umění toho, čím předchůdci umění obohatili, je snaha nejen

dovolená, nýbrž i chvalitebná. Jen jde o přirozenost toho užití, o pravdivost celku. Prototypem takového nepřirozeného hromadění prostředků jest Meyerbeer. Jeho »Robert ďábel« je svěží, dost přirozený, ale v dalších jeho dílech není vývoje, je to jen přehazování prostředků již známých. Kdy bych znal jen tuto jedinou u nás provedenou symfonii Mahlerovu, zachoval bych se k ní s největší reservou: není to symfonický Meyerbeer redivivus? Zde musí mluviti další tvorba Mahlerova, jeli to princip životný nebo ne. A na to dala zvláště jeho třetí symfonie odpověď, po níž nelze míti dalších pochybností. Máť každá ze čtyř symfonií ráz tak rozdílný, jen čtvrtá se přibližuje první, že zde nelze mluviti o vyumělkovanosti celku: po první idyllické klidné symfonii tato bouřlivá druhá, po druhé třetí plná snivosti a humoru pohádky, to jsou tři od sebe rozdílné světy pozemské, nad nimiž se vznáší naivní, nebesky dětská nálada čtvrté symfonie (»Das himmlische Leben«). Mimo to podřizuje Mahler celou svou hudbu rád naivnímu tónu, jenž karakterisuje zvláště Schuberta. A tuto naivnost dovede udržeti i při svém umění harmonickém, jež na základě přísného vedení hlasů nebojí se sebe větších dissonancí. Toutu naivností liší se od R. Straussa: oba mají stejně smělou harmoniku a stejně bohatou instrumentaci, ale Mahler je v tom jasnější, srozumitelnější. A to je vždy umělecká přednost. Co pak se týče této zdánlivě přehnané harmonické komplikovanosti a »falešnosti« obou těchto mistrů, třeba poukázati na to, že první, kdo dovedl zde domysliti důsledně, byl Smetana: stačí uvesti jen svár bratří na začátku 2. proměny 1. aktu »Libuše« nebo líčeň bouře ve »Viole«. Ovšem Smetana toho užil jen k dramatické charakteristice.

Nejvíce však trudí Mahler hudebním kritikům hlavu v otázce: jsou jeho symfonie *programní?* Tím dostáváme se a vracíme zase k Berliozovi, k jeho programní symfonii. Jaký jest poměr? Mahler sám se vydává za zásadního nepřítele programní hudby, ale jeho důvody jsou velmi slabé. Uvedu je: k pochopení sonatové formy s hlavním a vedlejším thematem, provedením a reprisou, k pochopení scherza s triem a p. není prý třeba programu. To jest pravda. Ale jsou jeho symfonie takové sonátové formy a taková scherza? Proč nikomu nenapadlo hledati program k symfoniím Brahmsovým, Brucknerovým, Dvořákovým, jichž absolutnost je samozřejma? Jakmile však Mahler ve svých symfoniích užil lidského hlasu, jakmile při některé větě slyším logické věty myšlenkové, nutně k nim navazuji i předešlé věty, neboť rozumný člověk není schopen při některé větě si něco mysliti a při druhé už o tom nic nevěděti, nehledě k tomu, že by dílo takové bylo snůškou vět, ne však jednotnou skladbou. Jakmile někdo užije v symfonii lidského hlasu s konkretním logickým obsahem myšlenkovým, jest jeho symfonie *nutně* programní. V provedené u nás druhé symfonii altové solo (»Urlicht«) vykládá o nekonečnosti lidského ducha, poslední věta o vykoupení člověka; v takovém vážném ovzduší myšlenkovém mohu se spokojiti výkladem, že třetí věta je třídílné scherzo s triem? Mahler uvádí na důkaz Beethovenovu »devátou,« celou absolutní s konečným sborem. Ani to není správno: Mahler se domnívá, že Beethoven měl na mysli něco jiného a

a že slova Schillerova vzal jen z nouze. Nemyslím. Beethoven potřeboval k stupňování lidského hlasu, potřeboval slov, vzal tedy slova: Radost! radost! Zde nevyšel z absolutní oblasti symfonie, tato slova jen vyjadřují náladu, kterou každý posluchač cítí. Radost není žádný logický pojem, to je nálada také hudební. Radost mohu míti a mám často na konci absolutní symfonie. Volil tedy Beethoven právě tento text, nic vlastně neznačící a přece náladu vystihující, velmi vhodně. Ještě méně platí výrok Mahlerův proti programní hudbě, že jeho symfonie jsou »eine erlebte und nicht gemachte Musik.« Není snad programní »Z mého života« prožitá hudba? Každé pravé umění je prožito. Výtky Mahlerovy mohou mířiti jen proti *špatné* programní hudbě, nic více. *Mahlerovy* symfonie (mimo první) *jsou* programní. Proto mají větší význam, než by podle mínění samého Mahlera mohly míti.

Po Berliozovi Liszt vytvořil formu symfonické básně, již Smetana zhudebnil, R. Strauss provedl do důsledku. Dědictví po Berliozovi, programní symfonie, zůstalo netknuto. Objevují se pokusy osvěžiti starší symfonii absolutní pomocí národních živlů (Dvořák), obohacením nových prostředků hudebních, zvláště Wagnerových (Bruckner), ano i prvky dramatickými (Fibich). Marné pokusy. Symfonie se tím dále nedostala. Bylo potřebí vrátiti se k programní symfonii Berliozově. To, ač proti své vůli, provedl Mahler. Vnesl v tuto symfonii vše, co mu moderní hudba mohla poskytnouti, a tím Berliozovu symfonii vznesl na stupeň dnešní mladé hudby německé. Jako pak Berlioz hudebně vynikl nad Liszta, tak dnes Mahler hudebně stojí nad R. Straussem. Proto možno pokládati první provedení Mahlerovy symfonie u nás za velmi případné v jubilejním roce — Berliozově. Jeť Mahler právě Berlioz redivivus.

I zde vidíme význam velkého, ryzího, nadšeného, ubohého a přece šťastného Berlioza! Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Po opětovaných zájezdech na Černou Horu, z nichž vzešla řada Cernohorských povídek, Junáckých kreseb Černohorských a Černé Hory v míru, a kratších i delších odbočkách do jiných končin slovanských obrátil se Josef Holeček zcela na půdu domácí. Rozmnožuje řadu těch spisovatelův a spisovatelek, kteří v zralém věku, po hojné a rozmanité činnosti na různých jiných polích literárních zabočili ku povídce vesnické. Ovšem v případech, které máme na mysli, není vesnická povídka sama sobě cílem, jak bývala. Užijeme příkladu, který je znám čtenářům tohoto listu. Vlčkovy práce Sousedská idyla a Buduli sedlákem nebyly psány proto, aby naproti společenským románům autorovým otevřely kus prostého života venkovského. Spisovatel zachytil tam arci také obraz tohoto prostředí,

ale zároveň snažil se na něm zobraziti duši českého člověka, jenž žil v určitém okolí a za určitých poměrův. Zajímavo jest při tom, že spisovatel byl přiveden k této práci vzpomínkami na své dětství, tedy na dobu, která se nám jeví tím rozkošnější, čím jsme od ní dále. Také Holečka přivábily k venkovským obrazům vzpomínky na rodný kraj, z něhož se trvale vzdálil v letech dospělých a do něhož myslí zalétá v plném věku mužném. Tak vznikly posavadní tři knihy Našich, dílo, jež ze vší Holečkovy práce slovesné stojí nejvýše a jež vždy bude náležeti k nejlepším plodům, v nichž jest umělecky zobrazen náš lid.

Rozumí se samo sebou, že vraceje se vzpomínkami do rodného kraje, spisovatel vybavuje si jej v tom stavu, v jakém jej opustil. Tedy asi 20—30 let nazpět myslíme se s ním, abychom si jeho rodné Vodňansko i se sousedním Netolickem představili tak, jak je líčí. To platí také o třetí knize Našich, nazvané *Výprava* (vydané vlastním nákladem, str. 305). Že se za ta léta také tento jihočeský kout přese všechen konservatismus odlehlých krajů venkovských značně změnil, nelze pochybovati. Jediné dráhy, kdy by ani jiných přímětků novodobého ruchu nebylo, dokořán otevřely vrata novotám, o nichž se zemi »puďácké« (t. j. Vodňansku, kde se říká »pudu«) ani »půjďácké« (Netolicku, kde říkají »půjdu«) kdysi nesnilo. Ale toto oddálení — ostatně nevelké — od života současného nepokládáme nikterak za vadu Výpravy. Naopak. Tím, že spisovatel i časem se vzdálil od předmětu líčeného, i zatím uvykl jinému prostředí a rozšířil svůj obzor hojnými zkušenostmi, zcitlivělo jeho oko jakožto pozorovatele a utužila se jeho objektivnost. Tato vlastnost jest milým příznakem díla Holečkova, tím milejší, že má úplně v moci jinou neméně pěknou stránku, upřímnou lásku k venkovskému lidu, na němž autor stejně vidí přednosti jako vady. Jako v předešlých částech Našich, zejmena v knize první, také zde spisovatel seznamuje nás se životem lidu na Vodňansku, s jeho myšlením a cítěním. Těchto různých stránek všímá si zde Holeček skoro stejnou měrou.

Pokud jde o vnější způsob života venkovského, jest zde naše pozornost obrácena k novým zjevům, jimiž se autor posud nezabýval. Není pochyby, že uzavírání sňatků má znamenitý význam netoliko pro súčastněné rody, ale i pro obce a společenské ústředí, jemuž náležejí ti, kdož vstupují ve svazek manželský. Naši sedláci v té příčině ode dávna vedli si jako dynastové, úzkostně bdící nad čistotou své krve. Zřídka udála se u nich mesaliance. Zachování a rozmnožení rodu, zaopatření pokrevenců, udržení a rozhojnění dědičného majetku bylo snad všude po Čechách předním cílem, jehož si hleděli rodiče těch, kdož vstupovali v sňatek manželský. S pochvalou slušno vytknouti, že tam, kde byl lid zvláště zachovalý, bylo dbáno netoliko vytčených poměrů, ale i dobrého jmena, neúhonnosti a poctivosti rodové, právě tak jako hospodárnosti, pracovitosti a přičinlivosti, nejlepších ozdob sedlákových. Právě uzavření sňatku zvolil si Holeček za prostředek k zachycení nových rysů z života svých krajanův. Nejde tam snad o jakýsi svatební obraz v užším smyslu, nenalezneme zde obyčejů svatebních, neboť konec konců ve Výpravě

ani ke svatbě nedojde. Ale jest tu vylíčeno právě to, co sedlákům jest nejdůležitější přípravou k sňatku, přípravou, ku které přidruží se slavnostní obřady již jen jako nutný závěrek. A všecky ty předběžné kroky, vykonané dle ustáleného pořádku, poskytují spisovateli tolik příležitosti, aby nám opět a opět dal nahlednouti do života venkovanova, že máme před sebou obraz v podrobnostech velmi pestrý a hojný a zároveň v čelné myšlence jednotný a pevně soustředěný. Slova tato týkají se také komposice Výpravy, v níž Holeček způsobem, známým hned z prvních dílů Černohorských povídek, spojuje v jednom rámci množství episod na pohled velmi různorodých. Někde by se nám již již zdálo, že odbočka nesouvisí s celkem, ale brzy se přesvědčíme, že tu nic není bezúčelné a že jakákoli figurka má zde společný úkol osvětlovati s různých hledisk povahu našeho lidu. Čelnými představiteli selského stavu a zároveň hlavními pilíři, o než se opírá všecko vypravování, jsou zde otcové Bakula a Králenec, jednající spolu o sňatek svých dětí. Na nich spisovatel dovedně znázorňuje různé vlastnosti lidu, zejmena konservativnost, opatrnost, chytráctví, sebevědomí, stavovskou pýchu, lásku k domácí půdě, jemný cit pro přírodu a němou tvář, upřímnou zbožnost, úctu k rodičům, žádající naprosté podrobení jejich vůli a j. Bakula vedle toho je typ sedláka bastanta, který se rád vychloubá, rád ukazuje světu, že může více než jiný, že lépe hospodaří než sousedé, a který i vrozenou spořivost snadno překonává, jen aby gloriola jeho vybájené moci nepobledla. Vhodným doplňkem této výborně nakreslené dvojice jsou obě selky, Bakulka a Králencka, jakož i představitelé mladého pokolení, Anýžka Bakulova a Adam Králenec. Záhadná passivita krásné, ale mdlé a váhavé Anýžky, měníc se takořka v poslední chvíli v rázný čin, způsobuje neočekávaný obrat v rozvoji děje, po němž také Adam mění se z tichého, povolného mládence ve výbojného vůdce výpravy, která jde do Bakulových Stožic mstít domnělou urážku.

Zvláštní místo a svůj úkol má ve Výpravě sedlák Kojan, známý již z předešlých částí Našich. Zdá se, že na něm spisovatel snažil se ukázati, že jihočeský kraj také za našich dob působí na vnímavou, přiměřeně disponovanou mysl tím dojmem, jakým působíval již ve věku XV. Ze Stožic, rodiště Holečkova, není ani půl hodiny cesty do Chelčic, rodiště proslulého středověkého myslitele Petra. Nuže, Kojan jest Holečkovi jakýmsi novověkým Petrem Chelčickým. Při vší rolnické práci své a ostatním zaměstnání, v němž v rodině i v obci nijak se neodlišuje od svých vrstevníků, přemýšlí, uvažuje a rozumuje o věcech a otázkách, jež zajímají jen ducha nad průměr bystrého a hloubavého. Zevně i vnitř zůstávaje věren církvi i jejímu učení a obřadům, Kojan má v nejedné příčině své odlišné mínění o otázkách náboženských a právě tak odchyluje se od obvyklého smýšlení o řádech společenských, o úkolech lidstva, o jeho postupu v budoucnosti atd. Má vzácné jádro ethické tento Holečkův Kojan, jenž šíří svou filosofii cestou značně přirozenější a obsahově hlubší než Ještěďané K. Světlé a zároveň původnější a umělečtější než Šmilovského Kmotr Rozumec. Sklon k úvahám a rozumování mají ostatně u Holečka i jiné osoby. Pěknou sbírku jich svedl spisovatel na Ko-

janův dvůr o posvícenském veselí; v zedraném šatě žebráckém nalezneme tam několik zajímavých postav, jimž autor dává dopracovati se samostatného názoru světového. Z formální stránky však nelze nevytknouti, že rozvažující a hloubající venkované Holečkovi místy upadají v tón poněkud kazatelský, čímž potom ruší se dojem žádoucí pravděpodobnosti a věrnosti. Jinak všecka kniha myšlenkovým jádrem jest hutná a cenná. Folkloristický obsah její zasloužil by si živé pozornosti odborníkův. Také jazyk, kořeněný lidovými výrazy a úslovími, je hoden chvály; ne tak způsob psaní, v němž Holeček, jak známo, na úkor jednotnosti spisovné formy má řadu zvláštností, jež se vyskytují jen u něho.

Z řady mladých autorův ohlásil se Otakar Theer sbírkou prozy, nazvanou *Pod stromem lásky* (nákl. Ottovým, str. 165). Mládí a láska jsou pojmy, které lidstvu od pradávna zdály se harmonickými. Hlásili se k tomuto heslu spisovatel z nynějšího dorostu našeho, jest nám toto vyznání jeho tím sympatičtější, čím vzdorněji ozývají se z mladé družiny výkřiky proti tomu, co posavadní generace pokládaly za správné a lidské. Pravda, je k tomu třeba odvahy, saháli dnes někdo po látce od věků tak ve všech tóninách ozpívané a zpovypravované, jako jest ta, kterou hlásá nápis této knihy. Odvaha ta svědčí jistě o důvěře v sebe, ale také o důvěře v čtenářstvo, jemuž se věčná píseň lásky neomrzí. Pokud jde o prvou část této věty, vyznáváme rádi, že sebedůvěra Theerova není okatá ani marnivá, činíc spíše dojem šťastného, jarého užívání sil, jakými příroda obmyslila zdravý organismus. Jest také prázdna té protivné pósy, která velkopansky pohrdá vším, co tvůrčí duchové po ten čas vytvořili. Připadá nám, jako by Theer byl stoupencem starého Pythagorovce Empedokla, jemuž láska a svár byly hybnými silami vesmíra. Symbolická (ale poněkud nejasná tím, že spojuje několik motivů) pohádka Očarované město jest, jak se nám zdá, tomuto názoru dost blízko. Autor hledí také k rozmanitým odstínům této vzpružující síly v citech člověčenstva, ač pomíjí právě mnohé vznešenější, ušlechtilejší stránky její. Od studenta, slepě zaníceného pro vadnoucí koketu, k herečce, jíž umělecké triumfy mají býti jen stupněm ku podmaňování si bohatých mužů, a k ubohému mrzáku, v němž vznik přirozených citů vede k úplnému rozvratu vší bytosti, jest cesta, na níž bylo lze nasbírati hojnost pestrých kaménků k mosaice, jakou jest tato kniha. Z celku však vysvítá, že autor pokládá lásku za slabost, podlamující úspěch individua ať slabého, ať silného. — Že hodnota jednotlivých črt je nestejná, netřeba připomínati; jsou tu obrázky velmi zdařilé i pokusy klesající pod prostřednost — právě jak bývá u prvních knih, v nichž mladému autoru vše je stejně drahé. Nejvíce se nám zamlouvají ty kresby, ve kterých autor zachytil postavy, dýšící skutečným životem. Mladý Aust v Lásce a flirtu a stará panna ve Velkém dnu slečny Anny buďtež k tomu jmenovány za doklad. Sloh Theerův je přirozený, neumělkovaný a obratný. Tvary »mladému anděli« (str. 81.), »najmuvše« (str. 102.) a slovo »kolomast« (str. 92.) nejsou správné.

Nepatrným počtem osob vyznačuje se román Karla Sezimy nazvaný *Passiflora* (nákl. Vilímkovým, str. 246), v kterém můžeme

seznati ukázku umění, pro něž horlí moderní dorost naší společnosti literární. Kniha všecka všudy točí se kolem dvou osob, representantů vydrážděného, nervósního pokolení, věčně přemítajícího a hloubajícího a seslabujícího se ne tak přílišným požitkářstvím nebo vůbec užíváním světa a jeho radostí, jako spíše lnutím k vysněným nebo vyčteným theoriím, jež by staré, ale právě proto nemoudré lidstvo rády obrátily na nové cesty. Klára Nellová, rodem Lutnová, byla jako dívka pečlivě vychována a honosila se všemi půvaby duše i těla. Jen jedna věc kalila harmonický zjev její, totiž zvláštní poměr a stav jejích rodičův. Otec její, stařec měkké, passivní povahy, byl člověk staromódní a v celku jemný. Matka, mladistvá krasavice plná životní síly, oddaná jen kultu svého těla, týrala chotě nejen bujnými rozmary, ale i okázalou nevěrou, k níž každá příležitost se jí hodila. Ovdověvši hledí se dcery zbaviti sňatkem, k němuž Klára svoluje tím ochotněji, že jí Nell postavou i chováním imponuje. Ale nedlouho po sňatku již dostaví se rozčarování. Klára miluje na svém muži jeho silnou, odvážnou, mužnou postať, ale z té vyklube se záhy požívavý, hrubý surovec, mučící oddanou choť způsobem nejhroznějším. Přes to odhodlá se opustiti svého trýznitele teprve tehdy, když již sám kořen její bytosti jest podťat. Klára vrátí se k matce a v rodišti svém setká se na těle i na duchu jsouc zlomena s někdejším učitelem svým, supplentem Braunem. Braun jest odchovanec moderní filosofie, muž theorií, který se posud vyzbrojoval samými zásadami a stále si ujasňoval svůj poměr k lidstvu a zákonům přírodním, který (jak žádají nynější předpisy) záhy pevně a nezvratně si zbudoval světový názor, ale posud vyhýbal se víru skutečného života. Stýkaje se s Klárou, záhy pozoruje, že v jeho zásadách jeví se trhlina, »že centrum duševních sil posunuje se v něm ze sféry rozumové zvolna do oblasti srdce, že i jeho dotýká se věčná melancholie lásky« (str. 116). Klára však odmítá jeho lásku, nabízejíc mu »čistý, lidsky přátelský poměr, obcování duší, spojených noblessou svojí osamělosti« (str. 158). Po Nellovi nechce a nemůže již nikoho milovati; on jí dal »nové schopnosti,« »nové vnitřnější smysly.« »Ano,« dí Klára, »on byl pro mne krásným požárem a tajemným neštěstím . . . ale já jsem jeho dílem, jeho stvořením« (str. 172).

Jest pochopitelno, že Braun žárlí na muže, který i v násilném skonu ukázal se výstředně silným, a že jeho city rostou právě tím, že Klára dílem rozumovými důvody, dílem svou povznešeností nad pozemskou nízkost snaží se je od sebe odd áliti. Dojde ke katastrofě. V Braunovi zvítězí tělo, a oddaný, trpělivý přítel a hlubokomyslný filosof zpit vášní učiní útok na chorou přítelkyni, jež bráníc se násilí strhává poslední opory slabého zdraví svého. Smutný hrdina mohl pak také na sobě cítiti »mysterium lidského hoře, živého a krvácejícího, neurčitého, ale široce rozlitého po všem,« jež prve spatřoval v zevním světě. — Pro pozorovatele právě tento vrcholný bod Sezimova vypravování jest zajímavý a poučný. Mělli spisovatel v úmyslu ukázati vratkost všech theorií a slabost obrněného rozumu proti síle reálného života, zamýšlelli znázorniti, jak sláb jest duch, zakládající se na své osvícenosti, proti vlivům tělesenství, pak se mu jeho záměr zdařil. Zdá se, že k tomu cíli míří všecka zevrubná, sub-

tilní povahokresba obou hlavních osob, provedená s nevšední pečlivostí a prohlubující se do nitra těch postav s pozorností anatoma, úzkostně pátrajícího po cevách nejjemnějších. Ale jakkoli v tomto rázu práce spatřujeme jistou virtuosnost, svědčící spolu s ostatními stránkami díla, vnitřními i formálními, o nepopíratelném umění autorově, přece nemůžeme se sprostiti dojmu, že je z těchto stránek cítiti až příliš mnoho pitvy. Román tento vůbec jest psán jaksi více rozumem, spekulací, než citem. Za psychologickou nedověcnost pak pokládáme poměr, v jakém autor líčí Brauna a Kláru po katastrofě, totiž poměr právě tak přátelský, jako byl prve. Poměr ten není vysvětlen závěrným rozjímáním o »velikém, krutém klidu hmoty, o síle nepřemožitelných zákonů,« o přírodě, jež »rozpoutává k věčnému napětí oba principy, muže a ženu, jež pudí jeden proti druhému v zápasy na život a na smrt.« Také nemůžeme přisvědčiti tomu, že by rozum, a to právě rozum filosoficky vyškolený, byl tak naprosto sláb proti hmotě, jejíž přirozené zákony by bez podmínky nad ním vítězily. Jedinečné případy toho druhu nemohou přece býti generalisovány. — Knihu Sezimovu ceníme přes některé nedostatky její za výsledek i vážné práce i vážných snah uměleckých.

F. V. Vykoukal.

Místopis.

Dobrých místopisů, zpracovaných na základě důkladných studií archivních a děl odborných, máme podnes málo. Ještě není ani u větších měst vyplněna tužba Františka Palackého z r. 1846:[1] »Konečně i čas jest, abychom Čechy nynější s někdejšími hleděli také skrze místní dějepisy spojiti, aby tolikeré kraje, hrady, města, tvrze i vesnice vzpomínáním na historické osoby a rody v nich bydlivší opět obživly, a tím i nové pouto se uvilo, jež krajiny naše láskou k vlasti mocněji nad jiné vázati má.«

O hradech a tvrzích českých vykonal to sám August Sedláček, o jiných místech zbývá ještě mnoho práce. Ovšem studium místopisné nebývá vždy vděčnou prací; výhodnější bývá, věnujeli spisovatel týž čas některému předmětu všeobecně zajímavému. Proto asi hlavně nepěstuje se místopis tak, jak by záhodno bylo i pro lepší poznání bývalého života lidu a dějin celého národa.

Nejvíce jen láska k rodné obci a krajině nebo k působišti budí zálibu v místopisné práci a dodává vytrvalosti v ní.

Rádi tedy vidíme, když někdo řádně pracuje a vydá místopis tak pěkný, jako jsou nová díla: 1. *Příběhy města Turnova nad Jizerou.* Složil prof. dr. J. V. Šimák. Díl I. od založení města do r. 1620. (V Turnově 1903, nákladem musea Turnovského za přispění obce, okresu a spořitelny města Turnova, tiskem Jana Jiránka. Stran XI. a 350 s obrázky a mapami.) 2. *Vlastivěda moravská.* Díl II. *Kunštátský okres* od Jana Tenory, 195 stran a *Litovelský okres* od P. Viktora Pinkavy (312 stran s obrázky a mapami, vydal Musejní spolek v Brně nákladem vlastním, tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně r. 1903).

[1]) V Časopise Českého Musea r. 1846 str. 63 a v Radhošti I. str. 153.

Prof. Šimák důkladně prostudoval všecky známé prameny archivní a tištěné a podrobně jedná o minulosti svého rodiště: v první knize do válek husitských a v druhé do r. 1620, kdy Turnov byl podobojí a bratrský, zvláště o panském rodu Markvarticů, jichž rodopisnou tabulku připojil, o pánech z Cimburka, z Krajku, ze Šelmberka, z Vartmberka, ze Smiřic a j. Vypravuje pak o poměru vrchnosti a poddaných, o správě městské, o hospodářství a řádech městských, o duchovní správě a škole, o znamenitějších kněžích, učitelích a rodácích; o řemeslech a živnostech, o pohybu a národnosti obyvatelstva, o jmenech obyvatelův, o rodech šlechtických a městských, o židech a úřednictvu panském a městském.

K textu pojí se četná vyobrazení znaků šlechtických, náhrobků, starých pečetí městských a jiných památek místních a na konci 5 příloh: rozrod Markvarticů, mapa obce Turnovské i s rozdělením pozemků, mapa horního Pojizeří okolo r. 1420 a dvě mapy statků tamtéž r. 1538 a 1618, všecko velmi pečlivě vypracováno a provedeno.

Spisovatel užil také novějšího badání o rozdělení půdy,[1]) sledoval bedlivě i staré katastrální mapy a změny v obci a shledal, že »staré rozdělení namnoze dosud je zachováno.«

Všeobecně ale nemůžeme z nynějších katastrálních map, ani z celého XIX. a z konce XVIII. století souditi všade na původní rozdělení pozemků; neboť na četných panstvích byly všecky pozemky nově rozděleny v XVII. nebo v XVIII. století, zvláště na Moravě;[2]) v Čechách, pokud známo, sice také, ale méně.[3]) Spisovatelé místopisů nechť tedy — jak to učinil autor Příběhů města Turnova — srovnávají i nejstarší mapy katastrální s historickými výpisy o změnách usedlostí, hlavně v XVII. a XVIII. století (popisy panství a Tereziánský katastr jednotlivých obcí, zachovaný v Čechách v zemském archivu v Praze, na Moravě v zemské registratuře v Brně). U některých panství nalézáme určitou poznámku úřední, že tam byly pozemky nově rozděleny »pro rovnost,« t. sousedů v majetku, v platech a robotách, nebo srovnávajíce usedlosti a polní tratě v oněch stoletích, totéž pozorujeme.

Z celého díla o Turnově jest vůbec patrno, že spisovatel, než přikročil k sepsání jeho, všecky prameny řádně probádal, obezřetně srovnával a nejnovějších výzkumů vědeckých užil k vysvětlení nebo k jasnějšímu podání věcí dějepisných. Osvědčil tím účinnou lásku k rodišti a chvalitebnou snahu, aby mu podal podrobný obraz jeho minulosti. A to se mu velmi pěkně zdařilo. Jsme potěšeni z takové práce, která slouží ke cti autoru a jeho rodišti i odborné literatuře a poslouží platně i vědě. Řadí se mezi nejlepší české místopisy,

---

[1]) Aug. Meitzen, Siedelung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen, Kelten, Römer, Finnen und Slawen, v Berlíně 1895.

[2]) Viz doklady v mé »Moravě a jejích obvodech ve Slezsku po 30leté válce,« vydané r. 1892, oddíl »Nové rozdělení pozemků« na str. 195 až 198.

[3]) Podle Tereziánského katastru v zemském archivu českém v Praze rozličných panství na všech stranách Čech a dle zprávy universitního prof. Josefa Kalouska.

které dosud máme. Sdílíme vroucí přání spisovatelovo, vyslovené na konci předmluvy, aby dílo jeho »aspoň někomu bylo podnětem k lepšímu poznání a hlubšího milování naší krásné domoviny.« Věnováno jest V. V. Tomkovi, slovutnému dějepisci Prahy a jeho letního zátiší Police nad Metují. —

Vlastivěda moravská jest velké souborné dílo vědecké a národní, jež vydává Musejní spolek v Brně od r. 1897. Má obsahovati »přírodovědecký popis země a její dějiny ve všech směrech na základě důkladných studií slohem jasným a srozumitelným, každému přístupným.« Rozvržena jest na dvě části: I. všeobecnou »*Země a lid*« s 10 oddíly: 1. Přírodní a zeměpisné poměry; 2. doba předhistorická, zakládání osad a jejich starobylá jmena; 3. dějiny politické, 4. církevní a školství, 5. řeči a literatury, 6. hudby a výtvarných umění, 7. dějiny a statistika živností, hornictví, hospodářství, řemesel a průmyslu, obchodu atd.; 8. poměry našeho lidu, jeho život, obyčeje a j., bývalé poměry poddanské, poměry měst a šlechty; 9. zřízení moravské, 10. statistika Moravy stará a nová. II. »*Místopis*« všech osad na Moravě, sestaven dle soudních okresů v abecedním pořádku s příslušnými obrázky a mapami.

Redakci vedou: hlavní redaktoři F. A. Slavík a dr. Fr. Kameníček, odborní redaktoři: Fr. Bartoš, Jan Burda, dr. Fr. Dvorský, Rud. Dvořák, Jos. Hladík, Fr. J. Rypáček, Tom. Šílený a dr. Fr. Šujan.

Dosud vyšly tiskem ze všeobecné části: Přírodní a zeměpisné poměry, Morava za pravěku, dějiny politické až do roku 1792 ve 4 svazcích; z místopisu: dějiny Brna a okresy Brněnský, Bítešský, Blanský, Bučovský, Jihlavský a teď okres Kunštátský a Litovelský. V každém svazku jest napřed všeobecný pohled na okres: 1. přehled zeměpisný a přírodovědecký; 2. osazování krajiny: osady staré a nové, hrady, tvrze a panství; 3. obyvatelstvo, jeho poměry národní a bývalé poddanské, život lidu, obecní záležitosti a p.; 4. živnosti, spojovací prostředky, spolky; 5. farní osady a školy; 6. statistický přehled okresu, potom stručné dějiny všech osad v abecedním pořádku.

Oba nové svazky, okres Kunštátský od J. Tenory a Litovelský od V. Pinkavy, jsou milým důkazem, s jakou zálibou spisovatelé jich konali podrobná studia k své práci v archivech a jiných pramenech, sebrali hojnost zajímavých zpráv dějepisných, rodopisných a statistických, z obšírné látky učinili zdařený výběr a velmi dobře jej urovnali v celek i o každé obci v okresu, prameny svědomitě uvádějíce. Oba spisovatelé dovedně zpracovali své okresy, stručně, jasně, přehledně a souměrně.

V textu jsou vhodná vyobrazení, u Kunštátského okresu 36, u Litovelského 71, totiž pohledy na důležitější obce jednotlivé, půdorysy některých osad, památky umělecké a lidové, znaky šlechtické a městské, i staré pečeti a znaky vesnické, jež mívala s povolením vrchnosti na Moravě většina vesnic, nejvíce od XVI. do XVIII. století, na znamení samosprávy obecní. Podobny jsou znakům šlechtickým a městským a mnohé jsou zajímavé nejen zvoleným znamením

obce nýbrž i uměleckým provedením. K oběma okresům připojena jest mapa okresu od řed. Jos. Hladíka.

Že Musejní spolek v Brně podnikl tak veliké dílo vlastivědné a vydává je i za těžkých poměrů, na 2. straně obálky naznačených, slouží mu ke cti; Vlastivědou moravskou prospívá národu a vědě.

Zdařené popisy těch okresů patří k nejlepším spisům toho druhu, i doporučujeme je nejen spisovatelům ostatních okresů Vlastivědy moravské, nýbrž i v Čechách, kteří by z lásky k věci chtěli sepsati dobré, stručné dějiny celého okolí svého.

Vidouce mezi mladšími dějepisci horlivé a dovedné spisovatele v Čechách, doufáme, že spojeni s odborníky jiných věd časem vykonají podobné velké dílo — *Vlastivědu českou.* Srdečně toho pro svůj národ žádáme. Tím by se ku prospěchu vědy a národního vzdělání konečně vyplnila výše uvedená tužba, vlastně pro nás nyní odkaz Františka Palackého blahé paměti. *F. A Slavík.*

Illustrované knihy.

Starý židovský hřbitov Pražský. Napsal dr. Luboš Jeřábek. Náklad B. Kočího. — Po »Pražském Ghettu,« publikaci velmi obsažné a bohatě illustrované, kterou vydala Unie, přichází tato kniha, rekapitulující zajímavou kapitolu o starém pohřebišti židovském. Dr. L. Jeřábek osvědčil se jako nadšený obdivovatel krásy našeho staroslavného města a častokráte projevil vřelý smysl pro malebnost a poesii Prahy. Také tato kniha vznikla z upřímné lásky k Praze a ze snahy rozšířiti tuto lásku po všem obyvatelstvu našeho města, pokud je schopno zabývati se otázkami nad všednost a hmotné zájmy povznesenými. Velmi sympaticky zdůrazňuje dr. Jeřábek ideální stanovisko své a právem poukazuje při všech příležitostech na strnulost naší společnosti, která setrvává v podruží úzkoprsého a již zpátečnického materialismu, kdežto v duševním životě národův evropských vládne snaha o povznesení a nastolení zcela jiné myšlenky, než jaké u nás dosud jsou východiskem a základem veškerého počínání v životě veřejném, ve vědě a v umění. »Šosácký« materialism je vlastně dávno odbyt, ale u nás dosud platí jako »světový názor.« Rozpory tím vzniklé přinášejí národu českému škodu za škodou. Taková jest myšlenková osnova Jeřábkových publikací vůbec a této zvláště. Co pak se týká knihy samé, sluší ji zařaditi mezi elitní díla rázu uměleckého. Representuje se velmi výhodně. Krásné reprodukce různých pohledů na pohřebiště a jednotlivé náhrobky, a barevně otisknutý pohled dle Jansova akvarellu jsou nejen cennými doklady k textu, nýbrž také ozdobou knihy. —

O hastrmanovi. Vypravuje Jožena Schwaigerová, illustruje Hanuš Schwaiger. — Knihu tuto vydal B. Kočí v Praze, a jmena autorů sama ručila od samého počátku za jakost její. Neboť illustrujeli Schwaiger pohádky o hastrmanovi, lze již něčeho očekávati, a sepsalali ty pohádky choť jeho, pak celek by mohl býti něčím zvláštním, nevšedním a zajímavým. A také jest. Paní Jožena Schwaigerová vypravuje prostince všelijaké pohádky i místní pověry, ha-

strmana se dotýkající. Některé ty lokální pověsti jsou dosti suchopárny a bez pointy, která by na děti působila, spíše pro dospělé se hodí. Ale hlavní věcí zůstanou Schwaigerovy obrázky, celá úprava knihy, tak báchorkovitá, tak pěkně strašidelná. Již desky jsou originelní, zelenavé, se žlutými písmeny a čarami, z litery O vykukuje pár příšerných očí, a červená rybka jako by plovala nazelenalou vodní tůní. Uvnitř pak jsme teprve v říši toho »lstivého vraha,« aspoň je tu na zadní straně desky a na »předsádkovém« listě plno zelených žab a bublin. A což teprve ty pohádky! První začíná trochu nepohádkovitě »bylo to roku 1866« — inu, příběh je pravdivý, sám vím o podobných — ale ty obrázky! Ten hloupý Šobek se svým plechovcem a jeho kamarádi, kteří se mu vysmívají, pak ta měsíčná noc na hrázi, jak samým strachem vystřelí, protože se bojí toho stálého »hu hu,« a konečně linka se zacházejícím měsícem a s prvním šedým zákmitem dne — to jsou malá mistrovská díla, akvarellové bravurní kousky a tak prosté, tak volně a lehce dělané, jak to jen Schwaiger dovede. A tak je to se všemi ostatními. Schwaiger pamatoval na děti, aby měly nač svá očka ze široka otvírati, ale také pro velké lidi je ta hastrmaniáda, neboť ty výborné reprodukce seznamují nás s celou řadou nových a znamenitých prací Schwaigerových. Málokdy se stane, aby publikace obdobného rázu tolikerými směry vyhovovala, neboť tuto knihu lze dáti dětem (těm větším, kdož se vodníka nezhrozí) i položiti na stolek mezi nákladná díla, jichž v českém saloně jest anebo by mohla být již celá sbírka. Od velikých a drahých publikací uměleckých liší se tato kniha pouze svou přístupnější cenou, jinak je to dílo veliké distinkce a pravé »Album Schwaigerovo.« —

Kocourkov. Z historie staroslavného města. Napsal Adolf Wenig. Nakreslil Artuš Scheiner. Nákladem Topičovým.

Také kniha pro malé i velké děti — moderně vypravená, s roztomilými obrázky Scheinerovými. Okrasné linky, vinětky, obrázky celostranné i v textu v tónovém tisku provedené, originelní obálka i »předsádky«, to vše je tu, a dojem úhledné knížky po zevnější stránce je velmi příznivý. Zase kniha s uměleckým vkusem zdobená, s ilustracemi v pravdě uměleckými. A což teprve text! Ty Přeloučské kousky, ta epopeje maloměstské obmezenosti, ty klasické ukázky lidské hlouposti, ty šprýmovné příhody, ten úsměšek z celé knihy zaznívající, a ten humor v té persifláři — koho by to nebavilo? Ale tu mně napadá otázka, vlastně několik otázek, na něž jsem připadl vyslovením jmena českého města, k němuž se víže pěkný růženec všelijakých duchaplných kousků: Přelouč. Nejsem dosti kovaným literárním historikem, a nevím, ode kdy zdomácněl u nás v naší literatuře »Kocourkov«. Zdá se mně, jako by bez toho jmeno bylo ozvěnou z němčiny a mělo svůj původ v hlavní osobě největšího hlupství ctihodných měšťanů a obyvatelů Schildy (Schilda nebo Schildau, město v pruském vlád. okrese Merseburském), totiž v kocouru, jehož se báli a k vůli němuž zapálily svoje město, aby uhořel. Pak stavěli nové, pak vybudovali radnici bez oken, pak seli sůl, vytahovali krávu na baštu atd. České Kocourkoviády jsou jiného rázu, a jest jich v knize Wenigově několik velmi pěkných, jako na př.

»dupanda« na prkénku, položeném na upěchované podlaze. A tak se mně zdá, jako by ty hlavní kousky Abderitů v Čechách naturalisovaných páchly němčinou. Nebylo by to neštěstím, neboť překlady ze staré národní knihy německé »Lalenbuch« bavily by nás snad více, než Němce. Jen že takto se zdá, jako by zde šlo o české pověsti, a přece je to vlastně smíšenina našich a německých. Však by se dala napsati pěkná knížka o českých »Přeloučských« činech, máme u nás mnohdy vtipnější nebo drastičtější pověsti z rozličných měst. Vždyť čtenář sám si vzpomene, kde že není radno se zeptati kolik uhodilo, kde neradi slýchají o vařených vejcích atd. Aby pak se nezdálo, jako bych pěkné publikaci vytýkal nedostatků, znovu prohlašuji, že je to velmi zábavná knížka s uměleckou výbavou. O Scheinerově graciosním a vtipném umění také není třeba šířiti slov, náležíť mezi nejpřednější kreslíře knižní výzdoby. Dr. *F. X. Harlas.*

Z literatury pedagogické.

Jsou otázky, které týkajíce se po přednosti kruhů odborných, v našem případě pedagogů, zasluhují také živé pozornosti vší vzdělané veřejnosti. Takové pozornosti vůbec by zasluhovala škola, jež slouží všemu obyvatelstvu bez výminky. Nemělo by tedy nikomu býti lhostejno, jakým způsobem jest tam mládež vedena a jakých pokroků domáhá se alespoň některá část jejího učitelstva. Poslední dobou hlavně dvě věci zaujaly mysli těch učitelů, kteří nevidouce konečného cíle v pevné organisaci stavovské a z ní plynoucích výhod hmotných, hledají nových cest, na kterých by se domohli zvýšení duševní úrovně svých svěřenců a tím prospěli všemu životu jejich. Jedna z nich jest umělecká výchova, za hranicemi šířená hlavně Lichtwarkem, u nás pak povolaným kruhům úspěšně na oči stavěná od prof. Jos. Patočky. Přibíráli tato otázka do vychovatelství důležitý moment nový, obměňuje druhá část připomenuté dvojice, totiž otázka volného slohu, závažný díl vyučovací i vychovatelské látky posavadní, obracejíc je na cesty nové. Rozsah i dosah této otázky seznáváme ze spisu Josefa Müllera *Sloh v nových proudech školské práce vůbec a jazyka vyučovacího zvláště* (nákl. Dědictví Komenského, str. 306). Zajímavé dílo toto otvírá nám poučný pohled do snah pokrokového učitelstva našeho. Spisovatel, horlivý, ano nadšený, ale nikoli zaslepený zastance své věci, vychází ze zásady, že škola má netoliko žáka obohacovati věděním, ale že má také rozvíjeti individuální schopnosti jeho. Nelze pochybovati, že tato zásada je správná, a bylo by si jen přáti, aby také na vyšších školách mimo obecné a měšťanské mohla býti prováděna Platíli však zásada ta vůbec, platí po přednosti o slohu, o němž velmi případně řekl již Buffon: »Sloh jest člověk sám.« V odporu s touto pravdou »dřívější proudy, přestávajíce na pouhém, nezřídka mluvnickém a tudíž nevhodném obměňování vzorů, nepřiváděly žáka ani k relativní samostatnosti u vyjadřování a podávajíce velmi málo impulsů k individuálnímu rozvíjení duševních schopností a tím zároveň i k rozvíjení osobitého výrazu žákova, byly, byť ne zcela špatné, ale rozhodně jednostranné.« Naproti tomu »novým

směrům nejde jen o to, aby uplatnily v učbě školní otázku volného slohu, nýbrž běží jim o reformu všeho vyučování, o vymanění cvičení slohových z područí cviků grammatických, o náležitý zřetel k přirozenosti dětské a rozvoji individualit v duchu kultury lidové« (str. 208 a 256). Vyučování, spojujíc se vhodně tu s prvoukou, tu s reáliemi, četbou čítankovou i soukromou, má se navazovati na duševní život dítěte, »kterýž po celou dobu vyučovací budiž přiměřeným způsobem *individuálně* rozvíjen.« Spisovatel podává k tomu zevrubný návod na základě hojných pokusů praktických, jež činil sám i jiní učitelé. Svá mínění podpírá hojnými citáty z prací pedagogů domácích i cizích, z těchto obzvláště Maxa Schiessla a Lva Tolstého. Theoretické výklady doprovází četnými ukázkami prací žákovských, z nichž vydal také zvláštní výbor, nazvaný *České děti* (vlastním nákl., str. 48), jenž jistě bude vítán dětem i učitelům. Vývody jeho mají dosti síly, aby přesvědčily i konservativní přívržence staré školy, a svědčí jak o vážných snahách autorových, jimž lze jen přáti všeho zdaru, tak o upřímné jeho lásce k mládeži a škole. S požadavky i naukami Müllerovými shodujeme se tím spíše, že z nich vane mnoho svěžího vzduchu do školního života naší mládeže. Přáli bychom si jenom, aby obecná i měšťanská škola, ať již pod jakýmkoli titulem, více dbala také pravopisu, než dosud činí, a zastanci volného slohu aby šťastně rozřešili záhadu, jak spojiti pravopis se slohem. Müller podává k tomu řešení vhodný počátek, ale věc vyžaduje dalšího přemýšlení a hojných pokusů. Mimo to upozorňujeme, že »skladby žákovské,« týkající se lidového podání, lze pokládati za materiál folkloristický leda jen, vybíralli by jej znalec, a to ještě s největší opatrností.

Týmž nákladem vyšly dva spisky poučného rázu, hodící se dobře i pro širší čtenářstvo. Míníme *Úvod do psychologie dítěte*, jejž napsal Kroměřížský profesor Rudolf Neuhöfer, a *Umělecké dílo v literatuře a jeho výchovná moc* od F. V. Krejčího. Obě spojují vážný obsah s vhodnou formou populárních přednášek.

F. V. Vykoukal.

Cizina o Husovi.

Práce cizích národů o Husovi mají vždy pro nás jakési pretium affectionis. I když nehledíme k tomu, že národ podobně jako jednotlivec jest ctižádostivý — a čím menší a slabší, tím žárlivěji si hledí všech cizích sympatií, — vždy v takových zmínkách o velikých mužích našich jeví se jednak velikost interesu cizího o nás vůbec, jednak zase velikost vlivu našeho na cizinu. Bohužel, i v dílech nejinformovanějších a celkem sympatisujících jeví se interes hlavně o dějiny starých našich dob a z nové práce vědecké téměř jen o dvě slavná jmena, Palackého a Tomka . . .

V Holandsku vydal nedávno R. Husen populární »Geschiedenis der Hervorming in de 15de, 16de en 17de Eeuw« (v Doesburgu 1903, str. V. + 670), v níž arci mělo připadnouti čestné místo také Husovi. Holanďané mají velmi dobré, na svou dobu přímo výborné starší dílko van der Horsta: Husen mohl podati tedy pěknou

a dobrou monografii. O Husovi píše sympaticky; je mu ‚hoofdperson in deze beweging‘ atd.; ale již z počátku výkladu »deze merkwaardige man werd den 6den Juli 1373 geboren« je viděti, že stojí ještě v XVIII. století. Výzkumů Palackého a Tomka — ani z druhé ruky — nezná: celému líčení Husa věnoval sedm stránek. A jiná novější díla holandská nejsou mnohem lepší.

Docela jiného rázu a nekonečně vyšší ceny jest poslední kniha Loserthova »Geschichte des späteren Mittelalters 1197—1492« (ve sbírce Belowa a Meineckea »Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte«, v Mnichově a v Berlíně 1903, str. XV + 727). Líčení osudů Husových má u něho poměrně asi dvojnásobný rozsah proti dílu Husenovu, stojí všude na vrcholu vědy a vyniká rozsáhlou znalostí literatury, jež uvádí i práce české nejnovější (kromě mých vydání uvádí též práce Nedomovy, Kroftovy, Klicmanovy, Novotného, Gollovy atd.). O starších pracích praví správně: »die älteren Arbeiten bis auf Palacky sind ganz veraltet« (456); o vydání Norimberském a Erbenově praví rovněž právem: »die Ausgabe . . . ist unzulänglich. Das gilt auch von seinen Schriften in tschechischer Sprache ed. Erben.« Líčení je stručné, rázné, se stanoviska německého; Hus je čirý Viklefovec. I Loserth musí říci: »Huss besass ja zweifellos hohe Tugenden,« aby ovšem hned připomněl jeho nenávist k Němcům: »er war ein viel zu leidenschaftlicher Kämpfer für die nationalen Interessen seiner Nation — der geheiligten — als dass er den Deutschen gerecht werden konnte; denn daran ist kein Zweifel: *von Hass gegen die Deutschen kann er nicht freigesprochen werden.*« Loserth nezapomíná vytknouti Husovi snahu o přízeň množství a demagogii. Z celé jeho knihy jest patrno, že jeho sympatie náležejí Germánu Viklefovi — je to při rakouském Němci (Loserth pochází z Fulneka na Moravě) velmi pochopitelno a tím přirozenější, že proti jeho názorům (hlásá je již 20 let) nedovedla bohužel česká věda za celou tu dobu postaviti do pole ani jediné knihy podobné, jež by Husa proti Loserthovi hájila nebo aspoň snažila se hájiti . . . Dvacítiletí české university minulo tu na prázdno.

Za Čechy takovou apotheosu Husa provedla nyní kniha anglická. Aberdeenský učenec Herbert B. Workman ve dvou krásných knížkách líčí »the Dawn of the Reformation.« Knížka první, věk Viklefův, se nás tu netýče; za to tím více druhá »The Age of Hus« (Londýn 1902, str. XVI. + 374). Je to knížka určená hlavní měrou studujícím vysokých škol; podává proto stručně výtěžky hlavních badání a velice pečlivě zaznamenává literaturu předmětu. Skizu svou načrtal dle prací Palackého a Loserthových německých; domácích našich prací nezná — a tedy knížka jeho mnohde nestojí na vrcholu vědy nynější. Ale to, co podává, podává tak přesně a s takovou láskou k věci, že ani u nás by překlad této malé knížky nebyl na škodu. O Husovi vyjadřuje se s nadšením; v čelo vyprávění o Husovi položil známý úsudek Pražské university, prohlašující Husa světcem; v úvodě (str. V.) praví »to us Hus is of importance not only for his own sake, but as the representative of the new spirit of conservation to Truth, as distinct from Authority, which, more than anything else, was destined to sweep away me-

dievalism.« Úvod Workmanův zasluhuje i jinak povšimnutí: stěžuje si, že v městech, jako jsou Birmingham, Liverpool, Bristol, Belfast a j., marně by se čtenář sháněl po monumentálních dílech, jako jsou sbírka Mansiho, vydání Haardtovo, publikace Palackého atd. Vytýká, že veřejné čítárny a knihovny jsou naplněny spisy efemerními . . . I vyzývá milionáře anglické, aby tu pomohli — ale sám dodává trpce, že by těch vzácných děl málokdo užíval a »unfortunately, at present that is true.« Jak nedostatečně jsou skutečné knihovny anglické v té věci opatřeny, patrno z té okolnosti, že slavného díla Palackého »Die Vorläufer des Hussitentums,« jež vykazuje celému pozdějšímu zkoumání nové dráhy, není ani v největší knihovně světové, v knihovně Londýnského Britského musea.

Jak svědomitě a přesně Workman pracoval, toho mohu zajímavý příklad podati čtenáři jaksi pro domo mea. Workman nezná ovšem mých prací a tak soudí o spisech Husových na základě vlastních studií. Mezi jinými také o t. zv. »sermones de Antichristo,« 28 kázaních o Antikristovi, jež obyčejně se Husovi připisovala. Ukázal jsem r. 1900 podle Böhringera, že od Husa pocházeti nemohou, že jsou pozdější a že vznikla od kohosi třetího na základě textů Husových a Matěje z Janova. Docela týž důkaz podává nyní — o mém nevěda — Workman, dokonce s týmž citátem (z fol. 77r), jak jest u mne; tato shoda jest zajisté zajímavá a jistě svědectvím, jak pečlivě a správně si Workman počíná. A to jest případ jeden z mnohých; Workman dílem svým celým věru zasluhuje naší vděčnosti.

V. Flajšhans.

Rozhledy hospodářské a sociální.

Prof. Wieser o poplatnosti Němců v Čechách. — Reforma domovní daně činžovní.

O poplatnosti Němcův a veřejném hospodářství v Čechách rozepsal se nedávno prof. svob. pán *Wieser* v časopise Deutsche Arbeit zjevně za tím účelem, aby zdůraznil národnostní požadavky Němců českých a snad také proto, aby pobledlé popularitě německé liberální strany k novému lesku dopomohl politickým vyvýšením kapitálové moci, v jejích rukou soustředěné.

Němci naši již ode dávna tvrdívají, že, ač jsou menšinou v zemi, přece platí plnou polovici dávek zemských, tvrzení toto bylo však posud opřeno jen o vnitřní sebevědomí síly německé; vývody Wieserovými má se mu dostati vědeckého důkazu. Ovšem vývody ty nepodávají číselný výpočet, nýbrž pouhý odhad německého příspěvku k potřebě zemského hospodářství v království českém; a na celém důkaze přespříliš jest viděti, jak nejen spracování ale i výběr statistického materiálu upravovány a přispůsobovány jsou, aby dospělo se ke konečnému cíli, pro dokazujícího předem povýšenému nade všecku pochybnost.

Z úhrnné poplatnosti k potřebám veřejným v obcích, okresích, zemi a státu, kterou přece považovati dlužno za jednotný celek, vy-

jímá prof. Wieser samotné dávky zemské; již tím stává se úsudek jeho jednostranným. Ale i z těchto dávek pro nemožnost národnostního rozlišení vylučuje daně nepřímé, tedy pomíjí zejmena i nové, vydatné dávky pivní.

Německý statistik obmezuje se tedy na výpočet německého podílu na zemské přirážce k daním přímým (dani pozemkové, domovní, výdělkové všeobecné a výdělkové podniků veřejně účtujících) bera za základ výroční výkazy těchto daní dle školních okresů, poněvadž v organisaci školních okresů našich rozhraničení národnostní od let již nejúplněji je provedeno. Ve výkazech těchto ovšem nejsou zahrnuty městské obce Praha, Liberec a Hradec Králové, jsouce jako samostatné školní okresy vyloučeny ze všeobecné školské organisace; netýkaje se tudíž těchto obcí dospívá výpočet Wieserův (pro rok 1902) k relaci 42·99$^0/_0$: 57·01$^0/_0$ pro daňový obnos německých a českých školních okresů, jež ovšem srovnána s poměrem populačním (37 : 63) jest přízniva pro školské okresy německé. Přibráním školního okresu obce Liberecké posunuje se poměr ten na 43·9: 56·1, čili zhruba na 44: 56 a průměrná poplatnost obyvatelstva českých a německých školních okresů objevuje se v poměru 1 : 1·35.

Na základě svých soukromých, kontrolou ovšem nepostižných informací provádí pak prof. Wieser na této číslici další korektury ve prospěch poplatnosti německé. Odčítá totiž ze sumy daní, sloužících za základ pro vyměřování školské přirážky v českých školních okresích (r. 1902 : 31,298.630 k.) a připočítává k sumě daní v okresech německých s Libercem (r. 1902 : 24,501.280) obnosy, které dle odhadu jeho připadají na německé. poplatníky v českých školních obcích.

Především z obnosu daně pozemkové převádí z českého na německý účet daň z velkých statků v českých krajích ležících, pokud jsou v majetku stoupenců strany ústavověrné, a odpisuje oběma stranám daň velkostatkářů feudálních, neutrálních a pochybné příslušnosti politické; výsledkem súčtování toho jest odpis 53.000 korun na straně německé, 4,408.000 k. na straně české.

Těžisko berní převahy německého živlu shledává však prof. Wieser v obou daních výdělkových.

Při všeobecné dani výdělkové činí rozdíl mezi poplatníky I. a II. třídy (daň nad 2000 k. resp. nad 300 k.) a poplatníky III. a IV. třídy (nad a pod 60 k.). Vycházeje ve skupině III. a IV. třídy daňové z rozdělení úhrnné sumy daně na české a německé politické okresy ukládací počítá města Budějovice, Plzeň a předměstí Pražská zcela na české konto, z poplatní sumy Pražské pak jen menší obnosy na konto německé; v I. a II. třídě naproti tomu počítá komorní obvod Budějovický za čistě český, Chebský a Liberecký za čistě německé, v obvodu komory Pražské však převádí na německé konto 75$^0/_0$ resp. 50$^0/_0$, neboli úhrnem 734.000 k., v obvodu Plzeňském 280.000 k. Výsledek revirementu, při němž zejmena značná česká menšina v obvodu obchodní a živnostenské komory Liberecké se ztrácí nadobro, jest ten, že česká kvota všeobecné daně výdělkové obnáší v III. a IV. třídě 2,206.000 k., německá 2,136.000 k., v třídě I. a II. však německá 3,637.000 k., česká pak jen 891.000 k., čili

že celkový poměr poplatnosti německé a české má se při této dani jako 2 : 1. Podíl vypadající na německé poplatníky v českých školních obcích odhaduje prof. Wieser na 1,270.000 k., opíraje se ovšem jen o údaje svých soukromých důvěrníkův.

Ještě skvěleji vypadá ve světle Wieserova výkladu podíl německý v dani výdělkové podniků veřejně účtujících. Z akciových společností a těžířstev, jež jedině podrobuje svému rozboru, pomíjeje společenstev, spořitelen a podniků veřejných, přisuzuje prof. Wieser Čechům akciové společnosti s nominelním kapitálem 110 mil. korun (banky 33·5 mil., jiné podniky 76·5 mil.), Němcům společnosti s kapitálem 260 mil. korun (banky 43·5, doly a hutě 100, jiné podniky se sídlem ve Vídni 30, jiné podniky se sídlem v Čechách 80 mil. korun), kromě tří soukromých drah s akciovým a prioritním kapitálem 370 mil. korun. Suma daně těchto společností německých, připočteli se obnos předepsaný pro zdejší trati železničných soukromých podniků ve Vídni sídlících, činí asi 10·4 mil. korun, daň společností českých asi 1·7 mil. korun. V obvodu českých školních obcí připadá na německé poplatníky této daně 2·5 mil. kor.

Odpočítav všecky tyto srážky od přirážkové base českých okolních okresů dospívá prof. Wieser k závěru, že poplatnost česká a německá mimo Prahu má se k sobě jako 48·03 k 51·97.

Přibéřeli se pak do počtu Praha, sídlo zámožné menšiny německé s hojným nemovitým majetkem (30·5 $^0/_0$) a zároveň sídlo četných německých podniků soukromých i veřejně účtujících, činí kvota německé poplatnosti v celé zemi nejméně 50 $^0/_0$, česká nejvýš 42·8 $^0/_0$, kdežto zbytek daně připadá na nenárodní velkostatek a kapitál francouzský.

K této poplatnosti německé přispívají školní obce německé 23·61 mil., město Liberec 0·9 mil., německé menšiny mimo Prahu 4·5 mil., německé menšiny v Praze 6·3 mil. korun.

Nekladli bychom příliš váhy na libovolnost a nepřesnost odhadů Wieserových. Byť i jeho cifry německé poplatnosti v leckterém směru byly upřílišeny, přece jádro jejich nikdo z nás nebude bráti v odpor.

Doby mladistvého přeceňování vlastních sil již pro nás minuly; víme všichni a ochotně uznáváme, že naši spoluobčané německé národnosti předstihli nás v podnikání výdělečném a v hromadění majetku. Převaha jejich v těchto směrech je zcela přirozena: shodou příznivých okolností počal mezi nimi dříve než u nás překotný vývoj moderního kapitalismu, a když od nich počala se jeho výdělečná podnikavost šířiti i mezi námi, byli jsme podle povahy své spůsobilejší a náchylnější státi se jejím předmětem než jejími nositeli.

Ale co musí vzbuditi rozhořčení a odpor nejen v nás, ale v každém loyálně cítícím občanu, jsou důsledky a požadavky, jež nacionalistické strany německé a nejnověji i officielní věda německá z převahy oné odvozují.

Neníli to úžasný úpadek občanského smýšlení, přivádíli se z německé strany požadavek, aby se každé národnosti v zemi dostávalo z pokladny zemské právě tolik, mnoholi do ní přispívá, dnes, v době, kdy celý život státní založen jest na vyrovnávání sil a pod-

porování slabších silnějšími? Což snad přátelské sympatie vedou naše aktivní země bez rozdílu národnosti k tomu, aby doplácely ze svého na země passivní, a aby celá naše polovice říše stálými obětmi podporovala rozkvět zemí uherských? Či není to spíše velká myšlenka moderního jednotného státu a nutnost historického společného vývoje, které bez reptání se podřizujeme? A co platí pro celou říši, nemělo by míti platnosti uvnitř země?

A necítili každý, jak nízký jest prostředkující návrh německého vědce politika, aby německému poplatnictvu za jeho větší příspěvek k společným potřebám placeno bylo alespoň privileji politickými, rozhraničením krajů a zřízením německé národní kurie finanční, která by každou novou daň činila závislou na splnění svých národnostních postulátů a choutek! Jaký je tu v skutku důvod k tak okázalému reklamování zemských peněz pro německé účely, když prof. Wieser probíraje výdaje zemské na konec sám uznává, že rozdělení jejich jest celkem přiměřeno poměru mezi počtem obyvatelstva obou národností, jenž přece v moderním demokratickém státě bez ohledu k poplatnosti vždy větší nabývá váhy? Zajisté země stejně jako ostatní samosprávné svazky vykonává funkce veřejné správy, a nahodilá okolnost, že stát přikázal jí za zdroj a základ příjmů přímé daně ponechav si sám daně nepřímé, nemůže býti důvodem, aby poměr občanů jejich posuzován byl jinak než poměr občanů státních, jimž už všeobecně bez ohledu, platili daně přímé či jen nepřímé, přiznává se podíl a účastenství v moci státní.

A když už se počítá, mnoholi příslušníkům německého národa plyne ze zemské pokladny a jak jsou při tom zkracováni, nebylo by záhodno srovnati na druhé straně, o kolikrát více dostává se jim na újmu ostatních národností při našem centralismu z pokladny státní? Prof. Wieser jde ve svých počtech tak daleko, že spatřuje snad na konec i v tom křivdu na němectvu páchanou, že mezi frekventanty zemských donucovacích pracoven a pod. ústavů nemají obě národnosti stejné zastoupení; měl by jen všimnouti si také zastoupení Němců ve vojště a v ústředních úřadech státních, nenili jím snad ona křivda vyvážena.

A jeliž slušno a spravedlivo tou měrou vychloubati se převahou německé poplatnosti v zemi, když sám prof. Wieser vylíčenými statistickými odhady na konec dospívá k závěru, že celá ta převaha založena jest na poplatnosti německých menšin v českých obcích, v českém území, tedy na podnikatelích, kteří pro svou osobu jsou sice Němci, ale zaměstnávají české dělnictvo, těží z českých zákazníků (dráhy!), zkrátka všecku svou poplatní sílu čerpají ze svého českého okolí?

* * *

Reforma domovní daně činžovní, po které voláno u nás již od let osmdesátých, dospěla konečně aspoň tak daleko, že stala se předmětem obsáhlé vládní ankety. Však výsledky ankety nijak nedávají naději, že by dílo reformní v brzku bylo provedeno.

Naše domovní daň činžovní jest bez odporu břemenem, jemuž rovného sotva najde se v daňových soustavách jiných států. Pohlcu-

jeť v hlavních a lázeňských městech $22^2/_3\%$, v ostatních vyjma Tyrolsko a Vorarlberg, 14% hrubého výnosu činžovního. Roku 1896 při zavedení nové osobní daně z příjmu byla sice náhradou poskytnuta poplatnictvu sleva jedné osminy činžovní daně, ale sleva ta vyvážena současným zvýšením zemské přirážky s 49% na 55%.

Vůbec teprve, když vezmeme do počtu přirážky zemské, okresní, školské, obecní a j., obdržíme pravý obraz břemene berního, které tíží městský nemovitý majetek. Přirážky ty již v r. 1900 činily o 6% více než sama daň státní, a což jest nejpovážlivější, rok od roku vzrůstají; ve čtyřech letech 1897—1900 činil vzrůst jejich $13·5\%$, od roku 1862 dokonce již $419·2\%$.

Požadavek snížení sazby daňové jest na snadě, ale k jeho provedení těžko nalezti vhodnou cestu.

Především vadí zřetel na finance veřejné. Činžovní daň vynáší (1900) státu 68·5 milionů korun, samosprávným svazkům 74·9 milionů a výnos ten nelze stenčovati, dokud není zaň jiné náhrady. Však ani to by nebylo dosti. Příjem z daně činžovní jest ze vzácných příjmů státních, které samočinně s hospodářským rozvojem rok od roku vzrůstají; stát, jehož výdaje mají bohužel stejně vzestupnou tendenci, nemůže se tak snadno vzdáti ani příštích přírůstků na dani, a proto sotva která vláda souhlasiti bude i jen s prostředkujícím návrhem, aby výnos daně byl jednou pro vždy kontingentován a přírůstku aby užíváno bylo k postupnému snižování daně.

Ale také druhý hlavní zřetel reformy nebyl by tímto opatřením nijak zabezpečen, totiž zřetel na nájemníky. Neboť ačkoliv nejhlučnější nářky na přetížení daní činžovní vedou majitelé domů, jejichž organisace přivedly také do proudu vládní jednání o reformu, přece nemůže býti vážné pochybnosti o tom, že z pravidla jest majitel domu jen výběrčím daně, vlastním nositelem jejím však, na kterého se přesunuje a celou tíhou doléhá břímě daňové, že jest nájemník. Jest sice možno, že leckdy nedaří se majiteli domu pronajímati byty tak draho, aby po zaplacení daně zbyl mu ještě slušný úrok z investovaného kapitálu; platí to na příklad o budovách ve čtvrtích, od kterých rozvojem města, zřízením nových komunikací atd. odvrací se hlavní proud městské frekvence, jenž se tudy dříve ubíral; platí to všeobecněji o dobách, kdy ruch stavební předhonil vzrůst populace. Ale to všecko jsou jen bolesti přechodné, dočasné, které v krátce se zase vyrovnávají buď stoupnutím činží, anebo, ovšem se ztrátou, přechodem budovy v nižší ceně do rukou nového majitele. Jest také pravda, že majitelé domů, kteří — a těch je při dnešní stavbě domů na spekulaci velmi mnoho — mají svůj majetek vysoko a tudíž na vyšší úrok zadlužený, jsou politování hodni při vší zevnější vážnosti, jaké jim dodává jejich nemovitý majetek. Ale to vše nemohlo by býti důvodem ke snížení daně činžovní.

Při snížení daně může se jednati jen o to, aby všemu obyvatelstvu městskému, zejména obyvatelstvu chudšímu, které nuceno jest za byt namnoze nedostatečný vydávati nepoměrně značnou část svého důchodu, dostalo se úlevy a aby tím spůsobem i zdravotně se zlepšily poměry bytové. Neměla by tudíž reforma daně smyslu, kdy by přivodila nikoliv snížení činže, nýbrž zachování její a tedy

zvýšení výnosnosti a hodnoty domů; nijak nebylo by lze omluviti, aby tímto způsobem ze všeobecných příjmů státních na účet všeho poplatnictva dostalo se přímého daru jediné jeho skupině, majitelům městských domů a městských stavenišť, jejichž cena by se současně zvýšila. A přece jest podobno pravdě, že snížení daně v skutku nepřipadlo by nájemníkům ve způsobě snížení činže, tak jako sleva $12^1/_2\%$ v roce 1896 povolená ani v zemích, kde nevzrostla současně zemská přirážka jako u nás, neměla takového účinku.

Jednání ankety nepřineslo nových návrhů k překonání těchto obtíží, však vyneslo řadu otázek, kterými se nesnadná reforma ještě více znesnadňuje: požadavek existenčního minima, prostého daně činžovní, požadavek progressivní sazby dle velikosti bytu, požadavek progresse dle rozsahu plochy zastavené, osvobození místností sloužících potřebě živnosti majitelovy, zdanění přírůstku renty pozemkové a j.

Svorně uznána nezbytná potřeba současně s reformou státní daně činžovní uspořádati i hospodářství přirážková o ni se opírající a zejmena přikázáním daně samé neb jiných příjmů zameziti pro příště stálé vzrůstání přirážek, které je skutečně vlastním kořenem zla ve věci, o niž se jedná. Poněvadž pak teprve v r. 1909, až projde lhůta platná dle zákona z r. 1896 pro dnešní úpravu přímých daní státních, bude lze měniti v tomto směru posavadní poměry, zdá se býti jisto, že i celá reforma daně činžovní bude odložena až k této době; finanční situace našich samosprávných svazků, opravdu již svrchovaně kritická, přispěje snad k tomu, aby otázka reformy nevlekla se do nekonečna. Dr. *Vladimír Fáček.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. února 1904.

Čtyřletí kabinetu Körbrova. — Vláda a český národ. — Delegace. — Smiřovací akce na Moravě. — Věci uherské. — Balkán. — Anglie. — Povstání Hererův.

Dne 18. února byly tomu čtyři roky, co šl. *Koerber* byl jmenován předsedou cislajtánského kabinetu. Od odstoupení hr. Taaffa se v desíti letech a dvou měsících v Rakousku vystřídalo osmero ministerstev: Windischgrätzovo (od 11. listopadu r. 1893 do 19. června 1895), Kielmannseggovo (od 19. června 1895 do 2. října 1895), Badeniovo (od 2. října 1895 do 28. listopadu 1897), Gautschovo (od 28. listopadu 1897 do 7. března 1898), Thunovo (od 7. března 1898 do 2. října 1899), Claryovo (od 2. října 1899 do 21. prosince 1899), Wittkovo (od 21. prosince 1899 do 18. ledna 1900) a konečně dosud u vesla se nalézající ministerstvo Körbrovo od 18. ledna 1900. Officiosní listy věnovaly čtyřletí Körbrovy vlády nadšené úvahy, v nichž velebily státnickou moudrost a prozíravost svého chlebodárce; oslavy účastnily se též listy německo-liberální, ano i některé německo-konservativní. A kde jsou zásluhy Körbrovy, kde výsledky jeho »státnické moudrosti«, »prozíravosti« a »železné píle«? Kamkoli v Ra-

kousku pohledneme, všude rozháranost, všude nespokojenost. Ústřední parlament i český sněm nejsou práce schopny, český národ svrchovaně roztrpčen, nikde nelze spatřiti východiště ze zmatků, a vláda páně Körbrova klidně na vše pohlíží a všechen její státnický rozum záleží v užívání pověstného § 14.! Ano i obnovení obchodních smluv děje se pomocí tohoto paragrafu, proti čemuž protestoval ústřední svaz agrárníků ve Vídni, poukazuje k tomu, že takto veškera celní i obchodní politika řídí se pouze dle dobrého zdání vlády a na oprávněné zájmy rakouského zemědělství že se nebéře náležitý zřetel.

Hlavní starostí dr. Körbra bylo a jest ozdravení Vídeňského parlamentu; ale všecky dosavadní pokusy mu selhaly. V lednu svolal opět nezávazné konference, které ovšem neměly výsledku. Vyskytly se takové překážky, že bylo nutno vyjednávání přerušiti. Ukázalo se, že prostředkovatelé neznají poměrů v českém táboře a že o českých požadavcích jsou špatně poučeni. Vyskytla se také zpráva, že vláda vyhledává opět styky s českými poslanci, ale zprávy ty byly mylné. Při známém stanovisku vlády bylo by nové vyjednávání marno. Výkonný výbor strany svobodomyslné prohlásil, že k změně taktiky českých poslanců není příčiny a že klub setrvá v nejrozhodnější opposici proti vládě.

Dr. Körber bezděky sám přispěl k pevnějšímu semknutí zástupců českého národa na říšské radě, a to odpovědí, kterou dal k vyzvání českých agrárníků, aby vláda konala svou povinnost k obyvatelům oněch českých krajů, které byly loni tak těžce postiženy živelními pohromami. Odpovědí svou dokázal dr. Körber nejpádněji svou »státnickou moudrost.« Odkázal v ní agrárníky na českou obstrukci na říšské radě a radil, aby čeští poslanci zanechali obstrukce a dopustili vyřízení rozpočtu na rok 1904, pak teprve že vláda uvidí, zda bude moci překročiti sumy, které loni ku podpoře postižených okresů povoleny byly. Proti tomu ozval se všechen slušný tisk, zejmena také polské listy odsoudily stanovisko vlády. »Využitkování zoufalých poměrů obyvatelstva k účelům politickým,« napsal Kurýr Lvovský, »a ohlašování, že obyvatelstvo živelními pohromami ve zkázu uvedené má trpěti za obstrukci poslanců, jest nemravné a musí vzbuditi rozhořčení u všech počestných politiků«.

Na přípis dr. Körbra odpověděl jmenem strany agrární říšský a zemský poslanec Prášek a oznámil mu, že jeho názory po stránce jak formální tak věcné způsobily hluboké rozhořčení. »Konali jsme svou povinnost k svému lidu tak těžce strádajícímu a upozornili jsme Jeho Veličenstvo i Vaši Excellenci na trudné poměry obyvatelstva království českého doufajíce, že c. k. vláda uspokojí venkovský náš lid v oblasti krajů českých tak, jako bylo uspokojeno rolnictvo národnosti německé. Avšak z přípisu Vaší Excellence jest zřejmo, že ráčíte otázku pomocné akce ve prospěch českých krajů pohromou živelní stižených posuzovati ne s hlediska čisté humanity, nýbrž se stanoviska politického. Lituji, že musím jmenem svým a svých soudruhů ponechati Vaší Excellenci zodpovědnost za následky, jež z takového naprosto pochybeného stanoviska vlády vzejíti mohou.«

Po Čechách konány četné schůze, v nichž jednání vlády s největší rozhodností odmítnuto a poslancové strany agrární důtklivými

resolucemi vyzváni, aby odpor svůj proti vládě Körbrově stupňovali do krajnosti. Výkonný výbor české agrární strany ve své schůzi dne 8. února konané přijal tuto resoluci: »Následkem jednání vlády Körbrovy, která nejen neukázala sebe menší snahy napraviti křivdy národu českému v otázkách kulturních, jazykových i hospodářských činěné, nýbrž ani nedovede konati prostou povinnost k naléhavým potřebám českého lidu, prohlašujeme, že trváme na zásadním svém rozhodnutí: nevstupovati s touto vládou v žádné vyjednávání.« A klub národní strany svobodomyslné usnesl se na tomto prohlášení: »Klub národní strany svobodomyslné, podrobiv úvaze odpověď ministerského předsedy šl. dr. Körbra na žádosti o pomoc krajinám nouzí postiženým, shledává v této odpovědi nepřátelství k národu českému a snahu využitkovati nouze a bídy v krajích českých k účelům politickým, a vyzývá poselstvo české, aby i na dále veškery styky s dr. Körbrem míjelo a plány jeho všemi prostředky, po případě i obstrukcí křížilo.«

Předseda českého klubu na říšské radě, dr. Pacák, ve schůzi voličské v Čáslavi dne 31. ledna konané prohlásil, že výkonný výbor strany svobodomyslné učinil takové usnesení, poněvadž každé jednání až dosud skončilo sklamáním a poněvadž vláda Körbrova přestala býti neutrální, jakmile splnění českých požadavků učinila závislým na souhlase Němců. »My nejsme stůj co stůj pro boj,« pravil na konec, »my jsme byli do nynější posice zatlačeni. Naše dva požadavky byly postaveny jasně a určitě a jsou známy. Tu není třeba žádného dlouhého vyjednávání. Vyjednávali jsme již dost a dost. Rozhodující kruhové mají věc v rukou: vrátíli českému národu urvané právo, nastanou normální poměry. Na nich jest, máli býti mír či válka, nikoli na nás.«

Jednání obou delegací mělo klidný průběh. V rakouské delegaci učiněn z německé strany výrok, že státoprávní a politické spojení Rakouska s Německem náleží k úkolům budoucnosti, že však pouze krví a železem bude možno uskutečniti je. Hrabě Bedřich Schoenborn rázně výrok ten odbyl a prohlásil, že by takové přimknutí k zahraničné moci bylo zaplaceno státní samostatností Rakouska. Dr. Kramář vyslovil se opět proti velebení trojspolku. »Komu,« tázal se, »prospívá trojspolek nejvíce? Nikomu jinému než Německu, a to jako pevný základ pro jeho imperialistickou světovou politiku a jako štít proti Francii. Za veliké služby, které Německu prokazujeme, odměňuje se nám špatně. Národohospodářsky ničí nás, kde může, a nesleduje stejné povinnosti.« Řečník dokazoval, že veliké poslání, které připadá Rakousku na Balkáně, může se plniti toliko ve shodě s Ruskem. V dalším svém výkladě pojednal o vnitřních poměrech politických a zakončil svou řeč prohlášením, že Čechové žádají pouze spravedlnost, jen to, co zákonem jest zaručeno. — V debatě o okkupačním úvěru protestoval dr. Kramář proti dobývačné politice Rakouska na Balkáně, která vedla k odloučení Rakouska od Ruska, a vyslovil se, že teprve nynější stanovisko, jež zahraničné ministerstvo v Balkánských záležitostech zaujalo, jest správné. Vyslovil přání, aby Rakousko vyšlo vstříc oprávněným přáním srbského lidu, a varoval před germanisační politikou v zemích Balkánských. — V debatě

o rozpočtu ministerstva námořnictví žádal delegát Kaftan, aby při pojmenování rakousko-uherských válečných lodí námořní správa se nevyhýbala jmenům českých měst a historicky slavných osob české národnosti. Velitel námořnictva šl. Spaun slíbil, že na přání to bude vzat zřetel.

Stálý vyrovnávací výbor na Moravě zahájil opět svou činnost, ačkoli nic nenasvědčuje tomu, že by měla nějaké příznivé výsledky. Z různých projevů německých poslanců moravských a německých listů jest nade vši pochybnost patrno, že u Němců není ani sebe menší ochoty ustoupiti jen o píď z neoprávněné državy své a zmírniti své panovačné choutky. K nejdůležitějšímu na ten čas kulturnímu požadavku českému, aby na Moravě zřízena byla česká uuiversita, chovají se Němci s naprostou a urputnou odmítavostí tvrdíce, že prý Čechům se jedná pouze o ukojení národní ješitnosti a o zřízení nového semeniště pro výbojnou agitaci národní. Orgán německých pokrokářů prohlásil, že Němci se nedají se svého stanoviska ničím zatlačiti, i kdy by zahájená smiřovací akce měla býti opět zmařena, a že za nynějších okolností dávají přednost boji před mírem. První schůze výboru byla dne 25. ledna; z obou stran učiněna prohlášení, načež zvoleny užší výbory. To bude asi všechen positivní výsledek porad.

V Uhřích se věci nezlepšily. Poměry v sněmovně jsou stále kritické a přiměly hr. Tiszu k řeči, která se považuje za poslední vyzvání obstrukce, aby zanechala boje proti předloze, na níž závisí konečné provedení odvodu nováčků, tolikráte již odloženého. Hrabě Tisza ubezpečoval, že vláda má pro všechny své kroky zabezpečený souhlas koruny, a jsouc k tomu donucena, že se chopí posledního prostředku. Tímto prostředkem jest rozpuštění poslanecké sněmovny a vypsání nových voleb. Obstrukci, která ostatně této hrozby se neleká, poskytnuta lhůta k rozvaze do konce jednání v delegacích.

Na Balkáně jsou též poměry nezměněny. Turecko tvrdí sice, že reformy provádí, ale tvrzení to odporuje pravdě. Ruskem a Rakouskem jmenovaní civilní agenti se již dostavili a byli přiděleni generálnímu inspektoru reforem. Turecko se nyní spoléhá na to, že Rusko zapleteno jsouc do války nebude moci s patřičným důrazem na provádění reforem naléhati. Proti provádění reforem bouří se Albánci. V okolí Ďakova, kde vzbouření již po několik měsíců připravováno, došlo ke krvavé srážce mezi vzbouřenci a tureckým vojskem. Jest dokázáno, že zvláštní agitátoři štvali Albánce, aby se svorně vzepřeli všem opravám. Z Bulharska, Srbska a Rumunska došly poplašné zprávy, že se tam s jistotou očekává k jaru vypuknutí války na Balkáně a že se z té příčiny dějí rozsáhlé vojenské přípravy.

Ve dvou Vídeňských listech vyskytla se myšlenka, že by Rakousko mělo války na východě asijském využitkovati a pokusiti se o takové rozřešení Balkánské otázky, které by zvýšilo moc jeho v zemích těch na úkor Ruska. Ale hr. Goluchowski prohlásil ve výboru uherské delegace, že Rakousko bude i dále na Balkáně jednati v úplné shodě s Ruskem a že válka Rusko dojista neochromí tak, aby jeho vliv na Balkáně mohl býti seslaben. A Fremdenblatt, orgán

rakousko-uherského zahraničného ministerstva, s největší rozhodností odmítl myšlenku, aby Rakousko uvolnilo svůj svazek s Ruskem a postupovalo na Balkáně na svůj vrub. Officiosní list ubezpečil, že Rakousko-Uhersko a Rusko zůstanou věrny své dohodě a že Rakousko-Uhersko nemá v úmyslu na Balkáně něčeho dobývati.

Anglický parlament sešel se za poměrů velice nepříznivých pro nynější vládu. Předseda kabinetu lord Balfour neosvědčil se nikterak jako státník, jehož Anglie má potřebí, aby se zotavila z pohrom, které jí způsobila válka jihoafrická. Chamberlain byl nejlepší silou kabinetu, ale byl následkem své celní politiky nucen z něho vystoupiti. Jeho politika zasadila netoliko vládě, ale i vládní majoritě těžkou ránu. Balfour prohlásil sice, že záměry Chamberlainovy nespadají do oboru aktuální politiky, avšak ani liberální opposice ani přívrženci svobodné tržby z tábora unionistického nehodlají vládě dáti milost. Babinetu Balfourovu hrozí netoliko fiskální otázka, ale též neutěšené finanční poměry říše. Státní dluh úžasně vzrostl a emise nových půjček setkává se s velikými obtížemi. Anketa o jihoafrické válce provedla důkaz, že válka byla počata i vedena s největší lehkomyslností po stránce jak vojenské, tak i finanční. Mimo to vyznala vláda, že válka v zemi Somalské vyžádala si ohromných obětí, a výprava do Tibetu že bude státi ohromné sumy. Trůnní řeč, kterou král Eduard zasedání parlamentu zahájil, byla úplně bezbarvá a sklamala na všech stranách; o stěžejní otázce anglické politiky, o fiskální otázce, nezmínila se ani slovem. Londýnské listy prohlašují, že nynější zasedání bude z nejdůležitějších v dějinách anglické politiky. — Joë Chamberlain, jenž se svými fiskálními záměry úplně pohořel, odebral se do Afriky, i má se za to, že se na dlouhou dobu zřekl všeho veřejného působení.

Německé říši z nenadání vzniklo vážné nebezpečí v její kolonii v jihozápadní Africe. Němci nedovedli si získati důvěry domorodců, ano páchali na nich takové útisky, že za krátkou dobu dvou desítiletí, co Německo svou osadní politiku zahájilo, došlo opět a opět ke krvavým odbojům. Nyní propuklo povstání v samém středu německé kolonie, v území Damarském, obývaném silným kmenem Hererův, nejpokročilejším mezi černými kmeny africkými, kteří až dosud jho německé trpělivě snášeli. Příčinu k jich pozdvižení zavdalo to, že německá vláda jim chtěla vzíti obrovská prostranství půdy na vystavění dráhy. Území vzpourou zachvácené jest velmi rozsáhlé; boj zuří nejvíce v krajinách, kde Němci mají nejvíce osad, v okresích Wandhuku, Svakopmundu, Karibibu a Omackru. Domorodci způsobili Němcům nesmírné škody; německý říšský kancléř v říšském sněmu vyznal, že tam ovoce mnoholeté činnosti vlády a německých osadníků jest zničeno a že tam dosavadní branné síly německé k trvalému podrobení Hererů nepostačují. Německo bylo nuceno poslati velké posily na ochranu své »humanitní« a »osvětové« činnosti v jižní Africe. Počet povstalců páčí se na 15.000 mužů, z velké části dobře ozbrojených. *Adolf Srb.*

Válka rusko-žaponská.

Naděje na zachování míru ve východní Asii se nesplnily. Ačkoli Rusko učinilo vše, aby válku odvrátilo, ač jevilo ochotu vyplniti všechny slušné požadavky Žaponska, odhodlala se žaponská vláda chopiti se zbraní a nevyčkavši ani odpovědi Ruska na poslední notu odvolala svého vyslance z Petrohradu; zároveň, porušujíc pravidlo mezi civilisovanými státy od věků zachovávané, bez opovědění války dala učiniti útok na ruské loďstvo v Port-Arthuru, nic netušící. Tímto barbarským činem svým dokázalo Žaponsko, že chtělo válce stůj co stůj, že vyjednávání vedlo jen na oko a protahovalo je tak dlouho, až své válečné přípravy dokončilo.

První zprávy o neshodách mezi Ruskem a Žaponskem dostaly se na veřejnost v červnu 1903. Od srpna do září vyjednávalo se v Petrohradě a v září měl ruský vyslanec v Tokiu baron Rosen porady s předsedou žaponského ministerstva baronem Komurou. Do konce října nedocházely žádné zprávy, i mělo se za to, že vyjednávání se daří. Žaponská vláda zaslala v listopadu své návrhy do Petrohradu, a ruská odpověď došla dne 11. prosince do Tokia. Ježto Žaponsko odpovědí spokojeno nebylo, poslala žaponská vláda dne 22. prosince do Petrohradu novou notu, v níž žádala, aby se obě moci zavázaly, že zachovají territoriální nedotknutelnost Korey i Mandžurska. Ruská odpověď vylučovala Mandžursko z vyjednávání a zabývala se toliko Koreou; navrhovala, aby všechno území severně od 39. stupně z. s. zůstalo neutrálním. Žaponsko nesouhlasilo a navrhlo neutrální území 25 kilometrů na obou stranách korejských hranic. V notě ze dne 6. ledna trvalo Rusko na svém návrhu a vyslovilo ochotu uznati právo Žaponska v Mandžursku a šetřiti jich. Žaponsko v notě z 13. ledna opakovalo své požadavky, z nichž nejdůležitější byl, aby Rusko uznalo suverenitu Číny v Mandžursku a zabezpečilo ji znovuzavedením čínské správy. Tomuto požadavku Rusko stále odporovalo z té příčiny, že záležitost ta týká se pouze Ruska a Číny a žádné jiné moci. Žaponsko potom nevyčkavši už odpovědi počalo válku spůsobem, který v celém vzdělaném světě jest odsuzován. »Žaponsko, nikoli Rusko —« napsal vynikající ruský list — »muselo vyčkati okamžiku, až dva v Italii zakoupené křižáky do čínských vod dorazí. Jakmile válečné lodi připluly do Singaporu, odhodili Žaponci škrabošku, a nečekajíce na ruskou odpověď odvolali svého vyslance. Asiaté ukázali se Asiaty, nedovedli šetřiti ani zevnější slušnosti. Dějiny neznají případu podobného jednání.«

Dne 6. února zaslal ruský ministr zahraničných věcí hr. Lamsdorff zástupcům Ruska za hranicemi tuto depeši: »Žaponský vyslanec odevzdal z rozkazu své vlády carské vládě notu, kterou žaponská vláda ruské vládě oznamuje, že zastavuje další vyjednávání a že odvolává z Petrohradu svého vyslance s celým personálem vyslanectví. Následkem toho rozkázal car, aby ruský vyslanec v Tokiu s celým personálem vyslanectví hlavní město žaponské bez prodlení opustil. Takovéto jednání žaponské vlády, která ani nevyčkala, až obdrží

v těchto dnech odeslanou odpověď carské vlády, uvaluje na Žaponsko celou zodpovědnost za následky, jež mohou přerušením diplomatického spojení mezi oběma říšemi nastati.«

Následky ty dostavily se dříve všeho nadání. Ještě uvažovalo se v evropském tisku, že přerušení diplomatického spojení nemusí znamenati válku, ještě se vyslovovala naděje, že zostřený konflikt mírně se vyrovná, ale tu celý svět překvapen jest novinou, že Žaponsko zahájilo boj a že již došlo k srážce mezi loďstvem ruským a žaponským. A zpráva ta pohříchu se potvrdila. V noci z 7. na 8. února učinilo žaponské loďstvo náhle útok na loďstvo ruské, zakotvené na zevnější rejdě Port-Arthuru a silně porouchalo dvě ruské obrněné lodi, »Retvizana« a »Cesareviče,« jakož i křižák »Palladu.«

To mohlo v Petrohradě míti ovšem pouze jediný účinek. Dne 10. února uveřejnil Pravitělstvennyj Věstnik tento carský manifest: »Oznamujeme všem svým věrným poddaným: Pečujíce o zachování míru našemu srdci drahého, vynaložili jsme všecko úsilí na opevnění míru na dálném východě. Za tímto mírumilovným účelem prohlásili jsme svůj souhlas s revisí ujednání mezi Ruskem a Žaponskem stran korejských záležitostí, za kterouž revisi žaponská vláda žádala. Vyjednávání o tomto předmětu nebylo však přivedeno ke konci, a Žaponsko, kteréž ani nevyčkalo posledních návrhů v odpovědi naší vlády, oznámilo nám, že přerušuje vyjednávání a diplomatické styky s Ruskem. Ani nás o tom neuvědomivši, že přerušení těchto styků znamená zahájení válečné činnosti, rozkázala žaponská vláda svým torpedovým lodicím, aby náhle napadly naše loďstvo na zevní rejdě pevnosti Port-Arthurské. Obdrževše zprávu našeho místodržitele o tom, nařídili jsme ihned, aby na vyzývavost Žaponska odpověděno bylo zbraněmi. Oznamujíce toto své rozhodnutí, prosíme vroucně Boha, aby žehnal naší slavné armádě a loďstvu, doufáme pevně v pomoc Všemohoucího a v jednomyslnou ochotu všech věrných poddaných, že budou s námi vlast hájiti.«

Zprávy, které se z dalekého bojiště po světě šíří, dlužno přijímati s velikou opatrností, neboť přicházejí nejvíce z pramenů Rusku nepřátelských. Tak byl úspěch Žaponců u Port-Arthuru vyhlašován za veliké vítězství, ano některé anglické a německé listy tvrdily, že námořní válka jest již rozhodnuta ve prospěch Žaponců. A přece nedosáhli Žaponci toho, co bylo záměrem jejich; chtěli patrně dobyti Port-Arthuru, ale byli odraženi a nuceni odplouti na jih. Povzbuzeni svým prvním úspěchem připluli ke korejskému přístavu Čemulpu, kde kotvily ruské válečné lodi »Varjag« a »Korejec«; 15 žaponských lodí stálo tu proti dvěma ruským, a tu ovšem Rusové nemohli zvítěziti; »Korejec« i »Varjag« se potopily. Ale docházejí také zprávy o ruských úspěších a žaponských ztrátách; při útoku na Port-Arthur ztratili Žaponci pancéřovou loď, dva křižáky a několik torpedových člunů.

Veškery úsudky jsou v tom za jedno, že se válka nerozhodne na moři, nýbrž na pevnině. I listy Rusku zjevně nepřátelské uznávají, byť i Žaponci ruské loďstvo úplně potřeli, že by ještě byli cíle svého velice vzdáleni. Hlavní boje svedou se nepochybně na korejské pevnině. Rusové postupují od severu a severozápadu a překročili řeku Jalu, dělící Mandžursko od Koreje. Žaponské vojsko, jež

přistalo na korejské pevnině na třech místech, táhne od Čemulpa na západě, od Fuzanu na jihovýchodě a od Gersanu na severovýchodě. Po rychlém pochodu Žaponci obsadili hlavní město korejské Seul, zajali malou posádku v ruském vyslanectví a odzbrojili korejské vojsko, asi 6000 mužů, které jim nijakého odporu nečinilo.

Po celé Rusi, zejmena v Petrohradě, v Moskvě a jiných velkých městech, dějí se projevy nadšeného vlastenectví a oddanosti k carovi. Přijímaje deputaci říšské rady, která přinášela adresu oddanosti, pravil car Mikuláš: »Doufám, že Rusko nyní jako dříve vyjde z vážné a těžké zkoušky čestně a důstojně a že posíleno zevně i uvnitř bude se moci vrátiti k úkolům míru, jenž jest mému srdci tak drahý a vlasti tak potřebný.«

Kníže Uchtomský, majitel Petěrburských Vědomostí a důvěrník carův, vyslovil se k jistému zpravodaji, bylali kdy něčí mírumilovnost pravá a ryzí, že to byla mírumilovnost ruská. »Děj se co děj, Žaponci nebudou sklízeti ovoce z války. Žluté plemeno nedá se ovládati žlutým plemenem. Žaponsko obstarává jen zájmy Američanů.«

Válka mezi Ruskem a Žaponskem jest bez odporu z nejpamátnějších a nejdůležitějších zápasů v historii: světové dějiny razí sobě nové cesty. Na válce a jejích výsledcích celý vzdělaný svět má veliký zájem. Anglicko, mocný soupeř Ruska o nadvládu v Asii, jest pro jisté případy spojencem Žaponska, a zajisté je z velké části vinno nynější válkou; Francie spojena je s Ruskem a její asijské firmy sahají ze Siamu až do Tonkina; Německo a Spojené státy severoamerické mají v Asii důležité kolonisační zájmy; Rakousko pak spojilo se nedávno s Ruskem ku provedení velikého úkolu na Balkáně. Rusko vykonalo ve východní Asii ohromnou práci kulturní, a válkou se nyní rozhodne, budeli v tomto díle pokračovati.

Jak se v té válce zachovají velmoci na obou stranách zeměkoule? Na otázku tu dána již slovem odpověď ze všech politických středisk, že všechny zachovávají co nejpřísnější neutralitu.

Ovšem není radno na toto ubezpečování příliš spoléhati, neboť každá z válčících stran těší se sympathiím té neb oné moci, jež mohou během války snadno nabýti praktického významu. Francie jest rozhodně na straně Ruska, ale i Německo a Rakousko-Uhersko jeví k němu příznivé smýšlení; naproti tomu Anglie a Spojené státy severoamerické zjevně straní Žaponsku, a Žaponsko zajisté by se nikdy nebylo odhodlalo k válce proti mocnému Rusku, kdy by nebylo spoléhalo na podporu — a sice netoliko mravní — obou těchto velmocí. A jak se zachová Čína? I ona sice prohlásila, že hodlá zachovati přísnou neutralitu, ale kdož jí může věřiti po trpkých zkušenostech, které jsou ještě v živé paměti? Rusko musí být a zajisté také bude proti ní bedlivě na stráži

Dne 18. února 1904. *Adolf Srb.*

Oprava. Na stranách 181 a 182 předešlého čísla Osvěty má v nekrologii místo: *Břetislav* Ed. Tolman státi: *Bohumil* Ed. Tolman.

R. 1904. Čís. 4.

OSVĚTA

Hej, Slované!

Oblakali letí z dálných končin,
z dálných končin do dalekých zemí,
letí přes vodyli přes hluboké,
vody kryté bohatýrským plátem,
ukovaným bohatýrem Mrazem
při severu rozkaceném zpěvu?
Přes temena nesouli se vrchů,
vrchů, kmetů přes temena sivá.
Letíli, by sesypaly vláhu,
teplou vláhu na zem zpráhlou, sirou,
na zem, žízní drahně let jež strádá;
vláhu nesouli, by plody dala,
by se lačným dětem matkou stala?

Či to letí orlové snad jaří,
statní orli hbitým, šumným letem,
rychlým letem přes hluboké vody,
vody přehluboké, vody siné,
přes mrazová letí plátování,
přes Jablečné jehličnaté hory,
přes šedivé kmety Asajanské,
přes Bajkalské rozložité stráně,
přes plecatě nahrbený Altaj?
Do tajemných slétajíli zemí,
kde dřív hnízda zrobili svým mladým,
aby volně žili v horách volných,
z plných prsů rodné matky země?
Slyš, sráz křídel z dálky zvučí temně!

Věru, věru orlové jsou jaří,
vzlétající přes mohutné hory,

přes vztyčené kamenné jich hlavy,
přes temena jejich sněhem krytá,
věčným sněhem, jenž se v zlato mění,
když jim slunce dává políbení.

Jsou to bratři, bdělí bohatýři,
jaří bohatýři, děti Slávy,
rekové jsou vyzbrojeni k boji,
nadšení jde v čele jejich roji.

Letí bohatýři bránit bratry,
rodné bratry lstivě napadené,
letí bránit horské jejich chaty,
jež zrobili v strádání si těžkém,
jež vystlali teplem rodných duší,
jež pevnili nachem vlastní krve,
jež chránili před návalem zloby,
mít kde touží kolébky i hroby.

Ale orlům záviděly zmije,
zmije žluté, zmije šikmooké,
záviděly orlům bohatýrům,
záviděly útulná jim hnízda,
k hněvu vzbouřila je reků jízda!

Svíjely se vůkol zmije žluté,
svíjely se jedovatou záští,
svíjely se rozkaceným vztekem;
plazily se po mořích i skalách,
slídily a do země se ryly,
ale slaby žluté zmije byly.

Vyhledaly zmije skrýše hadů,
našly ve skalách je, našly v moři,
ohrazené kovanými hrady;
peleše kde zrobili si skvostné,
jež zdobili různým světa lupem,
na něm krev těl zavražděných lpěla;
zmijí radost divě zasyčela!

Spojily se žluté zmije s hady,
lačná havěť s nenasytným plazem;
lstivě zmije do orlů se daly,
hadi tajně chránili jich skrýše;
ovíjely zmije hnízda reků,
lest a úskok sdružujíce k vzteku.

Bez soudruhů orli v boj jdou sami,
bez pomoci proti lsti jdou reci,
reci bohatýři, děti Slávy,
od Něvy jdou, od Visly i Volhy,
od Urálu jdou i od Kavkazu,
boj bojují se zmijemi mečem,
boj bojují bdělým duchem s hady,
ale zmije s hady ryjí všady.

Nemá posily rek v tuhém boji,
reku srdce junáckou jen zbraní,
odvahu má v bohatýrských ňadrech,
jarost v duši, důvěru všech v Pána,
v sdílnost doufá však příbuzných krví,
v lásku rodných bratří, dětí Slávy;
čím víc zmijí tlum a hadů roste,
tím s důvěrou v boj se dává větší,
čím víc žluté zmije lstivě syčí,
tím víc orlové své hlavy tyčí.

Diví brat se bratra rekovnosti,
diví Slovan mužnému se boji,
vzteklé nepřátel se diví zášti,
zášti divé diví se a tupé,
nepřátel se diví nenávisti,
bratrům též, jimž hněv vypíchal oči,
by nezřeli, brat že bratra kryje,
že brat nejstarší je střeže v boji,
že brat nejstarší rod chrání všechen,
on jestliže pokořením padne,
Slovanstva že kvetoucí kmen zvadne!

Máli váhat, kdo je z krve Slávy,
máli mlčet, kdo je z rekův kmene,
máli radovat se z bratra zkázy,
máli trhat starých hněvů hrázi?
Tak jen činili by samovrazi!

S bratrem v boj, v boj nadšením i duší,
v boj svou krví se statkem i láskou;
bratrů láska tuží rekův křídla,
nadšení jim v srdce jarost vlévá,
vroucnost oheň nalévá jim v mysli,
obdiv v ocel ková jejich paže!
S bratry, s bratry, Hospodin jak káže!

Hej, Slované, sokoli vy jaří,
mužně na lstné zmije s orlím duchem,
bratři všickni jednoho jsme rodu.
V jednom rodu sporli vzplanul ondy,
v rodu sporli posavade trvá,
zapomeň, kdo raněn byl jsi z bratrů,
v nástrah chvíli zapomeň bol všechen,
nová doba zmírní vše i srovná,
zase štěstí svitne všemu rodu,
zase bude bratr státi s bratrem;
nepřítel však sporli řešit bude,
neblahéli lstivě rovnat sváry,
vždy na újmu bude slávské duši, —
Hospodine, svár a zlobu zruši!

Pomoz, Pane, spoj nás v lásce všecky,
nežli roztesknί se matka Sláva,
z jejichž slz už Balt se v dálku slévá,
z nich už Černé i Jaderské moře,
z nichž se vlní Vltava i Labe;
kdo ubrání zbité pak i slabé?

Hej, Slované, sokolíci jaří,
nelzeli krev žhavou cedit s orly,
nadšením jim připínejme křídla,
vznášejme je perutěmi lásky,
slučme duše rozdvojené zmatkem!
S Bohem, s orly duchem, ctí i statkem!

Adolf Heyduk.

Kulturní dílo Ruska.

»Rusko náleží Rusku, jeho vymoženosti celému světu.«

Válka, do níž strženo jest právě Rusko proti své vůli, jež mu vnucena byla Žaponskem po panství netoliko na východoasijské části Velkého oceánu, ale na celé východoasijské pevnině ležícím a na úspěchy Ruska nevraživě pohlížejícím, válka tato rozpoutala opět všechnu zášť dávných i nových nepřátel Ruska, kteří žárlivě a závistně patří na to, jak ruská veleříše, nebezpečná jich soupeřka v zápase o světovládu, vědoma svých cílů a svého poslání, bezpečně a úspěšně kráčí na dráze nastoupené. Osočují Rusko tvrdíce, že jedinou pohnutkou jeho počínání jest nezkrocená a nezkrotitelná touha po vládě nad celým světem, jeho dobývač-

nost a ziskuchtivost, a obviňují je, že prosto jsouc všech zásad ethických, řídí se jen zásadami sobeckosti, a nikoli kulturu, nýbrž jediné barbarství šíří. Aby namluvili Evropě, že jí hrozí od Ruska nebezpečenství, dovolávají se domnělé závěti Petra Velikého a jeho prý slov: »Veliký Bůh dovoluje mi pokládati ruský národ za vyvolený, aby v budoucnosti se ujal všeobecné vlády nad Evropou. Považuji příští vpád Severu do zemí Západu i Východu jako periodické hnutí, jež stanoveno jest v záměrech Prozřetelnosti, která právě tak obrodila římský národ vpádem národů cizích . . . Nalezl jsem Rusko jako potok, opouštím je jako řeku, a moji nástupcové učiní z něho velké moře, které jest určeno, aby schudlou Evropu učinilo plodnou a ji na vzdor všem hrázím, jež proti nám slabé ruce postaviti mohou, svými vodami zaplavilo, jakmile moji nástupcové tok jeho říditi dovedou.«

Půda, po níž sobě civilisace razila cesty, zbrocena a prosycena jest pohříchu všude krví, a meč vykonal dříve dílo své, než mohly blahodárnou vzdělavací činnost svou počíti slovo a pluh. A věru, že by ony nesmírné proudy krve nebyly marně prolity, kdy by skutečně vždy a všude byla tekla jen na prospěch civilisace! Ale jak nízké a podlé zaměry skrývaly se pod pláštíkem civilisace u přemnohých, kdož jmenem jejím tasili meč!

K civilisační práci své mělo přirozeně i Rusko potřebí meče a často ho užívalo a užívá. Ale uvažme, jak si počínali jiní národové a jak si vedlo a vede Rusko.

Vzpomeňme si, jak kolonisovali a kolonisují jiní národové, na příklad Angličané, Španělové a v poslední době i Němci. Puzeni touhou o rozšíření svých država, panovačností a hrabivostí, řídili se zásadou, že obyvatelstvo rovněž jako půda v dobytých zemích jsou naprostým majetkem jejich, i vykořisťovali a vykořisťují jich do nejkrajnějších mezí, neštítíce se ani prostředků nejhanebnějších. Hmotný zisk jest jim jediným účelem a důležitostí kulturních zanedbávají docela. O mravním principu nemůže u nich býti řeči. Osadivše západoindické ostrovy a americkou pevninu a dobyvše Mexika a Peru počínali si »konkvistadoři« spůsobem nad míru ukrutným. Domorodci byli jako nebezpeční a počtem mnohem silnější nepřátelé houfně vražděni nebo přetěžkou prací tak vysilováni, že počet jejich valem se menšil. V zlatých dolech peruanských a v stříbrných báních i přádelnách novošpanělských, při dopravách přes Panamskou úžinu a v službách španělských plantážníků zahynuli tisícové a tisícové. Na západoindických ostrovech jest vymření rudého plemene dílem kolonisátorů. A když následkem takového řádění nedostávalo se pracovních sil, pomáhali sobě množstvím otroků. Obchod prováděli majitelé západoafrického pobřeží: Španělé, Portugalci, Angličané a Francouzové. Čím větší byla poptávka, tím více zkvétal v afrických osadách tento hnusný obchod s černochy. Zejmena v něm vynikala Anglie, která si mírem Utrechtským zabezpečila právo zásobovati španělské kolonie člověčím zbožím a dovedla ve svých severoamerických osadách udržeti otrokářství proti vůli osadníků, jen aby nepozbyla

bohatého zisku. Jamajka, kde z podloudníků a pirátů se stali bohatí plantážníci, byla střediskem tohoto hanebného obchodu; odtud rozesílány »piezas de India,« indické kusy (tak nazývali černé otroky) — po tisících do všech končin.

Anglie, kterou mnozí v oboru kolonisačním staví za vzor, zanedbávala při kolonisaci mravní stránku úplně a dbala jedině svého zisku. V nesmírných krajích severoamerických působením Angličanů rudé plémě stenčeno a spustošeno v ohledu fysickém i mravním. V letech 1630 a 1643 vydány kruté zákony, které nařizovaly věčnou válku proti Indům.

Rovněž krutě počínali sobě Angličané v Africe proti domorodým kmenům, a v živé paměti jest krutá válka, kterou sobě nedávno podmanili Bury, za svobodu svou hrdinsky bojující. Ale vrcholem zvrhlosti a sveřepé nelidskosti jest »civilisační« dílo Anglie ve Východní Indii. V dějinách lidstva jest zapsáno krvavým písmem a poskvrnilo jmeno anglické hanbou nevyhladitelnou. »Tehdy stalo se,« píše Macaulay, »což, jak za to máme, jest nejhroznějším ze všech divadel, že se síla civilisace bez jejich dobrodiní uplatňovala.« A jak se jevila tato »síla civilisace«? Východoindická Společnost, kteréž Indie vydána na pospas, vyssávala bohatou zemi až do poslední kapky a pronásledovala a utiskovala domorodé obyvatelstvo spůsobem do nebe volajícím. Místodržitelé angličtí, zejmena ziskuchtivý a krvelačný Warren Hastings, řádili jako vlci vniknuvší do stáda skotu a překonali pověstný orientálský despotismus. A nenasytná Společnost psala jim stále: »Posílejte více peněz, více peněz!« Když pak Anglie sama se v Indii ujala vlády, počínala si neméně ukrutně, a když se utiskovaní odhodlali k zoufalému odboji, Angličanům se podařilo zdolati je, i nastala hrůzovláda, jakých historie málo zná. Krev stydne v žilách, když čteme o ukrutnostech, jež anglická »civilisace« páchala v Indii po vzpouře v letech padesátých minulého století. »Tážemeli se po posledním cíli Anglie v Indii,« píše dobrý znalec poměrů, »není jím zajisté blaho indických plemen, rozkvět indické říše, neboť pak by celou anglickou správu v Indii nebylo lze vysvětliti. Ona úmyslně zničila kvetoucí průmysl, zejmena přádelny a hedbávné manufaktury svou celní politikou na prospěch Anglie. Ona nedopřává Indům, aby měli prospěch z nákladných podniků, z železnic, průplavů a pod., neboť žene daně v dotyčných krajinách do závratné výše. Ona ukládá Indii nesnesitelná břemena, z nichž těží, hlavně v ohledu vojenském. Vždyť posílá indické vojsko do všech končin světa. Ona vylučuje domorodce ze správy a zabraňuje jim de facto, aby brali podíl v zákonodárství!« A jak se Angličané starají o hmotné blaho Indů, o tom svědčí okolnost, že v bohaté zemi té, která jim jest jedním z hlavních zdrojů k provádění jejich světové politiky, umírají ročně tisícové lidu hladem!

A Německo? Mladá, teprv málo let prováděna jest kolonisační práce německé říše, a již se proslavili Němci smutně svými přímo barbarskými činy, jimiž obyvatelstvo v africké državě své

chtějí učiniti přístupno evropské civilisaci. Největší hnus vzbuzuje líčení surovostí, jichž němečtí koloniální direktoři a jiní zřízenci na ubohých domorodcích se dopouštěli. Nynější povstání Hererův a jiných kmenů jest důkazem »civilisační« činnosti německé![1]).

Jestliže toto »šířením civilisace,« jak ji prováděli a provádějí západoevropští »na výši civilisace« stojící národové ve všech dílech světa, srovnáme s civilisačním postupem Ruska, musíme uznati, že jest tu velmi podstatný rozdíl v provádění i v konečných záměrech, a srovnání dopadne v neprospěch západoevropských kulturních národů a ve prospěch »barbarského« Ruska. K tomuto úsudku nesvádí nás pokrevenství, ani snad bezpodmínečný obdiv Ruska; souhlasí v tom všichni nepředpojatí posuzovatelé, byť i jinak byli nepřáteli Ruska.

Maďar Vámbéry, rozhodný odpůrce a osočovatel Ruska, vyslovil se r. 1867, když se Rusko usadilo v střední Asii: »Kirgisové byli rozhořčeni a chovali se nepřátelsky k cizinci a özbegské obyvatelstvo severní hranice Chochandu bylo by ještě r. 1864 považovalo ruskou okkupaci za totožnou s koncem světa. Jsou tomu tři roky, a od té doby se netoliko nejsvětější patron Kirgisů Chodsa-Achmed-Jesevi v Hazuti-Turkestaně stal ruským poddaným, netoliko Taškend, nejdůležitější obchodní město, ohnisko středoasijského a čínského obchodu pro Rusko, severnímu kolosu přivtělen, a ruský prapor vlaje netoliko s pevnosti v Kodšandu, druhém to důležitém městě Chochandském, ale i s menších pevnůstek země. Nenáviděný Rus stal se ochranným patronem ve východním chanátě turkestanském, ale chán i velekněz Ramanguiský vyhledávají přízeň toho, jenž by jim před několika lety i ve snách smrtelné strachy byl nahnal. Ano, netoliko Chochand, ale i tadžické obyvatelstvo celé Bochary i Chivy, veliký počet osvobozených otroků, jakož neméně bohatší kupci z Multanu a jiných končin Indie, kteří dříve před özbegskou mocí se chvěli, šeptají si nyní s velikou rozkoší, že Rus pomalu se blíží a že özbegské panství a libovůle ke konci se chýlí.« — A Vámbéry vyslovil se dále, že by bylo svrchovaně nepolitické, kdy by Rusové (r. 1867) dříve ustáli, než i (což se v následujícím roce stalo) starý Samarkand, a Karschi neb Našeb, nebo celý pravý břeh Oxu k své říši připojí. — Ano, samo Londýnské »Athenaeum« se tehdy vyslovilo, *že jak poměry jsou, není pravým přítelem lidstva, kdož s úplným uspokojením nepohlížel na pokrok Ruska v Střední Asii, neboť tento pokrok Ruska, že znamená totéž jako zavedení civilisace do jedné z nejbarbarštějších a nejméně známých končin země.*«

V učeném světě uznávalo se ochotně, jak veliké služby ruské trigonometrické, geografické, geologické a národopisné učené společnosti světové vědě prokázaly, a obchodní svět váží si velikých prospěchů, které zajisté přinesou zabezpečené dopravní

[1]) Na obranu své pověsti omlouvají Němci řádění svých direktorů a důstojníků, že prý jednali v šílenosti, které cizozemce v krajinách tropických někdy zachvacuje, a vynalézavá věda německá tuto domnělou duševní poruchu nazvala »Tropenkoller.«

cesty, jež ruské zbraně v nehostinných pláních asijských upravují. Kamkoli v širé Asii Rusko dosud vkročilo, nikde nebylo pamětlivo pouze svých prospěchů hmotných, nikde nevykořisťovalo a nevydíralo po způsobu Angličanů, všude bylo dbalé i osvětových a mravních povinností. Když r. 1873 dobylo Chivy, bylo prvním jeho činem, že donutilo chána, aby v celé zemi zrušil otroctví. V manifestě svém pravil chán: »Dnešním dnem jest v mém chanátě otroctví na věčné časy zrušeno. Nechť stane se toto dílo lidskosti zárukou věčného přátelství mezi mým proslaveným národem a velikou ruskou říší.« — Rusko přičinilo se všude o to, aby poměry obyvatelstva krutým despotům na milost a nemilost vydaného se zlepšily, a zavedeny byly lidštější řády. Již roku 1872 muselo se Rusko brániti proti osočování anglickému. »Od té doby,« napsal tehdy ruský Vládní Věstník, »co Rusko, aby udrželo pokoj a pořádek v kirgizských krajích, které nás dělí od středoasijských chanátů, konečně donuceno bylo k vojenskému zakročení proti svým sousedům a k získání značných territoriálních držav, — od té doby počaly nás rozličné zahraničné listy obviňovati ze záměrů dobyvačných, které prý jsou namířeny proti Anglii a které prý ohrožují klid britské vlády ve Východní Indii. Takovýmto náhledům byla přese všecko upřímné prohlašování carského ministerstva od značné části obecenstva — i v Rusku — dávána víra. Teprve v posledním čase, jak se zdá, jeví se víc a více správné porozumění naší činnosti a našich cílů v Střední Asii.«

Jako do Střední Asie, nesli Rus›vé kulturu i na sever a východ tohoto největšího dílu světa. Od té doby, co odvážní ruští dobrodruzi kolem polovice sedmnáctého věku nesmírné kraje za Urálem carovi podrobili a až k Amuru dorazili, od té doby až do našich časů jak obrovská práce osvětová vykonána! Význam její pro celou Evropu, pro vědu i pro světový obchod, dosud není náležitě oceněn. Vrcholem dosavadní kulturní činnosti ruské jest velkolepý podnik sibiřské dráhy, spojující Evropu se severní a východní Asií až k Žaponskému moři, a založení kvetoucích nyní měst a osad na nejzazším východě. A dráha, jejíž nesmírnou důležitost nejen pro Rusko uznávají též nepřátelé, i města založila ruská vláda nákladem svým a nevložila ho na bedra obyvatelstva oněch krajin, jako učinili Angličané v Indii. Postup Rusů na východě, jenž jest totožný s šířením evropské civilisace, těžce nesou závistná Anglie i hrabivá Severní Amerika, a jejich dílo — přese všechno officiální zapírání — jest, že poštváno Žaponsko, aby se postavilo Rusku na odpor. Byl to německý císař Vilém, jenž při nedávném vypuknutí plemenné zášti proti cizincům v Číně varoval před nebezpečím, jež hrozí světu od žlutého plemene. Správně podotýká vážný ruský list, že v nynější válce běží o to, přijmeli žluté plemeno evropskou vzdělanost za dozoru Ruska, nebo spojíli se pod vůdcovstvím Žaponska a vrhnouli se pak miliony jeho na plemeno bílé a stanou se Evropě tak nebezpečnými jako hordy Attilovy, Čingis-chánovy a Tamerlánovy. »Mělo by se očekávati,« píše ruský list, »že všechen civilisovaný svět se sjednotí, aby

kladl odpor tomuto vážnému nebezpečí, ale s žalostí vidíme, že Angličané i Američané podněcují ještě žluté plémě, zásobují je penězi, zbraněmi a důstojníky, a prokazují mu v diplomacii a tisku neocenitelné služby spojenců. To jest nejbídnější zrada na Evropě, křesťanství, civilisaci a lidstvu!«

Popatřme nyní na kulturní činnost Ruska v Evropě. Tato jeví se hlavně v jeho snažení, aby očistilo Evropu od skvrny, kteráž na ní od věků lpí tureckým panstvím nad křesťanskými národy. Dávné boje Ruska proti Turecku nelze nikterak připisovati na vrub jeho výbojnosti a rozpínavosti, ony mají hlubší, ušlechtilejší příčinu. »V Turecku,« píše životopisec cara Alexandra II., »byl to jen úpadek celé říše, jenž činil neustálé pokroky; politická schátralost jeho byla celému vzdělanému světu na posměch, vnitřní poměry budily odpor a ošklivost. Tam nebylo pokroku, nebylo duchovní činnosti. Co turecké panství zničilo, zůstalo pouští, co ztroskotalo, zůstalo zříceninou!« Nesmírné rozlohy země, jež druhdy patřily k nejžírnějším krajům světa, jež byly obilní komorou čínské veleříše, spustly; z Malé Asie a z Balkánu, vlastních to sídel turecké vlády, prchl život, hrobový klid nastoupil na jeho místo. V městech, která jindy čítala statisíce obyvatelů, jako Antiochie, Caesarea, Brussa, Erzerum a j., zbyla polovice, jinde jen stý díl obyvatelstva. Zemědělství, průmysl a obchod ležely ladem. Nejhnusnější surovost a nemravnost vzbuzovaly ošklivost u všech cestovatelů. A ukrutnosti, jichž se turecká vláda a její zřízenci na ubohých křesťanských národech dopouštěli, volaly do nebe. Islam a jeho politické vtělení, osmanská říše dokázaly nad slunce jasněji svou úplnou neschopnost, zahájiti novou kulturní éru na březích Středozemního moře, a evropské kultuře zabraňovaly přístup.

Celá vzdělaná Evropa vynášela nad tureckým řáděním zdrcující soud, ale jediné Rusko vytklo si úkol učiniti konec hrozným zlořádům a osvoboditi křesťanské národy z tureckého jha, jako vyprostilo Evropu z vojenské despocie velikého dobyvatele francouzského. Nátlakem Ruska donuceno Turecko k úmluvě Akěrmanské r. 1826, v níž se zavázalo vyplniti ustanovení míru Bukurešťského v příčině samostatnosti Srbska a k uznání samostatnosti Multánska i Valašska. Bylo to hlavně Rusko, jež v letech 1826—1829 zjednalo svobodu Řekům. Roku 1852 car Mikuláš, stále jsa od porty drážděn, odhodlal se učiniti proti Turecku rozhodný krok. Vyslovil se tehdy k anglickému vyslanci Seymourovi, že nikterak nepomýšlí na nějaké rozšíření své bez toho příliš rozsáhlé říše a na zabrání Turecka. »Ale v Turecku« pravil, »jest několik milionů křesťanů, jichž důležitosti chrániti jsem zavázán, ano, právo tak činiti jest mi i smlouvou zaručeno.« Přes toto ubezpečení, přes výslovný slib, že nemá v úmyslu v Cařihradě trvale se usaditi, evropské velmoci utvořily spolek proti carovi a po Krymské válce zmařily mírem Pařížským r. 1856 záměry jeho. Turecko, zakročením Evropy zachráněné, řádilo proti křesťanským poddaným svým dále a způsobem tak ukrutným, že činy jeho vzbuzovaly hrůzu v celém vzdělaném světě. I z An-

glie ozývaly se hlasy, že jest povinností Evropy, aby na prospěch kultury a lidskosti byl řádění tomu učiněn konec. Plamennými slovy vyzýval tehdy šlechetný Gladstone Evropu, aby ukrutnostem těm učinila přítrž, a v knize »Bulgarian atrocities« vylíčil hrůzy a sveřeposti turecké. Zase to bylo Rusko, jež jediné pustilo se do boje s Tureckem, proti němuž Srbsko a Černá Hora byly zdvihly válku, v které si Turci počínali přímo barbarsky: zajatí a ranění Srbové byli nejbrutálnějším spůsobem zmrzačováni, ano turečtí divoši zohavovali i mrtvé; pálením, vražděním, loupením hledělo si Turecko učiniti válku co možná lacinou. Velmoci svolaly do Cařihradu konferenci, ale ta se rozešla bez výsledku přesvědčivši se, že s tureckou vládou po dobrém ničeho svésti nelze. Za souhlasu Evropy rozhodlo se Rusko k válečnému zakročení.

V manifestě svém car Alexandr pravil, že se snažil cestou smírného vyjednávání a v souhlase s evropskými velmocmi zlepšiti poměry křesťanů na východě. Po dva roky neustále hleděl přiměti portu k reformám, které by křesťany v Bulharsku, v Bosně a Hercegovině před zvůlí mistních úřadů chránily. K provedení těchto reform zavázala se porta před celou Evropou. Ale všecko úsilí bylo marno. Porta zamítala kategoricky všecky záruky na ochranu křesťanů. Zamítla usnesení konference diplomatů v Cařihradě, která se všemožně přičiňovala, aby portu přiměla k ústupnosti. Rusko navrhlo pak ostatním velmocem, aby byl sepsán speciální protokol, který by obsahoval hlavní podmínky konference, a porta aby byla vyzvána připojiti se k tomuto mezinárodnímu aktu. Porta však nevyhověla jednomyslně vyslovenému přání Evropy. Touto neústupností porty bylo Rusko donuceno chopiti se zbraní.

Car Alexandr II. se v rozmluvě s anglickým velevyslancem lordem Loftusem v Livadii vyslovil, že Rusko nemůže srovnati se svou ctí, aby déle nečinně pohlíželo na to, co se v Turecku děje. Pravil, že nechce ničeho dobývati, že nemá v úmyslu obsaditi Cařihrad a že vše, co se provádí o závěti Petra Velikého a o záměrech císařovny Kateřiny, jest pouhá smyšlenka. »Jeho Veličenstvo,« napsal velevyslanec vládě své, »zaručilo se svým svatým čestným slovem, že nemá v úmyslu dobyti Cařihradu a budeli potřeba, obsaditi Balkánsko, že se to stane jen dotud, pokud nebude bezpečnost křesťanského obyvatelstva dostatečně zaručena.«

A když Rusko nad Tureckem šťastně zvítězilo a je donutilo k uzavření míru Svatoštěpánského, v němž dle jeho přání poměry v Turecku na prospěch křesťanského obyvatelstva měly býti upraveny, vložila se do toho Evropa a zamezila opět, aby v Turecku byl definitivně zaveden pořádek. Že se to stalo návodem Anglie na úspěch Ruska žárlivé, o tom není pochybnosti. Vždyť již za války chování Anglie bylo podivné a naplňovalo Turky nadějemi. Jen mimochodem budiž uvedeno, že peníze, jimiž turečtí zajatci své potřeby platili, byly východoindické rupie z r. 1876, opatřené podobiznou anglické královny Viktorie!

Smlouvou Berlínskou připraveno Rusko o valnou část svých úspěchův a Turecku dána nová lhůta k životu. Jak se vláda turecká odvděčila, jest známo: poměry v říši osmanské nejsou o nic lepší než kdy jindy, a křesťané v jařmu tureckém dosud úpějící spínají opět ruce, aby vyproštěni byli z nesnesitelné poroby, která jest potupou celé evropské civilisace.

Shrňme svůj úsudek: Rusko konalo a koná plnou měrou své poslání ve prospěch křesťanské civilisace v Asii i v Evropě; nepostupuje ani tam ani zde, puzeno ziskuchtivostí, dobyvačností a rozpínavostí, při válečných výpravách svých dbá zákonů lidskosti a mravnosti, podrobuje si cizí země, ale nevykořisťuje jich po spůsobu jiných národů, alebrž civilisuje je řídíc se heslem: »S mečem v ruce, s křížem v srdci!«

Vnitřní poměry Ruska nejsou a nemají býti předmětem této úvahy. Alespoň částečné vysvětlení jich podává nám Tengoborský slovy: »Rapidní vzrůst a počátek velikosti Ruska utvořily stát svého druhu jediný. Po svržení tatarského jha vstoupilo Rusko do civilisace; absolutní moc jest bezprostředním toho následkem, ano byla podmínkou vzrostu a velikosti a silou poměrů byla původem všeho pokroku.« *Adolf Srb.*

Národnost a náboženství.

Z dějin českých exulantů a emigrantů v Německu

podává

Frant. A. Slavík.

O nynějším hnutí, t. zv. »Pryč od Říma,« vlastně od Rakouska a proti národu českému, jedná se mnoho slovem a tiskem z různých stran a spojuje se přímo i s otázkou národní a politickou, všeněmeckou.

Hledímeli na to vše a na minulost naši v XVII. a XVIII. století, vidíme, že se děje něco podobného jako tehdy. Posvátného náboženství zneužívá se k sobeckým účelům politickým a národním. Zvláště některé úkazy při tom jsou podobny neb i stejny, jako děje zejmena v první polovici XVIII. století za posledních let císaře a krále Karla VI., otce Marie Terezie. Tehdy s vědomím a na útraty krále Bedřicha II. agenti pruští, mezi nimi také někteří z českých vystěhovalcův, i sami dva evangeličtí kněží z Berlína a z Husince v pruském Slezsku, působili k tomu, aby v okolních zemích, hlavně v Čechách a na Moravě, tajné evangeliky »probudili,« od katolického náboženství odvrátili a přemlouvali je, aby se vystěhovali »pro svobodu svědomí« vlastně ale aby i tím bylo Rakousko seslabeno a Prusko sesíleno.[1]) Mnoho lidí,

[1]) Viz »Pruské usilování o země české« v Osvětě r. 1888 nebo 2. vydání r. 1901.

zvláště z pohraničných severních Čech a severní Moravy, z krajin někdy bratrských, vystěhovalo se pro náboženství a dílem aby ušli tehdejšímu tuhému poddanství.

Jak se to dělo a jak se potom vedlo našim lidem v cizině, vypravovali jsme v Osvětě r. 1876—88.[1])

Již paměti českých církví tam uvedené ukázaly, jaký trpký osud potkal exulanty a později naše tajné evangelíky, kteří opustili svou vlast a obětovali vše posvátnému ideálu a citu náboženskému a jak často byli sklamáni.

Blíže to poznáváme z úředních spisův od městských rad, evangelických konsistoří, nejvyšších úřadův a z vyřízení panovníků, jež se chovají v král. hlavním státním archivě v Drážďanech, v král. tajném státním archivě v Berlíně a v král. státním archivě ve Vratislavi.

V nich nahledneme hlouběji do minulosti českých exulantův a emigrantův i do úmyslu jejich spoluvěrců německých a můžeme s tím srovnávati též podobné úkazy v době naší. Podáváme tedy z nich dále paměti, jak horlivě pečovali našinci o náboženství v mateřské řeči, a jak se k nim chovali v Německu, jak již tehdy je chtěli odnárodniti.

Čeští exulanti v XVII. století opouštějíce pro náboženství svou vlast a všecko v ní, doufali, že v sousedních zemích evangelických budou moci podle své víry žíti a v mateřské řeči Bohu s'oužiti. Sklamali se. Jako nechtěla katolická vláda v Čechách a na Moravě trpěti jiné víry nežli katolickou a výminečně židovskou, tak nechtěli luteráni v Sasku trpěti ani reformovaných evangelíkův ani českých bratří, leda by opustili svou víru a přestoupili na víru jejich.

Hned od počátku stěhování našich exulantů nesměli kromě luteránů jiní v Sasku a Lužici zůstati. Rozptýleni byli po různých městech a vesnicích, nejvíce z počátku v Perně nad Labem blízko Čech, v Drážďanech, v Budišíně, v Žitavě a j. Roku 1638 svolil kurfirst saský, že mohli v zemi zůstati exulanti luterského vyznání. Dne 28. března 1640 ptal se městské rady Žitavské, Budišínské a j., zdržujeli se tam mnoho českých exulantův a »nemajíli docela kalvínského kněze mezi sebou a neužívajíli jeho pro kázání a jiné duchovní výkony.« Zvláště nehodlal připustiti kalvínského vyznání; proto ať prý městské rady na to mají dobrý pozor.[2])

Městská rada Žitavská dala zprávu (12. června), že se tam zdržují čeští exulanti; někteří dále odešli, mezi nimi zvláště, kteří byli kalvínského vyznání. Nepřipustí, aby kromě řádné veřejné bohoslužby luterské v kostele »takové podezřelé sekty« tam byly.

---

[1]) Česká církev v Berlíně, v Osvětě r. 1876; Česká emigrace r. 1741 až 1742 v pruském Slezsku r. 1877; Česká církev v Drážďanech r. 1887; Pruské usilování o země české, 1888; Ochranov, ve Světozoru r. 1874; Českobratrská církev Nízká v Lužici, ve Sborníku dějepisných prací r. 1888 a j.

[2]) Hlavní státní archiv v Drážďanech č. 10.332: »Böhmische und schlesische Exulanten in der Oberlausitz,« fol. 11—17.

Když r. 1650 noví exulanti žádali kurfirsta, aby je přijal, dovolil (14. března), »aby je v Žitavě a jiných městech v Horní Lužici přijali a jim dovolili tam bydleti, aby však se příliš blízko u hranic neusazovali, nýbrž něco dále do země se obrátili; také ne velmi mnoho aby jich na jednom místě pohromadě zůstalo.«

K nesnášenlivosti náboženské pojila se brzy i předpojatost a nevraživost národní. Pokud měli exulanti nějaké jmění a živobytí platili hotovými penězi, bylo ještě dobře. Tehdy jim trpěli v městech české kazatele a české bohoslužby; ale později, když více schudli a žádali o české služby Boží, nechtěli jim jich dovoliti, ano časem vyháněli také usedlé, aby šli jinam, tam že jim kostela popřejí.

Poučné jsou v té příčině zkušenosti exulantů na příklad v Žitavě.

Roku 1640 dne 12. června dává městská rada kurfirstovi zprávu, že se tam »někteří exulanti zdržují, několik ale jako hosté se usadili, na svůj peníz žijí a nejvíce tiše a pokojně rádi se chovají.«[1])

Neuplynulo pak ještě ani 30 let, když po smrti českého kazatele Cruppia chtěla míti česká církev nového kazatele, a městská rada dne 22. února 1668 kurfirstovi psala, že »nejraději by viděla, aby české bohoslužby přestaly, a exulanti se odtud vystěhovali do Drážďan nebo Neusalze.«[2])

A 64 léta po tom, r. 1732, *vypověděla* z města potomky českých exulantů, kteří chtěli míti české služby Boží a chodili na ně do blízké české církve v Hennersdorfě.

Velký je tu vůbec rozdíl v jednání německých luteránů v Sasku a Čechů v království českém k luteránům německým.

Čechové dovolili Němcům v Čechách, aby mohli míti své bohoslužby i v českých kostelích. A když r. 1615 vystavěli si Němci v Praze kostel u Salvatora na Starém Městě, učinili sbírku i v českých městech, a ta jim příspěvků poskytla. Poslali jim český »list otevřený starších a správců německého kostela u Salvatora, ... že vystavěli kostel nákladný k svobodnému provozování v něm náboženství svého v jazyku německém (poněvadž Pán Bůh všemohoucí ve všech jazycích chce býti ctěn a chválen) a vedle toho i školu, . . . ale nedostává se nám ještě přednější vnitřní okrasa téhož kostela ... V důvěrnosti žádají pomoci ... Stalo se v Praze 24. februari 1615.«[3])

Rozdíl jeví se také ve smýšlení a chování u německých měst v Sasku a Lužici a u nejvyšších úřadův a u panovníka. Tento sám připomenul, aby s exulanty jednali křesťansky milosrdně.

---

[1]) Doslovně: ». . . Einige hier aufgehalten, etliche aber gastweise eingesessen, um ihren Pfennig gezehrt und sich meistentheils still und friedlich gern halten.« (Hlavní státní archiv v Drážďanech č. 10.332: Böhmische und schlesische Exulanten in der Oberlausitz, f. 17.)

[2]) Neusalza, exulantská osada u českých hranic nedaleko Šluknova.

[3]) Originál tohoto českého listu s 8 pečetmi starších a správců německého kostela v Praze zachován jest ve farním archivu české církve exulantů v Drážďanech.

Kurfirst Jan Jiří věda o smýšlení v městech proti exulantům, nařídil dne 7. července 1651 zemskému správci o řemeslnících z Liberce a jiných českých měst, že má u městské rady Žitavské, a kde by se tito a jiní exulanti usaditi chtěli, takové opatření učiniti, aby přijímajíce je za měšťany nebo do cechů nejednali s nimi podle přísnosti svých stanov a v nich ustanovených vysokých platů; nýbrž majíce zřetel k tomu, že pro statečné vyznávání slova Božího, jednou za pravé uznaného a samospasitelného, museli všecko své opustiti, aby jednali s nimi v křesťanském milosrdenství a mírně dle slušnosti.[1])

Jiné rozkazy a vyřízení mírnějšího rázu dány jsou jednotlivým městům, když navrhovala ostré vystoupení proti českým exulantům. Budou u nich níže uvedena.

Podobné zkušenosti jako exulanti nabyli také v XVIII. století emigranti čeští v Sasku a Prusku. Usazovali se nejvíce buď v osadách, kde byli potomci českých exulantů, zvláště v Horní Lužici, nebo zakládali nové osady tam nebo v Berlíně a v okolí a v pruském Slezsku, zvláště za krále Bedřicha II. Aby se agitace v Čechách a na Moravě vydatněji prováděla, »probuzení« se mezi tajnými evangelíky spíše dařilo a vystěhovalcům se přispělo, konaly se *sbírky*, na př. v Holandsku, ve Švýcarsku (přes 5000 tolarů), r. 1754 »generální sbírka kostelní a domovní« v pruském Slezsku a j.[2]) *Placení agenti* pruští sváděli lid, aby se vystěhoval, slibovali mu svobodu svědomí, pozemky k usazení, volnost osobní. Mnozí jim uvěřili, šli s nimi — ale byli sklamáni, zaprodáni. Nesvědomití svůdcové jejich dostáva i odměnou »douceur« za každou rodinu až 5 tolarů, nebo český kazatel Blanický v Husinci »dříve od Jeho Veličenstva slíbený plat 500 tolarů za české rodiny kolonistů« v Bedřichově Hradci ve Slezsku;[3]) vystěhovalci pak zkou-

---

[1]) Doslovně: An den Landvogt: . . . dass ihr beim Rath in Zittau oder wo diese und andere Exulanten sich niederzulassen vermeinen, solche Verfügung machet, damit bei dero Aufnehmung zum Bürgerrecht oder in die Zünfte und Innungen mit ihnen nicht nach dem rigor ihrer Statuten und darin verordneten hohen Geldlagen, sondern in Betrachtung Sie um des standhaften Bekenntniss des einmal erkannten und allein seligmachenden Wort Gotteswillen das ihrige verlassen müssen, im christlichen Mitleid und bescheidentlich der Billigkeit nach verfahren werden. (Hlavní státní archiv v Drážďanech č. 10.332, r. 1647 až 1656, f. 419.)

[2]) Státní archiv ve Vratislavi: Acta d. böhm. Emigranten und Colonisten betreffend, II. N. 20e.

[3]) Žádost kazatelova za vyplacení slibených 500 tolarů a list krále Bedřicha II., jímž poukazuje tuto část peněz k výplatě, daný v Postupimi dne 19. listopadu 1753, uloženy jsou tamtéž II. N. 20e. Bedřich II. píše svému ministrovi: ». . . Dieweilen . . . der böhmische Prediger Blanický sich von seiner aufgenommenen Commission, eine gute Anzahl böhmischer Familien zum Etablissement der neuen Colonie zu Friedrichs-Grätz anzuschaffen, sich recht wohl acquitiret und deshalb den ihm vorhin versprochenen Recompens 500 Thaler wohl verdient... bin ganz zufrieden und autorisire Euch ihm 500 Thaler auszahlen lassen.«

šeli mnoho bídy, hladu, zimy, útiskův a snižování; dostali (jak jeden z nich r. 1759 napsal otci svému do Čech) »kámen místo chleba . . . Neuvěřte nikomu, nechť Vám dosti chválí; je to podvod . . .«[1])

I tehdy, jako v XVII. století, opakovalo se, že *města a vrchnosti* k českým vystěhovalcům, kteří pro víru opustili vlast, neukazovaly spravedlivé křesťanské mysli, často se k nim nedobře chovaly, až i panovníci je brali v ochranu, sám Bedřich II.

I v té době, kdy mnozí tajní evangelíci niší z Čech a Moravy opustili doma vše pro svobodu svědomí a hledali útočiště v Německu, ukazuje se v Němcích již silnější cit národnosti nežli náboženství. Vrchnosti chtějí využitkovati českých vystěhovalcův, uvrhnouti je v poddanství a ukládati jim těžké platy a roboty, aby jimi rozmnožili své poddané a příjmy.

Také v XVIII. století nesměli se čeští vystěhovalci usazovati v hojnějším počtu pohromadě, nýbrž nové osady zakládati jen daleko od sebe. Mají se rozptýliti, děti do německých škol posílati, a jak umře jejich kazatel neb učitel, německé obce u vlády usilují, aby nebyl nový český ustanoven, nýbrž německý a emigranti aby se poněmčili.

Svobodu svědomí jim slibovali, ale když se emigranti v Sasku usadili, museli se také přidati k luteránům, na př. sami potomci českých bratří v Ochranově (Herrnhutě). V Prusku však byla jim svoboda svědomí popřána.

Čeští vystěhovalci si vedle náboženství také vážili *mateřské řeči* a doufali, že mohou v ní služby Boží konati a své děti vychovati. Sklamali se také; i v té příčině se jim děly veliké obtíže.

Čtemeli úřední dopisy městských rad k vládě saské a pruské, k vrchní konsistoři a jiné paměti tehdejší, trpko a bolno jest viděti, co s naším lidem, jenž pro náboženství obětoval vše, potají se zamýšlelo dlouhá leta napřed, jaké »intence« měly městské rady proti českým bohoslužbám a českému vyučování a jak s nimi vůbec jednáno.

Při vyhánění evangelíků z Čech a Moravy bylo pravidlem: »Větší katolík než křesťan,« — a při tom jednání s nimi v Sasku a Prusku zase: »Větší evangelík než křesťan — a větší Němec než křesťan a člověk.«

Archivní paměti jasně osvětlují náboženskou otázku již v XVII. a XVIII. století ne podle tehdejších hesel a často klamných slov, nýbrž tak, že bylo náboženského citu lidu v Čechách a na Moravě zneužíváno k účelům sobeckým, politickým a národním. U Čechů byla víra, obětování se pro cit náboženský, — v cizině vypočítavé úmysly a národní potlačování proti duchu čistého křesťanství.

Děje ty zajisté osvětlují také podobné nebo stejné úkazy v naší době. Náboženství zneužívá se proti národu českému, proti

[1]) Státní archiv ve Vratislavi, II. N. 20e.

Rakousku a jeho panovnickému rodu, a to ne již tajně, jako v oněch dobách, ale veřejně tiskem a slovem, na rozličných schůzích, i na samé radě říšské. Náboženství tu jen slouží za prostředek k účelům politickým a národním, namířený proti jiným národům a státům.

Na důkaz toho z poučné minulosti uvádíme, co k tomu praví úřední spisy a jiné paměti:

I. o českých exulantech v XVII. století v městech, kde jich bylo nejvíce a kde měli své kazatele a učitele: v Perně, v Drážďanech, v Žitavě a na venkově.

II. o českých emigrantech v XVIII. století v Lužici, v Berlíně a okolí jeho a v pruském Slezsku.

I. O českých exulantech.

1. V Perně.

Čeští exulanti v Perně žádali dne 22. ledna 1628 u vrchní konsistoře saské v Drážďanech, aby jim bylo dopřáno konati bohoslužbu v české řeči: »Mnoho jest jich mezi námi, kteří nerozumějí pranic německy; proto nemohou obcovati také službám Božím a kázání slova Božího. Toho srdečně a bolestně želeli a si stěžovali.« Žádali tedy superintendenta a městskou radu v Perně, aby to dovolili a u vrchní konsistoře se přimluvili. »Prosíme,« praví v žádosti své k vrchní konsistoři, »račte uvážiti takovou naši zbožnou a křesťanskou horlivost a (majíce zřetel k tomu, že dříve v naší milované vlasti také povoleno bylo slavnému německému národu konati služby Boží ve své řeči mateřské) býti k nám ubohým přátelským a pro náboženství pronásledovaným lidem tak velmi příznivi a dovoliti totéž v naší mateřštině v městě Perně pro udržení cti Boží i mnoha křesťanských srdcí, zvláště ale milé mládeže.«

Městská rada Pernská a superintendent však vyslovili kurfirstovi dne 29. ledna 1628 své rozpaky, »že by sice mohli dopustiti, aby české služby Boží s učením a kázáním v kostele sv. Mikuláše před Donínskou branou v týdnu, kdy ve farním kostele není kázání, jako v úterý a ve čtvrtek, ale aby to nebylo na škodu tamnímu kazateli.« A dodali: »Z počátku stal by se veliký shon sprostého lidu, protože by každý, i kdy by neznal té řeči, chtěl viděti jejich obřady a obyčeje.«

Vrchní konsistoř ujala se exulantů a doporučila (4. února) kurfirstovi, aby jim to povolil, »aby ubozí zarmoucení lidé v té řeči, kterou rozumějí, konali svou pobožnost ... a tak se ve svém křesťanství víc a více vzdělávali a posilňovali. Bylo také německému národu v celé koruně české dovoleno, aby měli bohoslužbu v německé řeči.«

Kurfirst Jan Jiří odpověděl (5. února) vrchní konsistoři, že »byl a jest exulantům milostiv; ale co se týče jejich nynější žá-

dosti, shledáváme, že jest to velmi důležité a vyžaduje zajisté dobré úvahy; neboť jest se obávati, že by nezůstalo jenom při městě Perně, nýbrž že by také jiní exulanti v naší zemi se zdržující, kteří znají pouze českou řeč, žádali, aby se jim totéž dovolilo ve více městech. A poněvadž mezi nimi Čechy jest mnoho kalvinistů (jejichž podporu jsme však nikdy na sebe nevzali), a ti by tudíž měli příležitost zakrývati svůj blud licoměrností a také by tudíž kalvínství ponenáhlu zavedeno bylo v naší zemi; proto jsme se rozhodli, dáti tu žádost poněkud blíže a několika (lidem) na uváženou, a žádáme, abyste o tom pilně přemýšleli a uvažovali. Neboť kdy by se povolilo cvičení evangelického náboženství v české řeči, patřila by k tomu přece pilná obezřetnost povoliti to jen na zkoušku, protože jest se obávati, i kněží v Perně to myslí, že by lid běhal tam ne pro kázání, nýbrž aby viděl obřady, a mohl by z toho povstati nepořádek. Povolíli se to, vyžadovala by toho potřeba, aby se čeští kazatelé zavázali, že budou konati obřady dle církevního pořádku zemského, a ne jináče; zvláště pak dlužno míti pozor na to, by kalvínství nebylo tím podporováno a zavedeno.«

Vrchní konsistoř na to spravedlivě odpověděla dne 7. února 1628: »K spasení a blaženosti by mocně napomáhalo, kdy byste jim milostivě popřáli, aby měli svoji bohoslužbu v té řeči, které rozumějí, a nebyli jako bloudící ovce bez pastýře; protože zvláště český národ dříve tak ochotný byl k Němcům a těmto v koruně české také dovolil německá evangelická cvičení ve svých českých kostelích.« Měla tedy vrchní konsistoř za to, aby kurfirst exulantům dovolil pravého evangelického náboženství v jejich řeči, poněvadž všecky řeči jsou na svatodušní svátek posvěceny a posvátnými učiněny, a mimo to má nový zákon tu přednost, že mají v něm Kristova čest a učení ve všech řečech a jazycích býti rozšiřovány.«[1]) Za kazatele by nesměl býti nikdo jiný připuštěn, než kdo studoval na čisté evangelické universitě a učinil náboženskou přísahu. Kdy by pozoroval, že lidé jiné víře oddaní chtěli by se k němu vplížiti, má je odmítnouti a superintendentovi udati. Poddán byl by vrchní konsistoři a superintendentovi a povinen držeti se v obřadech, v záležitostech manželství a v agendě zdejšího pořádku zemského. Dala by se mu výstraha, kdy by se

---

[1]) Doslovně takto: »... Ihnen gnädigst vergönnen, dasz sie ihren Gottesdienst in der Sprache, die sie verstehen, haben, und nitt wie irrende Schafe ohne Hirten sein mögen, weil zumal die böhmische Nation hiebevorn so gutwillig gegen die Deutschen gewesen und denselben in der Cron Böhmen das deutsche Evangelische Exercitium in ihren böhmischen Kirchen auch verstattet... also hielten (wir)... dafür, dasz den Exulanten die Übung der wahren evangelischen Religion in ihrer Sprache erlauben, weil alle Sprachen am Pfingstfest geweihet und geheiligt und ohne das das neue Testament den Vorzug hat, dasz darin Christi Ehr und Lehr in allen Sprachen und Zungen soll ausgebreitet werden...« (Státní archiv v Drážďanech: Religionssachen, Exulanten und Emigranten No. 10331. Ander Buch (druhá kniha) 1627—1628 f. 68).

objevila nějaká nesprávnost nebo pohoršlivé počínání v učení, v obřadech nebo jinak, že by potom kurfirst učinil jiné nařízení a po případě dovolení zrušil.

Touže dobou ptal se kurfirst městské rady Pernské (7. února), kolik osob rozumí jen česky. A městská rada odpověděla (12. února): »Zdržuje se tu z Prahy a z Litoměřic skoro 500 osob s ženami a dětmi, z nichž většina německy rozumí, ačkoliv vlastně ji neumějí mluviti. Několik snad sice jest mezi nimi, kteří neznají jiné řeči než české,« ale nebylo prý možno zvěděti, »kolik vlastně jich co do počtu může býti, poněvadž mnoho jich německé řeči dobře rozumí, ale jí mluviti nechce;« po náhledu rady nemůže prý jich býti přes sto.

Kurfirst se rozpakoval, co by měl v tom učiniti, a obrátil se dne 11. února k vládě v Drážďanech: 1. máli se připustiti cvičení evangelického náboženství exulantům v české řeči a v jaké spůsobě; 2. kdy by se to povolilo, máli se to státi v jednom nebo více místech v zemi, a v kterých? 3. Poněvadž se tato věc zároveň týká nejen náboženství, nýbrž i stavu politického a ekonomického, protože exulanti, kteří rozumějí pouze české řeči, když přijdou s jinými do neshod a sporů, proto by žalovali nebo žalováni byli, a chtěli by to v české řeči dělati, soudní osoby však jen německou řeč znají: chtěli by takové osoby míti v soudě, které by rozuměly české řeči a mohly by strany rozsouditi; toto však v naší zemi zavesti jest povážlivo.« [1])

Kancléř a radové odpověděli kurfirstovi 15. února. 1. Souhlasí s důvody a návrhem vrchní konsistoře, aby se to exulantům povolilo; »neboť opustili svou vlast jedině pro evangelické náboženství, a že v Čechách Němcům byla povolena němčina. Mnozí umějí sice německy, ale jest mezi nimi také mnoho sprostých řemeslníků a sedláků, kteří dílem ani psáti ani čísti neumějí a srdečně touží po slově Božím, rovněž i děti. Při tom nás nic nemýlí, že by mezi Čechy mohli býti kalvinisté. Vaše Milost nevzala nikdy na sebe ochranu takových osob. 2. Nyní má se dovolení dáti jen exulantům v Perně. 3. Jednati má se s nimi skrze tlumočníky, jako dosud v rozličných případech. Tím byly by

---

[1]) An die Regierung zu Dresden: . . . Wir stehen an, was diesfalls zu thun und sicherlich zu bewilligen sein wolle. Begehren: 1. Ob das Exercitium der evangelischen Religion den Exulanten in böhmischer Sprache und welcher Gestalt zu zulassen. 2. Wann es zu verstatten, ob es an einem oder mehreren Orten im Lande und an welchen geschehen sollte, und 3. weil dieses Werk *nicht allein die Religion, sondern auch den Statum politicum et oeconomicum* mit betreffen thut, sintemal die Exulanten so keine deutsche und allein die böhmische Sprache verstehen, wenn sie mit andern in Differentien und Streitigkeiten gerathen, daher für den Gerichten clagen oder beclagt werden sollten, und es in böhmischer Sprache thun wollten, die Gerichtspersonen aber allein der deutschen Sprache kundig, solche Personen im Gericht würden haben müssen oder wollen, welche die böhmische Sprache verstünden und die Parteien entscheiden könnten, dasselbe aber in unserem Lande einzuführen bedenklich . . . (Státní archiv v Drážďanech: č. 10.331, Ander Buch, 1627—1628, f. 72.)

Čechové zavázáni, aby své spory přednesli skrze tlumočníky nebo je podali v německé řeči. Takových tlumočníků jest dosti mezi jejich krajany.«

Po té kurfirst rozhodl a vrchní konsistoři dal věděti dne 11. března 1628. »Aby si čeští exulanti nestěžovali, jako by se chtělo překážeti jim v jejich bohoslužbě, dovolujeme, aby se jim konání evangelického náboženství v české řeči povolilo a dopustilo, avšak pouze v městě Perně, protože leží blízko Vás a můžete tím lépe vykonávati dozor; také jenom na jeden rok a na způsob ve Vašich zprávách naznačený.«

Za další povolení českých služeb Božích museli každý rok znova žádati. Česká tamní osada však rozptýlena jest, když r. 1639 Švédové dobyli Perna.

2. V Drážďanech.

Z Perna odešli čeští exulanti nejvíce do Drážďan, kde již někteří dleli od počátku vyhnanství, a zařídili si tam opět svou církev. Městská rada dávajíc o prvních exulantech svědectví dne 30. ledna 1629 praví, že nemůže exulantům tady zůstalým dáti jiné vysvědčení, než že všichni se svými dosud dbají bázně Boží, poctivosti a mírumilovného života; nikomu, pokud víme, nebyli na obtíž, na pohoršení nebo na škodu; ostatně... zaplatili povinné daně zemské, kontribuce a jiné platy, pokud byl kdo zde trpěn, a chovali se všichni velmi poníženě, poslušně, ochotně. [2])

Exulanti dbali i tu, aby měli české bohoslužby a českou školu, i když se jim časem špatně vedlo. Roku 1676 praví: »Chudoba v našem dlouhém exiliu tak se vzmohla, že nám nic nezůstalo, nežli bídný život, jejž chceme také rádi ukončiti při samospasitelném evangelickém slovu Božím, hlásaném nám v naší mateřské řeči.«

Ale když nastaly mezi nimi, jako v jiných českých obcích, různice též o náboženství, chodili někteří na německé služby Boží a ponenáhlu se odnárodnili nebo vystěhovali se jinam, do Berlína, do Nové Vsi u Postupimě, do Nízké.

Česká církev v Drážďanech tím seslábla, zvláště když její kazatel Štěpán způsobil rozkol v církvi a se svými »věřícími dušemi« konal schůze, do nichž chodili jen Němci, až r. 1838 musil Drážďany opustiti.

---

[2]) Pěkné svědectví toto zní do slova: »Denen hier Verbliebenen können wir kein ander Zeugnis geben, den dasz sie sammt den Ihrigen sich bis anhero aller Gottesfurcht, Ehrbarkeit, friedliebenden Lebens und Wandels gegen uns und männiglichen beflissen, Niemandes, so viel uns wissent, beschwerlich noch ärgerlich, thätlich und nachtheilig gewesen; sonsten ... die Tagdienst und Soldatengelder bis auf ein weniges bisher abgetragen, also auch mit Abstattung der schuldigen Landsteuer, Schoszes, Contribution, Wach- und Brunnengelder dieselben, solange ihrer ein jeder allhier geduldet worden ist, sich alle unterthänigst, gehorsamt, williglich erzeigen.« (Hlavní státní archiv v Drážďanech: č. 10331. III. kniha, r. 1629—1632, f. 2.)

Přemlouval Čechy, aby své církevní peníze si vzali a s ním »odešli ze země náboženské tísně do země náboženské svobody.« Češi toho neučinili, nýbrž zůstali. Avšak na sněmu saském vystoupilo se proti české církvi a poslanec dr. Eisenstock navrhoval, aby zrušena byla, a volba nového kazatele nebyla dovolena. Pozůstalí Čechové, kteří také německy rozumějí, mohou choditi do německých kostelů. Jmění české církve (49.057 tolarů, na české faře 1813 tol., budovy farní, 2 pozemků a domu Neidtova[1]) nechť se užije k jiným podobným účelům.

Čechové žádali opět a opět, aby si směli zvoliti českého kazatele. Nebylo jim vyhověno, a později se jim ani neodpovědělo. Konečně chtěli se spokojiti i německým kazatelem, jen aby uhájili samostatnost své církve. Obrátili se r. 1844 k samému králi Bedřichu Augustovi. *Ministr* duchovních záležitostí ujal se žádosti jejich, i dán jest rozkaz, že česká církev nemůže býti zrušena, protože již 200 let v Drážďanech žije a má tu pozemky.

Církev dostala dne 29. března 1844 povolení voliti si německého kazatele. Avšak patronátní právo bylo jí odňato s poznámkou, ježto prý je »dostali jen, pokud volila českého kazatele, o jehož kázání na zkoušku německá konsistoř nemohla souditi. Poněvadž ale nyní o německého kazatele žádali, jest prý to jiná věc.« Zvolen jest německý pastor Kummer a měl v české církvi první německé kázání dne 12. ledna 1845.

Potom se obrátila městská rada také proti české škole. Umřel český učitel Tuček ml. (29. října 1846) a otec jeho, správce školy, žalem hluboce sklíčen, vzdav se místa svého (1. května 1847) šel na odpočinek. Městská rada chtěla, by škola byla zrušena; ale česká církev jednomyslně se prohlásila, že bude školu udržovati i s obětmi. Škola zůstala, ale byla záhy poněmčena jako církev.[2]) Ovšem, i když byly poněmčeny, říkalo se jim česká církev a česká škola.

Ale i to mělo přestati. Městská rada, chtějíc vystavěti kostel na Novém Městě za Labem, hleděla umožniti stavbu tím, že by se k ní z jmění české církve v Drážďanech užilo větší sumy prostřednictvím král. ministerstva kultu.[3]) Ministerstvo chtělo povoliti 40.000. tolarů z jmění české církve; světský dozor nad novým kostelem měla míti spolu také městská rada v Drážďanech, a ministerstvu kultu a veřejného vyučování patřilo by ustanoviti faráře české církve.

Ostatní děje tamních exulantů vypravovány jsou v Osvětě r. 1887.

3. V Žitavě.

V Žitavě mívali čeští exulanti služby Boží nejprve v najaté místnosti v soukromém domě na Novém Městě. Když jich při-

[1]) Daroval jej české církvi dvorní rada dr. Jan Krištof Neidt.
[2]) Farní archiv české církve v Drážďanech.
[3]) Beilage zu N. 363 des Dresdner Anzeigers, 29. December 1871.

bývalo, prosili r. 1654, aby jim ponechán byl nějaký kostel. Avšak (jak vypravuje K. Morávek, potomek českých vyhnanců v Žitavě, ve svém spise o této české církvi) ani městská rada ani německé duchovenstvo »nechtěly, aby trvaly české bohoslužby, a přály si, aby česká osada ponenáhlu se připojila k německé.«

Exulanti opakovali svou prosbu u městské rady a u kurfirsta Jana Jiřího I., aby směli spoluužívati některého kostela. Jejich kazatel M. Pavel Cruppius (narozen v Pacově v Čechách r. 1594) směl exulantům někdy v kostele sv. Jana kázati a je zpovídati, ale jen v sobotu. Velmi mnoho exulantů nemohlo přicházeti ve všední den, protože museli vydělávati na živobytí. I prosili opět, aby jim některý kostel byl povolen. Nadarmo. »V neděli mohli konati služby Boží jen v oné místnosti najaté, a stávalo se každou neděli, že několik osob v tlačenici lidu upadlo do mdloby.« Prosili tedy znova městskou radu dne 27. dubna 1665, aby jim »pro lásku Kristovu prokázali přece tolik přízně a křesťanské lásky a dovolili jim kostel nazvaný u Trojice, jenž bez toho stojí prázdný, aby tam mohli míti kázání slova Božího a večeři Páně od našeho duchovního v naší mateřské řeči.« I tato prosba byla marná.

Když 28. ledna 1668 umřel český kazatel M. Pavel Cruppius, nařídil kurfirst sám dne 30. března 1668, »že jest potřebí českého kazatele, poněvadž všichni neumějí německy, aby nemocné a umírající Čechy těšil; aby proto byl český kazatel přijat a nic mu nepřekáželo konati dále české služby Boží.«

Než přišlo vyřízení panovníkovo, Čechové znova dne 8. března prosili městskou radu o kazatele. »Opustili jsme« pravili v žádosti své, »všechen náš majetek ve své vlasti české a rádi opustili, jen abychom udrželi víru čistou a dobré svědomí před Bohem a světem ... Ale Bohu budiž žalováno, že tím umrtím (kazatele) jsme osiřeli a vzaty jsou nám slovo Boží a útěcha naší duše!«

Konečně v červnu bylo jejich přání vyplněno a dostali za kazatele Jana Milesia (nar. r. 1640 ve Mšeně v Čechách); ale museli zůstati v těsné místnosti své.

Na počátku r. 1670 opakovali třikráte prosbu, dne 3. ledna, 3. února a 7. března, aby směli bohoslužby, zvláště večeři Páně, konati v klášterním kostele a při tom zpívati české písně. Zase nadarmo. »Přání, aby mohli večeři Páně slaviti ve své mateřské řeči, činilo je neúnavnými v jejich prosbách. Tedy ještě jednou dne 16. června prosili se slzami v očích, aby jim přece bylo dovoleno, aby jejich kazatel směl jim podávati večeři Páně v neděli po ukončených německých službách Božích.« Nebylo jim to dovoleno, ačkoli tři kostely stály prázdné. Dne 3. a 14. července prosili městskou radu, aby jim nějaký »kostelíček«, jak se jí bude zdáti, povolila. Byli odmítnuti.

Když nemohli dostati kostela, prosili potom dne 16. září t. r., »za nějaké vhodné místo pro české bohoslužby, protože není možno užívati dlouho oné místnosti v soukromém domě.« Zase nadarmo. I prosili tedy dne 6. října 1670 kurfirsta, aby směli

užívati některého kostela (tři stály pořáde prázdné) a český kazatel aby jim podával večeři Páně. Kurfirst požádal dne 30. října městskou radu o zprávu. Odpověděla dne 7. listopadu s dobrozdáním městských duchovních. Zdálo se jí býti povážlivým, »dáti české církvi kostel za branou, a kostelův v městě užívá se každou neděli a každý svátek. Exulanti nechť tedy dále odtáhnou a rozdělí se na mnoho míst!«[1])

Duchovenstvu městskému zdála se žádost české církve býti »dílem neskromnou, dílem nepotřebnou, dílem nemožnou. Neskromné prý jest, že po smrti Cruppiově žádají zase českého kazatele. Ty tři kostely jsou jen pohřební. Nepotřebnou jest žádost, protože jejich kazatel někdy smí v kostele Janském míti kázání a zpověď; nemožnou, protože by sousední papeženci měli tím jen větší záští na město a tím více exulantů sem by se obracelo; měli by raději táhnouti do Míšně, kde by jim kostelů již poskytli.[2]) (Dokončení.)

O hmotných poměrech katolického duchovenstva.

Kněžský stav býval první mezi všemi stavy, nyní jest ve skutečnosti poslední; o tom svědčí úprava hmotných poměrů jeho.

Poněvadž čtenářové Osvěty z veliké většiny nenáležejí do řad kněžských, chci k lepšímu porozumění předeslati zákony, kterými v státě rakouském hmotné poměry katolického kněžstva jsou upraveny.

Ke konci 18. století zaveden v Rakousku rozdíl mezi farami starými, t. j. před rokem 1782 zřízenými, a novými, které teprva po tom roce založeny jsou, na př. fary pod patronátem matice náboženské. Pro staré fary určena kongrua[3]) 315 zl. r. m., pro

---

[1]) . . . »Die Exulanten möchten daher weiter ziehen und sich an viele Orte vertheilen.«

[2]) »Es bedünkt uns, deren Begehren sei theils ein unbescheidenes, theils ein unnöthiges, theils ein unthunliches Begehren. Es sei unbescheiden, dass sie nach Cruppius Tode wieder einen böhmischen Prediger verlangt hätten. Die drei erwähn'en aber nur Begräbniskirchen seien. Unnöthig sei es, weil ihr Prediger ja bisweilen Beichte und Predigt in der Johanniskirche halten dürfe; unthunlich sei es, weil die benachbarten Papisten dadurch nur einen gröszeren Hass auf die Stadt werfen würden, und sich dadurch immer mehr Exulanten hieher wenden würden; sie sollten lieber ins Meissner Land ziehen, wo man ihnen schon Kirchen reichen würde.« (K. B. Morávek, Geschichte der böhm. evang. Exulantengemeinde in Zittau str. 12, 13.)

[3]) »Slovem portio congrua rozumí se souhrn všech příjmů potřebných ke *slušné* výživě duchovního pastýře, a to nejen pro faráře samého, nýbrž i pro tolik kněží, kolik jest jich k řádnému vedení duchovní správy dotyčné osady potřebí. Dle obecně platných zákonů církevních má býti kongrua taková, aby z ní duchovní správcové nejen slušnou výživu měli, nýbrž aby z ní daně církví a státem uložené řádně platiti mohli.« Th. C. Jan Pauly, Právní rádce pro duchovní správu, str. 238 a 239.

nové 420 zl. Roku 1875 ministerstvo věcí náboženských a vyučování ustanovilo prozatímně novou výměru kongruy pro církevní beneficia, a to nejmenší pro faráře 600 zl.

Říšský zákon ze dne 19. dubna 1885 ustanovil následující kongruu pro země koruny České:

I. Pro faráře *a*) v Praze a v Brně ročně 1200 zl., v Opavě 1000 zl., *b*) v okolí dvou mil u Prahy a Brna, v městech a městysích čítajících nad 5000 obyvatelův a ve větších městech lázeňských 900 zl., *c*) na jiných místech *α*) pro faráře mající systemisovaného kněze pomocného 800 zl., *β*) bez pomocného kněze 700 zl.

II. Pro pomocné kněze (kaplany a kooperátory *a*) v Praze, v Brně, v Opavě ročně 400 zl., *b*) všude jinde 350 zl.

Do příjmů počítá se též výnos štoly či poplatků štolových. Nadace mešní před vydáním zákona z 19. dubna 1885 zřízené též do příjmů se čítají, ač není-li z vůle zakladatele samého včítání nadace do kongruy vyloučeno; nadace po uveřejnění téhož zákona zřizované do kongruy vpočteny býti nemají.

Tímže zákonem stanoveno bylo též výslužné kněží, a to jak následující tabulka ukazuje:

a) Samostatnému duchovnímu správci, jehož kongrua na posledním místě působení obnášela	Doba činné služby				
	až do 10 let	od 10 do 20 let	od 20 do 30 let	od 30 do 40 let	nad 40 let
700 zlatých	300	370	440	475	510
800 zlatých	300	380	460	500	540
900 zlatých	300	390	480	525	570
1000 zl. a více	300	400	500	550	600
b) Pomocnému knězi	225	250	275	300	300

Týž poměr trval až do 1. října 1898, kdy změněn jest částečně ve prospěch duchovenstva, a to zákonem z 19. září 1898. Kongrua zůstala úplně stejna, toliko od započítání vyloučeny byly nadační mše.[1])

[1]) Nadační mše byly vyloučeny (§ 5.); tohoto dobrodiní zbaveny byly t. zv. dotační neboli erekční mše, t. j. mše, které zakladatel beneficia pro sebe založil, třebas i byl pro ně zvláštní kapitál složil.

Výslužné nepatrně zvýšeno, a to dle následujícího vzorce:

a) Duchovnímu správci samostatnému, jestliže kongrua při posledně spravovaném místě duchovní správy systemisovaná obnášela	Se služební dobou v duchovní správě anebo v jiné církevní službě veřejné				
	až do 10 let	od 10 do 20 let	od 20 do 30 let	od 30 do 40 let	přes 40 let
700 zlatých	400	450	500	575	650
800 zlatých	400	475	550	625	700
900 zlatých	450	500	575	650	750
1000 zl. nebo více	500	550	625	700	800
b) Knězi pomocnému	225	250	275	300	350

Abych nezapomněl na nic, co zvyšuje blahobyt duchovenstva, jsem povinen uvesti tak zvaný »úřední paušál« za vedení matrik, které, ač původem jsou církevní, nejvyšším rozhodnutím ze dne 20. července 1770, dvorním dekretem ze dne 2. března 1771 a patentem ze dne 1. května 1781 prohlášeny za knihy státní. Za psaní všech matrik, které psáti třeba dvojnásob pro větší bezpečnost (originál zůstává ve farním archivě, duplikát odvádí se každoročně do konsistoriálního archivu), za psaní všech ex offo listů, měsíčních, čtvrtletních a celoročních výkazů, jichž jest hezké množství, dostane duchovní správce dle minist. výnosu z 8. prosince 1885: až do 1000 duší 50 krejcarů za každých 100 duší; při více než 1000 duší 5 zlatých za první tisíc a za každých 500 duší nad tento počet 1 zl. 50 kr., avšak jenom až do nejvyššího obnosu 100 zl., *při čemž podílné číslo pod 100 jinak pod 500 duší se nezapočítává.* Zajisté skvělý honorář!

Mluvíli se o blahobytu kněžstva, má každý na mysli hojnost pozemků, které jednotlivým farám k volnému požívání přivtěleny jsou, poněvadž všeobecně rozšířeno jest mínění, že pozemky jsou přídavkem hodnotu benificia zvyšujícím. Ve skutečnosti tomu není tak, neboť každému faráři se katastrální výnos jeho pozemků započítává do kongruy, není farář ničím jiným než nuceným nájemcem farních pozemků, za něž platí nájem rovnající se katastrálnímu výnosu. Dříve bývaly fary s polními pozemky hledány, poněvadž plodiny větší cenu měly a pracovní lid, jakož i čeládka byly lacinější. Nyní je farář rád, máli z farních

pozemků katastrální výnos, nebo nedocílíli toho, nemá ani úplné kongruy. Jak často stává se, že by farář rád i se škodou pozemky pronajal (za nižší cenu než obnáší katastrální výnos), a nikdo jich nenajme. A pronajmeli farář pozemky, jaké potíže má s vybíráním nájemného, neboť většina nájemníků se domnívá, že farář má jiné příjmy a že mu proto nájemného není třeba; nastupujeli však na svá práva, bývá vykřičen jako lakomec, vydřiduch; nezbývá mu proto než buď se zříci patřících příjmů nebo býti lakomcem, vydřiduchem. Jedno i druhé jest bolestno.

Neníli možno fary rurální (t. j. při nichž jsou pozemky) počítati mezi výnosné, zbývá jen malá hrstka far s »portio congrua,« totiž takových, které uživatelům dávají slušnou vyživu.

A tu třeba nápravy, a to jak možná nejdříve, neboť i kněz má své potřeby, které platiti třeba bernou mincí a nikoli slovem. Máli kněz starost o hmotné postavení, jak se může starati o vznešené úkoly úřadu svého, vyžadující celého muže, jehož srdce náleží jenom stavu a svatým povinnostem jeho. Máli kněz čekati na milodary od osadníků, nezapomínej nikdo, že pominuly doby, když o knězi platilo přísloví: »Za knězem každý nese, třeba byl i v lese.«

Kněz slouží církvi a státu, a proto má právo jak od církve tak i od státu žádati, aby měl postavení takové, jakého vyžaduje akademické jeho studium a jeho stav.

Kněz má nárok na odměnu z církevního jmění, t. j. má nárok na užitky fary, a nestačíli, na doplněk z tak zvané náboženské matice, která povstala ze zabavených statků církevních a posud jest majetkem církevním, třebas byla ve státní správě, z daně farářů s většími obročími, kteří platí tak zv. »náboženskou daň,« z příjmů interkalárních a mimo to z obnosů za fundační mše a podnes erekční mše, které farář toliko musí sloužiti, kdežto poplatek za ně shrábne náboženská matice. Kdy by poplatky za fundační, erekční mše byly pohromadě s úroky z úroků, byl by na mnohé faře kapitál, z jehožto úroků by se mohlo hmotné postavení místního faráře o mnoho set korun zvýšiti. Bezplatné sloužení mší jak fundačních, tak i erekčních jest bezprávím páchaným na farářích, kterým ani fundátor ani erektor nechtěl uvaliti zvláštních břemen bez zvláštního poplatku, nýbrž každý z nich chtěl hmotné postavení duchovního zlepšiti, a za to vymínil si toliko sloužení mše na svůj úmysl. Na to však liberální vlády rakouské neměly ohledův a diktovaly zákony, dle nichž zůstalo kněžím jen jediné právo, právo na — povinnost.

Kněz má právo na plat od státu, jemuž také slouží. Kněz nabádá v kázáních lid k dobrému a tím jej odvrací od zlého, což zajisté koná ve prospěch lidské společnosti zvané »stát.« Kněz chodí do škol a vštěpuje tam do útlých srdcí vážnost ke každé autoritě, tedy i k státní. Kněz zastává v státě správce úředních matrik, které jak pro stát tak i pro jednotlivce mají velikou důležitost, za kterou mu jiná odměna přináleží, než jak

stanovena jest v minist. nařízení z 8. prosince 1885 shora uvedeném.

Mimo to třeba jest na jeden bolavý bod této záležitosti poukázati, totiž na špatnou státní správu jmění náboženské matice. Stát je správcem náboženské matice a pronajal sám sobě příslušné budovy za fatku k účelům státním a užívá jich za skladiště, kasárny atp.; jsou případy, že se náboženské matici započítá větší obnos za roční opravy než jí stát platí nájmu; kdy by budova ta vůbec neexistovala, neměla by matice aspoň žádné škody. Počítejme, že stát přes 120 roků takovým spůsobem jmění církevního užívá, oč již matice náboženská zkrácena byla! Jest to proti všemu právu, že budovy veřejné, náležející korporaci, se veřejně nepronajímají. Kdy by budovy církevní takovým spůsobem se byly pronajímaly, vykazovala by náboženská matice mnohem větší kapitál, nežli dnes skutečně má. Dle rozpočtu na rok 1904 obnáší příjem z realit a užitkových práv náboženské matice toliko 194.835 kor.; z čehož připadá na Čechy 76.891 kor., na Moravu 882 kor., na Dolní Rakousy 73.261 kor., na Horní Rakousy 344 kor., na Štyrsko 14.899 kor., na Korutany 4 kor., na Krajinu 5.800 kor., na Istrii 750 kor., na Halič 17.015 kor., na Krakov 4.000 kor. a na Dalmacii 898 kor.; v ostatních zemích nemá matice žádných budov. Vezmouli se za základ jenom Čechy s výnosem 76.891 kor., je tímto obnosem jenom kapitál 1,922.275 kor. zúrokován čtyřmi percenty. Kdo zná jen Pražské budovy náležející náboženské matici, musí přisvědčiti, že toliko tyto budovy mají větší cenu než 1,922.275 kor., kdy by se zbouraly a na staveniště prodaly. Kde pak jsou budovy po ostatním království roztroušené? A tomu se říká správa jmění? Těžko tu nepsati satiru!

Mimo to dělá stát náboženské matici škodu tím, že poukazuje z ní výslužné kněžím, kteří více státu než církvi sloužili. Kdo skoro výhradně státu slouží, ať také dostane výslužné od státu. Mezi takovým je též odpadlý c. k. gymn. katecheta Mach z Žatce, který dostává z náboženské matice ročně přes 4.000 kor.

Hmotné poměry katolického duchovenstva jsou za nynější doby smutny, avšak ještě smutnějšími se stanou, onemocníli kněz, nebo jdeli do výslužby. Potřebujeli kněz v nemoci zástupce, nikdo mu na něj neplatí, nýbrž musí jej platiti sám ze své »portio congrua.«

A což to výslužné, které sotva uchrání kněze před smrtí hladem, nenastřádalli si za aktivity pár grošů. A srovnáli se služba katechetů na školách obecných a měšťanských se službami a výslužným farářů v království Českém, uvidí každý, jak mizerně je postaráno o hmotné postavení duchovních správců; při tom ať nikdo nezapomene, že farář je bezprostředním představeným a místním školním dozorcem katechetovým, neboť katecheta jako kaplan a kooperátor je toliko výpomocnou silou přidělenou duchovnímu správci od biskupa. Pro přehlednost sestavil jsem tabulku služby a výslužného farářů všech kategorií a katechetů škol obecných i měšťanských, při kterých vynechal jsem úmyslně pří-

slušící jim aktivní přídavky od 15% do 40% v městech čítajících přes 8000 obyvatelů.

	Po 10 letech služby		Po 20 letech služby		Po 30 letech služby		Po 35 letech služby	
	má nárok na							
	kongruu ev. službu	výslužné	kongruu ev. službu	výslužné	kongruu ev. službu	výslužné	kongruu ev. službu	výslužné
Farář s kongruou 1400 K	1400	900	1400	1000	1400	1150	1400	1150
Farář s kongruou 1600 K	1600	950	1600	1100	1600	1250	1600	1250
Farář s kongruou 1800 K	1800	1000	1800	1150	1800	1300	1800	1300
Farář s kongruou 2400 K	2400	1100	2400	1250	2400	1400	2400	1400
Katecheta se služným 1600 K na obec. školách	2000	800	2400	1536	2800	2464	2800	2800
Katecheta se služným 2000 K na měšť. školách	2500	1000	3000	1920	3500	3080	3500	3500

Tabulka tato mluví zřejmě, kdo v tom materielně lépe jest, zda »představený« farář, nebo »podřízený« katecheta, a přece není možná všecko do ní zařaditi, co rozdíl mezi oběma jak náleží objasňuje. »Představený« farář nemá kvinkvenálek; i kdy by se dožil věku Methusalemova, má stále touž »kongruu« na jedné a téže faře, nemá prázdnin, nemá dovolené, zástupce platí ze svých příjmů, proto nesmí ani stonati, a nemůželi pro nemoc dále službu vykonávati a chceli jíti do výslužby, musí nezaviněnou nemoc dokázati lékařským vysvědčením buď od c. k. okr. lékaře vystaveným, anebo alespoň jím potvrzeným. Pouhá vidimace jeho nestačí, nýbrž musí býti výslovně připojeno, že o tom, co ve vysvědčení se uvádí, se přesvědčil. (Výnos c. k. místodržitelství ze dne 31. května 1888, č. 48.939.) Tedy v Rakousku více se věří lékaři, třebas byl žid, než katolickému duchovnímu správci, chceli býti dán do výslužby. A výslužné stoupá od 10 k 10 rokům.

Naproti tomu »podřízený« katecheta má 6 kvinkvenálek (na obecných školách po 200 kor., na školách měšťanských po 250 kor.), má každoroční prázdniny, jeli nemocen, dostane place-

ného substituta, výslužné po desítileté službě stoupá každoročně o 2·4% a po 35leté službě nebo po dokonaném 60. roce má právo na výslužbu bez lékařského vysvědčení a při tom se mu zlomek roku, přesahující 6 měsíců, počítá za celý rok § 58. nejnovějšího školního zákona zemského). Každý farář toho z plna srdce katechetům přeje, avšak tím nikterak neporušuje bratrské lásky k nim, máli přání, aby se mu materielně alespoň tak vedlo, jako jeho podřízenci.

Kdo tuto črtu sine ira et studio přečte, uzná, že náprava hmotného postavení kleru kurátního jest nutná, čemuž také nasvědčuje přes 6000 peticí tohoto obsahu od obcí říšské radě zaslaných. Nebudeli náprava brzy zjednána, není možná veliké většině duchovenstva dostáti povinnostem ze všech stran jemu ukládaným. Po nápravě umlknou i na oko oprávněné stesky, že katolický kněz nestará se již tak o ideální věci (literaturu) jako za dřívějších časů, které pro kněze byly také lepší, než jsou nynější.

Frant. Polívka, farář.

Sen Sokratův.

Pár let dřív, než byl odsouzen
ku číši bolehlavu,
měl starý Sokrat divný sen:
dlel u moře, vln v splavu;
zřel v kraj, který se stmíval
a v stíny přecházel,
pak na svůj klín se díval,
tam labuť mladou měl.

Ku ňadrům jeho stulena
se toužně k němu tiskla,
mu křídlem hladíc kolena
zobákem rudým blýskla,
zřel s divnou něhou na ni
ve mocném pohnutí,
jí peří čechral dlaní,
zřel v zrak jí bez hnutí.

Však náhle mocný křídla vzmach
a v let se labuť zvedla,
v červánků tryskla žhoucí nach,
až k horám, k nimž Noc sedla;
tam začla trhat stíny,
jež shrnul Noci hněv,
to s výše v prohlubiny
zněl sladký její zpěv.

Jak čistý stříbra jemný tón
to znělo do červánků
a strhalo to mračen shon
kol horských obrů spánku;
a v údolí to znělo
jak Filomely kvil,
své Sokrat sklonil čelo
a hloub se zamyslil.

Zněl celý život jemu vstříc
z labutě této zpěvu,
co cítil sám a nemoh říc,
zde v zářném plálo zjevu,
s čím po léta měl svízel,
zde rozluštěno v ráz,
však v tom zjev bájný zmizel
a v husté mlze zhas!

Sen prchl. Povstal Sokrates,
šel otevříti dvéře,
hoch sličný k nohám jeho kles,
zřel v tvář mu v jitra šeře.
Hoch jmenoval se Plato,
jen »Mistře!« chvěl se ret,
kštic jeho měkké zlato
políbil prvně kmet.

J. Vrchlický.

Za doby předbřeznové.

List z kroniky král. města Nymburka.

Napsal

Ferdinand Schulz.

(Pokračování.)

Setmělo se. Od západu hromadila se mračna a za krátko povlekla celý daleko rozklenutý obzor Labský, že neprokmitala jimi ani hvězdička. Nový měsíc právě včera počal. Tma houštla. Zanikala v ní i mohutná věž děkanského chrámu Nymburského, staroslavná stavba z tesaného pískovce, i nižší družka její, zbudovaná z červených cihel na obrovském podstavci, v jehož patě vyklenut byl průjezd, dosti volný, aby projíždělo se jím k domkům na severní straně kostela.

Obě věže tulící se k sobě na západním průčelí chrámu, a ještě dvě cihlové brány, i ve svých troskách posud vysoko se

pnoucí nad pobořené vyštěrbané hřebeny zdí hradebních, dodávaly městu Nymburku i v plném osvětlení slunečním i v přísvitu měsíčním pohledu velice malebného; v šeru nabývaly tvarů pohádkových, rozplývajících se v podivné obrysy, pokud jich neopředl závoj úplné tmy. Pak jen světélko, kmitající se v okně hlásného, naznačovalo, kde vysoko v temnotě nad ochozem z prkének počíná cibulovitá báně věžní.

Dole v městě také tou dobou už proskakovaly rudé plamínky obecních lamp olejových ve čtyřech koutech prostranného náměstí, Mimo ně čadilo po jednom knotu ve skleněné baňce, nad jejížto průhledností původní po celý rok nesmiluje se nikdo než déšť, na vratech každého hostince. Kdokoliv za tmy vyšel z domu v ulicích, kde nebylo ani hospůdky, zvláště vedlali ho cesta městem nějaké sto krokův a chtělli za tmy zase se vrátiti, nesl si lucerničku.

V pozdním podzimku toto osvětlování města, závislé na osobě, s osobou se objevující a s osobou zanikající, počalo a trvalo až do jara, z večera i z rána. Město nabývalo tím živosti, jež po tmě nikdo nebyl by v něm tušil.

Cestující lucerničky, tu před domem se objevující, onde na nárožích ulic vyskakující, tu při setkání kývající na sebe vzájemně k pozdravu, vesměs putující a houpající se ve tmě jako tajemná světélka v hlubinách lesa nad zrádnou tůní, byly kus idylické poesie ve společenských poměrech a v životě veřejném doby tehdejší. Úpravě jich věnovala se zvláštní péče. Klempířský mistr, kulhavý Rubinger (v jehož domě generál Wimmer obýval dlouhé první poschodí) se synem Ludvíkem, veselým kumpánem, pořadatelem všeliké zábavy v městě, vyklepával pro ně kolem Všech Svatých z lesklého plechu mosazného velmi úhledná, okrouhlá pouzdra, jež snadno se vešla do kapsy.

Mezi řemeslníky Nymburskými starý Rubinger těšil se zvláštní úctě nejen jako dokonalý mistr ve svém oboru, ale i jako vlastník domu, mimo lékárnu mladého pana Františka Všetečky, největšího v celém městě. Vážnost k němu v občanstvu ještě vzrostla, když minulého téhodne Rubingrová v krámě u Šádků se pochlubila, že starý letos o sv. Václavě odveze mladšího syna svého Toníka na studie do Prahy. Staršího si nechal k ruce v řemesle, ač prý měl tisíc chutí zavésti ho tam také před ohněm. Pak hotové peníze ani nestačily na novou stavbu, a teď prý Ludvík už na to sestárl.

Mluvilo se o úmyslu Rubingrů po městě, zvláště tam, kde pod večer se scházívali mladí, svobodní učitelé školy obecné a několik sousedův ze zámožnějšího řemeslnictva. To bylo v hospůdce »u Šeborů.«

Řada domů, vroubících náměstí stranou východní, z požáru r. 1838 vyvázla beze vší pohromy. Nejdelší z nich byl domem nárožním do ulice Kostelní. Mohutné čtyři pilíře, na nichž spočívalo podloubí o silném klenutí, neslo stavbu jen jednopatrovou, ale střechu vysokou, v prostřed výše kolem zlomenou,

krytou šindelem. V tomto pořadí domů a na blízké lékárně zachoval se jedině prvotní ráz staveb Nymburských; dům s hospůdkou Šeborovou v přízemku pod podloubím oné doby zajisté byl už nejstarším v městě. Nad prostředním pilířem jeho vymalován byl na čtverhranné desce prkenné černý orel s rozpjatými perutěmi. Barva zpola už oprýskaná přece zřetelně zachovávala tvary královského ptáka. Bylť tu umístěn na památku, že Eliška Přemyslovna, matka Karla IV. slavné, žehnané paměti, na útěku svém z Prahy před svými nepřáteli do mohutných hradeb Nymburských dne 29. května měsíce roku 1310 se uchýlila, věrnosti občanstva zdejšího se těšila a v tomto domě po celý měsíc meškala.

Občané Nymburští s hrdostí ukazovali tento dům cizím příchozím.

Majitel jeho, kupec Antonín Červinka, jež na samém nároží do ulice Kostelní měl krám, pyšnil se tou drahocennou památkou dějinnou přede všemi ostatními vlastníky domů Nymburských. Mělť mimo to ještě prostranný hospodářský dvůr už vně města za branou Bobnickou, se stodolami, stáji a úhledným domem obytným; však nejraději bydlil ve svém majetku na náměstí, v prvním patře.

Do hospůdky Šeborovy vcházelo se z podloubí úzkými klenutými dveřmi. Dlouhá klenutá chodba i za dne byla tmavá, a bylo potřebí osvětliti ji záhy z večera, k vůli hostům. Lidé domácí prošli tudy bezpečně i o půlnoci, ačkoliv po obou stranách průchodu, vedoucího až do zadu, kde nad několika kamennými stupni bylo pro rodinu Šeborovu obydlí o dvou nízkých světnicích s vyhlídkou na dvůr, do něhož se vjíždělo z ulice Kostelní, bylo narovnáno beden, pytlův, soudkův a košíkův.

Totéž rozdělení vnitřní měl přízemek každého starého domu Nymburského s podloubím. Světla slunečního vniklo tam za celý rok velmi málo. A průčelí bylo ještě temnější, než nádvorní část domu.

Stavení úplně ztrávena neb velice poškozena požárem r. 1838, podle stavebního řádu už nesměla býti obnovena v rázu svém starém. Nebylo dovoleno, stavěti na průčelích už ani malebné štíty, jaký jediný zachoval se na lékárně, ani sloupkové obruby a ozdobné římsy na volném okapu střech, a střechy nadále nesměly býti lámané a kryty šindelem, ale taškami.

Podle tohoto řádu tři strany náměstí dostaly tvářnost zcela jinou, než jakou si zachovala čtvrtá.

Proto i denní hosté u Šeborů libovali si, že sedávají ještě ve »starém« Nymburku.

Nebývalo jich nikdy mnoho, ale shodovali se v míněních a řečech svých. Však také málo kdy scházel některý z nich na večerní besedě.

První z pravidla přicházeli oba učitelé: František Smetana, učitel druhé třídy, a Antonín Symon, učitel třídy první. Stravovaliť se oba u Šeborův a chtěli býti už po večeři, než se dostavovali sousedé, přicházející sem jen na rozprávku a na pivo. Pak při-

sedli ke společnosti na konci dlouhého dubového stolu i manželé hospodáři, oba malé zavalité postavy, a dvě dcerušky jejich, školačky učitele Smetany, k posluze hostí. Hostinský a řezník Šebor měl vždy na starosti světlo. Usedlť u vysokého, mohutného svícnu dřevěného, v němž hořela lojová svíčka a v jehožto široké patce bylo věncem narovnáno fidybusův. Štipce z lesklého plechu mosazného měl vždy před sebou na témž místě. Jediné veliké okno s obloukem, s vyhlídkou na podloubí, bylo zastřeno bílou plátěnou záclonou jen na nejdolejších tabulkách svých.

Vlastní hovor večerní začal teprve, až všichni hosté byli pohromadě.

Látka jeho byla dnes podána z nenadání. Poklidivši talíře a příbory po večeři učitelův paní Šeborová, panička plného tílka a buclatých červených tváří, jimž obruba hustých, plavých vlasův, sčesaných s temene hlavy přes čelo stejnou šířkou, v levo, v pravo, výborně slušela, přišoupla stolici svou blíže k učiteli Smetanovi, sedícímu zády proti oknu, a přívětivým hlasem pravila:

»Dnes děti přišly ze školy zvláště s veselou.«

»Snad někdy nepřicházejí plačky?« žertovně namítal učitel, mladý muž sotva dvacíti čtyř let, obdélného, bledého, velmi ušlechtilého obličeje, z něhož dvé velikých očí barvy chrpové dodávaly zvláštního kouzla hluboké melancholie ve stínu dlouhých tmavělesklých řas. Při tom urovnávaje dlouhé konce černého hedvábného šátku, visící mu zpod sněhobílého límce až do polou hrudi, tázavě pohleděl na obě děti, na něž nenadálá otázka jeho působila tak, že tu seděly jako dvě pivoňky.

»Pane učiteli, sám víte, že jsem to tak nemyslila!« paní Šeborová pospíšila si s omluvou. »Pro naše děti škola jest největší radost.«

»To je pravda, pane učiteli,« přisvědčoval soused Dlabač, starší cechu řeznického, majitel prostředního domu na náměstí starého Nymburka. »Všem dětem našim škola jest pravé živobytí!«

»A zase jste se učili dnes nové písničce?« otázal se školačky Šeborové soused Krása, sklenář.

»Zpívaly ji obě, když přišly domů,« už opět v pravé míře své potvrzovala paní Šeborová ... »Kdy bych jen já neměla paměť tak špatnou!«

»Jak pak začíná vaše nejnovější píseň?« hostinský obrátil se k dětem s otázkou.

»Kde můj je kraj? kde má je vlast?« polozpěvně odvětila Barčinka, dívajíc se na učitele Smetanu.

Ten s úsměvem spokojenosti přisvědčil.

»A dále to jde takhle,« přihlásila se k slovu Mančinka: »To jmeno má největší slast.«

»Překrásně to začíná«, pokývl hlavou soused Tareba, ten, jehož syn v Praze počal už studovat lékařství. »Snad bychom my staří naučili se tomu tedy také dnes trochu?«

A všichni sousedé, jeden přes druhého, jali se prositi učitele Smetanu, aby jim kousek zazpíval.

»Dáme se do toho, když si toho přejete«, odpověděl učitel. »Já zahraju na housle a pan učitel Symon bude zpívat.«

»S největší radostí,« nabídl se Symon, muž o něco starší a vzezření poněkud přísnějšího, než jeho kollega. Tvář hladce oholená jevila stopy nějaké choroby tělesné. I hlas poněkud obestřený ve své hloubce zdánlivě pocházel z nitra vážného a chladného. Však při svém zevnějšku poněkud méně lahodném a laskavém, než jakým učitel Smetana získal si důvěry a přízně cizí takřka mžikem, učitel Symon byl člověk srdce velice dobrého a mysli jemné. Převahu mladšího druha svého ve stycích společenských uznával jako něco, co při jeho živější a čilejší povaze rozumí se samo sebou, a ochotně podroboval se jeho vlivu.

»Barčinko!« učitel Smetana vyzval domácí dcerušku, »zde si rozsviť mou lucerničku, tady máš klíč mého bytu a doskoč mi tam pro housle! Jen zase dobře zavři!«

»Já půjdu s ní,« poskočila sestřička její, a v nejbližším okamžení obě děti už pospíchaly kolem náměstí po podloubích až na začátek ulice Svatojirské, kde v domě krupařky, nedávno ovdovělé paní Sychrovské, v prvním poschodí na konci dlouhé pavlače učitel Smetana obýval skrovný pokojík.

Po městě, kde ode dávna bývalo zvykem, oženiti a provdati každého vdovce a každou vdovu už na pohřbu nebožky neb nebožtíka, pokládáno za věc, o níž nemůže býti ani nejmenšího sporu, totiž že z mladé, hezké a zámožné vdovičky a z mladého, švarného učitele Smetany o nejbližším masopustě bude párek, pak že chudobný učitel se přestěhuje do pokojů, pohodlně zařízených v přízemku za krámem krupařským, a že se bude mít dobře, ať nadále zůstane učitelem, nebo ať stane se krupařem.

Když pak letošní masopust minul a vdovství paní Sychrovské ukončilo se sňatkem s příslušníkem cechu krupařského, s panem Šafránkem, stále bdělá pověst v městě našla pro učitele Smetanu ihned náhradu.

Usouzeno, že myslí na starou pannu, slečnu Dumondovou, která, patrně ze šlechtického rodu francouzského, po poslední revoluci Pařížské usadila se v Nymburce, najala si dva krásné pokoje v prvním poschodí průčelí u Sychrovských, s nikým v městě se nestýká a jen s jedinou služebnou svou žije pohodlně a dobře z hotového. Nepopíralo se, že mademoiselle Dumonde jest už křehotinka valně přezralá, že prstence prokvetajících vlasův, visící po třech s každé strany nízkého čela jejího, nemohou zakrýti všechny vrásky a rýhy zvadlé tváře její; ale což prý mladý mužský někdy neudělá pro peníze! A těch mademoiselle prý má plný veliký kufr! A tož naskrze zlatých, nikoliv všelijakého smetí měděného, nebo stříbrného, jež oné doby v Nymburce bylo v oběhu jmenem peněz.

Od této své nevěsty učitel Smetana neměl ve veřejnosti pokoj dříve, než až se rozletěla z domu »u Sychrovských« po městě novina, že mademoiselle ráda pije v noci všeliké likéry. Má prý v hlavách pod slamníkem nastavenou řadu lahvic, v každé

jiné pití, ale ve všech prapodivnou nezvyklou přísadu. Otevřenými hrdly napadalo prý do každé láhve už tolik hmyzu, že obsah všech jest jen stejná kaše.

Po objevení tohoto tajemství učitel Smetana pokládán za šťastna, že se starou Francouzkou do ničeho se nespletl...

Než děti z bytu jeho se vrátily s houslemi, on byl vyprávěl společnosti, že píseň, již se budou učit, včera přinesl z Prahy lékárník, pan Všetečka, a až děti obou tříd ji budou dokonale umět, že bude on, pan Všetečka, pozván, ale i pan vikář s ním i magistrátní radní, pan Matěj Havelka, a že ve škole se uspořádá zvláštní slavnostní hodina zpěvu. Pak oba učitelé měli ještě dosti kdy, aby každý dvakrát pro společníky opsal první sloku písně literami velikými, ale švabachem. Lidé staří v Nymburce rovněž jako všude jinde po celých Čechách abecedou latinskou se mátli, a do školy učitelé teprve zvolna ji uváděli.

Po těchto přípravách už hluboké tóny houslové zazněly klenutím hospůdky, pronikly i na podloubí a nesly se tichým náměstím až do nejbližších ulic. Učitel Smetana z paměti zahrál celý nápěv písně jednou, dvakrát, pak pokynul druhovi svému, jenž hlubokým hlasem zapěl celou sloku. Na to obě děti společně s ním a za průvodu vyšších tónů houslových opakovaly ji. Všichni sousedé už hlásili se, že budou zpívat také, že nota je velmi hezká a že už ji mají v paměti.

Učitel Smetana už nasadil housle, aby se to zkusilo. Však tu ozval se vedle řezníka Dlabače řezník František Červinka, bydlící v starém a pevném stavení přízemním vedle masných krámův a dle toho nazvaný zkrátka »krámský«, a poněkud zrudnuv v tváři, neštovicemi silně zdolíčkované, zvolal k učiteli:

»Půjčte mi své housle! Já už to také zahraju! Vy zpívejte s ostatními.«

Učitel neváhal splniti jeho přání. Vážilť si »krámského« jako zkušeného, dobrého a spolehlivého houslisty, a též proto, že »krámský« z okolí děkanského chrámu vždy věrně se hlásil do společnosti, scházející se v starém Nymburce. A řezník, muž v nejzdravějším věku, se zvláštním potěšením přidružoval se k hudebníkům učitelům. Z pravidla o velikých službách božích a o nešporách přicházel se svými houslemi na kruchtu a hrál prim. Pevně a jistě zachovával takt a radostně se usmíval, když se mše dařila. Nejraději hrával Koželuha, jehož skladby Jan Wagner, té doby, už na odpočinku žijící stařičký varhaník v chrámu Nymburském, zdomácnil. Skladby světské »krámský« nikdy nehrál, nepokládal to za důstojno svého umění.

Proto oba učitelé i ostatní členové společnosti nemálo se podivili, že chce zahráti něco, co nepatří do kostela. Však on pevně přitiskl bradu k houslím, jen jednou přejel polo sevřenou levicí po jejich hrdle a už zlehounka přiloživ smyčec něco málo naklonil levé ucho a spustil nápěv.

Když nota přišla na slova: »Není mi země, jako země, hlas přírody praví to ve mně,« všechen hluboký cit jeho octnul se v jeho prstech. Všichni přítomní s podivením na něj patřili.

»Pane strejčku!« jeden přes druhého vyjadřovali mu své uznání. »Pane strejčku! radost!«

»Jen až k tomu budu mít své kremonky,« odvětil spokojen výsledkem své paměti a hry, »ty to budou jen mluvit.« A správně dohrál nápěv až do konce.

Oba učitelé upřímně pochvalovali jeho uměleckou schopnost a výkonnost.

»To jen abych dokázal, že řezník ze starého Nymburka dovede i něco jiného, než vysekávat maso!«

»Pravdu máte, pane strejčku,« radostně přisvědčil mu jeho soused ve stolovní společnosti, starší pořádku řeznického, »řezníci Nymburští jsou vámi pyšni.«

»Nezapomínejme při tom tamhle na strejčka z Dobytčího trhu. Také řezník a také hudebník. A jaký! Kancionál umí z paměti, a teprv na dnešek zpíval prý zase ze spaní v noci déle než hodinu tak silně, že ho bylo slyšet až na obou koncích ulice. My řezníci Nymburští máme se čím pochlubit. A teď zkusme krásnou píseň všichni dohromady. Já si nechám housle, poněvadž můj hlas chraptivý by to kazil.«

Všichni vstali jako o slavnosti. Sousedé Dlabač, Tareba, Krása, hostinský Šebor, jeho žena a obě děti, každý s papírkem v ruce, učitelé a »krámský« z paměti. Smetana jako regenschori zpytavě pohleděl v levo, v pravo, dal znamení povzdviženou rukou, a už hra na housle a zpěv devíti různých hlasů zachvěl dlouhou klenutou místností.

Před ní na podloubí už shromáždilo se tolik pozdních chodců, přivábených i z domův i ulic nejblíže sousedních, že široká cesta byla zastavena. Všichni s napjatou pozorností a s opravdovým potěšením naslouchali písni posud neznámé.

Když slova dozněla, celý zástup před kulatým oknem hospůdky projevil svou radost pozdvihováním lucerniček a voláním. Mladý muž, stojící pod lucernou, kvapně klestil si cestu hustým davem do vchodu, několika skoky změřil dlouhou chodbu a už stanul v otevřených dveřích místnosti hostinské.

»Ludvo! Ludvo!« zaznělo mu několikráte na uvítanou z řady přítomných. »Pojďte také mezi nás! Jsme rádi, že jste přišel!« Tak pobízeli ho dále dovnitř všichni, jen učitel Symon mlčel a trochu se zachmuřil. Nebylť v dobré vůli s klempířovým synem Ludvíkem Rubingrem a nerad býval s ním pospolu v týtéž místnosti. Ani v kostele. Tam vlastně počalo, co učitele Symona na něho velice mrzí. Ludvík Rubinger totiž jest také zpěvák. Zpívá druhý tenor a za celý rok nevynechává ani jediné hrubé mše. Při tom vybírá si místo hned za Pepičkou Mouchovou a stále dívá se na ni. Jest to velmi hezounké děvče, sedmnácti let, útlého těla, sličného obličeje, jiskrných očí, lahodného úsměvu a libozvučného sopránu, jenž jen jen se perlí z ušlechtilého hrdla. Učitel

Symon jest do Pepičky zamilován a jest jist i náklonností její. Bydlí u matky její, ovdovělé krupařky, na severní straně náměstí. Pozornost, již mladý klempíř v kostele při zpěvu prokazuje jeho vyvolené, nemálo ho rozčiluje a znepokojuje. Jestiť řemeslo klempířské v Nymburce z nejlepších, a Ludvík dostane po rodičích půl velikého domu.

Tato žárlivost učitele Symona byla úplně bez příčiny. Ludvík Rubinger, odhodilli na chvíli před polednem nebo před večerem zelenou zástěru a vzal na sebe širokou bundu, rozběhl se sice nejdříve kolem náměstí po podloubích a zabrousil někdy i do některé ulice, bez opovědění a beze všeho ostychu vstoupil do krámu nebo do kuchyně nebo do bytu, kdekoliv děvčata dospívala na vdaní, zažertoval, poškádlil, přinesl nějakou novinu, porozprávěl o tom, onom, a odešel o dům dále.

Však k Mouchovům nevešel nikdy. S Pepičkou nezastavil se ani, potkalli se s ní na ulici; ani na kruchtě nepromluvil s ní, leda několik slov o tom, co dnes budou zpívat, a neměl ani pomyšlení, aby učiteli Symonovi způsoboval nějakých nepříjemností v milostném poměru jeho. Proto ani hrubě si nevšímal jeho nevlídnosti.

»Jdu sem za zpěvem jako pták!« se smíchem omlouval příchod svůj do společnosti, do níž přicházeti nebylo jeho zvykem, zvláště za doby tak pozdní.

»Jsme při začátku, Ludvíčku!« pravil »krámský,« poklepávaje smyčcem na hřbet houslí; »chceteli, učte se s námi. Máme novou, překrásnou píseň, složenou sice především pro naše školy, ale bude dobře, naučímeli se jí všichni, co jsme ze školy už dávno vyšli. Tak poslechněte!«

A mladý klempíř už pilně naslouchal a zpoly už přizvukoval, nahlížeje do textu, jejž před ním k světlu vznášel řezník Dlabač.

Slova opakovala se ještě jednou a ve sboru už zazníval i mocný tenor Ludvíka Rubingra.

»Děkuju za naučení!« ukláněl se v levo, v pravo. »Zejtra budu učit já po městě, a než se sejde týden s týdnem, celý Nymburk bude zpívat novou píseň vlasteneckou!«

»Zdá se mi, že jest ještě krásnější, než ‚Kde domov můj?‘« mínil učitel Symon.

»I ve slovech i v nápěvu,« přisvědčil Smetana. »Ale,« dodal jaksi na opravu svého názoru, »nejlépe neporovnávat jich mezi sebou, umět a střídat je obě.«

Dnešní beseda u Šeborů byla skončena. Než účastníci její se svými rozžatými lucerničkami se rozešli, soused Tareba žertovně otázal se mladého klempíře, nemáli také ještě chuť na studie?

»Nemám,« zněla rozhodná odpověď. »A teď jsem opravdu rád, že ten veliký oheň přišel do toho a já zůstal doma při špalku a paličce.«

Nemalé podivení zjevilo se na tváři všech, kdož jej obstoupili.

»Vidíte,« přejal mu slovo starý Tareba, »můj syn nelituje, že studuje, letos dodělá gymnasium a na podzim půjde na medicinu. A tamhle Holubův od ořecha chystá prý se také na lékařství. A student Tomáše Červinky prý půjde na práva. Máme studovaných měšťanů mezi sebou také několik: pan Jan Černý, Žaneček, pan Jan Fleischmann a pan Černý návladní vystudovali práva a jsou nyní ozdobou města, jako doktoři lékářství Dlabač a Zedrich.

»To všechno je pravda,« přisvědčil klempíř, »ale naši byli by ze mne chtěli mít kněze.«

»A bylo by to bývalo nějaké neštěstí?« namítl »krámský,« jehož bratr právě loni také byl vysvěcen na kněze.

»Pro mne ano,« vece klempíř, potřásaje hlavou, plnou světlých, dlouhých čupřin. »A pro Nymburk bylo by to zcela zbytečno!« připojil s přídechem ironie.

»Jak to myslíte, Ludvo?« otázal se ho sklenář Krása.

»Jak to myslím?« klempíř opakoval otázku. »Zcela správně. Nymburk zajisté dal světu kněží už až dost, že si může trochu odpočinout.«

Všichni se zarazili nad takovou řečí, v Nymburce posud neslýchanou; nejvíce paní Šeborová, jež už tolikrát s největšími bolestmi v srdci byla litovala, že aspoň místo jedné dcery nenarodil se jí syn. Ten jistě by byl také knězem, pro největší potěšení její.

»Vypadá to v Nymburce jako v každé vesnici české. Hoch se dá na studie s určením, aby z něho byl kněz,« už odcházeje před ostatními do dlouhé síně mladý klempíř vedl svou dále. »Jen počítejme, kolik Nymburčanů této doby zároveň buď je už v kněžství nebo chystá se na ně.«

Zastavil se mezi bednami a pytli se zbožím kupeckým, obrátil se k sousedům, jdoucím za ním jen po jednom a vyzdvihnuv lucerničku zvolal: »Jen počítejme: Páter Červinka, farář na Skalsku, páter František Cebuský, farář na Horkách, páter Moucha v Kutné Hoře, páter Vohánka, deficient v Nymburce, páter Josef Červinka, páter Felizna: to jest šest kněží; k tomu klerik Ráchlík na Strahově, theolog Knížek v Litoměřicích jest osm osob stavu kněžského; a za nimi už spěchá druhý Knížek do semináře. Myslím, že na město sotva s půltřetím tisícem obyvatelův jest to dost veliká úroda za vinici Páně!«

Před hospůdkou odloučili se a uchýlili se v pravo sklenář a učitel Symon. Ostatní zvolna kráčeli v levo, kde nejdříve vedle vojenské strážnice soused Dlabač mosazným klepadlem zabouchal na silné dvéře svého domu. Na samém rohu starého Nymburka opustili společnost soused Tareba a »krámský.« I poslední záře z olejového kahance v kupeckých krámech, jichž bylo kolem náměstí pět, už pohasla. Zbyly jen rudé plaménky před hospodami. Z těch do té chvíle nejvíce byla osvětlena v přízemních místnostech na západní straně náměstí hospoda »u Klecanů.»

»Páni v kasině posud pilně lípají barvičku!« s přízvukem ironie prohodil mladý klempíř a dodal žertovně: »Ti zůstanou jako jindy pohromadě až do půlnoci. Pak ponocní doprovodí je každého domů!«

»Co tu peněz putuje každého večera mezi těmi hráči z ruky do ruky,« tlumeným hlasem poznamenal učitel Smetana.

»A když dojdou peníze, platí se v kasině nějakým tím korcem pole,« podotkl klempíř.

V té chvíli uprostřed náměstí před sochou Panny Marie stanula vysoká postava ponocného; jeho lucerna ozařovala před ním prostor jen na několik krokův. Na věži kostelní právě odbila desátá. Ponocný opakoval ten počet táhlými, pronikavými zvuky své píšťaly a pak po malé přestávce jal se zpívati známou tehdy po celých Čechách »píseň ponocného:«

Blahý, kdo dle povolání
slouží Bohu, vlasti své,
Jeho čest a slitování
milostivě k sobě zve.
Blahá vlast, kde povinnosti tíže
svorně nese žebrák jako kníže.

A popošed několik krokův směrem ke kasinu pokračoval silným, chraptivým hlasem:

Opatrujte světlo, oheň,
ať není nikomu škoden.
Spěte všichni s Pánem Bohem!

A šoural se dále k podloubí.

Na to za krátko silné rány mosaznými klepadly ozývaly se na rozličných místech města. Občané vraceli se ze svých hospůdek domů.

Mladý klempíř také stanuv u vchodu otcovského domu, nežli přišli mu otevřít, ještě si zapěl plným hlasem:

Není to blud, není to klam,
zem českou za svou vlast že mám.
Není mi země jako země!
Hlas přírody — —

Ostatek písně zanikl už v temné chodbě.

S černé oblohy spouštěl se teplý déšť na město, ponořené v čirou tmu a hrobové ticho . . .

(Pokračování.)

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

VII.

»Myslím,« usmál jsem se kamarádovi, »že jsi ani dřív nevěšel hlavy.«

»Ale tetička přes tu chvíli vzdychala,« odtušil.

Pohledl jsem na panímámu.

»Vzdychámli, mám proč,« pravila. »Náš Jiřík — je mu o dvě léta míň než tuhle Pepovi — se při práci šlehl do oka, jestli ho spíš jiný nešlehl při dovádění. Nejdřív jsme si toho hrubě nevšímali; když se to horšilo, dávali jsme mu na oko, co kdo radil. Naposledy vedla jsem ho i k doktorovi. Prohlíží ho, vrtí hlavou a povídá: ‚Holenkové, tohle není žádná maličkost, tohle je nebezpečná věc, — s tímhle musí hoch do Prahy, a sice hned, jináč by mohl třebas i přijít o zrak. Dlouho jste to zanedbávali.‘ — To byla rána! Dovezli jsme chlapce do Prahy, kam doktor řekl, a tu nám zas vykládají: ‚Holenkové, to se nedá sfouknout, hoch tu musí delší dobu ostat.‘ A tak se vracíme bez něho.«

Selka si utřela slzičku.

»Nesmíte si to připouštět a se strašit,« přimlouval jsem jí. »V Praze jsou na to mistři, jistě mu pomohou. — Já jsem také už jednou myslil, že jsem slepý,« doložil jsem více k Pepovi.

»Už v Praze?«

»Ne, doma, ještě když jsem byl malý capart a začal sotva nosit kalhoty. Přišli k nám v neděli odpoledne přespolní přátelé, kmotr a kmotra; když si mne velcí nevšímali, klekl jsem si na lavici a zadíval se do moždíře, který stál na okně. Na dně byla v něm vrstva černého prachu. To je nečistota, myslím si, ta musí ven. I fouknu do moždíře, co jsem měl síly. V okamžení jsem nic neviděl, v očích mě pálilo a řezalo, že jsem křičel, jako by mě natahoval na skřipec. Chytili mě a volali: ‚Má plné oči pepře!‘ Vytírali mi je mokrým plátýnkem. ‚Neplač!‘ konejšila mě matka. — ‚Jen ho nech,‘ řekla kmotra, ‚slzami se to taky vyplachuje.‘ Potom mi dlouho dávali studené obkladky; hodně mě to potýralo.«

»Já jsem takový chytrý kousek vyvedl, když mi šlo už na dvanáctý rok,« povídal Kajetán. »Náš kupec měl pistol a jejich Julek si z ní někdy vystřelil, ovšem aby tatínek nevěděl. Hrozně rád bych byl taky došel podobné rozkoše, a nedal jsem Julkovi pokoj, až jednou ke mně s pistolí přiběhl.«

»S nabitou?«

»Jenom na slepo, ale důkladně. Byl jsem nedočkav a on spěchal, zkrátka, byli jsme oba splašeni. Proto jsem skočil do

našeho sklepa, přivřel za sebou dvéře, natáhl kohoutek, napřáhl ruku a spustil. Rána bouchla jako z kanonu, — ale rozkoš jsem z toho neměl žádnou.«

»Snad pistol nepraskla?«

»Možná, že i k tomu málo scházelo, aspoň mi to trhlo rukou, že zůstala jako dřevěná. Ale v hlavě pocítil jsem bolest, jako by mi do každého ucha vrazil hřebík —«

»Aha, to se zavřený vzduch tak prudce otřásl,« dovtípil jsem se. »Mohl ti třeba i bubínek v uchu prasknout, jako prý se někdy stává kanonýrům.«

»Také oči jako by mi neviditelná síla rázem vtiskla dovnitř lebky, a celou hlavu jsem měl pitomou, jako bych do ní najednou ze všech stran dostal kdo ví co ran palicí.«

»Matičko boží!« hrozila se teta.

»Vyvrávoral jsem ze sklepa, Julek s pistolí utíkal domů, a já jsem se za chvíli vzpamatoval; jen v uších mi dlouho hučelo.«

»Nešťastný hochu —«

»Ale šťastný, tetičko, když to tak dopadlo!«

»Mohl jsi se svým nerozumem zmrzačit.«

»To mohl, jenže rozum přicházívá až po účinku a po škodě. Jináč by si nebyl tuhle Váša zlomil nohu «

»Zlomil?« žasla panímáma. »Jeli možná?«

»No jistě,« odpovídal kamarád. »Jak je tomu dávno?«

Já řku: »Dvě léta.«

»Pravda, byli jsme v principii. Však se to, šlaku, přitrefilo zrovna v den, když jsme skončili první běh. Váša šel domů po nábřeží, a na konci jeho, proti železnému mostu, spatřil, že dole v přístavu Šatava a ještě některý spolužák běhají po velikém prámu. ‚Pojď sem taky!' volali na něj. Nerozmýšlel se, a místo aby udělal zacházku, přeskočil dřevěné zábradlí a rovnýma nohama hup! se zdi dolů do hloubky. Dělal bravúru, ale špatně se mu vyplatila. Když povstal, nemohl se postavit na pravou nohu.«

»Na levou,« podotkl jsem.

»Už nemohl udělat ani krok. Šatava běžel pro fiakra —«

»A já jsem jel domů; snad teprv po druhé za svého života jsem se vezl v kočáře, ale nic mne to netěšilo.«

»Opravdu jste měl nohu zlámanou?« ptala se panímáma.

»Musel jsem tomu uvěřit, když to řekl doktor, na rychlo povolaný. Ještě štěstí, pravil, že je to hnedle nad kotníky, ne výše. Dle jeho rady mě bez prodlení dovezli do všeobecné nemocnice.«

»Chudáku, to jste asi vytrpěl bolestí!«

»Ne tak mnoho, — trochu více jen, když mi nohu násilím natahovali a pak vkládali do desk. Doktor, tuze hodný pán, mi důtklivě řekl, nechcili být chromý, že musím pořád docela pokojně na znaku ležet a nohou ani nepohnout; zachovámli se podle toho přikázání, že se všecko jistě a dokonale zahojí. Toť se ví, že jsem se měl na pozoru.«

»Dlouho jste s tím stonal?«

»Za šest neděl mě z nemocnice propustili.«

»Ale ještě o berli,« poznamenal Kajetán, »také do školy s ní ještě nějaký čas přicházel «

»Ale potom jste mohl zas dobře chodit? Nic noze neschází?«

»Docela nic.«

»Chlapík skáče do dálky jako zajíc, do výšky jako gumový míč,« ujišťoval kamarád tetu, »a to nejen v tělocvičně. A jak vidíte, dělá i v zimě špacíry na mnoho mil.«

»Tak vy jste v tom špitále byl dlouhou dobu,« dí selka, — »snad tam teda není tak zle, jak lidé říkají?«

»Nemocnému nikde ani nemůže být lépe,« tvrdil jsem. »Lékař k němu přijde aspoň dvakrát denně, ošetřovatelka je pořád přítomna —«

»A hladem ho nemoří?«

»To to! Každý dostane stravy dost a takové, jaká mu svědčí.«

»Jiříkovi ono tam přece jen bude krušno.«

»Nemějte starostí. Každému tam něco schází, ale jeden druhého obveseluje. Vedle mne tam měl po levé straně svou postel mladý, silný chasník, také dost hezký, ale němý —.«

»Což pak tam mohou vyléčit i z němoty?«

»To ne, — byl tam také s nohou, ale už ji měl uříznutou — nahoře, asi uprostřed stehna, — a ránu skoro už zahojenou. Byl to člověk tuze veselé nátury, celý den o berli chodil po veliké světnici, a kde se zastavil, hnedle se tam všecko smálo. Ke mně byl tuze přátelský, zvláště z počátku mě pořád těšil, že zas bude všecko dobře, s ním že je hůř, ale že dostane dřevěnou nohu a dojde, kamkoli bude chtít, ano že si třebas i někdy u muziky zatancuje, protože toho dříve býval veliký milovník.«

»I můj Kriste Ježíši!« spráskla panímáma ruce. »Nohu měl celou pryč, ještě ležel ve špitále, a už se těšil na tanec! A jak vám to všecko vyjadřoval, když nemohl mluvit?«

»Ukazováním, rozličnými posunky. Brzo jsem se té němé řeči naučil, a tak jsme si spolu často krátili dlouhou chvíli diškursem beze slov.«

»Tím jednonohým,« promluvil zase Kajetán, »vzpomínám si na našeho jednorukého Siebra —«

»Jak to, našeho?« vpadla mu teta do řeči.

»Chodí s námi do jedné třídy.«

»A má jen jednu ruku?«

»K tomu levou, — proto nepíše lehko jako my.«

»Pro milost boží, študent bez pravé ruky?«

»A výborný študent, tetičko, v lokaci druhý, hned tuhle za Vášou —«

»A proč študýruje? Čím pak jednoruký může být?«

»Knězem ne, to je jisto, ani lékařem, ale profesorem ano, nebo nějakým úředníkem —«

»Třeba berním,« ozval se hlas za mými zády, — to Pepův strýček, sedící na šejtroku, konečně také řekl slovo do naší rozprávky. »Berní, třeba jednoruký, toho může nabrat, že nám nic nezbyde.«

Vyndav na okamžení dýmku z úst silně odplivl.

»Nejlépe teda, strýčku,« prohodil Pepa, »aby berní byli bez obou rukou?«

»Nejlépe,« zněla odpověď, »aby vůbec nebyli.«

»A snad také jiní úředníci?«

»Z většího dílu.«

U nás ve voze tato slova vzbudila hlasitý smích.

»Strýčku,« prál Pepa, »kdy by šlo podle vašeho, to by se musela utopit síla študentů, z kterých jednou mají být úředníci.«

»Utopit?« opáčil sedlák. »Jen mě ať nevolají, abych je šel vytahovat.«

»Ani kdy bych mezi nimi byl i já?«

»Radší se netop.«

»A vidíte, jednou jsem už měl ve vodě na kahánku, — u šlaka, snad to znamená, že budu úředníkem, snad dokonce berním!«

»Cože?« obrátila se k Pepovi teta. »Že jsi měl na kahánku, že jsi se topil?«

»Už se to proklubalo, — ale nesmíte to na mne doma povídat!«

»Tam v Pražské vodě?«

»Na Štvanici, v minulém létě,« vypravoval Kajetán. »Bylo nás tam takhle k večeru jako much, protože po celý den slunce jenjen pražilo.«

»Ta řeka je tuze hluboká, že?«

»U Štvanice je dost mělčin, i děti se tam mohou koupat, jako doma ve vaně. Arci, kdo hledá hlubočiny, také je tam najde, největší v těch místech, kde se proud valí zrovna ze mlýnů. Jinde bývá voda pokojná skoro jako v louži, ale tam se žene a víří jako divoká; jenže v takové se koupat je zrovna největší radost. Když jsem viděl, jak se tam mezi velké mužské s chutí vrhá i náš jednoruký Sieber —«

»Jednoruký — a taky plaval?!«

»Jako ryba. Já —«

»Ty jako zednická tříška?«

»No, nemyslete si, tetičko. Z počátku šlo mi to i tam zcela dobře, ale když jsem se asi po třetí nahoře vrhl do proudu, skoro pod samými mlýnskými koly, najednou jsem se dostal hlavou dolů a nohama vzhůru, pak zas naopak, potom od repetice, zkrátka vlny mnou točily jako kotoučem; moje síla proti nim nic nebyla, stal jsem se hračkou jejich, přestal jsem vládnout rukama i nohama, obličejem byl jsem už pořád ve vodě, a už mi bylo tak, jako bych se jenom ve snách na svět pamatoval. Ještě nějaké okamžení, a byl bych se zalknul a klesl ke dnu —«

»Umučený Spasiteli!« lekala se panímáma i chytila rukou za plášť, kterým byl Pepa obalen.

Myslím, že tetě z úmysla naháněl strachu, líče tak do podrobna nebezpečenství, v kterém byl vězel.

»Najednou cítím,« pokračoval, »že jakási silná ruka několikrát do mne strčí, jako by mě beran trkal do zad a jinam«, povídal. »Letěl jsem zas ku předu, vyvázl jsem z víru, přestal jsem se točit, octnul jsem se obličejem nad vodou, počal jsem zas plavat. Zrovna za mnou zvolal silný hlas: ‚Kam ty sem lezeš, kloučku? Plaveš jako štěně. Hned se odsuď kliď!' Kritika neznámého muže mě zahanbovala, však poslechl jsem ho, a jen jsem byl rád, že Sieber nebyl na blízku, a jiný mě tam nikdo neznal.«

VIII.

»Děti, děti!« promluvila starostlivě panímáma. »Co se vás člověk naošetřuje, pokud jste malé, abyste nepřišly k ourazu, — a když vyrostete a rodiče vás už ani nemohou hlídat, vyvádíte věci, že byste kdo ví kolikrát mohly přijít o zdravé údy, nebo se utopit nebo srazit vaz!«

»Je to pravda«, přisvědčil jsem k jejím slovům, — »já jsem se několikrát topil, a vaz bych byl málem srazil, bude tomu právě rok.«

»Jděte pryč!« trhla sebou selka.

»Vidíš,« řekl Kajetán, »o tom já nic nevím.«

»Ty jsi se svým dobrodružstvím na Štvanici také dřív nepochlubil.«

»Tak jen se zpovídej!«

»Nemohu se dávat vinen, že bych byl tehdy vyváděl něco hříšného nebo daremného. Šel jsem dopoledne na řeku, trochu se klouzat na ledě, a tu slyším, že s věže svatého Víta zvolna hučí temná rána za ranou. To znamenalo, že někde v Praze hoří, a když jsem se poptával, slyším, že vypukl oheň v samém hradě.«

»Aha,« vzpomněl si kamarád, »zrovna v té části, kde bydlí císař a císařovna.«

»Lidičky zlatí!« divila se teta. »Což pak v takovém domě může taky chytit?«

»Snad tam hospodyně na záhrobni převařovala máslo,« usmál se Pepa, »a ono jí komínem vyletělo na střechu.«

Já řku: »Ledacos se povídalo, taky to, že byly služebné osoby se světlem na půdě a neopatrně s ním zacházely.«

»Abychom nezamluvili ten tvůj vaz!« dí Pepa.

»Nechal jsem klouzání, běžel jsem na hrad. Myslil jsem, že tam už najdu lidí jako mravenců, mnohokrát víc, než když se venku k ohni sbíhají, i přespolní ze všech stran. Zatím však se tam na dvoře a po schodech trousilo jen pár tuctů všelijakých, mužských. Chytil jsem také plátěný, vysmolený košík, nabíral jsem jako jiní vodu v kašně pod sochou svatého Jiří a nosil jsem ji nahoru do třetího poschodí. Bral jsem dva schody každým krokem. Po chvíli našel jsem v prvním patře dvéře u schodů napolo otevřené, vnitřku stáli tři páni, a lidé nosící vodu povídali, ten se zlatým a perleťovým kordem že je místodržitel hrabě

Mecséry. Čím častěji jsem pak spěchal mimo ty dvéře, tím méně mi šlo do hlavy, že tam ti páni tak pokojně stojí a potichu rozmlouvají, jako by se na blízku nic obzvláštního nedělo.«

»No což,« ušklíbl se Kajetán, »snad neměli se zlatými a perleťovými kordy, v porculánových kalhotách a v premovaných kloboucích na dvě facky nosit také vodu? — Ale k tomu vazu se jaksi nemůžeš dostat!«

»Schody, po kterých jindy chodili velcí páni a po kterých jsme teď běhali s hasičskými košíky, byly čím dále tím více polívány vodou, která rychle tuhla v led, protože ostře mrzlo. Jak jsem jednou zase spěchal dolů, sklouzla mi noha, a já jsem se jak široký tak dlouhý natáhl na znak přes několik schodů, až mi hlava o nejhořejší zadrnčela. Když jsem honem nepovstával, volali na mě druzí: ‚Neležte tu, hýbejte se!' Já řku: ‚Nejde to, nemohu se zdvihnout!' Pomohli mi vzhůru a posadili mě do malého, úzkého, ale vysokého výklenku ve zdi. Po všem lítání jsem tam seděl jako pařízek, zkrotlý ba schlíplý jako zmoklá slepice.«

»Ale s hlavou vzhůru?« prohodil Pepa.

»Žeť dolů ne.«

»Vaz teda nebyl zlomen?«

»Pravda, k tomu nedošlo, — ale hřbet mi dělal divnou muziku. Musel jsem pochybovat, nejsemli v kříži zlomen, otrneli bolest, nebo koukáli z toho zase několik neděl špitálu, neli dokonce nějaké zmrzačení. Lidé nahoru a dolů běhající se na mě ohlíželi, že jsem se uvelebil ve výklenku na císařských schodech a na ně jen zevluju. Dvakrát, třikrát zkusil jsem se vzpřímit a na nohy postavit; snad teprv za čtvrt hodiny mě hřbet jaks taks unesl, a já shrben jako smyčec, opíraje se o zeď, pomalu jsem scházel dolů. Však v tom už tu byli vojáci —«

»Panečku, ne moc brzo,« soudil kamarád, »když civilisté už kdo ví jak dlouho hasili!«

»Hrnuli se z dvora na schody a udělali dvojí řadu od kašny až na půdu: v jedné šly naplněné košíky rychle z rukou do rukou až nahoru, druhou zas prázdné dolů.«

»A oheň byl pak už snadno ulit?« mínila teta.

»Ba ne, — k večeru se teprv rozzuřil a šířil se na všecky strany. Muselo přicházet vždy více vojska, a kominíci tam byli z celé Prahy snad do posledního. Ke všemu byla taková třeskutá zima, že voda i v nádobách mrzla, i museli svážet horkou vodu z pivovarů, a také líh, aby se v stříkačkách a v sudech nedělalo tolik ledu. Požár trval celou noc. Díl střechy, která shořela, byl asi šedesát sáhů dlouhý.«

»Rameno boží!« trnula selka. »Šedesát sáhů — to je v menším městě celá ulice!«

»Dojista. Také plameny vnikaly pořád níž, naposled až do prvního patra; nejvíce pokojů shořelo arci v třetím poschodí.«

»Tam, kde ostávali císař a císařovna?«

»Do císařova příbytku se oheň nedostal; císařovně shořelo jen několik pokojů, více však jich bylo litím vody a vyklízením zkaženo.«

Panímáma na mě široce otevřela oči: »Jak to povídáte? Co pak císař a císařovna neostávají pohromadě?«

»Zůstávají vedle sebe, každý má veliké množství komnat —«

»Dohromady snad asi sto,« dodal Kajetán.

»Ale Jezusmante, to kdy by se jeden po druhém sháněl, ani se nenajdou?«

Usmívaje se chlácholil kamarád tetu: »Však se taky pravidelně scházejí, ku příkladu u tabule. Z Pražských kasáren chodí každé poledne na hrad vojenská banda a pěkně jim k jídlu hraje. Pražáci jsou tomu rádi, protože banda i cestou po ulicích spustí nějakou veselou písničku.«

»Tak při tom ohni měli císař a císařovna velikou škodu?« zvídala selka, »a vystáli také mnoho ouzkostí?«

»No tetičko, jak znám vaše srdce, vy byste takovým pohořelým dala hezkých pár snopů.«

Při tom na mě Kajetán čtverácky mrknul; měl jsem co dělat, abych zachoval vážné vzezření.

»Když císařovi radili,« odpovídal jsem panímámě, »aby odešel do jiného paláce, řekl prý: ‚Vy jen vždycky chcete, abych utíkal. Který pak hospodář jde pryč od svého hořícího domu? Jinde bych teprve neměl pokojné mysli!‘«

»To dá rozum,« svědčila selka.

»Teprve o půlnoci se odebral do Toskánského paláce.«

»Je vidět, jaký je to dobrý pán.«

»Lepší nežli správce Revéra,« prohodil kamarád.

»Který správce?« ptala se hned teta.

»Sloužil u nějakého hraběte nebo knížete, který však bydlil na jiném panství. Jednou správce zrovna seděl u oběda, když mu přiběhli hlásit: ‚Milostivý pane, stodola hoří, panská stodola!‘ — ‚Cože? Který lotr pak ji zapálil, just když já jsem u tabule?! Snad je to nějaký mejlunk, planý poplach?‘ — ‚Račte se podívat!‘ Správce vyšel ven s ubrouskem pod bradou, podíval se z daleka na požár a řekl: ‚Revéra, skutečně, stodola hoří! Jděte hasit; já musím k tabuli, aby mi nevystydla pečeně. I tak mi už nebude náležitě chutnat. Je to darebáctví, — just když já obědvám! Holota! pakáž! šibeničníci!‘ Od té doby mu říkali správce Revéra.»

Tu se zas jednou ozval sedlák na šejtroku: »Správcové, to byli teprv pěkní páni. Fuj!«

»A zdali pak jste vy, hoši,« ptala se panímáma, »toho císaře pána nebo císařovnu taky už viděli?«

»Jeho ano,« odtušil jsem; »jezdívá do města na procházku a častěji vystoupí z kočáru a chodí po ulici.«

»Někdy také bývá v divadle,« pravil Pepa, »nebo na nějakém koncertě.«

Já řku: »Také u něho v zámku bývají hudební a zpěvní produkce, nebo i bály, a bývá na ně pozváno mnoho vzácných osob.«

»Teda si taky ještě zatancujou?« prála selka.

»Ti hosté ano.«

»Ale císař pán a císařovna?«

»Ne, ti se jen nějakou hodinu na ples dívají a v přestávkách tu a tam s někým promluví, což se počítá za velikou milost.«

»Inu, jakž jináč! — Slyšíš, muži? Bál si udělají doma, nemusejí ani do hospody chodit!«

»To dělají také menší páni,« nastavoval jsem řeč. »U nás v Kácově byl direktor, který každý rok v zámku vystrojil ples a pozval k němu honoraci z městečka i z okolí. Všecky dobře vyčastoval, každou paničku provedl, ke každému byl jako milius, med a máslo. Když měl být bálu konec, vzal do levice rozžatou svíčku, pravicí chopil ruku své paní, a provedli spolu ještě zvláštní taneček, jen jako by se do kola procházeli a při tom všelijak se točili a kroutili, nadnášeli a shýbali. Naposled si se všemi hostmi dělali komplimenty a docela odešli ze sálu, rovně do své ložnice. Hosté věděli, co to znamená, a rozcházeli se. Ale jednou byli jaksi zvlášť rozveseleni, nechtělo se jim od sebe, mluvili dále, smáli se a potom snad i zpívali.«

»Nepůjdeme domů až ráno —« zanotoval Pepa.

»Nevím, jak to dlouho trvalo, však na direktora dočista zapomněli, až on se zase objevil ve dveřích. Zase měl v ruce rozžatou svíčku, ale byl v županu a v pantoflích, a nevypadal už jako milius, koukal hněvivě a mluvil zlostně: ‚Jaké jsou tohle moresy? Nevíte, co se patří? Zapomněli jste, že nejste v hospodě, kde musí šenkýř k vůli vám probdět třeba celou noc? Ale já si chci také trochu odpočinout, však už je noci na mále, a vy mi tu řehtáte jako hřebci, kdákáte jako slepice, kokrháte jako kohouti, kejháte jako husy!‘ A kdo ví, jak jim ještě vyčinil.«

»To si můžeme myslit, jak byli opařeni,« podotkla panímáma. »A víckrat jich snad už nepozval?«

»I ano.«

»A šli tam zas?«

»Kdo by směl zůstat doma, když ho pan direktor vyznamenal pozváním? Šli, a ještě rádi, neboť do roka zapomnělo se nejen, jak jim na konec bálu vyčinil, ale ještě mnoho jiného.«

IX.

Takovým způsobem krátili jsme si dlouhou chvíli. Jinak by cesta za pošmourného, mrazivého jitra zasněženou a tedy jednotvárnou krajinou bývala tuze málo příjemná. Také jí dost pomalu ubývalo, protože sedlák jenom zřídka koně pobídl do klusu.

Čím déle naše jízda trvala, tím více jsme mleli páté přes deváté, povídajíce, co nám slina na jazyk přinesla. Tu a tam namanula se nám i vážná nebo smutná věc, ale zvláště Pepa uměl všecko obraceti na veselou stránku.

Připletla se nám ku příkladu do řeči také cholera, která minulého roku tisíce lidí zahubila.

»Na štěstí,« pravil jsem, »u nás v Čechách neřádila tak hrozně jako v jiných zemích.«

»Protože jsme nebyli strašpytlové,« věděl Pepa hned příčinu toho, »nescvrkali jsme se strachem, směle jako hrdinové jedli jsme nejen ovoce, ale i okurky a hlávkový salát.«

»Proč jako hrdinové?« ptala se teta.

»Poněvadž se jistilo a rozhlašovalo, že se cholera zvláště okurkami do člověka dostane jako po telegrafu. Jmenovitě ve Vídni byla před nimi dávána důtklivá výstraha. Ale byl tam člověk, bohatý a mlsný, který byl přeukrutný milovník okurkového salátu; zdržoval se od něho tak těžko, jako kuřák nebo šňupák od tabáku. Když ten krušný půst dlouho trval, nemohl to už vydržet. Konečně se uhodil pěstí do čela: ‚Což pak jsem tu ve Vídni řetězem přikován? Proč jsem, hloupý, dávno neodjel někam, kde není cholera, kde je docela zdrávo a kde mohu okurky jídat beze všeho nebezpečenství?‘ Sebral se bez odkladu a ujížděl do Štyrského Hradce. V hostinci bylo první jeho slovo: ‚Udělejte mi okurkový salát!. Když ho s největší rozkoší slupl, poručil si: ‚Ještě jednu porci!‘ a po té: ‚Všeho dobrého do třetice, tohohle už teprva!‘ Nemohl se okurek nabažit ani ten den, ani zejtra, ani pozejtří, a naposled si jimi tak zle zkazil žaludek, že se rozstonal a umřel.«

»Jen, jeli to jistá pravda?« pochybovala selka.

»Jak pak by nebyla,« namítal šibalsky Pepa, »když jsme to čtli vytištěno, černé na bílém?«

Od kteréhokoli předmětu, třeba sebe vzdálenějšího, jsme chvílemi v okamžení přeskakovali k naší škole, k svým učitelům a spolužákům. Kajetán se po každém uměl pitvořiti, každého vzezřením, posunky a hlasem nápodobiti. Po profesoru Frenclovi olizoval zakřídované prsty a pronášel ostrou důtku: »Neznabozi se všemu smějí!« Po Šohajovi, na kathedře sedícím, nachyloval zvláštním spůsobem hlavu, kladl ukazováček pravé ruky přes pysky a mluvil jasně, lahodně, ale zvolna, jako by o každém slově přemýšlel. Po papínkovi Unschuldovi ukazoval, jak při němčině nadšeně říká »unser jugendliche, ritterliche Kaiser« [1]), jak s patrnými laskominami připomíná dobrotu a sílu Rýnského vína, nebo jak nejhorší Pražskou češtinou žákům povídá, že dříve učíval všem všudy předmětům. ‚Češtině taky?‘ probleptne Pěnička v první lavici. — ‚Bodejť ne,‘ dí papínek, ‚vždyť kšichte [2]) byla česká!‘

Po profesoru Zeleném si Kajetán rovnal zlaté brejle a výmluvně zvučným hlasem přednášel. Po Hansgirgovi, silně krátkozrakém, jezdil nosem po katalogu a opakoval: »Vyjdou ven, vyjdou ven —.« Axamita, profesora mathematiky, představoval, jak si po šňupce modrým šátkem utírá nos, jak špičkou jazyka zkouší, nemáli na hořejším rtu granátovou kapičku, a jak potom mluví třeba

[1]) Náš mladistvý, rytířský císař.
[2]) Geschichte — dějepis.

do Karasa: »Ale muži boží! Já vám řeknu, že mi někam dojdete; vy chytnete čepici a utíkáte pryč — a ještě jste neslyšel, kam jste poslán!" Karas jen náramně dobráckým úsměvem vyjadřuje myšlenku: »To jsem hloupý!«

Mladého Beera Kajetán zahrál, jak se v dějepisné hodině z čista jasna rozkacuje na tichého Haušilda, že ve své učebnici přeškrtal několik hanlivých slov o českých Husitech, jak se utrhuje a po židovsku křičí a prská: »Wie können Sie sich unterfangen —!«

Došlo také na profesora Koblisku, jak stoje před lavicemi, černé vlasy maje pečlivě učesané a ukazováček s dlouhým, jako sklo čistým nehtem na bledé tváři položený dívá se do pozdvižené knihy a pomáhá Baumannovi překládati jakousi větu do řečtiny. Žák v Haliči narozený a vyrostlý, stoje hodně v zadu, mluví zpívavě a vyslovuje hlásku *l* po polsku v některých slovech velmi měkce, v jiných velmi tvrdě. Profesor přes tu chvíli táhlým »Pssst!« třídu napomíná k tichu, až najednou zvolá před sebe dolů do první lavice: »Schmausi, nechte jednou těch řečí!« Schmaus pozdvihne k němu vyvalené oči a povídá: »Vždyť já, vašnosti, mlčím!« — »Ale jindy pořád mluvíte!« trvá profesor na svém napomenutí.

Ze spolužáků Kajetán s gustem dělal Kutnohorského Svobodu, jak se tváří, mluví a hlavou kroutí truc slečinky, — nebo Šulce, jak maje tváře vypasené, v přestávce mezi hodinama honem něco plnými ústy pojídá, — nebo Waltra, jak při vyslýchání všecek popleten profesoru Zelenému odpovídá, že Dunaj teče z Černého moře do Černého lesa, — nebo Knoblocha, jak k vyzvání profesora Šohaje »Eduarde, vykřičte to!« nějaké pravidlo z latinské mluvnice opakuje tak silným hlasem, že by ho mohli slyšet i v třídě vedlejší.

Zvláště spadeno měl Kajetán na kollegu vždy vystrojeného a ulízaného, v učení jen prostředního, ale při tom pánovitě sebe vědomého, který se po svém otci, profesoru na Pražské universitě, psal Chlupp. Posmívali jsme se mu, to dvojité *pp* také dvojitě a nápadně vyslovujíce a pošetilé zakrývání českého jmena nesmyslným pravopisem tepajíce v rýmovačkách společně vyráběných. Kajetán je také nyní před tetou odříkával:

Kdo se podpisuje Chlu*pp*,
bude na mozku mít stru*pp*;
bolet může ho jen zu*bb*,
tvrdý musí být jak du*bb*,
hudbu milovat jen z tru*bb*,
omáčku zas jenom z hu*bb*,
kaši jídat pouze z kru*pp*,
mračiti se jako su*pp*,
hloupý býti jako hňu*pp*.

»Ostatně,« vzpomněl si najednou kamarád, »stejně by zasluhoval taky Zafouk, který ze sebe dělá Zafâuka. Měli bysme něco sesumírovat!«

»No,« povídám, »Zafouk — pavouk — palouk. Ale mělo by v tom být něco havířského, když on je také z Kutné Hory.«

»Teda couk.«

»Bene, domine, couk se jak náleží dobře hodí.«

Za chvilku bylo naše skládání hotovo:

Zdenko Zafâuk,
divný pavâuk,
chtěl na palâuk,
neviděl câuk. —
hleďte chytrého,
spadl do něho!
Zle si natlâuk,
lez jako brâuk.
Ten to vymňâuk!

»Tahle kytička,« těšil se Kajetán, »bude mu stejně vonět, jako by mu pod nos přistrkoval bodlák!«

»Vy šelmové!« pohrozila nám teta.

»Čeládko! řekl by Hansgirg.«

Já řku: »Povídáš to jako Hansgirg, ale koukáš při tom jako Dunder.«

Ta poznámka stačila, aby se na přetřesu našem najednou octnul obstarožný, podivínský úředník Českého musea.

Pilně jsme už léta docházeli do musejní čítárny; jaká to byla dobrota, že jsme si tam z velikého množství knih mohli vypůjčiti a v pohodlí čísti, co se nám líbilo, čeho jsme byli žádostivi, nač jsme byli od jiných upozorněni. Vrchní hlavou byl v čítárně pan Dunder, muž podlouhlého obličeje, bezvousý, scvrklých tváří, načervenalého nosu, namodralých pysků, tenkého krku, vysokým obojkem staženého, vždy tak přísně hledící, jako by na nás byl pořád rozzloben a mohl se v každou chvíli dáti do hněvivého křiku a nás vyhnati. Sevřené rty se mu stále pohybovaly; takto jen zřídka promluvil, tiše, ale ostře. Když jsme mu podali lístek, na němž byl napsán název žádané knihy, zvolna si jej přečetl a pak pohledl na nás, jako by nás chtěl očima probodnouti; ale málokdy vrátil lístek, prohodiv skoro jedovatě: »To tak! To je zrovna pro kloučky, kterým ještě mlíko po bradě teče!« — obyčejně se mlčky obrátil, s několika lístky odešel z čítárny, po chvíli přinesl knihy a odevzdal je žadatelům.

Z počátku jsme se ho velice báli, později však se nám dělo podobně jako zajícům, kteří si hastroše v zelí okoukali a zrovna pod jeho nosem si na křehkém lupení pochutnávají. Poznali jsme, že pan Dunder dokonce není tak zlý, jak vypadá, ano že je dobrák. Vydal objemnou cvičebnici česko-německou, a kdo mu z drobných čtenářů v museu o ni řekl, každý ji hned od něho dostal darem, ještě si u něho udělal dobré oko. Také mne k tomu brzo navedli starší, kteří už ji měli, ale z dárcova podivínství sobě po straně tropili žerty.

My z akademického gymnasia vídali jsme Dundra často i mimo čítárnu. Když jsme se k druhé hodině scházeli do Klementina, ubíral se od mostu Jesuitskou čili Karlovou ulicí do musea k odpolednímu úřadování, maje na hlavě starý, pelichající cylindr.

na nohou neforemné, sešmatlané boty, na těle dlouhý černý, ošumělý kabát, napřed jen někdy zapjatý na knoflík, jindy svázaný kouskem světlého špagátu; v ruce nesl obyčejně knihy nebo lejstra, také kapsy měl jimi nacpané, ale někdy mu místo nich z šosu čouhala buchta. Lidé se po něm uštěpačně ohlíželi, ale on si toho nevšímal, na celý svět pohlížeje s filosofickým pohrdáním.

»Z chudoby a nouze jistě nenosí tak sešlý oblek,« soudil nyní Kajetán; »dost možná, že to s ním na konec dopadne asi tak, jako s tím starým hodinářem na Rýně.«

»Jak to bylo?« tázala se zvědavě teta.

»Chodil tam ode vsi ke vsi stařeček vysokého věku, ale vždy ještě zdravý, veselý a vůbec příjemný, tak že ho lidé všude rádi vídali. Spravoval jim hodiny a dostával za to stravu a nějaký groš. Bídu netrpěl, ale celé jeho jmění byl malý filec a veliká hůl. Jednou, když mu již bylo přes osmdesát let, noclehoval v hospodě, kde ho dávno znali. Do rána se rozstonal a nedal si vymluvit, že se blíží konec jeho. Ležel několik dní, hospodský s ženou ho všemožně ošetřovali, také doktora zavolali, on však vždy více slábl. ‚Prosím vás,‘ žádal hospodského, ‚až umru, dejte mě křesťansky pochovat a účet za všecko vydání, které jste se mnou měli, pošlete tam a tam do Francouz mému jedinému příbuznému. Zaplatíli, pošlete mu pak tuhleto moje psaní; kdy by však nezaplatil, otevřete psaní sami a nechte si všecko, co po mně zůstane.« Ještě ten den usnul na věčnost. Vystrojili mu počestný pohřeb a psali jeho příbuznému do Francouz, po čase psali po druhé a po třetí, ale nikdy jim neodpověděl. Nezbývalo teda, než aby otevřeli jeho psaní, a v tom stálo: ‚Kdo se tímto listem vykáže, tomu odkazuji svou hůl se vším, co v ní jest.‘ A co v ní bylo? Asi 8000 zlatých v bankovkách.«

»I pro pána krále!« zvolala selka. »Osm tisíc! Toť že ne stříbra?«

»Šajnů.«

»Však i za to si mohli koupit hodný grunt. Měli ho za ubožáka, a on byl zatím boháč —«

»Mravné naučení,« rozumoval Pepa, »zdání klame. V chatrném oděvu může vězeti ctihodný člověk —«

»Ale zas ve ctihodném oděvu se může skrývati ničema, darebák, taškář,« ujal jsem se slova, »jako vloni jednoho v Mnichově odsoudili, že dlouho dělal kněze, ačkoliv byl jen švec a při tam zloděj a podvodník.«

»Pro Boha vás prosím!« žasla panímáma.

»Skutečná pravda,« svědčil kamarád, »jmenoval se, myslím, Kirschbaum.«

»Ne, Weichselbaumer,« opravoval jsem jej. »Začal študovat, ale už z gymnasia ho vyhnali pro krádež. Vyučil se ševcem, odvedli ho, a když zase kradl, byl trestán na pevnosti. Později šel na vandr, ale v cizí zemi opatřil si kleriku, vydával se za kněze, četl mši a zpovídal, i dostal se proto do kriminálu. Seděl tam kolik let, potom se vrátil na špatné cesty, kradl, padělával listiny,

dělal zase kněze, až i v Italii, byl chycen, šupem veden, ale cestou utekl, dal se prohlásit za mrtvého, a kdo ví jaké ještě provozoval šejdířství, až se konec konců dostal za mříže a bude zas devět let sedět v káznici.«

Selce nešlo na rozum, že by se takové věci na světě díti mohly.

»A odkud pak vy, hoši, tohle všecko víte?« ptala se.

»K tomu jsou noviny, tetičko,« odtušil Kajetán. »Tam je to všecko s textem pověděno.«

X.

Byli jsme v lesích, po kterých se Kostelec nazývá černým; ale dnes byly také ony bílé, na stromích se uložilo sněhu, že se i silné větve ohýbaly.

V mírném kopci dohonili jsme pocestného v krátkém burnuse a vysokých botách, který maje na zádech neveliký filec, dlouhými kroky se ubíral po kraji silnice.

»Pánbůh rač dát zdraví!« řekl do vozu.

»Dejž to Panbůh,« odpověděla selka, ale náhle živějším hlasem dodala: »A vždyť je to Koliha!«

»Ou!« zvolal sedlák na koně, a když se zastavili, vybídl pocestného: »Pojďte si sednout.«

»Ještě je tu místo,« ukázala selka na slámu vedle mne.

»I zaplať Pánbůh, pane Popelíku,« odpovídal pocestný, »děkuji pěkně, panímámo, že jste tak dobří.«

Byl už letitý muž, dosti vysoký, kostnatý, hubený, ale ne slabý; do vozu na svůj věk hbitě vstoupil a usedl vedle mne.

»Kde jste byl?« začínala s ním selka hovor.

»Jednou zase v Praze.«

»Nakupovat?«

»Některé drobnosti. A to mi zvlášť přálo štěstí, že se tu s tak hodnými krajany strefuju, když se udělala taková necesta!«

»Zrovna taky jedeme z Prahy. Syna jsme tam vozili, chudáka.«

»I Bože, panímámo, co se stalo?«

Popelíková povídala zas o Jiříkovi; Koliha ji s velikým účastenstvím poslouchal a tolikéž jí dával dobrou naději.

Já jsem si ho zatím lépe prohlížel. Když nazdvihl čepici a utíral si zpocené čelo, viděl jsem, že jeho šedivé vlasy jsou velmi husté; obličej měl vyholený, od zimy a chůze červený, rty silně prohnuté, nos rovný a úzký, oči zapadlé, ale jiskrné, hlas příjemný. Mluvil velmi zdvořile, choval se spůsobně. Jistě to byl dobrý, skromný, uctivý člověk, při tom mne jaksi upomínal na kněze, i byl bych nejspíš řekl, že je venkovský kostelník.

Selka mu brzy o Pepovi a o mně pověděla, kdo jsme.

»Snad spolu v Praze ostávají?« hádal.

»Daleko od sebe,« řekl kamarád, »já v Dlouhé třídě, on na Vodičkově ulici, ale ne tam, co je ‚Kvartil ajnrichtovanneej pro Svobodného Pánna, Prvním Štoku; extra ajnkang‘.«

»Jak to mluvíš?« obrátila se k Pepovi teta.

»Tak to stálo na tabulce, která tam byla na domě vyvěšena, — jenže se ten krásný pravopis ani nedá vyslovit, je ho třeba vidět.«

»Když ostáváte na Vodičkově ulici,« pravil Koliha ke mně, »chodíváte také Pasířskou?«

»Víckrát denně.«

»Tam bydlí pan Palacký.«

»Tohle by hned tak některý kostelník na venkově nevěděl,« pomyslil jsem si.

»Také jsem tam zašel . . .«

»K panu Palackému?« optal se Kajetán s tváří docela nevinnou.

»Jen k jeho domu,« odtušil Koliha. »Bylo už pozdě na noc, jen v jeho oknech bylo ještě světlo. Však on jest nyní naše první světlo v temnostech.«

V kamarádově tváři sebou cosi maličko škublo, a ve mně náhle vznikla obava, že by mohl něco nevhodného prohoditi. Proto jsem honem podotkl: »V Praze mnozí lidé nevědí, kde pan Palacký ostává, — také mnozí z těch, kteří chodívají Pasířskou ulicí.«

»A přece je to tak znamenitý dům a koná se v něm tak veliké dílo: aby se národu zjevila jeho slavná minulost, aby rekové a bohatýři jeho z hrobů svých byli vzkříšeni a zase k němu mluvili a ho učili a na pravou cestu ho vedli.«

Řeč starého muže byla vřelá, ale skromná, tichá, měkká, hlas se mu lehce zachvíval.

»Vy študenti o panu Palackém víte?« doložil.

»Jen někteří.«

»Na kterých školách študujete?«

»Na akademickém gymnasium.«

»To je teď taky německé?«

»Větším dílem, jenom náboženství, čeština a řečtina zůstaly české.«

»Pan Klicpera se musel s ústavem rozloučiti . . .« povzdechl Koliha.

»Před dvěma lety,« povídal Kajetán, »při tom jsme už také byli.«

»Vídáte ho někdy?«

»Nejspíš v divadle.«

»Naposledy ondyno v jízdárně,« dokládal Kajetán, »na opičím představení.«

»Také tam byl?« zarazil se staroch; zdálo se, jako by se ho ta zpráva až bolestně dotýkala.

»Se svým chlapečkem.«

»Má ještě tak malého?«

»Je mu asi deset roků, a představení se mu náramně líbilo. Na to jste se měla podívat, tetičko —«

»Já?« trhla sebou Popelíková, »na opice?«

»Měla byste vidět, co po lidech dovedou, jací jsou to kumštýři —«

»Chraň Pánbůh! Viděla jsem opice jen asi dvakrát, když je do vsi přivezli komedianti, ale ukrutně jsem se jich štítila.«

»Proč pak? Přece se neštítíte jehňat, kůzlat, prasátek, nebo psů a koček, nebo zajíců — «

»To je něco jiného, to jsou dobrá i milá zvířata, ale opice jsou obludy, protivné jako ropuchy nebo štíři.«

»Přece jsou to tvorové člověku nejpodobnější!«

»Právě proto,« zastal jsem se mínění panímámina, — »vidíme, že vypadají jako člověk, ale hrozně šeredný, němý, nerozumný, divoký, potvorný, a proto mohou být odporné a hnusné, zvláště z blízka —«

»Někomu,« dí Kajetán, »ale jiného zas baví a obveselují. Tam v jízdárně na nich mohou lidé oči nechat, smějí se jim, až pláčou, volají ‚brávo!' a tleskají jako blázniví —«

»To taky jsou,« mínila teta.

»Ale co jich je! Jízdárna je už, jak by ji nabil, a pořád se ještě hrnou lidé, nemohou se hustými zástupy ani ke kase dotlačit, a když se jim to přece podaří, řeknou jim tam, že dnes už nemohou dostat lístek. A nežene se tam jen všelijaké publikum, právě naopak, nejvíc páni, kteří třeba v kočárech přijíždějí —«

»Jednou se dívat na opice,« podotkl jsem, »po druhé na miss Ellu.«

»Co to je?« zvídala panímáma.

»Jezdkyně.«

»Ale jaká!« dokládal Pepa. »Prý je jí teprva patnáct roků, ale ani byste nevěřila, co ženská může vyvádět. Kůň běží kalupem, ona jen okamžení na něm pokojně stojí, pak hup! skáče jako jelen a lítá jako šipka. Člověk by myslil, že stokrát spadne, potluče se nebo zabije, — ale ona pořád jako motýl, jako pták!«

»A nejsou v tom nějaké čáry?« optala se teta.

»Možná,« usmál se kamarád, — »však prý se narodila mezi cikány.«

Popelíková zase spráskla ruce: »To je pěkné, po kom se Pražáci plaší!«

»A což přijdeli zase Pepita, jak se proslýchá.«

»Je to snad taky cikánka? nebo opice?«

»Opice ne, tetičko, ale cikánce je, myslím, podobnější než miss Ella. Pochází ze Španěl a je tanečnice.«

»Což nemají v Praze páni dost s kým tancovat?«

»Však ona proto nepřichází, ona nikdy s nikým netancuje —«

»Přece povídáš, že je tanečnice?«

»Známá a rozhlášená po celém světě, ale tancuje vždycky jen sama, jináč ne.«

»Na bálech?«

»I to to, v divadle.«

»Jako ta miss Ella a ty opice?«

»Ne v jízdárně, ale v stavovském divadle, kde obyčejně herci provádějí kusy a zpěváci opery, — jenže nedovedou svým uměním obecenstvo tak lehce a rychle okouzlit, jako ta španělská Pepička. Milá tetičko, ta teprv umí čarovat!«

»A jak?«

»Nejvíc nohama.«

»Dej pokoj!«

»No jistě. Sukýnky jí sahají sotva do půl stehen —«

»Cože? To by jí bylo vidět celou dolejší košili!«

»Není, protože jí vůbec nemá. Za to má hedbávné punčochy až — snad až k pasu.«

Teta se na Pepu dívala jako nevěřící Tomáš: »Dělej si ze mne blázna!«

»Ale vždyť je to svatá pravda!«

»Krásně svatá! Ta osoba je taky svatá, ne? A ti, co se na ni dívají —«

»Ti ji zbožňují.«

»Zbožňují? Jak tomu mám rozumět?«

»Takovými jsou ctiteli jejími; také jí říkají: božská Pepita.«

»Bože mne netresci! Takové nestydaté ženské! To jsou zrovna pohané! Snad se k ní také modlí?«

»Třeba nemodlili, jejich modlou je přece. Jistě se jí klanějí a jí obětují —«

»Co pak?«

»V divadle květiny; těch si každý večer veze domů plný kočár. Dostává kytice nejen jako ošatka, ale třeba jako mlýnské kolo. A v některých těch kyticích ještě prý bývají drahé dary, zlaté šperky nebo i dukáty.«

»Kadidlem ji nepodkuřují?«

»Aspoň kadidlem chvály, toho se spálí na centy. Když odchází z divadla, čekají na ni venku veliké zástupy, mávají klobouky, slávu jí provolávají, koně jí vypřahují a sami ji táhnou po ulicích až do jejího hostince.«

»U nás by k tomu ani nejsprostší lidi za peníze nedostal, aby takové osobě dělali tažný dobytek!«

»A tady se vystrojení, bohatí páni mohou utlouci, aby také položili ruku na její vůz.«

Tu promluvil zase Koliha: »Takové tanečnici k vůli Herodes kázal stíti svatého Jana Křtitele a hlavu jeho jí na talíři podal.«

»Kdy by se aspoň počestné paničky sběhly,« horlila Popelíková, »a tu světoběžnici z Prahy vyhnaly!«

»Když byla Pepita v Praze,« povídal Kajetán, »paničky a slečinky také běhaly k vůli ní do divadla, na ulicích se tlačily před jejími obrazy za sklem vyvěšenými, nosily frizury a klobouky à la Pepita, kupovaly Pepita-šály, Pepita-náramky a naušnice, Pepita-

vějíře, Pepita-rukavice, střevíčky a podvazky, Pepita-voňavku a mýdla, Pepita-vodičku do úst a pastu na zuby.«

»Prodávaly se také Pepita-papír na psaní,« dokládal jsem, »Pepita-cigára, Pepita-cukrlátka, Pepita-víno, Pepita-kafe, ano i Pepita-viřtle. Kam se člověk vrtnul, všude jen viděl a slyšel: Pepita, Pepita!«

»V neděli o polednách vyhrnuli se lidé z kostela u františkánů,« povídal Kajetán; »ševcovský učedník mezi nimi vykřikl: ‚Tamhle je Pepita!' A hned od úst k ústům letělo: ‚Pepita! Pepita! Kde je? kde?' — ‚Tamhle vešla do cukrářského krámu!' prášilo prtě. A všecko se hnalo před ten dům a před ty dvéře, a za chvilku z Nových alejí, z Široké a Perlové ulice a Ovocnou ulicí od Koňského trhu přibíhaly nové a nové zástupy. Každý se chtěl prodrat k onomu krámu, až povstala tlačenice, zde úzkostlivý křik, tam proklínání a váda, dohromady boží dopuštění. Přikvapili policajti udělat pořádek, a ukázalo se, že v krámě nebyla žádná Pepita, nýbrž stará babka, která myslila, že ten shon a rámus venku znamená novou rebelii, že zas budou do lidí střílet, domy smolnými věnci zapalovat a pumami bořit, a bědovala, co jí hrdlo stačilo.«

»Co se tehdy dělo s Pepitou,« mínil jsem, »může se teď opakovat s miss Ellou.«

»Pro cizí tanečnici a cizí jezdkyni je celé město vzhůru,« vzdychl Koliha, — »každý se o ni futýruje, každý o ní povídá, každý ji chce vidět: ale kdo si vzpomene na paní Boženu Němcovou? Kolik lidí ví, že také v Praze mezi nimi žije? a kolik se jich stará o to, jak s ní je?«

Popelíková nevěděla, o kom je nyní řeč, my s kamarádem jsme se zarazili; Boženu Němcovou jsme velice ctili jako spisovatelku, tuze rádi jsme čtli, co napsala, však o jejích soukromých poměrech nám nebylo nic povědomo.

»Snad stůně?« optal jsem se dost nesměle.

»Kdy by ji nemoc uvrhla na lože,« pravil teskně starý muž, »spíše by si toho lidé všimli, rozneslo by se to a mnohým srdcem by to pohnulo. Ale když má jen bídu —«

»Bídu?!« ulekl jsem se.

»Není možná!« zvolal Kajetán.

»Vyptával jsem se v Praze také na ni, a slyšel jsem přesmutné věci. Pana Němce propustili z úřadu, poněvadž ho měli v podezření, že je v srdci také dobrý Čech, když jeho manželka píše tak vlastenecky. Zůstal bez služby a bez příjmů, rodina mohla žíti jen z toho, co si paní Němcová vydělala perem, — a kam pak to na delší dobu stačí! Došlo k tomu, že celé dni neměli krejcaru v domě, že neměli co do úst dát a že ubohá paní musela k dobrým známým posílat s prosbou, aby jí poskytli kousek chleba pro hladové děti . . .«

Já a soudruh jsme trnuli: »To je hrůza!«

»A je to hodná paní?« ptala se Popelíková.

»Je to jedna perle mezi českými ženami,« odtušil Koliha stísněným hlasem.

»A má už věk?«

»Ještě dost mladá je — asi třicet pět roků, podobně jako pan Havlíček.«

»Ten, co vydával noviny?«

»Ano, Národní Noviny a potom Slovana, které byly v Čechách jako evangelium, protože pan Havlíček nás jako apoštol poučoval a povzbuzoval a našich práv hájil — proti Němcům, proti pánům, proti úřadům, proti ministrům, a také před samým panovníkem. Za celý národ bojoval — a také za celý národ trpěl . . .«

»Od koho?«

»Od těch, kteří mají moc, — hlavně tam z Vídně. On nejdéle vytrval. Když v Praze všecka svoboda byla potlačena, odešel do Hory a vydával tam Slovana a Kutnohorské epištoly; když ostatní už vesměs byli zastrašeni a umlkli, on ještě mluvil, zastával pravdu a právo, káral křivdu. Držel se pravidla: ‚Čiň právě a neboj se císaře ani krále.‘ Ale stíhali ho vždy více, Kutnohorské epištoly mu sebrali a zničili, Slovana mu pořád zabavovali, až ho musel zastavit. Stal se bezbranným, nemohl už nic veřejně činit, uchýlil se do Německého Brodu a chtěl se oddat hospodářství. Hněv a msta pronásledovaly ho dále. Nejspíš se ho také pořád ještě báli. Hnali ho před soud, ale porota ho propustila jako nevinného. Podle zákona mu nemohli nic udělat, — nechali tedy zákon zákonem a sáhli k násilí. Zrovna před vánočními svátky — byly tomu v prosinci čtyři léta — v půlnoční hodinu vnikli do jeho příbytku žandarmové, vytrhli ho z náručí manželky a dcerušky a odvezli ho pryč, daleko z vlasti, do tyrolských hor.«

»To byla pro tu ubohou paní zkouška!«

»Jako zvláštní milost bylo jí později dovoleno, aby se i s dítětem směla odebrat za manželem do toho vyhnanství. Ale když tam s ním strávila dvě léta, bylo její zdraví tak podkopáno, že musela odjet do Čech. Ani tam se už nevzpamatovala. Co všecko se s tím pánem dělo, když tam v cizině ostal samoten, povědomo jest jen Bohu nebeskému . . . Vloni na jaře směl se konečně také on vrátit do vlasti. Od bratra, který mu až k českým hranicím přijel naproti, uslyšel hroznou novinu, že manželku jeho už dvě nebo tři neděle před tím pochovali! . . .«

»Rodičko boží!«

Koliha, chvilku pomlčev, mluvil dále zas utajeným hlasem: »Směl se jenom na svou dcerušku v Praze podívat a potom už jen v Německém Brodě se zdržovat, nikam jinam se hnout . . . Jindy se jmeno jeho ozývalo po celých Čechách, teď o něm nebylo slyšet. Na podzim už mi to nedalo, zašel jsem až do Brodu, abych jej uviděl. Obcházel jsem na ulici kolem obydlí jeho, až vystoupil z domu. Srdce se mi sevřelo žalem. Když ho zavezli do ciziny, bylo mu teprve třicet roků, byl pln života a síly, před tím ho nikdy neopouštěla veselá mysl, — a nyní vlasy jeho byly šedivé, obličej bledý a zachmuřený, oko strnulé, tělo nehybné,

chůze těžká a zdlouhavá! ... Měl jsem v úmyslu podívat se na něj toliko pozdalečí, ale když nyní kráčel mimo mne, nezdržel jsem se, sehnul jsem se k jeho ruce a políbil jsem ji. Pozdě ji utrhl. ‚Mýlíte se,' řekl skoro nevrle, ‚já nejsem kněz.' — ‚Nemýlím se,' povídal jsem, ‚dobře vím, čí je to ruka.' — ‚Proč to teda děláte?' — ‚Tu ruku měly by líbat tisíce a tisíce Čechů.' — ‚Vy mě znáte?' — ‚Už od roku čtyřicátého osmého.' — Pronikavě, nedůvěřivě díval se na mne, až mě to do duše zabolelo. ‚Jste odtud nebo z blízka?' ptal se. — ‚Ne, jsem od Kutné Hory.' — ‚A co vás přivedlo sem?' — ‚Veliká, horoucí žádost — —' Vpadl mi do slova: ‚Snad zrovna ke mně? Milý brachu, minuly časy, kde jsem mohl leckterému žadateli v něčem vyhovět. Čeho jste si přál?' — ‚Chtěl jsem vás jen spatřit, nic jiného. Nemějte mi za zlé ... Bůh vás opatruj a posiluj a dej vám dočkati se toho, po čem vaše srdce nejvíce touží.' Slze mi vstupovaly k hrdlu, chtěl jsem rychle odejít. Ale on mě zastavil: ‚Počkejte! Pojďte se mnou!' Zavedl mě do svého pokoje, a musel jsem mu vypravovat, čeho jsem zakusil, co nyní dělám a jak je mezi lidem, ke kterému přicházím. ‚Radovali jsme se,' pravil potom, ‚že po strašně dlouhé době našemu národu konečně přišlo jaro. Orali jsme, vláčeli a seli, ale než byla práce dodělána, udeřila nová zima, všecko zase pokryly sněhy a ledy, půda, v které počalo semeno klíčiti, hluboko zmrzla. A tak to zůstává, konce tomu není vidět. Hledíme na to s hrůzou, ale změniti to nemůžeme.' — Dobrou hodinu jsem u něho strávil. Na rozloučenou mi přátelsky stiskl ruku a napomenul mě: ‚Teď se už v městě a na blízku nemeškejte. Hlídají také zde každé moje hnutí, — když jste byl u mne, mohli by vás zadržet a vyslýchat.' — Co jsme spolu rozmlouvali, pořád zůstával zasmušilý — a chvílemi pokašlával takovým způsobem, že po mně šel mráz ...«

Koliha si utřel oči.

»Bojím se, bojím,« zašeptal lítostivě, »že tam v cizině byl kořen života jeho podťat ...«

Stiskl rty a zuby, odvrátil obličej stranou a tiše zavzlykal.

(Pokračování.)

Pohled na Prahu z r. 1562.

K nemalému překvapení všech odborných kruhů vyskytl se v těchto dnech dosud neznámý, veliký pohled na naše královské město z doby Ferdinanda I., objemná dřevorytina z desíti štočků otisknutá. Již loňského roku upozornil dr. Emler, syn zvěčnělého archiváře král. hl. města Prahy, že v městské knihovně ve Vratislavi uložen veliký pohled na Prahu z r. 1562. Vyjednáváním se správou knihovny dosaženo svolení k jeho zapůjčení a reprodukování, neboť nebylo

lze této rytiny získati, ježto jest jako inventární majetek zmíněné knihovny neprodajna.

Teprve při pohledu na rozměrný obrazec, jenž byl zaslán městskému museu Pražskému, vysvitlo, jaká důležitá památka tu pro nás objevena. Jak již řečeno, jest pohled z desíti listů slepen, nad to podél hořejšího kraje přelepen páskou, z pěti částí sestávající, na níž vytištěn velikými písmeny nápis PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS ACCVRATISSIME EXPRESSA 1. 5. 6. 2. Jest to dřevořezba 191 *cm* dlouhá a 60 *cm* vysoká, tedy značně veliká. Jadrnými rysy zobrazena tu Praha se všemi městy svými. Stanovisko mistra, který ténto pohled pro ryjce nakreslil, bylo na Petříně, a je stejné jako Jiljího Sadelera, když kreslil Prahu 1606. A pohled je právě tak volně pozměněn čili aranžován jako u pozdějšího mistra, neboť šlo již tehda spíše o jakýsi plán Prahy než o podání malebného obrazu, jak tomu nyní rozumíme. Umělec chtěl ukázati co nejvíce, aspoň všechny hlavní budovy, kostely, radnice, a k tomu cíli dáno nahlédnouti do náměstí a do ulic, které při skutečném pohledu z Petřína jsou úplně zakryty. Jinak ale je tento »prospekt« Prahy věrně dle skutečnosti rozvržen a nakreslen, místopisně správný, ano též v podrobnostech (na př. co tvaru střech, věží atd.) věrný. Chyby perspektivné nespadají na váhu, leccos je z míry veliké, jiné zmenšeno na př. Prašná brána, kterou stěží nalezneme, ač jiné menší věže všude, i dále v pozadí, jsou zveličeny. Není třeba připomínati, že to vše, jak na rytině se ukazuje, nelze s jediného místa ani shlednouti; však i Sadeler si upravil pohled tak, aby celou Prahu obsahoval, a rovněž tak si vedl Folpert z Alten-Allenu na svém pohledu z r. 1685. Jediný Hollar zachoval umělecky správnou perspektivu, ač i on podává na jednom listu, co teprve rozhledem v pravo i v levo lze obsáhnouti (z r. 1649).

Ale Praha tu před námi rozložena po stráních i vrcholcích hor, s hladinou Vltavy, se zelení zahrad a vinic, s lesy na výšinách a hradbami i baštami, jak r. 1562 již zaujímala tentýž prostor, jako dnes. Ovšem že bez předměstí. Na levém břehu roztroušeno za Újezdskou branou něco dvorců, ale Bubny kryjí se za pahorek, který od břehu vystupuje, a Prosek, Vysočany, Pankrác, Šárka (Sv. Matěj) znatelny jsou jen po kostelících — a nápisech. Všude totiž na obraze vtištěny jsou názvy kostelů, radnic a letohrádek královny Anny označen švabachem (ostatní latinkou) jakožto »Lusthaus.«

Pohled je malován totiž vodovými barvami a pomocí patron pestře »illuminován.« Tři znaky v pravo nad krajinou ve vzduchu stkvějí se též v barvách, nejvýše znak krále českého a uherského (čtvrcený, lev a břevna, břevna a lev, v srdci »domácí znak« Ferdinandův), v levo staroměstský (bez obrněného ramene v bráně, které městu udělil Ferdinand III. po r. 1648), v pravo Novoměstský (bez lva se štítem v bráně). Zbarvení je dosti prosté, dvojí zeleň (pro půdu a stromy), cihlová barva pro střechy domů, modrá pro střechy kostelů (ne vždy důsledně), karmín pro vzduch (toliko nejhořejší pruh), »masová« pro andílky znaky držící; provedení jest nedbalé — malíř všude »přetahoval«.

Pohled bude reprodukován a veřejnosti předložen. Tu pak se každý snadno přesvědčí, jak zajímavý obraz staré Prahy nám zachován. Pro dějiny kulturní, umělecké i pro historika je to velmi důležitý dokument, přebohatý zajímavými podrobnostmi všeho druhu. Přichází v naší době velmi vhod — jest to obraz »Staré Prahy«, a jen malá rytina v kronice Hartmanna Schedla z r. 1493 je starší, a k tomu ani zdaleka tak srozumitelná jako tato obrovitá rytina. Praze tím přibyl list do věnce slávy z tolika obrazů po všecky věky uvitého, a to důkladně veliký list. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo přes čtvrt roku bez původních novinek! To je asi tak hlavní příznak právě uplynulé doby. Není českých premiér! Rozumí se, že nezdravý zjev budí hned otázku, jaká jest jeho příčina? Ale tušíme, že sotva kde by byla otázka správně zodpověděna. Divadelní správa by na ni asi odpověděla zcela jednoduše: »Není jich, nezadávají se, a proto se nehrají.« Ale tu bychom chtěli podrobně znáti všecky pokusy a usilovné snahy divadelní správy k tomu účelu, aby nových domácích prací získala, aby domácí spisovatelé nebyli od divadelního tvoření odpuzováni, vzdalováni, nýbrž k němu vábeni. Tolik se již u nás ví, že by nemohl vycházeti žádný časopis, kdy by si vlastním přičiněním nezabezpečoval příliv svých nejcennějších příspěvků; naše divadlo pohříchu za čtyřicet let své samostatnosti posavade — mimo několik ostýchavých pokusů — nedospělo k tomuto jedině možnému regulování pravidelného přílivu české divadelní produkce.

Avšak není to jenom nedostatek iniciativy ze strany divadel, ještě celá řada tu podružných, tu kardinálních závad staví se proti zdravému rozvoji naší dramatické literatury. Při tom divadelní spisovatelé sami buď píší nebo nepíší, ale celkem nestarají se vůbec o to, aby bylo lépe. Stesků je hojně, ale k činu nepozvedá se téměř ani jediná ruka. Jak za to všude jinde vidíme plno vzruchu, překotnou agitaci, stále nové podněty a novou práci na prospěch divadelní literatury německé, francouzské, vlaské, ruské, španělské a kterékoli jiné. Tam s uznání hodnou péčí starají se spolky dramatických spisovatelů o dobro celé společné věci, — nebylo by na čase také u nás postarati se opět o jednotu českých dramatických spisovatelů, která potírajíc všecky nezdravé vlivy na českou divadelní produkci ujala by se hájení prospěchů naší dramatické literatury? Pravda, podobné sdružení jsme již kdysi měli, a zaniklo, snad i proto, že tehdy bylo českých dramatických spisovatelů velmi málo. Nyní bychom se již pro začátek mohli zajisté vykázati 30—40 členy. Bylo by dost práce, takové, o kterou se u nás ještě ani nezavadilo. Ovšem nedomnívám

se, že by bylo ihned a na ráz lépe, že by se repertoir českých divadel a především Národního změnil jako kouzelným proutkem na český a národní, — ale tolik je jisto, že by nyní jednota dramatických spisovatelů, která by nikterak nesloužila za stupínky k různým hodnostem ctižádostivých jednotlivců, mohla české věci prokázati neocenitelné a pro budoucnost přímo stěžejní služby.

Vypravení Dětí kapitána Granta v plné zimní saisoně, o večerech, které mohou býti věnovány vážnému umění i s hmotným úspěchem, jistě by vyneslo správě Národního divadla obrněný protest takové svých povinností vědomé literární korporace. Proto raději spěcháme přes tento čistě kasovní čin ku premiéře již starou správou ohlašované *Divoké kachny* od Henrika Ibsena. Toto podivuhodné dílo, polo genre s fraškovitými detaily, polo drama s mystickým zášeřím, polo životné, polo symbolické, ale vždy silné a zajímavé, docílilo na naší scéně plného úspěchu, jakého by se dříve sotva bylo dodělalo. Některé těžké a chmurné dramatické práce z poslední doby zanechaly v našem hledišti přece jen půdu připravenější a přístupnější hrám, které od diváka vyžadují, aby je neposuzoval pouze dle námahy, k jaké byly smíchem donuceny jeho lícní svaly. Proto také bylo při představeních Divoké kachny naše divadlo mnohem hojněji obsazeno, než při Ibsenovi pravidelně bývávalo. Není ovšem pochyby, že hra je širšímu obecenstvu srozumitelnější a jasnější — až na záhady divoké kachny samé — než posud u nás provozovaná Ibsenova dramata, nicméně zdá se, že s naším obecenstvem alespoň z malé části stala se proměna, která může sloužiti mu jen ke cti. Ovšem ono široké obecenstvo, které divadlo naplňuje při výpravných hrách a frivolních fraškách, bude k svému obrození potřebovati ještě několik desítiletí.

O kuse samém nemusíme se šířiti. O Ibsenovi bylo u nás již tolik napsáno, po případě přeloženo a zpracováno, že mezi vzdělanými vrstvami je rovněž tak známo, o čem se v Divoké kachně jedná, jakož i k vůli které thesi je budována. Absolutní neschopnost žíti v pravdě u malých lidí a v malých poměrech je zde spíše prakticky nežli vzletně dolíčena, a filosofie doktora Rellinga je mnohem lidštější a chytráčtější, než veliká, zásadová a poctivá. Ideály padají, kde jen život žádá svých práv. Ideální požadavky nesmějí se vynucovati od všedních lidí. Avšak víme, kdy by tyto náhledy dosáhly všude platnosti evangelia, že by snaha o další postup a vzdělání lidstva, o jeho povznesení a umravnění stala se prázdnou frásí. Ale pak by byla také lží vrozená touha lidstva po vědění a vzdělání. I malí a všední mají v sobě touhy po ideálních požadavcích. Avšak nemají se od nich vymáhati ve formách, kterým by podlehli často i velicí a silní.

Nelze upříti, že i provedení Divoké kachny sblížilo nás s jejím obsahem. Zvláště slečna Grégrová v rolli Hed iky podala pozoruhodnou studii. Jako závoj smutku byl rozestřen nad jejím výkonem, jako by přísvit symbolů byl se chvěl nad její hlavou. Ve svém pojetí výborný výkon.

Avšak kdykoliv se ozval starý mistr z Christianie o scénickém provozování svých epochálních děl, vždy kladl zvláštní přízvuk na požadavek, aby jeho postavy byly reprodukovány životně a beze vší symboliky. Roku 1897 navštívil Ibsena ředitel proslulého Francouzského divadla Jules Claretie, a jakmile mezi oběma spisovateli došlo v řeči na známé pokusy pana Lugné-Poë o uvedení Ibsenových her na francouzskou scénu, prohlásil ihned »doktor«, že Pařížské scénování neodpovídá jeho požadavkům. Je v něm příliš mnoho symbolismu, příliš tajemných osvětlení. »Nehledám symbolů, líčím lidi!« Zprávy o norských reprodukcích jednotlivých Ibsenových postav zněly vesměs ve smyslu tohoto autorova vyznání, ale přes to přese všecko mělo se u nás za to, že Ibsen je tím lépe hrán, čím dovedněji vyluzovány z něho tajemné a symbolické tóny. Teprve znamenitá dánská herečka *Betty Henningsová* ukázala nám, jak se hraje Ibsen životně, a docílila svojí Norou a Hedvikou na naší scéně sensačního úspěchu, toho úspěchu, který je zjevením a zanechává za sebou zářící svit, budící po léta v duši omamné vzpomínky na vznícené chvíle uměleckébo povznesení. Henningsová již svým vnějškem byla skutečným zázrakem. Ač jest narozena roku 1850, byla v Hedvice pravým čtrnáctiletým děvčátkem a její Noře nebylo více než 28—30 let. Ale což o to! Snad i tenkráte, kdy by byla nedovedla a nemohla býti tak mladou, jak byla, byla by stejně působila svojí mladou duší, svojí jemně cítící myslí, svým nádherně zvučícím hlasem, v kterém se chvěla zkondensovaná podstata ženského půvabu, ženského cítění, rozmaru, stesku, žalosti a pláče, radosti a smíchu, celého života ženy, celého ženství, jemného, měkkého a přítulného, všeho jeho bohatého lyrismu v nejsubtilnějších tónech a v nejdelikátnějších odstínech. Při tom ovládá Henningsová všecky složky charakteristiky, má tak ostrý pozorovatelský vid a dovede životné detaily spájeti v tak celistvý útvar scénické bytosti, že každá její postava je zcela různou, zcela odlišnou individualitou, která po celý večer ani o vlas nevystupuje ze svých niterných sfér a vnějších obrysů. Zkrátka, herecké umění vykvetlo v Henningsové do zjevu, který náleží k nejvyšším jeho vrcholům, i jsme Národnímu divadlu velmi povděčni, že nás s ním seznámilo. I naše umění bude si moci po jeho vzoru jistěji vykročiti nejen v reprodukci Ibsena, ale získá i všude jinde v poznání, že ladný, procítěný a rozčleněný *přednes slova* je stále jen částí dokonalého výkonu; podstatnějším jeho doplněním je životnost charakteristiky a individuální odlišnost každé jednotlivé postavy.

Ibsenovy večery a výtečná jeho představitelka vyvažovaly ještě jeden repertoirní zisk, který však byl skutečným ziskem pouze pro pokladnu. Naše scéna stává se pozvolnu filiálkou Pařížských divadel pro všecko. Musíme stráviti i Lefèvra i de Curela, musíme poznati nemožnosti Vacqueriovy i odpadky francouzské klasické komedie, musíme uctivě poslouchati retrospektivní lekce francouzského divadla, které by se nikdo neodvážil udíleti obecenstvu ani v Paříži, proto nebylo divu, že jsme se musili pobaviti také prvním divadelním plodem paní G r é s a c o v é, tříaktovou fraškou »*Můstek*«, která není

ničím jiným než trochu převlečenou nebo lépe řečeno více svlečenou Curelovou Figurantkou. I tentokráte dostavil se s mathematickou přesností známý úkaz, že jakmile kritika odmítá některou hru pro její frivolnost a cochonerii, ihned příští její představení koná se před vyprodaným domem. V našem případě přispěl k návalu obecenstva také jakýsi tajemný protest, který prý vyšel z řad abonnentů proti dalšímu provozování »Můstku« na scéně Národního divadla a o němž jsme se přes Berlín dověděli, že byl podepsán »nejvýznačnějšími osobnostmi české společnosti.« Jak jsme již řekli a jak bylo všeobecně pozorováno, měl krok tento zvláštní výsledek: komedie zvolená pro dobu masopustní plnila domy i v postě.

Hlučného, ale sotva trvalého úspěchu docílilo čtyřaktové polské drama *Na vždy* od Lucyana Rydela. Přítomný autor měl asi srdečné potěšení z bouřlivých ovací, kterými byl v Praze uvítán; ani Lvov ani Krakov nesledovaly jeho drama s takým nadšením. Teprve nyní se dovídáme, že polské obecenstvo přijalo *Na zawsze* sice vlídně jako drama poetických hodnot, lyrické dikce a teskných nálad, avšak onoho hlubokého, trvalého, rozrušujícího účinu, jaký jsme dle jeho polsky patriotického předmětu předpokládali, že dokonce nemělo. V překladě byla ovšem přirozeně mnohá slovní ozdoba kusu setřena, a poněvadž překladatel, jak se zdá, neovládá všecko bohatství českého básnického výrazu, bylo asi také ztraceno mnoho, co mohlo býti jinak zachráněno. Jsme však povděčni, že jsme poznali dílo polského básníka. Mohli jsme se přesvědčiti na vlastní oči, co vychválená práce přináší skutečně dobrého a co je pouze lichým zdáním. Ve struktuře kusu, jeho děje, v dramatickém živlu básně je toho dobrého velmi pořídku, za to některá poetická místa hluboko zasáhla do strun citlivého srdce; zvláště sibiřský uprchlík má ve svých líčeních několik poetických skvostů. Snad pozdější léta přinesou básníkovi více síly a dramatické emoce; drama Na vždy působí místy dojmem ještě příliš mladistvého kvasu. Charakteristika je tu v plenkách, a herecké provedení musí se ponejvíce omeziti na recitaci. Tu jsme slyšeli leccos dobrého. Zvláště paní Kvapilová podala výborně vykroužený slovní přednes, za to maskou nám připadala poněkud starší, než by hra žádala.

Molièrův *Tartuffe* byl zajisté vypraven pouze pro »čest praporu«. A dobře se stalo. Hra má tak značný historický význam, že až posud se udržuje na čelných scénách, nemluvě ani o Francii, kde jest z nejoblíbenějších památek na slavnou dobu klassické komedie. Pro divadlo vůbec má hra ještě nyní cenu a zájem mimo ostatní přednosti především v titulní rolli, která je vítaným oříškem pro mnohé vynikající umělce, a i jinak je provedení její herecky vděčným předmětem. U nás vynikl v reprodukci hry pan Šmaha, který se Tartuffem přidružil opět k svým dřívějším robustním výkonům uměleckým, kdežto paní Hübnerová v Dorině podala zase vybroušený doklad svého temperamentního a především životně zakotveného umění. Ale i jinak Tartuffe pro naši scénu znamenal ve svém podání pěkný úspěch. Byl ve hře styl i krev — na prknech dosti vzácná směs.

Jan Ladecký.

Z hudebního světa.

Česká filharmonie. — Hlahol.

Když loni založena byla »Česká jednota pro orchestrální hudbu« na způsob »Českého spolku pro komorní hudbu,« viděli v tom někteří definitivní zažehnání krise v existenci České filharmonie. Jiní dívali se na to skeptičtěji, a jich úsudek byl: máme o jednu hudební jednotu více a budeme míti o jeden orchestr méně. Necelý rok dějin dal za pravdu druhým. Na konci prvního roku trvání Jednoty se Česká filharmonie — rozpadla. Na podzim r. 1903 byla Praha v nebezpečenství, že nebude míti v saisoně žádných filharmonických koncertů. Toto veliké hudební zlo zažehnáno bylo teprve zřízením »Českého filharmonického družstva,« akciové společnosti ne ku podporování koncertů, jako jest Jednota, nýbrž ku přímému vydržování orchestru. Česká filharmonie znovu zřízena a Praha v saisoně 1903—4 přímo tonula v záplavě koncertů. Jak dlouho to potrvá? Nechci prorokovati, ale finanční solidnosti dosud docíleno není. Nestačí, aby Česká filharmonie prostě byla, ať jakákoliv. Třeba peněz, abychom měli *dobrou* Českou filharmonii, jako jsme ji mívali v letech minulých. Nyní hospodaří se podle zásady: co je lacinější, je lepší. Avšak není náhodou, že lid si vzal právě z hudby své přísloví: za málo peněz málo muziky! Zlepšili se finanční podmínky Českého filharmonického družstva, aby se tím zlepšil i stav jím vydržovaného orchestru, bude nejlépe. Neli, pak sloučení České filharmonie s orchestrem Národního divadla, jako bylo před stávkou orchestru, bude asi nejlepším východiskem. Samostatnost orchestru jest věc velmi cenná, i byl jsem z nejhorlivějších přátel rozdělení orchestru divadelního a filharmonického. Avšak tato samostatnost je také věc velmi drahá, a když jsme nesehnali peníze za první tři léta trvání filharmonického orchestru, seženemeli je v další době? Nežli pak špatný orchestr samostatný, raději dobrý orchestr filharmonicko-divadelní.

Tolik o penězích, jež jdou v celé této věci napřed. Nyní také něco o umění. Česká filharmonie pořádala v minulé saisoně koncerty řádné a populární. Ze čtyr řádných provedeny dosud tři, z 20 populárních již devatenáct. K tomu přistupuje samostatný koncert s reprisou Mahlerovy symfonie, koncert pro studenty a koncert novinkový (populární), nehledě k četným doprovodům virtuosů a pěveckých sborů. *Koncerty řádné* jsou myšleny jakožto craim všech filharmonických koncertů: orchestr valně rozmnožen, na programu nové neb neobvyklé skladby, mezi solisty umělci prvního řádu. Pořadatelstvo programu tomu skutečně dostálo, ač zdaleka ne s tím výsledkem, jehož všichni očekávali. Rozmnožení orchestru znamenalo takový počet hráčů, jaký se u řádného filharmonického tělesa rozumí sám sebou (na př. pod Čelanským orchestr České filharmonie neklesl nikdy pod tento počet ani při nejpopulárnějších stolových koncertech na Žofíně); snaha po novinkách vedla někdy k skladbám velmi pochybného rázu (Sindingova symfonie jest přímo odstrašujícím

příkladem). Výběr solistů byl za to nepoměrně dobrý: vzorné virtuosní umění houslisty Ysaye a domácí pianistky pí. M. Bettelheimové-Timoniové vynutilo si uznání i u největšího odpůrce virtuosů. V čele novinek a celého programu těchto koncertů stojí Mahlerova symfonie, o níž jsme promluvili v minulém čísle Osvěty. Z domácích novinek zastoupen byl jediný Suk svou Fantasií pro solové housle a orchestr, neznačící bohužel po jeho symfonii krok ku předu. Ostatní program obsahoval skladby Čajkovského, Dvořákovy, Dukasovy (spíše hračku než skladbu) a Beethovenovy; na programu solistů byli Bruch a Mozart. Všechny tři koncerty dirigoval Nedbal.

Populární koncerty byly mnohem rušnější, zajímavější svým programem. Ovšem ve 20 koncertech lze již něco dělati. V minulé saisoně provedeno 10 koncertů populárních, na nichž u nás poprvé proveden cyklus všech Beethovenových symfonií, pravého základu celé dnešní symfonické tvorby. Letos proveden cyklus všech *Lisztových* symfonických básní. Theoreticky jest to skutek v našem hudebním životě v pravdě epochální, nad všechnu chválu a hanu povýšený. Tvůrce symfonické básně, pro nás tak důležité formy, podán tu v celé šíři svého umění, zvláště když v minulé saisoně provedena i jeho Dantovská symfonie. Prakticky však ukázal se výsledek poněkud jiný: jakož obyčejně bývá při nových zjevech uměleckých, mívají první díla nové formy své slabé stránky. Slyšímli jedno dílo, rád si je odmyslím a těším se z toho, co tu nového, krásného. Slyšímli však 12 Lisztových skladeb za sebou, nabývají slabší stránky jeho umění ne sice převahy, avšak přece značné váhy v uměleckém dojmu. A tím se Lisztovi křivdí. Liszt provedl v hudbě geniální reformu vytvořením symfonické básně; aby hudebně formu tu vznesl na náležitý stupeň, na to jeho síly nestačily. To dovedl teprve a vlastně jedině Smetana. Smetana jest také jediný skladatel, jenž se nejen odvážil, ale i mohl se odvážit podati obecenstvu v jednom koncertě šest svých symfonických básní, hudebně tak bohatých, že udrží v napjetí obecenstvo od počátku do konce. Toho nedovedl žádný jiný skladatel, ani Liszt. Proto při poslechu Lisztových básní i v intervallech od koncertu ke koncertu dostavuje se únava. O jiném cyklu, o provedení všech Dvořákových symfonií na populárních koncertech, promluvím jindy.

Jinak program podával bohatý přehled světové hudby od polovice 18. století do naší doby; zastoupeni byli Bach, Haydn, Mozart, Beethoven (jemu věnován celý 9. koncert), Schubert, Weber, Mendelssohn, Schumann, Raff, Brahms, Goldmark, Bruch, Wagner a R. Strauss z Němců, Glinka, Čajkovský, Saint-Saëns a Grieg z jiných národů. V zájmu populárních koncertů nepočítám k programu Ernsta a Wieniawského, již snad nemuseli hyzditi program tak pěkný. Z českých skladatelů mimo Dvořáka hráni Smetana (18. koncert pořádán na oslavu 80tých narozenin mistrových), Fibich, Bendl, J. B. Förster, Chvála, V. Novák, Nedbal, Suk a Trneček. Programem můžeme býti zcela spokojeni, ačkoli česká hudba mohla v něm býti poněkud hojněji zastoupena. Koncerty dirigoval pravidelně dr. V. Zemánek, jen

závěrečný koncert první serie (desátý) a koncert na památku desáté ročnice úmrtí Bülowa (16. koncert) řídil Nedbal. Na tomto koncertu pak vystoupila nejlepší virtuoska všech populárních koncertů, slečna Lotta Kaufmannová, se znamenitým přednesem Lisztova koncertu. Od tohoto vrcholu skláněla se hodnotní linie virtuosů na koncertech vystupujících někdy hluboko pod normál. Mimořádný novinkový populární koncert pořádán 26. února večer ze skladeb, jež (prý) se nehodily do pořadí řádných populárních koncertů: provedena dvě díla mladších domácích skladatelů, jedna skladba ruská a na konec něco, co vůbec nelze nazvat skladbou aniž jinak; proč se toto něco hrálo, nevím. Autorka, stará dáma německé národnosti z Vídně, z přijetí radost míti nemohla a v obecenstvu zničen tím příznivý dojem z první polovice koncertu, kde nejvíce vynikl debutující Vojtěch Mádlo svou dramatickou ouverturou. Ladislav Prokop, druhý český debutant, překvapil zvláště pěknou instrumentací i uměleckou tendencí: napsati cyklus symfonických básní »Ve stínu lípy,« což oboje lze jen s radostí vítati; jen na dvě věci nutno autora upozorniti: není mu jistě třeba, aby své motivy bral z národních písní, a to ne zrovna nejlepších, a za druhé, ať pilně ještě studuje symfonické básně Smetanovy, kde se poučí, že pravá síla symfonické básně spočívá v celkovém dojmu, pak vyhne se illustracím detailů, jež jsou vždy špatnou programní hudbou. Hudba illustrovati nemůže, k tomu jí chybí logický obsah; hudba vzbudí jen celkovou náladu.

O kvalitě provedení nebudu se šířiti. Naznačil jsem hned na začátku a řeknu přímo, že není dobré, a ukázal jsem, proč. Orchestr je slabý počtem, jednotliví hráči slabí svým uměním. Celkový dojem orchestru je mdlý. Nejbolestněji dotklo se mne provedení studentského koncertu dne 20. prosince 1903. V hledišti nadšené studentstvo, jež horlivě naslouchá každé notě — na podium orchestr asi v poloviční síle než má býti řádný filharmonický orchestr, který apaticky, unaven neustálým hraním, odbýval program. Záchranou koncertu byla paní H. Benoniová svým přednesem Fibichova melodramatu »Vodník«; naproti tomu Dvořákova skvostná Seneráda pro smyčcový orchestr zapadla bez ozvuku pro chatrné provedení. S touto slabostí orchestru souvisí jiná vlastnost naší dnešní filharmonie, jíž se dosud u nás nikdo nedotkl a jež přece také náleží v uměleckou kritiku, jeli tato kritika něčím víc než registrováním koncertů; míním národnostní stav České filharmonie. Nebojím se výtky »šovinismu,« nebojím se jí právě letos v jubilejní rok Smetanův. V čelo České filharmonie postaven byl totiž německý dirigent, třeba s českým jmenem, přece češtiny jen málo mocný. Jemu ponechána moc engageovat členy; tím dostalo se do filharmonie tolik Němců, že činí znamenité procento celého tělesa. To se dotýká velmi blízko naší umělecké a národní cti i našich prospěchů. Celá řada našich výtečných hudebníků se potuluje cizinou, a zatím Česká filharmonie vydržuje německé členy. Před cizinou dáváme si tím vysvědčení, jako bychom ze svých lidí nedovedli sestaviti ani orchestr. Kdo měl příležitost přijíti do orchestru »české« filharmonie, jistě se zarazil nad německým hovorem ze všech stran se ozývajícím. Toho nelze z důvodů národnostních

dopouštěti. Ale stupňuje se to ještě i důvody uměleckými: skutečný německý umělec se do České filharmonie engageovat nedá, již z finančních důvodů, zbývá jen řada hráčů pátého a šestého řádu. Těmi pak rozmnožován náš orchestr. Na př. nynější koncertní mistr České filharmonie (prý Holanďan, česky neumí nic, německy něco málo) svojí hrou budil často veselost obecenstva; a to je koncertní mistr; což teprve ostatní? Každý posluchač populárních koncertů si všiml, že hůře byly provedeny skladby české, než německé. Nemyslím, že úmyslně, ale prostě proto, že dnes filharmonie nemá pravé české krve a českého nadšení, tedy toho, čím chceme dobývati světa! Jak slušně hrála symfonii Beethovenovu, jak slabě provedeny symfonie Dvořákovy a jak hrozně dopadla symfonie Fibichova! Když Smetanova »Vltava« položena na program pátého koncertu (před tím nehráno od Smetany nic), vysvětloval program, že se to stalo na »mnohostrannou žádost,« tedy zásluhou obecenstva a ne pořadatelů koncertů. To jsou zjevy nepřístojné, za něž těžkou odpovědnost, uměleckou i národní, berou na sebe rozhodující činitelé nad Českou filharmonií v jubilejním roce ryzího, z hloubi duše národního Smetany.

Zakončím veseleji, ano velmi vesele, třebaže zprávou o provedení *Berliozova Requiem*. Pražský Hlahol osvědčil po dobu svého trvání zvláštní sílu. V době, kdy zpěvácké spolky jsou v nepopíratelném úpadku, drží se Hlahol stejně při síle, ač už jest v desítiletí, jež končí abrahamovinami. Jubileum Berliozovo oslavil Hlahol provedením jeho Requiem, a to provedením vzorným. Nelitováno peněz, píle, námahy i — nadšení, a toto je dnes velmi vzácná věc. Nastudováno toto monumentální dílo moderní hudby vokální s pílí, jež zaručovala přesnost provedení. a provedeno s nadšením, jež musilo uchvátiti každého posluchače. Pan Ad. Piskáček poprvé tu vedl Hlahol do prudkého ohně a nade všechno očekávání dobře se osvědčil. Sbory byly nastudovány tak, že na př. v nejgeniálnějším, avšak také nejobtížnějším čísle (»Lacrimosa«) mohl v druhé polovici ponechati sbory sobě a držeti vší silou pohromadě orchestr. Provedení Berliozova Requiem 9. a 13. března může Hlahol počítati k svým nejslavnějším dnům. Byl to třístý jeho výkon, tedy jubilejní, v skutku pak slavnostní. Těšíme se, že nám Hlahol ještě po dlouhá léta bude připravovati požitky, jako byl jeho jubilejní 300. výkon.

Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Umění v Praze za Rudolfa II.

Pod tímto jmenem uspořádána v umělecko-průmyslovém museu obchodní a živnostenské komory v Praze výstava, která je vlastně illustrací k přednášce dr. K. Chytila o stejném thematě. Látka je velmi vděčná, neboť Praha byla za panování Rudolfa II. (1576—1612)

ústředím, kde se sbíhaly umělecké proudy celého světa. Hradčany nepoznaly větší slávy než za oněch časů, když Rudolf II. tu přebýval; byly jedinou, přebohatou sbírkou pravých skvostů uměleckých. Rudolfova »Schatz- und Kunstkammer« odhadnuta tehdáž na 17 milionů zlatých, sumu na onu dobu ohromnou, která by se dnes desetkráte zvětšila.

Tyto poklady byly potom rozprášeny, do celého světa rozneseny. V Praze nezbylo skoro nic, jen paběrky se zachovaly. Historikové umění onu dobu dosud neprobádali, ale značný historický materiál jest již snesen, a nádherných ukázek uměleckých zůstalo ve Vídni, v Drážďanech i jinde ještě tolik, že lze suchoparná data věrně doložiti. Opakuji tuto několik poznámek, jež jsem r. 1899 ve feuilletonech Politiky uveřejnil, i nebudiž mi vykládáno ve zlé, poukazujili na ony stručné statě. Malá výstava v umělecko-průmyslovém museu podává jenom náčrtek obrazu, jaký by bylo nutno rozvinouti, kdy by šlo o názorné projednání uměleckých dějin Rudolfovy doby. I v Praze lze tuto výstavu doplniti, mnohé ukázky rozličných odvětví výtvarného umění jsou v zemském a v městském museu a též ve sbírkách umělecko-průmyslového musea obecenstvu přístupny. Tak jenom namátkou uvádím mříž s letopočtem 1588 v městském museu Pražském, halapartnu životní stráže palácové s letopočtem 1577 a s monogramem R II, krásně leptanou, tamtéž, na skleněné, malované tabulky s letopočty oné doby, na různé vazby knih, na sbírku miniatur (kroje, lodice atd.), které městskému museu daroval zesnulý Kandler, na dvě cechovní pokladny z let 1594 a 1595 s pěknými intarsiemi (tesařského pořádku), na vyšívané štíty pohřební (pekařů, pokryvačů) atd. Skvosty, šperky, zbraně z oné doby jsou v zemském museu, zbraně zvláště též v městském, a to nikoliv pouhé válečné nástroje, nýbrž díla umělecká, mnohdy s velikým přepychem zdobená. Arci vše to, co by bylo lze v Praze shrnouti ve výstavu umění za Rudolfa II., tvoří pouhý nepatrný zlomek někdejšího bohatství. Slavní medailléři, zlatníci, brusiči a ryjci kamenů atd. zastoupeni jsou ve Vídeňském museu umělecko-historických památek dosud hojnou měrou. I v »zeleném loubí« Drážďanském našlo by se mnoho památek Rudolfinských. Norimberk a Mnichov by k tomu poskytly doplňků.

Stav umění v Praze r. 1600 poskytuje oslňující obraz. Dvorní umělci Rudolfa II. — tak by asi zněl nadpis kapitoly, ba knihy, v které by vylíčen byl rozkvět všech umění kvetoucí tehda u nás renaissance. Lepost tvarů, jemnost provedení, drahocennost materiálu, vytříbený vkus — vše se spojuje k vytvoření pravých skvostů, jimž dosud se obdivujeme. Malířství, sochařství, zlatnictví, řezbářství a všecky podružné techniky, které nyní pracují v uměleckém průmyslu, jsou zastoupeny, Nizozemci, Němci, Vlaši, Francouzové, Angličané jsou ve službách Rudolfa II., umělci v historii již známí nebo také dosud ani dle jmena nepovědomí. Pavel van Vianeu, Adrian de Vries, Antonio a Alessandro Abondio, rodina Miseronů, Kašpar Leman a j. — co tu jmen, k nimž lze připojiti pravá arcidíla drobného umění, nyní opět tak váženého! Že nám malíři oné doby neimponují, není

jejich vinou, neznáme jich dosud tak dobře, abychom o nich objektivně usoudili. A tak ona doba uměleckého rozkvětu v Praze není dosud tak prostudována, jako na př. 14. a 15. století. Teprve na ni dochází.

Výstava v umělecko-průmyslovém museu poskytuje všem, kdož se o slavnou onu dobu zajímají, příležitost, aby získali povšechný přehled překypující tvořivosti tehdejších umělců. Kdo pak se zvláště hodlá informovati, doplní si obraz ve sbírkách Pražských museí. Bude to obraz pohádkové krásy a pestrosti.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové rovy.

MUDr. Erazim Vlasák. — Al. Hovorka. — Barbora Kyptová. — JUDr. Jan Kühn. — Ferd. Drůbek. — M. A. Smolková.

Z českých řad lékařských zmizel vynikající člen dr. Erazim Vlasák; zemřel krvácením mozkovým 1. března 1904 ve 40. roce svého věku. Smrt jeho vzbudila neobyčejnou účast české veřejnosti, listy všech stran se o zvěčnělém rozepsaly spůsobem velmi vřelým, a pohřeb jeho byl smutečnou manifestací, která se bez mála vyrovnala pohřbu samotného Maydla nebo Schöbla. Odešel uprostřed nejkrásnějšího květu života, odešel spůsobem ohromujícím, ale odešel spůsobem přímo slavným.

Erazim Vlasák se narodil 8. dubna r. 1864 ve Volovicích na Velvarsku, kde byl jeho otec mlynářem. Studoval na akademickém gymnasiu a na české universitě Karlo-Ferdinandově a r. 1889 promovován na doktora veškerého lékařství. Působil pak ve všeobecné nemocnici Pražské, nejprve jako externista, pak jako sekundář. Roku 1892 se stal městským lékařem na Král. Vinohradech a r. 1902 byl zvolen ředitelem nově postavené okresní nemocnice Vinohradsko-Žižkovské a primářem jejího oddělení pro choroby vnitřní.

Hlavní význam Vlasákův spočívá v tom, že byl neúnavným organisátorem českého lékařstva, zkušeným lékařským sociologem a dovedným lékařským žurnalistou. Činnost svou v těchto směrech rozvíjel jako dlouholetý předseda Ústřední jednoty českých lékařů, a jako redaktor sociálně-lékařské přílohy Časopisu lékařů českých, tak zv. Věstníku. Organisace českého lékařstva a jeho zvelebení mravní i hmotné byly hlavním cílem Vlasákova života. K tomu měl celou řadu výborných vlastností: opravdovost i houževnatost, obětavost i konciliantnost, znalost života spolkového, přinesenou již z let studentských, i znalost života vůbec, pohotovost slova i pera. Byl proniknut svou myšlenkou a měl ji všude na zřeteli. Za ní všude šel, všude vystoupil, všude zasáhl veřejně i soukromě, všude mluvil, všude psal. Po svém snažil se zvýšiti úroveň českého lékařstva jako jiní zase po jiném spůsobu.

K jeho ušlechtilým snahám veřejným pojil se harmonicky základní motiv jeho jednání soukromého. »Chci býti především dobrým

člověkem,« řekl mi nejednou v soukromém rozhovoru. Řekl to tak prostě a přirozeně, že jsem v tom necítil frási. Myslím, že se mu to podařilo. Dokazují to glossy, které provázely jeho úmrtí a které si účastníci jeho pohřbu za jeho rakví a nad hrobem teskně sdělovali. Můžeme to dosvědčit i my, kteří jsme s ním po léta v jednom městě působili a které si snad vesměs naklonila jeho bodrá upřímnost a jeho kollegiální noblessa.

Řadu kollegů doprovodil k poslednímu odpočinku, nad hrobem promluvil, uronil slzu, která se mu stala příslovečnou, kterou jsme ho škádlili a která přec jen vždy vytryskla z upřímného citu. Nenadáli jsme se, že i jeho brzy ztratíme a že nejeden z nás v plném vědomí této bolestné ztráty nejen slzu uroní, nýbrž dokonce si upřímně zapláče.

A jak smutná byla bez Vlasáka prvá týdenní schůze Spolku českých lékařů! Toho spolku, jehož byl Vlasák kdysi jednatelem, do něhož vždy pilně docházel a v jehož schůzích nás nejednou svým bodrým způsobem rozesmál. Toho spolku, k němuž pohlížel s dětinnou úctou jako k posvátnému odkazu vlasteneckých zakladatelů a jako k historickému útvaru, který dokumentuje existenci české vědy lékařské od samých jejích počátků. Předsedové, výbor i návštěvníci spolku se měnili, vedle sympathických členů objevovali se ve spolku členové Vlasákovi méně sympathičtí, ale jeho vážnost a láska ke spolku se neměnila. Hlásaje vždy a při každé příležitosti staroslavnou tradici spolku, zůstal mu věren až do smrti.

Nebyl to veliký učenec, ani neobyčejný lékař, koho jsme ve Vlasákovi pochovali, a přece to byl znamenitý muž Ucelený svým životním názorem i charakterem, harmonicky zladěný ve svém ušlechtilém chtění, zasloužilý o myšlenku, které sloužil, nenahraditelný pro ni v době přítomné, při tom pak vlastenec od kosti. A účast, kterou celá česká veřejnost projevila nad Tvým skonem, nezapomenutelný příteli, ukázala nejlépe, že způsob, jakým možno povznesti úroveň stavu lékařského a jakým možno rozřešiti základní Tvou ideu, jest: Život žitý tak krásně, jako byl Tvůj vlastní!

Docent dr. *Lad. Syllaba.*

Není pochyby, že v těžkých zápasích, které vedeme, abychom zabezpečili svou existenci, zasluhují vděčné paměti nejen ti, kdož duchem pracovali k našemu povznesení, ale také ti, kdož jiným platným způsobem přispěli k zajištění naší národnosti. Jmeno šlechetných mecenášů zvláště v národě malém má býti vyslovováno s úctou a vděkem upřímným. Za poslední doby vzbudil zaslouženou pozornost vlastenecký odkaz, o němž přinesly zevrubnou zprávu Plzeňské Listy. Dne 10. února t. r. zemřel v Praze likvidátor banky Slavie Alois Hovorka, rodilý z Březnice, a byl potom slavně pohřben ve svém rodišti, jemuž odkázal dům na zřízení nemocnice. Dle poslední vůle jeho má všecko ostatní jmění jeho, činící asi 200.000 korun, ujmouti město Praha a zříditi z něho útulnu pro českoslovanské studující českých vysokých, středních, uměleckých a odborných škol v Praze. Kdy by však jmění to nestačilo k zalo-

žení takového ústavu, mají z něho býti zřízeny nadace po 400 k. pro studenty, při čemž polovice míst má býti vyhrazena pro studenty slovenské.

Značnými odkazy pamatovala na národní a lidumilné účely nedávno zesnulá paní Barbora Kyptová, rodem Linková, vdova po plukovním lékaři dr. Janu Kyptovi-Semilském. Narodila se r. 1821 ve Vídni jako dcera voj. setníka. Ač byla německy vychována, provdavši se za vlastenenckého Čecha přilnula k české řeči a k našemu národu. Již když před 27 lety ovdověla, uctívala památku vlasteneckého chotě svého dary spolkům vlasteneckým. Mimo jiné na př. v knihovně bývalého Akademického čtenářského spolku byla pěkná řada cenných knih, darovaných od pí. B. Kyptové. Takové dary bychom nalezli také v knihovně Českého musea, u Vídeňského Komenského a v Semilech. Čas od času věnovala rozličným spolkům (Ústřední matici, Komenskému, spolkům studentským a j.) slušné summy, skrývajíc se při tom skrovně před veřejností jakožto »Nejmenovaná.« Veřejné úspěchy naše, na př. výstavy z roku 1891 a 1895, sledovala s nadšenou radostí, jak svědčí dojemné denníky, jež po ní byly nalezeny. Od let sedmdesátých, kdy muž její vystoupil z vojska, žila v Chrudimi, kdež také skonala dne 11. února t. r. V poslední vůli pamatovala zvláště na Ústřední Matici školskou odkazem asi 18.000 k., na Svatobor (2000 k.) a podobně na Radhošť, na spolek Komenský ve Vídni, na Semily, rodiště svého chotě, na Spolek českých žurnalistů a některé spolky studentské. Úhrnem odkázala k účelům zmíněným na 40.000 k. Zajisté vzácný příklad uvědomělé ženy, cítící s národem, k němuž choť srdce jí obrátil.

Dne 25. února t. r. zemřel JUDr. Jan Kühn, vrchní ředitel chudinského ústavu a člen městské rady v Praze. Jsa rodilý Pražan (nar. r. 1841) prokázal naší veleobci platné služby, účastně se na čelném místě její správy. R. 1887 byl zvolen do sboru obecních starších, již roku příštího stal se městským radním a v letech pozdějších byl druhým a potom prvním náměstkem starostovým. V rozličných komisích a v odborech městské správy a v rozmanitých podnicích veřejných pracoval s nevšední horlivostí a opravdovostí, zachovávaje si při tom vždy milou skromnost a nezištnost. Proto bylo odchodu jeho upřímně želeno ode všech stran na Pražské radnici zastoupených.

Na Smíchově zemřel 19. února t. r. ve věku 59 let Ferdinand Drůbek, ředitel tamní obecné školy dívčí. Působil horlivě v různých spolcích i v zastupitelstvu čelného předměstí Pražského a pracoval také v odborné literatuře školské. Známy jsou zvláště jeho zpěvníky školní a kostelní, které se dožily mnoha vydání, a k nim druží se také práce časopisecké.

Dne 6. března zemřela v Praze slečna M. A. Smolková, bývalá učitelka městské průmyslové školy dívčí. Ve svém úřadě zabývala se zvláště horlivě zůstatky lidového umění, pokud se týkají krajkářství a výšivek. Na cestách po Německu, Uhrách a Slezsku sbírala doklady k tomu, že české ženy za pradávna samy vynalezly krajky a dospěly ve výrobě jich k znamenité svéráznosti a dokonalosti. Sbírky její

došly zasloužené pozornosti na výstavě Jubilejní r. 1891 i Národopisné r. 1895 a byly vystaveny také v Petrohradě, Paříži i jinde. Smolková psala mimo drobné práce belletristické zvláště pilně rozpravy národopisné do časopisů odborných a chystala o oblíbeném předmětě svém veliké dílo ruskočeské, jehož vydání se však nedočkala.

F. V. Vykoukal.

Z ruské literatury.

O zesnulých: V. L. Veličkovu, N. K. Michajlovském a B. N. Čičerinu. — Oslava A. Čechova. — Střízlivější soud o Gorkém. — Dva spisy o ruských studentech.

Neuplynulo ani půldruha měsíce nového roku, a na Rusi umřeli tři znamenití spisovatelé: Boris Nikolajevič Čičerin, Nikolaj Konstantinovič Michajlovskij a Vasilij Lvovič Veličko.

Nejmladší z nich byl Veličko, jenž skonal v Petrohradě v předvečer nového roku. S ním zmizel z ruského života velmi důležitý činitel, an byl z hlavních zakladatelů společnosti »Russkoje Sobranije,« která si vytkla za účel zápasiti proti cizím vlivům, tak zhoubně rozžírajícím svatou Rus. Věnujme několik řádků tomuto chrabrému zápasníku, vždyť na Rusi až do nejnovějších dnů bylo skutečně potřebí veliké statečnosti, aby někdo chtěl býti v pravdě »ruským člověkem,« a ještě větší, aby chtěl býti považován za dobrého Slovana. Veličko už jest znám čtenářům Osvěty jako výtečný básník, spisovatel povídek, dramatických děl, pročež zbývá pouze uvesti hlavní data jeho života.

Narodil se r. 1860 v Prilukách v Poltavské gubernii z rodiny šlechtické, jsa potomkem známého maloruského letopisce ze 17. století Samuele Veličky. Universitní vzdělání obdržel v Petrohradě v aristokratické vyšší právnické škole (Училище правовѣдѣнія), kde už počal spisovati básně a uveřejňovati je v nejrozmanitějších časopisech (1880). Sbírka jeho básní vyšla prvně r. 1890 pod názvem Východní motivy (Восточные мотивы, druhé vyd. 1894). Následovaly ještě tři sbírky: Druhá sbírka básní (1895), Básně pro dospělejší mládež (1895) a krátce před autorovou smrtí Arabesky, nové básně (1904). Mimo básně obecně známa jest jeho veselohra První moucha, uveřejněná zároveň s jeho zdařilými povídkami: Zápisky ducha a Neždančik (1895). Kromě těchto prací sepsal veselohru Věci milostné (Любовныя дѣла), veselohru ze současného kavkazského života Zdroj petroleje (Нефтяной фонтанъ) a historické drama Menšikov (1903). Velmi cenné dílo jest jeho životopis nejlepšího až posud ruského filosofa a bohoslovce Vladimíra Solovjeva (1903).

Ale hlavní dílo života jeho nastalo teprve, když byl povolán na Kavkaz, by řídil úřední list téhož jmena v onom kraji, kde ruské oko musí býti nejvíce bdělé a ruská ruka velmi pevná, by tlumila strannické vášně polodivokých plemen, která mají svou zvláštní morálku a mnohdy velmi špatně se odměňují mocné ruské

říši za její ochranu, šálíce všelikými úskoky dobromyslné své správce. Veličko podjal se boje s otevřeným hledím a na sloupcích »Kavkazu« bezohledně odhaloval ošemetnosti místní podlízavé, podlé a drzé plutokracie (viz zvláště spis »Nor kagak,« v Tiflise 1899). Veličko zápasil za ruské zájmy, neubližuje »inorodcům,« měl úmysly velmi poctivé, avšak po celé Rusi, ve všech velkopanských žurnálech hrubě ho okřikovali, vyhlásivše ho za »mrakoběsa« (tmáře). Zahájena proti němu štvanice, o které si může učiniti pojem pouze ten, kdo blíže zná ruské literární a společenské mravy, ve značné míře sžidovštělé ve špatném smyslu toho slova. Už v prosinci 1899 Veličko přinucen opustiti Kavkaz, zřídiv tam před svým odjezdem odbor Spolku pro šíření ruské historické osvěty k oslavě památky cara Alexandra III. V Petrohradě stal se redaktorem Ruského Věstníku (vydavatel Komarov), jenž tam byl přenesen z Moskvy, a ve svých »Ruských řečech« každého měsíce věnoval mnoho pozornosti palčivým ruským otázkám. Události poslední doby úplně potvrdily správnost jeho názorů; zlopověstné hospodářství ku př. armenským církevním jměním přinutilo vládu, aby toto jmění vzala ve svou správu ku prospěchu samého armenského národa. Veličko, když se rozlehl křik nad »násilím«, spáchaným nad armenskou církví, správně upozornil na to, že armenské noviny »Mšak« a »Nor Dar« neustále samy ukazovaly na toto hospodářství, obviňujíce přímo ze zlodějství a defraudací rozličné světské a duchovní správce jmění armenské církve. Nemluvíme ani o tom, že toto jmění, kdy by z něho něco zbylo, mělo sloužiti k utvoření velké Armenie a snad už nyní sloužilo protiruské armenské propagandě.

Avšak nejvíce snad pracoval Veličko pro Russkoje Sobranije, jehož duší byl vedle předsedy spolku knížete D. N. Golicyna. Tato společnost trvá nyní v Petrohradě třetí rok, čítajíc asi 2000 členů. Jednou za měsíc, a to v poslední neděli, scházejí se členové ku přátelskému obědu, mimo to konají se pravidelné schůze a veřejná sedění, pořádají se hudební zábavy atd. Poslední sedění roku 1903 konalo se 31. prosince, a byla v něm sloužena panichida za zemřelého právě Veličko, i ustanoveno, by v zasedací síni byla umístěna veliká podobizna jeho a uspořádána sbírka k utvoření kapitálu na odměnu za nejlepší spis o ruských poměrech a úkolech na Kavkaze, o něž Veličko byl tolik pečoval.

Zcela jiný člověk byl N. K. Michajlovský, člověk let šedesátých v nejpřesnějším smysle tohoto slova, snad jediný z těch, kteří pořád zůstali věrni svým starým učitelům Černyševskému, Pisarjevu i Dobroljubovu; hlavně však velebili málo známého Elisejeva, výtečného publicistu (1821—1891).

Michajlovský narodil se r. 1842 v Kalužské gubernii, studoval v Kostromském gymnasiu a v hornické akademii v Petrohradě. Spisovati počal r. 1860, pročež bylo r. 1900 slaveno jeho jubileum a vydána k jeho poctě kniha, která pro svůj obsah záhy byla z veřejnosti vyloučena. Počátkem r. 1869 stal se spolupracovníkem Otěčestvenných Zápisek, pro které slohem feuilletonním pod rozličnými názvy psal

své obzory literární a společenské. Svého času měl Michajlovský veliký vliv na mládež, ač sotva se v té příčině může porovnávati se svými předchůdci, kteří vládli buď znamenitým ostrovtipem (Pisarjev) nebo bystrým umem (Černyševský). Vtip Michajlovského — velká to zbraň v ústech ruských kritiků liberálního tábora — byl těžkopádný, sloh příliš rozvláčný a postrádal onoho ideálního zápalu, pro který čteme trpělivě na sta stránek Bělinského, aneb oné síly asketického přesvědčení, kterým vábil mládež Dobroljubov. Jeho liberalismus či spíše radikalismus byl příliš doktrinářský, úzký, ale třeba uznati, že Michajlovský sloužil mu věrně a neúnavně. Po zápovědi Otěč. Zápisek se spolu s Korolenkem stal redaktorem a vydavatelem Ruského Bohatství. Michajlovský byl velkou duchovní silou v společenském ruchu za posledních třiceti let. Společnosti ruské a vlasti chtěl sloužiti poctivě, a zahájil znamenitě svou činnost v Otěč. Zápiskách tím, že se rozhodně zřekl hrubého realismu a nihilismu let šedesátých, tak zvaného Blagosvětlovského období, ve kterém vládli zuřivci Zajcev, Blagosvětlov a Pisarjev (v Ruském Slově). Michajlovský hleděl smířiti názory idealistů let čtyřicátých s realismem let šedesátých; jeho zásluhy v té příčině jsou nepochybny, ač cíle svého nedosáhly. Nejlepší v tom směru jest jeho článek »Idealism, modlářství a realism« (1873). Michajlovský byl však ne pouze novinářem-kritikem, nýbrž i filosofem-dilettantem, jak to bylo v modě v letech šedesátých, kdy na Rusi každý, kdo přečetl dvě tři vědecké knihy, ihned chtěl slouti sociologem, filosofem a buď přísahal na »poslední slova« západní vědy, nebo sám tato slova opravoval, dle příkladu Černyševského, který svými poznámkami »zdokonalil« velké narodohospodářské dílo Millovo.

Zajisté Michajlovský pilně četl a mnoho znal, neustále stopoval pokrok západní mysli a vědy, ale přece snad se příliš mnoho odvažoval, když podnikl zápas s Comtem, Spencerem a Darwinem. Ovšem že v četných jeho článcích z tohoto oboru jest mnoho vhodných poznámek, ale celý boj byl pochybený. Michajlovský je především rozhodný nepřítel každé metafysiky, zachovávaje tak tradice let šedesátých, ale při tom nemá odvahy postaviti se na objektivní stanovisko a vnáší do vědeckých otázek subjektivní sentimentalismus Rousseauův. Jest krátce lidovcem, národníkem z Otěč. Zápisek. Nejlépe to vysvítá z těchto jeho slov: »Spencer vykládá své myšlenky u vysoké míře klidně a bez vášně, uváděje množství příkladů z nejrozmanitějších oborů vědy a života, při čemž jeví ohromné vědomosti a seřaďuje své příklady velmi obratně. Právě tyto vlastnosti jeho argumentace činí ji nad míru nebezpečnou, zvláště nám Rusům. Spencer pojednává o společenských otázkách zrovna tak klidně jako o hypothesi mlhavých skupin aneb o stupních rozvoje hydry.« Mnoho snad jest v tom pravdy, ale Michajlovský ji svým subjektivismem nedovedl vyvážiti. Hlavní články toho druhu jsou: Co jest pokrok? (1869), Analogická methoda ve vědě společenské (1869), Nauka Darwinova a věda společenská (1870—1871), Darwinismus a operetky Offenbachovy (také 1871), Co jest štěstí? (1812), Zápas za individuálnost (1871) a j.

Rozhodný boj podnikl Michajlovský proti filosofii hr. Tolstého a vyřkl nejednu pravdu zvláště ve své poslední knize Literární vzpomínky a současný zmatek (Литературныя Воспоминанія и Современная Смута, 2 objemné svazky 1900—1091). Krátkozrakost své literární kritiky dokázal článkem Ukrutný talent (Жестокій талантъ 1882), věnovaný Dostojevskému, o kterém mluví s jakýmsi velkopanským politováním: »Bůh s ním, s tím nesmyslem o úloze Dostojevského jakožto duchovního vůdce ruského národa.« Michajlovský měl četný kruh čtenářů a až do poslední doby těšil se velké vážnosti, třebas sami jeho stoupenci považovali jeho theorie za zastaralé a nesprávné. Pohřeb jeho byl velmi slavný a měl ráz protestu.

Zpráva o smrti B. N. Čičerina nikoho nepřekvapila. Předloni v jeho panském domě v Tambovské gubernii vypukl v noci požár, jemuž sotva unikl, brzo potom ranila ho mrtvice, od které se sice na ruském jihu poněkud zotavil, ale přece už bylo patrno, že smrt jest blízka. Zemřel v požehnaném věku 77 let. Byl poslední idealista-filosof let padesátých, žák slovutného Granovského a vrstevník slavných mužů působících tak znamenitě v polovině 19. století. S ním zmizel z ruského života poslední Mohykán oné slavné doby a největší současný filosof. Blíže oceníme jeho činnost filosofickou na jiném místě, zde pouze ukážeme na jeho velké zásluhy v rozvoji společenském. Pocházel z šlechtické rodiny Tambovské gubernie, kde všichni bratři Čičerinové byli velice oblíbeni a váženi. Věnoval se studiu filosofie, dějin a nauk politických a již v mládí byl ve svém oboru uznáván za auktoritu. Známa jest jeho polemika s Herzenem, potom jeho učená pře s Moskevským profesorem Běljajevem o ruské »obščině,« kterou on popíral k velké nespokojenosti tehdejší vzdělané společnosti. Ale co v letech padesátých zdálo se nepravdou, bylo na konci za pravdu přijato většinou vzdělanců, a názory Čičerinovy zvítězily jako v mnohých jiných otázkách. Čičerin s velkým úspěchem potíral positivismus, anglický utilitarismus · Marxův a na půdě domácí pošetilé theorie Lva Tolstého. Vše to činil přesně vědecky a vážně, pečlivě varuje se onoho ohňostrojového slohu, který se na Rusi stal modou počátkem let šedesátých a jehož úlohou bylo oslniti oči, by neviděly pravdu. Byl liberál nejčistšího zrna, zároveň ale věrný syn své vlasti. Byl přesvědčený monarchista, uznával oprávněnost náboženství, a to stačilo, by se stal neoblíbeným v kruzích ruského liberalismu. Hájil osobní svobodu proti všem a bezohledně odsuzoval nesnášenlivost různých politických koterií. Ani národníci (lidovci) neviděli v něm svého přítele, ještě méně zakořenělí byrokraté, ač i oni všichni velice si ho vážili. Čičerin, stoupenec Hegelův ve filosofii, byl znamenitý ideolog, neméně znamenitý politický spisovatel, s kterým v jeho oboru nemohl se nikdo měřiti. Jeho spisy, vesměs výtečné, budou ještě předmětem studia u pokolení budoucího. Jsou to hlavně: Dějiny politických učení (4 díly 1864—1878), Věda a náboženství (1879), Mysticismus ve vědě (1880), Majetek a stát (2 svazky 1882 až 1883), Positivní filosofie a jednota vědy (1892), Základové logiky a metafysiky (1894), Političtí myslitelé starého i nového světa

(2 sv. 1897—1898). Čičerin byl přímé a poctivé povahy jak v myšlení, tak i ve svém konání, pročež nebylo divu, že r. 1866 zanechal profesury státního práva na Moskevské universitě a že též dlouho se neudržel na místě »gorodského golovy« (měšťanosty) v Moskvě (1882—1883); sám se zřekl svého místa vida, že ku praktické činnosti není tak spůsobilý jako k hlubokému vědeckému myšlení. Velice rád súčastňoval se sezení ve svém Tambovském zemstvě, kde požíval neobmezené úcty, kterou »zemci« oné gubernie předloni mu vyjevili zvlášní adresou. Pohřben byl ve své rodné vsi, ale slavnostní »otpěvanije« se dělo v Moskevském universitním chrámě, za přítomnosti všech vynikajících lidí Moskevského učeného, spisovatelského a úředního světa; neposlední okrasou jeho rakve byl věnec od studentů Poláků.

* * *

Z literárních novin hlavní jest oslava, připravená A. Čechovu v Moskvě při prvém představení jeho nového kusu Třešňová zahrada (**Вишневій садъ**) v Uměleckém divadle. Nadšené holdování obecenstva neplatilo ani tak kusu (jenž není o nic lepší než Tři sestry a ještě více vyniká svou unylostí), jako spisovateli, který jest nyní na Rusi nejoblíbenější, nevyjímaje ani Tolstého a Gorkého. V Třešňové zahradě jsme svědky šlechtické miziny; théma tedy jest staré, a Čechov zbytečně se namáhá zvýšiti ještě onen zdrcující či spíše srdce svírající dojem, jakým na nás působí jeho Sebrané spisy, které vyšly v 18 svazcích právě koncem r. 1903, jakožto příloha Nivy. Mimo to Časopis pro všechny (**Журналь для всѣхъ**) v prosincovém čísle uveřejnil jeho povídku Nevěsta.

V témže čísle Žurnálu pro všechny Gorkij a Andrejev omlouvají se redaktoru, že mu po celý rok ničím nepřispěli, a slibují to nahraditi v roce následujícím. Gorkij skutečně mlčel po celý rok, pouze je známo, že sepsal jakési drama z židovského života. Můžeme ujistiti své čtenáře, že sláva Gorkého klesá; ponenáhlu počíná se obecenstvo přesvědčovati, že bosáci nemohou býti ani učiteli ani spasiteli ruského národa; nad to se vyskytlo mnoho tuláků, kteří žijí »dle Gorkého« a počínají znepokojovati celou ruskou společnost. Nemálo k takovému vystřízlivění ruské intelligence přispívá známý kritik Burenin z Nového Vremene, který nedávno opět hezky si posvítil na činnost Gorkého a jeho soudruhů, nerozpakujících se svými rozumy zásobovati zahraničný ruský časopis Osvobození (**Освобожденіе**), marxistou Struvem vydávaný a tajně na Rus dopravovaný.

Mnoho hluku nadělaly dvě knihy o studentech, Ivanova o studentech Moskevských, a ještě více Gegidzeova o Petrohradských, uveřejněná před koncem roku. Studentský život a studentské mravy vylíčeny jsou v obou spisech barvami velmi černými, ale musíme jich přijímati cum grano salis; jsou tací studenti — či spíše ničemové — s jakými se tam shledáváme, ale jsou to přece jen výjimky. Mnohé typy jsou v knize Ivanova správně vylíčeny, poměry studentské patrně vypsány znalcem života studentského, ale přece podává se tu jen půl pravdy, snad ještě méně. V studentstvu samém

zmáhá se reakce proti nepokojným a vzpurným živlům; v každé universitě jest nyní dosti značná část studentů, kteří chtějí pracovati klidně a zříkají se politických třenic. Důkazem toho jest vlastenecké nadšení, které osvědčili studenti rozličných universit při počátku nynější vojny. Vypukla zrovna před ruskou »masljanicí« (masopustem), kdy se obyčejně pořádaly ve školách tance a jiné zábavy; letos žáci téměř všudy prosili, by se od těch zábav upustilo a peníze byly věnovány červenému kříži nebo na vojenské potřeby.

Josef Mikš.

Nové písemnictví.

Básně.

Karel Leger uveřejnil svazek veselých a čtveráckých veršů: *Baladu o mrtvém ševci a mladé tanečnici a jiné rozmarné básně.* Věnoval je svému druhu Frant. Procházkovi, profesoru nyní Kolínskému, s kterým napsal divadelní švandu »Vpád,« z Národního divadla známou.

Je s podivením, jak houževně se duchaplná kritika oblíbila názor, že Leger jest pouze Kolíňanem, že jest jen tak místním neb okresním básníkem. Tím se mu velice křivdí. Leger je básník všečeský, jeho poesie má význam pro všechny pokročilé vrstvy našich vlastí, ano pro všechny přátele básnického krásna, nechť žijí kdekoli. Leger ovšem čerpá své prvky, své přebohaté podrobnosti i ze svého ústředí, nalézá své motivy hlavně v ovzduší svého domova, avšak Leger nezná toliko své okolí, Leger velmi rád cestuje, rád všude pozoruje, zná československé kraje, byl i v cizině, v Haliči, v Němcích, v Paříži, ve Skandinavii, a má vůbec široký rozhled. Je vzorně pilný, sečtělý, vynalézavý, plodný, jeho látky sahají do všech oborů českého života, jeho verše jsou plnokrevny, nestrojeny, sonorní, obratny, krouží, tančí, lítají, zpívají, laškují, vyhazují si z kopýtka. Leger jest epikem i lyrikem a i dramatikem, píše poesie smutné, vážné i veselé, hluboké i vzletné, složité i prosté, píše hlavně veršem, ale i prosou. Co má ještě činiti, aby kritika neříkala bytně »Kolín!«, nýbrž aby Legrovi vykázala čestné místo ne v krajinné, ale v celočeské republice spisovatelské?

Avšak vraťme se již k vlastnímu účelu této statě.

Zvláště milo mi je, že jsem v nové knize Legrově našel verše »Cestou z kostela.« To je takový samorostlý, prostomilý, něžný lidský dokument, líbezný a půvabný kus životopisu! Báseň ta je živá skutečnost.

Tys vracela se z kostela
v neděli v létě, jednou z rána,
růžová, šťastná, veselá,
a Bohem, lidmi milována.

A dívenka ví, kdo tam v aleji k jejímu rodnému mlýnu vedoucí na ni čeká.

A sotva jsi mě uviděla,
hned přísně jsi tak hledět chtěla —
však, milačku, to neumiš!
A když jsem vstříc ti přiběh' hbitě,
a když za ruku chyt' jsem si tě,
tu sklopené jsi oči zvedla
a utajit jsi nedovedla
svůj šťastný, milý dětský smích.

I dostavila se katastrofa. Mladý pán chytl obě ruce rozmilé dívenky a líbal ji zas a zas. A líbal ji hned po té opět a opět. A jakou byla, takovou do dneška zůstala: růžová, šťastná, veselá, zrovna jako její manžel, který je také růžový a dobré, jaré mysli.

K podrobnému povahopisu básníkovu menší větší trochou sloužiti mohou zejmena také »Motýli a vosy« v posledním oddílu sbírky, který dle všeho prvotně název »V rozpustilé náladě« míti měl. Podám zde aspoň několik rysů z nich. Tvrdívá se, že nemáme humoru. Nikoliv, ale český humor, míní Leger, jest hořký humor; až nám slunce jasněji zasvítí, bude náš humor jarý. Dělnictvo, učitelstvo obchodníci, rolníci, učenci a umělci, řemesla chtí od národa všechno možné — a národ? Ztratil se. Patrně strachem. Neblahá pověra, že pomůže jen a jen množství, úřad, zákon bez lidské přičinlivosti, podnikavosti, spořivosti, měla by ostře býti potírána. Básník miluje Labe, to zlé, neskrotné, škodlivé a přece krásné Labe, a s celou krajinou těší se na úpravu jeho, ale, jak pohádkový vodník dí, víra v regulaci je víra v pohádky. Jinde mrská satirik ostrými kopřivami na různé strany:

Teď už musí každé klouče znát,
s vlastenectvím že lze šeftovat,
ano, komu na tom záleží,
i nevlastenectví zpeněží.

Sejdešli se s lidmi, nechať vítá
na obojí straně humanita!
Obklopen však vlků smečkou litou,
kam bys došel se svou humanitou?

Z větších básní sbírky jmenuji napřed »Luční vílu.« Je to čertův kvítek, který si z mužských dělá dobrý den. Zajisté proto, že má již někoho tajně za lubem. Ostatně autor nežádá, by se věřilo všemu, co tam povídá. Vždyť je pro tenkrát svévolná vosa jeho musou a rozpustilý motýlek jeho Apollem. »Pekelná historie« je historie starého Choděry, jak zatápí zlým dušičkám a jak je z pekelných kotlů pouští, děvčátka i zlou nebožku ženu, již pak je nucen vzíti s sebou do nebe. »Myslivna v lese« je hezounká idyla o zamilovaném lesníkovi a jeho zamilované ženušce. Satira »Ve službách národa« seká do pánů, kteří pro národní věc tím pracují, že večeří, hubují, v karty hrají a pod., a když od manželek na to se žehrá, je odkazují na povinnost, že muž — ten musí v krutém státi boji. »Pohřeb« líčí vážnožertovně vdovičku, která pro smrt manželovu div se neupláče a v průvodu na hřbitov obezřele vyhne se kalužině a před ní šaty zvedá. »Měsíc« posmívá se starým pámbíčkům, jak Lunu masculini generis v kartách obehrávají a při zpěvu a při harfě

popíjejí. »Rybák« je balada Goethovská se rmutným zakončením a vybočuje tedy z celku. »Nemocný« má býti doktorem Řeřichou vyléčen. Lékař zkouší vyhojiti jej, blouznivého, basnivého mladíka, modrými brejlemi pravdy, ale když pozná, že jeho nemocí jest nevyléčitelná láska, zvolá: Zde pomůže jen kněz, a po svatbě se rozprchnou již samy sny klamné! Sloky »Vař, hrnéčku, vař!« důrazně bičují českou lhostejnost, chabost, nedůvěru ve své síly. V »Mudrcově smrti« nechce se filosofovi zemříti, pokud by neuslyšel, co o něm na hrobě slavnostního řekne obmezený purkmistr.

A podobně bují to dále. »Sestra Věnceslava« užila světa do sytosti, a nyní ji v klášteře samo nebe k výšinám svatosti povzneslo, tak že novicky si v snění šeptají: Šťastná k závidění sestra Věnceslava! »Čarodějka« končí naučením, že se nikdo nemá dát omámiti sladkou vůní ženy; neboť snad pyšná kráska doma straší škaredostí a páchne čertovinou. Jen tedy žádný feminismus! »Nevinný« není nikdo jiný než sám žertovný pan »já,« i věříme mu, že nemůže za to, jestliže si nezkušená Anička od přiletlé vrány vyžádala robátko. »Otroci kultury« působí básníkovi lítost: jak by žáčkové rádi ze školy ven na jarní sluněčko, jak touží po bojích, po zbraních — vsaďte se, že by prvý jich šíp otrávený hned měl pod žebrem pan učitel! »Homolky« dobírají si důstojného kvardiána, který za prožluklou lež ďáblem do pekel odnesen. »Rozpustilý« zabíhá dosti silně do prostonárodního tonu; jedná se zas o hubičky s polehčující okolností: že Jeník při nich, aby neviděl rozpačitou, červenající se Aničku, obě oči zamhuřuje. »Strýček Vávra« popisuje rolníkovy rozkoše: přišel červík, přišel zajíc, přišel pán a rozebrali celý lán — a tomu říkají ekonomie. »Na kluzišti« krouží před námi mladá Židovka, která by tak ohnivě přilnula k mladému gojovi, ale nesmí, poněvadž je pro ni dávno připraven budoucí muž a pán, křivý a lysý, s tučným nosem a s rudým vousem. »Před sto lety« (z r. 1890) je snad nejpřítulnější selanka česká, pravý kabinetní kousek, vyprávějící o lásce pana lékárníka k vlásence a panny Kláry k mladému Bláhovi a k hubičkám. Při těchto verších nevycházíte z úsměvu.

Konečně zbývá mi promluviti o čelném čísle sbírky »Balada o mrtvém ševci a mladé tanečnici« je vlastně baladický, v národním tonu pojatý sen s rozechvělým procitnutím. Amálce se zdá, že s mrtvým Dratvičkou prodělává vířivý tanec za to, že panu mistrovi růžičku s hrobu odcizila. Rozmarnou činí báseň právě jen to, že skutečnost nad zděděnou náchylností k pověrám zvítězí.

Myslím, že nový svazek Legrových veršů přes výstřelky své bude hojně čten. Že také vděčný materiál ku přednesům ve společnosti podává, podotýkám jen tak mimochodem. A co určitě v nejkratší době čekám, jest nová kniha veršův od Legra a po ní zase nová. Literární žeň nemůže mu žádné Labe zátopami mařiti.

* * *

Jinou veselou, ano bujarou knihu veršů napsal Josef Holý, básník mladší, bojechtivé generace. Jsou to *Satiry*, jichž druhé vydání přede mnou leží. Holý je znám jako spisovatel Památníku

a Skokád, Padavek, Elegií a hlavně dvoudílného básnického fragmentu ztraceného života: Vašíček Nejlů. V Satirách se zvláštní chutí harcuje proti nekorunovanému králi nabubřelých proroků a jeho na nedostatek samostatné soudnosti hrdým poslušníkům. Zde ukázka z prohlubené kandidátní řeči volební, kterou jeden z nich »promlouvá« k voličům:

Slavné shromáždění! Láska čistá
k Bohu, k lidem, toť můj cíl, má zář.
Ano, pánové, jsem realista
a ne radikál neb pokrokář;
můj štít je barvy krásně křídové,
jsem stranník české strany lidové.
Jsem Čech Hlaváček, tu stojím živý,
hotov proti Němcům k prudkým ranám,
ovšem spíše radši snašenlivý,
zvláště vzhledem k pokrokovým stranám.
Stejně smýšlejících rostou řady,
už je nás pět tuctů dohromady.
Herben je můj známý, s Drtinou si tykám,
Jeho excellence přítel můj, jak říkám,
Masaryk, ten v radu nakrátce
v Polenské mě brával otázce.

A dále:

Mozky, jež jsme zpracovali dřív,
nedají se již teď zbalamutit
Dokážu vám bodem od bodu,
že jsme plni humanismu, zdraví,
vynalezli novou methodu,
jak se rozsvěcují Čechům hlavy.
Dějin duch, k nám od pravěku most,
našim šosákům již zjasnil zjista
celou historickou spojitost:
Přemysl byl první realista.
Narodil se velký Cyril z něho,
Cyril zplodil Karla, Karel Husa,
Hus pak Jiříka a Chelčického,
Chelčický zplodil Komeniusa.
Z něho Dobrovský měl Havlíčka,
tomu Neruda zas otče říká,
všichni spolem byli matička
pana Vlastimila Masaryka.

Magdalensky krásná i cudná je také následující stať p. Hlaváčkova:

Pánové! My z vůle vyšších sfer
dali jsme i poesii směr:
jako hvězda svítí veliká
postať genia i cynika,
jehož znají valně tisíce
černých bratří v horké Africe,
živ buď Machar, cikán, negr černý,
a přec vlasti české rodák věrný!

Realistická mravověda křičí k nám v 6. povzdechu knížky, kde jedno z nejkrásnější mravných naučení zní:

Humanismus dějinami letí.
Poručme se Pánu Bohu, děti!

Ztlučeli ti Němec paličku,
obrať se a dej mu hubičku!
Překypíli někdy krev ti všecka,
odstěhuj se radši do Turecka,
tam se nemůže ti stát nic zlého.
Allah je Allah
a Masaryk prorok jeho.

Rozumí se, že v Satirách také nakreslen promyšlený program pověstného exorgánu lidomilsko-židovského:

Čas.

Synu, praktický buď každou chvíli,
přispěj na denník, to vede k cíli.
Uznej, co se týče Hilsnera,
že je to jen česká pověra.
Masaryka cti a Pána Krista.
Česky mysli, česky pij a jez.
Na sebe nic nikdy nepověz.
Bůh Otec byl první realista.

Lichotivá to podobizna umravněného Času, který statně k vítězství vede pravdu, kde se nevyplácejí tučné lži. Čas není kramář, chraň Bůh! Kramář prodává v malém, ale Čas handluje se lží, podskoky i nudou jen ve velkém. *J. S.*

Výpravná proza.

Záhadné hlubiny lidského srdce vždy vábily tvůrčí duchy, aby v nich pátrali po látce k výtvorům uměleckým. Ať se lety vkus jakkoli změní, ať nabudou vrchu ta neb ona hesla, lze se domnívati, že tento pramen látek nikdy nevyschne, nikdy se světu neomrzí. Postaralať se o to sama přirozenost naše, aby díla, jež mají v nás způsobovati jisté zvlnění citové, především na citových stránkách člověka se zakládala a chladný rozum, byť jeho panství na světě čím dále tím zřejměji se jevilo, teprve v druhé řadě přibírala za vlivného činitele. Přes to rozumí se samo sebou, že právě zde nejvíce bude záležeti na tom, aby spisovatel z tůně látek nesčetněkrát přebraných vážil tak, aby již předmětem samým co možná udeřil na nové cesty. Část úspěchu již tím bude pojištěna, a přistoupíli k tomu také samostatné pojetí a svérázné zpracování zvolené látky, možno předvídati plný zdar díla vskutku cenného. — Takto asi vedl si M. A. Šimáček v novém románě svém, nazvaném *Lačná srdce* (nákl. F. Šimáčka, str. 502). Dílo hlásí se již nápisem do bohaté skupiny děl všech literatur, které jsme se právě dotkli. Dovedlli si autor právě na tomto poli dobyti kus půdy v pravdě nové a zcela své, podařiloli se mu rázem upoutati náš zájem a živiti i zmocňovati jej postupem vypravování a vrývajíli se nám jeho postavy v pamět jako zdařilé výtvory plastikovy, svědčí to vše jistě o nevšední, neumdlévající mistrnosti jeho péra jakož i o jaré síle tvůrčí, směřující stále výše.

Hrdinou Lačných srdcí v podstatě jest jediný Erazim Holan, jenž také ve stavbě románu jest pilířem stěžejním. Šestatřicetiletý

muž tento má dost pestrou minulost; zmítal jím život, vlastní vášně poháněly jej, nedávajíce mu klidu, silný duch pudil jej k odboji proti řádům, na nichž usnáší se společnost, spravující se obvyklými kompromisy, výborné nadání duševní zavádí ho k cenné práci, která však záhy se mu zošklivuje, nevidouc určitého cíle. V mladém věku Erazim počne ubíjeti svého ducha a podkopávati zdraví pustým, nespořádaným životem. Srdce jeho prahne po lásce, touží po ženě, která by sytila neukojený hlad jeho vznětlivých smyslů a byla žití jeho útěchou i ozdobou. Tužba ta nebyla splněna v manželství, jež před lety z nerozvážnosti byl nucen uzavříti a jež smrtí nevěrné ženy bylo rozloučeno. »Nespokojený, nešťastný, den ze dne se živící a den ze dne se ubíjející člověk« — Erazim zhusta pátrá po příčinách tohoto stavu svého a shledává jich několik. »Prvou, že měl v sobě prudkou, pěnivou krev svého děda z matčiny strany, Jana Petara, druhou, že mu matka zemřela, když mu bylo sotva pět let, a že otec znova se oženil s tou vysokou, kostnatou, odměřenou, ale zámožnou paní, jež byla pravým opakem jeho matky a jíž nikdy nemiloval,« a konečně třetí, že se seznámil s nebožkou ženou. O tom, že základní rysy jeho povahy jsou zděděny, je pevně přesvědčen a v tom přesvědčení utvrzuje jej jak odchylnost nevlastních bratří, tak shoda jeho s rodnou sestrou Danielou. »Daniela je také taková bytost neupokojená a žíznící, plná revolt proti poutům, kteráž však zlomiti a odhoditi nemá odvahy.« Té odvahy však dlouho nemá ani on sám, Erazim; posléze však hledí si ji získati stůj co stůj. Rozbolavěné, rozjitřené nitro jeho nedá se již uzdraviti léky obyčejnými, a to tím méně, že chorý muž ozdravěti nechce, protože zevrubnou, často do podrobna opakovanou analysou svého stavu dospěl ku pohrdání životem a touze po smrti. Nevida východu ze spleti svých útrap duševních, odhodlá se sáhnouti si na život. Náhodou jsa zachráněn a vyváznuv z těžké nemoci, za níž se probil novými převraty duševními, zkusí ještě jednou čestně žíti doufaje, že hlad jeho srdce přece bude v dozírné době ukojen. Po různých zápasích a těžkých krisích naděje ta konečně se splní a Erazim dochází v spokojeném manželství úkoje srdci i bezpečného přístavu pro rozvoj nového života. Splněná tužba na konec odzbrojuje i pevnou, od autora zde se zvláštním důrazem pronášenou (a ovšem i životem potvrzovanou) theorii dědičnosti.

Erazim tedy svými vnitřními boji a životními příběhy potvrzuje pozorování, jež činí přítel jeho Budina, muž účelné práce i opravdové spokojenosti, plynoucí ze šťastného sdružení podmínek, potřebných k žádoucímu rozvoji. »S úkojem srdce,« praví, »roste síla, bez něho odtéká krev, nebo se degeneruje. A kdo to necítí, u koho tak není, nežil plně, nepoznal celé bohatství žití.« Potvrzení toto je základem románu, který jinak nikterak není thematický, k němu míří všecky souběžné nitky jeho děje. Děj ten, jak ještě ukážeme, není příliš hojný, ale přece má tolik členitosti, aby čelná idea podružnými živly byla sesílena a stavba románu aby ladnou jednotností těchto vedlejších činitelů nabyla umělecké působivosti. Potvrzujeli však Erazim autorovu ideu kladně, potvrzuje ji sestra jeho Daniela se stránky negativné. Také Daniela, s Erazimem stejně dědičně zatížená, marně hledala

v manželství toho, po čem toužilo její srdce. Nedostavila se k ní spokojenost, ač si dlouho náležitě neuvědomila, která jest příčina její rozháranosti a nespokojenosti. Konečně jí Erazim otevřel oči, odhaliv před ní roušku s nitra vlastního, a náklonnost k obratnému ctiteli Lamačovi dovrší v ní sílu k zjevnému odboji proti všem ohledům a úvazkům společenským. Daniela opustí muže, prostého živnostníka, který nerozumí jejím citům, a je v cizině šťastna s milencem malířem. Domnívá se, že nalezla plné upokojení planoucích tužeb svých, ale sklame se bolestně. Lamač není muž hlubokého citu, který by se dovedl trvale k ženě upoutati. Jeho zásadou jest: »Buď bytostí dneška, žij, co život dá!« Jest »přesvědčen o zbytečnosti shonu a bolestných zápasů, odhazuje netrpělivost a plně se odevzdává slunci, když svítí, ale netruchlí, když zajde, naopak klidně vyčkávaje nového útoku jeho záře.« Jemu záhy se omrzí poslouchati stále jednu píseň. Daniela seznavši pak, že se Lamač od ní odvrátil k ženě jiné, skončí po krátkém štěstí dobrovolně svou pouť životní. Poznavši bohatství citového života, nechce, nemůže žíti v chudobě, volí raději smrt.

Jako ve Světlech minulosti a v dramatě Ztracení, obírá si Šimáček i v Lačných srdcích za základ práce zajímavé stavy duševní, jež pozoruje na několika význačných osobách. Nejsou to typy, představující snad široké vrstvy společenské, ale nejsou to také zrůdní jedinci, nápadné výjimky v massách lidstva. Jeho románoví hrdinové odlišují se od průměru svého vrstevnictva především hojností duševních strázní, vyznačujíce se jinak plnou mízou životní a všemi podrobnostmi skutečného života. Autorovi nejde při nich jen o vnější příběhy, o napínavý děj, nýbrž spíše o hluboký podklad myšlenkový, který nepůsobí toliko prchavým dojmem, nýbrž jímá trvale a učí čtoucího všímati si bedlivěji světa a zvláště svého okolí. Nespoléhaje na laciné effekty vnější, Šimáček obrací naši pozornost do nitra předváděných postav a stopuje jejich procesy se svědomitostí a bystrostí zkušeného lékaře, jehož oku neunikne ani nejmenší symptom, z něhož by bylo lze souditi o stavu pacientově. Při tom pak jest třeba vytknouti, že analyse jeho nejsou samy sobě účelem, nýbrž jen prostředkem k cílům důležitějším, pročež se nám nikde neznechucují, nikde se násilně netlačí do očí. Zde pouze připomínky o dědičnosti Petarovské krve přáli bychom si míti poněkud obmezeny. Autor obratně získává svým hrdinům naši sympathii; líčí je tak, že jim zcela rozumíme, jejich rozpory pochopujeme. Daří se mu to tím snáze, že v práci jeho jest mnoho nejen promyšleného, ale i procítěného a bolestně prožitého. — Také bezvadná, pečlivá stránka slovesná svou obsažností a přiléhavostí k myšlence zasluhuje chvály.

Ant. Sova opatřil své *Povídky a menší črty* (nákl. Hejdy a Tučka, str. 236) předmluvou, v níž čtoucího upozorňuje, že bude tu čísti »práce vesměs staršího původu.« (Črty tyto vznikly v letech 1889—1899.) Autor míní, že »jsou dosud zajímavým dokladem bojů, kterak hledány byly nové mety umění. Mnoho spodních, sotva viditelných pramenů teče pod písčitými a kamenitými partiemi, jež Bůh ví co chtěly tenkrát povídati. Ale i mnohé stojí za to, aby přečteno bylo zasvěcenými i nezasvěcenými do tajemných vývojových

dob české prozy a aby dochována byla v knize po rocích i tato rozvojová faze.« — Laskavý čtoucí pozoruje, že tato slova svědčí o jakémsi sebevědomí, jež ceteris paribus může v nás způsobovati dobrý dojem. Vždyť rádi vídáme bujarost a sílu, která si mnoho troufá, jsouc si vědoma, čeho se může odvážiti. Háček však má takové sebevědomí, pokud je veřejně prohlašováno, ten, že bezděčně zvyšuje čtenářovo očekávání, předpovídajíc mu, že zde nalezne krmi zvláště výbornou, jaká se duším zasvěceným i nezasvěceným nestrojívá všedního dne. Možná, že Sova nezamýšlel svého čtenářstva naladiti tímto způsobem, možná, že vší předmluvou svou snažil se jenom usnadniti klopotnou práci literárním historikům, kteří se budou zabývati nejen jeho verši, ale ovšem i prozou, ba možná, že poddal se toliko modě některých kruhů literárních, z nichž ani sebe menší spiseček nenastupuje na pouť do světa bez předmluvného listu průvodního. Ať však věc má se jakkoli, zdá se nám, že by se tato kniha Sovova byla dobře obešla bez uznalých slov svého původce. Co je v ní dobrého, vycítí soudný čtenář sám, a jeli co chatrného, ani sebe hezčí předmluva toho nezachrání od zaslouženého zapomenutí.

Kdo by se v knize Sovově po úvodních slovech svrchu citovaných nadál čehosi výminečně neobvyklého, sklamal by se. Kniha v celku ovšem svědčí o pokusích, jež autor činil v různých genrech povídkových, k nimž vybíral si látku v pravdě rozmanitou. Svědectvím těch pokusů, jež hledaly ne snad nových cest české povídce (o to se snažili jiní již před Sovou a to s výsledky mnohem patrnějšími), ale určitých, sobě svědčných cest proze autora samého, jest i styl Sovův, jemuž bychom v některých z těchto črt přáli více osobité síly, více plastické výraznosti a méně mlhavosti. Autor sahá tu po látce do víru hlavního města a vylovuje ze spodních vrstev jeho figurky plné drsného verismu, ať už jde o proletáře rázu Ronzova, ať o duchaprázdnou »zlatou mládež,« dostavující se ku produkcím hudebních ústavů. Jinde zabíhá na zastrčený venkov a zachycuje tam drobné úlomky z pestrého kaleidoskopu, v němž se tam projevuje úporný zápas o život. Vyslovený realismus, takořka okreslený z životní všednosti, místy přelévá se v bezvýrazné výlevy lyrické, jež bychom odtud odkázali nejraději k nějakým básním v proze, kdežto jakési lyrické podbarvení v Kastě živořící, jádru vší knihy, má své místo a přispívá platně k úspěchu pěkné, zajímavé povídky. Snášíť se zde vhodně jak se scenerií parků a intimitou maloměstských zátiší, tak s měkkou, neodhodlanou a nerozhodnou povahou Viktorovou. Také drobná kresba Rozvíření samotářských strun vyznačuje se tímto lyrickým zamžením, jež tu zvlášť pěkně sluší postavě venkovského učitele, kterého čítáme k nejzdařilejším figurkám této knihy. Duševních převratů Sova nekreslí s úzkostlivou svědomitostí; spokojuje se spíše hotovými projevy jich, než by vyhledával jemných nitek, z nichž se upřádá pevná výslednice činu. Jest to zřejmo i z jiných kreseb i z črty Tragedie myslivny, jež jsouc zde dobou vzniku poslední v řadě, vyniká obratným zpracováním a při vší stručnosti ostře kreslenými charaktery. — Pokud se slovesné stránky týče, upozorňujeme na nesprávné tvary: »míhali se molýl*e*«

(str. 35.), »lid*i* se rozešli« (str. 181.) a na zbytečné instrumentály: »byla tak mladičkou,« »ta je jinak veselou« (str. 220.).

F. V. Vykoukal.

Polské překlady z českých básníkův.

Jaroslav Vrchlicky i inni: Ballady, legendy i t. p. Tłomaczył z czeskiego Konrad Zaleski. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1904. — Dlouho a dlouho po Mickiewiczovi, po Słowackém a po Krasińském zaznívala poesie velkých básníků polských i jich epigonů pouze od Visly a Němnu k nám, jak původním hlaholem tak i v rouše českého slova, jež vycházívalo dychtivě a vděčně na luhy bohaté severnější posestrimy Polsky, aby seznámilo s poklady poesie její široké vrstvy českého národa. Z polské strany se v té příčině dlouho nic nedálo navzájem. Poesie naše ovšem později než polská rozvila se květy nehynoucí vůně, ceny trvalé; ale kdy by nebylo několika nemnohých šlechetných přátel našich, znatelů jazyka i literatury naší v Polsku, byla by nejlepší poesie naše ještě podnes věcí sotva poznanou a snad neznámou v širších než literárních polských kruzích. Dnes, kdy dávno přebásnili nám Mickiewicze na česko Eliška Krásnohorská s Jaroslavem Vrchlickým, Otakar Mokrý Słowackého, František Kvapil Krasińského, kdy nám Vrchlický a Kvapil česky vyzpívali Asnyka, Kvapil a jiní Konopnickou, Tetmajera, Rydla, Gomulického, — kdy i nové polské drama veršované vítězně si otevřelo Národní naše divadlo, jest věru svrchovaně na čase, aby i naše česká poesie, tlumočená po polsku, zdomácněla aspoň nejlepšími svými zjevy v současné společnosti polské.

Děje se to za posledních let v skutku hojněji a pozorněji, ač zdaleka ještě ne tak, jak zasluhuje náš nynější literární rozvoj. Proto velmi si vážíme překladatele tak pilného a tak patrně vědomého, co kde máme nejlepšího, jako jest Konrad Zaleski, jenž nás — po svých dřívějších překladech z J. Nerudy (Písně Kosmické a jiné), z J. V. Sládka (Úryvky básní) a ze Svatopluka Čecha (Petrklíče) — nyní zase překvapil novým svazkem polsko-české práce poetické: »Ballady, legendy i t. p.« Jaroslava Vrchlického a některých jiných básníkův.

Jisto jest, že čím větší mistr básnického slova, tím navzájem nespornějšího mistrovství je třeba jeho překladateli, nemáli z uměle sestavených řádkův a slok vyvanouti sama duše básně, vůně a chuť, ony jemné odstíny poesie tak těžko postižitelné v druhém jazyce a tak snadno vyplašitelné rukou, jež sama prvotně jich nepoutala k slovu verše. Nic není vzácnějšího pod sluncem nad překladatele, jímž by autor básník plně byl uspokojen. Nesnadno říci, jak bude spokojen polským svým tlumočníkem náš básník »Twardowského;« nám by zbývala vedle vděčného ocenění záslužné práce přece jen tu i tam poznámka a do budoucna tužba některá. Je na místě tím spíše, že vážený překladatel (jak nám přítomnou knížkou mile opovídá) chystá do tisku překlad celé řady jiných ještě prací českých, na př. Heydukův Dědův odkaz, Legerovo V zátiší a další básně

Vrchlického, zejmena celého »Twardowského,« z něhož do přítomné knihy pojata jest toliko ukázka.

Radili bychom snažně k větší ještě pozornosti v pronikání originálu, k větší přesnosti v postihování a tlumočení původní myšlenky. Méně volnosti nechť si ještě měří pan překladatel při znamenité plynnosti svých překladův. Jsou případy, kde volný obrat nevadí, kde je doplněním, pravým přebásněním autora, ale to se nesmí nikdy díti na úkor myšlenky původní. Uvedu hned doklad nad jiné závažnější. Známé závěrečné verše k čarokrásné Nerudově »Balladě horské« se v překladě naprosto nekryjí s myšlenkou mistra našeho. Zníť originál:

»Podnes *mají* v horské vísce obraz Trpitele,
nemá rány ve svém boku, nemá trnu v čele,
bílá lilje v ranní záři po celičkém těle.«

A v překladu p. Zaleského čteme:

»Dotąd, *w maju*, choć ubiegło łat od cudu wiele,
Giną naraz wszystkie rany na Chrystusa ciele,
Co spoczywa pod ołtarzem w górskim tym kosciele.«

Omyl povstal tu patrně nesprávným čtením původního textu Překladatel četl a tlumočil »v máji« místo »mají.« Odchylka od originálu zdá se snad nepatrnou, ale není. Oč krásněji je vytčen zázrak u Nerudy: jednou a navždy vyšší mocí změněný krucifix ve vesnickém kostelíku — než jak by vysvítal z překladu. — Nebo dále u Nerudy v »Zimní balladě:«

»Nad silnicí *trojram* lysý,
na něm čtyři chlapi visí.

ale v překladě p. Zaleského:

W górze, między *dwoma slupy*
Cztery drabów onych trupy.«

Náš pojem i obraz šibenice z překladu zcela se vytratil, čímž představa pozbyla valné části své bizarnosti. Místy jsou pohodlnějšímu překladu obětovány krásné, charakteristické obrazy a nahrazeny jinými, otřelejšími, často zcela libovolnými. Tak zní na př. závěrečná sloka Zeyerovy »Borovice« česky:

»Zmírala, jak fénix zmírá
v glorii a lesku,
duše k hvězdám všehomíra
šlehla v jasném blesku.

Polsky však slyšíme něco zcela jiného:

Zgasła, niby poseł Boży
U podnoża tronu,
A jej dusza istnieć będzie
Aż do światów zgonu.«

Jinde schází do plného účinku poetického rozměr proti originálu pozměněný, na př. v básni Ad. Černého »Velký pátek;« jinde častěji se vyskytují vady rythmické a zhusta nás ve frási i slově zarážejí bohemismy, slova nová, tvořená ad hoc z češtiny a přidávaná polštině místo obvyklých rčení a výrazů vlastních, tak že je překlad místy bližší češtině než dobré polštině. Ovšem překlady zcela kor-

rektní jsou tu zastoupeny většinou čísel, což svědčí o veliké píli a celkem šťastné ruce u výběru i podání.

Mimo ballady a legendy Vrchlického zastoupeni jsou v knížce ukázkami též Jan Neruda, Julius Zeyer, Svatopluk Čech, Adolf Heyduk, Adolf Černý, Otakar Mokrý, Karel Kučera, Karel Leger, M. A. Šimáček, Ant. Klášterský, Frant. Táborský, Jan Červenka, A. E. Mužík a B. Ptačovský. Kniha věnována jest »Stínům slavné paměti — Edvarda Jelínka a Bronislawa Grabowského.« *Pavla Maternová.*

Hus v cizí belletrii.

Vedle vědeckých spisů a děl souborných, v nichž cizí učenci zabývají se osobou Husovou, vychází arci také řada prací krásné prozy a dramat, v nichž Husovi náleží místo první. Jsou různého rázu a různé ceny.

V Holandsku vyšel nedávno *Johannes Hus. Een tijd- en karakterbeeld;* je to překlad staršího německého spisku Armina Steina (recte H. Nietschmanna) z r. 1895 »Johannes Hus. Ein Zeit- und Charakterbild aus dem 15. Jahrhundert.« Tento svazeček vyšel v Halle jako č. XXII. sbírky obrazů z *německých* dějin, v níž Hus stojí mezi Gellertem, Bedřichem II., Schillerem atd. Je to knížečka na spůsob známých »románů« Krištofa Šmída a Gustava Nýrice pro dospělejší mládež. V celku kreslí Nietschmann Husa sympathicky, arci se stanoviska ryze protestantského; knížka jeho přispěje zajisté k vážnosti Husa u mladých Němců, ale ceny umělecké ani historické přirozeně nemá, ačkoli se celkem drží dosti těsně pravdy dějinné.

Před dvěma léty Adolf Schafheitlin vydal v Berlíně pětiaktovou tragedii *Johannes Hus*, věnovanou domovině Kostnické. Již v předmluvě autor výslovně praví, že nedává Husovi do úst ani jediného slova, jež skutečně řekl, nýbrž pouze to, co říci mohl; že jeho cílem není podávati dějiny, nýbrž poesii. A s toho stanoviska i jeho drama, které arci stůně lyrismem a verbalismem, jest rovněž dílo Husovi sympatické, hold novověkého Kostničana velikému českému mučedníku. Drží se skutečně v mezích historické možnosti a není v celku horší než hojné starší tragédie Husovi věnované.

Docela jiného rázu než obě uvedená díla jest novější práce, která dlouho se táhla čísly mladé ruské revue a nyní vyšla v českém překladě: román *Světla Čech (Světoči Čechii)* od Rusky Věry Kryžanovské (2 díly, str. 327 a 272). Díl prvý obsahuje Pražskou dobu Husovu až do interdiktu r. 1412, díl druhý pak Husův exil, soud v Kostnici, upálení Jeronymovo a děje v Čechách až do vypuknutí válek husitských. K tomu přidává autorka visi kultu Husova a tak zvané »poznámky a vysvětlivky.« Román, dokud ještě vycházel v časopise, byl u nás chválen do nebe; český překlad vyšel jako originál s hrdým nápisem »historický román;« zdá se, jako by česká literatura dostávala konečně dílo, o něž od času Tylova a Herlošova až po Jiráska a básníky moderní marně se pokoušela. Ale při prvním otevření a čtení díla dostaví se nepříjemné sklamání, které roste, čím pozorněji čteme a čím dále postupujeme; a když dočteme, vidíme,

že je to dílo nejen horší nežli všechny naše romány, i nejstarší Herlošovy, ale snad nejhorší z celé belletrie Husovské. Je to krvavý román v nejhorším toho slova smyslu; scházejí v něm jen Jesuité, aby bylo vše dovršeno. Historického není na něm nic, mimo titul a některé výroky Husovy, jež autorka Bůh ví odkud sebrala a jež v díle působí jako blasfemie. Čtenáři postačí obsah počátku. Italianský biskup Brankassis, jenž vozí s sebou sběhlou jeptišku Margaritu dei Angeli, přestrojenou za panoše, přijede r. 1401 do Plzně do domu pana Hynka z Valdštejna. Choť Valdštejnova, rodilá Italianka Giovanna, návodem tohoto svého příbuzného, jenž večer svého »čertíka« (jeptišku za páže přestrojenou) užívá k volné zábavě, otráví pana Světomíra (!) Rabštýna, jemuž lstivý Vlach podvrhne falešnou závěť, dle níž má si syn Giovannin vzíti bohatou dědičku Růženu . . . Čtenář si již domyslí, že tato Růžena má zlato, perly a diamanty v těžké, železem kované truhlici; že tu truhlici ukryje do tajného výklenku, k němuž vedou tajné dvéře, jež se otvírají stisknutím pera; odtud že jde tajná chodba atd. Autorka ovšem také nezapomněla nám na počátku XV. století v Čechách předvésti tajnou mši utrakvistickou, která se koná v lesích, uprostřed hor a skal, v noci, za svitu pochodní, při stříbrném kříži . . . Inu krátce všechno tak, jak to vylíčil rozkošně Sv. Čech ve své črtě »Rrrrbum!« A ještě slovo o těch historických poznámkách: jsou takové, jaké připojovala kdysi Louisa Mühlbachová svým historickým románům z doby Josefa II. Na příklad, ke zmíněnému právě směle vymyšlenému líčení půlnoční mše v lesích přidává citát »Pelzel, Urkundenbuch zum ersten Theile Leben Kaisers Karl IV.,« nebo k slovům Valdštýnovým, že nenávidí Němce, přidává poznámku: »Palacký, Dějiny Čech III.« atd. Je to čirý švindl, při němž nevíš, mášli se diviti více drzosti, s jakou se cituje, nebo nevědomosti, jakou autorka u publika předpokládá. Celá kniha tato má něco podobného s romány Herlošovými; ale Herloš svoje knihy psal před 60 lety a jeho osoby jsou aspoň životné; hrdinové a hrdinky Kryžanovské jsou však prostě loutky marionetní — takové jsou jejich pohyby i řeč. Bylo by urážkou srovnávati kterékoli dílo naší nové literatury s tímto cizím krvákem.

A pro takovou bezcennou knihu u nás všemi prostředky pracuje reklama, a dobrá i znamenitá díla česká jsou takovou konkurencí na domácí půdě dušena a utlačována. *V. Flajšhans.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. března 1904.

Delegace. Říšská rada. Sjezd staročeské strany. Arcibiskup dr. Kohn. — Uhersko. — Francie. — Anglie. — Německo. — † Vannovský.)

Delegace skončily dne 27. února své rokování, jehož průběh byl v obou celkem klidný a hladký. Čeští delegáti užili každé vhodné příležitosti, aby se vším důrazem obhájili stanovisko českého národa

v otázkách zevnější i vnitřní politiky, a tlumočili jeho oprávněné požadavky ve všech oborech státní správy.

Delegát dr. Kramář projevil přízeň českého národa Rusku v jeho boji s Žaponskem. »Celý český národ,« pravil, »stojí svým srdcem i všemi sympatiemi na straně Ruska, jež tak ničemně bylo k válce donuceno. Všecka naše přání vzývají nebesa o požehnání pro zbraně ruské. Nás všecky blaží, že právě za těchto těžkých dnů naše politika dle prohlášení ministrových zaujímá tak upřímné a loyální stanovisko k Rusku a že nikdy už se nebudou opakovati případy z let dřívějších, které naší říši tak velkou škodu způsobily. Naproti tomu loyálnost, kterou zachováváme k Rusku, co se tkne věcí Balkánských, může způsobiti, že velmi mnoho špatných vzpomínek vybledne, a může vésti k vřelému a srdečnému poměru mezi oběma státy, což rozvoji dnešní politiky, celé Evropě a hlavně naší říši přinese nejlepší ovoce.«

Říšská rada svolána na den 8. března, a vláda položila na denní pořádek první schůze nejnalehavější pro ni předmět: osnovu o vojenských nováčcích. Předseda ministerstva připravil se na zasedání velice špatně, neboť neučinil nic, aby dělnost parlamentu umožnil a obstrukci českých poslanců zažehnal. Dr. Koerber podal za čtyřletí svého úřadování přehojně důkazů, že nemá spůsobilosti ba ani dobré vůle, aby učinil konec zmatkům v Rakousku. Jeho jedinou snahou jest udržeti se v křesle, třeba by to stát sebe dráž zaplatil. Osvědčil se nejtvrdším protivníkem českého národa, všech jeho potřeb národních, kulturních, ano i hospodářských, a dal se úplně do vleku Němců, jejichžto přání jsou mu rozkazem. Že čeští poslanci trvají v obstrukci, o to má on největší zásluhu, a vinou jeho, a nikoli českých poslanců jest, že parlament není práce schopen. Předseda klubu českých poslanců dr. Pacák vyslovil se před zahájením říšské rady: »My jsme na boj připraveni, jest jen na rozhodujících kruzích, budeli mír či válka.« Dr. Koerber rozhodl se pro válku v mylném předpokládání, že českou obstrukci přece jen zdolá. Posilovala ho v té naději nedávná volba na Kralohradecku, kde proti sdruženým českým stranám zvolen samostatný kandidát hr. V. Sternberg. Vládní listy projevovaly velikou radost z volby té, která přece byla výrazem nejradikálnějšího smýšlení českého voličstva. Správně vyslovil se o významu jejím dr. Kramář: »To jsou následky čtyřletého ‚smiřovací' politiky nynějšího kabinetu: mírné strany hledí rozeštvati, nejbezhlavější radikalismus vítězí. Ať se jen vláda raduje nad Králový́m Hradcem umírněných stran, stát zaplatí tuto škodolibou radost dráž, nežli snad dnes ještě lze si představiti.«

Úvodem k zasedání říšské rady byly politovánihodné události, za kteréž opět na vládu odpovědnost padá. Již po delší dobu vystupovali němečtí studenti v Praze velice vyzývavě. České obyvatelstvo dlouho jim shovívalo, až ho konečně přešla trpělivost, když německonacionální listy zřejmě se přiznávaly, že účelem okázalých a hřmotných studentských »bumlů« na Příkopě jest demonstrovati pro německý ráz města Prahy. Marně upozorňovány státní orgány na řádění studentů, marně vyzývány, aby mu učinily přítrž: na všechny

výstrahy odpovídaly, že »buml« německých studentů jest jich právem. Když se v neděli dne 28. února konaly v ruském chrámě u sv. Mikuláše modlitby za vítězství ruských zbraní a když po skončených bohoslužbách tisícové nadšeného lidu ulicemi se ubírali, postavili se na Příkopě proti nim němečtí studenti v barevných čapkách a s velkoněmeckými odznaky a chráněni policií chovali se tak vyzývavě, že došlo k bouřlivým výstupům. V zájmu povážlivě ohrožovaného veřejného pořádku obrátil se starosta měst Pražských k policejnímu řiditeli s žádostí, aby bumly rázu zjevně provokačního zakázal, ale dostalo se mu odpovědi, že policejní řiditel to nemůže učiniti, a to následkem »vyšších rozkazů.« Kdežto rektoři obou českých vysokých škol českému studentstvu důtklivě na srdce kladli, aby se všech demonstrací vystříhali, němečtí rektoři schvalovali vyzývavé vystupování německých studentů, chválili je jako neohrožené bojovníky za německou národnost a podněcovali je, aby ve svém »oprávněném« odporu vytrvali. Následky ovšem se dostavily. Příkop a okolní ulice byly po několik dní v poledních i večerních hodinách jevištěm bouřlivých výstupů, které bezpečnostní orgány vládní nedovedly jinak utišiti, než že povolaly na pomoc vojsko. Policie byla neúnavně činná v zatýkání »výtržníků,« ovšem českých, a veliký byl počet zatčených. Čeští poslanci všech stran vydali provolání k českému obyvatelstvu Pražskému, v němž pravili: »Svým klidem a svou rozvahou pomozte nám v těžkém boji proti nynější vládě. Zvůli a pychu německých kruhů v Praze, které soustavně dráždí příslovečnou českou trpělivost, nebude učiněna přítrž pouličními demonstracemi — naopak pod ochranou policie a vojska budou tím vyzývavěji vystupovati, — proti těm účinnou jest jediná zbraň: povalení ministerstva Körbrova.«

Výtržnosti však nepřestaly dříve, až odstraněna jich pravá příčina: jakmile němečtí studenti po uzavření semestru svůj vyzývavý buml zastavili, nastal v Praze ihned klid. Ačkoli Němcům v Praze nebyl ani vlásek zkřiven, psaly německé listy o ukrutném prý jich pronásledování a týrání, a po městech ve zněmčeném území v Čechách a také v Brně a ve Vídni páchány sveřepé násilnosti na českých menšinách; tam se státní úřady nestaraly o zjednání pořádku způsobem tak rázným jako v Praze. Vrcholem německých sveřepostí byl útok na českého umělce Kubelíka v Linci. Když Kubelík v tamějším obchodním spolku koncertoval, podnikly davy útok na dům, vnikly do koncertní síně, přerušily koncert povykujíce a rozbíjejíce okna i zrcadla. Kubelík jen s těží vyvázl z nebezpečenství. A to policie napřed věděla, co se chystá.

V ovzduší nad míru dusném sešla se dne 8. března říšská rada; zasedání zahájeno interpellacemi z české i německé strany v příčině Pražských událostí. Dr. Koerber měl obvyklou úvodní řeč, která jako všechny jeho předešlé řeči oplývala frásemi. Nepronesl ani jediné nové myšlenky, ani jediného návrhu na ozdravení parlamentu a zjednání lepších poměrů v státě. Aby si získal Vlachy, oznámil, že vláda se odhodlala zříditi vlaskou právnickou fakultu v Roveredě; ale tím neuspokojil Vlachů a popudil Němce: Vlaši žádají zřízení celé vlaské university v Terstu, Němci pak protestují proti jakékoli neněmecké škole v Tyrolsku a ohlašují nejrozhodnější odpor proti zřízení třeba

jen jediné fakulty vlaské. Dovednost náčelníka vlády dr. Koerbra i zde se osvědčila.

Na dotazy v příčině Pražských událostí odpověděl, jak se od něho očekávati dalo: příznivě pro Němce. Tvrdil, že události byly způsobeny tím, že se část českého obyvatelstva — jednotlivými českými časopisy prý popichována — dala strhnouti k útokům na německé studenty a prohlásil, že oběma národnostem jest zaručena stejná ochrana a že vláda jest pevně odhodlána všemi prostředky, jež má po ruce, udržeti pořádek — v Praze! O udržení pořádku v městech německých opatrně se nezmínil. — Dru. Koerbrovi odpovídal dr. Herold, jenž vylíčiv nestranně průběh událostí prohlásil, že Pražske demonstrace byly nastrojeny a že jich následky jsou namířeny proti českému národu. »Nevěřím tomu,« pravil, »co předseda ministerstva řekl, že oběma národnostem jest zaručena stejná ochrana. Jsem naopak přesvědčen, že Pražské úřady samy poznaly, že by bylo bývalo lépe, kdy by němečtí studenti bumlu zanechali. Následkem vyššího pokynutí musel se však tento buml konati, neboť policie a vojsko musely vytáhnouti, *aby opět byla poskytnuta příležitost k hrdinskému* zakročení proti Čechům.« Zcela jinak odpovídal dr. Körber na interpellace stran výbuchů německé zuřivosti ve Vídni a v Linci. Předseda ministerstva neostýchal se německé násilníky omlouvati, a tím ovšem nevyvracel šťastně tvrzení českých poslanců, že jest intellektuálním původcem výtržností.

Při debatě o prohlášení ministerského předsedy němečtí poslanci nejsurovějším spůsobem napadali české poslance i celý český národ, a předseda sněmovny nic proti tomu neučinil. Prohlášení vzala většina na vědomost, načež čeští poslanci pokračovali v technické obstrukci. Strany protiobstrukční radily se o prostředcích, jimiž by českou obstrukci udolaly, ale to mělo pouze ten účinek, že také slovinští, charvátští, rusínští, ano i vlašti poslanci počali se kloniti k taktice české Za předsednictví dr. Pacáka konaly se pak porady poslanců těch o společném postupu. Ve sněmovně prohlásil dr. Kramář: »Němci vidí v české obstrukci zločin. To je směšné stanovisko. Co se týče potlačení obstrukce, nedosáhne se zamýšlenými zostřenými prostředky ničeho. Zkuste, co chcete, naši obstrukci nepovalíte. Podnikneteli něco proti jednacímu řádu, podkopete půdu sami pod sebou. Na naše umdlení nesmíte počítati; i kdy bychom chtěli, nesmíme zemdliti a nezemdlíme!«

Strana staročeská konala dne 13. březnа po několika letech opět sjezd svých důvěrníků, a to za značného účastenství zejmena z venkova. Sjezd konal se poprvé bez dr. Riegra, jemuž předseda dr. Mattuš věnoval vřelou vzpomínku, projevil za souhlasu celého shromáždění zármutek nad odchodem jeho a vyslovil mu nehynoucí vděčnost za všechno, co pro národ vykonal. V zahajovací řeči své uvedl dr. Mattuš s politováním, že staročeští důvěrníci sešli se v době málo potěšitelné co do pokroku naší národní věci v posledních letech. Pravil, že rozvoj politický, kulturní a hospodářský vykazuje málo význačných momentů, které bychom mohli s uspokojením zaznamenati, a že spíše možno nynější situaci našeho národa označiti za stagnaci, která, nepřinášíli skutečné škody, zajisté jest povážlivou

již tím, že na jiných stranách vidíme pokrok, za nímž my zůstáváme pozadu, že vidíme desorganisaci národa a rozštěpování v strany s pochybnými cíly, nechuť k účastenství v politické práci a na konec lhostejnost k tomu, co snad přijde. »Vidíme, že porážka strany národní nezabezpečila vítězné straně vládu neobmezenou, jakož vůbec v politickém životě stále se měnícím žádná strana nemůže počítati na stálé a výhradní vedení. Avšak poměry, jaké se u nás tvoří na počátku nového století, jsou trudnější, než by se byl kdo nadál při odstoupení naší strany. Drobení národa v politické strany dostoupilo míry až povážlivé, hesel, za nimiž vybízí se národ, provolává se tolik, že se nelze diviti, povstávali z toho zkázyplný zmatek v myslech lidu.« Národ český má míti representaci, která by předčila nad každou jinou, a těm, kdož chtějí říditi osudy národa, svědomí a blaho lidu ukládají povinnost, aby voličům navrhovali jen muže nejlepší. Co se týče volebního práva, pravil dr. Mattuš, jest strana staročeská za jedno v tom, že právo voliti do zákonodárných sborů sluší rozšířiti přes meze, jež nynější zákonodárství klade, ale že strana není přívržencem všeobecného a rovného hlasovacího práva, a to nyní mnohem méně, než kdykoli dříve, poněvadž některé volby v poslední době provedené ukazují, jak by asi vypadala representace českého národa zvolená za principu všeobecnosti a rovnosti. Národ český nemá se zřetele pouštěti své poslední a ideální cíle, ale v době tak pohnuté, jako jest nynější, sluší odložiti na čas, čeho by jen nasazením všech sil a v tuhém boji bylo lze dosíci, a třeba jest obrátiti vše snažení k tomu, co nám jest nejbližší a co na ten čas nejvíce jest ohroženo. O parlamentní obstrukci vyslovil se řečník, že jakožto zamezení vší parlamentní činnosti jest pouhou negací ústavnosti. Česká obstrukce byla nutný následek obstrukce německé, jejímuž diktátu se státní správa podrobila. Čeští poslanci dojista ve vhodném okamžiku obstrukci zamění positivní prací ve všech oborech státní správy; kdy se to stane a za jakých podmínek, to dlužno ponechati klubu poslanců českých na říšské radě, tím spíše, že nesúčastněným v přímé parlamentní práci nikdy nelze posuzovati, který taktický krok a v které příhodné době učiniti třeba. — V debatě promluvil prof. dr. Bráf zevrubně o nynější situaci. Žádal, aby program staročeské strany byl podroben revisi a přispůsoben pokroku doby. Na ten čas pokládal za nejdůležitější nejprve intensivní využitkování všech politických institucí od nejvyšších až do nejnižších v posledním koutku vlasti ke kulturnímu a hospodářskému prospěchu národa. Za další nezbytnost považoval obmezení všelikých ryze politických sporův a strannického třídění na pole voleb a akcí parlamentních, tedy jinými slovy, vyloučení všech politických dělidel ze všech jiných oborů národní práce. Pak varoval před politikou ulice, která nikdy nám nepřinesla prospěchu, a před politikou ideologicko-doktrinářskou. Českým myslem se státoprávní ideál nevyrve, ale v tom je politický pokrok a nikoli úpadek, když proniklo už valnou měrou poznání, že k dosažení tohoto ideálu jest na naší straně potřebí více síly a moci. — Sjezd schválil usnesení výkonného výboru, jímž přistoupil ke shodě se stranami svobodomyslnou a agrární, dal výboru plnou moc, aby poměr k těmto stranám dle potřeby upravoval, a uložil

mu, aby se záhy postaral o tužší organisaci strany a zřízení důvěrnických sborů v krajinách, kde jich dosud není. Po obnovení výkonného výboru na tři roky sjezd zakončen. Starostou zvolen dr. Mattuš.

Olomoucký arcibiskup dr. Kohn konečně z úřadu svého odstoupil. Sbor kardinálů, jemuž vyšetření stížností na něho podaných bylo svěřeno, uznal jich oprávněnost, a dr. Kohn se k domluvě papežově vzdal správy arcibiskupství. Tvrdostí a příkrostí svou odcizil si kněžstvo a také lid, z něhož pochází. »Buď ohnout nebo zlomit,« píše o něm katolický list, »v tom vězí jeho tragická vina, příčina jeho pádu. On nerozuměl světu a svět nerozuměl jemu, jedno nedorozumění následovalo za druhým a přicházel přehmat za přehmatem.« Dr. Kohn byl jedenáct roků arcibiskupem, a jeho působení zůstane v neblahé paměti jak u kněží, tak u všeho lidu. —

V Uhersku nastal překvapující obrat. Když sněm počátkem března se opět sešel, nebylo téměř naděje, že nastanou klidnější poměry. Hrabě Tisza chystal se již k nejostřejším prostředkům na přemožení obstrukce a podal sněmu předlohu na změnu jednacího řádu. Tu opposice, uváživši všechny okolnosti, prohlásila, že upustí od obstrukce, když Tisza odvolá předlohu; Tisza to učinil, a opposice obstrukci zastavila. Tím skončena dlouhá, vleklá krise, za které padly dva kabinety. Sněmovna nyní předlohu o nováčcích, na níž vládě tolik záleželo, schválila v druhém i třetím čtení a přistoupila k jednání o rozpočtu.

* * *

Ve většině evropských států se zbrojí, námořní i pozemní branné síly se doplňují. Všecky státy prohlásily sice svou přísnou neutralitu za nynější války, ale každý se chystá, aby k válce byl připraven, poněvadž jsou vážné obavy, že by válka rusko-žaponská mohla i v Evropě způsobiti zápletky. —

Francie nevychází z rozčilení. Veliké rozhořčení způsobil vůdce socialistů Jaurès, když se co nejrozhodněji vyslovil proti allianci s Ruskem. Uvážíli se, že Jaurès náleží k nejhlavnějším sloupům nynější vlády, není jeho výrok bez významu, a právem vytýkají mu francouzské listy, že vzhledem k nynějším snahám Německa sblížiti se s Ruskem obstarává prospěch krále pruského. Kabinet Combesův utrpěl citelnou porážku. Jeho předloha o zrušení řeholního vyučování byla sněmovnou valně změněna. Osnova navrhovala, aby vyučování od řeholníků postupně do pěti let bylo odstraněno, ale posl. Cailloux navrhl dobu desíti roků. Předseda ministerstva se tomu co nejrozhodněji vzpíral, ale sněmovna přijala návrh Caillllouxův většinou jedenácti hlasů. Ježto proti kabinetu hlasovala i část jeho přívrženců, považuje se jeho postavení za otřeseno.

Afféra Dreyfusova objevila se opět na obzoru. Kasační soud uznal návrh na revisi procesu za odůvodněný. Ačkoli vládní listy prohlašují, že tentokráte bude celá záležitost zbavena vší příchuti politické, jeví se v Paříži a v celé Francii už nyní značné vzrušení myslí.

V Anglii nastala ministerská krise; kabinet Balfourův valem pozbývá půdy. Za nástupce Balfourova označuje se earl of Spencer, liberál. Nynější vláda nedovedla ani upraviti rozháraných vnitřních

poměrů a zaceliti těžkých ran, jež Anglii válkou jihoafrickou byly zasazeny, ani v zahraničné politice zjednati si váhy. Kolísavost Balfourova vůči celní politice Chamberlainově odvrátila od něho velikou část vládní strany, tak že již v dolní sněmovně nemá spolehlivé většiny.

Psalo se, že prý anglický král Eduard požádal ruského velevyslance při svém dvoře, aby carovi podal »palmu míru«. Hraběti Benkendorffovi bylo dojista za těžko přesvědčiti cara o mírumilovnosti Anglie, ježto všecky okolnosti nasvědčují tomu, že Anglie dohnala Žaponsko k válce, ač se tvářila, že se snaží o zachování míru. S vypuknutím války jistě počítala a hodlala jí vykořistiti. S těží by byla podnikla výpravu do Tibetu, kdy by se nebyla spoléhala na to, že Rusko bude příliš zaměstnáno na dálném východě a nebude se jí moci postaviti s úspěchem na odpor. Tak se odvděčila za neutralitu, kterou Rusko zachovalo za války burské! —

V Německu veliké vzrušení vzbudilo usnesení spolkové rady, jímž se zrušuje § 2. známého zákona proti jesuitům, na jehož základě vláda mohla německým členům tovaryšstva Ježíšova vykázati nucený pobyt v některém místě. Říšský sněm usnesl se opětně na zrušení paragrafu toho, ale spolková rada nikdy nechtěla usnesení schváliti, až to učinila nyní, a to, jak se praví, aby katolický střed v říšském sněmu učinila povolný k vládním požadavkům v příčině válečného loďstva. — V Hanoveru zemřel polní maršálek hrabě *Waldersee,* známý vrchní velitel mezinárodního vojska v Číně za vzpoury boxerů.

V Petrohradě zemřel bývalý ruský ministr vojenství a později ministr vyučování *Vannovský* u věku 82 let. Roku 1849 účastnil se ruské výpravy do Uher a v letech 1850—1857 války Krymské; v poslední rusko-turecké válce byl náčelníkem generálního štábu velkoknížete Alexandra, pozdějšího cara Alexandra III. Roku 1881 stal se ministrem vojenství a setrval v úřadě tom do r. 1898, kdy jej vystřídal Kuropatkin, nynější vrchní velitel ruské armády ve východní Asii. Po třech letech car Vannovského jmenoval ministrem vyučování a svěřil mu úkol, aby provedena byla organisace vysokých škol a tím učiněna přítrž častým nepokojům rozjitřeného studentstva. Provedení tohoto úkolu bylo nad síly stařičkého generála, proto po roce odstoupil. Vannovský byl dobrým organisátorem armády a jako ministr osvěty naznačil cesty, jimiž by správa vyučování mohla studenty a jich touhu po akademické volnosti uspokojiti. *Adolf Srb.*

Válka rusko-žaponská.

Válka trvá již na druhý měsíc, a dosud nestala se žádná událost, z kteréž by bylo jen přibližně možno souditi, že by ta neb ona z obou válčících stran se nalézala ve výhodě. Na obou stranách dějí se dosud jen horečné přípravy. »Úspěchy,« jichž Žaponsko dobylo a jež jak Žaponci tak jejich přátelé Angličané a Američané nad

míru nadsazovali, scvrkly se na pouhé srážky bez významu a o »trvalé převaze Žaponska na moři« nemůže býti řeči.

Válečná nehotovost Ruska jest zřejmým důkazem, jak nepravdivé bylo tvrzení nepřátel jeho, že chce válce a ubezpečování cara Mikuláše ohledně zachování míru a dohody s Žaponskem že jsou jen liché předstírání a klamání veřejnosti o pravých záměrech Ruska.

Žaponská vláda, cítíc patrně tíži veliké zodpovědnosti, kterou na se uvalila, rozeslala velmocem obšírný spis, jímž se snaží namluviti světu, že jednání její bylo zcela správné, že byla k válce donucena a že všechna vina spadá na Rusko, které prý se zdráhalo spor smírnou cestou vyrovnati. Vláda ruská nemeškala uveřejniti krátké, ale přesvědčivé vylíčení událostí, jež válku předcházely a z nichž vysvítá, že Žaponsko není v právu a že válku lehkomyslně způsobilo a zahájilo.

Ruský vládní Věstník napsal o tom dne 10. t. m.: »Dne 16. ledna carská vláda, jakmile došly poslední žaponské návrhy, přikročila ihned k jich prozkoumání. Dne 25. ledna se vyslanci Kurinovi na jeho dotaz dostalo sdělení, že car uložil zvláštní komisi, aby žaponské návrhy vzala v úvahu, že komise ta sejde se 28. ledna a že asi nedojde k carovu rozhodnutí před 2. únorem. Dne 2. února nařídil car, aby byla sepsána odpověď s konečnými instrukcemi pro ruského vyslance v Tokiu. Dne 3. února byly místodržiteli Alexejevu zaslány tři telegramy, jež obsahovaly úplné změnění osnovy smlouvy s Žaponskem, dále odůvodnění změn, jež carská vláda na žaponském nároku učinila, a konečně všeobecné pokyny pro ruského vyslance v Tokiu, jak se má chovati při odevzdání odpovědi žaponské vládě. Současně byly odeslány stejně znějící telegramy vyslanci baronu Rosenovi. Dne 4. února, tedy 48 hodin před přijetím zprávy o přerušení diplomatických styků ze strany Žaponska, oznámil hrabě Lamsdorff žaponskému vyslanci, že odpověď byla baronu Rosenovi zaslána. Dne 5. února došla od místodržitele Alexejeva zpráva, že baron Rosen odpověď s návrhy obdržel. Dne 6. února o 4. hodině odpolední odevzdal žaponský vyslanec zcela neočekávaně ministru zahraničných věcí dvě noty, z nichž první oznamovala přerušení dalšího vyjednávání pod tou záminkou, že se Rusko odpovědi na Žaponské návrhy vyhýbá, druhá pak oznamovala přerušení diplomatických styků s doložením, že žaponský vyslanec dne 10. února z Petrohradu odjede. Tyto noty byly provázeny soukromým dopisem žaponského vyslance hr. Lamsdorffovi, *v němž vyslovena naděje, že přerušení diplomatických styků omezí se na dobu co nejkratší.* Téhož dne i místodržitel Alexejev a ruští zástupcové u velmocí telegraficky zpraveni o přerušení styků s Žaponskem a o carském rozkaze v příčině odjezdu ruského vyslance z Tokia. Zmíněná okružní depeše svalovala odpovědnost za následky na vládu žaponskou. Telegram Alexejeva, že tuto okružní depeši přijal, datován jest ze dne 5. února. Ačkoli přerušení diplomatických styků nelze nikterak považovati za současné zahájení nepřátelství, žaponská vláda již v noci na 9. února a pak dne 9. a 10. února, porušivši ustanovení mezinárodního práva, spáchala celou řadu ničemných útoků na ruské válečné a obchodní lodi. Rozkaz císaře žaponského, jímž Rusku válka opověděna, vydán teprve dne 11. února.

Z bojiště dochází spousta zpráv, které však jsou nad míru zmateny a patrně s pravdou se nesrovnávají. Jsou to hlavně zprávy z pramenů anglických a amerických, tedy velice kalných.

Ruská vláda učinila dne 18. února následující prohlášení: »Osm dní uplynulo od té doby, co se celého Ruska zmocnilo hluboké rozhořčení proti nepříteli, jenž náhle zrušil styky s námi a zrádným útokem chtěl dosíci úspěchu ve válce, po které již dávno toužil. Obyvatelstvo Ruska přeje si z pochopitelných příčin rychlou odvetu a očekává dychtivě zprávy z bojiště. Svornost a síla ruského národa vylučuje každou pochybnost, že Žaponsku se dostane zaslouženého potrestání za jeho zradu a za jeho vyzvání k válce, kdežto panovník ruské říše si přeje zachování míru mezi všemi národy. Válečné poměry nutí nás, abychom trpělivě vyčkali zpráv o úspěších našich vojsk, ***kteréžto zprávy nemohou se dostaviti před rozhodujícími akcemi naší armády.*** Veliká vzdálenost napadeného území a přání carovo, aby byl mír zachován, jsou příčinou, že nemohly býti provedeny dlouhé přípravy k válce. Nyní bude to vyžadovati arci drahné doby, aby zasazena byla Žaponsku zasloužená rána, aniž by při tom byla zbytečně prolévána krev, a aby národ, který tak drze válku vyvolal, po zásluze byl ztrestán. Rusko musí tedy s trpělivostí vyčkati událostí v pevné důvěře, že naše armáda vyzvání stonásobně pomstí. Ježto jest ještě příliš daleko do operací na pevnině, není možno dostati brzy zpráv z bojiště. Zbytečné prolévání krve jest také nedůstojno velikosti a moci Ruska. Vlast naše osvědčuje tak pevnou jednotu a tak velikou obětavost pro věc národní, že bude povinností, oznámiti celému národu každou opravdovou novinku z bojiště.«

Výsledek všech dosavadních podniků na moři jest, že obě strany utrpěly havarie a pozbyly několika lodí, ale tyto ztráty nejsou takové, aby jedna nebo druhá strana k větším operacím neschopnou se stala. Trvajíli Rusové na moři v obraně, vysvětluje se to tím, že z rozličných příčin uznávají toho potřebu loďstva svého šetřiti a síly jeho neoslabovati. První bombardování u Port-Arthuru (7. února) provedeno od 15 žaponských lodí a trvalo tři čtvrti hodiny, druhá (24. února) platila pouze ruským lodím mimo přístav, třetí pak (10. března) trvalo přes tři hodiny. Tato trojí kanonáda provedena ze značné vzdálenosti. Při první páleno jen na pobřeží a baterie chránící vjezd do přístavu; tu se i ruské válečné lodi boje súčastnily. Při třetí kanonádě rozdělilo se žaponské loďstvo na dvě části; jedna střílela z veliké vzdálenosti na přístav z předu, druhá stanuvši za poloostrovem Kvantunem metala střely do vnitřního města. Kdežto prvním útokem, jejž Žaponci zákeřně podnikli, způsobeny na ruských lodích značnější škody (které ostatně brzy byly opraveny), neměly následující kanonády nijakého výsledku, což platí též o palbě na Vladivostok dne 9. t. m., kteráž provedena z tak ohromné vzdálenosti, že ruské pobřežní baterie vůbec ani neodpovídaly.

Žaponci vylodili na Koreji už veliké množství vojska a zmocnivše se hlavního města Seulu prohlásili svůj protektorát nad Koreou, čemuž bezmocný císař korejský nemohl odporovati. Angličané i Američané prohlašují vtržení Žaponců na Koreu za oprávněno, ale Rusové

tvrdí, že porušuje základní zásady mezinárodního práva. »Stojíme před alternativou,« píše Novoje Vremja, — »jest Korea neutrální či není? Jeli neutrální, pak jest chování Žaponců bezpříkladnou vyzývavostí vůči všemu, co Evropa za minulé století ve východní Asii vykonala, a celá Evropa musí protestovati. Anebo Korea není neutrální, a v takovém případě budou ruské válečné operace ihned volnější a snadnější, a také to padne na váhu při jednání o podmínkách míru.«

Dopravování ruského vojska na bojiště nyní, co postavena železná dráha přes zamrzlé jezero Bajkalské, děje se mnohem rychleji. První vlak po ledové půdě vypraven dne 1. března, a doprava děje se v úplném pořádku.

Vrchním velitelem veškeré armády ruské jmenován ministr vojenství *A. N. Kuropatkin*, osvědčený vojevůdce. Známý ruský publicista Suvorin vítal jmenování jeho těmito nadšenými slovy: »Car jmenoval Kuropatkina velitelem. Tato slova praví mnoho, mnoho. Jsou výmluvná pro srdce i pro rozum ruského člověka. Jmeno to vyslovovalo se již dávno. Bylo v ústech i v myslích. Znal jsem Kuropatkina ještě jako nevelikého důstojníka. Potom spojovalo se jeho jmeno s jmenem Skobeleva, a rostlo, rostlo. Ve vzrostu tom nebylo žádného oslepujícího ohňostroje, nýbrž cosi klidného, pevného, rozumného, působícího beze všech frásí, cosi, co nepřestávalo pracovati, učiti se a věřiti v rozvoj ruské země a v její veliké úkoly. Kuropatkin jest ruský člověk v plném smyslu toho slova, jenž za své povznesení děkuje svým vlohám a své práci. Kuropatkin, rekovný vojín, který utržil několik ran v bojích, který dokázal svou chrabrost i svůj vynikající um za těžkých pochodů na Balkáně i v Asii, u Geog-Tepe, v Turkestaně, v Kašgaru, zná Asii i Asiaty, že jich lépe znáti nelze. Prozkoumal Alžír, Saharskou poušť, sledoval bitvy a pohyby vojsk. Ve vojenských i námořních kruzích pronáší se jméno 56letého Kuropatkina jako heslo nové doby.«

Zajímava jest otázka, co válka bude Rusko státi. Novoje Vremja činí porovnání s válkou proti Turkům v l. 1877—1878. Tehdy výprava trvala 10 měsícův a stála dva tisíce milionů rublů. Útraty byly proto tak veliké, že válečná pokladna měla k disposici pouze $2^1/_2$ milionu ve zlatě a stříbře a musela všecky válečné potřeby hraditi papírovými penězi, jež byly znehodnoceny. Zmíněný list vypočítává, že nynější výprava proti Žaponcům bude státi nanejvýš jeden tisíc milionů, což ruských financí příliš neobtíží. Nynější stav ruských financí líčí se pak velmi příznivý. Rusko má největší zásoby zlata na světě. Tyto záleží z pokladů na hotovosti v říšské bance uložených (dle posledního výkazu 750 milionů rublů), z pokladničné hotovosti vlády (250 milionů) a z vnitřního oběhu peněz. Poklad zlata stačí k uhrazení papírových peněz ve výši 1050 mil., a poněvadž do konce letošního ledna bylo v oběhu jen 630 milionů rublů tímto pokladem hrazených, může vláda ihned vydati bankovek za 420 milionů.

Naproti tomu jest finanční stav Žaponska velmi nepříznivý; ono spoléhá patrně na přispění Anglie a Ameriky. *Adolf Srb.*

R. 1904. Čís. 5.

OSVĚTA

Kníže Karel Schwarzenberg.

Již jsou tedy všichni na pravdě boží oni mužové, jichž jmena nerozlučně jsou spojena s historií našeho státoprávního hnutí, jehož byli původci, neúnavnými šiřiteli, neohroženými obhájci. Nejdříve odešel nám nezapomenutelný otec Palacký, pak zemřeli hrabata Jindřich Clam Martinic a Lev Thun, roku loňského jsme na staroslavném Vyšehradě pohřbili dr. Riegra a letos na bílou sobotu uložili knížete Karla Schwarzenberga v hrobce u zámku Orlického k jeho předkům. Odešli navždy, a odešli dříve, než národ český dospěl k cíli oprávněných tužeb svých, ale odešli zajisté s přesvědčením, že český národ neustane, pokud jeho státoprávní požadavky nebudou splněny, pokud nestane u mety, k níž oni jej vedli po cestách klopotných . . .

Již roku 1843 hrabě Bedřich Deym, rázný vůdce stavovské opposice v Čechách, přiměl Palackého, aby vybraným členům panského stavu konal přednášky o změnách, které se udály v zemské ústavě české od Ferdinandova Obnoveného zřízení zemského z r. 1627. Přednášky ty konaly se v domě knížete Karla Schwarzenberga (zemřel r. 1858), a býval jim asi též mladý princ Karel přítomen. Palacký pronesl tehdy svůj politický úsudek v ten smysl, že za moderních časů stavovské feudální zřízení (nikoli sama aristokracie) zůstane již nemožným, že však také vyspělá již centralisace státní moci na příště dle zákona polarity nutně bude obmezována mocí veřejného mínění, kteréž nynější civilisace podporuje, a že zvláště mocným činitelem stane se zásada národnosti; a v tomto novém směru přál si Palacký ku prospěchu svého lidu, aby působila česká šlechta.

Símě, jež tehdy Palacký zasil, nepadlo na půdu neúrodnou, ač potřebovalo drahně času, než vzklíčilo a vzešlo. Přišly bouřlivé doby roku čtyřicátého osmého, plné bujných nadějí, fantastických plánův a trpkých sklamání, přešla episoda sněmování Kroměřížského, jež znovu, ale jen na krátký čas naděje oživila, přešla dlouhá chmurná léta zvrhlého absolutismu, jenž každé

volnější hnutí v zárodku dusil a český lid nejsurovějšími prostředky odnárodniti usiloval; po katastrofách, kteréž Rakouskem otřásly až do základů jeho, nastala nová doba, jejíž zahájení budilo oprávněné očekávání, že rozhodující činitelé, poznavše osudný omyl svůj, se vynasnaží, aby tento stát postavili na jedině pevné a bezpečné základy, na základy práva a spravedlnosti.

Když po zavedení nových řádů zástupcové českého národa r. 1861 do sněmu vstoupili, nastalo v české šlechtě záhy hnutí (z počátku jen ostýchavé a vlastních cílů nevědomé) nesoucí se k tomu, aby podniknut byl boj za stará práva této země. Na sněmu českém utvořila se skupina, která se postavila na půdu práva historického, a v čele jejím stáli kníže Karel Schwarzenberg a hrabě Jindřich Clam Martinic.

Z této skupiny vyšlo hned v prvém zasedání památné právní ohrazení toho smyslu, že stavové nebyli pouze držiteli výsad osobních, nýbrž také depositáry a opatrovníky práv zemských, a že tudíž obesláním nového sněmu nemohou činiti nic na újmu práv a svobod království českého a kontinuity jeho osobní bytnosti, posloupnou řadou státních aktů právně zaručené; ze středu skupiny podán také návrh žádosti, aby se mocnář dal korunovati na krále českého, kteréžto žádosti on ochotně vyhověti slíbil.

Skupina tato jala se sbližovati s českými poslanci, rovněž na půdě historického práva stojícími. Avšak sbližování dělo se pomalu, krok za krokem, šlechta hledala jen styky politické, ale národních se vystříhala. Tak se stalo, že tato skupina tehdy ještě nepřistoupila k návrhu Palackého, aby byly odčiněny nesmírné křivdy, jež oktrojovaným (26. února 1861) řádem volení do sněmu na českém národě spáchány byly. Příčinou nepřistoupení bylo patrně, že při návrhu Palackého silně na váhu padal moment národní. Avšak ponenáhlu přicházela šlechta ku přesvědčení, že se nesmí odlučovati od národa a že musí býti s ním za jedno nejen v politických, nýbrž i v osvětových a národních snahách a požadavcích; a kníže Karel Schwarzenberg byl jedním z prvních, kteří zjevně zaujali stanovisko národní a k českému národu jako synové jeho se hlásili.

Při všech důležitých aktech českého sněmu stál kníže Karel Schwarzenberg v popředí. Po jeho návrhu se sněm r. 1866 usnesl, aby adresa — v kteréžto sněm projevoval ochotu podporovati vládu na dráze státoprávních vyjednávání, naznačených v patentu ze dne 20. září 1865, a aby se opřel tomu, by státoprávní individualita české koruny v nějakém novém státním útvaru nezanikla — zvláštní deputací panovníkovi podána byla a kníže byl členem této deputace. Když po pádu Belcrediově baron Beust český sněm rozpustil a při nových volbách ohromným nátlakem toho docílil, že státoprávní šlechta podlehla, podal kníže Karel Schwarzenberg společně s hrabětem Clamem Martinicem zemskému výboru rázný protest proti křiklavým nesprávnostem které se schválením, ano z návodu vlády Beustovy při volbách, se děly.

Za hraběte Potockého při sněmovních volbách zvítězila opět státoprávní šlechta a kníže Karel Schwarzenberg byl členem komise, jež se radila o odpovědi na císařský reskript ze dne 25. srpna 1870, v kterém se slibovalo. že přání, aby se revise postavení království českého k celé říši provedla, bude předmětem bedlivého uvažování, a sněm se vyzýval, aby vykonal volby do říšské rady. Komise usnesla se, aby panovníkovi podána byla adresa a jako podstatná její část pamětný spis, jehož vůdčí myšlenka byla: Království české má přirozené a odvěké právo o sobě rozhodovati, ono stojí v právním poměru k panující rodině, a žádá, aby se stala mezi panovníkem a politickým národem českým smlouva, že poměr ten bude respektován. Kníže Schwarzenberg byl také členem deputace, která pamětný spis s adresou císaři odevzdala. Výsledkem byl reskript ze dne 26. září 1870, v němž panovník prohlásil: »My jsme se na tom ustanovili království tomu znovu nedílnost a neodcizitelnost země nezrušitelně písemně stvrditi, a tak jako u Našich osvícených předků má korunování korunou českou vnitřnímu spojení s národem českým lesknoucího významu dodati.« Reskript vyzýval pak český sněm nanovo, aby bez meškání volby do říšské rady vykonal. Kníže Karel Schwarzenberg byl opět členem adresní komise; v adrese prohlášeno, že sněm věren svému přesvědčení, nemůže a nesmí opustiti půdy právní a nemůže říšské rady obeslati. Odpovědí na adresu bylo nařízení přímých voleb do říšské rady patentem ze dne 5. října 1870.

Nadešel památný rok 1871, kdy národ český již již dospíval vyplnění svých státoprávních tužeb. Dne 12. září 1871 dán jest onen reskript, jímž panovník slibuje, že maje v paměti státoprávní postavení koruny české a jsa si vědom slávy i moci, kteréž tato koruna jemu a jeho předkům propůjčila, uznává rád práva tohoto království a jest hotov toto uznání přísahou korunovační obnoviti. Kníže Karel Schwarzenberg zvolen členem třicetičlenné komise, jíž královské poselství a vládní předlohy k úradě odevzdány, a měl vynikající účastenství zejmena v jednání o článcích fundamentálních.

Tím časem, co komise úsilovně pracovala v plné důvěře, připravoval se ve Vídni obrat. Odpůrcové národa českého spojili se a nasadili všecky páky, a jich piklům jakož i vlivům zahraničným podařilo se ujednané vyrovnání s českým národem zase zmařiti. Ministerstvo Hohenwartovo padlo, a českému sněmu novým královským poselstvím oznámeno, že státoprávní poměry mohou jen s povolením obou sněmoven býti změněny, a zároveň byl vyzýván, aby vysláním svých zástupců do říšské rady »velkému dílu smíření byl nápomocen! . . .«

Reskript ze dne 30. října 1871 odevzdán sněmem opět třicetičlenné komisi, jejímžto zpravodajem zvolen kníže Karel Schwarzenberg. V sedění sněmu dne 8. listopadu jednalo se o návrhu komise. Krátký, ale důstojný byl průběh sedění toho. Kníže Schwarzenberg oznámil, že komise přihlížejíc ke všemu jednání sněmovnímu, kteréž předcházelo, usnesla se sněmu navrhnouti, aby od podání

adresy upustil, volení do říšské rady odepřel a usnesení své ve zvláštní resoluci odůvodnil.

Když zpravodaj za hlubokého ticha resoluci přečetl a nikdo k slovu se nehlásil, promluvil kníže Schwarzenberg krátkou, ale jadrnou řeč. Pravil povýšeným hlasem: »Musel bych to považovati za pouhou smělost, kdy bych chtěl šířiti slov, kdež důvěrníci národa tak významným tichem osvědčili, že směr našeho návrhu přijali za svůj. Tím, pánové, zároveň jste osvědčili své pevné předsevzetí, že vyhovujíce náhledům podaného vám návrhu, chcete a budete chrániti a hájiti státoprávní samostatnost království tohoto, právo koruny, právo krále a nepřetržený svazek států, na základě pragmatické sankce pod žezlem slavného rodu Habsbursko-Lotarinského spojených, že chceme, pánové, hájiti práva tato a chrániti je budeme, co naše síly stačí, nechť stane se cokoliv, *až do těch hrdel a statků.*«

Slova ta, vytrysklá z hloubi srdce, trpkým sklamáním bolestně rozechvěného, způsobila mocný, nezapomenutelný dojem.

Pro český národ nastaly kruté doby, snad krutější, než za dob tak zvaného občanského ministerstva neblahé paměti. V čelo království postaven generál Koller, pretorián nejhrubšího druhu, jenž se jal českou opposici lámati, nic se neohlížeje na právo a slušnost, tak že spravedlivý německý poslanec Heinrich na sněmu českém řádění jeho odsoudil těmito slovy: »V Čechách vládne meč!« Vláda chtíc stůj co stůj dokázati, že Rakousko za nových poměrů hospodářsky utěšeně zkvétá, rozhodla se uspořádati ve Vídni velikou výstavu světovou. Bez Čech to ovšem nešlo, ale o *království* českém neměl na výstavě nikdo zvěděti, i přijata v organisaci výstavy zásada, že komise výstavní nemají býti zřízeny dle jednotlivých zemí, nýbrž dle obchodních komor. Když se dne 1. března 1871 Pražská komise sestoupila, žádal kníže Karel Schwarzenberg jako předseda vlastenecko-hospodářské společnosti, aby buď byla zřízena skutečně zemská komise, nebo aby Pražská komise s delegáty komisí venkovských tvořili komisi zemskou. Když se místodržitel žádosti té opřel, odešel kníže Schwarzenberg ze schůze, a jeho následovali zástupcové ostatních korporací. Dne 16. března obdržela vlastenecko-hospodářská společnost přípis ministerstva orby, kterým se jí nařizovalo, aby se spokojila zastoupením v Pražské komisi. Ve valné schůzi rozšířeného výboru protestoval kníže Schwarzenberg co nejrozhodněji proti ministerskému fermanu, a obrátiv se na přítomného zástupce vlády pravil s důrazem: »Uhrám dána zvláštní komise, ale nám jí dáti nechtí. Uhry mohou býti na výstavě jako celek zastoupeny, nikoli však my, kteří také platíme, a to nejvíce, *my máme býti za své peníze jen okrasou cislajtanismu ve Vídni. To se nikdy nestane!*« Na to byla vlastenecko-hospodářská společnost — rozpuštěna.

Vládě běželo o to, aby českému sněmu vyrvala státoprávní opposici. K volbám konány horlivé přípravy, a baron Koller pracoval sliby, penězi i vyhrůžkami. Jakýsi baron Náchodský, major

ve výslužbě, chtěje se zalíbiti vládě, zmanul si k velkostatkářům, kteří kdysi ve vojště sloužili, vydati provolání, že prý jim věrnost k císaři ukládá povinnost, aby volili s vládou. Kníže Karel Schwarzenberg, jenž byl rovněž major ve výslužbě, dal mu s některými jinými soudruhy ráznou odpověď toho smyslu, že věrnost k dynastii a obětavost k vlasti jsou samozřejmé povinnosti počestného důstojníka, a že proto jest povinností důstojníka k volbě oprávněného, volební právo bez ohledu na jakékoli vlivy jen dle nejlepšího vědomí vykonávati a mužně zastávati, co uzná za prospěšné blahu dynastie a zdaru mocnářství. Volby se konaly za neslýchaného nátlaku a přispěním finanční družiny, pod jmenem »chabrus« smutně známé, která pod záštitou vlády kupovala velkostatky, jichž majetníci skvělým peněžným nabídkám neodolali; následkem toho státoprávní strana velkostatkářská podlehla. Když konány přímé volby do říšské rady, rozhodla se státoprávní strana, že za panujících poměrů voleb se nesúčastní. Někteří vynikající členové kandidováni a zvoleni jsou v českých okresích volebních, kníže Karel Schwarzenberg ve venkovské skupině Benešovské. Čeští poslanci na říšskou radu nešli a odůvodnili své rozhodnutí zvláštním prohlášením, v němž vyslovili přesvědčení své, že vyrovnání státoprávních zmatků jest první podmínkou k zachování říše. Volby opakovaly se několikráte, ježto sněmovna české poslance mandátů zbavovala. Na všech prohlášeních, odmítajících vstoupení do říšské rady, naléžá se též jmeno knížete Schwarzenberga.

Když pak poslání ministerstva Auerspergova úplným nezdarem se skončilo, hrabě Taaffe v čelo vlády vstoupil a všeobecné volby do říšské rady se konaly, zvolen kníže Schwarzenberg opět ve volební skupině Benešovské, ale byv povolán do panské sněmovny, složil mandát. Čeští poslanci (r. 1879) vstoupili do říšské rady a členové panské sněmovny učinili rovněž tak. Kníže Karel Schwarzenberg podal jmenem svých politických soudruhů osvědčení, že vstoupením do říšské rady a důsledky z kroku toho plynoucími nikterak neopouští svého právního stanoviska a že tím také ani nemohou ani nechtí praejudikovati státoprávnímu stavu království českého. Když bylo toto právní ohrazení ve sněmovně přečteno, povstal rytíř Schmerling a pravil, že v kroku tom spatřuje odpor proti intencím panovníkovým, že dotyční členové složením slibu se zavázali šetřiti zákonů ústavních, v nichž o nějakém výjimečném postavení království českého není řeči. Pak prohlásil jmenem svých stejně smýšlejících soudruhů, že přečtené vyjádření nemá žádné právní platnosti. Stručně, klidně a důstojně odpověděl mu kníže Karel Schwarzenberg: »Pokládali jsme za svou povinnost, odevzdati předsedovi při vstoupení svém do této sněmovny osvědčení s prosbou, aby je uvedl sněmovně v známost a pak je v sněmovních aktech uložil. *Teprve na základě tohoto osvědčení učinili jsme slib, jednacím řádem předepsaný*, jak toho zákon ze dne 21. prosince 1867 vyžaduje. Toto faktum nedá se nikým, nikdy a z nižádné strany ani vyvrátiti, ani snížiti. Tím jest účel náš dosažen, povinnost naše vyplněna!«

V panské sněmovně stal se kníže Schwarzenberg hlavou skupiny, která po něm se názývala a za jeho vedení při každé příležitosti českého národa se ujímala Když dne 19. dubna 1880 ministerstvo vnitra a spravedlnosti vydalo známé nařízení, týkající se užívání zemských jazyků v obcování politických a soudních úřadů v království českém se stranami a samosprávnými orgány, Němci — ačkoli tímto nařízením se oprávněným požadavkům českého národa nikterak nevyhovovalo — tropili nesmírný hluk a v obou sněmovnách říšské rady podali návrhy na jeho zrušení. Kníže Karel Schwarzenberg ve schůzi dne 24. května odmítal útoky německých řečníků delší řečí. »Stejným spůsobem«, pravil »museli by se ústavověrní opírati nařízení, které bylo vydáno r. 1869 pro Halič a nese podpis páně Hasnerův, avšak proti nařízení tomu nemají ničeho. Byloli ono nařízení politicky správné, musí se tato vlastnost přiznati také nařízení tomuto ... Ačkoli státní základní zákon zapovídá nucené učení druhému jazyku zemskému v středních školách, přece jsou abiturienti českých gymnasií nuceni učiti se německy, chtíli choditi na universitu Pražskou, která jest německá. Když ústavověrná strana zrušila zákon o povinném učení se druhému jazyku zemskému, kde zůstal zřetel na armádu, které se nyní pánové dovolávají? Idea říšské řeči jest naprosto nová. Kde jsou pohraničné sloupy této říše s novou řečí? Majíli snad býti blíže pošinuty, pak vypovídám součinnost při takovém obedňování!«

Panská sněmovna přijala dne 10. února 1882 zákon, jímž se ustanovovalo rozdělení university Pražské na universitu českou a německou. K této osnově navrhovala komise resoluci, aby vláda co nejdříve předložila osnovu zákona, v níž by se znalost němčiny prohlašovala za podminku ku přijetí do státních služeb. Kníže Schwarzenberg vyslovil se rozhodně proti této resoluci a ujal se vřele českého národa. »To není stejná míra pro obě národnosti,« pravil v řeči své, »to neznamená zasíti v zemi mír, to znamená zahájení akce, jaká v této sněmovně až dosud nebyla obvyklá. Jeden z řečníků levice pravil, že českému národu přísluší toliko vnitřní akce. Ano, pánové, český národ jest hrd na tuto svou akci, která právě není než ryze rakouská. Toho jest si český národ vědom, a myslím, že podal důkazy své zdatnosti a své věrnosti k říši v každé době. Ponechte, pánové, českému národu, aby sám si stanovil podmínky, kteréž by jej činily spůsobilým osvědčovati tuto věrnost k říši na každém místě a v každém postavení. Německá řeč nebyla posud pro syny tohoto národa nikdy překážkou, aby státu věrně sloužili, a oni i příště najdou prostředky, aby si znalost této řeči osvojili. Neusnášejte se na resoluci.«

Na sněmu českém kníže Schwarzenberg rázně odrážel útoky německé na celistvost českého království. Když Plener r. 1886 po druhé učinil návrh, směřující k trhání země, povstal kn. Schwarzenberg a s vlasteneckým rozhorlením prohlásil, že návrh ten podle odůvodnění svého založen jest na předpokládání zásad, kteréž od-

porují zákonům, zaručujícím rovnoprávnost národův a jazykův, a že v celém směru svém hledí k territoriálnímu rozdělení země a tím ohrožuje právní stav ústavou zaručený, tak že přijetí jeho by muselo vésti k rostoucímu vzájemnému odcizování obou národností, které jsou poměry svými na to odkázány, aby spolu v míru žily. Slova knížete Schwarzenberga došla u většiny nadšeného souhlasu, resoluce jeho přijata, návrh Plenerův zamítnut, a Němci odešli ze sněmu.

V tak zvaných Vídeňských punktacích v zimě 1889—1890 nebral kníže K. Schwarzenberg velkého podílu a hájil jich jen, pokud se týkaly záležitostí zemědělských. Když pak viděl, že se v národě českém proti nim zdvihl mocný odpor, a když se přesvědčil, co vláda i Němci do nich vkládají, v rozhořčení složil mandát, odstoupil s politického jeviště a věnoval se výhradně věcem hospodářským.

Však již dříve nepřestával nikdy na činnosti politické, nýbrž působil blahodárně v celém veřejném životě českém. Ve všech osvětových snahách českého národa měl živé účastenství, byl velice činným a obětavým členem a po delší čas i předsedou Českého Musea, vřelým přítelem a podporovatelem českého divadla od jeho počátků, česká literatura měla v něm ne pouhého odběratele, ale i pilného čtenáře, — slovem, nebylo českého podniku, jemuž by kníže K. Schwarzenberg byl cizí. Zejmena na poli hospodářském vyvíjel již od let šedesátých obsáhlou a blahodárnou činnost, české zemědělství a zvláště lesnictví ctilo v něm budovatele dnešní své organisace, muže neocenitelných zásluh, na jehož usilovné snaze a horlivé práci postaven jest celý moderní rozvoj jeho.

Český lid a českou zemi miloval upřímnou láskou, nejen z prospěchu pro svůj stav, nýbrž jako její věrný syn. »Byť i kolébka mých předků,« — tak napsal Smíchovským, když jej r. 1871 v uznání jeho zásluh jmenovali svým čestným měšťanem, — »nebyla vždy stála na březích Vltavy, byl přece můj rod z lásky mých předků vštípen k této památné zemi jako ratolest z jiného stromu do zdravého kmene českého národa, s nímž srostl v jeden celek, tak že může jen s českým národem kvésti a odpadnouti, a s ním také pokvete a odpadne.«

Žil stále mezi českým lidem, v zimě v Praze a v létě na svých statcích, — k Vídni nelnul nikdy, — a rád stýkal se s lidem, tak že odpůrcové jeho jej nazývali »selským knížetem,« ač byl každým coulem kavalír.

Že politické snažení jeho nebylo korunováno zdarem, to sám nesl nejtíže. Mohl s uspokojením pohlížeti na práci svou, jako společníci jeho Palacký, Rieger, Clam Martinic a Thun, a zadostučiněním bylo i jemu uznání, které se jim dostalo po zmařeném vyrovnání od poslanců všech stran těmito slovy: »My, jimž důvěra národa vykázala úkol s Vámi společný, stojíme nejblíže, abychom posouditi a oceniti mohli úsilovné a nanejvýš obětovné přičinění Vaše, kterým jste se zasadili o dosažení velikého cíle

onoho . . . Každý moudrý a poctivý státník, který bude bezelstně pečovati o blaho této říše, najde ve Vašem díle takový základ, na kterém bude moci jedině pevně stavěti.» Vyjednavatelé o vyrovnávání roku 1871 jednali s hrabětem Hohenwartem a ten jednal přímo z nařízení panovníkova a jmenem jeho. Panovník sám to byl, jenž s českými důvěrníky ujednal úmluvu o poměru českého království k ostatním zemím na základě českého státního práva. S bezprostředním zástupcem koruny byla vyrovnávací ustanovení v celku i v jednotlivostech uvažována a slovem i písmem stvrzena. Čeští důvěrníci neměli k nedůvěře příčiny . . .

Také odpůrcové zvěčnělého knížete sklánějí se před jeho vytrvalostí a neústupností v hájení zásad, jež uznával za jedině prospěšné jak zemi tak i říši, a uznávajíce, že s ním do hrobu klesl kus historie netoliko české, ale i rakouské, vyslovují politování, že české státní právo nebylo s ním pohřbeno, neboť povstává vždy nové pokolení, jež vysoko zdvíhá prapor státoprávní. Národ český zachová knížete Karla Schwarzenberga v trvalé, vděčné paměti, neboť si celým životem svým postavil v srdci jeho pomník aere perennius, trvalejší nad žulu a kov. *Adolf Srb.*

O zlatém ptáku.

Pohádka

od

B. Jarovce.

Hluboko v horách, dole pod skalím,
kde písničky si pějí bílé břízky
a pramen drobný bublá úvalím,
se hnědá v zeleni krov chaty nízký;
skrovná je chatrč, sotva viděti ji,
jak zády ke stěnám se přikrčila,
vždyť svěží haluze ji zpola kryjí,
maličká, skrovná — ale jak je milá!

Úponky chmele obrostly jí štít
a makovičky směšně kývají,
na plotě ze zvonků je fábor svit,
zarudlý slez nahlíží v okna jí,
a houští břez a jedlí v kapradí
se do kolečka k tanci provádí
a vrkoče své dál a výše vinou
až v skráně skal, co mlčí nad roklinou. —

Dívčino krásná ze samoty z háje,
čím umýváš si líčka za rána,
že vábná jsou, jak z polibků by máje,
z jabloně poupat byla utkána,
a která hvězda do tvých očí znova
napadá v noci, že z jich hloubky taj
plá, granátů zář, něha liliová —
o dítě samoty, jsi pohádka, jsi báj?

Aj, ptáče plaché — ruměn kmit se líčky —
a jako srnka vběhla do světničky.

Žije tam sama dívčina
se starou matkou pár již let.
Slepá je matka. Dceřina
láska však hradí ves jí svět;
dlaň pilná uživí i matku
a bzukot temný kolovrátku,
jenž od rána se nestaví,
jí nade vše je zábavy.

Však často, matka zadřímlali,
i kolovrat ztich v samotě,
neznámé hoře, teskné žaly
do duše padly sirotě,
co bude s ní, až v děsný stín
se skloní milovaná máti? —
co jednou pojme v tmavý klín,
už černá hlína nenavrátí —
ó jaká bolest zabodla se v hrudi —
však tiše, srdce: matička se budí . . .

Těsna je chata dívčinu bolu —
vyběhla často přes práh ven —
kde smál se do hor boží krásný den —
kde motýl sedá v každém kvítka stvolu,
kde mušky laškují jak jiskry z duhy —
a lupením v dol hrají slunce pruhy —
z vlhlých kdes temnot ručej zabublal —
křik hrdliččin zval echo z luna skal
a z nitra lesů hučí dálný šum
až k rozjásaným, čistým nebesům,
modlitba hvozdů — a s ní klid
se vracel v duši, v tiché chaty kryt.

A jindy dívku touhy pojaly,
tam vzletět, rudými kde korály
obzory sobě bledé skráně zdobí —
kde růžná rosa máčí skalin čela;

tím jasem, ó jak by se opájela,
jak mladé srdce volně oddechlo by
tam v skalách vysoko — a nebi blíž!

A divné kouzlo má tam svoji skrýš.
Když v modrý kalich rozvíjí noc bílá,
rozešle obláčky své stříbroperé,
na rozloučenou pocel jimi ssílá
v hory i lesy, v hvězdy, v kvítí steré —
tu záře zlatá blýskne obzorem,
jak ptačí perutě by kmitly tu
a letěly vstříc slunka úsvitu —
přesladký zpěv se ozve s vrcholů,
z neznámé výše — v celém údolu
nadýchá tajemnou slast v ňadra všem,
a slast tak toužnou — ó jak duši láká!
jen jednou zříti čarovného ptáka.

Co ráno patří v nebe východní,
než sluneční se zžehne pochodní,
co jitro rozpne v toužném pohnutí
ramena svá za zlatou perutí.
Daleko věru, daleký to cíl
a bůh sám ví, zda by tě potěšil;
utiš se, dívko sličná z lesní chatky,
nekal si mysl marným toužením,
hle, mláda jsi — svět dívčinám je sladký,
jinde se potěš — pomiluj se s ním.

Ty přece toužíš — kéž tě nezatrudí
sklamaný sen! . . . Slyš — matička se budí!

*

Přelétlo jaro nad krajem,
i léto smeklo korunu,
v palouce kvetou pod hájem
jen smutné stony ocúnu,
háj ztratil stín a žlutou směsí
kol skal pohřební vínek stře si,
van studený a dumavý
slední mu kvílí pozdravy.

Jak v chaloupce je pod lesem?
Mateři slepé sbělel vlas,
vplížil se, jako hádě, sem
předtuch a bázně hrozný čas,
a snad, než ptáci odletí,
matičku na vždy dívka ztratí,

co jednou pojme v objetí,
již černá hlína nenavrátí.

Už do skal touhou nezabloudí,
jen u matčina lože dlí,
do hlasu úsměv jasný loudí,
s písničkou hravou k přádlu sedá;
jak líce žalem ubledly,
matička slepá neuhlédá.

Jen sen když tichý slétne k bílé hlavě,
dceř v koutku zapláče si usedavě.

*

Byl večer pozdní, mlhavý,
mlčící smutno po klekání —
tma pokladla se nebes báni,
jen v západě pruh řeřavý
do kraje tiše nahlížel,
chvíli se chvěl, pak znik a stměl.

Již noci těžký dech kol spěl,
když v lesní chatě na okénku
se tikot slabý ozval z venku.
Vyhledla dívka, a hle, v okna koutku
se krčí ptáček drobný, uděšený.

V dlaň opatrně stvořeníčko jala.
»Jak chvěje se, nu neboj se mne, bloudku,
ty ke mně chceš, nu pojď, chudinko malá.«
Ba právě v čas, tam v šeru skalní stěny
se dravec lítý mimo dolem kmitl.

»Mamičko, hádejte, host jaký to k nám vlítl
hezounký ptáček, chudéra zpol živá —
však nahnal strachu spár mu jestřábí
(chtěl pečínky, ta slota — teď si počká).
Už se nic nebojí — a teď se na mne dívá —
Má hebká křidélka jak z hedvábí
a zobáček je roveň zlatu samu,
i mamičko, ten má vám krásná očka,
řekla bych, z červených že drahokamů.
A hleďte, právě čtverák s ruky slít mi
k vám na peřinu. Ach mamičko, mami,
to je vám záře, zrovna jako blesky,
vždyť chaloupka je celá rozsvícena.«

Zří děva v úžasu, jak zhnědlé stropu trámy
se zlatem stkví, i v koutě šeré přítmí

paprsky svítí, každá chatky stěna
je malována v třpytné arabesky
a s věnečkem kříž od božího těla
nad stolem v rohu, obrázky dva na skle
neumělé, ba zrcádko i prasklé
jen planou, barev hra to divoskvělá.

A ptáče sedá na matčině loži
zářící, zlaté, sluníčko jak boží
z jeho to křídel, žhoucích plamem duhy,
světelných proudů linou bájné stuhy.

A ptáče zlaté zpívá, zpívá, zpívá.
Odkud ty čarné přiletěly tóny? —
chvílemi zní, jak jitřní rajské zvony,
jimižto eden v slast se rozechvívá,
hlubokým zvukem ze stříbra a tiše
za třpytným šerem z nadhvězdnaté výše.

Toť svatá hymna, před božím již trůnem
na stupních perlových u sboru slunném,
když svatvečer se velký nebe stmívá,
andělé pějí — a z varyt svých lijí
nesmírný průvod nebes harmonií.

A ptáče zlaté zpívá, zpívá, zpívá.

Toť píseň vod, jež tančí vonným luhem
a níž se v steré tříští vodopády;
tou písní květ se v máji líbá s druhem,
toť píseň hor, jimž budí sněžné vnady,
toť píseň života je, hojná, živá —
ba Píseň písní, sladká, věčně snivá,
neznámé něhy, do srdce hloub padá —,
rozkoší umdlévá až duše mladá
a zraky roznícené v širo letí,
brzoli štěstí sevrou do objetí . . .

A ptáče zlaté zpívá, zpívá, zpívá.

I slepá máti v lůžku pookřívá,
vrásčité líce zjasnělo a klidný
úsměv jí dcera na rtu svadlém shlídla:
kouzelným lékem je to divné pění.

Umlkl drobný pěvec, složil křídla,
a zmizel jas, šer opět tichý, vlídný
se v chatu vrátil. Ale rozechvění
nemizí děvě z duše. Ptáčka vzala,

hlavičku zlatou plačky zulíbala,
k mateři klekla nízké u pelesti:
»Mamičko drahá, zalétlo k nám štěstí.«

*

Zůstalo ptáče dívčině,
i blaho v lesním zátiší —
ať zima skučí v dolině,
tam šťastni, bouře neslyší.
Hoj, bzučí, bzučí kolovrátek,
den celičký jest jeden svátek,
a dívka nezná únavy,
vždyť máti již se pozdraví.

Co den jim zpívá dobré ptáče
a v kouzlo mění světnici,
jak bystře kolovrátek skáče
a příze tenká, svítící
z prstíků plyne přadleně,
a v srdci, což je blaženě!

»Bude již po všem nepokoji« —
rdí se jí líčko v čarný květ, —
»vždyť matička se písní zhojí
a zdráva je, co nevidět.
Ó zpívej, zpívej, zlatý ptáčku,
roň písničky nám ze zobáčku —
a hudbou co den krásnější
mi matku ve sny skonejši.«

Neznala nouze osamělá chata,
co ptáčete jí zněla píseň zlatá;
co ráno pod misečkou v síni
bochníček chleba ležel v skříni,
i másla hrouda žlutá, měkká,
i zemčat dosti, ba i mléka
v koutě se plný bělal džbán.
A o neděli z kostela
když dívka přišla, uzřela,
jak pro ně obě uchystán
byl plný stůl, pokrmy sladké,
perlivé víno v číši hladké.

To byly hody! Ptáček drobty hledá
si před talíři — někdy dívku klove
v ruměnou tvářku, pokoje jí nedá —
až zlíbá hrdélko mu sametové;
pak na rameni jí se rozezpívá,

až chata v zář a srdce ve sny splývá.
A ze svého když probudí se snění,
zas prázden stůl — a záře již tu není.

*

V chaloupce časy plynuly jak voda.
Jednou (jaro již dechlo vůni v hory)
dívčina z rána zašla do komory,
v košík si přízi skládá napředenou.
Je třeba mamičce, až vstane zdráva,
důkladných šatů. Na trh dojde, prodá
snad vše, a neli, třeba nižší cenou.

Mateři s Bohem políbením dává,
i ptáčku svému, a již pěšinou
pod nožkou písek chrupe dívčinou.

Ve městě dílo kupcům nabízí.
Hned všickni chtivě sáhli po přízi,
ten dává zlatých pět, ten deset trží
a třetí padesát, však čtvrtý přízi drží —
»Ne, braši — dílo z čarovných těch nití,
jí král toliko může zaplatiti.«

I vedli dívku na dvůr k panu králi.
Král, sličný pán, ač bledých trochu lící,
prohlíží dílo, tenkou přízi chválí,
však hledí spíš na krásnou přádelnici,
jíž v tváři hoří ostych spanilý.
»Kdo upředl tu přízi?« — »Já, králi milostivý.«
»Aj, sama předla?« — »Sama!« — Král se diví.
»A odkud jsi a kde tě učili,
že umíš taká díla jemná, lepá?«

»Jsem v chaloupce tam v lese, pane králi,
máť učila mě dřív, teď, chudák, slepá« —
a slzy bohaté jí v očích stály. —
»Aj, to je tedy čarodějná žena!« —
»Ba není,« volá dívka poděšena. —
»Žes předla sama, věřit nedovedu.« —
»Já ptáčka mám, a ten když pěje, předu,
a jeho píseň tak mě rozjaří,
že práce mi se vždycky podaří.«

S úsměvem divným zaplatil jí práci,
do chaty dívka s dukáty se vrací,
cinkotem zvučným matku probouzí.
»Ach, radujte se, již je po nouzi!

Jak lesknou se ty krásné peníze!
To, maminko, mám všecko ze příze!«
A čítá, cinká z ruky do košíka,
a neslyší, jak ptáček smutně tíká.

»Dítě mé, dítě, dceruško má milá,
což tebe zlata záře omámila,
modli se radši, dobře matka radí,
ať lakoty tě ďábel nezavádí.«

»Matičko, odpusťte,« lká dcera v studu,
»ach, chybila jsem, však zas hodna budu.«
A klekla, zulíbala drahou ruku,
matka jí křížek v bílé čílko vtiskla,
a ptáček zajásal zas v sladkém tluku – –
a stará zář hned štěstí chatou blýskla.

*

Za dívkou sluha jde. Tiše se připlíží
a v okno upře hled svůj ostříží,
uslyší zpěv — i zlatou záři shledne.

A co tam viděl, věrně králi jeví.
»Královská Milosti, v té chatě neúhledné
opravdu zpívá čarovný pták děvy,
div ten lze slovy sotva povědíti.
Já neslyšel jsem takového pění,
neb zapějeli, vše se v zlato mění.«

»Nuž, ptáka toho musím zítra míti.«

Píseň vítězná.

Historická kresba

od

K. Legera.

»Vlci vyjí!«

Starý Matouš ze spaní zvedl hlavu. Spal na záspi na ovčím kožichu se synem, nechtělo se jim do dusné světnice. Samotné ženské byly pod střechou.

Srpnová noc, tichá a teplá, prozářena byla světlem měsíčným, jasno rozlilo se po celém dvoře, jenom pod kolnou černal se stín. U branky založené dřevěnou závorou stál Boj, veliký ovčácký

pes, větřil cosi nedobrého, stáhnuv ohon a vztekle vrče cenil bílé zuby.

Antoška, černovlasý synek Matoušův, vstal. »Podívám se,« řekl, »co tam mají.« Po záspi šel ke dvířkám.

»Vezmi čakan!« zavolal naň starý. Ale hoch již dvířka otevřel, s prahu se díval. Kraj před ním ležel tichý v měsíčném světle. Každý keř v poli, každý lístek na sněti ostře se rýsoval. Nad lesy chvěla se stříbrná mlha.

Dvorec Matoušův stál na stráni, která mírným svahem k východu se skláněla.

Právě kolem dvora před samou brankou vedla cesta, široká, rozjetá, plná tvrdých, zaschlých kolejí v hnědé hlíně. Jezdilo se tudy z Čech do Bavor.

Níže po stráni vedle cesty byly ještě tři — čtyři selské statky, všechny podle stejného vzoru stavěné, s pevným podezděným srubem v předu, s vysokou hradbou z přitesaných dřev kolem dvora. Přes hradbu skláněly se větve starých štěpů. Dřevěné střechy byly černé, porostlé mechem, dosti divno v oněch časech poblíže hranic zemských. Nemívaly selské střechy času porůsti mechem, příliš často je válečná vichřice smetala plamenným dechem svým.

Zde však bylo ticho, zapomenutý kout u cesty málo známé a těžko schůdné zástupům vojenským. Kolem dvorců lesy byly vymýtěny a půda pracně zdělána v pole. Ale hned za nimi byl divoký porost, houštiny ostružin a jalovčí, a dál po chlumech všady stále výše až k pomezním hvozdům stály černé lesy netknuté sekyrou. Sotva tu a tam do jejich němého stínu zapadala stezka.

Antoška bystře pohledl po cestě, pohledl k lesům. Boj stál mu po boku, větřil.

Přes pole, odkud včera žito sklidili, přeběhly dva stíny. »Vlci!« pomyslil si mladík zdržuje psa, který vztekle zavyl. Vlci však přeběhli plaše, neslyšným skokem zmizeli. Jiné stíny se okázaly, vybíhaly z lesů.

Až kolem samé branky přeběhl veliký vlk, krvavým okem zasvítil po Antoškovi. Boj vyrval se hochovi, skočil za dravcem, ale vlk sotva se ohledl, zuby jen vycenil a schlípiv ohon, jako by všechnu dravčí odvahu ztratil, dal se v útěk.

Mladík zavolal psa.

»Co se tam děje?« zeptal se šedivý Matouš znepokojen.

»Vlci běží!« Matouš vstal, došel mezi dvířka k synovi a opíraje se o svůj čakan, hůl se sekyrkou, zasmušile se díval k lesům. Viděl vlky, stále přibíhali z jedné strany, jako strachem hnáni prchali přes pole.

»Zbaběle prchá ta havěť! Kdo je vyděsil?« řekl hoch.

Starý potřásl hlavou. »Utíkáli vlk, utíká před něčím, co je strašnější než on sám. Dočkáme se!« zahučel.

Daleko k severu nad lesy zdálo se, že nějaký černý mrak zvedá se k jasnému nebi, na chvilku zakryl tam na obzoru planoucí hvězdy a zase padal k temným lesům.

»Co je to?« ptal se hoch udiveně, ale skřehot krkavčího hejna tlumený dálkou byl odpovědí. »Kdo vyplašil ptáky o půlnoci?«

Teď přes pole viděli běžet člověka — běžel o překot, často zavrávoral, o kámen klopýtl, unaven asi již dlouhou cestou. Doběhl ke dvorci nejdolejšímu pod strání a zabušil na branku. Netrpělivě bušil, dokud neotevřeli. Bylo slyšeti hlasy, zmatený šum. A kdosi tloukl již na branku sousedního dvoru. Duté rány zněly na poplach. V nízkých okénkách zableskla světla.

»Co se tam děje?« hučel Matouš.

»Utecte! prchněte!« volal statný, vysoký mladík, přibíhaje k nim.

Poznali Havla z dolejšího dvorce. Co mu dech stačil, vyřizoval: »Prchněte! Právě přiběhl posel ze Stráže, — křižáci z Němec od Tachova valí se krajinou, všechno plení a loupí, vesnice pálí. Kdo chce život ochrániti, ať prchne do úkrytu, — zítra budou zde lupiči strašní!«

Bylo slyšeti z druhých dvorců pokřik, rachot vozů, řev dobytka, který vyváděli z chlévů, aby jej zahnali do bezpečných ústraní v lesích. Starý Matouš stál opřen o čakan, zamračen pohlížel do země.

»Pospěšte!« pobízel mladík. »Hrůzy vypravuje posel, — křižáci malé děti vraždí, na kopí nabodají. A žen — žen nešetří —« Zachvěl se mu hlas.

Matouš ani slovem neodpověděl.

A z dolejších dvorců již cestou vzhůru prchali obyvatelé, vozy jely s košatinami, naplněnými potravou a vším, co ve zmatku lidé snažili se uchrániti; ženy s dětmi běžely vedle vozů zděšeny, uplakány, muži zaťavše zuby pobízeli bičem spínající se koně, chasníci hnali splašený dobytek, všechno se mihalo v podivném světle měsíčním, bělavý prach zvedal se z kolejí. Prchali výše do lesů, do skal, kam snad najdou za nimi cestu vlci, ale ne lidé.

»Pojď! spěchej!« křičeli na Matouše, »nač čekáš? Ještě do rána budou tu křižáci! Zachraň se! Zachraň ženu a děti! Seber, co sebrati můžeš, a prchni s námi!«

»Kmotře Matouši —!« děl prosebně mladý Havel.

Místo odpovědi Matouš odvrátiv se řekl Antoškovi: »Pojď!« Vrátil se s ním do dvora, zavřel dvířka, ku brance kázal synovi přivaliti těžký trámec a podepříti ji, aby po případě lépe vzdorovala nárazům. Postál na záspi potřásaje hlavou, jakousi nerozhodnost bylo na něm viděti. Ale vztyčil se, když probuzeny hlukem prchajících sousedů ze stavení vyběhly ženy.

Hospodyně prostovlasá, se divé hlavy, zalomila rukama: »Bože všemohoucí, co se děje?«

»Nic!« řekl konejšivě Matouš své ženě. »Blíží se vojsko, sousedé prchají.«

»A my? Proč jsi nás nevzbudil? Proč otálíme?« vyčetla mu a celá se otřásla hrůzou.

Pokrčil rameny. »Nejsmeli v rukou božích? Neníli psáno, že ani vlas nesejde s hlavy bez vůle jeho? Nech sousedy, vědí, proč běží. Kacířství vniklo pod krovy jejich, dech otravy pronikl v sínce jejich. Vědí, proč běží. Bojí se ruky Boha trestajícího, svědomí děsí je, že odpadli od víry pravé. Ale já proč bych utíkal? proč, ženo, měli bychom se schovávati po skalách a lesích? I tam bychom zahynuli, jeli to vůle Hospodinova. Jsme v jeho rukou, nemám strachu. Ať přijdou zástupy žoldnéřů, — stojí psáno: nebojte se těch, kteří tělo zabíjejí, ale duše zabíti nemohou. Buď vůle Páně!«

Dvě dcerky bázlivě tulily se k šedovladé hospodyni, Antoškovy sestry, starší Vužana, vysoká smutných ztemnělých očí, drobné děťátko nesouc v náručí, jak v prvním leknutí z hejčedla je chytila (vdovou byla, v zimě při rubání dřev starý dub muže jí zavalil), a mladičká, sotva šestnáctiletá Evička s lesklými zkadeřenými vlásky nad bílým čelem, černobrvá, s očima plnýma jisker. Podruhyně s malou pasačkou Petruší vyběhla z chléva, obě protíraly rozespalé oči a jako v zimnici se roztřásly. Maličké patrně bylo do pláče, ačkoliv nechápala, oč se jedná.

A ze tmavého stínu pod kolnou vytáhly se tři dlouhaté, hubené postavy: čeledín Janko s dvěma syny, které hospodář na žně najal. Všichni si byli tak podobni, stejně vysocí, kostnatí, s nohama tenkýma v těsných nohavicích, s opaskem třpytícím se měděnými okrasami, s dobráckým pohledem modrých očí, s tvářemi oholenými a s dlouhými vlasy sčesanými pečlivě do zadu až na krk, že těžko bys otce od synů rozeznal, kdy by mu na skráních už bílé nitky neprobleskovaly. Synové jmenovali se Marcin a Jiruš. Udiveni nočním poplachem, ale klidni a spíše zvědavi než ulekáni připojili se k hospodářově rodině, a tak na záspi ve světle měsíčním shromážděni byli všichni z Matoušova dvorce. Jenom Boj stál u branky a nepokojně vyl.

Po cestě venku ještě dlouho zněl hlomoz překotného útěku, časem někdo zabušil na dvírka, úzkostlivé hlasy volaly, aby také Matouš s rodinou připravil se již a zachránil, co může, do bezpečného úkrytu. Matouš neodpovídal hlasům, jen zarytě hlavou vrtěl. »Jsme v ochraně boží!« opakoval. Zdálo se, že nevidí, jak ženy k sobě se bázlivě tulíce potichu pláčí. Žádná se neodvážila promluviti, jenom Janko zkusil cosi poraditi, ale hospodářův pohled jej zmátl. »Pravím ti, Janko, bez vůle Páně z hlavy vlas ti nesejde! Zapomněl jsi již? Nechť přijdou, — jsme věrní katolíci, pevní v pravé víře, a oni nosí kříž. Neublíží nám, nebudeli vůle boží!« Janko pokášlavaje cosi temně zahučel o zbojcích a lotřících, které Pán Bůh také živí.

»Nebojte se!« pravil Matouš ženám, »jsme tu daleko v ústraní, v lesích, Bůh dá, že nezasáhne sem spousta válečná, neštěstí vyhne se střeše naší, a zástupy hladového vojska jinudy se povalí. Před čtyřmi roky také nás Bůh chránil, když v těchto stranách bouře se strhla, budeli jeho vůle, zůstanou i dnes v bezpečí příbytky naše. Proč pláčete, bláhové ženy? Jděte do světnice, ještě je da-

leko k ránu. My s Jankem zůstaneme na stráži, budeli třeba, zavoláme vás. Bděte a modlete se!«

Jeho klid a důvěra v Boha dovedly potěšiti polekané ženy.

Matouš opět vyšel ze dvora před dvírka. Hubený Janko, o hlavu vyšší než hospodář (třeba se mu počínala šíje stářím chýliti), stanul vedle něho. Po cestě bylo již ticho, uprchlíci z dolejších dvorců zapadli v dálku do lesů beze stopy, zdvižený prach ulehl do kolejí. Také vlci zmizeli. Ani stéblo nehnulo se v poli, jenom na hladkých úlomcích křemene se jako bílé plaménky odrážely třepetavé paprsky měsíční. Němy a hluchy černaly se do dálky nepřehledné lesy.

Dlouho stáli v myšlenky pohrouženi oba starci vedle sebe.

Najednou na severu zardělo se nebe, rudá záplava rozlila se, hvězdy sežehla.

»Za lesem některá dědina hoří, — blízko. Ó, jdou lotři; jdou!« tiše pravil Janko. V klidném, dobráckém jeho obličeji tah se nezměnil, jenom v očích zrcadlila se krvavá záře. Matouš se znepokojil.

»Doufám, že vojska půjdou jinudy, lepší cestou k Týnu,« těšil sám sebe.

Janko hlavou kýval: »Ó, lotři, jdou! jdou!« opakoval.

V tom cosi zasvištělo jim nad hlavami, jako když netopýr přeletí, a do branky za nimi zabodl se šíp.

»Šíp! jsou tu!« vykřikl Janko a vztyčil se.

Nedaleko lesa ve stínu vysokého jalovčí stál jezdec schýlený na koni, s lukem v ruce. Pátravě hleděl přes pole z pod staré zčernalé přilby.

Janko zahrozil mu pěstí. »Ó lotře, kdy bys byl blíže! já bych —!« Řekl to svým měkkým hlasem, ale v tichu nočním každé slovo daleko se rozléhalo..

»Mlč!« starostlivě okřikl jej Matouš. Jezdec z jalovčí zmizel. Za chvíli však na pokraji lesa počaly se objevovati temné postavy, – dva, tři jezdci, pěší ozbrojenci, s rozličnou zbraní, s oštěpy, s otlučenými štíty na ramenou, s kusem zrezivělého brnění, nebo jen v otřelém koženém kabátci s pérem na čapce. Postáli okamžik, rozhlédli se a jako dříve vlci spěšně a ostražitě vyběhli ze stínu, běželi přes osvětlená pole. Porůznu, po dvou, po třech, beze slova, sotva ocel někdy zazvonila. Ale všichni směřovali k dolejším dvorům, první už dobíhali, bylo je viděti pobíhati kolem vrat, opírati se o dvírka. Matouš s Jankem přikrčeni opatrně ke zdi viděli, jak ve statku Petra Odvody vyvrátili lotříci branku, vrazili do dvora, — sehnalo se jich tam už jako vran.

Najednou zvedl se křik, proklínání, patrně nemile byli překvapeni, že našli dům prázdný. Ozýval se třeskot vylomených dveří, duté rány, — plenili tam.

»Lotři nejhorší!« hučel Janko, »před vojskem toulají se na svůj vrub a loupí.«

»Hejtmana některého poprosím, aby nám stráž vojenskou na ochranu proti lupičům a sběhům do dvora položiti ráčil!« umi-

ňoval si Matouš. Najednou docela na blízku třeskla podkova o kámen, zazvonila šavle.

»Pryč!« zašeptal Janko a vtáhl hospodáře do dvířek. Hned za nimi zasedla šavle do dveří, ozvaly se rány na branku, hrubé hlasy, dusot koní.

»Němčíci!« usmál se Janko kývaje hlavou, a jeho zdravé zuby se zaleskly. Marcin a Jiruš patříce naň také se usmáli, těm bylo vždy do smíchu jako dětem. Ale ženy se strašlivě vyděsily, rukama lomily, vzlykaly.

»Baby!« zasyčel Matouš rozhněván, sám jaksi pozbyl klidu. Snad přece by bývalo lépe dvorec opustiti a hledati ve skalách úkrytu? Bohu poručeno — kázal nejcennější věci přenesti do srubu zděného a sklenutého s úzkými střílnami místo oken, tam jsou před požárem — kdy by Pán Bůh dopustil — v bezpečí. A dcera Vužana s malým děckem necht se tam ukryje — —

»Hm, synku —« šeptal Janko černovlasému Antoškovi, »a nemáte doma luky, samostříly, halapartny, pádné topory či cosi takového?«

»Pán Bůh nás ochrání!« řekl vážně Matouš, kt rý zaslechl jeho slova.

»Inu,« — Janko rozpačitě pohladil své dlouhé vlasy, »ale nějaký korduláč nebo řemdich neškodil by.« Zase zaleskly se mu bílé zuby. Šestnáctiletému Antoškovi jen oči svítily. Z komory přinesl všechnu zbraň, o které věděl, samostříly, sekyry, sudlici rezavou, kordisko vzácného vlaského díla, které Matouš koupil od uhlíře (v lesích uhlíři před čtyřmi lety nasbírali hojně drahocenné zbroje). I na dvoře nalezlo se cosi: železný hák, kůl okovaný.

»Všechno dobré, čím možno lebku rozraziti nebo prsa prokláti!« hučel Janko a stále se usmíval. Okázalo se, že Jiruš i Marcin velice dobře umí s lukem zápoliti. Až se Matouš překvapeně po nich ohlédl — ovšem, když je najímal, nezeptal se, kde všady světem bloudili.

Před brankou venku vzrůstal hluk, hlasů přibývalo. Nezvaní hosté hledali, kudy by se dovnitř dostali, za dřevěnou hradbou, která zavírala dvůr, objevily se přílbice, zvědavé oči se dívaly. Už i ruce nějaké se chytaly nahoře, ale všechny rázem zmizely, když Marcin jednu z nich přibil šípem ke dřevu.

»Ó, zbabělci!« huboval Janko, »nechce se jim boje! Takhle jen krást a plenit, kde se nikdo nebrání, to ano, ale živůtek svůj cení nade všechno. Nevyčkají na dostřel, — Marcine, šetři šípů!«

A zatím v průhledném blankytu nebeském vyhasly hvězdy, sluněčko vyšlo. Smutné, zkrvavělé stoupalo po obloze, zacloněno dýmem požáru. Dolejší statky hořely, v nehybném vzduchu vysoko šlehaly plameny, oharky padaly až na Matoušův dvůr.

»Bude dnes parný den,« pravil Janko hospodáři, »na nebi nikde ani mráčku.« Palcem zkoumal ostří sekery. Matouš neodpověděl, zašlapoval oharek, který mu sletěl k nohám. Měli všichni dosti práce hlídati nepřítele, slídícího kolem dvora, a hlídati oheň,

aby nevzplanul! Zase nějaké ruce chytily se ohrady, hlava za ní se okázala.

»Nestřílej, Marcine!« ozval se hlas, a přes ohradu přehoupl se mladý Havel.

»Co tu chceš?« tázal se Matouš, a znělo to trochu mrzutě.

»Nic,« odpovídal mladík v rozpacích. »Doprovodil jsem naše do skal, jsou v bezpečí, nikdo jich tam nevypátrá. A přišel jsem se podívat, jak je u vás. Myslil jsem, že snad aspoň vaše ženské —« Drobátko se milému hochovi zachvěl hlas, — »mohly by se ještě uchýlit k ostatním do bezpečného úkrytu. Hlubokým úvozem tady za vaším dvorcem bych je převedl, ani oko bych jich nespatřilo, znám tu každou pěšinu.« A když nikdo neodpovídal, dodal nesměle: »Ještě bylo by možno odvesti je, za chvilku snad bude už pozdě.«

»Bůh je naše ochrana,« řekl Matouš zamračen, »a v něm je doufání moje. Neopustí toho, kdo neopustil víry pravé a jediné!«

Mladík se začervenal, rozuměl starci. Plaše pohleděl ke dveřím domu, kde se mihla Evička cosi odnášejíc ze světnice do srubu. Usmála se na něj, kývla hlavou, vyčetl jí z očí: »Jsi hodný, že jsi přišel,« třeba slovíčka nepromluvila. Vrátila se mu odvaha. Chvilku přešlapoval, vzal topor nějaký, vážil ho v ruce a konečně pravil: »Ale aspoň zůstati smím? Chci vám ve všem pomoci, kdy by třeba bylo.«

Matouš sotva rameny pokrčil, ale Janko vesele zavolal: »Jen k nám! Potřebujeme ruce k toporům a sekyrám!«

Požár dolejších dvorců ulehal, i hrozivý pokřik a rachot zbraní před brankou ustál. Bylo slyšeti vzdalující se dusot koní. Janko vyběhl nahoru na srub, aby se z ponebí rozhledl.

»Jdou dále, lotříci,« oznamoval. »Nechtělo se jim, pokusit se o nás. Vědí, že v děravé koži je sychravo.« Najednou zahromoval: »Však jiní už se zase valí z lesů! Bůh je zatrať!«

Hospodář vyšel nahoru za ním. Viděl: přes pole od lesa přímo sem táhla řada vojska, — byla to již spořádaná četa, ne toulající se slídilové. V čele jelo několik jezdců, mezi nimi na těžkém bavorském hřebci ramenatý hejtman, všecek zarudlý v obličeji s vousem ryšavým. Jel pohodlně v sedle rozložen, s pancířem odepjatým, s dlouhým mečem po boku. Proklínal hrozně stíraje pot. Po stranách jeli dva pacholíci, skoro ještě děti, snad synové jeho, které vzal s sebou, aby se naučili s kacíři bojovati. Za ním nesli praporec křížem znamenaný, a pak šla řada pěších ozbrojenců, nepříliš bohatě vypravených, s oštěpy, luky, kusy železného brnění i bez nich. Šli, do kroku zpívajíce chraptivými hlasy jednotvárnou německou písničku.

»Půjdu a požádám hejtmana, aby ušetřil domu mého,« pravil Matouš. »Zdá se, že je to četa řádná, kázni uvyklá, nebude loupežiti.«

»Počkej, hospodáři,« radil Janko, »až přijdou a zuby okáží, uvidíme, jsouli dobří!«

Ale hospodář neposlechl. Kázal vrata otevříti a sám vyšel proti vojsku. Před hejtmanem do země se poklonil, ruce skřížil na prsou, pokorně zval jej jako hosta milého pod střechu svou a prosil o ušetření lidí svých i skrovného majetku svého.

Zemský hejtman narovnal se v sedle, udiven vyvalil maličké, zapadlé oči. Porozuměl (bez toho byl z Falce, kde znali lépe česky než německy), zasmál se divoce.

»Dobře, starochu, budu ti milým hostem. Pospěš a připrav, co máš nejlepšího, ať moji lidé v tom prokletém parnu si oddechnou a se osvěží!«

Řadou lancknechtů přeletěl smích, nějaké jízlivé poznámky se ozvaly. Hejtman celý se otřásal smíchem. »Sedláče,« rozkřikl se, »moji lidé se ptají, mášli nějaké dcery hezoučké?« Smáli se i ti dva pacholíci jemu po boku.

Lancknechti stanuli před dvorcem, hejtman seskočil s koně. Ve vratech stála hospodyně, na dřevěné mísce nesla chléb se solí, ale ruce se jí třásly, div mísku neupustila. Ani si jí nevšimnuv, vešel hejtman do dvora, jeho lidé drali se za ním. Rozhledl se kolem, — trochu podezřelí zdáli se mu tři hubení dlouháni, kteří stáli stranou u zdi, nějak zarputile se mračíce.

Zlostně je přeměřil, ale pak se smíchem pravil Matoušovi: »Okaž nám nyní, hospodáři, svoji rodinu, dcerušky především, — nu, rychle, jsme přece tvoji hosté!«

Matouš přešlapoval v rozpacích, nevěděl, co říci. V tom okamžiku ve dveřích domu jako krásný motýlek objevila se Evička. Shlednuvši vojáky skočila zpět, ale bylo již pozdě. Lancknechti spustili divoký ryk a hejtman německy zaklel u desíti hromů a desíti pekel.

»To děvče nám dáš, sedláče!« zakřičel. »To je výkupné, více nežádám. Postavím k vratům stráž, ani došek se střechy se ti neztratí! Jen to děvče chci!«

»Je to moje dcera —!« šeptal zděšený Matouš. »A jsme pravověrní — katolíci!«

»Neptám se, chci ji!« hejtmanovi oči svítily. »Vyveď ji ven!«

Matouš váhal.

»Sem s ní!« zařval zarudlý voják. A v tom již několik lancknechtů skočilo ke dveřím, vedralo se dovnitř. Zoufalý výkřik se ozval, pak bušení toporů, třesknutí přílby, řinkot halaparten.

Opřen o vráteň, ssinalý, hrůzou smyslů zbaven stál Matouš. Viděl chomáč rvoucích se na dvoře, mladý Havel, Janko s oběma syny sekery v rukou slepě vrhli se na hroty halaparten, chtějíce rozraziti těsný shluk lancknechtů. Tam uprostřed vojáků cosi se bělalo, — dívčí paže se zvedaly — odnášeli Matoušovu dceru.

»To je dražší kořist nežli samo zlaté brnění! Dobře ji držte, hoši!« křičel zarudlý hejtman.

Teplá krev stříkla mu do obličeje, vedle něho svalil se žoldnéř pod Havlovou sekyrou. Lancknechti ustupovali z branky, ale kořisti nepouštěli. Ještě před vraty na široké cestě bili se v jediném chomáči čtyři lidé s přesilou nepřátel, avšak bílé ruce

zoufale se zvedající nad přílby žoldnéřů stále a stále vzdalovaly se, slaběji zaznívalo volání o pomoc. Ubohá Evička jako když tone v rozbouřené záplavě. Ještě jednou se vzepjala, »Havle!« vykřikla ohlížejíc se zoufale po pomoci. A pak zmizela, zapadla.

»Hle, ďábli! jak nás obstoupili!« zaláteřil Janko. »Zpátky do vrat, hoši,« zavolal na syny, »než se tam nahrnou!«

Příliš daleko se odvážili ode dvora, vojáci ze zadu je zaskočili, do vrat se drali. Branka byla ještě dokořán a jen Antoška stál tam s kordiskem v slabé ruce.

»Z cesty, štěně!« křičeli dorážejíce Němci na něj.

»Synku, jen minutku se drž, jen co si cestičku prorubáme!« přes hlavy Němčíků povzbuzoval hocha starý Janko, sekyrou kleště si cestu.

Přišel právě v čas, aby srazil kopí, dotýkající se již chlapcových prsou. I Marcin a Jiruš tu byli, vetřelce vytiskli ze vrat. Ale když se rozhledli, Havla tu nebylo — jenom daleko za cestou v tom směru, kde zmizely bílé ruce, se ještě několikrát uprostřed nejdivější vřavy zableskla jeho sekyra.

»Ztracen!« zahučel Janko. »Ne, hoši, nevysekáme ho, je jich sto mezi ním a námi, udáví ho. Udávili by nás všechny. Zpátky! vráteň přirazte!« Se skřipotem branka zapadla, třeba zvenčí opíraly se ruce i oštěpy.

Janko drobet oddychl, rukávem otřel vlhké čelo. Sekyra i ruce jeho byly postříkány krví. Na záspi u domovních dveří zbyly stopy divého zápasů, po zdupané půdě červenaly se krvavé kalužinky. Lancknechti odvlékli své raněné soudruhy, jenom věrný Boj ležel na prahu mrtev, utlučen a ukopán.

»Kde je Evička? Kde je má dcera?« zoufale vykřikl hospodář. Stál opřen o zeď celý se třesa, rukama svíraje čelo. Z očí hleděla mu hrůza. Hospodyně klečela vzlykajíc u jeho nohou, čelem dotýkala se půdy, až se šedivé vlasy po zemi rozlily. »Kde je má dcera?«

Ani Janko, ani jeho synové nedovedli odpověděti. Venku zazněl roh, hejtman svolával své mužstvo, rány na branku ustaly.

Chvilku nám popřejí oddechu,« pravil starý čeledín usmívaje se, »ale pak bude nám jako jelenu, když se na něj psi zavěsí.« I Marcin a Jiruš se usmáli.

Marcin řekl: »Dvora neuhájíme, je nás málo.«

»Málo,« přikývl Janko hlavou. Pak chytrýma očima prohlížel srub. »Takový srub,« mínil, »je velmi užitečná věc, dole zděný a vyšší, nežli druhé stavení, možno se v něm dobře brániti. Nikde jinde neviděl jsem podobných srubů, jenom v téhle krajině.«

»Evičko, dceruško milá, co se s tebou děje? Kde jsi?« spínajíc ruce vzlykala hospodyně.

»Podívám se!« měkce řekl Jiruš, a jako lasička vyběhl nahoru na srub.

Byla tam vysoká prázdná sýpka, okénkem viděl dobře daleko přes pole až k lesům.

»Vidím ji!« zvolal do dvora.

»Je živa? je živa?« O překot vyběhli všichni za Jirušem na srub.

V porostlině blíže lesa zaražena do země vlála korouhev. Ryšavý hejtman stál ve stínu hustého doubí, dva jeho synkové s ním a kolem v kruhu se shromáždilo mužstvo. Opodál připoután byl řemeny k staré uschlé jedli raněný Havel. Řemeny jen ho držely, krev kanula mu z ramene, z tváří hleděla mdloba. Stál v plné záři žhavého slunce.

»Kde je Evička? Kde je?«

V stínu jalovce bělalo se její roucho, na vypráhlém drnu ležela bez vědomí. Hejtman zamračen jako noc skřípal zuby. Pěstí zahrozil ke dvorci: »Selští chámi! Zaplatíme jim! Myš nevyvázne z toho doupěte! Kolik je raněných?« otázal se.

Odnášeli je právě na oštěpech do lesního chladu, několik bylo tak posekaných, že dušička sotva se jim v těle třepala.

»Najal jsem je za drahé peníze a selští chámi takhle mi je rozsekají?« hučel hejtman. Nejednou pokynul: »Přiveďte tu — tu dívčici!«

Lancknechti zvedali omdlelé děvčátko.

»Vínem ji pokropte, přijde k sobě!«

Trochu se vzpamatovala, přivlékli ji před vůdce. Sedě na sedle s koně sňatém, ryšavou bradu opřel do dlaně a přimhouřenýma očima znalecky prohlížel dívku. Bylo viděti stopy zoufalého boje na oděvu jejím, kabátek na ňadrech byl natržen, hedbávné vlasy rozpleteny. Chvěla se zsinalá hrůzou, ale krásná byla i v té úzkosti.

»Dražší než brnění celé zlaté. Zaplatí mně ji kurfirst nebo vévoda některý, dobře ji zlatem vyváží. Hohó, děti,« zamžoural potměšile na oba své mladičké chlapce, »nedívejte se tak na ni! To není kořist pro vás, nedovedete ji ještě ocenit, jste ještě příliš mladí. Ale ten —« ukázal na Havla, »ten zbojník je váš.« A rozkřikl se na své mužstvo: »Pohovte si chvilku! je proklaté parno! Stráže rozestavte, ať z toho myšího doupěte nikdo neunikne, oběd si uvaříme v jeho popelu.«

S laskavým úsměvem obrátil se vůdce opět k svým chlapcům. »Přineste kuši, slíbil jsem vám, že vás naučím, jak se odstřeluje česká zvěř. Tam toho zbojníka si vezměte. Ty, Eriku, první, — napnul jsi dobře? Lépe miř!«

Chlapec mířil vysoko, šíp zabodl se nad Havlovou skrání do kmene.

»Teď ty, Rudolfe!«

Rudolfův šíp nedoletěl. Otec zaklel nespokojeně. »Eh, musím vám ukázat, kterak se míří!«

V tu chvíli na srubu řekl Janko Marcinovi: »Co myslíš, nedostřelí tvůj luk až tam pod ono doubí?« Marcin namířil, ale nedostřelil, šíp zapadl kdesi v poli. »Půjč sem!« kázal Janko. Dlouho mířil. Obloukem letěla střela, uhodila v bok ryšavému hejtmanovi,

ale seslabena dálkou smekla se jenom po koženém kabátci. Hejtman vzkypěl, zlostí zavyl: »Spalte to hnízdo i s těmi sysly!«

Sto žoldnéřů skočilo, hnalo se ke dvoru s křikem a rachotem zbraní. A jiní oheň rozkřesali, suché větve jalovčí jako pochodně zapalovali, aby je na střechy hodili. Najednou smíchem a výskotem zahlaholilo všecko to útočící množství. Nahoře na srubu objevily se třaslavé ruce a v nich černý kříž. Starý Matouš přinesl jej ze světnice, zvedal jej vysoko na houfem rozkácených žoldnéřů. A modlil se: »Bože věčný, buď milostiv služebníkům svým!«

Zdola jenom řev a rouhavý chechtot byl mu odpovědí, ale nebe — zdálo se — slyšelo modlitbu jeho.

Širokou cestou z lesů nade dvorcem vyjelo asi dvacet jezdců v nádherné jiskřivé zbroji křížem znamenané, všichni na koních s postrojem ze stříbra tepaným. Oči přecházely, jak na slunci leskly se a svítily pyšné postavy od hrotů dlouhých kopí až k podkovám ořů. — Opodál za nimi brali se sluhové a drabanti, skřípaly vozy se zásobami.

Uprostřed jezdců jel vůdce jejich, mladíček bezvousý, sotva devatenáctiletý, hezký jako dívka, s pohledem dětsky důvěřivým. Helmici ozlacenou příliš těžkou v posledním parnu sňal a pověsil k sedlu, lehkou čapkou pokryl kadeře hebké a plavé jako len.

Patrně jakýsi mocný pán, bohatý dědic jede s družinou svojí, s many a panoši, aby pro větší čest a slávu boží pomohl ubíjeti saň odboje a kacířství v proklaté zemi české. Lehounko houpaje se v sedle a naslouchaje cinkotu svého meče o třemen, snil o slávě a činech rytířských.

Najednou se vztyčil. »Co se tam děje?« zeptal se.

Šedivý rytíř jemu po boku odpověděl s úsměškem: »Patrně hotoví se tam vosí hnízdo vypálit, vévodo.«

Mladý pán pobídl koně.

Lancknechti, kteří útočili na Matoušův dvůr, zpozorovali z daleka ty zářící jezdce, jak se blíží a svítí zlatem i ocelí. V udivení stanuli, nedoběhli k vratům, zapálené větve jim opět uhasínaly. Podivovali se nádherné zbroji, vybranému koňstvu.

»Dojista vévoda nebo kníže nějaké!« hádali. »A jak hlaďounké tvářičky má! Knězem by mohl být, ne vojákem —«

Vysoko na srubu zvedal se černý kříž a chvěl se v rukou starcových.

»Co děláte?« ptal se mladý vévoda. Hejtman zbrojné čety nechal svých chlapců, kteří k jeho mrzutosti nijak nedovedli šípem k stromu přibiti spoutaného zajatce. Znal toho, kdo přijížděl.

»Zrádce trestáme, vévodo!« odpovídal, »z prvu jako hosti nás vítali, a pak sekyrami na nás!«

»Ty jsi hejtman?«

»Já, rytíř Kuno z Rosenhornu, tvůj blízký soused, vévodo Albrechte z Vittelsbachu!« směle odpovídal ryšavý válečník.

Mladík maně se ohledl ke srubu, viděl ten kříž, který se zvedal a zase klesal v slabých rukou.

»Kříž!« zvolal udiven a s výčitkou.

»Kříž nebo kalich — Češi jsou!« zachechtal se hejtman. »Zde na všem vězí pekelná skvrna, kterou jen plamenem možno vyhladiti. Hoši,« zakřičel na své, »vzhůru! hezky vesele! Zapalte to hnízdo ze všech stran na počest vévodovi!«

Lancknechti s křikem a lomozem hnali se ku předu. Šíp jeden vystřelený ke srubu rozrazil černý kříž, až jeho třísky z rukou starcových upadly na zem.

Mladičký vévoda trochu rozpačitě potahoval uzdu, trochu se rozmýšlel, ozlacenou přílbu posadil na hlavu a zavolal na panoše svého, aby mu podal kopí. Lidé tam na srubu v úzkosti své utíkali se k témuž kříži, který svítil na prsou jemu i soudruhům! Nerozhodně se ohledl, ale starší průvodčí jeho lhostejně se usmívali.

A bylo již pozdě, aby mohl zabrániti násilí. Vyvrácená vráteň s rachotem padla, žoldnéři hrnuli se do dvora, ze všech stran útočili, hořící větve házeli na střechy.

Kuno z Rosenhornu uchopil vévodovu uzdu a s drzým úsměvem řekl: »Mám něco pro tebe, pane vévodo; hezoučkou Češku, mladičkou a bílou jako lilie. Chceš ji koupit? Pojď, ukážu ti ji. Stojí za zlaté brnění. Po čertech pěkná poupátka pučí z té kacířské země. Snad že tak hojně a často ji lidskou krví zaléváme!« Hlučně se zasmál.

»Kolik šípů vám zbývá, hoši?« ptal se Janko synů.

»Poslední!« odpověděl Marcin. Tětiva zazvučela, dole na dvoře svalil se Němčík.

»A tož jenom sekery!« pravil vážně starý čeledín.

»Jenom sekery!« opakovali hoši.

Na domě počala chytat střecha, bylo cítiti čpavý dým. Hospodář Matouš zlomen a v beznaději klečel s ženami a modlil se hlasitě: »V hodinu smrti naší stůj při nás a přijmi duše naše, ó Hospodine!« Antoška ovazoval si krvácející ránu na čele, Janko a hoši čekali na ty, kteří první vstoupí.

»Hoří to! hoří myší hnízdo!« jásavě řvala venku útočící rota. Po dřevěné vyschlé střeše vyskakovaly plaménky, šedivý dým krouživě vinul se v nehybném žhavém vzduchu. Za chvilku oheň zachvátí srub. Kdo tam, ten uhoří anebo vyběhne na oštěpy nastavené.

»Hospodine, v ruce tvoje — —« modlil se Matouš. Z dola bylo slyšeti divoký jásot, žoldnéři vypáčili zatarasené dvéře u domu.

Najednou vše utichlo. Ještě se ozvalo zatřesknutí dřevce, zazvonil meč, ale jaksi plaše celý ten houfec útočících se zastavil, ustoupil o krok. Jako by všichni do dálky naslouchali s očima vytřeštěnýma, naklonivše hlavy ku předu. Bylo dusné odpoledne, ani větérek se nehnul. Jen plaménky po střeše praskaly a v tichu bylo s hůry slyšeti temný hlas Matoušův: »Přijmi duše naše —«

I venku před dvorem všechno utichlo, oči všech obrátily se jedním směrem.

»Co se děje?« otázal se vévoda.

Nikdo neodpovídal. Kam dohlednouti možno, nic nepostřehly udivené zraky, vše bylo ticho a klidno. Jen přes vrcholky lesů jako když krátce mrazivý větřík zavane, nejvyšší snítky se zachvěly v nehybném, rozžhaveném vzduchu. Jako když dech smrti přeletí. Lancknechti pod koženými kabátci zaliti potem zimomřivě se otřásli. Jeden pohledl na druhého, klíčící úzkost byla v jejich očích. Co se děje?

A znovu jako kratičký náraz ledového vichru — vrcholky lesů se zakolísaly, krkavec vyletěl poplašen z větví.

Mladičký vévoda Vittelsbašský pevněji stiskl kopí, levicí maně ohledal jílec dobrého meče. Cítil, že jeho ryzák pod ním se otřásl, zasupěl, neklidně udeřil kopytem. Zpod přílby ohledl se kolem. Dvacet rytířů a panošů na pyšných koních v zářící zbroji stálo mu po boku. Planuly hroty dlouhatých kopí.

Náhle zaduněla země, cestou před nimi zvedl se prach. Tři jezdci se blížili — letěli slepě cestou necestou, hlavami přitisknuti do vlající hřívy zpěněných koní. Ze zsinalých tváří hleděly hrůzou vytřeštěné oči, pootevřené rty snad chtěly volat, ale dechu se jim nedostávalo. Slabizny koňům krvácely rozsekány ostruhami.

»Stůjte!« zavolal vévoda a popojel jim vstříc. »Kam letíte? Stůjte!«

Vytřeštěné oči ztrnule na okamžik spočinuly na jinochovi, z otevřených úst nevydral se hlas — šíleně trhajíce uzdami vrhli se stranou do polí, tryskem vyhnuli se mezi porostliny.

»Co to znamená?« žasna pravil vévoda.

A přes vrcholky lesů přeletělo zase to mrazivé zachvění. Bylo silnější, zřetelnější, — zavanutí hrůzy, jako by vysoko pod sálajícím nebem ozval se z daleka temně dunivý, strašlivý tón.

Z lesů přes pole hnán jakousi nevysvětlitelnou hrůzou řítil se celý zástup schvácených jezdců — zase ty oči vytřeštěné, studený pot na čele. Mnohému se přílba smekla s hlavy, kopí v divém útěku zachytivši o kmen stromu zlomilo se. Zase přeletli bez slova, němi, jako přízrak s duněním podkov a v oblacích prachu. A za nimi běželi pěší, klopýtali, slepě padali přes kameny s rukama roztaženýma, v běhu těžké meče odepínali a zahazovali. Z jejich úst neozvalo se slovo, hrůzou oněměli, jen sípavý dech bylo slyšet. Stín hrůzy padl na vše.

Hejtman Kuno vyskočil na svého širokoplecího koně, který se třásl, lancknechti pobíhali ve zmatku, ptali se jeden druhého: »Co se děje?« Prchající jezdci i pěší vráželi mezi ně. A noví a noví běželi z lesů, po cestách řítily se vozy plné zásob, vozy s kovovými puškami, vozy do vrchu naložené drahocenným zbožím.

Půda temně duněla, ozývalo se svištění bičů, ržání splašených koní, křik vozatajů.

Hrůza nabyla hlasu. A pole i lesy rozlehly se najednou divokým pokřikem: »Böhajm! Böhajm!« Slepě o překot celá ta spousta vozů, koní a lidstva řítila se ku předu, rozjíždějíc, udupávajíc každého, kdo padl.

»Eriku! Rudolfe!« plnou silou svého hlasu zavolal do vřavy hejtman Kuno. »Přivažte své koně k mému!«

Ale než se tak stalo, vlna prchajících smetla je s sebou, rozptýlila lancknechty a s jekem šílené hrůzy hnala se dál přes pole, přes lesy.

Vévoda Vittelsbašský vztyčil se v sedle. »Ke mně, věrní moji!« s jakousi zoufalou odvahou vykřikl na svoji družinu. V lesku železa i stříbra po boku stanuli mu rytíři a panoši. Ve vřavě utíkajících stáli tu jako hradba právě v cestě všem těm dunícím vozům, koním splašeným, lidem klnoucím.

S kopím napřaženým rozjel se vévoda proti zmatené spoustě prchajících davů. »Zpátky, zbabělci!« Jinošský jeho hlas marně zanikal ve vřavě a jeku. »Zpátky! Před kým prcháte? Nevidím nepřítele!« Věrní rytíři a panoši jeho stáli mu po boku. »Zpátky, kdo na kopí nechce naběhnout!«

Vzkypěla spousta valící se proti nim jako vlna, když na skálu narazí, vysoko vzepjali se koně v předu, lidé popadali pod kopyta a pod kola vozů a všechno vrhlo se stranou do pole, vyhýbalo se železné hradbě vévodových rytířů. Ale vozy zabořily se v brázdách, schvácení koně klesali, celá ta spousta tísnila se, druh druha rdousil, bili se o život, přes mrtvé i živé drali se ku předu.

Proti nastaveným kopím vévodových rytířů hnala se nová vlna, směsice divoko spletených těl, rostla vřava, kupily se hromady povalených a zdupaných. Muž nějaký nabodl se na kopí vévodovo, celou tíží svou naň nalehl, a za ním vzepjal se hrozný ten příboj, padl na kopí rytířů, pod kopyta jejich koní, rozbil tu třpytivou železnou hradbu, rozptýlil a s koní strhal nádherné jezdce. Ocelové krunýře praskaly pod nohama prchajících, podkova drtila ozlacenou helmu i lebku pod ní.

Zhynul tam mladičký vévoda i mnozí z jeho věrných, jako když ve vlnách utonou. Zalily je proudy, spousta hrůzou šílených lidí, spousta splašených koní, kteří všichni ubíhali slepě v před, neohlížejíce se.

Jako by jim nebylo konce. Do večera prchali, nové a nové houfy běžely. Všeliká vojska různých barev a praporců, všechno, co pod znamením kříže Evropa vyslala na proklaté Čechy, žoldnéři, rytíři, páni i kurtyzáni všechno valilo se ve zmateném útěku, hledajíce východ z té prokleté země. Hnali se bez cesty do bažin, na třasaviska, hynuli v močálech, v rokle zapadali, bloudili slepě do kola, vraceli se na místa, odkud přišli, jedni s druhými se sráželi, pobíjeli se vespolek.

Teprve k večeru ustál ten strašlivý útěk. Od lesů přes pole jako když krupobití přeletí. Všechno leželo zadupáno, zatlučeno v zem. Mrtvoly, zbraně, praporce papežské i říšské, trosky vozů, pušky i železné koule. Mnišský hábit i klobouk kardinálův.

Jen u suché jedle přivázán řemeny stál mladý Havel. Viděl celou tu hrůzu, jak letěla kolem. Řemeny jej držely, neklesl, nebyl udupán, jednou rukou, která se uvolnila, objímal Evičku. Bála se

oči otevříti, aby neviděla zdupané pole, hlavu skrývala na jeho prsou.

Ale z daleka, z daleka přes vrcholky stromů jako by dosud chvílemi přeletěl mrazivý dech, až větvičky jedlí se zatřásly v nehybném vzduchu.

Tlumena dálkou, temně jako nesouvislé výkřiky zněla píseň nad němými lesy:

Kdož jste boží bojovníci
a zákona jeho!

V Matoušově dvorci, kde s velikým namáháním strhali a uhasili prohořelou střechu, klečeli starý Janko a synové jeho. Naslouchali. Zvedli dlaně k nebi a plnými hlasy vpadli v ten vítězný chorál českých rot:

Proste od Boha pomoci
a doufejte v něho!

Ballada Bělohorská.

Po boji je. Tmavý večer Bílou horu kryje.
Maxmilian drtí v zubech: »Finis Bohemiae!«

»Ale teď chci spáti přece!« Pozvedl se, klna.
— Nikde místa! »A což Hvězda?« — Ta je mrtvol plna.

Plna mrtvol kolem zdí svých, na schodech i v síni! —
»Sházejte je, na poli ať kacíři spí líní!«

»Já chci v lože, v dobré lože!« Již se meče chápal,
kolem mrtvol, přes mrtvoly klopýtal a tápal.

Po schodech šel, poslední kde dozuřil boj prve,
v lože lehl pokropené střikem čerstvé krve.

Ale oka zamhouřiti, usnout nemoh' chvíli.
Jak ten vítr noční venku naříká a kvílí!

V okna bije, stromy klátí, plný vzdechů, stonů,
jak by v pláči spojily se hlasy milionů.

Posléz přece ukolébán Maxmilian dřímá,
ale pláň zas Bělohorskou vidí před očima.

Ticho na ní, ticho mrtvé, bez hlasu a žití,
na mrtvé jen z potrhaných mraků měsíc svítí.

Na sta jich a do tisíců, kam jen oko padne,
porubáni, podupáni, na zemi spí chladné.

Však co to? Ký mezi nimi stín se míhá tichý?
Ach, to kněz! Nu, zde již těžko zpovídati hříchy!

Nad nimi kéž smiluje se Bůh jen sám a svatí —
mladý kněz jde z milosrdí mrtvé pohřbívati.

Divno věru! Jak se k mrtvým plný lásky shýbá,
jak je zvedá, třese jimi, jak je něžně líbá!

A tam druhý kněz, tam třetí, je jich celá řada,
a ti všichni mrtvé budí — zrada, hej, ó zrada!

Mrtví z prachu povstávají, přímí se a točí,
dlaň si tisknou, v pluk se řadí, spánek mnou si z očí.

Budí jiné, skorem všichni povstali již z rovů —
»Ve zbraň! Na kůň, generále, ať je potřem znovu!«

Maxmilian procit. Nad ním generál již stojí:
»Vaše Milost těžce snila po včerejším boji!«

»A co mrtví, generále?« — V smíchu jasném proudu
generál vzkřik': »Budou spáti do božího soudu!«

Ant. Klášterský.

Za doby předbřeznové.

List z kroniky král. města Nymburka.

Napsal

Ferdinand Schulz.

(Pokračování.)

Od staré rybárny, přikloněné k předmostí zálabskému, prostíral se mezi řekou a výše položenými polnostmi, skoro na polovic cesty ke mlýnu Komárenskému jako stůl rovný, široký pruh krásného pažitu. Byla to »bělidla«. Kus obecního majetku Nymburského, vyhražený občanům domácím, hlavně tkalcům a barvířům, k volnému používání při bílení a barvení plátna.

Řemeslo tkalcovské kvetlo tenkráte mezi domkáři Nymburskými. Barvírů za oné doby bylo v obci tolik, že měli svůj vlastní cech.

Bělidla svými širokými stezníky vroubícími je podle řeky i podle sousedních polí, byla tenkráte hlavní procházkou občanstva

méně zámožného v dnech nedělních a svátečních od jara až do sněhu.

Při západu slunce před sv. Janem Nepomuckým roku 1842 sbírali tu rozestřené zboží své režné, bílé i modré, dva barvíři Nymburští: Černý a Ráchlík, oba s rukama modřidlem zbarvenýma, v halenách a nohavicích z modrého plátna.

Pospíchali se svou prací; mlčky svinovali dlouhé plachty plátěné. Mladší soused Černý už měl vše složeno na trakaři; pokynuv hlavou k svému druhovi, chystal se na cestu domů. Starý Ráchlík, šedesátník těla ramenatého se šijí přikloněnou a dlouhých prošedivělých vlasův, hodil poslední svinutý balík svého zboží též na trakař, a rychle usednuv na něm, ozval se:

»Počkejte minutku. Objednal jsem syna, aby přišel a odvezl to. Pojedeme pak pospolu.«

Černý neodpověděl; jako by nebyl zaslechl, urovnával své zboží na trakaři do rovné váhy. Nebyloť mu právě příjemno, že starý soused s ním začal řeč a že ho u sebe chce zdržet. Nedaleko od břehu Hulík, rybář ze Zálabí, spouštěl se své pramice proutěné vrže pro noční lov a viděl oba barvíře, jak blízko vedle sebe dokonali práci svou. To nebylo Černému vhod. Jako skorem všichni občané Nymburští, kteří jakýmkoliv způsobem ve své živnosti byli závislí na dobré vůli, na přízni a podpoře pánův z radnice a z kasina, i on míval se na pozoru, aby s Ráchlíkem pospolu na veřejnosti ani nebyl viděn; hovoru s ním o samotě vyhýbal se.

Věděltť, že páni, v jichžto rukou jest správa obce, starého Ráchlíka nemají rádi. Prý rozsévá nesvornost v občanstvu, popuzuje prý proti nim lidi zvláště méně zámožné, není prý spokojen s ničím, co oni pro dobro obce dělají, rýpá prý do všeho, čemu ani nerozumí a do čeho mu nic není.

Ostrá, bezohledná, často vášnivá kritika, jakouž pronášíval o hospodářství obecním, docházela souhlasu tajného ve veliké části i majetnějších občanův, nesúčastněných ve správě obecního jmění; chudí lidé byli horlivými přívrženci jeho.

K těm nenáležel barvíř Černý. Čekal jen na vhodný okamžik, aby se zbavil podezření, že se umlouvá se zjevným nespokojencem v obci.

V tom překvapil ho starý Ráchlík novinou, že není jisto, zda letos své zboží zde dobílí a dobarví.

Vztyčil hlavu a přes rameno upřel k němu tázavý zrak.

»Došlo prý už i na tento ždibec majetku obecního . . .« silným hlasem pokračoval Ráchlík, patrně si přeje, aby i Černý i rybář u břehu to uslyšeli.

»Co pak by tu bylo jiného, než bělidlo?« bázlivě ozval se soused u druhého trakaře.

»Prý se prodá na oranici buď jedinému kupci celkem, nebo vlastníkům sousedních polí po kouscích, až prý k samé řece . . .«

»Lidé toho napovídají,« namítl mladší barvíř, přehodil popruh přes ramena a narovnával se v zádech. »Člověk nesmí hned uvěřit všemu, co kdo roznáší o správě obce.«

»Věřte, nevěřte« štiplavě odvětil Ráchlík. »Nenutím vás, ani abyste se staral vůbec o něco, co v obci naší se děje. Nemáte smyslu pro to... Nemá ho ani tisíc jiných obyvatelův tohoto města, ba ani většina jich. A to právě jest příčina, že obec naše ve všech věcech poklesla tak hluboko, že hyne, hyne každým rokem, až se octne na mizině...«

»Proto jsou v obci páni; ti ať se starají, jak a co má se zaříditi, aby nehynula,« máchl pravicí mladší barvíř prudce, že zmodřená pleť její v šikmých paprscích slunečních se zaleskla.«

»Páni, páni!« posměšně opakoval po něm starý soused, a jako mladistvou silou vzpružen, vzchopil se od země a kvapně pokročil k němu. »Nešťastné slovo! Buď jsme tu pány všichni, co tu jsme usedlí, aneb tu není pánem nikdo! Zvláštních pánův aspoň já mezi námi neuznávám. Což těm, jimž vy tak říkáte, obec Nymburská patří jako jim patří pole jejich, zahrady, stodoly a domy, aby jí směli hospodařit a nehospodařit dle libosti své?«

V starých očích vzplanul oheň mocného rozhorlení. Silné, ramenaté tělo jako by střásalo se sebe nějakou desítku let.

»Vždyť oni snad hospodaří s jměním obecním dobře!« zpola tázavě, zpola vyčítavě obrátil se k němu soused.

»Prodávají kde kterou poslední líhu, kde který zbytek půdy obecní,« pospíšil si s jízlivou odpovědí nespokojenec. »Jako když žebrák prodává už i mošnu svou a hůl. Myslí snad někdo, to že jest dobře hospodařit? A neprodávají z vlastního, ale z toho, co patří společně nám všem rodákům zdejším, mně, vám, týmž právem jako každému z nich. A za to, že vám milostivě dovolujou, abyste bílil a sušil plátno na tomto kuse trávníku, také obecním a tedy stejně vašim, mým, tamhle rybářovým a kteréhokoliv souseda Nymburského, jako jejich, vy před nimi smekáte, pokořujete se před nimi, klaníte se jim!« A hluboko se shýbaje v kolenech, strhl čepici s hlavy a tvářil se zkroušeně jako hříšník před oltářem.

»Obec má mnoho vydání,« pocítiv v tváři horkou vlnu studu, mladý barvíř obrátil řeč jinou stranou.

»A k tomu má potřebí peněz,« dokončil za něho Ráchlík, zvolna ustupuje k svému trakaři, aby na něm opět usedl. »Mámeť jednoho obecního drába, od posledního ohně čtyři ponocné, k jejichžto službě náleží, aby některé pány o půlnoci doprovázeli z hospody domů, a nesvítíli měsíček, rozsvěcujeme na nárožích náměstí čtyři obecní lampy. Pravda, abych nezapomněl, máme i hrobníka i pastuchu obecního, a vedle staré, kamenné kašny na náměstí, poněvadž voda z ní už srčela štěrbinami, postavena pro posměch všech, kdož Nymburkem jedou, dřevěná káď!.. Na to každý obyvatel Nymburský připlácí, vy, já, my všichni, co nás tu bydlí. Kolik peněz na tyto obecní potřeby se vydalo a vydává, nevím ani já, ani vy, ani kdož jiný, kdo nepatří k radnici nebo aspoň do kasina. Každému z nás jen se pošle po drábovi z radnice rozkaz: Zaplať tolik a tolik na obecní správu! O jiných vydáních obecních není aspoň mně nic povědomo. Dláždění vyšla-

paly nám husy jako v Sadské; špína, splašky, pomeje ve stružkách před domy vypařují se, kvasí se, hnijí a čpí, až buď sluníčko je vysuší nebo silný příval splaví, a naše škola obecná! Podívejte se, jestli v celém městě stavení bídnější a pro určení své zařízené hůře, než jest obecná škola královského města Nymburka! Hledejte podobnou mizerii v nejchudší vesnici: nenajdete jí.«

»Pravdu máte, sousede,« přisvědčil rybář na pramici, s níž ze zvědavosti zvolna byl přiblížil se až k samému břehu. »To je strašná místnost, kam děti naše chodí se učit! Kus tmavého, studeného sklepení. Chlapec náš už od Vánoc je doma, leží chudinka jako Lazar, ani jediným kloubem nemůže hnout. A děvče už napolo oslepio. To je krásná škola ... Učiněná lidomorna!«

Vystoupil na břeh, přitáhl za sebou pramici na písek a blížil se k starému barvířovi.

»Však ani tuto lidomornu místo pořádné a slušné budovy školní obec Nymburská sotva by měla do té chvíle, kdy by před dvacíti dvěma lety pravovárečné měšťanstvo Nymburské, k němuž se přidružilo nás několik z ostatního občanstva, nebylo od náboženského fondu koupilo ten kus někdejšího kláštera, kde jest místo aspoň pro *dvě* třídy školní. Jinak více než sto dětí Nymburských, chlapci a děvčata posud by chodili do školy jednotřídní, od r. 1791 umístěné v budově špitální! Já sám, ač už tenkrát jsem neměl než duši v těle, tyto dvě upracované ruce a dětí jako máku, že ve světnici se zatmělo, když všechny se sešly, dal jsem na zakoupení té klášterní barabizny pro školu obecnou dvě stě rýnských ... Milý sousede,« vztýčil pravici k Černému, »zeptejte se někdy toho onoho z nynějších pánův na radnici, jakou sumou k tomu přispěl buď on nebo otec jeho?«

»Eh, spravte už tu obec sám, máteli s ní takový rozum a můžeteli!« utrhl se na něho oslovený a chopiv se trakaře svého, jel po pěšině k mostu. Nedal ani »dobrou noc,« a cestou ještě hlasitě odmlouval:

»Budu se starat a hádat o obec a za půl roku abych se ženou i s dětmi šel žebrat! ... Chraň mě Pánbůh!« ...

Další reptání, jeho vítr, vanoucí od Labe, zanášel do polí. Teprv od kraje rybárny nesla se po bělidle jako dvě slova, promluvená se zvýšeným důrazem:

»Starý blázen!«

»To prý jsem já, starý blázen!« Ráchlík trpce opakoval, pohlížeje na rybáře, jenž opřen o veslo, zatyčené do kypré půdy, stál těsně před ním.

»Má pravdu,« po kratičkém pomlčení pravil klidněji; »nezbývá než zbláznit se z toho, jak v obci naší vypadá život. Zbědovanost jeho nezáleží v úžasném ožebračení obce, kdysi z nejbohatších v celém království, v ochuzení jejím téměř až na poslední hrudu; ale v tom, že ztráta statkův obecních měla v zápětí i nejžalostnější ochabnutí všeho smyslu pro další pospolitost obecní ve značném počtu obyvatelů zdejších, hluboké poklesnutí jejich vědomí, že nepřestali býti členy obce proto, že schudla.

ale že mají tím větší povinnost, starati se o opětné povznesení její. Občané Nymburští,« pokračoval hlasem povýšeným a chvějícím se mocným citem, »občané Nymburští mimo to mají ještě jinou, zvláštní příčinu, aby vždy zjevně hlásili se k své obci, aby pečovali vždy věrně o její dobro.«

Paprsky slunce, klonícího se už za bílý kostelík na vršku městyse Sadské, posledním zásvitem svým ozářily vrásčitou tvář starého barvíře, když vzchopiv se a rozhlížeje se vůkol očima, lesknoucíma se slzami, ulevil vzrušení své mysli rozjařenými slovy:

»Milý sousede! Každý občan Nymburský má před celou zemí a před všemi lidmi o ní čím se honositi, co není možno mu vzít a co není na prodej. Jest to něco zcela jiného, když vy řeknete: jsem z Nymburka, a když někdo jiný řekne: jsem z Kovanic, nebo z Hořátve, nebo ze Sadské. Rekneteli, jsem z Nymburka, je to bez mála tolik, jako byste řekl: jsem z Prahy!«

»Cítím, že jest to i pravda i krásné, co jste teď pověděl, ale nevím, proč?« s podivením v osmahlé tváři rybář přerušil jeho řeč.

»Snad porozumíte, zeptámli se vás, jeli vám v myšlenkách stejně, podíváteli se právě odsud s bělidel na Kovanice, na Sadskou a na Nymburk?«

Rybář pokročil na vysokou mez mezi pole, chvíli patřil tam, i tam a sem s rozveselenou tváří pravil:

»To je velký rozdíl!«

»V čem?«

»Nymburk, to je obraz zcela jiný.«

»Sadská nemá domy horší, než jsou v Nymburce, a baráky ba i doškové chalupy, jaké vidíte v Kovanicích, jsou u nás na »valech« a na předměstích také ještě horší!«

»Ale hradby a brány!« nadšeně zvolal rybář.

»V širosáhlém okolí mají zbytky podobných staveb jen zase v Českém Brodě a v Kolíně. Nymburské jsou zachovanější a byly i mohutnější. Snad této chvíle sám ponejprv jste poznal, že v minulosti měly pro město naše význam, důležitost, a i teď že mají pro ně cenu nemalou . . .«

»Pokud nikdo člověka na to neupozorní, díváme se na ně jako na věc mrtvou . . .«

»Malebné, velebné, obdivuhodné jsou i jako mrtvoly; však třeba jen dotknouti se jich srdcem českým, ty červené cihly ihned počnou vypravovati.«

»Nechtěl jsem tomu nikdy uvěřiti, co mi často za tichých večerů letních na řece pod jezem opakoval nebožtík rybář, stařičký Bolen.«

Barvíř zvědavě naň pohledl.

»Nejčastěji prý na podzim, když se dostavily vichřice a černé, roztrhané mraky se honily přes měsíc, Bolen prý až ve své chalupě nad pivovarskou fortnou slýchal v době půlnoční všeliké hlasy, lidským zcela nepodobné, jak vznášely se nad vodou právě před jeho okny. To prý byli duchové, kteří za dne dřímali

začarováni v městských hradbách blízko kostela a děkanství, a v noci prý provozovali svůj rej nad hučivým jezem . . .«

»Není potřebí ani začarovaných duchův ani strašidelné doby půlnoční: hradby a brány naše mluví i za nejjasnějšího dne řečí, srozumitelnou pro každého z nás. Vypravují o bouřlivých dobách z minulosti města i celého národa, někdy šťastných, častěji strastných, ale vždy velikých, památných, slavných. Vypravují, jak bývaly jevištěm bojů velice krutých, svědky hrdinství občanů Nymburských. Vypravují, že Nymburk byl oloupen o všechny statky své hmotné, o všechno rozsáhlé zboží své pozemkové, ale že do té chvíle uchránil své důstojnosti jako město svobodné, královské! Touto staroslavnou důstojností obce své každý Nymburčan vším právem nejen může, ale má se honositi. O ní i na radnici naší jsou zápisy, o ní psáno jest ve velikých foliantech a ve starých kronikách. Však kolik pak obyvatelů tohoto města vůbec ví o tom něco? Kolik jich čítá o tom? Kdo pak to zná a kdo o tom veřejně mluví, tomu se nadá starých bláznův!«

Přišel nejstarší syn Ráchlíkův, silný urostlý muž, uchopil se trakaře s nákladem plátna, vysoko narovnaného, a jako s pírkem ujížděl k mostu. Starý otec zvolna ubíral se za ním, provázen rybářem Hulíkem.

Šli mlčky, každý zabrán do svých myšlenek. O čem přemýšlel rybář, projevil na samém rozchodu otázkou, proč a kdy vlastně Nymburk zbaven byl statků svých?

»Města česká. mezi nimi i Nymburk, před třemi stoletími pilností, důmyslem a šetrností obyvatelů svých nabyla velikého bohatství. Za peníze tím způsobem nahromaděné každé z nich skoupilo kolem sebe vesnic, dvorců, kolik jen mohlo. Tím stav městský v Čechách vůbec nabyl veliké, rozhodující moci ve věcech zemských. Tehdejší panovník v království českém, první na trůně našem z rodu posud zde vládnoucího, pohlížel na to s nelibostí. Rád by byl moc českých měst zlomil. Brzy naskytla se mu k tomu příležitost velmi vhodná. Města česká vmísila se do sporů, v kterých octnul se Ferdinand I. s protestanty v říši německé a postavila se proti němu. Když pak štěstí válečné rozhodlo pro něho, Ferdinand I. krutě pokutoval odpůrce své v Čechách. Odchylnost jejich od víry katolické stala se tu záminkou, že městům českým odňaty téměř všechny statky. Nymburku mimo jmění zádušní zabráno tenkrát dvanáct statkův obecních, ležících kolem něho na obou březích Labských.«

»Však my nynější občané Nymburští už jsme zase všichni katolíky,« namítl rybář; »a proč tedy posud nebylo obci naší zase vráceno, co tenkrát k vůli náboženství jí bylo vzato?«

»To bohužel je ztraceno na vždy! Bylo by potřebí okrájet, ba rozbořit všechna panství kolkolem Nymburka; všechna obohatila se a vzrostla jen ztrátami královské obce naší. Především panství Poděbradské; tomu by vůbec nezbylo moc, kdyby mělo vrátit, čeho ze zboží Nymburského skorem zadarmo bylo se mu dostalo; pak panství Dymokurské, Křinecké, Mcelské, Loučanské, Bená-

tecké a Lysské. Od Sadské, Milčic, Hořátve, Chvalovic na pravý břeh Labský do Budiměřic, Bobnic, Skrchleb, ba až do Jikve, Čilce a Mladé, všechen ten širosáhlý, úrodný a krásný okršlek se vším poplužím, se všemi dvorci a rybníky a zároveň se všemi právy vrchnostenskými musel by se vrátit obci Nymburské.«

»Nejdříve ze všeho bysme si postavili novou, slušnou školu obecnou!« zajiskřily se oči rybářovy.

»Dobře jste uhodl, čím se musí počít obrození obce naší,« pochválil ho barvíř. »Však,« dodal s teskným úsměvem, »abysme si pořídili novou, slušnou a vhodnou budovu pro školu obecní, k tomu nebylo by potřebí polovice panství Poděbradského. Trocha více smyslu v našem občanstvu pro starou slávu, více vědomí mezi námi, jakého důstojného místa Nymburk si dobyl v dějinách naší vlasti, postačilo by, aby se sešlo těch několik tisíc rýnských z majetku soukromého. Kdy by někdo se ujal té péče, i já, starý blázen, bych vyhrabal z přítruhlíčku poslední dvacítník a nějaký pruský tolar, co tam mám uschovaný na funus.«

Škola obecná královského města Nymburka nalézala se za oné doby ve stavu velmi žalostném. A to trvalo už na dvacátý druhý rok. Zřízena byla r. 1820 nákladem soukromým ve východní části sešlých budov kláštera dominikánského, zrušeného r. 1785, a tož tím způsobem, že jedna z dvou rovnoběžných, širokých chodeb s vysokým klenutím v přízemí se přepažila na dva dílce větší a na dva menší. Z dílců větších staly se dvě třídy, dvě síně učební, či jak tenkráte se říkalo, *dva* klasy.

Oba měly okna jen po jedné straně, na dvoreček, kudy přicházelo se k nim z města a jehož s kopečka sbíhající půda ležela o dobrý loket výše, než podlaha místností školních. Poněvadž pak okna těchto místností spuštěna byla dosti hluboce k zemi a dvoreček se strany protější byl ohrazen neomítnutou opukovou zdí sousední kůlny, vnikalo do školy světla velmi spoře i za jasných dnů slunečních.

Bylali obloha zatažena mračny, za počasí deštivého a za dnů krátkých bylo ve škole šero většinou času určeného pro vyučování, i při samých oknech, kde stály lavice pro chlapce; dále od oken, kde podle šedé zdi protější byly lavice, či jak tehdy se mluvilo, škamna pro dívky, nevyjasnilo se nikdy; z rána po deváté hodině, kdy vyučování počalo, vládlo posud temno, a odpoledne zhoustlo tam zase už o hodině třetí.

Tmavý v celém prostoru svém byl po celý den, v létě, v zimě, klas první, přilehající ke kostelu klášternímu. Jeho presbyterium, sáhajíc do dvorečka školního, zastíňovalo obě okna této nešťastné místnosti školní. Tato vězela už zpola v zemi.

V tmavých klenbách přízemních bylo tím neveseleji a nevlídněji, že vlhko a chlad nezmizely z nich po celý rok.

Mimo oba klasy škola Nymburská za oné doby měla ještě

»elementárku«, třídu přípravní, kam děti počaly chodit některé už před šestým rokem svým, aby prý »doma nezlobily.«

Elementárka měla pro sebe jeden z dvou menších přepažených dílců někdejší chodby klášterní; jedinou světlou místnost v celém přízemku, s okny se dvou stran. Vyučovalo se v ní jen hodinu ráno a hodinu odpoledne.

Děti přinášely s sebou »kohoutka,« prkénko, na němž byl namalován kohout a nalepen list papíru s abecedou. Mimo to každé muselo míti břidlicovou tabulku a kamínek ku psaní. Učitelem v elementárce byl tenkráte stařičký Karel Mündel, zároveň první varhaník a ředitel zpěvu chrámového. Bydlil v prvém poschodí této budovy.

Žena jeho, sešlá jako věchýtek, měla na starosti čištění a vytápění školních klasův. Čištění ubohá stařenka vykonávala tím spůsobem, že v sobotu odpoledne po požehnání požádala několik starších, chudých děvčat školaček, aby ty ratejny zametly. Vytápění pak bylo a zůstalo jejím tajemstvím. Ve druhém klasu, kam před Vánocemi r. 1842 jsem byl uveden, ohromná kamna z tmavých kachlů stála na dolním konci školního sklepení, blízko jednoduchých dveří. Ty vedly přímo do průjezdu, odstávaly od veřejů, že jsi mohl prostrčiti ruku, a místo prahu měly pod sebou vyšlapanou jamku. Topit mělo se zvenčí. Nebylo by to bývalo nic platno, ani kdy by opravdu bylo se to dálo sebe pravidelněji, pilněji a vydatněji . . .

Nebylo ani potřebí, aby mrzlo; nám ve škole, učitelům i dětem, bylo zima. Přišli jsme do ní ráno o půl osmé. Za doby zimní ještě byla tma venku, což teprv ve škole, jež na osvětlení vůbec nebyla zařízena! Ze školy šlo se do kostela na protější konec města i v největším dešti a v nejprudší vánici a za nejkrutějšího mrazu. My děti ve věku sedmi až devíti, výjimkou jen desíti let! Vrátili jsme se skřehlí. Trochu se dovádělo, pud sebezachování působil, abysme se zahřáli. Zimní oblek nikdo z nás se sebe nesňal. Usedli jsme v něm do škamen k vyučování: chlapci v pláštích, děvčata v kacabajkách, naditých vatou, a v kuklách upletených z hrubé vlny. Svléklli si některý chlapec plášť, svinul jej a usednul si na něj. Ve škole nebylo totiž ani věšáku, ba ani kolíku nebo hřebíku ve zdi. Stěny vůbec byly zcela prázdné; ani nejmenší vyobrazení neviselo na nich. Zařízení školy vypadalo až běda chudě. Před kamny na stojanu černá tabule; na stolku, určeném pro učitele a postaveném před nejdolejšími lavicemi, počítadlo s navlečenými divokými kaštany a vedle něho dlouhá rákoska na chlapce a metla na děvčata!

Tak o hodině deváté mělo počíti vyučování. Byloli ve školní světnici aspoň podle oken v řadě lavic pro chlapce už viděti na čtení, čtlo se. V druhém klasu měli jsme celkem knihy dvě: větší katechismus a výňatky z evangelií. Této knize říkalo se »druhý díl!« Díl první, biblickou historii, měly děti za čítanku v klasu prvním; k tomu patřil malý katechism.

Čítalo se v druhém klasu nejobyčejněji *hromadně*. Učitel Smetana postavil se u stolku svého, vzal do ruky rákosku a tloukl jí o stolek takt. My pak jsme čítali na hlas společně do taktu: »Za o-no-ho ča-su ře-kl Pán Je-žíš u-čed-ní-kům svým.«

Tak to trvalo týmž jednotvárným tempem podle úderů rákosky třebas půl hodiny. Kdo do své knihy neviděl, poněvadž seděl v šeru, četl s ostatními nahlas po paměti. Umělit jsme všichni celá evangelia tímto cvikem zpaměti. A v šeru seděla všechna děvčata.

Dlouholi se nerozednilo, pan učitel po čtení dal znamení, abychom odříkali násobilku. I to dálo se nahlas, téměř s křikem, celou školou hromadně v tempu už obvyklém. Hlasy šedesáti, sedmdesáti dětí už něco vydaly. Násobilku odříkávali jsme všichni velmi rádi. Vlastně jsme ji zpívali dle jakési už zděděné noty, se zvláštními kadencemi, slavnostně. Učitel Smetana pravidelně při tom odešel ze světnice. Nevrátilli se a my násobilku byli doříkali s velikým důrazem na poslední slabiku slova »milión«, dali jsme se do ní znova a zapěli jsme si někdy i třikrát po sobě.

Horší ještě nedostatek světla v sousedním klasu prvním přiměl učitele Symona, že totéž cvičení počtářské, ovšem obmezené jen na první tři desítky, se svým drobným žactvem pěstoval ještě hojněji. Často celé přízemní klenutí třeba na půl hodiny zaznívalo násobilkou.

Zcela mechanické cvičení toto mělo aspoň účinek dobrý a cenný, že nebylo mezi námi dítěte, které už v osmém roce svém nebylo by umělo násobilku dokonale, jistě a beze všeho rozmyšlení.

Ze tří částí, z nichž soustava vyučovací v obecné škole u nás tenkráte záležela, totiž ze čtení, psaní a počítání, zvláštní, ba největší péče věnovala se počtům. Počítali jsme na tabuli, na své tabulce břidličné, ale nejvíce »z hlavy.« Tento způsob počtářství byl za oné doby zvláště oblíben nejen na obecné škole Nymburské a pěstován s horlivostí, s jakouž děje se nyní cvičení v nějakém sportu. Byl to i jediný druh učení, jenž vzdělával — a tož se zjevným zdarem — soudnost v mládeži. Vše ostatní byl holý mechanism.

Byloli ve světnici školní dosti světla, tak o hodině jedenácté, pan učitel oznámil nám, že budeme psáti, totiž opisovati předpis s tabule. K tomu neměli jsme zvláštních sešitů; pan učitel prodával čtvrtky papíru již nalinkované, zpola na písmo švabachové, zpolu na latinku, jež tehdy do škol českých zvolna se zaváděla. Třeba připamatovati, že v každém písmu byl pro jazyk český ještě zvláštní pravopis. Nepřispívalot věru ke správnosti učení, když české *š* švabachem jsme musili psáti *ſſ*, *j* německým *g*; za to pak *í* českým znamenkem *j*! Obě naše učebnice školní: »druhý díl« a katechism byly tištěny jen švabachem.

Psalo se tehdy pery brkovými, i náleželo k povinnostem učitele, aby přiřezával a opravoval pera pro všechny děti klasu svého. Jakmile jsme ráno přišli do školy, položili jsme na jeho

stolec nové brky a rozskřípaná pera stará s navleknutým lístkem papíru, kde napsáno bylo jmeno každého z nás. Učitel musel si pospíšiti, aby každému připravil pero, než se počalo psáti. Však nedělal to zadarmo. Kdo chtěl dostati od něho pero nové, musel položiti mu na stolek dobré husí brky dva, jeden pro něho.

Inkoustu škola ani nedodávala, ani neopatřovala. Nebylo na škamnech ani místo upravené pro kalamáře. Každé z nás dětí přicházelo do školy s lahvičkou inkoustu, zavěšenou za hrdlo tkaničkou na knoflíku kabátu nebo kacabajky.

Po obědě byla první hodina vyplněna zase čtením a násobilkou. Dvakráte za týden přicházel k nám katecheta, starší kaplan, vyučovat katechismu. Celá škola se zaradovala, když pan páter Holub do ní vstoupil. Byltʼ to duchovní velice laskavý, upřímný přítel mládeže, vším obyvatelstvem Nymburským velice ctěný. Těšili jsme se na jeho příchod. Nikoliv k vůli katechismu, ale proto, že přinášel nám i zábavu velice příjemnou. Jakmile totiž asi půl hodiny byl vykládal věrouku, usmál se, rozhledl se po nás velice vlídně, sáhl do kapsy dlouhých šosů svých a vyňal — knížku!

Celá škola okřála, tváře všech jevily radost. Pan páter nám ostatek své hodiny předčítal — povídku. Poznali jsme vše, co za oné doby vydáno po česku pro mládež. Byly to překlady hlavně Tomsovy z Krištofa Schmida, Gustava Nieritze a Hofmanna. Nikdo z nás ani nedutal, když pan páter lahodným, zvučným hlasem svým nám předčítal povídky: Kraslice, Genofefa, Růženka z Jedlova, Slepý pacholíček, Malí muzikanti, Pýcha předchází pád, Malý havíř atd. atd.

Posluchačstva vnímavějšího a vděčnějšího původcové těchto povídek pro mládež sotva měli někde jinde! A ze školy povídky české putovaly po městě od domu k domu. Pan páter ochotně půjčoval je do rodin, kde jevila se touha, čísti knihy české. Míval každou povídku v několika výtiscích. Zvláště méně zámožné rodiny měšťanské, jichž děti chodily do školy, přihlašovaly se u velebného pána jako horliví čtenáři. Tenkráte i lidé dospělí, i staří měli zálibu ve čtení spisův, určených pro mládež. Buditeli i šiřiteli té záliby byly školní děti, a do nich vštípil ji horlivý páter Holub, rodák Bousovský u Mladé Boleslavě. Na základě od něho položeném za krátko vnikly do domácností Nymburských, méně zámožných, Květy a Česká Včela.

Mezi spisy pro mládež, nejdříve vždy v obecné škole čtenými, největší dojem způsobil »Miloslav Vlnovský, Brémský kormidelník,« Robinsonada německá v překladě J. Zimmermanna. Nejen děti, i čtenáři dospělí byli uchváceni osudy stařičkého kormidelníka; v rodinách, kam knížka se dostala z knihovny kaplanovy, neb kde si ji pořídili sami, čítala se za napjaté pozornosti všech domácích opět a opět a smrt Miloslava Vlnovského oplakali všichni. Ve škole po krátkém škytání rozlehl se hlasitý, usedavý pláč, když mladý kněz měkkým, soucitným přízvukem četlo jeho skonání.

Vyučování odpolední zpravidla končilo se zpěvem. Zase hlavně proto, že na čtení a na psaní nebylo viděti a násobilka od

rána už několikráte byla odříkána. Zpívali jsme celá škola společně podle noty, již učitel Smetana na houslích několikrát byl zahrál, krátké sloky, slova prostičká, nápěv velmi snadný. Vzorem takových písní školních byl:

Kdy bych hodně zlata měl
na širokém statku,
všecko bych to dáti chtěl
za svou milou matku.

Větší práci pilný učitel měl s námi, než všichni jsme se naučili zpívat: »Kde domov můj?« a nejnověji: »Kde můj je kraj?«

Ve čtvrtek bylo ve škole prázdno celý den. Přicházeli tam jen chlapci dospělejší, učící se hráti na housle nebo zpívati. Hře na housle vyučovali oba učitelé mladí; zpěvu starý učitel Mündel. Cvičil si zpěváky pro služby chrámové, hlavně pro mše a pro obřady pohřební. Tyto za oné doby byly hlavním pramenem důchodův učitelstva na školách obecních. Dle ustáleného zvyku učitelé za zpěvy při pohřbu dostávali na rozdělenou tolik, kolik požádali kněží. Pohřeb z domu bohatého i jen poněkud zámožnějšího byl jim událostí vždy příjemnou. Sami neměli při tom zvláštního vyjednávání s obstaravateli jeho. To vyřídil za ně děkan zároveň se svou »štolou.«

Druhým, vedlejším, méně štědrým zdrojem tehdejších příjmův učitelstva na školách obecních byl — »sobotáles.« Za vyučování školní platili jsme tenkráte v třídě druhé týdně dva groše čili šest krejcarů Vídeňského čísla (šajnů[1]). Vybíráním sobotalesu prošlo ve škole v sobotu celé ráno. Vykonával je nejstarší učitel Mündel. Přišel do klasu s velikými archy, kde byl seznam nás všech. Učitel Smetana vyvolával naše jmena podle abecedy, chlapce zvláště, děvčata zvláště. Kdo z nás měl peníze s sebou, šel s nimi ke stolku učitelskému. Však po každé bylo nemálo mezi námi takových, že ze škamen nevyšli. Nastalo hubování, jaký jest to nepořádek, a žák neb žákyně, jichžto rodiče prý zapomněli, že jest sobota, museli ze školy domů pro peníze. Teprve k poledni sobotáles býval jakž takž v pořádku. Na dobro nikdy. Po každé zbylo několik nedoplatkův. K vůli tomu ve škole ostré domluvy a po městě mrzutosti, nechuť a kyselosti dlužníků k učitelům, z nichž každý dostal týdenní mzdu jen žebráckou, když hromádka měďových plíšků se rozdělila na tři díly!

Při takové nuzné odměně za práci, vykonávanou v místnostech, k účelům vyučovacím naprosto nespůsobilých a zdraví žactva rovněž jako pěstounů jeho škodlivých, učitelé obecné školy Nymburské za oné doby bohužel nemohli obejíti se bez vedlejšího výdělku sebe menšího. Starý učitel Mündel, ženatý, v první polovici ledna měsíce s několika zpěváky svými obcházel příbytky zámožnějších občanův, aby křídou nově svěcenou znamenal na vchod jmena Tří králův! (Pokračování.)

[1]) $2^1/_2$ krejcaru šajnů = 1 krejcar stříbra (konvenční mince).

Nás spasí práce.

Z galerie našich lidí

podává

Frant. Procházka.

»Nás spasí práce. Nezazlete mi, pánové,« řečnil p. Fabián, »že se opakuji v této větě. Přál bych si, aby se plamenným písmem vepsala do duše našeho lidu. V práci a vědění jest naše spasení. Z práce roste majetek, sebevědomí, statečnost. Práce je moc. Čím kulturnější národ, tím snaživější jest. Pokrok odstraňuje přebytek svátků, dní zahálčivého odpočinku. Prací dělí se usedlý národ od zahálčivých divochův. Ale též u národů usedlých naleznete rozličné stupně pracovitosti a tím i blahobytu a kultury. Procestujte jen Evropu od východu na západ, a mnohé věci se vám vysvětlí v našem stavu a našich poměrech. Prací nebo zanedbáním roste nebo klesá cena pole, domu i dobytka. Čas jsou peníze, ano, avšak jen čas vyplněný *prací.* Sto let lenochových jest jen násobená žebrota. Ale jest ještě rozdíl veliký mezi prací stejného počtu hodin dělníka na východě a dělníka na západě. Ten rozdíl činí vzdělání. My snad stojíme výše než sousedé východní, ale daleko máme ještě k sousedům na západě. Nám třeba ještě učiti se. Pryč se šovinismem a podkuřováním samým sobě. Jsme na díle ještě lenochy, na díle hudlaři a když i něčeho dobudeme, nevíme, kam s tím. Jsme dětinskými fángličkáři. Myslíme, že pracujeme, i když si hrajeme. Hádáme se o háček nad písmenem, a zatím nám majetek mizí pod nohama. Kdo dobyl Prahy a Plzně? Sbírka básníček? červená košile? fánglička? Ne, náš živnostník jich dobyl svou prací, náš uzenář, pekař, sládek atd. Jen prací, pánové, a ne hrou se udržíme a porosteme. Pryč proto s hrou, nebuďme již dětmi, ale sáhněme k činu. Jeli v nás opravdu něco, dokážeme jedině prací!«

Nesouhlasil jsem se vším, co vykládal řečník, a dal jsem srdečně za pravdu předsedovi shromáždění, jenž ukázal, že také práce bez národního nadšení a uvědomění by národu našemu neprospěla, jak ukazují sta bohatých odrodilců našich ve Vídni i po českých vlastech z doby před uvědoměním; nicméně však jsem panu Fabianovi stiskl také upřímně pravici. Leccos mi řekl z té duše, jak jsem to dávno cítil, srovnávaje zejmena úpravu příbytků a obcí v cizině a u nás.

Po skončení schůze přisedl si pan Fabian vděčně ke mně a při výborném pivu odhaloval mi své vědomosti, zkušenosti a plány z cest i knih nabyté. Nemile nesl, že pochybovali o jeho vlastenectví. Až slzel pohnutím a bil do stolu. Vždyť byl jednou i ve vyšetřování pro vlastenectví už jako študent. Ale pravda se musí říci, třeba pálila. Nám je právě pravdy třeba jako soli. On ví, že si neprospěje, ale toho se dbáti nesmí a nemá.

Proud jeho řečí zdál se bez konce. Dávno již minula půlnoc. Snad desetkráte jsem již povstal od stolu. Měl jsem na starosti práci, k níž bylo třeba vstáti s čilou myslí. Také sál byl již prázdný, a zívající číšník shasil všechna plynová světla kolem. Ale pan Fabian neměl slitování s ním ani se mnou. Prosil a zapřísahal, usazoval mě silnými pažemi vždy znovu, až jsem vyslechl nejen všechny jeho myšlenky, ale i jich všemožné obměny. Zíval jsem již neslušně a podřimoval protrhuje se jen, když udeřil náruživěji do stolu nebo vykřikl jako do tisícehlavého zástupu a v očích jeho, bdění patrně uvyklých, zablýskal odraz světla nad stolem.

»Ano, tu máte tu naši slovanskou slabost a měkkost,« řekl mi konečně, »vidím na vás zřejmě, jak jste tu nerad, jen z jakési proklaté zdvořilosti, abyste neurazil mne, člověka, kterého vidíte dnes po prvé a snad naposledy. Je to pravda nebo ne? Nuže, udělal by to Angličan nebo Němec? Ne! Odplil by a řekl: ‚Táhni se svým tlachem!‘ a šel by domů.«

Zasmál jsem se upřímně, a všechna ospalost se mne spadla. I v tom mi promluvil ze srdce. Podal jsem mu vděčně ruku. Nedbaje pak již jeho úžasu ani protestů a omluv, vyšel jsem jako Angličan na ulici, ale ještě dlouho jsem se musel smáti ...

* * *

Pana Fabiána uzřel jsem po druhé o veliké Sokolské slavnosti. Stál jsem za ním, ale nehlásil se k němu. Pozoroval s účastenstvím všechna čísla rejů a cvičení na nářadí. Po rozchodu setkal jsem se s ním na cestě. Poznal mě hned a zavěsiv se na mne, zasypal mě otázkami. »Také na slavnosti? jak? hm?« potřásl těžkomyslně hlavou. »Ano, ano, máme to důležité věci na starosti. Velice důležité! Umíme reje, umíme skákati přes vycpaného koně a točiti kuželem. Chlapíci. Eh! To nás spasí. Jen ještě houšť, pane Bože, tím se vytrhneme. Co se tu národních peněz vyhází na železnici, na telegramy a jiné útraty! Co se — a to je hlavní — zanedbá práce. Ach, hyneme, můj drahý pane, — pozorujete to? Hyneme! Jsme lenoši!«

Vzpomněl jsem si opět, co by na mém místě učinil Angličan, a byl jsem vděčen za pokyn. Rozchod byl velmi stručný.

* * *

Nejsem zbožňovatel sportu, ale rád popatřím na pružnost a sílu mladých těl. Zápas naší Slavie s hostmi dánskými na hřišti rozjařil i mne, ale přece mi neušel rozčilený známý hlas v pravo, který patrně nesouhlasil se soudcem nadržujícím našim domácím šovinům na újmu cizinců. Byl to můj známý, pan Fabián. Po hře jsem se mu honem vyhnul, ale proto mi přece neušlo, že k nejbližšímu hloučku promluvil řeč o potřebě práce s plným odsouzením všeho sportu a podobné zahálky. Zajímalo mě, že tíž poslu-

chači jeho, ač se prve dobře bavili, nyní mu dílem přizvukovali. Bylo to také jen ze slovanské slabosti, či z vratkého vlastního soudu? »Jsme krátce opičáci«, rozkázal se pan Fabián, šťasten, že nalezl posluchače. »Francouzi mají salon — musíme mít taky salon, třeba nám slušel jako koňovi pellerina; Angličané kopou, musíme tedy kopati i my, třeba děravou botou. Angličané mají Indii, Australii, třetinu Afriky, čtvrt Ameriky — šlaku, mají už do čeho kopnout, — ale my jsme žebrota, my máme napřed pracovat — a toho Angličanům a Francouzům odkoukati neumíme.«

* * *

»Znáš pana Fabiána?« tázal se mne přítel. »Pro Bůh, toť moderní apoštol! Včera nám kibicoval při šístce až do dvou hodin do rána, načež, když jsme složili karty, pustil se do nás jako misionář kázáním o práci a národním hospodářství. Znáš adjunkta Štiku? To je prohnaná kopa. Poslouchal ho dvě hodiny a stále si oči otíral. Pro švandu musel jsem zůstati. A co bys řekl — k ránu, milý Štika pana Fabiána přemluvil, že si s námi také hodil, — a hrál o všecko pryč!«

* * *

Bylo to v hudební přestávce na velikém výletě, když jsem ze skupiny opodál zaslechl povznesený hlas, jenž pronášel věty s oním pathosem bez citu, jaký vzniká častým řemeslným opakováním.

»Nás spasí práce a ne výlety,« zakončil odstavec delší řeči.

Povstal jsem a poznal pana Fabiána. Zapíjel větu sklenkou piva.

»Možná, že pro vás to platí,« odmlouval mu soused dělník, rozložený na trávníku. »Vy jste statkář, a co pracujete i přes čas, pracujete na svém. Ale já pracuji na cizím — jsem pouhý tažný kůň. Já si prací výdělek nezvýším, spíše menší prací si zdraví přišetřím. Moje mzda stačí tak zrovna na obrok, abych mohl táhnouti. Mně je odpočinku a zotavení třeba.«

Pan Fabián se znovu rozkázal. Mluvil o školách nedělních a školách po pracovní době v Americe, o zvýšení mzdy vzděláním, o dělnících snaživých, jimž stačí jen vynalézti něco, jako na př. fonograf, telegrafii bez drátu nebo mannlicherovku atd., aby se stali továrníky a milionáři.«

»É, zeptej se ho, brachu,« radil kousavě starý dělník, ležící na zádech, »proč chodí kvákat na výlety, když je mu práce tak milá?«

Jestliže se domnívali, že pan Fabián se zastydí a odejde, to ho neznali.

Pan Fabián se napil a začal dojímavě o práci apoštolské. Bylo viděti, že se mu podobné výtky dostalo již častěji a že o ní přemýšlel. Ano, pravil, jej vídati jest hlavně tam, kde se zahálí, ale to není jeho vinou, nýbrž zásluhou. Kdy by se všude jak náleží

pracovalo, nebylo by jeho, pana Fabiána, ani potřebí, aby hlasu svého pozdvihoval. Šel by klidně za svým pluhem a loupal by své brambory k večeři. (Pan Fabián se napil.) Ale právě ten všeobecný úpadek národohospodářský u nás, ta lenost (namnoze ještě nevědomá), ten klam, že se něco pracuje i *když se zahálí*, to mu nedá. Ať i sám hospodářsky přijde na mizinu posláním svým, přece od toho již do smrti neupustí, aby ukazoval nevědomým pravou cestu ku povznesení, k osvětě, k umravnění, aby bojoval proti brutalitě, proti národnímu šovinismu, ultramontanismu, šosáctví, vykořisťování a vyssavačství.

Dělníci, zaslechnuvše známá hesla, změkli a přiťukli si s panem Fabiánem. S večerním soumrakem vedli se všichni tři svorně a pevně. Zdálo se mi, jako by dojatý pan Fabián toho měl velice potřebí.

* * *

Okopávali právě řepu, když jsem se ubíral z B. polní cestou navštívit příbuzných. Ze zahrady na konci města za plotem angreštovým ozýval se smích a popěvky, jakých již nynější dobou v polích neslýcháme.

»Nás spasí práce,« vykřikl posměšně pisklavý ženský hlas. Hlahol smíchu mu odpověděl. Kupa žen podepřených o motyky bavila se živě a dohlížitel maje hůl v lokti zavěšenou připaloval si dýmku, posměšně blikaje přimhouřenýma očima.

»O tom velikém pracovníku,« oznámil zpěvavě předříkatelsky onen pisklavý hlas a zanotoval rozpustile:

»Pracovitý, ach, pro pět ran,
je hubou náš pan Fabián,
on světu příklad práce dá
a takhle nohy překládá:
tu pravou přes levou
a levou přes pravou —
(sbor) přéé-kládá jéééđnu přes druhou!«

Dozorce hrozí ženským a odvrací se v smíchu stranou.

As dvě stě kroků dále před hospodářským stavením na polorozválené zídce seděl k mému překvapení ten, o němž se v jeho zahradě od jeho dělníků zpívalo. Pokuřoval si na slunci a u nohou ležel mu veliký pes, potřepávaje širokýma ušima proti dotěrným muchám. Pan Fabián poznal mě hned a nabídl se, že mě doprovodí.

»Četl jste zajisté můj článek v Našem hospodáři?« tázal se a nevyčkav odpovědi pokračoval: »To jsou obzory, co? U nás nejsou na ně zvyklí, ale zvyknou již. Povídám, *musejí* zvyknouti. Náš posavadní národohospodářský systém je pouhé dilettantství. Jsme pořád ještě u *a* v abecedě, nic dál, a hluši ke každému napomenutí. Nás« — zachytil mě za rukáv a slabikoval s pathosem — »nás spasí práce!« Ohromiv mě tou novinou, pokračoval: »My musíme opustiti jednostranný nationalismus, fangličkářství, čínskou zeď. Okno do světa otevřít, ale hlavně pracovat. *Pracovat!* Pryč již konečně s frásí a *pracujme* — to musí být naším *programem.*

Vždyť my jsme posud byli bez programu,« vypoulil na mne oči jako uděšen a chopil mě tak útočně za knoflíky u kabátu, že i pes na mne zavrčel, jako by znal též nedostatek mého programu a čekal jen znamení k útoku na mne.

»Já se snad obratu a výsledku nedočkám,« pravil pan Fabián v bolestné resignaci, »ale on přijde! Hrdostí mě oprávněnou naplňuje, že povstala v národě našem strana — *již celá strana*, která také *volá po práci*. Myšlenky, řekl kdosi, jsou jako setba. Nesejí se marně, nerozletují. Někde padnou přece do úrodné půdy a vzejdou náhle světu na podiv, kde se tu vzaly, — a zatím,« udeřil se v prsa, »hle, odtud vzešly. Ano, odtud! Já jsem tu duchovním otcem — a ta strana,« šeptal, — »to jsem já — to jsem já celý, jak žiju, cítím, myslím a pracuji. Práci, práci chceme viděti — volá tato strana. Ano, my ji chceme *viděti!* Pryč s frásemi, pryč s vlasteneckým šovénstvím, s fángličkami! Ven s činy! Pracujme! Slyšíte? Pracujme! O práci se nyní *mluví*. A nyní, Fabiáne, pravím sobě, můžeš odpočinouti. Tys dosti pracoval. Ať pracují také jiní a ukážou, seč jsou. Mne, pane, propusť již v pokoji!«

Se slzou v oku se pan Fabián se mnou rozloučil. Mnohokráte stiskl mi ruce a z daleka ještě kýval kloboukem.

* * *

Dobrý pan Fabián měl to štěstí, že statek jeho přešel dražbou do cizí ruky až po jeho smrti. Není to dáno každému — ani jednotlivci, ani stranám, ba ani národům.

Jaro doma.

Jak slunce vysvitne a travou zkvete pažit
a zazelená se tam venku, u nás doma,
zas každý strom i keř i stezka povědomá
v těch jara úsměvech mi bude duši blažit.

Rád znovu zatoulám se do polí a do lad,
po mezích omladlých, kde ve své kráse prosté
petrklíč vykvete, mateřídouška vzroste
a kde zas kukačku uslyším z lesů volat.

Zas mile uvítá mne rodná moje víska,
můj drahý rodný kraj, kam vždycky letím s touhou
a po němž poznovu vždy celou zimu dlouhou
v těch smutných ulicích den za dnem se mi stýská.

Ten smutek hořkých dnů, to všechno bude za mnou,
ty smutné ulice, mně cizejší den ke dni,

a hořké starosti i trudy, boly všední,
vše sotva vzpomínkou jen bude bezvýznamnou.

Proč marnou lítostí ten svátek duše zkalit,
když všechno dokola je ples a zář a soulad,
při písni skřivánčí když volně smím se toulat
zas rodným krajem svým, jenž celý sluncem zalit!

Ó kouzlo samoty, jež sladce duši zmámí,
ó tiché pěšiny, kde nová tráva klíčí,
ó louky májové, zdobené petrklíči,
zas k vám se navrací a rád váš starý známý!

Zas uvítáte mne, vy lesy moje šumné —
a mladost odkvetlá, zmizelá v světě kdesi,
alespoň na chvíli zas ke mně přisedne si
a s písní na rtech svých zde zastaví se u mne.

A zdát se bude mi v tom kouzlu sladké chvíle,
že znovu oživli mi prchlí dnové mladí,
a cosi hebkého že skráně zas mi hladí,
jak v dobách minulých dvě drahé ruce bílé.

Co na tom, s očí mých že slza maně sklouzla —
to přejde — pravdali? Vždyť bouře jiné přešly,
že vždy se zachvěješ, poznovu vzpomenešli —
a přec v tom krásném snu, ach, tolik bylo kouzla . . .

Zas pocit lítosti v tvé duši maně ožil,
jak lidé luzný sen ti drsnou rukou rvali
z té duše raněné, — a darmo ptáš se, zdali
jsi maně do cesty jim stébla nepoložil.

Tvou otrávili číš, a co ti v srdci jednou
vykvetlo růžemi, to porvali a rvou ti . . .
Přec ještě vzpomínka tě zabolí a rmoutí —
leč ne, zde není těch, kdo na tě kámen zvednou!

Zde mír a samota a svaté ticho vůkol.
Zde možno šťastným být, kde daleko jsi lidí,
těch, kdo se věčně rvou a věčně nenávidí
leč zde tě krásnější a lepší če[illegible]á úkol!

V svém drahém domově, jen[illegible]
co vlídných vzpomínek [illegible]
rád, světu uniknuv, vždy[illegible]
tam, odkud vyšel jsem, [illegible]

Rád vždy zas vyhledám svá stará, milá dláta,
s nimižto vyrost jsem — ach, kde ten věk můj dětský!
A duší táhnou mi vzpomínky zašlé všecky,
nad hlavou skloněnou jak den mi za dnem chvátá.

Tam kdesi ve světě dál mohou rvát se zatím
jak smečka hladová, jež za lupem se žene —
jen tiché vzpomínky v své duši usmířené,
rád světu celému se ve své dílně ztratím.

Hle, okno otevru, jež planá réva věnčí —
háj, starý kamarád, mi pochvaluje práci,
mně hledě do oken tak zblízka, pějí ptáci
a jejich písnička se ke mně nese zvenčí.

Ta píseň, brachu, je už tisíc roků stará
a nikdy nestárne. Sám vzpomeň, život lidský
jak jde a zaniká — a jen ta píseň vždycky
od věků k věkům dál se stejně ozve z jara.

A člověk teprve, když zvolna stárne, ptá se,
zda bylo vždycky tak, že stromy bíle kvetly
a ptáci zpívali v den májový, tak světlý,
vstříc jarním paprskům a květů bílé kráse.

A náhle je mu tak, že dosud nikdy nevšim
si těchto divů všech tak jako dnes, tak zblízka,
když srdci najednou tak zhluboka se stýská,
že sám kdys loučit se tu smutně bude se vším.

Ach, stárnem, příteli a naplní se dnové,
kdy jednou také my svou dokončíme práci —
a z jara zase dál si budou zpívat ptáci
a v muže doroste zas pokolení nové . . .

Tak v práci minul den. Nádherný večer svěží
se snesl k předrahým a požehnaným nivám.
Z aleje lipové sám v širý kraj se dívám,
co zvonek rozhoupal se na Sychrovské věži.

Ó vy, jimž tento hlas k poslední zvonil pouti,
můj otče, matko má, má sestro, bratři milí,
mně svaté vzpomínky se nitrem rozvlnily,
jak jednou šli jste vy si posléz oddechnouti.

Ne, není ztracený takový život lidský,
byť prostý byl jak váš a byť byl sebe chudší,
když ti, kdož vzpomenou, jen lásce vždy se učí,
jak celý život váš jí posvěcen byl vždycky.

A stanu zadumán a mlčky chýlím skráně.
Kraj rodný přede mnou se táhne v dál, a kdesi
tam ze vsí zapadlých v setmělé zatím lesy
májovým večerem zní vůkol »Anděl Páně . . .«

Široce rozložen se zelená a bělá
kraj drahý přede mnou, ty lány polí zkvetlé,
můj Ještěd, starý druh, s tím bílým bodem Světlé
a čnící nad obzor báj Trosek zkamenělá.

Široký, svatý klid v rozlehlé padá nivy,
večera svatý mír i v duši mé je odlit.
V té velké samotě lze jednou se zas modlit
za ty, kdo mrtví jsou, i za ty, kdo jsou živi . . .

Bohdan Kaminský.

Neustávejme!

Ještě slovo o československé vzájemnosti.

Od

Karla Kálala.

V Slovenském Týždenníku stěžoval si v dopise z Prahy jistý Čechoslovan (tak se podepsal, patrně Slovák), že Československá jednota na Slovensko jaksi zapomíná; vydalo prý se heslo, že třeba pomáhati nejprv moravskému Slovensku a dolnorakouským Čechům. Na Slovensku prý již i do lidových vrstev myšlenka vzájemnosti počala vnikati; slovenský lid si uvědomoval, že to mnoho platí, starajíli se Češi o vzdělání slovenských mladíkův. A v tom prý vyšlo heslo: Ustati!

Přátelské dopisy z Prahy potvrdily mně, že jednota skutečně o svých úkolech znova uvažuje. Mnohý student slovenský v Praze — řekněme jen pěkně pravdu — zneužil podpory pro svou zábavu; a my podpory tak těžko sháníme! S učni slovenskými v Praze byly velké starosti, a mnozí se nevydařili. V Sv. Martině trpce vyslovují jednotě nesouhlas. Konečně jistý Slovák z mladší generace, takto upřímný přítel vzájemnosti, se v Praze vyjádřil, že svými starostmi o Slovensko znesnadňujeme Slovákům jich postavení v Uhrách.

To všecko přispělo k trpkosti a k rozladění. Bezděčně ocítila se jednota ve sporu s Ústřední maticí školskou a národní radou. Matice prohlásila veřejně, aby peněžné ústavy a veřejné korporace dávaly příspěvky toliko jí, Severočeské, Pošumavské jednotě a jednotě pro západní Moravu. A kdy by kdo jiný žádal podpory, nechť si peněžné ústavy a korporace vyžádají dobro-

zdání národní rady. Tedy v řadě spolků podpory potřebných Československá jednota není...

Do této situace troufám si s upřímným slovem.

Nejsem člověk jednostranný a Slovensko není mi sportem. Slováci jsou pro nás tak jako my pro ně. Máme z tří stran Němce; mysleme si na čtvrté straně, za Hodonínem, za Strážnicí, za Brumovem, za Vsetínem a za Frenštátem Maďary. Jeť přece hlavní cíl Maďarů celé Uhry pomaďarštiti, oni věří, že toho dosáhnou; i neuškodí, když se tak někdy zamyslíme, co by bylo, kdy by se maďarská státní idea uskutečnila. Kdo se obíráme slovanskou vzájemností, všichni máme vedle přítomnosti stále na mysli *budoucnost*; co bude a co by mohlo býti, to jsou stálé naše otázky. Nedejme se všichni strhnouti politikou dne, někteří také hleďme vzdáliti se každodenních šarvátek, postaviti se na vyšší stanovisko a rozhlédnouti se do dálky. Němci a vlády nás příliš zaměstnávají a obklopují nás, tak že přes ně nevidíme nepřítele — *druhého*. Nestraším zbytečně, druhý nepřítel již již je zde. Ne naší vinou, my sporu nezačínáme. Maďaři jsou jako Němci *výbojní*, baží po *cizím*, buďte nevinni a tiši jako pěna, najdou vás a — snědí. Spravedlnost stát uherský opustila na dobro; opustíli Slováky ještě i Slovanstvo, maďarská státní idea se naplní. A co potom s námi?

Neustávejme!

Hleďme si Slovákův, aby nám potomci nezlořečili. Slováci spojují nás s východním Slovanstvem. S nimi je nás více ke kulturní práci, Slovenskem se náš kulturní materiál stává četnější, silnější a rozmanitější; a kdy bychom opravdu žili se Slováky v jednotné kultuře, třebas i o dvou nářečích, jak by stoupla i naše politická moc!

Ujímati se Slovákův je příkaz humanity. Oni *trpí*, nevinně trpí. Slovo »trpí« mělo by svolávati všecky dobré lidi na pomoc. Není pochyby, že národ náš, stoje v srdci Evropy, má vyšší poslání. Také je naplňoval. Ujímati se Slováků jest jako raněnému vymýti a obvázati rány. K tomu máme právo, i nedejme se nikým okřikovati. Vzíti do domu slovenského učně, obdarovati slovenského studenta, poslati na Slovensko knihu — horšíli se nad tím Maďaři, nechť se horší, na soudě spravedlivých my nejsme vinni.

Maďaři pochopili, a to lépe než sami Slováci, že *Slováků kulturně s námi sdružených neodrodí* a takž pro styk československé nenávidí Slovákův i nás. Tato maďarská nenávist vzbuzuje někdy zdání, u Slováků i u nás, že by nám bylo prospěšnější styky ty vůbec přerušiti. Slovákovi se zdá, že zvýšený maďarský útisk převažuje užitek ze vzájemnosti. A Čech si zase myslí: hoří nám německý oheň na západě, nač máme vzněcovati oheň na východě, nač si máme dělati nového nepřítele, politicky tak mocného? Ale celkem přece jen na obou stranách převládá přesvědčení, že jest nám potřebí navzájem se podporovati; jsou to přirozené sympatie. Citlivější je otázka taktiky: mámeli pěstovati

vzájemnost zcela zjevně na nikoho se neohlídajíce, anebo mámeli styky své jak možno utajovati. Povím tu mínění zvěčnělého Fr. L. Riegra.

V prosinci r. 1901 pojednal jsem v Pražské měšťanské besedě o tom, jak bychom mohli přispěti ke kulturnímu povznesení Slováků. Při té příležitosti měli jsme přátelé českoslovanské vzájemnosti důvěrnou poradu, jíž předsedal dr. Fr. L. Rieger. On sám dal onu citlivou otázku. Pravil: »Budemeli pěstovati vzájemnost veřejně, odhodlaně, Maďaři počnou proti nám brojiti. A Maďaři mají ve Vídni velký vliv, dobře vím, jak nám škodili a škodí dosud. To by nám ukládalo jednati opatrně, skrytě. Ale na druhé straně je třeba jíti s myšlenkou k národu, energicky, publičně. Všecka opatrnost nám nic nepomohla, Maďaři nám byli vždy stejnými nepřáteli. Nezbývá než appelovati k veřejnosti. Zbytečně dělati hluk ovšem není dobře.«

Rád jsem slova ta slyšel, jsa téhož přesvědčení. Mravní činnost nemá se báti veřejnosti. Práce naše budiž nehlučná, nebuď více slov než činů, a vytrvejme. S československou vzájemností musíme do škol, do literatury, do umění; musíme ji též vštěpovati Slovensku. To nelze konati skrytě. Patřilo by se častěji promluviti k Maďarům v časopisech našich i slovenských, přímo na jejich adresu, promluviti vlídně, bez zášti, přesvědčovati je o přirozeném právu našem. Maďaři ponenáhlu stykům československým přivyknou, jakož i Němci pomalu nevykají právům našim. Pravda Páně zvítězí.

Přimlouvám se tedy, aby Československá jednota na prvém stanovisku, na němž byla za starostenství prof. Pastrnka, setrvala, aby jí totiž Slovensko, pomoci nejpotřebnější, bylo *prvním*; na druhém místě budiž Slezsko, na třetím Dol. Rakousy, na čtvrtém Morava. O moravské Slovensko postará se sama Morava; tu jsou školy obecné, měšťanské, střední, odborné, národní kněží, spolky, a tak by Československé Jednotě zbyl toliko úkol *vštípiti kraji tomu ideu vzájemnosti,* kteráž odtud nejpřirozeněji bude se šířiti na západ i na východ. Moravští Slováci cítí se zajedno s uherskými a stejně cítí se zajedno s ostatními Moravany: jsouť přirozeným pojítkem mezi Čechy a Slováky a už i proto je důležito vnésti do kraje toho hodně osvěty a vštípiti mu vědomí o československém poslání — především vykořeniti kořaleční mor. Jenže z toho všeho Československé jednotě můžeme ukládati toliko myšlenku vzájemnosti.

Výstřely ze Sv. Martina nesmějí nás od díla odpuditi. Majíť nejednou původ v osobní trpkosti. Potom slovenské redakce, zápasíce s maďarskou bezohledností, přivykají sekati zbraní ostrou, a když je »znepokojí« Čech, touž zbraní sekají do Čecha. Vím, sekají citelně, ale nám, bratrům starším, nezbývá než zdvihnouti hlavu vzhůru, kde je idea, zotaviti se a sloužiti dále. Národnie Noviny na příklad obávají se spisovné češtiny, což jim nelze míti za zlé; mámeť každý svou hlavu, každý jinou, a všickni smýšlíme s národem dobře. Já vždy radím otázkou jazykovou ne-

začínati. Žeňme na Slovensko plný proud české osvěty, oni si potom *sami* otázku jazykovou rozhodnou. I o dvou nářečích jsme národ jeden. V neštěstí poznáš přítele: kdykoli nás Vídeň udeří, Vajanský, — který do nás, slovenofilů, seká nejprudčeji, — napíše článek plný vroucího s národem soucitu. My také někdy seknem, jen se přiznejme.

Nikoli, výstřely ze Sv. Martina nesmějí Československou jednotu od původního programu odvesti.

Také projev slovenského intelligenta z mladší generace, abychom se o Slováky nestarali, že tím jejich postavení znesadňujeme, i ten projev třeba nám pojati jako bezprostřední výjev po nějaké maďarské sekatuře. Právě v mladší intelligenci je přesvědčení, že Slovákům je česká pomoc nezbytna, je to přesvědčením i dotčeného intelligenta, jakož je mi dobře známo. Tichou kulturní prací vzájemnostní Maďary tou měrou nepobouříme, aby hubili slovenské existence. Nejodhodlaněji pracoval pro vzájemnost Salva, ale otážeteli se ho, kdo jeho existenci škodí, poukáže na lidi z národa. Jsem pro práci nehlučnou, netřeba se vším do novin, a jestliže přece i taková práce Maďary znepokojuje, nevyslovím heslo: ustati. Smutně bychom skončili, kdy bychom dbali odporu Němců a Maďarů. Velké cíle mají vždy překážky.

Jestliže Ústřední Matice školská, jmenujíc spolky podpory potřebné, Československou jednotu pominula, dovoluji si opět připomenouti slova zvěčnělého dra. Riegra, prvého předsedy Matice. V oné důvěrné poradě pravil, že je nám pro československou vzájemnost potřebí *větších prostředků*. A doložil, že by bylo záhodno obrátiti se k peněžním ústavům se žádostí, aby pravidelně, každoročně něčím pro Slovensko přispěly. A byť to i málo bylo, jen když bude pravidelně.

Matice je první, o tom není sporu, ale i Československá jednota má úkol důležitý a *jest hodna podpory celého národa.* Národní daň jest naší největší ozdobou a není tak velká, aby koho ochudila. Mnozí na národní daň reptají a s lehkostí vyhazují, (odpusťte vychovateli a abstinentu) na přebytečné pivo, doutníky a jiné požitky; to nedovedu srovnati. Navykejme národní dani jako povinnosti. Nikoli, naše národní daň není veliká, jen ji nikomu neodpouštějme, starejme se, aby dali všickni. Potom se dostane i na Československou jednotu, *k níž má stejnou povinnost i Slovensko.*

Ostatně Československá jednota může mnoho vykonati i *bez peněz*, čili správněji: s málo penězi. O tom porozprávím v dalších řádcích nemíně dávati informace jednotě, nýbrž získati jí spolupracovníky.

Je třeba zanesti myšlenku vzájemnosti do našich *škol*. Staří lidé jsou jako seschlá loukoť, pravil Komenský, jich nenarovnáš, nýbrž zlomíš. Začněte od *mládeže*, ta má pro každou ideu srdce otevřeno.

Chtěl jsem již před několika roky vydati »Slovensko v české škole«, knížku pro učitele i profesory, podávající trošku zeměpisu

a dějin Slovenska, uvádějící do slovenského čtení, podávající slovenskou deklamaci i píseň. Nemohu nalezti nakladatele.

Rád bych znova vydal brošurku pro studující mládež, jež by povzbouzela k cestování na Slovensko, jež by poučila, jak se slovensky čte, kterou slovenskou knihu čísti a kde ji koupiti. Brošurka by stála 3—4 kr., rozprodala by se, jako se bez reklamy rozprodalo první vydání, ale zase nemohu získati nakladatele.

Je třeba zorganisovati slovenské dopisování do českých časopisův, a české dopisování do slovenských.

V létě povzbuďme v četných časopisech k cestování po Slovensku, poraďme tury a povězme, jaký úkol má český turista na Slovensku. Pomozme hledati na Slovensku letní byty a poraďme lázně.

V zimě organisujme slovenské večery.

Před novým rokem doporučujme odebírání slovenských časopisů; každá beseda a kavárna má míti aspoň jeden slovenský časopis. Mějme stále na starosti, aby všickni čeští knihkupci měli na skladě aspoň několik nejlepších slovenských knih; je nám opravdu k necti, že tomu tak dosud není.

Knihy pro Slovensko stále sbírejme a stále je na Slovensko posílejme. Já jsem v té akci trvale; co chvíle přijde mi lístek knihy nabízející a co chvíle lístek ze Slovenska knih českých žádající. Posílám menší balíky knih i lidem soukromým, s tím přáním, aby šly knihy z ruky do ruky. Každý balík knih nese na Slovensko kus české osvěty, mám velkou víru v tuto akci a nepřestanu k veřejnosti volati, aby knihami na Slovensko pamatovala. Ovšem knihami *dobrými*.

Všecku tuto důležitou kulturní práci lze konati při skrovné pokladně.

Uvažujme, jeli také možno slovenské šuhajce podporovati na našich školách — bez peněz. Slováci potřebují obratného advokáta: myslím, že i to je možno. Vezměme si seznam nejprve všech českých odborných škol, tedy hospodářských, rolnicko lnářských, hospodyňských, košařských, řezbářských, keramických, průmyslových, obchodních a j. Máme odborných šhol hromadu, a to škol výborných. Hleďme na každou odbornou školu dostati jednoho slovenského žáka, a o něj ať se postará příslušná *obec*, nikoli Českoslovanská jednota. Objasním to příkladem. V Kroměříži vydržuje slovenský kroužek, nyní v odbor jednoty přeměněný, slovenskou dívku na hospodyňské škole. Uspořádají jednou do roka slovenský večer nebo divadlo, a z čistého výtěžku, na př. 80—100 zl., podporují onu Slovenku. Vdova W. psala velmi tklivě, prosíc, abych se ujal jejího synka, jejž by ráda dala na české školy. Učinil jsem plán: nižší reálka a dvojroční obchodní škola v Uher. Brodě. Dopsal jsem příteli, ten se přimluvil, a deset osob slíbilo dávati měsíčně po 1 zl., pokud šuhajec v Uher. Brodě bude studovati. Jiná matka slovenská ráda by dala dcerušku na českou měšť. školu. I požádal jsem ženský spolek v P. o pomoc

navrhnuv, aby spolek získal 30 dam, jež by se zavázaly přispívati po 1 koruně měsíčně. Třicet dam se přihlásilo a slovenská dívka se vzdělává na české škole. Kdy by jednota žádala na oněch dámách 5 zl. ročně, to je mnoho peněz, nedají jich; ale dáti měsíčně korunu, znáti dívku, kterou podporují, a těšiti se z jejích úspěchův, z její radosti na české škole, v této podobě dosáhneme podpory o mnoho snadněji. Ze spolkové činnosti vím, že na př, přispěti korunou odepřeli, ale dali ochotně mísu koblih do buffetu. Nechtějme peněz, žádejme, aby zastupitelstva, záložny, spolky a zámožní občané podporovali na místní škole slovenského mladíka nebo dívku. Všude je lokální patriotismus, všude raději dávají, zůstanou-li darované peníze v jejich obci. Neustupujme od hesla, aby *na každé odborné a střední české škole byl podporován aspoň jeden slovenský mladík.* Ženy, to je známo, mají v národě velký význam, a tak se přimlouvám, abychom na našich měšťanských a vyšších dívčích školách i hospodyňských slovenské dívky podporovali. V Brumově na Moravě, při samém Slovensku, je soukromá hospodyňská škola, jejímž úkolem také jest, aby i Slovensku posloužila.

Jest otázka, co se slovenskými mladíky, kteří na našich školách vystudují? Všickni mají se navrátiti domů a sloužiti své domovině. Absolventi škol obchodních a průmyslových najdou místa po domácích bankách a továrnách nebo si zřídí svou živnost. Ale což ti, kteří studují na středních českých školách? Na tuto otázku odpověděl jsem obšírně již na jiných místech; tady pravím toliko, že Slováci, kteří do našich středních škol chodí, nejsou pro Slovensko ztraceni. Nejsnadněji jest přestoupiti z university na universitu, z techniky na techniku. Ať slovenský šuhaj, absolvovav české gymnasium, vstoupí na universitu Vídeňskou a z ní pak ať přestoupí na Pešťskou. Tu nebude podezříván z panslavismu. Ale i z české university přestupují Slováci na maďarskou, a přijímají je, a tak dosahují approbace uherské. Uvázneli pak některý Slovák u nás, i to je dobře, je z něho dobrý pěstitel vzájemnosti; však i hodně Čechů si hledá výživu na Slovensku. Půjde nám k duhu, promícháme-li se více. Není nám možno pro Slovensko více vykonati, jako když mu budeme pravidelně odchovávati slušnou řadu mravní intelligence. —

I na poli národohospodářském lze nám mnoho vykonati bez peněz.

Počíná se u nás nedostávati řemeslnických učňův. Ústav práce král. hlav. města Prahy vypsal koncem února najednou 200 učňovských míst. Jistá vdova od Brna, provozující pekařství, nemohla získati učně. Dopsala mi, abych jí ho našel na Slovensku a za obstarání poslala mi hned bednu knih (pro Slovensko). U nás se slovenští chlapci lépe řemeslu naučí, v pokračovacích školách se vzdělají a nabudou tu národního vědomí. Touto akcí lze povznesti řemesla na Slovensku a vychovati tak schopnou konkurenci židům, kteří se též řemesel zmocnili. Neustávejme v tom! Ovšem akci tu nelze vložiti na bedra Československé

jednotě, jí náleží toliko dáti podnět a poraditi. Já učňovská místa hledám tak, že oznámím adresu slovenského žadatele v některém časopise, nejlépe v živnostenském. Vždy několik mistrův jest ochotno vzíti slovenského chlapce, sami píší přímo na Slovensko a s rodiči se dohodnou. Anebo slovenským rodičům poradím, aby dopsali některému řemeslnickému společenstvu ve větším městě, které ochotně místo zaopatří, protože je učňův nedostatek, a mnohý mistr několik měsíců vyčkává, než se učeň přihlásí. Je tedy potřebí, aby Československá jednota radila se o akci té s zemskými jednotami živnostenských společenstev. Tyto jednoty ať samy o věc pečují, jakož je také nejvíce v zájmu jejich. Alespoň ať si jednota obstará u zemských jednot živnostenských adresy živnostenských společenstev po městech našich a od času k času ať je uveřejňuje v slovenských časopisech (Obzoru a Hospodárských Novinách). Nechť si pak slovenští rodiče sami místa pro své synky hledají. Je žádoucí poskytovati slovenským učňům nějaké malé výhody; nechť jsou v učení třeba o půl nebo celý rok déle, ale opatřujeme je oděvem. Města moravská, Slovensku bližší, jsou ovšem pro akci s učni příhodnější.

V posledních letech stěhuje se množství Slováků do Ameriky, i z krajů dosti úrodných, jako jsou stolice Spišská, Prešovská a Zemplínská. Mnohé dědiny jsou zpola prázdny, ba jednou prý ve třech dědinách nebylo ani člověka. Cestoval jsem kraji těmi a viděl jsem množství příbytků neobydlených. Lidé prodávají chalupy a statky za fatku, nejvíce polským židům. Vzpomenuv, kterak jihočeští rolníci stěhují se do Ameriky, pomyslil jsem si, proč by se nemohli stěhovati sem; tu by se český sedlák se svým pluhem dobře uživil a zůstal by mezi svými, konal by na Slovensku dobré poslání. Celé české kolonie by se tu mohly usazovati. I napsal jsem takové myšlenky do kalendáře, a skutečně se mi několik rolníků přihlásilo, že by se tam zakoupili, jeden (též český) z Ruska — důkaz to, že je myšlenka praktická. Sám v té věci naprosto nic udělati nemoha, ponechal jsem přihlášky přátelům slovenským, ale ti kraje zatatranské málo znají atd. . . . sotva se co uskutečnilo. O této věci bylo by třeba jednati s hospodářskými organisacemi, aby vyslaly na Slovensko znalce a samy stěhování na Slovensko zorganisovaly. Zachrániti něco lidu českého před Amerikou, na Slovensku místo polských židů usazovati české sedláky bylo by najisto dílo záslužné. Jednotlivý český řemeslník v pomaďarštěném městě se v maďarisaci utápí, ale kolonie českých sedláků by kraje slovenské pozdvihly učíce lepšímu hospodaření a vnášejíce do lidu slovenského silnějšího ducha, více osvěty a vědomí národního. Jest potřebí, aby ve výboru Československé jednoty vždy zasedali také dobří národní hospodáři. Od hmoty k srdci; vzájemnost československá potřebuje styků národohospodářských. Na Slovensko je mnoho potravních (konsumních) spolků; nejeden již mi dopsal radě se, kde u nás nakoupiti osiva, suken a j. Zase důkaz, že bychom mohli obchodní spojení se Slováky pěstovati. Potravní spolky jsou slo-

venské, jsou v nich lidé řádní, vymaňující slovenský lid z rukou nepoctivých obchodníků židovských. Svaz hospodářských společenstev a velkoprůmyslníci naši měli by si získati adresy těchto spolků a vypraviti k nim své jednatele. —

Přítomná doba nás důtklivě napomíná, abychom si hleděli slovanské vzájemnosti. Znáte plány velkoněmecké. Nám je potřebí slovanské posily. Vzdělané a kulturně s námi sdružené Slovensko bude posilou nejjistější. Zachovejme Slovensko slovanským! Neustávejme o ně pečovati a pro ně pracovati!

Zdar Československé jednotě!

České látky ve francouzském románě.

Věda ve Francouzích zabývala se poměrně málo naším narodem československým. Zejména platí to o době od A. Mickiewicze po L. Legera. Arnošt Denis vynořil se skoro současně s Legerem, a vykonal objemnou práci hodnoty zajisté značné, ale nikoliv absolutní. Velmi účinně působil též A. Leroy-Beaulieu a s ním obzvláště vynikli A. Chéradame a René Henry. Vedle vědy a částečně po jejích stopách vstupovala na vděčnou půdu českých látek i belletrie francouzská, avšak nepoměrně skromněji, právě jako jiné, romanské nebo anglické, nordické nebo ruské písemnictví. Z francouzských románopisců totiž sotva možno s větším menším oprávněním jmenovati více než tři jmena. Jsou to Georges Sand, Élémir Bourges a William Ritter.

Právě na letošek připadá velice významné stoleté výročí literární. Dne 1. července 1904 bude tomu sto roků, co se v Paříži narodila A. L. A. Dupinová, pozdější baronka Dudevantová, která r. 1831 přijala spisovatelské jmeno Georges Sand, která svým časem byla přes hlavu Viktora Huga jako první básník francouzský velebena, a jak známo, též na české básnické proudy, jmenovitě na obě sestry Rottové, Karolinu Světlou i Žofii Podlipskou, rozhodnou měrou působila. Nyní tato kdysi v životě i ve svých dílech nezvyklou měrou náruživá paní upadla v dočasné, ovšem nezasloužené zapomenutí. My však jí zůstaneme vděčni netoliko za její sympathické názory o první pohusovské době naší, netoliko za její knihu *Jean Ziska, épisode de la guerre des Hussites* (1843, 232 str.), nýbrž hlavně i za její objemný, velikolepý román *Consuelo*, který s jeho pokračováním *la Comtesse de Rudolstadt* r. 1842—1843 uveřejnila a který i s pokračováním od Ž. Podlipské do českého jazyka byl převeden a v tomto překladě u nás hojně s největší zálibou byl čítán. »Toto dílo,« pravil český spisovatel r. 1870, »obsahem i formou znamenité, potkalo se při svém objevení s nesmírným úspěchem a vzbudilo opravdový obdiv, kterak spisovatelka dovedla s cizími poměry se obeznámiti a historicky portretovati. Zvláště pro

nás jest román ten velezajímavý, jelikož valná část jeho děje jedná na půdě české, a to na dávném hradě Ryzemburku v Šumavě blíže Domažlic, kde spisovatelka v dojemných scénách líčí někdejší naši slávu a vzdělanost, naše neštěstí i náš pád, čehož příčiny bystrým svým duchem mistrně uhodla.«

Élémir Bourges, autor práce *le Crépuscule des Dieux* (Soumrak bohů), je s českými věcmi z osobního svého názoru dobře obeznámen. Má za manželku Češku, dceru dra. Františka Braunera, a miluje zejmena krásy královské zlaté Prahy, jež na místě samém s obdivem pozorovával. To se jeví na několika stranách jeho r. 1893 vyšlého a částečně v Praze hrajícího románu *Les Oiseaux s'envolent et les fleurs tombent* (Ptáci odlétají a květy opadávají), věnovaného Th. Banvillovi; jak výslovně podotýká, nechtěl psáti naturalisticky ani přehnaně realisticky, ale sledovati Shakespeara a jeho současníky. Román Bourgesův je těžké čtení s tragickým zabarvením, a má za předmět cestu za blahem; naskytují se v něm různá, ponejvíce spůsobem psaní od češtiny odchylná pojmenování: Hradschin de Prague, Malà Strana, Teyn, comtesse Kaunitz, Skreta (voskař), Pospichil, Rézinka, Honza. Mluví se též o Češích »à Zlagora«. Jinoslovanská pojmenování psána jsou takto: Rugen, Krivoscien, Ourosch, Skobeleff, Tatiana a jj.; rovněž píše Bourges kollo, *le* bora. Bylo by záhodno, aby nyní, kdy se tolik překládá, některý francouzské mluvy zvlášť výtečně znalý překladatel Bourgesovo dílo přečetl a do naší řeči pěkně přeložil.

Přicházím ku práci, která se stala podnětem k tomuto malému literárnímu přehledu. Je to román *Filette Slovaque* (Slovenská děvuška), jejž jako první číslo řady *le Cycle de la nationalité* r. 1903 uveřejnil William Ritter, který v širších kruzích uměním se zabývajících a též u nás Čechoslovanů za povolaného odborného znalce umění výtvarného platí. Ritter jest velmi pilný pracovník, a výsledek jeho píle jest velmi rozsáhlý. Posud vyšlo od něho 12 svazků děl dílem do krásné slovesnosti spadajících, dílem k dějinám výtvarnictví se odnášejících; čtyři svazky jeho úvah o umělcích s illustracemi vydala Společnost umĕn grafických ve Vídni. Do tisku odevzdal kromě toho ještě 7—8 jiných nových děl, mezi nimi cestopis *Chez les Slovaques* a dějiny z umění *l' Art Tchéco-slovaque.* Ritter jest naší národní věci vřele oddán a dobře zná Čechy, Moravu, Slovensko a českou i německou Vídeň. Jest vůbec mužem a hlavně cestovatelem neobyčejně čilým. Co jsem zaměstnán touto prací, jest (kolem 26.—29. února) v Praze, ale pojednou odjede do Mnichova, a možná, že si později pospíší zase na Slovensko, jež mu věru udělalo. Vůbec chce Ritter, tento muž s anglickým křticím jmenem, s německým příjmením a s francouzským perem, zanícený pro krásu, pravdu, dobro, spravedlnost, volnost, rovnost, bratrství, platit za celého našince, za muže se srdcem slovanským.

Předmluva *Slovenské děvušky*, s něžným horovným lyrismem složená, adresována jest uherskému Slováku Janku Cádrovi, asi smyšlenému, datována jest na ztroskotaném zámku Bránči u Nitry dne 8. září 1903, a spisovatel v ní svou knihu jmenuje knihou slovenskou.

Má býti připomínkou na objev, jejž učinil na Pražské výstavě národopisné, a Janko, »verný Slovák,« jejž Ritter nazývá »svou dušinkou slovenskou«, má v našem románě jaksi býti představitelem předností na větvi slovenské kvetoucích. I vzpomíná spisovatel svých cest na jih a zejmena vzpomíná též Prahy »královské i zlaté,« a Národního divadla, podotýkaje o Jihoslovanech, že jej učinili slovanským. I od našimi kroky, tvrdí autor, jest popel, ale ve výši jsou nebesa, která mají mysl jen pro národy mučednické.

Román sám má dvanáct oddílů. Každý z nich má místo motta zlomek slovenského nápěvu, a knihou prochází jako rudá nitka zpěvánka »Bože mój, Otče mój, však je ten svet zmotaný!« Několik prvních částí knihy věnováno hlavně první lásce slovenské Aničky, přední postavy románu, lásce to více méně liché, záludné, a větší díl románu věnován lásce druhé, pravé, lásce ze srdce, k šohajkovi nekonečně libému. Láska tato jest po delší dobu fantastická, ale končí realisticky, neli naturalisticky.

Anička má z domova známost se šohajem »přílišně« sličným a slouží od osmi dnů v Luegrově, z největšího dílu antisemitské Vídni u Wielandů. Není to statná roba, je to spíše »slečinka« v kroji slovenském, útlá bledovláska, ale ku podivu hezká, rodačka z Nové Vsi pod Děvínem, první uherské dědině na levém břehu Dunajském. Paní assistentové Wielandové nemožno se nijak zachovati, a což horšího, v domě nemožno si s nikým promluviti řečí československou (tchéco-slave). Nikde není dosažného kvítka, nikde rozmariny, avšak duch opuštěné Aničky hledá útěchy jinde: přelétá ke krásnému Jurovi, který v Novém Městě před Litavou za podomka slouží. Jurova touha se nese k tomu, aby si ušetřil na junácký kosírek pštrosí nebo bílý páví. Kohoutí kosírek, jaký moravsko-slováčtí panici nosí, vypínavému Jurovi nestačuje. Anička chce si ze služby přišetřiti věno pro svého položenicha, ač není bez úzkostných a žárlivých pochyb o jeho lásce.

Anička, dceruška rodičů s chudobou krušně zápasících, čistá, cudná, stává se však ponenáhlu nevšedním zjevem. Žije totiž více ve světě nadpřirozeném než ve skutečnosti. Že důvěřuje svaté Panně Hostýnské, jejíž obrázek si z domova přinesla, není na Moravě nebo na Slovensku nic neobyčejného, avšak její náklonnost k brunátnému, plavovlasému, velice pyšnému Jurovi se zrakoma někdy tygříma a kočičíma je více pověrou než láskou. »Má vlast je,« pravila mu jaksi překotně, když ve Vídni se loučili, »kde jsi ty.« Ale již tehdy se jí zazdálo, že jsou pro sebe ztraceni. Když pak osaměla, žila myšlenkami v Nové Vsi a v jejím okolí na místech svého dětství a vzpomínala na dobu své tamní náklonnosti k Jurovi. Avšak nejen touhy po domově jest jí souzeno zakusiti, nýbrž i pokušeníčka, při kterém židovské gigrlátko Rudi, paní Wielandovou z dobráckého nedopatření adoptované, mokrým lavičníkem poučí, jak se k zachovalým Slovačkám chovati má. Do toho času spadá pak událost, jež dívčinu obraznost nade vše pomyšlení vzruší.

Anička jde na koupi do města, spatří v uličce mezi jinými oznamy také Hynaisův plakát Národopisné výstavy československé v Praze

(1895), jejž Ritter v nelíčeném nadšení za opravdové mistrné dílo prohlašuje, a vzpomíná si, co všechno do výstavy u nich pod Děvínem bylo sbíráno. Ritter vidí v Hynaisovi dle pravdy nejcennějšího, nejvzácnějšího a nejjemnějšího českého umělce a v jeho plakátu ještě cosi mimořádného: symbol skoro heraldický, výron vlastenectví, skutečný objev umění výzdobné a prostonárodní. A právě prostřední postava tohoto plakátu, mladý Slovák, podobný Jurovi bez jeho chyb, usměvavý, ušlechtilý, příjemný, sladký, půvabný, modrooký, roztomilého, lásku budícího obličeje, v opánkách, v halené, v Trenčanském širáku, právě tento ideální Juro zastiňuje v Aniččině duši Juru skutečného, slovensko-maďarského falešníka. Nebylo by to poprvé, že by někdo zamiloval se do obrazu, a tak i slovenská děvuška, dcera skalákova, nadchne se pro pravzor, nadchne se pro ušlechtilé slovenství. Ale přestává býti prostinká, mění zásadně svou vrozenou, národní povahu, stává se háravou, strojenou, vyumělkovanou, symbolem zamilovaným do symbolu. Stala se až asi na ten onen nevhodný rys princeznou idyly pohádkové, a přece zůstává milou, zlatou dívenkou, postavičkou jako ze štětce Uprkova, s jedinou myšlenkou: na své zjevení, na nového Juru.

Mezi tím obdržel pravý Jura od hraběnčiny komorné v Novém Městě nádherný půlmetrový kosírek a přichází se jím Aničce pochlubit. Má žádoucí zdobu, opustil tedy službu a chce zbohatnouti »třeba mezi Maďary.« Nová, přejinačená, přehodnocená, v mužnější ženu proměněná Anička žádá však na něm slib, že nebude nikdy Maďaronem. Juro si jen hvizdne, Anička je zkrušena, pocítí dvě různé lásky v srdci, začíná lháti jako kde která postava francouzských literátův a pomocí lži vymůže si od Jura, že jí z Hynaisova plakátu vyřízne a přinese vytouženého a děvuškou po té jak u vytržení zbožňovaného Slováka, když byl cestou opovážlivého Rudiho velmi citelně vyplatil a pošramotil. Odchází do Nové Vsi, do země sv. Vendelína. Aničky zmocňuje se touha po domově. Rudi má přeražený semitský nos — má tím označena býti budoucnost hrabivých všemohoucích židův uherských? A z hnusu, který k mstícímu se Rudimu cítila, opouští Anička náhle Wielandovy i Vídeň... Zde končí třetí oddíl románu.

Čtvrtý má podivný v takém vypravování název: Kategorický imperativ. Jako později často, zavzní nám nyní zase pěsnička »Bože mój, Otče mój,« — jak by Anička nebyla žalostivá, když se Rudi její lásce tolik vyrouhal! Nastrojil to tak, že děvuška svůj kus plakátu politím zmařila. Již neměla Anička ani obraz svého nového Jura, svého — Janka; neboť Anička stala se i věštkyní a beze všeho uhodla jméno svého nového miláčka. Avšak lidská mysl jest vrtošivá: Anička pomýšlí opět na svatbu s Novoveským trapičem Jurem. Na odchodu z Vídně podívá se ještě k vůli vroucné pobožnosti do svatoštěpánského chrámu a na sv. Pannu Služebných v něm. Cestu do Nové Vsi usnadní jí půjčkou prodavačka národních výšivek, rázná, odbojnická Katerinka Marušička, která si u Aničky také vyšívání objedná. Avšak než došla k Vídeňsko-Pešťskému parníku, bylo jí spatřiti hrozné podívání: Hynaisův plakát Vídeňskými uličníky zhano-

bený. A což horšího, na cestě od Děvínského přístaviště Dunajského do Nové Vsi zastihne Jura při tak intimním dostaveníčku s bohatým selským děvčetem Zuzkou Orlíčkovou, že mu po spůsobu mezi moravskými i mezi uherskými Slováky platném bílý kosírek s klobouku strhne a rozláme. Chtěla by umříti a necítí se hodnou býti milována Jurkem svých snů. Tak končí v jejím srdci nestoudný, podvodný, podlý odrodilec Jura Massaryk, její někdejší modla a nynější směšný fetiš o famosním, zajisté nikoli nahodile zvoleném příjmení masařík, po slovensku masarik (= huntýř), jímž obyčejně bývá žid. Postava nepravého pánbíčka Jura je tím také co minulosti do pravého světla postavena, a ve všem tom jest opět něco hlubší symboliky. Vidíme zhoubu maďaronstvem a částečně bohatstvem šířenou a vyciťujeme útrapy otročeného Slováctva.

Tak jsme dospěli k začátku května 1895. Anička Baňárka věnovala se zase venkovskému zaměstnání, hlavně pastýřství. Stala se snivější než kdy jindy. Juro Massaryk zmizel z Nové Vsi, aby se kdesi nadobro pomaďařil, když se byl se Zuzkou rozloučil svým důrazným spůsobem, jejž byl před nedávnem v poněkud menší míře poznal Vídeňský Rudi. Zbil Zuzku do polomrtva. Do Nové Vsi přijde krčmář Palko Baňár, Aniččin zámožný příbuzný z Hrádku u Bojkovic, nedaleko Vlárského průsmyku, týž Baňár, jemuž svěřena krčma na výstavní vsi v královské Oboře. Potřeboval se ženou svou Maryší pomocnici a přijel si pro Aničku, které čtvrtinu hrubého svého výtěžku výstavního, tedy pěkné věno, přislíbil. Marně se o ni ucházejí šuhajové, Anička touží po Čechách, po Praze kouzelné, zlaté, stověžaté. A již je v Bzenci i s Palkovými pěti hudebníky; mezi nimi je vnuk nejstaršího muzikanta Horubiče, nehezký, bázlivý, truchlivý, ale jemně dobrý, velmi rozumný hošík, velikých a jasných modrých očí, který k Aničce vroucnou náklonností přilne. Vlak je všechny odnáší. Minou Brno, Kolín, Labe, Pečky, Poříčany, Český Brod, Ouvaly, Běchovice, Libeň a všude, všude se na blaženou Aničku směje Hynaisův vývěsek s »Jankem.« I v Praze a zvláště v ní.

Přicházíme k VIII. oddílu románu: »Držba symbolická.« Jsme v národopisné vsi, v pravé »vesnické vesnici,« kterou Ritter do všech podrobností názorně popisuje. Vidíte statky s domorodými obyvateli a se vším zařízením, vidíte kostel, zvonici, Valašský kříž, vidíte Čičmanské gazdovstvo, v němž Baňárovi i jejich hudebníci, hrající a zpívající, z hostí těží víc, než očekávali. U hudců sedí vládce violončela Martin, mladý, dětinný, modrých, jako bezcitných zraků. Nevšímavý, netečný, ale pro cudnou, čistou, nepřístupnou, vlídnou, usměvavou Aničku zaujatý jako jiní, jako i mladí Čechové do gazdovstva docházející a slovenskou děvušku princeznou nazývající. Stalať se Anička hlavní attrakcí krčmy. Ritter obral si za model zajisté touž Aničku, která nás hosti v gazdovství obsluhovala. Ovšem ji postavil do nejrůžovějšího světla, a jest významno, že mezi obdivovateli Aniččinými jmenuje také »jeho (malou) excellenci« německého malíře Menzla, který si děvušku i vykreslil.

Martin Aničku, která se následkem dojmů na výstavě stane Slovankou, miluje ohnivě, se zbožností, s bratrskou péčí, a jeho

náklonnost těší děvušku více nežli všechny lichotky zlaté mládeže studentské. Aničce je mu ho velice líto, i pociťuje k němu přátelství. A také jiní se o ni, o její ruku vážně ucházejí, mezi nimi též visionář, blouznící neustále o Husovi a Jeronymovi Pražském. Vůbec množí Ritter neustále počet Aniččiných obdivovatelů, snad proto, aby učinil pravdě podobno, že si ji konečně také Jurko, budeli nalezen, jistojistě oblíbí. Anička chodí pořád a pořád dívat se na Hynaisova Slováka, Martin, s kterým si Anička do výstavních oddělení, zejmena též do staré Prahy, zajde, ji před tím i po tom s žehravou slídivostí stopuje, ano oboří se na ni, aby mu řekla, proč chodí každého rána k plakátu, jistě proto, že ten papír miluje, i dostane od ní za odpověď, že ano. Avšak neustává, hledí si dobyti jejího srdce a za slib, že ho bude míti trochu ráda, přinese jí po malém dobrodružství s nalepenými Hynaisovými vývěsky z výstavní ředitelny plakáty dva: veliký a zmenšený. Anička je přijme tak zanícena, že Martinovi zapomene poděkovati. A tu vyjde na jevo závažná věc: Martin velmi dobře zná model Hynaisova Slováka — je to Janko z dědiny Zářeče v krajině Puchovské v Trenčanské stolici.

Také v Martinovi zakotvilo se pyšné vědomí slovanské, z dítěte stal se na výstavě muž. A o jeho lásce k Aničce se mu vyjasní: děvuška se vyzradí, že nosí Hynaisův zmenšený plakát na srdci k vůli Jankovi a ne k vůli tomu, že je to Martinův dárek a přizná se k své myšlenkové lásce. A přece . . . Martin se odhodlá, že jí dá Janka živého, jako jí dal malovaného, a děvuška, tolika mužskými obletovaná, dává mu ještě naději: nenajdeli se Janko, její přelud, vezme si Martina za muže. Bylo by tedy stačilo, aby náš hudebník ničeho nevyzrazoval. Avšak oklamati Aničku? zraditi její přátelství? Poví jí tedy k její nevýslovné, přímo báchorkové radosti, že Janka zná, i zavede ji do výstavního paláce, kde Jankova fotografie visela. Jedná jako pravý Slovák. A kdo je Janko? Sirotek po matce, syn chudého drvoštěpa a sám drvoštěp, má něco půdy, není oddán lihovinám, myslí jenom na práci a koná ji také na dolině na Váhu, baronem Popprem pustošené. Je to šohaj silný, rozmilý, nezávislý, hudbě nakloněný, dětinně a básnicky životu rozumějící. Avšak, tážeme se, což máli již tajnou lásku nebo nebudeli se mu Anička líbiti?

Výstava schýlila se ke konci, slavně a smutně. Výsledek byl porážkou německých přepjatců, závěrek působil na obecenstvo jako smrt nejdražšího miláčka. Vše tanulo v radostné horečce. Anička odhodlala se odjeti s příbuznými do Hrádku. Do Nové Vsi ji kromě rodičů nic nevábilo. Jankovi koupila prsten; neboť si na výstavě vysloužila 320 zlatých. Pro Martina dala se fotografovat. Ale Martinově žádosti o copánek z vlasů nevyhoví; to dárkyni nepřináší štěstí. Martin jí na památku dá složitý krucifix, který sám dle prostonárodního vzorku ze dřeva vyřezal a svou krví obarvil. A záhy rozloučí se s Aničkou na vždy. S Bohem, výstavo, s Bohem, budovy její, a šťastnou cestu všem, kdo v nich obrazili život československý! Pryč směrem k Brnu a odtud na Tatranskou Magurku a dále k hranicím slovenským a polským! Tam chudák Martin hledá Janka. Je lehce oděn a překvapil ho déšť. Již našel Jankova otce i našel gazdu

drvoštěpů. Ale za Jankem nezbytno mu jíti dále a výše divokými krásami horskými, až konečně hlas mladého horňáka na něj vyhladovělého z lesní chýše volá: »Martine!« Nadešlo to teprve desátý den cesty hudebníkovy za ideálem Aniččiným.

Janko druha hostí chlebem a brindzou. A nyní, co se venku lije hustý déšť, vypráví Martin vysvlečenému kopaničáři Jankovi, v úboru novorozenců poslouchajícímu, o Praze způsobem epopeje hodným, jakým asi Odysseus po svém návratu na Ithaku vyprávěl svoji odysseu. A vypráví též o výstavním gazdovství a jeho zázraku: o víle Aničce. Janko vzdychá: »A tys jí nemiloval, Ančičku? Jak bych já sobě byl přál setkati se s ní!« A když uslyší, že Anička princka miluje sedláka na papírovém vývěsku, zavzdychne si trochu příliš důvtipně: »Princesky nemilují než sedláky, kteří se nenacházejí leč na papíře.« Anička se mu nevýslovně líbí, a když od Martina obdržel její fotografii, tančí kolem vatry a přeskočiv ji, jásá, že také milovati bude obraz jak Anička. A Janko, jenž byl již dříve přeludnou láskou roztoužen, se Aničce zasnubuje. Povídá, že byl sběrateli z Prahy v Dubkově pro výstavu a pro věky věkoma fotografován. Že mu Martin také zázračný Hynaisův plakát ukáže a že plakát Janka málem shrotí radostí, omamem a štěstím, rozumí se. Rittrův román je nekonečným chvalozpěvem umění, zvláště naší, Hynaisovy.

Avšak budouli se milovati, až se osobně spatří? Zcela správně. Vždyť nevyhrává vždycky nejkrásnější, ani nejbodřejší. V tom jeví se největší trhlina v komposici románu. Ale což se básník ptá! Člověk míní, básník mění. Hudec Martin, přesladký přítelíček Aniččin, jak jej Ritter stále nazývá, zajde k Huculům a snad i k dalším Slovanům: s Jankem neuvidí se více. Janko půjde na vlak, na námluvy. Anička neustává v krčmě Baňárových vypráveti o Praze, a posluchači tvoří si celou legendu o tomto městě svatém, vlasteneckém, heroickém, hlavě i srdci a zdroji sil, života, vzdělanosti a mravů pro všechny příslušníky mluvy československé. Je jasná, pěkná neděle. U Baňárů na Hrádku bude hudba, tanec. Aničce se do tance nechce. Janko nepřichází. Snad nepřijde nikdy! Bože mój, Otče mój! Snivá touha po kochánkovi zmocňuje se slovenské děvušky. Janko! Janko! Konečně šohaj, »veleideální její kochánek,« přichází a děvuška od prvního pohledu vidí v něm ráj. Všechny krásy na něm vypozoruje, ani národní výšivky ani červený jeho kosírek jí neujdou. Janko vyřizuje jí vzkaz Martinův a odevzdává jí plakát. V tom jako nadpřirozenou silou hnuta, klesá mu děvuška na srdce, s hlavou k jeho rameni, s tváří k jeho šíji. Hoch ji políbil, zaslzel, oba mlčeli, ale srdce děvino zpívalo, a pěsnička vstoupala jí na rty. Pak mu odevzdala svá tři sta i prstýnek. »Odejděme!« praví prostě Anička, a zmizí s galánkem, ať k otci jeho, ať někam na kopanici, ať do lesů, jen když tam bude země slovenská. A tu ptáme se v udivení: Kterak to? což má princezna, víla, cudná děvuška Rittrova románu kolik nesrovnatelných duší? Divné, přepodivné to zakončení!

A nyní měl bych snad mluviti o složkách, o synthesi, dělati zkoušku z Tainea, který se částečně přežil, a z Hennequina, který

se záhy částečně přežije, a vyhýbati se vlastní kritice, která se má zabývati hodnotou díla. Ale nehodlám se šířiti. Obsah díla mluví zde dosti za dílo samo. Ritter nezapře Francouze, jeho učitelé jsou Flaubert, Zola, poněkud i Dumas ml., a přece jest Ritter jiný. Jeho bohaté, přebohaté lidské i přírodní dokumenty jsou kořist pečlivě, pracně, důvtipně ulovená. Že si zanaturalisuje, že zde je realistický, zde idealistický, zde symbolický, zde idylický, někde plýtvající paprikou, činí jeho knihu silně kaleidoskopickou, aniž jest její architektonika tak všestranně spjata, jako na př. u Dumasa st. Hlavní postava, Anička, je částečně přerealisována i přeidealisována. Životnější jsou šohajové, zejmena Martin a i Janko. Každá částka románu je po francouzsku vybroušena a — ku podivu — nezbytných ve Francii sentencí skoro prosta. Jeho výstřelky nerozčílí ostříleného literáta, ale dílo, jakkoli je češtější než nemalý počet českých prací, nestane se mezi námi tak snadno knihou rodinnou.

Leger a Denis píší neb snaží se psáti jmena osob, míst, řek, hor atd., jak jsou v území těchto osob, míst, řek, hor atd. užívána. Od toho se Ritter odchyluje a píše na př. Pozsony nebo Presbourg místo Břetislav, Waag m. Váh, píše všude Vlarapass. Naddunajský Děvín zná jen vždy v podobě maďarské nebo německé zkomoleniny atd. Ostatně žádnému temperamentnímu Francouzovi podobné lehčí těžkosti k srdci nepřirůstají.

Škoda! *Slovenská děvuška* je kniha, která, kdy by z ní některé, více méně podstatné závady zmizely, mohla by v našich knihovnách, hlavně jako milá vzpomínka na skvělou výstavu národopisnou státi nedaleko převoblíbené, literárně šťastnější Babičky. *J. S.*

Z hudebního světa.

Dvořákovy symfonie a »Armida.« — Hudební festival.

Když r. 1901 slavil Dvořák své 60. narozeniny, uspořádána řada koncertů i operních představení z jeho děl. Podány ukázky jeho tvorby všech oborů, výsledek však nebyl takový, jak se očekávalo. Cyklus oper zanikl bez ohlasu, provázen jsa všeobecnou nespokojeností kritiky a obecenstva, koncertům chybělo středisko i linie, nebylo tu žádného vývoje uměleckého, skladby nejrůznějších dob Dvořákovy tvorby promíchány tak, že jedna nevysvětlovala předchozí, nýbrž spíše vše uvádělo představu o Dvořákovi ve zmatek. Jest skutečně nápadné, jak Dvořák při své vší slávě jest málo chápán soustavně, jako umělecký celek. Zájem na Dvořákovi těká od díla k dílu, tam něco, tu něco, ale kolik lidí u nás jest si vědomo celé tvorby Dvořákovy, jeho fásí a vývoje? Již literatura mluví o tom: Smetana má dnes už řadu spisů o sobě, i zapomínaný a kaceřovaný Fibich může se vykázati dvěma většími spisy a řadou menších o své práci —

o Dvořákovi nemáme stále nic. Až do dnes je Zubatého brožurka, tak tenká, jako je Dvořákova činnost veliká, jedinou literaturou o mistrovi. Jak je to možno? Tolik ctitelů, ba víc než ctitelů má Dvořák, kam se ohlédne, v obecenstvu i také v kritice, a přece nikdo nemá ani tolik interessu, aby vylíčil celé jeho dílo. Nemohou to naši hudební spisovatelé dokázati, nebo — nechtí? Uvidíme hned, že tu jsou příčiny a překážky velmi choulostivé, pro které druhá možnost zdá se býti pravděpodobnější. Tím si vysvětlíme, proč se naše hudební kritika vyhýbá úvahám celkovým i tam, kde k tomu je přímo vedena: při cyklech. I při tehdejším cyklu oper i nyní při cyklu Dořákových symfonií referovalo se o každé práci zvláště, o celku se mlčelo. Cyklus však jest právě k tomu, aby dával podnět k úvahám o celku, neboť o jednotlivých dílech bylo napsáno dosti při jednotlivých provedeních.

Dvořákův vývoj není jednotná linie vzestupu od prvních počátků uměleckých k nejzralejším plodům pozdějším, jako to vidíme u Smetany a u Fibicha, kteří pevným krokem, neohlížejíce se ani v levo ani v pravo, šli ku předu. U Dvořáka tato linie v tom smyslu jest bohatší, rozmanitější, jest to křivka, která shodou okolností se vlnila někdy velmi vysoko, někdy se zase snížila pod bod, na kterém již jednou stála. U Dvořáka vidíme na první pohled tři různé periody: první dobu do r. 1878, dobu nadšení pro Smetanu, dobu zdravé Dvořákovy originálnosti, z počátku poněkud drsné, ale při tom vždy svěží, silné, zdravé, kdy jeho hudební nápady rozesmály a dosud rozesmějí i největšího škarohlída. Po r. 1878 nastala doba druhá, charakterisovaná vlivem Hanslickovým a Brahmsovým, doba konservativního klassicismu. Hudebník Dvořák se tu tříbil a spoléhaje se na formy absolutní hudby, tvořil díla zralá, vážná. Cesta do Ameriky 1892 přinesla nový obrat. Vymaniv se z vlivu Vídeňských přátel, vrátil se k starým ideálům Smetanovským, k Lisztovi a Wagnerovi, píše symfonické básně a zpěvohry.

Letos v lednu proveden byl *cyklus Dvořákových symfonií* na populárních koncertech v Plodinové burse, jenž mohl a měl vzbuditi velmi mnoho úvah. Z Dvořákových symfonií máme pět, jež mistr sám schválil a tiskem vydal, při čemž některá počáteční díla zapadla. Zda právem, nevím, ale tolik jest jisto, že Dvořák není nejlepším kritikem sebe sama, i jest otázka, nepotlačilli něco, co bychom snad rádi vyměnili třeba i za jiné opus. Jeho pět symfonií spadá do dvou prvních period jeho tvoření. Na to nesmíme nikdy zapomenouti, chcemeli vývoji symfonické jeho tvorby porozuměti. První symfonie z *F*-dur pochází z r. 1875 (vydána až jako č. 3. op. 76), z doby Smetanovské, odtud její veselost, svěžest zvláště ve středních větách (Allegro scherzando). Druhá symfonie *D*-dur z r. 1881 (č. 1. op. 60) nedosahuje přirozenosti a bohatosti první symfonie, avšak mezi nimi leží právě změna Dvořáka v konservativního absolutního hudebníka. V tom smyslu musíme vlastně od této symfonie začíti, a tu uvidíme v dalších těch symfoniích vzestup rychlý, ustavičný a v pravém slova smyslu grandiosní: po proslulé hlubokým hudebním obsahem prosycené symfonii z *d* moll z r. 1885 (č. 2. op. 70) ušlechtilá graciosní

čtvrtá symfonie z *g* moll (z r. 1889, op. 88), na konec pak vrchol jeho symfonické tvorby, pátá symfonie »Z nového světa« (z r. 1893, op. 95), hudebně z nich nejmodernější, se svláštním kouzlem pikantní jemnosti a třpytivé barvitosti. To jest pět symfonií Dvořákových, pět ryzích uměleckých výtvorů, v jichž celkové koncepci se ztrácí jednotlivé věty prvních symfonií, kdy Homer dřímal. Co nás tu však dnes nejvíce zajímá: zde máme umělecký vývoj od nižšího k vyššímu. Tento vzestup jest možný jen tam, kde je umělec na svém místě, takový vzestup nedá se docíliti uměle neb nějakými theoretickými úvahami. Pravý vzestup podmíněn jest životní silou. A tu dokázal Dvořák ve svých symfoniích znamenitě. Dnes však uplynulo už deset let, a Dvořák dosud nám nedal nové dílo toho oboru, šestou symfonii. Vývoj byl přetržen, násilně přerušen. Bude moci býti zase navázán? Vrátí se Dvořák k lepšímu poznání sebe sama a napíše nám šestou symfonii? A napíšeli, nezanechá deset dlouhých let trhlinu v živém organismu jeho symfonické tvorby? To jsou starosti, jež se vnucují pravému, upřímnému příteli největšího nyní žijícího našeho skladatele. A tyto starosti vzrostly, když jsme četli nedávno v Politice vyznání víry mistrovy a když jsme slyšeli novou operu jeho Armidu.

Řekl jsem, že Dvořákův cyklus v Národním divadle r. 1901 vzbudil všeobecnou nespokojenost. Chyb bylo tu několik, v uspořádání, provedení i v jiném, avšak také ve věci samé. Operní tvorba Dvořákova jest čára velmi křivolaká, nestejnoměrná, jejíž divné často cesty při cyklickém provedení tím více zarážejí. Také zde vidíme tři uvedené periody: nejprve jeho komické opery s vážnou Vandou, v nichž přiblížil se k Smetanovu podání vesnického života tak, jako žádný jiný český skladatel, neboť dovedl tu býti nejen vtipným, nýbrž i samostatným, což u jiných nevidíme. Silný vliv Prodané nevěsty připravil mnoho našich skladatelů o samostatnost v tomto oboru, Dvořák se však nedal strhnouti. V druhé periodě psal Dvořák konservativní velké opery (Dimitrij, Jakobín), jež jeho Vídeňští ochráncové stavěli proti všeobecnému vzrostu Wagnerianismu. Konečně Čert a Káča a Rusalka znamenaly obrat k hudebnímu dramatu v moderním smyslu. Když dáván cyklus, byla to podivná řada slohů a hodnot za sebou. Nejlepší, nejzdravější a dramaticky nejcennější (Tvrdé palice) jde pořadem napřed, neboť Král a uhlíř se nedával. Již to, že nejlepším jest dílo počáteční, dodává cyklu zvláštního rázu, béře mu pravý interess, odnímá mu pravou životnost. Kdo srovnal cyklus oper a cyklus symfonií, musel poznati zásadní rozdíl, musel viděti, v čem je pravý Dvořák. Odtud nespokojenost při prvém a nadšení při druhém cyklu. Při operním cyklu se obecenstvo obdivovalo jednotlivým dílům, celku však nerozumělo, při symfoniích další dílo zvyšovalo účinek předešlého.

Dvořákova tvorba operní jest řada jednotlivě osamocených děl. K nim 25. března t. r. přibyla poprvé *Armida* složená na slova Jaroslava Vrchlického. Dva dnešní naši největší umělci hubební a a literární spojili se k vytvoření díla, k němuž proto hleděno vstříc s pochopitelnou dychtivostí a na něž proto položeno měřítko nej-

vyšší. Dychtivost byla stupňována volbou látky. Milostná pověst o Armidě a Dvořákova hudba — kdo by si to byl dovedl spojiti?

V nové opeře Dvořákově hraje velkou úlohu libreto. Vrchlický jest znám svým všeobsáhlým interessem uměleckým. Neměli jsme dosud literáta, jenž by byl spojoval tolik různých světů ve svém díle, jako právě on. Jeho fantasii bylo hračkou vžiti se do začarované zahrady krásné kouzelnice orientu, do intrik démonického čaroděje, do romantického ovzduší křižáckých válek. Jeho virtuosní technika naplnila tento magický svět lahodnými verši. Tak vzniklo libreto Armidy: fantastické, jemně utkané, zvukově krásné, ale tekuté jako pravá romantika 12. století, rozplývající se ve fantasii básníkově. Toto libreto bylo nebezpečnou léčkou na naše skladatele. Někteří okusili jeho krásy, ale poznali též jeho víry, v nichž by hudební dramatik utonul. Pro Dvořáka bylo to dvojnásob nebezpečné libreto, nejen formou, jež odradila na př. Kovařovice, aby dokomponoval text už začatý, nýbrž i obsahem a celkovou náladou. Dvořák však nelekl se toho a prokomponoval celý text. Následky však dostavily se v obou směrech.

Pokládal bych za nedůstojno Dvořáka, abych tu chválil jeho skladatelskou techniku. Nad to je Dvořák vysoko povýšen. Jeho *instrumentace* zde jako i jinde jest umění prvního řádu. Tolik třpytu, barev a vůbec zvukových effektů v kvalitě i dynamickém odstínování dovede dnes u nás v orkestru vyvolati právě jen on a nikdo jiný. Počátek třetího aktu jest vrcholem tohoto umění. Stejně nepřístojno bylo by vypočítávati jednotlivá místa, kde se objevuje v pravém světle Dvořákova melodika. Sluší však podotknouti, že jsou to především místa instrumentální, ne zpěvní, a z nich na prvém místě krásný jemný motiv na začátku předehry, polyfonně spředený, na nějž vzpomínáme i potom a litujeme, že ho nebylo více užito. A konečně rhythmika má tu široké pole, na němž Dvořák ukazuje, co po této stránce dovede. Ale vytýkati tyto věci lze při začátečníkovi, ne při Dvořákovi, u něhož se to rozumí samo sebou. Nás Armida musí zajímati se stránky zcela jiné, totiž slohové, dramatické.

Dvořák Čertem a Káčou i Rusalkou postavil se na stanovisko hudebně dramatické, totiž na stanovisko, že v opeře text jakožto umění logického obsahu dává dramatu děj a tudíž vládne, hudba pak, umění náladové a formální, podřizuje se požadavkům textu. Ukázal jsem svého času podrobněji na Rusalce, jak Dvořákovi tento sloh, dnes v dramatě jedině možný a všeobecně rozšířený, jest cizí, jak z něho béře jen zevnější formule, ale jak vnitřní jádro a životnost tohoto slohu mu uniká. Dvořák jest *absolutní hudebník* skrz na skrz, jeho síla spočívá v tom, co může podati sám ze sebe, ze svého hudebního fondu. Jakmile se má podříditi libretu, tedy umění cizímu, ztrácí pevnou půdu pod sebou, upadá v nejistotu, ano i v chyby, v něž by jinak neupadl. Pro něho básníkovo slovo není pramenem inspirace, není motivem ke vzniku hudební myšlenky tomu odpovídající, nýbrž jest pro něho břemenem, jež tíží jeho fantasii a hubí v ní ty myšlenky, jež se mu rojí bez ohledu na text. Proto jeho sklon k hudebnímu dramatu měl za následek ochuzení hudebního výrazu. Jeho staré komické opery i konečně velké opery (Dimitrij)

jsou hudebně bohatší než poslední jeho hudební dramata, neboť tam se nedal tolik vázati textem jako zde. Již tento hudební moment by nás naučil dívati se opatrně na tyto poslední práce Dvořákovy, neboť za tu cenu by byla i ryzost slohová draze zaplacena. Avšak u Dvořáka ani tím (nebo vlastně právě proto) nevzniká pravé hudební drama, neboť pro touž absolutní hudebnost nedaří se Dvořákovi vystihnout náladu libreta. Jeho myšlenky hudební jsou k tomu příliš samostatné, původu hudebního a ne dramatického. Tím více to platí o Armidě. Dvořák musel se tu nutiti do řeči cizí, již dobře ani nezná a v níž se vyjadřuje velmi hledaně, někdy až nepřirozeně. V říši Armidiných kouzel nemohla ovšem zavzníti pravá česká Dvořákova muzika. Dvořák tu nemohl hovořiti jak umí. Tím se živost výrazu Dvořákova velmi stísnila, zvláštní hudební zdrželivost objevuje se na místě uměleckého sebevědomí a překypující síly tvůrčí, jež jinde u Dořáka jen jen kypí. Ale nálada Armidy naopak byla by vyžadovala největší bujnosti hudebních prostředků k vystižení fantastičnosti (srovnej, jak vyzdobil Fibich Bouři). Jakmile se Dvořák uvolní z pout libreta, mluví ihned zcela jinak, svěže, přirozeně, právě po Dvořákovsku.

Nejlepším dokladem absolutně hudebního tvoření Dvořákova na rozdíl od dramatického tvoření Smetanova a Fibichova jest jeho *deklamace*. U těchto dvou mistrů nejen že slovo české podržuje ve zpěvu svůj charakter metrický (přízvuk i délku), nýbrž i celá věta svou melodii přirozenou, jak se jeví v řeči a již ovšem skladatel stylisuje v hudební útvar. Tím melodie odpovídají zcela dramatické situaci (podle stupně rozechvění mění se melodická linie a p.), při tom slovo ve zpěvu podržuje naprosto svou srozumitelnost a bohatost jako slovo hercovo v činohře. Toto deklamační umění je z předních známek pravého hudebního dramatika, předpokládá zvláštní skladatelovu vnímavost pro výraznost mluveného slova a náležitý dar fantasie, jak asi by dobrý herec v činohře slova ta pronesl. Ale Dvořák celým svým charakterem je *skladatel instrumentální*, jemu lidský hlas je také jen zase nástrojem, jenž přednáší jeho hudební myšlenku bez ohledu na to, jeli původu vokálního nebo instrumentálního Proto si deklamace po dlouhou dobu vůbec nevšímal, až teprve snaha po vytvoření hudebního dramatu vedla ho i k tomu. Tím však na sebe upletl jen nové pouto: jeho deklamace je velmi suchá, s patrnými známkami snahy po správné deklamaci. U něho deklamace neobohacuje melodii zpěvu, nýbrž ji spíše oklesťuje. Proto mi je milejší Dvořák v Tvrdých palicích, třebas s nedbalou deklamací (ač se mu tam zcela nevědomky povedlo několik velmi dobrých míst), než domnělá deklamace Armidy.

Druhé nebezpečenství, jež chová v sobě libreto Armidy, jest stylové. Sloh operní musí vyplývati již z ústrojí libreta. Libreto Armidy však blíží se velmi slohu *velké opery* francouzské. Bylo by k tomu potřebí ohromné dramatické síly, provésti toto libreto hudebně dramaticky, ač byloli by to vůbec možno. Dvořák také skutečně vrátil se tu opět k slohu velké opery, nevědomky, ano přímo proti své vůli, ale vrátil se přece. Hned první akt psán cele tímto

slohem. Tím Armida vrací se asi k stanovisku, na němž stojí Dvořák v přepracovaném Dimitriji.

Ale vedle znamenité techniky působila Armida zvláště radostně: ukázala, že Dvořák je stále při plné síle tvůrčí a že se jí bude těšiti ještě po dlouhá léta. Armida jest prvým vyvrácením známé smutné okolnosti, že 60. rok věku jest pro naše skladatele tak osudný. Strach z 60. roku stal se až pověrečným u našich hudebníků, Armida jej zažehnala. Dvořák je při plné síle a bude tvořiti dále. Co? Na to odpoví ovšem sám novým svým dílem, ale my přece smíme se tím zabývati již napřed. Dvořák prohlašuje a nedávno i tiskem dal prohlásiti, že nebude už psáti ani symfonií ani komorní hudby, nýbrž jen zpěvohry. Kdo srovnal výsledek cyklu oper a cyklu symfonií jeho, sotva se zaraduje z tohoto rozhodnutí. Třebas jeho zpěvohry byly hudebně sebe cennější a krásnější, mají přece své vady, jež uznává každý. Za to jeho symfonie jsou ryzí, dokonalá umělecká díla. Mistr takového významu měl by býti tedy ve volbě velmi opatrný. Avšak jest tu vůbec třeba volby? Po celý život psal Dořák oboje, zpěvy i symfonie, proč by tak nepsal i nyní? Což se oba vylučují? A když již jeden zamítá, proč zrovna ten, v němž může podati právě to nejlepší, co vůbec má? Těžká odpověď na tolik otázek. Jen jedno bych ještě připomenul, prosbu nejupřímnějších ctitelů a přátel mistrova umění, kteří povědí pravdu i tam, kde snad není po chuti ne mistrovi (ten je nad to povýšen), ale jeho domnělým, ať nedím falešným rádcům a přátelům: prosbu, aby se nedal strhnouti nástrahou *pseudomodernismu*, který pokrok umění vidí v několika dobře akcentovaných slovech, jako by to byla »deklamace« dramatická, a v několika klamných závěrcích, jimiž se má docíliti »nepřetržitého proudu« dramatického, a který za vyplnění takové prázdné nějaké formulky »pokroku« dovede obětovati to, co je na umělci největšího: životnost, pravdivost uměleckého tvoření. Pokrok umění jest veliká, svatá věc, ale ta se nedá naučiti, chtíti, ta musí býti v umělci samém. Umělec musí říci, co cítí; jeli to veliké, pravé umění, jest to jistě také nové, pokrokové. To ukázal Dvořák v symfoniích, ne však v operách. To konstatovati velí *úcta* k našemu dnes největšímu skladateli a *láska* k našemu domácímu umění. *Šestá symfonie* a nový kvartet má býti heslem pravých přátel Dvořákových. To by byl nejkrásnější užitek letošního prvního cyklu Dvořákových symfonií!

* * *

Bylo to r. 1864, kdy celá česká Praha chystala se k veliké umělecké slavnosti, k slavnosti Shakespearově. Čtyři léta obrozeného národního života a umění stačila k velké manifestaci českého umění. Jubilejní rok Shakespearův byl pouze záminkou, účelem bylo ukázati nový proud našeho uměleckého cítění. Nová umělecká generace legitimovala se tu veřejnosti, nová umělecká generace všech oborů. Duší slavnosti byli Hálek a Neruda, hudebníky vedl tu poprvé — Smetana. Nálada nové doby, volného čistého umění zrovna opojovala účastníky. Celá řada mladých posluchačů stržena byla proudem na-

dšení. Znamenitá, krásná slavnost! To byl náš první hudební festival, počátek dějin moderní české hudby.

O velikonocích letošního roku pořádán zase *festival*. Co oslavoval náš festival? Tuto otázku jsem četl na rtech návštěvníků a slyšel jsem ji často i hlasitě pronášeti — a nebylo na ni odpovědi. Skutečně pořádali jsme festival pro festival, slavili jsme, ale při tom jsme nic neslavili. Žádná událost nebyla podnětem festivalu, žádná nová generace se tu nehlásila. A nebylo skutečně co slaviti? Hudební festival měl být konán již loni. Roku 1903 připadala stá ročnice založení »Society,« spolku, jenž r. 1803 naše hudebníky vymanil ze služeb šlechty a jímž počínají vlastní dějiny české hudby 19. věku. Jak příhodná to byla chvíle uspořádati manifestaci stoletého trvání toho důležitého spolku! Pořadatelé však na to nepřišli, a »Societa« oslavila své jubileum koncertem, na nějž z obecenstva přišel jen ten, kdo dostal volnou vstupenku! Letos mělo pořadatelstvo jinou vhodnou příležitost dáti festivalu konkretní účel: dvojnásobné *jubileum Smetanovo* nemělo býti pominuto, zde bylo na místě uspořádati festival na oslavu našeho největšího mistra. Jeho osoba a dílo mělo se státi středem slavností, jak toho zasluhuje jeho práce i jeho význam. Národní divadlo chystá cyklus zpěvoher, s tím měl býti spojen festival, jenž by pak skutečně něco oslavoval. A když již jsem se zmínil o Národním divadle: je možná skutečná manifestace českého umění bez přímé součinnosti *Národního divadla*? Národní divadlo ovšem prokázalo mnoho taktu k festivalovým dnům tím, že dávalo po tři dni díla tří prvních mistrů, Armidu, Prodanou nevěstu a Šárku. Avšak to byla pouhá ochota, při čemž provedení ještě konkurrovalo s koncerty festivalovými. Smetanova zpěvohra byla povolána býti střediskem prvního českého festivalu, neboť z ní vyprýštilo vše, čím se dnes naše hudba může honositi. Avšak dosti toho, co mělo býti a nebylo. Festival byl, slavili jsme, a o to nyní jde.

Celková úroveň prvního festivalu byla velmi pěkná. Co nás nejvíce těšilo, byl ruch festivalem vzbuzený, živý interess obecenstva, jež vydrželo v koncertní síni dvojnásobnou dobu, než pravidelně trvá koncert. Dokud jest u nás tolik zájmu o hudbu, jako se ukázalo o festivalu, dotud jest dobře s námi i s naším uměním. Bylo to skutečně krásné podívání zvláště o pondělním koncertu, když na podiu stálo asi 3000 zpěváků, pod nimi 150 hudebníků a v síni hlava na hlavě až do posledního místečka na galerii. A touto massou lidí vanul zvláštní ruch, jindy při koncertu nezvyklý. Krásný pohled, krásný dojem!

Festival složen byl z tří koncertů: na prvním (v neděli) provedena Dvořákova Svatá Ludmila, druhý byl věnován především pěveckým spolkům, třetí hudbě instrumentální, ač programy obou koncertů se prostupovaly. Základní program volen byl vhodně ze čtyř našich předních skladatelů: Smetany, Fibicha, Dvořáka a Bendla. Také výběr skladeb byl dobrý, jen jedna okolnost zarážela: Smetana nijak ve festivalu nedominoval. Z něho provedena Česká píseň, Vyšehrad, Blaník a Z mého života. Vím, že na počet jest toho dosti,

ale neměla býti provedena celá Má vlast? Druzí dva naši mistři byli zastoupeni symfonií, Smetana měl býti zastoupen svým největším dílem. Volba z Fibicha, šloli o výběr jen dvou skladeb, byla zcela případná: jeho nádherná třetí symfonie a geniální melodram Vodník. Z Dvořáka mimo Svatou Ludmilu provedena symfonie Z nového světa, o níž jsme již mluvili nahoře, a koncert houslový, jedno z nejlepších děl mistrových a — to možno říci zcela směle — nejlepší koncert po Beethovenovi. Pravý Dvořák tu však chyběl: jako komorní hudba na festivalu nezavzněla, za to dáván ušlechtilý kvartet Bendlův, nejlepší dílo našeho sborového skladatele, jenž byl zastoupen též Pochodem Táborů. Vzhledem k Bendlovi byla to volba dobrá, avšak byl zrovna Bendl, jenž napsal jediný kvartet, povolán zastupovati na festivalu vedle Smetany naši komorní hudbu? Při volbě programu vycházelo se patrně od osoby skladatelovy. Ale bylo by snad bývalo záhodno jíti obráceně: vyvoliti obor, jenž měl býti zastoupen, a v něm hledati hlavní representanty. Tím by byl Bendl na př. přišel o kvartet, ale bylo by se mu za to dostalo větší skladby vokální a p. To jsou však spíše jen pokyny, jak si třeba počínati při příštím festivalu. Zejmena třeba vyloučiti všechny drobné skladby. To unavuje a tříští dojem mohutnosti. Píseň, klavírní skladba a p., to je příliš drobná věc pro festival. A když se přijme, má se na n položit stejné měřítko. Jak lze omluviti, že o prvním festivalu na klavír nezavzněl ani jeden Český tanec Smetanův a ani jedno číslo z našeho největšího klavírního díla, z Fibichových Nálad, a že žádný zpěvák nevzpomněl jednou písní na Bendla?

Umělecky nejvýše stál třetí koncert: Bendlův kvartet, Smetanovo Z mého života, Dvořákova symfonie Z nového světa, Fibichův melodram Vodník a Smetanova symfonická báseň Blaník, to byl skutečně festivalový program, jenž byl také festivalově proveden. O umění Českého kvarteta v první části, o Jiránkově hře klavírní, o nedostižném přednesu písní K. Burianem a o deklamaci Seifertově netřeba se šířiti. V druhé části však překvapil Oskar *Nedbal* svým uměním dirigentským. Tak dirigovati neslyšeli jsme ho ještě nikdy. Všechna tři orchestrální čísla provedena byla jím tak vzorně, že jsme sotva sluchu věřili, že tak hraje týž orchestr, který den před tím (v pondělí) pod H. Trnečkem hrál docela jinak. Kdo se chtěl přesvědčiti, co znamená dnes dirigent, mohl to pozorovati na festivalu. Že H. Trneček dirigentem není, osvědčil už velmi často a neměl o festivalu dirigovati, třebas jeho zásluhy o uskutečnění festivalu milerádi uznáváme. Škoda však právě, že tyto zásluhy sám tím o stupeň snížil. Jemu připadla úloha provesti Fibichovu symfonii, nejtěžší to skladbu celého festivalu, kde tolik záleží na vynikající zdatnosti dirigentově, a Smetanův Vyšehrad. Litovali jsme, že na sebe nevzal i tuto úlohu Nedbal. A proč se neúčastnil festivalu náš nejlepší dirigent — Kovařovic, jenž r. 1895 nedaleko od síně festivalové klidil největší úspěchy svého života? Také druhý dirigent o druhém koncertu festivalovém, Norbert Kubát z Plzně, jemuž připadla čísla sborová, nedostál své úloze tak jak jsme čekali. Poslední prove-

dení Berliozova Requiem Pražským Hlaholem přímo určovalo sbormistra Hlaholu Adolfa Piskáčka, aby se ujal vedení pěveckých spolků při festivalu. Tím by také bylo bývalo zabráněno přílišné nadvládě dvou Plzeňských zpěváckých spolků proti ostatním. Působilo aspoň velmi podivně, že o festivalu zpívaly samostatně oba Plzeňské spolky, a Pražský Hlahol nikoli. Takovému vystupování jednotlivých spolků mělo se ostatně vůbec zabrániti, ježto se tím ruší slavnostní nálada. První den provedena byla Svatá Ludmila Dvořákova opět pod Nedbalem. I k tomu musím připojiti poznámku. Dvořákovo oratorium bylo provedeno s velkými škrty. Snad jsou škrty ty oprávněny, snad nejsou. Kde však má se dílo provesti celé, ne-li o festivalu? Trvalli druhý koncert pět hodin, byl by snad mohl první trvati třebas také tak dlouho. Při letošním festivalu kladla se váha na účastenství pěveckých sborů, na rozvinutí ohromné massy pěvectva. Proč se tedy zrovna sborové části tolik škrtaly? V první části Svaté Ludmily čísla, v nichž zpívají sbory, obsahují 1270 taktů, z těch o festivalu provedeno bylo 507 taktů, a 663 taktů bylo vynecháno. To je snad přece trochu křiklavý poměr.

Zpráva o festivalu nebyla by úplná, kdy bychom se nezmínili aspoň stručně o současně konaném *sjezdu zpěváckých spolků*, jenž festival jednak umožnil, jednak dal mu zvláštní zbarvení postavením třítisícového sboru. Česká píseň Smetanova zavzněla tu ve sboru tak mohutném, jako asi žádná dosud umělá česká skladba. Jen různé zákulisní intriky sjezdové neměly se dostati na veřejnost. Ano i v slavnostním pěveckém listě četli jsme polemiku. Nesmí se zapomínati, že se tím kazí dojem, víme-li, že ohromný sbor na podium není jedné mysli v nadšení pro prováděné dílo. Ale ke cti našich zpěváků budiž řečeno, že tento papírový a výborový boj nezanechal stopy v uměleckém provedení hromadného sboru. A to bylo přece jen to nejhlavnější.

K tomu všemu dlužno podotknouti, že čím větší dílo se provede, tím více chyb se na něm nalezne. Kritika drobného výkonu spíše dopadne dobře než tř.denního festivalu. A přece bych nerad, aby mé dobře míněné poznámky brány byly ve zlém úmyslu. Mohlo býti ledacos lepší než bylo, ale celkem můžeme býti prvním naším českým festivalem spokojeni. Ukázal, co je v naší hudbě síly a v našem obecenstvu nadšení, — a to jest hlavní věc. Jsem přesvědčen, že při druhém festivalu i tyto nedostatky zmizejí a že potom opravdu s klidem budeme moci říci světu: to jsme my — a kdo je víc?

Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Obzor divadelní.

Jakub Seifert.

Jásot, bouře potlesku a nadšených volání, slavnostní řeči, pozdravy a ovace, skvělý, ozářený dům a nádherné množství rozjařeného obecenstva, jehož ruch a pohyb jako by šuměl sváteční náladou povznešených okamžiků, — a hned potom ticho, stesk a slza, prázdno kolem a hořko v duši, opuštění a rozchod, někdy i bolest, veliká bolest nad ztrátami, které se zdají zatemňovati všecek včerejší jas a třpyt: z takových náhlých a prudkých přechodů je mosaikově složen život divadla. Již ze samého jich nezmírněného sledu vyciťuje pozorovatel nekonečný smutek, ze všeho toho slavení a pak zapomnění vane hluboký stesk, a dvojnásob těžce doléhá na nás, když skutečně po chvílích vzníceného nadšení dostaví se rázem jako nevyhnutelný stín všeho toho světla — odchod a loučení.

Sotva že dozněly jásavé pochvaly, které po čtyři dni shrnovaly se na hlavu Jindřicha Mošny na počest a v uznání čtyřiceti let jeho umělecké činnosti na naší zemské scéně, rozletěly se mezi přátele českého divadla úpravné lístky, v kterých Jakub Seifert oznamuje své představení na rozloučenou. Výmluvné číslice stály v záhlaví: 1863 a 1904. Div slza nevytryskla na ten tuhý karton!

Za zvláštních okolností odchází Seifert se scény.

Umělec, který ještě před čtyřmi, pěti lety tvořil své nejskvělejší postavy, herec, který byl ještě tehdy pln žízně po práci a činnosti, muž, který je posud v plných silách života, odchází sám s místa, v němž zakotvena byla všecka jeho duše. Dobrých deset let mohl by Seifert ještě věnovati neli českému umění — neboť tomu bude na štěstí alespoň z části zachován, — tedy aspoň té scéně, jež byla kolébkou jeho herecké slávy a na níž se dočkal mnohých nezapomenutelných okamžiků, které ve své vzrušené emoci náležely stejně jemu i nám. Avšak nikoli, on odchází! Jen ještě jednou si zahraje svého velikolepého Cyrana z Bergeraku, v němž dostoupil před nedávnem vrcholu svého hereckého umění, a pak odejde skvělý, zářící, jako hvězda v plném svitu zapadne do mlh a šedých příkrovů minulosti. Jen jednou již budeme se moci opíjeti jeho sladkým kouzlem, a pak bude všemu konec. Pak jenom ve vzpomínkách a ve stále blednoucích a neurčitějších líčeních bude žíti pohádka o herci, který měl srdce v hrdle a duši v slově, neboť toho ideálního spojení, jaké se daříval přírodě jenom v nejvzácnějších okamžicích tvoření, snad se česká scéna nedočká zase za dlouhou řadu let.

A přece odchází dříve, nežli vypršela jeho chvíle. Kdy by jej vedla alespoň touha, která již mnohému herci v nejkrásnějším rozmachu vyspělého umění vnukla myšlenku, aby ustal v nejlepším, aby vzpomínka naň nebyla zakalena nedostatkem, vadou, chorobností jeho výkonů. Je v takovém rozhodnutí mnoho sobectví, které nedbá na celkové prospěchy umění, ale chce jen samo pro sebe vzbuzovati

stálou lítost a stesk, proč byly předčasně uzavřeny studny nezkalených zdrojů jeho pozvnášejících vznětů. Avšak toto sobectví, třeba bylo se stanoviska všeobecnosti škodlivé, je právem každého jednotlivce a je o všem pochopitelné a omluvitelné. Ale náš Seifert neodchází z toho důvodu.

Je jisto, že herec, který byl po plných dvacet let miláčkem obecenstva, odchází do jisté míry roztrpčen a proti jednomyslnému přání obecenstva, aby mu zůstal zachován. Neblahý úkaz v našem veřejném životě, že proti každému jednotlivci, který se dopracoval určitého postavení, postaví se hejno baživců, pravidelně neschopných, kteří jej zhurta odkazují do »starého železa«, opakoval se i zde a způsobil zase jen křivdu a škodu.

Nenadáli jsme se, že se budeme v květnu se Seifertem loučiti, nýbrž že s ním budeme slaviti radostné jubileum, neboť byl již dovršen čtyřicátý rok herecké činnosti jeho. —

Josef Chramosta byl beze vší pochyby řádný a přičinlivý herec, avšak jeho jmeno v historii českého divadla zůstane zachováno zcela jistě jen pro jeho slavný benefiční večer dne 3. května 1863. Tehdy v Schillerově Panně Orleanské po prvé na zemské scéně vystoupila Otilie Malá a v úloze Raoula Jak. Seifert, a na divadelní ceduli oba prosili obecenstvo za »laskavé shovění«. Slečna Malá byla ihned engažována, ale Seifert odkázán na pozdější dobu. Avšak i když byl začátkem příštího roku přijat do souboru sil prozatímného divadla (vystoupil s Jindřichem Mošnou dne 28 března 1864 v Shakespearově Juliu Cesaru), trvalo ještě dlouho, velmi dlouho, než jeho jmeno nabylo vážnějšího zvuku. Byl tak celkem spíš dobrým episodistou, ale výš k oněm rollím, které svou silou povznášejí také herce, nemohl se stále dostati, — měl slabý hlas... Nelze tu vykládati, jak se mladý herec teprve cestou přes operetu a přes skutečné solové partie v operách dostal k důležitým rollím činoherním. Teprve převrat v divadle r. 1876 postavil Seiferta na místo, které mu náleželo již dávno před tím. Nyní, když se díváme do dávné minulosti, nejde nám na rozum, jak bylo možno, že dva herci tak různých uměleckých kvalit, oba přímo protilehlých uměleckých individualit, ale oba při tom stejně výborní a znamenití mimové, Jiří Bittner a Jakub Seifert, mohli mezi sebou rivalisovati, druha druhého potlačovati a druh nad druhem vítěziti. Snad tím byla vinna neschopnost ředitelů, kteří nedovedli rozeznati charakterisační sílu Bittnerovu od sladkých trilků a jasného rozmaru Seifertova, snad i osudné zaslepené stranictví, které na svých milcích vidí jen samé přednosti, na ostatních jen samé vady. Jisto jest, musil přijíti cizinec, aby ocenil správně oba umělce a určil příští cesty k jejich vzájemnému prospěchu a pro zisk ústavu. Je přímo vzorkem ředitelské prozíravosti a pochopení Wirsingova úvaha o odlišnosti obou těchto hereckých talentů, jak ji podává J. Arbes ve svých »Dramaturgických listech« (Divadelní Listy, 1883). Wirsing totiž kalkuloval takto: »Pojímá (Bittner) úlohy své správně, dovede je oduševniti a vždy, kdykoliv interpretuje úlohu závažnější, vniká hluboko v ducha povahy a snaží se ji znázorniti netoliko v rysech hlavních, nýbrž i v nesčetných, pro obyčejného

diváka sotva pozorovatelných podrobnostech, slovem, Bittnerův talent tíhne převahou k oboru charakternímu. V úlohách ryze representačních, zejména v nesčetných, z větší části více méně šablonovitých úlohách »milovníků« musí však ustoupiti Seifertovi a sice z dvou závažných příčin: Bittner sice zevnějškem svým co do elegance Seifertovi v ničem nezadá; ale elegance Seifertova jest, abych tak řekl, měkčí, ženštější, příjemnější. Oba dovedou úlohu, obzvláště milovnickou správně pojmouti, ale Seifert jsa podporován sympatičtějším orgánem, může jí dodati úlisnější lahody nežli Bittner, kterýž i v úloze nejšablonovatější snaží se charakterisovati a drsnějším, vlastně charakterističtějším orgánem svým stírá s ní pel bezprostřednosti, nonchalance a začasté i lehkomyslné bezmyšlenkovitosti, — slovem, Bittner bude vždy hercem, zajímajícím spíše diváctvo vzdělané a nejvzdělanější, kdežto Seifert vždy bude míti přízeň obecenstva nejširšího. A poněvadž převelká většina úloh milovnických vyžaduje spíše zevnější representance nežli umělecké hloubky, spíše měkkého, lahodného nežli charakteristicky odstiňujícího, byť i umělecky vyškoleného, mužného, tudíž drsnějšího orgánu, není jinak možno, nežli aby Bittner postoupil větší část svých úloh Seifertovi a nastoupil dráhu novou, na effekt sice zřídka kdy vypočtenou, ale za to v ohledu uměleckém nepoměrně vyšší a talentu svého důstojnější — obor charakterní. Herec mající před sebou perspektivu, že bude moci časem svým se zdarem hráti úlohy, o které mohou se pokoušeti toliko geniové, zajisté milerád a ochotně postoupí místa kolegovi, kterýž se sice stane v brzku rovněž tak populárním, neli populárnějším a oblíbenějším, nežli byl až dosud on, ale který ho v ohledu uměleckém přece nikdy předčiti nemůže.«

Nemůžemeli snad nyní po dokončení hereckých cest obou umělců doslova souhlasiti s Wirsingovým názorem, nebo spíše s jeho odůvodněním, a bylili jsme i svědky, že závěr úsudku z roku 1876 ukázal se býti za čtvrt století upřílišený a nesprávný, nelze nám přece, nežli podiviti se bystrosti a znalosti věci, s jakou německý divadelní ředitel, který neznal českého jazyka, rozpoznal kvality a směry obou talentů.

A od té doby docházel Seifert téměř co den významnějšího a důležitějšího postavení. Třicetiletý herec nalezl svoji cestu. Hlas jeho nabyl síly a barvy, četné zpěvní partie a zajisté i mužný věk dodaly mu více šťávy a zvuku — a rozvinul se pilným zaměstnáváním v nejkrásnější ozdobu jeho hereckého zjevu. Zněl srdečně a vášnivě horoval, bouřil hlubokými otřesy nitra a nesl se prudkým vznícením, zvučel jako slavnostní hlahol zvonu a zpíval vesele a překypoval bujným rozmarem. Seifert jal se svým hlasem prováděti kouzla. Jeho lehká, ironisující konversace přecházela rázem ve vzrušené dialogy, ve výkřiky a slzy, a byloli třeba, hned jí zase probleskoval klidný úsměv, tichá resignace, veselý, bodrý smích. Jenom lesklá botka s vysokým podpatkem se trochu mihla, a již zde byla jiná nálada a jiný tón. Nastala právě doba francouzské salonní hry, a tou se Seifert rázem povznesl na miláčka obecenstva. Po třinácti letech příprav stačil rok, dvě léta a hlediště bylo pro Seiferta za-

níceno. Elegantní řečník, plný citu a vznětu, hřál až do duše svým lyrismem, jímž stále prochvíval dramatický vzruch. Jeho veliké dialogové scény, jeho dueta, jak se po divadelnicku říká, bylo Seifertovo unikum. A což když se objevila rolle, která byla složena téměř jen z takových duet! Byl to Sardouův pověstný Daniel Rochat. V této postavě slavného řečníka, politika a nevěrce dospěl umělec tehdejšího svého vrcholu. Hra docílila právě výkonem Seifertovým (nehledě ovšem k mistrné režii Kolárově, k výkonu paní Sklenářové a j.) úspěchu, jakého činohra v českém divadle vůbec zřídka kdy dosáhla. Pamatuji se, že jsme my mladí nadšenci tehdy nevynechali ani jediné reprisy. Ó jak to zachvívalo naší hrudí a jak jsme odcházeli z divadla šťastni, v prsou plno zpěvu a sladkých snů! Bylo to ovšem v roce 1880!

Jinou typickou rollí Seifertovou a jiné barvy byl jeho tehdejší de Prunelles (1881) v Sardouově Cyprienně, který rovněž má zásluhu o trvalé udržení hry na českém repertoiru. Pak již následovala rok za rokem jedna skvělejší rolle za druhou. Přišel jeho Karel IV. v Noci na Karlštejně (1884), před ním však ještě Ivanov ve Fedoře a Figaro, vesměs výkony stěžejní, které byly základem existence těchto her na naší scéně. Jeho Beneš v Shakespearově Mnoho povyku, uchvacoval svojí vervou a svým rozmarem, zvláště za pohostinských her Heleny Modrzejewské (1891) vynikl zcela rovnorodě vedle světové umělkyně. Vůbec je známo, s jakým zápalem hrával Seifert. jakmile mu stála po boku temperamentní partnerka. Jeho Didier s Marion Delorme Pospíšilové (1884) byl hýřivý souzvuk vášnivých tužeb a lásky. Pohostinské hry vynikajících umělkyň bývaly pro naše obecenstvo svátkem již i pro fulii, jakou jim podkládal pravidelně náš Seifert. V tom ohledu byl králem naší scény, jako jím byl mistr Lev v opeře! Mnohá cizí hvězda bledla vedle jeho roznícených postav a mnohá by byla docela zbledla, kdy by si nebyla přivezla svoji společnost.

A šly dále rolle za rollí, až roku 1899 dospěl Seifert k svému největšímu triumfu, k vrcholové úloze svého života, k největšímu činu své tehdy šestatřicetileté umělecké pouti. V jeho Cyranu spojily se všecky jeho dary duše i těla v úchvatný celek, který vzbudil obdiv jak ve hledišti tak u kritiky. Nikdy před tím necharakterisoval umělec tak jemně a tak do všech odstínů představovanou postavu, jako právě zde. Bylo také těžko, ba nemožno odlišovati postavy, které mnohdy až i do slov byly totožny s četnými jinými, ale dlužno říci, že kde spisovatel jen poněkud svérázně zabarvil a určitěji vyhranil některou postavu, Seifert jí zajisté dal, co jí náleželo. Avšak v Cyranu se překonával. Jeho klassický přednes verše, jeho verva, cit a ušlechtilé pathos, jeho vykroužení slova a pointy, jeho ironie a sarkasmus, jeho teplé srdce pod maskou nevlídníka a sekáče, a jeho bolestný skon, z něhož mluví tolik žalu a resignace, až srdce usedá, to všecko bylo sloučeno v žijící bytost, která se na scéně před námi smála a bila, milovala a trpěla, opovrhovala a zmírala v nevystihlých náladách přirozených zvuků a temperovaných tónech nejvyššího uměleckého podání.

A nyní Seifert odchází. S ním opouští naši scénu nejen Cyrano, ale i celá řada jiných postav, které již neuvidíme takovým způsobem představeny. Cyklus jeho nejvýznačnějších rollí zaujal by příliš mnoho času a proto jsme raději k němu nedospěli.

Loučíme se s těžkým srdcem. Neodchází nám jenom herec, opouští nás také osvědčený režisér, který svou svědomitostí a proniknutím díla opatřil mnohé hře provedení a souhru, jaké nenahradí nikdy sebe třpytnější zevnější nátěr. O jeho režijních knihách, pokrytých sterými poznámkami, na každé stránce opatřených množstvím pokynů pro herce a vnitřní výpravu, nepsaly se ovšem články. To byla jeho tichá, drobná práce, pro kterou nemíváme posud v umělecké a v národní naší organisaci mnoho smyslu, ale která jediná, až přijde její doba, nás spasí a zachrání!

Seifert odchází. Ruku do ruky a s Bohem! A duše volá: Kéž na shledanou!

Jan Ladecký.

Rozhledy v umění výtvarném.

Jarní výstava »Manesova«.

V bílém pavilloně pod Petřínem zahájili čeští umělci z »Manesa« zároveň se »všeobecnou« jarní výstavou v Rudolfině svou exposici a dali výstavní místnosti nově zříditi. Architekt Pfeifer navrhl rozdělení i úpravu, a tak letos též »interieur« pavillonu je výstavním objektem. Nehledě na radikálně modernistní ráz výzdoby, vlastně i při všech těch jednotlivostech, které tento ráz zdůrazňují je uspořádání této výstavy bez odporu vzorné. Je to něco více než obvyklá tlačenice obrazů a soch, více než obchodnický výkladní arrangement, než vyvěšování z nouze, s jakým se shledáváme skorem na každé větší výstavě pravidelně se opakující. Nešetřili nákladu ani místa a snažili se, aby každé dílo mělo dosti vzduchu, jak se říká, aby nezápasilo se sousedními o prostor, a pak, aby bylo jaksi volněji zarámováno, mělo svou folii. Pomýšleno zde na vzbuzení nálady. Návštěvník má poznati, že vstoupil do místa, které je zasvěceno umění. Má se povznesti, slavnostně naladiti. Výstava je sváteční slavností výtvarnictví, tedy také festival, a to v pavilloně »Manesa« lépe vysvítá než na př. v Rudolfině, kde pro tisíc uměleckých výrobků není dosti místa, a kde nelze dbáti uměleckého vypravení tou měrou jako zde. Myslím, že se družině Manesa úplně podařilo, oč se pokusila, třeba že snad mnohý nesdílí vkus upravovatelů ve všech podrobnostech.

Vstup sám je případné praeludium k symfonii barev a tvarů, k harmoniím odevšad zaznívajícím. Šalounova fontána, graciesní, drobná, vypadá výborně v modravém přísvitu, jejž propouští bledě modré velum pod skleněnou střechou. Diskretní polychromie soch i nádrže je s tímto bledým světlem v pěkném souladu. A také

v ostatních místnostech vítá nás zvláštní a věru půvabný jas, tu přitlumený, tu zase slavnostně zářivý. A mnoho toho jasu vychází z obrazů, nízko rozvěšených, i z krajin Slavíčkových, Hudečkových, Jiránkových, Šimonových.

Malíři přítmí a šera vyšli tentokráte za slunečné pohody do českých krajů a pokochali se hrou světla po širých stráních proudícího. Také ještě malují večerní nálady, ba i samu noc, jako Šimon, který podal pohled na Staré Město Pražské, na břeh jeho, za pozdního večera, když pochmurné domy na Františku vrhají své tmavé silhouetty do Vltavských vod. a žlutá, rudá světla proskakují z temnoty, vzadu pak někde září oblouková svítilna bílým kmitem do výšky se prodírajícím. Stretti volil dobu »mezi dnem a nocí,« aby zachytil obrysy Týnského chrámu, zamžené, šedavé, a domy v popředí nestemněly ještě tou měrou, jako na obraze Šimonově, tak že světla v oknech zdají se toliko opalisovati. Jiránek přinesl kořist z cest po Slovácku, sytý akvarel (pila v Staré Myjavě) výborně vzdušné »Tání,« a široce nahozenou studii venkovského kostela, tak trochu po Uprkovsku, ale v barvé osobitě vycítěnou. Prostinké, chudé motivy oblíbil si Slavíček, silnice lemované břízami, boky pahorků rozbrázděné pluhem, brambořiště, a zašel »v červnu za humny« vesničky — nejradostnější, nejsvítivější letošní malba jeho, tento pohled na křoviny sluncem oblité, na zelené pažity a bílé zdivo chalup. Obraz ten není tak rozměrný, jako ty ostatní krajiny s přímočarnými horizonty, kde vlastně nevidíme než oblohu, světlo, barevné harmonie, zajímavé odstíny, athmosféru, ale žádné »pohledy,« nic, co by za to stálo, aby bylo lokalisováno. Je lhostejno, kudy vede tato silnice, kde jsou ony chaloupky přifařeny, jak se jmenuje okres atd., neboť Hudeček a Slavíček a všichni soudruzi málokdy chtějí zobraziti pohled na zeměpisný detail, nýbrž po výtce, jak řečeno, ovzduší, náladu, uměleckou impressí.

Ovšem také někdy na tom záleží, aby se připsalo, jaké to věže na obraze, jaké domy, jaký vrch, jako když na př. Šimon maluje Bruggy nebo břehy u Onivalu, přístav v Ostende, Normandské pastviny. Ale také takové malby moderních a nejmodernějších umělců nejsou ani zdaleka těmi »pohledy,« na jaké jsme uvykli, totiž pouhé reprodukce architektonických nebo geografických detailů. Je tu podklad skutečnosti, ale jen jako théma, které umělec kontrapunkticky zpracuje, rozvine, opřede, sharmonisuje, jak nálada jeho vyžadovala.

Hlavní attrakcí této výstavy jsou díla Švabinského. Mladý umělec, veliký mistr. Nelze jinak usouditi, neboť kdo stopoval vývoj Švabinského, kdo seznával, jak rok za rokem samostatně, s klidem v pravdě mistrovským volíval své cesty, jak jeho bohaté nadání, podporováno příkladnou pracovitostí, vždy novým a vždy překvapujícím plodům dalo uzrávati, ten potvrdí, že umělec tak vzácných kvalit patří mezi mistry. Jsou to divy malířského umění, tyto kresby perem načrtané, vodovými barvami zcela jednoduše pokládané, nebo tyto malby, které jsou přece pouhými »kolorovanými kresbami.« Obrovské kresby, akvarely nezvyklých rozměrů i malé listy, vše

tak rázovitě kresleno, tak sytě zbarveno, a k tomu kolorit lahodný, originelní, silný a hebký zároveň. Dvojí podobizna paní sedících v zahradě ve stínu křoviska s pozadím zlatého zeleného palouku a menší portrait dámy v moderní toiletté, v přítmí salonu, štíhlé, elegantní postavy, toť pravé hody pro každého, kdo jen z daleka poznal malířské umění a dovede oceniti, co prostoty se tají v raffinementu těchto výtvorů, co vybroušeného vkusu a vzácné virtuosity skryto v ucelené jednoduchosti jejich. Je to cosi nevšedního, cosi závidění hodného, co nám tu náš umělec předvádí. Jeho jemná a přece jadrná kresba u Riegrovy hlavy, jeho akvarel (také perem podkreslený) »krajina« jen doplňují a dosvědčují, co dnes dávno víme: že Švabinský kreslí jako pravý veliký umělec, a že vykouzluje barvy, o jichžto svítivosti a pelu nutno se na vlastní oči přesvědčiti — slovy nelze jich vyjádřiti.

Hofbauer vystavuje zajímavé věci. Jeho pastell je neobvykle barvitý, akkord intensivní modře šatu sedící dívky a zahnědlé zeleně na stráni vyznívá sonorně, je to odvážné a zároveň lahodné, jak ten ohnivý modrý tón splývá s celkovým zbarvením, a jaká vrstva vzduchu ještě mezi ním a divákem vsunuta. Malé studie ze zoologické zahrady poutají svou vervou. Hofbauer zachycoval se štětcem v ruce ta různá zvířata, černého pardala, kočku hladkou, i v klidu jako by z ocelových pružin složenou, nebo tygra líně odpočívajícího, pitvorně osrstěnou opičku, zcela en face, a velbloudy — barevné momentky, svědčící o bystrém oku a hbité ruce umělcově.

Bém zaslal podobiznu malíře Dědiny, na růžovém papíře uhlem kreslenou, lépe řečeno nadechnutou, znamenitě modellovanou. Bém patří mezi naše dobré kreslíře, a jeho barva má zvláštní timbre, mile zvučící. To vycítíme z jeho krajin i z toho krvavého západu »Ve žních«, s modrými stíny, s postavami ženců velmi životnými, v pohybu trefně vystiženými. Lauda namaloval příchod jara svěží barvou, šedavými tóny, značné hloubky. Honsa zde má několik hluboce zbarvených krajinářských nálad, Tomec krajinu »z českého jihu«, nad níž žlutě svítící nebe vysoko se klene, kdežto na zemi se plouží večerní stín, v němž půda nabývá teplých, šťavnatých barev.

Otakara Nejedlého Pohorská krajina je velmi pravdiva ve své chladné, jaksi větrem prováté hloubce; Lolek vylíčil vzduchovou náladu po krupobití s širokým rozmachem, ten žírný kraj vlhce se leskne po zhoubné bouři, oblaka se přehánějí, a slunko proskakuje, jako na usmířenou budí nádhernou hru jasných i tlumených barev. Pollak debutuje s portrétem mladé dámy, diskretněji pojatým, než jeho dřívější, velmi temperamentní podobizny, ale právě tak svěže malovaným. Wachsmann je zastoupen malou pastellovou studií, skizzou barevně velmi pikantní. Pak jsou zde dvě nová jména; Jaroslav Honzík přináší mariny, zcela po francouzsku malované, silně impastované, tónů nahnědlých i perleťově šedých, se vzduchem solí mořskou prosyceným, Voves pak dává nahlednouti do španělské Plaza de toros, býk stojí z pola ve stínu, z pola na slunci před hbitými protivníky, vzadu tlačí se obecenstvo na tribunách,

energický stín padá z prava šikmo přes to pestré jeviště; na španělské slunce zdá se to trochu těžké, nedosti průsvitné.

Böttinger kráčí stále ku předu. Podobizna stlumených barev, jemně pozorovaná a zlatojasně prozářená scéna z plesu umělců (»Zlatý věk«) — dvě různé manifestace jeho talentu. Portrét dívčinky je velmi dobrý, ba lepší než zároveň v Rudolfině vystavený portrét dámy, neboť je lépe kreslen. Ale obě práce, jak zde anticipando zaznamenávám, vynikají delikatesou barvy a výborně malovanou pletí. Karel Špillar zastoupen pastellovým náčrtem, zobrazujícím výjev z masopustního reje Pařížského. Je to měkce a vzdušně podáno Zd. Braunerová rovněž pastellem maluje tiché zákoutí Pražské Panuška vystavuje zimní krajinu, a jeho »sníh« skutečně studeně a hebce leží na stavení i na zemi, vzduch vibruje do mlhavé dálky.

Z plastik zaujímá první místo Suchardův relief, Praha a Vltava, zároveň ukázka z interieuru umělecko průmyslové školy Pražské na světové výstavě v St Louisu v Americe. Dvě ženské postavy, jedna vážně vzpřímená, druhá k ní se tulící, představují naše královské město a krásnou řeku jeho; v pozadí rýsuje se silhouetta Hradčan a Malé Strany. Orámování, bronzové jako relief sám, tvoří z pravé strany strom, celek vsazen do mramoru. Tento relief nad krbem působí také zbarvením. Kov je různě patinován a tak docíleno jakési polychromie. Celek vypadá appartně a v interieuru, pro něž určen, se asi velmi dobře nese. Roztomilá jsou dětská poprsí jemnou jeho rukou modelovaná a hebkost malých líček vystihující, rovněž výrazu výborně vypozorovaného.

Nově tu vystupuje Jan Štursa, absolvent Pražské akademie, sochař značného nadání, moderní modeleur, který má umělecký švih. Jeho šošky, hlavně dámské podobizny, prozrazují bystrý smysl pro malebnost plastiky a jsou velmi lehce a nenuceně provedeny. Taková drobná plastika také nejspíše si najde cestu do salonů naší společnosti, kde až dosud bylo jen skrovného smyslu pro díla trojdimensiální.

Také grafika je zastoupena leptem H. Emmingerové, dvěma listy od Adolfa Kašpara a barevným leptem Vovesovým. Ani architektura nevychází na prázdno; prof. Kotěra zaslal dva v barvách provedené architektonické návrhy venkovské villy a Jan Šachl projekt budovy na spalování mrtvol (krematorium a kolumbarium).

Jarní výstava družiny »Manesa« chce býti a jest manifestací české moderny výtvarnické. S uspokojením sluší konstatovati, že naši modernisté vystupují před obecenstvo s naprostou uměleckou elegancí, tak že docházejí uznání též u těch, kdož se všemi zjevy moderny nesouhlasí. Širší obecenstvo pak se v této výstavě seznamuje s uměleckými pracemi, jichž hodnota si vynucuje respekt, byť i nedovedla vzbuditi radostných pocitů požitku, s jakými odchází intelligent a člověk umělecky cítící od každého pravého díla uměleckého. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Nové písemnictví.

Publikace ze starší slovesnosti

Pod názvem *Naše klenoty* zahájilo nakladatelské družstvo »Máje« sbírku »význačných děl českého písemnictví«. Sáhlo tu vesměs po pracích starších, jež dle našeho zákona tiskového přestaly býti výhradním majetkem určitého nakladatele. Nechceme tím projeviti domněnky, že podnik má pozadí obchodní, ale i kdy by tomu tak bylo, nedalo by se proti němu nic namítati. Spolek spisovatelů má tak dobré právo těžiti ze slovesných plodů naší literatury jako nakladatel soukromý. Za to veřejnost má právo žádati, aby vydání, vycházející pod firmou literárního spolku, byla pořízena jak s veškerou pietou k zesnulým spisovatelům, tak s dokonalým zřetelem k významu takovýchto edicí. Nemajíť knihy takto do světa vysílané býti snad jen stravou pro hltavé davy všedního čtenářstva (pro něž se ostatně píše a překládá až nad potřebu hojně), nýbrž mají býti věrným obrazem svých původců. Věrnosti té však nelze si mysliti jinak než v nezměněné podobě plodů, jež byly vytvořeny v tradici své doby, za vlivu současné literatury a zvláště okolí, jež působilo na autory jak obzorem myšlenkovým, tak i formou a fondem jazykovým. Není pochyby, že v takovýchto edicích nebude na místě kastigování ať toho, ať onoho druhu. Co činí klassičtí filologové se spisy latinskými a řeckými, určenými k četbě pro nedospělou mládež, nebude nikterak na místě u spisovatelů tak blízkých našemu životu i srdci. Ostatně i klassičtí filologové svého času s důrazem se ozvali proti nejapnému znešvařování klassiků, jehož se odvažovali úzkoprsí pedagogové.

Jak u nás starší spisy do nedávna byly vydávány, o tom zcela dle pravdy a správně praví prof. J. V. Novák ve svém vydání *Pohorské vesnice* od B. Němcové (nákl. Kobrovým): »Díla ta modernisována nejednou tím, že přizpůsobovala se jazykovému stavu přítomnému, tak že do nich vkládány nejen nově získané a stanovené tvary správné, jichž doba starší ještě neznala, ale časem i dialektické zvláštnosti z krajin, v nichž dílo nevzniklo. Pokud nedostatky jazykové dob starších jsou nahrazovány tvary správnými, nebude zajisté proti tomu ničeho namítati, kdokoli si přeje, aby spis obsahem klassický též po stránce formální zaskvěl se úplnou a dokonalou bezvadností jazykovou; avšak jiné změny druhu jakéhokoli postrádají oprávněnosti, ba *uráží se jimi památka spisovatelova*, byť se děly v úmyslu nejlepším.« Týž vydavatel zjišťuje dále, že právě v knihách B. Němcové vydavatelé a tiskárenští korektoři nadělali tolik změn, že by se spisovatelka sotva mohla k svým pracím hlásiti. J. V. Novák učinil si tedy úkolem »pořídíti opět text slovo od slova authentický« dle prvního otisku a dle prvního sebrání spisů, jež B. Němcová u Augusty v Litomyšli pořádala sama. Netřeba dokládati, že správný postup ten zasluhuje chvály jak se stanoviska literárního, tak se zřetelem ke čtenářstvu, jemuž kniha jest určena.

Naproti této methodě vydavatelé z »Máje« vedli si nestejně. První svazek našich klenotů obsahuje *Básně* Rudolfa Mayera. Pokud jde o autora, není pochyby, že volba byla šťastná. Mayer si plnou měrou zasloužil, aby byl znova vydán, ocenění pak, jehož se mu dostalo v České poesii XIX. věku a v Naučném slovníku (od Vrchlického), bylo tomuto vydání vhodnou přípravou. Podnik byl tím snažší, že roku 1873 byla literární pozůstalost Mayerova vydána od jeho přítele Jos. Durdíka, který jeho plody doprovodil úvodem, z něhož mluví nejen přítel, zasvěcený v každé hnutí autorova srdce, ale i bystroduchý esthetik. Nynější vydavatel Ant. Klášterský správně opáčil celé vydání Durdíkovo a učinil jen skrovné odchylky tím, že vedle Stínů večerních položil sem i variant »Ticha« a že první edici rozhojnil nově nalezenou Písní a zlomky »Sefenussara.«

Druhý svazek podává *výbor z prací* Frant. Jaromíra Rubše, pořízený od Frant. Sekaniny. Vydavatel v úvodu uvažuje o životě a významu Rubšově v celku tak, jak se psává pro široké vrstvy čtenářské. Za příležitosti tak vhodné, jaká se tu naskytala, byla by bývala na místě rozprava hlouběji založená a spisovatele důkladněji oceňující. Výběr z veršů Rubšových jest až příliš stručný. Základem jeho jest Pandořina skřínka, tedy báseň, která Rubše těm, kdož ho neznají odjinud, neukazuje v světle, jaké mu podnes náleží jeho deklamovänkami. Z těch by tu spíše měla býti známá deklamace »Já jsem Čech,« vedle ní pak třeba i »Člověk — malá pohádka« nebo jiná skladba podobného rázu. Ty deklamace založily Rubšovu popularitu, nejeden verš z nich podnes koluje v ústech starší generace, fysiognomie básníkovy nelze si bez nich ani mysliti. — Z prósy jest tu podán »Pan amanuensis«, jenž tu ovšem naprosto chyběti nemohl, a drobné práce: »Kupte kalendáře-lháře,« »Sladovnický mládek práškovi«, »Obrazy ze spaní mého« a »Pod hroby.« Z nich zejmena poslední obrázek, pro tvorbu Rubšovu zcela bezvýznamný, měl tím spíše býti nahrazen jiným, že snadno může čtoucího svésti ke klamnému mínění o Rubšovi a že jakožto stať závěrečná ruší i žádoucí výslední dojem všeho výběru. — O formě slovesné připomíná vydavatel: »Vydání je pro dnešního čtenáře mluvnicky upraveno.« Ale nemělo býti, alespoň ne tou měrou, jak mnohá místa jsou upravena, t. j. změněna. Takové upravení čtenářům, kteří nehledají jen chvilkové zábavy, autora přímo kazí, a pokažení to sotva bude lze v blízké době napraviti.

Mnohem správnější, ano vzorné jest v třetím a čtvrtém svazku Našich klenotů vydání *Národních báchorek a pověstí* od Boženy Němcové, jež pořídil V. Tille. Pohádky Němcové byly vydány mnohokráte a o těch vydáních více než o čem jiném platí svrchu uvedená slova Novákova. Tille otiskuje do písmenky věrně dle prvotního vydání, jež počalo vycházeti v sešitech r. 1845 u Pospíšila a potom ani nebylo dokončeno. Výtisk toho vydání podařilo se mu nalézti až ve dvorní knihovně Vídeňské, z našich knihoven nadobro zmizelo. Je věru ku podivu, kam se podějí takové knihy, že po nich málem nezůstane ani stopa! Práce, jichž Němcová tehdy nemohla

shrnouti do knihy nedokončené, Tille shledal po časopisích, nespokojiv se otisky jich z vydání pozdějších.

O svém otisku, provedeném s úzkostnou, ale jistě i velmi namáhavou pečlivostí, praví vydavatel: »Pozorný čtenář shledá v tomto našem otisku pohádek, že řeč Boženy Němcové, její pořádek slov, mluvnické tvary, pravopis se odchylují od nynější spisovné řeči. B. Němcová píše někdy podle řeči mluvené, někdy je staromódní. Ale my nemáme práva měnit tuto řeč české spisovatelky. Ona vědomě a důsledně tak psala, ze soudobné řeči spisovné, z řeči mluvené i vlastním citem a přemýšlením svůj styl a svou řeč si vytvořila — kdo se opovažuje měniti a opravovati jí tento styl a tuto řeč, lže čtenáři ať s úmyslem, ať bez úmyslu, a hřeší na mrtvé, která se brániti nemůže.« Co je tu o Němcové řečeno, lze říci do slova jistě také o řadě jiných spisovatelů. Z nich nejeden by si zasloužil, aby byl znovu vydán, při čemž bychom mu přáli té svědomitosti a péče, jaké se zde dostalo pohádkám B. Němcové. Ale vydávání takové mělo by býti řádně organisováno, aby nebylo ponecháno ani nahodilé ochotě nakladatelské, ani nestejnému měřítku vydavatelů.[1]

F. V. Vykoukal.

Výpravná prosa.

V Sebraných spisech Vácslava Vlčka jako 10. a 11. svazek vyšlo dílo *V rodném hnízdě*, »román chlapeckých let« (obsahující 1. *Sousedskou idylu*, 2. *Buduli sedlákem?*), a jako svazek 12. a 13. druhý díl cyklu: *V Budečské škole*. Čtenáře Osvěty, jimž tyto práce dobře jsou známy, bude snad zajímati předmluva, kterou počíná kniha »V rodném hnízdě«; zní v tato slova:

»Román chlapeckých let? Ano, do slova tak — a k tomu román, který je zároveň spisem historickým, neboť všechno v něm je skutečná pravda.

Když můj život přestal býti jen vesnickou idylou, když jsem pravidelně docházel do městečka a v malé škole Kácovské z lavic slabikantů postoupil mezi čtenáře, počala naše známost. ONA nevypadala tak, aby mě svou krásou rázem oslnila; ale hned v první den, sotva jsem v její společnosti strávil několik hodin, byl jsem do ní po uši zamilován, učarovala mi jako pravá kouzelnice, byl jsem všecek v její moci.

Moje láska nezůstala dlouho tajná; rodičové byli proti ní, i nastala mi doba zkoušek a krisí. Rodičové chystali mi osud, jejžto starořímský básník nad jiné velebil:

Blažen, kdo dalek všeho hluku světského
otcovské role svými volky vzdělává.

Najednou však běželo o všecku mou budoucnost. Octnul jsem se před otázkou: *Buduli sedlákem?* Poslouchaje ne rozumu, nýbrž jen

[1]) Podnik takový ohlásilo právě nakladatelství Laichtrovo. Bude jej říditi prof. Jaroslav Vlček.

citu, nedbal jsem jistého štěstí, odřekl jsem se dědičného statku, opustil jsem domov, odešel jsem do Prahy — to všecko k vůli Ní.

V Praze nás nikdo od sebe nerozháněl. *V Budečské škole* přirostlo k Ní mé srdce tak pevně, že to ani jinak skončiti nemohlo než kopulací, nerozlučným svazkem na celou pozemskou pouť.

Nyní spolu žijeme už přes padesát let, pořád v dobré harmonii, ač ne docela podle božího přikázání. To předpisuje: »On bude pánem tvým,« kdežto v pravdě Ona byla mou paní a já jsem jí sloužil — sloužil s věrnou oddaností, která se už jistě nezmění, ale potrvá až do hrobu tmavého.

V přítomném románě vystupuje dosti mnoho osob, ale jen Ona bez vlastního jmena, pod všeobecným názviskem: *Kniha.* Snadno uhodnete, že za ní vlastně stojí sestra oné čarodějky, která už výrostku Ovidiovi popletla hlavu a způsobila mu nejeden výlupek otcovskou rákoskou.

Kromě výjimky právě řečené jsou všecky osoby zde uváděny svým pravým jmenem a kresleny tak, jak před půl stoletím žily, mluvily a jednaly. Napsal jsem svůj román právě proto, abych narýsoval jich podobizny, zaznamenal řadu skutečností, sebral něco soukromých, odložených a rozmetaných dokumentů z doby, jež pomalu již celá upadá v zapomenutí.

Osoby, o kterých tu vypravuji, větším dílem již odešly na věčnost; ale některý počet jich posavad žije a může vydati svědectví, jsouli mé obrazy věrné, příběhy pravdivé, dokumenty spolehlivé.«

Jelikož pro poměr autorův k Osvětě nemůže tu o knihách jeho býti podáván vlastní referát listu, opakujeme o nich úsudek na slovo vzatého kritika prof. J. Voborníka, který pod značkou Vbk. v Národních Listech dne 19. března t. r. píše takto:

»Jakost vzpomínkového spisování určiti zdá se býti tak snadné, ale není těžšího nad to. Čím je forma zdánlivě lehčí, tím snáze se čtenář klame. Nenapadá mu, že jednoduchost a prostota není sama sebou dána, ale že je ovocem dlouhého zrání, rozmyšlování a procíťování. A že je podmíněno obzvláště živým a přesným vnímáním, věrnou pamětí, hřející obrazností a láskou ke všemu životu, vděčností a jistým sebevědomým vývojem a i humorem. Mezi tím, co se tam v dáli zažilo, a léty přítomnými, mezi jarem a podzimem je parné, žíznivé léto, doba ohnivých zkoušek, krutého lámání se energie v boji žádostných tužeb a odpíravé skutečnosti. Minulost není vždy stejně drahocenná. Záleží na tom, co se žilo a jak, a na poměru jejím k přítomnosti.

Literatura česká už od let osmdesátých je žádostiva obrazů pravdy života z prvé polovice devatenáctého století. Cítila, že se blíží rychlý převrat všeho a že spousty zajímavých forem českého života se propadávají. Veliká bolest hrozících ztrát vzbudila tklivé lnutí individuí k zašlosti. Mimo to individuality starších generací byly pudem sebezachování vedeny k tomu, aby proti novotným formám života své formy literárně a umělecky zachránily. Je toho dosud poměrně málo na toto množství památných osob, jichž volající zkušenost oněmuje se zmarem osobnosti fysické. Minulost Vácslava Vlčka

náleží k památným. Ale romány jeho výše uvedené nejsou jen vzpomínky hodnoty jedinečné osobnosti. Ty jsou jen základem, rámcem a osnovou nití. Hlavnější věcí autorovi byl *člověk* vůbec, ovšem ve formách konkrétních. Je to individuum předně jeho vlastní, pak individuum české, historické formy vývojové od let čtyřicátých do padesátých a dále je to český chlapec, venkovan z kraje, český student, svědek let osmačtyřicátých, začínající básník a literát, a kolem něho jako pevné osy celý obzor, bohatý a daleký, s pestrou směsí skutečnosti poznaného života českého. Je to pravda paměti, zevrubná, živá, rušná, ale přece žádné pouhé memoiry. Je tu plán, stavba, výběr účelný, je tu ozařující obraznost, která určuje velikost a důležitost figur, barvu a náladu scén a výsledný dojem citový. Tím je klid, sváteční pohoda, smíření a tklivě zadumané uspokojení zažitých věcí. Snaha o pravdu a přesnost vítězí nade vším. Odtud jako nejbohatší zevrubnost a i obšírnost, bez níž by se obsáhlé řady představ tak hned nedostaly v pohyb, aby způsobily illusi ruchu života. Proud vypravování teče klidně, sám sebou zaujat, bez sensačních výkřiků k čtenářům, bez ustrojených effektů. Stojíme nad proudem jako na lávce; po chvíli, jsmeli dost pozorni, hne se lávka a unáší nás v rozkošnou illusi.

Zprvu je tu román ryze dětský. Naivnost je znamenitě podána. Vše zelené, svěží, prosté, známé a přátelské, i ty pastvy, i sousedské iliády, útulné teplo rodinného štěstí, pouti s matkou přes pole, první zápasy se školou, vzrůstání mysli a buzení se duše svéprávné. Dlouhá řada různých povah, rozmanitého hnutí a vzdělání a pravidelný, jako kronikářský postup líčení rok za rokem dává na konec v celku jakýsi zhuštěný obraz proudění v životě národa se probouzejícího. Pak viděti, že to, co čteme, jsou dokumenty, pilně zevšad nashromážděné. — Z venkova románu ‚V rodném hnízdě' dostaneme se ‚Budečskou školou' do Prahy a do proudění života politického a vůbec veřejného. Vidíme Amerlinga a vady jeho paedagogiky, začátky sokolství, ruch let osmačtyřicátých, Havlíčka a množství méně důležitých, ale zajímavých účastníků práce oněch let. Nejvíce působí na na obraze plastické a perspektivní zařízení. Dělá to zvláště množství dobře užitých drobotin každodenního života domácího. V Rezinčině románu vypadá malý Václav jako Cooperfield. V celém dlouhanském obraze žádné exkursy pro subjektivní úvahy. Román se čte z prvu dlouze, na konec však se loučí zaujatý čtenář nerad a šumění illusivného života doznívá mu v duši dlouho, jako po odchodu z hlubokého, širého lesa. Poněvadž však nevyšel z výtvoru snův a obrazného vytržení, necítí se raněn návratem do přítomnosti. Tento realism upřímný, nenucený, očištěný a jemný, zvláště tím, že se zabývá duší lidovou a duší dětskou, neodvádí od života, spíše vrací k němu, jeli duše roztrpčena a znechucena. Přináší takto vlastně poznání pravdy kusu života, ale více působí skrytou silou tiché radosti ze života na ulahodnění a utišení mysli. Hodí se čtenářstvu mladému zvláště za vyrovnatele účinu četby dobrodružné, a všem duším zralého vzdělání, jsouli potřebny doteku tepla srdečnosti a jednoduché pravdy života.«

Rozhledy hospodářské a sociální.

Zemská pojišťovna pro škody z ohně, krupobití a pádu dobytka. — Zákonná úprava smlouvy pojišťovací v Německu a u nás.

Zhoubné krupobití, které v červenci 1903 postihlo valnou část našeho království, uvedlo znovu do proudu jednání o zřízení veřejné pojišťovny v zemi. V podzimním zasedání sněmovním zvolena zvláštní komise pro záležitosti pojišťování; návrhy její nestaly se sice usnesením sněmovním, ale zemský výbor přes to ve smyslu jejich svolává právě anketu k přípravným poradám o zřízení zemského pojišťovacího ústavu s oddělením pro pojištění proti ohni, krupobití a pádu dobytka, jak sněmovní komise navrhovala.

Po řadu let již návrhy podobné znovu a znovu objevují se ve sněmu, i jest potěšitelno, že v mnohých původních bludných názorech nastává postupné vyjasnění.

Tak zejmena v názorech o poměru veřejné zemské pojišťovny k zemským financím. Ti, kdož volávali po zřízení zemského pojišťovacího ústavu, aby výnosem jeho uhrazován byl schodek zemského rozpočtu, umlkli již docela; naopak jest zjevno, že ústav, který by měl pojištění učiniti skutečně všeobecným, který by měl převzíti všecka, i největší risika pojišťovací za prémie pro pojištěnce snesitelné, nemohl by se obejíti bez finanční podpory ze strany země a státu.

Není však zdaleka ještě stejně jasno v otázce, jaká úprava pojištění v zemi jest žádoucí. Z jedné strany volá se po zavedení *povinného* pojištění jakožto prostředku, jímž jediným mohou býti výhody pojištění rozšířeny na všecko občanstvo. A zase z druhé strany ukazuje se k tomu, že by nebylo spravedlivo nutiti kraje, ve kterých od lidské paměti nebývá krupobití, k pojištění krupobitnímu, aby se tím snížilo pojistné pro skutečné jeho interessenty; pojištění pak budov proti požáru že jest u nás již tak obecné, že není mu třeba opory v zákonné povinnosti pojišťovací, tím méně, ježto jsou případy, ve kterých není naprosto nikterak veřejným zájmem, aby se pojištění uskutečnilo.

Jedni spatřují žádoucí důsledek všeobecné povinnosti pojišťovací právě ve vyrovnávání pojistného za větší a menší risika; a jiní zas viděli by hrubý kommunism v každém takovém opatření, kterým by se prémie za předměty menšímu nebezpečí vydané zvyšovala k úhradě pojistného za risika větší, poukazujíce právem k tomu, že nejsou to ani vždy méně majetní, kdož by těžili z této výhody.

Prohlašujeli se dnešní stav požárního a krupobitního pojištění v zemi za nedostatečný, děje se to se stanoviska pojištěnců, v očekávání, že by se zřízením zemské pojišťovny snížily pojišťovací *sazby* a že by zavládla větší liberalita ve vyplácení *náhrad*. Ale přehlíží se, že obojí očekávání je vlastně ve vzájemném odporu, a docela se přehlíží nebezpečí podvodného žhářství na vlastním majetku, které by jen živeno bylo přílišnou ochotou při výplatě náhrad.

Naděje, že by pojištění požární a krupobitní bylo zlevněno zřízením veřejné pojišťovny, opírají se o výtku, která se činí dnešním pojišťovnám akciovým i pojišťovnám vzájemným, že jejich správa jest příliš drahá, zejmena že provise agentů pohlcují příliš značnou částku pojistného, a příliš nákladným pro pojištěného že jest také odhad nastalých škod. Buďtež uvedena některá čísla ze statistiky pojišťoven uveřejněné právě ministerstvem vnitra za rok 1901, aby jimi objasněny byly tyto poměry.

V celém Rakousku bylo v tom roce pojištěno hodnot za 22.218·6 milionu korun, z čehož připadalo na domácí pojišťovny akciové 9.491 mil., na domácí vzájemné 10.567 mil., na uherské akciové 868·3 mil., na cizí akciové 1292·3 mil.

Přijaly pak z tuzemského obchodu prémií: a vyplatily náhrad (v milionech korun):

pojišťovny	domácí akciové	20·47	16·106
»	vzájemné	29·80	18·990
»	uherské	2·38	2·041
»	cizí	2·69	2·260

Činily tedy prémie pojišťovací v poměru k sumám pojištěným při domácích pojišťovnách akciových 2·16‰, při vzájemných 2·81‰ (a to při větších ústavech 2·83‰, při svazech průmyslnických 2·58, při větších místních spolcích 3·33, při menších místních spolcích 3·00), při uherských 2·75, cizích 2·08‰.

Úhrn vyplacených náhrad za škody byl pak v poměru k přijaté prémii ve skupině prvé 74·1%, v druhé 59·2 (64·6, 22·2, 73·9, 96·9), ve třetí 91·9, ve čtvrté 90·1%.

Příjmy z premií obnášely při rak. pojišťovnách akciových 71·295 mil. kor., při vzájemných 33·111 mil., výdaje správní při prvých 13·325 mil. (v tom provise 6·223 mil.); při druhých 6·323 mil. (v tom provise 1·573 mil.). Číslice tyto týkají se celého jejich obchodu, domácího i cizího.

Na království české připadá dle sumy pojištěných hodnot 29·4% všeho pojištění požárního; podíl ten rozdělen jest mezi 11 pojišťoven akciových (při domácích suma prémie mil. kor. 7·578, suma náhrad 6·609 při uherských 0·609 resp. 0·452, při cizích 0·726 resp. 0·489), 23 vzájemných větších a 62 místních (prémií 8·654 mil. kor., náhrad 5·952); průměrná prémie 2·69‰, kdežto průměr rakouský činí 2·49, pro některé země však nepoměrně více, pro Halič 5·01‰, pro Bukovinu 6·35‰.

Ze statistiky, kterou ministerstvo od r. 1898 pravidelně vydává, jest viděti, jak přímý podíl uherských a cizích pojišťoven na zdejším pojištění požárním stále klesá a jak jest vlastně již nepatrný. Naproti tomu jsou pojišťovny rakouské mimočeské značnou měrou súčastněny na pojišťovacím obchodě v království českém; náležejíť k nim všecky akciové a ještě část vzájemných pojišťoven, které zde provozují obchody.

Ale především jiné faktum nás tu zajímá. Vše, co se dnes očekává od budoucí zemské pojišťovny požární, očekávalo se svého

času od pojišťoven *vzájemných*; vždyť i ony naproti zištným pojišťovnám akciovým měly býti svépomocnou organisací pojištěnců samých, která by sloužila výhradně jejich potřebám. A přece vidíme dnes, že ve spůsobu pojišťovacího obchodu pojišťoven vzájemných a akciových není téměř rozdílu, ani v sazbách prémiových, ani v nahrazování škod, ani ve výdajích správních.

Je správno vysvětlovati vše to prostě kapitalistickou zištností osob stojících v čele vzájemných pojišťoven a na vůli pojištěnců fakticky stejně nezávislých jako jsou správní rady pojišťoven akciových? Nelze se spíše právem domýšleti, že pojišťovnám vzájemným, chtělyli obstáti v konkurrenčním zápase s akciovými, nezbylo než osvojiti si všecku jejich osvědčenou praxi administrativní? Nenabývá domněnka tato ještě větší pravděpodobnosti, vidímeli ze srovnání číslic svrchu uvedených, které — mimochodem řečeno — pocházejí z roku pro pojišťovny mimořádně příznivého, že zisk pojišťoven obojích je vlastně dosti nepatrný?

A neopravňuje vše to k obavám, že by i veřejná zemská pojišťovna, postavena jsouc v konkurrenční boj s pojišťujícími společnostmi akciovými i vzájemnými, musela na konec bráti se stejnými cestami jako její konkurrenti?

Jest ovšem na snadě návrh, který na první pohled pomáhá lehce přes tyto obtíže: vyzbrojiti zemskou požární pojišťovnu *monopolem* pojišťovacím, zákonem zakázati soukromou konkurrenci. Ale nehledě ani k theoretickým pochybnostem o prospěšnosti takového opatření, zajisté velmi vážným, monopol takový jest možný jen tam, kde trvá ode dávna, kde zaveden byl dříve, než povstaly pojišťovny akciové a vzájemné (Bavorsko); zavedení jeho za dnešních poměrů bylo by s takovými nesnázemi, že i ti, kdož nejčernějšími brýlemi se dívají na dnešní soukromé pojišťovny, sotva dovedli by shledati dostatečných důvodů k podniku tak obtížnému a nákladnému, a sotva získali by moc zákonodárnou pro pokus, jemuž nikde v soudobém zákonodárství není příkladu.

Dojdeli tedy ke zřízení zemské pojišťovny, bude moci býti zřízena jen jako konkurenční ústav *vedle posavadních* pojišťoven akciových a soukromých. Soutěž veřejného ústavu se soukromými osvědčila by se zajisté v mnohém ohledu stejně výborně jako se již osvědčila v oboru bankovnictví, ale očekávati od nového ústavu značné výhody hmotné pro pojištěnce bylo by, jak již pověděno, omylem. Ovšem asi stejně jako tyto naděje jsou upřílišeny i obavy, že by nové pojišťovně v soutěži s ostatními zbyla k pojištění jen risika pro pojišťovatele nejméně výhodná; přiměřeným odstupňováním prémií pojišťovacích mohl by nový ústav čeliti tomuto úrazu a nebezpečí, že by tím značnější část nemovitostí vyloučena byla z dobrodiní pojištění, jest v našich poměrech kulturních, při poměrně dokonalém opatření budov proti ohni celkem nevelké.

Pro novou veřejnou pojišťovnu bylo by ovšem neocenitelnou výhodou, kdyby mohla býti zřízena pouhou *přeměnou* ze starého, zavedeného již ústavu soukromého, jakým jest u nás c. k. priv. první český vzájemně pojišťovací ústav proti škodám z ohně a kru-

pobití v Praze. Však jednání zemským výborem v roce 1899 tímto směrem podniknuté rozbilo se pro odpor ústavu, jenž přirozeně hájí svoji samostatnost; a při roztroušenosti členstva po celé zemi jest velmi pochybno, podaříli se agitaci mezi členy v poslední době zahájené docíliti, aby valná hromada ústavu byla v tom směru povolnější než správa ústavu sama.

Avšak zbývá ještě řada otázek pochybných a sporných, o kterých pojednati bude úkolem připravené ankety. Sama loňská zpráva komise sněmovní ukazuje, co nejasností tu zbývá odkliditi. Kdežto usnesením komise žádá se zřízení zemské pojišťovny, v odůvodnění jeho referentem sněmovním propaguje se myšlenka valně odchylná, doplnění sítě okresních a místních pojišťoven, jimž by ústav zemský byl pak jen zajišťovnou k vyrovnávání risik. Také zužitkování organisace samosprávní pro službu pojišťovny zemské jest problémem, jejž dlužno uvažovati nejen po stránce výhod, které by mohl pojišťovně přinesti zlevněním výloh akvisičních a zejména výloh odhadních, nýbrž i po stránce nebezpečí, které by odtud při nevyspělosti našich funkcionářů samosprávných vzejíti mohlo hmotnému prospěchu ústavu pojišťovacího.

Neméně tvrdý oříšek jest veřejná úprava pojištění *krupobitního*, které v Čechách v málokterém roce končívá ziskem pro pojišťovny a jež by snad opravdu nejvhodněji mohlo býti provedeno jako pojištění státní, ke kterému by stát a země přispívali na místě posavadních podpor při škodách živelních a slev daně pozemkové (v rozpočtu státním, 4 a 3·5 mil. korun); snad také solidarita povinného pojištění pro celou říši snáze by se snesla než solidarita v samém království, kterou, jak již uvedeno sněmovní, komise vzhledem k tomu, že v některých krajích země krupobití se neobjevují, netroufala si požadovati

Z celého projektu pojišťovny zemské, zdá se, že k největším nadějím na brzké uskutečnění opravňuje odbor pro pojišťování *dobytka*, a bylo by konečně i samo zřízení pojišťovny pro tento obor, která by vyplnila skutečnou mezeru v soustavě pojišťoven, pěkným úspěchem.

* * *

Nepodceňujeme dnešní snahy o dobudování organisace pojišťoven, která — mimochodem řečeno — i v oboru pojišťování životního dochází ohlasu v agitaci pro pozemštění vzájemné pojišťovací banky Slavie, ovšem s pranepatrnou pravděpodobností úspěchu — však úkol pro pojištěnce na ten čas nejdůležitější a nejpilnější spatřovali bychom jinde: v zákonné úpravě právního poměru pojištěnce k pojišťovně.

Rakouské zákonodárství pojišťovací předstihlo svého času cizinu. *Ministerské nařízení z 5. března 1896* stanovilo ve všech oborech pojištění podmínky pro zřizování pojišťoven a připouštění ústavů cizích k obchodům v tuzemsku a podrobivši všecko obchodování jejich pronikavému dozoru státnímu, postaralo se o žádoucí publicitu obchodních výsledků pojišťoven spůsobem na svou dobu

velice dokonalým, jenž stal se i vzorem německého říšského zákona z 12. května 1901. Však o zájem pojištěnců předpisy těmito jen s jedné strany jest postaráno: dozorčím vlivem orgánů státních zamezuje se, aby pojišťovny v soutěži se svými konkurrenty nesnižovaly sazby pojistného pod míru, která jest nezbytna, majíli pojišťovny zůstati trvale solventní a nároky pojištěncovy, mnohdy až po letech splatné, býti zabezpečeny.

Leč poměr pojištěného k ústavu pojištovacímu i v jiných kusech vyžaduje zákonné úpravy. Předpisy našeho občanského zákonníka o tomto poměru jsou stručností svojí naprosto nedostatečny, a tak vyvinulo se jakési obyčejové právo pojišťovací, vtělené v t. zv. *všeobecných podmínkách pojišťovacích*, které na základě společných úmluv bývají celkem jednotny při všech ústavech. Pojištěnci, slabší straně, nezbývá pak, než podrobiti se těmto podmínkám, byť i byly proň nevýhodny až do krutosti.

A přese všechen pokrok doby nelze neuznati, že mnohé z podmínek těchto, stíhajíce nejen vinu, ale zhusta i prosté opominutí opatrnosti, prosté zanedbání formality ztrátou nároku ze smlouvy pojišťovací, rovnají se trestům, které snad někdy byly na místě pro odstrašování od zámyslů podvodných, ale dnes ve své všeobecnosti bez odporu jsou křivdou, které by se pojištěnec, maje skutečnou možnost volného rozhodování a jsa si vědom možných následků, nikdy dobrovolně nepodrobil. A jako jinde v obdobných případech jest i zde povinností zákona neponechávati stranám plnou volnost smluvní, která zvrhá se ve vykořisťování slabšího, nýbrž positivními předpisy právními poskytnouti straně slabší ochranu.

Jest potřebí zejmena přesně vyjmenovati v zákoně, která udání jest pojištěnec povinen činiti při uzavření smlouvy pojišťovací, které pozdější změny jest povinen ohlašovati; stanoviti účinek zamlčení úmyslného a bezděčného a omeziti ztrátu nároku z pojištění jen ua míru nezbytnou. A celá řada jiných otázek vyžaduje tu zákonné úpravy: závaznost smlouvy i pro pojišťovnu již před zapravením prémie, místo splatnosti prémií, povinnost upomínací, povinnost k placení prémií, následky průtahu v placení, výpověď smlouvy, pojištění nad skutečnou hodnotu a jeho následky, pojištění dvojnásobné, pojištění téhož předmětu po částech hodnoty u různých pojišťoven, odhad škod požárních, navrácení nezasloužených prémií, příslušnost soudu ve sporech, soudy rozhodčí, pravomoc a zodpovědnost agentů pojišťovatelských a ručení pojišťoven za jejich jednání, atd.

Říšský úřad justiční *v Německu* učinil vážný krok k žádoucí úpravě těchto poměrů *osnovou* zákona o smlouvě pojišťovací, uveřejněnou v roce 1903, která jest předmětem živých úvah a v brzce asi dojde uzákonění. U nás v roce 1897 učinila vláda (Badeniova) pokus o úpravu alespoň některých z tohoto komplexu otázek předlohou zákona o pojištění budov proti ohni; však úspěch předlohy zmařen byl tenkrát nesympatickými předpisy jejími o nákladném obligatorním odhadu při samém uzavírání pojišťovacích smluv a povinnosti k přijímání veškerých risik, čímž by se pojištění bylo zdražilo, i stejně nesympatickými předpisy o říšské organisaci zajišťovací. Dohoniti i na

na tomto poli, co jsme posud zameškali, zachovati si čestný primát i v tomto oboru bylo by vděčnou úlohou pro naše zákonodárství. A kdy by poměr pojištěnce k pojišťovně náležitě byl upraven, pak také dávný spor, jeli nám potřebí pojišťovacích ústavů akciových či vzájemných či veřejných, z velké části pozbyl by ostří a významu.

Dr. *Vladimír Fáček.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 17. dubna 1904.

Říšská rada. Protest proti soustavnému pronásledování a zkracování českých úředníků. — Sjezd moravské strany německo-pokrokové. — Projevy slovanských sympathií s Ruskem. — Úmluva mezi Francií a Anglickem. — Dohodnutí mezi Tureckem a Bulharskem. — Schůze německého císaře s králem italským. — Schůze zahraničných ministrů rakousko-uherského a italského. — Rozřešení důstojnické otázky v Srbsku. — Anglická výprava do Tibetu. — Burové. — Nová vítězství Hererů. — Útoky na španělského krále a na ministerského předsedu. Španělská královna Isabella †. — Polská otázka v Německu.

Předvelikonoční zasedání *říšské rady* skončeno dne 22. března. Přese všecky pokusy nepodařilo se českou obstrukci zlomiti, a výsledek zasedání byl dle toho: vláda nedosáhla ani povolení kontingentu rekrutův, ani vykonání voleb do delegací. Po skončení poslední schůze konstatoval dr. Pacák v Českém klubu se zadostučiněním společný postup slovanských stran a početné sesílení obstrukce, i projevil přání, aby českým poslancům bylo záhy možno přejíti od negativní činnosti ku práci positivní. Ve společné konferenci českých, charvátských a slovinských poslancův usneseno přičiňovati se, aby se nynější organisace slovanských stran stala trvalou; poslanec Ploj vyjádřil potěšení, že spojení mezi Jihoslovany a Čechy a tím i slovanská solidarita v těžké zkoušce skvěle obstály. Poláci vzali na se úkol zprostředkovati mezi Čechy a Němci jakési dohodnutí. Čeští poslanci projevili i tentokráte svou ochotu, ale když v odpovědi své prohlásili podmínku, aby v jednání s Němci obnova vnitřního jazyka úředního a zřízení české university na Moravě byly ze smlouvání vyloučeny, tvrdili Němci, že prý jest to nejen zamítnutí, nýbrž posměch, jejž sobě Češi z dorozumění tropí.

Říšská rada svolána jest opět na den 19. dubna a k dorozumění nedošlo. O dorozumívací akci vyslovil se dr. Kramář, že stanovisko českých stran jest pro každého právníka nesporné a politicky jedině možné. Jen budouli Němci a Češi vyjednávati jako rovní s rovnými, a to pouze za tím účelem, aby své spolužití učinili snesitelnějším, mohlo by vyjednávání vésti k cíli, ne však, máli jedna strana výhody a užíváli jich k nátlaku na povolnost strany druhé.

Na Staroměstské radnici sešli se dne 27. března zástupcové všech vrstev českého národa, aby rázným způsobem protestovali *proti strannickému obsazování úřednických míst v Čechách a proti soustavnému pronásledování českých úředníků v uzavřeném území.* Dr. Lad. Dvořák podal zajímavou statistiku o Vídeňských ministerských kancelářích, kde česká národnost velmi nepatrným počtem úřed-

níků jest zastoupena. V resoluci jednomyslně přijaté praví se na konec: »Český národ spatřuje v takovém počínání soustavnou práci na vyhlazení českého jazyka v uzavřeném území a promyšlené připravování tohoto území pro cíle a směry politiky všeněmecké. My shromáždění zástupcové českého národa v plném vědomí toho, že království české jest státoprávně jednotným územím, že nedílnost a jednota království pragmatickou sankcí a státními akty jest zaručena, že tato jednota jest nejsilnější hrází proti dobývačným choutkám nepřátelským, vidíme v zachování, osvětovém a hospodářském povznesení a národním sesílení českých menšin nejbezpečnější záruku této jednoty, a musíme proto s největším důrazem opříti se veškeré podobné agitaci jako přímo nebezpečné a trvati na tom, aby jazyk český byl v celé zemi jazykem v úřadech stejně oprávněným. Proto také protestujeme proti chování se nynější vlády dr. Körbra v této otázce, která hovíc choutkám německých agitátorů vědomě či nevědomě podporuje takto propagandu všeněmeckou na úkor národa českého a na patrnou škodu celé monarchie Habsburské, jejížto trvání tímto jest nebezpečně ohroženo.«

O smířlivosti německé podán nový důkaz na *sjezdu moravské strany německo-pokrokové* dne 10. dubna konaném. Ačkoli v posledním zasedání moravského sněmu ochotou Čechů obnovena akce smiřovací, Němci na řečeném sjezdu opět osvědčili, že s nimi nijaké dohodnutí možno není. Baron d'Elvert tam prohlásil, že Němci nikdy k tomu nesvolí, aby se Čechům dostalo university v Brně, a že o této otázce Němci vůbec nebudou jednati. Posl. Gross kázal bezohledné povalení české obstrukce, a jiný řečník vykládal, že úkolem Němců příště musí býti, aby národu českému v jeho vývoji i prostředky mimoparlamentními překáželi, a neostýchal se k tomu cíli také vládu žádati za pomoc.

Z měst českých s Prahou v čele a z četných slovanských měst v Rakousku zasílány jsou na Rus pozdravy a *projevy sympathií s Ruskem* v jeho nynějším boji. Moskovskija Vědomosti vroucně se o projevech těch vyslovily: »Za krutých dnů našich zkoušek, uprostřed škodolibosti a netajené nenávisti k nám většiny anglického, amerického a německého tisku jak radostně naplňuje duši tento přátelský, družný projev!... Nikdy ještě snad ruská společnost neměla tak názorné příležitosti přesvědčiti se, jakými hlubokými duševními i politickými zájmy spojena a svázána jest se zahraničnou společností slovanskou, jež tvoří hradbu slovanské kultury a bojuje na západě s nepřátelskými živly všeněmeckými.«

Událostí pro mezinárodní politiku velmi důležitou jest *úmluva mezi Francií a Anglickem*, která se týká ohraničení a uznání oboustranných zájmů v Egyptě, Marokku, Siamu, Novém Fundlandě, Západní Africe a na Nových Hebridách. Oba státy vyrovnaly tím staré spory, které tak často evropskému míru hrozily. Úmluvou jsou jak Francouzové tak Angličané spokojeni, neboť poskytuje oběma stranám značných výhod, ačkoli se obě musely odhodlati k ústupkům. Francie bude nyní míti volnou ruku v Marokku, Anglie v Egyptě. Když se objevily první zprávy o vyjednávání mezi Londýnem a Paříží, jež

při návštěvě presidenta Loubeta v Londýně v červenci r. 1893 počalo, tvrdilo se z mnohých stran, že francouzsko-anglická dohoda jest namířena proti Rusku a že znamená konec alliance rusko-francouzské. Ale francouzští státníci kladou příliš velikou váhu na spojenství s Ruskem, o něž tak dlouho usilovali, i nemohou se ho pro přátelství s Anglií zříci. Gambetta vyslovil se kdysi, že Francie stane se nepřemožitelnou, jakmile se jí podaří opírati se o Londýn a Petrohrad. Když uzavřena byla alliance s Ruskem, snažili se Francouzi doplniti ji shodou s Anglií. Ve své řeči o rozpočtu francouzského zahraničného ministerstva v listopadu 1903 pravil Deschanel: »Není zajisté třeba vykládati, co Francie spojená s Ruskem a spřátelená s Anglií znamená pro všeobecný mír!« Že francouzsko-anglická dohoda není proti Rusku namířena, ano že se stala s vědomím a schválením ruské vlády, prohlásil výslovně ruský velevyslanec Nelidov v rozmluvě s jedním z redaktorů Pařížského Tempsu; pravil, že jej ministr Delcassé o celém průběhu vyjednávání zpravoval a že Rusko jako věrný spojenec vítá dohodu, poněvadž je novou zárukou bezpečnosti a síly Francie a zbavuje Francii mnohých starostí a překážek.

Mezi *Tureckem a Bulharskem* stalo se konečně dohodnutí, o něž se po několik měsíců vyjednávalo. Obsahuje tyto hlavní kusy: Bulharsko se zavazuje zameziti výpravy povstaleckých čet z Bulharska do Makedonie a potlačiti podloudnou dopravu výbušných látek, což bude smíšenou komisí kontrolováno. Naproti tomu zavazuje se Turecko, že v plném rozsahu provede opravy v Mürzstegu ujednané, že dá všem zajatým úplnou amnestii, že všem uprchlíkům, kteří se navrátí, udělí podpory a poskytne náhrady ovšem křesťanským poddaným, kteří povstáním škodu vzali; dále že odstraní všechny celní potíže na hranicích, zavede volnou dopravu na železných drahách a bude schopné Bulhary přijímati do soudní a správní služby. Požadavky, aby opravy rozšířeny byly také na vilajet Drinopolský, turecká vláda nevyhověla. Dohodnutí toto, o něž hlavní zásluhu má bulharský diplomatický zástupce Načevič, vzbudilo v politických kruzích veliké uspokojení, neboť může míti pro poměry na Balkáně účinky blahodárné, ovšem jen v tom případě, budeli loyálně zachováváno.

Německý *císař Vilém* nastoupil koncem března cestu po Středozemním moři, aby se zotavil. Zdraví jeho posud prý není valné, ačkoli se to officiosně popírá. V zálivu Neapolském setkal se císař s králem italským a schůze ta nabyla politického významu přípitky, jež oba panovníci o hostině dne 26. března vyměnili a při nichž položen hlavní důraz na pevné trvání trojspolku. Významno jest, že se to stalo v době, když president francouzské republiky se chystá na cestu do Říma.

V Opatiji konala se schůze *zahraničných ministrů rakousko-uherského a italského*, aby se dohodli o některých sporných otázkách, hlavně Balkánu se týkajících. Jistý diplomat v rozmluvě s italským žurnalistou Celliem pravil, že schůze byla již před delší dobou umluvena a že vyjednávání, které ji předcházelo, dělo se za činné účasti Ruska. Schůze byla prý urychlena bouřlivými

událostmi na italských universitách. V politickém ohledu měla za účel rozřešiti konečně všecky sporné otázky týkající se Jaderského moře. Italie stává prý se teď pojítkem mezi Francií a Rakouskem. Italie prý teď ví, že jest v Albanii proti každému překvapení zabezpečena a že bude v Středozemním moři co nejúčinněji z Vídně podporována. Officiosové tvrdí, že schůze měla výsledek pro obě strany úplně uspokojující a že všechna nedorozumění mezi Italií a Rakouskem jsou odstraněna.

V Srbsku král Petr rozřešil konečně otázku důstojnickou, odstraniv od svého dvora muže, kteří měli účastenství na zavraždění krále Alexandra a královny Dragy. Evropské moci hned po nastolení Petrově žádaly, aby se to stalo, ale král obávaje se, že by tím rozvrat v zemi nabyl ještě větších rozměrů, dlouho odporoval. Vlády evropské pozbyly konečně trpělivosti a rozkázaly svým zástupcům, aby Bělehrad opustili, což se také stalo. Srbsko octlo se v situaci velmi nepříjemné a na delší dobu neudržitelné. Nesnáze, do nichž se srbská vláda dostala, přivodily ministerskou krisi, která rozřešena přetvořením kabinetu, v němž osvědčený státník Nikola Pašić ujal důležité místo věcí zahraničných. Jemu podařilo se důstojnickou otázku rozřešiti dle přání cizích mocí a tak obnoviti přerušené diplomatické spojení s cizinou. Vyslanci vrátili se již do Bělehradu.

Anglická výprava do Tibetu setkala se na svém pochodu s tibetským generálem, vyslaným z hlavního města Lhassy žádat vůdce výpravy plukovníka Jounghoosbanda, aby dále nepostupoval a na zpáteční cestu se vydal. Plukovník žádosti té nevyhověl, načež Tibeťané tasili meče a vrhli se na Angličany. Angličané počali stříleti, Tibeťané dali se na útěk. Ale anglická děla pálila i na prchající a způsobila jim těžké ztráty. Přes to postavili se Tibeťané ještě jednou na odpor, konečně však jsou zahnáni. Z 1500 Tibeťanů vyvázlo jich z nerovného toho boje sotva polovice. Výpravu odsuzují i některé anglické listy. Daily News nazvaly ji pošetilou demonstrací proti Rusku a napsaly, že tak lehkovážná a odsouzení hodná akce britskými prokonsuly od časů lorda Lyttona nebyla podniknuta.

Jižní Afrika působí Angličanům nové starosti. Burové připravují se opět k válce, aby znova nabyli své samostatnosti. Došly zprávy, že Burové po kapitulaci nevydali ani polovici svých zbraní a že se již po delší čas pušky a náboje u velkém počtu dopravují z Delagojské zátoky do okresu Pietersburského a Leydsdoolského. V Johannesburgu konala se schůze, jíž se súčastnilo přes 7000 dělníkův, a po těžkých žalobách na nynější anglickou správu stalo se jednohlasné usnesení, aby důrazně bylo žádáno za samosprávu Transvaalu a Oranžska.

Hererové způsobili Němcům novou porážku. U Okatumby došlo k bitvě, v níž Němci utrpěli značné ztráty. Postavení jejich stalo se velmi kritickým.

Španělský král Alfons navštívil Katalonii, která je střediskem proudů protimonarchických. Vedle anarchistů a republikánů je tam také silná strana katalonská, jež domáhá se zřízení bývalého království katalonského a jest nepřítelkou dynastie Bourbonské.

Král byl s nadšením vítán, ale když dne 9. t. m. odcházel v Barceloně z dělnické výstavy, vybuchla petarda, jíž dvě osoby zraněny. Králi se nic nestalo. Officiosní tisk španělský tvrdil, že se nejednalo o útok na život jeho. Tomu nikdo nevěřil, neboť se očekávalo, že vstup králův na revoluční půdu Barcelonskou nemine se bez protimonarchických projevů. Sotva od této záhadné události uplynulo několik dní, přišla z Barcelony zpráva o útoku, který se stal na ministerského předsedu *Mauru*. Officielní zprávy zněly, že když Maura vyjížděl ve voze z budovy generální rady, skočil do vozu černě oděný muž a bodl jej dlouhým kuchyňským nožem. Nůž vnikl sice Maurovi dosti hluboko do těla, ale nezpůsobil mu nebezpečného poranění. Útočník jmenuje se Artal a je sochařem. Při svém zatýkání provolal slávu anarchismu a při výslechu udal, že attentát na Mauru nepodnikl jako na občana, nýbrž jako na předsedu ministerstva Mauru, jenž stojí pět měsíců v čele vlády, byl dříve rozhodným liberálem, pak přešel do tábora konservativců a jest pro velmi přísné provádění svých zásad ode všech jiných stran nenáviděn.

V Paříži zemřela dne 9. t. m. po krátké nemoci bývalá španělská *královna Isabella*, babička krále Alfonsa XIII., nyní panujícího. Narodila se r. 1830 a již u věku tří roků po smrti otce svého Ferdinanda VII. vstoupila na trůn pod poručenskou vládou královny Marie Kristiny. Její nastoupení vzbudilo v zemi značný odpor, anoť bylo jenom porušením Salického zákona možno. Don Carlos prohlášen králem, i vznikla občanská válka, která trvala sedm let. Po porážce Karlistů jala se vladařka vládnouti protiústavně, brzy však donucena vzdáti se vladařství, které se dostalo do rukou generála Espartera, vítěze nad přívrženci Dona Carla. Roku 1843 prohlášena Isabella za plnoletou. Z počátku vládla dobře, snažila se smířiti různé strany politické a prokazovala lidu veliká dobrodiní. Ale brzy opustila pravou cestu, oddala se zcela rozmařilému životu a vládu docela přenechávala svým milostníkům. Roku 1868 spojily se proti ní revoluční strany a zřídivše revoluční juntu zahájily povstání, které se skončilo prohlášením republiky. Isabella opustila Španělsko a vydala protest proti republice. Roku 1870 odřekla se trůnu ve prospěch svého syna Alfonsa XII. Když pak zavedena opět monarchie a Isabelle byl návrat do vlasti volný, nepoužila toho a zůstala v Paříži až do své smrti. Na svého syna zanevřela, když pojal za choť rakouskou arcikněžnu Kristinu.

V německém říšském sněmu i v pruské sněmovně dostala se opět *polská otázka* na denní pořádek. Na pruském sněmu jednalo se o známém »kolonisačním« zákoně, jehož účelem jest vyvlastnění polské půdy. Poslanec Kościelski dovozoval, že podobné předlohy Poláky posilují a sdružují. Vládní předloha přijata s některými nepatrnými změnami. Na říšském sněmu dokazoval posl. hr. Mielżynski, že kolonisační zákon odporuje říšské ústavě, že je surovým zasahováním do soukromého majetku a do státoobčanské rovnoprávnosti a že vypovídací politika je velice smutnou kapitolou v policejní správě pruské. Čas po čase vypovídáni jsou Poláci a Rusové jako nepohodlný živel a ničeny jsou existence, jež nikomu neubli-

žovaly a jen vlastní život uhájiti se snažily. Násilnická politika vlády proti polské řeči, její zasahování do spolkového a shromažďovacího práva polských občanů volá do nebe. Na konec prohlásil řečník, že žádné násilí, žádný výjimečný zákon nezastaví kulturního vývoje Poláků. *Adolf Srb.*

Válka rusko-žaponská.

Zprávy o událostech na pevnině, jichž dochází z anglických a amerických, tedy nekalých pramenů, pravá spousta, dlužno odkázati do říše smyšlenek. Jisto jest, že co Kuropatkin přibyl do Mukdenu a osobně ujal se velitelství, nastal v ruském táboře čilejší život; ale Rusové dovedou všechny své pohyby zahaliti neproniknutelnou rouškou, i nelze tudíž žádné zprávě přikládati víry, pokud se nejedná o nepopíratelné a také z ruské strany pověřené sdělení. A rovněž nesmíme důvěřovati zprávám, jichž se dostává válečným zpravodajům od Žaponců, kteří oznamují jen tolik, co ve svém vlastním prospěchu uznávají za vhodno. Žaponská vojska postupují k severu a západu, Rusové pak jich očekávají, — toť vše, co na pevnině zjistiti možno. Znalcové válečnictví domnívají se, že Rusové vylákají nepřítele co nejdále do Mandžurie, že jej co možná nejvíce vzdálí od moře a že se s ním utkají tam, kde se jim to bude zdáti nejvýhodnější. Na řece Jalu, která tvoří první obrannou čáru, jdou nyní ledy a řeka i širé její okolí zahaleny jsou po větší část dne hustou mlhou, v které není na krok viděti.

Teprve nyní dostávají se na veřejnost zaručené zprávy o síle ruského vojska v Mandžurii. Sibiřskou drahou dopraveno dosud přes 170.000 mužů, mobilisace v Sibiři vydala 100.000, a k tomu dlužno připočísti 50.000 mužů, kteří v oněch krajinách již před vypuknutím války byli posádkou. Ježto Rusko v dopravě vojska stále pokračuje, bude generál Kuropatkin míti do konce května 500.000 mužů k disposici. Z nich bude ponecháno 100.000 jako ochranný sbor proti Číně pro případ, že by porušila neutralitu. Síla žaponského vojska páčí se v nejlepším případě na 200—250 tisíc mužů. Ruský finanční ministr sdělil zástupcům peněžných ústavů, že náklad na válečné potřeby obnáší šest až osm milionů rublů denně, že Rusko k hrazení jich má potřebné peníze až do konce června a že teprve pak hodlá učiniti půjčku, a to nejdříve vnitřní, pak teprve za hranicemi.

Na moři stihla Rusy veliká pohroma. Místodržitel Alexej dne 13. t. m. telegrafoval carovi: »Oznamuji nejponíženěji s projevem největší bolesti, že loďstvo v Tichém oceánu vedle nové ztráty jedné lodi želí smrti svého výtečného a vynikajícího velitele admirála *Makarova*. Dle zprávy velitele Port-Arthurského naše pancéřové a křížové lodi pod velením admirála Makarova při objevení se nepřítele vypluly z přístavu a pronásledovaly část nepřátelského loďstva na širém moři. Když nepřátelské lodi dosáhly počtu třiceti, vracely se

naše lodi do vnitřní rejdy. Pancéřová loď »Petropavlovsk« vjela na podmořskou minu a byla zničena. Velkokníže Cyril, jenž se nalézal na palubě, jest zachráněn.«

Jaká byla skutečná příčina této katastrofy, o tom scházejí dosud bezpečné podrobné zprávy. Když v Port-Arthuru na úsvitě spozorovali, že nepřátelské loďstvo se blíží, vyplul Makarov v čele svého loďstva proti němu. Spozorovav, že nepřítel jest ve veliké přesile (Rusové napočítali třicet žaponských lodí, kdežto sami měli toliko čtyři), dal Makarov rozkaz k ústupu a kryl jej svou vlastní lodí. Nedaleko od přístavu nastal strašný výbuch, který vyhodil polovici admirálské lodi do povětří, načež druhá polovice rychle se ponořila. Dosud není zjištěno, zda admirálská loď narazila na ruskou či žaponskou minu, či jak se neštěstí stalo. Velkokníže Vladimír, otec zachráněného velkoknížete Cyrila, vyjádřil se, že katastrofa způsobena byla žaponským podmořským člunem; ten prý z bezprostřední blízkosti pustil na loď »Petropavlovsk« torpedo, jež proniklo do kotelny a způsobilo tam výbuch některého z parních kotlů. Že Žaponci mají dva velmi dokonalé podmořské čluny, je zjištěno.

Anglické listy tvrdí, že mezi Rusy a Žaponci byla svedena bitva a že »Petropavlovsk« obklíčen byl pěti žaponskými torpédovými loděmi, které jej zničily. Mimo »Petropavlovsk« ztratili Rusové dne 13. t. m. i torpédoborce »Bezstrašného,« jenž se ponořil, a také byla torpédem těžce porouchána velká válečná loď »Poběda.«

Smrt admirála Makarova jest pro Rusko těžkou ranou; na štěstí má Rusko více osvědčených admirálů. Rusko a s ním celý vzdělaný svět stihla dne 13. t. m. ještě jiná, a to nenahraditelná ztráta: zahynulť s Makarovem na lodi jeho také slavný malíř *Vereščagin*, jenž se byl na bojiště odebral, aby z vlastního názoru poznal hrůzy bitev námořních.

Makarov narodil se r. 1848 v Nikolajevě. Do námořní služby vstoupil r. 1864 a proslul záhy jak odvahou tak organisátorským talentem. Za poslední rusko-turecké války byl velitelem lodi »Velkokníže Konstantin«, s níž podnikal odvážné útoky na turecké přístavy. S jedinou svou lodí pokusil se vyhoditi do povětří celé turecké loďstvo v přístavu Batumském; pokus se sice nezdařil, ale zjednal Makarovu zvučné jmeno. Makarov vyznamenán vysokým řádem a jmenován pobočníkem cara Alexandra II. Po válce věnoval se usilovně zvelebení ruského loďstva a vynikl mnohými vlastními vynálezy, mezi nimiž jest nejcennější ledoborce, jenž drtí led a razí jiným lodém cestu. Roku 1881 byl účastníkem výpravy gen. Skobeleva a přispěl nemálo k dobytí Geok-Tepa. Roku 1882 jmenován velitelem lodi »Tamaň« v Cařihradě a odtud povolán za náčelníka štábu Baltického loďstva. V letech 1885—1889 podnikl na korvetě »Vítěz« cestu kolem světa. Roku 1891 jmenován kontreadmirálem a generálním inspektorem námořního dělostřelectva a r. 1894 stal se náčelníkem Středomořského loďstva. Za války čínsko-žaponské poslán na dálný východ, po svém návratu byl dva roky velitelem Baltického loďstva a r. 1899 jmenován velitelem příst..vu Kronštatského i zůstal jím až do letošního února, kdy poslán do Port-Arthuru.

Nástupcem Makarova stal se nyní viceadmirál Nikolaj Ivanovič *Skrydlov*, dosud velitel ruského loďstva na Černém moři. Je 60 let stár. V službě námořní je již přes 40 roků. Již ve věku 33 let byl velitelem lodi »Kutka«, s níž v rusko-turecké válce se vyznamenal. Roku 1893 stal se kontreadmirálem a později velitelem Středomořského loďstva. Roku 1900 jmenován velitelem loďstva v Tichém oceáně a pobyl tři roky v Port-Arthuru. Jeho jmenování nástupcem Makarova uznává se na Rusi za velice šťastné, neboť Skrydlov platí za vynikajícího ruského námořního velitele a zná výtečně všecky poměry na dálném východě.

Dne 15. dubna objevily se žaponské lodi opět před Port-Arthurem. Rozdělivše se na dvě části počaly prudkou palbu na pevnost. Palba trvala tři hodiny. Ruské lodi odpovídaly nepřímým ohněm a porouchaly žaponský křižák. Opevnění města nevzalo žádné škody.

Nenávistníci Ruska — a to jsou zároveň i nepřátelé všeho Slovanstva — stali se v poslední době vášnivými milovníky žlutého plemene. Události ze dne 13. dubna, jmenovitě pak zahynutí admirála Makarova, přivedly je u vytržení také u nás. Ale jásot tohoto Israele nekřtěného i křtěného jest velmi předčasný. Boj na dalekém východě dokonce není ještě rozhodnut, ba jest teprva v nejprvnějších počátcích, i potrvá hodně dlouho; kdo v něm na konec bude vítězem, bohdá není pochybno. *Adolf Srb.*

Opravy. Ve 4. čísle Osvěty na str. 292. řád. 7. zdola místo *ležícím* čti: *bažícím.*

V tomto 5. čísle na str. 391. za básní »O zlatém ptáku« má státi *(Dokončení)*, neboť druhou polovici básně přinese 6. číslo.

R. 1904. Čís. 6.

OSVĚTA

Bedřich Smetana.

Jubilejní úvahy

dr. **Zdeňka Nejedlého.**

Letos 3. března bylo tomu 80 let, co se v panském pivovaře Litomyšlském narodilo dítě, z něhož nám vyrostl zakladatel naší moderní hudby, a letos 12. května jest tomu 20 let, co týž veliký český mistr vypustil duši — v Pražském ústavu pro choromyslné. Dvojnásobné jubileum Smetanovo! Osud zahrál si tu s životem mistrovým velmi podivně. Radostné jubileum Smetanova narození a truchlivá památka mistrovy smrti spadnou vždy v jedno. Jest to symbolika osudu. Radost a žal jsou u Smetany nerozlučně spojeny v jeho životě a zůstanou i po jeho smrti v jeho oslavách jubilejních. Smetana v největším svém utrpení tvořil svá nejradostnější díla, a zase tato jeho díla přinášela mu tolik utrpení. Smetana byl veliký umělec, a proto šťastný u vědomí své mohutnosti i nešťastný pro boje, jež jsou v životě velikých lidí neodmluvným zákonem. A přece dnes, když osobní poměry znenáhla ustupují do pozadí, převládá již radost nad žalem. Smetana zvítězil, a vítězství jest vždy radostné, třebas vykoupeno bolestí. A pro o i jubileum Smetanovo vždy má a může býti především radostným svátkem celého národa.

Pravím celého národa a ne snad jen hudebních kruhů, neboť Smetanova práce byla práce významu všenárodního. Zde nešlo jen o uvedení toho neb onoho prostředku neb celého směru uměleckého, zde nešlo jen o vytvoření uměleckých děl nejprvnějšího řádu. U Smetany šlo o národní poslání v nejčistším slova smyslu. I tehdy, až snad vývoj umění dostane se zcela jinam, jak to žádá neustálý pokrok lidského chtění a tvoření, i potom vždy jmeno Smetanovo bude státi v čele všeho našeho hudebního života. A dovedeli umělec dosáhnouti takového významu národního jako Smetana, dosáhl toho, co jest údělem nejen největších, nýbrž i nejčistších a nejšlechetnějších lidí. Zde ocitáme se již v těch nej-

vyšších oblastech, kam až můžeme stopovati velikost lidského ducha.

Aby někdo mohl dosáhnouti těchto oblastí, nestačí tvořiti sebe větší d la. Zde mluví za každého především jeho *životní program*. A v tom právě vidíme velikost Smetanovu, že měl takový program, že jím byl prodchnut skrz na skrz a že program ten byl východiskem celé jeho umělecké činnosti. Smetana v mládí nenáležel ku plodným komponistům; mimo tři symfonické básně napsal za prvních 40 let svého života jen řadu drobných skladeb. Smetanu tehdejší stav hudby spíše zrážel z tvorby než k ní povzbuzoval. Byla to doba epigonství Beethovena, kdy se tvořilo, jen aby se tvořilo, bez zvláštních perspektiv do budoucnosti. To se Smetanovi vždy příčilo. Jemu takové tvoření »na staré kopyto,« jak říkával, nebylo vůbec žádným tvořením, nýbrž jen opakováním starého. *Pokrokovost* byla vrozená složka Smetanovy duše, jež se u něho hlásila vždy a všude a jež činí první součástku jeho programu. Ale kde nalezti cesty pokroku, cesty k novému?

Pokrokovost Smetanu logicky vedla ku přesvědčení, že východiskem může býti jenom ten stupeň uměleckého vývoje, který až po jeho dobu stojí nejvýše, nebo lépe řečeno, nejdále směrem k budoucnosti. »Hudba budoucnosti« byla Smetanovi sama sebou jedině možným oborem pravého tvoření uměleckého, neboť v tom spočívá právě pokrok umění. Šlo mu jen o to, kde nalezne »hudbu budoucnosti.« A nalezl ji v novoromantické škole Výmarské, v Berliozovi, Lisztovi, Wagnerovi, neboť tato škola ukázala cestu, kudy hudba může nabyti toho nejcennějšího, čeho je každému umění nejvíce třeba: styku s životem. *Životnost* hudebního umění u Smetany jest umělecký výsledek pokrokovosti jeho.

Smetana navázal na školu Výmarskou, a sice vzal z ní zejmena hlavní její heslo: nedati se žádnou vyšlapanou cestou, nýbrž jíti cestou svou. Dnes zdá se nám toto heslo samozřejmým, a přece tehdy znamenalo velmi mnoho. V táboře konservativním šlo se stále cestami, jež připravil Beethoven. Od Schuberta po Schumanna máme sice řadu uměleckých individualit, ale jich svéráznost ani z daleka nedá se srovnati s osobnostmi Berlioze, Liszta, Wagnera a Smetany. To jsou čtyři různé světy, které se shodují právě jen principem odlišnosti. To pak jest Smetanovo místo v dějinách hudby: Smetana náležel k této Výmarské škole, to však mu nejen nebylo na újmu, nýbrž právě tím přibylo originality jeho umění. A to jest tajemství dějin umění a života Smetanova, kterému dnes u nás tak málo rozumíme. Často klade se proti sobě: buď byl Smetana stoupencem této školy (»Wagnerian«), a pak nebyl samostatný, nebo byl originelní umělec, a pak nebyl členem této školy. Pravda jest však zcela jinde: Smetana byl horlivým stoupencem Výmarské školy, a právě proto byl tak originelním skladatelem. Jak to bylo možno?

Hudba jest umění čistě formální, bez obsahu, tak totiž, že nedovede říci žádnou logickou myšlenku, nemá ani kladu ani zá-

poru, nemůže vyjádřiti sebe jednodušší logický pojem. Hudba na druhé straně jest nejnáladovější umění, dovede jedním akkordem vzbuditi tolik nálady, že by k tomu bylo třeba v poesii několika stran veršů a v malířství celého obrazu. Tato formálnost nutí hudbu, nemáli se rozpadnouti v chaos tónů, k vytvoření určitých forem (písňové, rondové, sonátové a p.), v jichž rámci potom skladatelé tvořili. Vývoj těchto forem šel až do Beethovena, pak se zastavil. Bylo ovšem možno komponovati v těchto formách dále symfonie, sonáty atd., avšak nebylo tu vzpruhy k něčemu skutečně novému. Bylo třeba uvolnění Poesie svého času také vytvořila si takové dané formy (znělku a p.), ale vývoj šel k stále volnějším formám, až dnes zcela volná forma románu jest nejdůležitějším činitelem krásné literatury. Životnost to byla, která poesii uvedla na tu to dráhu. Poesie má pak s životem nejužší spojení, vyjadřujíc tužby lidské duše. Život pak člověka a lidstva vůbec neustále se mění, zde není nikdy konce, proto vývoj poesie ze všech umění jest nejrozmanitější, nejbohatší. Ideálem každého umění musí být: přijíti do styku s životem tak, aby odtud čerpalo sílu k svému vývoji. Hudba však nemůže vyjádřiti žádné idey, hýbající životem člověka. Hudba za to výtečně dovede provázeti dané životní děje vzbuzováním pravé nálady. Proto byla na snadě myšlenka: docíliti větší životnosti sloučením hudby a poesie. A to jest program novoromantické školy Výmarské a též program Smetanův. Poněvadž se tu však nejedná o konkretní poesii a konkretní hudbu, nýbrž program zní zcela volně pro kteroukoli poesii a kteroukoli hudbu, byla tím dána skladatelům možnost rozvinouti nejrůznější směry jak náladové tak ideové. Proto žádná škola nevykazuje tolik samostatných uměleckých individualit jako tato. Jen jedna věc je spojuje: *pravdivost* jich umění. Jest to realismus v nejlepším slova smyslu, přenesený v obor hudby.

Smetana tomuto programu byl věren jako žádný jiný skladatel. Jím postupoval ve všech oborech svého tvoření. Především v hudbě instrumentální, koncertní, kde snaha po pravdivosti vedla k *hudbě programní.* Hudba nemohouc vyjádřiti konkretního logického obsahu, béře tu na pomoc báseň, jejíž obsah jest jí programem k vyslovení myšlenek ryze hudebních. Hudba tu rozvíjí všechno své bohatství, poesie dodává celku životnějšího interesu, než jest schopna pouhá hudební forma. Smetana zde právě vykonal svůj nejgeniálnější umělecký čin. Kdežto Berlioz podržel strukturu staré hudební formy, překonal Liszt i tuto překážku a vytvořil princip volné »symfonické básně.« Lisztovi však nedostávalo se k tomu pravé tvůrčí mohutnosti. To bylo zůstaveno Smetanovi. »*Má vlast*« jest nejgeniálnější dílo programní hudby světové vůbec, formálně nejpokrokovější, poněvadž nejvolnější a nejživotnější cyklus symfonických básní, hudebně pak nejbohatší. A v celé hudební literatuře sotva bychom nalezli dílo tak hluboce pravdivé, jako jest Smetanovo programní kvartetto »Z mého života.«

Smetana i v druhém oboru, v hudbě dramatické, šel přesně cestou pravdy. Opera doby předwagnerovské (francouzská, italská)

bylo umělecké dílo lživé, nesmyslné. Byla to snůška nepřirozeností, jež se příčily zdravému rozumu, sbírka písniček promíchaných v nejhorší strakatině. Snaha po krásném a virtuosním zpěvu zabila operu. Stačí uvesti jen odpornou, nepřirozenou manýru starých oper, kdy umírající hrdina půl hodiny chrlí ze sebe různé passáže a trilky, aby vzbudil potlesk obecenstva. Všechen zdravý smysl pro náladu situace, pro přirozenost dramatu byl tu zničen neb aspoň značně otupen. Proto novoromantická škola, v této věci s Wagnerem v čele, zahájila tu ostrou palbu. Vrchol této nezdravoty a nepřirozenosti, Meyerbeer, byl hlavním terčem těchto útoků. Aby dramatická hudba ozdravěla, postaven tu princip: *zpěvohra musí býti předně dramatem.* V dramatě je pravda, síla, život, protože v něm je obsah. Nikdo na světě by nesnesl drama toho spůsobu jako jest stará opera, poněvadž v dramatě zdravý smysl nikdy tak nezmizí jako zmizel v opeře. Drama dá pravdivost děje, hudba pravdivost výrazu a nálady — to jest princip hudebního dramatu.

Zdramatisování zpěvohry jest druhým stěžejním bodem Smetanova uměleckého programu. Hned v »Branibořích« stojí na půdě hudebního dramatu a odtud pokračuje až k »Libuši.« Avšak zde již uplatňuje se druhý činitel Smetanova díla: jeho *národní* význam. Smetana byl znamenitým národním pedagogem, tak jako jimi byli naši přední buditelé v době obrozenské. Smetana věděl, že by pouhým odporem proti staré opeře mnoho nedokázal, proto volil taktiku jinou: v první své zpěvohře učinil celou řadu ústupků obecenstvu, zvyklému na starou operu, do toho však vmísil celé scény skutečného hudebního dramatu. Jaký to byl převrat, když se mu zdařilo učiniti »Prodanou nevěstu« nejpopulárnější českou zpěvohrou! Co pravdivosti, životnosti jest tu naproti starým zpěvohrám toho druhu! Obecenstvo navykalo, poznávalo přednosti nového směru, znenáhla zpokrokovělo. Pak mohl Smetana v »Libuši« při otevření Národního divadla promluviti daleko volněji. Patnáctiletá výchova obecenstva umožnila nejen vznik, nýbrž i provozování skutečných, pokrokových hudebních dramat.

Vytvoření české hudby programní a české zpěvohry jest hlavní umělecký čin Smetanův, výchova obecenstva hlavní jeho úspěch pedagogický. Ale Smetana naše hudební kruhy vychovával po všech stránkách. Chopil se i kritického pera, aby ukázal, jak vypadá vážná kritika, psaná s odbornou znalostí, horoucí láskou k věci a vážnou snahou po pokroku. Chopil se taktovky, aby ukázal, jak se mají prováděti velká umělecká díla, aby zvedl naše divadlo na skutečný umělecký ústav, aby v něm založil orchestr s vážnou uměleckou tradicí. Ano, Smetana nelitoval učiti obecenstvo i tomu, jak má přicházeti do sálu, co má odkládati v šatně a p. Každá maličkost byla pro něho dosti velká, mohlli jí ušlechtiti obecenstvo i umělce.

Smetana náleží k nejlepším vychovatelům našeho národa. Naučil nás tolika věcem, že musíme jej postaviti hned vedle našich velikých buditelů doby obrozenské, neboť kdo může býti

větším člověkem, než vychovatel celého národa? A Smetana nás naučil *umělecké vážnosti*, nejkrásnějšímu daru, jehož jest schopen umělecky nadaný národ. Zničení lži a mastičkářství v umění — toť pedagogický program Smetanův. Nemohlo býti jinak, než že ti, kteří žili z nevědomosti národa, vrhli se celou silou proti Smetanovi. Smetana byl však nad to povýšen. Kde v lidském duchu nakupí se tolik mravní síly a čistoty, jako bylo u Smetany, tam každý kámen odráží se od nedotknutelné bytosti velikého člověka, a padá na hlavu útočníkovu.

Jak hluboko byl Smetana proniknut národním uvědoměním, jak všenárodní prospěch a interes úzce dotýkal se jeho osobnosti i umění, vidíme nejlépe na zjevu nahoře již zmíněném. Do 40 let Smetana tvořil velmi málo. Tu po r. 1860 nastal u nás ruch, život. Co dříve mohlo se zdáti pouhou hračkou uměleckých labužníků, stalo se nyní národní potřebou. Tu jako by nám procítal v Smetanovi teprve náš veliký mistr. S chvatem a nedočkavostí zahazuje své skvělé místo v Göteborku a spěchá do Prahy, kde ho sice čekala bída, ale za to veliký úkol národní: založiti českou zpěvohru. A Smetana neváhá ani na chvíli, tvoří veledílo za veledílem, bojuje, zápasí, umírá, vše s radostí a vědomím, že se bije za dobro celého národa. Veliký člověk!

Toto *národní* poslání Smetanovo po r. 1860 nabylo i podoby národnostní. Probouzí se jeho národnostní uvědomění v době, kdy umělecké kruhy Pražské byly tímto duchem skoro netknuty. Bez pósy, ale za to s vážností velkého člověka praví Smetana: »mně, zakladateli národní hudby české, není dovoleno komponovati na německý text.« Tak odpověděl, když měl napsati vložku do »Dvou vdov« pro operu Hamburskou, a skutečně musel mu být dán český text, jejž on komponoval, a potom teprve text přeložen do němčiny.

To charakterisuje Smetanovo národnostní smýšlení, avšak má to u něho i zcela jiný význam, umělecký. Smetana nemohl se spokojiti jen vlasteneckým smýšlením. On přišel založit českou hudbu, a proto u něho i hudba musela dostati národní ráz. Odkud však měl tento ráz čerpati? Ovšem ze své umělecké individuality, bez pravého kořene českého nemohl vyrůsti pravý kmen české hudby. Avšak českými byli i jeho předchůdci. Měli jsme málo a máme dosud tak ryze českých skladatelů, co se původu týká, jako byl Tomášek, naproti tomu byl Smetana v mládí německy (nezapomeňme však, čemu se tehdy říkalo »německy«) vychován — a přece jaký rozdíl mezi jich hudbou! Zde bylo třeba určitého uměleckého prostředku k znárodnění hudby, a ten Smetana našel zase ve Výmarské škole, ve Wagnerovi — a to jest tajemství *hudební deklamace.*

Wagner došel k tomu principu z důvodů dramatických. Nepřirozenost staré opery jevila se mu zvláště křiklavou zacházením s lidským hlasem. Vnucovaly se zpěvákovi melodie rázu instrumentálního, jež dramatickou situaci jen kazily. Wagnerovi bylo jasno, že máli situace zůstati pravdivou, musí zpěv odpovídat

hercově řeči. Mluvená řeč má také melodii, a sice takovou, která k situaci nejlépe se hodí. Herec v činohře přednese za večer ohromné bohatství melodií, a každá z nich, jeli herec dobrý, vyrůstá ze situace na scéně. Proto Wagner postavil požadavek: zpěvohra musí býti deklamována, t. j. dramatický skladatel musí podržeti tuto přirozenou melodii řeči, ovšem stylisovanou v útvary hudební. Tím otevřela se nová bohatá studnice svěžích krásných melodií, tak bohatá jako jest právě lidská řeč.

Smetana z týchž důvodů uměleckých musel přijíti k témuž výsledku, avšak on dobře postřehl i jiný význam hudební deklamace. Co Němcům samým při Wagnerově vystoupení ušlo, jevilo se patrně Smetanovi: *národní ráz* takových melodií a při tom přece jich umělost. U nás až do Smetany hledal se národní ráz v národních písních, a jich nápodobením mělo se dojíti k pravé české hudbě. To Smetana zavrhl docela z důvodů několika: předně »padělání« národních písní, jak tomu říkal, není žádné pravé tvoření umělecké; dále do národní písně vnikají živly velmi nenárodní (odrhovačky vojenské, šumařské a p.), konečně pak (a to byl vlastní důvod Smetanův) národní písně jsou skladby tak příliš jednoduché, že se jimi nemůže spokojiti moderní skladatel na konci 19. století. V odporu proti nápodobení národních písní byl Smetana bezohledný a dovedl i velmi příkře napadnouti zastance této myšlenky. Za to hudební deklamace — to jest Smetanův program české hudby. Bylo zjevno, že z hudby instrumentální žádná českost vzniknouti nemůže, neboť nástroj nemá žádné národnosti. Technika klarinettu je u nás táž jako v Německu, a z ní plynoucí melodie jsou tím též velmi příbuzny. Za to *řeč*, to jest to tajemství, které národy dělí. Až do polovice 19. století bylo jazykové uvědomění slabé. U nás celá řada dobrých českých vlastenců byli Němci (»vaterländisch«). Po r. 1860 i v širokých vrstvách to zmizelo, národní jazyk vztýčen za přední známku národní individuality. A toho se chopil i Smetana. Jeli čeština česká, budou melodie z české řeči čerpané nejlepším základem pravé hudby národní. A tak vznikaly Smetanovy zpěvohry. Melodie z řeči české vytryskující je tu svěží, bohatá, schopná nejumělejších harmonisací, při tom pak skutečně národní. Ze zpěvu táž melodie přechází ve zpěvohře i do orchestru a pomocí thematické práce počešťuje i orchestr skrz na skrz. Když pak Smetana svými zpěvohrami nabyl znalosti tajů pravé české deklamační melodiky, mohl napsati ryze instrumentální skladby tak po česku jako jsou »Má vlast« i »Z mého života.«

To jest tedy Smetanův program, neustále se navzájem proplétající: *pokrokově a národně*, jedno z druhého vyplývá, jedno jest podmíněno druhým. A výsledek toho? Smetana povýšil naši hudbu na takový stupeň velikosti, že se stala nejenom nejvyšším českým uměním, nýbrž i důležitou součástkou světového umění. Tak jako kdysi Dobrovský a Palacký obrátili zraky celého světa k české vědě, tak Smetana první dokázal světu výši našeho umění. A co může býti větším úspěchem malého národa než právě velký

úspěch kulturní?[1]) A v tom Smetana prokázal našemu národu služby tak neocenitelné, že právem zasluhuje býti připočten k největším českým buditelům. Přišel pozdě po prvních, tak jako obrození naší hudby přišlo pozdě po obrození v jiných oborech, ale přišel právě v čas, aby dal smysl celému tomu ruchu, který v té době zavládl v našich hudebních kruzích. A Smetana vtiskl tomu všemu svou vlastní pečeť a tím stal se nejen zakladatelem, reformátorem naší hudby, nýbrž i otcem všeho toho, co přišlo potom.

Smetana jest pravý *otec české hudby*. On dovedl vzbuditi velkou dobu a s ní i jiné velké lidi. On dovedl u nás vzbuditi nadšení, z něhož vyšli dva další mistři, Fibich a Dvořák a po těch i skrze ně zase dále ti mladší i nejmladší. V tom význam Smetanův jest až dosud nedozírný, zde není konce, není přestávky. Vše, co dnes máme, děkujeme jemu a budeme mu děkovati potud, pokud u nás nevymře pochopení pro velikost člověka, pokud nevymře všechna morální vážnost v pojímání uměleckého života, pokud nevymře poslední stín vděčnosti k největšímu dobrodinci. Doufejme, že náš národ nikdy neklesne tak, aby ztratil něco z toho — zapomenouti Smetany mohl by jen zničený národ.

Nyní se jmeno Smetanovo všude u nás vyslovuje s úctou, jako málo jmen jiných. Uznání Smetanovo jest všeobecné — a přece se musíme ptáti: jsme hodni velkého odkazu, jejž nám mistr zanechal? Můžeme býti spokojeni dvacetiletou činností od smrti Smetanovy? Dostali jsme se o tolik blíže k cíli vytknutému Smetanou naší hudbě?

Odpověď na tyto otázky jest těžká, vážná, neveselá. Srovnejme, co se stalo v letech 1864—1884, a srovnejme léta 1884 až 1904. V druhém dvacetiletí naše hudební poměry se rozvily tak, jak se účastníkům prvního ani nezdálo. Máme legii skladatelů, máme řadu hudebních spolků, hojnost koncertů všeho druhu, máme velké divadlo i dvě venkovské opery, máme krásnou koncertní síň — to všechno máme, čeho Smetana neměl, a přece nám něco schází, zač bychom snad rádi dali všechno to a co bylo v době Smetanově tak krásné: *umělecká vážnost a nadšení* jest to, po čem tolik a tak marně toužíme. Tehdy vše bylo národní událostí, povinností každého bylo všemožně podporovati věc tak, jak za nejlepší uznával. Všimněme si jen bojů proti Smetanovi a pro něj. Co tu je s obou stran nadšení, co odhodlání a vytrvalosti! A nyní? Nyní nejsme prostě schopni něčeho takového. Nejlépe to vidíme na Fibichovi. Měl a má snad více nepřátel než dříve Smetana. Avšak vstane někdo z nich a promluví otevřeně, aby možna byla obrana? Místo toho užívá se prostředku stejně pohodlného jako zbabělého: jeho zpěvohry se nehrají, jeho instrumentální skladby se nedávají na program, a

---

[1]) Zvláštní náhoda udála se pověstného 17. října 1897. Touž dobou, co ve Vídni Němci zrušením jazykových nařízení chtěli nás zničiti, jásali Němci v Drážďanech při skvělé, nadšené premiéře »Prodané nevěsty.«

dajíli se, hrají se tak, aby dopadly co nejhůře, a při tom všem se úchvatným unisono mlčí. Oč výše stojí protivníci Smetanovi s Pivodou v čele než tito odpůrci Fibichovi! Měli program, třeba špatný, ale věděli, co chtí. Dnes však není programu. Není bojů, není stran, máme »klid,« ale hrozný klid, jenž často páchne umrlčinou. Jest to ovšem vyhoufení z velké doby, kteréž se v historii vždy dostavuje. Zde máme tedy nový úkol: oživiti nadšení a opravdovost v duchu velikého, jediného Smetany.

Duch Smetanův nejvíce pronikl naše *skladatele*. Od Fibicha, jenž šel Smetanovou drahou k hudebnímu dramatu nejdůsledněji a nejvytrvaleji, až do posledního skladatele — vše uznává již jedinou spásnou ideu dramatické hudby: hudební drama. A vyskytneli se ještě nějaký přežitek, ať domácí (Andrea Crini, Lesů pán) nebo cizí novějšího data (Carská nevěsta) staré nezdravé opery, jest to mrtvě narozené dítě, jež odmítá už i nejširší obecenstvo. To jest nejpotěšitelnější zjev, z něhož při jubileu Smetanově se můžeme z plna srdce radovati. A odraz tohoto vlivu ze zpěvohry vidíme i v jiných oborech hudebních. Všude patrna snaha po pokroku v duchu mistrově; výjimka, jež se časem objeví, jen potvrzuje pravidlo.

Za to méně nadšeni jsme uměním výkonným, a zde na prvém místě stojí nešetrnost právě k Smetanovu dílu, pro niž lze sotva nalezti dost jadrného slova. Míním tu »*úpravu*« Smetanových děl. V posledních letech kde kdo pokládá se za oprávněna »opravovati« díla našeho největšího skladatele. Počalo se se zpěvohrami, potom se sáhlo i na instrumentální skladby. Kdy by se to stalo jednomu z nejmenších upravovatelů (kdy by na př. někdo chtěl opravovati jeho díla), jistě by si to nedal líbiti. Avšak na Smetanova díla se sahá rukou v pravém slova smyslu nestoudnou. Smetana neměl valného štěstí s libretty, proto je chtí dnes zlepšovati. To však již samo o sobě je nemožno, jak patrno z toho, co jsme řekli o organickém vzniku hudebního dramatu. Avšak ještě horší je, že některé úpravy i absolutně jsou horší než byl originál. Především to platí o Dvou vdovách, jež byly úpravou v pravém slova smyslu zabity. Originál má několik dramatických nemožností, avšak v podání Smetanově má svěžest, vtip, zajímavost. Úprava za to jest dramaticky vůbec nemožná a nudná jako u Smetanova díla vůbec není možno. Všechny sbory nakupeny do jednoho aktu, kde si navzájem překážejí, první akt nemá vůbec konce. A Smetanova hudba? Co mělo buditi náladu na počátku aktu, jest na konci, co mělo akt v bujném veselí uzavříti, dostalo se do prostřed, celé vtipné scény (zatýkání) zmizely a p. Jak tu celý Smetanův názor na zpěvohru obrácen na ruby!

Stejně neoprávněny a škodlivy jsou na př. »retouche« ve »Vltavě.« Smetana tu líčí tok Vltavy od prvních pramének do širokého proudu pod královským hradem Pražským. Po bouřlivých Svatojanských proudech rozlévá se orchestrální zvuk do plné šířky, znázorňujíc mohutnost Vltavy pod skalou Vyšehradskou. O to tu šlo Smetanovi, o »široký tok Vltavy«, jak udává partitura. A tu

si vzpomněl nějaký jednostranný hudebník, že tu jest kdesi jakýs motiv, jehož není dobře slyšeti. Aby byl tento motiv zachráněn, škrtnuty na tom místě posauny. Tím nyní na místě širokého toku Vltavy slyšíme pramének jako prst úzký. Avšak motivek byl zachráněn! Kdy by bylo Smetanovi na tomto motivu záleželo, byl by jej dovedl vyzvednouti. Ale Smetana často říkával, že jeho hudba není »hra s tóny,« jemu nešlo o několik těch not, nýbrž k docílení mohutného proudu orchestrálního užil všech hudebních prostředků, jež měl po ruce. Proto »retouche« »Vltavy« přímo a zjevně odporuje intencím Smetanovým.

Nyní, v rok Smetanova jubilea, by bylo na místě prohlednouti, kam to spějeme, jaký hřích pášeme na dílech velikého mistra. Avšak marné volání. Při letošním cyklu oper v Národním divadle již jen polovička jich jsou opravdu dramatickými výtvory Smetanovými, na druhých čtyrech pracovala už nepovolaná ruka přímo proti duchu Smetanovu. Braniboři v Čechách s plačtivým hochem, jejž by byl Smetana nikdy takto nekomponoval, Dalibor se zkaženou scénou žalářní, hrozné Dvě vdovy a konečně na ruby obrácená Čertova stěna — toť snad přece jen divná oslava prvního našeho mistra. A považme, že zveme k cyklu cizince, kteří neznají snad originálu a budou tyto chyby přičítati Smetanovi! Jak se mu ukřivdí, jak špatně se bude souditi o jeho slohovosti, tedy právě o tom, v čem byl Smetana neomylný, v čem mu však upravovatelé nerozumějí, obětujíce sloh zpěvohry za kus arie nebo domnělou lepší úpravu.

A proto zde, v umění výkonném, zbývá nám ještě velmi mnoho práce, než tu ideál Smetanův pronikne cele a úplně, než z našeho divadla zmizí nadvláda šarlatanské opery italské a nezdravé opery francouzské, než znemožněny budou pohostinské hry, většinou kassovní, než naše obecenstvo uvykne v divadle viděti skutečný vážný ústav národní a ne zábavní, než v koncertní ruch vrátí se bývalé nadšení, ve výkonné síly ryzí nadšení a obětivost, v náš veřejný život hudební vážnost a opravdovost. Pak teprve uspořádáme festival k oslavě toho, jenž nás vedl touto cestou.

Avšak v jedné věci třeba nápravy brzké a řízné, nemáli býti brzo potom pozdě. A to jest: zachrániti naši mládež. Náležím k nejmladší naší generaci, mohu tedy mluvit bez předsudku a ze zkušenosti. Zmatek, jenž zavládl nyní v představách naší nejmladší intelligence o Smetanovi a o hudbě vůbec, lze těžko popsati. Spousta frásí, čerpaných z nových proudů literárních, pro hudbu však se zcela nehodících, vytlačila vědomí o nedávné minulosti. Dnes čteme o Smetanovi totéž, co kdysi od jeho největších protivníků, jen v jiné formě, zmateně a nabubřele. Zase můžeme čísti o rázu Smetanovy hudby »čerpané« z národních písní, zase můžeme čísti věty o německosti, suchosti a nehudebnosti hudebního dramatu, zas obrací se interes od dramatu k jednotlivým »ariím« a p. Stačí nahlednouti do kteréhokoli časopisu této generace a

musíme užasnouti nad zpátečnictvím a zastaralostí i nevědomostí jich ve věcech hudebních.

Kdo jest tu vinen? Ovšem že naše mladá generace není bez viny. Kdy by znala, co se dálo nedlouho před ní, nemohla by neprohlednouti. Ale přece bych větší vinu přiřkl naší *kritice*. Měli jsme v době Smetanově řadu kritiků znamenitých, s cílem, pevným programem. Smetana zemřel, hlava kritiky (Hostinský) ustoupil z bojiště, ostatní se vzdali. Uzavřen kompromis, jehož výsledek jest nynější zmatek. Že Smetanovská kritika nevydržela do konce, to nám přineslo škody dnes snad ještě nedozírné. Ztratili jsme pro hudbu celou jednu generaci a sice zrovna generaci podnikavou a nadšenou.

A přece zdá se mi, že i tu svítá náprava, že ani tu nesmíme se vzdávati naděje. Pravda Smetanova ideálu je tak jasná a zářící, že pronikne všude, kam jenom se jí umožní přístup. Stačí ukázati ji diváku, a již uvěří. A to jest náš úkol nejbližší: ukazovati stále a stále, co Smetana byl a co chtěl, ukazovati to na jeho dílech i na tom, co v jeho duchu bylo vytvořeno po něm, avšak i na tom, co vzniklo proti jeho programu, neboť z chyb učíme se nejlépe. Zde nelze se ohlížeti na pravo ani na levo, zde nelze šetřiti malého na škodu největšího. I v tom nám Smetana ukázal nejlépe cestu, že bez boje není možno zvítěziti. A my musíme ještě bojovati, snad dlouho bojovati, abychom zvítězili. Až zvítězíme, pak teprve budeme hodni slaviti jubileum Smetanovo v pravém smyslu, pak teprve budeme moci říci opravdově, s nadšením a láskou: Mistře!

O zlatém ptáku.

Pohádka

od

B. Jarovce.

Za jitra náhle přede dveřmi chatky
rolniček cinkot jaře zazvonil,
pán vystoup z vozu mladý, křepký, hladký
a dívce užaslé se poklonil,
tři pytle nesli mouřeníné za ním.

»Jdu k tobě, panno, krále se vzkázáním
bys prodala mu ptáka čarovného,
tři pytle stříbra dává místo něho.«

»Řekněte mu, že stříbro pro mne není,
že dívka z hor nad stříbro ptáčka cení.«

A sotva druhé ráno — zvonky zvoní,
před chatou kočár s dvěma páry koní,
pán vystoup — šat mu skvěl se vyšíváním,
tři pytle nesli mouřenínė za ním.

»Pan král ti, panno, dává oznámiti,
tvé ptáče čarovné že musí míti,
a velkou jeho že uznává cenu,
tři pytle zlata posílá ti v směnu.«

»Řekněte mu, že nechci jeho jmění,
nad všecko zlato ptáčka mého pění.«

Třetí se zora smála z oblak hravých.
Jaký to průvod jede v údolí!
Řad koní napřed, jako havran tmavých,
kývají pyšně z nachu chocholy,
v čabrakách z purpuru a lemovaných
bělostnou kožešinou sobolí.
Za nimi broni jdou, šest sněžných lilií,
v čelenkách z perel modré pero skví tu,
stříbrná hříva plá jim na šíji,
safíry drobné v uzdách, přeskách, pasích
a v sedlech z blankytného aksamitu
šest krásných hochů sedí zlatovlasých.
Pak dvoje čtverospřeží povoz táhne skvělý,
hedbávných na stuhách, aj, zázrak přeumělý:
z dvou lastur duhových, rubíny spjatých,
vyrostlo v kraj z kalichů růžovatých
leknínů osm z křišťálových hlatí,
z jich stvolů bůžkové se smějí zlatí;
z lupenů něžných, svitých v řasný klín,
nade vším vlaje bílý baldachýn,
clony, v něž tkány démantové mušky,
stín stelou vonný hebké na podušky,
kde v zářném šatě v lesní horskou dál
dychtivě hledí sličný, bledý král.

»Jdu k tobě sám, ty dívko kouzelnice,
rci, chcešli trůn můj sdílet, moji říš?
Věz, že se nikdy nezaleskl více,
když jej svou prostou krásou ozáříš.
Na šíji tvou háv kladu purpurový,
však nad něj cením ruměn rtíků tvých —
a hvězdný vínek v kadeřích ti poví:
‚V záři tvých očí hasnu spanilých.‘
Ó neklop jich a zjasni čarné líčko,
s Bohem dej kraji dětinných svých let,

svět veškeren, má snivá holubičko,
mně, králi, bude tebe závidět.«

Čarovné, luzné vidiny
tkají kol ducha dívčiny
tajemných snění přízi —
ji kouzlo jímá nepoznané
a ret se chví a líčko plane —
sen to, či pravda ryzí?

»A mamička má?« — »S sebou vezmeme ji,
láska nás obou poslední dny její
osladí blahem.« — »A můj ptáček zlatý?« —
»Toť výminka má jediná,
že ptáče své mi v dárek dáš,
já v zlaté kleci do komnaty
jej zavěsím, ať vzpomíná
svým zpěvem nám, kde domov máš.«

Nevidí panna divný smích,
jenž po rtu královĕ se mih,
neslyší v roznícení ani
ptáčkovo teskné zatikání,
a nežli večer v dol se bral,
s nevěstou na hrad přijel král;
a po straně se lstivě smál.

Však matky s sebou nevzali,
nechtěla z chaty v nádheru,
ač oči slepé plakaly
do noci hořce pro dceru:
»Mně umřít už v té chýši přej,
však tebe Pánbůh provázej
svým požehnáním, dceruško má,
a hodná buď, jak bylas doma,
a kdy by žal ti duši jal,
vzpomeň si, kde tvá stará máti,
a vrať se — jejím na srdci
máš vždycky kde se vyplakati.«

Z vesnice dívce matku v péči dali.
A siré ticho vešlo do úvalí.

*

Míjeli dnové v blahu sladkém
líbánek milovábným svátkem
a rozkoš různá, laškovná,
jak těžkou vůní srdce spíná,

v své slasti mladá královna
na matku, ptáčka zapomíná.

Neptá se, neví, ptáče její
že s dvořan radou chtivý král
ve sklepě, kde je nejtemněji,
řetězem drobným připoutal;
tam truhlic deset zlato kryje
a dvacet plno šperkem vším,
ale vše málo královi je,
víc potřebuje k rozkoším.

»Hej, ptáku, pěj a zlato dej,
když jsi tak mocný čaroděj,
ať hojně všeho na radost,
však jsem tě koupil draho dost.«

Než zlatý pták byl něm a tich
a hlavy ani nepozdvih'.

A marně král co den jde v kobu —
jen černá tma na něho zívá,
jen ticho vítá jej jak z hrobu —
a zlata v truhle nepřibývá.

Pták na témž místě, něžná jeho hlava
smutně se kloní. Koho očekává?

*

Časy se mění a den za dnem plyne,
pan král už radosti si hledá jiné.

»Ach, pane můj, proč odcházíš tak záhy?« —
»Mne práce volá, králův čas je drahý.« —
»Ach, pane můj, proč mrak tvé čelo hostí?« —
»To, královno, je vládních ze starostí.«
»Ach, pane můj, rci, co tě zarmoutilo,
že po boku mém není ti již milo,
ty smutek tajný ve své duši tlumíš,
jak potěšit tě?« — »Tomu nerozumíš!«

Pobledla v líci. Odkud chlad ten přivál?
Tak ještě nikdy s ní se neloučíval.

A čeká v slzách, brzoli se vrátí,
zas jako dřív, pln úsměvů a něhy,
zas jako dřív ji zulíbati
vlas, oči, líčka nachová —

však nadarmo. Než jednou přešly sněhy,
zmizela klamná vášeň králova.
S jinými hýří král — a jeho žena
v nejzazší jizbě pláče — zavržena.

*

Hoj, hlučí dnes divoký ples —
kol krále dvořan pestrá směs,
hudba se břeskně ozývá
a vína vzácná, ohnivá
stříkají tokem z pohárů,
král v zpitém už je rozmaru —
v šíleném víru vše se zmítá.
Temná je noc — a zář se kmitá
do šíra z oken nahoře.
V poslední hradu komoře
královna u okna dlí sirá,
bělostné rámě podepírá
o chladný kámen, slzy stírá,
dávno, co byla bez hoře.

»Ach, paní, slz vám málo zbude,
již máte oči pláčem rudé,
a v čelo vryl se vrásek tah —
ó neseďte tu sama v tmách.«

»Kdo nevděkem se prohřeší,
nic na světě ho nestěší,
bolest mi roste na bolest,
ó vím, ach vím, to můj je trest.
Ó matko, dobře's tušila,
můj ptáčku, já tě zradila.«

Však sotva řekla slova ta,
hned zazářila komnata
a zlatý svit kol okna lít,
a slyšet, jako z dálky, znít
líbeznou píseň slavíka.

Královně s ňader tíseň padá,
zármutek v srdci zaniká,
touha se blahá v duši vkrádá,
vstala, komoru odmyká,
prostičký na se vzala šat,
jak myška tiše dolů spěla,
zaskřipla branka zrezivělá —
a brzy ve tmách zašel hrad,
jímž orgií bouř dosud zněla.

Světluška bílá noční tmou
skáče před paní královnou,
na cestu do hvozdů ji vede,
na pěšinu pod skály šedé,
jež do údolí sbíhá pak, —
hle, druhé světélko tam kmitá,
červené v okně, ach již vítá
chaloupku rodnou rosný zrak.

Královna běží, letí do dveří,
na prahu stane, očím nevěří.

Matička sedí na lavici,
uvadlé ruce sepjaty,
oči dřív zhaslé — dvé teď svící —
nebeským světlem rozžaty,
a v tváři drobné, vráskovaté
plno je krásy božské, svaté.
Stříbrným jasem skví se drahá hlava,
ret za dceru modlitbu odříkává.

A ptáče zlaté na své ratolesti
královnu vítá v sladké domovině.

»Matičko drahá!« zkřikla plna štěstí.
Již pláče blahem v rodičky své klíně.

*

Kvas krále, dvořan pospolu
v bezuzdném vášní plápolu
již dospěl skoro k vrcholu —
pití a zpěv už neláká.
Když bylo právě k půlnoci,
vykřikl král: »Hej, otroci,
do sklepa běžte pro ptáka,
ať zpívá nám, a neli, sám
brk po brku mu vyškubám!«

Tři letěli hned do celly,
však pomalu se vraceli.

»Zlá, pane králi, novina,
zeď pevná, z kovu slitina,
a zámek zavřen — divná věc —
pták divotvorný ten tam přec
a s ptákem — čárů záhady —
i všecky tvoje poklady.«

Zaskřípal zuby zpitý král,
klíč vytrh jim a v sklep se hnal,
však ptáka, zlata, neshledal.

A v chvíli druhá přišla zvěst,
královny jizba prázdna jest —
a po královně ani stopy.

»Hoj,« král se v zlobě vzteklé vzchopí,
zběsile volá na pochopy —
»utekla s ptákem a s mým zlatem,
jen za ní, za ní, a hned s katem;
tam, odkud přišla, prchla zas,
hrdlem stůj za ní každý z vás.«

A supů hned se rozlít sbor
za králem v les, do nitra hor.
Než jitro bylo, přihnali
se slepě v tiché úvalí,
kde písničky si pěly bílé břízky,
kde chaty krov dřív ukrýval se nízký.

Tam vůni dýše douška mateří
a pod březami, olší pod keři
sněženky kvetou, modré anemony,
chmel na skály z svých úpon věší clony
a v prameni se shlíží prostřed snětí.
Než chaloupky tu ještě neviděti . . .

Tu z hluboka hor, s výše neznámé
zpěv rajský zazněl, proudy linuly
duhových světel. Všickni ztrnuli
úžasem mocným.

»Tam je schytáme!«
vzkřik divě král a dál a dál
s družinou svou se vztekle dral.
Dol čarný v šíř se rozvíral
a vůně vály divomocné síly,
vstříc plál jim jas nad stříbro světlý, bílý.

V tom náhle zhas. Tma — propast, jek z ní řval
jen okamžik, lom kostí . . .

Nikdy král
s družinou svou se nazpět nevrátili.

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XI.

Já a kamarád seděli jsme zaraženi, také panímámě se obličej zachmuřil. Všichni jsme umlkli, jen Popelík na šejtroku hlučně odplivl a zlostně zahučel: »Duše prachsetsak........!«

»Ubohý pán!« ozvala se potom selka. »Proč pak ho pořád ještě vartujou a říkajec arestujou, — co pak by jim mohl udělat? A vás snad opravdu potahovali, že jste byl u něho?«

»Nečekal jsem na to,« odpovídal Koliha. »Nebýt jeho rady, byl bych se v Brodě zdržel, poněvadž tam zrovna čekali pana Tyla s jeho divadelní společností; a když to šťastná náhoda tak řídila, chtěl jsem také s ním jednou zase mluvit —«

»I jeho znáte?« ptal se živě Pepa.

»I Bože milý, jakž bych ho neznal! Hned od malička, od dětství jeho —«

»Z Kutné Hory?«

»S otcem jeho jsem hrával na housle, synáčkovi jsem pomáhal, aby si zřídil malé dětské divadlo; byl to takový milý, přítulný chlapec, za to, že jsem mu udělal něco k libosti, tuze si mě zamiloval, a také já jsem ho měl z celého srdce rád, snad víc, než kdy by to byl můj vlastní bratr.«

»Arci mladší?« prodlužoval Pepa tu řeč.

»Asi o deset, dvanáct roků; jemu teď ještě není padesát. Byl jsem u nich jako doma —«

»Otec jeho provozoval řemeslo?«

»Krejčovinu, a také muzikou se přiživoval, však ale výdělky byly chatrné, nestačovaly pro půl tuctu krků, — těžko uhájil živobytí. Paní Tylová pocházela z majetné rodiny Králíkovské, ale otec a matka i celé příbuzenstvo se na ni hněvali, protože si proti jejich vůli vzala chudého člověka, a k tomu když ještě sloužil jako voják. Dost často se u Tylů nuzovali, však malého Josefa se to netklo, ani nepomyslil, že se jiní mají lépe, vším se spokojil, tuze dobře se učil, pěkně zpíval a na housle hrál, a jak jen trochu povyrostl, už jenom knihy sháněl a v nich ležel. Učitelé ho velice chválili, a zvláště velebný pán Herzan na to tlačil, aby se hoch dostal na študie do Prahy, a také k tomu nejvíce dopomáhal, i dědečka Králíka pohnul, aby aspoň teď něčím přispíval na vnuka, který má takový dar Ducha svatého. Paní Tylová byla by si poslední sousto od úst odtrhla a snad svou krev po kapkách vycedila, jen aby svého Jozífka udržela ve školách a dočkala se té nesmírné radosti, že se stane knězem.«

»Ale nestal se?« podotkl Pepa.

»Když už hnedle mohl vstoupit do semináře, dostala hroznou zprávu, že nechal študií, odešel z Prahy a dal se k lidem, kteří od města k městu táhnou a hrajou divadlo. Byla celá bez sebe, ve dne v noci plakala. Tehdy jsem jí to musel také já k vůli učinit a Josefovi psát, aby se nad rodičema a nad sebou nezapomínal, na pravou cestu se vrátil, študie dokonal. Nebylo to nic platno; poslal mi dlouhou odpověď a vyložil mi své úmysly a naděje s takovým zápalem, že mě obrátil na svou víru a já jsem se šel k rodičům jeho přimlouvat, aby se upokojili a synoví nezazlívali, že předsevzetí jeho je chvalitebné a podnikání jeho jen k tomu směřuje, aby prospěl národu a vlasti.«

»To také později dokázal,« mínil kamarád, »nejen svým rodičům, ale celému světu.«

»Rodiče poměli o něj ještě mnoho starostí, ale pravda, dočkali se toho, že jeho jmeno v celých Čechách bylo proslaveno, s láskou a úctou vyslovováno. Každý rok přijížděl k nim do Hory, dle možnosti je podporoval, ale tesknil ještě na jejich hrobě, že pro ně mohl jen málo učinit. Pracoval vždycky tuze pilně, až do úmoru, ale buď zadarmo, jen pro dobrou věc, nebo za nepatrný plat. Často neměl jistého, stálého příjmu, tak že třeba dnes nevěděl, jak s ním a s jeho rodinou bude zejtra. Že nad něj nebylo horlivějšího vlastence, musel mnoho vytrpět nepřízní úřadů. Ku příkladu založil a řídil Selské Noviny, které se velmi rychle šířily; najednou však přišel rozkaz, aby za ně byla složena kauce 5000 zlatých, a když k tomu nebylo peněz, musely noviny být zastaveny. O své místo u stavovského divadla přišel pan Tyl proto, že shora počal váti mrazivý vítr a ty nové sněhy a ledy (jak řekl pan Havlíček) také českým představením a českým hercům uškodily nic jináč než mladým rozkvetlým štípkům. Jako pana Havlíčka tak vypudily z Prahy též pana Tyla. Po všem, co už napsal a vykonal, neměl se v Praze z místa čeho zachytit. Zbývalo mu jediné útočiště: kočující divadlo na venkově. Chtěl si zřídit svou vlastní společnost, ale že měla být česká, bylo mu povolení zkrátka odepřeno. Přistoupil teda k společnosti cizí, tak že ředitel její zůstal toliko dle jmena a za to bral hezký plat, kdežto pan Tyl na sebe vzal všecku práci a starost. Všemu se ochotně podvoloval, dnem a nocí se namáhal, jen aby měl skrovnou obživu, ale z trampot a svízelů nevycházel. Najednou zas proti němu zakročily úřady: došlo prý k jejich vědomosti, že hraje na cizí koncesi. Musel hry zastavit a společnost svou rozpustit; aby hercům zaplatil, musel i své šaty do fantu dát, — a tak se octnul docela na mizině. Kolik měsíců byl s rodinou beze všeho výdělku; rodina se nemohla hnout z Domažlic, kde je ta rána stihla, on pak sháněl pomoc jinde. Do Prahy musel jít pěšky, a když tam několik dní meškal, už se policie sháněla, co tam dělá. Našel se obchodník, pan Kober v Táboře, který chtěl vydávat jeho sebrané spisy a slušně mu za každou knihu platit. To by v tu dobu bývala spása pro celou rodinu, ale tu zas úřady

panu Kobrovi vydávání knih nadobro zakázaly! Tak doléhaly na pana Tyla těžkosti, že by nebývalo divu, kdy by si byl zoufal . . .«

Pepa plášť, do něhož byl zahalen, rozhodil na obě strany, jako by z něho chtěl vyskočiti.

»Kriste Pane!« promluvil takovým hlasem, jako by se byl hodně řízl nebo uhodil, ale bolest násilně přemáhal a utajoval. »A my se domníváme, že Josefa Kajetána Tyla všude jen se slávou vítají a na rukou jej nosí, a že je každý šťasten, kdo ho jen spatřit může!«

»Ani já jsem netušil, že by se mu vedlo tak zle,« řekl Koliha, »až si mi sám postýskal, když jsme se na podzim po letech zase shledali.«

»Přece tam v Německém Brodě?« otázal jsem se.

»Za Brodem. Neboť když jsem slyšel, že má ještě ten den z Poličky do Brodu přijet se svou společností, a když nebylo radno v městě se meškat, vydal jsem se mu naproti, a také jsem ho po několika hodinách na cestě potkal.«

»Ale společnost v pravdě nebyla jeho?«

»Podle jmena byla Zöllnerova, ale pan Tyl všecko řídil. Právě s ní nejel; když kdesi krmili, vydal se napřed pěšky, protože mu doktoři důtklivě radili, aby tolik nesedal, nýbrž hodně chodil. ‚Játra mi tvrdnou,' usmál se smutně, když mi to povídal. Byl v obličeji žlutý a vůbec přepadlý . . . Dva herci ho provázeli, pan Kramuele a pan Polák; ale když pozorovali, že si máme leccos důvěrného svěřovat, zůstali pozadu, a my jsme si otvírali srdce . . . Ničeho vůkol jsme si nevšímali, až najednou počalo pršet. ‚Je tak zataženo,' zvolal za námi pan Kramuele, ‚že se může lít jako z konve, a kdo ví jak dlouho. Někde se musíme schovat.' Však jsme právě šli lesem, a když jsme se do něho s cesty uchýlili, ozvalo se na blízku hlučné psí štěkání. ‚Tam je lidské obydlí,' řekl pan Tyl, ‚musíme tam dorazit, když to tak hrozí.' Spěšně pustili jsme se podle hlasu, a za chvilku byli jsme u stavení, které jsme pokládali za hájovnu. Po dvorku a na zápraží proháněl se houfek dětí, takto v chatrném, záplatovaném a děravém obleku, umazaných, rozcuchaných, ale silných a zdravých. Nejstarší, asi desítiletá holčice, chovala boubelaté ročňátko, které mělo na hlavě špinavou karkuli a na těle jen košilku. Ze síně vyběhla vysoká, kostnatá, hubená ženská, už ne mladá, v režné košili a jedné kanafasce, a zhurta okřikla psy, kteří na nás hafali. Patrně jí bylo tuze divno, kde se tu najednou berou čtyři cizí mužští. ‚Pozdrav Pánbůh, maminko,' promluvil za nás pan Tyl, ‚zahání nás sem déšť, dovolte, abychom ho přečkali pod vaší střechou.' — ‚Pěkně vítám,' odpověděla, ‚pojďte dál.' Jak jsme vešli do síně, děti se venku postavily před ní a zvědavě si nás prohlížely. ‚To maličké by mělo být tepleji oblečeno,' podotkl pan Tyl, ‚mohlo by vám nastydnout.' — ‚Ale kde pak!' prála žena. ‚Vždyť přece není zima.' -- ‚Požehnej Pánbůh, jako ouřezkové. Jsou všecky vaše?' — ‚I Bože chraň! To by ještě scházelo, aby takováhle škvrňata byla moje! Vždyť jednoho syna už živí císař pán, je furbezňákem. Měla jsem jich tak jedenáct.

Jen tyhle dvě největší jsou moje, ostatní jsou dceřiny. No, co čumíte, cikáňata?' — ‚To by nic neškodilo,' řekl pan Tyl, ‚ale jsou na dešti.' — ‚To teprva nic neškodí, aspoň je déšť trochu opláchne, umouněnce, čuníky! Ale páni aby šli dál, do světnice; začíná se cedit, a dost možná, že to potrvá.' Zavedla nás do jizby a pobídla nás, abychom si sedli. ‚Snad pánům nedávám čest, jaká jim patří,' povídala. ‚Jsem hloupá ženská a z téhle pustiny zřídka přijdu mezi lidi, ale všecko se mi zdá, že aspoň tenhle pán je duchovní otec,' — ukázala na pana Tyla.«

»A měla pravdu?« ptal se Pepa. »Pan Tyl je v skutku knězi podoben?«

»Herci větším dílem všichni, on pak obzvláště. ‚Ne, matičko,' odtušil, ‚jsme světští lidé, a jsme vám za vaši dobrotu povděčni.' — ‚Jaká pak dobrota v naší rasovně!' pohodila žena hlavou a přinesla na stůl bochník černého chleba: ‚Jestli nepohrdnete.' — »Kdo pak by pohrdnul božím darem,« pravil pan Tyl. ‚Venku jsme viděli pěkné kravky.' — ‚Máme dva kousky.' — ‚Tady je pro ně výb rná pastva, jistě dávají dobré mlíko. Mohli bychom po klůtku dostat?' Žena přinesla ho pořádný krajáč; pan Tyl si na něm zvláště pochutnával a několikrát opakoval, že je jako mandle. ‚Na téhle samotě, matičko,' mínil, ‚jste živi v svatém pokoji, neníli pravda?' — ‚No,' povídala, ‚mnoho svatého pokoje u nás není. Někdy se taky pereme.' — ‚S kým pak? Blízkých sousedů nemáte.' — ‚A třeba mezi sebou; zvlášť když sem zabrousí dcera s mužem.' — ‚Je provdána přes pole?' — ‚Světem se toulají, komediantstvím se živí.' — ‚A jak se dostali za sebe?' vyptával se pan Tyl. ‚Jak našel vaši dceru v lesním zákoutí?' — ‚Byl tehdy kramářem, od našeho táty valacha kupoval, a dcera mu při tom padla do oka. A prosím vás, o dceru pohodného se nápadníci nederou, třebas byla k světu podobná.'«

To slovo panímámou Popelíkovou vůčihledě trhlo.

»Pohodného?« spráskla ruce. »Což pak jste s panem Tylem opravdu seděli v rasovně?«

»Už to bylo takové,« dí Koliha. »Ale pan Tyl hovořil s pohodnou dále tak přívětivě, jako třeba s váženou měšťankou. Pořád chtěl od ní ještě něco zvědět — dost možná, že z toho udělá nějakou povídku.«

»O rasovi?!« divila se selka.

»On to dovede o každém: o kramáři, o šlejfíři, o flamendrovi, o paličovi, třebas i o katovi —«

»A jak se to krásně čte!« dokládal Pepa.

»Pěkně, jako by nic, přivedl pohodnou k tomu, že mu povídala všecko jako dávnému známému. ‚Já jsem si vzala koňaře,' prála, ‚ten sešel a stal se pohodným; dcera si vzala kramáře, a ten se stal komediantem, a to už je hotová žebrota. Náš táta rozumí koňům, volají ho k nim široko daleko, když potřebujou pomoci. Proto se můžeme dosyta najíst, nikdy nesušíme zuby. V jedné vsi tady měl sedlák mladého koně, ani ještě netahal; vyběhl jim ze dvora, a když ho honili, splašil se, chtěl se dostat za

plot a vrazil si z něho do hrudi kus špičatého dřeva, snad na loket. Myslili, že mu není pomoci, že hnedle bude po něm, a zavolali našeho tátu. Vzal koníka sem, ale neporazil ho, začal ho kulírovat. Zvíře nepošlo, ale tak zkroňkovalo, že bylo kost a kůže a sotva se udrželo na nohou. V hrudi mělo díru, nic nelžu, tak velikou, že by si tam vrabci mohli udělat hnízdo. Lidé ze vsi chodili se na toho bídného tvora dívat, a každý jen říkal: Nevydrží! Radší ho zabte, ať se dlouho netrápí! Ale táta nepovolil, pořád jsme svařeli líky a koníkovi ránu vystřikovali. Táhlo se to od svatého Jiří až do samých žní, ale když potom muž koníka sedlákovi dovedl, sběhla se celá ves a nemohla se vynadivit, že je to zas docela zdravé a bujné zvíře.' — ,Dnes nemáte manžela doma?' ptal se pan Tyl. — ,Zapadl on k židovi na breberku; ale až se vrátí, bude mi jistit, že by tam bez něho zas už nějaká kobyla ležela nohama vzhůru.' — Zatím přestalo pršet, a pan Tyl se ptal, co jsme dlužni za vyčastování. Žena se skoro pohněvala. ,Co pak si dám za to platit, když někomu podám chleba? A ta troška mlíka je taky domácí věc, večer si zas nadojíme čerstvé.' A nevzala ani trojníku. Když jsme odcházeli, povídala: ,Až tátovi řeknu, jací tu byli hodní páni, ten bude koukat.' — ,Kdy bychom se ho byli dočkali,' poklepal jí pan Tyl na rameno, ,byli bychom mu řekli, že má hodnou ženu.' — ,A to on by si nedal nabalamutit. Ale za živý svět by se chtěl dovědět, kdo přece ti vlídní páni jsou.' — ,Poutníci,' usmál se bolestně pan Tyl, ,kteří před sebou mají tuze dalekou cestu. S Pánembohem, matičko!' — ,Provázej Pánbůh! A dej Pánbůh zdraví,' volala žena ještě za námi.«

»Pozorovala nejspíš,« hádal Pepa, »že panu Tylovi je zdraví potřeba?«

Koliha posvědčil. »V té lesní samotě se mu jaksi zalíbilo. ,Můj Bože,' povzdechl si, ,kdy bych já tak mohl rok, kdy bych si jen měsíc mohl oddechnouti v takovémto zátiší!' — Já řku: ,Což by to byla tak těžká věc?' — ,Pohříchu, zhola nemožná. Je nás jako kuželek, šest dětí a my tři staří, a žijeme ze dne na den, jak to zpívají v Lumpacivagabundu: Co vyděláme, do huby dáme. I když všecko jakž takž příznivě chodí, přece uděláme spíš nějaký dloužek, než abychom něco ušetřili. A vedle rodiny mám na starosti celou společnost, musím členům měsíčně dohromady hezkou sumu peněz vyplatit. Co je tu namáhání, trampot a soužení! Na co všechno musím pořád myslit, co všechno zastat! Poslední v noci uléhám a ráno abych byl první vzhůru. Na všechno musím pamatovat, napřed to ustanovit a potom na to dohlížet. Musím jednat s úřady a s občany, o kusy, o místo k hrám, o byty, o každou maličkost; musím dbát o repertoár, být na zkouškách, také sám hrát; i když sám nic nepíšu, musím cizí kusy překládat a vzdělávat, dost často i úlohy a musikálie opisovat, třebas i nějaký nápěv složit nebo nějakou kulisu namalovat. Na děti také nesmím docela zapomínat, aby se přece něčemu učily, když s námi světem táhnou, každý měsíc jinde jsou

a proto nemohou tak do školy chodit jako jiné. Neřekl byste, milý příteli, co všecko se na mně slehne. Příkladně v Jindřichově Hradci zavolal si mě jednoho dne podkrajský, abychom prý zejtra též na divadle oslavili výroční den císařova vstoupení na trůn. Já, že s radostí; a tu milý podkrajský žádal, abychom k tomu účelu dávali veselohru Návrat Karla XII. do vlasti. Panu podkrajskému něco odpírat nebo jen namítat bylo by náramně na pováženou, jeho přání je zrovna tolik jako přísný rozkaz. Teď ale jsme k té veselohře neměli knihu! Na štěstí se v herectvu našly tři osoby, které v hlavních úlohách toho kusu dříve už hrávaly a tedy je uměly; všechen ostatní text musel jsem na chvat z paměti napsat. Padla na to celá noc. Ráno jsme dali tisknout cedule, konali jsme zkoušky, a já složil také zvláštní proslov; večer pak byla v divadle veliká sláva, obecenstvo bylo nadšeno. Nikomu ani ve snách nepřipadlo, s jakými obtížemi jsme to představení pořídili, pan podkrajský nejméně.'«

»Ten aspoň měl o tom zvědět,« mínil Pepa, »aby poznal, co pan Tyl jemu k vůli podnikl!«

»Byl by to nerad slyšel,« dí Koliha. »Je už také velký pán; pro velké pány všecko udělat, to ano, — ale že jest to oběť, že to působí těžkosti, hrozné namáhání nebo krutou bolest, o tom ani muk. A pan Tyl musel být zticha ještě z jiné příčiny; v žádném kuse nemá se na divadle říci ani slovo, které by nebylo napřed dovoleno censurou, — a zatím pan Tyl v ten večer dával kus, který z dobré polovice sám v posledních dvaceti čtyrech hodinách sepsal a text jeho nikomu nepředložil. Kdy by se bylo takové prohřešení proti přísným předpisům prozradilo, mohl snadno být oheň na střeše.«

»Což byl ten podkrajský takový —!«

»Snad byl osobně hodný člověk, ale v úředních věcech sotva by se byl uchýlil od litery zákona. I kdy by třeba sám byl chtěl přivřít oko, mohla se věc donest panu místodržiteli Mecsérymu, a pak by to byl odstonal také on, podkrajský. A pana Tyla byl by stihl kdo ví jaký trest, třeba by mu byli zase zakázali dále hrát. Panu Mecsérymu je bez toho české divadlo na venkově proti mysli; také, když je někde chtějí hrát ochotníci, třebas odepře povolení, ať prý hrajou po německu.«

»A což když německy neumějí?« namítal Pepa.

»Ať se dříve naučí.«

»Tedy pan Mecséry je největší nepřítel Čechů?«

Koliha zavrtěl hlavou: »Před ním se musí v Čechách všecko třást, ale i on se třese — před pánem a velitelem, který sedí ve Vídni a zkrátka by s ním zatočil, kdy by s ním nebyl spokojen, zvlášť pro něco, čím je sám posedlý. Pan ministr Bach je teď všemohoucí pán, — běda tomu, kdo by se mu nezachoval, třeba nosil zlatý límec a řádů plná prsa! Jen jeho vůle platí, všichni ostatní — netoliko zde, ale i ve Vídni — jsou v jeho rukou pouze loutky na drátkách.«

»A my Čechové —«

»My jsme v jeho očích toliko zeměplazi,« řekl Koliha takovým hlasem, jako by ho něco dusilo na prsou a svíralo mu hrdlo, — »toliko hmyz, po kterém mohou šlapat. Tak se mi mezi čtyrma očima vyjádřil pan Tyl s hořkostí a žalem. Lomil rukama: ‚Kdo by se byl roku čtyřicátého osmého nadal, že by mohly přijíti takové věci! Jaké nám dávali sliby a ujišťování, jak se zavazovali a zaručovali! A na obrátku panu Bachovi slovo dané jako přísaha platí tolik jako slina do prachu vyplitá, nejslavnější prohlášení, nejzávažnější úpisové jsou mu jen kusy ničemného papíru, z kterých si může dělat fidibusy, nebo si jimi — —«

Koliha si zakryl ústa koncem prstů, které se chvěly. »Raději mlčet...« vydechl sípavě.

»No, no,« prohodil za ním nevrle Popelík, »už si budeme sami mezi sebou dávat zámek na hubu. Fuj!« odplivl. »Kdo strachem umře, víte, čím mu bude zazvoněno!«

»Prosím vás,« obrátil se Pepa dychtivě ke Kolihovi, »abychom pana Tyla nezamluvili!«

Starý muž, přejev si rukou čelo, počal odpovídati zase tiše a tesklivě, ale brzy bylo patrno, že v něm vrou prudší city a že je násilně tlumí.

»Tuze si stěžoval. ‚Všecko je nyní ještě horší, než bylo za Metternicha. Tehdy nás neradi viděli, nyní nás nenávidí, tehdy k nám byli nevrlí, nyní soptí na nás hněvem a vztekem, tehdy nechtěli nám dáti vzniku, nyní nás zuřivě pronásledují a utlačují. Tehdy jsme neměli svobody, nyní nám dali železná pouta. Tehdy jsme v jejich očích byli pošetilí lidé, nyní zločinci. Tehdy nás, třeba nemilostivě, trpěli jako Čechy, teď nám přísně přikazují, abychom byli Němci. Tehdy jsme patřili mezi stromy, kterým nepřáli slunce, vzduchu a vláhy, teď si umínili z lip, javorů a buků nadělati samé duby, také z borovic, jedlí a smrků, a to bez prodlení, v tu chvíli, jedním rázem, pouhou násilou. Kdo by tomu odpíral, kdo by proti tomu jen hlesl, je člověk státu nebezpečný, buřič, rebelant. Za Metternicha směli jsme hlásati vlastenectví, chváliti je jako ctnost, povzbuzovati k němu; ale za Bachovy vlády je české vlastenectví tolik, jako za Neronova panování byla křesťanská víra. Všichni, kteří prve k našemu lidu mluvili o jeho minulosti a budoucnosti, o jeho právech a požadavcích, o jeho zachování, sesílení a povznesení, všichni museli umlknout; kteří nejsou pozavíráni v žalářích, jsou nuceni netoliko držet jazyk za zuby, ale žít v ústraní, neukazovat se, nehýbat se, nemukat. Já se nemohu takovým spůsobem uchýlit do soukromí a úkrytu, volky nevolky musím zůstávat na veřejnosti, a proto mimo všecky svízele a strasti kočovného divadla pořád mi nad hlavou visí na vlásku ostrý meč, a může v každý okamžik na ni dopadnout.‘«

»Ježíš Marjá Josef!« zvolal Pepa a zaťal zuby jako prudkou bolestí.

Teta trnouc široce otvírala oč, a muž její rozezlen zaklel: »Aby z čista jasna deset tisíc láter hromů — —! Fuj! Fuj!«

Po chvilce ozval jsem se také já: »Aby psal povídky a divadla, to n.u přece nemohou zapovídat?«

»To by on nejraději dělal,« vece Koliha. »Povídal: ,Nynějším spůsobem se čím dál tím bídněji protloukáme. Málo je po venkově osvícených lidí, větším dílem panuje o nás mínění, které i ta pohodná vyslovila: Komedianti — žebrota. Za groš, který nám dávají, neberou nic do ruky, proto jej považují za almužnu; když jdou pro tabák nebo na pivo, vědí, že jsou povinni platit a beze všeho to činí, ale když jdou do divadla, prokazují nám milost. Mimo to se přiházejí ještě horši věci. Když jsem před čtyrmi lety měl odejít z Prahy, abych převzal kočující společnost, neměl jsem do toho potřebných peněz a nemohl jsem si u nikoho jiného vypůjčit než u židovského lichváře, jakéhosi Sonnenscheina; na směnku musely se podepsat i moje manželka a švakrová. Platit potom bylo nám těžko, ano zhola nemožno. Žid upomínal, hrozil, žaloval. Když jsme posledně byli v Kutné Hoře, najednou se tam objevil a žádal okamžité zaplacení, jinak že nás dá pro dluhy zavřít. Stál na svém jako Shylok, a poněvadž jsme byli bez peněz, dal skutečně matku mých dětí odvest do vězení. Nebyla tam dlouho, někteří Horští rodáci dali se pohnout mými prosbami a slzami a přispěli nám ku pomoci: ale jaká to pro nás pro všecky hanba, jaké ponížení, jaká muka! Nejednou mi také nejlepší přátelé po venkově dávali na srozuměnou, že to divadelní cikanování jest mé osobě, mému jmenu, mé vážnosti na újmu. Mé nejvroucnější přání jest, abych se zase na literární cestu vrátil, však bohužel, není k tomu naděje. I s naší literaturou to nyní vypadá mnohem bleději než před desíti lety. Tehdy to byla půda ještě málo vzdělávaná a dávající jen skrovnou úrodu, nyní však skoro celá leží úhorem, a je strach, že docela spustne. Časopisy, které byly našimi neli pochodněmi, aspoň kahanci, jeden po druhém zhasly; Vídeňští páni našich osudů nedají teď u nás rozžehati nová světla, a národ náš, pohříchu, dosti lhostejně zvyká tmě. Knihy z českého pera se nyní objevují tak řídce jako bílé vrány, hlavně také proto, že na ně není odbytu. Asi před desíti lety dostal jsem první honorář za divadelní kus — dříve jsem všecky psal zadarmo, až za Paní Marjánku mi dali všeho všudy patnáct zlatých. Teď — vlastně už lonského roku — jsem nabídl Strakonického Dudáka Pospíšilovi do Divadelní bibliothéky; odpověděl mi vyhýbavě, že slyšel to dílo chválit, sám že mého rukopisu nečetl, toliko že se podíval na seznam osob a viděl, že je hodně dlouhý a že tedy se kus pro venkovská divadla nehodí. A hned za tím psal dále, že se mi, jak doslýchá, při divadle nanic vede a že by přece bylo prospěšnější, abych se vrátil do Prahy a opět docela se oddal literatuře, on že by na mě hleděl pamatovati aspoň nějakými překlady nebo korrekturou. Napsal jsem mu, chceli si dát něco přeložit, že bych mu rád a rychle posloužil, ale na zdařbůh že se nemohu do Prahy odvážit, leda bych chtěl pojít hladem, — dokud nemám nic jistého, že musím tonouti v proudu, který mě nyní unáší . . . A tak

vidíte, starý příteli,' vzdychal pan Tyl, ,že musím závidět i tomu pohodnému na lesní samotě; on tu má dosti bezpečný přístav, kdežto moje lodička se daleko od břehu zmítá na nepokojném moři a může se v každou chvíli ztroskotati' . . .«

XII.

Trára, trára — ozval se docela na blízku pronikavý hlas trubky a vesele se rozléhal vysokým lesem, který se táhl po obou stranách silnice.

»Pošta jede,« řekla Popelíková.

»A chlapík pěkně troubí,« liboval si Pepa postilionovu produkci; vzezření jeho se rázem vyjasnilo, i zanotoval tiše s trubkou: »Jede, jede poštovský pacholík.«

»Vrány to vyplašilo,« ukazovala selka vzhůru na černé ptáky, kteří letěli přes silnici.

»A tuhle se polekal také pár veverek,« dokládal jsem já. »Jaké dělají skoky se stromu na strom!«

V tom se náš vůz zarazil, ano byl o nějaký krok prudce zpátky strčen: hlaholem trubky plašili se i Popelíkovi koně. Sedlák na ně houkl, pak po nich šlehl; tím znepokojili se ještě více, náruční vyhodil zadníma nohama, a při tom se mu mezi ně dostal prostraněk.

»Zrovna musí vřeštět, když potkává povoz!« hněval se Popelík. »K čemu se naparuje?«

Žena ho chlácholila: »Nejspíš aby se zahřál.«

»Taky chce ukázat, kdo je,« mínil Koliha.

Postilion utichl a hned potom nás minul; kromě trubky byl by na něm a vozíku jeho sotva kdo poznal, že je to císařsko-královská pošta.

Popelík skočil dolů, aby levý prostraněk náručního s rozvorky smekl a pak jej zas jak se patří podle koně natáhl. Užil jsem té chvilky, abych také sestoupil s vozu.

»Půjde to hezky dlouho do kopce,« řekl jsem, — »trochu se proběhnu.«

»Aha, prokřehl jste,« dí selka, — »však jste do té zimy málo opatřen.«

»Ba dost, nohy mě spíše brní než zebou.«

Vykročil jsem ostře, a poněvadž Popelík ještě minutu stál a potom do vrchu jen zvolna jel, octnul jsem se asi o sto kroků napřed.

Krev mi počala v žilách zase živěji prouditi, do těla se mi vracelo teplo; myšlenky mé se opět zabývaly osobami, od kterých se na krátko setkáním s poštou uchýlily.

Co jsem nového slyšel o Boženě Němcové, Havlíčkovi a Tylovi, zarážel mě, rmoutilo, bolelo a hněvalo; při tom však se ve mně vždy znovu ozývala otázka, kdo je člověk, jejžto jsem měl na očích, jehož jsem se tělem dotýkal. Věděl více než já

i kamarád; co povídal, s tím by nás mohl seznamovati některý profesor (ovšem ne ve škole, ne veřejně), známý kněz, aspoň starší student nebo jiná autorita, ale z úst tohoto muže jsme se toho nijak nemohli nadíti. Z jeho řeči bylo patrno, že kdysi žil v městě, ale nyní vypadal jako vesničan. Popelíkovi s ním jednali zdvořile, vlídně, ale přece jen bylo patrno, že jim není roven. Selka se ho ptala, bylli v Praze nakupovat, něco tedy prodával; jaký však mohl býti obchod jeho, když do něho nesl zboží jen v tom nepatrném filci?

V jednu chvilku jsem se již nachyloval k Pepovi, abych se ho po latinsku zeptal, kdo je ten můj soused; náhle však mi napadlo, že Koliha třebas i latinsky umí, lépe než my, i zadržel jsem to slovo na rtech.

Podle obleku svého patřil starý muž k nemajetným, sprostým lidem, ale podle toho, co věděl a jak mluvil, nebylo pochybnosti, že je vzdělaný, učený člověk a k tomu pevný vlastenec. Hlas jeho byl tichý, chování skromné, ale mysl dokonce ne krotká. Kdysi duch jeho jistě býval silný a smělý; bylli nyní sevřen a sklíčen, jistě to způsobily zvláštní příčiny.

Bylo v něm cosi podivného, tajemného, cosi vznešeného, bolestného a dojemného, co dráždilo mou zvědavost a zároveň ve mně budilo respekt. Byl mi zkrátka nevysvětlitelnou hádankou.

Když jsem si jí asi deset minut hlavu lámal vstoupaje do vrchu, houkl za mnou kamarád: »Vášo! Počkej!« Uvolnil jsem krok, vůz mne dohonil a já jsem v něm zase ujal své místo.

Byl jsem zavolán k jídlu. Panímáma Popelíková vytáhla odkudsi uzel šišek nadívaných švestkovými povidly, lámala a dávala nám po půli; já a Koliha jsme se trochu zdráhali, ona však našemu upejpání rázně učinila konec. Kdo božího daru nepřijal, byl sedlák na šejtroku.

»Ale jdi,« domlouvala mu žena, »jak pak bys od rána už neměl hlad? Tu máš!«

On seděl jako hluchý a němý; když jsem mu od ní podával šišku, jen zavrtěl hlavou.

»To jen k vůli té fajfce!« hubovala panímáma. »Ta je mu nade všecko. Ráno, sotva se pomodlí, už po ní sáhne, a večer s ní usíná. To už je proti Bohu!«

Šiška nebyla už měkká a byla důkladně vychladlá, ukousnuté sousto studilo v ústech skoro jako sníh, ale prázdnému žaludku přicházela velice vhod.

Koliha s Pepou pustili se do hovoru o hudbě. Počátkem téhodne byla v Praze po několik dní a na rozličných místech — v kostelích, v divadle, v měšťanské besedě, v hostinci u Kopmanů — svěcena památka toho, že se před sto lety narodil Mozart; Pepa, horlivý hudebník a zpěvák, byl při těch slavnostech, kam jen se nějak mohl dostati, a se zápalem o nich vyprávěl.

»V besedě,« povídal, »hráli a zpívali o nedělním koncertě samé Mozartovy skladby. Pan Strakatý přednesl z Don Juana

píseň při šampaňském s novými slovy, která k tomu zvláště napsal pan doktor Rieger.« A kamarád hned chutě zazpíval:

Dnes tu slavíme
nápěvu krále,
v hudbě co stále
kraluje nám.

Zvuky jeho vznášen
duch k nebi stoupá,
v slasti se houpá,
v touze kochá.

Sláva Mozartu
buď provolána,
jenžto Don Juana
věnoval nám!

»A též operu Titus pro Čechy komponoval, ke korunování krále Leopolda,« podotkl Koliha, v patrném pohnutí pokyvuje hlavou, »a říkal, že Pražané mu nejlépe rozumějí.«

»Však taky proslov od pana Kolára staršího končil provoláním:

Dokud lidská srdce budou vříti,
Češi budou hudbu milovat,
pak i Mozart věčně bude žíti,
Mozart v Čechách věčně panovat!«

»Já jsem přišel do Prahy v pondělí večer,« pravil Koliha, »a slyšel jsem, že ráno bylo v kostele svatého Salvátora slavné Mozartovo Requiem. Bože, což bych je byl rád v životě svém ještě slyšel, zvláště jak je zpívali paní Podhorská, pan Strakatý, pan Lukes! Věčná škoda, že jsem propásl takovou příležitost, která se mi už nikdy nenaskytne! V outerý už jsem mohl jenom jít na Mozartovu mši do Týna.«

»Tam jsem taky zpíval,« pochlubil se Pepa. »A to snad víte, že celá Praha přišla o jedno hlavní číslo slavnostního programu: opera Don Juan nemohla být v divadle provedena, protože v poslední chvíli dvě zpěvačky ochuravěly.«

Ještě s jednou věcí mohl se kamarád vytasiti, která Kolihovi po tu chvíli nebyla známa: že tajemný muž, který u Mozarta Requiem potom tak proslulé objednal, byl český kavalír hrabě Valdštejn. Když Koliha za řeči prohodil, že Mozartovy skladby jakživ nejradši hrával, optal se ho Pepa: »A pořád ještě hrajete?«

»Už léta ne,« odtušil Koliha, »od roku čtyřicátého osmého. Nemohu.«

I pozdvihl poněkud levou ruku, u které měl malík a vedlejší prst v prostředním kloubu k dlani sehnutý. A jako by tu věc chtěl zamluviti, tázal se: »Jaké pak neníčko dávají v Praze opery?«

Teď Pepa teprv byl na svém koníčku. Netrvalo dlouho, a dostali se k Richardu Wagnerovi, k nekonečné melodii, k hudbě budoucnosti. Kamarád měl hlavní slovo, mohl vykládati, vysvět-

lovati, poučovati. Když podrobně vypravoval děj Tannhäusera, najednou se obrátil ke mně: »Ty se uštěpačně usmíváš —«

»Dokonce ne uštěpačně,« namítl jsem.

»No, ušklebuj se — o hudbě není s tebou řeč.«

»Vždyť také mlčím jako ryba.«

Před časem, když dávali Tannhäusera, pohnul mě, abych se také šel na něj podívat, a potom chtěl slyšeti, jak se mi líbil. Sklamal jsem očekávání jeho; přiznal jsem se, že mě děj spíše zarážel než zajímal, že mne hudba nerozehřála a že jsem z divadla šel uondán jako z dlouhé, těžké práce. Kamarád se rozčepejřil: »Je vidět, že jsi v hudbě barbar!« — Já řku: »Možná, nikdy jsem se jí neučil, ale obyčejně ji tuze rád poslouchám.« — »Právě, že jsi se jí neučil, máš v ní selské gusto.«

Nyní mu také Koliha svým mírným spůsobem tu a tam učinil námitku, ale to mělo jenom ten účinek, že se Pepa rozštěbetal jako kanár, když svým zpěvem chce překřičeti hovořící společnost.

Mne to bavilo, ačkoli jsem také zůstával němým svědkem; ale panímáma měla dlouhou chvíli, což se posléze prozradilo tím, že počala zívati.

Ale již jsme měli lesy za sebou, byli jsme na výšině a objevil se před námi Černy Kostelec. V tomto městě pak dišput o Wagnerovi skončil tím spůsobem, že Popelík zastavil před hospodou, přinesl hodnou sklenici kořalky a všecky nás řadou nutil, abychom se napili, — »ale pořádně, ať se zahřejete!« Zastávka naše byla jen krátká, ale když jsme zas vyjížděli do polí, všecky tváře byly oživeny, všecky oči jasněji svítily, jako by do kahánku přilil oleje.

Nový hovor začal nyní sedlák. »No, a jak je na vojně?« optal se Kolihy.

»Povídá se, že už nebude dlouho trvat.«

»Snad by se Rusové nedali?!«

»Nový car je prý měkčí povahy než býval jeho otec.«

»Mikuláš by nepovolil, ten byl jako skála.«

»K nepřátelům jistě; ale jinak měl i on tuze dobré srdce, jak zvláště dokázal našemu Ferdinandovi Dobrotivému a jeho nástupci.«

»Čím to?«

»Když přijel navštívit našeho zeměpána — bude tomu asi dvanáct roků — bylo už jisto, že tu jednou na trůn vstoupí arcivévoda František, který tehdy byl ještě pouhé pachole. Císař Ferdinand vzal ho s sebou k důvěrné schůzi s carem a vřele ho poroučel do jeho přízně: ‚Kdy by na něj Bůh někdy dopustil těžkou zkoušku, prosím, držte nad ním svou ruku, přispějte mu ku pomoci!‘ — Car Mikuláš přivinul pachole k prsům, pohladil je po vlasech a po tváři a pravil: ‚Slibuji vám to, spolehněte se; budeli potřeba, zastanu se ho jako své krve.‘ A k tomu došlo mnohem dřív, než by si tehdy kdo byl pomyslil. Roku čtyřicátého osmého vzbouřili se proti císaři Vlachové v Lombardii a

Benátsku, aby se odtrhli a přivtělili k sardinskému království, vzbouřili se Němci ve Vídni, aby patřili k Frankfurtu a německé říši, vzbouřili se Maďaři v Uhrách, aby si utvořili svůj zvláštní maďarorság. Maďary měl skrotit pan Vindyškrec, ale myslil, že k tomu má dost času, a dřív se staral tady, aby se císař Ferdinand zřekl trůnu, a slavné sliby, které národům zaručovaly jejich práva a všelikou svobodu, aby byly jako dým a pára puštěny s nebeskými větry, a zase aby zavedeno bylo staré otroctví. Teprva když nepochyboval, že provedení tohoto plánu je zajištěno, vytáhl Vindyškrec do pole proti Maďarům, kteří zatím nelenovali a důkladně se připravili. Domníval se, že s nimi bude zkrátka hotov, ale měl s nimi pernou práci, a konec konců byl od nich docela na hlavu poražen, i musel učinit místo jinému veliteli. Maďaři prohlásili, že netoliko císař František Josef, ale celý rod jeho jest panování v Uhrách na věčné časy zbaven, postavili Košuta v čelo maďarské vlády, zmocnili se celé země, chtěli také Vídně dobyti a Němcům i Vlachům pomoci, aby se záměry jejich uskutečnily a říše aby tak nadobro byla roztříštěna. Tu se náš císař obrátil o pomoc k caru Mikulášovi, a ten poslal do Uher sto padesát tisíc ruských vojáků, kteří Maďary přemohli, Košuta ze země vyhnali a mladému císaři do Vídně telegrafovali, že Uhry leží u nohou jeho. Takovým spůsobem car Mikuláš splnil dané slovo, a to nejen nezištně, nýbrž s velikými obětmi, z pouhé šlechetnosti; celý svět se divil, protože tak vznešeného, velkomyslného jednání darmo by jinde hledal příkladu.«

»Car Mikuláš,« poznamenal jsem, »jediný chtěl také pomoci křesťanům, které Turci už sta let tak hrozně utiskují a hubí.«

»Ale jiní potentáti,« doložil Pepa, »se mu při tom postavili do cesty.«

»Potentáti?« ozvala se teta. »Taky pohané?«

»I to to, křesťanští monarchové.«

»Není možná!«

»Dělají to posud.«

»Ale proč?«

»Aby se Turkům nic nestalo, aby mohli bez překážky dále utiskovat a hubit křesťanský lid. Když car Mikuláš počal s Turky vojnu, francouzský císař, anglická královna a sardinský král spolčili se s nimi a vypravili svoje vojska proti Rusku.«

»A Vídeňští páni se postavili na jejich stranu,« pravil Koliha, »krátce potom, co car Mikuláš poslal sto padesát tisíc mužů do boje za mladého rakouského panovníka, aby mu zachránil říši. To pro pány ministry, jako jsou Bach a Buol, za tři léta už nebylo ničím.«

»Tehdy,« vyprávěl Pepa, »bylo v Praze uveřejněno jakési prohlášení nebo nařízení, a pod ním byl také podpis: »*v. Buol.*« Jeden z našich oktavánů povídal: ‚To *v* vylítlo ze svého místa, patří do prostřed toho jmena, ne před ně.‘ A druhý dodal: ‚Stačilo by, kdy by se ten věhlasný mandarin podpisoval jenom *Bú.*‘«

»Fuj!« odplivl zase Popelík.

»Však to jistě nejsou plané řeči,« dí Koliha, »že se car Mikuláš pro ten Vídeňský nevděk tolik hryzl, až mu to zdraví podrylo.«

»A potom mu ještě namíchali jedu, aby ho rychle přivedli do hrobu. Fuj!«

»Nebylo ani třeba skutečného utrejchu, stačil jed duchovní, aby byl otráven.«

Sedlák obrátil jenom napolo hlavu ke Kolihovi: »Já věřím v skutečný utrejch. Ale poslouchejte, co se mi přitrefilo, když jsem o tom tuhle jednou mluvil v hospodě s naším židem. Zrovna tam nebyl už nikdo jiný než starý blikavý Abrhámek, který hauzíruje po světě, a když kupuje zaječí kůži, celou hodinu smlouvá o krejcar a stokrát se zařekne, že nabídl tuze mnoho.«

»Taky ho znám.«

»Seděl tiše na lavici pod pekýlkem a mžoural očima, jako když kočka podřimuje. Ale jak domácí žid vyšel na chvíli z šenkovny, Abrhámek přišoural se k mému stolu, koukal, jako by měl kdo ví jakou tajnost, a šeptal: ‚Phantáto, chceteli, já vám budu něco povědít. Ten ruský císař Mikuláš nebyl otráven a není nebožtík.' — ‚Člověče,' prál jsem, ‚co to tlacháte? Jak pak není nebožtík, když ho s velikou slávou pochovali, bude tomu z jara už rok?' — ‚Ný, pochovali, ale jiného člověka, zdvihli tam na vojně mezi zabitými nějakého oficíra a dali ho do drahé truhly.' — Jářku: ‚A co se stalo s carem Mikulášem?' — ‚Toho chtěli virklich zamordovat, ale ne Turci, ani Francouzi, ani Englendři, nobrž jeho vlastní lidé. Tam v Ruslantě už to tak chodívá, snad žádný ten car neumře přirozenou smrtí, obyčejně ho sprovodí ze světa, kdo chce po něm regýrovat. A tak i k tomu Mikulášovi vrazili do jeho celtu, když v noci spal, škrtili ho, a když myslili, že už je po něm, hodili ho jen tak v košili a v podvlíkačkách venku mezi vojáky, kteří byli v patálii pobiti. Ale v něm byla ještě duše, za chvíli přišel k sobě. Vaj, myslil si, co si mám počít? Kdy bych šel mezi své lidi, dobijou mě, najdouli mě zdet, udělají mi nemlich to samé. Mámli vyváznout s životem, nezbývá nic jiného, než abych dezertýroval k nepřátelům.'«

»Žid se domníval,« podotkl Koliha, »že car dokončil svůj život na vojně u Sebastopole, a on zatím umřel daleko odtamtud, doma, v Petrohradě.«

»Jářku: ‚A jak vy, Abrháme, tohle všecko s textem víte, líp než noviny a všechen svět?' — ‚Ný, jak to vím. Ten car ještě tu noc zaklepal na okno chudého žida, který se nad ním ustrnul a pomohl mu, aby utekl do tureckého lágru.' — ‚Ale u všech všudy rohatých, člověče, to by se byl dostal z bláta do louže! Turci by si na něm teprv shladili žáhu.' — ‚Taky to rychtyk udělali. Ale řekli si, že zastřelit ho nebo oběsit bylo by málo. Nejdřív chtěli, aby přijal jejich muchametánskou víru. Přijmu, povídal, ale jen když mě uděláte bašetem, generálem, a dáte mi vojsko, abych já teď na Rusy táhl a za to, čeho se na mně dopustili, ohněm a mečem je hubil. — To my sami trefíme, tebe

k tomu nepotřebujeme, odsekli mu Turci. Však ty sám, holečku, máš u nás veliký vrub, budeš za to až do své smrti trestán, budeš tu jako jiný bídný šklář ve dne dělat nejhorší a nejtěžší práce a v noci budeš ukován na řetěze, a k jídlu a pití nebudeš dostávat nic jiného než plesnivý chléb a smradlavou vodu.' — Tu jsem už praštil na stůl a houkl: ,A vy mizerný žide, sám smradlavý, myslíte, že vám tohle křesťanský člověk bude věřit?' — Lekl se, až odskočil: ,Ný, phantáto, nic nemusíte věřit, nechceteli, Phánbůh ví, nemusíte. A nezlobte se, já jen prodávám, jak jsem khoupil. Jsem mizerný žid, hloupý žid, mně každý může phověsit bulíka na nos.' — Já řku: ,Však už taky máte nos jako trám.'«

XIII.

»A ti Turci as jistě vyhrávají,« ptala se panímáma Popelíková, »když mají tolik pomocníků?«

»Vyhrávají jako Kec u Jankova,« spěchal jsem odpověděti. »Rusové mají heslo: ,S křížem v srdci, s mečem v ruce! Bůh je s námi!' a Turky statečně bijou.«

»A ti jejich pomocníci toho ještě málo dokázali,« dokládal Pepa. »Jak tuhle stálo v novinách, budou tam jen Angličané brzo mít celých sto tisíc mužů, ostatní dohromady také aspoň tolik, a všecko to vo sko už na druhý rok obléhá jednu pevnost a dobylo z ní teprve asi půl druhé věže.«

»Sto tisíc a sto tisíc!« trnula teta. »Lidé zlatí, to se Rusům nemůže vést dobře!«

»Ach což,« pohodil Pepa hlavou, »roku dvanáctého vedl první Napoleon do Ruska půl milionu vojáků, z celé Evropy shomážděných, vítězil v bitvách, obsadil Moskvu, ale když přišla zima, musel se dát na zpáteční cestu, ohromné vojsko jeho zahynulo téměř do posledního muže, a on sám stěží ujel na selských saních. Teď si pomocníci Turků ještě léta mohou poležet u Sebastopole; a kdy by jí nakrásně dobyli, mohou je Rusové zase pustit do země, hodně hluboko, tam jim připravit stejný osud, jako za prvního Napoleona, a potom s Turky zatočit, jak toho už dávno zasluhují.«

»A proč,« chtěla selka ještě zvěděti, »proč se zastávají Turků jiní, kteří nejsou pohané? Zvlášť, jak povídáte, ti Vídeňští páni?«

»Proto,« odtušil Koliha, »že národové od Turků sužovaní a utiskovaní jsou slovanské krve, jako Rusové a my, a Vídeňští páni jsou Němci . . .«

»A víte, tetičko,« dí Pepa. »čím si Turci u Vídeňských pánů zasloužili lásky? Sta let vedli válku s předky našeho císaře, vpadali do jejich zemí, obraceli je v poušť a obyvatelstvo vraždili nebo zavlekali do otroctví.«

»Tisíckrát,« dotvrzoval to Koliha, »psávali páni z Vídně sem k nám, aby Čechové dávali peníze na vojnu proti Turku, nepříteli všeho křesťanstva, a též posílali do ní vojáky. Celé království by koupil za peníze, které za tou příčinou naši předkové

odvedli do Vídně, a celé království by zalidnil vojáky, kteří byli z Čech posláni proti Turkům a z většího dílu v daleké cizině složili kosti.«

»Stalo se také, a není tomu tak dávno,« řečnil zase kamarád, »že se proudy Turků valily jako potopa, že jich nebylo možno zadržet, že pronikly až k Vídni a do kola ji obklopily. Dva měsíce byla uprostřed nich jako ostrov uprostřed moře. Tehdy ještě v srdcích Vídeňských pánů přízeň k Turkům neklíčila. Obhájcové města hynuli tureckými zbraněmi, obyvatelstvo umíralo úzkostí, že Turci také na něm páchati budou, co tak dlouho již páchali na přemožených národech, hlavně slovanských. A bylo by k tomu jistě došlo, kdy by nebyl polský král Jan Soběský s vojskem svým k Vídni přitáhl, Turky před ní na hlavu porazil a město z obležení, poroby a zkázy vysvobodil. A tím skutkem zachránil i jiné národy, kteří se tehdy třásli, že Turci, až dobudou Vídně, také na ně se přivalí, jedny povraždí a druhé do neskonalé bídy, do nejhroznějšího trápení uvrhnou. Těm, kteří teď na straně Turků bojují, bylo by to patřilo, a zasluhovali by věru, aby se divokých vojsk tureckých jednou doma, ve svých zemích dočkali!«

Koliha k tomu připomněl: »Jen ti Slované, proti kterým jsou teď spolčeni s nepřítelem všeho křesťanstva, je spasili od záplavy asiatských pronárodů, Mongolů, Tatarů a Turků.«

»A prosím vás,« skočila panímáma s řečí jinam, »co to povídal ten židous, že tam v Rusích žádný panovník neumře přirozenou smrtí?«

»Není to pravda,« prohlásil Pepa. »Některý car byl ovšem usmrcen, ale takové případy se staly také jinde.«

»Panovník,« doložil Koliha, »nikde nebývá životem svým ani tak jist, jako třeba chudý podruh na vesnici nebo žebrák.«

»Přece víte,« řekl Pepa, »v jakém nebezpečenství byl teď dva roky náš mladý císař, že ušel smrti jen jako zázrakem.«

»Žeť vím, všude se o tom mluvilo, ale každý to povídal jináč. Nejvíc se jistilo, že to udělal Košut.«

»To podle novin,« mínil jsem. »V novinách, dobře se na to pamatuju, stálo tehdy, že Košut, když ukradl uherskou korunu a bezpečně jest ukryt v cizině, v hostinné Anglii, obrací ruku najatého vražedníka proti císaři a pánu svému. Útok na císaře učinil Maďar, ale byl to člověk nepatrný —«

»Libényi se jmenoval,« vece Koliha, »Jan Libényi.«

»Řemeslnický tovaryš,« poznamenal Pepa, »tuším kovář nebo zámečník —«

»Ne,« opravil Koliha určitě mínění jeho, »krejčí.«

»Jak to má člověku jít na rozum!« žasla panímáma. »Krejčí!«

»Také otec jeho provozoval to řemeslo.«

»Krejčí přece bývají dobráci, lidé, kteří ani kuřeti neublíží, obyčejně jsou tiší, mírní, choulostiví a bázliví. To mají ševci už jinou náturu, zvlášť když se, jak říkáme, napijou ze škopíčku, bývají kách, potrhlí a divocí. Ale krejčík, hnidopich! A jak, pro

Boha milého, se takový sprosťák a chudák mohl dostat až k císaři? K tomu přece snad jsou připouštěny jenom vznešené osoby, a to ještě ne lehce, jiné snad na to nesmějí ani pomyslit?«

»Přístup k císaři není tak nesnadný,« vykládal Koliha. »V jisté dni dává audience, ke kterým se může přihlásit každý slušný člověk, třeba sprostý a chudý; ovšem ho napřed důkladně vyslechnou, aby věděli, kdo je a zač zeměpána chce prosit. Ale císař se ukazuje také venku, na ulici, jezdí v kočáře nebo i pěšky chodí. Tehdy, před dvěma lety, pravidelně konal o polednách procházku po baštách Vídeňských, provázen toliko jedním pobočníkem; lidí tam bylo vždycky dost, ustupovali mu s cesty, uctivě ho pozdravovali, a on jim nepřestával přívětivě salutovat. Býval mezi nimi také Libényi, a v ten jistý den si císař všiml, že i ten chasník už kolikátý den tady před ním smeká, ale nebylo mu to divno, byl tomu zvyklý, že mnozí jen proto přicházeli, aby na něj mohli popatřit; také tomu nepatrnému mladíkovi vlídně za pozdravení poděkoval.«

»A on —!« hrozila se panímáma. »Jak jen mu mohla přijít tak hrozná myšlenka!«

Koliha přitlumil hlas: »Dávno byl odhodlán, dlouho se připravoval... Napřed arci všecko tajil, ale potom nic nesmlčel. Koupil si dlouhý kuchynský nůž, dal si ho na obou stranách ostře nabrousit a nosil ho při sobě. Dvě neděle den jako den po obědě spěchal na bašty a držel se na blízku císaře, pokud se nevrátil do hradu. V ten jistý den — —«

»Bylo to 18. února,« podotkl jsem skoro mimoděk.

Koliha upřel na mne zkoumavý pohled: »Toť jako byste si byl to dátum schválně zaznamenal?...«

»Ba ne,« odtušil jsem. »Ale stálo tehdy v novinách, že osmáctka hraje v životě mladého císaře znamenitou úlohu: 18. srpna se narodil, když mu bylo 18 let, vstoupil na trůn, a 18. února byl na něj učiněn vražedný útok. Ale neměl jsem vám do řeči skákat.«

»Tak, tak,« přikývla selka, »abyste to dopověděl.«

»Tedy 18. února si mladý Maďar řekl, že nebude už déle odkládat... Jak odbila dvanáctá hodina, utíkal z dílny, v které pracoval, nešel ani na oběd, ale rovnou na bašty. Císař se tam zas objevil s pobočníkem hrabětem O'Donellem, a když se chvíli procházel, zastavil se blíže Korutanské brány a nahnul se přes nízkou zídku, aby pohleděl na zástup vojska, který zrovna dole táhl. Libényi stál jen několik kroků od něho, pravou ruku pod kabátem, kde skrýval svou zbraň.«

Mně náhle pod náprsní kapsou, v níž vězela moje dýka, jako by k tělu přistrčil plamen, a po všech údech se mi rozlilo horko, i tváře se mi zapálily. Ale nikdo si toho nevšiml, Pepa i teta viseli očima na rtech Kolihových, který dále vypravoval.

»Jak se císař naklonil, přiskočil k němu a ze vší síly ho nožem bodl do týla...«

Panímáma zbledla i otřásla se hrůzou: »Pro pět ran Krista Pána!«

»Kdy by byl zasáhl rovně tělo, byl by císař dostal smrtelnou ránu. Však ale špička vjela do límce uniformy, pod ním do tuhého vojenského nákrčníku, a na štěstí zrovna do přasky, o kterou se ohnula; a tak byl panovník jen slabě poraněn. Arci chtěl útočník bodnutí opakovat, ale v tom se už na něj vrhli hrabě O'Donell a jistý měšťan, který právě šel mimo; přiběhli ještě jiní, vrah byl přemožen a odevzdán přivolané patrole. Vyskytl se hned i nějaký lékař, prohledl ránu a ujistil císaře, že není nebezpečná.«

»Buď Pánbůh pochválen!« oddechla si Popelíková.

Kamarád nemeškal jí pověděti ještě něco pohnutlivého. Císař si v tu osudnou chvíli nejdříve vzpomněl na svou matku: »Jen ať se to nerozkřikne a k ní nedonese dřív, než se vrátím domů, — příliš by se poděsila.«

Selce skočily slze do očí: »Ba, Bože milý! Nůž, který zasáhl jejího synáčka, jí by pronikl mateřské srdce. Vždyť já tuhle pláču pro svého chlapce, a nehrozí mu smrt. Což teprv ona, když její syn je nade všecky lidi tak vyvýšen, že největší páni se mu klanějí a jsou pokorní služebníci jeho. A takový bídný člověk by ji o něj připravil! Však oni ho potom skrotili, že si přál, aby se byl nikdy nenarodil, nenili pravda?«

»Ke všemu se bez nucení přiznal,« vece Koliha, »ale lítosti žádné neprojevil. V poutech provolával slávu uherské republice a Košutovi.«

»A co tím, pro lásku boží, chtěl vyzískat?«

»Napřed věděl se vší jistotou, ať čin jeho dopadne jak chce, že ho zaplatí svým životem. Také nad ním za několik dní pronesli ortel a byl rukou katovou popraven.«

»Když to napřed věděl, proč se přece takového skutku dopouštěl?«

»Z příčin politických . . .«

V tom zvolal sedlák na šejtroku: »Koukejte, lidé — koukejte tamhle!«

»Nač pak?« ptala se panímáma.

»Neviděli jste?«

»Ale co?«

»Zajíce. Utíkal jako bláznivý, dělal skoky na sáh, najednou hop! na břeh — a kotrmelcem se svalil do rokle.«

»Zajíce jsem neviděla,« dí selka náhle tichým hlasem, »ale tuhle jde žandár.«

»Aha,« zahučel Koliha, »proto on nám pantáta vpadl do řeči! . . .«

A s významným pohledem na okamžik položil prst na rty.

Četník v šedivém plášti, s lesklou přilbou na hlavě, s ručnicí na rameně a šavlí po boku kráčel postranní cestou k silnici, na kterou vstoupil právě, když jsme k němu dojížděli.

»Halt!« řekl k sedlákovi.

Koně učinili ještě několik kroků.

»Halt, povídám! Stůj!« rozkřikl se četník.

Vůz se zastavil.

»Pochválen Pán Ježíš Kristus!« dávala selka hezky hlasitě pozdravení.

Četník si jí nevšímal. »Co pak jste hluchý?« ptal se nevrle jejího muže.

»Hluchý?« promluvil Popelík hlasem hloupého dobráka. »Jojó, trochu nedoslejchám.«

»Když se mnou mluvíte, vyndejte tu fajfku z huby!«

»Jako fajfku? I jo.«

»Kam jedete?«

»A z Prahy.«

»Ale kam?« houkl četník.

Sedlák nachýlil se k němu uchem: »Co tam?« ukázal troubelem přes rameno. »Pro chlapce — je tam na školách.«

»Dovolení máte?«

»Dovolení? jako k těm študiím?«

»Vy jste pařez!«

»Just na tohle ucho jsem více natvrdlý.«

»Máte dovolení k jízdě do Prahy?«

»A toho nepotřebuju.«

»Jak pak ne?«

»Už tam nepojedu.«

»Každý, kdo se vydává na cestu, musí k tomu mít zvláštní dovolení.«

»Ták? A prosím, od koho?«

»Od podkrajského ouřadu.«

»Od krajského?«

»*Pod*krajského.«

»Ale Jezusmantečku, na cestu k tomu ouřadu a zpátky by praskl celý den!«

»To je všecko jedno!«

»A taky by k ní snad bylo potřeba dovolení? Prosím já jsem hloupý člověk, takovým věcem nerozumím.«

»Do toho mně nic není. Předpis je předpis, a nikomu neplatí omluva, že o něm neví! — Jak se jmenujete?«

»Vovesník — Anton Vovesník.«

»Odkud jste?«

»Odkud? Od Zásmuk — ještě kus za nimi — z ňákých Bečvár.«

»Kolikáté numero?«

»Numero páté.«

»Jaká živnost?«

»Živnost? No, mohla by být lepší, což je o to.«

»Jsteli sedlák, nebo chalupník, nebo co?«

»Inu sedlák, ale osekaný — musel jsem vyplácet bratry a sestry — «

»To nepotřebuju vědět. Nejste už z našeho okresu, ale trestu neujdete.«

»Trestu? Ale vždyť jsem nic neudělal!«

»Měl jste udělat, měl jste si vzít dovolení k cestě.«

»Podruhé už neopomenu, ale tentokrát bych prosil —«

»Dobře, dobře. Můžete jet.«

»Už jsou tak dobrej, pane kaprál —«

»Vždyť je recht. Jeďte, jeďte!«

»Tak pěkně děkuju — opatruj Pánbůh, dej Pánbůh zdraví. — No, vjí, mrchy, vjí!«

Vůz se zase hnul, a selka zase pozdravila: »Pochválen Pán Ježíš Kristus!«

Nějakou minutu jsme na voze všichni seděli mlčky a bez pohnutí. Pepovi se celý obličej rozzářil, jako by se chtěl na plné kolo zasmáti; Koliha na něj výstražně zavrtěl hlavou.

»Práskni do koní, táto!« řekla tiše selka.

„Ne,« zrazoval od toho Koliha, »teprv až mu sejdeme s očí, — teď by mu to bylo podezřelé.«

Když četník byl už asi dvě stě kroků za námi, zahučel Popelík: »Ať si hledají Vovesníka v Bečvárech, nebo v celém okrese, naberou vody řešetem.«

»Bylo velmi nebezpečno přelhávat ho,« povídal Koliha, »kdy by se byl důkladněji po pravdě pídil, měla by taková lež zlé následky.«

»A jak by se mohl přesvědčit, že nejsem z Bečvár a nejmenuju se Vovesník?«

»Třeba vás mohl vrátit do Kostelce a zavest kouřadu —«

»Jen jestli bych zpátky jel!«

»Kdy byste se vzpíral, mohl by vás třeba i probodnout nebo zastřelit.«

»Rodičko boží!« lekala se panímáma. »Ale teď už, táto, práskni do koní!«

(Pokračování.)

U rakve A. Dvořáka.

Již v rakvi leží mistr české hudby!
  žel, v rakvi leží!
Tak končí tedy naděje i sláva!
  Jen růže svěží
nám k mistrovi svou vůní cestu značí,
  ne zvuky více,
ne hlahol velký a ne více život!
  Kříž, věnce, svíce!
Jak těžce zkoušíš, Bože, národ český!
  Ó krutá sudba!
Co bylo ještě naše, nežli píseň,
  než česká hudba?

ta mocná hudba před ciziny sluchem,
ten zázrak ryzí,
ta pravá výsost, jež se nyní kácí,
v němotu mizí!
Co zavzní nyní v osiřelém vzduchu
kol Pražských bání,
kde hřmíval ohlas grandiosních hymen?
Jen pláč a lkání!
Ach, české lesy ztemna hučet budou,
jak hrana dlouhá,
jíž dozvoniti nedá paměť vřelá
a žhavá touha,
i budou plakat všechny růže jarní,
že proto zkvetly,
by ověnčily rakev — jeho rakev
v den jarně světlý!
A zalká slavík: »Proč jsem do Čech letěl,
když žal tam zpívá,
když mistra zpěvu nesou na Vyšehrad
v posvátná zdiva!
A česká srdce hořce plakat budou,
lkát nekonečně
a bez útěchy pro velkého mistra,
an mlčí věčně.

Irma Geisslova.

Antonín Dvořák.

Pohled na životní jeho dílo.

Od

dr. **Zdeňka Nejedlého.**

Dvořák zemřel! Tato neuvěřitelná zpráva šířila se po Praze v nedělní odpoledne, v slunný den prvního máje, letěla od úst k ústům, a přece jako by jí nikdo nechápal. Šli jsme slavit Smetanu, jeho jubileum v Národním divadle, a uvítal nás tu černý prapor. Dvořák byl již mrtev. Skonal náhle o polednách prvního května, ve věku 63 let. Když jsem v předešlém čísle Osvěty psal o jeho Armidě, zmínil jsem se o pověře českých skladatelů, že jim šedesátka nesvědčí. O Dvořákovi jsme myslili, že tuto pověru vyvrátí, že svým zdravím je muž ryzího lidového jádra, a on ji zatím tak záhy zase potvrdil! Což opravdu jest to začarovaný kruh, z něhož není vyváznutí? A ten náš posvátný Vyšehrad — což musí jeho sláva tak rychle růsti? Musíme tam každou chvíli někoho ukládati — ke cti hrdého Vyšehradu, avšak ke škodě

našeho národa? Jak šťastni bychom byli, kdy bychom mohli Vyšehradu umenšiti této jeho slávy! A zatím nosíme tam mrtvého za mrtvým. Velké mistry naší hudby už tam máme všechny!

Státi nad hrobem Dvořákovým a chtíti podat obraz umění jeho, toť úkol příliš obtížný. Velikost jeho díla, mnohotvárnost jeho umění nedá se odbýti smutečními nářky ani slavnostními řečmi. Jeho dílo jest dílo celého života, a jeho život jest jeho dílo. Jest třeba vžíti se do jeho osobnosti, poměrů, v nichžto žil, osob, s nimiž se stýkal a jež na něho měly vliv; kdo však v okamžiku, kdy rakev spouští se do hrobu, nezanechá vší analysy a nevidí to, co jest výslednicí Dvořákova života: veliké životní dílo, ať už jeho součástky jednotlivé jsou sebe různějšího druhu? Nad hrobem Dvořákovým září celek jeho práce, a ten jest úctyhodný a veliký, před nímž každý mlčky se kloní.

A přece zase vybavují se z něho jednotlivosti. Mohu říci, že ve mně vždy největší respekt z celého života Dvořákova budilo jeho mládí. To jest hrdinství, dosud málo doceněné. Syn venkovského řezníka (nar. 8. září 1841 v Nelahozevsi) učil se hudbě, kde a jak mohl. Mnoho toho ovšem být nemohlo, přece však se naučil hře na housle, na klavír i na varhany a hře číslovaného basu. Prakticky cvičil se hrávaje s venkovskou kapelou po hostincích jakož i na kůrech venkovských kostelů. A jako 16letý hoch, nemaje nic než nesmírnou lásku k hudbě v duši, pustil se do Prahy a vstoupil tu r. 1857 do varhanické školy. Musel se tu především starat o živobytí. Jeho karriéra byla velmi pomalá a skromná: do r. 1862 hrál v Komzákově kapele, v l. 1862—1873 byl violistou Prozatímného divadla, v l. 1873—1876 varhaníkem u sv. Vojtěcha. Toto chudé místo bylo pro něho již takovým »zaopatřením,« že se na ně — oženil. A nyní počítejme, že bylo Dvořákovi již 32 let, když se aspoň toho domohl, a že v takovém postavení se cvičil v komposici. To pak jest jeho nejhrdinštější čin, jehož analogie neznám: z domu neměl žádného vzdělání, varhanická škola dala mu jen základní podklad technický, a z toho měl vyrůsti pozdější mistr! A Dvořák psal, co napsal, to spálil, a psal znova. Psal pro sebe, nikdo to neznal, nikdo se o to, co napíše, nestaral, nikdo to nehrál (mimo několik entreaktů). Dvořák sám nic na veřejnost nedával. Teprve r. 1873 dočkal se prvního provedení své skladby *Hymnus* Pražským Hlaholem. To jest obětovnost, nezištnost a nadšení, jež vždy bude buditi úctu. Takovým, řekl bych, fanatikem hudebním zůstal Dvořák do smrti. Byl hudebníkem skrz naskrz, ryzí, žádnými cizími složkami nezkřížený hudební duch. Z toho pak vyrůstá celé jeho umění: silné, zdravé, životné tam, kde mu jest dovoleno mluviti čistou hudbou, absolutní, a zase nejisté, ochabující tam, kde byl nucen vžívati se v světy sobě cizí, kde přišel ve styk s jinými uměními, především ovšem s literaturou.

Provedení Hymnu uvedlo Dvořáka do víru hudebního života českého v době největších zápasův o Smetanu, kdy každý musel přiznati barvu: pro nebo contra. Dvořák vstoupil do tábora Sme-

tanova, kde se již před ním objevil Fibich. Dva mladí, ač věkem rozdílní (Fibich byl o 10 let mladší) skladatelé vyrůstali tu vedle Smetany, a to v jeho táboře. Na oba měl Smetana rozhodný vliv zásadní, třeba s různým výsledkem. Dvořák byl absolutní hudebník, jenž přírodou byl povolán k mistrovství techniky a čistě hudebního výrazu. Fibich byl snílek, melancholicky sladěný romantik lesa, v němž se zrodil a vyrostl, aristokrat povolaný k nejintimnějšímu hudebnímu tvoření pro klavír a píseň. Z těchto dvou přírodou tak ostře vyhraněných a individualisovaných mistrů Smetana udělal náružívé dramatiky, při čemž Dvořák musel se zvrátiti z absolutního hudebníka v koncipujícího básníka a charakterisujícího epika, Fibich pak z melancholického snílka v umělce jasných, markantních barev a kontur. U obou jest tento obrat podivuhodný, u obou stejně opravdový, avšak ne u obou stejně zdařený. U Fibicha jako by se tu probudila nová, dosud netušená mohutnost, jež vydala díla tak samorostlá a velká, že dnes lze těžko říci, v čem se lépe zračí Fibich, zda v snivých svých klavírních skladbách nebo v klassicky jasné hudbě Hippodamie. Dvořák stal se dramatikem stejně náruživým. Zcela ve smyslu Smetanově byla mu zpěvohra nade všechno, v ní viděl vrchol každého hudebního snažení, národně nejcennější obor skladby. A tuto náruživou lásku k opeře zachoval si do posledního dechu, ano, čím dále tím více u něho rostla, až posledních 5 let již mimo zpěvohru nenapsal ani noty a rozhodně prohlásil, že nikdy již nic jiného psáti nebude. A přece právě tato láska vnesla v jeho život zvláštní tragiku. Touha napsati skutečnou zpěvohru, jež by byla hodna jeho velkého jmena — ta touha jej ovládala do posledka, tu touhu pak splniti mu dopřáno nebylo. Překazila mu to smrt? K tomu nelze dobře přisvědčiti. Třicet let úporné práce a boje znamená Dvořákovo operní tvoření, třicet let strádání a vnitřní nespokojenosti. A po třiceti letech? Mistr slyší svou *Armidu* a prohlásí, že — to nic není! Za třicet let nezdařilo se mu napsati dílo nejen hudebního, nýbrž i slohového významu, na něž bychom mohli s hrdostí ukázati a říci: Toto jest Dvořákova zpěvohra. A mistr usiloval, pracoval, hledal celých těch třicet let. Nejprve se chopil komické zpěvohry veснické ve smyslu Smetanově, kde se mu skutečně dařilo nejlépe. Jeho *Tvrdé palice* (1874) a *Šelma sedlák* (1878) budou vždy náležeti k nejlepším jeho skladbám pro divadlo. Ale Dvořák chtěl dílo vážného slohu. Ve *Vandě* (1876) pokusil se jíti cestou pokrokového hudebního dramatu, necítil se tu však volný. Vrhl se tedy v náruč zastaralé »velké opeře« v době, kdy byl pod vlivem Vídeňského konservatismu. Tak vznikli *Dimitrij* (1881) a *Jakobín* (1889). Vítězství Smetanovo r. 1892 ukázalo mu zase neudržitelnost této staré formy operní, psal tedy hudební dramata: *Čerta a Káču* (1899), *Rusalku* (1901) a *Armidu* (1904). Připočtemeli k tomu neslohovou zpěvohru *Král a uhlíř* (1874), jaká je to směsice slohů, jak křivolaká dráha vývojová! A přece toto tápání budí hlubokou úctu; jen nejvážnější umělec dovede třicet let neúnavně hledati a pracovati!

Ale vraťme se k Dvořákovu mládí. Vedle hudby dramatické záhy, a vlastně ještě dříve, dal se cestou nadání a povaze jeho nejpřiměřenější. Mistr tvořil skladby instrumentální. V útlém mládí již hrával na různé nástroje, sblížil se s nimi, vydělával si jimi potom na živobytí. Nástroje byly mu tak blízky, známy, že dovedl mluviti jich přirozenou řečí. V tom pak spočívá tajemství velikého umělce, aby dovedl vše vyvoditi z přirozené povahy materiálu a techniky, aby nevnucoval tu něco cizího, nepřirozeného. Že Dvořák rozuměl tolik povaze nástrojů, učinilo z něho tak znamenitého instrumentátora. To byla a jest nejskvělejší stránka jeho hudební techniky. Stačí jmenovati *Rusalku* a jeho symfonické básně, stačí připomenouti šelestění rákosí v Rusalce, hukot vln ve *Vodníku*, pikantnost první věty *Z nového světa*. To dovedl jen mistr prvního řádu.

Jeho technická zralost instrumentální měla však i zásadní vliv na jeho tvorbu samu. Umělec, který dovedl dáti mluvit nástrojům jich nejvlastnější řečí, který dovedl z jich techniky vybavovati své nejvnitřnější a nejpravdivější hudební fráze, takový umělec byl přímo povolán vytvořiti nám komorní hudbu. To jest *vrchol Dvořákova umění*, tak skvělý, že vždy bude počítán k největším úspěchům našeho umění. Dvořák napsal několik skladeb toho druhu, než r. 1875 propustil do veřejnosti svoje kvarteto z *a*-moll. Bylo to první české tištěné dílo komorní! Již to samo bylo událostí dne a což teprve povaha kvarteta. Zvláštní svěžest, síla, nehledanost vane ze všech jeho komorních děl. Zde není ani potuchy po nuceném výrazu zpěvoher jeho, ani stopy po formální neuhlazenosti jeho vokální hudby. Každá jeho komorní skladba jest ucelenou perličkou jako na ráz vytrysklou z mistrova nitra. Zde je pravý, ničím cizím nedotčený Dvořák! Co krásy, hudebního mistrovství a rozličných nálad uloženo v jeho triích, kvartetech, kvintetech a i v sextetu. Kdo u nás byl by dovedl napsati skvostnou jeho serenadu (druhou) a nade vše krásný houslový koncert, pravý to zázrak uprostřed pláně dnešní virtuosní hudby, jedno z nejlepších jeho děl?

Již to bylo by stačilo, aby byl Dvořák počítán k několika řídkým vyvolencům. Avšak Dvořák dal nám ještě více. Jeho symfonie jsou ryzí díla hudební, výtvory silného ducha, který vždy dovede buditi interes a uznání, i když někde propustí do díla něco slabšího. Symfonie *d*-moll a symfonie *Z nového světa* jsou vrcholem této skvělé práce Dvořákovy. K tomu zase druží se řada menších skladeb instrumentálních, jichž vypočítávání by tu unavovalo (*Symfonické variace*, *Scherzo capricioso*, *Notturno*, *Suita*).

Tyto dva obory absolutní hudby byla vlastní říše Dvořákova, kde vládl neobmezeně, skutečně královsky. Zde mohl říci to, co hudebního v sobě cítil, bez překážky, bez škodlivého vlivu cizího. Zde jest Dvořák nejoriginálnější, hudebně nejbohatší a slohově nejušlechtilejší. Jakmile přestoupil hranici této říše, dostával se do styku s jiným uměním, s literaturou, a tu vrážel na překážky, jež se někdy objevily nepřekonatelnými. Proto jeho

tvorba v oborech, kde se hudba stýká s poesií, nedosáhla té dokonalosti, jako v hudbě absolutní. Lidský hlas, vlastní orgán poesie, nebyl mu vlastním orgánem, logicky ujasněná myšlenka, vlastní předmět poesie, nebyla vlastním předmětem jeho umění. Dvořák myslil jen hudebně a vyjadřoval se jen instrumentálně. Měl-li vyjádřiti nějakou poetickou myšlenku nebo projádřiti ji prostřednictvím lidského hlasu, upadal v nejistotu. Proto dva obory moderní hudby byly duchu jeho cizí: hudba programní a vokální. V programní hudbě musí skladatel míti nejen básnickou, literární vnímavost, nýbrž i tvůrčí sílu, musí býti básníkem. Tím byl Smetana, když skládal své symfonické básně, tím byl Fibich ve svých programních skladbách, tím však nebyl Dvořák. Vzal pevný hotový program (z Erbenovy kytice) a illustroval jednotlivé obrazy básně s instrumentálním uměním prvního řádu. Jeho symfonické básně jsou šňůry, na nichž navlečeny jsou korále, samy o sobě velmi krásné, avšak nespojené v jeden celek. V hudbě vokální jde zase o psychologické, vnitřní prohloubení lidského hlasu pomocí moderní deklamace. Lidský hlas není nijak dokonalým nástrojem hudebním, má mnoho vad, ale má jednu nepřekonatelnou výhodu: v řeči projevuje se akusticky vnitřní život člověka. Zachytiti tento akustický projev, stylisovati jej v hudební formy, to jest hlavní podmínka zdaru v tvorbě vokální. Ale instrumentalista Dvořák vkládal do lidského hlasu melodii instrumentálního původu, čímž se přirozenost melodie i zase lidského hlasu valně zmenšila. A proto při vší hudební ceně jeho hudby vokální, z níž na prvém místě stojí jeho oratoria, nevytvořil Dvořák díla bezúhonného. Ovšem, co vykonal, jest dílo velké a *Svatá Ludmila* by stačila na slávu znamenitého skladatele. Avšak nám jest Dvořák více než »znamenitý« skladatel, při něm klademe všude měřítko nejvyšší a hledáme mistra dokonalého, bez nejmenší vady, jako jest v hudbě komorní.

Jen jeden obor vokální tvorby Dvořákovy vyšinul se vysoko i nad jeho zpěvohry, oratoria a písně, totiž jeho církevní hudba. Na to nemělo by se nikdy zapomínati, že Dvořák jest nejlepší český skladatel církevní nové doby. Proč? Že s Dvořákem hudební potencí nemůže se měřiti žádný z našich, třebas velmi dobrých pěstitelů církevní hudby, rozumí se samo sebou. Dvořák byl však i člověk velmi zbožný, tak naivně zbožný, jako byl v svém dětství. Dvořák dovedl si zachovati po celý život opravdovou, nelíčenou zbožnost i úctu ke kostelu a jeho obřadům. To vše z něho učinilo prvního našeho církevního skladatele. Církevní latina je pro nás přece jen mrtvá řeč, kde se o deklamaci, psychologii a podobné věci nestaráme, posloucháme ji jako solfeggie, zde byl Dvořák nejméně vázán z celé hudby vokální, proto zde mohl vytvořiti jedno z nejznamenitějších svých děl. Není to jeho *Requiem*, neboť tento tragický podklad hlubokého smutku nehodil se dobře k jeho naivní prosté duši, jest to však jeho *Stabat mater* (1876), dílo, před nímž kritika mlčky se kloní.

To jest obraz umění Dvořákova, obraz velmi zajímavý. Umělec určité, přírodou ostře vymezené potence pokouší se o díla všeho druhu, i v oborech ležících mimo tuto jeho potenci. Kde se úkol umělecký shodoval se základnou jeho tvořivého talentu, tam vznikla ryzí umělecká díla. A tento obor byla hudba absolutní. Tím dostáváme zároveň jeho *poměr k Smetanovi*. Smetana byl zapřísáhlý odpůrce hudby absolutní a jedinou spásu viděl v hudbě dramatické a programní. Dvořák byl tedy ne tak snahami svými jako svou uměleckou schopností pravým opakem programu Smetanova. Smetana nepsal nikdy žádnou hudbu absolutní, tu nám dal Dvořák. Co to znamenalo pro dějiny naší hudby? Bylli Smetanův program správný — a to se dokázalo snad již dostatečně — pak Dvořákova tvorba neznamená historický pokrok naší hudby v jeho smyslu. Smetana v opeře počal svými Branibory, v symfonické básni Richardem III. U Dvořáka však ani jedna zpěv hra nedosáhla pokrokového stupně Braniborů, ani jedna symfonická báseň Richarda III To třeba míti na paměti, abychom se uvarovali výroků nyní pronášených, jimiž se Smetanovi rozhodně křivdí. Neubližuju Dvořákovi, nechcili, aby se křivdilo Smetanovi. Historický význam Dvořákův musíme hledati jinde než v pokračování na dráze Smetanově. To místo náleží nesporně Fibichovi, jenž skutečně začal tam, kde Smetana přestal. Avšak hudba absolutní jest nezbytnou součástkou každé hudby, třeba nelze jí dojíti skutečného nějakého pokroku. My potřebovali hudby absolutní, toho, čím žila německá hudba po půl století — a to nám dal Dvořák. Dvořák doplnil nám to, co nám chybělo v minulosti, jaksi dodatečně nám nahrazuje historii. Ze toho bylo třeba, patrno z toho, že Fibich, krajní pokrokář, psal také absolutní skladby, o jichž poměru k Dvořákovi dalo by se mnoho psáti. Dvořák tedy nám podal to, čeho jsme neměli, co jsme však měli míti již před Smetanou.

Z toho dále následuje, že zakladatelem naší hudby moderní vždy byl a bude jediný Smetana. Neuváděl bych to zde, kdyby se byl nyní netvrdil opak. Zakladatelem uměleckého směru, slohu, školy může býti jen umělec určitého a plodného *programu*, který by žil vedle jeho děl. K tomu byl však Dvořák příliš absolutním hudebníkem. Jeho snahou bylo vždy jen tvořiti hudební díla, plodného programu pro budoucnost neměl, protože ho také nebylo třeba. Byl tu Smetanův program postaviti naši hudbu na moderní základ hudebního dramatu a programní hudby — a to byl program tak plodný, že přímo z něho vyrostlo celé mohutné dílo Fibichovo.

Často se uváděl a uvádí poměr Dvořákův k Smetanovi tím, že Dvořák jest umělec *konservativní* proti pokrokovému Smetanovi. To jest správné, hledímeli k tomu, co trvalého po Dvořákovi zůstalo — jeho skladby absolutní. Při tom však třeba opakovati, co bylo řečeno nahoře, že duch Dvořákův v umění nijak konservativním nebyl. Dvořák stále hledal nové cesty, stále pokoušel se proraziti kruh, který ho svíral, a dostati se na pole

jiné — avšak marně. Dostalli se však ven ze svého absolutního oboru, snažil se dosíci vždy toho, co tu již bylo, napsati moderní zpěvohru, která dnes již není vlastně žádným pokrokem, neboť už existuje půl století, napsati symfonickou báseň, již od Lisztovy doby tolik pěstěnou. Tedy v tomto smyslu umění Dvořákovo jest konservativní, ač při tom jeho neúnavnost, dostati se z toho ven, musí buditi úctu i nejkrajnějšího pokrokáře.

Od Dvořákova konservatismu jest malý krok k jeho *světovým úspěchům*. Dvořák náležel za svého života k nejznámějším světovým skladatelům a sice v době, kdy Smetana byl znám v cizině sotva podle jmena, a to jen několika odborníkům. Jak to bylo možno? Což neměl Smetana tolik umělecké síly, nenapsal díla toho významu jako Dvořák? To přece nikdo (leč snad nějaká novinářská reklama) tvrditi nebude. Příčinu musíme tedy hledati jinde, a tu nás nejlépe poučí kus životopisu Dvořákova. Roku 1876 dostala se skladba Dvořákova (přiložená k žádosti o stipendium) do ruky pověstné hlavě konservativní hudby v nové době Brahmsovi a ještě konservativnějšímu jeho spolubojovníkovi kritikovi Hanslickovi, jichž vlivem dostalo se Dvořákovi stipendia. Tito vůdci konservatismu výtečně postřehli vlastní obor Dvořákova talentu a chtěli ho využitkovati k svým účelům. Brahms doporučil Dvořáka přednímu berlínskému nakladateli Simrockovi, jenž vydal jeho krásné *Moravské dvojzpěvy*. Jiný konservativní kritik Ehlert je, ovšem právem, nad míru vychválil, načež Simrock objednal si u Dvořáka hned *Slovanské tance* (1878), jež rázem rozšířily Dvořákovo jméno po cizině. Zde by bylo možno promluviti o národnosti Dvořákovy hudby, obmezím se však na minimum. Vyložil jsem o Smetanovi, že českost jeho hudby plynula z deklamace řeči. To u Dvořáka býti nemohlo, ježto mu právě deklamace byla tak cizí. Co hudbu Dvořákovu činí tak českou, jest její *rhytmus*, ne melodie. Dvořák své rhytmy bral rád z hudby lidové, což mělo následky dobré i nedobré. Ve vážných skladbách dostal se tím někdy až na samou hranici přípustnosti takového lidového rhytmu, za to ve svých tancích mohl je podati zcela nehledaně a přirozeně. Rhytmus však jest to, co chytá nejširší kruhy. Lidé mluví sice o »melodii«, ale melodie jest jim právě pravidelný taneční rhytmus. Proto také Slovanské tance dostaly se až na klavíry nejposlednějších hráčů, došly uznání, obliby, hrány byly i vojenskými hudbami a p. Tak se Dvořák stal populárním. Odtud se dal jinou cestou než Smetana, právě opačnou. Pod vlivem Brahmsovým psal symfonie a komorní hudbu, pod vlivem Hanslickovým »velké opery« (Dimitrij, Jakobín). Koncertní obecenstvo, sestávajíc většinou z dilettantů často velmi náruživých, bývá samo sebou hudebně jednostranné, konservativní. Dvořák mu přinášel svá díla v době, kdy mimo suchého, nezáživného Brahmsa nebylo tu velkého absolutního skladatele. A tu ovšem vedle Brahmsa musila šťavnatá, svěží hudba Dvořákova obecenstvo uchvátit. Avšak Dvořák mimo svou uměleckou individualitu přinášel cizině též individualitu naší lidové hudby. Cizina, neznajíc hranici mezi tím,

co podává Dvořák ze sebe, a tím, co bere z hudby lidové, oboje stotožnila a přičtla Dvořákovi na jeho účet. Proto zejména u germánských národů (v Anglii, Německu) došel Dvořák takové obliby. Proto se Smetana nestal a Dvořák stal *světovým mistrem.*

Konservativní ráz světových úspěchů Dvořákových vysvětluje nám celou řadu záhad v dějinách naší nejnovější hudby, nejen to, proč Smetana a Fibich nepronikli tak jako Dvořák. Pokrok nikdy neuchytí se tak rychle jako umění již jednou osvědčené. Vysvětluje nám však na př. nápadný zjev, že se Dvořákovi při vší slávě nezdařilo proniknouti do ciziny ani jednou operou, kdežto Smetanu nyní už hrají více než na sto jevištích. Jen Šelma sedlák se dával ve Vídni, a s neúspěchem. Zde nelze mluviti jen o národnostní překážce, vždyť to by platilo o Smetanovi též. Avšak nyní právě operní scény německé zpokrokověly přece daleko více než koncertní síně, obracejí se proto k Smetanovi. Že Fibich nepronikl, tím jsou vinny právě jen naše kruhy, zvláště divadlo, že hojnějším pěstováním jeho zpěvoher neobrací na ně pozornost ciziny. Že se Dvořákovy opery nedostaly do ciziny, k tomu musí býti důvod vnitřní, neboť zevnější podmínky jsou tu splněny mnohem lépe než u Smetany; tento vnitřní důvod jest jich konservativnost.

Jiný nápadný zjev jest úspěch Dvořákův *v Anglii.* Tato veskrze nehudební země, jež živoří v tradicích Händlových oratorií tak jako kdysi Praha v tradicích Mozartových, přijala českého mistra s nebývalým nadšením. Našla mistra, jenž dovedl jí napsati oratoria nová a přece zase ne nová, hudebně interessantní a překvapující, stylově držící se starého oblíbeného oratoria. Tím stal se Dvořák v Anglii jedním z nejpopulárnějších skladatelů.

A konečně touto konservativností vysvětluje se zjev, dodávající právě smrti Dvořákově zvláštního charakteru. Vrchol Dvořákových úspěchů padá do let 1883—1892, to jest od první cesty do Anglie až do pobytu v Americe, kde byl ředitelem konservatoře v New Yorku. To jest deset let triumfů, deset let slávy, jaké se dostalo málo kterému skladateli za života jeho. Vrcholem byly tu mistrovy 50. narozeniny r. 1891. Čestný doktorát filosofické fakulty v Praze a doktorát hudby university Cambridgské buďtež tu jmenovány z nesčetných poct, řádů, slavností a vyznamenání, jichž se tehdy i potom Dvořákovi dostalo. Stát, národ, země, obce, hudebníci, umělci, učený svět, spolky všeho druhu, všichni skládali hold mistrovi. A uprostřed této slávy Dvořák se zastavil, ohledl kolem a řekl: »Dosti, nyní budu dělati, co já chci.« Rychle opustil své místo New Yorkské a spěchal do Čech. Zde pak zamítl to, co mu dalo jeho světovou slávu, hudbu konservativní, a dal se novou cestou. S jakým výsledkem, již víme.

Toto svrchované uznání, jehož se Dvořákovi dostalo, zbavuje nás při smrti jeho aspoň jedné bolesti, jaká nám srdce svírala při smrti Smetanově i Fibichově. Tito dva mistři zemřeli dříve, než mohli říci, co v nich bylo uloženo, a než to, co řekli, došlo uznání a pochopení. Smetana dočkal se sice uznání vlastního národa, který mu vypravil pohřeb jako žádnému jinému českému

umělci, avšak cizina ho do té doby neznala. Fibich zemřel nedoceněn u nás i v cizině, a zemřel velmi záhy; na pohřeb jeho nedostavil se žádný spolek, žádná korporace, z loggie Národního divadla nezavzněla našemu největšímu dramatickému skladateli žádná poslední pocta. U Dvořáka bylo jinak. Dvořák dožil se ovoce svých snah, došel uznání, jež se stupňovati nemohlo, a řekl vše, co v něm dřímalo. Že chtěl říci více, než mohl, bude mu vždy sloužiti ke cti. Smrt jeho vzbudila proto smutek, hluboký smutek, avšak ne tu krutou bolest, jež jest podmíněna pravou uměleckou tragikou. Jeho smrt jest všeobecný úděl člověka pracujícího: jednou musí býti konec, a to je vždy smutné. Avšak osud nebyl Dvořákovi přece nepřízniv. Přetrhnul nit jeho života teprve, když mu dopřál dočkati se toho, co vždy jest umělci jedinou odměnou: úspěchu a vyplnění životního úkolu. Šťastný Dvořák!

A historie? Řekl jsem, co náleží dějinám z práce Dvořákovy: jeho velká absolutní hudba. Ovšem Dvořák nezanechal po sobě něco tak nového, co by byl před ním nikdo neprovedl, nezanechal ani Mou vlast jako Smetana, ani Hippodamii jako Fibich, neboť v absolutní hudbě vše přezáří světlo Beethovenovo, avšak to, co po sobě Dvořák zanechává, jest přece vždy tak velké jako jen dílo několika řídkých vyvolených umělců. Ano, velké dílo! Při tom slově ustupuje zase historická chladnost a kritika dojmu nedávné události. Dvořák znamená velké dílo a jeho smrt konec *velké doby.* A to jest hlubší, historický, neosobní význam jeho smrti. Hrob Dvořákův jest poslední stanice té velké, slavné dráhy, na jejímž počátku stojí kolébka Smetanova. Plných 80 let (1824—1904) trval proces vzniku naší moderní velké hudby, tři mistři budovali tuto nádhernou budovu, nyní odešel poslední z velkých stavitelů. Zbylo nám sice mnoho pracovníků, z nichž leckdo dovede na této budově lecos provesti, opraviti, ale architekt nám nyní chybí. Po Smetanovi, Fibichovi a Dvořákovi — kdo? Toto jediné slůvko jest krutou obžalobou letošního prvního máje, toto nepatrné slůvko zaznívá dnes nejbolestněji nad hrobem Antonína Dvořáka...

Za Vasilijem Vereščaginem.

Ruský mistr, který dne 12. dubna při záhubě lodi »Petropavlovsk« smrt nalezl, byl zjevem tak nevšedním, že sám ten tragický skon jako by býval zapsán v programu jeho života. Svoji dráhu uměleckou počal i skončil jako malíř-voják v Asii.

Když práce Vereščaginovy po prvé v specielní výstavě v Německu, v Rakousku, v Anglii se objevily, jeho technika, jeho smělý barevný traktament, jeho bezohledná pravdymluvnost, nedba konvence způsobily úžas a překvapení. Když po druhé, po třetí v souborné výstavě zas nové obrazy v evropských městech před-

váděl, malířské kvality jejich již byly kritičtěji přetřásány, neboť body srovnání, od kterých se vycházelo, byly jiné a revolucionářů v oblasti malířského umění a činění mezi tím na všech stranách přibylo. Kdy by ve Vereščaginovu dílu nic jiného nebývalo zvláštního a svého než způsob malířského podání zevního zjevu, byl by se již octnul tam, kam dnes valná část veřejného posudku odkládá, co není střiženo dle nejnovější mody.

Však Vasilij Vereščagin byl z těch mistrů, v kterých, když před skutečností se zastaví, aby její obraz zachytili, vždy vedle malíře se ozve také člověk. A protože jeho individualita se v jeho obrazech projevovala nejen tím, jak na plátno barvy kladl a jak vystihoval barevný zjev přírody, nýbrž také tlumočením jeho životních názorů a vyznáváním vnitřního přesvědčení osobního, ostane dílo jeho vždy zajímavo. Nestane se s ním, co s tolika dnes obdivovanými interprety přírody, jichž jméno pozbude zvuku, jakmile čas rozloží a rozruší delikátní harmonii barev, které tak důmyslně a s celým vynaložením svého cítění na plátno kladli, s bezpříkladnými finesami je vyvažujíce a proti sobě stavíce, na výstavách žárlivě je střehouce před stykem, který by delikatesu jich barevné distinkce porušiti mohl. Vereščaginovo jmeno podrží svůj ryzí, silný zvuk, byť i obrazy jeho časem stemněly, jeho sněhové effekty byly dávno považovány za tvrdé, vyvažování odstínů za nedosti subtilné, barevná dikce za brutálně příkrou byla rozhlašována. Podrží ho také proto, že ve všem všudy byl Rusem, Rusem právě též v tom, že na obsah obrazu důraz kladl, že rád své práce vykládal a vždy po tom výslovně toužil, aby umění »nejen v esthetickém, ale též v psychologickém vývoji společnosti a lidstva převzalo vůdčí úlohu.« Proto také vývoj umění Vereščaginova je v úzké souvislosti s duševními procesy, kterými prošel umělec pod dojmy naň ze vně doléhajícími a v duši a mysli jeho do určitých individuelních citů a názorů se ustálujícími.

Vereščagin nenáviděl akademismu a všeho, což akademické, s vášnivou rozhodností. Vštípili mu tu nechuť asi první jeho profesoři na akademii Petrohradské svojí methodou vyučovací, jež se s konservativností vysoce officiálné instituce v podstatě nelišila od té, kterou nohsledi Brjulova k »velkému umění« dospívati mínili. Vereščagin tu pod vedením prof. Beidemanna dobyl stříbrné medalie, ale hleděl co nejrychleji uniknouti kamsi hodně daleko, kde by před novými zjevy a silnými dojmy zapomněl na podivně soustruhované předpisy. Dlouho Vereščagina pronásledovaly přízraky tří let v akademii strávených. V Paříži, kam z Kavkazu se obrátil, jej mistr Gerôme stěží k tomu přiměl, aby šel do Louvru staré mistry studovat: tou měrou mu je akademický suchopar znechutil, a ještě po letech jeho profesoři o tom zvěděli z upřímně nezdvořilého odmítnutí titulu profesorského, který mu blahosklonně udělili po jeho prvních úspěších na počátku let sedmdesátých. Rusky přímé prohlášení mladého umělce, že »všecky úřady a všecka vyznamenání v umění považuje za škodlivé,«

tehda v Petrohradě způsobilo dost zlé krve a novinářskou vojnu, která Vereščaginovi přinesla mnoho populárnosti a akademikům, s jakýmsi panem Turtrumovem v čele, nevalně ve veřejném mínění posloužila.[1])

Solidní malířskou techniku osvojil si Vereščagin v Paříži, ve škole Gerômově; svéráznému spůsobu práce a samostatnému nazírání ho naučilo putování po střední Asii, po Himalaji, vojenské tažení v Turkestanu a o několik let později válka Balkánská.

Na svých poutích po Turkestanu, Taškentu, Kašmiru a po svazích horstev Himalajských naučil se pozorovati přírodu v nejrozmanitějších útvarech, a ony zvláštní, silné, často až násilné effekty světelné a barevné, pro které na své paletě musel vybírati tóny nové, docela rozličné od těch, z kterých barvoskála krajinářů západu se skládala. Za neobyčejnými problémy barevnými ubíral se tu za vedra i mrazu na stepi, v močálech i na temenech velehor s houževnatou neústupností. Jeho choť vypravuje ve svých zápiskách, jak kdysi na svahu vrchu Leptše, ve výšce asi 14 000 stop, hluboko ve sněhu zabořeni, zmořeni stoupáním, opuštěni od nosičů, skoro tváří v tvář smrti, při dokonávajícím ohni seděli, a i v této příšerné situaci Vereščagin až k zapomenutí se dovedl pohroužiti do pozorování hry světel a odstupňování tónů na sněžných a kamenitých svazích pod nízko plujícími oblaky. A tamtéž, den po tom, pokouší se Vereščagin malovati studie sněhu, v obdivuhodném, nevídaném osvětlení, sotva drže paletu a štětec v ozáblých rukou, hlavu vystavenu úžehu slunečnému, kterému by byl podlehl, kdy by se nebyli odhodlali k sestupu. Vereščagin byl ve chvílích takového studia přírody jen malířem, jako kterýkoli moderní impressionista. Paní Vereščagina líčí jej ve svých zápiscích při pozorování západu slunce: »Připravil si paletu, ale jelikož vyhlídka byla tak přeskvostná, váhal ještě, aby prve obraz před sebou vnímal. Kolik stop pod námi prostíral se čistě modrý stín, temena hor svítila purpurovým žárem. Vereščagin čekal a odkládal s početím skizzy. ‚Hned, hned,‘ pravil, ‚chci se jen ještě trochu dívati, je to příliš krásné.‘ Díval se tak dlouho, až slunce zašlo, a bylo po práci.«

Nejen příroda sama, ale také zvláštní architektura vnitřní Asie a Indie poskytovala Vereščaginovi barevné problémy, kterých by byl jinde nenalezl. Pro ty široké plochy bílých nebo růžových stěn, pro kontrasty hlubokého temna v chodbách a oslňujícího světla, do něhož se zařezávají, pro třpytivé lesky a krajkoví detailů, pro všechnu tu exotičnost dojmů si musel hledati zvláštní spůsob podání, chtělli býti věrným jejich interpretem.

Různorodost typů v tom podivném kusu světa se srážejících, Kalmyků, Afganců, Israelitů, Arijců, Sartů, Kirgizů, ještě prostoupených růzností vyznání, kastovnictvím vzbuzenou, naučila

---

[1]) Viz o tom zajímavé podrobnosti v stati A. F. Balana (dr. Pavla Durdíka) »Ruský umělec Blažej Vereščagin« v Osvětě 1875, str. 561—576.

Vereščagina bystrému postřehování tahů a hbitému, určitému, řekla bych tvrdě stručnému zachycování rysů tváře a celého habitu, kterým jeho ethnografické studie se vyznačují.

Vedle absolutní malebné hodnoty Vereščaginem využitkované k effektům originalitou poutajícím a ze samé jich povahy vyvozeným mají ty národopisné motivy středoasijské svoji trvalou cenu věcnou. Paul Mantz posuzuje r. 1880 první soubornou výstavu Vereščaginovu v Paříži, dobře postřehl, do jaké míry ethnografický zájem umělce při studiích jeho ovládal. »Potkával na svých cestách typy, které ho hluboce zajímaly. Štětcem, sice někdy trochu suchým, jehož přesnost však je zárukou správnosti, zobrazuje nám tyto fakiry, kněze, mnichy a dvořany spůsobem tak koncisním, že tyto hnědé tváře jako z bronzu vyciselované se zdají.«

A druhým učitelem jeho byla vojna. Když Vereščagin na jaře r. 1873 po prvé souborně vystavoval v Londýně, poutal stejnou měrou pozornost studiemi národopisnými jako reminiscencemi z tažení válečného. Angličanům, kteří osobní odvahu vysoce cení, také imponovalo, co o umělci věděli a co také z jeho obrazů poznávali, že sám se účastnil všech takřka episod bitevních, které ve své obrazy vtělil. Reálnost, s kterou to, co viděl, maloval, je uchvacovala. Kritikovi Timesů na př. se zdálo samozřejmo, že pozornost, která by se měla upnouti na technické kvality obrazů Vereščaginových, je absorbována zájmem, jejž k sobě strhují drsné a příšerné dojmy, jimiž působí líčení strašlivých a krvavých aktualit z průběhu války s nepřítelem tak krutým a barbarským, jako jsou tito kmenové středoasijští.

Účastně se výpravy generála Kaufmanna, poznal Vereščagin vojnu po prvé z blízka. Co viděl při srážkách v poli při dobývání a obraně pevností, v lazaretech a zásekách, při útocích hromadných i při srážkách jednotlivých bojovníků, v dýmu a v dešti kulí sám nejednou nasazuje chladnokrevně život v řadách soudruhů vojáků, to učinilo z něho nenávistníka války a zároveň jednoho z nejlepších malířů války. Ve Vereščaginovi vězelo tolik staré vojenské krve, v jeho povaze bylo tolik mužné síly a neohroženosti, že jeho malířská i lidská duše se dala bezděky strhnouti k obdivu skutků hrdinství a mohutného projevu neustupné síly. A tak tam, kde boj, zápas líčil, jsou jeho obrazy především a bezprostředně, ať umělec chtěl, či nechtěl, výmluvnými toho doklady, že v boji a zápase vězí vždy element uměleckého účinku. Kdo viděl jeho obraz ukazující hrstku kozáků přepadených hordou nepřátel padesátkrát silnější, malý houfec bílých molodců uprostřed širé pláně k sobě sražených a kolkolem mrak divokých jezdců udržovaných ve vzdálenosti puškami této hrstky, nepotřeboval by ani čísti, co titul povídá: »Umřeme, nezhanobíme ruskou zemi. Mrtvým není stydno,« aby jej vždy měl před sebou jako apotheosu ruského junáctví, tak bez pathosu a bez fráse podanou, jak právě zas jen Rusovi sluší.

Vereščagin s vojáky žil a trpěl, to jej naučilo líčiti s takovou výmluvnou reálností vojnu v celku i v detailu. Umělec nedopustil, aby upřímně nelíčil, co oko malířovo uchvacuje při projevu smělé síly, myslitel, nenávistník krveprolití, lidumil, revolucionář-theoretik, který vězí v tolika ruských intelligentech, stavěl na oči bídu a hrůzu vojny, utrpení, rány a smrt. Mezi obrazy z válečného tažení Kaufmannova v prvních letech 70tých v Petrohradě a v Londýně vystavenými bylo jich několik tendenci nezakrývajících; přispěly právě pro tuto tendenčnost k popularisování jména Vereščaginova a s druhé strany jej pro ně stihla výčitka, že se honí po effektech ležících mimo okruh uměleckých cílů.

Obrazy, které Vereščagin poslal — zároveň se skupinou motivů z Indie — na pouť světem po válce Balkánské, učinily jeho jmeno ještě šíře známým. Nejen proto, že technika jejich ještě směleji za vystižením skutečnosti tíhla a že díla jeho na kontinentu, který ruského mistra po tu dobu ani dle jmena neznal, novotou a originalitou překvapovala, ale též, ba v jistých kruzích především, pro zřejmou tendenci protiválečnou. Tato tendence jevila se arci namnoze přiostřena textem, který Vereščagin k seznamu obrazů přikládal. A v tom vězela slabá stránka jeho, které se chopila zejmena s obzvláštní chutí západnická žurnalistika Rusku nepřátelská, svým spůsobem ji využitkujíc, zkrucujíc a tím namnoze i umění Vereščaginovo i povahu mistrovu do nepravého světla stavíc.

Mám před sebou dopis, jejž mi psal z Vídně roku 1881, když tam cyklus Vereščaginův byl vystaven, pod bezprostředním dojmem dr. Tyrš. Soudím, že tendenci umělcovu správně vystihl. »Nikdo,« pravil mimo jiné, »nemaloval bitvy před Vereščaginem, t. j. opravdové, zažité bitvy, ne výjevy, kde lidé šavličkami nad sebou mávají. Jest to pravda, děsná pravda, co tady vidíme, jest to zároveň ve svém spůsobu apotheosa prostého vojína ruského a hrozná satira na vrchní vedení. Alespoň já — jakožto kus vojáka-theoretika — vycítil jsem to ihned, a kousavé poznámky v katalogu mne pak v tom potvrdily ... Mluvil jsem o tendenci, avšak na obrazech samých nevidíš nic než scény s ohromným realismem malované, samé sprosté vojáky, jen Skobelev, obhájce Šipky, směl se tu objevit. Než podivno, jak to vše k nám mluví a myšlenky vyššího řádu v nás probouzí.«

Války proti Turkům účastnil se Vereščagin dílem v družině generála Gurka, s nímž přes Balkán přešel, dílem při Skobelevu, jehož byl nějaký čas sekretářem. Z jeho zápisků víme, jak se nevyhýbal dešti kulí, jak maloval uprostřed tureckých útoků tak dlouho, až výbuchem granátu mu paleta zasypána, jak sám byl raněn, jak pomáhal dobývati Plevna, jak očitě viděl němé hrůzy boje s úpornou zimou i děsná utrpení raněných, špatně ošetřovaných a bídně transportovaných bojovníků, mrzl a krvácel, spal na blátě a pil z kaluží jako každý voják. Vereščagin dovedl živě a názorně psáti, ale jeho obrazy z Balkánského tažení líčí více než zažitá fakta. Tlumočí prostě s nefrásovitou výmluvností, jen

soustředěním dojmu a akcentováním určitých detailů reflex, kterým to, co zažil, na duši umělcovu působilo. A Vereščaginovy malířské prostředky byly tak silné, že také v divákovi vzbudily týž dojem a duši jeho dovedly týmiž pocity uchvátiti; v tom leží *umělecká* cena jeho válečných obrazů.

Při svých výstavách dbal Vereščagin úpravy na sesílení jednotného dojmu vypočtěné, dekorace zbraněmi a koberci, večer užíval elektrického osvětlení; když v Berlíně u Krolla r. 1882 vystavoval, dokonce dával ob čas na harmoniu hráti přiměřené skladby. U vážné, odborné kritiky tehdejší mu tato záliba neposloužila, a oč široké obecenstvo více vábila, o tolik přiostřovala posudek kritiků co do slabších stránek malířského podání ruského mistra, tou měrou populárního a tak neobvykle popularity nejširších kruhů vyhledávajícího.[1])

Několik let po svém Balkánském cyklu Vereščagin, který do té doby nechtěl nic malovati, čeho neviděl, poslal do světa některé obrazy s motivy z písma čerpanými. Ježíše na dvoře mezi houfcem drobných sourozenců, umazaných, hlučivých, rvavých jako jsou děti v soudobém orientu, Krista s Janem Křtitelem na poušti, oba špinavé, s nečesanými vlasy, v starých chalátech, jakéhosi zdánlivého nebožtíka, v židovské roušce, s nasazením nově vzbuzených sil z hluboké hrobky se drápajícího, což zmrtvých vstáním Krista nazval, — a jiné podobné. Způsobil těmi suchopárně podanými, ničím k duši nemluvícími obrazy více pohoršení, než by byly mohly vyvážiti kvality provedení malířského, a na druhé straně zas souhlas, který s uměleckým stanoviskem neměl nic společného. Vereščagina nemrzelo ani pohoršení, aniž povrhoval sensací povrchně žurnalistického rázu — byla to slabá stránka jeho povahy, rub líce jeho hluboce založené lidovosti a propagačního jeho temperamentu. Dnes můžeme se již na tu odbytou episodu dívati jako na bezděčný důsledek jeho orientálních studií. Nebyl první, který, chtěje moderní ethnografické a historické stanovisko bráti v potaz, látku ze starého neb nového zákona čerpanou oděl v roucho orientální. Zkusili to před ním Francouzové, jen že jim sloužili za model povrchně zidealisovaní Arabové, které znali ze svých kolonií. Vereščagin znal a poznal jiný orient, jak nyní se jeví v místech blízkých těm, které byly jevištěm dějů v bibli zaznamenaných, orient nyní bezpříkladně špinavý, zanedbaný, kraje pusté a smutné. Malíř, který obrazotvornost přezíral a jen pravdy se držeti chtěl, kterému se zdálo docela neslučitelným se stavem moderního bádání historického a národopisného, aby »po příkladě starých mistrů zobrazoval Krista s apoštoly, jako římského patricia a jeho družinu,« tak bezděky dospěl

[1]) Když Vereščagin ve Vídni vystavoval, poslal plakáty do nejvzdálenějších čtvrtí mezi dělnictvo, na svůj náklad instaloval elektrické osvětlení z ohledu na třídu ve dne pracující, a ustanovil původně vstupné pouze na 5 kr. Později platilo se v neděli 10 kr. Co ruskému mistru tehda se zazlívalo, to se nyní hledí zaváděti a nazývá se to zlidovčním umční.

k oněm pokusům, které arciť dopadly jako důkaz, že ethnografické znalosti a suchopar verismu nemohou nahraditi tvůrčí obraznosti.

Duch záporu, který ve Vereščaginovi vězel, vyjádřil se zas o řadu let později svým spůsobem v cyklu o Napoleonových nezdarech v Rusku. Vypraviv soubor čtrnácti obrazů do světa, opatřil jej Vereščagin po svém zvyku v katalogu obšírnými texty a vydal spolu jako komentář knihu o Napoleonovu tažení na Rus.[1]) V Paříži vystavil tento soubor na sklonku r. 1896, v Praze jsme ho viděli asi o rok později[2]) — když byl většinu německých měst proputoval. Ale Vereščagin přišel s tímto cyklem do doby již podstatně jinak naladěné než před patnácti lety. Veřejný posudek zvykl produkci, která na obsah neklade váhy, anekdotu a »literární« malířství přezírá, které jde jedině a pouze o subtilní analysy a vyvažování tónů, jemnosti faktury, osobitost techniky a barevné interpretace lhostejné skutečnosti. Vereščaginův spůsob malby vypadal už zastarale, tvrdá modelace, nedosti subtilně sharmonisovaný kolorit, jistá drsnost práce a nezprostředkovanost přechodů barevných byly zřejmější než dříve, a motivům, které nebyly aktualitami a přece nechtěly býti evokacemi minulosti obrazností vytvořenými, scházela vůči cítění množstva basis, na které by se dojem zachytil. Tak cyklus Napoleonský zapadl mezi ostatním množstvím různých výstav v světových střediskách uměleckých tak hojných, málo povšimnut proti předchozím úspěchům Vereščaginovým.

Ale v životním díle umělcově mají tyto episody z úpadku štěstí Napoleonova, tento Napoleon, zbavený legendární glorioly, své místo, řekla bych, logicky zdůvodněné. Mají je také v ruském umění, jako malířský výraz toho ruského nazírání na srážku Ruska s Napoleonem, jak je i Tolstoj ve Vojně a míru rozvedl. Z Vereščaginových obrazů dýše to jako studený dech neúprosného osudu, v jehož rukou vítězný dříve dobyvatel jest marionettou. Kdo četl rozjímání Tolstého, nemohl jich nevzpomenouti před Napoleonem Vereščaginovým, který v skutku jako by cítil, že »strašný rozmach jeho silné paže klesá bezvládně« a tuší cosi hrozného vůči tomu nepříteli, jenž »ztrativ polovici vojska stojí mu zrovna tak hrozivě v cestě na konci, jako na počátku bitvy,« a přesvědčuje »protivníka o své mravní převaze a jeho vlastní slabosti.«

Zároveň s cyklem Napoleonským vystavoval Vereščagin nové studie typů a architektur z jižního Ruska, z Moskvy od Novgorodu a hlavně z gubernie Vologdské. To byly poslední dojmy, které jsme si my v cizině o Vereščaginově díle odnesli. Od té doby Vereščagin již nešel se svými pracemi do světa — jako by si byl řekl: Má doba přešla. Nepominul tím arciť jeho význam pro ruské umění jako celek, který nepotřebuje choditi si pro ocenění na západ. Velká většina obrazů Vereščaginových nalézá

---

[1]) Наполеонъ I. въ Россіи въ 1812 г.
[2]) Viz Osvětu 1898, str. 164—167.

se v Rusku, celé souvislé partie v obrazárně Treťjakova v Moskvě. Patří Rusi a na Rus, jako díla jednoho z nejryzeji ruských lidí, kteří kdy štětcem vládli. Nejen proto je životní dílo Vereščaginovo ruské, že maloval, co Ruskem hýbalo a hýbe: jeho pud na východ a vysoké civilisační poslání v Asii, jeho boje za osvobození bratří slovanských, reminiscence z minulosti, v nichž nezdolná síla ruská živelní mohutností došla výrazu, a konečně typy lidu z širých krajů Rusi. Jeho práce jsou ruské také proto, a především proto, že duše jeho byla naskrze ruská. Všechny zvláštnosti Vereščaginovy individuality prozrazovaly ruského člověka, jeho bezohledná pravdomluvnost, jeho hloubavost, kritičnost vůči stávajícím zlořádům a zvyklostem, mravní přesvědčení o sociálním poslání umění, jímž byl proniknut, soucit s trpícími, bídnými a malými, horování o všelidskosti a při tom hluboko v srdci kotvící ruské vlastenectví, zpola neuvědomělé a třebas i nepřiznané, ale jako žilobití teplé krve celou bytost pronikající, k tomu mužná síla a junácká neohroženost, která jeho nenávisti k válečným bědám dodávala zvláštního přesvědčivého důrazu. To vše obráželo se v jeho životním díle, a v tom spočívá také jeho trvalý význam. Smrt Vereščaginova byla jako předurčeným ukončením jeho života i jeho činnosti umělecké. Umřel na vojně, kam jej to vždy vábilo, když zavzněl třeskot ruských pušek, a nad obrazem zkázy a hrůzy, v náhlém zazáření nevídaného plamenného divadla se umělcovy oči na věky zavřely. *Ren. Tyršová.*

Národnost a náboženství.

Z dějin českých exulantů a emigrantů v Německu

podává

Frant. A. Slavík.

(Pokračování.)

Kurfirst rozhodl dne 27. března 1672, že se nemá budoucně exulantům více dovoliti.

Toho času rozdělila nesvornost českou církev na dvě strany, t. zv. malou a velkou. Městská rada odkládala ustanovení kazatele až do r. 1674, majíc pevně za to, že se česká církev v tom zmatku zruší. Čechové zvolili si Kašpara Motěšického z Těšína, aby jim v české řeči kázal a přisluhoval. »Učinil to,« praví městská rada Žitavská kurfirstovi dne 5. listopadu 1674, »bez našeho výslovného povolení a povolání.« Byla proti tomu. »Neboť *naše intence* směřuje k tomu, aby přece konečně dle kurfirstských nařízení zde na hranicích počet Čechů byl zmenšen, a poněvadž starší z nich vždy víc a více vymírají, dorůstající pak mezi německými lidmi bydlí a naši řeči by si ovšem mohli navyknouti,

aby zvláštní české shromáždění docela přestalo a ti lidé aby časem byli odkázáni, užívati našich řádných kněží městských.«[1])

Motěšický konečně r. 1675 ustanoven za českého kazatele. Městská rada mu dne 5. dubna 1683 nařídila, aby každou neděli s kazatelny české modlitebny předčítal, »že se noví exulanti více nepřijímají.«

Když pak r. 1689 umřel, prosila česká církev třikráte, dne 2. a 27. května a 3. července, za nového kazatele.

Městská rada však psala kurfirstovi, aby české služby Boží v Žitavě přestaly a církev aby přišla k německé. »Exulanti chodí v létě do Čech na žně; čeští exulanti mohli by se připojiti k církvi Drážďanské nebo do Neusalze táhnouti.« Ale kurfirst Jan Jiří II. nařídil dne 27. srpna t. r., aby místo kazatele co nejdříve bylo obsazeno.

Zvolen Jan Jiří Dolanský (nar. r. 1649 v Kosmonosích v Čechách), a městská rada dala roku 1690 české církvi přízemí v sešlé budově klášterní k jejím bohoslužbám.

Čechové prosili pak opět, aby jim bylo dovoleno konati tam česky večeři Páně, »poněvadž velmi mnozí neumějí německy.« Duchovenstvo německé podalo proti tomu dobrozdání dne 30. července 1691, že má zůstati při starém a český kazatel že má důrazně býti přidržován, aby se docela zdržel veškeré novoty a všeho zasahování do jejich úřadu a příjmů (za křest, oddavky a j.).

Někteří exulanti chodili též do nové osady českých vystěhovalců do Velkého Hennersdorfa »na služby Boží a k večeři Páně, protože se jim tam podávaly v jejich mateřské řeči.« Žádost za české přijímání večeře Páně opakovali exulanti zase v letech 1694, 1697, 1729, 1733 a 1734. Městské duchovenstvo namítalo proti nim r. 1734: *a)* Město (prý) od r. 1622 mělo pro exulanty mnoho mrzutostí; *b)* patent z r. 1628 praví, aby exulanti byli pilně přidržováni, choditi na německá kázání a večeři Páně; *c)* protože učinili r. 1651 sbírku pro českou církev v Drážďanech, tedy ať se tam odeberou,[2]) ... a protože byli již minulá léta odmrštěni. Jest prý také »nebezpečno dáti jim k tomu povolení, protože by český kazatel mohl snadno pobloudilým nadržovati, aby měl větší církev.«

---

[1]) Doslovně: »Denn *unsere Intention* gehet dahin, dass doch einmal vermöge churfürstl. Verordnungen hier an der Gränze die Anzahl der Böhmen gemindert und weil die Alten aus denselben immer nach und nach absterben, hingegen die Hernachwachsenden mitten unter den deutschen Leuten wohnen und zu unser Sprache sich wohl gewöhnen könnten, diese absonderliche böhmische Versammlung gar aufhören und solche Leute unsere ordentlichen Stadt-Ministerii zu gebrauchen mit der Zeit angewiesen werden möchten.« (Státní archiv v Drážďanech: č. 1877 »Acta die Pfarr-Besetzung der Zittauischen böhmischen Exulantengemeine betreffend 1668—1675.)

[2]) ... Weil am Trinitasfeste 1651 eine Collekte für die böhmische Gemeinde in Dresden gesammelt worden sei, als mögen sie sich dahin begeben ... und weil sie schon 1691, 1697, 1729 und 1733 abgewiesen worden waren ... Es sei gefährlich, die Concession zu ertheilen, weil der böhmische Prediger könnte leicht die Irrenden favorisiren, damit er nur eine gröszere Gemeinde erhielte ...«

Městská rada zakázala pak všecka náboženská shromažďování kromě v kostele. Někteří exulanti se však přece shromažďovali, po česku konali pobožnosti, »a byli často od luzy přepadnuti a potupeni, ano i kamenováni; několikráte byli též od vojákův a soudních sluhů rozehnáni, kteří je často až běda tloukli a jim do obličeje plivali, a mnohé zavřeli do vězení.«[1])

Městská rada poručila, aby se takoví exulanti vystěhovali z Žitavy do 14 dní. Mnozí to učinili, odešli do Hennersdorfa a pak do Berlína. Tím velice seslábla česká církev v Žitavě.

Roku 1793 nechtěla městská rada již obsaditi uprázdněné místo českého kazatele. Čechové žádali dne 7. května t. r. o nového kazatele. Dostali ho, ale — naposled. Ustanoven byl jim Jan Borott (nar. r. 1757 v Pezinku v Uhrách). »Pod ním změnily se poměry české církve zcela jinak. Kdežto se odedávna přísně hledělo na českou řeč při každém duchovním výkonu v kostele, zavedl Borott hned, aby se konalo v českém kostele ročně 12 německých kázání na 12 svátků v roce rozdělených.« Jemu pak bylo povoleno r. 1804, co městská rada stále odpírala, že česká církev směla míti ve svém kostele večeři Páně, ale česky a německy.

To trvalo až do smrti kazatele Borotta (v březnu r. 1832). Česká církev prosila o nového kazatele. Městská rada odpověděla, že ho dostati nemohou, protože budoucně nedostanou podpory, a že nejlépe bude, když se užije farních peněz pro školu, a ti, kteří chtějí míti české bohoslužby, aby spokojili se předčítáním kázání od českého učitele. Exulanti prohlásili, že jim to nedostačuje; avšak vrchní úřad r. 1834 rozhodl, že se česky předčítati může každých 14 dní. Dozor nad tím měl německý pastor městský.

Hlásili se do Žitavy sice opět čeští kazatelé, ještě r. 1836 Kr. Aug. Molnár z Křeslic u Jilemnice v Čechách; ale nebyl již nikdo ustanoven.

Na čtené kázání chodilo časem velmi málo lidí. Čítal je učitel Kristian Bedřich Kracek, jenž v domě svém děti učil česky čísti, psáti a počítati; německy pak se učily v městské škole. Když r. 1846 umřel, české vyučování a české bohoslužby v Žitavě úplně zanikly.[2])

4. U Marklisy.

Tak se dělo v předních městech saských, kde se čeští exulanti usadili. Jak se jim vedlo ve vesnicích, může sloužiti za příklad osud jejich v Dolním Örtmannsdorfě a v Gebhardsdorfě nedaleko Zhořelce v Horní Lužici.

---

[1]) Nova acta historico-ecclesiastica, díl 22. str. 714, díl 97. str. 286; K. Morávek, Geschichte der böhm. evang. Exulantengemeinde in Zittau str. 23, 30.

[2]) Karel Boh. Morávek, Geschichte der böhm. evangelischen Exulantengemeinde in Zittau 1847. Podepsal se na titulním listě česky: »potomek českých vyhnanců.«

V oné vsi náleželi k duchovní správě augsburského vyznání v Marklise. Z počátku byl tam kazatelem Bohumil Arndt. Byl rodem Čech; ale nesměl k našim exulantům česká kázání zvláště míti a mohl s nimi po česku jen tehdy jednati, když jen sami Čechové přítomni byli. Podobně chovati se musel i nástupce jeho David Vietze, také rodem Čech. A když r. 1682 zemřel a nástupce jeho česky neuměl, exulanti toužili tím více, aby služby Boží mohli v jazyku českém konati; i prosili tehdejšího pána Dolního Örtmannsdorfu, Jiřího Jindřicha z Kalkreuthu, za dovolení, aby si směli zvláštní školu a modlitebnici vystavěti. Kurfirst Jan Jiří dovolil r. 1686 stavbu kostela; ale všechny výkony církevní měli i budoucně konati kazatelé v Marklise, aby jim neubylo příjmů.

Exulanti vystavěli si tedy kostel a konali odtud v mateřském jazyku služby Boží, zvolivše si dva muže, jednoho aby kázání předčítal a modlitby konal, druhého aby zpěv při službách Božích vedl. V kostele modlívali se také, když někdo z nich těžce onemocněl aneb umřel. Když byli u večeře Páně v Marklise, zpívali tam české písně, a když společnou zpověď konali, překládal jim vždy tlumočník (obyčejně jejich předčítatel) slova kazatelova.

Avšak potomci týchž exulantů podlehli časem germanisaci a chodíce na německá kázání do Marklisy, zanedbávali české služby Boží ve své osadě. Konečně tam r. 1779 české služby Boží i zanikly.[1])

V Gebhardsdorfě byli exulanti čeští a němečtí. Protože Čechové chtěli míti přece také služby Boží ve své mateřské řeči, dělo se to v létě pod stromy; jeden z nich aspoň jim předzpěvoval písně. Konečně od r. 1675 směli užívati kostela a míti svého českého kazatele. I přibylo Čechů více a vesnice značně vzrostla. Kazatelem jejich byl od r. 1675—1690 Mich. Lany z Uher. Avšak po stu letech přestaly náboženské bohoslužby v české řeči úplně.[2])

II. O českých emigrantech.

1. V Lužici.

V Čechách a na Moravě se vědomí o víře evangelické udržovalo hlavně v krajinách, kde bývala někdy jednota bratrská, a mezi tajnými evangelíky živena touha, aby mohli víru otců svých opět vyznávati.

Čeští exulanti někdy je navštěvovali a přinášeli jim náboženské knihy, v cizině vydané.[3]) Časem jednotlivé osoby nebo rodiny vystěhovaly se k nim do Lužice.

---

[1]) Neues Lausitzisches Magazin, V. Bd. 1826, str. 501; Almanah Biblí k svobodě, II. str. 136–139; Kr. Ad. Peschek, Die böhmischen Exulanten in Sachsen, str. 166.

[2]) Pešek Chr. Ad., Die böhmischen Exulanten in Sachsen, str. 156—157.

[3]) Blíže o tom viz můj článek »Z doby před naším vzkříšením« v Osvětě r. 1874.

Silnější hnutí čili »probuzení« nastalo mezi tajnými evangelíky v Čechách a na Moravě, když za války nordické (v l. 1700 až 1721) král švédský Karel XII. byl od evangelíků ve Slezsku žádán, aby jim u císaře Josefa I. vymohl svobodu náboženskou, a provedl to mírem v Altranstädtu u Lipska r. 1707. Císař Josef dal svobodu náboženskou všem evangelíkům ve Slezsku, ale ne v Čechách a na Moravě.

I vystěhovali se někteří tajní evangelíci z Čech a Moravy do Lužice, mnozí od r. 1720 ze severovýchodních Čech a severní Moravy, nejvíce od Litomyšle, Landškrona a Fulneku. Přidali se buď k potomkům exulantů na rozličných místech, jmenovitě ve Velkém Hennersdorfě u Žitavy a v Schönbrunnu u Lubaně, nebo založili nové osady v Lužici: němečtí emigranti z Moravy r. 1722 Ochranov u Hennersdorfa, Čechové okolo r. 1707 Karlovu Ves u Gerlachsheimu, r. 1742 Nízkou u Rozbórka (Rothenburg ssz. od Zhořelce).

1. Do *Hennersdorfa* přišli první čeští emigranti r. 1725, potom jiní, tak že r. 1730 měla osada jich přes 500 duší. Museli přistoupiti na luterskou víru, dávati vrchnosti určité platy a jí robotovati. Žili tu z počátku velmi nuzně. Neměli ani dostatečného přístřeší a muselo jich mnoho zůstávati pohromadě v jednom obydlí, z čehož i nemoci povstaly.

Velice pak je tížilo, že se jim nedostalo, po čem toužili a proč se vlastně byli z vlasti vystěhovali; nemělit v Hennersdorfě úplné svobody náboženské a museli také zde plniti poddanské povinnosti, platy dávati a práce konati.

Dokud neměli svého vlastního kazatele, účastnili se německé bohoslužby. Prosili vrchnost o školu. Paní Jindřiška Žofie z Gersdorfa vyhověla té žádosti a založila jim školu, »aby děti jak pro své staré rodiče tak i k jinému užitku nejpotřebnější části naučily se ve své mateřské řeči.« Učitel dostal zvláštní instrukci: 1. aby oddán byl upřímně pravému evangelickému učení (luterskému); 2. děti aby naučil čísti, při tom z paměti katechismus . . . 4. Musí naučiti dílem česky psáti a psané čísti, dále modliti se nejsilnější propovědi z písma sv. a z některých písní do češtiny přeložených . . . Ostatně přestane všechno vysvětlování božských pravd, poněvadž se předpokládá, že děti, které v jeho škole jsou, bez toho také do německé školy chodí, kde to vše ve zvláštních hodinách pečlivě se děje.«[1])

Vrchnost psala saskému králi Bedřichu Augustovi, že Čechové ji prosí, aby přece jejich děti v náboženství poučovány byly v české řeči, kteréž jediné rozumějí, a německé řeči ještě by pochopiti nemohly.« Král dovolil dne 10. července 1726, aby ustanoven byl učitel náboženství pro tu českou církev.

Kazatelem českým ustanoven od vrchnosti Jan Liberda (narozen v Těšíně slezském r. 1701 z exulantů českých), mladý hor-

[1]) Archiv v Ochranově. Fasciculus actorum den böhmischen Gottesdienst betreffend.

livý a výmluvný muž. Na jeho kázání chodili také z Žitavy a z jiných osad, až si na to stěžovali okolní kazatelé a vrchnosti pak zakazovaly, aby Čechové z okolí tam nechodili.

Nových osadníků z Čech přibývalo, ale po stížnostech českého místodržitelství nařídila saská vláda, aby vůbec poddaní lidé z Čech nebyli přijímáni. Když pak opět noví emigranti přicházeli, poroučela jim vrchnost, aby šli dále jinam. Z toho vznikl spor mezi vrchností a českou církví v Hennersdorfě. Starší církve vzkázali paní z Gersdorfa, »aby jim nebránila do Čech choditi a odtamtud krajanů přiváděti, nýbrž aby raději těm příchozím místa i úplné náboženské svobody bez nucení k saské liturgii udělila i všech panských daní a robot jich sprostila.« Toto vzkázání ale ona paní tak za zlé vzala, že nejen v ničem nepřivolila, nýbrž Čechům velmi hněvivě zahrozila, že je vládě saské za zpurníky udá a z panství vyžene. Rozmrzela Čechy tato odpověď, a uradivše se na tom zůstali, že krajinu tuto opustí.

Poslali potají 12 mužů z církve své do Berlína, prosit krále pruského, aby je do země přijal, jako nedávno Solnohradské vystěhovalce. Král vyhověl žádosti jejich. I vystěhovala se jich většina odtud a z okolí asi 700 osob v září 1732, později ještě jiní. V Hennersdorfě zůstala jen malá část vystěhovalců českých a připojila se brzy k německé církvi.[1])

Některé rodiny z Hennersdorfa vyhledaly si jiných míst, některé odešly do Gerlachsheimu, jiné do Ullersdorfa, do Uher a několik rodin se vrátilo do Čech. —

2. Noví emigranti z Čech a z Hennersdorfa šli také do *Ochranova* (Herrnhutu). Dne 15. března 1732 psal hrabě Jiří z Gersdorfa králi saskému, že do Ochranova přišli také pouzí Čechové (Stockböhmen). »A poněvadž utekli z vlasti pro náboženství, zajisté ráčí Jeho Veličenstvo také tyto ubohé lidi ponechati a s nimi jednati, jako s těmi, kteří z Moravy vyšli; avšak majíc zřetel na ně, nemohlo by se pomýšleti na nikoho za adjunkta nebo katechetu, než na takového, jenž by dobře znalý byl zároveň české řeči.«[2]) Ale nedošlo k tomu. V Ochranově nechtěli českých vystěhovalců přijmouti, když prý nemají výhos·ného

[1]) Kurzgefasste Geschichte der ehemaligen böhmischen Colonie zu Groszhennersdorf 1798 von C. L. Roesch (v archivu v Ochranově). Almanah Biblí k svobodě II. str. 154—159; Pešek K. A., Die böhmischen Exulanten in Sachsen 1857, str. 85—86; Elsner J. B., Fuszstapfen der Vorsehung in wunderbarer Führung der evang.-reform. böhmischen Emigranten in Berlin, 1752 str. 28 a násl.

[2]) Státní archiv v Drážďanech: Acta verschieden aus den kaiserlichen Landen emigrirten auf den Zinzendorf. Gütern Berthelsdorf und Herrnhut sich niedergelassenen Leute. Ober-Consistorium ao. 1732 1738. č. 1892: . . . »Dermahlen in Herrnhut auch eine Anzahl ganz neulichst emigrirte und angekommene, sogenannte Stock-Böhmen; . . . und weil schlieszlich ratione der letzthin in Herrnhut angekommenen Stock-Böhmen . . . der Religion entwichen, so werde wohl Euere Majestät auch dieselben armen Leute beizubehalten in Königlichen Gnaden geruhen wollen, mit denselben auch also, wie mit den aus Mähren ausgegangenen zu verfahren sein; jedoch könnte in Absicht

listu od vrchnosti.[1]) Dříve se tam němečtí emigranti přijímali a usazovali bez výhostného listu.

Čeští vystěhovalci přicházeli do Ochranova i později, ale nebyli přijati ani tam ani jinde. Zkusili mnoho bídy a »někteří dílem že neuměli německy, dílem že neměli známosti a nemohli se k ničemu rozhodnouti«, chodili pořáde a skoro prý denně k německým bratřím a často s velikým pláčem prosili, aby se jim přece jen řeklo, kam by měli jíti.[2]) I bloudili pak nestále sem a tam, až se připojili k vystěhovalcům do Berlína.

3. K těmto přidali se také mnozí Čechové z Drážďan, Žitavy a z jiných obcí v Sasku. Kdo po nich v Schönbrunně ujali opuštěné domy museli převzíti určité roboty a státi se dědičnými poddanými.

Když za Chotěbuzí přišli 27. října 1732 večer do Lubína a okolních vesnic, vyslýchala je druhého dne městská rada, kdo jsou a kam chtějí, a dala saskému králi o tom zprávu. Emigranti pravili, že byli dosud v Horní Lužici a jdou nyní do Pruska, tedy aby jich neměli za darebnou luzu.[3]) Bylo jim 3. listopadu řečeno, aby dále táhli. »Čechové prosili velmi žalostivě, aby jim dovolili, zůstati tam až do příštího jara, že by si prací vydělávali chleba.«

Téhož dne (3. listopadu) usnesla se král. tajná rada navrhnouti králi, »aby Čechové odvedeni byli komisarem nejkratší cestou ze země... Aby je vojsko doprovodilo, což by dělalo velký povyk, bylo by povážlivé. Vojska nechť užije se jen v nejhorším případě, kdy by Čechové nedali se po dobrém odbyti od civilních vrchností nebo snad od komisaře.[4])

Za týden (10. listopadu) optal se vévoda Meziborský, »majíli tito lidé třebas násilím býti odstraněni.« Král Bedřich August nařídil dne 24. listopadu 1732, »aby nedávno uteklí Čechové nebyli trpěni v Dolní Lužici a byli hned odstraněni.« [5])

auf dieselben zu einem Adjuncto oder Catecheto auf kein anderes Subjectum reflectirt werden, als auf ein solches, welches zugleich der böhmischen Sprache wohl kundig wäre... Görlitz 15. März 1732.

[1]) Kurzer Abrisz der Geschichte der böhmisch-mährischen Brüdergemeinde in Berlin u. Rixdorf bis zum J. 1756 (1848). »Viele Glieder (české církve hennersdorfské) giengen nach Herrnhut, wo man sie aber ohne Losbrief ihrer Herrschaft nicht annehmen wollte, und irrten dann unstät umher.«

[2]) Německý bratr o tom praví takto: »Weil nun die meisten bettelarm waren, so haben wir ihnen nach Möglichkeit und ihrer Bedürfnis ein Almosen gegeben; weil sich nun einige theils wegen der Sprache theils Unbekanntschaft zu nichts resolviren konnten, so liefen sie uns beständig und fast täglich auf den Hals, öfters mit vielen Thränen, wir sollen ihnen doch nur sagen, wo sie hingehen sollen, wo ihre Brüder bleiben. (Archiv v Ochranově: Fasciculus actorum den böhm. Gottesdienst betreffend, r. 1740.)

[3]) ... nicht vor (für) liederliches Gesindel angesehen... (Státní archiv v Drážďanech č. 10949: Was wegen der aus Böhmen nach den Preussischen Landen Emigrirten verfügt worden. 1732.)

[4]) Protokol král. tajné rady v Drážďanech dne 3. listopadu 1732 ve státním archivě č. 10949.

[5]) Týž archiv č. 10949.

Po všelikých trampotách dostali se konečně do Berlína. —

4. Když tajní evangelíci v Čechách a na Moravě uslyšeli, že král pruský »chce ty Čechy, kteří ve Velkém Hennersdorfě byli, do své země přijímati a i těm protestantům v české zemi všelijakým způsobem k svobodě náboženství napomáhati: tedy se Čechové na to tak spustili, že se mnozí z Čechů již svobodně a zjevně v Hradeckém kraji shromažďovali, slovo Boží čtli, písně evangelické radostně zpívali, a co víc tomu podobného. Kteréžto věci mnohým lidem byly k velikému probuzení... Byli však od vojska zajati a do vězení vzati... Na mnohých místech po vesnicích zjevné shromáždění každého dne mívali a myslili při tom, že jim v tom již žádný překážeti nesmí. Nebo se při tom spustili na krále (pruského).[1])

Vláda saská vydala pak r. 1733 přísný rozkaz proti českým emigrantům, aby nebyli přijímáni.

Ale »větší pohnutí« a »velké, podstatné probuzení«[2]) udržovalo se dále mezi tajnými evangelíkv v Čechách a na Moravě, a noví emigranti přicházeli nejvíce z kraje Hradeckého do Lužice, na př. do Gerlachsheimu r. 1733 přes 30 lidí z Heřmanic u Litomyšle; r. 1736 ještě 72 osob z Landškrounského panství knížete z Lichtenšteina, také ještě později do Ochranova[3]) a jinam. Kníže Lichtenštein stěžoval si u saské vlády, že byli z jeho panství vylákáni, a tato učinila výtku panu z Gersdorfa. I zapudil je pán z Gersdorfa, a odešli v únoru 1737 do Rixdorfa u Berlína.[4])

5. Současně odešli také emigranti *z Karlovy Vsi*, část zbylých ještě v Hennersdorfě a z jiných osad. Držitel Gerlachsheimu sliboval emigrantům českým, že jim dá pozemky k osazení a »že budou svobodnými lidmi a všech robot prosti.« Založili novou osadu nazvanou po synovi jmenovaného držitele po Karlovi Ferd. z Gersdorfu Karlova Ves, Karlsdorf.

První léta nemajíce vlastní modlitebny shromažďovali se ke službám Božím v jedné stodole. Kostel si vystavěli r. 1731, ale již r. 1737 odešli také do Berlína, několik do Žitavy, do nové bratrské osady Nízké a j. Příčinou byl nejen rozkaz vládní, aby čeští emigranti nebyli už přijímáni, nýbrž také, že je pán z Gersdorfa začal nutiti k robotám. Sklamáni ve své naději, opustili tu nový domov a byli ještě spokojeni, že zachovají svobodu a ne-

---

[1]) Historie o církvi české v městě Berlíně; rukopis v českém museu v Praze I. G. 11, darovaný od Dra. Martina Alex. Přibila, Slanského exulanta v Berlíně, díl III., str. 250-252.

[2]) Běh života † bratří a sester v Berlíně a v Rixdorfě r. 1760—1769, ve farním archivě české církve v Rixdorfě.

[3]) Na př. z Čech r. 1742 Ant. Pešina, pak do Nízké r. 1753; Anna Čechovská, r. 1746 Matěj Vacek ze Sukdola u Kutné Hory do Ochranova, »odkudž jej Bratří k jeho národu do Nízký poslali.« (Běh života † bratří a sester v Rixdorfě roku 1768; Matrika a životopisy † bratří a sester v Nízké v tamním farn'm archivě.)

[4]) Pešek K. A., Die böhmischen Exulanten in Sachsen, str. 157.

klesnou zase v porobu. — Podnes zachoval se tam jejich kostelík na svahu táhlého vrchu, průčelím hledě k českým hranicím.[1])

6. Někteří vystěhovalci z Hennersdorfa, Žitavy, Gebhardsdorfa, z Ochranova a odjinud založili pak r. 1742 českou osadu a církev *Nízkou*. Zůstala českou jen do r. 1751. Bratří Ochranovští přeložili tam některé rodiny německé z Herrnhaagu v Holandsku a část chlapeckého ústavu z Wetterau, a to »byl první počátek, osadu udělati německou, četnější a zámožnější . .« Tehdy pro nedostatek práce odešla velká část Čechů do Berlína . . . A již r. 1753 praví pan Mikuláš Ludvík z Zinzendorfa, že »osada jest nyní německou. Češi nepotřebují teď žádné vlastní, mají Rixdorf.«[2])

2. V Berlíně a v okolí.

První české vystěhovalce přijal a podporoval král Bedřich Vilém I. Dal jim vystavěti v ulici Vilémově 33 domů a na blízku český kostel t. zv. Betlémský; tento pak byl pod královým patronátem. Služby Boží se v něm konaly nejprve česky. Ale brzy povstaly různice mezi emigranty o náboženství a kostel: jedni se hlásili k luteránům, druzí k reformovaným, třetí k nové Jednotě bratrské Ochranovské.

R. 1747 přišlo k úplné roztržce. Reformovaní Čechové prosili dne 23. ledna krále Bedřicha II., aby si mohli voliti svého kazatele. Král jim to dovolil. Také luterská strana obrátila se ke králi. I byli všichni Čechové v Berlíně vyzváni, aby ve dnech 2.—4. března 1747 volně řekli, ke kterému náboženství se přiznávají. Dle protokolu o tom sepsaného přiznalo se jich k augsburskému vyznání 108, k reformovanému 133, k »moravským bratřím« 179 (v Berlíně 114, v Rixdorfě 65). Spor se vyrovnal tím, že Betlémský kostel byl společným pro reformované a augburské, a obojí měli svého kazatele (první Elsnera, druzí Machera).

1. *Bratří* pak byli vyzváni, aby podali »plán, jak chtějí užívati svobody náboženské.« Odpověděli: »My jsme všichni bývalí obyvatelé z království českého... Nepokojných Husitův blouznivost a nezdolnou bytost máme nanejvýše v ošklivosti . . .[3]) Nerozuměli

[1]) Brückner J. G., Beiträge zur Geschichte der böhm. Exulanten in der Ober-Lausitz v. Neues Lausitz-Magazin VI. B., str. 63 a násl.; Pešek K. A., Die böhmischen Exulanten in Sachsen, str. 157. Almanah Biblí k svobodě r. 1881, str. 139—143.

[2]) »Die Versetzung herrnhaagischer Brüder und eines Theiles der Wetterauer Knabenanstalt war der erste Anfang, den Ort deutsch zu machen.« Zinzendorf 1753: . . .»Der Ort ist jetzt deutsch, die Böhmen bedürfen jetzt keines eigenen, sie haben Rixdorf.« (»Geschichte bis 1753« ve farním archivu v Nízké; »Die 100jährige Jubelfeier der Brüdergemeinde zu Nisky« 1842, str. 35.) — Ostatně viz můj článek o této církvi ve ve Sborníku dějepisných prací r. 1888.

[3]) Doslovně: . . . »Der unruhigen Hussiten Schwärmgeist und ungebrochenes Wesen aufs äuszerste verabscheuen.« (Kurzer Abrisz der Geschichte der böhmisch-mährischen Brüdergemeinen in Berlin und Rixdorf bis zum J. 1756, str. 9—10.)

jsme otázce (u Čechů v Berlíně), kdo chce míti chléb a kdo oplatky, jež se nám zdála dílem příliš subtilní, dílem však nepatrnou, a nepřidali jsme se k žádné straně, nýbrž zůstali jsme tiše pro sebe... Dbali jsme na dobrý pořádek, život a obcování svých bratří... Nemáme vlastně ničeho co říci proti reformovanému a luterskému učení; my však jsme příliš universelní lidé, abychom se vydávali za luterány nebo reformované; neboť nerozumíme, o co tyto dvě strany spolu se hádají... My bychom mohli bez obtíží bydleti uprostřed papežství, kdy by moudrý a snášenlivý biskup měl své duchovenstvo k tomu, aby nás k ničemu nenutilo, k čemu nemáme smyslu.« Prosili, aby jim »úplná a celá svoboda náboženská byla povolena.«

Podali tento svůj spis dne 5. května 1747 královské komisi, a byla jim úplná svoboda náboženská dána. Z počátku byla bratrská církev českou, také úřední pečeť měli s českým nápisem, ale r. 1750 spojili se s Němci.

Nová jednota bratrská byla založena dle vzoru bývalé Jednoty Bratří českých, a proto tím spíše mohli Čechové očekávati poněkud lepší smýšlení než u luteránů a reformovaných Němců a snahu představených církve, aby se naučili česky a mohli tím více účinkovati na české údy církve, jejichž předkové založili někdy původní Jednotu bratrskou a měli značnou literaturu náboženskou a vzdělávací.

Jak Němci také v Jednotě smýšleli někdy o Češích, kteří pro náboženství opustili vše, zdali vždy upřímněji než jinde a nehleděli také časem na ně pro národnost jako na lidi nižší a méně schopné, dovídáme se z jejich zápisův o poradách a synodech. Roku 1759 dne 5. června v důvěrné poradě starších jednalo se též o nové osadě Poděbradech ve Slezsku, že by se tam mohli z bratrské církve usaditi. »Jen nesmíme se ptáti; neboť obdržíme jistě zamítavou odpověď, a potom nesmí se nic dělati. Nejlépe když oni (Čechové) začnou něco v tichosti mezi sebou samými nebo skrze bratry, kteří u nich bydlí, a budouli tázáni na dovolení, odpovědí: »My jsme Čechové; nemámeli míti svobodu, mohli jsme zůstati v Čechách.« Nechají je rádi pak dělati, co chtějí, jen když se neptají a práva nežádají.[1])

Podle zpráv o synodních poradách r. 1764 a 1769 jevil se prý ještě pořáde nedostatek v zařízení kůrů [2]) a v náhledu našeho

[1]) »Nur muss nicht angefragt werden, denn man erhält gewiss abschlägige Antwort und dann darf man nichts machen. Am besten sie fangen unter sich selbst oder durch Geschwister, die bei ihnen wohnen, in der Stille was an, und fragt man sie um die Befugnis, so antworten sie: »Wir sind Böhmen; sollen wir keine Freiheit haben, so hätten wir in Böhmen bleiben können.« Man wird sie gern lassen machen, wie sie wollen, wenn sie nur nicht fragen und ein Recht begehren. (Verläss. Conferenz mit Geschwistern Thomas Sternberg und Gottfried Mann 5. Juni 1759, praes. Aeltesten-Conferenz; Berichte an den General-Synodum 1764 in Marienborn; ve farním archivě církve bratrské v Rixdorfě.)

[2]) Potomci českých bratří, vystěhovalí v Berlíně a v okolí, nesouhlasili s některými věcmi v nové Jednotě Ochranovské, zvláště s t. zv. kůry

lidu. Ale místo, aby sami kazatelé a představení české církve pro větší účinek na věřící naučili se česky, dávali vinu lidu, že on se neučí německy. K českým věřícím mluvili a kázali pomocí tlumočníků. Praví o tom sami v protokole o synodě v Berlíně 23. května 1769: »Mnoho pochází z neznalosti německé řeči, poněvadž se jim nemůže všecko čísti a dosti jasně o tom se vyjádřiti. Máme to též za chybu, že se německy více neučí a své děti nedávají učiti. Opomenuli to sice ostatně z dobré příčiny, aby své děti uchránili tím lépe od obcováníí a zkaženost německých. Avšak shledalo se, že to málo pomohlo a učiti se němčině málo škodilo. Mnozí z těch, kteří umějí německy, jsou naši nejlepší bratří a sestry, mají mnoho před ostatními v náhledu o církevním zařízení a může se jich lépe užiti.

Pochází tó tedy zajisté více z ***nationalismu***, ze svéhlavosti, zachovati své staré náhledy a obyčeje a pokládati se za jiné pokolení.[1])

Soudy v Rixdorfě měly by lépe obsazeny býti mladšími bratry jako pomocníky starších, kteří by jednou po nich nastoupili, aby cizí lidé tam nepřišli. Ale oni sami se o to dosti nestarají. Snad toho nechají, až starší umrou. My však nesmíme o tom mluviti, aby ostatní Čechové a jejich kazatelé na to nepřišli, kteří někoho ze svých lidí do soudu hledí dostati.«[2])

členů a s odevzdáváním dětí na vychování z rodiny do ústavů Jednoty. Kůrů bylo 9: manželský, vdovců, vdov, svobodných bratří, jinochův a větších chlapců, svobodných sester aneb panenský, větších děvčat, menších chlapců, menších děvčat (r. 1763 dohromady ve všech kůrech v Berlíně 317, v Rixdorfě 256 osob). »Kde pak jejich zvláštnost a nedostatek zásad o církvi a kůrech nejvíce pociťujeme,« praví kazatelova zpráva k synodu r. 1764, »jest *vychování dětí*, a když se navrhuje, aby je dali do ústavů nebo kůrových domů, což často nutným činí mnohé příčiny a zvláště jejich trestuhodná příchylnost ke svým dětem (ihre strafbare Anhänglichkeit an ihre Kinder, die sie zu einer guten und noch mehr zur gemeinmäszigen Erziehung derselben untüchtig machet). (Berichte an den General-Synodum 1764 ve farním archivu bratrském v Rixdorfě.)

[1]) Doslovně: »An Chor-Plan und Einsicht fehlt es noch immer bei unserem Volke. Vieles kommt aus dem Mangel der deutschen Sprache her, da man ihnen nicht alles lesen und sich deutlich genug darüber erklären kann. Wir halten es auch für einen Fehler, dass sie nicht mehr deutsch lernen und ihre Kinder lernen lassen. Sie haben dieses zwar sonst aus einer guten Ursach unterlassen, dass sie ihre Kinder desto besser vor dem Umgang und Verderben der deutschen bewahrten. Man hat aber gefunden, dass dieses wenig geholfen und das Deutschlernen wenig geschadet. Viele von denen, die deutsch können, sind unsere besten Geschwister und haben in Gemein-Einsicht und Plan viel vor den andern voraus und sind besser zu brauchen. Es kommt also wohl mehr aus dem *Nationalismus* her, aus dem Eigensinn, über ihre alte Einsichten und Gebräuche zu halten und sich als ein anderes Geschlecht anzusehen.« (Protocoll der Synodal-Conferenz in Berlin 23. Mai 1769 v archivu bratrském v Rixdorfě.)

[2]) . . . »Vielleicht werden sies bei der Alten Abgang bleiben. Wir müssen aber nicht laut damit sein, damit die anderen Böhmen und ihre Prediger nicht dahinter kommen, die jemand von den ihren ins Gericht einzubringen suchen.« (Protocoll der Synodal-Conferenz in Berlin 23. Mai 1769.)

Na tom synodu podána byla také zpráva o české osadě v Rixdorfě a Berlíně: ... »Mezi bratry a sestrami vládne srdečná láska a vážnost jednoho ke druhému. *Češi* myslí pro *svůj nízký původ* a *menší nadání* snadno výše o Němcích, a němečtí bratří a sestry myslí: ‚Ano, vy jste přece církev.‘ Všecko jde přece v lásce a pokoře.« [1])

Češi přáli si, aby kazatelé s nimi česky mluvili, protože mnozí nerozuměli ani slova německy. »Chtěli býti rádi spokojeni, kdyby to bylo s počátku jen málo, co by s nimi mluvili.« Žádali též, aby mohli při bohoslužbě zpívati české písně a proto aby vydán byl český zpěvník. Výslovně toho žádali v církevní radě r. 1769 na svém kazateli Davidu Cranzovi, jenž rozuměl česky a spisoval větší dílo o staré a nové Jednotě bratrské. Vydal je r. 1771 pod názvem »Alte und neue Brüder-Historie«, kde na str. 794 praví, že v českých církvích v Berlíně a v Rixdorfě málokteří údové rozumějí německy (die wenigsten ihrer Mitglieder verstehen deutsch. [2])

---

[1]) ... Unter den Geschwistern selbst aber waltet eine herzliche Liebe und Respect eins gegen das andere. *Die Böhmen denken ihrer geringen Herkunft und wenigern Begabheit halber leicht höher von den Deutschen,* und die deutschen Geschwister denken: »Ja, ihr seid doch die Gemeine.« Doch geht alles in der Liebe und Demuth ... (Berichte an den General-Synodum 1764 ve farním archivě bratrském v Rixdorfě.)

[2]) Jmenem Čechů mluvili o tom v církevní radě zástupce Pavel Vejprachtický (vystěhovalý z Čermné u Landškrona v Čechách), v poradě dozorců Petr Macháček (z Bohuslavic u Nového Města nad Metují), a kazatelé bratrští: David Cranz z Rixdorfa, Grasmann a Sternberg z Berlína. Zápis o tom praví doslovně: »Paul Wejprachtický sagte: Wir wünschen, dass Br. (Bruder) Cranz *böhmisch mit uns reden* könnte. Er meint es wohl mit uns, herzlich treu mit uns und unseren Kindern. Viele, die (nicht deutsch) kein Wort verstehen, wünschen, dass er selber mit ihnen reden könnte. Br. Grasmann sagte darauf: Es sollte wohl billig schon ein jeder in der Gemeine selbst mit dem Heiland handeln und sich ein gehorsames Herz gegen den heiligen Geist und dessen Führung in der Gemeine ausbitten. Die Gelegenheiten würde dann der Heiland auch schon segnen. Es fehle aber daran, dass jedes nicht directe auf den Heiland selber zuginge. Br. Sternberg: Ihr habt ja an Br. Jacob (Hirschel-Jelínek v Rixdorfě) einen geborenen Böhmen, der euch gewiss alles deutlich sagen kann, und ihr kriegt die Reden übersetzt, aber ihr seid krank worden, und seit 4 Jahren ist es sonderlich ausgebrochen ... Br. Cranz erklärte sich dann auch selbst, dass es nicht recht sei, dass er noch nicht böhmisch sprechen könne und dass es ihm schwer sei; damit wolle er sich nicht entschuldigen. Er habe sich aber den Muth nehmen lassen, weil er unter den Geschwistern in Rixdorf sehr wenig von wahren Gemein-Sinn, Gemein-Geist und Gehorsam gefunden habe. Wenn er im Gemein-Rath oder bei anderen Gelegenheiten mit ihnen geredet (von ihren Kindern) und gewiss gewusst, dass sie es gut verstehen und begreifen können, weil es ihnen Br. Jacob in ihrer Sprache alles wiederholte, so wäre es gewesen, als wenn er gegen die Wand redete ... (Protokol církevní rady dne 1. června 1769.) V poradě pomocníků a dozorců dne 28. května 1769: ... In Ansehung eines *böhmischen Gesangbuches* bezeugten sie durchgängig ihr sehnliches Verlangen, dass ihr Wunsch in Erfüllung gehen möchte. Schwester Catharine Hirschel (Jelínková) wiederholte für sich und im Namen ihrer Schwestern ihr sehnliches

Dne 30. června 1790 bratr Jakub Jelínek oznámil v poradě »kollegia dohledačů v Rixdorfě,[1]) že bratr Jäschke (Ježek) s ním strany německého kázání mluvil, jestli by nebylo dobře někdy zde držeti. Odpověděli: Neviděli jsme však, že by z toho něco podstatného vypadlo.«

Avšak později zavedena přece německá kázání.

(Dokončení.)

O Vyšehradě v době knížecí.

O tomto thematě měl (dne 3. pros. 1903) v král. České společnosti nauk zajímavou přednášku prof. Frant. Vacek, pilný a svérázný badatel o českém dávnověku, a časopis Method otiskl letos jeho studii v svém 3. a 4. čísle. Studie, opírajíc se o zprávy Kosmovy a jeho pokračovatele, o důležitý údaj z kroniky Beneše z Veitmile z r. 1348, o list krále Jana z r. 1322 a jiné hojné prameny, i o analogie, vážené ze zpráv o spůsobu staveb hradů německých a středoevropských, opravuje v podstatných kusech obraz Vyšehradu, jak nám jej vylíčil Tomek ve svém Dějepise města Prahy (v I. díle str. 26—29). Vacek totiž dokazuje, že se nám Vyšehrad jako celek objevuje v jiném světle, jestliže dobře rozlišujeme *vlastní hrad* od *hory* Vyšehradské, jak se to děje v kronice Beneše z Veitmile a dálo již dávno před ním. Nyní — po výzkumech Vackových — musel by místopisný výklad Tomkův obměněn býti asi takto:

Jak pravdě podobno, Vyšehrad nepřijal jmena svého odtud, že by znamenal hrad v celém knížectví nejpřednější, nýbrž odtud, že podle toku Vltavy byl položen výše než hrad Pražský. Stoje na skále již v 10. století jako hrad náspový a palisádový, ještě v témže

---

Verlangen nach einem böhmischen Gesangbuche, Br. Macháček in seinem und seiner übrigen Rixdorfer Brüder Namen und Beistimmung sein Verlangen, dass Br. Cranz bald die Dreistigkeit fassen möchte, ihnen im Böhmischen Reden zu halten. Sie haben das Zutrauen, dass er bereits so viel in der Sprache kann, und wollen gerne zufrieden sein, wenn es im Anfang auch nur wenig ist, was er mit ihnen redet. (Farní archiv bratrský v Rixdorfě.) — Vydány byly pak tiskem: Vánoční žalm r. 1769, Žalm sváteční k jubileu panenského kůru v Jednotě bratrské r. 1780; Ke kůrovému svátku svobodných bratří r. 1789, Kancionál, t. j. kniha zpěvů duchovních, z němčiny do češtiny přeložených (v Berlíně r. 1789), K manželskému kůrovému svátku r. 1791 a j. (Některé z nich ležely r. 1884 na půdě farní v Rixdorfě.)

[1]) »Protokoly kollegia dohledačů« v Rixdorfě, česky psané r. 1789—1795, z tamního archivu farního uloženo na půdě s jinými českými památkami (r. 1884), jako: tisky bratrské nové od r. 1769, Nový zákon (tisk v Berlíně 1752, v Halle r. 1764 a 1782), Kancionálek t. j. kniha žalmů a písní od rozličných mužů Božích Bratří českých složených, sebraných a vydaných nově v Berlíně r. 1753 (věnován královně Sofii Dorotě Pruské, vydán pro českou reformovanou církev v Berlíně s předmluvou od kazatele Jana Elsnera); Kancionál (v Berlíně r. 1789), Sebrání některých vzdělavatelných písní r. 1747 (na konci jsou přivázány psané písně bratrské) a j. v.

století byl přestavěn (po příkladě jiných středoevropských hradů za vpádů maďarských) v pevnost kamennou. Jádro pevnosti bylo v místech nynější vojenské zbrojnice, vroubené teď na severní straně cestou, která běží podél zdi hřbitovní, a jinou, která odbočuje od jihovýchodního koutu hřbitova v pravo podél kanovnického domu a jeho zahrádky č. p. 14.

Nejznamenitější budovou pevnosti byl podlouhlý *palác knížecí*, jehož průčelí obráceno bylo k severu (k nynějšímu hřbitovu). Palác z hrubého zdiva měl přízemek a jedno patro. Přízemek, skladiště to asi věcí hospodářských, nebyl klenut, nýbrž trámy zapuštěné do zdí činily jeho strop a nesly podlahu patra, do něhož se stoupalo po schodech zvenčí. V patře prostírala se velká síň s řadou oken od sebe dosti vzdálených, propouštějících světlo. Po obou jejích stranách (v koncích patra) bylo asi několik menších komnat. Vše vystavěno zprva bez všeliké umělecké výzdoby. Buď v paláci neb v obytném domě knížecím hned vedle paláce byla ona pokladní komora, v níž chovaly se lykové střevíce Přemyslovy. Mimo to družilo se k paláci asi néco jiných budov k ubytování knížecího purkrabí, jenž spravoval hrad, dále jeho lidí domácích a posádky hradské; čněla tam také aspoň jedna mohutná věž s vězením, které se v historických zprávách připomíná. Na nejpřístupnějších stranách celku (na straně severní a východní) vyhloubeny byly příkopy a později přistavěna tam i pevná zeď. Uprostřed východní zdi zřízena hradní brána.

Mezi palácem, přilehlými k němu budovami a zdí rozkládalo se nádvoří tak prostranné, že směstnalo se tu při dvorském roku (r. 1130) do tří tisíc osob.

Avšak od toho vlastního hradu dobře různiti třeba »*horu Vyšehradskou*« t. j. největší díl ostatní výšiny, objaté nyní hradbou směřující obloukem od cest Podolské a Pankrácské nad údolí Nuselské až ke skále nad Přemyslovkou. Tato výšina, od Pankráce jsouc nejpřístupnější, chráněna byla širokým příkopem na své jižní straně (hned za první nynější branou francouzskou). Na této tedy »hoře Vyšehradské« založeno bylo *příhradí*, znenáhla rostoucí, a ježto hora byla na některých svých místech vyšší než hrad sám a proto vojensky důležita, připomíná se již roku 1109 jako opevněná hradbou.

Někdy před r. 995 sv. Vojtěch světil na Vyšehradě *rotundu* ve jmeno sv. Jana Evangelisty. Ta rotunda nestála, jak se u nás mínilo, ve vlastním hradě, nýbrž na hoře Vyšehradské. Kaple sv. Martina, dosud trvající, tať bývala kostelíkem sv. Jana, jak svědčí i její půdorys a tvar, oblíbený v první době románského stavitelství v naší zemi. Byla vystavěna tedy na východ od vlastního hradu v hospodářském dvoře knížecím.*)

K té kapli družilo se na straně severní místo *trhové* (Kosmův »vicus«). Trh vznikl a rozvíjel se proto, že kníže, jeho dvořané i páni jej obklopující přebývali na blízkém hradě, kde konala se

[1]) Jak se dovídáme, zachovaly se až dosud stopy zdí, které kapli tuto spojovaly s hospodářským dvorem.

i valná shromáždění vojenská a soudní. K ukojení životních potřeb tohoto četného počtu lidí nestačil pouze knížecí hospodářský dvůr Vyšehradský. Scházelo se tudíž na tržišti hojně prodavačův a obchodníkův, aby odbyli rozličné potraviny, výrobky a zboží. Trhový styk ustaloval se tím, že pod záštitou hradu usazovali se řemeslníci a kupci v příhradí. Kosmas uvádí mezi nimi (r. 1901) zvláště židy, kupovače to a prodavače otroků, a mincéře, kterým kníže dal právo vybíjeti minci a vyměňovati za ni buď drahé kovy nebo peníze cizí.

O rozkvětu příhradí svědčí také stavby chrámové. Kromě kostelíka sv. Jana vybudována (asi v polovici 11. století) *basilika sv. Klimenta*, bez pochyby domácí svatyně panovníkův, a to na východ naproti zámku knížecímu. Její severní část zachovala se v kanovnickém domě č. p. 14.[1]) a její ostatní přízemí bylo nedávno (koncem října roku 1903) kopáním v zahrádce při tomto domu objeveno. Z chrámu sv. Klimenta, pobořeného již r. 1369, pozůstala než *kaple sv. Vavřince*, o níž první zmínka pochází z r. 1267. Vacek dokazuje z listinných dokladů, že toho roku (1267) byla již na Vyšehradě fara při chrámu sv. Klimenta a Vavřince, jehožto první jmeno připomíná někdejší basiliku a druhé pozůstalou pak po ní kapli.

Když děkan Držislav po r. 1318 přestavoval u staré té basiliky dům bonifantů, mladých kostelních zpěváků v kollegiátním chrámě sv. Petra, kaple sv. Vavřince, někdejší to loď kostela Svatoklimentského, přibrána jako část do budovy nově zřízené, v nížto brzy potom usídlili se místo bonifantů děkanové.

Největší rozkvět Vyšehradu nastal za panování Vratislava II. (r. 1061—1092); ten oblíbil si Vyšehrad jakožto své sídlo nejvíce z nechuti k bratru Jaromírovi, biskupovi, s nímž míval mnohé spory a nepříjemnosti. Když Jaromír r. 1072 byl s úřadu svého ssazen, Vratislav těže z té chvíle, založil na Vyšehradě exemptní *kollegiátní kapitolu* k veliké nelibosti stoupenců Jaromírových. Skvělý *chrám sv. Petra* a kapitolní dům při něm stavěny po celou řadu let; nová svatyně zastínila svým leskem starší chrám Svatoklimentský.

Příhradí Vyšehradské oživovalo se a rostlo vždy více. Již nejen podle hlavní cesty od Pankráce ku Praze zvedalo se dvojřadí domů, obchodnických stánků, dílen a příbytků řemeslníků místních. »Po založení kostela sv. Petra vznikla, trvám, *druhá ulice* ve směru od nynější kaple sv. Martina ke kollegiátnímu chrámu, souběžná se starou cestou, vedoucí od mostu přes velký příkop do vlastního hradu. V paláci hradním prodlévali ob čas knížata: Bořivoj II. (r. 1109), Vladislav I. (r. 1109—1125) a Soběslav I. (r. 1125 až 1140).« Ale od polovice 12. století již řídnou zmínky o Vyšehradě, čím častěji a trvaleji přebývají knížata jinde. Správu hradu až do r. 1237 vedli purkrabí.

Doporučujíce milovníkům staropamátného místa přednášku p. Vackovu, nadějeme se, že auktor záhy zase nám podá výsledky svého dalšího badání o tomto předmětu. *O. Josek.*

---

[1]) Kanovnický ten dům býval někdy děkanstvím.

Akce pro úpravu hmotných poměrů

katolického duchovenstva.

Před krátkou dobou zřízena byla Zemská jednota českého katolického duchovenstva v království českém. Účelem jejím jest v kanonické oddanosti k nejdůstojnějšímu episkopátu království českého a ve smyslu jeho 1. pečovati všemi zákonnými prostředky o provádění zásad katolické církve v životě veřejném, 2. hájiti čest církve a duchovenstva, 3. pečovati o zlepšení hmotných a právních poměrů duchovenstva.

Mladistvé toto sdružení, pod jehož praporem spolčeni jsou bez mála všichni čeští kněží v království, může býti hrdo na svoji dosavadní činnost, která zasluhuje býti nazvána vzornou.

Na podnět této jednoty odebrala se minulý měsíc do Vídně deputace sestávající z místopředsedy ThC. J. Paulyho, Josefa Trykara, vikáře v Černoušku u Roudnice a zemského poslance faráře Blahovce z Cachrova, k níž přidružil se jmenem německého kléru farář z Hainspachu Jindřich Flek, ježto zemská jednota německého kléru dosud ustavena není, ačkoli od c. k. místodržitelství povolena jest. Účel této deputace byl, aby konečně jednou přestalo kléru nedůstojné provisorium z r. 1885, kdy slíbeno bylo duchovenstvu, že v krátké době upraveny budou řádně hmotné poměry jeho, načež upozorněny býti měly osobnosti na záležitost tu vliv mající.

Deputace byla od panovníka ve zvláštním slyšení přijata velice laskavě. Jeho Veličenství slíbilo, že se dá řádně informovati, a že co možná, ve prospěch kléru se učiní. Předseda ministerstva jakož i ministři financí a kultu přislíbili deputaci svou podporu; zvláště pozoruhodný jest výrok ministra kultu, který dle zpráv denních listů deputaci řekl, že klérus již dávno mohl míti upravené hmotné poměry, jak toho akademické studium, povolání a důstojnost kněžstva zasluhuje, kdy by se o to byly povolané kruhy řádně zasadily. Sekční chef v ministerstvě kultu ryt. Berndt sice pravil, že kongrua nedávno byla upravena, ale konečně uznal nedostatečnost její a slíbil, že referenti budou pracovati o nápravě. Ministerský rada a referent kongruových záležitostí ryt. Hussarek upozornil deputaci, že při úpravě kongruy počítati dlužno s třemi faktory: s vládou, s financemi státu a s parlamentem, i slíbil, že se všemožně přičiní, aby úprava vesměs uspokojila. Ryt. Engel, rada v ministerstvu financí, mluvil s deputací o věci se stanoviska praktického; dlouhý hovor točil se hlavně okolo otázky, odkud vzíti potřebný náklad.

Deputace rozmlouvala se všemi zástupci klubů kléru příznivých, kde se jí též dostalo laskavého přijetí a slibu, že snahy kléru podporovány budou. Všichni poslanci divili se zbědovaným materielním poměrům u veliké většiny »nižšího« kléru, neprávem tak zvaného; také předseda klubu sociálních demokratů Daszyński pravil, že klub zaujme k akci příznivé stanovisko. Zvláštního uznání zasluhuje po-

slanec dr. Fiedler, profesor vysokých škol Pražských, který akci nevšední pozornost věnuje.

Do radostného kalichu slibů všude daných přimísil se pelunčk hořkosti, nebo páni ministři poukázali na neutěšené poměry parlamentární, které nedopouštějí žádné činnosti zákonodárné. Klérus má tedy přese všechny sliby dále nouzi trpěti, poněvadž pan dr. Körber se svojí politikou udělal fiasko, ale nechce při svojí »vášně prosté vytrvalosti« místa opustiti a schopnějším osobám vládu odevzdati. Tento ministrpresident, který ví o § 14., když se jedná o smlouvy s jinými státy, kterému svědomí žádných výčitek nečiní, když týmže paragrafem se vybírá daň z krve, neví nic o § 14., kdy se jedná o to, aby bezpráví na jmění církevním již po tak dlouhou dobu páchané konečně odstraněno bylo a aby klérus akademicky vzdělaný přestal býti almužníkem a postaven byl na úroveň s ostatními stavy, jež stejné studium mají.

Můželi se § 14. při takových záležitostech užiti, proč ne i tenkráte, když stát má vrátiti kléru, co mu po tak drahnou dobu ujímáno bylo, když kněz konečně má býti placen za práce státu konané a dosud nikdy neplacené? Klérus nemůže déle čekati na úpravu hmotných poměrů svých, neboť potřeby jeho jsou co den větší a příjmy tak zvané vedlejší co den menší, jak o tom svědčí denní zkušenost. Církevní předpisy nařizují každému knězi, aby měl závěť. Toto velice moudré nařízení stalo se u velmi mnohých kněží anachronismem, neboť pozůstalost u nich obnášívá sotva tolik, co třeba na slušný pohřeb. A nedosti toho; čím dále, tím více umírá kněží, na jichž pozůstalost uvalen bývá konkurs, poněvadž pro nemoc a nehody v hospodářství zabředli do dluhů, z nichž pomoci nebylo při nejlepší vůli.

Jak trapné musejí býti okamžiky pro takového kněze na smrtelné posteli, když vidí blížiti se anděla smrti, přinášejícího mu vysvobození z trampot trudného života pozemského, ale zároveň v duchu spatřuje všechny věřitele svoje, kteří nad hrobem jeho pěstě zatínati a jej snad proklínati budou. Smutný jest život kněze takového, smutnější však ještě okamžik, kdy duše jeho jest na rozhraní mezi životem a smrtí, po které přestoupiti musí před soudnou stolici spravedlnosti božské! Poměry naší říše jsou neutěšeny, ale z toho nenásleduje, že by ještě neutěšenější poměry kléru upraveny býti nemohly, zvláště když to již učinily katolickému duchovenstvu státy s protestantským obyvatelstvem,[1]) nemůže přece zůstati »katolické« Rakousko pozadu, nechceli se dáti zahanbiti, že se nestará o existenci těch, kteří mu slouží, a slyšeti stále výčitky, že jeho vinou lidé akademicky vzdělaní jsou vydáni na pospas bídě a nouzi.

O výsledku deputace přednášeno a rokováno dne 7. dubna ve schůzi ústředního výboru Zemské jednoty českého katolického duchovenstva, i přijata následující resoluce:

»Zemská jednota katol. duchovenstva pro království české vyslechnuvši deputaci, která u směrodatných činitelů ve Vídni za příčinou úpravy kongruy jednala,

[1]) V poslední době Virtembersko.

a) s potěšením konstatuje, že půda jak na nejvyšším místě, tak i u nejd. episkopátu jest pro spravedlivé splnění našich požadavků příznivá, že směrodatné kruhy vládní i parlament jsou naší spravedlivé věci nakloněny a že obyvatelstvo následkem podání svých přečetných peticí jeví vůli a žádost, aby se kléru dostalo po právu;

b) nabývá přesvědčení, že řádná úprava kongruy bez otevření nových pramenů příjmů k tomu cíli směřujících není možna, a proto žádá, aby stát tyto prameny si vyhledal;

c) ohrazuje se se vší rozhodností proti úpravě kongruy způsobem částečným z nahodilých přebytků státních, poněvadž tento způsob by poskytl kléru nikoli řádnou úpravu kongruy ze základů, jak toho poměry nutně vyžadují, nýbrž měl by za následek úpravu almužnového rázu, která by kléru nijak nepomohla, ba naopak by jen situaci zhoršila a klérus velice rozhořčila;

d) trvá se vší rozhodností na požadavcích ve své petici v příčině základních platů, quinquenálek, aktivních přídavků, pense a zastupování v nemoci vyslovených, poněvadž požadavky tam uvedené jsou minimální a oproti jiným stavům značně nízké;

e) všeliké návrhy na takovou úpravu kongruy, která nestaví akademicky vzdělaný a značnou prací obtížený klérus ani na niveau státních zřízenců, sluhů a manipulačních úředníků, prohlašuje za těžké pokoření stavu kněžského, který ve své důstojnosti mezi intelligencí místo první od pradávna zaujímá, a proto odmítá je se vší rozhodností a prohlašuje, že jest klérus odhodlán raději ničeho nepřijmouti, nežli takovým darem z milosti se spokojiti;

f) trvá na ponechání štoly jakožto náhrady za práce mimořádné a na principech fassovních kongruového zákona ze dne 19. září 1898;

g) prohlašuje, že klérus jest odhodlán se vší energií a použitím všech zákonitých prostředků se těchto spravedlivých požadavků domáhati cestou ústavní a další konsequence z tohoto poměru vyvoditi.«

Aby tento referát byl úplnější, chci připojiti též zprávu o akci episkopátu rakouského, jak ji uveřejňuje Linzer Volksblatt.

Biskupové přejí si od vlády, aby 1. základní služba kaplanů obnášela 1600 kor., expositů 2000 kor., farářů 2400 kor. 2. Kurátní klérus má nároky na 6 kvinkvenálek a to kaplani po 200 kor., exposité po 300 kor., faráři po 400 kor. 3. Aktivní přídavek řídí se počtem obyvatelstva, a to: při 500 duší pro kaplana 10 kor., pro expositu 15 kor., pro faráře 20 kor., při čemž podílné číslo pod 500 duší v plném obnose se zaplatí. 4. Za nemoci platí se výpomoc kněžím. 5. Výslužné kurátního kléru obnášeti má pro 10leté službě 34% základního služného s kvinkvenálkami, výslužné stoupá každoročně o 2·2% až do dokonaného 40. služebního roku. 6. Toto zvýšení má býti uvedeno dle norem kongruového zákona z 19. září r. 1898.

Zpráva tato vyňatá z řečeného seriosního listu byla dementována vládními orgány, což ještě neznamená, že se nezakládá na pravdě, neboť

zkušenost učí, že tlumočníci vládní vůle v Rakousku nejraději to dementují, co jim není po chuti.

Buď jak buď, ať usilování kléru jest vládě po chuti čili nic, klérus od svých spravedlivých požadavků neupustí, dokud nebudou splněny. *Fr. V. Polívka*, farář.

Rozhledy v umění výtvarném.

Jarní výstava Krasoumné jednoty.

Přese všecky obtíže s installací zahájena také letos veliká jarní výstava v Rudolfině za velmi hojné účasti ciziny a méně hojné účasti našich českých umělců. Český salon otevřen v Kotěrově pavilloně pod Petřínem, v Rudolfině pak se shromáždilo mnoho českých umělců, ale jsou porůznu v místnostech rozptýleni. Byla prý to vlastní vůle naší umělecké družiny, před několika lety projevená, aby nebylo zřízeno zvláštní oddělení českých malířů a sochařů. Nyní však vidíme, že zpravidla jsou tu Němci korporativně zastoupeni a také jejich práce společně vystaveny. Česko-německé oddělení v přízemku III. a V. representuje ono úřadní, smíšené umění, umění territoriální, jemuž schází jen přídavek *c. k.* A také v těchto místech jsou díla cizího původu, na př. veliký obraz Madonna od Marra, rodilého Američana, naturalisovaného Němce. Zástup andělů obklopuje Madonnu s Jezulátkem, od něhož vychází záře. Je to černavé ve stínech, trochu těžkopádné v komposici, Za to svítí obrazy prof. Bukovce. Tu je pravý koncert lahodných tónů, a vše lehýnce traktováno, tak že barevné tóny samy o sobě a jen svým jasem působí, při Čtenářce v slunečním světle ozářené, i na růžovém tílku kajicné Magdaleny. Jansa vystavuje dva rozměrné obrazy, zcela moderně malované, Vřesoviště a Podzim. První obraz má pěknou hloubku, ale oblaka jsou nakupena způsobem moderně tvrdým, Podzim pak je příliš křiklavý v barvě. Jansovi věru nebylo třeba tolik ústupků nejnovějšímu směru, když sám svou vlastní notou hrával. Konečně možná, že je to vývoj, vlivy moderního malování jistě jsou patrny. Engelmüller má na výstavě dvě pěkné České krajiny, Bělohorskou pláň na podzim a Podřipské lány v létě, dva obrazy plné vzduchu. Třetí dílo, starý park, méně diváka zaujímá, je to ateliérní práce, to jest obraz dle starších studií po výtce z paměti malovaný.

Českých krajinářů je zde více. Knüpfer zastoupen obrazem pobřežního kraje italského, ne tolik významného, jako mořské motivy mistrovy, neboť je ve svém zlatitém zbarvení podoben dílům malířů z let šedesátých. Rašek zachytil barevnou náladu zimní noci, jasné a mrazivé, když na modravé stíny zasněženého kraje padá kmit světla z okénka chudé chýšky. Šťavnatě malovanou krajinu jihočeskou má zde Lolek; Slabý a Trsek vystavují velmi milé obrazy, české motivy, dle svého způsobu propracované, barevně bohatě odstínované. Zamlžené nálady maluje nyní Honza. Ullmann zaslal obrazy ná-

ladové, sytě zbarvené, jimiž upomíná na svého mistra Mařáka. Roman Havelka má zde dva pohledy z Bosny, koloristně energické práce, Bohuslav Dvořák západ slunce, Lehotský vzdušnou náladu po dešti, Mandl pohádkovitou krajinu se stafáží Únos. Kaván maloval své Trosky poněkud tvrdě, Langer oblíbený kvetoucí palouček svěže jako vždy, Ota Bubeníček Ranní slunko a Letní noc hodně široce, tak že působí teprve na větší vzdálenost, Holub Horskou silnici.

Veliké pokroky jsou patrny u Šetelíka. Pohled na báně kostela sv. Mikuláše od »zlaté studny« v podhradí, pak trojdílná kresba z Tatranského pralesa — to jsou díla zralá a velmi působivá. Také Vacátko se vyvíjí; allegorie Života je sice příliš směle nahozena, ale studie koně, krajina u Mnichova a zápasící jeleni (barevná litografie) dobře representují nadání temperamentního umělce, který miluje sílu, pohyb a rušnost v přírodě i v jejím tvorstvu.

Také jinde po výstavě jsou díla našich krajinářů rozvěšena, jako je u Šetelíka a Vacátka. Lauda má tu české motivy v barvě tlumené, Engelmüller řadu pastellů, velmi lahodně zbarvených a poetických, Stretti rázovité barevné kresby z Prahy, Panuška krajiny zajímavě viděné, Richard Klenka roztomilý akvarel holandské vesnice, Pečínka měsíčnou noc, skorem příliš jasnou, O. Fiala akvarel Starého mostu, Jindřich Bubeníček krajinu na Labi, rovněž akvarelem malovanou, Satra obrazy s moderního stanoviska malované, Karel Liebscher české krajiny, jako vždy technicky velmi dokonalé a příjemně zbarvené. Jsou tu s ukázkami své dovednosti zastoupeni Josef Jelínek, Anna Svobodová, Václav Březina, Oskar Grund, Otakar Nejedlý, jehož Příchod jara upoutá jasem barvy a velikou hloubkou, Hilšer lesním interieurem se stafáží myslivce a dívky, Josef Král s obrazem blížící se bouře, Viktor Förster s pohledem na Benátky. Jakub Obrovský podal komponovanou krajinu (Loučení), ale plnou slunečního svitu, Zdeňka Braunerová akvarelované pohledy na Pražské střechy a kout Staré Prahy. A jsou tu lepty a kresby, akvarely, pastely a olejové obrazy jmenovaných již umělců i několika jiných, nových pracovníků, vesměs krajinářů, kteří se usilovně snaží, aby byli »na výši doby.« Co tu rozmanitých nápadů, jaká stupnice barev, jaký quodlibet nálad! A mnoho dobrých prací, mnoho pěkných ukázek vysoké úrovně našich výtvarníků. Rosteme, to nejlépe lze zpozorovati ve srovnání s cizinskou produkcí. Jak číselně tak i co do hodnoty jsou české práce podstatnou částí této výstavy.

Malířů lidí je dosud méně než krajinářů, také u nás. Někteří z výše jmenovaných objevují se také na seznamu figuralistů, na př. Stretti, jehož portrét hraběte Z. Thuna je z nejzajímavějších této výstavy. Stretti vystihl držení těla i výraz zobrazeného velmi trefně a maloval vše s umírněností, která se spojuje s jistotou. Dětským portrétem vystoupil Homoláč, obraz má barevné kvality, jako Böttingrovy podobizny, které jsou vždy zároveň obrazy, nikoliv jen kolorované fotografie. Ale Böttingra lépe poznáme v pavilloně pod Petřínem, zde vystavil příliš mnoho prací, tak že pohřešujeme

výběru Hron maloval dva portréty »literární,« Jar. Vrchlického a Sv. Čecha; jsou si podobni, ale jinak máme přísnější požadavky, jdeli o podobizny tak representační jako jsou tyto. Předbíhaje poukazuji na poprsí Vrchlického od mladistvého sochaře Štursy, který hlavu našeho básníka obdobným způsobem zmonumentalisoval, jako Hron; ale kdo Vrchlického zná, nespřátelí se s tímto pojetím. Mnohem lépe podařilo se před časem Amortovi zachytiti rysy i příznačný sklon hlavy u Vrchlického i Čecha. Štursa ovšem v trojdimensiálním díle zůstal přírodě blíže, Hron si našeho poetu zbásnil poněkud příliš neodvisle od skutečnosti. Čechova podobizna od Hrona zdá se věrnější, ale je stejně nasládle traktována.

Kmetitý mistr Javůrek, na vzdor svým 89 letům, súčastnil se výstavy obrazem »Kristus u Nikodema,« stařičký Melka zaslal rumunskou selku na trhu. Škramlík namaloval moderní allegorii nebo symbolistní obraz Píseň podzimu, patrně k vůli bělostnému aktu ženskému. Ondrůšek je velmi zručný podobiznář a při tom po malířsku duchaplný umělec, jehož obrazy nejsou bez barevných effektů. Doubek, v Mnichově žijící, vystavil tuláka znamenitě dle přírody vypozorovaného, a velmi elegantní kresby, patříť mezi nejlepší illustrátory moderního společenského života. Také album komposicí »Ze života Kristova« vyniká nad obvyklé obrázky k písmu, neboť Doubek dovede vytvořiti sice zidealisované, ale při tom vždy životné postavy Spasitele a světců. Dědinovy kresby k vydání podvržené kroniky Poggiovy o koncilu Kostnickém, Schwaigrovy znamenité akvarely k pohádkám o vodníkovi, Adolfa Liebschera cyklus České elegie — to jsou tři menší souborné výstavky, z nichž každá zcela vystihuje svéráznost umělcovu. Láďa Novák zaslal Ahasvera, Němejc pastely (studii k oponě Plzeňského divadla a Obžínky), sl. Hovorková portrét dámy, Josef Kašpárek ovoce, sálavou barvou malované. Paní Boudová má tu krásné růže, Jenny Schermaulová květy azalek a magnolie stále jemné a pelem křehké krásy jímající. Slč. Emingrová, Zdeňka Černá, Milada Šindlerová druží se k našim malířkám; sl. Emingrová také leptá, jak jsme též viděli v pavilloně »Manesa.«

Čechoněmci dostavili se hojným počtem, sám Gabriel Max jde s nimi. Nehodlám o nich obšírněji referovati, řídě se příkladem německých referentů, kteří o českých umělcích mlčí, ale nemohu ignorovati hromadného vystupování malířů i sochařů, kteří do nedávna o Praze jako by nevěděli. Je to znamení doby, blížíť se čas, kdy zbudována bude zemská galerie. Nechci však nikterak upírati, že Hegenbart, Orlík, Michl, Lode, Lebiedzki (z Podmokel), bratří Jakeschové, Raimund Wolf a j. v. vystavují zajímavé i dobré věci Jen tolik sluší připomenouti, že tito jmenovaní a ostatní zastoupení vůbec representují výkvět českoněmeckého umělectva, a že s druhé strany dala by se sestaviti dlouhá listina umělců českých, jejichž jména nejsou v letošním seznamu jarní výstavy zaznamenána, ač patří k nejzvučnějším, i mimo naše království ctěným a váženým. Kdy by čeští umělci vystoupili současně s celým kádrem Čechoněmců na

bojiště v řadách pevně semknutých, nebylo by ani na okamžik pochybno, komu připadne vítězství. Ro-teme, ale rozdrobujeme své šiky.

Plastika v letošním salonu zaujímá poměrně mnoho místa, ale nepoutá k sobě zvláštní pozornosti, jedině mistr Myslbek kraluje tu kovovou sochou modlícího se kardinála Schwarzenberga, sochou, která ve své mohutné klidnosti se vznáší nad pestrým rejem vůkol rozpoutaným, jako gotická kathedrála nad shlukem křivolakých uliček a střech občanských domů. Pak je tu Bohumil Kafka se soubornou výstavkou návrhů, odlitků, terrakott, bronzů, moderní umělec, výborný modelér, který někdy rád nadsazuje, poněvadž je dosud mladý a odvážný. Jan Štursa vystupuje poprvé s řadou pěkných prací, z nichž poprsí Vrchlického bylo již uvedeno. Kocián zaslal svého mrtvého Abela. Amort, Kofránek, Malina, Šaff, Vlček, Říha, Frant. Uprka, Hnátek, Krouský, Šrámek, Richtr, Rada, Mára, Kratina, Kvasnička, Svoboda, Folkmann — samí čeští sochaři, dovední podobiznáři a komponisté moderních allegorií, obrazitelé krásy ženského těla, starší, mladší a mladí, jaká to žeň na poli umění! A Čechoněmců skorem právě tolik. Z cizích umělců zasluhují zmínky Fremiet, zaslal drobné sošky, ale výborně udělané a živé (vojín gallský a ohaři). Z Francouzů jsou zde ještě Halou, Bourdelle, Spicer-Simson. A tu připojím hned poznámku, že francouzští malíři nedostavili se s pracemi, jakých bychom očekávali. Delasalle maloval pokrývače Pařížského v životní velikosti, ale beze vzduchu, Cottet zde má své bretonské motivy, trochu drsné a těžké v barvě, Agache elegantní allegorii, Dupré své roztomilé, líbivé a přece poctivě dle přírody malované venkovské výjevy. Pak jsou tu studie hlav a krajin, třeba s podpisem zvučných jmen, ale nijak nevynikají v těch přízemních místnostech, kde je nouze o světlo.

Ze Španělů dostavil se Gallegos s dvěma drobnými krajinkami.

Vzácným a milým hostem je ruský mistr Rěpin, velikán mezi žijícími malíři všech národů. »Jaká dálka!« zní podpis jeho obrazu. Je to trochu symbolistní dílo, ale je to také výborný obraz moře pod šedavým nebem, a ta dvojice mladých lidí, kráčející příbojem zahnědlých vln, zdá se žíti. Ani bych se nenamáhal výkladem sujetu, stačí obdivovati se síle a pravdě v tomto obrazu.

Pak je tu Roerich, rodilý z Petrohradu, který maluje pohanské modliště a středověké město ruské, barvou ztemnělou, poněkud zamženou. Z Poláků nacházíme Jana Bakowského z Krakova, malíře podobizen, jenž portretoval hraběte Jaroslava Thuna a malou komtesu, osmiměsíční děcko, barvou velmi sytou a hřejnou.

A to ostatní? Němci. Je tu Moll z Vídně se zvláštní výstavkou, modernista solidnější ráže, Hamacher z Vratislavě, rovněž s výstavkou, malíř italských motivů bez modrého nebe, pošmourných, bouřlivých, temných. Je tu souborná výstava svazu kreslících umělců v Mnichově (lepty a kamenotisky, kresby atd.), je tu souborná výstavka spolku »Apelles« ve Výmaru, právě taková výstavka spolku pro pův. leptání v Mnichově, sdružení pro původní lithografii v Berlíně, svazu »Marky«, spolku pro zvelebování umění v Berlíně, jsou

tu díla F. A. Kaulbacha, Löfftze, Firlea, Stucka, Gysisa, Hoenowa (bukové lesy), Harburgera. A nebýti řady obrazů mistrů skotských a salonku, kde Raffaelli z Paříže ukazuje jak maluje svým vynálezem »olejovými tužkami« — byla by to velmi pěkná výstava současného německého malířství. A pak tu má Ota Friedrich, rodilý z Györu v Uhrách (?), výstavu, z níž vyjímám pěkné, takřka mžikové studie barevné všeho druhu, a pomíjím figurální komposice a ženské akty, které jsou úmyslně ošklivé a mnohdy až frivolní, tak trochu do oboru salonní pornografie náležející. Kdy bych pak dodal, že v přízemku jest zařízen, jak říkají Němci, jakýsi »Lachkabinet«, kde se sešli nejradikálnější modernisté à la Munch, Prikker, Amiet, Teschner, vysvitlo by, že letošní salon v Rudolfině nepozbývá zajímavosti, ano zábavnosti. Nepochybuji též, že návštěva bude velmi uspokojivá, neboť Pražští Němci pilně docházejí do Rudolfina již odedávna, tím spíše letos, když zde německé umění tak vydatně zastoupeno. České obyvatelstvo pak zajisté neopomene užiti příležitosti, aby se poučilo o všelikých kouscích moderny a obdivovalo se německému malířství, hlavně grafice, která tak mohutní. Jen že opravdu nevím, mámeli v Praze jarní výstavu jen k těmto účelům, a hledím na úpatí Petřína, kde je výstava českých umělců, žel, že s vyloučením »nečlenů.« Kdy by tak došlo na Pražský Salon, v skutku českou výstavu, kde by byli cizí umělci vítaní hosté, kde by měli Francouzi, Vlaši, Španělé, Němci, Nizozemci svá oddělení, jak to bývá v Paříži, v Mnichově a jinde! Snad by taková výroční výstava byla dosti zajímava, aby přilákala také »druhou polovinu« Pražského obyvatelstva, ač by české umění převládalo, zvláště když ta polovina mimočeská je číselně tak nepatrná, a nás tak »zdrcující« většina? Nebo nedovedeme naplniti českou výstavu, tak jako pilně chodíme po salonu v Rudolfině, ač i ten končíval deficitem? Otázky takové zrovna se hrnou na každého, kdo uvažoval o tom, proč naše jaře, ano bujně vzkvétající výtvarné umění dochází tak málo porozumění, hlavně málo obecenstva. Myslím, že i tu se nedostává dobrých tradicí a zvyků. Naše společnost jestě nezná potřeby osvěžiti ducha zrakem, pohlížením na obrazy a sochy, ba ani té čistě smyslné rozkoše, těch požitků oka, které pociťuje Vlach, Francouz, Němec před uměleckým dílem výtvarným. Jsmeli národem muzikantů, můžeme stejně býti národem milujícím obrazy, sochy, barvy ladné a krásné, tvary ušlechtilé a graciesní. Můžeme míti vkus, a toho jest u nás mimo hudbu málo.

A proto zase víc českého, pak slovanského umění do našich výstav. Není strachu, že bychom pak německých obrazů a soch nepoznali; naši sousedé by se již postarali sami, aby nebyli přehlíženi. Nás věru by to nemuselo tížiti, kdy by na nějaké té výstavě nebylo německé oddělení zcela vyplněno. Aspoň by moderní umělecké vychování nestavělo na základech cizích, a nesměli by nám vyčítati, že ke všemu potřebujeme německých vzorů.

Zatím ovšem ani nevíme, budeli napřesrok v Praze nějaká výstava obrazů a plastik, najmě českých. Doba je i v této příčině kritická, ale krisím jsme uvykli. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Po Kvapilových »Oblacích« učiněna v uvádění původních novinek na scénu Národního divadla pausa, trvající bez dvou dní půlpáta měsíce. A pak vybrána práce, o které se zajisté nikdo v divadle neklamal domněním, že by snad mohla dojíti vážnějšího úspěchu. Byly asi zcela podstatné příčiny, které *Johannu Radimskou*, čtyřaktové drama Jaroslava M a y e r a, oddalovaly snad po celá tři léta od scénického provedení. Aby si autor nemohl stýskati, vypraven jeho dramatu pohřeb první třídy. Hra obsazena silami našeho nejlepšího řádu i v nejnepatrnějších episodkách. Mělli autor poznati své chyby a přesvědčiti se o nich, bylo ovšem třeba vzorného vypravení jeho fantasií, neboť jinak by se byl mohl neúspěch sváděti na účet herců. V tom ohledu dlužno říci, že správa divadla přispěla k další dramatické výchově autora nové hry obětavým, snad až příliš obětavým činem, který, doufejme, v budoucnosti přinese náležité úroky. Avšak v zájmu všestranného rozvoje naší divadelní literatury bylo by si přáti, aby podobného ohledu, jakým vyznamenalo divadlo spisovatele Johanny Radimské, třebas bychom si i přáli jistého obmezení, dostalo se také jiným autorům.

Bylo všeobecně uznáno, že první dva akty Mayerova dramatu snášejí se na scéně ještě nejlépe. Na nás působilo poměrně přirozeně jen první dějství, a z toho zase plně se nám zamlouvala pouze úvodní scéna mezi paní Radimskou a jejím platonickým ctitelem Schránilem. Avšak právě tento platonický flirt, toto tak zvané korrektní chování Schránilovo nevyhovovalo hysterické paní. A v tom spočívá kámen úrazu celé hry. Z dramatu duše stala se otázka těla a ta řešena, vlastně nikoli, ta nadhazována ve stále vzrůstajících nemožnostech a ve zcela nahodilých zevnějších příhodách. Jeli paní Radimská ve svých šílenostech dosti logická, je za to její milenec ve vší své »správnosti« zcela nejasnou a neurčitou osobností. Není stižen onou moderní mlhavostí povahy bez určité kontury vůle a činu, abychom si dobře rozuměli, ale je uvnitř protismyslným zjevem. Na konci druhého aktu docela klidně přihlíží k tomu, jak doktor Radimský vyplácí své ženě značné peníze — tobolka pana doktora byla vždycky v pravý čas náležitě naplněna, — aby mohla s ním, se svým milencem »utéci« do Italie. Toho by byl schopen pouze morální lump. Ale v třetím aktu se dovídáme, že Schránil je poctivý muž, člověk zásad, jakých je málo, přítel nanejvýš obětavý a věrný. Ujel sice s přítelovou manželkou do země pomerančů a svatebních cest, to se nepříčilo jeho zásadám a jeho přátelství, ale nedotkl se jí, i když sama přišla ve tři hodiny ráno k jeho lůžku s rozpálenou, hořící — duší. Toho mu ovšem paní Johanna nesměla odpustiti, neboť ženská hrdost byla v ní té chvíle uražena až do nejhlubších útrob, — a proto korrektního přítele mužova a svého milence, který se k ní zachoval negalantněji než Josef Egyptský k ženě Putifarově, utopila jako kočku,

hodila ho do moře, kam jedině náležela studená jeho přirozenost. Ale paní Johanna jej také náležitě charakterisovala v posledním dějství: »Bídák, ani se mne nedotkl!« Dávno jsme se již v duchu tak srdečně nezasmáli, jako tomuto výkřiku hluboce uražené ženské duše!

Ale, bohužel, výsledky nové hry byly spíše trudné, a kdož ví, budouli jen pomíjivé. Nešlo se tady s ochotou k domácímu autoru přece jen poněkud dále, nežli snese u obecenstva další úvěr původní produkce? Je pravda, hlediště z části přijalo s potleskem i úžasný akt třetí i nezdařený epilog dějství čtvrtého, ač jinak vládla jím dost patrná rozladěnost (je třeba říci, že naše obecenstvo je kritikou svedeno v nejistotu a tleská nyní napořád dobrému i špatnému), ale při reprise bylo by zůstalo prostě doma. Sotva již tedy dojde k dalšímu představení hry. To je zevnější i vnitřní neúspěch. Myslíme, že pro původní produkci lze dosti snadno stanoviti určitou mez, po kterou se smí jíti, aniž by byla pro jednotlivost poškozena ve svém celku. Nelzeli očekávati ani vnějšího ani vnitřního úspěchu, raději odříci provedení a odkázati autora na menší scénu, kde porážka je méně citelna i pro spisovatele i pro důležitý celkový zájem.

V tom ohledu nelze proti uvedení jednoaktové Hradčanské »povídky« (spíše ballady!) *Dceruška hostinského* od Karla Mašk a nic namítati. Hra dosáhla aspoň pěkného zevnějšího úspěchu, a nebylli také vnitřní dojem její náležitě silný a opravdový, nezasahoval přece rušivě do přátelského souhlasu hlediště. Jsme rádi, že můžeme zase jednou zjistiti hlučný úspěch domácí novinky též u širšího obecenstva. Ovšem bychom si byli v zájmu dalšího dramatického rozvoje spisovatelova přáli, aby i tento vnější úspěch byl založen v podstatě hry, v jejím dramatickém podání, zkrátka v jejím obsahu spíše, nežli ve scénických prostředcích výpravy, které v prvé řadě při něm spolupůsobily; ale i takto bude alespoň vzpružinou, která spisovatele snad povede v příštích pracích blíže ke kořenům skutečných a vážných dramatických účinků. Zdá se, že Mašek to poctivě myslí se svojí divadelní kariérou. Alespoň vytrvalost, s kterou po šest let se pokouší o dobytí jeviště (Dceruška hostinského jest jeho čtvrtá práce »formou dramatickou«), ukládá nám povinnost, abychom poukázali třebas jen zběžně na příčiny, které i tentokráte zabránily hlubšímu proniknutí jeho hry.

Nelze ovšem motýla fantasie uzavírati do klece tak zvaných dramatických zákonů, ale nic platno, na scéně i pouhopouhé vidiny musejí býti talentem *dramatického básníka* přivedeny v souhlas s duší hlediště. Jen cítíli obecenstvo zároveň s tím, co se odehrává na scéně, dociluje hra onoho vnitřního úspěchu, který je zárukou dalšího a organického jejího života na jevišti. K tomu ovšem dospívá jen málo dramatických prací, ale vytvoření takového díla je zajisté cílem ctižádosti každého divadelního autora, který ve svém povolání nespatřuje pouze chvilkovou sensaci. Snažili jsme se sledovati spisovatele v jeho zámyslech, ale musíme vyznati, že nás dovede upoutati jen v několika momentech, a to zase po většině budily náladu vnější prostředky. Prospekt s Petřínskou strání a jejím kostelíčkem vyvolen velice náladově, také vojenská večerka působí suggestivně;

snad by se mohla o nějakou vteřinu dříve ztráceti. Celá první část hry až po zjevení se ducha zapomenutého milence je však příliš povídavá. Každá osoba má svoji tirádu, ale všecko vyznívá do prázdna, do srdce vám nezapadne jediný tón. Schází prostě *situace*, v které by slova ta působila, a scházejí *lidé*, kteří by je individuálně zbarvená pronášeli. Mašek své verše, které již samy sebou nemají svéráznosti, vkládá do úst postav, které se od sebe nijak neliší, které nejsou životnými lidmi a které autor charakterisuje nanejvýš jiným rytmem jejich proslovů. Spisovatel ovšem již pojmenováním svých osob naznačil, že neměl v úmyslu kresliti odlišené jedince, ale přes to přáli bychom si aspoň patrnějšího střídání barev, neboť v stálém tom rýmování a veršování zaniká všecka plastičnost, upozorňuje na sebe dost nepříjemně zdlouhavá mnohomluvnost, mizí *zájem* proto, co se mluví; a lhostejnost, snad i netrpělivost, je nepřítelkyní i nejkrásnějších slov. Také se zjevem zapomenutého milence je jistá potíž. Jakmile se objeví, je sotva komu jasno, že se jedná o mrtvého. Divadelníci ovšem znají všeliké ty zevnější praktiky jeviště, kterými se doprovází takový záhrobní zjev, ale širší obecenstvo je zmateno. Ona psychologická a pathologická chvíle, v níž je možno míti zjevení, není zde náležitě vyscénována. Jednáli se o ducha, bylo by zdůvodněno, aby se objevil nanejvýš jediné dceři hostinského, ale aby skoro celá hospoda se s ním vítala, tomu přece ani nejdobromyslnější divák nemůže uvěřiti. Mimo to přes celou halucinační scénu je na jevišti i »chudák« a vše »vytřeštěným zrakem sleduje,« — zdaž to logicky oprávněno? Zjevením se mrtvého jest ovšem umdlený zájem divákův osvěžen, ale bohužel, jen na chvíli. Neboť i záhrobní nešťastník nás bezmála umluví, tak že brzy nevíme, nač upnouti pozornost, a slova jeho jsou nám jen skandovaným hlukem. Konec — smrt, zpěvy, neartikulované výkřiky, změna nálady — jest již dávno osvědčené divadelní působivosti.

Konstatujíce vnější zdar Maškovy práce, musíme říci, že autor posud nepronikl z okruhů či snad z názorů, jež ho ještě svádějí s pravé cesty. Jeviště žádá živoucích postav, ať již poeticky či reálně založených. Žádá si ovšem ještě lecčeho jiného, ale bez této základní podmínky není na něm úspěchů trvalých a umělecky cenných, k jakým, doufejme, Mašek časem a rozvojem dospěje.

Jan Ladecký.

Opera a baletní pantomima.

Hlavní událostí saisony letošní jest *Smetanův cyklus*, vypravený v první polovici května. Jest to třetí cyklus všech Smetanových děl. První proveden byl r. 1893 po úspěchu Smetanově ve Vídni, druhý r. 1899 na pamět 15. roku úmrtí mistrova. Letos veliké jubileum Smetanovo vyvolalo samo třetí cyklus. Vypraven byl po stránce reprodukční vzorně. Dirigentské umění Kovařovicovo a režie Polákova byly základem, na němž vynikly jednotlivé součástky naší zpěvohry, orkestr, sbor i solisté. V poslední době často slyšeli jsme

mluviti o dirigentství Kovařovicově s různou příchutí nespokojenosti. Jak nespravedlivy byly tyto výtky, pokud jde o vlastní reprodukční umění, dokázal Kovařovic skvěle letošním cyklem. Tak provesti díla Smetanova dovede jen dirigent prvního řádu, jako jest právě Kovařovic, nyní náš nejlepší dirigent. Škoda, že úspěch svého reprodukčního umění seslabuje připuštěním »úprav« do cyklu, o nichž jsem mluvil nahoře. Chcemeli učiniti z cyklu Smetanova »český Bayreuth,« nezapomeňme, že základní myšlenkou Bayreutských slavností jest: provesti díla mistrova nezkrácené tak, jak vyšla z jeho ruky, a zcela v intencích původcových. Škrtnutí vložky v Daliboru a odstranění úprav Dvou vdov a Braniborů by účinku cyklu velmi pomohlo. Vedle Kovařovice vyznamenal se p. Polák svou režií, ne sice zcela ve všem bezvadnou, avšak všude svědomitou, jež dalším pilováním snadno se stane vzornou. Z výkonů pěveckých staly se některé již typickými, i stačí je jen jmenovati, především Libuši pí. Maturové, Martinku pí. Klánové, Vaška, Skřivánka a Michálka p. Krössinga, Chrudoše, Raracha a Bonifáce p. Klimenta, Tausendmarka, Přemysla a Kalinu p. Benoniho, Kecala, Palouckého a Mumlala p. Poláka i Tomše p. Šíra. Pohřešovali jsme v této vzorné galerii Smetanových postav Rozu pí. Klánové. Z tenoristů p. Ptákovi zbyl jen Šťáhlav. Pan Figar (Jirka, Dalibor, Podhajský) držel se znamenitě a svou solidností i uměleckou vážností zvláště pěkně působil vedle p. Mařáka, jenž svým chováním v Braniborech a Hubičce ukázal, že nemá smyslu ani pro vážnost takového podniku, jako jest Smetanův cyklus, a tím zničil sám dojem, který by snad byl zanechal jeho Vítek v Tajemství. Na konec a přece nejraději jmenuji zde sl. Bobkovou, jejíž Barča a Blaženka jsou výkony v pravdě skvostné a která i v Braniborech a v Čertově stěně se vyznamenala. Co herecké solidnosti uloženo jen v její Jitce v Daliboru! Byl to skvělý cyklus a naše opera může se jím skutečně honositi.

Ve vlastní den pamětní smrti Smetanovy 12. května vypravena poprvé *Čertova stěna* a sice s úspěchem neobyčejným. Na této opeře mistrově hřešilo se dosud nejvíce. Již premiera její byla velkou nešetrností k Smetanovi, odtud se hrála zřídka a pravidelně bídně. Letošní pamětní představení bylo 23., připadlo tedy průměrně na rok vždy jedno provedení! Zdá se však, že nyní jest tomu konec. Zpěvohra vypravena tak, jak vůbec bylo možno: orkestr propracován velmi krásně, partie obsazeny předními silami, režie nelitovala nákladu a činila se jak mohla. Výsledkem pak bylo — překvapení obecenstva! Všude se ozývalo podivení, jak mohl někdo říci o této zpěvohře, že to jest slabé dílo »nemocného« už Smetany. Jsem jist, že »Čertova stěna« bude nyní teprve opravdu žíti. Zásluha o to náleží opět p. Kovařovicovi. Ovace, jichž se mu při slavnostním představení dostalo, byly více než zaslouženy a byly tím cennější, že byly získány skutečným uměním ve znamení míru a ne za strannického bojovného hluku. Z výkonů na prvním místě stáli Rarach p. Klimenta a Michálek p. Krössinga. O sl. Bobkové a p. Mařákovi jsme již mluvili. Za to hlavní role v nynějším obsazení neuspokojily docela. Vážím si p. Šíra pro jeho měkký hlas a vroucí přednes, avšak Vok měl být dán

p. Benonimu. Aspoň dvojí obsazení mělo by býti provedeno. Také sl. Kubátová k slíčnému zjevu potřebovala by trochu více živosti. Z čeho však jsme měli největší radost, byla »úprava:« nebylo totiž žádné. Zpěvohra provedena zcela v originále a — líbila se. Nevím, bylali napřed jiná úprava a bylali potom škrtnuta; nebyloli tomu však tak, proč se ohlašovalo, že bude zpěvohra »na ruby obrácena?« Přece nebude nikdo pokládati za úpravu, nařídíli se Vokovi, aby se při vážném zpěvu usmíval? Starost o toto dílo tedy zmizela. »Čertova stěna« jest před nepovolanýma rukama zachráněna. Za to jsme p. Kovařovicovi vděčni, že dovedl první svůj cyklus Smetanův tak krásně uzavříti. Cyklus jest skončen, všechna Smetanova díla kotví nyní pevně v repertoiru. Nyní konečně snad dojde řada na toho, kdo dovedl Smetanovo dědictví ještě rozšířiti, jehož díla se však dosud vlastně nehrála, a hráloli se některé z nich, nevydáno na jeho výpravu ani tolik, jako na př. na »V studni.« Autor Šárky a skutečná výprava tohoto díla bude snad nyní nejdůležitějším předmětem péče našeho divadla. —

Prvního máje bylo tomu 30 let, co zemřel *Vilém Blodek*. Národní divadlo oslavilo památku jeho 28. dubna provedením jeho populární opery »V studni,« díla svěžího sice, avšak velmi jednoduchého. Smrt Blodkova pociťována tehdy velmi krutě, dnes již můžeme se na ni dívati klidněji. Díváme-li se dnes na jeho jediné operní dílo i na polovici druhé jeho zpěvohry »Zítek,« vidíme v něm dramatického skladatele dosti podružného řádu a těžko chápeme, jak v něm mohl býti spatřován »druhý Smetana,« a to tím více, že »Zítek« jest velký krok zpět za »V studni.« Oslava autora populárního díla byla upřímná a srdečná. Toho pak zasloužil si ovšem Blodek beze sporu.

A ještě jedno jubileum jsme měli, avšak radostné: *J. L. Lukes* v dubnu r. 1854 poprvé zpíval v Praze ve stavovském divadle, když již před tím působil v Olomouci. Poněvadž pak padesátiletí jeho činnosti umělecké bylo vlastně již loni, za to pak blíží se 80. den jeho narozenin, promluvíme o něm šířeji v některém z dalších čísel. Vždyť Lukes znamená pro nás velký kus operní historie. První Dalibor a přítel Smetanův právem slaví se zrovna v jubilejní rok našeho mistra.

* * *

Olim. Napsal Ladislav N o v á k, hudbou provází Jindřich K à a n z Albestů, část choreografickou upravil Achille Viscusi. Tato novinka české dramatické hudby s podivným nečeským titulem vznikla pod vlivem Nedbalovy Pohádky o hloupém Honzovi. Již při této příležitosti ukázal jsem obšírněji,[1]) že pantomima jest umění nezdravé, mrtvé, ježto slovo, ať mluvené nebo zpívané, jest nevyhnutelnou podmínkou přirozeného dramatu. Drama má podávati život, ať už jakýkoli, třebas i ten nejfantastičtější. Pantomima představuje život němých lidí. Němota jest však vždy něco nezdravého, abnormálního,

[1]) K esthetice pantomimy, Obzor liter. a uměl. IV.

co zdravého člověka odpuzuje. Pantomima jest umění pro hluchoněmé, ne pro zdravé myslící a mluvící lidi. Pantomima jest dále umění naprosto zastaralé. Dnes slovo proniká dramatickou hudbu tak, že bez něho je nemožna. »Wagnerianská« pantomima jest contradictio in adjecto. Mnohem přirozenější jest balet, jenž jest skutečným uměním výtvarné krásy v pohybu, ač dnes už uměním také příliš zvětralým. Nedbal ve své pantomimě dal se svésti předpokladem o dramatičnosti pantomimy. Pro Vídeňskou operu musel však přikomponovati celou řadu baletů, čímž dílo mohlo jen získati, ač zároveň pozbylo svého principielního významu.

Kàan svým baletem Bajaja dosáhl značného úspěchu. Již proto veden byl k tomu, že nepsal pouhou pantomimu, nýbrž baletní, tedy asi podle vzoru Vídeňské úpravy Pohádky o hloupém Honzovi. Ladislav Novák napsal mu »text.« Myšlenka základní jest zcela dobrá: hýřivý šlechtic vidí ve snu slávu svých předků, což ho napraví. Z toho vyvíjejí se bohaté obrazy z historie české od 13. století až do nové doby. Tato českost látky jest skutečný pokrok proti věčně nechutným orientálním látkám baletním. K provedení bylo by však třeba přesnější znalosti historie a lepšího výběru. Obrazy v Cařihradě upadají zase v obvyklou šablonu, scéna v Brusselu je nám vůbec velmi záhadná, Tataři pod Hostýnem vypadají velmi podivně a p. Hlavní přednost textu jest, že je tu pantomimických scén poměrně velmi málo, balet veskrze převládá.

Kàan jest ve skladbě eklektikem někdy ne nedobrým. Olim nenáleží k jeho zdařeným pracím. Jeho hudba jest pouhým průvodem, dramatické effekty jsou vesměs opotřebovány, a bohužel ani v tancích není ničeho, co by zvláště upoutalo. Celé Olim jest výpravná hra na podívanou pro velké i malé děti, a posuzujemeli je tak, nedopadne asi úsudek nepříznivě. Bohatá výprava asi se líbí těmto vrstvám obecenstva, ač jiné spíše unavuje. Baletní personál se tužil velmi pěkně se sl. Koreckou v čele. Proč však bylo zneužito p. Mošny a pí Kvapilové k tanci? Je velmi trapné viděti umělce v jednom oboru váženého, jak kazí dojem v jiném oboru. Z herců nevděčné role pantomimické připadly Jiří z Harasova (ne z Harašova, jak má text) p. Matějovskému, Olga pí. Kvapilové a démon domu Harasovského p. Želenskému, kteří se snažili docíliti, čeho docíliti bylo lze. Celková nálada večera byla mdlá. Nyní už takové věci přece jen unavují. Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

»Kusem života« nazval K. V. Rais svého *Sirotka* (nákl. Máje, str. 271), i nemohl v daném případě voliti určení příhodnějšího. Bylo předností právě menších prací jeho, že vystihovaly skutečné poměry ze zvoleného prostředí co nejvěrněji a že právě touto věrnou

reprodukcí vzbuzovaly ve čtoucím sytý a plný dojem životní pravdy. Prostota a jednoduchost uměleckých prostředků dojem ten jenom zvyšovaly, souhlasíce s nehledaností a neraffinovaností příhod, vzbuzujících pozornost podhorských venkovanů, jaké se zálibou i se zdarem kreslí Rais. Nehloubaví, nerozumující jsou Raisovi venkované, nevalně rozdílní, ať jsou ze vsi, ať z malého městečka. Směr snah jejich určuje jednak kmenová tradice a povaha celku, k němuž přísluší, jednak tvrdší nebo mírnější zápas o vezdejší bydlo. Nejsou nevnímaví, ale poutá je především vnějšek; toho si především všímají, a to i tehdy, kdy by zrak jejich měl se hlouběji nořiti v nitro jejich vrstevníků. Jak žijí a jakými se jeví pozorovateli, takové podává je také náš spisovatel. Proto není u něho úzkostné péče o postižení jemných záchvěvů v nitru jednajících osob, není zevrubných rozborů, není širokého zdůvodňování činů. Zde nutno z úkonů souditi o předcházejících stavích duševních, nikoli naopak.

Těmito vlastnostmi vyznačuje se také Sirotek. Malý hrdina jeho jest, jak ani nelze jinak, hrdinou toliko v nápise. Jozífkovi, synku továrního mistra Klikara v Malešicích (nedopatřením na str. 265 v Malešíně), zemřela matka. Dítěte ujala se jeho babička, domkářka Dlašková, a ukazovala všemu městečku, jak chová hošíka jako v bavlnce, jak se u ní má dobře. Zeť Klikar nějaký čas skutečně odolává nástrahám všech všudy nevěst, jimiž jsou Malešice požehnány, a do té doby tchyně stará se opravdu o jeho dítě. Ale najednou se proklube, že mladý vdovec vyhledl si nevěstu, a tu Dlaškovou na ráz láska k vnukovi přejde. Pokusivši se marně zeťův sňatek zmařiti, zřekne se sirotka a aby podráždila jeho macechu, vezme k sobě dcerku druhé dcery, na niž prve zcela zapomínala. Sirotkovi také v nových poměrech vede se dobře, arci jen tak dlouho, pokud macecha nemá děcka vlastního. »Jináč to na světě nechodí,« připomíná kdosi na konci knihy uvědomuje si, že Jozífek vlastně teprve tehdy osiřel.

V prostičkém obrázku jest řada maloměstských postaviček, z nichž ovšem jen málokterá mohla býti propracována zevrubněji, aby soulad celku nebyl porušen. Hlavní figurou jest Dlašková, jí dostalo se také nejdůkladnější charakteristiky kladné i negativní. Její sebemilovnost, lačnost požitku, maloměstská vychloubačnost, přetvářivost, tvrdost k matce a dělání všeho jen pro svět, doloženy jsou tu s různých stránek přímo názorně. Změny v jejím chování k sousedstvu a navzájem sousedstva k ní jadrně odpovídají skutečnosti a chovají v sobě mnoho bezděčné komiky, na niž však autor neklade nijaké váhy. Působivě zachytil Rais obrat, jaký nastal ve smýšlení Malešických nevěst a jejich matek, když se rozhlásilo, že Klikar už si vybral. Jozífek, prve všude hýčkaný předmět něžné pozornosti, najednou nebyl hoden dobrého slova, ba ani dobrého pohledu. Také úhrnečný ráz maloměstského života jest podán rysy sice jen zcela povšechnými, ale přece účinnými, jen továrna za Malešicemi jest opravdu jako za světem autorova vypravování. — O slovesné stránce Raisově platí, co bylo svrchu řečeno o jeho prostředcích uměleckých. Jeho slovník jest slovníkem živého jazyka; zachovává jeho lidovou prostotu a nehledanost, ale také přirozenou jadrnost.

Ze žurnalistické rubriky, kde vznikly, přinesly si jméno »drobné obrázky a črty,« které vydal Frant. K. Hejda. Jeho kniha *Ze soudní síně* (nákl. Šimáčkovým, str. 139) jest výmluvným dokladem, jak v našich denních listech kriminální historky a historie jsou mnohem hojněji a horlivěji vyhledávány než oddíly literární nebo umělecké. Proto se jim ovšem také dostává místa mnohem rozsáhlejšího a pečují o ně zvláštní stálí referenti, kdežto literatura jest v nejednom žurnále stále ještě pátým kolem u vozu. — Není pochyby, že před soudními tribunály lze v nedlouhé době postřehnouti řady význačných postav a seznati hojnost zajímavých příběhů z drsné skutečnosti všedního života. U soudu poodhalují se cípy nejen s důsledků dějů, způsobených vášněmi nejrůznějšího druhu, ale i s prvních jich příčin. Hejda dovede obratně využitkovati látek, které získal v soudní síni. V dlouhé řadě drobných kreseb jeho jsou dobré náběhy k stručné, obsažné charakteristice, na níž se zakládá většina těchto prací, a jinde nalezneme i jaksi zhuštěné náběhy povídkové. Humor i tragika střídají se tu právě tak jako na jevišti života. Kniha jistě nečiní vyšších nároků, a její čtenáři budou jí tak uspokojeni, jako »soudní síní« samou. *F. V. Vykoukal.*

Ottův atlas zeměpisný.

Po delší době vyšel Ottova atlasu zeměpisného redakcí prof. dr. J. Metelky sešit pátý s listem č. 1. a 13.

Číslo 1. obsahuje *hvězdné nebe severní a soustavu sluneční*, jež zpracoval prof. Ad. Mach, číslo 13. *geologickou mapu Rakousko-Uherska*, kterou zpracoval a nakreslil Vl. J. Procházka. Předem sluší vytknouti, že obě tato čísla jsou úplně původní.

Středem *listu č. 1.* jest hvězdné nebe severní. Aequinoctium jest z r. 1900. Mapa nejen se vyrovná jiným tohoto druhu mapám v cizojazyčných atlasech, ale co jí zvláště dodává ceny, jest, že vše — čísla, dráhy hvězd atd. — jest na základě nejnovějších výzkumů přepočítáno. Jinak se vyznačuje přehledností, jasností a dobře poslouží k orientaci v nebeském prostoru v naší zeměpisné šířce. Maně nám vstupují na mysl krásná slova Kantova: »Dvě věci jsou to, které mou mysl plní vždy novým a vzrůstajícím obdivem a úctou, čím častěji a vytrvaleji duch můj se jimi zabývá: Hvězdnaté nebe nade mnou a ethický zákon ve mně.« Ostatní část listu jest věnována sluneční soustavě. Hlavní mapa má označení průměru slunce k oběžnicím. Při všech planetách jest udána délka oběhu kolem slunce a ekliptika. Z asteroid, z nichž největší (Ceres, Pallas, Vesta, Juno) jsou zvláště nakresleny, označena jest Medusa, nejbližší slunci, a Hilda, od něho nejvzdálenější. Z vlasatic, kterých se počítá přes 600 a jichž opětné objevení se poznává ne dle jejich podoby, ale dle dráhy, nakreslena jest vlasatice Enckeova, s nejmenší dobou oběhu a to za 3 roky a 105 dní, Bielova, objevená r. 1826, která se r. 1846 při svém opětném objevení rozdělila a od r. 1866 zmizela, s dobou oběhu za 6 roků 216 dní, Olbersova za 74 r. 18 d., Halleyova za 76 r. 4 m. a 13 d. a Donatiova, nejvelkolepější vlasatice minulého století, za

2500 roků. Dále tento list zobrazuje oběžnici Marse, hvězdu, která má největší podobnost se zemí a na které dalekohledem se vidí světlé a tmavé skvrny, z jichž pohybu se vypočítala jeho rotace za 24 hodin, 37 minut, potom pohled na Saturna se slunce za jeho oběhu, této bílé, klidné hvězdy, od slunce 1·424 mill. km. vzdálené a pak Jupitera a Saturna s udáním jejich průměru u srovnání s průměrem zemským. Konečně znázorněno je na tomto listě zdánlivé otáčení hvězdného nebe kolem země, pohyb země kolem slunce, osvětlení země dne 21. června, 21. března, 23. září a 21. prosince, dráha země za hodinu a za den, vzdálenost slunce a měsíce od země, běh měsíce kolem kolující země, roční běh měsíce, fáze měsíční (synodický a siderický měsíc), pohyb měsíce kolem země bez zatmění a se zatměním, zatmění slunce (úplné, kruhovité a středové) a měsíce. Z uvedeného jest jasno, že na tomto listě zpracovány jsou nejdůležitější a základní poučky zeměpisu mathematického, látka to obsáhlá.

Jak již řečeno, obsahuje *13. list* atlasu geologickou mapu Rakousko-Uherska, zaujímající přirozeně i země sousední a to od 42° skorem 51° sev. zem. šířky a od 9° do 27_0 vých. zem. délky Greenwichské. Mapa tato, jak na první pohled patrno, kreslena jest ve smyslu velké geologické mapy, kterou vydal mezinárodní kongres geologický v Berlíně r. 1894 a v letech následujících pod jmenem »Carte géologique internationale d'Europe« v měřítku 1 : 1,500.000. Chváliti lze, že ve mnohé stránce sestrojena jest i na jejím podkladě. Podobně barvová skála jest přesně v intencích mezinárodního kongresu. Vedle ní užito i jiných velkých map geologických. Přehlednosti, což u mapy geologické bývá dosíci velmi obtížno, prospívá sytost barev, které se liší zřetelně.

Mapa provedena jest v měřítku 1 : 2,750.000 a přece obsahuje hojně detailů v přiměřeném měřítku. Mnohé z nich mezinárodní mapa geologická, jak prosté srovnání ukazuje, vůbec nemá. Platí to hlavně o Uhrách a pak zemích českých; v Čechách jsou to některé podrobnosti v palaeozoiku českém, na Moravě území syenitové a oligocén u Židlochovic. Obrysy geologických útvarových oblastí a území jsou všude dle možnosti věrně okresleny dle velkých map.

Co se týče provedení mapy, jest bezvadné. Vytknouti by se dalo, že na některých malých políčkách nejsou vyraženy barvy; ale to mapě nijak není na újmu, i z té příčiny, že jsou tam hranice ostře označeny a u většiny značky připsány. Mapa tato, opatřena jsouc případným slovním výkladem, dobře také poslouží na středních školách, hlavně reálkách, při vyučování geologie, vědy to positivní, založené na přesných výsledcích pozorování stavby zeměkoule a složení jejích součástek.

Topografie mapy jest náležitá. Označení míst jest vesměs dle nového sčítání. Hledíc k stránce jazykové vytknouti sluší jako přednost mapy, že místní jména všude jsou vyšetřena podle většiny obyvatelstva. Platí to zejména o zemích slovanských. Za příklad buď uvedeno ruské Polsko a Halič; kde jest většina Poláků, píše se polsky, kde Rusínů, rusínsky. To mapě dodává také ceny.

Shrneli se vše, co o obou mapách řečeno, nutno zcela nestranně uznati svědomitost původců obou map, úsilí redaktora tohoto u nás prvního podniku, aby vše, pokud možno, vyhovovalo současným vymoženostem kartografickým, jakož i obětavost nakladatelovu; kdo ví, jak nákladné jest provedení mapy, jako jest Procházkova, zajisté posledním slovům přisvědčí. Dr. *F. Nerad.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. května 1904.

Jarni zasedání a odročení říšské rady. Projevy jednotlivých stran. — Delegace. — Obsazení arcibiskupského stolce Olomouckého. — Žádost Vídeňských Čechů za české školy zamítnuta. — Uhersko. — Návštěva Loubetova v Římě. Obecní volby ve Francii. — Německo. — Z pruského sněmu. — Dohodnutí mezi Tureckem a Bulharskem. — Král Petr a kníže Ferdinand. — Anglická výprava do Tibetu.

Jarní zasedání *říšské rady* počalo dne 19. dubna a skončilo se náhle dne 10. května. Vláda myslila, že vžene české poslance do úzkých, když položí hlavní váhu na hospodářské nutnosti státní a potřeby poplatnictva. Měla za to, že česká obstrukce neobstojí. Zmýlila se i tentokrát. Čeští poslanci, věrni své zásadě, že neopustí od obstrukce dříve, až vyplněny budou známé požadavky české — opětné zavedení češtiny jako vnitřního jazyka u soudů, a jiných úřadův o zřízení české university na Moravě, — setrvali v obstrukci. »Pokud vláda neopustí svého nynějšího stanoviska, pokud zůstane ve vleku německé levice, pokud nebude sama konati svou povinnost k státu a jeho národům, aneb neustoupí vládě jiné, na všecky strany volné, potud nemůže býti řeči o změně naší taktiky« — tak odpověděli čeští poslanci na domluvy polských prostředkovatelův, a vláda nemohla býti ani na okamžik v pochybnosti, že se dle slov svých zachovají. Předseda ministerstva má stále prospěch státu a obyvatelstva na jazyku; kdy by skutečně tento prospěch u něho rozhodoval a nikoli snaha, aby stůj co stůj se udržel u vesla, nebylo by za těžko učiniti parlament schopným práce. Za nynější poměry a všecky jejich následky pro stát padá zodpovědnost jedině na dr. Körbra.

Celé zasedání bylo vyplněno interpelacemi a čtením zaslaných spisů. Jedině volby do delegace způsobily větší rozruch. Způsobily pohříchu také, že se souručenství českých stran na říšské radě rozpadlo. Kdežto poslanci agrární a národní socialisté žádali, aby se volby do delegace z obstrukce nepropouštěly a po případě se zmařily, dospěl Český klub ku přesvědčení, že by zmaření voleb k povalení ministerstva nevedlo a že by mohlo býti provedeno toliko násilím, a to ještě s výsledkem velmi pochybným; i obmezil se na manifestování svého opposičního stanoviska. K volbě přistoupilo se ve schůzi dne 23. dubna. Čeští agrárníci a národní socialisté pokoušeli se ohlušujícím lomozem volbu překaziti, ale volba provedena přes jich odpor. Z českých poslanců zvoleni jsou do delegací Fořt, Kramář, Pacák, Pantůček, Stránský a Žáček.

Již od počátku vyjednávání Mladočechů s Poláky se mezi stranami svobodomyslnou a agrární jevilo napjetí, které po volbě do delegací propuklo v úplnou roztržku. Poslanci agrární oznámili českému klubu, že odvolávají své zástupce ze společné komise parlamentní jakož i z akčního komitétu sdružených stran českých. Rovněž tak učinili poslanci národně sociální. Rozhodnutí českého klubu odůvodňoval dr. Kramář tímto prohlášením: »Předsednictvo klubu vědělo, že volby delegační nelze zmařiti jinak než brachiálním násilím, a poněvadž dobře znalo nejen smýšlení klubu, nýbrž bylo si také vědomo vážného postavení české delegace ve Vídni, které nedopouští, aby politika představitelů českého národa založena byla na systematickém násilí, jehož výsledek, hledě ku početné převaze odpůrců, nemůže býti pochybný ... I kdy by se byly spojené slovanské strany usnesly násilí provesti, byla by dopadla věc stejně. Byly by snad na chvíli volby zdržely, ale na konec vyhrávají přece jen silnější bataillony — 300 proti 100, — a celá slovanská obstrukce ve svém největším rozmachu stála by dnes před světem poražena a zlomena.«

První následek neblahé roztržky byl, že se český klub usnesl nepodporovati žádného návrhu poslanců agrárních a národně sociálních, i zamítl také v důsledku toho žádost jejich, aby podporoval jejich návrh na obžalobu ministerstva pro porušování zákonů.

Říšská rada provedla ještě volby do kvotové deputace, a to pouze zjevným porušením jednacího řádu a přes protest českých poslanců všech stran. Tím skončila se její »činnost«. V sezení dne 10. května přečten přípis předsedy ministerstva, že jest říšská rada odročena. Jednotlivé strany uveřejnily projevy o situaci. Nejdříve to učinily strany německé levice, kteréž prohlásily, že podporovaly všecky pokusy, aby v parlamentu nastaly spořádané poměry, že přistoupily také k prostředkovací akci polské, která prý však zmařena jest »strnulou zápornosti českou.« O česko-německém sporu vyslovují se, že jsou co nejrozhodněji proti českému státnímu právu a všem historickým důvodům, že však jsou ochotny rozděliti celou řadu německo-českých sporných otázek v jednotlivé skupiny, z nichž první by byla úprava jazykových poměrů ve vnějším i vnitřním jednání státních a samosprávných úřadů. Žádají pak, aby na místo státního práva nastoupila administrativní opatření, jako národní ohraničení krajských okresův a zavedení krajských zřízení státních a samosprávných. Své vyjednávání o těchto návrzích učinily závislým od zastavení obstrukce v parlamentě.

Klub německého středu se v projevu svém k zástupcům obou národních kmenů v Čechách i na Moravě obrátil s důtklivou žádostí, aby všemožně hleděli najíti cestu k jednotě a smíru. — Polský klub projevil politování, že zkrácením parlamentního jednání stíženy jsou jeho snahy směřující k dohodě mezi Čechy a Němci, vyzval svého předsedu, aby ve snahách těch pokračoval, a vyslovil se, že jedině důkladnou změnou jednacího řádu může býti parlamentní jednání zabezpečeno.

Český klub učinil rovněž projev, kterýmž jednak odmítá tvrzení německé levice, že odpovědnost za všecku vnitřní rozháranost v říši

padá na české poslance, jednak co nejostřeji odsuzuje činnost vlády. »Hlavní vinu na nynějších poměrech,« praví se v prohlášení tom, »má výhradně a jedině vláda, která právoplatné zákony o rovnoprávnosti neprovádí, tatáž vláda, která se nerozpakuje proti všemu právu a zákonu na rozkaz Němců odklizovati z tak zvaného uzavřeného území německého české úředníky a tím způsobem pracovati k uskutečnění záměrů a snah, kteréž nedílnost a nezávislost říše nejnebezpečnějším způsobem ohrožují. Vláda tato jest to také, která klade nejtužší odpor úpravě poměrů v parlamentě. Vláda jest nejúhlavnější odpůrkyní reformy jednacího řádu, poněvadž jest svírána obavou, že by spořádaný parlament ani jediný okamžik nestrpěl vládu, jako jest ona. Vláda jest to, která svými orgány podněcuje Němce, aby nepustili z rukou výhody možnosti obstrukce, vláda jest to, která každý zárodek smířlivější nálady udupává, ježto se smíru národů leká. Jediným cílem vlády jest, aby se udržela bez zřetele na stát a jeho budoucnost.« Poukázav na to, že se na všech stranách jeví děsivý hospodářský i politický úpadek říše, prohlašuje český klub, že boj proti vládě, která vším tím jest vinna, jest vlasteneckou povinností. Hledě k německým návrhům vyslovuje se, že nežádá výsad ani nadpráví, nýbrž jedině rovné právo, že to není ani malicherný vzdor, ani nerozmyšlená umíněnost, co nutí české poslance, aby bez ohledu na jakékoli vyjednávání o smír žádali vnitřní českou řeč úřední a universitu na Moravě, a že by uskutečněním těchto požadavků byla utvořena příznivá disposice pro shodu o podmínkách pokojného spolužití obou národů v zemích koruny české. Prohlášení končí se slovy: »Nedá se upříti, že k zjednání lepších poměrů na říšské radě především jest potřebí energické a spravedlivé vlády. Musí tu býti vláda, která by mluvila pravdu, jejíž slovo by nalezlo víry, vláda, která by se snažila před hrozící katastrofou zachrániti stát, nikoliv sebe, vláda, která by provádění zákonův a spravedlnosti nečinila závislým na svolení některé politické strany, vláda, která by se nebála spořádaných poměrů v parlamentě a která by nechtěla jen loviti v kalných vodách. Čeští poslanci jsou v každé době odhodláni podati ruku k spravedlivému upravení poměrů v zemích koruny české, avšak jsou na druhé straně také odhodláni vytrvati v rozhodném boji proti vládě, která chce učiniti vítězství německé obstrukce trvalým a která činí své zákonné povinnosti závislými na svolení německé menšiny. Vládě, která bude jednati správně a spravedlivě, při tom ani na pravo ani na levo se neohlížejíc, poctivé, pravdomluvné a spravedlivé vládě nebudou z české strany kladeny obtíže v cestu.«

Dne 14. května zahájeny v Pešti *delegace*. Předsedou zvolen ryt. Jaworski. V neděli v poledne přijati jsou delegáti od císaře v slavné audienci. V trůnní řeči pravil panovník, že poměr říše ke všem mocnostem jest co nejlepší, a položil váhu na dorozumění s Ruskem. Co do vojenských požadavků vyslovil se takto: »Válečná správa trvá v příčině běžných požadavků na udržení vojska v mezích posledně povolených a vyprošuje si za příčinou urychleného zjednání zbraní a válečného materiálu zvláštní prostředky.« Veřejnost byla sice připravena, že ministr vojenství tentokráte učiní značné poža-

davky, ale ty jsou v pravdě tak ohromné, že způsobily na všech stranách ustrnutí. Neméně než *tři sta třicet sedm milionů* požaduje se na nové zbraně, na rozmnožení a výzbroj loďstva a na různé potřeby, kteréž nejsou blíže označeny. Ministr snaží se požadavek svůj odůvodniti technickým pokrokem a zbrojením jiných států, za nimiž prý Rakousko-Uhersko nesmí zůstati. »Pohlednemeli na válku v Asii,« praví ve svém výkladě, »vidíme, co znamená vojenská příprava v čas.« Ministr jest přesvědčen, že zákonodárné sbory naleznou prostředky, aby se vojenským požadavkům vyhovělo, a berní síla poplatnictva se příliš nenapínala. To bude zajisté velmi těžká úloha. — Výklad ministra zahraničných věcí Goluchowského byl velmi stručný, ježto politická situace od posledního zasedání delegací jen málo se změnila. O válce rusko-japonské vyslovil obavu, že bude míti v zápětí hospodářskou tíseň i u těch, kdož v ní nejsou přímo súčastněni. Co se týče záležitostí Balkánských, projevil přesvědčení, že Turecko konečně nahlédne, jak vážně, nezištně a upřímně si Rakousko na prospěch konsolidace jeho počíná. Delegát dr. Kramář pravil, že by bylo pro Rakousko žádoucno, aby v případě nového skupení mocí nezůstalo na suchu. O válce na východě vyjádřil se, že pouze krátkozraký politik může si přáti vítězství Japonska a že nejen Slované, nýbrž i každý prozíravý politik, jenž pochopuje nebezpečné následky hrozící z vítězství Asiatů, musí si toužebně přáti, aby válka dopadla ve prospěch Ruska.

Záležitost *obsazení arcibiskupského stolce Olomouckého* konečně vyřízena, a možno říci, že šťastně. Ačkoli volba arcibiskupa přísluší Olomoucké kapitole, vyhradil si jmenování jeho pro tentokrát papež, hledě k mimořádným poměrům, arcibiskupa jmenovati a za nástupce dra. Kohna ustanovil Brněnského biskupa dr. Františka Sal. *Bauera*, jenž v obtížném postavení svém jako věrný syn českého národa se osvědčil a působením svým též u německých osadníkův úcty sobě získal. Jmenování jeho však bylo Němcům přece proti mysli; ač arcidiecése Olomoucká jest větším dílem česká, žádali, aby volbu konala kapitola a zvolila rozhodného Němce. Německé protesty neměly tentokráte výsledku. — Biskupem Brněnským jmenoval císař dr. Pavla hraběte *Huyna*, jenž posud byl farářem v Běhařovicích; jest sice rodem Němec, ale ovládá jazyk český a byl u českých osadníků pro svou lidumilnost oblíben.

Vláda dr. Körbra podala opět nový důkaz nešetření rovného práva: ministerstvo zamítlo *žádost Čechů Vídeňských za zřízení českých škol* a »odůvodnilo« své rozhodnutí tvrzením, že prý čeština není v Dolních Rakousích jazykem obvyklým. Proti tomuto rozhodnutí podána stížnost k říšskému soudu. Ministerstvo vyučování podalo k témuž soudu protestní spis, v němž popírá, že by na základě článku 19. státních základních zákonů bylo odůvodněno zřizovati v Dolních Rakousích české školy. Nestačí prý, aby na základě čl. 19. st. z. z. jednotliví příslušníci některého národního kmene, *byť i sebe větší jejich* počet na jednom místě nebo v jedné zemi trvale sídlil, byli považováni za národní kmen v zemi trvale usedlý a jich jazyk za jazyk v zemi obvyklý, neníli vnitřní a přirozené spojitosti mezi zemí a národem. To musí ve velkých městech, jako ve Vídni, zvláště padati na váhu,

ježto taková města jako středisko kulturního a zvláště národohospodářského života, jež vzhledem k jich způsobilosti k získávání výdělku mají přítažlivost pro přečetné příslušníky jiných kmenů národních.« Tato zásada ovšem pro Vídeňské vlády neplatí, jednáli se o Němce!

Uhersko bylo jevištěm stávky, jaké ještě vůbec nebylo. Na všech tratích státních drah zastavena dne 20. dubna práce. Až na několik vlaků, které mohly toliko pomocí mimořádných prostředků vypraveny býti, doprava na tratích 13.000 kilometrů zdélí úplně uvázla. Vlaky byly na nádražích i mezi jízdou od stávkujících násilím zadržovány. Stávkujících bylo na 40.000, a to nejen dělníkův a zřízencův, ale i úředníkův. Příčina stávky byly neutěšené hmotné poměry zaměstnaných. Zástupcové jejich sjeli se do Pešti ku poradě o krocích, jež by k zlepšení těchto poměrů učiněny býti měly, a když vláda dala přes tisíc těchto zástupců zatknouti, vypukla stávka. Přerušením vozby způsobeny ohromné škody. Vláda uchopila se nejostřejších prostředků a povolala železničný pluk k obstarávání dopravy. V parlamentě strhly se z toho veliké bouře, tak že hr. Tisza za dobré uznal náhle jej uzavříti. Teprve, když se podařilo stávku skončiti, a to nikoli na prospěch stávkujících, dovolen císařským reskriptem říšský sněm k dalšímu zasedání.

Panovník dal Maďarům nový důkaz své neobyčejné přízně. Nařídil, aby tělesné ostatky národního hrdiny maďarského, *Františka Rakoczyho II.*, jež uloženy byly v chrámě Smyrenském, byly dopraveny do Uher. Tento čin padá tím více na váhu, že Rakoczy byl jedním z nejrozhodnějších bojovníků za samostatnost Uherska proti Habsburské dynastii. Císař deputaci města Pešti, která mu za nařízení jeho děkovala, pravil, že vždy spoléhal na odvěkou ctnost národa maďarského a že bylo vždy jeho nejvřelejším přáním, aby všichni vzájemnou svorností se snažili uskutečniti, cokoli může blahu a slávě maďarského národa prospěti.

* * *

Nejvýznamnější událostí v zahraničné politice byla *návštěva presidenta francouzské republiky v Římě.* Mezi Francií a Italií byl po dlouhá léta poměr velmi napjatý, a ještě se zostřil, když Francouzi obsadili Tunis, na kterýž Italie dávno má zálusk. To bylo Bismarckovi podnětem, aby Italii přiměl k uzavření spolku s Německem a Rakouskem; nepřátelství mezi Francií a Italií rostlo pak tím více, zvláště přičiněním Crispiho, oddaného pomahače Bismarkkova. Došlo k celní a obchodní rozluce, a nejednou zdálo se, že mezi oběma státy vypukne válka. Ale v posledních letech činěny z obou stran pokusy o sblížení a nezůstaly bez výsledku. Loňskou návštěvou italských královských manželů v Paříži a nynější návštěvou Loubetovou v Římě přátelství zpečetěno. Loubeta přijali v Římě s poctami v pravdě královskými, a přípitky, jež král a president při slavnostních hostinách pronesli, oplývaly ubezpečováním vzájemného, upřímného a trvalého přátelství. Budeli toto sblížení míti vážné politické následky, utvořili se nové skupení sil v Evropě a dojdeli k uzavření spolku francouzsko-italského, ukáže teprve budoucnost,

ale tolik jest jisto, že Římské slavnosti nepůsobily ani ve Vídni ani v Berlíně příjemně a že trojspolek utrpěl nové povážlivé otřesení.

Ale návštěva Loubetova v Římě budí ještě v jiném ohledu pozornost v politickém světě. Loubet nenavštívil papeže, ačkoli také panovníci nekatolických zemí dosud neopomíjeli učiniti hlavě katolického křesťanstva ve Vatikáně poklonu. Poměr mezi Francií a Vatikánem, následkem protikatolické politiky nynějšího francouzského kabinetu bez toho již dosti napjatý, tímto ignorováním papeže zkalen nadobro, a všecko se schyluje již k úplné roztržce a k zrušení konkordátu ve Francii. Z Vatikánu zaslána proti jednání Loubetovu vládám protestní nota, ale vláda francouzská prohlásila, že ji nepřijímá, a rovněž tak učinily některé jiné státy.

Ve Francii byly vykonány obecní volby, které bývají měřítkem pro politické smýšlení v zemi. Vláda se arci všemi prostředky snažila, aby měly výsledek pro ni příznivý, a celkem se jí to podařilo. Běželo jí hlavně o Paříž, kde při posledních volbách před čtyrmi roky zvítězili opposiční nacionalisté. Letos domohla se vládní strana většiny: má nyní v zastupitelstvu obecním 43 členy proti 37 členům opposičním. Avšak na venkově byla v četných místech poražena a ztratila většinu v některých čelných městech, jako v Lillu, Toursu a j. Opposiční listy trpce si stěžují na nedostatek discipliny u svých stran.

Německu daří se v jihozápadní Africe velmi zle. Utrpělo v potyčkách s domorodci citelné ztráty, a v jeho vojsku řádí tyf. Musely tam býti na kvap vypraveny nové posily, a velitelem jmenován generál Trotha, kdežto dosavadní velitel plukovník Lentwein bude toliko civilním guvernérem. V říšském sněmu posl. Bebel při debatě o říšském rozpočtu káral celou koloniální politiku německou a uváděl četné příklady, jak brutálně němečtí osadníci a vojáci s domorodým lidem zacházejí. Říšský kancléř hr. Bülow nemohl nic uvesti, co by těžké tyto obžaloby oslabilo, a ředitel říšského koloniálního úřadu dosvědčil z dopisů misionářských, že na domorodcích skutečně se páchají násilnosti.

V pruské sněmovně jednalo se o novém osadním zákoně pro východní provincie Pruska; ostří jeho jest namířeno proti Polákům. Proti předloze vystoupili netoliko Poláci, ale i německý katolický střed a poslanci svobodomyslného svazu. Člen katolického středu posl. Boeren prohlásil, že osnova se příčí pruské ústavě a obsahuje násilné výklady zákona. Polák dr. Skarzyński pravil: »Přijmeteli tento zákon, dokážete, že ideu spravedlnosti a snášelivosti uznáváte pouze v theorii a že v praxi užíváte brutálního násilí.« Užívají ovšem zcela bez ostychu.

Mezi Tureckem a Bulharskem uzavřeno o sporných otázkách macedonských dohodnutí, od něhož si politické kruhy mnoho slibují. Tolik alespoň se docílilo, že nebezpečí války bulharsko-turecké, jež stále hrozilo, na ten čas jest zažehnáno. Turecká vláda musí ovšem teprve dokázati, že jest pevně odhodlána dostáti závazkům svým v plné míře. Sultán hledí přiměti knížete Ferdinanda, aby přišel na návštěvu do Cařihradu.

Král Petr a kníže Ferdinand sjeli se v Niši, aby se dohodli o sblížení mezi Bulharskem a Srbskem. Přípitky, jež při hostině

pronesli, neobsahují nic, co by tomu nasvědčovalo, že by sblížení to již nyní nebo v brzku skutkem se stalo. V politických kruzích však se nicméně setkání to pokládá za důležité, poněvadž se očekává, že bude míti příznivý vliv na další vývoj věcí Balkánských. Kníže Ferdinand odjel k návštěvě do Vídně, a cesta jeho uvádí se ve spojení s otázkou macedonskou.

Anglická výprava v Tibetu musí stále přemáhati tuhý odpor. Došlo opět k několika krvavým srážkám, při nichž mnoho set Tibeťanů pobito; Angličané měli nepoměrně malé ztráty. Dle posledních zpráv opatřili si Tibeťané nyní také děla a jsou odhodláni vše nasaditi, aby se Angličanům nepodařilo vniknouti do hlavního města Lhassy. *Adolf Srb.*

Válka rusko-žaponská.

Válka trvá již na čtvrtý měsíc a období příprav blíží se ke konci. Žaponci chystají se již k velkým operacím. Až dosud podařilo se jim toliko vtrhnouti do jižní Mandžurie a přerušiti ruské spojení s Port-Arthurem. Jsou to ovšem výhodné úspěchy, ale byly od tisku jim přátelského velice nadsazovány. Ruské listy píší, že co se dosud stalo, bylo předvídáno a muselo se nevyhnutelně státi, že jest to následek ohromné vzdálenosti pramene ruských sil od bojiště a patrný důkaz, že Rusko na válku skutečně nepomýšlelo.

Nejvýznamnější událostí poslední doby byl přechod jedné žaponské armády přes řeku Jalu. Rusové nehodlali jim přechod zabrániti; ruské vojsko pod velením generála Zasuliče mělo jedině úkol, aby nepřátele co nejdéle zdržovalo. Při Jalu došlo k několikadenním tuhým bojům, při nichž obě strany měly citelné ztráty. Američtí a angličtí zpravodajové rozhlašovali, že tyto boje byly skvělým úspěchem žaponských zbraní a že Rusové utrpěli velikou porážku. Ale nyní soudí se už jinak, a samy anglické listy líčí bitvu u Jalu jako neobyčejně slavnou pro ruskou armádu. Rusů nebylo více než 10.000, a ti po 5 dní zadržovali 80.000 Žaponců. Ruské ztráty vysvětlují se tím, že generál Zasulič přes rozkaz, jejž od Kuropatkina obdržel, po boji práhnul a žádné přesile ustoupiti nechtěl.

Dle zprávy jeho se boje dne 1. května účastnil 12. a 22. pluk a 2. a 3. baterie šesté dělostřelecké brigády. Boj počal prudkou střelbou ruského pravého křídla z obléhacích děl postavených u Vidžu a z polních baterií na ostrovech. Po krátké přestávce bylo stříleno velmi ostře na levé křídlo ruského hlavního postavení u Kjuljenčenu a na ruské postavení v Potjetynci. Také menší žaponské oddíly počaly střílеti. Žaponci překročivše řeku, podnikli útok. Postavení těch, kteří hájili ruských posicí, stávalo se vždy obtížnější, zejména v Potjetynci; na toto postavení bylo stříleno jak z předu tak i z boku. Proti ruské baterii v Potjetynci stálo 30 žaponských děl. Ruské baterie zahájily, umlčevše polní baterie žaponské, palbu na pěchotu a měly jen nepatrné ztráty, dokud nebyly ústupem ruské pěchoty

od břehu nuceny zaujíti jiné postavení. Žaponci za ruské palby podnikali stále útoky vojskem vždy novým, ale neodhodlali se k útoku bodákem. V přechodu přes řeku tvořily se hromady mrtvol žaponských vojáků. Zároveň s útokem na Potjetynci učinili Žaponci útok na levý bok ruského postavení v Kjuljenčenu, jehož nižší zákopy pod palbou Žaponců podél celého šiku musely býti opuštěny. Opětným zasáhnutím ruských záloh do prvních řad mohlo býti ruské postavení delší dobu uhájeno. Ale poněvadž pro velikou vzdálenost hlavní zálohy nebyla včasná podpora možna, opustilo ruské vojsko hlavní postavení a zaujalo postavení za Kjuljenčenem, při němž muselo vydržeti prudkou palbu Žaponců, kteří však se neodhodlali opustiti výšiny. Zahájili pak prudkou dělostřeleckou palbu na ruské nové postavení a počali obcházeti ruské levé křídlo v Čingau. Od hlavní zálohy ruské byly poslány dva prapory 11. pluku a tři baterie dělostřelecké brigády z Lavitanghanu a obsadily postavení s dvojnásobnou útoční frontou, čímž bylo ruskému předvoji umožněno ustoupiti a raněné vzíti s sebou. Prapory 11. pluku, které nepřítel obešel z obou boků a v týle, opětně učinily útok bodákem, aby se prosekaly. Ale Žaponci nevyčkali útoku bodákem a ustoupili. Jen útok bodákem, při němž vojenský duchovní s křížem v ruce kráčel napřed, umožnil ruskému 11. pluku probiti se dříve, než došel prapor 10. pluku. Za jeho střelby dalo se pak všecko ruské vojsko na ústup. Ztráty 11. a 12. pluku byly veliké. Od 11. pluku byli zabiti plukovník Laimnig, velitelé praporů Dometti a Rajevski. Od 12. pluku bylo zabito nebo raněno 9 velitelů setnin. Druhá a třetí baterie 6. dělostřelecké brigády nemohly vzíti děla s sebou, ztrativše většinu obsluhujícího mužstva a koní, i nechaly je na místě, zkazivše je dříve, aby nebyly k potřebě. Z téže příčiny nemohlo býti vzato s sebou 6 děl 3. baterie 3. dělostřelecké brigády a 8 strojních ručnic, i byly také zkaženy. Zachrániti děla mužstvem nebylo možno pro příliš hornaté území. Do ruské nemocnice ve Fenhuančenu bylo dopraveno 800 raněných, mezi nimi 14 důstojníků. Na jihovýchodě od Fenhuančenu objevila se jízda, která neodvážila se postoupiti dále, když spatřila postupovati proti sobě 2 setniny s 2 děly. Ranění byli za velikých nesnází dopravováni pomocí najatých čínských kuli na kárách. Ale většina raněných šla podporována kamarády pěšky do Fenhuančenu, jehož dostihla ve 24 hodinách.

Dále oznámil generál Zasulič, že vojsko přes velké ztráty nepozbylo zmužilosti a jest hotovo každou chvíli bojovati dále. Ztráty Žaponců byly velmi těžké. Při přechodu přes řeku Ajho na vnitřní straně postavení u Kjuljenčenu a na výšině, kterou měly obsazenu 2 prapory 11. pluku, leželo dle výpovědi účastníků v boji 3000—4000 mrtvol. I ruské ztráty byly značné; generál Kuropatkin oznámil carovi, že dohromady obnášely 70 důstojníků a 2324 mužů. Generál doložil: »Pokládám za svou povinnost podotknouti, že při velkých ztrátách a následkem neschůdné půdy nebylo možno odvezti všechna děla a kulomety. Některé setniny 11. pluku, ztrativše přes polovinu svého mužstva, ještě se bily. Jedenáctý a dvanáctý pluk přibyly pod ochranou části 3. divise střelců v pořádku do Fenhuančenu a v noci na den 3. května se již zase účastnily při hájení našich posicí«

Novoje Vremja o boji 1. května na řece Jalu psalo: »Nerovnost sil byla ohromná: pět pluků a pět baterií bojovalo proti celé armádě, a bojovaly hrdinně; kdy by to bylo bývalo v nějakém defilé po spůsobu Šipky, Žaponci byli by bývali odraženi. Když Žaponci 30. dubna vystříleli více než 2000 ran z děl na posice ruské, pociťovalo se, že se chystají k postupu v noci na 1. května. A tu gen. Kaštalinský od gen. Zasuliče dostal rozkaz, aby přijal boj a setrval v dřívější posici. Zde stala se chyba, kterou ruské vojsko těžkými ztrátami zaplatilo. Nyní jest jasno, že bylo třeba již v noci 30. dubna ustoupiti a nepouštěti se do marného a ukrutného boje. Kdy by na posicích u Tjurenčenu a Potjetynci nebyli bojovali ruští vojínové, vedeni znamenitým Kaštalinským, nýbrž nějaké vojsko jiné, celý oddíl by byl zahynul. Ale nezahynul k radosti naší, nezahynul, a obdivujeme se dnes lví udatnosti jeho. Protloukl se řadami nepřátel, zachránil prapory a v plném pořádku dorazil do Fenhuančenu přinutiv Žaponce, aby opuštěná a zkažená děla ruská zaplatili hromadami mrtvol.«

V posledních dnech měli Žaponci několik neúspěchů. Bezpříkladně smělý čin provedl mladý ruský námořník, jenž s třemi plavci vyplul na parním člunu z Port-Arthurského přístavu, nepozorován obeplul nepřátelské loďstvo a vyhodil nepřátelskou obrněnou loď do povětří. Druhá nehoda potkala Žaponce tím, že jim v zátoce Kerrské mina roztrhla loď »Mikado«. Mimo to útok jejich na Vladivostok byl odražen a nový útok na Port-Arthur — to již jedenáctý — se opět nezdařil.

Velmi nepříjemnou věcí pro Žaponce jest, že se náhle v týle jejich vojska na Koreji objevili ruští kozáci a vážně je znepokojují. Početná síla kozáků není známa, aniž jejich souvislost s ruskou armádou.

O pohybech žaponského vojska došly tyto zprávy:

a) Dle posledních zpráv kozáckých výzvědů dostihla *armáda Kurokiho*, sesílená patrně nejméně jednou divisí armády druhé, 11. a 12. května tyto body: Pravý proud čelem svým Tuincu (asi 50 km. sev.-záp. od Fenhuančenu); střed (nepochybně hlavní proud, nejméně o 2 divisích) čelem svým, t. j. 1 divise po silnici z Fenhuančenu 12. t. m. blížil se Sjujanu, zachovávaje směr na Hajčen-Hajčou (ve Sjujanu dělí se silnice);

b) levý proud vešel ve spojení *s jinou skupinou velmi četnou*, která 12. t. m. hlášena severně od Dakušanu. Skupina posléze uvedená páčí se asi na 1—2 divise.

c) U *Biceva* vyloďují se 1—2 divise pěchoty, mající zavříti a pozorovati (prozatím) opevněný obvod Port-Arthur-Kinčouský.

d) *Loďstvo Togovo* pokouší se odstraniti podmořské miny zavírající vjezd do zátok, Daljanvanské, Kerrovy a Deepské.

Dne 18. května 1904. *Adolf Srb.*

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XXXIV — DÍL II

1904

V PRAZE

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ AKC. SPOL. »UNIE« V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM

1904

R. 1904. Čís. 7.

OSVĚTA

V mrtvém bodu.

Časové úvahy.

Napsal

dr. **Karel Mattuš.**

Jest pochybno, zda poměry v této polovině naší říše byly kdy rozháranější nežli jsou v době přítomné. Ani říšský parlament ani zemský sněm nefungují — tam Češi, zde Němci řežou do vlastního těla, aby tím dokázali svou moc; finance říšské v tak zbědovaném stavu nebyly po celé čtvrt století, finance zemské volají úpěnlivě po nápravě. Zemědělci nemohou se nikde dovolati pomoci, průmyslníci shasínají oheň pod kotly a propouštějí dělníky, zákonodárství po léta odsouzeno k mlčení a národní rozvoj náš od sedmi let docela uvázl. Německý důmysl vynašel obstrukci, aby zmařil uplatnění českého jazyka v jistých oborech veřejné správy i aby ukázal, že Němci dovedou své zvůli podrobiti většinu ostatních národů, jeli jim jen k ruce vláda duchem spřízněná, — a Čechům nezbylo než násilí oplatiti násilím a pro budoucnost dokázati, že sami o sobě mají tolik moci, aby k mlčení donutili parlament, jenž nedovede křivdu napraviti, i aby vládě neochotné ku přisluhování právem co nejvíce strpčili žití. Důkaz ten Čechové provedli. Nevíme v tomto okamžiku, jeli sedmiletá válka obstrukční u konce, ale vynucený klid zbraní dovoluje, abychom putovali po bojišti a srovnávali úspěchy válečné.

Německá obstrukce povalila ministerstvo a zbavila Čechy jistých výhod, pro sebe však žádné kořisti neodnesla, — šlo jen o výhody národnostní, a tu ovšem pro Němce kořistí býti nemohlo, poněvadž jsou v držení všeho, co národnostním údělem býti může, ba více než toho. Čechové dosud z obstrukce mimo mravní úspěch také neodnesli ničeho, i náleží uvažovati, zdali při dalším vedení boje kyne výsledek, jenž by vyvážil škody, které s každou válkou nevyhnutelně jsou spojeny.

Slyšíme často, aspoň z některých listů radikálního směru bylo lze dočísti se toho, že obstrukcí zmaří se nynější parlament a vyvrátí se ústava právě platná z kořene, načež bude snadněji upraviti politické poměry v Rakousku tak, jak toho absolutní právo a potřeba národů vyžadují. Je nesporno, že základní chyby v ústavě říšské i zemské jsou s našeho stanoviska příčinou ústavních zmatků, datujících se od vydání únorových patentů; avšak dosavadní několikaletý průběh politických událostí nepodal důkazu, že by právě nynější taktika zjednala nápravu, naopak se nám jasně ukazuje, že při obstrukci minority jakékoli dá se v Rakousku vládnouti na základě ústavy platné i bez parlamentu, i není vyloučeno, že stát další zkoušku obstrukční vydrží, jako vydržel dosavadní.

Ačkoli máme ústavu, dá se v Rakousku vládnouti bez parlamentu, poněvadž složení jeho je takové, že se nenajde za nynějších poměrů většina, která by potahovala vládu k zodpovědnosti, zbavujeli tato zákonodárný sbor všech téměř práv, ale také proto, že každé ministerstvo bude považovati za přední povinnost svou, aby opatřilo nezbytnosti pro existenci státu, i když parlament ústavní vyřízení jich činí nemožným. A zástěrku pro odůvodnění neústavního jednání až dosud našly vlády v § 14. zákona o zastupitelstvu říšském, který dává vládě moc, aby císařským nařízením opatřila, k čemuž jinak bylo by potřebí snesení rady říšské, vyskytlali se nalehavá potřeba opatření takových v době, kdy říšská rada nezasedá. Není křiklavějšího zneužívání, nesprávnějšího vykládání zákona, nežli co děje se tímto paragrafem čtrnáctým. Nad slunce jasněji z jeho znění vysvítá, že jen taková opatření, jež vyžadují jinak souhlasu obou sněmoven rady říšské a sankce císařské, mohou se pouhým nařízením ministerstva prováděti, jichž nutnost v době zasedání říšské rady nebyla předvídána, nýbrž po ukončení neb odročení se náhle vyskytla a odkladu až k nejbližšímu sejití se parlamentu nedopouštějí. Tak zajisté vykládali si zákonodárci svého času význam a dosah tohoto zákonného ustanovení. Nepřipadlo však tehda nikomu ani ve snách, že by veledůležité poměry takového rázu, jakými jsou na př. rakousko-uherské vyrovnání nebo obchodní smlouvy s jinými státy, mohly býti uzavírány pouhým císařským nařízením bez svolení říšské rady. Však to byl český ministr finanční, který se neostýchal vedle vypsání daní, zvýšení daní z piva, lihu a cukru, zvýšení poplatků při převodu majetku uzavříti vyrovnání s Uherskem bez svolení rady říšské a dáti je schváliti mocnářem. Obstrukce německá učinila tehdy parlamentní pojednání nemožným. Dnes způsobuje tuto nemožnost obstrukce česká, i nelze se diviti, jeli příklad ministerstva Thunova i Kaizlova následován ministerstvem Körbera a Böhma. V obou případech mělo či má ministerstvo pohotově omluvu, že většina parlamentu měla možnost ujednání s Uherskem změniti nebo naprosto zavrhnouti, ale že dle všech konstitučních pravidel nemůže se pouhé menšině přiznati právo, aby bránila parlamentu ve výkonech ústavních práv. A byloli kdy pohrozeno politickou stranou, že hlavní bitva s vládou ode dávna potíranou svedena

bude při uherském vyrovnání, pak ministerstvu nezbývalo než přijmouti bitvu, předložiti parlamentu osnovy, které tvořiti mají nové ujednání se zeměmi koruny uherské a zaříditi se dle důsledku provedené kampaně.

Jak věci nyní se mají, nebude scházeti skeptiků, kteří si položí otázku, komu že je to příjemnější, nedojdeli k parlamentnímu projednání rakousko-uherského vyrovnání, zdali politickým stranám, jež co do přijetí neb zamítnutí tohoto vyrovnání nemusí přiznati barvu, či vládě, která unikne nesnázím, aby hájila ustanovení nepopulárních. A zajisté nebylo tu dávno tak závažných a palčivých otázek, dotýkajících se nejvážnějších interesů celku, četných povolání a konečně všech poplatníků, které by bylo třeba podrobiti v té míře nejsvědomitější kritice parlamentní, jako toto vyrovnání. Je tu ovšem právo parlamentu dáti v obžalobu vládu, která proti ústavě jedná, — ale bylo už z předu řečeno, že v našich poměrech již samy protivy národní chrání vládu proti obžalobě, kterou požadavek dvoutřetinové většiny činí téměř nemožnou, i kdy by tu nebyla vážná omluva, že arci práva parlamentu jsou pod ochranou ministerské přísahy, ale že jsou pod touže ochranou světější ještě povinnosti co do šetření existenčních podmínek státu. Z toho všeho jde, že obstrukce je malomocna, pokud se týče provedení rakousko-uherského vyrovnání mezi vládami uzavřeného a že obstruující strana tvoří si sama záseky, které jí brání, aby hájila dle své povinnosti interesy zemí a občanů, jak tito od ní očekávati jsou oprávněni.

Důležitější ještě je doba naše tím, že nadchází obnovení obchodních smluv s cizími státy, od něhož očekává i zemědělství naše i průmysl osvěžení a zvelebení. Optimisté mezi námi vidí v tomto obnovování smluv kámen úrazu pro vládu dovozujíce, že by cizí kontrahenti nespokojili se prohlášením smluv na základě císařského nařízení, nýbrž že žádati budou projednání parlamentní, a v tom momentu že leží zdar obstrukce. Nám zdá se, že i v tomto případě usuzuje se z nepravého předpokladu, poněvadž cizí mocnost sotva bude zkoumati podmínky státoprávní při kontrahování smlouvy, majíc z pravidla dosti prostředků po ruce, aby si vynutila plnění smlouvy, kterou řádně zmocnění zástupcové naší říše byli podepsali a kterou mocnář ratifikoval. Však to vidíme na prodloužení platnosti obchodní smlouvy s Italií, které bez slyšení říšské rady bylo provedeno, ač obsahuje dosti důležitou změnu původního obsahu; a zajisté k obnovení nebo prodloužení nějaké státní smlouvy těchže formalit jest potřebí, které byly předepsány zákonem pro smlouvu původní. Zde je praecedens, které nám dává více než tušiti, co po případě se stane. Víme pak, že materiál pro nové obchodní smlouvy byl pečlivě sbírán, že odborné kruhy v anketách a zdáních formulovaly svá přání, a můžeme za to míti, že budou smlouvy uzavřeny tak příznivě pro naše země, jak to vůbec za okolností stávajících a s ohledem na poměry kontrahentů možno bude. Staneli se tak,

kde by se vzali obžalobci vlády, nehledě ku překážkám parlamentním již dříve vylíčeným?

Jak malomocna jest obstrukce proti státní správě, viděti i z toho, že ani dělání státních dluhů zabrániti nedovede. Ano jsou to kardinální práva ústavní, rakouským národům již samým diplomem říjnovým přiznaná, že ukládání daní, odvod branců a uzavírání zápůjček státních na příště nejinak než se svolením zákonodárných činitelů díti se má. Od sedmi let zvykli jsme tomu, že daně i branci vybírají se bez svolení říšské rady, leda že ze zvláštních ohledů obstrukce jednotlivý zákon propustí. Ale že by se byly také státní dluhy rozmnožovaly bez svolení rady říšské, toho dosud nebylo. Aby pak podloudně (budiž pominut tento výraz) vláda nemohla množiti státní dluh, jako si troufala vláda absolutní r. 1854, k tomu zřízena »komise kontrolní pro státní dluh,« složená z členů poslanecké i panské sněmovny, jež dle zvláštního zákona každé vydání nových dlužních úpisů státních zkoumá a je spolu podpisuje, na kauce a deposita, na správné zúročení a umoření dluhů, na konversi a unifikaci atd. přísný dozor má. V zákoně tom je pak ustanovení, kterého dosud málo bylo si všímáno; je to litera *a*) paragrafu 10., která dí, že sice konsolidovaný státní dluh bez ústavního schválení ani rozmnožen, ani změněn býti nesmí; avšak kontrahujeli finanční ministerstvo s ústavním schválením *neb na základě § 14.* zákona ze dne 21. prosince 1867 č. 141. ř. z. dluh prozatímný ve způsobu zálohy na kratší *neb delší* dobu uzavřené, má kontrolní komise dozírati k řádnému zúčtování takové zálohy a listiny o ní jednající spolu podepsati. Rentové úpisy (dluh bez úmoru) nesmí tedy vláda bez svolení rady říšské vydávati, avšak pojmenujeli se nový státní dluh zálohou na kratší nebo delší (na př. pětadvacetiletou) dobu a vydajíli se úpisy na úmor, ovšem že vždy odvoláním se k § 14., pak je kontrolní komise zákonem přímo donucena, aby svým podpisem stvrdila, že parlament byl zbaven práva, které náleží k nejcennějším. Neobmezilali by se kontrolní komise na pouze formální zkoušení předpokladů, mohla by ovšem v otázce, zdali tu dle pravého smyslu § 14. je oprávnění k uzavírání zálohového dluhu, nalezti závoru, která by vládu citelně obmezovala.

Z toho, co uvedeno, vysvítá, že obstrukcí ani vybírání berní, ani odvod branců, ani kontrahování státních dluhů nedá se zabrániti a že tudiž nejdůležitější funkce státní správy konají se bez parlamentu, ač vždy ještě — aspoň formálně — na základě ústavy. Však je tu ještě jeden, a to nejsilnější parlamentní úkon naproti vládě neoblíbené, to jest svržení jí. Svržení vlády majoritou bývá v starých konstitučních státech věcí nad jiné snadnou; viděli jsme na př. ve Francii dosti často, že pouhá nahodilá majorita odhlasováním jednacího pořádku donutila vládu k odstoupení, kdežto při pevně zorganisované majoritě, byť tato čítala jen několik hlasů více než minorita, vláda sotva dvacet čtyři hodiny proti vůli její by se udržela. Pro Rakousko tato konstituční zásada neplatí,

vláda obezřetná dovede se zde dosti dlouho udržeti i proti většině. Tím spíše proti menšině, neboť i to náleží k základním bodům ústavnosti, že jako nikde ani v Rakousku nemůže, ba nesmí vláda ustoupiti pouhé menšině. Však přece — vždyť jsme to zažili za ministerstva hraběte Badeniho; ale tento ryze rakouský případ udál se za kromobyčejných poměrů, které za našich dnů nic nemají obdobného a tudíž ne tak snadno po druhé se přihodí. Ale i kdy by vláda Körberova ustoupila české obstrukci, kde je garancie, že nástupcové její budou ochotnější k českým požadavkům, zvláště budeli hroziti obstrukce jiná? Tak vede obstrukce vždy jen k hojnějšímu užívání § 14., jemuž právě všemi politickými stranami mělo by se brániti, poněvadž ono neznamená než suspendování ústavy — a přece i nejhorší ústava je vždycky lepší nežli ústava žádná.

Jednáme o české obstrukci a ještě jsme se slovem nezmínili, co vlastně hned z prvu státi se mělo, o účelu jejím. Jde o opětné zavedení českého jazyka do vnitřní správy státní a o zřízení druhé české university na Moravě, tedy zajisté o velice vážné požadavky národní, z nichž první není než doplňkem v oboru jazykové rovnoprávnosti a druhý nutnou kulturní potřebou pro národ šestimillionový, jemuž jediná universita stačiti nemůže. Jsou to záležitosti administrativní v nejširším toho slova smyslu, jichž uspokojivé vyřízení by mělo býti snadné a hladké, a bylo by také, kdy by se o nich jednalo pouze mezi zástupci našeho národa a vládou třeba nám nepříznivou, ale neovládanou našimi národními odpůrci, kteří jsou žárlivi na každý náš národní úspěch, v něm vidí zkrácení svého nadpráví a stlačením ostatních národů chtějí zabezpečiti své dominující postavení v říši.

Jakkoli oba uvedené požadavky za velice důležité, ba za nevyhnutelné pro další politický a kulturní rozvoj národa prohlásiti musíme, pokládáme všechen rozvrat říše po více let trvající a obstrukcí spůsobený za škodu nepoměrnou proti pouhému odkladu, o nějž tu jde. Kdožkoli nepředpojatě sleduje náš národní vývoj za posledních 30—40 let, musí dojíti k přesvědčení, že ony dva požadavky jako nezmarný nutný výsledek dalšího přirozeného postupu takřka samy sebou splniti se musí přes všechen odpor odkudkoli pocházející, a zajisté že splnění požadavků těch ještě neznačí zakončení dalšího rozvoje národa. Nejde o to, aby s rukou v klíně se klidně čekalo, až se zlíbí vrchnosti přistoupiti ke konání povinnosti, nýbrž aby cestou pravidelné parlamentní akce a s uspíšením všemožným bylo pracováno k dosažení všeho toho, čeho národu našemu je třeba.

Zkoumejme, jaké následky nynější rozvrat má pro zemědělství, pro průmysl a obchod, jak citelně škodí úvěru státnímu, jak využívány jsou poměry nynější národními našimi protivníky proti funkcionářům naší národnosti a ve prospěch jejich příslušníků — nesprávnosti, které, budeli nynější stav ještě dále trvati, snad po dobu celé generace nedají se napraviti — a musíme dojíti k závěru, že jedině ta strana politická a národní v celé míře

plní úkol svůj, která dovede si zjednati přímý vliv na státní správu (a to dovede i silná opposiční strana) a vlivu toho užívá ve prospěch národů a zemí, jež zastupuje. Obstrukční strana se vlivu toho přímo a výslovně vzdává.

Kdo zná všechny fáse politických bojů našich v posledních čtyřiceti letech, tomu nynější stav živě připomene dobu pasivní politiky naší proti radě říšské i proti sněmu. Byla to politika právě tak radikální jako jest nynější; myslili jsme, že co Maďaři dokázali, dokážeme i my; kdo jen ostýchavě pronesl mínění, že snad tou cestou nedojdeme cíle, byl kaceřován, až konečně tato cesta opuštěna, zajisté nikoliv ke škodě národa, ale s vědomím, že kdy by bylo se vstoupilo v aktivitu již r. 1870, mohlo se více dosáhnouti a především mohly se zmařiti přímé volby do rady říšské, které nám urvaly kus zemské samostatnosti.

Zaměnění obstrukce jinou formou parlamentního boje je však v nynější době zároveň všeobecnou politickou důležitostí prvního řádu. Zastavení řádné parlamentní činnosti netýká se pouze vlády a stran, proti kterým jsme v boji, ono citelně působí i na strany, kterých nepotíráme, i na ty, s kterými chceme zachovati politické přátelství.

A politické přátelství v rakouské sněmovně má větší význam než jen ethický. Chceme z tohoto soustátí učiniti říši, která by hledíc k dějinnému vývoji a národnostnímu složení byla útulným domovem národů svéprávných, svobodných, těšících se všem podmínkám hospodářského pokroku a kulturního rozkvětu. Brání-li nám v tom jedna část a jsme-li sami o sobě nedosti silni, abychom odpor zlomili, pak musíme hleděti, abychom v jiných našli přátele a spojence, ale pak musíme se vystříhati, abychom jednostranným počínáním nedotkli se bolestně jich vlastních interesů. A s tohoto stanoviska nelze upříti, že česká obstrukce ubližuje těm, jež k sobě připoutati považuje za přední politický úkol. Česká delegace na radě říšské musí míti ctižádost, aby stala se středem a vůdcem těch stran, které krví, postavením a úkoly svými jí jsou blízké; to arci teprve tenkráte bude možno, až s těmito stranami dohodne se nejen o hlavní zásady, ale i o taktický postup, který nemůže býti obstrukční.

Změnu taktiky nelze považovati za podání se na milost, způsobené klesnutím mysli, — vždyť ničeho, co je cílem národní politiky, nechceme a nemůžeme se vzdáti, chceme toho dosáhnouti jen jinou pravidelnější cestou. Kdy by ve lhůtě, kterou si zástupci národa mezi sebou ustanoví, nebylo vyhověno nejnaléhavějším požadavkům, a kdy by zároveň při nastoupení nové cesty nezřekli se Němci své obstrukce na českém sněmu, pak ovšem měla by česká delegace volnou ruku, aby uvažovala, jakých prostředků užiti sluší, když přes všechno smírné jednání dosažení toho, oč po leta bylo usilováno a co uznáno za nevyhnutelné, vládou neb stranou protivnou se kazí a maří. Snad svolání sněmu na měsíc červen, ať už osud jeho jest jakýkoli, podá možnost,

aby strany o sobě, ale také mezi sebou vyslovily se o podmínkách nápravy nynějšího stavu.

I česká i rakouská politika ocitla se v mrtvém bodu; vyprostiti ji z něho, zabočiti na dráhu, která by i národ náš i říši vedla k novým úspěchům, jest na ten čas problém nejdůležitější, vyžadující ovšem velké mravní síly ode všech činitelů, kteří povoláni jsou, aby pomáhali jej řešiti.

Bylo by však velkým omylem, kdy bychom se domnívali, že stačí nový taktický postup, aby se postavení našeho národa v zemi i v říši k lepšímu obrátilo. K tomu je potřebí důkladných oprav v české domácnosti, zralého uvažování o vzájemném poměru českých politických stran a lecčeho jiného.

Když v listopadu r. 1903 strana svobodomyslná, strana národní a strana agrární dohodly se o jistých programových bodech a manifestem k národu ohlásily svorné působení v hlavních věcech, tu široké kruhy české veřejnosti oddávaly se blahé naději, že nám nadejde nová doba bez bratrovražedných zápasů, jaké dříve ničily naše vlastní síly, že slabé lišení se v náhledech nepovede již k podezírání nejlepších úmyslů a že klidné věcné uvažování rozdílných názorů přivede nás k správnému odhadování sil a volení cest. V jednotě je síla — to byl důvod českého souručenství. Však jen šest měsíců trval tento sen o lepší budoucnosti v české domácnosti; vyburcováni byli jsme z něho výpovědí strany agrární. A jaká byla příčina tak vážného kroku? Kdy by strana agrární, která jiným vyčítá neupřímnost, byla zřejmě pověděla: »my jsme stranou mladou, poněkud neurvalou, my nechceme se dáti vázati ve svém rozmachu jinými stranami, — my se chystáme k dalšímu volebnímu boji, abychom pokud možno dobyli všech mandátů venkovských obcí, — tyto mandáty vyrvati musíme straně, s kterou jinak máme býti pod jednou střechou, a proto raději se s ní v čas rozejdeme«; takovému vyznání byl by každý rozuměl a nebylo by bývalo lze nic vážného proti němu uvesti. Strana agrární má zajisté ve venkovských obcích mnoho přívrženců, zájmy zemědělské, ať se to komu líbí nebo ne, usilují o své uplatnění, a proto první pokus na volebním bojišti byl mnohoslibný, i zdá se, že nejbližší úspěch bude mnohem vydatnější. A strany, které urputně při volbách se potírají, těžko je svésti do téhož přátelského stanu. — Že však agrární strana jako příčinu rozluky uvedla neobstruování voleb delegačních, musí zarážeti již proto, že obstrukce jako nejrádikálnější ba skoro revoluční prostředek je s celou povahou agrární politiky v odporu naprosto nepřeklenutelném. Jeli konservatism příznakem jaksi přirozeným, je to zajisté u rolníka, a naopak nemůže nic býti nepřirozenějšího a tudíž nepravdivějšího než radikalism agrárníků. U nás ovšem, při vznětlivosti českého lidu, je radikalism prostředkem k získání širokých vrstev; radikalismem zvítězili Mladočeši nad Staročechy, a radikalismem chtějí agrárníci zatlačiti Mladočechy. Avšak stupňování nejde do nekonečna, a posléze bude radikalism sám sebou zardousen. Snad známky toho jeví se již na politickém obzoru,

aspoň nás v ohledu tom příjemně překvapil Svatojanský sjezd sdružení zemědělců. Slyšímeli z úst předního zástupce českých agrárníků za hlučného souhlasu četného shromáždění pronášeti mínění, že u nás je nevyhnutelně nutno, »aby lid, poslanci, zvláště pak žurnalistika postavili proti nepravdě a neupřímnosti pravdu a upřímnost, proti demagogii a povrchnosti reelnost a práci, proti bezzásadnosti zásadnost, proti politické a občanské nesnášelivosti vzájemné ocenění sebe, respektování programových zásad a životních potřeb jednotlivých vrstev lidových«, slyšímeli ho přiznati se k tomu, že rozumná, cíle vědomá oportunní politika může nám býti prospěšna, pak neztrácíme naděje, že agrární strana stane se vážným elementem české politiky. V pozoruhodném výkladu svém pravil předseda českého odboru zemědělské rady (neboť on to jest, o němž právě mluvíme), že třeba je dnes bezohledně a otevřeně vyznati, že zbraň obstrukční jest otupělá, že ji nelze uznati za prostředek vymahání určitých postulátů, že strana agrární nechce, aby lid český byl veden v tom bludu, že dělání obstrukce je největším politickým hrdinstvím atd. Rádi se přiznáváme k témuž náhledu, ale tím méně dovedeme si vysvětliti vystoupení ze souručenství pro neobstruování delegačních voleb a byli bychom tím více vítali hájení těchto zásad ve společném orgánu sdružených politických stran. — Nehodláme však rekriminovati. spíše vítáme zásady na sjezdu projevené, čerpajíce z nich pro nedalekou budoucnost naději, že sjednocení českých stran na parlamentní půdě bude usnadněno, objevíli se strana agrární v konservativním, ovšem že zároveň pokrokovém, oruží.

I svobodomyslná strana prošla za doby svého vedení několikerými změnami; programů nebyl nedostatek, známe resoluce velice radikální a zase dosti umírněné. Nebudeme činiti výčitek, k tomu nynější doba nejméně se hodí, ale výtky z jiné strany uvedené, že často se jinak k lidu mluvilo a jinak jednalo, že lid byl posilňován v mínění, jako by mohlo a mělo rázem býti dobyto, oč marně po desetiletí bylo usilováno, — to arci jsou holé skutečnosti. Uvnitř strany bude zapotřebí mnohé reformy, máli aspoň vedení býti straně zachováno. Vypravuje se — dokladů pro to nemáme — že osobní řevnivost mezi předáky, nekázeň mezi členy klubu mnoho zlého zavinily. Bez odporu pak jest v organisaci základní chyba. Také straně staročeské i její organisaci bylo leccos vytýkáno; ale co jí bylo k nepopíratelnému prospěchu, to byla osobnost vůdce, jenž měl své řádné bydliště v Praze, jenž jako předseda klubu sněmovního i říšskoradního a zároveň jako předseda výkonného výboru měl všechny politické nitky ve svých rukou a svou jazykovou znalostí mohl nejen v říši, ale i mimo ni representovati stranu i národ. Chceli se strana svobodomyslná nadále považovati za nástupkyni strany staročeské, měla by těmto a jiným vážným organisačním otázkám věnovati všechnu pozornost.

Nechceme zcela mlčením pominouti ostatní zejmena sociální a radikální strany — neupíráme jim práva existenčního, nechceme jich vylučovati z národního zastoupení, nebojíme se jich vlivu a

dovedouli se přispůsobiti hlavním zásadám našeho národního programu, mohli bychom se s nimi i dobře snášeti. Budeť to vždy úlohou tak zvaných velkých stran v národě, aby pěstováním pokrokových ideí nedaly příliš vzrůstati stranám, které by ukvapením neb přemrštěností programovou mohly národ uvesti v nebezpečí.

Prozatím arci nacházíme se v mrtvém bodu naší politiky, a teprve až ten bude překonán, budeme moci na poli hospodářských a osvětových důležitostí pracovati k takovému sesílení národa, aby vzpružen, omlazen a větším blahobytem opatřen zasaditi se mohl o další — dnes pouze ideální — mety svého politického bytí.

V Praze, dne 5. června 1904.

Večer.

I.

Ticho vládne vůkol, soumrak halí nivy,
nebem v západ táhne zvolna oblak sivý,
pod šedou mlh rouškou mizí skály holé,
brav a skot se vrací zase v stáje s pole,
podvečerní »s Bohem« skřivan slunci zpívá
a do hustých sadů řad se domků skrývá.

Luhů plamínkové, blyštky, zvolna hasnou,
čím víc květy nebes třpytí se a žasnou,
jak se rychle mění ta pozemská říše!
Křepelka jen v setí ozývá se tiše;
jetel v polospánku víc a více voní
a nebeský blankyt stále níž se kloní.

Na hvězdnatém voze jede večer v kraje,
na píšťalku pasák píská z lesa taje,
sniví červánkové, již na nebi dleli,
v žhavě rudém zlatě pod obzorem stleli,
bledé paprsky své hvězdy do vod vbodly,
a zvon věže táhlé klekání se modlí.

Z řeky unavené vystupuje pára —
to jsou truchlé chvíle umírání jara;
duše chví se v žalu stejně jako v štěstí,
jara skon že léta zrození jí věstí,
že se ono stejně mile zemi sdruží
a plaménky blyštků změní v požár růží.

II.

Pták jako plaché myšlenky —
stín sivý — v hnízdo pad,
a jako v moře příboj vln
tma v kraj jde odevšad.

Vše opuštěno kol a kol
a prázdny stráň i luh,
a vesele si k statku až
po práci hvízdá pluh.

Jak dlaně okna maličká
si rozjiskřila ves,
a střemch mdlou vůní opojen
v sen uhýčkán je les.

III.

Přes daleké polí hony
v podvečeru pláčou zvony.

Do kalicha květu v taji
slzy jejich dopadají.

V květy lech a v květy máků
ba i na perutě ptáků.

Květy korunky v tu chvíli
a ptáci svá křídla chýlí.

Jižní vánek, z hor jenž letí,
uspává ty země děti.

Uspává je, tiše zpívá,
a měsíc se s nebe dívá.

Adolf Heyduk.

Za doby předbřeznové.

List z kroniky král. města Nymburka.

Napsal

Ferdinand Schulz.

(Pokračování.)

Vzdělání jiného a vyššího, než jakého poskytovala škola obecná, jazykem českým nabyti za oné doby nebylo lze nikde po Čechách. Brána k němu byla zatarasena jazykem německým ve školách hlavních. Zůstane na věky skvrnou v dějinách školství německého v zemích českých, jak trnitou cestou bylo mládeži české prodírati se jím.

Město Nymburk v době těchto vzpomínek našich nemělo školy hlavní. Nejbližší ústavy toho druhu nalézaly se v Poděbradech, v Jičíně a v Mladé Boleslavi. Do těchto měst někteří rodiče Nymburští dávali syny své, aby naučili se tam jazyku německému. Zámožnější zaváželi je až do Prahy.

Mimo to kvetla tehdy v Nymburce jako v tolika jiných městech českých právě k vůli němčině výměna dětí. České dítě Nymburské, jakmile jen se bylo naučilo v domácí škole obecné kloudně číst, psát a počítat, dáno bylo na »handl do Němec«, odkud za ně přišlo dítě německé do Nymburka, aby se tu naučilo česky. Mimoň, Česká Lípa a Liberec pěstovaly s Nymburkem takové styky rodinné a jazykové. Dlužno uznáti, že tento spůsob vzájemnosti českoněmecké a školní praxe osvědčoval se ke spokojenosti obou stran. Čech měl tehdy nezbytně potřebí jazyka německého pro další studia; Němec pilně přiučoval se češtině pro své obchody. Nejdéle po dvou letech děti vracely se do svého domova, dokonale naučivše se jazyku zde českému, onde německému. Při tom nikdy se nepřihodilo, že dítě české »v Němcích« bylo by zakusilo nejmenšího příkoří pro svou národnost: ani v cizí rodině, ani ve škole úplně německé. Rovněž dobře, neli ještě lépe, vedlo se dítěti německému v rodině a škole Nymburské. Záleželoť rodičům s obou stran na jistotě, že dítě jejich v cizině jest v dobrých rukou a že prospívá tělesně i duchovně, — proto snaha a péče na obou stranách, aby dítě cizí se mělo třeba ještě lépe než doma.

Těchto dávných, velice upřímných a přátelských styků, pěstovaných mezi oběma národy ve vlasti naší jako přirozená, zdravá oprava tehdejší nepřirozené a nezdravé soustavy národního školství, dlužno vzpomínati v době, kdy škola a úřad vykopaly nepřeklenutelnou propast mezi oběma národními kmeny, obývajícími společnou zemi . . .

Však i v Nymburce bylo i za oněch dob možno, aby české dítě se naučilo německy. Domácí duchovní, děkan s dvěma kaplany, zařídili si školu soukromou zvláště za tím účelem. Z dětí

odcházejících z druhého klasu, po přání rodičů vybrali si jich nemnoho, na nejvýše deset, dvanáct, chlapcův a děvčat dohromady a za dvě léta naučili je německy tak správně a v takové míře, že chlapci i s úplným zdarem odbývaly zkoušky na veřejné německé školy hlavní a vstupovali do gymnasia.

A jakým spůsobem učili nás? Celý rok první učili jsme se u nich německy na základě jazyka svého mateřského. Tu nebylo ani nejmenšího týrání, zahanbování, tupení, tu nebylo trestů k vůli národnosti.

Upřímní a věrní Čechové, rozumní, vzdělaní, trpěliví a shovívaví učitelé takřka hravě naučili nás, co tisícům a tisícům českých dětí na veřejných školách hlavních a ještě později na škole střední po léta bylo největším trápením a mučením! Teprve v roce druhém, když jsme už dosti německy rozuměli a mluvnici německou po česku byli probrali, všechno učení naše dálo se jazykem německým a nikomu z nás nepůsobilo to obtíží.

Kolik pokolení mládeže Nymburské z dob předbřeznových s pocity upřímné vděčnosti po všechen další život svůj vzpomínali laskavých a moudrých učitelů svých děkana Antonína Zycha, rodáka Turnovskéko, a už jmenovaného kaplana J. Holuba. Ve věku pokročilém a těla značně otylého, děkan den co den od hodiny desáté až do dvanácté stál před námi u tabule a psal na ní v prvním roce po česku výklad mluvnice německé. Byla to ze strany starého pána trpělivost a obětavost věnovaná prospěchu mládeže české ve věci nejsvízelnějš a nejpalčivější z tehdejší soustavy nižšího školství a osvěty národní. Švarný, zdravím jen jen kypící páter Holub, nasadil všechnu svěží sílu kvetoucího mužství svého, aby soukromá škola Nymburská výsledky svými předstihla každou hlavní školu veřejnou.

O nějaké odměně hmotné nebylo tu lze slušně ani mluvit. Platili jsme za vyučování zabírající i s »privátem« nejméně šest až sedm hodin denně, měsíčně dva dvacetníky, v nynějších penězích sedmdesát krejcarů. Kdo nechodil na »privát«, platil ještě méně. Od dvanácti chovanců scházelo se měsíčně nanejvýš osm zlatých stříbra a to bylo na rozdělenou na tři díly!

Jest povinností mou, abych po šedesáti dvou letech vděčně vyznamenal oněch šlechetných vlastenců, jižto nepřestávali podávati skvělý důkaz, že mládež českou jazykem cizím netřeba týrat, aby se mu naučila . . .

Dcery rodin zámožnějších, aby nabyly ještě dalšího vzdělání v němčině, zavážely se na několik let do ústavů, jichž za oné doby zvláště v Praze byla hojnost. I Litoměřice a klášter Uršulinek v Hoře Kutné byly tehdy oblíbeny nejen k tomu účelu, ale i pro pěstování prací, zvaných »ženské,« totiž pro všeliké háčkování, pletení a vyšívání bůstkami skleněnými a kovovými, hedbávím, zlatem, perličkami a tak dále.

Vedle dokonalé vycvičenosti v těchto pracech, pro praxi životní zcela bezcenných a zbytečných, ač nepočítámeli k ní vyšívání všelikých darů k svátku nebo z lásky, jakož byly tehdy

ve zvyku pantofle, kšandy, podložky pod lampy, věšátka na kapesní hodinky, trubičky pro parátka na zuby — slečny Nymburské přinášely tehdy z německých ústavů domů i některé deklamovánky a písně německé, náležející v oné době po všech českých městech ku vzdělání vyššímu.

K tomu počítalo se pěstování sentimentálnosti, záliba v melancholii a romantice. O vštěpování této nálady do myslí dívčích, o šíření její po zámožnějších rodinách v městesh českých »vzdělávací« ústavy německé, hlavně Pražské, závodily mezi sebou. Básnické skladby Matthisonovy a Schillerovy byly tehdy podkladem a obsahem učební osnovy jejich pro jazyk německý.

Prostřednictvím jejich známost krásného písemnictví německého vnikala i do českých rodin Nymburských, čímž v celém obyvatelstvu městském objevovaly se dva proudy: jeden s nátěrem vzdělání německého, druhý domácí, národně neporušený.

Za poměrů, vládnoucích za oné doby v celém národě českém, nebude nikomu s podivením, že i v Nymburce část občanův, ovanuta duchem německým, pokládala se za povýšenu nad sousedy, nevědoucí nic ani o Matthisonovi ani o Schillerovi!

K těmto básníkům německým přicházeli pak z německých ústavův dívčích jiní a jiní. Každá dcera Nymburská, daná tam na »vzdělání,« snažila se, aby přinesla domů něco nového.

Brzy byla v městě zásoba písní a deklamovánek německých. Mezi nejoblibenější náležela Schillerova píseň »Der Jüngling am Bache.« Opisovala se horlivě, zdomácněla. Jakmile se sešly dvě, tři známé dívky, pobyvší některý čas v ústavě, už to začalo s přízvukem nevylíčitelného zármutku: »An der Quelle sasz der Knabe.« A když to došlo na poslední sloku: »Komm herab, du schöne Holde und verlass dein stolzes Schloss,« každá cudně sklopila oči, myslíc, že ona jest ta »schöne Holde.« Z deklamovánek, nejvíce opakovaných a přednášených s opravdovým citem, na místě prvním byly Matthisonova elegie: »Schwermutsvoll und dumpfig hallt Geläute vom bemoosten Kirchenturm herab.« »Traurig in der Abenddämmerung Schleier — ruht die Flur. Das Lied der Haine stirbt. — Nur dasz hier im alternden Gemäuer — melancholisch noch ein Heimchen zirpt;« atd.

Zcela o samotě ta ona odchovanka institutu Pražského zasteskla si se Schillerem: »Meine Laura! nenne mir den Wirbel, der an Körper Körper mächtig reiszt!« Ale když hlubokým vzdechem zachvěla se její mladá hruď: »Ohne Liebe kehrt kein Frühling wieder, ohne Liebe preist kein Wesen Gott,« obyčejně zamyslila se nad těmito slovy déle.

I díla jiných literatur, především francouzské a anglické, dostávala se do čtenářstva Nymburského, tíhnoucího k němčině, jen prostřednictvím tohoto jazyka. Romantika rozhodovala i při jejich výběru. Chateaubriandova »Atala,« Waltera Scotta »Kenilworth,« »Wawerley,« »Jvanhoe« v prvních vydáních náležely tu k dědičnému inventáři a se zápisky rodinnými na deskách přecházely s pokolení na pokolení . . .

Jazyk německý nabýval v bohatších rodinách Nymburských nepopiratelné obliby; i na veřejnosti dávána mu v těch kruzích přednost. Hovor členův jejich na ulici vedl se míchaně, však většinou po německu. Rovněž v hostinci, v kasině, zvláště bylli přítomen nějaký důstojník z domácí posádky vojenské nebo cizinec! Promluviti s důstojníkem po česku pokládáno převážným počtem tehdejších bohatých občanů Nymburských za věc naprosto nemožnou ...

Teprve přičiněním dvou mladých vlastencův, lékárníka Františka Všetečky a magistrátního rady Matěje Havelky i do zámožných domácností Nymburských znenáhla vnikalo písemnictví české. Zvolili spůsob, pěstovaný se zdarem už ve škole obecné. S lidmi dospělými a staršími bylo by bývalo pořízení nesnadné. S dětmi podařil se účel i zde.

Hodností svou společenskou, vynikajícím vzděláním a nepřestižnou lahodností v obcování oba řečení pánové přemohli staré, zakořeněné předsudky v rodinách, jichžto děti chodily do školy obecné.

František Všetečka, dozorce školní a štědrý dárce knížek českých na odměnu vynikajícím žákům a žákyním, vybíral si mezi školní drobotinou děti z rodin, klonících se k němčině, a sám jal se učiti je z paměti deklamovánkám českým. Štíhlá, pružná postava, vždy bezvadný, úplně černý úbor salonní, lahoda řeči a jemný úsměv duchaplné tváře činily z něho nejelegantnější zjev v celém mužském obyvatelstvu Nymburském. Děti byly jím téměř okouzleny a ssály do vnímavé mysli své každé české slovo jeho.

Rada Matěj Havelka za týmž účelem zval na potkání děti k sobě do bytu, i na ulici zastavoval se s nimi a deklamoval jim krátkou básničku českou a opakoval ji tolikrát, až se jí naučily. Humoristické skladby Rubšovy tímto spůsobem zdomácněly v Nymburce a budily uvědomění národní, kde posud dřímalo. Za nimi už měly snadnější vstup i jiné plody nového básnického umění českého, žijící až do té doby pod krovy chudšími.

V sedmém ročníku Osvěty (1877) pojednal jsem zevrubně o jedné části umělé poesie české, totiž o baladě a romanci, jak se vyvinula v letech 1795—1825. V té úvaze zároveň jsem podotknul, které z těchto skladeb lyricko-epických vnikly do národa našeho hloub a které pomocí nápěvu udržely se v něm po několik pokolení. Zprávy mé, podané o životní síle a oblibě jejich, opíraly se o mé zkušenosti a vzpomínky Nymburské. Vraceje se k věci v jiném rámci po dvacíti sedmi letech, nemám příčiny, abych cokoliv měnil v tehdejších názorech neb úsudcích svých, ani abych k nim dodával něco nového. Však chtěje i nynější obraz z předbřeznové minulosti města Nymburka pokud možno uceliti, naději se při čtenářstvu Osvěty shovívavé omluvy, když sem položím několik vět z jmenované práce své starší.

V Nymburce r. 1842 a ještě několik let později zpívala se výpravná báseň *Šebestiána Hněvkovského* »Vnislav a Běla,« složená

už r. 1797. — R. 1877[1]) pravil jsem: »Vnislav a Běla« ozývá se ještě po osmdesáti letech se zvláštní zálibou v obecném lidu našem v městě hlavním i po šírém venkově. Populárnosti a nevadnoucí svěžesti té balady Hněvkovského v paměti české může záviděti nejeden pozdější i novější opravdový skvost národního básnictví. Zpěváci potulní po výročních trzích, jednorucí kolovrátkáři, tuberkulosní harfenisti a slepí houslisté roznesli ji po celých Čechách, a ani dnes není ve vlasti naší ani jediné vesnice, ani chalupy, ani samoty, aby tam zvláště dospělá i drobná mládež neuměla soustrastně zanotovati:

Blizoučko u Prahy je vidět hrob,
kdožkoli miluješ, naň slzy krop,
Vnislav a Běla tam spějí —
Na živě štěstí jim nechtělo přát,
po smrti svoluje pospolu spát!
Jak divné věci se dějí — atd. atd.«

Po tři desítiletí (1818—1850) zpívala se s nemalým potěšením jako po všech krajích českých i v Nymburce balada »Poutnice,« český překlad Josefa Rautenkrance, skladba původně anglická ze sbírky Percyho, po německu zpracována G. A. Bürgerem pod názvem »Der Bruder Graurock und die Pilgerin.« Zmínka má o této básni, u nás zdomácnělé, r. 1877[2]) zněla takto: »*Poutnice* putovala po Čechách od r. 1818 téměř až do r. 1850; pospíchala od města k městu, od dědiny k dědině; vešla do všech příbytkův, zvláště kde děvčata dospívala na panny; neminula ani sadův, ani luk, ani lesův a osamělých pastvin; při společné práci rovněž jako v tajném žalu byla mladým srdcím společnicí nejdražší. Jako nejmilejší národní píseň zpívalo se po celých Čechách:

Šlo krásné děvče k klášteru,
byl právě strašný den,
když k fortně přišlo, zvonilo,
čímž vrátného hned budilo:
a ten hned přišel ven. —
»Pochválen buď Pán Ježíš!« dí.
»Až na věky!« on řek.
Co se mu stalo, nevěděl,
když do očí jí pohleděl,
tak ukrutně se lek — atd.«

»Poutnice« jest část předbřeznové romantiky. Tenkrát jsme nezkoumali, jak místy velmi nebásnicky Josef Rautenkranc anglickou baladu dle úpravy Bürgerovy přeložil, jaké množství slovesné krásy, poetického pelu s ní setřel, jak celkem v umělecké ceně ji snížil.«

Třetí báseň, zpívaná v době předbřeznové po všech krajích českých, i v Nymburce měla horlivé milovníky své a zaznívala zde jako nejoblíbenější písně národní. Byl to »Poustevník« Sudimíra Šnajdra, sepsaný r. 1821.

[1]) V Osvětě 1877, str. 66.
[2]) V Osvětě 1877, str. 375.

Poznamenal jsem r. 1877 v Osvětě (str. 465): »Poustevník« měl v Čechách totéž štěstí, jako »Poutnice«, dostal vhodný nápěv a s velikým zalíbením zpíval se jako národní píseň po celé zemi. V českých rodinách byl nevyhnutelnou částí a ozdobou »špalíčku,« to jest zpěvníku, k němuž něco nového vždy se přišívalo. Co na něm prvotně překáželo zpěvu buď v pořádku slov neb ve znění celých vět, to lid náš za krátko sám změnil, opravil, uhladil a tak celou báseň umělou k povaze svých skladeb vlastních přispůsobil. V dobách předbřeznových Poustevník Šnajdrův náležel mezi nejoblíbenější plody umělého básnictví našeho i v kruzích spisovatelských. Nyní už dávno zapomnělo se na něj a mladší naše pokolení básníkův nezná ani jeho jmena.«

Opravní činnost svou lid český osvědčil již dříve na skladbě Šebestiána Hněvkovského »Vnislav a Běla.« Upravil si ji, že lépe splývala s rhytmem nápěvu svého a více se přiblížila slohu písně národní.

Tuto někdejší básnickou spůsobilost jeho dlužno připamatovati si a vytknouti s důrazem tím větším, čím hloub poklesla za doby nynější. Mělť lid náš v nejširších vrstvách svých před šedesáti, ba ještě před padesáti a z části i před čtyřicíti lety pro poesii smysl mnohem čilejší, vnímavější a zdravější, než jaký projevuje teď. Tenkráte v lůně jeho samého ještě rodily se ušlechtilé, dojemné neb naivní písně národní, tenkráte on vlastní skladby své rád zpíval a podle nich i měnil i opravoval výrobky básníkův, snažících se psáti v duchu jeho.

Při vší svízelnosti života v nerovnosti společenské a obecné stísněnosti politické lid náš obecný po městech jako na vesnicích měl v umění slovesném zálibu větší, než jakou bohužel pozorovati na něm nyní. Tenkráte bylo snahou básníkův, aby vnikli do *jeho* poesie a podle ní vzdělávali skladby své.

Zpěv *národní* v Čechách po roce šedesátém minulého století na některou dobu ještě nalezl vlídné přijetí a přátelský útulek ve spolcích zpěváckých, v besedách a koncertních síních velkoměstských; ale to už mu bylo, jako když květinu lesní, polní neb luční přesadíme do skleníku. Za krátko odkvetl zde a neudržel se ani jako moda, ani jako kuriosita!...

Na venkově českém umlkl dávno. Za celý rok uslyšíte v polích, v zahradách, v lesích a na lukách ve vlastech našich málokdy nějakou *národní* píseň českou... Před šedesáti lety neobešel se bez písně národní ani lid městský. Bylať mu opravdovou potřebou, radostí a útěchou...

Podle ní měřil hodnotu i nových veršovaných skladeb umělých a přijímal z nich za své, co obstálo v té míře. Tak jako píseň svou zpíval i Šnajdrova Poustevníka:

V borovém na skále háji
stála někdy poušť,
za ní maličká zahrádka,
vedle tmavá houšť.

Před okénkem bublal potok
skrze kvítečka,
asi třicet kroků dále
byla kaplička — atd.

Patrno, že dozrávající mládež Nymburská žila a vyrůstala celkem v témž společném ovzduší myšlenkovém: v romantice, jedna část její po německu, druhá po česku. A to hlavně mládež ženská, zcela přirozeně nejhorlivější pěstovatelka zpěvu.

Z novodobých plodů básnictví umělého stále přibírala do sbírky své, co zvláště se jí líbilo. Nejprvé vřadila do ní obě písně *vlastenecké*: Tylovu: »Kde domov můj?« a Vacka Kamenického: »Kde můj je kraj?« — obě z obecné školy Nymburské. O šíření jejich v rodinách, kde už nebylo dětí školních, přičinil se mladý klempíř, Ludvík Rubinger.

Mládež mužská oné doby zdědila starší, už také znárodnělé písně: Zdirada Poláka: »Sil jsem proso na souvrati,« a Hankovy: »Když jsem svou Lidunku doprovázel domů« a »Vystavím si skromnou chaloupku.« Ze skladeb tehdy nových se zápalem zpívala zvláště milostné písně Chmelenského a Čelakovského. »Nad Berounkou pod Tetínem,« »Dívčina jako dobrá hodina« v Nymburce také znárodněly.

S rostoucím smyslem pro život společenský a národní ujaly se ve zpěvných kruzích Nymburských i písně obsahu vážnějšího. »Za dnů mladosti kde radostné« a »Náš tatíček nebožtíček.«

Velkolepá politická satira »Cikánovy píšťaličky« potkala se ihned s obecným, radostným porozuměním.

Zajisté zcela přirozeně při vzpomínkách na duchovní, zvláště na literární život širokých vrstev národa našeho v dobách předbřeznových namanuje se otázka, které plody básnického umění českého z třicíti let posléze minulých vnikly do duše a do srdce našeho lidu a zapustily v něm kořeny jen zpola tak hluboko, jako kterákoliv z veršovaných skladeb domácích, právě jmenovaných?

Odpověď k této otázce byla by hodna nestranného, bedlivého a upřímného vyšetření pravé příčiny, čím to? Jinými slovy: plnilali poesie česká v době předbřeznové svou povinnost k *národu* českému, a plníli ji básnické umění české za časův nynějších? A třeba ještě jinými slovy: máli krásné písemnictví, básnické umění kteréhokoliv jazyka vůbec nějakou povinnost k národu téhož jazyka, nebo nemusíli dbáti duchovních i kulturních potřeb toho národa, a můželi právě ten národ, jehož jazyka užívá, zůstavovati, aby buď tyto potřeby své nechával neukojeny, aneb aby vyhledával ukojení jejich v jazyku *jiném?* . . .

Ondyno vydáno bylo u nás oznámení o »stu nejlepších knih *českých*«. Mezi nimi bylo vyjmenováno více než padesát — *překladův!* . . . Nešťastná reklama naše! . . . (Dokončení.)

Vladimír Korolenko.

Stať z nové ruské literatury

od

Josefa Mikše.

Počátkem letošního roku mnozí spisovatelé a umělci pozvali Vl. Korolenka, stále v Poltavě žijícího, do Petrohradu a tam s velikou srdečností a nadšením oslavili čtvrtstoletí jeho spisovatelské činnosti. Pravda, jmeno jeho v poslední době téměř zmizelo z domácího písemnictví; vydával s Michajlovským (zemřelým v únoru t. r.) Ruské Bohatství a v něm jen skoupě uveřejňoval své práce. Po dlouhém čase, teprv r. 1903 vydal ve zvláštní knize třetí sbírku svých Črt a povídek a svůj půvabný obraz z vystěhovaleckého života Bez jazyka. Čtenář musí leckteré jeho dílo vyhledávati v rozličných starých časopisech. Korolenko jest příliš skromný; za 25 let tři svazečky jeho Črt a povídek (Очерки и Разсказы), Slepý hudebník, Bez jazyka a jeho zápisky V hladový rok — toť přece velmi málo. On ovšem nemá taký ohromný kruh čtenářů jako Čechov nebo Gorkij, přece však se první kniha povídek jeho dočkala již devátého vydání, Slepý hudebník osmého, druhá kniha pátého, V hladový rok čtvrtého vydání. Korolenko není v módě, aniž může býti, pokud v ruské literatuře panuje Gorkij a jeho hajdamácká družina. Všichni sice Korolenka uznávají za slavného spisovatele, ctí jej, hlavně pro jeho publicistickou činnost v Ruském Bohatstvě, ale zmiňují se o něm jaksi ze šetrné úcty, neb docela o něm mlčí, jako to učinil Eug. Solovjev ve svých Črtách z dějin ruské literatury XIX. století, poněvadž se mu nehodil do krámu. Právě proto chceme ukázati na zvláštní význam spisovatele, jenž z mladšího pokolení přece jen nejvíce sloužil umění a poměrně zřídka přinášel oběti molochu obecného mínění. A sotva se v nejnovější ruské literatuře najdou lepší práce, než jsou Korolenkovy Sen Makarův nebo Ve špatné společnosti, a nám se zdá téměř bláhovo utíkati se k rozcuchané a nečisté muse Gorkého po čtení ušlechtilých a vysoce uměleckých obrazů Korolenka, jenž mnohem lépe odhaluje nám tajemství pustých duší, zavržených členů lidské společnosti, než to činí smutní hrdinové bosáckého generála, který jich ústy vykládá pravdy věru již až směšné svou otřepaností.

I.

Vladimír Galaktionovič Gorolenko narodil se 15. (28.) července 1853 v Žitomiři. Otec jeho, šlechtic Poltavské gubernie, pocházel ze starého kozáckého rodu; matka byla Polka, dcera šlechtice na Volyni. Otec sloužil jako činovník v rusko-polském kraji, v rozličných městech, v Dubně, Rovně, Žitomiři. Syn hlavní

črty jeho povahy — poctivost, zamlklou přísnost — vylíčil ve Špatné společnosti v postavě pana soudce; tam vůbec nalézáme mnohé podrobnosti z duševního života Korolenkova, jenž se zálibou ve vzpomínkách vrací se k svým chlapeckým letům. Dle všeho byl dosti pečlivě vychován; chodil z počátku do Žitomiřského gymnasia a dokončil svá studia r. 1870 na reálce v Rovně, kde otec jeho byl újezdním soudcem. Poměry rodiny nebyly skvělé, přece však slušně žili až do r. 1868, kdy otec zemřel, zanechávaje rodinu v bídě a nouzi. Ušetřiti nemohl ničeho, nechtělli bráti z úplatků; plat byl tehdy velmi skrovný, a činovníci, zvláště soudcové doreformní, aby si pomohli, brávali plnou hrstí, jak o tom často čítáme u ruských spisovatelů. Teprve nový soud učinil přítrž bezuzdnému úplatkářství; ale toho se otec Korolenko nedočkal. Statečná matka nevzala své děti ze škol, vynaložila na ně poslední peníze a pomohla Vladimírovi na technologický ústav v Petrohradě (1871). Ale tam nastalo mladíkovi tak krušné živobytí, že si za celý prvý rok mohl pouze asi šestkráte v »kuchmisterské« velkokněžny Heleny Pavlevny pochutnati na obědě za 18 kopejek. Druhý rok byl šťastnější, Korolenko dostal práci; z počátku přemalovával rostlinopisné atlasy, později se stal korrektorem v tiskárně. Ale ani potom se mu nedařilo tak, by se mohl věnovati svým studiím, pročež se r. 1874 přestěhoval do Moskvy a připravoval se ku přijímací zkoušce do Petrovské akademie, vyšší hospodářské školy, která byla později zavřena, poněvadž se její chovanci vyznamenávali bujností a výstředním radikalismem. Korolenko byl přijat do druhého běhu, obdržel stipendium, ale blahobyt jeho dlouho netrval; byltť stržen proudem let sedmdesátých, súčastnil se studentských demonstrací, podal se svými soudruhy hromadnou žádost k vládě, což jest na Rusi přísně zapověděno, a tedy byl vyloučen z ústavu a poslán ještě s dvěma soudruhy do Vologdské gubernie, kam ale nedojel, poněvadž ještě na cestě obdržel dovolení ubytovati se v Kronštatě s ostatními členy své rodiny. Studentský život v Moskvě a v okolí vylíčil později ve dvou povídkách: Prochov a studenti (v Ruské Mysli r. 1888) a Z dvou stránek (Съ двуръ сторонъ, tamže r. 1888).

Asi za rok po té nehodě směl se Korolenko přestěhovati do Petrohradu, kde se svými bratry se živil korrektorstvím, a počal věnovati větší pozornost literatuře, alespoň r. 1879 sám se pokusil ve spisovatelství, ale své dílo nedokončil, poněvadž opět musel putovati na východ, a sice do Glazova v gubernii Vjatské, odtud dále kamsi do lesnatého zákoutí Glazovského újezdu, potom do Tomska, nazpět do Permi a posléze daleko do Sibiře, asi 300 verst za město Jakutsk. Sibiř učinila na něj ohromný dojem, poskytla mu nevyčerpatelný zdroj, z něhož jeho vnímavá mysl čerpala látku k nejlepším obrazům. Rozmanitost divů přírody a povah lidských, romantické krásy sibiřské »tajgy,« děsná melancholie jakutské »jurty« a jejích obyvatelů, smělý uprchlík z vězení »katoržník-broďjaga« (zločinec-tulák), různí náboženští snílkové a zkoumatelé pravdy, vůbec celá ta sibiřská společnost.

žijící na hranici zvířete a člověka, která už před tím tak vábila Dostojevského, svou rázovitou rozmanitostí mocně působila na duši něžnou, romanticky naladěnou, hloubavou a mocně tíhnoucí ku pravdě, oné věčné pravdě, kterou neustále hledáme a nikdy nenalézáme.

Teprve r. 1884 bylo Korolenkovi dovoleno vrátiti se na Rus, a sice určen mu k pobytu Nižní Novgorod, nejspíše dle jeho přání. Povolží jest kraj nad míru zajímavý, bydlí tam oni hloubaví sektaři, jichž osudy nás tak jímají ve velkých románech Melnikova V lesích a Na horách. Avšak v témž kraji hnízdí poněkud dále od Volhy bída a spojená s ní tma duchovní. Jaký tedy div, že mění se ponenáhlu mysl spisovatelova: romantism ustupuje náladě těžké a unylé, i vzniká celá řada děl líčící lid zubožený tělesně i duševně, mezi kterými čelné místo zajímá V hladový rok (1893). Spis tento je vlastně spisovatelův denník z hladového roku, v kterém se Korolenko velmi činně súčastnil zachraňovací akce a svou radou a pomocí nemálo prospěl zmořenému obyvatelstvu. Navštívil nejvíc ohrožené okresy, obdržev k tomu plnomocenství vlády a zemstva, a co viděl, vylíčil slohem prostým, skoro neuměleckým. Jeho novinářské články z oné doby vykonaly velmi platnou službu, an bezohledně odhaloval rozličné nešvary i spády všelijakých přítelíčků hladovějícího lidu. V Novgorodě velice si vážili spisovatele, zvláště mládež viděla v něm svého učitele. Korolenko, jenž vždy podporoval mladé talenty, prostřednictvím advokáta Lanina ujal se i Gorkého, »vzdělal« ho a velice přispěl k jeho úspěchu.

Roku 1894 směl se konečně vrátiti do Petrohradu. Dříve si však zajel do Anglie a Ameriky, což mu dalo látku k jeho povídce Bez jazyka (v Ruském Bohatstvě 1895). V Londýně uveřejnil povídku Divná (Чудная) a Vzpomínky na N. G. Černyševského, který větší část svého života dlel v sibiřském vyhnanství. Vrátiv se do Petrohradu jal se Korolenko s Michajlovským vydávati Ruské Bohatstvo, časopis radikálního odstínu; vždy více věnoval se »zlobám dne,« psal dosti mnoho, ale jenom zřídka vracel se k svému umění. Obecenstvo si ponenáhlu zvyklo novým slovům, pocítilo nové potřeby, vkus jeho zhruběl a nyní čte málo spisovatele, který má zcela jiné ideály, než panující neurvalá škola bosácká. Zdá se, jako by se byl Korolenko zarazil »novými slovy«, a proto se jeho krásné slovo už svým ideálním vzletem nepovznáší k výši, na které stáli bosáci v jeho Špatné společnosti, nebo ubohý Makar před tváří Hospodinovou. Korolenko r. 1900 přesídlil do Poltavy, kde žije až posud, nepřestávaje býti redaktorem Ruského Bohatstva.

II.

První svou povídku *Episody ze života zkoumatele* (Эпизоды изъ жизни искателя) poslal Korolenko z Permi redaktoru Petrohradského listu Slova. Obecenstvo si nevšimlo tohoto prvního

pokusu; přece však tato práce jest zajímava, jakožto historický dokument oné nálady, která se zmocnila ruské mládeže v sedmdesátých letech. Ščedrin-Saltykov vládl neobmezeně, jeho Otěčestvennyja Zapisky pokračovaly v tradicích let šedesátých, povrchní altruismus, provázený neméně povrchním a tendenčním líčením mužického života, byl heslem doby. Dnes bosák, tehdy mužík byli centrální figurou ruské literatury, modlou, které dle slov Turgeněva se každý kořil, uznávaje ji za svého »barina« (pána).

Rozhodného a velkého úspěchu dosáhl Korolenko teprve *Snem Makarovým*, sepsaným r. 1883 a uveřejněným v Ruské Mysli r. 1885. Už zde dosáhl vrcholu svého uměleckého tvoření, kterým zobrazil onu ryzí, čistou soustrast s lidským hořem v podobě udřeného mužíka Makara, nad jehož smutným osudem zaplakali posléze sám Hospodin a jeho andělé. Nic sentimentálního není v tomto ději, jenž se odehrává na n bi před tváří Tojona (boha Jakutů), a přece je všecko tak vznešené, lidské, krásné a přirozené. Spisovatel nechce v nás vzbuditi lacinou útrpnost, s kterou pohlížíme na své ubohé bližní jako na nižší tvory, jež oblažujeme každým svým slovem, každým malicherným činem vykonaným prý z lásky k bližnímu. Nikoli, tomuto farisejskému altruismu neučí nás Korolenko, nýbrž ukazuje nám skutečný obraz boží v člověku, námi snad opovrhovaném, ale přece nám rovném. Sám Tojon zaplakal při pohledu na mužíka, který po celý život mimo vodku neznal jiné radosti, a přece nebyl horší než jiní, kteří se mu posmívali, jej tupili a týrali. Korolenko vidí Boha v člověku a tím docela se odlučuje od školy svých přátel, kterým člověk jest pouze dokonalejším zvířetem. Účelem básníka Korolenka jest blíže určiti tento obraz Boží, všestranně ho vyzkoumati, pátrati po jeho původu, významu a poměru k věčné pravdě; jeho přátelé z mládí naopak vidí svůj účel ještě ve zhoršení člověka-zvířete, v naprostém utlumení v něm všeho, co může jemu mluviti o jiném světě, o jiné pravdě než té, kterou měříme a vážíme

Sám Korolenko v povídce *Z dvou stránek* líčí tento rozpor a v osobě studenta Petrovské akademie dává nám zlomek svého vlastního životopisu a též obraz tehdejší mládeže Student Gavrilov byl pilný čtenář Bucklea; jeho vědecká pravda o účinku masa i bramborů na utváření povahy národů se mu zvláště líbila, přivlastnil si ji s veškerým zápalem proselyty. Druhým jeho oblíbencem byl Vogt; podobiznu tohoto tupého německého materialisty pověsil si ve svém pokojíku; nápis na ní zněl: »Gegen Dummheit kämpfen selbst die Götter vergebens« — heslo Vogtovo, na něj samého dobře se hodící. Střízlivost a přesnost vědeckého myšlení stejně Gavrilova vábily, jako krása vábí svého ctitele. Choval posvátnou úctu k tomu bořiteli metafysických předsudků, a heslo Vogtovo jej v očích jeho činilo polobohem, titánem. Bohové sice marně zápasí s hloupostí, ale veliký člověk marně nebojuje. Ubohý veliký člověk! Gavrilov netušil, že v onu dobu již usvědčili jeho mistra z náchylnosti k metafysice, jíž tak velice nenáviděl, a že »hloupost skutečně dokázala svou moc, vplíživši se v jeho vlastní díla, jak se praví

v povídce. »Myšlenku vylučuje mozek, jako játra žluč« — tuto větu považoval student za novou a původní, shledávaje v ní pravdu vyřčenou bez bázně, o tuto pravdu s horlivostí novoobrácence byl odhodlán dovesti do posledních logických důsledků. Ano myšlenka stejně vzniká z mozku jako žluč z jater, jako všechny ostatní vyloučeniny. A přece až posud Gavrilov ničemu se tak nekořil jako myšlence. Tak asi smýšlela a smýšlí mládež do první mravní katastrofy, která duše ušlechtilé buď vede k samovraždě ze zoufalství nad vnitřním rozporem, nebo je vrací říši idealismu, víře ve věčné pravdy.

Gavrilov stal se svědkem železničné pohromy a »bílé kousky mozku« hlídačova rozházené po kolejích učinily na něj zdrcující dojem. Dřívější jeho světový názor se zbořil a v duši jeho nastává hrozný převrat. Gavrilov vyznává, že v ony doby jeho názory sdílela většina jeho vrstevníků; mládež slepě věřila svým bohům, Černyševskému, Dobroljubovu, Pisarjevu, zvláště ale Zajcevu. Výchova mládeže děla se hlavně na sloupcích měsíčníkův a ve studentských schůzkách. Účinky této výchovy líčí Gavrilov takto: »Duše má byla zkormoucena, um sklíčen vědomím nesmyslu života (proč hledati smysl v jednotlivostech, když celek postrádá smyslu); srdce mé bylo zmrtvělé tíhou chladného a tupého zoufalství. Vůkol pak řádila zimní vichřice, ležely hromady studeného sněhu, telegrafické sloupy zrovna jako by úpěly vnitřním mrazem, a s výspy na druhé straně železné dráhy pohlíželo na mne smutné světýlko z hlídačova domku; toto červené světýlko ve tmě mihotalo tak osiřele a uboze, jak ubohé byly bytosti tam bydlící. Děti byly schřadlí a nešťastní tvorové; matka zmořená, hněvivá a též nešťastná žena. Povíjela děti a pohřbívala je — toť celý její život! Otec pak, s kterým jsem před tím často rozprávěl, byl snad ze všech nejnešťastnější, poněvadž celá rodina od něho čehosi očekávala, on však nikde neviděl naděje. Svůj těžký osud snášel pouze proto, že prostým srdcem svým věřil ve vyšší vůli a byl přesvědčen, že komusi pro cosi jest jeho života potřebí. Poslouchaje vypravování jeho a pohlížeje na takový bezradostný život, pociťoval jsem bolest v srdci, ale byl jsem obrněn při pohledu na taký život pevnou nadějí, že my, mládež, brzo najdeme cesty k tomu, jak život všem učiniti světlým i radostným. Jak, kdy, jakými prostředky? toť jsou jiné otázky, ale v tomto cíli viděli jsme smysl života. Nyní však mým očím zmizel i tento cíl, a vůbec neviděl jsem žádného smyslu života, tak že pohled na bezúčelné a ničím nenahraditelné útrapy, uhnízděné v domku hlídačově, byl by se mi stal skutečně nesnesitelným, kdy bych se nebyl uzavřel v jakousi skořápku chladné bezcitnosti k sobě samému a k bližnímu.«

Gavrilové mohou to učiniti, mohou v sobě zabiti živou duši lidskou, ale Korolenko nemohl se odhodlati k takové duševní samovraždě; proč ne, sám vysvětluje na jiném místě téže povídky: »Což, jak si myslíte, bylo by, kdy by věda nám dokázala, že naše planeta sestárla, na smrt onemocněla, se rozkašlala a umírá, tak že lidstva zbývá prožiti na ní ne déle — nu, řekneme tři tisíce

let? Zdaž nám to vše patrně není lhostejno? A přece byste se dojista velice zkormoutili, i domnívám se, následkem takové smutné příhody často by se vyskytovaly v časopisech zprávy o tom, jak lidé pozbývají rozumu nebo hynou samovraždou. To ovšem dokazuje pouze starou pravdu: nám nestačí život bezprostřední, hovící vlastní osobní bytosti, máme potřebí pocitu, který nás spojuje s něčím vznešenějším, trvalejším, pevnějším. Tento pocit tvoří obsah naší víry. Jeho formy mohou se měniti, přetvořují se neustále, ale až zmizí sám obsah, až život jednotlivcův zjeví se ve světle malichernosti, až všecko ve světě bude se zdáti jen kouskem bláta, pak též život celku jako můj vlastní život pozbývá ceny a shasíná.«

To asi jest víra Korolenkova, v níž má své kořeny jeho umělecké nadání, ono nazírání, bez kterého každé slovo básníkovo jest mrtvo. Nikde však tato víra není vyjádřena s větší poetickou silou a krásou než v povídce *V noci* (1888) z dětského života, jejž jako každý veliký talent umí Korolenko líčiti zvláště znamenitě. V rodině se očekává radostná událost, a děti v noci o ní mudrují. Přijeli dva strýcové; první — Michail, student medicinské akademie — rozumuje jako Bazarov, vysvětluje dětem, že když člověk umře, stane se z něho prach a člověka není více. Druhý strýček Jindřich, navždy zkormoucený úmrtím své ženy, poučuje děti, že člověk se vznáší na onen svět a odtud pohlíží na lidi, kterých lituje. Michail se ovšem směje takým pověrčivým řečem a též nyní zvědavost děti ukojuje tím, že novorozenou dcerušku našli pod lopuchem, a když mu malinký Marek namítne, že to nemůže býti, poněvadž by se byla v dešti nastudila, má pohotově druhou theorii, že prý děvčátko s nebe na nitce přímo bylo spuštěno. Děti ihned zamítly toto vysvětlení; jim mnohem lépe se líbila židovská legenda, kterou byly slyšely od Mošky: Bůh má u sebe dva anděly, prvý přináší duše lidem, druhý je osvobozuje z těla. Kdykoliv má se tedy zjeviti na svět dítě, maminky stůňou a Bůh posýlá anděly. Marek, dokončiv své vypravování, tázal se, jeli vše to pravda? Vše je pravda, chlapče, vše, vece vážně. Michail netrpělivě hnul sebou na židli. — Nevěř Marku. Vše to jsou hloupé báchorky Moškiny. Nač, děl Jindřichovi, nacpávati dětské hlavy nesmyslem? — A což ty's ji právě nezacpával lopuchem? To tak neškodí, to jest zřejmý nesmysl, kterého se snadno lze zbaviti. — Nuže, vysvětli jim to, můžešli. — Víš, že bych mohl jim vyložiti. — Co? — Michail se hlasitě zasmál. Rozumí se, že fysiologii slohem prostonárodním. Doufám, že pak by věděli pravdu. — Mýlíš se. — A sice? — To víš málo a přece si myslíš, že vše znáš. Avšak děti vycítují tajemství, které hledí obrazně vyjádřiti. Dle mého soudu děti jsou blíže pravdy.«

Tato poslední slova jsou velmi významná — bez takové dětské víry, v podstatě své velmi hluboké a vznešené, život lidský byl by holou pouští, jak to pěkně a přesně vytkl nejlepší kritik Korolenka Iurij Nikolajev (Govorucha-Otrok) ve své ob-

sáhlé studii (Очерки современной беллетристики, В. Г. Короленко, Москва 1893). Vylíčiv, jak v povídce děti čekaly anděly, dodává: »To jest čarokrásná poesie — poesie zvláštní, jemná, křehká, průzračná, zrovna jako by utkaná ze zlatých nití, jako pavučina jemných, — poesie, upevňující v nás lásku, živící naději. Nám jest potřebí těchto dobrých andělů, přijíždějících v malém vozíčku, těchto pečlivých andělů, kteří plesají s lidmi a pláčí s nimi i nad nimi, nám jest potřebí tohoto poetického snu, poněvadž bez něho, s pouhou fysiologií, s pouhými ,nízkými pravdami' též sám život zvrátí se v holou a neplodnou poušť, obydlenou děsnými a odpornými přízraky. V tomto snu vězí pravda, — pravda vysokého citu — i pravda objektivní, jež sobě nalezla výraz v této pravdě citu — pravda hlásající, že ne fysiologie, nýbrž tajemné síly, pronikající svět, vládnou životem lidským, sice by tento život neměl smyslu a významu, představoval by divoký a ukrutný nesmysl. A tento nesmysl života a tato jeho nahodilost hlásá se jmenem rozumu. Rozum nemůže vniknouti v podstatu tajemství, avšak zdravý, nezkalený rozum může pochopiti a rozumí jeho smyslu. Nezkalený rozum odvrací se od nesmyslného a nahodilého, nemůže uznati ho a vždy uznává ono *tajemství*, které jest nedostupno rozumu, ale dává smysl světu a životu. Nezkalený rozum chápe, že logikou nevyčerpává se veškera rozmanitost a hloubka života, že rozumováním nelze vysvětliti smysl všehomíra, že tento smysl můžeme pouze *prozírati* celým souhrnem nepoškozených schopností lidské duše.«

Slova tato jsou zcela pravdivá a hodí se k charakteristice uměleckého tvoření Korolenkova. On neustále hledá, časem nazírá pravdu, smysl života, on (dle pěkného výrazu jednoho z lidí oné doby) stál se »pravdoiskatelem«, to jest neúnavným zpytovatelem ideální stránky lidské povahy, vyššího smyslu života. V tom se rozhodně rozešel, bohužel pouze na polo, se svými přátely z mládí, kteří větším dílem s fanatismem dogmatiků lpěli na svých zastaralých názorech, nevšímajíce si pokroku samé vědy, jež dávno zavrhla materialism i positivism. Své stanovisko vytkl Korolenko na jiném místě těmito slovy: »Časem se mně zdálo, že už jsem našel smysl, potom opět jsem ho ztrácel tu se povznášeje, tu padaje. Ještě dlouho pak ne pouze já, nýbrž my všichni budeme ho hledati ... Avšak cítil jsem, že smysl tento jest, a nikdy už jsem neztrácel tohoto paprsku víry.« (Slova studenta Gavrilova.) A tento paprslek víry ve věčnou pravdu života ozařuje svou krásou výtvory Korolenkovy. On dobře tuší, že ve světě jest ještě něco jiného než mechanický řád s mrtvými zákony přírody, že tajemství našeho života není vysvětleno, ba spíše jest zatemněno zákonem boje o život; on cítí ještě ve mnohém jiném, o čem jsou skalopevně přesvědčeni naši nadčlověkové i podčlověkové, mnoho falše, pročež si nezoufá jako Čechov aniž hodlá přetvořiti svět dle zákonů lidských vášní jako polobláznivá bosacká komanda či spíše ubozí nadčlověkové a reformátoři života z různých pelechů a nocl háreň.

Korolenko ve svých spisech hledá a dává víru, proto nás nezdrcuje svým pessimismem jako Čechov, který líčí život tak, že nelze doufati v nápravu. Korolenko proto též zcela jinak pohlíží na lid než většina spisovatelů a současné vzdělané společnosti. Jsa si vědom své duchovní slepoty nepohlíží na prostého člověka jako na tvora nižšího, nevědomého; nepociťuje k němu falešné, sentimentální soustrasti, nechce ho ve věčných otázkách poučovati fysiologií jako strýc Michail děti, nýbrž pohlíží na něj jako na svého bratra, na člověka sobě rovného, od kterého se může lecčemus naučiti z toho, co nedává žádná věda. Váží sobě sice vědy, uznává její velikou platnost, ale zároveň též jest přesvědčen, že o nejvyšších záhadách neví nic více než poslední ruský mužík. Ba právě v nejnižších vrstvách společenských poutají jeho pozornost různí »pravdoiskatelé,« hlasům svědomí naslouchá s něžnou úzkostlivostí hledaje »pravidelné« lidi, jako onen »ubivec« (vrah) z Črt cestovatele po Sibiři, jenž ztratil víru v Boha, toulal se v různých místech, aby utišil své svědomí. »Silně mně ublížili, představení«, praví vrah. »A pak ještě i Bůh mne dorazil; mladá žena i synáček v jeden den mi zemřeli. Rodičů jsem neměl — zůstal jsem na světě samojediný. Neměl jsem ani příbuzných, ani přátel. Ba i pop mi poslední mé jmění vzal za pohřeb. I počal jsem tehdy přemýšleti. Myslil jsem, myslil a posléze zvrtl jsem se ve víře. Ve staré víře jsem se zvrtl a nové jsem posud nenašel. Ovšem jsem člověk temný. Čísti umím špatně; rozumu svému též nedosti důvěřuji. I zmocnila se mne z těchto myšlenek tesknota, tak hrozná tesknota, že raději bych nežil na tomto světě. Opustil jsem svou chalupu, všeho, co zbylo ještě z hospodářství, jsem zanechal. Vzal jsem s sebou kožich, plátěné kalhoty, pár bot, uřízl jsem si v tajze hůl a šel. Kam? Inu nikam. V jednom místě zůstanu, za chléb pracuji, pole hospodáři zorám, v druhém pak přijdu zrovna ke žním. Někde žiji den, jinde týden a někde i měsíc, a neustále pozoruji, jak jsou lidé živi, jak se modlí k Bohu, jak věří. Pravidelné lidi jsem hledal.«

Takových lidí jest na Rusi dosti mnoho, zvláště mezi sektáři; ve spisech Korolenkových jest jich celá řada rozličných odstínů; ani na »katorgě« neschází, ovšem bývá mezi nimi mnoho šibalův, a nejeden »pravdoiskatel« se dobře živí svým řemeslem, jako onen Luka z noclehárny Gorkého. Zde poznamenáváme, že Korolenko líčí »katoržníky« mnohem reálněji než Dostojevský, jenž se leckdy příliš podával svému citu, avšak on jimi nikdy neopovrhuje jako na př. Gorkij mužiky, aniž hledí z nich činiti jakési hrdiny luštící společenské otázky, jako činí bosáci Gorkého. Korolenko není tak kategorický jako Gorkij, sám tone v pochybnostech, cítí pravdu, ale určiti ji nemůže. V tom podoben jest onomu Matvěji Dyšlovi, jenž v povídce *Bez jazyka* odvažuje se za štětím do Ameriky. Pohled na moře ho zrovna ohromil; kolovaly sice v jeho hlavě často takové myšlenky, že nijak jich nemohl vyjádřiti, zvláště že byl člověk málomluvný, ale přece nikdy v jeho hlavě nerojilo se tolik myšlenek mlhavých a nejasných,

zároveň však i hlubokých a nepochopitelných jako toto moře, na které patřil. Tyto myšlenky vznikaly a zanikaly v jeho mozku, nemohl si jich pamatovati, ba ani o to neusiloval, avšak cítil, že následkem těchto myšlenek cosi se hýbe a chvěje v nejhlubším nitru duše jeho, i nemohl říci, co to jest. Taková též jest duše Korolenkova: on dobře ví, že věda mu vše říci nemůže, že pouze tím, co mu sdělila, žíti nelze, a proto nepřestávaje zkoumati a hledati pravdu pohlíží na vše kolem sebe jako na velké tajemství chovající v sobě hluboký smysl. Stejně pohlíží jak na lidi tak i na ostatní přírodu, což dodává jeho tvoření zvláštního půvabu. Též příroda neleží před ním jako mrtvá hmota, děsná svou strnulostí, nýbrž jako něco, co k nám časem mluvívá jazykem velmi srozumitelným. Ve výtečném obraze *Mráz* čteme: »Víteli, časem bývá cosi neobyčejně vědomého v hlasech přírody. Zvláště když příroda hrozí.« Ano, ale u Korolenka příroda, ani když hrozí, není tím děsným strašidlem, jakým z pravidla bývá u Andrejeva, tohoto enfant terrible ruské moderny. Příroda ve spisech Korolenkových, neobyčejně krásná i poetická, spíše vzbuzuje v nás dětskou důvěru ve své síly, jako ona tajga-matička u svých nešťastných chráněnců.

Nemůžeme krok za krokem, povídku za povídkou stopovati umělecké tvoření Korolenkovo, musíme přestati jen na všeobecných závěrech, doufajíce, že to, co řečeno, stačí čtenáři, by při čtení sám vycítil smysl jeho díla, sám věnoval pozornost červené niti, kterou tak krásně protkány jsou všechny jeho obrazy. Bez náležitého porozumění ovšem Korolenko ztrácí mnoho vedle svých vynikajících současníků, kteří buď dovedně rozpalují vášně svých čtenářů, nebo líčením hlouposti a tuposti lidské činí své spisy všednímu čtenářstvu zvláště přístupnými, nemluvě ani o tom, že Korolenko z jakéhosi politického asketismu zanechal skoro úplně literatury a ve vzdálené Poltavě maří své síly publicistikou.

Dobře praví Nikolajev: »Díla Korolenkova rázem zvábí čtenáře jednou svou zvláštností. Z jeho spisů zřejmě na nás pohlíží sympathická tvář samého spisovatele a mimovolně nás k sobě poutá. Čtenář cítí, že spisovatel mnoho a s zármutkem přemýšlí o lživých, chorobných a spletitých poměrech společenských; avšak subjektivní názor spisovatelův na zjevy života často zcela přesně shoduje se s objektivní pravdou, s pravdou téhož života, a nádech zádumčivého, rozmyslného a tichého zármutku dodává řeči Korolenkově zvláštního půvabu. Čtouce jeho spisy takřka splýváme se spisovatelem. Zdá se nám, že starý přítel, vrátiv se po dlouhé době a sedě s námi u krbu, vypravuje nám příhody ze svých cest, vypravuje o sobě, o tom, co sám zažil a vytrpěl, o svých bližních, co u nich viděl a slyšel. Viděl sice mnoho zlého, ale též leccos dobrého. Zná život, zná jeho temné stránky, ale též ví, že tato tma má světlé mezery, a on s zálibou dlí u těchto světlých teček, rád na ně ukazuje. Zná cenu lidí, ví, že lidé za mnoho nestojí, ale tím více si váží boží jiskry, tající se ve zkažené, padlé duši lidské, jež pozbyla obrazu a podobenství božího. Umí uká-

zati, jak často tato tlící jiskra, proniknuvši popelem, pojednou vzplane a ozáří vše daleko vůkol. Zná cenu lidské ctnosti, ví, že opravdu jest to pouhá náhoda, stojíli jeden nahoře, druhý dole, tento jest povýšen, onen ponížen; zná cenu lidského soudu povyšujícího a ponižujícího; ví, že tento lidský soud nezasáhne a nemůže zasáhnouti lidské duše, že tento člověk prostě neměl příležitosti a potřeby překročiti meze zákona, onen pak, jsa snad v podstatě člověkem lepším a ušlechtilejším, překročil tuto mez. Náš spisovatel, věda vše to, neleká se zevnějšku; jemu jest pouze jednoho potřebí, by našel jiskru boží v duši lidské bez ohledu na to, u koho vznítí se tato jiskra, zda v duši otrhaného tuláka, či v duši pouličního zloděje nebo ztraceného opilce, zda v duši polodivého Jakuta či pijáka popa vrženého osudem k těmto polodivým Jakutům. Spisovatel věří v duši lidskou, ale nevěří pouze v jedinou věc, v pokryteckou ctnost.«

Aby spisovatel z této stránky pohledl na člověka a na zjevy všedního života, třeba vládnouti dvěma velikými v astnostmi či spíše křesťanskými ctnostmi, totiž láskou a pokorou, bez kterých nelze porozuměti skutečnému smyslu lidského života. Korolenko dle soudu kritikova jest obdařen těmito křesťanskými ctnostmi; on pouze postrádá víry náboženské, a tím liší se od prostého ruského lidu, jehož duši tak výtečně prohledl. Třeba bychom od spisovatele nežádali orthodoxní víry, jak to činí Nikolajev, přece jest pravda, že Korolenkovi nemálo vadí neurčitost a vrátkost jeho světového názoru. On od jednoho břehu odrazil, a k druhému nepřistál, on sice »neoddává se suchému doktrinářství ani utopickému snění, ale zároveň nemaje víry v pravdu absolutní, vždy jsoucí, vždy stejnou, vše rozřešující a vše smiřující přestává na řadě rozpačitých a smutných otázek.« Korolenko krátce nemůže zlomiti okovů, kterými jej spoutala Bazarovština let šedesátých; on člověk let osmdesátých, chce ku předu, všemi silami své ušlechtilé bytosti, ale neustále se ohlíží na své přátele z Moskevských a Petrohradských kroužků, při čemž síly jeho ponenáhla klesají. Proto nezřídka trpí týmiž vadami jako současná ruská intelligence farisejsky hlásající humánnost a altruism. V této společnosti především panuje naprosté koření se vlastnímu rozumu, jenž v jejích očích je zkušebným kamenem každé pravdy, jenž tedy neuznává nic, co by mohlo býti nad něj vyššího. Z toho vysvítá, že současná inteligence ani tak nemiluje pravdu jako spíše svou vlastní náladu, kterou ani na prospěch pravdy nechce podříditi žádnému kriteriu. Korolenko zastavil se v půli cesty, a v té příčině zůstal daleko pozadu za titanem ruské mysli Dostojevským, jenž došel až do konce a vyřkl »ruskou pravdu« tak, jako nikdo před ním.

S kritikou Nikolajeva v hlavních rysech shoduje se to, co o Korolenkovi napsal Volyňskij ve své znamenité přednášce Současná ruská belletristika (Современная русская беллетристика). Volyňského soustavně a nelítostně pronásleduje a umlčuje celý liberální tábor, že se před lety osmělil podrobiti přísné kritice modly současného liberalismu a věcně i spravedlivě ukázati na

jich nevědomost a jiné vady (Ruští kritikové 1896, kniha velmi objemná i poučná). Přednáška jeho v Moskvě (v listopadu 1901) vzbudila proti němu bouři nevole a osočování, což vše pěkně vypsal N. G. Molostvov ve spise Zápasník za idealism (Борецъ за идеализмъ, Riga 1902); vedle obrany Molostvova jsou v knize články A. Volyňského Současné ruské časopisectvo, Současná ruská belletrie (obě byly předneseny), Současná ruská poesie i Starý a nový repertoire. Úsudek Volyňského o Korolenkovi jest dosti přísný: »Korolenko, talentovaný spisovatel, rázem upozornil na sebe a rázem, můžeme říci, dostihl vrcholu svého uměleckého rozvoje. Jeho nejlepší povídky mají exotickou povahu, neboť si oblíbil látky výminečné v ruském životě, barvy dalekých hranic. Korolenko popisuje severní tajgu, typy polsko-ruského kraje, volné hrdiny Sibiře. Všudy proniká u něho liberální protestantství, zjemněné něžným zvukem srdečné struny. On líčí život z vnějška, v určitých, individuálních tvarech, časem vstoupá ve skutečné psychologické řečiště tohoto života, vždy ale, kdykoliv chce nahlednouti v ‚tajemnou hlubinu zatemněné lidské duše‘, cosi zdržuje uměleckou jeho práci. Líčení vnější přírody a života lidu — vichry a sněhové metelice, palčivý mráz, ledové kry sibiřských řek, poetická šumění pralesů, život různých uprchlíkův stenajících pod jařmem nouze — vše to rozestřeno před námi barevně a silně a vše to téměř zaclání u něho vnitřní smysl lidského života, který by mohl pro umělce s talentem, kterým jest obdařen Korolenko, představovati nejvyšší zájem. Kdo ví, jaké vnitřní zápasy trápí tohoto spisovatele, co jej stojí toto jeho samoobmezení na prospěch novinářského liberalismu, onen zvláštní jeho novinářský takt, který dovoluje dotknouti se některých předmětů jenom lehce, ostražitě, ale tak, aby tím pranic netrpěly svaté zákony pokrokové, subjektivní sociologie. Lze říci dvě tři slova o Bohu, o ‚poručené a tesknící víře‘, ale říci to lze jen tak nedbale, pouze mimochodem, jako nepatrný ústupek velké životní pravdě, která by mohla umělce, jenž se jí cele věnoval, vzdáliti od jeho prosté realistické úlohy. Ve spisech Korolenkových znamenati jest jakási sklíčenost, stísněnost čistě umělecké nálady, jakási ušlechtilá ochota přinesti sebe v oběť programu své politické strany. Cosi v osudu tohoto spisovatele připomíná nadaného Glěba Uspenského, ačkoliv u Uspenského oběť byla spíše passivná, ne tak vědomá, avšak Korolenko přináší svou oběť vědomě, naslouchaje svým rozumovým popudům a svým sympathiím.«

Bohužel není Korolenko první obětí publicistiky v ruské literatuře, a sotva lze očekávati, že se ještě povznese k oné výši, které dosáhl při prvém svém vystoupení. O tom výmluvně svědčí třetí svazek jeho spisů: opakují se v něm staré věci, setkáváme se se starými známými sibiřskými a jinými, ale odkládáme knihu s hlubokou lítostí, že tak krásný talent záhy přišel na zmar.

Z písní.

I.

Květnatá pěšinka,
  tak jako ve snu —
což, na ni vzpomínám,
  vítámli vesnu!

Tichounká dědina,
  kostelík s věží,
na všem svit sluníčka
  jak úsměv leží.

I sám kříž u cesty
  zapadlý v kvítí
vážně se usmívá,
  smír z něho svítí.

II.

  Bílý sad! —
Liliové myšlenky
slétly stromům v čelenky,
opojná sem vane vůně —
že až čelo po ní stůně —
  odevšad.

  Jemný nach
sněhem květů prozírá,
zrak se na ně upírá —
zrůžověl mu vesmír celý,
všechny touhy z ňader celly —
  na táčkách!

III.

V té jarní nádheře,
  v tom půvabu,
na mladé travičce
  jak z hedvábu,
ve vonném ovzduší
vždy stesk mám na duši.

Bůh ví, proč vzpomínám
  vždy tesklivě,

když květův nejvíce
  plá na nivě,
těch, kdož dlí v srdci mém
a spí tam pod drnem.

Ach, toho nejvíce
  nám líto je,
kdo z ruchu žití vzlét
  v říš pokoje,
kdo k bojův závrati
se nikdy ne rátí . . .

Irma Geisslová.

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XIV.

Dorazili jsme do vesnice, kde končila naše společná cesta a nastalo rozloučení.

»My budeme už brzy doma,« pravila Popelíková, když se vůz ve vsi zastavil, »ale vy máte ještě dalekou cestu.«

»A k tomu se zas počíná chumelit,« dokládal Pepa. »Já ti povím, Vášo, nelez do toho, pojeď s námi! Však u nás o masopustě bude taky veselo, užijeme ho společně. Pojeď, hochu!«

»No tak,« vybízela mne i teta.

»Až podruhé,« odtušil jsem. »Dnes to uděláme tak, že ty půjdeš se mnou, a užijeme masopustu společně u nás. Vstávej!«

»Ó jé,« řekl kamarád nehýbaje sebou, — »to bych se našim pěkně zachoval, zvlášť mamince!«

»A co by říkali naši, kdy bych domov nechal domovem a uvázl u kamaráda?«

»To je taky pravda,« svědčila mi selka. »Na rodiče musíte oba nejdřív pamatovat, zvlášť na matky, těm jste nejvíce povinnováni.«

Koliha slezl s vozu po jedné straně, já po druhé. Dole jsem ještě kamarádovi dal znamení, aby se ke mně přes žebřinu naklonil.

»Znáš ho?« tázal jsem se potichu, okazuje očima na Kolihu.

»Teprv ode dneška, jako ty.«

»Slyšel jsi jeho řeči, není to obyčejný člověk. Zevrubně se na něj vyptej strýčka, tetičky a kdo ho u vás ještě zná. Potom mi povíš, čeho jsi se o něm dopídil.«

Pepa posvědčil.

»Nemůžete se rozejít?« usmála se na nás teta. »Tak jen se vždycky mějte rádi, hoši!«

»Vždycky,« sliboval jí kamarád; »jednou jako dva holoubkové, podruhé jako dva kohoutkové — viď, Vášo?«

Poděkovali jsme Popelíkovům, že nás svezli, a přáli jsme jim šťastné cesty jako oni nám.

»Do widzenia!« volal ještě s hrčícího vozu kamarád polským slovem.

»Do svidanija!« odpověděl jsem mu ruským. — »A nyní, kde pak je tu asi hospoda?« obrátil jsem se ke Kolihovi.

Ukázal mi ji. »Musíte se hodně ohřát,« radil mi; »dlouho jste seděl na tom voze, a jste na to dost lehce oblečen, mohl byste nastydnout.«

»Vy se nezastavíte?«

»Já až dál,« máchl pravicí stranou, »u známých. Tak s Pánembohem.«

»S Pánembohem.«

Nenadál jsem se tak náhlého rozchodu, nebyl mi po chuti, — ale starý muž se již volným, dlouhým krokem ode mne vzdaloval. Kde to myslil »až dál«? Také v této vesnici, nebo jinde? Byl bych s ním ještě rád cestou mluvil, ale on jako by tomu najednou nechtěl, ačkoli na voze byl tak hovorný.

Obrátil jsem se do hospody. Na zápraží se ke mně přiblížil veliký strakatý pes a očichávaje mi nohy, provázel mne do domu. V síni byl malý zvířecí sněm: několik slepic, dvě husy, pár kachen a kulatý vepřík procházeli se okolo nečistého škopku a nepřestávali se přesvědčovati, že je dokonale prázden.

Když jsem otevřel dvéře do šenkovny, pes tam vklouzl se mnou. Vnitřku v pravo od dveří byla veliká kamna, v levo naproti zaujímal šenktyš také asi tolik místa. Na černé podlaze uprostřed světnice sedělo štěně a horlivě si nohou česalo huňatou kůži na boku, ale spatřivši mě vyskočilo a počalo štěkati.

»Tyrk, deš lešet — chloupej!« okřikl je ženský hlas.

Přicházejíc z vedlejší místnosti objevila se přede mnou šenkýřka, osoba už dosti letitá, nízké postavy, kolíbavé chůze, volných pohybů. Zrovna si opravovala uzel tmavého šátku pod bradou, větší, šedivý šat měla křížem přes prsa uvázaný do zadu. Tváře její, kdysi buclaté, teď jí zvadlé visely a dodávaly jejímu obličeji tvaru skoro čtverhranného. Nos měla ohnutý na spůsob orlího, oči šedé, brvy jako uhel, čelo hladké a lesklé jako od mastnoty, rty stále nedovřené, tak že jí bylo pořád viděti řídké přední zuby.

Mne si zkoumavě prohlížela.

»Dobré jitro!« pozdravil jsem ji jda rovně k stolu.

»Pěkně vítám,« odpověděla otáčejíc se po mně.

Sundal jsem svůj ranec a svlekl vrchní kabát. »Tady je hezky teploučko,« liboval jsem si.

»A venku škaredý povětrší, še? — Štamprle koršalky?«

Zavrtěl jsem hlavou.

»Pivo nám srovna došlo — srovna je muš pro čerstvý —«

»Rád bych pojedl něco teplého.«

»Mám na oběd postaveno — ale jen pro nás, tas hajst, jen domácí jídlo: bramborovou polívku —«

»Tu já právě rád. Jen můžcli brzo být?»

»V poledne jistě.«

»Ach, tak dlouho bych nemohl čekat!«

»Dršívejc to nejde — nedá se to sfouknout.«

Jal jsem se smlouvati: »Což, paní hospodská, kdy byste byla tak dobrá a uvařila mi talíř oukropu? a k tomu dvě, tři vajíčka na tvrdo? Oheň už máte — dlouholi pak se voda nevaří —«

»Jojó,« posvědčila ochotně, »to můše bejt v cuku. Chned se do toho dám.«

Obrátila se k pl·tně, a já jsem usedl za stůl hnedle u šenktyše. Když jsem si přičesával vlasy, přiloudala se ke mně po lavici bílá kočka i zadívala se na mne, jako by chtěla třeba celé hodiny čekati odpověď na otázku: »Co jsi zač?« Já zase byl bych se jí chtěl optati: »Jak přichází do této vesnické hospody Němkyně?« Mezi okny visel krucifix, na protější straně obrazy Pána Ježíše a Panny Marie, rodina šenkýřova tedy nebyla židovská.

Též Tyrk přišel ke mně a uvelebiv se pod stolem, počal se znova drbati. Nebylo mně to milo; jako by nic přišlápl jsem mu přední tlapku, a on kňouraje odběhl daleko do kouta.

»Tak kolik těch vajec?« optala se mne po chvilce hospodská, — »dvě nebo trši?«

»Radší čtyři,« řekl jsem, »budu mít také na cestu.«

Došla pro ně do přístěnka. »Dyby jenom slepice uš zase vícejc nesly,« podotkla, vracejíc se s nimi k plotně. »Tejď sou jako drahá mast.«

Dvéře do síně se pootevřely, starý žebrák naříkavým hlasem prosil za almužnu. Šenkýřka mu dala krajíček černého chleba.

»Še ani dneska nezůstanete za pecí!« povídala mu. »Eště smrsnete.«

»A dobrodinečkové moji,« hekal staroch, »když on je hlad ještě horší než zima! Zaplať Pánbůh na stotisíckrát!«

Brzy po něm dostavil se jiný potřebný člověk, obejda, už asi čtyřiceti let, ale těla hřmotného a údův na pohled zdravých a silných. Hlavu měl kdo ví jak dlouho nečesanou, tváře porostlé naryzlým strniskem, bambuli na nose zamodralou, oblek chatrný. Vstoupiv do světnice, postavil se u dveří, naklonil hlavu a s líčenou pokorou odříkával: »S ponížeností taky prosím a žádám —«

»Co pak vy šebráte?« vpadla mu šenkýřka do řeči. »Vy máte pracovat!«

»S ponížeností prosím, nemůžu —«

»Proč pak ne? Takovej chlap jako hora, skály byste moch lámat, — děte do stodoly, chopte se hezky cepu.«

»Ale paní drahá, vždyť jsem mrzák! Ruku mám chromou, tuhle levou —«

»Kdo pak vám to bude věršit!«

»No, Bůh je můj svědek!« zaříkal se slavně tulák. »Nemůžu jí natáhnout — vejpolky mi ji přerazili — na vojně —«

»To spíš v ňáký pranici,« mínila hospodská.

»Na vojně, v patálii — ať do mne hrom uhodí! Sloužil jsem císaři pánu, taky až v Netálii — bojoval jsem u Majlantu, u Fenetychu, u Majncu, dostal jsem bez počtu ran —«

»Leda tak, že ste prši tom lešel na lavici, ksichtem dolů.«

»Santizima madre, co pak jsem ňáký lhář? Povídám božskou pravdu!«

»Můj muš byl voják — zavolám ho, chceteli, abyste jeho pršesvědčil —«

»Přesvědčím ho, každého můžu přesvědčit! Ale zlatá paní, co bych ho meškal, i vás — jsem chudák, dva dni jsem už neměl nic teplého v žaludku, — mějte se mnou outrpnost, dejte mi náprstek kořalky — pro zahřátí —«

»Snad ne zadarmo?«

»Buďte tak dobrotivá!«

»Proč pak ne kór! Koršalku muším sama draze platit, proto ji můšete dostat jen za peníze.«

»Ale s ponížeností prosím, když nemám!«

»To je snámý pravidlo: Bez peněz do hospody nelez!«

Obejda byl, tuším, v pokušení odpověděti nevrlým neb ostrým slovem, ale přemohl se a okamžik pomlčev řekl: »No tak mi nalejte za dva krejcary.«

Hospodská, přistoupivši k šenktyši, diktovala podmínku: »Dejte peníze.« Sáhl do kapsy, přinesl jí dva krejcary, dostal sklenku a s krátkými přestávkami na třikrát ji přihnul k ústům.

»Kapka — pouhá kapka,« řekl vraceje prázdnou sklenku. »Paní drahá, jednu přidejte!« žadonil zase.

»Podívejte se, co je tudle na stěně napsáno.«

»Na stěně? Nic.«

»Jak pak nic? ‚Dnes za peníze, zejtra zadarmo.‘ Tak je to v kašdý hospodě.«

»Nebuďte jako kámen, — přidejte aspoň půl toho náprstku!«

»Spíšejc prubujte vydejkat na valachovi hršíbě.«

»No víte —!« chtěl tulák už vystřelit, ale opět se zdržel. »Jednu si ještě zaplatím. Nalejte!«

»Dobrá, poručte si, — ale peníze na drševo.«

Hodil dva krejcary na šenktyš, druhou sklenku rázem do sebe vyklopil, oblízl pysky a nevrle zabručel: »Malina volovi — moucha do pekla, nic víc. Pardie, tohle je poslední, co můžu dát na oféru,« vytasil se ještě s dvěma krejcary, — »ale napěchujte to!«

»Tu máte vrchovatou a nasypanou.«

I vrchovatá a nasypaná zmizela jako moucha v pekle. Obejda se lítostivě podíval na hospodskou: »Teď mnou desetkrát uhoďte o zem, a nevyletí ze mne ani vídeňský; tak jste! mi kapsu vymetla. Co si teď počnu?«

Dlouho se na dobrou radu nerozmýšlela: »Proměňte větší bankocetli, a můšete takovejchle měďáčků *mít celej pytlík.*«

»Větší bankocetli? Jak bych k ní přišel? Krást se nesmí —«

»To je jednou rychtyk, aspoň šandarmům se to ršemeslò kór nic nelíbí.«

»A k tomu, abych si zřídil svůj vlastní bankál a tisknul si bankocetle, sotva by mi kubernium dalo povolení.«

»Což houbes, zadejte si.«

»Santizima madre! Tak dlouho jsem císaři pánu sloužil, a teď každému vrabci v nejmizernější vsi vede se líp než mně, protože se může nazobat v stodole, kde a kdy se mu líbí.«

»Šak sem vám hned ršekla, že byste měl jít do stodoly.«

»Poníženě děkuju, — mohlo by to člověka až k pláči pohnout, když najde tak dobrou duši, Pánbůh ví!«

»Chcete kousek chleba?«

»Bude mi vzácnej a milej jako marcipán a dort, ruku vám za něj políbím, nebo co chcete, jen když mi přidáte jeden náprstek —«

»Až proměníte tu bankocetli.«

»To dnes už nebude, teremtete ïšten zaňáry kuňhár! Mějte se tu dobře, drahá paní, — budu se za vás modlit, že jste taková z gruntu dobrá duše!«

Když se za ním zavřely dvéře, šenkýřka obrátila se ke mně důvěrně jako k starému známému: »To sem byla ráda, že ste tu se mnou; Frony — jako dcera — někam odběhla, a kdy by tu byl ten světoběšník našel jenom mě, dost mošná, še by byl zpíval jinou.«

»Že by si byl houkal a hrozil? Vypadá podle toho, — ale vždyť tu nejste na samotě.«

»Šak sem chned mluvila o mušovi, jako by byl doma.«

»Na ten oukrop nezapomenete?«

»V cuku bude, v cuku«

Když se minutu otáčela u kamen, přinesla si na stůl misku, nůž a půl bochníku chleba, z něhož dovedně počala krájeti kousky tenké jako listy.

»Z daleka rajzujete?« ptala se mne.

»Z Prahy.«

»Taky sem tam za mladého věku bejvala, kolik roků sem tam sloušila, a potom i ve Vídni. Dycky u nóbl pánů. To sem si nepomyslela, že jednou pršídu na takovoudle vesnici.«

»Byla jste jen městu zvyklá?«

»V městě sem se chned narodila. Fatrle byl u ouršadu, amctýnr. — Vy ste, myslím, krejčí?«

»Ba ne.«

»Co teda?«

»Švec,« usmál jsem se.

»To není pravda.«

»Proč?«

»Dybyste pracoval u verpánku, neměl byste takovýdle ruce, jako herbábný,« s jistotou tvrdila hospodská. »A vaše frizura, nebyla by takovádle,« podívala se mi na vlasy zpátky sčesané, zpředu vysoké, ale vzadu mírně dlouhé. »To já snám — mně nikdo nic nenaplaušuje.«

V tom odskočila k plotně, kde cosi počalo syčeti.

XV.

V síni ozvalo se rychle dupání, někdo tam s obuvi oklepával sníh; zároveň tam ženský hlas zazpíval:

»Zima je, zima je,
  zimou se třesu,
otevři, má milá,
  něco ti nesu.
Nesu ti lásku,
  pěkně svázanou —«

»Frony!« zvolala šenkýřka.

Klika u dveří klapla, a do světnice vklouzlo mladé, štíhlé děvče.

»No, no, divoká,« vítala ji matka. »Zima je, zima je — a kde ty furt lítáš?«

»Na skok jsem byla u Linhartů, u Žofky —«

»Vy dvě halt jako byste byly skopulírovaný! Co poršád máte spolu dělat?«

»Něco jsme zkoušely,« řekla dcera, jen asi dva kroky od dveří k matce postoupivši, — »podívejte se!«

Smekla si květovaný šátek s hlavy do týla a ukázala na své vlasy. Matku již o půl hlavy převyšovala a nebyla jí podobna; vlasy měla plavé, tváře boubelaté, červené, oči hnědé, čiperné, usměvavé, — zkrátka byla dosti hezká. Oblek její byl spíše maloměstský než vesnický.

»No co?« ptala se matka.

»Přece jak jsem učesána.«

»Jako blásnivá — blond vlasy máš natočený na ňáký černý jelita, — kdes to vzala?«

»To mi půjčila Žofka, jen na prubu — pro mě musejí mít jinou barvu.«

»Pro tebe? Snad bys nechtěla takle chodit?«

»Ale, maminko, vždyť je to hrozně hezké! Mladá císařovna se tak česá, a viděla jsem, že to slečinkám ukrutně sluší.«

»Slečinkám, slečinkám — ale tobě by to slušelo jako krejslík, nechci ršíct komu. Vypadáš jako maškara. Nynčkonom nech chloupý ršeči a jdi honem utršít stroušek česneku — tamle host čeká na oukrop!«

Až do té chvíle mne Frony od dveří za šenktyšem nespozorovala. Nyní si šátek rychle zas vytáhla až nad čelo a něco si s matkou pošeptavši, pohodila hlavou i zamířila přes světnici ku přístěnku. Jistě jí bylo proti mysli, že jsem byl svědkem její rozmluvy s matkou, ale když od ní uslyšela, že jsem krejčí nebo švec nebo jiný řemeslníček, zdvihla nosík.

Míjejíc mne prohledla si mou figuru zdola nahoru a jen na vlasech její zrak něco déle utkvěl; i já jsem se díval na její císařskou frizuru, nyní šátkem zakrytou.

»'tn ták!« ukázala mi, že neumí jen česky.

»Dejž to Pánbůh,« pokývl jsem hlavou, volky nevolky se usmívaje.

Najednou se zarděla jako pivoňka a odvrátila obličej stranou.

Česnek z přístěnka přinesený třela na lavici u kamen, jak se mi podobalo, dosti zdlouhavě. Přes tu chvíli si šátek potáhla na čelo a několikrát se po očku podívala na mne, ne zrovna přívětivě, — patrně jsem jí nebyl dvakrát milý host.

»Tumluj se,« pobídla ji po chvilce matka.

»Vždyť už je to.«

»Tak pones.«

Ještě jsem jednou — nevím po kolikáté — přečetl asi půl tuctu jmen, která byla na černé tabulce nad šenktyšem křídou napsána s větší menší řádkou čárek, — a už Frony přede mne stavěla veliký talíř oukropu, na němž plavala veliká mastná oka a kouř z něho vystupující šířil po světnici příjemnou vůni. V patách za dcerou přinášela hospodská čtyři vejce na tvrdo.

»Aby vám šmakovalo,« povídala.

Já řku: »Jistě bude.«

»Bejvala sem dlouho kucharškou v Praze a ve Vídni, a dycky sem od svejch pánů slejchala jen samou chválu. Jenše tady se ani o posvícení ani o boší hod nevarší, co tam ve všední den — kde pak!«

»Taky v hlavním městě je mnoho lidí, kteří jídají zcela jednoduše,« podotkl jsem, »a jsou rádi, že aspoň takovým způsobem mohou být živi.«

»Coš, to je jednou rychtyk. A koukej, Frony, ten mládenec má po stranách skoro takovou frizuru jako mladá císařovna —«

»I to to!« odpíral jsem.

»Jak její poltré ukazuje, dozajista.«

»Ale ve skutečnosti docela ne.«

»Viděl jste ji?« vyhrkla dcera jako z přenáhlení.

»Hned předloním.«

»Ve Vídni?«

»Ne, v Praze, když ji tam císař brzy po svatbě přivezl.«

»To bylo slávy, še?« dí hospodská.

»To nikdo ani nevypoví.«

»A kde jste jí viděl,« vyzvídala Frony.

»Nejdřív na ulici, hned jak jeli z nádraží městem do hradu.«

»A dobře jste ji viděl? z blízk ?«

»Na pár kroků — stál jsem taky v špalíru.»

»Sotva mezi ševci,« usmála se šenkýřka.

»Jistě ne mezi krejčími.«

»To jste pršeci nemoch ještě bejt tovaryšem — před dvěma roky?«

»Inu tak! Jsem ještě ničko na učení.«

»Paprlapap!«

»A je císařovna opravdu tak krásná?« ptala se dychtivě Frony.

»Jako obrázek.«

»Tehdy, když si ji císař bral, teprva prej jí bylo sedmnáct roků?«

»Vypadala jako poupě, ne jako veliká paní, spíš jako děvčátko, ne starší než třeba vy ——«

Frony se opět zapýřila: »Však mi je zrovna taky sedmnáct — «

»— a pár neděl,« doložila matka. »Jenše pro tebe podnes šádný princ nepršišel, a myslím, ani zejtra eště nepršíde. Mušíš halt drobátko počkat. Zatím uvaršíme traktaci, bramborovou polívku a nastavovanou kaši, — poď!«

Frony si také potom nepřestávala upravovati šátek na hlavě, na mne však se už dívala otevřeně a vlídně.

Pustil jsem se do oukropu. Byl opravdu velmi chutný, ale — ale — —

»Paní hospodská, čím jste mastila?«

»Natýrlich sádlem, dobrým husím sádlem.«

»Ale vždyť je dnes pátek!«

»Her Jesus, na to jsem zapomněla, docela zapomněla, jako na smrt!«

»Já už mám půst zkažený, když jsem už pár lžic snědl, — nebylo by už nic platno, abych přestal, ale vy máte větší hřích.«

»No, nejni smrtedlnej, snad mi ho Pámbu odpustí. Šak maso nejídáme taky v jiný dni nešli v postní.«

V tom hezky silně zaklepáno na dvéře.

»Herajn!« zvolala šenkýřka.

Dvéře se široce otevřely, a kdo se v nich objevil? Četník — ten, který nás byl prve na silnici zastavil. Shýbaje se, aby přílbou nevrazil do nízkého futra, vkročil do světnice.

Já jsem příchodem jeho byl nepříjemně překvapen, šenkýřka nikoli. Pozdravovala ho u samých dveří zcela nenuceně, skoro jako souseda; i on tady hleděl a mluvil familiárně.

»Jdu k vám trochu rozmrznout,« pravil, »dnes jen aby tam psa vyhnal.«

»A vy si halt pršeci nedáte pokoj.«

»Služba je služba. A což kdy by vám tu byl někdo něco ukradl? Třeba tuhle Fronynce hubičku?«

»Já bych ho hnala!« kurážně se stavělo děvče.

»Teda si ani nepřejete, aby vás žandarmerie hlídala a chránila před takovými zloději?«

»Takoví sloději si na ni eště ani nevzpomenou,« odpověděla matka za dceru. »Špacírujte dál.«

Četník hnuv se od plotny spatřil teprv také mne. Mrknul několikrát očima, a jeho rozveselený obličej se náhle změnil, jako když na ozářenou letní krajinu padne náhlý stín. Snad se přede mnou zastaví a počne mě vyslýchati?

Ne — hřmotně odkašlávaje, jako by ho něco v hrdle drážd̄ilo, odešel k druhému konci dlouhého stolu, postavil ručnici do kouta, sňal přilbu, otřel si červeným šátkem čelo, svlíkl plášť.

»Kde máte Kořenáře?« promluvil po delším pomlčení, ale už ne s tak dobrým rozmarem jako před chvilkou.

»Je just pro pivo,« dí hospodská.

»To si taky nevybral extra den.«

»Ten kousek cesty mu pršeci nic neudělá; šak i chlapci dou do školy. Můšu něčím posloušit?«

»Třeba skleničku hořké.«

Než si četník lízl, promluvil potichu několik slov s hospodskou.

»To o mně,« hádal jsem v duchu.

A skutečně šel potom ke mně.

»My jsme se dnes už viděli, co?« řekl, pronikavě na mne pohlížeje.

Posvědčil jsem.

»Tam na silnici sedlák povídal, že jste jeho.«

»To je mýlka,« odtušil jsem, čině přestávku v jídle, — »on myslil toho druhého.«

»Jak že se jmenoval ten sedlák?«

»Tuším Vovesník —«

»Co ‚tuším'? Přece je to váš známý?«

»Není —«

»Jak pak ne? Proč to zapíráte?«

»Prvně jsem ho dnes viděl —«

»Přece s ním jezdíte!«

»Dohonil mne, a já jsem ho požádal, aby mě kousek svezl.«

»Kde to bylo?«

»Na silnici —«

»To vím, že ne na řece, ani v luftě, — ale v kterých místech?«

»Před Kostelcem, v lese.«

Sám jsem si v tu chvilku nebyl jasně vědom, proč se touto výpovědí uchyluji od pravdy.

Četník zahrčel hrdlem. »Ukažte mi vandrpuch.«

»Vandrpuch nemám —«

»Cože? Ten tam jezdí do Prahy bez povolení, a vy chodíte po světě bez vandrpuchu? Na to se podívám, jak se patří s vámi zatočím!«

»Mám domovský list.«

Zlostně sebou škubl: »Proč to teda neřeknete hned? Chcete si ze mne dělat šašky?«

V kom by takovým dorážením nevzkypěla krev?

»Ne,« odpověděl jsem už také zlostně a vzdorovitě, »ale nemohu promluvit tři slova za sebou!«

»Ten hajmátčajn chci vidět!« osopil se na mne.

Sáhnuv do kapsy, podal jsem mu listinu. Zamračen ji prohlížel.

»Hm — tak jste študující?« zahučel po chvilce takovým způsobem, jako by také v tom vězelo cosi nedovoleného.

»Gymnasista,« řekl jsem.

»Ahá!« prohodila šenkýřka u kamen. »Já halt mám dobrej srak, nikdo mě tak lehko nesmejlí.«

»A kam jdete?« ptal se mne četník dále.

»Na ferie, k rodičům.«

»Tak sedlák přece jen o vás to povídal, že jste v Praze na školách?«

»Mluvil o druhém chlapci, že pro něj byl v Praze —«

»M-hm — teda oba študýrujete? Spolu?«

Ve mně hrklo. Nesměl jsem posvědčiti, ale lháti bylo nebezpečno.

»Tuhle je mé vysvědčení,« vyhnul jsem se odpovědi.

Podíval se též do něho, i zdálo se mi, že na něj má dobrý účinek, že snad se bude mírniti.

Zase odkašlal: »Jaké je to gymnasium — akademické?«

»Na Starém Městě, nejstarší v Praze.«

»A ten Vovesníkův je tam taky?«

»Ne — Vovesník ne —«

To ještě zrovna nebyla lež, přece však se mi při těch slovech rozlilo po těle větší teplo než horkým oukropem.

»Tak nejste na jedné škole?«

Už jsem nemohl zpátky: »Nejsme ...«

Nemělli býti prozrazen Popelík, musel jsem mluviti tak, aby ani Kajetán nemohl býti nalezen.

»Na které je on?«

»Povídal, že je realista.«

»Taky jste se dřív neznali?«

»Až dnes ...«

Čekal jsem, že se nyní otáže, do které reálky »Vovesník« chodí. Co řeknu? Inu, že nevím, že jsme o tom nemluvili. Jenže on mi sotva uvěří — —

»Ale slavná šandarmerie,« ujala se slova šenkýřka, přikročivši k stolu, »uvaršili sme takovej non plus ultra oukrop, dvě sme si na tom majstrštyku daly zálešet, tak ať mu nevystydne! Co by do něj bylo?«

»Ještě máme slovíčko mluvit,« řekl četník. »Když jste študent proč se vydáváte za řemeslníka?«

»Však to nedělám.«

»Ne? Téhle paní jste povídal, že jste švec!«

»Ale ona, doufám, rozuměla, že je to žert?«

»No natýrlich! Srovna jako dybyste byl ršekl, še nosíte paruku nebo še máte nos v tejle.«

»Nic, nic, nic!« potřásl četník odmítavě rukou. »To jsou všecko nedovolené věci, a kdo se jich dopouští, propadá trestu. Zákon je zákon. s tím si nikdo nesmí špásovat!«

»Ale vždyť on špásoval s maminkou,« ozvala se teď i Frony u kamen, »ne se zákonem!«

»Vy, vy —!« pohrozil jí četník.

»No tak co? Já si taky se zákonem nechci špásovat —« Frony při těch slovech nejen na četníka hleděla, nýbrž na něj i prstem ukázala, — »však ale abych nesměla špásovat s nikým, a se mnou aby taky nikdo špásovat nesměl — —«

»Svolna, svolna, prostoršeká,« vpadla jí matka do řeči, — »chleď si svý práce.«

Já jsem se na dceru s povděkem podíval; ona se vesele zasmála, a jak se četník odvrátil obličejem, nevážně za ním pozdvihla bradu a vyhrnula pysk. To valně přispělo k tomu, že jsem opět s chutí počal jísti.

XVI.

Četník, vysoko hlavu nesa, šel k hořejšímu konci stolu, šenkýřka zvolna za ním.

»Včera sem na vás myslela,« nastavovala nit hovoru.

»S něčím hezkým?«

»Dybyste tu tak byl, še byste viděl a slyšel pěkný věci.«

»Od koho?«

»Od Čihačky, chalupnice, chnedka tu za námi.«

»Ale maminko,« řekla Frony, »snad byste nechtěla žalovat!«

»Budu ji šalovat! Todle jí neodpustim, dyby byla jediná na světě!«

»Co pak vám udělala?« ptal se četník, vyňav z náprsní kapsy cigáro a v prstech obou rukou je otáčeje.

»Pokřičely se,« spěchala mu odpověděti Frony. »Ona vycinkala mamince a maminka vycinkala jí.«

»Co se pleteš do ršeči?« obrátila se hospodská k dceři. »To je chloupý kurše, kerý chce bejt moudršejší než slepice. Co pak sem já vychledávala pršíležitost, abych se s ní kršičela? Jen náhodou,« vysvětlovala četníkovi, »sem se trefila k tomu, jak tam u nich na dvorše tloukla našeho Bertíka klackem.«

»Bez příčiny?« tázal se četník, zatím usednuv a vytáhnuv sirky, aby si zapálil.

»Ale ne,« ozvala se opět Frony, — »Bertík se dostal do křížku s jejích Kubkou —«

»Šak ale Kubka mu dršív nadával, dávno uš na něj poršád pokršikuje: Gór-šén-arš, Gór-šén-arš!«

»Jako jeho jmeno Kořenář?« dí četník.

»Ne Koršenárš, ale po německu: »Gór-šén-arš.«

»Ale maminko,« usmála se Frony, »po kom pak to Kubka tak říká?«

»Drš hubu — nechněvej mě!«

Četníkovi to nebylo tak proti mysli, že se dcera míchá do hovoru.

»Tak vy nedržíte bratrovu stranu?« ptal se jí.

»No, nevinnější beránek není než Kubka,« odpovídala. »A brzoli pak se kluci neperou? Bertík vrazil na jejich dvůr, chytil Kubku, jako starší a silnější ho porazil a mlel. Když Kubka řval, přiběhla Čiháková, a tu zas Bertík něco slíznul.«

»Slísnul, slísnul,« durdila se šenkýřka. »Klackem ho mlátila, ani nekoukala kam, jesli pršes ruce nebo pršes chlavu nebo do ksichtu.«

Frony odpírala potřásajíc hlavou, ale matka byla obrácena k četníkovi.

»Kršičim na ni: ‚Neštasná osobo, chcete mi chlapce smrsačit?' — A ona jako saň: ‚Dopadnuli ho ještě jednou, všechny chnáty mu pršetluču, še na to do nejdelší smrti bude pamatovat!' — Járšku: ‚Už na todle, co povídáte, je kriminál!' No, a není? Když někdo chce lidem pršetloukat chnáty —«

»Kdy by na každé takové slovo měl být kriminál,« podotkla Frony, »muselo by v něm pořád sedět půl naší vsi.«

»Což,« prohlásil četník, vypustiv kotouč dýmu, »vyhrožovat se nesmí, o to nic. Má Bertík nějakou ránu nebo modřinu?«

»I to to!« řekla Frony.

»Nebo si snad stěžoval, že ho něco bolí v životě, nebo na prsou, nebo v hlavě?«

»Ani muk.«

»Bylo halt štěstí, že sem se k tomu v čas trefila,« povídala šenkýřka, »jináč by byl Bertl z jejích rukou sotva vyvásnul šiv a zdráv. Dyť byla rozzteklená jako dračice. ‚Jesli kdo pršíde do kriminálu, je to takovejdle neršád!' — Járšku: ‚Kdo še je neršád? Moje dítě?' — A ona: ‚Vy ho k tomu vychováváte. Sama byste ho trestala, dybyste byla co hodneho.' — ‚Co hodneho, já? Já sem z poršádný rodiny, můj fatrle byl u ouršadu.' — ‚Velký zvírše,' odsekla mi, ‚posluhoval arestantům.' — ‚Já sem byla v Praze a ve Vídni, u samých nóbl pánů.' — Ona zas jedovatě: ‚A v Hamstrdámě u Hucapánů, a v Portukále u Barštipánů. Věčná škoda, še ste tam nezůstala!' — Járšku: ‚Chcete, abych vám vaši slolajicnou hubu roztrhla od jednoho ucha k druhemu?'«

»Není tohle taky vyhrožování?« prohodila u kamen Frony.

Četník přeložil nohy křížem: »To akorát ještě ne — je to jen otázka, ona mohla říct: ‚Nechci!'«

»Ona ršekla: ‚Taková krůta nám tu just scházela!' — Járšku: ‚Dyš sem já krůta, ste vy šilkrůta! Můj muš si s vámi promluví.' — Ona zas: ‚Váš muš je chlupák!' — Povídám: ‚Mému mušovi každý musí dávat jeho čest, on sloušil císarši pánu.' — ‚To je toho!' rouhala se. ‚Tamle starej Kršepela ze Lhotky vysloušil dvojí kapi-

tulací, a teď chodí s flašinetem, v kerom uš nemá polovici píšťal, a ponišeně děkuje za kašdé sousto, co dostane u dverší. A váš muš je chlupák, protože si vsal takoveho německeho nečamoura!' — Járšku: ‚A váš muš je tuplovanej chlupák, še si vzal takovou českou mrchu!' Kór nic sem jí, potvorše, nezůstala dlušna. A šalovat ji budu!«

»No víte,« usoudil četník, »ona vás taky může žalovat, když jste ji stejně uctívala jako ona vás. Mohly byste být trestány obě dvě.«

»Šak ale ona urášela nejen mě, nóbrš také ouršady a vysoké osoby.«

»Opravdu?«

»Pozitývně.«

»Á, to chci slyšet — to je má věc! Co říkala?«

»Dyš sem jí pochrozila šalobou, posmívala se mi: ‚Jejej, to mám strach! Vzácná paní Koršenáršová má všecky ouršady v kapse! Jak se tam ukáše, pan sudí a pan podkrajský budou pršed ní chned takle ohybat záda a ptát se, co poroučí, še všecko udělaji. Dyť její fatrle byl taky u ouršadu, a ona sloušila ve Vídni, snad taky v císaršském purku, a kdo ví, komu tam' — mit rešpekt cu frmeldn —, ale ne, ani to nechci vyslovit! No, smí se takle mluvit o ouršadech?«

Četník neodpověděl po chuti šenkýřce: »Jenže ona vlastně mluvila o vás, vám se pošklebovala.«

»Chtěla sem ji zarazit, aby nenadávala Bertlovi, še taky můše brzo bejt u militér, dyš ho pršímou do vojenský školy, — a víte, co vykršikovala? ‚To se mu uš ničkonom mušíme klanět: Pane soldát od skotáckeho regimentu, od prasečí kumpanie!' S takovym spratkem můše dělat kazamáty jen máma, kerá je praštěna pytlem pršes chlavu a bučí chlouposti jako kráva po teleti!'«

»Je vidět, jak nevymáchanou má hubu.«

»Šádný šlejfírš se jí nevyrovná.«

»Ale vy jste jí taky trumfovala?«

»Nic sem jí nezůstala dlušna. Jenše ona neměla čest ani pro štátní ouršady, ani pro císarše pána.«

»Jak?« trhl sebou četník, »ani pro císaře? Jmenovala ho?«

»Já sem ho jmenovala. ‚Vy opovášlivá šenská,' povídám, ‚víte, co to obnáší, dyš takle spíláte i regimentům a kumpaniím, íbrhaupt militéru? Komu pak patršejí všecky regimenty a kumpanie a íbrhaupt celej militér? Císarši pánu, nikomu jinému, a dyž vy ršíkáte skotáckej regiment a — —'«

Četník sebou nespokojeně zavrtěl a vpadl jí do řeči: »Tohle jste neměla dělat, takhle jste to neměla obracet.«

Podobalo se mi, že při této rozprávce má přítomnost není šenkýřce na prospěch. Byla by as u četníka lépe pořídila, kdy by mu byla na sousedku žalovala mezi čtyrma očima nebo jen před dcerou; cizí svědek, třeba to byl jen drobný studentík, třeba jen bezděčně poslouchal a mlčky si hleděl skrovného pokrmu,

přece už jen byl soudcem, před kterým přísný muž zákona nemohl ani dobré známé příliš nápadně straniti.

»Toho jste měla nechat,« dokládal, »císaře jste do toho neměla plést. Císař je majestátnost, o tom se smí mluvit jen s největší úctou a poníženostî, a kdo si nechce připálit jazyk, udělá nejlíp, když o císaři mlčí.«

»O císařovně taky?« ozvala se jednou zas Frony.

»Jak by smet.«

Frony postoupila od plotny do prostřed světnice. »My jsme si s kamarádkami povídaly, jak se mladá císařovna česá, — taky to bysme neměly dělat?«

»No, jen tím samotným se ještě tak dalece neprovinîte.«

»Jen si povašte,« vyzrazovala teď matka na dceru, »taky ona by chtěla mít takovou frizuru jako císaršovna, uš to zkoušely s Šofkou Linhartovou —«

»A když jsem se mamince ukázala, řekla mi, že je to maškara —«

»Ne, ne! Ršekla sem, še ty v tom vypadáš jako maškara! Císaršovně to moc sluší — a taky tršeba městskejm slečinkám, dyš sou hezký.«

»A koukejte,« Frony z čista jasna ukázala četníkovi na mne, »tady je někdo, kdo mladou císařovnu viděl hned po její svatbě.«

Četník, jenž si mne byl už chvíli nevšímal, nyní se na mne podíval takovým spůsobem, jako by chtěl zase houknouti: »Halt! Vzal jste si k tomu dovolení?«

»Tak jela tehdy městem?« obrátila se Frony ke mně.

»Hlavními ulicemi,« odtušil jsem, »které byly slavnostně ozdobeny.«

»A jak jela? Na koni?«

»V kočáře, před kterým byly zapřaženy tři páry koní.«

»Byl asi celý zlatý?«

»Zlata na něm nebylo vidět; byl černý, dost nízký, otevřený, — proto se lidé mohli na císařovnu dobře podívat, a na něj také.«

»To se jich asi sběhlo?«

»Stáli v ulicích po obou stranách hustě jako zeď, jen v prostředku byla volná cesta —«

»A klekali před ní?« vyzvídala Frony vždy s větší dychtivostí.

»Ach ne.«

»Ne? Před arcibiskupem klekali, když tu byl biřmovat, a on je přece menší pán?«

»Klekali před ním, poněvadž jim žehnal,« mínil jsem; »když to činí kněz v kostele, taky klekají.«

»A co dělali před císařovnou?«

»Smekali, někteří vysoko zdvíhali klobouky, žakyně i také slečinky a paní házely na cestu kvítí, — a všichni volali: Sláva! Vivat! Tisíce a tisíce hlasů zaznívalo v jednom kuse — bylo to hlučné jako bouře, ale zase krásné jako radostný zpěv —«

»Ježíši, kdy bych to byla mohla taky vidět a slyšet! Vy jste teda při tom byl?«

»Byli jsme postaveni na velmi pěkném místě, na nábřeží. Po Vltavě plulo množství okrášlených lodí, a na nich hrála hudba, jako i leckde jinde, se všech kostelů hlaholily zvony —«

»A jistě i z kanonů se střílelo,« řekl četník.

Frony ho teď nechtěla slyšeti. »A císařovna a on měli na hlavě koruny?«

»Ne,« usmál jsem se, »císař měl vojenský klobouk s chocholem zeleného peří, jako generál —«

»Jako feldmaršál,« opravil mě četník.

»A ona?« nedočkavě se ptala Frony.

»Ona mu seděla po pravém boku a měla slaměný klobouček.«

»Slaměný?! To není možná! Jistě to nebyla sláma, ale zlato a diamanty na něm!«

»I v novinách jsme potom čtli, že měla slaměný klobouček s krajkami, a na něm růže.«

Froně to pořád nešlo na rozum: »I pro Pána Boha! Slaměný klobouček, taková paní! To tady ouřednice i městské slečinky — —«

»Jen to nechte,« poznamenal četník, — »však on její klobouk, třeba ho jmenovali slaměný, byl něco tuze vzácného a stál kdo ví jaké tisíce.«

»A jak byla jináč oblečena?« chtěla Frony dále věděti.

»Já sem viděla její poltré,« povídala šenkýřka, — »jen takle po pás, a to měla jenom světlý šivůtek, nízko vystršišený, tak še jí bylo vidět celý ramena, a na krku měla jen černou sametovou pentličku.«

»To poltré taky znám,« dí Frony, »je na něm zvlášť vidět, jak je v pasu tenká — člověk ani nevěří, že by se mohla ženská tak sešněrovat — «

»U ní to není šněrováním,« prohlásil četník, »ale už tak od přirozenosti.«

»Opravdu je tak outlá,« ptala se mne Frony, »že bych ji taky já svými prsty obemkla?«

»To nemohu říci,« odpověděl jsem, »já jsem ji viděl jen v mantile.«

»Jaká byla ta mantila?«

»Když přijížděli, růžová.«

»A co sukně?«

»Bílé barvy.«

»Ale tak by se taky jiná paní nebo slečinka mohla nosit —!«

»A v skutku nosí. Kdo by císařovnu neznal a viděl ji tak někde jinde, jak živ by si nepomyslil, že je to nějaká velká paní.«

»A jak se dívala na lidi, vznešeně, jako panovnice?«

»To to, mile se usmívala, císař také, — on pořád salutoval, ona se maličko ukláněla.«

»Je to tuze milostivá paní,« pravil četník, »dobrotivá jako učiněný anděl, nic pyšná.«

»Stálo v novinách,« doložil jsem k tomu, »že když přijela do Vídně k své kopulaci, nechtěla, aby jí líbaly ruku palácové dámy, starší než ona; podvolila se teprve, když jí císař řekl, že to jinak nesmí a nemůže být.«

»Natýrlich,« podotkla hospodská, »to sou už takový brauchy u dvora, ršíká se tomu etyket.«

Fronina zvědavost pořád ještě nebyla ukojena: »Císařovna pochází z Bavor, že?«

»Jako císařova matka,« prál jsem, »která je sestrou matky její.«

To byla Froně novinka. »Sestrou?« divila se znova. »Opravdu? Ale toť by císař a císařovna byli bratránek a sestřenice?«

»Taky že jsou,« potvrdil to četník.

»I pro umučenou hodinu! A jak to přišlo, že se vzali, tak blízcí příbuzní?«

Četník máchl doutníkem: »Mezi takovým panstvem je to možno —«

»Ale dyť i mezi obyčejnejma lidma sou takový pády, še se vezmou bratranec a sestršenice,« dí hospodská, — »jenše to muší aš do Ršíma k papeši, aby dal dovolení; a taky to halt hodně koštuje.«

»To bych já nechtěla,« dí Frony. »Bratrance? Ne, to bych radší zůstala do smrti starou pannou a na onom světě vázala písek do povřísel.«

»Jen kdy by měl bratranec aspoň jedno království,« namítal četník, »jistě byste si dala říct.«

»Leda by byl moc hezký,« smlouvala se Frony.

»Proč ne kór?« smála se jí maminka. »Moch by bejt tršebas chrbatej! Mladej císarš — —«

Četník jí vpadl do řeči: »Císař a císařovna jsou takový krásný párek, že by snad na celém světě druhého neshledal.«

»Tak byli jistě pro sebe stvoršeni.«

Pomyslil jsem si: »Četník řekl, že se o císaři a císařovně nemá mluvit, — a od té chvíle mluvíme tu jen o nich, četník také, protože se toho zachtělo Froně. Až tu budou sami, teprv asi rozvážou, Frony a šenkýřka budou moci povídat zcela jiné věci než já, a jistě si nespálí jazyk.«

Ohřál jsem se a najedl, společnosti jsem užil zrovna tak dost, — co jsem ještě měl říci, bylo krátké.

»Paní hospodská, co jsem dlužen?«

»Lehko to spočítáme, ani kršidy k tomu nebudeme potršebovat.«

Zaplativ oblekl jsem vrchní kabát, vzal jsem filec na záda a čepici do ruky.

»Že tuhle mám dýku, už se nedoví,« pravil jsem si v duchu. »S Pánembohem!« pozdravil jsem všecky dohromady.

»Nedělá se vám pěkně na cestu,« podotkla ještě Frony.

»Nic neškodí. Veselý masopust!«

»To svatě musí být!«

Už jsem chtěl zamířiti k dveřím. V tom hezky hlasitě promluví četník: »Poslouchejte — pojďte sem!«

Přiblížil jsem se k němu asi na tři kroky. Byl tělem nahnut zpátky, pohodlně ležel zády na lenochu, nohy měl skříženy, hořejší zvolna kýval. Dívaje se na mne mlčky vypustil několikrát kouř, jako by se rozmýšlel, čím začíti nový výslech. Pak se tázal: »Odkud že jste?«

»Od Kácova.«

»Kácov — v kterém to je okresu!«

»V Janovickém.«

Byl jsem ovšem od Kácova, ale domov můj — Střechov — náležel již k okresu Vlašimskému.

»Vy se teda jmenujete Vlášek, a to vaše gymnasium nekamedické?«

»Akademické,« opravil jsem zatím jen druhý omyl.

»Je recht. Můžete jít.«

»Poroučím se pěkně.«

Vyšel jsem z hospody.

»Adié!« loučil jsem se s žandarmem ještě pod jejími okny, arci jen potichu. »Po třetí se dnes už nesetkáme. Je recht, ty —«

Nespálil jsem si jazyk, nic jsem neřekl z toho, co jsem si myslil.

»Kde pak je asi Koliha? Nezůstalli přece také v této vesnici? Pak by to ještě čert mohl tak nastrčit, že by tu četník i jeho vzal na examen! Ale ne, — spíše ho šenkvířka pohne k tomu, aby došel na Čihákovou a notně jí zatopil. Může to udělat, i kdy by byla nevinna jako lilium.«

XVII.

Když jsem dnes ráno, jda od Měcholup, zase zbloudil a místo u Benic octl se v Ouřinévsi, hodně jsem se mrzel; nyní však bylo mi zjevno, že to byla náhoda celkem šťastná. Kolik hodin cesty jsem se svezl, míjela mi v příjemné zábavě, slyšel jsem mnoho zajímavých věcí, a též dobrodružství s četníkem na konec dopadlo tak, že mi teď činilo jen potěšení.

Tělesně posilněn a duševně rozjařen s chutí jsem nyní konal další pouť pěšky. Pravda, neudělalo se mi na ni pěkně, sněhu v této končině zajisté už noční dobou napadlo více než v okolí Pražském a pořád ještě poletoval, brzo řidčeji, brzo hustěji; ale chůze po silnici přece byla snadnější, než kdy bych konal cestu přes Mnichovice, Ondřejov a Chocerady a držel se při tom — jako vždy — nejvíce polních a lesních pěšin.

V jedné věci nebylo rozdílu: i zde jsem zůstával samoten, mimo vesnici se hrubě neukázal člověk. Ale to se rozumělo samo sebou, mně se dokonce po společníkovi nestýskalo, měl jsem nač mysliti.

Minula tak asi hodina, když mi v polích o sluch zavadil lidský hlas. Či jsem se mýlil? Ne, kdosi po druhé na blízku silně zakašlal. Napadlo mi: »Četník!« Ale dětinská myšlenka, — musel by mi zrovna nadbíhati.

Právě bylo viděti kolem dokola, ale ani na silnici ani stranou jsem nikoho nespatřoval. Hádanka se mi vysvětlila velmi brzo: došel jsem k místu, kde do silnice vbíhal ze strany úvoz, a tím k ní docházel jiný pocestný.

»Koliha!« zaradoval jsem se v duchu.

Kráčel nyní hbitěji než prve, jako by více chvátal; hlavou byl ku předu nachýlen, hleděl k zemi, a proto mě až v poslední chvíli spozoroval.

Pozdravil jsem jej. »To jsem rád, že se opět setkáváme.«

Myšlenky jeho bloudily kdo ví kde, bylo viděti, že se z nich teprve probírá.

»Á, vy jste byl tam —« řekl, »v hospodě, kde se teď Kořenář protlouká.«

»Znáte tu rodinu?«

»Dávno — z časů, když se také jim lépe dařilo. Měli tehda šenk v Hoře.«

»Mají takové české jmeno, — jak to přijde, že ona posud tak nedokonale česky mluví?«

»Jsou takoví tvrdí Němci, že se jiné řeči do nejdelší smrti pořádně nenaučí. On arci je rodem Čech; za mladých let býval sklepníkem, na vojně se dostal jako ‚prefatín‘ k majorovi nebo obrštovi, kde ona sloužila za kuchařku, a tak z toho konec konců byla svatba.«

Znamenal jsem, že Koliha nyní také živěji mluví, též oči se mu více svítily; příčina byla jistě ta, že i on se kdesi posilňoval, nejen jídlem, nýbrž také nápojem.

»A co byste řekl?« povídám. »Tam do hospody brzy po mně přišel i četník, který za Kostelcem div nehrdlil Pepova strýčka.«

»Ouředně tam přišel?« ptal se Koliha.« »Či jen jako host?«

»Jen pro občerstvení a na besedu. S rodinou Kořenářovou je patrně spřátelen, ale mne nenechal na pokoji.«

»Jakou si vzal příčinu?«

Vyprávěl jsem všecko zevrubně.

»Štěstí ještě,« dokládal jsem, »že si nepamatoval mé rodiště, a jmeno mé jen chybně.«

Koliha mínil: »Chtěl vám jen ukázat svou moc a pouštět na vás hrůzu.«

»Domníváte se, že to ani s Popelíkem nemyslil tak do pravdy, že mu jenom na plano vyhrožoval?«

»Jistit bych to nechtěl.«

»Kdy by měl být stíhán a kdy by nenašli v Bečvářích ani jinde žádného Vovesníka, co potom?«

»Ano, kdy by se ukázalo, že četník byl podveden a napálen, hleděli by dvojnásobného vinníka tím spíše vypátrat —«

»Když nás četník na silnici propustil, ztratili jsme se mu všichni. Ale potom našel mne —«

»Pravda, pravda — tu zas měl dobrou stopu —«

»Ale teď už by se i po mně darmo sháněl. Vy jako byste byl měl tušení, že jste do té hospody nešel —«

»Ne, pro to ne,« dí Koliha. »Jen u Kořenářů jsem se nechtěl okazovat, na četníka jsem při tom ani nevzdychl.«

»Když tam na mě dotíral, napadlo mi, že by mě mohl také prohlížet, šacovat.«

»Vždyť snad při sobě nemáte nic nedovoleného?«

»Nad něčím by se asi přece pozastavoval.«

»Á — míníte nějaký zakázaný spis?«

»Ne — ale tohle.«

Vytáhl jsem z náprsní kapsy svou dýku. Koliha spatřiv ji byl více překvapen, než jsem se nadál.

»Ovšem, s takovou věcí by vás byl tak lehko nepropustil,« vece. »Byl by chtěl vědět, proč to nosíte.«

»Byl bych řekl, že je to hračka.«

»Kde pak by uvěřil!«

Ostražitě se ohlednuv kolem, vzal Koliha dýku, vytáhl ji z pochvy a zkoumal její ostří: »Ptal by se, proč je tak nabroušena —«

»Jen pro kratochvíli.«

»Nate, dobře ji ukryjte.«

»Rád bych na ni měl vyryto heslo —«

»Jaké?«

»V srdci vlast, v ruce zbraň! Bůh je s námi!«

»Ach, to rád slyším! V srdci vlast! Moje dítě!« Koliha mi stiskl rámě. »Ano, Bůh buď s vámi! Ale nic nedávejte vyrývat —«

»Právě, nebylo by radno —«

»Nikdy ani na okamžik nezapomínejte na opatrnost! Své heslo chovejte v tajnosti své duše, lidem nezasvěceným se s ničím nesvěřujte, ničím neprozrazujte. Snad ani netušíte, jak je každý špehován, kdo i teď zůstává vlastencem, neřku kdo je v podezření, že koná něco zapověděného nebo smýšlí ‚rebelantsky,' jak oni tomu říkají. A na študenty mají zvláště spadeno. Dávnoli je tomu, co jich zase hromadu pozatýkali a postavili před soud!«

»Některý byl také z našeho gymnasia, vojáci tam pro něj přišli až do třídy.«

»Žádnému nemohlo být dokázáno, že by byl někomu i jen vlas na hlavě zkřivil, ale všichni byli rozhorleni na škůdce vlasti a ničitele občanských svobod a tvořili tajný spolek. Kolik jich bylo pro velezradu odsouzeno k smrti — na šibenici —

»Ale dostali milost, že?«

»Mají si trest svůj odpykat v žaláři, ten na Kufšteině, ten v Olomouci, ten v Munkačovu. Některý tam má sedět dvanáct roků — a je tak nadobro zkažen pro celý život . . .«

»A proč!«

»V srdci vlast, ano, ano — tak hluboko a pevně v srdci, aby jí odtamtud žádná moc na světě nevyrvala, — však ale buďte opatrni v skutcích i slovech! Máte jednou vlasti sloužit, jí chránit, pro ni pracovat a bojovat. Čeká na vás, ať se jistě dočká; proto buďte toho stále pamětlivi, abyste nezmařili svou budoucnost. Nemyslím, že byste se mohli dopustiti skutečné viny, ale stíhán i zničen může býti také člověk nejnevinnější. Kdo všecko již roku 1848 trpěl tak nevinně jako já!...«

Chytil jsem se posledních slov: »Já jsem byl tehdy malý kluk, a u nás na vsi také velcí málo zvěděli o tom, co se ve světě dělo. V Praze jsem pak o tom roce leccos slyšel, ale pořád nevím, co je jistá pravda a co se jen tak povídá.«

»Veřejně se pravda říci nemůže,« pravil Koliha, „a taky soukromě si lidé musejí dávat pozor na jazyk. Zle by si ku příkladu mohl posloužit, kdo by nyní řekl, že z prvních a hlavních revolucionářů roku 1848 byl pan Bach, nyní všemohoucí ministr.«

»A skutečně je tomu tak?«

»Tak jistě, jako že teď slunce na nebi stojí, třebas ho zrovna pro mraky nevidíme. Roku 1848 ke konci února vypukla v Paříži revoluce, svrhla i vyhnala krále Ludvíka Filipa a zavedla republiku. Ta novina letěla po celém světě a leckde způsobila jitření; dodávala mysli a odvahy také lidem, kteří po tu dobu trpělivě snášeli otrocké jho. ‚Uděláme to po Francouzích,‘ řekl ve Vídni přátelům svým mladý advokát Bach. Troud byl připraven, nakřesali do něho, rozdmýchali oheň a roznesli ho na všecky strany, — a brzy celá Vídeň vzplála revolučním požárem. Když se lid bouřil, Metternich a kamarila chtěli vše potlačit vojenskou mocí; ale dobrotivý císař Ferdinand odpíral: ‚Na své Vídeňany nedám střílet! — auf meine Wiener lass ich nicht schiessen!‘ Chtěl, aby lid byl upokojen slibem, že některé žádosti jeho budou splněny. Ale Bach podněcoval davy: ‚Nevěřte žádným slibům! Nejsou upřímné, jen z nouze vám je dávají, budete jimi jen oklamáni! Dáteli si zase nastrčit ohlávku, uvidíte, jak se potom teprve na vás budou vozit a za nynější vaše jednání do krve vás bičem mrskat! Nevěřte slibům, žádejte skutky! A nespokojujte se pouhými drobečky, musíte dostat pořádný bochník!‘ Dovedl rozlícený lid k císařskému hradu a zrovna přísahou jej zavázal, že na krok neucouvne, pokud se mu nestane po vůli. Potom šel s jinými do hradu a volal k ministrům a rádcům císařovým: ‚Myslíte, že je to jen srocení? Ne, je to revoluce! Je to rozbouřené moře, které musí míti svou oběť, a všechen odpor proti němu je marný! Nemyslete na žádné vytáčky, musíte povolit! A neztrácejte ani okamžiku: co nyní pomůže, o tom rozkacený lid nebude za chvilku chtít ani slyšet, a budou se dít věci, nad kterými celý svět ustrne!‘«

Poslouchal jsem s utajeným dechem. »Pane, ten to uměl! A pořídil?«

»Byla povolena konštituce, svoboda tisku, národní obrana. Metternich musel v tu chvíli odstoupit, a protože nebyl ve Vídni už ani životem jist, uprchnul do ciziny. Pánem Vídně byl doktor Bach, u lidu platila jen jeho vůle. Hned po pádu Metternichovu přijel do Vídně Košut s deputací uherského sněmu. Vídeňáci ho přijali s největší slávou, zrovna triumf mu připravili; a panovník dal Maďarům všechno, co žádali, také zvláštní uherské ministerstvo.«

»Češi nebyli tak šťastni, pravdali?«

»Také jim byly některé důležité věci slíbeny; jmenovitě rozhodl panovník, že má česká řeč jak ve školách tak ve všech úřadech být na roveň postavena s německou a že se má co nejdříve sejít český sněm, zvolený ze všech stavů, aby se radil a rozhodoval o všech věcech zemských. Ale když národní výbor v Praze pracoval pro sněm návrhy budoucí zemské ústavy, ve Vídni pan Pillersdorf a druzí ministři už se zas mnohem více starali o Frankfurtský parlament.«

»Který chtěl foukat do slovanské kaše?« podotkl jsem slovy známé písničky.

»Němci prohlásili, že si chtějí utvořit novou, velikou německou říši, ale tak, aby k ní patřily nejen jejich Bavory, Sasy, Prusy a druhé opravdu německé státy, nýbrž také Čechy, Morava, Slezsko a jiné země, kde vládne náš panovník a obývají také Slované. Vídeňská vláda měla potom dostávati rozkazy z Frankfurtu. Pan Palacký a s ním všichni dobří Češi tomu odpírali, že by to bylo proti všemu právu a proti všemu rozumu; ale rakouským Němcům se to líbilo, zvláště Vídeňáci proto byli jako posedlí, vtrhli zase do císařovy residence a vnutili mu do rukou velkoněmecký prapor. A pan Pillersdorf vypsal volby ne do českého sněmu, nýbrž do Frankfurtského parlamentu. Z Frankfurtu přijeli do Prahy poslové a vyhrožovali Čechům, kdy by nechtěli do Frankfurtu jít a Frankfurtských rozkazů poslouchat, že k tomu budou přinuceni ostřím meče.«

»Ale od Čechů, myslím, dostali odpověď, jaké jejich drzost zasluhovala?«

»Dostali odpověď nejen slovem, nýbrž i skutkem: do Prahy svolán slovanský sjezd. Do Čech měl jako místokrál přijít arcivévoda František Josef, budoucí následovník na trůně, ale pan Pillersdorf tam místo něho poslal hraběte Lva Thuna. Podle daného slibu měla konštituce býti ujednána s poslanci ze sněmů všech zemí, ale když to Vídeňským Němcům, jmenovitě pak študentům, nebylo po chuti, napsal pan Pillersdorf konštituci sám, v aprílu ji vyhlásil, ale v květnu ji zase odvolal, protože Vídeňáci udělali novou rebelii.«

»Tak tam rebelie skoro nepřestávala?«

»Ano, ozbrojené zástupy, kdykoli se jim zachtělo, táhly do císařského hradu a tam si poroučely, co se má stát. Proto císař naposled z Vídně odjel a usadil se s dvorem svým v Tyrolích,

v Inšpruku. Čechové tam k němu poslali slavnou deputaci, aby ho ujistili svou věrností, oddaností a láskou.«

»Chovali se lépe než Němci —«

»— a než Vlaši, kteří se v Lombardii a v Benátkách pozdvihli a sardinského krále na pomoc si povolali, a než Maďaři, kterým také narostly rohy, tak že už jen směřovali k maďarské republice. Čechové nic odbojného nekonali a na nic takového nepomýšleli; i když u ministrů a jiných velkých pánů viděli malou přízeň a ochotu, nepřestávati pevně věřit, že spravedlivý panovník dobrá, po věky platná práva jejich uzná, žádostem a potřebám jejich vyhoví. Jako vždy, tak i v těchto dobách při králi svém doma věrně stáli a cizích zemích, v Italii, v Uhřích a pak i ve Vídni za něj bojovali, krev prolévali, životy své obětovali. Ferdinand Dobrotivý to uznával, říkal nám ‚Moji milí Čechové,‘ — ale mezi těmi, kteří v státě drželi velikou moc, neměli jsme přátel, byli jsme od nich zcela falešně posuzováni a bylo nám od nich křivděno, až Bohu žel!« (Pokračování.)

Nevděk.

Když měsíc dětským zrakem hledí do ložnice,
má duše marně touží po objetí snů,
a hlasy tajemné se budí ševelíce,
tu vzpomínkou se kochám zašlých mladých dnů,
jež na dně srdce spí a časem ťuká v čelo
jak vězeň, na něhož se v kobě zapomnělo.
A jedné noci tehda vzpomínám si hlavně:
to na studie šel jsem nadšeně a slavně.
Plul měsíc tehdy nad chaloupkou rodnou právě,
jež jako stařenka tu lítostivě stála,
a došky jejími hrál vánek šepotavě.
Klíč skřípl, slepice kdes ve snu zakdákala,
i stromy vzbudily se, šeptly nad hlavou,
a hvězdy usmály se září modravou.
Svým sestrám radostně jsem stiskl ruce vřelé,
pak otec palcem udělal mi křížek v čele;
přec pohnut jsem byl, lítost srdce stiskla mi!
Jdem s otcem stichlou vsí, jde měsíc nad námi.
Tu časem štěkne pes, zas někde vrznou vrátka,
luh ze sna vydechne . . . Však duma nad vše sladká
mně zpívá v hrudi, květy velké nádherně
mně pučí v srdci, obrazy tak velkolepé
v mé duše kalich sklánějí se důvěrně,
má budoucnosť svým křídlem snivým ve skráň tepe,
ret usmívá se bezděčně tou blahou poutí.

Kraj rodný zmizel s permskou červenavou hlinou,
a bílé stuhy silnice se v dáli vinou.
A srdce jak by chtělo sobě zavýsknouti!
Však tam v tom chudém horském kraji v zaleknutí
se hrbí rodná chata celá sražená
jak kvočna, které kuře vzali pod perutí,
a v trámech vetchých časem zastená.
Zří jasnou nocí za chlapcem, jenž očarován
v před jenom dychtí v kroku touhou okřídleném —
a netuší, jak tvrdý osud jest mu skován
v tom kraji illuse, snů září vyzlaceném!
V mlh závoj slzavý se halí osiřelá . . .
Dnes hoška ztrácí milého — je pusta klec, —
sic přijde po letech, však pán a cizinec!
Šly hvězdy spat, a luna krvavě se rděla.

J. Štemberka.

Trubci.

Z galerie našich lidí

podává

Frant. Procházka.

Skoro již v každém českém městečku — o větších městech nemluvě — naleznete trubce. Někde dokonce jsou tak šťastni, že jich mají i několik najednou.

Není to snad nějaký nový druh, kterým bychom se mohli pyšniti, neboť již staří Římané znali fruges consumere natos, [1]) ale je to přece jen naše česká species. Najde se snad i u Němců a v Anglii muž obětavý, který za své pracovité předky milionáře odhodlá se odpočívati na kupě nastřádaného majetku, ale že by kde hned tolik chroustů na májové listí sotva vypučelé nasedalo jako u nás, tomu nevěříme.

Vzmůželi se při nynější agrární bídě nějaký selský dvorec k zámožnosti, třeba jen prostřední, rozkvetáli přičinlivostí a nadáním něčím obchod, pivovar, nebo zakouřili nadějně továrnička naše v dětském ještě věku, jistě už na tu kapku medu čeká mladý trubec, aby ji prohýřil v nečinnosti a ubil slibný zárodek.

Pst! Neukazujte na nikoho prstem, to se nesmí.

Pravý trubec ani neví, že je trubcem, on se domýšlí, že jest nejužitečnějším členem lidské společnosti. On je výkvětem místní honorace, notablem, on často udává tón.

Od nejútlejšího mládí již bývá trubeček dítě velmi nadějné, skoro zázračné, a vyniká nad své rostence školní (nemáli dokonce

---

[1]) Lidi zrozené k požívání plodů (bez vlastní práce).

zvláštního vychovatele) nejen dražšími, nápadnými šatečky, ale i pýchou a velkým sebevědomím, které ho již do smrti neopouští. Je chloubou matčinou a nadějí otcovou, hýčkaným divem, a proto záhy vede si po své hlavě. Skoro vždy pohrdá zaměstnáním otcovým a vychován jest pro něco »vyššího«. Nejčastěji studuje na doktora nebo na inženýra. Ale není pamětníka, aby kdy trubeček dostudoval. Nejčastěji proběhne tak 5—6 tříd gymnasijních nebo reálních. Výjimečně má i maturitu a velký počet semestrů vysoké školy — čili právě tolik, co stačí k nimbu člověka »studovaného«, jenž »toho« k živobytí nepotřebuje. Tím je právě trubec vyvýšen nad místní intelligenci. Nyní dospělý již trubec dědívá. Je to poslední činnost trubců, nehledímeli ku plodivosti, s čímž druhdy až příliš záhy počínávají a dobrým rodičům mnoho starostí působívají.

První, co samostatný trubec učiní, jest, že prodá selský dvorec, mlýn, obchod, pivovar, továrnu atd., nebo aspoň stroje z továrny a nechá ji pustnouti. Další činnost jest až šablonovitě stejná u všech.

Trubec musí něčím vynikati nad ostatní. Již zevnějškem. V mladších letech demonstruje spoluobčanům vývoj mody. Zprvu jim bývá k smíchu, ale pak si na něho tak zvyknou, že by se nad tím pozastavili, kdy by se objevil v šatě venkovského pozdního střihu.

V pozdějších letech bývá trubec zevnějšku vznešeně nedbalého, ale vždy zvláštního, nápadného.

Obyčejně spatříte ho v oděvu loveckém nebo turistickém — vždy s nějakou tou novinkou, na př. jeden čas nosili bílou ruskou furažku, od dob velikého Jägra nevyjdou bez jeho dušehřejky a širokého turistického pasu. Nejdůležitějším předmětem jejich úsoby jest veliký pes, obyčejně levecký, ač jsou trubci, kteří mají i jiné psy — někdy hned několik.

Vejdeteli do městečka, jistě se s ním shledáte hned na první ránu, neboť trubec málo sedává doma a je značně zvědav. Nejvíce miluje proto náměstí, kde psem provázen ukazuje svou důležitost, přijímá pozdravy a oblažuje někoho oslovením. Druhou jeho residencí jest místní kavárna, kde sedá s novinami u okna, s pohledem na nenahraditelné náměstí, nebo chceli někoho vyznamenati, přijme partii na kulečníku.

K plesům a podobným slavnostem bývá požádán za protektora, do všech zábavných spolků volen za starostu. Veřejných úřadů s prací spojených nepřijímá.

Tolik o veřejném působení. Soukromé rozptyluje se v milostné pletky, honbu a sport. Pravý trubec ničeho nečte, i noviny jen tak s ohledem na sport přehledne v kavárně nebo v hostinci. Jeho zásluhou zřízen místní klub velocipedistů a hřiště pro tennis a kopanou. Nyní má již skoro každý řádný trubec po motocyklu.

Politickým smýšlením jest trubec z pravidla světoobčanem. Národní péče a starosti jsou mu šovinismem a planým politikařením, úzkoprsostí. Táhneli městem vojsko, nebo přijdouli důstoj-

níci k odvodu koní, činí důstojníkům polo soudruha, polo oddaného sluhu a mluví okázale německy.

O všem, co českého, mluví dokonalý trubec s pohrdáním, podezíráním a nejnověji i se spíláním. To je moderní. A není divu, že tak smýšlí. Rozhled trubcův po světě jest široký. Zná Moulin, Rouge v Paříži, byl na Eiffelově věži, viděl pravý francouzský kankan, zkrátka vše, co Paříž vůbec může poskytnouti. V Benátkách byl pětkráte. Na Lidu v lázních již ho znají. Víno chianti v lahvičkách s hrdlem jako brk cení si tam nade všechno a večer v gondole na Canal Grande — jen kdy by ten zápach tam nebyl! V Neapoli jedl makarony v nejvyhlášenější osterii. V Římě měl dokonce nějaké romantické dobrodružství v samém Kolosseu. Na Krymu se projel po velbloudu sám a sám se dvěma Tatary. V Tiflisu dostal zimnici. Orient — přece jen orient. Západ je něco jiného . . .

Výstavy se bez trubců již vůbec neobejdou. Z každé si přinesou nějakou drobnost na památku. Nověji rojívají se prý již naši trubci až v Mizdroji u Baltického moře, ve fjordech norvéžských, ba byl prý český trubec spatřen až na mysu severním, vždy zívající, omrzelý, ale sebevědomý. Místní honoraci vyznamenává vzácnými pohlednicemi.

Trubec je jakousi náhražkou za drobnou českou šlechtu, které nemáme. Ze všech sil snaží se vyplniti citelnou mezeru. Trubec je hledanou partií pro nevěsty celého okolí, jest ideálem venkovské zlaté mládeže. »Takhle moci dáti nohy na trnož jako on« jest jejím snem a touhou. Jsouli kde trubci dva nebo tři, vznikne potřeba politických stran, neli dokonce časopisů. Jeli jich více, založí nějaký klub roztodivného jmena — obyčejně v plzeňské pivnici. V takové pivnici je jistě pivo v celém městě nejlepší.

Trubec je dítko majetkových našich nezralých názorů. Celá jeho vážnost je sloučena s majetkem zděděným. Lid náš klaní se majetku a s ním i neužitečnému lenochovi. Lidu našemu imponuje ten, kdo nemusí pracovati a přece slušně žije. To jest mu představou pána a ideálem. Práce u nás dosud člověka snižuje. Proto vychováváme děti na »pány.« Jen proto může se člověk nicotný, práce se štítící, těšiti ještě zvláštní vážnosti. Má jmění.

S jměním stoupá a klesá také trubec. Z počátku lidé ani nepozorují, že v zevnějšku jeho jest již více nedbalosti, ba ošumělosti, než žádoucno na trubce. Omrzelost trubcova k nákladnému sportu a výletům se vzmáhá. V hospodě a kavárně jeho prve dominující hlas stává se skromnějším. Trubec prodává kola, pušky, sbírky všelijakých vzácností. Lze pozorovati, že na náměstí více lidí pozdravuje než dříve. Konečně i psa někam již prodal nebo daroval.

Počíná se leccos proslýchati o dluzích na všech stranách. Trubec ještě se kryje sebevědomím, ale úsměškům za zády neuchází. Není již před čím smekati. Jmění jest to tam. A konec konců se šušká, že i to jmění bylo jaksi taksi. Buď z lichvy nebo

sirotčího jmění, nebo bylo zděláno, když otec trubcův byl starostou a prováděly se velké stavby, mýtily se lesy atd. atd.

Trubec má konečně v největší bídě potřebu státi se užitečným členem společnosti. Hledá »místo.« Příbuzní jeho a jeho ženy je najdou obyčejně při městském úřadě nebo v záložně. Člověk zvyklý vydati tisíce — dostane na rok několik set; ale má v ruce statisíce . . .

Zadržme fantasii o budoucnosti, neboť ta netýká se již trubce, nýbrž člověka pracujícího, sraženého s vážnosti trubčí, krotkého. Štěstí je pro trubce, nemajíli dětí.

Děti trubců z pravidla již postavení toho nedědí.

Ale nebojte se, že by snad proto kdy u nás trubci vyhynuli!

Naši právníci.

Dr. Michal Navrátil, tajemník magistrátu král. hlav. města Prahy, sepsal a vydal bohatý, obsažný *Almanach českých právníků.* Vydal jej k prvnímu, v květnu t. r. konanému Pražskému vědeckému sjezdu právníků našich a věnoval jej jejich náčelníku profesoru dru. Randovi u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin, které dne 8. července t. r. vzejdou. Právnický sjezd letošní byl uspořádán hlavně vzhledem k významné okolnosti, že Právnická jednota, zasloužilé středisko našich kněží Themidiných, právě letos ukončila čtyřicátý rok své činnosti, které se za předsednictví Mat. Havelky a později za jeho nástupce prof. Randy s valnými úspěchy věnovala. Její nynější orgán Právník, časopis věnovaný vědě právní i státní, jest však ještě starší než Právnická jednota; vychází již 43. ročník jeho, takže v pravdě sám o sobě malou knihovnu tvoří. Co paragrafů, co rozborů, návrhů, posudků a přesudků, co stručných údajů, pokynů a zpráv podáno na těch třiceti tisících jeho stránek! Co tu myšlenek, důvtipu a důmyslu! A netoliko zde, nýbrž i v listech moravských. Ale vše nepostačovalo, nemohlo stačiti. Proto založen i »Sborník věd právních i státních« pro potřebné rozpravy rozsáhlejší. Zbývá však ještě učiniti hlavní, národně důležitý krok: založiti Matici právnickou, lacinější nebo dražší, jak by výpočty dovolovaly. Za jakým účelem, vyslovíme později. Zde ještě podotýkáme, že také právnické písemnictví se utěšeně množí, a to též v oborech nejodbornějších a nejmodernějších i v oborech podružných i nejpodružnějších. Na některém poli právní vědy pak pracují s výtečným úspěchem též neprávníci: prof. Kalousek na př. mohl i měl již dávno býti za své »Státní právo české« jmenován čestným doktorem naší právnické fakulty. A naopak, co právníků pracuje zase na jiných polích!

Navrátilův Almanach přináší 442 podobizny a 782 životopisův abecedně seřaděných. Je to vlastně Almanach právníků československých; neboť setkáte se tam se slavnými právníky, s právníky ze

všech českých území, nejen tedy z Čech, Moravy a Slezska, nýbrž i z Vídně a ze Slovenska. Toliko amerických Čechů byste v knize nenašli. Za to tam mezi nás přijati dr. Jos. svobodný pán Helfert, dr. Frant. hrabě Lützow, rozený Hamburčan, ale našinec tělem i duší, a j. Ani jasnější, veselejší nálada neschází, — o tu se svou přítomností postarali dr. kníže Alfred Windischgrätz, vynikající neznalec české otázky, a Slovinec dr. O. Volkar, předobře známý svým břitkým hejtmanováním.

Že se slovenští právníci k nám naším Almanachem přihlásili, má nemalou váhu. Přihlásili se k nám přes opačné proudy na Váhu a za Váhem rozlévané, a rádi v knize vidíme tamní statné, vytrvalé pravotáry: zápasníky a zároveň trpitele. Shledáváme se tam s doktory Samem Daxnerem, Mat. Dulou, Pavlem Mudroněm, poznáváme Štef. Fajnora, Andr. Halašu i doktory Michala Mudroně a Miloše Štefanoviče, avšak dvou pohřešujeme: Országa, básníka pseudonymem »Hviezdoslav« proslulého, a Svetozara Hurbana.

Podobně bylo by bývalo žádoucno, kdy by konečný oddíl Almanachu byl postavou nad jiné světlou ozdoben, kdy by totiž mezi nejstarší právníky české pojat byl také Karel IV. Těchto právníků jmenováno jest osm: Brikcí z Licka, Ctibor Tovačovský z Cimburka, Ondřej z Dubé, Pavel Kristián z Koldína, Oldřich z Prostiboře, Albrecht Rendl z Oušavy, Volf z Vřesovic a Viktorin Kornel ze Všehrd, jehož podobiznou Almanach i končí.

V čele všech starších právníků novější doby stojí František Palacký, čestný doktor právnické fakulty Pražské od r. 1848, a vedle něho národní buditel, národní hospodář a politik Fr. Lad. Rieger, doktor téže fakulty od 19. června 1847. Z jejich národních druhů první velikosti mají v Almanachu podobizny pracovníci též namnoze vícestranní: historik Tomek, bratří Jirečkové, Rybička, Jan Nejedlý, Hněvkovský, Picek, Šnajdr, Chmelenský, Rubeš, Turinský, — celá řada krasoduchů.

V čele novějších pracovníků na půdě právních věd stojí po delší, kratší dobu vedle prof. Randy: dr. Antonín Pavlíček, který své pero nejobtížnějším otázkám právnickým věnoval a jemuž právě letos také čtyřicetileté jubileum spisovatelství právnického nadešlo, pak prof. Emil Ott, na slovo braný autor »Soustavného úvodu ve studium nového řízení soudního,« dále i dr. Karel Jičínský, prof. Boh. Rieger, profesor Jiří Pražák a j. Prof. Jar. Čelakovský vyniká hlavně jako historik; Arnošt Denis může býti jeho »Úřadu podkomořskému« za to povděčen, že seznal předůležitý zdroj našeho pohříchu zpětného vývoje historického. Mezi dějepravce zašel si také na př. Hugo Toman. Z mladších jest výtečnou silou na poli slovanské právnické vědy Karel Kadlec. Mnozí věnují se velmi čile i jiným naukám s právnictvím v souvislost uváděným, na př. národnímu hospodářství. Nemůžeme pro nedostatek místa všech jmen jmenovati: našich učitelů na vysokém učení, našich soudců, advokátů, poslanců, samosprávných i správních hodnostů a úředníků, notářů, advokátů, finančníků. Z právníků našich stali se někteří též ministry: Belcredi, Habětínek, Jireček, Al. Pražák, Kaizl a j. Na politickém kolbišti právníci vůbec

převládají: zápasili a zápasí tam kn. Lobkovicové, doktoři Strobach, Brauner, Jul. Grégr, Sladkovský, Trojan, Mattuš, Škardové, Ot. Pražák, Tom. Černý, Pacák, Vlad. Srb, Fořt, Herold, Kramář, Baxa, Choc. Přejeteli si jich ještě více, a částečně i závažnějších, zde jsou: Kozánek, Serényi, Kulp, Kusý, Věnceslav Hrubý, Gruda atd. atd.

Avšak vůně plesnivých paragrafů, byť jich bylo sebe více, každému růží nedýše. Jsou ještě jiné, vonnější růže. Jsou ještě jiné krásy, které více poutají než nejcennější pohled na splatnou směnku, zvláště jeli na prospěch jiného vystavena. Proto takový počet veršovců, belletristů i dramatiků mezi právníky: Čech, Štolba, Krajník, Pippich, Quis, Zeman, Klášterský, Červinka atd. atd. Ano i pisatel tohoto článku je v Almanachu k belletristům započítán.

Velmi rád bych zde ještě tak mnohého s úctou jmenovávaného právníka uvedl, avšak z mého referátu stala by se pak silná brošura, zejmena kdy bych napsati měl i všechny myšlenky, kteréž Almanach o vykonané práci našeho právnictva vyluzuje.

Čeští právníci mohou svého ducha věnovati skoro jen výjimečně právu českému; největší měrou zabírá jejich mysl a důmysl právo jiné, které v nejednom ústavě s právním názorem českým ani shodno nebývá; míním na př. právo dědické. A zůstane pravdou nepopíratelnou, že oprava mohla by se státi jen vítězstvím státního práva. Zde tkví největší povinnost našich právníků: mají povinnost stále bojovati o naše právo, nejen národní, jazykové a národohospodářské a pod., nýbrž i o naše právo státní. Zde má to jednobytně zníti: Právníci, stále v před!

Na jednu temnou stránku nezbytno ukázati. Právnická mluva česká vynikávala obdivuhodnou ryzostí. Máme ovšem i posud právníky, kteří píší vzorně česky, ale jinak bují v našich právnických pracích literárních citelná neznalost mateřštiny. Tu platiž heslo: láska k rodnému jazyku! Cti jazyk, který slouží tvým myšlenkám! O tom bylo by však třeba napsati brošuru druhou. Jednoho přání nesmíme však zamlčeti: přání, aby právnická fakulta konečně z promočních síní co nejrychleji odstranila podivínství: latinskou úřední řeč.

Nejeden náš právník píše i jazykem cizím. Dle mého názoru má český právník jako každý jiný náš učenec psáti jen a jen česky; ovšem by nebylo na závadu, kdy by se české práce třeba současně v překladech vydávaly. Právničtí spisovatelé arciť poukazují právem na to, že právnické dílo české, zejmena o nejodbornějších otázkách, nejen pracovníka hmotně neodměňuje, ale i pramálo odběratelů nalézává; nuž, a to zlo mohla by právě *Matice právnická* udolati. Měla by tedy co nejdříve založena býti, české právnické spisy a spisky náležitě honorovati a zároveň také horlivě do světa rozšiřovati. Prosím, aby to bylo uváženo.

Konečně budiž tu ještě projeveno potěšení z významného zjevu, který na právnickém sjezdu zvláště vynikal, k zjevu, že zavítali k němu také *jihoslovanské* právnické autority. Vážný to úkaz neutuchající, neúmorné slovanské vzájemnosti!

Národ filologův a hudebníků, zemědělcův a průmyslníků, národ lékařský a od nepaměti theologický jest i národem právníků. To

dokazuje Navrátilův Almanach, který zajisté všudy bude vítán a po léta vyhledáván, přemítán i čítán. Neboť nepozbude ani ceny, když napsány budou rozsáhlé soustavné dějiny českého právnictva i právnictví: také jeden z úkolů budoucnosti. *J. S.*

Zeyer a soudruzi ve Vodňanech.

František Herites, poslední z trojice našich spisovatelů, kteří kdysi společně žili ve Vodňanech, zabral se do milých vzpomínek a uvil z nich dva vínky na hroby Otakara Mokrého a Julia Zeyera, nezapomenutelných svých druhů.[1]

Mokrý, rodem Budějovičan[2]) vychován byl od útlého dětství v starém domě na náměstí Vodňanském. Jako hoch o čtyři léta mladší vzbudil poprvé »bledou závist« chlapce Heritesa jednou v neděli v školním průvodu svou poděbradkou, svými vysokými botami s holínkami a zvonivou podkůvkou na podpatku. Z počátku potkávali se často nepřátelsky, svádějíce hojné bitky dřevěnými šavlemi na »račických vrchách« a za rybníkem »pastuškou.« Potom nejprvé Herites dán na gymnasium Písecké, později Mokrý na gymnasium do Budějovic, kde strýc jeho byl kanovníkem. Duševně sblížili se r. 1869, kdy Herites, jsa již doma v lékárně, zamýšlel s některými studenty z Písku, Jindř. Hradce a Budějovic vydati almanach. Do něho přihlásil se svou básní také Mokrý, načež o slavnosti Husinecké s Heritesem tvoříce čestnou stráž kolem praporu Akademického spolku, uzavřeli pobratimství na celý život. V tehdejším vlasteneckém ruchu mezi studenty Otakar svou vážnou povahou nabyl záhy vynikajícího jmena, ale řečník nebyl a na ochotnickém divadle hrával pouze »dvořeníny a jiné nemluvné panstvo.« Rozumí se, že mladí nadšenci strádali také světobolem a horovali ve verších svých pro pověstný »pohár rozkoše« — i kdy by býval z lidské lebky; takto neměli než na žejdlík piva »u Papírníků« a na nějaké to krátké. Redaktoři almanachu (Herites, Kálal a Dunovský) dostávali z Písku a Budějovic celé haldy básní, některé i od Mokrého. Herites občas zavítal k Otakarovi do Budějovic, kde potom ve studentské hospůdce »u Franty« při svých »orgiích,« t. j. při vyčichlém pivu a špatných doutnících osnovali světoborné plány.

O svátcích a prázdninách Mokrý celé dni trávil v lékárně u Heritesů neb na stupních před ní, až na to rodiče jeho žárlili; někdy zajížděl i k svému dědovi do Netolic, který tam měl dům a pěknou zahradu; děd v neděli rád sedal za dubový stůl a psal svůj testament.

[1]) *Vodňanské vzpomínky* Fr. Heritesa. Vydalo nakladatelské družstvo Máje. V Praze, str. 195.

[2]) Narodil se v Budějovicích v domě hostince »u slunce«; otec jeho pocházel z Netolic.

Roku 1872 posléze almanach »Anemonky« vydán i s dvěma básničkami od Otakara Haliny t. j. Mokrého, ale Hálek v střízlivém, věcném referátě pokropil básníky studenou vodou a z rozličných příspěvků zachována literatuře trvale jen báseň Jaroslava Vrchlického, pojatá později do jeho sbírky »Z hlubin.« Zatím Otakarova matka, statná a sličná paní rodem z Lišova, počala náhle chřadnouti a 39letá zemřela souchotinami po návratu svém z Meranu. Později smrt odňala Mokrému také bratra a sestru, proto se trápil strachem, že i on sám zhyne nemocí plicní a srdeční vadou, nepomýšleje ani z daleka na onu chorobu, která jej potom skutečně do hrobu sklátila. Tou dobou i Herites ztratil svou matku a po dvanácti letech umřeli jemu i Otakarovi skoro v jednu dobu otcové. Společná strast sblížila oba osiřelé ještě důvěrněji.

Oba rádi cestovali. Již jako studentíci proputovali Šumavu a to několikrát. O prázdninách r. 1873 vydali se Josef Holeček a absolvovaný gymnasista Mokrý na cestu do Rožnova, kde se tehdáž zotavoval ze své nemoci Herites, a pobyvše tam několik dní u lékárníka Seicherta, zamířili přes Kněhyni do Uher na Kriváň a štít Lomnický. Z dojmů této cesty vytryskly první cenné básně Mokrého, uveřejněné v Lumíru r. 1874. Tehda již Mokrý studuje na právnické fakultě v Praze, obcoval se Svatoplukem Čechem, Karlem Kučerou, Jar. Vrchlickým, Bohumilem Havlasou a navštěvován byl v svém bytě i od Heyduka. Spolu s Holečkem patronisovali první prosu Heritesovu, přijatou do Lumíra Mokrý v Praze co do zevnějšku sestatněl a ovousatěl, ale zůstával měkký a citlivý jako dítě a nádech smutku utkvíval stále na jeho rtech.

Před tím (na konci let šedesátých), kdy všecko v Čechách nadšením a národní hrdostí vřelo, i Herites a Mokrý překypovali touhou po opravdovém boji, po »houkání pušek, po krvi a barikádách;« později sice ochladli, ale nepozbyli nikdy víry v budoucnost svého národa.

»Pravím to výslovně a zúmyslně o Otakaru Mokrém, neboť byl namnoze v letech pozdějších považován za škarohlída, naprostého pessimistu ve všem, i ve věcech národních, a často sám svými slovy dával podnět k tomuto pojímání názorů, k nimž dospěl,« . . . avšak »nebyl tím nikdy ve svém nitru.« Mokrý vraceje se z větších cest, které rok co rok podnikal, nesl arci bolestně to naše české živoření, když srovnával je s plným životem jiných národů šťastnějších, a vnášel i do slavné české minulosti svou rozsteskněnou náladu. »Také idey tak mohutné, jaké přineslo a v jakých vtěleno jest historicky křesťanství — v Otakaru Mokrém rozvily se básnicky jako dumy a legendy.«

Již jako právník zajel si do Lublaně; potom nejraději spěchával k Adrii, zvláště do Gradu; dvakráte s Heritesem pobyli v Italii a kochali se pak často doma vzpomínkami na tu cestu. Mokrý sám vydal se mimo to dvakráte do Paříže a do jižní Francie, jindy do Cařihradu a na slovanský jih a hojně drobných poutí podnikl (s Heritesem a Zeyerem) na Šumavu a do rozličných měst jiho-

českých. S těmi druhy hovíval si rád za letních večerů na mezi pod sv. Vojtěchem u Vodňan a pozorovali s tichou rozkoší dohořívající slunce nad rybničnatým krajem; časně ráno na jaře mířívali jako evangeličtí »učedníci« klikatou pěšinou »do Emaus« — k lázním sv. Maří Majdaleny. A když »pod těmi lipami u sv. Maří Majdaleny seděli a pohlíželi na tu rovinu neskonalou před námi, nořící se i vyvstávající z par a mlh nočních do světla dne — takové upokojení, utišení se zmocňovalo duše, taková nálada sváteční, svatá — všecky trudy a bědy života, všecko hoře lidské rozplývalo se jako odtékající vlny a jenom mír, klid, zůstával v duši — plnil duši;« — tato slova jsou mluvena ze srdce každému jihočeskému rodáku nebo znalci těch končin.

Mokrý úplně přilnul k Vodňanům, ač někdy si zabroukal na to »zabedněné, nehybné hnízdo;« ob čas zajížděl i do svého rodiště Budějovic. Tam stihla jej posléze vážná nehoda, neboť vraceje se za náledí do nádraží, sklouzl a zlomil si ruku Ruka se sice zhojila, pohříchu jiná zákeřná choroba podlamovala již jeho tělo, na pohled ještě statné. Té nepomohly ani pobyt jeho v Brandýse nad Orlicí, ani umění lékařské v Praze, kde bydlel v Pštrosově ulici, nerad už přijímaje návštěvy i sebe milejších osob, aby se nepoděsil jich údivem nad svou zbědovaností. Rozhlednuv se ještě jednou po Praze při vyjížďce do Královské Obory, vrátil se do Vodňan, kde vydechl svou duši, duši básnicky snivou, které neudusilo v něm ani jeho střízlivé notářské povolání.

Překládal hojně z jazyka francouzského a polského. Čtyři léta před vydáním jeho »Jihočeských melodií« vyšly (r. 1876) jeho překlady básní Julia Slovackého. Byl horlivým pěstovatelem styků českopolských již před Edvardem Jelínkem, i bolelo jej, že v jistém časopise nebyl jmenován mezi těmi, kteří o tyto styky se horlivě starali. Když pak národní museum polské v Rapperswylu zvolilo jej svým čestným členem »za vynikající zásluhy o bratrské sblížení národa českého a polského,« zvěst o tom zastihla jej »již lhostejného ke všem poctám a uznáním tohoto světa.« —

Druhá část »Vodňanských vzpomínek« zasvěcena jest *Zeyerovi*, jehožto složitější, hybnější a záhadnější povaha tu zachycena více než tuctem drobných, rázovitých kresbiček.

Básníka »Vyšehradu« Herites po prvé spatřil v Zeyerovic ville ve Hvězdě, zajev si k němu z Prahy se Sládkem na návštěvu. Zastihli jej uprostřed haldy knih, rozložených po podlaze, neboť se právě stěhoval z tohoto svého sídla. S těkavým ptáčkem a horlivým cestovatelem neshledal se pak Herites až po letech, když totiž sezval s Mokrým do Vodňan malou družinu českých literatorů a dám, aby si vyjeli odtud do Strunkovic a oslavili zasazení památné desky na rodném domku Bohumila Havlasy. Zeyer před odjezdem z Vodňan překypuje bujným rozmarem, s Edvardem Jelínkem se popadnuv, tančil s ním za pěkné noci přes celé náměstí při hlučném potlesku společnosti. Ale následujícího večera po návratu ze Strunkovic a po vycházce na Helfenburk byl k nepoznání zamlklý. Takové výbuchy

veselosti a hned zase melancholická uzavřenost objevovaly se u něho často. Po nějakém čase ohlásiv se Heritesovi několika listy, plnými smutku, a dožádav se jeho přátelských služeb, přestěhoval se do Vodňan (v červnu 1887). Přivezl si do svého bytu několik knih, několik obrazů a tak málo nábytku, že musel si vypůjčiti (od Heritesa) několik židlí a také stůl, na kterém pak sepsal svého »Plojhara«. Stával tehdáž celé hodiny u oken svého pokoje, kochaje se pohledem do kraje a jeho četných rybníků; na hojných vycházkách s rodinami Heritesovou a Mokrého účastnil se zvláště rád pozorování západu slunce od zděné terasy před kostelíkem sv. Vojtěcha. S dětmi svých přátel záhy se skamarádil; »přeskakoval jim kameny u silnice . . . a sázel se s nimi, kdo dřív doběhne k lesíku,« hrával si s drobotinou tou »na Indiany,« a když dcerušku Heritesovu »bolely nožičky,« vzal si ji na záda a nesl třeba až do města. S oběma Vodňanskými druhy scházíval se co den buď v lékárně, buď v pokojíku vedlejším, buď na stupínkách před lékárnou. Poslouchával pozorně, když Herites schválně před ním zapřádal hovory v lékárně s venkovany o jejich trampotách. Často hovoříval o tom, jako by se mu chtělo za příkladem malíře Ťulky neb Sávy Chilandarce (dopisujícího z Athosu do Osvěty) ztráviti život v tichu klášterním. Jak se zdá, pocházela jeho zádumčivost z jakýchsi hlubších (ač tajených) ran, než které mu tehdáž zasazovaly nemilosrdné literární kritiky a divadelní neúspěchy. Sám pronesl se později, že ve Vodňanech vyhojil se ze svých sebevražedných myšlenek. Pobyv v tomto městě dvě léta, vypověděv svůj byt (v únoru 1889), zatoulal se do Francie, prodlel déle zejmena v Bretani a nakoupiv rozličného selského nábytku a nádobí, zaslal vše do Vodňan, prose Heritesa, aby mu tam opět vyhledal nějaké Tuskulum. Přítel navrhl mu za bydliště »paláčík,« dům rázu šlechtického se zahradou, který vystavěl kdysi mocný schwarzenberský úředník pro dámu svého srdce. Starobylý, ale sešlý paláčík ozdoben byl na průčelním štítu soškou p. Marie a znám ve Vodňanech pod jmenem »u Čápů,« protože na něm kdysi hnízdili tito dlouhonozí ptáci. Zeyer hned zamiloval se do té budovy, dýšící romantikou, zvláště když v pokojích objevil (na stropě pod vápennou omítkou) vypuklé ornamenty; najal si ji smlouvou na řadu let. Z Prahy přivezl si pak vedle několika kusů nábytku svou skvostnou knihovnu a jal se náruživě shledávati po okolí kde jakou starožitnost neb jinou pěknou věc, putuje pilně po vesnicích, ba i jezdě za tou příčinou s doktorem po pacientech. Brzy proměnil svůj příbytek v jakési museum, jehožto části uměl ku podivu ladně sestaviti a dekorovati svým vybroušeným vkusem. V řemesle sběratelském povstali mu záhy konkurrenti, což ho nemálo hnětlo. I o každém trhu hned ráno raníčko prošťáraval přibylé selské vozy, staré železo (klíče, zámky, podkovy) vyložené na prodej u kašny, šiky hrnčířského nádobí a hračkářské krámky, zdali by nalezl co vhodného, a jednou odnášel si domů plnou náruč všelijakých roztomilých koníčků a ptáčků od jakéhosi kramáře z Domažlicka. Myslilli, že někdo se zálibou hledí na jeho sbírky, vykládal mu o nich široce kde co. Nemálo se kdysi sklamal v řemeslníku, jemuž ukazoval své poklady,

domnívaje se, že prostý ten muž žasne nad tím, »jaké je bohatství v lidu, jaký má ve všech koutech světa smysl pro pěkný tvar, jaký vrozený umělecký vkus;« posluchač konečně ozval se mu těmito slovy: »Inu, je vidět, je tu moc ešče zanedbanýho lidu na světě.« —

Zeyera čím dále tím více vábila krajina Vodňanská, zejmena osamělý statek s blízkým kostelíkem sv. Vojtěcha. Hovoříval o tom, že si ten statek koupí a že na blízku budou pořádati »lidové hry,« scenická představení s látkou vzatou ze života svatých a Marianských legend; s obého však sešlo.

S letních svých vycházek do okolí vracel se vždy (dle lidového výrazu) s všelijakým »rozdivným bejlím« t. j. s kořistí květin, kterými ozdoboval doma své nádoby a sošky. Přával si býti pochován v lesním zátiší na hřbitově Lomeckém, ale rozladilo jej, když tam jednou v hrobě čerstvě vykopaném spatřil vodu. Při častých jízdách do rozličných jihočeských měst a zvláště i do Písku (na návštěvu k Heydukovi) býval plísněn od svých druhů, že se příliš lehce odívá i za chladna nebo mrazu.

Žil střídmě; ráno i večer čaj, chléb, cukroví (jímž byl uctíván od svých přítelkyň) bývaly na jeho tabuli; pro skromný oběd posílal si do hostince; někdy pil víno neb kávu, ne však pivo. Rád sedával v Heritesově zahrádce, parkánu ve starém příkopě, a jídal s chutí ovoce, nejraději, když si je mohl sám se stromu utrhnouti; horlivě kouřil cigarety.

Později seznámil se s mnohými rodinami městskými a s živou účastí vyslýchal jejich strasti a slasti; na pohřby svých venkovských spoluobčanů (i žebráků) chodíval s velikou svědomitostí.

Dědečkovi, štípajícímu namáhavě pařezy, nabízel ochotně svou pomoc; jednou i s tesaři si zapracoval, ale že by byl kdy ve světě tesařinou se živil, nepodobá se pravdě. S jakýmsi pacholkem byl velmi za dobré a chodíval za ním, aby — jak praví Herites — »dělal jakéhosi císaře Josefa u Slavkova.« Všech dětí byl miláčkem; neboť platíval za ně na kolotoči; nakoupil časem pro ně ovoce, staral se o nadílku pro chudé a prokázal mnoho dobrodiní také nuzným dospělým. Nebylo divu, že kde kdo jej miloval; on sám uměl býti něžný k bytostem, které měl rád; »měl zvláštní kouzlo přítažlivosti« a »na okolí své působil mocí zrovna suggestivní. Co dělal on, dělalo hned všecko po něm.« Při tom však celým rázem své povahy byl aristokrat a úžasně pověrčivý. V jeho stycích s ženami (zajímal se hlavně o krásné a ušlechtilé) bylo a zůstalo mnoho tajemností. Za to k osobám, které se mu nechutily, uměl býti bezohledný. Jeden čas i o Praze a Národním divadle hovořil s kousavou jízlivostí.

Čekaje hosta, býval přípravami na jeho příchod všecek rozčilen; nejvíce trampot nadělal mu Polák Miriam (Zenon Przesmycki), když tuze dlouho (v svém pokoji u Zeyera) dopoledne vyspával, tak že domácí pán myslil, že se mu něco neblahého přihodilo. Zeyerovi hosté bývali zároveň hostmi Heritesovými a Mokrého. V létě přátelé vodívali své návštěvníky pravidlem předně na koupel do Blanice

a Zeyer liboval si svůj vtip: »A na české veřejnosti to není pořád nic znát.« Potom hostem na poctu u ředitele loutkového divadla, které těsně pod jeho okny bylo zbudováno a jehož byl mecenášem, objednával »dramatické představení.« Na programu býval »Oldřich a Božena« nebo »Král a uhlíř;« v meziaktí zazníval flašinet. Jestliže zavítala do Vodňan kočující společnost, Zeyer, ač umělecký labužník, chodil pilně do skrovného stánku Thaliina. Jednou hrála se i jeho Doňa Sanča, kterou sám s herci pečlivě studoval, ale v den představení se rozstonal a do divadla nepřišel.

Přátelům svým byl celou duší oddán. S nebohým Mokrým pobyl celé léto v Brandýse nad Orlicí a obětovně se mu věnoval. Psal tehdáž Heritesovi: »Posvátnost veliké bolesti nás sbližuje,« a trapnou smrtí Otakarovou všecek jsa uděšen, opakoval před pozůstalým druhem: »To je hrozné, to je hrozné!«

Když Herites se odstěhoval do Prahy, Zeyer těžce to nesl. Navštívil jej několikráte v Praze, trávíval pak léto v Lužanech a posléze sám přestěhoval se do stověžaté matičky. Zdálo se, že jest zde nyní šťasten, zvláště když konečně dožil se literárních oslav a jeho »Mahulena« objevila se na jevišti Národního divadla.

Byl muž hluboce věřící v nesmrtelnost duše, v nadpřirozené síly a moci; domníval se, že ještě dnes může tvořiti zázraky ten, kdo má v sobě dosti čisté, pravé víry. Nepřál si zemříti náhle, ježto »na smrt má člověk být připraven.« Představovav si tuto vladařku dosti naivně, přesvědčil se na Mokrém i sám na sobě o její děsné vážnosti.

Herites navštívil churavého básníka, když se vrátil z Lužan zase do Prahy. »Ale stanuv před ním, nebyl jsem ihned mocen slova. Takový malý, malinký, shrbený a plně shroucený mužíček tu seděl v lenošce a ruku mně podával. Šedivý, nejen ve vousech a vlasech, celou tváří šedivý, jen oči svítily a zářily z tohoto popela. Když jsem odcházeje se loučil, řekl s úsměvem neskonale smutným: Smrt stojí u hlavy« — naráženje na to, že již není pomoci (jako v pohádce o hloupém Honzovi, nemeškáli smrt u nohou).

Vzpomínky Heritesovy, plné poutavých momentů a dýšící vřelou láskou k zesnulým druhům, zahájeny jsou dojemnou básní »Naší krajině« a ukončeny neméně pěknou »Improvisací« (přednesenou r. 1892 o slavnostním večírku, pořádaném ve Vodňanech na počest Otakara Mokrého). V knize nalézáme i podobiznu spisovatelského trojlístku Vodňanského a vyobrazení Vodňan, některých partií z okolí, domu, v němž zemřel Mokrý, Zeyerova paláčku a jeho pokojů.

O. Josek.

K dějinám české hudby.

Jsme národ hudební — aspoň to často čítáme a ještě častěji slýcháme. Co znamenitých hudebníků vyšlo z našeho národa! A přece možno říci, že u žádného národa nejsou dějiny hudby tak zanedbaným polem jako u nás, ve velkém i v malém. Nemáme dějin české hudby v pravém smyslu, nemáme však dosti přípravných prací k tomu, děl, jež by někdy mohly býti bezpečným podkladem pro líčení dějin naší hudby. Proto každý příspěvek jest nám tak drahý. Jak si však vysvětlíme tuto chudost v naší literatuře? Jsme národ hudební a jsme národ historicky cítící. Dovedli jsme dáti světu hudební díla té výše, jako sotva který jiný z druhých národů naší velikosti, na druhé straně dovedli jsme předvésti dějiny své po nejrůznějších stránkách i dovedli jsme je opravdu milovati — a přece jsme si nevšímali dějin naší hudby. Celé doby v dějinách naší hudby jsou pro nás tajemstvím, z něhož proniká k nám snad několik málo jmen, dat a p., což však poznání doby spíše zatemňuje než mu prospívá. Proč jsme nechali ladem pole, kde by nám vysvitlo asi mnoho slávy, kde bychom mohli ukázati, jak mnoho jsme kdysi znamenali? A poznání slavné minulosti v tomto oboru bylo by pro nás tím radostnější, že bychom si mohli k tomu připomenouti: vždyť nyní neznamenáme méně. To nejsou dějinné sny o bývalé naší slávě, toť neustálý vzrůst, pokrok k lepšímu a většímu!

Příčin bylo několik, hlavní však spočívá asi v tom, že nemáme dosud žádného *hudebního archivu*. Jest to smutná pravda, avšak jest to pravda. Když Palacký přišel do Prahy, bylo tu také velmi málo pramenů. Palacký sháněl, sám opisoval i dával opisovati listiny i kroniky, vydával a p. Sebral materiál, z něhož dosud těží naši historikové, a ukázal mladším, kde a jak se mají prameny hledati. Neváhal bych v tom viděti kořen rozkvětu naší historické literatury. Takového Palackého pro dějiny české hudby jsme neměli. Ne, že by nebylo pro to porozumění. Jest tomu letos právě 50 let, co dr. Rieger v Lumíru (1854, 2. pololetí) napsal obšírnou stať o potřebě hudebního archivu. Ukazoval na slávu české hudby a na povinnost obrátiti k ní náležitou pozornost. Navrhl podrobný plán takového archivu, jejž chtěl zříditi při českém museu tehdejším. Bohužel k tomu nedošlo. Rieger však se plánu nevzdal a r. 1874 podařilo se mu zříditi zvláštní hudební sbor při zemském museu (na způsob staršího již archaeologického sboru), jenž měl míti přední péči o sbírání materiálu pro dějiny české hudby. Sbor však se velmi brzo rozešel. Hlavní zásluha jeho krátkého trvání byla, že museum získalo jím (prostřednictvím Umělecké Besedy) celou pozůstalost Tomáškovu. A tak slavíme smutné půlstoleté jubileum plánu Riegrova; nejsme ani o krok dále, veřejného hudebního archivu v pravém smyslu dosud není ani při museu ani při universitní knihovně ani nikde jinde. Avšak základ by tu přece již byl. Pro dějiny naší hudby od 17. století počínaje nejcennější materiál uložen jest v soukromé sbírce profesora Pražské konservatoře a známého ředitele

kůru v Karlíně Ondřeje Horníka, jenž s velkou pílí a láskou sebral neb dal si opsati církevní skladby českých skladatelů minulé doby. Z tohoto archivu mohla by vzejíti spása, kdy by archiv stal se veřejně přístupným (ač laskavost p. prof. Horníka jest větší než často některých pp. úředníků veřejných knihoven) a s náležitou subvencí mohl býti stále doplňován. Pak by snad se vyplnila i druhá podmínka: nalezl by se historik naší hudby, který nejen, že by sám pracoval, nýbrž že by dovedl na toto pole přilákati i jiné pracovníky. Jsem přesvědčen, že by se jich nalezlo dosti, kdy by jen někdo prakticky dokázal, že práce v tomto oboru není tak neutěšená, bezvýsledná, jak se dnes zdá a zdáti musí. Lidé slabší vůle potřebují takové opory v určité osobě, potřebují příkladu, důkazu o užitečnosti práce. Proto bylo velkou chybou, že i naši přední odborníci hudební s resignací skládali ruce v klín: materiál není sebrán, a pokud toho nebude, nelze psáti dějiny české hudby. To jest zcela správné — avšak sebere se materiál sám? Co by se bylo stalo, kdy by byl takto uvažoval Palacký? O to tu tedy jde, aby se začalo *pracovati.* Historik samozřejmě si musí napřed materiál sbírati: nuž sbírejme tedy také, avšak rychle a sami, nečekejme, až nám to někdo jiný udělá. Nedopusťme, aby snad ani v druhém půlstoletí návrhu Riegrova se v té věci nic nestalo.

V posledních letech vyšlo k dějinám naší hudby několik monografií. Na prvním místě stojí dvě práce O. Hostinského, první o 16., druhá o 19. století. Jeho spis *Jan Blahoslav a Jan Josquin* (v Praze 1895) jest nejcennější naše monografie k dějinám české hudby vůbec. Již její vznik jest velmi zajímavý. Blahoslav napsal proslulou »Musiku«, vždy podle jmena dobře známou, z níž však někteří literární historikové učinili nauku o theorii. Tím se stalo, že kniha s tak určitým titulem byla pro dějiny české hudby vlastně ztracena. Hostinský, dostav ji do ruky (zachovaly se jen dva exempláře, jeden v Pražském museu, druhý v městské knihovně Vratislavské), poznal tento omyl, neboť kniha obsahuje úplnou theorii vokální hudby jednohlasné v 16. věku. To byl vzácný objev, neboť nalezen tu byl theoretický základ, jímž Čeští bratří (Blahoslav) se řídili při skládání svých zpěvů. Hostinský si proto umínil dílo znovu vydati spolu s dílem téhož druhu, jež proti Blahoslavovi vydal jakýsi závistník, skrytý pod pseudonymem Jan Josquin. Vydání musilo býti ovšem opatřeno poznámkami a úvodem, jenž však vzrostl Hostinskému v obšírný spis, v němž nám podává velmi mnoho o hudebním vzdělání a smýšlení Blahoslavově, o jeho účastenství při skládání bratrských kancionálů jakož i o těchto kancionálech vůbec. Mohlali by míti historická kritika některé námitky proti určení, že Josquin jest pseudonymem Václava Solína (podal je L. Dolanský v Listech filologických 1901), nemění to ničeho na ceně spisu, jenž v naší hudební literatuře svou důkladností nemá vůbec soupeře. Obraz našeho hudebního nazírání v 16. století jest tu podán zevrubně a všestranně.

Druhý spis Hostinského, *Bedřich Smetana* (v Praze 1900), uvádí nás do dějin české hudby v novějším jejím stadiu, vyličuje

události šedesátých a sedmdesátých let 19. století. Často proneseno bylo přání, aby Hostinský napsal dílo o Smetanovi, neboť nikoho nad něho povolanějšího právě pro tuto práci nelze si mysliti. Hostinský přání tomu vyhověl, jak mohl a chtěl, vydáním této knihy. Není to souborné, detailní dílo o Smetanovi, avšak jest to poslední slovo Hostinského o tomto mistru (tak aspoň praví se v předmluvě), proto třeba si ho více a podrobněji všimnouti. Jest to náhrada za dílo, jež jsme od Hostinského tak dychtivě očekávali. Hostinský jest přesvědčen, že nelze ještě napsati opravdu velkého konečného díla o Smetanovi, a proto takového díla nenapsal a již asi nenapíše; náhradou však vydal tuto svou knihu. Hostinský v mládí i potom napsal velkou řadu statí o Smetanovi: nejprve to byly polemické články, jimiž obhajoval mistra proti nepřátelským útokům, potom rozbory a výklady jeho uměleckých děl, hlavně zpěvoher, konečně slavnostní řeči, vzpomínky a p. Aby vyhověl všeobecnému přání, odhodlal se vydati knihu o Smetanovi. Při revisi svých článků však shledal, že ještě dnes podržely svou váhu, že v podstatě nemá na nich co měniti, a co by dnes formálně snad změnil, že by neodpovídalo zase situaci, kdy článek takový psal. Proto se rozhodl vydati souborně tyto své články, a to beze změny. Tak vznikla i kniha V. V. Zeleného *O Bedřichu Smetanovi*, avšak ta, pořízena jsouc až po smrti autorově, podává z piety k spisovateli všechno, důležité, i méně důležité. Hostinský postupoval zcela jinak. S přísnou kritikou vybral jen důležitější své články, jež otiskuje per extensum. Seřadil je tak, že napřed podává historické články, potom rozbory zpěvoher, na konec slavnostní řeči. Tím se kniha zaokrouhlila, že podívá napřed životopis, potom ocenění děl a konečně úvahy o významu Smetanově, vše v uzavřených, v různých dobách vzniklých článcích. Jen starší materiál otištěn jest právě v posledních dvou částech; první, historická, podává mimo to mnoho nového, a v ní také tkví význam knihy Hostinského.

Podtitul knihy neb vlastně druhý díl titulu zní »*a jeho boj o moderní českou hudbu.* »Již z toho patrno, že Hostinský kladl tu největší váhu na vylíčení bojů pro Smetanu a proti němu. Dnešní generace mladší ví již o těchto dobách velmi málo a vykládá Smetanu často zcela převráceně. Pivodovské názory o moderní zpěvohře se objevily i v tisku a spis F. V. Krejčího *Bedřich Smetana* (v Praze 1900) jest ukázkou takového obaleného zpátečnictví; jeho heslo »ve jménu hudby není zcela nic jiného než názor Pivodův, že moderní zpěvohra znamená konec hudby a že hudba jest nejdůležitější požadavek zpěvohry, tedy názor, proti němuž Smetana po celý život zápasil a pro nějž tolik trpěl. Proto Hostinského kniha přišla právě vylíčením těchto bojů včas, aby z mladých aspoň ten, kdo chce a může, prohledl. Hostinský sebral své polemické statě z tohoto období, uveřejněné většinou v »Hudebních Listech« a potom v prvním »Daliboru« a učinil z nich výběr. K tomu přidal i polemiky protivné strany jakož i všechna zaslána Smetanova a sestavil tento materiál v celek, takže čtenář má tu před sebou *vydání pramenů* o bojích Smetanových. Prameny ty pak spojil Ho-

stinský svým vypravováním, jež je hlavní novinkou knihy. K pramenům dokumentárním přistupují tu Hostinského *memoiry* na tuto dobu. Tím již řečeno, co pokladů uloženo v této knize. Hostinský byl hlavou celé tehdejší kritiky, znal vše, byl ve všem, proto arci *jeho* memoiry vysoko přesahují cenu memoirů, jež by nám z té doby mohl podati jiný náš hudebník. Při tom i osobnost Hostinského jest nám tu tak blízka jako v žádném jiném jeho díle. Memoiry jeho styků se Smetanou počínají až rokem 1868, počíná však své vypravování již od r. 1862 na základě pramenů. Tím dostáváme podrobný obraz Smetanova boje a vlastně celého života v letech 1862 až 1874, při čemž ovšem kniha podává mnoho nového i o jiných osobnostech tehdejšího našeho hudebního života. R. 1874 Smetana ohluchl, odešel z kapelnického místa, boj proti němu sice neustal, přestal však býti tak vášnivým. Téhož roku odešel Hostinský do ciziny, aby se připravil k universitní dráze. Odtud memoiry jeho jsou již jen úryvkovité. Boj byl skončen, Smetana zvítězil.

Ze zmíněných nových statí v knize Hostinského však přece jest nutno uvesti aspoň jednu zvláště, totiž článek *Smetanova kritika*, neboť jí byl obraz Smetanův obohacen vzácným doplňkem: Smetana jest znám svou všestrannou horlivostí o povznesení naší hudby, Hostinský objevil i jeho reformační úsilí v oboru hudební kritiky. Smetana totiž připravoval půdu svým plánům o obrození české hudby i kritickým perem. Dříve ještě, než se stal kapelníkem (1865) byl hudebním referentem Národních Listů (do r. 1866, kdy se dostal k divadlu). Hostinský pomocí rukopisů zjistil jeho chiffru a tím určil, co z jeho pera vyšlo. Nejsou to pouhé referáty, také celé feuilletony psal, v nichž vykládá potřebu zreformovati naše divadlo i koncerty, jakož i vytvořiti skutečnou českou hudbu. Vážnost a bezohlednost kritického pera Smetanova zasluhuje obdivu, a Hostinský právem vidí v něm kritika znamenitého, jemuž podobných jsme měli tak velice málo.

Vedle epochální knihy Hostinského dostalo se naší literatuře o Smetanovi obohacení nikoli nedůležitého nálezem několika denníků Smetanových. L. Dolanský podává v Naší Době (1902) zprávu o malých sešitcích, kam si Smetana zapisoval denník v letech 1843 až 1847, zvláště z doby svého pobytu v Plzni. Hlavním obsahem jsou sice milostné útrapy 20letého Smetany, jež byly skutečně neobyčejné, avšak vidíme tu přece i mnoho zárodků budoucího skladatele z povolání. J. Srb Debrnov vydal pak u výtahu zápisky Smetanovy z let 1856—1862, tedy hlavně z dob jeho pobytu v Göteborku. Bylo by záhadno oba denníky vydati úplně, nejlépe jako třetí díl Teigeovy sbírky pramenů k životopisu Smetanovu. Konečně třeba se tu zmíniti o skladbách *z pozůstalosti Smetanovy*, z nichž vyšly dosud péčí »Družstva ctitelů B. Smetany« dva sešity, každý odpovídající skoro době uvedených dvou denníků. Tyto skladby nás velice poučí o vzniku Smetanova uměleckého charakteru, neboť máme již tu v letech čtyřicátých a padesátých celá místa, jež se potom objevují v Prodané Nevěstě, Libuši a j. Jest jen žádoucno, aby se tyto skladby vydaly co možná všechny a v krátké době

Jest to tím snazší, že skladby ty nemají jen cenu historickou, nýbrž vysoko vynikají nad průměrnou klavírní literaturu, jež se u nás vydává a hraje. O mé knížce *Bedřich Smetana* (v Praze 1903) viz dále.

Hostinský mimo uvedená dvě samostatná díla věnoval nejlepšímu nástupci Smetanovu, Fibichovi, delší stať časopiseckou, a to zase memoireovou. Jeho *Vzpomínky na Fibicha* jsou zajímavým doplňkem knihy o Smetanovi, neboť obojí memoiry jednají skoro o stejné době. Memoiry vznikly předčasnou smrtí Fibichovou a otištěny byly v hudebním časopise Dalibor na počátku r. 1902, nebyly však dokončeny. Tím dostali jsme se k nové velké slabosti naší hudební literatury, o níž třeba říci několik slov. My, nejhudebnější národ, nemáme — ***hudebního časopisu***. V době, kdy jsme neměli ještě ani vlastního divadla, vydával Em. Meliš zcela obstojný list Dalibor (na konci let padesátých, název vzat z pověsti o Daliboru hudci), brzy potom přišel lepší Slavoj, r. 1871 založil L. Procházka výborné Hudební Listy. Když je však dostal do ruky Pivoda, založen nový list Dalibor Procházkou a Hostinským (tehdy jméno vzato již z opery Smetanovy), takže jsme měli dokonce dva hudební listy. Po jich zániku r. 1879 obnoven zase Dalibor, jenž pod redakcí V. J. Novotného, V. V. Zeleného a K. Teige konal dobře službu hudebního našeho časopisu. Po smrti obou těchto přátel a nadšenců Dalibor klesal vždy více a více. Od r. 1887, kdy F. A. Urbánek odňal redakci Zelenému, až podnes Dalibor klesá od stupně k stupni, takže teď o něm lze již sotva užiti názvu hudební časopis. Žádný z vážných literátů není mezi jeho spolupracovníky. Na počátku r. 1902 zdálo se, že nastane obrat. Redakci převzal L. Dolanský, poslední z pravé někdejší Smetanovské kritiky, jemuž hned přihlásili se všichni spolupracovníci starého někdy slavného Dalibora: Novotný, Chvála, Knittl a j. Ročník zahájen uvedenými Hostinského »Vzpomínkami na Fibicha.« Bohužel nakladatel (M. Urbánek) zkazil tento pokus o nový hudební list, takže po 6 číslech Dolanský se redakce zřekl, a s ním hned z časopisu odešli všichni vážní spolupracovníci. Hostinský dovedl svůj článek na konec první kapitoly, kde přestal. Nebylo listu, kde by jej byl skončil. Dalibor upadl zase tam, kde vězel dříve,[1]) a my zase neměli a nemáme hudebního listu. Vzpomeňme si jen, co u nás vychází literárních listů, co divadelních, co i výtvarných, a jak nákladných; vzpomeňme, jak nehudební národové mají ne jeden, ale několik hudebních listů — my však nemáme žádného! Zde jest náprava velmi nutna a dosti snadná, by učinila konec tomuto skutečně nečestnému stavu naší hudební literatury.

Fibichovi se mimo stať Hostinského dostalo i dvou samostatných knih, německé a české. C. L. Richter vydal německy (v Praze 1900) ještě před smrtí Fibichovou spis, v němž podává

[1]) J. Boleška v Daliboru 1903 vydával také jakési paměti o Fibichovi. Jsou bohužel velmi neúplné, ač velmi dobře chápu, proč autor o jistých věcech, jeho vlastní osoby se týkajících, nepíše a asi nerad slyší. Memoiry psáti bez utajování může málo kdo.

rozbor mistrových děl s četnými příklady notovými. Já pak jsem v knize své *Zdenko Fibich, zakladatel scénického melodramatu* (v Praze 1901), hleděl naopak podati celkový rozbor umění Fibichova, zvláště po stránce esthetické, jakož i ukázati jeho význam historický, proto také zvláštní pozornost věnována tu Fibichovu melodramatu. Tato práce vznikla pod dojmem úmrtí mistrova a obsahuje i vyvrácení výtek vzniklých strannictvím nebo malostí odpůrců Fibichových. *Dvořák* od 12stránkové (v malé 8⁰) »knihy« Zubatého nedočkal se obsažnější práce o svém díle. Hudební odbor Umělecké Besedy chystal sice k r. 1901 (k šedesátým narozeninám Dvořákovým) větší spis, vlastně památník o Dvořákovi, ale dosud ho nevydal. Bude to asi tak dlouho trvati jako zasazení pamětní desky Smetanovi v Praze, které se ani za 20 let po mistrově smrti ještě nestalo skutkem. Je však otázka, jak by asi takové dílo o Dvořákovi dopadlo. Máme aspoň ze slavnostních příležitostních spisů obyčejně smutné zkušenosti; na př. J. Boleš ky *Deset let Českého kvartetta* (v Praze 1903) bylo by mohlo podati mnoho cenného o vývoji našeho nejlepšího výkonného sdružení, ale autor přestává na tom, že provozuje nejosobnější politiku.

Daleko od »sensace dne«, až příliš daleko leží knížka Karla Hůlky, *Jiří Benda* (v Praze 1904). Jest velmi potěšitelno, že právě Bendovi dostalo se samostatné knížky. Bylť Benda před více než sto lety sloupem slávy českého hudebního jmena v cizině, byl však také umělec skutečně vážný, hledající nové cesty, tím pak i nám dnes milý. Byl prvním, jenž vytvořil scénický melodram, tedy formu, z níž po století jiný Čech (Fibich) vytvořil jedno z největších děl našeho umění. To lze knize Hůlkově vytknouti, že mu právě tento vztah mezi námi a Bendou ušel. Jím byl by pak lépe pochopil i tragičnost života Bendova: Benda, oblíbený skladatel italských oper, opovrhuje právě touto operou, rád by se z ní vymanil, avšak nezná cesty. Benda jako by tušil, co přijde, ale nevěděl, co to bude. Jeho tragika spočívá v tom, že přišel na svět dříve, než byl čas, proto se dostal s ním v rozpor. Výsledek toho byl, že na konec svého života zanevřel na hudbu i na vše, co s ní souviselo. Tento ideový podklad Hůlkovu líčení schází, za to však jest tu velmi pěkně psaný životopis s leckterými novými věcmi. Hůlka jest znám vydáním některých skladeb našich mistrů 18. věku, i lze si jen přáti, aby v této práci pokračoval. Podobnou prací jest knížka J. B. Peška, *František Škroup* (v Praze 1902), jež podává životopis a zprávy o dílech tvůrce naší první zpěvohry za příležitosti stých narozenin jeho.

Karel Stecker vydal druhý díl svého *Všeobecného dějepisu hudby*, jenž obsahuje dobu od Bacha až podnes. Tím dostalo se konečně naší literatuře celkového obšírnějšího spisu o dějinách hudby vůbec. Že podobné dílo je vždy více méně kompilace, rozumí se samo sebou. Při tom při všeobecných dějinách hudby doba starší (u Steckera první díl) vždy jest zaokrouhlenější a cennější. Po Bachovi, dokonce však po Beethovenovi tříští se látka tak, že se dosud o ni rozbily všechny všeobecné dějepisy hudby. To vadu má a musí

míti i druhý díl Steckerova díla. Napsati všeobecné dějiny hudby v 19. století bude vždy úloha nade vše těžká, jejímž východiskem asi bude: přidržeti se nejhlavnějších umělcův a ostatní ponechati specielním dějinám hudby podle národností. Chápu však, že se Stecker přidržel obvyklého způsobu a podává vůbec o moderní hudbě tolik materiálu, kolik se do knihy dalo směstnati, při čemž třeba uznati, že docílil přehlednosti i historické plynulosti velmi pěkně. O české hudbě se nešíří, odvolávaje se na literaturu o dějinách naší hudby, při tom však dovede přece říci i leccos nového. Za to jest nepochopitelno, proč vyšel český překlad *Riemannova Katechismu dějin hudby* (v Praze 1904). Podobné celkové spisy, zvláště katechismy, musejí býti pro naši potřebu zvláště psány. Překlad byl tím zbytečnější, že překladatel (J. Borecký) nesloučil organicky poznámky o české hudbě vždy s náležitým místem textu, aby čtenář poznal, jak bylo u nás v poměru k cizině, nýbrž spokojil se opakováním věcí všeobecně známých. Dokonce však již nelze chápati, k čemu vznikla J. Branbergera kompilační práce *O hudbě židů* (v Praze 1904); to by snad bylo mohlo přijíti ze všech možných themat až na konec, až bychom již o dějinách naší hudby docela všechno věděli.

J. Černý vydal po česku všeobecné dějiny hudby; jak, patrno z toho, že nezná na př. ani všechny Smetanovy zpěvohry, myslí, že Fibich napsal symfonickou báseň »Přemysl Otakar II.,« Dvořák melodram »Svatou Ludmilu« a p. Kdy by takový pamflet napsal o naší hudbě cizinec, bylo by to velmi smutné. Že však to mohl napsati učitel hudby v Praze, jest k neuvěření. Ználi takto naše mistry, netřeba uváděti dokladů jeho znalostí o hudbě cizí.

To jest literární žeň k dějinám české hudby v posledních letech. Co nám tu jest nejvíce nápadno, není ani tak rozdíl hodnot mezi pracemi jmenovanými, jako roztříštěnost themat, na níž jest nejlépe viděti, jak se pracuje bez plánu. I zde třeba reformy. Pro soustavnou práci nejlepší podmínkou jest *bibliografie*, jež nám podá seznam prací, co jest již vykonáno, a tím ukáže, co se ještě vykonati má a musí. Pomýšlel jsem sám na takovou bibliografii, avšak shledal jsem, že by tituly prací o dějinách české hudby vyplnily sotva list a že by z takové bibliografie vysvitlo, že třeba ještě vykonati vlastně všecko. Na druhé straně jsem viděl, že v našich pracích literárně historických a j. jest dosti mnoho materiálu pro dějiny naší hudby. Proto jsem se rozhodl pro jiný druh bibliografie: spracoval jsem látku, kterou bylo lze z dosavadní literatury sebrati, v soustavné *Dějiny české hudby* (v Praze 1903). Tato kniha, z dosavadních o dějinách naší hudby nejobšírnější, podává všechno, co jsme o tomto předmětu do konce r. 1902 věděli, s citováním vždy dotyčné literatury. Tím chtěl jsem učiniti *bilanci dosavadní práce* o dějinách české hudby, abychom viděli, kde jsou v našem vědění největší mezery. Jest to tedy práce v podstatě kompilační, ježto jest založena na literatuře a ne na pramenech, avšak učinil jsem tak z důvodů právě vylíčených. Od dob Smetanových však kompilační ráz knihy přestává (životopis Smetanův vyšel též o sobě), odtud podal

jsem naši novou hudbu úplně ze svého. Avšak i starší dobu (před Smetanou) vylíčil jsem v souvislosti, jaké dosud nebylo, neboť jen fakta vzal jsem z literatury, spořádal jsem je však v historický proud zase zcela nekompilačně. Tento bilanční ráz má ten následek, že nelze mou knihu ani chváliti pro bohatost látky ani haněti pro chudobu. Kde se nic nepracovalo, nemohl jsem pověděti také ničeho. Jen činnost sběratelská, roztřídění a závěr knihy podléhá pravé kritice. Doufám však, že pořízením takovéto věcné bibliografie vykonal jsem pro naši hudební historiografii práci ne neužitečnou. Vzklíčili z ní práce, jimiž by moje kniha co nejdříve zastarala, bude mi to nejlepší odměnou, neboť proto byla napsána, aby byla pobídkou k prácı. A že novou prací změní se velmi mnoho na dosavadním obraze dějin naší hudby, o tom podám sám důkaz co nejdříve.

Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Obratný causeur a essayista Jaroslav Kamper vstoupil poslední dobou do řady romanopisců, vydav knihu »*Bílá láska,*« historie jako tisíc jiných (nákl. Ottovým, str. 269). Spisovatel poznamenává, že dílo jeho vzniklo r. 1897 — tedy se na něm bez mála splňuje Horácovské »nonum prematur in annum,« což je zjev na povídce zajisté řídký. Za ta léta Kamper sám zvýšil požadavky, jež možno činiti na jeho činnosti literární, — tím způsobil mu jeho průtah jistě jen nevýhodu. Také tím liší se Bílá láska od jiných prací tohoto druhu, že ji čtenářstvo nezná ze zábavných časopisů. — Pokud jde o látku, Kamper sám nás vedlejším titulem upozorňuje, abychom tu nehledali něčeho neobyčejného, novotou překvapujícího. A vskutku shledáváme, že označení jeho je správné. Obsahová tresť díla jest nerozsáhlý výsek z prostého života malých lidí, lidí, jakých také naše galerie povídkových a románových postav nemá nedostatek. Ale křivdil by po našem soudu autorovi, kdo by s tohoto hlediska a priori pohlížel na jeho knihu s nedůvěrou nebo se k ní snad docela choval odmítavě. Jako malíři motiv stokrát zobrazený může býti předmětem obrazu zcela zdařilého, zachytíli jej způsobem ryze osobitým, svým a vyhovíli při tom ostatním podmínkám uměleckého tvoření, tak i spisovateli nesmí býti odpírána možnost, aby ukázal dovednost svou tím, že projeví svéráznost a osobitost svou — máli ji vůbec — na látce jakékoli. Že to ovšem nesmí býti látka nesympathická, rozumí se samo sebou. Té výtky Bílé lásce činiti nelze. Naopak, autorovi se podařilo nalézti prostředky, kterými svůj příběh i s osobami v něm zaměstnanými přibližuje naší zálibě, propůjčuje jim dosti suggestivní síly, jakou se vyznačuje pevný a určitý odraz skutečného života, nepřikrášlený vidmem jednostranně tříbené fantasie nebo barvami, v nichž si libuje dočasná móda.

Námět Bílé lásky jest vyvážen z života Pražského a spisovatel v něm Pražské půdy téměř ani neopouští. Hrdinou vypravování jest obstárlý officiál Vorel, který posud žil tichým životem nepatrného člověka, dávno již resignovaného, nežádajícího od světa ničeho než klidu, jejž mu pojišťuje zabezpečené živobytí. Domácnost jemu, starému mládenci, vede starší sestra Lojzička, pokorná, zakřiknutá, obětavá duše, zamlklá a v sebe uzavřená, jejíž nevětší radostí jest pobyt v kostele a pohřížení v modlitbu. Do šedého života těchto dvou lidiček padne náhle světlý paprsek. Officiál vyhraje na zděděný los. Blahobyt, jehož bezděky došel, vyprostí ho z nevlídné kanceláře a znenáhla otvírá mu též nové výhledy do příštího života. Nahodilý žert hospodských přátel vede jej k úvaze, nebylo-li by pozdě, aby pomýšlel na založení rodinného krbu. Časem myšlenka vzroste v úmysl a ochotné ruce několika známých Vorlových pomáhají jej uskutečniti. Vyberou mu také nevěstu, o niž se Vorel horlivě uchází a k níž vzplane pozdní, nevýbojnou, oddanou láskou. Ale vyvolená jeho, jíž před desíti léty ženich umřel před samou svatbou, v rozhodné chvíli ho zamítne, a Vorel vrací se, oloupen o slunnou naději svého podzimu, k své sestře.

Prostičký děj snažil se autor oživiti jednak plastickým zobrazením postav, jednak barvitým vystižením jejich prostředí. Rozumí se, že v prvé příčině všecku péči věnoval Vorlovi, na němž zejmena zdařile vystihuje nenáhlé zesilování myšlenky na ženitbu, podvracovanou neodhodlaností, kterou naproti tužbám neukojeného srdce právem staví chladný rozum. Ale také podružné figurky, na př. kartáčník Hufnagl, doktor Ernst, paní Haufová a nešťastný vynálezce Wagner mají dost životní mízy a tvarové určitosti. Na Otilce přáli bychom si jasnějšího pohledu do jejího nitra v den, kdy odmítá Vorla. Pokud jde o malbu prostředí, mluví z autora nadšený horlitel pro malebnou krásu naší mateře měst, zvláště pak její Malé Strany a Hradčan. Silnými, výmluvnými barvami znázorňuje tu ono líbezné zabarvení, jehož některým částem našeho veleměsta dodává zejmena jaro a podzim. Kamper neváhá vstupovati i v šero chrámů, aby tam získal význačný rys pro náladu místa a ovšem i osob. Ale právě z té horlivé touhy, býti hlasatelem kamenných krás matičky Prahy, vzniká zhusta znatelný úraz. Chvalořečný úmysl autorův staví se nám místy příliš na oči a popouští uzdu výmluvnosti, jež by se měla vzhledem k úrovni jednajících osob rázněji ovládati.

Jednoduchost osnovy dějové jest rozhojněna, jak snad není třeba ani zvláště dokládati, také několika episodami. V setkání jich s hlavním pásmem vypravování jest po našem mínění nejcitelnější slabina celé knihy. Dost organicky ještě — ač v celku jen zevně — souvisí s hlavním dějem příhody vynálezce Wagnera, jenž sám o sobě dobře představuje jistý druh »Pražských dětí.« Neladná domácnost jeho má zajisté úkol vyvažovati ideální sny Vorlovy o rodinném štěstí obrazem zkázy, v jakou uvádí muže žena nezdárná. Zcela nahodile a beze vší souvislosti s ostatním celkem jest episoda vagabunda Lhotského, rozpředená vleklým monologem zajisté také jen z příčiny právě uvedené. Také vzpomínková exkurse Vorlova na

hudební produkce, jichž se kdysi účastníval se svým otcem, měla býti alespoň zkrácena; scéna o zastaveníčku paní doktorové mohla beze škody odpadnouti. Přiměřeným obmezením všech těchto výplní, jimiž autor zadržuje spád prostého příběhu hlavního a získává času pro přirozený vývoj jeho, byl by knize jistě prospěl. Přes zmíněné vady jest belletristický debut Kamprův celkem úspěšný, rovnaje se hodnotou nejedné práci, které se v posledních letech u nás v příslušných kruzích dostalo lichotivého přijetí. Tichá, jakási zadumaná a přismutnělá nálada, jež odtud dýše a jež jen chvilkově jest přerušena výjevy bouřnějšími, dobře knize sluší, jsouc v plném souhlasu s osobou hrdinovou. Autorovo slovo jest pružné, hojné a přiléhavé, forma obratná.

Jakýmsi teskným přízvukem vyznívá také kniha M. Jahna, nazvaná *Kruhy na vodách* (nákl. »Máje,« str. 263). Zdá se nám, jako by autor byl sdružil tyto povídky za tím cílem, aby naznačil lichost lidských snah, pachtících se za přeludem štěstí, jež si ovšem každý představuje jinak. Také marné pokusy malých duší, určovati si vlastní dráhy, jsou zde zobrazeny a sesilují výslední dojem, jaký v nás působí zklamání bytostí nezáludných nebo nezdar počinů v podstatě ušlechtilých. Jsou v pravdě jako kruhy na vodách tyto rozmachy náhle rozpučelé lidské síly, beze stopy mizející a za nedlouho v klidnou hladinu se srovnávající. Ale mimo toto tiché ztrácení se i v tom jsou příběhy Jahnovy podobny titulnímu obrazu, že nás míjejí jaksi neslyšně, že osoby jejich jsou prosty výbušné, podmanivé energie, že nevztyčují šíje v hrdé sebedůvěře, nýbrž kloní se poddajně a leckdy i malátně osudu. Autor i se svým spádem k tiché melancholii jest nám zjevem sympathickým pro vážnost své práce, jíž vždy jest podkladem pozorování skutečného života. Vyznáme však, že by nám byl mnohem milejší, kdy by vdechoval svým výtvorům více životního tepla, více síly a činů schopné ráznosti.

Látky nové knihy Jahnovy jsou čerpány v celku z kruhů měšťanských. Spisovatel vede si tu s touž lehkostí, s jakou nám jinde zobrazoval své moravské venkovany. Kdežto však tam užíval příležitosti, aby podal význačné rysy *lidu*, zde spokojuje se jedinci, jichž nelze pokládati za rázovité představitele celku. Drobné historie několika individuí tedy jsou předmětem jeho vypravování. V »Úpadku talentů« bratří Petrášové jsou obrazem kompromisního pojímání života, naproti němuž neenergické, pouty všednosti spiaté nadání umělecké ztroskotává o překážky, jež odvaliti dovede jen duch opravdu silný. Zdá se, že tu nejde o skutečné talenty, nýbrž spíše jen polotalenty. — V »Jeseni« vdovec doktor Čermák jaksi příliš snadně, beze všech vnitřních rozporů a bez zápasu citu s rozumem odolává mladistvé švakrové, jež stejně hravě zanechává výbojných pokusů. — »Rozvaliny« jsou účinným, sytě barevným obrazem trosek rodiny, zvolna se rozpadávající pod nárazy různých nehod a náhod. Některé postavy, na př. Fróza, Franc a stará paní, vystupují zde plastičtěji a živoucněji, než bývá údělem průměrných figurek Jahnových. — V »Předčasných květech« spisovatel obratně zachytil kus intimního života chlapeckého, šetře všech požadavků pravděpodobnosti a psy-

chologické věrnosti. — Novella »Nadarmo« trpí jakousi neurčitostí postav, z nichž Albina jakožto temperamentní duch umělecký pne se nejvýše a jest nejurčitější, kdežto Mathilda jest nejasně kreslená, zvláště proto, že autor nijak blíže neurčuje snah jejího muže Podstránského, jemuž prý ona se obětuje.

Karel Engelmüller vydal sbírku drobných črt, nazvanou *Pavouci* (nákladem Grosmana a Svobody, str. 149). Autor sám označuje své dílko vedlejším titulem: »Blouznivé a bláznivé chvíle.« Kdo by podle toho názvu hledal v této knížce snad četby humoristické, zklamal by se. Drobotiny, jež jsou tu uloženy, vyznačují se téměř napořád spisovatelovým subjektivismem; toliko v několika črtách posledních přechází autor na půdu předmětnější, nezabývaje se výhradně sebou samým, nýbrž vybíraje si ke kresbě postavy světa vnějšího. Většina sbírky však jest příliš lyrická, aby čtoucího mohla poučiti, jak vydatná jest autorova schopnost na poli epiky, v níž tkví nejryzejší podstata výpravné prózy. Lyrické partie Engelmüllerovy pak mají i tu vadu, že opírajíce se vesměs o motiv lásky, působí jednotvárně. Mnohem účinnější (ač ovšem ještě nestojí vysoko) jsou črty, ve kterých si autor obral látku humoristickou (ku př. Zlaté lilie, Zhořklé srdce), nebo kde míří k satiře (ku př. O krásné paní). Některým z těchto kreseb prospělo, že spisovatel v nich upustil od formy monologické, v které si nad potřebu libuje. — Tvary »noce« (str. 75.) a »vyjímka« (str. 77.) nejsou správné.

F. V. Vykoukal

Paměti.

Kniha »*Vzpomínky Eduarda Jelínka*«, vydaná od Ad. Černého (nákladem Máje), přináší »Zatímní předmluvu« auktorovu, pak jeho memoiry a posléze „Doslov« vydavatelův.

Zálibu v memoirech probudila v Jelínkovi literatura polská. Chystal se zpracovati asi 300 hesel, ale provedl z nich jen 20; více nemohl, nedopustilať toho již smrtelná choroba jeho.

Jelínek vzpomíná předně své prababičky, mlynářky z Rokycanska (která při požáru mlýna zachránivši děti a dobytek, zahynula pak sama v plamenech, když spěchala ještě pro své tolary), olejových lamp své matičky (které, když vešly do módy, zlobívaly blikáním a shasínáním před samým příchodem hostí, ale jasně zářily, když si toho chlapec Jelínek nepřál — nucen jsa seděti u piana, na něž nerad se učil), strýce Eduarda (vojenského lékárníka, milovníka ptákův a klecí, trochu bručivého, puntičkáře v službě i v článcích své závěti, jinak příbuzným věrně oddaného) a svého vojenského odvodu, při kterém magistrátní praktikant, bídně živořící, učiněná »lidská kostra«, dělal také magistrátu Pražskému malou parádu.

Jako první honorář (za divadelní hru »Svatý obrázek«) obdržel Jelínek od Mikuláše několik sešitů Divadelního ochotníka a český překlad Kniggova spisu »O obcování s lidmi;« o honorář za překlad veselohry Ostrovského »Úpis na ženění« se raději ani nepřihlásil.

Později zaslal svou bibliografii (knih, článků a statí českých, pokud se týkají jiných Slovanů), připsav do ní svou rukou některé doplňky, jakémusi kritikovi darem. »Kritik kavalír« potom vytýkal veřejně bibliografii ty »mezery,« na které byl upozorněn právě oněmi přípisky.

V »Divadelních svých táčkách«[1]) líčí nám Jelínek své nadšení pro Národní divadlo, na které sbíral příspěvky již mezi svými spolužáky v normální škole. S živým zájmem sledoval položení základního kamene k Zlaté kapličce nad Vltavou, její zkázu požárem, agitoval pro nové sbírky (dopisováním i do Varšavy a Poznaně) a vítal radostně četné Slovany a zvláště Poláky, když přijeli do Prahy k slavnostnímu otevření nového divadla. Jako redaktor Slovanského sborníku přimlouval se za to, aby v Polsku hrály se ob čas kusy české a u nás zase polské.

Záhy spisoval pro jeviště. Vedle prvního chlapeckého pokusu (»Jmenovců«) vydal (v Divadelní bibliothece u Pospíšila) veselohru »Domácí přítel,« ale prohlásil ji za překlad z ruštiny. R. 1889 (za ochladnutí styků českopolských) zadal svou kratochvíli »Korouhevník« Nár. divadlu, ale přes slib, že po některých změnách bude provozována, nedošlo k tomu. Kratochvíle (vytištěná pak v Divadelní sbírce Šimáčkově) hrána toliko na některých divadlech ochotnických. Mimo to složil jednoaktovku »Růže z Assisi« a přepracoval pro jeviště svůj román »Motýlek z norské pohádky.«

Teprve r. 1894 sehrán v Národním divadle jeho kus »Soirée p. Záhorského,« který příznivě posoudily Vilímkovy »Pařížské módy,« ale odsoudily Národní Listy a zvláště Hlas Národa. Na žádost ruského plukovníka Nik. Matvějeviče Endogurova, jenž v letech sedmdesátých usadil se v Praze a zval našeho Slovanofila na čajové večírky, Jelínek přeložil do ruštiny Tylova Husa a Vlčkovu Elišku Přemyslovnu a pomáhal mladému Poláku Jos. Surzyckému překládati Kollárovu Magelonu.

Dle dojemné své zpovědi (článku nadepsaného »Nemoc«) Jelínek nebyl vlastně nikdy tělesně zdráv a strádal i duševně jednak »mstivou, zlomyslnou a nespravedlivou kritikou,« jednak nešetrností lidí; v chorobě své těšil se, že chráněn od »jedovatých šípův« alespoň čtyřmi stěnami svého pokojíka, a pevnou věrou v život pohrobní.

Jeho memoiry o cestách, které podnikal, nešetří chronologického postupu. My přihlédajíce k časovému pořádku, zmíníme se nejprve o jeho první pouti do Varšavy a Petrohradu r. 1876. Peněžní svůj fond na tuto pouť rozhojnil i odměnou, kterou obdržel za některé své služby od Endogurova.

Pobyv dva dni v Krakově a pokochav se Vavelem, čekal v Granici na vlak skoro deset hodin. Zatím prohlížel si ruské žandarmy, kteří s přísnou tváří úřední zpytovali kde kterého cestujícího a jeho pašport, ale po úředním výkonu proměnili se v dobromyslné lidi. Čím více se přibližoval Varšavě, tím mocněji dorážel k jeho sluchu

[1]) Na str. 42 tiskovou chybou nazývá se divadlo české součástí »*od*rozovacího aparátu.«

příboj polského jazyka. V hlučném městě podivoval se kráse a »šiku« polských dám, lahodnosti jejich mateřštiny, kterou s hrdostí hovořily, umění a půvabu herečky Popielovy, avšak bolestně postřehoval zároveň různé známky rusifikace a nenárodní nátěr všech officielních řádů. Ve Vilně shledal dokonce kdesi na poště nápis, který zakazoval po polsku mluviti. Co jej rozlaďovalo ve Varšavě, to vítal v Petrohradě — mocné vlnobití ruského živlu. Rád viděl Rusa jako »pána na svém lánu země,« když si doma hospodaří po své chuti. O dojmech této své pouti měl pak Jelínek v Praze (v literárním a řečnickém spolku Slavii) dvě přednášky: jednu o Varšavě, druhou o Petrohradě. —

Na bolest nad smrtí své matky snažil se zapomenouti dalším pilným studiem slovanských jazyků a hojnějším dopisováním do časopisů polských i ruských. Z písemních svých styků s vynikajícími Poláky těžil na druhé své cestě do Varšavy r. 1880. Navštíviv v Čenstochově prof. Bronisl. Grabowského, Čechům přátelského, byl od něho zásoben doporučovacími listy do Varšavy. Tam přibyv večerním vlakem, stal se očitým svědkem jednoho ze smutných »transportů na Sibiř:« provinilce, spoutané společným řetězem, obkličovali jízdní strážcové.

Redaktor Kłosů (Adam Pflug) pilně jej prováděl po městě a seznamoval s mnohými polskými literáty (i se stařičkým Maciejowskim, Odyńcem a Sienkiewiczem). Když ve vinárně u Guta, kde shromáždili se Čechové, Poláci i Rusové, Jelínek k vyzvání svých přátel pronesl přípitek »Na zdar všech Slovanů dobré vůle,« neznámý důstojník od vedlejšího stolku přiblížil se s číší, aby účastnil se toastu, budouli z něho vyloučeni — Poláci.

Mezi polskými Čechofily vynikali zvláště Ludv. Grabowski (který pak v Praze složil u Dr. Riegra cenu na divadelní kus, sepsaný českým jazykem s látkou z dějin českopolských) a dr. Hub. hrabě Krasiński; o obou podává Jelínek některé zajímavé podrobnosti. Čtyři poslední statě věnoval Felixovi Sójkowskému (kdysi posluchači university Varšavské, účastníku povstání polského r. 1863, jenž byl zajat od Rusů a odsouzen do Sibiře, na útěku svém byl v Praze zatčen a zemřel r. 1877 v městské věznici »pod Slovany« [1]), dvěma přítelkyním národa českého na Litvě: spisovatelkám Elišce Orzeszkové a Vile Z. Kościałkowské, a posléze polskému herci Al. Żółkovskému, jenž ještě jako sedmdesátiletý stařec unášel své krajany geniální prostotou svého umění.

Roku 1890 Jelínek, jeda z Varšavy do Kielc, setkal se v železničném voze s malířem Janem Stykou, s kterým se nikdy před tím byl neviděl. Oba cestující, zahleděvše se na sebe, jaksi pouhým instinktem poznali druh druha. (Srovn. článek »Mystické poznání polského malíře.«) V Kielcích Jelínek navštívil pracovnu Stykovu a zastihl malíře v německém hovoru s ruským generálem Devillierem.

---

[1]) Ve vězení svém podporován nemocný Polák od některých lidumilů (zvláště od rodiny p. Hartiga); jest pochován na hřbitově Volšanském nedaleko hrobu Havlíčkova.

Když se náš krajan pozastavoval nad jejich němčením, generál dal mu charakteristickou odpověď, že »se u nich v Rusku pokládá od důstojníků za neslušné po polsku mluviti.«

Poláci, shromáždění v Zakopaném, uchystali (r. 1892) Jelínkovi velkou ovaci, při které odevzdali mu adresu s pohledy na Tatry. Pobývaje mezi nimi zase v létě r. 1893, smluvil s některými výlet do Turče sv. Martina na Slovensku. Tam pořádána tehdáž slavnost Kollárova, do které brutálně zasahovalo maďarské četnictvo a odvezlo s hrobu oslavencova několik nádherných věnců se slovanskými trikolorami. I přibylí hosté byli od žandarmů nešetrně obtěžováni; »maďarské tyto roztomilosti« vypsány podrobně v článku »Několik hodin v Turči sv. Martina.«

Vydavatel Vzpomínek Ad. Černý lituje v Doslovu předčasné smrti »nenahraditelného pěstovatele styků českopolských,« připomíná, že v rukopisné jeho pozůstalosti shledal méně zpracovaných hesel memoirových, než auktor sám udává. Auktor počítal asi mezi zpracovaná hesla i některá již jinde porůznu uveřejněná. Některé z článků Jelínkových nejsou dosti zralé, dosti propilovány a uhlazeny, jak poznamenává někdy na rukopise spisovatel sám.

Přes to doufá Černý, že veřejnost česká a polská přijme s povděkem odkaz Jelínkův i v této podobě, slibuje, že za nedlouho vyjde ještě druhá řada vzpomínek zesnulého auktora, a vyslovuje přání, aby došlo také na souborné vydání všech jeho prací, z nichžto české vyčítá poslední stránka knihy. Vítán bývá každý soubor, jen když obsahuje věci skutečně hodnotné. Vydavatel opatřil knihu podobiznou Jelínkovou a vyobrazením domu, v němž (dne 15. března 1897) zemřel. *O. Josek.*

Spisy o umění.

Maje napsati několik slov o knížce p. K. B. Mádla *Umění včera a dnes*, jsem postaven před úkol dosti choulostivý. Jde totiž o kritiku kritiky, nikoli však ze strany kritisovaného, nýbrž o případ, kde kritik má se vysloviti o soudruhu v povolání. A tento případ se komplikuje tím, že referent o kritické knize a priori je si vědom svého rozdílného stanoviska, že očekává namnoze protichůdné názory, že se nesrovnává se spůsobem i methodou kritiky, která tu před veřejnost vystupuje. Jde tu o četné podrobnosti, někdy při shodném úsudku o různou motivaci, mnohdy však o zásady; a tu v naší době ani nebývá jinak než v areně, při zápasech a štvanicích. Tu nebývá žádný hluk dosti pronikavý, žádné slovo dosti jedem napuštěno, žádná fráze dosti hrubozrnná, právě jako v zaslánech umělců, kteří kritikou nejsou spokojeni. A tu také vězí osten, tu trčí hrot, jímž lze raniti, a to nejen »toho druhého«, ale i sebe. V knize Mádlově jest první článek nadepsán »Umění a kritika,« a ten zajímal mne již před lety, neboť pamatuji se dobře na časté srážky autorovy s naším uměleckým světem; a tu bylo poučno zvěděti, jak se kritik v tak mnohých půtkách ostřílený o svém metieru vysloví. Mádl také

reaguje na výtky jemu z různých stran činěné, a proti jeho argumentaci nelze ničeho namítati, dokud se nedotýká základů kritiky. Navazuje na Tyrše polemisuje autor s požadavky, aby kritika byla objektivní, aby umělce povzbuzovala, a obecenstvo pak vedla, poučovala. Staví se na stanovisko moderní, to jest nejmodernější, ale nezdá se, že by si byl vědom pravého významu kritiky, že na ni pohlíží spíše jako na obratný spisovatelský výkon, jehož se smí každý odvážiti, kdo hbitě perem vládne. Vylučuje při tom neurvalost a surovost slova, myslím, že zcela zbytečně, neboť to konečně rozumí se samo sebou, nejsouť přece zaslána v novinách měřítkem projevů muže, který »kráčí v prvních řadách intelligentní společnosti,« který má býti vysoko povznesen nad rmut a shon všedního života, jakmile předstupuje před umělecké dílo. V tomto smyslu se nesluší pojímati »kritiku« jako projev sympathie nebo antipathie k umělci a jeho dílu, neboť vyjádření: »líbí se« či »nelíbí se« bez udání jiných důvodů, než snad čistě osobních, jest primitivní způsob kritiky jednotlivce, laika, širokého obecenstva,« nikoli však kritika, který mluví před veřejností a jest povinen doložiti, co tvrdí. Osobní vkus a sklon jeho nechť pak zůstávají stranou, nejsoutě dokonce směrodatny pro jeho výrody. Objektivnost kritikova jest věcí tak samozřejmou, tak nesporně žádoucnou a nutnou, že vlastně bez ní není žádné kritiky, není »rozeznávání,« určování. O to však jde, toť účelem kritiky, aby s rozhledem po všem kulturním životě dneška i včerejška upozorňovala, konstatovala a zaznamenávala, jaké zjevy se vynořují, jaké zapadají, jakým směrem se béře vkus jistých tříd společnosti, jakým vkus umělcův. Není třeba vyslovovati libost nebo nelibost, spíše bude někdy žádoucno varovati, opírati se neuměleckým proudům v umění a lišiti umělecké tvoření od onoho paumění, které vždy bují na okrajích posvátného háje umění, živeno jsouc spodnějšími vodami a přítmím, hledáno velikou většinou lidí, jimž vzestup do vlastní říše umění jest příliš zdlouhavým a obtížným. Vyvýšenost nad denní proudy, vkus nezávislý od moderní výroby a dostatečná znalost uměleckých dějin, uměleckých technik spíše poslouží kritikovi než temperamentní partisanství, náklonnost ku přeceňování novotin a ona citovost posudku, která je nejnovějším požadavkem umělcův.

Zabývaje se prvním článkem Mádlovy knihy poukázal jsem vlastně na její povšechný ráz. Jednotlivé statě podávají portrétní náčrty českých výtvarníků nebo kritiku významných prací jejich (Brožíkovy Defenestrace, Sochorova Božího Těla, Suchardova pomníku Palackého). Všude pak se snaží autor vystihnouti ono »dnes« v umění, rozdílné od »včera«, podškrtává jaksi modernost jednotlivých zjevův. Nebo je snad včerejšek zastoupen Levým, Šnirchem, Brožíkem, Maroldem, Liškou, zkrátka všemi, kteří již odešli, — značí »včera« zde umění minulé, staré, překonané? Pak by z mrtvých mnohý náležel do řad živých. Skoro se mně zdá, jako by Mádl byl skutečně chtěl položiti tuto mez modernistův. A tu bych místo námitek proti tomuto skupení poukázal na jinou publikaci naší doby, na knížečku, která by neměla scházeti tam, kde stále se mluví o umění, a také

tam, kde se o ně v pravdě zajímají. Je to *Věčné jitro v umění* od F. V. Krejčího. Jasně, prostě rozjímá Krejčí o umění v celé jeho podstatě. Přichází k poznání, že se nesluší mluviti o pokroku v umění, nýbrž toliko o vývoji. Pokrok — to znamená, že nové je také lepší než staré. Železnice je pokrok proti dostavníkům, žárovka proti olejové lampě. Staré řády, stará životospráva, staré nástroje, ano i staré myšlenky nemají už ceny, leda pro historika. Lepší jest nepřítelem dobrého, nové nepřítelem starého. A tu dokazuje Krejčí, že nelze v tomto smyslu mluviti o pokroku v umění. To by se mohlo týkati jen zevních jeho forem, jeho výrazových prostředků, materiálu a techniky. Jinak je umění věčně mladé, panuje věčné jitro v umění. Časově nové zjevy se přiřaďují k časově starým, nestárne nic, ani antika, ani středověké umění, ani quatrocentisté, abych pak nehleděl pouze na výtvarnictví, ani Händel ani Bach nejsou překonáni, ani Cervantes, ani Turgeněv nezastarali. V literatuře to ještě nejlépe vyciťujeme, že nové tvoření v ničem nedotýká se ceny starého. Ale také v hudbě a najmě ve výtvarnictví neplatí zákon nebo dogma o pokroku. Není pokroku v umění, jako není pokroku v přírodě. Tu a tam jest jen vývoj.

Nehledě na některé pointy autorovy, na př. na jeho zalíbení ve filosofii Nietzscheově a p., přiznávám se rád, že již pro spůsob argumentace a dikce jeho se knížka čte velmi lahodně. Není tu hledaných výrazů a frásovitých spletenin, není tu dilettantského sentimentu, za to však v hloubce vřelý cit, slovo stručné a jadrné a myšlenka vždy jasná. Tu mluví modernista, jehož rozhled sahá dál než za žurnály moderny. Ale lépe řečeno, tu hlásí se k slovu moderní člověk, dostatečně vyzbrojený vzdělanec. A hle, tu také nacházíme kritika, jenž mnohem vážněji dovede promluviti o díle uměleckém, než selfmademan, který se statečně a namahavě propracoval k své kritické kathedře. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Opera.

Opera Národního divadla po skončení Smetanova cyklu uspořádala *řadu představení na paměť Antonína Dvořáka.* Pořad zahájen byl Requiem a skončen velkým koncertem, z oper Dvořákových dávány Čert a Káča, Rusalka a Armida, mimo to scénicky vypravené oratorium Sv. Ludmila. Aby opera naše a její chef hned po Smetanově cyklu podali stejně skvělý cyklus Dvořákův, nemohl nikdo žádati a nežádal. Právě proto však bylo záhodno, aby řada představení byla snad menší, avšak za to lepší. Snad by tři večery byly lépe věci posloužily, neboť by se byla mohla vybrati jen díla skutečně slavnostní, a bylo by je bylo snad možno i lépe při-

praviti, což nyní už znamená zrovna tolik, jako že by je byl mohl všechny dirigovati sám Kovařovic.

Bylo ovšem velmi na snadě, aby Requiem Dvořákovým zahájena byla řada pamětních večerů, avšak bylo dáváno s nevelikou přípravou. Toto dílo náleží k slabším pracím Dvořákovým, neboť tragika textu byla mu cizí. Není tu pevné stavby a dramatického vzletu, jenž by sám sebou uchvacoval. Poměrně klidný tok celého díla vyžaduje proto vzorného provedení, nemá-li se minouti dílo s účinkem. Co nepodává dílo, musí provedení neli nahraditi, aspoň obejíti a zastříti. To se však nestalo, proto zájem na díle stále ochaboval a v obecenstvu při slavnostním večeru za Dvořáka zavládla nuda! Stejně nevhodné bylo položiti hned za Requiem druhý večer operu Čert a Káča. Nevadilo by, že to jest komická opera, vždyť Prodaná Nevěsta bezprostředně po pohřbu Smetanově vzbudila svým jasem nejtragičtější dojem. Avšak Čert a Káča jest burleska, operetta, jež nemá na sobě ani stopy noblessy Smetanovy. Triviální text pak zpracován Dvořákem velmi chudě, tak že právě v tomto díle sotva kdo by tušil jednoho z předních našich mistrů. Třetí večer byl již zcela jiného rázu. Rusalka při vší své sentimentálnosti a nedramatičnosti ukazuje přece nejlépe niveau, na němž Dvořák v poslední periodě vždy stál, neboť Armida jest již nešťastný závěr celé Dvořákovy operní tvorby. Z celé řady Dvořákových oper asi tři udrží se dlouho na našem repertoiru: z prvních a nejlepších jeho komických oper Tvrdé palice, ze staré velké opery (dosud u jisté části obecenstva bohužel oblíbené) Dimitrij a z novějších jeho »hudebních dramat« Rusalka. Scénické vypravení Svaté Ludmily ukázalo se i nyní nevhodným. Analogie s Lisztovou Sv. Alžbětou neplatí, neboť tam jest v jedné scéně více dramatičnosti než u Dvořáka v celém oratoriu. Zvláště první jednání jest na jevišti velmi nudné, ač právě ono zase v koncertní síni nejvíce nás zajímá. Druhé dva akty jsou sice divadelně živější, avšak bohužel sáhl na ně opět náš osvědčený »upravovatel« a mimoděk vložil sem dvě postavy velmi komické. Již to, že za episodní figurky, které sotva promluví, zvolil si velikého Svatopluka a sv. Methoděje, byla dramatická chyba, jež nejlépe ukazuje, jak málo upravovatel rozumí požadavkům jeviště. Viděti na scéně karrikatury dvou tak velikých mužů našich dějin jest přímo nesnesitelno.

Nebylli výsledek operních představení takový, aby byl důstojnou oslavou umělce významu a jmena Dvořákova, napravil vše závěrečný *koncert*. Ukázala se tu pravda dávno známá, že Dvořák byl stejně velikým instrumentalistou jako slabým dramatikem. Kdy by tuto neodmluvnou pravdu byla naše kritika vždy a bez obalu hlásala, byla by ušetřila Dvořákovi trpké sklamání na konci jeho života a byla by našemu umění přinesla jiný užitek než zakrýváním pravdy a sváděním Dvořáka na cesty pro něho tak falešné. Stačilo jedno thema symfonie při divadelním koncertu, aby zaplašilo všechny pochybnosti minulých večerů a ukázalo Dvořáka v celé jeho slávě. Na programu byla poslední (pátá) symfonie, serenáda pro dechové nástroje, ouvertura Karneval, z vokální hudby Moravské dvojzpěvy a

Cigánské melodie. I zde zase bylo patrno, oč výše stojí instrumentální hudba Dvořákova nad jeho hudbou vokální. Cigánské melodie (zpíval p. Mařák) byly nejslabším číslem večera. Moravské dvojzpěvy předneseny byly celým sborem ženským, sesíleným solistkami. Ochota těchto zasluhuje uznání, ač nevím, nebyloli by bývalo lépe ponechati prostý sbor, aby z něho nevystupovaly jednotlivé hlasy solistek podobně jako jich bílé šaty z černého oděvu sboru; taková nejednotnost (i šatů) ruší jednotný dojem sborového zpěvu. Za to dechová serenáda znamenala požitek velmi vzácný. Slyšeli jsme ji loni v komorní hudbě od členů České filharmonie, avšak v provedení tak ubohém, jako byl tehdy stav naší filharmonie. [1]) Zde však ukázalo se, jakou dechovou harmonií vládne orchestr Národního divadla s prof. Königem v čele, a co z takové skladby dovede udělati pořádný dirigent.

Vrchol večera bylo však první číslo koncertu, symfonie »Z nového světa.« O této geniální skladbě Dvořákově psáti měl jsem letos již dvakráte příležitost a nebudu se zde opakovati. Za to nutno se zmíniti o provedení. V únoru provedl ji v populárním koncertu Trneček, na festivalu Nedbal, nyní Kovařovic. V témž pořadí stoupala znamenitost výkonu, při čemž difference mezi Trnečkem a Nedbalem rovná se asi differenci mezi Nedbalem a Kovařovicem. Nedbalův výkon o festivalu byl nejlepší jeho dirigentský čin, jejž jsme dosud slyšeli, avšak co to bylo proti provedení Kovařovicovu! Navykli jsme si již slyšeti od Kovařovice výkony prvního řádu, při této symfonii však překonal sám sebe. Rozšířil orchestr, čímž mu dodal neobyčejného zvukového lesku (stačí připomenouti jen trubky v přednesení motivu čtvrté věty), zjemnil vše, čímž odstranil s některých míst triviální dojem, jaký činívají při obyčejném provozování (jak krásně znělo jindy tak urážlivé střídání se trilkového motivku 3. věty ve smyčcích a dřevěných nástrojích!), v rhythmice do detailů zachytil některé skvostné figurky (zvláště v první větě), jež dosud každému ušly, jak přednesl první část druhé věty a p.

[1]) Na mou zprávu v 6. čísle Osvěty o německosti orchestru České filharmonie odpověděl správní výbor Družstva filharmonického v hudební rubrice Národních Listů, že engažoval od toho a toho dne až do toho a toho jen jednoho cizince a že do Ruska poslaný orchestr má jen 3 Nečechy. Touto sofistikou chtěl správní výbor mou zcela spolehlivou zprávu uvesti v pochybnost. Nepsal jsem, od kterého dne byli cizinci engažováni, ani že byli někam posláni, nýbrž konstatoval jsem německost orchestru, který nám loni hrál v plodinové burse. A že v tomto orchestru nebyl jeden Němec, ukazuje na př. toto: prvních houslistů bylo 8, z nichž koncertní mistr byl Holanďan, pán vedle něho Němec, za ním 2 houslisté oba Němci, vzadu pán v pravo také Němec. Čech byl pán u 3. pultu v levo, to byl ještě jen ochotník. Národnosti dvou ostatních primistů neznám; jsouli Češi, bylo tu pět Němců a 3 Češi, tedy poměr horší, než jsem tvrdil. A proč správní výbor nevysvětlil, jak *dirigent* České filharmonie může býti Němec? Nevím tedy, proč správní výbor dává do veřejnosti zprávy, jichž nesprávnost každý návštěvník koncertů dobře zná, neboť nahoře uvedená sofistika s daty nikoho neoklame. Orchestr v minulé saisoně byl převahou německý, o to tu šlo. Že měl českého famula v osobě p. Bolešky, jenž rovnal pulty a p., na věci nic nemění.

Zde by nebylo konce chvály, zde lze se jen obdivovati. Chtělli Kovařovic skutkem poraziti své odpůrce, kteří se chtí dotýkati jeho umění dirigentského, v němž u nás nemá soupeře, nemohl dobyti většího vítězství než provedením této symfonie. Kéž bychom jej uzřeli častěji v čele orchestru na koncertech! Zde Kovařovicova sláva vzklíčila, zde by kvetla dále.

Symfonie byla prvním číslem koncertu, Karneval posledním, proto interes obecenstva spíše ochaboval. Jedna věc však působila nejpodivněji: náš slavný Dvořák zemřel, v divadle dáváno jeho Requiem v předplacení, a ještě řady diváků byly valně prořídlé! Koncert sice byl mimo předplacení, avšak za to tím méně navštíven! A přece Smetanovy koncerty vykazují největší vůbec divadelní návštěvu. Jak jest to možná? Vidíme z toho nejlépe, v kterých třídách obecenstva má Dvořák nejvíce ctitelů: mezi dilettanty hrajícími na klavír, kteří tvoří hlavní massu obecenstva koncertního, kdežto do divadla se dostanou nejspíše ještě na »Nápoj lásky« a podobné »melodické« opery. Prázdné řady při oslavě Dvořákově byly trapným zjevem. Smetanův cyklus byl skoro celý vyprodán, Fibichovy zpěvohry vykazují vždy nad průměr četnou návštěvu, ale oslavy Dvořákovy divadlo nenaplňují. Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Nové rovy.

Fr. Bíza. — JUDr. Maxmilian Wellner. — Václav Hylmar. — Heřman Janda. — Karel Chalupa. — Bedřich Peška. — Karel Šimanovský.

František Bíza zemřel v Praze dne 18. dubna t. r. Byl to malíř, vlastně illustrátor, jehož jmeno neproniklo do veřejnosti tou měrou, aby bylo populární. Bíza se umění věnoval již v pokročilejším věku, studovav prve medicínu, a po celý život zápasil o existenci, jako mnohý český umělec, který svým nadáním přese všechno poctivé snažení nynějším požadavkům vyhověti nemůže. Bízovy obrázky z dětského světa byly vždy prostě pointované, vypravovaly více, než by byly skutečnými obrazy. Stálé namáhání zkrátilo mu život. Narodil se r. 1848 ve Mšeném, a skončil po trapné nemoci v mužném ještě věku. *F. X. H.*

Dne 27. t. r. zemřel v Náchodě JUDr. Maximilian Wellner, bývalý notář tamní. Narodil se v Praze r. 1838, vystudoval tam práva a byl r. 1860 povýšen na doktora práv, pobyl několik let na různých místech ve státní službě a r. 1871 stal se notářem. V tomto úřadě vystřídal několik míst, zejmena Plánici, Novou Kdyni a Náchod, kdež se letos notářství vzdal. Hojná a velmi rozmanitá byla jeho činnost literární. V »Právníku« zabýval se státním právem českým, uveřejniv v něm práce: »K státnímu právu českému z dob nejstarších,« »K českému státnímu právu z věku XV., XVI. a XVII.«, »O literatuře státního práva českého.« Samostatně vydal »Pokus

o soustavné zpracování národního hospodářství,« a to ve větším vydání r. 1874 s názvem »Národní hospodářství« a ve stručnější podobě r. 1875, kterouž určil pro československé učitelstvo. Spis ten, zabíhající více do národohospodářské politiky než do theorií, vzbudil svého času pozornost výpady kritickými, jimiž se autor nepokrytě obracel proti našim poměrům hospodářským. Rozpravy národohospodářské podobně jako jiné práce ukládal Wellner také do rozmanitých časopisů, zvláště do listů krajinských, kdež arci zapadly i se jmenem svého původce. V čerstvější paměti snad jest jeho nástin »Svobodomyslného programu« z r. 1895. Wellner uveřejnil dále studii »O písemnictví dějepravy osvěty,« »O dějepravě osvěty,« »O složení evangelií,« »Příspěvky k osvětové statistice českého lidu,« sebral statistiku českého spisovatelstva a pořídil i rozličné jiné práce, vyznačující se právě tak rozptýleností, jako velikou pilností svého autora.

V poslední den minulého měsíce skonal na Smíchově Vácslav Hylmar, profesor ve výslužbě. Narodil se r. 1841 v Nové Pace studoval v Jičíně a v Praze, oddal se profesuře a působil dlouhá léta na gymnasii Malostranském v Praze, kdež svou ryzí, ušlechtilou povahou, svou svědomitostí a humanností působil na řady mládeže sobě svěřené. Z literárních prací jeho jest programová rozprava z r. 1877 »O některých stránkách mluvy Petra Chelčického, zvláště syntaktických.« Ve Filologických Listech r. 1883 důkladně posoudil Blažkovu mluvnici. Jeho redakcí vyšlo druhé vydání známého Matičního Brusu jazyka českého. S Františkem Zoubkem, Jos. Durdíkem a jinými paedagogy Hylmar redigoval Českou encyklopedii pedagogickou, vydávanou nákladem Šimáčkovým, které však r. 1883 vyšel toliko první díl. Důkladné vzdělání odborné bylo ozdobou tohoto skromného, svým naukám oddaného filologa.

Téhož dne téměř náhle opustil svět poslanec Heřman Janda, statkář v Budohosticích na Velvarsku, maje teprve 44 léta. Jako jeho otec Václav, tak byl i Heřman Janda rázovitým representantem našeho Podřipska, leda že syn více než otec — patrně důsledkem styků z veřejného života — a s nákladnější zálibou představoval sedláka kavalíra. Vystudovav v Praze gymnasium Janda byl tamže zapsán na fakultě právnické, ale záhy oddal se správě zděděného statku, k níž hleděl si získati také potřebné vědomosti theoretické. Slušná zámožnost umožnila mu činnost veřejnou, k níž pak přilnul vší duší a v níž byl — někdy snad i nad své síly — stavěn také na místa velmi čelná. Od r. 1890 byl poslancem na zemském sněmu, kdež se horlivě zastával zvláště našeho zemědělství. Pracovati na tomto poli umožnil mu zvláště úřad předsedy českého odboru zemědělské rady, který zastával po řadu let horlivě i svědomitě. Ale také otázek ryze politických, na př. státního práva českého, všeobecného práva hlasovacího a j. chápal se s přesvědčením a zastával se jich s plnou živostí svého temperamentu. Týmž směrem působil i na říšské radě, kamž byl vyslán ve volebním období r. 1895 a odkudž byl volen také do delegací. Zvláště hojné stopy jeho činnosti jeví okres Velvarský, v němž jakožto okresní starosta upřímně pečoval o všestranné zvelebení rodného kraje.

Dne 6. června zemřel v Praze Karel Chalupa, úředník c. k. školního skladu knih. Narozen jsa v Praze r. 1864 vzdělal se ve svém rodišti a záhy zkoušel se na poli literárním. Psal do lidových časopisův a kalendářův a vydal samostatně »Různé obrázky,« »Z veselých dob,« »Svatební dar,« »Podle seznamu,« »Ze staré Prahy« a některé práce pro mládež.

Dne 15. června zemřel v Praze Bedřich Peška, magistrátní rada ve výslužbě. Narodil se r. 1820 v Ústí n. O., absolvoval v Praze práva a potom vstoupil do služeb u Pražského magistrátu. Roku 1873 odešel na odpočinek a bydlil pak v Ústí, v Chocni a Brandýse n. O., kteréžto město vyznamenalo jej čestným měšťanstvím. Konec života strávil Praze, kde za mladých let býval osobností zvláště v kruzích literárních známou a vítanou. Členové starší generace spisovatelské, jak je patrno ze vzpomínek Heydukových, zachovali ho z té doby v milé paměti. Peška psal hojně prozou i veršem do různých časopisů a vydal řadu prací samostatných, zejmena pak zdárně pěstoval literaturu pro mládež. Z knih jeho jmenujeme: Slova přátelství a lásky, Od jara do jara, Červená karkulka, Staroměstský rychtář, Rodina Raymondova, Dvůr císaře Sigmunda a j. S J. V. Jahnem vydal Naše mohyly. Říznými verši přispíval po léta do Humoristických Listů. Přeložil četné texty divadelní, na př. Ernani, Veselé ženy Windsorské, Giroflé-Giroflá a j., též některé věci z Lafontaina a j. Po Peškových verších sahali rádi skladatelé hudební. Známá píseň »Svoji k svému« zásluhou rázného, jarého nápěvu Bendlova jistě dlouho zachová památku Peškovu; podobně líbívaly se se též jeho písně »Nechť velebí Vlach své ráje«, »Vlasti své buď, Čechu, věrný« a j. *F. V. Vykoukal.*

Dne 14. června odešel na věčnost Karel Šimanovský, nestor českého herectva, dosáhnuv věku 78 let. Když r. 1874 slavil jubileum svého 25letého hereckého působení, promluvil o něm v Osvětě podrobněji Gustav Pfleger,[1]) příští číslo naše přinese jeho nekrolog z pera F. A. Šuberta.

Sněm českého království.

Sněm českého království sešel se dne 14. t. m. po delší přestávce k druhému výročnímu zasedání. Neutěšené politické poměry v ničem se nezměnily, i nemohlo se tudíž doufati, že toto zasedání bude plodnější než předešlé. Němci usnesli se, že setrvají při obstrukční taktice, a to nikoli pouze z té příčiny, aby takto zlomili českou obstrukci na říšské radě, nýbrž, jak vůdce jejich dr. Eppinger nedávno prohlásil, i proto, že prý jim dosud není zajištěno onc

[1]) »Karel Šimanovský. Divadelní vzpomínka od Gustava P. Moravského,« v Osvětě 1874 str. 367—381.

»právní postavení v Čechách, jehož se domáhají«! A vláda, která co nerozhodněji odsuzuje českou obstrukci na říšské radě a obviňuje české poslance, že touto taktikou se prohřešují na životních zájmech státu, táž vláda schvaluje úplně obstrukci německou, která naprosto postrádajíc politického odůvodnění plyne jedině z nezřízené panovačnosti a zcela otupělého citu pro právo a spravedlnost.

Česká strana agrární vyzvala klub poslanců strany svobodomyslné i klub konservativních velkostatkářů, aby se společně pokusily o uvolnění denního pořádku z obstrukce aspoň pro vyřízení nalehavé akce nouzové, regulace řek a zemského rozpočtu; kluby projevily ochotu k tomuto pokusu, ale nedošlo k němu, poněvadž Němci setrvali na svém příkře odmítavém stanovisku.

Po zahájení sněmu a po přečtení několika dotazů na místodržitele počali Němci hned obstrukci žádajíce, aby o každé žádosti za dovolenou se hlasovalo dle jmen a před každým hlasováním aby byla přestávka na deset minut. Jakmile ze strany německé návrh ten učiněn, povstal dr. Herold, označil stanovisko českého klubu vůči německé taktice a rozhodně se opřel tomu, aby německá obstrukce na českém sněmu byla s obstrukcí českou na říšské radě ve spojitost uváděna. Pravil, že vláda svolala sněm, ačkoli jí bylo známo, že Němci v obstrukci setrvají, a že jej tedy svolala patrně za tím účelem, aby si také na tomto sněmu zjednala obraz rozrušeného parlamentního života, jejž svou zvrácenou politikou na říšské radě již dávno podala. Mezi německou obstrukcí na zemském sněmu a českou obstrukcí na říšské radě jest podstatný rozdíl. »My na říšské radě vedeme obstrukci proti nepřátelskému systému a proto, aby nám byla navrácena bezprávně nám odňatá práva, která vy máte, a vy zde vedete obstrukci proti sněmu, svolanému na základě únorového patentu, jejž vaši mužové uzákonili. Proti čemu vedete vlastně obstrukci? Proti sobě, abyste něčeho dosáhli? Víte, že obstrukcí na tomto sněmu ničeho dosáhnouti nelze. Já prohlašuji, že rozhodnutí poslanců českých na říšské radě jest věcí jejich taktiky a že žádné vaše chování na tomto sněmu nemůže míti vlivu na jejich rozhodnutí. Chci konstatovati, že šlo vládě o to, aby podán byl důkaz, kam až za trvání jejího dospěl konstituční život, i mohu říci, že se jí důkaz ten úplně podařil. Taková vláda pozbyla veškerých podmínek své ústavní existence. Kdy by se vám podařilo zničiti nynější sněm království českého, nezapomeňte, že byste tím zničili jen sněm Schmerlingův, s jehož útvarem čeští poslanci nikdy nesouhlasili. Avšak vy sněm království českého nezničíte, neboť jeho existencí jest podmíněna existence dynastie Habsburské.« Jmenem strany agrární odsoudil německou obstrukci poslanec Kubr.

Po těchto prohlášeních hlasováno o dvou žádostech německých poslanců za dovolenou, načež nejvyšší maršálek oznámil, že schůzi ukončuje a že oznámí písemně, kdy se příští schůze bude konati. Tomuto oznámení poslanci porozuměli — zasedání sněmu skončeno nadobro.

Jak soudí vláda o situaci způsobené německou obstrukcí, oznamuje Zeit, soukromý list předsedy ministerstva. Praví, že nynější

kampaň českého sněmu jest hlavním raportem, který prý byl svolán proto, aby se oběma (?) stranám vnuklo poznání, že mají zanechati obstrukce a protiobstrukce. Zejmena Čechové prý mají dost příčin, aby uvažovali, můželi býti skutečně jediným cílem obstrukční strany, aby ministerstvo, které chce povaliti, zachovávala svou »neobratností« při vesle. Pan dr. Körber udílí tedy českým poslancům, radu, jak by se měli zachovati, »aby jeho kabinet povalili! Bude to zajisté pro ně o důvod více, aby při své taktice setrvali. Udržeti se stůj co stůj u vlády jest právě hlavním, ano jediným účelem páně Körbrovým, a dle toho dlužno posuzovati jeho »dobré rady.«

Z podaných návrhů vytknouti dlužno návrh dr. Herolda, dr. Pacáka a dr. Viškovského na změnu volebního řádu.

Letošní řádný rozpočet zemský vykazuje následující důležité položky: *Úhrnná potřeba* činí 69,318.269 korun, vlastní pak *úhrada* toliko 16,645.852 korun a připočtouli se státní úděly z výnosu osobní daně z příjmů (1,441.434 k.) a z výnosu dávky kořalečni (3,611.098 k.), činí úhrnem 21,698.384 k. Jeví se tudíž *schodek* 47,619.885 k. Schodek snižuje se o sumu 1,320.000 k., jež je do rozpočtu vložena jako první lhůta nákladu, jenž vzejde z úpravy řek, a která jest uhrazena zvláštní zápůjčkou na 46,299.885 k. V příčině úhrady navrhl zemský výbor: Budiž vybírána zemská přirážka v dosavadní výši 55 haléřů ke každé koruně přímých daní po vyloučení osobní daně z příjmů, a na úhradu schodku ještě zbývajícího 8,901.924 k. budiž a) v případě mimořádné (investiční) potřeby 7,226.126 k. užito povolené již zemské zápůjčky ve výši 6,000.000 k., a v příčině zbývající ještě částky budiž dosavadní zemská přirážka o 4·43% zvýšena nebo zápůjčka na 9,000.000 k. doplněna.

Kdo hledí k tomuto smutnému stavu zemských financí, musí německou obstrukci tím rozhodněji odsouditi. *A. Srb.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. června 1904.

Delegace. Kvotová deputace. Programová prohlášení svobodomyslné strany. Nová strana v Uhersku. Úplatkový skandál ve Francii. — Situace Angličanů v Tibetu. — Roztržka mezi Francií a Vatikánem. — První výročí zvolení srbského krále Petra. — Volby v Belgii. — Poměry v Macedonii. Německý říšský sněm. — Attentát na finského gubernátora Bobrikova.

Obojí *delegace* skončily svá zasedání vykonavše hlavní svou úlohu, povolivše totiž velkou většinou obrovský mimořádný úvěr vojenský 352 milionův. Rakouský finanční ministr Böhm-Bawerk byl pozván do Pešti, aby v rakouské delegaci vysvětlil, jakým spůsobem má býti půjčka uhrazena. Podávaje obšírný výklad dokazoval, že výše požadované sumy jest naprosto nutná, ale nemohl dáti záruky, že v následujících 25 letech, v nichž půjčka má býti umořena, vojenská správa nepřijde s novými požadavky. Finanční správa měla před sebou dvě cesty. Mohla by opatřiti půjčku pro nejnutnější po-

ložky, kdežto by se ostatní hradily mimořádnými rozpočty následujících let. V tom případě bylo by nutno vypůjčiti si nejdříve 250 milionů korun, což prý by však vojenské správě nevyhovělo a poplatnictvu by se neulevilo, ježto by se nové obtížení rozpočtu muselo hraditi novou daní. Proto prý finanční správa volila raději cestu druhou a pojala do předlohy o úvěrech jistý počet položek, které dosud byly vřaďovány jako splátky do mimořádného rozpočtu běžícího roku. Tak vojenská správa obdrží co nejdříve a najednou všecko, čeho potřebuje, začež prý se zavázala, že v následujících 25 letech bude ze svého rozpočtu spláceti ročně 27 milionů, kterýmiž penězi budou prý obě finanční správy moci zvětšenou půjčku nejen zúrokovati, ale také umořiti. Výklad finančního ministra nebyl nikterak přesvědčivý. Dr. Kramář ukazoval, jak celý uhrazovací plán poskytuje pranepatrnou jistotu, že daně nebudou zvýšeny, a jak celá theorie finančního ministra dle všeho byla vymyšlena jen proto, aby bylo možno opatřiti půjčku pomocí § 14. Řečník dospěl k poznání, že od této vlády lze se nadíti toho nejhoršího, i kompromittování státního úvěru takovýmito dluhy. — Dr. Stránský uvedl, že z řeči finančního ministra jde na jevo, že plán úhrady není ničím jiným než narkotisujícím prostředkem pro poplatnictvo a záminkou vůči poslanecké sněmovně, aby mohl býti spáchán nový hřích na ústavě. Přes varovný hlas českých delegátů přijal rozpočtový výbor požadavky vojenské správy a rovněž tak stalo se i v plenu obojí delegace. — Při debatě o rozpočtu ministra zahraničných věcí vyslovil se dr. Fořt, že kvap a horlivost, s nimiž vojenské úvěry se vymáhají, připouštějí jen jeden výklad, že totiž poměry na Balkáně hrozí proměniti se v krvavou válku.

V rakouské *kvotové deputaci* ukazoval dr. Fořt na to, že celé jednání této deputace jest jen pouhou formalitou, přece však že jest povinností zástupců poplatnictva protestovati proti jeho přetěžování nesprávně stanovenou kvotou, a kdy by se dbalo skutečných poměrů, že by musela kvota býti ustanovena v poměru 40 : 60. Dr. Fiedler dovozoval rovněž nespravedlivost nynější kvoty a navrhl, aby vláda zahájila s uherskou vládou vyjednávání o kvotovém klíči a působila k tomu, by dosavadní nevýhody na úkor rakouské poloviny říše byly odstraněny. Návrh ten však zamítnut a usneseno, aby dosavadní kvota byla do roku 1909 zachována.

Česká strana svobodomyslná konala dne 12. června v Mladé Boleslavi krajský sjezd svých důvěrníků, při němž měli předseda výkonného výboru dr. Škarda a poslanec dr. Kramář výklady významu programatického pro další postup strany. Dr. Škarda v podstatě pravil: »Přední snahou strany mladočeské musí býti, abychom postavení své na domácích sněmech upevnili a zabezpečili. V Čechách jde o zachování nynější majority, na Moravě o dosažení majority české, ve Slezsku o sesílení česko-polské posice. Chcemeli sněmům zjednati větší váhy, musíme je míti ve svých rukou. Musí se podniknouti energická akce pro volební reformu na sněmech, a s ní parallelně musí jíti snaha o zlidovění říšské rady. Ačkoli příznivá nálada, která v české straně svobodomyslné pro všeobecné právo hlasovací byla, značně

ochladla, přece jest nesporno, že rozšíření volebního práva na kruhy, které z něho posud jsou vyloučeny, jest nutno. Co se týče poměru k Rakousku, smutné zkušenosti s centralisací, jež způsobila nynější krisi, nutkají k revisi. Musíme své názory zcela přesně formulovati a své návrhy na nové uspořádání předložiti, což není práce na rok, na dva. Ale na této propagační taktice nesmíme přestati, nýbrž musíme nynějších politických zřízení co nejvíce využitkovati. Neuznáváme prosincovku za právně platnou, ale jejího faktického podkladu využijme do krajnosti. Činnost naše musí předem býti obrácena k tomu, aby ústava nebyla vykládána a praktikována centralističtěji, než jak zní její ustanovení. Vidouce, jak říšská rada jest jen služkou vlády, musíme aspirace Vídeňské byrokracie odkazovati v příslušné meze. Nynější vláda, jež se zove neutrální, je nejhorším vydáním vlády pod tou škraboškou proti nám namířené. K soustavnému postupu za vytčeným cílem musíme dříve domácí poměry *konsolidovati*. Nynější zmatek nesmí a nemůže déle trvati. Co se týče poměru k šlechtě, musí postavení obou stran býti podmíněno zásadou parity. Společenství s velkostatkem není nijakou platonickou náklonností, nýbrž požadavkem reální politiky opřeným o shodu zájmův. Vzájemný dobrý poměr strany mladočeské a šlechty vyžaduje. aby rozdíly mezi oběma nebyly zbytečně rozšiřovány, zejmena týkajíli se otázek, které nejsou aktuální. Ve společenském životě jest pro českou šlechtu nezbytno, aby její exkluse společenská přestala, aby její rodiny nabyly českého rázu a její péče o české umění a o českou vědu zmohutněla. Za jedno z nejbolavějších míst na našem národním těle má dr. Škarda příkrý rozpor s dělnictvem. Strana svobodomyslná nemůže ovšem v pojímání politického útvaru a hospodářského vývoje přistoupiti na základ sociálně demokratické strany, avšak v mnohém ohledu dá se při rozumném počínání na obou stranách docíliti dorozumění. Nynější nepřátelský poměr jest pro obě strany nezdravý a neudržitelný. Co se národního dělnictva týče, bylo organisováno k popudu strany svobodomyslné, ale vůdcové jeho staví se proti straně té nepřátelštěji, než tábor sociálně demokratický. Srovnajíli se programy radikálních frakcí s programem strany svobodomyslné, nenalezne se v podstatě rozdílu. Názor radikálů na politickou akci znamená návrat k prohrané taktice z let sedmdesátých a vedl by důsledně k passivní opposici. Majíli radikálové celkovému zdaru prospívati, musejí býti podporou hlavního voje, nesmějí vpadati mu do zad. Posavadními prostředky způsobuje radikalismus jen nechuť k veřejnému životu. Strana mladočeská jako strana vedoucí jest odhodlána podniknouti vše, aby všechny síly k společné práci shromáždila. Dr. Škarda oznámil, že se v straně pracuje o aktuálním pracovním programu českém, na jehož základě se všichni Čechové dobré vůle vedle sebe seřaditi mohou. Co se týče Staročechů, žádá řečník od nich více upřímnosti a jasnou úmluvu s nimi. O agrárnících vyslovil naději, že v brzku přestane jejich kolísání mezi radikálními hesly a politikou opportunistickou. S frakcí strany pokrokové, vedené dr. Ant. Hajnem, pokládá řečník dohodnutí pro společnou práci v určitých směrech za možné. Co se týče strany tak zvané realistické, lituje prohlubně,

jež dělí jeho stranu od této organisace, a přeje si, aby alespoň v styčných bodech, o otázkách hospodářských a osvětových dospělo se k dorozumění a tím prudký boj mezi oběma stranami se aspoň zmírnil. Mluvě o vlastní straně pravil dr. Škarda, že se dopustila r. 1895 hlavní chyby, nejsouc dosti pečliva ve výběru poslanců. V jejím lůně není také jinak vše, jak by býti mělo. Vůdcové usilovali spíše o četné bojovné šiky než o pořádek. Často si strana škodila, že svou bitvu na měsíc napřed slavnostně ohlašovala. Na poslance nesmějí se vznášeti věci jako na nějakou koncesovanou poptavárnu, ale musí od nich býti žádáno, aby svůj mandát svědomitě vykonávali, aby nepřijímali funkcí, z nichž jedna druhé vadí. Dohodnutí s nimi pokládá dr. Škarda za možné, ale jen na základě rovného práva. Jest proti choutkám ohraničovacím, poněvadž všude zůstanou menšiny. O krajském zřízení mohlo by se jednati, ale dříve musí býti rozřešena otázka jazyková. Vládní projékt jest namířen proti jednotě království. Zřízení volebních kurií pokládá za možné, ale mělo by se státi při opravě volebního řádu; veto národních kurií nesmí býti závorou proti nápravě nynějších poměrův, a bylo by jaksi korunou docílené shody.

Dr. Kramář obíral se zevrubně otázkou, majíli čeští poslanci setrvati *v obstrukci*. Pravil: Celou svou činností dokázal dr. Körber pouze tolik, že je sekčním chefem, který zastává hodnost ministerského předsedy. Největší jeho umění záleží v získávání veškerých Vídeňských časopisův. Nedovedl však toho, čeho jest nejvíce třeba, nevládnouti proti Němcům, ale také ne proti ostatním národům říše a nejtěžší jeho vinou jest, že vytvořil německé veto, zavázav se Němcům, že bez jejich souhlasu neučiní nic ve prospěch neněmeckých národův. *Toto německé veto je příčinou, proč musíme provozovati obstrukci a proč v ní musíme vytrvati potud, pokud soustava německého veta nebude odstraněna.* Při svém boji proti německému vetu máme ovšem snahu *dostati se z obstrukce bez kapitulace.* Tento boj náš jest nyní zápasem o znovuzavedení vnitřní češtiny a o zřízení české university na Moravě. V zápase tom nesmíme učiniti, co chtějí Němci, totiž kapitulovati. Vědomí obtíží nesmí působiti na naše odhodlání, pokračovati v obstrukci i nadále, ale na občanstvu jest, aby nebylo netrpělivo, tak aby dr. Körber nemohl čekati na úspěch svého záměru: vyhladověti český lid odpíráním všeho, čeho zemi je potřeba.

Jest nyní otázka, jak dlouho náš nynější zápas může trvati? Poměry, v kterých se vláda dr. Köbra nalézá, nejsou tak skvělé, jak vládě oddané časopisy je líčí. Vláda na př. jedná s cizími státy o obchodní smlouvy, ale nemá při jednání tom té ochrany, kterou by jí poskytoval celní tarif; pokračujeli se bez celního tarifu v jednání, jest to ukázka zřejmé nesvědomitosti. Mínili si vláda opatřiti peníze pomocí záloh od peněžných ústavů, dlužno míti na paměti, že peníze takové určeny jsou pro potřeby obchodu a průmyslu, ten že tedy v tomto případě byl by takto citelně dotčen, kdežto rentu kupují ti, kteří peníze ukládají. Poukázav na nebezpečí, jež by povstalo, kdy by vláda chtěla si peníze opatřiti od úřadu poštovní

spořitelny, dovozoval řečník, že vším tím dána jest látka pro další českou obstrukci, a pokračoval:

»Co poslanci národní strany svobodomyslné žádají, není obětí státu a není také českým justamentem. Český boj vede se také ne pouze o práva česká, nýbrž též o práva všech neněmeckých národů tohoto státu. To zástupcové většiny slovanských národů pochopili a stali se našimi spojenci. Náš boj vede se také o základní zásady parlamentarismu, o právo většiny a proti nadvládě menšiny. Boj ten jest ovšem přetěžký, ale bylo by největším neštěstím pro nás, kdy bychom v něm zmalomyslněli a kdy by naše netrpělivost udělala z dr. Körbra největšího triumfátora v Rakousku.

Kdy by Vídeňský parlament byl rohem hojnosti pro český národ, mohla by povstati otázka, zda lid český vydrží nynější boj obstrukční. Ale tomu není tak. Vídeňský parlament sestaven byl proti nám, my jsme jeho existence právně nikdy neuznali, užívajíce ho toliko fakticky za tribunu, nám parlament Vídeňský neslouží, a proto obavami o něj mohou býti naplněni jen ti, pro něž byl utvořen, totiž Němci. Už proto musíme trvati na svých požadavcích; splniti je náleží těm, jimž na nynějším parlamentě musí záležeti. Kdy by národ český nechtěl vydržeti zápas, ve kterém nyní tak dlouho již trvá, bylo by to pro lid český strašné znamení. Kdy by nastaly nové volby a jimi český národ chtěl rozhodnouti, že se má vládě ustoupiti, pak my mladočeští poslanci bychom se k takové kapitulaci nepropůjčili. My nejsme radikálové, jsme odpůrci planého radikalismu, víme, že jsme povinni míti péči o všecky kulturní i hospodářské potřeby národa, jsme si dobře vědomi také, že pracujeme proti přesile, ale jsme také proniknuti přesvědčením, že musíme osvědčiti nevyčerpatelnou vytrvalost, majíce na zřeteli hlavní cíl národa: naši politickou samostatnost.

Ve jmenu velikosti zápasu, který jest vésti našemu národu, prosíme vás, abyste těmto myšlenkám zůstali věrni. Důvěra v dobré právo našeho národa, zmužilost, vytrvalost a správné sebevědomí dovede nás konečně k zaslouženém úspěchu.«

V Uhersku stala se pozoruhodná událost. Vynikající státník hrabě Albert Apponyi vystoupil z vládní liberální strany a vstoupil opět do opposice. S ním vystoupilo asi 20 poslanců z liberální strany a ustavili se jako nová »národní strana.« Apponyi, jak uvedl v programové řeči své, vstoupil do opposice hlavně z toho důvodu, že vládní politika na poli oprávněných národních požadavků nekráčí stejnoměrně s požadavky národního rozvoje. Vzhledem k svým zkušenostem z poslední doby prohlásil, že změnil své dosavadní stanovisko a považuje hospodářskou rozluku s Rakouskem za jednu z podmínek hospodářského pokroku Uher. O národnostní politice vyslovil se, že se nemá dotýkati plemenné individuality občanů, kteří nemluví maďarsky, a že se v nich má jen »upevňovati cit sounáležitosti k uherskému politicko-národnímu celku, posilovati jich uherské vlastenectví a šířiti znalost maďarského jazyka k jich vlastnímu prospěchu.« Co ta slova znamenají v praxi u všech maďar-

ských politiků bez rozdílu, o tom mají Slováci, Srbové a Rumuni nejlepší, vlastně nejhorší zkušenosti.

Ve Francii podniká opposice rozhodný útok na ministerstvo Combesovo, kteréž právě slavilo dvouletí svého trvání. Nebezpečnou zbraní jest opposici domnělý pokus kartuziánů pohnouti ministerského předsedu za úplatek dvou milionů franků k příznivějšímu znění předlohy protiřeholní. Věc ta není nová. Již před delší dobou byl syn ministerského předsedy Edgar obviněn, že byl ochoten za »tučný úplatek v zmíněném smyslu na otce působiti. Opposice vytýká Combesovi, že neučiniv hned oznámení soudu stal se spoluvinníkem pokusu podplacení. Zajímavo jest, že zrovna Millerand, socialistický ministr obchodu v ministerstvě Combesovu, záležitost tu přivedl zase do proudu. V sněmovně došlo k neobyčejně prudké kontroversi, v níž Combes Milleranda obviňoval, že on sám ho kdysi žádal, aby celou věc umlčel, a že on (Combes) tak učinil »z vyšších politických důvodů.« Sněmovna k vyšetření této nekalé záležitosti zvolila zvláštní komisi, v níž má opposice rozhodnou většinu. Poněvadž věc způsobila i v ministerské radě neshody (někteří ministři nesouhlasili s prohlášením, jež Combes v té příčině učinil), považuje se postavení kabinetu za otřesené.

Situace Angličanů v Tibetu stává se vždy obtížnější. Tvrzení anglické vlády, že jedná se pouze o přátelskou výpravu k ujednání smlouvy s Tibeťany, nedá se již držeti. Nyní uveřejňují se officiosní zprávy o síle této výpravy, z nichž vysvítá, že Angličané byli na vážný odpor Tibeťanů připraveni. Výprava jest mnohem silnější, než se z počátku udávalo. Sestává ze čtyř indických pluků po 2800 mužích, ze 400 anglických střelců, 350 indických sapérů, z indické baterie o 100 mužích a z 200 mužů britské jízdy. Vedle 12 větších děl má také několik děl Maximových. Oznamuje se, že Tibeťané jsou odhodláni k nejrozhodnějšímu odporu, aby zabránili Angličanům vstup do posvátného města Lhassy, a že dalai-lama prohlásí proti Angličanům svatou válku. Angličané rozšiřovali zprávu, že jejich postup děje se za souhlasu Ruska a že je s ním v té příčině uzavřena zvláštní smlouva, ale z Ruska se pravdivost tvrzení toho co nejurčitěji popírá.

Následkem protestní noty Vatikánu proti návštěvě presidenta francouzské republiky v Kvirinále spor mezi Francií a Vatikánem povážlivě se zostřil. Francouzský vyslanec ve Vatikánu Nisard odjel na dovolenou »na neurčitou dobu,« a styky mezi papežskou stolicí a francouzskou vládou uvedeny na nejmenší míru. Francouzští radikálové a socialisté žádali co nejrozhodněji, aby vláda užila této vhodné příležitosti, vypověděla konkordát a provedla úplně rozluku státu od církve. Vláda by žádosti té mileráda vyhověla, ale konkordát má také pro Francii veliké výhody, a úplnou rozlukou státu a církve nejen že by pobouřeno bylo katolické obyvatelstvo, nýbrž mělo by i za následek, že by Francie byla zbavena protektorátu nad katolíky v Malé Asii. Ministerský předseda Combes ubezpečil své věrné, že odloučení státu od církve dle slibu svého pro-

vede, ale v době pozdější. Co ten odklad znamená, jest patrno. Vatikán svého zástupce v Paříži nadále ponechal.

V Srbsku dne 15. t. m. okázale slaveno první výročí zvolení krále Petra. Veliké naděje vzbudilo v srbském národě jeho nastoupení na trůn, a král sliboval mnoho v své proklamaci, dané dne 17. června minulého roku v Ženevě. Dosud splnilo se velmi málo z krásných jeho slibův. Tři ministerstva vystřídala se za první rok jeho panovaní, a svár politických stran, jenž po děsné královraždě loni nastal, vypukl nanovo a zmítá opět ubohou zemí. Král v řeči, kterou děkoval za blahopřání Bělehradského starosty, opakoval své sliby a vyslovil naději, že se mu podaří Srbsku vrátiti opět víru v ústavu a v zákony. Dobré vůle mu zajisté neschází.

V Belgii konaly se sněmovní volby. Katoličtí konservativci obdrželi celkem 480.000 hlasů, liberálové 283.000, socialisté 297.000. Liberálové získali 9 mandátův a nepozbyli žádného, konservativci získali tři mandáty a socialisté šest. Poměr hlasů ve sněmovně valně se nezmění.

V Macedonii nastaly opět velmi vážné poměry. Zavládla tam úplná anarchie. Mezi Řeky a Bulhary jest veliké napjetí. Řekové spojili se s Turky, s nimi společně pronásledují bulharské povstalce a v odvetu za spáchané vraždy na svých rodinách vraždí bulharské předáky. Bulhaři ovšem nezůstávají Řekům nic dlužni, a tak teče nyní více křesťanské krve než turecké. Reformní akce pokračuje velice zvolna, můželi se vůbec říci, že pokračuje. Mezi rakouským civilním agentem a velitelem tureckého četnictva, italským generálem Georgisem nastaly vážné neshody pro různé kompetenční otázky, a ruský civilní agent odcestoval na delší dobu »ze zdravotních ohledův.«

Německý říšský sněm byl dne 29. května neočekávaně odročen. Předseda sněmu Ballestrem vyslovil se, že se tomu velice diví. Bylo prý mu sděleno, že císař má právo, sněm i v době odročení svolati a že tak nepochybně učiní, budouli některé důležité předlohy, jako obchodní smlouvy, připraveny k projednání.

Na finského gubernátora, generála Bobrikova, 16. t. m. podniknut attentát v Helsingforsu. Syn senátora Schaumanna vystřelil na něho třikráte z revolveru a pak se sám zastřelil. Bobrikov podlehl ranám. Attentát stal se patrně z pohnutek politických, neboť mezi Bobrikovem a Finy panovalo veliké nepřátelství. Zavražděnému vytýkalo se, že si počínal s krutou bezohledností proti národním snahám Finů. Podle svědectví jistého ruského publicisty vyslovil se Bobrikov ještě před několika dny, že politické poměry v zemi jsou uspokojivé, že Finové se chovají k Rusku korektně a jen mezi přívrženci idey spojení Finska se Švédskem že to vře. Schaumann náležel právě k této straně. *Adolf Srb.*

Válka rusko-žaponská.

Ani v uplynulém měsíci nestalo se na poli válečném nic, co by znamenalo rozhodný úspěch té neb oné z válčících stran. Sensačních zpráv došla ovšem i tenkráte spousta a denní listy všude jimi plní své sloupce, avšak co dnes se tvrdí, zítra se odvolává. Telegrafovalo se do světa, že Port-Arthur padl, že generál Kuroki byl zajat, že Kuropatkin upadl u cara v nemilost a že odstoupí z vrchního velitelství, že svedeno několik velkých bitev, v nichž Rusové jsou poraženi — atd. atd. A všechny ty zprávy objevily se pak jako pouhé fantasie zpravodajů snažících se vyznamenati a své soudruhy předstihnouti. Mnohé z falešných těch údajů pocházejí prý z táboru obou válčících stran, v nichž každá druhou chce oklamati, jiné zase jsou nekalými bursovními manévry.

Generál Kuropatkin dobře předpověděl před svým odjezdem na bojiště, že jest potřebí velké trpělivosti, že Rusové utrpí z počátku několik snad i citelných porážek a že k rozhodným bojům nedojde dříve než v červenci nebo v srpnu. Přece však panuje na Rusi stísněná nálada a činí se vládě i vrchnímu velitelství rozličné výtky, vládě zejmena, že nebyla na válku nijak připravena. Generál Parensov, rozbíraje v Ruském Invalidu výtku nepřipravenosti, praví mimo jiné: »Zdaliž jsme mohli, zjevně mluvíce o míru a snažíce se o něj, potají připravovati válku? Čím by se byly v daném případě takové naše skryté přípravy mohly jeviti? Pouze usilovným dopravováním vojsk na dálný východ, ale to nemůže se díti tajně. A konečné, kdy bychom byli počali dopravovati vojska na východ, byli by Žaponci napadli Port-Arthur a obsadili mírumilovnou Koreu také dříve, ale měli by omluvu, že byli k tomu donuceni. Potom padala by na nás odpovědnost za válku, a my bychom byli stranou útočnou. Poměr sil zůstal by týž, ale situace byla by nám v neúspěch.«

Zajištěné důležitější události války za posledního měsíce jsou: dobytí Kiučau od Žaponců po tuhém a hrdinném odporu Rusů dne 27. května, opouštění Dálného od Rusů a jeho obsazení od Žaponců, obléhání Port-Arthuru, nepříznivá pro Rusy bitva u Vafangou dne 12. června a neúspěch k Port-Arthuru vyslaného oddělení Stackelbergova dne 15. června. O neúspěchu svém telegrafuje generál Stackelberg: »Zamýšlel jsem podniknouti útok na pravé křídlo nepřítele, ale když počalo vojsko obcházeti s úspěchem pravé křídlo nepřátelské, napadli Žaponci naše pravé křídlo majíce velikou převahu branné moci. Byl jsem nucen postoupiti ku předu s celou svou zálohou, ale i ona se ukázala nedostatečnou, i byl jsem nucen třemi cestami ustoupiti k severu. Ztráty mé jsou značné. Třetí a čtvrtá baterie první dělostřelecké brigády byly nepřátelskou střelbou úplně zničeny. Třináct děl z šestnácti nebylo již k potřebě a proto ponechány na bojišti. Vojsko počínalo si výtečně; většina vojáků teprve po opětném rozkazu nechala boje.«

O bitvě u Vafangou oznamují důstojníci, kteří se jí súčastnili: Ruská armáda byla celá v činnosti. Žaponský velitel vrhal stále novou pěchotu proti Rusům. Generál Stackelberg poznal záhy, že rozhodnutí vzhledem na strašnou palbu nepřátelského dělostřelectva pro něho smutně dopadne. Žaponci stříleli z 200 děl, většinou horských, která jsou pro tamější terrén velice způsobilá. Ruské dělostřelectvo bylo naproti tomu velmi těžkopádné a nehodilo se pro takový boj. — Dle dosavadních zpráv zaplatili Žaponci svůj úspěch velmi draze.

Admirál Skrydlov odvážil se vyplouti s Vladivostockým loďstvem, snad aby se spojil s loďstvem Port-Arthurským, ale ustoupil opět do Vladivostoku. Jak se oznamuje, způsobil Žaponcům značné škody na dopravním loďstvu.

Dle bezpečných zpráv, které ruský generální štáb obdržel o stavu a rozdělení žaponské armády, má první armáda, které velí generál Kuroki (hlavní stav Fenvančen), dohromady 122.000 mužů a 272 děl, druhá armáda, kterou vede generál Oku (hlavní stav Dálný), 89.000 mužů a 476 děl, třetí armáda, jejímž vrchním velitelem jest generál Nodzu, 85.000 mužů a 288 děl. Počet všeho žaponského vojska na Koreji a v Mandžursku činí asi 300.000 mužů, z nichž je ovšem velký počet nekombattantů.

Ze Seulu se oznamuje, že na Koreji severně od Hamhengu jsou veškera důležitější místa obsazena ruskou pěchotou a jízdou a že dochází k častým srážkám mezi ruskými a žaponskými předními strážemi.

Dle úřední zprávy, kterou vydal ruský generální štáb, měli Rusové od počátku války do 9. června následující ztráty: 1. u loďstva 44 mrtvých a 13 raněných důstojníků a úředníků, 922 mrtvých, 220 raněných vojínů a 4 zajaté; 2. u vojska na souši: 36 mrtvých, 103 raněné a 20 zajatých důstojníků, 980 mrtvých, 2080 raněných a 696 zajatých vojínů. Ztráty Žaponců páčí Rusové na 216 důstojníků a 4894 vojínů.

»Novosti« na základě měsíčných výkazů ruského finančního ministerstva vypočítávají, že od 1. února do 8. května, tedy za tři měsíce a sedm dní, válečné výdaje ruského státního pokladu činí 185·3 milionů rublů. Na základě tohoto čísla může se předpokládati, že válka, která prý as rok potrvá, pohltí 800—1000 milionů rublů.

Adolf Srb.

Dne 18. června 1904.

R. 1904. Čís. 8.

OSVĚTA

O Karlovi Šimanovském.

Vypravuje

Fr. Ad. Šubert.

Nedlouho před smrtí odešlého milého hrdiny potkal jsem Karla Šimanovského a promluvil s ním, tím stále jasným, úsměvným. Vyslechl jsem jeho názory a ražené poznámky o běžných věcech divadelních a mezi zábavou požádal jsem ho, aby mi půjčil své zápisky, tištěné referáty, životopisy a vůbec ty různé nedokumentní dokumenty o svém působení, jakých má každý herec někde v zásuvce nebo koutě almary nastřádáno.

»Ale rád. Shledám to a pošlu. Jen mi to zase vraťte.«

»I vrátím. Ale možnoli, prosím, brzo.«

»Chcete o mně psát?«

»Chci. Rád bych si vás tak několik postavil do řady. Mošnou jsem začal, Kolára a Stroupežnického mám rozepsány.«

»No tak se do mne račte dát, udělá mně to radost. Pošlu, co mám.«

Poslal. Ale nebylo mně možno hned se dáti do práce, a tak Karel Šimanovský k mé lítosti už nezvěděl, co o něm povím.

Když jsem jej tehdy posledně viděl, byl již postavou jiný, než jak jsem jej znal po desetiletí. Zapadal, zasýchal. To statné, ulité tělo dřívější uskrovňovalo se. Hlavně o tu kypící mízu, kterou tvář a celá postava Šimanovského ještě i po sedmdesátém roce věku se vyznačovala. V chůzi byl také již patrný úbytek tělesné síly, oko postrádalo dřívější barvy a vaz poněkud se klonil . . . Věk . . .

Ale při rozmluvě oko i tvář svítily dosud bývalou živostí a celý duševní ústroj umělce byl týž, jako kdy ještě hrával v Národním.

Poslal mně své tištěné památky — v malém balíčku motouzem ovázaném. Psaného v něm nebylo nic mimo jedinou báseň:

»Českému herci velikánu Karlu Šimanovskému ke dni 22. září 1880. Od několika ctitelů Vašich, kandidátů advokacie;« podepsán Pavel Nebeský.

Nějaké dokumenty vlastní, zápisky neb aspoň poznámky marně jsem hledal. A také tištěných věcí bylo poskrovnu. Něco čísel denních a jiných listův — a i ta teprve z let osmdesátých minulého věku. Ani »Osvěty« z r. 1874 jsem nenašel, ač by bývalo lze předpokládati, že stať Gustava Pflegra Moravského bývala by mohla Šimanovského těšiti.

Teprve po jeho smrti příbuzný jeho, pan assistent Adolf Šumandl, shledal ještě několik jeho fotografií a několik cizích listů, Šimanovskému zaslaných.

Toť vše...

Leží ten skrovný balík rozvázán přede mnou. Skoro osmdesáte let žil slavený a milovaný obecenstvem umělec, — a ten balíček vše, co zbylo po něm nastřádáno!.. Tak něco tesknoty vystupuje z těch starých pomačkaných, zaprášených papírů... V těch potištěných mluví o Šimanovském — z pravidla k jeho představením jubilejním — hlavně starý jeho přítel Turnovský, tu opět Kuffner, tu Vrchlický, Ruth, dr. Guth, dr. J. R. Kronbauer, nebo neznámí členové různých redakcí. Sem tam nějaká tištěná podobizna, — toť vše, co se na mne dívá jako výsledek dlouhého a při veškeré počáteční bídě krásného uměleckého života Karla Šímy-Šimanovského...

Na štěstí není to všechno, co po něm zbylo. Jeť toho mnohem, mnohem více.

Především světlý ten pruh, jenž provází stopu Šimanovského, světlý pruh jeho milé povahy. A vedle hynoucích výkonů jeviště nehynoucí jmeno, jehož sobě dobyl svou půlstoletou činností uměleckou. A jeho význam v dějinách českého divadla, jež právě on viděl vyspěti z nejtrudnějších počátkův až po dobu největšího jeho rozkvětu.

Slovo velikého německého básníka, po staletí citované, že pozdní věk nevije hercům věnců, rozplynulo se již zkušeností a zvláště zavanutím slova jiskrně bystrého analytika francouzského, jenž ukázal na skutečnost, vyvracející naprosto onu domněnku.

Herci smrt neubližuje, nýbrž přímo prospívá.

Po každém jiném umělci, který není umělcem dramatickým, — po spisovateli, malíři, hudebníku, sochaři, architektovi — zůstanou díla, na kterých možno ve věcích pozdějších kontrolovati úsudek, jejž o nich pronášeli jejich současníci. A dobrý úsudek v nejednom případě se zvrací již tou pouhou okolností, že vkus potomků bývá jinaký než jejich otců. Již tou změnou vkusu neb i určitých uměleckých názorů opadává, ba i padá mnohé jmeno, které své doby se skvělo. Při možné tím korrektuře k horšímu jest arci možná i korrektura k lepšímu — ale pravidlem docházívá na korrekturu úkornou.

Jediný dramatický umělec, který sobě za své činnosti u současníků dobyl jmena, těší se neumenšené slávě v celé další bu-

doucnosti. Neboť nezbyly po něm jeho výkony, které by se mohly kontrolovati za změněných názorů, za nového vkusu, a budoucnost jest odkázána věřiti prostě současníkům umělce. Snad není nucena na ně přísahati, ale nemá práva, bylli úsudek jednomyslný, nebyloli názorů sporných, jmeno a slávu herců neb zpěváků vyvraceti. Tím jest sláva těchto umělců na vždy pojištěna — všechny příští doby vzpomínají na ně s vědomím jejich slávy, všechny příští doby jim vijí věnce.

A tak ani odešlý rek jeviště českého není dnes jen tím balíčkem rozházených, zašlých potištěných listů, které přede mnou leží, ale jest postavou z nich před očima do své celé skutečné mohutnosti vstávající. Postavou takovou, jakou uznán byl za svého života, jakou uznává se od nás, kteří jsme byli — my i předchůdcové naši — jejími pozorovateli, jejími velebiteli — nebo jejími střízlivými kritiky.

Karlu Šimanovskému pak v jeho hrobě před posudky i nejstudenější rozborné kritiky úzko býti nemusí. Nebyl sice umělcem, jenž by byl razil nové dráhy reprodukci dramatické. Byl v umění úplně výronem své doby, ne zjevem mimořádným. Byl také interpretem jediného směru umění, toho právě, který byl dán dobou první poloviny 19. století. Neměnil, neopouštěl ho a nepřizpůsobil se novým směrům, vystouplým z rozvoje literární tvorby dramatické.

Ale toho svého umění byl na českém jevišti představitelem nadaným a vynikajícím; byl také svými poměry i svou vůlí stálým, věrným, oddaným členem českého divadla, při tom z jeho členů nejsvědomitějších, umělcem poctivým. A to vše pospolu zachová jeho poprsí navždy na uměleckém piedestalu určité čestné výše. Z obcování pak soukromého zůstavil po sobě paměť srdečnosti, roztomilosti a při tom upřímnosti takové, že rád a vždy bude naň vzpomínati, kdo jej blíže poznal. —

Když Karel Šimanovský přišel k divadlu, r. 1845, hrány byly ve vážném dramatě na německých jevištích, která měla tehdy na jeviště české vliv největší, básnické a nebásnické veršované tragédie a hry Shakespeara, německých předních básníků, zvláště Schillera, sem tam ukázky antikisující tragedie francouzské a nad tuto samorostlejšího dramatu španělského. Tedy všechno to, co Němci pokřtili názvem her klasických. Kromě těch arci i silná záplava prozových her směru romantického, jež při veškeré své domnělé protichůdnosti ke hrám klasickým byly přece nevlastními jich dcerami neb aspoň vzdálenými příbuznými, ferií a jiných prací, jež přinášela doba epigonův.

Byly to tedy — pokud právě šlo o drama vážné — vesměs hry, žádající v prvé řadě jednotně stilisovaný přednes slova, ať již verše či prozy, nad skutečnost a přirozenost se nadnášející. Ta jednotnost přednesu slova neznamenala úplnou vnitřní psychologickou jednotnost podání vzhledem k určité postavě, nýbrž celkovou jednotnost v zevním podání slova vůbec pro všechny postavy, pro všechny hry. Podobnou asi jednotnost přednesu, jaká

se dosud pěstuje při veršovaných hrách ve Francii, jakousi uniformnost, nevylučující sice nikterak osobité akcentuování slova dle situace a výrazu, ale zůstávající přece při jistých povšechných liniích, deklamaci vlastních.

Tehdy ve vážném dramatě vůbec se deklamovalo, deklamovalo nejen ve hrách veršových, ale v jistém smyslu i v proze.

Deklamace ušlechťovala zvuk řeči, dbajíc zřetelného, zvučného a lahodného podání slova, vzestupu, rozčlenění a spádu verše, fráze vůbec. Ale z druhé strany mimoděk uskrovňovala výraznost a zvláště osobitou svéráznost řeči a stála v cestě náležitému, do podrobností jdoucímu charakterisování, rozlišování postav, pokud toto rozlišení nebylo dáno již pouhým dějovým obsahem hry. — S touto formální stilisací slova šla ruku v ruce stilisace mimiky a gestikulace, i celková, pravidlem ušlechtilá, pósa těla.

Forma stála tedy jako prvý požadavek, jako první podmínka umělecké reprodukce. Již tím bylo spolu dáno, že také forma uměleckého materiálu hereckého, postava a hlas umělců měla tehdy o mnoho větší význam nežli při pozdějším směru naturalismu. Krásná postava a krásný hlas, které arci i dnes na jevišti znamenají mnoho, znamenaly tehda ve vážné činohře takořka již samu polovinu nejen úspěchu, nýbrž skoro samého umění.

Rozumí se, že ku podání her všestranně zdárnému bylo nezbytně nutno nejen tohoto materiálu hereckého, nýbrž i značné míry skutečného umění, umění deklamačního.

Hledímeli k těmto základním prvkům tehdejšího umění hereckého, porozumíme, proč se těšili mimořádnému úspěchu i umělci, u kterých již v letech osmdesátých nová generace nemohla sobě s úplnou osobní přesvědčeností uvědomiti příčiny toho úspěchu v dobách dřívějších.

Karel Šimanovský patřil k těm šťastným hercům své doby, kteří nejen si dovedli osvojiti spůsob přednesu dramatického slova dle všech tehdejších zákonů, ale i mohli spoléhati na výtečnou stálou pomoc a součinnost svého uměleckého materiálu. Byltˇ ztepilé postavy, obličeje krásného a při tom sympatického, mírně podlouhlého, neobyčejně hustých, černých, nad čelem do špičky sbíhajících vlasů. Byly dříve tmavá hříva. Když pozdějším barvením hrozila choroba kůže, nosil umělec hlavu ostříhanou, jako mléko bílou. Poznal jsem jej v Praze teprve koncem let šedesátých, když obličej jeho stal se neobyčejně výrazným a mohl sloužiti sochaři za vzor ke znázornění mužnosti. U českého divadla zemského nebylo vůbec druhého herce, jehož tvář by bývala takovou dokonalou maskou klidné mužnosti, jako tvář Šimanovského.

Majíc v sobě něco anticky římského, vtiskala se do očí a paměti stejně svým klidem jako zářící z ní a podmaňující vnitřní silou. Klid její byl zevně dán souměrností obličeje; silou mluvily stejnoměrně vypracované markantní svaly kolem úst, pysky pevně

semknuté, silná brada a důtklivý pohled očí, které jinak — v rozpravě — hleděly pravidlem úsměvně, až vesele.

Tělo ne sice velké, ale athletické, nastupující, skoro pádná chůze, převzatá poněkud s jeviště do obecného života, byly Šimanovskému tak vlastní, jako plnozvučný, z prsou jdoucí smích při jeho veselí, nebo sešpičatění celého obličeje stažením brv a svalů kolem úst, když žertem někoho si dobíral. Na jevišti — na němž se vidí každý vlas — bývalo u Šimanovského nápadno, že před každým vykročením nohu posunul vždycky poněkud do zadu. Když pak počal točiti pravou rukou a nad nutnost hlasitě mluviti nebo si zadupl, bylo to jisté znamení, že mu okamžitě schází slovo — a že by chtěl, divadelně, zabiti napovědu v budce, proč mu hlasitějším nadhozením slova nevypomůže.

Zdraví byl Karel Šimanovský kypícího. Po celou dobu své umělecké činnosti nikdy nezastonal, nikdy pro chorobu neodřekl. Neodřekl vůbec nikdy představení, ba, tuším, ani žádnou zkoušku, jsa vzorem herce svědomitého. Žádný herec na světě nesmí — zvláště před svými kollegy — dáti na jevo, že by byl úplně spokojen. To by hned upadl ve vážnosti. Proto i Šimanovský uznal někdy za nutno, uleviti sobě nějakým důkladným slovem, ať už nad nějakým »psem« úlohou nebo nad něčím jiným. Ale to šlo obyčejně jen od plic. Sotva bylo proneseno, již opět se usmíval nebo přímo smál; měl pak vůbec ve zvyku voliti výrazy důkladné váhy, přímo centové, nepřipouštějící nejmenší pochyby o významu slova a jeho určení.

Při zdraví uchovávala Karla Šimanovského — podobně asi jako jeho vrstevníka dr. Fr. Lad. Riegra — i jeho pevná fysická konstituce jadrného kořene vesnického — otec jeho dožil se věku 96 let — i jeho duševní rovnováha. Však i hlasem byl podoben dr. Riegrovi až na to, že Riegrův při stejné síle měl ještě o něco více pastosnosti a tím zvučnosti a měkkosti.

* * *

Sběhem všech okolností stalo se, že Karel Šimanovský prožil všechny fase českého divadla v Praze od prvních úsilovných snah po zřízení důstojného pevného krovu českému dramatickému umění až po naše dny nynější. Počátkem roku 1845 dne 15. ledna podali někteří měšťané Pražští žádost ke stavům království českého za ponechání jednoho ze dvou privilejí divadelních, které stavům v Praze patřily, a za místo k stavbě českého divadla. Usnesením sněmu dne 9. dubna t. r. vyhověli stavové první části žádosti a přenechali jedno privilegium akciové společnosti, která se ustavila dne 3. května 1846 na schůzi v Platýze.

Odtud pokračovaly snahy vlastenců českých tu s okamžitým úspěchem, tu zase na čas přerušené, po zbudování důstojného Národního divadla v Praze, až konečně r. 1883 dosáhly cíle vytčeného. Karel Šimanovský založil r. 1844 v Praze s několika soudruhy — bez vědomí a svolení vysokého gubernia a nižších

policejních úřadů — spolek divadelních ochotníků, počal na něm toho roku hráti. Roku 1845 vystoupil již jako aspirant hereckého povolání na prknech veřejného českého divadla v Růžové ulici v Praze. A od té doby zůstal v umělecké službě divadelní až do r. 1898 a stopoval živě jeho činnost ještě dále až do své smrti r. 1904 — účasten jsa všech jeho dobrých i zlých osudův i celé jeho — za těch bezmála šedesáte let — tak pestré romantiky.

Rodilý Pražan nebyl. Spatřilť světlo světa dne 4. listopadu 1826 ve Skřivani na Křivoklátsku jako synek rolníka Šímy. Rodiče, nemohouce dětem zanechati pozemků, snažili se jinak je zabezpečiti. Staršího syna dovedli skutečně k tomu, že se stal zednickým mistrem a později v Praze stavitelem. Z mladšího Karla chtěli míti kněze a dali jej proto do Prahy na gymnasium. Ale náklad na studování byl větší, než jej mohli unesti, a tak mladý Karlík viděl se nucen zaměniti první třídu gymnasijní s dílnou truhlářskou. A vyučiv se zatoužil po něčem »vyšším« — a dal se na řezbářství. Vstoupil do učení k řezbáři Josefu Heidlbergovi, vlastenci. Ale, jak sám o sobě vyprávěl, v řezbařině to nepřivedl nad vyřezávání nějakých truhlářských okras.

Jsa ducha velmi čilého, všímal sobě všeho, co kolem něho bylo a se dělo, četl české knížky, chodil, pokud groše stačily, někdy i do divadla, a v brzku pocítil v sobě ono proslulé, v tisících a tisících případů se vyskytující přání, hráti také divadlo.

A že by se mu byli lidé hlasitě vysmáli, kdy by byl projevil touhu, dostati se k hraní někdy v odpoledních představeních českých hned v divadle stavovském, smluvil se ku snadnějšímu dosažení cíle s některými soudruhy o spůsobu jiném: založili spolek a za protektorátu majitele jakési světnice rozbili si v ní stánek Thaliin v kterémsi domě bývalé Dominikánské ulice, nynější Husovy třídy. K prvnímu představení vyvolili sobě výtečnou a tehda již dávno na všech divadlech osvědčenou vlasteneckou hru »Loupežníci na Chlumu,« vzdělanou na jazyk český dle znamenitého německého originálu J. N. Štěpánkem.

Karel Šimanovský hrál ve hře Kusta. Osudy tohoto prvního představení »auředně« nepovoleného spolku divadelního vypsal v Osvětě [1]) G. Pfleger Moravský se vzácným rozmarem. Nemoha opakovati celou jeho skvostnou stať, připomenu jen, že sám počátek představení se zpozdil valně tím, že představitelka Leokadie, bydlící až kdesi na Bílé Hoře, zapomněla k němu vůbec přijíti. I musel Kust-Šimanovský v poslední chvíli pro ni jeti. Když pak přišla a hrála, nemohla se dlouho svléci z šatů, protože zapomněla na převlek a silně se ušněrovala. Pauzy tím vzniklé použil řeznický pes, jenž tvořil část publika, a skočil na jeviště, což vzbudilo veliké haló. Majitel místnosti vytloukl psa se scény. Ke konci hry Šimanovský-Kust prchaje překotil lavici, představující vrch, strhl kulisu a oponu, což vzbudilo u slavného publika novou a tak ryčnou scénu, že majitel divadla podruhé pohostinsku vy-

[1]) R. 1874, díl I. str. 372.

stoupiv stručně oznámil, že toho, komu to není vhod, z divadla vyhodí.

Rozumí se, že takový neobyčejný zdar prvního představení vedl záhy k druhému, k němuž vzata hra »Hedvika.« Ale to skončilo ještě osudněji. Oko spravedlnosti totiž tentokráte bdělo. Když bylo představení v nejlepším, vrazil do místnosti proslulý již majitel její s výkřikem: »Jsou tu policajti!« Účinek byl úžasný: publikum i umělci rozstřikli se kde kdo kam, Šimanovský utekl oknem a letěl v kostymu až na Kozí plácek! A ruka spravedlnosti učinila hrám v Dominikánské ulici přetruchlivý konec hned v samém jich slibném počátku.

Ale kdo zavadil o kulisy, snad je i strhá, jak se ukázalo při Šimanovském, ale tak snadno se jich už nepustí. Mladý Šíma uspořádal další představení ochotnické v Červeném domě, na to v Karlíně, potom v Židech a posléze blízko sv. Ducha u rady Bachnera, kde aspoň několikráte mladí nadšenci mohli hráti. Z jejich produkcí počalo se již vypravovati, jakého že mají mezi sebou znamenitého herce, a jmeno Karla Šímy začalo býti u vlasteneckého obyvatelstva Pražského ještě více známo, nežli dnes jmeno některého předního ochotníka pražského nebo předměstského.

J. K. Tyl, kde šlo o divadlo, Všudybyl, přišel s Filípkem a Rubšem na mladého adepta se podívat, uslyšel jej v Klicperově »Valdeku« jako Krokovína, a seznav jeho nadání způsobil, že dne 12. ledna 1845 vystoupiti mohl v Stoegrově českém divadle v Růžové ulici. Hrál šlechetného zbrojnoše Sokola v »Meluzině,« dramatické bajce ve třech jednáních, »dle starodávné pověsti volně vzdělané od J. N.,« autora to, jehož skutečné jmeno i s »Meluzinou« do propasti nepaměti na věky se propadlo. Myslilo se, že nešlechetným spisovatelem nebo vzdělatelem hry byl Kaška. Podruhé vystoupil Karel Šíma — vlastně již tehda Šimanovský — dne 2. března 1845 jako milovník Bořivoj ve veselohře »Zámecké schody a Ostruhová ulice.« Hrál, opět se líbil a byl »angažován«: nabyl totiž práva choditi zadarmo do divadla — a rovněž zadarmo v něm hráti. Po gáži ani potuchy! Ale Šimanovský hrál, byl šťasten, že se stal hercem, dobýval si při tom chleba prací řezbářskou, a když r. 1848 dali mu měsíčně celých 28 zl. gáže, byl blažen.

Za tři léta potom vzata byla českým hrám roční subvence 4000 zl. — a Šimanovský spolu s Tylem, Krumlovským, Kaškou a Rajskou dostali výpověď. Když je z Prahy vysadili, odešli na venkov a hráli tam. Šimanovský vrátil se po roce do Prahy, byl přijat za — 20 zl. měsíčně, které teprve r. 1858 zvýšeny mu na 50 zl. a dvě roční benefice. Za takovou gáži hrál — tenkráte již jako jeden z prvních herců českých — po celých šest let, i od doby otevření Prozatímného divadla českého dne 18. listopadu 1862. A chodil hledat k českým hrám české obecenstvo, zvát na benefice, brát za lístky málo, velmi málo peněz — často s nádavkem několika housek u vlasteneckých pekařů nebo holby

piva v pivovaru, jež jemu — Romeovi, Othellovi a Macbethovi — byly ochotně nabídnuty a od něho sousedsky přijímány. A přece i při tom všem on a české divadlo se dohráli konečně divadla Národního. —

* * *

Jako každý herec, zvláště český, hrál Karel Šimanovský za dlouhou dobu své činnosti divadelní nejen úloh mnoho, nýbrž i úloh různého zrna, velikých a malých. Herecký jeho materiál a duševní nadání dovedly jej za deset let k prvním úlohám, zdařilé jich podání k jmenu, slávě a k upřímné vřelé oblibě v obecenstvu; těšil se jí i potom, kdy věk konečně i jeho, jak se podobalo, nezdolného, počal si bráti za oběť.

Pětiletí 1846—1851 bylo Šimanovskému dobou uměleckých pokusův, uměleckého učení. Ale tak úspěšného, že již od r. 1851 čítal se k prvním českým hercům v Praze a počátkem druhé poloviny věku XIX. neměl u českého divadla soka mimo J. J. Kolára. Ani František Kolár, věkem mladší, neobjevoval se tehdy ještě umělcem stejnorodým, ač později bylo zjevno, že uměním svým i převýšil Šimanovského. Ale nejsa mu roven svým uměleckým materiálem, nestál s ním ještě v stejné řadě v letech padesátých, kdy Šimanovský již se vyšinul k »oboru prvních milovníků,« a za krátko i »hrdin,« jeho umělecké povaze zvláště svědčících.

K znamenitému prospěchu Šimanovského bylo, že v padesátých letech uplynulého století, pozdním reflexem z Německa, počaly se i na českém jevišti v Praze hojně pěstovati hry Shakespearovy. Jednotlivé hrály se česky v Praze již koncem věku XVIII. Mámeť z té doby na př. tištěný překlad »Macbeta,« pořízený K. J. Thamem. Ale teprve od r. 1856 až do prvních let šedesátých, za vrchního režisérství Chauerova a J. J. Kolárova v době podruží a v počátku prozatímnosti českého divadla, Shakespeare českému světu byl náležitě objeven a od něho přijat s nadšením i oblibou, jdoucí silně do hloubky.

Kterýsi pozorovatel běhů divadelních divil se, že se tak státi mohlo v časech, kdy české divadlo — na nejskrovnější výminky — mělo obecenstvo silně primitivné. Ten podiv není důvodný. Básnictví na jevišti nevylučuje ze své obliby mysl prostou. Ale arci jen, když není pouhým básnictvím, nýbrž zároveň dramatickým, při tom povah výrazných, do myslí se vrývajících, duševně pravdivých, a děje třpytného. Tato plastičnost jeviště je Shakespearovi vlastní měrou až úžasnou. Proto byl a zůstane na jevišti živ a nezmarný přes všechny proměny vkusů a názorů od věku XVIII. až po naši dobu. Jeho barbarství, z Francie hlásané, jest právě ta zdravá jeho krev, která plným tepem bude prouditi, kdy plody nejednoho nového i budoucně nového směru na jevišti okáží se buď o mnoho více spůsobilými pro knihu nežli pro jeviště, nebo znenáhla s krví vychudnou, jako plody XVII. a XVIII. věku dramatické literatury francouzské neb italské.

Ani Shakespeare arci neušel a neujde jistým vráskám. Ale před zkornatěním zachrání jej vlastnosti svrchu vzpomenuté, jimž on se těší měrou velikou — právě to, co po dnes jej činí dramatikem nejen vrstvy literárně vzdělané a umělecky cítící, nýbrž i samého lidu. Vkusu lidu jest dále blízký střídáním scén vážných s komickými, plynoucích z fantasie a daných běžným životem a nemálo i drsným humorem svých clownů. Nebylo proto divu, že jsa podán českému obecenstvu řadou svých hlavních děl, a jsa tlumočen nejednou silou výbornou, uchvátil i tehdejší prosté, naivní obecenstvo rázem pro sebe, tak jak byl, syn doby o půl třetího věku již vzdálené — beze všech těch vědomých i nevědomých pomůcek, jakými vedle své literární podstaty mohou vždy působiti dramatická díla současná.

V Shakespearu a neméně v jiných klasických hrách, zvláště Schillerových, mladý, krásný herec zvonivého hlasu a tehdy jistě proudivějšího než později temperamentu nalezl úlohy, jimiž se mohl povznesti a také se povznesl. Tím více, poněvadž při svém mládí a při podivuhodné divadelnosti postav Shakespearových měl před sebou i vzory svému tvoření, vzory prvních umělců německých, na německém jevišti Pražském buď trvale neb ob čas vystupujících, a Čecha J. J. Kolára, na těch německých vzorech rovněž odchovaného i vůbec umělce pro dramatické tvoření vysoce nadaného.

Byli to nejprve milovníci klasických a českých her, které hrál Karel Šimanovský, později k nim přistoupili i jejich hrdinové. Romeo, Othello, Hamlet Shakespearův, jeho Merkucio, Beneš, Petrucchio a opět Koriolan a Macbeth, Schillerovi Max, Mortimer, Karel Moor, Egmont, Fiesko, Don Carlos, Ferdinand, dále Narcis, Břetislav, Mikovcův Dimítr Ivanovič, Klicperův Soběslav, později Jeřábkův Vácslav (Služebník svého pána) a opět Shakespearův Richard III., Julius Caesar, Calderonův Sudí Zalamejský, Schillerův Valdštein a jiné a jiné úlohy toho rázu byly vrcholy, k nimž dostoupil rychle a se zdarem obecně uznávaným mladý umělec, bývalý truhlář a tak trochu řezbář. (Dokončení.)

Konstantin Jireček.

K jeho 50. narozeninám.

Konstantin Jireček zvedl se po otci a snad ještě více po dědu svém, Pavlu J. Šafaříkovi: stal se učencem, literátem, slavistou. Dovršuje nyní právě padesátý rok věku svého, ale již předloni mohl slaviti celé třicetiletí svojí spisovatelské činnosti, neboť ji zahájil již jako osmnáctiletý jinoch. Ve svém 22. roce vydal »Dějiny národa bulharského,« které pak vyšly v německém, ru-

ském, bulharském a maďarském překladě. Novému bulharskému státu věnoval pět let svého života a jako zcela mladý muž byl tam i ministrem osvěty; ale věda mu šla nad politiku a nad vysoké úřední postavení, které vyměnil za profesuru na české universitě.

Narodil se a vyrostl ve Vídni, ale je z těch našich spisovatelů, kteří český jazyk nejlépe ovládají. Patří mezi naše nejlepší stylisty, mezi naše klasiky, patří mezi přední vědce nejen české, ale i slovanské. Zná všecky slovanské jazyky a mluví velikým počtem jiných evropských řečí; psal po česku, po srbsku i charvátsku, po bulharsku, po francouzsku a po německu.

Slovem, profesor Jireček jest vynikající syn svého národa a vůbec velmi vzácný zjev. Ale to je širším kruhům našim hrubě neznámo. Je u nás bohužel na sta nul literárních, politických a jiných, které o sobě dělají hluk, ale kdy pak se mluví o něm?

Viděl mnohem více světa a mnohem více zažil v něm, než u českých spisovatelů bývá pravidlem. Až posud každý rok koná o feriích dosti daleké cesty, ale potom se vrací k svému povolání, žije toliko vědě, úřadu učitelskému a literatuře. Žije prostě téměř jako student a žije svoboden, jako by byl ani neměl času oženiti se. Jen málo lidí u nás ví, jak pilně pracuje.

Nemůže se ovšem světa straniti jako poustevník, ale hemžení a hluku jeho se vyhýbá. »Nerad vystupuji osobou svou do veřejnosti,« napsal nedávno v soukromém listě příteli. »V literárních pracích nepřišel jsem všude tam, kam jsem chtěl, a také nejsem jimi sám vždy spokojen. Sláva dle Viktora Huga je zlatá postel, plná štěnic. Vím také předobře, co je aura popularis: jednou vítají člověka s korouhvičkami a přípitky, a podruhé, jak staří Čechové říkávali, ‚mícejí po něm h—ny,' což nikterak není příjemnější, nežli když po kom házejí kamením. Bene vixit qui bene latuit« (dobře žil, kdo se dobře skrýval).

Konstantin Jireček drží se pevně toho pravidla, ukrývá se, pokud jen může. Ale život a práce jeho jsou takové, že jest na čase blíže k nim přihlednouti. Podáváme zde jeho curriculum vitae jsouce přesvědčeni, že naši čtenáři je budou čísti s rovným interesem, jako čítávali výborné jeho literární práce v hojných ročnících Osvěty.

* * *

Profesor Jireček narodil se ve Vídni dne 24. července 1854 jakožto jediný syn Josefa Jirečka a Boženy rozené Šafaříkové, dcery Pavla Josefa Šafaříka. Při křtu obdržel jmena Josef Hermenegild, při biřmování jmeno Konstantin, kterým se později, jmenovitě na literárních pracích, častěji psával, aby byl rozdíl mezi ním, otcem a strýcem jeho.

Vídeň let padesátých valně se lišila ode dnešního města, které se od zboření bašt i zastavění glacis okolo vnitřního místa, jmenovitě pak od světové výstavy r. 1873 tak velice zmodernisovalo. Na předměstích převládaly nízké domy jednopatrové, po

ulicích se honili v stádech uherští volové nebo vepříci, a v některých čtvrtích prostíraly se zahrady obrovského rozsahu. Tak bylo i v okolí rodiště Jirečkova, na Landstrasse okolo Waaggasse (nyní Salesianergasse): výslunný park Belvederský, přistřižený dle francouzských vzorů 18. století, s obrazárnou a sbírkou archeologickou, ubytovanou v paláci druhdy prince Eugenia Savojského, vedle něho stinný park Schwarzenberský, zřízený dle vzoru anglického, dále rozsáhlá botanická zahrada universitní a naproti ní skvělý, ale obecenstvu uzavřený park u paláce knížete Metternicha, z jehož košatého stromoví dnes mezi spoustou vysokých domů zbývá jen malý truchlivý ostatek. Okázalý pohřeb mocného druhdy ministra knížete Metternicha v červnu 1859, veliká událost v sousedství, náleží k nejstarším vzpomínkám mladého Jirečka. Na blízku se nalézal ve Waaggasse i palácek Obrenovićův, z něhož se r. 1858 knížata Miloš i Michail navrátili opět na trůn srbský. Za rohem v Marokánské ulici bydlil slavný srbský samouk, sběratel národních písní a skladatel slovníků, nezapomenutelný Vuk Stefanović Karadžić.

Děda svého P. J. Šafaříka malý Jireček zřídka viděl. Jednou jako dítě byl s rodiči v Praze a v paměti podržel pohled z úředního bytu Šafaříkova v Klementině na střechy Staroměstské, s imposantní šedou silhouettou Týnských věží v pozadí. Obraz ten poznal po mnohých letech, když na české universitě přednášel v téže síni, která druhdy náležela k bytu universitního bibliothekáře. V létě r. 1860 Šafařík pobýval u rodiny svého zetě v Rodauni u Liesingu za Vídní, v teplé krajině mezi lesíky a vinicemi. Stařec vysoké postavy po těžkých chorobách okříval ve venkovském zátiší. Býval vždy černě oblečen. S velikým černým širákem na hlavě rád sedal v zahradní besídce, v jejíž skleněné kupoli vesele bzučel rozmanitý hmyz, a zamyšlen kreslil do písku mapy Balkánských zemí a cyrillské i hlaholské litery. Scházel se u něho celý kruh starších i mladších učenců, z nichž dnes mezi živými, tuším, jest jediný sanskritista Alfred Ludwig, tehda mladý docent na Vídeňské universitě.

Častěji do Vídně přijížděl synovec P. J. Šafaříka a strýc mladého Jirečka, MDr. Jan Šafařík z Bělehradu, srbský profesor, bibliothekář a ke konci státní rada, vážný tlustý pán, který vždy pomalu mluvil, čistě slovensky. Syn jeho Pavel Šafařík, který v červnu roku 1902 zemřel jako titulární srbský generál, v letech šedesátých mnoho pobýval ve Vídni jako mladý dělostřelecký důstojník, dohlížeje na objednávky srbské vlády. Z bratří matčiných v prvních letech šedesátých dva žili ve Vídni: rovněž nedávno (málo dní po Pavlovi) zesnulý Vojtěch Šafařík, tehda profesor chemie na Vídeňské obchodní akademii, již v mladých letech učený vševěd, náchylný k podivínství, a MDr. Jaroslav Šafařík, assistent na vojenské lékařské akademii Josefinum, jenž u všech, kdož jej znali, zůstal v milé paměti; zastřelil se z hoře r. 1862, když nevěsta jeho osudnou náhodou zabita byla kamenem, spadlým při opravě Litomyšlské věže ve Vysokém Mýtě.

Otec Josef Jireček kromě úředních hodin mnoho býval doma. Sedal ve své bohaté knihovně a pilně se zabýval studiem a spisováním. Dětem svým, synovi a třem dcerám, věnoval mnoho času, rozprávěje a čítaje s nimi. Strýc Hermenegild, pokud byl neženat, dlouho bydlil v jednom bytě s bratrem Josefem; bylo to v době, když spisoval »Slovanské právo v Čechách a na Moravě.«

K otci Josefu Jirečkovi přicházelo občas mnoho přátel a známých. Z Čechův Rybička, s nímž bývaly dlouhé, nejvíce literární a historické rozpravy, ředitel státní tiskárny dr. Antonín Jaroslav Beck, dr. Vilém Gabler, který tehda byl vychovatelem ve Vídni, bibliothekář piarista P. Hradil, s nímž Josef Jireček tiskem vydal neznámou po tu dobu Blahoslavovu mluvnici, dr. Habětínek, tehda profesor na Vídeňské právnické fakultě, veselý a pohyblivý Pražský profesor Gindely, který právě své archivní výzkumy rozšířil až do Španěl a j. Četné úřední a literární styky měl Josef Jireček s baronem Helfertem. K starým Čechům Vídeňským náležel pozdější místoředitel státního archivu rytíř Jos. Fiedler, rodilý z Třeboně, vydavatel listin k dějinám uherským, benátských relací atd., dnes senior cís. akademie věd. Stavbami kostelními se zabýval stavitel Josef Hlávka, o kterém tehda nikdo nemyslil, že bude jednou zakládati českou akademii věd a umění. Někdy se zjevil kollega bratří Jirečkův ze studií, jezuita P. J. Votka, tehda profesor na kolleji Kaločské v Uhrách.

Bratří Jirečkové vedle toho se mnoho stýkali s Vídeňskými kruhy jihoslovanskými, jakož se o obou zmiňuje i básník Subotić ve svých pamětech. S Josefem Jirečkem stálé styky měl filolog Jiří Daničić, který náležel ke kruhu knížete Michaila a za návštěv ve Vídni bydlíval v domě Obrenovićův. Občas ze Záhřeba přicházeli profesoři, historik Mesić a zeměpisec Matković, kteří byli prve studovali na universitě Pražské. Ve Vídni žil tehda mladý právník jihoslovanský dr. V. Bogišić jako úředník dvorní knihovny; odešel později za školního inspektora do Vojenské Hranice, odkud byl povolán za profesora na universitu v Oděsse. Slovinec Zhishman (starým pravopisem, čti Čižman), profesor na Theresianu, později na právnické fakultě, jeden z vychovatelů korunního prince Rudolfa, posléze ředitel císařské fideikomisní knihovny († 1894), náležel k bližšímu Vídeňskému kruhu. Byl vynikající znatel byzantinského církevního práva a rád se honosil svou znalostí klasického starověku; mluvil vždy s rhetorickým pathosem a do vysokého stáří se odíval jako elegantní švihák.

Za správy náboženských referátů v ministerstvu přicházelo k Josefu Jirečkovi též mnoho pravoslavných biskupův i archimandritů bukovinských, srbských i dalmatinských; nejoriginálnější z nich byl Černovický metropolita Hackmann, bělobradý stařec, jehož vzpomínky zasahovaly až do Napoleonských dob Haliče a Bukoviny. Z Poláků docházeli k Josefu Jirečkovi kníže Jiří Lubomirski, veliký přítel Čechův, a téměř rok co rok na cestách svých ruský senátor, slavný právník Romuald Hube. Častěji se zjevil F. Kanitz, kreslič a cestopisec, rodilý z Budapešti, více méně

samouk, který z korrespondenta illustrovaných novin zvolna se stal specialistou o Srbsku a Bulharsku.

Z universitních profesorů Vídeňských mezi známými Josefa Jirečka byli hlavně Simony, výborný znalec Alp, také způsob samouka, který maje býti apatykářem, zvolna se stal profesorem zeměpisu, a jazykozpytec Bedřich Müller, který po mnohých desítiletích Konstantina Jirečka vítal jako nového kollegu na universitě Vídeňské, jsa toho roku právě děkanem.

Se Slovincem Miklošičem byl otec Jireček vždy ve stycích, které se přenesly i na syna. Miklošič, zámožný muž, bydlil ve vlastním domě v Josefově. Byl tváře energické s velikými kníry, prázden veškeré romantiky a sentimentálnosti, ale při tom sběratel charakteristických anekdot. Pracoval sám za deset lidí, skládal veliká díla grammatická a objemné slovníky, jaké nyní obyčejně dělají mnozí učenci ze spolku anebo celé akademie. Ovšem vstával ku práci již ráno za tmy a nikam nechodil, leda na universitu a do knihovny. O přednášky mnoho nedbal a nechtěl mnoho věděti o seminárních cvičeních. Byl více učenec než učitel. S Konstantinem Jirečkem sbližovala ho později do smrti († 1891) rozmanitá studia: právní starožitnosti jižních Slovanů, vzájemný styk mezi Rumuny, Albánci, Řeky a Slovany, vydávání řeckých listin středověkých atd.

Konstantin Jireček ještě jako gymnasista sešel se i s francouzským geologem Ami Boué, spisovatelem známé »Turquie d'Europe« (1840, 4 díly). Boué byl potomek francouzských emigrantů; narodil se r. 1794 v Hamburku, studoval medicinu v Edinburce a žil pak v Paříži, až se za Ludvíka Filipa jako majetný soukromník přestěhoval do Vídně († 1881). O zemích Balkánských mluvil starý pán vždy s velikým nadšením. Vzpomínky jeho sahaly do doby daleké, jako když vypravoval, jak v mladých letech v Paříži viděl na Place de la Concorde »Bonaparta« s celou kavalkádou na koni; jako stoupenec strany královské nikdy ho nejmenoval císařem nebo Napoleonem.

Nedlouho před odchodem z Vídně seznámil se K. Jireček i s několika Bulhary; byl to hlavně V. D. Stojanov, který prve studoval v Praze a tehda zakládal první bulharskou literární společnost v Braile v Rumunsku, a G. D. Načovič, tehda mladý velkokupec ve Vídni, vlastně politický emigrant z Turecka, později vynikající státník bulharský.

Počátkům literního umění se Konstantin Jireček naučil doma od rodičův i domácích učitelův, nejvíce moravských studujících. Teprve sedmiletý se naučil německy. Gymnasium absolvoval (1864—1872) na Theresianu. Ústav tento, ubytovaný ve velikém starém císařském paláci, měl rozsáhlou, stinnou zahradu (od těch dob je regulováním ulic silně ztenčena) a v ní velikou plovárnu. Studující byli buď internisté, nejvíce mladí šlechtici, ubytovaní v ústavu, buď externisté, bydlící mimo ústav v soukromých domech. Mezi profesory byli vynikající mužové, jako klasický filolog Vielhaber, botanik Karel Heller, který v letech čtyřicátých byl na Kubě

a v Mexiku, a filosof Suttner, jeden z profesorů starých filosofických fakult, z nichž po r. 1848 utvořena 7. a 8. třída. Suttner, dobrý znatel románských literatur, přednášel německou literaturu, logiku, psychologii i frančtinu. Veliký důraz kladl na studium slohu rozličných dob, národův a spisovatelů, jakož i na slohová cvičení. Gymnasisté, mladíci všech společenských tříd a rozmanitých národností, neměli mnoho kollegiálních styků mezi sebou. Byli mezi nimi i Srbové, Chorvátě, Poláci, Maďaři, Rumuni. Jako privatista přebýval tehda v ústavu jeden přívětivý a nadaný mladý princ ve vyhnanství, pozdější král španělský Alfons XII. († 1885). Mladý Jireček byl tehda slabého zdraví, které se upevnilo teprve později mnohým pobytem v jižní Evropě. Vynikal zvláště v klasických jazycích, v zeměpise a dějepise. Někteří přátelé otcovi byli by z něho rádi měli klasického filologa. Ve škole ho chválili pro dobrou paměť, rychlé učení se jazykům a přítomnost ducha. Maturitu odbyl s vyznamenáním.

Doma mnoho četl. V mladých letech přečetl téměř celý — Časopis Českého Musea. Naučil se prakticky rozmanitým jazykům, jmenovitě srbskému čili chorvatskému. Pro otce, který ve volných hodinách pilně se zabýval starší literaturou českou, leccos přepisoval z tiskův i rukopisův a také mu čítal korrektury. Do Čech přicházel o prázdninách jenom zřídka, nejvíce do Vysokého Mýta, rodiště otcova. Roku 1868 baron Helfert, profesor Gindely a tři Jirečkové proputovali pěšky Šumavu, od tehdejší starožitné koňské dráhy z Budějovic do Lince až k Domažlicům. Do Prahy přišel Konstantin na návštěvu teprve r. 1870. Strýc Vojtěch Šafařík jej uvedl do zbytku kruhů starovlasteneckých, kde největší dojem na něho učinili Erben a Vocel, kteří oba nedlouho potom zemřeli.

Klidné časy skončily se r. 1871, když otec Josef Jireček, po tu dobu ministerský rada, vstoupil do ministerstva hraběte Hohenwarta jako ministr kultu a vyučování. Ministerstvo bylo dosazeno pod vlivem veliké světové události, několik neděl po prohlášení německého císařství ve Versaillu za vítězné války Německa proti Francii. Hlavním úkolem ministerstva bylo brzké urovnání národních sporův a hlavně smíření s Čechy. Hrabě Hohenwart všemožně usiloval, aby Čechové vstoupili zase do říšské rady, která tehda se skládala z poslanců vysílaných od zemských sněmův. Ale všecky naděje byly marny. Výhodná situace politická se rychle měnila, jmenovitě po uzavření míru mezi Německem a Francií. K narovnání nedošlo. Ministerstvo se udržeti nemohlo. Po pádu jeho Josef Jireček od liberálních Němcův a závislé od nich žurnalistiky do smrti pronásledován jako jeden z nejnebezpečnějších Čechů; bylo to patrno ještě 18 let později na nekrolozích Vídeňských novin po jeho smrti. Viděl se tím i přinucen přenésti své bydliště z Vídně ven.

Konstantin Jireček poslán na studia universitní (1872—1875) do Prahy, kde se věnoval dějepisu. Fakulta filosofická tehda měla mnohé vynikající síly. Pilný a důkladný V. V. Tomek četl o dějinách rakouských a českých, zjezdilý a výmluvný Gindely oději-

nách novověkých. Starý Bavor Höfler, o němž jeho krajané vždy se přeli, jeli klerikál nebo liberál, muž velice zečtělý a k studujícím přívětivý, ale ve vědách povrchní, vykládal o dějinách všeobecných. Hirschfeld přednášel jasně a pěkně o dějinách řeckých a římských. Kvíčala míval pro historiky důležitá čtení o dějepisectví starého věku. Ostrovtipný Loewe a Volkmann četli o filosofii. U tehdejšího soukromého docenta, městského archiváře dr. Emlera bylo možno důkladně se vycvičiti v latinské paleografii středního věku. Z kruhů mimo universitu staré rodinné styky K. Jirečka vedly k Palackému; stařec jej nezřídka vybízel k pilné práci v dějinách slovanských.

Na universitě byl tehda čilý ruch mezi mládeží českou. Mezi kollegy těch let byli Jirásek, Menčík, Metelka, Mokrý, Nováček, Rezek, Režábek, Thomayer, Vrchlický a j. S literárními kruhy českými Jireček přišel v bližší styk v Umělecké Besedě, kde Hálek předsedal sekci literární. Tam seznámil se s Zeyerem a Sládkem. Svými slovanskými studiemi brzo na sebe obrátil pozornost. Byl předsedou »Slavie,« tehda malého kruhu mladíků, kteří se zajímali o slovanské literatury, národní písně atd., a r. 1874 i předsedou Akademického čtenářského spolku. Styky s Jihoslovany nebyly menší nežli ve Vídni; vedle různých moderních jazyků naučil se Jireček i mluviti bulharsky, což byla při tehdejším nedostatku příručních knih věc dosti nesnadná. Mnoho se scházel s mladým francouzským profesorem Arnoštem Denisem, který tehda několik let pobýval v Praze, aby studoval dějiny doby husitské. Čítali spolu historické spisy i články české, a konali výlety po Čechách, do historicky památných míst; jednou za letní noci před slunce východem vystoupili na Řip. V dobré paměti zůstal u Jirečka ruský profesor Kotljarevský, slovanský archeolog, který tehda dlouho pobýval v Praze, výborný znatel literatur a vědecké bibliografie. Na podzim r. 1874 přestěhovali se i rodiče Jirečkovi trvale do Prahy.

Literární práce začal K. Jireček, jako mnozí začátečníci, referáty o nových knihách, a sice slovanských v Časopise Českého Musea, jehož redaktorem byl tehda Emler; vyšlo jich pak do r. 1878 celkem 71 (s podpisem: —*č*—). Referát o knize Alberta Dumonta, »Le Balkan et l' Adriatique« vzrostl ve zvláštní článek (tamže r. 1873). Brzo pozoroval, že z Balkánských národů nejméně se ví o Bulhařích. Ještě ve Vídni začal sbírati tituly novobulharských knih. Pozornost učeného světa obrátil na sebe nejprve seznamem knih novobulharských, který vyšel jako příloha k Periodičeskému Spisanii Brailského Knižovního Družestva v ročníku 1872 (Bibliographie de la littérature bulgare moderne 1806—1870. Knigopis na novobъlgarskata knižnina). Teprve r. 1893 pokus ten nahrazen úplnějším knihopisem pro l. 1641 až 1877 od A. Teodorova. Zároveň začaly se styky také se západem. V Pařížské Révue de linguistique et de philologie comparée 1873 K. Jireček uveřejnil referáty o bulharském Periodičeském Spisanii a o Kurelcových charvátských národních písních. Staré

styky s Daničićem vedly k tomu, že z rukopisů českého musea ve sbírce druhdy Pavla J. Šafaříka uveřejnil nevydanou potud důležitou památku starosrbskou z počátku 13. století, typik (reguli) kláštera Studenického, sepsaný od syna velikého župana srbského Štěpána Nemanje, od pozdějšího arcibiskupa srbského sv. Sávy (v Glasniku srb. učeného družstva, díl 40, 1874). V Lumíru 1874 vytiskl životopisy dvou starších buditelův jihoslovanských, Jiřího Križaniće ze 17. a Dositeje Obradoviće z 18. století.

Téhož r. 1874 byl o prázdninách poprve v Srbsku a Charvátsku. Po návratu popsal Srbsko, hlavně Bělehrad, Kragujevac a lesy Šumadijské v několika pokračováních v Osvětě (1875), které od té doby, přese všecky osudy a všecko stěhování po světě, zůstal věrným spolupracovníkem. Článek ten mu velice pochválil zejmena starý Palacký.

Veliký interes, vzbuzený pro země Balkánské politickým hnutím, které vypuklo r. 1875 v Hercegovině a brzo potom v Bulharsku, vedl k sepsání většího díla: dějin bulharských, od nejstarších dob až do zřízení exarchátu. Vydání bylo umožněno zděděnou známostí s německým knihkupcem Tempským, který býval nakladatelem Palackého, Šafaříka i bratří Jirečků. Kniha vyšla ve dvou jazycích, česky (bez honoráře): »Dějiny národa bulharského« v sešitech od června 1875 do ledna 1876, německy (s honorářem): »Geschichte der Bulgaren« v celku na nový rok 1876. Dějiny tyto vzbudily velikou pozornost; bylyť vydány právě v předvečer krvavé bulharské revoluce na jaře 1876, která zavdala příčinu k rusko-turecké válce 1877—1878. Celkové příruční knihy nebylo od spisu Engelova, vydaného 1797. Kniha, za krátký čas sepsaná, měla ovšem mnohé vady díla začátečnického. Spisovatel se nalézal pod vlivem dobrého vzoru: dějin středověkého Řecka, které nedlouho před tím po pilných archivních studiích vydal profesor a bibliothékář v Královci Karel Hopf. Celkový směr knihy obracel se proti legendám historickým, proti matení národních písní a pověstí s dějepisem, a snažil se o rekonstrukci dějin přímo ze spolehlivých pramenův. Směru tomu spisovatel zůstal věren podnes. Přednost knihy byla dobrý sloh a jasné vyložení i sebe spletitějších otázek. Příliš mnoho místa věnoval literární historii a historickému zeměpisu; z novější literatury mnohé kusy v Praze nesehnal, kdežto vedle toho užil často velmi vzácných a nedostupných brošurek a novin, tištěných na východě. Ruské překlady Jirečkovy knihy vyšly dva, jeden prý velice povrchní od Jakovleva ve Varšavě, který autorovi podivnou náhodou nikdy nepřišel na oči, druhý pak, samým spisovatelem doplněný, od Finlanďana F. K. Bruuna a Bulhara V. N. Palauzova v Oděsse 1878; bulharský od Rajnova a Bojadžijeva vytištěn v Trnově 1886, maďarský od R. Mayera 1889.

Vydání knihy mělo za následek četné styky Jirečkovy s Bulhary samými; r. 1876 v Praze dlouho pobýval historik Marin S. Drinov, Bulhar z Panagjuriště, profesor university Charkovské na Rusi, a r. 1877 mladý doktor práv, vracející se z university Heidel-

berské, dr. Konstantin Stoilov z Plovdiva, později jeden ze státníků mladého knížectví. Na základě své knihy byl K. Jireček v červnu 1876 v Praze promovován za doktora filosofie.

Úspěch na poli literárním vedl jej k dráze universitní. Jakožto habilitační spis napsal historicko-geografickou studii o veliké silnici z Bělehradu do Cařihradu od doby římské až po naše dny, kde se týmž směrem začala stavba železnice, a o prosmycích balkánských (Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, 1877). Aby nevzbudil rivalitu Němců, kteří tehda velice se báli rostoucího počtu českých soukromých docentů, hlásil se o »venia legendi« jen o zeměpise a dějinách jihovýchodní Evropy. Četl 1877—1879 o zeměpise poloostrova Balkánského, o čtvrtém křížovém tažení, o dějinách Bosny atd. Menší články vědecké zatím uveřejňoval v Časopise Českého Musea, od r. 1876 též ve Věstníku král. společnosti nauk.

Založení nového knížectví bulharského uvítal v Osvětě 1878 delší rozpravou, v níž vedle tištěných relací užil velikého, netištěného materiálu o tureckých řežích r. 1876; bulharský překlad od Beneva vyšel v Plovdivských novinách »Marici« r. 1878 a v zvláštním otisku jako malá knížka.

Nahodilá cesta do Švédska r. 1877 vedla k sepsání několika cestopisných náčrtků v Osvětě a Světozoru. Vůbec ve volných chvílích Jireček vždy pěstoval cestopis, ne feuilletonistický, ale založený na podrobných studiích o zemích a jejich obyvatelstvu, s všemožně věrným vylíčením fysiognomie krajin, obyvatelstva a jeho kulturního i hospodářského života.

Pro dějiny zemí balkánských zbyly po dobytí tureckém veliké archivy středověké jen na dvou místech, na Svaté Hoře Athonské a v Dubrovníce. Archiv bývalé (do r. 1808) republiky Dubrovnické od vlády rakouské střežen velmi přísně; příčina toho byly některé krádeže listin za doby po pádu republiky a i v pozdějších časech. Pomocí přátelských styků jeho otce s generálem Rodićem, tehdejším místodržitelem v Dalmacii, podařilo se K. Jirečkovi zjednati sobě přístup k tomuto archivu. Pracoval tam od srpna do listopadu 1878, právě za dob okkupace bosenské, a podruhé o prázdninách 1879. Za druhého pobytu byl i v Boce Kotorské, na Cetyni a v Trebinji. Veliký nasbíraný historický material vedl k novému životnímu úkolu. První výsledek byla studie o obchodních cestách a zaniklém již hornictví v Srbsku a v Bosně za středního věku, založená nejvíce na neznámých potud listinách Dubrovnických (Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters, ve spisech král. spol. nauk 1879). V Glasniku srbského učeného družstva (1879, díl 47) na světlo vynesl jednu z nejstarších listin srbských, smlouvu pozdějšího krále Štěpána Prvověnčaného s Dubrovčany okolo roku 1215. V jednom časopise Dubrovnickém na naléhání četných nových přátel místních uveřejnil rozpravu o snahách starých Dubrovčanů, jmenovitě v 15. století, aby rozšířili své hranice (Slovinac 1879). Studie o Vlaších a Maurovlaších v památkách

Dubrovnických (ve spisech Král. spol. nauk 1879) obrátila pozornost romanistů na zmizelé nyní Rumuny v horách Adriatického pomoří. Slavnostní čtení o Bosně a Hercegovině za středního věku, které měl ve valném shromáždění společnosti musejní, vyšlo v Časopise Českého Musea (1879). Širšímu obecenstvu sdělil své cestovní dojmy o Dubrovníku v Osvětě (1879) a o římském Epidauru, předchůdci Dubrovníka, v Světozoru. Od 1878 účastnil se bibliografickými přehledy literatury o jižních Slovanech v Berlínských »Jahresberichte für Geschichtswissenschaften,« v nichž pokračoval, s přestávkami, až do posledních let.

Ale pobyt v Praze brzo byl u konce. Na universitní karrieru v Rakousku, přese všecky vědecké práce, které všude i daleko za hranicemi docházely vřelého uznání, nebylo tehda vyhlídky. Příčina vězela v neurovnaných poměrech Pražských, kde na fakultě spolu zápasily tři strany, cizích Němců, rakouských Němcův a Čechův, a v odporu k lidem, kteří měli jmena nepříjemné paměti z r. 1871. Z druhé strany Bulhaři ještě za ruské okkupační vlády, kde Drinov byl prvním ředitelem vyučování, zvali K. Jirečka k sobě do osvobozené vlasti. Za druhého pobytu v Dubrovníce obdržel pozvání od obou vlád, knížectví bulharského i autonomní provincie Východní Rumelie, aby vstoupil do jejich služeb. Vláda Sofijská mu nabízela místo generálního sekretáře v ministerstvu »národní osvěty« s platem 10.000 frankův a kontraktem na pět let. Rozhodnutí bylo těžké, neboť přijmutí znamenalo odřeknutí se od šťastně započaté činnosti vědecké a universitní na mnohá léta, snad i na vždy. Ze zpráv jedny vyličovaly nové Bulharsko jako hotový chaos, druhé velebily pokrok a pořádek v osvobozené zemi. Počátkem listopadu 1879 K. Jireček odjel přes Vídeň do Lompalanky a odtud přes časně zasněžený Balkán do Sofie. Několik dní později bylo by snad z celé cesty sešlo. Že první ministerstvo bulharské sedí na trní a že se v kombinacích svých při volbách přepočetlo, věděl brzo celý svět. První dojmy z nového bydliště vylíčil Jireček v článku: »Z nového Bulharska« v Osvětě 1881.

V Bulharsku zůstal K. Jireček pět let bez dvou měsícův (1879—1884). První vývoj nového státu jej velice zajímal; znal dobře literaturu o Řecku a Srbsku po jich osvobození od jařma tureckého. Ve Východní Rumelii vládli staroživilové, v knížectví bulharském emigranti, Bulhaři, kteří žili prve v Rumunsku, na Rusi, v rozmanitých jiných státech anebo alespoň v stolici císařství osmanského, v Cařihradě. Byli mezi nimi lidé i s báječnou, nezcela objasněnou minulostí. První zima byla v novém státě jakýsi »karneval svobody;« lidé nevědomky hráli divadlo, horujíce v politických stranách a klubech, při volbách, na sněmech, v úřadech, v rychle se po sobě střídajících novinách při úplné svobodě tisku. Bylo to něco podobného jako u nás r. 1848. Při veřejných slavnostech tancovala intelligence národní tance třebas i na ulici. Klobouky a cylindry při tom špatně seděly na hlavách; bylo viděti, že jsou věc nová, na místě fesův a kalpakův. Rozkošná

věc byl první dvorský bál v lednu 1880; hosté »opásli« buffet s báječnou rychlostí. Věci byly přirozené, ale cizinci v nich chtěli viděti nezralost a neschopnost nově osvobozeného národa. Jeden diplomat nalézal podobnost s emancipací — Negrů po občanské válce ve Spojených státech severní Ameriky. Jiní činili parallely mezi politickým životem malých balkánských státův a republik amerických Kreolů v Guatemale nebo Venezuele; u obou prý je stejná záliba ve změnách ústav, volbách nových náčelníkův i proměnách ministerstev. Teprve zvolna přicházelo vše do pevných kolejí.

Kníže Alexandr Battenberský byl přívětivý, dobromyslný, ale nezkušený mladík, vychování čistě vojenského. Jeho neznalost práv a financí od bulharských rádcův obratně vykořisťována. Pod vlivem německých krajanů z malých knížectví a některých domácích pohlavárův od samého počátku dychtil po změně ústavy, přijaté za ruské okkupace od ústavodárného sněmu v Trnově. Marně mu vykládali cizí diplomaté i cizozemci ve službách bulharských, mezi nimi i dr. Jireček, že zmatky není vinna ani ústava ani zákony, nýbrž celé složení politické společnosti, které přes noc předělati nelze. To se potvrdilo i za následujících ústavních experimentů, jež nepřinesly čekané nápravy. Battenberg byl nerad knížetem v cizí zemi, jejímuž jazyku se teprve zvolna přiučoval, a netajil se s tím. Cizinci ve službách bulharských měli k němu proto nedůvěru; očekávali, že jednou za okamžité nálady se odřekne trůnu a odjede. Diplomaté říkali, že je příliš nerozvážný a nedůsledný a že může náhle ztratiti »stoličku« (trůn).

Sekretářem knížecí kanceláře byl dr. Stoilov, mladý muž vzdělaný a poctivý, dobrý řečník a právník, ale v zapletených okamžicích ztrácel hlavu a energii. Jirečka si kníže Alexander velice vážil. V prvních letech často zastupoval dr. Stoilova, provázel knížete na cestách a dělal tlumočníka u dvora, jmenovitě mezi knížetem a jeho ministry předsedy, hlavně biskupem Klimentem a Karavelovem. Karavelov, který měl břitký jazyk, zlomyslně říkal: »Není horší věci nežli býti knížetem v zemi, jejímuž jazyku nerozumíš!« V druhé polovici pobytu bulharského se Jirečkovy styky s dvorem a dvořany velmi stenčily.

S politiky bulharskými se Jireček v celku dobře snášel; nalezl mezi nimi i několik starších známých. Ovšem se leckdy také s nimi nepohodl. S jediným Karavelovem vždy dobře vycházel. Karavelov, který 20 let žil na Rusi, byl muž originální, zanedbaného zevnějšku, ale při tom zečtelý a vtipný; znal dobře cenu věd a literatury.

Veliký vliv měly v Sofii kruhy diplomatické. Mnozí z cizích zástupců dávali skvělé společnosti, zejmena ruský Chitrovó, rakouští hrabě Khevenhüller (nyní vyslanec v Paříži) a baron Biegeleben, francouzský Schefér (bratr slavného orientalisty), anglický Lascelles (nyní vyslanec v Berlíně), rumunský kníže Gika (nyní vyslanec ve Vídni). Dr. Jireček se mnoho scházel i se zástupci Srbska, s generálem Grujićem, nynějším předsedou ministerstva,

který tehda tři léta přebýval v Sofii, a s pozdějším předsedou ministerstva Simićem. Zvláště četná společnost byla ruská. Rusové měli tehda celou bulharskou armádu ve své správě. Byli rozděleni na strany, mající oporu v koteriích Petrohradských, a tím si mnoho škodili. Ředitelem veřejných prací byl jeden čas kníže Chilkov, dnes po stavbě drah v Turkestanu a v Sibiři muž světového jmena, ruský ministr veřejných kommunikací. Bulhaři se jeho projektům stavěti dráhy pomocí technických sborů vojenských jen posmívali. Idey a práce cizinců vůbec oceniti neuměli. Oppo-siční listy, jmenovitě kromě Sofie, zuřivě psaly proti všem cizozemcům v Bulharsku, jako by vypuzením jich mohly nastati pravé zlaté časy.

Život sám byl krušný: sídelní město v hornatém vnitrozemí, daleko od železnic, domy nejvíce jen dřevěné, proti tuhé zimě málo chráněné. V zimě zuřily často ohromné požáry. V létě žáby a myši oživovaly podlahu; mladý sekretář jedné diplomatické agencie v libém spánku na loži svém kousnut do ucha od potkana. Všecka ministerstva, kromě vojenského, první zimu byla pohromadě v jednom dvoupatrovém dřevěném domě. Menší ministerstva měla v něm dokonce jen jeden pokojík. Když ku př. ministr spravedlnosti komusi příliš zřetelně vykládal práva, byl celý dům vzhůru a běžel se dívat, co se strhlo. V knížecím paláci, starém konaku tureckého místodržitele, pršelo skrze střechu a kapalo do nádob, po podlaze rozstavěných. Ponenáhlu však město vyplněno novými pevnými domy.

Ministerstvo vyučování mělo z počátku velice slabý personál, který teprve za rok nahrazen větším výběrem studovaných lidí. Hned první zimu strhly se zápasy o základní otázky. Politikové bulharští chtěli zříditi všemocnou státní mašinu dle francouzského vzoru, řízenou z jednoho středu, s tisíci od státu placených a od státu i od politických stran závislých »činovníkův.« Jsou to tytéž snahy, které, jak anglický historik Finlay z vlastní zkušenosti vypravuje, byly základní vadou mladého království řeckého. Pro zdejší země by se však více hodila správa, založená na samosprávě dobře organisovaných okresův a obcí, nebo — jak Laveleye pravil — něco dle vzoru Švýcarska nebo Norvéžska. Někteří lidé chtěli hned sestátniti všecky obecní školy, čemuž dr. Jireček s úspěchem odporoval. Teprve po jeho odchodu obecní učitelé proměněni ve vládní úředníky a — agitátory, jako bylo v Srbsku. Na středních školách chtěli Bulhaři, vychovaní na Rusi, vymýtiti klassické jazyky, které následkem toho skutečně silně zatlačeny do pozadí. Teprve když střední školy byly doplněny a žáci bulharských reálek byli odmítáni od přijmutí na cizích universitách, nastal obrat. Jakožto cíl organisace Jireček vždy poukazoval k založení bulharské university. U správy státní požíval brzo veliké vážnosti. Říkali o něm, že dovede nějaký pamětní spis, zákon nebo reglement sepsati »přes noc.« Byl pro centrální administraci jako živý slovník a zasedal v rozmanitých komisích: o organisaci úřadův, žandarmerie, o agrárních otázkách, ba dokonce o vyplenění lou-

pežnictví. Ve schůzích národního shromáždění sedal na vládní lavici; byly i schůze noční do čtyr hodin z rána. Studium národního hospodářství a státní administrace, provozované dříve vedle studií historických, bylo mu při tom k velikému prospěchu.

(Dokončení.)

Kosmas a Kristián.

Příspěvek k otázce o nejstarší české kronice.

Napsal

dr. **Hermenegild Jireček.**

Jest to již hodná řada let, co se zanášíme studiemi o kronice Kosmově. Právě o počátcích křesťanstva v Čechách psali jsme hned v padesátých letech minulého století a ve spise »Slovanské právo v Čechách a na Moravě« z r. 1863 (§ 22. Pokřesťanění a § 23. Zřízení církevní). Hájili jsme zejmena ctihodného Kosmu proti nespravedlivému narčení Dümmlerovu, že mluvě o křestu Bořivojově, dokládá se pramenů, kterých prý nikdo nezná.

Ve vědeckém sporu, jenž spisem dr. Pekaře »Nejstarší kronika česká« nanovo vznikl, jedna z hlavních otázek jest, znalli Kosmas dílo Kristiánovo, jinými slovy, pocházíli dílo toto z konce X. století a jeli starší než kronika Kosmova?

V následujících řádcích chceme se přičiniti o vyjasnění otázky té pro dějepravu českou rozhodně důležité.

Existovalali kronika Kristiánova hned ke konci X. století, musíme se ptáti, čím to, že Kosmas, o plné století mladší, ani slovem nezmiňuje se o ní? Vždyť by Kristiánův spis, pocházelli z konce X. století, za doby Kosmovy musel býti po Čechách znám, zejmena u kapituly Pražské, v sídle biskupském, kdež se toho času soustřeďoval všechen církevní i literární život v Čechách a kdež Kosmas byl vynikajícím členem kapituly této! Vždyť Kristián hlásí se za příbuzného biskupa Vojtěcha i prosí ho, aby spis jeho aspoň po diecési Vojtěchově směl býti opisován a čítán! Vždyť Kristián podle rodu a pochození svého byl dokonce členem panující knížecí rodiny Přemyslovské, syn Boleslava I., bratr Boleslava II., synovec Vácslava svatého! Kosmas dobře byl informován o jeho osobě; skoro vše, co o něm víme, víme právě z Kosmy, jenž ho arciť nejmenuje klášterským názvem jeho Kristián, ale světským jmenem Strachkvas. Přes to přese všecko Kosmas, jenž jinak ke spisu svému pilně shledával kroniky a zprávy, nikdež výslovně na sepsání Kristiánovo se neodvolává, aniž také vůbec dí, že by Kristián jakou kroniku byl psal a zůstavil!

Spis Kristiánův obsahuje předůležité paměti o počátcích křesťanstva v Čechách; nicméně Kosmas, sám o tom jednaje, ani slovem nezmiňuje se o spisu tomto, ačkoliv vypočítává pra-

meny, odkud bylo lze čerpati první zprávy o pokřesťanění Čech. Pramenů těchto jmenuje tré: Privilej moravské církve, Epilog země moravské a české, Život neboli Utrpení sv. Václava. Proč by se byl neodvolal také i na sepsání Kristiánovo, kdy by bylo existovalo?

Či nechtěl snad Kosmas úmyslně spisu Kristiánova znáti? Proč? Jakou by měl k tomu příčinu? Nenáviděl-li osobně Kristiána? Vždyť přece nebyli současníci, dělilo je od sebe celé století! Ale dejme i tomu, že měl Kosmas ke Kristiánovi nějakou nechuť, tak velikou, že ani spisu jeho nechtěl znáti: co by mu to bývalo platno? Vždyť on za své doby nebyl sám jediný znalec dějin staročeských; bylo tu mnoho jiných mužů, kterýmž by sepsání Kristiánovo, bylo-li ho v ten čas vůbec, nemohlo zůstati tajemstvím. Kosmas sám obracel se k osobám takovým, žádaje, aby skládání jeho prozkoumali a opravovali. Či jen i mysliti možno, že by vůči těmto mužům směl umlčeti sepsání Kristiánovo, spis člena panujícího rodu, mnicha vynikajícího, vzdělance znamenitého, církevníka dle vlastních slov Kosmových nad jiné slovútného?

A komu by byl Kosmas mlčením o spisu Kristiánovu více uškodil nežli sám sobě? Takové opomenutí naprosto nemohlo zůstati nepovšimnuto; mlčením Kosmovým dílo Kristiánovo nikterak nemohlo zůstati umlčeno! Byl by tím Kosmas uvalil na se spravedlivou výtku osobního strannictví a historické neupřímnosti!

Víme, že Kosmas nebyl přítelem slovanské liturgie v Čechách: snad že z té příčiny mlčel také o spisu Kristiánově, ježto v něm psáno o slovanštině v církvi moravské? Ale Kosmas sám cituje Privilej církve moravské, sám cituje legendy, v kterých bylo psáno, že Řím přivolil k liturgii slovanské a kníže Bořivoj že pokřestěn od Methoděje, arcibiskupa moravského!

Či snad dílo Kristiánovo zahrnuto bylo v oněch třech pramenech, o kterých Kosmas dí, že o tom, co v nich pověděno o počátcích křesťanských v Čechách, již jiní dostatečně psali, tak že se mu nechce opakovati, co již vůbec známo. Tu pak přicházíme k důležitému bodu celé té otázky, k oněm třem památkám, v kronice Kosmově připomenutým, jež obsahovaly bližší zprávy, jak Bořivoj dosáhl svátosti křestu, jak skrze jeho nástupce v krajinách těch den ode dne zmáhalo se náboženství dle víry katolické, který konečně kníže a kolik kostelů každý z nich postavil ke cti Boží.

Památky neboli prameny tyto jsou: 1. Privilegium Moraviensis ecclesiae. 2. Epilogus ejusdem terrae atque Boemiae. 3. Vita vel Passio sanctissimi nostri patroni et martyris Wenceslai. Tyto tři památky stojí každá o sobě, i nejsou nikterak společným celkem; výslovně tak praví Kosmas, an při výčtu jich dodává, že o počátcích křesťanstva v zemích těchto již jiní před ním psali (jam ab aliis scripta legimus), něco že o tom čte se v Privileji, něco v Epilogu, něco konečně v Životě sv. Václava.

Věčná škoda, že Kosmas přestal na pouhém výčtu těchto tří pramenů! Kdy by byl místo pouhého takového výčtu a místo

kratičkého jich obsahu památky tyto buď plným zněním nebo aspoň ve vydatnějším výtahu položil do své kroniky, byl by kronice své i dějepravě české nepoměrně více a lépe posloužil, nežli tím, že je toliko, jako vůbec známé, naznačil a napověděl! Víme ovšem, proč to učinil; učinil to proto, že o všech těch věcech již »od jiných« s dostatek bylo psáno.

Není žádné pochybnosti, že tyto tři prameny Kosmou vyjmenované známy byly také Kristiánovi, ať již psal po Kosmovi nebo před Kosmou; jen že jich neoznačuje vlastními jich nápisy, tak jako to činí Kosmas; za to však pojal je plným (tuším) obsahem a zněním do díla svého, tak že dílo toto jest souborem právě těch tří památek Kosmou vyjmenovaných, v *jeden* celek svedených, v *jeden* spis spolčených.

Kosmas toto sepsání Kristiánovo neměl na mysli, sice by byl řekl, že o těch věcech psáno jest již »ab alio« (od jiného). Nicméně není vyloučeno, že přece také i na Kristiánův spis myslil a že slůvkem »ab aliis« rozuměti se může také spis Kristiánův.

Pojednáme o těchto třech památkách Kosmou připomenutých.

Privilegium Moraviensis ecclesiae jiného nic není než ono sepsání, kteréž nalézáme na samém počátku legendy »Diffundente sole« (č. 1) a jakožto prvou kapitolu spisu Kristiánova, počínající slovy: »Moravia regio Sclavorum« a končící slovy: »habens sub se septem ejusdem sanctitatis pontifices.« Zde jest vylíčeno, kterak Konstantin-Cyrill před stolcem papežským hájil užívání slovanského jazyka v církvi moravské a kterak stolec papežský uznávaje správnost a slušnost věci, užívání toho jazyka v církevní službě i a Moravě schválil, tak aby u Moravanů zpívala se mše sv. i jiné kanonické hodinky jazykem slovanským. — Toť jest ono Privilegium Moraviensis ecclesiae u Kosmy (na počátku XII. stol.) připomínané, jímž stolec papežský slovanskému jazyku přiznal rovnocennost s jazykem řeckým a latinským v církvi římské.

Dr. Pekař, jenž o tomto Privilegium a významu jeho úplně mlčí, pronáší domněnku, že Kristián před sebou měl pramen, ze kterého čerpala také Legenda moravská: »Tempore Michaelis imperatoris« a že skladatel této předlohy žil někdy v prvé polovici X. věku.

Text tento nalézá se v breviáři Olomúckém (Pekař str. 23 a 127) a v českém překladě Passionálu ze XIV. věku (Výbor I., str. 308—309). Jest to patrně onen list papeže Adriana k Rostislavovi a Kocelovi z r. 868, kdež na závěrku psáno: »Da vy učit jakože jeste prosili, skazaja knigy v jazyk vaš, po vsemu cerkovnomu činu ispolň, i s svjatoju mšeju (rekše s služboju), i krešćeniem. Sej-że jedin chranite obyčaj, da na mši prvěje čtut apostol i evangelie rimsky, tače slovensky.« Ještě r. 1863 (Slov. právo S. 23) pravili jsme, že Privilejem má se snad rozuměti bulla papeže Jana VIII. z r. 880, ale podle obsahu legendy »Diffundente sole« a podle spisu Kristiánova není pochyby, že to list papeže Adriana. (Legenda pannonská. Fontes I. č. II. odst. VIII.)

Epilogus terrae Moraviae atque Boemiae nic není jiného než ono sepsání, kteréž obsahem svým nalézá sé v legendě »Diffundente sole« č. 2., 3., 4. a 5., pak ve spise Kristiánově, kapitola 2. a 3., počínající slovy: »At vero Sclavi Bojemi ipso sub arcturo positi...« a končící slovy: »natos binos, unum vocitatum Wenceslaum, alterum vero Boleslaum.« Poznáváme to z dat v odstavci tomto u Kristiána obsažených a ze slov Kosmových, že v Epilogu nachází se zpráva o pokřestění Bořivojově a o kostelích, kteréž prvý tento křesťanský kníže český založil: Kostel ke cti sv. Klimenta na (Levém) Hradci a kostel ke cti Panny Marie na hradě Pražském.

Jestliže pak »Epilogus« jmenován jest od Kosmy na druhém místě mezi »Privilejem země moravské« a »Životem sv. Václava« a obsah jeho položen jest do legendy »Diffundente sole« i do spisu Kristiánova, kap. 2.: nebude, tuším, pochybností, že »Epilogus« byl rovněž pramenem samostatným jako »Privilej« a »Život sv. Václava.«

Český překlad dle legendy »Diffundente sole« nalézá se v Passionalu ze XIV. věku (Výbor I. str. 310—312). O Epilogu psali jsme (Slov. Právo), dokládajíce, že se obsahem svým kryje s legendou »Diffundente sole« v překladu českém.

Legendu *Vita vel Passio S. Wencezlai* označuje Kosmas jakožto třetí památku o počátcích křesťanstva v Čechách a o prvých kostelích v zemi té. Míněna tím legenda o sv. Václavu, jež začíná slovy »Crescente fide.« Hned na samém počátku legendy této vypočteny jsou kostely, za prvých knížat křesťanských postavené: Kostel Panny Marie na hradě Pražském, kostel sv. Petra a Pavla v Budči, kostel sv. Jiří na hradě Pražském (opomenut sice kostel sv. Klimenta na Levém Hradci, ale to se patrně stalo nedopatřením při opisování).

Sepsání této legendy historikové kladou mezi léta 950—973. Původem svým prý ukazuje na Bavory. Na základě této legendy složil Gumpold, biskup Mantovský, ještě před založením biskupství Pražského, tedy před r. 973, velikou legendu svou o sv. Václavu. Staré legendy užil Kristián, jakž na to důkazy dány u dr. Pekaře na str. 47, 55, 65. Že také Kosmas ve své připomínce nemínil jinou snad legendu svatováclavskou než právě tu'o (Crescente fide), vidno ze slohového dokladu, dr. Pekařem na str. 66 pod čarou podaného. Český text této legendy, ale s mnohými obměnami, nalézá se v Passionalu ze XIV. století (Výbor I. 314 a d.).

Kristián, jak podotknuto, znal tyto tři prameny Kosmou vypočtené, ale jest otázka, znalli je z originálů za jeho času existujících, anebo, co se týče Privilegia a Epilogu, z legendy »Diffundente sole?« Pekař sice dovozuje, že legenda tato psána jest po Kristiánovi, jsouc výtahem ze spisu Kristiánova, ale nevývratně to posud dokázáno není. Pravidelně bývají legendy původem starší. Některá data v legendě »Diffundente sole« ovšem ukazují na dobu pozdější, až i na XIV. století; ale musíme považiti, že před sebou

nemáme text původní, nýbrž opis teprve ze XIV. věku, odkud se vysvětlují data z pozdější doby pochodící, jako přípisek »De provincia Melnicensi« (2), přípisek při Levém Hradci »supra Moltaviam« (3), přeměna při kostele sv. Jiří »Monasterium S. Georgii« (5), přídavek »Quae prophetia certe completa est in principibus Boemiae« (3), jmenování sv. Vojtěcha vedle sv. Ludmily a sv. Vácslava (6), konečně zkrácení připomínky, Strojmíra se týkající (4).

Sluší povážiti, že legenda »Diffundente sole« obsahuje v sobě a) Privilegium Moraviensis ecclesiae, b) Epilogum terrae Moraviae atque Boemiae a c) Utrpení sv. Ludmily. V témže pořádku postupuje Kristián v díle svém, jak co do věci, tak i co do formy. Tím se stalo, že se v jeho díle, jež přece výhradně mělo býti věnováno prvomučenníkům českým, objevuje rovněž tak jako v legendě »Diffundente sole,« která tohoto obmezení nezná, obsah Privilegia i Epilogu, ačkoliv Privilegium dokonce nepatří do životopisu ani sv. Ludmily, ani sv. Vácslava. Kristián našel je v řečené legendě, a proto je bez rozpaků přijal spolu do spisu svého. Stal se tak bezděky a maně skladatelem první kroniky české.

Aby psal českou kroniku v tom smyslu jako ji o sto let později psal Kosmas, o to Kristiánovi nešlo. Jemu nejednalo se o nic jiného, než o oslavu kněžny Ludmily a knížete Vácslava, těchto prvomučenníků českých, a vedle toho také i sluhy Podivena. Sámť praví, že chce psáti o sv. Vácslavu a sv. Ludmile, ne sice tak, že by o nich psáti chtěl ze své hlavy, ale aby rozličná sepsání o nich již jsoucí, ale nedosti úplná a nesrovnaná, doplnil a opravil.

Shrnemeli, což tuto pověděno, v jeden přehled, uvidíme, že již před sv. Vojtěchem existovaly tyto památky písemné: 1. Privilegium Moraviensis ecclesiae. 2. Epilogus terrae Moraviae atque Boemiae. 3. Legenda »Diffundente sole,« obě tyto památky v sobě zahrnující. 4. Legenda »Crescente fide,« na níž zbudována Gumpoldova legenda o sv. Vácslavu. 5. Legenda o sv. Ludmile »Mater beati Wenzlai.«

Kristián-Strachkvas používaje těchto památek složil dílo své »Vita et Passio S. Wenceslai et S. Ludmilae aviae eius.« Data v památkách těchto obsažená doplňoval a opravoval podle výpovědí starců pamětníků a k oběma životopisům přidal (tuším ze svého) příběhy Vácslavova sluhy neboli komorníka Podivena.

Valašská žatva.

Cyklus básní

Josefa Kalusa.

Dějiště: Čeladenské údolí mezi Stolovou, Smrkem a Ondřejníkem.
Osoby: Ženci, žnečky, hospodář, hospodyně, hudci.

I.

Žnečky a ženci.

Kolik je nás? Deset, dvacet.
Budem zpívat vesele
jak o pouti v kostele;
nebudeme chuti ztrácet,
ať pot řine po čele,
budeli se někdo kácet
v mdlobách, skočí ženců dvacet,
v travinách mu ustele,
zazpívá mu vesele.

Hoj, dnes bujná bude seč,
kosy, srpy jsou jak meč,
snad i ostrá bude řeč.
Antoš první kosu zdvih
a my za ním švih a švih,
tisíc klásků v okamih
klesá — a zas švih a švih.

Píseň. Dívka.

Zapěj, milý skřivánečku,
dnes svou píseň nejkrasší,
zapěj žencům na polečku,
kde sta klasů haraší.

Kraj úrodou všecek zlatý
kolem nás se rozkládá,
horami jak hradbou spjatý,
jako rajská zahrada.

Oblak vůně táhne tudy,
čerstvým chlebem voní zem,
v zlato klasů kraj náš chudý
oděn: zdá se boháčem.

Srpy zvoní na polečku,
klasy v rukou haraší.
Zapěj, zapěj, skřivánečku,
dnes svou píseň nejkrasší!

Píseň. Hospodář.

Klasné pole, miluji tě
jako matka svoje dítě,
hladím, líbám zlaté klasy
jak ženiny plavé vlasy.

Miluji tě, klasné pole —
tebou chleba na mém stole,
tebou zrní plné sýpky:
chudí dostanou i slípky.

Klasné pole, miluji tě,
jako matka svoje dítě,
ke rtům vinu tvoje klasy
jak ženiny plavé vlasy.

Píseň. Všichni.

O požehnej, Bože,
úrodě kol zlaté,
na lán širý vlože
dlaně svoje svaté.

Při počatém dílu
zdvíháme zrak k tobě,
do paží lej sílu,
podepírej v mdlobě.

Zabraň hněvu, sváru,
chraň před palnou žízní,
vzdech v slunečním žáru
ať nám v píseň vyzní!

Přední žnečka.

První hrstku zralých klasů
přeťala jsem ocelí;
vítězně ji kladu k pasu,
ať mi sladceševelí,
ať mne nítí do zápasu
v dnešní žatvě: v ruce srp,

ať předhoním všecku chasu,
dobudu si věnce z chrp.

Všichni.

Vzhůru, vzhůru do zápasu,
spěšme k dílu v ruce srp,
kdo předhoní všechnu chasu,
dobude si věnce z chrp
a pochvaly hospodáře:
vzhůru, ženci, čile, jaře!

Jeden z ženců.

Ať zazpívá přední žnečka
z hloubi ňader, ze srdéčka.

Přední žnečka.

Proč bych nezpívala?
Zpívám tuze ráda,
tra-la-la-la-la-la,
až se chvějí lada,
až ozvěnou hučí
hory, lesy, bučí,
i ty vlny v strouze
zazpívají v touze.

Zpívám ráda v poli
při šustění klasů,
širém po okolí
rozezpívám chasu,
zpívá hospodyně
i s děťátkem v klíně,
při počátku žniva
i hospodář zpívá.

I ten oblak bílý
zpívá nad mou hlavou,
zpívá i můj milý
kdesi za doubravou,
zpívá země celá,
skřivan, motýl, včela,
kvítka, keře, klásky
velkou píseň lásky.

Píseň. Jiná žnečka.

Vyjasni, mužíčku,
  starostlivé čelo,
už se ven nadobro
  vypršelo,
obloha krásně je
  zamodralá,
na poli pšenička
  k žatvě zralá.

Vyjasni, mužíčku,
  čelo starostlivé,
do dáli odplulo
  mračno sivé,
po kraji lahodný
  větřík duje,
konipas pohodu
  prorokuje.

Píseň. Všichni.

Profoukej, větříčku,
dozralou pšeničku,
ať se všecka rozšelestí
v píseň blaha, v píseň štěstí.

Profoukej, větříčku,
dozralou pšeničku,
plna zrn a požehnání,
ať se Stvořiteli klaní.

Přední žnečka.

Žněte, ženci, žněte:
koláč dostanete.

2. žnečka.

Budeteli kvapit,
dostanete zapít.

3. žnečka.

Kdo se párá v díle
jenom ledabyle,
na mou kuši,
ať si zuby suší — pane,
ani hlta nedostane.

Jeden z ženců.

Mně se nechce zuby sušit,
pít chci, neb se počnu dušit,
  zahromuji.

3. žnečka.

  Bude bít
hrom do tebe, déšť tě křtít:
splašky s kopců musíš pít.

Píseň. Všichni.

Sedlák v poli zahromuje,
od hor mračno vystupuje,
černou peruť rozpíná:
pohřímávat počíná.

Zahromuje sedlák v poli:
mrak se šíří po vůkolí,

zvěř se v doupě ukrývá,
hlasněji hrom zaznívá.

Sedlák v poli zahromuje:
vichřice mu ve tvář duje,
zaburácí hromu třesk,
stoh mu zapaluje blesk.

Chytly stáje, hoří v domě,
sedlák chodí ruce lomě,
ohněm rudne nebes báň —
hromobití, Bože, chraň!

Píseň. Šohaj.

Ta vaše otava
z daleka voní —
jakási mrakava
nebem se honí.
Shrabuj, milá, do kopy,
deštík tebe pokropí.

Nebe se zatmělo,
blesky se kříží,
na horách zahřmělo,
bouře se blíží.
Shrabuj, milá, do kopy,
bouře všecko zatopí.

Už z mračna černého
lije se, lije,
do dubu blízkého
hrom s bleskem bije:
s milou stulen do kopy,
nedbáme kol zátopy.

Žnečka.

Žába, žába!

2. žnečka.

Zlé znamení.

1. žnečka.

Hoj, to jsem se ulekla:
seděla tu na kameni,
hlavu jsem jí přesekla.

2. žnečka.

Báro, umřeš do roka,
neb ochoříš na úmor.
Jdi se napít z potoka
čisté, živé vody z hor;
napiješli se však dlaní,
před zlou mocí neuchrání:
čisté, živé vody proud
ústy musíš zachytnout,
uhranutí překonáš,
když tři hlty uděláš.

Hospodář.

Lidé, to je pověra.

2. žnečka.

Věřte, hospodáři, není:
smrt měl z toho Kaděra —
Sekl žábu při kosení,
odlétla jí hlavička
jak z jetele palička,
pak ho rozbolela hlava,
umřel, roste na něm tráva.

Hospodář.

Dejte si říct, Hano milá,
kořalka ho usmrtila:
na noc v džbáně prý ji míval,
a když probudil se, píval.

Pověst. Žnec.

V poli žatva, v poli zpěv
ženců, žneček, hochů, děv,
na sta zlatých mandelí —
vzduch se horkem tetelí.

Dědek starý, vzadu hrb,
o berli jde, v ruce srp.
Hospodář se usmívá:
»Jdeš, stařečku, do žniva?«

»Úzká je mi světnice,
popadly mě tesknice,
pšenička již dozrává,
jdu žít, hlava nehlava.«

»Hrozné je dnes vedro, žár,
a tys dědku sláb a stár.«
»Pravda, stár jsem, kůže, kost,
ale zmohu ještě dost.«

Jak rty špoulí na úsměv,
umlká kol ženců zpěv,
hrdla tiskne divný strach,
skráň operlil pot jak hrách.

Stichl ženců hovor, smích.
»Kdo to?« šeptá každý z nich,

»kdo pak slyšel, aby kmet
žencům do díla se plet?«

»K tomu hrbáč!« kdosi děl,
až smích kolem zazvučel,
smáli se a zpívali,
na děda se dívali.

»Pojď, stařečku, mezi nás,
však jsi k žatvě zralý klas,
taková jen papěra:
dočkášli se večera?«

»Nevím, kdo se dočká spíš.«
»My, my! vdát se chceme, víš!«
zasmála se děvčata,
ústa jako poupata.

»Nikdo nezná hodiny.«
A teď smál se jediný,
pak se mlčky k žencům bral,
kdosi však ho dobíral:

»Nebude ti vadit hrb?«
»Proč by vadil?« pozved srp,
jak mu rukáv níže spad,
bezmasý se zjevil hnát.

Z ženců jeden mrtev kles . . .
Hospodáře pojal děs —
»Vypadáš jak kostlivec;
kdo jsi, dědku, řekni přec!«

»Kdo jsem, ty se ještě ptáš?
Žnec jsem, však hned uhlídáš:
srp mám ostře broušený
a jsem světa zkušený.«

»Smrt, smrt!« šeptá ženců řad.
Dědek počal se však smát,
v pravo, v levo srpem máv:
klesá k zemi ženců dav.

Jako křída zbledlou tvář
ptá se v hrůze hospodář:
»Jsi smrt?« — »Nejsem!« — »Jsi tu z hor?«
»Nejsem.« — »Kdo jsi?« — »Já jsem mor.«

»Běda!« zděšen rolník hles,
»mor, mor!« na kolena kles,
»mor, mor!« úpěl, křičel, řval,
dědek se jen ušklíbal:

»Nekřič, zlekáš v kraji lid,
a já mám rád mrtvý klid.
Nekřič, neplač, nekleč, vstaň:
tebe netkne se má dlaň!

Proč se ještě bázní chvíš?
O děti? Jsou mrtvy již:
tři na prahu seděly,
jak jsem přešel, pomřely.«

»Bože, Bože!« rolník lkal,
vlasy sobě s hlavy rval.
»A má žena, s bábou děd?«
»Už jsou všichni jako led.«

»Bože, Bože, tak jsem sám?!«
A sousedé?« »Jsou též tam.
Chystej rýče, lopaty.«
»Pryč, pryč, more proklatý!«

A jak sedlák úpěl, lkal,
mor už k městu odbelhal,
ale v chatách, po poli
zbyly samé mrtvoly.

Žertovné noviny. Žnečka.

Poslyšte, veselá novina:
z fary se valí kouř z komína,
peče se zajíc a husina —
bude prý veliká hostina.

Jiná žnečka.

A jiná novina veselá:
svárlivá Garběna umřela,
zní za ni modlitby z kostela,
Pánbůh z ní udělá anděla.

Jiná žnečka.

A ještě veselá novina:
vůz prý se převrhl u mlýna,
s Gajděnou vypadla košina
a huňka spadla prý s Martina.

Romance. Šohaji.

Vyplašil jsem ze pšeničky
hezounké dvě křepeličky;

ptá se jedna křepelka:
»Kdy bude tvá veselka?«

»Kdy bych já to, milá, věděl,
dnes bych veseleji hleděl,
milou vodil v políčko,
líčko kladl na líčko.

Kdy bych, moje milá, věděl,
za kolik to bude neděl,
už bych jednal muziku,
už bych nazval chasníků.

Vědět já to, křepelinko,
obstaral bych pivo, vínko,
postel dal bych malovat,
tebe chodil milovat.«

Romance. Dívky.

Vyletěla křepelenka
ze žita, ze žita,
zaměřil jí do srdénka
necita, necita:
křepelenka krvácí,
v rozletu se potácí
a upřený k nebi hled,
mává křídlem naposled.

Rozběhlo se smavé robě
do světa, do světa,
růžemi mu líce obě
rozkvétá, rozkvétá;
vrací se: hruď raněnou,
víru v duši zlomenou,
potrhaný hořem zrak,
klesá cestou jak ten pták.

Škádlení.

Šohaj.

Podrž mi, milá, vrané koníčky.

Dívka.

Co mi dáš, hochu?

Šohaj.

Dvě, tři hubičky:
jednu na čelo, jednu na líce,
leč na tvá ústka dal bych tisíce.

Dívka.

Jsi příliš štědrý: nech si je, hochu,
své staré lásce pošli z nich trochu,
několik sestře, několik tetce
a po košíku Hance a Bětce,
těch nejpěknějších klín pošli vdově,
a které slíbíš, stůj také v slově.

Jiný šohaj.

Není nad hubičku.

Jiná dívka.

Není nad růžičku:
růžička zavoní.

Šohaj.

Hubička nakloní.

Dívka.

Není nad skřivánka!

Šohaj.

Není nad pěničku!

2. dívka.

Není nad kochánka!

2. šohaj.

Není nad Haničku.

1. dívka.

Skřivan v modru seje
písní zlaté zvonce.

1. šohaj.

Pěnka v houští pěje,
píseň nemá konce.

2. dívka.

Hovory tvé, milý,
píseň skřivánkova.

2. šohaj.

Rty tvé promluvíli,
pěnička se schová.

Rybák.

Dívky a šohaji.

Chytal synek v Čeladnici
zlaté pstružky na udici,
stokrát vnořil, stokrát zved,
nic nechytil, hněvem bled.

V tom se mihla rybka zlatá
při udici: už je jata,
škubl, prut se vzduchem kmit,
rybka padla na pažit.

Padla jako na podušku.
»Můj jsi, můj, ty zlatý pstružku,
tak jsem tobě, rybko, rád,
jak bych dostal darem hrad.

Darmo sebou v nepokoji
mrskáš, rybko: už jsi mojí.«
»Málo mi je teprv let
a už mi chceš zkazit svět?«

»To tys, rybko, promluvila?
Promluv ještě, rybko milá,
máš jak hudba sladký hlas.«
A slyš, rybka mluví zas:

»Ó smiluj se, jsem tak mladá!«
Náhle šupin sto s ní padá,
před ním stojí panenka,
oči jako pomněnka.

Ručku její drží v dlani.
»Pusť mě, horských vod jsem paní,
hojně se ti odměním,
perlou, vzácným kamením.«

»Do těch chladných vod nač pílíš?
Nepustím tě, krásná's příliš,
u mne zůstaň, mojí buď.«
Přivinul ji na svou hruď.

Tuze se mu nebránila:
»Nemohu být tvoje milá:
zrozenkou jsem chladných vod,
nepřítel můj: lidský rod.

Pusť mě, šohaji, kam patřím.«
»Slíbíšli, že zas tě spatřím.«
»Pusť, kdy bys mě miloval,
vím, už bys se smiloval.«

»Jak svůj život miluji tě.
Rci jen, kdy tě spatřím, dítě?«
»Přijdi kterýkoli den,
na chvilku vždy vyjdu z pěn.«

Zdolán kouzlem rajských zvuků,
uvolnil jí trochu ruku,
chtěl rtů zlíbat jahody:
kmitla bleskem do vody.

Patří do vln — touhu v oku:
zlatá rybka v horském toku
ukryla se pod kámen.
Nad krajinou hasne den.

Rybák pomalu jde k chatce
a vykládá všecko matce.
»Synu, jak tě miluji,
před kouzly tě varuji.

Rybka zlá je kouzelnice:
nechoď k břehům Čeladnice,
raděj stranou dvacet mil,
jeli tobě život mil.«

Syn slibuje, neslibuje,
hlavu k ňadrům pochyluje,
v duši pochybnosti stín,
umdlen lehl do peřin.

Sotvaže se rozednívá,
už se do vln s břehu dívá
a do vody kypící
chvatně vrhá udici.

Řeka se tak divně bouří,
dým a páry se z ní kouří,
z páry vyjde panenka,
oči jako pomněnka.

»Tys to, dívko moje, v skutku?«
»Přišla jsem jen na minutku,
nechtíc vzbudit vody hněv:
slyšíš její zlobný řev?«

»Ať se řeka bouří, zlobí,
nesmíš zpět v ty vlhké hroby,
půjdeš se mnou do chatky,
budem bývat u matky.«

»Nesmím, ač bych ráda tuze.«
K řece oba vzhlednou v hrůze:
zpěněné vln hřebeny
trhají břeh zelený.

Kalná voda nese stromy,
v skalách bouří jako hromy.
»Hochu, hrozný vody řev
žádá život, žádá krev.«

Úzkostně zrak k vlnám točí,
»pusť mě,« prosí, v slzách oči.
Hochu, prchni, nech mě, nech.
Řeka přetrhala břeh.«

»Ne, ne, ať se voda valí,
má jsi!« Oči se mu kalí,
pevněji bok obmyká,
v hloubi tone, zaniká.

Píseň. Ženci.

Hoj, ty letní sluníčko,
nemíníš dnes uleviti,
vroucí oheň celý den
na hlavy nám budeš líti?

Kde jsi, hravý větérku?
Usnul's? Na hbitou skoč nožku,
rozpálenou vedrem tvář
ochlazuj nám aspoň trošku!

Neumlkej, skřivánku:
nad námi se rozhlaholi,
posilňuj a potěšuj
unavené žence v poli!

Píseň. Žnečky.

Poledne, poledne,
zvon hlaholí z vísky,
zrak k nebi pozvedne
bohatý i nízký.

Poledne, poledne,
skřivan poumdlívá,
na brázdu usedne,
po slunci se dívá.

Poledne, poledne,
oblak v modru stojí,
v chaloupce úhledné
žínka na stůl strojí.

Píseň. Všichni.

Už nás volá hospodyňka,
už nás volá k obědu,
už nás čeká plná sklínka,
kaše sladká od medu.

Už nás hospodyňka volá,
ať zasednem k obědu,
až zasednem kolem stola,
přisedne si k posledu.

Už nás volá hospodyňka,
hospodář nás také zve,
podává nám sklenku vínka,
vede k stolu žence své.

(Dokončení.)

Za doby předbřeznové.

List z kroniky král. města Nymburka.

Napsal

Ferdinand Schulz.

(Dokončení.)

Majetek občanů Nymburských za oné doby záležel mimo domy a domky hlavně v polnostech. Kdo z nich neměl pozemku naprosto žadného, byl výjimkou. Rolnictví bylo nejpřednějším zaměstnáním, pramenem výživy a bohatství všeho obyvatelstva městského. Řemesla a obchod provozovaly se jaksi jen vedle něho, tak že každý řemeslník a obchodník v první řadě dbal o vzdělání polí svých, pokládal řemeslo a obchod za práci vedlejší a obracel výtěžek z ní zase jen na hospodářství polní.

Záliba v něm zobecněla a nabyla převahy mezi Nymburčany za časů Josefa II. Tento panovník totiž přikázal obci Nymburské, aby téměř všechen majetek svůj pozemkový, cokoliv jí ho zbylo po hromadných konfiskacích v stoletích šestnáctém a sedmnáctém, a čeho od těch opět nabyla šetrností a pilností, rozprodala za peníz velice nepatrný mezi příslušníky své, nemající tou dobou ani hrudy vlastní. Za důvod tohoto rozkazu svého oznámil, že prý obci ubude chudiny a že polnosti její, rozkouskované na malé dílce o několika lìhách, novými vlastníky budou vzdělávány pilněji a vydají užitku většího.

Proti tomu důvodu vzniklo podezření, že nešlo při něm tak o prospěchy městské chudiny, jako o nové ochuzení městské obce; zvláště když tatáž péče jmenovaného panovníka o chudinu bezzemkovou nerozšířila se zároveň na sousední panství šlechtická; na Poděbradsko, Loučeňsko, Benátecko atd. Na těchto pozemkových rozlohách, vzrostších značnou částí z někdejšího jmění Nymburského, lidumilenství jeho bylo by nalezlo působiště větší, než jakého mu poskytovaly žebrácké zbytky majetku městského.

Mimo to bylo by mohlo proslaviti se ještě jinou opravou řádů společenských, jichžto břímě opomenulo sejmouti s beder lidu vesnického, zrušiti poddanství jeho tělesné. Trvalať na půdě vrchnostenské i na dále robota, jaké nikdy nepoznal obecný lid pracovný na pozemcích městských.

Obci Nymburské osvícenost a humanita Josefovská přinesla toliko rozvrat a zkázu samých trosek někdejší zámožnosti. Odtud nezbylo jí, co by stálo za řeč. Občané museli na dále sami se starati, aby uhradili nejnutnější potřeby správy obecní. K tomu účelu hospodářství polní jevilo se jim pramenem nejbližším a nejjistějším. Živnosti průmyslové, v městě jejich kdysi kvetoucí, zejména koželužství a barvířství, už dávno byly v něm poklesly tak, že na opětné zvelebení jejich nikdo ani nepomyslil. A obchod Nymburský, ač té doby značný, přestával na jediném druhu zboží: na obilí, měl tedy jediný podklad, hospodářství polní.

Přirozený následek toho byl, že královské město, slynuvši v dobách starších hlavně pěstováním řemesel a průmyslu, v první polovici století devatenáctého, a už dříve před tím, bylo jen velikou vesnicí.

Každý obyvatel jeho toužil po majetku pozemkovém. Vedle chudoby, v níž vězela obec, vlastnictví soukromého bylo dosti. Hospodářů s dvěma až třemi sty korců výsevku žilo za doby našich vzpomínek v Nymburce několik. Mezi padesáti až stem korců polí a luk mluvilo se o zámožnosti prostřední.

Všechen majetek měšťanstva vyjadřoval se vůbec počtem korcův osevu. Rovněž výbava dětí, dcer i synů, záležela v pozemcích.

Cena jejich ovšem nebyla a nemohla býti stejná. Určovalať ji jednak úrodnost, jednak blízkost u města. Průměrem páčil se tehdy korec dobré půdy orné neb luční v nejbližším okolí města na tři sta zlatých stříbra.

I nejrozsáhlejší hospodářství pozemkové tehdejší vlastníci zpravidla zastávali a řídili sami, ač nejeden z nich blížil se šedesátce, ba ten onen už ji byl překročil. Jen kusy, vzdálenější od města, dostávaly se do nájmu občanům chudším a mladším.

Peněz hotových za oné doby neshromažďoval téměř nikdo. Ústavů, do nichž by bylo bývalo lze uložiti je na úrok, mimo Českou spořitelnu v Praze, za oněch časů nebylo po celé zemi. Doma chovala se jich jen nepatrná zásoba, i v nejbohatších rodinách a domácnostech několik stovek, kolik asi stačilo na běžné útraty roční.

Toliko o jednom zámožném měšťanu bylo známo, že v pokladně tají ještě něco více pro příhodu, když některý dobrý známý, jenž zároveň měl dobrou hypotéku, uchýlil se k němu o malou půjčku.

Jinak bylo obecným zvykem tehdejšího obyvatelstva Nymburského, jakmile úspory v některé domácnosti vzrostly na několik set zlatých, přikoupiti nějaký korec pole nebo louky. Nebylo-li právě při městě nic na prodej, koupilo se v některé vesnici, třeba vzdálenější, a nechalo se v nájmu některému hospodáři tamějšímu. Pozemek pokládal se za oněch časů v Čechách vůbec za majetek jistější, než hotové peníze. Žalostné vzpomínky na finanční patent z r. 1811 po třicíti letech neochábly a radily k opatrnosti. Mimo to počítalo se velmi správně, že cena pozemků měrou přirozenou musí stoupati.

Život *rodinný* v tehdejším občanstvu Nymburském zachovával ráz patriarchální. Otec byl hlavou domácnosti, i když choť jeho přinesla věno sebe větší. Vůlí jeho řídili se všichni členové rodiny. Manželka uznávala vládu její veřejně i tenkráte, dovedlali podložiti jí vůli svou. Starodávné zvyky a řády, přecházející v životě rodinném s pokolení na pokolení, nařizovaly, aby kázeň domácí vykonával manžel, otec. V tom směru dálo se zvláště vychování dorůstajících dcer pro příští jejich svazek manželský, slovem i příkladem matčiným.

A ještě jinou stránku tehdejšího domácího vychování dospívajících dívek dlužno tu připomenouti jako obecný znak oné doby v Čechách. Jakmile děvčata rokem dvanáctým opustila školu obecnou a zvláště, která se vrátila z nějakého ústavu německého, byla uvedena do všech prací domácích a hospodářských a přidržována k nim co nejpilněji.

I nejbohatších rodin dcery, než dospěly na vdaní, poznaly práce nejen kuchyňské a pokojové, ale i zahradní, polní, luční; porozuměly chovu drůbeže a skotu, dovedly dohlížet na mlatě, pojednati s chasou a s čeládkou, posoudit hodnotu a ceny potravin: slovem, nabyly všestranné a důkladné přípravy pro správu vlastní domácnosti venkovské a vlastního hospodářství polního,

Zajímavo jest, že v celém městě za oné doby nebyl ani jediný klavír.

Při takovém, naskrze praktickém vychovávání dorůstající mládeže dívčí zanikala v myslech jejích všeliká sentimentálnost, všechna

romantická nálada, jež klíčila v nich v první době po odbytých školách domácích, zvláště pak za pobytu dvou, tří let ve »vzdělávacím« ústavě Pražském, a jež za poměrů jiných rozvinuje se ve snění a citlivůstkářství, mladému srdci dívčímu rovněž příjemné jako nebezpečné.

Ovzduší poetické, jež kouzlem svým ovanulo, jalo a blažilo celou bytost dívčí na přechodu z věku dětského do panenského, tratilo se kolem ní za stálého zřetele k životu praktickému.

Idealism, příznak a ozdoba mladosti, zachránil a přenesl do věku zralejšího jen tolik pelu, kolik ho na sobě míti musí jemnější ústrojí citové a kolik se ho prýští ze vrozené dobroty a ušlechtilejší povahy lidské. Při podobě jeho tak zmírněné samo sebou vzniká názor na svět dosti střízlivý. Ohnivější proudění krve, vyšší vzněty citů, mocnější tužby srdce bývají při ní už nemožny: vášeň jest za takového chladu mysli naprosto vyloučena. Z dívek, jím provanutých, bývají pak velmi ctihodné manželky, výborné matky a znamenité hospodyně, ale příliš střízlivé a nezajímavé milenky.

Tím šlo, že lásky studentské v Nymburce za oněch časů se nedařily. Ani jediná nevedla k oltáři. Směr, jímž za svým vzděláním ubíral se duch jinochův už ve vyšších třídách gymnasijních, tím více pak na universitě, čím dále tím zjevněji se rozcházel se směrem, vykázaným všemu myšlení a cítění dívky Nymburské, pro niž o prázdninách na merendě byl zahořel.

V srdci jeho, plném toužení, spřádaly se sny, vzbuzené četbou Máchova Máje, Byronova Korsara a Lary, Malczewského Marie, Mickiewiczova Konrada Wallenroda, Göthova Werthera, básnických děl, za oné doby uchvacujících i všechnu duchovně čilou studující mládež českou.

Ve venkovském, domácím vychování dozrávajícího pokolení dívčího nebylo půdy pro tyto květy vznešeného umění poetického.

Scházelať vyšší, esthetická páska, která by byla spojila a v souzvuk uvedla myšlenkový obsah mladých bytostí, tíhnoucích k sobě přirozeným zláděním pohlaví. Zřetele hmotné bývaly po té stránce účinnější.

Zamilovaný student dověděl se pak mezi rokem v Praze, že »jeho« dívka v Nymburce se vdala. Tehdy nebylo módou, rozesílati oznámení svatební; proto vše sběhlo se a prošlo v největší tichosti. Však dlužno podati malé vysvětlení.

Soustava tehdejšího života rodinného v celém městě nedopouštěla dospělé dívce svobody ve volbě chotě jejího. Jakmile rodiče její, při sirotách nejbližší její příbuzní, hlavně tety, uznali že jest na vdaní, ohledli se pro ni po vhodném ženichu. Námluvy i sňatek odbyly se po obchodnicku. Nedbalo se tu ani věku ženichova, tím méně jeho krásy a jeho postavy. Promíjelo se mnoho i při vlastnostech jeho duchovních. Rozhodující bylo, aby měl jmění aspoň tolik, kolik do společného hospodářství ho přinese ona. Pro nevěsty méně zámožné neb i docela chudé hledalo se ve sňatku jen dobré zaopatření. Na ostatní podmínky spokojenosti

její v manželství nekladla se váha. »Však oni si zvyknou!« utěšovali se strůjcové svateb, o jejichžto štěstí tu a tam ozvala se pochybnost.

Zvyku tedy odevzdáno, aby vyrovnal neshody ve věku, v povahách, ba i ve vzdělání novomanželů. Dlužno mu dáti svědectví, že téměř pokaždé správně dostál úkolu svému. Pomáhaly mu v tom péče o zachování a rozhojnění majetku, pracovitost, jež naplňovala všechen čas muže i ženy a jež zejmena jí nezůstavovala volné, úplně prázdné chvíle, aby někdy zamyslila se nad sebou samou.

Přišlyli brzy děti, to teprv na dobro byl konec všem starostem matčiným o osobu vlastní a štěstí rodinné ani v očích pozorovatele cizího nemělo potřebí už ničeho než stálého zdraví...

V takovém kruhu pohyboval se a míjel život dcer Nymburských v první polovici století minulého. Vdávaly se poslušny vůle svých rodičů, velmi často bez lásky, nýbrž i bez nejmenší náklonnosti k ženichu svému; jako rodiče jejich, byly přesvědčeny, že základ štěstí manželského jest jmění, jistota, že nebudou míti nedostatek v potřebách hmotných. Kráčelali některá z nich k oltáři s nějakým tajným přáním, s nějakou tesknou vzpomínkou na jinou »známost« z doby nedávné: vracela se od něho s uspokojením, že kněžské posvěcení jí pomůže, aby muži svému zvykla. Zvykaly a zvykly mužům svým nevěsty i před ní, žijí s nimi jako manželky i matky klidně, v zámožnosti a ve spořádané, tiché domácnosti. Zvykne, bohdá, i ona. Něco ovšem i ona musila pohřbiti v srdci svém — však třeba zapomenout a být hodnou, poctivou ženou!...

Domácnosti a kruhy rodinné byly z oné doby v poměru k domácnostem a kruhům cizím dosti uzavřeny. Ani v nejbližším příbuzenstvu nepěstovaly se návštěvy jen k vůli zábavnému pohovoření. Nesvedlali členy jeho nějaká důležitá událost, týkající se jich svazku pokrevního, neb, což přiházelo se častěji, nějaká starost hospodářská, nějaká příčina z jejich živností a obchodu: osobní styky jejich oživovaly se pouze při společné návštěvě kostela za dnů nedělních a svátečních. Pověděli si při návratu domů, co za týden právě minulý u nich se přihodilo, vyptali se vzájemně, jak všem doma se daří, a rozcházeli se s obapolným přáním, aby »Pánbůh zachoval.«

Visity, odpolední návštěvy na svačinu a zvláštní povídání, pěstovalo mezi sebou jen několik nejzámožnějších paniček, majících ve své domácnosti dosti posluhy, že na několik hodin mohly odejít. Taková visita bývala událostí velice zajímavou pro celé město, zvláště pro obyvatelky náměstí, ubíralali se »visita« tou cestou, a k tomu ještě za dne všedního, určeného k práci!

Jakmile nastrojená »visita« se objevila na některém nároží, skorem ve všech oknech prvého patra ostatních tří stran zvědavé zraky ženské sprovázely ji v postupu jejím slavnostním. Bylot zvláštním znamením každé visity, že musela nadnášeti se krokem parádním, pomalu a s okázalou důstojností. Úbor i chůze její

svědčily, že tu nejde o malichernost ani ledabylost, jakou jest na příklad obstarání nějakého prodeje, neb nějaké koupě, ani o pouhou procházku. Visita vyžadovala držení a pohybu těla vznešenějšího, než i sama chůze do kostela.

Diváci uhodli ihned, kam visita míří...

Mužští nechodili na visity. Kdo z nich neměl svůj hostinec, odbyl si své známosti na ulici nebo vraceje se z kostela.

Život *společenský* v obyvatelstvu Nymburském byl oné doby velice nevyvinutý a chudý. Jediná forma jeho byly společnosti hospodní. A ty, roztříděny a uzavřeny podle velikosti majetku pozemkového, zdravému rozvoji jeho byly spíše ještě na závadu. Středisk jiných proň tehdy nebylo.

A hovory hospodní? Nebyloli nových příběhů v životě městském — a těch mimo svatby, pohřby, nějaký prodej neb nějakou koupi pozemků někdy po celý rok nebylo — o čem jiném mluvit, než o počasí a o hospodářství polním. O tom rozmlouvali mezi sebou boháči i lidé chudí.

Vítanou změnu způsobil v tom každý cizinec, jenž zůstal v hostinci na noc a přišel k večerní společnosti sousedů domácích. Musel vypravovati noviny o světě a míval posluchačstvo velmi vděčné, bylli jen poněkud sdílný. Pravda vypravování jeho nezkoumala se na zlatých vážkách. Nejvítanější bývali cestující obchodní. Hovornost jejich byla nevyčerpatelná jako jejich — obraznost. Při tehdejším úplném nedostatku novin tištěných, jež by byly přinášely třeba jen pouhé zprávy o událostech veřejných, ať jen z Čech nebo ze zemí zahraničných, nahodilé zavítání cizince, umějícího dívati se na svět a vypravovati co kde uviděl a uslyšel, bylo pro obyvatelstvo usedlé jediným pramenem vědomostí o událostech současných.

V tom ohledu staré noviny Krameriovy ani v letech čtyřicátých nebyly nahrazeny.

Literární časopisy, Květy a Česká Včela, naprosto nevšímaly si ani sebe větších zajímavějších a důležitějších příběhů ze současného života v samých Čechách; svět mimočeský nebyl pro ně vůbec. Vždyť na příklad nepodaly čtenářům svým ani zprávičky o velikém požáru, jenž r. 1836 ztrávil třetinu města Nymburka, a byla to zajisté událost, na svou dobu obecně zajímavá. Zvěst o ní nemohla býti pokládána za závadnou v tehdejší době *hlubokého útisku politického a nejtužší nevolnosti veřejného slova.*

Důkaz, jak velice utlačen byl v Čechách za oněch časů všechen smysl pro pospolitost občanskou a národní. Absolutism německé vlády Vídeňské jevil se v každém národě slovanském dvojnásob záhubně, poněvadž byl zároveň poněmčující: umrtvovalť nejen všeliké samostatné hnutí duchovní, hubilť všechen interes pro politiku, zakazovalť občanstvu starati se o důležitosti státní, ale stihal i všeliký, sebe nevinnější projev sourodnosti kmenovní.

Žalostné následky úmorné této soustavy vládní bylo viděti po městech českých vesměs. Co v nich tehdy poměrně mělo

nazývati se intelligencí, vězelo v tupé ospalosti mysli a v neuvědomělé resignaci, živořilo a hynulo v starostech o denní chléb.

I pouhé *zábavy* tehdejšího obyvatelstva městského, v Nymburce rovněž jako jinde po vlasti naší měly ráz dřímoty duchovní. Nějaké rozjařenosti nebylo při nich. Mládež obojího pohlaví z domů nadprostřední zámožnosti za doby letní v neděli odpoledne po požehnání, byloli počasí příjemné a ustálené, scházela se na střelnici k vyražení tanečnímu. Několik párků: tanečnice vesměs jen v lehkém úboru domácím, bez vleček a bez rukaviček, bez zvláštní plesové úpravy vlasů, bez pudru a bez vějířů; tanečníci v dlouhých kabátech, v nohavicích pestrých barev, v botách, v nichž včera obcházeli po polích, cvičili se na vrzavé podlaze otevřené boudy prkenné, mohoucí podle potřeby sloužiti rovněž dobře za lešení kolotoče, v přesném zachovávání taktu střídavě valčíkového, polkového a kvapíkového. Sousedskou dávali si zahráti lidé starší. Strašák se zatančil až na rozchodu. K tomu došlo, jakmile se zašeřilo; neboť na osvětlení sebe nuznější letní tančírna na ostrově Tobolce nebyla zařízena.

O sv. Václavě přestalo i to vyražení. V době adventní a postní tančiti zapovídaly tehdejší zákony církevní. Zbýval tedy jen masopust. A i ten býval využitkován velice málo. V sále »u Klecanských« odbývaly se za celý masopust, ať krátký, ať dlouhý, dva společenské plesy pro měšťanstvo zámožnější a úplně stačily tehdejší potřebě jeho. Obyvatelé chudší měli několik menších místností pro své zábavy taneční; hlavní veselí společné pořádali pak na masopustní ostatky.

Maškarní průvody Nymburské měly svou tradici. Celé město bylo jimi pokaždé rozčileno a přána jim veřejná volnost, za časů tehdejšího »pořádku« policejního až nepochopitelná.

Zvláštností, náležející ke zvykům masopustního pondělka a úterka, bylo rozdávání *pučálky*. Pučálka nazývá se hrách, v dobrém omastku napolo usmažený a notně opepřený. Jídlo chutné na zvýšení žízně. Připravovali je ve velikém kotli a rozdávali hlavně maškarám řezníci Nymburští.

Zábavou, pořádanou pravidelně pro dorost dívčí z několika rodin zámožnějších, bývala *studentská merenda* o prázdninách, dle starého zvyku v úterý po neděli posvícenské (sv. Jiljí). Společnost, záležející toliko ze členů pozvaných, nikdy nebyla četná; postačila jí pokaždé světnička v jediné tehdy vinárně Nymburské se stěnami jen bílenými, s prkennou podlahou neleštěnou a se zrcádkem v černém rámečku mezi dvěma okny bez záclon. Prvním bližším stykům mladých srdcí výborně slušela nelíčenost a prostota skrovné místnosti, jíž d statečně rozezvučely stroje pouze čtyř hudebníků (dvoje housle, viola a flétna).

V nedalekém Novém Bydžově merenda studentská oslavila se podle dávných tradic mnohem hlučněji i okázaleji. Účastnilo se jí studentstvo ze širého okolí, a zvláštní obřad její byla volba jejího předsednictva: pantáty a paňmámy.

Merenda Nymburská mohla za to pochlubiti se, že na ní poprvé ze sousedních měst polabských tančila se — čtverylka!

Na podzim totiž roku 1843 několik bohatších rodin Nymburských s dcerami dospívajícími pozvalo si z Prahy mistra tanečního, aby je naučil tanci, šířícímu se tehdy v kruzích šlechtických a v zámožném měšťanstvu po Čechách jako vyšší druh zábavy společenské a znak života salonního.

Učitel tance, jaksi výhradně panského, možnoli pomysliti si událost, jež by byla více rozvlnila klidnou dřímající hladinu společenského života Nymburského? Celé město octlo se v n. malém rozčilení. Každý chtěl co nejdříve spatřiti hubeného umělce s ouzkým, bledým obličejem, s dlouhými havraními vlasy, s jiskrnýma očima, stále v černém úboru, jehožto hlavní část byl frak s dlouhými vlaštovčími šosy a s aksamitovým límcem. Už prvního dne vědělo se o něm, že jest z Paříže, že mluví velmi málo a špatně německy, česky ani slova. Bydlil »u Klecanských,« kde v sále učil, ráno i odpoledne. Měl více žákyň než žákův. O mladé tanečníky z rodin bohatších vůbec byla v Nymburce vždy nouze. Nezbývalo, než aby některé tanečnice také »dělaly pány.«

Učení čtverylce prospívalo rychle. Za týden celé město už znalo komando tanečního učitele. »Túr demén« a »Šendedám« ozývalo se jako modní pozdrav na ulicích.

O nejbližším masopustě čtverylka tančila se na společenském plese jako parádní kousek, ba jako divadelní představení. Odtud přešla v létě i na střelnici i do merendy studentské.

Sál »u Klecanských« v oněch časích upravoval se i za jeviště i za hlediště *divadelní.*

Divadlo *ochotnické* tehdy řídil mladý Ludvík Rubinger. Občas, zvláště na podzim, přijela do Nymburka tehdy ještě nějaká společnost kočující a hrála tu německy. Ochotníci domácí hráli jen česky; převážnou většinou původní veselohry. Klicpera a Macháček docházeli v občanstvu Nymburském obliby stále rostoucí. I Tyl tu zdomácněl.

Ochotnické hry divadelní velmi brzy vytiskly z Nymburka kočující společnosti německé; budily a utvrzovaly lásku k jazyku mateřskému zvláště v kruzích měšťanských, kde záliba v němčině z doby starší byla zakořeněna; šířily a vyrovnávaly uvědomění národní, vyklíčivší ze čtení českých knih a ze zpěvu českých písní.

Hladina vlastenectví českého po roce 1842 v královském městě Nymburce vystupovala ze svých hlubin měrou co rok značnější.

Národnost a náboženství.

Z dějin českých exulantů a emigrantů v Německu

podává

Frant. A. Slavík.

(Dokončení.)

2. *O zrušení české církve luterské v Berlíně* jednalo se roku 1828, když měl býti ustanoven nový kazatel. Bylo v ní asi 400 dospělých osob. »Mnozí údové sice byli ještě mocni jazyka českého, ale všichni rozuměli dokonale německy, a od celé řady let vyučovalo se v obou českých školách jen v německé řeči; české řeči se již neučilo. Potřeba, aby povolán byl kazatel české řeči znalý, za těchto poměrů prý přestala. Konsistoř provincie Braniborské měla však ten okamžik vůbec za příhodný učiniti změnu ve farních poměrech, odůvodněných zvláštní řečí a nedostatečnou znalostí němčiny, které, protože česká církev nemá reální farnosti, nýbrž bydlí roztroušena po všech jiných farnostech, dávají příležitost k rozmanitým sporům.[1]) Čechové prosili krále r. 1830, aby zůstala jejich církev a »kolonie, která přece také v posledních válkách mohla našim německým spoluobčanům tlumočiti řeč ruskou;... co bylo právem po 90 let, aby jim teď nebylo vzato jako bezpráví,[2]) a česká církev aby nebyla zrušena.«
Konsistoř ustanovila jim německého kazatele Gossnera. Češi nazvali to násilným skutkem, neslýchaným, proti všemu právu a zákonu.[3]) Konsistoř byla tím uražena, žalovala, a dva Češi, Petránek a Linda, byli odsouzeni do vězení na 6 neděl.

Česká církev luterská hájila svého práva. Ministerstvo zatím onu věc vyšetřovalo a podalo králi zprávu dne 6. listopadu 1834, že »na základě vyšetření a kabinetního nařízení krále Bedřicha II. ze dne 25. ledna 1747 jest česká církev oprávněna voliti si sama své duchovní a předloží to jen královskému Veličenstvu k potvrzení; avšak není povinna, aby si je nechala od konsistoře naříditi, což

[1]) Tajný státní archiv v Berlíně R 89 B VIII. 23, 2: Acta des königl. geheimen Cabinets betreffend die evang. Kirchenangelegenheiten der böhmischen Colonie zu Berlin und Rixdorf 1825—1842. Roku 1828: ... Die Nothwendigkeit einen der böhmischen Sprache kundigen Pfarrer zu berufen, hat unter diesen Umständen aufgehört. Das Consistorium der Provinz Brandenburg hielt aber diesen Moment überhaupt für günstig, eine Veränderung in den durch die eigenthümliche Sprache und nicht ausreichende Kenntnis des Deutschen begründeten Parochial-Verhältnissen herbeizuführen, welche, da die böhmische Gemeine keine Real-Parochie hat, sondern durch alle anderen Parochien zerstreut wohnt, zu mannigfaltigen Streitigkeiten Gelegenheit gegeben ...«

[2]) .. Dass was seit 90 Jahren Recht war, uns nicht als Unrecht jetzt genommen und unsere Gemeine nicht aufgehoben werde sammt der ganzen böhmischen Exulanten-Gemeine. (Tamtéž 18. září r. 1830.)

[3]) ... einen unerhörten, alles Recht und Gesetz aus den Augen setzenden Gewaltstreich. (Tamtéž 12. dubna 1830.)

v tomto případě tím působivějším jest, poněvadž záleží na znalosti české řeči, které kazatel Gossner nemá.« Oněm dvěma odsouzeným Čechům byl pak téhož dne zmírněn trest na dvě neděle vězení.[1])

Ostatní příhody českých církví v Berlíně a v okolí podány jsou v Osvětě r. 1876.

3. *V Nové Vsi u Postupimě*, původně české, usazovali se později také Němci, a kázalo se pak střídavě česky a německy. Mezi Čechy a Němci povstaly spory nejen pro kostel, ale i pro národnost, a jedni vystupovali proti druhým.

Roku 1762 žádala česká luterská církev v Berlíně, aby dozor nad českými luterskými církvemi v Berlíně, Rixdorfě a Nové Vsi svěřen byl Janu Ambrožovi, luterskému kazateli v Rixdorfě, »protože by mezi námi pracoval ne bez malého užitku, znaje naši mateřskou řeč, naše mravy a zařízení.« Proti tomu dal inspektor Jan Alb. Junge v Postupimi dne 14. prosince 1772 králi dobrozdání, že v Nové Vsi mají Češi a Němci jednoho kazatele a jeden kostel, a rozdělení že by způsobilo tedy mnohý nepokoj a spor, protože by se Čechové chtěli vždy napřed poraditi se svým dozorcem. Kazatel v Nové Vsi stojí pod dozorem Postupimským, tedy i jeho církev; měla by tedy církev jiného dozorce. Působilo by také zmatky, co se týče Němců; neboť při zdejším dozoru zůstati nebylo by vhodno, poněvadž by jejich kazatel stál pod jiným. Českého kazatele by neradi přijali, protože by se jim to zdálo tvrdým, kdy by se měli spravovati dle několik českých rodin ... Co Berlínská církev udává za hlavní důvod, že totiž Ambrož znaje jejich mateřskou řeč, mravy a zařízení, s tím větším užitkem by pracoval, to nemůže arci býti závažno pro Novou Ves, poněvadž totéž jest u tamního kazatele Mosesa (Mojžíše), tak že ho také německá církev má v podezření, že příliš počešťuje.[2])

Ale česká církev stěžovala si r. 1783 a 1784, že tento »se nestará skoro pranic o naši školu a nechce také naše děti v naší řeči více vyučovati,« a navrhovali mu, aby si vyměnil místo s kazatelem Jeníkem v Berlíně.

A Mojžíš psal králi dne 7. srpna 1784, že tamní »církve dělí národní záští.«[3])

Ambrož jmenován byl dozorcem jen pro české luterské církve v Berlíně a Rixdorfě dne 7. ledna 1773, a ne pro Novou Ves. Když umřel kazatel Mat. Mojžíš 26. října 1797, žádali dne 31. října starší české církve za kazatele Jana Benjamina Kro-

---

[1]) Tajný státní archiv v Berlíně R 89 B VIII. 23, 2: Acta des königl. geheimen Cabinets betreff. evang. Kirchenangelegenheiten der böhmischen Colonie zu Berlin und Rixdorf 1825—1842.

[2]) Doslovně: ... »so dass ihn auch die deutsche Gemeinde in Verdacht hat, dass er zu sehr bohemisire.« (Tajný státní archiv v Berlíně: Rep. 9 D 10.)

[3]) »Die Gemeinen trennt Nationalhass.« (Tajný státní archiv v Berlíně: Rep. 9 D 10. Acta wegen der Untersuchung der in der böhmischen Kirche allhier vorgefallenen Unruhen: Nová Ves 1783 a násl.)

páčka z české luterské církve v Berlíně, narozeného tam r. 1774. Proti novému českému kazateli však vystoupili Němci, též městská rada v Postupimi, a chtěli míti jen pouze německého kazatele, udávajíce při tom i nepravý počet Čechů a všelijaké důvody.

Téhož dne (31. října) psal inspektor Junge, že Čechové trvají při tom, aby se česky a německy střídavě kázalo, »ačkoliv jsou pouze ještě asi 3 rození Češi ve vsi.« A plukovník z Alvensleben psal ministrovi 28. t. m, že jsou v Nové Vsi jen 2 rodiny, které nerozumějí německy. Odpověděl mu 30. t. m., že nemůže se jeho přání vyplniti, protože musí býti tam ustanoven muž, který jest mocen jazyka českého.

Kazatel české luterské církve v Berlíně a v Rixdorfě Jan Jänicke (Jeník [1]) podporoval žádost Čechů v listě králi dne 18. listopadu 1797; »neboť jest těchto českých rodin přes třicet. Přisluhoval u českého přijímání 56 osobám, a o většině byl ujištěn, že sice ve věcech obyčejného života německy rozumějí a mluviti mohou, ale že nikterakž nejsou s to, aby rozuměli souvislé theologické přednášce«.

Němci však, kterých v Nové Vsi přibylo, projevovali přání, »aby uprázdněné místo pro budoucnost bylo obsazeno kazatelem pouze německým, zvláště když jest tam nyní pouze ještě sedm vlastně českých hospodářů, a nejen německy dokonale rozumějí a mluví, nýbrž i své děti dávají učiti v tamní pouze německé škole.«

Čeští emigranti opakovali dne 20. listopadu onu prosbu svou ke králi »o českého a německého kazatele. Mezi námi jest 35 rodin, nejvíce jich rozumí sice v obyčejném životě tolik německy, kolik asi potřebu eme; ale naopak nerozumíme náležitě kázání německému, poněvadž mnozí mezi námi neumějí se modliti ani německý Otče náš a tedy z toho nemají pražádného užitku; proto vždy jest povinností našich kazatelů, aby měli v neděli české a německé kázání.« Podepsáno jest na žádosti 41 usedlých Čechů, z některého rodu 3—4 (Pekárkové 4, Součkové 3, Malí 3, Stanislavové 3, Chroustové 2).

Král chtěl p tvrditi kazatele Kropáčka dle listu ze 30. listopadu. I bylo vyšetřováno, »zdali nutno jest, aby na místo ustanoven byl český nebo německý farář.« Zástupce český dokazoval, že rozhodně musí býti český kazatel; avšak německá luterská církev dokazovala opak toho a trojí podání učinila ve 4 týdnech. Dne

[1]) Poněmčováním změnili si někteří kazatelé a učitelé svá rodná jmena, ku př. v Nové Vsi kazatel Václav Letochleb — Sommerbrodt; Matouš Mojžíš — Moses, někdy také psal se Moser; v Berlíně: Jan Jeník — Jänicke, Mikuláš Ježek — Jäschke, Zachariáš Jelínek z Počátek — Hirschel; podobně jako v Žitavě kazatel M. Vodička — Wässerich, učitel Jan Houžvička — Wiethe; v Gebhardsdorfě Václav Holub — Taube, v Hennersdorfě Jan Svoboda — Frey; v Drážďanech potomci exulantů: Sýkora — Meise, Rákos — Schilf, Plavec — Fluszmann, Kotouč — Scheibe, Šimáček — Simmgen, Zpěváček — Sänger, Tuček — Marks, Černý — Schwarze, Punčochář — Strumpfwirker, Král — König, Káně — Geyer, Kaňka — Kaneck, Levý — Löwe atd.

22. listopadu 1797 předložila své »důvody,« mimo jiné: 1. »Co pravil český zástupce, že Nová Ves byla založena jen pro české kolonisty a že české jméno to již samo ukazuje: to nedokazuje podstatně nic, jako že Nová Ves jmenuje se Neuendorf. 2. Je prý 42 českých rodin, které jdou ku přijímání. Ale dvojí jest, kolik skutečně zde jest starých českých rodin, a zase něco jiného, kolik česky přijímají. Skutečně starých Čechů, kteří sem jakožto čeští emigranti přišli, jest 9 a několik starých vdov; ostatní všichni narodili se tady, chodili do německé školy a umějí německy, jakož i staří dosti umějí německy. 3. Výrok zástupce Čechů, že pokud by v místě byla jedna česká rodina, musel by býti český farář, jest umíněnost... 6. Čechové všichni neliší se v žádné věci náboženství, než že přijímají oplatky nebo lámaný chléb, t. j. že jsou někteří luterští, někteří reformovaní; protož mohou Čechové reformovaní přijímati s německými reformovanými, a může tedy všecko mimo reformované přijímání konati německý luterský kazatel. 7. Čechové nemají přes 30 let českého učitele; kostel jest pro oboje bohoslužby německé a české zasvěcen. Němci přispívají nejvíce vše sami na vydržování a opravy; příspěvek Čechů má se jako 1:16.«

Dne 10. prosince 1797 žádala německá církev Novoveská krále, aby jí za kazatele byl dán Witte ze Stansdorfa, a již po 2 dnech obrátila se opět ke králi. Praví v žádosti své, že »Čechové přes 30 let nedali své děti česky učiti. Jejich děti tady narozené chodily do německé školy, přijímaly po německu, a kromě několika málo skutečných ještě starých rodin českých, jichž není více než 10, všichni mladí staří umějí německy; avšak těch několik Čechů chce míti farní místo obsazeno kazatelem, jenž by česky a německy uměl. Protože ale německá luterská církev jest největší a má přes 300 rodin, prosí Vaše Veličenstvo, aby nebyl zase český kazatel jmenován a potvrzen, nýbrž německý luterský.«

Také magistrát v Postupimi, dělaje si nároky na půdu sousední obce Nové Vsi, psal dne 14. prosince 1797 králi, »že ustanovení českého kazatele v Nové Vsi není vůbec potřebí,« a prosil, aby tam německý kazatel byl ustanoven.

A po 6 dnech obrátila se opět německá církev Novoveská ke konsistoři. Nechtějí prý očekávati žádného českého kazatele a žádají, aby jim ustanoven byl kazatelem Witte, jehož si veškera církev německá jednomyslně přeje, a nikdo jiný, když »i magistrát Postupimský si přeje býti Němcům přízniv.« [1])

Král Bedřich Vilém III. odpověděl magistrátu Postupimskému dne 15. ledna 1798 spravedlivě:... »Protože tato kolonie byla původně zřízena pro české emigranty a jim také český duchovní dán, nemůže se tedy českým členům církve, kteří ještě jsou, vnucovati proti jejich vůli pouze německý kazatel, i musí proto německá církev a její údové tím se spokojiti, že jak se posud dělo, v tamním

[1]) ... »Auch der Magistrat in Possdam wünscht den Deutschen favorable zu sein ...« (Tajný státní archiv v Berlíně: Acta die Besetzung der Predigerstelle zu Nowawes betreffend 1797.)

kostele jak německy tak česky bude kázáno. Že by půda Nové Vsi patřila městu Postupimě, není dokázáno.«

Čechové pak žádali krále (dne 10. ledna 1798), aby dostali kazatele českého. Král odpověděl české a německé církvi luterské dne 18. ledna stejně, aby »se upokojili, protože se nemůže obsazení dříve upraviti, dokud se nerozhodne otázka, máli patronátní právo magistrát Postupimský.«

Zatím jednali Němci s kandidátem Kropáčkem, jak sám vypravuje,[1] »aby česká církev měla jen ve svátcích jedno nebo několik kázání, potom prý každé dvě neděle jedno kázání, kdežto pro sebe žádali tři. Vrchní konsistoř ale rozhodla, aby zůstalo při starém, totiž, aby každá církev měla každou neděli a každý svátek jedno kázání ve své mateřské řeči.«

Když se proslýchalo, že německá církev žádá, aby nový kazatel pouze každé dvě neděle česky kázal, prosili Čechové krále dne 3. dubna 1798, aby »je při právech chránil, aby zůstalo tak, jak od počátku bylo. Nikdo není tím vinen než čtvrtní (komisař) Kraatz, jenž v německé církvi způsobil celé ono pobouření, a jak se zdá, magistrát Postupimský ho podporuje, když my dále ničeho nežádáme než pokoje.«

Němci pak dne 11. dubna 1798 vystoupili také proti tomu, aby jmenován byl Kropáček, jemuž tehdy bylo skoro 24 let: ... »Tak mladinký muž měl by otcem býti tak četné církve? Čechové chtějí míti českého kazatele z pouhého vrtochu. Kdy by proti nadání zvolen byl český kazatel, museli bychom se slavně odříci jeho vydržování ... Děsíme se následků, které by povstaly, kdy by nám vnucen byl onen mladý muž.«[2])

Magistrát Postupimský znova podporoval Němce v Nové Vsi proti Čechům dne 18. dubna 1798, a Němci v Nové Vsi opět žádali krále dne 1. května o německého kazatele. Král dal dne 10. května t. r. odpověděti magistrátu Postupimskému a německé církvi v Nové Vsi: »Musí zůstati při dosavadním zařízení a kázati se střídavě německy a česky, poněvadž Čechové, kteří ještě jsou a německy ještě zcela neumějí, měli by příčinu ke stížnostem, kdy by jim nedělní bohoslužba jejich byla obmezena; naopak Němci nemají příčiny, naléhati na více než jedno kázání, když ve všech vesnicích jest pouze jedno kázání. Na důvod, že by němečtí údové církve nalézali mezi českou bohoslužbou podnět k nedovoleným zábavám, lze tím méně dbáti, poněvadž jednak dobře smýšlející údové církve na to nebudou mysliti, jednak ale méně dobře smýšlející najdou si přece každé dvě neděle onen podnět a bohoslužbou se od toho málo dají zdržeti«.

---

[1]) Denkwürdigkeiten der Colonie Nová Ves, od kazatele J. B. Kropáčka; rukopis v archivu farním v Nové Vsi.

[2]) ... Kdy by zvolen byl »wider Verhoffen ein böhmischer Prediger, so müssen wir uns seiner Unterhaltung hiemit feierlichst entsagen ... Wir schaudern für die Folgen, die entstehen würden, wenn uns jener junge Mann aufgedrungen werden sollte.« (Tajný státní archiv v Berlíně: Rep. 9 D 10. Acta die Besetzung der Predigerstelle in Nowawes.)

Kandidát Jan Kropáček měl potom kázání na zkoušku. Podle zprávy inspektora Junge bylo »celkem pořádné. Když ukončil kázání, prohlásila církev, že jest velmi spokojena, jenže Němci žádají každou neděli dvě kázání, což jindy nebývalo. Ale druhého dne přišli Němci k inspektorovi, žádali dvě kázání a že nemohou kandidáta za svého kazatele přijmouti, poněvadž jest ještě nezletilý, a z celého chování jeho prý viděli, že drží jenom s Čechy a tedy o ně by se mnoho nestaral.«

Češi prosili pak dne 11. června, aby Kropáček jak možná brzy byl ustanoven. Král potvrdil ho za kazatele dne 19. července 1798 podotýkaje, že si zajisté dá záležeti, aby si důvěru dobře smýšlejících údů církve v plné míře získal.

Ale inspektor Junge zdržoval českému kazateli plat, předstíraje, že ho »nahromaděné práce« zdržovaly. Celý rok nedostával kazatel platu, i prosil konečně dne 2. září 1799 samého krále, aby mu 200 tolarů bylo vyplaceno. Král již dne 12. t. m. poručil generálnímu ředitelství, aby plat kazateli byl vyplacen od 26. října 1798.

Kázání střídal kazatel pravidelně takto: jednu neděli dopoledne německy, odpoledne česky; druhou neděli zase dopoledne česky, odpoledne německy.

Když pak umřel (17. dubna 1809), přestaly také české bohoslužby. Vláda si přála, aby se osoby »ze staré české církve spojily s mnohem silnější církví německou.« Učinily tak, a proto zvolen byl německý kazatel.[1]) — Časem celá osada se poněmčila, jenom jmeno »Nowawes« zůstalo.

3. V pruském Slezsku.

Za válek slezských působili agenti pruští mezi tajnými evangelíky českými, aby se pro »svobodu náboženskou« vystěhovali do Slezska, jež po první slezské válce bylo r. 1742 Prusku postoupeno.[2]) Mír potvrzen v Berlíně dne 28. července 1742, ale již před tím v dubnu bylo v Münsterberku ve Slezsku 1500 »duší z Čech.« Slibovalo se jim, že budou tam okolo města usazeni; ale děly se jim při tom všeliké obtíže. Král Bedřich II. »chtěl, aby ti lidé byli usazeni, ale nechtěl na to dáti peněz, nýbrž poručil ředitelství komory královské, aby hleděla je usaditi, aniž by to co stálo.«[3])

---

[1]) Podle jeho vlastní poznámky v matrice v Nové Vsi: »Diese Personen vereinigten sich auf den Wunsch der königl. kurmärk. Regierung mit der bei weitem stärkeren deutschen Gemeine. Daher auch nur ein deutscher Prediger angestellt, welcher statt des böhmischen Gottesdienstes Sonntag Nachmittags Kinderlehre hielt.«

[2]) Viz o tom blíže v Osvětě 1877 článek »Česká emigrace r. 1741 až 1742 v pruském Slezsku« a v Osvětě 1888 pojednání: »Pruské usilování o země české.«

[3]) Státní archiv ve Vratislavi II. No. 20 d: Acta Böhmische Emigranten u. Colonisten betreffend 1742—1744: »Die Cammer sollte sie sehen unterzubringen, ohne dass es etwas koste.« (22. dubna 1742.)

Králi byla potom zpráva dána z Münsterberka dne 20. července 1742: »Emigranti co nejpohnutlivěji prosili, aby ušetřeni byli přesídlení; opustili prý všechen majetek svůj jedině proto, aby shodili pouta se svého svědomí, vystěhovali se a poněvadž společně přišli, prosí co nejpokorněji, aby v příhodné vzdálenosti usazení mohli aspoň v neděli scházeti se v nějakém kostele nebo modlitebně a Bohu sloužiti.«

Král pak dne 7. srpna 1742 píše finančnímu ministrovi:... »Čechové nejsou ještě usazeni, nýbrž potulují se nezaopatřeni, což u ostatních, kteří ještě doma zůstali a nejprve chtějí viděti, jak jejich krajané ve Slezsku byli přijati a zaopatřeni, musí vzbuditi špatnou chuť, aby jich následovali; chci tedy, aby komora se vší pilností a bez nejmenší závady k tomu pracovala, ať veškeří emigranti jsou usazeni a zaopatřeni.«

Měli však býti rozděleni do rozličných míst v okolí Münsterberském a Střelínském po 2, 3—8 rodinách a pouze do jednoho (Münchhofu) 20 rodin. Hrabě z Reichenbachu chtěl přijmouti 180 rodin, ale chtěl jim uložiti těžké dávky a práce. Čechové chtěli zůstati u Münsterberka a v okolí, jak jim král slíbil, a nechtěli poslechnouti, aby do těch míst odešli. Na otázku, proč nechtějí poslechnouti, odpověděli: . . . »Pro příliš velkou bázeň, že musíme úplně zahynouti novými zařízeními, protože není vůbec možno, zvláště podle návrhu o povinnostech, abychom je vykonávali. V Čechách nemuseli jsme konati tolik podobné práce, měli jsme nad to dobrou půdu, kdežto zde na vykázaném místě museli bychom napřed křoví mýtiti a pole dělati, jež by nám přece po mnoho let nebylo užitečno; ale měli bychom denně práce s potahem a ruční, jak návrh obsahuje.« Žádali tedy, aby jich tam nechali a dán byl jim český kazatel, jináče »byli bychom nuceni, navrátiti se do Čech a očekávati všechno neštěstí.« [1])

Sám vojenský rada Stenderer píše králi Bedřichovi o návrhu panství z Reichenbachu: »Zdá se býti na povážęnou, aby emigranti, kteří sami půdu vzdělávají, měli jen 3 m. výsevy a luk jen po 1 vůz sena; avšak ročně aby platili 2 tolary úroku pozemného, 1 kus příze předli a mimo to zadarmo 1 den týdně u dvora sloužili.«

Ještě v zimě v prosinci r. 1742 podle zprávy českého kazatele Ondřeje Machera, poslané králi dne 1. prosince, byli emigranti u Münsterberka ve více než 20 místech rozděleni. »Jsou tak špatně ubytováni, že se, jak jsem sám viděl, na několika místech nemohou uchrániti deště, větru a zimy, a nemají nejmenší příležitosti, aby si vydělali na sousto chleba.« [2])

---

[1]) Státní archiv ve Vratislavi, II. N. 20 d.: Acta Böhmische Emigranten und Colonisten betreffend, 1742—1744.

[2]) »Euere Majestät haben vorm Jahr den Liberda nach Böhmen gesendet und bis 1400 Seelen ausführen lassen, ihnen versprochen einen böhmischen Lehrer zu geben und sie um Münsterberg herum ansäszig zu machen; aber jetzt sind sie an mehr als 20 Orten vertheilt. Sie sind

Macher vyslovil se též králi, aby emigranti, pokud nejsou usazeni, odešli do Berlína. Tím prý ušetřilo by se vydání, a v Münsterberku nebylo by kazatele potřebí.

Král pak dne 18. července 1743 dal emigrantům slíbiti »dvojnásobná léta osvobození ode všech břemen, chtějíli pustá místa vzdělati.«

Ale již dne 29. října 1743 poslal kazatel Macher opět zprávu králi, že »zemský rada z Eckwrichtu nejvíce překáží usazení Čechů v Münsterberku: 1. všelijakým spůsobem je vyssál; 2. rozptýlil je daleko od sebe po místech, kde nenalézají nejmenší příležitosti, aby si vydělali na sousto chleba; 3. u Vratislavské komory tyto ubohé lidi šeredně očernil.«[1]) I prosí krále, aby měl »soustrast a smilování s těmito opuštěnými a utiskovanými lidmi, aby pomocí byli utišeni a proti ubližovatelům aby se důrazně zakročilo.« V Münsterberku měli zůstati jen zámožní vystěhovalci, chudí však rozděleni býti mezi šlechtu. Tato chtěla jich užiti ve svůj prospěch a uvrhnouti je v poddanství.

Hraběti z Reichenbachu sám král Bedřich II. vytknul z Vratislavě dne 27. září 1744, že u emigrantů »nesmí nastoupiti tuhé poddanství; jejich děti mohou se bez povolení vrchnosti ženiti a vdávati ... Vy máte jednati také s těmito lidmi se vší mírností a jejich sklíčenou mysl povznésti se vší možnou ochotou ... Nezůstanete bez zodpovědnosti, že jste jednoho z nich (od nás zvláště protežovaných lidí) dal odvésti k jednomu pluku, aniž jste se ptal a bez našeho vědomí.«[2])

Většina emigrantů odešla z panství Reichenbachova do Polska, navrátila se blízko hranic slezsko-ruských k Sycovu a usadila se tu v lese v nové osadě české, v Táboře.

Roku 1746, když někteří sklamaní emigranti v Münsterberku chtěli se vrátiti do Čech, psal král Bedřich II. ministrovi dne 5. března: »Kdy by jim jednou fantasie k tomu měla napadnouti, přemýšlejte, zdali by nebylo lépe, dostati ty lidi ponenáhlu do Berlína a tam je usaditi; při čemž máte zároveň pomýšleti, jakým způsobem by se to nejvhodněji a nejlépe státi mohlo, aniž

---

so schlecht einquartirt, dass sie sich, wie ich selbst gesehen, an einigen Orten für Regen, Wind und Kälte nicht bergen können, haben auch nicht die geringste Gelegenheit sich ihren Bissen Brod zu verdienen.« (Státní archiv ve Vratislavi: II. N. 20 d.)

[1]) »... Der Landrath von Eckwricht hindert am meisten. Das Etablissement der Böhmen in Münsterberg ... hat sie 1. auf allerlei Art ausgesogen; 2. sie weit auseinander zerstreut an Orten, wo sie nicht die geringste Gelegenheit gefunden sich einen Bissen Brot zu verdienen. 3. Das Vieh ihnen crepirt ... 4. Bei der Breslauer Kammer hat er diese armen Leut häszlich angeschwärzt.« Prosí, aby měl »Euere Majestät Herz zum Mitleid und Erbarmen, damit sie durch Hilfe getröstet und ihren Beleidigern nachdrücklich gesteuert werde.« (Tamtéž.)

[2]) Bedřich II. praví: ... »Ihr habt aber auch diesen Leuten mit allem erfindlichen Glimpf zu begegnen und ihren niedergeschlagenen Muth durch alle mögliche Facilitè und Weise zu erheben zu suchen« .. (Tamtéž.)

by tento svéhlavý lid byl drážděn.[1]) Dne 16. t. r. král rozhodl, »aby ti emigranti, kteří jsou teď skutečně ve Slezsku usazeni, tam zůstali; avšak oni, kteří ještě budoucně přijdou z Čech, aby posláni byli do Berlína, by tu nebo také v Postupimi byli uzazeni.«

A r. 1748 dne 25. března rozhodl, aby několik rodin českých emigrantů usadilo se v Nové marce a v Pomořanech. Přihlásilo se 26 rodin (143 duší) za těchto podmínek: 1. aby se jim zaplatila celá cesta; 2. usedlosti aby se jim zcela vystavěly a dobytkem opatřily; 3. aby usazeni byli na jednom místě a ne od sebe roztroušeni; 4. aby jim placen byl kazatel, a kostel i škola jim byly vystavěny; 5. místo skutečných služeb aby směli dávati plat. Král dne 1. dubna t. r. odpověděl: »Takové podmínky nemohou se přijmouti. Tím spůsobem stáli by mne takoví lidé více, než mohou nahraditi a než zač stojí.« [2])

V letech 1748—1752 založili emigranti osady Husinec, Poděbrady, Bedřichův Hradec a Tábor. Dostali svobodu svědomí a byli osvobozeni na 10 let ode všech platů a břemen, oni a jejich potomci ode všech vrchnostenských robot a místo nich, až uplynulo těch 10 let, platili ročně po 3 tolarech z každého místa. Nesměli přijmouti mezi sebe lidi jiného náboženství než evangelického. Děti mohli dáti na řemeslo nebo jináče, jak nejlépe mohli, zaopatřiti, aniž potřebovali výhostného listu.

V Münsterberku zůstalo sotva 100 českých emigrantů, a u města byla ještě pustá místa. I myslilo se, zdali ostatní emigranti nebyli odtud vypuzeni hlavně utiskováním, jen tajnými nátisky magistrátu Münsterberského.[3])

Vystěhování z Čech a Moravy pro náboženství přestalo, když dal císař Josef II. svobodu svědomí tolerančním patentem r. 1781.

Avšak proti národnosti českých emigrantů vystupovali Němci dále, jak mohli, a potom i sama vláda pruská, která dříve spravedlivě Čechům popřávala českých služeb Božích a české školy.

Poměry jejich zhoršily se hlavně r. 1830. Vláda pruská naléhala na to, aby všechny české osady poněmčila, i vnucovala

[1]) »Da ich in Erwägung gezogen habe, dass einestheils die im Münsterbergischen sich befindenden Böhmen daselbst allerhand Unruhen verursachen, andertheils aber dort fast zu sehr auf den Sprung stehen nach Böhmen zurückzugehen, wann ihnen einmal die Fantasie dazu einkommen sollte, so habt ihr zu überlegen, ob es nicht besser sei, dass man suche ermeldete Leute nach und nach in Berlin zu bringen und allda zu etabliren, wobei ihr denn auf die Art, wie solches am convenablesten und füglichsten geschehen könne, ohne dieses eigensinnige Volk zu irritiren, zugleich mit zu gedenken habet.« (Státní archiv ve Vratislavi: Pars. V. sect. II. N. 20 d, 1745—1768.)

[2]) »Auf diese Art würden mir solche Leute mehr kosten, als sie werden einbringen können, noch werth sein.« (Státní archiv ve Vratislavi: Pars V. sect. II. N. 20 d. a.)

[3]) ... »Ob selbige Emigranten nicht vornehmlich durch Chicanen, nur heimliche Druckungen des Magistrats vertrieben worden« ... (Státní archiv ve Vratislavi: Pars V. sect. II. N. 20 d, dne 3. května 1756.)

jim učitele německé. Ustanovila též, aby se od toho roku všem předmětům školním vyučovalo německy; rovněž mělo se v kostelích z počátku každé dvě neděle německy kázati. Čechové zkusili tu mnoho pro svou národnost. »Co jsme od vyšších úřadů vytrpěli,« naříká si učitel ve školní kronice Husinecké (v pruském Slezsku), »to ví jen Bůh a my!«

Bylof opět přísně nařízeno, že se již nesmí užívati ve škole pražádné knihy české; jen katechismus měl se podržeti, dokud by nebyl přeložen do němčiny. Aby se plnil tento rozkaz, dojížděli každé dvě neděle školní dozorcové do českých škol. Ano v březnu r. 1836 přišlo důrazné nařízení, aby se bez výminky všemu vyučovalo po německu; do školy nesměla se česká kniha ani přinesti, s českými dětmi ani slova česky mluviti! Zavedena jsou též nedělní opakovací cvičení pro dospělé; avšak i velkým i malým se protivilo násilí německé. Do opakovacích hodin nikdo nepřicházel. Aby se malé dítky donutily choditi do školy poněmčující, byla ustanovena pokuta 1 groše stříbrného, když zanedbá dítě jeden školní den bez dostatečných důvodů.

Takovému nátlaku se Čechové pevně opírali. Čeští faráři ve zprávách o svých školách žádali spravedlnost a domáhali se toho, aby se v českých školách smělo zase česky vyučovati; ale málo to pomáhalo. Vláda povolila jen, že se smí toliko mimo školní hodiny vyučovati českému čtení. Tím ovšem nebyli faráři ani jejich církve spokojeni a opakovali svou žádost až k samému králi. Husinečtí vyslali také poselství ke konsistoři do Vratislavě, stěžujíce si do německého konání služeb Božích od r. 1833 a do německého vyučování ve škole. Konečně r. 1845 povoleno, že se služby Boží a cvičení v kostele českém mohly opět česky konati, ve škole pak učiti náboženství a čtení buď jen česky nebo dále německy. Zástupcové církve Husinecké vyslovili přání, aby se vyučovalo náboženství výhradně česky, ostatním předmětům školním česky a německy, proto aby vždy jen učitelové jazyka českého dokonale mocní byli na české školy dosazováni.

Přání to na čas vyplněno — v některých obcích; do jiných dán učitel Němec.[1]) V Penči ku př. měli r. 1869 již přes 20 let německého učitele jmenem Böhma; »pořáde snažili se všemožně, aby dostali českého učitele; nedošli však cíle, aniž nedojdou. Vrchnost je vždycky odbývala tím, že nemají Böhma kam dáti; až prý budou míti pro něho místo, že dostanou Čecha. A Böhm sám, ten se v Penči takořka sestaral a nechtěl tam odtud.«

Vzmáhalof se v nové době národní vědomí německé proti jiným národům, zvláště po válce s Rakouskem r. 1866 a s Francouzi r. 1870—71 Kdo po těch letech cestoval v Německu a všímal si rozličných úkazů tamního života, pozoroval to, a mluvilli s uvědo-

[1]) Viz u jednotlivých osad českých emigrantů v .mém článku o nich v Osvětě r. 1877.

mělými potomky českých exulantů a emigrantů, slyšel od nich stesk a neblahou předtuchu.[1])

Starší jeden šlechetný kněz r. 1869 »s bolestí vyznal, že podle jeho zdání známost české řeči mezi zdejšími českými obyvateli rok co rok více mizí, až snad cele pomine. Vojenský stav, do kterého každý mužského pohlaví, když k tomu spůsobilý jest, vstoupiti musí, jakož i smíšení manželstva s německými ženami a pak čím dále tím větší obchod se samými okolními německými obyvateli, k tomu vzdálenost české vlasti a školní němečtí učitelové užívání německého jazyka více a více zavádějí a českého jazyka překazují.«[2]) Ve škole t. č. »jen začátečníci po česku se učí; když drobet dobře čtou, tedy se začnou učiti též po německu čísti a psáti. Náboženské látky učí se dítky až do skončení školního cvičení česky, vedle toho i po německu. Reálie a počty jdou k posledu po německu. Národní písně zpívají se skoro výhradně po německu. Psací látka jest výhradně německá . . . K vůli poněmčování,« psal r. 1873 tentýž ctihodný učitel, nyní již zesnulý,[3]) »které pruská vláda provádí, máme zde těžké postavení, totiž my učitelé i pan revisor, kazatel náš. Navštívil mne, i všecky jiné školy zde, letos na jaře školní rada z Vratislavě zas, ale odešel odsud jakož i z Č.... školy mrzut, že prý jsme ty naše děti lépe neponěmčili za ten rok . . . Pan rada se neptal nic po tom, čemu se v kterých předmětech děti naučily; on jen s dětmi chtěl po německu rozmlouvati o tom, co mu právě napadlo . . . Tak jako mně vedlo se i mnohým kollegům na polských školách. Lépe se vedlo těm, kteří mají smíšenou národnost, totiž větší nebo menší počet pouze německých dětí. Na ty nám pak se pořád ukazuje; ti prý to již dále přivedli. A to člověka pak tuze bolí, když se nebere žádný ohled na poměry . . . Mám velikou starost, jak se nám zde dále povede; naděje k lepšímu není; až posud přicházejí pořád ostřejší výnosy. Má jediná naděje jest, že Pán Bůh pomůže dále, jako až posud pomáhal.«

Život v takových poměrech jest arci těžký, když se proti člověku jedná pro jeho národnost a náboženství, když vidí a cítí každou chvíli, jak se národnost jeho uráží, jak se i posvátného náboženství a školy zneužívá v nepřátelském úmyslu, ruší se často i rodinné svazky a tím i mládež se kazí.

Vyslovují to na př. sami starší emigranti v Rixdorfě již r. 1789—1793,[4]) když ve shromážděních si stěžovali r. 1790 »strany nepořádku naší mládeže;« r. 1791 »bylo s bolestí osvědčeno, že se nyní vlažnost do církve naší vloudila; . . . při tom na to ukázáno, že nyní duch svobody se zmocnil, tak že žádná napomínání a žádná výstraha již více neprospívá, a že všickni pořádkové jsou našim mladým lidem vězením . . . Roku 1793 »vůbec bylo pozo-

---

[1]) Spisovatel těchto řádků též r. 1868, 1872, 1874 a 1884.

[2]) Psaní pisateli těchto řádků dne 11. června 1869.

[3]) Dne 7. března 1869 a 20. srpna 1873.

[4]) »Protokol kollegium dohledačů v Ryksdorfu r. 1789—1795« (ve farním archivu tamtéž).

rováno, že na první lásce, sprostnosti, upřímnosti a horlivosti převelmi schází, což se také i v shromážděních zřetedlně spatřuje.«

Náboženství — Bohu žel! — jako jindy v starších dobách zneužívá se k výbojům třeba jiným způsobem proti duchu čisté víry křesťanské i za našich dnů, zlehčuje se tím vůbec posvátná víra a národnost, kalí se tím přirozeně i život v rodinách, společnostech a národech, suroví u nich srdce a mysl, kazí se tím patrně mládež, a vzniká nebezpečí i pro budoucnost. Původci toho zla hájí svou víru a národnost, ale tytéž city a zásady u jiných úmyslně zlehčují a kaziti hledí za účelem sobeckým, nekřesťanským, jako za doby exulantů a emigrantů tak i za našich dnů, kdy sice velmi pokročily vědy a umění, ale přece jen méně vlastní vzdělání a ušlechtění lidské, jsouli vůbec opět jen možny takové úkazy proti národnosti a náboženství.

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XVIII.

Koliha se zamlčel — netoliko pevně sevřel rty, ale na svalech tváře jeho bylo patrno, že i zuby silně otiská.

Byl bych býval tuze nerad, aby nechal hovoru o těchto věcech. Spěchal jsem se optati: »Byli to samí Němci, že?«

»Okolo českého krále,« odtušil temným hlasem, »mezi ministry a rádci jeho nebylo ani jediného přirozeného, dobrého a věrného Čecha, který by byl mluvil za svůj národ, za svou zemi.«

»To za dřívějších časů bývalo jináč.«

»Ach Bože, jináč, docela jináč!«

»Ku příkladu za Karla Čtvrtého, nebo za Jiřího z Poděbrad —«

»Taky ještě mnohem později — v zemských úřadech nesměl nikdo zasedati, kdo nebyl rozený Čech, a nesmělo se v nich jednati jináč nežli v české řeči.«

Koliha vztýčil hlavu a široko máchl rukou.

»V této zemi, v domově svém naši předkové byli pány. Jen svou vlastní vůlí se řídili, sami sobě zákony dávali, a kdo chtěl býti mezi nimi trpěn, musel jich poslouchati.«

»A potom! A nyní —!«

»Proč to Bůh na nás dopustil,« zalkal starý muž, »aby český národ přišel o svou svobodu, aby byl vydán v ruce svých nepřátel, kteří se zmocnili všeho, což jeho jest, zemi jeho zpustošili, lid dílem vyhubili, dílem vyhnali, ostatek uvrhli v otroctví.

Odňali mu vládu věcí jeho, zbavili ho všech práv, násilou ho donutili, aby na své půdě jim sloužil, jen pro ně pracoval, od nich po sobě šlapati dal, tyranské utiskování od nich snášel. Přehrozný kalich museli píti otcové otců našich, ale nepřestávali doufati v boží spravedlnost; Jan Amos Komenský, který sám vytrpěl celé mučedlnictví, na konci života svého volal: ‚Věřím já Bohu, že po přejití vichřic vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český!‘ Však ale přicházela nová pokolení a zase odcházela, míjel věk za věkem, a český lid pořád nad sebou měl jenom cizí poručníky, tvrdé, zpupné a zlostné. Seděli ve všech městech a na každém zámku, drželi všechny úřady, v rukou jejich byla všecka moc. Český lid ostával už jen pod vesnickými střechami a musel se pro cizácké pány do úpadu dříti. Žádali na něm mozoly, pot i krev jeho a za to všecko měli pro něj toliko pohrdání, karabáč, hůl, vězení, oprátku. A drželi ho v poutech nejenom tělesných, nýbrž i duševních. Připravili ho o všechna práva, naposled chtěli ho připraviti též o jeho jazyk. V kancelářích, ve školách, ve vojsku, mezi pány, úředníky, učenci, ano i mezi měšťany a řemeslníky — všude panovala němčina. Selský hoch musel se jí naučiti, chtěl-li se dostati do latinských škol, a pak ho ve študiích teprva přemílali na hotového Němce. Pouze tu a tam některý odolal a zůstal v srdci Čechem, ale jinak i zde poturčenci bývali horší než Turci. Český jazyk byl vytlačován, snižován, v potupu a opovržení uváděn, naposled i pronásledován: kdo jím v Praze i v jiných městech veřejně mluvil, nebo se ho dokonce zastával, na toho úřady už hleděly jako na rebelanta. Když Čech ve své vlasti nechtěl zapírati svého rodu a mateřského jazyka, když se k němu hlásil a lásku k němu též u jiných vzbuzovati hleděl, slovem, když byl vlastenec, už platil za člověka odbojného, ‚státu‘ nebezpečného, byť na něm jinak nebylo sebe menší úhony. Tak hrozných časů jsme se dožili, že na nás v naší vlastní zemi smělo býti provozováno nejhorší tyranství, jen proto, že jsme Čechové.«

»Ale nebylo to nic platno,« poznamenal jsem, když Koliha učinil přestávku, jako by mu rozhorlením na okamžik došel dech, — »vlastenců přece pořád přibývalo.«

Koliha svěsil zase hlavu a snížil hlas.

»Pokud jsem byl v mladších letech,« pravil, »pevná byla moje víra, že nepřátelům svým odoláme —«

»Že marné jejich proti nám jsou vzteky!«

»Ale když mi hlavu pokryly šediny, když jsem viděl, že věku mého bude již na mále, vplížila se mi do duše pochybnost. Musel jsem si říci: ‚Já se už lepších časů nedočkám!‘ A potom mi vstoupilo na mysl, že na konci života svého stejně vzdychal můj otec, můj děd i praděd. Poznali, že klamná byla jejich naděje, — a na jakém základě jsem ji stavěl já? Neli na písku? Jedna taková můra jako Metternich nás může tlačiti a dusiti padesát let i více, — po něm přijde druhá, třetí, a pro nás pořád nebude nikde útočiště, nikde zastání, nikde pomoci, jako nyní tak i za dětí, vnuků a pravnuků našich! Ukrutný Moloch německý

pohltil tolik slovanských národů na Baltu, Labi a Sále: nestanemeliž se naposled i my obětí jeho jako Bodrci, Veleti a jiní? Ti, kteří nad námi mají moc, strkají nás do železných rukou a bezedné tlamy jeho, a my se nemůžeme brániti, neboť jsme na rukou i na nohou svázáni, a nemůžeme se ani ozvati, poněvadž nám násilně ucpávají ústa!«

Takové řeči jsem se od věrného vlastence nijak nenadál, i vzhledl jsem k němu skoro zaleknut.

»Za pochybností přišly strach a úzkost,« mluvil dále, upíraje zraky před sebe. »Lidé okolo mne myslili na věci docela jiné, uvědomělých Čechů mezi nimi bylo tuze po skrovnu, a také před těmi jsem ani nehlesl o přízraku, který mě děsil. Často jsem se jako z hříchu káral z toho, že jsem pozbyl víry, ale nebylo to nic platno, jedovatý červ mi nepřestával užírati srdce. Klesl jsem na mysli, těžko jsem se v duši své bránil tomu, abych nade vším nezoufal. Vzýval jsem Boha, aby mě posilnil, aby mi vrátil víru a naději, že národ náš není docela opuštěn a k zhynutí určen, že na něj přece ještě čeká utěšenější budoucnost. A Bůh se smiloval, i potěšil mě jako tisíce a tisíce jiných.«

»Jakým spůsobem?« tázal jsem se dychtivě.

»Náhlou proměnou, která se stala na jaře r. 1848. Po celých Čechách zazněla píseň:

Náš slovanský národ opět vstává,
pro pravdu, pro svobodu do boje se dává. . .
Již vzhůru jmenem Páně
vlasti ku obraně!

A tentokrát nebyla to pouhá slova, kterými bychom se jen těšili a srdce sobě dodávali: národní obrana měla se hned státi skutkem. Ve všech městech tvořily se gardy, po dlouhé, předlouhé době měli jsme zase české ozbrojené občanstvo! Mně tehdy bylo již přes padesát roků, ale když jsem měl šavli po boku a pušku v rukou, bylo mi, jako bych se byl znova narodil a octnul se v radostnějším věku našeho království . . . Hleďte před chvílí jste vyřkl významná slo a: ‚V srdci vlast, v ruce zbraň!' Já jsem tehdy slov těch neměl na jazyku, ale hluboce jsem cítil, co obsahují — neboť to najednou mělo platnost. Přestali jsme býti otroky, stali jsme se svobodnými muži, mohli jsme netoliko vyznávati, že vlast svou milujeme, mohli jsme za ni také jíti do boje, hájiti jí proti nepřátelům, cediti za ni krev, položiti za ni život! K tomu byl jsem odhodlán, ano toužil jsem po tom, i nastupoval jsem do řad, kráčel jsem podle bubnu a konal jsem všecka vojenská cvičení tak horlivě, jako bychom měli co nejdříve vytáhnouti do pole.«

»Totiž — jako gardisté?«

»Ovšem.«

»A prosím, v kterém to bylo městě?« vyzvídal jsem.

»V Kutné Hoře.«

»Jste tam rodilý?«

»Rodilý ne, ale přišel jsem tam hned jako chlapec.«

»Povídal jste, že pana Tyla znáte od jeho dětství, — od toho času jste pořád v Hoře ostával až do roku čtyřicátého osmého?«

»Kromě let, co jsem jako tovaryš byl ve světě na zkušenou.«

»Já myslil, že —« zajikl jsem se, »že jste — že jste také študoval?«

»Ne, na to nebylo pomyšlení; ale pravda, ke knihám mě to táhlo hned od chlapeckých let, a to bylo také příčinou, že jsem se dal na knihařství. Z knih, které přicházely do vazby, mnohé jsem čítal, nejen v každé volné chvilce, ale také potajmu za noční doby, když jsem chodíval spat do malé komůrky. Potom, jak jsem přicházel k svému groši, bylo mým největším potěšením opatřiti sobě nějakou pěknou knihu; a to mi zůstalo, i když jsem byl mistrem, ba bylo to ještě mnohem více můj koníček. V celém městě nebylo většího čtenáře, a knih hned tak někdo nekupoval tolik jako já. Lidé mi to pokládali za velikou pošetilost, ano říkali dokonce, že nemám zdravý rozum; také manželka moje byla nespokojena, že si více nehledím výdělku a všecko za knihy vydávám. Později jsem uznával, že má pravdu, ale vášni své jsem pořád nemohl odolati, podobně jako kuřák a šňupák tabáku, piják sklenici a karbaník kartám.«

»Já bych také bez knih nemohl být živ.«

»A vidíte, můj syn Prokop — však nám z našich dětí ostal jediný na živu, — docela se po mně nezvedl; to bylo jablko, které padlo daleko od stromu. O knihy nedbal, učení ve školách mu nevonělo. Jiné věci se mu líbily: byl by se chtěl státi myslivcem, později mohl na vojácích oči nechati, v koních měl nárámnou zálibu. Řemeslo si vybral sedlářské; ale když odešel na vandr a dostal se až do Uher, opustil řemeslo, dal se odvesti k vojsku, stal se husarem.«

»Snad také roku čtyřicátého osmého?« hleděl jsem hovor obrátiti do dřívějších kolejí.

»Už dvě léta před tím,« vece Koliha. »Ještě dobře, že to učinil až po matčině smrti, — bylo by ji to velice rmoutilo.«

»Vy jste tomu také nebyl rád?«

»Byl jsem jist, že to nemůže vésti k ničemu dobrému. To mi ještě ani ve snách nepřipadlo, že bych sám také jednou oblekl vojenský kabát; když pak k tomu došlo, pořád jsem si myslil: ‚Mělli Prokop nositi zbraň, zde by bylo jeho místo, neboť do národní obrany patří především lidé mladistvého ohně, bujaré síly a odvahy, bojovného, neohroženého, hrdinského ducha.‘«

»U nás v městečku také byla garda,« prohodil jsem, »ale gardisté nesmýšleli tak jako vy, a na vesnici si z nich brzo dělali žerty, zpívali o nich posměšné písničky —«

»To byla chyba! Měli vstupovati do gardy a starati se o to, aby plnila svůj účel. Proč pak naše nejmoudřejší hlavy zeměpánovi hned mezi prvními žádostmi předložili také tu, aby byla zřízena národní obrana? Ne proto, aby měšťané měli novou hračku, novou příležitost k vyražení. Když bylo lidu povoleno,

aby směl nositi zbraň, nebyla to malá věc. Měli jsme to pochopiti a využitkovati toho. Nikdo neměl meškati, každý měl s radostí sáhnouti po šavli a ručnici, spěchati do národních šiků, pod národní prapory a působiti k tomu, aby se utvořilo veliké národní vojsko. Tehdy mělo se státi heslem celého národa: V srdci vlast a v ruce zbraň!«

XIX.

»Ale,« já řku, »nestalo se?«

»Mezi Čechy, bohužel, bylo příliš mnoho lidí, kteří ani netušili, oč běží,« stýskal Koliha. »Sedláci myslili, že konštituce a svoboda je to, když se bez trestu smějí s flintami plouhati po polích a stříleti zajíce a koroptve; měšťané zas větším dílem soudili, že je všecko spraveno, když garda všedního dne vytáhne na cvičení a ve svátek na parádu. Jen málo lidí rozumělo, čeho je v nové době potřebí. U Němců, Maďarů a Vlachů bylo jinak. Ti netoliko hned věděli co chtějí, ale také rozuměli, že musejí míti moc, aby toho dosáhli. Vůdcové stanovili cíl, a hned byl všechen lid pohotově, aby se ho domáhal. Vlachové povstali, aby se s cizí vojenskou pomocí odtrhli od říše. Maďaři si na rychlo nadělali zákonů, aby se vymanili od Vídně, aby byli svými vlastními pány, měli všecku moc v Pešti, a panovník aby jim jen potvrzoval, co jejich sněm uzavře; dostali svou vlastní vládu, zřizovali si své vlastní vojsko, a na tom všem nechtěli přestati, měli ještě větší plány. Němci jim v Uhrách všeho dopřávali, ale v ostatních zemích, zvláště také českých, mělo trvati panství jejich, ano ještě více se utužiti. Aby si je na věky pojistili, aby mohli nade všemi jinými národy svou vůli provozovati, v porobě je udržovati a co nejrychleji je poněmčovati, k tomu měla s nimi působiti nová jednotná německá říše; proto mermomocí chtěli, aby byla ve Frankfurtu stvořena, a tady aby jí všechno muselo poslouchati, také rakouský panovník.«

»Však se mu sami Vídeňští Němci dost opovažovali rozkazovati, až musel ujeti do hor.«

»Velice mu to zazlívali a zhurta žádali, aby se hned vrátil. Když pan Pillersdorf krčil rameny, že k tomu císaře nemůže donutit, udělali ke konci máje novou rebelii, nastavěli po celé Vídni barikád, a to s největším pohodlím, poněvadž vláda rozhodla, že vojsko nemá nikde proti nim zakročovati, nýbrž odtáhnuti do kasáren. Pan Pillersdorf Vídeňským Němcům všecko šmahem povolil, čeho si přáli, také jim slíbil, že on a jeho soudruzi neodstoupí, kdy by císař na krásně je propustil a z Inšpruku jiné ministerstvo ustanovil. A tak si Němci podepřeli boky, naduli tváře a několik dní na barikádách jídlem, pitím a zpěvem oslavovali své vítězství.«

»Které je mnoho nestálo?« řekl jsem.

»Ani kapku krve,« svědčil Koliha. »Mohli snadno všeho dosahovati, měli své ministerstvo, i když dělali rebelii. Měli je už

také Maďaři, — ale my jsme měli jen pana hraběte Lva a knížete Windischgrätze ...«

»Pan hrabě Thun je teď náš nejvyšší pán —«

»Nejvyšší pán nad školami, jako ministr vyučování.«

»To prý on naše akademické gymnasium proměnil v německé a pana Klicperu poslal do pense.«

»Inu, vždyť zasedá u jednoho stolu s doktorem Bachem.«

»S tím, co roku čtyřicátého osmého dělal ve Vídni revoluci?«

»Arci, — jenže tehdy pan Thun nebyl po jeho straně, netáhl s ním ještě za jeden provaz. Sloužil věrně ‚státu,' byl u dvora oblíben, proto jej na počátku května poslali do Prahy, aby jako president gubernia spravoval zemi, než tam přijde místokrál František Josef. Že k tomu vybrali právě pana Thuna, mělo Čechům býti důkazem dvorské přízně, a také to Čechové tak přijali; neboť bylo tehdy obecné mínění, že hrabě Lev Thun je skutečně náš. Byl to český kavalír —«

»Opravdu český?«

»Původem byl arci Němec, ale rod jeho byl dávno v Čechách usedlý, měl tu veliká panství, a on sám nejen dobře česky mluvil, nýbrž — ještě před rokem čtyřicátým osmým — i jako český spisovatel vystoupil, k české literatuře přízeň projevoval, v musejním sboru zasedal a také jiných vlasteneckých užitečných spolků byl oudem. Takových urozených pánů se tehdy u nás nalézalo pořídku, byly to mezi českou šlechtou bílé vrány. Proto byl hrabě Thun jako správce země od Čechů se vší důvěrou přivítán, i mohl tomuto království snadno prokázati znamenité služby.«

»Že snadno?«

»Ba právě, velice snadno. Zřídka měl k tomu někdo tak krásnou příležitost. Ucho panovníkovo bylo mu otevřeno, byl by u něho došel plné víry. Jako český velmož a tím více jako hlava zemské správy měl k němu podle pravdy mluviti: ‚Milostivý králi! český národ i za tohoto bouřlivého času stojí při tobě s tělem i s duší. Po sta let věrně sloužil předkům tvým, nikdo nespočte, kolikrát za ně proléval svou krev. Ale nebýval na výsluní lásky jejich, i když by mu byli bývali nakloněni, přečasto mezi ním a osobami jejich stávali jeho nepříznivci, osočovatelé a škůdci. Obětoval statky i hrdla za svou vrchnost, ale přečasto bývaly mu odměnou tvrdý útisk a těžké křivdy. Práva jeho byla mu zdržována, zkracována i odjímána. Přetrpěl časy krutého pronásledování od těch, kteří podle své povinnosti měli ho chrániti a o dobro jeho pečovati. Byl ochuzen, do poroby uvržen, ano i k tomu odsouzen, aby zakrněl na duchu, pozbyl svého jazyka a ponenáhlu vyhynul. Milostivý králi, tvá vůle nikdy nebyla, aby lid tobě věrně oddaný snášel takovou nespravedlivost. Proto, když k tobě vzal útočiště, předstoupil před tebe a prosil tě o zastání a ochranu, uslyšel z úst tvých slova otcovské dobroty a ochotnosti. Milostivý králi! navrať českému národu a království i ko-

runě jeho nejen jakousi část nýbrž neumenšený celek práv a svobod, které mu podle zákonů božských i lidských náležejí, které od předků tvých tolikrát slavnými přísahami stvrzeny, ale z života bezohlednou libovůlí odstraněny byly! Ať se již jednou stane spravedlnost národu, který toho svrchovaně zasluhuje, který zůstane nejpevnějším sloupem tvého trůnu a bude po věky žehnati tvé památce!' -- Tak měl pan Thun mluviti k zeměpánovi.«

»Ale nemluvil?«

»Velmi brzy — už za nějaký týden — se ukázalo, že se v něm Pražští vlastenci sklamali. Mluvil a jednal ne jako český velmož, znalý dávných práv tohoto království a odhodlaný hájiti jich, mluvil a jednal ne jako správce země, která potřebovala moudré hlavy a obratné, šťastné ruky, mluvil a jednal jako obyčejný úředník, který nechce nic jiného než toliko se zachovati vyšším představeným. Jako mladičký muž, sotva že dosáhl plnoletosti, vstoupil do státních služeb a byl v nich hodnou řadu let ještě za Metternicha, dobře se naučil plniti jenom jeho vůli, býti jenom jedním šroubkem v jeho železné mašině. Po Metternichově pádu dělal, co mu poroučel Pillersdorf; jako Pillersdorf tak i on pořád slavně ujišťoval, že konštituce a všecky povolené svobody budou zachovány, že nikdo nepomýšlí na jich zrušení: ale když je rok potom doktor Bach se svými společníky zrušil a zavedl zase způsob vlády Metternichovské, pan Thun zasedl s ním v ministerstvu a naučil se sloužiti s ním, ba spíše pod ním; neboť doktor Bach je v nynější vládě generál, pan Thun nejvýš hejtman, — jmenuje se Lev, ale je toliko kůň do Bachova vozu zapřažený a opratí jeho řízený. Jistě pořád říká, že slouží státu; říkal to už za Bacha, říkal to stejně i za Pillersdorfa. To je státnická moudrost ne osvíceného velmože, nýbrž erárního a komisního úředníka, u kterého jsou ‚státem' ti, kteří mu rozkazují a dávají plat. Když pan Palacký, pan Rieger, pan Havlíček a jiní hraběti Thunovi domlouvali, aby jako zemský správce něco učinil, že je toho nevyhnutelně třeba, nebo něčeho nechal, že by to bylo jen na škodu, on pořád opakoval, že koná a konati bude pouze svou úřední povinnost. Že by naši věhlasní mužové věci lépe rozuměli než on, takovému pomyšlení nebyl ani přístupen; když mu dávali dobré rady, bylo to, jako by hrách na zeď házeli.«

»Byl tedy Čechům málo platen?«

Koliha pohodil rukou: »Od toho dne, co se ujal zemské správy, všecko se pro nás spíše horšilo než lepšilo. Co naši páni už před ním u dvora vymohli, bylo větším dílem ještě jenom na papíře; mělo to býti prováděno čím dříve tím lépe, ale k tomu on nepomáhal, spíše odkládal, zdržoval a překážel, nebo chtěl i zvrátiti, co už trvalo; chtěl ku příkladu zrušiti Svornost!«

»Co pak mu udělala?«

»Zhola nic, ale nebyla po chuti Pražským Němcům, a proto také Vídeňskému ministerstvu, jako všecko, co bylo českého. Pan Pillersdorf ve všech kancelářích ponechal dřívější úředníky, hrubé

nástroje Metternichovského absolutismu, kteří se za nové konstituční doby nikterak nezměnili, do ní se vpraviti nemohli a nechtěli, poněvadž byli přesvědčeni, že se to všecko brzy zase zvrhne a oni budou znova provozovati neobmezenou libovůli. Při tom arci jako dříve tak i nyní ve všem všudy nadržovali Němcům, kteří chtěli též v Praze míti takové pré jako ve Vídni a kterým také pan Thun především se snažil vyhověti. Teprva když viděl, jak Čechové obmyšleným rozpuštěním Svornosti jsou pobouřeni a odhodláni opříti se mu, zarazil se a připustil, aby Svornost ‚prozatím' trvala. Byly však ještě důležitější věci, v kterých dával příčinu k stížnostem. Podle patentu, který jsme v dubnu obdrželi od Ferdinanda Dobrotivého, měly býti v Praze zřízeny odpovědné nejvyšší úřady pro království české. Když naši páni naléhali, aby se to provedlo, bylo jim namítáno, že se to může státi teprve, až se sejde český sněm, který má zemi dáti novou ústavu; a když horlili, proč teda president gubernia otálí a volby do českého sněmu nevypisuje, dostali odpověď, že musejí dříve býti vykonány volby do Frankfurtského parlamentu. ‚K těm v Čechách nikdy nesmí dojíti!' volali naši páni. ‚To je novota, kterou mají svévolně býti rušena základní práva tohoto království, aby přivedeno bylo v područí cizího státu, a k tomu český národ nikdy nesvolí! Kdo má sloužiti panovníkovi našeho mocnářství a chce nás i jeho přivesti pod Frankfurtský parlament, pod svrchovanost obmýšlené německé říše, jest raněn slepotou a dopouští se chyby, která by měla nejosudnější následky!' — Ale sebe důtklivější řeči neměly u pana Thuna účinku: ministerstvo chtělo volbám do Frankfurtu, chtěl jim také on, a vypsal je. To v Praze a v celých Čechách způsobilo takovou nevoli, že se našim vůdcům jen stěží podařilo zabrániti, aby nepropukla všeobecná bouře.«

»A s volbami do Frankfurtu dopadlo to bledě?«

»Čechové k nim nešli, v Praze vyhlášku o nich strhali se zdí. A zrovna den po těch volbách dával císař Ferdinand slyšení české deputaci, která k němu byla do Inšpruku poslána. Pravil jí: ‚V této době, kdy naše otcovské srdce krvácí, slyšeli jsme slova našich milých Čechů s radostí dvojnásobnou. Rekněte svým krajanům, že jsme nikdy nepochybovali o věrnosti našich Čechů. Svatě zachováme všecko, co jsme slíbili.' S takovým milostivým vzkázáním vracela se deputace do Prahy, kde guberniální president svou umíněností a svéhlavostí všecky vlastence k největšímu hněvu popouzel a na výstrahy od našich nejrozšafnějších hlav nic nedal. Žádali na něm, aby si několik vážných, na slovo vzatých mužů přibral k radě o věcech zemských a nejpilnějších potřebách. Odbýval jich: ‚Budu i bez takové rady věděti, co mám dělat.' Tu však přiletěla novina, že ve Vídni je nová revoluce, jak jsem už prve povídal, a ministerstvo že se řídí její vůlí, ne císařovou. Hraběti Thunovi se konečně otevřely oči, viděl, že teď už přece nemůže poslouchati pana Pillersdorfa, neváhal už zříditi v Praze zemskou vládu, povolati do ní z našich prvních vlastenců pány Palackého, Riegra, Braunera a Štrobacha a po nové české depu-

taci do Inšpruku panovníkovi psáti, že jako zřízení zemské vlády tak i rychlé zřízení nejvyšších odpovědných úřadů v Praze stalo se pilnou potřebou, že se s upravením nových poměrů země nesmí odkládati, každý promeškaný okamžik že by byl na škodu.«

»To se z Šavla zrovna stal Pavel!« projevil jsem své potěšení.

»Jenže pozdě.«

XX.

Upřel jsem na Kolihu tázavý pohled.

»Ano, pozdě,« opakoval. »Kdy by se byl tak dlouho nevzpouzel, kdy by byl v čas činil, čeho bylo třeba, všecko bylo by se dobře dařilo a šťastně dopadlo. Ale takto jiný osudný muž měl zatím čas a příležitost učiniti přípravy, aby všecko zkazil a tím na český národ uvalil nové těžké pohromy. To byl generál Windischgrätz.«

»Starší pán než hrabě Thun, viďte?«

»Ovšem, o dvacet a několik let; tehdy mu bylo už dobře šedesát.«

»Měl tedy býti moudřejší.«

»Ale byl jen více krátkozraký a tvrdohlavý, — byl hrdopyšný aristokrat, hrozně mnoho si o sobě myslil, a čím méně tehdejším věcem rozuměl, tím více se do nich pletl. Nebylo nad něj většího zpátečníka; byl horší než Metternich, který musel vždycky jednati s diplomatickou hladkostí a obratností, kdežto u Windischgrätze, jak o něm napsal pan Havlíček v Národních Novinách, každé pohlednutí bylo bodák, každá myšlenka prach a koule. Že byl Metternich konečně propuštěn, to se Windischgrätzovi náramně příčilo; Vídeňáky, kteří to vynutili, byl by nejraději postřílel. Však ale jejich moc byla tehdy větší, a k Windischgrätzovi měli takovou nenávist, že musel z Vídně a z Rakous pryč, aby se k vůli němu nestalo nové pozdvižení. Několik neděl žil někde stranou, ale v polovici května, když císařská rodina ujela do Tyrol, objevil se v Praze. Býval tam už za Metternicha komandujícím generálem, proto ho tam dobře znali a jeho přítomnost si hned vykládali jako zlé znamení. Pan Havlíček pravil ve svých novinách: ‚Každý rozumný a poctivý člověk se nad tím pozastavuje. Osvědčili jsme zeměpánovi svou oddanost, ale ať si nikdo nemyslí, že Čechové pro svou věrnost na sobě nechají štípati dříví. Jak máme svého císaře rádi, tak se budeme odhodlaně proti vší reakci brániti.‘ A reakce počala brzo vystupovati s velikou smělostí a okázalostí. Praha se najednou stala jako vojenským ležením; pěchota, jízda i dělostřelectvo konaly v ní hlučné pochody, po ulicích se ve dne v noci vláčely silné stráže, kterých tam dokonce nebylo potřebí. Měšťanstvo bylo netoliko znepokojováno, ale i drážděno a hněváno, a vojáci dávali čím dál tím okatěji na jevo, že jsou na civilní obyvatelstvo naježeni a odhodláni

všecko mu činiti na vzdory. I nejrozvážnější mužové viděli, že v osobě Windischgrätzově vystoupil nad Prahu hrozivý mrak, že nepřijdeli tento muž brzo pryč, jistě to povede k zlým koncům. Tak se i všude mluvilo, ale to byl jen olej do ohně.«

»Z Vídně se musel vytratit, ale na Pražany se kasal?«

»A to pro nic a za nic, oni k tomu nedávali žádné příčiny; jenom jednání jeho se jim nelíbilo, to byl jejich celý hřích. V městě nebylo žádného rocení a bouření, panoval v něm klid a pořádek; ale Windischgrätz dělal, jako by jeho kanony a ručnice, bajonety a šavle každou chvilku měly počíti krvavé dílo. Před městem shromažďoval tisíce vojska a konal vojenské přehlídky, při kterých byla hlavní věc, aby mu vojáci volali ‚vivat!‘ a projevovali chuť rozsekati každého, kdo by na něj třeba jen nevlídně pohleděl. Oficíři je k tomu rozplameňovali, na občany, kteří by chtěli žádat za odvolání Windischgrätze z Prahy, sočili jako na lidi špatně smýšlející, rušitele míru a štváče, a zle jim vyhrožovali nejen ústně, nýbrž i v prohlášeních tiskem vydaných jmenem celé Pražské posádky. Před Vídeňáky, když dělali už kolikátou revoluci, muselo vojsko k rozkazu ministerstva ustoupiti a odtáhnouti do kasáren, ale v Praze, kde se nedělo nic nezákonitého, byli z vojenské strany troufale zrovna za buřiče prohlašováni občané, kteří o Windischgrätzovi tak lichotivě nesoudili jako jeho pozdřízení oficíři a dost pokorně se před ním neklaněli!«

»Jak to přišlo,« tázal jsem se, »že se Windischgrätz musel z Vídně odstranit, ale v Praze si směl tolik dovolovat?«

»V Praze jeho nepřátelství směřovalo proti Čechům,« dí Koliha, »a on byl bezpečen, že proti Čechům je ode dávna všecko dovoleno.«

»Ale vždyť sám panovník chválil věrnost Čechů, děkoval jim za ni a svatě sliboval, že všecko zachová, co slíbil!«

»Pan Windischgrätz byl jiného mínění, panu Windischgrätzovi bylo proti mysli, co císař a král sliboval a povoloval, pan Windischgrätz také nechtěl, aby to bylo zachováno a dodrženo, jeho vůle byla, aby se to zvrátilo a všecko se octlo v starých kolejích jako za Metternicha.«

»Toť se stavěl na samého císaře!«

»Ale říkal, že musí být jeho strážcem a ochrancem. Co pak on si už ve Vídni osoboval u císařského dvora! Žádal, aby ho všechny úřady musely poslouchat, ano dokonce, aby bez jeho svolení nebyly u dvora přijímány žádné deputace. Tak se nadýmal a vypínal! Vzal si do hlavy, že je určen k tomu, aby všecky komandoval, jak své vojáky, tak i osoby na nejvyšších místech postavené!«

»A proč měl právě na Čechy s vrchu? Přece jste povídal, jak ho Němci nenáviděli —«

»Vídeňští,« vpadl mi Koliha do řeči, — »ale Pražským Němcům přišel zrovna vhod.«

»Čím pak se jim zavděčil?«

»Čím? Poznali, že má Čechy tak rád jako vlk ovce, a už byl jejich!«

»Že je zpátečník, to už jim nepřekáželo?«

»Sami měli zpátečnictví v hlavě, v krvi, v mase i v kostech! Až do roku čtyřicátého osmého oni v Čechách byli neobmezenými poručníky, drželi všecky úřady a všecku moc, na Čechy pohlíželi jen jako na lid sprostý a opovržený, jako na své robotníky, čeledíny a nádenníky, konající hrubou a těžkou práci. Teď jim měli Čechové být postaveni na roveň, žádali sobě a jazyku svému stejná práva, odmítali jho jejich, chtěli ve svém domě a na své půdě být svými pány. Taková novota byla Němcům milá jako trn v oku; toužili, aby co nejdříve zase pominula, aby šlo všecko zpátky, aby se honem vrátily časy Metternichovy. Nu, a zrovna tomu chtěl i Windischgrätz. Za Metternicha nesměl se obzvláště v naší zemi nikdo hnouti — byl pokoj a pořádek; teď se i Čechové hýbali, nechtěli se poníženě krčit a trpělivě snášet, aby se pánovití Němci na nich vozili, — teď Čechové mužně mluvili a jednali, o to, co jim náleželo, důrazně se hlásili, křivdám hlasitě odpírali, proti zkracování statečně se bránili. To byl jak u Němců tak u Windischgrätze nepokoj a nepořádek, — a proto Pražští Němci a Windischgrätz tak rychle byli svoji. Oni utvořili občanský spolek pro hájení veřejného pokoje a pořádku, velebili Windischgrätze, pálili mu kadidlo a zapřísahali ho, aby na žádný způsob neodstupoval, nýbrž zůstal podporou a ochranou ‚dobře smýšlejících,' kteří prý se lekají stálé shovívavosti a nestatečnosti zemských úřadů, rostoucí pánovitosti ‚chátry' a drzosti jejích podněcovatelů. A Windischgrätz je ujistil svou zvláštní milostí a svou pevnou vůlí, aby veřejný pořádek byl obnoven.«

»To znamenalo —«

»To znamenalo především, že si osobuje právo, které mu nikterak nepříslušelo. Starati se o veřejný pokoj a pořádek náleželo pouze předsedovi gubernia, zemské vládě a civilním úřadům; ty měly k tomu užívati moci sobě dané, a teprva tehdy, kdy by nepostačovala, kdy by veřejný pokoj a pořádek byl rušen rocením, povstáním, revolucí, měla si na pomoc zavolati vojsko. Na takové zavolání měl komandující generál čekati, jinak se neměl nějak míchati do činnosti zemských úřadův a do věcí politických. Tak to jasně předpisovaly zákony, kterými se každý spravovati měl. Ale Windischgrätz ve své hrozitánské nadutosti myslil, pro něho že zákony neplatí, on že může všecko dělati dle své libovůle, — myslil, že smí všecky zákony a práva strčiti do své patrontaše a nabíjeti je do kveru.«

»Tak, tuším, také napsal Havlíček.«

»V Praze nebylo už tak ticho a mrtvo jako za Metternicha. Za konštituce a svobody vycházely mnohé noviny, povstaly rozličné spolky, zvláště ozbrojené: Svornost, národní garda a študentská legie, byly časté schůze a veliká shromáždění, byly slavnosti, průvody, illuminace, zábavy, hudba a zpěv, byly návrhy,

rokování, volby, petice, deputace, byl zkrátka nový politický a společenský život, veselý, čilý, hlučný, ale nevykračující z mezí, které byly vyměřeny zákonem. Odporný byl Němcům, Windischgrätzovi, Metternichovským byrokratům, zpátečníkům a tmářům, u kterých český lid byl jen chátrou, kteří to nemohli snésti, že nohy, ruce, hlava a jazyk jeho už nejsou tak spoutány jako do nedávna, kteří by jej byli rádi osočili, obvinili, odsoudili, zkrotili, znova ujařmili a umrtvili. V jejich očích všecko, co jsme dělali, byl hřích. Kdokoli veřejně vystupoval, jako Čech, byl špatně smýšlející, — ‚dobře smýšlející' byli pouze oni; kdo zanotoval: ‚Německo je vaše, Čechy ale naše,' byl rušitel veřejného pokoje a pořádku; kdo napsal, že jsme sice panovníkovi věrni, ale nedáme na sobě dříví štípat, byl štváč; kdo prohlásil, že se budeme proti každé reakci bránit, byl buřič; kdo třeba jen v hospodě při sklenici zpíval: ‚Zdvihni se, zdvihni, starý český lve! Stavte se v řady, vlasti synové! Hr na vraha!' — ten už byl velezrádce. Takovým opovážlivým a nebezpečným lidem chtěl pan Windischgrätz ‚stavit řemeslo;' nebyl k tomu dokonce povolán, stal se samozvaným strážcem a ochrancem veřejného pokoje a pořádku, — asi jako ten poustevníkův medvěd, o kterém jste nepochybně četl nebo slyšel.«

»Ne, nevím, co myslíte.«

»Poustevník v hlubokém lese nalezl opuštěné a potlučené medvědí mládě, odnesl je do své poustevny, krmil je, léčil a opatroval; pomalu vyrostlo i žilo se svým dobrodincem ochočené a krotké jako domácí pes, a pokud toho jen bylo schopno, prokazovalo mu svou vděčnost a lásku. Kdysi za horkého letního odpoledne poustevník v jeskyni své pospával déle než obyčejně; mladý medvěd přišel k němu a viděl, že mu mouchy poletují okolo hlavy, sedají na tvář a tak ho znepokojují v libém spánku. Pilně je odháněl, až zbyla jen jediná, která stokrát zaplašena vždy znovu se vracela, a jako by si z medvěda tropila šašky, usedala poustevníkovi tu na čelo, tu na víčka, tu na bradu, tu na ucho. Medvěd se na ni vždy více hněval, naposled se rozlítil. ‚Tak nepřestaneš, bídný tvore?' zahučel. ‚Nuže, máš za svou zlotřilou drzost býti potrestán!' Moucha se nic nelekla a vybrala si místo na nose poustevníkově. Medvěd uchopil velikánský kámen a vší silou jím po ní mrštil. Trefil dobře, jenže kámen netoliko mouchu zabil, nýbrž i poustevníkovi obličej a celou hlavu na kaši roztloukl. Tak ho spícího strážný medvěd ochránil od všetečných, nezbedných much.«

»Tuze chytře!« zvolal jsem. »A tak i Windischgrätz posloužil veřejnému pokoji a pořádku.«

»Ba ještě mnohem hůř. U medvěda byla to jen vrozená hloupost, ale toho domýšlivého samozvance vedla i zlá vůle. Jeho nepovolaným zakročením, netoliko žalostně dokonal veřejný pokoj a pořádek, ale také zasazena hrozná rána celému českému národu.«

»Který se ničím neprovinil!«

»V Praze k veřejnému pořádku a pokoji nejvážněji a nejhorlivěji pracoval národní výbor, řízený šlechetnými, vznešenými vlastenci, kteří stáli v čele českého lidu a on jich jako svých nejlepších rádců a vůdců rád poslouchal. Nepřestávali ho nabádati k rozvaze, klidu, kázni a řádu, vedli jej ustavičně jen po cestě práva a zákona; ale toho nebylo dosti: na čem se v pilných poradách svých usnesli, bylo tak moudré a spravedlivé, pro budoucí zřízení země tak prospěšné, že zasluhovaly největší chvály, jaká náleží věhlasným zákonodárcům, a nejvyššího vyznamenání, jaké se od panovníků dostává mužům obzvláště zasloužilým. A k národnímu výboru se v té příčině připojil koncem měsíce května slovanský sjezd. Arci, sotva byl svolán, jali se nepřátelé Slovanů dělati povyk jako Židé před hradbami Jericha, Němci nejhůře. A přece titéž Němci hned po pádu Metternichově křičeli: ‚Na Rakousku nám nezáleží, my chceme novou německou říši!' — jako Maďaři volali: ‚Nechceme Rakousko, nýbrž maďarský stát!' a Vlachové zase: ‚Nechceme Rakousko, nýbrž sjednocenou Italii!' Avšak Čechové ústy pana Palackého prohlásili: ‚Kdy by Rakouska ještě nebylo, muselo by nyní zřízeno býti!' — a Charváté od bána Jelačiče vedeni dali tato slova vyšiti jako heslo na své prapory. Všichni Slované zachovávali věrnost k panujícímu rodu a také ji dokazovali skutkem, a zástupcové jejich na slovanském sjezdě slavně osvědčovali: ‚My chceme Rakousko — a to Rakousko ke všem národům svým stejně spravedlivé, dobře spořádané, spokojené, silné a šťastné!' Němci neustávali na slovanský sjezd svolávati oheň a síru, a pan Windischgrätz na něj oheň a síru skutečně chystal.«

»Ačkoli mu slovanský sjezd nic nečinil napříč?«

»Byl mu od počátku solí v očích. Pan Palacký pravil při jeho zahájení: ‚Slované ze všech široko daleko rozlehlých vlastí sešli se k nám do staroslavné Prahy, aby se tu přihlásili k veliké rodině své a podali sobě ruce k věčnému spolku lásky a bratrství.' — ‚Á,' pomyslil si generál Windischgrätz, ‚ten spolek je nepochybně široko daleko rozvětvené spiknutí!' — Svolavatelé sjezdu již napřed vydali provolání: ‚Prohlašujeme, že jsme odhodláni práv, ježto nám v životě národním a státním náležejí, v úplném jich rozsahu pohledávati, je sobě zachovati a před každým útokem, přijď odkud přijď, hájiti.' Generál Windischgrätz tuze dobře věděl, kdo se k tomu útoku chystá. Pan Šafařík se hned v první schůzi sjezdu vyjádřil: ‚Vláda bodáků a špehů jest dále naprosto nemožná!' — ale generál Windischgrätz právě činil přípravy, aby vládu bodáků zavedl.«

»A nikdo mu to neporoučel?«

»Ani poroučeti nemohl. Nejvyšší pán a velitel jeho slavně ujišťoval první českou deputaci v Inšpruku: ‚Svatě zachováme všecko, co jsme slíbili našim národům na žádost jejich!' V tom první a hlavní věc byla, že panovník bude vládnouti už jen konstitučně a že tedy vláda bodáků navždy jest odstraněna. Podobně

mluvil Ferdinand Dobrotivý k panu hraběti Nosticovi a panu doktoru Riegrovi, kteří v první polovici června byli u dvora v Tyrolích jako druhá deputace z Prahy. Císařské a královské slovo u nás nikdo nebral v pochybnost, český lid na ně spoléhal jako na skálu, kterou věkové nepohnou. Český lid na té skále stavěl svou budoucnost. Konečně byl už přece vypsán český sněm, který měl dle královského patentu o všech věcech zemských raditi se a rozhodovati, který měl našemu království dáti novou ústavu, vyhovující našim historickým a přirozeným právům. Našim nepřátelům to bylo ukrutně proti mysli, a generál Windischgrätz si umínil, že to zabrání. Nikoho se neptal, smíli nebo nesmíli. Bylli v Praze člověk, který dělal, co dělati neměl, byl to generál Windischgrätz. Z Čechů nikdo nemyslil na revoluci, — a přece byla revoluce v Praze provedena, jenže docela jiného druhu a od docela jiných osob, než se hlásalo do světa. Sám jsem toho byl očitý svědek.«

XXI.

Poslední slova mnou trhla. Rychle jsem se tázal: »Byl jste toho času v Praze?«

»Vyjel jsem si tam k svatodušním svátkům,« odpověděl Koliha. »Slovanský sjezd byl ještě pohromadě, ale už dokončoval své práce; jmenovitě spisoval zevrubnou adresu k panovníkovi, s kterou chtěl vypraviti velikou deputaci do Inšpruku. Nechtěl jsem propásti vzácnou příležitost, abych spatřil znamenilé Slovany v Praze shromážděné, Čechy, Moravany, Slováky, Poláky, Rusy, Charváty a Srby, a poštěstilo se mi. V sobotu večer před božím hodem byl na Žofíně slovanský bál, a že jsem přece také byl šarže u gardy, dosáhl jsem přístupu do vykrášlené budovy; arci držel jsem se toliko nahoře mezi diváky. Srdce mi v těle radostí plesalo, když jsem patřil na to množství krásných vlastenek, vážných i slavných mužů a statných, bujarých mladíků. Mezi hostmi dostavil se též arcivévoda Karel Ferdinand, a nejspíš proto musel volky nevolky přijít i generál Windischgrätz. Také jeho tam dvorně vítali, ale po straně bylo slyšeti, jaká jest proti němu v českém občanstvu nevole a trpkost. Neboť je v posledních dnech vždy více dráždil vojenskými přehlídkami, pochody a patrolami po ulicích, oficírskými hostinami a demonstracemi; před svatodušními svátky poslal vojenským posádkám venkovských měst rozkaz, aby byly připraveny táhnouti ku Praze, a naposled dal na Vyšehrad, na Petřín a na jiná místa vyvážeti děla.«

»Proti domácímu obyvatelstvu?«

»— které každý den zřetelněji vidělo, že vojenská moc vykračuje z mezí zákonem jí vyměřených, že proti němu vystupuje nepřátelsky, ačkoli se ničím neprovinovalo, že vyhrožuje násilím a již skutkem provádí reakci, která se křiklavě příčila slavným prohlášením samého panovníka, tolikrát již opakovaným. Takové nepřístojné jednání odsuzovaly všecky naše noviny, ohrazovali se

proti němu všichni vážní mužové a horlili proti němu obzvláště študenti, a to jak čeští tak němečtí. Oni nejhlasitěji vyslovovali, co bylo všeobecným míněním: že veřejnému pokoji a pořádku v Praze nejvíce hrozí kníže Windischgrätz a že proto musí býti odstraněn, aby k porušení pokoje a pořádku nedošlo.«

»Ach, Bože milý, tehdy směli študenti tak otevřeně mluvit!«

»To s sebou přinášela konstituční svoboda. Právě o boží hod dopoledne měli v Karolinum velikou schůzi. Slibovali si, že se nedají strhnouti k nerozvážným skutkům, aby neposkytli záminky těm, kteří chystají násilí. Usnesli se poslati ke komandujícímu generálu deputaci a žádati, aby děla s Vyšehradu, Petřína i z města byla odstraněna a dále aby Pražské študentstvo dostalo baterii děl a zásobu ručnic i ostrých patron, podobně jako ty věci študentstvo ve Vídni dostalo se svolením ministerstva. S deputací študentskou odebrali se na generální komando také purkmistr Vanka, který nepatřil mezi české vlastence, a městský radní Borosch, který byl pouhý Němec, ale ne zpátečník. Oba páni důrazně připomínali Windischgrätzovi, že to docela odporuje konstitučním zásadám, jak vojsko nyní v Praze vystupuje, a důtklivě ho žádali, aby tomu učinil konec, nemáli dojíti k zlým následkům. Ale komandující generál jim i študentům zkrátka všecko odepřel. ‚Nedám si hroziti, nedám se odstrašiti,' řekl, ‚budu dělati, co se mně viděti bude!' S takovou vrátila se deputace do študentského shromáždění v Klementině. V mladých lidech vzkypěla krev; přece však uposlechli zase rozmyslných rádců a uzavřeli znova, že se ničím od zákonité cesty neuchýlí a že jen výbor jejich má spolu s městským zastupitelstvem učiniti potřebné kroky k obhájení zaručené svobody proti zpátečnickému násilí. Proč na generální komando vyslali deputaci a co žádala, oznámili obyvatelstvu vyhláškou na červeném plakátě, který však, sotva že se objevil na rozích, byl od vojáků strhován, také od oficírů. To jim dokonce nenáleželo, proto mezi nimi a mezi študenty i občany docházelo na ulicích k hádkám, div ne k půtkám.«

»Zbraň tehdy bez toho nosil skoro každý, že?«

»Ovšem, oudové Svornosti, národní garda, študentské kohorty; také vlastenecké dívky, které chodily v národním kroji, tu a tam mívaly za pasem pistol nebo dvě. Zbraň u civilistů byla pánům vojenského řemesla tak protivná jako krocanovi červený šat; naposledy to už projevovali urážlivým spůsobem. V poledne na boží hod svatodušní táhli granátníci mimo museum; stráž Svornosti, která tam stála, vzdala jim po vojensku čest, ale oni se nepoděkovali, jak byla jejich povinnost. Když to velitel stráže granátnickému důstojníkovi vytýkal, dostal sprostou a hrubou odpověď. A tak se nejen oficíři, ale i vojáci chovali už se zjevnou vyzývavostí!«

»Vlastenecké občanstvo jim kalilo vodu, jako beránek vlkovi u potoka?« mínil jsem, — »hledali si k němu příčinu?«

»Ale ono tomu rozumělo a chránilo se, aby jim příčinu nedalo. Odpoledne ponechalo horkou uliční dlažbu vojákům, samo se

větším dílem vyrojilo za brány. Jen ve Svatovácslavských lázních byla schůze měšťanů a študentů, na kterou jsem i já šel; také tam zase řečníci dávali důtklivou výstrahu, aby se nikdo ani v sebe spravedlivějším rozhořčení nezapomínal a jmenovitě neukazoval nelibost vojákům proti občanstvu vystupujícím, že toliko dělají, co se jim nakazuje; ze všeho že odpovídá komandující generál Windischgrätz, a proto že má býti podána žádost, aby byl odvolán a na jeho místo jiný dosazen. Povídalo se tam též, jak i ve schůzi vládní rady hrabě Wurmbrand žaloval, že Windischgrätz rozdmychuje nad míru nebezpečný oheň, a že jen tím může být odvráceno veliké neštěstí, když dobrovolně nebo z vyššího rozkazu odstoupí a z Prahy odejde.«

»Dobrovolně on nechtěl?«

»Kde pak! Ani z daleka nepřipouštěl, že by on v Praze a v Čechách byl kamenem úrazu, ba ještě si za velikou zásluhu kladl, že na svém místě trvá. ‚Vím,‘ tvrdil, ‚že je tu spiknutí též proti mé osobě, že mi z mnohých stran hrozí smrt. Avšak necouvnu.‘«

»Jak mohl mluvit o spiknutí, když Čechové neustávali osvědčovati svou věrnost a svou pevnou vůli, aby zachován byl pokoj a pořádek a všecko se dělo jenom na půdě zákona?«

»Zajisté nepřestávali, on však jim nevěřil. Domníval se, že také oni jinak mluví a jinak smýšlejí — že jsou také samá politika.«

»To jest, samý klam a samá faleš?«

Koliha, jako by této mé otázky nebyl zaslechl učinil v řeči krátkou přestávku.

»Víte, na koho si vzpomínám?« řekl potom. »Na řezníka, který od hospodáře koupil pěkné jehňátko. Zdráhalo se s ním jít, on však mu přimlouval: ‚Neměj strachu, nic se ti nestane, u mne se ti povede líp než u sedláka!‘ Ale druhý den přišel k jehněti s nožem. ‚Co pak to?‘ leklo se. ‚Říkal jste, že se mi nic nestane!‘ — ‚Taky že ne! Jenom že máš tuze mnoho krve: pustím ti trochu žilou, a pak budeš teprva zdrávo.‘«

Já řku: »Nezamluvíme Windischgrätze?«

»No ne. Windischgrätz ještě o svatodušních svátcích ujišťoval deputaci Pražských ‚dobře smýšlejících‘ Němců: ‚Slovo císařovo, jenž svým národům dal ústavu, jest mi a mým důstojníkům svaté, jenom štváči mohou mluviti o hrozící reakci. Ale každá svoboda má své meze; kde ty se porušují, tam nastává anarchie, a tu zabrániti jest má povinnost. Přál bych si, aby nebylo třeba krveprolití.‘ To byla jeho vlastní slova, při kterých docela zapomínal, že meze občanské svobody jsou vyměřeny ne jeho míněním, nýbrž přesnými zákony, kdo pak by se v těch mezích nedržel, proti tomu že mají zakročiti docela jiné úřady než vojenské a užívati sterých prostředků, aby nedošlo ku prolévání krve. Ve Vídni při posledním pozdvižení všecky takové prostředky selhávaly, ale komandující generál se povolaným úřadům do ničeho nepletl, nýbrž čekal, až by od nich vojsko bylo ku pomoci voláno. Když

pak vojsko už stálo tváří v tvář proti povstalcům a oni se nic nelekali a nekrotili, komandující generál pořád ještě nedával do nich střílet a sekat, poněvadž nad ním stálo ministerstvo, které na konec poručilo vojsku bez vystřelení odtáhnouti do kasáren. Takovým způsobem bylo krveprolití zabráněno ve Vídni. Ale v Praze se Windischgrätz neohlížel ani na příslušné úřady, ani na ministerstvo, ani na koho jiného; vedl sobě, jako by nebyl jen komandující generál, nýbrž neobmezený potentát. ‚Zemského správce nepovažuje za víc než za svého prefatína,' prál přítel Chrpa, když jsme šli ze Svatováclavských lázní. — Já řku: ‚Kdy by jiný člověk viděl, jak je neoblíben, a slyšel, že je občanstvu jen ku pohoršení a že se může stát příčinou velikého neštěstí, měl by tolik cti v těle a odstoupil by.' — ‚Ty ho, brachu, ještě málo znáš,' namítal mi Chrpa. — ‚Vždyť,' povídám, ‚před časem se mluvilo, jak sám Ferdinand Dobrotivý jest ochoten odříci se trůnu, aby se mohl žezla chopiti panovník, jenž by věkem, zdravím a jinými vlastnostmi k tomu byl v této době spůsobilejší.' — Chrpa zatřepal rukou: ‚Bude ono to trochu jináč. Jestliže se o to jednalo nebo jedná, aby se nynější císař poděkoval, vsadil bych se, že k tomu radí nebo na to naléhají jistí lidé proto, že jest to Ferdinand *Dobrotivý.* To mi nikdo nevymluví, že také za tím vězí Windischgrätzovina. Jiní ať s Pánembohem odstupují, myslí si tento samozvanec, mentinou ať odstupují: já zůstanu a budu provádět svou králku tak dlouho, až všecko zařídím podle své hlavy — nejen v Praze, ale i ve Vídni... Kamaráde bratře, jsou ještě docela jinší osoby, které on chce mít na svých drátkách a pohybovat jimi jako principál dřevěnými panáčky na tatrumu.'«

Nemohl jsem přemoci svou zvědavost: »Kdo, prosím, byl ten pan Chrpa?«

»Můj krajan a rostenec, s kterým jsme od mladosti zůstávali v dobrém přátelství. Takto byl mistr počestného řemesla ševcovského, člověk bystrého rozumu a ostrého jazyka, Čech a vlastenec pevný jako kalená ocel. Roku čtyřicátého osmého byl u Svornosti a ostával na Rybím trhu; já jsem byl v jeho rodině hostem a nemohl jsem se s ním ani do syta nahovořit, neboť mi povídal o Praze mnoho věcí, kterých jsem ani v novinách nečítal. O všem soudil přísně, také našim lidem leccos vytýkal. Nelíbilo se mu příkladně, že študenti chtějí dostat baterii kanonů. ‚Windischgrätz jim je nevydá, to je jisto,' povídal, ‚za to má záminku vyvážet kanony na Vyšehrad, na Petřín, na Letnou a třeba i na Žižkov a naměřovat je na Prahu. Naši študenti se nepotřebují v ničem opičit po Vídeňských, mají tu doma lepší rádce; s baterií děl by houbes pořídili. Zejtřejší mše u sochy svatého Václava, kterou jsme tam v lázních umluvili, bude prospěšnější než dvě baterie v rukou študentských, jen ať se k ní sejde tolik lidí, aby naplnili celý Koňský trh od Můstku až nahoru k bráně.«

»To by snad v celé Praze nesměl nikdo zůstati doma,« usmál jsem se.

»No pravda,« svědčil Koliha. »Druhý den, o svatodušní pondělek, byla naplněna jenom část Koňského trhu v okolí sochy svatého Vácslava, když jsme tam s Chrpou a s jeho dcerami Klárou a Bětou asi o půljedenácté přicházeli, ale přítel byl spokojen. ‚To už jsou pěkné tisíce lidí,‘ pravil, ‚a ještě sem směřují ze všech stran.‘ Brzo však se mu obličej zachmuřil, neboť jsme tu slyšeli nedobré noviny. Následkem včerejší schůze v Svatovácslavských lázních shromáždili se dnes němečtí zpátečníci, oudové spolku pro veřejný pokoj a pořádek, v městské jízdárně, aby prohlásili, že Windischgrätze jest v Praze nevyhnutelně potřebí, že přítomnost a komando jeho jest jedinou záštitou klidných obyvatelů městských, a pak aby ho svými prosbami pohnuli k setrvání. ‚Ať mu všichni vlezou pod šosy!‘ hněval se Chrpa. ‚Tam náležejí, tam najdou ten svůj pokoj a tu svou bezpečnost, tam ať na nás prskají starým vztekem a vymýšlejí na nás nové hanebné klevety!‘ — Mnohem hůře rozjitřila Chrpu a všecky posluchače jiná zpráva, k víře zhola nepodobná, ale přece pravdivá: že včera večer kníže Lobkovic, Josef, do několika hostinců zahraničným oudům slovanského sjezdu, Polákům, Rusům, Charvátům a Srbům poslal rozkaz, aby bez meškání z Prahy odjeli!«

»Měl ten kníže nějaký ouřad?«

»Byl velitelem Pražské národní gardy.«

»Národní garda přece snad nechtěla z Prahy vyhánět slovanské hosti?«

»Arciže nechtěla, i musela se do duše hanbit za svého velitele, který takovým skutkem na se uvalil největší hanbu a dopouštěl se také těžkého přestoupení zákona, neboť neměl zhola žádného práva někoho z města vypovídat, i kdy by to byl zločinec kolikrát už trestaný; právo a moc k tomu náležely politickým úřadům, které toho dokonce nepotřebovaly, aby jim ten pán dělal biřice. A oudové slovanského sjezdu byli netoliko mužové bez ouhony a poskvrny, nýbrž i znamenité pověsti a velikých zásluh; chování jejich v Praze ovšem bylo důstojné, jednání o věcech slovanských národů směřovalo jen ku prospěchu a blahu celé rakouské říše a u všech lidí zdravého rozumu a dobré vůle mohlo buditi jen hlubokou úctu. Ti, kteří je v Praze neradi viděli a konečně s hrubým, surovým násilím proti nim vystoupili, nebyli hodni, aby jim rozvázali řemínky u obuvi jejich!«

»A proč pak se zrovna velitel národní gardy takového skutku opovažoval?«

»Myslím, že se ani pan Lev Thun k takové do nebe volající nezákonitosti nechtěl propůjčit, proto si k tomu generál Windischgrätz vyhledl knížete Josefa Lobkovice, který neváhal tak nepravou věc vykonat, a k tomu jako o své újmě, na svůj vlastní vrub. ‚Takový člověk nepatří v čelo národní gardy,‘ reptal Chrpa, ‚nýbrž na veřejný pranýř!‘ — ‚Však to tak nemůže obstát,‘ svědčili mu jiní, ‚purkmistr a zástupcové městští nesmějí dát do prachu šlapat čest a svobodu tak vzácných hostí, zemský správce musí konat svou povinnost a chránit je před urážkami, před

libovůlí a bezprávím! Hned po mši bude třeba zakročit na radnici a na gubernium.‘ — ‚Bude radno,‘ ozval se mladý hlas, ‚aby nás tisíc nebo dva také Josífkovi Lobkovicovi udělalo visitu a důkladné štandrle.‘ — ‚To ne,‘ namítal prošedivělý měšťan, ‚zavázali jsme se slibem, že nic podobného neučiníme, kdy by nás sebe více dráždili; proto mají také všichni občané na toto místo přijít bez zbraně.‘ A v skutku též valní zástupové študentův se dostavili bez šavlí a bambitek. Koňskou branou přitáhli tisícové dělníků, a študenti se s nimi líbali, neboť tu právě měla býti slavnost sbratření všech občanských tříd. Všecky tu byly silně zastoupeny, zvláště hojně bylo dám, paní, dívek a zvláštních družiček. Mši sloužil farář Arnold, už letitý pán, ale pořád ohnivý vlastenec. A všecko to množství s velikou vroucností zpívalo velebnou píseň:

Svatý Vácslave,
vévodo české země,
pros za nás Boha!
Utěš smutné,
odvrať vše zlé,
svatý Vácslave!
Ty jsi dědic české země,
rozpomeň se na své plémě,
nedej zahynouti
nám i budoucím!

Místo ‚Utěš smutné, odvrať vše zlé,‘ někteří zpívali: ‚Vyžeň Němce cizozemce‘ — a ohlíželi se stranou k domu, kde byla hlavní strážnice a před ním po celou tu dobu stáli granátníci s puškami v rukou a pohlíželi na to veliké shromáždění občanstva zamračeně, zlostně, jako by s ním v tu chvíli měli počíti krvavý boj —«

»Ačkoliv stál u oltáře a modlil se!«

»Už celou noc před tím na rozkaz Windischgrätzův bylo vojsko ve všech kasárnách pohotově a čekalo jen na znamení, aby vyrazilo —«

»Byly snad přece po městě nějaké nepokoje? — nebo snad jen schůzky, zábavy v hostincích a zahradách?«

»Všecko obyvatelstvo dávno spalo, nikde se na ulici neukazoval civilista, a přece všude chodily vojenské hlídky — zrovna jako v nějakém nepřátelském městě, po tuhém boji přemoženém a obsazeném. Také byly do rána na všech strážnicích varty sesíleny a do generálního komanda povolán silný oddíl granátníků. A přece se občanstvo chystalo jen k tomu, aby šlo na služby boží, jak se o tak velikém svátku slušelo! Po mši u svatého Vácslava kněz říkal ještě zvláštní modlitbu za svornost a svatý pokoj. Když odešel od oltáře, lidé okolo sochy podávali sobě ruce a slavně sobě slibovali, že budou dále věrně státi pod praporem vlasti, práva a svobody, že děj se co děj budou sobě pomáhati jako bratři a sestry a že vytrvají až do těch statků a hrdel. Potom se počali rozcházeti. Dělníci ubírali se po náměstí vzhůru, aby Koňskou branou vyšli z města; študenti táhli dolů, jedni do Karolina, druzí do Klementina, jiní do techniky. Do

každé ulice obrátil se nějaký proud lidstva; byla tu polední hodina, každý se chtěl dostati domů. My s Chrpovými ovšem také; vždyť nás paní mistrová propouštěla s napomenutím, abychom se nikde neopozdili, že s udeřením dvanácté bude oběd fixumfertyk. Chtěli jsme jít nejkratší cestou, po Příkopech a přes Ovocný trh do Kralodvorské ulice. Ale když jsme vyrozuměli, že zástupy, které se octly na Příkopech, hodlají vzdáti čest oudům slovanského sjezdu, právě v musejní budově zasedajícím, chtěli jsme se toho též účastniti, a proto jsme s nimi šli dále za Havířskou ulici a za skleněný dům. Před museem se proudy zastavily a ze všech úst zaznělo hlučné volání: ‚Sláva našim vzácným hostům! Živili! Ať žijou všichni naši krevní bratři! Ať žijou Slované na jihu, na severu i na východě!‘ Mužští mávali svými klobouky, ženské bílými šátky. Celá dlouhá a široká ulice byla plna lidí, zdálo se jich tu být větší množství, než prve při mši na Koňském trhu. A tito tisícové počali zpívat:

Hej, Slované, ještě naše
 slovanská řeč žije,
dokud naše věrné srdce
 pro náš národ bije!
Žije, žije duch slovanský,
 žít bude na věky —

Byl to obrovský sbor mužských a ženských hlasů, jakého jsem nikdy před tímto dnem neslyšel a také nikdy po něm. Když zaburácel:

Hrom a peklo! marné vaše
 proti nám jsou vzteky!

zdálo se mi, že se otřásají domy vůkol i země pod našima nohama. Zpívajícím zářily oči a planuly tváře, a nadšení jejich rostlo s každým veršem. Podle nápěvu jali se vykračovat, a když byla píseň u konce, počali ji znova. Když jsme se blížili k Prašné bráně, ozvala se Bětka Chrpova: ‚Tou se dáme, aby maminka dlouho nečekala.‘ Já řku: ‚Však se tam celý proud zatáčí.‘ — ‚To k vůli Windischgrätzovi,‘ mínil Chrpa. — ‚To je dobře,‘ povídala Klárka, ‚ať to také slyší:

Bůh je s námi, kdo proti nám,
 toho Perun smete!‘

Avšak otec byl jiného mínění. Jakmile píseň zase dozněla, zvolal: ‚Přátelé! Nejsilnější hněv se projevuje mlčením!‘ — ‚Pravda, pravda!‘ svědčilo několik hlasů. — ‚Hněv i opovržení!‘ pravily jiné. ‚Žádný křik! A žádný zpěv!‘ — A v skutku, když jsme už se blížili k samému generálnímu komandu, v celém průvodě nastalo ticho, že bylo slyšeti jen kroky na dlažbě a šumění ženských šatů.«

(Pokračování.)

Z knihy „Dobrodruzi a škůdci."

Od

Adolfa Heyduka.

Maxmilián.

Po Mnichově zvonů zvuk se šíří,
v hradě zvučí trouby, bubny víří,
Maxmilián, hlava ligy, vstává,
černého si koně sedlat dává.

Koně černého jak jeho duše,
s vojskem přes hranice do Čech kluše,
do Šumavy, od Prachatic k Písku,
na co padne, plení: hrad i vísku.

Prachatic půl vybil, Písek celý:
»Dál, jen dále k Bílé Hoře,« velí.
Vyhrál bitvu, do Prahy se tlačí,
tvář se usmívá, leč duše mračí.

Hleďte naň — vzor vzácného to chlapa —
noha vázne, ruka skvosty lapá,
loupí, klade na patnáct set vozů,
jede z Prahy zbraně za lomozu.

Však než vyjel, přišli města páni:
»Pane kníže, slyš, měj smilování,
nakloň poraženým vlídné tváře,
přimluv za jatce se u císaře!«

»Přimluvím se! . . . Slyš, císaři pane —
šetři lid i stavy rozeštvané,
nevyslýchej, nevězni, jsouť reci,
řekni: ‚Milost dám' a zabij přeci!

Jiným vnitř buď, jiným čin tvůj vnější,
vyber dost a vyber nejvzácnější,
nejmoudřejší též, a z jejich statků
dej mým oficírům na památku.

Mír budeš mít, až je mistr zlechtá!«
A pan kníže divoce se chechtá;
z chechtu výkřik po Praze zní všady, —
Lichtenštejn už koná z jeho rady.

Na kůň vsedl, do Mnichova kluše,
na kůň černý jako jeho duše,
jenom hrozbou ještě mečem mává
Maxmilián, dobrodruhů hlava.

Skultetus.

To nebylo jen lotra kus,
sto lotrů spíše v jednom kusu,
ten poběsilý Skultetus,
a tys ho snesl, lide Husů!

K nám přišel s Falckým Fridrichem,
sám ďábel byl mu vůdcem v chůzi
a rádcem, jak by hubil zem
s vandalským výmětem své luzy.

Co uměním kdys lid i král
do Pražských chrámů snes a kaplí,
vše vzteklý Skultet vynest dal,
a jeho holomci to lapli.

Chrám Vítský zpleněn jiných spíš,
vše obrazy i sochy vzaty,
i velký s Kristem zlatý kříž
i knihy nádherné i šaty.

Vše prznil, hroby otvíral
a ve dne v noci do nich chodil,
co zlato bylo, pod plášť vzal
a kosti na hromadu hodil.

Pak den a noc a noc a den
vše s chlapy k svému krbu vlekl,
v skříň ukryl chytře zlatý plen
a kostmi pečeni svou pekl.

Co uchováno pět set let:
kov drahý, umělá tkaň tkalce,
buď zničeno, buď jako tret
v dar dostal zlotřilý chám z Falce.

Skvost maleb, rozželen jejž skryl
ctný Hanuš z Feldu, zděšen z pychu,
jak pes Skultetus vyslídil
a trhal při surovém smíchu.

Co nezničil, nes do Němec
a za dukáty zašantročil;
cizáku dobrá každá věc, —
to účelem mu vždy, kam kročil.

Chtělť zošklivit i Karlův most,
kříž vyvrátil tam s tělem Krista:
»Ať k lazebníku jde ten host,«
děl Skultet, »zde buď dráha čistá.

Králová nechce hledět,« děl,
»to obnažené chlapské tělo,«
ač vilný zrak vždy rád je měl,
když s králem koupat se jí chtělo.

Tak řádil Skultet, kam se vrh,
nic v chrámech nezůstalo málem,
až s cudnou královou kams prch
i s »rekem« z Falce, zimním králem.

O podřečích v literatuře španělské.

Napsal

A. Pikhart.

Původní obyvatelé poloostrova španělského, Iberové, hovořili většinou baskicky, a řeč tato se zachovala v severní části Španělska podnes. Je to řeč starší nežli latina a nemá prý kmenové příbuznosti s žádnou jinou řečí evropskou.

Vlivem keltštiny se změnila v řeč keltiberskou, a do té se vtiskovaly zřejmé stopy vlivů dočasných pánův či častých hostův poloostrova, Feničanův, Rhodův, Fokův a Karthagincův. Proto v řeči té převládaly vlivy orientálské až do doby, kdy si Španělsko podmanili Římané.

Římané vytvořili z poloostrova Iberského kvetoucí osadu a vyslali tam množství osadníkův, za kterými spěly i rodiny důstojníků vojenských, úředníků správních a patriciů s prázdnými kapsami a hladovými krky. Bohatství ostrova, které ještě dnes po tolika stoletích vysilování a nedbalého hospodaření oslňuje příchozího cizince, bylo v oněch dobách nevyčerpatelno. Domácí obyvatelstvo dílem vyhubeno, dílem uvrženo pod tuhé jho, a země se skorem nadobro polatinštila. Vítěz chrabrým, divokým, ale nevzdělaným a proto bezmocným přemoženým vnutil svoji víru, svoji řeč, své zákony i své zvyky, a vše žilo more romano. Ovšem v krajinách odlehlejších, od vojenských posádek a správních středisk vzdálenějších, a hlavně

v horských údolích, podnes ve mravech a zvycích co nejkonservativněji si vedoucích nevyhynula keltiberština a snad i jiné domorodé dialekty. Jazyk Basků setrval na severu Španěl a i v jižních krajích Francie i dále, trvá podnes, i počínají se ho ujímati i ve spisovnictví.

Latina však celkem přece jen ovládla, ale splácela tuto svoji vládu čistotou a přesností, které ovšem už ani římští nižší osadníci ve Španělích bedlivi nebyli.

V sedmém století po Kr. se ve Španělsku vedle hlavní, řekli bychom státní řeči latinské mluvilo baskicky, keltibersky, řecky, arabsky, kantábersky, chaldejsky a hebrejsky a mimo to už i jazykem katalánským a příbuzným valencijským. Ten Babylon zase svědčí o bohatosti země — ne snad o bohatosti jazykové, ale o bohatosti skutečné. Mluvilo se řecky, arabsky, chaldejsky a hebrejsky — a mohlo by se tedy také napsati: obchodovali tam Řekové, Arabové, Chaldejci a Židé tolik, že domácí obyvatelstvo uchvacovalo do svého jazykového pokladu částky řečí jejich. Jistě však kupovalo ty drobty hodně draho.

Ze všech těchto prvků se tvořila zvolna řeč nová, samostatná. Vytvářeli ji především potomci původního obyvatelstva, potomci Římanův a germánští Visigotové, kteří vládli ve Španělích od roku 451 do r. 711. Mísily se tu základy románské a germánské, prostupovaly se tu navzájem, a staré vlivy orientálské zvolna mizely. Latina zůstávala pouze řečí obřadnou a diplomatickou.

Vpádem arabským r. 711 vnikl do rozvíjející se řeči nový živel. Vnikal ovšem zvolna, protože na počátku křesťané povrhali i vítězovou řečí, jako vším, což jeho bylo, protože to byla řeč pohanská. Ale Maurové nevnucovali řeči své podmaněným, stejně jako nevnucovali jim své víry a svých zvykův. Rozkvetli však záhy ve vědách, v umění a v ryzí, ušlechtilé rytířskosti tolik, že sám ten rozkvět znovu podmaňoval nejen kraje od Maurův dobyté, ale i kraje, v kterých se udrželi křesťané pod svými vládci. Přes veškery kruté boje obou kmenův šířil se duch maurský i za hranice říše Maurův, křesťanští mladíci studovali na arabských universitách, hlavně v Kordově, a za to zase Maurové z příčin studijních, obchodních i diplomatických učili se tehdejší řeči obecné, která se těmito vlivy měnila a počínala se zvolna tříditi v trojí samostatné řeči: v katalánštinu, španělštinu a gallštinu.

Katalánština ovládla Baleáry a severovýchodní břehy Španělska u Středozemního moře. Gallština stala se matkou portugalštiny, a španělština zahrnula nářečí kastilské, asturské, leonské, aragonské, andaluzské a navarské. Z těch povýšila se kastilština na jazyk spisovný a stala se »španělštinou« *κατ' ἐξοχήν*.

Vládnou tedy nyní na Pyrenejském poloostrově kastilština s nářečími asturským, leonským, aragonským, andaluzským a navarským, portugalština s podřečím gallským a katalánština s podřečím mallorským a valencijským.

Z podřečí těchto se odlišují zase některé dialekty buď kmenové, na př. cikánština, která jest výhonkem andaluzštiny, nebo krajové, na př. nářečí murcijské a pod.

Pokusím se vysloviti tu několik zkušeností z vlastního studia. Tím už řečeno, že zdaleka nedovedu vyčerpati látku; poznámky mé jsou jenom jakýmsi vedlejším produktem četby a cesty, konané za účely jinými.

* * *

Co do povšechného rázu možno pověděti, že španělští spisovatelé užívají — až na malé výjimky — podřečí téměř jen ve scénách humoristických, dávajíce jim promlouvati sedlákům, sluhům, chůvám a policejním strážníkům, anebo vplétajíce jednotlivá slova podřečí do jazyka spisovného. Porovnávámeli užívání nářečí a podřečí v řeči spisovné ve Španělích a u nás, bije hned do očí, že se jich užívá u nás mnohem vážněji, umělečtěji, důstojněji a řekl bych s větší láskou. U nás výraz vypůjčený z nářečí sesiluje smysl věty, činí ji malebnější, sytější; ve Španělích cítíte v něm skoro vždy jakýsi posměšek. Někteří spisovatelé ovšem tvoří výjimku, na př. paní Emilie Pardo-Bazánová, která však užívá podřečí velmi málo, ač napsala obsáhlou studii o básnících podřečím gallským, Armando Palacio Valdés, který rád cituje jednotlivé věty z podřečí rybářův a sedlákův svého rodného kraje Asturie a Vicente Blasco Ibáñez, jehožto spisy prostoupeny na zřejmý svůj prospěch charakteristickými větami nářečí valencijského. Přes to však znamená podřečí skoro pravidlem posměšek a vyznívá z něho jakási neváźnost k lidu tak hovořícímu.

Jediného jen podřečí se hořejší úsudek netýče — podřečí *andaluzského.* »Země Panny Marie,« jak Andaluzové pyšně kraj svůj nazývají, platí ode dávna ve Španělsku za kraj nejšpanělštější, za kraj, v kterém všechny vlastnosti pravého Španěla rozkvétají nejbujněji. Je to kraj květův a poetů, květů, které rostou nepěstovány, a poetů, kteří tvoří nevědomě, poslušni nitra, překypujícího citem, něhou a vzletem. Španělská »sůl,« totiž bystrý vtip, roztomilá sebevědomá touha po kráse, sličnost myšlenek i slov, citů i činů, má v Andaluzii bezedné zdroje, z nichž celé ostatní Španělsko čerpá. Lid je šťastnou směsí krve domorodé s krví maurskou, dovede sice po orientálsku majestátně snít a nedbat práce, ale také nemá velkých potřeb, a vroucí tesknotou prochvělý ráz orientála s poetickým rázem obyvatelů původních vytvořil typ, který si každý přítel samorostlé poesie oblíbí.

Proto se stala andaluzština diplomatickou řečí těch, kteří nejvíce o oblibu obecenstva stojí, totiž zápasníků s býky a zpěváků.

Zápasníku s býky potřebí neohroženosti až šílené, důkladné znalosti povšechné povahy rohatých odpůrcův a rychlého odhadování zvláštních jejich ctností a nectností, projevujících se v každém případě jinak, ale kdy by měl zápasník všecky tyto vlastnosti měrou nejhojnější a kdy by před bojem s prvním býkem při zápasech pronesl zdravici[1]) jinak než po andaluzsku, pohořel by u obecenstva,

[1]) Kterou pozdravuje presidenta zápasův a obyčejně vyslovuje i poklonu buď dámám nebo městu, v němž se zápas koná. Časem bývají tyto zdravice (»brindis«) veršovány a dosti vtipny, a někdy se do nich vplétají i politické narážky.

a třeba dokázal, že se narodil v podkroví samého královského zámku Madridského, že jest křtěn vodou Manzanaresu a že nikdy do Andaluzie nohou nevkročil. Espadovi jest mluviti podřečím andaluzským stejně, jako se u nás při moderních sportech musí počítati po anglicku.

I zpěváci prozpěvují většinu svých písní podřečím andaluzským. Je to nezbytný příkaz obliby. A protože písničky zpívané andaluzským nářečím bývají opravdu pěkné, samý cit, něha, dvornost a vtip, zamiluje si záhy i našinec měkké to podřečí, sykající poněkud, jako by šumělo lehké, opojné šampaňské.

Dle vzoru lidových písní andaluzských se píše mnoho popěvků umělých, a podřečí andaluzské pyšně stojí v literatuře španělské.

Jiné podřečí jest *baturské*. Baturros nazývají ve Španělích posměšně Aragonce, ale přátelé kmene toho název ten, značící venkovského hlupáka, přijali za název svůj a pyšně jím nadpisují sbírky svých povídek a veršů z aragonského života. Venkované z okolí Zaragozy, Huesky nebo Teruelu líčí se tam vesměs jako lidé dobří, pilní, pracovití, ale nad míru tvrdohlaví a umínění. Jedna z podařených básní takových líčí, jak přijde duše k nebes bráně, a protože má nějaké vroubky, bouchne jí svatý Petr branou nebes před nosem. Ale duše tluče, hlučí, volá a marné odkazování, aby šla aspoň do očistce, marné okřikování a výhrůžky. Duše tluče, až to nebem duní. Konečně se Pán Ježíš ptá svatého Petra, co to za hluk, a když se doví, že se to dobývá do nebe Baturrokyně kyne s laskavým úsměvem svatému vrátnému, aby otevřel: »To víš, Petře, umínili si takový Aragonec, že se do nebe dostane, je všechno marno, nezabráníš mu, čiň co čiň.«

Pěstitelův humoru baturského je celá řada, a je patrno, že líčení z života aragonského má teď hojně čtenářův.

Podřečí *murcijskému* dostalo se znamenitého pěstitele básníkem Vincentem Medinou. Výjimkou z ustáleného pravidla o užívaní podřečí píše smutné, opravdovým soucitem prodchnuté básně, a řeč, kterou patrně studoval z lidových písní, znamenitě přiléhá k jeho myšlenkám, sesilujíc častými diminutivy a prostotou obrazných rčení barvitost jejich. Pokládám jej za nejvýznačnějšího básníka dialektem ve Španělsku a jsem přesvědčen, že se nejednomu venkovanu v krásném okolí Murcie zarosí oči, když uslyší zasmušilou píseň o sedláku, kterému vzali syna na vojnu, či o vdově, za kterou poletuje již druhý den černá, podivná včela, a která tuší, že její syn na Kubě zahynul a nyní ji obletuje duše jeho proměněná ve včelu.

Škoda, že se překladem setře příznačný pel s těch pěkných, prostě dojemných sloků!

* * *

Všechna tato podřečí se pěstují v literatuře uměle, spisovatel, ať jimi vládne čili nic, vplétá do svých prací jednotlivá rčení, věty či odstavce, anebo tvoří úplně v podřečí, ale sbírek skutečné lidové literatury v podřečích jest málo, krom některých romancí a větších sbírek národních písní. Pohádek není, a o přísloví a pořekadla se kromě Fernana Caballera a Marina staralo dosud málo vzdělanců.

A ještě jedno podřečí — či už jen žargon? — jest ve Španělích oblíbeno, a to výhradně v poesii. Je to *řeč cikánská.* Cikán se ve Španělích ujal řady úkonů, které jinde opatřují židé, a prostředkuje koupi a prodej hlavně dobytka. Myslím, že by náš nejprohnanější koňský handlíř dal si od něho vnutiti starou chromou herku za mladého čiperného oře. Večer pak pustí cikán uzdu zbylých koní, mezků a oslů, chopí se kytary a k tanci smědožlutých cikánek jiskrných zrakův pěje písně, prodchuté tklivým bolem žáru pro děvče, lásky k matce a vědomí vlastní nicoty a bezmocnosti, a to řečí, která nás vyslovováním nebo zaměňováním některých hlásek — hlavně l za r — a zkracováním slabik upomíná na dětské žvatlání. Není to cikánština — romani čib — cikánů středoevropských, je to jenom silně pozměněná španělština, stejně, jako jsou španělští cikáni také jen Španělé, jenže trochu žlutější. Je to řeč měkká, a kouzlo její se rozvíjí plně za večerů, prosycených omamující vůní květů a zalitých vodopády měsíčné záře, když tančí a pějí »u hradeb tam za Sevillou« či před skalními svými byty na Albaicinu v Granadě za zvuků kytar a bubínků, zděděných po Maurech.

Pějí tklivě, tančí vášnivě a vybírají od bohatých Angličanů, kteří se k té podívané hrnou, povinný obol. Na konec zazpívá šedivý starešina mžouraje potměšile očima:

Er dinero es mu bonito:
A tóo er que tiene dinero,
le yaman er señorito.

Peníze — věc převeliká:
Každému, kdo peníze má,
milostpán se u nás říká.

A señorito platí . . .

Nové písemnictví.

Výpravná proza.

Čtvrtý a poslední díl rozsáhlé »nové kroniky« *U nás*, kterou napsal Alois Jirásek, má název *Zemězluč* (nákl. Ottovým, str. 460). Z předešlých dílů známý obraz rodného kraje autorova rozkládá se tu opět před našima očima v plném půvabu. Upřímná láska, kterou k němu pociťuje spisovatel, prohřává všecku práci lahodným teplem, jež suggestivně působí i na toho čtoucího, který Hronova i Náchodska nikdy nespatřil, a přibližuje nám kraj ten s jakousi milou, srdečnou důvěrností. Jsme zde s autorem již také jaksi »u nás«, jsme doma, v končině, jež nedojímá nás jen půvabem krajinným a svým významem historickým, nýbrž také svou přítulností, jež nás obklopuje mezi lidmi, jejichž povahy a všechen život zevrubně známe. Takovými starými známými jsou nám převážnou většinou osoby v Země-

žluči. Přešly sem, jak se rozumí, z předešlého vypravování s hotovými povahami a ustálenými fysiognomiemi, jež autor jakožto kronikář rád vyznačuje též ustáleným výrazem, tu konstantním přímětkem, tu důsledně se vyskytující frazí. Postavy ty však jednají, a tím jest zajištěn náš zájem o ně a všecko Padolí. Čtoucí záhy postřehuje, že autorovi nejde o Šimůnky, Čejchany, Vacky, Klimše, Šolty atd., nýbrž že na těch jedincích zachycuje obraz života a smýšlení lidu v určitém kraji a v určité době. Doba ta jde od r. 1839 do r. 1852. Život lidu v pohorském, pohraničním kraji jest vlastním předmětem široké kroniky Jiráskovy, lid jest vlastním hrdinou jejím.

Širokých vrstev lidových nelze v slovesném díle uměleckém jinak představiti než v rázovitých jedincích a význačných zjevech jeho. Takových představitelů zvoleného vrstevnictva všímá si Jirásek svým způsobem z podobných prací dobře známým. Padolští »půlpáni«, na př. Kamenický, Konopka, Vacek, Krůček, mlynář a j., domkáři Čejchan, Šimůnek, Kalina a prostí podělkáři rázu Doubenova vystiženi jsou sice jen několika rysy, ale přece tak, že působí plným dojmem živoucích postav i na toho, kdo by jich neznal z vypravování dřívějšího. Autor všímá si především zevních projevů, zůstavuje čtoucímu, aby si odtud sám učinil důsledky o cítění a smýšlení osob, s kterými nás seznamuje. Podobně i vnitřní život lidu jakožto celku podán jest hlavně tím, že jest dotčeno na př. ustálených názorů jeho, společných zvyků dávných a p. Avšak k tomu přistupují také podrobné postřehy ze života typických jednotlivců, které neobyčejně vydatně přispívají k charakteristice celku. Uveďme z mnohých příkladů alespoň některý. Starý Domáň ve vsi Bezděkově, cítě konec svého života, chystá se na smrt. Sedlák na pohled tvrdý vroucně vzpomíná nebožky ženy a jest přesvědčen, že mu dá znamení, kdy opustí tento svět, podobně jako ona sama kdysi podivuhodným spůsobem na tu chvíli byla upozorněna. Osamělý stařec vykládá o tom mladé snaše, posud neznalé života, nedotčené hluboce otřásajícím tajemstvím smrti a života záhrobního. Kontrast, který tím vzniká, působí tím mocněji, čím patrnější jest jeho bezprostřednost, prostá vší úmyslnosti a vypočítavosti. A potom přijde pohřeb starého Dománě, poutavý, živý, jímavý obraz, plný pozoruhodných podrobností, folkloristicky sytý a věrný, náladově ojíněný. V takových detailních obrázcích, vložených do širokého, mohutně pojatého rámce dějů souborných, jeví se velikost a síla Jiráskova umění nejzřetelněji. Jak jinak naproti tomu jest podán ceremonielní obraz pohřbu paní kněžny, přivezené do Náchoda, jak jiných a jiných barev, širších rysů a chladnějších tónů užívá zde autor!

Vizme však i jiný příklad. Již z předešlého svazku vtiskla se nám v paměť družina pašerů, shromažďujících se u krajana Hlaváčka ve vsi Slaném za pruskou hranicí. Pašerské besedy u Hlaváčků věru jsou výborným námětem pro štětec Alšův nebo Schwaigrův, ale i zde bez pomůcek barevných a výhod světla a stínu podány jsou už ku podivu jadrně a plasticky. Z toho kroužku zemdlí starobou nad jiné věrný druh Málek. Jak úzko je nebohému chuďasovi na lůžku, jak jímá ho neodolatelná touha alespoň jednou ještě

zasednouti v kruhu přátel, s kterými se kdysi vydával do stejného nebezpečenství. A jak radostně vítá ho stará družina, když Málek na krátko zotaven zavítá do Slaného, jak jihnou drsní, na pohled tvrdí mužové, jak projevují svým samorostlým způsobem soucit s přítelem. Na témž Málkovi však autor postihuje i jiné, vzácné stránky duše prostého venkovana. Vzpomínáme na slastnou chvíli, kterou stařec smrti blízký tráví na stráni, odívající se v první roucho jarní. Málek odnáší si odtud polorozkvetlou větvičku a doma ji potom pečlivě opatruje, aby si v těžkých chvílích přikouzlil vzpomínku na blahé dojmy, jež kdysi zažíval v přírodě. Spisovatel takto přímo názorně a prostředky co nejjednoduššími dokládá bez širokých analys lásku našeho lidu ku přírodě. Podobných příkladů vhodné charakteristiky a zároveň živé, věrné malby mohli bychom uvesti ještě řadu.

Řekli jsme svrchu, že většina postav přešla sem hotova ze svazků předešlých. Ale jsou tu i zajímavé figurky nové. K nim náleží Ondřej Tuschl, od Náchodské vrchnosti do Padolí dosazený komisar, provádějící hrůzovládu nejen nad zloději, ale i nad poctivými sousedy z městečka. Doba i poměry veřejné jsou samotnou touto do komiky zabíhající postavičkou doloženy velmi výmluvně. Dále se sem řadí zvláště u Jiráska oblíbení koňaři, z nichž sešlý furiant a na konec světem se protloukající dohazovač Vojtěch Korda jistě je vyvážen — jako mnoho postav v této kronice — z krajanských pamětí autorových. Nezhusta do děje zasahá rovněž nově se tu objevující bratr faráře Havlovického Vincenc, šichtmistr, ale právě on představuje zde důležitý živel nový, významný pro všecko Padolí a ovšem i pro tuto část kroniky Jiráskovy. Přimějeť bratra faráře, aby se s ním pustil do dolování na uhlí, jež potom ztrpčí Havlovickému všechen život nezdarem a způsobí rozvrat i v jeho svazcích příbuzenských. Lidumilný farář netouží, aby se snad dolováním obohatil. Prospěch kraje, prospěch lidu má na mysli. »Kdy by se nám to podařilo« — praví — »a našli jsme uhlí, a byla tu pak železnice, jak by se to všecko změnilo, jak by taky zdejší lid měl lepší obživu!« (Str. 354.) Pro rychlejší a dosažitelnější zisk lidu stará se o přádelné školy, a když se stane vikářem, pečuje o zvelebení škol vůbec ve svém okrsku. Také jinak pracuje ze všech sil, aby lid jeho správě svěřený vybředl z duševní tmy, zhostil se starých předsudků a nedůvěry ku prospěšným novotám a povznesl se hospodářsky. Sémě jeho tu a tam padne v půdu úrodnou, zhusta však zaletí i na skálu. Ale žádný nezdar netísní ho tou měrou, jako marné dolování. Odcházeje po dvaceti letech z Padolí, Havlovický spatří pasáčka, jenž houká do opuštěné štoly. »Farář slyšel chlapcův hlas i temný jeho ozvuk, prázdný hlas. To zbylo, pomyslil, to je ze všeho hledání, za všecko namáhání. Země nevydala svého bohatsví; za ně jen starost a trýzeň. Ne bohatství, ale žluč, »Zeměžluč!« mihlo se mu. Tady jest jeho zeměžluč . . .« (Str. 395.)

Avšak byly také zdárnější výsledky pilné práce. Působením farářovým zapouštělo kořínky národní uvědomění, a když přišel převrat v r. 1848, také Padolí již bylo připraveno na jařejší krok s ostatním světem. Doba potomní reakce ovšem dusila všechen roz-

mach omladlého života společenského i národního na Náchodsku právě tak jako jinde. Ale toho již naše kniha dotýká se jen letmo. Padáť tu hlavní sloup její a nosný pilíř, umírá Havlovický. Jeho postava jest střediskem všeho vypravování, jejím živlem jednotícím, s ní autor obratně setkává též odlehlé příběhy vzdálených dějišť, na nichž projevuje se tehdejší ruch slovesný. Havlovický jest i s umělecké stránky nejvíce propracován; v něm přibyla do galerie našich románových postav kněžských, jak je vytvořili Šmilovský, Vlček, Třebízský, Rais a j., postava vskutku markantní, zdařilá, pěkná.

Živly milostné, nezbytná součást výstroje belletristické, jsou v Zeměžluči omezeny na míru nejmenší. Zastupuje je toliko mladá selka Domáňová, zle týraná od zhýralého muže, v dohasínajících citech svých k učitelskému pomocníkovi Kalistovi.

Dokončenou kronikou U nás Jirásek postavil rodnému kraji svému pomník ceny trvalé; v souboru historických prací svých pak zřídil tím důležitý a hlubokým proniknutím věci z míry cenný článek, jenž v naší belletrii spojuje rozvoj našeho lidu v druhé polovině minulého věku s dobou obrozenskou. *F. V. Vykoukal.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Nic platno, herecké kusy, to jest divadelní práce, napsané od herců z povolání, pozbyly značně úvěru. Ještě před sto lety bývalo jinak. Tenkráte bylo divadelní práci skoro doporučením, bylali znamenána některým vynikajícím hereckým jmenem, avšak nyní téměř pravidelně i nejznamenitější herec dovede si dramatickou činností pověst spíše poškoditi nežli novými příkrasami ozdobiti. Oč usilovněji hledí moderní herec v úloze divadelního spisovatele zakotviti své naděje vzestupné karriéry a oč spíše jedná se mu v ní o reklamu než o skutečné umění, tím více od něho prchají skvělé úspěchy, kterých si v dramatické literatuře dobyl dřívější herec, spíše výjimka mezi herci, kdežto nyní naopak je zvláštním případem spíše herec, který ještě — nepíše.

Také u nás od dob J. K. Tyla a J. J. Kolára přesunuly se značně hodnoty hereckých kusů. Ne proto, že bychom podceňovali způsobilost herce k dramatickému tvoření. Ovšem, podprůměrný nápodobovací talent je značně stížen tím, že se nedovede vymaniti ze vzpomínek na hry, v kterých se sám herecky súčastnil, za to silnější a původnější duch mohl by leccos získati ze své divadelní praxe. Avšak právě silnějších a původnějších duchů bude třeba, aby literární produkce píšících herců docílila trvalejších úspěchů.

Náš osvědčený režisér a vynikající dramatický umělec Josef Šmaha má již ode dávna zálibu v sestavování divadelních prací ve

volných chvílích. Dokonce docílil svými hrami již několika vnějších úspěchů. Vždyť i jeho poslední tříaktová činohra *Dcera* docílila vlastně na venek zcela pěkného přijetí. Obecenstvo tleskalo hojněji a hlučněji než činívá, když se objeví na scéně práce i mnohem pozoruhodnější, než byla tato poslední Šmahova novinka. Neboť přese všecky technické obratnosti autorovy, jako je stálý ruch na jevišti, plynulé rozvíjení scén a tu a tam i jejich přiostřování v divadelní effekt, nutno si říci, že je Dcera niterně drama velmi slabé, beze vší vážnější motivace a v charakteristice často nemožné. Avšak i vnější obraty děje a dialogu jsou často pravděnepodobny a dosvědčují, že autor tentokráte jen kombinoval a vymýšlel, ale svou hru neopřel o podstatnější životní poznatky a názory. Zvláštní závadou kusu je sám zbohatlý mlynář Hora, rolle, kterou patrně psal autor pro sebe. Muž, prostý muž, který zbohatne v milionáře, není a nemůže býti zároveň hlupák. Může býti zajisté ve společnosti neobratný a směšný, může býti drsný a třeba i nesrdečný, může míti svoje demokratické slabosti pro — aristokracii, ale nemůže býti tak na hlavu padlý, jako jest otec baronky Pavlíny. K vykreslení té postavy nestačil autorův humor a především neměl k ní asi podrobně pozorovaného dokladu z života. Jak zcela jinak žije podobná postava Augierova, starý Poirier! Horův zeť jest dokonale odporné stvoření. Pochybuji, že by se nalezl kavalír, který by si počínal i společensky tak surově. I mezi šlechtou je zajisté hodně hrubé drsnosti — v duších, ale na zevnějšek, pardon, vždycky v rukavičkách. Muž, který doma svoji ženu tělesně i duševně trýzní, nedovolí ani nejbližšímu příbuznému, aby o ní pronesl křivého slova. A ani hlupák druhu Frickova by se toho tak snadno neodvážil. Ostatně i Fricek je spíše divadelně střižen, nežli ze skutečnosti vypozorován. Vůbec je v nové práci Šmahově příliš mnoho divadelního, a to vždycky ochlazuje dojem. Zvláště ve vážné práci, v dramatu a v činohře, bývají tyto z divadla čerpané, divadelně myšlené a prožívané postavy, situace, scény, obraty, pravým úskalím, o které se ztroskotávají i práce vnitřně mnohem pevněji budované, než byla Dcera, která ani herecky nemohla přinesti většího výkonu. Vyžadovala jen rutiny, které se jí také plnou měrou dostalo. Ostatně jest práce ta asi staršího data, jak svědčí úloha Kalsera, z jehož každého slova, obratu a pohybu zněl plným tónem Šamberk, zatím s našeho jeviště odešlý.

Větší přízně u obecenstva došla druhá herecká práce tohoto období, herecká i osobou svého autora i ovzduším, z něhož byla převzata na scénu. *Tažní ptáci*, tříaktová veselohra Karla Želenského, zcela patrně docílila značnějšího úspěchu předem proto, že má veselejší nálady, že budí smích a že se obrací k dobrému rozmaru divákovu, který jej vždycky ochotněji poskytne, nežli se dá opravdově pohnouti a rozechvěti. Ke vzbuzení skutečného citu v hledišti je třeba již hlouběji založených uměleckých prostředků, smích a zvláště laciný smích vzbudí se kterýmkoli silnějším slovem a sebe starším a ošumělejším vtipem. Podobných míst je ve hře Želenského dosti hojně, a v nich ovšem nespočívá poměrně hutnější cena kusu. Jeho předností jest, že v něm spisovatel přinesl také pozorování sku-

tečného života, že v něm vykreslil alespoň jednu osobu v mnohých podrobnostech, které ji dokumentují třeba jen pro zevnějšek jako skutečně žijící postavu, jež má v sobě dosti síly, aby přečkala o nějakou dobu efemerní zjevy divadelní produkce toho druhu. Kdy by se bylo podařilo spisovateli vedle tohoto bezmála typického vzoru cestujícího ředitele malých hereckých společností (ač i v jejich čele nacházejí se čestní jednotlivci!) postaviti ještě několik tak životně si vykračujících postav, a kdy by je byl dovedl utkati v pravděpodobný děj a v řadu stoupavě působivých situací a aktů a třeba jen vyvrcholiti jejich zájmy v jediný všeobecný styk a rozstup, byli by Tažní ptáci znamenali značný úspěch pro naši divadelní produkci. Takto jsou jenom slibnou přípovědí, že autor bude nám moci jindy podati hru, která se hlouběji zakotví v našem domácím repertoiru. Nejcitelnější vada jeho hry tkví v její stavbě; situace hry je vlastně stále stejná a její rozluštění je nejen pravdě nepodobné, ale i zcela nemožné. Ovšem ve frašce (a tou je hra spíše nežli veselohrou) snese se již trochu volnějšího pojímání vážnosti života, ba ona si přímo i žádá trochu toho přebarvení a úniku z šedé skutečnosti a především z nejšedější theorie, avšak autoru musí již býti dáno, aby se vpravil do toho lehkomyslnějšího tónu a nazírání, které dovede každou pravdě nepodobnost lehce obeplouti, nebo ji zahaliti růžovými parami kaskád vtipu a veselí. Jen rychlý přemet. Ale zde posadil se autor na celé poslední jednání do těžké stolice zdlouhavého rozvíjení trochu nepoddajných vláken. Na zevnějšek bylo sice i zde smíchu dost, ale neměl trvalejších základů. Také nezdařená společnost mimoherecká náleží k passivům hry. Tedy ve fabuli, stavbě i charakteristice kusu jsou mnohé mrtvé body; snad rozvážnější postup v práci a bedlivější zapuštění základů byly by již z této novinky Želenského vytvořily, co takto od něho teprve můžeme očekávati. Dobrou repertoirní práci pro běžné potřeby našeho divadla. Tomu svědčí podařený první akt jeho hry. Zdali víc, ukáže další autorův rozvoj a vážnost jeho usilovných snah. *Jan Ladecký.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Výstava titulních listů v umělecko-průmyslovém museu. — »Manesova výstava moderní grafiky.«

V paláci umělecko-průmyslového musea vystřídalo se již několik výstav, jimiž měly býti znázorněny »dějiny knihy,« vývoj knihové výzdoby od prvních začátků až do naší doby. Výstavy neměly pouze úkol retrospektivní, nebyly to jen historické reminiscence, ale dle účelu musea měly spolu modernímu tvoření poskytnouti studijní materiál a vzory. V tom pak spočívá hlavní úkol poslání těchto výstav. Odborník sice rád uvidí soustavně uspořádanou sbírku vazeb, »ex libris,« titulních listů atd., ale zpravidla nepozná mnoho nového, tu a tam zajímavý detail, snad nějakou vzácnější knihu, v celku

však spíše doplňuje a v duchu rozmnožuje, co tu před ním vyloženo. Za to poskytuje se takovými výstavami vítaná a u nás dosti vzácná příležitost všem interessentům, kteří nenáležejí do cechu »knihomolů.« Knihař, litograf, ryjec, illustrátor, tiskař, ciselér — ti všichni by měli dbáti, aby této příležitosti nezameškali, aby z ní dle možnosti intensivně těžili. Jdeť při tom o moderní umělecký průmysl v pravém slova smyslu, o renaissanci umělecké výzdoby knih, ba o novou epochu »knihy.« Nejen »vyzdobení,« ale povšechné zvelebení knihy, tohoto základního kamene moderní vzdělanosti, přítelky, utěšitelky lidstva, zapsala přítomnost jako heslo do rejstříku svých snah. Kniha má již svým zevnějškem prozrazovati, že je nám mila, cenna, úcty hodna. A jak jsme proti tomu právě do nedávna hřešili! A právě na české knize se proviňovali! Co tu je vydání »pro lid,« co tu hlavně vědeckých knih, co belletrie v rouše tak chatrném, tak po továrnicku surově vypraveném, že až stydno! Jaké knihy, tisíckráte čítané, spisy, které nezastaraly, díla, jichž cena přetrvá ještě kolik generací — a jaký jejich vzhled! Ubohost našich kulturních poměrů, najmě literárních, ten nedostatek »literární kultury« jasně tu vystupují. Byla to nevážnost, byl to minimální cit pro krásu objektu, vkus na nejnižší stupeň stlačený a nevděk, co tu česká kniha hlásala. Skrovny jsou výjimky, málo je patrné snahy po úhledné úpravě knihy, a ještě v první polovici 19. věku spíše lze nalézti knihu, tiskem, záhlavím, textovou dekorací i vazbou jednolitý celek tvořící.

K české knize měla také výstava titulních listů zvláštní zřetel, a věru nabyla tím pro nás většího významu. Melantrišky, českobratrské tisky, knihy, které illustroval a ozdoboval Hollar, toť vesměs ukázky z minulosti, které svědčí, že v dobách vzniku knihtiskařského umění blízkých byl smysl pro souladnou výzdobu knihy živější, než po několika staletích. Typograf i malíř (kreslíř, ryjec) pracovali tehda spolu o jednotném rázu knihy.

Vývoj knihové dekorace nebyl nikdy úplně přervân, ale klesání vážnosti ke knize přece se značí v jistých obdobích dosti zřetelně. V 19. století počíná u nás s Josefem Manesem nový ruch i v tomto směru působiti na vzhled české knihy. Ale teprve na sklonu tohoto věku zvyšují se požadavky vzdělaného světa a vlivem ciziny, jemuž v tak mnohých věcech podléháme, zdvihla se umělecká úroveň české knihy o značný stupeň. Výstava titulních listů nedává nahlédnouti do úpravy typografické, co se textu týče, ale přece lze znamenati, že důležitý detail, jímž úvodní list čili záhlaví knihy jest, není ledabylo odbýván a zanedbáván. Jmena umělců, od nichž taková záhlaví neb obálky pocházejí, ručí za uměleckou hodnotu jejich. Je tu Aleš, Frant. Ženíšek, Klusáček, Mucha, Šikaneder, A. Liebscher, Balšánek, Preissig, K. Špillar, Lauda, Wenig, Kašpar, Scheiner a j. v. Mladší generace umělecká pilně si hledí tohoto odvětví, a vyspělá grafika česká napomáhá všem snahám po zdokonalení zevnějšku knihy. Rytin ubývá, ale za to moderní reprodukce zinkografické, světlotiskové, trojbarevné zachovávají vlastnosti původního návrhu do všech podrobností.

Výstava poskytovala možnost porovnati naši práci s výkony ciziny. Byli tu slovanští národové, Rusové a Poláci, Angličané s Williamem Morrisem v čele (tiskárna Kelmscott Press), Francouzi, Němci, Hollanďané. Češi obstáli i vůči těmto národům se ctí.

* * *

Jest to třináctá výstava umělecké družiny Manesa, a jedna z »propagačních,« to jest výstava, v níž se našemu obecenstvu poskytuje příležitost seznati nové zjevy současného uměleckého života, nová jmena, nové způsoby technické, nové směry a nová hesla. Ale ani »staré umění« neodchází tu s prázdnou, neboť jdeli o umělce, kterého modernisté ctí (není jich mnoho), nevadí jim také nějaké to století od jeho času uplynulé. Tím nabývá každá výstava zajímavosti, tedy i nynější »grafická.« Proto se zde setkáváme s Goyou, ač cyklus jeho leptů los Proverbios (přísloví) je pro naše obecenstvo méně srozumitelný než populárnější cykly Hrůzy války nebo Býčích zápasů. Ale i tak je vítán, neboť zvláštní ráz Goyových leptů, po stránce technické velmi effektních, jeho živou fantasii, jeho bizarní nápady i z těchto čistě španělských motivů, plných anekdot a narážek, jasně lze poznati.

Goya platí dosud stále za modernistu, a byl jím. Chtěl něco zcela jiného než jeho vrstevníci-malíři, a maloval zcela jinak než oni. Svými názory na umění i společnost je nám dnes příbuznější, než byl svým krajanům před sto lety. Proto je zde na výstavě moderní grafiky jako předchůdce nebo průkopník nynějšího směru. A hned vedle Feliciena Ropsa, hlavního representanta znovu zrozeného umění leptařského a zároveň arcimodernisty-feministy. Tak velikou sbírku Ropsových leptů a litografií hned v Praze neuvidíme, ale také tak frivolní, rouhavé a necudné věci nebudou hned u nás vystaveny, jako některé z těch cochonnerií, jimiž Rops proslul. Veliký mistr kresby, výborný znalec ženského těla, abych tak po příkladu modernistů cynicky řekl, velmi raffinovaně volí své sujety, a třeba to jsou hesla vzata ze sv. otců nebo citáty z filosofů antických. Rops po stránce technické není ani tak stoupenec naší moderny, nýbrž spíše kreslíř ze starší školy realismu. Provádí jemně, ano subtilně a jeho realism nelibuje si v ošklivostech, v nahodilých deformacích, v obhroublostech, ale vždy hledí si krásného modelu. Diabolická krása ženy, toť Ropsův program. Jinak ovšem je mu žena tvorem, jímž opovrhuje, to hlásá s dostatečnou jasností. Proto také by vlastně neměl býti předváděn veřejnosti, spíše »zvané společnosti,« která jednak Ropsa již zná, jednak je dostatečně připravena, aby snesla stravu tak kořeněnou. Pro *lid* je to jed.

Neméně povážlivé jsou práce, kterými zde zastoupena francouzská moderna, Toulouse-Lautrec, Faivre, částečně Willette. Od prvního jsou zde náčrtky, olejovou barvou na lepence skizzované, z »posledních stanic« života, z těch nejposlednějších, které leží ještě za nemocnicemi a nalezinci. Je to polosvět, ale tak brutálně sprostý, že to zaráží i u Francouze. Tu již není ani gallský

vtip, ani slizká elegance, ale jen skleslost vkusu a ducha, skorem choroba. Moderní zjev — zalíbení ve špíně. Rozpustilosti Willetteovy vyjímají se krotce proti těmto ukázkám »moderního umění,« Faivre je cynik, ale má humor. Toto však, s diabolismem Ropsovým, jsou smutné věci.

Tu zrovna okříváme nad barevnými kamenotisky, které vystavuje Henri Rivière. Je to také modernista, ale poněkud jiného zrna, než rozháranci druhu Lautrecova. Má jiné cíle, umělecké, ne »sociální,« — nechce líčiti pathologických zjevů našeho života, nechce »umělecky zpracovávati« bahna, kalu a šerednosti, ale chce se radovati z přírody, z věčné její krásy, z divadla jejích vzduchových a světelných proměn, z tvarů jejího povrchu, tak rozmanitých, ve hře světla a barvy tak nádherných. Ukazuje nám Paříž s výšiny Montmartre, z rána, za slunce, za deště, v zimě, z jara. Ukazuje nám pohledy z přírody, strmá skaliska na břehu mořském, modravé noci na moři, poslední paprsky slunce, které se ponořuje za rovný horizont kraje. Vypráví nám o kouzlu denních dob, o mlžných soumracích, o duze, která plane na šerém pozadí dešťového mračna, o srpu luny v klidné noci mdle se lesknoucím, o rudých západech, o šedých bouřích. A jak to vše líčí, je velmi příznačné pro tohoto umělce, který založil svou slávu v umělecké krčmě jako arranžér »stínových obrázků.« Jsou to často barevné silhouetty, jemňoučce odstíněné, z dvou tří barevných tónů složené. Je tu realistní detail, pravdivost perspektivy, a přirozená barva, ale jak to dojímá kouzlem poesie, jak je ta prostá skutečnost, ten terrén vždy realistní, ty pohledy vždy pravdivé — jak je to vše zaplaveno proudy světelnými, tu bledě zářivými, tu měkce ztlumenými. Rivière je básník světla, jako byl Ruskinův miláček »potrhlý« Angličan Turner.

Vzácní hosté sešli se na této výstavě, a mezi nimi několik ruských umělců. Ti nás zajímají jako příslušníci pokrevného národa, a pak jako lidé, kteří málokdy k nám cestu nacházejí. Právě těch, jichž práce tuto spatřujeme, vlastně jsme dosud neznali, jen z časopisu Mir iskusstva jsme věděli, že řada ruských malířů kráčí po stopách západnického umění, že mají v Petrohradě svůj kroužek modernistů, že tam pěstují slohovost illustrace à la mode. Empire a doba biedermeierů na Něvě zanechaly celé prostředí architektonické, mohutné sobory a paláce v klasickém slohu, do něhož tu i tam Stará Rus své slovíčko promluvila. Bakst, Dobužinský, Benois, Lancerey těží z tohoto milieu. Jsou to »Evropané.« Ale Bilibin je Rus; zná lidový ornament, lidový vkus, a používá onoho, hoví tomuto. Nepřehání však svého »národního rázu« a dovede býti synem 20. století (zajisté lépe řečeno 19. století). Tak akvareluje obrázky k ruským pohádkám jako moderní umělec a kreslí svého sv. Jiří po způsobu laciných dřevorytů ruských.

Ostatní, i dvě dámy, učili se od Francouzů, nebo kdekoli na západě, neboť tu u nás všude Francie v umění ještě má vrch. Sěrov leptá i kreslí na litografickou desku jako pravý pleinairista, a zvláště jeho lepty jsou při vší vzdušné měkkosti tak bystře kresleny, že tím předčí nad mnohé jiné malíře-ryjce. Jakunčikova († 1902) má

zde litografii ruské kapličky a barevný lept venkovského hřbitova, dvě nanejvýš pravdivé i náladové práce. Vynikajícím členem této skupiny je Anna Ostroumova, jejíž barevné dřevorytiny dle nákresů některých dříve jmenovaných umělců jsou roztomilé v malém svém měřítku a odstupňování tónovém, ale také původní práce, rytiny v několika málo barvách, pohledy ze sadů v Pavlovsku, z tundry, nálady zimní atd. překvapují prostotou podání a účinností, právě tím neaffektovaným způsobem docílené. Nový druh grafiky, kolorovaný dřevoryt, doporučuje se tu velmi přesvědčivě jako způsob illustrační, nad jiné působivý a při tom jednoduchý.

Augustin Hanicotte pěstuje barevnou litografii po způsobu kolorované kresby, holandské jeho studie jsou dekorativně pojaty, v barvách průhledných plošně provedené.

Šťavnaté otisky velikých a jadrných leptů, které vystavuje Storm van's Gravesande, dobře charakterisují umělce, který miluje moře, vůbec vodu, a to bouřlivě se vlnící, pod zasmušilým nebem, a jenom v Benátkách se obírá nebem jasně prozářeným a hladinou vodní klidně se lesknoucí. Má poněkud těžkou ruku, traktuje lepty hodně toporně, ale dociluje tím snad zamýšleného effektu drsnosti a síly těch mořských motivů. Jeho příliš lapidární technika je vinna, že se mu některé vlnobití nezdařilo a že ty valící se vlny jsou příliš hutné.

Obsažnou sbírkou leptů zastoupen zde Max Liebermann, slavený moderní malíř Berlínský. Jeho realism je vždy suchoparný a hodně vypočítavý. Zdá se to býti dědictvím jeho raçy. Semitský důvtip, vyvinutý talent pozorovací a vždy cíle vědomý postup provádění jsou z každého obrazu a také na této výstavě z každého leptu patrny. Jen že Liebermann buď neovládá techniky leptu tou měrou, aby aspoň dle klasických vzorů (Rembrandt) jehlou do patřičných podrobností se pouštěl, buď úmyslně zanedbává i takové propracování, za něž se ani pleinairista styděti nemusí. Dospěli jsme totiž tak daleko, že si ani netroufáme žádati na malíři nebo kresliři, aby prováděl, propracovával své dílo, byť jen zcela dle pravdy zaznamenával každou podrobnost, kterou na objektu v dané vzdálenosti zrakem lze postřehnouti. Reakce proti realismu žádá nyní, aby umělec vynechával, jako dříve žádali, aby přidával. A tak tedy Liebermann vynechává hodně mnoho, někdy tolik, že se stává nejasným, nesrozumitelným. Proto sbírka jeho drobných leptů nepůsobí na výstavní obecenstvo zvláštním dojmem. Zdá se to vše spíše zašpiněné, rozplihlé nebo kostrbaté, a pěkné osvětlení, znamenitá plastičnost některých leptů ztrácejí se oku neškolenému.

V celku byla výstava moderní grafiky velmi záslužným a zajímavým podnikem naší neunavné družiny Manesa. Bez přičinění tohoto uměleckého kroužku nebyli bychom v Praze viděli, co z větší části stálo za uviděnou. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Dobrovolná korunová daň

ve prospěch českého školství ve Vídni.

Krajané, Čechové!

Valná hromada spolku »Komenský,« konaná dne 28. února 1904, vyzvala podepsaný výbor, aby za spolupůsobení všech korporací a spolků vídeňských obíral se návrhem na zavedení všeobecné dobrovolné daně korunové ve prospěch českého školství ve Vídni.

Vyhovuje tomuto vyzvání a prováděje své usnesení, obrací se ústřední výbor spolku »Komenský« jak k Čechům Vídeňským tak i k veškeré české veřejnosti s uctivou prosbou za všeobecné účastenství při této korunové dani v tom pevném přesvědčení, že jen úplným konáním této povinnosti národní každým jednotlivcem lze udržeti dosavadní českou školu ve Vídni.

V existenčním zápasu novověkých národův osvědčilo se vzdělání nejširších vrstev nejmocnější zbraní, nejúčelnější záštitou v boji směřujícím k časovému vývoji. Hlavně školy to byly, jsou a budou, jež národům určují pořad a místo v lidské společnosti a jež vedly snaživé národy k vítězství na poli zápasů fysických i duševních; jen školy mohou malé národy zachránit před utonntím v masse národů počtem mohutných. Škola česká pak je onou posvátnou baštou v ohrožených krajinách naší drahé vlasti, v níž se shromažďují věrní synové národa za bytí a neomezený rozmach vlastního ducha národního. Rovněž i naše česká obecná škola ve Vídni jest takovým pevným střediskem naším v nehostinné Vídni; hlavně tato naše největší vymoženost ve Vídni víže nás k sobě bez rozdílu stran přesvědčení a sociální postavení mocnou páskou, vábí nás k pospolitosti a jen v této naší pevnosti umlkají všechny spory plynoucí z odchylných přesvědčení. Hlavně naše škola je tím středem Čechů ve Vídni, kde lze konečně staletému přelévání české krve v bezedný jícen nenasytné Vídně učiniti přítrž a odkud pomalu vychází záchrana toho nejdražšího, naší naděje v lepší budoucnost našich dítek.

Podepsanému výboru zajisté není třeba uváděti, jakých zápasů pro tuto českou školu ve Vídni bylo třeba, jakých obětí bylo nadšeným a věrným synům našeho národa přinesti, nežli tento náš cíl nabyl své dnešní tvářnosti. Rovněž netřeba zmiňovati se o nepřízni rozhodujících činitelův a celé Vídně, kterážto závistivá nepřízeň nedovolila, aby ani nyní po více než dvacetiletém působení dostalo se naší škole práva veřejnosti, kteréžto udělení by nestálo ani krejcaru a jiným daleko nedostatečněji organisovaným soukromým školám se bez obtíží již během prvého roku houfně povoluje. Škola Komenského zažila již 500 udělení práva veřejnosti přerůzným soukromým školám rakouským. Jediné, nač lze s pýchou poukázati, je, že celý národ český vlastní silou, vlastní obětavostí této své české obecné školy ve Vídni si dobyl a ji udržuje.

Avšak tato jediná česká škola v X. okrese Vídeňském dávno nestačí, ba nikdy nestačila ani pro ony úředně napočtené 103.000 Čechův a tím méně pro onen půlmillion krajanů, který dle našeho odhadu ve Vídni žije. Ústřední výbor spolku »Komenský« by nekonal svou povinnost, kdy by v této jediné škole obecné viděl už cíl svých snah, on jest naopak přesvědčen, že jeho činnost a rozvoj ani tentokráte nebudou ukončeny, až ve všech dvaceti Vídeňských okresích bude dostatek veřejných obecných škol.

K tomuto cíli je však ještě daleko! Do doby splnění těchto našich tužeb bude se každý s národem vřele cítící Čech s bolem dále rozhlížeti po nekrvavém bojišti vídeňském, na němž od nedozírných dob převáděny pluky českých dítek do tábora němectví, by nastoupily do boje proti vlastním rodičům, proti své krvi. Do té doby dále bude bolestno dědovi, jehož dítě osud zanesl do Vídně, setkávati se s odnárodněnými vnoučky, s nimiž nelze se mu dorozuměti. I nadále bude uvědomělému otci, jenž vede krutý zápas o živobytí a kterému se nedostává času, by se dostatečně obíral se svými dítkami, s hrůzou sledovati, jak se jeho naděje odnárodňuje.

By se aspoň poněkud usmířila tato ztráta českých duší, zařizoval spolek »Komenský« dle možnosti v okresích Vídeňských t. zv. jazykové školy, kde dítkám českých rodičů navštěvujícím německé obecné školy udílejí naši učitelé ve středu a v sobotu odpoledne několik hodin vyučování v mateřském jazyku. Tento prostředek je však jakési provisorium a zajisté že tím není účelu spolku »Komenský« v plné míře vyhověno.

Ale i jiným povinnostem třeba spolku »Komenský« dostáti, a to pokud možno okamžitě.

Učitelé na jediné naší škole jsou v postavení málo utěšeném. Při stále nedostatečných příjmech spolku odkázáni jsou naši učitelé na malý plat, který se při delším působení na škole nevyrovná ani platům učitelů v zastrčené vesničce. Nemajíce žádného starobního a invalidního zajištění a nejsouce zabezpečeni pro případ nemocí, hledí naši učitelé se svými rodinami neutěšené a nejisté budoucnosti vstříc. Přes to je spolku s ohledem na zdar školy požadovati neúprosně od svých učitelův a učitelek tutéž kvalifikaci, jako ji žádají úřady školské pro obecné školy, ba je nucen žádati více, totiž způsobilost k vyučování němčině. Namáhavá práce v přeplněných třídách, při nátlaku, aby se dítky dokonale naučily dvěma řečem, jest s to, aby vyčerpala veškeré síly. Když však učitele neb jeho rodinu nemoc pronásleduje, nebo když nastane nedostatek hodin soukromých, tu dluh stíhá dluh. Okres X., v kterém se škola nalézá, je z nejchudších, naděje v něm na soukromé vyučování není žádná a v jiných okresích soukromě vyučují ponejvíce čeští studující z university a techniky. Mladší učitelé očekávali, že se poměry zlepší, a neodcházeli zpět do Čech. Každým rokem však situace se pro ně horšila, neboť ztráceli léta do pense, pozbyli vysvědčení způsobilosti učitelské, až s úžasem poznali, že jest jim návrat docela znemožněn; neboť po 10 neb 20 letech začínati tam, kde začíná absolvent učitelského ústavu, je přece strašlivé pomyšlení. Již to hrozné vědomí, že po

40leté službě, kdy každý učitel z nejmenší vesničky odchází na odpočinek s výslužným, zůstává učitel »Komenského« ve Vídni bez krejcaru odbytného a dosti možno i bez dalšího výdělku, — musí zoufale působiti na každého citlivého člověka.

Ředitelství učitelských ústavů doporučovalo Ústřední matici a »Komenskému« ve Vídni jen nejlepší své absolventy, pracovníky nejideálnější. Nám zdá se, že použití okamžitého nadšení, vylákati bojovníka na barikády a nechati ho tam nepřátelskou kulí zastřeliti, je pravým dobrodiním proti postavení učitelstva na některých školách menšinových. Přijati učitele do služby, zaměstnávati ho celou řadu let s vyhlídkou na žebrácké stáří, jeho propuštění v případě delší nemoci, žádné nemocenské ani invalidní pojištění, větší počet hodin jsou věci, které samy po nápravě volají. A učitelstvo školy »Komenského« ve Vídni nemá k těmto všem hrůzám ani okamžité existenční minimum. V celém světě je samozřejmo, že za více a těžší práci nutný větší plat, jen učitelstvu školy »Komenského« dostává se za namáhavější a větší práci menšího služného. Na žádné škole snad nevystřídalo se tolik učitelských sil jako na škole »Komenského.« Čím však kdo déle na škole působí, tím větší mu nastává rozdíl ve služném u porovnání s platy na školách veřejných. Smutný to vděk učitelům starším a špatná naděje učitelů mladších.

Existenční minimum jako služné učitelů v Praze je zajisté nejskromnějším požadavkem učitelstva školy »Komenského« a musí jej uznati každý citlivý a spravedlivý člověk, nechceli býti přímo škodolibým a zatvrzelým nepřítelem učitelstva.

Výbor spolku »Komenský« uznává požadavky ty a snaží se rozdíl zmírniti, seč jeho síly stačí, ale hmotných prostředků se mu nedostává, a tu ani dobrá vůle všecko nezmůže.

Celá česká veřejnost a v první řadě »Komenský« vidí, že na něj čeká v otázce školské úkol veliký, jako: nové školy obecné, četné školy jazykové, úprava platů učitelských dle škol veřejných, zajištění starobní, invalidní a nemocenské. Úkolům těm se nesmí vyhnouti »Komenský,« — nesmí se jim ani vyhnouti celá česká veřejnost.

Proto obrací se spolek »Komenský« k celé české veřejnosti a ke každému jednotlivci zvlášť se snažnou prosbou, aby mu vypomohl nepatrným dárkem 1 K ročně v podobě dobrovolné národní korunové daně. Částka sama o sobě nepatrná, když však každý bude konati svou národní povinnost, možno sebrati jen mezi Čechy Vídeňskými přes 100.000 K ročně.

Drazí krajané! Kdy by k Vám přišel žebráček a prosil Vás o darování 1 kr. a byť by prosbu tu každým týdnem jednou opakoval, neodehnali byste ho a krejcarovou almužnu onu mu věnovali.

Místo jediného prosebníka přichází k Vám spolek »Komenský« jménem tisíců nemajetných a slabých dítek českých, které se nalézají nejen v bídě hmotné, ale což hroznějšího jest, v strádání duševním. Jim nedostává se toho nejdůležitějšího prostředku vzdělávacího, české školy obecné. Okázale a mnohdy se značným nákladem peněžním

oslavujeme svého světového arciučitele Komenského, na nějž by byl každý národ hrd jako my, ale jeho zásadu »každé dítě budiž vyučováno ve své mateřské řeči« dosud nemáme všude provedenu. Proto prosíme Vás co nejsrdečněji: oslavte Komenského skutkem a darujte — 1 krejcar týdně na kulturní potřeby svého národa a stanete se tak účastníkem korunové národní daně a obdržíte z úřadovny »Komenského« (III., Messenhausergasse 2) umělecky provedený diplomek jako legitimaci, že jste nejnaléhavější povinnosti své zadost učinil. Buďte dále apoštolem této myšlenky, neboť jen tenkráte, když všichni se spojíme, bude nám lze cíle dosíci, jinak celý podnik vyzněl by na prázdno. »Nitka k nitce, a chudý má košilku,« praví české pořekadlo, a my k tomu dodáváme: koruna ke koruně, a český lid ve Vídni bude míti své národní školství zabezpečeno z vlastní síly do té doby, až mu bude dle zákona dáno, co mu náleží. Nic nás neodvrátí, bychom neunavně nechránili české dítky, bychom nehájili jejich vzdělávání v řeči mateřské. Právem jich hájíme! Kdy by nějakým dopuštěním osudu najednou zhynulo přes 50.000 dítek, jaká by-z toho pojala hrůza celý svět! Nám však sudbou neblahou dán úděl ještě horší: přes 50.000 českých dětí ztrácí se ještě rok za rokem v německých školách našemu národu a nejenom se ztrácí, ale vychovává se na nepřátele vlastního národa, z něhož vyšly. Zda bychom nebyli bídnými otroky, jména českého nehodnými, kdy bychom se zavčas tomu nebránili? Bráníme se ze všech sil. Založili jsme si na vzdělávání českých dítek i na ochranu národnosti spolek »Komenský,« který již třicet tři léta zachraňuje, co zachrániti lze, dle prostředků, jež národ náš mu věnuje. Založil a vydržuje sedmitřídní obecnou chlapeckou a dívčí školu, 2 opatrovny a 4 školy jazyka českého. Z ústavů těch vyšlo již na tisíce dítek, které nám již jako ženy a muži pod praporem rudobílým v boji nerovném po boku stojí!

Přes 50.000 českých dětí jest ještě ve školách německých — ve školách »Komenským« zřízených jest jich pouze něco přes 1000. Nelze jinak: musíme ještě usilovněji nežli dosud podporovati »Komenského,« aby nižádné české dítě ve škole nečeské nepřišlo ve zmar.

To na paměti majíce smíme zajisté prositi i doufati, že všichni věrní Čechové pomáhati budou zachovávati české dítky českému národu a podají jim pomocné ruky, aby se mohly v řeči mateřské vzdělávati.

Nechť všechny spolky a sdružení, nechť české rodiny, nechť každý jednotlivec, jenž se k české národnosti hlásí, za svou samozřejmou povinnost prohlásí, účastniti se radou, skutkem i penízem, sbíráním »Dobrovolné národní korunové daně ve prospěch českého školství Vídeňského.«

Ukažme štědrou podporou »Komenského,« že jsme i ve Vídni národem vyspělým, jenž odhodlán jest nejenom plamennými slovy, ale iráznými činy a neochabující obětavostí připravovati si šťastnější budoucnost.

Dle usnesení valné hromady spolku »Komenský« ve Vídni prosíme proto každého jednotlivce, aby přispěl jednou korunou ročně na české školství ve Vídni.

Ve Vídni, v den narozenin Jana Amosa Komenského r. 1904.

Výbor spolku »Komenský«
Vídeň III., Messenhauserova ul. č. 2.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 17. července 1904.

Sjezd českých poslanců říšských a zemských v Praze. — Diskuse o článku dr. Mattuše. — »Smiřovací« akce na Moravě. — Slovanské pobočky na učitelských ústavech ve Slezsku. — Z uherského říšského sněmu. — Nové násilnictví proti Polákům v Prusku. — Schůze anglického krále s německým císařem v Kielu. — Úplatková afféra ve Francii. — Věci Balkánské. — Nový guvernér ve Finsku. — Vraždění v Turecku. — Volba presidenta ve Spojených Státech. — Německá výprava proti Hererům. — Pavel Krüger †.

V české veřejnosti pilně se přetřásá otázka, majíli čeští poslanci na říšské radě při své posavadní obstrukční taktice setrvati, dokud nebudou vyplněny nejnaléhavější na ten čas požadavky českého národa, totiž opětné zavedení češtiny jako vnitřního jazyka při soudech a úřadech v českých krajinách a zřízení české university na Moravě. Dne 21. června konal se v Praze *sjezd českých poslanců* svobodomyslných, lidových a národních ze zemí koruny české. Po úvodu předsedy českého klubu poslaneckého dr. Pacáka a po výkladu dr. Kramáře o politické situaci přijata jednomyslně tato resoluce: »V hlubokém přesvědčení, že nynější systém vládní, založený na strachu před německou obstrukcí a na určitém slibu ministerského předsedy, bez svolení Němců neplniti ani platných zákonů, pokud českému národu i druhým národům neněmeckým zaručují rovnoprávnost ve škole, v úřadě i v životě veřejném; v přesvědčení, že nynější vláda, podporujíc po příkazu Všeněmců snahy celistvost království našeho jakož i budoucnost říše ohrožující nezákonným vypuzováním úřadníků českých z tak zvaného uzavřeného území, jest největším nebezpečím nejen pro národ náš, nýbrž pro celou říši, usnášejí se poslanci čeští ze všech zemí koruny české jednohlasně setrvati v nejrozhodnějším boji proti nynější vládě i nynějšímu systému vládnímu. Poslanci čeští zrovna tak, jako s vděčností vzpomínají svorného postupu poslanců českých s poslanci ostatních národů slovanských proti společnému nepříteli, těžce nesou, že ve chvíli pro celou budoucnost tak vážné naděje vlády na zlomení českého odporu živeny jsou jedině vnitřní rozervaností českého národa, a doufají, že český lid sám se o to postará, aby vláda národu českému a jeho snahám nejnebezpečnější v rozhodné chvíli nenašla jej rozervaný a poslance české ubíjející své síly v boji bratrovražedném, který nejvíce posiluje vládu, jejíž jedinou tendencí jest upevniti v Rakousku německé panství a německé menšině v obyvatelstvu i ve

sborech zákonodárných na dozírnou dobu zabezpečiti rozhodující vliv na zákonodárství i správu státní. Shromáždění poslanci čeští přihlížejíce k tomu, že národní strana svobodomyslná vždycky a všude zasazovala se o tuto jednotu národní ve věcech politických, celému národu společných, žádají všecky věrné stoupence strany a všecky Čechy dobré vůle, aby v této těžké a pro český národ tak nebezpečné chvíli pevnou a živou organisací upevnili a osvěžili české šiky ke společnému odporu a tak zmařili úmysly vládní zlomiti českou sílu rozdrobeností a rozervaností národa.«

Pojednání člena panské sněmovny dr. Karla Mattuše »V mrtvém bodu,« v předešlém čísle Osvěty uveřejněné, obrátilo k sobě na všech stranách pozornost a vzbudilo diskusi, jež celkem věcně vedena a v níž uváděny důvody pro setrvání českých poslanců při obstrukci na říšské radě i proti tomu.

Na Moravě svolán opět stálý výbor »vyrovnávací,« ačkoli není nejmenší naděje, že by porady jeho vedly k nějakému positivnímu výsledku. Němci prohlásili opět, že trvají na svém stanovisku; jsou tedy další porady bezúčelné a zbytečné.

V Slezsku hodlá vláda zříditi českou pobočku na ústavě pro vzdělání učitelů v Opavě a polskou v Těšíně. Ačkoli by opatření toto ještě nikterak nevyhovovalo skutečné potřebě, jsou Němci opět nesmírně pobouřeni a protestují na schůzích proti tomuto »poslovanšťování« Slezska. Čeští a polští poslanci slezští, pojednavše o zamýšleném zřízení těchto poboček, usnesli se podati zemskému presidentu hraběti Thunovi prohlášení, v němž jmenem českého a polského obyvatelstva, tedy většiny obyvatelstva země, žádají za bezodkladné zřízení dvou samostatných učitelských ústavů, českého a polského.

Uherská sněmovna byla zase jevištěm zajímavých zápasů. Při projednávání rozpočtu opřela se opposice co nejrozhodněji vládní předloze o zvýšení civilní listiny panovníkovy; uváděla, že král každoročně jen krátký čas v Pešti sídlí, že následník trůnu se Uhersku vyhýbá, že Uhry příspěvkem svým na civilní listinu platí pouze na vydržování císařského dvora ve Vídni, — a vyslovovala opět s důrazem veškery požadavky směřující k úplné samostatnosti království uherského. Předseda ministerstva hr. Tisza dovozoval, že ze státního práva uherského nelze vyvoditi požadavek, aby vedle rakouského dvora císařského byl zřízen také královský dvůr uherský, a že lze toliko požadovati, aby při každém státoprávním aktu král byl obklopen uherskými dvorními hodnostáři. Doložil pak, že podstatou věci jest, aby Pešť byla skutečným městem sídelním, v němž by se král neobjevoval jen jako host. — Hrabě Apponyi promluvil ostrou opposiční řeč a žádal zrušení pospolitosti s Rakouskem. »Nezavládnouli v Rakousku řádné ústavní poměry,« pravil, »nemáme my Maďaři žádné příčiny, abychom udržovali pospolitost s Rakouskem. Tisza ví velmi dobře, že vyrovnání s Uhry nebude v Rakousku parlamentem přijato, nýbrž že nám rakouská vláda nabídne opět prozatímné vyrovnání na základě § 14. Avšak naše základní smlouva s Rakouskem požaduje výslovně, aby k uzavření celního svazku ra-

kouské národní zastupitelstvo dalo svůj souhlas. Pro tu chvíli možno snad hospodářský poměr mezi oběma státy upraviti tak, že v jednom se to stane zastupitelstvem národním, v druhém toliko absolutním činem panovníka nebo vlády. Avšak postaviti trvalé hospodářské vyrovnání na takovýto základ bylo by nesmyslem, a takové zřízení chovalo by v sobě zárodky občanské války. To by byla velmi krátkozraká politika, a nikoli politika Deákova!«

Obě pruské sněmovny přijaly předlohu, kterou se značně zostřuje pověstný »kolonisační« zákon, jehož účelem jest zbaviti Poláky půdy jejich. Ačkoli na vyvlastňování polské půdy vydány již ohromné miliony mark, nedostavily se výsledky, které si pruská vláda slibovala, a proto dala si odhlasovati nový zákon, který je netoliko zjevným porušením pruské ústavy, ale zároveň tak brutálním a hnusným projevem plemenného zášti, že se i mezi Němci proti němu zdvihl odpor; četné německé listy prohlašují, že si Prusko postavilo pomník hanby. Dle nového zákona bude zakupování půdy na polském území závislo na předchozím schválení vládního presidenta.

Anglický král Eduard navštívil německého císaře Viléma v Kielu, kdež se konala velká námořní cvičení. Návštěva ta jest sice známkou osobního přátelství mezi oběma spřízněnými panovníky, ale většího politického významu nemá. Císař Vilém usiluje o sblížení Anglie s Německem, a jeho toužebným přáním jest uzavření pevné úmluvy s Anglií, ale praktičtí Angličané nikterak nehorují pro spojenství s Německem, nevidouce v něm žádného svého prospěchu. Některé listy oznamovaly z »nejlepšího pramene«, že na schůzi Kielské oba panovníci jednali též o válce rusko-žaponské a že projevili ochotu prostředkovati mezi oběma válčícími stranami, aby byl učiněn konec prolévání krve. Rusko ovšem nijakého prostředkování nepřijme, a anglický král učinil by mnohem lépe, kdy by zastavil zbytečné prolévání krve v Tibetu, kdež anglická výprava vraždí tisíce domorodců téměř bezbranných, hájících svou zemi proti anglickým vetřelcům.

Ve Francii ministerstvu Combesovu hrozila opět porážka, která odvrácena jenom tím, že vůdcové stran si nepřáli, aby ministerská krise před skončením zasedání parlamentu vypukla. V komoře nalézala se na denním pořádku zpráva parlametní komise o pokusu podplacení, který prý byl učiněn, aby řád kartuziánský obdržel autorisaci. Jak zpravodaj komise oznámil, nezjistilo se vyšetřováním, že pokus ten byl učiněn, a když dříve předseda kabinetu Combes tvrdil, že pokus byl učiněn a že jen z vyššího ohledu politického o něm chce pomlčeti, odvážil prý se tvrditi příliš mnoho. Při hlasování byl po návrhu spojených stran vládních přijat denní pořádek, jímž se uznává, že čest ministerstva afférou tou nebyla dotčena. Tím jest kabinet Combesův přes prázdniny zachráněn.

Mezi Srbskem a Bulharskem došlo zase k projevu přátelství. Bulharský kníže Ferdinand se na cestě do Sofie zastavil v Bělehradě, kdež k němu přisedl do vlaku král Petr, provázen ministrem Pašićem. V železničním voze konala prý se důležitá konfe-

rence, která prý velmi přispěla k utužení přátelského svazku mezi oběma státy. Ježto také Černá Hora se Srbskem i s Bulharskem se sbližuje, nepřátelé Slovanstva vidí už na obzoru uskutečnění Balkánského spolku, jejž vyličují jako vážné ohrožení míru.

Ačkoli mezi Tureckem a Bulharskem byla uzavřena smlouva, přece poměr mezi nimi nejen že se nezlepšil, nýbrž stále se zhoršuje. Novi Věk, orgán bulharské vlády, praví, že se bulharská vláda co nejlojálněji se snaží dostáti všem závazkům úmluvy, ale turecké úřady nepřestávají pronásledovati Bulhary v Macedonii a tím tisknou zbraň do rukou těm, jimž na tom záleží, aby zmatek na Balkáně byl ještě větší.

Při odhalení pomníku padlým bojovníkům na Kosově poli měl král Petr pozoruhodnou řeč, v níž pravil, že Srbsko, trvajíc na zásadě, aby zůstalo živlem pořádku a pokoje na Balkáně, právem žádá, aby povolaní činitelé odstranili všechno, čím by mohlo Srbsko býti donuceno, aby zásadu tu opustilo.

Ve Finsku se místo zavražděného generála Bobrikova stal guvernérem kníže Obolenský. Car poslal mu vlastnoruční list, v němž praví, že zavraždění Bobrikova jest činem šílence a že finský lid v hanebném činu nemá podílu. Dále pak, že státní moc musí se starati o nejtěsnější spojení Finska s Ruskem.

V Turecku se opět vraždí. Z arménského města Muše došla zpráva, že v okresu Sassunském od 25. dubna do 29. května t. r. bylo pobito přes 3000 Arménců, mužů, žen i dětí, že zbořeno 50 arménských vsí a v městě Muši zpustošeny všechny krámy Arménům patřící. Počet uprchlíků z Muše páčí se na 4000, i jsou téměř bez potravin. Turecká vláda připouští, že se staly některé »nepřístojnosti«, jež prý byly způsobeny revolučním hnutím arménského komitétu a ukrutnostmi tlup arménských, roztrpčení Kurdové prý provedli odvetu. Jak obyčejně tvrdí turecká vláda i tentokráte, že zase již zavládl »klid a pořádek.« Pařížský »Temps«, orgán francouzského zahraničného ministerstva, uveřejnil článek, v němž dokazuje, že jest nezbytně nutno, aby evropské moci proti sultánovi co nejrozhodněji zakročily a tureckému hospodářství v Evropě učinily nadobro konec.

Ve Spojených Státech amerických chystají se k volbě presidenta. Strana republikánská kandiduje nynějšího presidenta Roosevelta, strana demokratická vrchního soudce Parkera. Poněvadž strana demokratická jest v rozkladu a její kandidát jest muž docela neznámý, kdežto kandidát republikánské strany požívá pro úspěšnou činnost svou jakožto president všeobecné úcty, nelze o výsledku volby pochybovati. Republikáni usilují o největší utužení centralisace na úkor samosprávy jednotlivých států Unie a jsou přívrženci tak zvané imperialistické politiky, směřující k dosažení americké světovlády.

Německé výpravě proti Hererům v Africe daří se stále špatně, situace její jest velmi povážlivá. Generál Trotha, jenž byl na místě guvernéra Lentweina jmenován vrchním velitelem, oznámil, že Lentwein se pustil příliš daleko a žádá nových značných posil, aby výpravu nestihla pohroma.

V Clarensu ve Švýcarsku zemřel dne 14. t. m. Štěpán Pavel *Krüger*, president bývalé transvaalské republiky, dosáhnuv věku 80 let. Krüger byl z nejcharakterističtějších postav v nejnovějších dějinách a v poslední válce burské stal se po celé Evropě populárním. Narodil se r. 1825 v Kapské kolonii a dostal se později do Transvaalu, kdež záhy zaujal důležité postavení. Když r. 1883 jihoafrická republika Anglickem byla uznána, zvolen Krüger za jejího presidenta. Přičinil se všemožně o její rozkvět, nedůvěřuje Angličanům staral se o její vyzbrojení a uzavřel spojenství s republikou oranžskou. Když bylo zjevno, že Angličané jsou odhodláni republiky se zmocniti, vydal se stařičký Krüger r. 1900 na cestu po Evropě, aby přiměl velmoci k zakročení ve prospěch Burů; ale úsilí jeho bylo marno. Válka vypukla, i jest dosud v živé paměti, jak hrdinsky Burové svou otčinu hájili. Konečně zvítězila anglická přesila. Krüger odebral se opět do Evropy, chtěje velmoci přiměti, aby se přičinily o zachování samostatnosti burské republiky, ale sklamal se opět. Dne 11. května 1902 byl proti jeho vůli uzavřen mír: republika transvaalská zničena a Burové připraveni o svou samostatnost. Krüger nevrátil se již do Afriky; na duchu i těle zlomen žil v Holandsku, letošního roku pak usídlil se v Clarensu. *Adolf Srb.*

Válka rusko-žaponská.

Po neúspěšné bitvě u Vafangou ustupoval sbor generála Stackelberga ke Kaiču. Žaponské vojsko pronásledovalo jej a plán generála Nodzu byl, ruské vojsko zaskočiti a je úplně obklíčiti. Provedení plánu toho však se nezdařilo, neboť Kuropatkin poslal ohroženému sboru Stackelbergovu posily, které ještě v čas dorazily a hrozící nebezpečí odvrátily.

Nezdar výpravy Stackelbergovy vyvážen ruským úspěchem na moři: divisi křižáků Vladivostockého loďstva podařilo se na vodní dráze Korejské potopiti tři veliké žaponské lodi dopravní a dvě plachetní. Od té doby, co se admirál Skrydlov ujal vrchního velení na moři, způsobeny Žaponcům značné ztráty loďstva, mužstva a válečného materiálu. Žaponský viceadmirál Kamimura, jehož úkolem jest čeliti loďstvu Vladivostockému, ani ruského loďstva nespatřil; vymlouvá se, že panovala neproniknutelná mlha. V Žaponsku jest proti němu velké rozhořčení: dům jeho byl zbořen a jeho rodina unikla jen stěží rozzuřenému lidu. — Také ruské loďstvo v Port-Arthuru podniklo několik šťastných výpadů.

Vrchním velitelem spojených tří armád žaponských a zároveň místokrálem v Mandžursku jmenován maršálek Ojama, jenž má pověst velmi zkušeného vojevůdce; vyznamenal se zvláště ve válce s Čínou. Náčelníkem jeho generálního štábu jest markýz Kodama, jenž platí za původce všech dosavadních válečných operací žaponských.

Obě nepřátelské armády nejsou již daleko od sebe vzdáleny a budou brzy v okolí Ljaojangu měřiti své síly. Branná síla Žaponců odhaduje se na 150—160.000 mužů. Jak veliký jest počet ruského vojska, jest úplně neznámo, ale dle všeho nemá Kuropatkin pořád ještě tolik vojska k disposici, aby se mohl odvážiti k rozhodné bitvě, a proto ustupuje a přestává na defensivě.

Žaponci se na raněných a zajatých Rusích dopouštějí hrozných ukrutností. Četné případy zjištěny jsou princem Bourbonským, lékařem dr. Stankěvičem a generálem Romanovem. Dr. Stankěvič fotografoval větší počet ruských vojínů, kteří se stali obětí žaponských sveřepostí. Romanov oznámil červenému kříži, že Žaponci střílejí na vozy s raněnými a nemocnými a také na lékaře. Ruský Armádní Věstník píše, že žaponští vojáci, jimž v páchání nelidskosti jejich představenými není bráněno, neliší se nikterak od barbarských národů asijských.

Štěstí válečné, které tak dlouho Žaponce na postupu jich provázelo, počíná jim ukazovati svou vrtkavost. V noci na den 11. července podnikli na souši od severní strany útok na Port Arthur. Aby odvrátili pozornost Rusů, jali se s výšin na východě bombardovati tvrze ruské, a když myslili, že Rusové jsou oklamáni, učinili s velikou silou útok na pevnost z jiné strany. Avšak hrozně se zmýlili. Rusové učinili v těch místech náležitá opatření, podkopavše celé údolí kříž na kříž minami. Když Žaponci v ohromném počtu na prostranství tom se octli, vyletěli zapálenými podkopy do povětří, a za výbuchem hřímalo 60 ruských pevnostních děl do zbylých řad nepřátelských. Počet padlých Žaponců udává se na 30.000 mužů. Třeba byl zveličen, tolik jest jisto, že neobyčejně veliké množství Žaponců usmrceno. Co tyto řádky píšeme, nedostává se ještě podrobnějších zpráv, ale ze všech stran se potvrzuje, že Žaponci utrpěli velmi těžkou porážku.

Podle zpráv z Pekingu docházejících byla mezi Žaponskem a Čínou uzavřena tajná smlouva. Novoje Vremja oznámilo, že se čínský generál Ma asi s 50.000 mužů pravidelného vojska nalézá v městě Conche, menší oddíly vojska že jsou na samých hranicích Mandžurska a Mongolska, a vystupuje prý proti Rusům se zjevným nepřátelstvím; dal prý ve všech městech vyvěsiti vyhlášku, v níž pod trestem smrti zapovídá prodávati Rusům potraviny a jiné potřeby, zřídil ve větších městech skladiště a zásobárny a podněcuje mongolské chány proti Rusům, jimž by v rozhodné chvíli mohl vpadnouti do týla.

Žaponsku nastává veliká starost: nedostává se mu peněz na další vedení války, která pohltila již nesmírné sumy. Následkem toho nedostatku dopravuje se vojsko na bojiště velmi zvolna. Důsledky války doléhají těžce na žaponský obchod a průmysl.

Dne 17. července. *Adolf Srb.*

Oprava. V předešlém čísle Osvěty na straně 651. řád. 9. shora čti: *s hrobu oslavencova (tak!).*

R. 1904. Čís. 9.

OSVĚTA

Z výletu na Rus.

Dojmy a poznámky.

Píše

Q. F. Renatus

»... jak víš z novin, jsou asiatské naše armádní sbory mobilisovány a odešly dílem již za Bajkál. Zdá se, že přichází řada na naše evropské sbory. Kdož může věděti, jak bude dále? Co Ti to udělá, když alespoň nyní přijedeš? Bůh ví, kdy a jak se uvidíme jinak! Nerozmýšlej se dlouho, vezmi, čeho třeba, hlavně pašport a přijeď hned.«

Tak stálo v listě, který mne došel 26. února 1904 od přítele Bohdana, ruského důstojníka.

V týdnu obdržel jsem pašport a v nejbližších dnech byl jsem již na cestě.

Jel jsem přes Meziměstí, Vratislav, Ostrovo a Skalměřice do Kališe. V Skalměřicích končí pruská dráha, veleno vystoupiti. Než sebral jsem svá zavazadla, vstoupil do mého oddílu důstojník ve »furažce« a v sivém dlouhém paletotě, jaké nosí všichni ruští důstojníci. Byl to přítel Bohdan, jenž dovedl mne ihned k povozu, kdež na kozlíku trůnil otylý ruský »kučer« v černém nízkém klobouku a dlouhém kožichu pošitém zeleným suknem, přepásaném červeným pasem.

Skalměřice jsou zcela nepatrná osada. Několik kroků od nádraží na silnici po levé straně jest celní budova pruská, se známými pruskými tvářemi. Hned za ní stáli dva vojáci při silnici v dlouhých pláštích nahnědlé barvy, asi takové, jakou má tamní písčitá půda, když nedlouho po dešti osychá. Na hlavách měli nízké černé beranice, v střihu podobné našim sokolkám, s odznaky, a v rukou pušky s dlouhými bodáky. Když jsme míjeli tuto stráž, objal mne přítel, řka: »Vítám tě na ruské půdě.«

Asi o kilometr dále zastavili jsme před ruskou celnicí. Zde byly zcela jiné, od pruských rozdílné tváře, postavy vysoké, kost-

naté, opálené, v stejnokrojích zelených (celníci) neb modrých (žandarmi), všichni ve vysokých botách. Četníci měli široké šavle na závěsech přes ramena, připevněné tak, že rukověť byla v předu, oblouček do zadu. Místnosti úřadní jakož i nábytek v nich byly velmi opotřebovány.

Prve než úřadníci přistoupili k zavazadlům, požádal žandarm o pašporty, kteréž prohledl a odnesl svému představenému do jiné místnosti. Přítel můj, ač důstojník, musel se prokázati povolením k projezdu za hranice.. Ježto jsem byl ve společnosti ruského důstojníka, nenakládali ruští celníci s věcmi mými s onou důkladností při prohlídce, pro kterouž jsou právem pověstni. Obdrževše zpět pašporty, jeli jsme dále.

»Tys také nucen prokazovati se při projezdu?« táži se Bohdana.

»Ovšem. Tentokráte však byl jsem za hranicí při úřadním jednání. Pohraničný voják střelil dnes v noci na nějakého člověka, jenž padl asi 80 kroků na pruské půdě. Byla pro to, jak říkáme, »mezinárodní« komise, ke které mne obyčejně posílají, poněvadž znám správně německy.«

»Obyčejně?« opáčím. »Což takové případy jsou časté?«

»Pořád. Zvláště nyní z jara,« odpověděl přítel skoro zlostně, ale zároveň s výrazem jakéhosi smutku.

»A proč zvláště nyní?« táži se.

»Poněvadž ti lidé u nás nemají dostatečného výdělku, mnohdy ani co jíst, zejmena ne při zemědělské práci, a hledají lepší obživu za hranicí.«

»Proč nevezmou si pašport?«

»A kdež by vzali chudáci na to peníze?« s nechutí odpověděl Bohdan.

»Proč jim teda nedáte povolení k průchodu za hranice, aby tam mohli pracovati?«

»Protože by všechny naše pohraničné gubernie při pruských hranicích zůstaly pusty. Nemajetní odešli by tam všichni. I menší rolníci; zasili by a odešli by. Tito vrátili by se sice snad ke žním, ostatní poslali by Prušáci v podzim postrkem.«

V tom přicválal voják na koni, ozbrojen šavlí a puškou, postavil se čelem a zastavil.

»Zdravstvuj,« zvo'al přítel a kázal zastaviti povoz. »Co jest?« Voják hlásil svůj příkaz.

»Odpusť,« pravil mi Bohdan. »Musím se zde zastaviti.«

Přijeli jsme ke skupině přízemních, podlouhlých nízkých budov, při nichž stály stráže. Bohdan slezl, všude první hlasitě pozdravil a vešel dovnitř.

V půlhodině se vrátil, doprovázen vojákem v krátkém kožíšku, nepošitém suknem. Jen dle furažky bylo znát důstojníka. Představil mne, a důstojník hned pozdravil mne přátelsky jako starého známého. Když jsme jeli dále, chtěl jsem navázati opět předešlou rozmluvu. Bohdan však byl zamlklý. Máchnul rukou, řka: »Nechutná záležitost. O tom až někdy jindy.«

Okázal na veliké budovy opodál v poli stojící.

»Toť náš Kališský vokzal — nebo jak vy říkáte, nádraží. Zde končí naše dráha od Lodźe na Varšavu. Ještě předloni muselo se jeti 14 hodin i více, jaká byla cesta, do Lodźe. My sami, to jest já s ženou před rokem jeli jsme sem v plískanici na hnojníku, taženém bídným polským koníkem z místa u řeky Prosny, kdež tehdy dráha končila. Od té doby dráhu dostavěli a budou snad co nejdříve stavěti připojení k dráze pruské. Obchod, zejmena Lodź jako tovární město tím velmi trpí, že tovary nutno vůbec překládati, zvláště dopraviti je těch 7—8 kilometrů povozem. Uvážili se, že i uhlí se tak vozí — —«

»Což nemáte vlastního uhlí?« vskočil jsem příteli do řeči.

»Máme, všechno máme — ale vozí je sem Prušáci. Jejich jest lacinější.«

Zatím jevily se v mělkém, plochém údolí Prosny již věže a budovy Kališské. Po levé ruce otáčela se ramena několika větrných mlýnů, jednotlivé byly i na pravo. Mimo nepatrný sklon k řece byla krajina plochá, skoro rovná, v dáli modraly se pruhy lesů. Tok řeky označovaly topoly a skupiny vrb, které věnčily i město samé. Ovocného stromoví viděti nebylo až při skupině budov v levo.

»Ovocného stromoví máte tu málo,« pravím ohlížeje se na mladé štěpy dosti bujného vzrostu. »Což by se mu zde nedařilo?«

Bohdan usmál se opět svým způsobem.

»Ba dařilo by se. Ale to máš ten zdejší lid. Polský národní strom ovocný jest vrba — chci říci višně, a tu a tam nějaká slíva. Ale nechávají je obyčejně růsti, jak Pánbůh dá. Na příklad — tyto štěpy. Důstojníci naši je dali zde při kasárnách vysázeti. Jsou rok co rok osypány květem. Ovoce patřilo by vlastně nám, důstojníkům. Ale jablíčko z nich ještě žádný z nás neviděl.«

»A proč?« táži se udiven.

»Protože naši lidé ještě za zelena všecko rozeberou. Považují to tak zpola za své. Měli by nám za zlé, kdybychom to hájili, a snad bychom to ani neuhájili. Nestojí to za to s nimi o to se dráti.«

Náš povoz nyní již vyskakoval při prudké jízdě po dlažbě oblázkové. Vše, co vyčnívalo z kamene, bylo alespoň do kulata obroušeno. Bůh ví, od které doby to nespravovali, ba leckdes scházely i ty oblázky, a tam zkrátka byla v dlažbě díra, jáma, přerušující zajisté citelně jednotvárnost pohybu všelikých povozů, kteráž také nutila koně přispůsobovati k ›pyta každé poloze. Tamní koně očividně tomu přivykli, neboť běhali po té kostrbatině velmi rychle. Četným velocipedistům tato dlažba patrně působila zábavu, neboť polovici jízdy odbývali si ve vzduchu. Zvyk, jak se zdá, přemáhá všechno.

Tak vjel jsem do Kališe, kdež v přízemí dvoupatrového domu, v bytě útulném, přímo lesknoucím se čistotou, uvítala nás choť Bohdanova co nejsrdečněji.

Příjemné, stejnoměrné teplo vydávala kachlová kamna, sahající od podlahy až ke stropu, zapuštěná v úhlu pokojů neb ve zdi samé, zařízené tak, že topení se neprodyšně uzavřelo, jak topivo se rozhořelo, a kamna pak hřála stejnoměrně po celý den. Odpočinuv si, byl jsem zván do »stolové«, kde pod ikonou hořela červená lampička a na stole kypěl samovar, při němž stál »deňščik« (vojenský sluha) v krátké červené košili přepásané širokým černým řemenem, v modrých spodkách a vysokých botách.

»Dlužno zde přivyknouti ruskému způsobu,« pravila domácí paní, podávajíc čaj s řízkem citronu v tenké sklenici, jaké se u nás na vodu užívá a z jakýchž se pije čaj po celé Rusi. »Vy doma nepijete odpoledne čaje?«

»Tu a tam se pije i u nás. Nejvíce pije se však odpoledne u nás káva. Já též obyčejně piji sklenici vody a kávu.«

»Zde na Rusi ti neradím píti vodu obyčejnou, zvláště na cestě,« podotkl Bohdan. »Plochá krajina, jakou vidíš zde, sahá až do Petrohradu a do Moskvy, a namnoze jest i močálovitá. Kdo nezná místa, kde jest dobrá voda, a kdo jí není zvyklý, ať jí raději nepije. Zde každý pije čaj pro žízeň, pro zahřátí v zimě, pro ochlazení v létě. Jinak můžeš dostati i zdejší pivo. Večer ho okusíme. Nyní však dopij čaj, a nejsili příliš unaven, podíváme se na město — jest neobyčejně krásný den a šábes k tomu — bylo by škoda připraviti se o první nejpříznivější dojem našeho města.«

Při posledních slovech se Bohdan potutelně usmál.

Vyšli jsme na ulici. Bylo jasno, sluníčko mírně hřálo a vanul slabý, vlažný — skoro již jarní větřík. Podivil jsem se tomu, očekával jsem podnebí drsnější. Po celou vycházku bavili jsme se hovorem o zdejších poměrech.

Bohdan tvrdil, že převládají v celém skoro západním Rusku, t. j. v zemích polských, pobaltických až po Rigu zimy tak zvané »shnilé,« t. j. zima nebývá stálá, jako ve vnitřní Rusi, za to bývají časté oblevy, vichry a plískanice, což činí zimu méně příjemnou, než jest ona tvrdá, stálá, jaká obyčejně též bývá v Čechách kromě Polabí.

To arci nepřispívá k zlepšení zdejších zdravotních poměrů bez toho zanedbaných proti zdravotnictví na západě. Zejmena chudý venkovský lid tím trpí. Jsou krajiny zvláště význámné svou nezdravotou, a mezi takové patří i Kališ. Město jest prastaré, dle jistých známek snad i starší než sama Varšava, a leží vlastně na několika ostrovech řeky Prosny, kterouž od pradávna rozdělují jezy při samém městě na tři hlavní ramena, jež pod městem opět se stékají. Kanalisace je obtížna, řeka vylévá se nezřídka ze svých nízkých břehů a zatápí nejníže položené a proto nejchatrnější části neb výběžky města, zahrady, okolí. Samo město jest dosti výstavné (ve vnitřním městě jsou skoro venkoncem dvoupatrové, tu a tam i třípatrové domy) a vzrůstá rychle směrem k nádraží. V odlehlých ulicích jsou domky přízemní, chatrné, namnoze jsou tam jednopatrové, ba dvoupatrové

domy dřevěné, ohozené maltou a kryté tvrdě, což arci na první pohled znáti není. Na předměstích jsou chalupy jako na vesnicích, kryté šindelem.

Obchod jest zde jakožto v městě pohraničném nad míru čilý, jest zde sídlo gubernie, veliký ruský kostel, několik velkých i menších kostelů katolických a židovských, nové divadlo, rozsáhlé parky při řece, veliký pivovar a několik továren. Zdělávají se tu kůže, vyrábějí se sukna, jsou tu přádelny, není však ani jediného uměleckého mlýna, a bohatá vodní síla zůstává naprosto nepoužita, ač by stačila i k osvětlení, i jako hnací síla pro továrny a elektrickou dráhu.

Obyvatelstva má Kališ asi 25 tisíc, z toho jest přes polovici židův, asi 8 tisíc Poláků, něco přes 2 tisíce Rusů, zbytek Němci a cizinci. Továrny patří nejvíce Němcům a Židům, Polákům málo která.

A to je skoro nejzápadnější, pohraničné, gubernské město! Jak to asi bude dále, pomyslil jsem si.

Prošli jsme od prvního mostu kolem pomníku cara Alexandra starým Luisiným stromořadím k divadlu a k rozsáhlým sadům při Prosně. Stromořadí bylo vysázeno za Napoleonských válek, kdy město po nějakou dobu patřilo Prusům a obdrželo jmeno na počest tehdejší pruské královny.

Všude bylo plno obecenstva. Obchody, skoro výhradně židovské, byly o »šábese« vesměs zavřeny, úřední hodiny již minuly, a tak kde kdo spěchal na obvyklou »promenádu.« Zdálo by se, že nevelké venkovské město má dosti čerstvého vzduchu, ale přesvědčil jsem se za krátko, že obyvatelstvu zajisté bylo čerstvého vzduchu třeba. V celém Kališi byl vzduch prazvláštní, vycházející dílem z četných krámů, dílem z otevřených stok při vyvýšených chodnících, stále žíravým vápnem vytíraných, kam smetali všechen prach a smetí ulic, výkaly koňskými neustále rozmnožované, kamž stékaly místem i různé splachy a špíny. Výpar žíravého vápna smíšeného s nejrůznějšími odpadky zdál se mi přímo hrozný, jakož vůbec vzduch v ulicích i při řece těžký, vnikající do celého tomu nezvyklého tělesného ústrojí i do žaludku.

Na procházce bylo nejvíce židů. Jich ženštiny vyznačovaly se jistým okázalým přepychem. Mužští chodili v dlouhých černých kabátech a malých kulatých čepičkách se štítky. Všichni dospělí nosili plnovous, tak jak jim narostl. Kaftany a »pejzy« jim vláda zakázala nositi. Hovořili nejvíce polsky — jednotliví zvláštní němčinou, které krom nich nikdo nerozumí. Všichni však znají správně rusky, tak jako Poláci, kromě venkovanů.

Ostatní obecenstvo nejvíce hovořilo polsky. Poněvadž zde každý, kdo vůbec má nějaký »čin,« třeba jen při obci atd., nosí stejnokroj, a taktéž všichni studující (kromě universitních) musejí stejnokroje nositi, bylo tu lidí v občanském oděvu poměrně málo.

Za šera, o šesté večerní, vrátili jsme se k obědu, jenž končil — čajem. Já jsem dostal »pilzeňskoje pivo«, vyrobené v Rusku; v čerstvé upomínce na náš prazdroj ta tenounká, sotva půl litru obsahující lahvička byla požitkem, jenž co do chuti spíše připomínal medicínu.

Po obědě přicházely návštěvy. Za krátko byl kolem stolu kroužek dám a pánův, důstojníkův. Válečný stav dal směr hovoru. Tvořil se komitét dám za předsednictví paní gubernátorové, jenž měl účel šíti obvazy a prádlo pro raněné a pořádati akademii v divadle ve prospěch raněných a jich rodin. Mluvilo se o tom, kdo ze zdejších a známých půjde na bojiště, a kdy se bude loučiti. Vůbec bylo znáti, že události válečné svým zvláštním vlivem na všechny poměry působí.

Umínil jsem si zdržeti se nějaký čas v Kališi, bych se poněkud přispůsobil poměrům a životu na Rusi, než pojedu dále. Pochůzky po městě, výlety do okolí nebyly bez zajímavosti, rovněž zajímavy byly trhy na zvířectvo, »jarmarky«, venkovské vísky, ži ot lidu atd.

Přílišné pilnosti při venkovském obyvatelstvu není právě viděti. Celkem pracuje se jen o tom, co se udělati musí. Vesnické baráky pod doškovými střechami často ledva se pohromadě drží, chatrné ploty se kácejí na vše strany, a obyčejné stromoví vesnické jest buď vrba neb topol. Výminečně lze spatřiti »slivu« neb višeň. Za to na topolech vesele klepají čápové, pod nimi krákorají kury a štěbetají husy, mezi tím hrají si děti, obyčejně bledé a chudokrevné. Dosti význačno jest, že jsou všechna postranní ramena i zátočiny řeky po celý den hustě obsazeny lidmi se sítěmi, udicemi atd. Při nich vydrží seděti celý den, třeba ani mřínka neulovili.

Ve svátek aneb před nějakou církevní (katolickou) slavností slyšeti jest ze všech stran hned od rána hlučnou střelbu i při samém městě. Radosti z bouchání dopřávají si jednotlivci také všedního dne. Viděl jsem, jak při kříži u mostu, vedoucího přes rameno Prosny z města, dvě stě kroků od kasáren vypálil jakýsi výrostek petardu, když právě ujížděla tudy polská rychtinka čili bryčka. Koně arci se ulekli, a málem by se bylo ocitlo vše v řece, nebo potlouklo po neohraženém svahu. Ale u samého svahu podařilo se koně opraviti a »rozveselení« uháněli po silnici dále. Nikomu však nenapadlo jen se ohlednouti po klukovi s petardou. Jindy šel jsem s Bohdanem procházkou v sadech. Z nenadání pod nejbližším křovím vybuchlo cosi jako puma.

»Co to? Proč pořád střílejí?« ptám se.

Bohdan jen máchnul rukou. »To nic,« odpověděl. »To máš ten bláznivý temperament Poláků. Zdá se jim to snad veselé. Ale obávám se, že co nejdříve stane se nějaké neštěstí v divadle nebo jinde. Při některém ruském představení jsou s to hoditi mezi lidi petardu — pro zábavu.«

V nevelkém, avšak výstavném divadle Kališském hraje se nejvíce polsky. Za toto divadlo — jakož i za dosti vkusné sady

děkuje Kališ ruskému gubernátoru. Jenom jednou, dvakráte v týdnu bývá ruské představení. Hrají obyčejně kočující polské divadelní společnosti, nejvíce frašky, veselohry, operety Offenbachovského rázu — a vystačíli síly, též lehké opery. Poněvadž však město nejen nedává společnostem podpory, ale dává si naopak platiti za užívání divadla a za světlo, nevede se skvěle žádné společnosti.

Při ruském představení, spojeném s »akademií« a pořádaném od ochotníků ve prospěch raněných ve válce, bylo divadlo v lesku. V skutku bylo lesku dosti na stejnokrojích a řádech pánů, na drahokamenech a šperclch dám — a tu dobrým dílem na příslušnicích bohatých rodin průmyslníků a peněžníků. Nebylo by vždy lehkou úlohou uhodnouti národnost mnohé z přítomných krasavic. Jich úbory byly nádherné, a tu a tam užily zejmena mladší dámy slovanských vzorů k úpravě obleků s náležitým vkusem. První část představení, akademie, věnována hudbě, kterouž obstarali mladiství chovanci učilišť a lyceí obojího pohlaví za řízení kapelníka — Čecha. Arci, kdež nebyl by Čech, když se jedná o hudbu, byť i často zápasil s hmotnými obtížemi.

Z počátku vedla si tato mládež na jevišti nesměle, vůčihledě tísněna nezvyklostí. Když však povzbuzující potlesk zaplašil počáteční rozpaky, znělo vše plným, svěžím zvukem, a zejmena naše píseň »Hej, Slované!« vzbudila bouři potlesku, tak že ji museli opakovati. Vrchol vzrušení arci nastal při ruské hymně; tu vše vstávalo s pokřikem »hurá!« Tím skončila první polovice večera.

Hlediště vyprázdnilo se do chodeb a do předsíně prvního patra, kde zřízen nádherný stůl pro zákusky, a kde při hlavním velkém stole, zdobeném čerstvým kvítím, těžkými stříbrnými mnohoramennými svícny, stříbrným samovarem a příbory atd. podávají paní gubernátorová čaj a mladé ruské dámy zákusky. Hejno stříbrem se lesknoucích lokajů v bílých punčochách a světlých fracích nemůžeme si v Rusi ani odmysliti.

Po přestávce — lépe řečeno po čaji — ochotníci z předních ruských rodin sehráli původní ruskou veselohru velmi švižně. Ruština zněla ku podivu krásně, plně, myslím libozvučněji než jiné slovanské jazyky, i když se jimi mluví velmi pěkně. Ačkoli dílem pro dobu postní, dílem pro válku byla zakázána všechna veřejná hudba, přece hudba, kterouž slyšel jsem v divadle, nebyla jediná.

Že se v ruských kostelích zpívá krásně, jest všeobecně známo. Že ruské důstojníky, kteří se ubírali na bojiště z vokzalu Kališského, vyprovázeli s pěknou hudbou, možno sobě domysliti. Ale že ruští vojáci znamenitě pějí, to každý neví. Nemyslím pouze vybrané u každého oddílu »pěsenníky« nýbrž vojáky vůbec. Prvně byl jsem dojat zpěvem ruských vojáků, když sedaje s Bohdanem k večernímu čaji, uslyšel jsem z blízkých kasáren pěkný, čtverhlasem pěný chorál.

»Co to značí?« ptám se.

»To naši vojáci budou obědvati,« vysvětloval Bohdan. »Dopouštějíli toho okolnosti, nesedne žádný ruský voják k jídlu, aby nezapěl svoji modlitbu. Tomu učí se již od mládí. Většina jich neumí číst a psát, ale zpívat umí skoro všichni.«

Potkámeli v poli kozáky na koních, když pějí, působí to dojmem skoro úchvatným. I když tichý, vlažný vítr k nám z dáli donáší ten zpěv, ač pěvců nevidíme, zvláštním spůsobem nás to dojímá; také svérázně působilo, když potkal jsem kdysi asi rotu dragounů jdoucích pěšky a pějících při tom jakousi veselou, úsečnou písničku. Zpěv sboru byl dvouhlasý, chvílemi jen pěli čtyrhlasně, a často se z řad ozýval smích. Hoši ti byli patrně v náladě provesti něco pro obveselení mysli; však událi se příležitost, ničemu nedají pokoj.

Podivil jsem se dosti této náladě, neboť líce vojáků byly větším dílem bledé, vlastně při jich osmahlosti zažloutlé; slovem, nevypadali dobře. Bohdan se usmál, když jsem mu o tom řekl.

»To je ruský půst,« pravil. Kdy by ti někdo po čtyřicet dní nedal masa, piva, vína, živil tě čajem, chlebem, kaší, trochou zeleniny na oleji, a hodně tě při tom honil a málo ti dal spát, však bys vypadal třeba ještě hůř. Ruský voják se po 40 dní v skutku postí, z dobré vůle, ne z přinucení.«

Arci popové a ďáčkové bdí nad tím, aby se církevní předpisy přesně dodržovaly. Vojáci jdou pravidelně do kostela, a v době postu jde vše k zpovědi a přijímání od náčelníka do posledního nováčka. Jdou sice dobrovolně, neboť ruský voják jest nábožný, ale úředně bdí se nad tím, by v tom byl pořádek, jest to jaksi úřední výkon. Že vojáci, pokud jsou katolíci (nejvíce Poláci), rovněž horlivě plní předpisy církve své, jest samozřejmo. Správa vojenská nikde nebrání, aby každý vykonával náboženství po svém, ač veřejná správa si nepřeje rozšiřování latinské víry.

Rusové vlastně neberou katolictví za cosi příliš rozdílného od církve pravoslavné; odporují hlavně latině. Ruská církev má se po jisté stránce také za katolickou, t. j. sjednocenou a nedílnou, rozdíl ruské a římské církve v podstatě starého učení jest skoro nepatrný, hlavní rozdíl je staroslovanština a latina. Ruská církev věří v sjednocení všech křesťanů, modlí se za ně a pracuje k němu. Leč jako dbá ruská vojenská správa, aby katolíci po svém spůsobu spásy došli, tak stará se na př. i o spásu duší vyznání Mahomedova povolaným k tomu kněžstvem mahomedánským; ona zajisté nebrání židům, dojíti spásy po svém, nebude brániti buddhistům, konfutsistům, aby žili dle své víry. Arci potírá se sektářství, kteréž pro ohromnou rozlohu a různost obyvatelstva má vhodnou příležitost bujeti a státi se nebezpečnějším než jakékoliv jiné vyznání.

Na příklad, že mohou se díti v odlehlých krajinách říše věci podivuhodné, připomenu jen jednu událost. Není tomu dávno, co se u ledového moře ve východní Sibiři ztratil pop. Jistému tamějšímu kmeni, v jehož oblasti pop účinkoval, zemřel místní

bůh. Zvolili si za něj onoho popa, a on povýšení a vyznamenání to přijal. Zmizel úplně zrakům nezasvěcenců a žil v chrámě onoho kmene. Divnou náhodou nalezli po letech zbloudilí ruští kupci přístup do chrámu a v místním bohu východosibiřského kmene poznali ztraceného popa, o kterém se myslilo, že zemřel. Popovi dařilo se v úřadě místního boha k úplné spokojenosti, ovšem jen do té chvíle, když ho ruští lidé nalezli; potom to s ním dopadlo špatně.

Ve věcech vzdělání a výchovy lidu v říši tak ohromné, jako je ruská, při tolika kmenech lidského pokolení tam obývajících, zbývá Rusům učiniti místem mnoho, místem všechno. Klíčem k bráně vzdělanosti ruského východu jest jeho východní dráha, a nynější válka jest vlastně jen zápas o tento klíč. Ztratíli jej Rusové, není pochyby, že časem jiné klíče mohou tuto bránu otevříti — ale pak nebudou to klíče ruské.

Rusové vydržují své vojsko poněkud jinak, než se děje na západě. Výzbroj, střelivo, oděv a vše, co k tomu patří, dodá á dle přesných předpisů vojenská správa; ale jednotlivé oddíly opatřují si samy své potřeby životní, pokud to vůbec dopouštějí okolnosti. Dle skutečného stavu mužstva vydává se pro každého pravidelná částka čaje, cukru, po případě i chleba a vyplácí se žold. Z toho kupují si vojáci sami vše, čeho potřebují. Každá »rota« volí sobě svého hospodáře a kuchaře, ti pak obstarávají vojenskou tu domácnost, jsouce odpovědni svým soudruhům za jídelní lístek atd. Jest přirozeno, že volby takové jsou věcí důvěry. Vzbudíli hospodář nebo kuchař nespokojenost, zvolí si vojáci jiného. Důstojnosti takové zbavení musejí pak pohodlnější práci domácí vyměniti zase za těžkou službu výkonného vojáka. Tím docíluje mužstvo některé roty velmi dobrého zaopatření, jeli hospodář schopný a kuchař dovedný. Podivno, že i zdánlivě nepatrný vojáček, jenž neumí třeba ani čísti, dovede sledovati domácí hospodářství se mzdou do poslední kopějky. Pakli četa nemá obratných lidí ve svém středu, jest to celé její malé domácnosti na újmu. Tak se ovšem stává, že bývají roty jedné a téže sotně nestejně vyživovány. Důstojníci a poddůstojníci při tom jen dbají toho, aby vojáci užili peněz v skutku pro svou domácnost. Důstojníci opatřují obrok pro koně podobným způsobem: kupují oves a seno sami dle výkazu koní, náčelnictvo přihlíží vlastně jen k tomu, aby koně byli v dobrém stavu, a zásoby píce aby byly vždy v předepsaném množství a jakosti.

Tento způsob arci může míti svůj rub, zejmena za války a v takových krajinách, jako se vede válka přítomná. Tu pak nepochybně jsou i opatření jiná. Ale rub jest vyvážen výhodou družnějšího života vojenského, kterýž jeví se pak ve svém konečném výsledku jako zvláštní duch vojska všem společný. To zajisté při vojsku, kteréž sestává z živlů tak různorodých jako vojsko ruské, jest velmi důležitým činitelem.

Ostatně ruský voják věří v osud, jest přesvědčen, že splní svůj úkol a že nestane se mu nic, jeli to vůle boží, a naopak že

neujde tomu, co je mu souzeno, i kdy by cokoliv činil. To vysvětluje mnohý jeho výkon.

Při výcviku nakládá se s nováčky dobře, a v skutku jest — až na řídké výminky — zbytečné týrání vojáků věcí neobyčejnou, neznámou. Za to vojenský řád, služba, plní se bezohledně. Cvičení počíná hlasitým pozdravem velitele vojákům; vojáci sborem děkují. Stejně také cvičení končí.

Pohled na ruské vojsko je docela zvláštní. Není tu dojem lesklé strojnosti, úpravnosti zevní, ani onoho tak propracovaného výcviku, kterým chlubí se vojsko německé a rakouské. Výcviku tak podrobnému dali nepřeložitelné jmeno »drill«. Kdo uvykl pozorovati takovou úpravnost a kdo s toho stanoviska vě: posuzuje, tomu zdá se ruské vojsko méně lesklé, méně stejnorodé a jednolité. U ruských vojáků jako by více k platnosti přicházela samobytnost jednotlivce, a v skutku jednotlivé postavy, ba oddíly působí více dojmem svéráznosti. Vidíme tu naivní, takřka chlapecké tváře mladíků, kteří celý předchozí život svůj strávili v širé, neporušené přírodě ohromných stepí, nebo v divokých horách Kavkazu a uvykli životu v přírodě se všemi radostmi i strastmi, a také strádání v boji s rozpoutanými živly. Vidíme tváře i otužilé divokou přírodou, smělé, odvážné, strašné; ale i lidé těchto tváří pod škraboškou v přírodě pořízenou bývají největší dobráci. Také v tvářích takořka dětinských hrají obyčejně veselá a chytrá očka, z jichž pohledu lze souditi, že ti hoši uvykli přispůsobovati se nejrůznějším případům a okolnostem života, a že mají skutečné vlohy pro svépomoc.

Celkem činí ruské vojsko dojem spíše vojska národního, a ten sesiluje i velení, kterému každý snadno porozumí. Nicméně jest vojenská služba v ruském vojště velmi těžká a přísná, i zdá se mnohdy, že lidský život se tam příliš necení.

Tak ku příkladu je cizinci skoro nápadna služba pohraničných stráží. Ty tvoří zvláštní sbory pěší a jízdné. Po celé ohromné čáře ruských hranic (zejmena západních) jsou rozestaveni v určitých vzdálenostech pěší a jízdní vojáci. Každý musí za každého počasí, v každé roční době po nepřetržitých šest hodin ve dne a šest hodin v noci ustavičně pohraničnou čáru stříci, a nikoho nepropouštěti ani dovnitř ani ven. Kdo chce jíti přes hranici ať se zbožím nebo za jakoukoliv příčinou, smí to učiniti jen na určitých místech; tam se musí arci nejdříve prokázati úředním povolením k průchodu. Kdo z neznalosti přiblíží se pohraničné čáře, musí se zastaviti na první vzkřiknutí stráže; jedna stráž odevzdá jej pak druhé, až dostane se k místu přechodnímu. Kdo neposlechne volání stráže, na každého se bez milosti střílí. Proto dochází často k nejtruchlivějším událostem na hranicích, nepřihlížeje k událostem s podloudníky z řemesla, kteří bývají ostatně připraveni na vše, tak že dochází někdy i k srážkám jako na předních strážích ve válce.

Tato přísná opatření činí z jedné strany velké požadavky na sílu a zdatnost vojáků, z druhé strany odnáší zlé následky

chudý dělný lid. V jisté obmezenosti mysli, aneb v sebetrýzni myšlenek, pocházející z povšechného neutěšeného stavu, zdá se často lidem, že tam někde dále je život lepší, snazší, tam že vede se lidem dobře, a neurčitá touha ta pudí lidi stěhovati se, vzbuzuje žádost po změně, třeba klamnou. Doufajíce v lepší neb mimořádný výdělek za hranicemi, hledí jednotlivci i celé tlupy, rodiny, dostati se za čáru podloudně, bez pašportu, a také skuteční vystěhovalci tak činí, jedni, že litují peněz, jiní, četnější, že peněz nemají: neníť mnohdy na chléb, kdež by vzalo se na pašport!

A tak se na hranicích, v zapadlých, někdy skoro liduprázdných koutech, v lesích, močálech, při řekách atd. odehrávají pohnutlivé výjevy, ba celé truchlohry jednotlivců neb celých rodin a skupin lidí — jak těch, kdož mají povinnost stříci ty nehostinné kraje, tak i těch ubožáků, jichž osudem bylo zroditi se tam v těch chudých chatrčích s lidskými tužbami. —

Dosti zajímavému životu, který vedl jsem v pohostinném domě Bohdanově, učinil konec stav válečný. Přítel musel na dvě neděle odcestovati za službou, a proto vydal jsem se dále.

Jel jsem do Varšavy osobním vlakem, ježto rychlíku na této nové trati posud není. Třetí třídu obsadili z dvou třetin vyznavači starého zákona, jednou třetinou usadil se tam »národ«, lid. V druhé třídě jeli ruští činovníci, důstojníci, Poláci, dámy s dětmi; v první, jak se zdá, jeli jako u nás hlavně lidé na svobodné lístky. Hovořilo se v skutku skoro všemi evropskými jazyky. Vlak byl silně obsazen, a co z počátku zbývalo míst, obsadili cestující, kteří přisedli v Lodži.

Lodž je největší průmyslové město na ruském západě, a přikládá se mu veliký význam. Na první pohled vidíme, že město teprv roste a zkvétá; proto jest tam ještě mnoho nehotového. Vedle jádra města a hlavních skupin továren jsou četné továrny i stavení roztroušeny takořka v polích a lesních porostech nejbližšího okolí.

Nádraží samo zbudováno takořka v lese; — čelem k němu stojí zbytky dosti značného borového lesa, jimiž prokmitá po různu červeň cihlových zdí továrních, a dýmají komíny. Ku podivu, není zde větší tekoucí vody, a že tudíž veškerá hybná síla továren se vyvinuje topivem. Příznačné pro místní poměry jest, že Lodžský průmysl v ohromné většině není v rukou Rusů, ba ani v rukou Slovanů.

Po stránce zemědělské neskýtá pouhý projezd Rusí pozorovateli mnoho útěchy. K správnému úsudku o poměrech zemědělských bylo by nutno nepouze projeti, nýbrž i prohlednouti rázovité, typické oblasti ohromného toho prostranství alespoň evropské Rusi, v které již jsou zastoupeny všechny druhy ponebí i půdy. A z těch zase nejvíce by nás zajímaly krajiny, osídlené obyvatelstvem slovanským. Bylo by nutno seznati do podrobna podmínky zemědělské výroby, poměry právní i majetkové, dopravní, poměry správy veřejné atd. — což při nedostatku přesných záznamů statistických a nesnadné přístupnosti by vyžadovalo dlouhé,

cílevědomé součinnosti odborníků. Rusové mají o tom sice značnou literaturu, avšak my nejzápadnější Slované ruský jazyk dosti málo známe a jsouce zvyklí »obcovacímu« jazyku německému z pohodlí čerpáme o tom vědomosti ještě nejspíše z pramenů německých. Němci při své soustavnosti a píli a při svých prostředcích všeho si pilně všímají a poměry ty znají. Ovoce přičinlivosti své arci sklízejí sami, namnoze »prakticky.« Proto byla by neomluvitelnou troufalost, pokusiti se na tomto místě o více, než o zběžný náčrt osobních dojmů, jakými působilo ruské ovzduší na českého zemědělce.

S Ruskem lze co do rozlohy porovnávati jen Spojené Státy severoamerické a Kytaj. A i v těchto rozdíly a obtíže podnebí nejsou tak veliké jako na Rusi. Po stránce národohospodářské nemohla státní správa kytajská zachovati někdejší své heslo »Kytaj Kytajcům« ani do té doby, kdy severní Amerika vyslovila své »Amerika Američanům,« kdežto Rus jest z veliké části podnes tržištěm na výrobky cizích průmyslových států.

Rusové arci činí pokusy uplatniti heslo »Rusko Rusům.« Oni za daných okolností nemohou jíti tou cestou, kterouž se daly severoamerické státy. Aby mohla jíti Rus tou cestou, kterouž svého času šla severní Amerika, bylo by nutno míti podmínky takové, aby se poruštily cizí vlivy, cizí kapitály vstupující na půdu ruskou, jako »poamerikánštilo« se vše, co příliv ze starého světa přinesl severní Americe. Rus byla by cizímu kapitálu atd. namnoze jen osadou. V severní Americe každý přistěhovalec stával se Američanem, každý nově získaný dolar, ať přivezený nebo vydělaný, zveličoval americký majetek, neboť lidé se tam stěhovali hlavně proto, aby navždy zřekli se starého světa, aby osvobodili se z tísně starých poměrů, aby si zbudovali svůj nový svět. Jádro vystěhovalců sestávalo hlavně z plemen germánských, tvrdých i vytrvalých, vzdělaných a bezohledně vypočítavých; ono celému tomu ruchu dalo podklad i vtisklo svůj ráz, a kteréž vyhladilo americké praobyvatele.

Obyvatelstvo Rusi skýtalo by dosti dělných sil, ale nikoli takové jakosti, jako byli přistěhovalci do severní Ameriky, kteří postupně vyhladili původní obyvatelstvo. Kdy by Rus proudu přistěhovaleckému (kteréhož tam pro zalidnění ostatně není na prosto třeba) otevřelo do kořan své hranice, přestala by za krátko býti ruskou. V několika pokoleních stala by se svým způsobem přeměna obyvatelstva aspoň v mnohým krajinách, tak jako se stala přeměna v severní Americe, jenom s tím rozdílem, že pro souvislost zeměpisnou a pro pokrok, který od té doby stal se v staré Evropě co do pocitu a vědomí národního příslušenstva u všech národů, neporuštili by se přistěhovalci, nestali by se Rusy, nýbrž vtiskli by zabraným krajinám svůj ráz a podmanili by sobě hospodářsky i kulturně slabší plémě slovanské.

A co hlavního, mocný, dosud na krajiny polské odkázaný živel židovský rozlil by se rychle po celé té širé prostoře ruské, a zachovávaje při vyvinutém ústrojí svém svůj ráz, ovládal by

prolínavostí a pohyblivostí svou za krátko ty poměry životní, kde lze nejvíce těžiti a získati, ba za daných poměrů přímo ssáti. Kmen ten nestává se nikde národem, ježto v hlavní věci neváže se nikdy na půdu, nýbrž na podmínky výdělkářské a obchodní, a i za úplné svobody neztotožnil by se s národem ruským.

Rusům je známo, že soutěž širokých vrstev lidu, v předposledním koleně ještě »poddaných,« s přílivem živlů, přicházejících jen kořistit z poměrů tohoto lidu, jest nemožná. Tím lze vysvětliti mnohé opatření i zvláštnosti ruské, jež mají ráz výlučnosti v mnohém směru správy i vnitřní úpravy říšské, a lze i vyvoditi z toho všeho, že ovládati lze tak ohromnou oblast jen způsobem samovládným. Arci svrchovanost moci úřadní dává příležitost ku přehmatům, zrůdnostem. Avšak se zrůdností setkáváme se i u jiných společenských a státních tvarů, jak ústavních tak samosprávných v staré Evropě. Divadlo, které poskytuje dnešní západ, není právě lákavé, a i okřídlené slovo »úpadek parlamentarismu« nevymyslili Rusové.

Opatření, kterým se Rus ohrazuje proti touze západu a živlů s ním spojených, proti touze vykořistiti východ Evropy (nazvemež to v souhrnu rozpínavostí západu) — opatření ta jsou arci trnem v oku těm, pro něž jsou zatím ještě hrozny kyselé. Proto vlastně celý evropský západ chová k Rusům nepřátelské smýšlení. Proto bije se do ruského »tmářství« a »despotismu.« Proto vzniká nihilistické podvratné hnutí na Rusi. Veřejně působí toto Rusům nepříznivé hnutí hlavně mimoruské časopisectvo. V čí rukou jest, dobře víme. A jsouli na Rusi podvratné proudy, tažme se jen, kdo doufá těžiti z podvratu, neb aspoň z otřesení moci ruské? A komu asi na tom záleží, aby proudy takové byly, a kdo si dopřává potěšení přihoditi při každé příležitosti polínko?

Ostatně s tím ruským despotismem uvnitř Rusi není to zdaleka tak hrozné, jak se rozkřikuje. V mnohém směru má jednotlivec na Rusi více svobody, než na západě, aspoň jsou tam mnohá zařízení stejně »svobodomyslná« jako na západě. Avšak zřízením západoevropským poskytnouti jednotlivcům příležitost, aby si z celých vrstev málo vzdělaného a neprozíravého lidu dělali nástroje pro osobní své záměry a choutky, a jednotlivcům, z nichž není možno úplně vyloučiti osobnosti někdy pochybné ceny a povahy, dáti příležitost, aby buď kořistili ze svého vlivu, nebo seštvali celé oblasti říše pod záminkou různých zájmů, by vzbudili řevnivost, nespokojenost jedněch proti druhým, to bylo by svrchovaně povážlivé za nynějších poměrů a při lehké vznětlivosti a neprozíravosti slovanské. Byl by to pro Rusy osudný danajský dar, před kterýmž račiž Bůh Rusy chrániti! Pádem samoderžaví (carské samovlády), nejvyšší autority, jediná slovanská velříše za nedlouho by se rozpadla. Dědiců hlásilo by se asi mnoho, a s rozdrobenými Slovany byli by v krátce hotovi, jako vždy a všude jinde.

(Dokončení.)

O Karlovi Šimanovském.

Vypravuje

Fr. Ad. Šubert.

(Dokončení.)

Umělecké povaze Karla Šimanovského byly hrdinné úlohy bližší nežli milovnické. Bylať právě v té jeho povaze více síly než ohně, více klidu než bezděkého unášení se, více velikých přímočarých kontur nežli rozechvělého vlnění. Ku podivu byla při tom umělecká podstata Šimanovského ve shodě s výrazem jeho konstituce fysické, se zevním dojmem, který činil Šimanovský na pozorovatele. A v dalším naprostém souhlasu s tím byla i třetí částice jeho jsoucnosti, jeho povaha. Bylť Šimanovský i duševně přímý, poctivý, upřímný, postranních cest nikdy nevyhledávající, intrik snad ani neznalý, aspoň nikdy k nim se neuchylující. Nevyvolávaje nikdy sporů, ve všem kráčel i v životě otevřeně, tak jak rytíř, hrdina, hotový sice po případě dáti se ve spor, ale v půtce bezúskočné a s hledím otevřeným.

Tím jeví se Šimanovský pozorovateli lidských povah člověkem svrchovaně interesantním: mužem úplné vzácné naprosté jednotnosti v celém svém lidském habitu, jednotnosti o to vzácnější a neobyčejnější, an přece byl celý život vyznavačem umění, které (při vrozeném již i každému jinému člověku pudu napodobení) herce stokráte mocněji než jiné lidi vede k bezděčnému přibírání neb i k úmyslnému přikládání sobě různých mask i do obyčejného života.

Tato naprostá jednotnost veškeré podstaty K. Šimanovského, vystupující ve všem před oko pozorovatele silnou rovnočarou přímostí, byla asi také příčinou, že i výkony umělce zůstávaly ponejvíce v markantních liniích přímých a nemohly se proto zpřelamovati, stáčeti, zpřetrhávat a spojovati k takové podrobné, vystíněné kresbě, k charakterisování postav, jaké žádá i ve vážném dramatě rozvoj dramatické tvorby a dramatické reprodukce doby nové — u nás tak asi od počátku let osmdesátých minulého věku XIX. Ve veselohře žádáno bylo toto umění skoro vždycky, zejmena v komediích charakterních. Charakteristika postav nebyla snad Šimanovskému naprosto cizí, ale v krvi mu neproudila. Verš sám sebou odvádí od podobného realistického charakterisování moderního; nesnáší ho, jako nesnáší přednesu spůsobem prózy. Tedy v úlohách veršovaných již předem charakteristika se uskrovňuje i když je hraje umělec, který jinak v ní je mistrem. Ale u Šimanovského, tak jako vůbec u dramatických umělců tehdejší doby, zůstávala charakteristika vždy jen na hlavních, povšechných čarách, nevstupujíc do podrobností a jimi do popředí.

Hledíc k celé bytosti K. Šimanovského již pouhým dohadem jest také blízko domnění, že i pro veselohru méně byl stvořen

než pro drama vážné. A i ten dohad je správný. Šimanovskému nebyla sice ani půda veselohry cizí (Bolingbroke ve Scribeově Sklenici vody). Ale i tu vždycky byl umělec hlavně jen s postavy v podstatě seriosní, a to ponejvíce ještě ve stilisované veselohře historické. Pro veselohru lehkou, šumivou, hlavně veselostí překypující, neměl Šimanovský na jevišti dostatečného fondu lehkého humoru. Proto veselohra občanská a zvláště charakterní byla mu dosti daleka. —

Z prózových her bližší nežli veselohra byla Šimanovskému vážná hra konversační (Pommerol v Sardouově Fernandě, dr. Tholosen v Mnoho přátel naše škoda, baron v Bodrých venkovanech a j.). Ve hře konversační vedl sobě Šimanovský duchem do valné míry moderním, neupadaje ani do deklamace ani do pathosu, hledě vždy býti co možná přirozeným. —

Šimanovský sám byl si vědom, že mu nejlépe svědčí rolle rovnočarých hrdin ve vážných dramatech a tragediích; toho dokladem jsou hry, jež sobě volil od r. 1851 k svým beneficím.

Z četných původních českých her jsou to zvláště Tylův Čestmír, Fričův Svatopluk, Klicperův Soběslav, Pflegrův Della Rosa, Mikovcovi Dimitr Ivanovič a Záhuba rodu Přemyslovského, Macháčkův Záviš, z Kolárových Monika, Pražský žid, Hynkův Taras Bulba; z cizích Goetheovi Faust a Egmont, Schillerovi Loupežníci, Ouklady a láska, Maria Stuartka, Fiesko, Don Karlos, Valdštýnova smrt, Panna Orleanská, Ebertův Břetislav a Jitka, Koernerův Mikuláš Zrinský, Hugův Ruy Blas, Brachvoglův Narcis, Shakespearovi Othello, Král Jindřich IV., Romeo a Julie, Jan král anglický, Hamlet, Julius Caesar, Macbeth, Richard III. a j. Sám pak byl Šimanovský původcem toho, jak svědčí Gustav Pflegr Moravský, že přeloženy byly pro něj do češtiny hry Fiesko, Don Carlos, Ruy Blas a Egmont.

Rozumí se — zvláště v tehdejších poměrech českého divadla — že hrál Šimanovský vedle úloh prvého řádu i četné jiné podřízené. Vysvitne to z pořadu jeho her od konce června [1]) r. 1872 do odstoupení umělcova z Národního divadla.

V té době — kdy již některé dřívější úlohy jeho, zvláště milovnické, přešly na J. Seiferta, J. Slukova a j. — byly Šimanovskému přiděleny v českých hrách:

Od r. 1872 do 1881: Čáslavský (Trosky od Zdeňka hr. Kolovrata), Koloredo (Tyl: Měšťané a studenti, Štěpánek: Obležení Prahy od Švédů), Dimitrij Ivanovič (Mikovec), později Boris, Přech (Mikovec: Záhuba rodu Přemyslovského), Jan z Marnidu (Stankovský: Žebráci), Fridberg (Prokop Stanislav: Revoluční agent), Kostka z Postupic (Zákrejs: Dvé krásných očí), Sokol (V. J. Kavka: D. S.), Ondřej, dříve Hypolit, pozd. Lambert (Kolár: Monika), car Petr (Hálek: Carevič Alexej), Contois (J. O. Veselý: Na kolbišti

[1]) Dřívějšího poněkud úplného seznamu nebylo mi více lze dopátrati se a pro krátkost doby zůstala vyloučena možnost probrati všechny divadelní cedule předchozích dvaceti let.

literárním), Vácslav IV. (J. O. Veselý: Král Vácslav tomu chce), Světislav (Klicpera: Hadrian z Římsu), Zbihoň (Klicpera: Blaník), Petr Vok (Šubert: Petr Vok Rožmberk), Hasdrubal (Guldener: Sofonisba), Roháč z Dubé (Krajník: Roháč z Dubé), Jičínský (Šamberk: Jedenácté přikázání), Valdštýn (Stroupežnický: Černé duše), Kolman (Vlček: Lipany), Valdštýn (Kolár: Smiřičtí), major Střela (Šípek a Schmoranz: Růžové okovy), Bacciocchi, pozd. Borghese (Bozděch: Světa pán v županu), Pavel (Vrchlický: Drahomíra), Špička (V. J. Kavka: Švihák a dělník), Dr. Gratulin (Pinkas: Nerovné manželství).

Od r. 1882 do 1888: Syfax (Durdík: Karthaginka), Asjen (Frič: Asjenův pád), Pašek z Vratu (Kolár: Primátor), Kolinský (Tyl: Paličova dcera), Mistr Rokycana (Jeřábek: Závist), Oldřich z Rosenberka (Královna Barbora), Frant. baron Schirnding (Šubert: Probuzenci), Toman Jaroš (Adámek: Salomena), Abraham ben Juda, pozd. hr. Záruba z Hustiřan (Jeřábek: Syn člověka), Rudolf II. (Kolár: Magelona), Frýdman (Vlček: Eliška Přemyslovna), Falu Eliab (Kolár: Pražský žid), biskup (Stroupežnický: Velký sen), Mlok (Kolár: Umrlčí hlava), Přemysl Otakar II. (Hálek: Záviš z Falkenštejna), Mikuláš Vodňanský (Stroupežnický: Paní mincmistrová), arcibiskup (Vrchlický: Noc na Karlštejně), Basil (Vrchlický: Julian Apostata), Martin Pinzon (Stroupežnický: Kolumbus), Pavel Krupius (Vrchlický: Exulanti), Krok (Zeyer: Libušin hněv), hr. Roveredo-Lanzenfeld (Šubert: Jan Výrava), Král Finn (Zeyer: Legenda z Erinu), Filip Dubský (Stroupežnický: Naši furianti), Černický (Pippich: Svět zásad), rabbi Belzalel (Vrchlický: Rabinská moudrost), Kolovrat (Vlček: Milada), dr. Koráb (Šubert: Praktikus), farář Jan Zeman (Stroupežnický: Vácslav Hrobčický z Hrobčic).

Od r. 1889 do 1898: Krok (Vrchlický: Trojí políbení), Kraslav (Vrchlický: Bratři), Mik. Divůček, dříve Žižka (Kolár: Žižkova smrt), Rhenskjoeld (Bozděch: Baron Goertz), náčelník I. sboru (Vrchlický: Námluvy Pelopovy), hr. Mitrovec z Mitrova (Šubert: Velkostatkář), baron (Štolba: Křivé cesty), král Pelops (Vrchlický: Smrt Hippodamie), Vecelli (Vrchlický: Pietro Aretino), Jan Ostrý (Ruth: Jindřich Urban), učitel střídmosti (Komenský: Škola mravovědy), Jan hr. z Luže (Pelíšek: Věštba Komenského), Pokorný (Ruth: Písmákova dcera), hr. Rovenský (Vrchlický: K životu), Pavel Skála (Sokol: Starý vlastenec), prof. Smetana (Šamberk: J. K. Tyl), don Zapatta (Vrchlický: Marie Calderonová), Gutiero Castro (Vrchlický: Láska a smrt).

Z her mimočeských:

Od r. 1872 do r. 1881: Richard III. (Shakespeare: Život a smrt kr. Richarda III.), Gilbert (Hugo: Královna a její milostník), Novonikolský (Čerňavský: Občanský sňatek), Karel V. (Scribe a Legouvé: Povídky královny Navarské), Vilém Tell (Schiller: Vilém Tell), Macbeth, pozd. Banquo (Shakespeare: Macbeth), bar. Varville (Dumas: Dáma s kameliemi), Robert (Goudinet: Christ ana), král Filip (Schiller: Don Carlos), Claude (Dumas: Žena

Claudiova), hr. Rysoor (Sardou: Vlast), Angenor (Dumas: Princezna Georges), Thoas (Goethe: Ifigenie v Aulidě), Blahoslav (Wilbrandt: Malířové), Horn (Weilen: Hr. Horn), Montaiglin (Dumas: Pan Alfons), Paetus (Wilbrandt: Arria a Messalina), setník (Chivot: Nájemníci pana domácího), Hakon Rejn (Björnson: Redaktor), Lubovič (Balucký: Příbuzní), guslar (Grabowski: Kralevič Marko), Diring (Arter: Pikantní klepy), exekutor (Balucký: Sousedé), rabín David (Erckmann-Chatrian: Kmotr Fricek), sultán (Lessing: Nathan moudrý), vévoda Solinus (Shakespeare: Komedie plná omylů), Sudí Zalamejský (Calderon), lord Chatham (Laube: Náměstek Bengálský), Luigi (Ferrari: Dvě dámy).

Od r. 1882 do 1888: hr. Lambrini (Ferrari: Sebevrah), hrabě Latour (Sardou: Odetta), Shylock, pozd. dóže (Shakespeare: Kupec benátský), hr. z Rancova (Scribe: Ministr a obchodník), Seladin (Feuillet: Montjoye), Jan Rantzau (Erckmann a Chatrian: Tvrdohlavci), Julius Caesar (Shakespeare), Commine (Delavigne: Ludvík XI), Egeus (Shakespeare; Sen v noci svatojanské), Angely (Hugo: Marion Delorme), pastor Valerius (Wijkander: Berta Malmová), vévoda Aragonský (Doczi: Hubička), Brissot (Dumas: Denisa), baron (Sardou: Bodří venkované), Richard (Dumas: Bagdadská princezna), don Diego (Moretto: Doňa Diana), Rigaud (Deslandes: Antoinetta Rigaudová), Belisar (Sardou: Theodora), duch dějin (Vrchlický: Excelsior), Risler sen. (Daudet a Bellot: Fromont jun. a Risler sen.), Koriolan, pozd. Menenius Agrippa (Shakespeare: Koriolan), Beneš, pozd. Leonato (Shakespeare: Mnoho povyku pro nic za nic), Fel. Girodot (Bellot a Villetard: Poslední vůle Césara Girodota), Chaveney (Sardou: Staří mládenci), hr. Rysoor (Sardou: Vlast), strážmistr (Schiller: Valdštýnův tábor), Valdštýn (Schiller: Piccolomini), Jindřich (Cavalotti: Bílé růže), Kreon (Sofokles: Antigona), Marsland (Moser: Bibliotekář).

Od r. 1889 do 1898: náčelník sboru (Sofokles: Oidip král), plukovník Felsecký (Schoenthan a Kadelburg: Zlaté rybky), plukovník Matthieu (Labiche a Martin: Dobrodiní soužĺ), Karel Moor, pozd. Maxmilian hr. Moor (Schiller: Loupežníci), Camillo (Shakespear: Pohádka zimního večera), Bullamy (Pinero: Policejní soudce), Duval (Dumas: Dáma s kameliemi), Jiří Talbot (Schiller: Marie Stuartovna), plukovník Berg (Freytag: Žurnalisté), Vaselin (Sardou: Thermidor), dr. Kalous (L'Arronge), Egmont, pozd. princ z Oranienu (Goethe: Egmont), Hospodin (Madách: Tragedie člověka), ruský car (Csepreghy: Carův kurýr), konsul (Bjoernson: Bankrot), Hamlet, pozd. duch otce Hamletova (Shakespeare: Hamlet), vrchní soudce (Král Sudraka: Vasantasena), plukovník Schwartze (Sudermann: Domov), don Diego (Corneille: Cid), Leonatus Belarius (Shakespeare: Cymbelin), Hugon (Pailleron: Komedianti), Caverlet (Augier: Paní Caverletová), pastor Kollin (Hauptmann: Osamělé duše.) —

Jaká to úcty hodná, téměř nepřehledná řada úloh! A to jsou úlohy jen z druhé poloviny umělecké činnosti K. Šimanovského! Z té jeho první, v které sobě založil své jméno, uvedli jsme jen

několik hlavních, arci kvádrových — takových, které by samy o sobě stačily učiniti herce slavným umělcem. —

Pro jasnější přehled buďtež ještě zvláště vyjmenovány ty, kterými Šimanovský stal se Šimanovským, ve kterých vtiskl se navždy do paměti těch, kdož jej v nich viděli. Jsou to přede vším tři tragedie Shakespearovské, Hamlet, Othello, Král Lear, dále Macbeth, Koriolan. V těch, zvláště v prvých třech, byl také do jisté míry osobitý, samorostlý, mnohem více nežli v Richardu III. a Shyloku, při kterých u něho bylo znáti silnější vlivy cizí, zvláště J. J. Kolára, zejmena s citelnou chybou tragičnosti u Shyloka. V Schillerových dramatech proslul jako Karel Moor, Max, Mortimer, z Goethových jako Egmont; při Schillerovu Valdštýnu rovněž byl patrný odlesk cizí. Z jiných úloh tragických dlužno vzpomenouti zvláště hr. Rysoora, který patřil k jeho uměleckým výkonům, jež chytly přímo u srdce, dále Narcisa.

Z českých her vynikal hlavně jeho Rudolf II. v Mageloně a před tím Hypolit v Monice, jakož vůbec postavy dramat Kolárových již povahou těchto kusů byly mu blízky (Žižka, Divůček, Primátor, Pražský žid). Ze starších her českých chválen byl velice jeho Soběslav, Dimitr, Čestmír. V jiných původních pracích obrátil k sobě mimořádnou pozornost jako Vácslav Budil v Jeřábkově Služebníku svého pána.

Nejhlubší umělecký fond měl Šimanovský k vyjádření hlubokého, duši rvoucího bolu, ulevujícího sobě teskným proudem citu a slov. V úlohách a scénách toho druhu (Hamlet, Lear, Othello) strhl k svému cítění i cítění posluchačův, rozzvučev v nich struny podobné. V tom, dále i v tišším vnitřním bolu tragickém (Rysoor), v zádumčivosti a vnitřní zoufalosti (Hamlet, Rudolf II., Hypolit, Mortimer, Vácslav Budil) byl nejpřirozenějším a nejpůsobivějším. Při těchto úlohách rozlévalo se z hry Šimanovského do hlediště to jisté fluidum, které vycházejíc ze samé duše hercovy a nesouc se povahou neodolatelné moci na duše jiné, unáší i chladného pozorovatele na chvíli z dálného světa diváckého do světa jakési přímé osobní zúčastněnosti v citech postavy, jíž umělec tou chvílí na jevišti žije.

Srdečnost, upřímnost, poctivá prostota a soucit nalézaly u Šimanovského rovněž pravé, tklivé tóny.

V jiných úlohách, zvláště Kolárovských, harašila poněkud deklamace; tím arci byly také trochu vinny úlohy samé, a ovšem i celkový deklamační ráz umění, jenž nad Šimanovským neobmezeně vládl všude tam, kde nevytryskala slova z oněch vzpomenutých zdrojů hlubších. V konversační hře hleděl se umělec slušně zbýti každé úlohy, jak praveno, v nepřirozenou deklamaci v nich neupadaje.

K dobré paměti bude Šimanovskému zapsáno, jak se vždy choval k českým hrám původním. V Šimanovském poznával jsi hlavně v této příčině kus ducha starých vlastenců. Co bylo české, tomu bylo nutno věnovati péči, starati se o zdar, i když osobně nebyla to práce nejvděčnější. Nesen tím duchem hrál Šimanovský

v českých pracích poctivě každou, i sebe skrovnější úlohu, třeba se o ní mezi kollegy — před autorem nikdy — vyjádřil, obyčejně s drsným humorem, trochu neuctivě.

My autoři jsme pravidlem přesvědčeni, že nejen každá naše hra, nýbrž i každá úloha jest vpravdě znamenitá. Herci bývají opět pravidlem toho názoru, že jen velká a účinná úloha stojí za něco; nad jinými kroutívají nosem. Ti menší diplomaté, neprozřetelní třebas i před autorem, ti větší jen mezi sebou samými. A z toho vzcházejí mrzutosti, z nichž některé se urovnávají po představení hry, když dobře dopadne, jiné ale, zvláště u duší citlivějších anebo když hra neměla úspěchu, nechávají osten na dlouhou dobu. Ale boleti by měl u divadla jen osten skutečné zlomyslnosti — jiné se mohou bráti právě jen za divadelní. —

Za horlivost, svědomitost — a nejednou, při pouhých episodách, za obětavost, s nimiž Karel Šimanovský přes půl století sloužil českému dramatu, náleží jemu navždy vzpomínka čestná a upřímná. Byl z těch, kterým možno přiznati o české drama, zvláště veršové, skutečnou zásluhu, byl jednou z hlavních karyatid české činohry od let čtyřicátých do osmdesátých.

Šimanovský byl vůbec umělcem vzorné svědomitosti. Pohlédnouce na řadu jeho velikých úloh z doby prvé a na to, jak později k těmto úlohám se přimisovaly úlohy menší, které později svojí mnohostí vůbec u něho v popředí stály, vidíme celý vzestup a spolu i sestup umělce, pokud se tkne jeho činnosti na jevišti. Postupující věk, slábnoucí pamět, unikající vnitřní síla, jaké jest třeba k ovládání a udržení všeho toho, co žádá úkol dramatického umělce, to vše hlodá znenáhla i na takových olbřímech, jakým byl Šimanovský.

Když pak dokonce přivalí se do umění taková revoluční vlna, jaká do literární a herecké tvorby dramatické se přivalila v posledním dvacetiletí předešlého věku realismem a naturalismem, potom řady nezbytně znenáhla se vyměňují. Ti, kdož dříve stáli v předu, ocitují se v záloze, a doba stále postupující dokonává, čemu dlouho a dlouho — zvláště u divadla — se nechce věřiti: čemu nechtějí věřit arci ti, o něž právě jde; veselí konkurenti jsou již dávno a dávno hotovi s úsudkem . . .

Šimanovský v povinnosti a svědomitosti zůstal sobě stejný do konce svého působení, do svého odstoupení s jeviště dne 11. srpna 1898. Ať postoupil neveselým hereckým postupem od žida na dóže benátské, ať krále Macbetha či Banqua, Romea či Merkucia, vždy hrál poctivě, vždy hrál s oddaností ku hře a jevišti, neuchyluje se ku zvyklostem jiných heroů a heroin, kteří třebas i na jevišti dávají výraz svému okamžitému podráždění a v prvé řadě své ješitnosti. Ješitnost je odporná. Skutečný bol prchává do ústraní a může býti jist soucitu — třebas ani při něm nebylo vždycky lze vyhnouti se tomu, čím by zůstal zamezen. Teskno je vždycky, když herec, jenž jindy zářil v čele ostatních, vidí se nucen vsunouti se nepozorovaně do řady druhé, snad i třetí . . .

Ale arci i tam vykonává opravdový umělec celku službu znamenitou, uváděje k plné platnosti úlohy, jež by jinak mlhavě se ztrácely. Nad to jest vůbec povinností správy divadelní obsazovati hry ve všech úlohách silami nejlepšími, i když při tom ten neb ona cítí se — právem či neprávem — dotknuty. —

Karel Šimanovský hrál i v Národním divadle nejednu úlohu prvého řádu — Hamleta, Rysoora, Leara, přední úlohy her Kolárových, Vlčkových a j. Ale při tom přece jeho dobou hlavní zůstával doba divadla prozatímného a v podruží se nalézajícího. V Národním divadle počal stavěti se proti Šimanovskému jeho věk, jeho duch umění, tvorbou a obecenstvem již méně žádaný — a ovšem i nová generace umělců mladších, která chtíc nechtíc, u mužův i dam, jest nepřítelkyní svých předchůdců, Na místo Šimanovského vstupovali Šmaha, Seifert, Slukov. Tento byl nejen jeho nástupcem v jednotlivých úlohách, ale ku podivu téměř jeho pokračovatelem, takořka uměleckou jeho odlikou. A mladý ten poměrně muž zhynul ještě dříve nežli jeho starší a od něho ctěný vzor! —

Šimanovský žil jen v divadle, podoben jsa v tom některým jiným soudruhům z prvých šedesátých let minulého věku. Veřejného působení jiného nemiloval. Byl zvolen po Slukovu za předsedu Ústřední jednoty českého herectva, ale úřad svůj vykonával, jen že jej k němu jiní přiměli. Z domů do divadla, z divadla domů, to byla jeho cesta; jinde ho skorem nikdo neviděl. Seděl v divadle, i když nebyl zaměstnán, neli jinak, aspoň ve vestibulu, nebo v létě před ním, mezi kollegy, pokuřuje viržinko, vážně mluvě nebo žertovně na to neb ono vypadaje.

Nikdy nepřišel do ředitelské kanceláře s bolestmi, skoro jí ani neznal. Byl spokojen a vystačil s gáží malou jako větší a když mu bylo přidáno, měl opravdu větší radost z významu toho nežli z příbytku peněz. V Šimanovském bylo vůbec mnoho vzácnosti, noblesy. Ne té divadelní, která vydrží, dokud se jí děje ve všem po vůli — a při nejbližším dotknutí se rozpukne jak luska citlivky, nýbrž noblesy osobní a opravdové. Šimanovský byl šlechticem pod krovem »malým, ale svým.« Neviděl jsi ho nikdy mezi prosebníky; měl jistou hrdost a se své osobní samostatnosti, již si zabezpečil naprostým se uskrovněním ve hmotných požadavcích, nikdy nesestoupil ku prosbám. Stačilo mu, viděl-li, že v jednání k němu se jeví pro něj pozornost a že umělecká práce jeho dle možnosti i hmotně se odměňuje.

Z prvotní měsíční gáže 28 zl. a pozdější pouhých 20 zl. v divadle prozatímném — kdy stál na vrcholi svého významu — dospěl na ročních 1200, později 1500 zl. r. m. Roku 1876 měl gáže 1632 zl. r. m., honorářů mimořádně mnoho, totiž 555 zl., úhrnem 2187 zl. a 1 benefici. Dvě leta na to gáže 1525 zl. a 334 zl. honorářů. Když nastoupilo Družstvo Národního divadla, zvýšena mu gáže před otevřením Národního divadla na 1880 zl. a honorářů měl toho roku 274 zl. 65 kr. Roku 1886 měl celkem příjmů 2315 zl., r. 1892 2490 zl., o tři leta později výminečně

3301 zl., což byl spolu jeho roční příjem největší. — Dle počtu vystoupení měnívala se celková suma o nějaký peníz, tu nižší tu vyšší se objevujíc.

Proti první gáži roční byla to přece jen slušná změna k lepšímu. Tenkráte, na počátku bylo mu vedle hraní i truhlařit, později v letech šedesátých zařídila si jeho manželka máslařství při Uhelném trhu. Kaška krejčoval, Lapil vyráběl uzenky, Frankovský si zařídil hostinec. Byly to zjevy prvních dob, počátků, kdy české divadlo své síly dostatečně platit nemohlo, protože samo hrubě nic nemělo.

A že byl Karel Šimanovský hercem nejstarším a z nejzasloužilejších, usneseno při jeho odstoupení v Družstvu Národního divadla, že se mu bude platiti čestná gáže 600 zl. r. m. ročně i nadále, dokavad Družstvo podrží správu Národního divadla, vedle 1500 zl. r. m. pense, jíž byl Šimanovský pro stáří opatřen. A opět hleděl při tom věnování ušlechtilý muž více na čest jen u tím prokázanou a jej povznášející nežli na zisk.

»Byl bych dobře živ i ze samotné pense,« pravil, »ale pozornosti, která se mi tím prokazuje, vážím sobě svrchovaně. Jest pro mne velikou ctí.«

Ctí byl zasypáván ušlechtilý umělec nejednou za svého života, zejmena při svých beneficích, jubileích a při odstoupení s jeviště. Čtyřicetileté jubileum dne 30. dubna 1889 jej zahrnulo dary, stříbrnými a jinými věnci i květinami a ovacemi v Národním divadle i při banketu, na jeho počest uspořádaném, a přineslo mu pražské měšťanství. Dělalo mu to radost. A když naposledy vystoupil na jevistě jako Julius Caesar, úmyslně si zvoliv již úlohu nepříliš namáhavou, zapadaly do veliké slávy arci i slzy. Při Šimanovském slzy opravdového smutku, nejen v jeho nejbližším okolí, ale i v obecenstvu.

Byl jako skála doby staré nad vodami časů nových, úctyhodná, velebná . . .

V životě soukromém dožil se slavený umělec štěstí menšího nežli na jevišti. V prvém manželství měl pět dítek, které všechny zemřely. A později i to manželství samo bylo málo radostno. Za to šťastno bylo pozdní manželství druhé — až si smrt znova k němu přišla pro kořist a druhou choť mu odňala . . . Osamotněl . . . A dobře pro něj bylo, že mohl poslední dni svého života tráviti v rodinném kruhu své neteře, provdané za p. assistenta Šumandla.

Bydlil v Křižovnické ulici, maje krásnou vyhlídku k Letné a královskému hradu. Přál si však bydliti někde blízko sadů, aby, cítě se již slabším, nemusel daleko choditi na procházku. Byl tedy vzat byt u zahrady Kinských. Ale nežli mohl do něho se přestěhovati, odebral se umělec lehkou smrtí na věčný byt přímo do sadů, ale jiných . . . Mrtev změnil se v tváři tak, že bych ho asi nebyl poznal, nevěda, že to jest právě ten bývalý rek jeviště, jenž statisíce očí k sobě obracel . . . Smrt dala mu tentokráte masku,

kterou sama, fušerka, pro něj vypracovala, míchajíc se neuměle do řemesla, kterému on daleko lépe než ona rozuměl. --

A byl pochován s veškerou ctí, na kterou tak držel až do konce života. Své srdce dal si po smrti probodnout — aby snad se neprobudilo tam, kde by pak zahrálo scénu strašlivější než kdy on za svého života jakou zahrál svým nadšeně, ba někdy až zuřivě tleskajícím divakům. —

Konstantin Jireček.

K jeho 50. narozeninám.

(Dokončení.)

Na jaře 1881 provedl kníže Alexander státní převrat: prohlásil, že nechce býti déle knížetem, nebudeli ústava suspendována na sedm let. Rusko, Rakousko a Německo nechtěly změnu knížete a podporovali ho, jmenovitě Rusové, se značným úsilím. Angličané zatím podněcovali opposici, jen aby uškodili Rusům. Předsedou nového ministerstva byl ministr války, Čuchonec generallieutenant Ehrenrooth. Prozatímní správu ministerstva osvěty přejal, když jiného najíti nemohli, generální sekretář dr. Jireček. Svištovský sněm 13. července 1881 návrhy knížete jednohlasně přijal.

Nové definitivní ministerstvo sestaveno na palubě bulharského státního parníku »Golubčiku« na Dunaji před Svištovem, s velikými nesnázemi. Generál Ehrenrooth se totiž znepřátelil s diplomatickým agentem Chitrovem a odešel na Rus. Ministerstvo nemělo předsedy, leda že za nepřítomnosti knížete ho zastupoval některý z ruských generálův. Vypadalo jako »společnost, která se náhodou sešla v železničném voze.« Dr. Jireček, dosud »upravljajuštij,« převzal ministerstvo osvěty jako ministr. Elementem rozkladu byl ministr zahraničných záležitostí a pošt dr. Vlkovič, který se byl rozešel s vládou rumelskou a přišel do knížectví. Studoval medicinu v Paříži, byl vysokým vojenským lékařem v tureckých službách, naposled v Syrii, uměl dobře francouzsky a slabě bulharsky; denně prášil, nadsazoval nebo strojil všelijaké pletky. Při tom se často stával obětí čtveráků, vykořisťujících jeho lehkověrnost, jmenovitě když se našlo, že se na poště otvírají a čtou dopisy. Zřízena státní rada, ale tak nešťastně, že se brzo skládala nejvíce z bývalých tureckých úředníků, kteří v mnohých věcech vynikali báječnou nevědomostí, ale jinak zdědili vybrané kusy pověstné chytrosti starých byzantinských eunuchův. Nejhůře bylo při otázkách právních nebo národohospodářských. Tu debatta v státní radě nezřídka prý vypadala jako nepodařené právnické rigorosum, při kterém nikdo nic pořádného neumí, ani profesoři

ani studenti. Kníže sám byl pod vlivem mužů, kteří nebyli členy ministerstva (Grekov a j.) a tvořili způsob kamarilly. Opposice liberálů, která se tehda přenesla do Plovdiva, právem vytýkala, že nová vláda neuměla příhodného času nikterak využiti k pracím organisačním.

Za 14 měsíců svého ministerstva provedl dr. Jireček četné stavby pro státní školy, ubytované prve v dřevěných barácích, uvedl pořádek do škol podrobnými předpisy, které dílem podnes jsou v platnosti, a obnovil bulharské Knižovní Družestvo, založené od emigrace za Dunajem v Rumunsku, v Braile; od 1882 vychází jeho časopis v Sofii. Byli časové, kdy dr. Jireček se svými soudruhy od časného rána do půlnoci sedával v kanceláři. K ministerstvu osvěty náležel i úřad statistický, státní tiskárna a úřední noviny. Turecké vydání úředních novin redigoval Albánec Jusuf bej, který se nevyhýbal nápojům od proroka zapověděným a v jedné kapse nosíval fes, v druhé kalpak. Vydání to zastaveno, když vyšlo číslo s tureckou básní Jusufovou na dr. Vlkoviče, která měla velice podezřelé rýmy, jakých se u chvalozpěvů neužívá.

Kníže Alexandr r. 1882 jel prý do své hessenské vlasti, ale v skutečnosti do Petrohradu. Svůj úmysl utajil i před svými ministry. Úmysl jeho byl žádati na Rusi o předsedu ministerstva. Po delším jednání vypraven generál Sobolev, dnes velitel divise na bojišti v Mandžursku. Přijel s ním i nový vojenský ministr baron Kaulbars. Nové ministerstvo sestaveno v červenci 1882 z Rusův a konservativních Bulharů. To byl osudný krok. Velmoci nevrle hleděly na sesílení vlivu ruského proti Berlínské smlouvě, která Bulharsku garantovala národní samosprávu. Konservativci se s generály nepohodli, a brzo byl kníže opuštěn ode všech Bulharův. Ačkoli se v Petrohradě zavázal, že ruské ministry podrží po určitou dobu, přece v září 1883, po koalici všech bulharských stran, obnovil Trnovskou konstituci a propustil ruské generály. Tím se začal spor s Ruskem. Alexandr se zatím dostal pod vliv Angličanův, a jak známo, konečně byl r. 1886 nucen Bulharsko opustiti.

Dr. Jireček po odstoupení ministerstva jmenován radou (sovětníkem) při ministerstvě osvěty, jakož tehda při ministerstvě financí takovým cizozemským rádcem byl Francouz E. Queillé, později ředitel financí v Alžíru. Jireček také byl předsedou učební rady, která měla ministerstvo vyučování podporovati. Ale za posledního obratu učební rada rozpuštěna; pravilo se, že předseda pracuje sám a ostatní členové prý se jen povalují na pohovkách a v sezeních mluví nepotřebné věci.

Nyní nastaly Jirečkovi volnější časy, studia literární a cesty po zemi. Úředníci ministerstva, studovaní Bulhaři, tehda dobrovolně přejali vyučování v nejvyšších třídách Sofijského gymnasia. Žáci byli ovšem z části velicí, dospělí lidé; teprve zvolna se generace v jednotlivých třídách vyrovnaly. Dr. Jireček přednášel dějepis, při nedostatku knih hlavně s rukopisnými poznámkami.

Nedávno při 25letém jubileu bývalí žáci pamatovali i na něho v památním spise; dokonce poznamenali, že »mluvil bulharsky velmi sladce« (Jubilejen Sbornik na I. Sofijska državna mъžska gimnasia, Sofia 1904, str. 146).

Bližší kruh byli bulharští spisovatelé. Starší pokolení představoval Petko R. Slavejkov, který za tureckých dob vydával v Cařihradě noviny, kalendáře, básně, překlady atd., samouk i výborný znatel Bulharska a bulharského jazyka, již stařec. Duší Knižovného Družestva byl veselý Vasil Dim. Stojanov, tehda guvernér ve Varně, pak generální sekretář ministerstva osvěty atd. Studoval v Praze práva a mluví podnes dobře česky. Mnoho obcoval dr. Jireček s geologem J. Zlatarským, s nímž nejednou cestoval po Bulharsku, a se statistikem Mich. Sarafovem, který často býval ministrem. Jiní přátelé byli znatel církevních poměrů P. Genčev, ředitel státní tiskárny Kirkov a j. V Plovdivě žili a jen časem do Sofie přicházeli národní hospodář a financista Ivan E. Gešov, básníci Vazov a Veličkov, knihkupec Chr. G. Danov a j.

Přicházel k němu i básník Svetoslav Mylarov, muž malé postavy, nápadný svými sentimentálními deklamacemi. Neměl vždy dobrý rozum, jmenovitě po pádu s koně na skalách Trnovských. Jednou seděl sám u Jirečka na pohovce a vykládal svou nespokojenost s politikou Bulharska, asi takto: »Jsem nespokojen. Mám k tomu příčiny. Jsem potomek oněch, kteří jednou v naší vlasti panovali. Pocházím od starých carů bulharských. Nemohu toho dokázati, ale cítím to.« Při tom držel ruku, jako vždy, theatrálně na srdci. Za Stambulova, kde se vládlo pomocí poprav, což jak známo, je věc snadná, ale turecké státní moudrosti blízká, Mylarov v Sofii dne 27. července 1892 časně z rána z vězení vlečen na popraviště a tajně i rychle oběšen, s ním ještě tři soudruhové, mezi nimi horkokrevný Toma Georgiev, jeden z účastníků povstání Srednogorského r. 1876, za dr. Jirečka registrátor v jeho ministerstvu. Mylarov odsouzen k smrti na základě svého — denníku, plného zmatených subjektivních výlevů.

Studiemi se dr. Jireček v Sofii při každé příležitosti pilně zabýval. Již k vůli praktické potřebě si znamenal vše potřebné o bulharském jazyku z živé mluvy. Učil se novořecky a turecky, četl nová díla historická a zeměpisná, i mnoho se obíral státními vědami. Užíval každé příležitosti k cestám po Bulharsku a Rumelii, a znal zemi lépe nežli politikové Sofijští. Veliké cesty konal v l. 1883 a 1884 na vlastní útraty, za letní dovolené. Byl v nejdalších lesních pustinách, na vynikajících horských vrcholcích, u všech znamenitějších zřícenin ze starých dob. Pro poznání dnešního Bulharska a pro historický zeměpis toto putování přineslo mnoho výsledkův, ale co se týče písemných památek bulharského středověku, nápisův a rukopisů, jen veliké sklamání. Po mnohých bouřích se v zemi poměrně málo zachránilo.

Bulharsky uveřejnil dr. Jireček kromě úředních věcí o školství, o agrárních otázkách (spolu se Sarafovem, 1880) atd. řadu článků

v Periodičeském Spisanii Knižovného Družestva: 1882 o posledním bulharském caru Janu Sracimirovi ve Vidině (do 1396), o zeměpisném výzkumu Bulharska (kus z Pražských docentských přednášek), o bulharském slovníku mnicha Neofyta Rylského, veliké klášterní práci, která bohužel podnes leží rukopisem. Mnoho byly č'eny Jirečkovy překlady starých cestopisů po Bulharsku z 15. a 16. století, pečlivě upravené a výkladem opatřené (Bertrandon de la Broquière, Petančić, Kuripešić, Ramberti, Busbek, Gerlach). Návod ke sbírání archaeologických a historicko-geografických materiálů (1883) byl zpracován od Dragoviće pro Černou Horu a později od zemské vlády pro Bosnu. Velikou sensaci vzbudily podrobné popisy vlastní cesty po Sredné Goře a horách Rhodopských, a některé kusy přijaty později i do čítanek bulharských. V ročníku 1884 jsou i písně mohamedánských Bulharů z Rhodopy a jiné drobnosti.

Materiály k antickému zeměpisu a epigrafice uveřejnil dr. Jireček prostřednictvím prof. Kieperta ve spisech Berlínské král. akademie (Monatsberichte 1881). Menší články o starých rukopisech, tiscích, nápisech, tajných jazycích vydal v Archivu prof. Jagiće, tehda žijícího v Petrohradě. Čtenářům Osvěty v paměti budou rozsáhlé články »Z Východní Rumelie« v Osvětě (1882) a »Rylský klášter« (1883), později »Na makedonských hranicích« (1886); ovšem se na nich vidí, že jednotlivé kusy spisovány často po dlouhých přestávkách, okamžitým využitím volné chvíle, čehož následek jsou rozmanité jejich nesouměrnosti.

Kontrakty cizozemských úředníků v Bulharsku se blížily ke konci, a mnozí se strojili k odchodu. Ale dr. Jirečka Bulhaři pustiti nechtěli. Dle nové smlouvy od 10. (22.) srpna 1883 ustanoven ředitelem musea a národní knihovny, s platem 9600 franků, a s vyloučením všech politických úkolů. V případu, že by se v Sofii otevřelo vysoké učení čili universita, měl se státi profesorem na ústavě tom. Kontrakt byl vyměřen i pro službu doživotní, s pensí. Ale brzo se vyskytly nesnáze. Nová národní knihovna byla ubytována v malém dřevěném přístěnku uvnitř pod kupolemi veliké bývalé džamije turecké (mečetu), největší část knih ležela zavřena v bednách a celá sbírka mohla každý den náhodou shořeti. Budovy, do kterých se mohla přestěhovati, buď nestačily rozměrem svým anebo nesnesly váhu knih. Vedle toho politické poměry se silně kalily. Prozíraví lidé předvídali bouře: revoluci ve Východní Rumelii, válku se Srbskem a odchod knížete Alexandra. Dr. Jirečkovi již dlouho nescházelo možnosti k odchodu, ale nechtěl se i jinde státi »činovníkem,« jakož mu ještě častěji bývalo nabízeno, dokonce i po letech ve Vídni, i přál si zůstati u věd. Konečně jmenován řádným profesorem všeobecných dějin, se zvláštním zřetelem k dějinám slovanským, na české universitě v Praze, od 1. října 1884. Toto místo, ačkoli bylo pro něho z počátku spojeno s velikou materiální ztrátou, ztrátou polovice důchodů, přijal k nalehání Pražských přátel a jmenovitě svých rodičů.

V Praze pobyl dr. Jireček podruhé osm a půl léta (1884 až 1893). Ale tento pobyt se velice lišil od prvního. Měli jsme universitu, ale ne takovou, jakou jsme očekávali. Zdědila všecky špatné stránky prvotní společné university, zmítané bojem stran. Dojem prvního sezení sboru fakulty filosofické byl prý přímo zdrcující. Na místě pilné literární a vědecké práce rozhostily se v universitních kruzích osobní spory a malicherné polemiky, s množstvím brošurek a článečků; tato polemická literatura vůbec je specialitou Pražskou.[1]) Brzo začal Jireček vyjednávati, jak by se zase dostal z Prahy ven. Sami Bulhaři, kteří zatím založili vysokou školu čili universitu, opět a opět ho zvali k sobě, a pokusy své opakovali ještě i po odchodu jeho do Vídně. V Praze nezbývalo prof. Jirečkovi než uzavírati se před lidmi více než na východě a dbáti bezohledně jen o své plány a práce. Bydlil za největší části Pražského pobytu v domě Osvěty, daleko od střediska města, a o prázdninách, i menších, býval na dalekých cestách, v archivech dalmatinských a italských, v Srbsku, v Bosně, ve Francii atd. V literárních spolcích Pražských byl ve výboru pouze v historickém spolku. Za člena nové české akademie zvolen teprve (1891), když se půl léta před tím stal dopisujícím členem akademie Vídeňské.

K tomu se družil úplný obrat v rodině. Ze tří sester po návratu z Bulharska nalezl na živě již jen jednu. Otec, který právě v letech 1878—1879 před jeho odchodem do Bulharska byl na vrcholu své literární činnosti, zatím horlivě se účastnil v jednáních sněmovních i parlamentárních, ale při tom zakusil mnoho nevděku, a zdraví jeho vzalo valnou újmu. Zamýšlel z Prahy úplně se odstěhovati, ale příliš pozdě, když mu v tom překážela zlá churavost. Posléze stižen ochromením a po dvouleté těžké nemoci skonal 25. listopadu 1888. Jedovaté novinářské články a tak zvané vědecké polemiky psány proti němu i za této nemoci, ba tištěny, i když ležel již v agonii . . .

Nejlepší vzpomínku zanechala u prof. Jirečka v Praze mládež universitní. Na vypracování svých čtení vynakládal vždy a všude mnoho práce. Četl v Praze o starověkém zeměpise, o zeměpise a národopise Balkánských zemí, o křížových výpravách, o dějinách byzantinských a jihoslovanských, o dějinách Turecka a dějinách východní otázky až do 19. století atd. Vedle toho nalezl časem i malé auditorium k cvičením slovanským, ke čtení středověkých listin cyrillských.

Hned po příchodu do Prahy vrátil se k starším studiím o dějinách jihoslovanských. Srbští historikové Ilarion Ruvarac, Ljubomir Kovačević a Panta Srećković zápasili právě o to, zdali poslední Nemanjić, Dušanův syn, car Uroš (1371) byl zavražděn od krále Vlkašina čili nic. Podrobné dějiny z té doby z archivu

---

[1]) Prof. Jireček sbírá Pražské polemiky, které v jeho knihovně tvoří oddíl: »Mirabilia Pragensia,« s : zvláštním pododdělením: »Deliciae philologorum Pragensium.«

Dubrovnického a listinný důkaz, že ještě po smrti krále Vlkašina, jenž zahynul v bitvě s Turky v sousedství Adrianopole, bezzemek Uroš bral peníze u Dubrovčanů, na jevo vynesl dr. Jireček v rozpravě: »Srbský cář Uroš, král Vlkašin a Dubrovčané« (v Časopise Čes. Musea 1886, něm. výtah ve Věstníku Král. čes. společnosti nauk 1885, překlady od Dim. Ruvarce v N. Sadě a Bulića ve Spljetu). Nepodařená sbírka »Monumenta Ragusina« jihoslovanské akademie důkladně od Jirečka vzata na přetřes, nejprve v Č. Č. M. 1885, při neméně nezdařeném pokračování novou kritikou v Archivu Jagićově (díl 19, 1897).

Ale především bylo potřebí zpracovati materiály, nasbírané v Bulharsku. Řecké a římské nápisy se studiemi o poloze antických měst a o hranicích jazykův a provincií za císařské doby římské uveřejnil Jireček ve Vídeňských »Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen« (1886). Cestopisný materiál zpracoval pak ve veliké knize: »Cesty po Bulharsku« (v Praze, Matice česká 1888, 710 str.); bulharský překlad od Argirova vyšel v Plovdivě 1899. V menších článcích jednal Jireček o zbytcích Pečeněgův a Kumanův v Bulharsku (Kr. č. spol. nauk 1889) a o proměnách osídlení Bulharska po osvobození (Oest.-ung. Revue 1890). Proti rozsáhlé literatuře, která o Bulharsku vznikala po válce srbsko-bulharské a obsahovala množství vymyšlených a chybných dat, obrácen byl Jirečkův podrobný popis země s přehledem novějších dějin: »Das Fürstenthum Bulgarien« (v Praze, ve Vídni a v Lipsku 1891, 573 str., s illustracemi a s mapou). Bulharský překlad od paní Kateřiny Karavelovy vyšel také 1899. Kniha došla velmi přívětivého přijetí v kruzích diplomatických, kde litováno, že není podobných příručních a spolehlivých knih i o jiných sousedních zemích. V Bulharsku mnozí byli dotčeni rozličnými pravdami, neboť Jireček nezamlčel ku př. otvírání psaní na poště za Vlkoviče a později, a v jedné kapitole vylíčil »politickou společnost« prý příliš nestranně.[1])

Po sbírkách srbských listin od Miklošiće, Pucića a j. vyšly jako nový dodatek k nim »Spomenici srpski« od K. Jirečka, v nichž poprvé na světlo přišly ve větším počtu soudní listiny a soukromé dopisy ze středověku (Spomenik srb. akademie, celý díl 11, 1892). K tomu se druží menší studie: o Toljenu, synovci Nemanjovu, a knížatech Chlmských v 13. století (Glas srb. akademie sv. 35), o nápisu ve Veličanech se jmeny hercegovské šlechty ze 14. století (Glasnik bosenského musea 1892) a j. Do dějin novověkých náleží: »Poselství republiky Dubrovnické k císařovně Kateřině II.« (česká akademie 1893), s vylíčením osudů republiky

---

[1]) O »Cestách po Bulharsku« nejpodrobněji pojednal Louis Leger v článku »La Bulgarie inconnue« v Bibliothèque Universelle (Lausanne 1889), který znovu je otištěn v knize Legerově: »Russes et Slaves« (Paris 1890, str. 187—250), o obou knihách A. N Pypin v obšírném referátu ve Věstníku Evropy, listopad 1891, str. 287—329, o »Fürstenthum« dr Ivan D. Šišmanov, nynější ministr vyučování v Bulharsku, ve Sborníku ministerstva, díl 5. (1891), recense str. 3—13.

za úpadku až do jejího konce. V Archivu Jagićově uveřejňuje Jireček od těch dob četné kritiky o edicích listin a letopisů, jakož i o monografiích historických; mnohé z těch kritik tvoří celá pojednání, s použitím i rukopisného materiálu.

Nezapomenul ani popularisování vědy. V Ottově Slovníku Naučném od r. 1888 vydal celé řady orientujících článků o dějinách zemí Balkánských (větší jsou: Albanie, Bosna, Bulharsko, Černá Hora, Dalmacie, Dubrovník, Hercegovina, Charvátsko, Illyrové, Makedonie atd.). Stal se spolupracovníkem i Brockhausova slovníka. V Osvětě vyšly od něho nejen cestopisné náčrtky, jako o republice San-Marinské (1889) a o Dalmacii (Ston a Mljet 1891), ale i práce o časových politických otázkách, o úžinách Cařihradských (1892), před organisací české akademie o učených akademiích vůbec (1889), posudky a zprávy o knihách.

Pobyt Pražský dospěl ke konci zdánlivě neočekávanému. Ministerstvo vyučování povolilo Jirečkovi dovolenou na celé léto 1890 k archivním výzkumům v Italii a Dalmacii. Nehledě k této hotové věci, sbor profesorský ho zvolil za děkana na rok 1889—1890. Koncem zimního semestru došlo však k roztržce pro jakousi malichernou universitní demonstraci. Prof. Jireček dekanát složil a dle úmluvy s ministerstvem odjel na jih. Situace se více napraviti nedala. Pražané neučinili nejmenšího kroku, aby svého krajana udrželi v Praze. Zdálo se, že spíše s netrpělivostí očekávají odchodu jeho. Místo jeho zůstalo neobsazeno, neboť jeho kathedra Pražská byla jen »ad personam« i dala se snadno přenesti.

Ve Vídni se nástupcem Miklošiće stal r. 1886 V. Jagić, po tu dobu profesor slovanských jazyků v Petrohradě a před tím v Berlíně. Založil seminář pro slovanskou filologii s bohatou knihovnou a staral se o dosazení druhého slavisty. Sbor profesorský se rozhodl povolati historika, čímž, ač se o tom přímo nejednalo, obnovena kathedra druhdy Kollárova. Na místo to povolán K. Jireček. Název profesury zněl pro »slovanskou filologii a starožitnosti,« ale v podrobnostech nově povolanému profesoru uloženo pěstování dějin Slovanův a jejich sousedův. K. Jireček své místo nastoupil 1. dubna 1893. Posluchači byli nejvíce jižní Slované, pročež při čteních a cvičeních brán zřetel především na země Balkánské. Od r. 1898 stal se Jireček řádným členem cís. akademie věd, v jejímžto středu brzo byl vítanou novou silou. Zastupoval ji na prvním mezinárodním sjezdu akademií v Paříži 1901; dojmy své popsal v Osvětě. Zároveň jako člen archivní rady v ministerstvu nitra bral čilé účastenství při mnohých organisačních pracích. Do Prahy ještě častěji zajížděl, pokud byla živa matka jeho († 1895), ale potom jen po delších několikaletých přestávkách.

Vědecké práce Jirečkovy měly ve Vídni z mnohé strany nový podnět. K jubileu děda svého Pavla J. Šafaříka napsal rozsáhlou studii o mladších letech jeho, zejmena o pobytu jeho mezi Srby v Novém Sadě (1819—1833), v Osvětě 1895. Začátky slovanské poesie v Dubrovníku osvětlil velikými články, nejprve

o Šišku Menčetićovi a jeho době (Jagićův Archiv, díl 19, 1896), pak příspěvky k dějinám literatury Dubrovnické (tamže díl 21, 1899). Nalezl nejstarší fragmenty umělé poesie Dubrovnické z doby ok. l. 1420, cyrillské čarbaniny mladých šlechticů v jednom pergamenovém rukopise, obsahujícím pravidla celnice. Mlhavé posud postavy latinských a slovanských básníků 15.—16. století postavil ze soudních knih na pevnou půdu skutečnosti, kde se slavní pě ci ovšem zjevují v světle realistických postav renaissance, v pračkách, milo tných pletkách a jiných dobrodružných situacích. Zvláštní zjev na Balkánském poloostrově jsou místní jmena, utvořená z jmen svatých dle chrámů; drží se dle pomoří, pocházejíce z části z doby starokřesťanské, ale u vnitrozemí jich není. S tím souvisí i přenášení místních jmen z Malé Asie do Evropy vlivem literatury, totiž legend středního věku. Obojí vyložil Jireček v jednom akademickém pojednání (Das christliche Element etc., zased. zprávy cís. akademie, díl 136, 1897). V úvodu k listinám z Albanie, které vydal spolu s dr. Thallóczym, osvětlil dějiny severoalbanských dynastií 15. století (Jagićův Archiv 21). K bulharským dějinám se vrátil článkem o nově objeveném cyrillském nápise cáře Samuela z l. 993 z Makedonie (tamže). Slavnostní akademické čtení jedná o významu Dubrovníka v dějinách středověkého obchodu (almanach cís. akademie 1899). Nové vydání zákonníka srbského cáře Štěpána Dušana od S. Novakoviće vedlo Jirečka k recensi, která vzrostla ve větší rozpravu, v níž jmenovitě objasněn poměr zákonníka k staršímu právu srbskému, k právu byzatinskému a trvání jeho platnosti (Jagićův Archiv 21, 1900).

Na základě materialu nasbíraného již od r. 1878 začínaje, vylíčil Jireček dějiny zbytků římského či později románského obyvatelstva v městech Dalmacie a historický ústup jeho před živlem slovanským; při tom vynesl na jevo neznámé posud památky místního dialektu romanského, který tvořil přechod mezi italštinou a rumunštinou, z 13.—14. století, a bohaté seznamy osobních jmen (Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, v Denkschriften cís. akademie 1901—1904, tři svazky v 4°). Středověkou latinskou a slovanskou kancelář republiky Dubrovnické popsal v rozpravě již 1892 načrtnuté a od té doby stále doplňované (Jagićův Archiv, díl 25 a 26, 1903—1904). Se starým přítelem, slavným právníkem dr. V. Bogišićem vydal společně netištěný po tu dobu latinský statut města Dubrovníka z r. 1272; vydání jest opatřeno rozsáhlým úvodem, přílohami a glossáři (Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium jihoslovanské akademie, díl 9, 1904). S Mnichovským byzantinistou profesorem K. Krumbacherem vypracoval projekt nové sbírky středověkých a novověkých řeckých listin, který v květnu 1904 byl přijat od mezinárodní associace akademií na sjezdu v Londýně.

Uznání od učeného světa Jirečkovi nikdy nescházelo. Je řádným členem akademií Vídeňské a Pražské, dopisujícím členem akademií v Záhřebě, Bělehradě, Budapešti, Petrohradě a Mnichově, přespolním členem Král. české společnosti nauk v Praze, čestným

členem bulharského Knižovného Družestva a bulharské archeologické společnošti v Sofii, Matice Srbské v Novém Sadě a ruského archeologického institutu v Cařihradě. Otec jeho na základě svých řádů mohl nabyti názvu svobodného pána, ale toho neučinil. Ani syn o tituly a řády nikdy nedbal.

Profesor Jireček patří, jak Louis Leger ve svých referátech častěji psal, k »dynastii učencův.« Od děda P. J. Šafaříka i otce Jos. Jirečka zdědil lásku k vědám a k literatuře, sběhlost v učení se jazykům, náklonnost k bibliografii i bibliofilii a znalost celé techniky literární. Ve svých čteních universitních často opakoval pravidla pro historika: čísti častěji a bedlivěji staré prameny, než moderní knihy a články; bedlivě studovati všecko, bez ohledu na rozmanitost jazyků, ve kterých prameny jsou sepsány; pracovati vždy bez předsevzatých konstrukcí a ideí, a čekati výsledku, který sbíráním materiálu a bedlivým srovnáváním různých dat vyplyne sám od sebe; neviděti na věcech nikdy více, nežli se viděti dá, a nebudovati fantastické hypothesy, které se bedlivějším studiem nebo nálezem nových materiálů promění v dým a páru; nemařiti času zbytečnými věcmi, jmenovitě ne polemikami, což ostatně bylo již pravidlo starého P. J. Šafaříka. Vždy dbal o krátkost, jasnost a srozumitelnost stylistickou, pod zřetelným vlivem vzorů francouzských. Svým žákům vždy objasňoval, jakou důležitost má při vědeckých studiích znalost literatury se studiemi bibliografickými; sám vždy se staral o známost knihoven a archivův i jejich organisací. Zajímavo jest, že mezi bývalými žáky jeho tři jsou dnes bibliothekáři: dr. Zíbrt v Českém Museu, dr. Radonić v Novém Sadě, Argirov v Sofii.

Při tom nebyl Jireček učencem jen kabinetním. Uměl pozorovati i živé poměry. A. N. Pypin píše (ve Věstníku Evropy, 1891 listopad) o »Cestách po Bulharsku« i ve »Fürstenthum«: »Autor zůstává nezávislým a nestranným pozorovatelem, který stejně zaznamenává i dobré i špatné vlastnosti bulharského národa i té intelligence, která stojí v jeho čele. On nevyslovuje svého mínění o dané minutě a také dle spůsobu knihy nemohl toho činiti, ale podává bohatý materiál těm, kteří by chtěli s dobrým svědomím porozuměti nynějšímu stavu věcí v Bulharsku« (str. 306). O »Cestách« praví Pypin: »Pro budoucí badatele kniha jeho, bez pochybnosti, zůstane vážným pramenem zpráv o Bulharsku na konci 19. století« (str. 295). Také Louis Leger vytkl u Jirečka »les merveilleuses qualités d'observation«, které dokázal svými studiemi o zemích Podunajských a Balkánských; lituje toliko, že tato studia nemohl rozšířiti i na Makedonii (Bibliothèque universelle 1889 leden, str. 115). Dr. Ivan D. Šišmanov nalézá u Jirečka objektivnost, mimořádnou bohatost obsahu i výborný sloh, oživený duchaplnými poznámkami a zdravým humorem. »P. Jireček má vzácný dar načrtnouti charaktery dvěma, třemi slovy, a to s podivuhodnou věrností. Ve ‚Fürstenthum Bulgarien' je několik takových psychologických silhouett, které zasluhují, aby byly nazvány virtuosními.« (Sborník bulh. min. díl 5.)

O rozpravě o zákonníku srbského cáře Štěpána Dušana praví dr. Radonić, že spisovatel jeví »jako vždy, důkladnou a všestrannou známost pramenův, překrásné seřadění historických dat a jasné i bezpečné závěrky svého zkoumání« (Letopis Matice Srbské sv. 205, str. 109); jinde nazývá Jirečka »neúnavným badatelem o jihoslovanské minulosti« (sv. 207, str. 106) a »nejlepším znatelem minulosti Balkánského poloostrova« (sv. 214, 52). I N. Jastrebov nazývá jej »prvním znatelem dějin národův a států Balkánského poloostrova, neúnavným pracovníkem o historické geografii a ethnografii toho poloostrova« (Izvěstija rus. akad. 1902 str. 396 a sld.).

O poslední práci, jednající o obyvatelstvu středověkých měst dalmatských, píše profesor K. Krumbacher v Mnichově: »Musím se přiznati, že znám málo vědeckých prací, které na nevelikém prostoru přinášejí takové bohatství jednotlivých výsledkův a důležitých všeobecných poznání a při tom stejnou měrou vynikají imponujícím věděním, dalekým rozhledem a ostrovtipným zkoumáním. Předmět je co nejvíce zapletený a klade požadavky, kterých snad žádný druhý žijící historik nebo filolog nesplňuje stejně jako Jireček. Badateli při tomto úkolu třeba je znáti nejen latinskou a řeckou, zejména byzantinskou literaturu s jejich jazykem, ale i jihoslovanské a románské jazyky a nářečí, jakož i albánštinu a novořečtinu; bylo mu třeba sebrati rozsáhlé a nesnadno přístupné vědomosti o pozdním starověku a ranním středověku jihovýchodní Evropy; bylo mu třeba vyznati se ve všech otázkách diplomatiky a v právních, hospodářských, obchodních a administrativních poměrech zemí, které byly pod vlivem brzo latinského západu, brzo řeckoslovanského východu, a proto poskytují obraz mnohonásobně proměnlivý a k vyložení nesnadný. Pro pozdní římské, byzantinské a západní středověké dějiny, pro národopis, topografii a jazykozpyt Balkánského poloostrova je to práce znamenité důležitosti; každý, kdo se těmi úkoly zabývá, může se z ní mnoho naučiti.« (Byzantinische Zeitschrift, díl 11., 1901, str. 262.) — Profesor Julius Jung píše: »Můžeme říci, že spisovatel svou pilnou, po čtvrt století důsledně pokračovanou prací znovu dobyl jedné vědecké provincie. Všude se jeví zároveň učenost i rozvážný soud, tak že se vedení jeho s důvěrou můžeme přidružiti. Že při práci o těchto zemích znatel slovanských jazykův a jejich literatur je ve výhodě, rozumí se samo sebou, ale náležela k tomu i důkladná příprava na poli studií byzantinských, aby se všude dobře vyznal. Kolik je podáno obzvláště pro romanisty, poznati může každý z kapitol, od nás vyznačených.« (Gröbers Zeitschrift für romanische Philologie 1903 str. 248)

Styky literární na všecky strany vedly i k jiným úsudkům, rozptýleným po knihách. Rumunský historik N. Jorga na př. v předmluvě jednoho svého díla mluví o »l'inépuisable bienveillance de ce grand savant modeste qui est M. C. Jireček« (Notices et extraits pour servir à l'histoire des croisades, díl 2, str. IX).

Chvála, kterou zahraničné hlasy Jirečkovi vzdávají, jest ovšem plnou měrou zasloužená, ale nám je při ní hořko. Dědovi jeho

P. J. Šafaříkovi byla nabízena universitní profesura v Petrohradě a v Berlíně, — v Praze mohl býti toliko censorem a bibliothekářem. Vnuk jeho Konstantin Jireček, zasednuv na stolici českého vysokého učení, patřil k jeho skutečným ozdobám, — ale nebylo mu přáno, aby zůstal v Praze. Ačkoli jest muž mírné, zdrželivé, tiché povahy, ušlechtilých a uhlazených mravů, ačkoli se v každém postavení svém docela vyhýbal sporům, půtkám a všelikým osobním konfliktům, přece po několika letech na fakultě, kde působil, jedněm bylo po chuti, aby odešel, jelikož nebyl jejich stranník, druzí pak nehnuli rukou a neřekli slova, aby byl české universitě zachován. A takž nyní patří k celebritám university Vídeňské. Takto si svých lidí vážiti a takto s nimi nakládati, to bohužel patří k našim smutným českým zvláštnostem. *R. O.*

Valašská žatva.

Cyklus básní

Josefa Kalusa.

(Dokončení.)

II.

Ženci a žnečky.

Přešla chvíle odpočinku:
vzhůru, dívko, vzhůru, synku,
kdo má sílu,
ruce k dílu,
srpek s kosou ať se honí,
zpěv, smích perlí, jásá, zvoní.

Hospodář.

Přes poledne pšenka milá
dozrála a doskočila,
jak přes léto dívčina,
když si s hochy počíná.
Pšeničko má zlatá,
budeš dneska sžata,
v bujné snopy spjata,
zejtra domů vzata,
pozejtřku již vymlácena,
na žernově rozdrcena:
vy, matičko, vdejte holku
bez váhání, bez okolků,
aby jako mladá žena
napekla nám buchet, vdolků.

Romance. Ženy.

Hospodyně buchty pekla,
zdřimla: vstoupil kníže z pekla.

Kabátek měl myslivecký,
ryzí zlato zdoby všecky.

Na klobouce bílé peří,
vzhlédl směle ode dveří.

Div nevzkřikla, tak se lekla,
přece »Pěkně vítám!« řekla.

»Pěkně vítám, sedněte si,
můj muž právě vyšel kdesi.

Teprv v noci přijde domů.«
»Teprv v noci? Rád jsem tomu.«

»Však jsem tomu také ráda:
celý den se se mnou hádá.

Vidí na mně samé chyby,
nepohladí, nepolíbí.

Celý den je zamračený:
není nešťastnější ženy.«

»Ďáble, to je mi vás líto!«
Pohledla mu na kopyto.

A kol peci uzardělá
v jedné sukni přecházela.

»Hrome, jak vám všechno sluší.«
»Opravdu?« »Ba, na mou duši.

Jste jak obrázeček, věru!«
Skryla líce pod zástěru.

»Ženuška jste roztomilá!
Zda byste mě políbila?

Jednou jen, jen jedenkráte!«
»Vy si mne jen dobíráte.«

Pohledla naň zpod zástěry:
Jak byl hezký s těmi pery!

Vlasy černé, kučeravé,
líčko snědé, oči tmavé.

Vous zastřižen do špičata,
po oděvu plno zlata.

A to pružné, krásné tělo:
v očích se jí touhou tmělo.

Házel na ni z očí blesky,
zašeptala: »Jak jste hezký!«

Přiskočil k ní, objal v pasu,
směl ji líbat bez zápasu.

»Buchty spáleny máš zcela!«
»Cože?« oči otevřela.

Muž rozhněván stojí tady.
»Co mi dáš? Mám pojít hlady?

Otevř okno, je zde puchu,
jako po pekelném duchu.«

»To se buchty připálily —
odpusť mi to, muži milý!«

»Kdes ta pěkná vzala slova?
Jindy koukáš jako sova.

Nepromluvíš, nepohladíš,
celý den se se mnou vadíš.«

»Nevzpomínej: budu jiná . . .
Chcešli, přinesu ti vína.«

»Přines, je mi ho dnes třeba.«
»Místo buchet vezmi chleba.

Zítra lepších napeku ti:
přidám vanilkové chuti.«

»Ženo, ty jsi jiná zcela.«
»Muži, hříšný sen jsem měla.«

»Hříšného snu nevykládej
a přines mi vína raděj.

Na zdraví si připijeme,
nový život navineme.«

Škádlení.

Šohaj.

Pojď mi, milá, zaorat!

Dívka.

Půjdešli ty za mne žít?

Šohaj.

Moh bych do ruky se tít.

Dívka.

Naučím tě, budeš rád.

Šohaj.

Nerad bych žal z cizího,
a sám nemám vlastního.

Dívka.

Je tu jedna dívčice,
dostane tři měřice,
po strýci též podědí:
šohaji to nevědí.

Šohaj.

Znám já hezkou dívenku,
má snad jednu sukénku,
hůl jen zanechá jí děd,
chceli, vezmu si ji hned.

Píseň. Dívka.

Vezmi si, šohajku, vezmi mě,
dokavad nebude po zimě:
v zimě jsou bez konce večery,
žení se šohajek kdekterý.

Vezmi si, šohajku, vezmi mě,
dokavad nebude po zimě:
dvěma je tepleji v komnatce,
zima je podobna pohádce.

Vezmi si, šohajku, vezmi mě,
dokavad nebude po zimě:
jak počne na jaře slunko hřát,
škoda se oženit, škoda vdát.

Zajíček.

Dívky.

Utíká zajíček
z dozralé pšeničky,
chyťte ho, vraťte ho,
rozmilí lidičky.

Není to zajíček,
je to můj Janíček,
utíká ode mne
do cizích políček.

Do cizích políček,
na cizí pšeničku:
Vrať se mi, pro Boha,
můj zlatý Janíčku!

Píseň. Dívka.

Našla jsem dva klásky,
jeden z nich je hluchý:
vysvoboď mě, Bože,
od Pěluchy.

Pělucha je vdovec,
rok už chodí za mnou,
má prý ke mně lásku
přenáramnou.

Veliký má dvorec,
mohu být v něm paní,
já však nemohu ho
vystát ani.

Už je hodně hluchý,
zajíká se trochu:
zbav mě od Pěluchy,
milý hochu!

Píseň. Dívky.

Přijdi, synku, na pečínku,
máme dneska zajíce,
máme také nové zelí:
brali jsme je po neděli,
hlávky jako palice.

Přijdi, synku, na pečínku:
přijde vdovec ze mlýna,
přinese prý pěkné dary,
namlouvat chce děda starý,
a já myslím na syna.

Přijdi, synku, na pečínku,
postůj aspoň u dveří:
padnu tobě do náručí:
ať si staří jak chtí bručí,
uvidí a uvěří.

Píseň. Všichni.

Šohaj, šohajíček:
sladký makovníček;
vdovec, vdoveček:
tvarohový vdoleček:
nekaždá doň kousne ráda,
vdovec vlažný milovník,
a já, Bože, jsem tak mladá,
já jím ráda makovník.

Sólo.

Byť nemilý vdoveček
ze zlata měl dvoreček,
milý šohaj holé dlaně:
vložím mu své srdce na ně.

Ať nemilý vdoveček
ze zlata má domeček,
šohaj chudou kytli pouze:
zulíbám ho vřele, dlouze.

Dívka.

Pověz mi, Malečko,
který hoch ti vzkázal,
tvé zlaté srdéčko
svatým slibem svázal?

2. dívka.

Žádný mi nevzkázal,
žádný mne nesvázal,
jeden se mi líbí:
v očích má zornice
jak zlaté udice,
loví zlaté ryby.
A mně zlato chybí.

1. dívka.

Malečko, nežaluj,
poctivá jsi, hezká,
snad přijde šohaj tvůj
zítra nebo dneska.

2. dívka.

Přijíti pro růže
pro trní nemůže:
matička mu brání.
Neplatí poctivost,
jen zlata míti dost
musí jeho paní.
Co já s holou dlaní?

1. dívka.

Nic se mi, Malečko,
neoddávej stesku,
ještě tvé srdéčko
dožije se lesku.

2. dívka.

Také jsem doufala . . .
Dnes cítím zoufalá:
darmo se mi líbí.
Včera měl ohlášku —
bere si šafářku,
dům, lán — zlaté ryby.
Jen mladost jí chybí.

Žnečka.

Není nad mužíčka,
není, není, není!

2. žnečka.

Není nad tatíčka,
muž je k nesnesení:
po hospodách pije,
přijde, ženu bije.

1. žnečka.

Není nad mužíčka,
není, není, není,
ženě vtiskne v líčka
na sta políbení:
otec nepolíbí,
jenom kárá chyby.

Dívka.

Není nad poupátko.

1. žnečka.

Není nad děťátko.

Dívka.

Poupě se rozvine.

1. žnečka.

Dítě se přivine.

Píseň. 1. žnečka.

Ach, mé dítě, vlaštovičko malá,
zpívajíc bych tě jen objímala,
ale dozrálo nám v poli žitko:
musím žít a vázat, zlaté kvítko.

Jenom o polednách, o svačině
pohoupám tě na mateřském klíně,
ale večer nahradím ti za to,
co jsem zanedbala, vrchovato.

K ústečkům tvým sladkým přissaju se,
na tisíckrát zlíbám vlásky rusé,
a přivinu k ňadrům tisíckráte,
tebe, hubičko má, poupě zlaté.

Píseň. 2. žnečka.

Na obloze hvězda svítí.
Matka touží hvězdu sníti
s nebe vysokého
pro synáčka svého,
hvězdami mu ozářiti
bludnou dráhu v skalách žití.

Na dně moře perly svítí.
Máť je touží vyloviti
z moře hlubokého
pro synáčka svého,
perlami mu okrášliti
ducha, srdce, celé žití.

Matka.

Ženy.

V Ondřejníku temná sluje,
cikánka tam noclehuje.

Ustarána, uplakána,
opuštěna jako vrána.

Posupně se na svět dívá,
nezanotí, nezazpívá.

Jedenkráte v noci pozdě
objevil se kníže v hvozdě.

Ze zlatého slezal vůzka,
z Turecka byl nebo z Ruska.

Měl jen jediného sluhu,
turban kol hlavy jak duhu.

Jak ho zřela, divě vzkřikla,
jak had se mu k nohám smykla.

Objímala, celovala,
drahým synem nazývala:

»Ach, synáčku, zlaté dítě,
kdo by řek, že uvidím tě?

Že mě vyhledáš až tady
v horách, skalách, mezi hady.

Zde, kde za živa tlím v hrobě:
co napadlo, synu, tobě?«

»Matko, zpátky musíš, zpátky
na své hrady, na své statky.

Zpátky do knížecí síně —
a prominout mojí vině.

Křivdil jsem ti k vůli ženě:
odpusť, prosím na koleně.

Tebe vypudila z hradu
a spáchala na mně zradu.

Stihl jsem ji při zločinu:
teď v zápasech duše hynu.

Matko, synovi dej radu:
mámli smrtí trestat zradu?«

»Matce je vždy těžko radit,
matce nejlíp líbat, hladit.

Hoře vlastní lehko nesu,
hanbou tvou se všecka třesu.

Na tobě spáchanou zradu
pomsti smrtí: dávám radu.

Knížecí šat bych s ní rvala,
psy štvát dala, proklínala.«

»Nuže, se mnou vrať se, matko,
po tvém boku mstít se sladko.«

»Synu, ne v mé přítomnosti:
sám se zradné ženy zhosti.«

»Dosud je tak krásná, milá,
vzhledem by mě odzbrojila.

Odvahu bych ztratil k činu:
matko, poraď, přispěj synu.«

»Kdy bych na tvém místě byla,
nuž: já bych jí odpustila.«

»A přišla bys, matko, zpátky?«
»Brání mi v tom hrdost matky.

Kdo ublížil mému děcku,
má mou zášť, nenávist všecku.

Čiň, jak chceš: já čekat budu,
rok, dva, tři v úzkosti, trudu.

Vrať se do knížecích síní,
samu sobě nech mne nyní.«

Až k vozu jej provodila,
objímala, slzy lila.

Odjel. Tušila, že více
nespatří synovo líce.

Ví: zvítězí nad ním žena,
matka zemře odstrčena.

Šohaj.

Není nad matičku!

Ženáč.

Není nad ženičku:
obličej má hladší
a huběnku sladčí.

Šohaj.

Máť když obejímá,
kletbu s duše snímá,
žena — lest a svody,
k peklu zlaté schody.

Kolibáč.

Ženáči.

Prodáme již kolibáč,
nač ho máme, nač, nač, nač?
V kolibáči děti pláčí,
člověk chovat nepostačí;
nevyspíš se: k ránu kvačí.
Koupíme si kozu radš,
mléko nad jiné má sladší,
a prodáme kolibáč.

Prodáme již kolibáč,
nač ho máme, nač, nač, nač?
Prodáme ho sestře Káči,
je o deset roků mladší
a kolíbat nepostačí.
Koupíme si kozu radš,
mléko nad jiné má sladší,
a prodáme kolibáč!

Kolozub. Kolová píseň.

Všichni.

Madlenka má kolozub,
tu v předu jí roste;
dá ho trhat, rup, rup, rup.
Zítra mají u nich snub,
z dálky přijdou hosté.

Sólo.

»Maměnko, mám kolozub,
už mi dávno roste.«

2. sólo.

»To máš z toho: jíš moc krup,
horké vdolky z horkých trub.
Dej ho trhat: rup, rup, rup.
Zítra přijdou hosté.«

Všichni.

Madlenka má kolozub,
tu v předu jí roste,
dá ho trhat: rup. rup, rup.
Zítra mají u nich snub,
přijedou k nim hosté.

1. sólo.

»Tatíčku, mám kolozub,
dávno mi už roste.«

Sólo mužské.

Dej ho trhat: rup, rup, rup.
Pěkný rovný sobě kup,
třeba za něj padl dub:
přijdou vzácní hosté.

Všichni.

Madlenka má kolozub,
tu v předu jí roste,
dá ho trhat: rup, rup, rup.
Zítra mají u nich snub,
z dálky přijdou hosté.

Skřet.

Ženci.

Co se děje na mlýnici?
Mlynář vyběh s brokovnicí!
»Střelím: pověz, kdo tu je,
kdo mě ze sna burcuje?«

Cosi kviklo na zanášce.
»Stůj při tobě anděl strážce,
kdo tu přede mnou jsi skryt.
Co by to jen mohlo být?«

Směle sáhl na zanášku.
Cosi podobného hrášku
uvízlo mu na dlani:
skřet se před ním uklání.

»Zmetek jsem jen nepatrný:
pusť mě, prsty tvé jak trny,
ba jak hřeby tlačí hruď.
Pusť mě, milostiv mi buď.«

»Zmetku, dnes jsi synem smrti!«
Zmetek škube sebou, vrtí.
»Strašný v noci tropíš hluk,
proto umřeš, mlč, ni muk.«

Do kropenky skřeta vstrčil;
k smíchu bylo, jak se krčil,
prskal, pištěl — náhle stich,
utajuje sotva smích:

»Svěcené tu není kapky,«
chválí, olizuje tlapky,

chloupky hladí na bradě,
schoulen jak plž v zahradě.

Mlynář chvíli stojí, sloucha,
mysle: utonul jak moucha;
víčko pevně přirazí
a spokojen odchází.

»Jdi, jdi: je mi dobře tady,
skřetek ví si vždycky rady.
Už mám nápad, myšlenku:
shodím na zem kropenku.

Sotva mlynář pozdřímne si,
bác! no ten se lekne, zděsí.
Musel by v tom vězet čert,
nezdařili se mi žert!« —

Hned kozelce bujné dělá,
až se chví kropenka celá,
s kropenkou se viklá hřeb,
v tom bác! z kropenky je střep.

Mlýn se zachvěl od základu.
Mlynář přiběh, na rtech vádu,
rozhlíží se mlýnicí:
»Čert tu tančí s čerticí?«

Před ním kropenka, hle, v kusy.
Div se hněvem nezadusí —
po zmetku ni památky. —
V tom se ozval z ošatky:

»Strýčku, strýčku, nezlobte se!«
»Mlč!« Mlynář se hněvem třese.
»Vidím, zas mám po spaní!«
Volá mleče k sypání!

Dívka.

Z té naší dědiny
šohájek jediný
se mi tuze líbí,
ale má tři chyby:
velice je hezký,
zrak má samé blesky
a žení se dnesky.

Šohaj.

V té naší dědině
k jedné lnu dívčině,
tuze se mi líb',
ale má tři chyby:
je statku dědička,
krašší než růžička,
na vdaní mladičká.

Píseň. Stará panna.

Pšeničku když dožínám,
na své mládí vzpomínám,
na záhonech za mnou leží
sžaté, svadlé mládí svěží.

Pšeničku když dožínám,
na svou lásku vzpomínám,
jako svláčce rosný zvonek
kvetla, hnala do úponek.

Pšeničku když dožínám,
na milého vzpomínám,
dvacet roků v zemi leží —
Bože, jak ta léta běží.

Pšeničku když dožínám,
o životě rozjímám:
o štěstí v něm sotva zdání,
hojně slz a odříkání.

III.

Ženci a žnečky.

Už je pole dožato,
co nám dáte, pantáto?

Hospodář.

Dám vám, co vám musím dát:
dobrou večeři a plat,
přidám buchet raneček,
na rozchodnou taneček.

Píseň. Všichni.

Dožínaná, dožínaná:
před stavením stojí brána,
chvojím, kvítím ověnčena,
v bráně s hospodářem žena.

Dožínaná, dožínaná:
věnec nese krásná panna

z pšeničných i žitných klásků,
přeje štěstí, zdraví, lásku.

Přeje tolik požehnání,
co zrn zlatých sype z dlaní,
co jich hází po komoře,
po stáji a bílém dvoře.

Hospodář.

Hej, muziko, honem tuš!
Ženci s pole jdou, mí hosté,
kdo jsi nežal, dnes jim služ,
buchty, koláče jim noste!
Honem ať se načne bečka,
a která je přední žnečka,
musí se mnou do tanečka.

Píseň. Šohaj.

Zahrej mi dnes, hudče Válku,
hezkou píseň na cimbálku,
královnu dnes vytancuji,
královnu všech dívek, Malku.

Zahrej, zahrej, hudče Válku,
ještě píseň na cimbálku,
vytancuji panímámy,
by mi namluvily Malku.

Hudci. Dívky.

Jdou veselí trubači
kolem našich vrat,
ženatí už vousáči:
jestli se jim uráčí,
budou u nás hrát.

Jdou dva mladí houslisté
kolem našich vrat,
svobodní jsou zajisté.
»Povězte nám, odkud jste,
budete nám hrát?«

Jde veselý dudáček
kolem našich vrat,
v pozdrav zvedá širáček;
házíme mu zlaťáček:
všichni počli hrát.

Píseň. Šohaj.

Pěkně dívky pěly,
pěkná hudba hrála,
dobře jsme se měli,
budiž Bohu chvála.

Pivečko jsme pili,
dobré buchty jedli:
chasníčkové milí,
abychom se zvedli.

Šohaji a dívky.

Zvedneme se, zvedneme se,
sova houká v černém lese,
sýček houká po doubravě:
hodina je duchů právě.

Vy, děvčátka, nebojte se,
k šohajovi přitulte se,
jdouli po cestě dva milí,
vyhne se duch černý, bílý.

Ale která sama kráčí,
ať zůstane tady radší,
za šaty zlý duch ji chytne,
že se lekne, zaklopýtne.

Na rozchodnou: Všichni.

Konec žniva,
konec tance,
nesem domů
opekance,
stříbrňáčků
plné dlaně.
Pánbíček vám
zaplať za ně.

Pantatíčku,
na rok zase
pozvete nás
o tom čase —
a už s Bohem,
lidé zlatí,
za vše dobré
Bůh vám splatí.

Památce A. P. Čechova.

Napsal
Josef Mikš.

Zemřel veliký ruský spisovatel, miláček svého národa, člověk nad míru ušlechtilý, Anton Pavlovič Čechov. Zemřel v době velice těžké, v předvečer řešení velikých otázek, od kterých závisí rozkvět neb úpadek celého Slovanstva, aniž oko bystrého pozorovatele vidí světlých bodů, zvěstujících onen radostný a šťastný život, o kterém zesnulý tak horoval, po kterém tak toužilo lásky plné srdce velkého pessimisty A. P. Čechova. Jako věrný syn své vlasti, chtěl se odebrati do Mandžurie, kde Rus tak draze platí své chyby, ale Moskevští lékaři mu to nedovolili i musel z Moskvy odebrati se do Německa a tam v Badenveileru 2. (15.) července neočekávaně dokonal pozemskou svoji pouť. Zemřel v náručí milující manželky, Olgy Lvovny, s kterou se byl oženil teprve před dvěma roky, zemřel tiše, bez bolesti. Dle slov jeho choti netušil, že konec jest tak blízký, ba několik dní před svou smrtí napsal dopis matce v Jaltě, ve kterém jí oznamuje, že jeho zdraví se značně zlepšilo. Žaponská vojna velice ho zajímala, žena neustále musela mu překládati zprávy z německých novin, a s celou duší, celým srdcem dlel tam daleko u bojujících bratří. Když dne 15. července po půlnoci procitl a stěžoval si na strašnou tíži v prsou, Olga Lvovna poslala rychle pro doktora Schwerera, jenž už dříve první u něho rozpoznal hrozivou slabost srdeční následkem zmáhajících se souchotin. Čechov uvítal lékaře jediným slovem: »Tod?« (Smrt?). Pak nastaly poslední okamžiky. Čechov blouzně dvakráte se tázal: »Matros ujechal?« (Námořník odejel?). Patrně též poslední jeho myšlenky dlely tam daleko — na bojišti. Po několika minutách tiše, bez agonie zemřel. Lékař tvrdil, že nikdy neviděl takové tiché a klidné smrti u souchotináře. Druhého dne byla odsloužena slavnostní panichida, tělo odvezeno přes Petrohrad do Moskvy a tam 9. (22.) července pohřbeno s velkou slávou v Novoděvičím monastýru.

Ponecháváme střízlivé, chladné kritice, aby vyřkla soud o jeho literárních zásluhách, o oné těžké, pošmourné mlze, která svým černým hávem halila celé pokolení a zanechala v srdcích vrstevníků beznadějnou temnotu; zde budeme pouze mluviti o člověku Čechovu, o ušlechtilém slovanském typu, jenž při veškerém svém pessimismu teplotou svého srdce a světlem svého umu osvěcoval a hřál celou ohromnou »svatou« Rus. Zajisté byl Čechov spisovatel na Rusi nejoblíbenější, člověk nejmilovanější; v té příčině ani Tolstoj ani Gorkij s ním závoditi nemohou. Tolstoj je příliš »barin« grandseigneur, Gorkij opět velký »bosák«, ale Čechov jest současný ruský člověk, který tak znamenitě čte v srdcích ruské společnosti, tak něžně, zároveň ale bezohledně odhaluje její špatné stránky.

Sympathie k ruskému člověku vůbec a k slabému, hříšnému intelligentu zvláště prochvívá všechny jeho výtvory, a proto též tento přísný mravokárce stává se nejoblíbenějším spisovatelem, největším miláčkem celé společnosti; neboť jeho slova řinou se z duše plné soustrasti a zkormoucení nad lidským osudem, který se nedá alespoň posud ničím napraviti. To bylo jeho přesvědčení; touže ve svém srdci horoucně po ideálu lidského štěstí a vyššího rozumného života, nesplnitelného v našich poměrech, viděl všudy vůkol sebe smutné, černé stíny. Nyní dozpíval tento veliký básník svou smutnou píseň, a snad nejsou daleko časové, kdy uvidíme, že se mýlil, že nepostřehl *celou* ruskou duši, že předčasně dle výrazu kritikova »četl odchodnou« ruskému národu, t. j. modlil se nad umírajícím, těše ho něžnými slovy v jeho beznadějném stavu. Ale snad si pak ještě více zamilujeme člověka, který tak černě viděl, přece však aneb právě proto tak miloval své spoluobčany. Ne snad pouze doba, ploská a všední, ničící jeho ideály, nýbrž nepochybně chorobný stav jeho byl příčinou toho, že tak často se mu zjevoval »černý mnich«, věštící všeobecnou zkázu.

Anton Pavlovič Čechov narodil se v Krásném Taganrogu na pobřeží Azovského moře 17. (30.) ledna 1860. Kraj a místo jeho narození jsou velmi zajímavy; kraj náleží k území Donských kozáků a město jest poloruské, málo kulturní, přeplněné lidem hrabivým, jehož modlou jest rubl. Řekové jsou známí svou nesvědomitostí, a hojný jich počet v městě zhoubně působí na ruskou povahu. Prvé dojmy u Čechova tedy asi byly velmi nepříznivy, ale přece si netroufáme tvrditi jako on (Žizň—Život), že v celém městě není ani jediného poctivého člověka. Zvláštní jest rodokmen Čechova, už samo jmeno Čech jest pro nás velice zajímavo. Děd Antonína Pavloviče byl »krěpostný« (nevolník) znamenitého Donského atamana hr. Platova, zakladatele Novočerkasska. Jmenoval se Jegor Michajlovič Čech; zdaž se nemohlo státi, že dobrodružný a statečný hrabě přivezl si ho s sebou z naší vlasti při jednom ze svých pochodů? Tento Čech bydlel a pracoval v stepních »slobodách« a vydělal si pilnou prací tolik peněz, že si mohl vykoupiti svobodu. Jeho tři synové Michajl, Pavel a Mitrofan byli už lidé svobodní; nazývali se už Čechovi, jako synové Kalmyka se nazývají Kalmykovi, synové Greka (Řeka) — Grekovi atd. Pavel Jegorovič počal své mládí těžkou prací »prasola« (obchodníka s dobytkem). Honil dobytek do Moskvy, Charkova a do rozličných severních měst; na jedné takové pouti v městě Šuji vyhlídl si nevěstu, kupeckou dceru Jevgeniji Jakovlevnu Morozovu, posud žijící matku Antonína Pavloviče. Oženiv se, nechal obchodu s dobytkem a po příkladu bratra Mitrofana zřídil si kupectví v Taganrogu. Z manželství jeho pošly děti: Nikolaj, velmi nadaný malíř, nyní již zesnulý, spisovatelé Antonín a Michail, učitel Ivan a dcera Marie Pavlovna, malířka krajin. Obchod se valně nedařil, a rodina leckdy trpěla nouzi. Gymnasium vychodil Antonín Čechov v Taganrogu, lékařství studoval v Moskvě. Spisovati počal v studentských letech, prvý pokus učinil ze zvláštního důvodu. Blížil se matčin svátek,

ale v domě bylo tak málo peněz, že na obyčejný »pirog« nebylo ani pomyšlení. Co počíti? Zvláště Antona Pavloviče to trápilo; ale pojednou měl šťastný nápad: napsal jednu z veselých svých povídek či spíše anekdot a donesl ji redakci »Budilnika« (Budíček). Povídka se líbila, student Čechov dostal několik rublů, a v den matčiných jmenovin na stole nescházel »imeninnyj pirog«.

To se stalo r. 1879, v prvý rok Čechova pobytu v Moskvě. Nyní sypal veselé povídky jako z rukávu a stal se takto »kormilcem« (živitelem) schudlé rodiny. Mnoho práce si se psaním nedával; jednu povídku na př. napsal v koupelně, leže na podlaze. »Budilnik,« »Strekoza,« »Oskolki« rády přinášely jeho příspěvky, podpisované pseudonymem Čechonté. Roku 1884 obdržel diplom lékaře, avšak nevěnoval se tomuto povolání, nepřestávaje »obohacovati« humoristické listy. Ačkoli psal tehdy nedbale, řemeslně, přece už ve všech pracech jeho se jeví zvláštní talent, a nejednou vedle hrubých žertů shledáváme se se vzácným humorem. Hr. Tolstému zvláště se líbilo jeho »Drama«; Tolstoj praví, že když četl, jak »baryňa« čtením svého díla zahubila spisovatele, smál se, až slzel, a později často se tímto kouskem nemálo bavil. Hlavně psal Čechov pro Oskolki (Třepy), jejichž duší byl výtečný humorista Lejkin. »Trupa« žurnálu, jak říkával Čechov, sestávala z celé řady vynikajících spisovatelů, mezi nimi byli Albov, Barancevič, Vasilij Nemirovič Dančenko a j. Ale Oskolki nestačily Čechovu; stal se stálým spolupracovníkem Peterburgské Gazety a počínaje r. 1886 Nového Vremene (»Panichida«). Suvorin všímal si velkého jeho nadání, pohnul ho, by se podpisoval svým jmenem a od té doby v Novém Vremeni měl svou zvláštní rubriku pro své sobotní feuilletony. Ovšem pracoval nyní mnohem bedlivěji; stačí pouze porovnati prvou sbírku jeho veselých povídek s pseudonymem Čechonté a Pestré povídky (Пестрые разсказы), vydané Lejkinem.

V onu dobu byl Čechov pravý ruský moloděc: vysoký, silný jinoch, který vesele pohlížel do světa a patrně ho mínil užívati; nebylo v něm ani stopy oné chmurné nálady, která se ho zmocnila později a pak jej provázela až do hrobu; též žádné choroby na něm nebylo znamenati. V jeho spisech jevily se sice už jisté odstíny, nové názory, nový způsob tvoření; ale přece nikdo nemohl tušiti, že v těchto zárodcích se tají beznadějný pessimismus. Nikdo v něm také neviděl velikého spisovatele. »Pestré povídky« šly velmi špatně na odbyt; teprve když Suvorin vydal jeho novou sbírku Въ сумеркахъ (V soumraku) a Burenin upozornil na ni zvláštním feuilletonem, šly na dračku též Pestré povídky, které před tím po celý rok ležely na skladě.

Nyní rychle následovala sbírka za sbírkou; oblíbenost Čechova podivuhodně rostla a byla teprv deset let později zastíněna Gorkým. Kniha V soumraku na př. dočkala se 13. vydání, Povídky 13., Pestré povídky 14., Zasmušilí lidé (Chmurnyje ljudi) 10. atd. Poslední desetiletí minulého věku můžeme v ruské literatuře směle nazvati obdobím Čechovským, jeho vliv byl panující; jeho

povídky byly ozdobou velkých žurnálů, Severního Věstníka, Nivy, Žizni, hlavně ale Ruské Mysli, jejímž se za poslední doby stal spoluvydavatelem. Kritika sice nevždy ho chválila, hlavně Michajlovskij před lety zavrhoval jeho bezdějnou drobnomalbu, jeho lhostejnost k palčivým společenským otázkám; to ale málo překáželo jeho čtenářům, na které téměř hypnoticky působil svým něžným a půvabným líčením.

Pracoval velmi pilně, a v jeho Sebraných spisech zdaleka není vše, co napsal pod jmenem Čechonté. Kdysi rozmlouval Suvorin o Čechovu s Tolstým, který ho v tu dobu ještě neznal. »Přečetl jsem jednu z jeho povídek v jakémsi kalendáříku,« pravil Tolstoj. »Jest živě psána. Ale takových povídek možno napsati tisíc, a ještě bude těžko souditi o výši nadání spisovatelova. Čechov pak jich asi sepsal pouze několik desítek.« Suvorin pověděl tuto rozmluvu Čechovu a k svému překvapení uslyšel, že skutečně sepsal tisíc povídek. Tolstoj později o něm změnil své mínění a velice si ho vážil, zvláště když přečetl jeho povídku »Palata No. 6.« (po česku Na čísle 6., v Světové knihovně); ba vážil si ho nejen osobně, nýbrž také vysoko cenil jeho úsudek o svých dílech, což dokázal tím, že mu poslal ku přečtení první náčrtek svého Vzkříšení. Jako Flaubert neb Maupassant, tak i Čechov skutečně piloval svá díla, hledě, by »nebylo v nich jediného zbytečného slova«. Jemnost uměleckého pocitu, bohatství jeho fantasie byly ohromné; s čím vším se nesetkáváme v jeho spisech z ruského života! Jaké u něho množství typů, situací a podrobností! Jedno ho velice trápilo: že se mu nedařil román; nejednou podnikal též tuto práci, ale dílo se nepovedlo a on zahazoval počaté kapitoly. V jeden čas chtěl si pro román zvoliti formu Gogolových Mrtvých duší, jeho hrdina měl jezditi po Rusi jako Čičikov a seznamovati sebe i čtenáře se všemi vrstvami společenskými. Několikráte rozvíjel Čechov Suvorinovi ideu románu velmi obsáhlou; hrdina měl žíti celé století a účastniti se všech událostí 19. věku. Také počal Čechov drama, jehož hlavní osobou byl král Šalamoun z paralipomen Písně písní. Ale nic z toho nedovedl ke konci, dle Suvorinova soudu hlavně proto, že mu překážela choroba a starost o výživu.

Čechov byl nad míru citelný k úspěchu svých děl (v té příčině, jakož i mnohém jiném byl podoben Daudetovi). Poměrně pozdě počal spisovati díla dramatická, která se opět jako povídky jeho dělí v žertovné kousky, prosté vší idey (ku př. Medvěd nebo Námluvy), a na děsné obrazy z ruské skutečnosti (Ivanov, Čajka, Strýc Váňa, Tři sestry, Třešňový sad). Když ku př. při představení Čajky v Petrohradském Aleksandrinském divadle uviděl, že kus nemá úspěchu, utekl z divadla a toulal se Bůh ví kde. Sestra jeho a všichni známí nevěděli, co si mají mysliti, a všudy ho hledali. Vrátil se teprv ve tři hodiny ráno a druhého dne odjel z Moskvy. Pak už nikdy nechodil na představení svých kusů, a když sepsal Tři sestry, velice litoval, že místo dramatu nenapsal povídku, k níž se ta látka lépe hodila. Poslední úspěch Višňového

sadu ovšem ho velice těšil; po představení mu přátelé a obecenstvo v Moskvě uspořádali skvělou ovaci.

Povahy byl Čechov, jak už řečeno, veselé, rozmarné, miloval život a společnost. Pessimism jeho byl z počátku theoretický, založený spíše na studiu přírodních věd, snad i na studiu Herzena, a částečně vyplývající z vysokých požadavků od života. Ještě když psal své Sumerki nebo Chmurnyje ljudi, nejevil ani sebe menšího svahu k praktickému pessimismu. Vše živé, světlé, veselé, poetické, vše, co jej rozechvívalo nebo se rozechvívalo v přírodě a v životě, miloval. Neustále blouznil o cestách. Suvorin s ním dvakráte jel do Italie. Čechov málo si tam všímal umění, staveb, soch a obrazů, ale hned, jak přijel do Říma, pospíchal za město, aby si poležel v zelené trávě. Benátky ho mocně dojaly svou rázovitostí, svým životem, svými serenádami, ale málo palácem dožů atd. V Pompejích se nudil, ale hned s velikou radostí jel na koni, po cestě velmi obtížné na Vesuv a neustále chtěl se přiblížiti ke kráteru. Ale hlavně ho všudy na cestách zajímaly hřbitovy a cirkusy s clowny, v kterých on spatřoval skutečné komiky. To, jak poznamenává Suvorin, jaksi určovalo dvě stránky jeho talentu· pochmurnou a komickou, smutek a humor, slzy a smích jak nad svým okolím, tak nad sebou samým.

Nemoc svou si Čechov utržil r. 1890, když navštívil ostrov Sachalin, o kterém sepsal pěknou knihu. Už dříve neměl pevného zdraví, viděl smrt svého bratra malíře, jenž zahynul souchotěmi, ale nedal se tím varovati a podnikl dalekou, obtížnou cestu. Na Sachalině notně zmokl a nastydl, osušiti a zahřáti se nebylo kde. To bylo dle jeho vlastního mínění počátkem smrtonosné choroby. Od té doby trápil se kašlem, tlukotem srdce, subjektivním pocitem hrozné nevolnosti. Roku 1894 psal Suvorinovi: »Pocit teploty a tísně, v uších znění. Jdu rychle po verandě, na které sedí hosté, a jediná u mne myšlenka: jaksi nehezky upadnouti a umříti u cizích.« Zvláště silně vypukla nemoc r. 1896 v Moskvě; při obědě se Suvorinem dostal silné chrlení krve i musel býti odvezen na kliniku. Lékaři ho těšili tím, že krev jde z žaludku. Když odjeli, podotkl Čechov: »Hle, jací jsme! Povídají lékaři mně, lékařovi, že je to žaludeční krvotok. Já pak je poslouchám a nic nenamítám, dobře věda, že jsou to souchotiny.« Od té doby Čechov zápasil se smrtí, ale činil to zmužile, nezarmucuje svého okolí, a též v té příčině byl podoben Daudetovi, jenž po celý život trpěl souchotěmi a chrlením krve, — jenom že u Daudeta humor a jeho radost z života zůstala nezměněna, což asi se vysvětluje základním rysem veselé francouzské povahy, která tvoří pravý opak hloubavého a melancholického nazírání ruského člověka. U ruského člověka taková zasmušilost často přechází v hřbitovní náladu, jako se stalo u Čechova. Ale on stejně jako Daudet a jako všichni velicí tvůrčí duchové byl proniknut vřelou sympathií k přírodě, k životu a tedy i k člověku, a to tvořilo a bude vždy tvořiti hlavní základ poetické tvůrčí síly. Pro tuto vlastnost milujeme Čechova i při jeho pessimismu, jenž hraničí s nihilismem,

jehož ideálem byl rozumný, krásný, bohatý dojmy, rozkošný život všeho lidstva.

V nemoci své byl Čechov dosti neopatrný; snad mohl lépe a déle žíti, kdy by byl tak nemiloval Moskvu a dlel více v Jaltě na své »dáči«. Ovšem Moskva mu byla vše, vůbec střední Rusko bylo jeho ideálem. V Moskvě, jak dí Meňšikov, minula jeho studentská, dosti bouřlivá léta, v Moskvě počal pracovati v tlustých žurnálech, v Moskevské gubernii, v Serpuchovském újezdě žil několik let jakožto »poměščík«, toulaje se s přítelem svým Levitanem (malířem), stejně vášnivým milovníkem Velké Rusi, po loukách a lesních stráních. V Moskvě za poslední doby zmohutnělo divadlo Stanislavského, jež majitelé jeho veřejně a slavnostně prohlásili za »Čechovské divadlo«. V tomto divadle za každého zimního období hrála žena Čechova, mladá umělkyně (pod divadelním jmenem O. A. Kipner). V Moskvě žili bratr a sestra jeho, otec tam byl pohřben. Čechov v Jaltě zmíral nudou a neustále toužil po Moskvě. kam odjížděl z nejnepatrnějších příčin. Meňšikov podává výtečnou jeho charakteristiku a líčí jeho život na jeho statku nedaleko Moskvy. Seznámil se s ním před dvanácti lety a při prvém setkání se mu zdálo, že nikdy neviděl lepšího člověka. Čechov choval se nad míru skromně, vynikal neobyčejnou prostotou a zvláštním poctivým tónem. Byl obdařen vlastnostmi tehdejší ušlechtilé intelligence, vychované od mužů let šedesátých, podivuhodné svou duchovní krásou. Nyní tato intelligence již vymírá. Čechov náležel k nejušlechtilejším lidem onoho pokolení, vyznamenával se neobyčejnou prostotou a pravdivostí, v něm nebylo nic falešného, nic líčeného, byl nepřítelem fráse a affektace. Zvláštní bylo, že cítil odpor k tomu, co vábí ostatní spisovatele, novináře a vůbec intelligenty, a že se tím netajil. »Petrohrad — bažina«, mluvíval. »Odtud je třeba prchnouti. Třeba je s kořenem vytrhnouti se z této půdy, jako vytrhujeme řetkev — jinak bych zahynul.« A Čechov uprchl z Petrohradu, aby se věnoval práci na ruské vsi.

Skoro na dluh a ze spisovatelského výdělku koupil si nedaleko Lopasně malé panství Melichovo, a jak se zdá, nějaký čas tam byl »zemským« lékařem. To byla nejkrásnější léta jeho tvoření; byl sice již churav, ale nemoc nebyla ještě rozpoznána, a mladý, života plný, velebený spisovatel kochal se krásami přírody a radostmi společenského obcování. Zvelebil svůj stateček, povolal tam své rodiče a sestru Marii. To bylo asi r. 1895. Rodina Čechova byla neobyčejně milá. Otec byl vysoký, silný stařec asi sedmdesátiletý, vážný a přísný; dobře rozuměl hospodářství, ale statek spravovala méně přísná, ideálně dobrá Marie, tehdy ještě mladá dívka, gymnasiální učitelka. Nejvíce však dojímala a vábila všechny máť Jevgenije Jakovlevna. Byla to vzácná žena, neméně výtečná než syn, jenž také fysicky se jí podobal. Byla obdařena stejně vzácnou srdečností, prostotou, vrozeným umem a něžností. »Antoša,« jak Čechova doma nazývali, byl v rodině modlou; všechna jeho přání byla už zpředu vyplněna. Nejlepší

pokoj v domě, jednoduchý a světlý, byl jeho pracovnou. Vedle byl pokoj Mariin, ozdobený jejími studiemi. Nevelká »Puškinská komnata« (s podobiznou Puškinovou) byla knihovnou. Pro hosti Čechov vystavěl v zahradě zvláštní vedlejší budovu se vším pohodlím. A hostí bývalo mnoho; mimo příbuzné sjížděli se tu spisovatelé, umělci, herci, sousedé, ctitelé a ctitelkyně. Čechov musel držeti mnoho koní, musel míti mnoho sluhů, a »Serpuchovský poměščík,« jak se sám žertem někdy podpisoval, byl by býval snězen svými hostmi jako bylo snědeno ohromné množství poměščíků na Rusi, kdy by nebyl v čas prodal svůj statek. Čechov žil v tomto svém koutku velmi krásně. Býval vždy velmi elegantně oblečen, vše mu slušelo, a celý věnec mladých dívek, sestřiných družek, velice zvyšoval půvab Melichova.

Čechov cítil odpor k nezřízenosti ruského života. Dle svého vkusu byl spíše Angličanem nebo Francouzem, jemuž se protiví špína života, jenž touží po čistém, světlém, promyšleném, umělecky krásném životě. Proto Čechov opovrhoval vším hrubým a cynickým ve všech oborech života, proto jej odpuzovalo ruské barbarství a on do posledního okamžiku blouznil o pravém, pěkném životě. V tom shledává Meňšikov klíč k poznání jeho spisovatelské duše. Míní, že byl epikurejec v ušlechtilém smyslu slova. Jsa nepřítelem všeliké romantiky, metafysiky a sentimentálnosti, byl nejryzejším realistou, ovšem bez hrubosti, vlastní naivním realistům. Ideály feudální civilisace, založené na otroctví, Čechov zamítal, protože v ní vedle čehosi dobrého má místo nesnesitelně špatný poměr člověka k člověku, hrozná lenost jedněch a zvířecí práce druhých. Ideály měšťácké civilisace Čechov též zamítal, poněvadž jest to též nevolnictví, kde vítězství síly nad slabostí zaměněno je vítězstvím chytrosti nad hloupostí. Čechov nebyl liberál v běžném, ruském smyslu slova, on si ve všem žádal ryzí, nefalšované pravdy, a tou se ruský liberalism sotva může chlubiti. Ký tedy div, že »realista a liberál Čechov pohlížel na ruskou společnost jako Angličan, jenž by přišel do krámu v malém městě ruském — s opovržlivým úsměvem: Špatné zboží! A skutečně, což není špatným zbožím naše mladá společnost, nedávno se zbavivší křepostného práva? Lenost poměščická, lenost činovnická, obecná nevědomost a nespořádanost — což jest to škola pro vytvoření opravdových, činů schopných lidí? Čechov se svou prozíravostí byl zkormoucen naší nepodařenou historií, zdivočilým stavem našeho národa, naší intelligencí bez vůle. Jemu se přihodilo, co většině ruských talentů: byl otráven ruským skutečným životem a trpěl jím. To však docela není nezlomným zákonem — jiný život jest možný, a Čechov to cítil. Možná jest volná, krásná skutečnost, okouzlující svým zdravím, a Čechov horoucně jí očekával, věřil v ni. ‚Uvidíme život světlý, krásný, jemný, potěšíme se a odpočineme si,‘ mluví Soňa v Strýci Váňovi, ‚věřím, strýče, věřím horoucně, vášnivě. Mine čas, a život náš bude nesmírně krásný, čistý a půvabný.‘ Toto přesvědčení, že štěstí lidské jest

tak možné a tak blízké, bylo Čechovu jaksi Ariadninou nití v temném labyrintě jeho nedlouhého života.«

Co máme připojiti ještě k této výtečné charakteristice z pera ruského kritika? Zbývá leda říci, že Čechov byl člověk neobyčejně dobrý, o čem svědčí mnohé selské školy, sanatorium v Jaltě, zřízené jeho nákladem, a mnohá jiná dobrá díla. S velikou ochotou pomáhal spisovatelům začátečníkům, opravoval, ba přepracovával jich díla, s velikým přátelstvím se choval k mladším soudruhům, nepocituje ani sebe menší závisti, když na př. Gorkij zaslňoval ho svou slávou. Gorkij byl mu z mladého pokolení nejbližší, ač nejednou vyslovoval své obavy, co bude psáti spisovatel Dna, až vyčerpá své typy bosáků. Nestoru ruské literatury Lvu Tolstému upřímně se kořil, podřizoval se jeho mravnímu vlivu, ale zůstával chladným k jeho filosofii. Mimo matku, která ho přečkala, nejvíce snad z příbuzných miloval bratra Nikolaje, malíře, záhy zemřelého, který zase Antonína nazýval »dobrým jako Kristus.« Z přátel nejvíc miloval znamenitého krajináře Isaka Levitana. — Byt Čechova v Moskvě býval přeplněn jak vynikajícími členy ruské společnosti, tak i začátečníky, hledajícími a nalézajícími u něho pomoci. Návštěvami býval tolik meškán, že musel často pracovati v noci; pouze v Jaltě nalézal něco více klidu.

Ze vzpomínek jeho přátel (Suvorina, Meňšikova, Ježova) každý porozumí, jakého člověka v něm ztratila Rus. K závěrku uvádíme úryvek z jeho listu, v kterémž roku 1894 Suvorinovi o sobě píše: »V mých žilách koluje mužická krev, a nelze mi obdivovati se mužickým ctnostem. Již v dětství jsem uvěřil v pokrok a nemohl jsem v něj neuvěřiti, poněvadž rozdíl mezi dobou, kdy mě tloukli, a dobou, kdy přestali tlouci, byl ohromný. Miloval jsem umné lidi, nervnost, zdvořilost, vtipnost, a na to, že lidé rozškrabovali své mozoly a že jich ‚portjanky‘ (mužické plátěné kalhoty) šířily dusivý zápach, pohlížel jsem tak lhostejně, jako na to, že paničky z jitra mívají hlavy v papírcích. Ale Tolstovská filosofie silně na mne působila, vládla mnou asi 6—7 let, při čemž účinkovaly na mne ne tak základní věty, které mně byly známy už dříve, jako spíše Tolstovský způsob výrazu, rozsuditelnost a snad též svého druhu hypnotism. Nyní ve mně cosi protestuje; vypočítavost a spravedlivost praví mně, že v elektřině a páře více jest lásky u lidstva, než v mravní čistotě a v nepožívání masa. Vojna jest zlo a soud jest zlo, ale z toho nenásleduje, že mám choditi v ‚laptích‘ (mužických střevících) a spáti na peci spolu s robotníkem a jeho ženou atd. atd. Všeliké rozumování mne omrzelo, a takové ‚svistuny‘, jakým jest Max Nordan, čtu přímo s odporem. Nemocným zimnicí nechce se jísti, ale chce se jim čehosi, oni pak toto své neurčité přání vyjadřují tak: ‚něco kyselého‘. I mně se chce čehosi kyselého. A to není náhodou, zrovna takovou náladu pozoruji vůkol sebe. Jest to podobno tomu, jako by všichni byli dříve zamilováni, pak přestali milovati a nyní hledají novou lásku. Snadno může býti a velmi se tomu podobá, že ruští lidé opět vášnivě si zamilují přírodní vědy a opět mate-

rialistický ruch bude modní. Přírodní vědy dělají nyní divy a ony mohou vrhnouti se, jako Mamaj na obecenstvo, a pokořiti je svou massou, svou ohromností.«

Čechov na štěstí se mýlil; ne v přírodních vědách, ne v materialismu najde Rus spásu, nýbrž v něčem docela jiném, k čemu nemálo přispěl Čechov svým ušlechtilým tvořením, třebas bylo záporné a ušlechťovalo více svým něžným, poetickým, vznešeným tónem než obsahem, z kterého vane na nás chlad smrti stejně jak z onoho materialismu, jenž v hmotném pokroku vidí summum bonum a nemá žádného smyslu pro ty věčné pravdy, kterými jediné živ jest člověk. Nám se zdá, že v citovaném listě Čechova nalézáme klíč k oné děsné tragédii, kterou hynulo srdce slavného spisovatele a kterou zhynul před půlstoletím jeho velký předchůdce Herzen.

Jak si opatřil vodu Glasgow.

Dle úředních zpráv podává

dr. **V. E. Mourek.**[1])

Glasgow je průmyslné a obchodní hlavní město Skotska. Parádním hlavním městem je sice Edinburk, ale praktickým Glasgow. Obyvatelů nyní má obvod městský, všecka předměstí v to počítajíc, více nežli milion, kdežto ještě r. 1801 jich měl toliko 83.769. Za sto let se tam tedy počet obyvatelstva více nežli zdevateronásobnil.[2])

Původ Glasgowa pověst přičítá světci Kentigernovi, jenž tam asi v polovici VI. stol. po Kr. zřídil stolec biskupský. První historicky zjištěný děj jest obnova tohoto prastarého sídla biskupského Davidem, princem Cumbrijským za panování otce jeho Alexandra I., krále skotského r. 1116. Nejeden biskup Glasgowský byl pak královským kancléřem, a zase biskup — Turnbull — má zásluhu o to, že tam r. 1451 zřízena universita bullou papeže Mikuláše V., v nížto se popisuje Glasgow jako »místo velmi příhodné k tomu účelu zdravotou podnebí, hojností potravin a všech věcí potřebných k živobytí lidskému.« Ale význam Glasgowa přece zůstával podřízený až do objevení Ameriky r. 1492. Tím Glasgow, jenž do té doby býval na samém západním kraji civilisace v koutě zapomenutém, ocitl se v prostřed cesty z východu na západ

---

[1]) Ze spisu *Glasgow*, its Municipal Organization and Administration, by Sir James Bell, Bart., Lord Provost of Glasgow, 1892—05, 1895 až 1896, and James Paton, F. L. S. (Vyd. v Glasgowě r. 1896.)

[2]) Poučná jsou také tato čísla vyšetřená sčítáním více méně určitým: R. 1560: 4500 obyv.; 1610: 7644; 1708: 12766; 1740: 17034; 1763: 28300; 1780: 42832; 1791: 66578. Neobyčejně rychlý vzrůst obyvatelstva počíná tedy asi rokem 1740.

a znenáhla, jak se vyvíjela plavba mezi pevninami, vzrůstal a zmáhal se, zvláště když ponenáhlým prohlubováním své říčky opatřil lodím námořním přístup až k městu. Bylli takto zjednán průchod plavbě a obchodu, rozvil se také průmysl na přirozeném základě tom, že Glasgow leží v nejbohatším skotském obvodu uhelném a mimo uhlí má i hojnost železné rudy na blízku. Plavba, uhlí, železo — tato trojice je pevnou podstatí rozvoje Glasgowského.

V prvotném Glasgowě nebylo nesnáze o vodu. Sv. Kentigern s družinou měli vody dost nejen v »mlýnském potoce« (t. j. Clydě), nýbrž i v bohatém prameni, jejž nalezli v příkrém rozrytém břehu potočním. Vedle tohoto pramene světec prý rozbil svůj stánek, a podnes blízko něho se zdvihají úctyhodné zdi Glasgowské kathedrály. Kolik století říčka a čisté prameny podávaly městu všecku potřebnou vodu. Ještě r. 1736 historik M'Ure píše: »V městě je hojnost vody; jsou tam studnice dobré vody v mnohých dvorech soukromých, a mimo to 16 studnic veřejných, jež městu slouží ve dne v noci jak potřeba žádá, a všecky mají pumpy na čerpání vody.« Ano i v prvním desítiletí XIX. věku město majíc asi 100.000 obyvatelů všecku vodu bralo ze studnic, jichžto se jmenuje 30 udržovaných obecní správou (t. j. tedy asi po jedné studni na 3000 lidí!). Mnoho bylo také studnic soukromých a písečná půda nižších částí města dopouštěla hloubění studnic téměř do nekonečna. Ale když množilo se obyvatelstvo a prázdné plochy pokrývaly se staveními, ubývalo už vnější možnosti studnic a naopak přibývalo potřeby vody. Mimo to z rojův lidstva půda se napájela nečistotou, která prosakovala do hloubky a otravovala prameny studničné. A s vodou v říčce nebylo lépe. Obyvatelstva i továren při březích přibývalo, množily se stoky a otravovaly potok. Přechod od křišťálových proudů horského potoka, v němžto se proháněli mřínci a pstruzi, k špíně otevřené stoky, kterou je Clyde nyní, byl ovšem nenáhlý, ale právě v tom pozvolném otravování vod vězelo úkladné nebezpečenství tím větší, že ho nevědomost doby tehdejší neuměla uvážiti.

Ale vody nebylo dosti, ať byla jakákoli. A tak už r. 1775 pocítěna jest potřeba opatřiti městu vodu odjinud nežli z domácích studnic; i požádán byl tenkráte znalec, aby vyšetřil krajinu kolem, zda by se kde našly nějaké prameny. Úspěchu tento krok neměl. Se stejným nezdarem potkalo se šetření podobné, jež konáno o několik let později. Mezi tím nesnáze s vodou vzrůstaly neustále, a jak veliká byla tíseň, viděti z toho, že r. 1804 soukromý občan (William Harley) začal vodu prodávati. Ze svého statku na blízkém venkově už r. 1800 zavedl vodu po trubách do města a zřídil tam rozsáhlé lázně veřejné a zároveň také mlékárnu, která svým časem byla počítána mezi znamenitosti glasgowské. Choval tam 300 krav a už pro ně potřeboval ne nepatrné množství vody. A podnikavý Harley brzo uznal za vhodné mimo mléko prodávat i vodu — rozumí se, že každou tekutinu zvlášť. Rozvážel vodu ve čtyřkolých voznicích po městě, bral po

půl peníze za putnu, a vytěžil prý takto až i 4000 liber šterl. (40—50 tisíc zlatých) do roka.

V také tísni věc zůstati nemohla, zejmena když obyvatelstva neustále přibývalo. Probudila se podnikavost soukromá. Už r. 1806 vymožen zákon sněmovní, kterým se ustavila »Společnost vlastníků Glasgovských vodáren« k tomu konci, aby zřídila při Clydě v Dalmarnocku, asi dvě anglické míle (malou hodiny cesty) proti proudu od Glasgowského mostu, nádržky a filtry, a odtud aby vodu zaváděla do města i předměstí. Společnost směla sebrati kapitál £ 100.000 rozdělený na podíly po £ 50, z nichžto městské zastupitelstvo drželo vždycky 20, a v stanovách bylo určeno, aby lord provost (starosta) vždy byl členem správní rady, v níž zasedalo mimo něj ještě 9 členů jiných. Nádržky a filtry zřízeny jsou hned po té na severním břehu řeky; ale velmi brzo se ukázalo, že pro spotřebu vody nestačí. Proto přikoupen jest rozsáhlý pozemek na protějším břehu jižním a podle rady Jamesa Watta, vynálezce parního stroje, pořízen velmi důmyslný prostředek filtrační. Vedena totiž souběžně s řekou, ale v poloze o něco nižší, stoka z cihel s průtoky, a písčitým břehem Clydy voda prosakovala do stoky, z nížto vedena jest do nádržky a z ní potrubím přes samé řečiště položeným čerpána do nádržek na severním břehu. Počítalo se, že asi 8 milionů gallonů [1]) vody denně do zmíněné stoky břehem se procedí; ale bylo jí někdy více, někdy méně dle stavu vodu v řece. Filtrace tato byla, jak patrno, velmi nedokonalá; přece však voda z ní po mnohá léta byla městu vodou pitnou; ba mnoho vody vypito vůbec nefiltrované, a Glagow nepochybně pro tuto hlavně příčinu měl nad míru špatnou pověst zdravotní.

Společnost Glasgowská velmi záhy obdržela konkurenta. Už r. 1808 »Společnost vlastníků vodáren Cranstonhillských« vymohla si na sněmě zakon, aby směla čerpati vodu z Clydy v Anderstoně asi míli angl. ($^1/_4$ hod. cesty) *pod* mostem Glasgowským, tlačiti ji odtud do nádržek v Cranstonhillu (západním předměstí) a rozváděti odtud po městě a předměstích. Kapitál této společnosti byl určen na £ 30.000, rozdělen na akcie po £ 50, a společnosti ještě dáno právo vydlužiti si dalších £ 10.000. — Byl to spolek zřízený na úmyslnou soutěž, a v následujících 30 letech obě společnosti vodárenské vespolek se potíraly s neumdlévajícím úsilím. Nikdy jim nešlo o to, aby si město rozdělily a každá aby vyhověti hleděla části sobě přikázané. Kladly svá potrubí souběžně ulicemi, v kterých očekávaly hodně odběratelů, a vzdálenější, řídce obydlené okresy obě stejně zanedbávaly. Měly totiž právo *prodávati* vodu zákazníkům, ale nesměly vybírati nijaký pravidelný poplatek, zákonem na konsumenty rozvržený. [2])

---

[1]) Gallon = 4·5 litru.

[2]) Glasgowská společnost v prvních letech vybírala po 5 šilincích z nájemného pod £ 4; po 6 šil. z nájemného mezi £ 4—6; po 7 šil. z nájemného mezi £ 6—8; z nájemného většího platilo se 5%. Společnost Cranstonhillská za příčinou soutěže měla sazby levnější.

Společnost Glasgowská finančně prospívala dobře; r. 1816 její akcie 50liberní měly kurs £ 75. Cranstonhillské se vedlo tak špatně, že za 30 let svého samostatného trvání nevyplatila svým podílníkům ani stý díl základního kapitálu. Roku 1812 vymohla si na sněmě právo zvýšiti svůj kapitál o £ 10.000 a vypůjčiti si právě o tolik víc nežli dříve směla. A už r. 1819 musela znova žádati v parlamentě, aby směla přeložiti své vodárny z místa pod mostem proti vodě nad město. Neboť stoky městské a odlivky z továren za 10 let tak zaneřádily Clydu, že už nebylo *možno* bráti vodu pitnou z ní v Anderstoně. Přenesli tedy svou čerpací stanici také do Dalmarnocku o něco níže, nežli byla vodárna společnosti Glasgowské. To vše stálo tolik peněz, že jim povoleno býti muselo zvýšení kapitálu na £ 200.000 a právo vypůjčiti si až £ 50.000. Stejné zvýšení zároveň povoleno i společnosti Glasgowské a zákonem vyměřeny jsou stejné poplatky za vodu. [1])

Odtud obě společnosti činily seč byly, aby vyhověly veřejné potřebě; ale zápasily s nesnázemi a neuspokojily nikoho, leda akcionáře Glasgowské společnosti, kteří brali 7% dividendy do roka. Ohromného vzrůstu obyvatelstva městského se ovšem ani nenadály a od samého počátku původ jejich vody z Clydy byl špatný a horšil se každým dnem, až dospěl špíny a kalu, které nyní na Clydě každý vidí. Filtrace byla vždy nedokonalá. Mimo to každá kapka vody rozváděné nejdříve musela býti vytažena do značné výše, a vyšší části města vůbec opatřovány byly jen s přestávkami a nedokonale. V nejvyšších polohách, kde voda nemohla k lidem, lidé museli k vodě a pracně si ji donášeli. Proto vodárny obou společností pokládány jsou za opatření jen dočasné, a opět a opět přetřásána otázka, odkud vzíti vody více a čistější.

Roku 1829, deset let po rozšíření obou vodáren, městská rada ujala se stesků veřejných na nedostatečnost dodávané vody a připojila svůj, že v noci bývá voda z potrubí odhrazena, tak že ani hasiči v případu ohně nebyli by měli vody. Obě společnosti vodárenské k naléhání městské rady odpověděly jen úsměškem: že jsou stanovami svými vázány dovolovati hasičům, aby brali vodu z jich potrubí, ale že nejsou povinny v potrubí vodu držeti. Litera zákona je chránila a hasičům jako ostatním žíznivým občanům nezbylo než spoléhati na šťastnou náhodu, když vodu v potrubí našli.

Po 25leté neplodné soutěži společnost Cranstonhillská uznala, že toho má dost, a r. 1833 soupeřové smluvili se o sloučení v jedinou společnost. Ujednali o to návrh zákona, s kterým předstoupiti chtěli před parlament. Městská rada se tomu ostře postavila na odpor bojíc se neblahých následků monopolu v příčině potřeby tak nezbytné, jako je voda. Přes tento odpor návrh zá-

[1]) Pro domácí spotřebu vybíralo se nejméně 10 šil., nejvíce £ 10 do roka v každém domě. Z nájemného pod £ 100 platilo se £ 7, 10 š. (na sto počítajíc), z nájemného nad £ 100 vyměřeno 5%.

kona podán; ale v parlamentě propadl. Společnosti nedaly se odstrašiti a předložily svůj návrh znova. Tenkráte — v březnu roku 1834 — poprvé ozval se hlas v městské radě, že opatřování vody má býti vlastní záležitostí obce. Městský radní Henry Dunlop podal návrh, aby vodárny byly vzaty do vlastní správy městské a výtěžků aby se užívalo k účelům veřejným. Návrh byl v radě přijat a hned se společnostmi bylo vyjednáváno. Avšak tyto nechtěly se vzdáti své zákonité výsady, a město tudíž samo ve sněmu podalo žádost, aby smělo zříditi vodárnu ve vlastní správě. Následek toho byl, že parlament r. 1836 zamítl oba návrhy, i městský i obou společností.

Vodárenské společnosti r. 1838 žádaly po třetí, aby jim bylo dovoleno spojiti se, a město opět podalo protest, ale tenkráte bez úspěchu: společnosti provedly svou, a od té doby (v severní části Glasgowa) zákonem uznávána vodárenská společnost jen jedna. Ale zákon obsahoval také důležité výhrady pro dobro obecné. Hned v úvodě ukázáno k tomu, že sloučení povoleno jen z té příčiny, aby dodáváno bylo vody více a lepší a za lacinější peníz, nežli bývalo za konkurence obou společností. Poplatek za vodu pro domácnosti neměl přesahovati $6^1/_2$% nájemného; byloli nájemné nad £ 5, měla se povoliti srážka $^1/_{10}$. Společnost také byla povinna dodávati vodu ke kropení ulic a k pod. potřebám veřejným do maxima 2 milionů gallonů do roka a to po 10 pence za 1000 gallonů. V zákoně také byla opatření v příčině továren a jiných zvláštních konsumentů vody.

Nová vodárenská společnost Glasgowská svého monopolu dlouho neužívala. Voda, kterou dodávala, nebyla dobrá ani jí nebylo dosti. Roku 1838 denně dodáváno asi 6 mil. gall. t. j. asi po 26 gall. na hlavu obyvatelstva 250.000, a všecko to čerpáno z řeky velmi rychle se znečišťující. Obecenstvo bylo nespokojeno a sklíčeno obavami, a společnost sama byla nucena ohlížeti se po pramenech jiných a lepších. Různé projekty ostatně byly na přetřesu už od několika let, jednak z podnětu městské rady, jednak z podnětu společností vodárenských i jednotlivců, kteří měli na zřeteli buď zisk, buď dobro obecné. Roku 1845 najednou tři návrhy v této věci chystány jsou pro parlament. První od nové společnosti, která se sestoupila, aby ve skutek uvedla myšlenku velmi smělou, jejížto původci Lawrence Hill a Lewis Gordon zasluhují stálé památky: aby totiž voda zavedena byla z *jezera Katrineského* v horách asi 30 angl. mil (7—8 mil zeměpisných) od Glasgowa vzdáleného. V tom mimo vzdálenost zahrnuto bylo i zvrácení přirozeného spádu vody ze směru východního (k Edinburku) ve směr západní (ke Glasgowu). Pracováno o to velmi usilovně, ale přece na čas od provedení upuštěno jest, když stará vodárenská společnost Glasgowská dokázala dobrou vůli návrhem ještě smělejším, svésti totiž vodu do Glasgowa z jezera ještě vzdálenějšího, nežli je loch Katrine, totiž z lochu Lubnaiga. Proti tomuto návrhu z počátku městská rada postavila se na odpor, ale vzdala se ho, když jí v některých podrobnostech, jež označila,

bylo vyhověno, a návrh Lubnaigský došel schválení parlamentu r. 1846. Ale když se vskutku stal zákonem, ukázalo se, že ho nelze provésti hlavně proto, že nejvíce vody bylo vyhrazeno mlynářům při řece Teithu a na jiná práva vodní. Zároveň však ještě i třetí podnik byl navržen a také uzákoněn, a to ve prospěch částí města ležících na jižním břehu Clydy, které měly tenkráte už 60—70 tisíc obyvatelův a od vodárny Glasgowské byly opatřovány jen velmi nedostatečně. Pro tyto ustanovena jest — přes usilovný odpor společnosti Glasgowské — vodárenská společnost nová, jež podle místního jmena obdržela název Gorbalská. Její podárny dosud jsou důležitou součástí vodní soustavy Glasgowské. Vodu berou s planiny 3—4 sta stop povýšené nad hladinu mořskou — úvodí řeky Brockburnu — a vzdálené asi 6 angl. mil od Glasgowa na jihozápad. Základní kapitál této Gorbalské společnosti ustanoven byl na £ 120.000 s právem výpůjčky až do £ 40 000. Roku 1850 a 1853 kapitál tento rozmnožen o £ 30.000 v akciích a £ 10.000 v hypothekách. Největší poplatek za vodu pro domácí potřebu určen jí na 1 šil. z libry nájemného a společnost nesměla vypláceti více nežli 7% dividendy do roka. Voda Gorbalská dána v užívání r. 1848 a poněvadž byla poměrně lepší nežli Glasgowská, dávána jí všude přednost, takže společnost Glasgowská hned první rok měla o £ 4000 méně příjmů.

V posledních letech současného trvání společnosti tyto dodávaly denně asi 13½ mil. gallonů vody pro obyvatelstvo 350 až 400 tisíc, t. j. asi 30 gallonů na hlavu. To bylo, co se množství dotýče, dosti slušné opatření, ale jakost vody nikterak nevyhovovala. Voda z Clydy čerpaná Glasgowskou společností přímo otravovala obyvatelstvo; Gorbalská byla sice poměrně lepší, ale dobrá nebyla. Proto snahy o zjednání lepší vody nemohly ustávati. Nejprve na novo v popředí postaven projekt Katrinský, který r. 1846 poodložen byl jen pro sliby Glasgowské společnosti, že zavedou vodu z Lubnaiga. Když se ukázalo, že to nemožno, ozvaly se zase hlasy, že veřejné potřeby nejsou náležitě opatřeny v rukou společností soukromých, a že městská rada se musí věci chopiti ve vlastní správě. Zvolena v skutku v městské radě zvláštní komise, která v brzku podala referát, že »*by bylo* velmi prospěšno, kdy by i plynárny i vodárny vzaty byly z rukou soukromých a postaveny *pod dozor* a správu magistrátu, nebo komise jeho jménem jednající.« Ale po této první zprávě nenásledoval ještě hned skutek. Roku 1850 lord provost Sir James Anderson předložil určitý návrh, aby vodárny Glasgowská i Gorbalská byly převzaty v obecní správu, ale návrh propadl. A tak r. 1851 a 52 zase soukromá společnost musela se zasazovati o zavedení vody z Katrina. Zjednala dobré zdání dvou na slovo vzatých inženýrů, a to zase předloženo bylo městské radě Tam se věci opět horlivě zastával lord provost Anderson a znova zvolena komise, která jednomyslně prohlásila, že »*jest* nanejvýš žádoucno, aby právo dodávati vodu do města mělo raději zastupitelstvo a rada městská jakožto zvláštní úkol na prospěch obyvatelstva, nežli jakákoli

společnost soukromá.« Proti tomu ozvaly se obě společnosti vodárenské. Glasgowská znova se vytasila se svým projektem Lubnaigským, Gorbalská pak s výpočty, že ona sama by mohla dodávati dostatečné množství vody, kdy by se rozšířil obvod, z kterého by ji směla bráti. Původně obsahoval rozlohu asi 2500 akrů (prameniště Brockburna s přítoky); mohlo prý by se připojiti také prameniště Carta s přítoky, jímžto by se obvod rozšířil až na 30.500 akrův, které by vydaly vody do 30 mil. gallonů denně — a to vše s menším nákladem, než by bylo třeba na vodovod z Katrina; mimo to že by se mohl náklad rozděliti na více let nenáhlým rozšiřováním dle toho, jak by potřeba vody vzrůstala.

Ale městská rada nedala se mýliti stojíc hlavně na tom, že je žádoucno, aby vodárny byly ve vlastní správě její. Dala konati svým inženýrem Batemanem další šetření. Bateman dokázal nejprve, že projekt Lubnaigský není ani nejlacinější ani nejlepší; co se tkne úvodí Gorbalské společnosti, že by nevydávalo vody stejné, z některých míst i zbarvenou, nedobrou. Bateman zkoumal také vody jiné bližší i vzdálenější, zejména i vodu jezera Lomondského, největšího o nejbližšího, a dospěl výsledku, že jediný loch Katrine vyhovuje všem požadavkům, maje i po hojných deštích vodu vždy čistou, jasnou a studenou. Dobré zdání Batemanovo potvrdil také znamenitý chemik dr. Robert Angus Smith, který ukázal nejprve ke geologické povaze okolí Katrinského, jež se skládá hlavně ze svoru (slídovce), velmi tvrdého a téměř beze všech látek ve vodě rozpustných. Ani za povodní přítoky jezerní neobsahují téměř žádných látek škodlivých; jezero jest ostatně nádržkou dosti prostornou k učištění nejzkalenější bystřiny; přítoky už o sobě jsou čisté a v jezeře vody jejich nabývají křišťálové jasnosti. Nehledíc k neocenitelné stránce zdravotní dr. Smith také ukázal, jak prospěšnou by byla voda tak čistá i ve mnohých odvětvích průmyslu (zejmena pro plátenictví a j. pod.), jež by pak mohla pracovati laciněji a s lepšími výsledky.[1])

Na základě tohoto šetření r. 1854 ve sněmu podán jest návrh zákona pro projekt Katrinský. Každý by zajisté soudil, že návrh tak dobře odůvodněný nemohl se potkati s nijakým odporem — a přece se potkal! Zdvihl se už doma: lidé bázliví lekali se nákladu a strašili, že poplatek na vodu se vyžene do půltřetího šilinku z každé libry nájemného. V komisi sněmovní prof. Penny z Andersonské kolleje Glasgowské prohlásil, že voda Katrinská právě svou velikou čistotou rozpouští do značné míry olovo, a tekouc olověnými trubicemi že přímo zjedovatí. Komise po té rozhodnutí odložila, až by se novými pokusy dokázalo, zdali tomu tak, jak Penny tvrdil, čili nic. Všecka dobrá zdání od znalců vyžádaná souhlasila v tom, že se Penny naprosto mýlil, ale

[1]) Bateman později, když byla voda z Katrina už zavedena, vypočetl, že její měkkostí a čistotou ušetří se dobrá polovice mýdla, kterého dříve bývalo potřebí, čili na penězích £ 30.000 do roka.

v době tohoto odkladu přišel nový protest od lordů admirality (nejvyššího úřadu plaveckého), kteří tvrdili, že svedení tolika vody z řeky Teithe bude rušiti plavbu po Forthu, který přestane býti splavný, ubudeli mu celá polovice hlavního přítoku. Navrhovatelé dokázali, že polovice vody z Teithe neubude, nýbrž sotva šestina, že za velké vody úbytek se ani nepozná a za malé vody že se opatří náhrada z nadržených jezer nižších; ale protest admirality způsobil přece, že návrh zákona v parlamentě propadl.

Než hned r. 1855 podán jest na novo. Mezi tím opatřeno nové dobré zdání inženýrů Stephensona a Brunela, kteří Batemanovy výpovědi všecky potvrdili. Městská rada umluvila s plavební společností Forthskou, že jí nahradí škodu, kterou by utrpěla v plavbě, sumou £ 7000. Rybářům lososů rovněž dána náhrada. S vodárenskou společností Gorbalskou ujednáno, že se jí bude vypláceti 6% z akciového kapitálu £ 180.000. Námitky chemické vyvráceny jsou důkazy nepochybnými. S majetníky pozemků, jichžto by se vodovod dotekl, sjednáno dorozumění. Návrh zákona takto obrněný přijat jest v dolní sněmovně, v domě lordů prošel po nepatrném odporu, který nastrojen byl jen na oko, a královského schválení nabyl 2. července 1855. Zákonem takto přes mnohé překážky dosaženým zastupitelstvo a rada města Glasgowa ustanoveny jsou vodárním úřadem (Warter-Commissioners) a dáno jim právo svěřiti výkonnou moc vodární komisi (Water-Committee). Gorbalské společnosti zákonem přiřčena 6%ní náhrada dříve umluvená; s Glasgowskou ujednati kompensaci zároveň uloženo; a ujednána jest vskutku na $4^1{}_2$% ze staršího akciového kapitálu £ 303.700 a na 6% z priorit v obnosu £ 41.680. Později celý kapitál obou společností přímo jest přejat na účet vodárenského úřadu, a kompensace změněna v roční výplatu asi £ 27.000 úroků. Úsilí o parlamentární uzákonění projektu Katrinského městu přišlo na £ 26.000, ale libují si podnes, že neocenitelné dobrodiní, jež tím opatřeno ohromné obci, nebylo zaplaceno příliš draze.

Zákon z r. 1855 městu Glasgowu dává právo na vodu z celého pásma jezer, jež zahrnuje loch Katrine, loch Achray, loch Vennachar a loch Drunkie. Přirozeným odtokem těchto jezer jest řeka Teith. Přebytek vody z Katrina teče do Achraye, odtud do Vennachara, do kterého se vlévá také odtok z Drunkie. Pro Glasgow bere se voda pouze z Katrina, kdežto ostatním jezerům ponechán úkol vydávati náhradnou vodu do Teithe. Loch Katrine učiněn takořka reservoirem, a město má právo nadržeti v něm vodu do 4 stop nad letní normál a stáhnouti ji do 3 stop pod tuto úroveň; to dává zásobou vrstvu vody 7 stop zvýší na povrch 30587 akrů. Pro vodu náhradnou loch Achray ani se uměle nenadržuje ani nestahuje, ale ve Vennacharu město má právo nadržeti vodu do 5' 9" nad letní normál a stáhnouti ji do 6' pod úroveň, což činí 11' 9" zásoby na povrch 1025 akrů. Na jezeře Drunkie podobně je právo na 25' vody při povrchu 138 akrů. Úvodí Katrina obsahuje 23·192 akrův, úvodí ostatních tří

jezer o něco více, nad 24·600 akrů. Do města nesmí se odváděti více nežli 50 mil. gallonů denně, a do řeky Teitha musí se pouštěti vody náhradné denně nejméně $40^1/_2$ mil. gall.

Jakožto prameniště vody okres Katrinský má tu výtečnou vlastnost, že jest z nejdeštnatějších končin ostrovů Britských. Vzduch nasycený vlahou z oceánu Atlantského vráží na pahorky kolem Katrina a spouští tam hojné srážky dešťové. Od r. 1855 na mnohých místech se deště pilně měří a shledáno, že roční průměry jsou mezi 60—95". Na horním (západním) konci jezera deště spadne do roka často víc nežli 100", za zvláště mokrých let i do 130° a průměr tam za dlouhou řadu let dělá 92". Z tak hojných deštů voda velikou částí sbírá rychle a bez velké ztráty vypařením, do jezerních nádržek.

Stavba vodovodu počata v květnu 1856; dne 14. října 1859 královna Viktorie spustila vodu z jezera, a v březnu 1860 zahájeno rozvádění po celém městě.

Celá délka vodovodu dělá 34 angl. mile; v Mugdocku, 26 mil od jezera, zbudován jest na výšině 317' nad mořem reservoir v rozsahu 60 akrů, do kterého se vejde 488,700.000 gall. vody a z něho potrubím litinových rour smolou požahaných voda se rozvádí po městě. Začátek vodovodu je na jižním břehu Katrina asi 5 mil od východního a 3 míle od západního konce. Vodovod až po reservoir skládá se z $11^3/_4$ míle tunelů prolomených prahorními skalami, z $10^1/_2$ míle vyzděné práce, jednak v zářezech, jednak po mostech. V tunelech a zářezech má světlosti 8' a spád 10" na míli. V zářezech je překlenut a klenutí zasypáno, tak že povrch je uveden v původní stav před prokopáním. Tunelů je celkem 70, a na urychlení díla o nich prohloubeno bylo 44 kolmých šachet. První tunel je hned při výtoku vody z Katrina, má 2325 loket délky a je 600' pod vrcholem hory; pracováno o něm mimo oba konce ze dvanácti šachet, z nichžto pět má hloubky po 500'; vede rulou a svorem. Poslední tunel jest před samým reservoirem, má 2650 loket délky a je ve hloubce 250 stop pod vrcholem pahorku. Přes tři úvaly voda se vede $3^3/_4$ míle litinovými troubami o 4 stopách světlosti a spádem 5' na míli. Když vodovod byl dokončen, bylo na podnik vydáno £ 920.000.

Za méně než deset let bylo potřebí rozmnožiti přítok vody do města. Bylo původně vypočítáno, že tunely a zděné žlaby vodovodu stačí na průtok 50 mil. gall. denně; skutečně však propouštěly jen 42 mil. gall. Litinové trouby přes údolí počítány byly na průtok 20 mil. gall. denně; v skutku propouštěly více majíce uvnitř hladké stěny, totiž 30 milionů gallonů. Ale ani to nestačilo. R. 1864, 68, 75, 77 a 82 přidávána jsou nová pásma potrubí litinového přes úvaly a dosaženo tím, že všecka voda, jež protekla tunely a zdivem, mohla také protéci tímto potrubím. Tím a jiným vydáním na rozvodní potrubí po městě zvýšil se také původní náklad tak, že už r. 1880 dosáhl skoro $1^1/_2$ milionu liber šter. Přispělo k tomu také to hlavně, že město šířilo se i na pahorky v sousedstvu, na které přirozený tlak vody z reservoiru

Mugdockého nestačil. Bylo třeba zříditi tři přečerpací stanice a reservoiry ve značné výšce. Jiným zvýšením nákladu bylo to, že k účelům průmyslným zřízena zvláštní stanice s dvěma věžema na zjednání umělého mocnějšího hydraulického tlaku.

Mezi tím město vzrůstalo, obyvatelstvo se množilo, a množily se průmyslové podniky, jež vodu potřebovaly tou měrou, že už na počátku let osmdesátých bylo viděti, že vodovody Katrinský i Gorbalský, jenž zatím také byl opraven a rozšířen, za krátko ještě by nestačovaly. Proto r. 1885 vymožen nový zákon sněmovní, aby vodární komise Glasgowská směla opatřiti více vody z okresu Katrinského. Obdržela právo nadržeti vody v Katrině ještě o 5 stop výše, a mimo to pojat i loch Arklet v její úvodí. Arklet jest jezírko malé, leží od Katrina 1000 loket na západ a je o 83 loket výše; voda z něho odtéká západním směrem do jezera Lomondského. Komise nyní obdržela právo nadržeti v něm vody do 25' nad letní normál a svésti ji do Katrina tunelem. Tímto opatřením zásoba vody pro Glasgow pohotové se zdvojnásobnila. Ale bylo také třeba zdvojnásobniti celý vodovod: pořízen druhý výtok, druhá řada tunelů, mostů, průkopů, potrubí přes úvaly a nový reservoir v Craigmaddie blíže Mugdocka. Oba vodovody jdou ponejvíce vedle sebe souběžně, ale přece novější leckde si nadchází kratší cestou, tak že celkem od jezera až po reservoir Craigmaddieský má jen $23^1/_2$ míle délky; v té je něco přes 18 mil tunelů, něco přes míli překlenutých zářezů a něco přes 3 míle potrubí přes dva úvaly. Dva tunely jsou tu po $2^1/_2$ míle délky, několik jiných po míli. Na osmi místech mezi oběma vodovody pořízeno je spojení, tak že v případě správek nebo podobných potřeb voda se může převésti z jednoho do druhého. Náklad na vodárny se tím ovšem také zdvojnásobnil, ale za to je vody opatřeno s dostatek do nedohledné budoucnosti.

Sváděna jsouc z tak širého přirozeného prameniště voda tato má pozoruhodnou stálost jakosti, teploty, barvy. Letní vedra a zimní bouře dotýkají se jí zcela nepatrně; znečištění v ní není naprosto žádného, a město nákladem £ 18.000 zjednalo si právo předkupu od okolních majetníků půdy, tak že celá krajina na vždy zůstane nezměněnou sběratelkou vody, jak skane s oblaků. V silnější vrstě zdá se, že je slabě přihnědlá, co pochází od příměsku slatinného, zcela nepatrného. Filtrace vůbec nepotřebuje; měkká je jako voda překapovaná. V jímce, kterou přechází z jezera do vodovodu, je řada cedidel, aby neprocházely ryby, listí, třísky nebo cokoli jiného pevného, a při výtocích z reservoirů do potrubí zase jsou cedidla podobná. Do města přichází voda úplně čistá, zdravá, výborná. A není v celé říši britské, snad na celém světě města velikého, které by mělo vodu tak výbornou, jako Glasgow.

Ale, řekne čtenář, výborná tato voda také stála mnoho peněz. Pravda; z čísel, jež vykazuje náklad na vodovody, na reservoiry, na převzetí starých vodáren, na všeliké náhrady, výkupy atd., skutečně jde hrůza: do r. 1896 vydáno bylo úhrnem $3^1/_2$ mil. lib. šterl. (více nežli 40 mil. zlatých). I mělo by se souditi, že konsu-

mentům voda přijde velmi draho. A tu překvapuje faktum, že poplatky za vodu od té doby, co ji má město ve vlastní správě, neustále se snižovaly. Roku 1862—1864 platilo se na severní straně Clydy $1^1/_8$ šil. z každé libry nájemného, na jižní straně dle starého závazku vodárny Gorbalské pouze 1 šil. Už r. 1866 platilo všude stejně po šilinku, od r. 1890—1891 platí se jen půl šilinku z libry nájemného, a je vypočteno, že na hlavu přijde do roka za vodu asi šilink (60 krejcarů). Voda k účelům průmyslným platí se podle vodoměru a přijde trochu dráže, ale ne o mnoho. Poplatek z vody pro domácnosti už také platí za lázně soukromé a klosety v domech a nikde není obmezení nijakého, kolik lázní atd. smí v kterém domě býti. Veřejné ústavy: nemocnice, chudobince, lázně, prádelny atd. mají vodu zadarmo; voda na kropení ulic, proplachování stok, hašení ohňů se ovšem také nepočítá.

Mohli bychom uvésti ještě mnoho podrobností technických a finančních; ale to ponecháváme odborníkům.

* * *

Nač to vše povídáme? Co nám po Glasgowě a po vodě z Katrina? Něco přece. Naše Praha se už tak dlouho zabývá problémem, jak si opatřiti pitnou vodu. Dávno ji už měla míti, a kdy by nezbývalo nic jiného než přiváděti ji až ze Šumavy. Nebude tedy na škodu, zvíli naše širší veřejnost, jak si potřebnou vodu opatřují jinde.

Z knihy „Dobrodruzi a škůdci"

od

Adolfa Heyduka.

Verdugo.

S mlhavým křídlem listopad
na Bílou Horu s jíním pad;
stojí tam Němci i Češi,
děla i jezdci i pěší;
stojí tam mnohý lidu voj,
za chvíli počne krutý boj,
slyšíte rachotit bubny?
Okolo Němců v před i v zad
běhá a svírá tlupy v řad
Verdugo, dobrodruh chlubný.

Přede dnem jižní hory svah
Poláky osul Teuffenbach,

při zbraně chřestu a zvuku;
Valonů hbitému pluku
kázáno ostřím dlouhých pik
rozrazit vzdorný Čechů šik;
příkop vzít, násep slézt srubný,
pokud je v ráži jeho lid,
tak radil Bukvoji, když zhlíd,
Verdugo, dobrodruh chlubný.

»V před, statní hoši, v před, jen v před,
udeřme zhurta v Thurnův střed . . .
Brávo! Teď vpadneme tady,
Anhalt kde bojuje mladý;
dbejte, by houfnic jen a děl
co nejmíň tábor Falckých měl,
prsten můj ten měj, nechť snubný,
i zlata hrst bych k tomu dal,
kdo steče násep,« zavolal
Verdugo, dobrodruh chlubný.

Mocný byl útok v řady Čech;
cizáci mají na pospěch;
poledne v Praze už zvoní,
v zbraně hluk řehot zní koní;
kosy se lámou s dlouhých dřev,
se svahů horských stéká krev,
úzkostně výkřik zní trubný;
prchají Češi tam i sem,
Anhalta vede zajatcem
Verdugo, dobrodruh chlubný.

V žoldácích českých zchátralých
úzkost a babský strach se zlíh,
na všecky prchli už strany . . .
Slyš, v Praze zvoní! Snad hrany!
Ztracena česká korouhev,
z táboru Němců šumí zpěv,
pyšně jak strom z jara dubný;
před Bukvou stál a zvěst mu nes,
císaři Čechy že dal dnes
Verdugo, dobrodruh chlubný.

Darem měl všeho dost a dost:
dukáty, statky, mnohý skvost,
mimo co nakrad v té válce;
vojenským správcem byl Falce,
císařův dostal vděku list,
lotří však hanby nebyl čist
meč jeho svobodorubný,

do hrobu padouch s hanbou kles —
v Čechách teď po něm sluje pes —
Verdugo, dobrodruh chlubný.

Takových sta k nám vzteklých psův
přiběhlo v dobách Mansfeldův,
již naše práva i žaly
ve Vídni zaprodávali;
již tyli z našich krve ztrát;
nejlépe bestiemi zvát
rod jejich hyenozubný,
po němž lid hyne tři sta let,
do sedmi pekel však buď klet,
Verdugo, dobrodruh chlubný!

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XXII.

»Není to tedy pravda,« ozval jsem se, »že ty zástupy schválně táhly k generálnímu komandu, aby Windischgrätzovi udělaly kočičí muziku?«

»On a jeho lidé snad na to čekali,« odpovídal Koliha, — »a později také říkali, že lid před generálním komandem hulákal a spílal. To však byla jen jedna z přemnohých lží, které si z prstu vycucali a do světa rozhlašovali, aby hrozné skutky měly nějakou omluvu. Za námi — snad padesát, snad sto kroků v stranu Prašné brány — pár hlasů počalo zpívat:

Po bitvě na Bílé Hoře
přišla na nás dřímota —

ale hned jiní volali: »Ticho! Ticho!« a skutečně písničku zakřikli — dříve, než v ní došlo na slova o německé holotě. V generálním komandě z ní nemohli nic zaslechnout. My, kteří jsme právě šli kolem jeho vrat, byli jsme překvapeni, že tam uvnitř je tak hlučno.«

»Od vojska?«

»Průjezd i dvůr byly plny vojáků, oficírů i sprostých, ale v tu chvíli se větším dílem ani nedívali na ulici. Řadou jich od dvora k vratům procházeli civilisté, páni svátečně oblečení, pozdvihovali klobouky, tiskli si s důstojníky ruce, a všichni provo-

lávali ‚Vivat! Hoch!' Všichni jsme se na tu neočekávanou podívanou zakoukali tak zvědavě, že já a Chrpovi jsme opomenuli obrátiti se do ulice Kralodvorské a postupovali jsme dále s ostatním proudem. ‚To je ta němčourská, zpátečnická čeládka,' prohodil kdosi za mnou. Jiní mu svědčili a hned některé jmenovali. ‚To sem přišli z městské jízdárny.' — ‚Lezt Windischgrätzovi pod šosy a hrbit záda před oficíry jeho.' — ‚Ničko tu jedni druhé oslavujou.' — ‚A proti nám se puntujou.' Do takové tiché rozprávky houkl jeden hlas: ‚Pereant!' — ale jiní hned počali syčet, aby se to neopakovalo. Pak i někteří k vratům a do průjezdu přátelsky volali na granátníky: ‚Sláva bratřím vojákům!« Chrpa sebou trhnul: ‚Cože? Těm budou lichotit?' Vzpomněl jsem si na svého Prokopa, i napadlo mi, když už nosí císařský kabát, že by také mohl být mezi těmi vojáky zde. ‚Nu,' povídám, ‚vždyť je dnes slavnost sbratření, a ti vojáci jsou přece také synové českých otců a matek.' — ‚Ale ztracení!' řekl Chrpa tak ostře, až mě to k srdci bodlo. ‚Naše krev, ale zkažená!' — I Klárka přiložila polínko: ‚K svému lidu mají tak málo srdce, že jsou hotovi pustit se do něho jako do tureckého nebo ještě horšího nepřítele; snad by ani bratrů a sester ani otců a matek nešetřili!' — Bětka jí namítala: ‚Však bys i ty snad namířila na vlastního bratra, kdy bys byla mužský a stáli jste proti sobě v boji.' — ‚Ani bych nemusela být mužský,' odsekla jí sestra, ‚kdy by proti svému rodu, proti otci a matce zbraně užíval!' — ‚Vždyť ono se nic takového nestane,' usmála se Bětka. — ‚Ale my bychom se přece měli obrátit do Králodvorské ulice.' To jsme už měli ovocný trh po levé straně. — ‚Je zrovna tlačenice,' povídala Klárka, ‚těžko bychom se jí proplítali; dáme se kousek dál průchodním domem k svatému Jakubu.' Ale najednou, na rohu u černé Matky boží, museli jsme se zastavit, neboť Celetnou ulicí od Staroměstského rynku proti nám přicházel jiný proud lidstva. ‚To je jako voda proti vodě,' žertovali lidé, ‚příval proti přívalu.' Nikdo se nemrzel, všichni hleděli vesele. A když jsem se po tom celém množství rozhledl, připadalo mi jako veliké makové pole, když je v plném květu a slunko na ně nejkrásněji svítí. Ženských tu bylo, tuším, ještě více, než mužských, také dost výrostků a malých chlapců i děvčátek, — a všichni byli svátečně vystrojeni, na jedněch tvářích pohrával úsměv, na jiných jevila se nadšená, povznešená mysl.«

»A pořád ještě nebyl žádný pokřik?«

»Jenom zpěv se zase ozval — v tom zástupu, který se blížil od Staroměstského rynku:

Národ český po vše časy
v lidstva ctnostech pevně stál,
svaté byly mu vždy hlasy:
Čest a právo, vlast a král!
  Otců dávných,
  mocných, slavných
my jsme zdární vnukové,
tělem, duší Čechové.

Už také okolo nás počali do sboru vpadati hlasové:

Český lev, ten slavně hřímal,
mocně hýbal Evropou —

Ale v tom se jedním rázem všecko změnilo. Z generálního komanda ozvalo se hlučné bubnování, před jeho vraty povstalo na ulici divoké chumelení, zmítání a pokřikování. Z domu se hnali granátníci a řady jich nasazenými bajonety vrážely do hustých zástupů, které zvolna po ulicích kráčely a takového přepadení se ani ve snách nenadály.«

»A žádné příčiny k němu nedaly?«

»Ani žádné záminky. Bajonety vnikaly nejbližším lidem do těla, a krev tekla dříve, než mohl kdo nebezpečí znamenati a vykřiknouti.«

»Žádná výstraha nebyla dána?«

»Kdy by byl některý oficír po zabubnování zvolal: ‚Jděte odsud pryč! Kdo neposlechne, do toho budeme střílet, bodat a sekat!' — byly by se aspoň ženské a děti spasily útěkem. Ale to nic, — ti, kteří napřaženým ručnicím nejdříve přišli do cesty, ať byli jakéhokoliv věku a pohlaví, dostávali rány, — jedni káceli se na zem, jiní hleděli uniknouti zpátky nebo stranou.«

»Pro Krista Pána!« hrozil jsem se. »Tak se jim dělo, když se o veliký svátek ubírali od služeb božích domů!«

»Takový byl počátek,« vece Koliha, »ale potom dělo se vždy hůř. Také z druhé strany už rachotily bubny, a Kralodvorskou ulicí od kasáren stejně prudký útok učinili vojáci na lid, který tudy odcházel a nyní krvavým násilím byl hnán zpátky k generálnímu komandu.«

»Odkud by jiní tak rádi byli unikli? Kde se bodalo, sekalo a střílelo do mužů, žen a dětí? Tam ještě jiné hnali zbraněmi jako na porážku? To je hrůza!«

»Ano, byla to hrůza, že jí lidský jazyk nevysloví. V první chvilku nám jazyk oněměl, — bylo nám podobně, jako by se pod námi z čista jasna země otvírala a pohlcovala lidi do bezedných, plamenných jícnů, nebo jako by do těch bezbranných, pokojných, svátečních zástupů vrazilo hejno litých šelem a lidi v pravo, v levo na kusy sápalo. Však ale jen jediný okamžik jsme stáli jako zkamenělí. Bodáky a šavle se nás ještě nedotýkaly, ale sta, tisíce hlasů nám pronikaly duši jako břitké meče. S výkřiky smrtelné úzkosti z ženských úst, s jich zoufalým voláním k Bohu, s pláčem a bědováním se mísilo hněvivé volání, spílání a proklínání těch mužů, kteří nejdřív pochopili, co se tu proti lidu děje, a také to na sobě nejdřív zakoušeli. ‚Vypadli na nás! Mordujou nás!' rozkřiklo se mžikem na vše strany. Uděšené ženské dávaly se na útěk, matky táhly své děti, manželky své muže, dívky své bratry nebo milence. Veliký příval lidstva se hnal k ovocnému trhu, kudy bylo nejspíš možno uniknouti. Strhoval s sebou také nás. Bětka strachem div nezmírajíc, zavěsila se oběma rukama na otcovu paži, ale on se bránil, nechtěl utíkati, naopak, dral se k místu, kde se vojáci

oháněli svými bodáky a pažbami, — až se octnul před mladým lajtnantem, kord svůj nad hlavu pozdvihujícím. ‚Co to děláte?‘ vzkřikl na něj, hněvem všecek rudý. ‚Jak smíte přepadat, krvavit a vraždit pokojné občany a nevinné jich manželky a dcery?!‘ — Lajtnant odpověděl tím, že ho chtěl kordem bodnouti do prsou. Chrpa zachytil ocel rukou a odvrátil ji na stranu. Oficír vší silou trhnul kordem zpátky a rozřízl mu dlaň i prsty; krev z pozdvižené ruky stříkla Bětě na bílý živůtek a Kláře zrovna do obličeje. Nedbala toho, skočila před otce, zakryla ho svým tělem. ‚Jste důstojník?‘ volala na poručíka. ‚Jste člověk?!‘ — ‚Vzteklá bestie!‘ vykřikl stranou rozezlený študent a udeřil lajtnanta holí. Byl od něho hned kordem k zemi sražen. Na dva jiné mužské, kteří chtěli spěchat ku pomoci, vrhnul se houfec granátníků. Tu jsem i já chopil přítele za rameno, a mocí jsme ho vlekli s místa, kde mohl v nejbližší minutě býti probodnut, rozsekán nebo udupán.«

»Pro pouhé slovo, pro pouhou otázku —!«

»Takovou otázku v ten den kolik lidí zaplatilo životem nebo aspoň zdravými údy.«

»Byl pan Chrpa také nebezpečně raněn?« tázal jsem se.

»V tu chvíli jsme jen věděli, že kropí cestu krví jako více jiných.«

»A podařilo se vám z té řeže uniknout — bez dalšího ublížení?«

»Chrpa myslil, že také Klára i Bětka dostaly krvavé rány. Nemohl se utišiti. ‚Jak se, spravedlivý Bože, na tohle můžeš dívat?‘ reptal. ‚Kdo je tímto lotrovstvím vinen, ať zcepení jako pes, a duše jeho ať je na věky do horoucího pekla zatracena!‘ Ještě více zjitřil se jeho hněv, když jsme se octli na ovocném trhu a z průchodu v skleněném domě vybíhali zděšení lidé. ‚Odkud vy utíkáte?‘ — ‚Z Příkopů.‘ — ‚Tam je snad bezpečněji?‘ — Granátníci tam bodají a střílejí do lidu!‘«

»Také tam je poslal Windischgrätz?«

»Kdož jiný!«

»Hned jak to počalo u komanda?«

»I kde pak! Už dříve museli k tomu dostati rozkaz — na obou místech to počalo v stejnou dobu.«

»Na Příkopech nemohli zástupové Windischgrätzovi dělat kočičí muziku, když tam nebydlil, a přece i tam na ně poslal vojsko —!«

»Ba právě, — tím je patrně dokázáno, že to s tou kočičí muzikou před generálním komandem byla věc vycucaná z prstu. Není pochybnosti, že se Windischgrätz na krvavém přepadení lidu v pondělí svatodušní už dříve ustanovil. Počátek měl se státi asi hned na Koňském trhu, na hlavní stráži stálo k tomu vojsko uchystáno se zbraní v rukou; ale nedočkali se zhola žádné záminky. Když pak ani na Příkopech, ani před generálním komandem nebyla dána, řekl si pan generál: ‚Už se jí nedočkám! Nechámli to množství tudy projít, je po mém plánu, nebudu v Praze mít

žádné revoluce, kterou bych hrdinsky přemohl a nad ní vítězství slavil. Zkrátka, příležitost této chvilky nesmí být propasena!' I dal bubnovati k útoku, — a Pražská revoluce počala.«

»Revoluce, na kterou po tu chvíli v Praze nikdo nepomyslil —«

»V Praze a v celé zemi Čechové spoléhali na své dobré právo a na slavné slovo svého krále, kterému svými statky a svou krví sloužili a který příkladnou věrnost a oddanost jich vděčně uznával. Pevně věřili, že pádem proklaté vlády Metternichovské a prohlášením konštituce nastala nová doba, v které svobodný národ a dobrotivý král budou zase společně a svorně jako jedna rodina pracovati ku prospěchu, blahu, síle a slávě vlasti české. Taková byla víra a naděje Čechů, v dobrotě a lásce chtěli všecko s panovníkem svým zjednati a pořídìti, jen s radostnými city hleděli do budoucnosti. Tu se do Prahy jako komandující generál vrátil ten osudný člověk, který se ve své panské, nekřesťanské pýše pokládal za poloboha, všemi neurozenými lidmi pohrdal a viděl v nich nízké tvory, rovné skoro dobytku, určené jen k slepému poslušenství a otrockému robotování. Proto se mu do duše příčilo, že se národ hlásil o práva a svobody a že mu byly s trůnu slibovány a zaručovány. To už v očích jeho byla příšera revoluce, ohavná nestvůra, s kterou jako zvláštní vyvolenec a hrdina chtěl zápasiti, na konec ji potříti, patu svou jí zasaditi do týla a obnoviti časy Metternichovské. Takovou úlohu počal hráti v Praze po svém návratu. Počínal si v ní, jako by byla sídlem a táborem opovážlivých, zločinných rebelantů, proti kterým je všecko dovoleno. Pražské obyvatelstvo nic proti zákonu nečinilo, ano pořád osvědčovalo, že se k tomu nedá strhnout ani nepřátelským jednáním Windischgrätzovým; ale on pro sebe žádných zákonů neuznával, co předpisovaly, po tom šlapal, jako neobmezený samovládce sobě vedl, i královským slovům a slibům svými skutky odpíral, občanstvu svou nenávist projevoval, je drážditi a jemu vyhrožovati nepřestával, — a když chtělo u ministerstva i u panovníka žádati, aby byl z Prahy odvolán, teprv se dal uchvátiti zběsilým hněvem —«

»— a neváhal vyliti si jej i na ženách, dívkách a dětech, ze mše svaté jdoucích, a způsobiti krveprolití, které volalo do nebe!«

Koliha pokyvuje hlavou pravil: »Planete hněvem, když po dlouhých letech a daleko od těch míst jen o tom slyšíte, co se dělo. Což teprva ti, kteří to na své oči viděli, nebo v nejbližší chvíli tak hroznou novinou byli překvapeni! Neboť se jako bleskem rozletěla po celém městě. ‚Mordujou na ulicích nevinné, pokojné lidi! Chápejte se zbraní! Nedáme se zabíjeti bez obrany jako jehňata, nedáme prolévati krev svých manželek a dětí! Chápejte se zbraní! Stavte barikády!' Tak se volalo na všech stranách, v patách za tím na všech věžích počaly šturmovati zvony, — a než minula hodina, byly už mnohé ulice zataraseny barikádami. Windischgrätz konečně měl, čeho potřeboval ku provádění svých plánů.«

»Windischgrätz?« pozastavoval jsem se nad těmi slovy. »Myslíte, že barikády rád viděl?«

»Dojista. Neboť nyní mohl bojovat proti revoluci, mohl proti Pražskému obyvatelstvu užívat vojska, děl a vší válečné moci.«

»Snad se tedy obyvatelstvo nemělo bránit, nemělo se chápat zbraní a stavět barikády?«

»Obyvatelstvo zachovávalo rozvahu a trpělivost tak dlouho, pokud to bylo možno. Posléze bylo k tomu *dohnáno*, že se muselo bránit, — nebylo jiného vyhnutí a zbytí! Krvavými ukrutnostmi, které na něm z čista jasna počaly býti páchány, sebe chladnější krev musela v žilách vzkypěti varem. Windischgrätz věděl, že i drobné, plaché ptáče postaví se na odpor krahujci, když přepadne mláďata jeho, neřku že se prudkým hněvem vzbouří Pražský lid, aby mstil prolitou krev, hájil svých životů, svých rodin, svých nejdražších statků, práva i svobody, o které měl býti oloupen. Nemohl jednati jinak, musel nastaviti prsa a násilí odrážeti násilím, — ale Windischgrätz byl jist, že odpor jeho zdrtí a že jen on sám dosáhne svého účelu.«

XXIII.

»K takovému rozjímání a přesvědčení dospěli jsme ovšem teprva v pozdější době,« mluvil Koliha dále, — »tehdy se nám jen žluč rozlévala po útrobách a krev se nám valila k hlavě. Ani Klára nechtěla se vraceti k matce, chtěla s jinými trhati na ulici dláždění nebo snášeti rozličné věci k stavbě barikády. Když uslyšela, že hrabě Lev Thun je od študentů zajat a uvězněn, radostně vykřikla: ‚Však dojde i na Windischgrätze!‘«

»Hrabě Thun,« pravím, »padl študentům do rukou zrovna tam u našeho Klementina?«

»Právě. Vrátil se také z kostela, a jak zvěděl, že na Starém a Novém Městě je pozdvižení, vydal se na generální komando k Windischgrätzovi. Že přes ulice už na mnohých místech vyrůstaly barikády, musel jít pěšky; u Klementina ho študenti poznali a zadrželi, odvedli jej do stavení a do pokoje k němu postavili stráž.«

»Měli, panečku, jinší kuráž než nyní.«

»Měli více kuráže než rozumu.«

»Myslíte?«

»Chrpa se na ně velice durdil, že se tak přenáhlili. Když Windischgrätz dal přepadnouti bezbranný, pokojný lid, bylo povinností zemského správce, aby posléze řekl: ‚Pane komandující generále, vy si tady počínáte, jak vám dokonce nepřísluší! Vy se tu pletete do věcí, které náležejí mně a mým úřadům, vy popouzíte vojsko proti obyvatelstvu, vy jste tu od samého počátku hlavní příčinou obecného znepokojení a teď i příčinou hrozného porušení veřejného klidu a pořádku, původcem prolévání krve

a vzbouření, k němuž by tu bylo bez vás nikdy nedošlo! Pane komandující generále, vy jste se tu dopustil neomluvitelných skutků, dále se touto cestou nesmíte bráti! Vy se chcete státi neštěstím tohoto města, ba celé země a všeho národa, — vy jste sem nikdy neměl přijíti, a nyní bude tím lépe, čím dříve odsud odejdete!'«

»Domníváte se, že by byl pan hrabě Thun takto k Windischgrätzovi mluvil?«

»Toť že by se mu bylo tuze málo chtělo, ale byla tu vedle něho prozatímná vláda zemská a oudové její, pánové Palacký, Brauner a jiní dojista by byli nad Windischgrätzem vynesli ještě přísnější ortel, a pan guberniální předseda nebyl by mohl tak snadno odpírati pravdě nad slunce jasnější a dále se nečinně dívati tomu, jak Windischgrätz v městě řádí. ‚Bláhoví hoši,' huboval Chrpa na študenty, ‚krásně to vymňoukli! Když guberniálnímu presidentu nastávala největší povinnost a nejtěžší práce, zbavili ho vší odpovědnosti! Může si mnouti ruce, že tak pěkně vyvázl z šeredného skřipce! Bude říkati: ‚Tím, co se stalo, nejsem vinen, a když jsem chtěl horším věcem zabrániti, Češi mi zastoupili cestu, zmocnili se mé osoby, uvěznili mě, abych nemohl s nikým mluviti, nikoho napomenouti, nic poručiti, nic zakázati.' — Chrpa si naposledy nedal vzíti, že hrabě Thun schválně šel do Klementina, aby se dostal do zajetí a nemusel Windischgrätzovi ani stýblo do cesty položiti, ani slovo proti němu promluviti. Študenti mu slíbili čestným slovem, že mu ani vlas na hlavě nebude zkřiven; když pravil, že má hlad, poslali mu pro dobrý oběd, když si stěžoval na dlouhou chvíli, dali mu knihy; a tak si v Klementinum pěkně hověl, četl a pokuřoval, i když o několik ulic dále už houkaly kanony. ‚Napište několik řádek komandujícímu generálovi, ať zastaví boj proti městu,' žádali na něm študenti. Odpověděl: ‚Jako člověk svobody zbavený, jako zajatec nemohu nic dělati.' — ‚Budete hned propustěn, slíbíteli, že se zastanete občanstva proti libovůli a násilí soldatesky.' — ‚Jako zajatec nemohu nic slibovati.' — Přišla k němu deputace z radnice, potom jiná od měšťanů, prosila ho s sepjatýma rukama, aby prostředkoval nebo aspoň dal dobrou radu. ‚Nejsem svobodný muž, nemohu ani rady dávati.' Zkrátka, v zajetí nechtěl ani prstem hnouti, a nechtěl také dostati se z něho; bylo mu zcela vhod.«

»A Windischgrätzovi též?«

»Inu tak! Mohl volati: ‚Ejhle, proč mě chtěli dostati odsud! Dávno se tu chystala revoluce, konečně propukla, přepadla zemského správce, císařova zástupce v zemi, a uvrhla ho do žaláře, i chce také poraziti císařské vojsko. Teď vidí panovník, vidí ministerstvo a vidí celý svět, že to byl jen klam a mam, co tito rebelanti mluvili o své lásce k císaři, o své věrnosti k říši! Dnes odhodili škrabošku a stojí ve zbrani na barikádách, aby se odtrhli od monarchie a učinili králem svým některého zvrhlého šlechtice nebo hospodského Fastra. Ale já jim plány jejich pokazím, já jim srazím hřebínek a neustanu dříve, až budou na kolenou

prositi za smilování!' — Byl teď v Praze sám jediný neobmezeným pánem, i mohl docela pustiti uzdu své nenávisti a zlobě.«

»A pustil?«

»Když si shladil žáhu na lidech jdoucích ze mše svaté, když jich množství bylo raněno, množství do vězení odvlečeno a ostatní rozprášeni, počal drtiti revoluci tím, že učinil útok na české museum, jako by to byla nebezpečná nepřátelská pevnost.«

»A snad tam byli jen oudové slovanského sjezdu?«

»Tou dobou už ne — rozešli se, jak počalo krveprolití na ulici. Bylo tam na stráži jen několik oudů Svornosti a pan kustod Hanka s domácími lidmi. Vojáci se postavili proti budově a na komando vystřelili do jejích oken. Potom teprve žádali, aby byla otevřena vrata, jinak že je kanonem rozstřílejí a uvnitř všecko rozmlátí. Pan Hanka je pustil dovnitř a pro Boha prosil, aby ušetřili sbírek, že jsou to vzácné poklady historické, literární a přírodní. Komandant, když našel dům prázdný, dal se poněkud obměkčiti; vojáci zajali jen stráž Svornosti, sebrali všecky její ručnice a některé staročeské zbraně z časů Žižkových, roztrhali krásné národní prapory, a když tu nemohli do nikoho sekat a střílet, prováděli své hrdinství aspoň na kamenných sochách v zahradě a uráželi jim ruce, nosy a uši.«

»Že jim nebylo hanba!«

»Vpádem do musea si velké slávy nedobyli, proto později, aby se ostuda trochu zakryla, šířili pověst, že bylo z musea na vojsko vystřeleno.«

»Ale nebyla to pravda?«

»Vymyšlená báchorka to byla, však ale jim se v ní zalíbilo, tak že ji potom stále opakovali jako pohádku o červené karkulce. Když se někde stalo něco tak krutého, že to nebylo lze omluviti, udávali za příčinu, že prý tam bylo vystřeleno — arci tak, že se žádnému vojáku nic nestalo. Před Prašnou branou padla prý nad hlavami granátníků rána. Odkud, nevědělo se, také nikomu neublížila, vojáci však hned pálili do oken hostince u modré hvězdy; byl vzat šturmem, a jakkoli v něm žádného vinníka nenašli, zůstal v moci jich a byl proměněn v špitál pro raněné vojáky. — Z nádraží bylo prý střeleno do protějšího hostince, obsazeného od vojáků; vrazili tam, chytili železničního úředníka, kterého měli v podezření, a hejtman jejich ho na místě kordem usmrtil. Ale hned vyšlo na jevo, že ten člověk byl docela nevinen; hejtman vida, že v slepé zuřivosti spáchal vraždu, také sám sobě kordem prsa probodl a zemřel. Jmenoval se Scherb.«

Já řku: »V tom se přece aspoň hnulo svědomí.«

»Oficíři leckde si počínali více po lidsku než sprostí vojáci,« povídal Koliha. »Také na Střeleckém ostrově prý vojáci uslyšeli střelnou ránu. Vtrhli do hostince a scházel už jen vlas, že by byli zabili hostinského, ač se Bohem zaříkal, že je docela nevinen. Důstojník dal jej odvesti a slíbil mu, že majetku jeho bude šetřeno. Ale potom přece nedali se vojáci držeti, dobyli se do příbytku hostinského, vzali, co se jim líbilo, nábytek roztřískali,

kuchyni a sklep vyrabovali. Hošík, který se tam učil sklepníkem, ze strachu vylezl na vysoký strom; když ho tam myslivci spozorovali, počali na něj stříleti jako na vrabce, až mrtev dolů spadl.«

»To aby učinili leda divocí lidojedi!«

»Když přitáhli vojáci ke Karolinum, kde bylo shromážděno něco študujících, profesor Potruban, jejich tribun, dával bílým šátkem znamení, že má býti pokojně vyjednáváno. Vojáci nedbajíce na to postřelili ho, vnikli do stavení a vylévali si vztek nejen na študentech, nýbrž i na nábytku, na obrazech, na starobylých listinách, hned od Karla Čtvrtého pocházejících. Jen stěží se komandujícímu oficírovi podařilo učiniti přítrž tomu barbarskému pustošení. Ztýraní študenti vesměs byli zajati a v kasárnách o hladu vězněni, ačkoli se docela ničím neprovinili. To se dělo tak blízko generálního komanda, že to Windischgrätz mohl skoro z okna viděti.«

»Díval se snad, jak vojáci venku rozkazy jeho provádějí?«

»Myslím, že ne.«

»Snad se za to přece trochu styděl?«

»Také se o sebe bál. V poledne pravil k těm německým zpátečníkům: ‚Vím, že se mi z mnohých stran strojí smrt, ale budu pevně konati svou povinnost.‘ A odpoledne, když manželka jeho v pokoji svém byla usmrcena, volal nad její mrtvolou: ‚Mně platila ta rána, tebe trefila!‘ Ale jedno i druhé to slovo se příčilo pravdě. Obvinění, že by jemu z občanstva někdo strojil smrt, bylo docela křivé, tím horší v tu chvíli, když on mnohým smrt chystal a také připravil; a že také jeho manželka nezhynula vinou žádného civilisty, to se potom jasně ukázalo.«

»Nebyla prý taková jako její muž?«

»Pravda, byla to tuze hodná paní, zvláště k chudým lidem měla citelné srdce a prokazovala mnoho dobrodiní. Jejího muže od dávna nikdo neměl rád, ale ona požívala obecné úcty. Říkalo se také, že s ním nebyla nikdy šťastna, že jí manželství bylo spíše očistcem než rájem. Z občanstva jistě nikdo neměl ani příčiny ani vůle ublížiti jí. Na občanstvo byla by se její smrt mohla spíše ještě sváděti, kdy by ji byla osudná koule zasáhla v poledne, když granátníci pod jejími okny svou zbraní řádili v zástupech lidu; ale takto se ta nešťastná událost přihodila až okolo páté hodiny odpolední, když všecky ulice okolo generálního komanda byly dávno hustě naplněny vojskem, mezi kterým se civilista nesměl ukázati. Řeklo se arci, že rána byla vypálena z některého protějšího domu. Ale kdy by to bylo pravda, kdy by byl někdo z okna nebo z půdy nebo se střechy střelil přes ulici, bylo by se na sta vojáků hned na to místo ohledlo a zřetelně vidělo, odkud rána padla. A zatím co se zjistilo úředním vyšetřováním? Že v tu dobu na ulici nikdo střelné rány neslyšel!«

»Ještě že neřekli, že tam někdo tu kulku přes ulici vymrštil prakem!«

»Říkali, že kulka roztříštila tabuli v okně generálního komanda. Ale kněžna byla právě v rohovém pokoji, jehož okna tedy

šla do dvou ulic. Byloli okno v skutku rozbito, museli všichni hned viděti, z které protější strany rána přišla. Kdy by pak to byli viděli, mohli podle zdravého rozumu hledati vinníka toliko v domě, který stál přes ulici proti prostřelenému oknu. A zatím co dělali? Přepadli hned také dům na druhé straně, odkud koule přiletěti nemohla, byloli v pravdě prostřeleno okno za rohem.«

»Tak, tak!« zvolal jsem. »Podle všeho byla to také jen báchorka, že koule do generálního komanda vnikla z venku?«

»Ať bylo, jak chtělo, pravda mohla i měla býti hned v tu chvíli zjištěna. Všechny domy vůkol byly vojskem tak obklopeny, že z nich proti jeho vůli nemohla živá duše uniknouti. Měli se do nich s dostatečnou stráží odebrati důstojníci, kterých v generálním komandě i venku bylo náramné množství, a měli všecko s přísností, ale i s chladným rozumem vyšetřiti. Za to také vlastníci a obyvatelé podezřelých domů důtklivě a snažně žádali. Nadarmo — místo rozumu a přísnosti dostal zase přednost slepý vztek. Vojáci vrazili do těch domů a nejen v nich od sklepa až na střechu všecko prohledávali, ale také nohama vzhůru převraceli, rozbíjeli a ničili. V hostinci u zlatého anděla našli polského knížete Lubomirského a pana Helceleta z Moravy, kteří, jak jim bylo uloženo, právě spisovali adresu slovanského sjezdu k panovníkovi. Namířili jim zbraň na prsa: ‚Hneteli se, jste synové smrti!' — vzali jim všecky papíry a jiné věci jejich, a strkajíce do nich, smýkajíce jimi, tlukouce je flintami odvedli je do kasáren a zavřeli do vězení — muže tak vážné, šlechetné a zhola nevinné!«

»Kteří přišli do Prahy jako vzácní hosté a nyní tu museli snášeti takové katanství!«

»V tom právě se jeví duch, který panoval v generálním komandě: nešlo o to, aby byl vypátrán a potrestán, kdo se něčeho dopustil, nýbrž o to, aby byly páchány ukrutnosti, a rozsápaná zuřivost aby zničila množství nevinných obětí. V jiném protějším domě vojáci touže dobou prováděli stejnou spoustu a ulovili jinou lidskou kořist. V poledne byl při krvavém přepadení lidu před komandem poraněn také technik Maux; nechtěl býti lapen a s jinými na komando vlečen, také již proto, že jeho otec byl u knížete Windischgrätze fořtem; skočil tedy do blízké kavárny, kde ho dobře znali, převlekl se do šatů sklepníkových i pomáhal sloužiti hostům. To byli v tu dobu skoro samí oficíři, kteří později museli dosvědčiti, že jej měli na očích právě i v tu chvíli, když kněžna Windischgrätzova byla usmrcena. Nicméně, když se prozradilo, že není sklepník, že se v tom převlečení hleděl skrývati, vojáci hned na něj padli a sloužili mu ještě hůř než těm pánům u zlatého anděla: prali ho na místě, prali ho cestou do kasáren, prali ho v arestu, prali ho, když ho pak převáděli na zámek, prali ho, kde jen se k němu mohli přiblížit, — i byl to zrovna zázrak, že všecko to týrání vydržel a na živu ostal.«

»A byl také nevinen?«

»Tak jako já nebo vy. Byli by ho rádi odsoudili, sháněli proti němu, co se vůbec dalo sehnati, ale na konec se ukázalo,

že všecko to podezřívání je liché, všecky žaloby křivé, že on jistě není původcem smrti kněžniny.«

»A také žádný jiný civilista, jak jste pravil?«

»To mi nikdo nevezme. Vinník nebyl právě proto nalezen, že ho hledali toliko mezi civilisty. Přišlali koule z venku, mohla to býti pouze koule z vojenské ručnice, třeba jen z neopatrnosti vystřelená —«

»Ale ona nepochybně z venku nepřišla? ten, kdo kněžnu zastřelil, nalézal se asi vnitřku generálního komanda?«

»Mluvilo se, že to učinil sám Windischgrätz, když mu manželka chtěla brániti, aby tak ukrutně proti lidu nejednal. To však ostalo pouhou pověstí, nevystoupili žádní svědkové, kteří by pravdu její potvrdili. Windischgrätz a jeho lidé těžce nevinným občanům ubližovali tím, že proti nim vystupovali s křivými žalobami; já bych nerad jednal podobně, nerad bych byl soudcem zaslepeným, nespravedlivým, i mohl bych v tak hrozný skutek jenom tehdy uvěřiti, když by o něm byly podány zřejmé důkazy. To se nestalo, — vůbec se ten podivný případ nijak nevysvětlil a sotva už kdy vysvětlí!«

»Což by skutečně nikdo nebyl věděl, jak se všecko v pravdě přihodilo?«

»Tomu je arci těžko uvěřiti. Spíše se podobá, že pravda neměla vyjíti na jevo, že byla schválně utajena. Když v těch vysokých kruzích k čemusi takovému mají příčinu, dovedou pravdu zastříti neproniknutelným závojem a osobám, které by mluviti mohly, dají na ústa několikerý zámek, třeba zlatý. A mezi lidmi a pak i v dějepise za pravdu platí báchorka schválně vymyšlená —«

»Vlastně úmyslná lež?«

»Pohříchu, lecčemu se v historii učíte, co původně bylo vylháno na zakrytí a potlačení pravdy...«

XXIV.

Žádaje si, aby se Koliha vrátil k svému vypravování, povídám: »Však o svatodušních dnech roku čtyřicátého osmého byly hned vyráběny lži jako ve fabrice.«

Koliha přisvědčil. »Do Inšpruku panovníkovi, do Vídně ministerstvu a do celého světa bylo po telegrafu ohlašováno: ‚Čechové v Praze dělají revoluci. Stavějí barikády, zajali a uvěznili zemského správce, zastřelili kněžnu Windischgrätzovou. Manžel její v neskonalém bolu chtěl se osobně postaviti před ručnice povstalců a v boji s nimi nalezti smrt, ale nejbližší přátelé a věrní vojíni mu zastoupili cestu a zapřísahali ho, aby šetřil svého života a setrval na místě, kde ho právě v tuto chvíli je svrchovaně potřebí. Nepřestali na něj doléhati prosbami, až jim přisvědčil: Máte pravdu, můj život patří nejprve císaři a vlasti, i jest mou svatou povinností,

abych svou úlohu zde vykonal.' Nevykročil tedy z generálního komanda, řídil odtamtud dále vojnu proti ,sani Pražské revoluce.' Byl na to dobře připraven, měl dosti vojáků i kanonů, mohl se tedy obyvatelstvu okazovati v celé své moci a hrůze.«

»Nebylo tak uchystáno jako on?«

»Až do poledne se ani ve snách ničeho nenadálo. Když bylo dohnáno k tomu, aby se bránilo, byly v krátké době na ulicích vystavěny velmi četné barikády, ale nebylo dosti lidí, kteří by jich proti vojsku hájili. I národní obranu kníže Lobkovic komandoval do služeb Windischgrätzových, tak že toho dne pomáhala vojsku proti svým spoluobčanům, z kterých jen málo který mohl sáhnouti k nějaké zbrani. Na barikády přiběhl nejeden s holýma rukama, druzí měli jen šavle, píky nebo sekery, jiní zas jen staré, nedokonalé ručnice nebo pistole, a k tomu skoro žádný náboj. Nebylo nijakých vůdců, kteří by lid svolávali a posílali, kde ho bylo třeba, nebylo nijakého plánu. K barikádě sběhlo se něco lidí, kteří se větším dílem mezi sebou neznali; neváhali tu nasaditi své životy, ale neměli potuchy o tom, co se děje v okolních ulicích, neřku v jiných částech města. Každá barikáda zápasila sama o sobě, každá byla jako oud od těla odloučený, v obraně proti pravidelným operacím vojska nebylo zhola žádné jednoty a spojitosti. Proti těmto slabým, rozdrobeným silám Windischgrätz mohl snadno vítězně pokračovati; ale pokračoval jenom velmi zvolna. Obhajci barikád měli jen bídné zbraně a vůbec nedostatečné prostředky, ale bojovali s hrdinskou myslí; leckde museli vojáci několikrát od barikády reterovati s krvavými hlavami; Windischgrätz pak byl komandant, který nikdy nemíval na spěch, neliboval si v prudkém a rychlém postupu, ale držel se pravidla: ,Pomalu a důkladně!' Jeho potěšením byla střelba z kanonů; za některou barikádou třeba už nebylo živé duše, vojáci ji mohli snadno rozmetati a postoupiti dále, však ale Windischgrätz dal do ní hodinu i déle páliti z děl, až byla na padrť rozstřílena. Činil to ovšem i proto, aby obyvatelstvo hodně citelně zakusilo, co jsou hrůzy válečné, aby umíralo strachem, když koule vrážely také do domů, a třáslo se i v odlehlejších místech, když kanony nepřestávaly hřmíti.«

»Zkrátka, dával si záležeti, aby v Pražanech budil spasitelnou bázeň?«

»Ba právě, — také rozličným jiným spůsobem. Kdo nechtěl život dáti v šanc, nesměl doma přistoupiti k oknu; ostatně stříleli vojáci pilně i do oken, kde se nikdo neukazoval. Na který dům měli spadeno, vypáčili nebo rozsekali vrata jeho, a běda lidem, které tam našli! Nakládali s nimi se všemi jako s rebelanty při vražedné práci postiženými, ač to byli vesměs pokojní občané a z největšího dílu i bázlivci; týrali muže, děsili na smrt ženské a děti, roztloukali nábytek, a nač přišli od zlata i stříbra, brali jako svou kořist — také v takových rodinách, které na české snahy jen nepříznivým okem pohlížely. A což teprve vyváděla

zběsilá soldateska, když někde trhla na Svornostenskou či študentskou čepici nebo jenom na národní kokardu! Počínala si vůbec tak zuřivě, jako by bylo její úlohou všecko obyvatelstvo vyhubiti a celé město srovnati se zemí. Na štěstí nebylo mnoho ulic, kterých toho dne dobyla a kde mohla bezuzdně řáditi: Příkopy, Koňský trh, Ovocná ulice, Nové aleje až k řetězovému mostu, pak ulice Železná a Celetná. Večer se purkmistrovi a obecním starším podařilo jak Windischgrätze tak obhajce barikád pohnouti ku příměří, tak aby všechen boj z obou stran byl zastaven až do sedmé hodiny zítřejšího dne. Našinci se poctivě podle této úmluvy zachovali —«

»Odpůrci ne?«

»Ti ji dodrželi jako pes půst. V noci byli zticha, posilňovali se spánkem, ale potom nemeškali hned za časného jitra dáti důkaz, že svého včerejšího řemesla nezapomněli. Tři vážení měšťané chtěli se ráno odebrati do Podolí nebo do Braníka: Petr Faster a dva Šulcové, Antonín a Emanuel. Prahou pro barikády jeti nemohli, proto Emanuel opatřil vůz v Karlíně a přijel s ním za Novou bránu. Bratr jeho a Faster se vojenské stráži v bráně prokázali jako obecní starší a byli puštěni ven. Ale v patách za nimi přihnal se do brány jakýsi ‚dobře smýšlející‘ Němec a povídá: ‚To jste otevřeli klec pěkným ptákům! Vždyť jsou to nejhorší rebelanti, Faster a Šulc! Přijdou arci zase zpátky, ale přivedou tisíce venkovského lidu — na pomoc Pražské revoluci!‘ Sotva Faster a Antonín Šulc vsedli také do kočáru, vyrazili za nimi vojáci z brány, volali: ‚Halt! halt!‘ a počali také hned za vozem stříleti.«

»A tak hrubě porušili umluvené příměří!«

»Nejen to. Příměří bylo ujednáno mezi stranami, které proti sobě na Pražských ulicích stály ve zbrani. Že druzí pokojní občané mohou v ten čas jíti, kam jim libo, jak v městě tak za městem, o tom nebylo třeba ničeho umlouvati, to se rozumělo samo sebou. Faster a Šulcové nepatřili ovšem k přívržencům a náhončím Windischgrätzovým, ale nedopustili se ničeho, proč by mělo proti nim od povolaných úřadů, neřku od nepovolaných vojáků býti zakročováno. Faster a Antonín Šulc byli v deputacích, které vyslalo Pražské obyvatelstvo do Vídně, panovník s nimi jako zástupci českého národa jednal velmi milostivě, a nejvyšší osoby u dvora jim prokazovaly všecku vážnost a úctu. Dělati na takové muže hon neměla soldateska žádného práva, zvláště když při sobě neměli nijaké zbraně, a ona za panujícího příměří nesměla zhola ničeho podnikat ani proti bojovníkům, stojícím na barikádách. Ovšem Faster a Šulcové od včerejšího dne už věděli, že v Praze nepanuje žádné právo, žádný zákon, nýbrž rozsápaný vztek a sveřepé tyranství, — věděli, že snad udeřila poslední hodinka jejich, octnouli se v rukou vojáků —«

»Nebylo obrany,« zvolal jsem, »nebylo zastání, nebylo spravedlnosti!«

»Proto ujížděli po silnici podle hradebních příkopů v stranu Koňské brány. Nedostali se daleko. Také nahoře na baštách vyskytli se granátníci a počali do kočáru stříleti jako do terče. Na Emanuela Šulce namířili tak dobře, že se náhle svalil mrtev — už ani nehlesl.«

»Nešťastná, nevinná oběť!«

»Byl to velmi řádný muž, nebylo mu ještě ani třicet roků, a doma na jeho návrat čekaly mladá manželka a dceruška u prsu... Staršímu bratru jeho a Fastrovi, nemělili v nejbližší chvilce stejným způsobem býti skoleni, nezbývalo než vyskočiti z kočáru a vrhnouti se do vysokého žita při silnici. I tam na ně vojáci s hradeb stříleli, zrovna jako na zajíce. Jiní přiběhli z Koňské brány a obilím se za nimi honili jako vzteklí — —!«

Kolihovi na chvilku zanikl hlas.

»A dopadli jich?« ptal jsem se.

»Faster jim unikl, ale Antonín Šulc náhle z žita vyběhl na prázdné pole. Stanul a vyzdvihl na holi klobouk na znamení, že se vzdává; avšak oficír, který mu byl v patách, nedbal toho a ťal po něm šavlí.«

»To byl rytíř! to byl ušlechtilý hrdina!«

»Mohl za své hanebné jednání na místě býti potrestán. Šulc byl silák a mžikem mu šavli vyrval z rukou. ‚Teď je váš život v mé moci,‘ řekl, ‚ale já nejsem krvežíznivá šelma, nechci vám opláceti rovné rovným, — slibte mi, že se mnou bude zacházeno šetrně a slušně jako s člověkem, který si není vědom žádné viny, a vrátím vám váš meč.‘ Důstojník mu na to dal čestné slovo a vedl jej do města. Šulc se ho tázal: ‚Jsme Pražští měšťané a mistři, ničeho jsme neučinili proti zákonu, jeli jsme za bílého dne po veřejné silnici: proč bylo po nás stříleno jako po nejhorších zločincích nebo po nebezpečné zvěři?‘ — ‚Příčina mi není známa,‘ odtušil důstojník. — ‚Vědí vojáci, že ještě trvá příměří?‘ — ‚Bylo jim to řádně ohlášeno.‘ — ‚Vědí, že zabijouli v takovou dobu pokojného, zachovalého občana, že je to sprostá vražda?‘ — ‚Vojáci nesmějí mudrovat, u nich platí jen komando.‘ — ‚Ale vy jste důstojník, vy dobře víte, co je příměří a k čemu zavazuje: proč jste na nás se svým mužstvem vyskočil a nás pronásledoval?‘ — ‚Strhl se poplach, a já jsem dostal rozkaz od představeného, kterého musím v každém případě poslechnouti.‘ — ‚Já jsem hotov zodpovídati se před každým řádným soudem,‘ pravil Šulc, ‚ale kdo před Bohem a poctivými, spravedlivými lidmi odpoví za smrt takových nevinných obětí, jako jest můj bratr?‘ — Oficír připouštěl, že snad se stala mýlka. ‚Ale ani v tom případě nesmíte o tom takhle mluvit,‘ řekl, ‚a já nesmím takových řečí poslouchat.‘«

»To jest: ať se na vás cokoliv páše, musíte mlčet! Ale v Praze nemohlo ukrutné usmrcení mladého, hodného měšťana zůstati utajeno?«

»Hned se to rozkřiklo po celém městě. Windischgrätz dal už s východem slunce po ulicích bubnovati, máli se příměří prodloužiti, že musejí barikády do sedmé hodiny ranní býti odstraněny. Ale na barikádách a všude v obyvatelstvu se mluvilo: ‚Včera byl mír, a on dal krvavě přepadnouti pokojný lid na ulici a pleniti a pustošiti jeho příbytky; dnes bylo příměří, a on dává na veřejné silnici stříleti vážné, zachovalé měšťany; kdo má s takovým člověkem vyjednávati? kdo má věřiti jeho slovu? Kdy by vlk ovcím sliboval mír a pokoj, když za hodinu nebo za dvě odstraní ohradu, která je chrání, poslechly by ho?‘«

»Barikády teda ostaly?«

»Když počaly zase flinty rachotit, děla hřmít a zvony šturmovat, barikád ještě přibývalo. Však ale na radnici a také na generálním komandě s Windischgrätzem nepřestávali mužové na slovo vzatí vyjednávat o zastavení krvavého boje. I bylo smluveno, že na jedné straně má být na svobodu propuštěn hrabě Lev Thun, na druhé zase uvěznění civilisté, že barikády budou odstraněny a vojsko odtáhne do kasáren. Následkem toho pánové Palacký, Šafařík, Havlíček a jiní se odebrali do Klementinum, a jakkoli to mnohým študentům bylo proti mysli, vyvedli zemského správce na svobodu, když se také zaručil, že umluvené podmínky budou dodrženy.«

»A byly?«

»Ještě než po mostě došel na Malou Stranu, lítaly do Klementinum dělové koule. Viděl, že smlouva sotva ujednaná se z vojenské strany porušuje, a slyšel hned na ulici a potom i do svého bytu rozhorlené hlasy, že lid zase byl mrzce oklamán —«

»A co mohl namítati?«

»Nemohl ničeho říci na omluvu těch, kteří v slově nestáli, sám byl jednáním jejich tak pohoršen, že se v první chvíli chtěl do Klementinum vrátiti a k študentům promluviti: ‚Když nebyly splněny výminky, pod kterými jsem byl puštěn na svobodu, káže mi čest, abych se opět vydal do vaší moci. Zde jsem, uvězněte mě zase.‘«

»Ale neučinil to?«

»Našli se též u něho věrní lidé, kteří mu vstoupili do cesty a prosili ho, aby se nevydával v nebezpečenství. Neodolal důtklivým slovům jejich — a zůstal doma.«

»A študenti v Klementině si také o něm a jeho cti myslili svůj díl?«

Koliha pohodil hlavou: »Byli ovšem nad míru rozhněváni novou zradou, a s nimi také pánové, kteří zemského správce z jejich středu vyvedli. ‚Za cizí hanebnost nemohu,‘ pravil študentům pan Havlíček, ‚ale co nyní náš lid má slyšeti, to mu řekneme společně.‘ I napsal provolání, které hned v Klementinské impresí vytištěno a po celém městě na rozích vyvěšeno bylo.«

»Pane, to bych byl chtěl číst!«

»Co v něm bylo, můžete zvědět.«

»Jak to?«

»Slovo za slovem.«

Nevěřil jsem svému sluchu. »To by — to snad — to byste musel ten papír mít u sebe?...«

Koliha máchl rukou: »Ach ne, — kde pak bych něco takového s sebou nosil! Každou chvíli by to mohli u mne najít. Ale umím to z paměti — často jsem si to pak čítával, jako jiné věci z té doby...«

Podíval jsem se na něj s němým respektem; ale on si můj pohled vykládal jinak.

»Pochybujete?« pravil. »Přesvědčím vás. Provolání znělo takto: ‚Bratří, když jsme v pondělí pokojně táhli po svém městě, vystřelili na nás vojáci na rozkaz Windischgrätzův jakožto mordéři a loupežníci beze vší příčiny; a když jsme se potom před silou jejich zatarasiti museli, stříleli do nás, ačkoliv jsme my na ně žádného útoku nečinili, opět na rozkaz Windischgrätzův kartáči z kanonů. Se zvířecí urputností dal do nás tento bezbožný krvežíznivec po tak dlouhý čas od svého zaslepeného vojska stříleti, a přece jen jsme s boží pomocí, i bez pomoci národní gardy, která od svých nehodných oficírů proti svým bratřím svedena jest, až posavad šťastně zvítězili, a dáli Bůh, s udatností svou staročeskou až do konce setrváme a svobodu svou si uhájíme. Národní garda, vidouc nemilosrdné chování vojska, obrátila se nyní opět k národu, a doufáme, že si nyní takové důstojníky vyvolí, aby zároveň s celou národní gardou národ a svobody jeho hájili.‘«

»Gardisté měli přece jak se patří zbraň,« poznamenal jsem, »a muselo jich v Praze být na tisíce —«

»A co jich bylo po venkovských městech!...«

»Také na ty asi pan Havlíček a druzí myslili?«

»I na vesnický lid. S odhodlanou myslí a s dobrou nadějí chtěli se pustiti do dalšího boje; na konci svého provolání oznámili, že pokoj může nyní nastati jen pod těmito výminkami: ‚1. Kníže Windischgrätz ať hned město opustí. 2. Vojska ať v Praze jen tolik zůstane, co na osazení stráží nevyhnutelně potřebí jest, které pak jak v městě tak na branách společně od vojska s měšťanstvem a študentstvem osazeny budou. 3. Aby hned provisorní vláda jakožto národu odpovědné ministerstvo ve jmenu J. M. císaře a krále našeho samostatně zem českou řiditi počala.‘«

(Pokračování.)

Resignace.

Tys, přítelko má, na mě čekala.
Tys věděla, že zrak tvůj najdu jednou,
jenž ohněm nevábí, ni tajemností lednou,
jen tiše hledí . . .

Mladost deptala
mi srdce, duši; ty jsi s cesty šla nám
s tím pohledem svých očí tichých, klidných;
neb vědělas, ni v hoři hodin bídných,
kdy smát se chtělo tvrdě vlastním ranám,
že dávno ještě čas tvůj nepřišel.

Ty šla jsi s cesty, když hlas duše řekl:
»Teď přišel život,« a já uslyšel
i uvěřil a v jeho chrámě klekl.

Tak modlil jsem se v dómu života,
pln pravdy, lásky, odhodlaných vznětů! . . .
Tu jakás divná ďasů holota
se hrne ze svatyně, — v křivém retu
má sprostý pošklebek a posuňky
tak hnusné tropí, prská zpilá slova, —
tam z koutů jiní — a tam znova, znova, —
a dech mi dusí vůně peluňky.
Ta hořká vůně houstne v mlžiny —
rej skřetů v mlhách ohavně se válí —
a příval peluňky mně prsa pálí —
vědomí hasne, mizí vidiny.

Teď ruku na čele jsem ucítil,
v můj obličej se dívá pohled klidný.
»Pojď!« — za ruku mě vyvedl zjev vlídný,
svit hvězdný nade mnou se roznítil.

A pohledem tím bylo mně tak sladce,
jak žádným, které znal jsem dříve jednou —
ten vábil ohněm, onen tajemností lednou —
tvůj pohled jest tak klidný, Resignace!

Karel V. Prokop.

Pro české menšiny.

Bedlivé pozornosti všech našich kruhů

doporučuje

Pavel Sazima.

Nemůže býti dosti často a dosti důtklivě upozorňováno na veliká nebezpečenství, v nichžto se touto dobou národ náš ocituje. Ještě nedozněly nám v uchu výstražné výklady Francouze Chéradama [1]) o úžasném rozmachu pangermanismu, zaplavujícího zejmena Předlitavsko, aby je uchystal pro Hohenzollery, a již zase přinesly české noviny zprávu o díle jiného Francouze, [2]) které rozbírá totéž thema. Georges Weil v něm vyšetřuje se stanoviska německého sílu živlu germánského v soustátí Rakouském, vytýká cíl všeněmecký, aby přivtěleny byly tak zvané německé země toho soustátí k císařství Hohenzollerskému, a vyhlídky, které by pak z toho vzešly říši takto zveličené.

U nás nedávno vyšla kniha Hubkova, [3]) která obrala si skrovnější předmět — české menšiny v smíšených okresech zemí koruny české a v Dolních Rakousích. Horlivý menšinový pracovník, opíraje se o své nevšední zkušenosti, pilné studium věci a podrobná data statistická, dovozuje nezbytnost zvýšeného úsilí, abychom proti nástrahám neúnavného nepřítele zachránili a posílili přední stráže svého národa. I v Hubkově spisu vyskytuje se plno »chéradamštiny.« I on s důrazem připomíná, kterak již již rozvírají se lakotná, železná ramena našich sousedů, aby zabrala území od Krušných Hor a Krkonoš až po Adrii, a udusila na tomto prostranství vše, co hlaholí slovanským jazykem.

Pohříchu někteří z našinců již zoufají nad českým národem, slavným minulostí i jazykem, a s hříšnou nesvědomitostí trousí zbabělost do jeho řad. Jiní zase lehkomyslně nadsazují naši sílu, a málo kdo stará se o to, aby přesně zjistil, seč jsme my a seč náš protivník. Arci, ještě není věc naše ztracena. Ještě kmitá nám naděje, že Francie a Rusko za svým vlastním prospěchem nedopustí, aby Hohenzollerové nesli svůj prapor přes Prahu, Vídeň a Terst až na Balkán, a že snad přece aspoň v poslední chvíli dojde k federalistické úpravě říše Habsburské dle zásad spravedlnosti, kterou upevní se zase její základy, již již se viklající. Ale předně a hlavně spoléhati musíme sami na sebe, abychom duchovním i hmotným zvelebením svého národa odolali útoku germánskému. To

---

[1]) »Evropa a otázka rakouská na prahu 20. století.« Viz Osvětu r. 1902, číslo 2.

[2]) »Le pangermanisme en Autriche.« Viz referát Národní Politiky v číslech 201. a 202. letošního roku.

[3]) *Menšinová práce.* K jubileu dvacetiletého trvání Nár. jednoty Pošumavské. Napsal Antonín Hubka. Nákladem Nár. jednoty Pošumavské. — V Praze 1904. Za 3 k. 80 h.

ovšem jest možná jenom, pustili se chutě do horlivé práce kde který našinec. Potřebujeme bojovníků za práva a samostatnost koruny české proti Vídeňskému centralismu, za nejširší svobody občanské při úplné rovnosti národní i kulturní, opravdových zvelebovatelů naší samosprávy, která churaví mnoha neduhy, našeho školství, aby vybavilo se z vlivu reakce, našeho hospodaření, aby český pozemkový majetek nemizel z naší ruky,[1]) aby lid náš nepostupoval přírodního bohatství otcovského kraje (zvláště na českém jihu) nepřátelskému vetřelci a neodcházel nám do služeb cizích kapitalistů. A jestliže v této chvíli tisíce a tisíce českých rodin strádají pod nátlakem německé hrůzovlády v krajích smíšených, stává se povinnost naše vždy důtklivější, abychom stůj co stůj spasili tyto své přední voje. Tato »práce menšinová« nesmí býti »podceňována, zneuznávána a zmalicherňována« od lehkomyslných pozorovatelů. Jí věnoval Hubka přední pozornost, aby objasnil po všech stránkách její význam a důležitost, aby vysvětlil, proč vznikla a jak se vyvíjela, aby vyčetl úspěchy, jichžto se na českém jihu dodělala, jakož i aby vylíčil počátky, rozvoj a zásluhy družstva, které tolik hodnotného pro naše menšiny vykonalo, totiž Národní jednoty Pošumavské. Tato, pak jednota Severočeská a Ústřední Matice školská hodny jsou mnohem větší podpory od všech opravdových vlastimilů, než jaké se jim dosud dostává. Bohužel máme dosud málo vážných, nezištných, dovedných a kázni zvyklých pracovníků menšinových, a ti, kteří se tomu úkolu zasvětili, musejí ustavičně zápasiti jak s nepřítelem zevnějším, výborně organisovaným, tak s mnohými překážkami vnitřními. Jesti to předně nejen pohodlná netečnost našinců, která nevzmůže se leda na jízlivou kritiku díla od jiných obětovně konaného, nýbrž i přílišné roztříštění sil a zájmů, nastalé poslední dobou mezi příslušníky našeho národa. Na radost protivníků Čechové rozděleni jsou v plno politických a stavovských stran a nadělali si spoustu všelijakých zbytečných, bezvýznamných společků, které odvádějí pozornost od skutečně potřebných středisk důležité, obecně prospěšné činnosti národní. Většina intelligence, která prošla středními a vysokými školami, vyhýbá se činnosti v Ústřední Matici školské a v obranných našich jednotách. Hubka přičítá to jednak závadám nynější (zejmena středoškolské) soustavy, jednak scestné četbě,[1]) čistě chlebařskému studiu neb velkoměstskému požitkářství

[1]) »Rychle chudneme. V deseti letech zmizelo z katastrální mapy českého majetku jenom v Čechách 19.400 jiter polí ... Pozemky skoupili velkostatkáři a naši nepřátelé — a někdejší samostatné rolnické rodiny lopotí se nyní na cizím.«

[2]) Četné výroční zprávy středoškolské vyčítají v seznamech zakoupených spisů pro žáky hojně opravdu cenných děl z naší i cizí literatury. Jak jsem zvěděl na místech kompetentních, jsou také žáci k pilné četbě povzbuzováni, ale přes to (zejmena ve vyšších třídách) neužívají bohatství v knihovnách školních nahromaděného, protože lákají je více pikantní věci, okatě nyní u nás po všech výkladních skříních vystrkované, křiklavé politické denníky a vůbec, jak bývalo od jakživa, »ovoce zapověděné.« V té příčině tedy výklady Hubkovy nejsou dosti věcné.

mládeže, vedle čehož připomenouti měl i kosmopolitických a internacionálních ideí, kterými část našeho studentstva nasákla, a přílišné záliby v hrách sportovních, pro které není kdy na věci vážnější. Do práce zapřahují se toliko učitelé a menší úředníci; peněz na národní účely věnují nejvíce malí rolníci, živnostníci a dělníci. Boháči hledívají často na menšinové pracovníky jako na jakési štváče, jiní (někdy i soudruzi) obviňují je z touhy po poslaneckém mandátu neb z rozličných sobeckých záměrů, a samosprávné korporace nesvěřují jim, třeba sebe lepším odborníkům, tu onde uprázdněného místa obecního neb okresního tajemníka, nýbrž holdují strýčkování a protekci.

Ani naše žurnalistika nevšímá si důležitých událostí národnostních tak pilně a svědomitě jako německá a málokterý snad i z největších našich listů má stálou menšinovou rubriku a menšinového referenta. Zatím Němci (zahraniční i domácí) horečně osnují a co možná zticha provádějí proti nám své pangermanské plány. Studují zevrubně národnostní poměry nejen své říše, nýbrž i svých sousedů a pozorují s utajenou radostí nekonečné zmatky v našem soustátí a nesvornost mezi jeho národy (mezi Jihoslovany a Vlachy, Poláky a Rusíny, Maďary a Slovany), z níž hojně těží. Rakouští Němci nepřestávají hlasně naříkati na strasti, jichžto prý den co den zakoušejí, a dovolávají se pomoci svých zahraničních soukmenovců. A tito již slibují, že neopustí svých bratří, a čekají toliko na vhodné okamžení, aby u nás mocí svou zakročili — a zabrali »utiskovatele i utištěné.« — Organisaci a agitaci pangermanismu mistrně vylíčil Chéradame, o jehož spisu Osvěta přinesla obšírnější zprávu; proto z Hubkova díla o téže věci vyjímáme toliko nejpodstatnější kusy.

V říši Hohenzollerů středem pangermánské agitace jest Berlínský Alldeutscher Verband, který maje nyní nad 25.000 členů, udržuje stálé styky s Němci rakouskými a žene je v náruč velké Germanie. Berlínský Allgemeiner deutsch. Schulverein neváhá obětovati ročně na 100.000 marek na germanisaci zemí českých, v čemž pomáhají mu také jeho odbory, zvláště svaz saský a bavorský. Protestantismem upravují cestu u nás Vilémovi II., který sám sebe nazývá »panovníkem všech Němců,« Gustav Adolf Verein a Evangelischer Bund; vánoční nadílku pro české děti v německých školách sbírá po celé Germanii pověstný Karl Pröll. Německá intelligence v říši stotožňuje se s Němci v Čechách a Rakousku, pořádá pro široké vrstvy hojně přednášek pangermánských a vydává četné časopisy a spisy téže tendence; německé rody zakupují se čím dále tím více v ryze českých krajích a při koupi důležitých statků na národnostní hranici Němci »nelitují peněz; přeplatky hrazeny jsou z příspěvků, docházejících z říše.«

V říši Habsburské organisováni jsou naši protivníci mnohem lépe než my. Nejmohutnějším jejich spolkem jest Vídeňský Deutscher Schulverein (založený r. 1880), který r. 1903 měl příjmů 430.171 k. a celkového jmění 1,604.594 k. Vydržuje si nyní svůj měsíčník Der getreue Eckart a těší se i přízni vládní. »Na germa-

nisaci v Čechách vydal od svého počátku 4,600.000 k. a skoro tolik také z Čech přijal. Celkem vydal spolek 8,111.176 k. Nejvíce vynaloženo na německé školství v Praze, dále v okresu plzeňském, prachatickém, stříbrském. Úhrnem podporován byl Schulvereinem vzrůst německého školství již ve 364 obcích království českého (v celém Rakousku ve více než 1.000 obcí).

Mimo Schulverein vznikla řada místních organisací ku podpoře školství německého, z nichž zvláště uvádím pražský spolek (Schulerhaltungsverein). Roční příjem pražského spolku je téměř 150.000 k., hlavním jeho příznivcem je Česká spořitelna.« Vedle škol zřídili si Němci plno spolků i k hospodářskému zápasu, zvláště na Šumavě. R. 1884 zarazili si v Budějovicích svůj Böhmerwaldbund, jehož činnost prostírá se po 17 okresech na jihozápadní hranici naší vlasti; rozvětven jest v 332 odbory s 30.000 členů. Antisemité a Všeněmci, kteří neshodují se s činností Taschkovou, zarážejí hojně odborů všeněmeckého sdružení »Bund der Deutschen in Böhmen.« Ve prospěch Böhmerwaldbundu agitují (na útraty království českého) předseda, tajemník, kočovní učitelé i inspektoři německého odboru zemědělské rady.

Roku 1892 utvořen Bund der Deutschen Westböhmens se sídlem v Plzni, jehož místo však nyní zabral jednak silný (plzeňský) odbor Böhmerwaldbundu, jednak Bund der Deutschen a zvláště VII. západočeská župa Schulvereinu. O dvě léta později vznikl Bund der Deutschen Ostböhmens se sídlem v Trutnově a Bund der Deutschen in Böhmen se sídlem v Praze; tento náleží mezi spolky nám nejnebezpečnější a má již 750 odborů (mezi nimi 5 akademických), 60.000 členů, nad 350 knihoven, příjmů na 130.000 k. a vydržuje si dva kočovné agitátory.

Moravu a Slezsko oblažuje Bund der Deutschen Nordmährens (od r. 1886 se sídlem v Olomouci), Nordmark (od r. 1894 se sídlem v Opavě) a Bund der Deutschen Südmährens (od r. 1899 se sídlem ve Znojmě). Ostatní země předlitavské téměř všecky (i Bukovina) posety rozličnými Bundy. Nejpověstnější stala se štýrskohradecká Südmark (od r. 1889), jejíž činnost zasáhá nejen do Štýrska, ale i do Korutan, Krajiny, Tyrolska a Přímoří. Všecky ty spolky (a jiné drobnější) spojeny jsou se svým ústředím — s Berlínským Všeněmeckým svazem — prostřednictvím listu Alldeutsche Blätter, litografované Alldeutsche Correspondenz a zvláště důvěrnými oběžníky.

Ústředí *politických* stran německých — Národní radu — utvořili si Němci zatím aspoň na Moravě, ale není pochyby, že stane se tak za nedlouho i v Čechách, jakmile překonají některé překážky. Úkoly národní rady německé stanoví jednací řád (dle překladu Hubkova) takto: »1. Ona zastupuje přání i stížnosti Němců proti vládám, proti státním i samosprávným úřadům. 2. Vymáhá jmenování německých úředníků a dává pozor na jmenování úředníků a jich dosazování. 3. Stará se o umisťování německých advokátů a lékařů a jest proto ve spojení s dotyčnými stavovskými korporacemi, jež mají na starosti opatřování míst,

jakož i s obecními a okresními výbory. 4. Snaží se o umisťování německých řemeslníků a navazuje styky se spolky živnostenskými, se sprostředkovatelnami práce, s obcemi a všemi místy, kde jsou sprostředkovací kanceláře. 5. Hledá německý kapitál k udržení a šíření ohrožené německé državy a k využití německých sil pracovních. Jest proto ve spojení se všemi německými peněžními ústavy, německými kapitalisty a hospodářskými sdruženími. 6. Snaží se získati německé pracovní síly k hromadnému stěhování se na jazykovou hranici německočeskou. 7. Stopuje pomocí důvěrníků pohyb realit v ohrožených místech a snaží se brániti vždy silnějšímu vnikání českých ústavů peněžních v německé krajiny« atd. atd.

A u nás? — Rozhodující činitelé jsou netečni k potřebám národů a k osudům říše pro případ úmrtí nynějšího panovníka, vlády Vídeňské stěžují rozvoj našeho národa a straní Němcům. Těm straní i místodržitelství našeho království s podřízenými úřady, v zemském výboru zasedají 4 zástupci čeští, 2 Němci a 2 zástupci skupiny velkých statkův a nejdůležitější referát (finanční) má Němec. Význam zemského výboru i sněmu (kde jazýčkem na váze jsou velkostatkáři, podrobující se vlivu Vídeňského dvora) klesá, zemská školní rada nadržuje německým školám a stíhá české učitelstvo pro práci národní, a podobně vedou si úřady církevní s konsistořemi, které jsou plny šetrnosti k Němcům, ale hluchy k nejoprávněnějším žádostem českým.

Nejvíce duší uchvacují nám Němci svými školami: »assimilovali« ve smíšených krajích českého království na $94^1/_2$ tisíc, v říši německé na 342 tisíc, v Dolních Rakousích na 226 tisíc — celkem tedy asi 662.519 duší. Této »assimilaci« vydán na pospas nejvíce český jih, který mimo to vůčihledě se nám odlidňuje, kdežto cizinci takřka za babku kupují vydatné vodní síly, ložiska kaolinu, různých rud, lesy a p.

Organisace naše za německou stále pokulhává. O obranu českého národa pečují nejvydatněji Ústřední matice školská a Národní jednoty. Ústřední matice zaražena byla koncem r. 1880 (vedle několika místních matic z doby dřívější) proti výbojnému Schulvereinu a na rozdíl od tohoto bývala úřadům vždy nevalně příjemna. Na své účely vydala (do konce r. 1903) již 9,465.955 k. a přece dle jejích výpočtu jest dosud na 40.000 českých dětí v německých školách. Od počátku své činnosti založila 6 škol středních, 78 obecných a 52 opatrovny, ať nic nedíme o podporách, které udílí školám jiným (r. 1903 podporovala jich 41); k ní druží se vedle místních matic také spolek »Komenský« ve Vídni.

Proti Böhmerwaldbundu zřízena (r. 1884) Národní jednota Pošumavská, rozdělená teď v 420 činných odborů s 30.000 členů a skutečným ročním příjmem 87.500 k.), o rok později vznikla Národní jednota severočeská (nyní 504 odbory, 60.000 členů, roční příjem 110.457 k.); touž dobou sestoupila se Národní jednota pro východní a severní Moravu se sídlem v Olomouci (teď 60 odborů, 3200 členů, roční příjem 3304 k.) a r. 1886 Jednota pro jiho-

západní Moravu se sídlem nyní v Brně (107 odborů, 5050 členů, roční příjem 3244 k.); konečně z r. 1896 pochází Československá jednota, jejíž činnost má zasahovati do Slezska, Dol. Rakous, Slovače a j. (nyní 6 odborů, 650 členů, roční příjem 3500 k.).

Úhrnem počítá se v našich jednotách 1097 činných odborů, 98.900 členů a 208.000 k. ročního přijmu, kdežto výbojné spolky německé mají 1778 odborů, 145.000 členů a 241.730 k. ročního příjmu; tedy třetina Němců valně překonává dvě třetiny české co do organisace, zejmena pak počtem spolkových členů. Proti vlivu turnerů úspěšně působí naše jednoty sokolské; konečně zmohli jsme se rovněž (jako Němci) na národní radu, v níž zastoupeny jsou větší naše politické strany, vyjímajíc radikálně pokrokovou, realistickou a sociálně demokratickou.

Život politických stran našich oplývá nezdravostí, síly seslabují neb maří se vespolným řevněním, zájmy stran nadsazují se na škodu společného zájmu národního. V rozsáhlém programu Ústřední matice školské, jednoty pošumavské a severočeské zahrnuto jest tolik závažných úkolů, že do těchto spolků měly by všechny naše strany posílati své pilné a obratné příslušníky jako do nejvhodnějších pracovních středisk. Německý dělník jest dle výroku Pernerstorferova »napřed Němec, pak sociální demokrat,« a Bebel prohlásil, že by jeho přívrženci nepřipustili, aby sebe menší kousek půdy byl odtržen od německé říše. Proto Hubka polemisuje se sociálními demokraty u nás, kteří jako strana odmítají všelikou součinnost v našich obranných spolcích, ač jednotlivci tu tam (zvláště na venkově) do těchto jednot za členy přistupují.

Druhý díl knihy Hubkovy vypisuje počátky a postup menšinové práce, která příčinně souvisí s neúmornými pokusy Němců, aby si mermomocí utvořili své »uzavřené území.« Jim nikdy nešlo o blaho celé naši otčiny, nýbrž toliko o nadpráví a sobecké výhody. Vzepřeli se osnově zákona na ochranu obou národností, podané sněmu království českého za Hohenwartovské éry (14. září 1871) a ochotně pomáhali mařiti vyrovnávací dílo tohoto ministra. Za místodržitelství Kollerova uchvátivše chabrusovými volbami většinu na zemském sněmu, znovu oddávali se illusi, že udolají národ český jako celek. Z toho snu procitali s nevolí za ministerstva Taaffeova a za autonomistické majority na říšské radě, obeslané již také od Čechů. Nařízení Stremayerovo (z 19. dubna 1880) o užívání obou zemských jazyků v úřadování vnějším uvítali zuřivými protesty. Vyvolivše si již krátce před tím sedmičlenný výbor, aby staral se o to, zda německý živel jest na národnostních hranicích utlačován, a jak tomu pomoci, založili si (13. května 1880 na návrh Pernerstorferův) svůj výbojný Schulverein dle vzoru spolku, zaraženého v Tyrolsku od kněze Frant. Mitterera. To a jejich násilnosti v okresech smíšených proti našincům daly podnět k utvoření naší obranné Ústřední matice školské a k počátkům organisace práce menšinové. A jak pilná byla toho potřeba, ukázalo se při sčítání lidu, prováděném poprvé dle »obcovacího jazyka« (31. pros. 1880, ale i později r. 1890 a

1900). Mezi Čechy rozmohlo se přesvědčení, že pikle a brutálnosti Němců v krajích smíšených a vůbec vše, co se tam děje a kutí, musí býti postaveno pod kontrolu veřejnosti. Naproti tomu pachatelé bezpráví, dobře vědouce, že celá řada obcí prohlašovaných za německé, v pravdě jest česká, usmyslili si, že stůj co stůj i pro budoucnost si zajistí, co tou dobou bylo dle jmena německé. I připadli na myšlenku utvořiti si v Čechách umělé své »uzavřené území,« v němž by české obyvatelstvo mohlo býti i mocí germanisováno. Odtud naléhají hned od roku 1883 (dle resoluce německých poslanců z 26. list. toho roku) na administrativní rozdělení Čech, a usilují, aby pouze němečtí úředníci spravovali ty kraje, které si bez práva osobují. Zároveň dychtí po tom, aby vláda podala zemskému sněmu návrhy na přetvoření okresů, které skládají se z různých národností, t. j. aby byly jim vydány okresy s menšinami německými a pozůstaveny jim okresy s menšinami českými (návrh Herbstův z r. 1884). O rok později podává Plener na sněmě návrh, aby nařízení Stremayerovo bylo zrušeno pro kraje, nazývané již důsledně »uzavřeným územím německého jazyka v Čechách,« dále aby tam byly zřízeny tři nové krajské soudy, aby u vrchního zemského soudu ustaveny byly dva senáty, a opět domáhá se nového rozdělení soudních a správních okresů dle národnostních hranic. Plener, zarytý odpůrce Kvíčalova návrhu (o přijímání dětí pouze do té školy, jejíhož vyučovacího jazyka jsou mocny), přeje si změny říšského zákona o školách obecných, aby prý již nebylo možná německým školním okresům vnutiti proti jejich vůli českou školu a zastává se němčiny, aby i na dále zůstávala vnitřním úředním jazykem v krajích českých, němčiny, která prý není pouze druhým zemským jazykem, nýbrž řečí státní. K tomu, aby za státní řeč byla skutečně prohlášena, směřovaly na říšské radě návrhy Wurmbrandtův (již 10. května r. 1880) a ještě ostřejší Scharsmiedův (9. února r. 1886); naproti tomu měla arci nařízení Stremayerovo a nařízení Pražákova z 23. září t. r. dle návrhu Plenerova (na sněmu českém) býti odvolána.

(Dokončení.)

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

V knize *Pod skalnatými štíty* (nákl. E. Beauforta, str. 351) Jan Havlasa zůstává věren rázu své tvorby posavadní. Kdo by dle vydávaných svazků jeho prozy chtěl měřiti čáru jeho rozvoje a sledoval by, stoupáli či setrváváli na své míře, seznal by, že není tu vzestupu, ale také ne klesání. Literární fysiognomie autorova také se posud nijak nevyjasňuje, nenabývá ostrých, výrazných rysů, nýbrž jest zastřena jakousi mlhavou neurčitostí, z které se naposledy může vynořiti buď příjemné překvapení nebo mrzuté sklamání. Havlasa z počátku udeřil na šťastnou strunu, zaměřiv pro látky svých obrázků

na Slovensko. Získal tím již předem sympathie čtenářů, pamatujících, že Slovensko a jeho obyvatelé již kmenovou sourodostí jsou blízcí našemu srdci. Nad to pak Havlasa bystře postřehl mnoho svérázných živlů zvláště v životě horalském a salašnickém, seznámil se dobře s krajem a jeho přírodní barvitostí a nalezl dostatek vhodných barev, aby své lidské i krajinné postřehy čtoucímu učinil přístupné i vítané. Hned zprvu byl nám na něm nápadný jakýsi podivný sklon k látkám chmurným a záliba ve vyličování abnormálních stavů duševních. Tehdy jsme tuto stránku kladli na vrub mladistvé snaze po čemsi novém, po nových námětech a svérázných formách. Ale čím dále tím více se v této příčině u Havlasy přesvědčujeme o pravdivosti starého pořekadla: »Omne nimium vertitur in vitium.« Ostatně zdá se, že sám osud nebo náhoda nebo vyšší moc jakási autora podporuje v dotčené zálibě a podává mu příležitost zakusiti na vlastní úsobě zcela mimořádných útrap tělesných i duševních. Nemluvíme ironicky. Bolestná příhoda, kterou autor prožil ve dnech 7.—11. října r. 1903 a o které zde vypravuje s obvyklou širokou zevrubností svou v črtě »Devatenáct a půl,« svědčí výmluvně ve prospěch naší domněnky.

Charakteristické rysy prvních prací Havlasových, o nichž jsme se právě zmínili, nalézáme také zde. Jsme na témž dějišti pod Tatrami, setkáváme se s obměnami známých horárů, salašníků a jiných zástupců tamního lidu. Drobné příhody jejich a ještě spíše nehody a neštěstí jsou podkladem črt Havlasových. Tak v »Horalské slávě,« ostatek slabě pointované a vnitřně nedosti odůvodněné, Rehor Grib, touže se vyznamenati skolením medvěda, nešťastnou náhodou zahyne sám ranou z vlastní pušky. V »Noci u mrtvoly« starý bača Obervan vydává se s mladšími soudruhy do hor hledat zmizelého pasťevce Meška, stráví noc nevědomky nedaleko jeho mrtvoly a pod tíhou bolestných vzpomínek a výčitek svědomí zešílí. V črtě »Onoho dne« hynou účastníci pytlácké výpravy, z nenadání jsouce zachváceni halným větrem. Milostný příběh Chomův podbarvuje práci v celku popisnou novellisticky. Kresbě »A vody hučí« jest podkladem vylíčení duševní rozervanosti otce, jemuž hory odňaly jediného syna a který se odhodlává vnitřní muka skončiti sebevraždou. Fragmentární forma, které zde spisovatel užil, nikterak nezmenšuje vleklosti jeho vypravování. — O milostné vzněty opírá se kresbička »Hanusia« a drobná črta »Adamova jarní píseň.« Oběma sluší stručnost, vlastnost u Havlasy vzácná; reálnější podklad látkový a nespoléhání na to, že čtoucímu nenapadnou na př. zákonná ustanovení o možnosti druhého sňatku ženy, o jejímž prvním muži není známo, jeli živ či mrtev, byly by úspěch obou obrázků platně zvýšily. — V »Konci Helgarštiny« pěkně jest zobrazen duševní stav bratří Helgarů, jimž krajané dali přezdívku »psích bratrů,« ve chvílích, kdy se chystají ku pomstě na kolibě, z níž byli vyvrženi. Jakási míra naivnosti, ať byla od autora zamýšlena, ať nikoli, dobře sluší obmezenému obzoru těchto přírodních lidí. — Z formálních závad vytýkáme nedopatření: »pustil jsem ho bez *mého* dohledu« (str. 185); »jest příliš měnivý, *než* aby bylo možno« (str. 160, 206, 207 a j.); »*dodržují* dané slovo« (str. 216). Místy bychom si přáli vytříbenější

stylisace a přesnějšího, přiléhavějšího výrazu. Na př. na str. 163: »Viděl jsem, jak průvodce můj řítí se dolů s nevelikého srázu. *Dle toho*, jak dopadne, *řídit se bude*, sletíli ještě o jednu stěnu srázu níže,« — a j. v.

Týž autor vydal u téhož nakladatele jinou sbírku drobné prozy, nazvanou *Případy skoro neobyčejné* (str. 259). Od předešlých knih jeho liší se tím, že zde Havlasa většinou opouští Tatranské dějiště, shoduje pak se s nimi zálibou v líčení děsu a duševního zmatku, hallucinací a jiných mimořádných stavů vznícené mysli. Nejrozměrnější práce této knihy »Černá smrt« snaží se zobraziti přeludy zšílivšího vzdělance, který se vidí hned v Řecku za doby Perikleovy, hned v středověké Sieně za doby moru. Pokud jde o líčení hrůz moru, bezděky vzpomínáme zde na obdobnou známou malbu Šlejharovu, která jest při vší své eruptivní neurvalosti nepoměrně silnější a také umělečtější. — Drobotina »Podivná příhoda« mohla odpadnouti, činí dojem obyčejné lokálky novinářské. Topografie Florencie je při tom jen zbytečnou, nezáživnou přítěží. Podobně také »Onen druhý« a »Tma« není na výši průměrných požadavků uměleckých. Obrázku »Šach mat« chybí dávka pravděpodobnosti a vnitřního zdůvodnění, jehož jest dbáti i sebe houževnatějšímu romantikovi také v případě skutečně neobyčejném. Črty »Kdosi« a »Ta noc« jsou si podobny jak vejce vejci. Té podoby nic neumenšuje, že v první z nich jsou dějištěm (lzeli totiž mluviti o dějišti tam, kde není zcela žádného děje) slovenské hory, v druhé pak Řím. Jdeť v obou o stejný přelud, jehož účinky se líčí stejným způsobem. Tedy buď první nebo druhá črta je zde naprosto zbytečna; rozlaďujeť čtenáře co nejnepříjemněji, máli čísti rozvleklé variace vypravování, jemuž již v prvé podobě chyběla všechna poutavost. — Příjemnou, skutečně osvěžující oasou v knize jest obrázek »Jak se Tullio vrátil.« Zde se šťastně pojí nálada kraje s náladou hlavní osoby a dějové pozadí z minulosti vhodně kontrastuje se stavem, jejž Tullio zastihuje za návratu do svého rodiště. Také mírný humor vhodně zabarvuje kresbu.

Stavba obrázků Havlasových nevyniká zvláštní umělostí. Autor se zálibou vypravuje v první osobě, tak že jen dvě črty v celé sbírce činí výjimku z té záliby. Prodlévání u bezvýznamných podrobností místy znechucuje líčení jeho; plyne z něho i formální závada, že stejné stavy nebo jevy jsou vyjadřovány stejnými frasemi. Turista, který vypravuje črtu »Kdosi,« praví na str. 170: »Trvá už dlouho moje vyprávění, viďte! Ale nemohu si pomoci. Kdo by vymýšlel něco podobného, dovedl by to říci kratčeji a snad i působivěji. Ale mně, jenž jsem to zažil, . . . plete se do vypravování tolik podrobností, že bych nebyl se svým příběhem hotov nikdy.« Autor vyslovil zde bezděky myšlenku, kterou lze charakterisovati značný díl této knihy. Pokládáme Havlasu za literáta povolaného. Tím důtklivěji mu po těchto dvou knihách připomínáme: více autokritiky, méně spěchu! Staré pravidlo »Non multa, sed multum!« nepozbylo posud platnosti. — Nesprávný jest výraz: *stávající* náboženství, stávající vláda (str. 84.); hýkání, *jemuž* následoval smích (str. 191.).

F. V. Vykoukal.

Nové rovy.

Josef Podstatný. — Alois Saturník. — František Šebor. — Marianna Pečírková.

Dne 20. července 1904 zesnul v Pánu Josef Podstatný, dlouholetý a velezasloužilý ředitel c. k. státního gymnasia v Mladé Boleslavi. Horoucně si přál dokončiti ten školní rok, poněvadž to byl čtyřicátý rok jeho působnosti učitelské, ale osud mu toho nedopřál. Byl v březnu t. r. stižen záchvatem mrtvice a musil si proto vzíti čtyřměsíční dovolenou; ale konce jejího se nedočkal, neboť druhý záchvat mrtvice učinil konec životu jeho. Podstatný narodil se dne 23. března 1841 v Březnici, gymnasiální studia konal v Písku, universitní v Praze. Od 1. října 1864 byl učitelem klasické filologie při gymnasiu Litomyšlském, r. 1868 přišel na gymnasium Klatovské a po dvou letech stal se jeho ředitelem. Roku 1889 přeložen jest jako ředitel státního gymnasia do Mladé Boleslavě. — Byl vynikající odborník a obohatil školskou literaturu nejedním výborným spisem. Napsal několik kritických a exegetických pojednání do Listů filologických, příspěvky k latinskému slovníku Vojáčkovu, do programu svého gymnasia »Dějiny posledních 14 let Mladoboleslavského gymnasia od r. 1890—1904.« Mimo to upravil a poznámkami opatřil vybrané básně Ovidiovy a Vergiliovy, Chrestomathii Ciceronskou, Sallustovu Válku Catilinskou a Jugurthinskou. — Hledě prospívati studující mládeži, nelekal se žádného namáhání, blaho její šlo mu nade vše; dovedl ji nadchnouti pro vše, co krásného a vznešeného, byl jí upřímným přítelem, rádcem a podporovatelem, tak že k němu jako k otci lnula. Jako ředitel byl laskavým přítelem a rádcem sboru profesorského. V Klatovech i v Boleslavi zasedal v obecním zastupitelstvu, Klatovy jej jmenovaly svým čestným měšťanem. Svou ryzí a milou povahou, svým poctivým, přímým jednáním získal si lásky všech, kdož ho znali, a pojistil si u nich čestnou vzpomínku.

T. Frána.

V Rychnově n. Kn. zemřel dne 12. srpna t. r. Alois Saturník, ředitel tamního gymnasia, a potom pohřben ve svém rodišti Jindřichově Hradci. Narodil se r. 1854, studoval na domácím gymnasiu a na universitě v Praze, kdež r. 1881 nabyl approbace z klasické filologie a r. 1883 povýšen na doktora filosofie. Supplovav na gymnasiích Benešovském a Budějovickém stal se r. 1886 profesorem na reálném gymnasiu v Táboře, odkudž byl r. 1898 povolán za ředitele do Rychnova. — Ve výročních zprávách gymnasia Budějovického uveřejnil rozpravy: Shody mezi Vergiliem a Lukretiem (r. 1882) a O rýmu v básních Homérových (r. 1885). Zlatá Praha přinesla jeho pojednání z oboru esthetiky: O básnických popisech (r. 1894), O podstatě poesie lyrické (r. 1895), Obrazivost a její význam zvláště v poesii (r. 1896), O charakteristice v poesii epické (r. 1897). Literární Listy otiskly jeho práce: O podstatě humoru a humoristické poesie, O přísloví zvláště českém (r. 1898), O satiře (r. 1899). V Rychnovských programech dr. Saturník podal rozpravy: Psychologie ideálu krásy (r. 1901) a O výchově krasocitu mládeže

domovem (r. 1902). Důkladné ovládání látky a plné vyčerpání věci charakterisuje tuto literární činnost muže, který se i jinak, v životě i v úřadě, vyznačoval svědomitostí a láskou ku práci a po dlouhém utrpení tělesném dokonal v plném věku mužném.

Dne 21. července t. r. zesnul v Praze u věku 66 let František Šebor, továrník a doživotní člen panské sněmovny. Náležel k vynikajícím technikům českým, kteří prakticky i theoreticky šíří své výzkumy a svým vynálezům razí cestu doma i za hranicemi. Šebor po studiích gymnasijních a technických byl ředitelem cukrovarů v Čechách, v Dolních Rakousích a v Uhrách, načež r. 1868 zařídil si chemickou továrnu na Žižkově. Veřejná působnost jeho byla široká. V letech osmdesátých býval místopředsedou komise pro II. státní zkoušku na Pražské technice, od r. 1881 byl členem obchodní a živnostenské komory, v níž býval stálým referentem v oboru chemickém a jejímž presidentem stal se r. 1889; býval náhradníkem ve státní radě železniční, byl co nejplodněji účasten řízení zemské jubilejní výstavy r. 1891, býval členem ředitelství Průmyslové jednoty a činným funkcionářem v rozmanitých jiných korporacích. Hojně — zvláště za mladších let — pracoval i literárně. Odborné práce své uveřejňoval v listech domácích i cizích a vydal samostatně zejmena Cukrovarnictví r. 1863 a Technologické příspěvky r. 1881. Z vynálezů jeho prakticky se rozšířila na př. výroba cukru z melasy, výroba ammoniaku a různé nové upotřebení jeho, výroba kyseliny uhličité a její upotřebení k účelům motorickým, spodiové pece s využitkováním destillačních plodin a j. Vedle chemie Šebor pilně se zabýval národním hospodářstvím a uveřejnil v mladším věku četná pojednání z tohoto oboru zvláště v Národních Listech. Horlivě se zasazoval o to, aby se našinci sdružovali ke společnému využitkování surovin a plodin hospodářských a přispěli tak k zvelebení českého průmyslu. V těch příčinách bude zajisté zásluh jeho vždy vděčně vzpomínáno.

Dne 24. července t. r. zemřela v 71. roce věku v Praze paní Marianna Pečírková, vdova pc spisovateli dr. Josefu Pečírkovi. Doktor Pečírka býval šťastným spisovatelem populárním a vydal řadu spisů původních i přeložených, jež došly zasloužené obliby u lidu a mládeže. Nejznámějším podnikem jeho byl r. 1857 založený Národní kalendář, který záhy vynikl nade všecky podobné podniky a došel obliby zvláště také u Čechů amerických. Když Pečírka r. 1870 zemřel, jeho vdova pečlivě opatrovala jeho odkaz literární; nejednu knihu jeho vydala znovu a oblíbený kalendář svěřila nejprve redakci básníka K. J. Erbena a potom kanovníka Vácslava Štulce. Po Štulcově smrti redigovala kalendář sama a dovedla jej i za rozmnožené soutěže udržeti na výši, na niž jej uvedli tři redaktoři dřívější. Nejedno čelné jmeno literární nalezáme mezi přispěvateli, jež zesnulá podniku svému získala. *F. V. Vykoukal.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. srpna 1904.

Boj mezi dr. Körbrem a Němci. — Uherská sněmovna. — Setkání císaře Františka Josefa s anglickým králem. — Pumy v Terstu. — Narození ruského následníka. — Zavraždění ruského ministra Plehve. — Korunování srbského krále Petra. — Roztržka mezi Francií a Vatikánem. — Waldeck-Rousseau †. — První rok panování Pia X. — Nastávající radostná událost v královské rodině italské a Vatikán. — Anglický parlament. — Výprava do Tibetu. — Spojené státy. — Boj proti Hererům.

Mezi kabinetem Körbrovým a jeho dosavadními věrnými německými stoupenci rozzuřil se tuhý boj. Vláda osmělila se proti vůli Němců učiniti některá opatření, která považují za porušení úmluvy, dle níž dr. Körber v otázkách národních nesmí ničeho podniknouti bez jejich souhlasu. Vláda vydala nařízení, dle něhož státní zkoušky složené na právnické fakultě charvátské university v Záhřebě mají za jistých podmínek míti platnost také pro Rakousko; dále se rozhodla spor o zřízení italské university v Rakousku vyříditi prozatím tak, že umístí italské parallelní kursy v Inspruku odděleně od tamní university německé; a konečně se odhodlala zříditi při učitelských ústavech ve Slezsku pobočky českou a polskou. Ačkoli všechna tato opatření vyplynula jen ze skutečné potřeby a vláda nepomýšlí na to, aby Němcům ukřivdila, přece strhl se v německých táborech nesmírný poplach. Zejmena pobouřilo Němce zamýšlené zřízení slovanských poboček v Opavě a v Těšíně. Němečtí poslanci slezští poslali k dr. Körbrovi deputaci, která ho kategoricky žádala, aby od úmyslu toho upustil. Dr. Körber chtěl je uchlácholiti; pravil, že Čechové i Poláci ve Slezsku mají bez odporu plné právo na *samostatné* učitelské ústavy, ale vláda prý se k jich zřízení nemohla odhodlati, poněvadž by to Němce rozčililo. Toť charakteristické vyznání ministerského předsedy! Slovanům nesmí se díti po právu, poněvadž by to Němce rozčililo! Pan dr. Körber pravil svým rozhněvaným přátelům: »Obě pobočky budou zřízeny, aby se potřebě českého a polského kmene poctivě (!) vyhovělo, avšak v organisaci, v ředitelství a v celém postavení nynějších ústavů nezmění se nic. Povězte svým mandantům, že zřízení parallelek ve Slezsku nebude míti žádného z těch prorokovaných zlých následků, že nebude Němcům na škodu!« A když deputace stále vedla svou, ubezpečoval ji dr. Körber, až uhlídají, jak budou tyto slovanské pobočky vypadati, jaká bude jejich učebná osnova a jací učitelé na nich budou působiti, že se zajisté vrátí uspokojení do jejich kruhů. — Proč vláda nezřídila samostatné slovanské ústavy učitelské, »vysvětlil« dr. Körber takto: »Uvažovali jsme bedlivě o věci té a po mnohých zkušenostech museli jsme se otázati, zdali by takové rozřešení nebylo — byť i zcela neoprávněně — slučováno s tužbami, vůči nimž vláda, přihlížejíc vždy k zmenšení protiv, stojí co možná nepředpojatě. Nechť jsme pravděpodobné následky ve všech táborech jakkoli uvažovali, vždy jsme seznali, že touto cestou nesmíme se dáti a že by také u vaší strany vzbudila nemalé rozčilení, ačkoli nyní předstíráte, že by se vám tento spůsob lépe zamlouval. Zatím však byste nám vyčítali, že

jsme utvořili dvě nová střediska silného národního hnutí se všemi z toho plynoucími následky!«

Deputace odešla od ministerského předsedy — neuspokojená. Také slovanští poslanci vypravili k ministerskému předsedovi deputaci, aby mu oznámili své stanovisko v této záležitosti. Poslanec Hrubý vytkl důrazně, že slovanské poselstvo nepokládá zřízení slovanských poboček za věc politickou, nýbrž výhradně kulturní.

Z nesmyslného bouření německých stran prozíravější vůdcové jich mají strach, neboť vědí dobře, že kdy by padl Körber, žádným spůsobem by nenastoupil kabinet Němcům příznivější. Sám hr. Stürgh, jeden z nejúhlavnějších nepřátel Slovanů, domlouvá německým buřičům takto: »Bylo by jen v prospěchu Němců, aby vzbouřené vlny do příští parlamentní kampaně nadobro se utišily. Teprve po krušné práci a když kabinet Körbrův vůči Slovanům nejtužší sílu k odporu osvědčil, podařilo se Němcům získati opět pevnou půdu pod nohama. A nyní chtěli by se opět vrhati v dobrodružství, kteréž by muselo míti pro ně nejhorší následky. Němci nejsou k tomu povoláni, aby obstrukci připravovali radostné dni. Nevedlali obstrukce k rozkladu, docíleno toho jedině tím, že proti ní stála vláda s Němci a Poláky v společné obraně. Kdy by v tomto bitevním šiku nastala změna, nevzešel by z toho Němcům pražádný zisk, nýbrž nadháněli by vodu na mlýn nejkrajnějších radikálů, která by především zničila německé souručenství.«

Uherská sněmovna vyřídila dva branecké zákony (na r. 1903 a 1904), dva rozpočty (na táž léta) a rozličné s nimi sloučené předlohy, mezi nimiž byla i otázka zvýšení civilní listiny. Zasedání sněmovny (od 8. října 1902) bylo bouřkami a vzrušujícími událostmi velmi bohato. Dne 16. října 1902 předložila vláda osnovu zákona o zvýšení vojenského kontingentu, proti kteréž nejen opposice, ale i přívrženci hr. Alb. Apponyie (tehdy ještě členové vládní strany) co nejrozhodněji vystoupili. Následkem odporu toho tehdejší ministr honvédů bar. Fejerváry odvolal předlohu a nahradil ji novou. Stěží podařilo se předsedovi kabinetu Széllovi vymoci na sněmovně zatímný rozpočet na první třetinu r. 1903; opposice povolila mu rozpočet jen proto, aby mohl v jednání s rakouskou vládou o vyrovnání uhájiti uherské požadavky. Dne 24. ledna 1903 počala sněmovna projednávati novou brannou předlohu. Opposice změnila se v obstrukci. Prodloužení zatímného rozpočtu nepovoleno, a dnem 1. května 1903 nastal v Uhrách stav mimozákonný, »exlex.« Nemoha obstrukci zdolati Koloman Széll dne 16. června odstoupil. O utvoření nového kabinetu pokusil se nejprve hr. Štěpán Tisza a když pokus jeho se nezdařil, jmenován jest charvátský bar. hr. Khuen-Hedervary předsedou ministerstva; jal se rázně proti opposici vystupovati, ale s úplným nezdarem, tak že záhy byl nucen úřad svůj složiti. Dne 26. října podařilo se hr. Tiszovi utvořiti nový kabinet. Zvláštní výbor liberální strany sestavil vojenské požadavky národní, kteréž rozhodující kruhy schválily. Na tomto základě bylo hr. Tiszovi možno učiniti parlament zase dělným.

Když se 11. srpna t. r. sněmovna odročila do 10. října, připraveny hr. Tiszovi v klubu vládní strany hlučné ovace. Předseda klubu bar.

Podmanický pravil v řeči své: »Můžeme se klidně a s povznesenou myslí nyní odebrati na prázdniny. Vmyslímeli se do poměrův ještě před několika měsíci, jak málo bylo naděje, že se nalezne východ ze situace, v níž jsme se octli, můžeme nynějšími výsledky býti úplně spokojeni. Nás zachránila především moudrost a odvaha ministerského předsedy hr. Štěpána Tiszy. Jsem šťasten, že jsem se toho dožil, abych viděl, jak vyvstává mladý muž, jenž kráčí cestou, již mu předepsalo svědomí a láska k vlasti. Navrhuji, aby strana vyslovila díky a uznání tomuto muži, který naší zemi z neblahého bludiště vyvedl.« Strana návrh ten s nadšením přijala. Že by však situace v Uhrách byla skutečně tak uspokojivá, jak vládní strana myslí, nelze nikterak tvrditi. Opposice prohlašuje, že v podzimním zasedání zahájí nový boj a neustane dříve, dokud Tisza nepadne. Tento boj týká se pěti požadavků, a sice samostatného celního území, samostatné uherské armády, zřízení uherského královského dvora, výhradného užívání maďarského jazyka v celém veřejném životě a zachránění protestantských církví před schudnutím.

Císař a král *František Josef* zavítal dne 16. října do Čech, aby v Marianských Lázních navštívil anglického krále Eduarda, jenž se tam léčí. Anglické listy píší, že toto setkání obou mocnářů nemůže míti tak velikého významu, jako kdy by byl císař přijel do Anglie. Návštěva nevyplynula z politických pohnutek, neboť mezi Anglií a Rakouskem nejedná se na ten čas o žádnou důležitější politickou otázku.

V místnostech italského tělocvičného spolku »Societa gymnastica« v Terstu nalezla policie *pumy* a rozličné listiny velezrádného obsahu. Vládní list Terstský se vyslovil, že se pum mělo užiti proti oné části Terstského obyvatelstva, která smýšlí rakousky. Zatčení spolkoví funkcionáři jsou dospělí mužové a náležejí k inteligentním kruhům Terstským.

Na Rusi se dne 12. srpna carským manželům narodil *následník trůnu*, jenž při křtu obdržel jmeno *Alexěj*. Car vydal hned manifest v příčině následnictví. Pro případ, že by car dříve zemřel, než se následník trůnu stane plnoletým, má býti správcem ruské říše velký kníže Michael Aleksandrovič a poručnictví má býti svěřeno císařovně Aleksandře Feodorovně. V Rusku jest z narození následníkova veliká radost a listy uvažují o politickém významu události té. Novoje Vremja vyjádřilo city ruského národa těmito významnými slovy: »Ruský národ cítí carovu radost tak jako svou vlastní, a tak i carovo hoře. Avšak zde nemluví pouze cit, nýbrž i vědomí politického významu této události. U kolébky tohoto dítěte stojí celá Rus, 140 milionů duší. Před tímto robětem otvírá se veliké, tajemné jeviště. Hošík ten narodil se v roce, když statečnost, tvrdost a obětavost ruského národa těžké zkoušce podrobeny. Nikdy snad neprošla Rus takovou zkouškou! Ale v den jeho narození svitl na dálném východě paprslek naděje a k srdci ruskému promluvily nadlidské činy obránců Portarthurských. V rozmachu svého velikého heroismu vítá Rusko následníka trůnu, vítá ho s radostí a láskou, a péče rodičů jeho bude mu svítiti jako vůdčí hvězda a povede jej ke skutkům slávy a štěstí!«

V Rusku spáchán opět vražedný attentát: ministr Vjačeslav Konstantinovič *Plehve* byl dne 28. července usmrcen pumou, pod jeho kočár vrženou. Byl ministrem nitra od 18. dubna 1902, nastoupiv úřad ten po Sipjaginovi, rovněž úkladně zavražděném. Jeho jmeno proniklo poprvé do veřejnosti po známém attentátu v zimním paláci r. 1881; tehdy byl v procesu s pachateli attentátu státním zástupcem. Roku 1884 jmenován náčelníkem státní policie a r. 1901 stal se státním tajemníkem pro Finsko. O jeho záhubě píše očitý svědek: »Dvojspřežní vůz ministrův přijížděl k mostu, jež vede k Varšavskému nádraží, když se ozval třesk výbuchu; poranění koně se splašili, narazili na sloup svítilny a obrátili se na nábřeží průplavu, kdež zadní část povozu s usmrceným ministrem zůstala ležeti. Mrak bílého dýmu a plameny zakrývaly v prvním okamžiku vše, co se událo. Sklo se s rachotem sypalo nejen ze všech oken hotelu Varšavského, ale i z nádraží, jež má naproti mostu zasklené průčelí svého podjezdu. Ministr jel k nádraží, aby se odebral k carovi do Petěrhofu. Po výbuchu pumy byl okamžitě mrtev; tvář jeho byla zohavena, brada a čelisti utrženy, hruď rozdrcena, kusy dřeva, železa a hřebíků trčely mu v těle. Puma byla naplněna podkováky. Vrah byl také poraněn, hned zatčen a dopraven do nemocnice. Jest to mladý muž a udal, že se jmenuje Porozněv. Na první otázky na místě samém odpověděl: »Jsem nezkušený, pouhý vykonavatel, mne se nic neptejte.« Vyšetřováním vyšlo na jevo, že attentát byl revoluční stranou anarchistickou dlouho připravován.

Nepřátelé Ruska rozličné národnosti jásají, nejvíce pak tisk židovský, ježto židé zavražděného považují za úhlavního nepřítele svého a za původce nejpřísnějších opatření proti židům v Rusku. Také sociální demokraté projevují svou spokojenost se zločinem a velebí vraha jako velikého hrdinu. V Berlíně konal se sociálně demokratický tábor, na němž známý vůdce socialistů Liebknecht vraždu i vraha na výsost oslavoval. Pravil mimo jiné: »Včera stihla do Berlína zvěst, že byl ministr Plehve popraven. Pověst ta rozletla se bleskem po Berlíně, a nebylo člověka (!), jenž by nebyl zvolal: ‚Bohudík, že jsme toho upíra zbaveni!‘ Čin je sice strašný a děsný, avšak není možno říci, že bychom se nad ním pohoršovali. Útočník byl právě tak chrabrý jako nedávno útočník ve Finsku. I on dal vlastní život v sázku. To byl pravý výstřel Tellův. Avšak Tell střelil ze zálohy, kdežto zde schází příhana úkladu, zde jedná se o veřejný boj. Čestná paměť tomuto hrdinovi! Jsou to šlechetníci, kteří zasluhují býti zvány heroy!« — Tento sociálně demokratický souhlas se zločinem anarchistů jest tím zjevnější, že sociální demokraté vždy zapírali veliké spojenství a sympathie s anarchisty a tvrdili, že zavrhují vraždu.

Avšak netoliko němečtí sociální demokraté schvalují zločin Petrohradský, činí to i tak zvaný občanský tisk německý, ba nalezl se i německý profesor, jenž vraždu »vědecky« omlouvá. Profesor Hans Delbrück píše v Preussische Jahrbücher: »V Rusku náleží politická vražda takřka k státnímu zřízení. Stará pravda, že carism není než absolutní monarchie úkladnou vraždou mírněná, je podnes v plné platnosti. Staneli se despotismus nesnesitelným, nebo násilnictví

vlády tak hrozným, že jsou veškery zákony lidskosti zrušeny, pak se nešťastníkům a zmatencům jakožto poslední a nejkrajnější prostředek k spáse aneb aspoň k pomstě lidskosti jeví — vražda!«

A jako veřejný tisk v německé říši, tak píšou i německé listy rakouské, ano i listy officiosní! Nezkrocená zášť proti Rusku dýše z jejich úvah.

V Srbsku chystají se k slavnému *korunování krále Petra.* Proti tomu ozývají se mnohé hlasy; jednak poukazuje se na neuspokojivé vnitřní politické poměry a na neutěšený hospodářský stav země, jednak i na to, že srbský národ, jenž jest Rusku tak velikými díky zavázán, nemá se oddávati veselí, dokud ruský národ bojuje krutý boj. Jak se z Bělehradu oznamuje, usnesla se ministerská rada za předsednictví králova, že korunování konati se má, ale beze vší okázalosti. Znova vzkříšený denník Narodni List potírá korunování silnými důvody. Nynější doba jest prý pro korunování v každém ohledu špatně volena, a korunování samo bylo prý by aktem protiústavním, poněvadž úvěr na ně musel by býti dříve skupštinou povolen a pak teprve státní radou schválen, a nikoli naopak, jak to činí vláda. Místopředseda státní rady podal demisi, ježto jest v té věci s opposicí za jedno.

Roztržka mezi Francií a Vatikánem rychle pokračuje. Diplomatické styky, po návštěvě presidenta Loubeta v Římě na nejmenší míru uvedené, jsou již úplně přerušeny. Nuncius Lorenzelli opustil Paříž. Vítanou záminkou k přerušení styků těch byly ministerskému předsedovi Combesovi listy Vatikánského státního sekretáře, jimiž biskupové Lavalský a Dijonský byli vyzváni, aby se dostavili do Říma a tam se zodpovídali ze svého jednání, jež Římská kurie nepokládala za správné. Biskupové Gay a Le Nordez se totiž nepřipojili ku protestu francouzského episkopátu proti potlačování řeholí a stěžováno si na ně, že jsou přívrženci vlády a že pěstují styky se svobodnými zednáři. Francouzská vláda prohlásila řečené listy za porušení konkordátu, jejž Napoleon I. s katolickou církví byl uzavřel. Římská kurie namítla, že papež má disciplinární moc nad biskupy a že listy státního sekretáře neporušily konkordátu, poněvadž tak zvané »organické články,« na něž francouzská vláda se odvolává, netvoří podstatnou část konkordátu a jsou jednostranné dílo francouzských vlád. Combes hájil stanovisko, že římská kurie může francouzského biskupa jen za souhlasu vlády do Říma volati a disciplinárními tresty mu pohroziti. Zároveň žádal Combes za bezpodmínečné odvolání obou listů. Na ultimatum francouzské vlády kurie odpověděla odmítavě. Francouzská vláda se pak usnesla všecko diplomatické spojení s Vatikánem přerušiti.

Ministerstvo Combesovo bude nyní o překot pracovati o konečné dosažení cíle svého: úplné odluky státu od církve. Z Říma se oznamuje, že prvním následkem roztržky bude zrušení francouzského protektorátu nad katolíky na východě. Francouzskou vládou inspirovaný list Journal des Débats uveřejnil přípis, v němž se dovozuje, že Vatikán nemůže protektorát nad katolíky východu pouhým výrokem papežským Francii odníti, poněvadž protektorát ten spočívá na mezinárodních smlouvách. Práva Francie prý se opírají o kapitu-

lace uzavřené v dřívějších dobách s několika sultány, též na smlouvě Berlínské. Proto prý nemůže papež přenesti protektorát na jiný stát, a to tím méně, že jeho předchůdce po podepsání smlouvy Berlínské s článkem ohledně protektorátu projevil svůj úplný souhlas. Kdy by v této věci měla nastati nějaká změna, mohlo prý by se státi jen na novém sjezdě zástupců velmocí, které také na kongresu Berlínském by zastoupeny byly.

To jest ovšem náhled francouzské vlády a dlužno vyčkati, jak se zachová kurie. Že by Francii ztráta protektorátu byla k citelné škodě, o tom není pochybnosti. Opposiční listy francouzské proto ostře na vládu Combesovu útočí. Gaulois uvádí, že protektorát zabezpečuje Francii na východě převahu, aby jí Francie jiným způsobem nabyla, k tomu nemá síly; v Cařihradě francouzský vyslanec platí nejvíce proto, že sultán panuje nad miliony katolíků, kteří uznávají duchovní suverenitu Francie. Jiné listy Combesa obviňují přímo z velezrady a ohlašují interpellace po zahájení parlamentu.

Dne 11. srpna zemřel bývalý předseda francouzského ministerstva *Waldeck-Rousseau*, původce zákona proti katolickým řeholím. Náležel ke škole Gambettově a byl již členem ťak zvaného velkého ministerstva jeho. Byl umírněný republikán a jeho snahou bylo všechny strany republice příznivé spojiti k jejímu zachování. Od roku 1899 do 1902 byl předsedou kabinetu, který byl tím zajímavý, že v něm poprvé zasedli dva zástupci sociální demokracie. Jako ministerský předseda přičinil se Waldeck-Rousseau, aby záležitost Dreyfussova byla definitivně ukončena. Že se jeho zásluhou proces skončil pro Dreyfussa příznivě, získal si vděk a obdiv všech přívrženců Dreyfussových po celém světě a vyhlašován za státníka prvního řádu. Ve Francii těšil se značné popularitě a byl po odstoupení Perierově vážným kandidátem presidentství, i zdálo se, že se stane nástupcem Loubetovým. Zákon proti katolickým řeholím jest jeho dílo, ale když se přesvědčil, jaký výklad se mu dává a jak se ho proti katolické církvi vykořisťuje, vyslovil se co nejrozhodněji proti tomu a příkře odsoudil v senátě církevní politiku Combesovu.

Dne 4. srpna byl tomu rok, co Benátský patriarcha Giuseppe Sarto zvolen papežem a přijal jmeno Pius X. Již první rok jeho pontifikátu vyvrátil domněnku, že nový papež opustí cestu, kterouž předchůdce jeho byl kráčel, a že se pokusí o dohodu s italskou vládou. Pius X. prohlásil opětně se vším důrazem, že v otázce světské moci papežské stojí úplně na stanovisku svých předchůdcův a že jest dalek toho, aby něco podnikl na újmu práv svaté stolice.

Italské listy oznamují, že Vatikánský státní tajemník Merry de Val, hledě k nastávající radostné události v královské rodině italské, dal biskupům italským pokynutí, budeli dítě rodu mužského a obdržíli titul »Římského prince,« aby od všelikých církevních obřadů upustili. K uvarování konfliktu má očekávanému následníku dán býti titul »prince piemontského.«

Anglický *parlament* byl dne 15. srpna odročen. Když počalo jeho zasedání, mělo se za to, že kabinet Balfourův ho nepřežije. Chamberlain rozštěpil vládní stranu na dva tábory; jeho celní politika stala se mezi nimi předmětem ostrých sporů. Téměř všecky

doplňovací volby měly výsledek vládě nepříznivý, a v dolní sněmovně byla docela vyzvána, aby co nejdříve odstoupila. Přece však kabinet Balfourův zasedání parlamentu přežil. Trůnní řeč, kterou zasedání zakončeno, klade váhu na to, že se vládě podařilo v zahraniční politice docíliti velkých úspěchů. Zejmena poukazuje se na smlouvu s Francií, od které si Angličané mnoho slibují, a na značné zlepšení poměrů k Rusku.

Anglická *výprava do Tibetu* dorazila dne 3. srpna až k samému tajemnému a dosud cizincům nepřístupnému hlavnímu městu Lhasse. Téhož dne přišel Nepalský resident Angličanům vstříc a oznámil jim, že v Lhasse byla strana, jež přísahala, že raději zhyne, než by Angličany do města pustila, ale že tato strana ustoupila, když bylo vyhlášeno, že se nemá proti Angličanům bojovati, ježto pod jejich ochranou budou Tibeťané silni. Angličané dosáhli tedy svého cíle, neboť není pochyby, že dalai-lama svolí ke všemu, co od něho budou požadovati. Anglická vláda prohlásila ve sněmovně, že na zabrání Tibetu nepomýšlí, že tam ani neusídlí svého residenta, že se úplně spokojí obchodní smlouvou, zajišťující anglickým kupcům stejné výhody jako ruským, a že celá její výprava do Tibetu se stala v přátelské dohodě s Ruskem.

V Spojených státech severoamerických před samou volbou presidenta došlo k roztržce v demokratické straně, bez toho již značně oslabené a s malými nadějemi do volebního zápasu vstupující. Roztržka způsobena tím, že při nedávném sjezdu strany v St. Louisu z volebního provolání vypuštěna choulostivá otázka měny. Když se o tom dověděl Parker, demokratickou stranou na presidentský stolec kandidovaný, oznámil předsedovi sjezdu telegraficky, že považuje zlatou měnu za pevně a neodvolatelně zavedenou, a vyjádřil své politování, že volební provolání o tom mlčí. Když většina sjezdu se vyslovila, že volební provolání nezmiňuje se o této věci, poněvadž ji na ten čas nepovažuje za důležitou politickou otázku, a když projevila souhlas s náhledy Parkerovými, prohlásil neústupný zastavatel stříbrné měny, bývalý kandidát presidentství Bryan, že ze strany vystupuje, a založil se svými stoupenci stranu novou, tak zvanou lidovou.

Německý generál Trotha, vyslaný do jižní Afriky, aby potlačil *povstání Hererů*, oznámil do Berlína, že se mu po překonání velkých obtíží podařilo Herery obklíčiti a těžkou pohromu jim způsobiti. Rozdělil své vojsko na několik oddílů a napadl povstalce dne 11. t. m. ve Waterberském okrese; Hererové postavili se na odpor a vytrvali v něm až do druhého dne, ale konečně byli přemoženi a prchli na východ. Němci vyhlašují tento boj za veliký úspěch svůj a tvrdí, že povstání jest nadobro potlačeno.

Adolf Srb.

Válka rusko-žaponská.

Přes šest měsíců již zuří vražedná válka na dálném východě, a dosud nelze se domysliti, kdy jí bude konec. Vyžádala si již na obou stranách mnoho tisíc lidských životů, a oběma soupeřům způsobeny nesmírné škody na moři i na pevnině; ale dosud nedošlo k boji, z něhož by bylo lze souditi na konečný výsledek války. V listech Rusku nepřátelských, zejmena anglických a německých, je přes tu chvíli záplava zpráv o neustálých úspěších Žaponců, ale v zápětí vychází na jevo, že úspěchy ty byly nad míru zveličeny a že situace jest celkem nezměněna. Kuropatkin byl dle zpráv těch již několikráte obklíčen, několikráte již vyklidil Ljaojang, ano upadl s celým generálním štábem svým do žaponského zajetí; Port-Arthur byl již kdo ví kolikrát dobyt; v pravdě však Kuropatkin stojí dosud v čele své armády a vyčkává, Port-Arthur pak dosud statečně vzdoruje a Žaponci byli od něho několikráte s ohromnými ztrátami odraženi. Přese všechny vítězné fanfáry Žaponců a jich evropských přátel nemohou se žaponští vojevůdcové dosud vykázati žádným velkým úspěchem na pevnině. Spíše lze mluviti o velikém úspěchu Kuropatkina, jenž svou vyčkávací taktikou dovedl se dosud vyhnouti rozhodnému boji a zdržovati tak dlouho nepřítele, jenž měl značnou číselnou přesilu. Když se Kuropatkin ubíral na bojiště, vyzýval Rusko k trpělivosti a předpověděl, že před koncem měsíce srpna nelze očekávati rozhodných bojů. A předpověď jeho se vyplnila.

Anglické a německé listy opět a opět tvrdily, že plán Kuropatkinův jest nadobro zmařen a že Žaponci jej proti jeho vůli k boji donutí. Ale vrchní velitel ruský sleduje zatím svou taktiku s podivuhodnou vytrvalostí a důsledností. Novoje Vremja uveřejnilo z pera svého válečného dopisovatele zajímavý výrok jeho. Když se ho kdosi tázal, jak soudí o konečném výsledku, odpověděl Kuropatkin: »Zaplatili jsme již dosti za vyučenou o žaponské taktice, která nám prve byla neznáma. Doufám pevně, že co nejdříve dostaneme všecko zpět i s úroky z úroků!«

Dne 23. července srazili se Rusové se Žaponci u *Dašičaa* a po dvoudenní tuhé bitvě ucouvli. Dne 31. července zahájily všechny tři žaponské armády své offensivní pohyby. Na jižní frontě hájil se ruský zadní voj velmi vytrvale, když však se objevila veliká přesila nepřátel, couvl směrem k Hajčenu. Ruské oddělení stojící u Simučenu vydrželo útoky Žaponců po několik hodin a způsobilo jim značné ztráty. Velitel krajního pravého křídla tohoto ruského oddělení, generál hrabě *Keller*, jenž si zvolil za pozorovací bod baterii nepřítelem nejvíce ohroženou, byl zraněn a za krátko zemřel.

Dne 10. srpna ruské loďstvo Portarthurské učinilo smělý pokus: proraziti loďstvo žaponské, těsně je svírající, dostati se na širé moře a spojiti se s loďstvem Vladivostockým. Pokus tento nesetkal se s úplným zdarem. Ruské lodi prorazily sice žaponský bitevní šik, ale než se dostaly na širé moře, přihnalo se celé loďstvo Togovo, mnohem silnější než ruské, i nastal zoufalý boj, o jehož výsledku zprávy se po tu chvíli různí; ale tolik je jisto, že Rusům se nepodařilo dopraviti uniklé lodi do Vladivostoku.

O bitvě oznámil kontreadmirál Matuševič carovi: »Dne 10. srpna o 9. hodině ranní vyplula naše eskádra (sestávala ze 6 obrněnců, z křižáků ‚Askolda,‘ ‚Diany,‘ ‚Pallady‘ a ‚Hovika‘ a 7—8 torpedových lodic), aby opustila Port-Arthur. Žaponci soustředili své síly. Naše eskádra snažila se získati si volnou dráhu. Mezi tím nepřátelské torpedovky kladly plovoucí miny do naší dráhy, čímž naše manevrování bylo velice stíženo. O 1. hodině podařilo se nám vynutiti sobě průchod a zamířiti k Šantungu. Nepřátelské lodi pronásledovaly nás se vším úsilím. Kolem 5. hodiny počal boj znova a trval plných pět hodin s výsledkem pro obě strany asi stejným. Velitel eskádry admirál *Witheft* padl, velitel obrněnce ‚Cesareviče‘ byl raněn a pozbyl vědomí. Téměř současně poškozen kormidlový stroj tohoto obrněnce, jenž následkem toho byl nucen zastaviti se, kdežto ostatní lodi kolem něho manevrovaly. Když nastala noc, ukázalo se, že ‚Cesarevič‘ není s to, aby ostatních lodí následoval; i zaměřil k jihu, aby se pokusil dospěti vlastní silou do Vladivostoku.« — Ruské loďstvo dílem se uchýlilo do neutrálních přístavů, dílem se vrátilo k Port-Arthuru.

Také Vladivostocké loďstvo se dne 14. srpna utkalo s nepřítelem, jemuž velel admirál Kanimura. Dle žaponských zpráv byl po pětihodinném těžkém boji potopen křižák »Rjurik,« kdežto křižáci »Gromoboj« a »Rossia,« ač těžce poškozeny, unikly.

O dobytí Port-Arthuru pokusili se Žaponci několikráte. Dne 9. srpna udál se útok, hned potom dne 10. se opakoval; pak zase dne 11. a dne 14. podniknut všeobecný útok s pevným úmyslem neustati, pokud pevnost nepadne. Při všech těchto útocích byli Žaponci s ohromnými ztrátami odraženi. Anglické listy udávají dosavadní ztráty žaponské před Port-Arthurem na 50.000 mrtvých a raněných. Mikado nařídil na počátku tohoto měsíce, že Port-Arthur musí býti dobyt, než slunce desetkráte zapadne. Žaponců jest nyní před Port-Arthurem na 90.000 mužů, a stále docházejí nové posily.

Čína podala nový důkaz, jak rozumí neutralitě. Ruský torpedoborec »Rěšitelný« uchýlil se do čínského přístavu Čifu. Za ním připluly dva žaponští torpedoborci a vyzvaly jej, aby opustil neutrální přístav a s nimi do boje se pustil. Velitel »Rěšitelného« prohlásil, že loď jeho jest odzbrojena a že tedy přestala býti válečnou lodí. Avšak Žaponci vyslali důstojníka i mužstvo, vztyčili na ruské lodi žaponskou vlajku a odvlekli ji. Na rozkaz carův požádal ruský velvyslanec v Paříži francouzskou vládu, by jmenem ruské vlády v Tokiu prostřednictvím tamního zástupce republiky podala protest proti porušení hlavních zásad mezinárodního práva, jehož se dopustili Žaponci tím, že přepadli a zajali ruskou loď v neutrálním přístavu. Zároveň uloženo ruskému vyslanci v Pekingu, aby rázně protestoval proti tomuto porušení neutrality Čínou, která připustila přepadení a zajetí »Rěšitelného« ve svém přístavu, a aby poukázal na vážné následky, jaké by jednání to pro Čínu míti mohlo.

Dne 18. srpna 1904. *Adolf Srb.*

Oprava. V letošní Osvětě na str. 656. řád. 10. zdola čti: 27. *května*; — na str. 657. řád. 24. shora místo *Josefem* čti: *Petrem.*

R. 1904. ČÍS. 10.

OSVĚTA

Pan notárko.

Slovenský obrázek

od

Karla Kálala.

Bylo, kde bylo — na Slovensku bylo. Také nepovím, kdo byl; dostačí, řeknuli, že to byl pan notárko. Vy byste řekli obecní tajemník neb obecní písař, na Slovensku řeknou notár, nebo pěkněji notárko, nebo podle maďarského notáriuš. Město nebo velká vesnice má všude svého notára, ale jsouli dědiny menší, musí se více dědin dohromady spokojit jedním notárem. Takovému se říká okresní, a takového ctěnému obecenstvu představím.

Seznámil jsem se s ním prostřed návsi. »Alá szolgája,« pozdravil mne. A já: »Má úcta.« S úsměvem blížil se ke mně a představiv se otázal se, s kým má čest. Řekl jsem mu, že jsem z Moravy a že jsem přijel na letní pobyt. »Též píšete?« otázal se. — »Ano, též píši.« Tu pan notárko zvážněl: »Ale pansláv nejste?« Zvážněl jsem i já. »Nevím, co rozumíte slovem pansláv,« řekl jsem. — »No, pansláv, pansláv, to je — no, pansláv, to je nepřítel vlasti.« — »Ach, to já nejsem, nemějte žádných starostí.« Pan notárko zjasnil zrak. »A co byste mi udělal, kdy bych byl panslávem?« ptal jsem se žertovně. A pan notárko opět úředně zvážněl: »Dal bych vás žandarmem odvest do B**.« — »Á, to by bylo mrzuté; nikoli, nejsem nepřítelem uherské vlasti, všeho požehnání božího jí přeji.«

Pana notárka přece něco znepokojovalo, to, že — píši. Zvážněl po třetí: »Prosím, abyste se mi legitimoval.« — »Milerád, tu je můj domovský list.« Nikdy jsem si na cestu legitimace nebral, až tentokrát, a hle, hodila se mi. »Máte, pane notárko, právo žádati na mně legitimace?« otázal jsem se vlídně. — »Hahaha! pravda že mám, já mám všecko právo, já všecko smím, čeho žádá maďarská vlast,« odpověděl notár dosti sebevědomě. »Pojďme do obecního domu a vypravujte mi, o čem píšete? Také

kraj popisujete, hory a doliny?« — »To méně, hledím si hlavně sociálních poměrův.« — »Ha, po tom nic; nejlépe je popisovati kraj: hory, lesy, údolí, řeky, kde jaké nerosty jsou, kde jaké zeliny... to je čtení nejzábavnější, to já rád, ale sociální poměry, to nechte na pokoji, to jsou samé klevety.«

Došli jsme k obecnímu domu. Je to stavení dřevěné, přízemní, ale důkladné a prostranné. Napřed jsme vešli do zasedací síně, a za ní byl pokoj notárkův. Rozhlížel jsem se po rozložených listinách; všecky byly maďarské, slovíčka slovenského neviděti. Po chvíli přišel pán rychtárko. Sedlák jako druzí; širák na hlavě, kabanici na ramenou a košili z hrubého plátna. Podali jsme si ruku. »Dobre sa u nás zabávajtě,« pravil srdečně.

»Pane rychtárko, dnes jsem ještě nefajčil,« řekl notár. A rychtárko skočil do kouta, kde stála dýmka s dlouhým troubelem, vzal ji, dobře vyškrabal a nacpal tabákem. »Něch sa páčí,« pravil notárovi ji podávaje. Notár si zapálil a rychtár vyčkával, co pan notárko rozkáže. »To mi podpísajtě, to tiež, to tiež.« A rychtár těžkou rukou podepsal tři listiny, ani nepohlednuv, co podpisuje. »Zase tri korunky,« pravil s úsměvem. Porozuměl jsem, že za každý podpis dostává korunu. —

»A čo stě to podpísali, paně rychtárko?« otázal jsem se do listin nahlédaje. »Veru něviem,« pravil rychtár, a já už uviděl, že podepsal listiny — maďarské.

»U nás je všecko maďarské,« pravil notár skoro zpupně, »vždyť přece víte, že jste v Magyar országu.«

Dále notárko rozkázal rychtářovi, aby došel k masaři Rosenzweigovi, na něhož byla přednesena stížnost, že prodává smradlavé maso. »Nařiďte mu, aby ke mně přišel, že uděláme pořádek. Pro dnešek dost. Tu máte ještě tabák, naložte si.« Rychtár si nacpal malou dýmčičku a odloživ pytlík na stůl řekl: »Poníženě ďakujem.« Odcházel a já s ním. »Však se my častěji shledáme,« pravil mi notár. — »Doufám, pane notárko; na shledanou.«

Rychtár šel na opačnou stranu. Zůstal jsem sám a oddechl jsem si. Ať si čtenář sám zanalysuje, co jsem mu právě předložil.

Pan notárko skýtá materiál pro sociální román; já, všední článkář, stačím sotva, abych materiál ten na hromadu shrnul. —

Notárkovi, když jsem se s ním seznámil, bylo asi třicet pět let. Muž prostředně veliký, už trochu plešatý, takto tváře pěkné, tučné a oholené; krk měl tlustý, až mu přes límec přetékal, chodil suna před sebou břicho kulaté velmi. Byl evangelík, z rodičů slovenských, v sousední dědině žila mu matka, horlivá čtenářka šestidílné bible Kralické a Tranovského. Několikrát jsem si s ní pohovořil; chodilať za synem, a já též jednou došel k ní podívat se na prvé vydání Kralické bible. Byla zcela ponořena do tradicí evangelických. Slyšela ode mne o Husovi a Komenském, co dotud nevěděla, a upřímně ke mně přilnula.

Notárko byl svobodný, ale měl rád Marienku Bohúňovu a pomýšlel si ji vzíti za ženu. Bohúň byl křesťanský hostinský, katolík, a Marienka byla dívka »driečná« i hodná a výstrojem

podobala se městské slečně. Rodiče o to dbali, aby jí hostinská společnost nezkazila. Kdo ji, tichou bělovlásku, uviděl, hned usoudil, že se notárko k ní nehodí.

V dědině byli katolíci a evangelíci, tak rovným počtem. Také byly dva malé kostely, dvě fary a dvě školy. Katolíci měli dva kněze a jednoho učitele, evangelíci zase dva učitele a jednoho kněze. Katolický farář hleděl se vládnoucím Maďarům zachovati, neodbíral ani jednoho slovenského časopisu. Kaplan a katolický učitel byli právě takoví jako »jejich pán.« »Náš pán« říkávali, kdykoli o faráři mluvili. Evangelický farář, ještě mladý, byl v dědině od nedávna. Cítil se Slovákem a netajil toho. Učitelé evangeličtí byli rovněž smýšlení národního; starší z nich, už asi šedesátiletý, znal osobně Hurbana, Hodžu i Štúra.

To jsou hlavní osoby, s nimiž jsem se tehdy na letním bytě stýkal. Takto vyprávěti budu hlavně o panu notárkovi.

Bylo zasedání obecního zastupitelstva. Tuze rád bych mu byl obcoval, a pan notárko svolil zcela ochotně. Sedl jsem si do notárkovy kanceláře a při otevřených dveřích sledoval jsem, co se v zasedací síni děje. Pan notárko byl hybnou silou, rychtár pátým kolem u vozu. Zastupitelstvo se skládá z polovice virilistů, to jsou občané největší daň platící, nejvíce židé; v druhé polovici jsou občané zvolení. Rychtár se volí tak, že nejprve služný jmenuje tři občany a zastupitelstvo si z nich zvolí rychtára. Obyčejně zvolí toho prvního, jak pan služný rozkázal; někdy služný místo tří jmenuje jen jednoho — a volba je hotova. Notára si také volí zastupitelstvo, ale volí z pravidla tak, jak si přeje služný. A tak vidíme, že hlavní činitelé, notár a rychtár, jsou z vůle služného, a ten si zajisté vybere oddané služebníčky.

V zastupitelstvě se rokovalo slovensky, vlastně mluvil jen notár. Takto do protokolu zapisoval po maďarsku. Na konci schůze notárko oznámil, že shora přišlo nařízení, aby se katolická i evangelická škola zrušila a že bude v obci zřízena škola státní. Viristé židé vzkřikli: »Éljen!« Notárko vykládal, jaké to bude ulehčení pro občany. »Nyní platíme na školu sami,« pravil, »a potom nám ji bude vydržovati stát. Nebudeliž to velké pro nás dobrodiní?« — »Veru hej,« zvolali někteří sedláci. — »So ist, éljen!« přisvědčovali židé. Katolický farář se ošíval, ale neřekl zatím nic. Jen starý evangelický učitel, když sedláci zvolali: »Veru hej,« smutně na ně pohledl a pravil: »Ó, vy bláhoví!« Hlásil se k slovu, ale pan notárko oznámil, že se dnes o té věci nebude mluviti, že není na programu. Pověděl ji, aby se občané měli z čeho těšiti. On se věru o to zasadí, aby stará evangelická škola byla zbořena a na jejím místě postavena krásná budova školní s hromosvodem, která bude na ozdobu obce.

Bylo po schůzi. Notárko vstoupiv do své kanceláře plivl na zem. »Panslávl Bestie stará!« řekl zlostně míně evangelického učitele. »Já ho znám, to je palice tvrdá, panslávská, takový Hurban! Všecko je spokojeno, jen on vždy hlavou kroutí, rypákem ryje . . . Teď půjde k svému faráři a s děsem bude mu vykládat, že jim

chci školu zbořit. Vidíte: na faru zaměřil. Pověz, požaluj, starče plesnivý. Však já vás proženu, vy panslávští psi!«

A zase si odplivl. Otevřel skříň, v níž byla akta a — několik štíhlých láhví s tokajčinou. Nalil si půl žejdlíku a na jeden doušek víno bylo v něm. Nalil sklenku druhou a postavil na stůl. »Vy nepijete, hm, hloupost, nevíte, co je dobrého. Co by člověk na tom světě měl, kdy by nebylo truňku?« A už v něm byl druhý žejdlík. Potom vytáhl butelku s koňakem a nalil do kalíšku. Nadával a zapíjel. »Já jsem také evangelík,« pravil, »ale nejsem pansláv. První je vlast. Magyar állam eszme, maďarská státní idea, to je první přikázání boží.«

»A co je maďarská státní idea?« otázal jsem se notára, chtě znáti jeho výklad.

»To je,« křičel notárko alkoholem rozjařen, »to je, že v Magyar országu je každý člověk Maďarem a nenílí, patří na šibenici. Kdo jí maďarský chléb, ten musí maďarsky myslit, maďarsky cítit, maďarsky mluvit.«

»Což když maďarsky neumí?«

»To je sice chyba, ale maďarská vlast se spokojí, když to v srdci cítí a veřejně vyznává, že je Maďar.«

Nebylo radno žertovati s notárkovým vlastenectvím. Křičel, a oči se mu zalívaly krví. Odešel jsem.

Večer jsme se sešli v hostinci Bohúnově, všecka honorace, za jedním stolem. Notárko tam byl nejdřív; potřeboval libého utišení a toho nacházel v modrých očích Marienčiných. Za to jeho oči u Marienky vzbuzovaly odpor; zvláště dnes měl oči skleněné, vypoulené a červenými žilkami obetkané. Ctnostná dívka a ctnostná žena umějí čísti v očích mužských; Marienka panu notárkovi viděla na dno nízké duše. Bála se ho, štítila se ho. Chytal ji za ruce chtě ji k sobě přituliti, a ona, jak by ji had uštknul, štítila se jeho chladných a vždy od potu vlhkých rukou. On, pyšný vládce obce a kraje, této chvíle ještě se nenadál, že by jím Marienka opravdu pohrdala.

Nejprve pojedl bravčovinu (vepřovou pečeni) a zapíjel pivem z panslávského pivovaru v Turč. Sv. Martině, potom si dal brynzu a ta byla od pansláva Makovického z Ružomberka, pak snědl hodný kus oštěpku. Oba sýry posypal si paprikou, z čehož pošla náramná žízeň. Lil do sebe pohár za pohárem, a každý musela mu přinesti Marienka, jinak, říkal, mu pivo nechutnalo. Na konec si dal přinesti věnec fíků. Polykal jeden za druhým a zapíjel vínem. Při tom už náramně krkal a říhal; každé slovo pověděl na dvakrát. Něco slovensky, něco maďarsky, některou frási též po německu. Marienka nemohla na něj už ani pohlednouti, posluhoval mu hostinský Bohúň, nose naposledy jakýsi likér, kalíšek za kalíškem. Notárko seděl bez vlády, ospalý, cosi blebtal, funěl, až konečně ulehl na lavici a usnul. Chrápal náramně a zase jako by stenal... Hostinský pohledl za stůl na spícího notára a pravil: »Prasa, sviňa...« Porozuměli jsme a šli jsme domů...

»To jste poznal apoštola maďarské státní idey,« pravil starý učitel, když jsme si na rozchodnou podali ruce.

»Ano, důstojného.«

»Uvažte, že takovýto člověk je pánem obce, pánem celého kraje. Ale školu evangelickou nerozválí, za to mu ručím já,« dodal pevným hlasem učitel.

»To se nestane, Bůh při nás!« řekl mladý farář, cítě upřímné mé sympathie. Jda domů pohledl jsem v tu stranu, kde stála evangelická škola, nízká budova přízemní, omšeným šindelem pokrytá. Namanula se mi otázka: »Dlouholi se budete ještě na těch místech modliti bibličtinou: Otče náš, jenž jsi na nebesích?...«

Jinde bych se takovému člověku, jakým byl notárko, vyhnul na hodinu cesty a nechtěl o něm slyšeti slova, ale jdeli člověk za zkušeností, všude musí vkročiti, do špíny, do puchu, do krčmy, s každým musí mluviti, všecko poznati. Umínil jsem si, že notárka nepustím s očí. Druhý den šel jsem k evangelickému učiteli, aby mě poučil, jakým to spůsobem je notár pánem obce?

A učitel vypravoval: »Notár v naší obci a v okolních vybírá daň a odvádí ji na berní úřad, on soudí přestupky a má právo trestati pokutami až do 40 korun, on provádí exekuce, doručuje všecky úřední listiny, vyhlašuje nařízení od stoličného úřadu došlá. On je rádcem lidu; k němu jdou, aby jim pověděl, co je na maďarské obsílce, aby jim napsal dopis neb aspoň adresu, aby jim napsal cestovní pas, aby jim vymohl živnostenský list atd. On musí odpovídati na dotazy okresních a stoličných lékařův, stoličných zvěrolékařův, stoličných inženýrův, školních inspektorův, lesnických inspektorův. četníkův, okresních i sedriálních soudcův, on je vůbec jako kleště, kterými si vyšší úřady z obce vybírají, čeho potřebují. — Náš notár je i poštárem (poštovním). Každý dopis, který jde pryč nebo přijde nám, jde jeho rukama. On pozoruje, komu píši, píšíli slovenskou nebo maďarskou adresu, přijdeli kniha, podívá se, jeli slovenská nebo česká nebo maďarská. On ví, kdo peníze posílá a kdo je dostává, on špehuje, kupujemeli od maďarských neb slovanských firem atd.«

»On je dále matrikářem; jemu se musí oznámit každý porod, každé úmrtí, on také oddává snoubence. — Poznáváte, že zastupuje kněze, soudce, fiškála, rychtára, notára, poštára, on je, řekněme po maďarsku, mindenešem, t. j. vším. Práce je to ohromná, on ji vykoná sotva polovici. Má sluhu, který s dlouhou lískovicí stále po obcích běhá, listiny roznáší a notárovy rozkazy vyřizuje. Notár je pán, velký pán, mocný pán, chodí po rybačkách a polovačkách (honech) se služným i jinými pány a pohulánky (hlučné zábavy) chce mít každý den.«

Několik dní jsem notárka neviděl. Chodil po sousedních dědinách a vybíral daně. To jde k starostovi, občané se scházejí a platí. Mladším sedlákům notárko tyká: Ty Jano, ty Ďuro, ty Palko! Kde mají hezkou dceru, tam zajde a zalaškuje. Jemu, velkomožnému pánovi, dovolí se mnoho. Také vdovičky navštíví, aby se jako starostlivá vrchnost pozeptal, jak a co. Jeť sirotčím otcem.

Zajde k ženičkám, které mají muže ve světě za výdělkem, aby zvěděl, jak se mužům i opuštěným ženám daří, tu i onu pozve k sobě do kanceláře, aby jakousi listinu podepsala, nebo aby si pro rekomandovaný dopis přišla atd. Neposlušným sedlákům vyčiní, pohrozí jim pokutou i kriminálem; židy a maďarony navštíví, také kněze, neníli to pansláv; panslávům se vyhne, ale zanechá v obci hrozbu, že na panslávy čeká hrozná pomsta. Tak pan notárko řídí obec. Všecko se ho bojí; zahledneli kdo jen bundičku notárkovu na kočáře, celou obcí letí zpráva a vše je v napětí. Nezapomeňme na pohulánku. Kamkoli notárko zavítá, vždy se ti praví kol něho sejdou, a tu za hlaholu státní řeči a veselých písní pan notárko se po těžké práci zotavuje. Však třetí, čtvrtý den po hojné večeři u Bohúně vypravovalo se, jaká nehoda potkala notárka, když v sousední dědině pořádky robil. Posilňoval se tak znamenitě, že na konec nemohl na nohy. Vedli jej k rychtárkovi na noc, ale nemohl s místa. Rychtár, praktický člověk, doběhl domů pro žebřík. Naložili na něj ubohého notárka. Ale žebřík byl slabý a notárko váží 98 kilogramův. Prask — a notárko kutálí se po zemi. He, he, těžce vzdychá, z nosu mu teče krev, obličej má poškrábaný. Lid se sbíhá, — a vida neštěstí volá svatá slova. Však už je tu druhý žebřík, pevnější. Opět notárka naložili a nesou jej k rychtárovi. Rychtárka zatím už nejlepšími peřinami vystlala lůžko, a na to pana notárka uložili. Už je mu dobře. Také Apis hověl si v peřinách, a byl to býk. Ráno chodili všickni po špičkách, aby vzácného hostě neprobudili. Spal až do oběda. Po obědě jel domů, žid Henry nabídl mu nový kočár i pacholka.

Když o notárkově nehodě po dědině vypravovali, kde kdo si ulehčil: »Sviňa, prasa!« Ale když se notárko objevil, kde kdo se mu klaněl a ptal se: »Pane notárko, velkomožný pane, jak se ráčili vyspat, jak se ráčejí mít?« Násilníci svádějí ke lži; lidé bojíce se jich lhou slovy, lhou úsměvem, lhou poklonami. V důvěrné rozmluvě kde kdo notára proklínal, v srdci ho nemiloval nikdo, i vlastní matka nad ním plakávala nedajíc se oslepiti marnou jeho slávou. Když čítala v písmě svatém, když zpívala z Tranoscia, vzpomínala — jak už je to v krvi matek — na své dítě a vždy cítila, že syn její nežije Bohu, že nenásleduje příkladu Ježíšova. Novému jeho náboženství, jemuž on říkal magyar állam eszme a při jehož vyznávání klel a lál, matka nemohla porozuměti. Ona o sobě nejraději říkala, že je evangelička, ale i jmeno Slovák a Slovenka bylo jí milé. Slyšíc tu a tam, že syn její je proti Slovákům, náramně se trápila. Cítila, že je i proti ní, proti matce, neboť ona neznala maďarského slova. Byla přesvědčena, že národové jsou z vůle boží; jestliže Bůh národy stvořil, chce, aby žili, aby tak žili, jak je on stvořil. Cítila, že syn její, škodě Slovákům, také národu božímu, jedná proti Bohu. A to ji trápilo, báláť se o duši dítěte svého. »To není vůle boží,« napomínala matka syna. Syn ji chlácholil říkaje, že nepronásleduje Slováky, nýbrž panslávy. Ale matka vyrozuměla, že syn její každému řádnému Slováku říká pansláv. Říká tak starému učiteli, novému faráři a všem

hodným lidem; za to se milkuje s židy, kteří odírají lid, s myslivcem stále v hospodě sedícím, se všelijakými křiklouny a obejdy. Na jedné straně viděla lidi hodné, na druhé špatné. Těm hodným říkal syn její panslávi, těm ničemným vlastenci. »To je převrácenost, dítě moje!« říkávala matka synovi a s pláčem od něho odcházela.

Bylo všecko darmo. Notárko měl jen jeden životní cíl: pronásledovati panslávy. Byl odchovance maďarských škol, kteréž celým proudem vyučování k tomu směřují, aby vychovaly vlasti »řádné syny,« lidi takové, kteří touží z Uher jednojazyčný míti stát maďarský, aby každý, kam se jen obrátíš, maďarsky mluvil, aby i ten ptáček na stromě maďarsky pěl, potůček maďarsky bublal, les maďarsky šuměl. Magyar állam eszme — poklekni, to jest jediný tvůj oltář.

Jednou jsem se pana notárka otázal, jsouli panslávi opravdu tak zlí? »Potvory, strašné potvory! Já nespím, když na ně vzpomenu. Učil jste se o Cerberu, trojhlavém psu? Takoví jsou naši panslávi. Bůh vás uvaruj, proto jsem se vás hned ptal, nejsteli pansláv. Hú! strašné potvory!«

»A jak poznáte pansláva?« ptal jsem se nevěda pořád dost jasně, jakého to člověka za pansláva považuje.

»Hned, hned ho poznám,« vzkřikl mi do otázky mé. »Přišel nový farář — však ho znáte, — sedli jsme za stůl, on několik slov promluvil, a už jsem ho měl: pansláv, velký pansláv!«

»A jak jste to poznali, pane notárko?«

»Mluvil korrektní slovenštinou, tak, jak je to v knihách. Napjal jsem sluch a nechal jsem ho mluvit. Katolický farář četl maďarské noviny a po chvíli nám z nich cosi po slovensku vypravoval. Bylo tam slovo czéloserü. I otázal se, jak se to poví slovensky? Já řku, německy se to řekne zweckmässig. Slovensky, rozumí se, nikdo to nevěděl, ale evangelický farář hned byl pohotově: ‚Slovensky se řekne: cieľu primeraný alebo eště lepšie: účelný!‘ Tu ho máš, pansláva! Hned jsem si to slovo zapsal, a datum k tomu, abych měl doklad.«

Tak vida, kdo umí dobře slovensky, je pansláv a vlastizrádce.

Krajčír Jan Ďula dal si svoje jmeno na tabuli namalovati a zavěsil si ji nad okna. Notárko to zahledl a hned zašel ke krejčímu. »Což jste vy též pansláv, což nevíte, že jsme v Magyar országu? Takovou panslávskou tabuli si vyvěsíte! Až přijde služný, dostanete svůj díl. Já si věru k vám nedám ušít ani spodňáky a žádnému pořádnému člověku vás nemohu doporučit. Kdo jí maďarský chléb, musí maďarsky notiť.«

»Veru som ja svojmu mužovi povedala, že bude zle,« omlouvala se krajčírka. »Pravdu majú, veľkomožný paně; to musí preč. Vedia, môj chlap to nemá zo seba, to má tam z toho, vedia?« a ukázala na evangelickou školu míníc starého učitele.

Notárko na cedulku napsal, jak si má dáti krajčír jmeno namalovat, a ubohý Ďula, měkký Slovák, druhý den nesl tabuli

k malíři do města. Brzy potom visela opět na jeho domku. A od té doby krajčír se jmenuje Gyula János, szabó.

Všecky nápisy v dědině jsou maďarské. Tak na obou koncích dědiny stojí sloupy maďarskou trikolorou pomalované a na nich oválné tabulky s maďarským jmenem vesnice, zcela se různícím od jmena slovenského. Rychtár má nápis maďarský: Bíróház. Obecní dům také maďarský. Hostinský Bohúň žil několik let v Praze, kde nabyl slovanského vědomí, a dal si namalovati nápis slovensko-maďarský. Na evangelické škole čteme nápis — český: »Nechte maličkých přijíti ke mně,« zcela tak, jak jest v posvátné bibli Kralické. Notárko byl už bibli odcizen, i tento nápis jej dráždil; říkával: »Však tady dlouho nebude!«

Tím se notáři honosí, že jejich obce mají vzezření čistě maďarské. Když přijde služný nebo podžupan nebo docela župan do obce, uvidíli slovenský nápis, považují to za znak nedostatečné bdělosti notárovy. Proto se notár vynasnažuje, aby každé slovenské slovo zmizelo. Není žádného zákona nebo nařízení, že by nápisy musely býti maďarské, o to se starají úřednická sekatura a soukromí maďaroni.

Na poště potírá notárko hydru panslávskou, jak jen může. Když mu přinesou dopis se slovenskou adresou, durdí se: »Ještě nenaučili jste se ani adresu napsati po maďarsku?« Zvláště sídlo pošty chce míti pojmenováno maďarsky. I dobří národovci slovenští píší zpravidla adresy takto: »Veľactený pán N. N. Mosócz.«[1]). V dědině byla nastěhovalá rodina zámečnická z Čech; od té žádal, aby psala adresu neli maďarsky, aspoň německy. Zámečníkovi přicházely z Prahy české noviny, někdy také kniha pro děti, vše s českou adresou; což to bylo zlosti! Jednou se notárko rozkřikl, že tuto českou rodinu z obce vyžene. Ale když přišel zámečník s notárkem o věci se domluvit, notárko všecko popřel, ani prý slova neřekl, v Magyar országu je prý největší svoboda. Starý evangelický učitel objednal si cosi z Prahy (!) a přišlo to v bedničce; notárko napsal na bedničku »Kutya pansláv.«[2]) Takovéto věci notárko psával rukou levou, ale učitel poznal už i levou ruku jeho, darmo šibal zapíral, sváděje to na jinou poštu. I to musím na notárka vyzraditi, že často slovenské časopisy ničil. »Nepřišlo nic,« říkával odběratelům, »proč odbíráte takový nepořádný časopis!« Byloli to často, odběratel se dopálil a přestal časopis odbírati; potom tedy docházelo do obce o jedno panslávské semínko méně. Jeť pro každého notára hanbou, chodíli do jeho pašaliku několik výtisků národního slovenského časopisu. Evangelický učitel byl v blízkém městě a odtud si předplatil nový slovenský časopis. Když mu přišel na domácí poštu, notárko na něj napsal: »nem fogadta el«[3]) a poslal zpět. Jak pak nepřijímá, když si předplatil? řekli si v administraci a poslali číslo znovu. Ale

[1]) Mošovce.
[2]) Panslávský pes.
[3]) Nepřijímá.

notárko opět napsal: »nem fogadta el.« Učitel věc vyšetřil a oznámil poštovnímu ředitelství, které ovšem notárkovi neublížilo, jen tak malým slovíčkem vytklo mu jeho nesprávnost. Za to učiteli přibyl vroubek, vlastně hluboký vrub, a pod základy evangelické školy vsypána nová hrst střelného prachu. »Starý plešivec, pansláv, huncút, ťarbák ťarbavý, neogabanec neogabaný, suky syn, žobiak neočatý, zogaň, hrmeň Bohov doňho páralo! Parom ho bral, sto hromov ti do rebár, strela ti do matera, uši ti poobtínam ako psu, bodaj si zbesnel, bodaj ťa zmok vzal!« — tak lál a hřešil po celý večer v hostinci, a všichni, kdo jej slyšeli, věděli, že to padá na ctnou hlavu starého pana učitele.

Notárko častěji »podezřelé« dopisy otevíral a přečítal a přečtené spálil. Je to sic přísně zakázáno, ale kdo jej vidí? On, strážce vlasti, před svým svědomím se obhájí, on cítí, že, nahlédaje v tajnosti vlastizrádcův, koná to, co mu genius vlasti vnuknul, koná to, čeho žádá rozkvět a štěstí vlasti . . . On je nejprve vlastencem a teprv potom notárem a poštárem. »Napřed sluší poslušnost zákonu božímu a potom teprv zákonům lidským,« takovouto filosofií léčí se notárko po každém bestiálním činu. Celý balík slovenských časopisův hodí do ohně, za nimi balík panslávských knih a jen si tak při tom pohvizduje. Tak mu poradil genius vlasti. Za to je kolportérem časopisu Vlasť i Svet,[1]) jehož veliký balík dochází každého týdne, a obecní sluha roznáší výtisky po dědině. Za dvě koruny dostane Slovák 52 čísla ročně, čtyři barvotiskové obrazy a kalendář. A kdo nezaplatí, nezaplatí; maďarská vlasť, skonfiskovavši jmění Slovanské Matice (asi 200.000 korun), může dávati časopis i zdarma. —

Nechejme již pana notárka od poštovních prací si oddechnouti. Chodíť ob čas za vážným jednáním do okresního i stoličného města. Tentokrát se šeptalo, co se mu přihodilo v nejlepším hostinci okresního města. Seděl a pil, vždyť na to jsou hostince. Cikáni hráli. Paličky nad cimbálem jen se chvěly, primista sebou affektovaně škubal, trhavými smyky, vlastními jen cikánským houslistům, vyluzoval tóny náramně ocifrované[2]) a basa hučela tóny plnými, nezkracovanými. Čardaš, divoký čardaš! Kdybyste jej slyšeli, pochopili byste chvění notárkova srdce. Hrálo jím, pohvizdoval, pozpěvoval, tleskal divoce a vykřikoval: »éljen! éljen!« Jest samozřejmo, že v hotelu hlaholí toliko řeč státní, slovenského slova tu neuslyšíš, to leda na dvoře kočiš s podomkem slovensky rozprávějí, ba už i ti pozdravují pány: »alá szolgája« a vykřikují: »éljen,« slečnám říkají kišasónka. Notárko od vína jen jen hoří. Před chvilkou hodil cikánům desítku, aby zahráli maďarskou hymnu, nyní hodil dvě a poručil si Košutův pochod a za ním: »huncút a Német« (šelma je Němec). Celá společnost naň hleděla, byl od toho okamžení hrdinou na jevišti. Měl hlavní slovo, křičel,

[1]) Obrázkový týdenník, jazykem slovenský, ale duchem maďarský.
[2]) Ozdobené.

zpíval, pil ... Vrchní sklepník mu v čemsi nevyhověl, i jal se křičeti a nadávati mu asi tak, jako nedávno poctil nejmenovaného panslávа: »Oplan, kujon, strygôň, sviňúr, chňupák, jašťor ...« kdež je konec notárkova slovníku! Sklepník se hrdě postavil a odmítl urážky. Notárko vytáhl revolver, jejž skoro vždy s sebou nosil, a střelil. »Zastřelím tě jako psa!« vzkřikl, a rána ven! Chybil. Zarazil se a stichl. Společnost se od něho odvrátila a on po chvíli, hrubě nadávaje, odešel do blízké kavárny. Ale bouře byla v něm stále. Křičel zas a holí srážel láhve se stolu, a když mu v tom sklepník bránil, pustil se do něho, po chvíli do cikánův a do celé společnosti. Řev byl náramný, a cikáni skřipěli hlučně, aby řev přehlušili. Notárko vytáhl opět revolver! Řev a skřipot pekelný! Siláci přiskočili, revolver notárkovi vyrvali a s mnohými kopanci vyhodili jej na ulici ... jej, všemohoucího notára! Druhý den byla o tom zpráva v místním časopise. Redakce dodala, že jinak patří pán tento k nejpřednějším vlastencům (t. j. maďaronům) stolice. Také pan notárko měl cosi na potěšení, že totiž z též kavárny vyhodili notára Z., jinde vyhodili služného P. a j.

Kdykoli se notárovi nějaký skandál povedl, záleželo mu na tom velmi, aby se Marienka ničeho nedověděla. Po zahanbení v okresním městě zatoužil zvláště býti blíž lidskému srdci, jemuž by mohl svěřiti svou bolest, vyzpovídati se ze svých vin a vyslechnouti slovo útěchy. K matce nemohl; ta by plakala zoufale, a syna napomínala slovy Ježíšovými, žádala by ho, aby nepronásledoval panslávů, jedním slovem, on cítil, že matka není mu tak blízka, jako kdysi bývala, cítil, že maďarská vlast vybudovala mezi ním a matkou tvrdou hráz. Musí tudíž hledati srdce jiné. Katolický farář s ním vlídně mluví, ale notárko mu nedůvěřuje; myslivec se mu sice klaní, ale je falešný chlap; okolní notáři jsou huncúti, falešní, špatní lidé, z nich ani jeden nemůže býti jeho důvěrníkem; židé se ho bojí, lichotí mu, ale to dělají k vůli sobě ... zkrátka, notárko nemá pod širým nebem človíčka, který by ho upřímně miloval a kterého by miloval i on. Je to život pustý, zoufalý! Je mu, jako by se topil, a není ničeho, čeho by se uchopil. Jedno stebélko vidí přec — Marienku! Půjde k ní, půjde, promluví k ní se vší něžností, klekne před ní, zlíbá jí ruce, složí hlavu do jejího klína a vypláče se ... Vyslyší-li jeho prosby a vezme si jej za muže, jistě bude mít život klidnější, spokojenější, a Marienka jako anděl strážný bude ho chránit, aby nedošel veřejné hanby. V srpnový podvečer šel k Bohúňovi, do zahrady, kde doufá nalezti Marienku. A nalezl. Seděla na lávce a vyšívala zástěrku. Měla bílý šátek do čela stažený, světlé kartounové šaty, černou zástěrku a plavé vlasy spletené ve dva vrkoče splývaly jí pod pas. Notárko šel potichoučku a na Marienku hledě rozšířit tučnou tvář k líbeznému úsměvu. Byl přesvědčen, že je krásný muž, zvláště když se milostně zadívá. Marienka sebou trhla. Zahlédla nejprve kulaté břicho, které před sebou valil, potom teprv jeho celého. Měl opět oči skleněné, vypoulené, zakrvavené, a milostný jeho pohled, jímž doufal Marienku očarovati, byl jí ze

všeho nejprotivnější. Notárko se rozhledl a poznav, že tu nikoho není, jal se slovensky (!) zpívati:

> Iděm, iděm, něviem kadě,
> zarástla mi cesta všadě ...

Jindy pyšný, výbojný, nyní tak skromně na Marienku hleděl a vzav ji za ruku přisedl k ní a zíral jí upřeně do očí. Marience bylo úzko, chtělo se jí uteci, ale bylo u Bohúňův zásadou žádného hosta neurážeti a zvláště k notárovi se chovali uctivě a trpělivě snášeli jeho zpupnost, jeho křiky a výbuchy opilství. Křesťanský hostinský na Slovensku musí se míti na pozoru; notár napíše několik řádků služnovskému úřadu, a hostinský přijde o koncesi. Byla Marienka toho pamětliva, že nesmí notárka uraziti a na otce popuditi. Seděla při něm, jakkoli jí funivý dech, obyčejný u tlustých lidí, a páchnoucí alkoholem a kouřem byl velmi odporný. Notárko měl pohotově celou kytici panslávských (t. j. slovenských) písní. Vida Marienku zamlklou, odříkával:

> Ej, hory, hory, husté hory — husté hory,[1])
> ej, moju milú dačo[2]) bolí — dačo bolí.
>
> Ej, bolí, bolí ju hlavička — ju hlavička,
> něchce mi preriecť ni slovíčka — ni slovíčka.

Tiskl se k Marience a spocenou rukou svou svíral ruku její.

> Pozdravtě ju, drahé vtáčky,
> čo letítě na lietačky,
> pozdravtě ju, vás prosím,
> že ju vždy v srdci nosím —
> milú spanilú.

Dozpívav vtiskl Marience políbení na tvář, což ji oprávnilo z milostných trampot uteci. Notárko utíkal za ní a zpíval jí do okna:

> L'alija bielunká, ružička červená,
> povedz že mi, povedz, či mi budeš žena?

Marienka se navrátila do zahrady, až když přišlo více hostí. Tužba notárkova se nevyplnila; nezlíbal ruce Marienčiny, nevyplakal jí svůj žal, nevypověděl svou opuštěnost a svou lásku. Čím dál měl méně naděje na srdce Marienčino. V takovém rozjímání zaskřípal zuby, ta malá troška lidské něžnosti rázem z duše jeho prchla a srdce naplnilo se hněvem a surovostí, ovšem též nespokojeností a rozervaností. Pil, kouřil, křičel, nadával, proklínal ... Tak skončilo tentokrát jeho milostné dostaveníčko, a Marienka porozuměla, že mnohá nadávka a mnohé klení letí na ni. Ne, ne, notárko Marienku k oltáři nepovede. —

Sledujme nyní notárka na jiném poli.

Navštívil jsem jej v jeho kanceláři; řekl mi před tím, abych zas někdy k němu přišel.

---

[1]) Hora = les.
[2]) Dačo = něco.

Chlubil se, jakož bylo jeho obyčejem. Čím byl nespokojenější, tím více se kochal ve své všemohoucnosti. Tentokrát mi vypravoval, jak si sestavuje obecní zastupitelstvo: »Rychtářem je ten, koho chci já. Koho já doporučím, toho doporučí služný. Viděl jste, jak se mi boženík [1]) N. klaní? On, kapustný hlúb, [2]) si myslí, že ho navrhnu za rychtára. Ó, to si ještě rozmyslím. Nesmrdí grošem, na tom bych si málo popadl.«

»Dobře,« pravil jsem, »rychtára navrhuje služný, ale celou polovici zastupitelstva volí si obyvatelstvo —«

»Volím si já,« skočil mi do řeči notár. »Já napíši cedulky, a občané cedulky odevzdají.«

»A což když si občané napíší cedulky své?«

»Ha, ha, ha, to ještě neznáte notára N., to by tak ještě, aby notár neměl fígl na sedláka! Byl by to pěkný pořádek, aby sedlák v obci vládl! Já pán, já poroučím!«

»Jak to tedy zařídíte, aby se volilo dle vašeho přání?«

»Jsouli jací rebulanti, pošlu k nim své lidi a ti jim vyřídí, co chci já a služný. A jestliže se nepodrobí, vezmu jim votum. Řeknu: Ty jsi pruský občan, ty americký, ty jsi prí̌ženkár a nemáš hlasu, dosť . . . Co řeknu, k tomu volební komise přikývne.«

»Jak se stalo, že je i starý evangelický učitel v zastupitelstvu?«

»Hia, ten panslàv, má pole, tož je virilistou. Ale ten sám nespraví nic. Takto bude s ním robota, než obě konfesijní školy zruším.«

»Opravdu je zrušíte?«

»Zruším, zruším,« vášnivě křičel notár, »zavázal jsem se služnému i podžupanovi. To je můj životní úkol, tu památku chci po sobě zanechati. Starou evangelickou školu sbourám, — je to bez toho bouda na spadnutí — a na jejím místě postavím pěknou jednopatrovou budovu pro státní školu.«

»Srovnáteli se svým svědomím, aby slovenské děti chodily do maďarské školy?«

»Vlast tato nemá budoucnosti leda jen jako jednojazyčný stát maďarský. Éljen a háza, sláva vlasti!« nadšeně zvolal notárko, který se vždy vzpomínkami na maďarskou vlasť rozvášňoval.

Nechal jsem vypravování o škole, dychtiv jsa slyšeti od pana notárka, jakým způsobem se provádějí volby poslance.

»Povězte mi, pane notárko, jak se to stává, že při volbách na sněm vítězí vždy kandidát maďarský? Voliči jsou slovenští a poslanec maďarský; to je přece něco zvláštního!«

Notárko povstal: »Ach, pane, to jsou národní svátky, to je boj za vlast,« pravil divadelně A potom bombasticky líčil, kterak před volbami župan, osvícený pán, povolá všecky notáře do stoličného domu, a tam se sestrojí agitační plán. Notáři navrhnou nejosvědčenější muže za korteše. Osvícený pán pozve tyto čilé bojovníky vlasti, a z jeho úst — jaká to čest pro všelijaké pobudy! —

---

[1]) Radní.
[2]) Zelný košťál.

vyslechnou v palotě stoličného domu, který jest jejich vlastenecký úkol. Potom jest banket. Osvícený pán, notáři, korteši v libém souzvuku pojídají vzácná jídla, popíjejí ohnivá vína a kouří vonné cigáry, až je milo pohlednouti na ty bojovníky vlasti. Hoj, tu člověk pocítí, co to je syn maďarské vlasti! Za vlast jíst, za vlasť pít, to člověku jinak chutná, to člověk jinak tráví. »Éljen a háza, éljen, éljen!« rozléhá se palotou. Jeden za druhým představuje se osvícenému pánovi, on každému ruku podá a stiskne, laskavě promluví — hoj, jak to posilní v tom těžkém zápase za vlast! Všickni jsou bratři, všickni synové jedné maďarské matky vlasti. Éljen, éljen, éljen! A sklenky cinkají zvuky zvonivými a jediným douškem vyprazdňují se na dno. Jeť víno, které pijí, plodem vlastenecké půdy, a proto jim dvojnásob chutná.

Když přijde čas, notáři dostanou peníze a přesné pokyny, co mají dělati. Židům po krčmách povědí, do jak vysoké summy mohou dávati voličům nápoje, cigáry a pečínky neb guláše. Krčmy jsou plny, i ženy a děti přišly. Každý večer je v jiné obci tanec. Zpití korteši vévodí; vychvalují svého kandidáta, voličům poroučejí víno a pálenku, cigáry nabízejí, vyzpěvují, — a hýření trvá dlouho do noci, druhý den zas, třetí zas . . . celé týdny. To jest jediné politické vzdělání, kterého se slovenskému lidu dostává.

Tyto volební kvasy nebývají bez nehod. Notárko vypravuje, kterak jednou v sousední dědině opposiční strana pochytala všecky korteše, i jeho, a pozavírala je do — chlévkův. Notárka strčili — s odpuštěním — k ozrutnému vepři, jenž strašlivě hrochal. Nebylo kam sednouti a lehnouti a dvířka pevně uzavřena. Notárko citoval zákon, podle kterého nedovoleno do chlévkův zavírati, vyhrožoval žandáry a žalobou, potom nadával a klel, a chlapi venku jen jen se chechtali a vtipy dělali. Ach, byl to v situaci strašlivé! Ale potom si vzpomněl, že trpí pro vlast, a hned mu byl pobyt v chlévku snesitelný. Začal maďarsky mluviti, maďarské vlastenecké básně citovati, při čemž mu jeho čtvernohý společník stále sekundoval. Bylo to dojemné melodrama. Potom si notárko i zazpíval, a ponejprv v tomto lokálu zaznělo nadšeně: »Éljen a háza.« Časně ráno otevřela se dvířka, a pan notárko, o dvířka opřený, spící padl a o hlavu se udeřiv procitl a zahanbený přes zahrady domů pospíchal. Vzpomněl si na Marienku a měl starost, aby se o jeho hanbě nedověděla. Ale po celém kraji roznesla se ihned zpráva, že vládní korteši přenocovali v chlévcích. Celé dva dni nevycházeli ven obávajíce se posměchu. Avšak vlast je volala, víno dodalo jim kuráže: už jsou zase v apoštolském díle. Notárko má seznam voličův ze svého okresu. Má označeno, kteří jsou jistí jeho stoupenci, kteří nejistí a kteří opposiční. S nejistými vyjednává on i korteši; vyřizují od pana služného pěkné pozdravení, slibují po pěti nebo deseti zlatých, jísti a píti, co hrdlo ráčí. Kdo odpírá, tomu korteši pohrozí pomstou. Notárko je volá k sobě. »Vieš, Jano, že máš prajský geverbšajn; nepůjdešli s námi, nebudeš mít hlasu, pohněváš si pana služného a budeš pro posměch.«

Jinému poví zas něco jiného, pravdu nikomu. Opposiční voliče dle možnosti přeškrtá. Reklamovati volební právo u maďarské spravedlnosti je skoro beznadějné a potom lid slovenský tak se úřadů štítí, že raděj právo oželí, než by s úřady jednal. Než se volba přiblíží, notár ví, kolik je voličů vládních, kolik protivládních. Všickni notáři oznámí zavčas služnému pravděpodobný počet hlasů. Jeli vládní většina zajištěna, volební komise vede si správně; nenili, je úkolem, aby důvtipnými figly vládnímu kandidátu k vítězství dopomohla. A volebními figly Uhry vynikají nade všecky kouty tohoto světa. Tady povím figl našeho pana notárka.

Proti vládnímu kandidátu byl kandidát slovenský. Podle zákona musejí býti kandidáti do určité chvíle ohlášeni volební komisi. Toto ohlášení napíše se na arch, a deputace příslušné strany odevzdá je komisi. Notárko se nabídl slovenské deputaci, že ji k volební komisi předvede, prý se tam s těmi pány dobře zná. Důvěřiví Slováci přikývli. Ohlášení mělo se učiniti do půl deváté. Notárko deputaci vede, tlačí se sem tam, na pravo, na levo, až konečně stojí před komisí a předkládá listinu. Předseda komise pohledne na hodinky. »Je mi líto: už je pět minut přes půl deváté, a tak podle zákona vaši kandidaci přijati nemohu.«

»Éljen!« ozvalo se ve volební síni, a notárko jako raška vytratil se a kdesi zmizel. Vykonal dílo veliké, a to tak lehce, hladce! Všecky maďarské časopisy jej velebily, stal se rázem hrdinou dne. (Dokončení.)

Pro české menšiny.

Bedlivé pozornosti všech našich kruhů

doporučuje

Pavel Sazima.

(Dokončení.)

Němci přiblížili se valně k cíli svých tužeb punktacemi (umluvenými na konferencích Vídeňských mezi zástupci Staročechů, konservativců a důvěrníky obou německých klubů v lednu r. 1890). Povoleno jim německé území (usnesením, aby obvody okresních a krajských soudů byly upraveny tak, že složeny budou co možná pouze z obcí jedné národnosti), vnitřním jazykem úředním v krajích českých potrvala němčina, vládě zůstaveno rozhodovati o úřednících, pokud (hlavně »dle potřeb služby«) tu onde mají znáti oba zemské jazyky, a zakládání českých škol v krajích smíšených mnohými podmínkami co nejvíce stíženo. Přes odpor Mladočechů punktace byly částečně provedeny. V únoru 1890 zřízeny dva senáty u vrchního zemského soudu nařízením Schönbornovým, kterým výslovně uznáno, že úředníci v krajích německých nemusejí býti znalí češtiny; zemská školní rada a rada zemědělská

rozděleny již o něco dříve. Tu jednu dobrou stránku měly punktace, že vzbudily živý politický ruch i mezi Čechy v »uzavíraném území.« Národní vědomí těchto našich krajanů zmocnělo ještě výstavou jubilejní (r. 1891) a národopisnou (r. 1895), na něž obě vypravena (hlavně zásluhou Národní jednoty pošumavské) celá egie českých dětí z krajů smíšených.

Mladočeši, ujavše se politického vedení po Staročeších, vymohli posléze nařízení Badeniovo (r. 1897) o užívání jazyka českého jako rovnoprávného s německým i v úřadování vnitřním. Známo, že furor teutonicus zničil dílo Badeniovo, nařízení Gautschova za krátko odvolána (r. 1899) a Körbrova osnova jazykových zákonů pro Čechy a Moravu (předložená říšské radě 8. května 1900), pro nás naprosto nevýhodná, vzbudila mezi našinci bouři odporu.

Trhá království české v část českou, německou a smíšenou a to i bez souhlasů obcí (prostým diktátem). Tvoří tedy ryze německé území, v němž by Čech byl zbaven veškerých práv, a které by jednou lehounce splynulo s velikou říší německou. Převahou německého kapitálu byly by brzy z okresů smíšených nadělány další okresy německé a z českých smíšené, což by horlivě podporoval pangermánský fond na zakupování statků v českých krajích. Němci netají se svým záměrem, spojiti německé ostrovy na východní hranici království (od Jindř. Hradce ke Štokám a Landškrounu), aby oddělili Čechy od Moravy a touto otevřeli cestu svému průmyslu a své výbojnosti do Uher a dále na východ. »Předlohy prohlašují znalost německého jazyka u všech úřadů za *státní* požadavek a zřízením krajských úřadů, podléhajících ve většině svých úkonů přímo ústředním úřadům vídeňským, má býti seslaben vliv Prahy a sesílen vliv Vídně a centralismu. Trhání království díti se má jen dle přání Němců a vedlo by k opravdovým zmatkům (jak Hubka konkretními příklady doličuje) . . . Celá řada dobře organisovaných menšin českých má býti obětována« atd. atd. Menšinoví pracovníci, sledujíce bedlivě každičký krok Němců i všecky smiřovací pokusy vládní, rokovali o nich na svých sjezdech a přátelských schůzích, aby upozorňovali českou veřejnost a zvláště naše poslance na to neb ono nebezpečenství, které hrozilo buď celému národu neb jeho menšinám. Významný sjezd těchto pracovníků v Č. Třebové (25. a 26. října 1902), maje na mysli sedm hlavních požadavků našich protivníků,[1]) usnesl se v příčině vyrovnání a zvláště v příčině úpravy jazykové otázky na těchto věcech:

---

[1]) 1. Uzákonění řeči německé jako řeči státní. 2. Utvoření německého území v Čechách. 3. Ustanovování ryze německých úředníků pro části většinou německé našich zemí a dvoujazyčných pro části české. 4. Prohlášení Prahy a předměstí za území smíšené. 5. Utvoření národnostních kurií na sněmu království českého s právem »veta« v určitých otázkách. 6. Zřizování menšinových škol pouze se svolením obecních úřadů v místech, kde škola zřízena býti má, a na útraty dotyčných menšin. 7. Ustanovení němčiny za výhradný úřední i vyučovací jazyk pro Dolní Rakousy.

»1. Každé vyrovnání musí se týkati všech tří zemí koruny české a musí tam býti provedeno na stejných základech.

2. Podkladem každé zákonné úpravy jazykové musí býti nové, spravedlivé sčítání lidu dle jazyka mateřského.

3. Zřízení nejvyšších úřadů pro země koruny české v Praze.

4. Úplná rovnoprávnost jazyka českého a německého v celém území koruny české a jazyka polského mimo to na Těšínsku.

5. Každé podání musí býti u úřadů vyřízeno tím jazykem, jímž bylo učiněno. Znalost veškerých státních úředníků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jazyků českého a německého, na Těšínsku pak i polštiny.

6. Řádná úprava menšinových škol. Úřadové školní jsou povinni z moci úřední pečovati o to, aby školní děti byly ve školách obecných vyučovány tím jazykem, jemuž rozumějí. Škola menšinová musí býti zřízena na náklad země v místě, kde je tříletý průměr aspoň 25 dětí druhého zemského jazyka, jimž není dána možnost choditi do školy v obci školní, v které se vyučuje tímto jazykem. Dostatek škol odborných, středních i vysokých. Donucování dětí k návštěvě škol s vyučovacím jazykem jim nesrozumitelným nechť se tresce jako omezování osobní svobody.« —

I další »smiřovací« pokusy Körbrovy pracovníci menšinoví stopovali s obavami a vytýkali svým memorandem (z 27. pros. 1902) našim poslancům, že v jednáních s Němci stále více slevují, a »že státoprávní program snižují už jen na otázku jazykovou.« Všech Čechů obecným heslem musí býti provedení českého státního práva, plná svézákonnost a samostatnost zemí koruny Svatováclavské. Spása a zdar našich menšin visí zatím na jedné negativní a čtyřech positivních podmínkách. Negativní podmínka záleží v tom, aby nemohla býti nikterak ničena menšinová práce utvořením uzavřeného území německého. Z positivních podmínek prvá jest, aby provedena byla ještě dokonalejší organisace českého lidu, t. j. aby se ustavilo jisté *společné ústředí* jak pro Matici školskou, tak pro národní jednoty, které by řídilo důležitější akce, týkající se celé naší vlasti, a podporováno bylo společným orgánem. Hubka vypisuje chronologicky jednání a pokusy o »Společnou národní jednotu« (z r. 1888), »Národní fond ku podpoře menšin« (z r. 1896), o politický spolek »Českou národní radu« (z r. 1899), »Poradní sbor národní« (z r. 1899), »Národní výbor menšinový« (z r. 1901) a o »Společné centrum všech obranných spolků« (z r. 1902).

Konečně v září r. 1903 došlo k ustavení »Národní rady české« pod předsednictvím dr. Herolda, aby »pečovala o součinnost českých stran politických ve všech za důležité uznávaných otázkách, týkajících se zájmů českého národa.« Z jejích úkolů vytýká se hlavně »dobývání a hájení státního práva zemí koruny České a rovnoprávnosti jazyka českého v úřadech, školách a veřejném životě; hospodářské, kulturní a sociální povznesení národa; obrana českých menšin; zřízení tiskové a informační kanceláře pro cizince.« Výbor Národní rady jest doplněn celou řadou od-

borů, zvláště menšinovým, jazykovým a národohospodářským. Jen aby činnost této rady rovnala se našim nadějím!

Pokusy *o společný orgán menšinový* (zevrubně od Hubky líčené) až dosud se nezdařily hlavně pro rozkoly mezi redakcemi a národními jednotami. A tak vydávají dosud každá z nich (jednota Pošumavská, Severočeská, Československá a jednoty moravské) i Ústřední matice školská svůj zvláštní list.

Druhá závažná věc ve prospěch menšin bylo by dle knihy Hubkovy *zavedení všeobecného tajného a přímého práva hlasovacího* a to nejprve do sněmu zemského, pro který zájem širokých vrstev lidových měl by býti vůbec více buzen než pro říšskou radu, kam nyní jest obrácen. Takým právem a pouze jím »přišla by ku platnosti většina česká jak v Čechách tak na Moravě a byly by uplatněny menšiny ve Slezsku i v Dol. Rakousích.« Sněm zemský byl by repraesentantem pravé vůle lidu a povolanějším (pro znalost potřeb naší vlasti) než říšská rada k tomu, aby ujednal smír mezi oběma národy dle úplné spravedlnosti. Do sněmu dle smyslu Hubkova bylo by se nadíti[1]) také spravedlivého upravení škol, zvláště počtu škol menšinových. Všeobecné právo hlasovací do okresů a obcí znesnadňovalo by představenstvům těch sborů potlačovati národní většiny a menšiny docházely by spíše přiměřeného zastoupení.

O volby do kteréhokoli zastupitelstva starali se Němci v smíšených krajích velmi bedlivě. U nás věci volební řídí teprve od r. 1895 soukromé komise, jedna pro sever, druhá pro jih; před poslaneckými volbami se obě sestupují a pečují o kandidáty menšinové. Dříve našinci v smíšených krajích buď o volby se nestarali, neb volívali z německých kandidátů toho, kterého měli za spravedlivějšího. Od r. 1895 soustřeďovali někde své hlasy na kandidátech sčítacích; od r. 1901 zvláštním provoláním doporučují se jim muži té důvěry hodní, a volební výbor všímá se také voleb do obchodních a živnostenských komor, okresů a obcí.

Třetí důležitá věc, o kterou usilovati musíme, jest, aby *sčítání lidu* dělo se spravedlivě, t. j. *dle jazyka mateřského* a ne dle obcovacího, o čemž poprvé jednáno r. 1890 na popud z řad studentských. Dříve jen nějaká brošurka neb stručný leták upozorňovaly náš lid na význam sčítání neb podávány některé interpellace v zákonodárných sborech. Po r. 1890 voleny lepší cesty. Předně vyzvána Národní jednota Pošumavská (28. ledna 1891), aby »provedla soukromé sčítání lidu ve svých krajinách smíšených« (návrhem učitele Bárty v ústředním výboru) a Jiří Pelnař vydal r. 1893 (v kalendáři českých menšin) »Statistiku českých menšin v království Českém.« Potom (r. 1895) ustavil se (při ústředním výboru Pošumavské jednoty) organisační odbor k přípravám na sčítání lidu r. 1900, devět let později zvolen sčítací výbor z příslušníků obou národních jednot (Pošumavské a Severočeské), který

[1]) Jen aby zástupci zvolení od našich dělníků zachovali si potom aspoň tolik lásky k českému národu, co stoupenci Bebelovi k německému!

svolati měl širší komité a usilovati o to, aby provedeno bylo soukromé sčítání (r. 1900) ještě před úředním, ale zakročením policie musil od toho ustati. Toliko pětičlenný výbor sčítací potrval a pracoval dále; člen jeho (Hubka) pak sepsal k sčítání lidu knihu »Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu.« Popudem Hubkovým vláda již r 1898 od našich poslanců na říšské radě vyzvána, aby zavedla při sčítání rubriku »řeč mateřská« (místo »obcovací«), a když tomu nevyhověla, vybízena, aby se vyslovila o tom, jak rozuměti jest pojmu »řeč obcovací«; sčítací výbor pak ponukl asi 2000 obcí, aby výkladu dožadovaly se od politických úřadů. Když konečně vyšel vládní výklad (s patnáctiřádkovým poučením o jádru věci), zaslány téměř do 800 obcí spolehlivým důvěrníkům soukromé sčítací archy s přesnými instrukcemi, jak sčítací úkol provésti, a jiné instrukce, jak mají před úředním sčítáním své spoluobčany o všem potřebném poučovati. K součinnosti při té práci vyzvány byly všecky strany politické v českém národě; pouze strana sociálně demokratická odřekla všelikou podporu (článkem v »Právu lidu« z 23. června r. 1900).

Sčítání soukromé nicméně vykonáno asi ve třech čtvrtích obcí, v nichžto vykonáno býti mělo, a sebraný materiál nemalé důležitosti (neboť na sčítacích arších podepsaní skoro vesměs vlastním podpisem stvrzují, že jsou Češi) odevzdán poslanci dr. Kurzovi, aby v parlamentě Vídeňském dověděla se celá Evropa, kterakými prostředky a kolik tisíc duší Němci odňali našemu národu. Zaplavivše před sčítáním lidu smíšené kraje spoustou brošurek, letáků a návodů, nevyzývali snad jen k tomu, aby hlásil se každý k svému mateřskému jazyku, jak stálo v provoláních našinců, nýbrž vykládali svým soukmenovcům, kterak mají českým učedníkům, dělníkům, služkám, nájemníkům a úředníkům zamezovati, aby neohlásili češtiny za jazyk obcovací. Hned v prvních dnech lednových r. 1901 docházely úřadů, redakcí, národních jednot a zvláště sčítacího výboru spousty stížností na brutálnosti německé, které Hubka podrobně vyčítá a naše ztráty v samojediném království českém odhaduje asi na 180.000 duší, t j. asi na 3% všeho obyvatelstva, nic nedíc o ztrátach našich na Moravě, ve Slezsku a v Dol. Rakousích (jmenovitě ve Vídni).

Zbývá čtvrtá ještě věc, k spáse českých menšin v smíšených krajích nevyhnutelná, totiž abychom zjednali jim *hospodářskou podporu* zakládáním průmyslových závodů a zachraňováním české půdy. Hospodářsky zaspali jsme nejvíce. Němci kupují o překot pozemky na české půdě a bohatnouce z mozolů našeho lidu, který jim za nepatrnou mzdu v továrnách otročí, nutí jej, aby jim zaprodal i svou národnost. Na 800.000 Čechů pracuje prý (dle německých výpočtů) u německých továrníků; kdežto zámožní, ale bohužel nepodnikaví našinci ukládají své kapitály do spořitelen, záložen a p. a tím takřka nutí tyto peněžné ústavy, aby našimi penězi podporovaly podnikavost cizích příchozích. Tito průmyslníci jsou i se svými úředníky nejochotnějšími germanisátory nejen již na českém severu, ale i jihu, jako na př. továrník Stölzle, který

jest vlastním tvůrcem německých škol v Suchdole a Chlumu, žid Spiro v Č. Krumlově, který vypovídá dělníky z práce, jestliže posílají své děti do české školy, německý závod ve Zlivi (podporovaný českým kapitálem), německé doly u Radnice a j. Mimo to »tisíce lidí odcházejí každého roku na jaře z českého jihu do Saska, Bavor, Vídně, aby si tam při úmorné práci nastřádaly trochu peněz, z nichž by se svými rodinami mohly žíti zase v Čechách přes zimu.«

A přece V. Zajíc ukazuje v řadě pěkných článků, uveřejněných r. 1903 pod názvem »Bohatství českého jihu« (v menšinovém listě »Pošumaví«), jak vzácné poklady dala příroda tomuto dílu naší vlasti, a jak skvěle by z nich mohli těžiti našinci, kdyby byli podnikavější a samostatnější. »Mozolovitých rukou nám neschází, ale otevřených praktických hlav. Jsme dobří tahouni a zapřaženi dáme se bičíkem pána svého mrskat ... V cizině vedeme továrny Němcům, Rusům, Bulharům, ale doma nedovedeme čeliti Němcům a židům.«

Neskonalé zásluhy zjednala si o ten český »zanedbaný jih« Národní jednota Pošumavská, která za dvacet let své činnosti vykonala plno hodnotné práce za celý národ a často za výbor zemský, zemědělskou radu i ministerstvo orby. Hubka, líče (v IV. části své knihy) dějiny této jednoty, vzpomíná vděčně mužů, kteří u její kolébky stáli, zejména tří kdysi professorů malostranského gymnasia: dr. Ant. Deckra, dr. Frant. Houdka a Frant. Nekuta. Nemůžeme se zde pouštěti do podrobného vyčítání všeho, co jednota záslužného provedla, a vytkneme toliko některé příklady, jak snažila se zvelebiti jihočeský průmysl a jihočeské rolnictví. Starý domácký průmysl chráníc a modernisujíc, hleděla zavésti také nový a starala se o zvelebení výroby krajek, košíků, hraček, prýmků, pleteného zboží, umělých květin, o tkalcovství, špuntářství, kočárnictví, organisaci výroby obuvnické, hrnčířské, kamenické, o zjednání odbytu českému sametu, sirkám a p., o pokračovací školy průmyslové, o učednickou otázku, o stipendia pro nadané hochy, aby se mohli vzdělávati na školách odborných, o výstavy a tržnice, o zakládání záložen a Raiffeisenek atd.

Na její podnět založeny některé hospodářské školy na českém jihu, podporovány od ní subvencemi a stipendii pro žáky, kupovány hospodářské časopisy, knihy, pořádány přednášky a kursy, opatřovány hospodářské stroje a konány porady, jak pomoci českému rolnictví, činěny pokusy s pozemkovým fondem, jednáno o zřízení družstva pro zakupování pozemků, o rolnické bance, o sprostředkovací kanceláři, která by měla v evidenci prodejné usedlosti, domy a průmyslové závody v smíšeném území, o pořizování obilních skladišť, vzorných okresních hospodářských statků a p.

Hospodářský zápas mezi námi a Němci nabyl za přítomné doby významu pro tu neb onu národnost jindy netušeného. Toho jsou si naši protivníci dobře vědomi, jak patrno ze slov německého poslance Bachmanna, pronesených na veřejné schůzi v Stodě (dne

17. dubna 1904): »Dnes nezápasíme již jen o zemi a okres, o město a vesnici; dnes boj rozvíjí se již o každý dům, každý dvůr, louku, les, o každý hostinec. Zde nejedná se již o větší neb menší sumy kupní, zde jest veliký národnostní moment silou, která pohání. Jest nezbytně proto třeba, aby se sloučily ve velikých organisacích nejlepší síly k ochraně společných zájmů.« — A dr. Schreiner připojil k řeči Bachmannově tato slova: »Ve spolcích na národnostní hranici leží naše spása a budoucnost našeho národa. V Chebu jest lehké být Němcem a germanisovati, ale nekonečně těžký je denní malý boj na národnostní hranici. Obce, které cítí dnes, že jsou jisty před českou invasí, musí si býti vědomy předností, které jim tyto boje připravují. Zde pracüje se pro celé uzavřené území, pro celé Němectvo.«[1])

Nicméně česká věc není ještě ztracena a nebude, budemeli opravdově chtíti a neúnavně všemi naznačenými cestami pracovati. To dokazuje také oddíl Hubkova spisu, nadepsaný »Výsledky menšinové práce na českém jihu«.

Dobýváme zase ztracených posicí. Praha jest naše, Plzeň jest naše a Č. Budějovice budou brzy naše i se svým okolím, čím usnadní se nám podporovati vydatněji české obce i v Dol. Rakousích. Škoda, že organisovaná práce menšinová začala se u nás pozdě (teprve něco před dvaceti lety), a zatím Němci odnárodnili nám sta a sta dětí svými školami. Kde bývaly utraquistické školy neb zábavné spolky, proměňovány pak v německé. Teprve v pozdějších Besedách lépe soustřeďoval se český živel a vznikaly odbory národních jednot, načež některé menšiny počaly se již hlásiti o české školy.

Ústřední Matice školská vydržuje na českém jihu 6 opatroven, založila 24 obecné školy, z nichž dosud jest 14 v její správě, a chystá se otevříti dalších 6 škol menšinových. Ač menšiny již dovolávají se i práv politických a nemálo vykonáno, aby se hospodářsky povznesly, přece větší díl práce teprve nastává.

Hubka promluviv šíře o tom, kterak Čechové zmocnili se zase Plzně, kdysi poněmčené, a kterak těžce zápasí o Č. Budějovice, v nichžto panství Taschkovců udržováno toliko starým volebním řádem do obcí, hromadnou »výrobou« čestných měšťanů, paděláním plných mocí a podporou židů, rozděluje si celý obvod obchodních komor Budějovické (připojuje také hojné zprávy o Štocku a Jihlavsku) a Plzeňské v další význačná střediska, aby na základě přečetných statistických dat i původu nejnovějšího ukázal čtenáři, kde český živel mohutní, kde slábne, a čeho všeho nám třeba, aby věci naší lépe se vedlo. Auktor, bráně se proti námitce naivních nezkušenců, že spisem svým prozrazuje nepříteli naše plány[2]), připomíná, že chtěl jím povzbuditi ku práci menšinové a usnadniti ji mladším pracovníkům, a uzavírá svou knihu slovy:

---

[1]) Překlad Hubkův.

[2]) »V knize této... není ničeho, čeho by Němci neznali... Na české i německé straně spočteny jsou síly do nejmenších podrobností.«

»S těmi, kteří se jenom baví, spí, milkují a lhou, s těmi jsme u konce. Svět musí patřiti těm, kteří pracují, bdí, myslí a věří.« —

Hubka, zkušený odborník, neúnavný sběratel statistických dokladů, podává nám knihu (protkanou také případnými citáty z děl jiných auktorů), která nesmí býti toliko zběžně čtena, nýbrž i studována, aby přinesla žádoucí užitek. Snad bylo by bývalo vhodno části rázu statistického odlišiti tiskem od ostatních, aby postup hlavních myšlenek mohl býti snáze sledován. Mimo to správnější jazyk a ustředěnější, pečlivější sloh nemálo by prospěly knize, z jejížto řádků ozývá se jinak opravdová znalost věci a vřelá láska k českému národu. Její důtklivé výstrahy i pobídky přicházejí jistě v pravý čas; kéž nejsou hlasem volajícího na poušti!

Z výletu na Rus.

Dojmy a poznámky.

Píše

Q. F. Renatus.

(Dokončení.)

Arci musí samoderžaví býti, zůstati, státi se uplatnitelem hesla »Rus Rusům.« A heslo to uvésti plně v skutek, není lehkým úkolem — ne sice co do ruského národa, ale co do národní soutěže všesvětové. Máli Rusko vyplniti své poslání, musí i jako stát i jako národ povznésti se na výši ostatních. Jinak nebude s to, aby se vůči ostatním trvale uplatnilo.

A k tomu musí si pořiditi prostředky vlastní, duševní i hmotný kapitál. Poklady ty rostou jen z práce.

V říši jako je ruská, podkladem přirozeného a tudíž zdravého vývoje všech jiných odvětví je úprava a rozkvět zemědělství. Výrobní zdatnost a tím podmíněná kupní síla zemědělského obyvatelstva umožní veškerou další úpravu i rozkvět národa a říše. V tom směru nutno zasaditi páky ku povznesení a zlepšení ruských poměrů, kteréž po stránce zemědělské nebyly, myslím, šťastně upraveny, když bylo zrušeno nevolnictví a později poddanství. Nevolník a i pozdější poddaný neměl vlastní půdy. Pokud nepatřila státu, náležela půda pomĕščíkům, velkostatkářům. Když bylo zrušeno i poddanství, přidělena část půdy obcím, ostatní zůstala velkostatkářům a státu. Tím ovšem zvráceny veškery podmínky dřívější zemědělské výroby. Velkostatkář, pokud měl půdu, nemohl ji přiměřeně obdělati, nebyloli možno práci lidskou nahraditi strojem, neboť námezdné zemědělské dělnictvo bylo pro jeho poměry drahé a při tom i nedostatečné jak co do výkonu, tak co do počtu.

Venkované jako by si chtěli oddechnouti po nucené práci, přijímali práci, jen když nouze je pudila jíti za výdělkem. Jak výdělek stačil uhraditi okamžitou potřebu, nepracovali dále. Alespoň námezdně ne. Tím arci stávaly se statky nevýnosnými, zejmena když potřeby vzrostly a stav statkářský na Rusi, kdysi až pověstný blahobytem, ocitnul se v úpadku. Hotový peníz byl dražší, statky zlaciněly a počali prodávati je hromadně.

Cizina, zejmena podnikaví Němci počali své lacinější peníze ukládati v ruské půdě, sledujíce při tom své »kulturní poslání« a pud rozpínavosti k východu, a zajisté byli by časem vyvlastnili nejúrodnější části Rusi, kdy by tomu Rusové nebyli učinili přítrž. Nyní cizinec nemůže na Rusi nabyti půdy.

Avšak ani zemědělskému lidu nepomohla udělená svoboda a půda tak, jak se snad očekávalo, a to proto, že nestal se majitelem půdy někdejší nevolník, pozdější poddaný jednotlivec, nýbrž obec.

Obec, t. j. příslušníci jedné obce užívají dohromady půdy sobě přidělené. Vypadá to velmi pokrokově, a bylo by to snad vzorem, jak řešiti tak zvané sociální otázky, bylo by to učiněné ztělesnění snah a snů nejideálnějších socialistův, — kdy by to při tom bylo možno zaříditi tak, aby se lidé rodili s pudy včelími nebo mravenčími, a ne lidskými, aneb kdy by bylo možno jim pudy ty vočkovati, kdy by zkrátka bylo možno lidem přijmouti celou úpravu včelí neb mravenčí rodiny: aby celá veliká rodina — obec — pracovala na přidělené oblasti půdy společně, a stejným dílem z výtěžku aby žili všichni její členové. Tu by bylo arci správnou podmínkou, aby také všichni stejně pracovali, a to dobrovolně.

Ale ježto není možno lidem vštípiti úplné sebezapření, a ještě nepodařilo se nahraditi rozum, přemítání pouhým pudem, nenastalo v skutku společné, t. j. ve výkonech práce a užití úrody nerozdílné obecní. společné hospodářství na obecní půdě, nýbrž správa obce rozděluje každoročně mezi jednotlivé příslušníky obce půdu dle početnosti členů rodinných. Aby jedni nemohli vyčítati druhým, že jedni užívají pozemků lepších (a aby časem si nemohli vlastniti takových po léta užívaných pozemků), kdežto druhým připadly horší — obdrží každoročně každý příslušník jiné pozemky. Má alespoň jiné obdržeti, a to bez určitého pořádku, ježto nějaký řád předem v tom stanoviti jest těžko, když vodítkem v těch věcech jest počet hlav v rodině, jenž arci se stále mění. — Co platno zde jednotlivcům zařízení, voliti svobodně obecní správu, když předem každý ví, že pozemek, který letos vzdělává, připadne přesrok jinému, a že užitek vynaložené naň práce, námahy, vůbec nákladu, přes rok sklidí někdo jiný? I nejposlednější mužík zná, že půda odměňuje práci při dobrém, trvalém obdělání, při trvalém přičinění, při dlouholeté pilnosti a nákladu. Nač by se namáhal pro jiného, nač připravoval by zisk druhému? Nač by sobě zřizoval nákladné lepší nástroje, nač by se staral o lepší potah? Nač by hnojil? Nač by se vůbec mozolil?

Nepracuje tudíž vlastně nikdo, t. j. dělá jen to, co nevyhnutelně dělati musí, a jen tolik, co dělají ostatní, aby mu nevzali neobdělanou půdu. Vezměme v úvahu při tom četné ruské svátky, polosvátky, ročníky neúrody, špatné trhové poměry atd. a stane se nám jasno, že za těchto okolností není naděje na zlepšení poměrů, na pokrok zemědělský, dokud nepodaří se na Rusi zdárně rozluštiti otázku půdy. Do té doby též asi zůstane nouze o prostředky potřebné k zlepšení všech ostatních poměrů (vyučování, zdravotnictví atd.).

Vrozené vlastnosti slovanské povahy uplatňují se za těchto okolností tím více a srůstají s celým životem ruského mužíka. Z jedné strany náklonnost využitkovati lepších časů pohodlnějším spůsobem života, pobaviti, poveseliti se, nemysliti na zítřek v lehkomyslnosti Slovanům vlastní, z druhé strany beznadějnost vyváznouti z toho začarovaného kruhu, kteráž rodí víru jen v osud, — vzrůst, skoro pěstění zádumčivé, melancholické mystičnosti, hloubavosti Slovanům beztak vlastní: to vše vzplozuje v ruském mužíku člověka, jenž jest sám sobě i jiným záhadou, a jemuž cizinec nerozumí.

Následkem všeho toho objevuje se ta podivná »širokaja russkaja natura,« tu vznět, nadšení, veselost až k bujnosti, až do šíleného opojení, tam zase zádumčivá tužba, něha ruské dumky, neurčitý pud býti tam, kde nejsme, zase pak odevzdanost v osud, náboženský mysticism, blouznění trpné i sladké, to obětování se, ten pochod ruského vojáka třeba jisté smrti vstříc, ty proudy ruských poutníků, žebráků, to skryté umírání ubožáků v nouzi a hladu, slovem vše to, z čeho dohromady skládá se onen cizině nepochopitelný život národa ruského v nekonečných prostorách ruské země.

Jsou tu chyby i přednosti.

Pokročilé, osvícené kruhy světa ruského znají, na kolik závisí další rozkvět Rusi od zdárného rozřešení otázky půdy, a otázkou tou se i zabývají. Ale věc ta není lehka, a moudrost káže neukvapiti se.

Projíždíli se Rusí, nalézá pozorovatel doklady toho, co shora naznačeno, v obrazech skutečnosti, které měnivě letí kolem.

Po Varšavu jedeme krajem zemědělsky dosti pokročilým, před Varšavou jest krajina pečlivě vzdělaná, jeví se i známky průmyslového hospodářství.

Varšava sama má ráz evropského velkoměsta, o čemž netřeba se šířiti.

Chcemeli jeti do Moskvy, přejedeme Vislu — zde širokou, mocnou, ač patrně v toku neupravenou — po velkolepém železném mostě. Projedeme předměstím Pragou k Brestskému (Tiraspolskému) nádraží. Zvolímeli ranní vlak »kurierský,« máme výhodu, že cestou ztrávíme pouze jednu noc ve vlaku, a můžeme po celý den před tím a do odpoledne po tom pozorovati krajiny. Vyjíždíme v 9 hodin ráno a přijedeme do Moskvy následujícího dne před 3. hodinou odpoledne. Lístek II. tř. stojí 19 rublů 20 kopějek,

kdo chce v noci pohodlně spáti, připlatí 6 rublů 15 kopějek. V »restoranu« pojezdu možno od 8 ráno do 11 večer snídati, obědvati, večeřeti a možno i mimo to vždy obdržeti kávu, čaj, nápoje. To poskytuje výhodu pohodlného rozhledu na vše strany širokými okny, i možnost zábavy ve společnosti dosti mezinárodní.

Cestovali tu ruští velmožové, Moskevští velkokupci a bankéři s rodinami, vracejíce se z Riviery, obchodníci z Němec, důstojníci, činovníci, profesoři, cestovatel domů i tenorista, kterýž právě před tím zpíval pohostinsku v Pražském Národním divadle, a živě a vesele bavil se s dvěma plnokrevnými Ruskami — patrně též od divadla, o dojmech své cesty. Měl na našem jevišti snad nějaké nedorozumění, neboť dlouho se smáli rozdílu slov »divno« a »čudno« a tomu, co z toho pošlo.

Mluvilo se výhradně rusky, i oba Němci plynně a správně užívali toho jazyka, ač jeden byl Prušák, druhý Porýňan. První jel za příčinou dodávky cukru kamsi na Sibiř, druhý za obchodem s čokoládou do Moskvy. Srovnával jsem v duchu jich obchodní podnikavost, obratnost v obcování, dokonalou znalost ruštiny s obdobnými vlastnostmi našich českých obchodníků — ne bez závisti. Až ke konci cesty objevili se ve své pravé podobě, hovoříce spolu v soukromí německy — ne právě lichotivě o ruských poměrech.

Za Varšavou změnil se ráz krajiny. Pečlivě vzdělaných polí ubývalo, rovněž jako výstavnějších budov, krajina, stále plochá, skoro rovná, jaksi sesmutněla. Borové, smrkové i smíšené lesy jsou častější, až posléze převládají ve spolku s močálovitými luhy, kde živořily zakrsalé olše, borovice, smrčky, břízy, tu po jedinu, tam ve skupinách neb celých porostech.

Vyjelli vlak na chvíli na prostor pluhem obdělané půdy, poodstoupily pouze tmavé stěny lesů, aby se za krátko slily opět v moře, kde jen paseky s trčícími pařezy s opadalou korou, mladiny, močály a poloporostlá pastviska dovolovaly rozhled.

Ale vždy — i když se rozšířil rozhled po velké prostoře — ohraničovaly rovný obzor slité, nepřetržité a nekonečné pruhy lesů, tu tmavých, onde namodralých neb plně modrých, až slévaly se v dáli v oparech s bělavou modří oblohy. Komínů továrních nikde nebylo. Jen tu a tam skupina nízkých chat, dřevěných, málo kde dvorec neb větší vesnice, nad kterouž vyčnívala věž kostelíka neb báň chudé cerekve. Někdy i v dáli, nad modrými lesy, nebo ve skupině stromů zjevila se bílá stěna vížky kostelíka, cerekve, jak zapadlá poustevna, ovanutá dechem pověsti neb slokou balady.

Někdy při stanici v lesích byla pila a hromady kladí, dříví a prkna v rázech, a dávala svědectví o místním dřevním průmyslu. Tak bylo zejmena kolem Lukova, kolem opevněného Brestu Litevského až za Baranoviče. Vše jevilo se v základních třech barvách: šedé na poli s příměskem hnědé na močálech, zelené s tmavými stíny v lesích a modré po obzoru a na bezoblačném nebi.

Za Baranoviči leskly se v nastávajícím šeru ledy, na močálech v lesích zabělel se proužek sněhu, obzor i krajina počaly se

haliti v průsvitné opary, z nichž vynořil se načervenalý kotouč měsíce. Nevylíčitelný tesk, smutek dýchal z toho všeho.

Jídelna v našem vlaku se prázdnila a před jedenáctou bylo všem ubírati se na lože. —

Časně ráno neobyčejně bílé světlo, vnikající podle spuštěných záclon, mě probudilo. Ustrojiv se vyšel jsem na chodbu a odhrnul jsem záclonu.. Záplava ostrého světla a třpytu takřka oslňovala. Vše pokrýval sníh neporušené bělosti, jeho veliké hranoly, jakož i hlatě jíní, zahalující březový les do poslední větvičky, leskly se všemi barvami duhovými v šikmých paprscích vycházejícího slunce. Naproti bylo táhlé návrší, na němž z úběle sněhu a jíní proti čistě modré obloze zaleskly se, osvětleny ze strany, veliké, zlaté báně ruského chrámu. Báně ty jako by vévodily úpravným budovám města pod nimi se prostírajícího, dále údolím vinoucí se vesničky podle břehů zamrzlé řeky. Z komínů vycházel modravý kouř a lehounce průsvitným bělavým závojem halil i město i vesničku a celé údolí.

Vlak se zastavil, rozlehlo se volání »Smolensk« — a za chvíli ten celý obraz zmizel jako pohádka za větvemi březového lesa jíním obalenými. Odtud již jeli jsme jen hluboce zasněženou krajinou, březovými lesy. Minuli jsme Vjazmu, Borodino, Možajsk a kolem druhé hodiny odpolední věštily dřevěné domky, dáče, roztroušené po březových hájích, jakož i nepříliš značné průmyslové závody v okolí, že blížíme se k staré stolici říše ruské.

Konečně vyjeli jsme na jakousi vyvýšenou, holou planinu, odkud jsem v blyštícím se sněhu spatřil spoustu budov rozlehlého města, z kteréž trčely věže, kupole, třpytné báně, a vše to ovládal pahorek uprostřed, kde čněla do modrého vzduchu bílá věž, obklopená zlatými báněmi. Za chvíli jeli jsme při samém okraji slitiny těch budov, v polooblouku objeli jsme velký březový háj, kde vyčnívaly ze sněhu kříže, pomníky i hrobky — a krátce na to vlak stanul. Přijeli jsme do Moskvy.

Lístky na zavazadla převzal statný, přívětivě se usmívající mužík s plnovousem, oděný v beranici, v silný přepásaný kožich a v těžké vysoké boty, s číslem na kovovém štítku na levé paži. Za chvíli unáší nás »kariól« po Tverské, na jejímž konci sestoupíme v čistě ruském hostinci »Paryž.« —

Kdo nezná dokonale ruský jazyk, pocítí z počátku jistou tíseň v ovzduší výlučně ruském. Pocítil jsem ji též; neboť jsem spozoroval, že z velké části vyslovuje se jinak, než se píše, na mnoze pohlcují Velkorusové vůbec a Moskevští zvláště jednotlivé slabiky (v obecné mluvě jako by se vyvíjelo zvláštní nářečí). Konečně bez příslušného správného přízvuku vyslovené slovo není vám obyčejně nic platno. Leč — na suchu nenaučil se nikdo plovati, proto snad lépe s Pánembohem do vodičky.

Němcům, co se mnou jeli, byla asi Moskva pouze velikým lovištěm pro jich obchody, jako asi tisícům jiných. Naučí se dobře rusky, pak sem jedou a pochodí dobře. Moskva se svým milionem

obyvatelů na rozloze asi 5000 ruských sažní kratšího a 6000 sažní delšího průměru jest zajisté ohromným obchodním střediskem.

Ale nám Čechům, lidem to namnoze nepraktickým, kteří vlastně obchodu nikdy nerozuměli a za obchodem sem neputovali, třeba ne všem, aspoň mnohým Moskva byla, jest a bude cosi jako polární hvězda slovanského světa a jeho cítění. To srdce Rusi, ta kamenná matička byla mnohým hned z mládí přeludem krásných snů. Arci jest to snad nemoudré, když cestujeme, hleděti na svět dětským zrakem. Cit nebývá nejspolehlivějším průvodčím na cestách, tak jako jím není v politice. Někdy bývá však jednotlivci příjemnější, a může mu být i snad dovoleno — neprotříti sobě zrak.

Jako soustředí se význam Říma kolem sv. Petra a Fora romana — tak ovládá představy o Moskvě Kreml.

Z Tverské dvouobloukovou branou kol Matky boží Tverské — v kapličce bohatě vyzdobené, umístěné mezi oběma oblouky — projdeme na Červené náměstí. Naproti třpytí se báně chrámu Vasila Blaženého, po levé straně táhne se ohromná, nádherná pasáž (obchodní dům) společenstva kupců, v pravo pne se Kreml se svými věžemi, kopulemi, báněmi i s hradem, obehnán vysokou, zubatou zdí, v jistém klidu důstojnosti, veličenstva, posvátný dějinami, minulostí i citem ruského národa.

Do Kremlu vedou z Červeného náměstí dvě brány. Obě jsou lidu svatyněmi, žádný Rus neprojde tudy s pokrytou hlavou. Na všech branách (na západní straně Kremlu ústí ještě při Alexandrově sadu dvě brány) jsou svaté obrazy, na věži při Spasské bráně proti chrámu Vasila Blaženého jsou kromě toho hodiny bijící na spůsob zvonkové hry, a brána proti ulici Vozdvižance má v předu ještě průjezdnou věž.

Ač působí pohled na Kreml z Červeného náměstí již úchvatně na cizince, zvyšuje se ještě dojem ten z nábřeží řeky Moskvy. Hrad se svým širokým čelem podle zlatých bání kathedrály, kostelů, cimbuří věží s ruskými orly působí dojmem nesmazatelným.

V Kremlu samém jest v prvním trojúhelném dvoře, jdemeli od Tverské (Velký Kremlovský dvorec), v levo palác guvernérův, v pravo zbrojové museum. Po celém boku dlouhé té budovy leží na sta hlavní děl ukořistěných ve válkách Napoleonských. Při třetí straně stojí na ochozu ohromná děla na bronzových lůžkách a kolech, a v samém ústí Velkého Kremlovského dvorce stojí car-puška, dělo to ráže tak veliké jako otvor slušného továrního komína.

Na dalším prostranství před zvonicí Ivana Velikého jest na tarase nad řekou Moskvou zbudován veliký, čtverhranný, krytý obloukový ochoz. Před ním stojí pomník cara Alexandra. S ochozu jest překrásná vyhlídka na město i okolí. Pozornost poutá především zvonice Ivana Velkého, pod níž umístěn na podezdívce car-kolokol, zvon obrovských rozměrů, jejž nepodařilo se vytáhnouti na zvonici; spadl a část se urazila. Zvonice sestává ze zvláštní třípatrové budovy, kdež ve čtvrtém dvoupatře umístěny veliké zvony, a k budově jest přistavěna vysoká osmihranná věž. V bo-

cích osmihranu umístěny jsou doleji zvony veliké, v hořejších patrech zvony menší, všechny tak, že je lze zvenčí vidět. Máli se zvoniti, nepohybují se zvony, nýbrž rozhoupají se lanem železná srdce. Spůsob zvonění liší se tedy od našeho. Není tu stálého zvuku rozhoupaných zvonů, nýbrž úder po jednotlivu se opětuje, kdy předchozí již dozněl. Jednotlivé údery znějí arci vážně a mocně a připomínají vzdálené výstřely, leč se zvukem a ozvěnou kovovou místo rachotu. Bijeli se pak současně na množství zvonů, mají zvuky ty zvláštní svůj ráz a působí mimořádným dojmem.

Rozhled s věže Ivana Velkého sahá ovšem všemi směry daleko za obvod velikého města s nesčetnými báněmi a má jako vše zde svůj osobitý ráz, jehož nelze vylíčiti — nutno jej viděti. V době, kdy kryje sníh širý ten kraj, jest pohled arci zcela zvláštní.

Za zvonicí Ivana Velikého jest vlastní předhradí carského paláce, uzavřeno železnou mříží. Palác sám sestává z mnohých velikých budov s vnitřními vlastními dvorci, vraty, podjezdy i průchody. Široké schodiště přímo do prvního patra paláce leží proti zvonici vedle palácového křídla, kdež jest ubytována hlavní stráž. Jihovýchodní roh dvorce vyplňuje Archandělská kathedrála. Palác přistavěn jest k starobylým kostelům s nesčetnými vížkami a báněmi z dvou stran, a uvnitř dvora, pro sebe blízko při paláci stojí kathedrála nanebevzetí Panny Marie — Uspenský sobor, svatyně to Kremlu, kdež bývají korunováni carové všech Rusů. Mohutná, čtverhranná to budova s bohatě sice vyzdobeným vchodem, ale ostatně bez okras na širokých plochách svých stěn, prolomených jen zcela úzkými, táhlými okny, která podobají se spíše středověkým střílnám. Stavba ta působí smutnou, ba asketicky ponurou vážností nejen zevně, ale i uvnitř, kdež pro nepatrná poměrně okna panuje věčné pološero, jako v ostatních kostelích Kremlovských, vesměs starých, a jako ve všech ostatních ruských kostelích Moskvy, pokud jsou starší. Vnitřní stavba těchto starých kostelů jest namnoze až podivuhodna a nepochopitelna všelijak do sebe vestavěnými jako by poustevnami, chodbami, výklenky. Příkladem vzorným tohoto slohu i výzdoby vnitřní mohl by býti kostel Ivana Blaženého před Spasskou branou. Vše tam dýše přímo ruskou věrou, pohroužeností v sebe a mysticismem. Ale jak stavba těch kostelů, tak i jejich výzdoba jest venkoncem jen v staroruském slohu, přemnohé jsou opravdu i staré, přemnohé památné i historické.

Při velikém počtu kostelů, chrámů, klášterův i kaplí, jich rozčlenění, při bohaté výzdobě toho všeho vedle stejně bohatého příslušenství liturgických předmětů nelze bez dlouhého a odborného badání učiniti si obraz o ceně toho všeho, t. j. ani o ceně hmotné, ani o ceně památkové. Leccos snad bylo obnoveno neb doplněno po vpádu Napoleonově, když vedle velké jeho armády sestávající ze všech mimoruských národů Evropy i jiní živlové v Moskvě úžasně hospodařili, a když vedle toho mnoho požárem zničeno. Ale i po tom všem jest na památkách i pokladech chrámů,

svatyň, klášterů atd. nashromážděno takové bohatství, že vymyká se všemu odhadu. Mimochodem na příklad uvádím, že jsem o ruském velikonočním týdnu v síni, kde za ustavičného zpěvu kněžstvo připravovalo svaté oleje, viděl celé řady zlatých nádob. Obrazy svatých, ornáty atd. namnoze posázeny jsou vzácnými drahokameny, a při zbožnosti širokých vrstev ruského národa lze souditi, že pokladů těch neubývá. Vůbec Rusové podnes mnoho věnují kostelům, klášterům lidumilným i veřejným ústavům.

Abychom poznali památky Moskvy, k tomu jest potřebí delší doby a pomoci neb návodu lidí domácích. O Moskvě a o Rusi vůbec není vydáno tolik laciných cestopisných knih, širším kruhům přístupných, jako o zemích a městech západní Evropy. Arci lze i v Moskvě bez značných obtíží vyhledati pozoruhodné sbírky, musea, jako universitní, anthropologické, krásných umění, zoologické, historické, průmyslové, zbrojní, polytechnické, Popovo orientalské, Rumjancovské, Treťjakovské atd. Bez návodu, bez upozornění neobejde se cizinec, aby netratil času, a mnoho ujde pozornosti jeho i ve sbírkách samých. Památnosti města ujdou cestovateli bez upozornění skoro jistě. Nebylli cestovatel s to, aby si opatřil přehled o pozoruhodnostech města z ruské literatury, nezbude mu než vyhledati v Moskvě některého zde usedlého krajana a požádati v té příčině za prostředkování vždy ochotného konsula a předsedy blagotvoritělného komitéta, pana Čerepa Spirídoviče (Kuzněcký most, pasáž Džangarových). K návštěvě Moskvy, zejmena chceli kdo poznat i Moskevský život, doporučuje se doba povelikonoční neb povánoční. Tu lze sledovati velkoměstský ruch v divadlech, zábavních místnostech, vyhlášených restoraci ech na př. Těstova, Slavjanský bazar, Strielnu, Eremitáž, Kontinental, kavárnu Filínovu, velkou Moskevskou atd. Konečně lze v mezinárodních hotelích vypomoci sobě průvodčími, aspoň do jisté míry. Mnozí dávají přednost povánočnímu pobytu v Moskvě za plné zimy s hojným sněhem, kdy jízda na saních po ulicích jest možna a jest mnohým příjemnější než v době bezsněhové, suché, kdy Moskevskou oblázkovou dlažbu, na mnoze silně vyježděnou, místem i mezerovitou není tak mnoho cítiti a kdy suchý prach ulic, prosycený odpadky nesčetného koňstva tak přečasto vichrem i košťaty metařů zvířený časem obtěžuje. V létě pak opouští, kdo může, město, jako se to děje všude jinde.

O ruském velkonočním týdnu ruch velkoměstský takměř zaniká, když byl v sobotu odpoledne před ruskou květnou nedělí a o květné neděli posledně vzplanul. Po tyto dvě odpoledne má Moskva dle starého zvyku své »verbnoje guljanije,« »vrbový průvod,« u nás řekli bychom asi kočičkový průvod. Podklad slavnosti jest náboženský, památka vítání Spasitele palmovými ratolestmi při vjezdu do Jerusalema. Jest to slavnost Moskevská a národní, t. j. účastní se jí celá Moskva. Kdo má své koně a pěkný povoz nebo kdo jej může najmouti, seřadí se s ostatními na náměstí při hořejší Tverské, všechny ty povozy jedou za sebou po celé Tverské; na Červené náměstí, při čemž projedou pravým

obloukem Tverské brány, jedou pravou stranou náměstí podél stánků a bud v ty dni podle Kremlevské zdi až k Spasské bráně postavených, proti chrámu Vasila Blaženého otáčejí se v levo, jedou opačnou stranou po náměstí zpět, levým obloukem Tverské brány a dále ulicí vzhůru zpět proti proudu stále přijíždějících povozů. Poněvadž nával bývá veliký, jedou kromě náměstí krokem, a průvod ten trvá od druhé hodiny odpolední až do soumraku.

Průvodu toho účastní se guvernér, všechny vyšší »činy,« velmožové, kupci, cizinci atd. se svými dámami i rodinami, zlatá mládež a z obyvatelstva kdo má pěkný povoz a koně aneb kdo může si je najmouti. Některé povozy bývají osazeny dětmi, jedou i liliputské vozíky s ponýky a korsikány.

Po celé té dlouhé čáře stojí ve vzdálenosti 50 kroků od sebe pěší žandarmové, kde jest třeba, na křižovatkách i po dvou, a kde jest více místa, kozáci na koních, na význačných místech policejní důstojníci. Na Červeném náměstí udržuje pořádek oddíl jízdy a pěchoty. Vše v zimním obleku s bašlíky zkříženými přes prsa nebo, jeli třeba, i kolem krku.

Objevíli se ne dosti slušný povoz, stačí jen pokyn žandarmův, a povoz při nejbližší křižovatce vybočí.

Moskva ostatní, která nejede, plní ulice, dívá se, proudí na Červené náměstí, kupuje tam perník, hračky, papírové »bábočky« a květy, možnoli skutečné květy, balonky, jež pouští do vzduchu, trubičky, píšťalky, frkačky atd. posuzuje, hlučí, tlupí a tlačí se, píská, troubí, směje se, zkrátka tropí hluk a žerty a baví se vůbec.

Obojí pohlaví všech vrstev společenských jest tu zastoupeno. Dáma v soboline a Pařížských botkách jde tu vedle děvušky v bašlíku neb v beránku na hlavě, a beránčím kožichu s bílou úzkou obrubou, sahajícím skoro ke kotníkům, a v botách.

Jde tu mladý důstojník Čerkes, sáh vysoký, nebo Donský či Ukrajinský kozák v bílé beránčí čepici, pán v drahém kožichu, neb mladý kupec v drahé čapce vedle umolousaného mužika s dlouhým, nečesaným vlasem a vousem, dělník v odřeném kožichu neb chalátu přepásaném řemínkem neb i motouzem. Baví se a smějí všichni, někteří snad i přispěním vodky, které po týden nebude lze dostati. Avšak neslušnosti neb výtržnosti není.

Mnozí cizinci přijíždějí sem jen k vůli vrbovému průvodu. Sotva jest jindy příležitost viděti za bílého dne celou Moskevskou společnost pohromadě, Moskevské krasavice v drahocenných kožešinách, nebo dovolíli počasí v prvních jarních úborech, obyvatelstvo Moskvy, Čerkesy, Tatary, Arménce, Kirgisy a jiné národy zde zastoupené k tomu.

Konečně jest to pravá výstava ruského koňstva, ekypáží, postrojů a »kučerů.« Důstojný, pravý ruský kučer doplňuje nádheru v koních, postrojích a povozech. Zde lze spatřiti pravé ruské klusáky, »rysaky,« krásné, velké, hřivnaté, rousnaté, postavy jak lví, vedle kterých ztrácí se plnokrevné anglické spřežení.

Ale již následujícího dne změní se celá tvářnost města. Počal postní týden, ruská strastnaja nedělja, páscha. Veškerá zábavná

místa, divadla, veřejné budovy, sbírky jsou zavřeny. Obecenstvo nakupuje zásoby na svátky, neboť ve středu zavrou i většinu krámů. Hostince jsou prázdny, společnosti přestaly, domácí žijí jen v kruhu rodinném, přespolní kdo může, jakož i cizinci, odcestují k svým. Vše věnuje se jen výkonu pobožnosti, a jakkoli se postila Rus důkladně již 33 dní, zostřuje se nyní půst do krajnosti. Též cizinec odkázaný na ruské kruhy jest nucen postiti se. Od čtvrtka zavrou se i kavárny, neprodá a nepodá se žádná lihovina, nepodává se nejen maso, ale ani ryby, vejce, máslo nemají se jísti. Možno obdržeti jen kávu, čaj, ovoce, zeleninu a moučná jídla na oleji připravená. Poslední dva dni ani čerstvého pečiva není, nutno nakoupiti si zásoby. Krymského ovoce jest úžasná hojnost, jablka a hrušky úplně vyrovnané co do druhů, výtečné, jakostí — předčí i nad vyhlášené tyrolské ovoce.

Ve středu večer počnou duněti veliké zvony kostelů, oznamujíc, že »služba« počala. Služba, modlitby, zpěvy žalmů počínají večerem, a trvají s nevelikou přestávkou bez mála po celou noc. Lidé se kají, zpovídají, přijímají.

Pořádek obřadů oznamuje návěští u vchodu každého kostela. V pátek velikonoční jsou ustavičné obřady a služba vůbec neustává. Chrámy stále jsou lidem naplněny, v prvních večerních hodinách nastává až tíseň. Svatyně, i ve dne šeré, osvěcují stále řady tlustých voskovic při stěnách, a po vší místnosti, kde třeba, hoří světla. V tu dobu bývá venku ještě chladno, tudíž se kostely vytápějí. Při vchodu v pravo a v levo prodávají se věřícím voskové svíce. Každý, zejmena večer, koupí si svíci a zapálí. Při takové přečetné stálé návštěvě lidí vypostěných, živících se olejem, zemdlených, spocených v těžkých kožiších, v dusném horku hoří i svíce mdle a rudě, vzduch jest přesycen kouřem voskovic, dýmem kadidla, výparem lidí i oděvu, kyslík spotřebován.

Temně znějí tu ustavičné modlitby, zpěvy kněží a sboru. Lid nepěje. Každý maje v ruce hořící svíci koná stoje a mlčky svou pobožnost. Mnozí nedbají toho, co kněz čte nebo pěje — dle postupu svých myšlenek klanějí se hluboce, mnohokráte za sebou a žehnají se nábožně. Při význačných místech obřadu klanějí se zase jiní, kteří sledují postup bohoslužby. Někteří zase v nábožném záchvatu nebo vytržení padají na kolena, jiní celou délkou těla padnou na zem, dotýkají se čelem neb ústy půdy, a zůstávají někdy i déle s pravou rukou pod hlavou složenou ležeti — kdežto druhá ruka drží hořící svíci. Mnozí hned jak vstoupí pokloní a pokřižují se, koupí svíci, zapálí, a nehledíce na své okolí vrhají se na zem. Jest s podivením, že nepodpálí mužům kožichy a ženským šaty. Každý jest zaměstnán sám sebou, a při té tlačenici kropí se rozžhavený vosk na vše strany.

V sobotu utichnou zvony. Vše připravuje se ke vzkříšení, kteréž slaví se o půlnoci. Nejokázaleji slaví se v Kremlu. Tam sebéře se obyčejně celá obec cizinců. Slavnost děje se ve vnitřním dvoře. Dlouho před tím svážejí povozy účastníky, schází se národ. Jeti smí se jen na velký Kremlovský dvůr. Tam stojí žandarmové,

kozáci na koních. Izvozčíkům dávají znamení, kde zastaviti, kudy odjeti. Vystupuje se z povozu, a pěšky prochází se mřížovými vraty do vnitřního dvora. Kolem Uspenského soboru stojí vojsko řadem. Vnitřní dvůr z větší části pokryt zmrazky, naplněn jest lidem, jakož i vše ostatní prostranství kolem hradu a před ním na tarase. Vnitřek Uspenského sobora jest vyhrazen kněžstvu, úředním účastníkům průvodu ald. Přístup tam jest možný zpravidla po předchozí přihlášce.

Krátce před dvanáctou s věže Ivana Velkého zasyčí prskavky. Rázem podpálí se doutnáky vedoucí po skleněných lampionech, kterými obrouben jest Uspenský sobor, Archandělský sobor, budova zvonice a hlavně vysoká věž ve všech poschodích až do vrcholu. Různobarevná světla ozáří vše ty budovy.

Jakési nevinné prskavky — neznámo k jakému účelu, snesly se na to s vrcholu věže mezi lid, k velikému jeho, jak se zdá, potěšení — arci beze škody. Napjetí stoupá. Konečně zvonková hra na Spasské bráně za všeobecného ticha bije dvanáctou.

Jakýsi malý zvonek ozve se na zvonici.

Před vchodem Uspenského soboru, na různých místech budovy zvonice, na věži Ivana Velkého vzplanou mohutné, rudé bengalské ohně, a vzduch noční i celé okolí zachvěje se mohutnými zvuky hlavního zvonu. Zdá se, že zvuky ty jako výstřely otřásají vší vnitřností těla. Mnozí rozsvěcují svíce, rozletne se brána Uspenského soboru, žluté světlo vylije se z ní, jest slyšeti na okamžik zpěv, ale v následujícím okamžiku vše zahluší nepopsatelný zvuk všech zvonů na zvonici i věži Ivana Velkého, v kteréž na ráz počnou bíti. Všecko se třese tím zvukem, hromadné výstřely pěchoty kdesi na venkovském dvoře ledva lze postřehnouti, jako by suché jehličí vzplanouc zapraskalo. Metropolita se svátostí, sledován kněžstvem a nejvyššími hodnostáři, obejde Uspenský sobor, žehnaje na vše strany. Jde pak dvorem kolem zvonice Ivana Velkého a kolem Archandělského soboru k menšímu kostelu přistavěnému k paláci.

Jak průvod vstoupí do vrat tohoto kostela, zasyčí vysoko ve vzduchu raketa, vypálená na některé věži v hradbách. Zablýskne se a ve zvuk zvonů zahřmí rána z děla, pak hned druhá, třetí. Působí to podivným dojmem, když smísí se zvuky střelby se zvukem zvonů, a zvony rázem na to stichnou. Jakási prázdnota zvuku na okamžik se dostaví, za kteréž pak další sledující výstřely dělové po blescích, doprovázené hromovým rachotem ohlasu, jenž tratí se v dáli — tím mocněji na sluch účinkují.

Teprve když děla tichnou lze pozorovati šum lidu. Všecko hlučí, chumelí se, proudí, tu a tam zaslechneme jednotlivé »Christos voskres«, vše spěchá k branám, za kterými již kolesa povozů hrčí, a všecko se rozjíždí a rozptyluje.

Následující neděle a pondělí, po celý týden veškeren život soustřeďuje se v obřadech a v domácnosti.

Nejdříve obřady církevní se plní, pak obřady úřední. Gubernátor oznámí, kdy přijímá (v Moskvě jest gubernátorem ně-

který velký kníže), Moskevský svět projde jeho salony, a mezi tím zní po rodinách, po útulných kroužcích zároveň do jisté míry obřadné a zase neobřadné a srdečné »Christos voskres« i velikonoční blahopřání. Potom lid — zmořený postem — přičiňuje se odstraniti pocity i účinky postu, a musí si, arci i tím zase znovu znaven, dopřáti oddechu a odpočinku.

Nastává týden povelikonočního klidu, věnovaný soukromému, důvěrnému rodinnému životu a veselí. Nejsou ještě veřejné zábavy. není obchodů atd. a cizinci jest tu ještě snad smutněji než za předcházejícího »strastného« týdne.

Nezvyklé okolnosti posledních dnů bez toho neposloužily právě našemu zdraví, zastesklo se nám, odjíždíme ne bez pohnutí.

Ohlížíme se, bychom z vlaku ještě jednou shledli nad zasněženým posud obzorem ty zlaté báně a bílé věže kamenné matičky. Jest to podivuhodný zjev s podivuhodným obyvatelstvem — to velké město, které právě zrakům zmizelo.

Hleděl jsem do kraje ještě zasněženého, kde se tu a tam krčily bez stromoví, holé, z dálky krtinám podobné nízké chaloupky k sobě. Krom řídkých těch vesnic a tu a tam nad lesíky v dáli vyčnívající báně některé cerkve samá sněhová pláň, březové neb chudé borové lesy — skoro žádná známka života. — Pozoroval jsem při projezdu malými stanicemi ty chudé a přece bodře hledící postavy lidí v přepásaných kožiších a v láptích, kteří kosí své louky jen jednou do roka a hubenou úrodu klidívají až v září.

Srovnával jsem v duchu to vše s poměry našimi, viděl jsem v duchu naše výstavné vesnice a dvorce i dýmající komíny našich průmyslových závodů, náš lid na nádražích a stanicích pečlivě ustrojený.

Vzpomněl jsem ruských lidí, jak prostovlasí klanějí a křižují se na sta kroků před svými památkami, jak jsou ve svůj osud oddaní, a při tom svoji, jak pohlížejí na západní Evropu a v ní i na nás — nejzápadnější Slovany — jako na cosi porušeného, co se mu nehodí, čeho přirozený jich ruský cit hledí se uvarovati.

Vzpomněl jsem, že ruský lid i tu tíhu života, tu svou bídu nese oddaněji, ba spokojeněji než ta západní, věčně i se svými parlamenty reptající, po zisku a požitku žíznící Evropa. Proto zastesklo se mi znovu, a bezděčně jsem si vzdychl:

Oni to vše, čeho potřebují, sami si časem dle svého sdělají, cestu najdou si sami. Budou pracovati dle svého, a žíti ve svém světě. Náš osud — ne bez naší spoluviny — připoutal nás k západu. V Rusi jest a bude jiný svět.

Každému po zásluze. Oni jsou zatím chudé, ale samorostlé děti, my jsme hašteřiví světáci a marnotratníci.

A u nás jsou i lidé, kteří hašteříce se mezi sebou, místo aby pracovali, sní o tom, že tyto samorostlé, chudé děti přírody

nám musejí pomoci, snad že i to jest jich příbuzenská povinnost — nám pomoci.

Připadalo mi to, jako by lehkomyslný měšťák žádal pečeni od venkovana, jenž má sám sotva suchý chléb, — a myslím, že jsem se zarděl ...

Dne 20. července 1904.

Moudrá Libuša — mužem,

aneb:

Tetička strýčkem.

Poznámky k článkům prof. Brücknera.

Předloni ke konci roku prof. Pekař překvapil celou českou veřejnost sensačním článkem »Nejstarší kronika česká.« V Českém časopise historickém obšírně dokazoval, že legenda t. ř. Kristiánova o sv. Ludmile a sv. Václavu, dotud obecně za kompilaci XIV. věku pokládaná, jest v skutku dílo Přemyslovce Kristiána z konce X. věku, že podává obšírné nejstarší dějiny české — a to doby pohanské kratčeji a jinak nežli Kosmas, první doby křesťanské zase obšírněji a správněji nežli jmenovaný právě otec české historie. Na místo Kosmy že musí nastoupiti Kristián.

O tom, pokud prof. Pekař thesi svou dokázal či nedokázal, zvláštními články čtenářstvo Osvěty informovali prof. Kalousek, autorita v naší příčině nejpovolanější, a dr. Herm. Jireček; odpovědi a další články Pekařovy spolu s úvahami Kalouskovými (ať o jiných pomlčím) původní nejasnosti značně rozptýlily, a můžeme nyní o věci souditi mnohem bezpečněji a jistěji nežli dříve.

Širší cizinu o výsledcích Pekařových informoval obšírně professor Brückner — v Bibliotece Warszawské a j. polsky, v příloze k Mnichovské Allgemeine Zeitung a j. německy (ohavný český překlad přinesla Masarykova Naše Doba). Dříve nežli se o nich šíře zmíníme, nutno pověděti něco o autorovi.

Alexander Brückner, profesor slavistiky v Berlíně, náleží nyní k prvním polským filologům; články jeho v Pracích filologicznych, v Rozpravách Krakovské Akademie, v Archivu für slav. Philologie, v Bibliotece Warszawské, v Kwartalniku historycznem atd. překvapují bystrostí kombinací a rozsáhlostí materiálu. Poněvadž zabývá se také ke srovnání českou literaturou starší, mají cenu i pro české filology. Vypočetl jsem jeho příslušné práce v úvodě k svým »Nejstarším památkám« (str. 14—15), čtenáře Osvěty informoval jsem předloni o jeho nejnovější »Geschichte der polnischen Litteratur« — vždy s náležitou chválou, jakou v skutku zasluhují.

Ale nesmíme tu ovšem zamlčeti, že Brückner náleží k moderní generaci vědecké, které — na rozdíl od staré — stojí výše

pojetí nežli faktum, generální idea nežli sbírka materiálu. Jeho články bývají často veliký ohňostroj skvělých myšlenek, plny narážek na doby nynější a ostrého soudu vrstevníků i předchůdců — vždy s rozsáhlým obzorem s vysokého stanoviska. Mnohdy se čtenáři ovšem zdá, jako by slyšel mluviti residenci k venkovu — »Roma locuta, causa finita«.

Nemáme arci ani u nás takových moderních zástupců nedostatek — a nemusím ani připomínati, že Brückner rozvíjí rozsáhlou činnost kritickou (tak jako naši moderní magistři). Jak někdy vypadá, toho jen maličkou ukázku. Svou karriéru vědeckou Brückner počal důkladným rozsekáním etymologického slovníka Daničićova, jenž náležel k nejsvědomitějším srbským pracovníkům (ovšem »ze staré školy«). Vytkl mu rozhořčeně, že skoro všechna slova odvozuje od pojmů »viděti,« že je to nekritické, nemethodické, nevědecké . . . (inu, náš čtenář snadno by také u nás sebral takovou kytičku z recensí našich modernistů). A co se ukázalo? Daničić při kořenech, o nichž jednal již podrobně na jiném místě, přidal vždy poznámku *»koji vidi«* (»viz tam«) — a moderní kritik »které viz« přeložil si »znamená viděti!« To jest — nerozuměl sice knize ani za mák, ale to mu nevadilo, aby jí neodsoudil.

Takové »koji vidi« není u Brücknera jediné. Ještě podnes, kdykoli může skáceti nějakou modlu ze slovanské mythologie (tato disciplina jest u něho nejvíc nenáviděna) nebo starých dějin slovanských, vidíme všude u něho »koji vidi.« Mívá takový cit sám: své články nadpisuje »bláznivé etymologie« a p.

Ale jeho obraz by nebyl úplný, kdy bychom zapomněli na jeden rys. Je horlivý ctitel vysoké kultury — po případě německé a římské proti slovanské a ruské — a veliký odpůrce nové české literatury. V poslední své práci »Z dziejów języka polskiego« provádí srovnání polské a české literatury: české na základě jediného čísla — Zlaté Prahy. A shledal ovšem, že nestojí dočista za nic: čeští románopisci jsou umělci nižšího řádu, něco níž než Marlittka e tutti quanti.

Můžeme si představiti, s jakou radostí četl Pekařův článek o Kristiánovi. Veliké líčení Kosmovo sesypalo se najednou v trosky: Přemyslovec Kristián nic nevěděl o Libuši, patrně si ji Kosmas vymyslil. Ano v původním rukopise v Německu chovaném Kristián o sobě vlastně ani nevěděl, že byl Přemyslovec, teprve pozdější čeští opisovači do Kristiána to přifalšovali . . . A kdo ví, zdali Kosmas vůbec celé té báječné historie nevymyslil . . .

A na základě tohoto Pekařova článku, v mnohém nedokonaného a nedokonalého, Brückner stvořil nové theorie o Cyrillu a Methoději a o Libuši a Přemyslovcích. Nemusím se o prvním jeho článku zmiňovati šíře, poněvadž jeho hlavní výtěžky odmítl Pekař sám (v Českém časopise historickém IX, 475, »celkem je stanovisko jeho zrovna tak extrémní jako . . .«). Všimněme si proto jen Brücknerova článku druhého.

Podle něho Kosmas nečerpal z žádného lidového podání; svoje pověsti si vyssál ze jmen místních — a to ještě tak špatně,

že z Krakov odvodil chybně Krok, ano z Lubošín odvodil ženské jmeno Luboša, ačkoli L'uboša (jako Novoša, Svjatoša, panoša, junoša) značí muže — ze jmena národa vyvodil jmeno praotce Čecha. To co nalezl u Kristiána, zněšvařil svými výmysly. Přemysl nezaložil dynastie — Bořivoj u Kristiána nepochází z jeho rodu. Starý Kosmas byl krátce falsátor a to zrovna tak nemotorný jako ruský Nestor. Přemyslovci jsou výplod fantasie Kosmovy, v Libuši dal Čechům z hlouposti za kněžnu nějakého muže... A všechno to u Brücknera psáno tak nenávistným tónem (ve výrobku toho ševce, jenž překládal pro Naši Dobu, mnohé sottisy Brücknerovy ovšem se ztratily) a s takovým despektem, jak jen v Berlíně možno, — a mezi řádky člověk čte: »To jejich státní právo — to je taky taková mužská Libuše — bude asi tak pravda, jako že Bořivoj pocházel od Přemysla.«

Nu, na štěstí je Brücknerův článek jenom nové »koji vidi«.

Brückner jednu část — publiku v německé říši nejmilejší — staví na důkaze Pekařově, že rukopis díla Kristiánova, kdysi chovaný v Böddeke, jest nejlepší a nejstarší; ostatní v Čechách chované že byly pozdějšími falsátory již zněšvařeny. Ale Pekař zatím se o chybě své již poučil — a opraviv ji poznamenal (v Č. časopise hist. IX. 406), že měla za následek i chybu Brücknerovu. Rukopis Bodecký totiž nebyl (viz výklad Pekařův l. c.) vlastně ani správným opisem Kristiána, nýbrž pouze krácené a měněné zpracování pro potřebu Němců — ne u nás, ale v říši falšovali, chcemeli jíti stopou Brücknerovou. A obsahoval jen text kap. 1.—5., nic více. Při svém ‚falšování' pak vynechal slova (‚zfalšoval text'), jimiž Kristián výslovně označil Bořivoje jako potomka Přemyslova, — Kristián Přemyslovce zná, ví o sobě, že je Přemyslovcem. Brücknerův domnělý nález o podvržených Přemyslovcích je jen veliké — »koji vidi«.

A zrovna takový výplod fantasie je pohádka Brücknerova o Libuši. Je pochopitelno, když vymýšlel dějiny Hájek, je pochopitelno, když je vymýšlel Pulkava — jak o tom nyní psal v ČČH. Tille, — ale je holý nesmysl, chtíti správnost Kosmy měřiti Kristiánem a nedbati rozdílného účelu obou. Na Brücknera měl tu suggestivní vliv Pekařův titul »nejstarší kronika«: ovšem, kdy by nebyl kronikář více věděl o nejstarších dějinách českých, než co praví Kristián, bylo by to vždy důvodem k podezření. Ale Kristiánova práce není kronika, nýbrž — jak sám praví — »pašije«, »legenda«. Nebylo mu účelem vyprávěti dějiny české před sv. Ludmilou a sv. Vácslavem. Jiní legendisté téže doby nepsali o nich nic; Kristián o pohanské době vypravuje několik řádek, a jest viděti, že mu na nich nesešlo. Kosmas ovšem je kronikář: píše stručně to, o čem jiní psali dosti, za to šíře o tom, o čem druzí nepsali. Ženatý děkan kapitulní na konci svého života psal ovšem jinak nežli mnich v prvních letech svého klášterního života. To ostatně dobře vyložil Kalousek. Kosmas vypráví v podstatě totéž co Kristián: o Přemyslovi oráči a jisté věštkyni (kterou Kosmas nazývá Libuší), o založení Prahy (kterou na radu Libu-

šinu zakládají Čechové u Kristiána jako u Kosmy; Kosmas pouze přidává, že věštila u přítomnosti muže svého Přemysla, Kristián, že tak učinili morem jsouce stíháni), o manželství obou z vůle národa, o původu domácích knížat z jejich rodu. Vypravují ovšem oba jinak — je věcí kritiky rozsouditi, kde které vyprávění je správnější — tak jako zase po 200 letech jinak vypráví o dívčí válce a o Neklanovi Dalimil než Kosmas. Ale jako by bylo proti zdravému rozumu vykládati, že Kosmas si dívčí válku vymyslil, zejmena »Děvín«, a Dalimil že přelhal a přilhal co chtěl, poněvadž Kristián o ní neví nic — zrovna tak protismyslné jest původ všech těch pověstí, o nichž Kristián neví a Kosmas ví, hledati v kalamáři Kosmově.

Nuže, Kosmas prý si vymyslil špatně Kroka z Krakov, z Lubošín jmeno ženy Luboša, z Tetín Teta, z Kazín Kazi atd. Tedy podle Kristiána byl Přemysl a nějaká neznámá věštkyně: Kosmas chtěl mermomocí tu věštkyni pojmenovati a nevěda, že tehdy nevládly »baby«, nazval ji Libuší. A ve své hlouposti šel ještě dále a dal jí sestru; byl to vlastně muž, jmenoval se Teta — ale Kosmas udělal z něho ženu, Tetu: vlastně byla Teta strýčkem, Kosmas si to spletl, černoška byla černochem, běloška bělochem, Libuška Libochem, táta mámou (neboť vlastně kořen slova otec, atta, znamená v sanskrtě matku)... Brückner nám převrátí pohlaví na ruby. Podle něho Kosmas nevěděl, že koncovka *-ín* tvořila jmena i od maskulin: ale Kosmas to věděl a vykládá sám (kn. II. kap. 21): »od zakladat*ele* Podivy hrad nazván Podivín«, a nemyslil si, že Podiva byl ženská, jako dnes víme, že kmotr Protiva je mužský. Brückner si myslí, že koncovka *-oša* tvoří jen maskulina; ale srbsky podnes koncovka *-oša* (rogoša, cvjetoša, zelenoša...) tvoří jmena koz; dnes obecně máme proti maskulinům na *-och* od adjektiv (staroch, běloch, divoch ... Liboch-ovice atd.) feminina na *-oška*, z bývalého *-oša*: podnes ještě malorusky je *svjatoša* (ženský svatoušek) atd. A jako z bývalého *L'uboša* stalo se v XIII. věku *Ljubuše*, tak se stalo z bývalého **dceroša* nč. *dceruška*, kterou nám žádný nevyhlásí za »synáčka«, z bývalého *světloše* nč. *světluše, -uška*... Ze byla Libuše Libochem, to nám Brückner dokáže, až se stane Teta strýčkem, táta mámou, Liduška Lidouškem, dceruška synáčkem, — zatím to bude jenom nové »koji vidi«.

A zrovna tak nesprávná je výtka slova »Krok«. Kdy by byl Brückner četl anebo nezapomněl, co právě o tom slově napsali Miklosich (Etym. Wörterbuch str. 131) a Gebauer (Hist. Mluvnice I. 36), bylo by mu právě spojení Kroka s Krakovem důkazem vysokého stáří jmena toho. A kdy by byl jen trochu svoje dedukce uvážil, bylo by ho snad napadlo, jak je to divné, že pověst uchovala jmeno náhodného manžela Přemysla, ale nikoli jmeno slavné věštkyně: jak je to divné, že jmeno Tyra, v skutku staré, se neujalo, jmeno Libuše, špatně vymyšlené, však bylo celým národem přijato; jak je to divné, že Kosmas, který se narodil 50 let po kronice Kristiánově — dle Pekařova mínění, — nenašel

v lidu žádných zkazek pohanských (ačkoli ještě za jeho doby dávali knížata čeští násilím hubiti zbytky pohanské) ani u starců, kteří mohli pamatovati Kristiána — kdežto Kristián, který psal víc než 60 let po sv. Václavu, mohl se o smrti světcově od starců něco dověděti? Jak je to podivné, že nejstarší topografie Kosmova v skutku je potvrzována dějinami i archeologií; jak je to podivné, že pohádky o dívčí říši na východě mají souvěcí arabští cestovatelé před Kristiánem... Všecko tak podivné, jako teta strýčkem.

Brückner tvrdí, že lid neuchová pověstí. Ani tehdy, když jsou opřeny o určitá jmena místní? Ani tehdy, když obyvatelstvo je stálé a žije v jednotlivých rodech a rodinách? Nechci ovšem tím říci, že se obsah pověstí nemění — ale o nesmyslnosti Brücknerova nápadu svědčí takové množství pověstí místních, že je snad zbytečno je uváděti. A co je pověst o Přemyslu než lokální pověst Stadická, co pověst o Libuši než pověst Pražská, o Tyrovi Turská atd.? Brückner by se Dalimilovu vyprávění o Šárce neposmíval, kdy by věděl, že podnes jest u Šárky stará ves, jedna z nejstarších v pražském okolí, nyní zvaná Dejvice. To jmeno je arci zkaženo z Dehnice; Dehnice jest odvozeno od Dehna, a to stč. znamená »zlý duch«, »ďábel«, »běs«: to jmeno měla ta vesnice již dávno před tím, než Dalimil napsal: »črtie sě tej věci smějú«...

Jest ovšem pravda, že Kosmas staré pověsti vypráví svým antikisujícím spůsobem; jest arci dále pravda, jak pověděl Pekař (ČČH. X. 104), že velikou historii Libušinu založil hlavně Kosmas: ale je docela převrácené počínání přičítati všechno Kosmovi, kde celek nepopíratelně nese ráz pověstí národních. Že by byl Kosmův Přemysl udělán podle Cincinnata a Kuria, snadno se řekne, ale těžko dokáže.

Vůbec je v této příčině, kde nemáme kontroly historické, věc velice lehká budovati hypothese. Kosmas je první náš kronikář — před ním jsou jen legendisté a teprve po něm počínají se kroniky a listiny domácí. Není tedy nic snadnějšího než postaviti se na stanovisko přísné kritiky: ale každému není dáno, aby dovedl uhodnouti, co si Kosmas myslil a kterým jmenem si kterou pověst vymýšlel — zvláště když všechna ta jmena, dle nichž prý Kosmas fantasíroval, leží v krajinách, kam Kosmas snad nikdy nepřišel — a generální mapy Čech tehdy ještě nebylo. Brückner v Berlíně dnes po 800 letech dobře ví, jak Kosmas před věky své fantasie soukal z několika jmen: ubohý Čecháček, který si je nakreslí do mapy, ví, že by byl musil ctihodný náš Herodot málem celá léta putovati letem českým světem. — —

Ale již dosti o tom, jak se tetička stala strýčkem. Mnoho ze smělých tvrzení Brücknerových padlo vlastně již novými pracemi Pekařovými; bylo by však převrácené počínání souditi naopak: že Brückner vyvrátil to, co ještě Pekař nechal.

V. Flajšhans.

Poslední akkord.

To o nešporách bylo odpoledne —
jen málo lidí bylo v kostele;
jak šerá můra na sloupy si sedne
mdlá nálada, vše stínem postele,
i slabý jas, jenž okny na zem padá,
i kněze slova, plna únavy,
i varhan hlas, v němž cosi zmírá, zvadá,
jak jeseně dech, zimou třesavý.

Chudičký kostel banálního slohu,
zčernaly dávno prosté okrasy,
tu tichá slova znějí chudých Bohu,
v nich vášnivá se přání nehlásí,
tub skvělých bouřný nehřímá tu příval,
a hudba slavná výš se nevznese,
jen prostý, slabý zpěv tu šerem splýval
jak slza, která v taji lije se . . .

Nešpory chudých! Prosté české zvuky,
jež podivně tak srdcem hýbají,
jak stisk té mozolné a tvrdé ruky,
jež těžce k modlitbě se spínají;
hle, koutek, který ponechán je lidu,
jenž neumělým hlasem v zátiší
tu věky již žaluje svoji bídu,
a jehož věky nikdo neslyší.

Kněz od oltáře odešel, a píseň
ta zněla dál a ticho plynula;
to bylo jako mdloba, stesk a tíseň,
strach z budoucna a hoře z minula,
jak jednotlivce živoření smutné
a celých rodů marný ston a kvil,
jak němé vzdechy, otročení nutné,
a slabost těla, vylití všech žil.

Tu náhle poslední se akkord hluchý
těch varhan ozval, jako vzúpění,
jež budí mrtvé, vyvolává duchy,
jak škrceného hrdla chroptění,
jak hrudi dech by docházel a síla,
křik zoufalce ten celý plnil chrám,
jak milionů by to hrozba byla,
jež marně bije k nebes závorám.

Jak tvora řev, jenž strašlivě byl zmučen,
jejž vraždí nemoc, lopota a hlad,
jek bídáka, jenž nikým nepoučen
a nepotěšen nikdy, neobjat.
I zdálo se, že nad tím divým vzkřikem
se hrůzou chvěje celičký ten chrám,
a před člověkem, bídným mučedníkem,
se Ježíš-mučedník tu kloní sám!

Aug. E. Mužík.

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XXV.

»Na pana Havlíčka,« poznamenal jsem, »v celých Čechách lidé mnoho dali, — provolání jeho se jistě neminulo s účinkem?«

Koliha posvědčil: »Hotovým barikádám přibývalo obhajců, a leckde vyrůstaly nové. Ze všech stran zaznívaly bojovné písně; tu zpívali:

Stavte se v řady, vlasti synové,
Češi, Slováci a Moravané!
Pomsty brána se odmyká,
svatí táhnou od Blaníka!

A jinde zase:

Povstaň, Žižko, povstaň, povstaň s Jenem,
ať vrahy za hranice daleko zaženem!

‚Amen, rač to Bože dáti!' volal k tomu Chrpa. ‚Ať nám povstane nový Žižka, aby naše síly spojil a spořádal a vedl nás k vítězství!'«

»Sám se pan Chrpa boje účastniti nemohl?« zvídal jsem.

»O to nic,« dí Koliha tlumě hlas, — »na barikádě byl platen za několik jiných.«

»Myslil jsem, že pro své poranění ani z domu nemohl —«

»Jak mu obvázali ruku, nedal se udržeti. Také Klára následovala příkladu jeho —«

»Skutečně?«

»Těm, kteří bojovali, pomáhala nositi jídlo a nápoj, raněným poskytovala pomoci, nic nedbala toho, že okolo fičely koule —«

»A mohly také ji zasáhnouti?«

»Když útok vojáků byl nejprudší a našim hrozilo největší nebezpečenství, uchopila šavli raněného muže, vyběhla vzhůru,

postavila se na barikádě vedle praporu, zdvihla pravici a volala: ‚Jmenem Páně vlasti ku obraně!'«

»Toť se vojákům postavila zrovna za terč!«

»Inu tak, — mohla býti na místě mrtva —«

»Jí snad přece ušetřili?«

»Kule jí projela pozdviženou paží, mezi loktem a ramenem, i kost poranila. Otec ji strhl zpátky — ale domů ji dostal teprva, když ji bolestí přemohly mdloby.«

Nepochyboval jsem, že Koliha sám také bojoval na barikádě, ale byl bych tuze rád podrobněji zvěděl, na kterém místě to bylo a co se s ním a kolem něho dělo. Až po tu chvíli netroufal jsem si přímo se ho na to zeptati; nyní však jsem spěchal užiti příležitosti: »To jste viděl na své oči, že?«

Zavrtěl hlavou: »Ne, to jsem už nebyl v Praze.«

To mě překvapilo, — on by byl nevytrval?

»Vrátil jste se do Hory?«

»V noci na středu jsem tam dorazil. A ráno už tam věděli celou pravdu, co se v Praze děje, a čtli provolání, které vydal pan Havlíček se študenty. A hned se počalo jednati, aby národní obrana spěchala Praze na pomoc.«

»Aha,« dovtípil jsem se v duchu, »proto se odebral do Hory . . .« Nahlas jsem doložil: ‚To jste se asi málo doma omeškal?«

»Myslil jsem, že vyrazíme ještě toho dne, — ale nešlo to tak rychle.«

»V takovém městě jako Hora národní obranci dojista byli ochotni —?«

»Jedni ovšem, — ale jiní váhali, a jiní dokonce zrazovali neb odporovali, jako ku příkladu Kořenář.«

»On — bývalý voják? Co pak namítal?«

»Právě, že jako bývalý voják nesmí proti komandujícímu generálovi a císařské armádě bojovati, že by jednal proti své přísaze — a rebelie, že zůstane rebelií a že jistě skončí zle pro všecky, kteří si v ní omočí. Zkrátka, Kořenář i v uniformě gardy zůstal komisním člověkem.«

»A paní Koršenáršová, která se počítá za úřednickou dceru, protože její fatrle byl amctýnr, ta svého muže v jeho smýšlení nepochybně utvrzovala?«

»Což,« pravil Koliha, »ženské měl Kořenář skoro vesměs na své straně, tuze málo bylo těch, kterým by byl nemluvil po chuti; ženy bály se o své muže, matky o syny, a hrozné jim bylo pomyšlení, že by se měli postaviti proti vojenským flintám i kanonům a že by se mnohý už nevrátil. Však i naše Terinka mne živou mocí nechtěla pustit —«

»Snad dceruška? Ale ne, řekl jste prve —«

»— že mi z dětí zůstal jenom syn Prokop. Terinka byla dcera mé sestry, ale už léta žila u nás v městě a po smrti mé manželky obstarávala mi domácnost. Tuze dobrá duše, měl jsem ji rád jako svou vlastní. Teď se mi kdo ví kolikrát pověsila na

krk: ‚Strýčku, pro Boha vás prosím, nevracejte se do Prahy!‘ — Já řku: ‚Vlast volá, mé dítě. Měla by volati nadarmo? Vždyť ty ji přece také miluješ?‘ — Propukla v pláč: ‚Ale mám zlé tušení. Hrozně se bojím . . .‘ Když jsem jí ve čtvrtek dával s Bohem, byla jako zoufalá — a po celém městě bylo mnoho ženského nářku. I nejeden statečný muž vycházel z domu svého s těžkým srdcem. Ale když jsme se postavili do řad a zazněla hudba jdoucí nás kus cesty vyprovodit, všecky hlavy se vztýčily, všecka prsa se vypjala a všecky hlasy mocným sborem zpívaly:

> Vzhůru ze mdloby povstal český lev,
> lejme za volnost svatou českou krev!
> Vzhůru s božím požehnáním,
> lev napřed, my všichni za ním!

Jak nám Hora zmizela s očí, všecky naše myšlenky se obrátily jen ku Praze; odhodlanost pak vzrostla v nadšení, když jsme se v železničném vlaku sešli s národními obranci i z jiných měst. Už v Českém Brodě — to bylo v pátek časně ráno — jsme slyšeli, že na poslední štaci před Prahou, v Běchovicích, je vojsko, aby zadrželo gardy a vůbec všechen ozbrojený lid, který by směřoval ku Praze. Proto naši vůdcové poručili mašinistovi, aby na Běchovické štaci nezastavoval, nýbrž s největší rychlostí skrze ni dále jel. A tak jsme se bez překážky dostali až ku Praze.«

»Ale tam vás, myslím, vojsko nechtělo pustit do města?«

»Byli jsme na to připraveni, však ale dopadlo to jináč. Vjeli jsme do nádraží, vystoupili jsme z vozů, vyšli jsme na ulici, a nikdo se proti nám nepřátelsky nepostavil, — jen občané se sbíhali, s radostným pokřikem nás vítali, v zástupech nás provázeli. Také okna byla všude plna lidí, paní a dívky z nich na nás mávaly bílými šátky.«

»A což vojáci?«

»Kde se jich v úterý, když jsem odcházel do Hory, hemžilo jako mravenců, nebylo teď vidět ani patroly ani jednotlivého muže, sprostého ani oficíra. Nebylo také slyšeti žádné střelby, ani z pušek ani z děl, a Horští sousedé, mezi kterými jsem mašíroval, obraceli se ke mně: ‚Vždyť to zde dokonce nevypadá tak, jak jste nám povídal!‘ — Já řku: ‚Nevypadá, musela se tu za ty dva dni stát veliká změna.‘ — Vedli nás do musea, kde jsme se na dvoře utábořili a uslyšeli novinu, že naší pomoci nebude už potřebí, že boji mezi vojskem a občanstvem je už konec. Dychtivě sháněl jsem se potom, co se ve středu a ve čtvrtek v městě dělo.«

»A slyšel jste dobré zprávy?«

Koliha zatřepal rozevřenou rukou: »Všelijaké. Vídeňská vláda poslala do Prahy zvláštní dvorní komisaře, vojenského a civilního, aby na místě vyšetřili, co je v pravdě příčinou Pražského pozdvižení, a ve jmenu jejím zařídili, co k obnovení pokoje a pořádku uznají za vhodné a nutné. Byl to pan maršálek hrabě Mensdorff a pan dvorní rada Klecanský; oba byli v Čechách

známi a měli tam dobrou pověst. Nyní přicházeli do Prahy s takovou mocí od ministerstva, aby se podle přikázání jejich řídily všechny úřady; i sám zemský správce a komandující generál měli jich poslouchati. Do Prahy přijeli ve středu ráno, usídlili se v královském hradě a jednali nejprve s knížetem Windischgrätzem a hrabětem Thunem. Co jim od těch bylo namluveno, můžeme si pomyslit. Když potom přišli na radnici, nadáli se, že jim zástupcové měšťanstva a študenstva budou přednášeti podobné žádosti, jaké nedávno vláda splnila vzbouřenému lidu Vídeňskému, nebo ještě větší. I byli náramně překvapeni, když slyšeli první a hlavní požadavek Pražanů: aby Windischgrätz jako původce všeho bouření a krveprolití, jako urputný nepřítel lidu a zatvrzelý reakcionář byl s místa svého odvolán a komanda nad vojskem aby se ujal sám hrabě Mensdorff, potom že bude mír v městě velmi snadno obnoven. Dvorním komisařům spadl těžký kámen se srdce. ‚I Božínku,' radovali se v duchu, ‚toť zde naše práce bude pouhá hračka!' Podle jejich vůle propustilo vojsko hned všechny civilní zajaté, študenti zas všechny vojenské, a vojsko z ulic odtáhlo do kasáren. A v noci potom bylo všechno v tichosti odvedeno na Malou Stranu a na Hradčany, tak že ve čtvrtek ráno kasárny na Starém i Novém Městě byly prázdny, rovněž i dům generálního komanda. Když se to po Praze rozneslo a když byly na radnici, na kostelích i na mnohých domech vyvěšovány bílé prapory, obyvatelstvo větším dílem se domnívalo, že už je nadobro po boji, a Windischgrätz že už je z Prahy pryč.«

»Ale nebyl?«

»Ukázalo se, že v noci s vojskem vytáhl Poříčskou branou z města, přešel u Karlína po lodním mostě Vltavu a přes Letnou se odebral na Hradčany do královského zámku. Tam se tou dobou z místodržitelství přestěhoval i zemský správce Thun.«

»A ti komisaři z Vídně už tam byli dřív?«

»Arci — proto mnozí myslili, že to tak od nich bylo nařízeno a že všecko směřuje k dobrým koncům. Ale jiní nebyli tak důvěřiví a netajili se s podezřením, že všichni ti velcí páni chtějí Pražany a Čechy vůbec jen podskočit, oklamat, uzdu jim dát a na kobylku se jim dostat. Podezření bylo všelijak potvrzováno a posilňováno. Ve středu, když se z obou stran pilně jednalo o mír, zachytili Podskalští štafetu, která do Písku a do Budějovic nesla od Windischgrätze rozkaz, aby tamější posádky na rychlo táhly ku Praze. Mimo to vzbudila velikou nevoli novina, že vojáci zatkli a do vězení odvedli velitele Svornosti pana barona Villaniho a pana hraběte Vojtěcha Dejma, muže docela bezúhonné, a prvnímu že vydrancovali zámek na jeho panství. Z těch příčin nedůvěřivější a nepodajnější vlastenecká strana vydala ve čtvrtek takovéto provolání k občanstvu: ‚Nedejme se mýlit žádnými sliby. Ustoupení vojska do kasáren nic neprospěje, aniž vytažení za město, neb tak by drželi v sevření vůkolní lid, — ale výminky buďte: V Čechách budiž komandant český a také generální komando české, a náš

český lid, naše české regimenty buďtež hlavně k obraně vlasti. Komandant a vojsko přísahej přísahu konstituční naší české vládě, národu českému. Windischgrätz budiž vyhlášen za nepřítele národů rakouských a pohnán před český národní soud; a na něm buď hlavně pohledávána náhrada škod způsobených v městě a zadostiučinění vdovám a dětem padlých a jiným osobám přivedeným v neštěstí. Padlým občanům buď vystrojen slavný pohřeb. Zatím se nerozcházejme, nepouštějme zbraně, až dokonáme, co jsme počali.' — Prve ještě, než Pražané mohli toto provolání čísti, už o sedmé hodině ranní zahoukaly na Hradčanech kanony, na Malé Straně pušky: Windischgrätz dal páliti na Staré a Nové Město.«

»Proč teda v noci odtamtud vytáhl?« divil jsem se.

»Právě proto, že byl Windischgrätz!« dí Koliha. »Nechtěl dobývati barikády za barikádou, nechtěl bojovati pouze proti těm, kteří se chopili zbraně a postavili se k rytířskému potýkání muž proti muži. Jemu se lépe líbilo z dálky a výšky zasypávati Prahu kulemi, ať zabíjejí, koho chtějí, třeba děti, ženy a starce, chrliti na Prahu pumy, ať boří číkoli domy, také kostely, školy a špitály, do barikád ať třeba žádná nezabloudí, — líbilo se mu dělati pána v residenci českých králů a z oken jejích se dívati, jak vojenská moc k jeho rozkazu na slepo pustoší Prahu a hubí obyvatelstvo její.«

»A což, pro Bůh, dvorní komisaři?«

»Těm to dělal na vzdory.«

»Ale vždyť měli moc poroučet i jemu!«

»On jich neposlouchal.«

»Přece mu řekli —!«

»Ať řekli, co řekli, bylo to jen slovo; mimo slovo neměli než čtyři holé ruce, ale on měl veliké množství vojáků, ručnic, bajonetů, děl.«

»Co byli tedy v Praze platni?«

»Mohli se aspoň přesvědčiti, *kdo* tam šlape po všech záhonech, *kdo* vzdorovitě odporuje svým představeným, ministrům od císaře dosazeným a kašle na jejich rozkazy, zkrátka, *kdo* je v Praze skutečný, zjevný a zpupný odbojník.«

»Když se o tom přesvědčili, měli to hned ohlásiti ministrům, kteří je poslali, a také panovníkovi —«

»Zatím si ještě dělali všecku naději, že prostřednictví jejich povede k cíli, a nepřestávali vyjednávati jak s Windischgrätzem a Thunem, tak i se zástupci obecenstva. Odpoledne pak vydáno tiskem ohlášení jejich: že se kníže Windischgrätz odhodlal složiti své posavadní důstojenství v ruce Jeho Císařské Milosti a že se na jeho místě hrabě Mensdorff prozatím uváže v generální komando v Čechách; že město samo bude pečovati o rychlé odstranění barikád, že pokoj a pořádek má býti obnoven, a také vzájemná důvěra i dobrá vůle mezi vojskem a měšťanstvem. K večeru přišli dvorní komisaři na Staroměstskou radnici, aby obyvatelstvo utvrdili ve víře, že v skutku do Prahy přinesli ratolest míru. Ti-

sícové lidí, kteří toho byli žádostivi, spali tu noc jednou zase bez starosti a nový den pozdravili mnohem radostněji než několik předešlých.«

XXVI.

»To bylo v pátek,« řekl jsem, »právě to ráno, když vy jste přibyli do Prahy?«

»Každý mluvil nejdřív o Windischgrätzovi,« pokračoval Koliha. ‚Jen když jsme už zbaveni té zlořečené můry!' práli jedni. — ‚Co můry!' namítali druzí. ‚Dravá, krvavá, vzteklá šelma je to!' — ‚Už je přece taky po jeho moci, pýše a zpupnosti a po jeho zběsilém řádění, už přece taky letí za Metternichem!' — ‚Ale jak to vydrží, aby seděl někde v zákoutí, jako na řetěze uvázán, a nemohl se na lidi vrhat, na kusy je sápat, krev jejich chlemtat!' — ‚Však odsud neměl odejít tak lacino. Ještě tu a tam na ulici leží mrtvoly obětí jeho, které pro jeho vražedné útoky na město posud nemohly být pochovány!' — Mnohé kletby posílány za Windischgrätzem, až proskočila pověst, že posud sedí na Pražském hradě a vede si tam dnes právě tak, jako dříve.«

»Ačkoli se den před tím z velitelství poděkoval?«

»To jest, od Vídeňských komisařů bylo vydáno ohlášení, že se odhodlal složiti své důstojenství, a obyvatelstvo tomu věřilo —«

»Však nebyla to pravda?«

»Skutek to ukázal.«

»Chtěli komisaři občanstvo jen obelhat?«

»To sotva, neboť bylo patrno, že by taková lež měla příliš krátké nohy.«

»Teda Windischgrätz nepochybně nedodržel, co jim slíbil?«

»Ani takové to, myslím, nebylo. Windischgrätz ovšem patřil pod ministerstvo a měl se říditi jeho vůlí, ale nedbal na ně, pohrdal jím a nenáviděl ho. Že poslalo do Prahy své komisaře, už tím byl náramně popuzen, a když se komisaři naklonili k mínění Pražanů, že by měl odstoupiti, teprv se na ně na smrt rozhněval, i umínil si, hodně hluboko je pokořiti. Řekl jim zkrátka, že neodstoupí. Uváděli mu důvody, proč je toho třeba, dávali mu na srozuměnou, aby se k tomu odhodlal dobrovolně a nečekal, až by ho muselo ministerstvo z Prahy a z Čech odvolati; on pak odpověděl, že úřad svůj má od císaře a že jej také jen do rukou císařových složí. Komisaři měli za jisto, že to učiní, poněvadž mu nic jiného nezbývá, a vydali o tom své úřední ohlášení — vždyť mohli dle potřeby také poroučeti. ‚Dobrá,' řekl si Windischgrätz, ‚uvidíte, jak to pro vás dopadne.' — Ve čtvrtek hrabě Mensdorff marně čekal, že mu Windischgrätz úřad svůj odevzdá, a v noci potom se dověděl, že na to vůbec nepomýšlí. ‚Ale vy jste se přece tak vyjádřil!' povídal mu. — ‚Vyjádřil jsem se, že důstojenství své složím do rukou císařových; to se stane v tu chvíli, jakmile to bude vůle Jeho Majestátu. Přineste mi důkaz, že je to jeho vůle, a já s místa svého ustoupím; dříve ne.' — Hrabě připomí-

nal: ‚Vždyť je to přece již ohlášeno, že já se prozatím uvážu v komando!‘ — ‚Uvažte se s Pánembohem. Jděte, dávejte rozkazy a zkuste, kdo vás bude poslouchat, z oficírů i sprostých!‘ — Nevyšlo na jevo, pokud hrabě Mensdorff této rady poslechl, ale to se hned v pátek po ránu ukázalo, že se i s panem Klecanským dal na hroznou retirádu; vydali totiž nové prohlášení: poněvadž prý barikády posavad nejsou odstraněny, že se vojsko od hraběte Mensdorffa držeti nedá, že chce toliko knížete Windischgrätze poslouchati, a že mu proto oni, dvorští komisaři, velení zase odevzdávají! Vyzývali město, aby se vzdalo, a určovali k tomu poslední lhůtu do zítřka, do šesté hodiny ranní, jinak že by bylo bombardováno.«

Spráskl jsem ruce: »To byli páni, kteří do Prahy přišli poroučet také Windischgrätzovi!«

»Když poznali, že vzdoruje, měli proti němu přísně vystoupit, měli ministerstvu ohlásit, že odboj činí on a že jest nutno bez prodlení ho sesadit. Ale tu je opustila kuráž —«

»Místo, aby ho sesadili, dali se od něho sami sesadit a postavit na místo hanby!«

»A místo, aby o něm a jeho vzdoru své vládě i Pražskému obyvatelstvu pověděli pravdu, počali k malé cti a slávě své kličkovat. Že tak náhle odstoupili od svého včerejšího prohlášení, vzbudilo všeobecný úžas a hněv; oni se hleděli zastříti jen výmluvou, že barikády nejsou odstraněny. Jak měly být odstraněny za několik nočních hodin, když jich bylo na sta? Město se o to mělo starati, ale kde mělo vzít lidi, kteří by takové dílo v noci konali?«

»Zkrátka, slavná dvorní komise před Windischgrätzem nadobro kapitulovala, a potom ještě umývala mouřenína a černila Pražské obyvatele, svalovala vinu na ně a také mu již sama vyhrožovala novými pumami, granáty a kartáči! Windischgrätz jí teď asi spokojeně tiskl ruce?«

Koliha vrtěl hlavou: »Ne, ne — byl nesmířitelný, chtěl Vídeňské komisaře ještě více urazit a ponížit. Hned po nich vydal svou vlastní proklamaci, že Staré a Nové Město se mají vzdáti a barikády odstraniti bez prodlení, nejdéle do udeření dvanácté hodiny v poledne; dával tedy lhůtu o osmnáct hodin kratší než komisaři. Nebudeli rozkazu jeho vyhověno, že město střelbou k vzdání přinutí, kotle na házení pum že už stojí na potřebném místě. Tuto proklamaci mu podepsal také guberniální president Lev Thun.«

»Aby ukázal dvorním komisařům —«

»— a také českému lidu, že teď už dokonce jest pouhým ministrantem Windischgrätzovým. A nepřestal na tom: vyhlásil v Praze stav obležení a náhlý soud, tak aby každý, kdo se něčím provinil, byl bez prodlení souzen od vojenské komise dle válečného práva a bez prodlení také trestán, třeba na hrdle.«

»To byly krásné ratolesti míru!« zvolal jsem. »To bylo ukrutné sklamání pro Pražany, kteří vás přivítali novinou, že bouře minula a na nebi už je zase jasno! Co asi teď říkali?«

»Z radnice žádali po telegrafu ministerstvo, aby zakročilo, že je Praha v stavu nejvýš nebezpečném, a poslali k němu hned do Vídně deputaci, aby mu všecko důkladně vyložila.«

»Ale to všecko bylo na dlouhé lokte?«

»Pravda, kdežto doma bylo potřebí bez průtahu se rozhodnouti, máli býti vyplněno, co Windischgrätz diktoval, nebo máli býti dále bojováno. Nejpřednější vlastenci a z největšího dílu měšťané byli toho mínění, že další potýkání s vojenskou mocí je docela marné, že nepovede k ničemu jinému než k dalšímu prolévání krve a k většímu zpustošení Prahy. Studenti a vůbec lidé bojovnějšího ducha měli v Klementinum poradu, ke které pozvali také vlastenecké znalce věcí vojenských; a tu jim pan Zach a jiní řekli, že není žádné naděje, aby se povstání, nijak nepřipravené, nikým neřízené, počtem bojovníků a všemi prostředky zhola nedostatečné, proti vojsku udrželo. Pomoc z venkova, a to jen velmi nepatrná, přicházela pozdě, nyní by už ani národní obrana z celých Čech shromážděná nebyla s to, aby Windischgrätze a jeho vojska vypudila z Malé Strany a z Hradčan a tak Prahu vysvobodila. Když vojsko odtáhlo z Nového a Starého Města, nebyli tam bojovníci na barikádách nic platni, neměli proti sobě nijakého nepřítele; ten byl na druhé straně řeky, na takových místech, kde mu svými ručnicemi nic udělati nemohli, neřku svými šavlemi, pikami nebo sekerami, kdežto on mohl ze svých děl město a lidi v něm zcela pohodlně hubiti.«

»A proto byl tak zpupný!«

»Spravedlnosti se dovolati nebylo možno, odpírati mnohonásobné přesile svěřepého násilnictví znamenalo jen jistou vlastní porážku a zkázu — —«

Koliha jako by se na chvilku zalykal zavanutím prudkého, studeného větru.

»To bylo opravdu zoufalé postavení,« řekl jsem.

»Vedlo k tomu, že se barikády počaly bourati.«

»A Windischgrätz jásal?«

»Ještě ne — ještě vřel zarputilou zlobou, ještě nebyla ukojena jeho pomsta a dovršen jeho plán. Ještě byli na cestě poslové čeští, pan doktor Rieger a pan hrabě Nostic, vracejíce se ode dvora v Inšpruku, kde jim Ferdinand Dobrotivý pravil: ‚Řekněte svým krajanům, že jsme nikdy nepochybovali o věrnosti našich Čechů. Svatě zachováme všecko, co jsme slibili.‘ A na potvrzení svých slov odevzdal jim patent, kterým svolával český sněm do Prahy, vyjadřoval v něm svoji ‚úplnou důvěru v slavný český národ‘ a sliboval, že arcivévodu Františka Josefa pošle do Prahy, aby zahájil český sněm a jako náměstek králů stál v čele zemské vlády. — To všecko bylo Windischgrätzovi proti mysli, nechtěl, aby se to uskutečnilo, chtěl to úplně překaziti. Poslové z Inšpruku se vracející byli v pátek už na české půdě, mohli buď večer nebo v sobotu

ráno doraziti do Prahy. Obyvatelstvo bylo by od nich slyšelo panovníkovu řeč, která zněla docela jinak, než k němu mluvili komandující generál a guberniální president. Ze všech těchto příčin si Windischgrätz umínil, že dílu svému hned nasadí korunu. Jeho kotle na házení pum neměly být nadarmo na ‚potřebném místě' postaveny.«

Koliha zaťal zuby.

»Praha mu přece už nevzdorovala?« řekl jsem.

»Potom on a jeho biřicové opakovali starou písničku, že ze Staroměstských mlýnů u kamenného mostu bylo přes řeku vystřeleno na vojáky.«

»A zase to nebyla pravda?«

»Kdy by se to na krásně bylo přihodilo, který zdravý rozum pochopí, jak si z toho Windischgrätz mohl vzíti záminku k svému hroznému jednání? Jen si považte: Od řeky pošlou na zámek štafetu jen proto, že na druhé straně padla jedna rána z ručnice. Štafeta teprv asi za půl hodiny stojí před komandujícím generálem: ‚Poslušně hlásím, ze Staroměstských mlýnů bylo na nás přes řeku vystřeleno.' — Generál se přece musel optati: ‚Byl někdo zabit nebo raněn?' — ‚Poslušně hlásím, nikdo.' — ‚Následovaly za tím výstřelem ještě jiné?' — ‚Poslušně hlásím, už žádný?' — ‚A co se ještě stalo z nepřátelské strany?' — ‚Poslušně hlásím, už docela nic.' — Probůh, kde by se pod sluncem našel vrchní velitel, který by následkem takového raportu vzplanul divokou vášní? To jediný Windischgrätz mohl vzkřiknouti na své ordonance: ‚Leťte k bateriím na město namířeným, ať v tu chvíli začne bombardování, a především ať jsou do základu zničeny Staroměstské mlýny u mostu!«

»A ordonance letěly?«

»Na Starém a Novém Městě vlály z domů bílé prapory, lidé měli za jisto, že je už po všem nebezpečenství, vyrojili se na ulice a z blízka si prohlíželi barikády, kterých ponenáhlu ubývalo. Po nábřeží procházely se husté zástupy, také okolo mlýnů a královských lázní až ke křižovníkům; bylo tu zvlášt hojně ženských, také dost chlapců a děvčátek. Ze všeho toho množství nikdo neslyšel, že by bylo ze mlýnů vystřeleno. Všeobecná byla radost, že se do města vrací zase klid. Ale právě, když slunce zapadalo za Hradčanskou vysočinou, zahřměla tam děla a počaly odtamtud přes Vltavu lítati pumy, granáty a kartáče. V pokojných zástupech nastalo hrozné zděšení, v překotném zmatku a zoufalém nářku prchaly ulicemi, každý k svému domovu. Ale také výkřiky hněvu a zlořečení se rozléhaly vzduchem, a na všech stranách bylo zase slyšeti volání: ‚Jsme znova zrazeni! Barikády musíme stavět, ne bourat! Kde kdo se chápej zbraně!' A tak jedni hledali úkrytu ve svých příbytcích, a potom, když veliké koule i do domů lítaly, pod zemí, ve sklepích, druzí počali zas horlivě tarasiti ulice.«

»Ale to bylo málo platno?«

»Všichni brzy poznali, že jest to marné počínání: jak mělo barikádami býti odoláváno nepříteli vzdálenému, nepřístupnému,

bezpečně ukrytému, a hrubým střelám, které z děl svých na město chrlil? Zatím byly smolnými věnci, z Letné metanými, zapáleny Staroměstské mlýny u mostu a také vodárna vedle nich. Vznikl ohromný požár, od kterého se za večerní a noční tmy celá obloha nad Prahou krvavě zbarvila. Veliké zásoby obilí ve mlýnech nahromaděné počaly hořeti, spousta žhavého zrní vystupovala z plamenů do veliké výše jako horoucí oblaka z rozzuřené sopky, rozletovala se na všecky strany a padala jako ohnivý déšť i na vzdálené části města. Lidé pokoušeli se požár hasiti, ale kanonýři metali do něho stálé nové pumy, a také myslivci ze Střeleckého ostrova připluli na loďkách a pálili z ručnic na hasiče!«

Chvěl jsem se na celém těle, a také Kolihovi zaviklala se hlava, jako by nepevně seděla na krku.

»Jestli pak by se člověk nad takovou tyranskou ukrutností nemohl zblázniti!« zvolal jsem div ne plačky.

»Po velikých vedrech byly šindelové střechy v městě jako troud, od granátů a kartáčů, od oharků a ohnivého deště mohly snadno chytati, celé město mohlo lehnouti popelem: ale to si pan Windischgrätz pranic nepřipouštěl, — jedna strašná hodina míjela za druhou, a kanony pořád stejně zuřily, neli hůř. Koule zasahovaly také sochy na mostě, jedna urazila hlavu svatému Josefu. Na hradě byl zrovna i pan farář Vinařický, veliký vlastenec, přivedl tam deputaci od Boleslavě. Šel k hraběti Lvu Thunovi, s sepjatýma rukama ho prosil, aby nedal Prahu zničiti, konečně před ním i na kolena padl, — ale pan guberniální president nedal sebou hnouti: prý se Praha provinila a musí být potrestána, — spravedlnost prý se musí díti, i kdy by se měl sbořiti svět!«

»Spravedlnost! To on ještě nazýval spravedlností! Nebál se, že bude jazyk jeho raněn němotou?!«

»Prstem nehnul, slova nepromluvil, aby se Windischgrätz vzpamatoval. A ten si jako rozsápaný tygr dále vyléval svůj vztek na hlavním městě českého království. Dlouho přes půlnoc trvalo zuřivé bombardování. Časně ráno lidé prohlíželi spousty, které způsobilo, jedni s němou hrůzou, druzí s hněvivým zlořečením, jiní se zoufalým bědováním, jako by nastával soudný den. A nevolali k Bohu jen lidé slabí a bázliví. Z chrámů vycházeli kněží v ornátech a s korouhvemi, aby okolo sebe shromažďovali sužovaný lid a stáli při něm v děsných těžkostech jako pastýři při svém stádci. Farář od svatého Petra k němu volal: ‚Spravedlnost zmizela z okršku země, choutkám dvou bezcitných, panstvi chtivých lidí máme padnouti za oběť!‘ Z Týnského chrámu vedl kněz procesí na Malou Stranu, chtěje obměkčiti rozkaceného Windischgrätze a jeho vojáky; nesl pod nebesy velebnou svátost, ale když se procesí ubíralo po mostě, soldateska z Malé Strany také proti němu střílela!«

»Hanba! Hanba! Hanba!«

»Také panu hraběti Nosticovi a panu doktoru Riegrovi, kteří se vraceli z Inšpruku od císařského dvora a v sobotu ráno ku Praze dorazili, mohlo se doma hned něco přihoditi: vojáci

v bráně chovali se k nim hrubě, stěží je pustili do města, cestou na Hradčany jim vyhrožovali a také ještě v zámku jim spílali. ‚Probůh,‘ pravil pan Rieger guberniálnímu presidentovi, ‚k čemu to zde přicházíme?‘ — ‚K revoluci,‘ tvrdil pan hrabě. — ‚Může to být jen nedorozumění!‘ — ‚Nikoli, je to revoluce a zločinské, široko daleko rozvětvené spiknutí!‘ — Pan Rieger zvolal: ‚Svou hlavu dám, že mezi Čechy žádného spiknutí nebylo a není!‘ — Zemský správce stál na svém: ‚Však se to vyšetřováním dokáže.‘ — Odevzdali mu královský patent o svolání sněmu, a on ho zamkl do šuplete, aby ho lidské oko nespatřilo, neřku, aby byl vyhlášen; neboť co čeští poslové byli na cestě z Inšpruku, míjeli v Praze dnové krvavého týdne a guberniální president s Windischgrätzem po telegrafu vyhlásili Čechy u císařského dvora za rebelanty, kterým z toho, co jim bylo slíbeno, nic se nemá splniti, tedy ani svolání zemského sněmu, a kteří nejen takto, nýbrž i všelikým jiným způsobem přísně musejí býti trestáni.«

»A u císařského dvora jim věřili? ačkoli mohli od samých Vídeňských komisařů něco jiného slyšeti?«

Koliha silně máchl rukou a chvilku pomlčev vyprávěl dále: »S Vídeňskými komisaři se pan Rieger také hned na hradě setkal. Přišla k nim totiž ze Star. městské radnice zase deputace s prosbou, aby se ještě jednou odebrali na druhou stranu řeky, přispěli k utišení obyvatelstva a poskytli městským zástupcům pomoc v přetěžkém jich úkolu. Od deputace se pan Rieger hned dověděl pravdy o tom, co se v Praze dělo za jeho nepřítomnosti, zvláště od svatodušního pondělka. Když se potom s deputací a s dvorní komisí ubíral na Staré Město, ukázal s mostu hraběti Mensdorffovi na vodárnu a mlýny, v dolejších částech svých pořád ještě hořící, a ptal se ho mezi čtyrma očima: ‚To se stalo s vaším souhlasem?‘ — ‚Ne,‘ odpověděl hrabě, ‚to se stalo proti mé vůli.‘ — ‚Vám jest asi lépe povědomo nežli mně, že se kníže Windischgrätz v květnu do Prahy vrátil proti přání vojenského ministra. Zde nedbal ani na ministra, ani na konstituci, ani na platné zákony, vedl si tu zcela libovolně, reakcionářsky, Pražskému obyvatelstvu a českému lidu nepřátelsky a za pár neděl přivedl to zde k tomu, čeho jste sám očitým svědkem. Aspoň k hrozným událostem minulé noci nemuselo dojíti, kdy byste se vy byl dle slibu veřejně daného uvázal v generální komando! Proč jste to neučinil?‘ — ‚Nemohl jsem,‘ řekl komisař. — ‚Přece jste sem přišli s plnou mocí od vlády?‘ — ‚Ale nabyl jsem jistoty, že zdejší posádka chce poslouchati jenom knížete Windischgrätze, nikoho jiného, a že by byla město bombardovala, i kdy by se jí to bylo zakazovalo.‘ — Pan doktor Rieger zvolal: ‚Tím dosvědčujete, že jsou zde pořádky jinde na světě nevídané a neslýchané! Generál Windischgrätz odpírá poslušnost ministerstvu a jeho plnomocným poslům, a pak odpírá poslušnost i vojsko, poroučí si, kdo jediný mu veleti smí, a diktuje si bombardování města! A nešťastná Praha stává se obětí takových úžasných pořádků v státě, a lidé, kteří tu takovým způsobem jednají proti zákonu a zaručeným svobodám, proti konstituci a

slavným slovům císaře a krále, ti smějí o českém lidu říkati, že *on* revoltuje, a páchati na něm nejhorší násilnosti, do nebe volající křivdu!‘«

»Tedy aspoň pan doktor Rieger Vídeňským pánům řekl jak se patří pravdu!«

»A což teprv Windischgrätzovi.«

»Také s ním mluvil?«

»Účastnil se porady na radnici, kde byly sestaveny nové podmínky míru; měšťanstvo se spokojovalo málem, už nebylo ani žádáno, aby Windischgrätz odstoupil, měl zůstati komandantem a vojsko mělo do Starého a Nového Města vtáhnouti s hlučnou hudbou; kdo neměl právo nositi zbraň, měl ji hned vydati, — ale všecko, co se v posledních dnech stalo, mělo býti odpuštěno a zapomenuto, nikdo neměl proto býti zatýkán a vyšetřován.«

»Takovými podmínkami se město vlastně už docela podvolovalo Windischgrätzovi.«

»Proto je také dvorní komisaři schválili a se zástupci měšťanstva podepsali. Avšak Windischgrätz, když mu je městská deputace za přítomnosti dvorních komisařů předložila, zkrátka je zamítl: nyní prý se Praha musí vzdáti beze všech podmínek, na milost a nemilost! Tu se mu opřel pan Rieger: ‚To není vyjednávání, to je diktát.‘ — Windischgrätz mu odsekl: ‚Co vy soudíte, je mi lhostejno.‘ — ‚Já soudím, že zde nikdo nesmí jednati nesprávně. Dvorní komisaři ministerstva uznali, že město navrhuje podmínky slušné, mírné, spravedlivé, a proto je přijali. Máme konstituční poměry, ministerstvo jest odpovědno, zde jsou jeho plnomocní vyslanci, oni zde rozhodují.‘ — ‚Nedám se od vás poučovat,‘ namítal pánovitě generál, ‚a vím co dělat, a nedám si do toho od nikoho mluvit, rozumíte, od nikoho!‘ — ‚Pak si osobujete býti neobmezeným pánem, kterým nejste,‘ zvolal pan Rieger, ‚pak *vy* se dopouštíte odboje, ano velezrady!‘«

»To byl statečný, neohrožený pán!« zaradoval jsem se, »Ústa mu pozlatit! A co Windischgrätz? Zrudnul asi jako podrážděný krocan?«

»Rozkřikl se na pana Riegra: ‚Jsem zde komandant, každý zde musí dělat, co já přikážu, — kdo neposlechne, tomu zakroutím kejhák!‘«

»To padalo také na dvorní komisaře?«

»Toť se ví, — ale oni zůstali hezky zticha.«

»Inu, byli to noví Bileamové: vyšli, aby poroučeli, ale pak před Windischgrätzem drželi jazyk za zuby a tancovali podle jeho noty. Ale aspoň pan doktor Rieger mluvil Pražanům ze srdce, že?«

»To bylo už v sobotu odpoledne, — a já jsem se o tom dověděl až po dlouhé době, která pro mne byla velice smutná.«

»Z jaké příčiny?«

»Stonal jsem . . .«

XXVII.

»Snad« — tázal jsem se zdrženlivě, »snad jste v noci — při tom bombardování — byl raněn?«

»Při tom ne, v Praze ne,« odtušil Koliha. »Poznali jsme nade všecku pochybnost, že v Praze nejsme nic platni, že jsme jí spíše na škodu než na prospěch, jelikož Windischgrätz a Thun na přítomnost venkovských gard ukazovali jako na důkaz Pražské a vůbec české rebelie a také z ní si brali záminku k nejkrutějším skutkům proti městu a obyvatelům jeho. Nezbývalo nám nic jiného než vydati se na zpáteční cestu. V noci nedalo nám vojsko vyjíti branou, proto jsme v sobotu ráno odjížděli po železnici. V dlouhém vlaku jely s námi také gardy z Kolína, z Čáslavě a z jiných míst, ale též množství Pražských obyvatelů, nejvíce žen a dětí: utíkali z domova jako z místa hrůzy a zkázy; všichni byli ustrašeni a na mysli klesli, z nejednoho vozu se ozýval pláč a nářek. Ovšem ani mezi gardisty nebylo veselo, všude bylo viděti trpkost, zármutek a hněv, všude slyšeti reptání a kletby. Ještě cestou do Prahy jsme si také zpívali Husitskou:

Naděje se vyplnily,
  vrátily se zlaté časy,
hle už se nám vyjasnily
  české meče, české hlasy!

A nyní jsme se vraceli tak ukrutně sklamáni! Hlasy, které tu a tam dávaly nějakou čaku, docházely v srdcích slabé ozvěny, — cítili jsme příliš dobře, že naše věrnost byla zneuznána, naše důvěra zrazena, naše právo pošlapáno a že nám do týla zasazena železná pata. Za malou chvíli měli jsme toho strašlivým spůsobem zakusiti na sobě samých...«

»Teda ještě cestou?«

»Přijeli jsme na první štaci, do Běchovic...«

Ve mně se zatajil dech: »Á — tedy vašemu vlaku se to tam přihodilo —! Tentokrát jste mašinistovi neporučili, aby tou štací projel s největší rychlostí?«

»Vlak se zastavil, poněvadž už tam z něho měli někteří pocestní vystupovati. A nikdo se nenadál, že bude podniknuto nějaké nepřátelství proti gardám, když se pokojně vracely domů.«

»A přece se to stalo?«

»V nádraží byli vojáci, pěší s nasazenými bodáky, husaři s tasenými šavlemi. Jakmile se vlak zastavil, přihnali se k němu, dvírka u vozů byla zotvírána a vojáci zhurta volali dovnitř: ‚Zbraně vydat! Sem se všemi zbraněmi!‘ Gardisté byli překvapeni; poslechnouti se jim nechtělo, odpírati bylo těžko, — váhali. Vojáci počali krajním vytrhovati ručnice, proklínati, nadávati, vyhrožovati, také do vozu ručnicemi a pistolemi mířiti a bajonety pocestným na tělo nasazovati. Podle vlaku i ve vozech povstal povyk, že nelze vysloviti. Gardisté podávali svou zbraň, flinty, šavle, píky, ale vo-

jákům nedělo se to dost rychle, byli vždy rozčertěnější, křičeli: ‚Ven z vozů!‘ — jedny tahali, druhé tloukli, a hnedle počali i střílet, nejen po těch, kteří se venku chtěli dále od vlaku dostati, nýbrž i do vozů nacpaných pocestnými, jmenovitě také ženskými a dětmi. Jedni byli násilně z vlaku vláčeni a vyháněni, druzí v strachu a zoufalství skákali ven. Ale běda ubožákům, kteří se octli na prostranství před vlakem! Vojáci vrhali se na ně nejinak, než jako by to byla divoká, nebezpečná zvěř, kterou nutno utlouci, posekati a postříleti. Nikdo s nimi nezápolil, mnozí je prosili, aby měli milosrdenství aspoň s ženami a dětmi, — ale všechno bylo marno; čím více krve teklo, tím nelidštěji vedla si rozvzteklená soldateska. Za každým, kdo chtěl uniknouti, honili se jak pěší tak jezdci, až klesl buď zabit nebo těžce poraněn.«

»Pro umučení boží!« hrozil jsem se. »A kdo nařídil toto vraždění lidí, na nic zlého nepomýšlejících? Také Windischgrätz?«

»Poslal do Běchovic svého syna, rytmistra, s pěchotou, jízdou i s nějakými kanony, aby ozbrojených lidí nepouštěli ku Praze a jedoucím od Prahy aby zbraň odnímali. Princ Windischgrätz nechtěl zběsilému vraždění a zbytečnému prolévání krve, vojáci proti jeho vůli pouštěli uzdu své zuřivosti. Také setník Fialka, dobrý vlastenec a spisovatel český, snažil se ukrutnosti jejich zabraňovati, ale div nebyl sám od husarů skolen. Myslím, že také mně zachoval život.«

»Byl jste ve velikém nebezpečenství?«

»Seděl jsem u dvířek, rozlícení Laturáci mě strhli ven. Tlučen a strkán motal jsem se podle vlaku, až jsem se octnul u vojáka, který právě flintu nasazoval k líci, aby střelil do vozu. Odrazil jsem hlaveň rukou vzhůru, rána šla přes vagon. Voják obrátil bodák proti mně; zachytil jsem jej, uhnul jsem se, přece však jsem dostal ránu do boku. Kdosi do mne vrazil, až jsem se otočil; v tom cítím bajonet v zádech, udělám pochop a padnu prsoma na koně, na nohu jezdci, který zlostně zaklel. Zdvihnu k němu oči, — a všemohoucí Bože, kdo to je? Můj syn!«

»Jeli možná?!«

»Tvář celá jeho, ale pohled cizí. Couvne s koněm, napřáhne ruku s šavlí. ‚Prokope!‘ volám v svrchované úzkosti. — ‚Basama ísten!‘ vzkřikne on, a sekne mi po hlavě. Proťal čáku a kůži, kost ne docela. Silnou ranou potácím se a padnu na muže, který ležel na zemi, měl tvář od spánků až přes bradu rozpoltěnou, byl všecek krví zalit a jenom tiše úpěl. Nade mnou bouchla rána z pistole, ale zároveň se ozval rozhorlený hlas: ‚Ustaňte! To je proti rozkazu! To je hanebná nepravost! Jste vojáci, nebo lité šelmy?‘ — Hleděl jsem povstati, kdosi mně pomohl; byl to důstojník, který okřikoval husary. Pokynul jednomu pěšákovi: ‚Tam!‘ ukázal na nádražní dům. Nepochyboval jsem, že mě tam voják vede jako zajatce; nejprv tam jedni utíkali jako do úkrytu, pak tam druhé honili. U dveří stáli Laturáci na stráži. Vnitřku bylo už lidí, jak by nabil; každý druhý, třetí měl nějakou ránu, a ještě tam chvílemi vojáci z venku poslali kulku.«

»Hanebníci!« plál jsem svatým hněvem.

»Ba stříleli také do oken v patře, do příbytku železničného úředníka, kde nebyl nikdo jiný než manželka a děti jeho.«

»Netvorové!«

»Skutečně byli jako ďáblem posedlí. Z nádraží hleděli se také lidé, ovšem bezbranní, spasiti útěkem do polí: vojáci honili se za nimi, a veta bylo po každém, koho dopadli. My v nádražním domě nemohli jsme nikam, jelikož dvéře na stranu k silnici byly uzamykány. Náš Kutnohorský lékař, který gardu do Prahy provázel, hleděl aspoň jaks taks pomáhati těžce raněným. ‚Je to všecko marno,' promluvil vedle mne muž také na hlavě posekaný, takto mi neznámý, ‚čekáme tu jenom na popravu, budou nás po několika vyvádět, aby nás všecky porubali a postříleli.' I na mužských tvářích bylo viděti hrůzu, ženské a děti zoufale kvílily. Povyk v nádraží po chvíli utichal, za to však v domě počalo silné bušení na zamčené dvéře, — vojáci je pažbami a sekerami chtěli rozbiti, aby se dostali na nás. ‚Není spásy!' ozval se zase muž vedle mne. ‚Pomodleme se, poručme duši Bohu!' Ženské hořekovaly, že to do srdce bodalo, lomily rukama, padaly na kolena, některé omdlívaly. Tu k nám z prostranství před vlakem vstoupil rytmistr, princ Windischgrätz. ‚Co jsme udělali?' volali na něj někteří. ‚Nejsme lidé a křesťané jako vy, že nás dáváte tak ukrutně vraždit?' — ‚A k tomu od vlastních synů našich!' zaúpěl jsem já. — Ženské spínaly k princovi ruce a pro Kristovy rány prosily za smilování. Dvéře už povolovaly ranám, zuřivé vojáky bylo už také viděti. Princ se na ně rozkřikl, kázal jim odejíti a pohrozil jim, že je vrchní velitel přísně potrestá. Když pak vojsko venku podle rozkazu jeho odstoupilo, pustil nás do nádraží, abychom zase mohli vstoupiti do vlaku; kdo z těžce raněných sebou jen hnouti a promluviti mohl, zapřísahal své známé, aby ho tam vzali s sebou. Některý takový vypustil ducha, než jsme ujeli jednu stanici. V Ouvalech nás vodili nebo donášeli k studni, vymývali a obvazovali nám rány. Když se vraceli se mnou do vozu, kdosi za mnou tiše prohodil: ‚Ten už také sotva Horu spatří!' Mělť jsem mimo rány bajonetem a šavlí také kulku v těle, i nemohl jsem hrubě pochybovati, že se blíží poslední má hodinka.«

»Ale Pánbůh vás zachoval?«

»Když mě přivezli do Hory, byl jsem bez smyslů. Terinka mě pokládala za mrtvého a tak se poděsila, že se sama svalila na zem. Lidé myslili, že padla do mrákot, a zatím —!«

Koliha najednou zaplakal.

»Bylo to něco horšího?« ptal jsem se zaražen.

»Hrozné neštěstí to bylo — a já jsem byl jeho příčinou: upadla v padoucí nemoc, která na ni od té doby po delším, kratším čase přicházívá. Svatodušní týden roku čtyřicátého osmého měl pro ni ještě horší následky než pro mne...«

»Vy jste se vystonal?«

»Několik měsíců jsem byl učiněný Lazar. Nikdo mi už netušil, ale přetrval jsem to, na konec jsem ze všeho vyvázl, —

jenom v hlavě se mi to někdy ozývá, a dva prsty na levé ruce ostaly chromé... Z Kutnohorské gardy Běchovice nikomu nepřinesly smrt, ale mnozí je odstonávali, třeba nikdo tak těžce a tak dlouho jako já. Na Kořenáře a jemu podobné se z většího dílu jenom národní obrana hněvala, že netáhli do Prahy, ale mně zazlívaly také rodiny gardistů, že prý jsem původ celé té nešťastné výpravy. A tak jsme já i Kořenář v městě upadli v nepřízeň, jenže každý z jiné příčiny. Ale mne v dlouhé nemoci mé trápily ještě jiné věci. Stále se mi na mysl vracel obraz Běchovického krveprolití, jmenovitě jak se po mně husar šavlí rozehnal. Mýlil mě zrak, či to v skutku byl můj syn? Muka jsem vytrpěl v těchto pochybnostech, ale nikomu jsem se s domněním svým nesvěřil. Jak jen jsem trochu k sobě přišel, musela Terinka napsati Prokopovi psaní do Uher, na adresu, kterou jsme měli. Dlouho nepřicházela žádná odpověď. ‚Psaní ho nedošlo,' měl jsem už za za jistou pravdu, ‚protože už dávno v Uhrách není, ale v Čechách.'«

»A potvrdilo se to?«

»Díky Bohu, ne — aspoň to ne. Prokop se nám konečně ozval. O svatodušních svátcích a potom byl sice také on v krvavých půtkách, ale daleko od nás. Nedorážel zbraní na vlastního otce, nebojoval proti českým rodákům, ale přece mě jeho boj naplnil velikým zármutkem a bolem, neboť hubil naše slovanské bratry, uherské Srby, kteří byli podobně utiskováni a pronásledováni jako my, jenže od Maďarů. A Maďarům sloužilo proti nim rakouské vojsko. Právě také v svatodušní pondělí učinilo útok na srbské město Karlovce, vedeno od maršálka Hrabovského, který prohlásil, že o srbských právech nic neví, že v Uhrách zná jen Uhry a žádné Srby.«

»Zrovna jak to o Srbech a Slovácích říkal i Košut!«

»Vždyť podle přání Košutova tehdy, okolo nešťastných svatodušních svátků, byl také Jelačič své banské hodnosti zbaven, ano za velezrádce prohlášen! Proč? Protože byl Slovan a Slovanů se zastával. Proti Srbům v Uhrách rakouské vojsko k libosti Maďarů bojovalo touž dobou, co v Čechách Windischgrätz bezuzdně řádil proti Praze a českému lidu. Srbové byli panovníkovi zrovna tak věrni jako my a Slováci, ale po nich i po nás bylo jen šlapáno, na ně i nás byly jen meč, žaláře, šibenice. V Čechách po bombardování Prahy byl by měl podle práva a spravedlnosti býti před přísný soud postaven Windischgrätz, zatím však zůstával tam ještě hezky dlouho neobmezeným vladařem, zatýkal muže, na kterých nebylo sebe menší viny, ale on o nich rozhlašoval do celého světa, že jsou účastníci zločinského, široko daleko rozvětveného spiknutí, namířeného proti panovníkovi a celé říši. U nás nebylo proti tomu žádného ozvání, kdo jen hlesl, octnul se za mříží. Ale odjinud musel o sobě Windischgrätz slyšeti ostré hlasy. Svolání českého sněmu zmařil, místo něho sešel se říšský sněm ve Vídni, a tam si na jeho jednání posvítili netoliko čeští poslanci, ale i někteří Němci, které jeho zpátečnictví a násilnictví popuzovalo. V bezpečnostním výboru ho před celým světem obvinili, že

vzpouru z vojenské strany chystal, že o ni s komandanty v jiných zemích, jako v Haliči a v Uhrách, napřed písemně jednal, — a když ho v svatodušní pondělí šlechetná manželka jeho na kolenou prosila, aby na lidu nepáchal takové ukrutnosti, že se na ni v slepém vzteku vrhnul a ji za vlasy po pokoji vláčel a jinak týral, až v zoufalství uchopila bambitku a hlavu si prostřelila.«

»Vídeňákům za takové řeči nemohl nic udělat?«

»Ale pomstil se jim přece. Když ve Vídni vypuklo v říjnu nové povstání, Windischgrätz ji obléhal, přemohl a dobyl, načež tam bujně rozkvetlo odsuzování k prachu a olovu, k oprátce, k doživotnímu žaláři atd. Tehdy se Ferdinand Dobrotivý uchýlil na Moravu, tam se vzdal trůnu a postoupil ho arcikníželi Františkovi Josefovi. To bylo nejvíce dílo Windischgrätzovo, on byl také hlavní původce toho, že říšský sněm v Kroměříži byl od vojáků rozehnán a zavedena zase vláda absolutistická. V boji proti Maďarům ukázal tak málo schopnosti, že musel býti vrchního velitelství zbaven. Tím se sláva jeho náhle skončila. Odešel stranou — ale s tím hrdým vědomím, že klíčící setbu svobody v tomto státě nadobro udupal a zničil a národy přivedl ještě do horšího jařma, než bylo za Metternicha. Největším pak škůdcem a zhoubcem stal se národu českému. Nenílí pravda, že by byl v onen svatodušní pondělek manželku svou za vlasy vláčel a k zoufalství dohnal, to jistě má na svědomí, že podobným způsobem zacházel s naší ubohou, nevinnou vlastí, že od něho vytrpěla hrozné mučednictví a že Bůh ví jak dlouho stonati bude těžkými ranami, které jí krutá zloba jeho zasadila!«

(Pokračování.)

V den svatého Rufa u Kreščaku.

Z kronik o císaři Karlu IV.

od

Fr. Leubnera.

Den svatého Rufa — — Kde dnes v jeho skon
jásot vítězů, kde padlých ston?

. . .

Král Jan mračný ve ctné druže kruhu
div nelaje hněvem do neduhu,
jenž mu oči halí temnem clon,
že mu nejeví zrak nevidomý,
který šik se pod útokem lomí
a kde soky v úprk štvou a hon:
»Oj ty oči! Na posledním soudě
Bůh s nich odejme tmy mrákotu, —
teď ten div! Bych v davech nezabloudě,

na vrahy se vrhnul v překotu,
v zlém jim turnaji dát na pamětnou,
kde s mým dřevem se jich prsa střetnou!
Zpět je hnát, by utonuli v moři,
jako v Písmech brav ten u Gerazy.
Vlky na ně, pastuchovi k hoři
drát jim kožichy a lámat vazy!
Mstou ať kat je koly probije!
Hoj, vy páni, komu bystré oči:
kam náš první šik své znaky točí
na krvavém francké vlasti luhu,
rcete, kde tři kvetou lilije?
Koně zbrojného mu na odsluhu!«

Dí pan Henrych Mnich mu z Basileje:
»Pod vozovou hradbou boj se děje.
Rvou se tam a chumelí a dáví, —
dosud nevidno, kdo v harci právi.
Od Englišů mraky šípů prší,
proti nim kam Janov po návrší;
za tímto se francká jízda tlačí, —
hera kata! co ta tíseň značí?
Vel Tvá Milost: bodnu koně s chlumu
a lid spořádám tam po rozumu.«

Karel markrabí mu toho brání:
»Já tam jdu a se mnou moji páni.
Svatý Václav bude svoje strážit.«

Král Jan brvy slepých očí chmouří,
čelo mrak mu stíní starostí.
Tam, kde boje prvý náraz bouří,
římský král má drahý život vážit,
kde snad hrobem smrt jej uhostí, —
na skráň mladou meč se strojí pádný,
než ji ovine ctí vínek vládný?
Volit hrob, kde trůn zve k výsosti?
Váhá syna vydat v nebezpečí,
zápovědi hrdinnost však vadí.
Mysl nematná tu rozpač předčí
a vděk ze syna mu volbu snadí:
»Bohu dík! V tvých žilách moje krev!
Za ctný boj kde kyne dobré slovo,
srdce buď i krev lít pohotovo,
kde muž nezná vyhnutí ni slev.
Jenom plachý zvěr se krve štítí,
a ne orlice, ni bílý lev.
S Bohem jdi, ten račiž s tebou býti!«

Král Jan tiskne synu pevnou ruku.
Ještě slovo na rtech se mu třese;
jazyk úporný však nepronese,
co cit hřejný radí na rozluku.
Karel na kůň, povel průvodu,
a v dol kvapem na ctnou příhodu,
s chlumu letem na rytířské skutky
s českým lidem do sveřepé půtky.

Na pahorku král Jan na kameni
naslouchá, kde boje vír se pění.
Jasný den jest po bouři a dešti
a již k západu se slunce chýlí,
paprsků hrou po bojišti střílí,
helm a štít a meč, hrot kopí lešti,
suší vlhkou půdu po rovině,
po níž vlní se jen mírné svahy,
roklin průrvy hloubí se, — tam činně
pluků franckých šikují se tahy;
s únavou sem došli odpoledne.
Ač jich převaha, — leč komu štěstí sedne?

Podál páni. Pod stromovým stínem
Henrych Mnich zde podle krále stoje,
slepci líčí polohu, běh boje:
Na chlumu se pod větrným mlýnem
za vozy a koly v zákopech
Edvard král, tři voje se svým synem
uzavřel jak v hradu pevných zdech,
jedna brána do roviny ústí, —
tisíce tam oděnců se hustí.
V prvním voji franckém proti vozům
Janovští se derou samostřelci,
houfy sršánů, — hej, jsou to smělci!
Šípů mrak v ně s hradby lučištníci — —
Co to teď? To chápej kuří rozum!
Sval se zachvěl v rytířově líci,
kletbu v hrdle udávil mu vztek —:
třikrát vystřelili nad vetřelci,
— námezdná ta chasa na útěk?
Za ní z hradby ven se jízda valí,
v čele Černý královic jest znalý,
ven se řítí jízdy mračno černé,
koní kopyty trou Janovany,
do lebek jim tepou rány perné
k útěku — — A útok z francké strany.

Do chlumu v bok oři paty vtíná
v kvap a trysk pan Valkoun z Pořešína.

Sotva s koně, král vstal proti němu,
jak by z proradců jej vítal sněmu.
Slepé oči na široko hledí,
až div nepuká jich šedý zákal;
hněv se v tvářích pochmurou mu smrákal,
chystanou přec výtku slovem nedí, —
nemožno, by Čech kdy na pochvaty
z boje nectně v úprk mydlil paty.
Sám pan Valkoun rty si zlostí hryže,
podzíravost vida bez výbuchu.
Nemilých zpráv nemluv nikdy sluchu,
kdo med v ústech nemá, hřbetu z pryže.
Na dotaz dí prudce na odtuchu:
»Pan markrabí Karel, římský král,
živ a zdráv. Bůh dosud při něm stál.
Chybám zmatku domlouvá však marně, —
ti tam bez rozvahy rvou se parně.
Janovští jsou na zpátečním honu.
Na pochodu deštěm samostříly
pomokly, tah tetiv uvolnily:
»Na zad, na zad!« Hrabí z Alençonu
v patách své jim veda rytíře,
ony v ústupu má za zrádce,
na ně, na své, k víře k nevíře,
hněvem soptí: »Zráte k oprátce?«
Jezdcům velí: »Bijte do té luzy!«
Čistá práce, najaté prát lidi!
Janovčíci, ve zmatku plen hrůzy,
před hrudí i v patách zhoubu vidí:
v hřbet jim Englišenín sází baňky,
v předu zas jim Francouz pouští žilou.
Je to turnaj, plýtvati tak silou!
Tu — tam meče okolu jsou plaňky
a v něm kupy mrtvol na mrtvoly —«
Valkounu hlas jízlivě se jitří
a král naslouchá mu u nevoli.

Hrom a hrom v tom na válečném poli.
»Mladý Klimberče, zrak orlí vytři,«
velí král, »to není bouře hlas,
co tam duní hromem u zápas,
kde šíp fičí, kde se lámou dardy,
štíty chřestí, břitné meče svistí.«
Jindřich z Klimberka řeč králi jistí:
»Na věru, to došlo na bombardy,
— ej, což neklamali zvědi jatí!
Dým a blesk a hrom a hukot rány
ryje v houfech nové širé brány.
V spolku s ďáblem snad jsou soci klatí!«

Kolem krále s chlumu družina
na jev nebylý hled upíná:
z pekel horoucích lstí ohně stroje
vede Flamink do ctného sem boje?
Co to sálá z neviděných kuší,
slní zrak, sluch do hluchoty hluší?
Kouzlem prachy rota ďáblů smolná
— svatý Prokop na ně s řetězy! —
s kameny cpe v dutá drva kolná,
nad křesťany s peklem vítězí?
Kde v té zádavě tam české lebky?
Česká páž kde před se dráhu klestí,
cizí kosti drtí na oštěpky.

Ješek z Rožďálovic nové zvěsti
nese z pole Jeho Milosti.
Pod chlumem kůň kles' mu na neštěstí;
zpod koně jak s námahou se páčí,
z třemenů než údy vyprostí,
vidí útrpně: kůň střeva vláčí
z hrozné rány pod slabinou boku,
zvrácen naň; smrt u věrném má oku.
V těžké brni pán se vzhůru béře,
o mohutný meč se opíraje pěš.
Král tu podkoní mu Arberkéře
s novým hynštem v ústret poslal spěš.
Ješek v rozechvění, opět v sedle,
byl by do bitvy se obrátil.
Sivý podkoní se štíří vedle:
»Trochu jste se, pane, pochvátil.
Mnedle, kam vás oheň ukvapeně, —
nebyl vám tam, jářku, úzek svět?
Hola, ke králi vám neprodleně.
Tržené jste mysli? Povah zpět!
Dost už, trvám, drala do krve
Flaminky tam vaše ostrve!«

Nedočkavě král naň prudkým hlasem,
jeho příchodu byv zpraven Mnichem:
»Děka Bohu, neplatil's ni vlasem, —
a co druzí, hýří krve kvasem?
Slovo zděj a ruče! Dlení hříchem.«

Odpovídá váhavě mu Ješek:
»Chvala Bohu, naši jako hrady!
A kam tnou, tam padlých do závady.
Hubený však pro Francké je dnešek.
Hrabí Northampton a Cerný kněžic
rytířů jim tisknou prvé voje:

zádava těch v slepou rokli běžíc,
na sukničky rudé sokům řežíc,
padla v záludy: sráz, konec sloje . . .
K zácpě mrtevců tam na hromady —«

»Ký je hnal tam oblud pochabý?«
král se děsí.

Družiny v tom řady
kolem něho v směs a bez úrady:
Dohnal chlumu Tušik z Bavor mladý,
vztáhnul oř — trh — div se nezabí,
sípá v potu: »Raněn markrabí!«

Ulek překvapu jde po zástupu,
na krále vše zraky zvídně míří.
Pomsty chuť v nich plamenem jim žíří, —
na vrahy, hr, hejnem hladných supů!
Nemluví. Má dědic rodné vlasti
pro rozkoly cizí váznout v pasti?
Bůh a svatý Vácslav! Mrtvých trupů
mstou proň bude na trest do úžasti!
Pádné pěsti chápou jílce meče.

Král se vzchopil, očí vejří brvy:
»Za krev z ran mu mléko nepoteče!
Vždyť meč jeho také dobře drví.
Má to krev a dědic slavné země,—
mluv, co teď to lví a orlí plémě?«

»Dál se řítí, přes mrtevců kupu,
střed svých věrných. Englant na ústupu.«

»Panoše, dej plnou číši vína,
chci pít na čest nematného syna!«
Friček panoše hned pod stan pílí.
Král Jan v ohni, povel nový sdílí:
»Nepřítelli pod zákopy tedy
před mečem mu k hradbám tíhne sláb,
nenutno, by římský král mu v sledy.
Ohař za liškou a za zlým dráb!
Mladý Klimberče, ctný věrný druze,
chvalný reku, Hrone z Vlašimě,
spějte tam. Mu budouc ku posluze,
vyveďte jej z boje upřímě,
— po hodu i lev jde do závětří, —
hrdých ran ať vazač jemu šetří.
Eh, by nebylo jak paní služba —
v mysli po něm milá srdce tužba — —

Drahý život věrnou stráží hraďte,
opatříc jej, s ním zpět k nám se vraťte.«

Jindřich Klimberk, z Vlašimě pan Hron
na kůň, s chlumu, cval a trysk a hon.

Král vzal pohár vína od panoše.
»Pravímť, páni, sok ať zuby skřehce:
S Čechy válej, kdo živ býti nechce.
K prolité dím tedy krve troše:
Křesané prý mlýny melou lépe.
— Nalej vína, dolej plnou, hoše.
Z duše mluvím vám, ač oči slepé:
Země dědici teď na zdraví!
Živ buď Karel, po letech ač mladý,
mužné paže, moudré ducha rady, —
ať ctnou pamět zemi ostaví!«

Čeští páni, co jich tu jest koli,
zvučným souhlasem se králi vděčí.
A přec v nitru obav hlod je bolí
a se tají pod jich dvornou řečí.
Pochyb stíny v mysli se jim šeří:
v skutku Karel mimo nebezpečí,
drápnut jen, jak Milost král as věří?

Pátrají jich zraky po bojišti,
kde se zbraně v šikmém slunci blyští.
Hnutí tam jak v zrytém mraveništi:
ryk a halas hlaholem k nim vane
nad hukoty dalekého splavu,
křičí, duní, houká zvuk a dusá,
láme se a splývá, vzduchem tane;
davů tlum se rotí na mrakavu,
pluky, shluky; tam část voje kusá
s hukem, hlukem v rovni na podáli;
na pozadí lesy Kreščaku.
Rozvlané jak mračno boj se válí
a jen zmatky z něho ve zraku.
Příboj, odboj — jak ni na pobřeží —
tu proud láme, tam se vlnou ježí.
Semli vrhne sporných vln se přeliv,
krví zaplaví svah pod chlumem — —

Henrych Mnich knír cásá netrpěliv;
na mysli se radě s rozumem,
kolem koní dal se na obchůzku,
po bojišti zlobně okem střeliv:
»V hnilém mase plno muších strusků . . .

Pohlednu, jak zdráva naše chasa.
Zdravé maso — ale kat spral rasa!
Hněvem zalknu se — pěst lípne k meči —
nad obludem tam v té dvorné seči!«

Jan, sám, v myšlenky se divné hříží.
Odkud z duše dna se kradmo plíží?
V hlavy sklonu stíhají se mihem,
míhají se, stíhají se, tonou
v kruhu jiných jak mhy pod oponou,
a z nich nové, skladem — pádem— dvihem.
... Vidí Prahu. Do zakuté brány
bradatic tu buší třeskné rány,
lid jej vítá, hlava vedle hlavy.
... Pod pochmurnou klenbou na Zbraslavi
Elšku královou v hrob s pláčem kladou —
trapný vid, kdy věrné, tiché oči
slzou kalené se po něm točí
nad snů dověrných, tuch blahých zradou ...
Pryč, pryč! — Slavné turneje a klání,
z bílých rukou věnce na helmici,
sladká služba dvorná ladných paní,
šírým světem dobrodružské jízdy,
pěvců potulných zpěv lichotící
o orlu, jenž těsnými zhrd hnízdy,
do vysoka volným vzduchem krouží, —
přepych ... nouze ... s lichevci jen sváda, —
a svět k nohám holdy přec mu skládá,
— by byl živ, král Artuš po nich touží!
Hrdost ze syna — i závist lásky — —
... Margrety skon, milované dcery
na rtech mrtvých klid pak bez otázky,
proč jí život smutný den byl šerý — —
... Dlouho před tím druhých svateb přepych,
mátohy mrak, neduh očí slepých — —
... Nová zdoba v Licemburka štítu:
římskou syn má slavnou korunu,
a rod jeho — jak ni na blankytu
světlé slunce k země oslunu;
věrná Praha vzplesá u návratu,
se synem když hrdý vjede Jan — —
Myšlenky jdou hlavou králi v chvatu,
jak list s listem vírný pojí van.

Mnich zpět od obozu zbrojné chasy.
Hotovo vše v boj. Hněv slova nedí,
zle ač pádná pravice jej svědí
na pomoc těm v tísni, na zápasy.
Trudno, druhli moudré nedbá rady, —

v nouzi chtěj však léku pro zla vady!
U truhel zde nemluva ctný stanul,
kde tře vazač Fricendorl masti
na obvazy ran i na náplasti.
Hybem ruky jak by mouchu svanul,
dívaje se slov mu bez účasti,
v jiných myšlenkách snad tona duchem,
když dí lékař: »Dám se klamem másti?
Budeli vám tady prsty klásti
mezi podvoje a dvéře, bolí živě . . .
Necítíš den mrtvol pachnout puchem?«
vazač ptá se Mnicha starostlivě,
po krvavé ukazuje nivě.

Podál hrabí z Blouzu s hrabím z Ulmu
u vášnivém sporu dvojích záhad:
Zda jít v boj teď? Nebo dosud váhat?
Volený král raněn . . . Kdy by zkul mu
neblahý přec osud smrtný meč
na hlavu dnes mladou, jak, co příště?
Ludvík Bavor u Kreščaku seč
vděčně žehnal by . . . Co říše asi?

Heřman z Miličína sobě stýště:
»Houby chápu z řeči této. Kýž tě —!«
Hádají a věstí sporné hlasy:
»Možno, snad, klam, jisto, avšak leč« —
Mním, jen tento zvuk spor svádný spasí!«
břinknul pěstí na bok o svůj meč.
»Spor ten tam, jen mluvu kovu větře.
Meč je práv, ten hádky svárů zetře,
v hádankách-li mluvný jazyk šverká.«
Od nich k druhům k ohni přistupuje:
»Co ty o tom, Jindro z Rožmberka?«

Mistr Lyšek koni páně kuje
pod kopyto novou podkovu,
a pan Jindřich, šíji oři hladě,
s mluvným druhem na mysli se vadě,
má se odhodlaně ku slovu:
»O zítřku jen Němec ať se hádá
a Čech v boj, kde běsní dneška váda!«

(Dokončení.)

Nové práce Hermenegilda Jirečka

v oboru slovanských právních dějin.

Zpráva

dr. **Karla Kadlce.**

Již dávno nesáhli jsme po české knize s takovým zájmem jako po díle dr. Hermenegilda Jirečka nedávno vyšlém: »*Právnický život v Čechách a na Moravě* v tisíceleté době od konce IX. do konce XIX. století.« Vábil nás již mnohoslibný titul této novinky vědecké české literatury, a za cenu ručilo samo jmeno Nestora českého právnictva, autora proslulého spisu »Slovanské právo v Čechách a na Moravě,« vyšlého již před celými čtyrmi desetiletími. Po vydání »Právnického života . . .« neuplynul ještě ani rok, a hle, stařičký autor hlásí se novou, neméně zajímavou a důležitou prací »*Prove. Historický slovar slovanského práva.*« To jsou přece v našem úzkém a jednostranném životě vědeckém už dojista pozoruhodné události! Plodnost taková musela by překvapovati u badatele mladého, neřku u spisovatele, který má za sebou činnost již téměř půlstoletou. Již tato neutuchající píle, tento zájem na vědecké práci, tak vzácný i u lidí věkem mnohem mladších, nám imponoval. Autor, vzdálen jsa střediska našich vědeckých snah, chápe se stále ještě pera, aby ovoce dlouholetých jeho studií nepřišlo na zmar. A poněvadž u spisů podobného druhu, jako jsou obě knihy Jirečkovy, těžko jest u nás najíti nakladatele, odhodlává se autor i k nemalé oběti hmotné a vydává obě díla svým vlastním nákladem. To jest již vrchol obětavosti, a bylo by proto nevděkem, kdy by okolností těchto nebylo vzpomenuto.

Účelem prvého spisu jest dle vlastních slov autorových, aby podán byl přehled činnosti, která se v oboru práva a zákonů postupně vyvíjela v území českomoravském po celé tisíceletí od konce IX. do konce XIX. věku. »Poskytuje se tu pohled na zákony a práce právnické spolu se zprávami životopisnými i knihopisnými, při čemž pro snadnější porozumění připojeny jsou také dle potřeby spojovací články dějepravné.« Prvotně bylo úmyslem spisovatelovým, aby »Právnický život v Čechách a na Moravě« byl závěrkem veliké jeho publikace »Corpus juris bohemici,« kterou počal vydávati r. 1869 a dovedl rokem 1900 do třinácti dílů, zamýšleje ještě vydati díly čtyři. Poněvadž však přítomný spis jako závěrečný díl řečené sbírky rozsahem svým velice vzrostl a také předmětem svým dobře může státi o sobě, autor rozhodl se vydati jej samostatně »tím více, že k vůli historickému zpytování práva českého zamlouvá se publikace raději časnější než pozdější.«

Obsah knihy rozdělen jest na tyto doby: I. věk Přemyslovců do r. 1306, II. věk Luxemburků do r. 1438, III. mezikrálový do r. 1471, IV. věk Jagajlovců do r. 1526, V. věk Habsburgovců pivý do r. 1620, VI. věk Habsburgovců druhý do r. 1800, VII. věk

Habsburgovců třetí do r. 1900. Uvedené periody charakterisuje autor takto: Doba I. představuje právo starodomácí, slovanské, s prvotinami práva církevního, práva městského, manského a horního. Latina panuje. — Doba II. líčí rozkvět práv těchto spolu s vysokým učením práv v Praze za Karla a Václava. Jazyk právnický latinský, český a německý. — Doba III. podává obraz rozruchu válkami husitskými způsobeného, zmohutnění moci šlechtické i povznesení stavu městského. Panuje čeština. — Doba IV. vyniká kodifikací práva zemského a vyrovnáním mezi městy a šlechtou. Panuje dále čeština — Doba V. znamenita jest hlavně utvořením společné soudní instance městům a kodifikací práva městského. Čeština panuje. — Doba VI. zobrazuje absolutism i v oborech práva, jednotu práv městských po Čechách i po Moravě, panování »práva českého« (jus bohemicum, böhmisches Recht). Vládne latina a vedle ní němčina. — Doba VII. dobře může slouti rakouská, ježto obě země obdržely zákony s ostatními rakouskými zeměmi společné. Vládne němčina, ale hlásí se také zase i čeština o své historické i přirozené právo.

Z tohoto rozdělení látky a charakteristiky jednotlivých období právního vývoje v Čechách a na Moravě jest viděti, že »Právnický život« podává přehled vývoje nejen práva českého, t. j. práva platného kdysi v zemích koruny České, nýbrž i práva rakouského, t. j. práva platícího dnes v našich zemích, arci jen pokud naši, čeští právníci k výkladu rakouského práva přispěli. Jen výjimkou uvedeny jsou na konci knihy v bibliografii i takové práce našich právníků, které se týkají práva mimočeského a mimorakouského, jakož i práce cizích právníků, které se týkají české právní historie.

Rámec, jejž si autor zvolil, jest tedy příliš široký, a bylo by snad lépe, kdy by spisovatel byl přestal jen na bibliografickém a biografickém přehledu, pokud běží o staré právo české, tak že by byla odpadla doba VII. Literární práce, které se objevily teprve v stol. XIX. a týkají se dějin práva českého, byly by se musely citovati ve formě poznámek na příslušných místech pod jednotlivými články zařaděnými do hořejších šesti období.

Poznámka naše nemá býti výtkou. Spisovatel má nepopíratelné právo sám si určiti rozsah své práce. Zdá se nám však, že v jedné knize spojeny byly věci od sebe dosti vzdálené, ač na prvý pohled — laik jistě by tak soudil — úzce spolu souvisí. Mimo to stížil si tím autor značně svou práci a byl nucen, pokud běží o VII. období, »rakouské,« uchýliti se poněkud od dřívějšího způsobu podání a přestati téměř jen na pouhé bibliografii, která nemůže nijak býti úplná.

Co se týče rozdělení látky na jednotlivá období, nepokládali bychom Jirečkovu periodisaci českých právních dějin za vhodnou v tom případě, kdy by »Právnický život« byl jakousi vnější historií českého práva, jak by se mohlo zdáti podle vlastních slov spisovatelových v úvodě. Ač nelze upříti, že v právních dějinách jednotlivých národů bylo nastoupení té které nové dynastie pravou epochou, nebylo to pravidlem u všech dynastií téhož národa, a dokonce ne pravidlem, jež by se opakovalo u všech národů. Epochu tvoří v právních dějinách někdy panovník, jindy však národ sám,

a někdy okolnosti docela jiné, nezávislé ani na panovníkovi ani na národě (na př. podmanění cizím státem). Pokud běží o vývoj práva českého, zdá se nám býti jedině správnou ona periodisace, kterou vytvořil pro české dějiny politické již Palacký a které se v celku drží i profesoři Čelakovský a Zigelj. Zigelj pojednal o řečené otázce ve článku »Palacký jakožto historik slovanského práva« (v Památníku na oslavu stých narozenin Františka Palackého, v Praze 1898, str. 499—517). Cituje tam známá slova velikého našeho historika: »Hlavní obsah a základní tah celého dějinstva českomoravského jest ustavičné stýkání a potýkání se Slovanství s Němectvím, a tudy vnikání živlův německých, jež Čechové přijímali dobrovolně i mimovolně do svého života veřejného i soukromého, následovně poněmčování, avšak více ve zřízeních, právích a poměrech státních a společenských, nežli co do jazyka a národní povahy.« Na základě této úvahy dělí Palacký rozvoj českého národa na tři periody: 1. od časů nejstarších až do r. 1403; obsahem té doby jsou záležitosti světské a státní, při čemž od r. 451 do r. 1253 uvnitř mají převahu řádové slovanští, od r. 1253 do r. 1403 řádové němečtí. 2. Od r. 1403 do r. 1627 nejskvělejší doba v českých dějinách. Jest to doba sporů náboženských za převahy kališnické; moc královská jest slabá, účastenství národa ve vrchní moci značné; feudální řádové němečtí vždy více mohutní, i vedou k vytvoření stavův a k porobení lidu obecného. 3. Od r. 1627 Čechy a Morava staly se dědičným majetkem Habsburkův; církev římsko-katolická stala se výlučně panující; moc zákonodárná, soudní a správní soustředila se v rukou králových; účastenství národa v životě veřejném značně bylo obmezeno.

Dobře k tomu podotýká Zigelj: »Palackého definice povahy dějin českých patrně se zakládá na názoru, že národ vstupující teprv na jeviště dějin nezbytně musí duchovně podříditi se národu druhému, který si již osvojil předcházející vzdělanost, a proto má lepší kázeň a zřízenost. Místo toho, aby utkvěl na více zevnějších známkách rozvoje, na př. na převaze jedinovlády, šlechtovlády, rytířstva, nebo na významu osobnosti, stavův a státu, čili na spůsobách vlády, náš autor pronikl v samu hlubinu historického procesu, postřehnuv, že tento u nových národů skládá se po výtce ze dvou stránek, totiž z národních představ, vzniklých následkem jistého hmotného prostředí (podnebí, půdy atd.), a z těch vlivů vzdělanosti, na které pracovalo a pracuje neustále všechno lidstvo.«

Předpokládajíce pořáde, že by při spise Jirečkově šlo o skutečné vnější dějiny českého práva, nemohli bychom s jeho periodisací souhlasiti z toho důvodu, že jí schází jednotné dělítko. Autor nevytkl si totiž jedinou ideu a nestopoval její provedení v jednotlivých od něho samého stanovených periodách právního vývoje v zemích českých. Tím se stalo, že každá perioda zakládá se na jiném momentu, někdy dosti nahodilém, a mimo to, že celý právní vývoj tříští se na veliké množství period. Doba mezikráloví (ač možnoli počítati k mezikrálovi vládu Jiřího z Poděbrad) rozhodně měla býti spojena s věkem Jagajlovcův, a také co do ostatních pe-

riod bylo by při skutečných vnějších právních dějinách třeba jiného rozdělení.

Ovšem nelze se tajiti tím, že otázka řádné periodisace jest snad nejtěžší otázkou v celých právních dějinách, a běžíli o právní historii toho kterého národa v nejširším rozsahu, tedy o historii práva soukromého i veřejného, jest správná periodisace věcí skoro nemožnou. Jen výjimkou vyvíjí se právo veřejné i soukromé stejně rychlým tempem, tak že periodisace platná pro obor práva veřejného snad jen v nejřidších případech — jestliže vůbec — mohla by se hoditi pro vývoj práva soukromého. Na příkladě vysvitne věc nejlépe. Jest známo, že obnoveným zřízením zemským z r. 1627 (pro Moravu z r. 1628) zavedeny byly ve veřejném právě českém změny neobyčejné důležitosti. Země koruny české staly se zeměmi dědičnými, vyšší duchovenstvo nabylo stavovských práv, svobody náboženské byly zrušeny, a katolictví prohlášeno za výhradně přípustné náboženství, místo dotud panujícího českého jazyka zavedena rovnoprávnost jazyka německého s českým, zemské úřady a soudy proměněny v úřady královské atd. Na převratech způsobených v oboru práva veřejného nepřestalo však obnovené zemské zřízení, a zavedlo změny i v právu soukromém. Nejen že přijalo proces římsko-kanonický, nýbrž provedlo — částečně jen ovšem — i recepci práva římského. Rok 1627 znamená tedy epochu především pro vývoj práva veřejného a pak, ač v menší míře, i pro právo soukromé. Docela jinak má se věc se změnami zavedenými v českém právě za královny Marie Terezie a za Josefa II. Jak známo, zrušila Marie Terezie r. 1749 dva nejvyšší správní a soudní úřady zemí českých a rakouských: dvorské kanceláře českou a rakouskou, a zřídila místo nich dva nové ústřední úřady pro obě řečené skupiny svých zemí: 1. directorium in publicis et cameralibus, 2. nejvyšší soudní úřad (die oberste Justizstelle). Centralisace správy zemí českých a rakouských byla hrubým porušením české ústavy, a ve vývoji českého státního práva jest tedy rok 1749 epochou zrovna tak důležitou jako rok 1627. Naproti tomu však dotčený rok pro obor práva soukromého nemá žádného významu. Soukromé právo české platilo po r. 1749 právě tak jako před tím, a kodifikační pokusy dály se teprve hlavně za Josefa II. a jeho nástupců.

To jsme pokládali za potřebno říci, pokud by běželo o periodisaci českých právních dějin, vnitřních i vnějších. Spis Jirečkův není však již dle své povahy vnější historií českého práva. Viděti jest to z pouhého titulu: »Právnický život . . . *V nákresích dějepravných, životopisných a knihopisných* líčí . . .«). Autor chtěl nám tedy podati přehled biografický a bibliografický doplněný spojovacími články týkajícími se rozličných otázek z dějin českého práva. Nějak látku svou arci musel rozděliti, a tu zvolil si periodisaci shora uvedenou, jež vzhledem ke smíšené povaze jeho spisu zcela vyhovuje. Kdy by byl přestal na přehledě pouze bibliografickém, byl by práci svou musel uspořádati vůbec zcela jinak. Látku svou byl by musel rozděliti podle jednotlivých oborů práva, a v každém oboru byl by opět jednotlivé práce musel seřaditi podle rozličných právních institutů.

Chronologický postup v každém oddíle byl by ovšem nezbytný. Tím však, že spisovatel si vytkl za úkol podati čtenáři vedle bibliografie i data biografická a že obé propletl stručnými výklady z vlastních právních dějin, nemohl než uchýliti se ke kompromisu, jehož výsledkem jest periodisace se stanoviska autorova úplně pochopitelná.

S charakteristikou jednotlivých období celkem bychom souhlasili. Jen co se týče doby šesté, nepokládáme za správné mínění, jako by vládla latina a vedle ní němčina. Dobře tu sluší rozeznávati platnost jazyků před úřady (v úřední praxi) od užívání jazyků v právní literatuře. V příčině literatury jest sice pravda, že čeština zatlačena byla v době Pobělohorské latinou a vedle ní němčinou, avšak co se pramenů práva (zákonů a jiných právních předpisů) týče, užívalo se při jejich publikaci vedle němčiny a částečně i latiny pořáde ještě českého jazyka, který byl rozšířen zvláště v úřední praxi, a to ještě po celé XVII. století. Zajímavo jest, že i po obnoveném zřízení zemském užívalo se jazyka českého převážně zvláště u soudu dvorského. Zápisy české převládají ve většině kvaternů dvorských desk ještě po celé stol. XVII. a táhnou se daleko do stol. XVIII., řídnouce ovšem čím dále tím více. Ještě za Karla VI. dosti se jich vyskytuje, za Marie Terezie jsou však již řídkou výjimkou, a za Josefa II. ustupují docela vkladům německým. Převahu němčiny nesluší však posuzovati jen podle některých kvaternů, nýbrž dlužno přihlížeti k různým druhům desk. Kde záležel jazyk zápisu na panovníkovi — jako to bylo při zápisech královských nařízení — nabyla záhy němčina převahy. Kde však strany samy měly na úřední jazyk nějaký vliv, udržovala se čeština velmi dlouho ještě ve stol. XVIII. Zvláště to budiž připomenuto, že sami soudcové vlivem dlouholetého zvyku zachovávali práva jazyka českého, i když němčina stála v popředí. Dokladem toho jest kvatern č. 79, nadepsaný Protocollum sessionům VII. de anno 1739. Zápisy jdou v něm od r. 1739 až do r. 1783. Ačkoli předmět soudního jednání zapsán jest v tomto kvaternu obyčejně německy a jen výjimečně česky (dle toho, jakého jazyka strany před soudem užívaly), uváděna jest hlava protokolu až do r. 1774 neustále jazykem českým, a druhdy i závěrek protokolu napsán jest česky (»A nebyvše tenkráte tu co k přednesení, odložen soud král. k terminu . . .«). Teprv od r. 1774 psány jsou protokoly veskrze německy.

Spisu podobného, jako jest Jirečkův »Právnický život v Čechách a na Moravě«, potřebovala nejen česká právní literatura, nýbrž literatura práva slovanského vůbec. Rusové mají od nedávné doby dva podobné bibliografické přehledy pro dějiny svého práva: starší práci Zagoskinovu a novější knihu Leontovičovu. Kdo se zabývá historií ruského práva, dovede spisy takové oceniti. Poláci podobné práce nemají, a o ostatních Slovanech nemůže tu vůbec býti řeči. Dílo Jirečkovo znamená tu tedy naproti ostatním slovanským právním literaturám jistý pokrok, a to i pokud běží o literaturu ruskou. Neboť tato má prozatím jen dvě jmenované pomůcky bibliografické, kdežto dílo Jirečkovo spojuje bibliografii s biografiemi a s menšími výklady o jednotlivých otázkách z oboru českých právních dějin. Jak pestrý

jest obsah »Právnického života«, vysvitne z uvedení několika kratších statí z řečeného spisu. Pojednávať autor na př. o postupu kolonisace, o zřízení župním, o immunitách, o počátcích Starého Města Pražského, o původě města Brna, Jihlavy i jiných měst, o formulářích, o zemském soudě, o úřadech zemských a krajských, o zemských deskách českých a moravských atd., atd. Spis oplývá četnými zajímavými exkursy a poznámkami. Vykládá se tu mezi jiným na př., že doctor byl původně cvičitel nováčků (u Římanů), vysvětluje se původ slova bakalář (nikoli baccalaureus, nýbrž bacalarius, franc. bachelier zkrácením z bas-chevalier) atd. Také několik právnických terminů ze slovníka Klena Rozkochaného se uvádí, jako executio — dopóhon, testamentum — ústav, pignus — vklad, emiscus — súkup, decima — desátek, fumales — desetina, irro — závěť, sunnus — lukno (míra), cuppa — prostice, dioecesis — honitva, procer — vladyka, minister — panoše, synodus — viecza atd. Zkrátka »Právnický život« Jirečkův jest vším tím, čím slibuje býti v úvodě. Data biografická jsou namnoze sebrána ze spisů jiných autorů (Tomka, Emlera, Kalouska, Otta, Čelakovského, Tadry a j.), avšak i v tom má autor zásluhu, že snesl tu dohromady, co jinde jest rozptýleno, a co by mohl sebrati jen odborník. Samo sebou se rozumí, že u mnohých osob opravil autor některá dosud chybně udávaná data biografická.

Co se týče bibliografie, pokládáme bibliografický přehled týkající se starších období za úplnější než přehled prací doby nové. V obdobích starších nenašli jsme aspoň ani jediné mezery, kdežto mezi spisy novějšími pohřešujeme leckteré jméno (není uveden na př. Vacek, Vývoj society a j.). Poněvadž kniha jest mimo jiné i pomůckou bibliografickou, bylo by neškodilo, kdyby při právních památkách, jako na př. při zlaté bulle, i při jednotlivých právních otázkách byla připojena celá literatura týkající se předmětu, jako kdo psali o zlaté bulle, jaká jsou její vydání atd.

Než spokojme se zatím dílem, na něž bychom bez Jirečka ještě po mnoho let byli čekali. I v té formě, jak kniha byla napsána, patřiti bude k nejdůležitějším pomůckám při studiu dějin českého práva.

Neméně záslužnou prací jest druhé dílo Hermenegilda Jirečka: »*Prove*, historický slovar slovanského práva«. Jeli třeba pořádných bibliografií slovanských právních dějin, jest tím více třeba terminologických slovníků. Na jiném místě ukázali jsme k tomu, že technické výrazy právní jsou bohatým pramenem práva. Z pouhé jejich existence pokusili jsme se vyložiti příbuznost jistých právních institutů slovanského práva s podobnými řády v právu cizích národů. A kdy by ani této okolnosti nebylo, jsou terminologické slovníky starého práva důležité z toho důvodu, že vykládají nám slova dnes už naprosto neznámá anebo sice v jazyku ještě se vyskytující, avšak mající jiný význam. Základní podmínkou porozumění starým textům jest opatřiti si správný doslovný jejich překlad, a to jest možno jen pomocí dobrých slovníků. Pochopilo se to již dávno v cizích literaturách. Známo jest v té příčině staré, slavné dílo Ducangeovo, vy-

kládající latinské terminy středověké. Němec Ch. G. Haltaus sepsal již v polovici XVIII. stol. Glossarium germanicum medii aevi, a menší slovníky terminologické vydávají se k Jednotlivým památkám germánského práva po celé stol. XIX. I u nás Slovanů bylo s podobnými pracemi započato. Sama naše literatura má už v té příčině cenné dílo Brandlovo, Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes (1876), jež obsahuje bohatý terminologický materiál český i latinský. V literatuře srbské dávno již vyšel Daničićův Rječnik iz književnih starina srpskih (v Bělehradě 1863—64, 3 sv.). Rusové mají Gorbačevského Slovarj drevňago aktovago jazyka sěvero-zapadnago kraja i Carstva Poljskago (ve Vilně 1874), Novického Spravočnyj slovarj jurid. těrminov drevň. aktov. jazyka jugozap. Rossiji (Kij. Univ. Izv. 1871 kn. 8, 1872 kn. 3), slovník připojený k dílu Mročka-Drozdovského Izslědovanija o Russ. Pravdě (2 díly, v Moskvě 1891 a 1885) a j. Terminy starého práva polského uvedeny jsou částečně ve spisech Dutkiewicze, Burzyńského a j. Vedle toho obsažen jest bohatý materiál právněterminologický v rozličných slovnících všeobecných, jako v Jungmannově, Kottově, Dalově, Lindově, ve slovníku Vuka-Karadžiće, Daničiće-Budmaniho a j. Slovníku, který by podával terminologii všech slovanských práv, dosud tu však nebylo, a proto vítáme dílo Jirečkovo jako prvý pokus tohoto druhu, a to pokus velice obtížný, na nějž se neodvážil dosud žádný z badatelů v oboru dějin slovanského práva.

Předním požadavkem, který se klade na každý slovník, a zvláště na srovnavací slovník všech slovanských práv, jest pokud možno jeho úplnost. Jak lze však dosíci úplnosti, když pramenů právních jest tolik, že jednotlivci jen s velkou námahou se může podařiti, aby si potřebné knihy, vydané po celém slovanském světě v nejrůznějších dobách, opatřil? A při tom nemáme na mysli ani okolnost, že tou dobou množství pramenů nebylo kriticky vůbec ještě ani vydáno. Za těchto poměrů není ani divu, že »Prove« vykazovati musí mnohé mezery, ba bylo by spíše divem, kdy by jich kniha neměla. Tak neobsahuje Jirečkův slovník četné terminy slovanského práva obyčejového, avšak to vysvětluje se tím, že autor nepojal do rámce svého díla právo obyčejové, jak se můžeme přesvědčiti ze seznamu pramenů od něho uvedených, v nichž se necituje ani jedna publikace týkající se slovanského práva obyčejového. Hodlajíce na jiném místě obšírněji o práci Jirečkově promluviti, sdělíme jen ještě, že název »Prove« dán byl knize na památku boha práva a spravedlnosti, jehož ctili slovanští Vágrové v posvátném háji u Stargradu (zkrouceno patrně ze slov. »Právo«).

Slovníku Jirečkova povšimnouti by si měli zvláště ostatní Slované a jmenovitě Rusové, pro něž má kniha ta význam největší. Ačkoli ani na Rusi nedošlo ještě pěstování právních dějin slovanských náležité pozornosti, jest tam přece jen více pracovníků než u Slovanův ostatních. Dílo Jirečkovo ukáže jim, co by se na poli slovanských právních dějin dokázati dalo v literatuře velikého národa a za příznivějších vědeckých poměrů, než jsou skrovné poměry české.

Obzor divadelní.

Opera.

Opera Národního divadla vypravila v letní saisoně *cyklus 20 původních českých oper* v 19 večerech. Zastoupeni byli: Smetana 8, Dvořák 5, Fibich a Kovařovic 2, Blodek, Rozkošný a J. B. Förster po jedné zpěvohře. Díla těchto skladatelů dávána promíšeně, tak že se jména co možná střídala. Kritisovati výběr skladatelů a jich děl lze různě, podle toho, na jaké stanovisko se postavíme. Správa opery řídila se zásadou, aby nebylo třeba nic nového studovati, aby tedy vzata byla díla jen, jak se eufemisticky říká, »repertoirní.« Skutečně pro celý cyklus 20 zpěvoher nebyla nastudována nově ani jedna práce. Je-li toto stanovisko správné, o tom lze míti aspoň důvodné pochybnosti. Vyplývá z něho, že takový cyklus jest pouhá směsice děl beze všeho logického vztahu. Co nejrůznější okolnosti vynesou na povrch, z toho se utvoří cyklus. Kritika ovšem na toto stanovisko divadelní pohodlnosti nemůže se a priori postaviti. Hledejme tedy jiné měřítko, na př. *kvalitu* děl. Cyklus určen jest mimo jiné také pro cizince, kteří mají poznati, co máme krásného v naší zpěvohře. Kdy by se jednalo o kvalitu, muselo by tu vedle 8 oper Smetanových býti 9 děl Fibichových a k tomu Försterova Eva (čím větší výběr se činí z Dvořáka, tím více se mu křivdí v očích toho, kdo nezná jeho symfonie a j.). Ostatní díla jsou sice slušná (Popelka, Na starém bělidle), avšak přece obstojí jenom při nižším měřítku. Takový cyklus by dal ovšem tuze mnoho práce; vedle Smetanova cyklu musel by v něm býti zahrnut i Fibichův cyklus. Myslím však, že by výsledek takového hromadného cyklu nebyl ani veliký. Spojiti dohromady 8 děl Smetanových, 9 Fibichových a Evu — to by byla řada tak úchvatná, že by lidský mozek tolik krásy ani nesnesl. A přece kvalita měla by rozhodovati při výběru, neboť jen po té stránce dovedeme vzbuditi respekt k naší hudbě u cizinců, navštěvujících naše divadlo. Tím však, že by se výběr omezil skutečně na nejlepší věci, jež máme, dopadl by mnohem užší. Tak mnoho najednou nesnese nikdo. V Bayreutě neprovádí se ani celý Wagner, nýbrž jen výběr z něho. U nás by to bylo tím více na místě. Měl-li bych volit ideální cyklus 5 českých původních děl, vyvolil bych Libuši, Tajemství, Námluvy Pelopovy, Pád Arkuna a Evu, v němž by byly zastoupeny tři umělecké generace svými největšími dramatiky a ti zase svými nejtypičtějšími díly. Takový malý cyklus má několik výhod. Předně v něm mohou být skutečně jen díla prvního řádu, což při 20 operách 7 skladatelů jest velmi těžko. Dále tento malý počet děl by se mohl připraviti tak, aby jich provedení bylo vzorné, aby nám dělaly čest nejen výtvory našich skladatelů, nýbrž i výkony našeho divadla; pak by odpadly nepořádky jako se děly v cyklu při Hubičce, výprava jako při Šárce, obsazování solových partií sborovými zpěváky jako ve Dvou vdovách, dirigování Smetanova díla třetím kapelníkem jako při Branibořích a podobné nepřístojnosti.

Hlavní však jest, že při tak malém cyklu cizinec uvidí díla skutečně repraesentační a k tomu že je uvidí u výběru pořízeném od lidí věci znalých. Naříká se, že cyklus nebudí dosti interessu v cizině. Kdo pak je tak šťasten, aby sem mohl jeti na cyklus, jenž trvá půldruhého měsíce! To v normálním případě je nemožno. Cizinec tedy přijede a jde na to, co se náhodou hraje. Tím se stane, že jeden uvidí vzorné provedení dobrého díla, jiný nedostatečné provedení slabé zpěvohry. Podle toho pak se soudí. Chceme-li však propagovati naši hudbu, nesmíme to ponechati náhodě. Cyklus 5 oper by se mohl za prázdniny několikrát opakovati, čímž by se obecenstvo lépe vystřídalo. Kdo by uviděl jeden rok něco skutečně krásného, přijel by asi jindy zase. Pět oper by se mohlo v příštím roce vyměniti za jiné, stejně vzorné cenou i provedením. To by byl pak teprve »český Bayreuth;« zatím jest to pouhé odehrávání českých oper, jak stádo běží.

Jinak velmi zajímavý cyklus, avšak pro nás více než pro cizince, bylo by *historické* znázornění vývoje naší zpěvohry. Ani zde nemuselo by být děl zbytečně mnoho: Dráteník, Braniboři, Prodaná nevěsta, Dalibor, Tajemství, Libuše, Nevěsta Messinská a na konec Hippodamie. Deset večerů by ukázalo, jak skromně jsme začali a kam jsme dospěli! Cizinec pak, který dovede vnímati skutečně vývoj celku a nejde se do divadla pobavit na jeden večer, musel by v úžase státi před touto vývojovou drahou, jíž nikde jinde nenalezneme. Němci už v polovici 18. století měli Glucka, od něhož k Wagnerovi jest malý krok, stejně jako od zakladatelů opery ke Gluckovi. My však začali více než půl století po Gluckovi nejprimitivnějším »singspielem« Škroupovým, hned však nalezli jsme svého Smetanu, jenž nám byl Gluckem a Wagnerem zároveň, zreformovav naši zpěvohru na originelním svém vlastním základě. A to ještě nebyl konec. Fibich dovedl jíti ještě dále, dovedl nám dáti dílo, jímž jsme ve vývoji překonali i své německé sousedy. Národní divadlo už deset let ignoruje toto veledílo naší hudby. K čí škodě, lze lehko uhodnouti, avšak též, k čí — hanbě!

To jsou dva principy, jimiž by bylo lze uspořádati cyklus českých oper, který by měl — prostonárodně řečeno — hlavu a patu: buď málo děl prvního řádu ve vzorném provedení nebo stručný výběr děl znázorňujících vývoj naší dramatické hudby. V obou případech již z technických důvodů bylo by nutno číslo 20 zredukovati. A přece správa opery zakládá si na tomto čísle více než na všem ostatním. Národní divadlo má na repertoiru 20 původních oper! Kde jsou ti škarohlídové, kterým se nelíbí náš repertoir? Co k tomu řeknou? Odpovím za sebe: není pravda, že má divadlo na repertoiru tolik původních oper. Pád Arkuna se neobjevil za celý rok na repertoiru, není tedy repertoirní, též ne opera Na starém bělidle. Eva se hrála dvakrát a je naděje, že zase v »repertoiru« utone a p. Statistika čísel jest pouhá sofistika, nehledíli se k duchu. Proto na stavu repertoiru nezmění cyklus a jeho číslo pranic. Připomínám to zvláště proto, že tato okolnost nestojí za to, aby se

k vůli tomu hyzdil cyklus. Krásné vypravení předních 5 zpěvoher bychom zapsali správě divadla jistě k dobrému; odehrání 20 oper nemůže míti zvláštního užitku, ani pro umění ani pro divadelní politiku. Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Marianská výstava v Praze.

Význam této výstavy spočíval netoliko v sestavení zaokrouhleného obrazu hyperdulie B. P. Marie v Čechách, jak se vyvinula od dávných dob středověku až po naši dobu, ale také v snesení památek uměleckých i jinak kulturně zajímavých, jejichž vzácnost i cena je řadí mezi pravé poklady českého národa. Již seznam vystavovatelů ukazuje, že bylo lze očekávati nevšední požitky vzhledem k seznání drahocenných maleb, rukopisů s miniaturami, prvotisků, pak různých skvostů drobného umění plastického, sošek ze slonové kosti, z drahých kovů, prací tepaných a ciselovaných, keramických, ze skla, vyšívání a nejrozmanitějších technik řemeslných. Výstava byla nejen hojně obeslána, ale též krásně upravena, a sama místnost, letní refektář arcibiskup. semináře v Klementině, památný ohromný sál (kde r. 1791 byla zřízena průmyslová výstava první nejen v Čechách, ale i na pevnině evropské), přispívala k úspěchu, s jakým tento výstavní podnik byl proveden. Pro odborníky, sběratele, archeology sneseno tu veliké množství zajímavých předmětů, které jinak zůstávají nepřístupny. Strahovský klášter instaloval celé oddělení, v němž umístil výběr ze své obrazárny, své knihovny i svého bohatého inventáře různých uměleckých drobností. Mezi obrazy byly zajímavy: Madonna českého původu ze XIV. stol., obraz výborně zachovaný, pak kopie malby Dürerovy »Růžencová slavnost« od Grussa (z r. 1840), velmi věrná, skládací oltář z počátku XVI. stol. s reliefy Madonny a ss. Vácslava a Víta, česká práce řezbářská, deska s obrazem smrti P. Marie, zbytek oltáře z XV. stol., který stával v chrámu Týnském. Drahé prvotisky Liber Chronicarum r. 1493 v Norimberce tištěný, Missál Pražský z r. 1479 s kanonovým listem (unikát), v Plzni tištěný, Psalterium Nitzschewitzovo z r. 1492, velmi vzácné a četné jiné, též cizí knihy, s rytinami P. Marie, sloužily tu za ukázku jak uctívání matky Kristovy tak též bohatství klášterní knihovny.

Velmi zajímavá byla sbírka tak řečených »modlitebních obrázků,« rytin ze XVII. až XIX. století, vesměs znázorňujících sochy neb obrazy Marianské v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, které bývaly a bývají předmětem zbožné úcty poutníků. Panna Marie Zbraslavská (typ ze XIV. století), Vyšehradská, Svatohorská, Staroboleslavská, pak Pražské Madonny Karlovská, Vyšehradská, Svatoštěpánská atd., na sta obrázků rozdílné umělecké ceny, od ryjců neznámých i mistrů slavného jmena, kteří jsou zase zvláště seřaděni, — pěkná illustrace k vývoji grafického umění v Čechách!

Z kapitulní knihovny a Pokladu Svatovítského přibylo několik vzácností prvého řádu, tak stříbrný relikviář v podobě ruky ze XIV. století s pozlacenou soškou trůnící Madonny, žaltář Ostrovský z XIII. století, kancionál Arnošta z Pardubic ze XIV. stol., žaltář Roudnický (XIV. stol.), nádherně vymalované missály ze XIV. a XV. století, a české umění malířské doloženo tu tak skvělým způsobem, že by ho ani na odborné exposici nebylo lze lépe předvesti. Universitní knihovna přispěla s celou sbírkou krásných psaných knih a především vyložila slavný evangeliář korunovační krále Vratislava, známý pod jmenem Kodexu Vyšehradského z XI. stol., nedávno vydaný msgr. Lehnerem ve skvostné publikaci.

Zvláštní skupinu uspořádalo zde městské museum Pražské, zaslavši padesát předmětů nejrozmanitějšího druhu (hmoždíř, míšeňská soška Madonny, románské řezby z kosti, skříň na relikvie z přechodní doby románsko-gotické atd.). Také umělecko-průmyslové museum obchodní a živnostenské komory Pražské obeslalo výstavu pěknými výšivkami, soškou z kosti řezanou a polychromovanou ze 17. století, poutnickými applikacemi, a Náprstkovo museum vystavilo z odkazu básníka Julia Zeyera řadu zajímavých předmětů keramických, ruské ikony, oltářík domácí a pod. v. Byly tu skládací oltář Roudnický z doby Karla IV., vyšívané kasule z poč. XV. stol. z Rokycan, drahokameny posázené monstrance (křižovníků z r. 1754), vazby knižní, vyšívané i kované. Vystavovali jednotlivci i korporace co památného nebo krásného z minulosti na Marianský kult poukazovalo.

Ale také moderní umění zde bylo zastoupeno. Malá výstava českých malířů od počátku XIX. stol. s Führichem, Hellichem, Kandlerem v čele až po Beneše Knüpfera a Förstra, práce českých sochařů od Levého až po Amorta, Kastnerův oltář P. Marie se sv. Ludmilou a sv. Václavem nescházel.

Pozornost vzbuzoval roztomilý obrázek Josefa Manesa, Madonna s Ježíškem a sv. Janem Křt., na papíře malovaný virtuosní kousek koloristní, žhavých barev a pln něžnosti, dílo dosud ve veřejnosti neznámé (majetek p. prof. Kouly).

Byly tu Madonny od Pirnera, Frant. Ženíška, Záhorského, Ad. Liebschera, Rudla, v rozličném provedení, výborný karton »Marie s mrtvým tělem Kristovým« od Dítěte, Dolorosa od E. K. Lišky, Madonna v liliích od Fr. Urbana. Jemně a se vkusem provedené vyšívané kasule školy Beuronských benediktinů soutěžily se starými »jehlovými malbami.« Obsažná literatura Marianská nové doby, fotografie, reprodukce obrazů a sbírka Marianských skladeb českých skladatelů ze XVII. až do XX. století doplňovaly výstavu, která zasluhovala povšimnutí i v těch vrstvách, jichžto se náboženská stránka netýkala. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Z hudebního světa.

Eduard Hanslick.

Eduard Hanslick, dvorní rada, profesor Vídeňské university a proslulý hudební kritik, zemřel 6. srpna t. r. Kdyby současnost byla spravedliva jako historie, řekl bych k tomu: Amen. Poněvadž však tomu tak není a o Hanslickovi možno se dočísti různých věcí, pravých i nepravých, u nás i v cizině, budu psáti o něm též. Musím se přiznati, že nerad; jsou lidé, kteréž nejlépe možno kritisovati mlčením.

Hanslick byl rodem z Prahy (nar. 11. září 1825), zde studoval gymnasium i práva, potom však odešel do Vídně, kde postupoval specielní »rakouskou« karriérou: nejprve byl v státní službě jako právník, na konec profesorem hudby na universitě. Hudbě věnoval se sice až v pozdější době, všímal si jí však pilně již v Praze. Zde dokonce komponoval. Z jeho skladeb zajímá nás vlastenecká česká píseň na Vyšehrad, kterou »Hanzlík« vydal ve Věnci. Později neznal neb nechtěl znáti česky. Ve Vídni věnoval se záhy kritice, v níž znenáhla opanoval pole. V letech 70tých byl všemocným Vídeňským kritikem, proti němuž nebylo odvolání. Teprve od let osmdesátých vybavuje se kritika Vídeňská pod R. Hirschfeldem z tohoto vlivu.

Hanslick proslul především svou *kritikou*, t. j. žurnalistickou kritikou feuilletonní. Svoje kritiky Hanslick sebral a vydal většinou ve velké sbírce »Die moderne Oper« (v 9 svazcích) mimo řadu menších sbírek. Možno si tedy velmi snadno učiniti obraz o jeho kritické činnosti. Nejsvrchovanější zásada kritické morálky Hanslickovy byl *vtip*. Umělecké dílo, vystupující umělec, to vše bylo mu objektem, na němž mohl uplatňovati své vtipy. Čím více vtipů na některé dílo dovedl vymysliti, tím obšírněji a s tím větší chutí o něm psal. K takovému semeništi vtipů vracel se stále a s pochoutkou, třebas dílo samo nestálo ani za desetinu popsaného papíru. Vtip byl Hanslickovi přednější než primitivní pravdomluvnost. Jsou příklady, že Hanslick vědomě fakt zkroutil, řekl nepravdu, jen aby se to hodilo lépe k jeho vtipu. A to jest přímo odporná stránka Hanslickovy kritiky. Jest to takové uvolnění vší morální zodpovědnosti kritika, píšícího k celé veřejnosti, jež možno pochopiti toliko — ve Vídni. Vídeň jest známa svou touhou po zábavě ve všem, i v nejvážnějších věcech. Vídeň potřebovala vždy a ke všemu svého šaška, který by ji bavil. Hanslick zastával tuto službu ve Vídeňské hudební kritice a za to se mu dostalo slávy znamenitého kritika. Ostatní německý hudební svět choval se vždy k Hanslickovi s velikou zdrženlivostí, jen Vídeň jásala, že takového »duchaplného« kritika dosud neměla, který ji dovedl zásobovat stále novými a novými vtipy. Jak nechutný jest to obraz ve městě, kde žil kdysi z nejhlubších nejhlubší, nejmorálnější Beethoven!

Chorobná touha po vtipu dodala Hanslickově kritice ráz naprosté *negace*. Čtěte jeho kritiky, nikde nezachytnete positivní, plodné

myšlenky. Pro všecko má jen škodolibý výsměch, urážku. Tato negace otravuje každé jeho slovo. Proto také vesměs a soustavně postavil se proti všem novějším skladatelům. Ne z positivní přesvědčenosti, jen z negativního odporu. Nejznámější jest jeho odpor proti Wagnerovi. Kdyby to byl skutečný odpor, plynoucí z vnitřního přesvědčení, že cesta Wagnerova není správna, nebylo by lze ničeho proti tomu namítat. Toho však u Hanslicka nebylo, na to byl duch příliš mělký. V jeho kritikách není sebe menší zmínky, jak si vlastně pravou zpěvohru představuje. Jemu stačí vtip, ničeho více není potřebí. Jest známo, že čím větší jest dílo, tím snadněji lze malým lidem na ně dělati vtipy. Monumentální dílo Wagnerovo bylo Hanslickovi nevyčerpatelnou studnicí vtipů, proto tak rád psal o všem, co se Wagnera týkalo. Nejen dílo, i gigantická osobní povaha Wagnerova se hodila za terč vtipů. Hanslick v tom byl neúnavný. Vídeň se až otřásala smíchem a radostí, jak se znamenitě baví — a za tím vyrůstalo nové umění, jež dávno rozdrtilo Hanslicka i jeho obecenstvo. Negace Hanslickova, odpor proti všemu novému, ukazuje dobře již tento příklad ze samého mládí jeho: v Praze studoval Hanslick krátký čas se Smetanou a seděl v lavici před ním. Když slyšel, že Smetana mluví o hudbě, obrátil se a ptal se ho, zabývá-li se hudbou. Smetana se přiznal, že i komponuje. Hanslick jen se ušklíbl a řekl: »nu, to bude asi něco pěkného!« A tak bylo u Hanslicka vždy. Nikde není u něho viděti radost z uměleckého díla, nikde z toho, že vystoupil mladý umělec, nikde ovšem slovo pobídky. Tato negace všemohoucí kritiky Hanslickovy byla krutá i pro naši hudbu. Hanslick byl ovšem odpůrcem naší hudby zásadním již pro její moderní pokrokový směr, jakož i vůbec proto, že to byla nová hudba. Cizina však z minulosti uvykla počítat Prahu k Vídni (ostatně ani dnes tato chyba není překonána), čekala, až co Vídeň schválí. A tu právě Hanslick byl naším nejhorším nepřítelem, který nám zatarasoval cestu do světa. Teprve když jeho všemohoucnost byla zlomena, pronikl tu r. 1893 Smetana vítězně a odtud do ciziny. Uvádí se sice, že Hanslick pomohl do světa Dvořákovi, avšak i zde působila u Hanslicka výlučně negace: chtěl v Dvořákovi nalezti konservativní váhu proti moderním mistrům pokrokovým, ne však, aby onen směr posílil, nýbrž aby měl protějšek, jehož pomocí by se na tyto mistry daly dělati lepší vtipy. Skutečně málo který umělec byl mu takovým terčem vtipů jako Dvořák. Když chtěl učiniti vtip na R. Strausse »Also sprach Zarathustra,« napsal, že to jest zcela nehudební, to že Dvořák jest sice takový »kerl,« že ani neví, co to Nietzsche jest, ale že by napsal lepší hudbu. To byla Hanslickova »chvála;« postavil tu Dvořáka nad R. Straussa, ale jak a proč! Tyto příklady snad stačí.

Bylli Hanslick vtělenou negací v kritice, byl jí i jinde. Jeho *professura* hudby na Vídeňské universitě nepřinesla a nemohla přinesti dobrého ovoce. I zde staral se Hanslick hlavně o to, aby se posluchači bavili jeho vtipy. Neměl, co by jim positivního přinesl; bez toho však učitelská stolice jest karrikaturou tohoto velkého, vznešeného místa. Proto také mimo jedinou výjimku nezanechal

Hanslick po sobě žádného spisu *vědeckého*. Kde není positivní tvůrčí síly a k tomu neobmezené touhy po poznání pravdy, tam není vědy. Hanslick zanechal jen jednu brošuru, která bude žíti i potom, až kritik Hanslick upadne v zapomenutí. Jest to spisek »Vom Musikalisch-Schönen« z r. 1856. Tento spisek znamená pro hudební esthetiku epochu. Ale jak vznikl? Idealistická filosofie německá (Hegel) jakožto filosofie obsahová hledala i v hudbě určité konkretní idey, idejní obsah (snaha ta vrcholí u Schopenhauera). Proti tomu postavil se Hanslick a ukázal, že hudba nemá takového obsahu, že obsahem hudby jest material tónový, tedy hudba sama ne svou stránkou obsahovou, nýbrž formovou. Tím Hanslick provedl čin nesmírného dosahu pro hudební vědu, a přece jest zajímavo, že i k tomu musil vyspěti — z negace. I zde Hanslick řekl: »Ne,« a jakmile toto »ne« provedl, umlknul. Od r. 1856 vznikla velká literatura, vycházející ze spisku Hanslickova, a budující na jeho negativním výsledku positivní poznatky hudební esthetiky. Hanslick však o tom již neškrtl pérem. Positivní práce ho neinteressovala. Od té doby pak žil ještě 48 let, v té době stal se profesorem universitním, avšak za celé to půlstoletí nenapsal ani jednoho vědeckého díla. Historie hudby byla mu cizí, neboť v té není negace.

Takový byl Hanslick, »nejznamenitější« hudební kritik druhé polovice 19. století, muž tvrdého, principielního »ne«. Jaký mohl býti výsledek jeho práce? Jest ovšem třeba v každé práci, tím více v kritice, odstraňovati předsudky doby starší, ale vždy s vědomím, že se to děje pro uvolnění pravých poznatků. Negativní část kritické činnosti musí býti vždy jen přípravou, urovnáním půdy k positivní stavbě. Jen ten kritik zasluhuje tohoto vážného jména, který přichází s hotovým positivním plánem, myšlenkou, ideou. K provedení idey vedou ovšem cesty různé, vždy však nad nimi musí svítiti hvězda positivního cíle. Kritik musí býti vždy v jistém smyslu prorokem, prorok však musí přinášeti zjevení. Ovšem i prorok musí někdy vymrskati penězoměnce z chrámu, avšak nemůže v tom viděti svůj úkol. To jest práce drába a ne proroka. Prorok v neochvějné důvěře v pravdu svého poznání musí imponovati právě touto klidnou, mužnou sebedůvěrou. U kritika musím vždy cítiti, co positivního jest východiskem jeho práce. Nesmí tu býti nic nehotového, nejistého, příležitostního, ledabylého. Jak bych mohl věřiti proroku, který by sám svému učení dobře nevěřil? Ale k této jistotě kritické jest třeba i vysoké mravní povýšenosti, hlubokého uvědomění o zodpovědnosti kritické práce. Jen ten kritik jest znamenitým kritikem, u něhož čtu ne hru představ, ne koketování myšlenkami, nýbrž jehož každé slovo jest součástkou jeho bytosti, vážné, životné, positivní i tam, kde bičuje. Svrchovaná láska k umční musí vésti kritikovo pero; pak kritická práce není klasifikační mechanika, nýbrž opravdové zjevení. Takový jest znamenitý kritik. Hanslick takovým kritikem nebyl, dovedl jen jiné ničiti, ať to byl Bruckner nebo Hugo Wolf, Wagner nebo Smetana; aby něco vytvořil, k tomu byl příliš malý, veskrze negativní člověk. Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Ottova Salonní bibliothéka přinesla letos *Povídky a obrázky historické,* jež napsal Zikmund Winter (str. 177). Nová sbírka tato má všecky známky tvorby autorovy, kterou si Winter dobyl plné vážnosti mezi předními dějepisci našimi a zároveň zasloužené obliby v širokých kruzích čtenářstva, jež, jak známo, k odborným pracím neukazuje tváře nejvlídnější. Winter jest vědecký historik a umělec belletrista zároveň. Obě tyto vlastnosti — na pohled a zvláště v theorii se vylučující — dovedl spojiti tak, že ze spolku toho žádná z nich nebere ujmy, ale družka družce vydatně pomáhá. Pomáhají pak si v tom, čeho autor především usiluje dosíci, totiž v šíření vědomostí o životě našich předků a vůbec o naší minulosti. V té příčině stěží se u nás nalezne druhý historik, který by se Wintrovi mohl rovnati, byť jiní hloubkou vědeckých výzkumů snad nad něho předčili. Zejmena městský život, jaký býval u nás za věků české samostatnosti, nalezl v něm pro nejrůznější odstíny své a zajímavé podrobnosti tlumočníka výmluvného i neúnavného. Z dlouholetých studií archivních vytěžil tolik látky, že mohl osvětliti život našich předků s hledisk opravdu přerozmanitých a to tak, že každý údaj jeho jest dokumentárně podepřen, že závěry činěny jsou jenom ze zjištěných fakt, nikoli z dohadů nebo předpokladů. Při tom i forma jeho prací padá na váhu. Sebe drobnější črta o látce dost suchopárné jest psána právě tak jako jeho rozsáhlá díla o životě městském, církevním a j. Winter píše jadrně, živě, barvitě a poutavě. Jeho archaisticky zbarvený sloh i řeč, jeho humorní přídech a vzácná názornost jsou z neposledních příčin, proč kulturně historické výzkumy a zprávy jeho pronikají dále a šíře než jiné spisy dějepisné a proč jeho kresby docházejí obliby větší a větší. Obecný sklon našeho národa k historismu, neutuchlý ještě z dob probuzenských a živený trudným, vrchovatě neutěšeným stavem přítomným, připravuje ovšem takovým pracím půdu snad bezděčně, ale jistě a vydatně.

Vedle toho Winter povídkář má celkem stejnou tvářnost s Wintrem historikem. Jenom fantasie, jakož přirozeno, má v něm živější právo (ač i ona opírá se o hutnost nalezených námětů) a vypravování všecko jest volnější, a možno-li, ještě svěžejší. Historik nalézá v starých zápisech na př. nález soudní, v němž jsou jmena osob súčastněných, vina a pokuta. Obrazotvornost umělcova promítá odtud do minulosti, vystihuje situaci daného příběhu, shledává příčiny dějové zápletky, kreslí charaktery osob a představuje nám je s dramatickou živostí, názorností a suggestivní silou, jakou působí na nás rušnost vnějšku spolu s vyčerpanou hloubkou nitra. Winter povídkář sdružuje se s historikem v lásce k naší minulosti a v lásce ku pravdě, která, jak známo, leckdes, jakmile jde o český národ, bývá zastírána, ano i zkracována a hyzděna. Z této lásky plyne u něho nelíčený soucit se zvolenými osobami, soucit se slabými,

kteří podlehli buď překotné vášni své, jako žena vojáka Hoffa (»Vojačka«), bezbranná proti bezohledné necitnosti tvrdého, sobeckého Němce, nebo nezdolným okolnostem, jako mladá Říhová (»Bezbožnice«), dohnaná k zoufalství krutostí rodičů manželových, proti kteréž nepostaví se zaslepené právo tehdejší, nebo panskému pychu, jako manželé Ryndovi (»Dvě košile«), jež surový a lakomý pán nelidsky ztýzní — zcela beztrestně. — Jak již z těchto slov jest patrno, láska ku pravdě káže Winterovi odhalovati také stinné stránky naší minulosti, a to nejen ty, které byly přivozeny cizinci, (k jakým zde na př. náležeií »Nešlechetní Balouni«), nýbrž i ty, které způsobila slabost nebo mravní úhonnost a zvrácennost českých lidí. — Autorův soucit nepřestává ani tam, kde neuvědomělá slabost a chatrnost jednajících osob, troufajících si nemálo na svou sílu a zdatnost, dává podnět k čipernému, jadrnému humoru. Dva obrázky, »S hlaholem trub« a »V pasti«, jsou zde toho dokladem. V prvém cechmistr ševců veteśníků Macek, pohádav se v kartách s hospodářem Herkulem, v jehož hospodě cech měl sídlo, způsobil pod záminkou špatného piva, že se všecek cech vystěhoval jinam. Na zlost »panu otci« Herkulovi dálo se stěhování co možná honosně a slavně. Avšak cech potom padl — divno dost, že se dříve nepřesvědčil — skutečně na špatný nápoj a co nejdříve vrátil se tiše a takořka podloudně do starého sídla. — V druhé povídce smutně končí rychtářování Novoměstského kožišníka Vaňka, jenž neúprosně vykonávaje svůj úřad, zvláště kde šlo o zisk, na konec dá se obllouditi vdovičkou, kterou chtěl usvědčiti ze záletnosti. — Zbývající dvě črty, »Amnestie na chvilku,« týkající se dlužnického vězení, a »Nekulturní list z historie« o staročeských nadávkách jsou toho druhu, kde Winter bez novellistického rámce a zároveň bez učeného aparátu seznamuje čtenáře s určitým thematem kulturně historickým. Že to činí přístupným a záživným slovem, pověděli jsme již svrchu.

Patero novel, které vydal K. M. Čapek (nákladem Ottovým, str. 387), jest i v nevelikém počtu svém rázu opravdu rozmanitého, pestrého. Rozmanitost ta jeví se jak ve volbě látek, tak ve způsobu jich zpracování. Co do látek zachází zde autor hned do venkovských zámečků, hned do kruhů uměleckých, a zase do maloměstského zátiší, jež obratně uvádí ve spojení třeba s koncertní síní Pražskou, a na konec dodává novelu nenovelu — črtu vzpomínkovou. Není pochyby, že tato měnivost námětů a s ní spojená rychlá střídavost scenerie místní i figurové způsobuje ve čtoucím dojem složitý, na štěstí však také souladný a tedy libý. Výslednice knihy připomíná nám uměle, snad i poněkud hledaně složený souzvuk, v němž mívá větší zálibu jen sluch cvičený, kdežto prostý, rázný akkord podmaňuje si jednoduchou ladností svou každé ucho vnímavé. — V povídce »Znova a lépe« je proti sobě obratně a účinně postavena nerovná dvojice manželská: baronka a majitelka nevelikého panství a její někdejší správce. Baronka je z těch žen, které mají vášnivou zálibu ve »dvojím sukně«; lnula k němu již z mládí, podporována jsouc otcem stejně smýšlejícím, a výstředností svou v té příčině stala se pověstnou. Správce Bureše oblíbila si jen v uniformě álož-

ního důstojníka, který se vyznamenal v Bosně. Nezdar, který stihne její plámy, aby s mužem aktivovaným dostala se do místa vojenské posádky, úplně ji rozezlí na dobráckého chotě, který posléze, vyváznuv z těžké nemoci, sáhne si na život, aby skončil útrapy nesnesitelného postavení. — Charakteristika baronky je provedena rysy ostrými, výraznými a plastickými. — Podobně rázovitě, ač zcela stručně jest nakreslena Cilka v »Mendelssohnově koncertě a rovněž i titulní hrdinka ve »Snivé Kateřině«, které však autor věnoval všechnu péči zevrubné kresby a minuciósní propracovanosti, zvláště pokud jde o střídavé a měnivé pochody vnitřního života. Jest vůbec originální postavička tato Kateřina jakožto chovanka ženského gymnasia, která trudnými okolnostmi jsouc odvedena se studií živí se šitím, zapřádá milostný poměr s německým dělníkem socialistou a pak jakožto kasírka v umělecké výstavce upadá v osidla ošemetného malíře, od něhož čekala očištění a povznesení ze své skleslosti. Přesvědčivši se o svém zklamání již již si zoufá, ale zachráněna jest — svým mateřstvím.

V této povídce Čapek zasáhl do prostředí, živě přivolávajících v pamět skutečné poměry nynější. Ženského studia dotkl se jen mimochodem, hlouběji však sáhl do tůně poměrů dělnických i do půtek známých stran socialistických. Schůzi socialistů líčí s takou věrností, že lze tu takořka cítiti a hmatati dusnou atmosféru hospodské místnosti, ale dovádí ji k výsledku, který se nám zdá spíše výminkou než pravidlem a v němž jednotlivé případy nemají býti vydávány za pravidlo. Drsnou rušnost tovární práce velmi dovedně zachytil ve scéně, kde Klimt rozdrcen jsa strojem umírá za jeku a rovnoměrného pohybu díla, jež ani na vteřinu nesmí se zastaviti. Naproti tomu zvláštní nálada v sále, v němž se zahajuje malířská výstava, vystižena jest neméně vhodnými tóny a barvami. A různé ty obrázky jsou přirozeně spojeny titulní hrdinkou, o jejíž charakteristice jsme se již zmínili. — Snad stalo se náhodou, snad byl v tom úmysl autorův, ale výsledek jistě jest dobrý a dodává většině této knihy určitého rázu. Míníme kontrast, který se jeví mezi ženou a mužem v čelných třech povídkách této sbírky Čapkovy, kontrast, jímž jest pointován příběh Burešův a barončin, Cilčin a Vojtěchův, (doprovozený ostatně až nad potřebu hojně odborným aparátem a terminologií hudebnickou), Kateřinin a Rokytův, nastoupivší po episodě Klimtově. V těch dvojicích figurky ženské jeví se nám nad své mužské kontrasty živoucnějšími a plněji vypravenými. Naproti tomu v obrázku »Tiiiíííš«, kde není takového seskupení osob, není dosti silné, jadrné postavy a jakési kolísání mezi satirou a historicky podbarveným vypravováním zůstavuje náš zájem na půl cestě mezi sympathií k líčenému ubožáku a mezi lhostejností. — Poslední obrázek »Jak panenka na podpatku« vypravuje po úvodě poněkud rozvleklém zajímavou vzpomínku, kterou autor přispěl k oslavě posledního jubilea Jar. Vrchlického.

Řekli jsme svrchu, že také ve způsobu, jakým Čapek zpracovává zvolenou látku, jeví se patrná rozmanitost. Nalezneme zde místa, vypravená po starém romantismu, oděném jen v modernější šat,

a vedle toho obrázky a scény, kypící nejen veristickým realismem, ale i sytým naturalismem. Reální půda, jak se zdá, svědčí autorovi nejlépe. Tam pak i výmluvná, (někdy až nazbyt) a časem jaksi kypivá dikce jeho přiléhá k myšlence nejpříhodněji. Z nesprávností vytýkáme: *s nímž* bylo mrštěno (str. 64.); při*jmul* (str. 87.); příliš blízko, *než* aby (str. 94. a j.); naslouchajíc oddychování te*tině* (str. 188.).

Pohádky pro velké a malé děti, jež vydal spisovatel, tající se za pseudonysmem Leda (nákl. G. Dubského v Čes. Budějovicích str. 186), liší se v nejedné příčině od slovesného útvaru, jejž obyčejně zoveme pohádkou. Ať již jde o pohádku prostonárodní, ať o pohádku umělou, v jaké u nás poslední dobou nad jiné vynikl V. Říha, od té i oné liší se to, co obsahuje tato nová sbírka. Nejsou to vlastně pohádky v pravém, úzkém smyslu, ač i zde je leckde říše vybájeného světa s tajemnými silami a nadpřirozenými bytostmi. Není zde ani onoho ryze naivního tónu, jakým se pohádky vyznačují, ač se mu autor zhusta velmi blíží a tu a tam jej i plně vystihuje. Avšak obě okolnosti tyto nejsou nám nijak na závadu. Naopak, zamlouvá se nám, že si Leda nalezl v tomto oboru (pokusil se již také na polích jiných) své místo a dovedl své práci dáti samostatný ráz. Že nechtěl jíti cestou svých předchůdců a že mu šlo vlastně spíše o svéráznou formu drobné novelky než o pohádku, jest ostatně zřejmo již z nápisu sbírky jakož i z různých míst textu, kde spisovatel dotýká se význaků pohádky. Některé narážky tohoto druhu, třeba zcela mimotní, mohly po našem mínění beze škody odpadnouti. Črty, které jsou obsahem i vší podstatou spíše novelkami, vynikají jemným provedením a zdařilou kresbou figurek. Toho druhu jest »Pohádková královna,« »Kadeř« a »Na výspě,« jež čítáme k nejzdařilejším ukázkám knihy. Zde také úplně mizí ethické, ano přímo i mravoučné jádro, jež v jiných obrázcích tu zřejměji, tu mdleji prosvítá. Jinde autor odívá své příběhy v roucho allegorické a vydatně užívá satiry, jež lehkým, ironickým tónem a svěžím humorem obrací se proti našim poměrům veřejným a zvláště proti životu politickému. Črty »Velký Black« a »Princ Krasavec na cestách« buďtež uvedeny k tomu za doklad. Autor správně pozoruje náš život, a kde se ho dotýká, líčí jej objektivně. Jenom slov na str. 134. nemůžeme ostaviti bez poznámky. Leda tam vypravuje, jak byl v zemi, jež představuje naši vlast, jakýsi občan ztrýzněn »pro závažnou příčinu, že má nos ohnutý a sousedé jeho buď nos ohrnutý nebo rovný.« »Jak, to že má být důvod pro toto řádění? A dříve jeho nosu neviděli, až teprve včera?« divil se princ. »I viděli, viděli, královská vysokourozenosti,« vykládal Vančura horlivě, »ale dříve jim jeho nos nepřekážel, až teprve velcí vlastenci vydali heslo, že ohnuté nosy jsou zkázou národa.« »Podivná to země,« zavrtěl hlavou princ, »kde brzo jazykové, brzo nosové vlastenectví kvete. Tomu rozuměj, kdo můžeš!« — Je příliš známo, že židům mezi Čechy vedlo a vede se dobře a že oni za to většinou spolčují se proti nim s úhlavními nepřáteli jejich. Ne pro jejich původ, ne pro vykořisťovatelskou činnost, nýbrž toliko pro jejich zvrácené, nepřátelské stanovisko národnostní, které jim nedopouští přilnouti k národu, mezi nímž a z něhož po staletí žijí, vystupují našinci proti židům. To měl spi-

sovatel vytknouti anebo věci raději nechati, nikoli však generalisovati na úkor skutečných poměrů. — Není třeba podotýkati, že všechna čísla této knihy nejsou stejně zdařilá; na štěstí pěkných je více a tím i všecka sbírka nabývá hodnoty a vemlouvá se v zálibu čtoucího. Autor vypravuje živě a obratně. Z jazykových nesprávností vytýkáme: »odložil péro *z více* nepodepsaného dekretu (str. 49.); »Král neodpověděl *více*« (str. 60. a j.); »Nebylo již nikoho v sadech, než *jich obou*« (str. 80.); »praštila *ním* o zem« (str. 157.); pes »dělá s druhýma hořeníma nohama ‚prosím, prosím'« (str. 162.); »děti tak krásné, jak byli rodiče krás*nými*« (str. 175.).

R. J. Kronbauer vydal knihu *Ze života naší bohémy* (nákl. družstva Máje, str. 407). Bohémou jest zde družina mladých literátů, k nimž se pojí i některý malíř nebo sochař a herec. Všichni zanechali studií, aby se zbavili pout, jež brání tvůrčí činnosti jejich ducha, a za to pilně »studují život.« Studují jej ovšem hlavně ve své hospůdce U Žandalínů a po nočních kavárnách, kde zabíjejí čas a utrácejí se zdravím i síly duševní. Žijí ze dne na den dle toho, jak seženou laciný výdělek, jehož neužívají nikterak hospodárně. Tu a tam se některý z nich vzchopí a uchytí se v některé redakci nebo jinde. Závist bývalých soudruhů roste dle toho, jak rostou jeho příjmy, neboť u těchto literátů vzpruhou vší činnosti a podnětem tvorby jsou jenom peníze. Jiní skončí tak, jako zde na počátku Kronbauerova vypravování bohém Kurschel. Zákeřná nemoc podryje mladý život, jemuž posledním útulkem jest lože v nemocnici. Takového literáta bohéma vybral si zde autor v Korvínovi za hrdinu obšírné knihy a za protějšek postavil mu kočovnou herečku Marianu Vandasovu, jež však vysoko vyniká nad úroveň svých družek jak uměním, tak mravní bezvadností a povahou ven a ven ušlechtilou. Po té stránce tedy Mariana vyniká i nad průměrného bohéma, jako jest Korvín. Mariana jest obdařena vedle tělesné krásy také jakýmsi zvláštním kouzlem, které jí podmaňuje muže tou měrou, že na každé stanici její nalezne se nejeden ctitel, hojně obdařený pozemskými statky, který by ji rád učinil svou chotí. K horlivým ctitelům Marianiným přibude také Korvín. Rozvoj jeho vášnivého vzplanutí k Marianě, provázeného různými pošetilými kousky, a očistná moc, jakou působí odmítavá zdrženlivost dívčina na mladého muže, jest námětem Kronbauerovy knihy. Korvín, mravní slaboch jako každý bohém, zkusiv všech cest, kterými by si pomohl k jaké také existenci, na konec se sebere a odjede k matce, aby doma dostudoval. Škoda jen, že čtoucí po tom, co o něm slyšel, právem se obává, že odtamtud zas uteče buď k Žandalínům, buď za Marianou.

Jak patrno, jest námět knihy dosti skrovný, zejmena hledímeli k jejímu rozsahu. Není také pochyby, že spis mohl býti o nějaké sto stránek menší a že by tím vnitřní cena jeho byla vzrostla. Máť Kronbauer zvyk, že široce a dlouze vykládá o věcech malicherných a že svůj příběh vycpává episodami, které se celku pranic netýkají. Komu jde o doklad, nechť si povšimne anekdot, umístěných zde pod titulem Marianina denníku na str. 165.—209. K rozvleklosti, jež místy vzbuzuje až nechut, přispívají sáhodlouhé dialogy, v nichž osoba k sobě koná hotové přednášky, jimž bohužel zhusta chybí

věcnější a hutnější obsah, zkrátka jádro. Přese všecky ty řeči jednotlivé figurky nejsou dosti určitě charakterisovány a právě čelným z nich nedostává se jakési silnější dávky do plné, živoucné plastiky. Nedostatek ten jeví se na Korvínovi zvláště tam, kde spěje k závažnému rozhodnutí svému, jež působí pak nedověcně, protože není v něm podkladu ethického, a mimo to překvapuje též svou náhlostí. Ale ani postava Marianina, ač spisovatel jí na pohled věnoval tolik péče, nezdá se nám dosti vyjasněnou, ani tehdy, když jest o ní citována (str. 353.) z »Paní majorky« charakteristika Féně, kterou Mariana hrává. — Čím se kniha prospěšně vyznačuje, jsou různé podrobnosti, správně odpozorované z denního života a ze zákulisí literárního a nakladatelského, jež autor obratně vplétá ve své vypravování a zážívně je podává. Také výslednici knihy, namířenou beze všeho okrašlování proti životu bohémskému, lze spisovateli počítati jenom k dobrému. — Jazykových vad postřehli jsme tu více, než bývá u Kronbauera. Vytýkáme z nich: »*vývin*«, »roz*vin*« (str. 12. a j.); »v jej*í* zjevu« (str. 58.), »z jej*í* mušek« (str. 62.); »zná spisy *na paměť*« (str. 111.), »uměla báseň *na paměť*« (str. 117.), »rolí umět *na paměť* nemohou« (str. 359.), »ni*čeho* se nezměnilo« (str. 116.), »ni*čeho* se nepřihodilo« (str. 269. a j.); »psával do *tří* novin« (str. 214.); »vš*echno* se do*z*vím« (str. 371.); »popoběhl jsem ke stromu, vyšplhal jsem se na *něho*« (str. 279.). *F. V. Vykoukal.*

Nové rovy.

Jindřich Dvořák. — Frant. Roháček. — Miloš Vachek. — Josef Zelenka. — Bohumil Hakl. — Jiří Mohl. — Josef Srb-Debrnov. — Karel Veselý.

Dne 15. srpna t. r. zemřel v Tišnově na Moravě Jindřich Dvořák, spisovatel a bývalý žurnalista. Narodil se r. 1840 v Jiříkovicích u Brna, studoval na gymnasiu v Brně, potom práva ve Vídni a v Praze a záhy jal se pěstovati písemnictví a súčastňoval se ruchu vlasteneckého. Rozličné almanachy a časopisy přinášely jeho verše, jichž samostatná sbírka vyšla v Brně r. 1862, a noviny otiskovaly jeho rozpravy politické, národohospodářské a j. Roku 1864 Dvořák převzal redakci Moravské Orlice, dvě léta před tím založené, a řídil list ten do konce roku 1872. Jest posud v dobré paměti, co bylo tehdy přetrpěti českým novinářům, kteří troufali si státi na svém dobrém přesvědčení a hájiti pravdy. Sekatury všeho druhu, ztráty kaucí, soudy a vězení byl jejich úděl tehdejší. Toho všeho užil také Dvořák, jehož stihlo vězení r. 1869. Stejně neohroženě jako ve svém listě bojoval za práva českého lidu také živým slovem; pořádal tábory a řečnil na nich, usiluje o uvědomění moravského lidu, byl poslancem a v památném roce 1871, kdy přirozená česká většina moravská měla jednou také většinu v zemském výboru, byl členem tohoto výboru. Potom na několik let opustil dráhu žurnalistickou a vlivem vnějších okolností vystřídal zaměstnání druhu zcela jiného.

Byl do r. 1876 ředitelem bankovní filiálky v Brně, důstojníkem zemské obrany a zároveň učitelem na aspirantské škole důstojnické v Těšíně a v Opavě. V dalších letech byl opět činný jako žurnalista při listech rázu konservativního, jehož věrným stoupencem zůstal až do smrti. Roku 1880 byl ve Vídni redaktorem Schuselkovy Reformy, r. 1881 hlavním spolupracovníkem Skrejšovského Tribuny a po smrti Skrejšovského do r. 1884 sám redaktorem tohoto listu. Potom se usadil opět v Brně, vydával Národní Noviny a r. 1885, když Hlas byl změněn v denník, stal se hlavním redaktorem jeho a spravoval jej až do polovice r. 1894. Toho roku odešel do soukromí, ale čas od času ozýval se přece bystrými úvahami časovými. Skládal »Paměti«, jež bohužel posud nebyly uveřejněny. Mimo sbírku básní z mladých let vydal samostatně: »Briefe aus einem Ländchen verlassener Brüderstämme,« »O nepřetržitosti ústavního a státního práva na Moravě«, »Moravské sněmování roku 1848 a 1849.« — Buditelská práce Dvořákova a statečné hájení práv českého lidu na Moravě přineslo hojné ovoce. Jím povznáší se vážný pracovník tento nad průměr četných, třeba snad jinak upřímných a horlivých bojovníků perem a pojišťuje si vděčnou a trvalou paměť v dějinách našeho zápasu národního.

V Brně zemřel v noci na 23. srpna t. r. František Roháček, doktor práv, zemský rada v. v. Narodil se r. 1860 ve Vedrovicích u Mor. Krumlova. Po studiích právnických nastoupil na úřad u zemského výboru moravského a byl posléze tajemníkem ústředního sboru zemědělské rady pro markrabství moravské. V organisaci prací tohoto sboru autonomního získal si platné zásluhy. Býval také literárně horlivě činný a náležel k těm, kdož usilovali soustřediti literární činnost v markrabství a tím ji utužiti a povznésti. V této snaze redigoval r. 1890—96 časopis Nivu jakožto orgán mladších belletristů moravských. Mimo to vydal r. 1884 »Malé povídky,« r. 1893 »První hřích a r. 1895 »Několik povídek«.

České menšiny na Budějovsku stihla bolestná ztráta úmrtím Miloše Vachka, redaktora Budivoje; zesnul 26. srpna t. r. ve věku 44 let. Vachek pocházel z Prahy, kdež vystudoval na akademickém gymnasiu, načež jal se studovati lékařství. Zanechav mediciny věnoval se žurnalistice a působil v Praze, v Brně, v Plzni, v Strakonicích a v Táboře v Českém Jihu. Roku 1899 přišel do Českých Budějovic a převzal redakci Budivoje. Nejen ve svém listě, ale i jinak, ve spolcích a na veřejných schůzích pracoval ze všech sil o uvědomění, sesílení a povznesení našich lidí na Budějovsku, Kaplicku a Č. Krumlovsku. Zvláště v boji s umělým a nespravedlivým němectvím v Č. Budějovicích byl zápasníkem nadšeným, neúnavným a obratným. Odchod jeho jest citelnou škodou nejen pro kraje zmíněné, ale i pro český živel vůbec.

České Sokolstvo bylo dne 10. září t. r. citelně dotčeno úmrtím MUDr. Josefa Zelenky, lékaře v Žižkově. Narodil se r. 1840 v Praze i studoval tam na akad. gymnasiu a fakultě lékařské. Stav se r. 1867 doktorem lékařství působil v několika městech v Čechách i na Moravě a posléze r. 1879 usadil se v Žižkově. V této obci, zvláště tehdy rok od roku rostoucí, našel horlivý a ušlechtilý

muž široké pole neúmorné činnosti. Pilně tu pracoval ve sborech autonomních a v četných spolcích, zejmena však oddán byl Sokolu, v jehož členech přál si míti ztělesněný souhrn a výkvět občanských ctností. Sám jako starosta Sokola Žižkovského, jejž vedl přes 20 let, a některý čas jako předseda župy středočeské byl vzorem Sokola, jaký asi tanul na mysli zakladatelům důležité organisace této. Za cennou práci, kterou nezištně a poctivě konal pro naši veřejnost, zasluhuje vděčné paměti také mimo užší obvod své působnosti.

V Hořicích zemřel dne 12. září t. r. tamní děkan Bohumil Hakl, kněz vlastenec a spisovatel. Narodiv se r. 1827 v Branné u Jilemnice, studoval v Jičíně a v Litomyšli a r. 1851 byl v Hradci Králové vysvěcen na kněze. Potom byl katechetou na učitelském ústavě a na reálce v Král. Hradci, odkudž se dostal na vojenský ústav do Belluny v Benátsku.. Tam zažil válku r. 1859 a po ní byl povolán opět do Hradce, a to na gymnasium, i působil tam řadu let, pracuje společně se známými profesory Jandečkou, Kosinou, Fischerem a j., kteří jednak vědeckou výší, jednak ostrými individualitami svými učinili Hradecké gymnasium rozhlášeným a trvale se zapsali v paměť četných žáků svých. Roku 1870 stal se Hakl farářem a později děkanem v Hořicích, kdež strávil ostatek života. Hojná a rozmanitá jest jeho činnost literární. Psal knihy školní, na př. Katolickou věrouku pro vyšší ústavy rakouské a Katolickou mravouku, spisy náboženské a homileutické, na př. Život ss. Cyrilla a Methoděje, Osnovy, výklady a řeči duchovní, Řeči postní, Řeči liturgické o slavnostech a svátcích a j. Dále vydal řadu spisů pro mládež, některé z nich také rázu cestopisného a některé ve verších. - Jakožto známý vlastenec byl v pohnuté době táborové v letech sedmdesátých soudně potrestán pokutou, ale r. 1894 obdržel zlatý záslužný kříž; ze strany církevní dostalo se mu zaslouženého uznání a četných vyznamenání.

Dne 15. září t. r. zemřel v Praze Jiří B. Mohl, mimořádný profesor na filosofické fakultě české university. Narodil se r. 1866 v Ixelles u Brusselu v Belgii. Rodiče jeho přestěhovali se záhy do Francie, kdež syn jejich se vzdělal na nejpřednějších školách Pařížských. Oddav se studiím linguistickým, býval členem filologické sekce »École des Hautes Études« na Sorbonně a stal se tajemníkem a potom řádným členem »Société de linguistique de Paris«; Královská česká společnost nauk jmenovala jej loni svým členem mimořádným. Roku 1891 Mohl přišel do Prahy, stal se lektorem jazyka francouzského na české universitě, nabyl r. 1898 doktorátu filosofického, habilitoval se r. 1899 pro románskou filologii a byl r. 1903 pro tento obor jmenován mimořádným profesorem. Ač rodem cizinec, cítil se u nás doma, lnul k našemu národu a k našim snahám a vykonával úřad svůj tak, že vědecká výše, učitelská svědomitost a francouzská roztomilost pojila se v něm v ladnou jednotu. Naše studentstvo ztrácí v něm upřímného přítele. Přes neveliký věk svůj Mohl vykonal tolik, že v učeném světě zachována bude jeho jmenu čestná i trvalá památka jakožto vynikajícímu romanistovi. Vědecké práce jeho týkají se zvláště vývoje vulgární latiny a románských ja-

zyků. Uveřejňovány byly v »Memoirech« svrchu jmenované Société v Paříži a v jiných publikacích odborných. Některé rozpravy jeho přinesl také Věstník Král. české společnosti nauk. Ze spisů jeho jsou známy: Introduction à la chronologie du latin vulgaire r. 1899 a Les origines romanes, études sur le lexique du latin vulgaire z r. 1900. Řadu jiných děl provesti zabránila mu smrt, jež připravila naše vysoké učení o nadějného učence, náš národ o oddaného, ušlechtilého přítele. *F. V. Vykoukal.*

Josef Srb-Debrnov, hudební spisovatel, zemřel na Malé Straně 1. září t. r. po těžkém utrpení životním. Narodiv se v Praze 18. září 1836, studoval zde gymnasium a filosofickou fakultu. Krátký čas suppleval na akademickém gymnasiu, načež stal se vychovatelem (v rodině Bondyho a j.). Ale nemoc připravila ho o všechen pramen výživy; skrovné literární honoráře byly na konec jediné jeho příjmy. A přece svého času znamenal Srb u nás velmi mnoho. Vysoký, kdysi velmi krásný muž, velmi záhy věnoval se hudebnímu životu u nás v době, kdy k tomu bylo třeba odvahy i — obětovnosti. Srb byl z těch vzácných lidí, kteří dovedli mnoho obětovati, jen aby prospěli tomu, co pokládali tehdy za nejdůležitější. Na začátku let 60tých, kdy Srb vstoupil do života, byl to především ruch pěvecký. Organisace zpěváckých spolků byla tehdy velmi důležitá součástka nejen uměleckého, nýbrž i celého národního našeho organismu. Český zpěv — to bylo heslo, v němž první slovo mělo stejnou váhu jako druhé. Tak vznikl v Praze Hlahol. Srb stál u kolébky jeho, účastnil se horlivě jeho života; čtyřicetileté jubileum jeho oslavoval Srb též — avšak — churav. Druhou nejdůležitější součástkou naší hudby v té době byla česká zpěvohra, jíž v čelo postavil se Smetana. Smetana měl v Praze velmi mnoho přátel, a přece žádný z nich nestál mu tak blízko jako Srb. Zde se ukázala povaha Srbova v nejkrásnějším světle. Smetana měl mnoho nadšených ctitelů, mnoho uměleckých přívrženců. Ale Srb rád se ujal úkolu, jehož velikost jen lidé nejhlubšího citu chápou: sloužiti velkému člověku. Srb nerovnal se jiným Smetanovcům po stránce umělecké, ale předčil nad ně osobní láskou k mistrovi: byl šťasten, mohlli mu něco obstarati, mohlli jej (zvláště po jeho ohluchnutí) provázeti a chrániti před úrazem, mohlli jej ve svém skromném bytě (v Jirchářích) ubytovati a pohostiti, když Smetana přijížděl z Jabkenic do Prahy. Byla to dojemná oddanost, cosi ženského, a přece tak krásného. Smetana zemřel, i nastal úpadek našeho hudebního života, Srb počal upadati v zapomenutí. V této době věnoval se více než před tím spisovatelství. Psával sice již dříve, články do časopisů i knihy, theoretické spisy (Instrumentace 1883) i historické (Stručné dějiny konservatoře Pražské 1878), též texty k některým Smetanovým sborům. Nyní počal připravovati svůj hlavní spis, »Dějiny hudby v Čechách a na Moravě« (1891). Jest to první spis toho thematu u nás, to jest jeho zásluha. Literátem však Srb nebyl. Jeho články i spisy jsou jen snůška dat různé ceny, bez vnitřní spojitosti a kritiky, jak nejlépe ukazuje jeho rukopisný slovník hudebníků českých. Ani vydání »Z denníků Bedřicha Smetany« (1902) není zdařené. To však jeho významu není na újmu. Srb byl z těch vzácných lidí minulosti, u nichž život a práce se nedělily a kteří vždy jen měli

na paměti prospěch — druhého. Jeho přátelství se Smetanou zajistilo mu nejlepší vzpomínku a úctu těch, kdož se budou kdy probírat dějinami té doby.

Karel Veselý, do nedávna tenorista Národního divadla, zemřel 1. září v Týnci nad Sázavou, kde hledal osvěžení a zotavení z těžkého neduhu plicního. Veselý náležel k těm šťastným zpěvákům, jimž příroda do hrdla složila tolik hlasového materiálu, kolik ostatním smrtelníkům ubrala. Žádný z tenoristů Národního divadla neměl tak skutečně fenomenálního orgánu jako Veselý. Tomuto vzácnému daru neodpovídal zcela výcvik hlasu. Veselý vždy okouzloval spíše plností svého hlasu než jeho ovládáním. Neobyčejný lesk jeho orgánu a při tom divadelní verva a chuť, s jakou hrával a zpíval, učinily z některých jeho výkonů nezapomenutelné figurky. Zazpívalli v pravé náladě Jeníka v »Prodané,« divadlo se jen třáslo. V té úloze uchvátil přirozeně i Vídeňské obecenstvo na slavné výpravě r. 1893. Při tom však Veselý nijak nebyl omezen na úlohy »naturálních« tenorů. Jeho nejlepší výkon, jehož Národní divadlo na dlouho nenahradí, byl David v »Meistersingerech,« tedy úloha moderně dramatická, kde Veselý dovedl zpívati i hráti ševcovského učedníka tak, jak jsem neviděl ani na cizích velkých jevištích německých. To byl parádní jeho výkon. Bohužel, Veselý nezpíval nám tak dlouho, jak by byl mohl a my jsme si přáli. K Národnímu divadlu přišel r. 1885, po necelých 18 letech roznemohl se plicním neduhem, jenž ho donutil odejíti do výslužby. Ta však nebyla mu odpočinkem, nýbrž jen — přípravou k smrti. Jeho jméno bude vždy státi mezi předními zpěváky Národního divadla v prvním jeho období (1885—1900).

Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. září 1904.

Cesta dr. Körbra do Haliče. — Požadavky Rusínů. — Svolání zemských sněmů. — Nové vymoženosti maďarské. — Místodržitelská krise v Dalmacii. — Nový ruský ministr vnitra. Carský manifest milosti. — Germanisování Poláků v Prusku. — Krise mezi Francií a Vatikánem. — Mezinárodní sjezd sociálních demokratů. — Agitace v Irsku. — Sultán Murad †. — Kréta.

Jedinou významnější událostí ve vnitřní politice rakouské byla *cesta dr. Körbra do Haliče.* Officiosní listy tvrdily, že jejím účelem jest, aby se předseda ministerstva důkladně informoval o poměrech haličských. Tomu však nikdo nevěřil, a všeobecné bylo přesvědčení, že dr. Körber svou cestou sleduje účely zcela jiné: spatřuje v Polácích jediné své pomocníky, aby se z nynější zmatené situace vyprostil. Poláci mu všude připravili skvělé uvítání, a on jim lichotil, jak mohl. Při banketě, jejž zemský maršálek hr. Stanislav Badeni na počest jeho ve Lvově pořádal, rozhovořil se mnohomluvný předseda kabinetu obšírně o vnitropolitických poměrech a především o jazykové otázce. Pravil úvodem, jak velice toho na celé své cestě po Haliči litoval, že se nezná v polském jazyku, ale tím prý více bylo

utvrzeno jeho přesvědčení, že aspoň úředníci, nezadávajíce ničeho národnosti své, mají rozuměti několika jazykům. Pro mír v říši bylo prý by jednou z nejšťastnějších podmínek, kdy by stát měl veliký počet úředníků, kteří by se s příslušníky jiných národností pomocí živého slova mohli stýkati. Tak smýšlí pan dr. Körber v »zásadě,« ale v praxi v Čechách v uzavíraném území německém ustanovuje úředníky českého jazyka naprosto neznalé. — Potom odůvodňoval nutnost známých výnosů o platnosti státních zkoušek na Záhřebské universitě také pro Rakousko tím, že v Dalmacii jest naprostý nedostatek úředníků charvátského jazyka znalých, — načež přešel k povšechnému stavu jazykové otázky v Rakousku. Vládě prý nelze vytýkati, že by byla některému národu v Rakousku ublížila (!); takové tvrzení jest prý překrucováním skutečných událostí (!), neboť jest prý naopak pravdou, že vláda jest každé chvíle ochotna o dorozumění se zasaditi, budouli tomu chtíti rozvadění národové. Za žádných však okolností nemůže prý vláda učiniti národní koncese. Dr. Körber zapomněl uvesti, kdo žádá národní »koncese.« Český národ žádá toliko své dobré právo, a považujeli pan dr. Körber poskytnutí práva za národní koncesi, pak ovšem nikdy nedocílí dorozumění s českým národem, jejž patrně při svém projevu měl hlavně na mysli. — Hájil také zřízení slovanských poboček při učitelských ústavech v Opavě a v Těšíně jako kulturní nutnost, a zároveň, aby nepopudil Němce, prohlásil, že vláda toho bedlivě dbá, aby národní država Němců nebyla zkrácena. Kdy by snad nastalo nebezpečí, že by péče o slovanské pobočky ve Slezsku byla připojena k mechanismu národního boje, pak prý učiní vláda bezodkladné opatření k radikální obraně. — Dr. Körber litoval, že nynější ústava jest potírána právě od těch, jichžto hlas by bez ní mnohem méně byl slyšán. Dokud se v Rakousku nevládlo ústavně, nebyl prý v úřadech ani jediný akt psán česky; a uvážíli se, co víc ústavní doba českému národu přinesla, jest prý oprávněna otázka, zda jest slušno, že tento vysoce vyvinutý národ nové Rakousko tak prudce potírá (!). A co se týká Rusínů, Slovinců, Rumunů a Italů, nelze prý odpověděti jinak. Na konec hrozil dr. Körber, že při dalším trvání nynějších poměrů musí nastati *katastrofa a bankrot.* Učinili parlament vládu kurátorem této říše, bude prý vláda věděti, že jedině jí přísluší péče o blaho státu, a to na tak dlouho, dokud se strany nesrovnají a zanechajíce národních sporů k společné práci se navrátí.

Projevem ministerského předsedy mohou býti spokojeni toliko Němci. Officiosní Fremdenblatt uveřejnil k projevu tomu komentář, v němž pravil, že prohlášením ministerského předsedy učiněn konec báchorce, jako by se chystala změna systému. K znepokojení Němců prý nebylo příčiny, a řeči ministerského předsedy vine prý se přímo slavnostní osvědčování pevné vůle, že vláda při nynějším směru politiky setrvá. Pak ovšem může se páně Körbrova hrozba o katastrofě a bankrotu za nedlouho vyplniti. Projevem ministrovým jsou i němečtí nacionálové nadšeni; jeden z jejich hlavních listů se vyslovil: »Ujištění, že národní država Němců nebude zkrácena, jest pro nás ve Lvovském přípitku nejvýznamnější, neboť jest tak určité a jasné, že jiný výklad jeho jest nemožný.«

Slavnostní nálada ve Lvově byla povážlivě zkalena velikou demonstrací, kterou provedli Rusíni proti vládě a nynějšímu systému. Ale ani v polském táboře nepanuje všeobecné nadšení pro dr. Körbra. Čelný polský list Gazeta Narodowa pronesl tento úsudek: »Poláci si nepřejí odstranění Němců od vlády, nýbrž koalici za účasti Čechů i Němců. Českou obstrukci odsuzovali a odsuzují, nestotožňují se s taktickými chybami Čechů, ale pohlížejíli na věc s hlediska národnostní psychologie, nemohou se diviti, že Čechové nejsou ochotni k obětem pro vládu, v které nemají zástupce a jejíž chef je často oklamal.«

Deputace Rusínů podala dr. Körbrovi pamětní spis, jenž obsahuje hlavní požadavky Rusínů haličských, a sice: 1. aby c. k. úřady úplně a bez výjimky šetřily platných zákonů, a každé porušení zákonů aby bylo přísně trestáno; 2. aby v rusínské části východní Haliče, jež byla k Rakousku jako zvláštní oblast pod názvem »Červená Rus« připojena, rusínský jazyk se stal jednacím ve vnitřním i vnějším působení všech státních úřadů; 3. aby zavedeno bylo všeobecné, přímé a tajné hlasování při volbách do všech zákonodárných i samosprávných sborů a dosavadní kurie aby byly zrušeny; 4. aby bylo zrušeno císařské nařízení ze dne 4. června 1860 a ministerské nařízení ze dne 4. června 1869, jimiž polský jazyk prohlášen za úřední jazyk všech státních úřadů v celé Haliči; 5. aby byla zrušena ministerská nařízení, jimiž do rusínského písma ve školách a v úřadech zaveden byl fonetický pravopis místo pravopisu etymologického, od věkův užívaného; rusínské obyvatelstvo podalo svého času proti těmto nařízením protest, poněvadž novota měla za účel odděliti je od jich soukmenovců na Rusi. Na konec protestuje pamětní spis co nejrozhodněji proti usnesení haličského sněmu o zřízení rentových selských živností, jakož i proti osnově zákona o krajských hromadách.

Němci pokračovali ve svém boji proti *slovanským pobočkám* při učitelských ústavech ve Slezsku. Dne 18. srpna, v den narozenin císařových, uspořádali v Opavě »volkstag,« na němž proti zřízení parallelek protestovali a na vládu prudce útočili. Po shromáždění prováděli proti vládě a proti dynastii demonstrace takových rozměrů, že zemský president povolal vojsko. Že Němci nemají nejmenší příčiny k znepokojení, vysvítá i z toho, že sama německá zemská školní rada slezská většinou hlasů pro zřízení poboček se vyslovila. Z organisačního statutu pro pobočky jest patrno, že budou řízeny úplně duchem německým. Zajímavo jest, že vláda nepřistoupila k zřízení poboček dříve, dokud na ně neobdržela od české a polské matice školské peněžitý příspěvek! Neostýchala se přijmouti značnou sumu, ačkoli dr. Körber výslovně prohlásil, že zřízení poboček bylo kulturní nutností!

Císařským patentem svolány jsou *zemské sněmy*, sněm království českého svolán na den 6. října. Jakkoli má hlavně projednati předlohu o poskytnutí úlev rolnictvu letošním suchem nanovo těžce postiženému a jakkoli se jedná o pomoc nejen českému, nýbrž i německému rolníkovi, jest velice pochybno, zdali Němci aspoň pro tuto předlohu zastaví svou obstrukci. Z německé lidové strany oznamuje se již, že Němci od obstrukce neupustí.

Oběžníkem rakousko-uherského ministerstva vojenství ze dne 27. srpna splněn opět jeden z nejdůležitějších požadavků *maďarského programu armádního*. V oběžníku se ustanovuje: 1. Všechna velitelstva, úřady, vojenské oddíly a ústavy armádní (c. a k. námořnictvo) ať kdekoli se nalézají, musejí přijímati maďarské úřední přípisy a podání jednotlivých osob, vyjímaje aktivní gažisty a kadety, náležející ke svazku armády (námořnictva). Není dovoleno odmítati takové přípisy jen z důvodu, že sepsány jsou jazykem maďarským. 2. Vojenské sbory, doplňující se výhradně v království uherském, ať jsou kdekoli ubytovány, jakož i nalézající se tam doplňovací okresní velitelstva nechť v písemném úředním styku s uherskými civilními a státními úřady, jakož i s osobami pod čís. 1. označenými, za všech okolností užívají maďarského jazyka. 3. Všechna ostatní pod čís. 2. neoznačená, v zemích koruny uherské (bez Charvátska a Slavonie) ubytovaná velitelství, úřady, vojenské oddíly a ústavy nechť dopisují ze své strany se všemi uherskými civilními úřady a s jednotlivými osobami rovněž maďarsky. Ke každému spisu, vyhotovenému v jazyku maďarském, budiž — kromě nepatrných věcí — sepsán koncept také v armádní služební řeči. Všechna podání, jež nebyla učiněna v maďarském jazyku, buďtež vyřízena v armádním služebním jazyku. — Zásadní význam nařízení jest ten, že se po prvé pro část společné armády, která se rekrutuje z Uher, vydávají jiné služební předpisy nežli pro část druhou. Německé listy naříkají, že tím jest němčina jako jediný armádní jazyk odstraněna a že učiněn veliký krok k úplnému rozdělení armády. — V kruzích *charvátských* se vždy více naléhá na to, aby všech ústupků, kteréž byly učiněny maďarštině, dostalo se také Charvátům na území jejich; Obzor připomíná, jak Záhřebský úřední list dne 31. října 1903 ujišťoval, že se tak stane.

V Dalmacii vypukla místodržitelská krise. Místodržitel bar. *Handel* jest zjevný, bezohledný germanisátor. Když v Zaderském Národním Listě bylo uveřejněno několik článků, v nichž byly stížnosti na neobyčejně rychlý postup německých úředníků a na odstrkování úředníků charvátských, povolal k sobě místodržitel několik mladších úředníků charvátské národnosti a tázal se jich, nejsouli s články těmi ve spojení. Když předvolaní čestným slovem se zaručovali, že jsou jakéhokoli vlivu na zmíněné články daleci, zvolal místodržitel: »Ach, což čestné slovo! Dalmatinec nemá vůbec čestného slova. Můj názor o dalmatském čestném slově již znáte!« Následkem této události charvátský tisk rozhořčeně žádá, aby místodržitel byl odvolán. Místodržitel povolán do Vídně, kdež prý se mu podařilo úplně se ospravedlniti, ale charvátské listy prohlašují, že národní poslanci a všechno obyvatelstvo se o jeho odvolání postarají.

Na Rusi nástupcem ruského ministra Plehva, před pěti týdny zavražděného, jmenován kníže Petr Dimitrijevič *Svjatopolk-Mirskij*. Praví se o něm, že na žádné straně v Rusku nemá nepřátel. Jest to muž 47letý a má za sebou dlouhou úřadnickou činnost. Byl guvernérem v Penze a Jekaterinoslavi, pak »pomocníkem« náčelníka četnictva, r. 1901 stal se velitelem celého četnického sboru a r. 1902 jmenován generálním guvernérem ve Vilně a těšil se tam pro své

humánní jednání veliké oblibě. Vládě blízké Novoje Vremja vyslovilo se o jeho jmenování takto: »Válka zasadila Rusku těžké rány. Jen neobyčejné vzpružení ducha a úplná solidarita vládních i občanských snah mohou Rusko učiniti spůsobilým, aby vnějšímu nepříteli vzdorovalo a všecky nespokojené živly usmířilo. Pravíme ‚usmířilo,‘ neboť právě v tom spočívá úloha státu. Usmíření pak jest možno, když se chrání a rozvíjí vše, co jest u nás dobrého, zejmena zemské úřady, jichžto činnost může býti vyvrcholena jen na základě veliké samostatnosti a při současném hospodářském i kulturním pokroku. Zároveň jest potřebí veliké decentralisace. V nerozlučitelném spojení s dosažením těchto cílů jest otázka rozumné svobody tiskové a svobody veřejného mínění. Svjatopolk-Mirskij seznámil se prakticky s hmotnými i duševními potřebami lidu, i lze očekávati, že při své znalosti provincie, při svých humánních názorech a dobrých snahách najde nejlepší cestu k vyplnění svého těžkého úkolu.«

Petrohradský dopisovatel listu L'Echo de Paris měl s novým ministrem rozmluvu o jeho programu. »Mé jmenování,« pravil kníže, »neznamená změnu vnitřní politiky ruské. Chci se přesně říditi dle programu prohlášeného v manifestu cara Mikuláše z února r. 1903. Opíraje se o základy carem ustanovené chci postupovati v duchu pravé svobodomyslnosti. Jako venkovan, jenž větší část své úřednické karriéry na venkově ztrávil, jsem přívržencem decentralisace a nemyslím, že by se o všech záležitostech mělo rozhodovati v Petrohradě.« Dále nový ministr vyslovil úmysl, že se přičiní, aby vrácena byla stará práva zemstvům, kteráž — jsouce dobře reorganisována — budou na prospěch správě Ruska, a Rusko se takto vyhne nebezpečí parlamentarismu, jehož vláda, jak se provádí na př. ve Francii, nemůže povzbuzovati k následování. »Rusko,« pravil ministr, »není pro parlamentarismus ještě zralé, a proto musí se ministrům ponechati jejich dosavadní úkol: vykládati vůli panovníkovu.« O židech se vyslovil takto: »Nejsem nepřítel židů, ale kdy bychom jim poskytli tutéž svobodu jako pravoslavným, nabyli by v brzku příliš velikého významu. Jsem odhodlán zachovati se k nim, zvláště k jejich chudým třídám, velmi blahovolně.«

Za příčinou narození ruského následníka trůnu vydán byl *manifest carské milosti.* Manifest nařizuje: Tělesné tresty pro rolnické obyvatelstvo i pro příslušníky armády a loďstva se zrušují. Všechny nedoplatky daní se selskému obyvatelstvu odpouštějí, a rovněž jest osvobozeno od splácení půjčky vládou pro neúrodu poskytnuté. Přestupky, které se trestají peněžitými pokutami, vězením nebo pevnostní vazbou beze ztráty práv, nebudou vůbec trestány, nebylyli do dne narození následníka trůnu soudně stíhány, nebo nebylli o nich dosud vynesen rozsudek. Političtí vězňové, kteří osvědčili dobré chování, mohou po vypršení trestu na přímluvu ministerstva spravedlnosti nabyti opět občanských práv. Politickým provinilcům, kteří 15 roků od narození následníka trůnu nazpět zůstali nevypátráni, promlčuje se trest. Političtí provinilci, kteří uprchli do ciziny a po návratu do vlasti touží, mohou se ucházeti o dovolení k tomu. *Finům* byly prominuty všechny dávky a nedoplatky pozemkové daně v době od 1. do 14. ledna t. r. splatné a do narození násled-

níkova ještě nezaplacené, dále čtvrtina půjčky jim udělené. Tři miliony z finských zemských prostředků věnují se fondu pro potřeby obyvatelů, kteří nemají pozemků. Všechny dosud nezaplacené pokuty městským a venkovským obcím finským pro nevykonání volby členů do odvodních komisí v letech 1902 a 1903 rovněž jsou prominuty. Finové, kteří bez dovolení zemi opustili, mohou se do roka navrátiti. Finové, kteří se vyhnuli službě vojenské, nebudou trestáni, jestliže se během tří měsíců ode dne narození následníkova vojenským úřadům dostaví. Konečně slibuje manifest, že bude zabezpečeno zaopatření a výchova dítek po důstojnících a poddůstojnících ve válce rusko-žaponské padlých.

Prusko pokračuje v násilném germanisování Poláků. Ministr osvěty vydal rozkaz v státech civilisovaných v pravdě neslýchaný. Pruský Lehrzeitung udal polské učitele, že rozmlouvají polsky netoliko s jinými Poláky, ale i s polskými členy školních rad, ba dokonce i s polskými dětmi! Ministr osvěty v nařízení svém toto jednání nazývá »nedůstojným, urážlivým a nestoudným« a přikazuje, že učitelé musí všude mluviti jenom německy. »Žádáme dále,« dokládá, »aby učitelé také se svou rodinou mluvili jenom německy. Ukládáme školním inspektorům povinnost, aby při každé příležitosti osobně se přesvědčovali, zda učitelé rozkazu toho dbají. Kdo by se proti tomuto nařízení prohřešil, bude zbaven pense aneb po disciplinárním procesu prostě propuštěn.« Nový tento skutek barbarské brutálnosti pruské vynucuje u všech slušných lidí otázku: Quousque tandem?!

Krise mezi Francií a Vatikánem trvá. Kurie snaží se aby ji alespoň nepřiostřovala, avšak předseda francouzského kabinetu Combes pracuje takořka parou, aby svůj záměr — úplné odloučení státu od církve — co nejdříve provedl. Dne 12. září byl v Paříži ze svého kláštera vyhnán poslední řád, řád barnabitský. Časně z rána postavilo se před klášterem 150 policistů, 20 hasičů a oddíl republikánské gardy, a ježto mniši se zdráhali uposlechnouti vyzvání a dobrovolně se vzdáliti, přikročeno k násilí. Obléhající přistavili ke zdem žebříky, vnikli do kláštera a vyvedli z něho mnichy obklopené svými přáteli. — Combes měl v Auxerru řeč, v níž co nejurčitěji prohlásil, že v boji proti katolické církvi neustane. Oznámil, že hned po odhlasování své protikongregační předlohy dal ze 16.904 školních ústavů 13.904 zavříti a že zbývající ústavy budou zavřeny, jakmile potřebné sumy na jich vydržování budou do rozpočtu zařaděny. Co se týče odloučení státu od církve, pravil: »Věřím pevně, že republikánská strana návrh na odloučení přijme bez odporu, a věřím také, že jej přijme nikoliv v pocitu nepřátelství proti křesťanskému svědomí, nýbrž v pocitu míru a sociální svobody« (?). V čí prospěch Combes pracuje, vysvítá nejlépe z toho, že valné shromáždění *francouzských loží zednářských* dne 13. září odhlasovalo mu adresu díků a důvěry a vyzvalo jej, aby v boji proti církvi vytrval až do úplného vítězství. Ale proti Combesově politice ozývají se už i v řadách jeho politických přátel vážné hlasy, ano i v lůně samého ministerstva jeví se proti ní odpor, poněvadž se ukazuje, že v sobě chová veliké nebezpečí pro vnitřní i zevní poměry Francie.

Vatikánský list Osservatore Romano důrazně odmítá útoky Combesovy na katolickou církev a také jeho tvrzení, že Římská kurie svým jednáním francouzskou vládu k úplné odluce státu od církve sama žene. Kurie prý vždy pilně uvažovala o návrzích na obsazení biskupských stolic a neodmítla nikdy kandidátů, od vlády navržených, snad pro jich republikánské smýšlení, nýbrž vždy jen z důvodů kanonických, konkordátem uznaných. Na obvinění, že by kurie snad se chystala odníti Francii protektorát nad katolíky na východě, prohlašuje se co nejrozhodněji, že svatá stolice na takovýto krok nepomýšlí a nikdy francouzské vládě tím nepohrozila.

V Amsterodamě konal se v posledních dnech měsíce srpna *mezinárodní sjezd sociálních demokratů.* Dostavili se k němu zástupcové sociální demokracie z celého světa. Protestovali proti militarismu a zejmena proti nynější válce rusko-žaponské, při čemž se ruský a žaponský delegát za nadšeného souhlasu shromáždění objímali. S největší dychtivostí očekávalo se jednání o mezinárodní taktice socialistů, a tu se opět ukázalo, jak ona tak často velebená svornost socialistů ve skutečnosti vypadá. Sjezdu byla předložena otázka, zda socialisté mají zůstati stranou proletářskou a revoluční ve smyslu theoretickém, nebo majíli svůj program zrevidovati a státi se stranou opravní. Ono stanovisko zastával, vůdce německých socialistů Bebel, toto vůdce francouzských socialistů Jaurès. Bebel uváděl, že kdy by se socialisté stali pouhou opravní stranou, nemohli by provesti převrat ve společnosti, což jest jejich hlavním úkolem, a že by se za krátko stali pouhou liberální stranou, která počala boj se zvučnými hesly, ale stále s programu svého slevovala, až z něho nic nezbylo. Jaurès namítal hlavně, že ve Francii jest stanovisko Beblovo dávno překonáno, a ohražoval se proti tomu, aby sjezd určoval taktiku pro socialisty celého světa. Ale většina sjezdu přijala resoluci, kterou revise programu zamítnuta. Sjezd dokázal, že »socialisté celého světa« nedají se ani ve věcech taktiky sjednotiti. Že přívrženci Jaurèsovi usnesením většiny sjezdu vázati se nedají, o tom není pochybnosti. — Sjezd vyslovil se dále proti generální stávce, poněvadž socialisté nejsou ještě všude dosti silni, aby ji s úspěchem provedli.

V Irsku opět mocně vzplanula agitace pro homerule. Významno jest, že i sdružení irských velkostatkářů, které až posud bylo rozhodným odpůrcem irského nacionalismu, nyní požaduje samosprávu pro Irsko. Zemská konference velkostatkářů ustavila se v irskou reformní společnost, jejíž hlavní zásadou jest, že Irové nejlépe rozumějí potřebám své země a že ji mají sami spravovati. Reformní společnost žádá pro Irsko kontrolu zemských financí, dozor na školy, právo řešiti otázku bydliště. Nemluví sice ještě o homerulu, nýbrž o devoluci, ale ve skutečnosti chce úplnou samosprávu.

Bývalý turecký *sultán Murad*, bratr nynějšího sultána Abdula Hamida, zemřel dne 28. srpna ve věku 64 let. Murad následoval na trůně po svém strýci Abdulu Azizovi, jenž dne 30. května 1876 palácovou revolucí byl svržen a později zavražděn. Murad nepanoval dlouho: již 31. srpna téhož roku byl trůnu zbaven pod zá-

minkou, že se zbláznil. Od té doby byl po celých 28 let ve svém vězení přísně střežen.

Na Krétě nastalo nové hnutí pro připojení ostrova k Řecku. Všechny politické strany učinily projevy pro spojení to, načež vrchní komisař, řecký princ Jiří, vydal se na cestu do Říma, Paříže, Londýna a Petrohradu, chtěje působiti k tomu, by garanční mocnosti, jež po povstání r. 1896 na Krétě pořádek zavedly a zavázaly se k jeho zachování, teď připojení k Řecku schválily. Princ však nepochodil, všude mu řekli, že za nynějších poměrů nelze na vyplnění žádosti jeho pomýšleti. Krétská opposice vyhrožuje novým vzbouřením.

Adolf Srb.

Válka rusko-žaponská.

V celém protiruském táboře po širém světě panoval nesmírný jásot: rozhlašovalo se, že Žaponci již dobyli rozhodujícího vítězství a že ruská armáda jest na hlavu poražena, ba úplně potřena. Devítidenní tuhé boje u *Ljaojanu* v posledních dnech měsíce srpna a v prvních dnech měsíce září nazývány Sedanem ruské říše. Ale jásot neměl dlouhého trvání. Jakmile počaly přicházeti podrobnější zprávy z bojiště, ukázalo se, že Rusku nepřátelský tisk i tenkrát v hrdlo lhal a že »vítězství« Žaponců jest alespoň velmi pochybné. Nyní pak jest již zcela jisto, že úspěch Žaponců u Ljaojanu byl ohromnými ztrátami vykoupen, že žaponské vojsko jest povážlivě oslabeno a že o porážce Rusů nemůže býti řeči. Z úředních zpráv ruských i žaponských vychází na jevo, že Kuropatkin provedl ústup od Ljaojanu k Mukdenu dobrovolně, že nechtěl, aby došlo už nyní k rozhodnému boji, a že se Žaponci ve svých výpočtech šeredně zmýlili. Že Kuropatkin jest odhodlán opustiti posice u Ljaojanu, oznamovali nestranní zpravodajové již dvě neděle napřed, a bylo tedy na Žaponcích, aby ústup jeho zamezili. Kdy by to se jim bylo podařilo, mohlo by se nyní mluviti o jejich vítězství. Kuropatkin však ústup provedl, on odvedl celou svou armádu, ačkoli též nestranní znalci tvrdili, že jest to výkon téměř nemožný. Žaponský záměr se nezdařil: toť celý výsledek devítidenních krvavých zápasů kolem Ljaojanu.

O bojích těch podal generál Kuropatkin carovi podrobnou zprávu, v které praví: »Dne 29. srpna byla armáda soustředěna kolem Ljaojanu. Jeden armádní sbor zaujal postavení na pravém břehu řeky Taici, ostatní sbory obsadily posice po levém břehu. Dne 30. a 31. srpna útočili Žaponci neobyčejně energicky na naše posice, ale byli všude s nesmírnými ztrátami odraženi. Na našem pravém křídle a v středu byly provedeny četné protiútoky, při nichž došlo k útoku bodákem. Zvláštní reservy a části obecné zálohy musely býti povolány. Dne 31. srpna silné oddíly Kurokiho

překročily řeku Taici a octly se na pravém břehu. Dne 30. a 31. srpna bylo na naše levé křídlo, proti němuž armáda Kurokiho musela postupovati, vzhledem k poměrům slabě útočeno. Mohlo tedy býti právem souzeno, že hlavní síla jeho armády byla ustanovena k obejití našeho levého křídla, aby naše spojení bylo přerušeno. Za těchto okolností rozhodl jsem se branné síly své z předních posic povolati zpět a soustřediti silnou hotovost, aby Kuroki byl až k řece zatlačen. Tento podnik byl proveden se zdarem. Na vzdor tmavé noci podařilo se nám všechny naše oddíly přepraviti na pravý břeh řeky. Teprve k večeru téhož dne obsadil nepřítel přední posice námi opuštěné a zahájil dělostřelbu proti Ljaojanu. Nepříteli nedostalo se do rukou žádných trofejí. Dne 2. září počaly útoky na postavení Žaponců, kteří se rozvinuli u řeky Taici směrem k výšinám u Jantaje. V noci na tento den oznámil mi velitel armádního sboru na pravém křídle, že Žaponci provedli útok a zaujali pro nás důležitou část posicí severovýchodně od Sinkvantunu. I musel jsem dne 2. září podniknouti dobytí ztracené posice. K večeru téhož dne dostaly se horské hřbety u vsí Sinkvantunu a Samaje opět do našich rukou. Kolem 6. hodiny večerní počal útok na výšiny severovýchodně od Sinkvantunu. Naše útoky neměly z počátku úspěchu, ale na vzdor úplné temnotě bylo v zuřivém boji pokračováno. Dobyli jsme několikráte výšin, ale byli jsme s nich vždy zase sehnáni. Po opětovaných útocích se nám konečně podařilo posice trvale zaujmouti, a tak úloha stanovená pro pravé křídlo na den 2. září byla vyplněna. Na levém křídle zaujalo oddělení generálmajora Orlova na výšinách jižně od Jantaje pevnou posici směrem k jihu. Orlov dal vyvesti dvě baterie na vrchol a zahájil s nepřítelem boj. Konec sboru na levém křídle stojícího byl té doby pouze as 2 kilometry od pravého křídla Orlova vzdálen. Aby poskytl pomoci našim oddílům, jež stály kolem Sinkvantunu, rozkázal generálmajor Orlov vojsku svému sestoupiti s výšin a postoupiti proti vsi Jahutumu. Vojsko muselo přejíti terrénem, na němž stálo vysoké obilí; bylo uvítáno střelbou, ztratilo směr a muselo ustoupiti. V tomto boji byli generálové Orlov a Foimin raněni, Foimin svému zranění podlehl. Když jsme opustili postavení na návrších, jež mělo sloužiti za oporu novému postupu na levém křídle, rozvinuli se Žaponci k severu a k 5. hodině odpolední obsadili celé pásmo návrší a uhelné doly Jantajské. I rozhodl jsem se ustoupiti k Mukdenu, což jsem také až do 7. září provedl. Vyklízení Ljaojanu počalo dne 3. září a po ránu dne 4. září ukončeno. Veškery zásoby vojenské byly úplně odvezeny. Vojsko odstoupilo v plném pořádku. Pronásledování nepřítelem bylo zabráněno. Dne 3. a 4. září podniknuta opatření, aby obejití armády z východu bylo znemožněno. Nepřítel nepronásledoval nás na jihu, ale na východě vojsko Kurokiho zahájilo útok. Našim vojákům, kteří zaujali postavení u Talienu, bylo v noci na 5. září přestáti těžký boj. Udrželi jsme se ve všech postaveních, ale ztráty jen u jednoho pluku, jenž se ocitl v nejprudším ohni, obnášely 500 mužů. Večer dne 5. září bylo zažehnáno nebezpečí útoku na frontu a levé křídlo. Za nekonečných obtíží pro dělostřelectvo a vozotajstvo postupovalo vojsko k Mukdenu a dne 7. září byl zpáteční pochod ukončen. Levý

zadní voj a jízda kryly ústup. V bojích od 30. srpna neukořistil nepřítel žádných trofejí.«

Po šťastně provedeném ústupu ruské armády zavládl na bojišti klid. Rusové provádějí v okolí Mukdenu opevnění a Žaponci upravují Ljaojan na svůj zimní tábor. Ovšem jest možno, že klid nebude míti dlouhého trvání, neboť maršálek Ojama dostal z Tokia přísný rozkaz, jakmile vojsko jeho bude nového podnikání schopno a cesty budou schůdnější (v Mandžursku nastalo nyní zase období velkých dešťů), aby hned se vším úsilím zahájil útok.

V boji u Ljaojanu byly na obou stranách nesmírné ztráty. Žaponci ztratili prý 40.000 mužů mrtvých a raněných, ztráty Rusů jsou dle udání ruského generálního štábu značně menší.

Car poslal Kuropatkinovi tento telegram: »Z Vaší zprávy v bojích u Ljaojanu seznávám, že tam nebylo možno postavení udržeti abyste nebyl nadobro zaskočen. Ústup celé armády za nejtěžších okolností, při bídném stavu cest, bez ztrát dělostřelectva, jest vynikajícím činem. Děkuji Vám a čackému vojsku za hrdinné, nepřetržité sebeobětování. Bůh vám pomáhej!«

V Tokiu po prvních zprávách o bojích Ljaojanských již jásali, že po ruské armádě jest veta, ale potom nastala tam stísněná nálada. Také anglický a americký tisk uznává, že žaponská taktika úplně selhala, že úspěch Žaponců není v žádném poměru k jich ztrátám a že ústup Kuropatkinův jest mistrovský výkon strategický: Londýnský Daily Telegraph, jenž dosud stranil Žaponcům, vyslovuje Kuropatkinovi a jeho vojsku nejvyšší uznání a pozbývá důvěry v další úspěchy Žaponců; praví, že Žaponci měli od počátku války všecky výhody na své straně, kdežto Kuropatkin měl všecky okolnosti proti sobě, okolnosti téměř beznadějné. Kdy by Žaponci k své početné přesile měli i vedení vyšší spůsobilosti, byla by ruské vojsko nutně stihla úplná pohroma. Ani u Ljaojanu nebyly strategické podmínky Kuropatkinu příznivy, pouze svou obratností v obraně zmařil plán Žaponců a zasadil jim těžké rány. »Generál Kuropatkin,« píše jmenovaný list, »jest nejschopnější vojevůdce naší doby. Žaponsko zdá se míti lidi, ale Rusové mají pravého muže na pravém místě. A tak se podobá, že nevídanou bojovnost vojsk mikadových zváží neochvějná pevnost a obdivuhodné schopnosti vojevůdce carova.«

U Port-Arthuru jest situace nezměněna. Žaponci podnikli několik útoků, ale byli vždy odraženi, a posice, které zaujali, dostaly se opět do rukou ruských. Žaponský vyslanec při Londýnském dvoře prohlásil, že Žaponci již se vzdali úmyslu dobytí pevnosti útokem a že ji nyní chtějí vyhladověti. Ale poslední zprávy z ruského pramene oznamují, že pevnost jest dobře zásobena a že jest na dlouhé obléhání připravena.

Dne 18. září 1904. *Adolf Srb.*

R. 1904. Čís. 11.

OSVĚTA

Jan Ludevít Lukes.

K 80. narozeninám jeho.

Napsal

dr. Zdeněk Nejedlý.

Osmdesáté narozeniny našeho nejstaršího dosud žijícího zpěváka, J. L. Lukesa, vzbuzují velmi mnoho vzpomínek na doby dávno minulé, jež se nám dnes už jeví v časové distanci tak velké, že obestřeny jsou již půvabem ryze historické nálady. Pro nás mladé není dnes už staré stavovské divadlo nic než historické faktum, pro vývoj naší hudby předůležité, avšak, chcemeli tak říci, už docela nečasové. Za to v posuzování jeho dostavuje se klid, jistá měkkost a povýšenost, jež v historickém nazírání dostatečně nahrazují rušnost interesu časového. V této náladě pak zvláštním způsobem dojímá postava starce, jenž nebyl toliko pamětníkem oněch dob, nýbrž činitelem dějin velmi vlivným. Bylo mu dopřáno dožíti se doby zcela nové, jež v něm s úctou vidí živý dokument historie půl století. Charakteristická postava Lukesova jest pro naši hudbu tím, čím Tomek pro vědu a literaturu — živou historií!

Život Lukesův jest velmi zajímavý svou plodností a obdivuhodnou energií. Od prvního mládí až do pozdního věku byl Lukes neúnavný, aby se stále zdokonaloval a pracoval, a to, jak uvidíme, ve směrech velmi rozličných. Již jeho chlapectví ho charakterisuje. Byl synem chudého tkalce v Ústí nad Orlicí (narozen 24. listopadu 1824); měl několik bratrův a sester, jež otec přidržoval k řemeslu. O hudbě nebylo v tomto shonu za živobytím ani řeči. Za to však město Ústí samo proslulo svou neobyčejnou hudebností. Zde již r. 1800 založen první pěvecký spolek český (Cecilie), zde byla hudba na denním pořádku. Mladičký Lukes získal si oblibu tamějšího učitele a regenschori Hniličky, jenž byl pravý prototyp tehdejšího učitelstva, obětavě pátrajícího po nepovšimnutých talentech mezi venkovskými dětmi. Hniličk-

kovou zásluhou stal se i Lukes hudebníkem a dostal se do světa. Regenschori učil Lukese především hře na housle, tehdy stojící v popředí všeho výkonného umění jako dnes hra na klavír. Lukes se činil tak, že už v šesti letech hrával na kůru Ústeckém sola. Mimo to byl horlivým zpěváčkem, jenž zejmena v intonaci dostal od svého učitele velmi dobrou školu. Také klavíru nezanedbával. Takto hudebně připraven měl jíti Lukes na řemeslo. Otec neměl prostředků, nic jiného tedy nezbývalo. Hnilička však nedopustil a počal se starati, aby opatřil chlapci místo vokalisty s bezplatným zaopatřením. Město Ústí, při hranicích moravských, tíhlo více do Brna než do Prahy, a proto se tam Hnilička obrátil k svému známému P. Fulgentovi Süsserovi, řediteli kůru v augustiniánském klášteře (předchůdci Křížkovského). V tomto klášteře bylo zřízeno 14 míst pro vokalisty; když však Lukes do Brna přijel, bylo vše obsazeno. Malý sopranista už se chystal na zpáteční cestu, když Süsser, patrně aby chlapce potěšil, dal si od něho cosi zazpívati. Lukes zpíval bezvadně, ač skladby neznal. Starý mnich nechtěl ani věřiti, vyhledával skladby neznámější a neznámější, avšak Lukes vyzpíval všecko. Následek toho byl, že pro Lukesa zřízeno zvláštní místo nadpočetného patnáctého vokalisty. Tak přišel Lukes z domu »do škol.«

Ve zpěvu dařilo se mu velmi dobře; hůře bylo s — němčinou. Ústí bylo i tehdy ryze české město, kde se Lukes německy nenaučil. Nyní však neslyšel kolem sebe jinak mluviti než německy. Zejmena ve škole vadilo mu to tak, že se mu až znechutila. Byltˊ Lukes vždy velmi horlivý student, jenž absolvoval všechny školy s výborným prospěchem. Bylo tedy přirozeno, že ztrácel nyní chuť do práce, když ho o výsledky olupovala okolnost tak zcela zevnější, jako jest neznalost řeči. Proto Lukes z Brna utekl. Chtěl se zachytiti v Olomouci, v Kroměříži, i ve Vídni, avšak marně. Otec ho tedy vzal domů, a z mladíka stal se zase tkadlec. Ne však na dlouho. Vrátil se zase do Brna do fundace a studoval odtud velmi pilně celé gymnasium i tehdejší filosofický ústav. Při studiích však nezapomínal na hudbu, a sice pěstoval zvláště dechové nástroje (fagot, pozaun), což jeho pěveckému orgánu mnoho nesvědčilo; mimo to cvičil se dále na klavír, na violoncello a ovšem ve zpěvu. V době filosofických studií, kdy se Lukesovi ustálil hlas, nabyl zpěv převahu v jeho hudební mnohostranné činnosti.

Z Brna odešel Lukes do Vídně, a to na fakultu právnickou, kterou také celou absolvoval. Charakter zpěváka však v něm nabýval stále větší a větší síly. Na studie neměl prostředků, musel se živiti sám, a k tomu byla mu hudba nejlepším prostředkem. Ale nezapomínal na vlastní výcvik. Odebral se přímo k slavnému tehdy kapelníku dvorní opery Prochovi, aby ho požádal o vyučování. Prochovi vedlo se při tom jako někdy Süsserovi v Brně. Dal si zazpívati cizí skladby, Lukes vše dovedl. Aby se docela přesvědčil, že Lukes zpívanou skladbu nezná, předložil mu vlastní skladbu. Lukes, jakmile se vyznal v textu (prý velké škrábanici),

zpíval bezvadně. Proch pln údivu (»so einen Notenfresser habe ich nicht in meinem Leben gesehen,« řekl prý) uvolil se Lukesa vyučovat, a to zdarma, mimo to opatřil mu místo ve sboru dvorní opery a doporučil ho za učitele hudby do několika zámožných rodin Vídeňských. Když pak Vídeňský měšťan Aich přijal Lukese za vychovatele svých synů s celým zaopatřením a s platem, byl Lukes aspoň o nutné živobytí bez starosti a mohl se tím horlivěji vzdělávati ve zpěvu. V tom však dožil se právě tehdy dvojího dosti citelného sklamání. Předně poznal, že se mu hlas nešíří, že mu síly spíše ubývá než přibývá, a za druhé ztratil důvěru ve vyučovací methodu Prochovu. Proto, ač si to pokládal za nevděčnost k Prochovi, šel tajně k slavnému tenoristovi dvorní opery Bassadonimu, u něhož se učil zpěvu po dvě léta, až do odchodu Bassadoniho z Vídně. Po dvou letech vstoupil na tehdejší »Akademie der Tonkunst« (dnešní konservatoř Vídeňskou) a studoval tu nejen zpěv a mimiku, nýbrž i esthetiku a dějiny hudby (u prof. Beytla). Zatím však absolvoval práva, nastalo rozhodnutí, čemu se má věnovati. Lukes vyvolil si karriéru — divadelního zpěváka.

Učil se zpěvu velmi horlivě, a to s intelligencí velmi vzácnou. Nešlo mu o papouškování několika úloh, jak se obyčejně děje, nýbrž o skutečné umění pěvecké i hudební. Tím se stalo, že Lukes neměl »nastudovány« žádné úlohy. Nyní tedy nastudoval Stradellu a hlásil se u městského divadla v Olomouci, aby mohl v této své jediné partii pohostinsku vystoupiti. Po prázdninách 1853 odejel do Olomouce, kdež na den 1. října bylo určeno jeho první vystoupení. Mnoho se nezkoušelo, nebylo času. Lukes byl v pochopitelném rozčilení; kdosi ze sboru však prý ho těšil, aby se nebál, že to jistě dobře dopadne. A dopadlo to skvěle. Jakmile první ostych minul, zpíval Lukes tak, že po první vstupní arii obecenstvo tleskalo při otevřené scéně a po prvním aktu již přišel ředitel a nabídl Lukesovi engagement, jež on ovšem přijal. Tak se stal Lukes tenoristou Olomouckého divadla, avšak bez repertoiru. Nyní se nejlépe ukázala hudební jeho zdatnost. Neměl nejen repertoiru, nýbrž ani klavíru, na němž by mohl studovati. Chodil tedy s úlohami po procházkách v sadě a na hradbách a takto nastudoval do vánoc 24 partie tehdejších velkých oper. Vždyť ohromnou úlohu Jana z Leydenu v Proroku nastudoval za 5 dní, a to se svou obvyklou důkladností a přesností. Kdo ví, jak těžko se zpěváci obyčejně učí, co to stojí práce, než se jim podle klavíru part vštípí do paměti, sotva uvěří a dokonale pochopí, jak neobyčejný byl Lukes zpěvák. Avšak podivu není ještě dosti. Lukes uvolil se vyučovati na městské škole Olomoucké nejen deklamaci, nýbrž i hudební vědě. Jaký to neuvěřitelný obraz: první tenorista vyučuje theorii, esthetice a dějinám hudby! Ano, Lukes nebyl nikdy »tenorista,« Lukes byl vždy pravý — hudebník.

Lukes stal se hned v prvních měsících takovým miláčkem Olomouckého obecenstva, že zpráva o jeho úspěších obracela k němu pozornost i jiných divadelních ředitelů, především kapelníka Pražského stavovského divadla Frant. Škroupa. Stavovské

divadlo trpělo zvláště nedostatkem lyrického tenora, v kterémžto oboru Lukes právě již v Olomouci si získal jmeno. Škroup o vánocích 1853 přijel na zapřenou do Olomouce a vyslechl nic netušícího Lukese. Výsledkem toho bylo, že nabídl Lukesovi engagement Pražské opery. Lukes nabídnutí přijal a 31. prosince uzavřena smlouva: Lukes měl šestkrát pohostinsku vystoupiti na Pražské scéně; budeli se líbiti, bude engageován s platem pro začátečníka nad průměr slušným, 3000 zl.

O velkonocích 1854 přijel tedy Lukes do Prahy. Nejprve musil zpívati na dýcháncích Vácslava rytíře Bergenthala, jenž byl intendantem stavovského divadla a to na rozdíl od jiných velmi vlivným. Miloval divadelní umění i hudbu, v níž stál zvláště pod vlivem V. J. Veita a mladého pokrokového řiditele konservatoře J. B. Kittla. Doba jeho intendantury (1852—1858) náleží k nejlepším dobám Pražského divadla. Proto úspěch, jehož si dobyl Lukes na jeho dýcháncích, měl význam pro celou jeho karrieru. Konečně 26. dubna vystoupil »Herr Lukes vom Stadttheater in Olmütz als Gast« po prvé na Pražské scéně a sice v Lindě. Tento první výkon byl sice stižen indisposicí, snad i poněkud tremou, avšak pěvec líbil se tolik, že byl vyvoláván i s tehdejší divou našeho divadla sl. Meyerovou. To bylo vyznamenání, nad něž tehdy nebylo většího. Rozhodující tehdy referent »Bohemie« Frant. Ulm výkon Lukesův přivítal sympaticky, zvláště chválil jeho čistou intonaci, vokalisaci a jeho krásné mezza voce. Druhá pohostinská hra Lukesova (Stradella 5. května) dopadla ještě lépe; ač ve známé hymně přihodil se mu malheur, byl po ní bouřlivě vyvoláván. Úspěch jeho třetího vystoupení (vévoda v Rigolettu 9. května) byl pak tak rozhodný, že hned po něm byl Lukes engageován; 20. května vystoupil v Rigolettu po prvé jako člen divadla.

Lukes byl členem Pražské stavovské opery jen tři léta, za tu dobu však vykonal veliký kus práce nejen pro divadlo, nýbrž i pro sebe. Po půlleté činnosti v Olomouci stal se na ráz členem operního ensemblu jednoho z největších tehdy divadel. Přirozeno, že nepřišel k divadlu hned jako dokonalý mistr. Nejen hra (zvláště posuňkování), nýbrž i jisté manýry zpěvní (nemístné tremolo, zdlouhavost v přednesu lyrických partií a p.) nebyly jeho výkonům k prospěchu. Avšak Lukes dovedl pracovati a cvičiti se tak, že po třech letech byl z něho dokonalý zpěvák prvního řádu. Tehdejší poměry stavovského divadla nebyly pro tenoristu Lukesova druhu příliš příznivé. Všimněme si jen konkurence, s níž musel Lukes zápasiti. Nedlouho před ním byl prvním tenoristou Pražské opery slavný charvátský zpěvák Stéger, stejně fenomenálního hlasu jako pěvecké dovednosti. Stéger stal se obecenstvu vším, vedle něho byli druzí ničím. Když r. 1853 odešel k Vídeňské opeře, která už tehdy nám přebírala naše nejlepší síly, stal se jeho nástupcem Reichel, jenž zůstal prvním hrdinným tenorem i v době Lukesově. Reichel neměl umění Stégrova, měl však stejně vysoký a silný tenor. Vždyť v Kittlových Franzosen vor Nizza jeho tenor překřičel i třeskot trompet a v duetě před hřbitovní scénou v Ro-

bertu ďáblu zpíval prsním hlasem až k d^2. A vedle těchto dvou hlasových zázraků měl se uplatnit Lukes, tenorista spíše slabého než silného hlasu. A přece Lukes obstál, což jeho umění vydává svědectví nejlepší. Ulm hned při prvním jeho vystoupení konstatoval, co znamená takový úspěch u obecenstva zvyklého na pouhou fysickou sílu hlasu. Lukes však dokázal více. Když 19. července 1856 dáván po prvé Troubadour, pozván k pohostinské hře Stéger. Po něm úlohu Manrica převzal Lukes a slavil triumfy, jako málo který herec Pražského divadla! Tato konkurence působila na Lukese zvláště po jedné stránce dobře. Když přišel do Prahy, byl si asi vědom záliby obecenstva na silném hlasu, proto v prvních vystoupeních zvláště ve výšce svůj hlas tak napínal, že to činilo dojem špatně tvořeného tónu, ač právě Lukes tvořením tónu vynikal. Lukes poznal nemožnost této cesty, a podle upozornění Ulmova počal hlasem co možná šetřiti. A v tom se stal mistrem. Lukes měl hlas nevelké síly, avšak uměl jím tak hospodařiti, že vydržel svěžím hlasem do konce vyzpívati největší partie tehdejší opery italské (Arthura v Lindě, vévodu v Rigolettu, Fra Diavolo, Severa v Normě, Manrica v Troubadouru, Edgara v Lucii) i francouzské (Raoula v Hugenotech, Roberta, Alfonsa v Němé z Portici, Eleazara v Židovce, Fausta).

V době, kdy Lukes byl členem stavovského divadla, byla italská a francouzská opera 19. věku na vrcholu své slávy. Přirozeno tedy, že v repertoiru Lukesově mají partie toho druhu převahu. Křivdili bychom však Lukesovi, kdy bychom v něm viděli tenoristu ryze italského střihu. Právě naopak Lukesovo umění proslulo nejvíce v oborech zcela jiných. Do doby jeho činnosti při stavovském divadle náleží dvojí hudební ruch, směřující proti falešnosti románské opery: první vlivy moderní německé hudby novoromantické a stálé pokusy o českou domácí zpěvohru. V obou směrech byl pak Lukes na svém místě. Především šlo o uvedení Wagnerových oper na stavovské naše divadlo. Zásluhou neúnavného Apta a Ambrosa proveden u nás 25. listopadu 1854 po prvé Tannhäuser pod kapelníkem Škroupem a sice s rozhodným úspěchem, tak že 23. února 1856 dáván i Lohengrin a 5. září 1856 Bludný Holanďan, načež uspořádán třívečerní Wagnerův týden, čímž Praha získala pověst »Wagnerianského« města. V operách Wagnerových, kde pravé pěvecké umění jest základem všeho úspěchu, byl by býval Lukes zcela na svém místě. Titulní partie však dostal Reichel, Lukes musil se spokojiti Walthrem v Tannhäuseru a kormidelníkem v Holanďanu. Umění jeho nepřišlo ovšem na zmar ani v těchto úlohách. Roku 1857 však skutečně Lukes dával Tannhäusera s úspěchem, že potom pozván byl i do Vídně (Thalia-Theater), kde se při premiéře Tannhäuser nelíbil vinou tenoristy ryt. Kaminského. Lukes zpíval tu Tannhäusera hned při druhém představení 3. září 1857 tak, že získal této zpěvohře rázem oblibu po celé Vídni; za půl měsíce zpíval tuto úlohu ve Vídni sedmkrát. Také jeho Ottavio v Donnu Juanu, Max v Střelci kouzelníku, Fenton ve Veselých

ženách Windsorských, Armand ve Vodaři, Nadori v Jessondě a j. doplnili jeho repertoire partiemi zdravé hudby dramatické.

V době slavných svých pohostinských her ve Vídni nebyl Lukes již členem Pražského stavovského divadla. Divadelní intriky vykonaly také na něm svoji nepěknou úlohu. Hned při vstoupení do zpěvního ensemblu ozývaly se hlasy Lukesovi nepřátelské, v divadle i mimo ně, proti nimž se ho ujal kritik Ulm. Administrativní činitelé i kollegové jeho byli mu spíše překážkou než povzbuzením. To Lukesa, který byl vždy spíše vším jiným než »tenoristou«, roztrpčilo tak, že si umínil zříci se divadla a to nejen stavovského, nýbrž scény vůbec. Prvního dubna 1857 loučil se s divadlem ve své parádní úloze vévody v Rigolettu. Obecenstvo mu uchystalo nevídané ovace, ale Lukes šel přece: »Všichni moji nepřátelé umlkli a obecenstvo vyslovilo se jednohlasně pro mne,« zaznamenal si skromně a ne bez zadostučinění Lukes ve svém denníku. Jeho rozhodnutí bylo tak pevné, že ani úspěch Vídeňský, ani nová pohostinská hra v Královci nepřipoutala ho k divadlu. První část uměleckého života Lukesova byla skončena.

Čilý duch Lukesův nebyl dlouho na rozpacích, co počíti. S horlivostí, s níž dříve studoval pěveckou techniku, pustil se do studia — pivovarnictví. Lukes v ničem nedovedl býti polovičatý, i tohoto nového svého oboru chopil se s největší opravdovostí. Studoval v Praze u Ballinga lučbu a vykonav z ní zkoušky vydal se na cesty, aby poznal laboratoře i pivovary. Projel Německo, Anglii, Belgii, Francii, Švýcary a severní Italii, načež pobyl delší čas v městě piva, v Mnichově, kde u Liebiga a Kaisera studoval lučbu a v pivovaře Deigemayrově vzdělával se prakticky. Odbyv zkoušku z pivovarnictví, vrátil se do Prahy, kde se oženil a převzal pivovar u Raismanů v Haštalské ulici. Z prvního tenoristy stal se Pražský sládek.

Tato perioda Lukesova života působí dosti appartně v jeho uměleckém curriculum vitae. A přece právě při tom musíme se obdivovati, jak podivné cesty vedou člověka k jednomu pevnému cíli. Lukes stal se totiž sládkem v době, kdy se tvořila naše národní společnost po r. 1860. Možno říci, že v tu dobu měšťanský charakter Lukesův byl pro nás velmi důležitý. Lukes byl sládkem, proto mohl v měšťanské společnosti působiti více, než by byl mohl zpěvák Lukes. Nejlépe to ukázalo založení Hlaholu. Když na podzim r. 1860 pořádal Barák v Konviktě známé besedy, pronesl Lukes myšlenku, aby se zřídil zpěvácký spolek. Toho se chopili i jiní a slovo se vtělilo v skutek. Lukes, Srb, Heller a Bendl utvořili zařizovací komitét, jenž měl vypracovati stanovy. Lukes však nelenil a hned sbíral členy a počal je s Hellerem cvičiti doma ve svém pivovaře. Zvolen prozatímní výbor, jehož jmenem předložil Lukes stanovy k potvrzení. Stanovy byly schváleny, Lukes zvolen za prvního ředitele a sbormistra. Lukes byl duší mladého spolku, jenž musel zachytiti se právě v měšťanstvu Pražském. A tu možno říci, že mnohý osmělil se vstoupiti do spolku, o jehož zdaru měli někteří veliké pochybnosti, tím spíše,

že v čele jeho stál Pražský sládek, než kdy by jej byl zval tenorista od divadla. Lukes pak skutečně užil tohoto svého vlivu znamenitě, tak že Hlahol do roka čítal 400 členů. Proto možno říci, že Lukes i svým sládkovstvím prospěl českému umění, neboť Hlahol stal se součástkou našeho uměleckého života velmi důležitou.

Lukes vynikal horlivostí o český zpěv stejně jako umělec i jako vlastenec. Vždy a rád se hlásil k své národnosti, také v době, kdy to divadelnímu zpěvákovi nebylo doporučením. V době svého působení u stavovského divadla rád zpíval i v odpoledních českých představeních, a to zadarmo. Když ho ředitel Stöger za to požádal, svolil prý s vtipnou odpovědí, že bude zpívati bezplatně, budeli míti české obecenstvo bezplatný vstup. Nemusel však Lukes litovati své obětavosti. Přinesla mu úspěch, který snad ze všech jeho divadelních úspěchů byl nejcennější: úspěch z titulní role Škroupova Dráteníka. V této partii stal se Lukes nejznámější, a to právem, neboť nejenom že si ze svého moravského pobytu přinesl znalost slovenštiny, jež mu umožnila nářečí to vystihnouti lépe, než obyčejně na jevišti slýcháme, nýbrž i herecky propracoval si ji tak dokonale, že ho drátaři v divadle přítomní (Vojta Náprstek je tam poslal) pokládali za pravého dráteníka a divili se, že ho neznají. Jeho čistý lyrický produševnělý tenor zněl pak v této úloze zvláště jímavě, při čemž ryzí česká jeho výslovnost byla zvláštním zjevem uprostřed německých zpěváků, kteří češtinu často lámali, až bylo žalno poslouchati. Tak stal se Lukes nejoblíbenější zpěvák českých zpěvoher té doby. Na tomto poli byl by si získal Lukes zásluh snad největších, kdy bychom už byli měli — českou zpěvohru. Pěkně napsal Zvonař r. 1865, že Lukes přišel pro naši operu příliš záhy. Netušili tehdy ani Zvonař ani Lukes, co bude znamenati příští rok (1866) první provedení dvou oper — Smetanových.

Lukes byl o půl roku mladší než Smetana. Smetana však teprve ve svém čtyřicátém roce vystoupil jako reformátor české zpěvohry, kdy Lukes měl již celou skvělou periodu operního tenoristy za sebou. Přece však Smetanovo vystoupení mělo vliv i na Lukesa, jenž se stal upřímným přítelem velikého mistra, tak že dovedl z přátelství toho činiti i důsledky velmi vážné. Když se po r. 1860 jednalo o založení české zpěvohry, počítáno ovšem i s Lukesem. Lukes také ve svém vlasteneckém nadšení neodporoval a vystupoval hned v prvních letech obrozeného našeho života, ovšem z ochoty a jen pohostinsku. Tak r. 1861 dáván Dráteník, v němž zpívali Lukes, Pivoda, sl. Blažková a j. Při prvním operním představení prozatímního divadla zpíval Lukes tenorovou partii (Armanda) v Cherubiniově Vodaři. Také později vystupoval na české scéně (zvláště na počátku éry Liegertovy), což ho přivedlo od pivovarnictví opět k divadlu. Roku 1864 přijal Lukes zase engagement, a to při opeře v Brusselu. Proč se Lukes nestal členem prozatímního divadla? Že by divadlo nebylo jeho chtělo, nelze si ani pomysliti, vždyť užívalo jeho pohostinských

her velmi vydatně. Zdá se, že sám Lukes nechtěl. Bylo to r. 1864 kdy Smetana počal svými kritikami v Národních Listech vytýkati' nedostatky české opery pod kapelníkem J. N. Maýrem. Lukes asi s Maýrem také nesouhlasil a vůbec s ním v dobrém poměru nebyl. Za to jakmile se stal Smetana na podzim kapelníkem, vstoupil Lukes ihned r. 1867 do ensemblu prozatímního divadla.

Byl členem české opery sedm let, pokud Smetana byl kapelníkem. V této době dávány byly tři zpěvohry Smetanovy. Lukes zpíval v Branibořích Warnemanna, zejmena však při premiéře Dalibora titulní rolli této stejně krásné jako osudem pronásledované opery Smetanovy. Býti prvním Daliborem je čest, jejíž váhu tehdy sotva kdo tušil. Roku 1874 Smetana ohluchl, musel se vzdáti kapelnictví. Smetana odešel, Maýr stal se zase kapelníkem. Lukes odešel nedlouho před Smetanou, a sice tentokráte rozloučil se s jevištěm na vždy. I tento odchod znamenal pro naše umění mnoho. Smetana r. 1873 založil při prozatímném divadle operní školu, jež měla čeliti umělecky nízké a dramatické zpěváky kazící škole Pivodově. Lukes stal se učitelem zpěvu na oné škole, jež však odchodem Smetanovým vzala za své. Aby toto úsilí Smetanovo nepřišlo na zmar a aby česká scéna nebyla zase zaplavována žáky Pivodovými, kteří ovládali jen modní repertoire francouzský a italský, ujal se Lukes školy a vedl ji dále sám pod svým jmenem. Tak vznikla Lukesova pěvecká škola, jež slaví letos též třicítileté jubileum. O učitelském umění Lukesově nemohu se tu však šířiti. Jeho vzácné vzdělání theoretické i praktické, jež mu umožňuje žáku vyložiti i prakticky ukázati všechny jemnosti tvoření tónu a ovládání hlasových rejstříků, učinilo z něho učitele skutečně znamenitého. Stačí říci, že mezi jeho žáky čteme jmena V. Heše, K. Čecha, A. Vávry, T. Sákové, M. Laušmanové, z dnešních členů Národního divadla B. Benoniho, M. Klánové Panznerové a j. Nemůželi Lukes nyní již sám na jevišti vystupovati, opatřil našemu divadlu celou novou zdatnou generaci pěveckou. Vzácný první tenorista!

Jeviště však nebylo jediným polem pěvecké činnosti Lukesovy. Jeho umění pěvecké učinilo z něho vzácného zpěváka koncertního, což vždy vyžaduje dokonalejší zpěvní techniky. Již v době své činnosti u stavovského divadla horlivě se účastnil koncertního ruchu. V tom vynikl zejmena ve dvou oborech. Lukes je znám svou zbožností, kterou si dovedl uchovati od svého mládí až podnes. Proto velmi rád zpíval v kostelích, a na koncertním podiu uchvacoval zvláště v oratoriích, kdež jeho zpěv zněl tak jímavě, jak jen jest možno u pěvce hlubokého přesvědčení. Když se r. 1857 loučil s divadlem, rozloučil se na koncertu 6. dubna v Žofínském sále i jako koncertní a kostelní zpěvák; zpíval tenorový part v Beethovenově velké mši *D*-dur. Po roku 1860 zaměnil tento obor sice jiným, v němž však už dříve byl mistrem, národní písní. Zde zase jeho poctivá národní vřelost přišla nejlépe k platnosti. S počátku se mu smáli, když zpíval prosté písně na koncertu, znenáhla však naučil obecenstvo dívati

se na ně jinak, tak že potom jeho přednes lidových písní tvoříval střed programu koncertního. K tomu bylo však třeba pravého, ryzího zpěváka, jako byl právě Lukes.

Hlas Lukesův, jak již víme, nebyl silný a mimo to ještě nesporý, tak že brzo byl vyčerpán; k tomu trpíval častou indisposicí, jež se představením vždy značně zhoršila. S takovým hlasem bylo třeba zacházeti velmi opatrně a hospodárně, což však právě Lukes tak znamenitě dovedl. Za to jeho hlas byl velmi jasný, svou měkkostí lahodící, tedy v pravém slova smyslu lyrický, při tom však se zvláštní dramatickou výrazností, jež v Lukesově zpěvu vždy měla převahu a s prospěchem ho odlišovala od tak zvaných lyrických tenorů, u nichž nevokální píšťalový bel canto posluchače zenáhla uspává. Lukes ovládal svůj hlas naprosto, tak že dovedl odstíňovati do nejmenších detailů, při čemž bylo velmi důležito, že jeho hudební i literární intelligence ho dobře poučovala o správnosti takového odstíňování. Tvořením tónu (dokonalým zpíváním »z předu,« tak aby zvuk vytvářený v zadní dutině úst volně byl nesen zevnějšími prostorami úst bez nárazů a poškození nasálním proudem vzduchu), rejstříkováním, hospodárností dechu i čistou výslovností stal se Lukes pravým virtuosem zpěvu. Tato raffinovanost zdála se některým býti překážkou k přirozenému přednesu národních písní. Lukes však nejlépe ukázal, že právě k přednesu prostých písní jest třeba velikého umění, máli jich zpěv býti skutečným uměním hudebním.

To jest stručný obraz Lukesova života, stejně bohatého jako dlouhého. Dnes, kdy nastávající jeho osmdesáté narozeniny živě připomínají minulé, dávno minulé dni, když Lukes svým prvním tenorem i svou krásnou hlavou a výrazným profilem uchvacoval Pražské obecenstvo, dnes se nám zdá, jako by mezi námi a onou dobou neleželo celé půlstoletí. Vždyť máme dosud mezi sebou muže oné doby, čilého a horlivého jako vždy! Jako by se tu historie zastavila a promluvila k nám živým, teplým slovem. I těšíme se, že bude k nám J. L. Lukesem, jehož postava splynula již s obrazem Prahy, dlouho, dlouho ještě takto mluvit!

Pan notárko.

Slovenský obrázek

od

Karla Kálala.

(Dokončení.)

Nyní přicházíme k velké důstojnosti notárkově, jeť on také matrikářem.

Roku 1894 byl v Uhrách vydán zákon, kterým se zřizují matriky státní. Země jest rozdělena na matrikální obvody s urči-

tým sídlem. Správcem matriky (matrikářem) může býti každý vzdělaný člověk kromě kněze a jest jmenován ministrem nitra. Na venkově matrikáři jsou nejvíce notáři.

A tak už vizte pana notárka i v tomto úřadě. Kdekoli se v jeho pašalíku narodí dítě, jdou to oznámit nejprve panu notárkovi. On, orgán státní,[1]) prvý zví radostnou událost. A zemřeli kdo, také pospíchají žal svůj oznámiti jemu. Rozevřeme matriku a podívejme se, jak pan notárko zapisuje. Miklovics, Csesznok, Vancsai, Piskalszky, Petrovits, Olsavicsai, Jámborszky, Medzihradszky, Kovács, Chlebovics, Jeszny, Czapok, Szkokan, Kutsera, Radetzky, Ondrejcsik, Ondruska, Prochászka, Huszár, Micsinyi, Schlosserik, Zsák, Maritsek, Balovszky atd.

Ani jedno příjmení není napsáno poctivě, vše je znešvařeno maďarským pravopisem. Křestní jmena, rozumí se, píše notárko maďarsky.

Vězte také, že pan notárko sobáší (oddává) snoubence. Ohlášky, napsané po maďarsku, vyvěsí na černém prkně. Snoubence oddá a vydá jim průkaz zákonitého sňatku. Takto oddaní mohou se dát oddati ještě i církevně. Notárko oddává zdarma, a průkaz je bez kolku. Ale on přece někdy pro kolky pošle. Povím to, jak to on sám veřejně v hostinci vypravoval. »Přišel mladý párek požádat za ohlášky. Mladucha byla jako z vosku krásná. Tak mi padla do oka. ‚Ondrejko, běž koupit štemple!‘ A Ondrejko šel, a když se navrátil, neměl tušení, co se s jeho mladuchou porobilo.«

Ano, tak to vypravoval notárko veřejně a připojil hned nehodu notára sousedního, aby se nezdálo, že druzí notáři jsou lepší.

Ženatý notár v K. zamiloval se do hezké ženy, která měla muže ve světě za zárobkem. Za jasné noci, maje ženu svou ve vedlejší jizbě, potichu vytratil se jako náměsíčník, zahalen jsa bílou plachtou, aby se podobal ženské. Už je na ustanoveném místě, v náručí zapověděné lásky. Ale už je tu také jeho pravá láska, jeho manželka, která nejprve popravila účes své sokyni a hned potom vzdala čest nevěrnému manželu, a to tak hlučně, že se lidé probudili a z chalup vyběhli. Ráno bylo na návsi jednání druhé, již bez notára, toliko sokyně měly výstup za velkého účastenství obecenstva. V podvečer bylo jednání třetí, hlučné, veselé, celá náves se naplnila. Každý se divil, že se notár odhodlal vyvolit si za tajnou milenku sestru pana služného.

Milostné románky rozumí se u notárkův samy sebou. Maďaři mají v sobě hodně orientalního, i také větší pohlavní vášeň. Města i městečka mají vykřičené domy četnějši než kde jinde. S maďarisací šíří se najisto i maďarské hodokvasy, maďarské mravy. Fešný notárko si myslí, že zálety patří k bóntónu. Hodné ženy a dívky nerady do jeho kanceláře vstupují. Z vlastních notárkových úst jsem slyšel, že porušuje ctnost dívek a věrnost manželek. Kdy by v notárkově kanceláři seděl neviditelný duch a zapisoval, co viděl a slyšel, byla by to kniha, byla! . . .

[1]) Jakožto matrikár je úředníkem státním.

Poznali jsme již, že notárko nenáviděl starého učitele. Nemyslete si, že to byla toliko zášť k panslávovi. Učitel byl přísný mravokárce. Kdo co vyvedl, vždy se obával, že se to učitel doví a že to bude rozebírati a veřejně odsuzovati. Nesprávnosti notárkovy vícekráte úřadům oznámil, plným jmenem se podepsav, v zasedání zastupitelstva vytkl mu vícekráte chyby, přísně odsusoval pohlavní nevázanost, a konečně se notárko dověděl, že starý učitel Bohúně varoval, aby notárkovi dcery nedával. Nemravný člověk stál vedle mravného, a nikdy špatný člověk nemá rád člověka řádného. Již stará matka notárkova vypozorovala, že syn její hodným lidem nadává panslávů. Co u syna pansláv, to u matky řádný člověk; co u syna vlastenec, to u matky člověk špatný. Pravím směle, notárko byl člověk ničemný, špatný. Také špatně vykonával svůj úřad. Opilý člověk leží bezvládný, a alkoholici, i když vystřízlivějí, jsou zemdlelí, naříkají na množství práce a pořád se k ní nemohou dostati, odkládají ji ode dne ke dni... Notárko všecko vyřizoval až za uherský měsíc, tak že služný musil jej častěji o mnohou listinu upomínati. Nemanželské děti a pohoršlivý život notárkův kolikráte byly vyšším úřadům nemilé, ale on uměl všecky špatnosti své zakrýti p'áštěm všecko zastírajícím, totiž špatností jinou: odrodilstvím čili — jak oni tam říkají — vlastenectvím. Vyšším úřadům, totiž služnovskému a stoličnému, bylo známo, že se notárko zasazuje o státní školu, že pronásleduje panslávy, že je vůbec znamenitý vlastenec. Proto mu všecko promíjely. Ale došlo konečně na otázku citlivější, kteréž nebylo možno zakryti vlastenectvím: notárko byl totiž velmi zadlužen. Stížnosti od věřitelů docházely již na samého župana. Ten mohl nějakou tisícovkou vypomoci, — konalť mu pan notárko velké služby, zvláště při volbách, neboť zvítězilli vládní kandidát, shrábl slávu osvícený pán, — ale nevypomohl. Maďaroni jsou vlastenci duší i tělem, ale kapsou nikoli »Éljen a háza!« Křičí, jedí, pijí pro vlast, ale když mají sáhnouti do kapsy, ztichnou jako polití. Vždyť vlastně oni jsou proto vlastenci, aby sobě kapsy naplnili. Notárko, jsa v úzkých, viděl vždy jen jedno východiště. Tak i nyní, ve finanční tísni, kul plány, jak potírati panslávskou hydru, jak zprovoditi se světa obě slovenské školy, katolickou i evangelickou, i doufal, že potom ruce jeho dosáhnou až kamsi k nedočerpatelnému disposičnímu fondu.

* * *

Tu se na chvilku uchylme. Vyzvídejme, jaké má pan notárko příjmy, a byloli nezbytno upadnouti do dluhův.

Má toliko 600 zl. ročního služného; platí jej obce, kterým slouží, nebo lépe: kterým vládne. Často lamentuje na mizerný plat; prý dráteník, šefraník a plátenník mají větší příjem než on, člověk učený. Vedlejší důchodky prý nestojí za řeč.

Nuže, povšimněme si jeho vedlejších důchodků.

V dřívějších letech dával si zaplatiti od doručení každé úřední listiny. Ale kdosi jej udal (on myslí, že starý učitel), a slúžný mu to zakázal. Ostatně byl to důchodek malý.

Větší příjem má notárko za rozličné listiny pro lidi do ciziny za výdělkem se ubírající, jež buďto sám píše neb obstarává. Jsou to pasy, domovské listy, hausírbuchy, živnostenské listy. Často se stane, že Slovák za hranicemi cosi vyvede, a úřady zakáží mu živnost dále provozovati. Musí domů. Tu si dá jiné jmeno, vymůže si na ně domovský list, inu, všeliké fígle musí provesti, a notárko nic nezákonného nevidí, nic neslyší a za to hodně shrábne.

Zemřel bohatý žid. Dědic zašel k notárkovi a důvěrně s ním promluvil. K popisu pozůstalého majetku nešel sám, chtělť míti ruce čisté, proto poslal rychtára, dav mu potřebné informace. Ukázalo se, že po bohatém židovi nezůstalo nic, aktiva nepřevyšují passiv. To byl fígl notárkův, skrytý jak červík v zemi a jako těch několik stovek v kapse, které od dědiců dostal.

Kdysi notárko nastrašil jistého sedláka, že má svůj majetek v pozemkových knihách »pobabraný;« ta a ta louka, ten a ten les, to a to pole nejsou prý na něho zapsány, nemá prý nic, je prý mu třeba pořádek robit. Ulekaný sedlák pro Boha prosil pana notárka, aby mu sám pořádek urobil a než se notárko do města vypravil, přinesl mu sedlák padesátku, těžko od žida vypůjčenou. To bylo tenkrát, jak házel cikánům po desítce a jak jej z kavárny vyhodili. Fígl! Do pozemkových knih notárko ani nenahledl, nebylo̍ť toho potřebí.

V sídle notárkově jest obecní hostinec, který podle zákona má se každých šest let veřejnou dražbou pronajímati. Ale notárko pronajímal hostinec židu Weinerovi bez dražby. Evangelický učitel to oznámil služnovskému úřadu, ale slúžný hodil stížnost do koše. Vrána vráně oči nevyklove. Učitel tedy podal stížnost na stoličný úřad získav podpisy od většiny zastupitelstva. Kdy by se byla stížnost dostala do rukou stoličných úředníků, byli by ji vyřídili zrovna jako slúžný. Proto učitel svěřil stížnost příteli ve stoličném výboru, jenž ji před úředníky ukryl a předložil přímo užšímu výboru a potom i plenu. Stolice nařídila, že krčma musí se dáti do nájmu veřejnou dražbou. Uvidíme, kdo zvítězí, zda fígler notárko neb mnohočlenné plenum stoličné s evangelickým panslávem.

V den dražby sešli se bohatí židé z celého kraje a složili na rychtárský stůl stovky a tisícovky jakožto vadium. Před tím platil Weiner 1500 zl., nyní nabízeli 2800 zl. ročního nájemného. Učitel plesal, že obci přibude 1300 zl. Ale nevyčerpatelny jsou důmysly uherských úředníků. K dražbě přišel slúžný a stolice vyslala k boku jeho svého zástupce. Slúžný, vida nebezpečí, takto k celému zastupitelstvu promluvil: »Pánové, co máte proti dosavadnímu svému panu arendátorovi, panu Weinerovi?«

»Nic, nic! Bože, chraň!« křičí velká část zastupitelstva, od Weinera dřív náležitě uctěná.

Služný: »Nuž, proč si žádáte veřejné dražby?«

Jeden výborník: »My si toho nežádáme, prosím poníženě, pane velkomožný. To jen, jako vědí, pan učitel mají něco proti panu arendátorovi, jako vědí, panu Weinerovi. Ale my, jako vědí, poctivé občanstvo, nemáme nic proti němu. Trúnok nám dávají dobrý, zdravý, a potom prosím poníženě pána velkomožného jakožto pana služnodvorského, když pan Weiner odejdou, tu nebude dobroty. Já jen tolik povím — vždyť jste tu, páni výborníci, povězte, nejen po koutech povídat, tu povězte, to chci povědít, prosím poníženě, že není u nás hospodáře, který by nebyl u pana Weinera zamočen, chudáček, rádi poratovali vždy, kdy byla potřeba. A kdy by zabubnovali na jednom konci dědiny, mohli bychom se klidit, ani Stobohorská mať by nám nepomohla. Nuž, vždyť povězte vy, já od pravdy nemohu.«

Služný: »Nuž, jste spokojeni svým nynějším panem arendátorem?«

»Ano!« křičeli spití výborníci.

»Prosím, pane služný,« promluvil učitel, »vy nejste vyslán sem vyšetřit, jsmeli dosavadním arendátorem spokojeni, nýbrž na to, abyste provedli dražbu na hostinec.«

Za stolem seděl notárko; vyskočiv s napřaženou paží obořil se na učitele. Spití výborníci, notárova strana, učitele obstoupili se zdviženými pažemi a zaťatými pěstmi. Strana učitelova, střízlivá, držela se pokojně, tak pokojně, že by byla nechala učitele zbíti.

Učitel pak promluvil: »Milí občané, dobře víte, že co dělám, nedělám pro sebe, ale pro obec a proto si nezasloužím, abyste na mne, svého bývalého učitele, zdvíhali pěsti. Pro vás jsem tuto věc konal, abyste nebyli klamáni a okrádáni, abyste to, co neprávem dostává jeden, dostali vy všickni. Ale vy jste se dali svésti pijatykou. Kdy by za krčmu platil nový arendátor o tisíc zlatých více, povězte, nebylo by to obci k dobrému?«

»My chceme starého, chceme pana Weinera!«

»Nuž tedy bude starý, pan Weiner!« pravil služný.

»Proti tomuto jednání činí naše strana námitky,« zvolal učitel.

»Já jsem zodpověden!« řekl pyšně služný a dal krčmu Weinerovi za staré nájemné.

Toto jednání o obecní krčmu opsal jsem si z učitelových zápisků, kdež byla také vyslovena učitelova domněnka: Jsem přesvědčen, že Weiner, tak lacino krčmu dostávaje, strčí každoročně notárkovi do dlaně aspoň 500 zl.

Počítalo se, že notárko přijde si ročně asi na 3000 zl. hotových peněz. Kromě toho dostával hodně [illegible] dar[illegible]ků. Weiner zásoboval jej lahvemi vína a koňaku, jiný žid posílával mu balíčky čaje a homole cukru, jiný kusy šunky a slaniny, jiný mu přivezl dříví na otop, jiný mu nabídl kočár s párem koní, kdykoli se notárkovi zachce někam zajeti.

A tak vidíme, že pan notárko měl příjem veliký a že nebylo potřebí, aby měl dluhy. Dluhy měl veliké, každý to věděl,

každý to mluvil, ač nebylo dobře známo, kde všude je dlužen. »Starý učitel to ví, ten ví všecko,« dodávali lidé, mluvíce o dluzích notárkových. —

* * *

Odešel jsem z letního bytu a již jsem potom notárka nikdy neuviděl. Evangelický učitel posílal mi dlouhé dopisy líče v nich zápas o školu. Nic jiného nepsal než o škole. Rozkládám listy jeho před sebou a povím krátce jejich obsah.

Katolická škola vydržovala se z obecní přirážky, na evangelickou školu obec platila už asi od sta let 700 zl. ročně, ostatek doplácela evangelická farnost z církevní pokladny. Notár nejprve prosadil, že obec tuto podporu, 700 zl. ročně, odepřela; katoličtí a židovští členové zastupitelstva to odhlasovali. Darmo učitel odpíral řečí dlouhou a dojemnou — celou mi ji napsal. »V cizinské škole nenaučí se děti naše Boha znáti, neušlechtí se jejich mravy, odhodí řeč rodičů svých, zaprodají se nepříteli . . .« Tak řečnil učitel, ale notárko se mu vysmíval, vysmívali se i židé, a katolíci myslili jen na to, že budou platit menší daně. Katolickému faráři nezáleželo na řeči slovenské, ale cítil, že jakmile škola bude státní, přestane býti pánem školy. Bylo se mu rozhodnouti buďto pro církev nebo pro vlast. Před hlasováním odešel ze zastupitelstva. Za krátko přišel služný, a pan farář se rozhodl pro — vlast. Nechť je tedy v obci škola státní, totiž maďarská, on překážek činiti nebude.

Za to evangelický farář každou neděli mluvil k lidu, aby si školu chránil. I učitel vystupoval na kazatelnu[1]) a mluvil tak srdečně, až se lid rozplakal. Evangelická církev (farnost) viděla v odepření obecní podpory křivdu a proto se odvolala k stoličnému úřadu, potom k ministrovi kultu. Ale oba tyto úřady usnesení obce potvrdily. Církev rekurovala znovu, své nároky odůvodňujíc; telegrafovala podžupanovi, že povolí jen násile. Do rozbouřené obce přišel služný, aby evangelíky chlácholil, ale nedocílil ničeho. O vánočních prázdninách dal notár evangelickou školu zamknouti a okna z ní vysaditi. V obecním domě skrývalo se šest četníkův. Evangelíci umístili svoje dvě třídy do soukromých domkův, a učitelé s dvojnásobnou horlivostí učili dále. Stará evangelická škola měla být jižjiž zbořena. Hromady kamení a cihel již po delší dobu ležely vedle školy. Cihly již rozmokaly. Vyšší úřady vyčkávaly, až se rozbouřené mysli uklidní. Ale vzrušení bylo čím dál větší. Také někteří katolíci pochopovali, že se stala chyba, hnulo se v nich svědomí, když od evangelíků slyšeli, že v nové škole děti nebudou se modliti slovenský otčenáš. Jednou se přední evangelíci sešli na faře k poradě, a když pozdě večer vraceli se domů, kdosi mezi ně hodil veliký kámen. Jindy jacísi nezbedníci vytloukli starému učiteli okna. Jednoho dne všickni přední evangelíci dostali výhrůžné listy. Sám podžupan přišel do rozbouřené

[1]) U evangelíků dosti často učitel zastupuje v kostele kněze.

obce. Mluvil slovensky, ujišťoval, že se v nové škole bude vedle maďarštiny i slovensky učiti. Odcházeje, nařídil rychtárovi a notárkovi, aby dne 1. března 189* počali starou evangelickou školu bourati. Když podžupan usedl do kočáru, přitáhl k sobě pana notárka a po maďarsku pošeptal mu tajná slova: »Jen jedna věc smí vás od zboření staré školy zdržeti: ten lid je fanatický, kdy by se zoufale bouřil, nechejte mu jeho starou chajdu, jedna škola maďarskou vlast nespasí.«

Kočiš Jano práskl do koní a kočár uháněl s velkomožným pánem k stoličnému městu. Jano si cosi šeptá, jako by se modlil, ale nemodlí se, nýbrž odříkává si to, co velkomožný pán notárkovi naporučil. Sloužilť šest let na Dolňácích[1]) a uměl maďarsky, čehož se podžupan nenadál. Je věrný evangelík, spor o školu sledoval, nejednou v kostele plakal, když pan farár a pan učitel o škole kázali. »Já, já, já školu zachráním,« říkal si Jano v duchu, »povím to panu farárovi, panu kurátorovi, panu učitelovi, vzbouříme lid a tak školu zachráníme.« Zpáteční cestou zase si Jano maďarská slova podžupanova odříkával, a když přijel domů, pospíchal k panu farárovi, od něho k panu kurátorovi a k panu učitelovi, aby jim doslovně v řeči maďarské, kurátorovi v maďarské a slovenské tajemství svěřil. »Musíme se bouřit,« dodal pokaždé Jano. Církevní předáci se sešli — tentokráte byl mezi nimi i Jano — a umluvili plán, co v poslední době dělati. Mluvili důvěrně, jako bratří mezi bratry. Starý učitel navrhl, aby se poslední týden v únoru každodenně pod večer ve škole scházeli k modlitbám a zpěvu. Poslední den v únoru aby se pod večer sešla celá církev do kostela; tu se k lidu promluví, aby se choval důstojně, budouť bez toho v obecním domě číhati četníci. Z kostela půjde shromáždění vedle notárkova bytu ke škole a cestou bude zpívati nábožné písně; obejdouc školu vrátí se shromáždění touž cestou, stále zpívajíc, do kostela a odtud opět ke škole. »K notárkovi,« vypravoval učitel, »pošleme v poslední chvíli Marienku Bohúňovu; již mi slíbila, že k němu půjde a se sepjatýma rukama ho bude prositi, aby podžupanovi telegrafoval, že evangelický lid si zoufá a prosí, aby mu škola jeho ponechána byla. Jestliže to Marience neslíbí, pošleme k němu ještě jeho starou matku, aby ho uprosila. Nepohneli srdcem jeho vlastní matka, půjdu k němu — já; já jej mám v moci! Věřte, milí bratří, že ho mohu usvědčiti z činu velmi trestného; prohřešilť se proti sedmému přikázání božímu.«

Shromáždění důvěrníci užasli. Plán učitelův schválen. Všickni byli plni naděje.

V posledním týdnu měsíce února četní evangelíci scházeli se každého večera ve škole. Napřed přezpívali několik písní z Tranovského a potom se radili.

Nadešel den poslední, den 28. února.

---

[1]) Dolňáky = Dolní Uhry.

O čtvrté hodině sešli se evangelíci v kostele. Přišli neduživí starci a stařeny, přišli muži a ženy, přišli šuhajci a děvčence, přišla školní mládež i mnoho malých dětí. Kněz vystoupil na kazatelnu a z hlavy přednášel modlitbu, prose Boha otce nebeského, aby slovenský lid zbožným a mravným zachovati ráčil, aby ochránil jeho jazyk a aby v poslední chvíli osvítil mysli nepřátel jeho. »Bože, otče náš, Ty nejlépe víš, že trpíme, že trpíme neskonale...« Při slově »trpíme« chvěl se knězi hlas a lid počal štkáti. Starci kývajíce hlavou opakovali: »Trpíme, trpíme...« Jakkoli mladý kněz mluvil vzletně a dojemně, shromáždění přece dychtivě očekávalo, až na kazatelnici vystoupí starý učitel. Jakmile se zjevil, bledý, ztýraný, lid počal hlasitě plakati. »Zmužte se!« zvolal učitel. »Neplačte!« A když se lid utišil, oznámil mu, že v obecním domě je dvanáct četníkův. »Nekřičte, nespílejte, oken nevybíjejte. Chvalme Hospodina zpěvem a modlitbami a Hospodin bude při nás.«

Shromáždění vyšlo z kostela. Napřed školní mládež, za ní šuhajci a panny, potom manželé, naposled stařeny a starci. Jali se mocným hlasem zpívati:

Hrad přepevný jest Pán Bůh náš,
zbroj výborná i síla:
onť nás chrání, když satanáš
proti nám své vysílá.
Ten starý nepřítel
zkazit by nás chtěl,
moc a mnohá lesť
hrozná zbraň jeho jest,
v světě nemá rovného.

Notárko, jenž bydlel při cestě z evangelického kostela do evangelické školy, zaslechnuv zpěv trhl sebou. Hrad přepevný jest Pán Bůh náš, toť píseň mocná, toť marseillaisa reformace, kterou sám Luther, slova i nápěv složil, a to asi dva dni, než jel do Wormsu se zodpovídat. Uviděv staré věže Wormské zazpíval hlasitě: Ein' feste Burg ist unser Gott. Píseň tuto zazpívají si slovenští evangelíci i při malé politické demonstraci. Notárko, člověk takto neobyčejně otupělý, měl přece ještě kdesi ukrytu kapku evangelické krve a kdesi v nitru duše zbyteček posvátných tradicí rodinných. Zachvěl se při zvucích mocné písně, sice ne mnoho, ale zachvěl se. Vyhledl z okna a vidí, an celý zástup zpívajícího lidu hledí mu do oken. A před bytem jeho — zdálo se mu — zpíval lid hlasitěji, zvláště slovo »satanáš« kde kdo zdůrazňoval, a notárko nepochyboval, že při slově tom lid myslí na něho.

Kdosi zaklepal na dvéře notárkovy. Vstoupila Marienka, dosti zmužilá, vědoma si toho, že se ujímá věci dobré. Sepjala ruce: »Pane notárko!« a přistoupivši ještě o krok blíž: »Pane notárko, slitujte se a telegrafujte panu podžupanovi, že si lid zoufá, a tak zachráníte evangelíkům školu.«

»To je nemožné...«

»To je možné. Kočiš Jano slyšel, co vám pan podžupan šeptal, on umí maďarsky.«

»Tak, tak!« vzkřikl notárko. »Kočiš to vyjevil? Ten zrádce!«

»Nikoli zrádce; jest evangelík, pověděl to svým. Všickni to víme, že kratičkou zprávou panu podžupanovi můžete školu zachrániti.«

Notárko byl velmi rozrušen. Dosud se výtkám bránil, říkaje, že školu státní chtí míti v obci jejich vyšší úřady. Nyní všecka odpovědnosť padne na něho. Co dělati? Škola státní jest jeho životním úkolem, jedině ona může býti pláštěm na mnohé jeho hříchy, jižjiž zkázu na něho volající, jedině ona je nadějí, že se vysvobodí z dluhů, velikých dluhův! Co dělati? Ruce Marienčiny znovu jsou sepjaty a modré oči její tak srdečně naň hledí jako ještě nikdy. Objal Marienku kol pasu, hlavu svou sklonil k její, tiskne ji k sobě a Marienka, ku podivu, chvěje se, ale nevymyká se z rukou jeho. Notárko neslyší dalších sloh reformátorovy písně, v hlavě mu hučí, srdce prudce bije. Tiskne Marienku k sobě a křičí: »Ano, zachráním školu, zachráním, budešli mou — ale hned — v tuto chvíli, hned, hned!...«

»Bídníče!« vzkřikla Marienka, do hlubin duše uražená, a vymkla se prudce z rukou jeho. Prchala domů, aby si ulehčila pláčem. Starému učiteli vzkázala, že nepořídila.

Notárko sedě na pohovce těžce oddychoval, klel a spílal, koňakem stále zapíjeje: »Ta drnda, ta gryňa, jaštěrica, sotona, stryga, ta jazyčnica, ňafla zasliněná, ta rapaňa, ta suka, zo'a něočatá, žova hlúpá!«

Co tak do nekonečna nadává, venku shromážděný lid zpívá novou píseň.

Jáť v Boha milého
doufám dne každého,
onť mne múž' retovati,
v úzkostech zpomáhati,
neštěstí mé změniti
a rukou svou brániti.

»Vřeštěte, hulákejte, vy šílenci, vy panslávi, okovaná strela do vás, bodaj stě zdreveněli, bodaj vám všetky zuby vypršaly, vy pandravy, vy šmajtáci, vy zmoci umoknutí, seděm Bohov ve vás, sto hromov vám do matěra!...«

Notárko, ač byl v jizbě sám, nadával a klel hlasitě. Za dveřmi stála stařenka, už nahrbená, v pravé ruce držela hůlku, v levé tlustou knihu, v černé kůži vázanou. Vstoupila k notárkovi bez zaklepání, vešlať to matka k synovi.

»Dítě moje, co činíš?« řekla matka zdvihajíc zástěrku, aby si oči utřela.

»Ještě vy, ještě vy, matko, pojďte a trapte svého syna!« osopil se notárko. »Všecko mne trápí, nemám nikoho, kdo by mi v těžké chvíli ulehčil. A přece sloužím vlasti, éljen a háza! a tolik trápení. Všickni čerti se na mne shlukli, i matka přichází...«

»Zadrž, dítě nešťastné! Jsem tvá matka, nesu ti posilnění, hle, tu svatou knihu.« Položila na stůl Kralickou bibli šestidílnou, jejíž první díl označen byl letopočtem 1579, šestý pak 1593.

»V této knize hledala po celý život potěchu matka tvá i otec tvůj, v ní hledejž útěchu i jediné naše dítě. Tu viz podpis praděda svého z r. 1621, jenž z Čech na Slovensko uprchl a tady rod svůj založil. Tu je podpis jeho syna, tu podpis jeho vnuka, tu podpis jeho pravnuka ... tu podpis tvého otce. Viz, synu můj, ten pravý zdroj lidského štěstí, viz knihu, kterou tvoji předkové rukama třímali, ústy líbali ... Dnes se podpiš na tu knihu ty, tak se podpiš jako tvoji otcové, pěkně po slovensku, abych to uměla přečíst, a z rukou své matky přijmeš dnes nejdražší poklad můj a tvých otců, toto svaté písmo.«

Stařenka se teprv nyní zadívala synu svému upřeně a srdečně do očí. Ale kéž se nezadívala: syn její nebyl dojat darem tak velkolepým, pohledl na bibli jako na odhozený kus oděvu a neuchopil se pera, aby se podepsal. »No, no,« pravil lhostejně, »já si to schovám.« Kdož rozumíte srdci mateřskému, pochopujete stařenčin žal. Zemdlelá klesla na pohovku a bolestně plakala. »On si *to* schová, *to*, *to*, a je to přece *Písmo svaté!*« Ale opět se vzchopila, jakož jest mateřská láska pramen nedočerpatelný, rozevřela Písmo svaté a našla Kristovu řeč na hoře. »Synáčku můj,« pravila měkce, »takto jsem tě učila modliti, když jsi byl maličký, ještě v kolísce: Otče náš,« — říkala zvolna a s vroucností do Písma hledíc, — »jenž jsi na nebesích, posvěť se jmeno tvé, přijď království tvé, buď vůle tvá jako v nebi ...«

»Tak i na zemi,« skočil jí nevrle do modlitby syn, »přece se umím modlit otčenáš. Rád bych věděl, nač všecko to trápení; lid se bouří, třeba mi zavolati četníky, aby tu chátru panslávskou skrotili.«

»Synáčku můj jediný,« znovu se pokoušela matka proniknouti k srdci synovu, »budeli škola maďarská, pověz mi, jak se potom budou děti k Bohu modliti?«

A syn rozjasnil tvář a jakož nevrle poslouchal otčenáš z Kralické bible, tak s chutí jal se odříkávati otčenáš v řeči státní: »Mi atyánk, ki vagy a menynyekben, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod ...«

»Dosť, dosť, dítě nešťastné, nerouhej se Pánu Bohu, to není otčenáš ... Už vidím, že je všecko darmo, ty nezachráníš školy evangelické, — ty jsi ztracen ...«

»Zadržte, matko, zadržte!« Slovo »ztracen« jej zranilo; on cítil bezúčelnost svého života, cítil svou nicotu, a nyní mu to vyslovila matka slovem: jsi ztracen. Křičel na matku zdrcenou, i zdálo se, že již spustí proud nadávek a proklínání. Bála se toho stařenka, i pospíchala ke dveřím. »Jsem ztracen,« vzkřikl za ní, a tak jej pravda z matčiných úst popudila, že chytil Písmo svaté a praštil jím matce k nohám. »Vezměte si ten starý, plesnivý škvár!«

»Bídníče!« zvolala zdrcená matka, bibli zdvíhajíc a líbajíc. Za dveřmi v síni uchopil ji za ruku učitel a dovedl do svého bytu, kdež stařenka ulehla.

Průvod ještě chodil a zpíval nábožné písně. Četníci neměli žádného důvodu lid rozháněti. Znovu se rozléhala píseň Hrad přepevný jest Pán Bůh náš. K notárkovi vstoupil člověk, jemu na světě nejodpornější — starý evangelický učitel. »Vím, pane notárko,« začal učitel, »nemáte mne rád. Nicméně přišel jsem, abych vás za všechen evangelický lid prosil: Telegrafujte panu podžupanovi, že se všecek lid náš shromáždil a že zoufale prosí, aby mu škola jeho ponechána byla.«

»Tak!« zachraptěl notárko, »právě oni[1]) mi život ztrpčovali ze všech lidí nejvíce a nyní přicházejí žebrat. Všecko na příkoř mi dělali, a jestli jsem se nikoho nebál, bál jsem se jich; a nyní je notárko dobrý? To špatně znají notárka. Aby věděli, zítra bude jejich panslávský pelech v rumech. Tak chce notárko a tak musí být. Dosť!«

Učitel ho klidně vyslechl a klidně pokračoval: »Nepomohlali prosba, snad pomůže hrozba.«

»Tak, hrozba? Oni vyhrožují mně, notárovi celého okresu?« sípěl notárko všecek smělostí učitelovou rozjitřený.

»Ano, pane notárko.« A učitel vytáhnuv z kapsy jakýsi akt pokračoval chvějícím se hlasem: »Zpronevěřil jste sirotčí peníze! Zde mám zapsáno: komu, kdy a kolik. Nebudeteli telegrafovati vy, budu telegrafovati já, a zítra vás četníci, které jste zavolal na nás, odvedou do kriminálu.«

Po těch slovech učitel hned odešel.

Slyšel, jak notárko za ním kleje a nadává. Nedbal. Byl přesvědčen, že notárko školu zbořiti nedá. Takového přesvědčení byli i ostatní evangelíci. V tichosti se rozešli domů. Kde kdo chválil starého učitele, víře i národu věrného. »To je náš vůdce, to je náš otec,« říkali jeho souvěrci.

Noc byla tichá. Četníci střídali se, vždy dva po dědině chodíce. Světlo bylo jen v oknech notárkových. Na den 1. března, na sedmou hodinu ranní byli objednáni dělníci, aby počali školu bořiti. Zástupy lidu byly tu již před určenou chvílí; čekaly dychtivě, co bude. Byli tu i četníci, všech dvanáct. Blížila se sedmá hodina. Už je tu také stavitel, i dělníci s nářadím. Škola byla klenutá; u takových staveb počne se bořiti nejprve klenba. Vše se obracelo, zjevili se pan notárko a rozkázali nebourati. Také starého učitele vyhlídali, ale též ho nebylo. Bije sedmá. Rychtár, obklopen jsa četníky, káže bourati. »Jaj, jaj!« bolestně vykřikuje lid do poslední chvíle doufající. Starci rvou si vlasy s hlavy, ženy pláčí. Četníci namířivše bodáky rozhánějí lid. Slyšeti ránu — klenba se sřítila. Slyšeti ránu druhou, střelnou — —

Notárko mrtev!

* * *

[1]) Maďaroni onikají.

Starodávný jest obyčej nad mrtvým se pomodliti; my si tady maloučko porozjímáme.

Notárko stal se obětí systému, obětí maďarisace. Maďarisační výchova odcizila jej rodičům, odcizila jej národu, odcizila jej Bohu. Magyar állam eszme, maďarská státní idea byla jeho náboženstvím. A toto náboženství mu kázalo Slováky utiskovati, vyssávati, jazyk jejich potlačovati. Opravme se: to není náboženství, to je surové násílí, hrubá nemravnost. Vytiskují ze srdcí Boha a naplňují je nemravností. Na těchto základech nemůže míti vzniku cit ušlechtilý, tu také nemá vzniku lidská blaženost. Nikde není tolik nespokojencův, tolik rozervancův, tolik sebevrahů jako v Uhrách. Jenom v Pešti a Budíně udá se denně 5—6 sebevražd. Nikde v úřadech není tolik křivd, nikde takový odpor k úřadům a taková nedůvěra, nikde takový nepořádek, taková nedochvilnost (uherský měsíc!), nikde tolik defraudací . . . jako v Uhrách. Vidíteli v Uhrách úspěchy politické, neklamte se: maďarská vlast mravně upadá a také blahobytu není na žírné, řídce obydlené půdě její. Žádná vlast nevyhání do světa tolik hladových, jako Uhry; v uherské státní pokladně jsou peníze z celého světa snesené; Uhry prožily před málo lety revoluci z hladu. A osvěta uherská? Posuzujeteli ji podle čistoty, podle sadů, podle komínů, podle analfabetů, zpláčete.

Notárko dělal to, co dělají druzí. Smysl lidského života je v pravdě a lásce, ale jeho náboženstvím byla lež a nenávist. Zemřel, jak žil. Nad mrtvolou jeho zaplakala jediná matka, jinak ho nikdo nepolitoval. Nikomu nečinil dobře: strašný to součet života! Jaký nápis vyryti mu na pomník? Já bych navrhl: »Zde odpočívá oběť maďarisace. Poutníče, zaplač nad vlastí, která má tak hnusné náboženství. Zapřel rodiče, trýznil národ, sám žil nešťasten a skončil samovraždou.« —

A co je se školou?

Nemohu čtenáře potěšiti. Evangelickou školu skutečně rozváleli, a na jejím místě stojí státní škola maďarská. Chodí do ní děti židovské, katolické a několik evangelických. Církev evangelická zvýšila církevní daň a vydržuje si dvojtřídní školu nadále. Avšak již nemá vlastní budovy, uchýlila se do dvou chaloupek. Starý učitel dosud žije, do školy často přináší Kralickou bibli a vyučování pokaždé začíná českou modlitbou: »Otče náš, jenž jsi na nebesích.«

V den svatého Rufa u Kreščaku.

Z kronik o císaři Karlu IV.

od

Fr. Leubnera.

(Dokončení.)

Hrdinných tu českých pánů kruh
hledí s chlumu na bojovný ruch
nedočkavě. Jenom králův kyn
— a řad českých vetne se tam klín.

Bolkovi však přece žíly hrají,
oči těkavé se šíří nepokojem:
hromničku dnes v dlaň mu sotva dají,
krevli žil mu vyvře náhlým zdrojem.
Před druhy stud bedlivě to tají.
Úvaha jen mladou skráň mu těší:
I lvu v hrudi nepokojně buchá,
v temnu poušť kde v dálku mlčí hluchá;
hrdinně však do zápolů spěší,
proti lvu kdy čelem stojí lev,
zlobný zrak v zrak sokův na výzev:
Není bázeň, jest jen nejistota,
več se mysl sítí zálud motá.
Není bázeň, tam že smrt mu kyne
a vrah zajásá mu na hrobě,
leda nepokoj: jak vstříc mu plyne,
jakým činem, v jaké podobě.

Kolkolem kruh druhů s chmurou přísně
hledí na boj, do vřavy a tísně.

Pan Jan z Lichtenburka výsměch tlumí:
»Hleďte tamto pána z Malvelzada.
Čistý boj — proň asi zlá to vnada!
Nu, dím nahlas, on mi nerozumí:
Zda tak pekelný to kat jej děsí?
Hle, kol stanů chodě procházkou,
hlavu nějak podivně tam věsí,
nohy spoutány jak provázkou.
Vlašská polévka mu nitro tráví
mdlého života, či děs jej dáví?
Či snad truchlí pro své Janovany?«

»Ctí mu onen smutek nad krajany!
— Nechvalno smát žalosti se cizí,«

Jindřich z Rožmberka druha kárá,
»snad i na nás podobné jdou hryzy.«

Tegl z Rieda omluvou mu na to:
»Ve vhodný čas vhodné slovo zlato.
Leč ten Vlach se jinak — myslím — stará.
K závisti jest Malvelzadu, tuším,
jiní krajané že bezpečnější
v Ourcampu jsou, v tichých mnichů skrejši,
ti, jenž mají královským být uším
Filipa i Eduarda [illegible] smírčí:
kardináli pod červenou kápí —
co krev do ruda zde [illegible]elmy skrápí.
Biskup z Tuskula i z Praeneste [illegible] zbraně.
pozdě dojdou. Rozhodnou dřív [illegible]te,
— Co v boj nejde král náš, pov[illegible]
do kých myšlenek se noří planě?«

Tiše hádá Záviš z Jimlína:
»Nevida, sluch bděle napíná.
Pozorněji nás — jdi o mou hlavu! —
sluchem sleduje tam bitvy vřavu,
ač by klidně mohl odpočinout
za vítězný přechod řeky Sommy,
nebo nám jen rukou na harc kynout,
a my Franským na retu! jak hromy!«

Pan Dalibor z Kozojed se dívá
královský jak rynéř, statný Tyč,
lešti tarče štít: slov zlatomživá
litera »ich dien« jde po něm v příč.
Na milost ctně ladným paním sloužit,
po jich přízni srdcem ve cti toužit,
v barvách jejich vésti život lepý,
slepý král v té službě výminkou?
K tomu snad muž každý — tetřev slepý,
a měj za vděk sladkou poslinkou — —
Mužská hlava bohdejž byla v střízví,
když mu srdce touha věrná jízví, —
ven ten trn, když k tomu zdravé ruce!

Davy rytířů se hnuly prudce.
Jindřich z Klimberka se vrací kvapem.
A tam — co se hnulo černým slapem
v hluky francké od englických vozů?
Vítězi mrak nový ku pohrozu?

Mladý Klimberk noviny dí ruče:
»Markrabí jest mimo nebezpečí.

— Couvl Englic před franckými meči,
kam jich čepel blesk a hromy tluče;
sám prý Černý královic spaď s oře,
pod korouhví na modlitbách klečí
v hluku davů, čeká smrti hoře — —«

Syn Hartvíka z Togenburka jásá:
»Tedy padl!? Buď mu v ráji spása!«

Kunrat z Pavlovic se hlasně hněvá:
»Dočkej! Češeš jabka nedospělá!«

A král Jan jen prudce k tichu kynul:
»Domluv Klimberk!«
— »Korouhevník clonou
na záštitu před kněžice šinul
korouhev a sečí bezúhonnou
ze zádav jej páni pevným kruhem
vysekali po zápasu tuhém.«

Naléhá král na Klimberka prudce:
»Potom obšírně — — Co teď tam v pluce?«

»Králi, žal! Vel, bych se vrátit směl!
Teď kéž němý mluví! Oj, té klatby:
Z Novary a Majorky král váhá
s útokem i Filip král, ač chvíle drahá;
nová tíseň Franckých. Z vozů hradby
na ně ven se řítí Arundel.«

Král Jan vztrhl se, v kvap opět sedl,
chvatně probírá se sivou bradou.
Jak by na srdci zlý červ mu jedl,
mračné stíny na tvář se mu kladou.
Přesilu Frank na vetřelce vedl,
vítězstvím jist, a teď na potupu — —

Trapné ticho kolem po zástupu.
Ve královĕ tváři hled jich bádá,
jaký úmysl as v duchu skládá,
hlavu v dlaň a v nízkém sklonu trupu,
jak by dna už lámala jej stáří.
Rozpačí se mysl jeho sváří,
pochyba neb hoře mysl trudí?

Před hanbou muž sáhne po cti do osudí!

Vztáhl ruku po Klimberku mladém:
»V ruku mou vlož dlaň a bez rukavic!

Z jejího pak stisku poznám snadem,
co strasť tají, nepravdu snad pravíc,
a co očím mým je ďo mlhovin, —
ač v tvé víře není klamů provin.
Pravdu zděj a přísahej mi v ruce:
Karel živ a bezpeč, mimo boj?«

»Bohu přísahám, On při mně stoj!
Karel živ a čas mu rány zhojí,
které pro čest dostal v mužném boji.«

»Boha velebím! A srdcem žádám,
aby zhojil synu ctných ran jizvy.
Ve vás pak, mně věrní, naděj skládám:
poslechnete chutně mojí výzvy
k mužnému buď boji, buď —«
jazyk v ústech těžký nad olovo.
Opravuje honem hořké slovo:
»— kam já čelo obrátím a hruď!«

Souhlas pánů bouří ve hlaholu
a zas ticho chlumu po vrcholu.

Král zas used, ruce na hruď kříží,
zdá se, že se do modlitby hříží.
Jemu tkví však v hrudi úvah šíp
a jen jeden lék hlod vyléčí . . .
Minulost ni bez výtky, ni chyb, . . .
syn dni budoucí měj na péči, —
ostatně den žádá na rytíři
jeden čin jen, jenž i Boha smíří . . .

Co kruh pánů? Nečinnost jim trudna,
a teď strach, zda král tu nerozhodne,
na ústup že kůň se nyní bodne;
má se stydět hřbet jich, krví rudna,
tam že v boj Čech nestavěl se líc
na pomoc, v třesk hromných blýskavic?
Sok se rychle z vírů boje učisť!
K moři hnát je před se tkačaty,
skrze sudlic les je hnáti pračaty,
— ej, což k tomu kypí krve var!
Nemáme my mečů lipových,
ani borových nám není lučišť
v rukou mužů, k boji hotových!
Z nich tu nikdo neleká se mar.
Morana i násli v nosy klekce,
ve cti lze i pod zemí spát měkce.
Život, zboží, ples, trud přestane,

jediné když dobré zbude jmeno,
od potomků svých i soků ctěno,
a Bůh milostivli bude duši!
Zdeli svíce dnů jí doplane,
do rajských jen bran když tam se vbuší.
Jen by nebylo teď pozděhodě
do boje a ku ctné ku příhodě!
Potom na ústupu — po cti veta —
úpěnlivě volat: reta — reta!

Z' obchůzky zpět Mnich jde z Basileje,
kam král poslal panoše ho hledat.
Zbrojné čeledi už kázal vsedat
— tři sta vybraných tu pevných helmů —
rytíř dospělý. Teď hlásá: »Zle je!
Vizte, páni, dravou onu šelmu,
jak se vrhá na lup, v krvi plíhá!
Pravímť, králi, Tvojí Milosti,
nevolná ač na jazyku tíha:
Ztracen boj! mně mráz jde do kostí.
Spása životů snad na ústupu — —«

Slovem raněn, král se vzchopil slepý:
»Hej, mníš, já že s tebou vážu cepy?«

»Slepý lev, však zdravého jsa chrupu —
Nemluvím já o útěku našem,
co jsem o ztracencích franckých přál!«

»Promiň, Mnichu,« král hned hněvu brání,
»žluč mi vře z těch chyb, tuch oklamání
a vztek náhle bez děky mi vzplál.
Na ústupu? My? Jen šikuj voje!
Toho bohdá nebude, by z boje
utíkal kdy plaše český král!«

V kruhu pánů náhlý kvap a vzruch,
na kůň, do úzd, na kyn do ostruh.

Henrych plesem o meč třesknul pěstí:
»Dnesli života jdu na kumplety,
jak Mnich slovu, však jsem řehole,
do nebe jež vchod si mečem klestí!
Nebylo to, králi, slovo skety, —
chuté Mnich jde s Tebou do pole!«
A král dále oživeně velí:
»Klimberče můj mladý, pravím krátce:
Po otci jsi dobrý rytíř celý,
buď mi okem, druhem nerozdělným.

Nejde lev sic nikdy na oprátce —
však ty s Mnichem, dávným druhem věrným,
spoutejte mi koně mezi sebe.
Vámi veden do bitevní půtky,
kde je krve pod nohou až kůtky,
tam chci být — a nad námi buď nebe!«

Pokynul. A panoši mu pláty
upínají na kroužkovou brni.
Zbrojný lid prach zvířil jako vichrem svátý,
v šik jej řadí vůdci opatrní
na vzor hráze; těla v plné zbroji.
Arberkéř též, cvičný podkoní,
osedlaný komoň králi strojí,
huhlá však: »Ať dráb mě pohoní!
Hej, můj koni, pána zpět mi dovez, —
doma plný žlab a zlatý oves!
. . . Což mám oči plny ječných osin?«
Vlhký zrak mu mžiká nedospale, —
nelíbí se mu ta jízda kale.
Řetězy dva koně u prsosin,
řemením je poutá u střemenů
na uzdy — a přece volna k trysku
svora řemenná i od řetízků.

Vsedá král a helm si zavázal.
Třetí kůň mu na levý hned bok
připoután; svor hotov na útok.
Z leva Klimberk, v pravo věrný Mnich,
kolem rytířstvo.

Král hlas svůj zdvih':
»Milí věrní, vzdejme duši Bohu,
na rozhodnou jdouce na úlohu.
Od mužské je rány silná muka —
i helm ocelivý pod ní puká.
Však nač obav? To vám k mysli kladu:
Dřív než přijmu, ran sto rozdat mohu!
Zjevím věrně úmysl a radu:
Tam mé srdce nyní ruče spěje,
kde se čest mi, bychť i padl, zděje.
Slibme sobě víru, soků na milost
že z nás nikdo nejde, obav prost.
Potkejme se s nimi ochotně a chtivě
a boj spusťme na boží tu štěstí,
a tam před se! po krvavé nivě
pod korouhví s hesla dobrou zvěstí.
Šetřte pilně Karlův život drahý,

kdo živ vrátí se zdravou se pěstí.
Před se s Bohem! Heslo naše: Z Prahy!«

Popojel Jan, jak by zkoumal oře,
kudy dále svažné po prostoře.
Za ním bleskné mračno, helmů tři sta,
valem pohnulo se volně s místa.
Hledí na krále. Ten stanul,
před kůň pevnou rukou činí kříž
s velkým náboženstvím jmenem Krista.
Po něm ostatní. Jak anděl vanul
perutí by kleslou blíž a blíž — —

Král Jan nyní hmatem od rynéře
do pravice kolčí dřevo béře;
pevně zasadil je pod ramenem,
koně jímá stiskem do ostroh,
ten se vztrhl jeho pod břemenem
jako statný orel pružných per, —
Mnich a Klimberk uzdou dává směr.
Zbraně chřestí, plně duje roh,
dusot kopyt mnohasterých noh,
mrak se hrne — kam v sklon chlumu svahy —
s hromnou bouří: »Z Prahy, z Prahy, z Prahy!«

Z obozu se vysul, s chlumu v proudu
do zápolu v pomoc dobrý dav
duní lavinou, — lid zdravých oudů,
ocelových prsou, pevných hlav.
Země duní, pod kopyty zvoní.
S oštěpem a v turních na komoni
král Jan v čele, voj se na klín kupí.
Králi s helmu strou se křídla supí,
zlaté Kolo září nad Klimberkem,
v bok mu Růže plamenným plá šperkem,
Ostrve se dere v zápoly,
letem Orlice, Lev skokem v zápas ryčný,
v krve splav Člun plove poloviční,
křídla, zlatá půl — půl sokolí
vzpínají se na plen v rozmachu,
hroty v před — les hustý kutých hrálí
roste valem na ochranu králi,
s chlumu padá k soků poplachu.
Boje dojeli a náraz kovů
třesknul v útoku a znovu — znovu;
pod sebou vše drtí prudký nájezd,
kam se klínem vpeří, půtka zlá jest,
neb hrot s hrotem srdnatě se utká
vstříc, až staví se ta bystřeň prudká.

Kam se vetknou dřeva statných dubů,
vniknou smrtně plátů pod obrubu;
sok se kotí, ten se kryje štítem, —
úmor, zhouba na zápolu lítém.
Muži muž, štít štítu na odpor,
a hned vedle lid se bije valem,
udupaná půda krve kalem
mokvá v kalužích. A vzdor a mor!
K předu česká smršť, hlas do odvahy
známé heslo volá: »Z Prahy, z Prahy!«
Nárazy se lámou dřeva v třísky —
meče z nožnic! A boj bouří blízký.
Kam meč tvrdý zlostným hvizdne sykem,
hlava puká pod zvázaným helmem,
s bolestným se duše dělí vzlykem
od těla a hled se kalí bělmem.
Flaminků kde roje do převahy,
Čech v ně dále bouří: »Z Prahy, z Prahy!«

Boh pomozi! u divokém honě
řemení i řetěz páně koně
nepřátelské meče přeťaly,
a než Mnich a Klimberk ku pomoci —
kůň jen před se, kde se hemží soci!
Koni po hlavě vrah pádným mlatem —
kůň se vzepjal; s jezdcem slepým chvatem
do vrahů se boří návaly:
král v ně mečem, kůň je pod kopyty!
Drahou za ním věrných hrdin klín,
zamítají krále svými štíty, —
Ostrve se láme, Růže vadne,
zrak jim v pádu smrti halí stín . . .
Odplatou kam druhů mihne meč,
pod ranou živ k zemi nedopadne,
komu meč ten mířil na záhyn.
Král v před, kde se nejprudší dme seč!
Kolem něho mrtevců se kupí,
kam druh za ním v dav se zadírá.
Nastojte! v tom klesá křídlo supí,
bouřný vír se nad ním zavírá — —
Nad ním vlna valí mezi vrahy
bouřné toky temnou zádavou,
nad hlavou mu hřímá heslo »Z Prahy!«
hlava tmy se halí mrakavou . . .
A jak divem zrak by svítal slepý:
z tmy vstříc kyne zjev mu města lepý
nad šumící v dáli Vltavou. —
v bolestech však náhlá mdloba blahá
tichou rukou po srdci mu sahá — —

Den svatého Rufa . . . Večer v manstýři,
v mnichů útulku kde rány hojí,
před Karlem se kloní rytíři
králi novému v slib víry svojí.
Země dědici zrak v slzách plyne:
»Rytířstva květ padl, mnohý dobrý druh.
Vstříc kéž dvorstvo nebeské jim kyne
a je vítá v jasný ráje luh!
Zde — dne smutný skon a v krvi hasne.
Z ciziny se touha domů vine,
jako k půdě Svaté země spasné
poutník mdlý, — a plně prosí duch:
tam den slunečný a jitro jasné
dej mé rodné zemi mocný Bůh!«

Děti.

Črta

Růženy Čechové.

Na vysokém kopci, s vyhlídkou do rovného kraje, se vzrostlými kukuřicovými poli, zadumanými chatami a čistotnými kostelíky, hrála si dvě děvčátka. Hrála si u ohromného kříže s podivným Kristem, jenž měl odekryté srdce, židovský profil, nezkadeřený vous a opláchnuté barvy. Okolo tlum tenkých smrčků — jako zástup poutníků — zvedal temné hlavy.

Děti u hry byly zamyšleny. Menší se tlustýma ručičkama zbytečně brouzdalo v písku, větší stavělo hrobečky říkajíc: »Tenhle hrob je dědečkův, tenhle babiččin, tenhle maminčin — a tenhle Králčin.«

To dítě hroby stavějící bylo velmi vážné, zvedalo ručičky a černé, smutné oči jako vestálka, rozžíhající důstojně svaté ohně, mělo bílé tváře a vrásky na čele. Druhé menší, přisluhující, kypělo životem, okrouhlá hezká tvář, s důlkem v bradě a naivním nosíčkem, byla plna hnědého slunce a plna čtveračivosti.

Když postaven byl hrob Králčin, zvedla se děvčátka, aby natrhala květiny k okrase. Malá je nemotorně strkala do hlíny, starší musela za ní opravovat. Na hrob Králčin sneseno květů nejvíce a vetknut křížek ze dvou uschlých větviček.

Teď se děti modlily. Dělaly obrácené kříže a breptaly kousek spletené modlitbičky znovu a znovu; ty vážné oči byly u nebe, ty radostné, s barvou pomněnek, všudy . . .

Nalezly mne za řídkými haluzemi smrků, zaplály jako vytažené lampy nesmírným údivem a studem. Ručky se hbitě roz-

křížily, slovo »amen« jako mrtvý motýlek kleslo se rtů, stydlivá krev vběhla do tváří a slušela jim.

Velká ohledla se po malé, a také projevila ostych, když mě uviděla, přestala se modlit a v rozpaku stuhla jako socha u hrobečků pískových.

»Jste sestry?« ptala jsem se vesele, abych si děti získala.

Hlavičky přikývly. Zvěděla jsem jejich jmena; malá slula Stáza, velká Aninka.

»Hrobečky se vám zdařily,« řekla jsem.

Děti nic, malá zvídala velkýma očima, velká se styděla bez ruměnce. V čistých halenkách vyhlížely jako majové kytičky.

»Přidám pomněnku od potoka, mám?« ptala jsem se tónem vzbuzujícím důvěru.

Kývnutím posvědčily.

»Králčin hrob se mi líbí nejvíce,« pochválila jsem a dala pomněnku mezi jeho strakaté kvítky.

Aninka nazvedla oči, Stázka zapomněla se stydět, zasmála se celým obličejem, okřála a ruče sdělovala:

»Králka byla naše sestra.«

»Umřela?«

»Neumřela, utopila se v řece —«

Podivila jsem se.

»Jak se to stalo?«

»Maminka plácala prádlo na kamenech u řeky, utekla jí košilka a Králinka pustila se za ní —«

»Chytila košilku?«

»Košilka uplavala i s Králinkou.«

»A nikdo nepustil se za Králinkou?«

»Pantáta Vraný, ale vlny ho zmrskaly, nepřinesl z řeky nic, ani košilku, ani Králinku «

»Tak jste Králinku nikdy už neuviděli?«

»Směje se z řeky na nás, když slunce svítí, — ale tatínek tomu nevěří, povídá, že ji roztřískaly vlny a kameny, a maminka celý den pro ni pláče.«

»Už je tomu dávno?«

»Moc ne —« řeklo rozpačitě dítě, neumělo asi počítati čas.

»Má Králinka hrob?«

Větší pozvedla oči a prohledla si mne.

»Ne,« řekla vážně Aninka neděckým altem.

Stáza hned doložila: »Na hřbitově nemá hrobu, ale na zahrádce mezi jahodami pochovaly jsme její vyšívanou sváteční košilku, maminka to chtěla, ale tatínek se s ní za to vyvadil. Když tatínek spí, chodíme se k hrobečku modlit.«

»Co jste si nechaly doma na památku po sestřičce?«

»Slinták a peřinku, do té budeme balit novou Králinku, kterou nám Ježíšek přinese.« Smutný obličej Aninčin při zprávě sestřině zazářil a byl podoben obličeji Stázčinu.

»Kdo vám pověděl tak brzy o krásném vánočním dárku?«

»Tatínek nám jej přislíbil, když jsme večer z mísy jedly mléko a Anda plakala, že Králka nejí s námi.«

»Těšíte se již mnoho?«

»Tatínek maluje už novou kolíbku, v té bude Králinka spinkat, a já ji budu kolíbat!« zahovořila Stázka šťastně.

»Čím je váš tatínek?«

Děti neuměly říci. Jedna pravila: »Chodí do lesa a z lesa domů.« Druhá řekla: »Nosí širokou modrou zástěru, ale v neděli se oblíká jako pán.«

»Kde zůstáváte?«

Ochotně vysvětlovaly, ručky rozkývaly se na všecky strany, jako by celá ves byla jejich chalupou.

Aninka chodila již do školy, Stáza styděla se za to, že není ještě školačkou.

»Teď bude míti Králinka dva hrobečky, na zahrádce jeden a zde druhý,« ukázala jsem na pískový vystrojený růvek.

Stáza se zasmála: »Pískové hroby nejsou opravdové!" Vytahala květy z hlíny a dlaní rozmetla malinké hřbitoviště.

»Škoda!« řekla jsem.

Aninka sbírala šetrně pomačkané kytičky.

»Což se ti nelíbila hra?« ptala jsem se smějící se Stázy.

»Hrajeme si každý den jinak,« mluvila Aninka za Stázku, — »až přijdete k nám« — považovala mne patrně za domácího hosta, »ukážu vám svou porculánovou pannu, ušila jsem jí novou sukni a perličkovou kordulku.«

»Stázka má také pannu?«

»Stáza neumí šetřit panenky, roztluče je a rozpáře!«

Malou tu zdivočilo.

»Ať,« řekla vzdorovitě, »Králinka bude jako panenka, budu ji zavinovat a kolíbat a krmit,« rozehřívala se v řeči »a naučím ji chodit a skotačit —«

»A nohy jí utlučeš,« vpadla jí do řeči Anna.

Stáza počala se roztomile durdit, zadupala jako hříbě, čelo se hněvalo, celá zahořela:

»Ne, neutluču!« jistila a pěstičkami dávala slovům důraz.

»Zmoudří v chůvičku!« zastala jsem se Stázky.

»Až přechodím školu, budu chůvou,« zvěstovala Aninka klidně.

»Já budu taky chůvou,« zahorlila malá, jako by ji sestřina slova uhodila.

»Nu ano, budete obě opatrné chůvičky!« hleděla jsem zjednati smír.

»Maminka první byla také chůvou, než si ji tatínek vzal, nosila růžová děťátka a vozila je v krásných kočárkách,« nestydlavě se rozpovídala Aninka.

Vzpomněla jsem si, že jeden z pískových hrobečků nazvala Aninka maminčiným.

»Vám zemřela již jedna maminka?«

»No,« řekly obě zároveň.

»To byla Andina maminka,« moudře vysvětlila malá Stáza.

»Co stalo se mamince, že mladá zemřela?«

»Vykašlala dušičku, když se k nám jiřičky přistěhovaly, upletli jsme jí na hlavu bílý věnec, lidé říkali, že leží v rakvi jako svatá. Já jsem byla tenkrát malinká a Stáza ještě nebyla na světě, paní sousedka ušila mi tenké, běloučké šaty a s maminkou dostaly jsme stejné věnce z třešňových květů,« vypravovala dychtivě Aninka, zvětšené oči jí zčernaly v ods'ínech vzpomínající dušičky.

Všimla jsem si její průhledné pleti, slabounkých ruček, zabolelo mne domnění, že v uzoučké hrudi děvčátka vzrůstá matčina těžká nemoc.

»Tatínek podnes slyší mrtvou maminku kašlat v noci, když nespí,« sdělila Stázka s děsem v obličeji.

„Maminka má nestraší!« urazila se Aninka.

Malá objala kolénka a zamyslila se, modré oči sšedly, jako by nová duše do nich vešla.

Po krátké chvilce dodala: »Tatínek seřízl švestku pod okny, protože v noci hekala,« smála se tomu radostně, strach sklouzl s tváří, oči již zase nalezly svá modrá, veselá světla.

Větší měla čílko nachmuřené a v očích zjevnou lítost.

»Aninka má tedy nevlastní maminku?« odbočila jsem od zpráv Stázčiných.

Starší dívka kývla.

»Maminka živá je moje a ne Andina!« s radostí ohlašovala Stáza. »Má je to maminka a Andina macecha,« potvrzovala přesně.

Anda se nebránila, zbělela, protože snad churavé tvářičky nedovedly se začervenati, řasy jejích oček sklesly jako smuteční závoje.

»Maminka živá má vás obě stejně ráda,« řekla jsem; jako bych věděla.

»Ne, ne,« třepotalo se spěšně z úst opáleného diblíka, »Andu nemá maminka ráda, nekupuje jí hezké šaty a hračky, tu porculánovou panenku dala jí mrtvá maminka, živá moje maminka Andu tluče a nemaže jí krajíčky tlustě máslem!«

»Je to pravda?« ptala jsem se Aninky.

Neodpověděla, velké slzy tekly jí po tváři, chvilková radost žvatlavostí sestřinou utonula za temnými mraky.

»Ale tatínek má Andu hodně rád?« řekla jsem jí k útěše a také proto, abych se dověděla více.

»Tatínek na nás nemá času, my všechny patříme jen mamince, Králinka patřila také živé mamince jako já,« — teklo proudem ze rtů Stáziných.

Anda plakala . . .

»Máš hrob maminčin na hřbitově?« ptala jsem se jí co nejlaskavěji.

»Nevyplatili jsme hrob, už tam leží jiný nebožtík. Maminka živá nema ráda maminku mrtvou, spálila její vlasy, které si tatínek na památku ustřihl,« zvěstovala Stáza a bez dechu.

»Ach, mrtvou maminku si už dávno Pánbůh vzal do nebe, dnes se směje se zlatého slunce na Aninku a je veselá,« — pravila jsem k dětem.

To je překvapilo. Stázka se skrze prsty podívala do slunéčka a skrčila malý nos jako koťátko. Aninka utřela slzy, a v jejích černých ohromných očích byly otázky, na které snad odpovídala tajemná mluva stromů . . .

Neuhodla jsem.

Usmívavosti Stáziny neubývalo — ležela jí v očích a na tvářích a na těle v proudech světla, které má jen duše právo rozsvěcovati a shasínati.

Rostly ty dvě děti jako květiny, — jedna obracela směle otevřené koruny mládí k slunci, druhá dávala stínu smutné barvy a nesmělý rozkvět. Vestalčina skromnost — lety motýlů . . .

Stáza náhle zdvihla nohy, a s úsměvem malé koketky, bez bázně se po hladkém mechu kopce hnala do barevné kotliny; Aninka vážně ji následujíc, ohlížela se po výšině, jako by tam byla cosi důležitého zapomněla . . .

Smrt.

I.

Za každým jede, každý smrtelník má svou,
od narození Park již křehkou nit všem přede,
cval její slyší každý jako tenkou mhou,
 za každým jede . . .

Blesk šlehne chvílemi skrz díry masky šedé
a hnáty lícních kostí zamihnou se tmou,
za ruku Starost, Hnět a Utrpení vede.

Nadběhne někdy chodci stezkou skalnatou
a rázem lačným supem jak blesk s mračen sjede,
a jindy kočka s myší dlouhou hrá s ním hrou,
 za každým jede.

II.

Hurrá, hop! — Černý jezdec dnes
 kol orgií se mládí mih',
host sotva první pohár vznes,
 jej oštěpem svým stih.
 Hurrá, hop!

Přes moře letěl, pouští v les,
z močálů od Nilu se zdvih,
byl moru dech, byl vzteklý pes.

Obratem proběh Sever, Jih
od Země prahu do Nebes,
i z Rozkoše se klínu lih.
Hurrá, hop! včera jako dnes.

III.

Zlým zdá se být — a každou bolest tiší,
jak děcko zkájí rozplakaný cit
ve suknich matky své; čím je ti bližší,
zlým zdá se být.

Za hrobem jiný převezme tu nit,
jež přetrh on, a hrobu ve zátiší
dál bude zráti, co má znovu žít.

Tu, již nes žitím, hořkou, smutnou číši,
za kalich míru změní, dá zas klid,
klid velký vrcholů i mořských tiší...
zlým *zdál se* být.

IV.

Ne Smrti dech, nás pouze loupí Čas
o vše, co svým jsme mohli zváti, dravý spěch,
jenž nedopřeje plně užít žití kvas —
ne Smrti dech;

Spíš zloba lidí, více vlastních vášní žeh
pod oči vrásky vrývá, sněhem kypří vlas,
že sebe nepoznáme ani po letech.

Když v posled nad plody jsi Hesperid se třás,
tvůj vlastní život volal: »Pryč!« a »Nech!«
tvůj život, matnou bludičku, tvůj život zhas,
ne Smrti dech.

V.

Ach, oči lásky! Ty že musí, musí, musí
pod černou hlinou spáti bez otázky,
že bílé hrdlo ta prsť neúprosná zdusí
i oči lásky;

V pavučin změť se změní lehké, zlaté vlásky,
a proto lidské srdce tolik bídy zkusí,
a proto přijdou šediny a proto vrásky!

Kdy Tvůrci samému se ten řád věků zhnusí?
Ždát kdy bych splnění měl o vzkříšení zkazky,
ne pro sníh ňader, ne pro vlas ten rusý —
jen pro ty oči lásky!

VI.

Ó Smrti, dost! Jen jednou Anděl pravil
nad kamenem, jejž nadzdvih, rajský host,
Proč Smrt, když cíl se člověk hledat neunavil?
Ó Smrti, dost!

A nejsili přec duchů jediný ten most
ku Věčnosti, proč by se nezastavil
ten šílený tvůj běh, proč hřmít má na Věčnost?

Ó miliony spících, jež tvůj Samum zdávil!
Jen perlu citů jen, myšlenek zářný skvost
v tvém kelímku když tvůj žár neroztavil?
— Ó Smrti, dost!

VII.

Jejž kladou v zem, ti přítel mohl býti,
a ženali, ty jejím milencem;
od plných stolů posílají hníti,
jejž kladou v zem.

Jej neznals, lhostejný byl tvému žití,
proč údiv nitrem, bolest chvěje rtem?
Snad jednou za ním že ti bude jíti?

Tak v shon a trud a v boji proti všem
cit lepší, měkký v hrdém srdci nítí
ten, jemuž hlína duní nad hrobem,
jejž kladou v zem.

Jar. Vrchlický.

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Pokračování.)

XXVIII.

Ačkoli naše chůze nebyla spěšná, Koliha se zahřál a udychtil jako těžkou prací; když si šátkem utíral zpocené čelo, ruka se mu silně třásla.

»Kde pak se asi teď zdržuje?« ptal jsem se po krátkém pomlčení.

»Windischgrätz? Nepochybně na svých panstvích, ku příkladu v Tachově.«

»Tedy také v Čechách?«

»Do ciziny ho to asi neláká — mohli by mu tam posloužiti podobně jako Haynauovi.«

»Co to myslíte?«

»Generál Haynau roku čtyřicátého osmého a devátého bojoval pod Radeckým v Italii a počínal si proti povstalcům vůbec a v městě Brescii obzvlášť tak přísně, že mu Vlaši dali jmeno ‚hyena Brescijská.‘ Potom byl poslán do Uher, kde se císařskému vojsku za velení Windischgrätzova špatně dařilo, porazil Maďary v kolika bitvách, a když byli nadobro přemoženi, dostal tam nejvyšší moc v zemi. Poněvadž za jeho vlády bylo mnoho vůdců maďarské revoluce od vojenských soudů k smrti odsouzeno a také popraveno, nejvíc v Aradě, říkali mu potom ‚Aradský kat.‘ Tehdy už byl starý pán. Po dlouhých vojenských štrapácích šel na odpočinek a pro své vyražení se vydal na cesty, až i do Anglicka. V Londýně ho lid na veřejném místě poznal podle jeho velikánských knírů, vrhl se na něj a snad by ho byl do smrti utloukl, kdy by se do toho nebyla ještě v čas vložila policie. Haynau se potom v Anglicku neomeškával, však ale když přicestoval do Belgie, byl i tam podobným spůsobem přepaden, potupen a ztýrán.«

»Ačkoli proti Angličanům a Belgičanům nebojoval, ani jinak jim neublížil?«

»Tak malé cti a slávy, obliby a přízně sobě svými vítězstvími zjednal u cizích národů.«

»A Windischgrätz také?«

»Windischgrätz vyhrál jen v Praze a ve Vídni nad městským obyvatelstvem, ale v Uhrách, kde proti němu stálo už i pravidelné vojsko, byl tak dlouho na hlavu porážen, až musel odstoupiti a velení odevzdati schopnějším vůdcům. A jestli se Haynau na sklonku svého života přesvědčil, že svými skutky vzbudil v cizině proti sobě hněv a nenávist, čeho by se teprv mohl za hrani-

cemi nadíti Windischgrätz? Haynau byl jen voják; když byl od svého pána poslán proti nepříteli, potíral ho přísně, tvrdě a krutě, ale vždy jen podle válečných předpisů a pravidel. Windischgrätz se jako generál tuze málo vyznamenával, přece však si o sobě Bůh ví co myslil a pletl se do věcí, ke kterým na žádný spůsob nebyl povolán. Samozvaně počal hráti úlohu politickou, jednal v Praze proti vůli ministerstva, proti zákonům a právům, proti svobodám od císaře a krále povoleným a slavně zaručeným, a počínal si vůbec tak, že mu český posel od panovníka přicházející vmetl do tváře obvinění: ‚*Vy* se tu dopouštíte velezrady!‘ On jitřenku, která po staletých temnotách nočních českému národu svítala, nepovolanou, svévolnou a sveřepou rukou zhasil. Podle dubnového patentu Ferdinanda Dobrotivého měl v Praze zasedati český sněm, který by se o všech zemských věcech radil a rozhodoval; český jazyk měl ve všech odvětvích státní správy a veřejného vyučování býti postaven v úplnou rovnost s řečí německou; spojení země české s Moravou a Slezskem pod jednou nejvyšší správou v Praze a se společným sněmem mělo býti ujednáno; všecky soudy a všecky veřejné úřady v Čechách měly býti obsazovány jedině osobami rovněž českého jako německého jazyka znalými; národní stráž měla býti zřízena netoliko v městech, ale i na venkově; mělo platiti svobodné, neobmezené právo k žádostem a také k shromažďování a k zřizování spolků. Takových svobod užívati, v takových politických poměrech měli jsme tu žíti od té doby podnes, i budoucně. Bylo nám to slavně s nejvyššího místa zajišťováno, — ale Windischgrätz nám to všecko zmařil. On z dobrého, králi věrného, svých práv jenom zákonitou cestou pohledávajícího národa českého učinil národ zločinských spiklenců a rebelantů, učinil to spůsobem volajícím do nebe a uvalil na nás horší porobu, než byla za Metternicha. Neboť tehdy, jak pravil pan Tyl, nás neradi viděli, nyní nás nenávidí, tehdy k nám byli nevrlí, nyní soptí na nás hněvem a vztekem, tehdy nechtěli nám dáti vzniku, nyní nás zuřivě pronásledují a utlačují. Tehdy jsme neměli svobody, nyní nám dali železná pouta; tehdy jsme v jejich očích byli pošetilí lidé, nyní zločinci. Tehdy nás, třeba nemilostivě, trpěli jako Čechy, teď nám přísně přikazují, abychom byli Němci. Toho hlavním původcem jest Windischgrätz; on uvrhl náš národ poznovu do takového neštěstí, jaké mu způsobila prokletá Bílá Hora!«

Koliha opět pevně stiskl zuby.

»Bývali pak i v Praze?« zvídal jsem.

»Mnoho se tam neblýská, ale viděli prý ho tam. Říkalo se, že chce, aby tam i jemu jako Radeckému byl za živa postaven pomník; ano tvrdil prý, že by Radeckému neměl vůbec býti pomník postaven v Praze, kde nikdy nepůsobil, nýbrž ve Vlaších, — místo v Praze že nikomu jinému tak nenáleží, jako jemu, Windischgrätzovi. Přítel Chrpa —«

»Je posud živ?« vyhrknul jsem.

»Živ, ale pakostnice ho zle trápívá.«

»Což jeho dcery?«

»Jsou obě provdány. Bětin muž je také mistr ševcovský, kdežto Klára se dostala za řezníka, ale je větší důvěrnicí otcovou než její sestra, trpělivěji poslouchá výbuchy mrzutosti a nespokojenosti jeho — «

»— k níž má nyní až příliš mnoho příčin —«

»— a neumí se dosti krotit. Kde jiní věsí hlavu, on div nezuří, kde jiní jen povzdechnou, on svolává kletby a zažehnává do horoucího pekla. Arci jen doma, před svými lidmi. ‚Je mi hůř, nežli psu na řetěze uvázanému,' říká, ‚on smí aspoň veřejně štěkat, já jenom tajně vrčet a trávit se svou vlastní žlučí!' — Když se mluvilo, že si Windischgrätz hledá v Praze nejlepší místo pro svůj pomník, Chrpa povídal: ‚Jaké pak hledání? Máli se za živa dostati na postament, je k tomu skoro všecko připraveno už od jeho bombardování Prahy. Věž u Staroměstských mlýnů, kterou tehdy také zapálil, posavad je bez střechy: nuže, ať se tam místo střechy postaví něco jiného, něco extra pro Windischgrätze, který pak bude nad celou Prahou tak vysoko povznešen jako Atlas nad Klementinskou hvězdárnou. Nad to místo ani nemůže najíti lepšího! Leda by nechtěl, aby mu svatý Josef s mostu připomínal, že mu ustřelil hlavu, že mnohým lidem ublížil, že na něj musí hořce naříkati celý národ, a že mineli koho odplata na tomto světě, nemine ho na onom.' Vlastně se Chrpa vyjadřoval mnohem ostřeji.«

»Ten by asi Windischgrätzovi neodpustil, i kdy by s ním ostal jeden na světě.«

»Ještě větším hněvem plane proti ministru Bachovi, který je v skutku ještě horší.«

»Svou povahou?«

»I svým jednáním. Windischgrätz byl vždycky stejný; v čem vyrostl, v tom sestárl, vždy se toho držel a bude držet až do smrti. Nedovedl si ani pomyslit, že by se s národy mělo nakládat jiným spůsobem, než se to dělo za Metternicha; když se hlásila jiná doba, která Metternicha odsoudila a zapudila, Windischgrätz myslil, že se porušuje pořádek světa, že je to učiněná zkáza, i postavil se proti všem novotám, umínil si všecko přivesti do starých kolejí, a také to učinil. Ale docela jináč bylo u doktora Bacha. Ten se nenarodil v pyšném paláci a nevychovávali ho k tomu, že bude jen poroučet a panovat; byl syn měšťanského lidu a už jako mladý vzdělanec jen s nevolí a reptáním snášel olověnou tíži, kterou všechen duchovní život v této říši byl tlumen a dušen. Metternichovská vláda byla v jeho očích ohavností; povstal proti ní, když se k tomu roku čtyřicátého osmého naskytla příležitost, vyzýval plamennými slovy všechny vrstvy lidu, aby velikou revolucí porazily a navždy odstranily v státě moc tyranie a vybojovaly úplnou svobodu. Ve Vídni sám v čele vzbouřeného lidu táhl k císařské residenci a vynutil tam propuštění Metternichovo. Tehdy musel i Windischgrätz odejíti z Vídně: lid od Bacha řízený a vždy k novému pozdvižení hotový nechtěl trpěti,

aby ostával mezi ním a na blízku císařského dvora. Windischgrätz počal v Čechách prováděti své reakcionářské plány; Bach proti němu již ani po bombardování Prahy nehřímal, však ale pořád ještě přísahal, že zůstane svobodomyslným až do hrobu, i dokazoval, že Rakousko musí býti svobodné a demokratické, že toliko v zřízení federativním může míti pevný základ svého trvání, centralisace že by byla neštěstím jeho. Takovou řečí ucházel se o mandát do říšského sněmu, a jakmile byl zvolen, udělali ho ministrem. Dosáhl moci, aby učinil skutkem, co dříve tak důrazně hlásal a požadoval. On však důvěru, kterou k němu chovali přátelé svobody, šeredně zradil, všecku svou minulost zapřel, s Windischgrätzovskou reakcí se spojil, Kroměřížský sněm rozehnati, všecky svobodomyslné muže pronásledovati, všecky svobodomyslné snahy a náhledy potlačovati a vykořeňovati pomáhal. Stal se v této říši všemohoucím vládcem a užil moci své k tomu, aby ji proměnil v jedno veliké vězení. Metternichovskou tyranii, proti které byl zdvihl ozbrojenou revoluci, potom nejen sám znova zavedl, ale provádí ji mnohem krutějším spůsobem. Velebil federativní zřízení a varoval před centralisací, a nyní je centralistou, že nemůže pod sluncem být posedlejšího. Horlil pro volnost a přísahal jí věrnost až do hrobu, ale potom zavedl nejhorší absolutismus a svírá národy nejtužšími pouty na těle i na duchu. Plál pro všeliká politická a občanská práva, nyní však není bezpráví tak křiklavého a násilnictví tak surového, by on se rozpakoval páchati je jak na jednotlivcích, tak na celých národech.«

»A zase zvláště na národě českém!«

»Bohužel. Havlíčka chtěl zavříti do žaláře, ale když ho řádný soud prohlásil za nevinného, dal ho v noci přepadnouti, do vyhnanství zavleci a tam s ním po léta nakládati tak, že tělesná síla jeho byla zlomena a zdraví jeho podkopáno — snad nenapravitelně!«

Krev se mi hnala do hlavy. »Tu člověk musí zvolat jako váš přítel tehdy před generálním komandem: Kdo takové nepravosti páše, ať — —«

»Nesmíme křičet,« vpadl mi Koliha do řeči, »jeli pravda, že zdi mají uši, mohou je spíše ještě míti tyto břehy, pole a rokle!«

»No,« mínil jsem, »od žandarma, který nás na silnici zastavil a potom mě v hospodě bral na hexamente, jsme už hezky daleko.«

»Ten patroloval ve svém okresu, v Kosteleckém; ale my jsme teď prošli hodnou část okresu Janovického a můžeme se potkati s jinými četníky.«

»Vždyť jich přece není tolik, aby mohli býti všude, — myslím, že jsou v každém okresním městě jenom dva?«

»To je na zloděje, žháře a jiné škůdníky málo, ale na jiné lidi je to dost.«

»Ku příkladu na nás pocestné, když o *takových* věcech hovoříme?«

»Dojista, — ale taky na usedlé obyvatele v městečkách a vesnicích, kteří jinak mají čisté svědomí, drží na čest a dobré jmeno a chtějí býti pokládáni za hodné lidi.«

»Takovým by četnictvo mělo býti jenom k ochraně a pomoci —«

»Ano, a mělo by jim všude býti vítáno, a bylo by, kdy by si ho pan Bach nebyl zřídil také k jinému účelu, a to nejhlavnějšímu, totiž k účelu politickému. Následkem toho se i zachovalí a počestní obyvatelé četníků jen bojí, a snad více, než zloději a jiní špatní a nebezpeční lidé. Ustavičně toho zakoušejí, že třeba byli v každém ohledu řádnými a bezúhonnými občany, přece jsou pořád z něčeho zlého podezříváni, že se u nich pořád vyhledává nějaká vina, že jsou pořád káráni nebo i trestáni a že se jim pořád vyhrožuje. Dříve u každého sedláka i chalupníka visela v světnici stará flinta pro postrach zlodějům a podobné holotě; teď Bože uchovej, aby hospodář měl nějakou zbraň, zlou by z toho měl polízanou, kdy by u něho byla nalezena! Musí se tomu podrobit, ačkoli ví, že z toho mají potěšení jen zloději a jiní nebezpeční lidé. Přijdou do vesnice cikáni, po několika chodí od domu k domu, mužští zvlášť a ženské zvlášť, naplní světnici, nechtějí se hnouti a kdo ví jakými žádostmi dotírají na domácí lidi; při tom se i hřebík ve zdi před nimi třese, kradou ve dne v noci, na obyvatelstvo jsou hroznou metlou; když se jim někde opře, utrží obyčejně nejen modřiny a boule, nýbrž i krvavé rány. Cikáni potom táhnou jinam, všude dělají to stejně, den za dnem, rok za rokem; co jsou četníci, je to pořád takové jako dřív, není dokonce pozorovat, že by taková potulná holota měla před nimi strach a dost málo se polepšovala. Páše zrovna jako z řemesla zlé skutky, za které ji tuze zřídka stihne nějaký trest.«

»Už proto,« podotkl jsem, »že při nich bývá tuze zřídka přistižena.«

»Je tu dnes a zejtra kdes. Nemá nikde stálého bydla, nemá ani jmena; může se snadno ztratit a ukrýt, může se vysmát každému, kdo by ji hledal. Přijde do stavení pobuda, a když mu tam málo dají nebo ho dokonce odbývají, reptá, kleje, nadává, vyhrožuje, třeba červeným kohoutem, někdy v skutku i založí oheň. Potom arci beze stopy zmizí a ujde všemu trestu, protože ho nikdo ani neznal. Však ale když si sedlák nebo chalupník u své vlastní stodoly zapaluje fajfku a hodí se k tomu žandarm, je z toho hned boží dopuštění a mastná pokuta. Žandarm vždy najde nějakou chybu, nějaký přestupek, proto si sousedé jenom přejou, aby se u nich nikdy neukazoval. Dříve mezi sebou mluvívali svobodně, co na srdci, to na jazyku, pohubovali třeba na pány, na robotu, na veliké platy. Když se za Bachovy vlády dělo upisování na ‚dobrovolnou' státní půjčku, byli všichni voláni na úřad a každý se musel k nějaké sumě zavázati. Nedělali to rádi, z úřadu šli do hospody a tam si teprv povídali, že to dokonce není půjčka dobrovolná, nýbrž nucená, a že těch peněz už asi nikdo víckrát neuvidí. Jeden se ptal, kam všecky ty veliké miliony přijdou. ‚Toť, že císaři pánu,' povídal druhý. Prvnímu nešlo na rozum, nač císař pán tolika peněz potřebuje, cosi takového prohodil — a bylo zle. Za několik dní ho zatkli, do krajského

města, kolik mil vzdáleného, odvedli a do vězení zavřeli, dlouho věc vyšetřovali, množství svědků předvolali a na soudě milému sedlákovi aspoň deset let žaláře navrhovali.«

»A také je dostal?«

»Na štěstí se ho ujal horlivě dobrý advokát a dokázal, že ve slovech, pro která ho žalovali, nemůže býti shledáno urážení majestátu. Sedlák ušel dlouholetému žaláři, ale měl dosti toho, co vystál. Také druzí poznali, že teď už ani mezi sebou nesmějí mluviti od plic, a zvykali držeti jazyk za zuby. Ale to ještě nepostačilo; na některého se četník rozkřikl: ‚Však my dobře víme, jak smejšlíte!' — a brzo všichni věděli, že ani není třeba, aby něco udělali, nebo jen řekli, co se úřadům nelíbí, nýbrž že mohou býti stíháni též pro myšlenky, i pro takové, které o hlavu jejich ani nezavadily. Někdy se žandarm při dosti mírné námitce rozkřikl: ‚Já vám povím, co jste — rebelant! Řekněte ještě slovo a dostanete želízka!' Ostatně na sedláky a chalupníky se už dříve sápávali panští šafáři a drábové, ale četníci provozovali moc i nad osobami mnohem vzácnějšími, vizitýrovali také školy a fary.«

»Co, prosím vás, tam dělali? Do vyučování, do náboženství a církevních věcí se přece nemohou plésti?«

»Inu, přijdou s přísnou tváří, dávají knězi a učiteli všelijaké otázky, prohlížejí spisy a knihy, také matriky a katalogy, — a pak zase s přísnou tváří odejdou. Taková inspekce je věc dříve neslýchaná, tu zavedl teprv pan Bach a přetrumfnul tak samého — Metternicha; kněží a učitelé těžce nesou novotu, která je na úkor úřadu a důstojnosti jejich, ano řadí i je mezi lidi nespolehlivé a podezřelé, — ale nemohou činiti odporu, podvolují se a snášejí všecko mlčky. Osadníci to vidí a chápou, že když se roku čtyřicátého osmého mluvilo o konštituci a svobodě, bylo to hrozné provinění, za které nyní může každého stihnouti nejtěžší trest.«

»A že i kněží a učitelé,« dokládal sem, »postaveni jsou pod policejní dohlídku — ne proto, co dělají a mluví, nýbrž proto, jak smýšlejí.«

»Ano, jsou podezřelí z toho, že nepřestali býti vlastenci,« svědčil Koliha. »Proto musejí také oni míti před žandarmy respekt a strach, snad větší, nežli všeliká nebezpečná čeládka. Na jedné faře dnes vizitýroval četník, a zejtra ji zloději celou vykradli; jinde se dokonce vloupali do kostela, a četníkům se nepodařilo ani zloděje ani svatokrádce vypátrati. Smělé krádeže dějou se i v místech, kde četníci mají své štace. Zlodějům a tulákům není se tak snadno dostati na kobylku jako vesnickým hospodářům a vůbec lidem, kteří žijou v pravidelném povolání. Zloděj je docela jist, že ho četník při krádeži nepřistihne; tulák se mu venku, v polích, vždycky může z daleka vyhnouti, a také ve vsi nebo v městečku, snadno upláchne, i když se mu již před očima blýskne četnická přílba.«

XXIX.

»To se jistě také přihodilo, když jsem prve seděl u Kořenářů,« povídám. »Vrazil tam pobuda, který na šenkýřce žádal, aby mu dala zadarmo kořalky, a těžko se dal odbyti. Brzy po něm objevil se v hospodě četník, a co mě tam vyslýchal a s šenkýřkou i její dcerou diškurýroval, mohlo několik tuláků pohodlně ves obcházeti.«

»Jak vypadal ten pobuda?« ptal se můj průvodce.

Sotva jsem na otázku jeho počal odpovídati, promluvil zase: »To byl Fajgl, kterého jsem tam i já zahledl.«

»Snad jeden z těch, kteří snadno zapomínají na sedmé přikázání?«

»Štítí se práce a jest oddán tuláckému životu. Dlouhoprsták, myslím, není, ale svědomí jeho mu asi nebrání vztáhnouti ruku po ovoci na cizím stromě, natrhati si lusků nebo si vytáhnouti řípu na cizím poli.«

»A což nadávati nebo vyhrožovati, kde ho odbudou?«

»Nechtěl bych se zaručovati, že to neumí.«

»Nepráší jen, že býval na vojně a že se z ní vrátil s chromou rukou?«

»Chromou ruku asi jenom předstírá, aby omlouval své tuláctví a svou lenost; ale vojákem skutečně byl, a to mě s ním právě seznámilo.«

»Když ještě nosil uniformu?«

Koliha zavrtěl hlavou: »Naposledy bojoval v Uhřích pod Haynauem — jako můj Prokop.«

»I hleďme! A byli snad dokonce soudruzi?«

»Ne dříve, až teprve, když byli oba v jedné bitvě poraněni — myslím v poslední, která byla s Maďary svedena, — a dostali se do jednoho špitálu. To bylo v polovici roku 1849. Mého syna už nevyléčili, v mladých letech tam dokonal svůj život; ale já jsem zprávu o tom dostal až za dlouhý čas. Byl jsem už odstěhován z Kutné Hory —«

»Snad následkem událostí, které jste mi vypravoval?«

»Příhody roku čtyřicátého osmého nejvíce k tomu přičinily, že jsem se nemohl udržeti, že jsem se jak s řemeslem tak s malým obchodem svým — zkrátka řečeno — ocítil úplně na mizině. Odnášel jsem si z Hory jenom něco knih, od kterých mi bylo nemožno se odloučiti, a uchýlil jsem se na vesnici, k rodičům Terinčiným, k sestře a muži jejímu. Švakr Loskot je hajný, ale mají také pár kousků polí, vlastních i najatých. Jeli na pilno, pomáhám jim v práci, knih do vazby se do roka taky něco sejde, pravda, ne mnoho; proto, abych si vydělal na živobytí, nejvíce chodím po vesnicích, s trochou drobného zboží jak pro mužské tak pro ženské. Tak jsem dosti široko a daleko znám jako almárkář, a pokud mi dá Pánbůh zdraví, nemusím se báti, že bych trpěl hlad nebo svým příbuzným padl za obtíž. — Ale abych nezapomněl

na Fajgla. Můj syn odpočíval už asi rok v hrobě, když ke mně přišel člověk ještě dosti mladý, na pohled zdravý a silný, po městsku, ale ošuměle oblečený, a vypravoval, že ho náhoda svedla s Prokopem na bojišti, že Prokop byl na několika místech ‚plezírován,‘ že naposled zůstal na zemi s rozdrcenou nohou a že by ho byla zuřivě zápasící jízda na kusy rozšlapala, kdy by on ho nebyl odvlekl stranou, ačkoli už také měl kulku v těle. Ve špitále, kam se potom oba dostali, že musela být mému synovi uříznuta noha; on že se o něj staral a jemu sloužil, jak mohl, Prokop že se mu nemohl dost naděkovati, a když věděl, že se přiblížila poslední hodina jeho, že mu řekl: ‚Ani vlastní bratr nebyl by se mohl ke mně chovat lépe než ty, a já ti nemohu ničím odplatit; ale setkášli se jednou s mým dobrým otcem, vyřid mu moje poslední pozdravení a mou žádost, aby pro tebe učinil, seč jest.‘«

»To byl tedy ten Fajgl? A nelhal?«

»Aby mě přesvědčil, vytáhl poslední psaní, které můj syn ode mne dostal a na srdci nosil, tak že bylo krví z jedné jeho rány potřísněno. A vypravoval zevrubně, jak se s Prokopem ve špitále dělo, co mu o naší rodině povídal a jak litoval, že se proti mé vůli dal na vojnu. ‚Kdy bych já byl lépe poslouchal svého moudrého, starostlivého tatíčka, nemusel bych se v tomhle věku se světem loučiti, mohl jsem třeba dojíti štěstí!‘ Když mě přemohl pláč, Fajgl mě těšil, že se stala vůle boží a že je to tak lépe, než kdy by se byl Prokop musel na světě trampotit jako mrzák, ba kdy by jen byl kdo ví jak dlouho musel snášeti tu vojenskou psotu. On, Fajgl, že ten hořký kalich vypil až na dno — a co z toho má? Nasazoval prý život, proléval svou krev, už před tím a také potom byl pro každou maličkost krutě trestán, také ulicí běhal, když ho křivě obvinili, že chtěl desertovat. Zkrátka, že zkoušel hůř nežli pes, a teď, když ho propustili, že snad na něj čeká žebrácká mošna; pro svou plezuru že může málo kterou práci konat, a po nějakém místě, které by při svém defektu zastávat mohl, že se nadarmo shání. Že pochází z chudiny, otec že se toulal světem jako šlejfíř, a on že tedy nemá příbuzných ani známých, u kterých by aspoň na čas nalezl útočiště.«

»Co se huby týče, jak náleží se potatil, — a snad by i jinak mohl sám také býti šlejfířem.«

»Radil jsem mu, jak jsem uměl,« dí Koliha, »i dal jsem mu, co mého možného, a on mi velice děkoval, ba chtěl mi políbit i ruku —«

»Ale, hádám, přišel brzy opět?«

»Vracel se po kratším, delším čase, a bylo na něm viděti, že se čím dále tím více spouští. Už jsem ho pravidelně napomínal, aby se dal na lepší cestu, a on sliboval hory doly; mé dárky byly později už jen nepatrné, ale on bral vším za vděk — «

»Jen když to bylo často?«

»Můj švakr je na daremné lidi ostrý jako břitva; Fajgl brzy spozoroval, jak jest od něho nerad viděn, proto se nikdy v hájovně

dlouho nemeškal, raději mne vyčkával na jiných místech. Někdy jsem ho neviděl třeba půl roku; to se buď potloukal v odlehlých končinách, nebo někdy stonal, někdy se jen dělal stonavým, aby si zvláště v zimních nepohodách pohověl ve špitále; někdy také seděl v arestě. Už se přede mnou ani nestavěl jiným, než byl, napomínání buď lhostejně poslouchal, nebo proklínal svět, lidi i sebe; kdo ví, kolikrát jsem od něho slyšel, že skočí do řeky nebo se oběsí, ale jak si vyžebral několik krejcarů a napil se kořalky, byl vesel jako o svatbě. Ke konci minulého roku, když jsem šel za svým obchodem, náhodou jsem se s ním tamhle za Janovicemi potkal v širém poli. Byl hodně nápilý, až se na nohou kejklal, na svět hleděl spokojeně, pohvizdoval si a klátil pozdviženou rukou. Poznal mě teprva, když jsem ho míjel. ‚Á, to jste vy, přítelíčku? Pozdrav vás ruka páně, co na basu hraje. Máte peníze, že? Dáte mi na čtvrtku breberky, viďte? Jsem zkřehlý jako rampouch, kdy bych se trochu nezahřál, zmrznu.‘ Odbýval jsem ho, ale on se ke mně přilepil. Tlachal, co mu slina na jazyk přinesla, povídal taky zase, jak sloužil císaři pánu a kdo ví kde všady bojoval a krev cedil, a žádný pes že tolik nezkoušel jako on. ‚No ale,‘ zasmál se najednou, ‚někdy jsme se měli taky dobře, líp než o posvícení. Jako ku příkladu v Praze a ve Vídni, když jsme tam poráželi tu rebelii.‘ — Všecek překvapen ptám se: ‚Co pak jste vy při tom v Praze taky byl?‘ — ‚Jak pak ne? Měl jste vidět, jak jsem do těch rebelantských lotrů bouchal! Padali jako kuželky.‘ — Jářku: ‚Byli opravdu takoví lotři? Slyšel jsem, že se jich i kněžna Windischgrätzová u svého chotě ujímala.‘ — ‚Však ale ho tím tak ukrutně rozhněvala, že ji na místě zastřelil.‘ — ‚Teda to neudělali rebelanti?‘ — ‚Ale odstonali to!‘ — ‚A jak to bylo, že jste se tam měli tak dobře?‘ — ‚Přítelíčku,‘ prál, ‚líp než o posvícení! Jak se řeklo, že z některého domu padla rána, hned jsme roztloukli a rozsekali vrata, vrazili jsme do vnitřku, do pokojů, a všecko začali rozbíjet nebo nohama vzhůru obracet a plundrovat a rabovat, až se hory zelenaly!‘ — ‚A co lidé, u kterých jste tak řádili?‘ — ‚Prašiví civilisti? rebelantská pakáž? Nesměli ani muknout. Mužští byli strachem zelení, ženské měly duši na jazyku. Mnohý, třeba ani ncdutl, dostal kolbou nebo pajonetem, že hned slyšel andělíčky zpívat.‘ — Namítl jsem: ‚Ale třeba nebyl ničím vinen?‘ — ‚To nám bylo všecko olezajnc! Museli jsme těm kujonům civilistům srazit hřebínky, museli zvědět, že my vojáci jsme páni, že se před námi musejí třást, na kolena padat, ruce spínat, — a ještě žádný pardon! Však před námi měli takový vítr, že některý, aby nám nepadl do rukou, radší vyskočil oknem, třeba až z druhého štoku; to mu arci bylo málo platno, nebo když dopadl na dlažbu, přetloukl si hnáty nebo si rozbil palici. A my jsme si zatím v domě špikovali kapsy zlatými hodinkami a řetízky, prsteny, oringlemi, brožemi a brazoletami.‘ — Já řku: ‚Nelžete-li, máte se čím chlubiti!‘ — On na to: ‚Holénku, na vojně jsou takové prauchy. Teď se nesmím cizího dotknout a taky nedotknu, ale tam to chodilo jináč: Střílej,

bodej, plundruj, rabuj, vypaluj, nikoho a ničeho nešanuj!' — ,A co jste dělal se vším tím narabovaným zlatem?' — ,Šel jsem k židovi: Kup, Júdo, ale ať dobře platíš, ať mě neokradeš, sice tě na místě vykuchám, bestie pša krev! Himlkrucifix, tehdy jsem měl peněz jako smetí!'«

»Mizerný chvastoun!«

»Můžete si pomysliti, jak se mi v tu chvíli zprotivil. ,Člověče,' povídám, ,ještě bych měl od vás jen to uslyšet, že jste byl tehdy také v Běchovicích.' — On vykřikne: ,A bodejť bych nebyl! Basama teremtete, tam jsme teprva dělali maso, gardisty jsme poráželi zrovna jako krmníky!' — ,Ale proč? Čeho se dopustili?' — ,Čeho? Lumpové, chtěli taky mít uniformy a kvery, chtěli s Pražskými rebelanty proti vojsku bojovat. Maladeto makako! Však ale jsme jich tam pomlátili, že jich v pánhofě a kolem něho leželo jako ve žních na poli snopů!' — ,Vraždili jste nevinné lidi!' zvolal jsem. — ,V patalii to nemůže jináč být, voják za to ještě avanžíruje nebo dostane metál. Vinné, nevinné, dělali jsme, co nám bylo poručeno.' — Já řku: ,Bylo vám poručeno, abyste gardistům odebrali zbraň, a když se vám neprotivili, neměli jste jim ubližovat. Vy však jste toho příkazu nedbali, vy jste si ani od svých vlastních oficírů nedali bránit, a vraždili jste řádné, bezbranné občany! Když po tom krveprolití mnozí smrtelně ranění byli uloženi v nádražní kolně a lékaři jim obvazovali rány, chtěli jste kolnu zapálit, aby v ní nešťastné oběti vzteku vašeho uhořely!' — Pozastavil se nad mými slovy: ,Jak pak vy tohle všecko víte líp než já, he?' — ,Vím to, poněvadž jsem byl jeden z těch gardistů, které jste tam beze vší příčiny a proti zákazu svých představených ubíjeli. Následkem ran, které jsem tam dostal, byl jsem dlouho na pokraji hrobu, a jen jako zázrakem ostal jsem na živu. A vy se ještě teď vychloubáte ukrutnostmi a hanebnostmi, které jste tam i v Praze páchal na nevinných lidech?' — Chtěl mě chlácholiti: ,Nonono, snad si přece starý voják může někdy zpomenout na své felcuky a hrdinské skutky? Vzpomene si na ně i starý valach, který na vojně nosil třeba velikého pána a teď na vsi tahá vůz s hnojem. Co tehdy bylo, jsou všecko dávno minulé věci; já jsem teď bídný nuzák a chodím fechtem, vy chodíte s almárkou, a ostaneme dobří přátelé!' — Já však jsem hněvivě pozdvihl hůl: ,Kliďte se ode mne, pravím, a víckrát mi nechoďte na oči!' Vytřeštil na mě zrak, a když jsem od něho odcházel, ještě chvíli stál na jednom místě, jako by byl na vahách, máli mne nechat nebo se za mnou pustit. Od té doby se mi neukázal, a také dnes tam ve vsi dělal, jako by mne neviděl.«

»To vás arci málo rmoutilo,« mínil jsem. »Škoda, že četník nepřišel do hospody trochu dřív, — rád bych byl viděl, jak by se před ním ten fechtýř byl tvářil a jak by byl mluvil.«

»Bez pochyby jako nevinný beránek,« řekl Koliha.

»A prosím vás, když skoro pořád chodíte krajem, to asi míváte často nemilé setkání s četníky?«

»Ve zdejším okresu mě dávno dobře znají a nechávají mne na pokoji. Dostanuli se někam dál, ovšem mě na potkání zastavujou; ale nemohou mi nic vytýkat, neboť své listiny mám vždycky v pořádku, když mě vyslýchají, na všecko zdvořile odpovídám, v ničem jim neodmlouvám, a tak mi nic neudělají.«

»Za Kácov, tam do naší končiny, také docházíváte?«

»Nejspíš ještě do Zlivi.«

»K nám do Střechova ne?«

»Snad jsem tam byl dvakrát, třikrát.«

»Málo tam od vás kupovali?«

»Je tam domácí člověk, kterému arci dávají přednost.«

»Myslíte žida Spletáka?«

»Ten má mnohem více zboží než já, a rozmanitějšího, také sukna a jiné látky; může snadně opatřit celou ves, a také vůkolní lidé mohou od něho, co by rádi, dostat každý den, a nemusejí hned platit, on jim ochotně počká.«

»A místo hotových peněz mohou mu dát trochu žita, pšenice, prosa, jetelového nebo lněného semene, a teprva tehdy, když mají příležitost udělat na špejcharu tchoře —«

»On při tom dobře pochodí, dostane tím spůsobem třeba dvojnásobný plat. Vy tam mimo něj máte ještě jiné židovské rodiny?«

»Ještě tři: vinopala, šenkýře a pak podruha, který neprovozuje žádné řemeslo, nic neprodává a veřejně také nic nekupuje, spíše prý potají, — už prý u něho četníci prohledávali a našli věci, které lidem daleko od nás byly ukradeny.«

»Jak dobře by bylo, kdy by si jen toho hleděli, aby zlodějům, přechovavačům a vůbec škodným a nebezpečným lidem šlapali na paty a kazili řemeslo! Tomu židovi, který s nimi u vás měl opletačky, říkají Bulf, že?«

Touto otázkou mě Kolika zase překvapil. »Vy se, myslím, znáte se všemi lidmi široko daleko?«

»S mnohými se znám,« odtušil, »protože už po léta mezi ně přicházím. Ale toliko s některými mohu důvěrně promluviti; tam na vaší straně si se Zlivským Nevšímalem, s Jiřím, ob čas mezi čtyrma očima posteskneme a požalujem a všecko vyslovíme, jak to máme na srdci.«

»On je mezi našimi sedláky tam bílá vrána. Jiným na tom nic nezáleží, co se děje ve světě, nepronikne k nim o tom hrubě žádná povědomost; ale on byl vždycky pilný čtenář, nepřestává se pídit po novinách a po knihách, nejraději poučných, zná panovníky a státníky, ví o všech důležitých událostech na povrchu zemském, a stará se jmenovitě o všecko, co se týká naší země a našeho národa.«

»Osud vlasti není mu lhostejný,« dokládal Koliha, »neschází mu s mysli; jeho rmoutí a trápí, čeho jiní sobě nikterak nepřipouštějí nejen na vsi, ale také v městech. Nebyl v žádných školách mimo domácí Kácovskou, nepřišel nikam dále do světa, musel se jako druzí hospodáři celý život krušně lopotit, ale přece vždy

hleděl vzdělávat svého ducha a šlechtit své srdce. Proto si ho velice vážím. Vyřiďte mu ode mne pozdravení, jestli se s ním setkáte.«

»To jistě, aspoň v kostele, když zejtra i pozejtří je sváteční den; to on nikdy neschází mezi muzikanty na kruchtě.«

»V tom vyniká také nad Popelíka, který je tvrdá česká hlava jako křemen, ale na žádný hudební nástroj neumí sáhnout, nezná jediné noty, ani knihám mnoho neudělá. Takovou bílou vranou není jako tam u vás Nevšímal, tu v bohatším kraji přece není vlasteneckých rolníků tak pořídku. V našem Janovickém okrese nejohnivějším národovcem na vesnici je, myslím, Zderadinský pan Jakouš, ale to je študovaný muž, byl úředníkem a jenom náhodou se dostal na vesnici, do selské živnosti —«

»Že si vzal vdovu po nebožtíku Solnařovi.«

»Kéž by nám jen takových Jakoušů, Nevšímalů a Popelíků o tisíce a statisíce přibývalo! Neboť opět jsou naše vesnice hlavními tvrzemi, v kterých se náš nešťastný, porobený a utlačovaný národ může udržeti a nové hrozné časy přestáti. Lid v nich jest a zůstane český, kdežto v městech — od největších do nejmenších — ti, kteří chtějí být počítáni k honoraci, už teď šmahem němcují a plovou s proudem, který se jako povodeň po vší vlasti naší rozlil. Co lidí v našich vzdělaných a vůbec městských třídách se dalo zastrašiti, co se jich od národní věci odvrátilo, co jich pro nějaký úřad a vůbec pro vezdejší chléb pomáhá svůj vlastní lid utiskovati, co jich zvlažnělo a zlhostejnělo, co jich je slepých a hluchých k nejdůležitějším potřebám národa, k jeho těžkým zápasům a útrapám, k jeho osudu v přítomnosti i budoucnosti! Kdo se dívá na nynější Prahu, jak má pochopiti, že od roku čtyřicátého osmého minulo teprv osm let, a ne osmdesát! Tak se změnila, tak na všecko zapomněla, co se tehdy dělo a oč se jednalo, tak snadno, tak rychle a dokonale vpravila se v poměry, které nás hubí, a žije v nich docela spokojeně a vesele! Že pan Tyl, pan Havlíček, paní Němcová a jiní nesou kříž, pod kterým klesají a hynou, to jsou jí maličkosti, kterých si Praha ani nevšimne; že naši věhlasní mužové, jako pan Palacký, pan Šafařík, pan Rieger, kteří by nás v této osudné době měli vésti, mají ústa zámkem zavřena a ruce i nohy spoutány, na tom Praze nic nesejde, ale dovedou ji zfantit Pepita de Oliva, miss Ella nebo vycepované opice!«

XXX.

Cesta vedla právě do malého kopce. Vystoupivše nahoru spatřili jsme mladého muže, který šel cestou proti nám takovým krokem, jako by ho někdo ze zadu postrkával, i uchyloval se hned na pravo, hned na levo od rovného směru. Hlavu měl ku předu nachýlenou, ruce roztažené a trhaně prozpěvoval či spíše vykřikoval písničku:

Ty jsi holka řezníkova!
»Nejsem, nejsem.«
»Že máš v kapse jitrnici?
Dej sem, dej sem!«
»Tady ji nemám,
ale doma mám,
přijď si, přijď si zejtra
pro ni k nám!«

Když jsme k němu docházeli, zastavil se, ale nohy se pod ním viklaly.

»Pánbůh — dobrýtro!« pozdravoval těžkým jazykem.

Byl po vesnicku, ale svátečně oblečen, pěkně urostlý, bezvousé tváře, černých vlasů, ale modrých očí, a blaženě se usmíval.

»Anebo —« dokládal, »nebo snad dobrý — večer?«

»Dobré odpoledne, pane Kubánku,« řekl můj průvodce. »Kde jste chodil?«

»Na — na ouřadě — v Janovicích. Vy jste Koli— Holi—«

»Koliha.«

»A proč — proč nemáte — almárku?«

»Dnes mám jen filec.«

»A byl jste — u nás?«

»Ne, ale brzo tam přijdu.«

»Hned — hned pojďte — se mnou! Musím Madlence něco — něco hezkého koupit, — aby ne— nehubovala.«

»Vždyť ona nebude.«

»Bude, bude — anebo natahovat — moldánky.« Sedlák, přestav se usmívati, obrátil se ke mně: »Pojďte taky — koupím — koupím taky od vás.«

Zavrtěl jsem hlavou. On nedbaje toho ptal se: »Co pak — prodáváte?«

»Nic.«

»Vždyť máte ta— taky filec?«

Pohodil jsem jen hlavou.

»Však v něm něco — nosíte?«

»Svoje věci.«

»To vy jen tak, — o— okažte!«

Postoupiv ke mně chtěl ohmatávati můj filec. Ucouvnuv řekl jsem úsečně: »Nechte toho.«

»Však vám nic — nevezmu,« počal se durdit, »to si ne— nemyslete!«

»Nemyslím, — ale nedám se šacovat a vizitýrovat.«

»Mordie! Tak snad — tak snad já jsem —!«

»Panu Kubánkovi každý rád prodává,« promluvil mezi nás Koliha, — »on dobré zboží také dobře zaplatí.«

»No tak!« houkl na mě sedlák. Potom neobratnou rukou vytáhnuv z kapsy láhev podal ji starému muži: »Holi— Koliho, — vy jste hod— hodný člověk, — pijte!«

»Na vaše zdraví,« dí Koliha přijímaje láhev.

Jak ji otvíral, letěla nám nad hlavami vrána, hlasitě krákajíc. Kubánek se najednou zase dal do zpívání, ohýbaje se v kolenou:

Kejchla v lese vrána,
to vám byla rána!
Gardisti se polekali:
»Pro krý—lečka pána!«

Koliha, spíše jen na oko si přihnuv, vracel láhev sedlákovi: »Pěkně děkuju.«

»A co! — jen ještě — ještě pijte!«

Starý muž zase mu učinil po vůli.

»A ten taky,« ukázal Kubánek na mě.

Uklonil jsem se: »Jako by se stalo.«

»Cože?« křikl sedlák. »Vy — nechcete?«

»Ne.«

»Koli—ho, je to ňáká — brynda?«

»To to,« zněla odpověď, »dobrý je to nápoj.«

»Anebo — nebo jsem já — ňáký špata, — aby ode mne nepři— nepřijal poctu?«

»Vy nejste žádný špata,« chlácholil Koliha opilého, »nikdo proti vám nic nemůže říci, ale proti němu taky ne,« dokládal o mně, »jenže on nesmí kořalku pít, jeho zdraví to nesnáší, — ale jináč je to tuze hodný mladý pán.«

»Pán?« ušklíbl se Kubánek, měře mě očima od hlavy k patě. »Jaký pán?«

»Študent, — jde z Prahy na vakace.«

»Tak ať jde s Kri— s Kristem Pánem! A my — my spolu — půjdeme k nám.«

»Když já musím teď ještě do Oužic —«

»Do Ou—žic?« pozastavil se nad tím slovem sedlák.

»Něco tam nesu.«

»Tam? — Komu?«

»Na faru.«

»A k našim — k pantátovi a k paní— panímámě taky půj—dete?«

»Leda abych jim vyřídil od vás pěkné pozdravení.«

»No — no — víte —«

»Na noc budu u vás. Řekněte hospodyni, proč jste mě objednal, bude ji to těšit. Však je to ženuška, aby jí pohledal: hezká, dobrá, milá, pracovitá, starostlivá o vás, o dítky, o celé hospodářství. Taková žena je veliký poklad, kterého si muž ani nemůže dosti vážit. — Teda zatím s Pánembohem, a k večeru na shledanou!«

Sedlák jaksi stichnul — kývaje se na nohou neodmlouval ani nesvědčil. Koliha, nečekaje na odpověď, po posledních slovech se obrátil a vykročil k chůzi; já s ním.

»Nejlépe, když se na něj ani neohledneme,« řekl mi tlumě hlas.

Chvilku bylo za námi ticho; potom se Kubánek počal zase obveselovati zpěvem, čím dále nedokonalejším:

Zena jde pro muže:
»Muži, pojď domů!«
Tramtara, tramtara,
tramtara dáda,
tramtara dá, tramtara dá.
Nepůjdeme domů, až ráno,
až bude vybráno —
nepůjdeme domů, až ráno,
až bude den!

Scházel s kopce, do kterého jsme před chvilkou vystupovali a hlas jeho se ztrácel.

»Opravdu se ubíráte do Oužic?« ptal jsem se Kolihy.

»Ach ne,« odpověděl. »Nezbývalo nic jiného, musel jsem vzít útočiště k takové výmluvě, Kubánkovi, když jest napilý, nesmí se odpírat. Kdy bych byl řekl, že s ním nepůjdu zpátky, byl by se rozjitřil a naposledy snad i tou lahví po mně se rozehnal. Kdy bych byl jmenoval jiné místo, že tam dříve musím zajít, nejspíš by mě tam byl chtěl provázet. Ale z Oužic pochází jeho žena, její rodiče se na něj hněvají, že se pitím tak spouští, k jejich žádosti mu také pan farář už domlouval; proto nerad o tom místě slyší. Škoda ho, věčná škoda! Byl to chasník zdravý, silný, mrštný, také vtipný, veselý, pracovitý, byla radost na něj se podívat jak při práci tak při tanci, — a za několik let tak hluboko klesl! Žena jeho je v skutku taková, jak jsem mu připomínal, však ale nešťastná. Když si ji bral, mnohé jí ho záviděly, — a on jí zkazil život! Ještě mu schází nějaký rok do třiceti, a už není skoro dne, aby se neopil. V hospodářství se ona musí o všecko starat, on jí při tom spíše překáží než pomáhá. I kdy by byla vdovou, měla by onačejší osud; s ním má jen trápení, lítost, zármutek, často pravý očistec na zemi.«

»Také u nás,« podotkl jsem, »je mnohý jináč dobrý člověk takové neřesti oddán.«

»A navždy ztracen, — neboť jak jednou začal, není mu pomoci, marno jest všecko namáhání, aby byl zachráněn.«

Na chvilku nastalo pomlčení.

»Prve,« dí pak zase Koliha, »povídali jsme, že vesnice opět jsou hlavními tvrzemi české národnosti, ačkoli náš lid, který v nich žije, si toho není vědom. Násilný despotismus, jaký teď provozují Bach a jeho společníci, dovede poněmčovati naše města, ale na vesnicích se o to nemůže pokoušeti, nemá k tomu prostředků. Aby lidé nechávali svého jazyka a mluvili cizím, k tomu, jak nás poučila smutná zkušenost, stačí v městech rok nebo dva, ale na vesnicích ani celé století. Vesnický lid je mnohem stálejší a také má zdravější jádro; drží se pevně nejen půdy a jazyka svých otcův, ale také dobrých mravů a obyčejů jeho; drží se Boha, svědomí, poctivost, zachovalost a ctnost nejsou mu jen povětrnými slovy. Z největšího dílu je hospodárný, pracuje do úpadu, nešetří těla, odbývá se všelijakou stravou, nedopřává si ani dostatečného spánku. Ale nastojte, nejpěknější jablko dovede zkaziti bídný červ, a u člověka nejlepší vlastnosti jedna chyba. A tak je ko-

řalka v lidu našem veliký škůdce a zhoubce. Je to pravý a skutečný jed, který sebe hodnějšího člověka hubí na těle, na duchu, na jmění, který by měl býti přísně zakázán a stíhán, zatím však je šíření jeho všemožně podporováno, a tak pronikl až do nejposlednější vesničky, do nejodlehlejších samot, jako by byl velikým dobrodiním všeho obyvatelstva!«

Tu se Koliha sám z řeči vytrhnul. »Hle,« ukazoval hlavou na bryčku, která proti nám přijížděla, »zase známý, pan mlynář Zadrobil.«

A již smekaje pozdravoval muže pokročilých let, který seděl na vozíku, jsa proti zimě od temene až pod nohy velmi důkladně zahalen, obvázán a obložen, tak že vypadal širší než delší. Poznav mého průvodce, zastavil koníka.

»Kam, pane otče, kam?« ptal se Koliha.

»Do Prahy,« odtušil mlynář.

»A my odtamtud.«

»Kdy jste tam šel?«

»Z domova už v neděli, v pondělí jsem tam dorazil.«

»Tedy jste se tam zdržel několik dní? Neviděl jste tam náhodou našeho Bohumila?«

»Myslím, že jsem pana juristu zahledl.«

»Kde?«

»Na ulici, ale jen z daleka; kráčel po druhé straně mezi dvěma jinými mladými pány.«

»Měl jste k němu jít —«

»To bych si netroufal, když jsem mu neměl co vyřizovat —«

»Měl jste se ho aspoň zeptat, co vzkáže domů.«

»Bylo by mu asi nemilo, kdy by se k němu dotíral takový venkovský člověk —«

Mlynář jaksi netrpělivě činil nové otázky: »Jak vypadal?«

»Nu, zdravě —«

»A taky vesele?«

»V tu chvíli hleděl vážně a s průvodci svými horlivě rozmlouval. Zdálo se, že chvátají, — za minutku se mi ztratili za rohem.«

»Kdy to bylo?«

»Předevčírem, ve středu.«

»A co jste v Praze slyšel o panu Palackém, panu Šafaříkovi, panu Riegrovi —?«

»Nic obzvláštního.«

»Neroznášely se o nich divné noviny?«

»Nevěděl bych. Proč se ptáte?«

»Počkejte,« řekl mlynář, dobývaje se rukama pod svůj plášť na prsou. Trvalo to hezkou chvilku, než odtamtud vytáhl tenkou knihu; opatrně z ní vyňav složené psaní podal je Kolihovi: »Přečtěte si to!«

Starý muž, popatřiv na adresu, podotkl: »Je to psáno velebnému pánu Novotnému —«

»Od jeho bratra bohoslovce. Pan páter mi to dnes poslal. Jen čtěte!«

Koliha zahleděl se do listu, a brzy bylo patrno, že ho obsah jeho neobyčejně dojímá: byl v obličeji zaleknut a ruce se mu třásly, až mu v nich papír poskakoval.

Mlynář se nemohl dočkati, až bude hotov, a pořád sebou na svém sedadle vrtěl.

»Tak co tomu říkáte?« ptal se, když Koliha pozdvihl oči od papíru.

»Nedej Bože, aby to byla pravda! . . .«

»A což jeli?«

»Bylo by to hrozné! . . .« dí starý muž zkaleným a rozechvělým hlasem. »Ale není to víře podobno; co zaslechl bohoslovec v semináři, o tom by se přece jiní museli spíše dovědět, a když se to týká takových mužů, byla by toho hned plná Praha, — ale do včerejška nebylo tam o ničem takovém ani hlesu . . .«

»Však Bohumila mohlo něco potkat,« namítal mlynář.

»Tuze pochybuju. Kdy by úřadové proti němu a jiným chtěli něco podniknout, jmenovitě je zatýkat, nebudou to dříve dávat na buben, padnou na ně z nenadání.«

»Můžete si pomyslit, jak jsme se polekali!«

»Dej Pánbůh, aby to bylo nadarmo!«

»Chtěl jsem nejdřív jen psát —«

»To by nebylo radno, psaní se neníčko tuze často zadržují a otvírají.«

»Taky žena jinak nedala, jen abych tam bez průtahu jel.«

»Dej Pánbůh, abyste tam všecko našel v dobrém pořádku! — Ale tohle psaní, pane otče, neměl byste vozit s sebou.«

»Chci je ukázat Bohumilovi —«

»Což kdy by se dostalo do nepovolaných rukou?«

»Však ho nikomu nedám.«

»Ale kdy by vás prohledávali?«

»Je to možno?«

»Teď na to každý musí být připraven.«

»Kriste Pane!« zvolal mlynář. »To jsme se dočkali pěkných časů!«

»Žalostných . . .«

»Víte co? Vezměte to psaní k sobě a odevzdejte je panu páterovi. Buďte tak hodný.«

»Spolehněte se.«

»A zajděte i k nám a řekněte mojí, že jste v Praze žádných takových zlých novin neslyšel, a Bohumila že jste viděl nejen zdravého, ale i veselého, — řekněte třeba taky, že jste s ním mluvil, že máte od něho vyřídit pozdravení, a já že se dojista vrátím s dobrou pořízenou. Aby neumírala strachem, co budu pryč.«

»Hned zejtra k panímámě dojdu,« sliboval Koliha. »Provázej vás Pánbůh!«

»A drž nad námi svou ruku!« pravil mlynář, i pobídl koníka nejprve do kroku, potom do klusu.

XXXI.

Po celou tu rozmluvu stál jsem poněkud stranou, skoro již za vozíkem, tak že by se byl mlynář musel ohlednouti, aby mě viděl. Zdálo se, že na mě hned zapomněl, nebo ještě spíše že mu na mně docela nic nezáleží.

Koliha se za ním ještě několik okamžiků díval, pak se obrátil ke mně.

»Chtěl jsem mu dodat mysli,« pravil, »ale nemluvil jssm od srdce, přetvařoval jsem se . . .«

V celém vzezření, ve všech pohybech jeho bylo viděti veliký nepokoj.

»Co to psal ten bohoslovec?« zvídal jsem.

»Horší noviny než Jobovské,« odtušil starý muž, a rozevřev zase psaní četl tlumeným hlasem: „. . . V semináři, jak víš, bývá dost nespokojenosti, dost kritiky a dost reptání, ale my jsme si dnes v důvěrné rozmluvě s kollegou Kubátem řekli: Přece jen blahoslavený seminář! Ať se s Pánembohem dále zpívá stará písnička, že

seminářské knedlíky
jsou tvrdé jak perlíky, —

že seminář je o málo lepší než vězení a představení v něm o málo lepší než profousové: my přece musíme vstávajíce lehajíce děkovati Bohu, že v něm žijeme. Oč větší jest nyní v jeho zdech svoboda a bezpečnost než tam venku! Můžeme také v hlavě míti necensurované myšlenky a v srdcích vřelé city, můžeme (arci jen svoji mezi svými) též otevřeně promluviti a říci ostré slovo, a nemusíme se báti, že nás v noci zbudí policejní úředník, provázený ozbrojenými strážníky, a rozkáže nám: ‚Vstaňte a ukažte mi své věci!' — že nám prohledá náš kufr, náš pult, naše knihy a papíry, kapsy a podšívky u našeho šatstva, ano i náš slamník, a že nám naposledy řekne: ‚Pojďte s námi!' Seminář je pevná hradba, do které taková nepřátelská noha nevkročí, seminář chovance své v nynějších dobách jistěji chrání než Achilla zázračný jeho štít. — Kubát přinesl do našeho důvěrného kruhu zlé zvěsti, že prý tam venku bude zas veliké zatýkání, vyšetřování a ortelování; mnozí že zase budou asi odsouzeni k smrti a v nejlepším případě, když obdrží milost, octnou se v polovičním hrobě na některé pevnosti; některý, podaříli se mu prchnouti za hranice nebo za moře, že bude alespoň in effigie pověšen na šibenici. Povídá se, že také právníku Zadrobilovi tam z vaší kollatury hrozí nebezpečenství.' —

»Snad ho znáte?« vytrhnul se Koliha ze čtení.

»Ne,« pravím, »ani jsem o něm nikdy neslyšel.«

»Že by vlci zase vpadli do studentského stádce, už by ani nebylo nic tak divného, — ale tu se ohlašují hroznější věci.«

»O našich nejpřednějších mužích?« pochopoval jsem. »Prosím vás, jaké?«

Starý muž četl dále: »Z černých mraků, které visí nad Prahou a nad celou zemí, co nevidět prý se strhne ukrutná bouře, ferientque summos fulgura montes.' — Co znamenají ta slova?«

»Že blesky budou mlátit do nejvyšších vrchů. A těmi vrchy jsou míněni —«

»Jen poslyšte: ‚Bachovská inquisice vypátrala prý nové zločinné spiknutí Vlastně prý zadrhla konečně do svých tenat nejnebezpečnější muže, kteří byli skutečnými a pravými hlavami široko daleko rozvětveného spiknutí hned roku čtyřicátého osmého, ale tehdy se jak úhoři dovedli vymknouti z rukou Windischgrätzových. Dlouho unikali trestu, ale pokračovali ve svém zlotřilém díle, až ponenáhlu dozrávalo. Nedávno prý měli tajnou schůzi za tou příčinou, aby od příprav bylo přikročeno k skutkům. Palacký prý tam volal:

‚Povstaň, Hospodine, ve svém hněvu,
zbav nás od cizinských vrahů našich!
Obkličují nás jak vlci ovce,
potlačiti chtějí naši duši!'

A po něm podobně Šafařík:

‚Povstaň, Hospodine, ve svém hněvu,
v krajích našich nad vrahy nás povyš!
Vyslyš hlasy k tobě volající!
Potři v zemi naší nepřátele,
i zahlaď je až na věky věkův!'

Doktor Rieger, pozdvihuje zaťatou pěst a blýskaje očima jako podrážděný lev, prý zahřměl: ‚Nedejme se!

Mrzkost je poroba Hospodinu,
hřích samochtíc v porobu dát šíji.
Za mnou, lide, který takto smýšlíš!'

Farář Arnold, ačkoli má už na hlavě sníh, také prý mluvil jako krvežíznivec: ‚Pomněte, co praví písmo: Buďte horlivi až do ubíjení!' — Byl prý v té revoluční schůzi též Havlíček, nějak prý se mu podařilo oklamati četníky a úřady, bez jejich dovolení a vědomí vzdáliti se na několik dní z Brodu, dostati se na zapřenou do Prahy a smlouvati s druhými odboj a vzpouru. Opakoval prý podle Žižkovy písně: »Hr na vraha! Bijte, zabijte, nikoho neživte!' — a navrhoval prý jako ondy hrabě Thurn, aby se počátek nové rebelie stal vyhozením místodržitele z okna. Ale doktoru Riegrovi ani to prý nepostačovalo, místodržitel je prý en Bachův parob na paroby, ale

‚když hada potříti chceme,
na hlavu nejjistěji.
Víte, kde hlava jeho!'

Dojista se, milý bratře, zasměješ takovým pošetilým smyšlenkám. Toť se ví, že nebylo žádné revoluční schůze, aniž tajné, že snad nebylo ani rozpravy o rukopise Kraľodvorském, při níž by také některý z hořejších citátů byl uveden. Nicméně jsou ony báchorky

přece jen velice na pováženou. Je strach, že se chystá nové kruté násilí na Čechy vůbec a na nejpřednější naše muže zvlášť, podle zlořečeného pravidla: Bijte pastýře, a rozprchnou se ovce stáda! Mezi německými sedmašedesátníky v Praze panuje prý pevné přesvědčení, že co nevidět Palacký přestane býti stavovským dějepiscem českého království, a rovněž Šafařík universitním bibliothekářem, a že s jinými budou seděti v tmavých komůrkách za mřížemi a tlustými zdmi, s řetězy na rukou i na nohou, při chlebě a vodě, a doktor Rieger že bude muset Pánu Bohu děkovat, nestaneli se mu ještě něco horšího.'«

Chytil jsem se za hlavu: »Svrchovaný Bože! Snad i ten papír vykřikl, když na něj byla psána taková do nebe volající věc!«

»Člověku je, jako by ho řezal nožem do srdce!« řekl Koliha skoro šeptem. »Ale počkejte, tu za podpisem je dodavek, kterého jsem si prve nevšiml.«

I četl ještě z listu: »Příbuzný kollegy Kubáta študuje na filosofické fakultě, a jeho kamarád je informátorem v domě bohatého Němce, který se přátelí s hlavními sedmašedesátníky, také s úředníky od místodržitelství, policejní direkce a j. Vidíš, odkud až k nám jde živý telegraf do seminářské odloučenosti!«

(Dokončení.)

Poslání mladým přátelům,

kteří nazvali mě »starým oslem.«[1])

Jsme v divných časech; všecko letí,
sám Pánbůh ví, kam pádí svět;
jak vědci hovořit chtí děti,
jež žily sotva roků pět;
nic nechce dozrát slunným klidem,
co klíčí, roste, kvete v nás, —
já posud však k těm patřím lidem,
jichž módní neprobudil čas.

Mne v době zlob a běd a nouze
vždy k nebi vznáší srdce vzruch,
já slaboch po svých milých v touze
zřím posud na blankytný luh.
»Jest větší kdos,« dím s čelem smělým,
než člověk, bídný zeměplaz, —
já družím se k těm zatemnělým,
jichž posud neosvítil čas.

[1]) Volně dle Feodora Wehla: »Ich bin aus der alten Schule.«

Já posud rád mám prsť tu svatou,
již pluhem kypřil s otcem děd,
ač nepřítel číš vrchovatou
zlob černých rozlil v ní a běd;
k ní vždy chci stát, byť vzdorem zpupným,
ji satan trýznil zas a zas, —
já náležím k těm neústupným,
jichž posud nepovalil čas.

Mně vlast je víc než všecky říše
a cizích krajů slunný skvost,
já nehledal v ní jakés výše;
být jejím manem, jest mi dost;
já za výnosnou karriéru
své duše nedal na pospas,
k těm nepřekupným patřím věru,
jichž plachý nepodplatil čas.

Mně volnost posud víc než řády,
ať touží po nich ten i ten,
mne nikdo lehkým slovem svády
z práv hradby nevyláká ven;
já v boji s proudem doby lstivým
mám posud srdce za kompas,
k těm plavcům patřím odvážlivým,
jichž dravý nezanesl čas.

Já nejdu za zvučnými hesly,
radš kráčím tam, kde klíčí čin,
nechť jedni v rukou by mě nesli
a druzí vetkli v srdce klín;
mě nezmámí kdos medem svodným
a jiný jedem hany zas,
já náležím k těm nerozhodným,
jichž z míry nevylákal čas.

Co mohu, dávám těm, kdo trpí,
ač přišly také klam a lest —
ať karafiát, ať květ chrpy
má zdobou hruď, ať kámen pěst;
já s chudších bídou odevěkou
rád dělím žně své skrovný klas,
k těm řadím se, jichž duší měkkou
na balvan nepřetvořil čas.

Já z hloubky duše povzdechnu si
na plachý odrodilství chvat
a na vše, co nás rve a dusí
a týrá, moří v před i v zad;

já teskně volám v duše spícím:
‚Zle, bratře, vstaň, zlo hubí nás! . . .‘
já patřím již k těm stýskajícím,
jichž v smíšky nepřeměnil čas!

Já mlčím, na lstivé když vážky
mě hejsek klade, modním vděk
a nedávám mu za urážky
hned aspoň mravní pohlavek;
já v lebky nebiji těm dravým,
již v kuklách kryjí tvář i vaz,
k těm patřím stále nevšímavým,
jichž posud neroznítil čas.

Soud umělcův mi posud platí
víc o všem, co jsem nadšen pěl,
než žvast, jímž mistrem chce se státi,
kdo skromným učněm být by měl;
mne neleká a neodstraší
mdlých mozků rozjitřený kvas,
já stojím posud v četě naší,
jíž krása stejna každý čas!

Mně nadšení je zjevem nebe
a jiskrou, Bůh již v hruď mi vrh',
já posud nejdu nadchnout sebe
v tlum hráčů na veřejný trh;
než v krčmy stan, jdu raděj k lesům
a do polí, když zraje klas,
já patřím už k těm hlavověsům,
jichž posud nenapravil čas.

Já copař raděj v ruce beru,
co pro žert mnohým teď a smích,
z knih zastárlou prý »Slávy dceru,«
než nejmódnější z moderních;
radš »Písní ohlasem« se bavím,
než verši, kterým schází pas,
já náležím k těm tvrdohlavým,
jichž posud neobměkčil čas.

Já za svaté mám ony hlavy,
jež za nás bděly lidu vděk
a nemám pro ně pohrdavý
psí úkropek a úšklebek;
já přeji svěžest jejich věncům,
a jejich jmenům věčný jas,
já řadím se k těm zabedněncům,
jichž posud nepřesvědčil čas.

Mě národní víc písně baví,
ten výkřik krve, pláč i vzdech,
než to, co módní pějí hlavy,
kdes na studiích, v šantánech;
já šosák sobě časy chválím,
kdy otců hlahol těšil nás, —
k těm počítám se zakrsalým,
jichž posud nepovznesl čas.

Mně příroda je nad vše trety,
duch záští k ní mne neovlád,
víc nežli zápach cigarety
mám růže skvostnou vůni rád;
mně srdce tluk je božím poslem,
jenž varuje a střeže nás, —
já posud jsem tím »starým oslem,«
jenž věří v tajný duše hlas.

Já nosím s sebou na obrázku
ty, jež mi dal i odňal Pán,
ne mladším druhům na okázku
typ vymóděných kurtisán,
já výše stavím sochu Lady
než ženu vyrobených krás, —
no, zpozdilec jsem, zkrátka, všady,
jejž dávno předstih mrav a čas.

Jsem z těch, z nichž každý v hruď se vrací,
kde vlastní vyrůstá mu svět;
kdo křivdu za snahu a práci
v čas pravý umí zapomnět;
mám v úctě všecky ducha muže,
jež Bůh nám vzbudil světu v žas,
a lásky přináším jim růže
a duše žár a perly s řas.

Tak vytrvám až do své smrti,
buď jakýkoli světa běh;
nechť móda modly moje drtí,
já nevzdám se již zásad těch;
jak žil jsem — módním ku posměchu —
jak hlásal jsem, chci též, bych zhas,
já patřím pod prapor těch Čechů,
jichž nepřetvoří chléb ni čas!

Adolf Heyduk.

Kraj mě volá.

Půjdu, kraj mě volá, — na vše zapomenu,
kam mě zaved život, čím mě sklání v prach,
nad svou duší blankyt nerušený sklenu,
vzlétnu tam, kde míjí z dravčích spárů strach.

Padej na mě, záře, korunami sadů!
Louko, těš mou duši, dálko, volej, zvi!
Přírodo, dej kouzla, krásy ze svých skladů,
hrudi moje, v hořkých slzách pouta rvi!

Vody, čisté vody, kropte moje nitro
velkou vlahou noci, ať plá na květech
bílých snů mých rosa jako v zlaté jitro,
kterým vane lesů nezkažený dech.

Sesujte se na mě, spousty lesních stínů,
zasypte mi oči, zastřete mi svět!
Skalní hlubiny, vám vrhám číši blínu,
již mi tmavá ruka denně tiskne v ret!

K. V. Prokop.

Literární pocta Randova.

Před samými universitními prázdninami, v měsíci červenci letošního roku, slavil nejpřednější žijící právník český, prof. Antonín Randa, sedmdesáté narozeniny. Ačkoliv událost tato byla celému českému právnictvu vítaným podnětem ke skvělým manifestacím na počest tohoto velmistra české právní vědy již o letnicích, kdy pořádán byl prvý vědecký sjezd českých právníků, vlastní oslava vycházející z právnické fakulty české university uspořádána teprve dne 8. července, a to způsobem sice naprosto tichým, neokázalým, ale váženému učiteli jistě stejně milým. Spojiliť se profesoři a docenti české právnické fakulty ke společnému holdu tím způsobem, že vydali na oslavu Randovu sborník svých prací, nadepsaný »*Pocta podaná českou fakultou právnickou panu dr. Ant. rytíři Randovi* k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904.«

Sborník tento, který již svým objemem imponuje (máť 651 str.), náleží bez odporu k předním zjevům české vědecké literatury v poslední době. Nejen že obsahuje cenné práce učitelského sboru české právnické fakulty, ale jest zároveň svědkem, že fakulta naše neza-

vírá se moderním proudům právních a státních věd, ba naopak že jest sídlem nových reformních učení usilujících o prohloubení a rozšíření právnických vědomostí. Jaký tu bohatý obsah jednotlivých statí, a jaká jich pestrost! Sám právník, tedy tak zvaný odborník, pozoruje tu, že jest skutečným odborníkem jen v malé obmezené části práva. A vědomí toto mají zajisté nejen právníci mladší, kteří již pro svůj věk nemohou míti vědomostí tak bohatých jako starší jejich kollegové, nýbrž i právníci starší, a možná, že tito ještě ve větší míře. Kdo sleduje rozvoj moderních věd, dá nám jistě za pravdu. Staří neměli a nemohli míti do nedávna ještě ani tušení, jak se budou jednotlivé vědy differencovati, a jaké nové vědy povstanou. Tam vede touha po pravém vědění, žízeň po vědecké pravdě. Krok za krokem otvírají se žíznivému poutníku nové a nové perspektivy, jedna lákavější než druhá. Pole bádání se rozšiřuje, a vědomosti se obohacují a prohlubují, a to tím více, čím více přichází nových adeptů. Kdo netečně zůstal opodál tohoto moderního vědeckého ruchu, ten přestal býti odborníkem i ve svém vlastním odboru a klesl na pouhého laika.

Pocta Randova jest zároveň důkazem, jak i v českých kruzích křivdí se leckdy české právnické fakultě, vytýkáli se jí, že je strnulá a nemá porozumění pro nové vědecké proudy. Výtky podobné činí se jí ostatně ze strany neprávníků, tedy laiků, kteří nejsou ostatně ani schopni a oprávněni pronášeti v té příčině úsudky.

Sborník Randův representuje českou právnickou vědu a jmenovitě českou právnickou fakultu co nejdůstojněji i před cizinou. Fakulta, která mohla v kratičké době podati svému učiteli tolik cenných a pestrých prací ze všech možných oborů práva, může věru soutěžiti s právnickou fakultou kteréhokoli velikého národa. Byloli potřebí důkazu v té příčině, jest nyní proveden skvělým způsobem.

Sborník Randův zahájen jest dedikačním, pokud se týče blahopřejným listem adresovaným oslavenci. Praví se v něm: »Ctíme ve Vás učence jména světového, který razil právní vědě dráhy nové a přispěl mocně k obrození národa českého na poli právnictví. Obdivujeme se Vám jako výtečnému učiteli akademickému, který vzbudil v nesčetných posluchačích nadšení pro vědu a živý cit pro právo a spravedlnost. Vděčně vzpomínáme velikých zásluh Vašich o to, že mateřskému jazyku dostalo se po dlouhých bojích práv jeho na staroslavném vysokém učení Karlo-Ferdinandově, a blahodárného působení Vašeho ve správě fakulty i university.«

Všech prací jest v Poctě Randově dvacet čtyři. Seřaděny jsou tím způsobem, že předcházejí statě z oboru věd právních a po nich následují články z oboru věd státních. V rámci věd právních jde se od právní filosofie přes právní dějiny ku právu soukromému (i mezinárodnímu), k nespornému řízení a končí se právem trestním. Část jednající o otázkách z oboru věd státních jest objemem mnohem menší, poněvadž vědy tyto jsou na fakultě naší — podobně jako na jiných právnických fakultách — zastoupeny mnohem menším počtem profesorův a docentů než vědy právní.

Velmi zajímavá a i laikům přístupná jest stať prof. Trakala *Obnova problému přirozeného práva v soudobé literatuře právovědné a sociologické.* Autorovi nejde tu, jak sám praví, o nějaké apriorní, nezměnitelné, libovolnou subjektivní spekulací vymyšlené, od inferiorního práva positivního odlišné a nad tímto se vznášející přirozené právo XVII. a XVIII. stol., nýbrž o jisté zásadní, více politické (teleologické) než theoretické (výkladné) pojímání positivního práva jakožto prostředku k uskutečnění jistých rozumných cílů v sociálním vývoji lidském a odtud odvozených normativních zásad, o právo přirozené s měnlivým obsahem, stanovením positivním více méně uplatněné a tudíž jako právo positivní a s tímto zároveň historicky se vyvíjející a tytéž podstatné znaky (všeobecnosti, vynutitelnosti) nesoucí. Neběží tu tedy o starý pojem přirozeného práva, nýbrž o nové, nynějšímu stavu vědy positivního práva přiměřené formy. Autor probírá ve své stati některé typické moderní theorie přirozeného práva a praví, že se v nich jeví jednak reakce proti jednostranné převaze historické a dogmatické methody v právovědě XIX. stol., jednak obrana významu ideální spravedlnosti naproti principům moci a sociální utility v moderních zákonodárstvích, větší samostatnosti práva naproti všemohoucnosti státní vůle, jednak snaha po vědeckém zpracování a formulování vývoji a pokroku sociálního života odpovídajícího sociálního ideálu, kterýž usiluje o uplatnění v positivním právu i v jeho praxi. Kromě příčin ležících v běžném stavu vědeckých method vyvolává problém přirozeného práva stále víc a více cítěná potřeba revise starších kodifikací neb sdělání větších kodifikací nových, jakož i patrná tendence za rozšířením volnosti a samostatnosti soudní praxe a konečně skoro všeobecný úpadek a malomocnost zákonodárných sborů, jimž v soudobém státě právotvorná činnost jest vyhrazena.

V článku *O potřebě slovanských právních starožitností* dokazuje dr. Kadlec, že literatura dějin slovanského práva potřebuje podobné knihy jako jsou Grimmovy Právní starožitnosti německé, knihy, v níž by na základě srovnávacího právního hlediska byla uspořádána látka týkající se základních právních pojmův a vědomostí. Velikou rolli při sestavení takového díla musela by hráti filologie. Pisatel ukazuje na jednotlivých příkladech, jak důležitým pramenem právních dějin jsou technické terminy.

Prof. Heyrovský obral si látku z římského soudního řízení. V stati *Judex datus civilního processu římského* rozlišuje porotce, t. j. soudce, jehož si sporné strany samy zvolily a jehož výroku dobrovolně se podrobily, od výpomocného soudce, kterého magistrát místo co by sám vyšetřoval a rozhodl, dosazuje si zcela podle své vlastní vůle pro to ono jednotlivé šetření nebo rozhodování nebo i pro konečné vyřízení právního sporu. Oba pojmy se totiž ještě do nedávna mátly, a sice za příčinou terminologie zavdávající podnět k nedorozumění. Býváť dotčený výpomocný soudce označován v pramenech jmenem judex nebo arbiter datus (v pramenech pozdější doby judex pedaneus), kterýžto název (judex datus, addictus a magistratu) se hodí i na porotce, označovaného jmenem judex privatus

Již Mommsen vyslovil se v témže smyslu, a takové jest i mínění dnes převládající, k jehož utvrzení přispěly novější nálezy papyrové v Egyptě.

Docent dr. Vančura v práci *Papyri, znějící majiteli a na řad*, vyvrací mínění německého učence Goldschmidta, že již klassický starověk římský a řecký znal papíry znějící majiteli a na řad, prohlašované dotud za plod teprve doby pozdější (za produkt práva germánského). K úsudku svému dospěl Goldschmidt na základě některých listin původu řeckého, obsahujících ustanovení, že dlužník jest povinen plniti dluh nejen věřiteli samému, který v listině jest uveden, nýbrž i každému, kdokoli mu předloží listinu. Goldschmidt neměl arci tehda ještě po ruce papyrusový materiál, který teprve později (po r. 1889) byl obsáhlými publikacemi listin z nálezů egyptských učiněn přístupným širšímu vědeckému bádání. Vančura uvádí několik řeckých dlužních úpisů, opatřených výhradou, že věřitel má míti právo vymáhati placení pohledávky nejen osobně, nýbrž i pomocí jiných lidí. Všecky takové výhrady dlužních listů připouštějí dle něho toliko jediný výklad, že jest v uvedených případech doručitel listiny pouhým orgánem vlastního věřitele, ať jako jeho posel, ať jako zástupce či jiný zřízenec. Otázka převodu obligačního práva samého není zmíněnými výhradami nijak dotčena. Postrádal tudíž řecký i římský klassický starověk onoho širokého a pro moderní hospodářství tak význačného oboru ukládání peněz v cenných papírech, jako ve státních úpisech, zástavních listech, akciích a pod.

Prof. Henner napsal výborný *Úvod do uherského práva manželského*, v němž pojednává stručně o dějinách uherského práva manželského, o systematice zákona z r. 1894 (čl. XXXI.) a o místních i časových jeho mezích. Zákonem tímto zavedeno bylo v Uhersku (i s bývalým Sedmihradskem) a pak v městě Rjece a jeho obvodě závazné civilní manželství pro všechny občany uherské s výhradnou jurisdikcí státní. Spisovatel rozebírá nejhlavnější otázky mezinárodního práva manželského, pokud upraveny byly uherským zákonem manželským, a mluví též o t. zv. manželstvích sedmihradských se stanoviska nynějšího uherského práva. Ačkoli tato manželství ve své staré formě po účinnosti nového zákona již možna nejsou, lze i dle nového uherského zákona docíliti v Uhrách rozloučení manželství doma nerozlučitelného a uzavříti tam sňatek nový. Rozdíl proti dřívějšímu stavu jest vzhledem k Rakousku tento: 1. rozloučení vysloviti může pouze uherský státní soud, 2. důvod rozloučení musí býti uherským zákonem státním uznán, 3. důvod tento musí v Rakousku při katolících býti důvodem k rozvodu, při jiných vyznáních důvodem k rozvodu neb rozloučení, 4. přestoupení k jinému vyznání není třeba, neboť v Uhersku příslušnost konfessionální při manželstvích nerozhoduje. — Těšíme se, že autor zpracuje celé uherské právo manželské.

Prof. Hanel přispěl článkem *K otázce o recepci práva německého v českém právu zemském.* Rozpravu svou začíná větou: »Recepce německého práva v zemích českých jest tak starou, jako rozvoj práva tohoto sám. Není jediné doby v dějinách českého práva,

kde by právní historik nemohl nalézti stopy vlivu německého, jevícího se již od prvopočátku dějin českých ve veškerých oborech veřejného života v Čechách.« Proti správnosti této odvážné věty těžko jest za dnešního stavu vědy mnoho namítati, ač nepřeceňujeli se přes míru nepopíratelný vliv německých právních řádů na vývoj českého práva. Pokud však běží o t. zv. svod (Schub, intertiatio, droit de poursuite) práva německého, resp. germánského na jedné straně a práva českého, resp. slovanského na straně druhé, jsme zcela jiného mínění než p. prof. Hanel. Nepokládáme svod za zvláštní germánský právní řád, který by si Slované — v našem případě Češi — byli museli od Germánů vypůjčiti, nýbrž za řád známý mnohým národům. Ostatně v detailech tohoto právního institutu, pokud běží o právo německé, jest posud tolik nejasného, že s definitivními úsudky bude radno ještě posečkati. Dokladem toho jest ruská práce prof. Alex. Filippova »Načaljnyja stadiji processa vindikaciji dvižimostej po leges barborum« (ve Sborníku statí na počest prof. Vladimirského-Budanova, v Kyjevě 1904).

Docent dr. Stieber podal stať *Původ a povaha úkojného práva dle rak. exek. řádu.* Jak známo, zavedeny byly novým exekučním řádem rakouským veliké změny. Mezi novoty náleží též t. zv. úkojné právo (Befriedigungsrecht), dle něhož věřitel s vykonatelnou pohledávkou nemusí dobývati žádných předchozích stupňů exekuce, nýbrž může žádati hned ukojení buď z podstaty nemovitosti dlužníkovy jejím nuceným prodejem anebo z jejích plodů nucenou správou. V rozpravě své autor zabývá se historií vývoje tohoto úkojného práva, jež jest v právních dějinách mimo zaniklé již případy obyčejů francouzských něco zvláštního, nového. Exekuce na nemovitosti dle rak. exek. řádu převzata byla v podstatě z pruského zákona o exekuci na nemovitosti ze 13. července 1883, v němž se shledáváme i s právem úkojným. Autor stopuje dějiny pruské exekuce a jde v nich od doby, kdy práva toho ještě nebylo, do doby, kdy právo toto v pruském právu vzniklo. V rýnských provinciích spojených s Pruskem známo jest úkojné právo v základních rysech již dražebnímu řádu z 1. srpna 1822 spočívajícímu na právu francouzském, z něhož přešlo do pruského subhastačního řádu ze dne 15. března 1869 a do prus. zákona o exekuci na nemovitosti ze 13. července 1883 a odtud do exek. řádu rakouského.

Prof. Čelakovský věnoval do sborníku Randova důkladnou studii *O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského.* Panujíť stále různá mínění o tom, kdy a jak vlastně bylo založeno Staré město Pražské, ano i o tom, zdali vůbec bylo založeno anebo zdali snad nepovstalo »ponenáhlu«, takořka nepozorovaně, jakož i o tom, jakými právy ve XIII. stol. bylo nadáno. Se všemi míněními pronesenými v dané otázce seznamuje nás prof. Čelakovský, načež podává své vlastní mínění. Nelze pochybovati o tom, praví, že začátky Starého města Pražského sluší hledati na velkém tržišti v mezihradí Pražském, při němž v XI. stol. a zajisté už před tím objevuje se kupecký dvůr (Týn), kde cizí kupci skládali své tovary a kolem kteréhožto tržiště záhy povstala četně obydlená osada

trhová na půdě zeměpanské uprostřed jiných osad různého rázu. Je patrno, že jak dvůr Týnský tak i velké tržiště při něm nebyly ponechány samy sobě, nýbrž že záhy musela českými knížaty, kteří měli z nich znamenitý, a to nejvíce peněžitý důchod, býti učiněna opatření, aby tento důchod byl zabezpečen, a proto také, aby mír a pořádek byl udržován mezi domácími a cizími trhovci. Jaká tato opatření byla do XII. stol., zůstává pochybno; ale nikoli více počátkem XIII. stol. před založením Starého města Pražského. Prof. Čelakovský dokazuje, že dle vší pravděpodobnosti Staré město bylo založeno v letech 1232—34, t. j. že v té době dřívější trhová osada přeměnila se v obec městskou opatřenou immunitním postavením ve věcech soudních a tržních a jakousi samosprávou ve věcech obecních, kterých měšťané neb dočasní zástupcové jich podle příkladu města Norimberka užívali. Městu Pražskému scházelo v té době toliko ohrazení, ale i k tomu došlo v prvých letech panování krále Vácslava I. Autor vyslovuje se také o obsahu jednak konfirmace výsady Němců Pražských králem Vácslavem I. udělené, jednak i listu z r. 1265, který se týká nového města u sv. Havla. Na výsadu Němců možno dle autora »pohlížeti také jako na doklad, že i při zakládání Starého města bylo k Němcům bráno zření, ano že bylo s nimi jednáno o podmínkách, za kterých byli ochotni založení města podporovati. Možno také v ustanovení o zrušení poplatku mírového spatřovati některé vysvětlení, proč ve městech Pražských neplatily se z realit měšťanských dědičné roční úroky do komory královské, jako v jiných městech královských. Měšťané patrně nabyli těchto realit vlastnicky od králův. Výsada německá týkala se tedy zájmův i části měšťanů Pražských, jichž ostatně z počátku nebyl velký počet, ale přes to vše, jak opětně opakujeme, nebyla zakládací listinou Starého města.« — Nové město u sv. Havla spojilo se asi v letech 1249—53 v jedinou obec městskou s původním městem Pražským, jež do r. 1253 společnými hradbami na všechny strany bylo opevněno. V době Přemysla Otakara II. mělo město Pražské, pozdější Staré město, už jednotné zřízení.

Prof. B. svob. pán Rieger přispěl rozpravou *Císař Josef II. a správní centralism po stránce reální a territoriální.* Stopuje v ní náhledy císaře Josefa v příčině předmětové a územní koncentrace státní správy (při dvoře a částečně i v zemích). Přihlíží nejprve ku projevům z doby, kdy ještě panovala Marie Terezie, a pak ku plánům z doby jeho kralování. Naproti obecnému názoru, dle něhož císař Josef platí za vrcholného představitele státního centralismu, autor dokazuje, že panovník tento při svých reformních plánech míval zvláštní zřetel k territoriálním jednotkám, zvláště k zemím, ale i ke krajům a okresům, tak že ne bez příčiny bylo připomenuto, že císař Josef jednoho času pomýšlel přímo na jistou »federalistickou« vládní formu. Velmi zajímavý jest zvláště panovníkův veliký plán z r. 1781, oznámený státní radě dne 26. března t. r. Úřady dvorské měly býti čtyři, totiž tři kanceláře: česká, rakouská a uherská, a vedle nich společný ministr financí. Plán císařův v celku svém nebyl však proveden. Jak se podobá, státní radě podařilo se císaře

odvrátiti od myšlenky tří kanceláří pro 3 zemské skupiny, jmenovitě od obnovení české dvorské kanceláře. Vlastní cís. list ze 26. března 1781, který dosud nebyl otištěn, uveřejňuje autor v dodatku k své znamenité rozpravě.

Prof. Stupecký v článku *O promlčení občasných platů mezdních* vykládá, že pohledávky občasných platů mezdních promlčují se nikoli ve lhůtě třiceti let, jak se má za to v theorii i praxi rakouského práva občanského, nýbrž dle § 1480. obč. zák. ve třech letech. Paragraf dotčený má ustanovení o pohledávkách věcí neb služeb, jež z jednoho a téhož důvodu vznikového v určitých občasích povstávají, nikoliv i o pohledávkách, jež se mají po částkách v určitých lhůtách spláceti. Paragraf ten nepodává však taxativného (úplného) vyčtení určitých pohledávek, on ustanovuje o všelikých platech občasných, tedy i mezdních. S velikou znalostí věci jde spisovatel nazpět až ke Kodexu Teresianskému i opírá o něj a osnovu Hortenovu své mínění. Přihlíží také k pramenům netištěným, váženým z archivu c. k. ministerstva spravedlnosti a z c. a k. dom. dv. a státního archivu.

Prof. Tilsch píše *O příčinném spojení v právu soukromém.* Civilní delikt a quasidelikt (způsobení škody bez viny) rozeznává se od činu trestného hlavně ve dvou směrech. Sankce civilní (povinnost k náhradě) nastává jen tehdy, když škoda skutečně byla způsobena; trestní právo stíhá i pokus. Čin lidský sebe nebezpečnější jest civilně vždy jen eventuálně závazný, totiž pod podmínkou, že povstane z něho škoda. Druhý rozdíl jest, že právo trestní stíhá jedině vlastní činy (a opomenutí) toho, jejž trestá, kdežto dle práva civilního jest možno i ručení za osoby jiné, za zvířata i za věci neživé. Ovšem aktivita těchto faktorů jest též jen událostí eventuálně zavazující, t. j. zavazuje rovněž jen pod podmínkou, že povstane škoda. Mezi škodou a eventuálně zavazující okolností musí býti příčinné spojení (kausální nexus). Vzniklá škoda může však býti podmínkou dalších škod (rozbitým oknem — prvá škoda — vnikl vítr, déšť, zloděj atd. — další škody). Ať běží o kausální spojení eventuálně zavazující události s první škodou anebo o spojení mezi touto a dalšími škodami, vždy třeba vyšetřiti, jeli daná událost podmínkou nastalé škody. Spisovatel líčí obtíže, jaké se při tomto šetření naskytují. Podařiloli se nám přese všechny obtíže zjistiti, že antecedens nás zajímající jest podmínkou, zjistili jsme jen jednu složku příčiny ve smyslu filosofickém, skládající se ze všech podmínek. Nastávají obtíže nové, jež autor rovněž vypisuje. V jednotlivém případě můžeme při zkoumání kausality v právu dojíti ke trojímu výsledku: buďto shledáme, že antecedens, na něž škodlivou událost hodláme svésti, nebylo ani podmínkou, že tedy není vůbec v kausální souvislosti, anebo shledáme, že antecedens bylo jednou z podmínek, bez níž škodlivá událost nebyla by se stala, že tedy jest v kausální souvislosti s výsledkem, a v tomto případě zase rozeznáváme, jeli souvislost ta nahodilá (singulární), pouze tomuto určitému případu vlastní, či jeli obvyklá (adaequatní), zpravidla v životě se objevující. Při souvislosti pouze nahodilé popírá se někdy »kausální« spojení

vůbec a mluví se jen o tom, že dán byl podnět nebo příležitost ke škodlivé události. Ke konci uvažuje autor, jaká stanoviska zaujímají jednotlivá zákonodárství k tomuto rozdílu, právo římské na př. dle panujícího mínění vyhledává pouze poměr podmínky, právo anglické přihlíží jen ke spojení adaequatnímu atd.

Docent dr. Krčmář obral si látku *O poměru práva mezinárodního k mezinárodnímu právu soukromému.* Ve studii své dochází k tomuto výsledku: Každý stát náležející do skupiny států kulturních, jest povinen na poli práva (zákonodárství) soukromého jednak příslušníky cizích států aspoň v principu považovati za subjekty právní, nebráně jim za normálních poměrů vstup do svého territoria, jednak musí hleděti i k jiným řádům právním. Neboť obor, ve kterém lze užívati norem soukromoprávních nějakého territoria, jest ohraničen netoliko politickými hranicemi státu, nýbrž i tím, že vedle těchto norem určitého territoria existují i jiné právní řády, právní řády territorií, náležejících do řady států civilisovaných a tedy spjatých páskou práva mezinárodního. Pokud se týče poměru práva mezinárodního k mezinárodnímu právu soukromému, dlužno říci: ono jest causa efficiens tohoto. Držímeli se však poznatků vyvážených ze života mezinárodního, vidíme, že požadavky, imperativy, práva mezinárodního proti jednotlivým státům jsou, pokud se týče předpisů mezinárodního práva soukromého, toliko požadavky všeobecnými, nikoli specialisovanými. V podrobnostech právní řády jednotlivých států se různí, i míra práv cizincům a cizím právním řádům poskytovaná není stejná. Příčinou toho jest dosavadní nehotovost práva mezinárodního po stránce obsahové. Snad nadejde však jednou doba, těší se autor, že právo mezinárodní přistoupí jednou neodolatelně i k řešení těchto otázek, těchto subtilnějších sporů o hranice moci zákonodárné. Neboť stojíme nepochybně před zjevem, který možno nazvati vzrůstem úkolu právního společenství států, vzrůstem úkolů práva mezinárodního.

Prof. Herrmann šl. Otavský podal studii *Obchodní závod a práva ke statkům nehmotným.* Při t. zv. právech nehmotných čili immateriálních (autorském, patentním, právu na jmeno, právu firmy atd.) setkáváme se s úkazy větší neb menší závislosti práva na provozování závodu. Tento vztah závislosti není jednotný a dává v jednotlivostech podnět k četným pochybnostem. Spisovatel probírá jednotlivé případy dotčeného vztahu, uvažuje jeho stránky a dochází k důsledkům, vyplývajícím z toho pro právní pojetí obchodního závodu. Konstatuje, že v moderním rozvoji immateriálních práv vystupuje intensivně především *moment individualisační,* úkaz záležející v tom, že se také v oboru práva vždy více ku platnosti přivádí snaha podnikatele, vyznačiti konkretní svou živnostenskou činnost před stejnorodými činnostmi jiných. Dalším významným úkazem jest tendence, směřující k uplatnění více méně blízké *závislosti* určitých práv na provozování závodu. Úkaz tento označuje autor jakožto *attrakční stránku závodu.* Právní rozvoj ve směrech uvedených ještě trvá, a lze za to míti, že ani připravované normy proti nekalé soutěži nejsou poslední jeho etapou.

K nejdůkladnějším statím sborníku Randova náleží práce prof. Otta *O vývoji a předmětu řízení nesporného.* Autor líčí nám mistrovským způsobem sobě vlastním, kterak nesporné řízení, »mladší tento peň řízení soudního,« jak sám praví, během času z malých zárodků vyrostl v mohutný kmen. Vycházeje od práva římského, postupuje k činnosti orgánů církevních, jakož i k působnosti středověkých notářů a jiných zástupců právní vědy v cizině i naší vlasti a vypisuje, kterak došlo znenáhla i k zákonné úpravě nesporného řízení. Co se týče určení předmětu řízení nesporného, jest tu dle spisovatele dvojí nesnáz. Jedna vyplývá ze stavu nauky, druhá ze způsobu zákonodárného uspořádání toho odvětví positivního práva. Nauka starší jest naprosto nedostatečná. Autor seznamuje nás s celou její historií. Na to vypisuje podrobně, co všechno jest předmětem řízení nesporného. Ke konci studie své přichází s reformními návrhy. V srpnu letošního roku bylo tomu padesát let, co vydán byl patent o nesporném řízení. Také zákony stárnou, praví spisovatel, poněvadž poměry života rychle se rozvíjejí a s rozvojem hospodářství a se změněným utvářením se společenských poměrů ztrnulé právo vždy více zůstává pozadu. »Uvedení řízení pozůstalostního na nejmenší míru úředního zasahování, rozšíření moci soudu poručenského ve směru tom, že soudu volno bude postarati se též o vychování vnucené, upravení řízení co do opatrovnictví nad choromyslnými způsobem v osobní svobodu před nástrahami a intrikami zabezpečujícím, zjednodušení předpisů amortisačních atp. budou při dávno zamýšlené reformě řízení nesporného vůdčími hesly.«

Prof. Zucker uvažuje *O neodolatelném donucení dle rak. zákona trestního.* Ukazuje na to, že jak v theorii (v literatuře) tak i v praxi různě se vykládá ustanovení § 2. lit. g 1. odst. trest. zák. rak., »že se činění nepřičítá za zločin, když skutek se stal z neodolatelného donucení.« Autor činí tedy pokus vyšetřiti smysl a objem pojmu »neodolatelného donucení« pátráním po historickém vzniku citované normy trest. zákona. Hrdelní řád Marie Terezie z r. 1768 (čl. 11.) a další zákonodárství vede jej na pravou cestu. Pojem neodolatelného donucení v § 2. lit. g obsažený jest po jeho mínění kollektivním označením každého psychického nátlaku na vůli pachatele skutku trestuhodného, jímž volnost ve *veliké* míře se obmezuje. Za neodolatelné donucení sluší pokládati »stav nouze, přemocný příkaz, ano i nejvyšší affekt, zakládáli se na ethických motivech. Neodolatelným jest donucení tenkráte, když pachatel při prostředních vlastnostech není s to, aby nátlaku naň učiněnému odolal.« Také studie prof. Zuckera končí se reformním návrhem, a sice tím, aby v příčině skutků spáchaných v nouzi udělena byla soudci moc, by *po případě* beztrestnost oněch skutků vyslovil, aneb alespoň trest co nejmírněji ustanovil.

Příspěvek prof. Storcha zabývá se thematem *Kulposní usmrcení v rak. právu trestním.* Běží tu o správný výklad § 335. rak. trest. zák. Vedle panujícího mínění, že § 335. stanoví pojem kulposního usmrcení (a kulposního těžkého uškození na těle), vyskytují se ve starší i novější právní literatuře rakouské výklady od-

chylné. Finger na př. shledává podstatu dotčeného paragrafu v kulposním způsobení nebezpečenství pro tělo a život. Podobně soud i Lammasch, ač připouští, že § 336. »jest ovšem *také a to hlavně* namířen« proti kulposnímu usmrcení. Prof. Storch vykládá onen paragraf v souvislosti jeho s názory a směry doktriny té doby, z níž pocházejí zákony trestní z r. 1803 a 1852, a přichází k důsledku, že »čin trestný, jejž definuje § 335., není *žádný jiný než delikt kulposního usmrcení* (a kulposního těžkého uškození na těle), který tu však není označen prostým pojmenováním, nýbrž *rozložen ve svoje pojmové znaky, jak právě zákon sám je pojímá.«*

Mezi články zajímavé i pro širší kruh čtenářstva náleží práce docenta dr. Prušáka *Počátky kriminelní aetiologie*. Věda tato, nazývaná též kriminální sociologií neb anthropologií neb kriminologií, zabývá se studiem příčin a působení zločinu. Zakladatelem jejím bývá označován vlaský psychiatr Cesare Lombroso. Autor vytýká starším kriminalistům, t. zv. klassikům, abstrakci, jejímž důsledkem jest strnulý formalism právní a nedostatečný zřetel k životním potřebám, sám pak se hlásí do tábora positivistů, nové školy, která studuje povahu zločincovu. Vyloživ učení Lombrosovo a vytknuv i jeho vady, přichází k závěrku, že ani faktor individuální, dle něhož přední důvod zločinnosti spočívá v osobnosti pachatelově (v jeho fysické a duševní nedostatečnosti), ani faktor sociální (t. j. společenská bída) neb fysikální nestačí sám o sobě k správnému vysvětlení zločinu, nýbrž nutno se všemi počítati a význam jejich při jednotlivých zločinech blíže stanoviti. Zločin jest produktem jednak individuality pachatelovy, jednak prostředí sociálního a fysikálního, v němž pachatel žije. Poznání toto vede ku přesvědčení o bezúčelnosti a bezmocnosti dnešních trestů. Do popředí vystupují nové úkoly kriminální politiky. Vedle radikální přeměny dosavadních trestů bude třeba utíkati se k prostředkům praeventivním.

Docent dr. Miřička podal práci *Trestní vina a vztah příčinný*. Také on stojí na stanovisku reformním. Kriminalista pátrá po tom, jeli mezi činem lidským a kriminálně relevantním výsledkem vztah kriminálně relevantní. K relevantnosti vztahu vyžaduje se, 1.) aby čin lidský byl nevyhnutelnou podmínkou výsledku, 2.) aby jednání bylo vinné. Otázka příčinnosti spojuje se tu s otázkou viny. Spisovatel vytýká literatuře i zákonodárství trestnímu, že kladou někdy větší váhu na element příčinnosti než na element viny. Po jeho mínění jest nepochybná převaha na straně elementu viny, jak dokazuje nejlépe trestání pokusu i ohrožení, při nichž nemůže býti řeči o nějakém skutečném (objektivném) příčinném vztahu mezi jednáním a výsledkem v obvyklém smyslu, t. j. změnou ve světě vnějším zakládající porušení statku právního. Positivní právo zaujalo v příčině otázky trestního zavinění potud pochybené stanovisko, pokud uznává odpovědnost i za výsledky nezaviněné (při t. zv. deliktech výsledkem kvalifikovaných). Jakmile trestní právo princip odpovědnosti za výsledek nahradí jedině správnou zásadou odpovědnosti za vinu, zmizejí všechny delikty kvalifikované výsledkem nezaviněným a tím i všechny pochybnosti pojící se k této otázce

Pro praxi znamenitou rukovětí bude studie prof. Pražáka *Opravné prostředky v řízení správním.* Jeť zákonodárná úprava předmětu tohoto velmi nedokonalá, a také příslušná literatura není poměrně bohatší než vůbec literatura našeho práva správního. Spisovatel vypočítává nejprv opravné prostředky správního řízení (rozklad, stížnost čili odvolání, navrácení v předešlý stav) a uvádí, pokud jsou přípustny. Na to jedná o jejich lhůtách a sice o délce lhůt v řízení před úřady zeměpanskými i samosprávnými, o způsobu počítání lhůt, o tom, kde sluší stížnost čili odvolání podati atd. Důležité jsou zejména autorovy úvahy o následcích toho, opomenulli úřad poučiti strany o lhůtě rekursní a o místu, kam eventuální stížnost sluší podati, jakož i udělilli poučení mylné. Na konci pojednává spisovatel o účincích opravného prostředku, jež spočívají 1.) v tom, že se vyvolává rozhodnutí povolané instance, 2.) v tom, že se z pravidla oddaluje pravoplatnost rozhodnutí v odpor vzatého až do rozhodnutí této instance. Rozhodnutí vyšší instance musí nižší instancí stranám býti doručeno. Intimát má však dle platných předpisů již vyšší instancí býti pro *stranu samu* sestaven, tudíž, jak se samo sebou rozumí, býti formulován vyšší instancí již v tom *jazyku*, ve kterém se stranám dodává. »Neuvěřitelno téměř jest«, praví spisovatel, »že praxe tento předpis dle svědectví Volkarova prostě ignoruje, z čehož mohou povstati zmatky nadmíru povážlivé. Bylli překlad pořízen expeditem neb dokonce nižší instancí, není tu vlastně res judicata, neb originál rozhodnutí nebyl stranám doručen, a překlad stranám doručený pochází od orgánu k vynesení nálezu naprosto nepříslušného.«

Velmi poutavá jest práce prof. Bráfa *Věda národohospodářská počátkem XX. věku.* Autor seznamaje nás stručně s vývojem vědy národohospodářské od polovice XVIII. věku, resp. s oběma školami národohospodářskými, s t. zv. školou klassickou a školou historickou. Škole klassické vytýká se vším právem nehistorický racionalismus, nesprávné abstrakce sestrojené na základě dedukce, avšak v kritice její jde se příliš daleko. Jisto jest, že škola historická přivedla do vědy národohospodářské stanovisko pokrokové. Vytkla si za úkol »zbudovati theorii na nových základech, v přesném smyslu indukčně, tudíž bez jakéhokoli theoretického axiomu o mechanickém průběhu dějů společenských, s vyloučením všech hledišť teleologických, s prostým a výlučným zřetelem na kausálnost psychickou. Popisná monografie všady musí tvořiti základ, a protože skutečné průběhy jsou složky působnosti nejrozmanitějších živlů, motivů a akcí, nemůže, třeba pro hospodářský cíl hospodářské skutečnosti byly rozhodující, místa míti obmezení na určité typické pohnutky, nýbrž cílem zůstává zbádání všech účinkujících příčin jako podklad opatrných generalisací, a podmínka nezbytná tudíž: vyzbrojení nejširším universálním vzděláním z celého oboru věd duchových a i přírodních«. Jako však škola klassická zabředla do nereálních abstrakcí, tak upadla opět škola historická do příliš detailního popisování hospodářských forem, od něhož se nedovedla dlouho povznésti k generalisování nabytých výsledků. Nezbylo než podrobiti obě dosavadní

methody bádání: abstraktnou methodu školy klassické a realistickou methodu školy historické důkladné revisi. Dlouholetý spor mezi oběma methodami se usmířil. »Neníť věru jiné methody bádání, jíž by bylo lze přibližiti se ke složitým příčinám jevů, než isolující abstrakce a logická dedukce. Jediné induktivní postupování, o kterém vedle toho může býti řeč, statistické, jest po nynější část problemů sem náležejících nedosti pronikavé, a může se ho užiti jen jako pomůcky doplňující a kontrolující«.

Methoda klassické školy, byvši vytříbena, koná dosud platné služby a nepozbude oprávnění, dokud potrvají nynější právní řády. O širší a zároveň zdokonalené její užívání zasazuje se škola rakouská.

Neméně zajímavá jest práce dr. Grubera *Idea soběstačnosti v dějinném vývoji hospodářském*. Naproti pokusům vytknouti v dějinném vývoji hospodářském určité stupně vývojové, jimiž procházela na cestě k dnešnímu svému stavu hospodářská činnost jednotlivých národů, dokazuje spisovatel, že naopak v celém vývoji hospodářském na všech jeho stupních pozoruje se jednotný princip ovládající hospodářskou činnost. Jest to idea soběstačnosti, t. j. samostatnosti hospodářské jednotlivých skupin společenských, výrobní a spotřební jejich solidarity, v mezích daných podmínek přirozených, kulturních a politických. Že idea soběstačnosti panovala na prvém stupni hospodářského vývoje, za hospodářství naturálního, s tím souhlasí všichni theoretikové. Primitivní člověk nemá vrozené náklonnosti ke směně, nýbrž naopak nechuť. Všechno, co doma potřebuje, opatřuje si vlastní výrobou; míra a druh výroby dány jsou naopak konsumpční potřebou příslušníků domácnosti. Jen tam, kde země neposkytuje žádaných výrobků sama, nastupuje obchod. I pro období hospodářství městského dlužno uznati princip soběstačnosti. Obyvatelé venkova přinášeli do města potraviny a suroviny a kupovali za stržené peníze práci městského řemeslníka. Měšťané a sedláci stáli tedy ve vzájemném poměru zákaznickém: co jeden vyrobil, potřeboval vždy zase druhý. Řemeslnické produkty z cizích měst byly jen tehdy připuštěny, když jistá živnost neměla v městě zástupců. Soběstačným celkem bylo nejen město, nýbrž i venkov. Bylli sedlák na venkově vždy zároveň kusem průmyslového pracovníka, který si hleděl své nutné potřeby řemeslnické ve svém hospodářství sám zhotoviti, byl naopak měšťák i kusem rolníka. Takovým směrem bral se hospodářský vývoj dále. Soběstačný obvod hospodářský rozšířil se na celý »uzavřený« stát. K plné soběstačnosti nedostačují však dnes ani hranice jednotlivých států. Jest tendence tvořiti státní skupiny národní, plemenné, territoriální, které by rozdílným hospodářským rázem svých součástí byly s to, aby veškeré suroviny a pomocné látky pro průmysl co možná samy si vypěstovávaly a své výrobky průmyslové co možná samy spotřebovávaly, zkrátka co do výroby i spotřeby na cizině co možná byly nezávislé. Tedy uzavřené skupiny státní, plemena nebo díly světa. Na konci mluví autor o hospodářském nacionalismu. Jest to nejzajímavější část jeho práce. Přidává se tu k prof. Bráfovi, původci hesla hospodářské naší sobě-

stačnosti, a praví: »Snaha o hospodářskou soběstačnost našeho národa není ani šovinismem, ani dočasným jedním tvarem dnešního národnostního zápasu českoněmeckého, ani dokonce odplatou za útisky českých menšin, za boykot českých úředníků, trhovců, řemeslníků, služek, za zmařené koncerty našich virtuosů atd., nezávisí na předpokladu národního boje a nepozbude oprávněnosti, i když jednou smíru politického a národního bude dosaženo. Musíme míti své co možná všestranné hospodářství národní, jako musíme míti vlastní národní literaturu, umění, školství, vědu, prostě jakožto součást samostatnosti a individuality národní. Dnešní národnostní zápas nám potřebu uvědomění a osamostatnění hospodářského pouze důrazněji na oči staví, užívání a zneužívání zupřílišovaného fakta naší velkoprůmyslové a velkoobchodní opozdilosti k odůvodňování dalších a dalších výbojů na poli národním a politickém nám konečné uvědomění si významu hospodářské soběstačnosti pro naše národní, politické a kulturní pokroky přímo již vnucuje.«

Prof. Horáček ve velice důkladném a na pečlivé statistice založeném článku *Příspěvek k otázce přirážkové* kritisuje přirážkovou soustavu v hospodářství jednotlivých organismů ve státě (v hospodářství zemském, okresním, obecním a j.) a ukazuje na její přednosti i vady, a to po stránce věcné i formální. Nedostatků a vad jest ovšem mnohem více než předností. S hlediska objektivného ocenění přirážek nebylo by dle autora lze než přimlouvati se důrazně za odstranění přirážek vůbec, pokud však jednotlivá hospodářství bez přirážek obejíti se nemohou, měly by se upraviti tak, aby nestejnoměrnost daňová (hlavní jich vada) byla odstraněna aneb aspoň obmezena. Otázka reformy stane se po mínění spisovatelově aktuální r. 1909, kdy znova, resp. konečně upraveny býti mají ve smyslu úvodu k zákonu o přímých daních osobních sumy, které z výnosu osobní daně z příjmu přikáží se zemím.

Dr. Drachovský podal příspěvek *K nauce o přesunutí daní a dávek veřejných.* O přesunutí mluvíme tenkráte, podařili se někomu, kdo zaplatil nebo zaplatit má daň, svaliti toto břemeno prostřednictvím soukromoprávního jednání na osobu jinou. Autor probírá formy, v kterých se přesunutí vyskytuje, jedná o podmínkách přesunutí, právních i hospodářských, a konečně o hospodářských a sociálních účincích přesunutí. Pro politiku finanční vyplývá z úvah jeho, že značné skoky ve způsobu daně i výměře její nebude možno nikdy doporučovati, a že bude na místě spíše konservativismus. Poněvadž všeobecným způsobem nedá se zjistiti, kdo tu kterou dávku v skutku ponese, nutno v každém konkretním případě zavedení nebo změny daně také zkoumati, zdali a jak tím úkazy přesouvací se objeví.

Praxi poslouží dobře článek docenta dr. Funka *Zánik a změny státních pohledávek daňových a poplatkových.* Stať jeho jest na místě už proto, že nemáme pro obor financí podobných *všeobecných* norem zákonných, jaké pro zánik a změnu obligací soukromoprávních obsaženy jsou v právu občanském. Jedině promlčení dávek veřejných došlo úpravy ve formě všeobecné normy zákonné

Otázky dotýkající se změny a zániku obligací daňových upraveny jsou z části v zákonech k *těm kterým dávkám* se vztahujících, po většině však obsaženy jsou příslušné předpisy v roztroušených, pro foro interno vydaných výnosech, nařízeních a pod., jež vzhledem k své povaze postrádají všeobecné závaznosti. Obtíže vyvoditi z těchto předpisů všeobecné zásady, jež zváti by se mohly vodícími pro rakouské právo finanční, jsou tudíž nemalé. Spisovatel probírá jednotlivé případy zániku placením (část nejobšírnější a nejdůležitější), dáním na místo placení, kompensací a výrokem úředním. O zániku povstalém promlčením pojednal již ve Sborníku věd právních a státních, roč. 1903, str. 489 a násl. Změny pohledávek daňových nastávají odložením času splnění, universální sukcessí a narovnáním. I o tom spisovatel pojednává.

Jak viděti, obsahuje Pocta Randova velikou řadu zajímavých a cenných statí z četných oborů práva. Slovutný učitel může s radostí pohlížeti na to, jak během let rozmnožil se počet sil pracujících k rozkvětu české vědy právnické. Dr. *Karel Kadlec.*

Nové písemnictví.

Spis pro Francouze o českém umění.

Nová representační publikace od prof. J. Hanticha *L'Art Tchèque en XIX. siècle*[1]) vznikla z přání, aby styky českofrancouzské byly utuženy a vědomosti Francouzů o národě českém jednak rozmnoženy, jednak zjasněny. Přese všecky přátelské návštěvy Pařížanů v Praze a Čechů v Paříži byli jsme to stále my, kteří jsme znali vždy do podrobna, co ve Francii se dělo, byli jsme to my, kteří francouzské umění milovali a vysoce si ho vážili; naši umělci docházeli do Paříže na vyučenou a zkušenou a české moderní umění čerpalo sílu i popud z umění francouzského. Francouzové však zůstávali v roztomilé nevědomosti o všem, co českého, považujíce nás hned za cikány (Bohemiens), hned za Maďary, anebo za německé Rakušany. Není tomu dávno, co nás poněkud lépe znají. Styky Sokolů českých s gymnasty, městské rady Pražské se zastupitelstvem Pařížským poučili Francouze, že dokonce nejsme nárůdkem tak exotickým, za jaký nás považovali. Sluší zde vzpomenouti zásluh, kterých si dobyl K. Hipman publikacemi »Les Tchèques au XIX. siècle,« jimiž francouzský národ snad po prvé a soustavně byl informován o nás a námi, neboť tak řečený světový tisk, hlavně veliké žurnály německé, se vyhýbaly všem pravdivým zprávám a všemu uznání naší kulturní práce na jakémkoli poli duševního života.

Profesor Hantich vzal si za úkol, doplniti a zaokrouhliti takové správné informace, sleduje pak příkladu Hipmanova, počal s výtvar-

[1]) S předmluvou K. Normanda. V Paříži u Nilsona, v Praze u Topiče.

ným uměním českým. Je to úhledná kniha velikého formátu, pečlivě vypravená, která stručně zpravuje o malířství, sochařství a stavitelství českém v XIX. věku, jakési pravé »informatorium.« Je psána elegantní frančtinou, a to mnoho znamená, neboť Francouz, najmě Pařížan nerad čte o věcech jemu skorem neznámých, neníli propaganda plynná a po stránce dialektické jemu zážívná. Illustrační doprovod je bohatý, ač některé starší štočky a clichées nejsou tuze vzhledny, ale již hodně opotřebovány a poškrábány. Výběr jich za to prozrazuje znalost francouzského vkusu, jakož vůbec autor dobře zná vrstvy, jimž chtěl naše umění představiti. Také jeho osobní styky s vlivuplnými lidmi ve všech kruzích Pařížských jsou závažny, a lichotný úvod z pera Charlesa Normanda, stálého předsedy společnosti přátel starožitností Pařížských, doporučuje poblikaci co nejlépe, tak že lze doufati ve vlídné přijetí a žádoucné rozšíření této knihy ve společnosti, pro niž je především určena. Také u nás zasluhuje povšimnutí, neboť není dosud *českých* podobných přehledů — a to je velmi příznačné jak pro naše umělecké poměry, tak i pro styky s cizinou. Ovšem česká kniha o našem umění v XIX. století by nutně byla několikráte objemnější, ale přece spíše pořídí se takový informativní spis pro cizinu, než pro nás. Jak viděti, je publikace Hantichova v mnohém směru velmi zajímava. Dr. *F. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Činohra.

Národní divadlo vykonalo od prázdnin již hezký kousek práce. Za necelé dva měsíce vypraveno v činohře již šest novinek a tři reprisy starších her, což znamená týdně zajisté dva a půl nově vypravených aktů. To je beze sporu veliká výkonnost, jakou shledáváme pouze u menších divadel, která mají početně obmezené kruhy stálého obecenstva. Zdá se (a bylo by vysoce zajímavo statisticky sledovati tento zjev), že našeho činoherního obecenstva postupem ubývá, kdežto opeře, která vykazuje stále menší počet novinek, obecenstva přibývá. Čím více obecenstva, tím méně novinek, jest poměr ostatně zcela přirozený, a pokud se týče vztahu mezi činohrou a operou našeho divadla, dal by se nejen kvantitativně, ale, bohužel, i kvalitativně opodstatniti.

Neboť mnoho práce naší činohry vychází zcela na plano. V našich poměrech, kde volba každé cizí novinky měla by býti desetkráte se všech stran uvážena, jest velice povážlivým úkazem, že jedna cizí hra za druhou zaniká beze všech uměleckých, ba také i hmotných výsledků. Proč byla do našeho repertoiru zařazena anglická *Schovanka* a proč srbská *Pustina*? Na hře paní Ryleyové není ale ani jediného bodu, který by alespoň zdánlivě odůvodňoval její uvedení na naši scénu. Je to banální práce, urobená pouze pro určitou

herečku, která má ve svých prostředcích dvě dosti odlehlé struny, na které virtuosně dovede hráti. Ale naše slečna Grégrová, jejíž rozmarné tikání má v sobě tolik poetického půvabu a jejíž drobné slzičky dovedou často stisknouti i mnohou silnou hruď, nemá ve svém umění onoho velikého pathetického rysu, onoho vulkanického vzplanutí, oněch vášnivých výkřiků, aby byla dovedla vyzdvihnouti rolli malé Peggi — ač ovšem v její první polovici byla znamenitá — k události, opravňující uvedení kusu do našich chudě vyměřených činoherních večerů. Hra, ač právě počítá silně s obecenstvem, nedošla valné jeho přízně a neznamenala ani kassovně značnějšího úspěchu. Když tedy ani umělecky ani hmotně z cizí hry nezískáváme, proč připravujeme činohru o drahocenné místo a nenahraditelný čas?

Podobně se má věc s Nušičovou Pustinou. Pro ni by mluvil zdánlivě důvod, že je prací slovanského spisovatele. Ale ovšem jen pouze zdánlivě, neboť my přece chceme slovanským hrám otevříti cestu na naše jeviště, chceme, aby slovanští dramatikové stali se u nás oblíbeni a vítáni. Zdaliž toho docílíme dramatem podobné hodnoty jako je práce Nušičova? Uvedením Pustiny docílili jsme pouze toho, že na dlouhou dobu je srbská hra u nás nemožna, i kdy by byla sebe cennější a literárně významnější. Výběr kusů musí býti vždycky co nejpřísněji volen, pouze vzhledem k jejich uměleckým kvalitám, a nikdy nemají rozhodovati jakékoliv jiné ohledy. Bude-li si srbský spisovatel počínati při volbě českých kusů pro srbskou scénu, jako si vedli u nás, bude první český večer v Bělehradském Národním divadle zároveň pohřbem všech našich vzájemných divadelních styků. Jen dobrá silná práce může získati trvalý zájem i pro ostatní. Není přece naším cílem, skládati si vzájemné poklony slabými pracemi na účet celých literatur? A Pustina je literárně zcela ubohoučká hra. Také její divadelní hodnota přestává na hluchém hromadění nahodilých effektů.

Ruská aktovka *Slušnost* od V. V. Bilibina a francouzská *Anglicky snadno a rychle* od Tristana Bernarda jsou hříčky, které nacházejí alespoň omluvu, že se jimi obecenstvo za letní doby chutě pobavilo. Jinak ovšem nemají významu, Slušnost naprosto žádného.

Nemělli přítel divadla mnoho radosti z těchto cizích prací, uvedlo Národní divadlo po dlouhé době alespoň zase jednou zdravý talent do valně prořídlé řady domácích divadelních spisovatelů. Není sice *Dolorosa*, čtyřaktové drama Abigaily H. Horákové, bezvadným dramatem, ba snad není ani dramatem vůbec, jsouc spíše zdramatisovanou povídkou, líčící manželství herce Karla Chvály se zpěvačkou Mařenou Koubkovou, zpronevěru mužovu, utrpení ženino a těžkou duševní strázeň nešťastné tchyně. Proto nenazýváme Horákovou posud nadějnou dramatickou spisovatelkou (skuteční dramatikové jsou všude velmi řídcí). Za to má pro divadlo potřebný temperament a především schopnost kresliti životné postavy. V Dolorose je hned několik figurek, které hrají svými zcela osobitými barvami. Ať si soudí, jak kdo chce, o tak zvaném »figurkářství,« jisto je, že

bez životných postav není životných her a neníli hra životně zkonstruována, je ovšem pro scénu mrtva, i kdy by byly ostatní její kvality sebe literárněji a umělečtěji vyšňořeny. Tento základ sine qua non spisovatelka má a dokázala toto umění vykreslením především své Poldy, také Olga Jordánová má svůj osobitý zážeh a i Karel Chvála je působivě kreslen ve své ješitnosti a sobecké neurvalosti. Avšak i Jezbera má svůj vlastní tón a ostatní postavy nejsou alespoň pravděnepodobny. Je pouze jedna obava, máli spisovatelka dosti tvůrčí síly a dosti široké obzory, aby od šťastně nastoupeného začátku šla výš, neboť právě proto ji na své scéně tak srdečně vítáme, že očekáváme od ní především v budoucnosti silná díla, vyhraněná v pevné umělecké celky. Neboť pokud se týče jednolitosti postupu a nálad, logického rozvoje a umělecké koncentrace, nalézá se drama její v nejprimitivnějších naturalistických počátcích, které tu onde nedaly ani vyniknouti patrnému nadání a ke konci hry způsobily až i porážku posledního aktu. Již v základní komposici hry je vada, že spisovatelka soustřeďovala soucit divákův na dvě osoby, na matku a dceru, z nichž ocítá se každé chvíle na povrchu zájmu tu matka, tu dcera, jedna druhé však na ujmu v pozornosti hlediště. Kdy by nebylo tohoto úskalí, stály by první tři akty za nové čtvrté dějství, které by s menším násilím a bez neodůvodněných effektů dospělo k umělečtějšímu vyvrcholení celé hry. Takto nezbývá, nežli těšiti se, že spisovatelka příště splní naděje, které do její práce důvěrně skládáme. Herecké provedení kusu nebylo sice bez trhlin, ale výkony paní Červené a pana Matějovského byly působivě plastické a v barvě i tónu důsledné až do nejkrajnějších mezí a do nejzazších podrobností.

K zahájení zimní saisony provedeno M. Donnayovo pověstné drama *Návrat z Jerusalema*, které v Paříži od své premiéry dne 4. prosince 1903 docílilo již plných tří set představení. Nehledíce k tomu, že se v českém Národním divadle o officielních večerech nesluší ignorovati českou literaturu, vítali jsme sympaticky uvedení nové hry mnohoslibného francouzského dramatika na naši scénu. Nebylo nejmenší pochyby, že komedie ovšem nedosáhne ani jen slabého odlesku Pařížského úspěchu, kde značně rozhodovala sensace dne, Dreyfusardské pikle, útoky na armádu, vliv židů na vládní instituce a jiné dostatečně známé časové příčiny; ale hra se nám zamlouvala pro některé svoje čistě umělecké přednosti, pro zdařilé líčení ovzduší, pro diskretní projednávání choulostivé látky, pro svoji ušlechtilou tendenci, která dává za pravdu ne dogmatům a stranám, ale čestným mužům především, a i konečně pro svoji scénickou působivost, která zvláště v třetím jednání slibovala silný úspěch. Ale právě v této věci nesmíme se klamati. Hra docílila pouze tak zvaného čestného úspěchu, který neměl daleko do čestného propadnutí. A zvláště po nejlepším a nejsilnějším aktu třetím nemohla se opona ze svých mdlob téměř ani probrati. Kde je vina?

Jisto je, že hra je nám cizí svými podrobnostmi. Nám je konečně dost lhostejno, dostaneli se do ministerských kanceláří na Place Vendôme nebo v rue Rivoli o jednoho žida více nebo méně. Také židovská otázka, jak se jeví v Paříži a ve hře Donnayově, ne-

chává nás chladnými, neboť naše luštění, naše *české* luštění těchto záležitostí vyznívalo by v mnohé příčině jinak, a nechceme ani říci, že snad smířlivěji. Na váhu neporozumění Donnayově hře zdrcující tíží padá přirozená neznalost místních poměrů Pařížských, na něž se vážejí mnohé ostré šípy spisovatelova sarkasmu a duchaplné ironie. Avšak nejduchaplnější pointy jsou právě nejzhoubnější přítěží dialogu, nerozumíli se jim. A v našem případě není možno, aby jim rozumělo více nežli dvacet osob z celého hlediště. Avšak svými všeobecně přístupnými přednostmi zasloužila si hra lepšího osudu. Že se jí ho nedostalo, zavinilo ovšem její provedení.

Nikoli v zevnější výpravě. Ta byla skvostná a vkusná. Pokoje, zařízení jejich, toiletty, vše, co lze koupit nebo si vypůjčit, bylo sem sneseno, aby byla vzbuzena illuse, že skutečně nazíráme do interieurů, o jichž úpravě rozhoduje vkus a bohatství, a že před námi skutečně chodí lidé, kteří mají ráno vždy pod hlavou svých sto, dvě stě, tři sta franků denního příjmu. Ale duch slovního provedení kusu byl pochyben. Na scéně mluvilo se zase jednou tak »přirozeně,« že polovina hlediště snad dobře nevěděla, oč se jedná. Rozumějme si dobře. Nikdo nechce, aby se trhaly kulisy. Ale prostá, přirozená mluva na scéně je umění, kterého se nedosáhne tím, když se dají ruce do kapes a hovoří se jako doma při čaji. Bez zvučného hlasu, který pouhým svým zavlněním se nese až k poslední galerii, není na scéně vůbec možno docíliti dojmu přirozené, nepřepínané konversace. A pak. Tirády, ve kterých se chvěje celé nitro člověka, všecko jeho přesvědčení, všecka jeho vzpoura proti urážkám a znehodnocování celé jeho životní filosofie, nelze přednášeti ani v saloně tak beze všeho důraznějšího akcentu. Činíli to *snad* Pařížský představitel Michela, je třeba říci, že pan Dumény je velice prostřední herec a že měl před sebou obecenstvo, které by bylo vypuklo v bouři potlesku, jak činilo každodenně, i kdy by je byl prostě odříkával bez účasti a beze vší duševní emoce. A rozumí se ovšem, že Pařížské obecenstvo je za dvě stě dvacet let svého národního divadla v oceňování přednesu slova trochu dále než my za svých nepatrných dvacet let, z nichž jsme ještě polovičku utratili v pohodlném trávení z úroků. Mimo to ani obsazení nebylo ve všem správné. Ke všemu v rozhodujících momentech třetího aktu staly se věci, které měly na nepatrný úspěch tohoto dějství značný vliv. Řadu výstupů podlomil totiž pan Raić svým nezdařeným Vowenbergem, který vzbudil mnoho smíchu, autorem nijak nezamýšleného.

Abychom byli úplni, je třeba říci, že hra Donnayova také má své vady, a to někdy dost citelné. O tom by věru bylo lze silně pochybovati, zda by si milující žena a matka dítek počínala tak jako paní Zuzana Aubierová. Autor potřeboval ke konci prvního aktu effekt a dovolil si jej na účet pravděpodobnosti: paní Aubierová vyhání surově a sprostě svého muže z otevřených dveří, ač za deset let zajisté poznala, jeli čestný muž a jeli možno věřiti jeho slovům. A Michel pravdivě popírá, že by byl jeho poměr k Juditě dospěl k důsledkům, ke kterým právě je každá žena nejcitlivější. A zase jenom divadelní effekt přivádí paní Zuzanu na scénu v aktě posledním.

Výjev je sice působivý, ale jistě není pravděpodobně motivován. Našly by se i jinde nedostatky, ale celkem je hra Donnayova sympatická a povznesla význam svého autora o hezký stupeň ke všeobecnému uznání, třeba by se byl kde jaký německý lísteček (právě zde nejjasněji vynikla úplná poddanost německého tisku židovskému vlivu) otřel o ni i o autora. A právě proto tím živěji litujeme, že u nás hra nevalně pronikla. *Jan Ladecký.*

Opera.

Velmi radostný večer zažili jsme v Národním divadle na sv. Vácslava. Představení mimo předplacení, divadlo přeplněno, všude ruch, nadšení, v obecenstvu i na jevišti. A co to bylo za novinku? *Prodaná nevěsta!* Dílo, které zná u nás dokonale skoro každý i sebe nehudebnější laik, které se dávalo po 416., dovedlo vzbuditi nejen radost z požitku, nýbrž i dojem novinky. Velké umělecké dílo vždycky působí nezkráceným dojmem novým a novým. Avšak ve středu bylo skutečně mnoho nového v provedení naší nejpopulárnější zpěvohry. Orchestr, tentokrát podle práva pod p. *Kovařovicem*, překonával i své nejnádhernější výkony, jež jsme za nynějšího chefa opery slyšeli. Zvukově se jen třpytil, vybroušen byl, že ani nota nepřišla na zmar, celek pak chytil svou pravou náladou, jak v komických partiích, v nichž na orchestru právě tak nesmírně záleží, tak i ve tklivých tónech lidové lyriky, v nichž právě Smetana jest nepřekonatelný.

Na jevišti však bylo také mnoho nového. Scénování druhého aktu podstatně změněno a sice k velikému svému prospěchu. Nyní jest to skutečná vesnická hospoda, prostě vybílená jizba, ověnčená o posvícení chvojím (uprostřed visí portrét jakési korunované hlavy, ale velmi záhadného příslušenství a charakteru), s dobrým prospektem a druhou »sednicí« pro pijáky a karbaníky. Jen kdy by ještě paní hostinská tolik nepřebíhala a nerušila zpěv na scéně. Chyby baletní však zůstaly. Ve furiantu, ač jest to jediný tanec druhého aktu a tudíž representant posvícenského veselí, tančí baletní mistr »solo« s dvěma dámami (viděli jste někdy, aby na vsi někdo vzal najednou dvě k tanci? to by asi špatně dopadlo). Ve skočné pak na návsi české vesnice stále se ještě bělají nohy trikotových baletek. Hlavní novota na scéně byla však Mařenka sl. Bobkové. Ani jsme netušili, co nám v této pěvkyni vyrůstá. Skoro nepovšimnuta přišla na jeviště, bez »sensačního« úspěchu zázračných dětí, skromně, avšak poctivě. Bylo zajímavo pozorovati vývoj její od výkonu k výkonu, jak její hlas, vždy čistý a hebký, stále se dramatisoval, jak stupňovala se výraznost jejího zpěvu a konečně i jak její hra, s počátku svým zpíváním do obecenstva skoro dětinská, se prohlubovala ve skutečné herecké výkony. To dokázala sl. Bobková za ne celá dvě léta, že dnes stojí v popředí našeho operního ensemblu. Nejlépe vidíme její umění v komických operách Smetanových — již tím jest velmi mnoho řečeno. Máme národní zpěvohru, avšak nemáme národního operního ensemblu. Měli jsme jej kdysi, za Smetany. Pí. Petzoldová-Sittová, abych jmenoval jen jedno jmeno, byla takovou skutečnou

Smetanovou pěvkyní, a to uvědoměle a s nadšením. Pak zase kleslo toto znárodnění operního ensemblu, zpěvák zase si zakládal více na přednesu nějaké »hrdinské« taliánské odrhovačky než prožitého zpěvu některé moderní české zpěvohry. To bychom mohli také dnes u některých pánů i dam konstatovati. Sl. Bobková mezi ně docela nepatří. Její Blaženka, Barča, Katuška, Ludiše, Jitka a nyní Mařenka jest šest jejích nejlepších úloh — a jest to samý Smetana. To jest poctivá a umělecky významná práce dnešní naší lyrické první zpěvačky. A poslední představení Hubičky a nyní Prodané nevěsty ukázalo jistě velmi zjevně, jak naše nová Mařenka jest u obecenstva oblíbena, a to plným právem.

Nerad se od Prodané nevěsty obracím k nově nastudovanému ... v neděli 2. října). Mezi Verdim a Smetanou jest taková ... -dá: buď — anebo. Obyčejně Verdi pokládá se ... jemuž jest hudební myšlenka důleži- ... etana pak jako stoupenec moderního ... ama snížiti k úloze šňůry, na ... lešné (a těch bylo nejvíce ... de o Verdiho. Co dnes ... hudebnost jeho jest ... hudební ...

Rigolettu ...
propast, že se ...
za skladatele »melo...
tější než scéna dramatick...
hudebního dramatu nemohl ovšem ...
níž by se navlekly různé korálky, a...
ať pravé. Tento názor není správný, pok...
nás uráží při staré opeře Verdiově, jest právě n...
to strašlivá hudební poušť, kde není požitku pro...
Homofonní chudost jeho hudby jest nepřekonatelná, ...
vější polyfonie, všude jen »melodie«, t. j. zpívání s nejbe...
průvodem orchestru. Nedostatek vkusu skladatelova pak zn...
slední zbytky toho, co by zde hudebník pro sebe mohl nalez...
hudbou Verdi nepůsobí, nýbrž právě naopak svou dramat...
Verdi a jeho úspěch jest nejlepším důkazem, jak reforma ope...
smyslu dramatu byla nutná a přirozená, jak visela ve vzduchu. ...
to cítil a prováděl, avšak neznal správné cesty, protože mu ch...
náležitý hudební fond. Ale i tak jsou jeho první zpěvohry zajíma...
a Rigoletto náleží po té stránce k nejlepším jeho operám. Všec...
jest tu vypočínáno na dramatický effekt, snad nevkusný, možno ř...
surový, avšak přece na účinek dramatický. Umímeli se takto díva...
na Verdiho, pochopíme velmi dobře, proč právě Verdi zahodil poto...
tento směr barbarské dramatičnosti a obrátil se k stejně dramat...
ckému, při tom však hudebně ušlechtilému hudebnímu dramat...
Wagnerovu, proč po Rigolettu mohl přijíti jeho Othello. Proveden...
Rigoletta bylo takové, jak jsme mu zvykli při podobných dílech...
Představení má »vervu«, a to jest hlavní. Propracovati Verdiů...
orchestr bylo by pro dílo neštěstím, pak by v něm už docela ni...
nezbylo. Tedy jen když to jde »s místa.« Nade vším však stojí výkon p. Benoniův, ostatně už velmi dobře známý a oceněný. Pan Benoni zde rozumí velmi dobře stylu Verdiovu: hraje a hraje, vše ostatní jest vedlejší. V té věci vůbec p. Benoni zasluhuje zvláštního uznání, jak se dovede podříditi stylu celku. Srovnejme s jeho Rigolettem rozpustilého Figara, vesnického zádumčivého Samka, světobolem přeplněného Oněgina, rytířského Telramunda atd. Každá jeho postava representuje celý nový svět.

Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Výjev je sice působivý, ale jistě není pravděpodobně motivován. Našly by se i jinde nedostatky, ale celkem je hra Donnayova sympatická a povznesla význam svého autora o hezký stupeň ke všeobecnému uznání, třeba by se byl kde jaký německý lísteček (právě zde nejjasněji vynikla úplná poddanost německého tisku židovskému vlivu) otřel o ni i o autora. A právě proto tím živěji litujeme, že u nás hra nevalně pronikla.

Jan Ladecký.

Opera.

Velmi radostný večer zažili jsme v Národním divadle na
sv. Vácslava. Představení mimo předplacení, divadlo přeplněno, v...
ruch, nadšení, v obecenstvu i na jevišti. A co to bylo za ... všude
Prodaná nevěsta! Dílo, které zná u nás dokonale ... za novinku?
nehudebnější laik, které se dávalo po 416. ... skoro každý i sebe
radost z požitku, nýbrž i dojem novinky ... dovedlo vzbuditi nejen
působí nezkráceným dojmem nov... Velké umělecké dílo vždycky
skutečně mnoho nového v ... ým a novým. Avšak ve středu bylo
Orchestr, tentokrát podl... te... vedení naší nejpopulárnější zpěvohry.
nejnádhernější výko... no ... e práva pod p. *Kovařovicem*, překonával i své
Zvukově se jen ... zaŕy, jež jsme za nynějšího chefa opery slyšeli.
celek pak chv... kostřpytil, vybroušen byl, že ani nota nepřišla na zmar,
na orchest... ytil svou pravou náladou, jak v komických partiích, v nichž
lidové lyr... lu právě tak nesmírné záleží, tak i ve tklivých tónech
Na... ...iky, v nichž právě Smetana jest nepřekonatelný.
aktu p... ...í jevišti však bylo také mnoho nového. Scénování druhého
jest to... ...podstatně změněno a sice k velikému svému prospěchu. Nyní
o po... ...í skutečná vesnická hospoda, prostě vybílená jizba, ověnčená
ale ... ...svícení chvojím (uprostřed visí portrét jakési korunované hlavy,
a d... ...velmi záhadného příslušenství a charakteru), s dobrým prospektem
ho... ...kruhou »sednicí« pro pijáky a karbaníky. Jen kdy by ještě paní
vš... ...stinská tolik nepřebíhala a nerušila zpěv na scéně. Chyby baletní
t... ...ak zůstaly. Ve furiantu, ač jest to jediný tanec druhého aktu a
sp... ...díž representant posvícenského veselí, tančí baletní mistr »solo«
... dvěma dámami (viděli jste někdy, aby na vsi někdo vzal najednou
... ...ivě k tanci? to by asi špatně dopadlo). Ve skočné pak na návsi
os... české vesnice stále se ještě bělají nohy trikotových baletek. Hlavní
por... novota na scéně byla však Mařenka sl. Bobkové. Ani jsme netušili,
pr... co nám v této pěvkyni vyrůstá. Skoro nepovšimnuta přišla na jeviště,
bez »sensačního« úspěchu zázračných dětí, skromně, avšak poctivě. Bylo zajímavo pozorovati vývoj její od výkonu k výkonu, jak její hlas, vždy čistý a hebký, stále se dramatisoval, jak stupňovala se výraznost jejího zpěvu a konečně i jak její hra, s počátku svým zpíváním do obecenstva skoro dětinská, se prohlubovala ve skutečné herecké výkony. To dokázala sl. Bobková za ne celá dvě léta, že dnes stojí v popředí našeho operního ensemblu. Nejlépe vidíme její umění v komických operách Smetanových — již tím jest velmi mnoho řečeno. Máme národní zpěvohru, avšak nemáme národního operního ensemblu. Měli jsme jej kdysi, za Smetany. Pí. Petzoldová-Sittová, abych jmenoval jen jedno jmeno, byla takovou skutečnou

pomáhají illusi, jako by se tu ve výši odehrávalo grandiosní divadlo soudného dne, s jásajícími zástupy blažených a se zoufalým pádem zatracenců.

Malíři pp. Mikš, Krisan a Pištěk neretušovali ani dost málo, nepřemalovávali, ale jen čistili, když fresko ztvrdlo. Tu tam zatmelena trhlina, zalepeno odprýsklé místo. Tedy ideální postup restaurátorský. Ostatní vnitřek chrámu, rovněž zjasněný a barevně oživený, napomahá účinku Rainerovy malby. Je to opět slavnostně vyzdobený chrám, jedna z pompesních svatyň, jaké na počátku XVIII. věku vznikaly. Malba českého mistra pak bohdá vytrvá na dlouhé časy v nynějším obnoveném stavu.

* * *

Ve schodišti budovy umělecko-průmyslového musea obchodní a živnostenské komory Pražské dokončil F. Herčík ***nástěnné obrazy***, jimiž vyzdobeny plochy zdiva nad římsou, která obepíná schodiště ve výšce prvního patra. Úkolem malířovým bylo vydekorovati šest obloukem zakončených, obdélných polí malbami, jimiž znázorněny býti měly Zlatnictví, Grafika, Zámečnictví po jedné, Keramika, Kamennictví a Sklářství po druhé straně. Tedy allegorické komposice, s embleny a odznaky rozličných těch řemesel a umění, obrazy dekorativního rázu, jakési výplně ploch, doplňující barevnou výzdobu schodiště. Kdo stoupal po schodech nové budovy uměleckoprůmyslového musea, když barevnými skly okenními pronikalo zpestřené světlo, hrající po mramorovém rudém zábradlí, po bronzových okrasách a mosazných kandelabrech, po stěnách rudě malovaných, pilířích s výplněmi mnohobarevně dle vzoru italské renaissance oživenými, po stropě velmi sytě polychromovaném — kdo sílu tohoto barevného akkordu na svých čivech pocítil, zajisté pochopí, že úkol umělcův nebyl snadný. A dokonce to nebylo snadné pro moderního umělce, jakým jest Herčík. Měl se uskrovniti a přestati na pouhé malířské práci dekoratérské, která by vlastně pokračovala tam, kde malíř stropu, pilastrů atd. přestal, měl dále rozváděti sytý souzvuk, zde již zvučící? Bylo od něho žádány obrazy, nikoliv plošné výzdoby, bylo na něm žádáno prolomení ploch, jakési výhledy do jasné říše mimosvětské, do říše umění. Herčík provedl program sobě daný zcela individuelně. Je malířem skutečného světa, je moderním umělcem, který se zajímá o barevné nálady, o nuance měkce svítícího masa, vzdušné zeleně, pestrých rouch, a který maluje takovou allegorii jako výjev, jenž se sice nikdy neodehrával, ale jehož možnost při pohledu na obraz zcela připouštíme. Něco z francouzské školy, ba něco z Hynaisova jemného kolorismu, přimykajícího se vždy k tvarům zhola realistním, vyciťujeme z Herčíkových maleb. Těžce bylo mu zápasiti s přílišnou energií interní polychromie, a není nejmenší chválou, shledámeli, že Herčíkovy malby »se drží«, jak se říká, že při veškeré noblesse tónu nejsou ubity tou barevnou nádherou, vůkol rozprostřenou. Ztepilé postavy žen, velmi krásných, svalovité akty mužů pracovníků, batolivá dětská tělíčka, tu blůzu dělnickou, tu volnou draperii — vše to spojuje v cyklu svém, zů-

stává zajímavým, neopakuje se, a lahodí oku vždy novým skupením postav a barev. Nesnadno bylo uvarovati se konvence uhájiti zájem pro obrazy a docíliti působnosti. Rozměry přály toliko vertikálnímu vyvinutí komposice, a Herčík výborně toho využitkoval. Přibarvil pak allegorické a »representační« komposice své místním koloritem, dávaje nám na př. v obraze »Grafické umění« pohlédnouti z Hradčanského předhradí na kupoli sv. Mikuláše, nebo za skupinou »Zámečnictví« umísťuje pilíř a část mříže před kostelem sv. Karla Bor. se nacházející.

O technických vlastnostech netřeba se šířiti, Herčík osvědčil umění své ruky již častokráte, a zvoliv pro cyklus malbu olejovými barvami na sádrové vrstvě, zacházel s materiálem jako vždy lehce a hravě. Přece však bylo mu překonati i mnohé obtíže technické; sádra vpíjela barvu příliš dychtivě, osvětlení nebylo právě nejpříznivější a také rozměrné plochy vyžadovaly na umělci, aby se hned na poprvé s nimi vypořádal, nemělť dosud příležitost v takovém měřítku pracovati. Co Herčík těmito malbami dokázal, lze krátce vysloviti: Je to kus poctivé práce umělecké. Jemný vkus, nepopíratelné nadání koloristní a graciosní tvarosloví Herčíkovo v těchto malbách jsou tak patrny, že tu lze říci: Našel se pravý muž pro tuto úlohu, a dobře ji provedl.

* * *

Kniha jako předmět uměleckého snažení co do zevnějšku svého stala se v nové době pravým »zkušebním králíkem« moderního směru, který vede k vytříbení vkusu obecenstva a k povznesení spotřeby uměleckých výrobků. Kniha vybízela k tomu, aby se jí zmocnily snahy popularisační, neboť tu naskytovala se příležitost k rozšiřování »pravého umění« v jádru národa, v jeho intelligenci. Dlouho byl zevnějšek knihy, a to hlavně její vazba, čímsi vedlejším, čemu nevěnována zvláštní péče, a kde převládaly úvahy praktické. To platí o nedávné minulosti naší, neboť až do 18. století dbali všude na pěkný šat knihy, a teprve zobecněním knihy a se vzrůstem čtenářstva rosta jakási nedbalost vypravení jednotlivého svazku. Papírové vazby, kartonování, brošování knih skoro vytlačovaly trvanlivé a také vždy vzhledné vazby kožené a plátěné. Rozumí se, že i v době zmíněného úpadku knihařství bylo dosti pěkných vazeb, také přepychových a nádherných, ale nový směr vytknul si za cíl, zobecniti takové aspoň úhledné vazby měrou dle možnosti největší, přinutiti továrnickou výrobu, aby šetřila nároků lidí dobrého vkusu, aby kniha, činitel tak významný, v dějinách vzdělanosti lidské tak důležitý, také svým zevnějškem svědčila o vážnosti, lásce a zájmu těch, kdož ji doma chovají. Umělecko-průmyslové museum obchodní a živnostenské komory Pražské vydalo nyní *sbírku reprodukcí pěkných a rázovitých vazeb knihových,* které byly vybrány z výstavy knihové výzdoby nedávno ve zmíněném museu pořádané. Publikace přináší na třiceti listech celou sbírku anglických, italských, francouzských, Vídeňských vazeb a nepomíjí ani českých vazeb naší doby, Pražských vazeb,

i za hranicemi českými proslulých. Reprodukce jsou rozměrné a tudíž jasné, několik jich v barvách vytištěno. Publikace všímá si právě období od XVIII. století až po dobu přítomnou, ale připojuje některé starší ukázky knihařského umění. Podává tím nejen vzory k nápodobování, ale spíše rázovité práce, z nichž lze čerpati mnoho popudů k samotnému tvoření. Je to album, z něhož se raduje sběratel, odborný znalec, historik umění, a které zároveň dobře poslouží knihaři, zvláště zkušenějšímu, při volbě rozmanitých technik ozdobovacích. Publikace má tedy jak svůj literární tak i praktický význam. Dr. *Fr. X. Harlas.*

Automaticky!

Automat (samohyb), slovo nyní tak často užívané v kruzích technických i netechnických, nemá vlastně přesně theoreticky správného významu. Vědecky neznáme žádného automatu, v přírodě se nic neživého samo sebou nepohybuje. Nejstarší automat, hodinový stroj (vyjímaje několik důmyslných, ale prakticky bezcenných hraček ze starověku a středověku), jest poháněn ocelovým perem, pero napíná zase ruka lidská. Stroj nepohybuje se tedy sám sebou, t. j. nevyrábí žádné energie.

Všeobecně představujeme si automat jako přístroj, jenž vykonává práci, kterou dříve člověk sám obstarával. Pro technika má ono řecké slovo význam mnohem širší. Přejemeli si, aby po některé libovolné činnosti následovala vždy určitá činnost druhá, nebo existujíli dvě činnosti, které v každém praktickém případě nezbytně musejí za sebou následovati, tu onen přístroj, který na základě své účelné konstrukce spojí obě činnosti v jednu, nazýváme automatem.

Názorným příkladem tohoto principu je všeobecně známá nádražní výhybka. Staničnému úředníku i strojvůdci vlaku do stanice přijíždějícího musí býti poskytnuta možnost, aby se i v noci již z dálky přesvědčili, že výhybka je správně postavena. K tomu účelu je s posouvadlem výhybky spojen otáčivý stojan svítilny. Posuneli se výhybka (činnost prvá), otočí se současně svítilna (činnost druhá). Směr šípu na svítilně udává směr volné jízdy.

Princip automatu: spojovati dvě činnosti nerozlučitelně učinil člověka pánem přírody. Živlové přírodní, kteří mu hrozí, ohlašují mu samy svůj příchod. V námořních přístavech jsou na místech, kam za vlnobití nebezpečno se odvážiti, zakotveny automatické signálové bóje. Stoupající vlny samy uvedou do pohybu dunivý přístroj, který lomozem svým dává daleko námořníkům výstrahu.

Člověk podrobil si k užitečným účelům přírodní síly, mohutností svou životu jeho nebezpečné, ale dle principu shora zmíněného nechává je vyrůstati jen v mezích, které ho neohrožují. Síla ve službách člověka zvětšuje se jen až po hodnotu jí vyměřenou, každým dalším přibýváním klade sama hráz svému vzrostu. Tak na

př. u parního stroje odstředivý ventil samočinně vypouští páru z kotle, jakmile setrvačník nabyl největšího dovoleného počtu otoček. Do elektrických vedení vkládá se olověná pojistka, která se roztaví a přeruší vedení, jakmile elektrický proud přestoupí své maximální napjetí. V tomto případě šlo se ještě dále s principem samočinnosti. Angličan G. W. Partridge vynalezl zařízení, jež automaticky uhasí světelný oblouk, který vzniká při roztavení olověné pojistky, a zamezí tak nebezpečí požáru. S pojistkou je spojena zátka ocelové nádobky, v níž nalézá se kyselina uhličitá pod vysokým tlakem. Zátka roztaví se zároveň s pojistkou, kyselina uhličitá vytryskne a sníží teplotu ve svém okolí na —100° F., čímž světelný oblouk shasne.

»Automaticky!« jest naše heslo proti všem nepřátelům, které potíráme vlastní jejich zbraní. Když vůz ozubové dráhy nějakým nedostatkem na motoru sjíždí nebezpečnou rychlostí po strmě položených kolejích, tu právě při této veliké rychlosti uvádí se automatická brzda do pohybu. V té příčině nezapomněl člověk ani na svého bližního. Zloděj, který v noci vylamuje a otvírá okno v cizím bytě, uzavírá tím současně proud elektrického vedení a zvoní nevolky na poplach.

Vypočítávati všechna zařízení toho druhu znamenalo by napsati tlustou knihu. Přestáváme na jednom druhém markantním příkladě. Princip automatismu čili podmíněných činností ovládá celou moderní strojní techniku. Složité stroje moderních továren na nejrozmanitější výrobky vznikly sestavou jednotlivých automatických zařízení v širším slova smyslu. Obrovské zpracování surovin a hromadná výroba tovarů vyžadují nezbytně, aby práce lidská byla, pokud možno, nahrazována prací strojní. Práce strojní je nepoměrně rychlejší a lacinější, a což také na váhu padá: stroj — nestávkuje.

Ale jsou naopak automaty, kterých nelze nahraditi ani nejspolehlivějším člověkem, nemluvě o tom, že by to bylo prakticky nemyslitelno. Přední místo mezi nimi zaujímají četné důmyslné konstrukce regulátorů obloukových lamp, jež s nevyrovnatelnou přesností řídí upalující se uhlíky do náležité vzdálenosti.

Ještě několik slov o některých zajímavých samočinných zařízeních. Kontrolní automatické přístroje požívají neobmezené důvěry, jak jsem se z vlastní zkušenosti přesvědčil. Stavební podnikatelstvo dráhy na Krasu kupovalo kámen ke zdivu z domácích lomů. Aby se uspořilo zdlouhavého měření kubatury, byla určena měrná váha dotyčného kamene a lamačům platilo se dle váhy. Dokud vážilo se na obyčejné mostní váze u řezníka v městečku, hádky mezi vážným a nedůvěřivými Slovinci byly na denním pořádku. Když však podnikatelstvo zřídilo si vlastní automatickou mostní váhu, byl konec všem sporům. S uspokojením díval se Slovinec, kterak vážný pošinul závaží po dlouhé páce, stiskl pero a odevzdal prodavači cedulku, na níž váha naloženého vozu byla vyražena.

Některé samočinné konstrukce vypočteny jsou také na slabosti lidské, ku příkladu na zapomnětlivost. Jedním z těchto zařízení je známý automatický zavírač dveří, ve veřejných místnostech všeobecně

užívaný. O moderním člověku se asi předpokládá, že ani dvéře za sebou nezavře, a nalezneli se ještě někdo, kdo by přece zavřel, ten je k tomu vychováván, aby to nečinil, jak je zřejmo z nápisů :»Nezavírati!«

Skutečně praktickou a účelnou novinkou, která také zmínky zasluhuje, jest váha na psaní, jež v nejbližší době přijde v Německu na trh. Ukazuje nejen váhu psaní, ale zároveň i náležité poštovní porto do krajů domácích i za hranice.

O vynálezech automatických konstrukcí pracuje se nyní se zimničnou horlivostí, o čemž nejlepší svědectví mohly by dáti patentní úřady všech států zeměkoule. Je s podivením, že největší pozornost věnuje se problémům nejtěžším, které vyžadují v pravdě geniální myšlenky. Mezi ně patří automatické spojování vozů železničných. Nejen technikové, ale více ještě laikové zabývají se neustále touto palčivou otázkou, kterou bezvadně řešiti se ještě nikomu nepodařilo. Leč duch vynalézavosti, podporovaný ochranou patentní, nedá se zastrašiti nižádným neúspěchem. Vždyť princip automatu — spojovati dvě, tři i několik činností v jednu — se tak dobře srovnává s charakterem naší doby, kdy pracovati znamená mnoho pracovati a žíti znamená rychle žíti!

V Dutovlji v Přímoří, v říjnu 1904.

Inž. *Vlad. Vlček.*

Sněmové zemí koruny české.

Sněm království českého byl svolán na den 6. října. Ač politické poměry v Rakousku od jeho odročení se nezměnily, přece doufali optimističtí posuzovatelé, že nesmírná tíseň, do níž české i německé rolnictvo živelními katastrofami přivedeno bylo, přiměje německé poslance, aby upustili od taktiky obstrukční a nepřekáželi dělnosti sněmu, aspoň pokud se týče jeho akce k ulevení nouze. Že toto očekávání se splní, tomu nasvědčovalo též usnesení německých agrárních poslanců, žádající, aby obstrukce byla ve prospěch nouzových akcí zastavena. Ale čím více zahájení sněmu se blížilo, tím více klesala naděje; z projevů německých listů vysvítalo, že by němečtí poslanci od obstrukce na sněmu jen za takových podmínek upustili, kterých čeští poslanci žádným způsobem příjmouti nemohou. Němci žádali netoliko, aby čeští poslanci na říšské radě úplně kapitulovali, ale domáhali se i tak neskromných ústupků v zemské správě, že na jich vyplnění nelze pomysliti.

Hned po zahájení sněmu ujal se slova místodržitel hr. Coudenhove a v delší řeči sněmovníkům kladl na srdce, aby hleděli svornou prací zmírniti bídu obyvatelstva a aby se spojili aspoň tam, kde rozdíl národností přestává. Čeští poslanci stran svobodomyslné a národní podali osvědčení, ve kterémž na veřejnoprávní poměry v království českém a na zbědovaný stav naší vlasti trpce si stěžují.

Žalují, že i zákonný stav, jenž byl ústavou z r. 1867 zaveden, se porušuje, že jazyk český, jazyk většiny obyvatelstva v tomto království, jazyk národa historického, který zde založil zvláštní samostatný stát a jehož dějiny jsou zároveň dějinami země, z úřadování tak zvaného vnitřního u všech státních úřadů v zemi jest vyloučen; že po staletí zachovávaná právní zásada, dle kteréž v celém obvodu království s každým jeho obyvatelem v jeho jazyku jednati a úřadovati se má, křiklavým způsobem stále se porušuje; že do státních úřadů dosazují se úředníci jazyka českého neznalí a tudíž k tomuto úřadování nespůsobilí; že správní jednota království českého, jehož nedílnost pragmatickou sankcí byla nejslavnějším způsobem zaručena, nezákonným zaváděním dvojího statu úřednického se porušuje.

Odsoudivše pak očividný úpadek veřejných řádů a pronásledování českých menšin ve všech oborech veřejného života, praví poslanci obou stran dále:

»Nejpovážlivějším úkazem úpadku právního v království českém jest však, že státní správa připouští, trpí, ano sama podporuje agitaci proti samým právním základům, na nichž poměr království českého k soustátí tomu spočívá, proti historické a státoprávní individualitě království českého. Znak království českého v části země jest hanoben a veřejní orgánové místo něho užívají emblemů Germanie. Prapory v barvách zemských i na samých budovách státních mizí, kdežto užívání praporů cizích států k demonstrativním účelům se trpí a povoluje. Úřady státní se úzkostlivě vyhýbají legálnímu názvu ‚království českého' a pokládají toto již za pouhý okrsek správní. Tato nevážnost úřadů státních ke království českému jde tak daleko, že zbavují samy Jeho Veličenstvo titulu ‚krále českého'. To vše je možno proto, že vláda sama postupuje směrem, který odvahu boje proti právním řádům království českého, jeho jednotě a státní osobitosti posilňuje a podporuje«.

»Nejen pořádek právní jest podlomen, ale i veliká činnost zákonodárná a tvůrčí nemožna. Sněm království nemůže obstarávati ani nejnalehavější potřeby zemské, tím méně má možnost, aby konečně upravil zbědované hospodářství zemské. V době, kdy právem široké vrstvy lidu volají po nápravě nespravedlivého volebního řádu a žádají, aby byly připuštěny k součinnosti v zákonodárství zemském, sněm odsouzen k naprosté nečinnosti. Hospodářské potřeby lidu, poslední katastrofy živelní žádají pomoc proti hrozící bídě, ale státní správa místo aby zjednala nápravu, chce zužitkovati hospodářské krise k podlamování českého odporu proti křivdě a bezpráví.«

»Všechny tyto neblahé úkazy zavinila vláda nešťastnou svou politikou. Na místě, aby energickým plněním zákonů a stejným šetřením práv a potřeb obou národů snažila se přispěti k obnovení míru a pořádku, vydává kulturní a hospodářský rozvoj a národní práva českého lidu na milost a nemilost agitace německé, uznávajíc její neoprávněné veto. Takovým způsobem veřejné poměry v království českém ovšem nemohou dospěti k žádoucímu klidu; kde přestává právní pořádek, musí zavládnouti anarchie.«

»My poslanci českého národa těžce snášíme tento zbědovaný stav naší vlasti. Poslanci národa českého z lásky k zemi, kterou zastupují, vždy byli ochotni přičiniti se o to, by v království českém zavládl mír a svorná součinnost obou stejně oprávněných národů. Poslanci českého národa nikdy nevzdalovali se, kdykoli učiněn byl pokus, aby poměry v tomto království byly uzdraveny a zákonný pořádek zaveden. Avšak dnes příliš jasna je snaha vlády odstraniti historickou individualitu království českého, pokořiti a seslabiti význam a váhu českého národa, převrátiti veškery právní poměry na jeho úkor za tím účelem, aby tisíceleté ústrojí království českého bylo zničeno. Za takových okolností musí každá snaha českých poslanců o zjednání míru rozbiti se o nepřátelský postup vlády, která nechce k tomuto účelu znovuzřízením právního pořádku zjednati přirozené podmínky. Hluboké roztrpčení vzmáhá se v národě českém, který vidí, jak vinou vlády vydává se staroslavné toto království na pospas nejžalostnějších štvanic politických a přivádí se na pokraj záhuby. Tlumočíce však tyto pocity trpkosti v lidu našem, jsme povinni rovněž prohlásiti, že věc tohoto království je národu českému příliš drahá, než aby upustil od zápasu, byť i těžkého, za právní řád, a že my, poslanci národa českého, jsme odhodláni boj proti nynější soustavě vládní vésti dále, dokud právům a potřebám království českého a našeho národa nebude vyhověno.«

Čeští poslanci agrární a radikální toto osvědčení nepodepsali.

Po první schůzi sněmovní konala se u nejvyššího maršálka porada předsedů všech sněmovních stran za tím účelem, aby se zajistila dělnost sněmu alespoň pro vyřízení nejnalehavějších potřeb. Usnesení nestalo se žádné, neboť předsedové museli dříve referovati svým klubům. Dne 11. října učinili pak němečtí poslanci prohlášení, že při obstrukci setrvají, poněvadž jejich požadavkům, hlavně co se týče postavení české obstrukce na říšské radě, nebylo vyhověno. Přece však konala se u nejvyššího maršálka nová porada, ač o její marnosti každý byl přesvědčen. Poslanci české národní strany a strany svobodomyslné podali prohlášení, v němž vyslovují politování nad rozhodnutím německých poslanců a činí je odpovědnými za následky neomluvitelného odložení akce na úlevu nouze. Zástupcové obou velkostatkářských stran, konservativní i ústavověrné, vyslovili se co nejrozhodněji proti všeliké obstrukci. Zástupcové stran agrární, radikální a všeněmecké do porady se nedostavili.

Dne 14. října zasedal český sněm naposled. Po zahájení schůze a po vyřízení formálií dal nejvyšší maršálek přečísti obšírné prohlášení poslanců českých stran svobodomyslné a národní, v němž německá obstrukce po zásluze se odsuzuje a v zájmu dějinné pravdy se vším důrazem se uvádí, že mezi pohnutkami a cíli německé obstrukce v l. 1897—99 na radě říšské a do loňska i na sněmu českém provozované a mezi pohnutkami a cíli postupu českého poselstva ve Vídni jsou nesmírné rozdíly. Po podrobném uvedení těchto rozdílů prohlašují poslanci na konec:

»Není sice pochybnosti, že příboj vln, propagandou velkoněmeckou zdýmaných, proti základům, na nichž budoucnost soustátí

spočívá, přímo jest namířen; taktéž nelze neviděti, že praktické účinky, jež koná propaganda tato na současný vnitropolitický náš vývoj, nad jiné jsou zhoubnými hlavně tím, že stupňujíce žádostivost a národnostní sebevědomí Němců, vzniku nálady, smír umožňující, nepřekonatelné činí překážky; leč rovněž tak pevně věříme, že dnes a na tak dlouho, co nynější mocenské poměry evropské potrvají, mocnářství Habsburské, pokud plniti bude dějinné svoje poslání, a národům od věků v něm sloučeným stane se záštitou práv a nezkráceného jejich rozvoje, nemusí se obávati, že by nebezpečná tato propaganda stala se mu osudnou.«

»V důsledku toho nevzdáváme se naděje, že dříve nebo později padne s očí bělmo i těm, kdož posud z obavy před pokřikem Němců, nadpráví v tomto soustátí si osobujících, střehou se každého rozhodnějšího kroku, jímž nutno by bylo německým krajanům našim s důrazem uvesti na pamět, že vedle práv, na které v tomto soustátí slušný činiti mohou nárok, mají též povinnosti, jak vůči českému kmeni, od věků vlast tuto obývajícímu, tak i vůči státnímu celku, aby šetřili práv národa českého, jakož i národů německých vůbec, bez jejichž obětí na krvi a statcích trvání tohoto soustátí jesť nemyslitelno.«

»Arci, rovněž není nás pohříchu tajno, že dokud podmínky naděje této nezjednají si průchodu v kruzích, jejichž povinností jest konati vliv na osudy národů pod žezlem Habsbursko-Lotrinským sloučených, dokud zejmena kormidlo vlády řízeno bude zřeteli, podřizujícími životní potřeby státu jednostrannému zájmu našich krajanův a tím žádostivost jejich jen vzpružujícími, dotud státní loď na dále zmítána bude bouřemi vnitřních zápasů ke škodě vlastní i veškerého jejího obyvatelstva.«

»Národ český v těžkém postavení, jež mu tíseň doby vykazuje, setrvá neochvějně. Jestliže poslancové němečtí, odmítajíce i projednávání věcí nouze lidu se týkajících, ukládají voličstvu svému oběti v zájmu požadavků se zákonem a spravedlností v odporu se nalézajících, tím ochotněji tytéž oběti ponese i lid český, dobře věda, že běží o věc jeho spravedlivou a o požadavky v zákoně založené. Povždy, jako dosud, zůstane národ český hotov podati upřímnou pravici k poctivému smíru, jakmile toužebně želaný okamžik, zárodky vzniku jeho umožňující, se dostaví.«

»Za útrapy však, za hospodářskou a politickou bídu, která tomuto království, jeho obyvatelstvu obojího jazyka a celému soustátí bude ještě údělem, než hodina smírné úpravy zmatků nynějších udeří, za vše to před soudem dějin národ český zodpovědnost svaluje na ony činitele, kteří jako slepotou poraženi jsouce, jednak přímými činy, jednak nepřímo svou chabostí trvání bolestného procesu nynějšího prodlužují.«

Čeští agrárníci nepřipojili se ani k tomuto prohlášení, ale uveřejnili ve svém časopise projev vlastní, v němž praví: »Jest nade vši pochybnost jasno, že obstrukce Němců na sněmu království českého jest frivolním činem zpyšnělých, vyhýčkaných německých vůdců-

politiků, pod jichž neúprosným komandem stojí posud zástupcové německého venkova, a byť i někteří z těchto měli dobrou vůli, nejsou s to bez vlastní dobré organisace německého lidu venkovského po způsobu naší čeliti veškeré zbujnělé žurnalistice německé, sloužící namnoze nevlasteneckým, neb osobním zájmům nynějších politických veličin.« Dále se vůdcům české strany svobodomyslné vytýká v prohlášení agrárníků, že neučinili ani jediného upřímného kroku k docílení dělnosti sněmu; na konec se praví: »Naším přesvědčením jest, že hlavního vinníka dlužno hledati v desorganisaci nejširších vrstev výrobních, které dosud k vlastní škodě jsou ovládány privilegovanými politiky, pod jichž jhem, žel, i zástupcové německých zemědělců úpějí. To však nás neodstrašuje, bychom tím účinněji nebudovali vlastní organisaci v tom pevném přesvědčení, že blízka jest doba, kdy i německý rolník se vzmuží a volebním lístkem odpoví. Jednotný projev Němců, tudíž i zástupců německého venkova, z nichž mnozí podlehli nezřízenému tlaku německých vůdců, musíme považovati za výzvu k boji, a to tím více, poněvadž se v něm nepřímo žádá kapitulace českého poselstva před marnivým furorem německo-židovského liberalismu a nacionalismu v té naději, že krise nejširších vrstev českého lidu, která dle vyjádření německých poslanců jest větší než v krajích Němci obývaných, bude míti za následek podlomení síly české delegace proti nám vždy nepřátelské Vídni. Ukazujíli Němci na finanční slabost království českého, jednoho z nejbohatších království do svazku říše náležejících, pak tážeme se, kdo že ochudil toto nejbohatší království? A kdo přes to plní pokladnu Vídeňskou a činí ji kreditu schopnou? My poslanci české strany agrární vědouce, že trvalá krise zemědělská, která následkem posledních živelních pohrom stala se přímo katastrofální, činili jsme všechny možné kroky, aby oprávněným požadavkům našeho lidu ze strany země a státu zadost se učinilo. My však jmenem českého venkova slavnostně protestujeme proti pouhé domněnce, že by český venkovan v tísni se nacházející mohl býti národnostně a politicky chabějším, než hospodářsky šťastnější venkovan německý. Český rolník, živnostník i dělník zapře bídu svou, aby v každé době mohl přinesti nejtěžší oběti nejposvátnějším statkům národa. Našim snahám mír žádajícím vypověděn boj. My jej přijímáme. Osamoceni spoléháme pouze na náš lid, k němuž voláme: Byl jsi dosud, buď i dnes a nadále s námi!«

Čeští radikálové, ač jsou toliko čtyři, nesjednotili se; dva z nich (Kalina a dr. Stránecký) uveřejnili osvědčení, jež druzí dva (dr. Baxa a Kryf) podepsati odepřeli. Osvědčení jest hlavně polemikou proti politice strany svobodomyslné a vrcholí ve větě, že českému národu nebude lépe, pokud se nezbavíme dnešní státní poroby a nevybojujeme si svého vlastního českého státu.

Poslední schůze sněmu skončila se hlučnou demonstrací sociálních demokratů na galerii shromážděných pro všeobecné právo hlasovací. Dne 15. října sněm odročen.

Zasedání sněmu moravského zahájeno dne 26. září. Na české straně zlepšila se situace potud, že opět utvořena společná

parlamentní komise všech tří českých klubů. V druhé sněmovní schůzi provedli sociální demokraté tak bouřlivou demonstraci pro všeobecné právo hlasovací, že v jednání nemohlo se pokračovati. V následující schůzi propukla nevole Čechů nad nespravedlivým a násilným postupem Němců proti českým potřebám školním.

Jednalo se o návrhu, jímž vláda se vyzývá, aby bez odkladu zrušila nezákonná opatření, jež okresní školní rada v českém školství Brněnském na počátku letošního roku učinila, chtíc zameziti přirozený rozvoj českého živlu. Když Brněnský purkmistr dr. Wieser tvrdil, že prý Němci jsou v právu, a když chtěl dokazovati, že obec Brněnská přináší českému školství veliké oběti, rozpoutala se mezi českými posluchači na galerii a mezi českými poslanci bouře nevole, která se stupňovala, když po vyhýbavé řeči místodržitele hr. Žerotína pilnost návrhu byla zamítnuta. Dne 10. října demonstrovalo dělnictvo opět pro všeobecné hlasovací právo, a demonstrace, jíž účastnili se hlavně čeští národní dělníci, nabyla velikých rozměrů. Povoláno vojsko, které s největší bezohledností proti lidu zakročilo a mnoho osob povážlivě zranilo. Krvavé tyto události dostaly se ve sněmu na přetřes pilným návrhem poslanců dr. Šíleného a soudruhů, v němž vláda se vyzývala, aby vinníky vypátrala a náležitě potrestala. Odůvodňuje návrh tvrdil posl. Novák, že místodržitel povolav vojenskou pomoc vyhověl jen přání Brněnské radnice, která si chtěla schladiti žáhu na českém lidu, a dr. Perek uvedl, že lid byl městskou policií provokován. »Praví vinníci všech výtržností,« zvolal rozhorleně za bouřlivého souhlasu českých poslanců, »jsou zde, v této většině sněmovní. Vy jste to, kteří nás majorisujete. Stavíte se proti všem požadavkům českého lidu, i proti jeho požadavkům kulturním.« Pilnost návrhu zamítnuta hlasy německé levice a strany střední.

Slezský sněm sešel se dne 19. září. Hned v první schůzi podali němečtí poslanci — mezi nimi také Vratislavský arcibiskup Kopp a sám zemský hejtman hr. Larisch — tento návrh: »Podepsaní poslanci pokládají zřízení slovanských poboček na německých učitelských ústavech v Opavě a v Těšíně za opatření, které v sobě chová nepopíratelnou škodu pro dosavadní vývoj německých ústavů učitelských. Německé obyvatelstvo slezské spatřuje v nich odnětí a odcizení německých ústavů. Utrakvistické ústavy narážejí na odpor německého obyvatelstva, poněvadž jsou dle zkušenosti k tomu, aby Němcům jejich vlastní ústavy byly znechuceny. Podepsaní poslanci pokládají ve smyslu jednomyslného názoru svého voličstva za svou povinnost proti tomuto zasahování do právní kontinuity slezské správy školské co nejrozhodněji protestovati. Vidí s politováním, že veliké oběti, které země školství přinesla, neslouží dílu míru, neboť vláda, nedbajíc obětí těch, ohrožuje svým jednáním zřízení školská. Protestujeme tedy proti jednání vlády a proti tomu, že opatření toto se stalo bez vědomí a souhlasu zemského zastupitelstva, kterému velice záleží na klidném vývoji školství, a vyzýváme vládu, aby rozhodnutí ve příčině parallelek na obou učitelských ústavech zrušila.«

Po přečtení tohoto protestu schůze dle návrhu německé většiny skončena.

V druhém sezení podali slovanští poslanci své prohlášení, v němž praví: »Považujeme zřízení slovanských ústavů ku vzdělání učitelů na slovanských školách Slezska za ústavní povinnost vyučovací správy, neméně pak za požadavek pedagogický a za opatření k upokojení nejnutnějších, neodkladných potřeb. Nic není nás tak daleko jako to, aby zřízením takových ústavů školská zařízení, zvláště německé učitelské ústavy, byly poškozeny neb ohroženy. Také my jsme se vždy rozhodně ozývali proti utrakvismu ve slezském školství a dovolávali jsme se pro své školy zásad zákonných, hlavně čl. XIX. st. z. z. o všeobecných právech státních občanů. Jsme nuceni zvláště vytknouti, že přičleněním slovanských poboček nynější ústavy ve svém jádru utrakvisovány nebudou. Pokud vyučovací správa v oboru své působnosti nepopíratelné potřebě slovanského školství zřízením poboček vyhověti doufá, prohlašujeme, že toto opatření považujeme za nejvýš nedokonalé a prozatímné. Poněvadž nutná potřeba slovanských ústavů pro vzdělání slovanských učitelů ve Slezsku je zjištěna a v prohlášení německých poslanců nejen že není popřena, nýbrž jest uznána, prohlašujeme, že jsme srozuměni, ba my požadujeme, aby pobočky byly přeměněny v samostatné ústavy s českou a polskou vyučovací řečí. Co nejrozhodněji opíráme se tomu, aby ono nařízení bylo beze všeho odvoláno, jakož aby tato čistě kulturní záležitost s politického stanoviska byla posuzována, řešena a do víru strannicko-politických agitací zatahována.«

Zemský president odpověděl, že by si vláda přála, aby strany se dohodly o vhodném rozřešení této otázky, ale poněvadž takovéto dohodnutí není možno, že musí setrvati při spůsobu, jak ji sama rozřešila. »Hledíc na počet obyvatelstva,« pravil mimo jiné, »a hledíc na nedostatek slovanských učitelů, který poslední dobou obzvlášť citelným se stal, přijímá vláda úplnou odpovědnost za učiněná opatření a zaručuje se, že každé jich zneužití k národním účelům jest vyloučeno. *Budoucnost ukáže, že v nových pobočkách se bude sice vyučovati českým a polským jazykem, ale v témž rakouském duchu, jehož i na německých ústavech žádáme!*« Tato závěrečná slova zemského presidenta dokazují, že se Čechům a Polákům zřízením slovanských poboček nedostalo žádného ústupku, neboť onen »rakouský« duch, jenž se pěstuje na německých ústavech, je příliš dobře znám.

Adolf Srb.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 19. října 1904.

Zemské sněmy. — Nová řeč dr. Körbra. — Uhersko. — Spor o následnictví na trůně v Lippe-Detmoldu. — Řeč ruského ministra nitra knížete Svjatopolka-Mirského. — Korunování a pomazání srbského krále Petra. — Bouře v Italii. — Pamětní spis vnitřní makedonské organisace. — Smlouva Anglie s Tibetem. — Změna na trůně saském.

Zemské sněmy shromáždily se k zasedání, a téměř ve všech došlo k povážlivým bouřím, na všech stranách jevil se obraz rozháranosti, do které říši uvedlo státnické umění dr. Körbra. O neutěšených poměrech a trapných událostech na sněmích zemí koruny české podali jsme výše zevrubnější zprávu. Na ostatních sněmech jsou rovněž poměry žalostné. Ve Lvově utkávají se Rusíni s Poláky, v Inšpruku Vlachové s Němci, v Štyrském Hradci Slovinci s Němci, v Zadru a Kotoru Slované s Vlachy a s vládou, ve Vídni antisemité s liberály, v Lublani konservativci s liberály, — a na všech sněmích, kde Němci mají většinu, útočí se na vládu pro zřízení slovanských poboček na učitelských ústavech ve Slezsku. Na některých sněmích sociální demokraté hlučně vystupují pro svůj požadavek všeobecného hlasovacího práva.

K bouřlivým výstupům došlo zejmena na sněmu krajinském a dalmatském. V Lublani potírají se pohříchu obě slovanské strany, katolická a liberální, a katolíci pokračují v obstrukci, již loni zahájené, proti spojeným slovinským a německým liberálům. Letos došlo mezi slovinskými stranami ke shodě alespoň pro určitý případ. Zemský president Hein jest rozhodný germanisátor a užívá na sněmu téměř výhradně jen jazyka německého. Na schůzi dne 14. října navrhl poslanec Krek, aby sněm vyslovil politování nad tímto zjevným nadržováním němčině. Řečník žádal, aby zemský výbor byl sněmem zmocněn nepřijímati od zemské vlády žádných německých přípisův, a obviňoval zemského presidenta, že v Krajině, kde Slovinci tvoří ohromnou většinu obyvatelstva, chce uplatniti hlavní požadavek Němců: němčinu jako státní jazyk. Zemský president omlouval se, že slovinština a němčina jsou v Krajině jazyky rovnoprávnými a že ve sněmu každý může užívati jednoho nebo druhého jazyka. Návrh vycházel od strany katolické, a slovinští liberálové před nedávnem prohlásili, že budou hlasovati proti všem jejím pilným návrhům, třeba s Němci. Avšak v tomto případě nemohli jinak než hlasovati se svými rodáky, a pilnost návrhu přijata velkou většinou. Výsledek byl v sněmovně i na galarii uvítán hlučným potleskem a ozývaly se hlasy »Abzug Hein!« Schůze skončena za veliké vřavy. Obecenstvo na galerii však neodcházelo, nýbrž volalo stále: »Hanba Heinovi!« Náhle ozvalo se zvolání: »Sláva slovinské sjednocenosti!« Poslanci odpověděli na tyto projevy a s galerie ozvaly se hlasy: »Smiřte se! Buďte svorni proti pangermanismu!« Toto vlastenecké napomenutí potkalo se v tu chvíli s obecným souhlasem; jiná jest ovšem otázka, staneli se skutkem.

Velice bouřlivý průběh mělo hned první sezení sněmu dalmatského. Zaderský úřední list prohlásil za věc určitě prokázanou,

že se místodržitel Handel o dalmatském čestném slově s opovržením nevyjádřil; ale charvátští poslanci trvají na obvinění místodržitele a usnesli se, že ho na sněmu nestrpí. Po zahájení sněmu čteno jich osvědčení, v němž žádají, aby místodržitel byl bezpodmínečně odvolán. Baron Handel se za velikého vzrušení vzdálil ze sněmovny, a sněm pak se už nesešel. V celé Dalmacii dějí se projevy proti Handlovi a některá obecní zastupitelstva telegraficky žádala vládu, aby jej odvolala.

Na istrijském sněmu si slovanští poslanci opět stěžují na nešetření jich jazyka od vládního zástupce. Zemský hejtman zahájil sněm toliko jazykem vlaským, proti čemuž slovanští poslanci co nejrozhodněji protestovali.

Ministerský předseda *dr. Koerber* užil výroční schůze svazu rakouských průmyslníků, aby známé své výroky učiněné ve Lvově poopravil. »Ve Lvově,« povídal, »mluvil jsem o programové povinnosti vlády nedopouštěti také, aby národní državа Němců byla zkrácena, čímž přece implicite je řečeno, že také država jiných národů má býti chráněna a že vláda ke všem se chová stejně. Co se však děje? Slůvko »také« se zapomíná, a nyní mi pohodlně imputuje, že prý jsem označil za jediný úkol vlády chrániti a hájiti državu Němců.« Touto »opravou« nezískal dr. Koerber ničeho, ano spíše si uškodil, neboť národy neněmecké o své nestrannosti nepřesvědčil a Němce si opět pohněval. Dr. Koerber vytýkal pak stranám i jednotlivcům, že prý prchají před reálními poměry, následkem čehož prý všude vzniká neupřímnost k sobě samým a k jiným. Výtku tu měl dr. Koerber učiniti nejprve sobě a pak Němcům.

V Uhersku nastávají po krátkém klidu nové boje. Předseda ministerstva hrabě Štěpán Tisza uveřejnil před zahájením říšského sněmu list k svým voličům, který vzbudil všeobecnou pozornost a veliké rozčilení u opposice. Tisza ohlašuje především, že vláda nepřistoupí na požadavek opposice, aby v Uhersku byla ve vojště maďarština jazykem velicím, poněvadž prý rozhodování o tom spadá do pravomocnosti koruny. Dále oznamuje, že je změna jednacího řádu sněmovny nezbytna, aby nejdůležitější předlohy, jako osnova zákona o rekrutech a státní rozpočet v určité lhůtě byly vyřizovány a aby technická obstrukce byla příště nemožnou. Z opposičních táborů ozvaly se nejrozhodnější protesty proti zamýšlenému zostření jednacího řádu, a v říšském sněmu, jehož zasedání bylo dne 10. října zahájeno, došlo již k tuhým půtkám. Hned v první schůzi útočil posl. Košut na ministerského předsedu a prohlásil za bouřlivého souhlasu všech opposičních stran: »Uhry mají zcela jiný základ než ostatní státy. Ony daly veškeru svou státní moc do ruky panovníka, který zastupuje zároveň také moc jiného, cizího státu, a jako v minulosti panovník na naši ústavu sáhl, tak se to může i v budoucnosti státi. Jest tudíž naprosto nutno, aby parlamentu byla dána úplná možnost použiti nejostřejších zbraní; jinak musíme se vzdáti svých národních aspirací, nebo sáhnouti k revoluci!«

V Německu vypukl zajímavý spor o *následnictví trůnu* v malém knížectví *Lippe-Detmoldu.* Panující kníže Alexandr dosud

žije, ale jest choromyslný, tak že ho zastává vladař; tím byl hrabě *Arnošt Lippe-Biesterfeld*, jenž dne 25. září zemřel. Vladařství ujal se jeho syn hrabě Leopold, ale právo k následnictví upírá mu kníže Schaumburg-Lippe, jenž podal ke spolkové radě německé protest a uvádí nároky svého domu na trůn lippe-detmoldský. Kníže Schaumburg je švakrem císaře Viléma. Když syn zesnulého vladaře císaři oznámil, že se ujal vladařství, poslal mu císař tuto depeši: »Vyslovuji Vám soustrast s úmrtím Vašeho pana otce. Poněvadž právní stav není nikterak vyjasněn, nemohu Vaše převzetí vladařství uznati a nedovolím, aby vojsko složilo přísahu.« Tento telegram vzbudil v Německu veliký rozruch. Císaři vytýká se, že se zcela neoprávněně míchá do zákonodárství samostatného státu německého.

Nový ruský ministr vnitra kníže *Svjatopolk-Mirskij* promluvil při svém nastoupení k vyšším úředníkům svého ministerstva pozoruhodnou řeč, v níž pravil: »Vyzývám vás k činnému a obětavému spolupůsobení. Svými zkušenostmi ve správě nabyl jsem pevného přesvědčení, že užitečná vládní práce musí spočívati na upřímně blahovolném a důvěry plném chování se k obecním a stavovským zřízením a k obyvatelstvu vůbec. Jen tím způsobem docílí se při práci vzájemné důvěry, bez níž nelze ve státní správě očekávati trvalého úspěchu.« Ruské časopisy konstatují, že takto ještě žádný ruský ministr nepromluvil. »Pozoruhodný projev ministrův,« napsalo Novoje Vremja, »má ohromnou váhu a vzbudí srdečný i vděčný ohlas po celé Rusi. Jest to milý skřivánčí zpěv, zvěstující příchod jara.«

Dne 21. září konalo se v srbském Bělehradě okázalým způsobem *korunování krále Petra*. Slavnosti se mimo dědičného prince černohorského nesúčastnil žádný člen cizích panovnických rodů, kteréž se daly zastupovati svými diplomatickými zástupci při Bělehradském dvoře. Přípitky při slavnostních hostinách pronesené neobsahovaly nic politicky důležitého ani zajímavého. Dne 9. října byl král v klášteře Žiči slavnostně pomazán. Po církevním obřadu konala se hostina, při níž pronesl král tuto řeč: »Mé zvolení za krále srbského bylo doplněno důležitým církevním aktem, kterým naše církev způsobem patrným mi další zodpovědnost uložila. Beze vší pochyby bude mi skládati účty z činů mých před soudnou stolicí dějin, ale větší jest má odpovědnost před Všemohoucím. Než jsem svaté pomazání přijal, pokládal jsem za svou povinnost vykonati pobožnost na hrobě prvního pomazaného krále srbského sv. Štěpána. Nevím, budeli mi dopřáno, abych ukázal se hodným svých slavných předchůdců, ale vím, že nasadím všecky své síly, abych si dobyl v národě svém úcty a lásky, jimž většina mých předchůdců se těšila. Věren tradicím starých panovníků srbských, budu vždy oddaným synem naší svaté církve, která mi dnes dala požehnání. Naše církev byla vždy nositelkou národního jmena a národního cítění. Povinností panovníkovou jest, aby tento úkol přijal a jí ho zachoval. Ctěmež tento vyšší úkol naší církve a přejme jí zdaru v národním poslání, které má ještě vyplniti.«

V několika italských městech propukla všeobecná stávka dělnického lidu, která vedla k několika krvavým srážkám s vojskem.

Poněvadž socialističtí poslanci až po tu dobu podporovali kabinet Giolittiův, došlo mezi nimi a vládou k roztržce. Ačkoli předseda kabinetu prohlásil, že jest zastancem naprosté svobody stávek a že uznává povinnost vlády, aby při konfliktech mezi kapitálem a prací nezakročovala, že vojsko povoláno bylo jen k ochraně veřejného pořádku a užilo zbraně teprve, když stávkujícími dělníky bylo napadeno, přece děly se na četných socialistických schůzích na ministerstvo prudké útoky a vyslovována žádost, aby odstoupilo a aby svolán byl sněm. Ale vláda nevyhověla ani jedné ani druhé žádosti, a Giolitti jest odhodlán rozpustiti sněmovnu a utvořiti si majoritu bez socialistů.

»Vnitřní makedonská organisace« vydala jazykem francouzským a bulharským psaný pamětní spis o poměrech makedonských za posledního desítiletí. V historickém poučení se praví, že do nedávné doby nebylo samostatné otázky makedonské, neboť tvořila část velké otázky východní. Po vítězné ruské válce s Tureckem měla býti Makedonie dle míru Svatoštěpánského od tureckého jha úplně osvobozena, ale necitelná diplomacie, závistivá na Rusko, vrátila na Berlínském kongrese Makedonii Turecku s paragrafem o reformách. Tento paragraf Berlínské smlouvy přivedl nyní své původce do nesmírné tísně, neboť z něho vzešla makedonská otázka, jež nyní visí jako Damoklův meč nad hlavami evropských velmocí. Pamětní spis uvádí, že celá historie Turecka dokazuje nedostatek jeho vůle zlepšiti osud křesťanských poddaných bez zakročení cizích států. Jen vnější zakročení, hlavně Ruska, docílilo, že Řecko, Srbsko, Rumunsko a Bulharsko nyní žijí svobodně. Ve svých snahách k osvobození křesťanských národů na Balkáně směřujících potkávalo se Rusko vždy s tuhým protivenstvím Anglie, jež z egoismu vždy v Turecku obhajovala status quo. Anglický egoismus byl příčinou všeho neštěstí Makedonců.

Anglické listy uveřejnily *smlouvu Anglie s Tibetem.* Tibet zavázal se, že otevře trhy anglickým kupcům a že Angličanům za jich výpravu zaplatí náhradu 500.000 liber šterl. ve třech ročních lhůtách. Aby dodržení smlouvy bylo zaručeno, obsadí Angličané údolí Džumby. Bez dovolení Angličanů nesmí Tibet ani prodejem ani pronájmem část svého území některé cizí moci odstoupiti. Žádné cizí moci není dovoleno, aby se vměšovala do tibetských záležitostí, aby v Tibetě zřizovala silnice, železnice a telegrafy a dala tam dolovati. Smlouvou tou stal se Tibet ve skutečnosti vasalním státem anglickým. Dosavadní dalailama zbaven všech hodností. Ruské listy prohlašují, že Rusko smlouvy té nemůže uznati, ježto jest v zřejmém odporu s prohlášením, které bylo učiněno v anglickém parlamentě a ježto se příčí anglicko-ruské úmluvě v příčině Tibetu.

Saský *král Jiří* zemřel dne 15. října v Pilnici u věku 72 let. Nástupcem jeho stal se princ *Bedřich August,* jako král toho jmena třetí. Nový král narodil se dne 25. května r. 1865 a oženil se r. 1891 s rakouskou arcivévodkyní Louisou Antonií, ale manželství toto po známých událostech bylo dne 11. února r. 1903 rozvedeno; rozvedená choť tehdejšího korunního prince obdržela titul hraběnky Montignosové.

Adolf Srb.

Válka rusko-žaponská.

Za uplynulý měsíc jest ve válce na dálném východě zaznamenati několik důležitých událostí.

V Petrohradě uznali toho nutnou potřebu utvořiti v Mandžursku druhou armádu, a jejím velitelem jmenován generální pobočník *Grippenberg*. Narodil se r. 1838, pochází z Finska a jest luterán. Ve válkách často se vyznamenal; velikou část vojenských služebních let strávil v Asii. Války rusko-turecké účastnil se vynikajícím způsobem a po uzavření míru jmenován velitelem první brigády v první gardové divisi pěchoty, později pak náčelníkem gardové brigády střelců. Roku 1898 byl z vojska propuštěn, ponévadž se nepříznivě vyslovil o vládní politice ve Finsku, ale za nedlouho povolán opět k činné službě. Jakožto ve zkušeného válečníka kladou na Rusi v něho velké naděje. Zřízení druhé armády bude ovšem vyžadovati drahně času, i jest patrno, že se na ruské straně připravují na dlouhé trvání války.

Veliké překvapení v celém světě způsobil generál *Kuropatkin* svým denním rozkazem, kterým dne 2. října oznámil, že nyní již od ústupu přejde k postupu. Vytknuv stručně posavadní průběh války prohlašoval:

»Nezlomná vůle našeho cara, abychom protivníka porazili, bude splněna. Až posud volil si nepřítel — opíraje se o velké síly válečné a obkličuje nás dle svého dobrého zdání — vhodný okamžik k útoku. Nyní však přiblížil se okamžik, jehož celá armáda tak toužebně si přeje, abychom zahájili postup proti nepříteli. Nadešla doba, abychom donutili Žaponce říditi se dle naší vůle, neboť síly mandžurské armády jsou dosti veliké, abychom přešli k offensivě. Musíte býti ustavičně pamětlivi toho, že k vítězství nad silným a udatným nepřítelem jest vedle velkého počtu vojska potřebí též pevného odhodlání všech od nejvyššího k nejnižšímu. Nechť vám bude přinášeti jakékoli oběti, buďte proniknuti vědomím, jak důležitým jest vaše vítězství pro Rusko, připomeňte si zejmena, jak nutno jest osvoboditi bratry v Port-Arthuru, kteří pevnost hájení jejich svěřenou po sedm měsíců drží. Vojáci! Naše armáda, silná jednotou s carem a s celým Ruskem, vykonala ve všech našich válkách skvělé hrdinské činy a dobyla si zasloužené slávy u všech národů. Buďtež si každé chvíle vědomi, že vám vůle carova svěřila obhájení důstojnosti Ruska a jeho práv na dálném východě. Buďtež každé chvíle pamětlivi, že vám svěřeno obhájení cti a slávy celé ruské armády. Vznešený panovník Ruska modlí se s celým Ruskem za vás a žehná vám. Touto modlitbou k novým hrdinským činům povzbuzeni, musíme bez váhání postupovati ku předu, proniknuti vědomím o důležitosti své úlohy a pevně odhodláni provesti povinnost svou až do konce, nešetříce života. Boží vůle budiž s námi se všemi!«

Projevem tímto zahájeno nové období v této válce.

Kuropatkin přistoupil hned ku provádění oznámeného plánu svého a udeřil dne 10. října na nepřítele v okolí Jantaje. Několik dní zápaseno bez přestávky, a co tyto řádky píšeme, zuří boj dále. Nepřátelé Ruska již rozhlašovali, že armáda Kuropatkinova jest na hlavu poražena, a v Tokiu oslavováno již nové veliké vítězství žaponské. Zprávy o průběhu toho bezpříkladně dlouhého, zuřivého a krvavého zápasu jedna druhé velice odporují, ale tolik jest jisto, že bylo až posud bojováno s výsledkem měnivým, hned pro tu, hned pro onu stranu příznivým a že boj do této chvíle není rozhodnut.

Než se tyto řádky octnou v rukou čtenářových, nastane na bojišti nepochybně nová situace. Dle toho, co noviny posléze z rozličných stran ohlašují, změnila se situace značně ve prospěch Rusů. V noci na 17. říjen postoupili Rusové, vytiskli Žaponce z jich posicí a ukořistili mnoho děl. Z Mukdenu se oznamuje, že byl střed žaponské armády protržen, jak si toho Kuropatkin v původním svém plánu přál. Dle zpráv z Petrohradu přicházejících zásluha o dobytí výšin, kde mělo hlavní posici žaponské centrum, náleží především 23. pluku sibiřských střelců. Útok řídil generál Mayendorf. Boj byl nesmírně tuhý. Nejvíce zápoleno bodákem, jak o tom svědčí zohavené mrtvoly. Všechny zákopy a rokliny jsou naplněny mrtvolami. Ztráty na obou stranách jsou obrovské a dosud je sotva možno odhadnouti.

Na Port-Arthur podniknuto opět několik útoků, které však vesměs odraženy jsou. Tvrdí se, že pevnost může ještě několik měsíců nepříteli vzdorovati, jsouc posavade jak střelivem tak potravinami dostatečně zásobena.

Ruské vojsko jak v Port-Arthuru tak na bojišti vůbec znamenitě se drží, duch hrdinského nadšení veskrze je ovládá. Ale doma v Rusku, jmenovitě v samém Petrohradě, počali se ozývati hlasové trpké kritiky, nevrlé nespokojenosti a chabé malomyslnosti. Proti těm píše Novoje Vremja: »Smělý nátisk našeho nepřítele, přinuceného vsaditi nyní všecko na jednu kartu, měl by na naší straně způsobiti vzpružení a povznesení ducha a všeobecné závodění, by každý něčím přispěl v boji s tak silným nepřítelem. Čeho můžeme dosíci zlostnou kritikou nebo plačtivými výtkami v době, kdy se tam na východě prolévá krev našich bratrů, heroicky konajících službu carovi a vlasti! My zde vlastně ničeho nevíme, neznáme ani protivníka ani místních podmínek, ale soudíme o všem, zapomínajíce, že jeli našim vojskům těžko, nepříteli není snáze, vidouce jen své nezdary a nepozorujíce, že nepřítel chytře zamlčuje, čím se nemůže pochlubiti.«

Dne 19. října 1904. *Adolf Srb.*

R. 1904. ČÍS. 12.

OSVĚTA

Jak r. 1871 zmařeno české vyrovnání.

Dle svědectví tehdejšího ministra Schaeffle

podává

Adolf Srb.

Pravé příčiny zmaru českého vyrovnání r. 1871 nejsou dosud dostatečně objasněny; dosud nespadla úplně rouška s událostí, které se v zákulisí odehrávaly a měly tak neblahý vliv na dokončení velké akce, jež v jistém směru znamená vrchol našeho politického snažení. Tehdejší zástupcové českého národa nenabízeli se rozhodujícím kruhům, tito kruhové sami k nim přistoupili poznavše po přetěžkých zkušenostech, že nutno upustiti od německo-liberální politiky, máli Rakousko vyváznouti ze zmatků, do nichž je tato politika zavedla. Zástupcové českého národa podali ochotně ruku k smíru, snažili se poctivě o zdar vyrovnávací akce a odhodlali se k značným ústupkům, co se týče práv českého království, nikdy nepromlčených a slavnými závazky zaručených. Že se akce nezdařila, že před samým jejím ukončením nastal nepříznivý obrat, který přivodil zmar díla tak šťastně počatého, toho vinu sluší hledati jinde než u českých vůdců.

Pohříchu naši mužové, kteří vyrovnávací akce účastni byli, nezanechali nám nijakých zpráv o té pohnuté době. Bývalý říšský kancléř Beust, neblahé paměti, v memoirech svých zevrubně vylíčil celý průběh vyjednávání a uvádí příčiny jeho zmaru. Slovům muže toho, jenž proti vyrovnání od samého počátku co nejrozhodněji se postavil a všemi prostředky o jeho zmaření usiloval, nelze dáti víry; jeho jedinou snahou jest postaviti se do pěkného světla a obestříti se gloriolou ochrance Rakouska proti vybájeným »panslávským jeho nepřátelům.«

Nyní konečně vystoupil se svými vzpomínkami na veřejnost muž, jenž zajisté je z nejpovolanějších, aby dal svědectví pravdě. Albert *Schaeffle*, člen ministerstva Hohenwartova, jenž měl ve vyrovnávací akci vynikající účastenství, zanechal po sobě podrobné

vypsání všech událostí oné památné doby, jež teprv nyní vyšlo[1]) a nás se vznikem a průběhem celé akce seznamuje.

Roku 1870 přijal Schaeffle povolání na universitu vídeňskou za profesora národního hospodářství. Slovutný národohospodářský spisovatel a rozhodný odpůrce vševykořisťujícího bursovního kapitalismu měl hojnou příležitost konati důkladná studia v samém středu pověstného německo-židovsko-liberálního »národohospodářského rozkvětu« a na vlastní oči se přesvědčiti o bohopustém hospodářství kapitalistické smečky, o níž sám napsal, že »loupežné rytířství středověku bylo ušlechtilým zaměstnáním (ein edles Metier) proti řádění této bandy.« Seznal brzy k svému podivení, že vládní systém jest zcela na ní závislý, a že mužové řídící osudy Rakouska nalézají se úplně v její moci. Stal se spoluvydavatelem a spolupracovníkem finančního týdenníku Oesterreichischer Oekonomist, jenž co nejrozhodněji potíral bursovní korrupci a ažiotáži. V listě tom vyšla řada článků o švindlu s tureckými losy, a tehdejší říšský kancléř, hrabě Beust, byl z účastenství v něm tak příkrým způsobem obviňován, že to v celém Rakousku působilo ohromnou sensaci.

Beust poslal svého důvěrníka k Schaefflovi a dal jej vyzvati, aby se zřekl spolupracovnictví při tomto listě. Když Schaeffle, jenž články ty nepsal, rozhodně to odepřel, oznámil mu důvěrník, že Beust dá proti němu zavesti disciplinární řízení. Schaeffle nedal se ani touto hrozbou zastrašiti a vzkázal Beustovi, aby žaloval redaktora. Důvěrník — ministeriální rada Max von Gagern — odvětil, že tuto odpověď Beustovi přinesti nemůže, poněvadž by se tento Schaefflovi mstil. Jak se Schaeffle později dověděl, řekl Gagern Beustovi přece, jak se Schaeffle vyslovil. Beust nežaloval redaktora, nedal zavesti disciplinární řízení proti Schaefflovi, ale — jak se později ukázalo — nezapomněl.

Schaeffle jal se důkladně sledovati poměry rakouské a dospěl k poznání, že cesty, jimiž se tu dosavadní vlády braly — hlavně znásilňování neněmeckých národů, — vedou jen k rozkladu Rakouska. Seznámiv se s některými čelnými muži, kteří se snažili, aby neblahý německo-liberální systém byl odstraněn, nabyl v rozmluvách s nimi přesvědčení, že decembrismus jest netoliko formálně výsledkem protiústavních oktrojírek, nýbrž i virtuelně a státodynamicky neudržitelný, ano že není asi Němcům rakouským na prospěch.

Když na rozhodujících místech konečně se přesvědčili, že obrat ve vnitřní politice jest nevyhnutelný, a když se pomýšlelo, aby s národem českým stalo se vyrovnání, byl císař upozorněn na Schaeffla, jenž by v novém kabinetě platně se osvědčiti mohl. Schaeffle povolán dne 24. října k audienci. Císař ho vyzval, aby mu sdělil své názory o tom, jakým způsobem by se poměry v Rakousku upraviti daly. Schaeffle učinil to zevrubně, odsoudil co nejrozhodněji německo-liberální, většinu obyvatelstva utlaču-

[1]) Aus meinem Leben. Von Albert Schäffle. V Berlíně, 2 svazky.

jící systém a vyslovil se, že první podmínkou k zlepšení poměrů jest provedení úplné rovnoprávnosti národů. Také o českém korunování, o jmenování českého dvorního kancléře a znovuuznání českého státního práva stala se zmínka. Císař poslouchal velmi pozorně, souhlasil s korunováním i s jmenováním českého kancléře, ale obnovení českého státního práva rozhodně zamítl.

Schaeffle nedověděl se po několik dní, jaký účinek měl výklad jeho, a obával se již, že snad mluvil příliš svobodně, příliš akademicky. Avšak dne 29. října byl císařským pobočníkem vyvolán ze síně, v níž právě přednášel, a byl vyzván, aby se ihned odebral k císaři. Panovník oznámil mu, že se rozhodl utvořiti vládu dle zásad, které Schaeffle dne 24. října vyslovil, tázal se ho, máli hraběte Hohenwarta za dosti energického, aby do takového kabinetu vstoupil, a když Schaeffle posvědčil, nařídil mu, aby jednal s Hohenwartem o utvoření kabinetu. Schaeffle upozorňoval císaře na rozličné povážlivosti vzhledem k své osobě, zejmena na svůj zahraničný původ, na svoji pruské vládě protivnou velkoněmeckou minulost v Německu, konečně na své od bursovního kapitálu nenáviděné a prononçované sociálně politické spisy. Pak dával na uváženou, zda by se nedoporučovalo, aby se dalo liberalismu dohospodařiti v pokuse Potockého se štýrskými autonomisty a s Poláky a změna systému aby se odročila. Také poukázal na to, že Beust jest proti němu zaujat, a že by tvoření kabinetu, neměloli by v zárodku býti zmařeno, muselo se díti bez vědomí Beustova. Císař pravil: »*Nemohu svým národům déle lháti!*« a vyslovil svůj souhlas, aby tvoření ministerstva zůstalo zatajeno.

Hohenwart a Schaeffle jali se pak hledati vhodné muže pro svůj kabinet. Schaeffle sděluje o tom: »Obtíže činilo obsazení ministerského praesidia, v kterémž jsme chtěli ponechati Potockého, ale když císař sám navrhl, aby i na toto místo byl dosazen muž dosud neopotřebovaný, pomýšlel Hohenwart na Mercandina a Mescéryho, až se konečně rozhodl, že sám vedle ministerstva nitra převezme i předsednictví. Já jsem prohlásil ochotu, že vedle ministerstva obchodu prozatímně budu říditi i ministerstvo orby. Pro ministerstvo spravedlnosti byl vhodnou osobou dr. Habětínek, požívající důvěry jak Němců tak Čechů. Těžší věc byla nalezti vhodné muže pro ostatní obory. Bylo potřebí, aby to byli homines novi, strannickým bojem dosud nezemdlení a při tom úplně mlčenliví. Nejvíce práce dalo obsazení ministerstva vyučování. Helfert byl nemožný, ježto měl jako bývalý státní podsekretář absolutní doby mnoho nepřátel, a tedy nebyl novým mužem. Nejraději bychom byli měli Němce pro toto místo, ale jedni, kteří by se k tomu byli hodili, byli centralisté, jiní, kteří v duchu smiřovacího ministerstva pracovali, byli klerikálové. Konečně zvolen přítel Habětínkův, dlouholetý odborný přednosta v ministerstvě vyučování Josef Jireček, zkušený, učený a slovanských řečí výtečně znalý správní úředník. Pro zemskou obranu navrhl císař generálmajora Scholla, velice slušného vojáka. Pro finance přál si císař barona Holzge-

thana, finančního ministra v kabinetě Potockého. Hohenwart povolil nerad. Scholl a Holzgethan byli od císaře ku převzetí těch úřadů krátce před nastoupením ministerstva osobně povoláni. K Holzgethanovi měl Hohenwart velkou nedůvěru, a jak se později ukázalo, zcela odůvodněnou. Tento osobně hodný, ale prkenný muž bez idey — v němž jsme jakožto v členu kabinetu Potockého netušili byrokratického centralistu, jímž se později osvědčil, — ukázal se právě v delegacích velmi nejapným.«

Nyní jednalo se o taktiku ohledně českého vyrovnání. Hohenwart v té příčině Schaefflovi dne 28 ledna 1871 psal: »Milý příteli! Co se týče českých vůdců, souhlasím s Vámi, abychom s jich povoláním posečkali. Nenahlížím, co by se tím mohlo pokaziti, ale není pochyby, že, jakmile budou povoláni, počnou agitace, a že bude líp, budeli nová správa na ně míti vliv. Budeli výsledek příznivý, připadne jí k dobru, budeli nepříznivý, nebude jí počítán na vrub.«

Tajnost utvoření kabinetu byla déle než tři měsíce tak úplně zachována, že byl celý svět překvapen, když jeho jmenování oznámeno ve Wiener Zeitungu. Císař, jenž se obával, že utvoření kabinetu dlouho zatajiti se nedá a již na podzim r. 1870 chtěl je provesti, Hohenwartovi a Schaefflovi za jich mlčelivost projevil svou obzvláštní důvěru.

První úlohou hraběte Hohenwarta bylo utvořiti si parlamentní většinu. Přáním vlády bylo, aby nikoli proti straně ústavověrné, nýbrž s jejím jádrem svou úlohu provedla. »Byli jsme si úplně toho vědomi,« píše Schaeffle, »že k blahu Rakouska jest potřebí netoliko strany klerikální, nýbrž i liberálních Němců a že velkostatek, jakožto všem národnostem přináležející pouhá majetková vrstva, jest specificky povolán k udržení Rakouska proti centrifugálním snahám. V rozmluvách mezi hr. Hohenwartem a mnou přišlo toto přesvědčení k úplné platnosti, a právě proto jsme se vystříhali všeho, abychom rychle a jednostranně k stávkujícím Čechům nepřistoupili. Uvažovali jsme také střízlivě oporu, jíž ústavověrná strana v Uhrách a v Berlíně měla, a počítali jsme s tím, že by třeba ne sama o sobě, přece z Uherska proti nám zvítěziti mohla, *jakož i jen odtud proti nám zvítězila* . . . Tak vkročili jsme boji vstříc s úmyslem, abychom, pokud jen možná, s neporušenou částí strany ústavověrné, po případě i proti ní a na vzdor uherským a zahraničním vlivům, kteréž Beust proti nám poštve, velikou věc pod nátlakem vážné evropské situace provedli.«

Když byla říšská rada po přijetí finančního zákona uzavřena, přistoupilo ministerstvo k řešení hlavní otázky, k českému vyrovnání. Vláda nebyla s vůdci české opposice napřed srozuměna. Zapřísahala Čechy, aby přišli do říšské rady a tam, a nikoli na českém sněmu, vyrovnání počali a po jeho ukončení jej ve sněmu za příležitosti korunování slavnostně utvrdili. Vláda uváděla, že by věc šla rychleji, jednodušeji a nezávisleji od rakouských a centralistických vlivů a že by se tím českému státnímu právu — před nímž Schmerlingův český sněm formálně tak málo obstojí

jako Vídeňská říšská rada — nic více nezadá, než při opačném postupu. Vůdcové české opposice namítali, že toho na svých stranách žádati nemohou.

V první ministerské radě, která se po uzavření říšské rady konala, děkoval císař ministrům za jich vytrvalost, sliboval jim znova svou podporu a ukončil svou řeč slovy: »*Nyní nelze nazpět!*« Tajemník, jenž psal protokol, dvorní rada A., jenž při všech změnách ministerstva na svém místě zůstal, pravil tehdy ministrům: »Tak rozhodně císař dosud nikdy svou podporu neslíbil!«

Schaeffle odebral se do Prahy jsa zmocněn, aby s vůdci opposice: s hrabětem Clamem Martinicem, Riegrem, Palackým, knížetem Jiřím Lobkovicem, knížetem Karlem Schwarzenbergem, hrabětem Harrachem, dr. Braunerem, dr. Sladkovským a dr. Pražákem vyjednával. V paláci hraběte Harracha se od 16. května tři dni po sobě každý večer až do pozdní noci konalo vyjednávání. Obtíže byly arci značné. Největší nedůvěrou byl naplněn Palacký, jemuž prý na urychleném vyjednávání nezáleželo, poněvadž neměl český národ za dosti otužilý. Konservativci, Mladočeši i Staročeši, jednomyslně popírali legálnost tak zvané »ústavy«. Všichni prohlásili, že si Čechy zasloužily od dynastie, aby s nimi jednala právě tak jako s Uhry, a žádali, aby vyrovnání bylo provedeno tak jako r. 1867 v Uhersku, žádali uznání českého státního práva, korunovací sněm, korunování dle českého státního práva a pokud možná nevstoupení do »zcela nezákonné říšské rady.«

Po Schaefflovu návratu do Vídně probíral císař s ním a s Hohenwartem preliminarie a schválil definitivní vyjednávání s českými vůdci na základě jejich.

Hrabě Clam Martinic ovládal opposici a nemohl od žádné vlády při žádném vyrovnání býti opomenut. Jsa velký v koncepci velkého, ale nedůvěřivý v obchodě a vyjednávání jako advokát, rozhodný nepřítel liberální fráse, švindlu a korrupce, lhostejný k popularitě, byl netoliko silný, ale i tuhý kontrahent. Kdy by bylo bývalo možno tento pilíř státoprávní opposice obejíti, bylo by se to jistě stalo. Hraběte Clama báli se a nenáviděli Herbstovci — toto jádro liberálního centralismu — tak, jako nikoho jiného ... Ještě mnohem nepříznivější byl Clamův poměr k císaři, jenž mu tehdy nebyl milostivě nakloněn, nýbrž byl přímo proti němu zaujat. Příčinu této císařské antipathie, která ani při vyjednáváních zcela nevymizela, pověděl Clam Schaefflovi později. Po shroucení absolutismu r. 1859 byl Clam, tehdy místodržitel v Haliči, od císaře do Vídně povolán, aby utvořil kabinet, on však se zdráhal sloužiti v jednom ministerstvě zároveň s Bruckem, jejž císař držeti musel.

Definitivní akce vyrovnací byla při bezpodmínečné vzájemné důvěře mezi vládou a vůdci opposice zahájena smluveným královským reskriptem ze dne 12. září 1871. Potom sešel se český sněm a radil se o fundamentálních článcích, o volebním řádě a národnostním zákoně. Němci, kteří byli ze sněmu vystoupili, odmítli obeslání příští říšské rady, které fundamentálky měly býti před-

loženy, a také dolnorakouský sněm oznámil, že nepřijde. V tomto sněmu došlo k velmi bouřlivým výjevům. Na Vídeňské universitě byl ministr vyučování Jireček, k jakési slavnosti pozvaný, hrubě uražen, Schaefflovi a Habětínkovi provoláno »Pereat«.

»Vše to předvídalo se již před devíti měsíci, a bylo to císaři oznámeno. Bylo s politováním, že německé sněmy stávkovaly, Čechům jich parlamentní absentismus oplácely. Ale na další průběh akce nemohlo to míti vlivu a císař nebyl nyní ještě na vahách.«

»Výsledek sněmovních voleb, kterýž rozhodoval o obeslání říšské rady ze sněmů, byl velmi příznivý a sliboval vládě dvoutřetinovou většinu, jíž bylo k změně ústavy potřebí. Mohlo se jen nařídití volení dle ‚volebního zákona z nouze,' jejž byli ústavověrní sami utvořili, a počet volebních okresů, které by byly volby provedly, byl by dostačil. Zásluhu o volební vítězství v moravském velkostatku měl císař sám, jenž osobním vyzváním několik hlasů opatřil. V posledních dnech volebního hnutí odevzdal mi hr. Hohenwart řízení voleb, ježto musel císaře doprovázeti do Salcpurka ke schůzce s císařem Vilémem. Můj telegram o jednom z volebních vítězství došel při dvorní slavnosti v Hellbrunnu. Císař byl velmi potěšen a dal telegram čísti Beustovi, jenž, jak mi později hr. Hohenwart pověděl, kysele podotkl, že by tento výsledek nebyl považoval za možný.«

»Schůzky císaře Františka Josefa a Beusta s císařem Vilémem I. a Bismarckem ve Velsu, Gastýně, Išlu a Salcpurku,« píše Schaeffle dále, »byly snad dílem Beustovým proti nám. Beustovi podařilo se rychle svou čilostí proti ‚červené a černé' internacionále Bismarckovi se zalíbiti. Podobá se pravdě, že Bismarck tehdy podporoval Beusta proti Hohenwartovi. Ne sice rozklady, jež by byl u našeho císaře činil neb od císaře Viléma činiti dal, ale dle stop, na něž jsme přišli, skrze officiosní žurnalistiku. Hohenwartovi dostal se do rukou originál nařízení jisté Berlínské officiosní tiskové kanceláře listu Presse, v němž se pravilo: ‚Beusta proti Hohenwartovi podporovati!' Hohenwart měl podezření, že Beust o schůzi usiluje z intriky proti nám, a varoval proto císaře před schůzí ve Velsu. S té však nemohlo již sejíti.«

Císař František Josef jel s císařem Vilémem z Velsu přes Gmunden do Išlu, o kteréžto cestě učinil císař František Josef hraběti Hohenwartovi toto sdělení: Císař Vilém prý se vyslovil, že nežli r. 1866 válku počal, osm dní k Bohu se modlil, a že děkuje císaři (Františku Josefovi) za jeho usmířené smýšlení; nedaleko Gmundenu prý se císaře třikrát velmi pohnut tázal, jak se daří králi hanoverskému, a dal si ukázati, kde jeho villa leží. Po příjezdu do Išlu konala se důvěrná rozmluva mezi oběma císaři. Císař Vilém prý ubezpečoval, že se nechce do vnitřní rakouské krise mísiti, a prý vyslovil pouze prosbu, aby pokud možná se zabránilo, by »výkřiky bolesti« do Německa nevnikaly. Podobně vyjádřil se císař Vilém k Beustovi, jenž výroku toho hned u císaře Františka Josefa využitkovati chtěl, ovšem bez úspěchu.

Co se těchto »výkřiků bolesti« týče, měl císař Vilém snad jen tehdejší rozčilení následkem zapovídaných »siegesfeier« na mysli; tyto oslavy německých úspěchů ve Francii, od agitátorů pořádané, byly pouze demonstracemi proti vládě. Někteří místodržitelé zakázali je z vlastního popudu; pak byla v říšské radě podána interpellace, ale ku přání Beustovu zůstaly zákazy v platnosti.

Z Išlu jel císař Vilém přes Solnohrad do Gastýna. Dne 18. srpna slavil císař František Josef své narozeniny v Išlu, k čemuž pozval svého přítele z války r. 1866, korunního prince a potom krále saského, k jehož doporučení Beust se stal rakouským říšským kancléřem. Pak následovala ještě v srpnu návštěva císaře Františka Josefa v Gastýně, kde Beust již před tím dlel. V Gastýně měl Beust d·lší audienci u císaře Viléma. K Solnohradské schůzi odejel také hr. Hohenwart. Zde obdržel od Schaeffla zprávu o rozhodném volebním vítězství na Moravě, a císař Vilém mu při audienci tiskl opět vřele ruku. Zde měl Hohenwart rozmluvu s Bismarckem o černé internacionále, a zde se mu dostalo ujištění plné důvěry panovníka jeho, volebním vítězstvím velice potěšeného. Tento stále ještě se vší oddaností pracoval na dokonání osnov, které měly českému sněmu býti předloženy, a zasazoval se osobně, aby Hohenwartovi získal podporu hraběte Andrassyho, jenž vyrovnání, které mu bylo předloženo, ještě zcela objektivně posuzoval.

»Když byly volby skončeny a všechny přípravy k vyrovnání vykonány, nastoupil jsem dne 11. září krátkou dovolenou,« vypravuje Schaeffle. »Již dne 20. září mě Hohenwart telegramem co nejnalehavěji volal nazpět. Dne 22. září přijel jsem do Vídně. Hohenwart přijal mě velmi vřele, ale byl unaven. Agitace ve Vídni proti nám stále se stupňovala. Český sněm pracoval příliš pomalu. Dne 7. října byla mu oznámena zpráva s fundamentálními články. Dne 9. udál se skandál v aule, den po tom na dolnorakouském sněmu promluveny paličské řeči. Beust netoliko celé hnutí podněcoval, nýbrž byl tak lehkomyslný, že při skandále v aule assistoval a přijímal ovace. Po důkladné poradě s Habětínkem a se mnou podal Hohenwart o události v aule zprávu císaři do Išlu a připojil zprávu policejní. Konstatoval, že Beust přijímal v aule ovace, a stěžoval si energicky na toto jednání říšského kancléře, i prosil císaře za satisfakci, podotýkaje, že by uražení ministři žádali za propuštěnou, kdy by se jim zadostučinění nedostalo. Zajisté se právě v tu dobu domáhaly v Išlu silné vlivy z Pešti platnosti. Již druhý den po naší stížnosti obdržel Hohenwart tuto telegrafickou odpověď: ‚Vaši zprávu jsem obdržel. Propuštění *v nynějším okamžiku nemožno. Dorozumění nutno. Jednejte s klidem a s rozhodností!*' Zároveň došla z Išlu zaručená zpráva, že dvořané počali proti Hohenwartovi jednati. Odpověď císařova byla prvním znamením kolísání a nerozhodnosti panovníkovy.«

Zda se tehdy saský korunní princ propůjčil Beustovi za přípřež, o tom nelze rozhodovati; logický závěr »potom, tedy proto«

jest jedním z nejnejistějších. Již od r. 1866, kdy otevřely se brány do Čech, aby království saské se nestalo polem válečným, byl vliv saského dvora vždy veliký; podrobnosti musí odhaliti historie.

Policejní ředitel Vídeňský podával o jitření ve Vídni zprávy, které, jak se později sám chvástal, byly úmyslně přehnány. Celá centralistická byrokracie pracovala ruku v ruce s parlamentním a žurnalistickým centralismem proti mám. V sobotu, dne 14. října, časně z rána vrátil se císař z Išlu. Nejprve dal si zavolati Hohenwarta, pak Beusta. Onoho přijal velmi milostivě, ale oznámil mu, že druhý za jeho souhlasu s Čechy smluvený reskript na zodpovědění adresy českého sněmu — ležel již pět dní v Išlu k podpisu — a ‚nyní asi musí býti pozměněn.‘

Císař zmínil se o námitkách, které se činí z Uher, a navrhl, aby se svolala velká ministerská rada k dohodnutí. Hohenwart byl srozuměn, a císař telegrafoval hned pro Andrassyho do Terebeše. Druhého dne si císař opět Hohenwarta povolal. Ten byl tím nemile překvapen a vyslovil se ještě téhož dne, že jest to povážlivým znamením, když císař nepovolal také mne, ježto jsem vůči Čechům nejvíce exponovaným vyjednavatelem. Ale v pondělí císař také mne přijal co nejmilostivěji v audienci tři čtvrti hodiny trvající. Slíbil mi vůči Beustovi zadostučinění a vyslovil se o útocích v dolnorakouské sněmovně: ‚Jsme spolu v dobré společnosti.‘ Nicméně odnesl jsem si dojem, že císař již není toho dalek, aby podlehl nátlaku uherskému.

Hrabě Andrassy zajisté nepodal ruku k svržení Hohenwartovu k vůli krásným očím hraběte Beusta; to je nejlépe dokázáno tím, že hned podal ruku císaři k svržení Beustovu. Podporovalli tedy Bismarck hraběte Andrassyho, stalo se to asi proto, že tehdy aspoň chtěl míti těžiště Rakouska v Pešti a že mu znovusesílení Habsburské dynastie pro novou německou říši jistě nebylo vítáno.

Dne 19. října měli Andrassy a Beust u císaře slyšení. Den potom, v pátek, konala se ‚velká ministerská rada.‘ Té se mimo členy Hohenwartova kabinetu účastnili netoliko hrabě Andrassy a říšští ministři Beust, Kuhn a Lonyay, nýbrž i ministr a latere baron Wenkheim. Zde náš vlastní kollega Holzgethan poprvé činil opposici proti vyrovnání. Že Andrassy a Beust podnikli proti nám boj na život a na smrt, bylo ihned zjevno. Andrassy, obratu vyrovnání ani se nedotýkaje, žvanil a mluvil do panovníka způsobem smysly matoucím, a Beust poukazoval na nebezpečí pro zahraniční politiku, zejmena na nebezpečí účinků ‚klerikálního‘ proudu v Rakousku na katolíky v Německu (!!). Lonyay, zajisté vlastní štváč u Andrassyho, vtěsnával do fundamentálek všecko možné. Císař nebyl tím příjemně dotčen a nejednou opravoval mylné výklady našich odpůrců.

Při tom udála se tragikomická scéna. Říšský ministr války Kuhn prohlásil, že vyrovnání znamená zkázu armády. Císař odporoval i tázal se, o která místa osnovy Kuhn své mínění opírá. Na to přiznal se Kuhn, že fundamentálek, proti nimž tak brojil, vůbec

ani nečetl. Po tu chvíli bylo by císaři bývalo nejmilejší nalezti východiště ze sporu mezi náhledy z Uherska a snad také z ciziny a mezi sympathiemi pro věc, kterouž jsme my zastupovali.

V této společné ministerské poradě Andrassy, jak z protokolu od nás podepsaného vysvítá, shledával ve fundamentálkách ve věcném ohledu toliko následující body závadnými: změna jmena ‚říšská rada' pro cislajtánské centrální zastupitelstvo, proměna panské sněmovny v senát, nemožnost provedení kvotového systému, volba členů delegace za Čechy na sněmu, a konečně nedostatek kompetence kongresu delegátů k obnově periodického celního a obchodního spolku s Uherskem. Ohledně všech těchto bodů radili jsme Čechům, aby jich nechali stranou, ale právně nepříslušely Uhersku námitky, jelikož vyrovnání s Uherskem pouze vyžaduje, aby v obou polovicích říše byla konstituční zastupitelstva k vyřizování společných záležitostí. Poněvadž tato zásada i s uznáním celého uherského vyrovnání v článcích fundamentálních úplně byla zaručena, tyto námitky proti vyrovnání byly protiústavním zasahováním Uherska do předlitavských záležitostí. Patřilo k tomu čelo, když Andrassy před sdělením svých námitek prohlásil, že se všeho vměšování vystříhá, a pak právě opak toho učinil.

Námitky daly se však odstraniti, předlitavská vláda byla ochotna k ústupkům a zástupcové české opposice nebyli by zajisté dopustiti, aby k vůli tomu celé vyrovnání se zmařilo. Ale našim odpůrcům neběželo o uvedené změny, oni vůbec nechtěli dorozumění. Proto drželi se formální stránky a v znění reskriptu na českou adresu žádali změnu, jejíž přijetí by bylo znamenalo, že vláda své slovo zrušila, a jejíž forma by byla políčkem pro Čechy, a náčelníky opposice by byla u jejich stranníků morálně zničila.

Od mužů jako hrabě Clam a dr. Rieger mohli Andrassy a tehdejší říšští ministři očekávati, že nebudou tak zaslepení, aby nepozorovali a bez sebeklamu si neřekli: ‚Před stolem čtlo se to jinak!' Výhrada českého právního stanoviska byla hanebně odstraněna a od české opposice se žádalo, aby vykonala, co po leta zamítala, totiž aby vstoupila do říšské rady. A k tomu ještě skutečně frivolní hrozba soudem dějin pro zkažené vyrovnání z úst těchže mužů, kteří právě vyrovnání vší mocí kazili. Ani co do formy ani co do věci nebyly první a druhá osnova reskriptu na odpověď českého sněmu, Hohenwartova a Beustova, totožny. Páni, kteří toto Čechům podávali, neoddávali se ani okamžik naději, že mužové, jichž k českému vyrovnání bylo potřebí, nespozorují, jak se to čtlo ‚před tabulí a jak po tabuli.' Tak sanguiničtí jako Trčka a Ilov nebyli Andrassy, Beust a Lonyay zajisté ani na chvíli. Jejich snahou bylo jediné, aby co nejrychleji přivodili roztržku, dříve, než si císař jasně uvědomí rozdíl.

Katastrofa měla pak následující průběh: V sobotu konala se ještě předlitavská ministerská rada. Hohenwartův reskript byl

ohledně jeho vztahu na reskript ze dne 12. září opětně pozměněn. Nyní císař po delší poradě sám uznal, že co se smyslu týče, v obou osnovách — v Hohenwartově i v osnově říšských ministrů — ‚jest totéž vysloveno, jenže jinými slovy.‘ Ježto vyrovnání provesti bylo ústavně věcí toliko předlitavské vlády, byl by musel Hohenwartův návrh obdržeti schválení.«

Hohenwartova osnova zněla: »Naším reskriptem ze dne... vyzvali jsme sněm království českého, aby v duchu umírněnosti a smířlivosti o přiměřeném době uspořádání poměrů Našeho českého království se radil. Svou nejponíženější adresou ze dne... předložil Nám sněm výsledek těchto porad, a rádi uznáváme v něm snahu uvesti právní nároky země v souhlas s požadavky mocného postavení říše a s oprávněnými požadavky ostatních království a zemí. Jest Naším pevným úmyslem a Naší královskou vůlí, ve schválení Nám předložených návrhů a na jejich základě v dohodnutí se zastupitelstvem Našeho českého království dovesti státoprávní poměry tohoto království k jejich konečnému uspořádání, jakmile s nutnou změnou Námi daných státních základních zákonů souhlas obou sněmoven říšské rady se stane. V téže míře, jak právním názorům a právním požadavkům Našeho českého království vyhověti hodláme, jest Naší panovnickou povinností, zároveň právním názorům a právním nárokům ostatních zemí a národů Naší říše poskytnouti Naši ochranu a záštitu. Za příčinou vykonání tohoto díla svolali jsme obě sněmovny Naší říšské rady na den... a k témuž cíli musíme sněm vyzvati, aby své zástupce do sněmovny poslanců vyslal. Očekáváme tím bezpečněji, že tomuto Našemu vyzvání vyhoví, an opřen o Naše královské ubezpečení může tuto volbu bez újmy práv království vykonati; naproti tomu pak tím podati může důkaz bratrského smýšlení ke všem národům říše, úctyplného šetření všelikého právního nároku a vlasteneckého ocenění nezbytných potřeb Našeho mocnářství; jen na tomto základě může velké dílo vyrovnání k požehnanému, záruku trvalosti v sobě chovajícímu zakončení dospěti.«

Toto naskrze loyální, ani Uhry ani ostatních předlitavských korunních zemí nepoškozující a právního stanoviska opposice šetřící znění mělo býti po žádosti říšských ministrů změněno. Oni navrhli sami jinou formulaci, což odporovalo kompetenci jejich. Jednalo se právě o to, aby přijetím změněného znění kabinetu Hohenwartovu byla vyslovena císařská nedůvěra, aby Češi byli uraženi a jejich plná nedůvěra vzbuzena. Osnova říšských ministrů, s kterou konečně byl císaři souhlas vylákán a která později Holzgethanem spolupodepsána šla do Prahy jako skutečný reskript, jest známa.

Císař nebyl by se dal k podepsání reskriptu navrženého od říšských ministrů pohnouti, kdy by ho nebyli přemluvili, že Čechové přece na říšskou radu přijdou, jen když ministři předlitavští podepíšou koncept od říšských ministrů navržený.

V ministerské radě dne 20. října konané císař ještě neoznámil svého rozhodnutí. Zajisté byl by ještě nyní býval pro znění reskriptu, které by skutečně k dorozumění vedlo, jež Hohenwart druhého dne předložil v konferenci říšských ministrů za předsednictví císařova. Tato konference konala se mezi 12. a 3. hodinou. V této schůzi nastala definitivní změna ve smýšlení. Hned po konferenci s říšskými ministry konal císař ministerskou radu kabinetu Hohenwartova, v níž pohnutým hlasem prohlásil, že se rozhodl pro znění reskriptu dle návrhu říšských ministrů.

Dle protokolu císař nám nicméně ukládal za povinnost působiti na české vůdce, kteří mají býti povoláni, a ještě druhého dne s největší rozhodností odmítl každou myšlenku na možnost utvoření centralistického kabinetu. Co se toho týče, byl patrně oklamán; neboť zajisté nechtěl hráti komedii, když nám uložil povinnost, o níž jsem se výše zmínil.«

Schaeffle podal ihned žádost za propuštěnou. Učinil to obšírným listem, v němž mimo jiné pravil: »Nemohu ani před Bohem, ani před svým svědomím, ani vzhledem na svou přísahu Vašemu Veličenstvu složenou zodpověděti, bych měl jen účastenství při předložení tak příkře urážejícího znění (reskriptu), kteréž po mém citu musí míti za následek okamžité přerušení všeho vyjednávání a těžko napravitelný rozkol mezi Vaším Veličenstvem a českým národem . . . Po vyjednávání na rozkaz Vašeho Veličenstva s českými vůdci konaném nenastoupila nějaká force majeure, která by upuštění od vyrovnávání ospravedlnila, ale objevila se dvě nova: právní námitky Uhrů a nemožnost odstranění panské sněmovny, V obou směrech mohou se od Čechů právem žádati ústupky. Jsem přesvědčen, že v těchto věcech, jakož i ohledně kvoty jest možno ústupků dosáhnouti. Ale pak by znění reskriptu nesmělo býti hrozbou. A že hrozbou jest, nedá se ničeho docíliti, a mě by stihla těžko snesitelná odpovědnost, kdy bych bral podíl v taktice zcela změněné, která dle mého přesvědčení pouští jistý úspěch a výměnou béře slepou nejistotu, ano snad agonii říše.«

O audienci dne 23. října, v níž svou žádost za propuštěnou podával, Schaeffle píše: »Odůvodnil jsem stručně svou žádost. Císař pravil rozčilen: ‚Odloučený odstup jest porušením povinnosti!‘, což jsem ihned odmítl slovy: ‚Myslím, že jsem svou povinnost po těžkých dvanáct měsíců plně konal; nebažil jsem po tomto důvěrném postavení a opětně jsem předpověděl Vašemu Veličenstvu odpor Uhrův i opposice. Když nyní státní moudrost Jeho Veličenstva míní, že má před sebou nějakou vyšší moc okolností, že následky v žádosti své beru s radostí na sebe; další cestu proti českým vůdcům že morálním způsobem podniknouti nemohu, ježto jsem byl vyjednávatelem v první řadě súčastněným; právě ohled na přání Jeho Veličenstva v ministerské radě vyslovené že mě přinutil, abych odloučeně demissionoval a každého nátlaku kollegů směrem společné demisse se vystříhal; že jsem se v programu, jenž mne vůči Jeho Veličenstvu váže, zavázal, že tak

dlouho neucouvnu, dokud se budeme těšiti důvěře Jeho Veličenstva, tato důvěra že nám však byla přijetím návrhu říšských ministrů odňata. Pak jsem uvedl, že bude Jeho Veličenstvu zcela nemožno nesáhnouti zpět k centralistickému ministerstvu. Hrabě Hohenwart že může po jistém a nevyhnutelném opětném dohospodaření nového liberálního kabinetu Jeho Veličenstvu zase prospěti, když dodržením slova důvěru většiny obyvatelstva dále si získá, rozmnoží a udrží. Proto že prosím jedině ještě za nejvyšší císařskou milost, abych vší další povinnosti na Čechy působiti byl zbaven a moje žádost za propuštěnou aby byla přijata.‘ Císař vyslechl slova má blahosklonně a stal se opět laskavým jako dříve. Ale byl nyní ještě pevně přesvědčen, že nemusí se k starému systému vrátiti, i řekl třikráte s důrazem: ‚Občanského ministerstva nevezmu nikdy více!‘ Na konec pravil milostivě: ‚Beru tedy vaši žádost, ale vyhověti jí nemohu!‘«

V úterý, dne 24. října o půl dvanácté byl jsem od Grocholského k zvláštní žádosti Jeho Veličenstva k nalehavé prosbě Hohenwartově povolán ke konferenci s hr. Clamem, Riegrem a Pražákem. Pražákovi bylo císařem schválené znění reskriptu přečteno a oznámeny mu požadované materiální změny ve fundamentálkách. Dlouhá diskuse skončila se o třetí hodině. Clam a Rieger líčili své postavení a prohlásili, že jest jim nemožno na nastoupené cestě spoluúčinkovati. Já jsem toliko uvedl, že odpor Uherska jest novum, jemuž ovšem věrně vyhověti se musí. Když mne za hodinu navštívili, podal jsem jim ústně jasný obraz posledních událostí a domlouval jsem jim, aby v případě, že by ve vyjednávání se pokračovalo, vzhledem k Uhersku na obtížné postavení císařovo, pokud jen možná, ohled brali.

Nazejtří konala se v přítomnosti jmenovaných tří vůdců českých, ale za nepřítomnosti Holzgethanovy ministerská konference u Hohenwarta. Hrabě Clam podal pamětní spis, v kterém se uvádělo, že akce byla proti úmluvě přerušena a že tedy mají národové právo od všech závazků odstoupiti. Za důvod přerušení že se udávají dvě nova, buřičské demonstrace a obtíže ze strany Uhrů. Oněm demonstracím že nemůže se bez poškození monarchického principu ustoupiti; co se týče uherského odporu, nechť Jeho Veličenstvo v reskriptu dle své vůle zmínku učiní, ovšem předpokládajíc svobodu českého sněmu k vyjádření se. Na znění reskriptu, jak je říšští ministři žádají, že může z české strany dána býti odpověď toliko odmítnutím vstoupení do říšské rady, toto znění že jest potupou pro Čechy, zrušením sotva daného slibu Jeho Veličenstva, a uznáním tvrzení o »jediné možné cestě změn« že by utvořili praejudic proti sobě na prospěch liberálního centralismu.

Ještě téhož dne, co se konala konference s českými vůdci, byla večer u Hohenwarta ministerská rada, v níž se děla porada o žádosti za propuštěnou, kterou Hohenwart stručně a šlechetně odůvodnil. Ministr Grocholski podotkl: ‚Císařské přijetí cizí redakce jest eklatantním pozbytím naší raison d'être, císařské dů-

věry.' Dne 30. října byla demisse vlastnoručním císařským listem k Hohenwartovi přijata. Propuštění bylo teprve o čtyři dny později schváleno, a zatím učiněn ještě jeden pokus přiměti Hohenwarta k podepsání druhého reskriptu. Ježto zůstaly tyto pokusy bez úspěchu, byla jeho kabinetu u císaře dávána vina, že vyrovnání se zmařilo.

Schaeffle má z těchto dnů následující zápisky:

»V sobotu, dne 28. října. Ráno v kanceláři. K jedenácté hodině návštěva u Hohenwarta. Chystal se právě jíti ke mně, aby se se mnou radil o podepsání Holzgethanova reskriptu, jež se od nás po návrhu státního rady Brauna žádalo. Přál si slyšeti mé upřímné mínění; on sám neměl při vší loyalitě za možné, aby se vyhovělo. Souhlasil jsem podotýkaje, aby z lásky k císaři svůj podpis odepřel a tak raději koruně a říši pro lepší časy se zachoval, než aby nyní vykonal morální sebezničení, jak o to protivníci usilují. Hohenwart odebral se téhož dne k císaři a definitivně odepřel podepsati reskript. Pak byl Andrassy opět povolán, jenž na druhý den zase do Uher odejel. Vyjádřil se ke Grocholskému, že naše demisse zavinila, že Čechové nepřišli, což byla vědomá nepravda, kterouž císaře v těchto dnech stále klamal.

V neděli, 29. října. Ráno v kanceláři. Kníže Poninski, podnikatel Albrechtovy dráhy, dlel u mne návštěvou a řekl, že slyšel od Grocholského, že císař jest naším odchodem velice rozčilen.

V pondělí, 30. října. Propouštěcí dekrety Hohenwartovi o páté hodině se vší rychlostí doručeny. Grocholski a Holzgethan pověřeni, aby v součinnosti odborových přednostů jednotlivých ministerií dále úřadovali. Císař ke Grocholskému: ‚Tvoření nového ministerstva bude vyžadovati drahně času.' Hned se však stalo, co císař nechtěl připustiti: musel ihned svoliti ke zřízení liberálně centralistického ministerstva. Nebyli to sice dle jmen staří ‚občanští' ministři, ale skutečně dostali se k veslu nejrozhodnější, Čechům nepřátelští centralisté, dílem byrokraté jako baroni Lasser a Depretis, dílem liberálové z auly. Ježto císař od kabinetu Hohenwartova se odchýlil, nemohl jinak jednati.

Při audienci na rozloučenou byl císař ke mně velmi milostiv. Tázal se mne na osobní přání. Vyslovil jsem je ... Od té chvíle jsem císaře Františka Josefa již nespatřil ... Osobní zadostučinění, které nám císař přislíbil, také vyplnil. Osm dní po našem propuštění spadl Beust se sedmého nebe své vítězoslávy a musel společné ministerstvo zahraničních záležitostí odevzdati Andrassymu.«

Schaeffle praví, že fundamentálky nebyly nikterak konečnými úmluvami pro vyrovnání, nýbrž jen výrazem toho, co by se Čechům povoliti mohlo, kdy by zástupcové ostatních předlitavských zemí souhlasili. Českým vůdcům dává svědectví, že se zachovali poctivě, že dávali říši, co jí náleží, že vůbec mnohem více dávali, než se jim poskytovalo, a hlavně že dostáli svému slovu až do konce.

Velice zajímavý a pro posuzování celé akce důležitý je list, jejž hrabě Jindřich *Clam Martinic* r. 1885 Schaefflovi zaslal. Zní v tato slova:

»Drahý příteli! Při počítání vyrovnavacích aktů, při němž upomínka na mnohou vybledlou pozornost opět oživla, zmocnilo se mne, přiznávám se, bolestné rozechvění. Práce a námahy, s jich výsledkem rostoucí a skoro jistotě se blížící naděje, a téměř bez předzvěstí nastalé náhlé zničení díla k velkým cílům směřujícího a s poctivým snažením vykonaného — vše to vstoupilo mi živě na mysl. V Holzgethanově reskriptu jeví se pádný tlak železné nohy, jenž zárodek bohatého organického vývoje ničí. Když si tak do podrobna ony dni peripetie celého jednání připomínám, jeví se mi jako velkolepá tragédie. My, kteří jsme v ní v první řadě činně zasahovali, můžeme si věru dáti svědectví, že jsme, co na nás bylo, poctivě vykonali a zmarem vinni nejsme, a také že nepadá na nás odpovědnost, že bychom byli lehkomyslně podnikli akci, jejíž zmar — s jehož možností počítati se muselo — by stát do křečovitého zmítání uvesti musel. Já jsem v audienci, když byla dohoda v celku zjednána, výslovně řekl: že dosud vše zůstalo in foro interno a že autorita Jeho Veličenstva dosud není vázána. Potlačuje osobní své aspirace, že mám za svou povinnost upozorniti, že jest dosud čas, zadržeti; jakmile však první krok s prvním reskriptem učiněn bude, že autorita Jeho Veličenstva bezpodmínečně vyžaduje, aby bez kolísání a okolků se kráčelo až ke konci. Poukázal jsem na všechny možné případy, ano i na nepokoje ve Vídni. Na to následovalo nejzávaznější ubezpečování, a následkem jeho nemohl jsem jinak než radostně svou celou sílu a své nejvěrnější vytrvání nabídnouti, — a dílo počalo. Spoléhaje pevně na Vaši diskretnost za všech okolností, cítil jsem toho potřebu seznámiti Vás s touto podrobností rei memoriam, ježto mi přece není zcela lhostejno, aby aspoň potomstvo mohlo si učiniti správnější úsudek o mém účastenství v této záležitosti, než vrstevníci činí a činiti mohou: scházíť jim znalost toho, jak se věci vyvíjely, a co já živ budu, nemají ničeho o tom zvěděti, co mé diskretnosti svěřeno bylo.«

A ještě jedno místo chceme z Schaefflova zajímavého a velice poučného spisu citovati. »Veliké zadostučinění,« píše autor, »dal *arcivévoda Albrecht*, nejrakouštější ze všech rakouských arciknížat, kabinetu Hohenwartovu tím, že později na základě důkladného studia našich předloh naši cestu za jedině správnou pro Rakousko prohlásil. Netajil se tím nikdy, to jsem r. 1897 bezpečně zvěděl od Hohenwarta.«

Novodobé německé umění v Čechách.

Naše vlastenecké umění, unsere vaterländische Kunst — tak v letech třicátých, čtyřicátých a padesátých minulého století u nás Češi a Němci jmenovali domácí produkci uměleckou, ať pocházela z rukou českých synů tohoto království ať z německých. Byla to ona doba, kdy básníci Čechoněmci opěvovali české reky, kdy přední zdejší německé publikace jako Ost und West dávaly místo obšírným referátům o české literatuře, kdy Klarem vydávaný almanach »Libussa« přinášel v překladu ukázky z Máchova Máje a z Vocelova Meče a Kalicha a j. v. Doba, kdy v témže almanachu vedle Führichovy autobiografie nalezneme životopis Hankův, vedle portrétů Uffa Horna a továrníka Richtra, vyobrazení rodného domku Jungmannova. Byla to doba, kdy němečtí umělci a přátelé umění svorně s českými, ba vřeleji ještě než oni hájili historických památek Prahy. V letech padesátých Max, Kutschera, Kranner, spolu s několika šlechtici úspěšně bojovali pro zachování věže Staroměstské radnice a některých jejích starých partií, ač hrabě Chotek, kterému plán Nobiliho, z Vídně zaslaný, stejně jako jiným se nelíbil, úzkostlivě varoval, že by snad podobná akce proti nejvyššímu stavebnímu úřadu »se mohla vykládati jako vzpoura.« Doba, kdy Alois Klar v »Libussi« se přimlouval za studium starého domácího umění též za tím účelem, aby nová tvorba na ně navázala, i tázal se: »Nebyly by Čechy půdou, na které obzvláště by bylo vhodno se pokusiti o umění rázu národního?«

Byla to též doba, když jsme i my umělce německé krve v Čechách rodilé k svým čítali, když Mikovcův Lumír přinášel dlouhé statě o nových pracech »našeho slavného sochaře Emanuela Maxa,« v Římě meškajícího, »nadaného malíře Kandlera« atd.

Do této doby spadá květ novodobého německého umění v Čechách. Umění to začíná asi v letech, když mladistvý Führich vystavil obrázek představující, »jak český vojvoda Bořivoj na honbě se setkává se sv. Ivanem«, a zapadlo v těch letech, kdy mladý Gabriel Max, načrtnuv noční plavbu duchovitých zjevů pohanských knížat českých pod Vyšehradem, se loučil s Prahou. Tato perioda sklonu pro umělce z německých Čech padá v jednu dobu s počátky svérázně se vyvíjejícího uměleckého snažení národně českého.

U našich umělců výtvarných a hudebních vědomí národní sounáležitosti později se probudilo než u básníků. Zde mimo to zvuk slova neprozrazuje národnost umělcovu, o rázu národním v té periodě nemůže být řeči, a tak v tom, co o umělecké tvorbě v Praze z konce 18. a z počátku 19. věku víme, nedovedeme spolehlivě rozlišovati dílo rukou českých a německých. Ba jak to tehda chodívalo, mnohý ten malíř, sochař, řezbář, stavitel sám si nebyl určitě vědom své národnosti. Z let nám bližších víme, že Machek byl Čech, který prý se nikdy správně po německu

vyjádřiti nedovedl, což u vzdělance z let čtyřicátých bylo úhonou zaznamenání hodnou; také o Tkadlíkovi, který teprv po gymnasiálních studiích malířství se věnoval, je známo, že nebyl prost vlasteneckého uvědomění a že na př. s Hankou si po česku dopisoval. Vedle těchto a jiných mladších, v českém kraji rodilých, více méně po německu vychovaných umělců, žila a učila se v Praze družina malířů a sochařů pocházejících z německého nebo zněmčilého území Čech — skupinka rodáků Chrastavských: Josef Führich, Quaisser, Kandler; oba Maxové z Pirkštejna, Quast od Karlových Varů, Zasche z Tannwaldu, Püttner z Horní Plané, Weidlich z Lokte a j. v. — Oni, pak dva tři cizinci z Německa povolaní a ti, kteří k nim se přimknuli, ovládli na čas umělecký život v Praze.

Rok čtyřicátý osmý přinesl s sebou i v tom ohledu převrat, však spíše vnitřní než zevně akcentovaný. Nově založená Jednota výtvarných umělců, přesně utrakvistická, ve své první výroční zprávě se ohrazuje proti všeliké domněnce strannickosti a ujišťuje, že »každé politické rozbírání« je z ní přísně vyloučeno, a v druhé zprávě ještě důrazněji akcentuje, že »není spolkem národním, ale *vlastenským*«. Nicméně je zajímavo zjevné již rozštěpení dle národnosti v seznamu řádných členů z r. 1849. Z 63 členů 32 se po česku zapsali, a hned při první srážce ve výboru jednoty roku 1851 se kolem Havránka a Manesa, opposici v té věci vedoucím, skupili po většině Češi oproti Němcům,[1]) ač se jednalo jen o jakousi věc ve správě jmění spolkového. Již tím, že jednota dvoujazyčně vystupovala, byla češtějším střediskem vůči Kunstvereinu, však života jejího bylo na krátce. Co officielně representovalo v Praze umění, bylo také v letech padesátých, ba i kolik let déle, neli vždy původem, tož aspoň nátěrem německé. Tou dobou Emanuel Max má v Praze dům s velkými dílnami, kde přijímá návštěvy panstev a korunovaných hlav, v malířské akademii — až na žáky — všecko je německé, katalogy výstav do let šedesátých mají výhradně německý text, větší zakázky, vyznamenání, šlechtické praedikáty jsou jen a jen pro umělce německé. Josef Manes stojí stranou, nepochopen a pomíjen, Lévý a Jaroslav Čermák žijí mimo vlast, co zde maluje a tesá, více méně se přispůsobuje officielnímu nátěru umělecké representace Pražské.

Trvalo to tak dlouho, dokud umění v Praze žilo, abych tak řekla, z přízně a milosti panstva a z ochrany hierarchie. Jakmile se umění probudilo k vědomí svého poslání v národě a přimknulo se k životu národa, — což bylo následkem rozvoje veřejného ruchu a vzmachu našeho národního uvědomění, — poměr se obrací, a fikce německého umění v Praze, po nějaké desítiletí ještě uměle udržovaná, se rozplývá, jako rozfouknutá mýdlová bublina.

---

[1]) Mám po ruce výroční zprávu Jednoty z majetku mistra Havránka, v které si s Manesem červeně a zeleně své přívržence a odpůrce zaškrtali, hlasy počítajíce.

Kdo by blíže ku příčinám nepřihledl, tomu by muselo býti až s podivením, jak rychlým spádem pokleslo umění německého výtvarnictva z Čech rodilého.

Komu náhodou přišel do ruky orgán našich německých krajanů, asi před pěti roky na krátko vycházející: Böhmens deutsche Kunst und Poesie, mohl zřejmě stopovati tento úpadek životními poměry přivozený. Byl tam proveden pokus přehledu současné malířské produkce Čechoněmců. Shledávali a pracně doplňovali řadu z umělců ve Vídni, Mnichově a po všelikých okresních městech českých usedlých, museli registrovati kde jakou krajskou veličinu, sháněti se pracně po rodišti umělců, kteří v Čechách spatřili světlo světa takovou náhodou jako kdysi Rafael Mengs, a od dětství pak o Čechy ani nezavadili. V těch hubených seznamech vedle Gabriela Maxa a Payera bylo lze čísti Belolawka, Chwalu, Tomce a p. ba i annexe lidí, o které jsme se dávno přestali zajímati, jako Fritze Gareisa, »obgleich von Geburt kein Deutschböhme«, byla vítaným posílením prořídlých šiků.

Bylo bezděčným důsledkem těchto okolností, že jsme v Praze přestali počítati s domorodým německým uměním. Hodnota a váha české práce umělecké, také v cizině se uplatnivši, dobyla si během času, když již nevyhnutelnost nutkala, i uznání, aby se tak řeklo officielního, a řada institucí umění sloužících přešla skutkem do rukou českých. Tak se česká tvorba umělecká prací a hodnotou propracovala k své državě. Tu se stalo, že při příležitosti, kdy českému umění měla z Vídně býti vrácena malá část toho, co mu po léta bylo zadržováno, naši umělci spatřili náhle vedle sebe nastavenou cizí dlaň a dověděli se, že ta dlaň je součástí německé umělecké organisace v Čechách. Po tu dobu nevěděli o této organisaci, která žádným pozoruhodným uměleckým činem uplatniti se za dobré neuznala, za to ale vypravila ve výhodné chvíli do Vídně poselstvo, aby tam konstatovalo jsoucnost německých umělců v Čechách. A tak jsme se octnuli v Praze před otázkou německého umění v Čechách, s kterou jsme se již přestali zabývati.

Německé umění v Čechách mělo svoji dobu poměrného květu, pak vedle národně českého umění takřka zaniklo, a dnes zkouší znova se organisovati. Jak to přišlo a kde hledati toho příčiny? Soudím, že není bezúčelno v okolnostech, které poslední dobou nastaly, pokusiti se o zodpovědění té otázky.

Dlužno si jen blíže všimnouti podstaty umění našich německých krajanů z první polovice 19. století. Probéřemeli se životopisnými dáty těch malířů a sochařů česko-německých, v jichžto čele Führich a Max stojí, shledáme, že všichni skorem vyšli z chudých, zapadlých vesnic severního pomezí našeho království. Tam otcové jejich provozovali některé z těch poloumělecký živností, — truhlářství, malířství porculánu, řezbářství, jaké v těch dobách opatřovaly umělecké potřeby širého okolí. Rostli v krásné přírodě a v ovzduší prostoty a spokojenosti v domácnostech těch řemeslníčků, kteří při zlacení kostelních sošek, při malování rakví,

vyřezávání všelikých ozdob a rámů, opravování zašlých maleb vkládali do svého díla svědomitě nejlepší své cítění a umění. Svými otci byli nabádáni k radosti z práce a ke křesťanské vroucnosti. Za těchto okolností — ne nepodobných ovzduší dílen pozdního středověku, snadno se mohl v nadaných jedincích vyvinouti talent umělecký. Führich pěkně líčí ten ráz výchovy ve své autobiografii, kterou pro Klarův almanach »Libussa« r. 1844 napsal. »Povznesenému stanovisku našich soudobých duchaplných enthusiastův a znalcův umění by pohled na uměleckou výchovu, jaké jsem byl účasten, vynutil útrpné pokrčení ramen; já však s pocitem vděčnosti k Bohu a k mému dobrému otci jsem si toho vědom, k čemu mi posloužila a od čeho mne uchránila. Když jsem otci pomáhal u některého truhláře ve vsi, neb u některého sedláka natírati a pestrými květy, nebo krajinkami zdobiti nářadí pro nevěstu, truhly, postele, almary a p., nebo když jsem musel na kolíbky nebo dětské rakvičky malovati andělské hlavičky a na truhly dospělých lidí kříže, měl jsem radostné vědomí, že jsem užitečným členem rodiny a že pomahám otci při jeho povolání. Při tom mi vždy tanul před očima jistý umělecký ideál, více méně odvislý od posledních dojmů pěkných věcí, které jsem viděl.«

Když takto jinoši přírodou a výchovou připravení dostali se tehda do Prahy, kde četné památky stavitelské »názor o hlubokém a silném duchu našeho křesťansko-německého středověku,« jak Führich praví, jim poskytovaly, vyvinuli se z nich, — za úplného mrtva veřejného ruchu tím snáze romantikové, kterým se zdálo nejkrásnějším úkolem »oslaviti písní neb obrazem onu velkou, krásnou, zašlou dobu a vzbuzovati ve vrstevnících touhu po oné dávné kráse a poesii.« Ohlas současné nálady nejlepších duchů v Německu, sem literaturou prostředkovaný, tu spoluúčinkoval a historism, jímž Praha tehda v míře ještě valně neporušenější dýchala, dodával směru tomu osobité posily. K tomu vliv náboženské výchovy domácího ovzduší a potřeby i názory těch, kdož byli výhradnými mecenáši a zákazníky umělců, v nich utvrzovali ducha katolické vroucnosti. Führich a Maxové jsou typickými představiteli směru, v kterém Staropražské německé umění se dodělalo nejcennějších výsledků. »Církvi sloužiti jest a ostane nejvyšším cílem umění,« píše ještě mladý Kandler r. 1844 z Říma svému příznivci Klarovi.

Pokud církvi nesloužili, sahali tito česko-němečtí malíři a sochaři — stejně jako současní němečtí básníci Ebert, Meissner, Hartmann, Uffo Horn a j. pro podněty především do domácí historie, a ježto dějiny Čech jsou psány českými činy, byla to bezděčně historie českého národa, kterouž němečtí synové tohoto království zobrazovali a opěvali. Führich již ve svém zapadlém rodném koutě vylovil odkudsi českou legendu za předmět obrazu a později komponoval řadu kreseb pro Bohmannovu publikaci. Když Emanuel Max chtěl dokázati, že také profánní předměty ovládá, modeloval v Římě postavu Vlasty, jeho bratr Josef pro-

vedl sošku Boženy nad studánkou, pro kavárnu Braithutovu. Kandler, Fortner, později Trenkwald a j. malovali episody z panování Přemyslovců, vidění Libuše, Lomnického na mostě, Bořivojův křest, Oldřicha a Boženu, praotce Čecha, Záboje atd. stejně jako Lhota, Hellich, Javůrek, Frant. Čermák a jiní umělci z krve české. Pravda — u husitských válek a husitských reků se čeští a němečtí malíři rozcházeli (také z Čechů ostatně před prvními lety padesátými si žádný netroufá sáhnouti k látce husitské[1]). Horlivý katolík Em. Max odmítl objednávku sochy Husovy, kterou hrabě Colloredo mínil postaviti kdesi u Opočna, »protože tam je mnoho Husitů,« jak Max ve svých pamětech zaznamenal.

Družina německých umělců ovládajících umělecký ruch v Praze do let šedesátých byla zosobněným konservatismem tak jaksi rakousky zatuchlého rázu. Třeba jen se probírati pamětmi Emanuela Maxa, k němuž česká šlechta s obzvláštní úctou vzhlížela, abychom do toho ducha vnikli. Ve svých upomínkách z Říma píše o snažení italských vlastenců jako o nějaké revoltě trestanců, po událostech svatodošních dělá z úcty a pro uznání zásluh, poprsí Windischgrätzovo. Pověstná »mittelpartei« jmenuje ho r. 1857 čestným měšťanem Pražským.[2])

Max, který se dožil vysokého věku, a své paměti vydal teprve po r. 1890, zůstal na stanovisku a v názorech družiny umělecké z let padesátých — let své největší slávy, — proto jsou jeho paměti, přes stařeckou povídavost zajímavým a poučným čtením. Po několik desítiletí vyvíjelo se a rostlo kolem starého pána národně české umění. Umřeli Levý a Manes, čeští malíři a sochaři sklízeli v cizině vavříny, ale on o tom neví, právě tak jako dlouho o tom nevěděly kruhy řídící kormidlo Pražských uměleckých institucí. Při tom si Max zachoval to jisté zemské vlastenectví, jež bylo tak silné u nejlepších našich německých krajanů v první polovině 19. století. Nedovedl ho však ve své staré hlavě nijak srovnati s nacionálně německým duchem, kterým mladší z jeho okolí byli prodchnuti, a zrovna jako by se pro svoji lásku k české zemi omlouval. Vypravuje na př. o sporu, který měl před lety s jakýmsi zahraničným Němcem, jenž tvrdil, že Čechy musejí zaniknouti v říši německé. »Byl jsem jako dobrý Rakušan ovšem jiného mínění,« dokládá Max, »ale nemohl jsem tenkrát věděti, že se v mé milé otčině rozmůže takový příkře český živel (Ultratschechisches Element) na škodu země.«

Pěkný a sympatický obrázek zemského patriotismu německých umělců v Čechách rozených, — který dnes jako pohádka zní — nalezneme v dopise, jejž malíř Kandler psal r. 1848 z Říma.

---

[1]) »Protireformace« Jaroslava Čermáka, r. 1857 v Praze vystavená, byla referentu Bohemie »příliš nacionální.«

[2]) Z roku 1862 vypravuje tu též episodu, jak »dva muži v čamarách a poděbradkách« k němu přišli objednat sochu Sv. Jakuba; večer je »vlastenci« přemluvili, aby šli raději k českému sochaři. Max na to horlí: »Do té doby považovali mne přece i oni (die Ultras) za vlasteneckého sochaře.«

Vypravuje tu o návštěvě mladého dr. Riegra »mého ctěného krajana, jenž od nějakého času v Římě pobývá a těší se tu nejživějšímu účastenství ze strany německých umělců, neboť všeobecně je vážen pro svoje řečnické nadání a pro svoji lásku k umění.« S Riegrem hodili se k tomu, když italští vlastenci strhli rakouský znak z Palazzo di Venezia, sídla rakouského vyslance. Z okna svého atelieru pak Kandler s bolestí pozoruje, jak kterýsi muž z lidu třímá jako vítěznou trofeji zlomek rozbitého znaku a že je to zrovna zemský znak český »slavný odznak Čech, bílý lev, kterého vždy tak rád vídával na fasádě starého paláce.«

Ještě roku 1857 starý Klar ve svém almanachu dotýká se významu studia domácího umění, jakožto opory nového tvoření, a jako doklad k potřebě osobitého rázu tvorby cituje hlas cizí: »Umění — praví Matouš Collin — má se rozhlížeti po veškerenstvu, ale stanovisko, s kterého svůj rozhled zařizuje, leží ve vlasti.« — Tohoto »stanoviska ve vlasti« zbavil vývoj poměrů a proud času německé umělce v Čechách rozené. Víme všichni, jak to přišlo, důsledky nesou zdejší Němci na svém umění a literatuře. Pozbyvše lásky k zemi, v které se zrodili, účasti v jejích osudech, podkopali svému umění sami půdu pod nohama. Praha přestala býti střediskem, k němuž tíhli, tužby obou kmenů království toto obývajících se protichůdně rozešly. svazky s minulostí českou se přetrhaly — kde a v čem měli za tyto opory nalezti náhradu? Drobné řemeslnictvo severních Čech, z kterého Führichové a Maxové vyšli, pohlceno jest velkým průmyslem, idylická zákoutí, kde jejich generace vyrůstala, začouzena jsou dýmem továrních komínů. Dnes poslední stopy kmenové rázovitosti mezi lidem jejich zanikly. Bez duševního střediska není organisace uměleckého snažení možná; tím střediskem ovšem nemohlo se státi žádné ze sídel hamižného shonu těžařské neb továrnické velkovýroby, ani zinternacionalisovaná města lázeňská. Z nich nemohlo umění bráti podnětů a posily, a Praha českému životu vrácená jim unikala den ode dne více. Přes hlavy kruhů umění zde officielně vedoucích representace umění v Čechách přešla do rukou českých, železným důsledkem vývoje poměrů. Co německých umělců zde ještě zbylo, odstěhovalo se do Vídně a do Německa. Mladá generace, která v první polovině sedmdesátých let na akademii dorůstala, byla skoro výhradně původem česká, němčící vedení akademie malířské v ní neutlumilo vlastenecké vřelosti. Byla to generace zdravého cítění národního, která v řeči umění toto své cítění uplatňovati za cíl si stavěla, ale když k tomu přišla chvíle citu pospolitosti s věcí národa i hlučně zevního výrazu dáti se neostýchala, nepovažujíc se za kastu nad svazek národní sounáležitosti povznesenou. Významnou ostane v té příčině demonstrace, kterouž mladí umělci na sklonku roku 1876 se vzepřeli prof. Woltmannovi, když v přednášce, konané v Concordii, jal se tvrditi, že co Praha v sobě chová památek uměleckých, vše jest dílem německým; i budovu Národního divadla tehdá annektoval jako dílo německého ducha, jelikož prý prof. Zítek na německých učilištích se vzdělal. Vezmemeli

k ruce noviny z počátku prosince 1876, dovíme se, jaký vzruch německý profesor svojí smělou impertinencí mezi mládeží způsobil, jak po hlučné demonstraci v malířské akademii, při které profesor nazval své posluchače bandou lupičů, následovaly bouřlivé výstupy na universitě, pro které jeden den i vojsko bylo v Praze konsignováno.

Připomínám ta fakta, dávno zapomenutá, z té příčiny, že je z nich zjevno, jak národní cítění české bylo tehdy silné u mládeže umělecké, z které vzrostla právě ta generace, jež Prahy dobyla výlučně českému umění. Vedle této generace, pevně s tradicemi národně českými spjaté, nemohlo v Praze přicházeti ku platnosti umění bez vlasti, v lidu kořenů nemající, jakými za stávajících okolností muselo býti zdejší umění německé.

Jsme dnes toho svědky, že rozptýlení umělci němečtí v Čechách zrození se řadí a organisují, že se pokoušejí i své výstavy pořádati, že se domáhají zastoupení v rozličných institucích uměleckých. Zatím jest ve všech těch skutcích více neomalené troufalosti nežli umělecké hodnoty. Ale faktum se nedá odbyti laciným v tom případě posměchem, a okolnost, že s ním musíme počítati a že nějaký čas se bude věšet jako mrzuté závaží na mnohé naše umělecké počiny a instituce, jest také naší vinou.

Poctivou prací našich umělců dobyli jsme si výlučné posice pro české umění v Praze, ale budeme z té državy asi tak dlouho slevovati na vlastní újmu, dokud se naše mladé umění zase rozhodněji nestotožní s cítěním a životem národa. Dnes nejedna páska, navázaná již generací Josefa Manesa a Jaroslava Čermáka, jest přetrhána vlivy cizími, a hrůza z podezření chauvinismu národního je silnější než odpor k opakování cizích myšlenek a hesel. Napíšeli dnes německý odborník, že vše, co naše novodobé umění tak asi do roku 1900 produkovalo, bylo »planým malováním kostymů,« výrok takový, kterým by se škrtlo padesát let národně českého umění, nikoho nepohoršuje, naopak najdou se lidé, kteří jej se zálibou citují.

Nechci se opakovati, ale přece musím znovu říci: Evoluce, kterými prošel poměr německé umělecké produkce ku produkci české, nás o jednom poučují. Vedle organického celku českého umění, jehož individualistické projevy jsou spjaty ideou národní rázovitosti, není místa pro produkci německou, která na základě daných poměrů nemůže býti než nahodilým souhrnem jednotlivých talentů. Však v tu chvíli, co by v našem českém umění idea národní tradice nadobro pozbyla síly sdružovací, mohlo by býti jinak. Vedle silných a prostředně nadaných individualit českého původu, z nichž by každá šla svojí cestou za cíly výlučně malířskými, uplatnění prostředních a méně než prostředních talentů německých a německo-semitských bylo by jen otázkou záliby a stanoviska obecenstva. — Nebylo by příčin, proč by Praha nemohla býti takovým talentům obou národností příjemným bydlištěm, více méně výhodným trhem, nahodilým působištěm, snad i před-

mětem zobrazení, ale pak těm i oněm — nic více. Officielní přízni lze pěstiti a v rozvoji podporovati jednotlivé umělce, však nikoli umění, které jako celek musí stále čerpati obrozovací mízu z rodné půdy. S toho hlediska otázka německého umění v Praze je vlastně otázkou českou.

Ren. Tyršová.

O ruských studentech.

Podává

Josef Mikš.

Kniha Borisa Gegidze vyšla již v druhém vydání. Spisovatel podává v ní své náhledy o Petrohradských studentech. Můžeme mnoho namítati proti její literární hodnotě, můžeme se pozastavovati nad nemravností studentů, kterou nám líčí příliš otevřeně, ale nemůžeme upříti, že se z ní dovídáme mnoho pravdy o současných studentech, že nám odhaluje nejsmutnější stránky života jejich. Gegidze ovšem příliš černě vidí, představuje nám pouze typy lidí duševně schátralých, jaksi úmyslně dle vzoru Ant. Čechova nechce viděti nikde světlých bodů, schválně s Maupassantem a snad ještě více Gorkým se před našima očima brodí v kalužích mravní hniloby, avšak dobře jest poznati i tuto děsnou tvář studenta-dekadenta, jenž zajisté hraje velkou, třeba ne hlavní, úlohu v současném ruském životě.

Student, líčící život universitní mládeže, jako většina této mládeže s nadšením pospíchal do universitního města, v onu alma mater, která se mu zdála býti jakýmsi rájem, zdrojem dobra i krásna a všeho, co bylo úplně nedostupno v nenáviděném gymnasiu. Když abiturenti po velké pitce spálili gymnasialní moudrost, různé grammatiky a slovníky, mladý student dlouho nemohl se vzpamatovati ze svého radostného rozčilení a domníval se, že vše, co bylo ošklivého v právě minulém životě, bude zapomenuto na prahu skvělého chrámu nauky v Petrohradě. Minuly dva roky (auktor nám nepovídá, co dělal v tuto dobu) a my shledáváme našeho studenta v zcela jiné náladě. V říjnový den probouzí se ve své pěkně zařízené komnatě na Voznesenském prospektě (náležel tedy do počtu bohatých studentů) a cítí se ne dosti bodrým, an se byl v Akvarium veselil až do tří hodin po půlnoci. Na nočním stolku nalézá dva dopisy; jeden obsahuje pozvání ke schůzi »zemljačestva« a v druhém jeho soudruh Nikolaj Dobrov prosí ho, by dle slibu svého seznámil ho s hezoučkou a naivní modistkou, kterou náš hrdina nedávno svedl s cynickou bezlítostností. »Dnes jsem obdržel peníze z domu,« píše přítel, »i musím občerstviti tělo, abych učinil zdravým mozek.« Našemu studentu psaníčko bylo nepříjemno, poněvadž nyní nehodlal postoupiti příjemné

kůstky, která se mu právě tak líbila svou nevinností. Nesmíme si mysliti, že náš student byl dokonalý lenoch — po krátkém přemýšlení o svým milostných dobrodružstvích počíná studovati v posteli, jak se sám chlubí: »Vždy v posteli přečítám asi dvě hodiny něco z předmětů svého kursu, čím si velice usnadňuji přípravu ke zkouškám a bez námahy postupuji do vyššího ročníku, kdežto většina mých soudruhů nedělá nic po celý rok a počíná studovati teprve asi měsíc před zkouškami. Čtení a úvahy o dani ze soli aneb o právomoci eparchiálních archijerejů ovšem neposkytuje mně onoho mocného zájmu, s kterým jsem v sextě pohlcoval spisy Pisarjeva. Ale studium nečiní mi obtíží; vím, že třeba jest naučiti se předmětům kursu, a tedy čtu přednášky, sice bez nadšení, ale též bez nudy.« Mimochodem podotýkáme, že i v knize »V universitě« zřejmý jest vliv Pisarjeva, který též r. 1863 ve svém objemném článku »Naše universitní věda« poplval universitu a vše, co s ní souvisí, s oním vynikajícím uměním a s bezpříkladnou jízlivostí, která se potom na dlouho stala nejčelnější vlastností ruských »kritiků«.

Náš student posléze vstává a odchází do university, ale s jakým pocitem: »Když jsem prvně uviděl universitu, zmocnilo se mne radostné nadšení při myšlence, že se nyní uskuteční můj starý, světlý sen a že vkročím do nového života. Srdce mi silně tlouklo, zachvívajíc se sladkou důvěrou, když jsem prvně otevřel dvéře budovy, kterou jsem považoval za svou alma mater. Nyní, kdykoliv se přibližuji k této podlouhlé růžové, Petrově budově (což ovšem nebývá velmi často), nepociťuji ani slabého stínu onoho posvátného rozechvění, ba naopak nijak nemohu v sobě utlumiti pocitu bez důvodné podrážděnosti, ošklivosti a tupého odporu, který se mne zmocňuje vždy při pohledu na tyto růžové zdi a na zahrádku před nimi s železným mřížovím. Až mně jest z nich ošklivo, tak mne omrzely. Vždy se mně zdá, až otevru tyto těžké dvéře, že vše, co tam uvnitř uvidím a uslyším, bude stejně všední a chmurné jako vnějšek této táhlé, nepěkné, zrovna jako smáčknuté budovy.« Však tam do university nikdo nechodí, by se učil: »Mně výtečně jest známo, že většina studentů přichází sem proto, že doma nemají nic na práci, pak že si zvykli sem choditi a zde býti jako staří členové v svém klubě. Z nich jedni, toulajíce se po Petrohradě, zaběhnou si sem posnídat, požvatlat, nějak zmařit čas, jiní sem opět přicházejí proto, že zde nejspíše se mohou shledati se svými známými, a ještě jiní ani nevědí, proč se zde octli. Takto skutečných studentů, kteří by sem přicházeli poslouchat přednášky, jest menší počet, a při tom, Bůh ví proč, tato menšina sestává z lidí nejhloupějších a nejtupějších.« Gegidze všudy ve své knize přímo s nenávistí mluví o studentech a zle se posmívá těm malichernostem, kterými se zabývají a které považují za věci zvláště důležité, jako na př. »schodky« (t. j. agitační schůze s účastenstvím rozličných kursistek, »bestuževek« nebo »mediček«), koncerty k dobročinným účelům (jichžto čistý výnos propíjejí »konovodové,« t. j. vůdcové studentů), »zemljačestva, t. j.

krajinské spolky a j. Při této návštěvě university u vchodu, za kulatým stolem, sedělo několik tlustých křivonosých studentů s velkýma, vlažnýma očima a prodávali lístky k studentskému večeru. Tito pánové už zde zasedali tři týdny a při tom patrně více mysliti na vstupenky než na chození do přednášek. Byli to hoši veselí, vypasení a bezstarostní...

V universitě jest buffet; tam posluhovalo několik studentů s pomocí vychrtlé dívčiny se skřipcem na nose a několik hochů v bílých košilích. Studenti tam byli pořád jedni po celý rok, též patrně málo dbalí přednášek. Jeden z nich, úplně plešatý se starcovským výrazem tváře, věčný host a správce buffetu, neustále řečnil na »schodkách« (schůzích), »gorlanil« (křičel), ale nikdy si nepřipálil jazyk. Rozmlouval s druhým studentem v modré košili pod »tužurkou« (všední kabát domácího střihu), jenž neustále byl hostem v rozkošné restauraci Dominikově, což mu nevadilo přijímati bezplatné obědy v studentské jídelně (»stolovaja«). Ruští studenti jsou povinni nositi uniformu -- zelený kabátec s modrými výložky a známou prusko-ruskou čepici s modrým okrajem. Jen nemnozí studenti — »franti,« parádníci — zachovávají tuto »formu,« většina okázale nosí červené, modré a jiné košile, přepásané šňůrou s třapcem, a třebas hodně vysoké boty a rozcuchané vlasy, ač tento typ každým dnem více mizí. Gegidze má ve zvláštní nenávisti uniformu, které dříve nebývalo: nyní studentstvo představuje jakési stádo jednotvárné a odporné, pozbyvší své individuality. On pokračuje: »Zastavte každého z těchto mladých lidí, pohleďte v jeho tvář, pozorujte její výraz; jak jsou všechny tyto tváře tupé, všední, bez jiskry umu a bez pečeti bystrého ducha! Promluvte s každým půl hodiny, popatřte v jeho svět duševní. Čím jest živ, o čem přemýšlí, po čem touží? Jejich duše jsou stejně všední, malicherné, sobecké. Jich rozum zakrněl a jest bez touhy po pravdě. Ó jak nicotní jsou všichni tito dvounozí pavouci, zbavení jako drůbež větších křídel, postrádající silného ducha, a jak jsou zamilováni do sebe samých, jako všichni obmezení lidé, jak jsou jisti svým vysokým studentským povoláním, jisti proto, že nemohou postihnouti pravdy o sobě, o svém životě!«

Úsudek auktorův vrcholí v tom, že studenti představují jakýsi dav nevědomců, kteří o sobě velice mnoho myslí, považujíce se za velmi potřebné členy lidské společnosti, kdežto spíše jsou lidmi zcela zbytečnými, plemenem darmojedů. Vždyť nic nepracují a ve svém nynějším stavu ani pracovati nemohou. »Kamkoli si zajdeme, všudy ve vykřičených domech, v Akbariumě a Alkazavě a podobných zábavných místech tropí neplechy studenti. Netvrdíme, že všichni jsou takoví, ale platí to o většině, o davu. Jenom asi desátý díl dře a dřepí doma, shrbiv záda. Ale ani to není člověku přirozeno.« A co jest přirozeno, vysvětluje nám jeden z těchto pilných studentů: »Zdaž tušíte, o čem jsem přemýšlel?... O tom, jak nepravidelně jest zařízen náš život. Jedni nic sice nedělají, z nudy a nedostatku práce toulají se po Něvském, jenom aby zabili čas, jiní jako na př. já dřepíme deset hodin denně a

přece nic nemůžeme vykonati. Ach, ach, kdy byste jen věděl, jak mne omrzel takový život!« »Inu,« namítl soudruh, »vám se nežije tak zle. Milujete svou vědu, žijete tiše, nouze netrpíte, čeho ještě jest vám potřebí?« — »Ano, žiju tiše, ale právě to jest chyba. Jsem živ zrovna jako ve vězení. Vůkol mne bují život, lidé bojují, kypí, my pak všichni pracovití studenti, zrovna jako poustevníci, jsme pohřbeni mimo život. Jenom považte: učím se už dvanácte let, a nyní v třináctém, když je mi 22 let, pracuji denně po 12 hodinách. Nač mi později bude život? vždyť mlád jsem nyní a chci nyní žíti jako člověk, ale ne jako nějaký stroj!... Postrádáme fysické práce, což samo jest úžasno a mělo by, jak se zdá, vzbuditi všeobecnou pozornost. Nejlepší dobu roční — jaro a počátkem léta — dřeme až do ztupění. Na živobytí dostáváme bídných 30—40 rublů a nesmíme se kochati láskou žen.« — »Nu, o lásku není nouze,« namítl znova soudruh. — »Ba jest! Netropte si z toho nízké žerty a pohleděte na věc přímo. Buď musíme páchati různé hanebnosti, nebo se s čistou dívkou seznámiti z lásky. Ale děti? Co s nimi počíti při 30 rublech měsíčně?« Pilný student skoro závidí svým zhýralým soudruhům, lenochům, ba docela je omlouvá: »My studenti pášeme neřesti, pijeme, tropíme skandály. Však to je trest naší společnosti za to, že nás obdařila takými hroznými poměry, kterými jsme my studenti spoutáni. Naše neřesti křičí, že nechceme tak déle žíti, že trapně toužíme po jiném, lepším, lidském životě. Ale nám odříkají lásku, zbavují nás činnosti, polní práce, co dáno jest i zvěři. Nuže, tím hůře této společnosti! My její synové, její nejlepší síly, mstíme se jí za to a budeme se mstíti tak dlouho, pokud tento stav potrvá.« Soudruh, který žil vesele, souhlasí s ním a navrhuje »nápravu,« jejíž jádro vyslovuje takto:« Především musíme přestati pohlížeti na důvěrný poměr mezi dívkou a mužem, nedovolený lidským zřízením a neposvěcený církevním neb občanským manželstvím, jako na cosi hanebného. Každá dívka nechť svobodně a bez bázně se oddá tomu, koho si zamiluje« (!).

Současné mládeži dle všeho už není pomoci, aspoň jeden ze studentů, porovnávaje život dřívějšího pokolení s nynějším, takto rozumuje: Víteli, komu já hrozné závidím? — Našim otcům a dědům. Jak prostě i jasně u nich vše bylo vymezeno. Universita, služba, sňatek. A hle, my jsme pozbyli víry ve vše. Jsem 24 léta stár, za půl léta jsem hotov. A co? zdaž vím, kam půjdu? co mám dělati? Vím pouze, že ať se chopím čehokoliv, vše jest hnusno. Pásky na očích není, jako u junkerů (kadetů); vždyť dobře vidím, v jakých poměrech žijeme. Služba soudní, administrativní — vždyť nelze nepozorovati — že jest věcí úžasnou. Ale zároveň jsem si vědom, že přece někde přijmu službu. To právě jest úžasno. Jaký rozpor mezi vědomím a životem! Bože můj, jací jsme to nešťastní lidé! celé naše vychování, všechny poměry dusily naši vůli a osobnost, rozvíjejíce pouze mozek. Jsme — analysující trupové. Víme, že přítomný život jest hrozný a budoucí bude ještě horší a že pomoci není žádné (str. 136). Ana-

lytikové, lidé přesycení životem, jsou sice nejsmutnějším zjevem v studentstvu, ale sotva v něm tvoří většinu, dav sestává (dle soudu spisovatelova) z lidí zcela jiného rázu, buď úplně lhostejných ke všemu vyššímu, kochajících se životem, aneb jakýchsi zbytků z dob dřívějších, kdy panoval v literatuře Pisarjev se svými přívrženci. Takovou jest na př. krasavice »medička« Barvinská. Je to dívka chladná a s sebou velice spokojena, tupá a málo zajímavá. Domýšlela se, že její náhledy jsou jedině správné, a kdo nevěřil v to, več ona, byl v jejích očích člověk hloupý neb podlý. Náhledy její byly liberální, asi takové, jakými se vyznamenávají pokrokové žurnály; proto ovšem nyní jejím bohem byl Marx, jehož podobiznu měla ve své komnatě, ač nikdy nepřečtla ni jediného řádku jeho knihy o Kapitálu a dověděla se pouze od známých, že Marx mluví cosi o práci, hájí dělníkův a útočí na měšťáky. Její názor světový byl jasný a určitý; pochybností o smyslu života neměla nikdy žádných. Smysl tento jevil se jí v tom, by člověk vyznával liberální názory a četl zapověděné knihy; takový člověk věnuje se veřejné činnosti a posléze si najde místo někde v zemstvě, vůbec stává se užitečným nástrojem společnosti, a více nic.

Stejných názorů jest přírodozpytec Jeleckij, kterého si Barvinská velice vážila. Jeleckij už v oktávě prostudoval Büchnera a Moleschatta i stal se přesvědčeným materialistou; od té doby se jeho názor světový pranic nezměnil; jako lidé let šedesátých opovrhoval filosofií a považoval ji za jakousi dilettantskou hru se sofismaty. Záhady o Bohu, o nesmrtelnosti duše, o smyslu lidského života nerušily jeho klidu, a jako Barvinská dávno s nimi byl hotov. Netrápil se tedy těmito otázkami, byl mysli veselé a člověk velmi činný. Jeleckij viděl sice společenské nešvary a považoval boj s nimi za nutny, avšak mnoho si spůsobem boje hlavu nelámal, jsa v té příčině stejně šablonovitý a všední jako většina jeho soudruhů. Jako tito považoval i on za neslušné státi se »zemským náčelníkem« neb činovníkem policie, ale služby soudní nebo v jiném oboru státní správy nebo v soukromém závodě nezamítal. Velmi často vyskytují se mezi studenty lidé, podobní Chochlovcevu; ten, pokud byl na universitě, mohl se obětovati za věc nejmalichernější a hlásal nejvýstřednější názory. Avšak tací panáčkové, jakmile se doučili, bez váhání přijímají službu v nějakém ministerstvě, nezpronevěřují se sice svým názorům, ale také pranic se jimi neřídí ve svém novém povolání, i stávají se praobyčejnými činovníky. Jeleckij, jako mnozí naivní lidé, věřil, že universita jest nejvznešenějším ústavem a studentský život dobou nejlepší, nejušlechtilejší a nejužitečnější. Byl chud, živil se hodinami, což ale nevadilo, by byl člověkem dobrým, veselým a sympatickým. Ještě s mnohými figurkami seznamujeme se, ale bohužel všichni tito studenti slibují v budoucnosti málo dobrého.

O nic lepší nejsou profesoři. Rektor vyvaluje své »žabí« oči, když ho student chce napáliti, vydávaje se za jiného studenta, což prý se v universitě dosti často děje, zvláště při zkouškách;

jiný profesor chodí jako krocan, vůbec spisovatel štědře uděluje svým osobám různé zvířecí attributy. Profesoři jsou prospěcháři, lidé tupí, nepoctiví atd. Jak pohlíží student na jejich životní úkol, nejlépe se přesvědčíme z některých charakteristik. Student píše: »Z deváté posluchárny vyšel mladý, geniální profesor, známý v celé Evropě. Líto bylo naň hleděti, tak byl vysušen svou vědou. Nebyl to živý, normální člověk, jenž jsa obdařen harmonickou smyslností, mohl by se kochati životem, láskou, ženami. Spíše to byl pohyblivý trup, vyschlý kabinetní prací. Šel rychle drobnými krůčky. Ze sedmé a šesté posluchárny vyšly dva filologové — jeden přednášel litevskou dialektologii, druhý poetiku Aristotelovu — s takým výrazem tváří, jenž hlásal, že tato dialektologie a poetika Aristotelova jsou cosi náramně potřebného k štěstí a pokroku lidstva; tato jistota jevila se ve všech jejich pohybech. U třetí posluchárny setkal se s námi profesor mathematiky Matvějev, proslulý učenec, drobný človíček, vlekoucí při chůzi nohu, o kterém bylo známo, že za studentských nepokojů přednášel dvě hodiny v posluchárně úplně prázdné.« Jiného rázu jest profesor, obdrževší kathedru asi před pěti lety a představující jednoho z oněch profesorů, kterých se tak mnoho rozplodilo v poslední smutnou dobu. Tito lidé dostávají prý svá místa ne za vědecké zásluhy, nýbrž za cosi zcela jiného. Profesor kromě svého hlavního povolání jest kdesi právním přítelem (juris consulteus), kdesi slouží, krátce nic mu neuteče. Pokud toho potřeboval, hleděl si získati u studentů populárnost liberalismem a tím, že stavěl pětky (nejlepší známky) na zkouškách, třebas studenti mlčeli jako ryby. Ale nyní, dosáhnuv zvláštním spůsobem hodnosti doktorské, rázem obrátil a stal se velmi přísným pánem. Jeho vědomosti jsou velmi chatrné; všichni rozumní studenti se mu posmívají, přezdívajíce mu »gruzď« (houba kozák). Jeho přednášky jsou typické: »Nabubřelé fráse plynou jako vlny jedna za druhou z jeho úst. V jeho řeči jest vše, co libo: Spencer, Tard, materialistický názor na dějiny, výtky idealistické metafysice, básně Lermontova, ba i anekdota o dámě, která si zapsala vydání: ‚25 a 15 kopějek na izvozčíka,‘ a pak připsala: ‚a 25 rublů nevím zač utraceno.‘ Vše bylo v těchto přednáškách nesmysl.« Ovšem všichni se smějí při těchto přednáškách a profesor si velice libuje ve svých vtipech a ve své pěkné řeči. »Pohlížím na jeho umnou tvář, dí student, posmívavé oči a počínám tušiti, že zrovna se posmívá nám a mluví k nám svou tváří: ‚Vidíte, pánové, žvaním vám všelijaký nesmysl, vy pak posloucháte a myslíte si, že to jest velmi umno. Hlupáci jste; ostatně pro mne je tím lépe. Myslete si, co chcete; já pak dostávám honorář za tyto fráse.«

Náš student, nejspíše z nudy, chodí do rozmanitých přednášek; ale nikde se mu nelíbí. Nemůže pochopiti, nač na př. se přednáší krystallografie, k čemu jsou potřebí v životě všichni ti Varronové, Plautové, Aristotelové, o kterých tak zevrubně vykládají filologové, aneb žabí nožičky a křidélka rozličných ptáků, jichžto zkoumání tak velice baví přírodozpytce. Soudruh mu na-

mítá: »Ano, ale máte pravdu pouze částečně. Ovšem že úzkého ducha a nicotní jsou ti, kdož mohou věnovati svůj život studiu jakéhosi Plauta, aneb vodních trav, avšak pro nás jest to dobře, že tak pracují. Lidstvu jest potřebí všemožného vědění, a též krystallografie přináší užitek. »Nikoliv,« to není to, vece první student se zápalem. »Dejme tomu, že všechny tyto věci o žabích nožičkách mají svůj význam a jsou ve spojení s jinými vědami, jakož i že neznalost jich může býti na újmu jiným vědám; buďsi, ale domnívám se, že nyní není na čase jimi se zabývati a že na řadě jsou jiné důležité otázky, které třeba prostudovati dříve. Většina lidstva jest hruba, nevědoma a hladoví jako zvěř. Veškero lidské myšlení má usilovně přemítati o tom, jak zachrániti lidstvo z tohoto zvířecího stavu, jak způsobiti, aby lidé aspoň nehladověli a nepřepínali svých sil jako bezduché stroje. Zničte toto zvířectví, a mnohé vědy stanou se nepotřebnými. Na př. lidé studují medicinu, by léčili jí bližní. Ale vždyť většina nemocí vzniká z hladu, zanedbávání zdravovědy, a z nepravidelného života; nač lidstvo odsuzuje své členy a přece nepozoruje žádného rozporu mezi vědou a životem ... Proto tedy Varron a studium všech oněch obecných nauk, jako jazykozpytu, starých autorů, římského práva při vší úctě k těmto vědám jest věcí nepotřebnou alespoň pro nynějšek, přepychem, choutkou intelligence ... Ovšem, až budeme všichni syti a obuti, pak si můžeme se zdarem hleděti hvězdné kosmografie a podobných zajímavých theoretických předmětů.«

Jaká to stará píseň, kterou může zpívati pouze zaslepený Tolstovec, nenávidějící vědu, umění a vůbec vše, co přerostlo jeho rozum! Vše jest v jeho očích nudno, nepotřebno. Arci, takému názoru mládež učí po celých čtyřicet let spisovatelé a novináři pokrokového tábora, kteří ničí ruskou školu, ruské vzdělání a mravnost veřejnou svými naivně dětinskými otázkami o smyslu života, svými nesmyslnými požadavky o »radostech života« místo nynější nudy a tesknoty, která přece jest pouhým důsledkem jich odporu k práci a řádnému myšlení, poněvadž vše to unavuje a jest nudno. Ruská literatura v nejnovější své fási dělá totéž, co tito nebozí studenti; šíří nudu, ale též stejně nemírně holduje Afroditě — snad z nudy — jako studenti. Hle, jak se baví tito panáčkové při obědě: »Počínáme mluviti o Mani, posuzujíce jednotlivě všecky její údy, jako u koně na dostizích. Pak přecházíme k jiným známým, posuzujíce je s touže zevrubností a posléze si z nich činíme pošklebky, opakujíce různé pomluvy. V tom se vyznáme znamenitě, u každého najdeme jeho směšnou stránku, tak že, kdy by naši známí zvěděli, jak o nich hovoříme, jsem jist, že by alespoň dobrá jich polovice přestala nás pozdravovati. Nejhorší při tom jest, že vše to je hrozně malicherno, že jsme o tom už mnohokráte mluvili a že nás to nesmírně nudí. Posléze rozhovor náš dotýká se university a tu již všichni svorně počínáme spílati universitě, profesorům i studentům.«

Profesoři a studenti jsou dva nepřátelské tábory, o čemž se snadno můžeme přesvědčiti ze zlomku otevřeného listu, jenž sku-

tečně byl zaslán profesorům. Studenti píší: »Nesmíte hanobiti nás svým přátelstvím. Jste naši nepřátelé. Naší povinností jest ne vás poslouchati anebo jíti s vámi, nýbrž vámi opovrhovati!« — Ještě snad horší výtky činí Moskevští studenti svým profesorům. Už začátek jest pěkný: »My posluchači vyšších kursů, cizí vám duchem a svými snahami« atd. Zvláště silné jest toto místo: »Věztež, že ani vaše vědění, ani vaše zkušenosti, ani vaše léta nemohou nás pohnouti, bychom s důvěrou poslouchali vaše slova, poněvadž z nich vanou takové farizejské náhledy o duchovních potřebách lidského života, takové falešné zvuky, taková hrubá neupřímnost, že spíše bychom si přáli, byste nás nenáviděli než milovali. Vaše dráha jest dráha lži; veškerou tuto hru s pravdou páchají lidé, kteří měli by pěstovati s námi styky důvěrné. Všechny řádky vašeho provolání k nám jsou koupeny za drahou cenu hanebného zřeknutí se duchovního příbuzenství s námi.« A kdo vyslovuje tento příkrý úsudek? Tíž studenti, o kterých »nejumnější« jich soudruhové tvrdí, že jsou nadobro demoralisováni, že představují stádo pitomců, lenochů, zhýralců, o kterých Gegidze sám se vyjadřuje: »Mně se zprotivily až do ošklivosti syté tváře soudruhů, jejich tupost a spokojenost sebou samými. Sotva jsem mohl doseděti až do konce, abych nekřikl hlasitě, že jsou mně odporní svou banálností, že jich nenávidím.« Koho asi nenávidí? Snad všech, kromě sebe. Ani on, jako mnozí jeho soudruhové, nemá žádného boha v srdci, nevěří v nic, v žádný pokrok, nemiluje nikoho. Vědy neuznává, vzdělávati národ nechce, sloužiti pokroku lidstva považuje za zbytečno, poněvadž vše to vyžaduje práce, nudné práce: On si zoufá při myšlence, že plného štěstí najíti nemůže, a přece se mu chce píti plnými doušky z poháru života.

Snad ale už dosti. Nebudeme následovati studentů na venek, kde žijí stejně nesvědomitě a prostopášně, kde též vším opovrhují, nevyjímajíce ani vlastních otců, kde dle příkladu nebožtíka Čechova považují všechny lidi za podlé. Víme, že obraz, jaký nám podal Gegidze z vlastní své zkušenosti, jest příliš černý, — my sami známe množství pracovitých i poctivých studentů, mládež velmi ušlechtilou, hotovou obětovati život za blaho bližního, — avšak Gegidze jest jaksi výrazem oné všeobecné nálady středního, málo vzdělaného intelligenta, jenž otravuje čistý slovanský vzduch beznadějným pessimismem Formule jeho je stará, dobře známa již Mitrofanuškovi z Fonvizinovy komedie Nědorosl: Nechci se učit, ale chci se ženit, t. j. chci užívat života a k ukojení svých vášní třebas vše vůkol rozdrtit.

Nyní, kdy se odehrává děsné drama nejen na dalekém východě, nýbrž i v celé Rusi, kniha Gegidzeova — ač v literárním ohledu bezcenná — má zvláštní význam: Jest hroznou výstrahou a zároveň příkladem, kam může dospěti bête russe. Se zdárným, ušlechtilým ruským studentem seznámí nás hrůzy naší doby, jako nás s ním seznámila turecká vojna, cholera, hladový rok, — s hrdinami Gegidzeovými se tam nesetkáme.

Sonety.

Cesta žitím.

Vše zprvu baví, jak když jedeš vlakem:
kraj, čáry polí, jež se rozbíhají,
a vrchy, chýže řeky na pokraji
a nebe modré s potrhaným mrakem.

Řad nových tváří s nezbádaným zrakem,
jichž osudy lze spřádati si v taji,
a hovor, v kterém zkušenosti zrají,
a knihy nerozlučné s tvojím vakem.

Leč příliš záhy znaví vše a mrzí.
A na hodinky své se díváš stále:
Jak dlouhá cesta! Cíl zda přijde brzy?

Vše čpí kol jako ze prázdného soudku;
kříž bolí, jsi jak přikovaný k skále.
A zaspat vše, rád skrčíš se v svém koutku.

Měsíci.

Co učených mně výzkumy a mýlky,
ó perlo noci! Hledě k tobě tich,
že stvořena's jen, vždycky řekl bych,
pro milující, pro mrtvé a snílky.

Jak patří k tobě za večerní chvilky
zrak milenců, ó svědku lásky jich,
jenž odpověď, vzkaz na svých paprscích
rád odnášíváš dívčí do postýlky!

A básníkům a snílkům jsi zas lodí,
jež pluje s nimi zvolna v čárný kraj,
kde kouzelné se ticha květy rodí.

A mrtví k tobě upírají hledy,
když sednou v půlnoc hrobů na pokraj:
»Pojď, ty jsi náš, tys jako my tak bledý!«

Anděl.

Byl hlučný rozhovor, a náhle něm
z nás každý zmlknul jako v jeden mžik;
ni dech ni povzdech v ticho nepronik,
jak ve snách každý seděl s tichým rtem.

O čárném kraji snad se zdálo těm,
a před oněmi mrtvých táhnul šik —
až probudil nás náhle dívčí rtík:
»My zmlkli! Anděl lít to pokojem!«

Ba letěl anděl vzpomínky to ryzí,
a jak se vznášel kolem, duše naše
se zachytily bílé jeho řízy.

A létly s ním, kam, mysliti se bály;
leč probuzenci zřeli kol jsme plaše
a cítili, že vracíme se z dáli.

Pro domo.

Zvon nebude pět: »Pole — luka — dům!«,
až v rakev jednou složím svoje údy;
chud přišel jsem a odejdu též chudý,
číš zapomnění nahnout ke svým rtům.

Co měl jsem, dal jsem. Stříbro svojich dum
a zlato citu marnotratně všudy
jsem rozhazoval v lidskou strast a trudy,
co zbude mi, se neptal, k sledním dnům.

Tak šel jsem a tak dále půjdu světem.
Své jmeno jen, své knihy nechám dětem
kdys místo domu, místo všeho zboží.

A obol, aby Charon v loďky klínu
mě jednou převez v tichou říši stínů,
snad něčí dlaň přec v ústa moje vloží.

Ant. Klášterský.

Sněhy a ledy.

Ze svých gymnasiálních let vypravuje

Václav Vlček.

(Dokončení.)

Ještě nevěda jasně proč, zarazil jsem se těmito slovy, až mě v prsou bodlo.

»To je zlý dodavek, neníli pravda?« obrátil jsem se ke Kolihovi.

»Je to nejhorší věc, která v tom psaní stojí!« zabědoval. »Dokazuje, že takovou cestou mohli bohoslovcové v semináři opravdu zvěděti, o čem ještě v Praze nebylo hlesu!«

»A tak myslíte, že panu Palackému, Šafaříkovi a jiným skutečně hrozí nebezpečenství —?«

»Takovým bezúhonným, šlechetným a vznešeným mužům, kterých se ani Windischgrätz roku čtyřicátého osmého neopovážil dotknouti, ačkoli držel dlouhé měsíce ve vězení i tak nevinné lidi, jako byl farář Arnold! Teď Bachovské tyranství troufá si též na ně!«

»Ale tak ukrutně s nimi přece snad nemohou nakládati, jako píše ten bohoslovec?«

»Nemohli by jim vlasu zkřiviti, kdy by se tu jednalo podle práva a zákona. Však ale teď tu panuje toliko nezkrocená libovůle. Jeden takový francouzský tyran řekl: ‚Přineste mi od někoho dva psané řádky, a já ho pro ně přivedu na šibenici.' U nás ještě trvaly porotní soudy, ale když jeden z nich na panu Havlíčkovi neshledal viny, Bach hned rozhodl, že porotní soudy mají býti zrušeny, na spravedlnost nic se neohlížel, na nevinného muže násilně sáhl, dal ho do cizí země zavleci a tam ho držel jako ve vazbě, až byl po svobodě připraven také o zdraví! Je strach,« zaúpěl Koliha, »že už je člověk nadobro zlomený, že křivdu, kterou na něm spáchali, zaplatí svým životem!«

Hněval jsem se, horlil a naříkal také: »Že se takoví ukrutníci Boha nebojí, že jim srdce a svědomí dá, aby hubili nevinné oběti, pronásledovali dokonalé muže, kteří nic jiného nečiní, než co zasluhuje všeobecné vážnosti a úcty!«

»Jsou to nyní naše světla v temnostech, i mají býti shašena! Nemají svítiti českému lidu, proti kterému to urputné nepřátelsví ještě více jest namířeno než proti jejich osobám. Jak pravil pan Tyl: I za Metternicha směli jsme hlásati vlastenectví, chváliti je jako ctnost, povzbuzovati k němu, — ale za Bachovy vlády je vlastenectví tolik, jako za Neronova panování byla křesťanská víra!«

»Však jsme i my pro víru strašně trpěli —«

»Ano, po celé věky!«

»Nejdřív na nás vodili křižácká vojska z celého světa sebraná, s kterými jsme museli na život a na smrt zápasiti, a potom — po bitvě na Bílé Hoře — zuřili proti českému národu ještě horším způsobem nežli Nero proti vyznavačům Kristovým.«

»Činili to jmenem víry, ale už tehdy jim šlo stejně neli více o dosažení jiných účelů: aby český národ připravili o jeho svobodu a samostatnost, čili — jak praví Komenský — aby mu odňali vládu věcí jeho, aby království jeho dostali do svých vlastních rukou, aby půdu po otcích zděděnou jemu vyrvali, jej dílem vyhubili, dílem do ciziny vypudili, a co by z něho přece ještě doma zbylo, aby utiskli otrockým jařmem. V tom jařmu drželi nás i potom, když dávno už přestala různost v náboženství a o víře už nebylo řeči. Měli jsme cizí pány, byli jsme úplně v moci jejich; český lid pro ně robotil, odváděl jim ovoce svých mozolů, proléval za ně krev svou na poli válečném, avšak lásky ani uznání se mu od nich nedostalo. Slunce milosti jejich nikdy mu nemělo svítit a ho hřáti, byl odsouzen k věčným mračnům, sněhům a ledům, jak je právě v tuto chvíli kolem sebe a nad sebou spatřujeme, — byl k nim odsouzen a v nich udržován, aby navždy už jenom bídně živořil, podobně jako Lopaři a Eskymáci!«

»Třeba zůstával v krásné zemi své!«

»Když ho už nemohli pronásledovati pro víru, když byl už o své největší duchovní a hmotné statky připraven, ještě na tom nepřestali, nýbrž prováděli své plány proti němu dále: usilovali ho zbaviti také národnosti jeho. Jako na hradech a zámcích v království tomto sídlila nepřátelská cizota, rovněž měla panovati v městech a městečkách. I vypuzovali český jazyk nejen z úřadů, nýbrž také ze škol, aby jak vzdělaní lidé tak všichni, kteří chtějí býti počítáni k lepším třídám, se poněmčovali, českému národu se odcizovali, ano uvykli pohrdati jím a rozmnožovati tábor utiskovatelů jeho. Po celé věky úpěl v porobě, po celé věky byl trápen, mořen a huben, až rok čtyřicátý osmý v něm vzbudil víru, že přišla doba vysvobození jeho, že po staleté zimě konečně mu zase nastalo jaro. Tehdy, jak pravil pan Havlíček, orali jsme, vláčeli a seli, však ale než byla práce dodělána, přihnal se znova jedovatý vítr, všecko zase pokryly sněhy a ledy, a půda, v které počalo semeno klíčiti, hluboko zmrzla.«

»A tak to nejen zůstává,« doložil jsem také podle Havlíčka, »nýbrž čím dále je hůř.«

»V pravdě potlačiti chtějí naši duši!« mluvil Koliha. »Třeba bychom tělesně žili dále, nemáme býti už tím, čím nás Bůh stvořil. Jen proto, že jsme se narodili jako Čechové, nemohou nás nyní hromadně stínati, věšeti, katovati, do ciziny vyháněti, ale nutí nás, abychom zapírali svou krev, otce i matku, abychom odpadali od svého národa! Nemáme o své vlasti mluvit ani na ni myslit, kdo se od ní nechce odvrátit a ji zradit, může se nadíti zlých následků jako člověk těžce provinilý! Nemáme mluviti jazykem předků svých, nemáme si už ani říkati Čechové, nýbrž nazývati se jmenem sousedního německého kmene! Předkové naši hlásali,

že mrzkost je poroba Hospodinu: my teď svéřepou násilou a hrůzou máme býti přivedeni k tomu, abychom jako psi líbali karabáč, kterým jsme mrskáni! Mužové, kteří před lety k českému lidu mluvili o jeho minulosti a budoucnosti, o jeho právech a požadavcích, o jeho zachování, sesílení a povznesení, museli umlknouti, — jedni jsou už dávno pozavíráni v žalářích, druhé má nyní stihnouti stejný osud. Na panu Palackém, Šafaříkovi, Riegrovi a jiných lpí těžký hřích, že v srdci svém chovají lásku k národu a vlasti! Za to mají podobně býti trestáni jako pan Havlíček, a žalařováním nebo vyhnanstvím jejich mají tisícové Čechů býti zastrašeni, že když bezuzdná svévole i na takové muže proti všemu právu sahá, oni teprve by mohli vlasteneckým smýšlením upadnouti ve zkázu.«

»Takový strach —«

»Takový strach, přebudiž Bohu žel, má nejžalostnější účinky. Když lonského roku bylo panu Havlíčkovi úředně povoleno, aby se z Brodu na nějaký den odebral do Prahy a spatřil tam svou dcerušku, z jeho bývalých přátel, ctitelů a známých mnozí, ba skoro všichni se mu vyhýbali, aby na sebe neuvalili podezření, nelibost a hněv lidí, kteří teď poroučejí. Takový strach patří právě k hrozným prostředkům, kterým chtějí potlačiti duši naši, duši celého národa!«

»Proto musíme z hlubin srdce svého volati: Povstaň, Hospodine, ve svém hněvu!«

Za takové rozhorlené rozprávky jsme mimoděk přidávali do kroku, ničeho vůkol si nevšímajíce, až jsme se octli u prvních domků nevelike dědiny.

»Tu jsou už Smilovice,« prohodil Koliha utíraje si pot s čela, — »hned za nimi se rozejdeme.«

»Tak brzo?« ptal jsem se překvapen. V posledních hodinách se mi starý muž stal bližším než mnohý dávný známý, i bylo mi, jako bychom putovali do jednoho místa a neměli se dnes ani zejtra od sebe trhnouti.

»Já půjdu dále po Ratajské cestě,« odtušil k mé otázce, »vy se dáte stranou, podle obory. Neudělal byste dobře, kdy byste si chtěl nadcházet stůj co stůj, dokonce pak se pouštět polními pěšinami — tam dneska bude tuze neschůdno. Jděte ke Kácovské cestě až do Majelovic.«

Ve vsi bylo viděti venku neobyčejně mnoho lidí; jistě je cosi zvláštního vylákalo ze stavení. S Kolihou se všichni pozdravovali.

»Něco se přihodilo?« optal se u hloučku několika osob stojících při cestě.

»A starý Čeloud se potloukl,« odpověděl soused prostředních let.

»Výminkář?«

»V napilosti se jako často povadil s domácími, hlavně s hospodářem, zetěm, a pak jim vyhrožoval: ‚Uvidíte, co vám udělám! Ušiju vám kabát, že si na vás budou lidé do nejdelší smrti uka-

zovat!' Postavil si žebřík k střeše a vylezl nahoru. ‚Na kabřinec se vám pověsím, na makovici, aby to celá ves viděla a celý svět věděl, jak jste se mnou zacházeli, k čemu jste mě dohnali!'«

»Ale nemyslil to do pravdy?«

»Aspoň mu nevěřili, poněvadž to bylo už jeho zvykem říkat, že se oběsí, nebo skočí do studně. Ale dnes ho Pánbůh za takové řeči potrestal: když se počal drápat na střechu, sletěl dolů a nejspíš si přerazil několik žeber.«

»Vy jste moudrý člověk, Koliho,« ozvala se obstarožná ženská, »umíte ve všem poradit: vejděte tam k němu. Chybil, to je pravda, ale ta zatrachtilá breberka mu pomátla rozum.«

Koliha byl hned ochoten a již udělal nějaký krok stranou; potom se zas obrátil ke mně.

»Vy se nebudete zdržovat,« pravil, »a tak si musíme dát s Pánembohem.«

»To je škoda —«

Tlačil mi oběma rukama paže k tělu.

»Zůstávejte vždy věrni heslu: V srdci vlast!« promluvil tiše, »ale nezapomeňte, co jsem vám řekl —«

Vpadl jsem mu do slova: »Co jsem od vás slyšel, tuze si toho vážím — děkuju vám za to a nikdy na to nezapomenu.«

Pohladil mě po tváři levicí, u níž měl dva chromé prsty.

»Kéž,« zašeptal skoro až k slzám pohnut, »kéž aspoň vy se dožijete toho, aby bylo jinak, lépe!«

I mně skočily slze do hrdla. Uchopil a stiskl jsem ruku jeho, — kdy bychom se byli takto loučili o samotě, kdo ví, zda bych ji byl v náhlém rozvlnění citu nechtěl políbit.

XXXII.

Odcházeje od Smilovic měl jsem srdce sevřeno, i ohlížel jsem se tam s podobnou tesknotou, jako bych se tam byl na dlouho rozloučil s vlastním otcem.

Ale brzy vesnice za mnou zanikla, a tu jako bych se teprv ocítil o samotě. Po celé hodiny, co jsem kráčel po boku Kolihově poslouchal jeho řeči, na svou osobu jsem nemyslil; nyní teprv jako bych se vracel sám k sobě.

Podle dlouhé zdi, kterou obora byla ohrazena, šel jsem v tichém, příjemném závětří. Několikrát z hluboka vydechnuv cítil jsem, že se mi ponenáhlu na prsou odlehčuje. Tu jsem se teprv zas jednou podíval na hodinky: nu, měl jsem co dělati, abych se s večerem dostal domů; zbývaly mi ještě dobré tři hodiny chůze.

Cesta z Prahy tentokrát dokonce nebyla zdlouhavá, naopak byla mnohem zábavnější než jindy, ale připadala mi neobyčejně dlouhá. Totiž co se týče času. Tolik jsme na ní mluvili o Praze, a přece se mi nyní zdálo, jako bych se z ní byl vydal ne včera k samému večeru, nýbrž před mnohými dny, neli nedělemi. Pří-

činou toho bylo Kolihovo vypravování, které mysl mou tak živě zaujalo. Nyní bylo mi, jako bych byl nejen dychtivě poslouchal události, které se před několika roky sběhly, nýbrž jako bych byl drahně žil v jiné době a na vzdálených místech, i vrátiv se, vzpomínal na to, co se tam před mýma očima dělo. Živě mi na mysl vstupovaly rozličné výjevy: mše u sochy svatého Václava, přepadení lidu před generálním komandem, poranění Chrpovo, Klára na barikádě, smrt kněžny Windischgrätzové, zavraždění hocha na Střeleckém ostrově, požár Staroměstských mlýnů, doktor Rieger volající na Windischgrätze: ‚*Vy* se zde dopouštíte velezrády,‘ průvody zoufalého lidu Pražského vedené od kněží, krvavá řež v Běchovickém nádraží atd., — nikoli v tom pořádku, jak se za sebou události, nýbrž v nepravidelném, pestrém střídání, jako obrázky z barevných sklíček v točícím se kaleidoskopu.

»A co se nyní děje v Praze?« Namanulo se mi. »Snad už něco proti panu Palackému, Šafaříkovi a jiným?«

Ne, nemohl jsem uvěřiti! Čím déle jsem na to myslil, tím více pokládal jsem za věc nemožnou, aby na tak šlechetných, vážených a proslulých mužích spáchána byla strašlivá, do nebe volající křivda.

Celý týden nebudu se ničeho z Prahy přímo dovídati, na vesnici nepřicházejí žádné noviny, také do Kácova toliko jedné druhé osobě. Já se nejspíš mohu optati velebného pána Růžičky, nenéli v nich něco zvláštního, jmenovitě o těch věhlasných vlastencích. Zejtra on bude nepochybně míti velkou, na kterou i já půjdu. Těším se na jeho kázání, neboť jsem nad něj nepoznal výmluvnějšího kněze; náš katecheta Frencl nám exhorty své čítá z napsaných sešitův a nemá ani zdaleka tak zvučného a lahodného, hned mocného, hned dojemného hlasu, ani tak pěkné postavy a jiskrných očí jako Kácovský pan páter.

Ale ouha — vždyť ono zejtra nebude žádné kázání! Místo něho — jakožto v den hromnic — budou svěceny voskovice a pak bude s rozžatými průvod okolo kostela. U nás doma ozdobnou hromnici mají už kolik let jednu, může trvati hodně dlouho, protože jí skoro nikdy nerozsvěcují; zejtra si dá maminka posvětiti leda nový sloupek, s kterým v adventě chodívá na roráty.

Ještě nemá tušení, že se tak brzo uvidíme. Ji to přec jenom nejvíce bude těšiti, když se večer z nenadání doma objevím, když zejtra v sváteční odpůldne v svatém pokoji pohromadě posedíme a pohovoříme a když pozejtří, v neděli, půjde se synem študentem na ranní a u kostela třeba zase starý pan učitel, klepaje mi na rameno, před mnohými lidmi řekne: »Máte z něho radost? Já taky.«

Tak moje mysl od věcí minulých přeletěla k tomu, co přijíti mělo, a touto oklikou se posléze dostala k chvíli přítomné. Vzpomněl jsem si, že pořád ještě mám dvě vajíčka, od paní Kořenářové uvařená, a krajíček chleba k tomu; a žaludek můj hned se ozval, že takovou posilou dokonce nepohrdne. Co by duch můj za hovoru s Kolihou s nevolí byl odmítl, nyní již

uklidněn připustil bez odporu, a já jsem s velikou chutí posvačil.

Od Smilovic jsem se ubíral směrem východním až k Majelovicům; hned za nimi vstoupil jsem na cestu Kácovskou a obrátil se opět k jihu.

Sotva jsem po ní šel asi pět minut, kdosi mne klusem doháněl. Pohlednuv na něj poznal jsem Střechovského rodáka i rostence.

»I hleďme,« řekl jsem, »Hromas! Pozdrav tě Bůh, krajane!«

Vycenil všecky zuby: »A jéjej! Šťastné dobré odpoledne. To bych se nenadál! Kde pak se tu ber— berete?«

»Jdu z Prahy na vakace.«

»Jako — na masopust?«

»A kudy ty se touláš, tak daleko od Střechova?«

»Já tu sloužím ve Vesteckém dvoře — což nevíte?«

»Nech toho vykání. Ten dvůr náleží k panství Kácovskému jsi teda vlastně v císařské službě?«

Hromásek na mě vyvalil oči: »V císařské?«

»Nu toť — Kácovské panství přece patří císaři Ferdinandovi. Jak pak se ti v té službě daří?«

»Abych řekl rovnou: snad ne hůř než u sedláka, ale líp taky ne. Nejradši jsem, když mám někam chůzi — teď zrovna jdu z Janovic, — a pan adyjunk hned tak někoho jiného nepošle.«

»Jsi teda u něho v přízni?«

»To jednou povídal: ‚Dojdeš mi do Kácova pro cikára, ale hni sebou, ať jsi brzo zpátky!‘ Tak jsem vzal nohy na ramena a utíkal jsem, jako by mi hlavu zapálil, tam i sem. Jak jsem přišel panu adyjunkovi na oči, rozkřikl se: ‚Kluku, snad jsi neztratil peníze?‘ — ‚I to to,‘ povídám. — ‚A proč se teda vracíš, z půl cesty?‘ — ‚Ale vždyť se vracím z Kácova!‘ — ‚Kuš, kluku,‘ povídá, ‚za hodinu bys nemohl být tam a zpátky.‘ — ‚Jak pak ne,‘ povídám, ‚tuhle jsou, prosím, cikára.‘ Pořád na mě koukal, jako na divotvora, ale nic platno, musel uvěřit. ‚Přibylo ti u mne jedno p,‘ povídá, ‚po tu chvíli jsem myslil, že jsi osel, a teď vidím, že jsi posel!‘ Hehehe!«

Kromě bot nebylo na Hromáskovi viděti, že by byl jinak oblečen, než kdy by takovou pochůzku konal v době letní; a přece byl uhřát, až mu pot stékal po spáncích na tváře. Utřel si jej rukávem kazajky.

Já řku: »I teď jsi tuze pospíchal. Bylo tak na chvat?«

»Ale ne.«

»To jen abys se před panem adjunktem zase vyznamenal?«

»Jestli pak se ještě pamatujete,« řekl Hromásek místo odpovědi, »když jsme byli malí, jak jste mluvíval —«

»Nech toho vykání.«

»I to už nemůže jináč být! — jak jste mluvíval, až budete sedlákem, že musím být vaším čeledínem? Jednou jsem se vám na to musel zařeknout.«

»Milý Hromase, člověk míní, Pánbůh mění.«

»To je jisto, že ve Střechovském statku už nebudete sedlákem. Aspoň se hned o vánocích ve Střechově povídalo, že váš statek už je připsán Josefovi, aby ho nevzali, když už letos taky má jít k odvodu.«

»Je to tak,« svědčil jsem.

»No ale, proto byste se vy vždycky mohl do jiného statku přiženit, třeba do některého Pražského — tam ony jsou, panečku, hodně větší a lepší —«

»V Praze nejsou žádné statky.«

»Že ne? Jak by to bylo? Přece tam nejsou jen samé chalupy?«

»Ani statky ani chalupy, jen samé domy.«

Hromásek zrovna trnul, když k dalším otázkám svým slyšel, že z Prahy nikdo nehoní krávy ani ovce na pastvu, nikdo nejezdí na pole orat a vláčet, nikdo nechodí na louku sekat a hrabat, že tam není stodol, kam by se obilí sváželo a potom mlátilo a válo.

»A co, prosím vás,« ptal se, »co tam teda všichni ti lidé dělají?«

»Dost mají práce, od rána do noci: v úřadech, v obchodech, v řemeslech, ve školách —«

»S těmi školami je to tam taky moc divné, když do nich chodí tak velcí žáci jako vy —«

»Ještě hodně větší.«

»Že k tomu mají chuť! Já jsem chodil do školy jen do dvanácti let, ani ne zouplna, a vždycky nerad. Jak dlouho to ještě bude vám trvat?«

»Ještě sedm, osm roků.«

»Rány zajícovy! A prosím vás, bojí se takoví velcí školáci ještě pana učitela?«

»Mají před ním náležitý rešpekt.«

»A vyvedouli něco, nevzpouzejí se, aby jim nasekal metlou na ruku nebo naflákal s odpuštěním na — —«

Musel jsem se hlasitě zasmát. »Takových trestů v našich školách není. Je dost, dáli profesor někomu dvojku —«

»Dvojku? Aby něco střílel?«

»Hahaha! Ne flintu, jen napsanou dvojku, nebo dokonce trojku, špatné znamení. Dvojce říká se taky husa, trojce krocan.«

Hromáskův pohled vyjadřoval nevyslovenou myšlenku, že kdo se už tak dlouho ve školách učí, mohl by mluviti rozumněji.

»Vy,« zvídal pak dále, »vy jste i tam pořád v zlaté knize, že?«

»Tam není zlaté ani černé knihy, jsou jenom katalogy.«

»A čím přece budete?«

»To je, milý zlatý, ještě u Boha.«

»Povídají, že knězem.«

»To vědí více než já.«

»Knězem je přece to nejkrásnější. Jenže, kdo se jím chce stát, musí být moc pobožný a ctnostný, že? Vy, než jste šel do Prahy, taky jste dost hřešíval, jmeno boží nadarmo bral a jako my druzí

hodně proklínával, příkladně když bzíkal dobytek a nebylo s ním pořízení. To už teď u vás nebývá?«

Ušklíbl jsem se: »S dobytkem už nemám co dělat.«

»Ale já pořád. Tady už je to takové, že nepřestáváme Boha hněvat. Co tomu řeknete, že já jsem tu jednou zaklel i v chrámu Páně!«

»To snad ne?«

»No Pánbůh ví.«

»A z jaké příčiny?«

»Když jsme se po službách božích hrnuli ven, jeden mi tam šlápne kramflekem na nohu, just na oznobený kotník a těžce jako kobyla — nic vám nelžu. Bolestí se zapomenu a zasyčím: ‚Zatracené hovado!' Tak mi to z huby vylítlo jako rána z flinty, když člověk nechtíc o něco chytne spouští! Bylo to už pod kruchtou, blízko dveří, ale přec jenom ještě v kostele, před oltářem, kde je uschována nejsvětější svátost. To snad nemůže být ani odpuštěno?«

»Ovšem jsi se z toho zpovídal?«

»Ještě ne, to až o velikonocích. Vy, budeli z vás pan páter, ze všeho se vymodlíte, čím jste dřív hřešíval. A to bych já chtěl taky jednou k vám jít k zpovědi — vy byste mi snad všecko odpustil.«

Takové moudré diškursy vedli jsme až k Vesteckému dvoru, o samotě uprostřed polí a luk položenému. Při rozchodu mi Hromásek svěřil ještě tajnost: »Tuze dlouho tady nezůstanu — už proto, že bych tu nikdy nemohl chodit s maškarády.«

Já řku: »Rád bys byl brzy loufrem, co?«

»Za loufra mě sotva kdy vezmou, ale saličkou bych mohl být třeba už letos — jsem už o hlavu větší než maminka, a ta není malá.«

»Co jí vzkážeš? Bez toho že bývá každý den u nás.«

»Že ji pozdravuju, a v neděli odpoledne že si tam chci zaskočit —«

»Aby ti něco dobrého ustrojila?«

»Jen když ňákou pařenici — tu já rád a tady k ní nepřijdu.«

Hromáskova společnost přispěla k tomu, že jsem živě pocítil domácího ducha naší venkovské končiny.

Potom jsem hodnou chvíli zase kráčel sám, od Zbizub pořád už dolů. Když jsem přicházel v jednu čáru se Zderadinami, poněkud stranou v levo ležícími, hrčel za mnou fasunkový vůz a několik lidí na něm sedících počalo zpívati:

Kde můj je kraj? Kde má je vlast?
To jmeno má největší slast!

Aha, také studenti jedoucí domů na masopust — pan Jakouš se svými nevlastními syny, Adolfem a Augustem Solnařem, pak Daniel a Eduard, hoši Kácovského pana doktora Gebella. Že je tam pan Jakouš, byl bych hned jistě věděl, i kdy bych byl měl zavázané oči: kdo pak jiný — ani studentů nevyjímaje — by

se tu za chladné jízdy, spatře domácí půdu, dal do zpívání vlastenecké písně?

Na chvilku společnost na voze utichla. Když už byli za mnou jen asi sto kroků, pan Jakouš opět zanotoval, a druzí hned vpadli:

Je to chůze po tom světě —
kam se noha šine:
sotva přejdeš jedny hory,
hned se najdou jiné.

Ej, co já dbám na té cestě
na psoty a sloty,
jen když já mám zdravé nohy,
k tomu dobré boty.

Stanuv, nejprve jsem k pozdravení vysoko zdvihl čepici.

»Ou, pr!« zvolal pan Jakouš na čeledína, a když se vůz zastavil, obrátil se ke mně: »No, zpíváme vám dobře? To jsou přece zdravé nohy, když jste tu z Prahy dřív než my, ačkoliv jsme do Kolína jeli po železnici a odtamtud po voze!«

»Já,« povídám, »jsem už včera kus cesty urazil.«

»Teď ale vyskočte aspoň za vůz, — zajedete s námi do Zderadin, ohřejete se, posvačíte, a potom si na cestě do Kácova můžete s Danielem a Eduardem vesele zazpívat.«

»Děkuju pěkně,« odtušil jsem, »ale nesmím se zdržovat —«

»Geh zum weg,« vpadl mi pan Jakouš do řeči slovem, jehož často užívala jedna z osob vystupujících v nejnovějším historickém románě Prokopa Chocholouška.

»Mám ještě míli cesty —«

»Nevídáno,« prohodil Adolf.

»Nebuď hloupý,« radil mi přátelsky Daniel, »a pojď s námi.«

»Než vy se odsud vypravíte, budu já už za Kácovem.«

Pan Jakouš se zase ozval: »Mohli bysme mluvit jako Göthův král duchů: ‚Gehst du nicht willig, so brauch' ich Gewalt!' — ale neuděláme to. Svačina jistě čeká —«

»Ještě jednou pěkně děkuju.«

»No, teda šťastnou cestu —«

»A mokrý déšť!« dokládali hoši.

»Dobrou noc,« řku já, »příjemné svátky a veselý masopust!«

»Však se v ty dni uvidíme,« mínil Daniel.

Asi deset minut potom sestupoval jsem k lesíku, pokrývajícímu stráň nad Chobotským mlýnem. A kdo z něho proti mně vykročí? Kácovský pan doktor.

»I salve, amice carissime!« odpovídal k mému pozdravení, vyňav z úst špičku pěkné dýmky, z které pokuřoval. »Quomodo vales? — Gehst weg, Hektor!« okřikoval hned potom velikého psa, který vyskočiv z lesa počal mi projevovati méně přátelské smýšlení než jeho pán. »Wirst dich kuschen?«

Když pak se Hektorovi ještě ode mne nechtělo, hodil mu co nejdál do sněhu kousek dřeva, jejž k takovému k účelu měl u sebe, a kázal mu: »Apporte!«

Pes ihned skočil po dřevě, přinesl je v tlamě a stanuv před pánem čekal, až je od něho vezme. On však si ho už nevšímal.

»Jdu naproti našim hochům,« povídal mi, „mají přijet s Jakoušovými, přes Kolín, a už by tu měli být.«

»Jsou v Zderadinách.«

»Jel jste s nimi?«

»Ne, já přes Kostelec, — až tady mne dohonili.«

»Nu, zdráv jste, jak vidím. A vysvědčení zase durchaus eminenc, to se rozumí? Přijďte také k nám, a zpátky do Prahy můžeme jet společně. Pan Jakouš hochy přivezl, já je odvezu. Tedy à revoir!«

XXXIII.

Počalo se opět chumeliti. Než pak jsem došel na břeh Sázavy, sypal se sníh tak hustě, že jsem i most uviděl teprve, když jsem na něj měl vstupovati. Kácovem procházel jsem za tmy, jaká bývá v pozdních nočních hodinách; ale byl jsem tomu rád, ježto jsem nechtěl, aby mě tu lidé viděli s mým rancem, zasněženého a urousaného. Minuv náměstí sestoupil jsem ke mlýnu, kde proti mně po lávce přiběhla mladá ženština, nesouc velký džbán.

»Chodí se po stavě?« optal jsem se jí.

»Jak pak by se nechodilo!« usmála se jaksi uštěpačně a spěchala dále mimo mlýn, nejspíš do pivovaru.

Bylo mně milo, že jsem nemusel na přívoz. Stav mě přivedl na dvůr bývalé papírny, za ní octnul jsem se opět v polích. Pěšiny byly neprošlápnuty, cesty neprojety. Dnes bych tu nechtěl tak dovádět jako ku příkladu tehdy s Františkem Přenosilovým a Tondou Tajčmonem, když jsem si domů nesl ten krásný linijár, — dnes už jsem byl přec jen uondán a do kopce kráčel jsem, jen co noha nohu mine.

Nahoře, poněvadž se zas už nechumelilo a vzduch se trochu projasnil, objevila se přede mnou Zliv jako temný, zasněžený les. Šel jsem podle její nejdolejší části a jenom jsem se pozorně podíval nahoru, kde nad návsí stál dům strýce Přenosila; okna tam nebyla ještě osvícena.

Hned za Zliví a jmenovitě potom v kopci musel jsem opatrně dělati každý krok, abych ve sněhu nešlápl vedle pěšiny a nespadl do pole, do úvozu nebo do rokle. Příjemněji šlo se mi zase od kopce po rovině k řece, zvláště když jsem si pomyslil, že za půl hodiny už si budu hověti doma.

Avšak u řeky čekalo na mne veliké překvapení.

Když jsem se octnul na vysokém, skalnatém břehu, po kterém pěšinka sestupovala ku přívozu, vidím v tom večerním šeru, že celý povrch řeky je bílý jako prostěradlo. Ležel na ní tedy sníh, to jest, byla opět zamrzlá. V Praze šly ledy zrovna dnes týden, od té doby plula po Vltavě leda slabá tříšť. Zde však řeka znovu zamrzla; led pro loď nebyl na ní prosekán, ale nemohl býti tak silný, aby člověka unesl. Ve vratech stavu šumčla

voda, nemohlo se teda přes něj jíti. Zkrátka, nebylo možná dostati se na druhou stranu.

To bylo pěkné nadělení! Abych se octnul pod otcovskou střechou, musel jsem se vrátiti do Kácova, tam po stavě přejíti řeku a po druhém břehu jejím putovati přes Soušice do Střechova. Konati ještě dnes cestu tak dlouhou, na druhé straně řeky vůbec méně schůdnou, méně povědomou a po tmě i v sněhu neznalou, to by mi už bylo nad míru obtížno a krušno. Nevyhnutelná potřeba toho nebyla: vrátím se jen do Zlivě, přespím u Přenosilův a teprve zejtra dokonám cestu, která se mi tentokrát protáhne do třetího dne!

Tuze nerad jsem se u řeky obrátil, zpáteční chůze ke Zlivi byla mi z celého dnešního dne nejméně příjemná.

U Přenosilů mě strýček, teta, Františ i mladší sestry jeho přivítali s upřímnou radostí. Ale když jsem jim pověděl, jak se u nich ocit'uji, vyvedli mě z bludu: od řeky jsem se nemusel vracet, může se po ní nejen chodit, nýbrž i jezdit, protože se tu ledy ještě nehnuly! Nebude tedy třeba cestu odsud do Střechova konati přes Soušice.

»Nechodilli jsem přes bludné koření, cestoval jsem tentokrát pod bludnou planetou,« pomyslil jsem si, ale nahlas jsem to neřekl.

Františ a děvčata rozběhli se ještě po úklidu, strejček — bez kazajky, jen ve vestě — zasedl se mnou k stolu, na kterém svítil kahánek; teta se chvilku otáčela okolo kamen, pak se zas ke mně obrátila.

»Můj pacholíčku,« pravila starostlivě, »po takové cestě jsi hrozně hladov: co jen bych ti honem ustrojila?«

»Prosím vás tetičko, jaké strojení?« namítal jsem. »Najím se s vámi —«

»Hochu drahý, naše strava není pro tebe. A já zrovna nemám nic v domě pro takového hosta —«

»Jen si nemyslete. že jsem tak zmlsán. K večeři míváme pravidelně chlebíček, — aby nám k ní panička něco vařila, to nikdy.«

Za malou chvilku ležel přede mnou na stole nejen bochník, ale stál i hodný hrnek svařeného, horkého mléka.

»Abys si, dítě moje, zatím zahřál žaludek,« prála teta.

Přišla mi tím velice vhod, mléko i chléb chutnaly mi jako mandle.

»Naši jsou zdrávi?« zaváděl jsem při jídle hovor.

»Zdrávi, chvála Bohu,« odpovídal strýc. »Ale mají teď starosti s Josefem. Statek mu dali připsat, ale nenićko se povídá, že bude přece muset k odvodu.«

»To nikdy nebývalo!«

»Jsou teď ve všem všudy jiné pořádky. Kdy by mu ani statek nebyl nic platen a musel se stavět jako každý jiný, z domku nebo z podruží, je strach, že ho vezmou: je zdravý a silný, tělo má jako vytrakslované. Dřív utekl před vojnou třebas i chudý

chasník, ale neničko nemůže to nikdo udělat: co jsou žandáři, nikdo se nemůže na dlouho skrývat, ani jen tak světem potulovat.«

»Pěkně si to páni zas na gruntovníky vymyslili!« ozvala se teta. »I kdo má statek a nechce nosit bílý kabát, měl by se z vojny vyplácet.«

»Měl by položit na dřevo dvanáct set zlatých stříbra,« mluvil zase strýc, člověk rozšafný, mírný, tichý, ale pevný. »To jsou tři tisíce šajnů. Která pak holka i z velkého statku hned tak dostane tři tisíce? Považ, dítě, že tobě ve smlouvě upsali věna jen tisíc šajnů. Za několik let bude i na tobě řada s asentem: jak pak je to se študenty? ujdou vojně?«

»Jistě jenom ti,« odpověděl jsem, »kteří mají vysvědčení s vyznamenáním; takoví nejdou ani k rekrutýrce. V tomhle pádu se tedy nemusím bát.«

»Hůř bude s naším Frantou,« podotkla teta od plotny.

Ačkoli jsme dále mluvili jen o rozličných starostech rodinných a hospodářských, přece mi chvíle u dobrých přátel příjemně ubíhala. Než jsem se nadál, postavila přede mne teta misku kaše z pšeničné krupice, hustě pokryté důlky plnými žlutého másla.

»Ale tetičko,« povídám, »vždyť já jsem už nasycen!«

»I kde pak! Musíš vzít málem zavděk, moje zlatá hlavo, když v tu chvíli není možná nic jiného opatřit.«

»Ještě tohle říkejte, když jste mi ustrojila takovou traktaci!«

Vyprázdnil jsem misku sotva do polovice, ač mě teta náramně pobízela. Zatím se všichni domácí vrátili do světnice, a teta dávala i pro ně na stůl: nejdřív velikou mísu polívky s velkými drobánky z vejražkového těsta, a potom hromadu bramborů na valno, které si každý loupal a jen solí mastil či kořenil.

Sotva bylo po večeři, otevřely se dvéře a do světnice vstoupil soused Nevšímal starší, Jiřík.

»Dej Pánbůh dobrý večer všem vespolek!« pozdravoval zvučným hlasem.

Měl na sobě také jen všední halenu, a režnou košili, svázanou u krku krátkou šňurkou, a byl jen v bandorech a krátkých, tlustých punčochách. Zkrátka, v obleku jeho nejevilo se nic připanštilého, ač chodil mezi pány častěji než kterýkoli jiný sedlák z kolátury; v kostele býval jen na kůru, dle potřeby zpívaje nebo hraje na basu či bubnuje na kotle, a do městečka si zašel třebas i ve všední den, aby pohovořil s učiteli, kněžími a jinými osobami z honorace a dovídal se o všem, co se děje blízko i daleko ve světě a co stojí v novinách.

»Slyším, že tu máme študenta z Prahy,« pravil nyní, »proto jdu na táčky; ale příliš jsem se na to nevystrojil.«

»Nemyslete tolik na parádu,« usmál se strýc, »a pojďte si sednout.«

»Pěkně vás vítám,«. podával mi Nevšímal ruku. »Co nám nesete nového?«

»Vám především pozdravení.«

»I od koho pak?«

»Od pana Kolihy, knihaře —«

»Někde vás s ním náhoda svedla?«

»Byl v Praze, a tak jsme dnes cestu větším dílem konali spolu.«

»Už jste ho prve znal?«

»Ne, teprv ode dneška. Je to neobyčejný člověk.«

»Ba neobyčejný — vzácnější než mezi houbami lanýž.«

»Koliha?« řekla teta. »To ne ten, co tu chodívá s almárkou?«

»Právě ten, sousedko.«

»Ale jaký pak je to pán a vzácný člověk? Hodný, to nic neřeknu, ale takto chuďas.«

»Vy ho málo znáte, sousedko; on každému rád ukáže svoje zboží, ale z tisíce lidí se projeví sotva jednomu. Jiný na jeho místě by to sotva tak zamlčoval, že je Kutnohorský měšťan a mistr, že tam provozoval řemeslo a obchod —«

»Ale jděte!« divila se teta. »To by mu lidé ani nevěřili.«

»Je to pouhá pravda.«

»A čím tak sešel?«

»Ne zahálkou, ne pitím, ne karbanem, nebo jinou nectností, spíše svými dobrými vlastnostmi, svou oddaností, láskou a věrností k českému národu.«

»Ty jsou u něho takové,« podotkl jsem, »že by jich musel pohledat.«

»Mnoho pro ně vytrpěl,« vece Nevšímal. »Teď na stará kolena ničeho nemá, musí se vláčet od vsi ke vsi, od stavení k stavení, aby se obživil. Ale to si nepřipouští, více než na sebe myslí na jiné věci, na které si hned tak nikdo nevzpomene. Lidé vidí chuďasa a nemají potuchy, co nosí v hlavě a v srdci, že mu dělá největší starost, jak zle se nám Čechům vede, že ho nejvíc bolí a rmoutí útisky a křivdy, které se nám dějou, že se nepřestává trápit myšlenkami, jak to s námi bude dál. Málo komu se projeví, zřídka kdy rozváže, ale jisto je, že ho smutné osudy našeho národa až k pláči dojímají.«

Já řku: »Komu pak jsou hned tak povědomy jako jemu?«

»Pravda, z českých dějin všecko ví s textem. Jako by nikdy nebyl nic jiného dělal než čítal knihy, staré a nové. Zná písmo svaté, zná kroniky, Komenského, Šafaříka, Palackého, a což teprv Havlíčka! Jeho Ducha Národních Novin, Slovana a Kutnohorské epištoly umí zrovna z paměti a vždy znova je čítá. No, také jsem je od něho už dvakrát měl a dvakrát přelouskal. S lidmi, kteří od něho kupujou, mnoho řečí nenadělá, ale můželi s kým důvěrně hovořit o vlasteneckých věcech, dovede být výmluvný jako kazatel. To mi věřte, kdy by bylo zůstalo při konštituci, nedovedl by každý poslanec na sněmu tak mluvit, jak jsem to někdy od něho slyšel mezi čtyrma očima.«

»Obzvlášť,« mínil jsem, »když povídá o roce čtyřicátém osmém, neníli pravda?«

»Ačkoliv ho ten rok nejvíc zahubil, přece zůstal pravým, věrným osmačtyřicátníkem, kdežto jiní skoro šmahem zapomínali, smýšlení své měnili a plášť po novém větru věšeli.«

Rozprávka o Kolihovi zdála se příliš dlouhá nejen tetě, ale tuším i strýcovi.

»A jak je u Sevastopole?« počal o něčem jiném.

Povídal jsem, co stálo v novinách, jmenovitě také, že obléhajícím vojskům velice škodí tuhá zima, které nejsou tak zvyklí jako Rusové, že se mezi nimi rozmáhají nemoci a mnohé přivádějí do hrobu.

»Člověk by myslil, že jsou tam všichni zasmušilí a sklíčení,« pravil Nevšímal, »a oni se zatím obveselují, jak mohou, — jen si považte, také si v masopustě dělali bály, a k tomu venku, pod širým nebem na ledě, a toť se rozumí, bez ženských!«

»A co se točili v kole,« povídám, »třebas počaly hřímat kanony, a Rusové z pevnosti mezi tanečníky házeli granáty a kartáče, nebo na ně třebas učinili silný výpad.«

Když se hovor prodloužil na hodinu i déle, utichl jsem, přestal jsem i dávati pozor na to, co druzí říkají, ano jejich osoby a všecky předměty počaly se přede mnou ztráceti jako v husté mlze.

»Můj zlatý pacholíček,« slyším najednou už tetu jako ve snách, »hleďte, jak se mu slepujou víčka!«

»Není divu,« řekl strýc, »po takové cestě!«

Trhl jsem sebou, otevřel široce oči a chtěl zapírati, že ne, že jsem se jen díval dolů.

»Ustelte mu, ať si odpočine,« dí Nevšímal povstávaje. »A dej vám Pánbůh všem dobrou noc!«

Za malou chvíli potom jsem tato slova jeho opakoval, a vklouznuv na posteli pod peřinu usnul jsem dříve, než by odříkal abecedu.

Neměl jsem mnoho snů, ale jeden byl mi velmi nepříjemný: zdálo se mi, že rozloučiv se s Kolihou znova jsem zbloudil, až jsem se ocítil u Prahy, kterou Windischgrätz právě zase bombardoval a na mnohých místech zapálil, — a na konec že zase nocehuji v Měcholupské hospodě, věda s jistotou, že se pro zuřivé vojáky a žandarmy ani domů k rodičům dostat ani do Prahy vrátit nemohu.

V tom povídá ženský hlas: »Ale necháme ho, když mu spaní tak chutná.«

Protrhnu zrak a ve světnici slabě osvětlené vidím strýce a tetu, již napolo ustrojené do kostela. A večer jsem jim určitě řekl, že s nima půjdu na ranní.

Hodiny jim nešly, odhadovali čas jen po paměti nebo od oka. Pohlednuv na své hodinky poznal jsem, že je málo přes šest; i nemusel jsem tedy ani chvátat, abych se umyl, ustrojil a nasnídal.

Když jsme vyšli z domu, byl vzduch tichý ale mlhavý, obloha zůstávala zatažena. Pod vesnicí jsem se marně ohlížel, přicházíli někdo od Střechovské strany; měli odtamtud do Kácova asi tři-

krát tak daleko jako Zlivští, a dnes se zvláště ženským v střevících šlo neprošlápnutým sněhem obtížněji a pomaleji.

»V takovýhle sváteční den by se měl pořádek obrátit,« poznamenal strýc, — »mladí lidé by měli jít na ranní a staří pak už prošlapanými cestami na velkou.«

Přes řeku jsme u městečka nešli po stavě, a já jsem nyní rozuměl, proč večer má otázka byla té mladé ženské směšná: stálť na řece vůbec led jako zeď tlustý. Nad přívozem bylo na něm prostranné místo čistě vymeteno.

»To pro pány,« řekl strýc, — »zavádějí tady novou modu, chodí se taky klouzat na želízkách —«

»I s paničkami a slečinkami,« doložila teta.

Když jsme vystoupili na skály a ubírali se mimo školu, ozvaly se tam nahoře housle. Starý pan učitel stál s nimi u okna; mlčky jsme jej pozdravovali, a on mlčky kýval hlavou.

»To štemuje už inštrumenty na velkou,« mínil strýček. »Tuze dbá na kostelní muziku a zpěv; z jeho dcerušek ničko už třetí na kruchtě zpívá, Žaninka — bude jí málo přes dvanáct roků.«

V kostele sedla si teta na levo do ženských lavic strýček na pravo do mužských. Bylo vedle něho ještě místo, ale mně se neslušelo, abych je vzal starým, kteří ještě přijdou. Postavil jsem se za poslední lavici.

Chvíli jsme čekali, a tu přicházelo nejvíce lidí, také Střechovských, mezi nimi sestra Barča se svým mužem a bratr Francek se svou Kačenou. Po rodičích jsem pořád marně pátral.

Na kůr jsem neviděl, stoje příliš vzadu, ale jistě tam u varhan zasedl mladý pan učitel Kahoun; poznával jsem jej podle jeho polohlasité řeči a podle docela hlasitého, nijak tlumeného kašlání.

Již kostelník Zpěváček rozsvěcel svíce na hlavním oltáři; pak zazněl u zákristie zvonek, a za ministranty z ní vyšel kněž. Nebyl to pan páter, nýbrž pan farář Hadrava, který tu byl teprva něco přes rok, ale požíval u osadníků lásky, jako by byl otec jejich. Měl už bílou hlavu, ale jinak na něm břímě let nebylo viděti; postavou byl jako granátník, ale měkkou i jasnou myslí a dobrým srdcem učiněné dítě. Ke mně se hned při prvním nahodilém setkání choval tak laskavě jako nejlepší přítel; když jsem potom přišel na faru, pověděl mi, že za svých studií v jednu dobu byl soudruhem jeho i František Ladislav Čelakovský, a ukazoval mi několik sežloutlých lístků, které choval jako vzácnou památku a na kterých rukou studenta Čelakovského byly švabachem napsány dva básnické pokusy jeho. Od té doby mne pan farář vždy upomínal na Čelakovského, a to mou náklonnost k němu ještě zvyšovalo.

Nyní už počal čísti epištolu, když se v kostele objevili také moji rodiče, a s nimi strýc i teta Zelenkovi. Otci ještě kdosi udělal místo v lavicích, matka už jen stála, toliko asi deset kroků přede mnou. Dobře jsem na ni viděl, ona však nikam se neohlížejíc, hned se počala z knihy modlit. Že jsem já tak blízko, arci netušila, však měla se toho brzy dověděti.

Chodilť po kostele Zpěváček, mužík malé figury, drobné hlavy, příjemného, hladkého obličeje. Obratně proplétal se pobožnými osadníky, drže v levici kousek rozžaté svíce a pravici nastrkuje těm, kteří mu do ní chtěli přidati krejcar »na světlo.« Kráčel tiše jako kočka, ale dovedl toho, že jej každý i v lavicích spozoroval a dostal od něho velmi přívětivý a sladký pohled. Ke mně přiblížil se z pravé lodi a také mě líbezně pozdravil šeptaje: »Pěkně vítám!«

Potom uprostřed kostela byl hned mezi mužskými, hned mezi ženskými, až se přiblížil k naší mamince. Naklonil se k ní, načež ona k němu rychle obrátila hlavu a pak se ohledla zpátky — tam, kde jsem stál. V pohledu jejim nejevila se náhlá radost, spíše byla zaražena.

Usmívaje se na ni pokývl jsem hlavou; že však v tu chvíli ministrant zazvonil k Sanctus, otočila se hned zase k oltáři a poklekla. Pak si už pořád zase hleděla jen pobožnosti, až teprve po přijímání se opět maličko na mne ohledla.

V kostele nebylo místo k našemu prvnímu setkání, proto jsem si po službách božích pospíšil ven. Matka přišla v minutce za mnou, provázena tetou Přenosilovou.

»I moje dítě!« bylo první slovo její. Políbil jsem jí ruku a dali jsme si po dvou hubičkách. »Svým očím jsem nevěřila, kde jsi se tu vzal, zrovna jako bysi s nebe spadl! Proč jsi nám ani slovo nepsal, že přijedeš?«

Tu byl již také otec a druzí příbuzní. Co jsem se s jedním za druhým pozdravoval, octnul se u nás i pan učitel Kahoun.

»Pane, to je hubiček jak na stromě jablíček!« žertoval. »A všecky jen pro jednoho? Pro nás druhé nic?«

»To jsou selská pláňata,« odpověděla mu teta Zelenková, »po těch by se mladý pan učitel ošklíbal — on takhle broskve a mišpule z panské zahrady.«

»Co kdo nechce dát, haní,« zasmál se pán a obrátil se ke mně: »Taky jste přijel na masopust? Ba, u maminky jsou koblihy ještě lepší než u prvního Pražského cukráře! Měli jste tam krásné slavnosti na památku Mozartovu. A obě besedy ve prospěch českého národního divadla prý se krásně vydařily? A v Lumíru stálo, že letos nad českými hrami šťastná hvězda panuje, — dávají kusy Shakespearovy a Göthovy, a prý tuze pěkně? Palacký ve svém dějepise už prý pokročil k době Jiříka Poděbradského, a Šafařík on jistě taky zas něco znamenitého chystá. Přece se jen zmáháme! — No, a jak to dopadlo teď s lokací? Kolikátý jste?«

»Poslední,« řekl jsem.

»Láry fáry! — leda by se počítalo od konce k začátku,« mínil pan Kahoun. »A na podzim se už stanete akademickým měšťanem! — Ale já se tu nesmím zapomínat, máme ještě próbu na velkou. No, buďte zdráv! — S Pánembohem!« doložil k ostatním a spěchal ke škole.

Zvolna jsme se hnuli za ním.

»Dávnoli ho učil,« povídala teta Zelenková druhým, »a už mu vyká.«

Já řku: »To už je takové pravidlo, tetičko. V normální škole pan učitel žákovi tyká: ‚Ty jsi osel!' — na gymnasium dává mu pan profesor už větší čest a řekne: ‚Vy jste přece ukrutný osel!'«

»Snad aspoň krom té drahé duše?« zasmála se teta.

»To si pan učitel i pan profesor leda jen pomyslí.«

XXXIV.

Asi o desáté hodině octnul jsem se konečně u cíle své cesty, v otcovském domě.

V tu chvíli hlídal ho jen pasák, kterého si matka hned poslala pro Hromasku, aby jí přišla pomáhat. Sama se na rychlo odstrojila a s chvatem se dala do práce, aby uvařila oběd. Tatínek, zapáliv si dýmku, usedl na lavici u okna, za celý týden si ve dne neodpočinul a nepohověl, než v neděli a ve svátek.

»Cestou s kostela se mnou rodiče před druhými o ničem důvěrném nemluvili; ale také to, nač nyní doma přišla řeč, nebyly žádné tajnosti. Maminka chtěla něco slyšet o naší kvartýrské, o jejím mužovi, o kamarádech, s kterými ostávám, a hlavně ovšem, jsemli v tomto kvartýru pořád spokojen.

»Co by nebyl,« odpovídal otec dříve než já, »když za něj měsíčně tolik platíme?«

Obrátil řeč k jiné věci, jak jsem to tenkrát přece domů cestoval?

Řekl jsem toliko, že jsem ve čtvrtek došel. na noc do Měcholup, včera pak že jsem se z Ouřiňovsi s jedním spolužákem svezl až za Kostelec a dále šel už zase pěšky. O svém blouzení za Strašnicemi a Měcholupy jsem se ani slovem nezmínil, a rovněž o Kolihovi. Ale nezamlčel jsem, jak mne pan Jakouš s hochy u Zderadin dohonil a na svačinu zval, a jak mě dále zastavil pan doktor a říkal mi, že zpátky do Prahy můžeme jeti společně; rodiče jedno i druhé velmi rádi slyšeli.

Jakmile se objevila Hromaska, hned bylo u nás mnohem hlučněji; byla ť velmi hovorná i nešetřila plic, mluvila v světnici zrovna tak vydatným hlasem jako na poli nebo na mlatě. A pořád měla o čem povídat, arci tím spůsobem, že mlela páté přes deváté. Když jsem jí řekl, jak jsem se včera s jejím synem setkal, spustila o něm a panu adyjunkovi dlouhou kapitolu; že jsem nevyzvěděl, proč Honza byl v Janovicích, nešlo jí na rozum. Najednou vypravovala, jak také kdysi musela v třeskuté zimě jíti daleko přes pole, ale vyzrála na ni, pod své šaty oblekla mužovy kalhoty, a bylo jí po cestě teplo jako u kamen, kdežto ženské, které ji potkávaly, div se neklepaly mrazivým větrem. A než jsem se nadál, povídala, kde kdo v blízkých nebo vzdálenějších vesnicích stůně, připomněla nebožtíka souseda, jak seděl u židů a chytila v něm kořalka, že byl v tu chvíli mrtev; a hned zase vypočítávala,

čím asi letos který chasník o maškarádech bude a co v dřívějších letech který »žid« vyvedl zvláště taškářského tady nebo ve mlejně nebo v Dubovce atd.

»Není nezbednost, kterou by nebyli štont udělat,« doložila, »a všecko jim projde.«

Tak vedla pořád hlavní slovo, ale při tom byla jako rtuť i pracovala rukama rovněž pilně a hbitě jako jazykem; až se přiblížilo poledne a tatínek s ní a s pasákem šel opatřit koně i dobytek. Když potom podruhyně přinesla nadojené mléko, měla o každé krávě a každém telátku nějakou vejšplechci.

Jak bratr Josef s malou sestrou a s děvečkou přišli z velké, zasedli jsme k obědu, který se vyznamenával tím, že jsme měli také maso, ovšem nekupované (řezníkovi nedali naši po celý rok utržit ani krejcaru), nýbrž z domácího krmníka.

Po obědě teprv i matce nastala chvíle oddechu. Když jsme asi hodinu byli pohromadě, sama mi připomněla, že musím dojít k Barči a k Franckovi, dnes k jednomu, zejtra k druhému. Šel jsem tedy k sestře, i vrátil jsem se až za soumraku. A tu se dostavil okamžik, na který jsem už v Praze myslil: ukázal jsem Josefovi svou lesklou a ostrou dýku. Stalo se to v maštali mezi dveřmi a palandou.

Bratr zbraň velmi pozorně prozkoumal.

»To je tuze pěkná a výborně dobrá věc!« usoudil. »Tu mi musíš přepustit, bez toho jí nepotřebuješ.«

»Ty snad taky ne?«

»Kam pak myslíš? Znamenitě se mi hodí.«

»Ku příkladu k čemu?«

»Ku příkladu když mám nějakou noční cestu. Hezky se vejde do kapsy, jako šrajtofle. A když má člověk něco takového u sebe, ať jde jakou chce tmou, samotou nebo pustotinou, už je mu, jako by byli dva nebo tři. A lidé, když vědí, že člověk má zbraň, mají před ním docela jiný rešpekt. Jsouli v domě flinta a pistol, má to takový oučinek, jako by ponocný chodil jen okolo našeho statku.«

»A je v domě aspoň flinta?«

»Flinta a už taky pistol. Opatřil jsem si ji, však ji uvidíš. A tuhle se podívej na ty vyvrtané dírky ve dveřích —«

»K čemu jsou?«

»Aby lidé věděli, že přiblížit se v noci k těm dveřím je nebezpečno. Dal jsem si u starého nabijáku od kováře udělat špici jako šídlo ostrou a dole nasadit dřevěnou rukověť: kdy by přišel ke dveřím zloděj, mohl bych ho z vnitřku dírou probodnout.«

»Snad přece zloději teď mají větší strach, když jsou četníci?«

»Ale řemesla nenechají. Přes tu chvíli je slyšet, že tamhle ukradli obilí, tamhle husy, jinde dokonce krávu nebo i kobylu —«

»Ale tady ve vsi nic?«

»Jen si mysli! Zrovna vedle u Vodolanů položili na okno u přístěnka papír silně pomazaný lojem, aby vymáčknuté sklo neřinčelo, dostali se dovnitř a odnesli peřiny a šatstvo. Vodolan

potom šel kdo ví kam k bábě, která hádá z karet, aby mu pomohla vypátrat zloděje, ale bylo to houby platno. Lepší jedna flinta nežli dvě báby, třeba čarujou!«

»Ale jak pak,« namítal jsem, »máš-li flintu nebo pistol nebo dýku, přijde četník, vezme ti ji a ještě dostaneš trest.«

»Zdrávi zkazovali! Mám flintu a pistol, ale ať si je četník najde!«

Tu k nám přišel bratranec Pepík Zelenkův, stejného se mnou stáří. Josef mu ukázal dýku, ale jemu se tak nelíbila.

»Co s tím?« povídal. »Nemůže se tím ani dřevo řezat, ani chléb krájet, ani husa dranžírovat, — kdy by to bylo aspoň tak veliké jako inšvegr! Takhle je to leda žabikuch.«

Bratr se jen ušklíbl a schoval dýku. Začali jsme jinou řeč, a hnedle došlo k tomu, že jsem vypravoval anekdoty o cestaři a pardalu, »Zupp mech!« a jiné. Těch by byl i Pepík poslouchal třeba celý mandel.

Když se u nás už svítilo, přišel na táčky bratr Francek, a s ním zároveň krejčí Šanda, vůbec Kuliš zvaný, člověk ještě mladý, čiperný, obratný a spůsobný, jehož slávou bylo, že dělával i ve Vídni; před několika lety zapadl do Střechova a tu se oženili Měl u nás po neděli dostati nějaké šití a přišel se o tom domluvit.

Zastavil se u nás i strýček Zelenka, jda z hospody, kde s jinými proseděl malou hodinku nebo dvě velké. Byl trochu »rozmašírován,« oči se mu svítily, rychle a krátce bafal z fajfky, silně plival a živě mluvil.

Za řečí obrátil se najednou ke mně: »A hochu, co to říkal ten mládenec ze školy — jako že bysi se měl stát nějakým měšťanem?«

»Akademickým, strejčku.«

»A je to s pravdou?«

»Inu ovšem.«

»A co by z toho pro tebe koukalo?«

»Tolik ne,« usmál jsem se, »jako kdy bych patřil mezi měšťany Pražské, kteří mají dům nebo aspoň všelijaká práva a privilegia.«

»Přece měšťan — to něco vyznamenává —«

»V tomhle pádu jen titul, název, jmeno. Je to asi tak, jako když se někdo jmenuje Zeman, a nemá ani píď své země, nebo když se jiný jmenuje Vladyka, a je hadrník, jako ten v Soušicích.«

Krejčí doložil: »Však v Houšicích je Král, ale místo koruny nosívá čepici, za kterou by mu žid nedal ani půl zlámané grešle.«

»A tady,« ozval se Francek, »chodí po vesnicích Císař, který spravuje řitice.«

»Ve Vlašimi,« řekl jsem, »je dokonce Papež, a jeho žena mi vloni, když jsem jel na prázdniny, nesla mé věci v nůši z Vlašimě až sem za pár šestáčků. Podobně je to, strejčku, s tím titulem, o kterém se zmínil pan učitel Kahoun.«

»No ale,« namítal strýc, »když je to takové, pak ti teprva nerozumím.«

»Co myslíte?«

»Že bysi se chtěl stát měšťanem — jak jste to jmenovali?«

»Akademickým.«

»Sedlákem jsi nechtěl být — na takovém gruntě, jako je tátův, — a teď, když na tebe rodiče vynaložili tolik peněz, měl by z tebe být v ňákých Akadomicích snad takový žabák, jako jsou v Kácově a Štěpánově? Kde pak jsou ty Akadomice?«

»Hahaha!« smál jsem se. »V Praze jsou, strejčku, v Praze!«

»Jak by to mohlo být? Snad někde u Prahy, jako příkladně Nusle nebo Krč?«

»Zrovna v Praze, strejčku. Vždyť já už na čtvrtý rok chodím na akademické gymnasium!«

»Jen jestli neklíčkuješ?«

»Ale vždyť to mám napsáno na vysvědčení!«

»Přines to vysvědčení,« ozval se otec, »však jsi nám ho ještě neukázal.«

Skočil jsem pro vysvědčení do přístěnku a podal jsem je strýcovi. On pohleděv na ně řekl: »To je, myslím, po německu? Jak pak bych to mohl číst?«

»Ukažte,« nabídl se krejčí, »já vám to přesadím na česko. — Rychtyk, tu hned na začátku stojí: ‚žák čtvrté třídy císařského královského akademického gymnasium v Praze‘ —«

»Co je to zas: gymnasium?«

»To jsou latinské školy, strejčku. Kdo přijde do páté, tomu se už říká akademický měšťan.«

Strýc odplivl. »Pánům aby rozuměl čert, a ne selský člověk!«

»Povídejte dále,« vybízel otec krejčího, »co tam stojí.«

»Á, pane,« pravil tlumočník, »to je ňáký atest! Hned tuhle: ‚Vysvědčení první třídy — mit Vorzug‘ — to je jako — s předností. ‚První mezi čtyřiciti sedmi. Mravní chování‘ —«

Ostýchaje se odešel jsem na chvíli do přístěnka.

XXXV.

V neděli bylo dopoledne vyplněno kostelem, neboť i já jsem šel na velkou. Taková chůze do Kácova a zpátky také mně pořád ještě zůstávala sváteční, a dnes i cesta byla už lepší, protože od soboty nepadal sníh.

Odpoledne Josef z nenadání povídá: »Mohli bychom trochu koně provest, když teď pořád stojí v maštali.«

To jsem rád slyšel, vždyť jsem podobné projížďky nekonal od svatého Vácslava v minulém roce.

V maštali byli čtyři koně, dva tažní a dva mladí. Když bratr vyvedl jen staré, a k tomu v ohlávkách ne všedních, z provazů, nýbrž z řemení, počal jsem tušiti, že má něco jiného za lubem, než povídal.

Za vsí dali jsme se v stranu Mařanova mlýna, pak k brodcům a pod jitra, až tam, kde přestávaly Střechovské louky. U naší se Josef pustil přes hraničný potok.

»Ještě dál?« prohodil jsem.

»Můžeme se podívat až do Soutic,« přál bratr.

»Aha,« dovtípil jsem, »na Soutice myslil hned doma!« Ale nic takového jsem neřekl.

. Jeli jsme mimo Černejš, dorazili jsme do Soutic, ale k mému překvapení jsme v nich nezastavili.

Snad nechceš až do Risenburka?« ptám se. V Risenburce byl přiženěn náš nejstarší bratr Jan, nevlastní, z první matky.

»Ne,« odtušil Josef, »to by dnes už bylo příliš daleko. Obraťme se!«

I teď po druhé jsme Souticemi jen projeli. Ale když jsme se octli u Černejše, Josef jako by nic uhnul do vsi; blížili jsme se k stavení, které stálo na jejím kraji.«

»Znáš to tady?« ptal se mne.

»Nikdy jsem tu nebyl.«

»Tohle je Staňkovo hospodářství, ale mají taky šenk. Můžeme se tu zastavit.«

»Jenže je už pozdě,« podotkl jsem nevinně, »už se dělá šero.«

»Vždyť jen na chvilku.«

Jak jsme vjeli na dvůr, už nás pozdravoval hospodář, muž ještě ne starý, a jak jsme skočili s koní, vedl je s Josefem do maštale. V síni pak nás vítala panímáma, která proti mužovi vypadala ještě mladší.

Vedli nás skrze velkou světnici, kde sedělo několik domácích hostí, dále do přístěnka, kde jsme našli dvě dcery jejich, Františku asi dvacetiletou a Kačenku o dvě, tři léta mladší, ale také již statnou. Obě byly hezké. Z počátku jen se smály všemu, co se mluvilo, ale ani potom nerozvázaly; starší zůstávala v řeči ještě zdrženlivější. Ani jedna ani druhá neusedly, chvílemi odcházely, ale Františka se přece více zdržovala v přístěnku; velmi záhy jsem pochopil, že jsme se tu stavili a vůbec celou vyjížďku konali k vůli ní. Také jsem vyrozuměl, že je více dětí, ale »všecko to někde lítá.«

Ženské nám mimo pivo přinesly též vrchovatou mísu koblih. Vzal jsem si jednu, ale Josef se dal nejméně čtvrt hodiny pobízet, než učinil tolikéž, a potom ještě déle, než ukousl maličké sousto. Vůbec byl tu jiným člověkem; chování a řeč jeho byly nucené a strojené, nesmál se obyčejným veselým spůsobem, ani nemluvil svým přirozeným hlasem. Jako by tu představoval jinou osobu, podobně jako herec na divadle, ale málo mu to slušelo.

Nešlo mi na rozum, proč si tu tak počíná, také mne netěšilo, že docela zapomněl na své slovo: »Vždyť jen na chvilku,« a nehýbá se, i když jsme už při světle seděli dlouhou hodinu.

Konečně jsem mu zaklepal na rameno: »Kam se poděl Navrátil? Najdeme ho ještě?«

Vyskočil s židle: »Pro Pána krále, to jsme to vyvedli!«

Chtěl platit, ale nemohl se dovědět, co jsme dlužni, až prý toho bude více; zatím prý to napíšou uhlem do komína. To bratr nijak nechtěl připustit, mermomocí chtěl udat své peníze, kterých od něho nechtěli vzít ani pantáta ani panímáma a už dokonce ne Františka; diškurs o tom trval hodnou chvíli a silně se rozhlaholil, když Josef chtěl svou papírovou zlatku nechat na stole a když mu ji přese všecko jeho bránění panímáma strčila do kapsy.

Abychom se přece jednou dostali ven, podal jsem všem ruku na rozloučenou a první jsem vykročil z přístěnka.

Ve velké světnici bylo asi tolik hostí jako prve.

»Dobrou noc!« řekl jsem jim vespolek míře ke dveřím do síně.

Tu vidím, že na konci stolu, dále od jiných, ne blíže ke dveřím sedí starý muž — povědomější — — Koliha!

Rychle jsem k němu přistoupil.

»Očím nemohu uvěřit,« povídám, — »kde se to shledáváme!«

Ale on se nezdál naším nenadálým setkáním býti potěšen, spíše byl v rozpacích. Pohlednuv plaše po druhých ptal se mne potichu: »Vy jste zde toliko návštěvou?«

»S bratrem — a již odcházíme.«

»Pojďte,« pravil povstávaje, »promluvíme raději venku.«

Venku jsme po zápraží odstoupili až na místo, kde začínal dvůr.

»Jak jste se tu octnul?« tázal jsem se. »Zase již za obchodem?«

»Ach ne,« odtušil skore šeptem, — »z jiné příčiny . . .«

»Málo jste se doma zdržel —«

»Jen krátkou chvíli. Přišel jsem tam na špatnou . . .«

»Něco se přihodilo v rodině?«

»Hnedle jak jsem odešel do Prahy, ukázal se tam Fajgl, ne docela střízliv. Švakr ho zkrátka odbýval, a když dostával nezdvořilé a drzé odpovědi, ukázal mu dvéře, ano v hněvu sahal i po ručnici. Fajgl odešel, — ale ve čtvrtek se u nás objevili četníci a sháněli se po mně.«

»A vy myslíte, že Fajgl —«

»Nejspíš mě udal.«

»Vždyť se sám musí četníkům vyhýbat!«

»Mohl poslat jen ceduli, bez podpisu. Když bylo četníkům řečeno, že nejsem doma, prohledali celé stavení, místy dvakrát i třikrát, až vypátrali skrýš, kde jsem měl schovány zapověděné knihy, noviny, spisky, provolání z roku čtyřicátého osmého —«

»A to může mít zlé účinky?«

»Nejhůř je, že jsem leckde připisoval, co mi hněv a lítost diktovaly, když jsem později brával ty papíry do rukou; teď vidím, jak to bylo nemoudré. Četníci všecko odnesli, a teď po mně pasou, aby mě lapili. Budu obžalován a odsouzen kdo ví na kolik let do žaláře, z kterého už nevyjdu . . .«

Trnul jsem hrůzou: »Nesmíte padnout do jejich moci, musíte se dobře skrýt!«

Koliha máchl rukou. »Nepobyl jsem doma ani hodinu, přešel jsem do jiného okresu a držím se při hranicích jeho, ale i v něm snad už mají úřady o všem povědomost. V letní době by to šlo skrývat se delší dobu, ale v takovéto zimě není možno ani na půdě nebo v stodole přespat, neřku celé dni se zdržovat v lesích; už teď jsem se nastudil.«

»Pojďte k nám do Střechova —«

»Byl jsem tam už.«

»Jeli možná?!«

»Na dnešek jsem tam noclehoval.«

»A k nám jste nezašel! Proč to?«

»Nebylo by to dobře. Teď nesmím docházet k lidem, kteří o mně něco více vědí, mohlo by to vzbudit podezření také proti nim a přivest je do potahování, — musím se uchylovat k takovým, kteří mě znají leda jen jako hauzírujícího chuděru, a o světě docela nic nevědí.

»Vácslave!« volal v tom bratr s druhého konce dvora, kudy jsme měli odjeti.

»Hned jdu, hned!« odpověděl jsem. — »Dnes budete na noc tady?«

»V hospodě jistě ne,« dí Koliha, »a nejspíš půjdu do Lhoty.«

»Přišel bych tam, mám tam sestru a švakra —«

»Nikam nechoďte —«

»Ještě bych s vámi tuze rád mluvil!«

»To by mohlo být jen ve Střechově, — snad se tam ještě stočím.«

»Ale abych věděl —! Ve čtvrtek se vrátím do Prahy.»

»Jářku, Vácslave!« volal zase bratr. »Navrátil se hlásí!«

»Nemeškejte se,« pobízel mne i Koliha.

»Pánbůh vás opatruj! Nepřestanu na vás myslit!«

Když jsme se s Josefem octli zase v polích, ptal se mne, kdo je ten člověk, s kterým jsem právě mluvil.

»Tuze hodný muž,« ujišťoval jsem ho, »ale měl zlý osud; byl zámožným měšťanem v Kutné Hoře, ale přišel o rodinu, o jmění, o všecko —«

»Chudák. Je z blízka?«

»Od Rataj. Sem přijde někdy se svou almárkou.«

»Jak tý ho znáš?«

»V pátek jsme spolu cestovali z Prahy.«

»No,« obrátil Josef řeč jinam, »a jak se ti líbí ty Staňkovy holky?«

»Jedno p mají, to každý hned vidí,« odtušil jsem, — »jsou pěkné.«

»Což, taky pracovité, pořádné —«

»A rozumí se počestné i pobožné — a to snad jsou už všechna p, na kterých nejvíce záleží.«

»Na penězích taky, na přínosu —«

»Nebudou ani bez toho.«

»Velké to nebude — je dost dětí, a Františka bude první vybejvána.«

Když jsme se octli na naší louce pod jitry, řekl Josef: »A teď si po rovině trošku zakalupujeme.«

Kolihu jsem skutečně celý večer nepouštěl s mysli, a celou noc se mi pletl do snů, až se mi zdálo, že stojí jako vůdce před vojskem, v němž i já jsem se nalézal, že vysoko zdvíhá vytasenou šavli a volá: »V srdci vlast a v rukou zbraň! Bůh je s námi a pomůže nám proti vrahům našim!«

Z takového snu probudil jsem se ráno v masopustní pondělí. Na ten den se vesničané těšívali neméně než na posvícení — také maškarádi byli jen jednou v roce.

Střechovští maškarádi brzy po ránu odešli do Lhoty, nechávajíce doma místo Zlivským; k poledni se vrátili a činili se až do pouhé noci, aby celá ves měla hodně zvláštní vyražení. Co dva loufři, tanečník a ovesník s muzikou chodili od stavení k stavení a v každém několik minut tancovali, »židé« větším dílem ostávali venku na vsi a prováděli netoliko bujné šprýmy, nýbrž i kousky nevázané rozpustilosti. Diváků měli pořád hojnost, a nejen dětí a výrostků.

Nevycházel jsem ani ze dvora, ale nemohlo mi ujíti, že »židé« letos pokřikují nové slovo: jeden »Cupamech,« druhý »Cumapech,« třetí »Cumahephephep!«

»Jak k tomu přišli?« ptal jsem se Josefa.

»Nejspíš jim Pepík Zelenkův za tepla pověděl, jak ten polský židák v Londýně chtěl přijít k penězům, a oni se toho hned chytili.«

Ve světnici mi povídala matka: »To už není pro tebe undrholt, viď?«

»Má to být veselost,« mínil jsem, »ale je to hotové bláznění a nehorázná sprostota. Snad to jindy bývalo onačejší —«

»Nikdy to nestálo za nic,« ozval se otec, »z našeho stavení nesměl nikdy ani čeledín chodit s maškarády, neřku syn.«

V úterý jsem byl navštívit přátele v Štěpánově a ve Lhotě, ve středu jsem šel s matkou do Kácova na popelec. U kostela jsme se tentokrát setkali se starým panem učitelem, pak jsme zašli k doktorovům a konečně na faru.

Scházelo málo do poledne, když jsme se blížili ke Střechovu. Bylo ticho, jenom sníh okolo nás šuměl, sypaje se opět tak hustě, že nebylo na tři kroky viděti. Když jsme od potůčků vystupovali po příkré cestě, z obou stran vysokým lesem zastíněné, bylo na ní zrovna šero.

Najednou slyšíme proti sobě cupoty sněhem tlumené, a v tom již mimo nás proběhl obstárlý mužský. Nepozdravil, nevšímal si nás, jen okamžik jsme ho viděli, ale já jsem přece poznal Kolihu!

Hlava se mi zatočila, stanul jsem a pohleděl zpátky, ale už jsem v té chumelenici zase nic neviděl. Nemohl jsem za Kolihou ani běžeti ani volati.

»Kdo to byl?« optal jsem se matky.

»Někdo cizí,« prála, »a zrovna jako by před někým utíkal.«

»Nejspíš ho stíhají četníci!« napadlo mi.

Po chvíli se mne zmocňovala pochybnost, — snad jsem se mýlil, snad to byl podobný klam jako u Kolihy, když v Běchovicích v rozvztekleném husaru viděl svého syna?

Odpoledne nabyl jsem jistoty. Hromaska povídala mamince: »Co se vám, panímámo, nepřihodilo u Divíšků! Byl u nich už na noc starý člověk, co chodí s almárkou; viděli, že jaksi kroňkuje, až se ho chvílemi chytala fantaz, jako když přijde horká nemoc, — ale nechtěl si lehnout, že to nic není. Před samým polednem Divíšková na chvilku odešla do vinopalny, a než se vrátila, byl ten člověk pryč. Nejspíš odběhl v tom fantazu!«

»To byl jistě ten, co jsme ho potkali nad potůčky,« pravila matka. »Mohlo by to s ním ubožákem zle dopadnout. Almárku nechal u Divíšků?«

»Ani jí tenkrát neměl s sebou.«

Maminka a podruhyně netušily, jak velice mi osud toho cizího člověka jde k srdci. — —.

Nazejtří jsem se rozloučil s domovem. Nevydával jsem se na cestu s tak lehkou a veselou myslí, jako před týdnem z Prahy.

Z Kácova byly nás dva vozy, v prvním jsem s panem doktorem a jeho chlapci seděl také já; u Zderadin přibyli k nám Solnařové.

Minuli jsme Zbizuby a octli jsme se na Nechybě, ležící nad Vesteckým dvorem a sestávající toliko z tří nebo čtyr čísel. Poslední byla hospoda; když jsme k ní přijížděli, stálo před ní několik lidí a hledělo na zvláštní divadlo: asi dvacet kroků dále, po cestě už do polí vybíhající, vedl četník mužského, který se mu vzpouzel.

Do mne jako by střelil: ten mužský byl Koliha.

»Co to, pane hostinský?« ptal se pan doktor. »Nějaký dlouhoprsťák?«

»Ach ne,« zněla odpověď, »člověk, který platí za pořádného —«

»Odsud?«

»Přespolní, ale z blízka. Hauzíruje, z nějaké cesty se vracel, ale na noc ostal tady, protože mu nebylo dobře. Teď tu na něj přišel četník, a že musí s ním, že už kolik dní po něm jdou.«

Doktor skočil s vozu a šel za ním až k četníkovi, který jej zdvořile, ale spěšně pozdravil.

»Renitent?« ptal se ho pán.

»A simulant!« zněla odpověď. »Dělá se nemocným a bláznivým, starý lotr!«

»O jeho stavu se můžeme hned přesvědčit.«

»Buďte tak dobrý, pane doktore.«

Lékař, bedlivě Kolihu prohlednuv, maličko pošoupl zpátky řetízek, jímž ruce jeho byly sepjaty, a sáhl mu na tepnu.

»Ach, Bože!« prohodil potom.

»Bože Hospodine!« chtěl Koliha zvolati, však spíše zaúpěl. »Povstaň ve svém hněvu!« I zakašlal bolestně.

Doktor, sehnuv se k tomu, co na sníh vyplivl, počal s četníkem mluviti po německu: »Není to přetvářka — je v skutku nemocen, a nebezpečně.«

»Ale pořád mluví buřičské řeči!«

»Potři v zemi naší nepřátele!« sípal Koliha.

»Sám slyšíte!«

»Blouzní v horečce,« dí lékař. »Má zapálení plic, a stav jeho je velmi kritický. Pěšky ho do Janovic nedostanete —«

»Potlačiti chtějí duši naši!« žaloval starý muž obrácen k doktorovi.

»Vy nevíte, jak nebezpečný je to rebelant!« povídal četník.

Lékař pokrčil ramenoma: »I kdy byste ho v téhle zimě transportoval po voze, zaplatil by to nepochybně životem. Mou povinností je, abych to nesmlčel, ale více do takové věci nemohu mluvit. Dixi et salvavi animam meam.« Vystoupil na vůz. »Musíme dále. Poroučím se vám.«

Hnuli jsme se, ale četník se svým zajatcem ještě stál na tom místě, patrně nevěda, co učinit. Za minutu zmizel nám i s celou Nechybou s očí.

Na našich vozích počal živý hovor, ale já jsem se ho neúčastnil. Toho si druzí dlouho nevšímali, teprva kus cesty za Majelovicemi se Daniel ke mně obrátil: »Co pak ty sedíš jako zařezaný?« a počal si mne dobírati . . .

V Kolínském nádraží sešla se hodná hromada studentských pasažírů, také s Kajetánem Hejsou jsme se tam shledali. Čekal jsem, začneli o Kolihovi; když se to nestalo, i já jsem o něm zatím pomlčel.

Ale důvěrníka bylo mi brzo potřebí. Nazejtří odpoledne vyšel jsem jen s Krupkou za bránu a pod pečetí jsem mu pověděl všecko, co jsem od Kolihy na cestě slyšel a co se s ním potom přihodilo.

Neobyčejně ho to dojímalo a rozněcovalo, nemohl se do syta naposlouchati, činil nové a nové otázky.

»Vida,« pravil, když jsme se po kolika hodinách vraceli domů, »i takoví mužové žijou v lidu našem. Kdy bych ho také mohl poznat! Vždyť je to, brachu, zrovna český Vernyhora!«

Mně se ta podobnost nezdála tak veliká, ale nic jsem nenamítal.

Dvojí otázkou nepřestali jsme se nyní zabývati: jak se děje s Kolihou a jak to dopadne s Šafaříkem, Palackým a Riegrem? Dům Palackého byl od našeho bytu jenom nějaké sto kroků, každý den jsme několikrát chodili mimo něj. A Šafařík nejen úřadoval v Klementině, ale jeho byt byl v samém sousedství našeho gymnasia. Byli bychom se tedy rychle dověděli, kdy by se s nimi přihodilo něco neobyčejného. Na štěstí míjely dni a neděle, a nedošlo k ničemu, čeho jsme se strachovali.

Asi v polovici postu dostal jsem od bratra Josefa psaní, jako obyčejně žertovné, až na konci stálo: »Vzkazuje Ti Zlivský Nevšímal, Jirka, že ten almárkář, o kterém prý jste spolu hovořili, už je v Pánu, že náhle umřel, hned potom, jak jsi odsud odejel.«

Slze mi skočily do očí. Ještě toho dne jsem počal psáti báseň, která počínala takto:

Tak i tebe, věrný synu vlasti,
mrazy, sněhy, le'y zničily,
které po věky už těžkou strastí
svírají sad český spanilý!

Dopadla velmi dlouze, a bylo do ní vloženo mnohem více pobouřeného hněvu a ostré hořkosti, než se na tichý, smířlivý a dojímavý ráz elegie slušelo. Několik posledních slok začínalo slovy: »Povstaň, Hospodine, ve svém hněvu!« — a bylo v nich na vrahy svoláváno tolik trestů, že kdy by se jen malá část jich dostavila, na věky věkův by zmizeli s povrchu země.

Z této příčiny dal jsem skládání své čísti jenom Krupkovi.

»Dobře jsi to pověděl,« řekl. »Jen něco tu schází, na tenhle spůsob: ‚Odešel jsi, český Vernyhoro! Abys ostal svoboden, abys ušel žaláři a okovům, otevřela se ti brána nebeská.‘ To ještě můžeš připsat. Potom se, chceš-li, nauč básni své z paměti, ale písmo spal, aby se nedostalo do rukou nepovolaným lidem. Čert nikdy nespí!«

Povídali jsme o Kolihovi také některým zvláště důvěrným a zasvěceným soudruhům, jako Kajetánovi a Červinkovi. Ale jako jsme později na jaře v širém kraji nadobro zapomínali na jeho zimní bílý a chladný příkrov, a jako jsme v létě zas už nemyslili na květy, kterými byly stromy z jara osypány, podobně se prodlením času i Koliha vytratil z našich rozmluv i z naší paměti.

Až dvojí žalostná událost způsobila, že se náhle opět vrátil mezi nás.

V první polovici července rozletěla se po Čechách smutná novina, že Josef Kajetán Tyl dokonal svoji pozemskou pouť, a krátce potom sklátil též Karla Havlíčka do hrobu neduh, jehož zárodky byl v prsou svých přinesl z Brixenského vyhnanství.

Byli jsme velice zarmouceni a sklíčeni. Připomínali jsme si slova Kolihova dávno mluvená, zrovna živě slyšeli jsme opět stesky, nářky a žaloby jeho.

»Předtucha jeho se hrozným spůsobem vyplnila,« vzdychal jsem. »Tyl a Havlíček nám zahubeni a ztraceni — jednou zlobou a téměř jednou ranou!«

»Žel Bohu,« tesknil i Krupka, »na vrcholu léta stíhají nás takové pohromy zlořečenými mrazy, sněhy a ledy!«

———

Náš tatíček.

Za dětství už batolil se
na té rodné roli naší;
nebylo to nikdy hravé,
nebylo to nikdy snazší:
přes výmoly, přes hrboly
rozjetými úvozy —
ještě dnes to v duši bolí —
šly ty jeho povozy.

Na bříle hak skřípal tvrdě,
paže krutě zápasila,
ale ruka přece ráda
zrní v strmou líchu sila;
když pak srpen, chleba měsíc,
nad žatvou se zanítil,
stéblo, plný klásek věsíc,
nedopřálo marných chvil.

Nejmilejší píseň byla,
hrabice kdy polem hrála,
obloha kdy roznícená
nad nivami znojně plála;
hlava otcova sic byla
pampeliškou prchavou,
nedbal, kosil, jen když lila
slunce zář se nad hlavou.

Vedle chrámku stranou háje
pod drnem již odpočívá,
dcerka po boku mu leží,
v létě skřivan vroucně zpívá;
za hlavami níže leží
vedle dvorce širý lán,
jednou v květu, jak čas běží,
v klasech, jindy rozorán.

Chodívám sem v době klasů,
když tu vůkol kosy zvoní,
rajský kraj tu rozložený
vždycky, letos jako loni;
postanu zde nejraději
mezi rovy sám a sám,
víčka oční se mi chvějí,
já jen zticha naslouchám.

Jistě tatíček náš, třebas
věčným sněním dřímal tady,
naslouchá, jak stébla šustí,
jak se kladou v dlouhé řady;
tu se k milé dcerce tulí,
usmívá se, šepotá,
že se ženci opět hnuli,
že nastala lopota.

Dřímej klidně jen a sladce,
věčně na tom svatém poli,
teď již více staré paže,
tatíčku, tě nezabolí;
každým létem praskat bude
po záhonech režný klas,
a ty, jak to hezky hude,
budeš naslouchati zas.

Jan Vřesnický.

Spor o polohu hory Oseka

na Zbraslavsku.

Zpráva

Otakara Joska.

Mnohým Pražanům známa jest pěkná krajina, rozložená jižně od soutoku Mže a Vltavy (u Zbraslavě). Až k Zbraslavi zabíhá mezi obě řeky hřeben Brdský, nedopouštěje jim dříve splynouti. Z jeho výšin a lesů spějí některé potoky na východ k Vltavě (jako na př. Bojanovický a Jilovišťský), jiné na západ do Mže (jako na př. Práslavský čili Všenorský a několik jiných u Mokropes a pod nimi).

Do této krajiny kladou naši historikové památnou horu Osek, na které kdysi (dle zpráv Kosmových) stával hrad Kazin a později pomezní hrad Slavníkovců. Dle Kosmy rozkládal se »na hoře Oseku vedle řeky Mže« (in monte Oseca iuxta flumen Msam), a mohyla Kazina byla rovněž v těch místech »nad břehem řeky Mže vedle cesty, kterou se chodí (rozuměj od Prahy) do Bechyňska po hoře Oseku« (super ripam fluminis Mse iuxta viam, qua itur in partes provinciae Bechin per montem, qui dicitur Osseca).

Tomek vyslovil před padesáti lety domněnku, že Kosmův Osek jest snad vršek nad Zbraslaví, kde nyní stojí kostelík sv. Havla[1]), a jeho domněnka docházela víry u většiny historiků. Teprve r. 1902 jal se dokazovati Ferd. Tadra,[2]) že Osekem rozuměti sluší nynější vrch Merštein (410 m.) nad Všenory, a vyložil, jak dospěl k tomuto svému mínění. Našel totiž některé listiny (většinou z prvé polovice 14. století) o hranicích lesa a pozemků kláštera Zbraslavského, v nich zmínku o vrchu Oseči (v listu z r. 1324) a zmínky o některých osadách na Zbraslavsku, které již zanikly, o cestě Všenorské, o potocích Bukovnici, Třemešnici a j.

Z osad připomínaných vesnice Klínec dosud existuje, ne však Jablonná, Žehuškovice a Jägerdorf. Tadra určuje jednak potoky (na př. Bukovnici jakožto jeden z těch, které od Jiloviště spěchají do Vltavy proti Skochovicům, Třemešnici jakožto nynější potok Bojanovický), jednak polohu někdejších osad Jablonné a Žehuškovic, mezi nimiž dle historické zprávy leží uprostřed Klínec. I dovozuje, že Jablonná rozkládala se od Klínce na východ blíž Račan u Davle (kde se dosud říká »Na Jabloně«), Žehuškovice pak od Klínce na západ (poněkud na sever od nynější vesnice Leštnice) a Jägerdorf rovněž blíže Leštnice (směrem severovýchodním).

Poněvadž Kosmas naznačuje polohu Oseka nejen tak, že vyčníval »vedle Mže,« nýbrž i tím, že přes ten vrch vedla cesta (z Prahy) do Bechyňska, Tadra popisuje podrobněji směr této cesty. Dle něho

---

[1]) »O panství rodu Slavníkova v Čechách.« Cas. Č. Mus. 1852. seš. 4.)

[2]) »O poloze Kosmova vrchu a hradu Oseka a některých jiných zaniklých osad na Zbraslavsku.« (Čas. Mus. kr. Čes. 1902, svaz. II. III.)

šla z Košíř přes Hlubočepy a Slivenec k Berounce blíž Radotína, kdež byl od starodávna přívoz, a odtud přes Lipany vzhůru k Jílovišti, a dále přes svah vrchu u Všenor, zvaného nyní Merštein, k Mníšku. U Práslavského potoka stýkala se s ní cesta tak zvaná Všenorská, která dle Tadry vedla z Žehuškovic do Všenor. »Poněvadž na druhé, totiž západní straně této cesty Všenorské — tak jako až posud — lesy nepatřily více ku Zbraslavi, musíme hledati vrch Osek či Oseč, který náležel ku klášteru, na straně východní, a zde jest jediný vrch, zvaný nyní (a to i v obecné mluvě) Merštein, patrně to novější název vrchu, v starších dobách zvaného Osek.« Merštein zvedá se od Všenorské cesty k východu »hned za potůčkem, kterýž bezpochyby jest onen Kosmův potok Surina«, t. j. potok připomínaný (spolu s Kazínem) jako hraniční mez panství Slavníkova. Na konec Tadra dokládá, že jeho výzkum shoduje se se zprávami Kosmovými o hranicích državy Slavníkovy, o potoku »Surině« (t. j. nynějším Všenorském), o poloze Oseku při řece Mži (t. j. nynějším Mešteinu u Všenor) a o mohyle Kazině, která ležela vedle cesty vedoucí za starodávna přes Osek do Bechyňska; neboť přes východní svah Meršteina šla skutečně stará cesta z Prahy do Mníšku. Poloha starého Oseka u Všenor hodí se vůbec lépe k popisu Kosmovu než Tomkův Hlavín u Zbraslavě, kde na blízku není žádného potoka, který by vtékal do Mže. O poloze Kaziny mohyly Tadra (dle svých slov) domněnek vyslovovati nechce.

Časopis »Method« přinesl v letošním (r. 1904) srpnovém čísle článek nadepsaný »Hora Osek, hrad Kazin a mohyla Kazina.« Článek pochází od Frant. Vacka, téhož badatele, o jehož přednášce »Vyšehrad v době knížecí« Osvěta podala nedávno zprávu. Článek obrací se proti výkladu Tadrovu a dovozuje předně, že výklad ten nesprávně umístil osady a potoky, jichžto jmena se vyskytují v listinách o pomezí lesa Zbraslavského. Tak Bukovnici pokládati dlužno za strouhu Trnovskou, Třemešnici za strouhu Jílovišťskou. Žehuškovice (neb Žehouškovice) jest dle Vacka asi starší název nynější vesnice Řítky, Jägerdorf starší název nynějších Černolic. Tvrz Jablonnou hledati jest blíže potůčku Třemešnice jihozápadně od Jíloviště. Klínec sice rozkládá se uprostřed mezi Jablonnou a Žehouškovicemi, ale jen pozorovateli hledícímu od severu (od Prahy) k jihu, a ne od východu (od Račan) k západu. Cesta Všenorská nevedla podle potoka Práslavského, neboť sestupovalo se od ní do dolu, jenž slul Lipový neb Křížový důl; byla to nynější (výše položená) silnice ze Všenor do Řítky. Postup Tadrův, aby určil polohu Oseka, Vacek charakterisuje takto: »S míněním o tvrzi Jablonné na Jabloně (blíže Račan) souvisí jaksi snaha váženého badatele podati nový správnější výklad o poloze hory Oseka. Bylali Jablonná u Davle, královská silnice z ní směřovala ke Klínci, i dále na západ, kdež spojovala se s královskou silnicí od Prahy, vedoucí po břehu Práslavského potoka. Vedlali královská silnice po břehu Práslavského potoka, musila přicházejíc od Jíloviště sestupovati ke Všenorům svahem vrchu, nyní tak zvaného Meršteinu. Ježto pak vrch při cestě Všenorské ve 14. století slul Osečí, nynější Merštein jest starodávnou Osečí a starodávnějším

Osekem. Jak vidno, Tadra svým výkladem uhýbá jediné historicky zjištěné královské silnici (strata publica regalis) z Jiloviště, lesem Zbraslavským, k nynější Veselce (u Řitky). Proti tomu, že cestu Všenorskou protahuje až do Jiloviště, nic nenamítáme .... Avšak mínění, že vrch Merštein aneb hora, jejížto vrch sluje Merštein, jest starobylou Osečí, neobstojí po bedlivém uvážení zpráv o hranicích pozemků klášterních. Merštein není v territorii lesa Zbraslavského, nýbrž za cestou naproti němu.«

Vacek vysvětluje pak, že starým Čechům Osekem neb Osečí býval horský svah, »kdež lesům ubrána půda k orbě.« K tomu však nehodí se svou povahou Merštein, a vrch Oseč, připomenutý v listu z r. 1324, jest spíše Brdský svah poblíž Nového dvora u Černolic (ne však vrch Kosmův) a o nějakém hradě na této Oseči (u Cernolic) není paměti. Krátce, zprávami o hranicích lesa Zbraslavského ve 14. století nelze rozřešiti záhadu, kde ve 12. století stál Osek nebo hrad Kazin. Nicméně soudí Vacek, že možno definitivně stanoviti, která hora ve 12. století slula Osek, i kde byla mohyla Kazina, jenže pomůckami jinými.

Jdemeli z Cernošic po pravém břehu Mže proti toku řeky asi půl hodiny cesty, dospějeme pod strmou výšinu, na které nad samou řekou rozloženo hradiště Hrádek čili Kazín (na hranicích nynějších obcí Jiloviště a Lipan). Hrádku toho si historikové a archeologové z jakéhosi předsudku dosti nevšímají, ač zachoval namnoze podobu hradu ostrožného z doby předhistorické. Býval asi menším hradem obytným. »Venkovský val jeho na straně, která by nejlépe zdí byla chráněna, ukazuje na původ velmi starožitný. Hrádek nebyl rozdělen prostým příkopem na hrad a předhradí, nýbrž nejlepší částka hradu byla ještě zvlášť uzavřena příkopem a náspem. Podobné dvojí, někdy i trojí a čtveré uzavření shledává se u předhistorických hradišť.« — Námitka, že se na Hrádku vyskytují zbytky i kamenných staveb (ač teď nikde nejsou patrny), nemá váhy, ježto mohly býti přidělány stavby kamenné teprve při pozdější obnově hradu.

Jižní jeho stranu oddělují koryta dvou potoků od jiného lesnatého vrchu. Po levém břehu druhého potoka (jdouce proti jeho toku) dostoupíme pěšinou, která vede nejprvé od řeky na východ a pak obrací se zase k západu, na onen druhý vrch, strmící rovněž příkře nad samou Mží. Tam, kde hřeben jest nejužší, zdvíhá se násep ze spečené hlíny (na příč hřebene od východu k západu), podobný velikému rovu (mohyle) a pod tím náspem shledáme na jižní straně příkop. Prvotním úkolem toho náspu bylo patrně, aby bránil přístupu k vlastnímu hradu na protější výšině (k Hrádku). Poloha Hrádku i blízkého náspu (za dvěma potoky k jihu) shoduje se s udáním Kosmovým, že hrad Kazin stál »na hoře Oseku vedle řeky Mže,« a že mohyla Kazina (t. j. jižní násep) byla rovněž v těch končinách »nad břehem řeky Mže vedle cesty, kterou chodí se (od Prahy) do Bechyňska po hoře Oseku.« K tomu připojuje Vacek: »Nikdo asi nebude tvrditi, že násep svrchu popsaný jest středověký srub. Jeho vzdálenost od hradu, tvar a složení, jakož i primitivně krytá cesta k němu ukazují hledati vznik jeho v době starší.« Zdá se, že již

v 11. a 12. století lid nerozuměl prvotnímu úkolu toho náspu a pokládal jej za mohylu Kazinu, sváděn jsa k tomu sousedstvím Kazína, čemuž uvěřil i Kosmas. Tento však horou Osekem nemínil jednotlivý vrch, nýbrž celou výšinu, která zdvíhá se hned u Mže a postupuje k východu nad nynější obce Lipany, Lipenec a Báně. Severní svah té výšiny od Záběhlic nad Vltavou až ke Lhotkám nade Mží jest »posud poznatelným osekem ve smyslu staročeském,« a krajina potomního Kamýcka slula dříve Zásečím (ultra montes Osec[1]). S tímto pojetím Oseku jako rozsáhlejší výšiny srovnává se dobře, co Kosmas praví o cestě vedoucí od Prahy do Bechyňska. Ať už to byla cesta od Lipan k Jilovišti (dle Tadry) neb od Zbraslavě k Jilovišti (dle Tomka), vždy vedla přes Osek, t. j. výšinu mezi Vltavou a Mží. Konečně Kosmův potůček Žiřina může býti nynější strouha pod Hrádkem, aneb také jiný potok třeba dosti vzdálený; neboť Žiřina uváděná u Kosmy s Kazínem mohou značiti dva mezní konce panství Slavníkova na opačných stranách.

Pochybujeme o tom, že Vackův výklad zůstane bez odvety. Tadrovi přísluší zásluha, že důležitou záhadu o Oseku pokusil se rozřešiti co možná svědomitě na základě neznámého dříve materiálu historického a své znalosti krajiny Zbraslavské. Bez jeho výkladu bývalo by asi nedošlo na výklad Vackův, jemuž nelze upříti důvtipu, odborných vědomostí historických a archeologických, jakož i aspoň neméně dobré znalosti přirozené povahy míst, o něž jde. Tomu, kdo na své oči spatřil tato místa, zdá se arci Vackovo řešení záhady přirozenějším a tím i pravděpodobnějším.

Nové písemnictví.

Spisy znova vydané.

Padesáté výročí smrti Jana Pravoslava Koubka a blížící se stoletá památka jeho narození (nar. v Blatné dne 4. června r. 1805, umřel tamže dne 28. prosince r. 1854) způsobila, že byl po druhé vydán nejčelnější plod jeho, *Básníkova cesta do pekel.* Přinesla ji Světová knihovna v č. 466.—468. (nákl. Ottovým, str. 215). Činem tím jest zplacena alespoň část dluhu, který má za naší veřejností literární zvěčnělý básník, dluhu, jehož jinou část zapravily letos cenné rozpravy a úvahy, jež Koubkovi věnovali naši literární historikové. Koubek, jak známo, nevydal svých básní sám. Uveřejnil je z jeho pozůstalosti r. 1857—9 ve čtyřech svazcích jeho žák a krajan F. L. Vorlíček. Vydání to obsahovalo v prvním svazku básně příležitostné a Hroby básníků slovanských, v druhém menší skladby, na př. Zříceniny Zvíkovské, Sněm ženský, Rokoko a j., ve třetím Básníkovu

[1]) Kosmův výraz »Osseca« znamená snad *několik* »oseků« na témže (severním) svahu výšiny v lese udělaných.

cestu do pekel a překlady, ve čtvrtém mimo několik básní příležitostných a zpracování Fredrovy veselohry Nevlídníci a básník prozu a životopis Koubkův, napsaný od K. Sabiny. Novým vydáním dostává se tedy do rukou čtenářstva jen díl literárního odkazu Koubkova, a to díl, jehož spisovatel sám nedokončil, jehož neuspořádal v definitivní celek. Ta práce připadla vydavateli Vorlíčkovi, jenž o ní v úvodě píše: »Netajím toho, že jsem s počátku u veliké mnohdy byl nesnázi, nevěda hned co kam a jak vložiti; leč při dalším přepisování, když různé zlomky k sobě řaditi se počaly, mizela znenáhla starost má.« J. V. Frič připomíná ve svých Pamětech, že v té nesnadné práci Vorlíčkovi pomáhal. Přes to však zjišťuje nynější vydavatel Ladislav Quis v stručné, ale obsažné studii, kterou své vydání provází, jistě správně, že by básník sám byl dílo své leckde asi jinak uspořádal a jednotlivé oddíly pevněji, jednotněji spojil. Psalť Koubek Básníkovu cestu, jak Quis ukazuje, »v desítiletí od r. 1842—1852 ovšem že s přestávkou nejméně sedmiletou mezi prvním a druhým zpěvem.« Tímto prodlením snadno se vysvětluje, že ráz prvního zpěvu podstatně se liší od tří zpěvů ostatních, jež básník skládal za poměrů zcela změněných, za kterých začatá travestie ustoupila satiře. Nemoc a smrt pak zavinila, že autor nepořídil poslední úpravy svého díla. Přes to »Básníkova cesta do pekel i tak, jak se nám dochovala, jest satira nevšední ceny literární, a to ceny trvalé. V ní jest Koubek cele svůj, v ní zachytil svou dobu, i co jí pohybovalo, co v ní žilo. A kdy by byl nezanechal ničeho jiného než tyto fragmenty a náčrtky, zůstalo by jeho jmeno vždy mezi nejlepšími onoho zašlého již období našeho písemnictví. Báseň ta, právě jako Rokoko a z části též Hroby básníků slovanských nepatří jen do literární historie. To jsou věci, které žijí a budou žíti přes všecky své domnělé i skutečné vady a nedokonalosti, třeba že zvláště Básníkova cesta jest přístupna jen užšímu kruhu. Jí zasloužil si Koubek názvu: první satiryk český, jímž jej Neruda pozdravil r. 1859.« (V Quisově úvodě str. 29.)

Quis vydávaje Básníkovu cestu ve Světové knihovně, nemohl pomýšleti na vydání kritické, jakým opatřil na př. Havlíčka. Na to tedy jest nám i dále čekati. Dílo Koubkovo jest tu otištěno dle Vorlíčkovy úpravy. Vhodnou změnu provedl Quis tím, že »umístil epilog hned za první zpěv, kam náleží dle vztahu i dle doby, kdy povstal,« a že báseň »La camaraderie,« kterou Vorlíček klade před »Invocatio Musae,« jejž však Quis pokládá za úryvek jiného začátku básně, klade za zmíněný epilog. Vydání Básníkovy cesty ve Světové knihovně vítáme zvláště z té příčiny, že báseň v populární a laciné sbírce této nejsnáze může se rozšířiti a po zásluze osvěžiti a obnoviti památku básníka, jehož z mladší generace už neznal, kdo o něm za studií neslyšel.

V téže sbírce Ottově (č. 420.—421.) vydány byly Vítězslava Hálka básně *V přírodě* — tedy vzpomenuto básníka a básní, jež jsou čtenářstvu, jeho paměti i srdci o to bližší, oč bližší jest nám život Hálkův a oč odlišnější jest od Koubka jeho význam pro rozvoj novodobé poesie naší. Naplňujeli nás tedy tato edice milým uspoko-

jením, neděje se tak proto, že bychom se domnívali, že na Hálka a přední sbírku jeho lyriky zapomínají ti, kterým cenná práce na poli literárním není prázdným slovem nebo snad vítanou příležitostí ke kácení model. Ale na Hálka, jeho básnickou činnost a literární význam byl před několika lety učiněn vážný útok, který arci vzbudil také vážnou obranu. Bylo dokonce tvrzeno, že Hálek byl »duše malá!« Není pochyby, že každý boj o literární osobnosti u mnohých lidí, a to též u těch, jejichž ony osobnosti byly pravými miláčky, vzbudí jakési pochybnosti, že vrhnou stíny, které zabraňují správnému, nepodjatému názoru. Rozptylovati však takové pochybnosti, zaháněti stíny takové pomáhá každé nové vydání sporného literáta, neboť tím jest bezděky uznáván jeho význam i pro dobu přítomnou. Ale ve vydání, o něž tu jde, padá na váhu úvodní studie, kterou tu o Hálkovi podává F. V. Krejčí, a která asi pronikne do širokých vrstev čtenářstva, kdež ustálí a upevní soud o básníkovi kdysi tak velebeném a dvacet let po smrti už tak snižovaném. A to jest, proč se o této knížce zmiňujeme s plným uznáním, těšíce se z toho, že jest umístěna ve zmíněné knihovně.

F. V. Krejčí nikterak není z těch, kdož by Hálkovi stranili nebo proti známým úsudkům Macharovým zarputile se stavěli. A jemu se zdá, že snad nyní, třicet let po smrti básníkově, jest »na čase, aby právě Hálkovi zjednána byla nyní zase spravedlnost.« Hálek, byť i byl vzhledem k nástupcům svým, jež představují Vrchlický, Sv. Čech a Zeyer, pokládán jen za průkopníka a předchůdce, přece jest »jen básník ryzí a povolaný.« Krejčí správně srovnává Hálka s Nerudou, vytýká, čím Hálek, básník let šedesátých, předstihl Nerudu, pěvce let sedmdesátých, oceňuje věcně hojné zásluhy jeho o pokrok naší poesie a literatury vůbec a uznává za nepopíratelno, že Hálek do různých zjevů literárních »zasáhl křísivě a zúrodnivě a že zejmena probudil českou mluvu básnickou opět k barvě a hudbě, jichž od smrti Máchovy neznala.« V oboru lidové ballady, tehdy velmi oblíbené, byl mu Neruda vítězným soupeřem. »Přes to zůstanou jeho ballady a romance, zejmena cyklus Pohádky z naší vesnice, jedním z nejkrásnějších pokusů o básnickou stylisaci typů našeho lidu a výtvorů jeho obraznosti.« Hálek arci lidský život idealisuje, což činili také Josef Manes a B. Smetama. »Při jmenech těchto dvou současníků Hálkových zatane snad leckomu na mysli trochu jisté příbuznosti mezi těmito třemi muži, malířem, hudebníkem a básníkem. Míním totiž společný u všech tří smysl pro sladká rozechvění citová a společnou u všech snahu, vybavit z duše českého lidu a z české přírody tóny pravého půvabu a jisté kypré, milé a cudné krásy. Tento smysl jest nejhlubším individuálním rysem Hálkovým.« Stopuje potom Hálka na jeho dráze básnické a oceňuje nejvlastnější pole jeho, lyriku, Krejčí praví o Večerních písních: »Nerozpakoval bych se přiřaditi Večerní písně k nejdůležitějším knihám české poesie, k básnickým činům, které poháněly vývoj citů a mluvy o celé hony v před . . . Svým kouzlem roztouženosti a melodickým svým půvabem přinesly do tehdejší literatury tón zcela nový.« A o básních V přírodě, k nimž

mu »bezprostředním podnětem byly reálné dojmy české přírody, zejmena rodného kraje Mělnického a oblíbených zátiší na Závisti,« píše: »Sbírka v přírodě přese všechen svůj idyllism a optimism v názoru na přírodu jest jednou z těch řídkých knih v české literatuře, které přinášejí ideový pokrok a v nichž svítá zora moderního názoru světového.« Svou úvahu pak Krejčí končí slovy: »Jmenované dvě sbírky písní, dále pak Pohádky z naší vesnice a povídky z lidového života, toť tedy vlastní odkaz Hálkův. V těchto dílech vyzpíval hudbu svého srdce a vyslovil svůj krásný a vroucí vztah k rodnému kraji, k duši jeho lidu a k životu jeho přírody. Připočtemeli k tomu jeho vůdčí roli při znovuvzkříšení české poesie na konci let padesátých a veškeru jeho činnost iniciativní a průkopnickou, jest tu příčin s dostatek, abychom Vítězslava Hálka přiřadili k nejdůležitějším jmenům naší literární historie.«

Volnost, které náš tiskový zákon poskytuje vzhledem k literárním plodům 30 let po smrti autorů, spůsobila, že nakladatelské družstvo Máje vydalo v Našich klenotech hojnější výbor z prací Hálkových. Dva svazky věnovalo jeho veršům, dva proze. Z básní jsou tu podány Večerní písně s Pohádkami z naší vesnice a V přírodě. Jest zajímavo po vydání, o němž jsme právě mluvili, srovnati, jak vypravilo Hálka do světa, »svépomocné« družstvo našich literátů. Básně uvádí předmluva Aloisa Škampy, stručná a povrchní, neobsahující ničeho leč nejběžnější frase. Jak vydavatel charakterisuje poesii Hálkovu, jest zřejmo na př. z jeho slov o básních V přírodě. »V cyklu V přírodě Hálek navzájem protkal a smísil básníka i filosofa a podal ve sbírce té svůj názor na přírodu i lidi spůsobem zvláštním, jen jemu vlastním, který nám duši jeho nejlépe osvětluje. Mluva kazatele, i když místem ironické šlehy zdařile tu uděluje, však autorovi nesvědčí. Stokráte výš vznesly se jeho perutě tam, kde s námi tak prostomile, naivně a důvěrně sdílí, kterak se na přírodu díval.« Přese všecku stručnost však má Škampova předmluva dosti místa na vzpomínky, věnované Hálkovým kritikům. Ale jaké jsou to vzpomínky! Jedna z nich týká se Josefa Durdíka, jehož kritika vyšla také již před 30 lety. Škampa píše: »Dospělo k tomu, že samozvaní kritikové začali protřepávati i nejlepší básníkovy práce jako zbytečnou veteš; že po *kantorském nespůsobu slovíčkářsky rozebírali* krásná a originální jeho rčení, hádajíce se na př. o to, byloli správným a dle »poetiky« dopustitelným obrazem, když autor napsal: vyběhla bříza běličká, jako ze stáda kozička . . .« Durdíkův hřích záleží ve slovích: »Mně se stále zdá, že *běhající bříza* jest obraz nepodařený, poněvadž běhající strom vůbec jest něco příliš absurdního, a protipřírodního.« (Kritika, str. 237.) Ale týž kantorsky nespůsobný slovíčkář, jehož tu Škampa po smrti tepe, napsal a podtrhl o Hálkovi tamže na str. 235: »*Hálkovy písně vesměs jeví znamenitou sílu u výraze nálady nebo myšlenky*, *obsahují množství dojemných rysů z nelíčené skutečnosti*, *jsou plny života a pravdy*, *mají i onen obzvláštní opar nad sebou*, *jenž je za plody pravého nadání vyznačuje*, původce jejich jest básník rozený, má svěží, zdravý, vůní, barvou a zvukem nasycený smysl, který všecko vidí a přece všemu

se diví, všemu se těší — *přednosti tyto uvádím kategoricky a všeobecně, ježto není třeba jich dokazovatti.«* — Jak naproti tomu soudí o Hálkovi Škampa, který Durdíka kaceřuje? Jeho předmluva končí výrokem Mussetovým: »Má jen *malou* sklenici, ale pije ze *své!* — *Nelzeli právě tohoto výroku užíti o našem Vítězslavu Hálkovi?«* — To píše o Hálkovi mluvčí družstva, jež má jméno spolku Máje, téhož Máje, který před 7 lety — ačkoli tehdy za vlivu nedávné půtky o Hálka — napsal o něm závěrečný úsudek: »Je slavíkem české poesie, či chceteli, dle Alberta jejím tenorem. Ale vždy ryzím pěvcem lásky a přírody.« (Česká poesie XIX. věku. II. str. 133) Že právě pod firmou Máje, třeba jen jeho nakladatelského družstva, hlásá se mínění o malosti básníka Hálka, jest zjev — nejmírněji řečeno — překvapující.

Prozu Hálkovu uvádí stručná předmluva Jos. D. Konráda. Vydavatel snaží se charakterisovati činnost Hálkovu na tomto poli aspoň potud, že správně rozlišuje v ní dvě periody. »Prvých deset let novellistických náleží romantismu, který sice zapíral, ale kterému nedovedl se ubrániti. Vesničtí lidé . . . stále ještě unikají snaze jeho po realismu a vycházejí mu z pera zlepšeni kouzlem idealismu. Teprve v druhém období, v posledních osmi letech Hálek šťastně se upevňoval na půdě pravdy a čím dále s větším zdarem se probíjel romantickými vlnami k realismu.« Také tento »realismus« není posouzen nepřípadně. Ale jinak má se věc, hledámeli zde výkladu o poměru Hálka belletristy ku předchůdcům, ohlížímeli se po srovnání s Nerudou, pátrámeli, jaké místo vydavatel stanoví Hálkovým povídkám a cestopisům v naší proze atd. O tom všem tu není zmínky. — Co má znamenati věta: »Kdykoli Hálek vzal do ruky pero, vždy byl opravdovým spisovatelem?« — O svém výběru dí Konrád, že volil práce nejvýznačnější a umělecky nejcennější. Dále hleděl k tomu, aby v každém dílku látka vesnická se střídala s látkou z města a aspoň v jednom aby byla ukázka Hálkových cestopisů. V prvém svazku tedy jest: Na statku a v chaloupce, Poldík rumař. Příhody na Bosporu a Cestopis na Oupor. Druhý obsahuje: Pod dutým stromem, Domácí učitel, »Študent« Kvoch, Husar. Ke vnitřnímu vývoji autorovu tedy tento výbor nehledí, ale to patrně nebylo účelem této knihy. *F. V. Vykoukal.*

Z dějin české hudby.

Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách. Sestavil dr. Zdeněk Nejedlý. V Praze 1904. Nákladem Král. české společnosti nauk. Stran X+359.

Pan dr. Nejedlý není čtenářstvu českému osoba neznámá: mimo drobné publikace a články zvláště příznivě byly přijaty jeho »Dějiny české hudby,« první souvislý výklad vědecký toho druhu (vyšly v Illustr. Katechismech), jeho »Prameny k synodám strany Pražské a Táborské 1441—1444« (referoval jsem o nich čtenářům Osvěty před třemi lety podrobněji), kde po prvé otištěny traktaty a artikule těch dob v souvislosti věcné a osobní — a jeho »Dějiny Litomyšle« (díl I.), kde pokusil se po prvé (ale skoro zároveň s ním rovněž

pěkně studoval dr. Šimák Dějiny Turnova) stavěti dějiny venkovského města českého po vzoru monumentálních prací Tomkových. V Dějinách Litomyšle promluvil historik, v Pramenech synod editor, v Dějinách hudby hudebník: všecky tři práce vzbuzovaly respekt, přinášely mnoho nového, svědčily o bystré kritice a mravenčí píli, ale celkem vzato, držely se přece v rámci ostatních našich prací historických, byl to krátce jeden z epigonů Tomka, Palackého, Hostinského . . .

Žijeme vůbec v době epigonů. Hérojská doba české vědy zrcadlí se nám v dílech Dobrovského, Jungmannových, Palackého, Šafaříkových, Tomkových . . . tu jsou díla, jež tvoří svět, »kde nic před tím vládlo,« tu jsou práce mohutné koncepce, vysokých cílů, rozsáhlé znalosti literatury předmětu, dokonalé znalosti pramenů rukopisných a tištěných, nového pojetí a vlastní methody. Slovník Jungmannův, Dějiny Palackého, Starožitnosti Šafaříkovy, Instituce Dobrovského, Dějepis Tomkův . . . jsou práce v pravém slova smyslu monumentální. Zakládají vědu i tradici.

Odkud čerpají a čerpala tato díla svou sílu? Jen z pramenů starých — héroové naší vědy měli jich více nežli jejich předchůdci; a odtud plyne též slabost epigonů: opakujíce totéž, operujíce týmž materiálem točí se stále v začarovaném kruhu doby hérojské; spoléhají na práci starších a zapomínají, že Dobrovský, Palacký, Šafařík, Jungmann . . . provedli jen plán stavby a že odkázali potomkům práci další, do hloubky i do výšky. Jak divně by se byl podíval Jungmann na člověka, jenž by mu byl radil, aby se spokojil materiálem Procházkovým, jak rozhodně se Palacký ohradil proti tomu, aby psal své dějiny po vzoru Pubičkově a Pelclově . . . a jak divně by se asi naši héroové dívali na své nynější epigony, kteří se spokojují tím, co oni sami kdysi pokládali za počátek a východisko badání dalšího.

To platí zvláště o nynějším studiu naší literatury staročeské. To pohybuje se pořád v začarovaném kruhu těch památek a kodexů, jež vypočítal kdysi Jungmann. Toho, že od doby Jungmannovy vznikly nové vědy pomocné, že katalogisací otevřen materiál mnohem hojnější než před osmdesáti lety, že methoda filologická došla ve filologii románské, germánské a klassické nového zdokonalení, toho u nás neviděti stopy. Vydavatelů jako byl Erben, který stvořil tradici o Husovi, Štítném, Bartoši, Harantovi . . . a vydal jejich díla, u nás nyní není; znalců souvěké literatury latinské, jako byli Nebeský a Vocel, nemáme: naši nynější vydavatelé a filologové pracují pod vlivem polským a německým, s materiálem, který za nás (a proti nám) snesli učenci národů cizích. Nová škola našich filologů je vlastně — stará předbřeznová, ale nikoli ve smyslu chvalném . . .

Nynější práce dr. Nejedlého odvinuje se od starších svých i jiných; boří dokonce, co sám ještě loni (v Dějinách hudby) vystavěl. A o svých předchůdcích praví v předmluvě (str. 5—7) krátce asi, že měl jen jednoho (Konráda), ale ten že nestojí za nic: »tato práce chce dílo Konrádovo zbořit a nahradit.« Jde jako Palacký, Jungmann, Dobrovský, Šafařík . . . cestou novou, svou; přichází všude k novým výsledkům, nalézá nové osoby i nová díla, staré výklady rozpadávají

se v prach, jako mrtvoly, jichž se dotkl paprslek denního světla. Je to škola nová, jež z této práce mluví — renaissance doby hérojské.

V kapitole I. (»Zpěv liturgický«) odklízí bajky, jež se nasadily na nejstarší zpěv doby pohanské a cyrillometodějské. Ukazuje pak krásně, jak počátky umělého zpěvu víží se k reformě Pražského děkana Víta († 1271): zřízení pěvců, bonifantů, varhan, zpěvníků — zachováno troparium jeho z r. 1235. K tomu pojí se přirozeně výklad o tropech a sekvencích. Výklad Nejedlého, přesně dokumentovaný a motivovaný, potvrzuje zároveň, co jsem vyložil o původu českého překladu žaltářového ve svých »Nejstarších Památkách.« Ukázal jsem, že nemůže býti starší nežli doba Přemyslova — Nejedlého nálezy přirozeně i on se přimyká k reformám kapitoly Pražské a nemůže přesahovati r. 1235 (ale bude asi ještě pozdější). Vylíčiv působení biskupa Tobiáše z Bechyně ukazuje pak mohutné reformy Karla IV., Arnošta z Pardubic a Jana z Jenštejna. Bylo tehdy v chrámu Svatovítském na půldruhého sta zpěváků, při slavnostních příležitostech mohly míti sbory až 1200 osob: »byl to jistě imposantní dojem a umělecký požitek prvého řádu, když při některé slavnosti tento ohromný pěvecký sbor zanotoval unisono na př. liturgické ‚Te deum'...« (praví autor, str. 41). Arnošt i Jenštejn šířili kult Marianský, první hlavně podporou ranní mše t. zv. matury, druhý novým svátkem navštívení Panny Marie: hojnost svátků[1]) dávala hojnou příležitost k zpěvu i hudbě a zároveň žádala nových písní i nových officií. Pro svátek navštívení P. Marie složil officium arcibiskup Jenštejn sám, nápěvy jeho přešly i do husitství. Nejedlý v rukopisích vyhledal písně i zpěvníky, sekvence i antifony, rekonstruoval officia i procesí — a přidal hojně ukázek, arci vesměs latinských, notových i textových. Pěkně také ukázal, že domácí náš (latinský) zpěv chrámový má vůbec nápěvy liturgické, že se vůbec nezakládá na nápěvech lidových (bylyli tehdy nějaké). Závěrkem kapitoly té jest vypsání některých nešvarů, jež přirozeně každý rozkvět provázejí: kněží (zejmena kanovníci) neradi chodili do kostela, jeptišky, místo aby stály a zpívaly, raději seděly a šily košile a rukavice[2]) ... ano i hudba zabíhala do zámezí. (Při výčtu knih kostelních autorovi uniklo, že jejich inventáře vydal Podlaha v Pokladu chrámu S. Vít. 1903.)

Kapitola II. (»Zpěv umělý«) krásně vypisuje vlivy francouzské; u nás mnoho působil před tím minnesinger Frauenlob, jenž často pobýval na dvoře Václava II., pak Guillaume de Machaut, dvořan Jana Lucemburského. Hlavně však vedla hnutí hudební Pražská universita; něco i hudba cizozemská. Pomalu tak roste smysl pro umění hudební za Karla i Václava. Tu vsouvá autor pěknou kapitolu

---

[1]) Autor jich (str. 46.) počítá — je to zajímavý příklad recidivy z doby epigonů — celkem do roka 105 (52 neděl a 53 svátků). To ovšem nikdy nemohlo býti, poněvadž mnoho svátků muselo připadnouti na neděle; pohled do kalendáře postačí.

[2]) Nejedlý (str. 83.) píše »kabelky«. Je to opět recidiva dob starších; přejal totiž tento překlad slova »cirotheca« od J. Truhláře, který zapomněl, že ‚chirotheca' není »ruční kabelka,« nýbrž ‚rukavice', vulgo ‚hančlíky.'

o hudebních nástrojích (jak pracně sebranou, svědčí na př. »floitna,« které Gebauerův Slovník vůbec nezná, a kterou Nejedlý dokládá již 1389 a 1397). Ukazuje pak, že náš umělý zpěv v druhé polovici XIV. století má dvě formy umělecké — leich a píseň — a uvádí prvního českého komponistu, mistra Záviše; ukazuje totožnost jeho s žákem Závišem, skladatelem známé písně milostné, a vyhledal jeho čtyři skladby církevní. Spolu s ním skládal Jenštejn. Ze školy Závišovy vyšly pak i jiné skladby, jež autor uvádí, otiskuje i kommentuje. Vloženy tu výklady o strofě trojdílné a rondellu.

Kapitola III. (»Zpěv dramatický«) mohla se sice opírati o starší práci Truhlářovu, ale přece výklad i pojetí je tu zcela nové, materiál rozmnožen a kriticky oceněn. Není tu možno jíti do podrobností, ale stačí připomenouti, že domněle starší hry velikonoční pocházejí ze školy Závišovy, tedy z konce XIV. století, Mastičkář teprve z polovice téhož věku, že domnělé vkládané písně jsou vlastně jenom recitace, domnělé původní nářky Marií jsou jen překlady textů latinských a že konečně sesvětštělé hry velikonoční restringovány přísně zase na zpěvy liturgické. Hry velkonoční pak že se dále — prostřednictvím procesí — šířily i na jiné svátky — květnou neděli, nanebevstoupení Páně, Boží Tělo a vánoce. Tyto rozpustilé hry vánoční (mohl tu býti citat z Wintra) charakterisuje autor známým steskem Husovým. Vykládá dále vývoj frašek se zpěvy, jesliček a planktů Panny Marie: ukazuje, jak se tu prostupují hudba umělá a liturgická, jak rostou nové druhy a jak víc a více vniká hudba do lidu.

Kapitola IV. (»Lidový zpěv světský«) mohla se v něčem opříti o výklady Hostinského a materiály Jirečkovy. Důležité jest ukázání, jak pohanské zpěvy lidové úplně zanikly, a jak naše skutečně lidové zpěvy jsou jen odlesk hudby umělé, také instrumentální. Upozorňuje na smyslnost textů písní lidových (píseň Vratislavskou otiskl také Nehring v Archivu für slav. Philologie), na to, že t. zv. písní při polní práci nebylo, na vývoj koled a také na německou píseň lidovou.

Kapitola V. (»Lidová píseň duchovní«) boří a staví nejvíce ze všech. Tu právě nejvíce již pracovala tradice — falešná a křivá. Přesvědčivě ukazuje Nejedlý, jak přísně a důsledně se stavěla církev proti českému zpěvu mešnímu; první píseň duchovní ‚Hospodine pomiluj ny' pochází až z polovice XII. stol. (přišel jsem k témuž názoru ve svých ‚Nejstarších památkách') a zpívána jen o korunováních, inthronisacích atd. (později i v neděli a ve svátky); píseň »Svatý Václave« pochází z konce XIII stol., »Bůh všemohoucí« ze XIV. stol. jakož i poslední »Jezu Kriste štědrý kněže;« kromě toho lid zpíval i gregorianský chorál. Z těch v kostele mohla se zpívati jen píseň »Hospodine,« jako píseň státní, a »Bůh všemohoucí« jako část her velikonočních, při procesí o vzkříšení. Tyto dvě písně pak tradicí nabyly privileje, tak že zpívány i v osadách smíšených, to jest, kde značnou část obyvatel činili Němci. Druhé dvě písně zpívány pak lidem při procesích a jindy. Husova veliká zásluha a novota byla

pak ta, že zavedl české zpěvy i v chrámě — proto se proti nim stavěly synody 1406 a 1410, ne snad pro domnělé jejich kacířství. I tyto 4 písně bylo bohatství veliké: Němci v té době měli bezpečně jen 2, Poláci žádné. Překvapující jest i další důkaz, že překlady latinských hymnů liturgických jsou čistě knihové, že nebyly zpívány, že sloužily — za cvičení žáků v latině. Jen o dvou písních bych Nejedlému odporoval: není možno říci, že ‚Slovo do světa stvořenie' (autor mylně píše ‚stvořené') nemohlo býti pro svou délku písní; vždyť má jen 16 veršíků a formu, jak si autor přeje; skladba ‚Vítaj králu všemohúcí' (autor mylně cituje ‚Vítaj, milý Jesu Kriste, králi ‚všemohúcí') má také ton pluralový a svou délkou zdála by se ukazovati, že zpívána byla při přijímání. Jinak rozbor staročeského rukopisu Modliteb (autoru ušlo, že jsem jej vydal celý v Českém Museu filologickém 1898, 1899 a tedy také modlitbu »Zdráva naděje,« o níž řečeno, že dosud vydána nebyla) pokládám za úplně správný,[1]) zejmena jeho závěr, že tři modlitby, v něm zapsané, později byly komponovány. Rozborem rorátních zpěvů a zpráv o literátech kniha se zavírá. Je tu přesný důkaz, že ani rorátních zpěvů českých ani bratrstev literatských ve XIV. věku u nás nebylo — a je zároveň otevřen pohled do budoucna, do doby Husovy, kdy noví lidé zpívají píseň novou.

V přílohách otištěny jsou skladby Závišovy, sekvence Jenštejnova, Plankt P. Marie, české zpěvy velikonočních her a traktat Jana z Holešova, často citovaný, o písni ‚Hospodine pomiluj ny.' Rejstříky (textů a nápěvů, jmen a věcí) dílo uzavírají.

Tento, stručný jenom, obsah nemůže arci vyčerpati bohatosti látky ve spise přítomném uložené. Sotva by se našel kdo druhý, aby měl takovou znalost rukopisů i hudby, aby mohl práci autorovu náležitě kontrolovati — a myslím, že by se nenašel nikdo, kdo by ji byl mohl udělati za něho. Je to jedna z prací, jež tvoří epochy; knihou Nejedlého na dlouhé časy jsou akta o písni husitské zavřena. Je to práce, jež antikvuje všechny předchozí — něco podobného, jako Palackého Würdigung nebo Tomkovy Děje university: rozsáhlá znalost pramenů rukopisných, dokonalá obeznámenost s literaturou předmětu, nová methoda, samostatný názor ... to vše jsou vlastnosti, jež nalézáme v nových knihách nynějších velice zřídka. Neváhám říci, že neznám v naší nové literatuře historické i filologické knihy plnější obsahem i plodnější myšlenkami, nežli je kniha Nejedlého. A je viděti všude, že autor nikde neřekl všeho, co ví; že čerpá ze zásob mnohem bohatších nežli vidíme zde — je to krátce řečeno vědecký čin.

V. Flajšhans.

---

[1]) I tu ještě lze viděti stopy autorovy doby starší. Rkp. Modliteb klade do doby kolem r. 1380. Ale v tomto rukopise na fol. 142 jsou citovány již Langensteinovy veršíky (»Quidquid habes meriti . . .«) k Lombardovi, kodex tedy sotva je starší než rok 1390.

Památky českého umění písařského.

Památky umění písařského v Čechách a na Moravě. (Monumenta palaeographica Bohemiae et Moraviae.) Vydává Gustav Friedrich. V Praze, nákladem České akademie, 1904. Sešit 1.

Monumenta palaeographica je pravým názvem díla, které tímto sešitem počíná vycházeti, a český titul není věrným jeho překladem, odváděje slovem »umění« čtenáře z kruhů laických (a k těm dlužno počítati studující mládež) od vlastního jádra publikace. Jsou to památky písmové, ukázky středověkého písařství, které ovšem bývalo uměním, a to velmi vzácným, jenže »umění« značí tu řemeslnou dovednost, asi tak jako se říkalo umění zámečnické a pod. Jsou to starožitnosti písmové z Čech a Moravy, a poněvadž se tehda psávalo skoro výhradně za účely veřejnými, právními, dokumentovými, jsou tyto památky zároveň »dokumenty,« jsou to listiny historické, doklady k dějinám a prameny pro historika. Vydáním takových památek v reprodukcích věrných pomocí fotografie poslouží tedy nejen studujícímu a učiteli paleografie, ale také historie.

Dr. Friedrich je známý pracovník v oboru diplomatiky (vědy o listinách) a paleografie, a jeho *Učebná kniha latinské paleografie* z r. 1898 připravovala přítomné publikaci cestu. Dostává se nám tu díla, které lze nazvati monumentálním, a to v každém smyslu slova. V české literatuře nebylo podnes díla o starých písemných památkách, a hlavně nebylo velikých a moderní grafikou pořízených reprodukcí takových starých památek. Friedrich vydává pomocí Čes. akademie cís. Františka Josefa rozměrný atlas listin českých a moravských a k tomu příruční knihu, obsahující popis listiny neb rukopisu, s udáním rozměrů, interpunktace, barvy inkoustu atd. — velmi pečlivě a znalecky do všech podrobností zabíhající popis. Poukazuje se tu ke zvláštnostem písma, hlavně prodloužených tvarů v slavnostních úvodních řádkách, a zvláště zajímavé, proto že vzácné rukopisné písmo z 12. století podrobeno důkladným studiím, a popisy jsou tak jasné, že při čtení reprodukovaného textu velmi napomahají. Dr. Friedrich vybral do prvního sešitu nejstarší listiny a rukopisy z Čech a z Moravy pocházející a v rozličných knihovnách neb archivech chované. Hned první listina biskupa Jindřicha (Zdíka) o zřízení dvanácti kanovnických míst při kostele Olomouckém, která vznikla po 30. červnu 1131, je majetkem metropolitní kapituly v Olomouci, rovněž tak 2. číslo, rukopisná sbírka dekretů biskupa Wormského Burcharda, a 3., řád svěcení kněží svrchu zmíněného biskupa Olomouckého. Čísla 4.—6. reprodukují místa z rukopisu chovaného v c. k. dvorní knihovně Vídeňské, čísla 7. a 8. opět jsou vyňata z kapitulního archivu v Olomouci.

Listiny a rukopisy dosud reprodukované jsou vesměs také již uveřejněny a historicky zpracovány, což při každém čísle udáno. Publikace vůbec vyznamenává se vzornou důkladností a nabývá tím ceny, jakož i účelnosti. Máť zajisté sloužiti za pomůcku k studiím budoucích historiků a badatelů na poli dějin kulturních. V této příčině je u nás tím vítanější, ježto nás emancipuje od pomůcek ně-

meckých, těch věčných »císařských listin«, jejichž interpretací a transkripcí ještě pisatel těchto řádků býval zahrnován. Je to záslužný podnik České akademie, neboť znamená položení českých základů k české práci vědecké, a to v oboru dosti zanedbávaném. Vybrány byly listiny krásně psané a samy o sobě zajímavé. S pravou rozkoší čteme slovanská jmena, podivuhodně foneticky psaná, na listinách, jako je na př. číslo 8. Domácí původ a českost těchto památek spolu s kalligrafickým provedením dokazují, že nám netřeba sahati po diplomech a manuskriptech cizích, z nichž nevyčteme pro nás ničeho, co by nás jako Čechy dovedlo povzbuditi, když tu existují listiny a zápisky, které byly psány českými lidmi.

Výprava díla je důstojna patronátu České akademie, reprodukce jsou zřetelné a věrné. Budeme míti své paleografické památky v pěkném vydání po ruce — a pokročili jsme opět o značný kus cesty ku předu, nejsouce odkázáni na blahovolnou a často nabízenou štědrost vezdy nejochotnějších našich sousedů učitelů.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Obzor divadelní.

Opera a pantomima.

W. Kienzla *Evangelista*, hudební drama o dvou jednáních, proveden poprvé v Národním divadle 19. října t. r. Premiera tohoto díla byla v Berlíně r. 1895 a vzbudila interes širokých kruhů tak, že dílo Kienzlovo nastoupilo cestu světem. K nám šlo z Berlína 9 let, a to mu bylo osudné. Oprchalo, zaprášilo se, odřelo tak, že místo lesklého povrchu dere se na světlo boží velmi často jen sláma, jíž bylo vycpáno — zkrátka stalo se z něho haraburdí. Na počátku let devadesátých Mascagni přišel se svým krvavým verismem, jenž mu však umožnil vytvořiti jen jedno dílo povšimnutí hodné, Sedláka kavalíra. Dále touto cestou to nešlo. Mascagni »roztrhal« tu »kulisy« tak, že už ani na něho ani na ostatní po něm nic nezbylo, co by ještě mohli trhati. Tedy se chytila věc za druhý konec: místo krve pláč a nářek, německá sentimentálnost. A to jest Evangelista. Jen slyšte ušlechtilý děj: byli dva bratři, p. aktuár a p. učitel kdesi v Rakousích, oba měli rádi jednu pannu Martu, jež dala přednost p. aktuárovi. Pan učitel se rozčílil, zapálil školu (byl asi dobře pojištěn, jinak by si to byl přece snad rozmyslil) a udal svého bratra, že jest žhářem. Nešťastný p. aktuár dostal se na 20 let do kriminálu, zatím panna Marta umřela, a p. učitel na smrt nemocen setká se s bratrem, jenž mu odpustí. Opona se srdcervoucím skřípáním jde dolů. Četl jsem kdesi, že prý Kienzl tento děj čerpal ze života lidu rakouského; já bych řekl, že čerpal z nechutné romantiky staré italské opery. Ovšem i v lidu jsou zločinci, avšak jiného druhu. Pan učitel zde není nic jiného než několik Mefistofelů dohromady. O jeho žhářství ani nemluvím, ale jak na př. vyslechne tajnou úmluvu bratrovu

v hospodě za plotem, to může člověku uši — Kienzl by snad řekl srdce — utrhnouti. Děj Kienzlův byl naší kritikou pro svou sentimentalitu přirovnáván k Mlynáři a jeho dítěti, — ale myslím, že se starému Raupachovi křivdí, neboť takové slátaniny by byl nikdy nedovedl napsati.

A hudba? Zde jest nejlepší kritikou lidové úsloví, že to není ani mastné ani slané. Výraz žádný, hudební interessantnost ještě menší; nesnesitelná homofonie spojená s banálností výrazu staví tuto práci k nejnižším dílům, jež jsme kdy na větším divadle viděli. A o tom se mohlo říci, že zde Kienzl se řídil vlivem — Smetanovým! U Smetany ve dvou notách Prodané nevěsty jest stokrát více umění, noblesy a hudby než u Kienzla v celém díle. Jak z děje patrno, Evangelista vůbec lidovou operou není, v tom neumí Kienzl ani zdaleka se dívati na Smetanu, jak ostatně ukazuje i jeho článek o Smetanovi, prázdný jako Evangelista (zná z našeho mistra jen Prodanou nevěstu, Hubičku a dva »liebesduetty« z Braniborů a Dalibora!).

V pro edení díla vynikl p. *Benoni* v úloze učitele, v čemž má ostatně ze svých pekelných intrikánů dobrou školu. Jeho hlas, stále svěží a zvučný, svou poddajností znamenitě vystihuje charakter i jednotlivých slov. Že pak p. Benoni jest nejlepší herec dnešní naší opery, je t všeobecně známo. Bohužel dílo samo připravilo zpěváky o polovici úspěchu. Aktuára (titulní úlohu) zpíval p. Fikar, v prvním aktu tak podivně maskován, že jsme nechápali vkus panny Marty, když mu dala přednost před učitelem; dobře se mu za to dařilo v druhém aktu v úloze starého kazatele (po 20 letech žaláře). Ostatní úlohy jsou vedlejší, ani panna Marta (sl. Kubátová) ani její přítelkyně (pí. Veverková) ani p. justiciár (p. Pollert) nejsou více než pouhé episodní figury, což platí ještě více o měšťanech hrajících v kuželky v klášterní hospodě (tato scéna jest do díla tak vlepena, jako by byla ze zcela jiného kusu). Operu řídil p. kapelník Picka.

* * *

O lehkováženém Pierrotovi, pantomima o 3 jednáních od Maria Costy, uvedena do Národního divadla dne 5. listopadu. O umělecké hodnotě pantomimy nebudu se rozpisovati, pověděl jsem své mínění často o tomto paškvilu na zdravé umění dramatické. Ustavičné kroucení tělem, házení rukama, tleskáním se do čela a do prsou, otíráním zavřených úst a podobné prostředky »výrazu« v pantomimě činí dojem buď směšný neb odporný. Costa, zdá se, cítil tuto slabost svého genru a učinil svým hrdinou paňácu Pierrota. Kdy by to byla pantomima veselá, mohl by paňáca svou němohrou leckdy rozesmáti. Paňáca, pantomima a sentimentálnost dohromady jest však přece jen smíšenina trochu podivná: velmi nesmělý paňáca se zamiluje do Louisetty, jež mu dopomůže k vyznání, což končí sňatkem. V druhém jednání Pierrot prohraje vše v karty a uteče, v třetím se vrátí domů a po pohnutlivé scéně smíří se s Louisettou.

Hudba Costova není sice ani příliš originelní ani hluboká, interesuje však svou skutečnou pikantností zvláště v instrumentaci.

I výraz jest někdy případný a dosti silný, takže možno litovati této hudby právě pro pantomimu.

Provedení bylo slušné, zvláště p. Polák (Pochinet) byl na svém místě. Pí. Červená hrála s chutí a s úspěchem; jen někde byli bychom si přáli trochu umírněnosti. Na příklad na začátku prvního aktu zalévá květiny a uklízí tak rychle, že to činí dojem velmi nedbalé hospodyňky. **Pan Raič (Pierrot) byl tentokráte ve výhodě, že měl** vedle sebe p. Viscussiho (Julot), neboť již sama hra činoherního herce musila se odrážeti od »pantomimické« dovednosti baletního mistra, jenž má pro všecko očíslované posuňky jako pro své pas v baletu. V té věci jest sl. Korecká lepší herečkou. Pantomimu řídil p. Zamrzla. Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Rozhledy v umění výtvarném.

Památky východočeské.

Památky východočeské. Sbírka umělecko-průmyslových a národopisných památek českého východu. Vydáno péčí okresní památkové komise Chrudimské při průmyslovém museu pro východní Čechy. Uspořádal Dr. Karel V. Adámek. V Chrudimi, 1900—1904. (I. díl). Listy I — L. Vyšlo ve 4 sešitech za 14 kor.

Chrudimské průmyslové museum je z nejmladších ústavů českých, jichž v právě minulých desíti letech vzniklo několik, a to vlivem vzmáhajícího se ruchu na poli uměleckého průmyslu. Hesla nejnověji vyvolávaná: »Umělecká výchova mládeže! Zlidovění umění! Povznesení uměleckého průmyslu!« atd. jsou spíše ohlasem zaznívajícím z těchto ústavů na venek než hlasy proroků nebo objevitelů. U nás se již od let osmdesátých XIX. století pracuje o uměleckém vychování rozličných vrstev národa, a nemalou zásluhu získala si státní umělecko-průmyslová škola Pražská o zvýšení úrovně umělecké v řadách průmyslníků i řemeslníků, ba i v intelligenci vůbec, neboť vyšli z této školy také malíři, a jejími žáky byli též studenti rozličných odborů vysokého učení, kteří zalíbením i nadáním puzeni používali příležitosti tuto poskytnuté, aby se cvičili v kreslení i malování a seznámili se s dějinami i s technikami uměleckého tvoření.

Musea umělecko-průmyslová v Plzni a v Chrudimi rovněž jsou spojena se školami a doplňují je. Důležitou věcí takového musea, které má pomáhati ku vzdělání umělecky cítících průmyslníků a řemeslníků, je knihovna a v té pak sbírka »předloh«. Tímto názvem označujeme onen obrázkový materiál, jímž předvádí se žáku a učňovi vše, co nelze ve skutečnosti ukázati, ony předměty umělecké a řemeslné výrobky, na jichž získání sbírky nestačí a jichž nelze vůbec získati. Nejsou to »předložky«, dle nichž se kreslí, není to materiál pro napodobitele, pro kopistu, pro padělatele, nejsou to »vzorky«, ale je to obrazárna, je to museum v obrazech, je to pokračování sbírek — jsou to ukázky vývoje uměleckého tvoření lidstva v mi-

nulosti. Tu má žák i vzdělanec nacházeti doklady ku přednáškám učitele, tu má poznati díla již provedená a nabyti přehledu a tím i pochopení toho nesmírného souhrnu umělecké práce, kterou lidstvo až do dneška vykonalo. Zdůrazňuji účel a význam sbírek obrazových, poukazuji zvláště na minulost na dějiny umění, poněvadž některé směry naší doby vedou k nevšímání, ba i k pohrdání všeho, co bylo, co vlastně ještě trvá, ale ovšem jako památka, jako zbytek z minulosti. Práce pro budoucnost, další vývoj umění a průmyslu nejsou možny bez takovýchto základů, neboť právě pojem vývoje zahrnuje v sobě nepřetržité tvoření, kráčení od starého k novému, ba lépe řečeno, zpracování bývalého, jeho obrábění, pozměňování a přetvořování. Všechno bádání umělecko-historické děje se v tomto smyslu, ne snad pouze ze zvědavosti, jak jindy bývalo, a jen proto vážíme si dějin umění.

Přibyla nám publikace, jejíž cena spočívá v takové retrospektivní přehlídce, a to našich památek z východního kraje českého. Je to sbírka uměleckých výrobků všeho druhu. Jsou tu portály, kamenné reliéfy, kazatelny, dřevěné stropy, skříně, železné mříže, zvony, jsou tu kamna, džbány, tvořítka, kalichy, vyšívané částky starého kroje lidového, jsou tu náhrobky i relikviáře, cechovní truhly i drobnomalby z lidových zpěvníků a modlitebních knížek. Je tu umění »vysoké« i lidové. A jsou tu věci, jichž jsme takřka neznali, památky, o nichž jsme nevěděli. Česká města Chrudim, Pardubice, Skuč, Trh. Kamenice a j. v., vesničky (na př. Kočí u Chrudimě) jsou zastoupeny, a vyobrazeny tu památky tak zajímavé, že publikace nabývá v pravdě »krajinského« rázu. Její význam však není pouze místní, není to »lokální« památník, nýbrž kniha pro dějiny českého umění vůbec důležitá. Dr. K. V. Adámek redigoval první díl patrně s úmyslem, aby v něm podán byl jakýsi výběr nejen ze sbírek průmyslového musea v Chrudimi, ale též z objektů dosud na místě zachovaných, a dále aby docíleno bylo rozmanitosti, která neunavuje, obecenstva čtoucího a prohlížejícího neodstrašuje. Ta jistá pestrost obsahu spolu s dobrými reprodukcemi rozmanitých grafických technik přispívají k účinku díla. Stručné popisy doprovázeny jsou znovu jasnými obrázky, které doplňují pohledy na jednotlivé předměty, ukazujíce je z různých stran nebo vyjímajíce z nich pozoruhodný detail. A tak nabyla publikace vzhledu velmi seriosního a vábného. Hojný studijní materiál sestaven zde k pohodlnému použití, rejstříky usnadňují přehled. Dílo stojí na vyvýšeném stupni hodnoty a zasluhuje, aby bylo rozšířeno, neboť naše umělecko-historické studie jsou jím bohatě doplněny. Mladý ústav Chrudimský osvědčuje vydáním Památek, že vznikl na úrodné půdě a že má k disposici zdatné pracovníky. Tak lze se těšiti na příští díly Památek východočeských jako na vítanou pomoc při soupisu inventáře českého výtvarnictví minulých století k účelům jak vědeckým tak i praktickým.

Dr. *Fr. X. Harlas.*

Z hudebního světa.

Koncerty.

Měsíc říjen přinesl nám pravou záplavu koncertů, ale promluvíme jen o nejdůležitějších, ježto ani na referentovi nikdo žádati nemůže, aby stal se z něho stroj na poslouchání hudby, ani zase referent nemohl by tím unavovati čtenáře.

Nejdůležitější jsou koncerty na *paměť Ant. Dvořáka.* Hlavní instituce k tomu povinné jsou Národní divadlo, Česká filharmonie, České kvarteto a konservatoř. Nejprve přišlo — a to jediné v čas — Národní divadlo ne tak svým cyklem ani ne provedením Requiem Dvořákova, nýbrž svým koncertem 1. června, v němž nejlepší Dvořákova symfonie (a možno snad říci vůbec nejlepší jeho dílo) provedena byla nejlepším naším dirigentem p. Kovařovicem v nejlepším podání, jakého se vůbec kdy snad této symfonii (ani zahraničných dirigentů nevyjímám) dostalo. Po vzoru tak skvělém nemohl p. Nedbal v prvním řádném koncertu České jednoty pro orchestrální hudbu, jímž Česká filharmonie uctila Dvořákovu památku, úchvatný dojem z tvorby Dvořákovy stupňovati ani programem ani provedením. Zdálo se nám, že Česká filharmonie hrála tentokráte s menší přípravou, než se slušelo o večeru tak významném. Nechci ani připomínati malheury, jaký se přihodil na př. ve Vodníku, to se přihoditi může i nejpřipravenějšímu dirigentovi a orchestru (ač zde p. Nedbal poznal trochu pozdě, co se děje, a usilným taktováním neposlušné trubače jen ještě popohnal); zejmena však symfonie z *d*-moll, jež náleží k nejkrásnějším výtvorům mistrovým, hrána byla mdle, že se zcela minula s úspěchem, tak že se na př. po první větě sotva ozval potlesk. Za to mnoho applausu sklidil p. K. Hoffmann za přednes houslového koncertu Dvořákova. Máme ovšem ještě příliš živě v paměti festivalový výkon p. Frant. Ondříčka, v jehož podání koncert Dvořákův působil celou hloubkou svou, avšak i p. Hoffmann dovedl uchvátiti přednesem tohoto geniálního díla, a zasluhuje uznání za ochotu, že zastoupil ihned odřeknuvšího p. prof. Wihana, jenž své rozbité violoncello spravuje, jak se zdá, cestou po Evropě.

Nejzajímavější číslo tohoto koncertu bylo číslo první, ježto bylo novinkou — *z pozůstalosti Dvořákovy.* Pozůstalost! První dotek historie, minulosti! Dvořák zemřel, avšak jen osoba, jeho díla jsou stejně svěží — pozůstalost jest však již začátek historie. Zde již nepřichází umělec s novým svým dílem, jež u vědomí své síly předkládá celému světu — zde již jen pieta k jeho velkému dílu přebírá zbytky (obyčejně to, co před kritikou umělcovou neobstálo) a dává nám je v náhradu aspoň částečnou za to, co jsme smrtí umělcovou ztratili. Zde by bylo lze uvažovati o tom, pokud jest to v intencích mrtvého umělce. Fibich to zásadně zavrhoval a proto skoro vesměs své první skladatelské pokusy spálil, ježto prý se potom vše soudí podle měřítka pozdního vývoje umělcova a tím se jeho umění i osobě křivdí. Také Dvořák mnoho věcí spálil, a co zbylo,

zbylo často náhodou, ne že by se to bylo mistrovi přece lépe líb než spálené věci. Já ovšem proti tomuto principu obou našich mist bych vždy co nejrozhodněji protestoval, avšak jen se stanoviska děj umění. Takovým pálením připravuje umělec dějiny o dokumen často neocenitelné důležitosti. Avšak umělecky jest to stanovisl svrchovaně pochopitelné. Jde vždy o to, kdo pozůstalost dostane rukou. Dostaneli se do povolaných rukou (historika hudby a p.), mů prokázati službu neocenitelnou; v nepovolaných rukou může se stá křivdou umělci. Nejnepovolanější jest široké obecenstvo; kdo z něl dovede se dívati na takové dílo s pietou historika, jenž v něm vi kořínky nevzhledné, z nichžto však potom vyrostl mohutný peň zralými krásnými plody? Provedením Dvořákovy rukopisné symfon cké básně bylo tomu, kdo s porozuměním sledoval vývoj umě mistrova, poskytnuto poučení nade vše vzácné; široké obecenstv však zůstalo chladné. Dostavil se případ druhý, dílo octlo se v ruko nepovolaných. Již jeden moment mohl pobídnouti pořadatele kor certu k větší opatrnosti; skladba jest prý »symfonická báseň«. Sym fonická báseň jest však spojení dvou umění stejně rozhodujícícl poesie a hudby. Poesie zastoupena jest programem skladby. Program skladby Dvořákovy však nikdo nezná, jest to tedy jen *půl* uměle ckého díla. Forma jeho jest tak rozbita v nekonečnou řadu motiv a motivků, což jest se stanoviska hudebního rozhodný nedostatel jenž by se však velmi podstatně zmírnil, kdy bychom věděli, *pro* to jest tak a ne jinak, t. j. kdy bychom znali program. Pro nás byl ovšem velmi zajímavo, že Dvořák už r. 1874 byl stoupencem illustračn symfonické básně na rozdíl od Smetanovy komposice poetické, t však je obecenstvu vedlejší, proto dojem se nedostavil.

Vůbec nutno si při tomto koncertu stěžovati, že byl oslavou Dvořákovou nepříliš skvělou. O provedení jsem se zmínil. Obecenstv bylo sice s počátku dost, avšak po číslech odcházelo, tak že na konec dobrá polovice jeho zmizela, což působilo dojmem tím trap nějším. Ani odkládání koncertu a neochota p. prof. Wihana nebyly v tomto případě na místě. Programy mohly také činiti jiný dojem ať smuteční neb slavnostní. Byla k nim sice přiložena podobizna — ne však Dvořákova, nýbrž jakéhosi hocha s houslemi a s anonc M. Urbánka. To vše snad možno nazvati plným právem beztaktnost k památce Dvořákově.

Lépe oslavil památku Dvořákovu Český spolek pro *komorní hudbu* koncertem 17. října, kde České kvarteto provedlo kvartet z *C*-dur, s pí. Timoni Bettelheimovou klavírní kvartet z *Es*-dur a s p. Suchým smyčcový kvintet z *Es*-dur. Nyní můžeme se těšiti ještě na pamětní večer konservatoře, jež pod taktovkou p. ředitele Knittla jistě velmi důstojně zakončí tuto řadu, zahájenou tak skvěle p. Kovařovicem.

Z ostatních koncertů uvedu ještě šestý koncert komorní hudby (5. listopadu), kde mimo kvartet Mozartův z *d*-moll předneslo České kvarteto sesílené prof. Trnečkem a Kocourkem nádherný kvintet Schubertův z *A*-dur. Mezi čísly a na konci zpívala sl. *Bobková* písně

(Bendlovu a Dvořákovu) a arie z starých vlašských oper, z opravdového mistra Pergolesiho a z plochého Paisiella. O umění sl. Bobkové psal jsem již velmi často; při této příležitosti musel bych opakovati totéž, jen snad bych to vše ještě podtrhl.

Populární koncerty České filharmonie v Plodinové burse, jichž bylo dosud pět, si ponechávám na konec, ne však jako korunu. Loni jsem ukázal nedostatky orchestru i těchto koncertů, letos mohu uvesti jen jeden pokrok: lepší zvuk orchestru se stránky čistě fysické. Dnes aspoň orchestr vydává hudební jasné zvuky, ne takový polozvuk mezi šramotem a tónem jako loni a jaký jest typickou vlastností orchestru zdejšího německého divadla. Ale jinak umělecké nedostatky zůstaly stejné: orchestr není sladěn, zvláště dřevěné nástroje dovedou vydávati zvuky, jež ani největší ctitel enharmoniky nesnese (na př. na začátku Fibichovy ouvertury Oldřich a Božena). Smyčce stále mimo svůj tón vydávají takový šumot, že při *pp* pro něj není slyšeti vlastní tóny. Nejvíce to vadí při doprovodu solového houslisty; na př. v Dvořákově koncertu orchestr cosi chvílemi šeptal, že jsme nedovedli rozeznávat v něm ani tóny. Dechové nástroje žesťové pak jsou stále nebezpečny lidskému sluchu i hrubšího zrna svým rámusem, při němž celá skladba sletí pod pult a jen trouby vedou hlavní slovo, ač je to často pouhá figurace. Vím, že trumpety všeho druhu lze těžko naučiti skromnosti, ale dovedou to u nás Kovařovic a Knittl, dovedl to ideálně Čelanský, dovedou to jinde — mohla by to tedy Česká filharmonie také uměti. Z programu mimo uvedené dvě věci stačí připomenouti Smetanovu předehru k Libuši, Dvořákovy Symfonické variace, Gluckovu ouverturu k Alcestě, Mozartův koncert z *Es*-dur ad bonum, P. Dukase Učeň-čaroděj, dvě skladby Griegovy, suitu Vincenta d' Indy ad malum, Goldmarkovu Sakuntalu a Sibeliovu Labuť tuonelskou (známou z provedení Čelanského) a Saint-Saënsovo Mládí Herkulovo ad bonum-malum. Každý koncert mimo to provedl jednu symfonii Čajkovského, celkem tedy pět, šestá ještě přijde. Jest známá věc, že přijdeli učedník k cukráři na učení, dostane tolik cukroví, až se ho přejí a potom už nemlsá. Týž pocit mám nyní z Čajkovského Jest to skladatel dobrý, ne však takové síly, aby snesl ustavičné obehrávání. Dnes však u nás hraje se všude a pořád: jdi do kterého koli koncertu, jistě uslyšíš Čajkovského, ať je to filharmonie, ať kvarteto, ať zpěvák, ať virtuos, všude tě přivítá Čajkovský, pořád stejně sladký a stejně bezkrevný, krásný jako z cukru. Proto samo jmeno Čajkovského už každého horlivějšího návštěvníka koncertů rozčiluje,

Dr. *Zdeněk Nejedlý.*

Nové rovy.

Ignác Axamit. — Ctibor Helcelet.

Dne 10. října t. r. zemřel v Praze profesor dr. Ignác Axamit. O jeho životě a působení přinesla Osvěta r. 1899 (na str. 829—856) zevrubnou rozpravu, na niž tedy nyní odkazujeme.

Ve Vyškově na Moravě skonal dne 17. října t. r. JUDr. Ctibor Helcelet, bývalý poslanec zemský a říšský. Narodil se v Olomouci r. 1844 jako syn známého českého pracovníka profesora Jana Helceleta. Po gymnasijních studiích oddal se v Praze právům, jež potom studoval i v Krakově, stal se r. 1868 doktorem práv a nastoupil na praxi v kanceláři dr. Aloisa Pražáka v Brně. Tam působil horlivě zvláště jako náčelník Brněnského Sokola. Roku 1874 usadil se jako advokát ve Vyškově, kdež stal se záhy duší všeho života společenského a předním činitelem ruchu národního. Vyškovský Sokol, hospodářský spolek a čtenářský spolek »Haná« měly v něm funkcionáře nad jiné horlivého a obětavého; zejmena v »Hané« Helcelet pečoval o to, aby ochotnickým divadlem povznášelo se vlastenecké vědomí, jemuž tu právě jako v jiných městech moravských bylo zápasiti s předsudky zakořeněného odrodilectví. Důležitá byla jeho činnost zvláště na poli hospodářském. Jeho přičiněním povznesla se Vyškovská spořitelna mezi nejpřednější ústavy toho druhu a přispěla k hospodářskému povznesení všeho kraje. Od r. 1884 zasedal v obecním zastupitelstvě, kdež pracoval o upevnění strany národní a o zvelebení českých škol ve Vyškově. Roku 1878 vyslán Helcelet za domácí okres na zemský sněm a r. 1891 byl na Brněnsku a Vyškovsku zvolen také do říšské rady. Poslanecké povinnosti vykonával co nejsvědomitěji, a také političtí odpůrci jeho (Helcelet za nových proudů náležel ke straně konservativní) počítali ho ku poslancům nejschopnějším. Politicky činný byl do r. 1897. Helcelet byl také horlivý publicista. Psal politické úvahy do Moravské Orlice, Hlasu Národa, Politik a Beobachtra a byl pilným přispívatelem do Vyškovských Novin. Častými přednáškami v hospodářském spolku osvědčil, jak mu šlo o vzdělání a ušlechtění lidu. Mezi těmi, kdož nezištně a platně pracovali o rozvoji našeho národa na Moravě, bude mu vždy náležeti čestné místo.

F. V. V.

Rozhledy hospodářské a sociální.

Otázky družstevní.

Mezinárodní sjezd družstevní, jenž konal se letos na podzim v Pešti za účastenství i naší Jednoty záložen, ukázal opětně, jak mnoho a horlivých přátel má myšlenka svépomoci družstevní. Jistě velikou zásluhou jest nadšená práce jejich, dávající vznik novým a novým družstvům a organisacím družstevním v rozmanitých oborech. Ale právě toto nadšení, náchylné k nadsazování cílů a přeceňování sil, činí záslužným i méně vděčný úkol těch, kdož s druhé strany ukazují na obtížnost díla i na úskalí, o která se konečný úspěch může rozbiti. I my volíme si dnes tuto méně vděčnou stránku.

Myšlenka družstevní organisace hospodářských sil má bez odporu slavnou minulost. V počátcích sociálního hnutí, ovládaných idealismem Owenovým i fantasiemi Saint-Simonismu a Fourierismu, zdalo se, jako by zřizování výrobních družstev dělnických, ať již z vlastních sil nebo za pomoci státní, státi se mělo heslem, pod kterým rovnost hospodářská za krátko dobude svět. Dály se pokusy, však nezdařily se a hospodářský vývoj Evropy přešel přes ně bez povšimnutí. Vítězný moderní velkoprůmysl a obchod světový změnily situaci úplně.

Dnes organisované dělnictvo má jiné nalehavější starosti ve svém programu; zvýšení mzdy, zkrácení práce, zákonná ochrana pracovních sil poutají k sobě vedle boje o politickou moc veškero jeho úsilí, a dávný ideál kollektivistického převodu výrobního kapitálu v ruce pracujícího lidu jen jako poslední meta kyne mu z dáli v mlhavých nejasných obrysech; jako konečný cíl, o kterém neznámo, kdy a po jakých cestách se přiblíží, a který udržuje se v programech stran vlastně jen jako článek víry k agitaci v širokých massách nezbytný.

Však za to zas odjinud dostalo se hnutí družstevnímu mocných podnětů.

Nedělnické strany sociálně reformní, v jejichž programech vedle sjednání sociálního míru mezi podnikatelem a dělníkem také zachování a posílení menšího podnikatelstva, zachování »středních stavů« jest důležitým bodem, přivedly myšlenku družstevní organisace výrobních tříd k nové cti a vážnosti. V sdružování malých podniků výrobních spatřován vhodný prostředek, jímž si zjednati mohou výhody, jež velkému podnikateli plynou z rozsahu jeho výroby při opatřování úvěru, nákupu surovin, odbytu zboží i výrobě samé. Zejmena pak od těch časů, co s rostoucím třídním uvědoměním »malého muže« vzrostla i jeho váha politická, stala se i družstva malých výrobců, družstva rolnická a živnostenská předmětem zvláštní péče vlád i zastupitelských sborů veřejných, jejichž členové i tam, kde jako u nás z větší části voleni jsou na základě programů národnostních, přec jen mají osobní potřebu zachovati si vděčnou přízeň každé četnější anebo vlivnější hospodářské skupiny voličstva

U nás nejdříve stala se předmětem péče veřejné svépomocná družstva rolnická. Úvěrním družstvům soustavy Raiffeisenovy (záložní a spořitelní spolky) již od počátku let devadesátých dostává se menších zařizovacích příspěvků z peněz zemských; úhrnný obnos příspěvků nepřevyšoval ovšem ročních 15 až 20 tisíc zlatých.

Však brzy otvírá se ruka zemského zastupitelstva štědřeji. Ku konci let devadesátých objevují se prvá družstevní skladiště obilní, jimž dostává se zemských a státních subvencí a bezúročných zápůjček až do výše 70% nákladu zařizovacího, nehledíc k dalším subvencím činitelů místních. V rozpočet zemský zařaděna pravidelná roční položka 300.000 K pro tyto účely, jejíž použití rozšířeno pak v následujících letech důsledně i na jiné družstevní podniky zemědělského průmyslu, mlékárny, mlýny, lihovary, sušárny čekanky a pod.

Není divu, že zlákáno tímto příkladem záhy i živnostnictvo dovolává se podílu v dobročinnosti veřejné, byť i posud s nestejným úspěchem. Sněm království českého následuje příkladu státní akce ku zvelebení živností povoloval nejprv ročních 20.000 zl. na zakupování strojů pro strojová družstva řemeslnická, v r. 1898 pak zřídil Zemský úvěrní fond živnostenský se základním jměním 1 milionu korun nemoha pak ovšem zas důsledně odpírati požadavku rolnictva, aby současně věnován byl druhý milion ke zřízení podobného ústavu pro zemědělce.

Z obou fondů poskytují se však příslušným družstvům jen zápůjčky na úrok, tak že získáním uvedené již třístatisícové dotace subvenční přece zas družstevnictví zemědělské daleko předhání svého soupeře v závodění o pomoc veřejnou. Jaké budou závodů těch konce a výsledky?

Doba pokusů jest sice ještě nedlouhá, ale zkušenosti i těch několika málo let ukazují stinné zjevy v družstevnictví pěstěném podporou veřejnou. Nemluvíme o malých příspěvcích zařizovacích, jakých dostává se u nás ku příkladu záložnám Raiffeisenovým. Jest sice pravda, že i vyhlídka na skrovný ten příspěvek leckdy svádí ke zřízení družstev života neschopných, jejichž živoření nikomu není k užitku. Však nepoměrně povážlivější jsou případy, kde jako při výrobních družstvech zemědělských zdravá myšlenka svépomoci docela se utápí v pomoci veřejné, kde příspěvky státu, země atd. činí již více než oběti, kterých vyžaduje společný podnik od účastníků samých.

Nejen že zdar podniku jest tím chatrněji zabezpečen, čím menší osobní ztráta hrozí z úpadku jeho účastníkům a čím menší mají tudíž zájem, aby usilovali o společný prospěch všemi silami. Ještě horší jest, že nejcennější stránka společné svépomoci hospodářské, její výchovný vliv mizí a zvrhá se přímo v opak. »Svépomoc« na cizí účet, na veřejné útraty podkopává v účastnících drahocenné vědomí osobní zodpovědnosti za úspěch hospodářský a na místě obětavosti pro společný zájem často vynáší na povrch nepěknou snahu, urvati pro sebe z veřejného daru podíl co možno největší.

Na sjezdě Pešťském nejvážnější hlasové ozvali se proti subvencování svépomocných družstev a zamezili hlasování o resoluci, schvalující udílení podpor. V Uhrách, na půdě státu, jehož hospodářská politika tak jest všecka ovládána principem podpor veřejných, jest i tento negativní úspěch úspěchem. A nebylo by i u nás na čase, vejíti do sebe a uvažovati, kdy stáli jsme výše, zdali před čtyřiceti léty, kdy v našich občanských záložnách beze vší pomoci a podpory vybudovali jsme si mohutnou svépomocnou organisaci úvěrní, anebo dnes, kdy pro každý podnik společný a již i jednotlivcův zvykáme si dovolávati se almužny veřejné?

* * *

Ještě méně příznivy jsou dnešní výsledky družstevnictví živnostnického, jež v posledních letech rovněž oživlo finanční podporou zemského úvěrního fondu živnostenského i zakladatelskou činností státních instruktorů pro živnostenská společenstva.

Ačkoliv podpora fondu poskytována byla od počátku v obchodní formě úročného úvěru, přece nepodařilo se docela vykořeniti mínění v příslušných kruzích valně rozšířené, jako by fond zemí zřízený byl darem živnostnictvu, a v krátce vyskytly se odstrašující příklady lehkomyslné správy, k jaké svádí dlužníka vědomí o veřejném původu vypůjčených peněz. Zkušenosti fondu dotvrdily také smutnou pravdu, že nejhorlivějšími uchazeči o peníze veřejné bývají právě ti, kdož nedovedli hospodařit s vlastním majetkem. A dokázaly také na novo, že sebe vydatnější podpora veřejná nemůže udržeti družstevní podnik, nejsouli po ruce ostatní věcné podmínky i osoby určitých vlastností, jakých zdar společné svépomoci vyžaduje.

A tu zdá se, že sotva kdy vyrovnána bude veliká nerovnost mezi družstevnictvím zemědělským a živnostnickým. Pokaždé, když zjištěn byl u nás nezdar snah družstevních, opakují se stesky na úzkoprsé sobectví našich lidí, na nedostatek osobní nezištnosti, smyslu pospolitého, vytrvalé obětavosti pro obecný prospěch a v těchto scházejících mravních kvalitách vedle nedostatku odborného technického, zejmena kupeckého výcviku spatřovány hlavní překážky úspěchu. A z výkladu toho hned zas čerpány nové naděje, že třeba jest toliko výcviku odborného, výchovy mravní, aby nezdařený pokus s lepším výsledkem mohl býti opakován. Jistě je v tom mnoho pravdy. Je nám třeba cviku a mnoho může se zlepšit výchovou, aspoň v příštích generacích a předpokládajíc, že pronikne do všeho našeho soukromého života, neomezujíc se na školu a kazatelství veřejné, jejichž vliv nesmíme přeceňovati.

Ti, pro které zřizujeme rolnická družstva nákupní a odbytová, skutečně mají všichni tak stejné zájmy a tak málo prospěch jednoho poškoditi může druhého, že opravdu třeba jest jen pochopiti společný prospěch a odložiti smutně známou vlastnost naši, že nás více než vlastní škoda zarmucuje zisk sousedův — a úspěch rolnických nákupních, prodejních a výrobních družstev byl by v širokých rozměrech zabezpečen. Neboť trpíli zemědělství naše, trpí vždy pohro-

mami, které přicházejí z venčí, a nikoliv konkurenčním zápasem ve svém středu.

Jinak ale v živnostnictvu, jehož všecka bída vyplývá vlastně z přeplnění živností a zápasu o výdělek, vedeném od druha k druhu. Snižování zisku konkurenčním bojem o odbyt přirozeně vede malého podnikatele živnostníka ke snaze o rozšíření závodu, jež znamená zas novou újmu pro řadu slabších konkurentů. Jak mají potom ti, kdo již vynikli a docílili úspěchů, získáni býti, aby svůj drahý čas a práci věnovali svépomocnému sdružení svých podlehajících konkurentů a pomáhali jim tak k výhodám, jichž každý silnější dovede si pro sebe opatřiti sám i bez družstva? Nejsilnější ze všech pohnutek, poznání osobního vlastního prospěchu je k tomu nevede, a činíli to z jiných příčin, ze snahy o veřejné uznání, o politický vliv, jsou to motivy, které na dlouhou, trvalou práci nevystačí a dokonce z pravidla brzy vzbuzují nedůvěru v samých řadách těch, jimž byla práce věnována. Rozpor mezi osobním a společným zájmem je zde jiného způsobu než při výrobních zemědělských a jest tak hluboký a zásadní, že pouhým poučováním a mravním povznášením nemůže býti překonán. I lze se jen těšiti z toho, že v živnostnictvu samém i u jeho přátel nastává již, jak se zdá, vystřízlivění z horečky družstevní, dosti uměle vzbuzené, a že veřejná péče o živnostnictvo obrací se k odbornému, technickému i kupeckému zdokonalování jednotlivce a k podobným vděčnějším úkolům.

Dr. *Vladimír Fáček.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. listopadu 1904.

Přetvoření kabinetu Koerbrova. — Zemské sněmy. — Nález říšského soudu o českých školách ve Vídni. — Události Inšprucké. — Apolinář Jaworski †. — Říšská rada. — Uhersko. — Francie. — Ref·rmy v Rusku. — Krvavé výtržnosti ve Varšavě. — Srbská skupština. — Bulharské sobraní. — Všeobecné volby v Italii. — Volby ve Spojených státech severoamerických.

Dr. Koerber způsobil v celé veřejnosti veliké překvapení *částečným přetvořením svého kabinetu*, a hlavně znovuobsazením místa *českého ministra*, jež odchodem dr. Rezka bylo uprázdněno. Ministři financí a orby, dr. Böhm-Bawerk a Giovanelli, odstoupili a nástupci jejich vlastnoručním císařským listem ze dne 26. října jmenováni dosavadní ředitel poštovních spořitelen dr. *Kosel* a hrabě Ferd. *Buquoy*; za českého ministra krajana povolán slovutný učenec český prof. dr. Antonín rytíř *Randa*. Vládní listy prohlásily, že se v državě stran nestane žádná změna, a německý tisk dr. Koerbrem inspirovaný ujišťoval, že na změnu dosavadního rázu kabinetu Koerbrova není ani pomyšlení. Dr. Randa řekl Vídeňskému dopisovateli Politiky, že o svém vstoupení do ministerstva s mladočeskými vůdci vůbec nejednal a že se stalo na důtklivé přání císařovo. Dle vládního Fremdenblattu povolání Randovo prý znamená, že vláda spravedlivě oceňuje český národ a jeho význam a že dr. Koerber nechová k Če-

chům žádné trpkosti; má prý se nyní Čechům dokázati, jak »neodůvodněny« jsou jejich »věčné« žaloby, jako by stát přes jejich požadavky a tužby přecházel k dennímu pořádku. Avšak pouhým jmenováním českého ministra dr. Koerber důkazu toho neprovedl. V mladočeských poslaneckých kruzích vysloven náhled, že povolání prof. Randy lze považovati za nejšťastnější a nejlepší rozřešení otázky českého ministra krajana, avšak samo o sobě že to ještě neznamená obnovení spořádaných poměrů parlamentních. Výkonný výbor národní strany svobodomyslné oznámil stanovisko své těmito slovy: »Ze zprávy dr. Pacáka a dr. Stránského seznali jsme jednomyslně, že není žádného podnětu ke změně postavení delegace české k vládě.«

Nový ministr financí dr. Kosel je znám jako vynikající úředník, ale o jeho politickém smýšlení není nic povědomo, ba ani jeho národnost není náležitě zjištěna: Vídeňské listy povídají pouze, že jeho otec byl dlouho politickým úředníkem v Haliči. Němci doufají, že se bude chovati příznivě k jich snahám. Nový ministr orby hrabě Buquoy, bratr předsedy českých konservativních velkostatkářů, jest německý konservativec, o němž se doufá, že bude agrárníkům vhod.

Zemské sněmy skončily svou letošní práci. Zasedání sněmu m o r a v s k é h o skončeno dne 8. listopadu. Na počátku i konci jeho udály se sice prudké srážky obou národních táborů, ale sněm pracoval vydatně. Vyřídil zemský rozpočet, přijal úpravu učitelských platů a její úhradu, upravil — první ze všech rakouských sněmů — právní poměry úředníků samosprávných, vyřídil četné záležitosti kulturní a hospodařské, dal podněty k četným reformám, protestoval proti rozličným křivdám atd. Potěšitelným zjevem jest, že mezi českými stranami zjednány lepší poměry; pořízena společná parlamentní komise, která řídila s úspěchem celý postup českého tábora a na konec zasedání se prohlásila za permanentní. V stálém vyrovnávacím výboru usneseno, že v kurii venkovských obcí mají býti zavedeny přímé a tajné volby.

Na s l e z s k é m sněmu snažili se zástupcové českého a polského národa až do konce přiměti německou většinu, aby se k většině zemského obyvatelstva spravedlivěji chovala. Úsilí jejich bylo však marno; němečtí hegemoni zamítali důsledně jejich požadavky národní a osvětové, a při konci zasedání se pruský kardinál Kopp horlivě zastával německých fanatiků, kteří za příčinou zřízení slovanských poboček na učitelských ústavech provedli protidynastické demonstrace.

Na h a l i č s k é m sněmu stalo se do jisté míry sblížení Poláků s Rusíny. Mimo příznivé votum na prospěch zřízení rusínského gymnasia v Stanislavově byl Rusínům novým zákonem o zemské školní radě dán větší počet zástupců v této instituci; také rusínskému divadlu a jiným osvětovým podnikům rusínským dostane se podpory.

Sněm d o l n o r a k o u s k ý byl i tentokrát jevištěm rvaček mezi křesťanskými sociály a německými nacionály. Proti Čechům ušlechtilí soupeřové byli ovšem za jedno; sněm přijal jednomyslně známý návrh Koliskův, směřující k tomu, aby na všech dolnorakouských školách byla němčina výhradním jazykem vyučovacím. Osnově takového zákona byla již několikrát nejvyšší sankce odepřena.

Čechové hledající u *říšského soudu* své právo, přesvědčili se nanovo, že jest tam hlas jejich hlasem volajícím na poušti. Říšský soud rozhodl, že výnosem ministerstva vyučování z 29. prosince 1903 (jímž se potvrzuje usnesení dolnorakouské zemské školní rady zamítající žádost tisíců českých rodičů za zřízení českých škol), právo čl. 19. zákl. zákonů zaručené porušeno *nebylo*. V odůvodnění nálezu postavil se říšský soud úplně na stanovisko, které při líčení hájil zástupce vlády; Čechům v Dolních Rakousích a ve Vídni nemůže prý se nikterak přiřknouti povaha a ráz národního kmene, a proto prý česká řeč není ve Vídni a v Dolních Rakousích řečí v zemi obvyklou, a není prý tedy podmínek, za kterých článek 19. členům národnosti dává právo ke zřízení veřejných škol. Bydlili v některých obcích dolnorakouských větší počet Čechů pohromadě, nemůže prý se ještě mluviti o existenci české národní individuality, Češi prý tam nikdy nezapustili dějinných kořenů. Pravíli se, že Češi ve Vídni mají časopisy, spolky, divadla, je prý to právo, které všem národnostem přísluší. Příliv Čechů do Vídně děje prý se, právě tak jako u jiných národů, pouze z ohledů výdělkových!

V Inšpruku došlo ke krvavým srážkám mezi Němci a Vlachy následkem zatímního zřízení vlaské právnické fakulty v tomto městě. Vlaské přednášky na Inšprucké universitě trvají už od r. 1861. a nikdo netvrdil, že by ohrožovaly německý ráz města. Když Vlaši počali žádati zřízení samostatné vlaské university, Němci žádost jejich podporovali, ale s podmínkou, že nebude universita zřízena ani v Terstu, jak chtí Vlachové, ani v Inšpruku, ani v Roveredě. Všeněmecké vlivy a také vlivy z ciziny přicházející usilovaly, aby byl v Inšpruku ryze německý ráz university zaveden a vlaské kursy aby byly odstraněny. Tuto agitaci řídil poslanec Erler. Následkem demonstrací od něho způsobených slíbila vláda, že vlaské kursy budou do letošního zimního semestru odstraněny. Podala pak říšské radě předlohu, na jejímž základě se měla zříditi samostatná vlaská fakulta právnická v Roveredě. Němci i Vlachové vyslovili se proti ní, a obstrukce zabránila její projednání. Vláda dostala se do úzkých; chtíc splniti svůj slib, zřídila provisorium: vlaskou fakultu na Inšpruckém předměstí. Věc byla s rektorem university napřed umluvena a profesorským sborem schválena. Ale když vlaské kursy, proti nimž Vlachové zatím nečinili námitek, byly zahájeny, němečtí studenti, poslancem Erlerem poštvaní, provedli dne 4. listopadu velikou demonstraci a přepadli vlaské studenty v hotelu. Vlachové bránili se a stříleli na útočníky z revolverů. Němečtí fanatikové spustošili místnosti, v nichž se měly vlaské kursy konati, a řádění jejich učiněn teprve konec, když vojsko proti nim postupovalo s nasazenými bodáky. Při srážce zraněno mnoho osob; malíř Petzey, byv od vojáka bodnut do zad, zemřel. Italští studenti pak pozatýkáni a dopraveni nejprve do radnice, pak do budovy zemského soudu. Němci zvítězili, neboť Erler po konferenci s dr. Koerbrem oznámil, že vláda sice odepřela dáti závazné ujištění, že italská fakulta bude co nejdříve z Inšpruku odstraněna, ale celkem prý nabyl dojmu, že tato fakuta již otevřena nebude. Úspěch německých studentů v Inšpruku byl jich soudruhům

na universitách ve Vídni a v Štyrském Hradci novou pobídkou, aby se zběsile vrhli na studující slovanských národností. Na obou universitách došlo již ke srážkám. V Štyrském Hradci rektor na povel německých studentů nařídil, že na černém prkně nesmějí se studentská oznámení vyvěšovati v jiném jazyce než německém. Slovinští studující protestovali proti tomuto hrubému násilí a usnesli se na resoluci žádající za brzké zřízení slovinské university v Lublani. Na Vídeňské universitě napadeni jsou slovanští studenti, že nechtěli smeknouti, když Němci zpívali »Wacht am Rhein.«

Apolinář rytíř *Jaworski*, předseda a vůdce polského klubu na říšské radě, zemřel dne 23. října ve Lvově, dosáhnuv věku 79 let. Od svého vstoupení do politického života r. 1870 až do své smrti byl neúnavně činný, a když r. 1888 po smrti Grocholského povolán v čelo polského klubu, zasahoval často a vážně v osudy rakouského státu. Byl vřelý zastance česko-polské shody a po celé trvání železného kruhu pravice snažil se, aby polské Kolo podporovalo české poslance v jich snahách o odstranění křivd na českém národě páchaných. Když po volbách r. 1891 následkem úplné porážky staročeské strany pravice se rozpadla a levice se snažila, aby se Poláci s ní spojili, prohlásil Jaworski na schůzi svých voličů ve Zločově, že s levicí nelze jíti, poněvadž její volební program dokazuje, že se ničemu nenaučila a také ničeho nezapomněla; nicméně však přijal r. 1893 v koaličním kabinetě Windischgrätzově úřad polského ministra krajana a pobyl v něm i v přechodním ministerstvě Kielmanseggově. Když utvořeno ministerstvo Badeniovo, snažil se Jaworski opět o obnovení shody česko-polské, připravil styky hr. Badenia s českými poslanci, a stav se předsedou výkonného výboru znovuzřízené pravice, stavěl se německé obstrukci co nejrozhodněji na odpor. V čele pravice zůstal za Thuna i za Clarya, ano i když čeští poslanci zahájili obstrukci a dr. Koerber svůj neutrální kabinet zřídil. Když se jednalo o zrušení Badeniových nařízení jazykových, Jaworski povolán k audienci, aby císaři sdělil své náhledy o tomto záměru. Jaworski — tak vypravoval sám nedávno dopisovateli Petrohradského Kraje — varoval před tímto krokem a uvedl, že »vždy mnohem více bolí pozbytí nabytého než postrádati toho, co jsme neměli«. Jeho varovný hlas byl oslyšán. Později smířil se Jaworski se zrušením jazykových nařízení a přiměl i polský klub, v němž měl vždy rozhodující vliv, aby na stanovisko jeho přistoupil. Tuto změnu ve smýšlení vysvětliti lze tím, že byl Javorski vždy přístupen vlivům shora a vždy dle nich své politické chování zaříditi dovedl. Z té příčiny zničil také pravici a snažil se utvořiti s Němci a konservativci tak zvanou »pracovní většinu«, kterýžto záměr však obstrukcí českých poslanců zmařen. Činnost a význam Jaworského budou ovšem různě posuzovány; ale že si o polskou věc získal velikých zásluh, nikdo mu zajisté neupře. Řídil se vždy vůlí koruny, byla mu nejvyšším zákonem. Český národ zachová v dobré paměti, co v jeho prospěch učinil aneb učiniti se snažil.

Polský klub sobě místo Jaworského zvolil za předsedu hraběte Vojtěcha *Dzieduszyckého* jenž po tu dobu byl jeho prvním místopředsedou. Dzieduszycki jest rozen r. 1845; vydal množství spisů

a jest od roku 1878 politicky činný. Nemá na zřeteli výhradně zájmy haličské, a jednou ze základních vět jeho politického vyznání jest: Silné Rakousko, aby mohlo býti náležitou ochranou všem svým částem. Rozhlásil, že jest nepřítelem obstrukce, protože sesiluje vliv a moc vlády.

Říšská rada byla svolána na den 17. listopadu.

Zástupci německých klubů vydali projev, a k svému velikému politování musejí prý konstatovati, že se vláda v posledních měsících vůči Němcům uchýlila od své methody, která spočívala v tom, že ve příčině všech opatření politických, které se týkají národních zájmů, ještě než byla uskutečněna, vešla ve styky se zástupci súčastněných národů. Dále prohlásili, že jednotlivé události poslední doby budou předmětem velmi důkladné rozpravy s vládou a že musejí od ministerstva býti náležitě objasněny, máli býti rozptýlena nedůvěra jimi způsobená. Při vstoupení svém do sněmovny předseda kabinetu uvítán hněvivým pokřikováním německých nacionálů.

Po zahájení schůze předložil nový ministr financí dr. Kosel rozpočet na r. 1905, jejž doprovodil obvyklým výkladem. Úhrnná potřeba činí 1776,326.654 k. (o 40,766.972 k. více než roku loňského); úhrnná úhrada páčí se na 1777,901.397 k. (o 40,391.398 k. více než loni); jeví se tudíž přebytek 1,574.733 k. Z položek rozpočtu vysvítá, že se vláda k českému národu zachovala jako obyčejně — nespravedlivě.

Dr. *Koerber* měl dlouhou řeč. Oznámiv sněmovně změny ve svém kabinetu pravil, že opětným obsazením místa českého ministra krajana chce vláda dokázati, že nehodlá vysoce vyvinutý český národ odstrkovati (viz rozpočet!). Stále od Němců přerušován hájil pak dr. Koerber stanovisko vlády v záležitosti Inšprucké, tvrdil, že pronásledování neněmeckých národů a zášť proti nim nejsou základní podmínkou postavení Němců v Rakousku, a na konec mdlé své řeči ohlásil celou řadu předloh.

O řeči jeho zahájena debata. První řečník, německý nacionál Erler, původce a strůjce výtržností Inšpruckých, útočil prudce na vládu a zejmena na dr. Koerbra, o němž pravil, že žádného ze svých slibů nedodržel a na místo vůle lidu postavil byrokracii; na konec volal: »Jak dlouho chcete ještě snášeti toto jho? Jak dlouho chcete se dáti šáliti lesklými, ale falešnými slovy jeho (dr. Körbra)? Jeli tento parlament ještě něčeho schopen, pak nechť odstraní tohoto muže. Z ministerských lavic vystupují miasmy vzduch morově otravující. Očisťme od nich vzduch, snad se parlament potom uzdraví!« Na tyto útoky odpověděl dr. Koerber velmi krotce.

Maďaři vymohli si opět značný vojenský ústupek. Předseda uherského ministerstva hr. Tisza prohlásil ve sněmovně, že se uherské zemské obraně (honvédům) dostane dělostřelectva a že se v ministerstvě vojenství konají už přípravy pro nový branný zákon založený na dvouleté činné službě. Honvédské dělostřelectvo bylo vedle maďarské velicí řeči hlavní tužbou Maďarů. Nyní dočkali se vyplnění její, dostane se jim sedm dělostřeleckých pluků, vyzbrojených co nejdokonaleji dle moderních požadavků. Zároveň dostane též

rakouská zeměbrana osm dělostřeleckých pluků. Tisza doufal, že tímto ústupkem usmíří oposici v říšském sněmu, neboť děla pro honvédy a dvouletá činná služba byly hlavními požadavky vojenského programu jejich. Při debatě o známém Chlopském rozkaze ze dne 17. září 1903 zvolal opposiční poslanec Eötvös: »Dejte nám konečně národní uherskou armádu, opatřenou všemi druhy zbraní, především pak dělostřelbou, a nebude potom již žádných nedorozumění mezi národem a králem!« Co tehdy se považovalo za nevyplnitelné, stalo se. Ale opposice sobě Tisza přece nezískal. Opposiční poslanci uznávají sice velkou cenu ústupků, ale nehodlají se vzdáti své nynější taktiky proti vládě a usnesli se, že stůj co stůj zmaří projednání předlohy o zostřeném jednacím řádě. Ve schůzi dne 15. listopadu odbývané podal posl. Daniel jmenem vládní strany návrh, aby se sněmovna vzhledem na obstrukci proti zvolení výboru pro dotyčný návrh Tiszův usnesla na prozatímném zostření jednacího řádu. Tímto návrhem zrušují se všechny prostředky, jež umožňují technickou obstrukci, dále nabývá president práva, poslanci, jenž dle jeho náhledu k věci nemluví, odníti slovo a renitentního poslance odevzdati immunitnímu výboru, po případě jej ze schůze vyloučiti. Ministerský předseda Tisza prohlásil, že odvolává všechny již podané předlohy a že je po přijetí revise jednacího řádu opět podá.

Mezi předlohami těmi nalézá se též *osnova nového zákona o školách obecných v Uhrách*, dle níž na všech státních i nestátních školách maďarskému jazyku, maďarskému zeměpisu a maďarským dějinám má býti věnována ještě větší péče než dosud. Na školách státních jest ovšem všude maďarština jazykem vyučovacím, na školách nestátních může sice ten, kdo je vydržuje, sám ustanoviti vyučovací jazyk, ale jeli na školách těch aspoň u 20% dítek maďarština mateřským jazykem, musí jazykem vyučovacím býti maďarština. Ve školních knihách a školních pomůckách nesmí býti obsaženo nic, co by mohlo způsobiti zášť proti uherské vlasti. Do učitelských ústavů mají na příště přijímáni býti pouze kandidáti, kteří umějí dokonale maďarsky; zkoušky dospělosti konati se budou jen maďarsky. Osnova tato u všech nemaďarských národů vzbudila nejrozhodnější odpor.

Francouzská sněmovna byla jevištěm velikých bouří, kterým by ministerstvo Combesovo málem bylo podlehlo. Opposiční poslanci odhalili věci, které v celé Francii způsobily veliké vzrušení. Poslancům těm dostaly se do rukou listiny, z nichž vysvítá, že nynější vláda jest úplně v rukou svobodných zednářů, v nichž mají rozhodující vliv židé. Odhalení týkají se ministra vojenství generála Andréa. Zjistilo se nade vši pochybnost, že v ministerstvě vojenství byla organisována špehounská služba, která měla za účel smýšlení důstojníků a jich rodin zevrubně vyšetřiti. Sněmovně předloženy dotazníky, od sekretáře zednářské lože »Velký Orient« Vadecarda rozeslané, v nichž se udávaly veškery podrobnosti o poměrech a smýšlení jednotlivých důstojníků a jich rodin. Jedna z četných otázek byla, zda důstojník jest *antisemita*. Takových dotazníků bylo asi 11.000 zodpověděno. Ministerský předseda Combes i ministr vojenství Andrée z počátku

zapírali a tvrdili, že jim není o takové špehounské službě nic známo; ale když předloženy nepopíratelné důkazy, utekli se k nicotným omluvám a výmluvám. Když hlasovalo se o denním pořádku, s nímž vláda souhlas vyslovila, měl kabinet již na mále, neboť četní přívrženci jeho postavili se proti němu. Vláda zvítězila toliko 4 hlasy. Již zdálo se, že pád kabinetu Combesova, jenž Francii už tolik škod způsobil, jest neodvratný, ale nerozvážný čin opposičního poslance Syvetona pomohl ministerstvu k nenadálému vítězství. Syveton vyřítil se totiž na ministra války a udeřil jej dvakráte pěstí do tváře. Tímto násilným skutkem způsobil, že vládě projevena velikou většinou důvěra. Nicméně postavení Combesovo jest vážně otřeseno, neboť Francie zajisté v čele svém nesnese vlády, která jest pouhou loutkou židovských svobodných zednářů. Aby se ještě nějaký čas u vesla udržel, obětoval Combes již svého věrného soudruha generála Andréa. Ve své žádosti za propuštěnou pravil Andrée, že nechce býti příčinou nesváru v republikánské straně. Co nejdříve očekává se také odstoupení ministra námořnictví Pelletana. Nástupcem Andréovým jmenován poslanec *Berteaux*, jenž náleží k straně socialisticko-radikální; svým zaměstnáním posud byl bursovní agent, a svou činností na burse nabyl velikého jmění. Ministrem vojenství jmenován proto, že byl právě zpravodajem o vojenském rozpočtu. Jest slepým přívržencem politiky Combesovy a prohlásil, že vstoupí zcela do šlepějí Andréových.

Dne 13. října zemřel v Paříži senátor *Vallon*, jenž byl nazýván »otcem ústavy.« Titulu toho získal si tím, že dne 30. ledna 1875 národní shromáždění většinou jednoho hlasu přijalo jeho návrh: »President republiky volí se na 7 roků,« čímž zásada republikánské ústavy schválena. Z vděčnosti byl jmenován ministem spravedlnosti. Byl rozhodným odpůrcem Combesovým, zejmena proticírkevní politiky jeho, kterou nedávno v senátě ostře odsuzoval.

O novém ruském ministru vnitra *knížeti Svjatopolku Mirském* roznesla se zpráva, že jeho postavení jest otřeseno, ježto mocné osoby při Petrohradském dvoře co nejrozhodněji proti němu se postavily. Tato zpráva se však nepotvrzuje, naopak oznamuje se z Petrohradu, že ministr program svůj rázně provádí. Předložil carovi návrh pronikající reformy, dle něhož celé Rusko má býti rozděleno v 16 krajů, a to v 10 evropských a 6 sibiřských, a každý kraj má zvoliti jednoho zástupce do sboru, jenž by svá přání vládě pronášel a o dalších opravách se radil. Svjatopolk-Mirský svolal na 19. t. m. zástupce ruských zemstev do Petrohradu.

Ruský císař Mikuláš zamýšlel navštíviti dne 13. listopadu Varšavu, ale socialisté ji zmařili, provádějíce pouliční výtržnosti, které neminuly bez krveprolití. Dopisovatelé haličských listů oznamují, že vyzývání k výtržnostem dálo se již o několik dní dříve. Bylo rozházeno mnoho tištěných proklamací, aby se obecenstvo dne 13. o polednách demonstrativně dostavilo před kostel všech svatých. Dostavili se socialisté a studenti. Policie očekávala demonstranty, a když vyzvání k rozchodu neuposlechli, počala je z náměstí vytlačovati. Z davu zahájena střelba z revolverů, a několik policistů padlo. Nyní začala také policie střílеti. Teprve když jí přišla na pomoc

jízdní žandarmerie, bylo náměstí vyklizeno. Několik osob bylo zabito, na sto raněno, přes tisíc zatčeno. Nová Reforma praví, že Varšava od r. 1863 takových výjevů neviděla. Poh'ichu nepřispějí tyto události k zlepšení osudu ruských Poláků.

Srbská skupština zahájena dne 16. listopadu trůnní řečí krále Petra. Připomenul v ní letošní oslavu stoleté památky srbského povstání pod Černým Jiřím, jež se stalo základním kamenem nynějšího srbského státu. Dále vzpomenul, že v znovuzřízeném Srbsku obnovil slavnost korunování, čímž se oslavě stoleté památky dostalo zvláštního historického rázu. Osvobozený lid srbský po 100 letech z děla Černého Jiří ulil královskou korunu a tím korunoval dílo svých velikých vojevůdců. Král zmínil se pak o svém korunování a uvedl se zvláštním zadostučiněním, že se při této slavnosti černohorský kníže Mikuláš dal zastupovati princem Danilem a kníže bulharský zvláštním poselstvím. Dále promluvil o zahraničných poměrech Srbska a pravil, že se tradicionální sympatie k Rusku vírou i krví spřízněnému upevnily zejmena okolnostmi, v nichž se mocné slovanské císařství právě nalézá, že poměry k Bulharsku a Černé Hoře jsou přátelské a poměr k Turecku že se nezměnil. Po té zmínil se o srbských financích a prohlásil, že řádné potřeby civilní i vojenské správy již jsou uhrazeny a státní příjmy že jsou přes nepříznivou sklizeň letos příznivější než loni.

Bulharské *sobraní* zahájeno dne 28. října trůnní řečí, v níž kníže Ferdinand s potěšením konstatoval, že politické vášně v zemi ponenáhlu mizí a že národ nabývá správného pojmu o konstituční vládě. Pojednávaje o událostech v Makedonii tvrdil kníže, že bulharsko-turecká dohoda nese dobré ovoce. Ukázav na dobré poměry se všemi mocnostmi, položil důraz na sympatie bulharského národa k Rusku. Trůnní řeč označila na konec schůzi knížete s císařem Františkem Josefem a králem Eduardem jako důkazy všeobecné důvěry k Bulharsku.

V Italii konaly se v neděli dne 6. listopadu všeobecné volby do komory poslanecké. Vláda dosáhla velikého úspěchu, který při užších volbách ještě vzrostl. Socialisté vrátí se do sněmovny celkem v stejné síle, ale republikáni a krajní socialisté jsou velmi oslabeni. K vládnímu vítězství nemálo přispělo, že strana katolická tentokrát se súčastnila volby všude, kde by jinak byl zvolen přívrženec některé opposiční strany. Vatikán sice nezrušil výslovně zákazu, aby katolíci voleb se neúčastnili, ale účastenství mlčky trpěl. Známé slovo »Non expedit« zůstalo jen formálně v platnosti. Že to znamená sblížení se Vatikánu s Kvirinálem, nelze sice tvrditi, ale rovněž nelze popříti, že jest to znamením značného zlepšení poměrů mezi papežem a officiální Italií. Skvrnou této volební kampaně jest zvolení bývalého ministra vyučování Nasia, jenž pro zpronevěření ministerských fondů z Italie utekl.

Dne 8. listopadu byly ve Spojených státech Severoamerických volby volitelů, kteří v příštím měsíci volbu presidenta vykonají. Strana demokratická, jejímž kandidátem jest dosavadní president Theodor *Roosevelt*, zvítězila velikou většinou, tak že zvolení

Rooseveltovo jest nepochybné. Roosevelt pochází ze staré holandské rodiny, která se v státě Nowoyrském hned při jeho založení usadila. Narodil se r. 1846. Již v 23. roce věku svého stal se členem zákonodárného sboru v Albany. Roku 1900 zvolen za místopředsedu republiky, a když dne 13. září president Mac Kinley podlehl ráně útočníka Czolgosze, stal se jeho nástupcem. Svou krajně imperialistickou politikou došel velké populárnosti. Pro volitele Rooseveltovy odevzdáno teď 8 milionů hlasů, pro volitele protikandidáta jeho demokrata Parkera 5,500.000 hlasů, 100.000 hlasů bylo roztříštěno.

Adolf Srb.

Válka rusko-žaponská.

Situace na bojišti se nezměnila. Rusové i Žaponci po poslední veliké bitvě, v níž nebylo vítěze ani poraženého, zůstali ve svých bitevních postaveních. Obě armády stále dostávají posily. Potyčky pěchoty a dělostřelectva dějí se ustavičně, ale žádná strana se neodhodlává k offensivě. Generál Kaulbars, jenž v příštích dnech na bojiště odjede, vyslovil se, že zima nepřeruší válečných operací, ale že ovšem nutno k operacím v zimním období učiniti mnohem rozsáhlejší opatření. Známý válečný dopisovatel Nemirovič Dančenko tvrdí, že Rusové budou nuceni ještě celý rok válčiti. Ruský vyslanec ve Washingtoně hr. Cassini prohlásil, že Rusko bude ve válce pokračovati až do krajnosti, t. j. až dobude vítězství. Vyslanec pokládal za svou povinnost opakovati, že Rusko za žádných okolností vojenských operací nezastaví. Všecky pověsti o nabízení míru a o prostředkování mocností jsou dle jeho přesvědčení rozšiřovány jen proto, aby žaponská půjčka více lákala. Rusko nedovolí rovněž tak nějakého vměšování, jako Anglie ve válce transvaalské. Rusko, jehož roční příjmy přesahují milliardu dolarů, nedá prý se ve svém rozhodnutí zviklati válečnými výdaji.

S obdivem hledí celý svět na hrdinské obhájce Port-Arthuru. Pevnost drží se dosud, ač bylo již mnohokráte rozhlašováno, že její pád jest neodvratný. Posledně jištěno, že 3. listopad v den mikadových narozenin, pevnost nepochybně bude dobyta. Žaponci podnikli několik zuřivých útoků, ale byli vždy s velikými ztrátami odraženi.

Z Petrohradu se s největší určitostí oznamuje, že pevnost má dostatek střeliva a potravin až do konce roku a že stále nové zásoby se přivážejí, ovšem s velikým nebezpečím. Počet rekovných obhájců zmenšen již na třetinu. Zpravodaj anglického listu Daily Mail měl rozmluvu s důstojníkem posádky torpédoborce Rostoropného, v čínském přístavu Čifu od Rusů zničeného. Důstojník pravil, že smýšlení vojska i obyvatelstva v pevnosti jest výtečné a že válečné lodi v přístavu jsou opraveny, aby se mohly opět vydati na plavbu. Z Tiencina se

oznamuje, že blokáda Port-Arthuru jest velmi slabá, což se vysvětluje tím, že část Togova loďstva byla poslána do Žaponska, aby se mohla postaviti Baltickému loďstvu.

Baltické loďstvo konečně dne 16. října vyplulo. Bitevní lodi a křižáky obeplují mys Dobré naděje a menší lodi poplují průplavem Suezským. Celé loďstvo spojí se pak na Velkém oceáně, odkud bude v plavbě do Vladivostoku pokračováno. Cesta, asi 16.000 mořských mil dlouhá, bude trvati asi 85 dní, i lze tedy připlutí loďstva do Vladivostoku očekávati asi v polovici ledna. Ježto přístav Vladivostocký bude tou dobou zamrzlý, doprovázejí loďstvo také ledoborci.

Když loďstvo dorazilo do anglických vod, sběhla se v Hullu, nedaleko anglického pobřeží, událost, která mohla míti velice vážné následky. Admirál Rožděstvenský dříve ještě, než vyplul, byl zpraven, že jeho loďstvo má býti napadeno a zničeno žaponskými torpédovkami, ještě než opustí Severní moře. Při známé potměšilosti a úskočnosti Žaponců bylo zajisté přirozeno, že admirál výstrahy ty nepovažoval za liché a že se měl na pozoru. V noci 21. října Rusové u Hullu spozorovali množství lodí, které si velmi podezřele počínaly. Ruské lodi zahájily palbu, kterouž několika těm lodím způsobena těžká škoda a několik osob na nich zabito, několik zraněno. Byly to anglické lodi rybářské.

Událost ta způsobila v Anglii velké ročilení, a anglické listy, od samého počátku války Rusku nepřátelské, jaly se v lidu rozdmychovati zášť proti Rusku, tak že došlo k demonstracím a k vážnému ohrožování ruského velevyslance v Londýně. Ale netoliko anglický tisk, nýbrž i angličtí ministři mluvili pobuřující řeči proti Rusku, vyhrožovali válkou a svolávali již anglické loďstvo po všech mořích. Ruská vláda neváhala vysloviti anglické vládě své politování nad událostí Hullskou, a car Mikuláš slíbil, že dá věc přísně vyšetřiti a že důstojníci Baltického loďstva, na kterých by byla shledána vina, neujdou přísnému trestu. Vyjednávání mezi Petrohradem a Londýnem trvalo několik dní, až konečně předseda anglického kabinetu lord Balfour učinil trapné nejistotě konec prohlášením, že sporná záležitost bude smírně vyřízena. Za souhlasu obou vlád sestaven mezinárodní soud, jenž záhadný ten případ vyšetřuje.

Admirál Rožděstvenský telegrafoval z Viga dne 27. října: »Příhoda v Severním moři byla způsobena dvěma torpédovkami, které bez rozžatých svítilen pod ochranou tmy napadly loď plující v čele našeho loďstva. Naše loďstvo posvítilo si na ně elektrickými reflektory a zahájilo palbu. Spozorovali jsme několik menších parníků podobných parníkům rybářským; naše loďstvo hledělo jich ušetřit, i zastavilo proto hned palbu, jakmile torpédovky zmizely. Anglické časopisy prý se horší nad tím, že naše torpédovka, která prý prodlela na místě srážky až do rána, raněným a tonoucím na pomoc nepřispěla. Avšak u našeho oddílu loďstva nebylo žádných torpédovek a my žádných lodí na místě srážky nezůstavili. Z toho je patrno, že u malých rybářských parníků zůstala jedna z oněch dvou torpédovek, která byla od nás porouchána. Naše loďstvo neposkytlo rybářským lodím proto žádné pomoci, poněvadž je mělo v podezření, že oněm

torpédovkám poskytovaly pomoc, neboť se tvrdošíjně pokoušely prolomiti čáru našich lodí. Některé z nich neměly žádných světel, jiné je rozžaly teprve později.«

Carským rozhodnutím ze dne 23. října zbaven jest místodržitel *Aleksějev* vrchního velitelství nad ruskými vojsky na dálném východě. Ruské vojsko rozděleno na tři armády, jichž veliteli jmenováni generálové Grippenberg, Kaulbars a Linevič; Kuropatkin pak jmenován vrchním velitelem. Aleksějev přijel do Petrohradu, aby carovi ústně podal zprávu o situaci na bojišti. Car jej přijal velmi milostivě, ale tvrdí se, že se Aleksějev na své dřívější působiště už nevrátí; zůstane prý rádcem carovým u věcech dálného východu.

Adolf Srb.

Rodákům citelných srdcí!*)

Přes 50.000 českých dítek ve Vídni spíná k Vám své ruce a prosí:

Pomozte nám uchrániti naši drahou, jedinou českou školu!

Nedejte jí zanikouti.

Zřiďte pro nás nové české obecné školy ve všech okresích.

Nechceme od Vás mnoho: **Jen 1 korunu ročně**. Jsou to pouze 2 haléře týdně, které dáte i žebráku.

Tolik snad přece můžete obětovati pro svou krev.

Dar se hned potvrdí, uveřejní a uměleckým diplomkem odmění.

Hleďte získati několik neb alespoň jednoho korunového dárce mezi svými známými.

Výbor spolku »Komenského«
Vídeň III., Messenbauserova ul. č. 2.

*) Před tímto provoláním každý sobě výše na str. 1138 přečti rozsudek říšského soudu v příčině českých škol ve Vídni.

Obsah dílu druhého.

Str.
